

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Smith

C. L.

17-11-18

CONTROVERSIAE DE IVSTITIA, ET IVRE,

A T Q V E DE CONTRACTIBVS. & Commercijs humanis licitis, ac illicitis

IN DISPVATIONEM, QVAM HABET D. THOMAS
Secunda Sectione Secundæ partis suæ Summæ Theologicæ,

*In quibus quid æquum, vel iniquum sit, & qua ratione ad equitatem, & iustitiam reducendum in omnibus negocijs,
& actionibus tam publicis, quam privatis, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, tam capitalibus, quam
civilibus; Et in omnibus vniuersorum hominum contractibus copiosè explicatur,*

ET QVOTQVOT IN HIS MATERIIS CASVS CONSCIENTIÆ
accidere possunt, doctissimè deciduntur.

*Ex sacris literis, Summorum Pontificum, & Sacrorum Conciliorum sanctionibus, vtriusque Iuris, & Civilis, & Canonici,
ac privatis cuiusque Regni legibus, & statutis, Sanctorum Patrum testimonijs, & omnium ferè Theologorum,
ac Canonistarum, tam veterum, quam recentiorum, quorum studia huic argumento
utilia esse potuerunt, sententijs, & doctrinis,*

Quæ omnes ad hanc vsque diem proponuntur, expenduntur, & confutatis confutandis, accuratissimè resolvuntur.

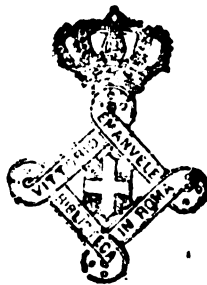
Tomus Secundus.

AVCTORE FR. MICHAELE BARTHOLOMEO SALON VALENTINO
Eremita Augustiniano ingenuarum artium, ac Sacræ Theologiæ Doctore, & in
florentissima Valentinarum Academia publico Interprete.

*In hac postrema editione quam diligentissimè correctus, & Summarijs æctus a R. P. M. F. Augustino Mundulphensi
Veneto, Brithinensi nuncupato, Regente in Monasterio D. Stephani Venetiarum. Ord. Er. S. Augustini.*

Cum triplici Indice, vno Questionum, & Articulorum; altero locorum Sacræ Scripturæ; tertio Rerum, &
Verborum notatu dignarum summa diligentia alfabetico ordine concinnè digesto.

Illustrissimo, ac Reuerendissimo Dom. D. Cardinali FARNESIO dicatus.

VENETIIS, MDCVIII.

Apud Baretium Baretium Bibliopolam ad signum Beatæ Mariæ Virginis.

Cum Priuilegijs, & Licentia Superiorum.

CONTROVERSIAE DE IVSTITIA, ET IVRE,

A T Q V E

DE CONTRACTIBVS,

& Commercijs humanis licitis, ac illicitis

IN DISPUTATIONEM, QVAM HABET D. THOMAS
Secunda Sectione Secundæ partis suæ Summæ Theologicæ,

*In quibus quid æquum, vel iniquum sit, & qua ratione ad æquitatem, & iustitiam reducendum in omnibus negocijs,
& actionibus tam publicis, quam privatis, tam Ecclesiasticis, quam secularibus, tam capitalibus, quam
civilibus; & in omnibus vniuersorum hominum contractibus copiosè explicatur,*

ET QVOTQVOT IN HIS MATERIIS CASVS CONSCIENŒ
accidere possunt, doctissimè deciduntur.

*Ex sacris literis, Summorum Pontificum, & Sacrorum Conciliorum sanctionibus, vtriusque Iuris, & Civilis, & Canonici,
ac priuatis cuiusque Regni legibus, & statutis, Sanctorum Patrum testimonijs, & omnium ferè Theologorum,
ac Canonistarum, tam veterum, quam recentiorum, quorum studia huic argumento
vtilia esse potuerunt, sententijs, & doctrinis,*

Quæ omnes ad hanc vsque diem proponuntur, expenduntur, &, confutatis confutandis, accuratissimè resoluuntur.

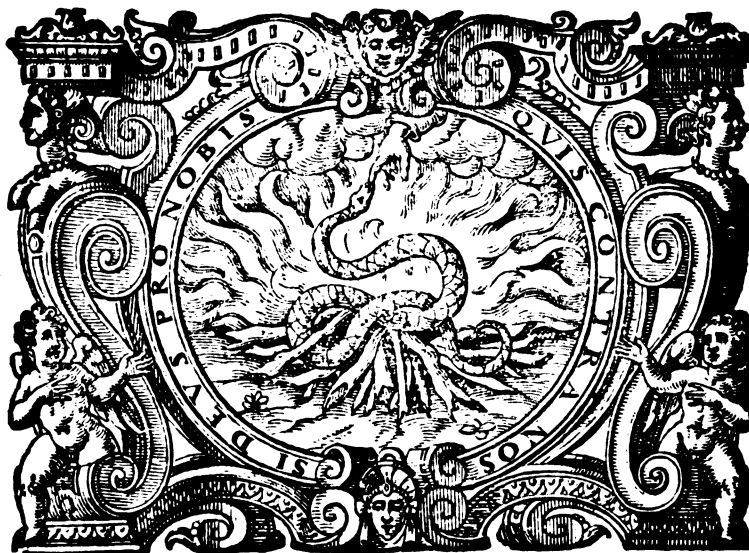
Tomus Secundus.

AVCTORE FR. MICHAELE BARTHOLOMEO SALON VALENTINO
Eremita Augustiniano ingenuarum artium, ac Sacræ Theologiæ Doctore, & in
florentissima Valentinarum Academia publico Interprete.

*In hac postrema editione quam diligentissimè correctus, & Summarijs auctus a R. P. M. F. Augustino Mundulphens
Veneto, Brithinensi nuncupato, Regente in Monasterio D. Stephani Venetiarum. Ord. Er. S. Augustini.*

Cum triplici Indice, vno Quæstionum, & Articulorum; altero locorum Sacræ Scripturæ; tertio Rerum, &
Verborum notatu dignarum summa diligentia alfabetico ordine concinnè digesto.

Illustrissimo, ac Reuerendissimo Dom D. Cardinali FARNESIO dicatus.

S. Maria de

S. Maria de

VENETIIS, MDCVIII.

Apud Baretium Baretium Bibliopolam ad signum Beatæ Mariæ Virginis.

Cum Priuilegijs, & Licentia Superiorum.

Digitized by Google

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or header, which is mostly illegible due to fading and noise.

Main body of handwritten text, consisting of several lines of script that are largely illegible due to the quality of the scan.

Small handwritten mark or signature on the left side of the page.

Small handwritten mark or signature on the right side of the page.

In hoc volumine institueram quidem explicare, quæ habet D. Thom. in hac 2.2. à quæst. 77. vsque ad 87. sicut initio huius operis continetur: Deinde vero non leuibus rationibus adductus solas duas quæstiones, nimirum 77. & 78. enarrare decreui, eo quod in his, licet Doctor. S. summatis tantum attingat, quæ ad omnes contractus saltim potiores, & difficiliore spectant, viam nihilominus præmonstrat, & additum suis interpretibus parat, quem aggressi de contractibus abundè, ac copiose diserant. Quam occasionem nactus sum ut meo muneri in hac parte satisfaciam, tum ut quantum possum, & debeo fidelium conscientijs consulere, difficultiorum contractuum disputationem in hoc volumine mihi ita suscipiendam decreui, ut omnem præxim illorum ad vnguam oculis legentium hos commentarios obijcerem, & omnes artes, & thecnas, quas cupiditas humana illis immiscuit, sic explicarem, ut non tam eas legere, quam proprijs manibus contrectare studiosus lector, modo attente, & æquo animo illos lustrauerit, experiat. Quod cum possit breui oratione præstari, ne breuitas obscuritatem rebus se ipsis satis obscuris, ac difficillimis afferat, oportuit ut in explicandis tantum his duabus quæstionibus 77. in qua de fraudulencia, quæ in emptionis & venditionis contractu occurrere possit, & 78. in qua De vsuris, & contractibus quibus illa permisceri potest, deleganter diserit D. Thom. in hoc 2. tomo ita versaremur; Ut vel has duas solas quæstiones explicantes, vniuersam molem potiorum contractuum, & eorum, in quibus quæ difficultiora, ac obscuriora sunt, occurrunt, his commentarijs elucidarem. Sic quæ ut illarum tantum indicem hic proponimus: quamuis copiosum deinde, earum rerum quæ in hoc volumine continetur, subiiciamus.

INDEX QUÆSTIONVM D. THOMÆ.

Quæ in hoc secundo volumine explicantur

QUÆSTIO. LXXVII.

*De fraude quæ committitur in emptione,
& venditione.*

- Art. 1. Liceat ne aliquid vendere pluri quam valeat. pag. 8.
- Art. 2. An venditio reddatur iniusta, & illicita propter defectum rei vendite. pag. 71.
- Art. 3. Teneatur ne venditor explicare defectum rei vendite. pag. 76.
- Art. 4. Vtrum negotiando liceat rem carius vendere quam fuerit empta. pag. 100.

QUÆSTIO. LXXVIII.

De Vsuris.

- Art. 1. Sit ne peccatum accipere vsuram pro pecunia mutuata. pag. 186.
- Art. 2. Liceat ne pro mutuo quamcūque commoditatem accipere. pag. 217.
- Art. 3. Teneatur ne vsurarius restituere quidquid ex pecunia vsuraria iusto lucro lucratus est. pag. 378.
- Art. 4. Liceat ne accipere mutuū ab vsurario sub vsura. pag. 420.

De Censibus.

- Art. 1. Quid sit Censuræ, & quotuplex. pag. 433.
- Art. 2. Quid sit emphyteusis. pag. 435.
- Art. 3. An Censuræ cum pacto retrouendendi iniustus sit iustus. pag. 439.
- Art. 4. Quid sit Censuræ perpetuus. pag. 508.
- Art. 5. Quid sit Censuræ vitalitius. pag. 511.
- Art. 6. An Censuræ, qui dicitur debitorium sit iustus. pag. 516.

De Cambijs.

QUÆSTIO. PRIMA.

*De natura, & propria ratione Cambij, & artis
Campforie.*

- Art. 1. Quid sit Cambium, & quid ars Campforia. pag. 523.
- Art. 2. An ars Campforia sit licita, & honesta. pag. 525.

Tomus Secundus.

QUÆSTIO. SECUNDA.

De varijs generibus Cambiorum.

- Art. 1. Quot sint genera Cambiendi. pag. 533.

QUÆSTIO. TERTIA.

De Cambio Minuto, & Manuali.

- Art. 1. An in Cambio minuto, & manuali liceat commutare pecuniam pro pecunia cum aliquo lucro? pag. 533.

QUÆSTIO. QUARTA.

De Cambio reali, & Sicco.

- Art. 1. Quomodo exerceatur Cambium verum & quot genera eius quæ modo sunt in vsu. pag. 642.
- Art. 2. Quæ ratione Cambium reale per literas fiat, & in quo propria illius ratio, & iustitia consistat. pag. 544.
- Art. 3. An Campfori, & officio liceat ratione illius officij aliquid recipere ultra iustum, & commune pretium cambij. pag. 624.
- Art. 4. Et vltimus. De Cambio ratione depositi seu custodiæ pecuniarum quod pertinet ad eas quas vocamus Banqueros. pag. 629.

De Contractu Societatis.

- Art. 1. Quid sit contractus Societatis, & quot modis à mercatoribus exerceatur. pag. 440.
- Art. 2. Quæ ratione exerceatur societas. pag. 641.
- Art. 3. An Societas certæ rei sit contractus iustus. pag. 645.
- Art. 4. Quæ ratione debeat fieri distributio lucri inter socios. pag. 659.
- Art. 5. Quæ ratione societas circa pecudes, & animalia iuste contrahi debeat. pag. 671.
- Art. 6. & vltimus. Quando incipiat, vel dissoluetur societas. pag. 675.

De Affecuratiōe.

- Art. 1. Quid sit Affecuratio. pag. 677.
- Art. 2. An contractus Affecuratiōis sit iustus, & sub quibus conditionibus. pag. 678.

- Art. 3. Quæ res Affecurari possit. pag. 683.
- Art. 4. An qui pecuniam alio cum periculo transferendam alicui mutuat, possit eiusdem pecuniæ periculum pænes se suscipere, & illam affecurare. pag. 684.

CONTINENTVR IN HOC OPERE INNVMERA
Sacra Scriptura, & vtriusque Iuris testimonia è quibus nonnulla quæ hic acuratus explicantur & discutiuntur placuit hic indicare.

Genesis.

- 22. Vende mihi primogenita. 426. col. 4.
- 27. Venit frater tuus fraudulenter. 7. col. 1.
- 47. Subiecit Pharaoni cunctos populos, &c. præter terram Sacerdotum. 180. col. 1.
- 19. Habeo duas filias, &c. adducam eas ad vos, & abutimini eis. 421. col. 2.

Leuitici.

- 25. Terra non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos aduenæ. 490. col. 2.

Deuteronomij.

- 23. Non fænerabis fratri tuo ad vsuram. pag. 205. col. 1.

2. Regum. 24.

- Melius est mihi incidere in manus Dei, quam in manus hominum. 702. col. 2.

3. Regum. 17.

- Corui afferebant cibos Eliæ. 102. col. 2.

Esaia c. 1.

- Argentum tuum versum est in Scoriam vinū tuum missum est aqua. 72. col. 2.

Naum 1.

- Non iudicabat Deus bis in idipsum. 46. col. 2.

Matthæi.

- 17. Magister vester non soluit didrachma. 119. col. 2.
- 17. Principes gentium à quibus accipiunt tributum. 128. col. 2.
- 23. Implete mensuram Patrum vestrorum. 427. col. 1.

Luca 6.

- Mutuū date nihil inde sperantes. 196. col. 1. 197. col. 1.

Ioannis 13.

- Quod facis, fac citius. 426. col. 3.

EX IVRE PONTIFICIO.

- 14. q. 5. Cano. Non sanè. 69. col. 2.
- 23. q. 8. Cano. Tributum. 181. col. 1.
- Cap. Abbas. De his quæ vi metus ve causa fiunt. pag. 387. col. 2.
- Cap. Ad nostram. De emptio, & vendit. 485. col. 1.
- Cap. Dilecti. Eodem titulo. 491. col. 2.
- Cap. Cum causa. Eodem titulo. ibid.
- Cap. Propter sterilitatem. De locato, & conducto. pag. 698. col. 1.
- Cap. Primum. De feudis. 289. col. 1.
- Cap. Quamquam. De censibus. 240. col. 2. & 177. col. 2.
- Cap. Innouamus eodem titulo. 139. col. 2.
- Cap. Super quibusdam eodem titulo. 139. col. 1. 141. col. 2.
- Cap. Peruenit. Eodem tit. 145. col. 2.
- Cap. Per vestras. De donation. inter virum & uxorem. 651. col. 1.

- Ac etiam. 655. col. 1.
- Cap. Vnicum. De sagitarijs. 119.
- Cap. Mandato. de Symonia. 417.
- Cap. Conquestus. De vsuris. 289. col. 1.
- Cap. Salubriter. Eod. tit. 299.
- Cap. In ciuitate. Eod. tit. 332. col. 1.
- Cap. Cum tu. Eod. tit. 392. col. 2. 399. col. 1.
- Cap. Tua nos. Eod. tit. 409. col. 1.
- Cap. Consuluit. Eod. tit. 414. columna prima, 415. col. 2.
- Cap. Nauiganti. Eod. tit. 323. col. 2.
- Clementina Exiui de paradiso. 38. col. 1.
- Extravagantes Martini V. & Calixti III. De Censibus. 489. col. 2.
- Constitutio Pij V. De Censibus. 452. col. 2.
- Constitutio Pij V. De Cambijs.
- Canon Bullæ in Cena Domini contra imponentes noua vectigalia. 142. col. 2.

EX IVRE CIVILI.

- L. Cum quidem. ff. de vsuris. 267.
- L. Iulianus, §. idem Papilia. ff. de action. empr. & vendit. 270. col. 1.
- L. Curabit. C. de actio. emp. & vendit. 517. col. 1.
- L. 4. ff. ad leg. Falcid. Rex tantum valet, quantum vendi potest. 17. col. 2. & 20. col. 1.

- L. In re mandata. C. Mandati. 51. col. 2.
- L. In causa, §. 1. ff. de minorib. 69. col. 1.
- L. Item si pretio. §. fin. ff. locati, ibid. Instituta de societate. §. de illa.
- Lex seu forum Valentinum circa dotes viduarum pag. 272. col. 2.

INDEX ALPHABETICVS EARVM RERVM VERBORVM ET SENTENTIARVM, QVAE IN HOC SECUNDO. VOLVINE CONTINENTVR.

*Vbi nunc in hac impressione Veneta, sunt plurima adiecta scitu periuicunda, & valde
neccessaria qua haectenus à pio lectore auide desiderabantur.*

A

Abundantia vel penuria rerum quomodo mutet illarum pretia. 24. col. 1.
Abundantiam mercium futuram venditor sciens ad quid teneatur. fol. 96 col. 2.
Abundantia, & fertilitas fructuum reddituum quando augeat illorum pretium. 698. col. 2.
Actiones humanae quibusmodis in aliquem finem referantur. 144. col. 1. & seq.
Actiones humanae quomodo sint bonae vel malae à fine in quem referuntur. 186. col. 1.
Actio & ius certum in rem aliquam idem valent quod res illa. 316. col. 1.
Accipere mutuum ab vsurario an liceat. fol. 420. & col. 1. & seq.
Adiutores & cooperatores vsurarij ad quam restitutionem teneantur. 410. col. 1.
Agabelladores, qui Latine dicuntur p̄emptores fructuum, quam inique agant. 701. col. 2.
Ad quam restitutionem hi teneantur. 702. col. 1.
Agabelladores pestes Reipub. locustae fructuum, & homicidae pauperum.
Puniuntur à Deo in vtroque saeculo. ibidem.
Agabellatoris cuiusdam rarum exemplum. ibid.
Alcauala sit ne tributum seu vectigal iustum. 154. in princ.
Et quomodo soluendum. 136. col. 1.
Alphonfus vndecimus Sanctissimus Hispaniae Rex. 154. col. 1.
Anthidota expectare ex mutuo vsura est. 233. c. 2.
Arrha, & signum quod datur in aliquo contractu, debeat ne restitui, vbi ille rescinditur. 93. col. 1.
Contractus, qui dicitur Arrendamiento, quomodo debeat fieri, vt iuste fiat. 696. col. 2.
In hoc contractu propter fructuum sterilitatem quando debeat pretium illorum minui. 698. c. 1.
Artifices possint ne rebus venalibus artis suae mīsturas aliquas apponere. 669. col. 1.
Assicuratio quid sit, & ad quam speciem contractus spectet. 677. col. 1.
Spectat ad fideiussionem. ibid. col. 2.
Assicuratio an sit contractus iustus. 678. col. 1.
Assicurationis iustae conditiones, & leges. 680. col. 1.
Quot nodis fiat. ibid. 684.
Assicurari quoniam res possint. 683. col. 2.
Assicurari an possit vita hominis. 684. col. 2.
Assicurare an aliquis possit pecuniam, vel rem, quam ipse alteri mutauit. ibid. & seq.
Assisium quid sit. 124. in fin.
Assisia soluenda esse. 132.
Assisia defraudantes quantum Reipub. & singulis priuatis noceant. 133. biii
Assisia defraudantes tenentur ad illa restituenda, & luendam quoque p̄nam. ibid.
Assisia imponuntur iure humano, sed debentur iure naturali & diuino. ibid.

Tomus Secundus.

Assisia huius Ciuitatis Valentiae an debeantur in foro animae. 163. 172.
Quomodo incaperint, & perseuerent. 164.
Assisia huius Ciuitatis ad quas necessitates leuandas exigantur. 464. 169.
Assisia huiusmodi quomodo curauerint Magistratus Valentini recuperatis debitis illius minuere nec valuerint. 166.
Assisia Valentina quos redditus pariant, & in quos vsus conuertantur. 171.
Assisiorum redditus quam recte & fideliter in publicas necessitates huius Reip. à Magistratibus expendantur. 172.
Assisia Valentina sententia Regis Martini declarantur deberi ab omnibus. 173.
Assisia haec iuste quoque exiguntur ex rebus, quibus vtimur ad victum. in fin. 174.
Iuste quoque exiguntur ab exteris. 172. in fin.
Assientos dicuntur quidam contractus mercatorum: Sunt satis periculosi. 263.
Assistentes, & circumstantiae venditioni rei, cuius valor ignoratur, ad quid teneantur. 95
Autores qui disputant de tributis & vectigalibus. 118.
Autores qui disputant de vsuris. 185
Autores qui disputant de Censibus. 433
Autores qui agunt de Cambijs. 523
Autores qui agunt de Contractu Societatis. 640
Autores qui agunt de Assurance. 677
Autoritas Principum & Reipub. in sibi subditos maior est quam Parentum in filios. 35
Autoritas humana non expoliat quemquam gratia, vel gloria, sed qui illi resistit, sua culpa seipsum illis bonis priuat. 42
Autoritatem quis habeat ad imponenda vectigalia & gabelas. 137
Autoritas imponendi vectigalia competat ne alicui ex sola consuetudine. 139. 141.
Autoritatem condendi leges in Ecclesia Christi reperiri fides Catholica docet. 30
Autoritatem quoque reperiri in Principibus, & Reipub. ad condendas leges civiles, quae obligent in foro anime fides catholica tenet. 33
Autoritatem hanc Reipub. negare error est antiquissimus.

B

B Aracolla siue Barata sit ne contractus iustus & honestus. 246
Beatus Pater Thoma à Vilanoua comendatur. 541
Beneficiū quā verè collatum, esto sit error, &c. 90
Bona omnia Clericorum, praeter ea in quibus negotiantur sunt, à Gabellis exempta. 178.
Bona oīa vsurarij sint ne restitutioni obnoxia. 594
Bona per vsuras acquisita sint ne hypothecata mutuarijs eorum. 401
Bulla in Cœna Domini circa imponentes noua vectigalia explicatur. 143
Bulla Adriani VI. in fauorem vectigalis generalis huius Regni. 162

A 2 Bulla

Bulla Pij V. circa Censur. 453
Et explicatur in sequentibus.
Bulla Pij V. circa Cambia. 579

C

Cambia qui autores explicent. 528
Cambium quomodo sumatur. Ibidem.
Cambium & ars campforia quid sint. Ibidem & 526
Cambij contractus quomodo ceperit. 524
Cambium non est emptio, aut venditio. 525. 555.
Neque locatio, vel depositum, aut commodatum, vel mutuum, sed vera & realis commutatio pecuniarum in diuersis locis. 525
Campforia Ars sit ne licita & honesta. 526
Campforia necessaria in Republi. 528. & 552
In Cambio quem usum habeat pecunia. 328
Campforia periculosa conscientijs. 529
Campforia ad eas res pertinet, quæ habent speciem mali, sed possunt honestari ex circumstantijs. Ibidem.
In Campforia pecunia non parit pecuniam. 530
Cambiorum varia genera. 532. 54
Cambium minutum & manuale cum aliquo lucro an sit licitum. 534
Cambium minutum fieri potest cum aliquo lucro ubi pecunia pretiosa cum viliori commutatur. 539
In cambio minuto quando sit seruandum pretium legale pecuniarum. Ibidem. & 540
Cambia prohibere potest Princeps. 541
Cambium verum & reale quale sit. 542
Cambium fictum & fictum quale sit. Ibidem.
Cambium verum & reale iustum est & honestum. 544
Cambium fictum turpe & iniquum. Ibidem.
Cambij veri & realis diuersæ species. Ibidem.
Cambium ratione temporis iniquum. Ibidem.
Cambium ratione loci, ratione officij, ratione custodiæ siue depositi, ratione diuersitatis numismatum quid sit. Ibidem.
Cambium ratione copiarum vel inopiarum totius generis pecuniarum est quod nunc potissima excercetur: & quale illud sit. Ibidem.
Cambij realis ratione loci, siue per litteras propria vis & natura in quo consistat. 545
Cambium hoc damnant, qui putant illud esse mutuum. Ibidem.
Alij iudicant illi permisceri mutuum. Ibidem.
Cambium hoc aliqui probant quia pecunia præsens pretiosior est quam absens. 547. 558
Alij quia in eo vendatur vna pecunia pro alia. 548
Cambium hoc indicatur ab antiquis DD. Transportatio pecuniæ vnus loci in alium. Ibidem. 556
Cambium hoc quatenus modo est in vsu non est translatio pecuniæ ex vno loco in alium. 549
Sed vera commutatio pecuniarum in diuersis locis secundum diuersam estimationem quam habent per res diuersam copiam vel penuriam earum in illis. 550. & 557
Pecuniæ pretij, & æstimatione illius in cambio differunt plurimum. 550. 563
Cambium hoc per litteras sicut modo est in vsu, quomodo ceperit. 550
Cambij huius per litteras tres sunt species siue modi. 552
Cambium hoc per litteras nulla ratione est mutuum. Ibidem.

Cambiorum æquitas & iustitia non sumitur ex periculis quibus exponitur pecunia campforis sed aliunde. 555
Cambium quomodo differant ab emptione, & venditione. 556. 559
Et quomodo cum illis conueniat. 558
Cambium ad loca distantie cur carius. Ibidem.
In cambio, quando vterque indiget pecunia, & illa eundem valorem habet in vtroque loco, liceat ne lucrum aliquod recipere. 562
Cambium ratione diuersæ monetæ, vel diuersi valoris illius in diuersis locis quomodo sit iustum. 563
In omni cambio seruanda est æqualitas in valore, æstimatione pecuniarum. Ibidem.
Liceat ne per cambium deferre pecuniam è loco vbi minus illa valet, ad locum vbi magis valet, sicut deferuntur merces. 564
Cambire pecunias an ita liceat, vt si pretium illarum augeatur, sint restituendæ in illo pretio sic aucto. 565
Cambium per transportationem iustum esse, etiam si vtile sit ipsi campfori pecuniam suam eò transferre. 566
Cambium illud per litteras ratione diuersæ æstimationis pecuniarum in diuersis locis quomodo excercatur nunc à mercatoribus. 568
Cambia intra idem regnum debent fieri sine vlllo interesse, ac vt dicunt ala par. Ibidem.
Cambiorum solutiones quomodo fiant. Ibidem.
Cambiorum solutiones cur cõmuniter remittantur ad Nundinas, & de temporibus Nundinarum. 569
Cambij veri & realis condiciones vt iuste fiat. 570
Cambium per litteras vt verum sit, debet fieri in locis reuera distantibus. Ibidem.
Cambium verum exigit, vt fiat vere solutio pecuniæ loco, in quem illa remittitur, à correspondenti vel amico campforij, Debetque campfor illud certo nosse: vel saltem probabiliter. 571
Cambium verum non exigit, vt habeat campforarius actu creditum tempore contractus, sed sat est habeat vere postea illud. 572
Cambiorum iustitiam vel iniquitatem quædam Regula Siluest. optime docet. 572. col. 1. & seq.
Cambia intra idem regnum celebrari nequeunt. 573
Quæ loca dicantur pertinere ad idem regnum. 575
Cambij veri literæ vere esse debent, non fictæ, vel inanes. 579
Bulla Pij V. circa Cambia. Ibidem.
Campforias literas quales esse oportet vt veræ sint. Ibidem.
Cambium quod dicitur Dar à finanza iniquum. 579
Cambium à Nundinis ad Nundinas eiusdem loci damnatur. 580
Cambium cum societate leonina. Ibidem.
Cambium cum litteris fictis damnatur. 580
Cambium per litteras cum subscriptione mercatoris, quæ dicitur Sotascrita an sit licitum, & quomodo fiat. 581
Cambij litteras subscribens pignora, & securitatem potest recipere. 582
Cambium verum & reale non continet mutuum aliquid. 529. col. 2. in princ.
Cambium, in quo campfor ipse assignat suum factorem, qui ex pecunia eiusdem campforis faciat solutionem litterarum, in loco in quem illæ remittuntur, an sit verum & licitum. 587
Cambijs

Index Alphabeticus.

- Cambij huius praxis.** 582
Cambium in quo campsuarius obligatur soluere litteras, vbi campfor voluerit, violentum est & iniquum. 594
In Cambio exigi potest lucrum vere cessans, & damnum vere ex illo emergens. 598
Cambium debet fieri iusto pretio. 600
Cambiorū pretia quomodo constituenda vt iusta sint. 601
Cambiorum pretium sub quibus conditionibus sit iustum. 602
Cambium quoddam quod solet excerci Mediolani, damnandum est, licet Cayet. illud probet. Ibidem.
Varia pretia quæ à mercatoribus constituuntur in Cambijs, vnde sumantur. 603
In Cambijs copia vel inopia pecuniarum vnde sumenda. 604
Cambiorum pretia potissime sumuntur ex varia æstimatione pecuniarum in diuersis locis. 604
Sumuntur etiam ex alijs causis. Ibidem.
Cambiorum pretia possint ne recte sumi ex abundantia, vel paucitate quærentium pecunias per Cambium. 605
In pretio Cambij æstimatio pecuniarum quomodo facienda ex eodem tempore. 606
Cambij pretium possit ne relinqui incertum, & taxandum in futurum. 607
Cambij pretium possit ne augeri propter maiore dilationem Nundinarum. 609
Cambia quæ sunt ab Hispali in Lusitania cum recurso, & reductione à Lusitania in Hispalim an sint licita. 612
Cambia à Valentia in Romam sub vno pretio, & à Roma in Valentiam sub alio maiori quomodo sint iusta. 615
Cambium ad Nūndinas intercalatas an sit iustum. 616
Cambiorum solutiones quomodo fiant his temporibus in Nundinis. 617
Lusitani cambientes ad Nundinas inter calatas admonentur. 618
Cambia à Nundinis in nundinas, dicuntur Deferia aferia, sint ne iusta. 620
In cambio præter pretium iustum possit ne campfor exigere securitate, vel pignora aut fidei iutores, vel aliquid aliud pretio æstimabile. 621
Cambium reale ad 5. capita siue genera reuocari possunt. 543. nu. 6
Cambium per litteras priuatione loci quid sit. 544 col. 1. nu. 7.
Cambij ratione officii definitio, ibid. nu. 8. & hoc sed & excerci in Nundinis.
Cambium quod innititur diuersæ æstimationi in pecuniarium in diuersis locis, an sit iustum. 632
Cambium maxime differt à Monte pietatis. 628
Cambium exercentes ratione depositi, qui dicuntur. Banqueri, quomodo illud exercent. 630
Ad quid isti teneantur. 632
Possint ne hi recipere stipēdium à mercatoribus, quorum pecunias custodiunt. Ibidem.
Iniquitates quas exercent cum eis mercatores suas pecunias illis committentes. Ibidem.
Cambium soluens mensarius possit ne aliquid recipere à creditore, cui illud soluit. 633
Cambium soluens mensarius quod officium præstet. 634
Cambium quod vocant, En reales, vel enlibransæ quomodo sint, & quam iniquitatem contineat. 635
- Cambium**, quando differuntur nundinæ, quomodo soluendum. 637
Recambia an sint iusta. 595
Cambium accipiens in alterius vtilitatem quomodo debeat se gerere. 638
Campfor quando sit in statu peccati. 53
Campfores duplices, alij ex officio, alij qui casu & ex occasione cambiunt. Ibidem.
Campfor ex officio potest lucrum recipere, alij vero non, nisi in aliquo casu. 539. 631
Campfores, mercatores, depositarij, siue custodes pecuniarum simul concurrunt, mutua quæ sibi præstant auxilia. 550
Campfor in ratione cambij non recipit aliquid ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, vel quia pecunia præsens, sit prætiosior quam absens, sed ratione veræ commutationis illius in diuersis locis. 553
Campfor qui potest celebratum contractum bona fide deprehendit campsuarium nullum habere creditum in loco solutionis, quomodo debeat se gerere. 572
Campfores valentini nobiliter agunt quam campfores aliorum locorum. 583
Campfor possit ne assignare suum met factorem in correspondalem campsuarij. Ibidem.
Campforis factor possit ne soluere ex suis pecunijs litteras campsuarij. 584
Correspondalis assignatus campsuario ab ipsomet campfore possit ne aliquid recipere tanquam in stipendium illius officii, quod vocant Factoria, ibid. 593
Campfor obligans campsuarium vt à se recipiat correspondalem qui soluat in loco designato, inique agit, & vsurarie. 585
Campfor possit ne assignarem suum met factorem in correspondalem campsuarij, ita vt soluat litteras ex pecunijs eiusdem campforis. 587
Campfores cum nobilibus cambia contrahentes quam periculose agant. 599
Campforum iniquitates, & fraudes. Ibidem.
Campforum monopolia iniqua. 593
A campsuario existente in mora quando possit campfor exigere damnum emergens, vel lucrum sibi cessans. 604
Campfor occultas pecunias, vt pretia cambiorum augeantur, ad quam satisfactionem teneatur. 628
Campfor eo quod non in chyrographis, sed in numerato cambium conferat, possit ne recipere aliquid à campsuario. 635
Campfor qui bona fide contulit pecuniam campsuariis nullum correspondalem haberi quomodo se gerat. 639
Campforum proxenetæ quando iniuste agant. Ibidem.
Campsuarij correspondalis non soluens culpa sua ad quam satisfactionem teneatur. Ibidem.
Campsuarias litteras quando non liceat remittere. Ibidem.
Capitale in societate appositum si pereat debet illud domino suo perire. 646. & seq.
Capitale possit ne manere domino suo securum per contractum Assurationis societati ad mixtum. 648
Casus fortuiti renuntiatio in censu an liceat. 647
Casus in quibus lex humana quamuis iusta non tamen obligat. 41
Canon bullæ quo excommunicantur imponentes noua vectigalia explicatur. 385

- Causæ propter quas licet imponere vectigalia, vel gabellas.** 144
- Causa cessante quomodo cesset lex.** 41
- Causa cessante quomodo cessent gabellæ, & vectigalia.** 145
- Causa cessante quomodo non cesset effectus.** 148. in principio.
- Censum qui authores explicant.** 33 **¶ 33**
- Census quot modis sumatur.** Ibidem.
- Quid sit census.** 432
- Census origo, & principium.** Ibidem.
- Census quoruplex sit.** Ibidem.
- Census reservatiuus quomodo differat ab Emphiteusi.** 433. 438
- Census reservatiuus quid sit.** 433
- Censuarius non cadit in commissum.** 484
- Censuarius quando cadat à iure.** Ibidem.
- Census consignatiuus seu redimibilis quid sit, & an sit iustus.** 436
- Census redimibilis non est mutuum, ibid. & 447**
- Census propriam vim, & naturam non recte explicat Albornoſius.** 486
- Albornoſij circa Extrauagantes de censibus temeritas.** 437
- Census non est emptio rei, cui ille imponitur.** 438 Extrauagantes Martini. V. & Calixti. III. de Censibus vim maximam habent. 490
- Census non est emptio fructus rei, cui ille imponitur.** 439
- Census Medina, & Nauar. ex aliqua parte recte definiunt.** 440
- Census exacta definitio.** Ibidem.
- Census non est emptio alicuius pecuniæ, vel tot solidorum, sed iuris recipiendi certam annuam pensionem.** Ibidem.
- In censu reperiri quidem potest aliqua iniquitas, minime vero vsura.** Ibidem.
- Census iustitia, & rectitudo ex legibus iustæ venditionis sumenda est.** 491
- Census redimibilis sit ne contractus iustus, ibid.**
- In censu iustus ad annum redditum est merx.** 444
- Census fructuarius secundum se iustus est.** 445
- Census pecuniarius quomodo sit licitus.** Ibidem.
- Census conditiones iuxta Extrauag. Martini. V. & Calix. III.** 443
- Bulla Pij. V. circa census.** 450
- Constitutio Pij. V. circa census an obliget, & quomodo obliget, & quomodo.** 451
- Ab hac constitutione Pij V. in Hispania supplicatum est.** 454
- Census debeat ne constitui necessario in re immobili fixa, & fructifera, certisque limitibus definita.** 455
- Census possit ne constitui in nuda persona, ibid. Nam in persona inutili possit institui, ibid.**
- Census possit ne institui in quibusvis bonis.** 459
- Census in re aliqua constitutus maneat ne adhuc soluendus re illa pereunte.** 460
- Census constitui potest super alio censu.** 461
- Census debeat ne constitui necessario in pecunia numerata coram tabellione, & testibus.** 462
- Census possit ne constitui in mercibus alijs vel rebus loco pretij, & pecuniæ traditis.** 462
- Census huiusmodi declarât iudices rescindendos esse, & recte.** 463
- Census quando debeat numerari actu pecunia coram tabellione, & testibus.** 464
- Census possit ne institui ex veris debitis præcedentibus.** Ibidem.
- Census pretium iustum quod sit.** 468
- Census pretium minuit pactum de retrouendendo.** 469
- In censu semper est prospiciendum utilitati venditoris.** Ibidem.
- Census varia pretia.** Ibidem.
- Census pretia in hoc Regno Valent.** Ibidem.
- Census pretium possit ne aliquando minus esse quam legale, vel receptum communi vsu.** 470
- Census antiquus possit ne alio pretio emi quàm fuerit institutus.** Ibidem.
- Census iustum pretium unde sumatur.** 472
- Census impositos Montibus, vel antiquos vilios Romæ ementes an iuste agant.** 473
- Census prærium lege taxatum possit ne consuetudine abrogari.** Ibidem.
- Census teneantur ne Clerici sub eodem pretio constituere sub quo laici.** Ibidem.
- Census sub iniusto pretio institutus sit ne rescindendus, vel reducendus ad æquitatem.** 474
- Censum instituere obligatio venditorem ad solutiones anticipatas an liceat.** 475
- In censu liceat ne renuntiare casui fortuito.** 476
- Census possit ne ita institui, vt venditor eius obligetur ad redimendum illum Hispane dicimus Alquitat.** Ibidem.
- Censum instituens possit ne postulare fidei iussores, vel pignora.** 476 & in principio.
- Census possit ne institui cum obligatione conferendi post quatuor annos nouam; & specialem hypothecam, siue obligationem.** Ibidem.
- In censu quid operetur clausula de faciendo hypothecas in futurum idoneas.** 478
- Et alia clausula illi similis de faciendo habere, licere, tenere, & possidere.** 479
- In censu quando possit exigi noua specialis obligatio, explicatur sumatim.** 482
- Census venditor possit ne de re illi censui supposita libere disponere.** 483
- Census dominus sit ne alijs præferendus, vbi res censui supposita venditur.** 484
- Census venditor possit ne obligari ad aliquas pœnas, si fuerit in mora.** 485
- Vel aliqua pacta.** Ibidem.
- In Censu redimibili possit ne exacto imponi pœna commissi.** 486.
- Census possit ne augeri in eadem re, vel aliqua alia in fauorem emptoris.** 487
- Census non est instituendus cum oneribus iniustis, & nouis.** 488. in principio.
- Census an pereat pereunte re illi supposita, ibid.**
- Census quando pereat pereunte re illi supposita.** Ibidem, in principio.
- Census redemptio, vel pactum de retrouendendo an repugnet naturæ census.** 489
- Census num redimatur sola cõbatione pretij.** 492
- Census an efficiatur vsurarius propter pretium nimis exiguum ratione pacti de retrouendendo.** 491
- Census possit ne ita institui, vt teneatur venditor illum redimere, quando emptori liberit, quod dicitur pactum retroemendi.** 493
- Census possit ne ita institui, vt debeat redimi intra certum tempus.** 495
- Census possit ne ita institui, vt nequeat redimi intra certum tempus.** 497
- Census an constitui possit vsque à certum, & præfixum tempus.** 498
- Census possit ne ita institui, vt debeat redimi maiori pretio.** 501
- Census ex natura sua an habeat, vt redimi per partes possit.** Ibidem. in fin.
- Census possit ne ita institui, vt pars pretij pro parte pensionis annuæ tradatur.** 505 in fin.

Cen-

Index Alphabeticus.

- Census** sibi imponens in-vtilitatem alterius cum scriptura indemnitate possit ne illum compellere ad redimendum illum censum. 506
- Census**, vt vim habeat, sit ne omnino necessaria scriptura tabellionis, ibid. in fin.
- Census** num validus aut irredimibilis efficiatur præscriptione longi, vel longissimi temporis. 507. circa principium.
- Census** perpetuus quid sit, & qua ratione, ac quo pretio constituatur. Ibidem.
- Census** perpetuus sit ne contractus iustus. 508 col. vltima.
- In Censu** quæ securitas exigatur. 509 & seq.
- Census** perpetui quod sit iustum pretium. 510
- Census** persoluendus in fructibus, crescente fructuum illorum valore & pretio, qua ratione sit soluendus. 511
- Census** vitalitius quid sit, & qua ratione constituitur. Ibidem, col. fin.
- Sit ne contractus** honestus, & iustus. 512
- Census** vitalitius redimi potest. 514
- Census** vitalij iustum pretium. Ibidem.
- Census** vitalij condiciones iuxta leges huius nostri Regni Valentini. 515
- Census** qui Valentia, dicitur Debitorium sit ne contractus iustus. 516
- Census** num minoris emi possit, quã fuerit à principio constitutus. 283
- Certum** ius, seu actio in rem aliquam idem omnino valer quod res ipsa. 284
- Circumstantiæ** quæ possunt vitare negotiationem, & mercaturam. 105. col. 1.
- Circumstantes**, & assistentes venditioni rei, cuius valor ignoratur, ad quid teneantur. 95. col. 2.
- Clausula** qua venditor census promittit hypothecas in futurum idoneas, quid operetur. 479
- Clausula** censui apposita de faciendo habere, licere, tenere, & possidere: quid significet. Ibidem, col. 2.
- Clerici** quo iure eximantur à soluendis tributis, & vectigalibus. 180. col. 1.
- Clerici** tenentur instituire suos census eodem pretio quo layci. 413. col. 2.
- Clerici** tenentur vendere fructus suorum beneficiorum eodem pretio quo ceteri. 52. & 63. col. 2.
- Clerici** qua ratione teneantur ad vectigal generale huius Regni Valentini. 61. col. 1.
- Clerici**, & Ecclesiarum qua ratione debeant in gabelis ad communes necessitates impositis contribuere. 176. col. 2.
- Clericorum** omnia bona, præter eam quibus negotiantur, sunt excepta à gabelis. 478. col. 1.
- Clerici** an possint negotiationem aliquã vel mercaturam exercere. 108. col. 2.
- Clericis** quæ negotiatio prohibeatur. 108. col. 2.
- Quæ** non, ibid. col. 2.
- Clericus** distributiones pecuniarias quomodo accipiat. 224. col. 2.
- Collecta** quid sit. 124. col. 2.
- Collectam** quam priuatus populus sibi imponit, debent etiam exteri, & transeuntes. 174. col. 2.
- Collatio** beneficij; esto fiat cum errore personæ, quando valeat, & curat. 81. col. 2. & 90. col. 1. 2.
- Commodatio** quid: & quid commodatio permutata. 4. col. 2.
- Commutatio** quid sit, ibid. col. 1.
- Commutans** triticum, vel farinam cum alia re quomodo debeat se habere. 59. col. 2.
- Comminatio** excommunicationis maioris legi apposita signum est legem illã obligare sub. Mort. fol. 40. col. 2
- Communis** peritorum, & prudentum existimatio, & consuetudo legis vim explicat. 41. col. 1
- Communicans** cum excommunicato quando peccet. 31. col. 2
- Commutatio** vnus rei pro alia fuit primus contractus hominum. 524
- Commoditates** quas ab alijs expectare possumus, duplices sunt. 217. col. 2
- Commissoria** lex an habeat locum in pignore, fol. 595
- Confessores** admonentur, qua ratione circa campores se gerant. 530. col. 2
- Qua** etiam ratione se gerant cum venditibus carius ad creditum. 316. col. 1
- Confessarij** qua ratione se gerat circa gabellas, & vectigalia dubia. 151. col. 1
- Confessarij** quomodo se gerant cum transgressoribus legum ciuiliu iuxta cuiusdam recentioris viri Pij, & eruditi concilium. 48. col. 2
- Concilium** Generale qua ratione possit imponere vectigalia. 138. col. 1
- Consulere** minus malum ad vitandum maius quomodo liceat. 421
- Constitutio** Pij Quinti, circa census quomodo obliget. 452
- Conditioes** seruandæ quando vnus socius affecturat capitale alterius socij. 655
- Conditioes** seruandæ, vt iuste exigatur damnum emergens ex mutuo. 250
- Conditioes** seruandæ, vt iuste exigatur lucrum cessans. 270. col. 1
- Conditioes** seruandæ, vt maritus iuste faciat suos fructus pignoris dotalis. 295
- Conditioes** seruandæ, quando idem qui mutuat, affecturat rem mutuatam. 984
- Conditioes** seruandæ in Assesuratione, vt iuste fiat. 679
- Conditioes** seruandæ in contractu societatis, vt iuste fiat. ibid.
- Conditioes** seruandæ in fidei iussione. 700
- Conditioes** seruandæ in contractu pignorum. 594
- Conduçere** operas mercenarij anticipata solutione an liceat. 239. col. 2
- Conductio** & locatio quid sint. 5. col. 2
- Conductio** sola tribuat ne alicui auctoritatem imponendi vectigalia. 159. col. 1
- Consuetudo** quando dici possit. 140. col. 2
- Consuetudine** an abrogetur pretium legis. 474. col. 1
- Cooperatores** & coadiutores vsurarij ad quam satisfactionem teneantur. 475. col. 2
- Constitutus** in sacris quomodo possit negotiari. 108. col. 2.
- Contractus** quid sit. 1
- Contractus** obligatio, & actio siue ius quomodo se se habeant inter se. 2. col. 2
- Contractus** tria exigat. ibidem.
- Contractus** quotuplex sit. 3
- Contractus** species, 7. & quænam. 4
- Contractus** in quo res defectuosa venditur vt fana, sit ne rescindendus. 78
- Contractus** firmitas vnde sumenda. 81
- Contractum** quando efficiat nullum inuoluntariu contrahentis. 82. 88. col. 1
- Contractus** qui dicitur Mohatra, vel Batata, an sit iustus. 243
- Contractus** mercatorum quid dicitur Assicutos, quam periculosus sit. 263. col. 2
- Contractus** emptionis & venditionis quando perficiatur. 305. col. 2

Contractus

- C**
Contractus quidam Ianuensium venditium merces solutione futura carius quam presenti, an sit iustus. 310.col.2
Contractus feudalis quid sit, & quomodo à simili ter Emphiteusi. 289
Contractus offerens occasionem captandæ mortis alicuius censetur iniquus. 512.col.2
Contractus cum pari incertitudine lucri & damni honestus est. 613
Contractus qui dicitur Arrendamiento quomodo debeat fieri. 626.col.2.in fin.
Contractus qui nullus est nullum transfert ius, vel dominium. 386.col.2
Contractus vsurarij ex rebus, per vsuram acquisitis an validi sint. 389
Contractus ciuiles quidam onerosi, alij sine vlllo onere. 390.col.2
Creditor recipiens pignus quæ debeat obseruare. 594
Creditor possit, ne vti lege commissoria, in pignore. 595
Cupiditas lucrâdi nō semper est peccat. mort. 358
Culpa & pœna semper sunt inter se omnino, & necessario relata. 32.col.2. 287.col.1.
- D**
- D**
Damnum potest aliquis recipere positue vel priuatiue. 218.col.1.
Damnum emergens qua ratione in mutuo exigi possit. 245.col.2
Damnum emergēs, & lucrum cessans re ipsa differunt. Ibidem.
Damni emergentis vt iusta exigatur conditionis. 250.col.2
Damnum emergens quomodo restituendum. 454.col.1
Damnum emergens & lucrum cessans dicitur à DD. communi voce. Interesse. 255
Damnum inferens tenetur satisfacere, etiam si nihil vtilitatis inde receperit. 261
Damnum quoq; est priuatio lucri sperati. Ibidem col.2
Damni emergentis, vel lucri cessantis causa propter spectatam solutionem liceat ne carius vendere. 313.col.2
Damna omnia mutuario illata ex vsura debeat ne vsurarius compensare. 379.col.1
Dardanarij dicuntur in iure præemptores fructuū quos vocamus Agabelladores. 702.col.2.in fin.
Dardanarij pestes Reipub. locustæ fructuum, & homicidæ pauperum. 202.col.2
Dardanarij in vtroque sæculo puniuntur à Deo. Ibidem.
Dardanarij tenentur ad restituendum, ibid.
Debitorius census sit ne contractus iustus. 516.col.2.in princ.
Debitori, vel mutuuario existenti in mora num iuste pœna imponatur. 282
A debitore vel mutuuario quid exigi possit ob periculum infidelis solutionis. 283.col.2.in fin.
Debita futura, seu pagas acerbas liceat ne vilius emere. 307.col.1.in princ.
Debitum proprium liceat ne solutione anticipata vilius redimere. 309.col.1
Decimæ quomodo soluendæ. 136
Decimæ Regiæ an iuste exigantur. 152.col.1
Decipere se ipsos intra dimidium quomodo lex ciuilis permittat contrahentibus. 65.col.1
Decipere fratrem in pretio, pondere, vel mensura quam iniquum sit. 66.col.2.& seq.
- Definita** in Concilijs omnes obligant. 370.col.1.& seq.
Defraudantes vectigalia quantum Reipub. & priuatis ciuibus noceant. 133
Tenantur que ad restituendum.
Decipitur quandoque magis emptor ex vitio rei quam emit, quæ ex iniusto pretio. 81.col.2. in fi.
Depositio quid sit. 1.col.1.
Deponens pecuniam suam apud vsurarium an pecet, & teneatur restituere. 430.col.1
Depositum, quod potius est societas leonina. 590.col.1
Deus non iudicat bis in idipsum. 431
Defectus quos potest habere res venalis. 71.col.2. 79.col.1.& 83.col.1
Defectus rei venditæ quomodo redat iniquâ venditionem. 71.col.2
Defectum rei venditæ quando teneatur venditor aperire. 76.col.1.in fin.
Defectum rei non indicans quando teneatur rescindere contractum. 83.col.1. 88.col.1.& seq.
Quando non teneatur. 85. 87
Defectum rei quando non teneatur venditor indicare. 87.col.1
Defectus rei quo tempore, & qua ratione sint explicandi emptori. 89.col.1.in fin.
Defectus rei quando reddat venditionem dolosam iuxta d. Tho. 90.col.2
Defectum rei quæ ementi inutilis quidem est: sed vtilis alijs, debeat ne venditor explicare. 91.col.2
Didrachma quid proprie sit. 115.col.2
A dimidio iusti pretij excedere, vel deficere quomodo lege damnetur. 12.& seq.
Distributiones pecuniarias qua ratione clericus accipiat. 226
Diuersus vendēdi modus concedat ne rem carius vendi. 25.col.1. 303
Diuisio lucri inter socios quomodo fieri debeat. 659.col.2
Dominium quod habent Magnates in loca nouiter conuersorum propriæ feudum est. 289.col.2
Dominium rei per vsuram acquisitæ an transeat in vsurarium. 379.col.2
Dominium rei non acquiritur per solam, illius traditionem. 380.col.1
Neque per contractum nullum. 386.col.2
Domini cuiusque rei quænam sit, & quænam negotiantis cum illa. 399.col.1
Domini locorum nouiter conuersorum an iuste recipiant gabellas, & tributa, quæ ab illis exigunt. 183.col.1
Doli & deceptionis varia genera. 71.col.2
Doli vendentium res aliquas. 71.col.2
Dolus dans causam contractui reddit illum nullum. 79.col.1.in fin.
Dolus quando rescindat venditionem. Ibidem.
Dolosa venditio ex defectu rei qualis sit iuxta d. Tho. 90.col.2
Donatio simplex non est contractus. 2.col.2. in principio.
Donationes, Eleemosynæ, & alij contractus vsurarij an sint validi. 389.col.2
Dotem Monialis quomodo accipiat Moansteriū. 226
Dotalis pignoris fructus an sint computādi in sortem. 390.& seq.
Dotalis pignoris fructus vt maritus suos faciat conditiones seruandæ. 295
Dotalis pignoris fructus quiuis maritus facit suos. 96

Dotem

Index Alphabeticus.

Dotem quandiu non recipit maritus possit ne aliquam pecuniã recipere ad leuanda onera matrimonij. 296.col.2
Dotalis pignoris fructus an hæredes quoque mariti faciant suos. 297.col.1.in fin.
Dotalis pignoris fructus num vidua faciat etiam suos. 298.col.1.in princip.
Dum dos nõ restituitur viduæ, poterit ne illa percipere omnes fructus dotis, vel necessarios tantum ad alimenta. 300.col.1
Dubia vectigalia an in foro animæ sint per solvenda. 151.col.1.nu.1

E

Ecclesiam habere autoritatem ad condendas leges circa ea, quæ iure naturali, & Diuino nõ præcipiuntur, fides catholica docet. 30.col.2
Emphiteusis quid sit. 4.col.2.in princip.
Emphiteusis quomodo distinguatur à censu reueruatio. 483.col.1
Emphiteuta quis dicatur. Ibidem.
Emphiteusis transit ad hæredes. 484.col.1
Emphiteuta quando cadat à iure. Ibidem.
Emphiteuta cadens à iure, sit ne expoliandus auctoritate iudicis. 485.col.1
Emphiteusi quomodo assimiletur contractus feudalialis. 289.col.1
Emerere debita futura, & pagas acerbis minoris quam valeant an liceat. 307.col.1.in princip.
In Emptione debiti futuri quomodo contineatur quoddam mutuum implicatum. 310.col.2
Ementes res coniunctim possunt eisdem minutim carius vendere. 318.col.2
Emerere vilius an liceat res vilius valituras, quando recipiuntur. 331.col.1
Emerere vilius an liceat propter anticipatam solutionem. 338.col.1.in princip.
Ementes merces maritimas in numerato possint ne illas vilius emere. 345.col.1.in fin.
Ementes tributa, & vectigalia, qui dicuntur *Atrenadores*, vel *Alcaualeros*, vel *Duaneros*, vel *Dezimeros*, quod ius habeant. 133.col.1.in prin.
Emptio, & venditio quid sint. 46.col.1
Emptionis contractum cur primo loco explicet. d. Tho. 5.col.2
Emptio & venditio duobus modis fieri possunt. 8.col.1
Emerere vilius quam res valeat, iniquum est. 66.col.2. & 67.col.1
Emerere vilius propter anticipatam solutionem iniquum est. 303
Emerere vilius, aut carius quam habeat commune rei pretium quando liceat. 70.col.2
Emptionis contractus quando perficiatur. 305.col.2
Emptori quando tenetur venditor, defectum rei quæ venditur aperire. 76.col.2.in princip.
Emptoris voluntas in contractu venditionis qualis sit. 80.col.2.in fin.
Emptor quando debeat indicare venditori occultum valorem rei, quam emit. 93.col.2
Emptores rerum varijs modis posse se habere. 101.col.1
Emptio fructuum, & reddituum quæ dicitur. *Arrendamiento*, quomodo fieri debeat. 595
In Emptione fructuum, & reddituum quando debeant alter contrahens illorum valorem alteri indicare. Ibidem.
In Emptione fructuum, vel reddituum quomodo liceat offerre aliquid constituenti vel augenti illorum pretium. 597

Emens fructus quomodo possit minuere de pretio propter sterilitatem. 598
Emptoribus, & venditoribus quando liceat inter se conspirare, quando non. 701
Error personæ quando reddat sacramentum inuvalidum. 81.col.1. & seq.
Vel collationem beneficij. 90.col.1
Error personæ cur efficiat matrimonium inuvalidum, emptionem vero non semper reddat inuvalidam. 87.col.2
Excedere à iusto pretio iniquum est, etiam intra dimidium, & aliter sentire, est erroneum. 66.col.2
Excedens à iusto pretio, tenetur excessum illum, quicumque ille sit, restituere. 67.col.2
Excessus, vel defectus iusti pretij vbi pretia varia sunt, qua ratione sumendus sit. 69.col.1
Excessus, vel defectus iusti pretij taxati à lege restituendus est. 45. & 46.col.2
Excommunicato communicare quando sit peccat mortis. 31.col.2
Excommunicationis maioris cõminatio non apponitur in lege, nisi quando illa obligat sub mortis. 40.col.2
Eximantur ne à soluendis tributis, & vectigalibus. *Pauperes Nobiles*. 476. 135.col.2. & 176.col.1.in princip.
Ecclesiæ. 170. 175
Clerici, & *Religiosi*. 177
Exteri quoque, & transeuntes per nos debent nostra Assisa persoluere. 175.col.1.in princip.
Eximuntur à Gabellis oia bona Clericorum, præter ea in quibus negotiantur. 178.col.1.in princ.
Exemptio quam habent clerici, & religiosi à gabellis, quo iure illis competat. 180.col.1

F

Farina debeat ne eodem pretio vendi, quo triticum. 58.col.2.in princip.
Facultatem disponendi de re sua iure naturæ vnusquisque habet. 483.col.2
Famuli vsurarij ad quam restitutionem teneantur. 412.col.2
Fatiga, seu ius retinendi rem quæ venditur, quomodo competat domino directo. 485.col.1. & seq.
Feudum, siue contractus feudalis quid sit. 289.col.2
Fertilitas & abundantia fructuum quando augeat illorum pretium. 698.col.2
Fideiussor quid sit, & quotuplex. 10. & 688.col.1
Fideiussor quam obligationem inducat. 689
Fideiussor quotuplex. Ibidem.
Fideiussores qui esse possint. Ibidem.
Fideiussor mulier quomodo esse possit. 690
Fideiussorem inter se contrahentes quæ præstare debeant. Ibidem.
Fideiussor possit ne pretium exigere pro fideiussione. 187
Fideiussor potest ducere in pactum damna inde sibi emergentia. 247
Filij nomen, nisi exprimantur masculi, comprehendit etiam feminas. 484.col.1.
Filij, famuli, & vxor vsurarij ad quam restitutionem teneantur. 402.col.2
Filias sitas Loth prostituens an peccauerit. 421.col.2.in princip.
Finis negotiantis multiplex esse potest. 103.col.1
Finis considerandus maxime ob bonitatem vel malitiam actuum humanorum. Ibidem.

Finis

Finis quem debet habere negotiator. 106.col.1
 Finis quomodo tribuat bonitatem, vel malitiam actionibus humanis. Ibidem, col.2
 Firmitas contractus vnde sumatur. & 81. col. fin. & 88.col.1
 Forma Vectigalis, & Gabellæ iustæ. 148.col.2
 Frandulentia nomine potius quam iustitiæ vitur. D.Tho. agens hic de Contractibus. 7.col.1
 Frandulentia quæ miscetur emptioni, venditioni, & mutuo diuersa est ab ea quæ reperitur in furto, & rapina. 7.col.2
 Fraudulenter agere quomodo sumatur. 7.col.1
 Fraudes quæ accidunt in subhastatione. 22. col.1
 Fructus suorum beneficiorum tenentur etiam Clerici pretio legis, vel fori vendere. 52.col.1
 Fructus pignoris quando sint domini illius. 595
 Fructus Regni accepti in pignus à quo, & qua ratione accipiendi. 288.col.1
 Fructus pignoris feudalis an sint computandi in sortem. 889.col.1
 Fructus qui in iure dicuntur Gageria quid sint. Ibidem.
 Fructus pignoris dotalis sint ne computandi in sortem. 290.col.2
 Fructus pignoris dotalis cur maritus faciat suos. 292.col.2. & seq.
 Conditiones necessariæ, vt illos iustè faciat suos. 296.col.1. & seq.
 Fructus pignoris dotalis an hæredes quoque mariti defuncti faciant suos. 297.col.1. & seq.
 Fructus pignoris dotalis an vidua quoque faciat suos. 298.col.1
 Fructus pignoris partos propria industria faciat ne suos habens pignus illud. 302.col.2
 Fructus in herba, & immaturi minus valent. 311 col.2
 Fructus rei & pretium rei differunt. 398. col. 1 in fi.
 Fructuum & reddituum emptio, quæ dicitur Arredamiento, quomodo fieri debeat. 569
 Fructuum & reddituum valorem quando teneatur alter contrahens alteri explicare. ibid.
 In hoc contractu quomodo possit dari vel recipi premium quod dicitur el Prometido apud nos los Exaus. 697
 Fructuum & reddituum pretium quando debeat minui propter sterilitatem. ibid.
 Fructuum fertilitas & abundantia quando augeat illorum pretium. 698
 Fructuum & reddituum pretium, quo tempore persoluendum. 699
 Fructuum Dardanarij & præemptores quos dicimus Agabelladores, quam iniq; & impie agant. 702
 Fructuum præemptores pestes Reipub. locustæ fructuum, & pauperum homicide. pag. in fi.
 Ad quam restitutionem teneantur. ibid.
 Quomodo puniantur à Deo. ibid.
 Frari volenti à domo pauperis liceat ne consuleret, vt furetur potius à domo diuitis. 454

G

Gabellarum disputationem qui Autores habeant. 117
 Gabellæ quibus conueniunt omnes conditiones requisitæ, obligant in foro animæ. 125. col.2
 Gabellæ quænam leges penales sint. 129. col.2
 Gabellas ementes, qui dicuntur Arrendadores, vel Alcaualeros, aut, Dezmeros quod ius habeant. 133.col.1

Gabellas priuatas Ciuitatum, quæ dicuntur Assisia, soluendas esse. 132.col.1. & seq.
 Gabellas defraudantes quatum noceant Reipub. & priuatis Ciuibus. ibid.
 Quæ Gabellæ persoluendæ sint, etiam si non exigantur. 134.col.1. & seq.
 Gabellæ iustæ conditiones, & leges. 136. col.2
 Gabellas quis possit imponere. 137.col.1
 Gabellæ impositæ auctoritate Regis non indigent auctoritate Imperatoris vel Papæ. 139. col. 1. in princ.
 Gabellas nouas imponens cum non possit, quas censuras incurrat. 142.col.1. in fi.
 Gabella causam veram & communem exigit, vt iuste imponatur, & obliget. 144.col.1
 Gabellæ quibus ex causis possint imponi. ibid.
 Gabellæ quomodo debeant cessare cessante causa. 145.col.1
 Gabellæ iustæ forma quæ sit. 148.col.2
 Gabellarum quæ sit debita materia. 149.col.1
 Gabellæ num imponi etiam possint in rebus, quæ sunt ad proprium victum. ibid.
 Gabellæ num persolui debeant, quâdo Principes, vel Magistratus non præstant ea, propter quæ fuerunt impositæ. 150.col.1
 Gabellæ, de quibus periti & prudentes dubitant, an debeantur in foro animæ. 151.col.1
 Gabellæ Regiæ quæ dicuntur decimæ quomodo iustè exigantur. 152. col.1
 Gabellam quando liceat non soluere integram. 156.col.2
 Gabella quæ dicitur El quinto del pescado, an debeatur in iudicio animæ. 159.col.1
 Gabella communis huius Regni dicta generalis an debeatur in conscientia. ibid.
 Gabella, quæ dicitur nouum impositum quomodo obliget. 162.col.2. & seq.
 Gabella dicta El real de la sal quomodo obliget. 163.col.1
 Gabellæ priuatæ huius Ciuitatis Valentis dictæ Assisia quam iustæ sint, & debeantur, quare in verbo Assisia.
 Gabellas non debitas exigentes à Clericis vel Religiosis quas pœnas, & censuras incurrant. 177. col.2
 Gabellæ quas recipiunt Domini locorum à nouiter conuersis, An sint iustæ. 183.col.1
 Gabellas ad necessitates communes necessarias qua ratione debeant etiam Clerici iuuare. 51. col.2
 Gabellas infidelium soluere etiam debent, qui in illorum terris negotiantur. 105.col.2
 Gemmas & lapides pretiosos liceat ne vilis emere ab ignorantibus illorum valorem. 93. col.2.
 An iustè egerint Hispani vili ab Indis illos ementes. 95.col.1. & seq.
 Generale vectigal huius Regni Valentini An iustè debeatur. 159. col.1
 Gratia & gloria auctoritas humana neminem priuat, sed qui illi resistit sua culpa se ipsum tantis bonis expoliatur. 42.col.2

H

Hæredes vsurarij an teneantur restituere omnes vsuras defuncti. 406.col.2
 Hæredes mariti defuncti an faciant suos fructus pignoris dotalis. 297. col.1
 Hæredes, quando teneantur ad contractum societatis, quam inuit defunctus. 641. col.1
 In Hypotecâ persona tradi nõ pot. 455. col.1. & a Hispa-

Index Alphabeticus.

- Hispani ementes vili ab Indis varias gemmas, & margaritas an iuste egerint. 95. colum. prima, & seq.
- ex Humana voluntate procedere possunt leges obligantes sub peccat. mort. 42. col. 1.
- Hypotheca, & pignus que traduntur in censu, quomodo differant ab his, que traduntur in alijs contractibus. 457.
- Hypothecata num maneant omnia bona vsurarij. pag. 401. col. 1.
- I**Anuenisum contractus, quo vilius venduntur merces presentis solutione quam expectata, datur. 309. col. 2.
- Ianuenis Montis pagas liceat ne minoris emere. pag. 312. col. 1.
- Ieiunij preceptum obligat sub mort. pag. 43. colum. 2.
- Ignorantia inculpabilis liberat a culpa transgressorem legis. 41. col. 2. & 42. col. 1.
- Impignoratio quid sit. 5. col. 1.
- Impignorationis contractum spectantia, vide in verbo Pignus.
- Imponere Gabellas, & vectigalia quis possit. 137. col. 1.
- Imponentes noua vectigalia quas penas incurrat. pag. 142. col. 2.
- Imponi Gabellæ, & vectigalia quibus rebus possint. 149. col. 1. & seq.
- Industria & operæ alicuius censentur idem valere quod pecuniæ. 662.
- Indifferentes res quibus homines male vtuntur, an liceat vendere. 111. col. 2.
- Inducere aliquem ad peccandum an aliquando liceat. 420. & 421. & seq.
- Infidelis non peccat in omni opere suo. pag. 106. col. 2.
- Intentio primaria, vel secundaria quomodo sumatur apud DD. 225. col. 1.
- Interesse quid appelletur apud DD. 255. & seq.
- Inuoluntarius quando censetur contrahens. 89. col. 1.
- Iudicata à iustis rectisque iudicibus perspecta rei veritate obligant in foro animæ. pag. 414. col. 1.
- Index competens vsurarum quis sit. pag. 419. colum. 2.
- Iuramentum per falsos Deos liceat ne petere ab infideli. 428. col. 2.
- Iuramentum quando non obliget. 41.
- Iuramentum quamuis extortum quomodo obliget. 388.
- Iuri diuini que sint. 180. col. 2.
- Iuris diuini multa sunt, quorum tempus, & modus ius humanum assignat. 135. col. 1. & seq.
- Ius certum in rem aliquam idem valet quod res illa. 311. col. 2. & seq.
- Iustum rei pretium vnde sumendum sit.
- L**eges Civiles concedunt aliquid carius vendere quam res valeat modo non excedatur ultra dimidium pretij. 12. col. 1.
- an Leges talia concedentia pretia obligent ex conscientia. 11. col. 1.
- à Lege iniuste taxatum pretium quando seruandum & quando non vide. 12. col. 2. post princip.
- Leges Civiles an obligent in foro animæ. pag. 27. col. 1.
- Leges Ecclesiasticæ quomodo obligent iuxta Nauarr. & Henricum Gandensem. 11
- Leges humanæ iustæ obligant in conscientia. 30. col. 1.
- Leges posse Ecclesiam cedere de fide est. 30. col. 2. 33. col. 1.
- Lex humana an obliget cum periculo vitæ. 31. col. 2.
- Lex civilis eo ipso quo obligat sub pena capitis, aut alia grauissima, censetur obligare sub mortali. ibidem.
- Leges etiam pure penales grauem penam imponentes interpretatiue supponunt culpam. 32. col. 2.
- Leges obligantes in foro animæ condere posse Rempub. fide tenendum est. 33. col. 1. & seq.
- Leges Civiles iustæ obligant in foro animæ ad aliquam culpam. 34.
- Quando obligent ad mortale, vel veniale quomodo discernendum. 37. col. 2. in fi. & seq.
- Lex humana iusta non ammittit suam vim, eo quod habet penam appositam. 36. col. 1.
- Lex in quem finem aponat penam. 36. col. 2.
- Lex humana civilis ad quam culpam obliget, non deprehendi ex intentione legislatoris. 101. Neque ex solis verbis legis. 38. col. 1. & seq.
- Neque ex sola materia legis. 106. Sed ex regulis propositis. ibidem.
- Lex humana quando obliget sub mortali. Primo sumendum est ex grauitate materiæ. 39.
- Secdo, cum iniungitur in merito obedientiæ. 40. & seq.
- Tertio, ex grauitate penæ. ibidem, & 4. col. 2.
- Lex quæ committatur excommunicationem maiorem, sub mort. obligat. ibid.
- Lex, quam communiter prudentes, & periti censent obligare sub mort. ita obligat. 40. & 41. c. 1.
- Lex humana etsi iusta quæ non obliget ad mort. ibid.
- Lex Pontificis omnes fideles, & vbiq; obligat. 452.
- Lex vel authoritas Ecclesiastica neque tollit, neq; impedit iurisdictione Regiam, & civile. ibid.
- Lex Ecclesiastica non recepta in vsu, &c. 453.
- Leges quarundam Provinciarum circa viduarum alimenta optimæ, & iustæ. 300. col. 2.
- Lex seu forum Valentinum circa dotes, &c. 301. col. 1.
- Leges superiorum varias esse. 126. col. 1.
- Leges penales quomodo obligent. ibid. col. 2.
- Leges & conditiones quas exigunt Gabellæ & vectigalia iusta. 136. col. 2.
- Legis officia quatuor ex D. Isidoro. 36. col. 1.
- Legem transgrediens ex ignorantia inculpabilis non peccat. 42. col. 1.
- Leges taxantes pretia rebus venalibus obligant in foro animæ. 44. col. 1. 46. col. 1.
- Leges imponentes pretia tritico recedentur. 44. c. 2. & 45. col. 1.
- Et quid concedant venditoribus. ibid.
- Legum humanarum vim non percipit imperitum vulgus. 45. col. 2.
- Legis pretium excedens tenetur excessum illum restituere. 45. & 46. col. 2.
- Legum pretia debent etiam Clerici seruare in vendendis fructibus suorum beneficiorum. 52. col. 1.
- Leges

- Leges humane diuersis modis, & in diuersos fines constituuntur.** 54. col. 1
- Leges imponentes pretia an etiam obligent esto illarum transgressores non puniantur.** 64. col. 1.
- Leges concedentes deceptionem intra dimidium iusti pretij quomodo intelligendæ.** 64. col. 1.
- Leges humane multa permittunt non vt limita, sed tanquam minora mala ad vitanda alia maiora.** 8. col. 1. & seq.
- Lex commissoria an habeat locum in pignoribus.** 68. col. 1. & seq.
- Litteras campsuarias quales esse oporteat, vt veræ sint, & non fictæ.** 579. col. 1.
- Litteras campsuarias quando remittere non liceat.** 679. col. 1
- Locatio, & conductio quid sint.** 4
- Locus sacer qua ratione, & quo tempore sit interdictus negotiationi.** 110. col. 2
- In Loco Sacro negotiari quomocunq; id fiat quale peccatum id sit.** ibid.
- Loci Sacri negotiatio est quedam irreuerentia loci, & actus ibi prohibitus.** ibid.
- circa Loci Sacri negotiationem quatuor obseruanda esse.** ibid.
- In Loco Sacro negotiari adductis ibi rebus venalibus est peccatum mortale.** 110. col. 2. in fin.
- Loci Sacri negotiatio quomodo prohibeatur à Christo domino nostro,** 111. col. 1. in princ.
- Loci Sacri negotiatores Christus expulit exemplo flagellis.** ibid.
- In Loco Sacro, vel Ecclesia quomodo contractus matrimonij sit licitus.** ibid. post princ.
- In Loco Sacro computationes fieri non debent à Capitularibus, & Decanis & minus venditiones bonorum Ecclesiarum.** 111. col. 1. post med.
- Loci Sacri nomine intelligi non solum loca & Ecclesias, vbi diuina celebrantur sed etiam cæmeteria fidelium.** 110. col. 2. post med.
- In Locum Sacrum Innocentius Papa nullas res Seculares, nec suppellectilem quidem clericorum adduci voluit quanto minus res venales.** 110. col. 2. in fin.
- In Loco Sacro contrahere est peccatum licet eo tempore contractus nulla in eo celebrentur diuina officia.** ibid. in med.
- Ex quo loco sit sumendum iustum rei, pretium, ex eo in quo illa venditur, an ex eo in quo fit solutio pretij.** 56. col. 1
- Loth filias prostituens an peccauerit.** 421. col. 2 421. col. 1. & 424. col. 2.
- Lucrum cessans ex mutuo an possit exigi.** 255. col. 1.
- Lucrum cessans quale dicatur.** Ibidem.
- Lucrum cessans, & damnum emergens dictum à D. D. communi voce: Interesse.** ibid.
- Lucro duobus modis pecunia deseruire potest.** 260. col. 1
- Lucrum cessans non habet locum, nisi quando pecunia est in proxima potentia ad illud.** 262. col. 2
- Neque quando mutuans ex trahit illam propria sponte à negotijs.** 263
- Quoddam lucrum cessans ex mora debitoris quod est iniquum.** ibid. col. 2.
- Lucrum cessans quando exigi possit.** 264. col. 1
- Lucrum cessans non deberi, in quo sensu dicat D. Thom.** 47. col. 2
- Lucrum verè cessare qua ratione probetur.** 267.
- Lucri cessantis conditiones.** 270
- Prima, vt verè cesset.** ibidem.
- Secunda, vt cesset ratione mutui.** 271. col. 1
- Tertia, vt mutuans verè haberet in animo pecuniam illam exponere negotio.** 271. col. 2
- Quarta, vt Lucrum esset moraliter certum.** 272.
- Quinta, vt mutuarius admoneatur de lucro cessante.** ibid. col. 2
- Sexta, ne exigatur totum lucrum cessans.** 273. col. 1.
- Quomodo lucrum cessans taxetur.** ibid.
- Alucro cessante extrahendæ sunt expensæ quas in eo acquirendo fecisset mutuans.** 274. col. 2
- A lucro cessante an sint deducendi labores.** 274. & seq. col. 1
- Septima conditio, ne mutuans recipiat statim à principio lucrum cessans.** 275. & 277
- Ad lucrum cessans an debeat mutuans extrahere pecuniam suam à negotio rogatus.** 276. col. 1
- Lucri cessantis aliæ conditiones.** 275. & seq.
- Lucrum cessans & damnum emergens plurimum differunt.** 255. col. 2. &
- Lucrum cessans potest alicui duobus modis cessare.** 255. col. 1. in princ.
- Lucrum cessans quomodo fiat exemplis demonstratur.** ibid. col. 2.
- Lucri cessantis & damni emergentis quæstionem explicandi triplex dd. opinio.**
- In lucrum vel ultra sortem tripliciter aliquid recipi potest.** 256. col. 2. circa princ.
- Lucrum cessans intelligitur sub nomine damni.** ibid. col. 2.
- Lucri cessantis nomine si liceret aliquid accipere, liceret etiam aliquid accipere pro obligatione qua mutuans se obligat ad non repetendū mutuum intra tempus præfixum.** 257. col. 2. circa princ.
- Lucrum cessans est pretio æstimabile.** ibid.
- pro Lucro cessante licere aliquid exigere seruatis quibusdam conditionibus.** 257. ante fin. col. 2.
- pro Lucro cessante quare aliquid exigi possit.** 258. col. 2. post princ.
- Lucrum cessans cōcessum à Theologis ducitur in pactum & exigitur in pœnam moræ.** 259. col. 1. ante fin.
- Lucrum cessans potest exigi ad congruum quæstus negotiatoris.** 259. col. 2. post princ.
- sub Lucri cessantis titulo exercent homines grauissimas, & inextricabiles vsuras.** ibid. in fin.
- ad Lucrum duplex potentia, & quæ.** 260. col. 1.
- Lucrum cessans qua ratione sit pretio æstimabile.** 261. col. 2.
- Lucrum cessans an exigat, vt mutuans mallet negotiari, quam mutuare.** 276. col. 2.
- Lucrum cessans cur non possit mutuans anticipare recipere, sicut mercenarius mercedem.** 279. col. 2.
- Lucrum cessans ex mutuo possit ne recipere, qui tenebatur gratis mutuare.** 280
- Lucri cessantis, vel damni emergentis causa ex dilata solutione liceat ne carius vendere.** 313. col. 1.
- Lucrum omne ex pecunia vsuraria receptum sit ne restituendum.** 378. col. 2
- Lucrandi cupiditas non semper est pec. mort.** 429 col. 1.
- Lucrum siue damnum ex societate secutum quomodo debeat inter socios diuidi.** ibidem.

M

Magistratus quomodo se gerere debeant in pretijs pani, & rebus venalibus imponendis. 60. col. 1. & seq.

Magistratibus non præstantibus, ea propter quæ vectigalia imposita sunt, an illa debeantur. 150. Magistratus

STVDIOSISSIMO
ET
HUMANISSIMO
LECTORI.

Baretius Baretius, S. D.

EVERENDI Patris Magistri Fratris MICHAELIS SALON
Eremitę Augustiniani secundum Commentariorum, &
Controuersiarum Volumen, in quo de Contractibus, &
de Commercijs humanis licitis, ac illicitis accuratissimè
diseritur summarijs auctum, & summo studio corre-
ctum à R. P. M. F. Augustino à Mundulpho Veneto Bri-
thinesi nuncupato Regente in Monasterio S. Stephani Venetiarum eius-
dem ordinis vnà cum primo de Iustitia, & Iure iamdiù exoptatum tibi
tandem offerimus; & prius sanè obtulissemus, verùm impræssio aliorum
operum, de quibus meminimus in Epistola Primi Tomi, non minus, sed
æquè grauium, ac vtilium ad hanc vsquè diem tanti momenti Thesau-
rum in agro, ægro, & inuito quidem animo officinæ nostræ celauit.

Offerimus igitur tibi non Solonis leges, sed aureas SALONIS Controuer-
sias, quæ quanto legibus Principibus, Magistratibus, & cuiuscunquè ordinis
hominibus vsui sint futuræ vel prima voluminis facies, & inscriptio abun-
dè indicat, atque demonstrat. Ex his controuersijs quo pacto iusta ve-
nalibus rebus sint constituenda pretia, quomodo dictorum, conuento-
rumque fides in contractibus sit obseruanda, qua ratione innumeræ ini-
quitates, & fraudes, quas deprauati hominum animi cœca cupiditate du-
cti negocijs permiscere excogitarunt, repellendæ, ac rescandæ, & vniuer-
sa hominum commercia ad debitam Iustitiæ normam sint reducenda cla-
rissimè cognoscere poteris: etenim in eis, quæ in præcipuis, & frequentio-
ribus contractibus hominum vitio, & iniquitate accidere possunt, & quæ
iuxta debitas Iustitiæ, & æquitatis leges obseruanda sunt, omnibus tam di-
uinæ,

uina, quam humanae, & moralis Phyloſophiæ ſtudioſis præſtantiori Metho- do, & faciliori oratione, ac ſtylo ex grauiſſimorum DD. Placitis, atque ſententijs in vnum collecta proponuntur.

Accipe igitur Amice Lector quæ in Præclariffimo Hispaniæ, & Europæ Gymnaſio eruditiffimus hic Pater docuit, & in communem omnium vtilitatem in publicam lucem emiſit; quum enim ad manus tuas peruenerint, ſummopere tibi proderunt, ac in rebus adeo abſtruſis, & reconditis, quales iniqui, & callidi negotiantium contractus eſſe ſolent, tua ſtudia mirificè iuuabunt: Vale & omnium ſcientiarum ſtudioſis Baretium plurimum fauiſſe, atque fauere ſcias.

STVDIOSISSIMO ET HVMANISSIMO LECTORI.

Baretius Baretius, S. D.

VERENDI Patris Magistri Fratris MICHAELIS SALON
Eremitę Augustiniani secundum Commentariorum, &
Controuersiarum Volumen, in quo de Contractibus, &
de Commercijs humanis licitis, ac illicitis accuratissimè
diferitur summarijs auctum, & summo studio corre-
ctum à R. P. M. F. Augustino à Mundulpho Veneto Bri-
thinensi nuncupato Regente in Monasterio S. Stephani Venetiarum eius-
dem ordinis vnà cum primo de Iustitia, & Iure iamdiù exoptatum tibi
tandem offerimus; & prius sanè obtulisset, verùm impræsisio aliorum
operum, de quibus meminimus in Epistola Primi Tomi, non minus, sed
æquè grauium, ac vtilium ad hanc vsquè diem tanti momenti Thesau-
rum in agro, ægro, & inuito quidem animo officinæ nostræ celauit.

Offerimus igitur tibi non Solonis leges, sed aureas SALONIS Controuer-
sias, quæ quanto legibus Principibus, Magistratibus, & cuiuscunquè ordinis
hominibus vsui sint futuræ vel prima voluminis facies, & inscriptio abun-
dè indicat, atque demonstrat. Ex his controuersijs quo pacto iusta ve-
nalibus rebus sint constituenda pretia, quomodo dictorum, conuento-
rumque fides in contractibus sit obseruanda, qua ratione innumeræ ini-
quitates, & fraudes, quas deprauati hominum animi cœca cupiditate du-
cti negocijs permiscere excogitarunt, repellendæ, ac rescandæ, & vniuer-
sa hominum commercia ad debitam Iustitiæ normam sint reducenda cla-
rissimè cognoscere poteris: etenim in eis, quæ in præcipuis, & frequentio-
ribus contractibus hominum vitio, & iniquitate accidere possunt, & quæ
iuxta debitas Iustitiæ, & æquitatis leges obseruanda sunt, omnibus tam di-
uinæ,

uinæ, quam humanæ, & moralis Phyloſophiæ ſtudioſis præſtantiori Me-
thodo, & faciliori oratione, ac ſtylo ex grauiſſimorum DD. Placitis, atque
ſententijs in vnum collecta proponuntur.

Accipe igitur Amice Lector quæ in Præclariffimo Hiſpaniæ, & Europæ
Gymnaſio eruditiffimus hic Pater docuit, & in communem omnium vti-
litate in publicam lucem emiſit; quum enim ad manus tuas peruene-
rint, ſummopere tibi proderunt, ac in rebus adeo abſtruſis, & reconditis,
quales iniqui, & callidi negotiantium contractus eſſe ſolent, tua ſtudia mi-
rificè iuuabunt: Vale & omnium ſcientiarum ſtudioſis Baretium pluri-
mum fauiſſe, atque fauere ſcias.

Index Alphabeticus.

- Magistratus Valentini curarunt recuperare debita huic ciuitati, ad minuenda illius Affisia . 166. col. 2.
- Mala intrinsecè nullus Princeps concedere potest. 538. col. 2
- Malum minus an consulere liceat ad vitandum aliud maius. 421. col. 1
- Maritus quandiu non recipit dotem, possit ne aliquam pecuniam recipere . 296. col. 2.
- Materia debita vectigalium, & gabellarum . quæ nam sit. 149. col. 1.
- Matrimonio soluto possit ne vidua fructus pignoris suos facere. 298. col. 1.
- Matrimonio soluto, vidua quædiu non restituitur ei sua dos, quos, fructus recipere possit; 300. col. 1.
- Matrimonium validum est, esto sit defectus in diuitijs aut alijs qualitibus. 90. col. 2.
- Medium in rebus duplex. 15. col. 2.
- Mercenario possit ne aliquando minus stipendium reddi . 25
- Mercenarij operas liceat ne conducere anticipata solutione. 239. col. 2.
- Mercatura possit ne licite exerceri. 162. col. 1.
- Mercatura vtilis Reipub. 145. col. 2
- Mercaturam quæ circumstantiæ vitient. 105. col. 2
- Mercatores negotiantes in terris infidelium debent illorum gabellas persolvere. 105. col. 2.
- Periculosè cum infidelibus negotiantur . Ibidem.
- Mercaturam possint ne Clerici excere. 107. col. 1. & sequ.
- Mercatura Clerici habet speciem mali. 108. col. 2.
- Mercatura quænam prohibita Clericis . 108. col. 2.
- Mercaturam, & negotiationem exercere in loco sacro quomodo prohibeatur. 110. col. 2.
- Mercator qua ratione debeat sua negotia in debitum suam referre. 106. col. 1.
- Mercator non semper debet recipere quidquid expendit, ac vt dicunt. Sacar el caudal. 314. col. 2.
- Mercator à Reipub. conductus quomodo possit vendere. 317. col. 1. in prin.
- Mercator vendens, ex officio possit ne carius vendere . 317. col. 1.
- Mercator quacumque ratione, & quamcumque rem vendat, debet stare pretio legis, vel fori. 318. c. 1
- Mercator possit ne solutione anticipata obligare venditorem lanarum. 334. col. 1.
- Mercium abundantiam futuram præsciens venditor ad quid teneatur. 96. col. 1.
- Merces seruanda in aliud tempus possint ne carius vendi. 329. col. 1.
- Merces quas vendunt mercatores ex officio, duplices sunt, 304. & seq.
- Merces venales variæ sunt, variosque postulant vendendi modos . ibid.
- Merces quæ dicuntur maritimæ, possit necarius vendi. 344. col. 2
- Meretrix; turpiter quidem facit nõ tamen turpiter acquirit, ac retinet, quæ recipit . 387. col. 1.
- Mensarius possit ne recipere aliquid à creditore, cui soluit cambiam. 632. col. 1.
- Mensarius quod officium præster in solutione cambij 634.
- In Mensura, & pondere non licet decipere fratrem, sicut neque in precio. 68. col. 1.
- Mexicæ opinio circa Pragmaticam tritici reprobatur. 44. col. 2.
- Mentalis vsurarius an teneatur ad restitutionem. 413. col. 2.
- Niniftri vsurariorum ad quam restitutionem teneatur. 409. col. 1.
- Mixturas aliquas rebus quas artifices vendunt, an liceat apponere. 33. col. 1.
- Modus diuersus vendendi cõcedat ne rem carius vendi. 303. col. 1.
- Molinei arrogantiam, & temeritas . 283. col. 2.
- Molinei hæresis circa vsuras. 191. col. 2.
- Molinei error circa fructus pignoris dotalis. 265.
- Mohatra, siue Barata sint ne contractus liciti. 243. col. 2.
- Monopolium vnde dictum . 699.
- Monopolium quid sit, & quotuplex . Ibidem.
- Monopolium in rebus victui necessarijs concedi non potest. 700.
- Quando concedi possit. 700. col. 1.
- Monopolium in rebus vtilibus priuata autoritate fieri non potest. ibid. col. 2.
- Monopolia iniqua exercentes, non solum peccant grauissimè, verum etiam tenentur ad restituendum excessum pretij. ibid. & seq.
- Monopolio suo augentes mercium pretia iniquè agunt. 319. col. 1.
- Monopolium facientes circa triticum, vel panes grauiter puniendi. 63. col. 1.
- Monopolia, & conspirationes camporum quam iniquæ sint. 593. col. 1.
- Moroso mutuatario possit ne iustè pena imponi. 252. col. 2.
- Mora sua mutuatarius quando sit causa damni emergentis. 282. col. 1.
- Mons pietatis, an sit contractus iustus. 364. col. 1.
- Mons pietatis plurimum differt à cambio. 627. col. 2.
- Montis Ianuensis pagas liceat ne vilius emere . 312. col. 1.
- Munus quod est quoddam gabellæ genus, quid sit. 124. col. 2.
- Mutuuum duplex, coactum, & liberum. 246. col. 2. & 260. col. 1. & seq.
- Mutui condiciones. 443. col. 2.
- Mutuatio contractus est. 2. Quid sit. 4.
- Mutuuum si pretium eius deinde augetur, sit ne cum illo augmento restituendum. 565. col. 1.
- Mutuans ex officio possit ne recipere aliquid vltra sortem. 626. col. 2.
- Mutuuum, & accommodatum quomodo differant. pag. 187.
- in Mutuo quatuor reperiuntur. 199.
- Mutuans exigere potest damnum emergens, vel lucrum cessans. 201. col. 2.
- Mutuans duobus modis potest pati damnum proficiuè, & priuatiuè. 218. col. 2.
- Mutuans duobus modis potest habere spem recipiendi aliquid vltra sortem. 219. col. 2.
- Mutuandi obligatio, an sit venalis. 236. & seq.
- Mutuans, ita vt pars mutui sit recipienda in mercibus, sit ne vsurarius.
- Mutuans ita, vt mutuuum sit in mercibus restituendum, sit ne vsurarius. 242. col. 2.
- Mutuatarius, qui est in mora, quomodo teneatur ad damna emergentia. 248. colum. 2. & 252. col. 2.
- Mutuans quibus conditionibus seruatis possit petere damna emergentia. 250. col. 2.
- Mutuatarius teneatur ne aliquando ad restituendum mutuuum ante terminum præfixum . 254. col. 1.

Mutuans quando possit retinere pignus mutuatum. 178.
Mutuare gratis qui debet, possit ne recipere lucrū sibi cessans ex illo mutuo. 80. col. 2.
Mutuata res, vel ad creditum vendita duplici periculo subest. 322. col. 2.
Mutuās possit ne exigere lucra sibi ex mutuo cessantia. 255. col. 1.
Mutuans possit ne affecurare pecuniam illam, vel rem quam ipse mutuatur. 261. col. 2. & seq. col. 1. & 685. col. 1.
Mutuatorio, vel debitori moroso, an pœna iuste imponatur. 282. col. 1.
Mutum implicitum continetur in emptione debiti futuri, siue pagæ acerbæ. 310. col. 2.
Mutuū sub qua specie, & qua ratione restituendum sit. 395. col. 2.
Mutuare triticum vetus, ea ratiōne, vt restituatur nouum, an liceat. 362. col. 2.
Mutuū ab vsurario liceat ne accipere, vel petere expresse. 425. col. 2.
Mutuū, vt liceat vsurario petere, quæ necessitas exigatur. 429. col. 1.
Mutuū quomodo dicatur gratis fieri. pag. 270. col. 1.
Mutuū petens ab vsurario in malum finem committat ne duplex peccatum. 429. col. 2.

N

Necessitas quæ nam requiratur, vt liceat petere mutuū ab vsurario. 429. col. 1.
Necessitates huius Ciuitatis Valentia, ad quas leuandas deseruiunt Assisia. pag. 164. col. 2. & 165. col. 1.
Necessitates communes qua ratione debeant quæ Clerici iuuare. 176. col. 2.
Necessitas tollit voluntarium. 470. col. 2.
Negotiando, an liceat rem vilius emptam carius vendere. 100.
Negotiatio quotuplex sit. ibid. col. 2.
Negotiari, an sit malum. 101. col. 1.
Negotiari ad quod genus rerum pertineat. 101. col. 2.
Negotiatio quæ sit ob solum lucrum, quæ dicitur mercatura, ad quod genus rerum pertineat. ibi. col. 2.
Negotiantem propter lucrum tribus modis posse se habere. 103. col. 1.
Negotiatio secundum se sumptam non est mala, sed habet speciem mali. ibid. col. 2.
Sed in indiuidio bona est, vel mala, & quando. ibid.
Negotiatio ex quibus circumstantijs vitistur. 104. col. 2.
Negotiantes in terris infidelium tenentur quoque illorum gabellas, & vectigalia soluere. pag. 105. col. 2.
Negotiari cum infidelibus periculosum. ibid.
Negotiator quomodo in debitum finem sua negotia referat. 106. col. 1.
Negotiari, an possint Clerici. 107.
Negotiatio Clerici vnde possit habere speciem mali. 108. col. 2.
Negotiatio quæ nam sit prohibita Clerico, & quæ non. 109. col. 2.
Negotiari in loco sacro qua ratione, & quo tempore sit prohibitum. 110.
Numisma vendi posse. 538. col. 1.

Nouum impositum seu nouum vectigal huius Regni quomodo obliget. 162. col. 2.
Numisma quomodo caperit esse in vsu. pag. 513. col. 1.
Numisma duplex habet pretium. 533. & seq.
Numisma habeat ne æquale pretium, cum valore metalli ex quo fit. 534.
Numismatum varia pretia in Hispania. pag. 537. col. 2.
Nuda traditio rei non transfert dominium. 385. col. 2.
Nundinarum tempore cur communiter fiant cambiorum solutiones. 569. col. 1.
ad Nundinas intercalatas possint ne fieri cambia. pag. 516. col. 1.
in Nundinis quomodo fiant, nunc cambiorum solutiones. ibid.
in Nundinis quomodo mutantur pretia. pag. 24. col. 1. & seq.
quæ Nundinæ nunc celebrentur. ibid.

O

Obedientia debita superiori non præscribitur. pag. 140. col. 2.
Obsequium, quod est quodam Gabellæ genus, quid sit. 125. col. 1.
Obiigant quoque in foro animæ leges ciuiles iuste imponentes pœnam. 34.
Oculrare rei quæ venditur defectus, quādo reddat venditionem nullam. 83. col. 1.
Operas Mercenarij liceat ne anticipata solutione conducere. 239. col. 2.
ex Officio vendens possit ne carius vendere quam alij. 26. col. 1.
Opera infidelium non omnia sunt peccata. 107.

P

Pactum de retrouendendo minuit pretium census, & cuiuscumque rei. 468. col. 2.
Pactum hoc non repugnat naturæ Censuum. 480. col. 1.
Pactum retro emendi censum sit ne licitum. 493. col. 1.
Pactum hoc quomodo fieri possit. 495. col. 1.
Pactum redimendi census multis modis fieri posse. 503.
Pactum aliquod tacitū, vel expressum an necessarium sit, vt committatur vsura. 219. col. 1.
Pagæ acerbæ quomodo emi possint. 202. col. 1.
Pagas acerbas liceat ne vilius emere. 307. col. 1.
Pagas illas Montis Ianuensis iliceat ne minoris emere. 312. col. 1.
Panis coctus quo pretio vendi debeat. 60. col. 1.
Panis propria spontè conficientes in quo pretio debeant illos vendere. 61. col. 1.
Panes conficientes non constituti à Repub. an peccent. 62. col. 1.
Papæ definitiones circa mores vniuersalis Ecclesiæ certæ sunt, ac de fide. 369. col. 2.
Paganus non peccat in omni opere suo. 106.
Patres Societatis Iesu comendantur. 516. col. 1.
Pecunia res est, se ipsa sterilis. 311. col. 1. & 443.
Pecunia est quidquid pecunia, æstimatur. pag. 446. 462. col. 2.
Pecunia sui quoque pretium esse potest. 446. col. 2.
 Pecunia

Index Alphabeticus.

- Pecunia** quomodo introducta. 524. & seq.
Pecuniæ vsus duplex. 202. 327.
Pecunia alia expendibilis non. 533. col. 2.
Pecunia duplex habet pretium. *ibid.*
Pecuniæ pretiū an æquetur valori metalli, ex quo illa fit. 534.
Pecuniæ varia pretia in Hispania. 537. col. 2.
Pecuniam posse, distrahi omni genere, cōtractus.
Pecuniam vendi posse. 538. col. 1.
Pecunia quomodo cum alia cōmutari possit cum aliquo lucro. 538.
Pecuniæ pretium legale quomodo non liceat præterire. 540. col. 2.
Pecunia præfens valeat ne magis quam absens. pag. 304. 547.
Pecuniæ pretium, & æstimatio differunt. pag. 553. 562.
Pecunia aliqua quibus modis sit alia prætiosior. pag. 562.
Pecunia cuius pretium deinde augetur, sit ne restituenda cum illo augmento. 565.
Pecuniarum quæ cambiuntur duplex æstimatio. pag. 604.
Pecunia quomodo, sit res vsu consumptibilis. 204.
Pecuniæ duplex potentia ad lucra. 260.
Pecunia in manu mercatoris quomodo sit in proxima spe, & potentia ad lucrum. 461.
Pecunia exposita negotijs lucratiua est, quamvis indigeat industria. 269.
Pecuniam aliquam num maritus recipere possit, quamdiu non recipit dotem. 298.
Pecunias suas committens vsurario, an peccet, & quid teneatur. 430. col. 1.
Pecunia citò prohibenda, an vti liceat. pag. 92. col. 2.
Pecunia tradita in signum, & arraham sit ne restituenda, si cōtractus rescindatur. 93.
Pecunia tota quam socius confert in societatem, est, dicenda fors illius. 664.
Pedagium quid sit. 120. col. 1.
Pedagia soluenda esse. 131. col. 2.
Pedagia, quando Principes, & Magistratus nõ præstant ea, propter quæ fuere imposita, an debeantur. 150. col. 2.
Pedagium huius Regni Valentiz, an debeatur in foro animæ. 157.
Periculum cui subest res mutuata, aut vendita ad creditum duplex. 322. col. 2.
Propter pericula quibus vèdens ad creditū exponitur, an liceat carius vendere. 320. col. 1. 328. col. 1.
Periculo seipsum offerens quādo peccet. pag. 181. & seq.
Permutatio duplex ex Arist. 6. col. 2.
Permutata commodatio quid sit. 4. col. 2.
Perpetuus census quis sit, & qua ratione constituitur. 507.
Perpetuus census, an sit iustus. 508.
Perpetui census iustum pretium. 510.
Personæ error quando efficiat Sacramentum inualidum. 81. col. 2.
Personæ error in matrimonio cur reddat illud inualidum non tamen venditionem. 87. col. 2.
Persona non potest tradi in pignus, vel hypothecam. 455.
Petere ab vsurario mutuum quando liceat. 461.
Petens mutuum ab vsurario in malum finem, an committat duplex peccatum. 439.
Pignus quando mutuans retinere possit. 87.
Pignoris fructiferi possit ne mutuans fructus suos facere. 87. col. 2.
Pignus non potest esse persona libera. 455.
Pignus dotalis fructus faciat ne suos vidua soluto matrimonio. 98. col. 1.
Pignus, & hypotheca quæ traditur in censu differt ab his quæ traduntur in alijs cōtractibus. 457. col. 2.
Pignoris Regni accepti fructus ad quæ pertineat. 88. col. 1.
Pignoris feudalis fructus, an sint computandi in sortem. 882.
Pignoris dotalis fructus quibus maritus suos facit. 294. col. 1. 296.
Conditiones seruandæ, vt illos suos faciat. 295.
Pignoris dotalis fructus, an hæredes quoque faciant suos. 297.
Pignoris à genero traditi focero, an focer faciat fructus suos. *ibid.*
Pignus quid sit. 521. & quotuplex.
Pignus quænam res esse possint. 521. col. 2.
Pignus conferens, vel recipiens quæ debeant obseruare. 523.
Plus soluere eum, qui soluit ante tempus quomodo intelligatur. 312. col. 1.
Pœna conuentionalis triplex. 282. 283. col. 1.
Pœna an iustè imponatur debitori moroso. *ibid.*
Pœna quæ dicatur legalis, vel iudicialis. *ibid.*
Pœna quæ dicatur in fraudem vsurarum. *ibid.*
Pœnam quando imponere liceat debitori, qui timetur infideliter soluturus. 313.
Pœna num imponi possit ex sola mora. 285.
Pœna, & culpa inter se relata sunt. 287.
Pœna legalis, vel iudicialis luenda non est, nisi accedente condemnatione. *ibid.*
Pœna legi apposita non minuit illius vim. 36. col. 1. & col. 2.
In pondere, vel mensura non licet decipere fratrem, sicut neque in pretio. 66. col. 2.
Potentia duplex in re vsuraria ad lucrum. 395.
Portoria seu tributa per saltus, an sint iusta. 152. col. 2.
Pragmatica Tritici quomodo obseruanda contra Mexiath. 49. col. 2.
Pragmaticam tritici mercatores frustra impugnant. 50. & seq.
Pragmaticam tritici debent quoque seruare Clerici in fructibus suorum beneficiorum. 51.
Pragmaticam tritici debeant ne seruare ceteri triticum ad nos afferentes. 52.
Pragmatica tritici, an obliget, quamuis illius transgressores non puniantur. 64.
Pretia res habent, quatenus vsibus humanis vtilis sunt. 9. col. 2. 80. & seq.
Pretia rebus venalibus taxari lege Reipub. consuetissimum est. 16. col. 1.
Pretia rerum nisi lege taxentur, latitudinem habent contra Albornosium. 11. col. 1. 15. col. 1. 17. col. 1.
Pretium ex Aristot. aliud naturale, & aliud legitimum, quo modo intelligatur. *ibid.*
Pretium fori habere latitudinem, nulla habet in commoda. 18. col. 1.
Pretium fori à quo loco, & tempore sumendum. *ibid.* col. 2.
Pretium ex conuentione contrahensum quando sit iustum, & in quibus rebus. 29. col. 2.
Pretium rerum quæ in subhastatione venduntur, quomodo sit iustum. 21. col. 1.
Pretium rei quando potest proxeneta in suam utilitatem recipere. 23.
Pretia qua ratione mutantur ex abundantia, vel penuria rerum. 24. col. 1.

Index Alphabeticus.

- Pretia quomodo mutentur ex diuerso vendendi modo.** 25.col.1.
- Pretia à Regibus tritico imposita.** 44. col.2.
- Pretij legalis excessus restituendus est.** 45. & 46.
- Pretium forsi vilius sit quam legale, liceat ne tunc vendere seruato legali.** 54. col.1.
- vbi Pretia varia sunt in diuersis locis, ex quo loco sit sumendum iustum pretium.** 56. col.2.
- Pretium legis, an seruare debeant afferentes merces ex alijs prouincijs.** 58. col.1.
- Pretium legis an excedere liceat, vbi excedentes illud non puniuntur.** 64. col.1.
- Pretij iusti excessus, vel defectus, vbi pretia varia sunt, à quo illorum sumi debeat.** 69. col.2.
- Pretia à Magistratu taxata, quomodo liceat præterire.** 90. col.1.
- Pretia rerum in mercibus duobus modis posse se habere.** 99.
- Pretium iustum census quod sit.** 468. col.2.
- Pretia census varia.** 469. col.2.
- Pretia census Regni Valentini.** 413. col.1.
- Possit ne pretiū Censui vilius aliquando esse quā legale, vel receptum in foro.** 470. col.1.
- Pretium iustum rerum vnde sumatur.** 472. col.2.
- Pretium recipere nō potest pro aliquo officio, qui alias tenetur ad illud.** 280.
- Pretium iustū legis, vel fori tenentur seruare mercatores in quacumque venditione.** 318.
- Pretium infimum quando dimitti possit, & postulari supremum, & rigidum.** 319.
- Pretium rei duobus modis potest dici præfens.** 352 & seq.
- Pretium rei, & fructus rei differunt.** 398.
- Pretium rerum duplex.** 8. & seq.
- Pretium à Principe, vel Reipub. taxatum seruandum est in foro animæ.** 10.
- Pretium iustum rerum vnde sumendum.** 9. 311
- Pretia legis varijs modis, & propter varios fines imponuntur.** 11. col.2.
- Pretia legalia non habent incommoda, quæ cupiditas humana illis falso tribuit.** ibid. & seq.
- Pretium iniustum ultra dimidium quomodo damnetur legibus.** 12. & seq.
- Pretium ex vsu fori quomodo sit iustū, & seruandum.** 14. col.1. 17.
- Pretium fori quomodo differat à legali.** ibid.
- Pretium fori quæ requirat.** 14. col.2.
- Pretium fori non est vnum, sed multiplex.** pag. 15. col.1.
- Præstantia quoddam Gabellæ genus.** pag. 124. col.2.
- Principes habere authoritatem condendi leges obligantes in foro animæ fide tenendum est.** 33.
- Princeps cambia prohibere potest.** 541.
- Princeps quis dicatur.** 137. col.1.
- Principi quæ conueniant.** 140.
- Principes, vel Reipub. non sunt, domini bonorum suorum ciuium.** 145. col.1.
- Principibus, vel Magistratibus non præstantibus ea, propter quæ gabellæ sunt impositæ, an illæ debeantur.** 150.
- Procedere possunt, à voluntate humana, quæ obligent subditos in foro animæ.** 42.
- Profiteri Regi quid sit.** 119.
- Prodesse alteri nemo tenetur damno suo.** pag. 269 col.1.
- Promissio simplex non est contractus.** 2.
- Proxenetæ quod pretium possit recipere ex facultate domini rei.** 23.
- Proxenetæ camporum quando iniuste agant, & ad quam restitutionem teneantur.** 689.
- Pecunia tota quam socius confert in societatem, est dicenda fors illius.** 665.

R

- R**editus Regni traditi in pignus ad quem pertineant. 288. col. 1.
- Redditus pignoris feudalis sint ne computandi in sortem.** 289. col. 1.
- Redditus pignoris dotalis facit, quiuis maritus suos.** ibid.
- Reddituum, & fructuum emptio quæ dicitur Arrendamiento, quomodo fieri debeat.** 595.
- Redditus huiusmodi vendens, vel emens quando teneatur illorum valorem alteri indicare.** 596.
- In hoc contractu quomodo dari possit. El prometido, vel quod nos dicimus los Exaus.** 697.
- Reddituum, & fructuum pretium quando debeat minui propter sterilitatem.** 697. col. 2.
- Reddituum, & fructuum huiusmodi solutiones quo tempore faciendæ.** 699.
- Regula illa: Mercēs vitronæ vilescunt: quā vim habeat.** 24.
- Regula illa: In rebus suis vnusquisque est moderator, & arbiter, explicatur.** 51. col. 1.
- Regulæ quibus contrahens censendus est inuolutarius.** 82.
- Regula Siuestri ad discernendam cambiorum æquitatem, vel iniquitatem optima.** 573.
- Regulæ optima: Caiet. circa vsuram.** 231.
- Regula illa Nemo tenetur ad luendam panam ante iudicis condemnationem, quomodo sit intelligenda.** 286. col. 1.
- Regula illa: In stipulatione prætoria non exigitur pœna, explicatur.** 287.
- Regula illa Scoti: Mercatores posse, ita vendere, vt se ipsos seruent indemnes, reijcitur.** pag. 317. col. 2.
- Regulæ optima: circa restitutionem, ad quam tenetur vsurarius.** 401.
- Regula illa: In dubijs melior est conditio possidentis, explicatur.** 151.
- Regulæ iusti pretij tres potissima: 9. & seq.**
- Regula illa Res tantum valent, quantum vendi possunt, explicatur.** 17. 69.
- Regni accepti in pignus fructus ad quem pertineant.** 288.
- Reges Principes, & Respub. quomodo possint vetigalia, & gabellas imponere.** 137. col. 2.
- Respub. & Principes non sunt domini bonorum suorum viuum.** 145.
- Respub. & Principes habent authoritatem imponendi pretia rebus.** 10. col. 1.
- Reipub. nomine qui intelligantur.** 10. col. 2.
- Rempub. imponere pretia rebus vtilissimum est.** pag. 16. col. 1.
- Rempub. & Principes, posse condere leges obligantes sub mort. fide tenendum est.** 33.
- Reipub. hanc authoritatem negare error est antiquissimus.** 34. col. 1.
- Hunc errorem qui ex catholicis videantur amplecti.** ibid. col. 2.
- Reipub. & Principis authoritas in subditos maior est quam parentum in suos filios.** 35.
- Res quæ non consumuntur vsu materia sunt venditionis, & locationis, quæ verò vsu consumuntur solius venditionis.** 187. & seq.
- Res dubia, & incerta vendi quoque potest.** 276. col. 2. & seq.
- Res mutuata, & vendita ad creditum duplici periculo subest.** 322. col. 2

Res

Index Alphabeticus.

- Res seruandæ in aliud tempus possint ne carius vendi.** 329. col. 1
Res vilis valituræ quando recipientur, possint ne iuxta illud pretium antea emi. 331. col. 1
Rei consumptibilis fructus, & lucra teneatur ne vsurarius restituere. 396. col. 2
Res vsuaria quam potentiam habeat ad lucrum, vel fructum. 398. col. 2
In re quavis quæ pertineat ad dominum illius, & quæ ad negotiantem cum illa. 399. col. 1
Rebus quæ sunt ad proprium vsum, possintve imponi gabella. 149
Rem tantum valere quantum vendi potest, quomodo intelligatur. 17. col. 2
Rerum abundantia, vel penuria quomodo mutentur illarum pretia. 24. col. 1
Rei venali qui defectus accidant. 71. col. 2
Rei venalis defectum an teneatur venditor aperire. 76.
Si res defectuosa tanquam sana vendatur, sit ne contractus validus. 78
Rerum venalium pretium vnde sumatur. 9. col. 2
46. col. 2
Res omnes ad quatuor genera pertinent. 100. col. 1
Res defectuosa quando vendi possit, tacito illius defectu. 87. col. 1
Rei soli ementi inutilis alijs vero utilis debeant ne venditor defectum aperire. 89. col. 1
Rei quæ emitur valorem occultum debeat ut emptor indicare venditori. 93. col. 2
Res indifferentes quibus homines male vtuntur an liceat vendere. 111. col. 2.
Res huiusmodi varias esse. 112. col. 2.
Quando sit peccat. mort. illas vendere. 113. col. 2.
Reffere suas actiones in aliquam finem quibus modis contingat. 106. col. 1.
Reseruata Principi, an possint præscribi. 140
Restitutio mutui sub qua specie, & qua ratione faciendâ. 319
Restituendi etiam sunt fructus rei per vsuram acquisita. 382
Restitutionsi an obnoxia sint omnia bona vsurarij. 394. col. 1.
Restituere an teneatur vsurarius rei quoque vsu consumptibilis fructus, & lucra. 396. col. 2.
Restituere quomodo teneantur vxor, filij, & famuli vsurarij. 402. col. 2. & 412.
Restituendæ an prius sint vsuræ quam dos vxoris. 304.
Restituere num teneantur hæredes vsurarij omnes vsuras illius. 406. col. 2.
Restituere quomodo teneantur cooperatores, coadiutores ac ministri vsurarij. 409.
Restituere an teneatur vsurarius mentalis. 413.
Restituendus est quicumq; excessus, vel defectus à iusto pretio. 67
- S**
- Agitatorum ars quomodo damnetur.** 112. col. 1.
Securitas in venditione quando exigi possit. 480.
Sensus genuinus definitionum Papæ unde sumendus sit. 141. col. 1
Seruaturus merces in aliud tempus possit ne illas carius vendere. 329. col. 1.
Seruus uenditus si statim moriatur, cui pereat. 86. col. 2.
Signa seu indicia ostendentia quando lex humana civilis obliget sub mort. 37. col. 2
Simplex promissio, siue donatio nõ est contractus. 2
- Societatis contractus quid sit, & quomodo excerceatur.** 640. col. 1.
Societas quotuplex sit. *ibid.* & seq.
Societatis obligatio non trãsit ad hæredes. 641. c. 1.
Societas omnium bonorum quomodo fiat. 642.
Et quæ sint in ea seruanda. 643.
Societas omnium bonorum an rectè contrahatur inter habentes inæqualia bona. 642. & seq.
Quæ damna vel lucra in societate omnium bonorum debeant esse communia. *ibid.*
de Societate inter virum, & vxorem. 643. col. 2
de Societate bonorum inter fratres. 645. col. 1.
in Societate omnis quæstus, & lucri quæ debeant esse communia. 645. col. 2.
Tota pecunia quam vnus confert in societatem sit ne dicenda sortis illius. 664
Quæ conditiones in illa seruandæ. *Ibidem.*
in Societate, si capitale pereat, cui debeat illud perire. 647. col. 1.
in Societate iusta seruanda est æqualitas tam in damno, quam in lucro. 645.
Societas iniqua cur dicatur Leonina. 646. col. 2.
Societati possit ne misceri assicuratio capitalis, & emptio lucri sperati. 648. col. 1.
Si societati miscetur assicuratio capitalis, quæ conditiones seruandæ sint. 655. col. 2.
Societates quædam iniquæ, & fictæ. 656. 657. 658.
in Societate possit ne exigi scriptura de securitate capitalis. 653.
Socius aponens suam industriam possit ne exigere illius securitatem. 659.
Socii quomodo debeant lucrum, vel damnum inter se diuidere. 660. 665
Societas num vera sit quando vnus confert pecuniam, alter vero solam industriam. *ibid.*
Socii conferentis pecuniam sit ne fors, tota illa pecunia, quam satisfactionem tenetur. 671.
Societatis expensæ ad quem pertineant. 671. col. 2. & sequ.
Societas circa animalia, & pecudes quomodo excerceri debeat. 672. col. 2.
Societas quando incipiat, & desinat. 675. col. 1.
Societas Leonina in Cambiis. *ibid.*
Socer pignoris accepti à genero non facit fructus suos. 297. col. 2.
Solutione expectata liceat ne carius vendere propter diuersum vendendi modum. 302. col. & seq.
Solutione expectata liceat ne carius vendere, eo quod pecunia præfens magis æstimetur quam absens. 303. col. 2
Solutione anticipata liceat ne proprium debitum vilis redimere. 309.
Soluentem ante tempus plus soluere, quomodo intelligatur. 312. col. 1.
Solutione anticipata liceat ne vilis emere. 328. 2
Sed idem copiosius. 338. col. 1.
Solutione anticipata liceat ne emptori obligare venditorem. 349.
Solutiones cambiorum quomodo fiant. 567. col. 1
Solutiones cambiorum cur fiant in nudinis. 569. c. 1
Solutione cambii non facta, quomodo campsor qui bona fide pecuniam dedit, segerat. 638. c. 2
Solutiones fructuum, & reddituum quo tempore faciendæ. 699. col. 1.
Sperans aliquam commoditatem ex mutuo vsurarius. 218.
Spes lucrã di cum pecunia, mercatoris negotiantis vera spes est, non fictitia. 261. col. 2.
Statuta Principis, vel Reipub. circa pretia rerum ab omnibus sunt in conscientia obseruanda. 10.
Sterilitas quænam verè dicenda sit. *ibidem.*
Sterilitas

Index Alphabeticus.

- Sterilitas quando minuat, fructuum pretium. 697. col. 2.
 Stipendium Mercenarij possit ne aliquando minui. 24.
 Stipulatio quid sit. 5.
 Stacola siue Mohatra fit ne contractus iustus. 243. col. 2.
 Subhastatio, seu venditio quæ sit voce præconis, quomodo sit iusta. 21. col. 1.
 Subhastationem quæ fraudes vitient. 22.

T

- T** Allia quid sit. 124.
 Tabelliones vsurariorum ad quam restitutionem teneantur. 411.
 Tempus quibus modis sumi possit. 304.
 Tempus in venditione, quomodo dicatur præfens. 353.
 Tota pecunia quam socius confert, sit ne dicenda fors illius. 664.
 Traditio rei nuda non transfert dominium. 386.
 Tributorum, & vectigalium disputatio apud quos autores reperitur. 114.
 Tributum quid sit. 319.
 Tributum quomodo differat à vectigali. 123.
 Tributa deberi Principibus. 130.
 Tributa quæ dicuntur decimæ regiar, an iuste exigantur. 152.
 Tributa per saltus, quæ dicuntur portoria sint ne iusta. ibid. col. 2.
 Tributum quod dicitur. Alcanala, an si iustū. 154.
 Tributum quando non debeat integrum. 156. col. 2.
 Tributa an teneantur persolvere pauperes. 174. Nobiles. 175. col. 2.
 Tributa non debent Clerici, & Religiosi. 172. Quo iure hi exempti sint. 177.
 Tributa quæ noviter conuersi soluunt dominis suorum locorum sint, ne iusta. 193.
 Triticum redactum in farinam quomodo vendendum. 58. col. 2.
 Triticum, vel farinam cum alia re cõmutans quomodo debeat se habere. 59. col. 2.
 Triticum mixtum glabulis terre, & paleis an vendere liceat. 75. col. 2.
 Triticum mutuo acceptum qua ratione sit restituendum. 396. col. 1.
 Triticum vetus mutuar, cum obligatione restituendi nouum an liceat. 362.

V

- V** Alere rem quanti vendi potest, quomodo intelligatur. 17. col. 2.
 Valorem rei quæ venditur, debeat ne emptor indicare venditori. 93. col. 2.
 Vendere rem plus quam valet, non licet. 7.
 Quando liceat carius vendere. 8. col. 2. 15. col. 2.
 Venalium rerum pretium unde sumatur. 9. col. 2. 81. col. 2.
 Vendere ultra dimidium, quomodo lege dampnetur. 65. col. 1. 12. col. 2.
 Vendi potest eadem res eodẽ die diuersis pretijs. 19. col. 1.
 Venditio voce præconis, quæ dicitur subhastatio quomodo fieri debeat. 21. col. 1.
 Vendere proxeneta quomodo possit ex facultate domini rei. 23.
 Vendentes res minutim quomodo possint illas carius vendere. 35.
 Vendentes ex officio possint ne carius vendere. 26. col. 1.
 In venditione qualis censenda sit emptoris voluntas. 80. & seq.
 Vendere carius, aut vilius emere quam sit commune rei pretium quando liceat. 70. col. 2.
 Vendens rem suam non rogatus, sed vltro possit ne illam carius vendere. ibid. & seq.
 Vendere carius an liceat rem, ad quam venditor amore afficitur. 71.
 Venditio quomodo reddatur iniusta ex defectu rei vendite. ibid. col. 2.
 Vendere mixturas, cum rebus quas conficiunt artifices an liceat. 73. col. 2.
 Vendere triticum mixtum palei, & globulis terræ an liceat. 75. col. 1.
 Venditor teneatur ne defectum rei quam vendit aperire emptori. 76. 89.
 Venditio rei defectuosa pro sana quando sit contractus nullus. 76.
 Venditio quando rescindatur ob dolum. 79. col. 1.
 Venditio in qua occultantur rei defectus, quando sit nulla. 83. col. 1.
 Venditori nõ sufficit explicare rei defectum post consumatam iam venditionem. 85. col. 1.
 Vendens rem defectuosam quando non debeat rescindere contractum. ibid.
 Quando teneatur emptore illud exigente. 86.
 Venditori quando liceat non indicare defectum. 87. col. 1.
 Cũ venditore fallaci quomodo se habeat emptor circa notitiam defectuum rei. 89. col. 1.
 Venditio rei defectuosa quando iuxta D. Thom. sit dolosa. 90. col. 2.
 Vendere pretio legis an liceat, quando pretium fori vilius est. 89. col. 1.
 Vendi num debeat farina eodem pretio quo triticum in grano. 55. col. 1.
 Vendere vitra iustum pretium, esto sit intra dimidium non licet, & aliud sentiens errat. 66. col. 2.
 Venditor debeat ne aperire defectum rei, quæ licet ementi inutilis sit, alijs tamen est utilis. 91.
 Venditor debet ne arham acceptam restituere, si rescindatur venditio. 93. col. 1.
 Venditioni rei cuius valor ignoratur assistentes, & circumstantes ad quid teneantur. 95.
 Venditor præsciens futuram rei abundantiam id proximo ad quid teneatur. 96. col. 1.
 Vendere res indifferentes, quibus homines male vtuntur, an liceat. 111.
 Vendere venena, vel arma prohibita quod peccatum sit. 112.
 Vendere taxillos, aleas, & similia quale peccatum sit. ibid.
 Vendere Iudæis agnos ramos, & alia quibus vtuntur in suis ritibus quod peccatum sit. ibidem.
 Vendere huius modi res quando sit peccatum & quando non. 113.
 In venditione quomodo debeant differeres & pretium. 443. col. 2.
 In venditione quando securitas possit exigi. 480.
 In venditione rei Censu subiectæ sit ne præferendus dominus census. 485. col. 1.
 In venditione transfertur re ipsa dominium rei venditæ in emptorem, & vna cum ea illius fructus. 518. col. 1.
 Venditur res fructifera varijs nodis. 519.
 Vendi pecunia potest. 519.
 Vendi potest res in sola potentia existens. 261.
 Vendere carius an liceat propter expectatæ solutionis aliquos titulos. 303. 304. 307. col. 1.

Vendi-

Index Alphabeticus.

- Venditio rei quando efficiatur.** 305. col. 2.
- Vendere carius quando liceat ratione dāni emergentis, aut lucri cessantis ex dilata solutione.** 313. col. 2. 314. col. 2.
- Vendens liberè, vel conductus à Repub. plurimū differunt.** 314. col. 1.
- Vendere merces conductus à Republ. quomodo possit.** 314. col. 2.
- Conditiones necessariæ, vt vendens ad certum possit exigere lucrum cessans.** 315. col. 2.
- Vendens ex officio, vel conducta à Repub. possit ne carius vendere.** 318.
- Vendere non licet quacumque ratione, & quæcun que res vendatur, nisi pretio legis, vel fori.** 318. col. 1.
- Vendentes minutim quæ cōiunctim emerunt, possunt illa carius vendere.** 318. col. 2.
- Vendentes pretio infimo possint ne illud augere intra latitudinem.** 319.
- Vendere in diem carius, an licet ob pericula quibus se exponit sic vendens.** 320.
- Vendens in diem possit ne carius vendere ob periculum expensarum in recuperando debito.** 327. col. 2. & 328. col. 1.
- Vendi an carius possint res seruandæ in aliud tempus.** 329. col. 1.
- Vendere in diem an carius liceat res, quæ tempore solutionis sunt plus valituræ.** 327. col. 2.
- Venditio lanarum solutione anticipata quomodo fiat, & an sit iusta.** 338. col. 1.
- Vendi an carius possint merces maritimæ.** 344. col. 2.
- Vectigalium, & Tributorū Disputatio apud quos auctores reperitur.** 117.
- Vectigal quid sit.** 123.
- Vectigal quomodo differat à tributo.** 123.
- Vectigalia habentia conditiones requisitas obligant in foro animæ.** 125. 128. col. 1. 131.
- Vectigalia, & aliæ gabellæ quæ nam leges sint.** 129.
- Eminentia vectigalia, quos dicimus. Arrendadores, vel Dezmeros, quod ius habeant.** 131.
- Vectigalia defraudantes quantum Reipub. & priuatis Ciuibus noceant.** ibid.
- Vectigalia sint ne soluenda, etiam si non exigantur.** 134. col. 1.
- Vectigalia iusta quas conditiones exigant.** 136. col. 2.
- Vectigalia quis imponere possit.** 137. col. 1.
- Vectigalia noua imponens nō habens ad illud auctoritatem quas pēnas incurrat.** 142.
- Vectigalia, vt iusta sint, debent imponi, & permanere ex iusta causa.** 144. col. 1.
- Vectigalia, & similes gabellæ ex quibus causis imponi possint.** ibid. col. 2.
- Vectigalia quomodo debeāt cessare cessante causa.** 145. col. 1.
- Vectigalis iusti forma debita.** 148. col. 2.
- Vectigalium quæ sit debita materia.** 149. col. 1.
- Vectigalia an possint imponi in rebus, quæ sunt ad proprium vsum.** ibid.
- Vectigalia, & tributa, an debeantur, Principe, vel Magistratu non præstante ea, propter quæ fuerunt imposita.** 150.
- Vectigalia de quibus periti, & prudentes dubitāt. An debeantur in Conscientia.** 151. col. 1.
- Vectigal quod dicitur Quemā, an debeatur.** 158.
- Vectigal quod dicitur. El quinto del pescado, an sit iustum.** 159. col. 1.
- Vectigal Generale huius Regni, an debeatur in foro animæ.** ibid.
- Clerici, & Religiosi, & quo iure.** 177. 180.
- Vectigal quod dicitur nouum impositum quomodo obliget.** 162.
- Vectigal salinarium: vulgo. El real de la sal, quomodo obliget.** 163. col. 1.
- Vectigalia infidelium soluere debent negotiātes apud illos.** 70. col. 2.
- à Vectigalium solutione quomodo eximātur Pauperes. Nobiles.** 175. ibid.
- Vectigalia non debita à Clericis, vel Religiosis exigentes censuras incurrunt.** 180.
- Vidua an faciat suos fructus pignoris dotalis soluto matrimonio.** 298.
- Vidua quamdiu nō restituitur ei sua dos quos fructus percipere possit.** 300. col. 1.
- Viduis quædam iuste conferuntur in quibusdam Prouincijs.** ibid. col. 2.
- Vidua quam mariti hæredes alunt, possit ne recipere fructus suæ dotis, vel retinere quæ suo labore lucratur.** ibid.
- Lex seu Forum Valentinum circa viduas quamdiu non restituitur illis in integrum sua dos, sit ne iustum.** 301.
- Vitalitius census quid sit, & qua ratione constituitur.** 512. col. 1.
- Vitalitij census quod sit iustum pretium.** ibid.
- Vitalitius census redimi potest.** 514.
- Vitalitij census condiciones iuxta leges Regni Valentini.** 515. col. 1.
- Voluntas conditionata voluntas etiam est.** 380.
- Voluntas humana leges condere potest, quæ obligent hominem sub peccat. mort.** 42.
- Voluntas emptoris qualis censenda sit.** 80. col. 2.
- Vfus nudus quid, & quomodo transferatur.** 4.
- Vsum fori quæ constituant.** 14.
- Vfus fori multiplex.** ibid. col. 2. & 15.
- Vfurarum iniquitatem, & fraudes qui Autores explicent.** 185.
- Vsura quas significationes habeat.** ibid.
- Quomodo ab Hæbreis, Caldeis, & Græcis appellatur.** 186. col. 2.
- Vsura quid sit. Et quæ requirat.** 188. col. 1.
- Vsuræ propria materia est mutuum.** ibid.
- Vsura rectè definitur à D. Thom. Lucrum ex mutuo.** 189. col. 2.
- Vsura quotuplex sit.** ibid.
- Vsura peccat. mort. est ex suo genere.** ibid.
- Vsura Iudæis quoque in vniuersum prohibita, quamuis cum extraneis permessa.** 190. col. 1.
- Vsura quo iure sit prohibita.** 191.
- quæ Vsura iuxta Conradum reprobetur iure ciuili.** ibid.
- Vsuram moderatas licitas esse, est hæresis Molinæi.** ibid. col. 2.
- Vsuram omnem quantumuis moderatam iniquam esse, & prohibitam, fide tenendum est.** 193.
- Vsurariorum pænæ.** ibid.
- Vsura iure naturali prohibita est tanquam intrinsecè mala.** ibid.
- Vsuram bono communi maximè nocere, & pagani agnouerunt.** 195.
- Vsuram iure naturæ prohibitam esse in quo gradu tenendum sit.** 195.
- Vsuram prohibet Christus dicens: mutuum date nihil inde sperantes, in sensu literalis, & genuino.** 196. col. 1.
- Vsura prohibetur vtriusque Testamenti.** ibidem, & 197.
- Vsura omni quoque iure humano prohibetur.** 198. & 214.
- Vsuræ diuisio quam affert Molinæus nullo modo est admittenda.** 200.

Vsuras

Index Alphabeticus.

- V**furam ab inimico recipere quomodo dicat B. Am-
brosius. 200.
circa Vfuram maximè Iudæorum quid senserit A-
balensis. 203. & 204.
circa ea idem Vfuram quid alij doctores senserint,
& D. Thom. 207. & 175.
Vfuram quomodo Iudæis permissam. 203. col. 2.
Vfuram modo Iudæis traditam quomodo liceat ab
eis reperere. 213. col. 1.
Vfurarum varia genera, quæ olim iure Ciuili per-
mittebantur, nunc verò prohibentur. 214. col. 1.
Vfuram aliquam nunc modo iure Ciuile permittat,
& quomodo. 215. col. 1.
Vfuram ne sit pro pecunia mutuata aliquam com-
moditatem expectare. 217. col. 1.
Vfuram est, recipere commoditatem aliquam ex pa-
cto vi mutui. 218.
Vfuram non recipere aliquam ratione damni emer-
gentis, vel lucri cessantis ex mutuo. ibid.
Vfuram est rem carius vendere ob expectatam solu-
tionem, vel ob anticipatam vilius emere. ibid.
col. 2.
Vfuram an efficiat sola spes interior recipiendi ali-
quid ex mutuo. 219. 220.
Vfuram an sit nullo interueniente pacto. ibid. & 203
col. 1.
Vfurarius an debeat explicare, mutuuario se spe-
rare illum futurum sibi gratum. 230. col. 1.
Duæ Regulæ Caiet. circa vfuram. 231. col. 1.
Vfurarius an sit postulans effectus gratitudinis à
mutuuario. 232. col. 2.
Vfuram est expectare, vel exigere anthidota ex mu-
tuo. 233. col. 2.
Vfurariorum varia genera. 234.
Vfurarius an sit postulans à mutuuario aliam rem
sibi quoque mutuari. 235. col. 1.
Mutuandi obligationem an vendere liceat ab-
que vfuram. 237. col. 1.
Vfuram ne committat postulans à mutuuario, vt
sit sibi fideiussor. ibid.
Vfuram num sit obligare mutuarium ad aliquas
operas etiam sub misto stipendio. 238. col. 1.
Vfuram num sit operas Mercenarij anticipata so-
lutione conducere. 239. col. 2.
Vfuram committat ita mutuans, vt pars mutui sit
recipienda in mercibus. 241. col. 1.
Vfuram ne committat, ita mutuans, vt mutuum sit
sibi restituendum in aliqua merce. 242. col. 2.
Vfuram ne committat recipiens damna sibi emer-
gentia ex mutuo. 246. & 247.
Conditiones seruandæ ad iustè exigendum dam-
num emergens ex mutuo. 250. col. 2.
Mutuarius quando ita sit in mora, vt teneatur
ad damna ex illa emergentia. 252. col. 2.
Vfurariam fraudem quando exerceat imponens
pœnam mutuuario, vel debitori. 282.
Vfuram ne sit accipere fructus pignoris non compu-
tando illos in fortem. 288.
Vfuram an committat erigens lucra sibi cessantia
ex mutuo. 255. col. 1.
Vfuram num committat carius vendens propter
dilatam solutionem. 4. col. 2.
Vfuram num committat vilius emens propter an-
ticipatam solutionem. 338.
Vfuram num committat mutuans triticum vetus
cum obligatione recipiendi nouum. 262. col. 2.
Vfurarius debeat ne omne lucrum ex pecunia vfu-
raria receptum restituere. 378.
Tum etiam omnia damna quæ acciderint mutua-
rio. ibid.
Vfurarius acquirat ne dominum rei per vfuram ac-
ceptam. 379.
Vfurarius an teneatur restituere fructus rei per v-
furam acquisitam. 382.
Vfurarij contractus ex rebus vfurarijs celebrati,
an sint validi. 389.
Vfurarij bona, an omnia sint obnoxia restitutioni.
394. col. 1.
Vfurarius teneatur ne rei etiam vfu consumptibili-
lis fructus, & lucra restituere. 396. col. 2.
Vfuraria res quam habeat potentiam ad fructum
& lucrum. 398. col. 2.
Circa restitutionem faciendam ab vfurario opti-
mæ animaduersiones. ibi. & seq.
Per vfuram bona acquisita an sint hypothecata mu-
tuarijs. 401. col. 1.
Vfurarij vxor filij, & famuli ad quam restitutionem
teneatur. 402.
Vfurarius quid prius & potius restituere teneatur
vfuram ne, an dotem vfuris. 304.
Vfurarij heredes teneantur ne omnes illius vfuram
restituere. 406.
Vfurarij cooperatores & coadiutores ad quam re-
stitutionem teneantur. 409. col. 1.
Vfurarius mentalis an teneatur ad aliquam resti-
tutionem. 413.
Vfuram mentalis quoruplex sit. ibid.
Vfurarium quis competens Iudex. 419.
ab Vfurario liceat ne mutuum accipere. 420.
ad Vfuram liceat ne aliquando diuitem inducere.
420. col. 2.
ab Vfurario petere expresse, & formaliter mutuum
sub vfuram an liceat. 426.
Vt ab vfurario liceat petere mutuum cum vfuris,
quæ necessitas requiratur. 428. col. 2.
Vfurarium mutuum petens ob malum finem com-
mittat ne duplex peccatum. ibid. col. 2.
Vfurario tradens suas pecunias depositas, vel cu-
stodiendas an peccet, & ad quid teneatur. 430.
col. 1.
Vulgus Imperitum quomodo iudicet de Vilegum
humanarum. 45.
Vxor, filij, & famuli vfurarij ad quam restituti-
onem teneantur. 402. col. 2.
Vxoris dotem, an prius quam vfuram teneatur vfu-
rarius restituere. 403.

F I N I S.

DE CONTRACTIBVS, ET COMMERCIIIS HUMANIS DISPUTATIONVM,

Tomus Secundus.

IN QVO MIRO ORDINE, ET SINGVLARI METHODO,
*copiosius uberiusque quam ab ullo unquam haetenus de hac tam utili
materie scriptum disputatumque est.*

A FRATRE MICHAELE SALON ORDINIS D. AVGVSTINI
Doctore eruditissimo simulac profundissimo.

QVAEST. LXXVII. DE FRAVDVLENTIA QVAE IN EMPTIONIBVS,
& venditionibus accidere potest.

INIIVSTITIAM & iniuriam qua aliquis afficitur, bifariam
pati potest, aut per actionem ipsi inuoluntariam, vt in homi-
cidio, furto, contumelia, calumnia, & similibus accidit, aut
per actionem voluntariam, vt in emptione, cambio, & alijs
contractibus solet euenire: in quibus is qui laeditur, etsi nocu-
mētum illud nolens recipiat, in actionem tamen illam, & con-
tractum in quo laeditur libere consentit. Vt qui carius emit, vel soluit vsuram,
etsi nihil horum vellet, libere tamen voluit emere aut mutuo accipere. Egimus
praecedenti volumine de iniustitia qua committi potest in actionibus inuolun-
tarijs, tam in iudicio quam extra iudicium, aggredimur nunc difficilem & co-
piosam disputationem, immensumque pelagus damnorum, qua cum iniuria &
iniustitia proximis inferuntur, per actionem voluntariam in commutationibus
& contractibus humanis. Quo circa antequam ad singulos D. Tho. articulos ac-
cedamus, tria prius à nobis explicanda sunt. Primo.

S V M M A R I V M.

1 Reijcitur à Doctōribus definitio Ioannis Gersonis, qua
definit contractum esse commutationem ciuilem, &
legitimam.

- 2 Contractus quid sit secundum Conradum.
- 3 Ulpiani definitio, magis recipitur à Doctōribus.
- 4 Distinctio Conradi reijcitur.
- 5 Promissio simplex, & donatio, non sunt contractus.
- 6 Mutuatio est verè contractus.

Tomus Secundus.

A

Contra-

- 7 *Contractus, obligatio, & actio, quomodo se habeant ad inuicem.*
 8 *Tria in omni contractu, necessario requiri.*
 9 *Consensus contrahentis, liber esse debet, iuxta rectam rationem.*
 10 *Sicut contractus mutuo vtriusque contrahentium, consensu constituitur, ita & dissoluitur.*

QVID SIT CONTRACTVS, & quotuplex.

NATVRAM contractus, & varias illius formas nonnulli ex Theologis, & Iurisperitis copiosa oratione, & multis in medium adductis solent explicare, quæ omnia quantum hic locus postulat breui sermone complectemur.

1 Ioan. Gerson initio sui operis de Contractib. definit illum [Commutationem ciuilem,] vt distinguitur à commutationibus naturalibus quas Philosophi vocant alterationes, [Et legitimam,] quia nisi exerceatur contractus iuxta sanctiones legum nullam habet vim. Reijcitur tamen hæc definitio à DD. maximè à Conrado, quæst. 16. de Contract. & merito. Etenim si Petrus, & Ioannes conueniant inter se, firmiterque constituent, vt accipiat Petrus fundum Ioannis collatis illi 100. aureis, existit iam inter ipsos contractus emptionis, commutatio autem non est, donec actu, & de facto accipiat Ioannes illos 100. aureos Petrus verò fundum.

2 Conradus loc. cit. definit contractum, actum rebus, verbis, vel scripto celebratum cum interiori animi consensu, quo transferatur ab vno in alium alicuius rei dominium, vel vsus, aut aliquod aliud ius; Quæ definitio optima quidem est, sed quæ magis recipitur à DD. est illa Vlpian. l. labeo, ff. de ver. signif. §. contractum. [Vt contractus sit vltro citroque obligatio:] Quæ definitio non est accipienda formaliter, quasi obligatio prædicetur de contractu, vt in definitione hominis prædicatur animal de homine; contractus enim non est ipsa obligatio sicut homo est animal, sed est accipienda, quasi ab effectu, quod dicunt causaliter: vt sit sensus: contractus est actio ex qua oritur mutua obligatio ex vtraque parte contrahentium: vt in definitione illa iræ ab effectu, cum dicimus, iræ est Accensio sanguinis circa cor, sensus est, ex ira accendi sanguinè circa cor. Vnde L. naturalis, ff. de præscrip. verb. explicantur contractus illi quos vocamus innominatos per has quattuor voces. Do, vt des. Facio, vt facias, Do, vt facias, Facio, vt des: in quibus omnibus continetur mutua quædam obligatio.

3 Quæ definitio non est accipienda formaliter, quasi obligatio prædicetur de contractu, vt in definitione hominis prædicatur animal de homine; contractus enim non est ipsa obligatio sicut homo est animal, sed est accipienda, quasi ab effectu, quod dicunt causaliter: vt sit sensus: contractus est actio ex qua oritur mutua obligatio ex vtraque parte contrahentium: vt in definitione illa iræ ab effectu, cum dicimus, iræ est Accensio sanguinis circa cor, sensus est, ex ira accendi sanguinè circa cor. Vnde L. naturalis, ff. de præscrip. verb. explicantur contractus illi quos vocamus innominatos per has quattuor voces. Do, vt des. Facio, vt facias, Do, vt facias, Facio, vt des: in quibus omnibus continetur mutua quædam obligatio.

4 Ex hac definitione contractus sequitur reijciendam esse distinctionem illam Conradi quæ multi Iuristæ, & nonnulli recentiores Theologi amplectuntur, vt contractus aliquando sumatur propriè, veluti quando oritur obligatio ex vtraque parte, aliquando impropriè, vt quando nascitur ex altera tantum parte, aliquando verò impropriè, vt quando ex neutra parte, Quia reuera contractus non est, nisi obligatio ex vtraque parte existat.

5 Sequitur secundo. Simplicem promissionem, & donationem non esse contractus, vt vult Baldus, quem sequuntur D. Ant. & Conr. cum in nulla oriatur obligatio ciuilis ex parte recipientis, sed ex parte promittentis solum. Gratiitudo enim illa qua recipiens beneficium ab alio debet in eum esse affectus, non est obligatio illa ciuilis de qua hic loquimur: hæc namque obligatio confert cuius contrahentium ius in alterum ad aliquam actionem ex iustitia illi debitam: vt in emptione habet emptor ius in venditorem ad postulandam ab eo rem venditam ex iustitia sibi debitam, & similiter habet ven-

ditor ius in emptorem ad exigendum ab eo pretium illius rei tanquam ex iustitia sibi debitum: recipiens verò aliquid ab alio manet quidem illi debitor ex gratitudine non autem ex iustitia: vnde dixit Aristot. 4. topico; [Donum est donatio irredundibilis,

6 Sequitur tertio. Mutationem esse verè contractum, licet oppositum doceant Siluest. & Conrad. quia quamuis mutuans gratis mutuet, nascitur tamen ex mutuo hæc mutua obligatio, vt mutuans non repetat, nec postulet rem mutatam toto illo tempore ad quod mutauit, & qui mutuo accepit fideliter restituat adueniente illo tempore.

7 Sequitur vltimo, hæc tria contractum, obligationem, & actionem siue ius ad exigendum sic esse inter se affecta, vt ex contractu nascatur obligatio, & ex obligatione actio siue ius ad postulandum. Neque in hac parte audiendus est Alborno: qui actionem ciuilem de qua hic loquimur relatum tantum facit obligationis, non effectum, cum omnium DD. consensu & vocibus ipsis, ita postulantibus verè illius effectus sit. Etenim quia Petrus vendidit Ioanni fundum manent inuicem obligati, Petrus ad tradendum fundum, & Ioannes ad reddendum pretium: ex qua mutua obligatione nascitur mutua actio, & ius in vtroque, in Petro ad exigendum pretium à Ioanne, & in Ioanne ad postulandum fundum à Petro: Quod aded certum est, vt cessante tali obligatione cessaret simul etiam ista actio, & ius.

8 Ex his omnibus efficitur, desiderari hæc tria in omni contractu: Primo mutuum vtriusque contrahentis consensum, quia quantumuis vnus consentiat altero non consentiente, neque inter eos potest contractus iniri, neque mutua inter ipsos oriri obligatio. Secundo, vt consensus huiusmodi legitimus sit, id est nulla lege prohibitus: Quo nomine pupilli nullum contractum ciuilem exercere possunt, lege illos prohibente, neque res Sacræ vendi, cum omnia iura illud damnent. Tertio, vt consensus contrahentium liber sit, & voluntarius, neque per vllam vim, aut metum, siue fraudem exortus. Quemadmodum enim vt docet Arist. 5. Etic. cap. 6. & 1. Rethor. cap. 13. Qui facit iniuriam, non tamen sponte, non facit perse iniuriam, vt qui igno- rante accedit ad non suam, sicut Iacob ad Liam, ita qui inuitus, vel deceptus exercet contractum aliquem, non est dicendus reuera illum exercere, nec censendus contrahens. Confirmatur hæc pars ex l. qui iniuriæ, & l. verum, ff. de Furtis, & c. cum voluntate de Sentent. Excommun. Vbi dicitur. [Voluntas, & propositum sunt quæ distinguunt maleficia.]

9 Cæterum quod dicimus consensum contrahentis liberum esse debere, accipiendum est iuxta rectam rationem. Quando enim lege, vel iudice præcipiente res aliqua venditur reclamante domino illius, talis dissensus non reddit venditionem, illam & contractum inualidum, quia iuxta rectam rationem debet legi illi, ac iusto sui iudicis præcepto parere, & consentire, dissentiens verò contra rectam rationem reclamatur: quo fit, vt venditio illa, vel inuito domino valida existat. Ita habetur Instit. de his, qui sunt sui, vel alieni iuris, §. fin. Et Instit. de donatio. §. fin. & l. si quis sepulchrum, ff. de religio. & sumpt. funerum.

10 Demum sicut contractus mutuo vtriusque consensu constituitur, ita mutuo quoque vtriusque consensu potest dissolui, iuxta Reg. illam. [Omnis res per quas causas nascitur, per easdem dissolui potest:] Loquimur verò hic de contractibus ciuilibus, vt emptione, venditione, & similibus; non de natura-

libus

libus, nec spiritualibus quales sunt Matrimonium, & professio religionis, qui ex diuina institutione perpetui sunt, & omnino indissolubiles, etiam si vterque contrahentium inter se conuenirent. Ciuiles autem, mutuo consensu dissoluiuntur: mutuo inquam, quia solo alterius partis dissensu rescindi non possunt: Ita namque per contractum rite celebratum acquisiuit ius quibus contrahenti, vt nequeat vnus alterum sine ipsius consensu iure illo expoliare: Quo circa dicunt Iurisconsulti [Contractus à principio esse voluntatis post factum verò necessitatis.] Ita l. sicut. C. de actio. & oblig. & l. in commod. §. sicut, ff. de commod.

SUMMARIUM.

- 1 Contractuum species, secundum aliquos octo.
- 2 Contractus quidam onerosi, & quidam Lucratii.
- 3 Ad genus onerosi, qui nam contractus reducantur?
- 4 Contractus lucratius quid sit?
- 5 Contractus omnes, ad iustitiam commutatiuam pertinent.
- 6 In omni contractu ciuili, seruanda est equalitas.
- 7 Contractus onerosi, quidam reales, quidam personales, & quidam misti.
- 8 In omni contractu, reperiuntur communiter tria.
- 9 Contractus quando censendus est realis, personalis, vel mistus.
- 10 Qui nam sint contractus nominati, quique innominati.
- 11 Septem contractuum species.
- 12 Qua ratione colligantur septem contractuum species.
- 13 Dominium rei, si in alterum transferatur gratis, & sine vlla obligatione, est simplex donatio.
- 14 Emphiteusis quando nam sit?
- 15 Usus nudus potest transferri tribus modis.
- 15 Mutatio, & commodatio quomodo differant?
- 16 Quid nam sit permutata accommodatio?
- 17 Contractus a securacionis quomodo verè sit contractus?
- 18 Deposarius quando teneatur rem illam, & incolumem custodire.
- 18 Simplex, & nuda rei alicuius, apud alterum positio, nullo interueniente pretio, non est contractus; nec inducit aliquam obligationem.
- 19 Impignoratio, quid sit, & quomodo non sit contractus?
- 19 Fidei iussio, quomodo non sit contractus.
- 20 Contractus Societatis, quomodo reducatur ad alios?
- 21 Quid sit stipulatio? & vnde dicatur?
- 22 Quomodo septem species contractuum, reducantur ad quinque tantum, à Dominico Soto.

QVOTVPLEX SIT Contractus?

QVOTVPLEX autem sit contractus varie quoque à DD. explicatur.

1 Gerson loc. cit. & Sotus in 4. distinct. 15. quæst. 2. constituunt octo species contractuum, quamuis non constituent easdem, sed cum aliquo discrimine. D. Anton. 3. p. tit. 8. cap. secundo, constituit duodecim. Contrad. loc. cit. considerans varia genera rerum in quibus versantur contractus, constituit 30. sed cum species in disciplinis non sumantur ex eo quod materiale est, sed eo, quod habet rationem formæ, merito tot contractuum species non sunt admittendæ.

2 Recentiores tres proponunt contractuum diuisionem Secundus.

3 Diuidunt illos primo, in quosdam onerosos & alios lucratiuos. Vocant lucrum, plus habere boni quam sit secundum legem habendum, damnum verò minus habere boni, vel plus mali, quam esset habendum. Quo posito docent, contractum in quo vnusquisque contrahentium id tantum habet quod debet habere, non esse lucratium, sed onerosum, quia æqualitas; illa inter vtrumque contrahentem seruanda, qua vnusquisque id tantum habet, quod debet habere, est velut onus ipsius contractus. Ad hoc genus reducunt venditionem, locationem, permutationem, depositum, & similes contractus, in quibus est seruanda iustitia commutatiua: quia in his, vt in venditione, venditor acquirit quidem ius in pecuniam alterius, non tamen quacunque ratione, sed ea solum quatenus iustum pretium constituit, nec gratis, sed cum onere tradendi rem suam: Similiter emptor acquirit rem venditoris non tamen gratis, sed cum onere tradendi iustum pretium. Lucratium verò contractum faciunt in quo recipit aliquis quod illi non debetur, ac sine vilo onere, vel obligatione ciuili: cuiusmodi est donatio, quia recipiens donum aliquod habet plusquam debet habere ex iustitia, cum donum illud ipsi non debeatur, sed gratis, ac sine vilo onere sit collatum. Cæterum hæc diuisio licet nonnullis, & viris quidem peritis præbetur, nostro tamen instituto satis accommodata non est. Primo, quia contractus, vt ex dictis constat mutuum inducit obligationem contrahentibus, is verò quem vocant Auctores isti lucratium, nullam inducit obligationem, vel onus, vnde nec contractus est dicendus. Secundo, quia contractus omnes de quibus Theologi loquuntur ad iustitiam pertinent maxime commutatiuam; donatio verò, libera promissio, & similes contractus quos vocant isti lucratios, ad nullam spectant iustitiam, sed ad liberalitatem potius, vel magnificentiam. Verum in omni contractu ciuili, qui verè contractus est, seruanda est æqualitas, ita vt neuter contrahentium lucrum in eo recipiat, vel damnum, primo, vt exponit Aristot. excessum, vel defectum ab æqualitate, quæ in donatione simplici promissione, & similibus nulli habent locum. Quod autem respondent, omnia ista vera esse in contractibus perfectis, & ad iustitiam commutatiuam spectantibus, non autem in alijs, qui imperfecti sunt, non tollit vim rationum istarum: sumunt enim quod omnium DD. sententiæ aduersatur, reperiri contractum ciuilem in quo non sit seruanda necessario æqualitas iustitiæ commutatiuæ. Ita sit priuam istam diuisionem contractus nostræ disputationi parum conuenire.

7 Diuidunt secundo, contractus quos vocant onerosos, qui soli verè, & simpliciter contractus sunt, in reales, personales, & mistos: Quæ diuisio, ita colligitur. In omni contractu reperiuntur communiter tria hæc, nempe duo contrahentes tanquam duo extrema, & res circa quam contractus exercetur tanquam materia subiecta: dixi communiter, quia licet in venditione reperiatur quartum nempe pretium rei: in plerisque tamen illa tria tantum est reperire. Quando igitur in contractu præcipue agitur de re quæ transfertur in dominium alterius, est contractus realis: vt in venditione, quamuis maneat etiã persona vendens obligata ad rem exhibendam, & persona emens ad reddendum pretium, attamen quia in huiusmodi contractu præcipue agitur de re quæ venditur dicitur contractus realis. Eodem modo si in contractu præcipue agatur de persona illique imponatur obligatio, dicitur personalis, vt fidei iussio; in qua etsi bona fidei iussoris maneat quoque obligata, præcipue tamen persona: Quod si vtrique directe, & æqualiter imponatur

tur per contractum obligatio, & personæ, & rei dicitur mixtus. Ut cum obligatur, quis ad soluendum aliquid ex quibuscunque bonis, tam præsentibus quam futuris, tunc tam ipse quam bona ipsius dicitur contractus in alios nominatos, quibus ex communi usu, iam propria nomina indita sunt, ut venditio, locatio, permutatio, hypoteça, & similes, alios verò innominatos, quibus propria nomina imposita non sunt, sed exprimentur per voces illas quas proposuimus, Do, vt Des. Et quamuis contractus omnis in quo interuenit aliquid istorum permutatio dici possit, communis tamen loquendi usus obtinuit, vt nomen commutationis tribuatur tanquam proprium contractui in quo res aliqua cũ alia commutatur.

Hæ duæ posteriores diuisiones satis accommodatæ sunt nostro instituto, vt ex progressu eorum quæ in his commentarijs diuino numine nobis fauente explicari sumus, inferius cõstabit, interim tamen ad explicandum D. Thom. (quod nostri muneris est) constituamus cum M. Soto, lib. 6. de Iust. quæstio. 2. art. 7. & recentioribus D. Thom. interpretibus septem contractuum species, illæ verò sunt. Emptio sub qua includitur venditio: sunt enim hæc duo inter se relata constituentia vnicum contractum. Mutuatio. Cambium. Emphyteusis, Commodatio Simplex; Mutua seu permutata commutatio, & Locatio seu conductio. Prætermitto hic Matrimonium, & ingressum Religionis, quia licet sint veri contractus, cum ex matrimonio nascatur mutua obligatio inter virum & uxorem ad obsequia domestica, & actus matrimoniales, ex professione verò nascatur obligatio religioso seruandi vota, & itaruta suæ religionis, religioni similiter conferendi religioso necessaria suo statui. Hic tamen non agimus de contractibus naturalibus, vel spiritualibus respicientibus ipsas personas quales sunt Matrimonium, & Professio Religionis, sed de ciuilibus, & forensibus, qui versantur in mercibus, & bonis temporalibus, cuiusmodi sunt hi septem quos proposuimus, ad quos cæteri omnes, vt depositum, fidei iussio, impignoratio, asecuratio societatis, & similes reducuntur. De quibus omnibus ad vnguem in hoc opere disseremus.

12 Colliguntur verò illi 7. contractus hac ratione, In his rebus, & bonis externis tria possunt considerari, Dominium, usus fructus, & usus nudus, quæ quid sint, & qua ratione distinguantur primo tomo satis exposuimus, quæstione prima, de dominio artic. 1.

13 Si dominium rei in alterum transferatur gratis, & sine vlla obligatione, est simplex donatio, & non contractus, vt iam admonuimus, si verò cum obligatione, quod exigitur necessario ad contractum, vel transferatur pro pretio in pecunia reddendo, & est emptio, vel pro alia re æquiualentem, & est cambium, non enim loquimur hic de cambio, quod consistit in pecunijs, quod communiter dicitur cambium, de quo inferius, sed de illo cambio, quod in sacris litteris, & S. Patribus appellatur commutatio, vt cum do tibi triticum tu reddis mihi vinum æquiualens: vnde hæc secunda species potest reduci ad emptionem, cum in ea verè ematur aliquid pro pretio, quamuis non reddatur illud in pecunia, sed in alia re.

Quod si transferatur dominium rei non pro aliquo pretio, sed cum debito restituendi eandem rem in specie, vel æquiualentem, est mutuatio; vt cum mutuo tibi panem, vt similem reddas, vel quod æquiualeat.

Quando verò in contractu transferatur res, non quo ad dominium, sed quo ad usum fructum tan-

tum, siue in perpetuum siue ad tempus, cum debito reddendi aliquid singulis annis, nempe aliquam certam pensionem, est Emphyteusis siue annualis pensio, latine melioratio; quia hoc sine inuentus est huiusmodi contractus, vt res meliores reddantur: Habeo agium quem non possum commodè colere, trado illum tibi colendum, ne incultus, & Siluester maneat, retentoque mihi illius dominio, concedo tibi fructus, ea lege, vt aliquid mihi singulis annis reddas. Vocatur propriè hic contractus Emphyteusis, Hispanè Arrendamiento, & Emphyteuta el Arrendador: reducunturque ad hunc contractum omnes census de quibus inferius suo loco.

Vsus Tabellionum, & Iuristarum obtinuit, vt Emphyteusim tantum appellent, quando transferatur in alium dominium quod vocant vtile, manente in eo, qui rem transfert dominio illius, quod vocant directum, ea lege vt recipiens fructus, & dominium vtile teneatur ad duo, primo ad reddendam annuam pensionem, secundo, vt nulla ratio ne possit vendere alicui rem illam cuius solum habet dominium vtile sine facultate domini directi, ad quam obtinendam aliquam pecuniam illi persoluat iuxta loci, & patriæ consuetudinem. Sed Theologis Emphyteusis de qua hoc loco, translatio est rei alicuius in alterum cum illius fructibus, retentio illius rei dominio, & cum iure recipiendi aliquid singulis annis.

15 Vsus verò nudus potest transferri tribus modis, nam aut transferatur solus usus rei gratis nullo interueniente pretio, cum solo debito restituendi eandem omnino rem, & est commodatio, vt cum confero tibi equum, quo hodie vtaris, ea lege, & cum hoc solo debito, vt adueniente vespere illum mihi restituas. Vnde licet in communi sermone mutatio, & commodatio idem videantur significare, & pro eodem quandoque sumantur, differunt tamen reuera, cum in mutuo transferatur dominium rei, in accommodato verò solus usus; versatur enim mutuum circa res, quæ usu consumuntur, in quibus cum idem sint usus, & dominium, accipiens rem accipit simul illius usum & dominium, potestq; illam distrahere pro libito: commodatio vero versatur circa res quæ non consumuntur usu, & quas accommodans, accommodat quidem solum usum sine translatione dominij. Ex quo sequitur aliud discrimen, vt in mutuo sufficiat restituere rem similem in specie vel æquiualentem, accipio à te panem mutuo, non teneor restituere tibi eundem panem numero aliter enim frustra illum mutuo accepissem, sed alium panem vel æquiualens: in accommodatione vero teneor restituere eandem rem numero; essetque maximum infidelitatis & iniquitatis genus, non restituere mihi equum quem tibi accommodaui, sed alium loco illius vel ipsius valorem.

16 Quando accommodatur usus vnus rei pro usu vestis, est permutata accommodatio: quæ reduci etiam potest ad emptionem, cum in ea usus vnus rei exhibeatur velut pretium usus alterius rei. Denique si transferatur solus usus alicuius rei pro pretio pecunia soluendo, est locatio seu conductio; quæ ad emptionem quoq; reduci potest, cum reuera in locatione usus rei quæ conducitur pretio illo ematur.

Quo fit vt si rem exacte meditemur, constituentæ tantum essent quattuor species contractuum, Emptio, Mutuatio, Emphyteusis, & commodatio simplex, maioris vero explicationis gratia constituentur istæ septem quas adnumerauimus.

17 Præter hos existunt etiam nonnulli alij contractus, qui vt diximus ad hos reducuntur. Contractus enim asecurationis qui vere contractus est, cum in eo dominus rei pretium conferat pro periculo

Culo cui se exponit asscurans, & is qui asscurat manet obligatus ad reddendum illius rei valorem si percat, reducitur ad emptionem, in qua dominus rei collato pretio suæ rei securitatem emit. Nec obstat quod in huiusmodi contractu nec transferatur dominium rei, nec vsus fructus, vel vsus nudus; sufficit enim vt dominus rei pretium dederit, quo acquisierit ius ad compellendum asscurantem ad restituendum rei illius valorem, si perierit.

8 Deposito si ea lege fiat vt deponens constituat pretium depositario, apud quem res constituitur, depositarius vero teneatur rem illam illẽsam & incolumem custodire, contractus etiam est, cum ex vtraq; parte in eo oriatur obligatio reducendũsq; ad contractum asscuracionis. Simplex vero & nuda rei alicuius positio apud alterum solius custodiae gratia, nullo interueniente pretio ex parte deponentis, nec obligatione aliqua ex parte depositarij contractus non est: sicut impignoratio, & fidei iussio contractus quoq; non sunt, ad contractus tamen illos reducuntur quia illos confirmant.

9 Impignoratio enim cum nihil aliud sit quam temporalis quædam rei alicuius apud alterum positio, ad confirmandam contractus initi obligationem, contractus non est. Similiter fidei iussio, cum ex ea solus fidei iussor maneat obligatus creditori, creditori vero nulla maneat ex fidei iussione obligatio, quin nec inter debitorem ipsum & fidei iussorem aliqua interueniat præter gratitudinem. Reducuntur autem vt dixi ad contractus illos quos posuimus, quia, illos confirmant, redduntur enim securiores exercentes contractum aliquem ex illis accepto pignore, vel fidei iussore, qua de causa sunt qui impignoracionem & fidei iussionem ad contractum asscuracionis reuocare volunt.

10 Deniq; reducitur etiam ad illos societatis contractus, cum sit velut quædam locatio industriae & operarum: traditur enim in huiusmodi contractu pecunia socio, vt ea accepta suaq; industria adhibita, vtrique lucretur, fructumque ex illa percipiant. Prætermitto hic stipulationem, quia hæc propriè, vt communiter exercetur, contractus non est, sed circumstantia qua contractus firmior redditur. Est enim stipulatio ex Contrado loc. cit. quando in celebratione contractus, præter mutuũ consensum & conuentionem contrahentium, interrogatur alter vel vterq; eorum siue à tabellione siue à se inuicem, promittit stare huic contractui & conuentioni, offerque in illius securitatem hanc domum, agrum, vel hæc bona, qui si promittat & obliget rem aliquam firmam & solidam, quæ iuristæ vocant stipem, sumpta metaphora ab stipite arboris, quæ firmissima esse solet, huiusmodi obligatio illius rei fixæ & permanentis admodum stipitis vocatur stipulatio. Quæ si ex vtraq; parte fiat, vere contractus est, quia nascitur ex ea mutua obligatio alicuius rei fixæ, quod si ex altera tantũ, quod frequentius est, non est contractus, sed circumstantia tantum quæ contractum firmiorem reddit, velut pignus aut fidei iussor.

11 tur. Est enim stipulatio ex Contrado loc. cit. quando in celebratione contractus, præter mutuũ consensum & conuentionem contrahentium, interrogatur alter vel vterq; eorum siue à tabellione siue à se inuicem, promittit stare huic contractui & conuentioni, offerque in illius securitatem hanc domum, agrum, vel hæc bona, qui si promittat & obliget rem aliquam firmam & solidam, quæ iuristæ vocant stipem, sumpta metaphora ab stipite arboris, quæ firmissima esse solet, huiusmodi obligatio illius rei fixæ & permanentis admodum stipitis vocatur stipulatio. Quæ si ex vtraq; parte fiat, vere contractus est, quia nascitur ex ea mutua obligatio alicuius rei fixæ, quod si ex altera tantũ, quod frequentius est, non est contractus, sed circumstantia tantum quæ contractum firmiorem reddit, velut pignus aut fidei iussor.

12 Demum vt hæc omnia absoluamus obseruare non desinam Soto loc. cit. Septem illas contractuum species quas proposuimus ad quinque reducere: Cambium namque in quo vna res pro alia commutatur translato vtriusq; dominio facit emptionem: commutatam vero commodationem in qua vsus vnus rei pro vsu alterius conceditur. facit locationem: In quo animaduersione dignus est. Etenim quamuis cambium illud vt admonuimus quædam venditio videatur, cum in eo res vna exhibeatur tanquam pretium alterius, at simpliciter & absolute reducere cambium ad emptionem non licet, vt vult Soto: Primo quia cambium antiquius mul-

Tomus Secundus.

to est & magis consonum naturæ (vt statim docuimus quam emptio, vnde si vna ex his speciebus ad alteram esset reducenda, reuocare potius oportet emptionem ad cambium, quam contra. Secundo. Quia in cambio non ita requiritur æqualitas rerum quæ cambiuntur, sed sufficit mutus & liber consensus commutantium illas inter se, etiam si altera pretiosior sit, at in emptione & venditione exigitur necessario æqualitas pretij cum re quæ venditur; quo fit vt cambium & emptio non possint ad eandem speciem contractus pertinere. Tertio cum contractus hi, ab hominibus instituti sint, ex hominum institutione sumenda quoq; est illorum distinctio, ex hominum vero institutione emptio non dicitur nisi pretio rei in pecunia exhibitio, quod non conuenit cambio de quo hic loquimur. Demum permutata commodatio si sibi ipsi Soto hæreret, ad venditionem potius quam ad locationem esset reducenda, tanquam contractus in quo vsus vnus rei esset pretium alterius, sicut in cambio rem vnã facit alterius pretium. At quæ ratione permutata commodatio cambium non est, eadem nec locatio, nec emptio, censenda est sed species contractus ab alijs distincta, sicut à nobis constituta est.

Et de diuisione contractuum pro instituti nostri ratione hæc dicta sufficiant. Videamus nunc:

CVR IN EXPLICANDA IN IUSTITIA QUÆ IN CONTRACTIBUS ACCIDERE POTEST, à contractu emptionis initium sumat D. Thom.

SUMMARIUM.

- 1 In primordio, homines utebantur sola rerum commutatione, & cambio.
- 2 Qua ratione excogitatus sit contractus emptionis, & venditionis, Inuentumq; Nummismata?
- 3 Emere, & vendere, quis instituerit? & vnde dicta sit pecunia?
- 4 Contractus emptionis, & venditionis est simpliciter necessarius Reipublicæ.

EXPLICATVRVS D. Thom. iniquitates & iniurias quæ in contractibus euenire possunt, exorditur à fraudibus quas humana cupiditas contractui emptionis miscere excogitauit: & merito. Primo. Quia inter omnes contractus nullus est ita necessarius Reipub. In primordijs enim humani generis utebantur homines sola rerum commutatione & cambio: genere autem humano crescente & multiplicatis hominum necessitatibus impossibile moraliter fuit per illud cambium eis subuenire; partim quia aliquando indigens leo solum frumentum apud se haberet, quo si accideret habentes oleum similiter abundare, non lent cambire illud pro frumento, cum eo non egerent, partim quia accideret aliquando indigentem re pretiosa non habere apud se nisi res exigui valoris, quas cum pretiosis commutare æquum non esset, nisi magna vilium copia pro vnica pretiosa exhiberetur. Vt si Sutor domo egeret, oporteret ingentissimum calceorum aceruũ parare, quos pro illa cambiret: quod est ridiculum, cum nullus tot calceis indigeret.

Ita oportuit inuenire medium & viam, qua vnusquisque sibi necessaria compararet, eaque ratione excogitatus fuit contractus emptionis & venditionis, inuentumque nummismata quasi commu-

no rerum omnium pretium, publicumque instrumentum, & Reip. ipsius fide iussor; quo oblato recipiat unusquisque ab alijs ea quibus eget. In quo sensu dicitur Eccles. 10. [Pecuniaz omnia obediunt,] quia pecunijs omnia possunt comparari. Ita testatur Arist. 1. Polit. c. 6. multa secula transisse absq; nummorum vsu, deinde vero ipsam humani victus necessitatem indicasse quam necessarius fuerit, iudicandasq; barbaras gentes illas, in quibus adhuc permanebat rerum commutatio & cambium sine numismatis vsu. Et 5. Ethico. c. 5. vocavit nummum [mensuram res ipsas ad aequalitatem redigentem.] Et Plinius lib. 7. cap. 56. ait Liberrum patrem instituisse emere ac vendere quodam numismatis genere, quod obliuioni traditum est. Lib. vero 33. cap. 3. refert: Seruium Romanorum Regem primum signasse particulas aris pecudis effigie, vnde dicta est pecunia ad mutuam rerum inter ciues translationem per contractum venditionis. Plutarchus etiam in Publicola affirmat in vetustissimis nummis ouis, suis, & bouis signum fuisse conspectum. Quod genus pecuniaz deinde (vt fertur) à Numa Pompilio in meliorem effigiem fuit redactum, & ideo numus seu numisma dictum, Progressu vero temporis anno scilicet ab vrbe Romae condita 585. coepit quoq; argentum similiter signari. & deinde aurum; Sicq; obtinuerunt huiusmodi metalla, vt publica autoritate signata essent pretia rerum, quibus vnusquisq; res sibi necessarias compareret, sine alterius commutatione & cambio.

4 Ex quo progressu, & experientia ipsa aperte constat. contractum emptionis simpliciter & omnino fore necessarium Reipub. Quod alijs contractibus non ita conuenit, quamuis enim multi eorum maxime vtilis sint, & aliquo modo necessarij, non tamen ita, nec in eo gradu in quo emptio & venditio.

Secundo exorditur ab hoc contractu D. Thom. Quia omnes iniustitiaz & fraudes quae in alijs reperiuntur, reducuntur ad emptionem & venditionem. Omnis namq; iniustitia quae in commutationibus voluntarijs accidere potest, ex materia nempe vel pretio; ex materia vt si vendatur quod vendibile non est, nec pretium habet, vt in vsura & symonia; ex pretio quando venditur quidem quod vendibile est sed pretio iniusto, vt in emptione, Emphiteusi, cambio & alijs contractibus: qua de causa explicari prius oportuit iniustitiam & fraudem quae in emptionibus accidunt, quam disputetur de dolis aliorum contractuum.

Tertio quia cum haec disputatio sit de commutationibus voluntarijs, merito ab ea sumitur initium quae inter caeteras magis voluntaria est, cuiusmodi est emptio, vt ex singulis constare potest, etenim qui ratione mutui soluit vsuram, (vt hoc exemplo vtamur) maiori necessitate communiter ducitur, quam qui rem aliquam carius emit. Ex his facile explicare.

do differant à Cambio, Permutatione, Mutuo, Emphiteusi, commodatione, & locatione?

DEFINIVNTVR à iuris peritis, venditio rei pro pretio distracto: emptio vero pro pretio contractio. Ita definiuntur C. de Rescin. Vend. l. 2. In iure enim & apud DD. distractio non est quaeuis translatio rei, sed illa in qua res & quidquid ipsius est, tam vsus quam dominium omnino transfertur: Contractio similiter non est quaeuis rei acquisitio, sed illa per quam & res, & quidquid eius est, nempe tam vsus quam dominium omnino transfertur: Contractio similiter non est quaeuis rei acquisitio, sed illa per quam & res, & quidquid eius est, nempe tam vsus quam dominium acquiritur omnino. Ad inuendum igitur in emptione & venditione transferri à venditore in emptorem omnino & absolute rem ipsam, & quo ad vsu & quo ad dominium, dicitur venditio distractio, emptio vero contractio.

2 A Theologis maxime recentioribus ita definiuntur, vt venditio sit. Translatio actiua domini ex pretio numerato, emptio vero translatio passiva domini ex eodem pretio; vel quod apertius est, venditio sit permutatio rei pro pecunia, emptio vero permutatio pecuniae pro re. Vbi permutatio constituitur genus emptionis & venditionis, non quidem illa quae est commutatio rei pro re, quam appellauimus cambium, sed illa quae sit rei pro pecunia, quam Aristot. vocauit numulariam commutationem.

3 Quod vt apertius reddatur obseruandum est, duplicem esse permutationem ex Aristo. lib. 2. Magnorum Moral. cap. 34. Aliam secundum naturam aliam ex arte, Prior nam est permutatio rei pro re, vt tritici pro vino, quae vt diximus vna cum genere humano incepit, natura ipsa homines ad talem permutationem inclinante. Alia vero quam diximus ex arte, est permutatio rei pro pecunia, quae ex illa priori originem traxit. Ex permutatione inquit ibi Aristot. naturalis, procedit numularia permutatio. I. rei pro pecunia. Rursum haec permutatio secundum autem duplex adhuc est, alia ex pecunia signata qualis modo est in vsu, alia vero ex argento vel auro non signato sed librato ad certum pondus, quae vtuntur adhuc Aethiopes imperio Presbyteri Ioannis subiecti: quae permutatio ex auro vel argento non signato est vtut media inter illam naturalem rei pro re, & numulariam rei pro pecunia. E quibus omnibus haec vltima est quae constituitur loco generis in illis diffinitionibus. emptionis & venditionis. Quam ab illa permutatione naturali quae appellauimus cambium reuera differre satis constat.

4 Ex his definitionibus colligere eas possumus, quae illas omnes complectantur. Definiti enim potest Venditio: [Translatio absoluta & perfecta rei alicuius in alterum pro pretio in pecunia reddendo.] Emptio vero. [Translatio pecuniae tanquam pretii pro absoluta & perfecta rei alicuius acquisitione.] Quae definitiones non modo explicant propriam vim & naturam emptionis & venditionis, verum etiam qua ratione à caeteris omnibus contractibus distinguantur. [A cambio] enim imprimis & permutatione illa naturali differunt, cum in hac, res pro re solum transferatur non pro pecunia sicut in emptione & venditione: A mutuo similiter, quia in eo nullum interuenit pretium rei mutuae, aliter enim non mutuuum sed vsura exerceretur. Ab Emphiteusi, quia in ea non est absoluta translatio rei, sed secundum quid, cum solus vsus fructus aut dominium tantum vtile non plenum

QVID SINT EMPTIO ET VENDITIO.

S Y M M A R I V M.

- 1 Distractio, quid sit? quidve contractio?
- 2 Quid venditio, & emptio secundum aliquos?
- 3 Permutatio quid sit? & quomplex?
- 4 Emptionis, & venditionis vera definitio? & quomodo?

num & directum Emphiteutæ tribuatur. A com-
modatione demum & locatione, quia cum in his
non fiat perpetua rei translatio, sed ad tempus tan-
tum, perfecta translatio non est, qualis in emptio-
ne & venditione reperitur. Demum reddenda hic
ratio est.

**CVR IN HAC QVAEST. VTATVR
D.Tho. nomine fraudulentæ, cum in præ-
cedentibus semper sit vsus nomine
iniustitiæ.**

S V M M A R I V M.

- 1 *Fraudulentia bifariam sumitur.*
- 2 *Prudentia munus, & officium quod nam sit, quodve imprudentia?*
- 3 *Fraudulenter agere quid sit?*
- 4 *Fraudulentia duo habet, nomenq; ipsius dupliciter usurpatur.*
- 5 *Rationes cur D. Thom. in hac quæst. vsus sit nomine fraudulentæ, & non iniustitiæ?*

QVÆMADMODVM in presenti quæ-
stione differit D.Tho. de damnis quæ pro-
ximis inferuntur, ita & in præceden-
tibus quas primo volumine complexi
sumus, sed ita vt damna ista diuerso nomine
notet, vtitur enim hic nomine fraudulentæ,
cum in præcedentibus semper sit vsus nomine ini-
ustitiæ, quod non temere sed consulto à D.Thom.
factum esse, quicumq; illius ingenium & dexterita-
tem in docendo probe nouerit, certissimo iudica-
bit. Qua de causa huius discriminis à nobis ratio
nunc assignanda est.

1 Obseruemus igitur fraudulentiam bifariam sum-
mi, formaliter ac proprie, & per translationem.
Priori modo pertinet ad imprudentiam. Etenim
cum munus & officium prudentiæ sit dirigere opti-
ma & debita media in finem, cui officio prudentiæ
opponuntur tria officia imprudentiæ, nempe vel
nulla media adhibere, quod est amentis & stulti,
aut adhibere aperte illicita & mala quod est pec-
catoris, aut adhibere ficta & falsa tanquam vera
& optima, quod est fraudulentis & astuti: propte-
rea fraudulentia est quædam species imprudentiæ,
cui proprium est vt vijs non veris, sed simulatis, fi-
ctisq; & apparentibus ad assequendum finem per-
facta, in quo distinguitur à dolo & mendatio quæ
consistunt in verbis. Ita D.Thom. superius, quæst.
55. artic. 3. in quo agit de Astutia, quæ est pars im-
prudentiæ.

Hinc transfertur fraudulentia ad significanda
etiam vitia, quæ opponuntur cæteris virtutibus di-
uersis à prudentia, quando vitia illa fingunt ac si-
mulant se virtutes. Fraudulenter enim aliquid age-
re est, fecte & simulate illud agere: qua ratione Ge-
nes. 27. de Iacob qui simulauit se esse Esau ad pre-
ripiendam illi benedictionem, dixit Isaac eidem
Esau: [venit frater tuus fraudulenter, &c.] Habet
autem hæc translatio inde ortum, quia sicut pru-
dentia non habet certam & peculiarem materiam,
se d versatur circa materias aliarum virtutum, di-
rigens singularum actus in suos debitos fines, ita
quoq; imprudentia non habet tanquam propriam
materiam certum aliquod & speciale vitium, sed
omnia vitia & illorum actus, & similiter fraudu-

lencia quæ species quædam imprudentiæ est, vaga-
tur per omnia vitia, quando illa fictis medijs simu-
latiq; vijs vntur ad suos fines obtinendos, hac
ratione iniustitia quæ sub colore alicuius contra-
ctus iusti latet simulata, vocatur fraudulentia.

3 Obseruemus secundo, cum fraudulentia sit fi-
ctio & simulatio quæ reperitur in factis, in quo dif-
fert à dolo & mendatio, quæ consistunt in verbis:
Simulatio autem duo habeat, & fraudem, & cu-
ram vtendi illa fraude absconditè & latenter, duo-
bus propterea modis nomen fraudulentæ usurpa-
ri, aliquando improprie & largo modo, qua ratio-
ne vocamus fraudulentiam actionem illam, quæ licet
ex genere suo aperte iniusta sit, exercens tamè
illam curat diligenter latenter & abscondite illam
exercere, ac ita vt omnino ignoretur. Quomodo
quæst. 66. art. 3. dicitur furtum fraudulenta acce-
ptio rei alienæ: non quod furtum habeat latentem
& simulatam iniustitiam, sed quia actio ipsa furandi
oculte, fit & abscondite, ac domino rei illam
omnino ignorante. Aliquando vero summitur pro-
prie & stricte hæc fraudulentia quæ transfertur ad
omnia vitia, & hoc loco ad iniustitiam, quando sci-
licet occultatur iniustitia illa & iniuria quæ com-
mittitur sub colore alicuius honestæ & iustæ actio-
nis: vt in emptione iniqua & usura, in quibus ini-
quitas latet sub colore emptiois & mutui, qui sunt
contractus ex suo genere honesti & liciti.

4 Ex quibus sequitur distingui maxime fraudulen-
tiam quæ miscetur contractibus emptiois & mu-
tui, ab ea quæ reperitur in furto & rapina. Primo
quia vt ex modo dictis constat, fraudulentia quæ
exercetur in venditione & mutuo est vere & pro-
prie fraudulentia, quamvis translata ab impru-
dentia ad iniustitiam, quæ vero committitur in fur-
to & rapina, improprie. Secundo, quia furtum & ra-
pina, & alia damna his similia inferuntur proximis,
ipsis omnino inuitis, & quo ad damna & quo ad ac-
tionem quæ inferuntur, in emptione autem mu-
tuatione, & alijs contractibus his similibus inferun-
tur damna proximo, ipso quidem dissentiente in
damnum, consentiente tamen in actionem per quæ
damnū illud inferitur, quo fit vt in his sit vere frau-
dulencia.

Hinc sequitur ratio propositæ dubitationis. Et-
enim cum in quætionibus præcedentibus ageret
D.Thom. de actionibus quæ ex genere suo sunt ini-
ustæ, & quarum iniquitas ac iniustitia manifesta
est, merito vsus est in illis nomine iniustitiæ: In hæc
vero quæst. & sequenti cum diserat de iniustitia
quæ sub colore honesti ac iusti contractus exercetur,
quæ vere fraudulentia est, vt constat, vtitur vt
optimus Philosophus hac voce & titulo: [De frau-
dulencia quæ committitur in emptioibus & ven-
ditionibus,] Potest quoque & hæc ratio assignari,
quia alia vitia quæ contra iustitiam committuntur,
habent propria nomina quibus eorum species si-
gnificantur, vt furtum, rapina, &c. Iniustitia vero
quæ exercetur in emptione, & venditione non
habet proprium nomen suæ speciei, quæ de causa
appellatur hoc communiori, nempe fraudulentia.

2 Obseruandum deniq; est D.Thom. hoc loco so-
lum agere de fraudulentia quæ reperitur in vendi-
tione, & ea quæ exercetur in mutuo, quæ dicitur
[Usura,] nec alias iniustitias, vel fraudes explicas-
se: quia cæteræ omnes iniustitiæ, quæ in alijs con-
tractibus humanis accidere possunt, aut sunt per
actiones aperte iniustas, & ita pertinebunt ad fur-
tum vel rapinam, de quibus iam diximus, aut exer-
centur simulate, & fecte sub titulo venditionis vel
mutui, pertinebuntq; ad fraudulentiam quæ com-
mittitur in emptione vel mutuo. Qua de causa iur-
dicauit D.Tho. suo muneri satisfacisse, explicando
hoc

hoc loco iniustitias, & fraudes, quæ in emptione & mutuo possunt accidere,

Cæterum cum hæc plurimum referant ad salutem fidelium, disputabimus quoque in hoc opere priuatim de omnibus illis contractibus, in quibus exercentes humana commercia, & negotia, fraudes aliquas & iniquitates committere possunt, quas exacte, & in particulari oportet Theologo esse perspectas. Vnde differemus etiam in his commentarijs. De Vestigalibus & tributis rebus quæ venduntur & emuntur impositis. De Cambijs, Censibus, Assesione, Societate, Locatione, Montepietatis, & similibus, contractibus, Sed iam ad D. Tho. literam accedamus,

QVÆST. LXXVII.

DE FRAVDVLENTIA, QVÆ IN emptionibus, & venditionibus accidere potest.

S V M M A R I V M.

- 1 Emptio, & venditio bifariam fieri possunt.
- 2 Deceptio item duobus modis contingere potest.
- 3 Pretium rei duplex.
- 4 Venderem pluris, aut emere vilis quam valeat, fraude aliqua interposita, est ex genere suo peccatum mortale.
- 5 Emptio, & venditio si secundum suam naturam sumantur, non licet res pluris vendere, aut vilis emere.
- 6 Si res quæ venditur est utilis, & necessaria vendenti, potest illam in eo casu pluris vendere.
- 7 Quando res quæ venditur maxime utilis est, vel necessaria ementi, poterit vendenti aliquid ultra iustum pretium offerri.
- 8 In emptione, & venditione, seruanda est, necessaria æqualitas inter pretium, & mercem.

ARTICVL. I.

An liceat rem pluris vendere quam valeat?

OBSERVEMVS initio. Cum oppositum eadem sit ratio, hæc autem duo opposita sint, carius vendere, & vilis emere, quæcunque dicemus in hoc art. de iniustitia illius, qui carius vendit, similiter accipienda esse de eo, qui rem aliquam vilis emit quam valeat.

1 Obseruemus secundo Emptionem, & venditionem bifariam fieri posse, aut sine vlla deceptione, sed venditore simpliciter, & absolute postulante, carius precium, vel emptore vilis reddente: Aut cum aliqua deceptione, quæ duobus modis contingere potest, aut ratione rei, vt cum venditor rem vilem pro pretiosa tradit, aut defectuosam & imperfectam pro integra, de qua deceptione agemus art. 2. & 3. vel accidit deceptio ratione pretij, venditore asserente, & iurante rem illam plus valere, aut pluris vendi, vel pluris sibi stare, vt hac via iustum pretium augeat, vel contra, emptore affirmante, & contestante rem illam minus valere, vel vilis vendi: quod deceptionis genus est huius loci, & articuli.

2 Obseruemus tertio. Pretium rei duplex esse, aliud simpliciter, & perse, illud nempe quod res valet secundum se sumpta, nulla habita ratione,

vel damni quod sequitur venditori re illa vendita, nec utilitatis, vel commodi quod prouenit emptori illa empta. Aliud verò per accidens, & secundum quid, illud scilicet quod prudenter iudicatur res valere, non solum secundum se considerata, verum etiam quatenus est utilis ementi, vel vendenti.

His ita constitutis respondet D. Thom. proposito quæstioni subiectis conclusionibus. Prima est.

3 [Rem pluris vendere, aut vilis emere quam valeat, fraude aliqua, vel deceptione interposita P. Mort. est ex suo genere.]

Paret. Quia est aperte contra iustitiam debitam proximo, qua tenemur abstinere ab omni deceptione illi nocua, omne verò peccatum contra iustitiam, vt ex primo volumine constat Mort. est ex suo genere. Et confirmatur: Quia decipere fratrem, & vii dolo, qui sit verè dolus, & fraus, est intrinsece malum, sicut mendacium, ea ratione, vt si dolus huiusmodi sine vilo damno, & nocumento fratris exerceatur, tendat contra virtutem veracitatis, si verò cum nocumento, & iniuria fratris, sit contra iustitiam, cum per talem dolum lædatur frater cum iniuria, quod est proprium iniustitiæ. Vnde non solum Sacra pagina Leuit. 19. præcipit, [Nolite facere aliquod iniquum in iudicio, in regula, in pondere, in mensura, statera iusta, & æqua sint pondera, &c.] B. Pau. lumine fidei illustratus admonet 1. ad Thesalon. 4. [Nemo circumueniat. i. decipiat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus.] Verum etiam M. Tullius solo lumine naturali recte rationis præditus 3. lib. officiorum circa medium ait. [Tollendum est in rebus contrahendis omne mendacium: non licitatore venditor, nec qui contra se licetur emptor apponet.]

4 Secunda conclusio. [Si emptio, & venditio secundum se, & suam nudam naturam sumantur, non licet res pluris vendere, aut vilis emere, quæ res ipsa secundum se, & simpliciter sumpta valeat.]

Probat. Hic contractus emptionis, & venditionis vt copiose docet Aristo. 1. Politic. cap. 5. & 6. introductus est propter bonum commune, & in utilitatem vtriusque partis tam ementis quam vendentis, vt emens data pecunia habeat rem sibi necessariam, & vendens re sua illi tradita, recipiat pecuniam, qua valeat etiam comparare ea quibus indiget. Quod autem in vtriusque utilitatem introductum est, postulat recta ratio, vt seruata æqualitate inter vtramque partem exerceatur, nec vilo modo cedat in grauamen huius vel illius: At si vel vnus carius vendat, aut alter vilis emat quam sit iustum rei pretium, non seruaretur æqualitas, quin potius altera pars maneret læsa & grauata. Ergo.

5 Tertia Concl. [Si emptio & venditio considerentur, quatenus res quæ venditur est utilis vel necessaria vendenti, ita vt illa vendita recipiat venditor aliquod damnum, potest in eo casu pluris illam vendere quam ipsa valeat, & augere pretium, pro ratione damni quod illa vendita vere ac prudenter recipit. Quod si nullum venditor ex tali venditione recipiat damnum, quamuis res illa ementi utilis sit vel maxime necessaria, non licet propterea carius illam vendere nec augere pretium.]

Probat. Prior pars. Vnicuique licet vendere quod suum est, Quando autem res quæ venditur ita est utilis aut necessaria vendenti, vt illa vendita aliquo emolumento præter proprium rei valorem priuetur, aut aliquod damnum patiat, non solum res illa & proprium ac commune illius pretium vendentis est, verum etiam emolumentum illud, & commodum quod ex illa recipit, & in quo si careat læditur. Ergo potest vendere ac deducere in pretium, non solum rem illam secundum proprium,

primum, & communem ipsius valorem, verum etiam emolumentum illud & commodum quo ea vendita carebit.

Et confirmatur. Quia in hoc casu, etsi res illa secundum se, & simpliciter sumpta non tanti valeat, at quatenus illi venditori utilis est, valeat illud omne, quod prudens, & peritus indicat valere & rem, & emolumentum illud simul sumpta, & ita non venditur plura quam reuera valeat habenti illam.

Eodem argumento probatur posterior pars eiusdem conclusionis. Nulli licet vendere quod ipse non est sed alterius, commodum autem & utilitas quam ex re empta recepturus est emens, non est aliquid vendentis, quando nullum ipsi ex tali venditione (ut constituimus) provenit damnum, ergo propterea quod res quae venditur utilis sit vel necessaria ementi, non licet venditori carius illam vendere: Aliter enim, cum salus tantum valeat, ut nullum fere pretium ei aequetur, possent medici suas operas, & vnguentarij sua pharmaca quae secundum se sumpta valent 20. vel 30. vendere per multa milliaria.

6 Quarta Conclu. [Quando res quae venditur maxime utilis est vel necessaria ementi, poterit emens ex gratitudine vel liberalitate gratis & libere offerre aliquid vendenti ultra iustum pretium, licebitq; illud hac via tantum recipere.

Paret. Quia virtutes non pugnant inter se, nec una prohibet alterius actum & exercitium, & ita iustitia non prohibet actus gratitudinis & liberalitatis. Ceterum ne sub praetextu gratitudinis aliqua iniquitas misceatur in huiusmodi emptione, venditor nil omnino debet in hoc casu exigere ab emptore, praeter iustum pretium, sed si quid ultra emens velit offerre, debet illud omnino relinquere gratitudini & liberalitati ementis. Explicabitur abunde haec conclusio quaestione proxime sequenti in qua agemus de usura: Interim confirmat illam locus ille Arist. 8. Ethic. c. 13. ubi ait: [In amicitia rei utilis recompensatio fieri debet, secundum utilitatem quam consequutus est ille qui beneficium suscepit.] Quasi dicat ex amicitia & gratitudine compensandam esse utilitatem ex aliqua re vel beneficio acceptam, non ex debito vel tantum ex iustitia.

In hoc art. perspicuum est constitui a D. Thom. hoc tanquam certissimum fundamentum totius huius disputationis de emptione & venditione, in huiusmodi contractu ut iustus sit servandam esse necessario aequalitatem inter pretium & mercem, consistit enim propria vis & ratio iustitiae commutativae in aequalitate rei ad rem. Quod fundamentum etsi certissimum sit, non tamen sufficit ad iudicandum priuatum, & in particulari de singulis contractibus venditionis, nisi exacte intelligamus quod sit pretium iustum rerum quae venduntur, Vnde quibus vijs illud intelligendum sit explicemus oportet.

CONTROVERSIA

Prima.

VNDE SIT SUMMENDVM

pretium iustum rerum quae venduntur?

SVMMA RIVM.

- 1 Pretia rerum unde sint summenda?
- 2 Pretium rei, aliud legale, & aliud arbitrium.

- 3 Pretium rei aliud per se, & aliud per accidens.
- 4 Pretij iusti, magis praecipua, & communiores regulae.
- 4 Venditionis contractus bifariam celebrari potest.

QVA ratione summendum sit iustum pretium rerum venalium tam veteres quam recentiores Theologi copiose explicant, potissime Gerson de Contract. Quaternario 5. considerat. 7. Littera O. Angelus Emptio. num. 7. Silu. eod. verb. quaest. 6. Et verb. Negotium. quaest. 2. casu 6. Gabriel in 4. dist. 15. q. 10. art. 1. Scorus ead. dist. quaest. 2. D. Antonin. 2. part. tit. 1. cap. 16. §. 3. Conradus De Contract. 3. part. quaest. 56. Concl. 5. Caiet. hoc loco. & in summa verb. Emptio. Ioan. Medina Cod. De rebus restit. quaest. 31. & 36. Soro lib 6. de Iustitia. quaest. 2. art. 3. D. Navar. in suo Manuali cap. 23. num. 78. Dida. Couarru. lib. 2. varia Resolut. cap. 3. Mercatus. De Contract. lib. 3. cap. 6. & seq. Michael de Palatio lib. 2. De Contract. & Restitut. 1. cap. & sequen. Ludouicus Lopez in suo Instructorio negotia. lib. 1. cap. 14. & per multa sequentia: E quibus omnibus & alijs multis colligemus regulas certiores ad inuestigandum iustum rerum venalium pretium.

1 Vbi Obseruemus primo. Pretia rerum non esse sumenda secundum naturas specificas earum, & in genere entis ut dicunt, ita ut illae sortiantur maius pretium, quae habent nobilius esse, sed sumenda sunt ex usu & utilitate quam afferunt hominibus, & ex communi hominum aestimatione: Nam si ex natura specifica cuiusque rei summendum esset illius pretium, cum viuentia habeant nobilius esse non viuentibus, maioris pretij essent culices & mures quam frumentum & aurum, & maioris vilis equus quam praestantissima domus: At ut dicebat D. August. 11. De Ciuitat. Dei. cap. 16. [Mallet quis frumentum domi habere quam mures.] Et experientia teste habetur quandoque in maiori pretio domus quam equus, & equus quam seruus. Et probatur ratione. Quaecumque in hoc mundo sublunari existunt, condita sunt in usum hominum, ratio autem, & aestimatio mediorum sumenda est ex fine, illa igitur erunt maioris pretij quae humanis vibus utiliora sunt, & ab ipsis hominibus magis aestimantur. Et confirmatur argumento Aristor. 5. Ethic. cap. 5. Humanae commutationes & contractus introducti sunt ad leuandas necessitates, & indigentias hominum, etenim si vnusquisque sibi sufficeret, nec vnus rebus alterius egeret, nec extarent nec fuissent necessariae huiusmodi commutationes: sunt ergo res quae commutantur, siue per emptionem, siue per alium quemcunque contractum eatenus in pretio & aestimatione habenda, quatenus humanis deseruiunt necessitatibus. Per quas non solum sunt intelligendae necessitates vitae humanae, & quae ad victum vel vestitum pertinent, sed quae ad ornatum etiam vel voluptatem hominum spectant.

2 Obseruemus secundo. Constitui ab omnibus Philosophis, & Theologis duplex rerum venalium pretium, aliud, quod vocant legale, quod scilicet lege Principis vel Reipub. taxatum est, & definitum. Ut pretium tritici quod Pragmatica Regia taxatum est Castellae. Aliud vero quod vocant arbitrium, nempe quod valet res non ex legis praescripto, sed iuxta communem eius utilitatem hominumque aestimationem ad arbitrium prudentum & peritorum in ea arte. Quod pretium solet appellari secundum communem usum fori.

3 Obseruemus ultimo. Cum duplex ex D. Thom. sit pretium rei, aliud rei per se sumptae, aliud vero rei

rei per accidens, nempe quatenus vendenti vel ementi utilis est; de utroque pretio esset à nobis inquirendum qua ratione inuestigandum sit. Ceterum cum venditionis contractus bifariam celebrari possit, aut pecunia presentis & numerata, aut pecunia credita & expectata solutione: agemus tantum hoc loco de venditione quæ fit soluto statim pretio: de ea vero quæ fit expectata solutione quærit, sequenti differemus ubi de usura, cum carius vendere & expectata solutione, aut vilius emere illa anticipata sit quoddam usuræ genus.

His positis constituendum est tanquam certissimum eorum, quæ hic dicturi sumus fundamentum, præcipuas & communes iusti pretij regulas esse, has tres, nempe arbitrium Principis vel Reipublice lege aliqua explicatum. Communem usum fori. Et conventionem ipsorum contrahentium. Quas regulas necessario constituendas esse, nec posse magis accommodatas excogitari, sic probari potest. Pretium rerum non est à iure naturali, vel diuino præscriptum, sed pender ex hominum beneplacito iuxta rectam rationem pensata rerum utilitate, & necessitate, abundantia vel penuria, aliisque circumstantijs. At non possunt excogitari commodiores viæ ad constituendum iustum pretium ex hominum beneplacito, quam istæ tres regulæ propositæ. Ergo. Maior constat, quia si iustum pretium esset rebus venalibus præscriptum iure naturali, aut diuino, cum hæc iure eadem sint apud omnes & omnino immutabilia, idem esset pretium rerum ubique; & semper apud omnes gentes: Constat autem varium esse, & multiplex non modo in diuersis locis & prouincijs, verum etiam in eadem prouincia & regno: Minor vero se ipsa perspicua est, patetque ex ipsis mer regulis propositis & ex his quæ docuimus primo volumine cum D. Thom. 9. 57. art. 2. Sed iam singulas expendamus priuatimque explicemus, non enim ita facile à mercatoribus admittuntur.

CONTROVERSIÆ Secunda.

DE PRETIO QVOD taxatur à lege.

SYMMARIYM.

- 1 *Respublica habet auctoritatem, præcipiendi, & constituendi quæcumque sunt utilia, & necessaria bono communi.*
- 2 *Pretia non sunt præscripta rebus naturalibus, iure naturali, vel diuino.*
- 3 *Reipublicæ nomine quid intelligatur?*
- 4 *Pretia supra quibus rebus sunt taxanda?*
- 5 *Res venales, non habent certum præfixum pretium consistens in indiuisibili.*
- 6 *Iustum arbitrarium, & legale, quomodo distinguat Aristoteles?*
- 7 *Leges variè se habent, in pretijs taxandis, pro varijs causis.*
- 8 *Obiectiones sex contra dicta.*
- 9 *Leges quæ recte posite sunt, cuncta constituere, ac determinare debent.*
- 10 *Vbi euidenter constaret, pretium taxatum a lege iniustum esse, non teneri ciues ad seruandum illud pretium.*

rium, præsumendum tamen est, in dubijs in fauorem superiorum.

- 11 *Quando tuta conscientia liceat res vendere, non iuxta legis taxationem?*
- 12 *Aliud est, contractum esse inualidum, & nullum, & aliud esse iniustum, & iniquum.*
- 13 *Contrahentibus licere se inuicem decipere tuta conscientia, modo non sit excessus, vel defectus ultra dimidium.*
- 14 *Pretia rerum, habent latitudinem, antequam legentur.*
- 15 *Quid sit medium iustitiæ, & vnde summatur?*
- 16 *Incommoda varia quæ interdum accidunt, taxatis pretijs rerum, non legi taxanti, sed vitio, & cupiditati humane sunt tribuenda.*

PRIMA igitur Regula iusti pretij est Taxatio legis vel Præmaticæ quam velut veram, & certam habendam esse sic ostendere possumus. Habet Respub. auctoritatem ad constituenda & præcipienda, quæcumque iuxta rectam rationem & prudentiæ leges sunt utilia, vel necessaria bono communi, & debitæ gubernationi. Cui auctoritati ex B. Pau. Rom. 13. [Quicumque resistit Dei ordinationi resistit,] Dicente ipsomet Deo. Proverb. 8. [Per me Reges regnant per me Principes imperant & legum conditores iusta decernunt.] Sed docet recta ratio, confirmatque illud experientia exigi plurimum ad bonum commune, & debitam gubernationem, vt in rebus quibus homines indigent maxime ad suum victum constituatur modus & ratio, qua seruentur iusta pretia, nec detur locus insatiabili mercatorum, & vendentium cupiditati, quibus experimur quæcumque pretia quantumuis iusta, & optima semper videri exigua, enitiq; ipsos illa in immensum augere, hoc autem nulla commodiori via obtineri potest, quam lege à Principe vel Repub. lata qua taxentur pretia rerum. Sunt ergo huiusmodi pretia iusta, & obligantia ciues. Et confirmatur. Pretia vt paulo ante dicebamus, non sunt præscripta rebus venalibus iure naturali vel diuino, vnde instituenda sunt hominum beneplacito & arbitrio: in his autem quæ hominum arbitrio relinquuntur, cum illud adeo varium sit & inconstans, nulla melior regula inueniri potest, quam lex superioris prudenter, & maturè lata: qua de causa Arist. 3. Polit. cap. 12. vocat legem [mentem sine affectu. 1.] rectam rationem omnis affectus & passionis expertem.

Confirmatur. Secundo quia si venditoribus non posset prohibere Respub. constituto per legem pretio, ne pretia auerentur, daretur profecto occasio, mercatorum cupiditate, pretia in dies augente, vt tempore famis non haberent pauperes sufficientes pretium ad comparandum sibi panem, sed tenerentur aut fame perire, aut latrocinia viri exercere & mulieres meretricium. Qui vero vineas, agros, vel domos haberent vilius illa distrahere, & pro tritico offerre, vt in illa magna fame Aegypti: & consequenter qui haberent tunc tritico venale, aliorum possessiones, & facultates exhaurirent, alijs in summa egestate permanentibus.

Tertio ad Reipub. Gubernatores pertinet ne caritas rerum inducatur, propter quod (vt videbimus) non solum possunt verum etiam tenentur prohibere monopolia: at nisi lege publica constituantur pretia tempore sterilitatis tritico, oleo, & alijs necessarijs ad humanum victum, experientia teste statim existet rerum caritas, sientq; monopolia: mercatoribus illas merces habentibus conuenientibus interse.

terse, ne vendantur nisi in tanto pretio. Possunt ergo gubernatores leges istas concedere quæ cum iustæ sint & bono communi adeo necessariae, obligabunt in conscientia: Quis enim sanæ mentis dicat tantis damnis Principes & Magistratus non posse, & debere sua autoritate, & lege occurrere. Admonentque gravissimi DD. consultissimum fore Reipub. si Principes & Gubernatores illius rebus venalibus, maxime his quibus vita humana indiget, pretia decernerent. Quod antea dixerat Aristot. 6. Polit. cap. 9. his verbis. [Vendendis & emendis rebus vnus Magistratus præfici debet, qui intendat circa contractuum honestatem.

3 Ad maiorem autem huius primæ Regule intelligentiam obseruemus primo. Nomine Reipub. intelligi hoc loco omnes Reipub. ministros, quibus ipsius gubernatio commissa est. Vnde hac autoritate taxandi pretia pollent imprimis Princeps ipse, 2. Senatores & Magistratus Reipub. 3. Prætores & alij Iudices. 4. designatæ aliæ quæ personæ, quibus à Magistratibus commissa est autoritas imponendi pretia aliquibus rebus, vt Aediles circa res comestibiles. Ita habetur L. prima. §. cura. carnis. ff. De officio præfec. vrb. vbi inter alia officia præfecti constituitur taxare pretia rebus venalibus. Et in L. Annonam ff. De extræor. criminibus, præcipitur præsidibus prouinciarum, vt curent suis statutis & ordinationibus ne annona grauetur.

4 Obseruemus secundo. Habentes istam autoritatem taxandi pretia rebus, vt docet consuetudo, taxare illa tantum rebus quæ victui humano sunt omnino necessariae, vt tritico, vino, oleo, piscibus, carnibus, & similibus; Rebus autem quibus tantum vtimur ad ornatum vel voluptatem, vt sericis, linceis, aureis, gemmis, &c. non esse in vsu taxare pretia, quia cum hæc superflua potius sint quam necessaria, sicut non refert ad bonum commune emanare ne vel fecus, ita nec refert ad bonum commune in quo pretio vendantur. Sed concedit vnicuique Reipub. facultatem circa huiusmodi res expendendi quantum voluerit, Debent autem hi quibus incumbit huiusmodi pretia taxare, hæc omnia diligenter ac prudenter inspicere in rebus venalibus: illarum utilitatem & necessitatem ad humanum cõvictum, earundem in tali tempore copiam, vel in opiam, labores, industrias, expensas, & pericula quæ agricolis, vel mercatoribus communiter accidunt in illis colligendis vel deferendis, sint ne in melius vel deterius apud mercatorem commutatæ, & similia quibus omnibus prudenter pensatis pretia constituant.

5 Obseruemus Tertio. Res istas venales ante quam à lege pretium ipsis constituatur, non habere certum præfixum pretium consistens in indiuisibili, quia pretia rerum vt statim docebimus seclusa lege habent latitudinem, at cum primum pretium alicuius rei à lege taxatum fuerit, consistit illud in indiuisibili: ita vt non liceat illud excedere. V. g. nisi lex Castellæ pretium assignasset mensuræ tritici licuisset illud vendere pretio 14. vel 15. aut 16. argenteorum vel pluris iuxta temporis & loci rationem, quia pretium tritici sicut, & aliarum rerum non est ita certum & definitum secundum se, quin habeat latitudinem, at cum primum lege Regia constitutum est vt pretium illius non excedat v. g. 14. argenteos pro mensura, cessat omnino iam illa latitudo, quæ seclusa lege licita erat, constituiturque pretium tritici iustum vt in indiuisibili, & punctum in illis 14. argenteis: ita vt non liceat illud carius vendere absq; peccato ex suo genere mortali, quia est contra iustitiam aliquid vltra pretium illud lege taxatum recipere, ac cum debito restituendi omnem excessum. Quia quo iure habet Reipub. autori-

tatem ad constituendum certum pretium rebus, eodem iure pretium ab ipsa taxatum est iustum, & in vtroque foro à ciuibus obseruandum, si à peccato iniustitiæ & debito restituendi excessum iusti pretij vellint manere immunes. Quod optime docuit Aristot. 5. Etic. cap. 7. vbi iustum arbitrarium quod vocat naturale, & iustum legale sic distinguit, vt arbitrarium non consistat in indiuisibili, sed habeat quandam latitudinem, sicut & humanum arbitrium quod non est determinatum ad vnum, iustum autem legale consistat in indiuisibili, iuxta præscriptum legis quæ est determinata ad vnum. Et paulo post, [Iustum,] inquit, [legitimum est, quod antequam positum est nihil refert, 1.] non obligat, at postquam positum est, multum refert & obligat.

7 Obseruemus vltimo, lege huiusmodi pretiorum in illis taxandis variè sese habere, Aliquando enim taxant illud versus maximum non versus minimum, constituentibus illud in fauorem emptoris ne res illa possit carius vendi, & tunc venditor non potest aliquid accipere vltra pretium illud taxatum, quamuis possit minus si iuxta vsum fori res illa minoris vendatur, quia huiusmodi lex fertur in fauorem emptoris, ad reprimendam cupiditatem, & tyrannidem venditorum, ne pretia rerum pro libito in immensum augeatur. An autem quando communi vsu fori res vilius venduntur, quam sit pretium illarum taxatum à lege, liceat dimisso pretio fori vendere tuta conscientia pretio legis? inferius in hoc eodem articulo explicabitur. Aliquando vero taxatur pretium versus minimum in fauorem venditoris, in quo casu potest quidem emptor conferre aliquid amplius vltra pretium legis, & venditor illud recipere; minus autem non potest. Vt in censibus, Vendo Petro ius recipiendi singulis annis ex meis bonis 100. solidos, statuit lex, vt non possit hoc ius vendi minus quam 80. aureis, potest quidem amplius mihi exhibere si voluerit, minus autem non potest, adeo, vt si minus aliquid conferat teneatur illud restituere. Suntque iustissimæ huiusmodi leges, quia cum census & similia iura vendantur communiter à ciuibus necessitate aliqua adductis ne illa urgente se ipsos plus iusto onerent, cum graui bonorum suorum iactura, feruntur hæc leges in fauorem ipsorum venditorum. Demum taxatur aliquando pretium à lege tam versus maximum quam versus minimum, in fauorem vtriusque partis, ita vt nec emptor vilius emat, nec venditor carius vendat, sed illi pretio vterque omnino stet, qua ratione taxantur pretia carnibus, piscibus, vino & similibus. Quando autem huiusmodi leges taxent pretium secundum maximum, quando secundum minimum, & quando secundum vtrunque, ipsemet attente inspectæ & consideratæ satis explicant.

Sufficiebant profecto hæc ad plenam huius primæ Regulæ intelligentiam, nisi humana cupiditas fallaces quasdam excogitasset rationes, ad iustissimum huiusmodi legum iugum cum graui conscientiarum damno excutiendum. Sed illarum solutio maior erit profecto veritatis explicatio: Obijciunt ergo negotiatores. Primo. Qui autoritate publica rebus prætia constituunt, possunt à iusto rei valore frequenter deficere, vel illum excedere, odio, amore, præcibus, vel pretio adducti, aut ex ignorantia & imperitia rerum, aut ex imprudentia vel negligentia perpendendi ea omnia, quæ necessaria sunt, vt iustus rei valor cognoscatur, non erit ergo habendum pretium ab his constitutum pro iusto, nec debet eorum taxatio obligare in conscientia.

Secundo. Etiam si pretium tempore taxationis con-

constitutum fuerit iustum & optimum, at cum pro mutatione temporum mutentur etiam expensæ & pericula quibus merces asportantur, ipsas quoque merces in melius vel deterius mutari passim accidat, similiter illarum penuriam & abundantiam, necnon ementium frequentiam & raritatem, quibus mutatis postulat recta ratio pretia rerum venalium etiam mutari; videtur profecto iniqua lex quæ rebus & mercibus tot mutationibus obnoxijis vnicum tantum statuit pretium, & immutabile.

Tertio. Per leges civiles licet carius vendere quam res valeat, modo non excedat ultra dimidium iusti pretij. Vt constat L. Si voluntate. Cod. de rescind. vendi. quod si per leges humanas ita licet, quorsum consistuntur aliæ leges taxantes pretia, sunt profecto omnino inutiles, cum per easdem leges civiles ubiq; vt infra videbimus receptas liceat cuiq; carius vendere, modo non excedat dimidium iusti pretij. Et confirmatur. Concedunt etiam leges vt liceat contrahentibus se inuicem decipere ac circumuenire, vt videtur est in L. Item si proprio. §. fina. ff. Locati. & L. In causa. §. Idem Pomponius. ff. de minorib. Quibus consonant Caput cum dilecti. De Emptione. Quod si per leges possunt contrahentes se inuicem decipere, & carius vel vilius emere quam sit iustum rei pretium, nihil omnino præstant aliæ leges constituentes rebus pretia.

Quarto. Pretium quod taxatur à præfectis Reipub. taxatur certe per prudentiam humanam, prudentia autem humana non valet constituere medium in indiuisibili Mathematico, sed in quodam tantum indiuisibili morali & humano, parum magis vel minus (vt dicunt) & cum aliqua latitudine, prout sapiens determinauerit, vt docet Aristot. 2. Ethic. ca. 6. vnde licet aliquando pretium legis excedere, vel ab eo deficere secundum circumstantias locorum, temporum, & mercium, & ex consequenti non differret pretium legis, ab alijs pretijs quæ sumuntur ex communi hominum vsu & foro.

Quinto. Pretium iustum est obiectum iustitiæ, sicut quodcumq; aliud iustum, sed iustum sumitur à re ipsa, cum medium iustitiæ (vt vidimus) non sit medium rationis, sicut in alijs virtutibus moralibus, sed medium rei: erit ergo iustum pretium sumendum ex valore proprio ipsius rei, non à taxatione legis. Aliter enim non differret medium iustitiæ in pretijs rerum à medio temperantiæ & aliarum virtutum. Nam sicut in temperantiâ sumitur medium à recta ratione quæ pro viribus, & valetudine personæ taxat maiorem vel minorem cibum, ita quoque iuxta istam primam Regulam iusti pretij, medium iustitiæ in pretijs sumeretur à lege, quæ iuxta rectam rationem secundum circumstantias temporum, locorum, & mercium taxabit maius vel minus pretium.

Demum ex huiusmodi legib. & pragmaticis sequuntur maxima damna, & incommoda Reipub. non ergo obligabunt in conscientia. Antecedens ostendit D. Nauarr. in suo Manua. cap. 23. num. 88. his verbis. Arbitror rarissime ponendam esse hanc taxam. Tum quia dat occasionem vendendi corrupta, & fere inutilia, eodem pretio quo sincera & utilissima. Tum quia superueniente maxima necessitate Annonæ, & frumentum tollitur omnino taxa, & illa non occurrente parum est necessaria. Tum quia nemo diuitum vult mutare, neque creditò vendere res taxatas nisi pretio taxæ, etiam tempore abundantia. Tum quia præbet occasionem multorum peccatorum mort. mille modis taxam fraudantibus, quorum vnus est, nolle vendere rem taxatam puta triticum, nisi emantur etiam non taxata, puta vinum, hordeum, vel quid simile duplo, & quadruplo maiori pretio quam valeat. Hæc Nauarrus. Pro-

pter quæ iudicat huiusmodi taxam rarissime esse imponendam.

9 Sed propter hæc non est recedendum à Regula posita, & ab his quæ circa illam docuimus. Etenim si vt Aristot. ait: 1. Reto. cap. 1. leges quæ recte posite sunt, cuncta constituere ac determinare debent, & minimum relinquere iudicibus pro suo arbitratu iudicandum, quia homines sunt, & facile ab affectu suo, vel muneribus corrumpi possunt ne ius dicant. Quanto minus relinquenda erunt rerum pretia mercatoribus qui vel cupiditate lucri vel ad res suas nimium affecti, pluris illas aestimabunt quam valeant. At lex ipsa quam idem Aristot. 3. Polit. cap. 12. mentem sine affectu appellat multo profecto syncerius taxabit pretia rerum.

Vnde singula suo ordine diluamus: Ad primum. Ioan. Medina loc. cit. respondet & optime. Vbi euidenter constaret pretium taxatum à lege iniustum esse, vel quia Magistratus in eo taxando non considerant illa quæ diximus, nec respexerunt omnes circumstantias quas prudentia postulat meditari diligenter circa pretia rerum, vel noluerunt vt consilio peritorum & prudentum in illa arte, vel ex sua malitia & iniquitate, tunc non teneri ciues ad seruandum illud pretium, sed posse tuta conscientia iuxta communem vsum fori res suas vendere, quia præcepta & leges superiorum quarum iniustitia euidens est, non obligant in conscientia. Quando autem constat, Taxatores pretij, obseruante illa omnia quæ exiguntur ad constituendum iustum pretium, vel saltem non constat oppositum, sed solum dubitatur, pretium ab eis taxatum habendum est vt iustum, & obseruandum, præsumendumq; semper in dubijs in fauorem superiorum. Etenim si de priuato fratre non licet temere iudicare, neque dubia in peiorem partem torquere, sed in meliorem, quandiu non constat oppositum, quâto magis de Gubernatoribus Reipub. censendum est illos omnia diligenter considerasse, & iuste ac debite taxasse pretia mercibus?

Ad secundum. Respondeo cum eodem Medina. Magistratus quos constituimus prudenter & iuste se habuisse in taxandis pretijs, omnes mutationes illas ac varietates temporum & mercium tempore taxationis diligenter considerasse, ac præuidisse, & omnibus diligenter ac maturè pensatis pretium statuisse. Quod satis patet ex ipsis legibus, in quibus pretia quæ augeri possunt non sunt instituta versus minimum, neq; tollunt vsum fori tempore abundantia, sed solum sunt imposita versus maximum, præueniendo caritatem quæ ex penuria mercium & cupiditate mercatorum poterat euenire. Quod si progressu temporis viderint aperte & euidenter ipsi venditores mutatum esse pretium rerum communiter apud omnes, quia variatæ sunt reuera circumstantia: omnes & mercium, & temporum, & emptorum vbi que terrarum, duratq; illa varietas nõ vno aut altero anno, sed plurimis, nec propterea mutari pretia à lege & Magistratibus, tunc licet eis vendere tuta conscientia res suas non iuxta legis taxationem, sed iuxta communem vsum fori ad arbitrium prudentum, ita tamen vt per ipsos non augeatur forum. Sicut enim ad gubernatores Reip. spectat tempore taxandi aliquod pretium circumstantias omnes diligenter ac prudenter considerare, ita quoq; pertinet ad eosdem pro varietate temporum ipsidem circumstantijs rursum diligenter pensatis pretia variare. Leges namque humane sicut in alijs rebus ita & in taxandis pretijs debent accommodari varietati temporum, varietati inquam quæ verè varietas est, qualis non est vnus aut alterius anni nec ratione huius vel illius loci, sed multorum annorum & per oēs fere prouincias & loca. Aliter enim leges

quæ

quæ temporibus verè variatis, & vna cum illis omnibus circumstantijs mercium verè quoque mutatis, non mutant pretia, neque in tempore subsequuto attendunt prudenter easdem circumstantias, quas tempore præcedentis taxationis attenderunt, ita vt iuxta tempus occurrens seruetur æquitas in pretio non sunt iustæ nec obligant in foro interiori, quamuis forsân in foro exteriori contra illas agentes punirentur. Quod autem iustæ non sint docet optime Ioann. Medin. q. illa 31. de Reb. restit. quia ad æquitatem & iustitiam legis pertinet pro varietate temporum & mercium aliarumq; circumstantiarum ea pretia rebus accommodare, quæ dictauerit recta ratio, peritorumq; ac prudentum arbitrium.

12. Ad tertium patebit perfecte solutio inferius, quando explicabimus leges istas de venditione Infra dimidium iusti pretij, interim dico, Aliud esse contractum esse inualidum & nullum, & aliud esse iniustum & iniquum, differunt enim plurimum, Potest namque contractus aliquis iustus quidem esse, & nihilominus inualidus, vt si pupillus rem valentem reuera 100. toridem 100. emat, contractus est iustus, cum in eo seruetur æqualitas inter rem & pretium, in qua consistit propria ratio iustitiæ, est tamen inualidus, lege humana iuste præcipiente ne pupilli contractus aliquos exerceant. Similiter potest contractus iniquus esse in foro animæ & nihilominus validus & constans, vt si quis rem valentem ad summum 10. ob expectatam solutionem vendat illam 12. iniuste & inique vendit, est tamen valida & constans venditio, quia si ius naturæ spectes, est verus contractus libero vtriusque partis consensu celebratus, si ius humanum, nulla lege rescinditur. Ex his dico leges illas non affirmare vendentem aut
13. ementem ultra iustum pretium, modo non sit excessus vel defectus ultra dimidium, iuste vendere vel emere, vel licere contractantibus se inuicem decipere tuta conscientia ultra iustum pretium: sed cum passim contractantes existiment se deceptos in pretijs rerum, innumeras excitaret lites, si propter quemcûq; excessum vel defectum liceret ipsis agere in iudicio de rescindenda venditione, ad quas tollendas constitunt & recte leges vt nisi deceptio accidat ultra dimidium iusti pretij, non detur actio decepto in iudicio nec rescindatur venditio, vnde leges huiusmodi solum negant actionem decepto, non tamen constituunt contractum iustum in quo non seruetur iustum pretium, aliter enim iniustæ essent & iniquæ corruptelæ potius quam leges. Et merito solum curant obuiare litibus, quia leges humanæ circa huiusmodi contractus non tam respiciunt quid æquum sit & iustum in foro animæ, quam qua ratione pax Reipub. conferuetur. Respondere etiam possumus leges istas accipiendas esse de reb. quib. à Principe vel Reipub. nõ est taxatum pretium.

Ad quartum constat iam solutio ex dictis. Verum 14. enim est pretia rerum habere latitudinem antequam lege taxentur, quia prudentia humana etsi diligenter consideret proprium cuiusque rei valorem & usum, non tamen valet illum punctim & in indiuisibili attingere: Cæterum postquam per prudentiam humanam deprehenditur iustum pretium rerum moraliter, & cum illa latitudine parum plus vel minus, accedit lex & pensatis diligenter illis omnibus quæ ad constituendum pretium certum ac definitum necessaria sunt, intra latitudinẽ illius iusti pretij moralis, eligit vnum, quod prudenter iudicatur commodius, & æquius, illudque constituit tanquam vnicum & præfixum. Etenim cum lex non respiciat casus particulares, sed ea quæ vt plurimum eueniunt, licet ei intra latitudinem illius pretij moralis eligere illud ac præfigere, quod prudenter iudicatur frequentius, ac vt plurimum esse com-

Tomus Secundus.

modius, & æquius. Quod postquam lege constitutum est tanquam certum & definitum, consistit exinde in illo indiuisibili à lege assignato sine vlla iam latitudine, sicut exposuimus ex Aristot. 5. Etic. capit. 7.

Ad quintum respondeo medium in alijs virtutibus esse à sola ratione, in Iustitia vero sumi quidem à re non tamen exclusa ratione. Est enim vt supra exposuimus medium iustitiæ, medium rei obiectiue, rationis vero efficienter, vnde ex valore & vsu rei colligit prudentia iustam rei pretium cum aliqua latitudine, quam latitudinem ob commune bonum Reip. redigit legislator ad vnicum & præfixum pretium omnib. recte pensatis iuxta rectam rationem. Addo in quocunq; pretio iusto seruari medium rei, non rationis sicut in temperantia alijsque virtutibus, quia siue respicias pretium quod à lege taxatur, siue quod habet communis vsus fori, illud est iustum, quod valet res, quomodo autem illud valeat docet recte ratio, valore rei venalis alijsq; circumstantijs pensatis, quod non ita habet in temperantia alijsq; virtutibus, in quibus à sola tantum recta ratione sumitur medium.

Ad vltimum in quo varia incommoda afferuntur si pretia à Reipub. taxentur. Respondeo in primis. Quo ad primum incommodum artic. 2. & 3. huius quæstionis nos explicaturos cum D. Thom. qua ratione debeat venditor se habere, quando res quam vendit non est sana & integra. Interim dico legem vel pragmaticam constituentem certa pretia rebus, ut tritico, uino, & similibus, constituere illud tritico puro & sano, quod humano uictui utile est, quod autem tempore egeitatis, omne triticum uel uinum modo sit sanum, & purum vendatur simili pretio, tam quod selectum est & præstantissimum, quam quod minus præstans, cedit hoc etiam in bonum commune, tum quia hac ratione abundant magis alimenta, tum vero quia sic occurritur cupiditati uendentium. Etenim si uenditoribus concederetur ut quod pretiosius iudicatur carius venderent, augerent ista uia pretia rerum in immensum, euenirentq; damna superius explicata. Quod si triticum uel uinum sit corruptum uel impurum, huiusmodi non conceditur lex pretio ab ipsa taxato uendi, quin potius illud prohibet, quod oportet uenditores diligenter in foro animæ attendere, etiam si in foro exteriori non puniantur, uel Magistratibus dissimulantibus, uel ipsis iniquitatem fraudemq; suam occultantibus. Alia uero incommoda quæ subiungit D. Nauarr. non sunt tribuenda legi taxanti pretia, sed uitio & cupiditati humanæ, quæ mille artibus iustarum legum præscriptum nititur effugere: Vitio enim uendentium fit, ut tempore egeitatis non seruent taxam, quam nihilominus eo tempore obseruare tenentur in conscientia, ut copiose statim ostendemus in peculiari controuer. de pragmatica tritici, Eorundem uitio fit ut nolint res taxatas uendere, nisi emanent quoq; ab ipsis quæ taxatæ non sunt, ut hac uia illarum pretia crescant, [Nunquid ergo, quia ita homines auari, & cupidi legem transgrediuntur, lex peccatum est?] Vt dicebat Paulus (licet diuerso instituto) [absit.]

CONTROVERSI A

Tertia.

DE PRETIO QVOD DESVMITVR ex vsufori.

S Y M M A R I V M.

I Quod nam discrimen sit inter pretium legale, & il-

B lud

- lud quod sumitur ex communi hominum æstimatione?
- 2 *Usus fori non constituti, a duobus, vel tribus, & vt bene constituatur tria requiruntur.*
  - 3 *Pretium rerum, quando non est taxatum à lege, iustum est illud, quod res valet iuxta communem usum fori.*
  - 4 *Pretium iustum iuxta communem usum fori non consistit in inuisibili. & quod simplex sit tale pretium.*
  - 5 *Qua ratione liceat carius vendere pecunia credita, quam numerata, inimico, & diuiti, quam amico, & pauperi.*
  - 6 *Regula quadam, qua multi mercatores vtuntur falsa.*
  - 7 *Obiectiones contra dicta.*
  - 8 *Medium iustitiæ, quamuis sumatur ex re ipsa, non tamen semper consistit in inuisibili Mathematico.*
  - 9 *Pretium quacumque; regula constet, reducendum est, ad iustum legitimum, & posituum.*
  - 10 *Pretium sumendum est ex valore rei, quomodo accipiendum sit? iuxta illud res tantum valet, quantum vendi potest.*
  - 11 *Res eadem multa, & varia pretia habere potest.*
  - 12 *Ratio discriminis inter ementem fructus non dum natos, & inter ementem iactum retis.*
  - 13 *Usus fori ex tempore quo celebratur contractus sumendus est.*
  - 14 *Usus fori sumendus est ex loco in quo res venalis est actu, & traditur.*
  - 15 *Emptio tritici tempore messis qua ratione sit iniqua?*

IN rebus quibus à lege & Reip. præfectis pretium taxatum non est, illud pretium est iustum, quod ex usu fori, & communi hominum prudentium æstimatione desumitur: qua de causa constituitur à DD. tanquam Secunda Regula iusti pretij communis vsus fori. Et cum plerumque; merces ex huiusmodi usu & hominum æstimatione pretium accipiant, de hac secunda Regula multa à nobis hoc loco necessaria dicenda sunt, quæ omnia ad quasdam conclusiones, vt res magis intelligatur, redigemus.

- 1 Sed obseruemus primo, inter pretium legale & illud quod sumitur ex communi hominum æstimatione hoc interesse, quod illud prius per iustitiam legalem, quæ vt vidimus potissime residet in Principe & illius ministris, dirigitur in bonum commune totius Reipub. ad occurrendum scilicet humanæ cupiditati, & ne in immensum pretia augeantur; pretium vero quod imponitur communi hominum æstimatione ordinatur ad priuatum bonum ipsorum contrahentium, vt sua quisque; commoditate merces vendat vel emat: Quo fit vt cum bonum commune sit preferendum cuius priuato, consequenter, quamuis ex communi hominum æstimatione, & per multum tempus pretium alicuius rei habitum sit iustum, cum primum lege Principis, vel Reipub. aliud illi rei constituitur, pretium illud legale fit exinde habendum pro iusto, dimitendumque illud ex usu fori quantumuis multo tempore receptum.

Obseruemus secundo usum fori non constitui à duobus, vel tribus, vel paucioribus, sed ab omnibus, vel plerisque; contrahentibus citra omnem fraudem vel dolum, debentque iudicari à peritis & prudentibus in ea arte tali loco & tempore alijsque; circumstantijs inspectis iustum: In quo omnes DD. conueniunt.

Vnde ad usum fori & communem omnium æstimationem in pretijs exiguntur hæc tria, Primo, vt pretio illo vtantur non vnus, aut alter, vel pauci,

sed omnes, aut saltem plerique; tali loco, & tempore. Eodem enim modo quo iniquum est, vt communis hominum æstimatione non subijciatur æstimationi Principum, qui maiori cura prospiciunt bono communi quam quouis priuati, eadem ratione iniquum esset, vt vnus vel alterius aut nonnullorum hominum priuatorum æstimatione præualeret communi æstimationi ceterorum. Semper namque sentiendum est, vnum vel alterum priuatum facilius decipi posse, in assignando vero & iusto pretio rei, quam omnes, vel plerisque; iuxta vulgare illud. [Plures oculi acutius intuentur.]

Exigitur secundo vt vsus fori augeatur, vel minuatür citra vllam fraudem. Etenim si venditores omnes, vel emptores ex communi consensu (quod est quædam species iniquissimi monopolij) conueniant inter se, nulla ratione vendere, vel emere nisi tali pretio, huiusmodi conuentio seu conspiratio non est dicenda constituitur ferum, nec pretium illud si à prudentibus & peritis in ea arte iudicetur iniustum, dicendum est iustum pretium fori, sed illud tantum, quod citra vllam fraudem, & astutiam contrahentium apud omnes communiter est in usu tali loco, & tempore.

Exigitur tertio vt vsus fori non ita augeatur, vel minuatür propter frequentiam, vel paucitatem contrahentium, vel abundantiam aut inopiam mercium, aliasque; circumstantias, vt iudicio peritorum, & prudentum pretium illud sit reuera, & omnino iniquum secundum excessum vel defectum. Ratio est aperta, quia quod euidenter aperte iniustum est in aliquo genere, nullo usu vel consuetudine potest iustum reddi. Et confirmatur, maiorem auctoritatem habet Respub. ad constituenda pretia rebus, quam communis hominum æstimatione, & vsus, at si pretium lege taxatum prudentum, & peritorum iudicio citra omnem cupiditatem, vel affectum, esset aperte iniustum, talis lex non obligaret in conscientia: multo igitur minus obligaret vsus fori, aut sufficeret ad constituendum iustum pretium, vbi ita augetur, vt apertissime peritorum, & prudentum arbitrio iudicaretur illud iniquum.

Obseruemus ultimo, usum fori non esse eundem apud omnes, nec eodem modo attendi in omni emptione, aliter enim se habet in priuatis emptionibus, quæ fiunt in officinis & domibus vendentium, aliter vero quando res venduntur publice, & voce præconis vulgo [En Almoneda,] vel quando isti præcones qui dicuntur cursores, & proxenetæ vulgo [Corredores] vendunt res aliquas publicè discurrantes per vicos, & plateas. Tum etiam aliter iudicandum est de mercatore cui incumbit ex officio has, vel illas res vendere, aliter vero de priuatis venditoribus qui non vendunt ex officio, sed prohibito & cum ipsis ita videtur.

His positis. Afferret Conrad. De contractibus. Tract. 3. quæst. 56. conc. 3. quindecim documenta ad inuestigandum iustum pretium in usu fori quorum multa accommodata non sunt, quæ vero rectè huic instituto conueniunt tam ex ipso quam ex alijs DD: his conclusionibus explicabitur. Sit ergo prima Conclusio.

Quando pretium rerum non est taxatum à lege, iustum pretium est illud quod res valet iuxta communem usum fori, nec licet illum excedere.]

Conueniunt in hac omnes DD. cum D. Tho. supra quæst. 37. art. 2. & quæst. 71. art. 4. & hic ad primum, & habetur in vtroque; iure. In canonico. cap. primo ext. de emptione & venditione. in Ciuili. L. Pretia, ff. ad legem Falcidiam, & L. Si seruus, ff. ad legem Aquiliam vbi habetur. [Rerum pretia non ex affectione

affectione & utilitate singulorum, sed ex communi æstimatione pensanda esse.] Vnde potest sumi argumentum. Illud pretium est iustum, quod lex iudicat, & decernit iustum, sed leges istæ probant communem usum fori, decernuntq; pretia ex communi æstimatione pensanda esse, in rebus scilicet quibus Resp. non taxauit certum ac definitum pretium, Sunt ergo huiusmodi pretia ex communi usu fori desumpta reuera iusta.

Secundo. Cum non sint imposta rebus certa pretia iure naturali, vel diuino, sumenda sunt necessario ex hominum arbitrio, & æstimatione, aut eorum qui habent authoritatem in Repub. (quod obseruatur vbi pretium est taxatum à lege) aut aliorum priuatorum: inter priuatos vero non est standum arbitrio ipsorum mercatorum, quorum cupiditate in immensum crescerent, aut minuerentur, erit ergo standum arbitrio communi peritorum in ea re, & æstimationi illi, quæ ab omnibus tam ementibus quam vendentibus, tam diuitibus quam pauperibus tali loco, & tempore obseruatur, hoc autem arbitrium, & æstimatione est communis usus fori. Ergo.

Tertio. Regula humanarum actionum in quibus iudicium humanum varium & multiplex facile esse potest, duplex est omnium consensu, nempe vel lex superioris, vel communis usus & consuetudo bona fide citra fraudem omnem & vim introducta: emptio est actio humana, in qua circa pretia rerum humanum iudicium pro varietate locorum, & temporum facile variari potest. Erit igitur illud pretium iustum, quod vel lex superiorum constituet, vel communi usu & æstimatione peritorum citra omnem fraudem & dolum pro tali loco, & tempore habebitur iustum, quem usum, & æstimationem vocamus hic usum fori.

Confirmatur hæc omnia quia si à quouis studioso viro, & timorata conscientia roges quare tali res suas vendat, respondebit, quia ita venduntur communi usu fori.

SIT NE VNVM VEL MULTIPLEX
pretium, quod sumitur ex communi
usu fori.

SECUNDA Conclusio. [Pretium iustum secundum communem usum fori non consistit in indiuisibili mathematico, sicut pretium legale, sed habet latitudinem aliquam, parum magis, vel minus.

Ita D. Thom. hic ad primum & est communis doctrina omnium Theologorum & Iuris peritorum. Quotquot enim sunt Doctores, præter quendam recentiorum nomine Albornoz qui in hac parte sicut in alijs multis audiendus non est, constituunt tria pretia secundum usum fori: Infimum seu pium, Medium siue moderatum, & Supremum siue rigidum & rigorosum: omnibus enim nominibus istis vtuntur Doctores. Sed vtor iam ratione. Pretium quod habet usus fori constituitur hominum arbitrio & æstimatione, humanaq; prudentia, vt recte docet lex illa Pretia rerum, ff. ad L. Falc. hominum autem arbitrium & æstimatione quantumuis periti ac timentes Deum existant, in vna eademque re æstimanda nunquam fere est vna & eadem, nec consistens in indiuisibili. Ergo nec pretium inde sumptum. Voca peritissimos, & timoratos lignarios, & architectos vt domus iam ædificata iustum pretium assignent, nunquam convenient experientia teste in aliquo pretio omnino mathematice indiuisibili, sed solum in quodam indiuisibili morali habente aliquam latitudinem. Similiter prudentia.

Tomus Secundus.

humana cui huiusmodi æstimatione fori innititur, nõ valet punctim attingere iustum rei valorem, pensatis omnibus circumstantijs iusti pretij, sed solum attingit illud cum aliqua latitudine parum magis, vel minus, vnde dixit Arist. 2. Etic. c. 6. [Medium virtutis habere quandam latitudinem, prout prudens iudicauerit.] Vnde infert, [Studiose sat esse, etsi non collimauerit cum ipso medio indiuisibiliter, vt parum ab eo recedat.] Vt utiq; exemplo sagittarij, qui etsi non collimauerit omnino cum scopo, si modicum tamen ab illo aberret, non ideo male iaculatur: Vnde inquit, [Qui modicum discedit à medio temperantia, non est intemperatus.

Secundo ex eodem Arist. eodem loco modo citato, cum medium sit duplex, aliud ex parte naturæ, aliud ex parte nostræ, prius illud est omnino indiuisibile, & æqualitas eius non recipit latitudinem, sicut natura ipsa eadem est apud omnes, perpetuaque sibi similis: vt medium linear. Posterius vero ex parte nostræ diuisibile est, nec eius æqualitas est omnino eadem apud omnes, sed cum aliqua latitudine, sicut & nostra iudicia in quacunq; re nunquã sunt omnino eadem apud omnes. Pretia autem rerum non sunt instituta à natura, nec illis imposta iure naturæ, sed ex parte nostræ & iure humano, idq; vel lege publica, vel usu fori, siquidem lege Principis aut Reipub. quia tunc taxantur ab vno, cum Princeps vnus sit, Gubernatores quoq; Reipub. perinde se habeant ac si vnici essent Magistratus pretium legis vnicum est & prescriptum, si vero usu fori quod proprie est ex parte nostræ, nostrosq; iudicio, cum non taxentur in hoc casu ab vno sed à multis vel omnibus ciuibus, quorum iudicia adeo varia sunt, & multiplicia, pretium hac via desumptum diuisibile debet necessario esse, & cum aliqua latitudine.

Confirmat hæc omnia Medina loc. cit. Quia si huiusmodi pretium consisteret in indiuisibili, vix imo ne vix quidem possent vnquam contrahentes tuti esse in conscientia, in contractibus rerum quibus non esset pretium à lege impositum. Pater, quia impossibile est seclusa diuina reuelatione attingere priuatum aliquem punctum, & in indiuisibili matematico iustum rerum pretium.

Ex hac conclusione colligunt DD. multa quæ nõ grauabor hic recensere. Sequitur primo, vt si res iuste vendatur communiter, & arbitrio prudentum pretio vt 10. iuste quoq; vendatur eadem, eodem loco & tempore pretio, vt 9. vel 11. quia pretium illud vt 10. quamuis iustum, non tamen vt ex constat ita in indiuisibili quin liceat parum illud excedere, vel parum ab eo deficere. Et ita habet usus fidelium quantumuis peritorum, & timentium deũ, vt istis tribus pretijs vt iustis, & licitis.

Sequitur secundo; Licere carius vendere pecunia credita quam numerata, similiter carius inimico vel diuiti, quam amico vel pauperi, modo carius vendens non excedat istam latitudinem iusti pretij. Eadem ratione licet, rem aliquam vilius emere pretio, vt pote infimo & pio, & eandem statim carius vendere pretio scilicet supremo, & rigido. Et similiter licet, quod est in consuetudine, vbi venditor rogat, rem vilius emere, vbi vero emptor quærit & rogat, rem vilius emere, vbi vero emptor quærit, & rogat, carius, seruato tamen semper eo pretio quod intra latitudinem usus fori iustum est. Quorum omnium ratio perspicua est, quia omnia pretia ista, cū nõ excedant latitudinem usus fori, iusta sunt. Confirmaturq;. Quia si lex Principis statueret licere vendere rem aliquam pretio, vt 9. 10. vel 11. omnia ista pretia essent iusta, quod autem potest lex circa pretia, id ipsum valet usus fori, vbi lex nõ constituit certum ac taxatum pretium.

B 2 Sequi-

Sequitur tertio: quod paulo ante admonebamus agentes de pretio legali, consultissimum fore Reipub. (etiam si Doc. Nauarr. aliter videatur sentire) si Gubernatores ipsius omnibus rebus quæ communiter venduntur, maxime illis quibus homines frequenter egent ad humanum conuictum, pretia prudenter, & seruatis illis, quæ diximus in constituendis pretijs esse diligenter consideranda, imponerent. Quia licet vsus fori sufficiat ad iustum pretium, huiusmodi tamen vsum mercatores facile, & passim pro sua cupiditate immutant. Propterea quod cum vsus habeat latitudinem, mercatores dimittentes pretium illius non modo infimum & piū, verum etiam illud mediocre, & moderatum, sequuntur rigidum, redduntque illud paulatim velut iam communius, & moderatum, & consequenter inducunt statim aliud eo superius tanquam rigidum, & hoc progressu augent in dies pretia, & forum. Tum etiam (vt recte obseruat Medina de rebus restituendis. quæst. 31. fol. 96.) pretio rerum auctoritate superioris taxato redduntur conscientia vendentium certiores de iusto pretio, & eo ipso securiores.

Sequitur quarto falsam esse regulam illam quæ vultur multi mercatores, existimantes iustum pretium suarum mercium sic esse constituendum, vt primum omnium recipiant pretium quo ipsi merces illas ab alijs emerunt, secundo expensas quas in illis asportandis & conseruandis fecerunt, tertio moderatum aliquod lucrum pro laboribus suis iudicio prudentis, non enim debent gratis, & frustra alijs seruire. Cui regulæ videtur: fauere Conrad. de contractibus tract. 3. quæst. 59. conclu. 3. Similisque huic est illa Scoti in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 2. vbi ait Mercatores posse recipere pro suis mercibus & pretium quod pro illis ipsi dederunt, & preterea quantum esset arbitrio prudentis stipendium, quod Respub. eis contulisset, si conduxisset ipsos ad illas asportandas, & vendendas suis ciuibus.

Sed vtraque regula falsa est, similiterque confutatur à DD. Primo quia iuxta huiusmodi regulas semper opportheret mercatores lucrari, quod est contra naturam, & propriam rationem mercaturæ, & negotiationis, cui proprium est esse expositam damno, & lucro. Res enim quæ hodie vilius emitur in vno loco, potest crastina die carius, & cum ingenti lucro, & maiori quam sint expense, & ætimatione laborum, vel stipendium Reipub. vendi in eodem loco, vel alio, vel contra: Sicut passim accidit in nundinis, propter abundantiam aut penuriam mercium, & propter multitudinem, vel paucitatem emptorum.

Secundo. Si duo mercatores eandem rem eodem omnino tempore in eundem locum asportarent, quorum vni res illa, omnibus in vnum computatis, & pretio quo emit, & laboribus, & expensis, quia industrius tamen, & fortunatior est, staret tantum pretio, vt 50. alteri vero qui minus peritus minusque fortunatus est, staret pretio, vt 100. posset iuxta istam regulam hic vendere rem illam pretio, vt 100. alter vero non posset eandem eodem tempore, & loco vendere nisi pretio, vt 50. quod est aperte falsum. Quis enim dicat vnā & eandem omnino rem eiusdemque valoris, & vtilitatis posse in eodem loco, eodemque tempore vendi pretijs adeo diuersis, & disparibus?

Similiter si vnus asportaret rem aliquam, ex loco valde distanti cum magnis laboribus, expensis, & periculis, alter vero ex loco viciniore cum nullis ferè laboribus, & expensis, eandem omnino rem quæ posset vnus vendere maximo pretio, deberet alter in eodem loco & tempore vilissime vendere, quod est maximum absurdum. Sequitur autem necessa-

rio ex illis regulis, tum quia vnus istorum maiores passus est labores, & pericula, maioresque fecit expensas quam alter, tum etiam quia si Respub. vtrumque conduxisset maius contulisset stipendium vni quam alteri.

Tertio si duo mercatores ex vno eodemque loco in eundem similiter pannos adducerent, ita vt vnus vnicum tantum afferret, alter vero plures, ille qui adduxit vnicum tantum, posset carius multo vendere, quam ille qui adduxit plurimos, Patet, quia si Respub. illos conduxisset, idem stipendium contulisset adducenti vnicum atque adducenti plures. Quamuis enim plures expensæ desiderentur ad afferendos plures quam vnum, at stipendium pro laboribus conferendum idem esse debet, siue vnus pannus adducatur siue plures, quia in eadem loci distantia id est labor, est ab vtroque suscipiendus. Adde si constituamus rem emi pretio vt 30. à Rep. vero taxatum esse stipendium vt 10. non posset iuxta regulam Scoti mercator, qui ita emit vendere nisi pretio vt 40. etiam si in loco quo eam defert vendat pretio communi vt 60. quod est maximum etiā absurdum. Denique potest accidere vt non possit mercator idem pretium quod in vno loco dedit pro mercibus, in alio quo illas vendendas defert recipere: Multo ergo minus poterit computare semper in pretium iustum rerum quas vult vendere expensas & labores consequentia aperta est, antecedens ostendo. Quia cum penuria rerum & abundantia emptorum augeant frequenter pretia rerum, si quid emat, vbi est illius rei penuria, & emptorum abundantia, emet illud procul dubio carius, si vero ductum in locum vbi quando peruenit abundat illud, emptores vero deficiunt, propter quod res illa vilius multo ibi venditur secundum communem vsu fori, non poterit illam vendere pretio quo emit, sed viliori, nempe iuxta vsu fori. Exemplum est commune audit mercator Siculus vel Gallus laborare Hispania penuria tritici, vendique mensuram quam dicimus [Cahis.] 12. aureis, emit patriæ suæ eandem 8. aureis, onustaque frumeto naui ad nos accedit, expectans deducto pretio quo patriæ suæ illud emit & expensis quas in itinere facit, cum vendatur Hispaniæ triticum 12. aureis se multum lucraturum, interim Deo fauente habet Hispania ex alijs locis tantam tritici abundantiam, vt vendatur mensura illa sex tantum aureis, sitque iste communis vsus fori vel pretium à Repub. taxatum, non poterit mercator ille iuste vendere, nisi sex tantum aureis, quia vt constat pretium taxatum à lege, vel communi vsu fori receptum, ita est iustum, & necessario obseruandum vt illud excedere sit pec. mort. ex suo genere contra iustitiam cum bebato restituitur excessum.

Habebit locum vero regula ista mercatorum vt pretium, expensæ & labores suscepti expendat, quando in loco in quem mercem alibi emptam vendendam adducit nullum adhuc illius pretium existit nec taxatum à lege nec vsu fori receptum, quia si lege taxatum reperiant vel receptum iam vsu fori illud solum est iustum, vt optime Silu. ver. Emptio. q. 10. tradit.

7 Sed hæc secundam conclusionem, qua docemus pretium desumptum ex communi vsu fori habere latitudinem quam diximus. Recentior quidam Iurisconsultus in lib. de contrac. Hispanice conscripto lib. 2. tit. 19. [Del precio y comprador,] falsam iudicat, & contra illam argumentatur.

Primo. Pretium iustum vt insinuauit Aristo. 1. lib. Magno. Moralium cap. 34. consistit in æqualitate rei ad rem, nempe in æqualitate pretij cum valore rei, vt si valet 10. dentur pro illa 10. sed hæc æqualitas cum sit medium iustitiæ, quod non sumitur à recta ratione, sed ab ipsa re consistit in indiuisibili:

ergo

ergo & pretium rei debet consistere in indiuisibili, nec potest habere illam latitudinem, quā diximus.

Secundo Aristot. 5. Etic. c. 7. Diuidit pretium iustum, in iustum natura, & iustum legitimum siue legale, ubi per iustum natura intelligendum est, quod sumitur ex naturali valore rei arbitrio prudentum, sicut per iustum legitimum quod à lege constituitur, sed iustum naturale; consistit in indiuisibili sicut & ipsa natura, iustum quoque legitimum consistit in indiuisibili quod à lege taxatur: ergo & pretium omne quacunque via sumatur, consistit in indiuisibili, nec potest habere istam latitudinem.

Tertio. Pretium sumendum est ex valore rei, sed res tantum valet quantum vendi potest: erit ergo pretium iustum rei illud in quo vendi potest, non quod habet usus fori, nec cum illa latitudine; maior huius argumenti certa est, minor est commune proloquium mercatorum, imo & multorum DD. in hac materia de emptione & venditione habetur; l. 1. §. si hæres ff. ad Senatusconsultum Trebellian. L. Si quis vxori: §. vlti. ff. de furtis. & L. illa. Pretia ff. ad leg. falcid.

Quarto si vna res posset habere tria pretia iusta, vnum similiter pretium posset esse iustum pretium duarum rerum, consequens est falsum, quia pretium & res venalis sunt correlatiua, ita vt vnum pretium sit vnus tantum rei venalis, & è conuerso vnica res venalis vnus pretij. Consequentiam vero probamus: constituamus rem venalem A. valere vt 10. hæc habebit iuxta ea quæ docuimus tria pretia nempe 9. 10. & 11. constituamus aliam rem venalem B. valere 8. hæc habebit similiter tria pretia nempe 7. 8. & 9. qua ratione sequitur necessario A. & B. quæ diuersos reuera valores habent, habere idem pretium nempe 9. Quod videtur maximum absurdum.

Demum in contractu venditionis debent contrahentes conuenire de certo & definito rei pretio, aliter contractus inualidus est & nullus, quia si tempore contractus non conueniunt in pretio aliquo certo & definito, quādo deinde agerent de pretio possent ita inter se discrepare vt contractus esset omnino inter ipsos dissoluedus. Qua de causa in legibus Castellæ quæ vocant Partitarum. l. 9. tit. 5. partita 5. constituitur, ita esse de essentia venditionis constitui certum pretium, vt si illud relinquatur voluntati alterius contrahentis, venditio sit inualida. At si res venalis haberet illa tria pretia quæ diximus, non esset certum ac definitum pretium.

Singula suo ordine diluamus.

8 Ad primum. Facilis est solutio ex dictis. Medium enim iustitiæ quamuis sumatur ex re ipsa, non tamen semper consistit in indiuisibili mathematico, sed aliquando etiam in indiuisibili morali, iuxta rectam rationem & prudentiam, quando scilicet non est omnino certum nec aperte constat. Vt in restitutione, ignorat debitor quantum certo debeat, facto tamen diligenti examine, iudicat probabiliter, ac prudenter se debere 10. restituendo illa decem seruat æqualitatem iustitiæ commutatiuæ, non minus quam qui soluit 10. sciens certissimo se debere 10. Ita in proposito. Quando valor, & pretium rei certa sunt, vt in pretio legali, seruat æquitas consistitque iustum pretium in indiuisibili omnino, quando verò non est taxatum à lege, sed pendet ex arbitrio prudentum & vsu fori, quia neque arbitrium prudentum neque vsus fori est idem omnino apud omnes, sed aliqua ratione varium parum plus vel minus, propterea neque pretium in de sumptum, est ita vnum, vt consistat in indiuisibili omnino, & Mathematico, sed in indiuisibili morali, habente illam latitudinem, & intra eam seruat reuera æqualitas.

Ad secundum dico. Forfan M. Soto adductum

Tomus Secundus.

esse isto argumento, vt doceret in illo art. 3. iam citato, conclus. 3. pretium legitimum esse quod taxatur à lege, naturale verò quod non constat ex lege, sed ex vsu fori, vel conuentione contrahentium, quia isti considerantes diligenter naturas rerum & illarum valorem ipsis pretia imponunt. Sed hic modus explicandi Aristot. nec rationi conuenit, nec illius menti. In primis alienum est à ratione, pretium desumptum ex vsu fori & conuentione contrahentium vocare naturale, quia isti considerent rerum naturas, & earum valorem, cum id multo magis considerent Magistratus Reipub. quādo taxant pretia rebus. Præterea Ari. in eo loco vocat iustum naturale quod est idem apud oēs quod verò non est idem apud oēs vocat iustum legitimum, nullum est autem pretium rerum quod sit idem apud omnes, vnde alienum est à mente Arist. pretium ex vsu fori vocari ab ipso naturale, quin potius nec in toto illo textu aliquam mentionem facit pretij. Dicamus igitur vt primo tomo copiose vidimus. q. 57. agentes cum D. Thom. de iure, partii ibi Arist. iustum. i. ius in naturale & legitimum seu positium, in quo sensu vt proprio & genuino adducit ibi D. Thom. locum istum Arist. at. 2. Pretium vero quacunque regula consistet, siue lege, siue vsu fori, reducendum est ad iustum legitimum & positium, quod est ex hominum arbitrio & institutione, in Prima enim regula, lex pretium constituens est aperte iustum legitimum: in Secunda vsus fori est etiam velut quædam lex pretij: Tertia quoque quam deinde subiiciemus, nempe consensus & conuentionio ipsorum contrahentium, est quoque ipsis (eo modo quo explicabimus) velut quædam priuata lex: Nec datur pretium naturale quod idem sit apud omnes, sed omne pretium ex hominum arbitrio & æstimatione est, & varium ac multiplex, & quod facile mutatur pro diuersitate locorum & temporum, sicut & ipsum iustum legitimum. Quæ placuit hic obseruare propter recentiores Thomistas qui sequuti M. Soto vocant pretium naturale, quod non est lege taxatum, cum reuera nullum sit pretium naturale, vt ex modo dictis constat.

10 Ad tertium. Respondeo commune illud proloquium non esse accipiendum, vt verba exterius sonant, neque vt communiter accipitur à mercatoribus, nam ita possent vendi res in duplo & in quadruplo plusquam valent, iuxta suum iustum valorem, quod est manifeste falsum & iniquum, iuxta ea quæ communiter docent DD. 10. qu. 2. can. Hoc iust. addita Glossa. Quo circa erit hic explicandus genuinus istius dicti sensus. Nonnulli iurisperiti volunt intelligendum esse res tantum valere, quanti vendi possunt seclusis scandalo, vi, metu, & necessitate ementis vel vendentis, quia emens aut vendens rem aliquam his omnibus seclusis, dubium non est, quin illam vendat vel emat pretio congruenti, & æquali cum valore rei, nisi stultus sit & imprudens. Siluest. Emptio. q. 9. habet. Rem tantum valere quantum vendi potest seclusa omni fraude & dolo. Ita vt si citra omnes fraudes, quibus soluent mercatores inter se conuenire de augendis vel minuendis rerum pretijs, vendat quis alteri scienti & prudenti, nec ignorantia rei, quæ venditur valorem, rem aliam quam pretio vt 10. illud sit iustum pretium. Cui expositioni videntur fauere D. Antonin. 2. par. tit. 1. c. 16. §. 2. & lex prima Cod. de Monopolijs. Nauarr. in suo Manua. cap. 23. numero 80. sequutus Alexan. in Lilla. Pretia rerum. ff. ad l. falcid. ait enim. Rem tantum valere quanti vendi potest, id est quantum vendi potest pretio recepto in illo loco, & tempore, & modo communi vendendi in pecunia presentia, cessanteque omni monopolio, & fraude ac dolo. Ex quibus colligo, vt quemadmodum cum dicimus aliquid nos posse, significamus nos iure illud posse,

B 3 iuxta

iuxta illam Regulam, [Id possumus quod iure possumus,] ita quoque cum dicimus tantum res valet quanti vendi potest, significamus quantum iure vendi potest, nempe aut pretio legis, aut pretio fori, utrumque enim est velut ius & lex in constituendo iusto rerum pretio: Ita Soto in illo arti. 3. & Coarct. lib. 2. varia. Resolut. cap. 3. nu. 4. Potest etiam proloquium illud habere hunc sensum & optimum, ut res tantum valeat quanti vendi potest intra latitudinem iusti pretij, quod eo modo quo exposuimus non consistit in indiuisibili. Vel tertio potest dici, Res quarum pretia non sunt taxata à lege, nec habentur communi vsu fori, nec sunt necessariae ad vsus humanos, sed ad ornatum tantum vel voluptatem, ut gemæ, lapilli, equus maximæ pulchritudinis, velocitatis, huiusmodi res tantum valere quantum vendi possunt, modo, ut infra dicemus explicantes tertiam regulam, pretium illud non sit nimis excessiuum.

11 Ad quartum. Dico quæ ab illo iurisperito afferuntur tanquam maxima incommoda nihil incommodi habere. Eandem enim rem multa pretia habere intra eam latitudinem quam exposuimus, adeo certum est, ut sit quam verissimum, sicut probauimus, tantum abest, ut sit absurdum. Similiter diuersas res posse habere, idem pretium nullum absurdum, potest enim id passim accidere duobus modis, vel quia illæ duæ res in ordine ad vsus humanos eiusdem sunt valoris & æstimationis, vel quia quod intra latitudinem iusti pretij vni conuenit ut infimum, alteri intra latitudinem quoque iusti pretij conueniat ut supremum: Nec inde sequitur pretium & rem venalem non recte ad se inuicem referri, etenim si res vnicum tantum habeat pretium vna erit solum inter rem & pretium ratio, Si multa vero habuerit pretia, multæ quoque erunt inter ipsam & pretia relationes, sicut pater vnicum habens filium vnica relatione refertur ad illum, quod si multos habeat, multis quoque refertur ad illos relationibus, tum quia sunt termini reuera distincti, tum quia sunt multa quoque istarum relationum fundamenta, nempe multæ distinctæque generationes.

Ad vltimum. Respondeo leges istas non prohibere quin pretia fori varia sint intra eam latitudinem quam diximus, sed hoc tantum constituere, vbi pretium non est certum & definitum auctoritate publica, sed varium ex vsu fori, non esse validam nec consummatam venditionem donec inter contrahentes ex varijs illis pretijs quæ existunt in vsu fori, constituatur vnum tãquam certum & determinatum: quæ leges iustissimæ sunt, ut sic tollantur lites, quæ oriri poterant ex venditionibus sub incerto pretio celebratis.

Dices tamen, Nonnunquam quod venditur incertum est, ut cum venduntur partus ancillæ, vel fructus nondum nati, aut iactus retis in mare, cur ergo simili ratione non licebit & pretium esse incertum? Dico ex venditione rei sub incerto pretio imminere damna & lites quas diximus, & ideo in venditione constituendum esse, necessario certum pretium, ut illa constans sit: at ex venditione rei sic incertæ non sequuntur similes lites, quia etsi vendantur ista antequam existant, venduntur tamen quate nus sunt in potentia, quæ si non reducat in actum, nulla est venditio, nec locus litibus.

12 Quod intelligendum est, quando expressè conueniunt inter se contrahentes, de reddendo pretio istis rebus in actum redactis, quia si contra paciscatur emptor se redditurum pretium quod promittit, quidquid accadat, id est siue res istæ in actum redigantur, siue nullo modo eueniant, tunc est velut contractus fortunæ & aleæ, teneturque pretium

illud reddere, cum liberè fortunæ illi sese exposuerit, potueritque accidere ut pretio exiguo rem multo valoris acquireret, sicut accidit, ut ex eodem pretio nil omnino recipiat. Quod si nullum pactum expressum inter eos interueniat, quando venduntur partus ancillæ, vel fructus nondum nati, non succedentibus huiusmodi fructibus, vel foetibus præemptis nulla est venditio, nec tenetur aliquid soluere: quia sublato pacto quod diximus emptor emit reuera fructus vel partum futurum, qui si non eueniat, nil emit.

In iactu autem retis aliter res habet, quia emens huiusmodi iactum simpliciter & absolute nulloque pacto illorum constitutio, etiam si nihil omnino piscium captum fuerit, tenetur soluere pretium promissum. Cuius discriminis ratio est, quia emens partum ancillæ vel fructus nasciuros, hæc ipsa emit nempe prolem ancillæ & fructus illos, quo fit ut si nulla nascatur proles, nullique fructus, nihil emat: atqui emit iactum retis emit sortem felicem vel infelicem illius iactus & piscationis, de sorte autem piscationis est, ut per totam noctem & diē nonnunquam laboretur nullo capto pisce, unde tenetur quidquid accadat pretiū redde, re sicut qui aleæ & fortunæ pecuniam suam committit, qui quandoque multum lucratur, quando vero sine vilo omnino lucro, debet pecuniam quam exposuit soluere.

A QVO TEMPORE ET LOCO sumendum sit pretium iuxta vsus fori.

13 **T**ERTIA Conclusio. [Vsus fori ex tempore omnino currenti quo celebratur contractus sumendus est, & ex ipsa hora in qua inter se venditor cum emptore conuenit de pretio.]

Sunt enim quædam tempora, in quibus tam res quam earum emptores, & venditores ita deficiunt, vel abundant, ut non solum vsus fori vno die receptus proxime sequenti mutetur, verum etiã quandoque accadat, ut qui in matutinis horis existebat, post meridiem sit mutatus, propter mercium illarum, & emptorum, aut venditorum faciem & in promptu mutatam abundantiam, vel penuriam. Ita experimur tempore messis; triticum quod vno die propter illius penuriã carius vendebatur, sequenti die plurimis agricolis cum tritico venali in forum accedentibus, multo vilius vendi, mutarique præcedentis diei pretium, propter sequentis abundantiam. Sicut accidit 4. Reg. 7. Samariæ. Cum enim vno die in ea ciuitate caput asini 80. argenteis vendebatur, & quarta pars cibi stercoreis columbarum quinque argenteis, & modius tritici plusquã 100. argenteis, proxime sequenti die modius similia statere vno, & duo modij hordei statere etiam vno in porta eiusdem ciuitatis vendebantur: Idem passim accidit in iudæis.

Cum ergo vsus fori tam facile mutetur, non erit sumendum ex multo tempore, sed ex illa ipsa hora in qua emptionis contractus exercetur: Sic docet omnes Doctores, nec vlla est inter eos in hac parte controuersia aut disidium. Habeturque in cap. Cum dilecti. extra De emptio. & venditio. in c. Cum causam, eodem titu. Et in L. Si volutate: in fine. Cod. de Rescindenda vendit. dicitur enim: [Secundum tempus contractus actio formatur, & condēnatio moderaretur. ff. De neg. ge. L. Pomponius. Quamobrem si continuo post venditionem mercis illa carior efficiatur, non potest venditor augete pretiū, nec emptor illud minuere si statim post emptionē illa vilius incipiat vendi: In quo sensu dicitur L. prima & L. 4. ff. ad legem falcidiam, [Rem non æstimari pretio formali.]

mali.] Id est à contrahentibus formato & conficito pro suo arbitratu, [Sed secundum præsens.] Id est. Secundum vsu fori, ex eodem omnino tempore desumpto quo celebratur contractus.

Ex hac conclusione sequitur non esse in commodum, ut eadem res eodem die disparibus pretijs vendatur in nundinis, & iuste vsu fori in illis intra breue temporis spatium mutato, propter variam mercium, & emptorum, vel venditorum in vno eodemq; die abundantiam, vel defectum. Sequitur secundo. Quod optimè obseruat Soto libr. 6. quæst. 2. art. 3. prauam esse & iniquam multorum mercatorum consuetudinem, Qui videntes merces initio nundinarum ob earum penuriam, & emētium abundantiam carius vendi, in fine vero earundem nundinarum propter earundem mercium abundantiam, & emētium paucitatem, & defectum vendi vilius, quæ sibi ex illis nundinis vendenda supersunt, vendunt pecunia credita expectataque ad aliquod tempus solutione, cariori illo pretio quo vendebantur initio nundinarum, existimantes iustum quoque esse pretium illud, eo quod initio nundinarum fuerit in vsu fori, maxime vero cum res suas vendant expectata solutione, Hoc certe iniquum est, & iniustum, quia pretium illud prius mutato in vilius vsu fori, iam cessauit, desijtque esse iustum, nec aliud habet merces illæ iustum pretium, quam quod habet vsus fori in ea hora & tempore quo vendiderunt, quod ut seq. quæstione de vsuris videbimus, propter dilatam solutionem augeri non potest.

14 Quarta Conclusio. [Vsu etiam fori iustumque illius pretium non est sumendum ex loco, in quo contrahentes inter se conueniunt de rei alicuius venditione, neq; ex loco in quo fit illius solutio, & exhibetur pecunia, sed ex loco in quo res ipsa venalis actu & re ipsa traditur ementi illam.

Ita docet & optime Silu. verbo Emptio. quæst. 1. §. 1. in fine illius, estque ratio apertissima. Vsu fori & pretium iustum illius, ex eo loco desumenda sunt, in quo vere, & actus exercetur, & perficitur contractus emptionis, & venditionis: contractus autem huiusmodi tunc exercetur actu, & perficitur, quando res traditur emptori, & transit in illius dominium: erunt igitur vsus fori, & illius pretium ex eo loco desumenda, in quo res actu, & re ipsa traditur emptori, & non ex alijs. Pluribus in probanda hac conclusione opus non est, cum in ea propter rationem hanc quotquot sunt doctores tam Theologi, quam iuris periti sine vlla controuersia conueniant.

15 Ex quo sequitur iniquum esse contractum quandam emptionis tritici, quo nonnulli in hac nostra ciuitate Valentia, & in alijs, ut audio prouincijs quandoque vtuntur: ementes Valentia triticum ab his qui pecunia indigent, eo pretio quo tempore Messis vendetur triticum Castilioni, aut simili loco, in quo solet triticum tempore messis multo vilius æstimari quam venundetur Valentia: Hic contractus est omnino iniquus, & pretium illud aperte iniustum, quia ob anticipatam solutionem emitur viliori pretio quam sit iustum, & debitum, eo tempore, & loco quo triticum, à venditore actu & reuera traditur emptori, & exercetur actu: perficiturque venditio, à quo tempore, & loco ut ex modo dictis constat, sumendum est iustum pretium. Nec obstat quod seruaturus suas merces in aliud tempus, vel locum in quo carius vendi solent, possit illas tradere ea lege, ut teneatur emptor pretium illud reddere, quod in eo loco, & tempore, in quod illas seruabat, vendentur: quia, ut quæstione proxime seq. videbimus hoc genus venditionis explicantes, qui firmiter decreuerat merces suas in illud

tempus, vel locum seruare, & exoratus ab aliquo vendit alio loco & tempore quam statuerat, perinde omnino est ac si reuera vendat in eo loco, vel tempore in quo vendere statuebat, sicq; iuste potest pretium exigere, quo similes merces tali tempore, & loco vendentur, seruatis quæ suo loco à nobis explicabuntur: At qui emit v.g. Decembri Valentia triticum, pretio quod illud valebit Castilioni in Augusto sequenti, hic non emit, quasi emeret Castilioni & Augusto, sed reuera & de facto emit Valentia, & Decembri, debetque propterea ne iniquus agat, reddere pretium quo triticum illud Valentia, & Decembri communiter venditur: Quis enim vnquam audiuit, seruari ab aliquo merces, vendendas eo tempore, vel loco, in quibus omnium iudicio, solent semper vilius æstimari, & vendi: Ino & si in alijs varia sint hominum ingenia & iudicia, in hoc tamen conueniunt, ut res suas commodius, & carius vendere instituant ac nitantur: Sicut parasytus ille de quo D. Augustinus, dicebat: Omnes volunt carius vendere & vilius emere.

CONTROVERSIA

Quarta.

DE PRETIO QVOD SVMITVR ex mutua & libera conuentione contrahentium.

S V M M A R I V M.

- 1 Venales res in duplici differentia sunt.
- 2 Quænam res vendi possunt ex mutua, & libera contrahentium conuentione, qua vero non.
- 3 Rerum quæ nec ex legis præscripto, nec ex communi vsu fori habent certum pretium, illud est iustum, in quo contrahentes mutuo, & liberè inter se conueniunt.

REGVLA tertia iusti pretij est mutuus consensus, & conuentio inter emptorem, & venditorem. Quæ regula in his tantum rebus locum habet, in quibus nec lege aliqua, vel auctoritate publica pretium aliquod taxatum est, nec communi vsu fori receptum. Quo fit, ut cum res quæ venduntur duplices sint, quædam ad humanum conuictum necessaria, ut triticum, vinum, oleum, carnes, lanæ, & similes, aliæ vero quæ ornatui tantum aut voluptati deseruiunt, ut gemmæ, pretiosi lapides, equi formosi, Accipitres, Musci, comici, & similes.

Regula hæc non habet locum in rebus illis prioris generis, nam eo ipso quo huiusmodi res humano victui, & Reipub. necessaria sunt, non sunt raræ, sed communiter venduntur quouis loco, habentq; certum pretium, vel constitutum à lege, vel communi vsu fori receptum: habet ergo locum in rebus posterioris generis, quæ necessaria non sunt, sed ad ornatum tantum aut voluptatem accommodatæ: in his igitur pretium iustum, illud est in quo contrahentes ipsi liberè citra omnem fraudem & dolum inter se conueniunt. De his namq; intelligitur ab omnibus illud commune proloquium. [Res tantum valet quantum venditor citra vim & fraudem ab emptore extorquere potest.] Cæterum quantum illud sit, quod venditor tuta conscientia extorquere potest, & ab emptore mutua conuentione recipere, non eodem modo ab omnibus explicatur.

Sunt

Sunt. n. qui affirmant, iustū pretiū in his desumēdū esse, ex sola voluntate, & arbitrio vendentis, iuxta illud Iuriconsulti, in L. In re mandata. C. Mā data ti. [Vnusquisq; in re sua est moderator, & arbiter.]

Medina in illa quaest. 30. Cod. de Rebus restituendis vult in his etiam rebus considerandum esse diligenter quātum laboris in illis adducendis, vel de nouo inueniendis venditor prudenter se gerens passus sit, quod fecerit expensas, quantum quoque voluptatis, vel ornamenti res illae ementi ipsi aut Reipub. afferant: hisque maturè pensatis, posse venditorem totum illud pretium ab emptore recipere, quod prudens, & peritus iudicauerit: vel quātum Respub. ipsa venditori illi contulisset, si ab ea ad rem illam asportandam fuisset conductus, iuxta regulam illam Scoti cuius superius meminimus.

Soto lib. 6. de Iustitia. qu. 2. artic. 3. ad 3. sequutus Magist. suum Victoriam & Canum in lectura huius artic. sine vilo discrimine vult, cum in his rebus (vt constituimus) nullum sit pretium à lege vel vsu fori praefixum, iustum esse illud omne in quo contrahentes liberè inter se conuenerint, duplici conditione seruata. Prior est ne emens amens sit, aut prodigus, suorumque bonorum effusor, sed cordatus & probus. Posterior, ne pretium illud prudentum arbitrio nimis excedere iudicetur, etenim excessuum à peritis & prudentibus indicaretur, venditor illud recipiens non esset tutus in conscientia.

2 Nobis verò hac distinctione videtur hoc loco vtendum esse, vt ex his rebus quae in ornatum aut voluptatem tantum cedunt, quaedam sint inter diuites, & potentes communes & frequentes, vt gemmae, lapilli, e qui, accipitres, & similes, quaedam vero rara, & maxime pretiosa, vt Carbunculus, Cyfolitus, Adamans magnitudinis, & figurae rarissimae, pretiosus & formosissimus equus, vel gladius, ad quod etiam genus pertinent rara quaedam artificia à viris ingenio praestantibus de nouo excogitata, & quae vt maxime pretiosa, & rara ex India in Hispaniam deferuntur.

Res illae priores generis cum communiter inueniantur apud diuites, & nobiles, passimque inter eos vendantur, non possunt vendi libera conuentione contrahentium: quia eo ipso quo diuites & nobiles illis communiter vtuntur, & frequenter apud ipsos emuntur, & venduntur, solent etiam commune aliquod pretium habere apud eos, vel ex communi vsu ipsorum & nobilium, vel ex communi arbitrio & aestimatione lapidiorum & peritorum in eo genere rerum: qui communis vel ipsorum met nobilium vsus, vel peritorum, aestimatio eandem vim in huiusmodi rebus habent, quum in alijs mercibus solet habere vsus fori.

Res autem secundi generis cum maxime rarae sint & plurimum pretiosae, nec habeant aliquod commune & vsitatum pretium, quod in illis habeat vicem fori, possunt propterea tanti vendi, quanti ex mutua conuentione liberoque consensu contrahentium citra omnem fraudem vel dolum haberi poterit. In quo sensu iudico locutos esse Victoriam & Canum, & in eodem accipiendum esse quod dicitur l. illa 4. ff. ad leg. Falcid. [Res tantum valere quantum vendi possunt.] Licet Soto loc. cit. de omnibus in vniuersum loquatur.

Potest autem haec nostra sententia sic probari; Huiusmodi res secundi generis, adeo rarae & pretiosae non possunt vendi pretio legali, cum circa illas nihil lex constituat, nec pretio desumpto ex communi vsu fori, cum non sint in vsu, sed maxime rarae, Erit ergo iustum illarum pretium, illud in quo contrahentes ipsi mutuo ac libere conuenerint, seruatis illis duabus condicionibus, vt prudentes viri sint,

nec pretium in quo conueniunt nimium, vel excessuum alijs peritis videatur. Etenim vt docet Aristot. 3. polit. cap. 7. [In rebus etiam non necessarijs Reipub. arbitrium, & prudentis aestimatio optima regula est aequitatis, & iustitiae.] Quo fit, vt in huiusmodi etiam rebus, iniustum sit censendum pretium, quod peritorum, & prudentum iudicio nimium excessuumque iudicaretur.

Et confirmantur haec omnia: quia cum emptor sit: dominus suarum pecuniarum, & illarum vt constituimus, prudens distributor, rem illam nulla necessitate sed sola voluptate adductus emens, venditor quoque nulla fraude, vel dolo vtatur, nec in pretio iuxta prudentum arbitrium excedat, nulla censenda est in tali venditione reperiri iniquitas aut iniuria.

3 Vnde fit in his haec regula iusti pretij. In rebus quae nec ex legis praescripto, nec ex communi vsu fori habent aliquod certum pretium, illud est iustum, in quo citra vllam fraudem, & dolum, & sine notabili excessu, vel defectu contrahentes mutuo ac liberè inter se conueniunt.

Ex qua sequitur primo, in his quae de nouo afferuntur, vel inueniuntur, aut excogitantur habere locum hanc regulam, iustumque esse pretium illud, in quo Magistratus Toletani conuenerunt cum eo qui ingenij sui acumine excogitauit artificium illud, quo ex Tago profunde fluente vsque ad arcem Toletanam eleuantur aquae. Secundo habet etiam locum in rebus ad ornatum, & faustum tantum pertinentibus, vt qui nouum, & pulcherrimum pararet ornamentum equo ad torneamenta, vel hastiludia, potest cum equite pro arbitrato iuxta regulam hic positam de pretio illius ornamenti conuenire.

Tertio in rebus pertinentibus ad voluptatem siue honestam siue turpem: Honestam vt ad venandum, qua ratione potest quis pro accipitre, vel canis venatico raro velocissimo, maximaque dexteritatis pro arbitrato etiam suo cum emptore conuenire: Huc referuntur maxima quaedam & in solita pretia quae columbarij postulare & recipere solent pro quibusdam columbis ipsorum iudicio maxime selectis, propterea quod habeant pennas huius, vel illius coloris aut figurae. Similiter iudicandum est de his quae visui vel auditui plurimum afferunt voluptatis, quo nomine cantor suauissima vocis, & in musica peritissimus, dexterrimus organi vel alterius instrumenti musici pulsator potest magnū aliquod pretium exigere, vt alicui Ecclesiae, Reip. vel Magnati inseruiat, eritque iustum illud, in quo cum ipsis seruatis illis duabus condicionibus conuenit. Saltatores etiam quos Hispanè dicimus [Bolreadores,] pro spectandis nouis, & inuitatis saltandi modis. Et Poetae siue comici pro exquisitis comedijs, & facetijs, possunt maximum aliquod pretium a spectatoribus exigere, eritque iustum illud, in quo cum ipsis conuenerint. Idem iudicium esse debet de his quae ad voluptatem quantumuis turpem pertinent, potest enim mulier formosissima, aut virgo clari generis cum suo amasio ita conuenire, faciam tibi mei copiam si 100. aureos mihi exhibueris. Quod si illos receperit citra vllam fraudem & vim, ab eo qui suorum bonorum liber dominus, & distributor est, licet contra charitatem, & pudicitiam grauius deliquerit, iuste nihilominus ac rita conscientia potest illos recipere, ac retinere.

Sed obseruandum maxime in his omnibus est, ne res istae de quibus haec tertia Regula traditur, ex accidenti, vel aliqua ratione, & via reddantur Reipub. necessariae, vt lanceae, quae tempore pacis necessariae non sunt, tempore belli redduntur necessariae. Tum etiam ne quae rarae, & pretiosae erant,

super-

superueniente similibus abundantia reddantur communes. Tunc enim vel ob illarum necessitatem in Repub. vel earum abundantiam mutabitur illarum pretium, aut taxatione Repub. aut vsu fori, aut arbitrio, & æstimatione peritorum, & prudentium: eritq; necessario illi pretio standum.

C O N T R O V E R S I A
Quinta.

D E S V B H A S T A T I O N E , S E V
venditione quæ fit publica voce
preconis.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Res quæ venduntur voce preconis publicæ, vel priuatim per Proxenetæ, sine fraude, & dolo, tantum valent, quantum tunc & tali modo vendi possunt.*
- 2 *Pretium quod repperit fuerit à Precone, non debet excedere supra dimidium iusti pretij, nec deficere infra.*
- 3 *Pretium rei in subhastatione si excedat dimidium, vel deficiat a pretio alias iusto, in utroq; foro est nullum.*
- 4 *Tria illa genera pretij diuersimode reperiuntur in venditione subhastationis.*
- 5 *Fraudes duplices, quæ in venditione subhastationis accidere possunt, & sunt communes emptoribus, & venditoribus.*
- 6 *Pretium, quando, & quomodo accipere possit, qui alterius rem accipit ad diuendendum?*
- 7 *Fraudulenta promissio quæ nam sit?*
- 8 *Bisariam contingere potest, vt aliquis alteri committat rem suam, certo designato pretio distrabendam.*

PRÆTER istos tres vendendi modos quos hactenus proposuimus, est alius communis satis, & vsitatus in omnibus locis, qui exercetur, vel in publico foro voce preconis dictus latine subhastatio hispane [Almoneda,] vel priuatim per cursores per vicos & domos discurrentes quos antiqui proxenetæ appellarunt, Hispane [Corredores.] In quo venditionis genere vt experimur, neq; seruantur pretia à Repub. constituta, neq; recepta communi vsu fori, sed quandoq; multo maiora quandoq; verò multo minora exhibentur, nec propterea iudicantur iniusta. Quo circa duo hic expendamus oportet.

In primis. Quod sit iustum pretium in hoc venditionis genere.

Deinde. Quæ fraudes & iniustitiæ in eo accidere possint.

Prius illud subiectis quibusdam conclusionibus explicabimus: Sic prima.

- 1 *Quæ venduntur publice, vel in foro voce preconis, vel priuatim per proxenetæ discurrentes per vicos, tantum valent quantum in illo publico foro voce preconis fuerit repperit, modo nullus dolus vel fraus tam ex parte venditoris quam ex parte emptoris interuenierit.*

Probat. Pretium taxatum à lege ideo iustum censetur, quia constituitur autoritate publica, sed autoritate etiam publica institutus est hic modus vendendi, & ea lege, vt quod voce preconis vel per cursores fuerit repperit citra omnem fraudem, & dolum id habeatur pro iusto pretio: ergo,

quod ita reperitur iustum est. Et confirmatur hoc officium cursoris ac preconum non est introductum priuata alicuius autoritate, sed sola autoritate Reipub. propter quod non possunt illud exercere nisi soli designati à Repub. & præstito prius apud iudicem iuramento, vnde pretium quod ab illis fuerit citra omnem fraudem receptum probat Respub. vt iustum.

Secundo. Communis vsus fori propterea valet ad constituendum iustum pretium tali loco, & tempore, quia omnes qui negotia exercent, aut fere omnes in eo conueniunt, iudicantq; illud iustum in eo loco, & tempore, sed quando res venduntur publica voce preconis, omnium prudentum iudicio habetur pro iusto pretio, quod per illum preconem reperitur, conueniuntque adeo in hoc omnes gentes, & nationes, etiam si pretium illud disparret diuersum sæpe sit à communi vsu fori, vt sit iam velut quoddam ius gentium: erit ergo censendum iustum.

Deniq; experientia teste, fidelium conscientiarum scientiarum quantumvis pie, & timoratae nullo scrupulo torquentur, quod in publica subhastatione rem aliquam vilis emerint, aut carius vendiderint, quam sit pretium taxatum à lege, vel communi vsu fori receptum, quod maximo est argumentum huiusmodi pretia quamuis à legali, & forensi adeo quandoque aliena & diuersa iniusta non esse.

- 2 *Secunda Conclusio. [In his quæ venduntur voce preconis pretium iustum est, quod fuerit repperit à precone, sed ita, vt pretium illud nec excedat supra dimidium nec deficiat infra dimidium illius iusti pretij, quod res illæ valerent si alio modo venderentur quam subhastatione, nempe aut iuxta pretium legis aut iuxta communem vsu fori.]*

Probat. Hoc genus vendendi institutum est, & introductum præcipue ab ipsis legibus; ita videmus quæ ex decreto iudicum venduntur, vt in exactione debitorum, vel ea quorum venditio ad iudicium deferenda est, vt bona pupillorum, vel defunctorum hac sola ratione vendi, vnde illud erit in hoc venditionis genere pretium iustum, quod leges ipsæ non damnant, sed concedunt: constituunt autem leges, & publica iudicia in subhastationibus quoq; res ita vendi, vt illarum pretium nec excedat ultra dimidium, nec deficiat infra dimidium pretij simpliciter & alijs modis iusti: ergo in hoc vendendi genere hoc pretium censendum est iustum. Et confirmatur. Quia si hoc non esset iustum, tenerentur profecto ementes, & vendentes in subhastationibus stare pretio legali in rebus quibus esset à lege pretium constitutum, vel forensi in reb. quæ venduntur iuxta communem vsu fori. Quod tamen est contra leges ipsas, & communem omnium hominum conceptionem.

Cæterum ne hac ratione occasionem offeramus cupiditati humanæ violandi iustas leges, quibus tritico, & alijs rebus humano conuictui necessarijs pretia taxantur; obseruandum hic maxime est, merces quarum pretia eo fine à lege taxantur, ne à venditoribus pretia illarum ultra taxam augeantur, cuiusmodi sunt triticum, vinum, & annona, posse quidem ab emptoribus in subhastatione minoris emi quam sit pretium taxæ, supra taxam vero nec titulo subhastationis posse vendi, tum quia eiusmodi taxa constituitur à Principe, vel Magistratibus in utilitatem emptorum non venditorum: tum vero, quia si aliter liceret, nullus priuatim frumentum, vel annonam venderet, sed omnia subhastationi exponerentur ad eludendam legem & illius taxam: nec esset illorum cupiditati, & pauperum inopiæ à Repub. sufficienter consultum. Similiter quando venalia eo fine taxata sunt, ne ab emptoribus illorum pretia

pretia minuantur, cuiusmodi sunt iura census, fana & integra firmitate illa consistant, & citra periculum, facileque recuperentur, non possunt titulo subastationis vilius emi, quam sit commune illorum pretium, vel à lege constitutum; cum huiusmodi taxationes non fiant in utilitatem emptorum sed venditorum, ne egestate constricti bona sua prodigere compellantur.

3 Ex ista secunda conclusione posita, sequitur primo, si in subastatione pretium rei ultra dimidium excedat, vel deficiat à pretio alias iusto, contractum illum reuera in utroque foro esse nullum, darique decepto actionem, & à iudice si recte ius unicuique suo dicat rescindendum. Quia cum hic modus vendendi, & pretium illius innitantur auctoritati legis, quotiescunque in huiusmodi venditione interuenit pretium lege ipsa prohibitum, & damnatum, venditio illa censenda est nulla, & auctoritate eiusdem legis rescindenda. Ita videmus nonnunquam hæreditates, & agros pupillorum in subastatione venditos, restitui deinde auctoritate iudicis pupillis illis, tanquam veris dominis, cum illis per ætatem reclamare licet, prioresque venditiones illas rescindi, eo quod res illæ infra dimidium iusti pretij arbitrio prudentum venditæ fuerint. Et in Regno Castellæ, habet lex 2. tit. 1. lib. 2. Recopilat. Venditionem ultra vel citra dimidium iusti pretij quacumque ratione fiat, etiam, si per publicum preconem, & per subastationem in foro rescindendam, quæ lex etsi peculiaris sit illius regni, præcipit tamen quod ubique, & rationi, & iuri communi est maxime consonum. Quod si iudex eam rescindere noluerit sed firmam, & ratam venditionem illam, ut iniquus iudex habeat, cum talis sententia aperte sit iniqua & contra ius, non reddit emptorem, vel venditorem qui iniuste egit emens infra dimidium aut vendens ultra dimidium tutum in conscientia.

4 Sequitur secundo in hoc vendendi genere reperiri etiam tria illa genera pretij, quæ constituuntur communiter à Docto. in communi vsu fori, nempe infimum, medium, supremum seu rigurosum: sed cum hoc discrimine. Nam in pretijs quæ sumuntur ex communi vsu fori, infimum & supremum parum distant à medio, sicut 9. & 11. parum distant à 10. at in subastatione plurimum possunt distare, medium namque in subastatione est, quod est iustum, aut secundum vsu fori, aut arbitrio prudentum, infimum, quod ab illo deficit, modo non deficiat infra dimidium, supremum quod illud excedit & superat, modo non excedat ultra dimidium. Ut si iustum pretium equi peritorum & prudentum arbitrio sint 100. si equus ille voce preconis vendatur, moderatè siue medium pretium erunt illa 100. infimum 50. supremum 150. vnde distant in subastatione gradus extremi à medio, quantum medietas ipsa iusti pretij complecti potest versus excessum, vel defectum. Conueniuntque in hac parte quotquot sunt Doctores Theologi tam Veteres, quam Recentiores.

5 Fraudes vero quæ in hoc genere vendendi accidere possunt, duplices sunt, quedam quas venditores, alia vero quas emptores quandoque moluntur. Venditor imprimis fraudem committit, si occultos rei quæ venditur defectus non aperiat, huiusmodi enim defectus indicare, ut articulo tertio huius questionis videbimus, quicumque venditor iure naturali & diuino tenetur: In hoc fraudis genus frequenter & plurimum impingit proxenetæ maxime in vendenda vequis aliisque iumentis, multa & preclara de illis merentes, quibus passim emptores decipiuntur. Nec liberantur ab hoc dolo & crimine cum innumeros (ut solent) rei quæ vendi-

ditur defectus proponunt, veluti cum vendentes equum affirmant se vendere equum cecum, claudum, infirmum, ferum, indomitum, & similia: aguntque hac ratione ut videns emptor plerisque defectibus eorum quæ à proxeneta enumerantur equum illum reuera carere, idem iudicium ferat de cæteris omnibus, certoque existimet se emere equum omnis defectus & infirmitatis expertem. Est profecto fraudulentus & iniquus hic vendendi modus, cum defectus illi non proponantur ad indicandos veros, quin potius ad eos occultandos tot enumeratis.

Quod si per has vel similes fraudes vitia rei occultentur, non modo est iniqua venditio, verum etiam rei ipsa nulla, saltem in foro animæ, quia fraus & dolo ut sape Aristot. docet tollunt voluntarium contractus autem qui alterius contrahentis vitio & iniquitate censendus est in voluntarius (ut in sequentibus videbimus) iure naturali est nullus.

Secundo. Fraude etiam vitur venditor, si fictos aliquos emptores immitat qui simulantes se rem illam velle emere, cum nihil minus instituant, pretium illius velut per quandam interse æmulationem subinde augent, verisque emptoribus plurimum nocent, quod fraudis genus damnavit Cicero 3. lib. Officio. verbis illis: [Non licitorem venditor, nec qui contra se licitetur emptor apponet.]

Tertio. Opportet ut cursores isti seu proxenetæ fideliter & diligenter suum munus exercent, ea sollicitudine ac diligentia in querendis expectandisque emptoribus vtentes, quæ iudicio prudentis in simili vendendi modo iudicabitur necessaria, & ea fidelitate, ut cum nullo emptore fraudulenter conueniant. Solent enim nonnunquam eo tempore data opera res sibi commissas subastationi exponere, quo pauci occurrunt emptores, ut vilius qui volunt illas tradant, quæ omnia fraudem apertam continent, & cum iniuria & damno proximi.

Emptores quoque similibus fraudibus uti possunt: Primo si interse conueniant (quod est quoddam iniqui monopolij genus) ne vilius pro re quæ venditur, offerat nisi hoc vel illud pretium. Sic enim interse conuenientes efficiunt, ne pretium illius rei libere possit à licitatoribus augeri, quod est aperte iniquum, & in venditoris nocumentum: Secundo. Si immitant secreto aliquos fictos emptores, qui simulatè pretium quidem offerant, sed exiguum, statimque desistant, ut ea via, parum deinde pretio illo ab ipsis aucto, tanquam supremo & quo maius nullum reperitur, rem illam iuxta leges subastationis à proxeneta necessario recipiant. Tertio. Si minis, vel precibus, aut aliquo alio modo prohibeat emptor, ne vilis alius rem illam emat, aut pro illa pretium offerat.

Hi omnes cum iniquè proximis suis damnum inferant, ad illud rescindendum & restituendum omni iure tenentur, hac ratione, ut qui sua iniquitate & dolo in causa fuit ut res carius sit vendita, quam seclusa illa fraude fuisset, totum illum excessum, (quia in eo nocuit emptori) arbitrio prudentis taxandum emptori restituat. Similiter qui sua fraude effecit, ut res emptæ vilius fuerit tradita emptori quam cessante illa fraude fuisset, defectum illum pretij arbitrio etiam periti & prudentis pensandum, venditori cui nocuit, perfoluat, nec aliter hæc à confessarijs ab soluendi sunt.

Accidere etiam quandoque potest, ut qui aliena per cursores istos seu precones vendunt, ut cum tutores suorum pupillorum, vel testamentarij defunctorum bona ducunt in forum, aliquas ex propositis fraudibus committant. Solent namque nonnunquam eo tempore bona illa in subastatione vendenda exponere, quo paucioribus venditori-

bus

bus occurrentibus, & inter se licitantibus, vilius à suis cognatis vel amicis illa emantur, quibus cum iactura aperta & damno suorum pupillorum vel defunctorum volunt ea ratione consulere. Quin & quandoque contingit, ut ipsimet testamentarij qui in subhastatione bona defunctorum vendunt, submittant alios loco sui, qui sic submissi licet proprio nomine & pro se ipsis ibi licitari se simulent, reuera tamen nomine testamentariorum illorum bona illa in subhastatione posita emunt: quo fallaciae genere testamentarij isti, cum sint bonorum illorum venditores, per huiusmodi fictos & suppositos licitatores sunt etiam veri eorundem emptores. Cuius rei gratia, quo bona illa minoris sibi dentur, ante legitimum debitumque tempus preconis acclamationes accelerari & compleri faciunt, veris dominis illorum bonorum grauiter nocentes, & leges quæ huiusmodi proclamationes sic accelerari omnino prohibent, iniquè violantes: Quos ad huiusmodi damna & similes iusti pretij defectus reficiendos ex proprijs teneri, quando in suam vtilitatem ita egerunt, perspicuum est: tum etiam si ab amicis vel cognatis suis bona illa vilius empta sint, vbi ipsimet emptores defectum illum & damnum non restituerint, tenentur tutores isti vel testamentarij ex proprijs nocumentum illud reficere, cum eorum culpa & iniquitate veris dominis illorum bonorum talia nocumenta illata sint.

Quod si carius & plus iusto bona ista in subhastatione vendita sint, ita distinguendum est: Vt si culpa tutorum vel testamentariorum de quibus hic agimus, excessus ille iusti pretij acciderit, teneatur adire Iudicem vel Prætorem, ut veritate illius iniquæ venditionis perspecta, suo decreto & sententia excessum illum emptoribus legis restitui præcipiat: Quod si auctoritate iudicis illud non poterint obtinere, ex proprijs debent damnum illud reficere, cum ipsorum iniquitate & dolo illatum fuerit: Vbi vero sine vlla ipsorum culpa excessus ille accidet, sufficit curent apud iudicem damnum illud emptoribus refici. Quod si iudex iniquè agens illud renuerit præstare, iniquitati iudicis vel probationis defectui erit illud tribuendum, non tutori vel testamentario, qui in ea venditione (ut constituimus) nihil præstitit, unde excessus ille & damnum sequeretur. Admonebunt tamen ipsos emptores qui sic decepti sunt, de damno, quod in illo pretio ab eis soluto acceperunt, ut opportuno tempore apud iudicem reclamare valeant.

Denique querere aliquis hic posset.

6 An proxeneta, vel quilibet alius cui dominus rei certum pretium designat, quo illa vendatur, si pluris contingat illam vendi, possit tuta conscientia illum excessum sibi retinere? Huic dubitationi ita occurrit & optime D. Nauart. cap. 23. nume. 97. & 98. Vt qui absolute nullo designato pretio aliquid ad vendendum accipit. iuxta Angel. Emptio. §. 23. nullam partem illius pretij sibi retinere possit, præter id quod tanquam iustum sui laboris stipendium prudens iudicaret, vbi dominus rei venditæ illud nõ redderet: nec ipse proxeneta aut quis alius illius rei venditor gratis se rem illam vendere obtulisset, nullum posset pro tali venditione exigere aut sibi retinere stipendium: sicut qui gratis & ex sola liberalitate vel charitate nutrire voluit & alere suppositum infantulum, non potest expensas quas in eo nutriendo fecit à veris illius parentibus deinde exposcere: Argum. ex cap. Non sane 14. q. 5.

Sed obseruandum hic est, proxenetam qui per

se ipsum rem illam sibi commissam non vendit, sed amico eiusdem muneris & officij vendendam tradit: si quidem aliquid amico illi pro suo labore contulerit, tantundem posse iuste sibi ex pretio illius rei retinere, siue gratis siue accepto stipendio illam vendere promisserit, non enim debet damno suo vtilitati domini illius rei consulere: Quod intelligi volo vbi promissio illa fraudulenta non fuerit; fraudulentam autem voco, quando dominus rei proxenetam habebat amicum, qui gratis rem illam venderet, alter vero ut sibi vel amico consuleret, gratis quoque illam vendere oretenus promittit, habens in animo tantum pretij occulte apud se retinere, quantum loco stipendij iustum iudicabitur. Etenim cum huiusmodi promissio fraudulenta sit, & in damnum veri domini, non potest proxenetæ deceptoris, & fraude illa videnti parocriari, sed tenetur, siue per se ipsum, siue per alium rem illam vedat, gratis omnino vendere, & totum integrumque pretium quo res illa vendita fuerit, vero illius domino exhibere: ita ut si quid amico cui rem illam vendendam tradidit, pro suo labore reddendum sit, ex proprijs debeat illud persolvere. Vbi vero sine vilo dolo rem illam gratis vendere promissit, deinde vero, vel infirmitate, vel aliquo alio impedimento interueniente oportuit amico illam tradere vendendam, integrum illi est ex pretio rei iustum stipendium amico illi reddere.

8 Quando vero proxenetæ vel cuius alteri res aliqua vendenda committitur certo designato pretio, potest illud adhuc bifariam contingere, vel ita, ut apertis verbis vel æquivalentibus significet dominus rei se illo pretio contentum esse, adeo ut siquid vterius reperiatur in vtilitatem proxenetæ illius pro sua industria & sollicitudine cedat. Et in tali casu perspicuum est, proxenetam vel quemcumque alium, rem pluris vendentem excessum illum designati pretij tuta conscientia posse sibi retinere: retinet. n. illum, vero domino illius excessus liberè consentiente: Si vero nihil tale neque apertis verbis, neque æquivalentibus, neque expresse, ut dicunt, neque tacite & implicite illi insinuauerit, ut cum ait dominus rei proxenetæ, vel cuius alteri cui rem suam vendendam tradit, vende rem hanc quanti poteris, optarem quidem ego tanti illam vendi, tu age quod poteris, debitum enim tibi stipendium non deerit: In hoc casu, et si pluris illam vendat quam dominus rei significauit, nihil potest ex pretio illo proxeneta iste sibi retinere, sed totum & integrum debet domino illius rei exhibere: Vt optime D. Antonin. 3. part. tit. 8. cap. 1. §. 4. Ioan. Tabien. verb. Emptio. num. 20. & Maioris in 4. dist. 15. qu. 41. docent, Cuius rei ratio est, quia dominus illius rei sicut est dominus totius illius rei, ita & totius ac integri valoris & pretij eiusdem, nec potest proxeneta vel quis alius partem aliquam pretij, quod pro illa repertum fuerit vero domino detraxere, sicut nec partem ipsius rei illo inuito, inuitus autem censendus est, si quid illi detrahatur, cum nec tacite nec expresse talem facultatem proxenetæ concesserit.

Quod etiam dictum volo, vbi proxeneta rem acceptam ad vendendum in nullo sua industria pretiosorem reddit, quia si postquam illam à domino accepit sua arte, & industria magis pretiosam effecit, quam antea esset, quando illam à domino accepit, quidquid illi rei accrescit pretij propter ipsius proxenetæ artem & industriam, sibi vna cum stipendio venditionis iure potest retinere.

C O N T R O V E R S I A

Sexta.

REPERIANTVR NE PRAETER
istas tres regulas iusti pretij aliqua
alia ad illud augendum ?

HACTENVS propositæ sunt regulæ quibus iusta rerum pretia continentur, in venditionibus quæ communiter, & passim fiunt: præter quas solent à Doctõribus maxime à Soto lib. 6. de iustitia q. 2. art. 3. conclu. 4. & recentioribus nonnullæ aliæ assignari quibus rerum venalium pretia quandoq; augentur, vel minuuntur: quæ non tam sunt pretiorum regulæ, quam temporum, vel rerum ipsarum accidentia quædam, ad mutandum pretium conducentia, & iuuantia, quæ ad tria capita reuocari solent.

DE MUTATIONE PRETII
ex abundantia, vel penuria
rerum.

S U M M A R I V M.

- 1 Abundantia, & penuria, pretia rerum augent, vel minuunt.
- 2 Indigentia duplex, singularis, & communis. quæ nam pretium augent, & quæ non?
- 3 Merces vltroneæ vilescunt.
- 4 Stipendium non debet diminui Mercenario roganti, vt dominus aliquis ipsius operas conducat.

P R I M V M igitur solent pretia rerum mutari illarum abundantia, vel inopia. Etenim cum huiusmodi pretia ex hominum æstimatione, & arbitrio sumenda sint, sicut ea quæ abundant minus æstimantur, quæ vero rara sunt, & minus in promptu plaris fiunt, iuxta illud commune proloquium; [Omne rarum pretiosum;] Ita quoque vbi res abundant, solent pretia illarum minui, vbi vero deficient, & rariores sunt augeri: vt in pretijs tritici vini, & annonæ singulis annis experimur; In quo pretij augmento, vel decremento iuxta rerum abundantiam, vel penuriam, seruatis regulis superius explicatis, nempe vt, vel communi vsu fori, vel legis taxatione res vendantur, iuxta ea quæ ibi docuimus, & paulo inferius dicemus (agentes de vi ac efficacia huiusmodi legum, quas pragmaticas tritici appellant,) tuta conscientia licebit maius pretium quam antea res illæ haberent accipere, vel minus reddere. Hac occasione, & ratione efficitur (quod passim accidit in nundinis) vt augeantur pretia vbi abundant rerum emptores, minuuntur vero cum primum pauci existunt qui illas emant, Etenim, vbi abundant emptores, eo ipso res illæ quia à pluribus emi curantur, minus censentur abundare, & ex consequenti iudicari debent magis pretiosæ, è contrario vbi emptores deficient res illæ magis abundant, & ex consequenti simul vilescunt. Vnde sine vlla iniquitate, & iniustitia, abundantia emptorum, & venditorum paucitas in causa est, vt rei pretium augeatur, quia tunc iudicatur maior illius rei penuria, & necessitas: & è contrario emptorum paucitas, & venditorum abundantia eiusdem rei pretium minuit, quia tunc rei quoque illius censetur esse maior copia & minor necessitas.

Sunt autem in his hæc maxime obseruanda. Primum, vt seruetur semper (sicut modo admonebam) vsus fori vel legis taxatio, vbi pretia à lege præscripta fuerint.

Secundo vt hæc eumentium, vel yendentium, & mercium ipsarum abundantia, vel penuria, simpliciter & ex vario tantum temporis successu, minime vero ipsorum negotiantium industria, & calliditate accidat. Solent enim (vt quandoq; fit) mercatores parum Deum timentes merces recludere, & inter se conuenire, ne vllus eorum quidquam illarum vendat, vt cum ea via necessario debeant abundare emptores, & aparere rerum illarum penuria, pretia quoque earundem necessario augeantur: Quod est omnino iniquum, nec reddit ipsos tutos in conscientia, cum sit aperta fraus, & dolosum quoddam monopoliij genus in graue Reipub. & boni communis damnum. Quando vero nulla interueniente ipsorum mercatorum conuentione, vel fraude, sed solo temporis successu accidit illa rerum penuria, & eumentium abundantia, iustè pretia illarum augeri possunt: nititurque huiusmodi augmentum Regulæ illi, quam vsu fori, & arbitrium prudentum appellauimus: Est enim ita vsu receptum, & iudicio prudentum approbatum, vt raritas emptorum, & abundantia mercium faciat illas vilescere, contra vero emptorum abundantia, & mercium penuria reddat illas magis pretiosas.

Tertium est, vt cum duplex possit esse indigentia singularis, & communis, prior illa non reddat mercem, quæ venditur, cariorem, non enim potest pauper rem aliquam vendens carius eam vendere, eo quod ipse pauper sit, & indigens, nec potest venditor rei suæ pretium augere, eo quod emes illam maximè indigeat, vtilitatem enim quam ex re venali emptor recepturus est, non potest venditor in pretium ducere, vt ex conclusione quarta D. Thom. initio huius articuli posita satis constat. Vbi autem indigentia fuerit communis tali loco, & tempore apud omnes, vel plerisque; illa iustè potest, sicut expositum est, pretium augere. Quia ratione tempore belli arma cariora sunt, & equi, & alia quæ ad vsu bellicum necessaria sunt, vel vtilia.

Nec de his tantum rebus quibus ad victum necessario indigemus, quæ dicuntur necessaria simpliciter, & absolute, accipienda sunt quæ hoc loco tradimus, verum etiam, & de his quæ ad ornatum & decorem solent homines adhibere, quæ absolute, & simpliciter necessaria non sunt, sed solum secundum quid, cuiusmodi sunt, tapetes in domibus potentum, serica ad vestes nobilium, & ornamenta quibus scæminæ decorantur: in his enim potest quoque illarum indigentia, vel abundantia pretium iure augere, vel minuere, sicut & in alijs quibus absolute, & omnino indigemus. De omnium namque venalium rerum genere dixit Aristot. 5. Etico. [Indigentiam rerum esse mensuram valoris earum.]

Ad hoc primum caput pertinet illud commune proloquium. [Merces vltroneæ vilescunt.] Etenim quando venditor quærit suæ rei emptores, perinde est ac si esset illius rei abundantia, sicut quando emptores solite quærent à quibus merces aliquas emant, censetur illius rei penuria: quo fit, vt cum venditor emptorem inuitat, res vendenda vilescat, contra verò vbi emptor rogat venditorem, pretium illius augeatur. Ita fit, vt tempore prædæ milites capta spolia vilius vendant, ne derineantur: mutatur etiam locus (vt accidit in scholasticis volentibus ad sua redire) res suas, ac supellectilem vilius quoque vendant. Solent enim huiusmodi merces in his, & similibus euentibus vltro offerri emptoribus, & propterea vilescere.

Debet

Debet autem in huiusmodi emptionibus iuxta ea quæ paulo superius admonuimus hoc obseruari, vt diligenter animaduertatur, quis sit in eis communis vsus fori: quia si res illæ multoties soleant vltro nec vendi, illud erit pretium iustum, quo frequentius in similibus euentibus venduntur vltro nec propositæ: Similiter quando è contrario ab ipsiis emptoribus quærentur, si multoties ita quæri soleant, illud quoque erit iustum ipsarum pretium, quo frequentius venduntur ita quæsitæ ab emptoribus.

Quod si raro accidat ea ratione tales merces vendi, nec possit accommodari illis aliquis vsus fori, tunc iustum illarum pretium illud erit, in quo citra vllam fraudem & dolum contrahentes ipsi conueniant, iuxta ea quæ diximus in tertia illa regula iusti pretij superius explicata: Quod maxime accidit in his quæ venduntur à militibus dum locum aliquem depradantur, nam cum huiusmodi venditiones raræ sint, non potest in his communis aliquis vsus fori certo designari, sed iuxta illam tertiam regulam hæc vendenda sunt.

Ex his sequitur falsum esse quod habent Syluest. verbo. Emptio §. septimo, & Soto libro sexto, de iustitia quaestione tertia, articulo primo, posse dominum alicuius agri aut vineæ reddere minus stipendium mercenario roganti, vt ipsius operas conducatur, quam reddatur alijs mercenarijs eodem loco & tempore laborantibus. Rationem reddit Syluester, quia cum Dominus illius vineæ tali mercenario non indigeat, sed rogatus ab ipso illum admittat, patitur aliquod detrimentum recipiendo ac conducendo illum, & eo nomine, ratione scilicet illius detrimenti posse stipendium illius minuere. Soto hanc aliam assignat, quia mercenarius rogans dominum illius vineæ vt ipsum conducatur, quærit profecto emptorem sui laboris & operæ, quo fit vt labores illi & operæ talis mercenarij sint velut merces vltro nec, quæ vt dictum est eo ipso, quo vltro nec sunt vilescunt. Sed oppositum reuera & iustitiæ & pietati Christianæ magis consonum censendum est. Poterit quidem huiusmodi dominus vineæ si alij mercenarij eodem loco & tempore sub varijs stipendijs sint conducti, exhibere illi à quo rogatur infimum pretium & stipendium, cum liceat, vt vidimus quotiescunque eadem res varia habet iusta pretia: infimum inter illa reddere, infra latitudinem tamen illam, infra stipendiorum, quæ alijs exhibentur conducere pauperem mercenarium, eo quod roget & seipsum offerat, impium semper iudicauit & iniquum, damnatumque à B. Iacobo. §. cap. suæ canonice, cum ait. [Ecce merces operatorum vestrorum quæ defraudata est à vobis clamatur, & clamor eius in auribus Domini Sababot.

Et probatur, in primis, etiam si pauper aliquis rem suam vendens roget emptorem, vt quo voluerit pretio illam emat, sicut nonnunquam accidit in censibus, inopia dominum census vrgente, non potest tamen diues aut qui re illa non eget, eo quod rogetur infra latitudinem iusti pretij illam emere, sed pretium iustum laborum mercenarij cuiusque quascunque ratione conducatur, est illud quod communiter exhibetur tali loco & tempore similiter laborantibus, ergo etiam si pauper mercenarius roget, nec dominus vineæ illius operibus indigeat, nihilominus eo ipso quo vult conducere, & operas ac labores illius emere, tenetur conferre illi stipendium & pretium, quod alijs similiter laborantibus confert. Et confirmatur ex modo dictis. Quamuis

enim merces vltro nec vilescant, non tamen ita, vt non sit seruandus in earum venditione communis vsus fori, vbi merces illæ solitæ sunt aliquoties vendi & emi.

DE MUTATIONE PRETII ex diuerso vendendi modo.

SUMMARIUM.

Res vendite in magna quantitate, vilius vendunt, quam si vendantur in parua.

SECUNDVM caput vnde pretia rerum augeri vel minui possunt est diuersus vendendi modus. Huc pertinet quod res iunctim & in magna quantitate, vel minutim & diuisæ in paruas quantitates vendantur. Etenim quia in magna quantitate venditæ non exigunt eos labores, industrias, & expensas ad eas conseruandas, & vendendas, quæ experientia teste exiguntur, vbi minutim & diuisim venduntur, nec tot habent qui illas in magna quantitate expositas emant, propterea concors est Doctorum sententia, tuta conscientia, carius illas vendi quando minutim venduntur, quam cum coniunctim & in magno vt dicunt globo, qua ratione excusantur ab iniustitia Caupones & Stabularij hordeum, paleas, & similia carius vendentes, quam ab alijs vendantur: quia solent hi per minutiones multo partes illa vendere.

Debent autem in hoc etiam vendendi genere Regulæ illæ superius traditæ diligenter obseruari, ita vt si stabularijs & similibus venditoribus taxatum sit pretium à lege rebus ita minutim & diuisim venditis, debeant illud omnino seruare: Quod si lex statuit quidem pretium hordeo, vino, & alijs rebus in maiori quantitate & pondere venditis, minime vero dum perminutiones partes ea venduntur, pretium iustum erit illud, quo res illæ eo modo venditæ à cæteris communiter venduntur, vel quod arbitrio prudentum omnibus recte pensatis iudicabitur iustum. Habet enim in his sicut & in cæteris mercibus vsus fori, vel prudentum æstimatio suam vim ad constituendum iustum pretium, vbi lex nihil præscribit. Admonet hic Caietanus modum istum vendendi per minutiones partes non augere pretium per se, & tanquam præcipuam causam, sed solum velut concausam, quia vbi res ita venduntur, plures existunt emptores, vbi vero abundantia emptorum est, tam arbitrio prudentum, quam vsu, & consuetudine receptum est, pretia iuste augeri. Sed in disputatione adeo morali superuacaneum iudico disputare, habeat ne hic vendendi modus rationem causæ, vel concausæ, modo certo constet de iustitia huiusmodi venditionis & pretij.

Offerebat se hic, occasione eorum quæ in hoc secundo capite docemus, grauis illa dubitatio, quo pretio vendi debeant merces illæ, quæ communiter venduntur in magna copia ad creditum, quæ cõmuniter dicuntur merces maritimæ. Sed quia commo-

dius illa explicabitur quæst. seq. de vsuris articulo. 2. ubi expendemus diligenter omnes illos titulos & vias, quas cupiditas mercatorum excogitavit ad augenda iusta rerum pretia, in eum locum illam reijcimus tractandam controu. 19. illius ar. Vbi agemus de mercibus maritimis.

POSSIT NE CARIUS

vendere, qui vendit ex officio.

SUMMARIUM.

1. *Vendentes ex officio possunt aliquid amplius pretij accipere, vbi & quando ipsis non est, certum pretium pro pondere, & mensura assignatum.*
2. *Mutatio rei in melius auget rei pretium.*
3. *Res villus empta. Quomodo possit in eodem loco, & tempore carius vendi.*

TERTIVM caput vnde videntur pretia rerum aliqua etiam ratione augeti posse propter diuersum vendendi modum, est officium & munus vendendi: ita vt qui illud suscipiunt, teneantur ex officio habere merces illas paratas omnibus volentibus illas emere, adeo vt possint etiam compelli à Magistratibus ad eas vendendas. Huiusmodi venditores ex officio, posse aliquid amplius accipere pretij quam habeant communis vsus fori inter alios qui sua sponte ac pro libito vendunt similes merces, ac sine vlla obligatione, vel debito vendendi illas, docet Ioann. Medin. Cod. de reb. restit. quæst. 31. Sed ita vt si à lege, vel Repub. fuerit ipsis certum pretium, vel mensura, aut pondus assignatum, sicut solet assignari pistoriibus, & panificis, illud diligenter, ac fideliter obseruent. Vbi vero assignatum non fuerit, moderatè se gerant, seruantes illud pretium, mensuram, vel pondus, quod inter alios ex simili officio & obligatione in eisdem rebus, vel mercibus obseruatur, citra vllum monopolium, vel dolum tali loco & tempore.

Quam doctrinam Medin. optimam & veram seruatis his, quæ adieciimus censeo, potestque ita confirmari: Campsori qui ex officio & constituto à Repub. daret ciuibus pecuniam, liceret (vt videbimus infra in disputa. de Cambijs lucrari) aliquid moderatum pro cambio ratione sui officij, quod alijs non habentibus tale officium non liceret: quia Campsor sic constitutus tenetur ex officio habere pecunias paratas, & omnibus ciuibus illas petentibus exhibere, quæ obligatio est vtilis Reipub. & pretio æstimabilis. Sed venditor ex officio tenetur habere paratas illas res vel merces omnibus volentibus illas emere, potestque à Repub. ad id compelli, ergo pro hac obligatione, quæ adeo necessaria est Reipub. vel saltim maxime vtilis, & pretio æstimabilis, & ad quam complendam eget expensis quas nõ faciunt qui sua sponte & pro libito vendunt, poterit accipere aliquid aliud, quod alijs non poterunt, moderatum tamen & eo modo quo diximus.

2. Additur hic à nonnullis quartum caput vnde possit etiam augeti rei pretium, nempe mutatio illius in melius: Quæ duobus modis potest accidere vel quia illa induitria venditoris vtilior, & præstantior effecta sit, vel quia in alium locum, vel tempus seruata pluris valere censeatur, sed neutra istarum mutationum pertinet ad hunc locum. Non prior, quia vbi res ita mutatur in melius, vt sit redempta in se ipsa vtilior, & præstantior, non augetur

tunc pretium illius propter aliquem vendendi modum de quo hic egimus, sed quia simpliciter, & absolute, & à patre rei illius vtilitas & valor ex quo in omni re pretium simpliciter & absolute pensandum est, accreuit. Nec mutatio pretij, quæ ratione loci vel temporis accidere potest, huc pertinet, sed habet proprium locum quæst. seq. de vsuris. Art. 2. controu. 15. vbi videbimus, liceat ne carius vendere res in alium locum & tempus seruandas.

3. Poterit nihilominus aliquis hic dubitare: liceat ne rem omnino immutatam, in eodem loco & tempore quo vilis empta est, illam carius vendere. Videtur enim D. Chrysoft. hom. 38. in opere imperfecto in D. Mattheum illud damnare, cū dicat, [Quicumque rem comparat, vt integram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator qui de templo Dei eijcitur: Sed his non obstantibus communis est Doctorum sententia in rebus in quibus non est impositum pretium à lege vel Repub. sed debet illud sumi ex vsu fori, cum huiusmodi pretium nõ consistat in indiuisibili, sed habeat eam latitudinem quam diximus, licere rem vilis emptam nempe in pretio infimo, nulla in ea facta mutatione in maiori & superiori vendere eodem loco & tempore, ita vt non excedatur ab illa latitudine iusti pretij, quia quamdiu non exceditur ab ea venditio iusta est: Nec huic sententiæ repugnat testimonium istud D. Chrysoctomi, qui loquitur de eo qui in venditione rei immutatæ quærit lucrum excedendo à iusto pretio, venditque illam carius quam latitudo iusti pretij patitur, vt optime docet D. Tho. inferius ar. 4. huius quæst. ad primum.

CONTROVERSI A

Septima.

QUARATIONE LEGES

humanæ maxime seculares & ciuiles obligent subditos in foro animæ.

SUMMARIUM.

1. *Nullam legem humanam nisi precipiat illud, quod alias sit à iure diuino, obligare in conscientia docet Ioannes Gerson.*
2. *Confutatur sententia Gersonis.*
3. *Opinio Almaini & Nauarri.*
4. *Ecclesiastica leges tribus modis obligant sub peccato mortali.*
5. *Lex Ecclesiastica, & Canonica quando obligat sub mortali.*
6. *Signa quibus deprehendi potest, legislatoris animus non fuisse, obligare ad culpam.*
7. *Leges penales duplices.*
8. *Leges alie præceptiue, alie penales alie mixte.*
9. *Leges superiorum modo iniuste non sunt, obligant in foro animæ, ad culpam mortalem, vel venalem, pro qualitate rei quæ precipitur, vel prohibetur.*
10. *Auctoritas spiritualis ad condendas leges, reperitur in Ecclesia, quæ obligant in foro animæ sub mortali.*
11. *Leges humanae quomodo obligent cum discrimine vitæ?*
12. *Leges Ciuiles imponentes transgressoribus penam capitis Doctorum omnium consensu, obligant sub mortali.*
13. *Leges penales, si grauem penam imponant interpretatiue supponunt culpam.*

- 14 Error est negare reperiri in Repub. civili auctoritatem condendi legis, quæ obligent in foro conscientie.
- 15 Falsa, & temeraria est opinio asserentium leges humanas non habere vim, nec posse per se, obligare ad mortale secluso contemptu, & scandalo.
- 16 Leges seculares, & civiles, obligant in foro animæ ad aliquam culpam.
- 17 Lex humana, tam Ecclesiastica, quam civilis aliquid præcipiens apposita pœna obligat.
- 18 Legis officia quattuor.

EX illis pretij rerum venialium quæ in hoc articulo proposita sunt, potissima difficultas versatur circa ea quæ à lege vel Repub. constituuntur, quæ appellata à nobis sunt pretia legalia: qua ratione seruanda sint. An ita obligent in iudicio conscientie, vt qui vltra taxationem pretij legalis aliquid vendiderit, committat peccatum mortale ex suo genere, teneaturque ad excessum illius pretij restituendum. Quæ difficultas pendet potissime ex difficili illa quæstione & ad iudicium in rebus conscientie ferendum adeo necessaria, Qua ratione leges humanæ maximè Seculares & Ciuiles obligent subditos in foro animæ. Propterea duximus non esse alienum à nostro instituto illam hoc loco abunde explicare.

In hac quæstione variae sunt tam antiquorum quam recentiorum opiniones.

Ioan. Gerson Cancell. Parisien. in tractatu de vita spiritali lect. 4. docet, nullam legem humanam nisi præcipiat illud, quod iam alias sit à iure diuino (naturalis enim iuris in hac parte non meminit) obligare in conscientia. Probatur vero hæc opinio Gersonis ab eodem & nonnullis. Primo, ex D. Augustino, qui diffinit peccatum dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei, non autem contra legem humanam: at si lex humana obligaret in conscientia, peccatum esset deffiniendum dictum factum, &c. contra quamcumque legem.

Secundo, Si lex humana posset obligare in conscientia, transgressio illius esset peccatum mortale, & per consequens posset tollere gratiam, cum posset obligare ad culpam; at quemadmodum solus Deus potest conferre gratiam, iuxta illud Psal. 83. [Gratiam & gloriam dabit Dominus:] ita quoque solus Deus potest auferre gratiam, & non aliqua potestas humana.

Tertio, Cum peccato & culpa mortali respondeat pœna æterna, Sicut solus Deus potest inferre hanc pœnam, dicente Christo: [Timete eum qui postquam occiderit, potest mittere in Gehenam:] ita solus Deus potest condere legem obligantem ad culpam.

Quarto alienum est à diuino iudicio, vt patiat, quis pro eadem re duplex supplicium, & temporale & æternum. Naum. 1. [Non iudicabit Deus bis in idipsum:] Vel vt alij legunt: [Non confurget duplex tribulatio:] At huiusmodi leges iam imponunt pœnam temporalem, ergo non obligant ad culpam: nam ita imponderent etiam æternam. Et consequenter duplicem pœnam.

Confirmat Gerson hæc omnia exemplo eorum, quæ præcipiunt Medici, quod in solutione horum argum. explicabimus.

Vltimo ex D. Thom. & Caietan. si quis bona fide credens præceptum ieiunij non obligare ipsum sub mortali, frangat ieiunium, non peccat mortaliter: ergo similiter credens leges istas Ciuiles non obligare in conscientia, non peccabit mortaliter, illas transgrediendo.

Hæc sententia Gersonis (licet author ipse pius Tomus Secundus.

fit & catholicus) apud catholicos tamen male audit. Primo quia cum solius iuris diuini ibi meminerit, videtur negare legem naturalem obligare in conscientia, quod est falsum; & aperte contra B. Paul. qui Roma. 1. Iuxta B. Ambrosium B. Chrysoft. Theophil. & alios sanctos Patres in commento illius Epistola, hoc nititur ex professo ostendere, gentes licet carerent lege Dei positua, grauissime nihilominus peccasse, & dignos fuisse æterno supplicio, quia legem naturalem scriptam in cordibus eorum violabant.

Secundo quia Gerson negans legem humanam non obligare in conscientia, nec distinguens inter Ecclesiasticam & Ciuilem, videtur etiam negare Ecclesiam habere auctoritatem ad condendas leges, quæ obligent in conscientia, quod est hæresis Lutherana. Vereorq; plurimum, ne forsan hæc doctrina Gersonis ansam dederit Luthero ad ita sentiendum: Imo vt refert Castro de lege pœnali lib. 1. cap. 4. Lutherus hunc errorem auctoritate Gersonis nitetur confirmare.

Almain in suo tractatu de potest. Ecclesiast. ca. 12. concedit quidem Ecclesiam habere auctoritatem ad condendas leges obligantes sub mortali, quia Papa est Vicarius Christi, negat tamen potestatem Ciuilem illud posse, quia indicat solius potestatis spiritualis esse obligare in conscientia, vnde quo ad leges Ciuiles conuenit cum Gersono.

D. Nauarrus in suo Manuali cap. 23. habet multa ad hoc institutum pertinentia. Nam num. 48. habet leges humanas iustas tam Ecclesiasticas quam seculares posse obligare in foro animæ, cum iure diuino superioribus etiam secularibus obediendum sit ex B. Pau. ad Roma. 13. [Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit:] Hoc autem interesse inter Ecclesiasticas, & seculares, quod Ecclesiastica obligant sub mortali tribus modis.

Primo quando superior aperte significat se obligare sub mortali; vt cum dicitur, [arcte, vel districte præcipimus,] vt in Clementina Dudum, de sepulturis: [Vel in meritum sanctæ obedientiæ,] vt in Clementina. Si dominum. De reliquijs & venen. Sanct. [Vel in foro animæ, aut conscientiæ.] Vt in alijs multis textibus: quia hoc sermone & phrasi solent prælati ostendere animi sui esse obligare sub mort.

Secundo quando imponunt pœnam quam non solent inferre nisi pro mort. vt cum aliquid præcipiunt, [sub pœna excommunicationis,] siue addatur ipso iure, vel ipso facto, siue non. Quia eo ipso quo dicitur sub pœna excommunicationis intelligitur maioris Cap. penult. De sententia excommunicat. quæ non inferitur, nec de facto nec comminatorie nisi pro mort. Can. Nemo. & Can. Nullus 11. quæst. 3. [Vel sub obtestatione diuini iudicij,] vt in Clementina prima de immutatione Ecclesiarum, [Vel sub pœna indignationis Dei & B. Apostolorum Petri & Pauli,] vt solent Summi Pont. in suis Bullis.

Addit Nauarr. Si vero proponantur sub pœna irregularitatis, vel interdicti, vel suspensionis, non statim obligare ad mortale, cum hæc sine culpa aliquando incurrantur, vt vidimus primo tomo. q. 64. arti. 4. contr. 8. Sed hoc distinguendum est, nam vbi ista inhabilitas tantum sunt, verum est dictum Nauarri, quando vero inferuntur vt censuræ, & pœnæ pro aliqua inobedientia, inobedientia quæ tali pœna punitur, mortalis est, & quod sic præcipitur, præcipitur sub mortali.

Tertio modo obligant leges Canonice sub mortali, quando continent aperte verba præceptiua: [Vt præcipimus, mandamus,] vel prohibentia, [vt prohibemus, inhihemus, vetamus, interdici-

mus, &c.] Verum quidem (inquit) est, hæc verba simpliciter & secundum suam naturam significatio- nem, illud tantum iudicare, legislatorem velle il- lud fieri, & actum contrarium esse vitiosum: Cæte- rum cum possit actus vitiosus mortalis esse, aut ven-ialis, non statim obligare sub mortali, sicut nec illa verba ordinamus, constituimus, volumus, di- cant faciant, & similia obligant statim ad mortale contra facientes, quia possunt quandoque obliga- re tantum sub veniali, vt docet optime Caietan. 1. 2. quæst. 96. articu. 4. Quin ipsæmet leges diuinæ & naturales præcipiunt etiam nonnunquam aliquid vel prohibent, nec sub mortali: vt ibidem docet Caietan. & in hac 22. quæst. 186. artic. 9. & in summa verbo. Præceptum, & idem Nauarrus cap. 23. num. 52. Vt lex de non mentiendo, de non irridendo fra- tre, &c.

5 Sed quamuis hæc ita sint, ex vsu tamen Ecclesia- stico, (inquit Nauarrus) & communi interpreta- tione ac intelligentia tam Conciliorum, quam Pon- tificum, quam aliorum Prælatorum, & Doctorum omnia verba præceptiua, vel prohibitiua in lege Ecclesiastica & Canonica obligant sub mortali, nisi ipsæmet lex aperte explicet non esse animum legis- latoris in ea, obligare ad mortale, quantumuis verbo præceptiuo vel prohibitiuo vtatur: vt constat ex Clementina Exiui. §. cum autem. De verborum significatione, vbi interrogatus Pontifex, an omnia quæ D. Franciscus constituit in sua Regula obligent fratres Franciscanos sub mortali? Respon- det in his quib. D. Franciscus apponit verbum [præ- cipio,] vel æquippollens vt [teneantur,] obligari sub mortali, & subiungit. [Quia ex significatione & vi verbi præceptiuo nascitur talis obligatio.] Le- ges autem (inquit idem Nauarrus) Ciuiles & secula- res etiam si contineant talia verba præceptiua, prohibentia, constituentia, vel ordinantia aliquid, non obligant ex eo solo sub mortali, nisi legislator aperte exprimat se velle subditos in ea lege obliga- re sub mortali: Quia verba ista præceptiua apud Principes seculares adeo sunt in vsu, vt in omnibus rebus etiam leuissimis illis vtantur; In quacunque enim lege vtuntur hoc sermone. (Ordenamos, vel queremos, y mandamos. Ita colligit leges secula- res in quibus legislator non exprimit aperte, se velle quoque obligare conscientiam suorum subdito- rum ad earum obseruationem, quancunque pœ- nam apponant, siue pecuniariam siue capitalem, non obligare sub mortali, & in foro interiori ani- mæ.

Probatur hæc sententia Nauarri varijs rationi- bus. Primo ex cap. in penis de Reg. Iuris lib. 6. & l. Si præses ff. de penis. Leges quæ possunt intelli- gi de pœna maiori vel minori, intelligendæ sunt de minori, vbi res est dubia, quia tales leges cum ha- beant pœnam sunt odiosæ, & odia sunt restringen- da: sed quando in lege Ciuili legislator non exprimit se intendere obligare in conscientia subditos sub mortali, est res dubia, quomodo talis lex obli- get, num sub mortali an sub veniali tantum, ergo talis lex sub veniali tantum censenda est tunc obli- gare.

Secundo leges diuinæ & Ecclesiasticæ etiam si contineant verbum. (Præcipimus, mandamus,) vel similia non obligant sub mortali, nisi ipsæmet leges illud expriment, vel colligatur ex aliqua tra- ditione, vel interpretatione vel Apostolorum, vel Prophetarum, vel Summorum Pontificum, aut Conciliorum, aut sanctorum Patrum, vel pe- ritorum, vt insinuant, cap. Secundum dist. 16. & Clementina ad nostrum. De hæreticis: at nullus est locus Scripturæ, vel Sanctorum, nullum decre- tum Concilij, aut Sedis Apostolicæ, vbi constet le-

ges Ciuiles obligare sub mortali, quando Principes non expriment animi sui esse ita obligare: Imo sunt viri eruditi qui contra sentiant. Nam Immola in cap. Cum contingat de Iure Iurando. Felinus in in cap. 1. de sponsalibus, nume. 19. Caiet. in verbo Clericus, & verbo Ieiunium. Volunt nullas leges seculares in foro animæ obligare quæ tales sunt, nisi violentur ex contemptu, aut cum scandalo, cur ergo dicendum est leges humanas Ciuiles obliga- re sub mortali? quando ipsæ nihil tale expriment.

Tertio nullus potest obligare ad pœnam quam ipse inferre vel remittere non potest, quia hæc sunt eiusdem authoritatis, pœnam autem æternam vel spiritualem solus Deus inferre, vel remittere potest authoritatiue, & soli sacerdotes ministeriali- ter, minime vero aliqua potestas secularis, can. Quodcunque 24. quæst. 1. can. Quem pœnitentij de pœnitentia distinct. 1. Ergo nulla lex Ciuilis potest obligare ad pœnam spiritualem, vel æternam, ergo neque in foro animæ sub mortali, cum hæc idem sint.

Quarto qui duobus concurrentibus vnum affir- mat, alterum interpretatiue negat, vt cum duæ mi- hi viæ occurrunt, & quæro quæ tenenda sit? dex- tera an sinistra? qui affirmat tenendam esse dexte- ram, eo ipso negat tenendam esse sinistram, vt in illo dicto Pilati: Quem vultis vobis, &c. postulan- do Barrabam negarunt Christum, & habetur ita in Iure l. Cum prætor ff. de Iudic. Cap. Nonne de præscriptio. Vnde ergo legislator possit ad vtramq; pœnam obligare tam temporariam quam æternam, cum obliget de facto in sua lege ad temporalem, eo ipso ostendit non esse animi sui obligare ad æter- nam, ad quam tamen obligaret, si lex illius esset feruanda in conscientia sub mortali.

6 Sequitur hanc doctrinam Nauarri Greg. de Va- len. in commento 1. 2. D. Tho. disp. 7. quæst. 5. pun- cto 6. vbi proponens signa quibus inuestigandum est, quando lex humana obliget sub mortali, quæ nos inferius proponemus, adhibet deinde duo si- gna quibus deprehendi potest, in lege aliqua non fuisse animum legislatoris obligare in illa ad culpam. Prius (inquit) est, si lex fundetur in falsa præsumptione, quod scilicet aliquid fiat iniuste. Tunc enim lex in tali præsumptione fundata, cum veritas fuerit illi præsumptioni contraria, solum (inquit) obligabit ad pœnam in foro exteriori mi- nime vero in foro animæ ad culpam. Vt docent Nauarrus cap. 17. num. 283. & cap. 23. num. 62. Syl- uester verbo lex quæst. 9. Et colligitur ex ca. Is qui. Et cap. tua. De sponsalibus.

Posterius (inquit) signum est, vt valde probabi- liter docet Nauarrus cap. 23. nume. 55. si legislator Ecclesiasticus vel ciuilis apponat legi pœnam tem- poralem, neque aliunde constet ex aliquo certo si- gno, voluisse legislatorem, per illam pœnalem, obli- gare simul subditos ad illius obseruationem sub- mort. tunc enim (vt ait Nauarrus) possunt homines sibi persuadere, legislatorem ad illam tantum pœ- nam temporalem voluisse eos obligare, minime vo- ro ad aliquam spiritualem, vel æternam.

Confirmat illud Grego. Quia Henricus quolib. 3. quæst. 22. Angelus in verbo inobedientia §. 21. Driedo lib. 2. de libertate Christiana cap. 1. post se- cundam propositionem. Castro lib. 2. de lege pœna- li ca. 9. concedunt legem humanam pure pœnalem in qua nullum continetur præceptum, vel prohibi- tio, sed sola & nuda comminatio pœnæ, non obli- gare nisi ad solam pœnam. Idem iudicat de le- ge pœnali quæ præter pœnam præceptum etiam continet vel prohibitionem, quam solemus ap- pelare pœnalem mistam. Rationem vero red- dit, quia purè pœnalis, & si expressè, & ex vi verbo-

verborum non contineat præceptum, implicite tamen & virtute illud continet, cum ex eodem Nauarro comminatio pœnæ non fiat nisi propter culpam transgressionis alicuius præcepti.

Addit Syluestrum, Soto, Couarruuiam & cæteros qui oppositum sentiunt, illud tantum docere, & probare, legem penalem iustam posse quidem obligare sub mortali, ita vt appositio pœnæ non tollat quin illud possit, minime vero ostendere appositionem pœnæ esse certum signum & indicium illam obligare ad culpam. Quæ doctrina (inquit) non repugnat sententiæ Nauarri, cum ille non neget legem penalem posse etiam obligare ad culpam, sed solum doceat comminationem pœnæ temporalis vel corporalis esse iudicium, legislatorem non voluisse obligare ad aliud, quando id aliunde non constat, loquiturque Nauarrus in casu dubio. Denuo ait doctrinam hanc procedere, quantumlibet pœna temporalis sit magna, Quod probat cum Nauarro. Quia multi Imperatores laudantur, quod propter minimum furtum aut aliquam aliam culpam non mortalem, quandoque milites suos vel subditos ultimo affecerint supplicio. Hæc omnia Gregor. de Valent. ex D. Nauarro.

Hæc opinio quod pertinet ad prius iudicium & signum verum docet, nam sicut cætera superiorum mandata, quæ falsæ alicui præsumptioni nituntur, inferiores quibus contraria veritas comprobata est, non obligant in conscientia, ita nec leges quæ alicui etiam falsæ præsumptioni innituntur. Secundum vero explanatione maxima indiget, nam quod ad leges Ecclesiasticas spectat, cum illæ pœnis spiritualibus veluti censuris, aut criminis inobedientiæ soleant percutere suos transgressores, quando sub mortali sunt obseruandæ, si commissis huiusmodi pœnis, quibus vt proprio gladio Ecclesia vti solet, solas temporales apponant, magnum profecto est argumentum & indicium animum esse legislatoris ad illam tantum velle obligare, minime vero ad aliquam spiritualem. Quod vero ad seculares & ciuiles pertinet, non dubito, valde probabiliter Doctores istos Nauarrum sequutos asserere, vbi legislator pœnam aliquam (modo non sit ex grauioribus) ita apponit, vt neque explicet animi sui esse obligare sub mortali, neque aliunde iuxta regulas quas hic trademus illud recte colligatur, nec lex ipsa talis sit, vt vel ratione materiæ, vel finis, aut aliarum circumstantiarum censenda sit obligare sub mortali, tunc reuera non obligare in foro animæ ad culpam, sed in foro tantum exteriori ad pœnam in ea contentam, cum accesserit iudicis condemnatio. Propterea namque assignantur à Doctores variæ regulæ, quibus deprehendamus quando leges humanæ obligent ad culpam mortalem, vel venialem, quia nonnunquam vt dicemus statim, ad solam pœnam obligant.

Adieci, modo pœna in lege imposta non sit ex grauioribus, quia vt statim dicemus, pœnam capitalem, bonorum præscriptionem, exilium, & similes nulla lex iusta imponit, nisi pro culpa mortali, & graui, vel secundum se, vel ex aliqua circumstantia necessaria bono communi. Nec alio nomine credendum est Imperatores, vel Principes iuste, & prudenter agentes milites suos, vel subditos ultimo affecisse supplicio, propter delicta quæ non essent mortalia, nisi quia licet secundum se, & ratione materiæ illa mortalia non essent, ex circumstantia vero aliqua plurimum nocerent bono communi, cui Princeps tenetur omnino prospicere, & quod lædens grauius deliquit, quæcumque sit illius delicti materia.

Tomus Secundus.

7 Henricus Ganden. quodl. 3. quæst. 22. constituit duplices leges penales, Alias quæ aliquid præcipiunt, vel prohibent apposita aliqua pœna, vt præterque Veteris Testamenti, & multæ tam ex iure Canonico quam Ciuili, in quibus non solum præcipitur aliquid, verum etiã imponitur simul transgressoribus aliqua pœna. Alias quæ nihil præcipiunt, vel prohibent, sed solum assignant pœnam alicui facienti vel omitenti, vt illa Exodi 22. [Si quis furatus fuerit bouem, aut, ouem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boues pro vno restituet, & quatuor oues pro vna.] Vbi Deus ex vi istorum verborum nihil prohibet, aut præcipit, sed tantum assignat pœnam furanti ouem aut bouem. Similes sunt multæ leges quæ habentur Leuit. 20. in quibus ex vi verborum nihil in eis Deus præcipit, aut prohibet, sed tantum assignat pœnam vt adulteris, & incestuosis, & alijs delinquentibus: Similes quoque existunt in Iure Canonico & Ciuili. Vt cap. Plerumque de dona. inter virum & vxor. habetur vt mulier propria voluntate, aut iudicio Ecclesiæ ob fornicationem à viro recedens, nec postea reconciliata, à viro dotem reperere non possit. In conc. Cartha. 4. & habetur can. Sacerdote & cano. Qui die. De conse. distinct. 1. dicitur: [Qui sacerdote in Ecclesia verbum faciente egressus de auditorio fuerit, vel die solemni relicto Ecclesiæ conuentu ad spectacula ierit, excommunicetur:] vbi ex vi istorum verborum nihil præcipitur, sed tantum assignatur pœna. Similiter L. capitalium. §. 1. 2. & 3. ff. de pœnis, propinantibus venena, de prædantibus in itinere, latronibus, & incendiarijs nullo proposito præcepto, aut prohibitione assignantur tantum pœnæ à iudicibus illis inferendæ. Sunt alia innumera exempla quæ affert Castro copiose lib. 1. de potestate legis pœnalis cap. 9.

8 Vnde iuxta Henricum leges triplices sunt. Quædam præceptiua tantum, quæ scilicet aliquid tantum præcipiunt fieri vel non fieri, nulla apposita pœna: Aliæ penales tantum, quas vocant purè penales, quæ nihil præcipiunt vel prohibent per se sumptæ & ex vi verborum, quæ in illis continentur: Aliæ vero mixtæ, quas vocant penales mixtas, quæ aliquid verè & sub tenore verborum quibus vtuntur præcipiunt, vel prohibent, & simul apponunt pœnam luendam à transgressoribus. Leges hæc mixtas cum aliquid verè præcipiant, vel prohibeant, vult Gandensis non modo obligare ad pœnam quam assignant, verum etiam in foro animæ ad culpam mortalem, vel venialem, pro qualitate rei quæ ibi præcipitur, aut prohibetur: leges verò purè penales, cum nihil verè in ipsis præcipiatur, sed tantum assignent pœnam, obligare quidem ad illam pœnam, non tamen ad aliquam culpam.

Hanc distinctionem legis pœnalis in pure penalem, & mixtam iudicat in intelligibilem Mag. Soto lib. 1. de iust. quæst. 6. artic. 5. Syluester acius in illam inuehitur in verbo inobedientia circa finem, vocans illam verbalem & puerilem. D. Nauarr. cap. 23. num. 56. iudicat illa membra reuera non differre. Ratio eorum est, quia cum pœna, & culpa ita sint relata, vt nunquam in lege aliqua proponatur aliqua pœna, quæ verè sit pœna, & supplicium, quin necessario præsupponatur culpa, quia alioquin lex illa esset iniqua, quæcumque lex pœnalis, siue expresse, & explicite aliquid præcipiat, siue non, eo ipso quo imponit pœnam alicuius facienti, vel omitenti, præcipit illud, vel prohibet, estq; simul pœnalis, & præceptiua. Nihilominus hæc distinctio Gandensis probatur Angelo in verbo inobedientia. §. 1. Castro loco citato, Thomæ à Mercato in suo opusculo de cōtractib. lib. 3. c. 10. & multis viris peritis. Quamuis enim vt dicemus omnis

lex pœnalis præsупponat culpam, non tamen est necesse, vt omnis lex pœnalis secundum se sumpta aliquid præcipiat, vel prohibeat, cur enim euenire non potest, vt quando quædam alijs legibus præcepta sunt, & sine illa pœna, idem legislator, vel eius successores alias deinde leges instituant, quæ nihil de nouo præcipiant, vel prohibeant, se constituant tantum pœnas transgressoribus illarum legum præcedentium? Vt in exemplis propositis est videre, in quibus extenore, & verbis illarum legum nihil præcipitur, sed tantum assignatur pœna, quæ leges purè pœnales tantum sunt,

9 Communis autem DD. sententia est leges, & præcepta superiorum modo iniusta non sint, obligare in foro animæ ad culpam mortalem, vel venialem, pro qualitate rei quæ lege illa præcipitur, vel prohibetur, & alijs circumstantijs quas statim adducemus. Ita D. Thom. 1. 2. q. 96. arti. 4. Vbi licet non agat in particulari de lege pœnali, vel de legibus taxantibus pœtia, habet tamen in vniuersum quascunque leges humanas modo iustæ sint; obligare in foro conscientiæ, nec ab eo descendit ibi Caietanus, eandem doctrinam proponit idem D. Thom. de lege Ecclesiastica infra quæst. 147. arti. 3. ad 2. & de Ciuili, qu. 96. arti. 6. Idem docet, & apertius de omni lege humana iusta qua aliquid præcipitur vel prohibetur, siue pœnâ habeat appositam, siue non, ex nostris Syluester in verbo lex num. 8. vbi adducit Archidiaconum, & Angelum dicentes in hæc verba. [Leges Imperiales iustæ obseruationis necessitatem imponunt, etiam in foro conscientiæ.] Et in verbo præceptum habet num. 1. [Omnes leges habentes verba quib. aliquid præcipitur, vel prohibetur, obligare in conscientia sub mortali ex genere suo.] Id est nisi ex leuitate materiæ prudenter iudicetur esse veniale, vbi addit non modo hæc verba, præcipio, iubeo, interdico, & similia verum etiam verbum debet & similia esse præceptiuum, & obligare in foro animæ. Alphonsus de Castro lib. 1. de lege pœnali. cap. 4. 9. & 12. omnibus his locis docet quascunque leges humanas iustas obligare in conscientia, Soto lib. 1. de Iust. qu. 6. artic. 4. 5. & 6. & lib. 6. q. 2. art. 3. Medina de rebus Restituen. qu. 13. vbi agit de Gabellis, & Vectig. & qu. 36. vbi agit de præmatica ritici. Thomas Mercatus de contractibus lib. 2. cap. 6. & 7. & lib. 3. c. 7. 8. 9. & 10. Idemque docuere Mag. Victoria Cano, & Mantius in lectura huius arti. Ex Iurisperitis præter Archidiaconum, & Angelum quos citat Syluester loco citato Panorm. In cap. Quia plerique num. 7. de immunit. Ecclesia. habet, leges humanas etiam ciuiles obligare in conscientia, quando legi naturali, vel diuinæ non contradicunt, sed illis consonæ sunt, vel saltem Ecclesiasticis non aduersantur, nec continent manifestam iniustitiam, proponitque hanc doctrinam ibi Panorm. vt communem, & ex mente omnium DD. sui temporis. Innoc. quoque in eodem cap. Quia plerique, & in cap. Sicut dignum de homicid. Federicus, & Ioannes Calderinus in prologo Decretalium, & Ioannes Andreas in cap. Quanquam de vsuris, vbi adducunt vndecim causas propter quas lex potest esse iniusta, & inualida, docentque supposito legem esse iustam, & nullum defectum continentem, propter quem iniqua, & inualida debeat censeri, obligari in conscientia, nec distinguunt inter pœnalem aut præceptiuam, sed loquuntur eodem omnino modo de omnibus.

Hæc opinio communis nititur varijs locis sacre scripturæ, maxime D. Pauli & Sanctorum Patrum in quibus habetur aperte, teneri subditos ad obediendum suis superioribus, non modo Ecclesiasticis, verum etiam secularibus, si iustæ præcipiant, etiam in foro animæ, ex quo inferitur aperte trans-

redientes leges seculares iustas, si res sit grauis peccare mortaliter, si leues venialiter.

10 Vt in re adeo graui & tam controuersa inter DD. optime procedamus. Obseruamus, Primo inter catholicos certissimum esse & de fide, reperiri in Ecclesia auctoritatem spiritualem ad condendas leges ad bonum commune eiusdem Ecclesiæ & componendos fidelium mores, quæ obligare valeant in foro animæ sub mortali: hanc enim obedientiam illis deberi vtriusque testamenti testimonijs abunde constat, quorum nonnulla hic attingemus, nam omnia recensere inmensum opus esset: maxime cum hæc disputatio non sit propria huius loci,

In primis ergo nulli dubium est Sacerdotium Evangelicum multo præstantius esse & maioris dignitatis, quam fuerit illud Aaronis in lege veteri inobediens erat Sacerdotis præceptis & imperio, plectendus erat pœna mortis, quæ omnium Theologorum consensu, neque in Veteri Testamento, neque in Repub. aliqua bene instituta nunquam fuit iniuncta nisi pro aliquo peccato mortali & graui. Erit ergo similiter in lege Euangelica præceptis & legibus prælatorum in rebus grauib. sub mortali obediendum, maxime quando verba, & pœnæ, aliæque circumstantiæ eiusdem legis, iuxta ea quæ infra videbimus illud aperte significabunt. Vis huius rationis apertissima est, Minor vero habetur aperte Deut. 17. vbi ita dicitur: [Qui superbierit, nolens obedire Sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille, & auferes malum de Israel.]

Secundo Matth. 18. [Qui Ecclesiam,] id est prælatorum mandata. [Non audierit præcipitura Christo haberi tanquam Ethnicus & Publicanus] Lucæ 10. [Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, & qui me spernit, spernit eum qui misit me,] cui alludens D. Pau. 1. ad Thesa. 4. post multa illis proposita præcepta subiungit, [Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum, qui etiã dedit Spiritum sanctum suum in nobis.] Et Epistol. 2. ad eosdem cap. 3. ait. [Si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate & ne commisceamini illi.] Et ad Colossens. 3. [Obedite præpositis vestris sicut Domino.]

Tertio Ioan. 20. cum propagationem Euangelij & Ecclesiæ gubernationem suis discipulis Christus commendaret, sic illos est alloquutus: [Pax vobis, sicut misit me Pater & ego mitto vos:] quem locum D. Chrysost. sic interpretatur: [Suum eis reliquit ministerium:] Theophil. [Opus meum suscipite:] Vnde perpetuo catholici verba ista Christi sic intellexerunt, vt reliquerit Dominus Apostolis & eorum successoribus suum locum, & vices, ac vt sua fungerentur auctoritate in Regno suo, & Repub. Christiana gubernanda: at Christus missus est à patre cum potestate, non solum prædicandi, & docendi, verum etiam præcipiendi, & iudicandi, ergo & Apostoli & illorum successores. Cui innixus dicebat Pau. Corinth. 11. [Cætera cum venero disponam.] Est ergo in Ecclesia penes illius Pontifices & Prælatos auctoritas præcipiendi, & condendi leges, quibus fideles omnes in conscientia parere teneantur. Hac vtentes Apostoli Actorum 10. cum esset Antiochiæ exorta maxima dubitatio, essent ne simul cum Euangelio obseruandæ ceremoniæ veteris legis, Apostoli Hierosolymis congregati constituerunt: [visum est Spiritui sancto & nobis, nihil ultra vobis imponere oneris, nisi hæc necessaria, vt abstinatis vos ab immolatis simulachrorum, à suffocato, & sanguine, &c.] vbi D. Chryso. Hic Apostoli

stoli nouam legem condunt, nam de suffocato, & sanguine nil præcepit Christus,] neque sunt hæc iure naturæ bona vel mala.

Nec sunt hoc loco audiendi Calvinus, & Sectarij afferentes Apostolos hæc præcepisse Christianis, ne comedentes ex suffocato, vel sanguine scandalum alijs afferrent, & eo nomine legem illam vim habuisse, non quasi ab Apostolis conditam, sed quia iure naturali, & diuino tenemur vitare omnia quæ fratribus nostris scandalo esse possunt.

Est enim hæc explicatio, & textui, & communi sanctorum Patrum intelligentiæ maxime repugnans, cum Apostoli simpliciter, & absolute illud præcipiant, nulla facta mentione scandali, cuius corte meminissent, si eo tantum nomine fuissent illa vitanda, & non propter vim legis Apostolica: constat autem ex eodem contextu, propter autoritatem præcepti Apostolici illa fuisse obseruata: In fine enim eiusdem capitis habetur de B. Paulo. [Pertransiens ciuitates præcipiebat eis custodire præcepta Apostolorum, & seniorum: [Et cap. 16.] Tradebant eis custodire dogmata, quæ decreta erant ab Apostolis, & senioribus, qui erant in Hierusalem:] Vbi perpetuo sub nomine præceptorum, & legum quas constituerant Apostoli & seniores, non sub titulo vitandi scandala, & eodem omnino nomine obseruabantur in primitiua Ecclesia, vt præcepta, & leges Apostolicae, vt docent Tertulian. in Appollogetico c. 9. Origenes lib. 8. contra Celsum. Cyrillus Cathedesi 4. D. Augustinus Epistola 154. quæ est ad Publicolam.

Quarto Apostolus 1. Timo. 3. legem statuit ne bigami ordinentur, quod certe nullo iure naturali aut diuino prohibitum erat, legem vero illam Pauli cum positiua tantum sit, & Ecclesiastica, obligare in conscientia patet, tum ex vsu Ecclesiæ, quæ nunquam causa est bigamos ordinare: tum ex Concilio Carthagin. 4. cano. 69. vbi Episcopus, qui scilicet bigamum ordinauerit, priuatur autoritate ordinandi in posterum, quæ pœna a deo graui non puniretur, nisi lex illa in conscientia, & sub mortali obligaret.

Neq; autoritatem hanc in his tantum habent, ad quæ iam alijs iure aliquo diuino, vel naturali tenebamur, sed in his etiam, quæ cum vel indifferentia sint secundum se, vel saltem non præcepta, videntes prælati Ecclesiæ ad bonos mores, & vtilitatem spiritualem populi Christiani plurimum facere, sua lege illa præcipiunt.

Hæc fuit semper omnium fidelium consensus, hæc sanctorum Patrum doctriua: Clementis Romani Episto. 1. decretali in primo tom. Concil. Hieronym. in Epist. ad Marcellam de erroribus Montani. Chrysost. hom. 2. in Genesim, & 6. ad populum Antiochænum. D. Augustin. in Psalm. 70. & ceterorum omnium. Quæ exemplo peculiaris alicuius legis Ecclesiasticæ confirmare Possumus. Ieiunia enim Ecclesiæ nullo iure naturali aut diuino præscribuntur, eo tamen ipso quo ab Apostolis, & Ecclesia præcepta sunt, obligant sub mortali, vt D. Augustinus sermone 62. de tempore. Ambrosius sermone 25. Leo primus sermone 3. de ieiunio decimi mensis. Basilii oratione 2. de ieiunio. Et plerique sanctorum Patrum apertissime docent. Quo nomine D. Epiphanius hæresi 75. & D. Augustinus hæresi 63. Aerium existimentem ieiunia Ecclesiæ non obligare iustos, iuxta illud Pauli, [iusto non est lex posita:] hæresis damnant, Quia leges Ecclesiæ autoritate à Deo & Christo seruatore accepta conditæ, obligant omnes fideles sub mortali, vel veniali, prout Prælati ipsi pro rei grauitate, & necessitate constituerint.

Deniq; in Ecclesia catholica hanc autoritatem

reperiri à Christo seruatore nostro illi relictam, est definitio eiusdem Ecclesiæ, cui absq; hæresi nullus aduersari potest. Sic enim est definitum in Concilio Calcedon. Actio. 25. quod est vnum ex illis quatuor, quæ D. Gregorius affirmabat se venerari tanquam sancta quatuor Euangelia. In Concilio Romano sub Hilario. 1. Cano. 1. & à B. Damaso in celebri illo canone Violatores, 25. q. 1. In 6. Synodo Generali Actio. 4. & in octaua Synodo actio. 1. In Conc. Tolet. 3. Cano. 1. Et deinde in Concilio Viennensi, vt refertur in Clementina. Ad nostrum de hæreticis. In Constantiensi sub Martino 5. Sess. 8. In Florentino sub Eugenio 4. in vniõne Armenorum. Demum nostro seculo à Leone 10. in Bulla contra Lutherum quæ incipit: Exurge Domine iudica causam tuam, &c. & in Concil. Trid. Sess. 8. cano. 20. Qui plura desiderat legat Alphonsum de Castro lib. 1. de lege pœnali cap. 4. Soro lib. 1. de iustitia quæst. 6. art. 4. Belarmin. tom. 1. contro. 3. lib. 4. c. 6. & sequen. Gregorium de Valen. in 1. 2. D. Tho. disp. 7. q. 5. puncto. 2. & in suis controuersis, in lib. de potestate legis humanæ cap. 2. & alios recentiores qui hac nostra tempestate scripserunt eruditissime contra Lutherum, Calvinum, Kemnium & alia portenta hæreticorum nostri temporis. Sed dicta in hac parte sufficiant, vt intelligamus leges Ecclesiæ obligare in conscientia, & sub mortali, non solum illis trib. modis adductis ab Azipelqueta, verum etiam cum materia grauis est, iuxta ea quæ statim subiiciemus.

10. Obseruemus secundo non esse hic quæstionem. An leges humanæ obligent cum discrimine vitæ, esto obligent in conscientia. Quidquid enim Cæcilianus asserat 1. 2. quæst. 98. art. 4. nisi materia circa quam lex humana versatur, alijs ex se postulet, vt pro illa vita exponatur, non tenemur leges humanas cum discrimine vitæ obseruare. Etenim si lex præcipiat aliquid pertinens ad bonum commune, propter quod debeat vita exponi, aut pertinens ad religionem, vel fidem, pro quibus etiam vita exponenda sit, exponenda tunc quidem est pro bono illo communi, vel religione, aut fide, non tamen, quia leges humanæ, vt tales obligent cum discrimine vitæ, vt optime Syluester verbo metus nu. 7. Soro lib. 1. de iust. quæst. 6. ar. 6. & communiter DD. docent.

Vnde quod dicitur in cap. Sacris. De his quæ vi metus ve causa fiunt, communicantem cum excommunicato peccare morta. etiam si ex graui metu cum illo communicet, & incurtere excommunicationem, quia propter nullum metum est peccatum mortale committendum Interpretatur & recte Syluest. loco citato, de excommunicatione, quæ sit scandalosa, aut de communicante in eodem crimine & delicto, propter quod alter excommunicatus est. Etenim cum vitare scandalum sit iuris naturalis & diuini, abstinere etiam à peccato mortali omni iure teneamur, propterea ob nullum metum est communicandum cum excommunicato, vbi scandalum est, neque communicandum cum illo in eodem delicto, cum sint hæc contra ius naturæ & diuinum. Vnde tenemur legem istam Ecclesiæ & cum discrimine vitæ in huiusmodi euentibus obseruare, non ratione legis humanæ Ecclesiasticæ, sed quia prohibet lex ista sub censura, ea quæ iam naturali & diuino iure erant omnino prohibita. Eadem ratione quod nec ob periculum vitæ liceat contrahere in gradu ab Ecclesia prohibito, non ex eo prouenit, quod lex Ecclesiæ cum discrimine vitæ sit seruanda, sed quia iure naturali & diuino matrimonium non est, nisi inter eos qui habiles sunt ad contrahendum, adeo vt si sine dispensatione contraheret, in fornicatione,

existerent, vel adulterio, non in matrimonio.

12. Obseruemus tertio leges ciuiles imponētes trāgressoribus penam capitis omnium DD. consensu obligare, eo ipso quo talem penam continent, sub mortali. Nec aliquis est qui oppositum doceat pręter Aspilquetam, quem nullus in hac parte sequitur pręter Gregorium de Valen. vt paulo ante retulimus. Probatur hęc communis sententia apertissime. Primo, quia iure naturali, & diuino Deut. 25. [Juxta mensuram delicti debet esse, & plagarum modus.] Pęna autem, & plaga omnium grauissima quam potestas secularis inferre potest, est mors; hanc ergo si iuste lex inferat, necessario debet inferre non pro culpa leui, & veniali, sed pro mortali & grauissima, aliter esset iniusta talis lex, & aperte repugnans rectę rationi, & iuri naturali ac diuino.

Secundo, eo ipso quo legislator talem penam imponit, explicite indicat se velle obligare subditum illa lege, quantum ipse potest, & secundum omnem, & totam auctoritatem quam habet, factentur autem DD. omnes & inter eos ipsemet Gregorius leges humanas iustas obligare in conscientia sub mortali, quantum est ex genere suo, quibus lex naturalis, & diuina dicant esse obtemperandū, additq; sed lex naturalis, & diuina hoc non dicant de omnibus legibus humanis, sed de illis solum, quę a tota legislatoris auctoritate proficiuntur, eaq; nituntur: id est quę obligant quantum possunt, vbi vero pęna capitis aut alia grauissima imponitur, vti Principes seculares tota sua auctoritate docuit Christus, cum de illis dixerit ad id tantum omnem potestatem illorum se extendere, vt occidant corpus. Vbi ergo huiusmodi pęnas imponunt, obligant sub mortali.

Tertio. Ex eodem Nauarro, & omnibus Doctoribus, vna ex causis ob quas excommunicatio maior non potest ferri, nisi pro mortali, & eo ipso quo fertur, indicat inobedientiam pro qua fertur esse mortalem, est, quia excommunicatio est pęna grauissima, & maximum supplicium, quo potest Ecclesia rebellem afficere, ac vt dicunt vltimus gladius, vel vltima arma Ecclesię: sed maximum supplicium, & grauissima pęna, vltimusq; gladius potestatis secularis est pęna capitis, ergo quando hęc infertur lege iusta, lex illa sub Mort. obligat. Conf. ex D. August. qui lib. 21. de Ciuitate Dei cap. 1. ait. [Quod est de hac ciuitate terrena, & mortali, homines supplicio primę mortis corporalis auferre: hoc est de illa ciuitate immortalis, & cęlesti homines supplicio secundę mortis id est æternę, & spiritualis tollere.] Sed hęc mors non infertur a Deo nisi pro culpa mortali, ergo neque ista corporis, lege iusta inferretur ab homine, nisi pro culpa etiam mortali.

Quarto. Deus ipse qui Dominus est vitę & mortis, in veteri lege in qua varię sunt leges imponentes pęnam capitis, nunquam illam imponit, nisi pro culpa mortali, adeo, vt sit optima hęc consequentia in Veteri Testamento, huic delicto imponitur a Deo pęna capitis, ergo est mortale, vt docent copiose Scotus in 4. dist. 1. quęst. 6. & Castro loc. citat. cap. 8. constantq; aperte legentibus illas leges, maxime. Exodi 22. Leuit. 20. Deut. 19. Ergo multo minus potestas secularis, quę vt vidimus non habet dominium vitę suorum ciuium, poterit eos lege iusta pęna capitis punire, nisi pro culpa grauissima, & mortali.

Deniq; Paul. Rom. 1. Gentilium peccata eo nomine grauiter reprehendit, quod ea passim, & turpiter perpetrarent, quę rectę rationi, & legi naturali aduersabantur, & quę morte ac vltimo supplicio digna erant: & in vtroq; grauem fuisse eo-

rum cęcitatem, & ignorantiam, quod traditi in pęnam suorum scelerum in reprobum sensum, grauissima crimina commiserint putantes se in illis non delinquere, & in super non intellexerint. [Talia agentes dignos esse morte.] Ex quo sequitur perpetuum exilium, confiscationem bonorum, tritemes, infamiam, & alias grauissimas pęnas etiam pecuniarias, in aliqua lege appositas, eo ipso ostendere transgressionem illarum legum non esse venialem tantum, sed mortalem: quia tales etiam pęnas sine vlla culpa, aut pro leui inferre non esset prudentis, & iusti legislatoris, cum iure naturali, & diuino. [Secundum mensuram delicti debeat esse & plagarum modus.] Quę omnia accuratę, & erudite expendens Belarminus tom. 5. Controuersia 5. lib. 3. cap. 11. ait. [Quomodo igitur possunt Principes damnare ad mortem, eos qui leges suas prauaricantur. Si illi nihil peccauerunt? si culpam in conscientia non contraxerunt?]

Obseruemus vltimo ex D. Tho. infra quęst. 108. art. 4. pęnam quę proprię pęna est, & supplicium, ac vindicta, & culpam, adeo esse ad inuicem, & inter se relata, vt nullo modo habeat locum pęna, & punitio, vbi non existit culpa: ita vt sit pęna proprius ipsius culpę effectus: Rationemq; optimam reddit, quoniam pęne proprium est reparare iustitię æqualitatem, ita vt qui peccando nimis suę voluntati indulsit pęnam nolens patiatur.

Conueniunt in hac parte, non solum omnes discipuli D. Thom. & communis Theologorum schola, verumetiam, & ipse Gerson lib. cit. loc. 1. vbi ait. [Pęnam & culpam sicut punitioem, & peccatum dici correlatiue.] Fateturq; ipsemet D. Nauarrus loco citato communiter ita se habere. Estq; expressa D. Augustini sententia lib. v. Retrac. c. 9. Vbi ait: [Omnis pęna si iusta est, peccati pęna est, & supplicium nominatur; si autem iniusta, & pęna iniusta aliquo dominante homine imposita est.] Et concludit. [Relinquitur ergo, vt hęc pęna iusta de damnatione hominis veniat.] Et lib. 4. de ciuit. Dei cap. 3. [Iustus] inquit, [quidquid malorum ab iniquis arrogatur, non est pęna, quia non est pęna criminis, sed virtutis examen.] Multisq; locis maxime Epistola 105. [Docet Deum ipsum tunc iniustum si quemquam damnaret innoxium.]

Quę de causa ex communi DD. sententia irregularitas quę contrahitur sine culpa, ex sola indecentia, vt in iudice, qui iuste reum condemnauit, & in bigamo, non est dicenda pęna, sed inhabilitas tantum: Estq; hoc ad eodē, verum vt sit iam velut axioma inter Theologos celebris illa D. Augustini sententia: [Deus non prius est vltor quam aliquis sit peccator.]

Ex quo sequitur, leges etiam purę penales, si grauem pęnam imponant, interpretatiue pręsupponere culpam. Possunt quidem ita se habere, vt nihil pręcipiant, vel prohibeant ex vi verborum, quę fiet vt similiter ex vi verborum expresse, & explicite non obligent ad culpam: at eo ipso quo pęnam grauem aliquid facienti, vel omittenti imponunt, innunt aperte, culpam esse illud facere, vel omittere. Vt optime docent Syluest. in verbo Inobedientia, circa finem, & Soto lib. 1. de iustitia quęst. 7. art. 5.

Probaturque ratione Syluestri. Nullus iuste apponit pęnam aliquid facienti, vel omittenti, nisi quia ita vult illud fieri aut omitti, vt oppositum, agens male agat, & culpam incurrat, aliter enim inique pęnam illam imponeret, cum hęc sint relata necessario culpa, & pęna, ergo lex purę penalis, etiam si nihil aliud habeat, quam imponere pęnam aliquid facienti, vel omittenti, eo ipso tacitę, & implicitę affirmat illud facere, vel omittere culpam

pam esse. Sic enim ratio Syluestri proponenda est, & habet maximam vim: Quod dico propter Alphonsum de Castro, qui lib. 1. de lege pœnali cap. 9. hoc argumentum Syluestri sic proponit. Nullus apponit pœnam statuto, nisi quia vult aliquid fieri, vel omitti, ergo sic volendo obligat ad aliquid faciendum, vel omittendum, vnde sequitur, vt illud faciens, vel omittens peccet, & culpam committat. Quam rationem sic propositam impugnat Castro, vt debilem, nec bene inferentem, quia quæ Deus in Euangelio, & multi prælati in suis constitutionibus proponunt, vt concilia, volunt quidem illa fieri, aliter non illa consulerent, vt Pau. qui cum de virginitate consilium de disse, ait deinde velle omnes sicut ipsum esse, id est virginem, at omittens consilia non peccat, nec culpam aliquam, vel venialem committit. Vnde infert Castro Syluestrum non intellexisse Henricum, cum hic tantum asserat leges pure pœnales ex vi verborum non inducere culpam, sed ex intentione tantum legislatoris posse aliquando obligare ad eam, aliquando vero non.

Sed pace quod dixerim huius authoris alioquin eruditissimi: quamuis Syluester non sit probandus in eo, quod distinctionem illam Henrici in legem pœnalem mistam, & pure pœnalem irrideat, nihilominus negandum non est legem etiam pure pœnalem, eo ipso quo pœnam imponit, insinuare culpam, & ad eam implicitè, & interpretatiuè obligare, & rationem Syluestri cum procedat de lege pœnali, attenda materia circa quam versatur, necessario concludere si rectè intelligatur, & proponatur: Proponenda enim est eo modo quo à nobis est hic proposita, vt nullus apponat pœnam statuto, nisi quia id quod præcipit, vel prohibet tali statuto pœnali, sic præcipiat, vel prohibeat, vt oppositum iudicet malum: quia aliter lex illa, vel statutum iniquum esset, cum punirent immunem ab omni culpa, quo modo ratione Syluestri intellecta, sicut intelligenda est, imbecille est argumentum Castri contra Syluestrum. Quia quæ Deus vel Paulus, vel aliqui prælati proponunt, vt consilia, sub nulla pœna proponunt, & ita, licet ea fieri velint, non tamen præcipiunt: at quando legislator apponit pœnam, cum pœna, & culpa sint relata eo modo quo diximus, iniquus profecto esset legislator, qui assignaret pœnam vbi nulla esset culpa. Quamuis possit legislator non habere animum obligandi ad culpam mortalem, illudque exprimere, vt in constitutionibus multarum religionum videmus. Quo casu, lex in qua legislator ita suam mentem exprimit, non obligabit ad mortale, licet ad aliquam culpam saltem venialem, quia omnis lex quæ pœnam imponit, eo ipso obligat ad aliquam culpam.

Quod nec Henricus negauit, quin potius ostendit hac efficacia ratione, quam eiusdem verbis proponam sic enim habet: [In omni statuto pœnali principalis intentio statuentis non attendit ad pœnam, hoc enim tyrannidis esset, & crudelitatis, sed attendit ad alicuius operis virtutis obseruantiam: ad quam vt legi subiectos fortius astringat, pœnam adiungit. Transgredi autem opus virtutis, vel legis obseruantiam, quam in statuto quoque pœnali legislator præcipue intendit, & cui pœnam ipsam secundaria intentione annectit, non potest esse quin culpabile sit. Dicendum est igitur, quod non est aliquod statutum pœnale, quin etiam aliquo modo transgressores obliget ad culpam:] Ex quo loco patet aperte, Henricum, licet doceat quod verum est, leges pure pœnales ex vi verborum non obligare ad culpam expressè, & explicitè, docere nihilominus ipsum implicitè, & interpretatiuè, eo ipso quo assignant pœnam aliquid facienti, vel

omittenti, insinuare ipsas illud facere, vel omitere culpam esse. Vnde licet leges pœnales mistæ, & pure pœnales in eo differant, quod illæ explicitè contineant præceptum ad quod obligant sub culpa, & pœnam à transgressore luendam, pure autem pœnales explicitè, & ex vi verborum tantum assignent pœnam, conueniunt tamen omnes in eo, quod illam pœnam necessario assignant pro aliqua culpa, aliter reuera essent iniustæ. In quo sensu accipiendum etiam est quod, ait Castro loco citato lib. 1. cap. 9. legem pure pœnalem non obligare ad culpam, intelligendum est expressè, & ex vi verborum; quia si intelligat nec præsupponere, nec insinuare culpam, audiendus non est, vt ex dictis patet, nec habent vim illius argumenta in tali sensu, vt legenti patebit.

His positis sit prima Conclusio. [Error profecto est negare reperiri in Repub. Ciuili authoritatem, quia possit condere leges, quæ obligent in foro conscientiæ.

Probat illud D. Thom. 1. 2. quæst. 96. artic. 1. & 5. Quia cum vis legis humanæ proficiatur ab auctoritate humana, illiusque sit velut organum quoddam, & instrumentum ad gubernandum, sicut auctoritati humanæ iusta, & honesta præcipienti tenentur subditi in foro animæ obedire, iuxta illud Paul. Roman. 13. [Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit,] ita quoque habet auctoritas humana facultatem, & vim, ad condendas leges honestas, & iustas, quæ subditos obligent in foro animæ. Quod apertissime docuit B. Paul. ad Titum. 3. [Admone illos Principibus subditos esse, dicto obedire.

Secundo. Quod lex naturalis, & diuina quin, & æterna dicant esse faciendum, hoc necessario est in conscientia faciendum, ita vt si res fuerit grauis, obliget etiam ex suo genere sub mortali, sed quando lex Ciuilis honesta est, & iusta, respiciensque bonum commune, (cuiusmodi leges possunt à Principibus ferri, cum illis incumbat bono suæ Reipub. prospicere:) lex naturalis, & diuina atque æterna dicant huiusmodi legibus esse parendum. Est ergo, in Principibus, & Repub. Ciuili auctoritas ad condendas leges quæ in conscientia obligent subditos. Quod vero tam à potestate Ciuili quam Ecclesiastica possit confici lex quæ tam ex parte legislatoris, quam ex parte materiæ, formæ, & finis & aliarum conditionum quæ requiruntur ad iustam legem, iusta sit, honesta, & bono communi maxime necessaria, docent illud euidenter D. Thom. loc. cit. art. 4. & experientia ipsa in omnibus legibus, tam Ecclesiasticis quam Ciuilibus, quas fideles, & periti iustas censent. Quod autem lex naturalis diuina, & æterna dicant iustæ legi superioris esse obtemperandum, facile etiam probatur: Nam quod ad naturalem atinet, principium est lumine naturali per se notum: [Parendum esse præcepto superioris:] Id enim est superiorem habere auctoritatem in alios. Quod ad diuinam spectat docent verba illa sæpe citata Prouerb. 8. [Per me Rege regnant, per me Principes Imperant, & legum conditores iusta decernunt.] Quod ius diuinum explicatur abunde B. Paul. Rom. 13. dicens. [Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo: quæ autem sunt à Deo, ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,] & B. Petrus 1. Epist. cap. 2. [Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter dominum, siue regi quasi præcelsenti: siue ducibus, tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero honorum: quia sic est voluntas Dei.] Et Secunda Epistola c. 2. referens

referens perditissimos homines à Deo referuatos in diem iudicij cruciandos, inter alia mala eorum hoc etiam illis tribuit. B. Perrus. [Ut dominationem contemnant.] Id est potestatem humanam, siue Ecclesiasticam, siue secularē. De quibus etiam dixit B. Iudas. [Dominationem autem spernunt, maiestatem autem blasphemant.]

Fuerunt enim tempore Apostolorum, qui pre-textu libertatis Christiana (sicut modo Lutherani) docuerunt superioribus, & magistratibus, ac eorum legibus non esse à Christianis obediendum. Referunt enim D. Hieron. in commentario ad tit. 3. & Clemens Alexandrinus lib. 3. stomatum quendam Iudæum (& tempore ipsius Christi) suadere voluisse hunc errorem, quem ab alijs deinde pseudo apostolis receperunt, tanto verborum ac sententiarum pondere refellant Beatissimi Apostoli Petrus, & Paulus, atq; Iudas, locis citatis.

2. Sicut Reipub. Ecclesiasticæ Deus tribuit omnia necessaria in ordine ad suum finem, ita & civili, quia defuisset alioquin diuina prouidentia hominibus in necessarijs, vnde sicut in Ecclesiastica est potestas ad se ipsam gubernandam, & constituendas leges iustas, & necessarias fini spirituali, præter eas quas Christus instituit in Euangelio, pro varietate locorum, & temporum similiter Respub. civilis habet potestatem se ipsam recte gubernandi, & constituendi leges iustas, & necessarias paci, & tranquillitati ipsius, præter eas quas ius naturale aut diuinum proponunt, pro vt prudentia dictauerit pro varietate temporum, & locorum, esset autem potestas hæc inutilis profecto, & nulla, nisi subditi tenerentur in conscientia iustis legib. Principum, & Magistratum obedire, ergo potest Respub. in ordine ad bonum consistere, & suum finem, condere leges civiles quæ obligent subditos in conscientia, aliter neganda esset profecto perfectio, & sufficientia diuinæ prouidentia circa res humanas.

4. Ex Aristot. 5. Ethic. cap. 7. ius civile circa illa potissime versatur, quæ non sunt à iure naturali, vel diuino, sed sunt indifferentia, possuntq; bene, vel male fieri, propter quod dixit: [Iustum legale antequam sit per legem statutum, parum referre.] id est indifferens esse. [At postquam lege statutum est, multum referre.] an fiat. Quæ verba explicas. D. Thom. supra quaest. 96. art. 1. ait. [Ius posituum locum habet, vbi quantum ad ius naturale nihil differt verum sic vel aliter fiat.] Vnde ex Arist. & D. Thom. circa indifferentia, circa quæ ius naturale, aut diuinum nihil disponit, cum possint illa pro varietate temporum, vel prouinciarum bene, aut male fieri, habet locum ius humanum constituendi leges, quibus in ordine ad bonum commune præcipiatur, quid fieri debeat, vel non fieri, hoc autem ius nullum esset, si ea tantum possent leges humanæ præcipere, quæ iam sunt à iure naturali, vel diuino, ergo in Repub. est potestas ad condendas leges suo fini vtiles, quamuis circa talia ius naturæ, vel diuinum, nihil præscribant. Et conf. ex omnium DD. consensu. Quæ mala sunt, quædam sunt prohibita quia mala, alia vero mala quia prohibita, at quæ prohibentur iure naturali, aut diuino communiter sunt ex se mala; & ideo prohibita: quæ vero iuræ humano, mala quia prohibita, ergo potest ius humanum etiam civile, quod alias neque præceptum, erat neque prohibitum, sed indifferens, sua prohibitione reddere malum: tenebunturque omnino ciues ab eo abstinere, vt malo, & iniquo.

5. D. Thom. qui in rebus grauib. omnia diligenter inuestigat, in re adeo graui non quaerit an Respub. possit condere leges in conscientia obligan-

tes, quasi de huiusmodi potestate Reipub. possit dubitari, sed illud tanquam certum, & indubitatum præsupponens, solum quaerit, an obligent de facto in foro conscientia: Nec Aspilqueta aut alius Catholicus de hoc dubitant præter Gersonem, & Almain.

Deniq; D. Paul. aperte docet in magistratibus secularibus esse potestatem ad obligandum in foro animæ, cum dicat illos non sine causa gladium portare, & posse, vt Dei vindices occidere transgressores suarum legum ciuilium; constat autem ex præcedenti notatione non posse mortem alicui inferri, nisi pro culpa mortali, & graui.

Ex quibus patet impium, falsum esse quod docet Soto lib. 1. de Iustitia. quaest. 6. art. 8. non esse omnino certum ex se, posse Principes; & Magistratus saeculares condere leges quæ obligent in conscientia sub mortali, cum id certissimum esse debeat omnibus Catholicis, iuxta ea quæ Beatissimi Apostoli Petrus, & Paul. locis citatis nos docent.

Sequitur 2. quam falsa sit, & erronea illa doctrina Gersonis de omni lege humana, & Almaini de lege civili: quorum argumenta inferius diluemus.

15 Sequitur 3. falsam etiam esse, & plusquam temerariam opinionem quorundam Iuristarum, quos refert D. Nauarrus cap. 23. num. 55. quibus videtur subscribere, Caietanus in summa. verbo Clericus, §. Verum, & verbo Ieiunium, §. Quo ad quartum, asserentium leges humanas non habere vim nec posse per se obligare ad mortale secluso contemptu, & scandalo. Quia vel illud asseritur, quia magistratus nunquam possunt per se subditos obligare sub mortali, aut quia nunquam id velint. Asserere primum est hæreticum, contra testimonia Sacra Scriptura adeo aperta; affirmare vero secundum est temerarium, vnde enim norunt isti nunquam velle superiores, & magistratus ita obligare, cum oppositum potius in multis legibus ex grauitate materiae, circa quam feruntur, & ex penis quas transgressoribus imponunt, alijsque circumstantijs censendum sit. Denique iuxta istos qui in quadragesima alijsque Ecclesia ieiunijs non ex contemptu, sed ex intemperantia secreto, & circa scandalum carnibus vesceretur, non peccaret mortaliter, quod quam alienum sit à vera, & Catholica doctrina neminem later.

16 Secunda concl. [Leges seculares, & civiles iustæ obligant de facto, & reuera in foro etiam animæ, ad aliquam culpam.]

Probat: leges Ecclesiasticæ iustæ obligant in conscientia ad aliquam culpam, nisi legislator expresse assermet non esse animi sui obligare in eis ad culpam, vt in constitutionibus multarum religionum habetur: totaque ratio est (vt diximus) quia potestas Ecclesiastica est à Deo, & ab ipso deriuatur, quo fit, vt inobediens Prælati Ecclesiæ, eo ipso sit inobediens Deo, iuxta illud Christi. [Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit, &c.] Sed potestas civilis, & secularis ad gubernandam Remp. est quoque à Deo, quamuis diuersis rationibus, quia spiritalis est immediate ab ipso Deo, civilis vero mediante recta ratione, & lege naturali, quæ omnes homines docuit oportere omnino, vt Respub. habeat ius ad se gubernandum nihilominus tamen hæc quoque à Deo est, qui rectam rationem hominibus indidit, & iuris omnis naturalis fons est, & origo: vnde dixit Christus Pilato: [Non haberes in me potestatem nisi tibi datum esse desuper.] Constatq; abunde ex locis adductis præcedenti conclusione Prou. 8. Rom. 13. Prima Petri 2. & secunda Petri. 2. ergo inobediens legibus civilibus iustis, Deo quoque est inobediens, & consequenter obligant istæ in foro animæ ad culpam.

Videorque reuera mihi, audire B. Paulum proponentem hoc argumentum loco illo celebri. Roman. 13. quo in hac materia necessario frequenter utendum est, cum ait. [Non est potestas, nisi à Deo, itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt ipsi, sibi damnationem acquirunt. Quæ verba enarrans Theophilactus, ait. [Ne forte fideles enarrarent, nos reddis abiectos, cum simus regno cælorum ponituri, & principibus subdas, ostendit Deo esse subiectos, qui Magistratibus parent, & quod horribilius est, eos qui his minus paruerint, Deo obistere, & damnationem sibi acquirere. Et D. Anselmus in eadem verba. Hoc contra illos dicitur, qui putabant se ita debere uti libertate Christiana; ut nulli, vel honorem deferret, vel tributa redderet, vnde magnum poterat aduersus religionem Christianam scandalum nasci à Principibus sæculi, & subdit, sed qui potestati resistit, cum Deus ordinauerit, Dei ordinationi resistit, quod tam graue peccatum est, ut qui ita resistunt, sibi damnationem æternæ mortis acquirant.] Et confirmatur ex eodem loco Pauli, concludit enim post multa, agens de Principibus secularibus. [Ideo necessitate subditate non solum propter iram,] Id est ne incurrais in eorum iram, & temporalem damnationem ad pœnam. [Sed etiam propter conscientiam.] Id est ne conscientiam vestram per culpam lædatis.

Secundo. Lex humana iusta deriuatur à lege æterna Dei, per dictamen rectæ rationis, & legem naturalem, constituens in particulari illa, quæ lex æterna, & naturalis insinuant tantum in communi, iuxta illud Prouerb. 8. [Per me legum conditores iusta decernunt.] Sed agere contra legem æternam Dei est culpa, & peccatum, ut docet D. August. libr. 22. contra Faustum. cap. 27. siue immediate contra ipsammet legem Dei æternam agatur, siue mediate, violando eas, quæ ab illa deriuantur, sicut authoritatem Pontificiam, vel Regiam lædit, qui vel ipsimet Pontifici, aut Regi, vel ministris eorum resistit, ergo violare leges humanas iustas, peccatum est, & culpa, & consequenter obligant in conscientia. Vnde D. Bernar. tractatu de præcep. & disp. ait. [Siue Deus siue homo vicarius Dei mandatam quodcumq; tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, modo contraria Deo non præcipiat homo.]

Tertio. Leges iustæ, aut præcipiunt actus virtutis, aut prohibent actus vitiosos, aut versantur circa indifferentes ordinando illos ad bonum commune, & ad bonos mores, pro ut tali loco, & tempore iuxta dictamen rectæ rationis expedierit. Quo nomine ait Aristot. 2. Retho. [Legem esse communem consensum Reipub. in bonum.] Et D. Isidor. ac D. Thom. proponunt tanquam communem DD. [Legis esse facere ciues bonos:] Cui consonat. L. 1. ff. De Legibus vocans legem. [Commune præceptum, & virorum prudentium consilium.] Quo fit, ut agere contra huiusmodi leges iustas, & bono communi necessarias, est malum morale, & repugnans præscripto rectæ rationis, at omne malum morale, & recedens à præscripto rectæ rationis peccatum est, & culpa, ut docet copiose D. Tho. 1. 2. q. 21. ergo, &c.

Quarto, hæc duo præcipere, & obedire sunt relata si superior potest præcipere, inferior tenetur obedire, & è conuerso, sed superiores possunt condere leges iustas, & necessarias bono communi, imo tenentur tales leges condere ergo, & inferiores tenentur in conscientia illas seruare. Imo esset iniquum, ut superior teneretur illas statuere, ac curare ut seruentur, subditi vero non tenerentur illas seruare, illisque obedire. Ita docebat B.

Bernar. lib. citat. de dispen. & præcep. [Superiores non suo sensu debent condere leges, sed ad lineam rectæ rationis, cum ea quæ illi iuste præcipiunt, inferiores teneantur obseruare colligitque. Si mihi regulam D. Benedicti professor meus Abbas aliquid iuxta statuta B. Basilij aut Augustini præcipiat, non est in hac re necessitas obsequendi, quia neque iuste mihi præcipere potest, nisi quæ Regula B. Benedicti continet, cum vero iuxta hanc regulam aliquid præceperit, quia quod suæ potestatis est iubet, obsequendum est illi.]

Quinto ex Aristot. 1. Polit. cap. 1. maior est auctoritas Principum, & Magistratum erga sibi subditos, quam parentum erga filios: sicut bonum commune Reipub. in quod dirigitur potestas Politica Principum multo præstantius est, & magis curandum, quam bonum priuatæ cuiusque domus, vel familiæ, in quod dirigitur potestas æconomica parentum, vnde D. Augustinus sermone 6. de verbis Domini: [Inter maiores tuos primi tibi sunt Pater, & Mater, si recte educantes, si in Christum nutriendos, audiendi in omnibus: sed quis dicit maior est eo qui te genuit? Maior est qui te creauit, generauit enim homo, creauit Deus, Maior est quoque patriæ, parentibus tuis, ita ut si quid iusserint parentes contra patriam non audiantur, & si quid iusserit Patria contra Deum non audiatur;] Sed præcepta iusta parentum obligant filios in conscientia, & sub culpa mortali aut veniali, pro qualitate rei, ut docet idem D. Augustinus in titulum Psalm. 70. dicens, [vbi hoc iubet pater quod contra Dominum non fit, sic audiendum est quo modo Deus,] Paulus Roman. 1. inter grauissima peccata gentium hoc numerat parentibus non obediens, & apertissime Deuth. 21. filium inobedientem præcipiuntur parentes ducere ad iudices, dicereque ad illos: [Filius iste noster proteruus, & contumax est, monita nostra audire contemnit, comessationibus vaccat, luxuriæ atque conuiujs, lapidibus eum obruet populus ciuitatis, & morietur.] Constat autem ex dictis pœna mortis in veteri testamento nullum vnquam punitum, nisi pro peccato mortali. Quod si quis dixerit puniri morte filium, quia luxuriæ, & conuiujs vaccabat, quæ iam erant ex se grauæ culpæ, aut quia non obediens parentibus violabat quartum præceptum decalogi, nihil horum tollit vim huius argumenti. Non primum, quia in veteri lege pro luxuria simplicis fornicationis, & conuiujs, aut gula nulli imponebatur pœna capitis, vnde in isto loco non alio nomine imponitur, nisi quia in his vitijs exercebantur contra monita parentum. Neque secundum, quia præceptum illud quartum tantum præcipit in genere, ut audiant parentes, quando vero lapidabantur, puniebantur quia in hoc, vel illo particulari monitu non obediabant eis, & ita illa priuata monita parentum obligabant eos in conscientia, quod facit ad nostrum argumentum. Consideratque maxime D. Augustinus in illum Psalm. 70. quod filij Ionadab, quibus pater præceperat, ut non biberent vinum, licet illud non esset præceptum Domini, sed patris tantum ipsorum, seruauerunt nihilominus illud intelligentes parentibus esse obediendum, & in rebus indifferentibus circa quas ius naturale, vel diuinum, nihil disponunt.

Denique si lex iusta non obligat in conscientia, lex præscriptionis non reddet tutum in conscientia, possidentem bona, quæ bona fide possidens peruenit, & superauit tempus à lege ad præscribendum præfixum, nec prior Dominus illorum bonorum, aut ipsius hæres qui post longum tempus præscriptionis intelligerent bona illa à parte rei fuisse sua, licet aliter bona fide ea possederit, teneatur

retur stare isti legi, sed possent illa tanquam vere sua secreto, & citra scandalum sibi vendicare, ac recuperare, Quod est contra communem omnium DD. sententiam.

Confirmantur hæc omnia illa celebri sententia D. Augustini in Epistola ad Bonifacium: [Qui legibus Imperatorum quæ pro Dei voluntate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium.] Et Chryso. homilia 34. in Epistolam ad Hebræos. [Malum est ubi nullus est principatus, & multarum cladum hæc res existit occasio, & confusions turbationisque est principium, & cætera.] Et paulo post: [Malum quoque est non minus, & in obedientia eorum qui reguntur à Principe. Populus enim si non obsequitur Principi, similis est populo Principem non habenti; imo etiam deterior, illi enim veniam aliquam habent, quod inordinate versantur, siquidem ordinatore carent, hi autem veniam non merentur, & cætera.] Deniq; Gelasius, ut habetur Cano. Quis, Distin. 11. ita scribit. [Quis autem leges Principum, aut regulas Patrum, aut admonitiones paternas dicat debere contemni: nisi qui impunitum sibi tantum existimet transire commissum]

87 Tertia Conclusio. [Lex humana tam Ecclesiastica quam civilis aliquid præcipiens apposita pœna, non desinit obligare ad culpam in foro conscientiæ, propterea quod in foro exteriori obliget ad pœnam.]

Imo nisi legislator alium se habere animum in ea expresserit, omnis lex quæ sub pœna aliquid præcipit, vel prohibet, eo ipso quo pœnam apponit, obligat sui transgressores ad culpam, Probatur, Lex humana siue Ecclesiastica illa sit siue civilis, modo iusta sit, proposita sine vlla pœna, ut ex præcedenti conclusione constat, obligat sui transgressores ad culpam, ergo quod simul obliget ad pœnam, non tollit prius illud quod obligat ad culpam. Hæc consequentia in qua tota difficultas consistit, probatur multipliciter.

Imprimis ex D. Isidoro lib. 5. Etymologiarum, hæc sunt quattuor officia legis præcipere, Prohibere, Permittere, ac Punire. Hoc ordine, ut Primum eorum sit præcipere honesta, & prohibere turpia. Secundum permittere indifferentia. Vltimum punire delinquentes, & premijs afficere studiosos. Quæ non solum habent hunc ordinem in actu exteriori, ut prius oporteat proponere leges quæ honesta præcipiant, & turpia prohibeant, postea vero transgressores puniant, verum etiam debet idem omnino ordo observari interius in intentione, & animo legislatoris; non enim primo, & perse instituit æquus legislator punire, quia esset tyrannus, sed primo, & per se intendit ciues suos ad honesta inducere, & à turpibus reuocare, secundo vero, quoniam iuxta celebre illud Solonis dictum, [Respub. omnis præmia, & pœna continetur,] quo ad illa efficacius observanda ciues alliciantur, pœnas proponit, & præmia, sicut in intentione cuiuscunque operantis, nisi sit omnis iudicij, & mentis expert prior est finis, & deinde media ad illum necessaria, vel vtilia. Ex qua doctrina sic arguuntur: Quando aliqua inter se dicunt ordinem, priora non tolluntur per posteriora; at tam in intentione quam in executione legis prius est præcipere honesta, & prohibere turpia, quam inferre pœnam ergo, quod in lege apposita sit pœna, non tollit, quin illud propter quod apponitur, vere præcipiatur aut prohibeatur. Præcepta autem, & prohibitiones superiorum quando iustæ sunt, obligant in conscientia ex præcedenti conclusione, ergo appositio pœnæ non tollit vim, & obligationem ad culpam.

Secundo quando aliqua sunt inter se contraria; & repugnantia, ut album & nigrum, lux & tenebræ, gratia & peccatum; tunc affirmatio vnius est necessaria negatio alterius; at quando illa non pugnant, sed sunt velut disparata, & diuersa, ut album & dulce, possunt eidem conuenire, nec vnum tollit alterum, ut in lacte, & multo magis quando sunt sibi affinia, estque alterum velut alterius effectus, ut calidum, & siccum in igne, sed culpa, & pœna non aduersantur sibi, quin potius sunt relata, quorum vnum ex altero necessario sequitur, ut constat ex vltima obseruatione posita: ergo vnum non tollit alterum, imo ex vno inferitur alterum, ut ex effectu causa: recteque & necessario sequitur, imponitur pœna, ergo pro culpa. Et confirmatur: Maior affinitas est inter culpam, & pœnam, quam inter varias, & distinctas pœnas inter se, quia vna pœna non consequitur necessario allam, obligatio autem ad pœnam in lege iusta consequitur necessario culpam: at sunt multæ leges in quibus imponuntur variæ simul pœnæ, nec aliæ alias tollunt, ut in capit. Si quis cum militibus 6. quæst. 1. committenti crimen læsæ Maiestatis, & in Cod. de hæreticis, imponuntur hæreticis variæ simul pœnæ, capitis, confiscationis bonorum: infamix, &c. quarum aliæ non tollunt alias, ergo multo minus pœna apposita in lege tollit quin illa obliget ad culpam.

Tertio. Ratio naturalis non patitur, ut quod ex sua naturali institutione ordinatur ad meliorem alii cuius rei consistentiam, & conseruationem, sit illius abolitio, & destructio, sicut negat recta ratio, ut media per se ordinata ad aliquem finem, illum destruant. Vnde illud B. Bernardi. [Quod pro charitate aut iustitia institutum est, contra charitatem, vel iustitiam militare non debet.] Pœna apposita legi ex natura sua ad hoc ordinatur, & ideo apponitur, ut lex illa perfectius, & accuratius obseruetur, ac ut intelligant subditi quantum oportet legislator illam obseruari, aliter enim leges pœnales non essent leges, & regulæ morum, sed subditorum potius laquei, & mulcipula; repugnat ergo rectæ rationi, ut quod in fauorem legis, ac ut melius obseruetur institutum est, nempe pœna, illius vim tollat, & obseruantiam destruat; quod necessario deberet sequi, si apposita pœna desineret lex obligare ad culpam.

Et confirmatur Regula, est siue doctrina Iuristarum, quam maxime commédant eruditissimus ille Emanuel Acosta in L. Gallus §. Et quid si tantum, ff. de liber. & posthum. Introducta ob alicuius utilitatem in eius læsionem conuerti non debent; Cui regulæ fauent maxime L. Ex facto in princip. ff. de vulg. & pup. L. humanitatis, §. Quia ratione. Codi. de impub. & alijs substit. alijsq; locis: at pœna apponitur legi in illius robur, & vim, ut diligentius, & melius obseruetur: non ergo tollit illius vim & obligationem, aliter cederet profecto in læsionem, & damnum legis, illamq; infirmaret.

Quod autem pœna apponatur in lege propter finem quem hic dicimus, docuit aperte D. Isidorus libr. 5. Etymolog. cap. 21. Referturq; dist. 4. Cano. Factæ sunt leges, ubi pulchre ait. [Factæ sunt leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, tutaque esset inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenaretur nocendi facultas.] Vbi vides aperte ex B. Isidoro, supplicia, & pœnas non apponi legibus, quo minus subditorum conscientias obligent, quin potius, ut earum metu humana audacia cohibeatur, & improborum libido coerceatur. Simile docet D. Augustinus Episto. 50. & 54. Minor huius argumenti constat aperte in omni lege pœnali: In prima enim lege

lege propofita Adæ, ne comederet de ligno ſcientiæ boni, & mali, cur obfecro pœnam mortis adiecit Deus? niſi vt arcerentur magis primi parentes ab illius transgreſſione: Dux qui præcipit militi ne ſtationem ſuam deſerat ſub pœna capitis, cur mortem illi minatur? niſi vt diligentius ipſius mandatum ſeruet: Similiterque in omnibus legibus, iuxta illud Poetæ. [Oderunt peccare boni virtutis amore, oderunt peccare mali formidine pœnæ.] Et Ariſto. 10. Etico. cap. 9. [Multitudo neceſſitati, potius quam rationi, & pœnæ quam honeſtati pareat.] Prouerb. 29. [Virga atque correctio tribuit ſapientiam.] Theophil. & Anſelmus in illud Pauli ad Galat. 3. [Lex propter transgreſſionem poſita eſt;] habent. [Oſtendit cur lex illa timoris, & pœnarum data ſit. Poſitaque] (Inquiunt) [eſt propter illos, qui naturalem legem transgrediebantur, vt vel timore ceſſarent illam transgredi, & paulatim erudirentur ex amore bona facere.] Eſtque definitio Concilij Lugdunenſis, vt habetur cap. Exigit. de Cenſibus. libro 6. [Exigit peruerſorum audacia, vt non ſimus ſola delictorum prohibitione contenti, ſed pœnam etiam delinquentibus, vt eius metu arceantur, imponamus.] Ita videmus in legibus tam diuinis quam humanis non imponi in omnibus eaſdem pœnas, ſed varias, & diſtinctas, alias alijs grauioribus, neque ob aliam cauſam, niſi quia culpæ quas transgreſſores illarum committunt, ſunt quoque alia alijs grauioribus, vt iuxta illud Deuteronom. 25. [Secundum meſuram delicti ſit etiam plagarum modus,] Ergo pœna non de obligat à culpa, immo magis oſtendit, quanta culpa ſit illam violare.

Quarto. Si lex pœnalis iuſta eſt, iuſte pœnam ſtatuit, pœna autem nullus iuſte afficitur, niſi pro culpa, ergo lex pœnalis, ex eo quod apponat pœnam, non deobligat à culpa, imò efficitur oſtendit eum qui tali pœna iuſte à lege afficitur culpam incurriſſe. Dico qui tali pœna iuſte à lege afficitur, quia iudex ex falſa præſumptione falſiſque teſtibus poteſt quidem afficere quandoque pœna, eum qui re vera nullam commiſit culpam, at lex ipſa quæ eſt regula iuris, nec reſpicit actus particulares, in quibus poteſt eſſe deceptio, ſed ſolum ius, & æquitatem in illis ſeruandam, nunquam imponet alicui pœnam, niſi pro culpa.

Quinto. Si pœna appoſita in lege de obligaret à culpa, aut hoc eſſet ex intentione legislatoris, aut ex vi verborum, aut ex interna ratione legis pœnalis, aut ex conditione ipſius pœnæ. Non primum, quia cum pœna, vt conſtat ſit medium vt magis obſeruetur lex, vbi legislator oppoſitum non exprimit, pœna appoſita potius oſtendit quantum optet ille, legem ſuam obſeruari, quam oppoſitum. Nec ſecundum, quia ſupponimus in lege non haberi verba quæ indicent legislatorem nolle obligare ad culpam. Nec tertium, quia ſi id conueniret legi pœnali, ex natura legis pœnalis, omnes leges pœnales deobligarent à culpa, quod eſt aperte falſum, cum tot ſint leges diuinæ, & Eccleſiaſticæ quæ grauiſſima prohibent peccata, quæ vt magis obſeruentur minantur pœnas: Nec vltimum, quia pœna cum ſit effectus conſequens culpam, non tollit illam, imo potius præſupponit, & indicat.

Poſtulat iam hic locus, cum lex humana ad culpam quidem obliget, non tamen ſemper ad mortalem videamus.

C O N T R O V E R S I A

Oſtana.

QUANDO LEX HVMANA MAXIME

ſæcularis, & ciuilis obliget in conſcientia ſub mortali?

S V M M A R I V M.

- 1 In legibus Ciuilibus non poteſt deprehendi ad quam culpam obligent, ex animo, & intentione legislatoris.
- 1 Finis proprius, & proximus legislatoris Ciuilis quis ſit?
- 2 Quid interſit, inter poteſtatem Eccleſiaſticam, & ciuilem?
- 3 Cur in Regula B. Franciſci verba præceptiua ſub mortali obligentur, in alijs vero Eccleſiaſticis non ſemper?
- 4 Leges obligare ad mortale, non poteſt ex ſola materia ſecondum ſe & ex genere ſuo, neque ex ſola pœna legi appoſita colligi.
- 5 Lex humana ciuilis quando obliget ad mortale, quando ad veniale, vnde potiſſimum ſumendum ſit?
- 5 Quæ ſit materia grauis, & quæ leuiſ?
- 6 Legem humanam prohibentem ea quæ iuſtitia, vel charitati proximi aduerſantur, obligare ſub mortali.
- 7 Leges Eccleſiaſtica obligant ſub mortali, cum aliquid in eis præcipitur, vel prohibetur in virtute ſanctæ obedientie.
- 8 Vbi grauis pœna in lege iuſta appoſita fuerit, eo ipſo cenſenda eſt obligare ſub mortali.
- 8 Quando pœna eſt grauis culpa quoque grauis erit.
- 9 Legem aliquam obligare ad mortale, communis prudentum exiſtimatio, & conſuetudo communitatis, legem illam acceptantis, & obſeruantis, indicat.
- 10 Lex aliqua, alioqui iuſta, quando non obligat ad mortale.
- 11 Non omnis transgreſſio legis ciuilis obligat ſub mortali nec etiam omnis transgreſſio præcepti Eccleſiaſtici.
- 12 Legem humanam iuſtam transgrediens agit contra legem Dei æternam, a qua deriuatur.
- 13 Obligationes, quæ ex iuramentis, votis, promiſſionibus, alijsque contractibus oriuntur, a ſola humana voluntate ſunt.
- 14 Legislator, non obligat ad pœnam æternam, ſed tantum condit leges iuſtas, vtilis, & neceſſarias bono communi.
- 15 Nomine duplicis tribulationis, non intelligi culpam, & pœnam.
- 16 Leges ciuiles iuſte, in materia graui, in ordine ad bonum commune, obligant ſub peccato mortali.

C A I E T A N V S in hac 2. 2. quæſt. 186. art. 4. & in ſumma verbo. Præceptum & D. Nauarrus cap. 23. agens de inobedientia docent, non poſſe quæſtionis huius exactam certamque cognitionem haberi, donec à Sede Apoſtolica explicatam illam habeamus, & definitam. Nihilominus assignantur à Doctoribus nonnulla ſigna, & indicia, in quibus prudenter, & optime, poſſumus deprehendere, quando lex humana & ciuilis ad mortale, vel veniale obliget. In quibus vt recto ordine progrediamur, ſeparemus prius oportet certa ab incertis.

Primum igitur illud certissimum esse debet, in legibus civilibus, non posse deprehendi ad quam culpam obligent, ex animo, & intentione legislatoris ipsius. Primum, quia nullæ fere sunt leges civiles, in quibus exprimat legislator animi sui esse, obligare transgressorem ad peccatum mortale: Neque illud habent Principes aut Magistratus seculares in usu, cum tamen, ut constat ex dictis, possint condere leges obligantes sub mortali; imo multæ earum ita obligant. Cuius rei ratio est: Primo, quia, cum legislatoris civilis proprius proximusque; finis sit bonum temporale, & civile, felixque; & tranquillitas Reipublicæ, minime vero bonum spirituale, non est sui muneris explicare ad quæ culpam intendat obligare subditos, quod est spirituale. Imo nec legislatores Ecclesiastici quibus boni spiritualis cura esse debet, soliti sunt exprimere in suis legibus, intentionem suam esse obligare ad culpam mortalem, vel venialem, sed aliunde id petitur: illis scilicet vijs quas proposuimus ex doctore Nauarro.

Secundo quia cum legislatores eo ipso quo iusta præcipiunt, obligent subditos, cum autoritas eorum deriuetur à Deo, qui ait: [Per me legum conditores iusta decernunt.] Sat fuit, ut ipsi in suis legibus præcepta, vel prohibitiones explicarent, quidque vellent fieri aut non fieri, nec oportuit eos addere intentionem eorum esse obligare ad culpam, imo supponunt illud ut certum: Dicente Paulo. [Qui potestati contradicit, Dei ordinationi resistit.] Ipsi vero suam intentionem quo ad hanc partem non exprimentibus, ad quam scilicet culpam obligent, non est profecto subditis diuinandum, & ita ex intentione eorum non est sumendum ad quam culpam lex illorum obliget.

Tertio, quia non possunt ipsi ex sua intentione sola, quod leuissimum est, præcipere sub mortali, aut quod grauissimum, sub veniali: Nam cum potestas eorum sit ordinata ad bonum commune Reipublicæ, & iustitia legis ex tali ordinatione potissime sumenda sit: ex eodem etiam ordine ad bonum commune petendum est, quando lex sub mortali, quando vero sub veniali obliget, non ex nuda intentione legislatoris. Vbi obseruandum est, hoc interesse inter Ecclesiasticam potestatem & civilem, ut recte admonet Soto lib. 1. de iustitia quæst. 6. art. 4. quod Ecclesiastici prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges condere non modo constituendo opera in specie certa virtutis aut vitij, verum etiam discernendo inter veniale, & mortale, atque adeo explicando transgressionem suæ legis mortalem esse: Sæculares vero Principes possunt quidem suis legibus constituere opera suorum ciuium in specie alicuius virtutis, aut vitij, nequeunt tamen deffinire illarum transgressionem quæ nam culpa sit, quia tale iudicium spirituale est, & ab illorum officio, & autoritate alienum: qua de causa non solent, & recte ac prudenter in suis legibus, explicare animi sui esse transgressores illarum ad culpam obligare, quamuis reuera obligent, quod ex rerum ipsarum quas præcipiunt, vel prohibent natura, alijsque; circumstantijs, iuxta regulas quas statim proponemus, petendum erit.

Certum quoque esse debet non posse illud colligi, ex solis verbis, & tenore ipsarum legum. Non enim propter ea quod verba legis præceptiua sint, vel prohibitiua, cuiusmodi sunt illa. [Præcipimus: mandamus, statuimus, Prohibemus, faciant, non fiat,] & similia, efficitur statim legem huiusmodi verba continentem obligare sub mortali,

Primo, quia (vt de omni lege loquamur) constat ex Euangelio præcepisse Christum leprosis, & infirmis quibus salutem contulerat, ne alicui dicerent, ipsi vero Christi miracula promulgantes non pecca-

runt. Constat etiam dixisse Iudæ, [Quod facis fac citius: Nec propterea præcepit illi, ut iniquitatem conceptam, & cum Principibus Synagogæ initam ac constitutam citius exqueretur.]

Secundo, hoc verbo [Præcipio] potest, uti legislator etiam Ecclesiasticus, tam ad ea præcipienda quorum transgressio erit mortalis: quæ ea quorum transgressio erit venialis tantum: potest enim legem condere qua dicat: præcipio ne quis falsum crimen fratri suo imponat, nec mētiatur. Inter quæ licet sub eodem verbo [Præcipio] proponantur, magnū est discrimen, nam prius illud non imponere falsum crimen fratri obligat omnino sub mortali: posterius vero non mentiri, sub veniali tantum, ubi mendacium in cosum fuerit, vel officiosum, cum certum sit apud omnes DD. mendacium peccatum mort. non esse, nisi nocuum fuerit, vel perniciosum.

Tertio, (quo argumento recte utitur Azpilic.) Obtinuit iam usus, ut Principes seculares in omnibus fere legibus suis vtantur communiter vocibus illis. [Queremos, y mandamos.] Perspicuum autem est non omnes leges Civiles obligare sub mortali.

Nec repugnat huic nostræ doctrinæ, quo ad leges Ecclesiasticas, ut putat Gregorius de Valencia sequutus Alphonsus de Castro lib. 1. de lege Pænali cap. 5. documento. 4. quæ habentur in Clementina illa Exiui de Paradyso. Volunt enim DD. isti in legibus quidem sæcularibus, & Civilibus, verba illa [præcipio iubeo,] & similia non statim obligare ad mortale, in Ecclesiasticis vero licet ex vi verborum, & sua genuina significatione non ita obligent, usu tamen communi illud obtinere. Quod probant quia in illa Clementina sic habet Pontif. [Nec tamen putandum est, quod Beatus Franciscus professores huius regulæ quantum ad omnia contenta in regula modicantia tria vota, seu alia in ipsa expressa, intenderit esse obligatos, quin potius aperte discreuit, quod quo ad quædam ipsorum ex vi, verb. transgressio est mortalis, & quo ad quædam alia non, cum ad quædam ipsorum verbum apponatur præcepti, vel æquipollens eidem, & quo ad aliqua alijs verbis sit contentus.] Vbi docet aperte Pontifex, quæ in regula Beati Francisci proponuntur cum verbo præceptiuo, obligare sub mortali: rationemque reddit, quasi regulam communem, verbum præceptiuum ex sua propria vi obligare sub mortali.

Sed quamuis verissimum sit verbum præceptiuum in regula B. Francisci obligare ad mortale, & quotiescunque; D. Franciscus tali verbo in ea utitur habuisse animum ita obligandi, ut ex ista Clementina aperte constat, non propterea in omnibus legibus Ecclesiasticis idem censendum est: Videmus enim in his vt recte admonuit D. Nauar. quotiescunque voluit Prælati præcepta sua sub mortali obseruari, vt vocibus illis [In meritum sanctæ obedientiæ. Sub interminatione diuini iudicij. Qui contra fecerint, in dignationem Dei, & Beat. Apostolorum Petri Pauli nouerint se incurfuros.] Et similibus, quas certe non apponerent, si sola verba [præcipimus,] vel [mandamus] sufficerent ad obligandum sub mortali. Idem ostendit communis usus Religionum, in quarum constitutionibus vtuntur etiam superiores verbis præceptiuis, in multis, quorum transgressio venialis tantum est, iuxta commune iudicium, & opinionem earundem Religionum. Extra optimum testimonium ex prudentissima regula Diui Augustini, in cuius initio ita legimus. Hæc igitur sunt quæ, vt obseruetis præcipimus in Monasterio congregati, vt vnanimis habitetis in domo, & sit vobis cor vnum, & anima vna in Deo, & non dicatis aliquid proprium, &c.] Subijcit sub eodem tenore verborum

verborum cætera quæ regula illa continet: in qua tamen perspicuum est, ea solum obligare sub mortali, quæ legi naturali, aut diuinæ, vel votis essentialibus repugnant, cætera vero, & si continentur sub illo exordio. [Hæc sunt quæ vt obseruetis præcipimus,] Non obligare sub mortali, vbi contemptus aut scandalum non interuenit. Huc accedit quod in can. Rogo 11. quæst. 3. docet Glossa illius textus, vocem illam [Rogo] designare præcepti necessitatem, & è contrario hoc verbum [mando] in Can. Guilielmi 24. quæst. 3. ex eadem glossa non significare præcepti necessitatem, sed solum exhortationem.

3 Cur autem in Regula Beati Francisci verba præceptiua sub mortali obligent, in alijs vero legibus Ecclesiasticis non semper sub mortali, sed quandoque sub veniali: ratio discriminis est, tum quia vt recte docet Magister Blasius Nauarro in suo opusculo de Vectigalib. capit. 5. B. Franciscus instituens arctissimam regulam, constituensque suos religiosos in compendiosa quadam via ad statum perfectionis assequendum, voluit quotiescunque verbis præceptiuis vteretur, obligare suæ Regulæ professores ad mortale: Licet verba ista ex sua germana significatione non ita obligent. Tunc etiam, quia religiosi Franciscani cum professionem emittunt, non solum vouent obseruare tria illa vota quæ ad religionis essentiam pertinent, verum etiam quæ Diuus Franciscus in Regula præcipit: Quo fit, vt cum ita voueant, quæcunque in regula B. Francisci habent verbum præceptiui, ex vi verbi obligant sub mortali: cum professores istius regulæ sicut vouent obedientiam, castitatem, & paupertatem, ita quoque & regulæ illius obseruationem. Quod non ita accidit in Religione D. Augustini B. Dominici, & similibus, quorum professores non vouent regulæ obseruationem, sed tria illa vota essentialia obseruanda secundum regulam B. Augustini.

Ex his sequitur non esse verum quod vult Abbas in capit. Vestra. numero primo versic. secundo nota. De cohabitatione cleric. & mulie. leges datas per verbum imperatiuum æquipollere præcepto, cum consilia, quoque dentur in Euangelio per Imperatiuum. [Si quis te angariauerit.] Et verbum [oportet] quod æquipollet imperatiuo, dicat quidem aliquando necessitatem præcepti, vt in c. 1. de præscrip. lib. 6. aliquando vero congruentiam tantum, & honestatem, vt 25. quæst. 1. can. primo. Vnde non æquipollet semper verbis præceptiuis, vt voluit Medina C. de penitentia tractatu de ieiunio.

4 Tertio certum etiam esse debet, neque colligi posse quod hic inquirimus ex sola materia secundum se, & ex genere suo, neque ex sola pœna legi apposita. Ex sola materia secundum se perspicuum est, cum ius positium quandoque inuoluet peccata pœniat excommunicatione, quod non facit ob maius, maius enim peccatum est blasphemia percussione sacerdotis, at percipientem clericum excommunicatione maiori punit, minime vero blasphemum. Idem videmus in pœnis. Interdictum enim, & suspensio, quæ pœna reuera Ecclesiasticæ sunt, nonnunquam pro solo veniali incurruntur, nonnunquam etiam sine vilo peccato: interdicitur enim locus quandoque iudice seculari, suum munus iuste exercente, manetque; suspensus qui ante debitam ætatem sacris initiatus est, existimans omnino, & bona fide se ad debitam ætatem peruenisse.

Ne igitur in re adeo difficili allucinemur constituuntur à DD. communiter hæc regulæ.

5 Prima est. Quando lex humana Ciuilis (nam de hac potissime hic loquimur) obliget ad mortale, quando ad veniale potissime sumendum est ex gra-

Tomus Secundus.

uitate materiæ circa quam fertur: Vbi illud est prius obseruandum, materiam grauem nõ appellari hoc loco quia peccatum mortale sit, cum sint multa quæ intrinsecè peccata mortalia sunt, quæ tamen lex nõ punit, vt simplex fornicatio: alia vero quæ natura sua peccata non sunt sed indifferentia, puniuntur nihilominus grauius, vt extrahere equos è regno. Dicitur ergo, quatenus præfens institutum postulat, materia grauis, in ordine ad bonum commune, idque duobus potissime modis. Primo quando versatur lex circa ea quæ bono communi necessaria sunt, vel maxime vtilia iudicio prudentum, vt quando charitas est annonæ materia grauis censenda est, non extrahere frumentum à Regno, quando imminet hostium inimicorumque periculum non transferre equos in aliam prouinciam, neque arma, vel metalla ex quibus instrumenta bellica confici possunt. Hæc & similia quiuis prudens iudicabit grauia esse in ordine ad bonum commune Reipublic. vel simpliciter, vel saltim tali tempore. Secundo ad grauem etiam materiam pertinent quæ charitati proximi aduersantur cum aliqua Reipub. perturbatione. Postulat enim maximè bonum commune Reipublic. vt illa in pace, & tranquillitate contineatur, vt ciues ab his quæ iustitiæ, & charitati suorum conciuuium repugnant, abstineant omnino: Quin & legis humanæ, totiusque authoritatis Ciuilis hic est potissimus scopus, præcipuusque finis, tranquillitas, & paccatus temporalis Reipub. status, politicaque ciuium pax, & concordia. Ex hoc igitur ordine ad commune Reipub. bonum grauitas, vel leuitas materiæ in legibus humanis desumenda est.

Quo posito probatur iam aperte hæc prima Regula à nobis constituta. Lex humana iusta, etiam Ciuilis, siue præceptiua solum sit, siue pœnalis, vt ex dictis constat, obligat sui transgressorem ad aliquam culpam, ad quam autem obliget, in secularibus & Ciuilibus non potest sumi ex intentione legislatoris, neque ex verbis ipsius legis, quia Principes, & Magistratus seculares non solent in legibus suis apponere verba quibus expriment animi sui esse obligare ad hanc, vel illam culpam, erit ergo sumendum, vel ex materia circa quam versabitur, vel ex pœna in ea apposita iuxta prudentum arbitrium, alia enim via occurrere non potest. Vbi autem materia legis in ordine ad bonum commune Reipub. grauis est, quia illi omnino necessaria, vel maxime utilis, qui tali legi non obediunt, censentur à prudentibus, plurimum suæ Reipub. nocere, & eo ipso grauius delinquere: lex ergo Ciuilis vbi materia ita grauis est respectu boni communis, obligabit sub mortali. Et confirmatur, quando materia ita grauis est, & contra bonum commune, vel omnino, & absolute, vel saltim tali loco, & tempore, qui legem illam transgreditur, agit profecto non modo contra obedientiam in reb. grauib. superioribus debitam, verum etiam contra charitatem, & iustitiam legalem, qua bonum commune omni priuato, & proprio præferendum est, quis ergo negare potest leges Ciuiles iustas in materia graui obligare sub mortali?

Secundo leges iustæ Principum, & Magistratum non minus obligant subditos (vt vidimus ex D. Augustino,) quam mandata iusta parentum, imo maiori iure & vinculo; at præcepta iusta parentum in re graui obligant (vt ex dictis etiam constat) sub mortali, ergo & leges iustæ Ciuiles quæ circa aliquam materiam grauem feruntur.

Denique reptehenduntur acriter, & merito ab omnibus DD. superiores & prælati, qui circa res leues præcipiunt aliquid aut sub censura, aut in meritum obedientiæ, vel aliquo alio modo obli-

D 2 gante

gante ad mortale. Ita Castro lib. de lege pœnali c. 3. post secundum documentum Syluester verbo obedientia q. 8. Nauarr. cap. 23. num. 36. & ceteri. Quorum omnium hæc est ratio, quia leges humanæ, vt sint prudentes, & iustæ, & in quibus legislator non abutatur sua potestate, debent obligare pro ratione, & qualitate materiæ, ita vt in materia graui obligent sub mortali, in leui sub veniali. Et conf. lex humana iusta cum deriuetur à lege æterna, & ab autoritate diuina, debet vestigijs illius quantum potest hære, formamq; legum diuinarum, quantum poterit imitari: at lex diuina quæ & sub mortali, & sub veniali obligare potest, quando hoc vel illo modo obliget sumitur ex materia, vt in lege & præcepto non mentiendi; mendacium enim iocosum, vel officiosum quia materia leuis est censetur veniale, nociuū vero mort. quia est materia grauis. Ergo similiter in legibus humanis, vbi materia grauis erit in ordine ad bonū, quod est proprium obiectum legis humanæ, obligabunt sub mortali, vbi vero leuis existet obligabunt sub veniali tantum.

6 Ex qua Regula sequitur. Primo legem humanam prohibentem ea quæ iustitiæ, vel charitati proximi aduersantur, obligare sub mortali. Quia cum conciuibus æquitatem, & charitatem seruare maxime conducit ad bonum commune, & peccatum Reipub. statum. Vnde si eo tempore quo ciuitas graui frumenti inopia laborat, lege à Principe vel Magistratibus lata, prohibetur ne frumenta extra Reipub. alio deferantur, certissimum esse debet huius legis præceptum obligare sub mortali, cum illius transgressio adeo aduersetur bono communi. Sequitur secundo præcepta superiorum circa res in differentes, ex aliqua tamen circumstantia maxime necessarias, vel vtilis saluti subditorum, obligare etiam sub mortali: quia ex circumstantia illa ad grauem materiam pertinent: vt si rem indifferentem superior præcipiat, quæ ex circumstantia subdito cui præcipitur plurimum conducit, ne in peccatum aliquod incidat.

7 Secunda Regula est, proprie pertinens ad leges Ecclesiasticas, obligare illas sub mort. cum aliquid in eis præcipitur, vel prohibetur in virtute sanctæ obedientiæ, vel sub obsecratione diuini iudicij, vel sub indignatione Beatorum Apostolorum Petri, & Pauli, vel similib. verbis: Est enim communis doctrina, & vsus ita obtinuit, vt hæc verba indicent intentionem superioris esse obligare sub mortali, vt docet recte Nauarr. c. 23. nu. 52. Intelligenda autem hæc regula est, vbi lex voces istas habens, circa res graues versatur, quia si res leues sint, tam in ordine ad bonum commune, quam ad priuatum bonū subditorum, tales leges et si vocib. illis vtantur, sub mortali non obligabunt. Quia hæc obligatio non pendet ex sola, & libera intentione, & voluntate legislatoris, sed ex intentione, & mente eius iuxta regulam rectæ rationis, à qua maxime alienum est, leuia & quæ nullius fere sunt momenti sub mortali præcipere. Est enim tam superiorib. Ecclesiasticis, quàm Principibus, & Magistratibus sæcularibus data potestas in ædificationem, non ad destructionem, & damnū subditorum: esset autem maximum illorum nocuum, si quascunq; superiorum leges, & de reb. leuissimis latas deberent sub mortali obseruare. Consideranda enim (vt ait B. Bernardus in lib. de dispensatio. & præcepto) est præcepti aut legis vis ex dignitate potius rei, quæ præcipitur, quam ex intentione mandantis; non enim prælati pro suo sensu, aut pro suæ voluntatis arbitrio possunt legib. suis vim tribuere obligandi, nunc ad mortale, nunc ad veniale, sed id quod maioris est momenti grauiorib; necessitatis, illud magis cupiant, vt obseruetur.

8 Tertia Regula sumitur ex adiunctione alicuius

pœnæ appositæ legi. Vbi enim grauis pœna in lege iusta appositæ fuerit, eo ipso censenda est obligare sub mortali, quia aliter iniqua esset lex (vt supra diximus) quæ pro re leui graui pœna illius transgressorem puniret.

Confirmaturque. Quia si iudex exprimeret in lege iusta se velle obligare ad grauem culpam, reuera ita obligaret, sed eo ipso quo ponit grauem pœnam (cum hæc iuste non imponatur nisi pro graui culpa) ostendit se culpam illam grauem, & mortalem iudicare: ergo appositio grauis pœnæ in lege iusta argumentum est, iudiciumq; maxime certum, transgressionem illius legis grauem culpam esse, & mortalem.

Confirmatur secundo illustri testimonio Marcelli Iuris Consulti, qui in L. Respicendum, ff. de penis sic loquitur de iudice ipso: [Respicendum est iudicanti, ne quid aut durius aut remissius constituat quam causa deposcit, nec enim aut seueritatis aut clementiæ gloria affectanda est, sed propenso iudicio pro vt quæq; res ex postulat statuendum est, &c.] Vnde si iudex graui pœna punire non debet nisi grauem culpam, multo minus lex ipsa, quæ iuris à iudice seruandi Regula est & norma.

Vtendum autem hic est illa distinctione quam optime obseruat Magister Soto quaest. illa 6. lib. 1. de Iusti. art. 5. Vt quando in lege pœna applicabitur culpæ, si pœna sit grauis, tunc & culpa quoque, vt cum dicitur: si quis extraxerit frumentum de regno perdat illud, & soluat centum aureos, pœna enim tunc apponitur culpæ, & cum sit grauis, culpa quoque est grauis: Quando vero pœna non applicatur culpæ, sed ponitur lex per modum concessionis ad colligendam aliquam pecuniam necessariam Regi vel Reipub. Et ne quis sine illa concessionem audeat oppositum facere, apponitur aliqua pœna, tunc reuera illa pœna non indicat culpam, vt si dicat lex qui voluerit equitare mula, debet tantum offerre Regi, concedeturq; illi sic equitare, aliter nemo equitet: hæc lex potius est concessio conuentionalis, & cum pacto, quam appositio pœnæ ad culpam aliquam. Quo fit vt lex Ecclesiastica aliquid præcipiens, vel prohibens sub anathematis vel excommunicationis maioris pœna, obliget sub mortali: cum excommunicatio maior non feratur nisi pro culpa mortali.

Sentiunt hoc loco Nauarr. loc. cit. & Castro lib. 1. de lege pœnali cap. 5. & Caiet. in summa verbo præceptum. Quos sequitur Gregor. de Valen. 1. 2. disput. 7. q. 5. puncto 6. intelligendum hoc tantum esse de excommunicatione latæ sententiæ ipso iure & factò incurrendæ, non expectata alia admonitione & sententiæ iudicis, alijs autem viris peritis, quorum sententiam probabilioris semper iudicauit, videretur legem etiam in qua apponitur excommunicationis maioris communicatio iusta, obligare quoq; sub mortali: Exemplo esse potest cap. illud. Omnis vtriusq; sexus de pœnitent. & remissio. Vbi non apponitur excommunicatio latæ sententiæ, sed comminatio tantum illius, his qui in paschate non communicauerint: perspicuum autem est legem illam obligare sub mortali. Intellecto sub nomine Paschatis toto illo tempore quod iuxta diocesis consuetudinem conceditur ad communicandum. Confirmaturq; ratione. Cum comminatur lex excommunicationem, comminatur illam propter eandem transgressionem, propter quã si subditus in ea perseueret, punietur excommunicatione latæ sententiæ, sed hæc non fertur nisi pro mortali, ergo comminatio eius apponetur legi, nisi pro transgressionem et mortali. Non est autem eadem ratio si subiungatur pœna suspensionis, interdicti aut irregularitatis, quia hæc possunt incurri etiam (vt diximus) pro peccato

cato veniali: imo irregularitas incurritur aliquando sine villo peccato. Licet hæc quando sine peccato incurritur, nõ sit dicenda pœna sed inhabilitas tantum: Vt docuimus primo tomo q. 64. ar. 8. contro. 4.

Vnde non recte dixit Ioannes Medina in tracta. de Ieiunio quæst. 7. huiusmodi pœnas, indicare legem illam cui aliqua earum apponitur, obligare sub mortali. Iuxta eandem regulam quando lex Civilis iusta aliquid præceperit, vel prohibuerit sub pœna capitis, aut exilij, aut præscriptionis bonorum, vel alicuius alterius similis damni, censenda est obligare sub mortali, non enim esset iustus legislator, qui pro re leui, & venial. obligaret subditos cum tanta pœnæ feueritate.

9. Quarta Regula est communis prudentum estimatio, & consuetudo communitatis legem illam acceptantis, & obseruantis, vt obligantem ad mortale: nam vt recte docent Paulus Iuris Consultus in L. Si de interpretatione, ff. de legibus, & Innocen. 3. in cap. Cum dilectus. De consuetudin. imo est commune Doctõrum axioma, [Consuetudo est optima legum interpres:] maxime cum habeat ipsa vim legis, vt aiunt Vulpianus L. Diuturna, ff. de legibus, & D. Thom. 1. 2. quæst. 97. artic. 3. Siue proueniat hoc ex vi legis naturalis, quæ dicitur singulas partes debere obedire voluntati totius communitatis, siue quia leges ipsi humani, tacite & implicite non intendunt obligare communitatẽ, nisi ipsa vel maior illius pars legem illam acceptauerit. Quantum vero referat ad vim legis, vt à ciuibus acceptetur, quandoq; dicatur acceptari, inferius explicabimus in disputatione de Censibus, explicando constitutionem Pij V. circa institutionem censualem.

10. Obseruandum tamen hic est, legem humanam iustam, etiam si simpliciter & ex se quando instituta fuit obligaret ad mortale, in duplici tamen casu in nime obligare, sed cessare illius vim.

Primo quando cessat omnino causa illa iusta, propter quam condita fuit, nec alia de nouo, se obtulit illi similis.

Secundo quando prudentis arbitrio iusta causa se offert, qua proposita prudenti legislatori, dubiũ non est, quin in lege illa tunc dispensasset.

Probatur prior pars: Cum ad legem iustam requiratur necessario, vt existat causa iusta in ordine ad bonum commune propterquam stabilietur, si à principio quando lex illa stabilita fuit, non extitisset illa iusta causa, vel alia illi similis, omnium consensu lex illa tunc non obligasset: ergo neque, deinde cum primum cessat illa causa, & quævis illi similis, obligabit: probo consequentiam, quia quod ab initio validum non esset, nec temporis progressu validum efficitur. Et confirmatur ex illa Regula Iuris: [Omnis res per quas causas nascitur per easdem dissoluitur.] Et capit. Cum cesante. Extra de appella. [Cesante causa cessat effectus:] Et cesante causa legis cesat eius vis, & cap. Post translationem. Extra. de Renuntiatione. Vbi Innocentius referens quoddam decretum Concilij Constantinopolitani. docet illud iam cesare, quia causa propter quam potuit illud ita decerni à Concilio, iam omnino cessauit. Hæc est doctrina communis, Panormitan. in cap. Quia plerique num. 36. de Immunitate Ecclesiarum. Vbi adducit pro se, Cynum in L. Non dubium. Codic. de legibus. & Baldum in L. Maximum vitium. Codic. de liberis præteritis: Dixi autem, cessare omnino causam illam, nec similem esse oblatam: quia potest cesare causa ex aliqua parte, manere vero ex alia, vel illi similis: Quo casu lex illa iuste adhuc obligabit, quia sicut à principio fuisse sufficiens ad iustitiam, & vim legis causa illa quæ suborta est, etiam si non

Tomus Secundus.

extitisset, prior illa propter quam fuit talis lex instituta. Ita quoque licet progressu temporis prior illa propterquam à principio fuit lex condita, cesset; alia tamen non minus iusta, & necessaria oblata, retinet lex illa suam iustitiam, & vim.

Probatur iam altera pars huius obseruationis. Primo. ex Aristot. 5. Ethico. cap. 10. vbi docet, legislatorem in lege stabilienda, non posse attendere ad omnes euentus, maxime extraordinarios, & raro contingentes, sed ad ea quæ, vt plurimum, & frequenter accidunt. Qua de causa vbi aliquid acciderit præter legem, & à legislatore omissum, qd si venisset illi in mentem sentiendum est, ipsum, vt virum prudentem noluisse in tali casu legem suam obligare, in tali euentu lex illa reuera non obligabit. Idem docet Iuris Consultus Iulianus in L. Neque leges. & L. Non possunt, ff. de legibus. censetur enim, & dicitur ac recte à Iuris peritis hic casus omisus, in quo lex non obligat. Confirmaturque innumeris exemplis. Lex est matrimonij, vt vir vxori debitum reddat, atsi euidenter videat illud salutis sui nociturum, non tenetur. Lex est vt ieiunemus in quadragesima, at qui euidenter videt vires & salutem sibi deficere ad ieiunandum, non tenetur. Lex Principis, vt non aperiantur portæ Ciuitatis, at si accedat fugiens ab hostibus vir Reipub. necessarius, aperiendæ sunt Lex diuina, vt qui vouit ingredi religionem, illam ingrediatur; atsi occurrat maxima parentum indigentia, non tenetur ingredi, imo potius remanere in seculo, vt illorum indigentia subueniat. Lex naturalis, & diuina est obseruandi votum, vel Iuramentum præstitum, iusta tamen causa oblata obseruandum non est, veluti si illud maioris boni esset impedimentum: Quo nomine Zacharias Papa Bonifacio Martiri in cano. Quod predecesor. ita scribit: [Quod prædecesor B. Memo. Gregorius huius sedis Apostolicæ præsul, dum ad prædicandum Euangelium Germanis, & gentibus illis paganis verbo pollicitationis te astrinxit, ita vt Orthodoxos Episcopos, præbiteros, & alios quoscunq; in verbo exhortationis amplius confirmares, Si quos vero seductores Episcopos, aut pseudopresbiteros à recto fidei tramite deuiare reperires, nulla cum eis tibi esset communio: Quod Deo auspice vsq; ad presens seruasti, sed dũ ad eos accessisses corporaliter abstinere ab eis nõ potuisti cogente Ecclesiarum Dei necessitate, attamen cum in eorum Cõcilio & communionis consensu anima tua non sit coinquinata, propter hoc quod cum eis conuersatus es, non consentiens iniquitati eorum, nullum tibi est detrimentum coram Deo.]

Quod si iuramentum, cuius obseruatio adeo est de lege naturali, & diuina, non obligat, cum iusta causa se offert dimittendi illud, quanto magis licebit legem humanam omittere iusta causa illud exigente, & in eo euentu in quo ipsemet legislator, vt prudens cõcessisset non fuisse animi sui legem suam tali casu obligare?

Noui aliquos esse in ea opinione, vt existimēt in huiusmodi etiam euentibus. recurrendum esse ad superiorem, si ad illum facile pateat aditus At 5. Tho. agens infra de Epicheia q. 120. ar. 1. ad 3. docet in rebus manifestis, veluti vbi iusta causa non seruandi legem euident est, non esse recurrendum ad Principem, vel superiorem, in dubijs tamen non esse recedendum à verbis legis absq; superioris decreto, & explicatione. Et quæst. 147. ar. 3. ad 2. ait. [Si autem ex aliqua rationabili causa quis statutum non seruat, præcipue in casu in quo si legislator adefset, nõ decerneret esse seruandum, talis transgressio non constituit peccat. mort.] Et ar. 4. inquit. [Si causa fuerit euident, licite poterit homo statuti obseruantia præterire, præsertim consuetudine interuenien-

te, si vero causa dubia fuerit debet subditus ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in his dispensandi.

- 11 Ex quibus plane sequitur non omnem transgressionem legis Civitatis obligare sub mortali: quia etiam nec omnem transgressionem præcepti Ecclesiastici, etiam si dixerit in eo Prælati sub pena mortis æternæ, vel excommunicationis, quia ubi iusta causa occurrit, prudenter legis illius, vel præcepti observatio dimittitur. De quovis autem superiore, & legislatore præsumendum est, ea voluisse quæ prudentiæ, & rectæ rationi non aduersantur.

Demum carebit etiam omni peccato legem transgrediens ex ignorantia inculpabili, quia huiusmodi ignorantia tollit omnino rationem voluntarij, ubi autem omnis ratio voluntarij cessat, nulla potest culpa reperiri. Hoc nomine laborantes ignorantia inculpabili statutorum quæ ab Ordinarijs conduntur, & sub excommunicationis pena, immunes sunt tam à peccato quam à censuris, ut habetur c. Ut animarum, De constitutio. in sexto. Vbi dicitur aperte. [Ut animarum periculis obviatur, sententijs per statuta quorumcumque ordinarij latis nolumus ligari ignorantes.] Quod si leges, & præcepta Ecclesiastica non obligant sub mortali, inculpabili, & inculpabili ignorantia præditos, multo minus obligant sub mortali leges seculares, & civiles simili ignorantia affectos.

Nunc argumenta aliorum Doctorum quæ communi sententiæ quam sequimur, aduersantur, suo ordine diluamus oportet. Et imprimis argumenta Gersonis.

- Primum illud ex mala intelligentia verborum dicitur Augustini sumptum est, quemadmodum, & illud aliud eiusdem authoris. Quod interrogatus Christus Math. 19. quid oporteat facere ad consequendam vitam æternam, responderit. [Serua mandata.] Exponens vero quæ mandata seruanda sint, solum enumerationem præcepta decalogi, indicans solam adimplentionem diuinorum præceptorum sufficere ad salutem: ex quo sequitur transgressionem humanorum
- 12 illam non impedire. Vtrunq; eadem ratione soluitur. Afferimus enim, ut constat transgredientem legem humanam iustam agere contra legem Dei æternam, a qua deriuatur. (ut nos docuit D. Tho. imò & ipsa Sacra Scriptura) authoritas Principum, & superiorum omnium, ac Magistratum, iuxta illud sapientiarum, Prou. 8. [Per me Reges regnant &c.] quod etiam docuit Paulus in illis verbis. [Qui potestati superioris resistit, Dei ordinationi resistit.] Quo fit, ut qui legem humanam transgreditur, agat etiam contra legem æternam Dei, naturalem, & diuinam. Tunc etiam contra quartum præceptum decalogi, in quo non solum parentum, qui nos genuerunt obedientiam continentur, verum etiam prælatorum, & Magistratum, ut copiose docet Alphonsus de Castro diluens hoc primum argumentum Gersonis lib. 1. c. 4.

Et confirmatur solutio hæc apertissimis exemplis. Obligationes enim, quæ ex iuramentis, votis, promissionibus, alijsq; contractibus oriuntur, à sola humana voluntate sunt, quæ tamen adimplere obligant lex naturæ, & diuina: Iure similiter humano facta est rerum diuisio, & appropriatio, at postquam facta est, cum iuste vnusquisque quæ sibi appropriata sunt, possideat, legem Dei transgreditur quicumque illa furatur. Ita & si leges istæ sint à potestate humana, si iustæ tamē sint, transgrediens illas, legem quoque naturalem, & diuinam, qua superioribus iustæ præcipientibus tenemur obedire, transgreditur. Quemadmodum, & statuta Ecclesiæ Prælatorum à potestate humana fiunt, illa autem violare est Christo inobedire, dicente ipso. [Qui vos spernit, me spernit.]

Nec exemplum quo vtitur à Medicorum concilijs desumptum accomodatum est. Ait enim. [Quod si quædam à lege humana præcepta necessario faciendæ sunt, ut confessio annua, quadragesima ieiunij, & similia; hæc debemus quidem in conscientia seruare, non quia ad ea ex vi legum humanarum obligemur, sed quia per huiusmodi leges Ecclesiæ nobis declarat latentem legem diuinam, qua ad hæc iam obligamur, licet nos id ignoremus. Sicut Medicorum præceptis constat a grotos parere in conscientia debere non quasi eorum vi obligentur ad faciendum quod illi præcipiunt, sed quoniam ab illis intelligunt, quid sit, ad quod tuendæ valetudinis causa ex lege naturali obligantur.] Huiusmodi inquam similitudo nullam profecto habet vim, propterea quod Medicus nulla pollet autoritate præcipiendi ipsi a grotos, sed facultatē dumtaxat habet docendi illi quid agere debeat. Quod si eger aliquid noxium contra præceptum illius fecerit, proculdubio peccabit, non quia agit contra præceptum Medici, cum illius autoritatem præcipiendi non habeat, sed contra præceptum Dei præcipientis, ne nos occidamus. Hic enim Medicus perinde est ac vir doctus admonens virum simplicem, ut abstineat ab hoc, vel illo opere, quoniam peccatum est, qui si forsitan contra viri docti monitionem operetur, Deum ipsum offenderet, sege illius transgrediens, minime vero viri docti, cum vir iste doctus ex hypothesi nullam habeat autoritatem præcipiendi. Longe aliter se habet res in prælatis, aut Principibus, qui non solum habent, docendi, ac monendi autoritatem, verum etiam præcipiendi, & cogendi.

Ad secundum. Resp. Principes & Magistratus nec posse conferre gratiam, neque illam auferre, sed tantum condere leges iustas, quas transgrediens suo scelere, ac peccato inobediendiæ aufert sibi gratiam; quemadmodum nec prælati Ecclesiæ nec parentes qui nos genuerunt, cum illis rebelles sumus, non auferunt nobis gratiam, sed qui illis inobediunt suo proprio scelere, & inobediencia auferunt sibi gratiam: Imo nec Deus ipse qui author gratiæ est, & quam solus conferre potest, non auferit illam peccatori cum peccat, ut optime docet D. Tho. & communis Theologorum schola; sed ipsemet peccator suo delicto illam sibi auferit: iuxta illud Osee. 13. [Perditio tua Israel ex te.]

Ad tertium Resp. falsum esse illud antecedens, solum illum posse obligare ad culpam, & consequenter ad penam æternam, qui talem penam potest inferre, nisi intelligat illum qui propria autoritate, nec aliunde deriuata condit leges obligantes ad culpam; qua ratione fatemur nullum hominem propria autoritate posse condere leges obligantes ad culpam, & penam æternam, quia nullus homo potest illam inferre. Quo etiam nomine docent Theologi in 4. nullum hominem præter Christum posse propria autoritate effectum sacramenti conferre. At, qui non propria autoritate sed accepta à Deo & ab illo deriuata leges condere possunt, hi eo ipso quo talem à Deo autoritatem acceperunt, possunt simul obligare ad penam æternam quam Deus inferret, quia habentibus talem autoritatem vult Deus obedire cæteros: ita ut illis inobediens, eo ipso sit quoque inobediens Deo, & dignus pena æterna. Sic enim ait B. Paul. [Qui superioris potestati resistit, Deo resistit, qui autem resistunt ipsi, sibi damnationem acquirunt.]

Illustrantur hæc nonnullis exemplis satis accomodatis ab Alphonso de Castro citato. Potest enim prælati Ecclesiæ subditum rebellem excommunicare, cuius excommunicationis effectus est priuare illum suffragijs, & alijs bonis Ecclesiæ: qui tamen effectus à solo Deo efficiuntur omnium Theo-

Theologorum consensu. Similiter Sacerdos cum peccatorem absoluit, pœnam æternam illi debitam in temporalem commutat, qui etiam effectus, & commutatio pœnæ à solo Deo est: Quo modo obsecro Episcopus iste excommunicat, & confessor absoluit, cum effectum excommunicationis, & absolutionis solus Deus efficiat? Certe quia non excommunicat ille, nec absoluit iste autoritate propria, sed accepta, & derivata à Deo; quod sufficit, vt possint ipsi excommunicare, & absolvere: Licet effectus excommunicationis, & absolutionis à solo Deo sint. Sic in proposito, licet solus Deus possit pœnam æternam infligere, possunt nihilominus legislatores autoritate ab ipso derivata leges iustas condere, & eisdem obligare ad mortale, & ad pœnam æternam.

Possimus etiam sicut, & ad præcedens argumentum dicere: legislatorem non obligare ad pœnam æternam: sed tantum condere leges iustas viles, vel necessarias bono communi, quod est sui muneris: legem vero Dei obligare subditos, vt tales leges superiorum seruent, & ea ratione legem Dei huiusmodi transgressores obligare ad culpam mortalem, & consequenter ad pœnam æternam. Qui modus respondendi quadrat plurimum cum verbis Apostoli supra citatis.

Ad quartum dico eo loco. [Non indicabit Deus bis in idipsum.] Vt legunt 70. aut [Non confurget duplex tribulatio, vt legit D. Hiero.] Nomine duplicis tribulationis non intelligi culpam, & pœnam, vt incurrens pœnam non committat culpam: alioqui omnibus impijs, & peccatoribus transgredientibus diuina præcepta, vel non maneret pœna æterna luenda, siquidem in hac vita legem Dei transgredientes incurrunt culpam, vel contra nullam hic incurrunt culpam si manent, vt obnoxij pœnæ æternæ. Quod si dicas cum Aspiqueta, quod videtur innuere quando affert hunc locum, incurrere quidem peccatorem culpam, & pœnam æternam, quia hæc pertinent ad distincta sæcula, non tamen in eodem sæculo, vt in hac vita incurrere simul culpam, & pœnam temporalem. Hoc repugnat Sacra Scripturæ, quot enim proponit Sacra Scriptura peccatoribus, temporales pœnas in sæculo præsentis, præ æternam, quæ manet illis in futuro propter suas culpas: adeo vt crederent Apostoli, nullum pati pœnam temporalem, nisi pro culpis, quando de cæco illo à natiuitate interrogauerunt Christum, Ioan. 9. propter quæ peccata cæcitas illa ei contigisset. Nec potest intelligi locus iste de duplici pœna, vt cui manet æterna non patiatur temporalem, multos enim punit Deus in hoc sæculo, & in futuro, vt Antiochum, qui hic cœpit grauissimis doloribus laborare, quibus illi æterni successerunt: Sodomitæ pœna ignis hic puniti sunt, & deinde æterna: castra Israelis ignis in hoc sæculo consumpsit, & post illum, æternum quoque receperunt supplicium dicente domino. [Ignis accensus est in furore meo, & ardebit vsque ad Inferni nouissima.] Et Hieremias c. 17. Iudæis idolatris, & obduratis imprecatur, nisi ad Deum conuertantur. [Induc super eos die afflictionis, & duplici contributione.] Temporalis scilicet, & æterna [contere eos Domine.] Locus ergo ille Naum si intelligatur in vniuersum de omnibus peccatoribus, vt à multis accipitur, significat, vt optime Alphonsus de Castro, libro citato, cap. 8. docet, eum quem in hoc sæculo iuxta mensuram sui delicti punit Deus, & ea punitione respicit, vt multis iustis accidit, non esse rursum pro eodem delicto puniendum, nisi alia de nouo committat.

Quod si referamus ista verba ad duas tribus, Iuda scilicet, & Beniamin, quæ in prima captiuitate

Babylonica fuerant ereptæ (qui proprius est istius loci sensus, cum ad illas ibi Propheta ad literam loquatur) Admonet illas Naum, cum iam propter sua peccata essent punitæ, & ea punitione ad fidem & cultum veri Dei conuersæ, si in ea fide permanerent iterum in captiuitatem duci: quia peccatum iam punirum, & à peccatore relictum, nisi in illud iterum redeat, non solet Deus iterum punire. Quod videntur aperte significare præcedentia verba prophetæ, [Consummationem ipse faciet,] id est. Cum iam conuersi sitis, & ipse quoque consummabit, & finiet tribulationem vestram, nisi ad eadem crimina, vel similia redeatis. [Non enim confurget,] pro eodem peccato, [duplex vindicta, & punio] in eum qui per priorem vere conuertitur. Qui sensus verus, & genuinus quam longe distat ab eo, quem qui Gersoni volunt fauere, sequuntur.

Ad vltim. dico. Primo, vt optime obseruat Soto lib. 1. de Iustitia. quæst. 6. art. 4. Caietanum non bene sentisse, quando in summa verbo Ieiunium. Videtur docere, non satis constare legem ieiunij obligare ad mortale, quia non est lata cum illo additamento sub mortali, vbi insinuat profecto Caietanus opinionem illam Azpilc. debere legem humanam, vt obliget ad mortale illud exprimere: Vbi non recte loquitur Caietanus, cum omnium Doctorum consensu, quin, & communi conceptione omnium fidelium, præceptum ieiunij obliget ad mortale, & oppositum esse erroneum. Dico 2. Quantum ad præsens institutum. D. Thom. & Caietanum in hac. 2. 2. quando agunt de ieiunio nihil minus docere, quam quod ex ipsis argumentum illud colligit. Ibi enim D. Thom. & Caiet. hoc tantum docent, hominem timoratum, & pium, prudenter iudicantem pro ea quam in se experitur valetudine, ieiunium sibi nociturum, etiam si in eo deciperetur, reuera tamen bona fide, ita iudicantem non peccare mortaliter, si tunc dimittat ieiunium. Ex quo male colligitur, similiter existimantem leges Ciuiles non obligare in conscientia, non teneri ad illas obseruandas sub aliqua culpa. Quia in ieiunio, & temperantia, cum sint virtutes ordinantes hominem ad se ipsum, & exercendæ iuxta valetudinem quam homo in se experitur, sufficit bona fides, ne teneatur quis ad ieiunandum, vbi bona fide probabiliter credit, se carere valetudine ad ieiunandum necessaria. At in iustitia, quæ est virtus ad alterum, & in obseruatione legum, non est summendum iudicium ex propria existimatione, vel bona fide, sed ex natura rei, & iustitia legis; lex autem si iusta est, obligat omnium quidquid sit de existimatione subditi. Seruanda enim est illi hæc regula, aut nouit certo legem iniustam esse, aut contra iustam, vel est dubius: si primum, non tenetur illi obedire, quia lex iniusta non obligat: si secundum, tenetur illam seruare: si dubius similiter, quia in dubio præsumendum est in fauorem legislatoris, & superioris, donec oppositum aperte innotescat.

Nunc ad argumenta D. Nauarri.

Ad Primum resp. variè, & indifferenter in legibus esse iudicandum de pœnis, vel de culpis, nam cum pœna non incurrat ex sola transgressione legis, sed ex præscripto legislatoris, qua de causa solent legislatores pœnam quam volunt transgressores suarum legum pati, in ipsismet legibus præscribere. Quando ex verbis legis aperte colligitur transgressionem illius puniendam quidem esse, non tamen exprimitur quæ pœna, sed possunt verba legis citra vllam vim, & extorsionem de maioris, vel minoris pœna intelligi: tunc quia odia restringere oportet, debent intelligi de minori. Et hoc certe donent textus quibus in illo primo argumento nititur

titur D. Nauarrus: De culpa autem longe diuersum est iudicium, etenim cum hæc non incurratur ex intentione, aut arbitrio legislatoris, sed ex natura legis, quia eo ipso quo iusta est, obediendum est illi, & omnis inobedientia est culpa, propterea sit ne culpa mortalis aut venialis non est petendum ex verbis legis, aut intentione legislatoris, sed ex materia ipsius. Vnde non sequitur obligat ad minus nempe ad pœnam, ergo non obligat ad maius nempe culpam, quia hæc non comparantur inter se quasi vnum excludat alterum, imo vnum insinuat alterum. In pœnis quidem habet locum doctrina ista, vt si de minori possit lex intelligi, non intelligatur de maiori: at in culpa & pœna hoc non habet locum.

16 Ad 2. Respondeo, ex Sacris literis aperte colligi, leges Ciuiles iustas in materia graui in ordine ad bonum commune obligare sub mortali. Cum ex Sacris literis constet auctoritatem secularem à Deo emanare, & resistentem isti potestati iusta præcipienti Deo resistere, vnde sententia quam sequimur doctrina est Apostolorum, & Sanctorum Patrum, vt ex dictis constat, & est communis apud Theologos; quamuis enim duo vel tres aliter sentiant, innumeri tamen (vt vidimus) DD. tam Theologi quam iurisperiti ita leges exponunt, vt obligent ad culpam pro qualitate rei.

Ad tertium patet solutio ex modo dictis ad tertium Gersonis.

Ad quartum dico, cum qui duobus concurrentibus inter se pugnantibus vnum affirmat, alterum negat, vt vidimus secundo argumento, quo probauimus tertiam conclusionem: at quando illa inter se non pugnant, quin potius sibi affinia sunt, & alterum velut alterius effectus, affirmatio vnius non est negatio, imo insinuatio alterius, nisi oppositum aperte exprimat. Vnde imponere pœnam non est deobligare à culpa, imo illam insinuare, nisi oppositum legislator aperte exprimat. Vt in varijs constitutionibus multarum religionum habetur. Adducit etiam D. Nauarr. in suum fauorem cap. illud Fraternitas 12. q. 2. vbi solius pœnæ fit mentio, minime vero culpæ. Sed oppositum potius videtur ex isto textu colligendum. Habet enim ibi D. Gregor. [Vt quidam delinquentes verberibus puniantur alijsve damnis, vt per has temporales pœnas liberentur ab æternis.] Certe cum pœnam æternam nemo mereatur nisi pro culpa mortali, pœnæ quas ibi D. Grego. assignat, non indicant illum cui imponendæ erant, non incurrisse culpam, imo potius incurrisse & mortalem, cum pro sola mortali pœna æterna debeat, à qua per illas temporales quas ibi assignat, dicit illos delinquentes liberari debere.

Hac quæstione explicata facile erit de iustitia pretij à lege constituti iudicium ferre. Vnde videamus iam.

CONTROVERSIÆ

Nona.

QVA RATIONE LEGES

Principum & statuta Magistratum quibus constituuntur pretia rebus venalibus obligent subditos.

SUMMARIUM.

1 Res tantum valet, quantum vendi potest, quomodo accipienda est, hæc propositio.

- 2 Pretia rerum, non iudicium mercatorum cecum cupiditate, sed liberum iudicium multorum debet consistere.
- 3 Leges Principum, & statuta Magistratum taxantia pretia rebus, maxime quibus vtimur ad victum obligant sub mortale, &c.
- 4 Lex constituens pretia rebus venalibus, obligat in conscientia ex genere suo sub mortali, cum debito restituendi quidquid ultra illud pretium acceptum fuerit.
- 5 Emere & vendere sunt actus commutatiua iustitiæ.
- 6 Leges prohibentes, ne aliqua merces adducatur in Regnum vel extrahatur ab illo, non obligare sub mortali, quidam dicit.
- 7 Eos tantum mortaliter peccare, cum debito restituendi, qui à pretio taxato notabiliter excefferint, non alios.
- 8 Odiosa in dubijs restringenda esse, quomodo intelligatur.
- 9 Non semper leges ciuiles irritare omnem contractum iniustum, & iniquum.
- 10 Leges superiorum, non respiciunt particulares casus, & euentus. Sed tantum ea spectant, quæ frequentius eueniunt.
- 11 Arbitrator, & moderator suarum rerum, quomodo vnusquisque sit?
- 12 Principes, & Magistratus dum rebus pretia imponunt, expendunt, earum abundantiam, & inopiam.

EX præcedentibus controuersijs satis perspicuum manere poterit, leges Principum vel Magistratum imponentes pretia rebus venalibus obligare subditos in rebus grauibus, quales sunt frumenta, carnes, vina, & similia, sub mortali, & cum debito restituendi excessum pretij in huiusmodi legibus taxati. Cæterum quia propter huiusmodi pretia legalia maxime quæ frumentis & annonæ imponuntur à Rege vel Repub. præsentibus controuersis, in quibus de vi legum humanarum disseruimus, propositæ sunt, & explicata; De huiusmodi pretijs & pragmaticis oportet nunc in particulari disputemus, & qua ratione obligent explicemus.

Initio autem huius controuersis. Obseruandum est. In hac nostra ciuitate & Regno Valentis non esse legem aliquam certam qua tritico & alijs rebus pretia præscribantur, sed plerisque annis Magistratus quos Patres Iuratos vocamus, initio sui muneris cum alijs viris prudentibus, consideratis diligenter & maturè illius anni sterilitate, agriculturalum expensis & laboribus, constituunt tritico pretium: Quæ taxatio licet non fiat omnibus annis, sed his tantum in quibus temporis sterilitas & cupiditas humana pretia annonæ plus iusto auerent, nec sit semper eadem, sed pro varietate temporum mutetur, habet nihilominus eandem omnino vim in foro animæ quam haberet lex Regia, si à Rege ipso essent apud nos frumentorum pretia taxata: quia ab eodem Rege totum ius gubernandi Rempub. & constituendi, ac præcipiendi quæ circa hæc & similia visa fuerint necessaria, huiusmodi Magistratibus tributum est plenissime: adeo vt alijs iudicibus inter dictum sit, ne circa huiusmodi gubernationem aliqua ratione vel via Iuratorum auctoritatem & ius vel in minimo impedire tentent.

Castellæ autem circa annum Domini 1542. sub Rege Ferdinando fuit constitutum, vt mensura tritici quæ Hispanè dicitur [hanega] non excederet 100. teruntios seu [marauedis]; Mensura hordei 70. Olyræ vel centeni 70. Quæ pretia progressu temporum

porum creuerunt, donec Anno 1558. Rex noster Philippus secundus constituit mensuram illam tritici vendi 300. teruntijs siue dipondiis: mensuram Ordei 140. Olyræ vero 200. Ita vt ab huiusmodi pretiis (cum hæc lex in communem vtilitatem ementium lata sit) nulla ratione excedatur. Quod ad farinam & panem coctum pertinet, constituit eadem lex vt mensura farinæ triticæ excedat solum triticum in grano 30. teruntijs, pani vero cocto imponatur pretium à Magistratibus vel Aedilibus cuiusque loci, pensatis prudenter ac diligenter pretio tritici, expensisque omnibus, & laboribus qui à pistoribus & panificis adhibentur, donec panem coctum in forum ducant. Vbi cauet etiam lex, ne præter pistorum & panificos quibus incumbit ex officio panes conficere, & in forum ducere in communem omnium vsum, vllus alius, neque per se ipsum, neque per interpositam personam possit panem coctum vendere, excedendo taxationem Regiam. Feruntur deinde aucta quoque ab eodem Rege illa pretia, ita vt mensura illa tritici quam diximus vocari hanega posset vendi nummo aureo, mensura hordei dimidio aureo, mensura vero Olyræ pretio solito 200. dipondiorum.

Anno tamen 1582. ita aucta sunt eadem pretia vt mensura illa tritici vendatur 14. argenteis, mensura hordei 9. Olyræ vero vel centeni 8. In quibus taxationibus aucta solum sunt pretia ista, mutationem istam varietate temporum postulante, cætera vero quæ in prima illa taxatione facta à Rege nostro Philippo secundo anno 1558. continebantur, in eodem statu permanent. Vult enim vltima ista pragmatica anni 1582. vt omnia illa suo vigore permaneat: præcipitque arctissime, vt omnis excessus à taxatione, emptori restituatur, si quidem ille haberi possit: sin minus pauperibus. Quin vt triticum vltra taxationem venditum præscribatur, perfoluatque venditor in penam suæ iniquitatis, pro qualibet mensura sic vendita 500. dipondios.

Concedunt autem duo leges istæ. Primo vt generali isti & agasones quos Hispanè vocamus Artieros, & Tragineros, (quorum nomine vltima pragmatica regia, complectitur etiam quoscunq; deferentes triticum ex vno loco in alium ibi vendendum) vltra taxationem tritici possint recipere pro singula quaq; parasanga seu leuca ratione sui laboris & itineris pro vnaquaque mensura sex teruntios, pro mensura hordei quinque. Secundo eximuntur ab huiusmodi taxationibus omne triticum, quod per mare ad horas portusque Hispaniæ defertur, vt mercatores videntes frumenta sua non astringi pretio legis, ad illa è remotis alijsq; prouincijs ad nos deferenda alliciantur.

Eximuntur eodem nomine propter natiuam terræ sterilitatem Gallecia, Gaditania, Asturia, & quædam alia maritima loca quæ in illis legibus exprimuntur, concediturque in huiusmodi & similibus locis quorum incolæ maxime indigent pane aduenticio, vt mercatores siue agricolæ aliunde grana eò deferentes non teneantur vendere iuxta taxationem legis, sed commodiori pretio quo potuerint; Licet non propterea integrum illis sit vendere pretio excessiuo & iniusto. Debent enim, licet pretio legis non subiiciantur, lege ipsa illos ita excipiente, pretio nihilominus iusto vendere, communi scilicet pretio fori, tali loco & tempore, vel arbitrio prudentum, bonitate tritici, laboribusque, & expensis in illo asportando factis diligenter ac mature pensatis. Vulgare enim proloquium illud (vt supra vidimus.) [Res tantum valet, quàm vendi potest.] Ita accipiendum est, vt obseruetur semper aliquod iustum pretium.

Et hæc ratio aperta, quia lex concedens huius-

modi mercatoribus ne in istis locis teneantur vendere pretio ab ipsa taxato, non concedit illis possint vendere pretio iniusto, non enim esset lex si quidem hoc concederet, sed corruptela, sed id solum concedit, vt possint ibi perinde vendere, ac si nullum esset in illis locis taxatum pretium, at vbi pretium legale non est, debet venditor rem suam vendere vel communi vsu fori, vel iuxta arbitrium prudentum: vnde deferentes grana per mare, vel in huiusmodi loca à lege excepta, debent necessario vendere, aut prout prudens iudicauerit tali loco & tempore.

Secundo ius humanum non tollit ius naturale & diuinum, iure autem naturali & diuino quæuis res vendenda est iusto pretio, iustum autem pretium in his, (vt constat ex superioribus) quando à lege non præscribitur, sumendum est ex communi vsu fori vel arbitrio prudentum: Ergo cum istis, leges illæ, pretia non constituent, tenebuntur profecto stare aut vsui fori, aut arbitrio prudentum. Quod etiam docuit illa lex Pretia rerum iuxta quam: [Pretia rerum non iudicium mercatorum cupiditate cecum, sed liberum iudicium multorum debet constituere;] Huiusmodi autem iudicium liberum multorum, est vel vsus communis fori, vel arbitrium prudentum & peritorum in eo genere mercis.

Hoc posito antequam varias circa hanc quæstionem DD. sententias referamus, illud certum esse debet, si quidem leges istæ obligent in conscientia, excessum pretij ab illis taxati recipere esse mortale ex suo genere, & obligare ad restitutionem, nõ minus quam si simpliciter ab emptore per furtum acciperetur. Quod non solum intelligendū est, quando excessus est ita notabilis, in venditione verbi gratia vnus vel alterius mensuræ, verum etiam quando in singula quaq; mensura esset ita exiguus vt non perueniret ad mortale, in multis autem collectis, ab eodem emptore vel diuersis perueniret ad mortale, quemadmodum diximus de furante res minutas & exiguis valoris, iuxta illud D. Hieronym. 14. q. 5. cano. fur. [Furtum non solum in maioribus verum etiam in minoribus iudicatur. Et D. Thom. sup. q. 66. art. 6.]

Vbi illud quoque animaduertendum est, non solum peccare mortaliter, eum qui de facto & re ipsa in multis mensuris ita excederet à pretio legis, vt omnes excessus illi, quamuis minutissimi, in vnum tamen collecti eam quantitatem efficerent, quæ sufficeret ad furtum mortale, verum etiam peccare mortaliter illum, qui vel in vna mensura tritici exiguum minimumque excessum exigeret, habens animum simpliciter exigendi in omnibus quas vendet. Quia cum in multis, excessus isti in vnum collecti perueniant ad furtum mortale, habens talem animum, eo ipso habet intentionem & voluntatem committendi furtum mortale, quæ voluntas & intentio sufficit ad pec. mort. vt optime docet D. Thom. in hac. 2. 2. q. 66. artic. 6.

His positis. In hac quæstione variæ & innumeræ fere sunt DD. opiniones.

Imprimis imperitum vulgus, sub cuius nomine intelligo etiam aliquos imperitos confessarios, existimat leges duplices esse, alias præceptiuas, & alias penales: præceptiuas vocant continententes aliquod præceptum sine vlla pœna apposta; & has iudicant obligare in conscientia: penales vero vocant continententes aliquas pœnas, & has non obligare, sed sat esse violantem illas, exponere se illis pœnis si deprehendatur. Ex qua falsa doctrina colligunt, vectigalia non obligare in conscientia, cum habeant appostas pœnas non solventibus illa, nec leges statuentes pretia rebus, cum imponunt similiter pœnas sui transgressoribus. Cui falsæ doctrinæ ansam proculdubio

dubio dederunt Gerson, Nauarrus, & alij quos præced. cont. retulimus, asserentes leges pœnales non obligare ad culpam aliquam in foro interiori, sed ad solam pœnam in exteriori.

Eandem sequutus Iurisperitus quidam Hispalensis nomine Mexia vir quidem eruditus, sed in hac parte deceptus, docet varijs in locis commentarij quem edidit de pragmatica siue taxa tritici, leges istas taxantes pretia non obligare in conscientia, seruata duplici conditione: prior est, vt non vendatur res in pretio notabiliter siue multum excedente statutum legis: Altera vero, vt vendens credat bona fide se ita posse vendere, nec legem obligare illum in conscientia, quia aliter ageret contra conscientiam quamuis erroneam.

Doctor Nauarr. in suo Manuali, licet capit. 23. num. 48. sentiat (vt controuersia præcedenti vidimus) leges pœnales ad solam pœnam obligare, minime vero ad culpam, nihilominus deinde num. 88. docet nonnulla circa præsentem quæstionem. Imprimis vendentem in pretio à parte rei notabiliter excedente taxationem legis peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem: vt qui venderet pretio vt 10. triticum taxatum à lege pretio vt 8. Secundo clericos teneri etiam ad vendendum pretio legis, quia non sunt exempti à legibus secularibus iustis. Tertio docet vt Episcopi præcipiant clericis vt obseruent taxationem legis. Quarto admonet Principes & Magistratus, vt taxationem huiusmodi rarissime imponant secularibus, quia datur occasio multorum malorum. Primo vt corrupta & inutilia eodem pretio vendantur, quo optima & selecta. Secundo vt tempore abundantia diuites non vendat vsu fori, sed iuxta taxationem. Tertio vt tempore ægestatis committantur multa peccata, multis ultra pretium legis vendentibus, reclamante eorum conscientia qd si nõ reclamet nõ est necessaria talis lex & taxatio, cū nec seruetur, nec obliget in cōscientia. Tum etiam cogendo emptores ad emendum vna cum sibi necessarijs, alia quibus non indigent. Vnde Nauarr. non damnat nisi notabiliter, & cū magno excessu videntes ultra pretium legis.

3 Communis vero opinio DD. habet leges Principum & statuta Magistratum taxantia pretia rebus, maxime quibus vtimur ad victum obligare sub mortali, & debito restituendi quoscunque ciues in regnis & locis illorum Principum vel Magistratum vendentes. Ita docent Medina Cod. de Restit. quæst. 31. & 39. D. Tho. opusculo 79. & præsentis art. ac sequenti cui subscribitur Caiet. in commento. D. Anton. 2. p. titu. 1. cap. 8. §. 3. & 4. Angelus verbo vsura §. 9. Sylu. eodem verbo. cap. 2. §. 1. & verbo emptio §. 6. 7. & 8. Conrad. de contrac. q. 30. & q. 56. & potissime qu. 59. Soto de Iusti. lib. 6. q. 4. artic. 1. Et omnes illi DD. quos præcedenti controuersia diximus docere, leges pœnales, maxime eas quæ & præceptum continent & pœnam, si iustæ sint, & in materia graui obligare sub mortali, quibus non dubitamus subscribendum esse.

Sit ergo conclusio.

4 [Lex constituens pretia rebus venalibus potissime necessarijs ad victum, vt tritico, vino, & similibus obligant in cōscientia ex suo genere sub mortali, & quidquid ultra illud pretium à venditore acceptum fuerit, restituendum est.]

Probatur. Hæc lex est iusta, & in materia graui, & adeo necessaria Reipub. ne pretia rerum in immensum crescant iuxta mercatorum cupiditatem, sequaturque grauis annonæ caritas, in maximum damnum non modo pauperum verum etiam totius populi, ergo obligabit sub mortali. Consequentia certa est ex dictis, Antecedens ostendo. Ad legem iustam requiruntur quattuor, authoritas in legis-

latore, finis, vt statuatur pro bono communi, materia, vt versetur circa res necessarias, vel vtilissimas toti populo, & debita forma, vt non grauentur pauperes, & leuentur diuites, vel è conuerso, sed omnibus ex æquo onus, illud legis imponatur, & in omnes ex æquo vtilitas illius legis redundet; sed hæc omnia concurrunt in his legibus imponentibus. Pretia rebus necessarijs ad victum, ergo obligant in conscientia.

Imprimis habent Principes, & Magistratus auctoritatem, quin & obligationem cōstituendi pretia rebus iure ipso naturæ, quia iure naturæ, & dictante recta ratione incumbit Regi in suo Regno, Præsidi in sua Prouincia, & Præfecto ciuitatis in sua ciuitate ea prouidere, & ordinare, quæ ad vtilitatem populi sibi commissi expediunt. Quod ius explicatur iure diuino Prouerb. 8. [Per me legum conditores iusta decernunt.] Imponere autem pretia rebus quibus sustentamur prudenter, & iuste (vt supra exposuimus) experientia ipsa teste constat maximè expedire. Propter quod, vt vidimus L. prima, ff. de officio præfecti vrbs, §. cura carnis, ait Vlpianus: [Cura carnis omnis, vt iusto pretio præbeatur ad curam præfecti pertinet.] Et L. Annonam, ff. de extraordinarijs criminibus præcipitur præsidibus Prouinciarum, adhibeant diligentiam ne annona oneretur. Simile habetur L. Illicitas in princip. ff. de officio præsid. Et L. Vir bonus, ff. de Iudicib. Idem docet Glossa, in cap. 1. de emptio. & venditio. In verb. venalibus, vbi adducit L. Munerum, §. item Episcopi, ff. de Muner. & honor. & L. Decuriones, ff. de administrat. rerum ad ciuita. pertinen. & L. Non debere, ff. ad municipal. & Martinus §. præcipit, vt Salmantica prætia donorum studentium à Prætoze ciuitatis, & Rectore vniuersitatis taxentur.

Iam respicere leges istas bonum commune, & versari circa res necessarias constat etiam, cum inde pendeat victus humanus, & pretiorum commoditas circa annonam: & hoc nomine huiusmodi præfectis, & Magistratibus, hæc authoritas commissa sit, vt secundum qualitatem temporum prudenter, ac fideliter omnibus diligenter, & cum cōsilio peritorum pensatis, pretia ista constituent, ne illa à venditoribus in immensum cum graui damno totius populi augeantur: quod profecto accideret, si illorum cupiditati, quæ adeo insaciabilis est, pretiorum taxatio pro libito relinqueretur. Quæ de causa, vt superius dicebamus consultißimum, esset Reip. si rerum venalium, quibus ad humanum contactum egemus, Principes, & Magistratus pretia iusta imponerent, & eos qui illis abundant ad vendendum grauissimis pœnis tempore charitatis compellerent. Vt optimè D. Anton. 1. par. tit. 17. Rub. de lege Canoni, §. 2. & Conradus, de contract. 3. par. quæst. 56. conclus. 3. vbi assert tria, quæ potissime sunt à Rectoribus Ciuitatum diligenter consideranda in taxandis pretijs. Primo, qua ratio in ciuitate, vel regione res illa abundet, aut deficiat. 2. dispositio temporis, & loci ad facile, vel difficile illam aliunde habendam quando in ea Ciuitate, vel Regione deficit. 3. Ingenium, & mores incolarum, & ciuium in faciendis sumptibus, & expensis rei familiaris.

Denique seruant debitam formam, nam omnibus, ex æquo præcipiunt istæ leges, vt illo iusto pretio vendant: nec illud temerè statuitur, sed omnibus mature pensatis.

Redundat demum lex ista in communem omnium vtilitatem, tam pauperum quam diuitum, & quotquot in Rep. agunt, cum omnes rebus istis indigeant. Propter quod vt videbimus prohibentur etiam monopoliæ.

Scd.

Sed dices læduntur venditores per talem pretij taxationem. Absit, non enim læduntur ipsi, nec eorum bona, cum iustum pretium statuatur omnibus diligenter pensatis, sed læditur solum insatiabilis eorum cupiditas, qui vellent pretia rerum in immentum augeri, & brevissimè ditissimi fieri.

Secundo non minorem habet potestatem auctoritas Principum & Magistratum, quam communis consuetudo, imò maiorem: quia consuetudinem, si nocua, vel inutilis, prudenter iudicetur à superiore, potest illam sua lege, & præcepto, vel omnibus reclamantibus reuocare, at legem iustam superioris, ipso reclamante, & dissentiente nulla consuetudo tollit. Sed pretium currens communi vsu fori, & communi consuetudine contrahentium est iustum, (vt constat ex superioribus,) & obligans ex suo genere sub mortali, ita vt teneatur excedens illud omnem excessum restituere: ergo similiter pretium taxatum à lege est iustum, & obligans sub mortali. Et confirmatur, quia utilius multo Reip. est, ea quibus ad victum adeò indigemus vendi pretio à lege constituto, quam pretio desumpto ex communi vsu fori: quia illud certum est, & semper rationi consonum, cum prudenter, & cum maturo consilio constituatur, pretium autem ex vsu fori incertum sit, & quod facile augetur industria, & cupiditate vendentium, sicut melius gubernetur Resp. à Principibus, & Magistratibus quam à tota multitudine.

Tertio. Pretia non sunt à iure naturæ, vel diuino constituta, sed ex hominum arbitrio, & æstimatione, at arbitrium Principum, & Magistratum maioris est prudentiæ, & rectitudinis, quam arbitrium vulgi, à quo pendet vsus fori: debet ergo pretium legis non minus obligare in conscientia quam pretium fori.

Quarto. Omnis iniustitia, & inæqualitas quæ committitur in emptione, & venditione, est prohibita eadem omnino lege diuina, & naturali, quæ prohibetur furtum; In venditione autem quæ res venditur ultra pretium à lege taxatum committitur iniustitia, & inæqualitas, ergo talis venditio est contra legem diuinam, quæ prohibetur furtum sub mortali, & sub debito restituendi illum excessum. Maior est B. Paul. 1. Thesa. 4. [Ne quis supergrediatur neque circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus,] vbi Anselmus: [Supergressio est, vbi pro minori pretio illud quod maioris pretij est elicitur, vel contra, circumuentio autem, vbi per dolum frater in ipsa emptione, vel venditione decipitur:] Maior patet ex dictis, quia cum lex ista sit iusta, pretium ab ea taxatum est iustum, & ultra illud vendens committit iniustitiam, & inæqualitatem.

Quinto. Esto admittamus dari legem purè pœnalem, quæ ex vi verborum solum obliget ad pœnam, implicite nihilominus, & interpretatiuè (vt vidimus) obligat ad culpam, & multo potius quæ est mista continens, & præceptum, & pœnam, vt vidimus ex ipsomet Henrico, & alijs: nec pœna apposta tollit vim præcepti; At lex imponens pretia rebus non est purè pœnalis, sed præceptiua, habens duas partes, præceptum, vt res tali pretio vendantur, & pœnam contra aliter vendentes: ergo ista lex etiam si habeat pœnam, obligat nihilominus cum sit materia grauis, & adeo necessaria Reip. sub mortali.

Quod si dixeris lege diuina aut naturali nõ sunt taxata pretia, ergo non agit contra legem naturalem vel diuinam vendens ultra taxationem. Hæc ratio nullius est momenti. Nam lege diuina non est assignatus dies festus, sed assignatur ab Ecclesia, at postquã hic dies ab Ecclesia assignatus est, illum

violare, est agere contra tertium præceptum diuinum: Similiter hæc bona, mea esse, non statuit lex diuina, sed ius humanum, quo bona diuisa sunt & appropriata, at postquam mea sunt, illa rapere est contra septimum præceptum diuinum. Sic in proposito, lex diuina non statuit pretium, statuit tamen vt res vendatur iusto pretio: pretium autem iustum est, quod statuit lex, & ita postquam à lege illud positum est, agit contra legem naturalem ac diuinam, qui ultra illud vendit: quia non vendit iusto pretio, ad quod iure naturali ac diuino teneatur. Sicut pretium quod habet vsus fori, non est à lege naturali aut diuina, at qui vendit contra illud, agit contra legem naturalem ac diuinam, quæ volunt res iusto pretio vendi, pretium vero communi vsu fori receptum est iustum.

Sexto, Emere & vendere sunt actus iustitiæ commutatiuæ, in quibus est necessario seruanda æqualitas & valor iusti pretij, constituere autem æqualitatem iuxta valorem rerum, hoc magis debet pertinere ad publicam potestatem, cui ex officio incumbit curare vt ciues inter se æqualitatem seruent, quam ad communitatem, in qua priuatus quisque sua cupiditate in constituenda æqualitate ista, & æstimando pretio facile decipi potest: ergo magis pertinet ad bonum commune, & æquitatem venditionis & emptionis, vt lege taxentur pretia, quæ priuatis arbitrijs vulgi & vsu fori. Quo nomine lex ista tamquam à iure naturali dimanans habenda est, cum sit veluti quædam vox naturæ iustissima & grauissima, [Salus populi suprema lex esto.]

Recentior quidam Theologus, vir certe eruditus & pius, sentit hanc opinionem communem esse probabiliorè & securiorè, tum propter dignitatem tot doctorum qui illam habent, & argumenta quibus nititur, tum quia iuxta oppositam datur occasio mercatoribus augendi pretia in immentum, offerturque ansa venditoribus conueniendi inter se, vt contempta lege, nullus eorum vendat nisi tali pretio, licet se ipsos exponant pœnis legis: propterea quod etiam si aliquando deprehendantur, & illas soluant, per excessum tamen pretiorum quibus res vendent ultra taxam, adquirent plus lucri, quam patiantur damni, soluendo pœnas legis: Denique quia cum leges istas taxantes pretia, vt in pragmatica tritici, non constet esse iniustas, imò apertior sit earum iustitia, & necessitas in fauorem boni communis, censendas esse iustas: leges autem iustas obligare subditos in conscientia, est aperta doctrina D. Tho. & de fide vt vidimus.

Nihilominus vult Doctor iste, opinionem Aspilc; non esse improbabilem, saltem in clericis, ita vt possint vendere fructus suorum beneficiorum, eo pretio quo probabiliter venderentur tali loco & tempore vsu fori: vel arbitrio prudentis, si lex nihil taxasset, cessante etiam omni monopolio & fraude. Quod si quæras ab hoc Doctore, quod sit iustum pretium cessante lege, respondet non esse illud sumendum ex iudicio venditoris, quia hi fere omnes sunt male affecti, ex cupiditate lucrandi; sed ex iudicio eorum, qui in illa arte & merce periti exercitati que sunt, simulque timorati ac probi, & qui ab huiusmodi negotijs iam recesserunt. Ex iudicio istorum, quando interrogantur in conscientia, sicut si interrogarentur in confessione sacramentali, esse sumendum pretium, censendumque iustum coram deo iustitia naturali: quod vocauit Soto iustum naturale, quamuis (vt vidimus) nullum sit pretium iustum naturale, id est iuris naturalis.

Secundo vult Doctor iste, neque obligare legem istam sub mortal. seculares, quando nihil exprimit

pertinens ad mort. id est, quando nihil præcipit vel prohibet, quod alias iure naturali aut diuino non est mort. vel quando non exprimit mentis suæ esse obligare sub mort. Quia si aliquid præcipiat quod iam alias est iuris naturalis, aut diuini, vel exprimat animus suus esse in illa lege obligare ad mort. veluti si dicat in foro animæ vel conscientia, & res sit grauis, tunc obligabit etiam sub mort.

Denique iste in reliquis subscribit D. Nauarro, distinguitque leges Ecclesiasticas, & Ciuiles, eodem modo quo D. Nauarrus. Probat vero hanc suam sententiam. Primo, quia hæc opinio non est contra aliquem locum sacrae scripturae, vel definitionem Ecclesiae, aut doctrinam sanctorum Patrum, habentem illam viri graues, sufficeretque (inquit) vt habeatur tanquam probabilis Auctoritas Aspilq; qui in huiusmodi rebus adeo peritus fuit, tantæ auctoritatis apud omnes.

Secundo lex Ciuilis tantum obligat de facto, secundum intentionem legislatoris, vbi ergo eam non exprimit, nec vtitur aliqua voce significante, animi sui esse, obligare sibi subditos ad illam legem in foro animæ, non obligabit de facto lex Ciuilis sub mort. In huiusmodi autem legibus taxantibus pretia, non habentur talia verba id exprimentia, sed solum apponitur pœna ergo.

Tertio, odia oportet restringere, obligare ad mort. est odiosum, ergo restringendum tantum ad eam legem, in qua legislator id explicabit. Non enim dicit hæc opinio, non posse leges humanas non obligare quando iustæ sunt, sed has non obligare de facto ad mort. quia legislator non ita exprimit, & factum de se non est iniquum, cum supponamus vendi res pretio, arbitrio prudentis aut vsu fori iusto.

Quarto leges Ciuiles obligantes in conscientia, contractum iniquum celebratum contra earum præscriptum annullant, & irritant, vt patet ex multis legibus: at istæ leges taxantes pretia non annullant venditiones, quæ sunt vltra pretium legis, nec præcipiunt restitui illum excessum, vt inique sumptum, sed tantum apponunt pœnam temporalem, ergo non obligant in conscientia sub mort. quamuis illarum transgressores non excusentur à veniali, quia est aliqua inobedientia.

Docet tamen hæc opinio, leges Ciuiles obligantes sub pœna capitis, obligare in conscientia sub mort. & in hoc dissentit à D. Nauarro, quia eo ipso non esset lex iusta, quæ pro peccato veniali tanta pœna subditum afficeret, hic autem supponimus legem esse iustam.

- 6 Ex his colligit nonnulla consecutaria. Primo leges prohibentes ne aliqua merces adducantur in regnum, vel extrahantur ab illo non obligare sub mort. similiter nec leges quæ aduocatis vel rebus venalibus taxant pretia, cum in his omnibus apponatur aliqua pœna temporalis, nec vllum verbum sit quo legislator exprimat se velle obligare in conscientia subditos. Secundo transgressores istas leges, modo accipiant iustum pretium, vel in iuxta vsu fori, vel ad arbitrium prudentis & periti, vt explicatum est, non teneri ad aliquid restituendum, nec esse in statu peccati mort. etiam si statuant nunquam illas seruare, nec restituere excessum pretij; & ita esse absoluendos. Tertio extrahentes equos à Regno, vel deferentes arma vel metalla ad infideles, etiam si nulla lex Ecclesiastica id prohiberet, sed sola ciuilis, peccare mort. & tales leges obligare in conscientia sub mort. quia istæ leges imponunt pœnam capitis, quam nullus prudens legislator imposeret pro peccato veniali.

Qua autem ratione hæc opinio sit ad praxim ac-

commodanda ita docet hic autor. Primo admodum net ne hæc opinio facile declaretur à confessario, Theologo, vel Iurista, ne detur ansa & occasio venditoribus transgrediendi istas leges in damnum commune Reip. V. g. si quis penitens accuset se de transgressione talis legis, non debet illi dicere confessarius non esse peccatum, imo graues DD. id reprehendere: Maxime cum ille non sit transgressus legem istam vt sequutus opinionem probabilem, sed mala fide, ductus scilicet sua cupiditate, quod ipsemet satis ostendit, cum accuset se de illa transgressione legis tamquam de peccato: debetque confessarius obligare illum ad restituendum, & asserere illi hanc esse communem opinionem DD. sicut reuera est, quia agens sic, incedet via tuta.

Quod si penitens interroget confessarium, an tuta conscientia possit transgredi illas leges? Respondet hic Doctor, aut iste penitens est vir simplex & indoctus, & qui nihil nouit de huiusmodi opinionibus DD. aut est vir acutus & peritus, qui forsan legit hanc opinionem in Manuali D. Nauarri, de quo etiam distinguendum est, nam aut cognoscitur esse vir probus, & timoratus, qui nullo modo excedit iustum pretium fori, aut vir parum timens Deum, qui si intelligat legem non obligare in conscientia, conabitur quantum poterit augere pretia: Viro docto & timorato licet (inquit) declarare opinionem istam Aspilq. probabilem quidem esse, sed ita vt vëdat semper pretio iusto vel fori, vel arbitrio prudentis, sed multo probabiliorum & securiorem esse oppositam, & suadere illi vt eam sequatur, coneturque in rebus conscientia tutior via incedere: viro autem simplici, vel docto, sed parum timorato celandam esse ei veritatem absque mendacio, ne abutatur opinione probabilis, quod est certum: & dicendum illi, dimitte nunc inquirere de opinionibus, hæc est cõis inter Theologos sententia, & secuta, leges istas obligare in conscientia. Referatque illi nomina Doctorum qui ita sentiunt, laudando illos, & consulendo sequatur hanc sententiam communem, quæ est via certa, & secuta salutis animæ.

Quod si adhuc vrgeat, remittat illum ad consulendos Theologos, ac si inuenerit DD. habentes illam opinionem probabilem, & ei subscripsisse, tunc si audierit ipsius confessionem, vel est curatus, & postulat ab eo confiteri, illum admoneat hanc aliam viam esse securiorem, & fidem ab eo accipiat certam, ipsum non venditurum nisi iusto pretio fori, nulloque vsurum dolo, fraude, vel industria vt pretia augeantur: & sic eum absoluat. Quia vt docent omnes DD. in materia de penitentia, penitens habens opinionem probabilem non tenetur sequi opinionem sui confessarij, etiam si sit probabilior. Quod si non audierat confessionem eius, nec est illius curatus, non audiat illum, sed remittat eum ad alium: quia confessarius qui non est curatus nec audiuit adhuc confessionem penitentis, non tenetur conformare se cum opinione penitentis, maxime vbi nouit suam esse probabiliorum & securiorem.

Debentque hoc maxime attendere confessarij in communitate aliqua vel religione agentes, quia quidquid ipsi faciunt prudenter vel imprudenter, redundat in totam communitatem, similiter Theologi debent in his esse maxime circumspecti, nec opinioni minus securæ quantumuis probabilis subscribere, sed asserere se esse oppositæ sententiæ: quia non est prudentis Doctoris subscribere contra leges iustas, & torrentem DD. Tum etiam quia cum scriptura multorum oculis offerenda sit, qui non sunt timorati, subscriptione illa viri docti abuten-

tur;

tur, in damnum Reipub. Tertio quia subscribere est asserere se sequi illam opinionem, non modo speculatiuè verumetiam practicè, quod non debet facere Theologus in rebus conscientia: sed sequi in praxi sententiam securam. Similiter concionatores non debent hanc opinionem Azpilc. publicè condemnare, quia authoribus grauibus, & quimultum suis studijs cæteros iuuarunt, debetur maxime reuerentia: nec nomina eorum aut placita publicè proponenda sunt, nisi quando sunt asserenda & commendanda: Nec contra illorum sententias est prædicandum: sed tacitis nominibus DD. qui à communi via recedunt, & dimissa varietate opinionum explicandum est fidelibus, hanc esse communem opinionem DD. & securam, transgredienteſque istas leges peccare mort. nec esse absoluedos, sed esse in statu damnationis innitendo semper illi fundamento secundum communem opinionem DD.

Secundo colligit ex illa opinione Nauarri Doctor iste: posse omnes istos venditores. [Como especieros,] & similes in aliquibus seruare leges taxationis, in aliquibus non, ita ubi lex fuerit consona iusto pretio arbitrio prudentis vel communi vsui fori: seruent illam, ubi vero non, seruent communem vsu fori ad arbitrium prudentis: supposito istos venditores habere hanc bonam fidem, istam opinionem D. Nauarri esse probabilem, & posse teneri tuta conscientia: quia si habeant fidem in oppositum, agent contra conscientiam: quod nullo modo licet, & iniuste acquirunt illum excessum pretij ultra legem, tenebunturque ad illum restituendum. Similiter confessarius, quem dicimus posse absoluere, debet etiam istam opinionem existimare probabilem, nam si iudicet illam falsam, non potest, quia ageret contra conscientiam. Horum ratio est, quia quando venditor iste vendit pretio legis, vendit pretio iusto ex lege, & sequitur legem iustam, ubi vero non vendit pretio legis, vendit nihilominus pretio quoque iusto ex vsu fori, & bona fide, credens probabilem esse DD. sententiam, legem non obligare ipsum sub mort.

Similiter famuli istorum vèditorum si sciant dominos suos vendere ultra pretium legis, sequentes opinionem istam vt probabilem & securam, & seruare iustum pretium fori, sunt etiam securi in conscientia vendentes ad imperium dominorum suorum. Quod si istis famulis constet, dominos suos non duci illa opinione vt probabili & secura, nec esse viros timoratos, sed cupidos, tunc huiusmodi famuli non sunt securi in conscientia, sed cooperantur peccato suorum dominorum, & tenentur restituere vt coadiutores illius damni.

Tertio colligit ex eadem opinione Doctor iste, fieri posse, vt Petrus aliquo tempore teneatur aliquid restituere, quod alio tempore non teneatur. v. g. si vendat ultra pretium legis ignorans probabilitatem huius opinionis, & credens id sibi non licere, toto illo tempore ex sua conscientia erronea tenetur restituere, sicut qui credit rem quam habet esse alienam. Quando vero nouit opinionem probabilem esse & tutam, talemque senserit, tunc iam non tenetur restituere. Quia si teneretur, aut ratione iniustæ acceptionis, aut ratione rei acceptæ, non primum, quia iam nouit & credit illud sibi licuisse: nec secundum, quia consequenter intelligit totum illud pretium esse suum, & sibi iuste competere: quemadmodum si Ioannes habeat pallium quod reuera ipsius est, credit tamen alienum, toto illo tempore quo credit alienum, propter conscientia erroneam quæ habet, tenetur restituere: quæ primum nouit esse suum, non tenetur: cessat .n. iam error ille, & deceptio suæ conscientia in eo.

Tomus Secundus.

Non dubito Doctorem hunc optasse & nomini Doctoris Aspilq. viri de omnibus aded bene meriti, & simul conscientijs fidelium prospicere: & leges istas si strictè vt dicunt & ad vnguem seruandæ sint in foro animæ & sub mortali, rigidas iudicasse. Et propterea docere, eos tantum mortaliter peccare, & cum debito restituendi, qui à pretio lege taxato notabiliter exceſſerint: qua voce videntur insinuare non quemcunque excessum esse peccatum mortale, sed magnum & notabilem,

Vbi (vt verum fatear) si exiguum excessum nec notabilem iudicent, vno tantum vel altero argenteo excedere in multis frumenti mensuris non dānabo huiusmodi excessum de mortali, quia licet quantitas duorum argenteorum vel simul & vnico actu ab eodem homine inique accepta, vel diuisim à pluribus sufficiat ad materiam furti mortalis, vt docuimus primo tom. qu. 66. art. 6. controv. 3. nihilominus non est asserendum, Principem vel Magistratum prudentem ita voluisse subditorum conscientias astringere, vt vel solum vnus aut alterius argentei excessum in multis mensuris frumenti sub mortali instituerint prohibere.

Quod si excessus hic vnus vel alterius argentei aut dimidij, vel partis illius in singulis vel plerisque mensuris accidat, ita vt in multis, siue eadem emptori venditis, siue diuersis, aliquorum vel multorum argenteorum summam efficiat verbi gratia summa 10. aut 20. aut plurium, non dubito talem excessum in multis varijsque mensuris à venditore prudente & sciente acceptum, peccatum mortale esse, & cum debito restituendi: Quia cum taxæ istæ, vt constat, iustæ sint, iustumque pretium constituentes, & in foro animæ obligantes, qui ultra illas vendit, iniuste vendit, & ultra iustum pretium: excessus autem iusti pretij in hac quantitate 10. aut 20. vel plurium argenteorum siue simul & actu recipiantur, siue diuisim & à multis, peccatum mortale est furti ad restitutionem obligans, vt copiose docuimus.

Vnde colligo in summa siquidē Doctor iste eos solū damnat qui in vnaquaq; mēſura frumenti notabiliter excedant à taxatione legis, minime vero eos qui qd in vnaquaq; mensura parum & minimū iudicaretur, in multis notabilē excessum efficeret, qualis est 5. vel 10. vel 20. aut plurimum argenteorum audiendus non est: cū talis excessus, etsi in multis accidit, inique accipiatur, & ultra iustū pretium: Qd si notabilē excessū intelligat in multis varijsque mensuris, ita vt in singulis exiguus sit, affirmetque huiusmodi exiguū excessum, non quidē in multis, sed in vna tantū vel altera cōmissum non esse mortale, recte docet iuxta cōſem illā Theologorum sententiam: [Quod ex suo genere peccatum mortale est, ex leuitate materiz veniale tantum esse.

Colligo secundo, quod docet iurisperitus ille Mexia in prima conclusione earum quas constituit in suo commentario de taxa tritici, eos solum peccare mortaliter & cum debito restituendi, qui cum maximo excessu ultra illam vendent, multis nominibus reprehendendum esse. Primo quod in mēſem adeo ipsi alienam falcem mittere voluerit, non enim pertinet ad Iurisperitos quod adeo proprium Theologici muneris est in foro animæ de contractibus iudicare. Secūdo quod hispanè proponat & sermone cōmuni conclusiones falsum continentes, in re adeo graui, licet ab ipso latinè explicetur. Vulgus enim hominū latini idiomatis ignarus conclusionibus illius tantū lectis ansam facile accipiet, vt passim à iusto pretio legis excedat. Tertio quia licet minimus exiguusque excessus à taxa legis in vna vel altera mēſura nō sit peccatū mortale, eo modo quo hic explicamus, nihilomin⁹ cū vox illa hispana,

E [Nota-

[Notabilmente,] qua ipse utitur secundum suam propriam vim magnum grauemque excessum significet iuxta doctrinam istarum conclusionum non peccaret mortaliter, nec teneretur ad restituendum, nisi qui in paucis vel multis mensuris in multis argenteis excederet à taxa legis, quod constat esse falsum. Etenim cum quius excessus à pretio legis, quod iustum est sit quoddam furtum sufficit ad peccatum mortale quicumque; excessus tam simul quam diuisim acceptus in ea quantitate quæ sufficeret ad furtum mortale. Quod vero pertinet ad restitutionem quicumque; excessus & maxime exiguus restituendus est; cum alienum in nec minima quantitate possimus retinere; licet cum discrimine illo ut peccet venialiter retinens in ea quantitate cuius acceptio solum esset venialis. Quarto, habet in secunda conclusione licere venditori qui triticum quod vendit carius emerit quam sit taxa legis similiter etiam carius illud vendere, modo admoneat emptorē se ideo excedere à taxa, quia carius prius emerit nititurque ea ratione quod omnia iura concedunt seipsum seruare indemnem. Confirmat vero quia in eadem lege conceditur agasonibus excedere à taxa pro ratione itineris & vendentibus triticum in farina accipere ultra taxam grani triginta dispondios, ratione expensarum quas fecerint in molis frumentarijs, sed neque hæc admittenda vltimo modo sunt. Primum quia si taxa legis iusta est, quocumque titulo ab ea recedere iniquum est & acceptio alieni. Secundo quia ut habet communis omnium sententia tam Iurisperitorum quam Theologorum lex non respicit casus particulares, sed quæ ut plurimum ac frequentius eueniunt & iuxta constituitur cum omnes parere tenentur nec possunt alio titulo illius iugū expellere aliter enim nihil certum præfingent; vnde pretio iusto lege constituto tenentur omnes vendere, licet carius aliquis eorum emerit. Tertio, quo argumento sæpe in hac materia vtuntur Doctores; Pretium legis non habet minorem vim quam communis vsus fori, at vsus & æstimationem fori non licet, vt vidimus superius controuers. 3. huius articulo, contra Scotum & alios alicui mercatori aut venditori præterire, etiam si ipse carius eandem mercem emerit, ergo neque licebit à pretio iustæ legis eo nomine recedere. Huic denique fortunæ (quod omnes norunt) quicumque venditor se exposuit, vt vilius quandoque vendat quam emerit, & è conuerso, cui iuxta istam secundam conclusionem Mexiæ non oporteret ipsum esse expositum, sed semper lucrari. Neque doctrina istius conclusionis potest locum habere nisi in vno tantum casu, qui ab hoc instituto maxime alienus est, quando scilicet ab emptore rogatus damnum aliquod pateretur, triticum illud vendens; veluti si in alium locum aut tempus illud seruaret vendendum aut si eo vendito tandem deberet aliud in vsu familiæ suæ emere, & carius, tunc enim non ita ei liceret, quia carius emit, sed quia potest damnum, quod rogatus ab emptore in eius vtilitatem patitur iure vitare, seruatis his quæ inferius dicemus de lucro cessante & damno emergente. Ratio vero qua conclusionem istam nititur Mexiæ confirmare nullam habet vim, Agasones enim isti aut vendentes farinam non recipiunt augmentum illud tanquam pretium tritici, sed ratione laboris sui vel expensarum, vt ipsamet lex docet, quod maxime distat à pretio tritici, quod nulla ratione vel titulo cum lex iusta sit excedere licet. Denique est maxime reprehendendus quod nitatur afferre in suam sententiã Diuum Thom. Caetan. Dominicum Soto & alios Theologos, qui vt ex progressu huius disputationis constat oppositum omnino docent.

Ceterum quia Theologus ille cuius opinionem vltimo retulimus, licet opinionem communem probabiliorē quidem iudicet, sequitur tamen illam Aspilquetæ & Mexiæ, argumenta illius diluenda sunt.

Ad primum Respon. Repugnare aperte sententiam istam doctrinæ sacræ scripturæ, & sanctorum, quæ (vt constat tam ex hac quam ex præcedenti controuersia) aperte docet, leges civiles iustas bonum commune respicientes obligare sub mortale in rebus grauib; perspicuum autem est materiam grauem esse, quibus pretijs alimenta victui humano necessaria debeant vendi, ne humana cupiditas cum graui totius populi danno illa in imensum augeat. Vnde si doctor iste cum affirmat opinionem Aspilquetæ probabilem esse, sumat probabile eo modo quo definitur ab Aristotele idest topico, pro eo quod videtur aliquibus, verum affirmat, hoc tamen non sufficit vt illam amplectamur, ac veram iudicemus: cum ex eodem Aristotele multa falsa sint quandoque probabiliora multis veris. Hic autem certam veritatem doctrinæ quaerimus, non solum opinionum probabilitatem: constat autem ex dictis (vt modo dicebam) leges civiles iustas obligare in conscientia, sub mortali in materia graui.

Ad secundum falsum est antecedens, vt constat ex præcedenti cont. vbi abunde docuimus, in legibus humanis maxime ciuilibus non esse sumendum iudicium ex intentione legislatoris, neque ex verbis eius, quia nunquam legislatores civiles conseruauerunt explicare, animi sui esse ad hanc vel illam culpam obligare: cum ipsis solum incumbat condere leges iustas; & bono communi necessarias; quomodo autem obligent, eurent illud fideles, quibus satis iam constat lege diuina ac naturali superioribus obediendum esse cum iusta præcipiunt.

Ad tertium, Dico odiosa restringenda esse in dubijs quorum neutra pars certa, sed de vtraque prudenter dubitatur; at hic non licet dubitare leges civiles iustas obligare in conscientia, cum tot locis sacræ scripturæ, & rationibus adeo apertis constet; quod si nonnulli aliter sentiant, non propterea sententia nostra redditur minus certa, aut minus vera, cum illi infirmis nitantur rationibus, & locis ac textibus male intellectis, vt ex progressu huius controu. & præcedentis constat.

Ad quartum dico, non semper leges civiles irritare omnem contractum iniquum, nam in hac materia de emptionibus vt controuersia vltima abunde videbimus, leges civiles annullant quidem venditionem ultra dimidium iusti pretij, minime vero eam, quæ est dimidium, at nullus Theologorum dubitat vendentem ultra iustum pretium, etiam si non excedat medietatem illius, inique vendere, & teneri ad restituendum. Sufficiebant quidem hæc ad præsentem controuersiam, sed licet hæc verissima sint, solent nihilominus Agricolarum & mercatorum, qui frumenta ex Sicula, alijsve locis ad nos asportant, pretium à lege taxatum quandoque excedere nonnullis rationibus adducti.

Primo quia superant nonnulli labores & expensæ quas fecerunt, vel in colendis & seminandis agris, colligendisq; fructibus, vel in illis ad nos aliunde deferendis pretium taxatum, iniquumq; vs, vt qui ciuib; suis victum annonamq; parant, pro huiusmodi beneficio detrimentum in suis bonis patiantur.

Secunda vnusquisque est in rebus sui moderator & arbiter, vt habetur L. In re mandata Cod. Mandati ergo licebit vniciuique reb. suis pretia imponere, & illas ita vendere, modo nulla vtatur fraude, inique ergo agit lex, hac libertate & iure expolians

polians venditores suarum rerum. Et confirmatur: Scienti & volenti non fit iniuria, sed qui vilis vendit aut carius emit seclusa vi & fraude, ita vendit vel emit altero sciente ac libere consentiente, ergo nulla fit ei iniuria. Tertio lex humana non obligat nisi promulgata & recepta à ciuibus, vt docet D. Augustinus, & habetur distinct. 4. Cano. In istis. Et L. De quibus. ff. de legibus, sed istas leges taxantes pretia communiter non recipiunt mercatores, & venditores, cum frequenter plures vendant, absoluanturque à confessarijs. Ergo non obligant.

Quarto quia pretia rerum ex illarum abundantia & inopia mensuranda sunt, non ex Principis aut Magistratus voluntate.

Denique cum leges istæ pretia taxantes pœnam contineant, debent censeri pœnales, ac propterea non obligare ante iudicis condemnationem. Ex illo capit. Fratrnitas. admota Glossa 12. qu. 2.

Hæc tamen rationes nullas in hac parte habent vires, idem enim accidere potest, (vt superius vidimus) agricolis & mercatoribus, si solo vsu fori pretia rebus constituerentur, nec vlla essent à lege præscripta: deberent enim iuxta pretium illud fori necessario vendere, quantumvis non æquaret illud, ipsorum labores & expensas.

¹⁰ Vnde ad primam dico imprimis, leges superiorum (vt docuit Aristo.) non respicere peculiare casus & euentus, sed ea tantum spectare quæ frequentius eueniunt, & hac ratione taxari pretia à superioribus, pensatis diligenter & maturè, iuxta ea quæ frequentius accidunt, quos labores patiantur, & quas expensas faciant agricolæ in sua agricultura, & collectione fructuum, vel mercatores in deferendis frumentis: Quod si nonnunquam excedat eorum labores & expensæ pretium taxatum, nonnunquam etiam & frequentius multo excedit pretium & lucrum ipsorum expensas. Sunt autem hæc accipienda de mercatoribus, qui propria sponte & negotiationis causa, vt ex ea lucrum recipiant, frumenta deferunt, nec iussi à Repub. vel illius commissione illa asportant: hi namq; pretio taxato à lege, vel recepto vsu fori eo tempore, quo frumenta sua vendunt, tenentur stare, nec augere illud possunt, etiam si damnum aliquid propterea patiantur, sicut non tenentur illud minuire, quando eo seruato maximum recipiunt lucrum: debet namq; esse æqua vtriusque euentus ratio & conditio. Qui vero iussi à Republic. & ab illa vocati asportandis frumentis incumbunt aliquando, cum hoc officium præstet ex illius conventionione, possunt, quin & debent Reipub. gubernatores iuxta illorum labores & expensas pretium constituere, in eo enim casu frumenta ad nos ducunt tanquam Reip. ministri, nemo autem debet proprijs expensis & cum iactura sua alijs inferuire, sicut neque proprijs stipendijs militare.

Ad tertium. Respondeo leges taxantes pretia satis abunde promulgatas, omnibusque innotescere, quod vero à nonnullis iniquis & avaris venditoribus non obseruentur, vel quod hi ab imperitis confessarijs absoluantur, non tollit earum vim. Non enim indiget lex quæ iusta est, vt vim habeat ad obligandum consensu, inferiorum, alioquin tolleretur obedientia, quam inferiores superioribus debent, penderetque authoritas superiorum ex consensu inferiorum: quæ maxima sunt absurda, & vniuersam rectam rationem gubernandi destruentia.

¹¹ Ad secundum. Respondet optime Medina, vnumquemque esse arbitrum & moderatorem suarum rerum, non quocunque modo, sed seruato iusto pretio: quod autem sit iustum, petendum est ex regulis quas hic proponimus. Lex ergo illa habet locum.

Tomus Secundus.

cum, vbi pretia nec lege superioris, nec vsu fori certa sunt, vt in rebus illis, quæ raro venduntur, de quibus egimus in tertia regula iusti pretij, quam vocauimus mutuam contrahentium conventionem. Ad confirmationem dico in libera donatione nullam fieri iniuriam scienti & volenti, at in contractu emptionis & similibus fit iniuria, si non seruatur iustitia, infertur iniuria: pertinet autem ad iustitiam emptionis, vt res iusto pretio vendantur, nec temere ac prohibito. Dico etiam, quemcunque ementem vel vendentem, eo ipso quo instituit, non dare gratis, sed per contractum, nec dare liberè, nec velle carius iusto emere, aut vilis vendere: sed si consentiat, aliqua necessitate adductum in illud consentire, quo fit vt ille cõsensum non sit voluntarium liberum, sed mistum, sicut illius qui ingruente tempestate proijcit merces in mare. Regula autem illa. [Scienti & volenti, &c. Intelligitur de liberè consentiente, & citra vllam necessitatem vel coactionem. Vt vidimus primo tomo quæst. 95. art. 2.]

Ad quartum. Dico Principes & Magistratus prudentes expendere rerum, quibus pretia imponunt abundantiam vel inopiam, iuxta ea quæ frequentius eueniunt: qua de causa pro varietate temporum, vt videmus, pretia ista mutant. Quod si nonnunquam venditores, licet pretia ista à superioribus mutantur, & augeantur, patiantur nihilominus aliquod detrimentum, non propterea liberantur à debito seruando pretium taxatum, quia leges & statuta superiorum non respiciunt priuatum bonum huius vel illius, sed commune & publicum: cum bonum totius præferendum sit bono partis, pertinet autem maxime ad bonum commune in rebus adeo necessarijs humano victui, certa pretia omnibus diligenter & maturè pensatis constituere, ne venditores pretia huiusmodi rerum in immensum producant, coganturque pauperes fame perire.

Ad vltimum dico, leges istas non esse purè pœnales, sed præceptiuas etiam, constituentes rebus iusta pretia: quo fit, vt venditores illa excedentes iniuste vendant, & cum debito restituendi.

Duo ex his colligere licet. Prius est, mercatores qui per aliquot annos fructus aliorum emunt, quos vocamus [Arendadores,] quantumvis pretium, quod ipsi fructibus illis reddunt excedat pretium legis vel fori non posse propterea ipsos carius vendere, tum quia huic damno se ipsos exposuerunt, tum quia apud illos non debent frumenta alijs fructus amplius valere, quam apud agricolas vel alios primæuos illorum fructuum dominos valent; cum non minus debeant illi quam hi iusto pretio res suas vendere, iustum autem pretium huiusmodi fructuum nullum aliud sit, nisi vel taxatum à lege, vel vbi lex nihil constituit receptum communi vsu fori.

Alterum est Rempub. parantem annonam in communi, ne ciuibus victus deficiat, posse & debere frumentis suis illud pretium statuere, quo omnes expensæ ad primam illorum emptionem, traiectionem, & conseruationem necessariae, & ad omnes sumptus, qui in hunc vsu deferuiunt, comprehendantur. Qua enim lege annonæ cura Magistratibus incumbit, eadem inest illis authoritas constituendi pretium, quod omnes expensas annonæ deferuientes complectatur.

Huic controuersie nonnullæ dubitationes quarum explicatio vtilissima est, affines sunt. Et imis videamus oportet.

C O N T R O V E R S I A

Decima.

T E N E A N T V R N E E T I A M

Clerici frumenta & fructus, quos ex suis beneficijs vel patrimonio habent, pretio legis vendere?

S Y M M A R I U M.

- 1 *Leges taxantes pretia rebus, non solum obligant in conscientia & sub mortali seculares, verum etiam Clericos quoties illas vendiderint.*
- 2 *Non licet Clericis aliter suam triticum vendere, quam Laicis.*
- 3 *Exteri quare non tenentur ad vendendum suas merces pretio legis?*
- 4 *Emens rem aliquam ultra pretium legis, non potest eandem alteri vendere eodem pretio quo emit.*

SVNT qui opinantur eos non teneri, ut Theologus ille cuius opinionem controuers. proxime præcedenti ultimo retulimus, & nonnulli alij, modo pretio arbitrio prudentum iusto illa vendant. Quod imprimis probant, quia clerici nõ adstringuntur legibus ciuilibus Principum, vel Magistratum secularium.

Secundo. Quia si exteri ducentes frumenta per mare non tenentur vendere illa pretio legis, multo minus Clerici, qui à legibus secularibus magis exempti sunt quam illi; Ut constat ex cap. Decernimus, de Iudic. & cap. si diligenti. de foro compe. Similiter bona, ut videre est Can. Bene quidem distin. 96. & cap. Ecclesia sanctæ Mariæ. De constitutio. Imo sunt magis exempti quam exteri; hi namque si apud nos crimen aliquod committant, puniuntur à iudicib. iuxta leges nostras, à quibus tamen Clerici puniri non possunt, etiam si similia delicta committerent.

Tertio, Videntur huiusmodi taxationes Ecclesiarum vtilitati obesse, Quia si Clericorum frumenta, & fructus possint carius vendi, quam sit pretium legis, Ecclesiasticis fructus plura valebunt, & mercatores illos per aliquot annos ementes quos dicimus [Arrendadores,] maiora offerent pro illis pretia: quibus commodis priuantur certe Clerici, & eorum Ecclesiæ, si debeant pretio legis stare.

Denique Lex pœnalis non obligat eum, quem pœna quam continet punire non potest, sed istæ taxantes pretia continent pœnas, iudex autem secularis non potest Clericum, si carius vendat, pœnis illis mulctare, cum Clericus non subijciatur iudicio seculari, ergo non tenebuntur ad leges istas obseruandas.

His tamen non obstantibus sit conclusio.

- 1 *Leges taxantes pretia rebus non solum obligant in conscientia, & sub mortali ex suo genere, ac cum debito restituendi excessum ipsos seculares, verum etiam Clericos, quotiescunque illas vendiderint.*

Probatum licet Clerici non sint subiecti legibus Ciuilibus, sunt tamen subiecti legi naturali, & diuinæ, quæ præcipit ne res alio pretio quam iusto vendantur, sicut Gallus, vel Italus licet non sit subiectus legibus Hispaniæ, tenetur nihilominus merces quas ad Hispaniam deferre vendere pretio, quod in Hispania tali loco, & tempore censetur iustum, quia vendere iusto pretio est à iure natura-

li, & diuino quod omnes obligat: Sed pretium taxatum à lege simpliciter & absolute est iustum, respectu cuiuscunque ementis, vel vendentis: ergo tenentur etiam Clerici vendentes, illud seruare. Maior cum consequentia perspicua sunt: Minor constat ex dictis. Er confirmatur quia similiter Clericus non est subiectus consuetudinibus secularium, at ubi lex non taxauit pretia, sed sumuntur illa ex communi vsu fori, tenentur Clerici, sicut cæteri layci vendere quoque iuxta communem vsu fori: quia tunc pretium illud est iustum, ergo quando pretium est taxatum à lege, sicut ad illud seruandum tenentur layci, quia iustum est, ita & Clerici. Vnde lex secularis non subijcit sibi Clericos, sed solum statuit pretium, quod quam primum ab illa illa statutum est, est iustum, pretium vero iustum lex naturalis & diuina præcipiunt ab omnibus obseruari.

Secundo. Leges Ciuiles taxantes pretia id potissime faciunt propter pauperes, ne excessiuis rerum pretijs oppressi fame pereant, hi namque sunt, qui ubi annona deficit magis indigent: sed ad subueniendum pauperibus, & iuuandam eorum indigentiam ex superfluis statui magis tenentur Clerici, quam layci, cum hi solum tenentur ex charitate, Clerici autem ut videbimus tom. 3. ex charitate, & iustitia. Ergo.

Tertio. Ex Panormitano, Syluestro, Caietano, Soto, & communi DD. sententia Clerici, sunt quidem immunes à iurisdictione seculari, quo ad ea quæ ipsorum statui indecentia essent, vel impedirent ne libere, & commode vacarent cultui diuino, qua de causa non sunt exempti quo ad leges respicientes bonum commune, & necessitates Reipub. peccaret enim grauius Clericus si extraheret equos à Regno, si deferret arma prohibita contra leges Principum, quia huiusmodi leges respiciunt debitam, & optimam Reipub. gubernationem: Leges autem taxantes pretia respiciunt debitam gubernationem, & necessitatem Reipub. Ergo tenentur quoque ad illas.

Quarto. Leges Ciuiles istæ nisi sint contra dignitatem, vel libertatem Ecclesiasticam obligant etiam Clericos, ut habet communis DD. sententia in materia de ordine. ut docet Soto in suo 4. dist. 25. quæstion. 2. articulo. 4. conclusio. 4. sed hæc leges sunt iustæ nec libertati aut dignitati Ecclesiasticæ repugnant, imo reclamant recta ratio, ut Clericus vendat carius quam laycus, & ultra pretium legis, ergo. Quinto. Lex iusta, circa pretia, eo ipso quo statuit pretium, facit actum illum emptionis, & venditionis actum iustitiæ commutatiuæ in tali pretio, perinde ac si fieret hic contractus: do tibi hanc rem, ut des mihi pretium legis quod iustum est: sed iustitia commutatiua obligat omnes tam Clericos quam seculares sub mortali, ita ut illam violans teneatur ad restituendum, quicumque ille sit. Ergo.

Sexto. Ex D. Thom. 1. 2. q. 96. articulo. 4. leges Ciuiles iustæ nisi sint indecentes alicui statui non solum possunt obligare, verum de facto obligant quoscunque ciues illius Reip. Alio qui quomodo recte illa gubernaretur? Repugnat enim maxime, ut sit quis membrum, nec deseruiat bono totius corporis, unde obligant quoscunque: ita ut si materia sit grauis, obligent sub mortali: Sed hæc lex est iusta & in materia graui, ut ex superioribus constat, ergo obligat omnes ciues etiam Clericos, cum nõ sit indecens Clericis vendere pretio quo vendunt layci, & non carius, imo maxime decens: Vnde pragmatica Castellæ pretia taxans exprimit aperte, Clericos quoque in ea comprehendendi.

Hæc conclusio non modo est D. Thom. locis superius adductis, verum etiam recepta ab omnibus fere

fere Theologis, vt docent Syluest. verb. L. §. 15. So-
to lib. 1. de Iustitia. q. 6. art. 6. & omnes recentiores
discipuli D. Thom. verumetiam est communis inter
peritissimos Iuris canonici. Ita enim habent Ioan.
Andreas cap. Ecclesiæ. Vt lite pendente. &c. Ho-
stiensis eodem cap. Ecclesiæ. & in cap. finali de So-
lutio. Panormit. in cap. Quod Clericus. De foro
competenti. vbi disputat qua ratione Clerici in
conseruandis terminis statuta laicorum debeant
etiam conseruare. Abbas in cap. fina. De vita, & ho-
nesta. Clerico. Denique, vt alios innumeros præ-
termittam Felinus, & communis in cap. Ecclesiæ.
S. Mariæ. De constit. Hi omnes apertè docent le-
ges siue statuta laicorum ad bonum commune per-
tinentia Clericos etiam comprehendere. Eoque
nomine affirmant legem Principis secularis prohi-
bentem non extrahi equos à Regno, arma huius,
vel illius generis non deferri, & similia, quæ ma-
ximè bonum commune respiciunt, Clericos etiam
obligare. Ita habent in cap. 1. §. Si Clericus. De pac-
tuen. & eius viol.

Ex qua communi doctrina sequitur apertè, non
licere clericis aliter suum triticum vendere quam
laicis, nisi iuxta pretium legis, vel vsu fori, vt opi-
me colligunt Ioannes de Platea §. Item lex Julia
nu. 108. Instituta de public. Iudic. & Palatios Ruuios
in Repet. in cap. Per vestras. num. 13. de donatione
inter vir. & vxor.

Præterea leges ciuiles, quæ iustæ sunt, & Reipu-
biles, amplectitur Ecclesiæ, oportebit ergo & Eccle-
siasticos vbi statui, vel dignitati eorum non aduer-
santur, illis esse subiectos: Antecedens ex ipso Iu-
re canonico constat, nam in cap. Super Specula de
priuilegijs, dicitur: [Sancta Ecclesiæ legum ciui-
lium non respicit famulatum, quæ vestigijs æquita-
tis, & iustitiæ non aduersantur: Quod in multis est
videre: nam in cap. 2. de dispensatio. impuber. (quæ
materia Ecclesiastica est) dicitur terminum à legi-
bus statutum conseruari debere ad contrahendum
matrimonium. In cap. Venientes. De Iure Iurand.
In materia iuramenti leges afferuntur ciuiles ad in-
terpretationem iuramenti, In cap. vt inquisitionis.
De hæreticis lib. 6. fatetur ipsemet Sum. Pont. se
velle obseruare leges à Federico olim Imperatore
Romano de puniendis hæreticis editas: Similiter
habetur in cap. Cum secundum leges. Eodem titu.
In cap. ex diligenti. De simonia obseruandas esse
leges ciuiles in crimine Simonia, quatenus iustæ
sunt, & sacris canonibus non contrariantur. Extant
innumeri alij textus in huius rei confirmationem.

Denique debet illos maxime ad ita vendendum
suadere, quod cæteri omnes ex eodem statu & ordi-
ne qui frumenta non colligunt, nec habent nisi em-
pta, quin & illi idem qui progressu temporis ea be-
neficia obtinuerunt, quorum redditus in fructibus
consistunt, antequam illa obtinerent iniquum iudi-
cabant, aliter illa vendi à clericis, quam vel iuxta le-
gis præscriptum, vel vsu fori, vbi legis taxa nihil præ-
scribit: Quod si ita censebant dum ab alijs frumen-
ta emere ipsos oportebat, cur postquam illa habent
ex proprijs redditibus, & in ea copia, vt alijs vendere
possint, tam æquum sanctumq; iudicium mutarunt?
Num quia benignitas, qua Deus in illos ita vsus est,
aut Ecclesiæ patrimonium quod tam felicitè forti-
ti sunt, ad huiusmodi cupiditatem seu iniquitatem
forsan eos adhortantur? Pudeant obsecro quæ ab
alijs sibi fieri noluisent, ipsos alijs tam inique præ-
stare velle, cõtra vocem illam totius naturæ. [Quod
tibi fieri non vis, alteri ne feceris.] Quam vocem nõ
solum sacra scriptura passim proponit, tanquam vo-
cem totius legis, & prophetarum, & præstantissimũ
Christianæ æquitatis, & pietatis suadamentum, vt vi-

Tonus Secundus.

dere est Thobia 4. Matth. 7. & Luca 6. verumetiam
& ius canonicum in primo lumine habet scriptum,
vt habetur Canone. Humanum genus, dist. 1. & in c.
Dilecti de Maior. & obedien. Quin & Imperatorem
Seuerum referunt authores grauissimi, licet Ethni-
cum dicere solitum, sententiam istam. Quod tibi fie-
ri nõ vis, &c. maxime dum aliquem corripiebat, vel
præcipiebat puniri, quam etiam referunt à Christia-
nis didicisse. Nec valent argumenta initio huius
quæstionis adducta in oppositum. Nam ad primum
constat ex argumentis propositis quomodo Clerici
teneantur etiam ad obseruandas leges iustas Prin-
cipum, quæ statui, & dignitati eorum non repu-
gnant.

Ad secundum dico exteros non teneri ad vendẽ-
dum pretio legis, quia ne illi desinant ad nos defer-
re frumenta, conceditur eis ne teneantur vendere
pretio pragmaticæ, ita vt si illos non eximeret, tene-
rentur etiam illius pretio stare, Clericos vero non
eximit, quin potius pragmatica ista expressè pronun-
ciat illos quoq; comprehendere.

Ad tertium. Respond. imprimis, Principes quoq;
ipso simili damno affici, plus namq; valerent etiam
ipso redditis, & pluri emerentur ab arrendata-
rijs, si liceret illis carius vendere quam fit pretium
legis: patiuntur nihilominus hoc damnum, vt cog-
sulant bono communi, cui non minus debent defer-
uire clerici quam seculares; pertinet autem maxime
ad bonum commune, certa esse ac taxata pretia an-
nonæ.

Sed dices Principes, quæ hac via amittunt, mul-
tis alijs recuperare, institutis & impositis varijs tri-
butis, & vectigalibus: quod Ecclesijs & clericis non
licet. Respondeo, esto ita res habeat, nullam fieri
propterea clericis iniuriam. Primo, quia Principes
teneantur, non solum ciuium suorum victui prospice-
re, verumetiam illorum gubernationi ac defen-
sioni, quod non possunt nisi collectis ab eisdem ci-
uibus per tributa, & vectigalia varijs pecunijs:
Clericis vero solum incumbit cura suæ familiæ, &
pauperum, quib. fructus quos habent abundè suf-
ficiunt, cum ex illis, etsi vilius vendantur, se ip-
sos suamque familiam alere commodè possunt, &
pauperum necessitati plurimum subueniunt. Quæ
enim maior pauperum vtilitas, & subuentio, quam
vt alimenta quibus indigent facilius, & vilius eme-
re possint?

Ad vltimum Resp. posse illos puniri à iudice Ec-
clesiastico, quin & deberi tanquam iustarum legũ,
& quæ, ad commune bonum adeo necessariae sunt,
iniquos transgressores.

Ex his sequuntur duo. Primo illum qui emit rem
aliquam ab vno vltra pretium legis, non posse ean-
dem alteri vendere eodem pretio quo emit, sed tan-
tum pretio legis, quia propterea quod aliquid ab al-
tero emeris, iniusto pretio non conceditur tibi fa-
cultas similiter vendendi pretio iniusto, cum ven-
dere pretio iusto omnes obliget, & in quocunq;
casu.

Secundum: vendentes vltra pretium legis sed in
excessu leui peccare tantum venialiter, & teneri ad
illum restituendum sub pena venialis: Quod si mul-
toties vendat vltra pretium legis, etiam si quauis vi-
ce excessus sit exiguus, nihilominus si illa minima,
collecta perueniant ad quantitatem quæ sufficiat
ad furtum mortale, vt diximus in materia de furto,
vendere illo modo vltra pretium legis esse morta-
le, & teneri sub mortali ita vendentes totam illam
quantitatem, quæ perminutiores excessus est colle-
cta, restituere.

Quæret nunc aliquis.

5 9 608

C O N T R O V E R S I A

Vndecima.

AN QUANDO PROPTER
Abundantiam Annonæ pretium fori vilius est quam
illud taxatum à lege, liceat vendere fru-
menta iuxta pretium legis?

S Y M M A R I U M.

- 1 *Framenta, & quæcumque alia merces, propter anni vbertatem aliarumve rerum abundantiam, minoris vendi possunt, quam sit pretium illis taxatum à lege.*
- 2 *In omni emptione pars esse debet contrahentium conditio.*
- 3 *Venditor, non debet emptorem, qui à se emit frumenta vili pretio compellere, vt emat alias quoque res, vt vinum, oleum, &c. nam duplex in tali contractu solet accidere iniquitas.*

THOMAS Mercatus in opere suo de contract. Lib. 1. cap. 7. videtur sentire, pretium taxatum à lege eam vim habere, vt quædiu lex illa non reuocatur, liceat pretio legis tanquam iusto merces vendere, etiam si eadem propter illarum abundantiam communi vsu fori vilius vendantur. Exemplum affert in merce linea, si lege (inquit) impositum esset linea mercis, vt possit vna illius vendi à minimo aliquo pretio vsque ad pretium sex argenteorum, communi autem vsu fori vedatur singula quæque vltra propter illius mercis copiam quattuor argenteis, licebit nihilominus mercatori quædiu lex illa non reuocatur, vendere quoque sex argenteis, quod est pretium taxatum à lege. Licet tucius (inquit) sit, & securius dimisso pretio legis, vendere mercem iuxta communem vsu fori tali loco, & tempore.

Hanc sententiam nõ probat Mercatus posset nihilominus probabilis alicui videri.

Primo. Quia vt supra vidimus, prima regula iusti pretij est taxatio legis. Secunda verò communis vsus fori, inter quas hunc constituimus ordinem, vt communis vsus fori obseruetur necessario, vbi rebus non est constitutum pretium aliquod à lege, vnde in rebus quibus à lege præscriptum est, quamdiu lex illa non fuerit reuocata, licebit pretio illa legali tanquam iusto vti.

Secundo. In emptione, & venditione, & in quocunque contractu debet esse par, & æqualis contrahentium ratio, & conditio, at vbi pretium est taxatum à lege, non licet venditori illud excedere, etiam si propter mercium defectum, & inopiam sua pretiosior reddatur, & maioris valoris communi hominum æstimatione, ergo neque tenebitur descendere ab eodem pretio legis, etiam si propter eiusdem abundantiam illa vilescat, & minoris æstimetur in vsu fori, sed poterit illam vendere seruatopretio legis.

Veteres Theologi de hac dubitatione, & similibus parum, aut nihil ferè scriptum reliquerunt, Recentiores verò conueniunt quidè omnes, quando propter anni vbertatem, aliarumve rerum affluentiam frumenta, vel quæcumque alia merces communi vsu fori minoris venduntur, quam sit pretium taxatum illis à lege, non posse eo tempore, & loco pretio legali huiusmodi res vendi, sed eo tantum, quod tunc habet communis ille vsus fori:

adeo vt si quid vterius recipiatur, iniustum sit, & restitutioni obnoxium. Conueniunt in hac sententia Cordubensis in suo tractatu de casibus conscientie quæst. 84. Barthol. Medina in summa, cap. 14. §. 25. Palatius, lib. 2. cap. 2. & quotquot sunt recentiores interpretes D. Thom. in hoc art. quibus etiam fauet Conradus de contract. par. 3. quæ. 57. conclusione 1.

1 Sed quamuis in hac sententia omnes conueniãt, in reddenda tamen ratione dissident. Omnes namque DD. modo citati hanc reddunt rationem. Quia leges taxantes pretia rebus venalibus, quædam institutæ sunt in vtilitatem eumentium, constituentes pretium illud quod assignant, tanquam terminum, & metam vltra quam ascendere in pretio non liceat: vt hac taxatione, & via, cupiditati vendentium occurratur, quorum fames, & auiditas in augendis pretijs vix vnquam saturatur. Alia verò institutæ sunt in vtilitatem vendentium, constituentes pretium à quo descendere non liceat, ne venditores propria necessitate, & indigentia oppressi res suas prodigere compellantur. Inter quas hoc iniquum est discrimen, vt priores illæ, cum sint in vtilitatem eumentium, & ad coercendam vendentium cupiditatem, non constituent taxam illam tanquam semper obseruandam, neque pretium illud velut absolutè, & simpliciter iustum & æquale, sed tanquam terminum & supremam lineam, à qua, deficiente re illa venali, ascendere non liceat, vnde cessante defectu illo mercium, qui augendis pretijs causa esse solet, non tollit lex ista vim illam, quam habet communis vsus fori in constituendis pretijs, sed obseruandus est vbi fuerit rerum abundantia, perinde ac si talis lex non existeret: Repugnat enim rectæ rationi, vt quod ad reprimendam venditorum cupiditatem tantum institutum est, & tanquam remedium charitatis ex defectu mercium, illorum cupiditati patrocinaretur. Similiter posteriores, cum sint institutæ in vtilitatem vendentium, constituunt quidem pretium illud quod assignant, velut terminum etiam & metam, à qua non descendatur, ne venditorum necessitate propria adductus rem suam prodigere compellatur, non tamen tollunt quin maius pretium pro re illa accipi possit, maximè si vsu fori similes carius vendantur, quam sit pretium illud legis.

Ex hoc fundamento colligunt leges imponentes pretia frumentis, cum pertineant ad priores illas, quæ in vtilitatem eumentium conditæ sunt, & ad cohibendam agricolarum, & mercatorum cupiditatem, ita constituere pretium illud, vt quando annonæ charitas fuerit, obseruetur omnino tanquam iustum, & à quo excedere nullo modo liceat: sterilitate verò illa cessante, & adueniente fructuum abundantia, retineat vsus fori eandem vim quam haberet, si eo tempore nullum esset impositum frumentis pretium à lege. Iniquum enim profecto esset, vt eo tempore quo diuina pietas pauperum misera annonæ abundantiam contulit, priuaret eos lex humana cœlesti illa benedictione, & fauore. Ad posteriores verò pertinere census, & iura quæ domibus, agris, alijsve rebus fixis accepto aliquo pretio imponuntur, ita vt huiusmodi census, & iura non liceat vilius emere, quam sit pretium legis, v. g. vt mille non minus emantur quam per quatuordecim milia, pluris verò emi possint ex mutua conuentione, & consensu contrahentium, quia lex ista non prohibet quin pluris vendi possint, quæ sit pretium ab ipsa taxatum, sed illud tantum interdicit, ne minoris emantur: quia prospicit vtilitati venditorum, qui huiusmodi iura, & census nunquam solent bonis suis imponere, nisi necessitate aliqua.

aliqua adducti, ad quam leuandam quacunq; pecunia, & quocunq; pretio huiusmodi onera rebus suis imponerent, & cum qualibet iactura sua, nisi huiusmodi damnis, pretio constituto lex occurrisset.

Sed hæc ratio licet omnibus ferè DD. maximè placeat, junior nihilominus quidam, & mei Augustiniani instituti F. Petrus Aragon minus accommodatam censet hac adductus ratione. Vel pretium lege taxatum iustum est, vel iniustum: iniustum censendum non est, cum constet ex superioribus, Principes, & Magistratus in huiusmodi pretijs constituendis perpensisse diligenter, & mature, ea omnia quæ ad constituendum cuique rei iustum pretium, pro tali loco, & tempore consideranda sunt. Quod si iustum est, sicut censere oportet, lex illud constituens siue respiciat utilitatem ementis, siue vendentis, poterit perpetuo obseruari, donec reuocetur: quia pretium iustum obseruare licet omni venditione. Vnde cur tempore abundantia non sint merces vendendæ pretio legis, sed iuxta communem usum fori, in quo vilius venduntur, non erit defumendum ex distinctione ista legum, quarum alia utilitati vendentis, alia verò utilitati emptoris prospiciant, sed aliunde.

Quod si dixeris legem istam propterea tempore abundantia non habere vim, quia communis æstimatione hominum efficit, vt pretium ab illa taxatum eo tempore non sit iustum. Contra inquit, æstimatione omnium, vel usus fori non habet locum, quando rebus taxatum est pretium à lege, quod est secundum argumentum initio huius controversiæ à nobis propositum pro opinione Mercati.

Vnde reiecta ratione illa ab omnibus recepta, hanc aliam assignat. Vt bifariam contingat taxari pretium lege aliqua, vel ita vt absolutè illud taxet tanquàm iustum, determinando certam pretij quantitatem, vel ita vt non taxet pretium iustum, sed solum assignet quantitatem aliquam, vltra quam vendere non liceat, non curans sit ne taxatio illa iusta, & æqua, vel secus.

Hoc posito docet duo: Primo si quidem taxatio fiat illo priori modo, licere venditori pretium illud quocunq; tempore accipere, donec illa lex reuocetur: quia cum iustum sit, & legitimum, licet illa tuta conscientia vendere, non obstante quacunq; alia hominum æstimatione, siue lex illa in fauorem ementis siue in fauorem vendentis lata sit. Quod si taxatio fiat illo posteriori modo, non posse venditorem plus accipere, quam sit pretium receptum communi usu fori, quia taxatio quæ sit hoc posteriori modo, non constituit iuxta hunc authorem certum pretium iustum, sed solum constituit quantitatem quam excedere non licet. Docet secundo leges constituentes pretia frumentis censibus, alijsque rebus venalibus non constituere illa tanquam iusta, & æqualia, nec tanquam certa, & diffinita, sed velut certas quantitates à quibus excedere non licet. Ex quibus colligit, non esse vendenda frumenta, vel alias merces tempore abundantia iuxta pretium legis, si communi hominum æstimatione, & usu fori vilius vendantur. Quia leges istæ non constituunt pretia ista velut iusta, sed solum ad vitanda Reip. damna, tanquam terminos à quibus non excedatur, relinquere verò pretia in naturali iure, cui nititur communis hominum æstimatione.

Meo tamen iudicio Prior illa ratio magis accommodata est, tum quia hæc posterior aliquid continet falsum, tum quia siquid veri habet, non differt in eo ab illa priori, si rectè prior illa percipiatur. Habet quidem falsum, cum docet ex legibus assi-

gnantibus pretia, quasdam assignare iusta pretia, alias verò illud non curare. Nulla enim lex est, quæ cum pretium assignat, pro eo tempore, & loco quo illud assignat, non censet illud iustum, & tanquam iustum obseruandum: aliter cur Princeps & Magistratus in huiusmodi pretijs assignandis adeo solliciti essent, in perdendis laboribus, & expensis, alijsque circumstantijs, quas ad statuendum iustum pretium diligenter, & mature meditari oportet? Quorsum vtuntur peritorum, & prudentum consilio? nisi vt quantum humana prudètia valet, æqualitatem constituent cum valore rei cui pretium taxant.

Dicamus igitur communem illam DD. rationem, non in eo potissimum consistere, quod leges quandoque respiciant commoda ementium, quandoque verò vendentium utilitatem, sed cum prospiciant bono communi, & ferantur ad vitanda Reip. damna, ne tempore sterilitatis propter excessiua, & immensa frumentorum & alimentorum pretia pauperes fame perire cogantur, constituunt frumentis, & annonæ pretia eo tempore, sterilitatis scilicet, ad vnguem seruanda; eo namque tempore occurrit huiusmodi periculum. Quis enim dubitat, si quidem agrorum & mercatorum arbitrio, pretia frumentorum anno sterili reliquantur, non modo pauperes, verumetiam plerisque ciues ad summam egestatem redigendos? Quamuis ergo, & utilitati quoque venditorum, lex consulat, cum illorum etiam labores, & expensas, ac industrias diligenter consideret, attamen quia potissimum illius scopus est, ne pretia plus iusto in immensum augeantur, dicuntur huiusmodi leges in utilitatem ementium constitui, ne scilicet tempore egestatis, annona excessiuis pretijs grauetur, cum maximo Reip. damno.

Vnde cum hic sit proprius illarum finis, cesset autem tale damnum & vna cum eo ratio legis cessante egestate, sequuntur necessario hæc duo. Primo vt illud pretium non solum sit terminus pretij, verumetiam iustum pretium, pro tempore in quod constituitur, nempe pro anno sterili. Secundo, vt si cessante huiusmodi sterilitate propter annonæ abundantiam vilius illa vendatur, communi usu fori, non liceat tunc stare pretio legis, sed sit omnino standum illi communi usui fori, quia pretium illud legis solum respicit tempus sterilitatis. Similiter cum in censibus id potissimè lex instituat, ne indigentes pecunijs grauem suorum bonorum iacturam patiantur, impositis sibi maximis oneribus, & iuribus, pretium quod constituit, non solum sit terminus, verumetiam iustum pretium, infra quod talia iura emere non licet, sed ita vt ab illo ascendere liceat iuxta prudentum, & peritorum in tali genere contractus arbitrium, & æstimationem.

Argumenta verò quibus Autor hic, rationem ab omnibus ferè probatam, & quam nos etiam amplectimur impugnat, nullius sunt momenti.

Ad primum enim. Respondeo: pretium taxatum frumentis à lege iustum esse, & obseruandum, eo tempore in quod lex illud constituit, nempe quando deficit annona: tempore verò abundantia non esse illi standum, sed hominum æstimatione, & foro, cum lex non constituat illud ad priuandos ciues cœlesti beneficio, quo decet illos anno fertili potiri.

Eodem modo soluitur, cum vrget usum fori, non habere locum, vbi pretia sunt à lege taxata: Hæc enim regula vera quidem est, quando taxantur à lege absolutè, & simpliciter in omne tempus, vt in pretijs quæ imponuntur carnibus: pretia verò frumentis constituta solum respiciunt tempus sterilitatis.

tatis, ne in eo propter charitatem annonæ, & vendentium cupiditatem in immensum augeantur. Quo fit, ut cum primum tempore abundantia vsus fori vilium vendatur, quam sit taxa legis, illud tantum sit pretium iustum, quod vsus fori habet perinde ac si pro eo tempore nihil esset à lege taxatū.

Qua etiam ratione diluitur primum illud argumentum, quo poterat confirmari opinio illa Mercati initio posita.

Ad secundum verò ibidem adductum. respond. in omni quidem emptione parem esse debere contrahentium conditionem, intra limites tamen iusti pretij, ita ut illud semper obseruet: propter quod tempore sterilitatis non potest vendere ultra pretium legis, quia eo tempore illud est iustum, tempore autem abundantia debet seruare pretium fori, quia eo tempore illud quoque solum est iustum, ut ex progressu huius controuersia constat.

Hinc sequitur. Primo agasones, & quoscunque deferentes triticum ex vno loco in alium tempore abundantia, quando vsus fori inferior est taxa legis, non posse superaddere pretio, quo inuenient frumentum vendi, in loco ad quem illud deferunt, illa quinque vel sex dipondia, quæ pro singulis quaque parasanga conceduntur illis à lege ultra pretium taxæ: Tum quia hæc concessio solum respicit tempus sterilitatis, quemadmodum & taxa illa legis, tum quia pretium iustum tempore abundantia illud tantum est, quod habet vsus fori, quod transgredi iniquum est omnino, quocumque nomine, vel titulo illud fiat.

Sequitur secundo ementem triticum, vel aliam quamcunque rem carius quam sit iustum illius pretium, non posse eandem alijs deinde vendere eodem pretio, quo ipse illam prius emit. Ratio est aperta, quia nulla ratione licet iustum pretium rei quæ venditur excedere, neque iniquitas prioris venditoris, facultatem concedit secundo, vtendi cum alijs simili iniquitate. Conueniunt in hac parte non modo Theologi, verumetiam multi ex Iurisperitis in L. Si fideiussor. §. Meminisse, ff. de legatis, vbi damnatus vendere rem aliquam, etsi ab alijs emptam, intelligitur iusto pretio. Iuxta Gloss. Barthol. Imola. Rapha. & multorum. Licet non desint ex ipsismet Iurisperitis, qui doceant totum pretium, quod prior emptor dedit, posse illum à secundo accipere. Sed hæc opinio, nullo modo in foro anime admittenda est, cum iniquitas prioris venditoris, (vt modo dixi) non concedat secundo, facultatem vtendi simili iniquitate.

Sequitur, tertio, illud quoque ad rectam huiusmodi legum obseruationem maximè pertinere, ne venditor compellat ementem, alias quoque res vna cum frumento à se emere, veluti oleum, vinum, vel quid simile. Qua fraude vtuntur nonnunquam vendentes triticum, vt ea ratione excessum pretij, quem in venditione tritici exigere non audent, ne pœnas legis incurrant, hac via nituntur obtinere, reuertes triticum suum vendere, nisi vna cum illo vinum, oleum, aut aliquid aliud ab ipsis emptores accipiant, maiori pretio, quam lex vel forum patiatur. In quo genere contractus, duplici venditores isti vtuntur iniquitate. Prior est, quod vinum, oleum, vel alia, quæ indigentem tritico, vna cum illo emere compellunt, carius vendunt, quam sit iustum illarum rerum pretium. Altera verò, quod etiam si iusto pretio illa venderent, cum obligatio ista & compulsio, pretio aestimari possit, vtentes illa, tantum excedunt in iusto pretio frumenti, quanti illa arbitrio prudentis esset aestimanda sicut qui mutuo pecuniam alteri confert cum aliqua obligatione, pretio aestimabili, censetur (vt videbi-

mus) vsurarius, quia præter pecuniâ mutuata, tunc recipit lucri, quam obligatio illa censetur valere.

Huius quæstioni illa maximè coniuncta est, & propterea hoc etiam loco explicanda.

CONTROVERSA

Duodecima.

VBI PRETIA RERVM VARIA SVNT, vnde sit sumendum iustum? num ex loco in quo res vendita traditur, an potius ex loco vbi pretium soluitur.

SVMMARIVM.

- 1 *Venditio rei, tunc fit, & perficitur, vbi, & quando res actu ementi traditur.*
- 2 *Venditor duobus modis se habere potest in re vendenda, & tradenda.*
- 3 *Pretium iustum, sumendum est ex loco, & tempore, quo res vendita, actu & re ipsa ementi traditur.*
- 4 *Iniquè, & iniuste agunt, nonnulli in aliqua ciuitate triticum, quod in eadem recipiunt, pretio tamen quod illud valebit tempore messis in alia.*
- 5 *Magistratus, & Rectores Ciuitatum, qui congregantes frumenta in horreis publicis in communem totius populi vtilitatem, iniquè agunt, si carius illa vendunt, quam sit taxatum pretium a lege.*

ACCIDIT triticum, vel aliam quamcunque mercedem (nam in hac parte idem esse debet iudicium de omnibus) vendi Valentia, lege à Magistratibus adita, vel communi aestimatione pretio, vt octo, eandem verò vendi Barchinone pretio, vt sex, quæreret aliquis potest, liceat ne vendenti illa Barch. exigere, ac recipere pro illa pretium quo venditur eadem Valentia? Vt dubitationi huic occurramus, duo sunt tanquam certa hic constituenda.

Prius est, vt optimè docet Sylu. verb. empt. q. 1. §. & Mercatus, lib. 2. de cont. c. 1. estq; ab omnibus recepta, venditione rei tunc fieri, & pfecta, ac in eo loco, vbi & qn, actu & re ipsa res illa ementi traditur, transitq; oïno in illius dominiū: ita vt exinde siue p̄tiosior reddat, siue deterior, siue oïno pereat, emptori lucra illa, vel dāna ascribant: Quæ regula ex definitione ipsius venditionis sumit: definit. n. vt initio huius q. vidimus, actualis traditio, siue n̄siatio absoluta, & pfecta rei alicuius in alterū, p̄ p̄tū. Vnde in eo tm̄ loco, & tpe, cēsenda est fieri verè alicuius rei venditio, in quo illa, actu & re ipsa ementi tradit, & in illius dominiū oïno trāsit, siue in eod. loco in quo actu traditur, conuenerint inter se emptor, & venditor de illa tradenda, siue in alio: Ac siue in eodem loco fiat illius solutio, siue in alio.

Alterū est, duob. modis posse venditorē istū sese habere, vel ita vt rē illā, certo ac definite decreuisset ducere in Val. ibi vedēdā, vel ita vt nihil tale statuisset. Nō est hic sermo de eo, q̄ mercē suā decreuerat in Val. ducere: Hic. n. rōne lucri cessantis, vt q̄ seq. de vsuris videbimus, ar. 2. cont. 8. tuta cōsciētia pot recipere p̄tū, quo merces illa Val. v̄deret, deductis expēsis, & piculis subeūdis in ea trāserēda p̄ Val. quæ emptor in se recipit, cū illa ad v̄ditorē pertineat, perinde ac si suo nomine mercē illā Val. vsq; detulisset. Ex quo apertū ēt efficiē, v̄ditorem ita se habētē, vt p̄mittat qdē Barchin. rē suā vendere Io. sub ea n̄ cōuētiōe, vt celebret, & p̄ficiat cōtractus Val. cū primū merces illa eo fuerit asportata, posse similiter recipere p̄ illa p̄tū q̄ Val. iudicabat iustū quia cum huiusmodi venditio reuera Valentia fiat: illud est propterea in ea iustum rei venditæ pretium, quod eo tempore censetur Valentia iustum: Cum hæc igitur certa sint, vt inferius videbimus, dubitatio

dubitatio proposita de eo tantum est, qui actu, & re ipsa rem aliquam vendit Barchinonæ, possit ne illam vendere pretio quo venditur Valentia?

3 Concors est in hac parte omnium DD. sententia, pretium iustum sumendum esse ex loco, & tempore, quo res vendita actu, & re ipsa ementi traditur, & in illius dominium omnino transfertur. Ratio est aperta, Quia pretium iustum cuiusque rei illud est, quod res valet ubi, & quando actu, & re ipsa illa venditur, siue pretio legis siue communi vsu fori, iuxta ea quæ huc vsque explicata sunt. Sed res non venditur actu, & reuera in loco, & tempore in quo contrahentes de illius venditione conueniunt, neque in loco, & tempore in quo fit illius solutio, sed tantum in loco, & tempore in quo actu, & re ipsa traditur ementi, ita vt possit iam emens de illa, vt re omnino sua libere disponere: erit ergo iustum illius pretium sumendum ex eo loco, & tempore in quo actu, & re ipsa traditur ementi, efficiturque verus, & absolutus illius dominus. Unde qui rem quam actu tradit Barchinone, carius venderet quam ibi valeat, eo quod Valentia carius vendatur, vel quia de illa vendenda Valentia conuenit cum emptore, vel quia pretium illius Valentia recipit, se ipsum in graue damnum suæ conscientia decipit, teneturque excessum illum omnino restituere: Quia iniuste vendidit, & contra legem, si rei vendita erat à Magistratibus Barchinone taxatum pretium, vel contra iustum pretium fori, si iuxta illum vilius tunc res illa vendebatur Barchinone quam Valentia.

4 Ex qua doctrina sequitur, quam iniuste, & iniquè agant nonnulli ementes in hac nostra Ciuitate Valentia triticum, quod in eadem recipiunt, pretio tamen quod illud valebit tempore messis Castilioni planti ei, quo tempore, & loco certissimum est vilius multo vendi, quam vendatur Valentia quocunq; tempore anni tradatur.

Hic contractus multas habet inæqualitates, & ex consequenti iniquitates: Nam imprimis triticum quod communiter Valentia venditur, siue ex proprijs illius agris & irriguis, quos dicimus, [La huerta de Valencia,] siue ex locis vicinioribus, siue ex Castella, siue ex Insulis, vel aliunde huc deferatur, præstantius multo est, & ad omnia vtilius, eo quod nascitur, & venditur Castillioni.

Ex quo sequitur secundo, quod modo dicebam, Valentia carius multo vendi quocunq; tempore anni illud ematur, quam vendatur Castillioni tempore messis. Quo circa tam prælatos, quam confessarios in hoc abusu extirpando oportet esse sollicitos: viget enim plurimum, vt à viris fide dignis accepi cum magno damno spiritali emetium, & temporali vendentium de trimento.

Sequitur. Tertio inique etiam agere nonnullos Magistratus, & Rectores ciuitatum, qui congregantes frumenta in horreis publicis in comunem totius populi vtilitatem, carius illa vendunt, quam sit pretium taxatum à lege, cum tamen computatis in vnum tam pretio quo illa emerunt, quam expensis omnibus ac sumptibus quos in illis congregandis, & conseruandis fecerunt, vilius vendi debeat, quam sit ipsius legis taxa. Veluti qui mensuram tritici 16. aut 17. argenti vendunt, cum pro illius pretio omnibusque sumptibus, & expensis in vnum collectis, re diligenter ac fideliter inuestigata, non sit iustum illius pretium nisi, v. g. vt 12. vel 13. Etenim si priuatis ciuibus non licet à legis taxa ubi sterilitas existit ascendere, neque ab æstimatione, & communi vsu fori ubi annone abundantia occurrit, quia hæc tantum sunt pretia iusta, à quibus recedere maxima est

iniquitas, quantominus licebit gubernatoribus, quibus cura commissa est, quibusque ex munere suo incumbit, vt ab omnibus æquitas, & iustitia obseruetur, illius leges tam turpiter violare? Vendentes triticum cuius primæuo pretio omnibusque sumptibus in vnum collectis iustum pretium est 12. pretio vt 16.

Neque ab hoc crimine liberantur, eo quod dicant se ita agere, vt ex huiusmodi iusti pretij excessibus colligatur pecunia, qua vel alia onera Reipub. leuentur, vel exstat ærarium vnde tempore charitatis commodius in futurum annona pareretur ex proprijs Reipub. pecunijs, quia ex his parata, & non alienis, & ad censum acceptis, minores multo fient expensæ, & minori pretio frumenta vendi poterit. Hæc inquam ratio, vel finis gubernatores ita agentes non liberat à maxima iniquitate: Primo, quia cum excessus iusti pretij iniquus sit omnino, & simpliciter iniustus, non est propter aliquem bonum finem admittendus: Clamante B. Paulo: [Non esse facienda mala vt inde veniant bona:] Secundo quia non sunt leuanda onera Reipub. vel parandum publicum ærarium cum tanto onere, & detrimento pauperum: Nam cum hi sint in quorum beneficium potissime annona publica paratur, quia dices, & potentes innumeris alijs vijs frumenta sibi comparant, hi etiam sunt, quorum damno, & iniuria, onera Reipub. leuantur, vel ærarium istud constitueretur: quo iniquius aliquid excogitari non potuit. Sunt enim onera ista leuanda, vel æraria ista instituenda ex diuitum, & potentum opibus, instituta aliqua gabella iusta, non cum iniuria pauperum: Vbi anni sterilitas illud fert, vt frumenta in publicis horreis congregata omnibus in vnum computatis carius pretium efficiant, quam sit taxa legis, vel vsus fori, æquum est, vt quæ in comunem vtilitatem fuerant congregata, pretio illo vendantur postulantibus illa: ac ubi fructuam copia ex diuina benignitate illud confert, vt minoris stent quam sit taxa legis, non modo superanda non est, sed neque æquanda, sed iusto pretio vendenda sunt frumenta ex horreis publicis postulata, sicut à quocunq; priuato oportet iusto pretio illa omnino vendi. Denum, quæ maior iniquitas, quam cum tanta iniuria, & aperto damno pauperum qui modo viuunt, consulere futuris nondum natis? Gubernatores huiusmodi, qui ira futuris pauperibus dicunt se prospicere, & diuites huius sæculi qui futuris etiam dicunt se relinquere eleemosinas, præsentium obliti, admo-nebat Santissimus ille ac Prudentissimus Præsul, noster Archiepiscopus, Religionis Augustiniana Decus, Frater Thomas à Vilanueva, Deum non exquisiturum an futurorum pauperum fuerint miserati, sed eorum quorum inopia, & fames ipsis innotuit. Sicut diæes ille purpuratus non dicitur à Christo damnatus eo quod futuris pauperibus nihil in suo testamento reliquerit, sed quia pauperem Lazarum quem quotidie iacentem in ianua domus suæ conspiciebat, nec pauit, nec fouit, sicut debuit.

Sed offert. se hic dubitatio; Cum pragmatia ista tritici. Castellæ ædita solum eximat à taxa quæ in ipsa constituitur ducentes fumenta per maria.

C O N T R O V E R S I A

Decimatertia.

AN DVCENTES ILLA PER TERRAM

ex alieno Regno sint liberi etiam à taxatione legis, sicut hi qui asportant illa per Maria.

S Y M M A R I V M.

1 *Ubi eadem existit ratio, idem quoque debet esse ius.*

RATIO dubitandi est, Quia lex ista solum eximit à sui obseruatione ducentes frumenta per maria, nouerat autem optime legislator posse quoque illa duci imò quandoque de facto afferri à mercatoribus etiam ex alienis regnis per terram, quos tamen non eximit: Vbi vero lex aliquos eximit, minime vero alios, quos proculdubio nouit simile præstare, posse, non est quod illos eximamus, cum dimisisse illos legislatorem, non possit dici (vt legisperiti loquuntur) casus oblitus.

Nihilominus idem reuera ferendum est iudicium de omnibus ex alienis regnis ad nos frumenta deferentibus, siue per Maria, siue per terras illa transuehantur. Vbi enim eadem existit ratio, idem quoque debet esse ius, conceditur autem deferentibus ad nos frumenta per Maria, ne teneantur illa vendere iuxta taxationem legis, vt hac facultate sibi concessa alliciantur, frumenta quibus egemus ad nos deducere, tantoque beneficio nos afficere: Simile autem nobis impediunt beneficium, qui frumenta ad nos ex alieno regno per terras asportant, oportebit ergo si iuxta rectam rationem (sicut oportet) leges accipiendæ sunt, simili etiam exemptione, & facultate istos gaudere, vt similiter ad asportandum quoque triticum alliciantur. Vnde quicumque ex remotis locis ad nos frumenta ducunt, siue per Maria siue per terras illa deferantur, siquidem vigente taxatione ob caritatem annonæ ad nos perueniant, poterunt illa carius vendere quam sit taxa legis, computatisque in vnum primo pretio quod reddiderunt, vna cum laboribus, periculis, & damnis quæ passi sunt, & expensis quas fecerunt, de iusto pretio arbitrio prudentum constituendo cum incolis conuenire. Vbi vero cum ad nos perueniunt, propter annonæ copiam non seruatur taxa legis, sed vilius frumenta venduntur communi vsu fori, tunc vt ex dictis constat, non possunt alio pretio vti quam illo recepto in foro; quia eo tempore illud tantum iustum est, & huic fortunæ se ipsos exponunt, qui negotiationi transuehendisq; mercibus incumbunt.

Nec valet quod à mercatoribus contra hanc partem obijcitur, Non debere illos suis expensis, & damnis Reipub. inferuire, quod certe accideret, si tenerentur vendere pretio fori, quando illud vilius est quam sit taxa legis. Respondemus enim, eos tunc solum inferuire Reipub. quando illa caritate annonæ premitur, afferunturque ab ipsis frumenta in illius subsidium: at quando talem inopiam Respub. non patitur, suæ utilitati potius, & desiderio lucrandi dicendi sunt inferuire, quam Reipub. ipsi.

Ex his quæ hæcenus de frumentorum pretijs di-

cta sunt, perspicuum satis esse poterat, quid censendum esset de farina, & pane cocto, maxime in regnis Castellæ, in quibus sanctissima illa, & prudentissima tritici pragmatica aperte exprimit, qua ratione in his omnibus pretia iusta seruanda sint, verum quia nullum peccatum tanta cæcitate sui partitices afficit, quanta cupiditas, de farinæ, & panis cocti pretijs non grauabor priuatim quoque, & in particulari hoc loco differere, maxime propter hoc nostrum regnum Valentia, & similia, in quibus licet nonnunquam anno sterili assignentur à Magistratibus pretia tritico, farinæ vero raro, vel fere nunquam, video illos pretium taxare: licet pani cocto certum pondus, & pretium omnibus temporibus iuxta tritici copiam, vel inopiam, & charitatem assignare magna sollicitudine, & diligentia semper curent. Videamus igitur.

C O N T R O V E R S I A

Decimaquarta.

AN TRITICVM REDACTVM IN

farinam eodem omnino pretio vendi debeat, quo venditur existens in grano.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Ubi eadem militat legis Ratio eadem quoque censetur illius dispositio.*
- 2 *In fraudem legis fieri, quando verba legis seruantur; sed venit contra mentem illius.*
- 3 *Quæ publicani concernunt utilitatem, eodem modo extendenda sunt, & obstruenda.*
- 4 *In permutatione est, seruanda necessario æqualitas, rei ad rem.*

CV M apud Iurisperitos nomine frumenti non semper intelligatur farina, quin potius iuxta proprietatem vocabuli apud ipsos quandoque distinguantur, quo nomine docent si cui legatum sit frumentum, non propterea legatum esse illi farinam, vt videre est apud Bald. in leg. 1. colun. 3. Cod. de fructibus, & lit. expens. & Barth. in L. Quæsitum, §. illud, ff. de legat. opinari propterea aliquis posset leges, & statuta superiorum taxantia pretium frumenti non comprehendere farinam, vbi illud non expriment, quia leges istæ videntur odiosæ, & ex regulis iuris odia restringenda sunt.

In Regnis Castellæ res præcipua est, cum in eis aperto contineatur, eodem omnino pretio, & taxa legis vendendum esse frumentum, & farinam, præter quam quod pro mensura farinæ quæ dicitur, [Hanega,] ultra pretium frumenti addere oporteat. triginta dispondia, ratione expensarum quæ fiunt in molis frumentarijs.

In alijs autem regnis in quibus Magistratus tempore sterilitatis tritico pretium assignant, minime vero farinæ, sicut frequenter accidit in hac nostra Ciuitate Valentia posset aliquis illud opinari, & carius farinam vendere quam sit pretium tritici. Sed deciperetur profecto maxime, & in graue salutis suæ damnum, qui ita sentiret. Quamuis enim commune sit Theologorum dictum, finem præcepti non cadere sub præcepto, apud eodẽ tamen

tamen receptum est, veram legis intelligentiam ex fine quem legislator in ea sibi proposuit sumendam esse, maxime in legibus quæ ad prohibendum commune aliquod totius populi damnum instituntur. Etenim ubi Ciuitas aliqua obfessa maximè periclitaretur de prodicione, ad quam prohibendam lex promulgaretur ne vllus ciuis illam egrederetur, etsi nomine ciuis iuxta vocabuli proprie-tatem exteri qui aliunde ad eam accesserunt, non intelligantur, in hoc tamen casu contra legem illam grauiter etiam delinqueret peregrinus, & exter, qui ciuitatem illam egrederetur. Quia cum proderet ciuitatem non minus possit exter quam ciuis, & lex illa ad prohibendam prodicionem de qua ciuitas illa periclitatur, lata sit, omnes eodem omnino iure, & vinculo comprehendit. Estque communis etiam hæc Iurisperitorum doctrina, & maxime rationi consona, vt vbi eadem omnino militat legis ratio, eadem quoque censetur illius dispositio: vel vt sapientissime dicebat Innocen. 3. vbi eadem ratio, idem ius. Colligiturque recte ex L. Illud, ff. ad legem Aquiliam, & L. à Tito, ff. de verborum obligatione. Tum etiam ex c. Ita quorundam. Et ex c. Ad liberandam. De Iudæis, vbi optime Felinus nu. 5.

Ex qua doctrina sic argumentor: Finis legis, vel statui quo taxatur pretium tritico, est hic, obviare cupiditati habentium annonam, & prohibere ne illius pretium in immensum augeatur, sed vendatur iusto, & accommodato pretio, ne ciues fame pereant. At si leges istæ, & statuta quæ exprimunt quidem frumentum, non tamen farinam, circa frumenta tantum obligarent, minime vero circa farinam, non sortirentur leges iste suum finem, nec cupiditati venditorum esset prouisum, nec communi bono totius populi. Nullus enim eorum qui haberent triticum venderet illud nisi redactum in farinam, vt ea ratione liceret illis exigere pro libito quod vellent pretium, in fraudem omnino legis. Quis autem dicat legem ita constitui, vt ab omnibus facile eludatur, facileque possit ab omnibus suo fine frustrari, ita vt nunquam illam fortiatur.

2 Prætera Regula est, & velut axioma. [In fraudem legis fieri, quando verba legis seruantur, sed venit contra mentem illius:] vnde Paulus Iuriconsultus in libro singulari quem ædidi ad L. Cinciam ait: [Contra legem facit, qui facit, quod lex prohibet, in fraudem vero legis facit qui soluis verbis legis sententiam eius circumuenit.] Certum autem est, in legibus, & statutis quæ tritico pretia constituunt, hanc esse mentem superiorum, ne annona carius vendatur tempore sterili, contra quam mentem aperte faceret, qui licet triticum in grano non venderet vltra taxam legis, redactum vero in farinam cum excessu illius taxæ venderet. Et confirmatur ex L. Sed Iulianus, §. mutui, ff. ad S. C. Macedo. vbi prohibitio illa Sena. Consul. Macedon. de non mutando pecuniam numeratam filio familias extenditur ad frumentum, & farinam, ne fraus fiat legi: quæ certe fieret, si de sola pecunia prohibitio illa foret accipienda, mutaretur enim amicus filio familias triticum, vel farinam, quibus venditis posset filius ille ludis, vel libidini turpius incumbere, in graue damnum, & iniuriam parentum, cui damno nititur prohibitio illa Macedoniana occurrere, nec certe posset, nisi nomine pecuniæ, quidquid pecunia æstimari potest, intelligeretur. Vnde potiori iure cum minus distet frumentum à farina quam à pecunia numerata, vbi lex tritico pretium imponit, prohibens omnino ne illud carius vendatur, idem de farina accipiendum

est, adhibitis tantum expensis quæ in frumentarijs molis fiunt, vt occludatur via cupiditati vendentium, & charitati annonæ, in quo tota vis, & scopus legis consistit: qui profecto nulla ratione obtineri potest, nisi idem sit iudicium de farina quod de tritico.

3 Confirmatur Secundo, quia quæ publicam concernunt vtilitatem, eodem modo extendenda sunt & obseruanda, vt colligere licet ex L. Illud Cod. de Sacrosanc. Ecclesijs. Et L. hoc modo, in fine, ff. de conditio. & demonstra. Imò nec est dicenda tunc extensio, vel ampliatio, sed inclusio potius, ita vt si quid propter bonum commune lege aliqua præcipiatur, includatur etiam in illa, quidquid similiter, & eadem ratione ad bonum illud commune propter quod lex illa instituta est, censetur pertinere, vt habet Glossa in verbo Italiz. circa princip. In cap. primo. de tempore ordinando. quam vocant singularem Panorm. in cap. Nihil. colum. 5. De electio. & Alexander in L. Curatoris. Cod. de negot. gest. & multi alij ex Iurisperitis.

Nec obstat ratio illa initio proposita ex regula iuris, Odiâ restringenda esse. Hæc enim lex licet priuatæ cupiditati venditorum odiosa videatur, cum tamen adeo bonum commune respiciat, & in fauorem omnium maxime pauperum instituta sit, fauorabilis potius censenda est, quam odiosa, & propterea extendenda, & amplianda ad omnia, tam frumentum, quam farinam, quam ea omnia quæ cõiuncti humano potissime tempore charitatis vtilia esse possint.

Ex his sequitur. Primo, commutantem triticum vel farinam pro aliqua alia re, velut oleo, vino, aut simili merce debere ita commutare, vt pretium rei quam recipit puta vini, vel olei iuxta communem vsum fori, non excedat pretium tritici taxatum à lege, Quia vt communiter dicunt DD. licet permutatio non sit proprie, & formaliter venditio, sed reuera commutatio rei pro re, nihilominus cum sit contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, est seruanda in eo necessario æqualitas rei ad rem: seruatur autem cum res quæ accipitur, tanti valoris est, & pretij vel communij vsu fori, vel arbitrio æstimationeque prudentium, quantum est pretium frumenti taxatum à lege: ita vt valor, & pretium illud olei aut vini non excedat pretium legale ipsius frumenti. Nam cum omnium contractuum bonæ fidei eadem debeat esse æquitas, & ius ex L. Est sciendum, §. deinde, ff. de Aedib. edi, debent propterea in omni commutatione rerum singularium pretia obseruari. Cæterum cum pretium fori, vt vidimus non consistat in diuisibili, sed habeat latitudinem illam quam exposuimus, intra quam omne pretium contentum, iustum est, potest conferens triticum recipere oleum, aut vinum quocunq; pretio illorum, quibus merces istæ venduntur in publico foro intra illam latitudinem iusti pretij, omni fraude, & dolo cessante.

Sunt autem hæc intelligenda, vbi huiusmodi commutationes prohibitæ non sunt, vbi enim lege prohibentur, non licet ita vende. Quod si quis ita triticum venderet accepto oleo, vino, lana, aut aliqua alia merce, peccaret quidem per inobedientiam legis, quomodo peccant Castellæ qui huiusmodi permutationibus vtuntur, cum sint prohibitæ pragmatica illa ædita Madriti quæ habetur lib. 5. Recopil. tit. 25. ad finem; iniustitiam autem non committeret, nec ad vllam tenebitur restitutionem, si pretium rei quam recipit iuxta vsum fori intra latitudinem quam habet eo tempore, & loco quo

res

res illa traditur non excedat legale pretium tritici. In nostro autem regno, & similibus, cum non prohibeantur huiusmodi commutationes, sine villo peccato fieri possunt, modo seruetur æqualitas ista explicata inter pretia rerum quæ inter se commutantur.

CONTROVERSI A

Decimquinta.

N V N C D E P A N E C O C T O
dicamus: Quæ ratione vendi
debeat?

S V M M A R I V M.

- 1 *Leges, & statuta superiorum quæ iusta sunt, subditos obligant in conscientia, & cum debito restituendi.*
- 2 *Pistores non possunt taxam a Præfectis positam relinquere etiamsi panis coctus ipsis constet.*
- 3 *Gubernatores, & Magistratus tenentur sub reatu peccati mortalis, diligenter, & fideliter taxare panis pretia, habita ratione laborum, & expensarum.*
- 4 *Annona vnde dicatur.*
- 5 *Quando liceat pistoibus, panes carius vendere quam sit pretium taxatum a lege, vel Magistratu Tritico?*
- 6 *Pistores qui non sunt designati, & constituti a magistratu, (ubi talis est consuetudo) peccant mortaliter exercendo hoc officium.*
- 7 *Qui fraudulenter curant, ne sit copia panis in foro, vel etiam copia frumenti, ne sic necessario augeantur pretia, grauissimè peccant, tenentur que ad restitutionem damni.*
- 8 *Non licet Clericis frumenta suorum beneficiorum, vel Patrimonij redacta in panes, alio pretio uendere quam constituto a Præto.*

PANIS cocti taxatio in omnibus regnis, præfectis, & Magistratibus committitur, aut lege regia, vt in Regnis pragmatica edita anno 1568. aut consuetudine loci, vt in hac nostra ciuitate, & regno, alijsque multis, in quibus Magistratus ipsi quos Patres Iuratos dicimus, taxant pistoibus, & panificis cuius ponderis, & pretij debeant esse singuli panes, qui ducuntur in forum,

- 1 Circa quam taxationem, & legem quædam certa esse debent, quædam vero nonnihil habent dubitationis. Imprimis certissimum est ex dictis, cum leges, & statuta superiorum quæ iusta sunt, subditos, vt constat obligent in conscientia, & cum debito restituendi, Pistores & panificos qui, vel detraxerint à pondere panis, vel excesserint in pretio illius contra ea quæ à præfectis ipsius fuerint constituta, peccare mortaliter, & teneri ad restituendum defectum illum ponderis, vel excessum pretij.

Certum etiam est teneri præfectos, & Magistratus diligenter expendere pretia quibus frumenta ab istis panificis eo anno emuntur, expensas quas faciunt, & labores quos suscipiunt in conficiendis panibus ex illis, omnibusque in vnum computatis cum aliquo moderato, & honesto lucro,

fideliter, bono communi potius quam priuatae pistorum vtilitati prospicientes pretia, vel pondera istorum panum constituere. Ita vt si ab isto iusto pretio, vel pondere præfecti ipsi, vel incuria vel iniquitate sua recesserint, pistores qui non curant illud ita fieri tuta conscientia vendent, in eo pondere, vel pretio, quod sibi à Magistratibus præfigitur, Magistratus vero tenebuntur ad restituendum omnem defectum illum à iusto pondere, vel excessum à iusto pretio.

Dixi tutos esse in conscientia pistores, qui non curarunt suis precibus, vel muneribus obtinere à præfectis defectum istum, vel excessum, nam vbi pistorum industria, & caliditate, ita agunt præfecti, omnes tenentur ad illam restitutionem cum omnium iniquitate, & cooperatione damna ista emptoribus inferantur, tenentur vero prius pistores ipsi cum alienum retineant, ipsis vero non restituendis manebunt obnoxij restitutioni præfecti ipsi, qui adeo inique egerunt.

Certum, tertio est, vbi præfecti ex odio vel iniquitate constituerint pistoibus, tale pondus, vel pretium panis cocti, vt iuxta commune pretium quod triticum eo anno, & tempore habet, & expensas, ac labores quibus conficitur, esset iustum, & cum detrimento reuera ipsoꝝ pistoꝝ, posse pistores istos omnibus in vnum vere, & fideliter computatis, addito aliquo moderato lucro, pondus illud prout prudens iudicaret minuere, vel pretium augere. Ratio est, quia statuta, & taxationes superiorum, quæ aperte iniustæ sunt, non obligant subditos: vbi vero illa non obligant, solum tenentur subditus eam æquitatem, & iustitiam obseruare, quam recta ratio, & ius naturale præscribunt, perinde ac si nulla tunc existeret lex, vel taxatio superioris: Vnde cum ea sublata, stando in solo iure naturali, posset pistor, eo pondere vel pretio panem coctum vendere, quod à perito, & timorato indicaretur iustum, omnibus diligenter, tali loco, & tempore pensatis, similiter potest vbi taxatio præfecti aperte erit iniqua, cum illa tunc non obliget: maxime cum lex humana, & taxatio ista nihil aliud præferat quam ea præscribere, quæ rectæ rationi, & iuri naturali sunt consona, quia forsitan homines sibi relictæ illa non obseruarent. Dixi vbi taxatio fuerit aperte iniqua, Nam vbi res fuerit dubia, soli que pistores conquæuntur, nullo modo licet statutum superiorum transgredi, pistores enim isti sua cupiditate obcæcatis quantumuis Magistratus iuste, prudenter, ac fideliter se habeant in huiusmodi ponderibus, vel pretijs constituendis, semper conquæuntur, affirmantes se grauem pati ea ratione bonorum suorum iacturam: cum maius profecto patiantur mentiendo suarum animarum detrimentum.

- 2 Certum denique est, non posse pistores taxam à præfectis positam relinquere, etiam si panis coctus carius ipsis existat, vel quia carius triticum illius emerunt, vel quia maiores in illo conficiendo fecerunt expensas: quia lex non respicit particulares resque euentus, sed ea quæ, vt plurimum, & frequentius eueniunt, vt docet optime Aristot. 5. Ethico. cap. 20. Primo Retho. cap. 1. & 2. Polit. cap. 6. Tum etiam quia si hoc nomine liceret si præscripto Magistratum recedere, a nullo pistore illud feruaretur, affirmante vno quoque, se vel carius emisse, vel maiores facere in eo conficiendo expensas, pluresque subire labores, vnde magna sequeretur in populo confusio.

Dubium vero circa hanc partem imprimis est.

AN QUI ULTRO PANES
conficiunt nou constituti à Reipublica
ad hoc munus, possint rita con-
scientia illos conficere, &
vendere?

THOMAS Mercatus in suo opere de
 de contractibus, libro tertio cap. tertio.
 eodem modo damnat eos qui panes
 coctos conficiunt, cum ad hoc munus,
 & officium non sint constituti à Republica sicut
 eos qui excederent à pretio illis taxato à præfe-
 cto: quia utrosque sentit similiter contra legem
 agere. Vnde iuxta ipsum sicut peccaret morta-
 liter qui excederet à pretio imposito à præfecto,
 ita qui panes conficit non constitutus ad hoc mu-
 nus à Republic. licet hic non teneretur ad ali-
 quid restituendum vendens pretio, vel ponde-
 re à præfecto imposito, quia venderet iusto pre-
 tio, ille vero cum excedat à iusto pretio, te-
 neretur omnino excessum illum restituere.

Nititur hæc opinio primo Legi ipsæ quæ a-
 pertè videtur prohibere, ne quis pistoris offi-
 cium exerceat, præter eos quibus hoc munus
 fuerit à Republic. conceditum, vnde quibus il-
 lud commissum non est, vsurpant profecto offi-
 cium alienum, quod in re graui peccatum mor-
 tale est, cum sit grauis inobedientia legis. Se-
 cundo, quia cum ex pane cocto etiam vendito
 iuxta prætoris taxam, aliquod lucrum recipia-
 tur tempore charitatis, ad huiusmodi lucra ca-
 ptanda quotquot habent triticum, conuerterent
 illud in panem coctum, vel per se, vel per alios,
 exhibito illis suo stipendio. Qua ratione nullus
 existeret, qui venderet triticum, quærentibus il-
 lud sub grano, quod est in maximum boni com-
 munitatis nocumentum: Quam rationem assignat quo-
 que pragmatica illa Castellæ.

Alij, vt Palatius libro secundo de contractib.
 capit. secundo sentiunt nullum committere pec-
 catum vendentes panem coctum, etiam si ultro
 illud præstent, nec sit à Magistratibus commis-
 sum eis tale munus, duplici conditione seruata.
 Prior est, vt eo tantum pretio vendant, quod
 fuerit à præfectis pani cocto tali tempore, & lo-
 co impositum. Posterior ne sint personæ quo-
 rum dignitati repugnet per se, vel per alios hu-
 iusmodi lucra quærere, indignum enim censend-
 um est virum nobilem, vel Ecclesiasticum triti-
 cum suum conferre famulis suis, aut alijs pani-
 ficis sub stipendio aliquo, in panes coctos con-
 uertendum, vt ea ratione, etiam si non excedat
 à taxa legis, maiora tamen sibi lucra comparent,
 quam vendentes illud in grano. Cui sententiæ ea
 ratione qua statim à nobis explicabitur, subscri-
 bendum duximus.

Sed obseruemus primus, cum consuetudo sit
 optima legum interpres, distinguendum neces-
 sario in hac parte esse inter ea loca, in quibus
 Magistratus, etiam si intelligant confici panes,
 & duci in forum ab alijs quam à panificis ab ip-
 sis constitutis ad illud officium, neque illos puni-
 unt, nec reprehendunt grauius, sicut intelli-
 go in Regnis Castellæ accidere, in quibus non
 puniuntur, vt transgressores legis istius, & pra-
 gmaticæ, qui ultro, & non ex officio sed propria
 sponte panes in forum ducunt, modo vendant il-
 Tomus Secundus.

los iusto Pretio à pretore, vel Aedili constituto.
 Alia vero loca sunt: sicut in hac nostra ciuitate
 Valentia obseruatur, in quibus ita sunt constituti
 certi ac definiti panifici à Repub. vt nulli alteri ab
 illis liceat panes conficere, & vendere, quin à Ma-
 gistratibus, cum primum illud eis innotuerit, puni-
 antur.

Similiter distinguendum etiam est inter agrico-
 las qui nonnullum frumentum colligunt, vel viros,
 aut sceminas boni quidem nominis, sed pauperes,
 & reuera penuria rei familiaris laborantes, qui
 emunt frumenta ex publico horreo, vel foro iusto
 pretio, ex quibus per se ipsos conficiunt panes, & ci-
 tra omnem fraudem ducunt in forum vendendos
 fideliter pretio à præfecto constituto, vt hac ratio-
 ne ex suo labore victum quarant: & alios ditiores,
 qui tempore quidem abundantie frumenta sub gra-
 no vedunt, tempore autem charitatis frumenta sua
 alijs tradunt in panes, ab illis aliquo stipendio con-
 uertenda, vt hac via, licet singuli cuiusq; panis lu-
 crum exiguum sit, in multis vero, & innumeris ma-
 iora multo lucra recipiant, quam si sub grano triti-
 cum suum iuxta legis taxam vendidissent. Inter
 priores enim illos agricolas sine pauperes, & hos
 posteriores perspicuum est maximum discrimen re-
 periri. Primo, quia illi priores cum in parua quanti-
 tate frumenta in panem conuertant, non sunt di-
 cendi nocere Reipub. posteriores vero plurimum,
 cum ea ratione deficerent profecto omnino fru-
 menta sub grano vendenda. Secundo, quia illi cum
 per se ipsos illud præstent, non sunt dicendi exerce-
 re mercaturam in tritico, sed (vt dixi) ex labore
 suo victum quærere: posteriores vero censendi re-
 vera sunt in tritico mercaturam facere, & per mer-
 caturam adeo damnatam lucra quærere.

His positis sit prima conclusio [Tenentur sub rea-
 tu morta Gubernatores, & Magistratus, seu hi qui-
 bus, vel lege Regia, vel patriæ consuetudine incum-
 bit pretia taxare pani, diligenter, & fideliter, ac ma-
 ture pensatis pretio quo triticum a panificis emitur
 ex publico horreo, laboribusque, & expensis quæ
 in conficiendis panibus ab illis fiunt, adhibito mo-
 derato aliquo lucro, pretium, vel pondus panis co-
 cti, singulo quoque anno, pro temporum, & fru-
 ctuum varietate constituere.]

Hæc Conclusio adeo est perspicua, vt nulla indi-
 geat probatione. Duo solum in ea obseruanda sunt.

Prius est, pensandum esse pretium quo panifici
 triticum emunt ex horreo publico, huius enim pre-
 tij potissime à præfectis annonæ publicæ habetur
 semper ratio: quo fit, vt panifici qui aliunde sibi
 triticum comparant vilius multo quam in horreo
 publico vendatur, tenentur in conscientia ad coa-
 ptandum pretium, vel pondus panis quem ex illo
 tritico conficiunt, cum illo minori pretio quo eme-
 runt. Primo, quia iniquum est, vt panis qui mino-
 ris debet esse pretij, & qui maioris, & quali & eodem
 pretio vendantur, at cum ex lege & recta ratione
 pretium panis cocti debeat commensurari pretio
 quo triticum illius emptum est, & laboribus ac ex-
 pensis quæ ad panem illum conficiendum concu-
 runt, sequitur panem confectum ex tritico horrei
 publici, vbi carius illud communiter venditur ma-
 ioris pretij esse debere quam sit panis confectus ex
 tritico minori multo pretio comparato. Secun-
 do, quia præfecti ita constituunt pretium, vel pon-
 dus certi, habita ratione pretij quo frumenta ven-
 duntur in publico horreo, vt si ex alio tritico mi-
 noris empto panes confici intelligerent, in inno-
 ri etiam pretio, vel pondere illos vendi constitue-
 rent.

Alterum est, debere præfectos istos seu Magistratus
 F Angulo

singulo quoque anno pro varietate temporum, & frugum, pretia ista constituere: quod optime insinuat L. fina. ff. ad legem Iuliam de annonâ, Vbi obseruant Iurisperiti, propterea dici annonam, quia quolibet anno taxetur pretium. Et recta ratio ita postulat. Etenim cum panis coctum pretium taxandū potissime sit, iuxta pretiū quo emitur triticū in grano, vel ex publico horreo, vel ab alijs priuatis, pretia vero tritici singulis annis adeo mutantur, efficiē necessario singulis etiam annis, imo, & eodem anno si varia in illo cōtingant esse tritici pretia, varia quoque oportere panis cocti constitui à præfectis pondera vel pretia.

Dices, quid si pistori maiori, pretio emit triticum quam vendatur in publico horreo, licebit ne propterea illi carius etiam panem coctum vendere, quam sit pretium à præfectis illi constitutum, seruata debita commensuratione inter pretium panis, & pretium tritici ab ipso empti? Utendum est in hac parte distinctione: vel pistori liberum fuit ex publico horreo triticum recipere, vel non potuit vnde illud habere, siue ex defectu annonæ, siue prauitate præfectorum: vel noluit iustè, & prudenter ex publico horreo illud accipere, quia adeo corruptum erat, vt panes ex eo confecti à nullo emerentur, Si quidem potuit commode ex publico horreo illud habere, iniquè egit aliunde carius emens, teneturque vendere panes coctos eodem omnino pretio, quo teneretur si ex publico horreo illud emisset; Si vero non potuit, vel noluit illud inde accipere, quia adeo corruptum erat, sed oportuit ipsum aliunde illud querere, ac carius emere, potest panes ex eo confectos carius vendere, quam sit pretium constitutum à præfectis, seruata fideliter debita illa commensuratione ac proportionem inter pretium tritici, & pretium panis ex illo confecti. Tum quia iniquum esset, vt cum proprio damno alijs quis inseruiat, vt rectè docent L. Aquis Cod. Qui priores in pignore habeantur. L. Plane, ff. de pretio heredit. Quibus consonat ius illud naturale explicatum à B. Paulo. [Nemo militat proprijs stipendijs.] Tunetiam, quia cum oppositorum eadem sit ratio, sicut debet vbi vilius emerit quam sit pretium tritici in horreo publico, minori pretio panes coctos exhibere, ita quoque vbi sine culpa sua carius emerit, integrum etiam debet illi esse maiori pretio illos propinare. Vnde pragmatica illa castellæ hoc maxime obseruandam iudicat, vt in pretio panis cocti diligenter ac fideliter habeatur ratio, in quo pretio fuerit triticum à pistori emptum.

Secunda Conclusio. [In locis in quibus Magistratus designant certos pistoris, ita vt ceteris hoc officium omnino interdicitur, adeo vt puniantur, a Magistratib. qui deprehensi fuerint huic muneri se ipsos sine autoritate Reip. ingessisse, sicut fit hac nostra Ciuitate Valentiæ, qui hoc munus propria autoritate exercuerint peccabunt mortaliter ex genere.

Probatur primo, Quia hi vsurpant officium alienum in re grani contra præceptum superiorum, quod est in viridi obseruantia, in qua illud esse, ex eo fit perspicuum, quod contra agentes puniantur. Secundo quia sicut Magistratus non patiuntur alios quam assignatos ab ipsis panes conficere, quia experientia teste vident ita expedire bono communi, ita sine eorum autoritate, & concessione illos conficere, nocet plurimum bono communi, & ex consequenti ita agentes peccant mortaliter, tanquam transgressores legis plurimum conuenientis bono communi. Licet hi vendentes panes pretio & pondere à præfectis constituto, ad nullam teneantur restitutionem, cum per-

spicuum sit eo pretio vendentes contra obedientiam solum peccare, vel iustitiam legalem, minime vero contra commutatiuam,

Tertia Conclusio. [In locis Castellæ in quibus, conficientes panes vendendos in foro non puniuntur, esto non sit tale munus illis commissum: si quidem sint pauperes agricolæ, vel personæ cōficientes illos per seipos, vt ea ratione, & proprio labore victum sibi parent, non sunt damnandi de peccato saltim mortali, imo meo iudicio nec de veniali.]

Probo, quia hi non agunt reuera re diligenter inspecta, contra pragmaticam illam: illa enim non prohibet simpliciter, & absolute ne conficiant panes alij ab istis panificis, quibus id ex officio incumbit, sed ne à taxa legis hac via fraudulenter excedatur: sic enim ait: [Tendres muy gran cuydado en aueriguar y saber, si algunas personas que no sean panaderos, ni de los que acostumbra este trato, ni son de tal calidad que ayan de entender, ni vsar de semeiante graneria, tratan por si o por medio de otras personas vender su trigo, y harina por estos medios de pan cozido, excediendo del precio de la pragmatica, y para la defraudar, y que aquellos que en esto excedieren y de ello vsaren sean castigados.] Vbi duo habet lex ista, quorum prius insinuat, alterum aperte significatur: Cum enim dicant ne huic muneri se ingerant qui non sunt ex officio panifici, vel non solent huic exercitio incumbere, nempe conficiendi panes, vel non sunt eius conditionis, status & qualitatis, vt hac ratione debeant querere honestum lucrum: insinuat aperte sub hac diuisione, pauperibus, & alijs qui penuria rei familiaris laborant integrum esse panes conficere, eo modo quo diximus: nam quamuis hi non sint panifici ex officio, nec soliti toto anno, & quouis tempore huic exercitio incumbere, sunt tamen eius qualitatis, & conditionis, vt nec ipsis turpe sit, nec alios offendere debeat, quod hac ratione suæ inopiæ succurrant, & ex suo labore victum sibi parent, cum fideliter & iusto pretio vendant, & eam quantitatem tritici in panem conuertant, per quam nullo modo bono communi inferatur damnum, imo commodum: cum iuuent vt abundant panes in foro sitq; lucrum eorum satis exiguum: nam præter fursures, & tres vel quatuor panes cibarios vnde se suosque alant, nihil aliud referunt.

Secundo, Significat aperte eadem lex eos tantum coercere à conficiendis panibus, qui hæc via nituntur taxam legis eludere, & ab illa excedere agentes in fraudem legis: Totā enim ista oratio quam Hispanæ hic retulimus, iunctim accipienda est, nec diuidenda in varias sententias, & sensus, sed in vniū solum, & simplici sensu explicanda est, quasi dicat: Præcipimus ne quis in fraudem legis taxantis pretium tritico, sub colore panis cocti eandem legem circūueniat, & eludat, triticum suum vel farinam per se, vel per alios in panes certos conuertens, & ea via ultra pretium taxæ vendens: Vnde agricolæ isti & pauperes de quibus hæc tertia conclusio, cum non excedant pretium à lege taxatum, vendentes iuxta præscriptum prætoris, nulla ratione prohibentur lege ista panes conficere, aut vendere.

Quo fit, circa huiusmodi agricolos, & pauperes de quibus hæc tertia conclusio. Argumenta illa quibus opinio Mercati ostenditur facile solui. Quamuis censerem Mercatum virum prudentem, & peritum, de diuitibus tantum & potentibus, de quibus, subiiciemus quartam conclusionem loqui, minime vero de agricolis & pauperibus de quibus hæc tertia conclusio.

Quod si de omnibus loquatur, Ad primum respond.

spond. Pauperes istos, ex eo quod panes conficiant alijsq; vendant, non esse censendos vsurpare officium alienum cum graui inobedientia legis, cum legis verba vt ex modo dictis constat illos potius eximant.

Ad secundum dico, illos non ita agere ad lucra ex cupiditate captanda, sed vt suæ consulant inopiæ; Nec vllum inde sequitur bono communi noium nocumentum, quin potius commodum quia plures ea ratione existent in foro panes venales, nec propter eos deficit triticum sub grano, sed diuitum & potentium culpa, qui illud inique recondunt, & occultant.

Quarta Conclusio.] Circa potentes, & ditiores agriculas, vel habentes frumenta, veram aut saltem maxime probabilem iudicio sententiam Mercati: peccare istos mortaliter, vbi per se, vel per alios (quod frequentius est) curant frumenta sua in panes coctos conuersa vendi.

Primo, quia hi cum diuites sint, & potentes, non ita agunt, vt sibi victum parent, vel vt aliqua honesta lucra obtineant, sed reuera in fraudem legis, vt hac via vltra taxam vendant cum magno lucro.

Secundo quia sic agentes exercent reuera mercaturam in tritico, nec ab hoc crimine liberantur, etiam si proprium illorum sit, & ex proprijs fundis, cum quæcunque commutatio mercium in alias species, vel modos ad quærenda lucra, quoddam sit mercaturæ genus: in annona autem & alijs rebus victui humano necessarijs mercaturam exercere damnatur ab omnibus. Vnde sicut dicebat B. Grego. de Petro & Mathæo: [Aliud est victum per piscationem quærere, aliud Theolone illucris pecunias augere,] Sic possumus, & de istis diuitibus qui panifici quærunt fieri tempore egestatis, dicere aliud est pauperes per artem pitioriam victum quærere, suæque inopiæ subuenire, aliud vero, ditiores homines conuersis paulatim per aliquod tempus magis copijs tritici in panes legem circumuenire, & indecentia lucra quærere. Nam prius illud honesti est laboris ad leuandam propriam indigentiam, posterius vero damnatæ cupiditatis ad augendas pecunias.

Denique hi sunt, contra quos habent vim illa augentia Mercati. Hi enim alienum munus vsurpant cum graui inobedientia, & fraude legis, cum nec sint panifici ex officio, nec soliti tale præstare, nec eius qualitatis, & status, vt debeant hac via lucra quærere: Hi profecto, qui sua cupiditate, & iniquitate efficiunt, vt deficient necessario frumenta sub grano emenda, cum graui boni communis damno, & nocumento.

Ex hac conclusione sequitur, quam inique agant qui frumentum panificis tradunt, ea lege vt 34. vel 35. panes ex vnaquaque mensura quam dicimus [Hanega,] ab illis recipiant, quorum singuli duarum librarum pondus habeant. Etenim cum tot panes in foro venditi 15. vel 16. argenteos valeant, perinde est ac si mensuram tritici velut pretio 15. vel 16. argenteorum illis venderent, quod est omnino iniquum, & in fraudem legis.

7 Quinta Conclusio. [Qui fraudelenter curat ne in foro sit copia panis, vel frumenti, aut per iniquum aliquod monopolij genus cõueniens cum alijs agricolis, & habentib. criticum in eodem loco, vt illud omnino recludant, aut fatages ne ab exteris abude eo deferatur, vt hac ratione propter penuriam annonæ pretia necessario augeri debeant, & præfecti annonæ in illud consentire, vel saltim dissimulare, grauissimè peccant: tenenturq; ad restitutionem damni quod populo inde sequutum fuerit, tam ex defectu alimentum, quam ex augmento pretij.]

Tomus Secundus.

Imprimis peccare istos grauissime contra charitatem perspicuum est. Nam si alicui priuato grauiter nocere repugnat omnino charitati, qua proximos diligere ac illis benefacere tenemur: quanto potius repugnabit huic virtuti tanta inhumanitas contra bonum commune. Eniti enim ne populo alimenta suppetant, sed deficient, crudelitatis profecto genus est, quod soli hostes exercere solent in ciuitatem oblectam, quam ferro, & armis aggredi, & suæ ditioni subijcere non valent. Quo circa sic agentes, vt publici hostes populi, essent ferro flammisque insequendi: De his enim dicitur Prouerb. 11. [Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium.]

Teneri etiam ad restitutionem ex eo patet, quia quicumque alteri inique, & cum iniuria damnum infert, eo ipso tenetur damnum illatum reficere ei cui nocuit, iuxta Regulam illam in cap. Si tua culpa. De iniurijs, & damno dato. [Si tua culpa damnum datum est iure, vel iniuria, super his satisfacere te oportet.] Est enim velut Principium, & axioma Theologorum in materia de restitutione, vt vidimus primo tom. quæst. 62. artic. secundo. Omne debitum restituendi ex hac duplici radice oriri, ex eo quod damnum, vel nocumentum alicui illatum sit, & cum iniuria & iniustitia. Conueniunt in hac conclusione quinta omnes fere DD. maxime Ioannes Medina Cod. de rebus restitut. quæst. 30. Syluest. verbo emptio quæst. 5. Soto de iustitia lib. 6. quæst. 2. ar. 3. Nauarr. cap. 23. num. 92. & omnes recentiores.

8 Vltima Conclusio.] Non licet clericis frumenta fuorum beneficiorum, vel patrimonij redacta in panes coctos alio pretio, vel pödere vendere, quam constituto à prætore, vel præfecto panis: Imo peccant grauiter si frumenta sua per se, vel per alios in panes venales redigant, vt ea ratione aliqua sibi lucra comparent.

Prior pars huius conclusionis perspicua est, ex his, quæ docuimus contro. 10. huius artic. vbi vidimus teneri etiam clericos in foro animæ ad obseruandas leges ciuiles iustas, in his quæ illorum dignitati, & statui non repugnant: Quid autem magis illorum statui consonum, quam vt leges pretiorum annonæ in communem populi vtilitatem institutas ab his qui pauperum patroni, & patres esse debent, obseruari? Vnde tenebuntur Clerici non minus quàm laici si quem excessum iusti pretij, vel ponderis receperint, in integrum restituere.

Alteram partem huius conclusionis multa ostendunt. Primo quod ita agere nimis cuiusdam cupiditatis sit bonorum temporalium, quam peccatū mortale esse ex suo genere, in his qui se ipsos in sortem domini consecrarunt, & quibus præcipua fors, & hæreditas Deus esse debet, sicut in tonsura profitentur dicentes cum Dauide. [Dominus pars hæreditatis meæ, &c. uemo bene sentiens inficiabitur.]

Secundo, cui prudenti, & pia tanta cupiditas in Clerico non erit scandalo? scandalum autem huiusmodi in re adeo graui peccatum mortale est.

Tertio. Repugnat omnino illorum statui hoc mercaturæ genus, cum non exerceatur neq; ab alijs ditiorib. nisi tempore sterilitatis, quo tempore subueniendis pauperibus magis, quam sectandis lucris oportet ipsos esse intentos, & ad leuandam eorum indigentiam ex sibi suoq; statui superfluis, non solum ex charitate verum ex iustitia, vt copiose Deo nobis fauente tertio tomo horum commentariorum abunde docebimus.

Denique, quæ ratio potest illis fauere ad hanc mercaturam exercendam, cum illis negotiatio maxime

F 2 inter-

interdicta sit, vt art. 4. huius quæstionis videbimus, & teneantur etiã, si quid ex mercatura lucrantur in vsus pauperum conuerti, eo modo quo docet Antonin. 3. p. tit. 13. c. 2. §. fin. & Benuenutus in suo opusculo de Mercato. 3. par. nu. 7.

Sed Respondent qui hæc lucra illis concedunt, Primo licere vnicuiq; in iure, commodiori via qua poterit, vitare damna quæ per aliquam legem indignè incurreret, vt docent Iurisperiti in L. Seruus dotalis, ff. Solut. Matrimo, & L. Cum pater, §. Titio, ff. de legatis alijsque locis; Clericorum vero fructus damnũ incurrere; si iuxta pretia legis vendantur in grano, atque ad hæc vitanda conuertere ipsos frumentum suum in panes coctos.

Qui ita respondent, considerare certe debuissent: Primo magis indignum esse clericis per talem mercaturam lucra quærere, quam illa dimittere, Secundo leges istas ea solum damna respicere quæ sine alterius preiudicio vitari possunt, cederet autem maxime in damnum commune populorum, si clericis concedatur, suos fructus in panes conuerti, cum non sint tenues sed multi qui ab ipsis tam titulo beneficiorum quam patrimonij colliguntur. Quo fit, vt quæ conclusione quarta diximus de agricolis ditioribus, eodem iure debeant, & de clericis intelligi.

Respondent, Secundo se hæc lucra quærere, vt copiosius valeant pauperibus subuenire: quæ ratio nescio profecto risum ne an lametum potius generare debeat: quid enim ridiculum magis aut deplorandum potius, quam pauperes Christi exhaustos prius denudatosque reddere, vt eosdem deinde cooperiant? cum facius multo vtiliusque illis esset intacta illis iura bonaque seruari, quam prius denudatos pallium vestesque recipere? Vt in simili videtur ac prudenter habere lex illa fina. Cod. In quibus casibus in integrum restituit. necesse, non est.

CONTROVERSI A

Decimasexta.

AN VBI PRINCEPS VEL

Magistratus non puniunt vendentes triticum, vel panes ultra pretium taxatum, liceat à pretio legis excedere?

S Y M M A R I V M.

1 Tribus modis solent superiores dissimulare, & non punire eos qui vendunt ultra pretium taxatum.

HAC in parte oppositas video DD. sententias, Medina enim compluten. Cod. de restituit. quæst. 31. & 36. Castro lib. 1. de lege pœna cap. 12. Sora lib. 6. de Iustitia quæst. 2. art. 3. Et Nauarr. in suo Manuali cap. 23. num. 83. & sequen. volunt negligentiam, & dissimulationem superiorum in puniendis transgressoribus iusti pretij, non reddere sic vendentes tutos in conscientia. Ratio eorum est, quia Principes, & Magistratus non ideo ita dissimulant, quasi legem suam reuocaram iudicent, vel cessasse illius vim, sed ad vitanda maiora incommoda quæ in damnum commune sequerentur, si transgressores tunc punirent. Accidunt enim hi excessus communiter sterilitatis tempore, quo si pœnis afficerent ultra vendentes, occultarent omnino triticum, deficerentque

omnino panes venales in foro cum graui pauperum, & totius populi noxumento; quod ne sequatur eligunt potius iniquitatem vendentium pati, sicut prudentiæ est minoram mala permittere, ne maiora subsequantur. Qui dissimulandi, & tacendi modus in Superioribus consensus non est, vt habet communis opinio DD. iuxta Glossam in illa regula, Qui tacet consentire videtur. De Reg. Iur. in 6. & Regula ibidem proximè sequent. is qui tacet imò est textus apertius in cap. Cum iam dudum de præben. vbi ait Innoc. III. [Multa per patientiam tollerantur, quæ si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debeat tollerari.] Cui consonat. L. prima, §. pen. ff. de his qui notan. infamia, & L. 1. §. 1. ff. si quis in ius vocatus, &c.

Antonius autem de Brutio, vt refert Syluest. Verb. lex, quæst. 6. & verb. consuetudo, quæst. 6. & 7. & Glossa in illa regula iuris. Is qui tacet, de Regu. Iuris in 6. & Panormita. in cap. Quia circa de consanguin. & affini. sentiunt, Principe vel superiore sciente, & consentiente subditos legem illorum transgredi, ita vt nec ipsi reclamant, nec puniant, huiusmodi silentium, & dissimulationem superiorum cessare legis illius vim, & robur, cum ex regu. juris qui sciens, & prudens tacet, censendus sit consentire. Iuxta quam doctrinam, qui ultra taxam tritici, vel panis venderet, videns Principem, vel Magistratum non reclamare, nec punire ita vendentes, non peccaret. nec teneretur ad restituendum; quia bona fide ac prudenter indicaret consensu illorum legem illam cessasse. Aliter Princeps ipse, vel Magistratus non ignorans legis suæ transgressionem, dissimulans vero cum possit reclamare, & punire transgressionem, offerret subditis occasionem delinquendi, peccaretque grauiter, cum sic dissimulans laqueos iniiceret subditorum suorum conscientijs.

Conciliari nihilominus opiniones istæ commode possunt, si meditemur tribus modis posse superiores huiusmodi legum, & quarumcunque aliarum transgressionum dissimulare. Primo, vel ex mera negligentia, & recordia, siue dolo, vt hac ratione sui carius impune vendant, cum possent nihilominus punire. Vel 2, quia prudenter, & probabiliter vident graua damna imminere Reipu. si transgressores suarum legum tunc puniant. veluti (vt de proposita quæstione agamus) occultando frumenta, & defecturos omnino panes. Vel tertio quia vident obseruantiam suarum legum parum iam facere ad vtilitatem boni communis, nec propterea esse de illarum transgressionem curandum, quod ex materia quam leges illæ continebunt, & loco, ac tempore, similibusque circumstantijs erit prudenter pensandum.

Quo posito dico: Vbi Princeps, vel Magistratus priori, vel secundo modo dissimulabunt, verissimam esse primam illam opinionem Medina, Syluestri, & aliorum.

Et probatur quia quod omni iure iniquum est, neque propter negligentiam, vel dolum superiorum, neque propter silentium eorum, cum ad vitanda maiora damna tacent, redditur iustum: Sed pretium taxatum à lege tritico, vel panibus, seruatis his quæ diximus, est iustum, & ab illo recedere iniustum, & iniquum, ac reuera quoddam genus furti, ergo ex eo quod superiores dissimulent, cum transgressoribus iusti pretij, vel iniquitate sua, vel necessitate vitandi maioris damni compulsi, non redduntur tuti in conscientia transgredientes illud, Et hæc partem probant optime, quæ ab authoribus primæ opinionis in illius confirmationem afferuntur.

Quod si Princeps, vel Magistratus dissimulent tertio

tertio modo arbitrio prudentum: qui illorum leges & taxas (modo à parte rei pretium quo vendiderint, iniustum non sit prudentum etiam existimatione) transgreditur, nec peccabit, nec tenebitur ad aliquam restitutionem. Talis enim dissimulatio, & taciturnitas velut consensus est superioris, & cessatio legis. Et in hoc sensu intelligenda est secunda opinio istorum Canonistarum, habetq; locum regula ista. [Qui tacet, &c.] Intelligenda autem hæc sunt, ubi ipsemet Princeps vel Magistratus qui legem condidit, dissimulat legem suam violari, quia inferiorum iudicium, vel præfactorum dissimulatio, ignorante illud superiore legis ipsius conditore, non reddit subditos tutos in conscientia, ut docet Baldus. L. Cum quis, nu. 14. Cod. de Iuris & facti ignorantia. Estque receptum inter Iurisperitos in l. fin. Cod. de legibus. Et Cano. Inferior. Dist. 21. & in Clementina Romani. de electio. & in ca. cum inferior. de maiestate & obedientia.

Tandem explicemus oportet, quod superius promissimus.

CONTROVERSIÆ

Decima septima.

QVA RATIONE CONCEDANT

leges contrahentibus, ut possint se inuicem deciperè, modo non excedant dimidium iusti pretij?

S V M M A R I V M.

- 1 Qui unque excessus, vel defectus iusti pretij in contractu emptionis, & venditionis, scienter acceptus, etiam si non excedat medietatem iusti pretij, peccatum mortale est, ex suo genere.
- 2 Tenetur ad restituendum excessum, vel defectum iusti pretij, non solum qui huiusmodi contractum exercuit, sed etiam qui bona fide credit se reuera iustum pretium accepisse, vel contulisse.
- 3 Ignorantia, quando illa durat sine culpa, liberat quidem a peccato, non tamen a restitutione.
- 4 Doli, & deceptionis, quæ in contractibus accidere potest, varia sunt genera.
- 5 Contractus ex dolo qui dat causam contractui, est ipso facto nullus, & inualidus. Contractus vero ex dolo qui non dat causam est firmus, licet possit iniustus esse, & iniquus.
- 6 Leges civiles multa concedunt, & permittunt, non tanquam licita, & honesta, sed tanquam minora mala, ad vitanda maiora.
- 7 Jus Canonicum perpetuo clamat seruandam esse equitatem in omni contractu. maxime emptionis & venditionis.
- 8 Discrimina inter ius in Præscriptione acquisitum, & inter dominium rei acquisitum per decepti mem.
- 9 Res tantum valet, quantum iure vendi potest.
- 10 In fauorem decepti sumendus est excessus, & defectus ultra dimidium a pretio infimo, ut quidam existimant.
- 11 Usus, & consuetudo præstantissima legum interpret. A moderato, & mediocri sumendus est excessus & defectus ultra dimidium.
- 12 Deceptus potest agere contra deceptorem apud quemcumq; iudicem.

Tomus Secundus.

AB hac quæstione facile Theologi se expediunt, iuxta ea quæ D. Thom. in hoc art. docet. Etenim cum vendere vel emere iusto pretio iure naturali, & diuino teneamur, cui omnes leges humanæ subijciuntur, nulla earum concedere potest, ut à iusto pretio recedamus, quin illud inique accipiat, vel detrahatur: & cum debito restituendi. Cæterum quia potest quandoque lex humana ex iusta causa, bonorum dominium ab vno in alium transferre, visum est nonnullis Iurisperitis, vendentes, & ementes, ita ut non excedant à medietate iusti pretij, excessum illum, vel defectum iuste sibi retinere posse, autoritate legis illud concedente. Alijs contra multo sentientibus. Quæ opinio varietas rem hanc difficilem reddit, nosque ad illam accurate explicandam compellit.

Docent partem affirmantem Baldus in authent. Ad hæc. Cod. de vsuris. Opposit. 21. Andreas Siculus cap. primo de Emptio. & in addition. Baldi. in ista Authent. Ad hæc, numero 16. & Durandus ex ordine minorum, qui magis fuit Iurisperitus quam Theologus (quem citant, & reprehendunt D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 16. §. 3. & Conrad. de contract. quæst. 57. con. prima.) Citat Andreas Siculus in eandem sententiã sed falso, ut videbimus Innoc. Panorm.

Volunt ergo hi, ut quemadmodum lege præscriptionis bona alterius efficiuntur eius qui illa per tempus à lege præscriptum bona fide possidet, eadem ratione autoritate legis, tam ciuilibus quam canonicæ, excessum, iusti pretij, modo non excedat, vel deficiat ultra dimidium effici accipientis illud. Quam sententiã ita confirmant.

Imprimis in L. in causâ, §. 1. ff. de Minor. & L. Item si pretio, §. fin. ff. locati. constituitur, ut si deceptio non fiat ultra dimidium, contractus teneat, & sit validus, ubi leges istæ excessum infra dimidium non damnant, nec restitui præcipiunt, sed iudicant tenere, quod autem legis autoritate sit, iuste sit. Et confirmatur, iure canonico, cuius præcipua intentio est saluti animarum consulere, ut habetur cap. 2. de constituto. Et cap. qualiter. [El segundo.] de Accusatio. approbatur huiusmodi contractus, in quo interuenit deceptio intra dimidium iusti pretij, ut videre est cap. Dilecti. Et cap. cum causa. De emptio; At si excessus intra dimidium iniquus esset, nec legibus illis ciuilibus concederetur, ut iustus, nec saltem ius canonicum illud tale approbaret.

Secundo, quod est fundamentum huius opinionis, Quia ex dispositione iuris habetur, ut qui rem alienam, per tempus a lege præscriptum, possedit, rem illam faciat suam, nec teneatur ad illam restituendam, etiam si elapso tempore illo intelligat fuisse alienam, ergo pari ratione, cum ex dispositione iuris similiter habeatur, ut vendens rem plus iusto infra dimidium pretij non teneatur excessum illum restituere, sic vendens erit tutus in conscientia, nec tenebitur excessum illum restituere: Probo consequentiam, quia sicut lex præscriptionis propter bonum commune, ne rerum dominia incerta maneant, transfert dominium rei alienæ in possidentem illa bona fide per tempus legis, ita quoque propter bonum commune, ad tollendas scilicet lites, leges istæ citatæ in vitroque iure transferent excessum illum infra dimidium in accipientem illum in contractu emptionis.

Tertio, ut superius vidimus, Proloquium illud [Res tantum valet quanti vendi potest] intelligitur quantum iure vendi potest, sed iure tam canonico

quam civili illud concedente in textibus. 1. argumento citatis, potest vendi res cum excessu intra dimidium, ergo poterit ita vendi, sine debito alicuius restitutionis.

Quarto, Mercenarius qui maius stipendium recipit, quam operæ illius iuste mereantur, vel officiales qui exorbitantia lucra extorquent à litigantibus, non damnantur à iure, quin potius qui illa repetunt, unde nec tenentur illa restituere, ergo neque qui vendit ultra iustum pretium, ubi non superat dimidium. Consequentia perspicua est, cum sit par utriusque ratio: Antecedens vero patet ex Cano. Non sane 14. q. 5. ubi ait D. Aug. [Magis reprehendimus qui talia iniuste repetunt, quam qui ea de more sumpserunt, Agitur; ibi D. Aug. de mercenario, & officiali, qui recipit aliquid plus iusto.]

Quinto in huiusmodi emptione (ut constituimus) nullus interuenit dolus, aut deceptio, vel vis, sed uterque contrahentium prudens, & sciens iustum pretium libere consentit in excessum illum aut defectum iusti pretij, ergo nulla committitur iniquitas, nec interuenit obligatio restituendi; probo consequentiam, quia iniquitas, & vinculum restituendi non existunt, nisi ubi fratri nocemus cum iniuria, scienti autem, & volenti citra omnem fraudem, & vim nulla fit iniuria.

Oppositum docent omnes Theologi, & plerique Iurisperiti, asserentes leges istas nihilominus concedere, quam posse aliquid vendi nisi iusto pretio, permittere vero excessum intra dimidium, non tanquam iustum, sed tanquam non ducendum in iudicium, quia si ob quemcumque excessum, vel defectum à iusto pretio liceret contrahentibus iudicem adire, plures profecto essent lites quam contractus, ad quas tollendas illud tantum constituitur, ne detur in iudicio actio, nisi deceptio quam contrahens patitur, excedat ultra medietatem iusti pretij: ita ut ubi sic excesserit, sit in facultate decepti, vel rescindere contractum, vel recipere inæqualitatem, & damnum quod in illo patitur; qua ratione acceptæ leges istæ sanctissimæ sunt, & paci Reipub. maxime necessariae.

Sequuntur hanc sententiam ex nostris, D. Thoma in hoc artic. in solut. 1. & in 4. Dist. 15. quæst. 3. art. 2. & quodlib. 2. art. 10. Gabriel in 4. dist. 15. q. 10. Maioris, eadem dist. quæst. 40. Scotus eadem dist. quæst. 2. art. 2. concl. 3. Almain eadem dist. q. 2. colum. 49. & 50. Henricus quodl. 1. quæst. 40. D. Anton. 1. par. tit. 1. cap. 16. §. 3. Conradus de contract. quæst. 37. con. 1. D. Bernardinus in lib. de Evangelio æterno, sermo. 3. ar. 1. c. 2. & circa finem eiusdem sermonis, Adrian. quodl. 6. ar. 3. Caiet. in commento huius art. & in Opusculo 16. quæst. cap. 12. Alfonsus de Castro lib. 2. de lege pœna. c. 10. Medina complu. Cod. de restit. quæst. 32. & Vir certe eruditus Adrianus Florentinus in quæstionibus 4. sent. in materia de restit. in fine quæstionis quæ incipit; Consequenter quæro vtrum indistincte. Et omnes recentiores.

Ex Iurisperitis Innocen. Et Felinus in cap. In ciuitate. De vsur. post principium Panorim. in eodem cap. In ciuit. & capit. Quia plerique. De immunitat. Ecclesia. Antonius de Bruto in eodem c. Quia plerique, numero 12. & in cap. Cum dilecti. num. 2. de emptio. Archidiano. In Cano. Hoc ius 10. quæst. 2. & ibi Glossa notanda in verbo Plus. Et in Cano. Si cupis. 16. quæst. 1. Salicetus in illa Authent. Ad hæc, Cod. de vsur. quæst. 21. Torturi de vlti. sine illat. 17. Anton. Burgen. in cap. Cum dilecti. de emptio numero 21. Glossa quam ipsi appellant singularem in l. Semper in conuentionibus, ff. de Regul. Iur. in verbo. Per quem Tiraquel. in l. 9. conu-

bial numero 20. Couarru. lib. 2. varia. resolut. cap. 4. numero 11. Nauarr. in cap. nouit de iuditijs notab. 6. Coro. 13. num. 43. Et in cap. Qualitas. de pœnitentia dist. 5. num. 45. Et omnes recentiores Iurisperiti in repetitionibus l. 2. Cod. de rescind. venditio. Landem sententiam habent Angelus, Syluest. Clauasius. Tabien. Et omnes summissæ. Adeo ut ex Theologis nullus hactenus fuerit, qui oppositum doceat, neque de veritate huius sententiæ ut ait Gabri. loco citato vllus vnquam Theologus dubitauit.

Sit ergo conclusio: [Quicumque; excessus vel defectus iusti pretij in contractu emptionis, & venditionis scienter acceptus, etiam si non excedat medietatem iusti pretij, peccatum mortale est ex suo genere, & cum vinculo restituendi.]

Hæc adeo certa est, ut oppositum iudicem erroneum. Et probatur: Imprimis, Præceptis naturalibus, cum sint indispensabilia (ut tom. 1. vidimus) nulla lex humana derogare potest; seruari autem iustitiam commutatiuam in contractibus humanis est præceptum naturæ, & diuinum, explicatum à B. Paulo. in verbis illis 2. ad Thesal. 4. [Nequis supergrediatur, & circumueniat fratrem in negotio, vindex enim est de his omnibus Deus.] Ergo nulla lex humana potest concedere, ne seruetur iustitia commutatiua in contractibus. Ad iustitiam autem commutatiuam emptionis, & venditionis pertinet directe & proprie, ut docet Aristot. 5. Ethic. c. 5. & 1. Polit. c. 6. ut seruetur æqualitas inter pretium, & valorem rei, iuxta regulas hic traditas; à qua æqualitate receditur euidenter per excessum, vel defectum iusti pretij, quicumque; ergo excessus, & defectus à iusto pretio in huiusmodi contractu iniquus est, & satisfaciendus, quidquid leges Ciuiles disponant.

Secundo omnis iniustitia ut vidimus 1. tom. 9. 56. art. 4. est peccatum mort. ex suo genere, & cum debito restituendi damnum per illam illatum, iuxta regulam illam sæpe citatam: [Si tua culpa damnum est, iure super his te restituere oportet.] Sed vbicumque interuenit excessus aut defectus iusti pretij, reperitur iniustitia, ergo committitur ibi necessario pecca. mortal. ex genere: Probatur minor, quia ex propria ipsarum vocuum significatione est aperta repugnantia, & contradictio, ut recedatur in contractu à pretio iusto, & seruetur iustitia; cum sint velut relata necessaria in hoc contractu, pretium iustum & iustitia, & similiter pretium iniustum, & iniustitia. Et confirmatur quia, ut initio 1. tom. vidimus ex Arist. 2. & 5. Ethic. & D. Tho. 1. 2. quæst. 64. omnibus virtutibus hoc geniuum est, sicut docet ibi D. Hiero. & maxime iustitiæ commutatiuæ, ut per excessum, vel defectum à medio siue æqualitate in qua consistunt, labatur in vitium.

Tertio si liceret decipere fratrem intra dimidium pretij, similiter liceret intra dimidium iusti pondus, vel mensuræ, ut ementi 10. choros tritici v. g. 10. aureis sufficeret exhibere 7. vel 8. idem enim omnino sunt vel pro 8. choris accipere 10. aureos, ubi non essent accipiendi nisi 8. vel recipere 10. choros pro 10. aureis, & conferre tantum 8. Hoc autem repugnat omnino iuri naturali, & diuino, explicato Deut. 25. [Non habebis in saculo diuersa pondera, maius, & minus nec erit in domo tua modus maior & minor.] Et prouerb. 20. [Pondus & pondus, mensura, & mensura vtrunque abominabile coram domino.]

Quarto iustitia commutatiua non minus est seruanda in venditione rerum sæcularium, quam in venditione rerum Ecclesiasticarum: ac si res Ecclesiastica vendatur, etiam si offeratur plusquam

plusquam valet, non debet illud Ecclesia recipere, sed solum iustum pretium, vt habetur Can. Hoc ius 10. quæst. 2. ergo similiter in rebus secularibus. Et confirmatur ex D. Augusti. 13. de ciuit. Dei cap. 3. vbi ait, [Velle vili emere aut carius vendere vtrumque vitium est,] Nec assignatur à D. August. alia ratio, nisi quia quidquid horum accidat, non seruetur æqualitas inter rei valorem & illius pretium. Commendatque ibi D. Augustinus quendam hominem, qui rem quam vili pretio emere potuit, nullo modo voluit nisi iusto; [Scio (inquit) hominem, cui cum venalis codex fuisset oblati, pretijque eius ignarum, & ideo quiddam exiguum poscentem cerneret venditorem, iustum pretium, quod multo amplius erat, nec opinanti dedisse.]

Quinto, qui rem valentem .9. vendit pretio vt 11. recipit profecto ab emptore partem illam quæ excedit à iusto pretio, nempe 3. nihil illi conferens, nam cum iustus valor vt constituimus & iustum pretium rei quam illi vendit sit nouem, tria illa quæ reddit soluens 12. excedunt, recipiunturque à venditore pro nulla re quæ ementi tradatur. Nunc sic, venditor accipit ab emptore ista tria pro nulla re illi vendita, vel tradita, hæc autem tria emptor confert gratis vel libere (quia emptor est non donator) ergo accipit illa venditor consensu domini, accipere autem alienum sine consensu domini est ex suo genere furtum mortale, & restituendum. Ergo. Nec valet dicere, emptorem satis nosse, aut debere nosse iustum pretium rei quam emit, & ex consequenti cum illud reddat sciens & prudens, consentire implicite in illum excessum, & per huiusmodi tacitum emptoris consensum manere venditorem tutum in conscientia. Etenim vt abunde docuimus 1. tomo. quæst. 59. artic. 2. in his quæ sunt in damnum proprium, non sufficit consensu tacitus vel implicitus, sed exigitur omnino explicitus & expressus, ac nulla vi, vel necessitate cogente.

Vltimo, Posito excessum ultra medietatem iusti pretij restituendum esse, in quo omnes cõueniunt, percontor, vel est restituendus totus excessus à iusto pretio, vel ille tantum qui superat medietatem iusti pretij; hoc secundum non est dicendum, quia leges ipsæ ciuiles volunt rescindi contractum, in quo excessus superat dimidium iusti pretij nisi totus ille excessus à iusto pretio restituatur, vt habetur expresse l. 2. Cod. de rescinden. vend. Nunc sic: Qui excedit à iusto pretio ultra dimidium tenetur totum excessum iusti pretij restituere, ergo totus ille excessus, & quæuis eius pars, & quidquid intra illius latitudinem fuerat acceptum, inique erat acceptum, aliter non teneretur venditor iste nisi id solum restituere quod excedebat ultra dimidium. Patet, nam qui accipit à Ioanne 6. ita vt 4. iuste acceperit 2. vero iniuste, non tenetur restituere omnia illabus sed solum illa duo quæ iniuste accepit: essetque ridiculum oppositum affirmare. Et confirmatur, cum obligatio restituendi nascatur ex iniuria rei acceptione vel detentione, si vbi venditor rem valentem 10. vendit pro 15. iuste vendit, iusteque illa accipit, nihilque retinet alienum, vbi vendit illam pro 16. non grauat profecto emptorem, nisi in vno, neque accipit vel retinet iniuste nisi vnum, nec tenebitur ex consequenti restituere emptori nisi vnum, quod est contra omnes DD. & eos quoque qui alteram opinionem sequuntur; omnibus affirmantibus totum integrumque excessum esse restituendum, ita vt qui rem valentem 10. vendiderit pro 16. teneatur vel rescindere contractum, vel restituere illa 6. in quibus excessit à iusto pretio, pro vt decepto libuerit. Ex quo aperte sequitur, nõ modo vbi res valens 10. venditur pro 16. illa sex

esse inique accepta, verum etiam vbi venditur pro 12. vel 13. quocunque excessu à 10. vendatur, inique illud accipi & cum debito restituendi.

Dixi in conclusione modo proposita ex genere suo, quia vt recte docent Scotus Conradus & Almain locis citatis, & communiter omnes, vbi excessus iste vel defectus fuerit minimus & valde exiguus solum erit peccatum veniale, vbi verò maior, & qui sufficiat ad quantitatem furti mortalis, erit peccatum mort. In quo sensu accipienda est Glossa in Cano. Si cupis, verb. cum multum, 16. quæstione 1. dicens, in contractibus decipere non esse peccatum, intelligenda, enim est, vt deceptio leuis & exigua non sit peccatum mort. aliter enim esset error apertus contra doctrinam B. Pauli.

2. Sequitur etiam ex proposita conclusione non modo teneri ad restituendum excessum vel defectum iusti pretij illum qui dum contractum huiusmodi exercuit, nouit certo se à iusto illius rei pretio recessisse verum etiam illum qui dum illum celebrauit, credidit bona fide se iustum reuera pretium accepisse, vel contulisse, deinde vero re diligentius considerata, vel ab aliquo admonitus deprehendit se vel carius vendidisse, vel emisse vilius quam sit iustum illius rei pretium. Quia cum primum illud deprehendit, videt se retinere alienum sine consensu veri domini, quod vt constat peccatum etiam est, cum non minus pertineat ad speciem furti nec minus obliget ad restituendum detentio rei alienæ inuito domino, quam illius acceptio. Conueniunt etiam in hoc confectario Scotus, Conradus, D. Antonin, Adria. Caiet. Syluest. Et Tabien. locis citatis, & omnes Theologi: Inter Iurisperitos etiam communem sententiam ita habere scribit Couarr. lib. 2. varia. resolur. cap. 4. retinentem rem alienam etsi bona fide prius crederet illam suam esse, cum primum nouit esse alienam, teneri ad restituendam illam vero domino.

3. Qua de causa merito reprehendit D. Nauarr. loc. cit. in cap. Nouit. de iudicijs nume. 53. Franciscum Aretinum in cap. Cum causa. De rebus & Anton. Burgen. In cap. Cum dilecti. docentes oppositum. Non enim est (vt statim videbimus) idem iudicium possidentis aliquid bona fide toto tempore constituto à lege ad præscribendum, & vendentis rem aliam quam inique, licet ex ignorantia inculpabili credat bona fide se iusto pretio elapso tempore ab illa constituto transfert dominium in possessorem bonæ fidei, ignorantia autem iniquæ venditionis liberat quidem à peccato, quandiu illa sine culpa durat, non tamen tollit quin cum primum iniquitas & deceptio venditionis cognita fuerit, teneatur ad restitutionem, qui deprehendit se retinere alienum. Ac vt recte ait ibi Nauar. vsucapio siue præscriptio est quædam via, & modus acquirendi bona temporalia, non solum tolleratus & impunitus, verum approbatus, & constitutus, factusque actus virtutis à lege, tam canonica quam ciuili, at emptio læsiua, etiam citra dimidium iusti pretij, nulla lege neque canonica neque ciuili approbatur, vel permittitur tanquam actus bonus & iustus, sed solum relinquuntur impunitus, vt præscriptio cum mala fide à lege Cæsarea. Imo vt docet Conrr. quæst. illa 57. in fine quintæ conclusionis, non possunt leges humanae talem venditionem iustam efficere vel constituere, cum repugnet omnino iuri naturali & diuino, quibus lex humana derogare non potest.

Antequam argumenta illa initio proposita diluamus nonnulla prius necessario obseruanda sunt, tã ad huius controuersie, quam aliarum multarum intelligentiam maxime vtilia.

4. Obseruandum enim, primo est, varia esse genera do-

ra doli, & deceptionis, quæ in contractibus accide-
re potest. Quædam enim est, quæ dat causam con-
tractui omnino, estque præcisa causa contractus: vt
cum quis fallacibus verbis alium inducit ad rem
aliquam vendendam vel emendam, quam reuera
non intendebat vendere vel emere, vel dum agitur
de venditione, in qua contractus est de vendendo
& emendo. A. non venditur nisi. B. siue ex industria
vendentis ita accidat, siue ex illius ignorantia. Alia
est, quæ non est causa contractus ex toto, sed ex par-
te: vt cum quis domum suam vendere instituebat
iusto pretio, vendit autem illam vili, deceptus ab
emptore qui mentitur vel iurat falso se similem vi-
li etiam pretio emisse. Alia est tertij generis, quæ
proprie deceptio non est, sed iniustitia & iniquitas:
cum citra omnem deceptionem venditur res vel
emittitur carius, aut vilius, utroque contrahente non
ignorante iustum illius pretium, qui excessus vel
defectus accidit quandoque intra dimidium iusti
pretij, quando vero illud excedit: dicitur vero
hæc iniquitas etiam deceptio, quia recedit à
iusto pretio, licet deceptio proprie non sit, cum
utroque sciente iustum rei pretium ab illo re-
cedat.

Quando accidit primum illud, vel secundum
deceptionis genus, quorum utrumque vere deceptio
est & fraus, contractus est nullus in utroque foro.
In foro conscientie omnino & absolute, in foro
exteriori, nisi defuerit probatio: multa enim in
iudicio aliter iudicantur quam res ipsa postulet, nõ
ex defectu iuris, sed ex defectu probationis. Quod
autem utraque deceptio sit, & reddat contractum
reuera nullum, patet. Primo quia fraus & dolus ne-
mini debent patrocinari. Secundo, quia de intrin-
seca ratione contractus est, vt sit voluntarius, ideo
namque dicitur contractus, quia ambæ partes in
illud propria sponte conueniunt, at fraus & dolus,
vt docet Aristot. tollunt veram rationem volunta-
rij, nec sunt dicendi sponte conuenire, qui ex de-
ceptione conueniunt. Tertio ex contractu firmo &
valido nascitur utroque citroque obligatio, atqui de-
ceptus obligatur, reuera non manet obligatus. Et
hoc certe traditur in l. Eleganter in princ. ff. de do-
lo. Et si non desint Iurisperiti dicentes contractum
ex huiusmodi dolo & deceptione valere donec à
iudice irritetur, neque aliud constituere legem
istam; sed Glossa cap. Cum dilecti. de emptione. Et
lex ista recte intellecta oppositum docent, aliter
nullum esset discrimen inter dolum qui dat cau-
sam contractui, & dolum qui non dat causam
contractui: cum tamen omnium Doctore, con-
sensu, inter hæc duo genera doli hoc interfit, vt con-
tractus ex dolo qui dat causam contractui, sit ipso
facto nullus & inualidus, contractus vero ex dolo
qui non dat causam contractui, sit firmus, licet
possit iniustus esse & iniquus. Neque excipiuntur
ab hac communi doctrina, nisi vbi dolus & deceptio
in bonum, decepti cedunt, vt si quis suadeat
alicui monasticam vitam, affirmans illi ea via ob-
tenturum Episcopatum, alter vero sub ea falsa spe
vere & ex animo profiteatur religionem, quia in
spiritualibus, cum sint in vtilitatem decepti, deceptio
non reddit contractum nullum, vt habetur ca.
Ex parte tua, De conuersione coniugatorum. cau-
sam reddit Glossa in cap. Dudum, eod. tit. Quia ta-
lis dolus bonus est, bonus autem dolus non vitiat
contractum, nec prohibetur in iure, l. i. ff. de do-
lo. Tertium vero genus deceptionis, quod vere &
proprie deceptio non est, cum utroque sciente iniqui-
tatem pretij, & consentiente celebretur, non restin-
dit ex natura rei contractum, sed solum obligat ad
resciendum damnum illarum: Potuit autem lex hu-

mana, quia ex huiusmodi deceptione variz innum-
merque lites oriri possunt, constituere circa illam,
ea quæ quieti Reip. & refecandis litibus visa fue-
rint magis accommodata.

6. Obseruemus secundo, leges humanas maxime
ciuiles multa concedere, & permittere non tanquã
licita, & honesta, sed tanquam minora mala, ad vi-
tanda maiora: quo permissionis genere, non reddi-
tur qui illa præstiterit, tutus in conscientia, licet pro-
pter illam legis permissionem impunitus maneat in
foro iudiciali. Huiusmodi sunt, quæcunque sunt
intrinsece mala, & iure naturali ac diuino prohibi-
ta, & nihilominus iure Ciuili permittuntur: vt
recte docent ex nostris Alensis 3. p. q. 46. D. Thom.
in hac 2. 2. quæst. 10. articu. 11. Driedo de libertate
Christiana lib. 1. capit. 2. Casiro aduersus hæreses
verbo peccatum hæresi 7. Recipiturque vt certum
à Iurisperitis, vt refert Couarr. in Epitome. in 4. lib.
decret. par. 1. cap. 4. num. 9.

Hæc ratione concedunt leges Ciuiles in ciuitati-
bus lupanaria, ne tota ciuitas (vt dicebat D. Au-
gustini in sermone de ordine) turpi libidine ar-
deat: Quæ tamen concessione non redditur mere-
tricum licitum, sed solum conceditur meretrici-
bus impune illud exercere. Concedunt similiter
Lex Græcus, Cod. ad L. Iuliam. de Adult. Et L. Mari-
to. ff. eodem titulo, vt liceat viro vxorem depre-
hensam in adulterio occidere, concedunt quidem
illud impune fieri, quia difficile certe homini est
dolorem adeo iustum temperare: non tamen effi-
citur ista concessione legis, occisio illa licita, nec
desinit propterea vir iste verus homicida esse, ac
mortaliter peccasse contra legem naturalem, & di-
uinam, vt optime Nicolaus Papa explicauit Can. In-
terfectores, & multo aperiens Cano. subsequenti.
Inter hæc 33. quæst. 2. Quod si recte expenderent
nonnulli Iurisperiti, intelligerent quã temerarium
sit, imo erroneum affirmare, virum sic occiden-
tem vxorem manere tutum in conscientia. Idem
iudicium est de vsura ultra centesimam, quæ iure
ciuili permittitur, & de præscriptione cum mala
fide, quæ aliquando eodem iure ciuili non damna-
batur.

Hæc & similia, in quibus leges humanæ aliqua
admittunt, quæ tamen secundum legem natura-
lem & diuinam prohibita sunt, & damnanda om-
nino, non approbantur vt iusta, sed permittuntur
solum vt impunita ex aliqua honesta causa. Quod
recte considerans D. Augustinus dixit lib. 2. contra
litteras Petiliani cap. 29 [Qui peccat, non peccat le-
gis authoritate, sed contra legis authoritatem.]
Nulli enim concedit lex aliqua iusta, vt peccet: li-
cet propter aliquem bonum finem concedat ne pu-
niatur, permittens aliquod minus malum vt aliud
maius euitetur. Huius generis sunt leges istæ conce-
dentes contrahentibus, vt possint se decipere in-
fra dimidium iusti pretij. Concedunt enim illud ita
impune fieri, vt decepto non detur actio in iudicio,
ad tollendas innumeras lites quæ aliter orirentur,
vt ex dictis constat.

Obseruemus tertio, Andream siculum grauiter
in hac parte esse reprehendum. Nam imprimis
falso imponit suam opinionem Innocentio, & Pa-
normitano. Quia Inno. in illo cap. Quia plerique.
nihil tale docet, vt legenti Innocentium eo loco
patere potest, docetque recte Aspilq. loco citato.
numero 50. imò in cap. In ciuitate. de vsuris, ha-
bet sententiam quam hic sequimur: dicens quod
Syluester obseruauit verbo emptio. §. 8. leges istas,
& axioma istud, licere contrahentibus se inuicem
decipere intra dimidium, [Procedere iure fori,
non iure poli:] Simileque docet Panorm. in eo-
dem

dem cap. In ciuitate. Secundo quia Andreas Sicut ibidem docet Aspiliq. subscribit in hac parte Salicero in illa Authent. Ad hæc quæst. 27. Salicertus autem docet ibi aperte, peccare contra iustitiam vendentem carius, aut ementem vilius quam sit iustum rei pretium, nisi quando utroque contrahentium probè sciente iustum rei valorem, nulla necessitate cogente, gratis, & liberè vult illum excessum alteri donare; tunc enim excessus ille iustè recipitur, cum non recipiatur tanquam aliqua pars pretij; sed solum tanquam libera, & amica, ac gratuita alterius donatio. Tertio, idem Andreas in dicto. capit. 1. de Emptio, vbi citat Ananiam in nostram sententiam, neq̄ audeat ab ea recedere.

Nunc iam argumenta opposita diluamus.

Ad primum constat ex dictis, lege Ciuili non effici contractum, in quo non seruat iustum pretium, honestum & licitum, sed illud tantum concedi, ne rescindatur, nec detur actio decepto in iudicio, nisi exceßerit, vel defecerit vltra dimidium, Et in hoc sensu probat illas ius canonicum, quia iustè ac rectè ita constituunt ad tollendas lites, Quod ita esse ex ipsis constat; nulla enim est lex istarum quæ dicat contractum in quo non seruat iustum pretium, esse iustum, sed solum non esse rescindendum à iudice, nec concedendam actionem decepto. Ius verò canonicum perpetuo clamat seruandam esse æquitatem in omni contractu, maximè in emptione, & venditione. Nam dicto, capit. 1. de emptio, prohibetur peregrinis carius vendere, quam vendatur in mercato. Et in cap. Cum dilecti. Cod. tit. reseruat remedium agendi super deceptione, canonicè, neq̄ distinguit textus inter deceptionem citra, vel vltra dimidium licet Glossa, ibi suo potius quam authoris sensu illud restringat, Demum in regula locupletari: lib. 6. & 1. iure, ff. de Reg. Iuris. Iure naturæ nemini locupletandum est cum aliena iactura,

Ad 2. Respondeo, non esse idem iudicium, quia in præscriptione vt vidimus. 1. rom. quæstio. 5. de Dominio artic. 7. lex transfert dominium rei bona fide possessæ in possessorem illius, completo tempore ab ipsa lege definito; in deceptione verò iusti pretij nil aliud præstat, quam negare actionem in iudicio ad tollendas lites. Cuius discriminis iustæ sunt causæ,

Primo, quia lex quæ pacis publicæ custos est, merito eos homines qui tanto tempore res suas negligenter deferunt illarum dominio priuat, vt sic obuiet fallacijs, quæ post longi temporis lapsum suboriri poterant, in deceptione verò de qua loquimur, quia nulla interuenit culpa in decepto, sed in deceptore solo existit, sufficienterque obuiatur litibus negata actione in iudicio, nisi vbi illa fuerit vltra dimidium, merito id solum lex constituit, nec transfert dominium aliquod rei inique acceptæ in deceptorem.

Secundo, quæ potissima causa est, quia in præscriptione possessor bona fide possidet, iniquumque videretur post tam longum tempus re bona fide possessa illum priuari; in deceptione autem iusti pretij non reperitur ista bona fides, cum fraudulenter à deceptore circumueniatur. Quod si bona fide citra omnem fraudem & dolum, excessus iste vel defectus à iusto pretio accideret, tantoque tempore durante eadem bona fide illum secum haberet, vt sufficeret tempus illud ad præscribendum, certe in eo casu, crederem, nec peccasse propter illam bonam fidem, nec teneri ad aliquid restituendum, nõ quidem virtute istarum legum, quæ negant decepto actionem in iudicio, sed virtute legis præ-

scriptionis, cum bona fide illud possederit toto tempore legis ad præscribendum necessario.

Ad 3. Respondeo, proloquium istud. [Res tantum valet quantum iure vendi potest,] intelligendum esse iure æquitatis & iustitiæ, leges autem illæ vt rectè dixit Sylu, concedunt illud iure fori, non iure poli. Nam neq̄; axioma istud ita in vniuersum accipiendum est, vt res tantum valeat, quantum vendi potest, aliter si posset etiam vendi vltra dimidium, illud valeret, quod nullus audebit affirmare, sed intelligitur (vt superius diximus) quantum iustè vendi potest iuxta illam cõmunem regulam. Id possumus quod iure æquitatis & rectæ rationis possumus.

Ad 4. Respondeo, Mercenarios quoque & quoscunque officiales extorquentes ab his quibus inseruiunt maius stipendium, quam iustè illis debeatur, iniquè agere, & teneri ad excessum iusti pretij restituendum, his enim dixit D. Ioan. Luc. 3. [Contenti estote stipendijs vestris.] Nec oppositum docet D. August. cum sic extorta, (vt idem August. ibi ait) sæpe repetantur. Quod autem ait. [Magis reprehendimus eos qui talia repetunt, quam officialem qui recipit,] non est accipiendum de extortis vltra debitum stipendium, sed de his quæ per tollerabilem consuetudinem accipere illi consueuerunt, cum enim prius dixisset in illa episto, ad Macedo, vnde locus iste sumptus est. [Ab his extorta per improbitatem repeti solent:] subiungit statim, [datæ, per tollerabilem consuetudinem non solent & de his quæ ita accipiuntur per tollerabilem consuetudinem, ait. [Magis reprehendimus eos qui talia repetunt, &c.] quæ si integra Gratianus apposuisset in isto textu, non colligerent aliqui Iuristæ (in quo plurimum decipiuntur) extorta vltra debitum stipendium per officiales minores non esse restituenda.

Ad vltim. respondeo. Esto vterque contrahentium intelligat iustum pretium, & sine fraude aut vi consentiat in illum excessum, aut defectum, nihilominus nisi alter alteri liberè & gratis illud expressè, & explicitè affirmet se donare, recipientem illum vel retinentem non esse turum in conscientia. Quia si v. g. emptor pro re valente 10. conferat 12. per contor aut confert ista 12. tanquam integrum pretium rei illius, aut confert solum 10. vt pretium 2. vero illa quæ exuperant, vt donum gratuitum; Si quidem tota & integra 12. conferat vt pretium, venditor illa recipiens iniquè agit, iniustoque pretio vendit, tenebiturq; ad restituendum excessum, cum constituamus iustum pretium illius rei esse sola 10. Si vero solum conferat 10. vt pretium, duo vero vt donum gratuitum, certè per viam doni gratuiti non solum 2. verum etiam alia 10. & 20. poterit hic conferre, & ille accipere, qua ratione si scienti & volenti in hoc contractu non fit iniuria, quia gratis dat, poterit venditor iuxta hanc regulam non solum infra dimidium, verum etiam vltra dimidium, & in quocunque excessu rem suam alteri vendere, quod nullus dicet. Vnde ista scientia & consensus non reddit huiusmodi venditorem tatum, nisi interueniat libera, & gratuita ac expressa donatio, cum consensus tacitus (vt vidimus) in his quæ sunt in damnum consentientis, non sufficiat.

Sexto offert se hic statim dubitatio.

CUM PRETIA VARIA SUNT,
a quo sit sumendus excessus iste, vel defectus
ultra dimidium.

APUD QUEM IUDICEM
decepius agere debeat?

IN Regno Castellae videri alicui posset, vbi varia pretia res vendita habet, sumendum esse excessum, vel defectum ultra dimidium de quo hic loquimur à supremo, & rigido: vt si res quae communiter venditur pretio vt 12. vt 13. ac vt 14. vendatur, pretio vt 21. non sit excessus ultra dimidium. Occasionem vero ita sentiendi offerre potest lex 5. tit. 10. libro 3. fori, in qua constituitur dolum soluendum à lege debere esse supra duplum, aut vt aliqui exponunt saltim circa duplum infimi pretij. Vt in exemplo adducto, si quidem pretium infimum sit 12. mediocre & moderatum 13. supremum & rigidum 14. vendens pretio vt 20. vel 21. non vendit in duplo, nec circa duplum, sed ille solum qui venderet pretio vt 22. vel 23. quia haec pretia videntur excedere quasi in duplo illud pretium infimum vt 12.

Sed reuera licet lex ista fori occasionem offerat ita opinandi, leges tamen quae tanquam ius commune ab omnibus prouincijs obseruantur, oppositum docent, maxime cum leges istae ex iure communi desumptae in fauorem decepti instituta sint, essent autem contra in fauorem decipientis, si excessus in medietate iusti pretij à summo & rigido esset desumendus. Quo circa viri eruditi nostrae tempestatis docent & recte legem illam fori per ius commune esse correctam, vel corrigendam.

Sunt etiam qui existimant, cum leges istae ex iure communi desumptae in fauorem reuera decepti latae sint, & illi curent subuenire, vt habeatur capit. Vniuersorum, extra. de Rerum permutatione. in fauorem decepti sumendum esse excessum istum & defectum ultra dimidium à pretio infimo: hoc enim exiit aperte in fauorem decepti. Tum etiam, quia leges istae hoc potissime instituunt, ne deceptus magnam patiatur laesionem in pretio iusto, patitur autem magnam, eo ipso quo exceditur ultra dimidium, non solum mediocris, vel supremi pretij, verumetiam ultra dimidium infimi. Quis enim non videt, vt in exemplo proposito persistamus, vendentem rem cuius iusta pretia sunt 12. 13. & 14. pretio vt 18. etiam si excessus istus non sit ultra dimidium infimi, nihilominus reddentem illa 19. grauiter fuisse laesum.

II Caterum licet haec secunda opinio non careat aliqua probabilitate, quia tamen in his vsus & consuetudo iudicum est prestantissima legum interpretes, censendum est à mediocri & moderato pretio excessum istum ultra dimidium esse desumendum. Sic enim dabet communis aequissimorum iudicum vsus, vt cum de huiusmodi deceptione ultra dimidium aliqua lis fuerit apud ipsos contestata, vocatis peritis & expertis viris rei venditae pretium moderatum inquirant, dimissisque infimo & supremo: pro ratione pretij illius quod peritorum arbitrio medium est & moderatum, ius litigantibus dicunt. Quo fit, ab eo quoque desumendum esse extra iudicium excessum istum vel defectum de quo agimus: cum sit certissime habendum etiam pro iusto in foro animae, qd aequus iudex in suo foro exteriori perspecta rei veritate iudicauerit, vbi contrahentes priuatim, & dimisso forensi iudicio vellent inter se conuenire, aut de rescindendo contractu, aut de rescindendo damno parti laesae in eo illato.

12 **D**ENIQUE ne quid in hac parte intantum relinquamus, apud iudicem secularem deceptum ultra dimidium agere posse adeo perspicuum est, vt nulla probatione vel doctorum testimonijs hic opus sit. Sed possit ne apud Ecclesiasticum, non ita constare. Nihilominus vbi deceptor sciens & prudens fratrem ita in pretio deceptit, posse quoque deceptum apud Ecclesiasticum iudicem agere viri peritissimi docent Panor. cap. Cum causa. De testibus. nume. 4. & in cap. In ciuita. De vsuris. nume. 6. & ibi Anani. num. 8. Calderin. in cap. Nauiganti. Et d. tit. col. 4. & omnium optime D. Nauar. in cap. Nouit. De iudicijs Corrol. 9. num. 79.

Circa tertiam conclusionem D. Thom. quia docet licere per accidens aliquid accipere ultra commune rerum pretium solet hoc loco ab ipsius discipulis disputari.

C O N T R O V E R S I A

Decima octaua.

L I C E A T N E I N A L I Q V O
Casu rem carius vendere, aut vilius emere,
quam sit commune illius pretium.

S V M M A R I V M.

- 1 *Vendere carius, aut emere vilius quam sit commune pretium in tribus casibus accidere potest.*
- 2 *Pretium augere in vno casu potest quis?*
- 3 *Emptori licet rem inutilem sibi vilius emere, in aliquo exiguo defectu.*
- 4 *Venditori licet rem suam carius vendere, propter aliquod commodum quod ex illa percipit.*

I **C**ONCORDS est in hac dubitatione omnium Doctorum responsio, in tribus solum casibus id accidere posse sine damno conscientiae.

Primo, cum vendens bona fide existimat pretium quod recipit, vel emens pretium quod confert iustum esse, nec culpa sua in eo decipiuntur, sed laborant ignorantia inuincibili iusti pretij. Sic enim vendentem vel ementem excusari à peccato perspicuum est, cum ignorantia inculpabilis seu inuincibilis tollat omnino rationem voluntarij, & eo ipso excuset etiam omnino à peccato. Tenebitur vero qui ita egit, cum primum illius pretij excessum vel defectum intellexerit, restitue re parti laesae.

Secundus casus est, quem assignat hic D. Thom. in tertia conclusione posita, quando vendenti res quam vendit aliquam affert peculiarem utilitatem, qua priuatur illa vendita, quod intelligendum est, quando non vendit illam vltro constituens illam venalem, sed compulsus, vel rogatus ab emptore. Similiter licet emptori, si rem qua non indiget, sed illi incommoda est compellatur vel importunis precibus à venditore emere, vilius pretium exhibere pro illa: quia sicut ratione lucri cessantis

santis vel damni emergentis, vt sequ. q. de vsuris videmus licet pro mutuo aliquo lucrum recipere, simili ratione in contractu venditionis qui ex re vendita vel empta aliquod patitur damnum & incommodum, poterit propter illud, à communi & iusto pretio aliquid addere, vel ab eo detrahere, quantum damnum illud & incommodum arbitrio prudentis aestimabitur: in eo namque casu non ex venditionis vi vel ratione rei vendita illud recipitur, sed ratione illius damni quod incurritur. Qui modus excedendi vel deficiendi à pretio iusto, cū innatur titulo lucri cessantis vel damni emergentis, explicabitur copiosius quaest. sequ. De, vsuris vbi abunde agemus de huiusmodi titu. articu. 2. Cont. 7. & 8.

2. Dubitatur tamen hic aliquis possit. An non rogatus ab alio, sed rem suam illi vltro offerens, possit etiam in aliquo casu augere pretium, ratione maioris utilitatis quam ex illa percipit? Cui respondendum est, in vno tantum casu id licere. Quando scilicet non cupiditate aliqua, sed sola charitate adductus venditor rem illam emendam offerret. Veluti si petrus conspiciens Ioannem in aliqua graui necessitate constitutum, cui nulla alia via subuenire potest, nisi vendito illi suo fundo; dicat optatissimè certè me habere pecuniam qua te iuuassem, interim, quia alia ratione tuæ indigentiae subuenire non possum, accipe hoc predium meum, quod licet simpliciter & secundum se valeat 100. propter fructus vero quos ex illo ego percipio mea industria, quos alibi non ita perciperem: valet mihi reuera 130. reddes illa cum tibi facultas fuerit, modo vero accipe illud in isto pretio 130. vt vendens illud statim in pecunia numerata, possis tuæ necessitati occurrere. In hoc casu potest venditor cum sola charitate adducatur miserus Ioannis offerre illi predium suum venale, exigens aliquid vltra pretium quod illud secundum se valet, ratione utilitatis quam ex illo percipit, & qua eo vendito priuabitur.

3. Similiter docent, licere emptori rem sibi inutiliorem vilius emere in aliquo exiguo defectu à iusto pretio, quamuis ipse roget venditorem; vbi illum non rogat ex cupiditate aliqua, sed ex mera etiam charitate, videns illum in aliqua necessitate constitutum, cui non potest succurrere nisi admonens illum, vt aliquam rem suam vendat, nouitque venditorem eius esse ingenij vel status, qui nulla ratione rem aliquam suam vltro offeret multis venalem, ne prodatur suam inopiam. De hoc tamen secundo casu plurimum ego dubitarem, quia cum hic emptor pecuniam habeat in promptu, quam potest patienti necessitate mutuo, & gratis accomodare, admonere illum vt rebus suis minoris venditis illam sibi compareret nescio qua ratione charitatis hoc consilium sit; non cupiditatis; præterquam vbi de fidei restitutione pecuniae illi mutuatae, qui ita alium egentem ad rem suam vendendam adortatur prudenter debitarer.

4. Dubitatur denique hoc loco: An ratione maioris affectionis erga rem suam, possit aliquis rem illam carius vendere roganti illum? Hic distinctione opus est. Nam vel maior illa affectio nulli alteri nititur fundamento quam soli amoris, quo vnusquisque ad res suas affectus est, vel nititur alicui commodo quod ita ex illa percipit, vt ex nulla alia speret simile forsitan se accepturum. Vt qui habet equum cuius mansuetudinem & celeritatem ita expertus est, vt non facile speret alium illi similem suaeque cessione ita accomodatum se inuenturum. Propter priorem affectionis modum nulli licebit rem carius vendere quam valeat simpliciter,

& secundum se, nam illo affectionis genere omnes ad res suas affecti sunt; dareturque occasio venditoribus fingendi huiusmodi affectiones, vt ea via nihil iusto pretio venderetur, sed quisvis illud augere niteretur. Quod si secundo modo ad rem suam vendendam quis affectus sit, cum hæc affectio nitatur commoditati, quam ex illa habet potest carius illam vendere, non quidem illius affectionis ratione, sed commoditatis quam ex ea percipit, vt ex dictis constat.

Tertius casus est vbi interuenit libera, gratuitaque omnino donatio quæ lege aliqua non prohibeatur. Sicut enim in mutuo quod per liberam donationem accipitur vltra sortem non est vsurarium iurum, ita quidquid in venditione alteri contraheant alteri gratis exhibuerit sine vlla vi, fraude, dolo, vel simili iniquitate, maxime ab eo qui potens est, & solitus liberaliter ac gratis similia conferre, recipi illud potest. Quæ vero exigantur, vt donatio huiusmodi, gratuita & omnino libera reuera dicatur, ac licita, & quam recipiens vltra sortem, vel iustum pretium nec iniquitatem committat, nec ad aliquam teneatur restitutionem; explicabitur ex professo à nobis quaest. sequ. De vsuris. artic. 2. Controuer. vltim.

ARTICVL. II.

AN VENDITIO REDDATVR
illicita propter defectum rei
venditæ?

SUMMARIUM.

1. Venditio duobus modis iniusta esse potest.
2. Venditor bifariam ratione defectus potest peccare.
3. Defectus rei, quæ venditur & emitur triplex esse potest.
4. Ignorantia duplex.
5. Vendens rem defectuosam sciens defectum quomodocumque, peccat mortaliter ex genere suo &c.
6. Vendens rem defectuosam, ignorans in culpabiliter talem defectum immunis est a peccato mortali, &c.
7. Emens rem integram tanquam defectuosam, vel pretiosam tanquam vilem sciens illius valorem, & pretium, peccat mortaliter ex genere suo, &c.
8. Deceptio duplex in venditione accidere potest.

DVOBVS modis potest venditio aliqua iniusta esse, vel ratione pretij: vt cum carius, venditur, aut vilius emitur, quam sit iustum illius pretium, vel ratione ipsius rei: vt cum ea quæ corrupta est, aut diminuta, & defectuosa, tanquam sana & integra venditur. Propterea D. Tho. optima methodo cum egerit præcedenti artic. de iniustitia quæ ratione pretij potest accidere, agit nunc de iniustitia quæ ex defectu rei quæ venditur, potest provenire. Rursus ratione defectus huiusmodi bifariam potest peccare venditor. Primo cū rem defectuosam tantum vendit, quanti si talem defectum non haberet. Secundo cum rem illam defectuosam non tantum vendit, sed minori quidem pretio, celat tamen ementi defectum, quem debuisset profecto aperire, & indicare: & quem si emptor agnouisset nulla forsitan ratione nulloque pretio rem illam emisisset. Quæ de causa proponit D. Thom. & consulto hos duos articulos diuersos, explicans in hoc 2. quam iniustitiam committat, qui rem defectuosam perinde vendit,

vendit, & eodem pretio, ac si integra esset & sana: explicaturus art. 3. sufficiat ne venditori minue re pretium rei defectuasa iuxta defectum illius? vel teneatur etiam aperire illum & manifestare e menti?

2. Ad explicanda ea quae huius artic. propria sunt, nonnulla constituit prius Diuus Thomas imprimis triplicem esse posse defectum rei quae venditur in damnus eientis. Primo in natura, & substantia, vt cum traditur res aliqua pro alia diuersa, diuersa autem, vel specie vt aurum fictum, & alchymicum pro vero & naturali stagnum pro argento, vitrum pro gemma, carnes bouinae pro arietinis, vel diuersa numero: vt ager vnus vel fundus pro alio vestis aliqua pro alia. Secundo potest esse defectus in quantitate, vt cum vitur venditor minori pondere vel mensura quam debeat, vel si vitur debitis quidem ponderibus, & mensuris, pauiores tamen tradat quam oporteat: pertinet enim ad hoc caput omnis defectus qui accideret in numero, pondere, vel mensura. Tertio potest defectus accidere in qualitate, veluti si animal iniquum vendatur, vt sanum, terra sterilis pro fecunda & fructifera, vinum mistum aqua pro puro, vestis vetus simulata noua, frumentum putridum, & corrosum pro sano & integro. Ad quod genus defectus, vel fraudis pertinet vbi fructus, vel merces alicuius loci vbi minus pretiosae esse solent, traduntur sub nomine fructuum aut mercium alterius loci, vbi pretiosiores habentur: vt si sericum Ortelitanum vendatur, pro Granatensi, vinum Saguntinum pro vino loci S. Martini, triticum collectum in fundis irriguis pro tritico collecto in motuos & aridioribus.

Similes fraudes, & defectus possunt etiam accidere in re quae emitur, in damnus venditoris: In substantia, vt si rusticus tradat veram gemmam pretio vitri opinatus illam vitrum esse non gemmam, emptor vero recte agnoscat gemmam esse, & rusticum illum fuisse deceptum. In quantitate, vt cum venditor maiori vitur pondere, & mensura quam debeat, aut plura pondera, vel mensuras conferat quam oporteat, existimans se in eis non excessisse, nec plura exhibuisse quam deberet, emptor vero agnoscens excessum illum, & in aequalitatem in utilitatem quidem suam damnus vero cedere venditoris, silet: In qualitate autem, vt si rusticus, equum quem agriculturæ suae vidit non satis accomodatum, iudicans inutilem vitios vendat, quem tamen emptor nouit optimum, & utilissimum ad pugnam, ad astiludia, & aequitandum.

3. Constituit secundo D. Thomas, huiusmodi defectus aliquando cognitos esse, & perspectos venditori, vel emptori, aliquando vero ignorari ab illis, aut ab altero eorum. Addit Conradus, quæst. 54. & optime, hanc ignorantiam duplicem esse posse, vel inculpabilem, vt cum ignorat venditor, vel emptor defectus rei, quos non tenebatur agnoscere, vel culpabilem, & affectatam, quando scilicet ignoras eos defectus quos tenebatur, & poterat agnoscere. Illos vero tenetur ex Conrado venditor scire, qui vel possunt emptori nocere, vel quos ratione suae artis, & officij tenetur, vel quos ratione suae artis, & officij tenetur agnoscere. V. g. debet venditor carniū probe nosse carnes quas vendit, sint ne taurinae? cum experientia teste, si ex taurinis infirmus comedat loco arietinarum, sit graue damnus accepturus: simili liter si vnguentarius, & pharmacopola loco alicuius herbae, vel medicamenti necessarij infirmo exhibeat quod illi inutile forsam sit, vel nocuum. Sic vendentes non excusantur ratione igno-

rantiae, cum ea culpabilis sit, & circa defectus quos tenebatur scire, & poterant: eos vero defectus quos agnoscere non possunt, vel non debent vult Conradus. non teneri venditorem agnoscere, ac propterea posse circa illos laborare ignorantia inculpabili: vt sit ne vinum? Gracum, vel Italum, sit ne Metinense, an S. Martini.

4. Sit Prima conclusio. [Qui vendit rem defectuam, vel in substantia, vel in quantitate, vel in qualitate sciens illum defectum, peccat mortaliter ex suo genere, teneturque ad restituendum excessum pretij, quo res illa talem defectum habens arbitrio prudentum aestimaretur.]

Probatur prior pars. Fraus, & dolus in quocunque contractu cum damno fratris est peccatum mortale ex suo genere, qui vendit rem habentem defectum perinde ac si illum non haberet, vitur fraude & dolo cum damno fratris. Ergo. Et confirmatur ex prima conclusione precedentis articuli, vbi vidimus vendere rem pluris quam valeat cum deceptione eientis, esse mortale ex suo genere.

Hæc conclusio est de fide. Reprehenduntur enim grauitur in Sacra Scriptura, qui vituntur hoc dolo in vendendo. Esaiæ, cap. 1. [Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mistum est aqua.] Vbi in priori parte damnatur vendens scoriam pro argento, qui defectus pertinet ad substantiam: In secunda vero vendens vinum mistum pro puro: qui est defectus in qualitate. Prohibetur etiam defectus in quantitate Leuitici 19. [Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta, & æqua sint pondera, iustus modus: & quæque sextarius. Ego dominus Deus vester.] Deuteronomij 25. [Non habebis in saculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior, & minor, pondus habebis iustum & verum, & modius verus, & æqualis erit tibi, vt multo viuas tempore super terram, quam dominus Deus dederit tibi, abominatur enim dominus, eum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam.] Cui alludit illud Prouer. 20. [Pondus & pondus, Mensura & mensura, vitrumque abominabile coram domino.] Idem habet tanquam optima iuris naturalis, & diuinæ explicatio lex ciuilis: veluti illa lex Modios. Cod. De suscepto. præposi. & arcar. lib. 10. vnde lex Paulus respondit. ff. De verborum significatione. [Modium iniquum affirmat non esse modium, sed dolum.] Vbi vtentes huiusmodi dolo in ponderibus, & mensuris admonitos esse vellim, imprimis nulla eos ignorantia excusari, quia ex officio tenentur diligenter expendere, sint ne iustæ mensuræ illæ quibus res suas vendunt: vt optime docent iuris periti in L. dicta L. Modios. habeturque aperte in L. Sed & adde. §. 1. ff. locati.

Tum etiam, quæ putant sibi lucrum esse, dum hac fraude vituntur, maximum illis esse damnus, non solum spirituale, verum etiam temporale, quia & lucrum illud, & alia bona eorum vna cum illo, diuino quodam iudicio paulatim consumuntur, & peribunt, sicut minatur eos Deus Michæ 6. dicens. [Nunquid iustificabo stateram impiam, & facelli pondera dolosa? in quibus diuites eius repleti sunt iniquitate, & habitantes in ea loquebantur mendacium, & lingua eorum fraudulenta in ore eorum. Et ego ergo capi percute te perditione super peccatis tuis. Tu comedes, & non saturaberis, & humiliatio tua in medio tui, & apprehendes & non saluabis, & quos saluaberis in gladium dabo. Tu seminabis & non metes, tu calcabis oliuam, & non vngeris oleo, & mustum, & non bibes vinum.]

Secunda

Secunda pars conclusionis patet primo, quia sic vendens infert nocementum proximo, & cum fraude, ac iniuria, quicumque vero, ita nocet, tenetur ad restituendum.

Secundo omnis excessus iusti pretij restituendus est: qui rem defectuosam vendidit, v. sanam, & integram excedit à iusto pretio, cum res defectuosa non sit eiusdem valoris cuius est integra, & sana, ergo tenetur excessum illum restituere.

Secunda conclusio. [Vendens rem defectuosam eodem pretio quo venderetur integra, & sana, ignorans tamen illius defectum: Si quidem ita vendat ex ignorantia culpabili peccat mortaliter, ex suo genere, quod si ignorantia illa inculpabilis sit, immunis est à peccato mortali: tenetur tamen uterque ad restituendum excessum iusti pretij.]

Prior pars huius conclusionis ex se ipsa perspicua est, cum sit velut axioma commune DD. ignorantiam inuincibilem & inculpabilem excusare omnino à peccato: culpabilem vero nequaquam. Et confirmatur, quia ubi quis ex ignorantia inculpabili facit iniustum, illud solum est iniustum, vt dicunt materialiter, minimè verò formaliter, aut virtualiter, cum talis ignorantia tollat omnino quamcunque rationem voluntarij; at qui facit iniustum ex ignorantia culpabili, quam poterat, & debebat repellere, non solum facit iniustum materialiter, verumetiam virtualiter: quia eo ipso quo tenebatur illud scire, nec adhibuit debitam diligentiam, qua adhibita illud intellexisset, voluit illud vitio suo ignorare, & consequenter virtualiter etiam voluit damnum illud fratri inferre: constat autem ex his quæ docuimus 1. tom. quaest. 59. artic. 2. facientem iniustum materialiter tantum, nec iniustum agere, nec peccare mortaliter, sed cum tantum qui non solum materialiter, verumetiam formaliter, aut virtualiter saltem facit iniustum.

Alter pars perspicua etiam est ex his quæ docuimus eodem 1. tomo, quaest. 62. artic. 2. cum non solum ratione iniquæ acceptionis facienda sit restitutio, verumetiam ratione rei alienæ, quacunque ratione illa accepta sit. Quicumque enim nouit se habere alienum, etiam si nulla interueniente fraude, vel iniquitate illi contigerit, cum primum nouit se alienum habere, tenetur illud restituere; excessus autem ille iusti pretij pro re defectuosa, tanquam pro integra exhibitus, res est aliena, & sine consensu veri domini detenta. Quin, & acceptio illa si rectè consideretur à parte rei iniusta fuit, etiam si quis ex ignorantia inculpabili, ita accepit, eo quod ita ignorauerit, excusetur à peccato.

Secundo, quicumque alteri nocuit, licet excusetur à peccato, ubi ex ignorantia inculpabili, ita nocuit, tenetur nihilominus cum primum nouit se alteri nocuisse damnum illud refarcire, quia quacunque ratione nocuerit fecit inæqualitatem, quæ per compensationem, & restitutionem excessus, vel defectus est omnino iure ad æqualitatem necessario reducenda: at qui rem deficientem, perinde vendidit eademque pretio, ac si illa integra esset, & sana, licet ex ignorantia inculpabili, ita vendiderit, nocuit nihilominus reuera ementi, in valore & excessu illo iusti pretij, tenebitur, ergo damnum illud cum primum illius fuerit conscius compensare: licet propter ignorantiam inculpabilem qua laborauit dum vendidit, non peccauerit sic vendens.

Tertia conclusio. [Qui rem integram, vel pretiosam tanquam defectuosam, aut vilem emit, sciens valorem & pretium, peccat mortaliter ex genere suo, quod si illud ignorans, ita emerit, excusabitur à peccato, tenebitur verò uterque ad restituendum.]

Tomus Secundus.

tuendum venditori defectum iusti pretij.] Prior ille qui rei valorem agnoscebat, & iniuste soluit tenebitur ad restituendum defectum illum iusti pretij statim ipso facto: posterior verò qui illius ignorantia laborabat cum primum noverit illius rei valorem, & pretium. Exemplum est familiare: si vir rusticus gemmam in agro suo inuentam alicui vendat pretio vitri, opinatus illam vitrum esse, si quidem emptor intelligens gemmam esse non vitrum, pretium vitri illi exhibeat, peccat mortaliter, propter fraudem illam, & deceptionem qua vitur cum damno fratris sui, tenetur ipso facto defectum iusti pretij restituere: tandemque est in statu peccati mortali, quamdiu illum non restituit, quod si opinatus quoque ipse vitrum esse, ita emerit, per illam ignorantiam excusatur à peccato mortali, minimè verò quin debeat defectum iusti pretij compensare, cum primum rei à se emptæ valorem, & pretium intellexerit.

Circa primam conclusionem obseruandum est, quod rectè nonnulli adnotarunt: deceptionem quæ in huiusmodi venditione accidere potest, duplicem esse, quandam quam vocant actiuam, vt cum alter contrahentium alterum decipit, vel saltem non liberat à deceptione quam in illo conspiciat, vt in exemplis propositis accidit. Veluti cum venditor nouit equum suum infirmum esse, aut indomitum, vendit verò illum tanquam sanum & domitum: aut ubi emptor nouit gemmam esse non vitrum lapillum quem emit, à venditore verò haberi pro vitro, nec illum admonet: huiusmodi deceptiones dicuntur actiuæ. Aliæ sunt dictæ passiuæ, cum alter contrahentium seipsum decipit sine alterius culpa, ignoratque hic illius deceptionem. Vt cum expositis in publico varijs imaginibus, emit aliqua credita ab emptore esse imago Diui Pauli, cum reuera sit alterius Diui, neque emptor rogauit venditorem quænam esset imago illa, sed absolute tantum quæsiuit quo pretio illam traderet, ita vt de solo pretio inter se egerint, & conuenierint, sicque alter pretium alter imaginem recipit. Hæc deceptio dicitur passiuæ.

Quo posito dico conclusionem illam primam de ea tantum emptione, aut venditione intelligendam esse, in qua prior illa deceptio actiuæ accidit, minimè verò de ea in qua posterior, quam passiuam dicimus, occurreret. Quia ubi prior illa accidit, interuenit fraus in re, & inæqualitas in pretio: ubi verò posterior, utrunque deest: cum emptor se ipsum deceperit, venditore illud omnino ignorante, & pretium in quo conuenierunt, cuiusque Diui imago illa sit, iustum esse constituamus.

Quia sermones yniuersales, vt inquit Arist.

in his quæ ad mores pertinent minus viles sunt, vtiliores verò multo, quando priuatim singulis hominum

actionibus, & operibus accommodantur, vtilissimum profecto

erit explicare

hoc lo-

co.

CON-

C O N T R O V E R S I A

Prima.

LICEAT NE ARTIFICIB. MISTVRAS
quas adhibent rebus artis suæ, vna cum
illis, & sub eodem pretio
vendere?

S Y M M A R I V M.

- 1 *Artifices bifariam circa misturas, & ligamina possunt se se habere.*
- 2 *Artifices si aliquid in exigua quantitate, admiscunt, auro, vel argento, tuta conscientia vendere illud possunt pretio, & pondere præcipui metalli.*
- 3 *Vnguentarij, & aromatarij, grauiter peccant, miscendo viliora, pretiosis.*

OCCASIONE. huius quæstionis de his omnibus agemus, qui rebus quas vendunt aliquid miscunt, sed potissimè de huiusmodi artificibus.

Solent vt experitur aurifices, & argentarij in operibus artis suæ, vt in vasibus auri, vel argenti quo illorum partes iungantur, & coaptentur, alia metalla multo inferioris pretij miscere. Similiter arena miscunt, & qui vasa ollaque æneas conficiunt ferrum quoque illis adhibent: In quibus, si huiusmodi artifices diligenter, ac fideliter præcipua, & propria suæ artis metalla ad pondus liberarent, & in eo tantum illa venderent, nihil esset difficultatis: attamen cum eodem pretio vendant mixturas illas, & metalla inferiora, quo superiora, quo superiora, & præcipua, sub eodem omnino pondere librata, videtur huiusmodi venditio aliquid habere iniquitatis. Quo enim iure iustum censeri potest, vt plumbum vel stagnum vasibus argenteis, vel ferrum vasibus æneis mistum sub eodem pondere, sub eodemque pretio vendere liceat? maximè cum integram suarum operarum, suæque artis mercedem accipiant, nec soleant ab ea, ratione illius mixturæ apposita, aliquid detrahere, aut minuire.

- 1 Vt in hac quæstione, quod verius est doceamus, obseruemus primo, huiusmodi artifices bifariam circa has misturas, & ligamina posse se se habere, vel ita, vt illa tantum adhibeant alterius metalli, vel pulueris, sine quo nulla ratione possit opus illud, & vas iuxta suam artem confici, vel ita, vt plus apponant quam oporteat, vel ex imperitia eorum, vel ex cupiditate. Rursum id quod necessario apponitur & admiscetur, vel apponitur in exigua, & minima quantitate, vel in maiori, & propter quam multum augeatur rei pretium.

Obseruemus Secundo, Misturam illam aut latentem & occultam esse, aut perspicuam, & patentem emptoribus: similiter aut positum esse in consuetudine illius patriæ, & loci, & pondere, & pretio præcipui metalli vendatur, aut contra: habet enim in his, sicut in omnibus contractibus humanis magnam vim consuetudo.

- 2 His positis dico primo. Vbi id tantum miscetur, quod secundum artem omnino exigitur ad conficiendum vas illud, & aptandas illius partes, ac in exigua quantitate, tuta conscientia vendi illud pretio, & pondere præcipui metalli.

Primo, quia ita habet omnium artificum vsus, & consuetudo vbiq; terrarum, in quam omnes

emptores quasi quodam iure gentium consenserunt, cum experientia teste, nullus vnquam eorum vbi mixtura, ita necessaria est, & exigua, conquærat.

Secundo quia, quæ ita necessaria est, & exigua, adeo parum, & exiguum superaddit pretio præcipui metalli, vt nullius illud debeat esse considerationis in disciplina morali.

Tertio quia certum, ac definitum pondus vasibus aurei, vel argentei non potest haberi, nisi cum illud perfectum est, & absolutum, quia quamdiu conficitur semper detrahuntur, vel adduntur aliaque illius partes, quo fit vt non possit certum metalli pondus à principio accipi cum conficiendum est: vas, vbi verò absolutum est & perfectum, difficile est imò ferè impossibile, distinguere pondus mixturæ à pondere præcipui metalli, qua de causa obtinuit vsus omnium hominum, vt hæc eodem pondere & pretio æquarentur.

Dico secundo, vbi id quod miscetur, necessariū quidem secundum artem, sed in maiori aliqua quantitate, & multi pretij, siue mixtura illa occulta sit, sine perspicua & aperta, iniquum esse, vt eodem pondere, ac pretio illa vendatur quo præcipuum metallum. Res est perspicua.

Primo, quia esset grauis inæqualitas, & nocuum ementis, vt argentum quod secundum se valet vt 20. propter misturam venderetur pretio, vt 25. reddita præterea iusta mercede laborum artificis.

Secundo, quia vbi tanta mixtura opus est, (vt ab eisdem artificibus accipi) potest illa seorsum librari, & ea ratione pondus etiam præcipui metalli certo, vel saltim parum plus, vel minus deprehendi, & consequenter iustum illius pretium; vnde cum ita contingit misturam se habere, non est in vsu apud peritos, & timentes deum (quorum in his tantum ratio habenda est, vt consuetudo artificum, & contrahentium vim habeat) misturam pretio, & pondere præcipui metalli æquari.

Ex his satis aperte sequitur tertium. Vbi quid miscetur in maiori quantitate quam secundum artem exigatur, artificem illum inique agere ex genere suo, & teneri ad restituendum quidquid adiecit; præter id quod omnino necessarium erat, & exiguum, iuxta primum dictum. Ratio est aperta, quia sic agens vendit reuera rem defectuosam in substantia pro integra plumbum scilicet pro argento, aut ferrum pro ære, quod, quam iniquum, sic ex prima conclusione D. Thomæ constat. Dicitur ex genere suo, quia potest ille excessus ex leuitate materis veniale tantum peccatum esse, quia & nullum quod, undèque. Propter quod admonendi sunt, qui inter huiusmodi artifices timorati sunt, & scrupulis vexati. Quos quicquid curarant ipsi ex tantum misturam à vi, quam indicarunt necessariam, neque ex industria, aut incutia, vel cupiditate in ea excesserint, etiam si a parte rei aliquid sit excessus, nec peccasse, nec teneri ad aliquid restituendum, nec debere animo vexari, sed debere peccatum habere conscientiam.

Ex his sequitur. Primo, quam inique agant aurifices quidam, & aurum alij aurum in fortiosis gradibus, veluti in gradu, vt 20. vendunt tanquam aurum gradus, vt 22. abij verò qui ponderi 20. argenteorum solent miscere metallum inferius 4. vel 5. argenteorum, & eodem pretio, dum vas confectum tradunt, vendere. Etiam siue mixtura secundum illorum artem necessaria sit, siue non, siue occulta, & latens, siue patens, & manifesta sit, grauitè ementi nocent, & cum iniuria: nec vllus est emptor qui in tantum in nocuum ementis consentire.

consentire: Neque vlla ratione in huius iniquitatis inuiamen, afferenda est consuetudo, corruptela enim potius esset, vt ex 2. dicto constat.

3 Sequitur secundo, vnguentarios, aromatarios, & similes artifices quorum arte & opera conficiuntur medicamenta, vnguenta, aromata, aquæ odorifera, & similia grauitè peccare, siue corrupta pro integris tradant, siue illis iam confectis vltiora misceant, vt eodem pretio illa vendentes suæ consulant cupiditati, iuxta primam conclusionem D. Thomæ. Dum vero illa conficiant, si quid miscant olei, aquæ, vel alterius rei, sine qua medicamentum illud, aut vnguentum, vel aqua odorifera secundum suam artem confici non potest, in exigua quantitate, iuste possunt, quæ ita miscuerunt, eodem pretio, ac pondere vendere. Si quid vero apponi oportuit in maiori quantitate, non possunt, multo minus si quid apposuerunt non necessarium, iuxta eam quæ de alijs artificibus hic posita, sunt.

Sequitur tertio vendentes carnes teneri ad eas omnino vendendas, quas cum Magistratibus conuenerunt se vendituros, & in eo pondere, ac pretio. Vnde inique aget, & cum debito restituendi, qui suffocatis, & morticinias carnes pro sanis, & decolatis, aut arterum incaltratorum, pro carnibus castratorum venderet in macello, aut agnos pro edis, quia huiusmodi fraudes tam ratione pretij, quam ratione salutis in graue damnum ementium cedunt.

Illud quoque hic explicandum sese offert,

CONTROVERSI A

Secunda.

RICEAT NE TRITICO

vendendo glebulas terreas miscere, quo illius mensuræ augeantur.

SUMMARIA.

- 1 Vendens frumentum vt ex area adducitur, etsi glebulis & aliquo puluere mistum, non inique agit.
- 2 Agricola non tenentur frumentum, tradere emptoribus perfectissime purgatum, & mundatum sicut solet esse, quando debet seminari.

BARTH O. Medina in sua instructio. conf. docet agricolam, & quemcunque, illum, venditorem posse quidem tuta conscientia vendere, triticum cum eo puluere & glebulis terreis, quas ex area solet triticum communiter ac sine vlla industria messorum recipere, Tum, quia habet vsus agrorum cum domui suæ illud vendunt, impurgatum vendere, tum quia huiusmodi mixtura ementibus patet, & cum ea videntes se illud emere, nec reclamant, unde aperte in illud consentiunt. Quod si agricola, aut venditor, triticum suum quod vendere non instituebat, ab illo puluere & glebulis sibi purgauerat, deinde vero aut propria sponte aut rogatus ab aliquo vendere constituit, illud vendere & puluerem ac glebulas à quibus illud purgauerat vel similes illi misceat, ne pauciores habeat frumenti mensuras quam ex area receperat, inique agere, quia iam vi-

Tomas Secundus.

detur puluerem illum & glebulas de industria, & cum fraude, & ex cupiditate augendi mensuras sui tritici miscere,

In hac sententia, quo ad priorem partem omnes conueniunt, modo in area purgetur, sicut habere solet vsus inter optimos & timoratos agricolas: quamuis enim dū in proprias domos illud afferunt in suos vsos conuertendum, iterum & perfectius soleant illud purgare, quam fuerit in area mundatum, solent nihilominus & in area quoque prius illud purgare, licet non ita exactè, nec perfectè, sicut deinde in domibus suis, cum vel ad seminandum, vel ad manducandum illud parant. Qui igitur ita illud vendiderit, sicut ex area adducitur, post solam illam purgationem quæ in area fieri solet, etsi glebulis & aliquo puluere mistum existat, non agit ini- que, vt rationes illæ ostendunt.

Quo ad posteriorem vero partem sententia ista, Medina alijs viris eruditissimis minime probatur, sed iudicatur rigidior quam recta ratio postulet, & merito: modo eas tantum glebulas agricola misceat, quas solet triticum etsi in area purgatum, nihilominus retinere, nec plures apponat. Probatur, triticum purgatum ab agricola ad proprios vsus, cum illæ tantum glebulas misceat, quas in area solum est contrahere, ac ibi purgatum retinere, non est minoris utilitatis quam esset idem triticum, cum primum ex area cum eisdem glebulis adductum fuit, antequam agricola ad proprios vsus illud secundo domui suæ perfectius & diligentius purgaret, pretium autem rerum sumitur ex utilitate, quam illæ vsibus & conuictui humano conferunt, vt vidimus abunde art. 1. ergo eodem pretio potest vendi cum huiusmodi glebulis illi restitutis, postquam domi purgatum fuit, cum quibus poterat vendi acceptum ex area, antequam domi secundo purgaretur. Et confirmatur alienum est à recta ratione, vt quo pretio vnus vendere iuste potest, non possit alius rem similem, & eiusdem bonitatis, ac utilitatis, sed potest alius agricola triticum suum purgatum tantum in area, cum glebulis quas illud etsi ita purgatum retinere solet, iuste vendere, ergo & hic qui illud sibi, tantum perfectè domi suæ purgauerat, poterit similiter vendere, restitutis illi eis tantum glebulis quas solet retinere postquam in area solum purgatum fuerat.

Tertio agricolæ non solent, nec tenentur triticum suum tradere emptoribus perfectissime mundatum, vel ita purgatum sicut solet aut seminari, aut molis frumentarijs tradi, sed eo tantum modo purgatum, quem habet communis vsus agrorum & vendentium, vel in area vel domi suæ ex area adductum: at vbi tritico, quod agricola, quia constituerat in suos vsus tantum conuètere, perfectissime purgauerat, easdem glebulas misceat, ac restituit, quas antea habebat, vbi ex area fuit adductum, triticum huiusmodi non est deterius, nec minus purgatum, quam soleant, aut teneantur agricolæ illud vendere, ergo iuste potest sic vendi: Nec ratio Medina conuincit oppositum, etenim, licet ista miscere tritico iam perfectè & omnino mundato sit quædam fraus, non tamen est iniqua, cum per eam triticum illud non reddatur deterius, nec minoris bonitatis, quam debeat habere triticum venale in area vel domo agricolæ; licetque cuique vti ea fraude qua seipsum seruet indemnem, modo non vtatur iniquitate aliqua, qua in hoc casu huiusmodi agricola & venditor non vtitur.

Dices, imo est iniqua fraus, cum cedat in damnum emptoris, cui plures mensuræ contingerent, nisi agricola iste glebulas quas expulit à suo tritico, illi restituisset. Respondeo damnum quidem

esse emptoris, sed ad quod vitandum non tenetur venditor: Non enim tenetur is qui vendit omnem utilitatem & commodum emptoris curare, vel omne damnum repellere, sed id tantum ut iusto pretio vendat, ac in debito pondere & mensura, & rem ita bonam ac vtilem, qualem illud pretium & mensura exigunt: quæ omnia observat satis agricola iste in casu de quo hic loquimur, cum eiusdem bonitatis, & utilitatis, eiusdemque mensuræ & pretij sit triticum, cui eas tantum glebulas miscet, quas antea postquam fuerat purgatum in area retinebat, nec plures ut constituimus; Nec teneatur aut soleant agricolæ similesque venditores tradere emptori triticum exacte ac perfecte mundatum.

Denique sicut iniquè ageret vendens rem defectuosam pro integra & sana, ita quoque emptor qui exhiberet in pretium pecuniam viciiosam, vel in substantia, ut qui loco numismatis verè aurei, vel argentei conferret pecuniam ex auro vel argento sophistico, & simulato confectam. In quantitate, veluti si numisma deficiat ab eo pondere, quod debet habere iuxta Regis vel Reip. præscriptum: Fit enim hominum cupiditate, & iniquitate frequenter, ut ablati à pecunijs aureis vel argenteis quibusdam particulis, debita pondera memismata illa non habeant, in graue tam Reipub. quam contrahentium nocumentum. Demum in qualitate, ut si deficiat vera imago Principis, cuius auctoritate & nomine pecunia in eo loco creditur. Accidere enim potest ut optimum sit aurum, vel argentum & debiti ponderis numisma iuxta provinciam ubi illud est in usu præscriptum, in loco autem in quo traditur venditori non recipiatur, vel in minori pretio, tradatur autem ab emptore in eodem & equali pretio, quo numismata propria & genuina illius loci æstimari solent. Quicumque in solutione pretij rei à se emptæ aliqua fraude ex his in pecunia quam exhibet, utatur, peccat mortaliter ex genere, cum non soluat æquale cum damno venditoris, excusabitur autem ubi ex ignorantia ita se gesserit, tenebitur vero cum primum illum intellexerit ad rescindendum defectum pretij, & monetæ quam exhibuit, sicut diximus de vendente rem defectuosam, ex ignorantia defectus illius in tali re.

ARTICVL. III.

TENEATUR NE VENDITOR

aperire emptori vitium, & defectum rei venditæ.

S Y M M A R I V M.

1. Vitium rei aliquando manifestum est; aliquando vero latens & occultum, quod duplex esse potest.
2. Damnum, & periculum distinguuntur.
3. Vitium rei occultum, quod cedit in damnum, & periculum ementis, tenetur venditor aperire, alias non.
4. Quando vitium est manifestum emptori, ut probabiliter iudicet vendens illi notum esse, non tenetur talem defectum illi manifestare, tenetur tamen minuire pretium pro ratione defectus.
5. Vendens triticum, & vinum, quod probabiliter iudicat non diu in sua integritate duraturum debet emptori manifestare defectum.

6. Vendens vinum limphatum, aut medicamina mista peccat grauius.

7. Defectus multiplex,

OBSE RVEMVS primo, vitium rei aliquando manifestum esse & perspicuum, ut quando æquus est monoculus, vel claudus, domus aperte diruta: aliquando vero latens, & occultum; quod duplex esse potest, aut tale, ut illud ignorare redderit in damnum vel periculum ementis, ut si vendatur domus quæ occultam minatur ruinam tamquam firma, & constans, vel æquus qui exterius sanus & utilis apparet, habet autem infirmitatem reddens illum inutilem, vel periculosum, ubi quis illo incederet: vel defectus ille & vitium nullum secum afferat damnum vel periculum, ut cum venditur vas aureum vel argenteum tanquam integrum & sanum, habens tamen aliquam scisuram, sed ita ut propter illam non reddatur minus utilis visibus quibus debet deservire.

2. Obseruemus, Secundo Diuum Thomam hoc loco inter damnum, & periculum quæ ex vitio rei quæ venditur, propeptate possunt, ita distinguere: ut per damnum intelligat excessum illum iusti pretij qui recipitur, ubi res defectuosa venditur ut sana; cum in tali venditione detrahendum sit à pretio communij rei sanæ pro ratione illius defectus; aliter nocet aperte venditor emptori in ea parte pretij, quæ in venditione rei defectuosæ debet ex iustitia detrahi; periculum vero vocat, quodcumque aliud damnum immines emptori, & quod ex ea re illi accidere deinde potest.

Sit Prima Conclusio. [Si vitium rei occultum sit, cedatque in damnum & periculum ementis, actu vel potestate, tenetur venditor illud aperire, aliter peccat mortaliter, & tenetur ad satisfaciendum omne damnum, & periculum quod illi obuenerit.]

Probatur prior pars, Quia omnis fraus, & dolus in iniuriam, & damnum fratris est peccatum mortale contra charitatem, & iustitiam; contra charitatem cum inferatur damnum, contra iustitiam cum inferatur cum fraude & dolo, habet enim vnusquisque hoc ius à natura, ne ab alio decipiatur; vendens autem rem defectuosam cuius defectus potest cedere in damnum & periculum ementis, illumque occultans, cum fraude & dolo nocet grauius fratri; ergo.

Secundo, quamuis nemo teneatur alteri concilium, vel auxilium ferre, ut ab aliquo damno vel periculo liberetur, nisi illius curam gerat, aut extreme ille indigeat tali concilio vel auxilio: at occasionem damni, vel periculi alteri offerre omnia iura tam naturalem, quam diuinam, quam humanam grauius prohibent, in hoc autem casu qui vendit non manifestans vitium rei, constituit fratrem in magno discrimine alicuius grauis damni, & periculi; ergo.

Hoc genus fraudis prohibet D. Paulus illis verbis 1. Thes. 4. [Ne quis supergrediatur, neque circumueniat in negotio fratrem suum, quoniam vindex est dominus de his omnibus.] Supergreditur enim fratrem, ut exponunt Theophylactus, & D. Anselmus, qui rem iniusto pretio vendit: circumuenit vero, qui decipit illum in re quæ venditur, vel vitium quod debebat indicare occultat.

Secunda pars conclusionis ex his perspicua est, quia quicumque nocet fratri cum iniuria, tenetur ex iustitia omnè illud nocumentum rescire, qui vero tale vitium, de quo hæc prima conclusio, occultat, nocet fratri cum fraude & iniuria. Et confirmatur ex illa regula Iuris, de iniurijs & damno dato.

[Si

Si tua culpa damnum datum est iure super his te satisfacere oportet.

Secunda conclusio quam nō habet aperte hic D. Thom. Sequitur tamen recte ex precedenti. Si ex occulto vitio & defectu rei nullum periculum imminet emptori, nec propter talem defectum sit illi minus utilis, quam si eo careret, simulque minuit de pretio ratione illius defectus quantum prudens & iudicaret, nec peccat faciendo talem defectum, nec tenetur ad aliquam restitutionem.

Probat. Vnicuique licet seipsum seruare indemnem, & propriae utilitati consulere citra iniuriam fratris: in casu vero huius conclusionis nulla sit iniuria emptori, cum nullum illi periculum (vt supponimus) imminet, nec inferatur damnum, cum res illi tradatur minuendo de pretio pro ratione defectus: Neque aliud hic reuera prestat venditor, quam seipsum seruare indemnem: quia si aperiret alius rei defectum, esto propter illum nec inutilis nec nocua illa reddatur, nullus forsam vellet illam emeret, aut saltem vellet, vt communiter accidit, à pretio iusto plus multo subtrahere quam æquum esset: sic igitur vendens nec peccat, nec tenetur ad aliquam restitutionem.

Et confirmatur, Quia tota ratio, propterquam in precedenti conclusione obligamus occultantem vitium ex quo sequitur damnum & periculum, ad peccatum & satisfactionem, est ratione illius damni & periculi: in casu autem huius secundae conclusionis (vt constituimus) nullum est damnum aut periculum.

Tertia Conclusio. [Quando vitium est manifestum, & cognitum emptori, vel tale vt prudenter, & probabiliter iudicet vendens illi notum esse, non tenetur talem defectum illi manifestare: tenetur tamen minuere à pretio pro ratione illius defectus quod prudens, & peritus iudicaret minuendum.

Probat. prior pars. Quia si teneretur, vel ratione periculi imminenti, vel ratione damni quod pateretur exhibendo idem pretium pro re defectuosa, quod exhibuisset pro integra, in hoc autem casu nullum imminet illi periculum, cum vitium sit apertum & illi notum, vel prudenter iudicatur illum non latere, ita vt nisi ab illo sibi caueat ipsi, & non venditori sit illud imputandum: nec damnum, cum dicamus venditorem minuere à pretio pro ratione defectus, ergo non tenetur talem defectum, ita manifestum indicare.

Probat. secunda pars, quia vendere rem iusto pretio omni iure tenemur, iustum autem pretium sumitur ex valore rei, valor autem rei defectuosa, siue defectus ille manifestus sit, siue occultus, siue agnoscat siue ignoretur, minor esse debet quam valor eiusdem vbi integra & perfecta esset. Ergo & pretium rei ita defectuosa minuendum est, quantum defectus ille postulauerit. Eandem sententiam habent. Idem D. Thom. quolib. 2. articulo. 10. & Ioann. Gerson in suis Regul. Moral. cuius verba sunt. Defectus rerum vendendarum quos quilibet ad extra presumitur cognoscere de facili, sicut neque abscondendi sunt fallacibus cautelis, sic neque eos dici necesse est, praesertim quo ad fori intrinseci iudicium, & quo ad Deum, si quantitas pretij proportionabiliter diminuatur. Est autem huiusmodi imminutio vt in conclusione dicimus facienda, non iudicium ipsius venditoris, qui tanquam in causa propria à propria cupiditate facile decipietur, sed arbitrio peritorum, & prudentum in eo genere rerum, vel mercium.

Ex his sequuntur duo, quae optime obseruat Medina Cod. de rebus restit. quaest. 34. Primo vendentem triticum, vel vinum, aut aliquid aliud, quod

videt tendere in corruptionem, nec diu in illa bonitate per mansurum, nouitque vel probabiliter opinatur ementem illa non statim ea expensurum, & consumpturum, sed seruaturum per aliquod tempus, debere manifestare emptori rem illam non posse diu conseruari. Ratio est aperta, quia occultatio tali defectus, & periculum illius cedit in damnum emptoris, quo circa nisi illud aperiat tenetur ad damnum illud rescindendum, vt habetur L. 2. ff. de periculo & commodo rei venditae. Et Cynus, Bald. & Salicetus in L. 1. C. De edilitio. actio. Excusabitur tamen, si bona fide rem vendidit, ignorans inculpabiliter rem illam ita esse corruptioni proximam, modo illam iusto pretio vendiderit: quia etsi deinde damnum aliquod sequatur emptori, ex sola re illud prouenit sine culpa vel fraude venditoris, perinde ac si omnino sanam vendidisset, deinde vero vel incendio, vel aliquo alio casu fortuito perisset.

6 Infert secundo vendentes vinum limphatum, aut medicamina permista, si illa admistio nocua sit, etiam si minuerit de pretio peccare grauius, & teneri ad restituendum damnum quod euenerit: Quod si mistio illa nullum damnum vel periculum sit allatura, nec propter eam res illa minus utilis reddatur, nec peccare, nec teneri ad aliquid restituendum, modo sit vendita iusto pretio pro ratione illius defectus prouenientis ex tali mistura.

7 Circa hos articulos. Variæ sese offerunt ac optimæ dubitationes. Etenim cum defectus rei, alius qui rem inutilem reddit, vel nocuam ementi, quem si agnouisset non emisset illam; Alius vero, qui non reddit quidem ipsam nocuam, vel inutilem, nihilominus forsitan, neque eo cognito illam emisset. Possitque rursus, venditor aliquando emptorem & in re, & in pretio decipere, vt cum rem sanam tanti vendit quanti si integra esset; aliquando vero in te sola minime tamen in pretio, vt cum rei vitium occultat, cuius tamen pretium pro ratione illius defectus minuit: constat verò ex Aristot. varijs in locis, ignorantiam, & deceptionem tollere rationem voluntarij, quo sublato cessat vis omnis contractus, cum de ratione contractus sit vt fiat libero vtriusque contrahentis consensu, & voluntate. Explicemus primum omnium oportet.

CONTROVERSIÆ

Prima.

AN CONTRACTVS IN

quo venditur res defectuosa pro sana, occultando illius defectum & vicinum, sit validus? ita vt non debeat in conscientia rescindi, sed sufficiat restituere excessum iuste pretij, & alia damna subsequita?

SUMMARIUM.

- 1 Legibus humanis quando venditione rescindi iubeantur?
- 2 Opinio Ioannis Medina cum suis discipulis.
- 3 Res venales, & earum pretia, in contractibus emptio- nis, & venditionis, non debent considerari, neque respici secundum earum naturas.
- 4 Firmitas contractus, ex duobus potissime, petenda est.
- 5 Ementi decepto in substantia, quantitate, & qualitate semper datur actio in iudicio non tamen quando

- decipitur in pretio, nisi decipiatur ultra medietatem iusti pretij.
- 6 Contractus vim, non euacuat quodcumque inuoluntarium.
  - 7 Contractus inuoluntarius censendus est, quando emptor statim atque fraus fuit de reecta reclamata, & postulat rescindi venditionem.
  - 8 Defectus alij nociui, & alij inutiles.
  - 9 Bisariam inquirere potest de defectu.
  - 10 Venditor, quattuor modis rei suae defectus celare potest.
  - 11 Venditor defectum occultum sciens, & prudens occultans, siue fuerit interrogatus, siue non, peccat mortaliter.
  - 12 Venditor non tenetur consulere emptori cum damno suo.
  - 13 Venditor ignorans inculpabiliter occultum suae rei defectum, tenetur illum indicare, non tamen rescindere contractum.
  - 13 In venditione bona fide facta, actio competit emptori, optio vero venditori.
  - 14 Duo requiruntur, ut teneatur, quis ad rescindendam venditionem.
  - 15 Quando defectus rei est patens, & manifestus, non tenetur illum manifestare venditor.
  - 16 Defectus quando efficit illam parum minus utilem, & proficiam emptori, quam si esset integra, non tenetur venditor manifestare.
  - 17 Discrimina inter contractum Matrimonij, & alios.
  - 18 Contractus firmitas vnde sumenda?
  - 19 Emptori quaerenti, de defectu rei in particulari, tenetur venditor manifestare.
  - 20 Emptori quaerenti, solum in genere, & in communi, peccat quidem venditor non manifestando defectus, non tamen est iniusta venditio, nec inualida.
  - 21 Venditor tenetur vitia rei explicare.
  - 22 Venditor solum tenetur ad restitutionem pretij excessiui, ubi res quae venditur, est minus utilis.
  - 23 Donatio facta pauperi ficto tenet nisi aliter donans animum suum declaret.
  - 24 Matrimonium est validum, etiamsi sit defectus in qualitate, ut in diuitiis, vel virginitate.
  - 25 Venditio, proprie, & formaliter dolosa, quae nam sit?
  - 26 Venditor interrogatus, tenetur ad aperiendos veros rei defectus.
  - 27 Unusquisque proximo suo facere debet, quae sibi velle rationabiliter fieri.
  - 28 Ignoratio, & deceptio, si est contra finem contractus venditionis, contractus erit inualidus, & nullus.

LEGIBVS humanis nonnullae venditiones rescendi iubentur, ut quando, res vendita est ultra dimidium iusti pretij, quando emptor ita deceptus est in substantia, quantitate, vel qualitate rei, ut res illa omnino inutilis sit, ut cum emitur vitrum venditore asserente esse gemma, pannus decem vulnarum venditore asserente esse in eo 15. vlnas eptore asserente se illud omnino nosse, neq; eo egere, si deficiat à 15. vlnis, vel equum infirmum venditore asserente esse sanum. Sunt tamen alij defectus non ita perspicui, circa quos leges nihil disponunt, ut qui venderet sericum Italum, vel Flandrum pro Valentino. Imo, & in prioribus deceptionibus, quas retulimus, datur quidem

actio decepto, sed relinquuntur multa prudentis iudicis: Quo circa videndum est, in foro animae & ante omnem iudicis sententiam quam vim habeant isti contractus, & ad quid teneatur qui fratrem suum decepto, non manifestando defectum rei quae venditur. Sint ne validi, an potius rescindendi?

Imprimis huiusmodi venditionem esse validam, nec rescindendam, sed sufficere ut dana subsequatur, & excessus pretij restituatur, videtur docere hic D. Th. Cū in vtroq; articulo nihil dixerit de rescindenda venditione, sed tantum peccare decipientem proximum, & teneri ad restituendum damnū, & periculum.

Et probatur haec opinio. Primo, si propter deceptionem quae includit occultatio defectus rei, esse rescindendam venditio, quotiescunq; accideret aliqua deceptio, & occultatio defectus, esset rescindenda: at iuxta conclusionem secundam, huius art, quādo defectus nullum includit in se damnū, vel periculum, nec res propter illum redditur minus utilis, seruaturq; iustum pretium: sic decipiens & occultans defectum nec peccat, nec tenetur ad aliquam restitutionem, nec talis venditio est aliquo modo iniusta, tantum abest ut sit rescindenda, ergo.

Probatum secundo si quis vendat vinum Merinense pro vino S. Martini, eque tamen bonū & utile, vel si vendatur sericum Granatense pro Toletano, aut Valentino, aequē tamen pretiosum & utile, licet sit deceptio in substantia rei, omnium tamen consensu sunt huiusmodi venditiones & contractus validi, & liciti.

Tertio cum venditor in hoc casu non prohibeat, qui emptor diligenter inquirat, rei quae venditur vitia, & defectus, imo faciat illi copiam investigandi illa, & di iudicandi an res illa ipsi sibi utilis sit, siquidem decipiatur, talis deceptio ipsius negligentiae, & incuriae tribuenda est, non vitio aut fraudi venditoris, ubi autem venditor nulla fraude vitur, venditio valida censenda est, & licita.

Quarto accidat ut emens sericum Granatense pro Valentino non soluat pretium illius in pecunia, sed in aliqua re fructifera, & pote ouibus, vel vinea, tunc sic. Si venditio haec, ratione istius deceptionis est nulla, & inualida, ac rescindenda, non fuit translatum dominium illius rei fructiferae in venditorem, quia per contractum, qui vere nullus est, non transfertur dominium, quod si non fuit translatum dominium in illum, res illa non fructificauit venditori, sed priori domino, id est emptori, & ita teneretur venditor restituere emptori rem illam fructiferam, ut oues, vel vineam, cum omnibus fructibus quos percepit, quod nullus docent imo esset valde durum, & rigidum.

Quinto, non minus exigitur consensus ministri in collatione Sacramenti quam in quouis contractu; at si quis baptizet, vel ordinet Petrum putans esse Paulum, Sacramentum tenet, nec redditur nullum, aut inualidum ex errore illo, & deceptioe circa substantiam personae, ergo similiter in contractu emptionis & venditionis.

Sexto, statuamus modium alicuius rei valere reuera & iusto pretio 4. solidos, Magistratum vero ex odio vel ignorantia taxasse illum tribus tantum solidis, aut emptores malicia sua mitto aliquo monopolio nolle reddere pro illo modio nisi 3. tm solidos; tunc licet domino illius mercis ad reddimendam suam venditionem, & seruandam se indemnem, minuire de mensura & uti minori modio, ita ut vendatur res illa iusto pretio. In hoc casu est defectus & deceptio reuera in quantitate, & mensura, contractus tamen iste omnium consensu est licitus, & validus, quia inter rem quae traditur, & pretium quod accipitur seruatur aequalitas, ergo. Similiter si vinum valens 10. solidos Magistratus iniquitate, taxaretur 7.

Solidis, potest dominus miscere illi tantum aqua, quantum exigitur, vt veniat vendendum 10. solidis: vbi est decipio in quidem qualitate, nec propterea talis venditio iudicatur illicita, & inuvalida.

Septimo, Si Episcopus conferat beneficium hypochritæ, putans esse virum vere studiosum, collatio tenet. Vel si non esset collaturus beneficium digno vbi existeret dignior, si conferat digno credens digniorem, tenet etiam collatio illa, nec tenetur dignus exprimere se esse minus dignum, vbi tamen est decipio in qualitate. Similiter si dines det elemosinam pauperi ficto, putans illum verum pauperem, donatio illa tenet.

Denique si quis contrahat cum femina paupere, existimans illam dicitur, & sedem corrupta quam credebat esse virginem, est quidem error, & decipio in persona qualitate, matrimonium nihilominus tenet. Vbi non dico hanc contrahere sub ista conditione expressa si fueris virgo, quia in eo casu deficiente tali conditione, cum hinc illa sit, non tenet reuera matrimonium: sed dixi, credens apud se ipsam illam virginem esse, cum aliter res habeat. In eo enim casu tenet matrimonium. Ergo similiter venditio non reddetur nulla, & inuvalida propter decipionem aliquam, & occultationem alicuius defectus.

Ioan. Medina Cod. De rebus restit. quæst. 34. distinctionibus defectuum quas hic habet D. Thom. adiungit alias duas, quarum prior est: Quandoque defectum talem esse, quem si emptor sciret nullo pretio rem illam emeret, quandoque vero talem, vt quamuis illum sciret, nihilominus rem illam esset empturus, licet non tanto pretio. Posterior est, plurimum differre venditorem, expresse asserere mercem suam non habere defectum, vel tacendo, rei defectum occultare. Quibus positis satisfacit propositæ quæstioni quatuor assertionibus seu dictis.

Primum dictum illius est. Si venditor sciens defectum rei quam vendit, quicumque ille sit, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate, vendat illam tanquam sanam, & integram, affirmans illam omni defectu carere, peccat mortaliter. Quia decipit fratrem in re graui. Vbi addit Medina duo, Prius est, si quidem defectus ille cedat in damnum, vel periculum emptoris, tenet venditorem ad rescindendum omne damnum, quod ex ea re emptori illi aduenit iuxta Regulam illam. [Si tua culpa damnum datum est, iure super his te restituere oportet.] Cap. Si tua culpa. De iniurijs, & damno dato. Alterum est, si defectus talis sit, vt si emptor illum agnouisset, nullo modo nulloque pretio rem illam emisset, venditionem illam esse nullam, & ipso facto rescindendam ad libitum defraudati.

Ratio huius est Regula quædam, communisq; doctrina Iuristarum, qua distinguunt duplicem dolum, alium qui dat causam contractui, alium vero, qui non dat causam, sed solum incidit in contractum. Dare causam dicitur dolus ille, quo cessante, & cognita veritate non fuisset effectus contractus ille, sed renuisset reuera alter contrahentium in illum consentire, consentit vero, quia dolus ille latet ipsum omnino. Incidere vero dicitur, quando etiam si talis dolus defuisset, vel fuisset cognitus, fuisset nihilominus effectus contractus ille. Quæ duo genera doli sic distinguunt, vt si in contractu accidat dolus ille prior, qui dedit causam contractui, contractus ita effectus sit nullus, quia de ratione contractus est, vt sit voluntarius,

talis autem dolus, & decipio tollunt omnino rationem voluntarij, cum tali dolo cessante alter contrahentium nullo modo in illum contractum consensisset; Propter quod datur à iure actio sic decipio, & defraudato ad illum rescindendum, ita Glosa & Panor. in cap. Cum dilecti. de Emptio, & vendit. & Glosa in L. 2. de rescindenda venditione. Bartho. in L. in causa, §. idem Pomponius, ff. De iniur. & Ioan. Calder. in Cap. Nanganti de vsuris. quem sequitur Abbas in cap. in Ciuitate rum. 6. eodem tit. vbi huiusmodi dolum vocant dolum malum, & omnium prestantissime Sahcet. in Authentica Ad hæc, C. De vsuris. quæst. 21. Contractus vero cui non dedit causam dolus, sed incidit tantum in illum, vt cum venditor celat defectum rei, quem si emptor agnouisset, emisset nihilominus illam, quauis non tanto pretio, est quidem validus & firmus, obligatur tamen qui tali dolo vsus est ad rescindendum damnum, vel inæqualitatem, quam ex tali dolo patitur deceptus, vt habetur in L. Iulianus, §. Si venditor, ff. de Actio. empt. & vendit. Cuius ratio est, quia vbi dolus non dedit causam contractui, licet qui alium, decipit non sit immunis à culpa, cum omnis decipio, & dolus sit peccatum, contractus tamen ille non est omnino inuoluntarius, sed ex ea tantum parte qua alter deceptus est, non est autem deceptus in re, cum illam quacunque ratione emisset, sed in solo pretio & propterea in eo tantum constituenda est equalitas.

Ex qua doctrina perspicuum est quod hic ait Medina in suo primo dicto, si defectus occultatus à venditore talis sit, quem si emptor agnouisset nullo modo, nulloque pretio eam rem emisset, talem contractum in conscientia esse nullum, & rescindendum, quia est dolus, in eo genere doli qui dedit causam contractui.

In hoc primo dicto egit de eo, qui expresse asseruit rem illam nullum defectum habere. Nunc de eo qui non indicat defectum, sed tacendo celat, & occultat illum. De quo est:

Secundum dictum Medina. Vbi venditor sciens rei defectum, quicumque ille sit, siue cedat in damnum, vel periculum emptoris, siue non, illum occultat, quem si emptor agnosceret nullo modo emeret, etiam si venditor minuat a pretio quantum exigit talis defectus, nihilominus contractus iste est nullus, peccauitque venditor qui sciens, & prudens defectum illum ita occultauit.

Quod huiusmodi venditio sit nulla probat sicut in primo dicto, quia talis occultatio est dolus qui dedit causam contractui, cum supponamus emptorem in hoc casu nullo modo empturum, siquidem defectum illum quem venditor iste occultauit, agnouisset.

Quod autem peccauerit venditor non indicando illum, probat auctoritate D. Ambro. qui lib. 3. off. c. 11. ait [In contractibus, vitia eorum que veniunt prodi iubentur; at nisi intinuerit venditor, quamuis in ius emptoris transferint, doli actione euacuantur. Idem apparet ex L. secunda, ff. De periculo, & commodo rei venditæ. Vbi dicitur. [Plane si intelligit venditor non duraturam bonitatem rei, usque ad diem quo tolli deberet, nec admonuit emptorem, venditio rescindatur.] Cuius rei nulla alia ratio est, nisi quia non admonere eum damni illius, fuit fraus & dolus cum inicitia fratris, qui dolus peccatum mortale est ex suo genere.

Secundo. Perinde tenetur venditor vitium rei aperire emptori, sicut testis dicere veritatem in iudicio, sed testis veritatem quam tenetur fateri occultans peccat grauius, teneturque restituere damna

cx

ex suo falso testimonio subsequuta, imo & rursum adire iudicem, & verum confiteri, ergo similiter venditor peccauit grauiter occultans defectum, & vitium rei suæ, tenebiturq; omnia damna subsequuta ex vitio quod occultauit, rescire, omnia autem in tali casu non rescinduntur nisi rescindendo venditionem. Erit ergo rescindenda.

Tertio. Iure naturæ tenetur quiuis proximo suo præstare, quod ipse sibi vellet fieri, ac si venditor emisset ab alio rem cum defectu, quem si agnouisset, reuera non emisset, conquerebatur iuste de illa fraude: & iuste ac rationabiliter vellet illam venditionem rescindi, ergo similiter quando ipse ita decepit emptorem, peccauit in eo dolo, & tenebitur in foro animæ consentire illam venditionem rescindi.

Vltimo qui inique fratrem suum grauat, tenetur illum quantum potest ab illo grauiamiae leuare, vendens rem defectuosam quam emptor reuera non emisset cognito tali defectu, grauat illum, non solum tempore quo vendidit, verumetiam toto tempore qua illam emptor apud se habet, cum reuera illam noluisset recipere nec habere, cuius grauiminis causa est dolus, & iniquitas illius venditoris, & à quo grauiamine non liberabitur nisi rescindendo venditionem, debet ergo rescindi.

Fundamentum huius doctrinæ hoc potissime est, vbi aliquis facit ignorans quod sciens reuera non fecisset ex illa ignorantia tantum, & falsa præsumptione illum ita facere, liberè vero, & simpliciter in illud non consentire: propter quod dixit Aristoteles, & ignorantiam tollere rationem voluntarij: sed in hoc casu iste emit ignorans defectum, quem si sciuisset non emisset, emit ergo ex illa ignorantia, & falsa præsumptione, minime vero liberè, & absolute consentiens: vbi autem liberè, & voluntarius consensus non est, contractus non est validus.

Tertium dictum est. Vbi venditor sciens, & prudens occultat defectum rei, quem emptor ignorat, esto diminuat à pretio ratione illius defectus, videatque defectum illum neque in damnum neque in periculum emptoris cedere, iudicetque probabiliter, emptorem, esto esset conscius illius defectus, nihilominus illam empturum, quamuis non tanto pretio, talis venditio rata est, & firme: peccat nihilominus venditor occultando defectum illum.

Probat priorem partem. Primo quia cum emptor in hoc casu etsi sciuisset conscius talis defectus nihilominus emisset, dolus qui huic venditioni miscetur, non dedit causam contractui, sed solum incidit, neque ita incidit, vt debeat reduci ad aliquam æqualitatem, cum venditor defenderit à pretio iuxta exigentiam defectus. Quod enim dicunt iuristæ, quando dolus incidit in contractum dari actionem decepto contra decipientem, ita vt contractus ad æqualitatem reducat, intelligitur (inquit) quando in contractu non fuit seruata æqualitas pretij cum re, quam tamen constituis hic seruari, pro ratione defectus rei quæ venditur.

Secundo, quia vbi venditor probabiliter iudicat Petrum empturum rem illam, esto defectum illius cognouisset, quamuis non tanto pretio, fuit quidem Petrus inuoluntarius quo ad pretium, cum non tantum dedisset, consentit tamen reuera in emptionem illius rei, & cum tali defectu contractus autem in quo contrahentes simpliciter, & reuera consentiunt, ratus est, & firmus, erit ergo hic validus.

Posteriorem partem quod peccauerit, probat Medina, quia accipit pretium quod emens non dedisset, etiam si res illa tantum valeat, quia sicut non licet Petro cuius equum emi, & cui pretium centum aureorum in quo conuenimus, nondum reddidi, me inscio illos à me accipere, vbi ego paratus sum vel illos ipsi persolvere, vel suum equum illi restituere, ita nec licet etiam si res defectuosa valet 10. occultare defectum, vt emptor det illa 10. quando scio rem quidem empturum, non tamen pretio, vt 10. quia accipio illa 10. ipso inscio & inuito, quod non licet.

Addit Medina, postquam autem accepit, licet peccauerit accipiendo, non tamen tenebitur illa restituere, cum sit iustum pretium rei quam alter voluit emere, sicut nec Petrus deberet mihi restituere valorem, equi quem à me accepit, cum ego apud me habeam equum, quem reuera volui emere, & cuius iustum pretium sunt illa 100. Quia vt Paulo antea dixit, Regula illa. [Si dolus incidat in contractum, datur actio decepto contra decipientem, vt contractum reducat ad æqualitatem.] Intelligenda inquit est, quando in contractu non fuit seruata æqualitas iusti pretij, quod hic non accidit.

Quarto, dicit Medina. Vbi venditor ignorans opinio rei defectum, bona fide illam eodem pretio vendit, quo venderet integram, & sanam, non peccauit, cum tali ignorantia laborauerit, cum primum tamen nouerit illius rei defectum, tenebitur ad beneplacitum emptoris, aut venditionem illam rescindere, aut ad debitam æqualitatem pretium acceptum reducere. Ratio est aperta, quia licet ex ignorantia liberetur venditor ipse à culpa, reuera nihilominus emptor in eo casu deceptus est, optio autem, & facultas rescindendi contractum dolosum, vel postulandi, vt reducat ad æqualitatem, tribuitur à iure, & merito illi qui deceptionem patitur.

Addit similiter iudicandum esse de emptore, qui rei quam emit nouit valorem, & pretium, venditore illud ignorante, teneri hunc ad augendum pretium, & reducendum ad æqualitatem, vbi vilis emerit ex ignorantia venditoris, quam sit iustum illius rei pretium, iuxta ea quæ articulo præcedenti docuimus.

Hanc sententiam Medinæ videntur etiam habere Ioan. Maior in 4. distin. 15. quæst. 40. Conrad. De contract. quæst. 54. conclus. 2. Licet in 3. dicto Medinæ aliquid ab eo differat. Eandem sequuntur Syluester verbo emptio. §. 20. Panor. in ca. In iustum, de rerum, permutatione, & Summa Armilla, & aliqui alij.

Hæc tamen opinio non placet Dominico Soto, iudicat enim lib. 6. de iustit. quæst. 3. art. 2. falsum esse, vim, & robur contractus summendam esse ex eo quod alter credatur fore empturus, esto defectum rei agnosceret, vel credatur non fore empturus. Vnde sic argumentatur.

Contractus emptionis non solum includit emptorem velle hanc rem vel illam emere, verum etiam includit simul velle illam sub hoc vel illo pretio, quod etiam docet ipsemet Conradus asserens emptionem duo includere intrinsece, & mercem, & pretium. Quod si vtrumque est de intrinseca ratione contractus emptionis sequitur necessario, vt similiter sit censendus inuoluntarius in huiusmodi contractu, qui nollet rem ipsam, vel qui nollet eam sub tali pretio. Sed per Medinam, Conradum, & alios Doctores qui illorum sententiam amplectuntur, quando occultatur defectus, quo agnito iudicatur emptor non esse empturus rem illam, est contractus nullus, quia conse-

consentitur emptor tunc inuoluntarius, ergo similiter, etiam si credatur empturus quidem rem, non tamen cognito ab ipso defectu illo in toto illo pretio, quem venditor putat iustum, sed multo minori, occultato tali defectu est quoque censendus emptor in tali contractu inuoluntarius ratione pretij, & contractus nullus. Aut si contractus est validus, & firmus in hoc secundo casu, & licet in eo occultare defectum, non emptor plus iusto minuat de pretio iuxta secundam conclusionem Diuis Thomae, quod fatentur etiam auctores isti, licebit, & in primo casu cum illis tribus conditionibus, quas in illa secunda conclusione apposimus. Nempe, ut rei sit utilis, nec ullomodo nociua, aut periculosa, & tradatur iusto pretio. Unde aliunde erit summenda vis contractus, & non ex regula istorum DD.

Et confirmatur, Axioma est omnium Doctorum tam Jurisperitorum quam Theologorum, Qui vititur iure suo citra alterius damnum, non facit alteri iniuriam, qui vendit rem nullomodo nociuam aut periculosam, sed reuera utilem, & pro futuram ementi ad vsus ad quos illam quaerit, & iusto pretio, occultat vero eius defectum, ut se indemnem seruet à vilipendio, & contemptu in quo rem illam, & eius pretium, ac valorem emptores cognito, vel leui ac minimo illius defectu eam haberent, vititur iure quod natura omnibus concedit, ut citra aliorum damnum se indemnes seruent, ergo nullam facit occultando talem defectum iniuriam emptoribus, siue illo cognito illam etiam emissent, siue non. Venditio autem per quam nulla irrogatur emptori iniuria, licita est, & valida; alia igitur regula, & via ab ea quam docent Conradus Medinae & qui eos sequuntur, inuestigandum erit iuxta Dominicum Soto quando venditio occultato defectu sit irrita, & nulla, ac rescindenda; quando vero firma, & valida.

At licet Soto ita reprehendat doctrinam istam Conradi, & Medinae nullam tamen aperte proponit, Ex his vero quae D. Thomae, in hoc articulo, & in quolibetis docet, explicabimus quid in hac quaestione dicendum sit, quibusdam praemissis.

3 Primo igitur obseruemus ex D. Thomae art. 1. huius quaestionis ad 3. quod desumpsit ex D. Augustini, 12. de ciuit. Dei, ut primo articulo huius quaestionis vidimus, Res venales, & earum pretia in contractibus emptionis, & venditionis non considerari, neque respici secundum earum naturas, nam ita ut ibi diximus formica praestaret auro, cum viuentia in natura praesent non viuentibus; sed considerantur, & aestimantur, quatenus utiles sunt, & deseruiunt vsibus humanis. Qua ratione docet idem D. Thomae, in eodem art. ad 1. aurum alchimicum fraudulenter, & iniquè vendi pro vero, & naturali, aut pretio veri, & naturalis quia habet aurum verum, & naturale aliquas naturales virtutes, & utilitates quas non habet alchimicum; ut letificare cor humanum, de seruire aliquibus medicamentis, diutius permanere. Quod si per artem, & alchimiā posset fieri aurum non minus utile, & proficuum ad vsus humanos, quam verum, liceret inquit tunc tale alchimicum sine ulla fraude & iniquitate vendere pro vero, & pretio veri, quia res venales eatenus sunt aestimandae quatenus utiles sunt, & valent de seruire vsibus humanis. Et hoc ipsum docet Conradus initio quaestionis citatæ, immo nititur docere aurum alchimicum quod easdem utilitates haberet, quas habet verum, & naturale, eiusdem speciei esse cum naturali, esto aliud producat: &

natura in visceribus terræ, aliud vero arte, & industria efficiatur ab hominibus sicut Adam, & Eua miraculose creati non differunt specie ab alijs hominibus; productis naturali propagatione, nec oculus miraculose à Christo collatus illi caeco nato, de quo Ioan. 9. & oculus naturaliter productus; & sicut mus per putredinem, vel per generationem procreatus: rotunditas quoque naturalis, & artificialis si easdem omnino habeat virtutes, & proprietates ad humanos vsus.

4 Obseruemus secundum Firmitatem, & valorem cuiuscunque contractus siue proprie siue large sumatur, quando non est expressus contrahentium dissensus, sed de eo dubitari potest, ex duobus petendam esse potissime. Primo, ex fine illius virtutis, ad quam talis contractus pertinet per se, Secundo ex commodo, & utilitate Reipub. Ita ut si in ordine ad finem illius virtutis ad quam ille contractus directe, & per se pertinet, & ad utilitatem ac commodum Reipub. expediat illum contractum esse validum, sit verè validus, & talis censendus. Hoc nomine docent omnes DD. in materia de Sacramento, si quis baptizet, vel ordinet Petrum existimans esse Paulum, sacramentum tenere, & esse verum baptismum, vel ordinem. Tum quia sacramenta pertinent ad virtutem religionis, exigique finis huius virtutis, cuius est vere, & non ficte Deum colere, ne frustentur verba illa sacramentalia, quibus formæ sacramentorum continentur sua vera significatione, & sensu.

Tum quia expedit etiam maxime Reipublicae Christianae, ut habeamus vera sacramenta, nec simus ancipites, & dubij, an qui ordinantur vel baptizantur sint verè ordinati, vel baptizati. Propterea censendum est de vnoquoque ministro, ut etiam si baptizauerit, vel ordinauerit Petrum, existimans illum esse Paulum, nihilominus voluerit simul vere, & absolutè, baptizare, vel ordinare hunc, quem habuit praesentem, quia ita exigit finis religionis ad quam ordinantur sacramenta, & Ecclesiae necessitas.

Verum quidem est, ut si minister baptizans haberet hanc specialem intentionem, non baptizandi hunc praesentem existimatum à se Paulum, nisi reuera sit Paulus, quod est sacrilegium, & contra communem intentionem Ecclesiae, tunc nisi esset ille Paulus, quem ipse credit, non esse validum sacramentum; propterea quod habuit explicitam, & contrariam actu intentionem; Sed hoc est per accidens, ex illa particulari, & sacrilega intentione ministri, seclusa autem tam sacrilega intentione, adeoque contraria communi intentioni Ecclesiae Catholicae, ac virtuti Religionis, simpliciter habet minister actu, vel virtute hanc intentionem baptizandi illum, quem habet praesentem, etiam si sit Petrus, quem ipse existimet esse Paulum. Quo circa quicumque ille sit vere baptizatur, quia ita expedit virtuti religionis, & utilitati Reipub. Christianae.

Similiter si conferatur beneficium indigno, & hypochritæ, collatio illa quamuis sit deinde rescindenda sententia iudicis, interim tamen quamdiu non rescinditur à iudice Ecclesiastico tenet, & est valida, quia ita expedit virtuti religionis, & Ecclesiae utilitati, ne si collatio illa esset inuvalida, quae à tali beneficiato in sua Ecclesia ferent, essent nulla, & deciperentur fideles. Quo etiam nomine, è contrario, si Episcopus credens se conferre beneficium viro catholico, conferret homini haeretico, collatio illa esset nulla, & inuvalida, quia est contra Religionem, & bonum commune

commune Ecclesiæ, vt hæreticus aliqua ministeria excerceat circa fideles, & fideles cum illo communicent.

Obseruemus tertio, ex Glossa & Panorm. alijq; Iurisperitis in capit. Per tuas. De donatio. quos refert Pinellus leg. secunda, Cod. de Rescinden. vendit. par. 3. cap. 2. numero 1. & 2. magis lædi emptorem quando decipitur in substantia, quantitate, vel qualitate rei, quam emit, vbi res illa per talem defectum redditur illi nociua, vel inutilis, quam si decipiatur vltra medietatem iusti pretij. Rationem assignant: Primo, quia quando ita decipitur in quantitate, substantia, vel qualitate rei, semper datur decepto actio in iudicio, at quando decipitur in pretio non datur illi actio, nisi aperte decipiatur vltra medietatem iusti pretij. Secundo quæ est ratio Pinelli, quia quando deceptio tantum est vltra dimidium iusti pretij, nihilominus contrahentes adimplent suas promissiones, & pacta, venditor vere dat rem integram, & sanam, quam spondit ementi, & emens vere dat emptori pretium in quo conueniunt, etiam si iniustum, & superabundans. [Ninguno falta en lo tratado.]

At quando est deceptio in re, ita vt tradatur nociua vel inutilis pro sana, & vtili. venditor non seruat pactum, & promissum, quod secum affert contractus iste, quia in contractu venditionis intelligitur semper vendi res vtilis ementi, alio qui non emeret, (cum res nisi vtilis sit non sit venalis) vnde vendens defectuosam, & inutilem non seruat pactum, & promissum.

Tertio, quando decipitur tantum in pretio, & non in re, conuenitur finem emptionis, reportatque vtilitatem ex illa emptione, recipit enim, etsi iniusto pretio, rem sibi vtilem, & qua indiget, at quando deceptio est in re, ita vt sit inutilis, vel nociua, priuatur omnino sine emptionis, cum non recipiat rem vtilem, & qua indiget: quo sine vult emere. Et ita magis læditur, quando sic decipitur in re, quam cum decipitur vltra dimidium iusti pretij.

6 Obseruemus quarto, quod maxime facit ad presentem questionem, non quodcunque inuoluntarium euacuare vim contractus, sed illud tantum quando contrahens est rationabiliter inuoluntarius, & in tali contractu afficitur iniuria: nam si contra rationem sit inuoluntarius, tenet contractus, modo aliæ circumstantiæ concurrant. Exemplo furti id intelligitur, Petrus non indigens extremè accipit panem de domo diuitis, illo non consentiente, talis acceptio est iniqua, nec vllam habet vim ad transferendum dominium, quia diues illi acceptioni non consentiens rationabiliter iudicatur inuoluntarius, fuitque illi vere illata iniuria. Accedat autem Ioannes extremè indigens, accipiat panem de domo eiusdem diuitis ipso inuito, & dissentiente, hoc inuoluntarium non reddit acceptionem illam iniuriam, vel inuoluntariam, nec efficit quin per eam dominium illius panis vere transferatur in pauperem illum extremè indigentem, quia diues iste fuit irrationabiliter inuoluntarius in tali casu, & pauper iste nullam illi intulit iniuriam, eo quod iure naturæ extremè indigens potest sibi necessaria vndecunque accipere, tanquam sibi communia; qui vero vtitur iure suo, nulli facit iniuria.

Quæres hac occasione, quando in contractu venditionis de quo hic agimus censendus sit emptor iure, ac rationabiliter inuoluntarius? & quibus regulis aut signis illud deprehendendum sit.

7 Primum igitur indicium est, quando emptor statim atque fraus fuit detecta, reclamatur, & postulat rescindi venditionem illam dolosam, sic enim reclamans aperte ostendit fraudem illam, dedisse causam contractui, ita vt in illud reuera non consensisset, si illius fraudis fuisset conscius. Dixi statim atque fraus fuit illi detecta, quia vbi non statim reclamauerit cum posset, sed per aliquod tempus re illa vteretur, vt sua, eo ipso videretur iam consentire in contractum illum, etsi dolosum, efficiturque venditio illa licet à principio fuerit inuoluntaria, per tacitum tamen illum, & interpretatum consensum subsequutum deinde voluntaria. Sicut accidit Matrimonium quod à principio voluntarium non fuit, reddi deinde voluntarium per consensum tacitum, & interpretatum: Veluti, quando qui contraxerunt, non reclamant cum possint, sed cohabitant in mutua sibi officia coniugalia impendentes. Vt habetur cap. Ad id. Extra de Sponsalibus, & Matrim. Dixi etiam vbi non statim reclamaret cum posset, quia vbi, aut vi, aut alio genere doli impediretur emptor ne reclamare posset, ex tali silentio, & taciturnitate illius, nullus consensus inferendus est in ipso. Regula enim illa communis. [Qui tacet consentire videtur.] Iuxta omnes DD. intelligitur seclusa omni vi, & fraude, sicut in exemplo adducto in Cap. Ad id. Mulier illa consensisse dicitur in Matrimonium, cui à principio dissentiebat, quia liberum illi fuit à domo viri, cui tradita fuerat recedere, nec recessit; quin potius voluit in eâ permanere, & cum viro illo cohabitare.

Secundum indicium, quo certo deprehenditur emptor reuera fuisse inuoluntarius, est, quando res illi cum dolo à venditore tradita, inutilis omnino est ad finem, & vsum, in quem illam emit: veluti si Bibliopola librum fabulosum tradat rustico postulanti librum Grammaticæ in vsum filij sui.

Tertium est, quando emptor tempore contractus significat venditori, in quem vsum rem illam emat, adimoneatque venditorem nulla ratione illam emprurum nisi ad talem vsum vtilis sit, si affirmet emptor equi ad nullum alium vsum illum emere, nisi ad vehendam redam, quam Hispanè dicimus [coche,] ita vt nisi ad illam vehendam sit accommodatus, nullomodo instituit illum emere. His vijs, vel similibus, quæ ad hanc reducuntur, facile est deprehendere, quando fuerit emptor reuera, & omnino inuoluntarius.

8 Obseruemus quinto, præter illam diuisionem defectuum, quam præcedenti articulo constituimus cum D Thom. in substantia, quantitate, & qualitate rerum quæ venduntur, hac quoque ratione vitia ista, & defectus distinguendos esse: Vt quidam eorum sint noxia emptoribus, vt cum venditur domus propediem ruitura, vel equus indomitus, qui ascensorem constituet in aliquo discrimine vitæ, pro mansuetudo, & domito, vel medicamenta quæ infirmo nocere possunt: Alij vero sunt, qui licet non efficiant rem nociuam emptori, reddunt tamen illam omnino inutilem vibus in quos illam emit, vt cum venduntur herbæ quæ vetustate, parandis medicamentis inutiles effectæ sunt, aut medicamenta quæ iam vim suam amiserunt, vel equus qui creditur agilis, & velox ad cursum, cum sit contra maxime iners, & torpens: Alij vero sunt tertij generis, sicut initio huius articuli dicebamus, qui nullum damnum afferunt emptori, vel periculum, quia propter eos res illa nec noxia nec minus vtilis efficitur, vt si quis

si quis mercem lineam gallicam emeret pro olandica, quae non minus delicata, alba, ac contextu sit, quam soleat esse praestantissima olandica. De quibus omnibus hic dicendum est.

Observemus vltimo, in hoc contractu venditionis accidere frequenter emptorem quaerere à venditore, an res illa habeat defectus: Et hoc bifariam, aliquando in genere; & in communi interrogando an sit optima & utilis, ac proficua, vel contra, aliquando vero in particulari, an habeat hos vel illos defectus, vt in mercibus lineis, sit ne gallicum, vel olandicum, vel inferioris fortis, & loci: in picturis sit ne huius artificis vel illius, in pannis sitne Segobicense, vel alterius loci: in tritico sit ne talis loci & fortis, vel non. Rursum qui ita quaerit in particulari, vel aperte exprimit venditori, se nullomodo rem illam velle, nisi habeat conditiones, & qualitates quas expressit, careatque defectibus illis, de quibus interrogauit: aut saltim animi sui est non aliter illam emere nisi sub ea conditione, vel nihil tale exprimit, aut proponit; sed illud tantum quaesuit, vt intelligeret rem quam emit optimam esse, ac sibi vtilem & dignam tali pretio.

Similiter venditor potest quattuor modis rei suae vitia & defectus celare. Primo, negatiue, vt dicunt, quando data opera, sciensque rei suae vitia, tacet, ac silet illa, ne rem illam vilius vendere oporteat, Secundo quando positiue, vt dicunt, interrogatus scilicet ab emptore quos defectus res illa habeat, affirmat nullos omnino habere; Tertio cum fraudulenta quadam arte, (sicut art. 1. dicebamus de Proxenetis,) innumeros defectus proponit, & confingit, vt ea ratione videns emptor plerosque eorum reuera illi rei non conuenire, certo credat, neque vllos alios illi inesse. Vt cum vendens equum, dicit illum esse mancum, caecum, claudum, infirmum, inermem, & omni genere vitiatorum repletum: ex quibus vitijs quaedam falso confingit, alia vere affirmat; sed callide vt tot connumeratis equus ille omni vitiorum genere carere iudicetur; Quarto potest venditor ignorare rei quam vendit defectus, idque vel ex ignorantia inculpabili, aut ex culpabili & affectata: qui priori ignorantia celat, vel negat rei suae defectus, bona fide vendit, qui vero ex culpabili, & quam potuit, & debuit vincere, non est vendendus bonam fidem habere; sed malam, vel saltim dubiam, quae in contractibus in quibus fratri nocere possumus, perinde se habet, ac mala.

His positis sit prima conclusio. [Quando occultus rei defectus illam inutilem vel nociuam reddit ementi, venditor qui sciens & prudens talen defectum occultat, siue fuerit de illo interrogatus ab emptore, siue non peccat mortaliter ex suo genere; & tenetur in foro animae ipso facto, ante omnem iudicis sententiam rescindere venditionem illam: nec est alter absolendus.]

Dixi sciens & prudens; quia de eo, qui illud ignorat deinde dicemus.

Hac conclusio est contra Soto, qui lib. 6. de Iustitia quaest. 3. artic. 2. conc. 4. vendentem rem inutilem, vel nociuam emptori fatetur quidem peccare mortaliter, & teneri ad restitutionem, non tamen explicat ad quam restitutionem: num ad restitutionem totius pretij rescindendo venditionem, an ad restitutionem tantum excessus, & inaequalitatis pretij pro ratione defectus: Videturque in hoc secundo sensu ibi loqui. Primo, quia inter DD. quando venditor rem suam ab emptore recipit, totumque & integrum pretium illi reddit,

non dicitur restituere, sed rescindere contractum: restituere, autem dicitur, quando contractu natiuente firmo, reddit excessum & inaequalitatem pretij decepto. Secundo, quia nunquam docet in toto illo art. quando sit rescindendus contractus, quin potius (vt vidimus) reprehendit Medinam, Conradum, Panormitan. & Syluest. eo quod doceant, contractum dolosum, in quo emptor creditur prudenter fuisse inuoluntarius, esse rescindendum. Tertio: quia vbi totam hanc rem in summa colligit, has tantum postulat conditiones, vt venditio censeatur licita, ac sine peccato, vel debito restituendi. Primo, vt caueat venditor, ne aliquod ex ea incurrat emptor periculum, vel damnum. Secundo, vt sit illi utilis ad vsus ad quos illam emit. Tertio, vt si credat, emptorem alteri rem illam defectuosam venditurum, indicet illi eius defectum. Quia licet prior venditor minuerit a pretio pro ratione illius defectus, emptor vero quando eandem alteri deinde vendet ignorans illius defectum, & existimans se vilius emisse quam valeat, tanti nitatur eam vendere, quanti absque vitio deberet vendi. Vbi duo tantum aperte insinuat Soto. Primo peccare quidem vendentem, rem emptori inutilem, vel nociuam ratione illius doli, tenerique ad restituendum quantum in pretio excefferit à iusto illius valore. Secundo, si in venditione tantum fuit sublatum à pretio, quantum defectus ille postulauit, teneri ad illum explicandum, vbi crediderit emptorem illum eandem rem rursus alteri venditurum; tamquam sanam, & tanto pretio quantum integra & sana mereretur. Neque vnquam docet, qui dolus ad rescindendam venditionem obliget in foro animae ipso facto, sed illud relinquat Iurisperitis, quasi rem quae ad solum forum exterius pertineat.

Referunt nonnulli sensisse Magistrum Victoriam, aut saltim insinuasse, non vitari, aut infirmari contractum, eo quod censeatur inuoluntarius, vbi iustum interuenit pretium, nec venditor interrogatus mentitur: quod videtur fauere huic sententiae Dominici Soto. Qua de causa quidam ex his illam amplectuntur his adducti rationibus.

Primo, in contractu venditionis duo tantum requiruntur, nempe aequalitas pretij, ac vt contractantes in illum consentiant, in venditione vero in qua venditor sciens rei defectum, & non interrogatus ab emptore illud silet, si minuat pretium pro ratione defectus, seruetur aequalitas pretij, & contractantes consentiunt. Ergo est valida talis venditio, nec rescindenda.

Secundo, si venditor ignorans rei vitium (vt statim dicemus sequenti conclusione) illud reticeat, non tenetur rescindere venditionem, ergo etiam si reticeat illud sciens & prudens, non tenebitur rescindere. Probo consequentiam, quia si teneretur rescindere illam, qui sciens defectum sileret, illud certe esset, quia emptor in eo casu est inuoluntarius, at inuoluntarius etiam est, etsi illud reticeat venditor ex ignorantia illius, ergo sicut in vno casu non tenetur venditor ad rescindendam venditionem, ita nec in alio.

Tertio sequeretur (inquiunt) pleraeque venditiones esse rescindendas, cum in plerisque venditores non explicent vitia rerum quas vendunt, conscij tamen illorum, quod certe esset occasio innumeralium litium cum maxima Reipub. perturbatione.

Quarto, vbi vitium manifestum emptor non aduertit, quod si aduertisset, non emisisset, certe est inuoluntarius, at tunc venditor (vt docet hic D. Thom.) neque tenetur illud indicare, nec rescin

de re venditionem, ergo neque in casu huius primæ conclusionis, cum tota ratio propter quam in hoc casu debeat rescindi, nulla alia assignetur, nisi quia sic deceptus censendus est inuoluntarius.

Quinto multæ licentiæ conceduntur à Superioribus deceptis ab inferioribus, quas, si deceptions illas superiores ipsi agnouissent, non concessissent, vnde sunt profecto censendi in eis inuoluntarij, at nihilominus licentiæ illæ validæ sunt; ergo similiter in contractu venditionis deceptio ex occultatione vitij non reddet illam inuoluntariam.

Sexto venditor vt docet hic D. Tho. non tenetur offerre occasionem emptori, ne rem illam emat, vel multo minori pretio quam illa valeat, iuxta illud Ciceronis quod refert hic D. Tho. in argumento. 2. [Quid tam absurdum? quam vt domini iussu præco diceret domum pestilentem vendo?] at si teneretur venditor rei suæ defectum aperire, vt contractus ille firmus esset, teneretur profecto ipsemet offerre occasionem, ne res illa emeretur, aut certe vilissimo pretio.

Et conf. quia nullus tenetur prospicere bono alterius cum proprio damno, at qui rei suæ venalis vitium indicaret, consuleret quidem bono emptoris, sibi tamen plurimum noceret, vnde cum iure naturæ teneatur vnusquisque vel saltem possit proprio commodo potius consulere, quam alieno, licebit venditori silere quoscunque rei suæ defectus, modo iusto pretio vendat, vt illius principij. [Qui vtitur iure suo nemini facit iniuriam.]

Denique emptori licet merces quamuis optimas & vtilis contemnere, iuxta illud prouerb. 20. [Omnis emptor dicit malum est, malum est, & cum recesserit, gloriatur,] ergo licebit similiter venditori, merces suas quamuis vitiosas ac defectuosas sint commendare, & eorum defectus suis laudibus occultare, in omni enim contractu debet esse par & æqualis vtriusque contrahentis conditio.

Sed his non obstantibus conclusio posita est verissima & obseruanda: Habent illam Cicero. 3. offic. & Diuus Thom. quod. libro. 3. articulo. 10. vbi ait expresse: [Dolosa est illa venditio, in qua vitium vel defectus est occultus, ita vt ex eius detractione imminet emptori damnum, vel periculum, puta, quia vsus illius rei redditur per huiusmodi vitium impeditus, vel noxius.] Et loquitur ibi D. Thom. vt ex contextu illius apparet de dolo efficiente inuoluntarium, & reddente contractum nullum. Et licet præsentis articul. non exprimat D. Thom. venditionem, de qua hæc prima conclusio, esse rescindendam tanquam inuoluntariam, illud tamen satis insinuat, cum dicat huiusmodi venditionem illicitam esse & dolosam, siue fraudulentam, Etenim cum fraus & dolus tollant omnino rationem voluntarij, idem est vocasse illam dolosam, quod inuoluntariam, vnde cum eo nomine dicat D. Thom. illam illicitam quod sit fraudulenta, inuoluntaria vero sit eo ipso quo fraudulenta, ex consequenti idem est dicere D. Thom. esse dolosam quod esse nullam, cum voluntarium ita sit de intrinseca ratione contractus validi & firmi, vt eo sublato inuoluntarius omnino sit & nullus.

Eandem sententiam recipiunt recentiores Bertho. Medina in sua instruct. Confess. §. 25. Ludo. Lopez in suo instruct. negotian. lib. 1. capitu. 43. & multi alij affirmantes, venditionem rei inutilis, vel nociuæ cum fraude, & dolo effectam à venditore conscio illius defectus esse ipso facto in vtroque foro tam poli, quam fori rescindendam, teneque huiusmodi venditorem ad rescindendam etiam damnata, quæ emptor ille, quam diu rem illam apud se habuit, recepit.

Sed probatur iam hæc prima conclusio.

Primo, quia cum finis emptionis sit, vt per hunc contractum vnusquisque comparet sibi res vtilis, quibus indiget, nemo censendus est velle emere, rem sibi inutilem, vel nociuam, imo rationabiliter censendus est nihilominus velle, & esse inuoluntarius; sed vbi contrahens rationabiliter est inuoluntarius tale inuoluntarium euacuat vim contractus, & reddit illum absolute & omnino nullum; ergo ipso facto rescindendum. Et confirm. Quemadmodum quod est contra finem alicuius virtutis, destruit & tollit illam virtutem, ita quod est contra finem alicuius contractus, tollit vim illius, & reddit illum ipso facto inuoluntarium: finis autem emptionis est comparare sibi res vtilis; ergo quando defectus reddit rem inutilem, aut omnino, aut ex parte, nec exprimitur, talis occultatio & dolus, reddit illam venditionem inuoluntariam.

Secundo, maior læsio fit emptori quando res propter defectum in substantia, quantitate, vel qualitate redditur nociua, vel inutilis, quam, cum res est vtilis quidem, sed decipitur emens ultra medietatem iusti pretij, vt constat ex tertia notatione posita, sed quando fit deceptio ultra medium iusti pretij, contractus est nullus, & inuoluntarius, ergo à fortiori quando propter defectum res est inutilis.

Dices: quando deceptio est ultra medietatem iusti pretij, non est ipso facto rescindenda venditio, sed venit rescindenda à Iudice. Idemque esse iudicandum quando res habet defectum reddens illam inutilem, vnde non erit ipso facto rescindenda in foro animæ. Dico disparem esse rationem, quando enim deceptio non fuit in re, sed solum in pretio emptor tunc non fuit grauatus in re à venditore, sed solum in pretio, & ideo non tenetur venditor ante iudicis sententiam ad rescindendam venditionem, sed sufficit restituat excessum iusti pretij in quo emptorem grauauit: at quando defectus est in re, cum emptor ita grauatus ab eo grauamine liberari non possit; nisi rescissa illa venditione, propterea ipso facto, & ante omnem iudicis sententiam est venditio illa rescindenda: quod probat optime vltimum argumentum Medina.

Et confirm. Primo, vnusquisque tenetur in foro animæ, præterquam in pœnis quæ non sunt exsoluendæ nisi adueniente condemnatione, ad id, ad quod cognita rei veritate condemnaretur iusta sententia iudicis, sed iudex recte ac iuste præcipiet hanc venditionem ita dolosam rescindi, ergo.

Confirm. secundo. Dolus dans causam contractui cum mala fide, & deceptione alterius contrahentis, reddit illum ipso facto inuoluntarium, sed in hoc casu dolus iste dat causam huius contractui, & cum mala fide vendentis, ergo. Et de huiusmodi defectu loquitur D. Ambros. in illis verbis aduersus à Medina in fauorem suæ sententiæ, & lex illa 2. ff. De periculo & commodo rei venditæ. adducta ab eodem authore.

Quo circa Ioann. Maior. loco citat. docet optime, vbi vitia rei talia sunt, vt intelligat venditor, nullo pretio emptorem illam, empturum, si illo rum esset conscius, non sufficere vt detrahat à pretio, verumetiam omnino teneri ad illa manifestanda, aliqui contractum, & iniquum esse, & nullum, non solum, quia in hoc casu (vt dixi) dolus, iste dat causam contractui, verumetiam, quia emptor nesciens rei vitium, & minori pretio emens quam sit iustum similis rei sanæ, opinabitur se vilius quidem

quidem emisse sua industria, vel fortuna, posseque eandem rem carius alteri vendere. Qua de causa, cum dederit prior venditor huic emptori occasionem decipiendi alium, ad tollendam hanc occasionem à se oblatam decipiendi fratrem cum iniuria, & damno illius, ad quod omni iure tenetur, debet necessario admonere emptorem tempore contractus de vitio, ac defectu illo, aliter non modo inique agit, verumetiam contractus est nullus.

Nec est audiendus in hac parte Caietan. cum ait, sumere ut post consummatam venditionem admoneat venditor emptorem, tam de vitio rei illius, quam de detractioe pretij ratione illius defectus. Nam imprimis cum emptor cognitio tali defectu non teneatur consentire illi venditioni, quia est in hoc casu rationabiliter inuoluntarius, integritatque dolus dans causam contractui, cum primum illud venditor indicaret, est in facultate emptoris contractum illum rescindere, ac contractus, qui potest cognitio dolo rescindi, celebratus cum tali dolo non est validus, ergo non sufficit remedium istud Caietan. Secundo potest emptor, & prudenter suspicari, venditorem indicare vitium illud; & detractioem pretij, non ut veritatem aperiat suam; consulat conscientiam, sed quia dolet se ita, vendidisse, optetque rem suam recuperare, ut saepe accidit.

Ex his antequam proponamus alias conclusiones optimum erit argumenta, quae huic primae aduersantur suo ordine diluere.

Ad primum, dico ex illis duobus quae requiruntur in venditione valida, & firma, secundum defectum: nullus enim censendus est consentire in emptioem rei sibi iniuriam, vel nocivam.

Ad 2. Respond. plurimum differre, (ut statim constabit ex secunda conclusione hic apponenda) inter venditorem qui conscius defectus rei suae illum silet, & ignorantem illum inculpabiliter, prior enim vitur dolo, qui dat causam contractui, ratione cuius est venditio illa ipso facto in foro animae rescindenda, posterior vero nullo vitur dolo.

Ad Tertium respondeo, nullum esse incommodum, ut abundant lites, ubi abundauerit hominum iniquitas, quae rescindi contractus postulauerit, hoc enim damnum non sequetur ex nostra conclusione, & sententia, sed ex venditorum prauitate & fraude.

Quartum soluitur sicut secundo ubi vitium rei manifestum est, non esse rescindendam venditionem, quia in eo casu, non oritur deceptio ex aliqua culpa venditoris, vel dolo ipsius dans causam contractui, sed ex iniuria, & imprudencia emptoris, cui nulla iura, nec diuina nec humana debent fauere.

Ad 5. dico facultates quae conceduntur à superioribus, quae solum facultates sunt ad aliquid agendum, et si subditi grauius peccent decipientes suos superiores, nullas tamen valere, quia in eis solum requiritur superioris consensus, siue cum fraude, siue sine illa obtineatur. Quod si facultas aliqua superiorum contractus sine eorum cum subditis, in quibus aliquid alteri confertur ab altero, iudicandum est de huiusmodi facultatibus, siue conuentionibus secundum quandam analogiam, iuxta ea quae de contractu venditionis in hoc loco docimus.

Ad 6. dico, neque teneri venditorem ad consulendum bono emptoris cum proprio damno, neque etiam licere illi consulere, sibi cum damno & iniuria emptoris: quod certe faceret, si defectum red-

dentem rem suam inutilem, aut nocivam, queth sciret, non indicaret: unde in eo casu non habet ius ad sic decipiendum fratrem, nec vitur aliquo iure suo, imò contra omne ius grauem illi inferre iniuriam.

Ad vltim. respondeo venditori, cum rei suae bonitatem aut vitia cognoscat, nullam irrogari iniuriam, vel deceptionem ab emptore, siue mercem illius laudet siue contemnat: emptori vero qui non cognoscit occulta rei vitia, maximam irrogari, nisi illa indicet, & apperiat, maxime quae rem inutilem, vel nocivam reddunt.

3] Secunda conclusio. Qui bona fide vendit, ignorans, inculpabiliter occultum suae rei defectum, propter quem redditur illa inutilis, vel nociva emptori, tenetur quidem cum primum illud nouerit indicare, non tamen rescindere contractum, sed in facultate ipsius est, vel illa rescindere, vel inaequalitatem pretij ad aequalitatem reducere.

Dico bona fide ignorans inculpabiliter: quia si culpa sua ignorat, defectus quos tenebatur ac poterat agnoscere, perinde est ac si illos agnouisset, & cum dolo occultasset, culpabilis enim & affectata ignorantia non debet illi fauere cum iniuria, & damno alterius: quo circa de venditore ignorante, ignorantia culpabili & affectata similiter iudicandum est, ac de venditore sciente rei suae defectum, & de industria inique illum occultante.

Quod autem bona fide vendens rem defectuosam pro sana, teneatur indicare, ostendit recte ratio ista Maioris: ne emptor similiter alium decipiat, ad quod incommodum vitandum tenetur omni iure qui prius rem vitiosam pro integra vendidit cum primum illud nouit.

Ceterum quod non sit venditio bona fide facta, ipso facto nulla, sed in facultate venditoris sit aut illam rescindere, aut ad aequalitatem reducere, communis est sententia DD. & velut axioma inter iurisperitos. In venditione sub tali bona fide facta actionem competere emptori, optionem vero venditori. Quasi dicant, posse emptorem iure postulare, ut à damno sibi illato liberetur, in optione tamen venditoris esse liberare emptorem ab eo damno, vel rescissa venditione, vel ea redacta ad aequalitatem iusti pretij pro ratione illius vitij, & defectus. Estque ratio aperta. Ex prima conclusione. Quia emptori decepto à venditore sciente rei vitium, non alio nomine competit actio, & optio, qua potest cum primum rei emptae vitium agnouerit, prohibito postulare, ut venditio illa rescindatur, vel reducat ad aequalitatem: nisi quia venditor qui sciens rei suae defectum illum occultauit, vendidit mala fide, & cum dolo dans causam contractui, in casu autem huius secundae conclusionis venditor habuit bonum fidem, nec vllò usus est dolo, non ergo debet ipso iniurto rescindi contractus, sed iuste manet illi optio, vel ad rescindendum, vel ad reuocandum illum ad aequalitatem.

Sed obijcies statim contra hanc conclusionem. In leg. prima per totum, ff. de Aedilitio. Edicto. & leg. sciendum, §. Tempus eodem titulo. haberi expressè, ut si quis vendiderit feruum vitiosum aut animal morbidum, aut quidvis aliud defectuosum, emptore ignorante defectus istos, cum primum illud rescierit, sit in facultate emptoris aut rescindere contractum actione pretoria, aut stare contractui restituta ei inaequalitate, quam per dolum passus est. Simile habetur in legibus Castellae leg. 65. titul. quinto.

Partita 5. vbi aperte emptori datur vtrunque, & actio optio.

Secundo, est velut axioma inter theologos in hac materia de contractibus: Ad id teneri vnumquemque in contractibus ciuilibus in foro animæ obseruandum, quod rectus iudex perspecta re veritate cessanteque omni falsa præsumptione iudicaret: at quiuis iustus, & rectus iudex obligabit, vt de facto obligant venditorem rei defectuosam, de qua hic loquimur, ad indicandos huiusmodi defectus emptori, & offerendam illi liberam optionem, vel rescindendi contractum, vel rescindi inæqualitatem pretij, ergo tenebitur venditor etiam in casu huius 2. conclus. stare optioni, & arbitrio emptoris.

Tertio, contractus cui dolus causam dedit est nullus, & rescindendus, eo profecto nomine quia iure, & prudenter censetur inuoluntarius cum sit omnino de intrinseca ratione contractus, vt voluntarius sit, at vbi venditur res noscitur, vel inutilis emptori, etsi venditore illud inculpabiliter ignorante, licet excusetur venditor iste à culpa propter talem ignorantiam, emptor tamen ipse iure, & prudenter censendus quoque est in tali emptione inuoluntarius: quis enim credendus est, nisi amens sit vel stolidus, res sibi inutiles aut noscitur velle emere? quotiescunque igitur res empta talis fuerit, cum primum illud emptori innotuerit, debet esse in optione ipsius postulare, vel rescindi contractum, vel restitui sibi inæqualitatem, quidquid sit de venditore.

Sed propter hæc non est recedendum à conclusione proposita.

Ad primum igitur dico, leges istas iuxta communem Doctorum expositionem fundari in hac præsumptione, vitia rei venalis quæ illam aut inutilem, vel noscitur reddere possunt, non habere dominum illius, neque vnquam moraliter loquendo tam occulta esse, quin illorum ignorantia culpabilis sit censenda in venditore illius, quo fit, vt leges istæ de eo tantum venditore loquantur, quia vel sciens, & prudens occultat illius rei defectus, aut saltem culpabiliter illos ignorat. Similiter iudices non iudicant actionem, & optionem simul emptori competere, nisi nitentes eidem præsumptioni, vnde vbi venditor sine vlla culpa sua ignoraret rei vitium, & bona omnino fide rem illam sanam credens venderet, non teneretur cum illud nouerit ad rescindendum contractum, nisi velit, sed efficiet satis, restituta illius inæqualitate. Et ita soluitur secundum.

Ad Tertio, qui sequuntur Medinam, & Conradum respondent, vbi prudenter constat emptorem in huiusmodi emptione fuisse rationabiliter inuoluntarium, contractum esse nullum, & rescindendum ipso facto, ad optionem, & liberum emptoris: sentirem tamen neque in hoc casu esse necessario rescindendum reclamante venditore, sed manere illi optionem, quia in casu maioris propositionis istius tertij argumenti, contractus non solum est rescindendus, quia fuit inuoluntarius, sed quia fuit inuoluntarius cum dolo culpabili venditoris dante causam contractui, at in casu huius conclusionis secundæ à nobis positæ, licet venditor possit censori rationaliter inuoluntarius, non tamen est inuoluntarius ex dolo aliquo venditoris, cum ille bona fide vendiderit, inculpabiliter ignorans tempore contractus tales defectus, & vitia.

¶4. Vnde iuxta nostram sententiam duo exiguntur, vt in foro animæ teneatur venditor emptori illud postulante ad rescindendum omnino vsq̄

ditionem, ira vt tam actio quam optio competant emptori. Prius est, vt emptor sit rationaliter in voluntarius, alterum vt inuoluntarium illud non solum oriatur ex rei vitio, & defectu, sed ex fraude, & dolo venditoris dante causam contractui: præterquam vbi damnum subsequutum ementi aliter compensari non possit nisi rescindendo contractum. Veluti cum seruus venditus morbo laborat incurabili, retractanda necessario venditio illa est, quia licet morbum illum venditor in culpabiliter ignorauerit, quæ de causa simpliciter, & absolute non teneretur ad rescindendam venditionem, si velit damnum illatum rescire, per accidens tamen quia in hoc periculati casu damnum istud resciri nequit, nisi reuocata venditione, debet in conscientia illam reuocare ac rescindere. Secus est, vbi damnum resciri potest non reuocata venditione, sed redacta in æqualitate pretij, vel qualitatis rei ad iustam, & debitam æqualitatem.

Rogabis hic, quid si seruus aut equus quem Petrus Ioanni vendidit statim post effectam venditionem pereat ex aliquo occulto morbo, quem Petrus omnino inculpabiliter ignorauit, tenebitur ne Petrus pretium acceptum Ioanni restituere?

Respondeo bifariam venditionem istam potuisse accidere, vel ita vt Petrus suis suasionibus induxerit Ioanem ad emendum seruum illum, vel equum, quem Ioannes nec curabat nec cogitaret emere, vel sine vllis Petri suasionibus Ioannes propria sponte postulat illum sibi vendi. In priori casu tenetur Petrus restituere.

Quia vt ex ista secunda conclusione posita constat, in quacunque venditione rei defectuosa, cum primum illius vitium dignoscitur, tenetur venditor, vel ad rescindendum contractum, vel ad rescarciendam inæqualitatem, in hoc autem casu non potest rescindi inæqualitas nisi restituito toto pretio, cum seruus ille, vel equus tali morbo affectus nullo pretio esset dignus. Quod si Ioannes propria sponte emit, volunt aliqui horum teneri Petrum ad aliquid restituendum, censerem tamen in hoc etiam casu teneri ad aliquid, immo ad maximam partem pretij, quia ex eadem conclusione posita tenetur venditor, vbi vitium innotescit, aut rescindere contractum, aut reuocare illum ad æqualitatem, cum primum autem seruus iste ex morbo occulto, quo apud priorem harum iam affectus erat, moritur, & ex eo morbo intelligitur periisse, innotescit defectus ille adeo nocius emptori tenebitur ergo in hoc etiam casu saltem maximam partem illius, emptori restituere.

Dices hæc venditio cum fuerit sine dolo est valida, ergo seruus iste vere transiit in dominium emptoris, quidquid autem perit, domino suo perit, ergo debet perire isti emptori; at si venditor deberet illi pretium restituere, non periret emptori sed venditori. Dico huiusmodi res ita defectuosas transire in dominium emptorum non absolute, sed sub ea conditione & lege, vt cum primum illa vitia innotuerint, debeat venditor aut rescindere contractum, aut compensare inæqualitatem: Quæ de causa cum primum seruus iste ex morbo illo deprehenditur mori, debet venditor compensare inæqualitatem pretij, ita vt restituat emptori, quantum arbitrio prudentum à pretio talis serui, vel equi ratione illius morbi, & periculi quod ex eo illi imminerat, censeretur detrahendum.

Tertia

15 Tertia conclus. [Quando defectus rei patens est & manifestus, non tenetur venditor illum indicare emptori, tenetur nihilominus nullis vti mendacijs, aut falsis rei suæ laudibus, quibus illud occultetur, & minuere à pretio, quantum defectus ille arbitrio prudentum postulauerit.]

Hæc conclus. Est eadem cum tertia quam proposuimus initio huius art. Ex D. Tho. neque alijs eget probationibus quam illa.

16 Quarta conclus. [Quando defectus rei non efficit quin illa similiter utilis sit, ac proficua, vel parum minus, quam esset non habens talem defectum, nec venditor aliquo vititur mendacio ad defectum illum occultandum, nec interrogauit illum emptor de aliquo defectu; sed simpliciter postulat vendi sibi rem talis generis, & fortis, vtilem, & optimam, non tenetur venditor ad defectum illum indicandum, nec propterea desinit venditio illa firma esse & valida, modo detrahatur à pretio, si quid res illa propter defectum illum iudicaretur à prudentibus minus valere.]

Hæc conclusio, est reuera D. Thomæ in hoc art. iuxta ea, quæ docet in prima conclusione quam hic habet. Nam cum in ea aperte doceat, vendentem rem defectuosam, pro sana iniquè agere, eo nomine, quia defectus ille cedit in damnum, & nocumentum, vel periculum ementis, eo ipso docet aperte, vbi ex rei defectu nullum sequitur damnum, vel periculum, seruaturque iustum illius pretium, talem venditionem omni iniquitate carere. Certum autem est in casu huius quartæ conclusionis nostræ, nullum damnum, vel periculum pati emptorem, cum tradatur illi res similiter utilis, & proficua, ac si talem defectum non haberet, & iusto illius pretio, vt constituimus.

Idem docet quodlib. 3. art. 10. in verbis illis, quæ in confirmationem primæ conclusionis hic propositæ ex ipso retulimus. Etenim cum dicat: [dolosæ est illa venditio, vbi vitium, vel defectus occultus est, & ex detentione imminet emptori damnum vel periculum, puta, quia vsus illius rei redditur per illud vitium impeditus, vel noxius:] aperte ostendit, venditionem, in qua propter defectum rei nullum damnum, aut periculum emptori imminet, nec vsus illius impeditur; vel efficitur noxius, sicut certe accidit vbi traditur res non minus utilis, & profutura emptori, nec dolosam esse, nec iniquam ratione defectus illius quem silet. Eandem sententiam habent Soto. lib. 6. de iustitia quæst. 3. art. 2. & est communis modo inter recentiores discipulos D. Thom. qui nostro seculo scripserunt. Qui licet sequuti Medinam complutensem, huiusmodi venditionem rei similiter utilis, & bonæ sentiant non carere aliquo genere doli, cum aliud pro alio tradatur, docent nihilominus nec iniquam esse, nec rescindendam, nec teneri venditorem istum ad aliquam restitutionem; cum tradat rem similiter vtilem, & pretio iusto.

Probatur iam conclus. Res venales in ordine ad contractum venditionis, non considerantur, vel æstimanantur (vt constat ex D. August. & Diuus Thom.) secundum suam substantiam, aut aliàs qualitates vel circumstantias, nisi quatenus sunt viles, & deseruiunt vsibus humanis, at vbi res ex defectu aliquo, vel circumstantia non est minus utilis, & proficua emptori, quam si talem defectum non haberet, deseruit similiter vsui humano in quem emitur, perinde ac si tali defectu omnino careret, potest ergo similiter contractui venditionis deseruire, & vendi suo iusto

Tomus Secundus.

pretio, perinde ac si talem defectum non haberet.

Et confir. vendens aurum alchimicum (vt docet D. Thom. art. præced. ad 1.) propterea exercet venditionem dolosam & fraudulentam, quia aurum alchimicum nec peruenit ad puritatem, & dignitatem substantiæ veri auri, nec habet vsus veri auri, habet enim aurum verum, & naturale aliquas vtilitates, & effectus ad vsus humanos, veluti ad letificandum cor, & alias infirmitates leuandas, quæ auro alchimico nullomodo conueniunt. Subiungitque, si quidem arte alchimicæ effici possit aurum verum, simile (que habens vtilitates, & vsus, posse vendi non minus quam verum & naturale, & occultari defectum illum artis, ergo similiter in quacunque alia re licebit occultare defectum, vbi per eum non redditur res illa minus utilis emptori.

Disputant hic nonnulli, [An arte alchimicæ possit effici verum aurum,] sicut Conradus opinatur, quod certe cum parum ad nostrum institutum faciat, non est quod in eo immoremur, sufficit huic loco, illud ex Diuo Thom. nos habere, aurum alchimicum, si eiusdem bonitatis efficiatur in substantia, & similiter vtile vsibus humanis, posse similiter vendi pro naturali, emptori quærenti illud ad eos vsus, pretio iusto, & proportionato vtilitatibus quas illud arte effectum conferre possit. Sic enim accipienda sunt quæ hic docemus.

Sed dices antequam ad alia argumenta progrediamur; ergo similiter si quis contraheret matrimonium cum errore in persona, & substantia rei, illud matrimonium esset quoque validum, cum ad matrimonium non sit minus utilis hæc mulier quam illa: hoc autem est contra communem omnium doctorum sententiam.

17. Respondeo disparem omnino esse rationem, loquendo de matrimonio, vt est quidam contractus humanus, & vnus ex ciuilibus contractibus hominum, quia substantia contractus matrimonij non consistit in vsu personarum, vel corporum, sed in mutua traditione earum inter se, in societatem, & obsequia coniugalia; substantia vero contractus emptionis & venditionis non consistit in traditione rerum, quantum ad earum substantiam, sed quantum ad vsum ipsarum, & ita error in persona, etiam si possit deseruire matrimonio, quecunque illa sit, reddit matrimonium inuvalidum, error autem vel deceptio in substantia rei, vel quantitate, aut qualitate modo non sit illa minus utilis ad vsus humanos, seruato iusto pretio, non reddit venditionem inuvalidam.

Vel respondeo, & melius, substantiam matrimonij consistere in mutua traditione viri, & vxoris inter se vt tales personæ sunt, non in vsu, quia absq; vsu matrimoniali, & seruata virginitate ex vtriusque consensu, potest esse verum matrimonium: at substantia venditionis non consistit in traditione rei, vt quædam res est; sed vt accommodata, & utilis vsibus humanis. Qua de causa non valet matrimonium cum errore personæ, valet tamen venditio quamuis cum errore vel defectu rei, modo illa similiter utilis sit humanis vsibus. Siquidem substantia contractus venditionis consisteret in traditione rei secundum illius naturam, & speciem, & non qua utilis est, tunc re vera non esset valida venditio vbi esset error in natura & substantia rei: at cum non consistat vis venditionis in traditione rei quo ad eius naturam, & substantiam, sed quatenus utilis est, licet sit error in eius substantia & specie, modo ea quæ traditur æque utilis sit, est contractus venditionis validus.

H 2 Sed 1

Sed regrediamur ad probandam secundam conclusionem.

Probat 2. Ex consensu omnium DD. nullus contractus iudicatur inualidus, vel à iure, vel per sententiam iudicis, nisi quia in illo læditur aliqua ratione iustitiae, vel in pretio, veluti si illud excedat ultra dimidium, vel quando res est nociua, aut inutilis, quia similiter illa læditur, & sic in cæteris, vt singulorum inductione posset constare: sed quando res similiter utilis, & pretium, quo venditur iustum, nullomodo violatur in tali venditione ratio iustitiae, vt docet hic D. Thom. ergo huiusmodi venditio valida est, & iusta in genere iustitiae.

18 Tertio, firmitas contractus sumenda est, vel ex fine ipsius contractus, vel ex fine virtutis ad quam contractus ille pertinet, vel ex utilitate, quam affert Reipub. Quocunque titulo istorum, quando res quæ venditur, propter defectum non est minus utilis, expedit istam venditionem esse validam; ergo vere valida est habenda. Minorem ostendo ex singulis eius partibus: imprimis ex fine venditionis sic: Tam venditio quam emptio non sunt introductæ ad comparandas res secundum earum substantiam, quantitatem, vel qualitatem, sed quatenus viles sunt, & necessariae vtilibus humanis; ergo vbi defectus in substantia, vel quantitate, vel qualitate non reddit illam minus vtilem, & proficuum, habetur per eam finis emptio; & imprudenter, ac irrationabiliter esset inuoluntarius emptor, qui habens rem non minus sibi vtilem, quam si nullum haberet defectum, veller illius venditionem rescindi, inuoluntarium autem, quod à prudentia, & recta ratione alienum est, non tollit vim contractus, nec reddit illum iniquum. Secundo seruatur in tali venditione finis virtutis, ad quam pertinet talis contractus. Probo. Hic contractus pertinet ad virtutem iustitiae, finis iustitiae est constituere æqualitatem omni ex parte inter contrahentes, in hoc casu seruatur ista æqualitas ex parte rei, quia est similiter utilis, & ex parte pretij, quia venditor iusto pretio vendit pro ratione defectus, vt supponimus. Tertio expedit bono communi Reipub. vt tales venditiones non rescindantur, quia inter omnes venditores etiam timentes Deum, hoc est maxime positum in vsu, quando res similem omnino habent utilitatem, & commodum in ordine ad finem propter quem emuntur, alias pro alijs tradere: in pharmacis enim vbi talis deceptio maxime nocere posset, si careat pharmacopola aliquo pharmaco, & aliud habeat quod euidenter ac certo nouit esse eiusdem omnino utilitatis & virtutis, citra omnem scrupulum apponit illud, & probatur id à Medicis: cum ergo hoc adeo sit in vsu si propter talem defectum, & deceptionem essent rescindendæ venditiones, oriuntur mille, inutiles lites cum maxima Reipublica perturbatione.

19 Quinta Conclusio. [Quando emptor querit à venditione in particulari, habeat ne res illa hos vel illos defectus, explicans aperte animi sui esse, si aliquem ex illis habuerit, nequaquam velle illam emere, venditor autem illos neget, & occultet, huiusmodi venditio iniqua est, & nulla, & ipso facto rescindenda.]

Hæc conclusio aperta est, & in qua omnes conueniunt. Et probatur. Imprimis, vbi emptor ita explicat intentionem suam, dolus venditoris dat causam contractui, ergo rescindendus.

Secundo vbi emptor ita explicat animum suum, expressè est inuoluntarius, & dissentit ab illa ven-

ditione, si res illa habeat aliquem defectum, eorum quos expressit; ergo expressè est nulla, & inualida. Probo consequentiam, quia vbi dissensus est expressus, non est contractus, nec est recurrendum ad finem virtutis, ad quam talis contractus pertinet, nec ad utilitatem Reipub. vt diximus de illo sacerdote sacrilego habente expressum dissensum, & animum non baptizandi, quem habet presentem, nisi sit Paulus.

Tertio, venditor tenetur ex officio dicere veritatem, quando de re sua loquitur, siue propria sponte de ea loquatur, siue interrogatus ab emptore, vnde occultans defectum, quem nouit rem suam habere, & de quo in indiuiduo interrogatur, mentitur cum fraude, & iniuria fratris, fraudulentum autem mendacium, fraudulentusque contractus cum damno, & iniuria fratris omni iure est nullus, & inualidus, cum ibi fraus intrinsecè damno, & iniuria fratris omni iure est nullus, & inualidus, cum ibi fraus intrinsecè existat in ipsa substantia contractus.

Quarto, contractus initus sub expressa conditione honesta, deficiente illa conditione, ipso facto est nullus, qua de causa si apponatur conditio, vt contractus non sit firmus, & consummatus, & validus donec scripto confirmatur, donec fiat scriptura validus, & firmus non est quia apponit conditio honesta ita habetur leg. cum res Cod. de probat. Conditio quam apponit in hoc casu emptor est honesta, nempe, vt explicet venditor habeat ne res illa emenda hos, vel illos defectus, honestum etiam nolle illam si quem illorum defectuum habeat, quia libere emit, hæc autem conditio deficit vbi res illa aliquem defectuum ex illis habuerit, quem venditor non expressit: est ergo venditio, in qua venditor sic interrogatus rei suæ defectus occultauit, ipso facto nulla, & rescindenda. Hanc conclusionem insinuat hic D. Thom. dicens aliud esse non indicare vitium rei, & aliud offere fraudulenter occasionem alicuius nocuenti proximi: significans venditorem, qui expressè interrogatus de vitio rei quod nouit, occultat aut negat illud, fraudulenter nocere proximo, non solum in pretio, verumetiam in substantia contractus, & ita non sufficere in hoc casu, vt pretium illud reducat ad iustum, verumetiam oporteret vt contractus rescindatur.

20 Sexta conclusio. [Vbi emptor non querit à venditore expressè, & in particulari habeat ne res illa hos vel illos defectus, sed solum in genere, & in communi habeat ne aliquos defectus, vel sit ne optima & utilis, peccat quidem venditor occultando illos, quicumque illi sint, venditio tamen valida est, & iusta, si propter defectus illos non desinat res illa utilis esse, & proficua in vsu ad quos emitur, seruaturque iustum pretium; Quod si inutilis sit vel nociua, inualida est, & nulla, ac rescindenda.]

Hæc conclusio habet tres partes: Prima, scilicet peccare venditorem in hoc etiam casu, occultando rei suæ defectus, perspicua est; Quia quacunque ratione loquatur de sua re, si defectus quos nouit illam habere negat, vel occultat, mendacium dicit, quod intrinsecè est peccatum.

Secunda pars quod nihilominus venditio iusta sit, & valida, vbi seruatur iustum pretium, in re quam defectus quem habet non reddit minus vtilem, & proficuum emptori, constat ex quarta conclusione iam posita. Et confirm. Quia in isto casu occultare, vel negare defectum illum, non est mendacium nociuum, sed officiosum tantum enim

cum res illa propter illum non sit minus utilis, & ea via se ipsum vëditor indemnem seruet sine damno, & documento emptoris; cui res illa non minus utilis futura est, mendacium autem officiosum non euacuat nec reddit contractum inualidum, alioqui nulla ferè venditio esset firma, & constans, cum frequentissime misceantur in venditionib. multa mendacia officiosa.

Tertia pars conclusionis. Si vero res illa sit omnino inutilis, vel nociua, contractum esse iniquum, & nullum, ac rescindendum, constat etiam satis ex prima conclusione hic posita.

Ex his sequitur primo, quod habet Soto libr. 6. de Iust. quæst. 3. ar. 2. occultantem, aut negantem rei suæ defectum, modo tantum recipiat iustum illius pretium non dicere mendacium nociuum, vel perniciosum, intelligendum esse quando res nihilominus utilis est, & profutura ementi: tunc enim cum res illa utilis sit, & ex eius emptione nullum sequatur nocumentum, vel periculum emptori, mendacium illud non est nociuum: Quod si intelligat Soto de quocunque defectu, etiam de eo per quem res illa redditur inutilis, vel nociua, audiendus non est: quia in tali casu mendacium venditoris nociuum est reuera, & perniciosum. Dixi omnino inutilis, quia si ei utilis sit, vel ad vsus in quos illam querit, vel alios similes, licet non tantum, quantum ille quærebat, nihilominus venditio valida est, & firma: quia vbi non exprimit emptor in particulari mentem suam circa defectus propter quos rem emeret, si res quæ illi traditur ipsi utilis sit, non esset rationabiliter in eius emptione inuoluntarius.

Obseruandum hic vero maxime est, omnes conclusiones in hac controuersia à nobis propositas intelligendas esse de venditore, qui censetur vir probus, & cui debeat fides adhiberi: Nam si habeatur mendax, & nullius fidei, non agit contra iustitiam, aut saltem non tenebitur in foro anime rescindere venditionem, eo quod occultauerit aut negauerit defectum. Quia cum illi nulla fides debeat, parum refert occultet ne, & deneget defectus rei suæ, vel secus nec deceptio illa erit ipsi tribuenda; sed imprudentiæ emptoris, qui ita leuiter credidit venditori, mendaci, cui nulla erat adhibenda fides. Quod quam peculiare sit venditoribus Satyricus ille ostendit, dum dixit:

Cum plenius a quo.

Laudat venales, qui vult extrudere mercem.

Et alius Poeta cecinit.

Periurata suo postponit numina luco.

Mercator, si quis non nisi dignus aquis.

Quæ carmina vtinam antiquis illis mercatoribus ac venditoribus paganis tantum conuenirent: nec ita nostris, qui etsi veritatem Euangelicam profiteantur, a deo tamen ab illa multi eorum in suis contractibus, & comercijs adhorrent.

Sequitur secundo. Quando vitia re vëdendæ inutili vel nociuam emptori efficiunt, teneri ad illa explicanda ipso tempore contractus, & ante consummatam perfectamq; venditionem, etiam si non fuerit ab emptore interrogatus.

Ratio est aperta, quia vt ex prima conclusione hic posita constat, nisi huiusmodi vitia explicentur à venditore tempore venditionis, ex illorum occultatione, quacunque ratione fiat, siue

Tomus Secundus.

mentiendo, & negando illius defectus, siue reticendo illos, ex parte venditoris interuenit dolus dans causam contractui, & ex parte emptoris ignorantia, quæ tollit omnino in ipso eam rationem voluntarij, & consensus, qui desideratur ad verum, validumque contractum. Vbi vero rei venalis defectus nec inutilem nec nociuam reddit; sed vna cum tali defectu non est minus utilis emptori, quam si talem defectum non haberet, aut parum minus, non teneretur venditor defectum illum aperire, nisi de eo explicitè, & in particulari sit ab emptore interrogatus: vt ex quinta conclusione constat.

21 Sequitur tertio. In casibus, in quibus iuxta conclusiones hic positas tenetur venditor vitia rei, quam vendendam proponit explicare, teneri ad explicanda illa aperte, clarè, distinctè, ita vt emptor in plenam, & claram illorum cognitionem peruenire possit: quia quacunque ratione accidat venditoris culpa emptorem non habere huiusmodi defectuum plenam notitiam, censendus est rationabiliter, & iure inuoluntarius, & eo ipso contractus ille est inualidus, & nullus. Aliter venditor (vt dicunt) esset in tuto, emptor vero in periculo: quod in contractib. humanis omnia iura prohibent. Quin etiam talis manifestatio per quam vitio, & iniquitate venditoris non veniret emptor in plenam notitiam defectus, quem res habet, efficit contractum illum fraudulentum, & dolosum, eo genere doli, qui dat causam contractui, cum in illo reuera emptor non consensisset, si venditor sicut debuit, aperte, & distinctè vitia rei suæ explicasset. Ita docent Alexan. in leg. Si quis cum aliter, ff. de verbo. obligatio. Panorm. in cap. Cum contingat numero 24. de Iure iurando. Et in cap. Iniustum numero 3. de rerum permuta. & alij Iurisperiti, venditorem scientem vitium debere clare monere: Quibus fauent aperte l. Ea quæ §. fina. ff. de contrahen. emption. & leg. Quæro, ff. de actionibus emptio. vbi habetur generalitatem non excusare venditorem scientem, & tentantem circumuenire emptorem, hucque pertinent verba illa D. Ambro. superius adducta in secundo dicto Ioan. Medina.

Nunc ad argumenta initio huius controuersie proposita, Vbi in primis dico, satis aperte docere D. Thom. nostram sententiam, Nam cum in corpore huius art. doceat vendere rem cum defectu, propter quem non redditur inutilis, aut nociua, nec illicitam reddere venditionem nec dolosam: & apud D. Thom. vt patet ex quodlibetis eiusdem hic citatis venditio dolosa sit nulla, & rescindenda. Eo ipso quo docet venditionem rei inutilis aut nociuam esse dolosam, insinuat simul esse nullam, & inualidam. Vnde non dicimus propter quancunque deceptionem, & occultationem defectus reddi inualidam venditionem; sed in duobus tantum casibus: nempe, vel quando defectus reddit rem inutilem, aut nociuam, vt constat ex prima conclusione, vel quando emptor interrogat in particulari, expresse asserens se vlllo modo rem illam empturum, si tales defectus habeat, vt constat ex quinta. Venditio autem rei defectuosæ de qua secunda conclusio D. Tho. nihil horum habet. Et ita soluitur primum argument.

Ad 2. Respondeo similiter, in illis exemplis vendi res perinde utiles & proficuas, ac si talem defectum non haberent, & ita venditiones illas esse validas & firmas.

Ad 3. Respond. optime D. Tho. hic ad primum, iudicium à nemine posse fieri nisi de re manifesta, sicut nemo tenetur ad diuinanda occulta: Dauus

H 3 enim

enim in re aliena emenda emptor est, nunc Oedipus vnde illud Aristot. 5. Ethico. [Vnusquisque iudicat, secundum id quod cognoscit.] Quo fit, vt vitia manifesta non teneatur venditor aperire, culpa enim ac negligentia sua in illis decipietur emptor, non venditoris vitio, occulta vero cum emptor diuinare, & agnoscere nequeat, nisi à venditore illorum conscio admoneatur, sunt propterea à venditore necessario indicanda, vbi propter ea res illa inutilis aut nociua redderetur, minime vero vbi talis defectus rem illam non reddit minus utilem, quam si eo careret, vt ex conclusionibus positis constat.

- 22 Ad 4. Respondeo, cum venditio, in qua venditur res non minus utilis propter defectum, sit valida nec rescindenda, venditorem solum tene-ri ad restituendum excessum pretij, vbi quid accepit plusquam res illa cum tali defectu valeret: non tamen tene-ri ad restituendum totum pretium, nec fructus illius, siue in pecunia illud accepit, siue in re fructifera, quia per venditionem illam cum valida sit, acquisiuit emptor verum illius rei dominium, & similiter venditor verum dominium pretij, & rei datæ in pretium. Quando autem vendita est cum dolo res inutilis; vel nociua, aut emens expressit suum disensum, si res illa hunc, vel illum defectum haberet, tunc quia venditio est nulla, nec emptor transit in dominium rei, nec emptor transit in dominium pretij, quo fit vt si in re fructifera illud exhibitum sit; teneatur restituere emptori rem illam cum fructibus perceptis, deductis expensis, quas in re illa, & fructibus illius fecit.

Ad 5. Patet solutio ex dictis in secunda notatione. Minister enim sacramenti verè illud confert, esto opinetur esse Petrum illum cui sacramentum confert, cum reuera sit Ioannes: quia ita exigit virtus religionis, & Ecclesie utilitas, nisi habeat expressum, & actual em disensum, vt in illa obseruatione diximus. Venditio quoque similiter nulla est, si res sit inutilis, vel habeat emptor expressum disensum: Quando vero utilis est, nec talem habet emptor expressum disensum, pertinet ad virtutem iustitiæ, & bonum Reipub. vt sit valida.

Ad 6. Respondeo Argum. istud non militare, vbi pretium est à lege constitutum, quia tunc nulla ratione licet venditori, vt art. primo vidimus ab illo recedere, sed militat vbi pretium non consistit in indiuisibili; sed mutat passim, vel ab Aedilibus siue Magistratibus, vel communi vsu fori: quo casu dico, multos venditores hac excusatione vt ad palliandam suam iniquitatem in defectu ponderis, & mensuræ, qua de causa si deprehendantur puniuntur merito à iudicibus, etiam si verè, vt argumentum illud proponit, & à parte rei per illum defectum mensuræ recuperent iustum rerum suarum pretium, & redimant suam vexationem, ne detur ipsis, vel alijs occasio vtendi fraudibus in damnum emptorum: Quia leges & iudicia humana bono communi totius populi, non priuato huius, vel illius commodo prospiciunt: cederet autem in damnum commune, vt titulo redimendæ suæ vexationis illis permitteretur, vel recedere à iusto pondere, & mensura, vel aliquid miscere. Cæterum in foro animi si vere accidat casus illius argumenti, potest venditor illa via redimere vexationem suam, quia non laeditur iustitia; sed suppletur defectus pretij per illum defectum mensuræ: constituiturque æqualitas in defectu pretij cum defectu mensuræ: quia non tenetur venditor cum propria iactura, & damno ex aliorum iniqui-

tate, vel ignorantia proueniente ciuibus inferuire, sicut nemo, vt iura proclamant, debeat cum alterius iactura locupletari.

Sed hæc ita accipienda sunt, vt pateat prius apertissime iniustitia illa Magistratum, vel emptorum, & de ea sint admoniti, nec ita admoniti voluerint iustas mensuras, vel pretia rebus illis venalibus constituere. Addunt aliqui id licere venditoribus, vbi compelluntur à iudicibus vendere; sed hæc conditio necessaria non est: rem enim iusto pretio vendere cuique licet, siue propria sponte vendat, siue ex præcepto Superiorum.

- 23 Ad 7. Constat iam ex secunda obseruatione, quomodo illa collatio beneficij sit valida, quia ita exposcit virtus religionis, & utilitas Ecclesiarum. Similiter vbi quis dat pauperi ficto tenet illa donatio, quia ita expedit ad finem misericordie, vt non solum teneat elemosyna facta vero pauperi, verumetiam collata ficto, nisi dans elemosynam expressè declaret animi sui esse dare tantum vero pauperi, & non aliter: hoc tamen esset per accidens, & contra virtutem misericordie, cuius est dare petenti ad leuandam illius indigentiam, quæ exterius videtur, nec curiosius inquirere, an verè indigeat à parte rei. Quando tamen nihil tale exprimit dans elemosynam, tenet donatio illa, misericordia ita exigente.

- 24 Ad vltimum dico, matrimonium esse validum etiam si sit defectus in qualitate, vt in diuitijs, vel virginitate: quia ita expedit ad virtutem religionis, in quam ordinatur matrimonium, vt sacramentum, & virtutem amicitie ac bonum commune societatis humanæ ad quod pertinet, vt contractus; vt vbi non est error in persona sit validus: alioquin multa passim matrimonia dissoluerentur titulo istorum defectuum. Quando autem est error in persona aliter res se habet, vt explicatum est: quia per contractum matrimonij fit mutua traditio personarum, minime vero diuitiarum, vel corporum in vsum eorum: nisi iam exprimeret aperte contrahens suum disensum, asserendo omnino nolle se hanc ducere, nisi diues sit, vel virgo, aliter nisi ita exprimat, tenet matrimonium.

Ad argumenta quibus nititur secundum dictum Medicæ; quatenus hostis sententiæ aduersantur respondeo,

- 25 Ad primum dico, iuxta D. Thom. venditionem rei habentis defectum per quem res illa inutilis aut nociua redditur, nec manifestatur, esse proprie & formaliter dolosam & consequenter inualem, & in eam rationabiliter emptorem dissentire, cum sit contra finem venditionis; quæ instituta est vt per eam comparet vnusquisque que sibi necessaria sunt vel vtilia: at quando res utilis est, nec emptor exprimit aliquem disensum; occultatio illius defectus non est proprie fraus, & dolus, Nam cum in vnoquoque contractu, an occultatio alicuius circumstantiæ sit dolosa; ex fine illius contractus iudicandum sit finis autem emptoris (vt modo dicebam) sit comparare sibi rem utilem, consequenter quando per defectum redditur res inutilis, occultare illum est dolus in re inualem dans contractum, quando vero similiter utilis est ac si illum non haberet non est dolus in re, nisi in particulari inquiratur. Ex quo sequitur, vt prior illa venditio nulla sit, & rescindenda, posterior vero firma, & valida. In quo sensu intelligendi sunt D. Ambros. & illa l. 2. quæ adducuntur ad probandum illam venditionem esse dolosam; loquuntur enim de venditione rei quam defectus reddit inutilem, vt constat ex dictis.

Ad

26 Ad 2. Quod sumitur ab exemplo testis Respon. venditorem interrogatum teneri ad aperiendos veros rei defectus ne mentiatur, quia si defectus reddit rem inutilem, est mendacium nocivum, & dolosum, efficiens contractum nullum: si vero defectus non reddit rem inutilem est officiosum tantum in utilitate vendentis, citra damnum ementis, propter quod non reddit contractum nullum. Similiter ubi venditor non interrogatur, si defectus reddat rem inutilem, tenetur nihilominus illum aperire, cum aliter sit dolus dans causam contractui, & illum rescindens, quod si non reddat rem inutilem non est dolus in re, nec iniquitas servato iusto pretio; sed id solum, venditorem se ipsum servasse indemnem.

27 Ad 3. Dico, vnumquemque debere facere proximo suo, quæ sibi vellet fieri rationabiliter, at ubi quis emit rem non minus sibi utilem, irrationabiliter vult venditionem illam rescindi, & ita non tenetur venditor in eo casu velle ut venditio illa rescindatur. Secus est, quando res inutilis, tunc enim rationabiliter vult emptor rescindi venditionem, quæ de causa ubi talis est defectus, debet quoque illud venditor emptori præstare: idem enim vellet iuste sibi fieri si res quam emit haberet vitium reddens illam inutilem.

Ad ultimum constat ex dictis, quando defectus reddit rem inutilem tunc gravari emptorem, & ideo debere venditionem illam rescindi, ut frater ab eo gravamine liberetur, at quando res non est minus utilis, non gravatur revera, etiam si ipse gravari se putet quando sciet defectum, quia tunc falso & imprudenter ita iudicat. Est igitur fundamentum sententiæ quam hic sequimur ut si ignorantia, & deceptio sit contra finem contractus venditionis, contractus ille sit invalidus & nullus, quia tunc emptor est rationabiliter involuntarius: quod si ignorantia illa vel deceptio non repugnet fini in quem venditio introducta est, sit validus & firmus, quia tunc emptor non est rationabiliter involuntarius, cum illa deceptio non impediatur quominus recipiat rem ad quam comparandam instituta est venditio. Ex quo sequitur ut si vendatur res inutilis, nisi vitium illius explicetur à venditore, venditio si nulla, quia non habetur finis emptionis qui est comparare sibi rem utilem & necessariam: quando vero vitium illud non reddit eam inutilem est vitium illud non aperiatur sit firma venditio, quia rationale vitium non repugnat fini venditionis, præterquam ubi emptor animum, suum in particulari exprimet, sicut explicatum est.

CONTROVERSIÆ

Secunda.

TENEATUR NE VENDITOR

aperire defectum, ubi res venalis ipsi quidem ementi inutilis est, alijs tamen utilis esse potest.

SUMMARY.

- 1 Emere rem ad proprios usus, & emere rem, ut iterum vendatur.
- 2 Emens rem inutilem quidem sibi, alijs autem utilem, potest illam vendere tacito vitio, ob quod est sibi inutilis.

- 3 Pretium non est sumendum ex utilitate particulari, quam affert ementi, sed ex utilitate simpliciter, & absolute, quam habet in se.
- 4 Venditio est nulla, si tempore quo res emitur sit inutilis.
- 4 Damnum imminens rei ab intrinseco, & imminens rei ab extrinseco, quomodo differant.
- 5 Arrha bifariam potest exhiberi venditori.

Exemplum constituit Soto, ut si iuveni solito equitando curitare per civitatem, vendat quis equum debilem & senem, qui tamen medico seni cui moris est segniter equitare ad visendos infirmos, maxime utilis esset, quærimus an hæc venditio servato iusto pretio talis equi censenda sit valida, & iusta?

Discipuli D. Thom. in hac parte varij sunt. Quidam enim eorum existimant, quando res simpliciter utilis est, ita ut quamvis emptori non profit, alijs tamen prodesse potest, non teneri venditorem ad manifestandum illius defectum. Voluntque illud colligi ex D. Thom. quia in hoc artic. semper quærit in communi, an res quæ venditur sit utilis vel nociva, nec inquit in particulari, sit ne utilis aut inutilis ipsi emptori.

Ducunturque in hanc sententiam his rationibus. Primo. Res non est vilis vendenda eo quod sit inutilis venditori, modo sit absolute & secundum se a alijs utilis, ut docet hic D. Thom. ergo neque vilis vendenda, aut rescindenda venditio, eo quod sit inutilis emptori, cum sit alijs utilis. Probo consequentiam; quia debet in contractibus esse par & æqua utriusque contrahentis conditio.

Secundo, ex eodem principio. Res non est carius vendenda, quam simpliciter & secundum se valeat, quia sit aliqua ratione utilior ementi; ergo neque ex eo quod sit aliqua privata ratione inutilis eidem, cum simpliciter & secundum se utilis sit ceteris, debet minus æstimari, aut vendi, aut venditio esse invalida aut nulla.

Tertio, quando aliquid emitur, non tenetur emptor cauere ne pretium & pecunia quam dat venditori sit ei inutilis veluti si recessurus forsan statim sit in locum ubi pecunia illa est inutilis; sed facit est pecuniam illam simpliciter esse utilem ipsi venditori, vel alijs; ergo similiter nec venditor debet cauere an res illa sit inutilis emptori, cum simpliciter sit utilis. Antecedens patet, quia potest emptor dare pecuniam utilem, & validam eo die quo emit, etiam si sciat propediem illam à Rege reddendam invalidam, & prohibendam: nec tenetur emptori illud aperire.

Quarto, vsu receptum est inter omnes venditores habere res publice venales omni poscenti, nec curare sint ne utiles vel inutiles in particulari venientibus ad ipsorum officinas, modo sint à parte rei simpliciter utiles, & quæ his prodesse possint.

Quinto, si non licet vendere rem ex defectu aliquo, emptori inutilem, simpliciter autem ceteris utilem: ergo similiter neque licebit rem sanam & integram & pretio iusto vendere scienti & volenti, quando dignoscatur illi nullo modo futura utilis (V. g.) non liceret vendere rustico librum Philosophiæ, quem nunquam leget, nec fabro instrumenta sartoris, quibus nunquam utetur: quod tamen non est dicendum.

Magister Soto lib. 6. quæst. 3. artic. 2. quem multi sequuntur, docet oppositum. Primo, quia tenetur venditor ex charitate curare sicut & quius alius,

alius, ne emptor frustra pecuniam suam effundat, & ex consequenti admonere illum, rem illam ipsi inutilem esse.

Secundo, inuoluntarium prudenter & rationabiliter reddit contractum nullum, at quando res emptori est inutilis, nullus compos rationis iudicandus est velle illam emere, etiam si alijs utilis esse possit, quin potius prudenter & rationabiliter censendus est inuoluntarius, quia nullus emit in aliorum utilitatem, sed suam tantum volens consulere.

Tertio, ex præcedenti quæstione quando cessat finis contractus, talis contractus nullus est, & inualidus, emptio introducta est in utilitatem ementium, ut per illam emens compararet in particulari res sibi utiles, & necessarias, non autem alijs; ergo ubi res illa emptori inutilis est, esto alijs prodesse possit erit venditio ipsa facta nulla, & rescindenda.

In hac quæstione utendum est necessario hac distinctione, ut emptor vel sibi tantum rem illam emat, & ad proprios vsus, aut sicut mercatores solent, ut eandem alijs vendat: Quando emptor sibi tantum in suamque utilitatem solam emit, tenenda est opinio Dominici Soto ut probabilior, & menti D. Thom. magis consona, sentit enim D. Thom. venditionem dolosam esse & nullam, quando emptori ex defectu rei, quem venditor occultat, aliquid provenit damnum vel periculum. Experientia autem teste, si Petrus putans emere rem sibi utilem, e contrario inutilem sibi emat, licet possit eam alijs deinde vendere, incurrit nihilominus hæc damna: primo, ut teneatur ad recuperandum pretium illius, quærere emptorem; secundo, vilius illam vendere quam emit, cum merces vltro neque (ut vidimus) vilescant: tertio, ut quandiu illam non vendit, habeat suam pecuniam impeditam, qua indiget ad comparandam aliam sibi utilem. Denique, ut non habeat rem quam quærit (V.g.) quærat quid ad medicamentum aliquid vinum omnino purum, nullaque ratione aquæ permixtum, sit tradatur illi vinum pretiosum; sed limpharum, quamuis illud alteri non minus utile sit quam omnino purum, huic tamen indigenti ad fucum medicamentum vino omnino puro, illud inutile est, quin & nocivum. Venditio autem rei inutilis & nocivæ ementi, ut constat, iniqua est, & nulla.

Et confirm. Primo. Emptio huius, qui in suam tantum utilitatem emit, non ordinatur in aliam venditionem & mercaturam, sed in propriam tantum & particularem utilitatem suam, & in ea sistit: Quod ergo sit valida vel inualida, non ex aliorum utilitate sumendum est; sed ex utilitate vel damno huius emptoris in particulari.

Confirmatur secundo. Emptio quæ emptori perniciosa est & nociva, licet alijs nihil noceat, contractus est inualidus, ut omnes fatentur; at ubi res quam emptor in proprium tantum commodum quærit, sibi inutilis est, talis emptio est illi perniciosa, & nociva, ut constat; ergo rescindenda, quid quid sit de aliorum utilitate & commodo.

Tertio venditor iuste considerat damnum, quod sibi in particulari provenit ex venditione rei suæ, etiam si nullum inde alijs damnum sequatur; ergo similiter emptor iustissime potest considerare, an res quam quærit in suam tantum utilitatem, sit sibi utilis, quidquid sit de aliorum utilitate: Et iure ac rationabiliter censebitur inuoluntarius, quando sibi in particulari utilis non est, cum ipse non quærat aliorum utilitatem, sed suam tantum.

Ex quo sequitur, ut quando res est omnino inutilis emptori, lædatur recta ratio iustitiæ illius, esto res illa alijs prodesse possit, & ita est inualida. Quod

si emptor in eum finem emat, ut faciat mercaturam, & eandem rem alijs cum lucro vendat, si quidem alijs utilis esse possit, venditio sit valida: quia cum in talem finem illam emat, possitque illam alijs vendere, ipsi quoque ea ratione utilis censenda est.

Ad argumenta in oppositum, Imprimis ad auctoritatem D. Thom. dico, non exprimere aperte nostram sententiam, satis tamen colligi ex verbis illius, cum dicat, aperiendum esse defectum ratione cuius emptor aliquod damnum recipit, constat autem damnum ementis esse, dare pecuniam pro re sibi inutili.

Ad primum argumentum dico, D. Thom. hoc tantum docere, si quidem res sit inutilis venditori, utilis autem emptoribus, quorum vnus est ille qui actu eam emit, posse illam vendi tacito vitio, ob quod est ipsi venditori inutilis, ex quo non sequitur, licere etiam tacere vitium, quo redditur inutilis emptori: quia in priori casu nulli infertur damnum, neque venditori cum vendat rem sibi inutilem, neque emptori cum sit illi utilis: in posteriori vero casu, cum finis venditionis sit comparare per hunc contractum ementes res sibi utiles, & necessarias, eo ipso quo res illa ementi inutilis est, censendus est huiusmodi contractus inualidus & nullus, Nec valet dicere posse emptorem illam rem alijs quibus utilis erit vendere, obligare enim ipsum ad hoc, ut dictum est, est illi damnum, nisi iam talis res sit ita alijs utilis, ut sine villo labore, & mora, vel diminutione pretii sit statim habitura multos emptores: tunc enim nullum recipiet damnum, imo ipsi censenda est utilis, cum possit statim ea alijs vendita non solum pretium quod dedit recipere, verum etiam forsitan lucrari.

Ad secundum dico, argumentum istud illud tantum probare, venditionem istam non esse inualidam ex aliqua iniustitia pretii, quia sicut pretium non est sumendum ex utilitate peculiari quam afferenti, ita neque ex inutilitate eiusdem, sed ex ea utilitate quam simpliciter & absolute habet secundum se sumpta: nihilominus est inualida, quia ubi venditor in suam tantum utilitatem rem aliquam quærit, nisi ea illi utilis sit, quidquid sit de alijs, est rationabiliter inuoluntarius, & decipitur ex dolo dante causam contractui, adeo ut nisi talis venditio esset rescindenda, compelleretur inique & dolose emptor ad habendam rem, quam neque instituit, neque voluit habere, qua ratione læditur maxime ratio iustitiæ quæ exigitur in contractu emptionis.

Ad 3. Dico, licet statim & prope diem pecunia illa sit efficienda inualida, iustam nihilominus per illam fieri solutionem, si ipso tempore emptionis & solutionis pretii habeat vim & valorem in quo redditur, quod si eodem omnino tempore quo redditur per illam pretium, esset inualidanda, ita ut in ea hora amitteret valorem, tunc non recte per illam fieret solutio. Similiter in proposito, si res tempore quo emitur sit inutilis, nulla est venditio, quod si ipso tempore quo venditur & pro quo fit venditio sit utilis, etiam si deinde intelligatur reddenda inutilis, ementi, est nihilominus valida venditio, nec tenetur venditor aperire emptori quod in futurum imminet. Differunt enim maxime damnum rei imminens ab intrinseco illius defectu, & quod illi imminet ab extrinseco, & circumstantia loci vel temporis; nam prius illud est vere & actuale damnum, rem ipsam concomitans, & propterea necessario aperiendum emptori, ubi rem illam inutilem aut nocivam ipsi reddiderit, iuxta ea quæ præcedenti controuer, diximus, quod autem imminet rei ab extrinseco ex aliqua circumstantia loci vel temporis aduen-

aduenturi, non est damnum illius, nec minuit illius valorem donec actu, & re ipsi adueniat. Quo fit, vt antequam actu aduenierit, iuste vendatur eo pretio quod valet, perinde ac si non esset illud futurum, quia quamdiu non aduenit eandem adfert utilitatem, & commodum emptori: constat autem vt sæpè diximus, pretia rerum ex earum utilitate, & vsibus pensari. Exemplum est familiare quo in hoc casu vtuntur Doctores si quis locet Ioanni domum in curia Regia 100. aureis, sciens Regem propediem recessurum ab illa curia, & abfuturum longo tempore ab ea, quo recedente domus illa non valebit nisi 30. non tenetur indicare locanti recessum illum Regis, sat est tempore locationis domum illam esse utilem locanti, & alias domus eandem vel similem utilitatem afferentes illo pretio communiter locari in curia.

Ad 4. Respond. venditores habere res venales omnibus expositas, iudicantes (& prudenter) eas ab illis tantum emendas quibus futuræ sunt utiles: quo fit venditorem, cum accedit aliquis emptor postulans rem suæ officinæ sibi vendi, (nisi oppositum certa aliqua via intelligat,) prudenter censere rem illam illi utilem esse: quod si certo noverit illi inutilem, seruanda est doctrina proposita in illa distinctione.

Ad vltimum Respond. mustum ista differre à doctrina proposita: quando enim redditur res ob defectum inutilis emptori, inutilitas illa provenit à parte rei, & ideo nequit illi cui inutilis est vendi, esset enim deceptio iniqua in re ex parte vendentis, cum illis damnis emptoris quæ retulimus, & consequenter contractus ex parte ementis inuoluntarius & nullus: at quando res ex se bona, & integra est, & pretium iustum tunc inutilitas illa non est à parte rei, sed ex parte emptoris, nec est deceptio aliqua facta à vendente: sed tota culpa est in emente, qui cum nequeat re illa uti, nihilominus voluit illam emere. Tum etiam, quia ista inutilitas, & defectus est manifestus ipsi, cum videat aperte eam illam sibi inutilem esse. Adde neque in hoc casu esse illi omnino inutilem, nam cum voluntarie illam emat, iam complet suum desiderium.

Quætere hoc loco aliquis posset.

QUANDO HVIVSMODI VENDITIONES rescinduntur, pecunia qua solet dari in arrham & signum firma venditionis, sit ne etiam restituenda.

DE hac quæstione multa Iurisperiti leg. Quod in principio, ff. De contrahenda vendi. Nos vero quantum hic locus postulat, obseruemus bifariam posse huiusmodi pecuniam, & arrham exhiberi venditori, aut in signum tantum firmitatis illius venditionis contractæ, aut in signum simul, & partem pretij: Quando datur tam in signum quam in partem pretij, quacunque ratione venditio rescindatur, restituenda est vna cum pretio, cum sit illius pars: & in his, quæ ratio est totius, eadem quoque debeat esse partium. Quando vero solum datur in signum, siquidem culpa emptoris rescindatur, non est illi restituenda arrha, sic enim collata fuit ex vsu contrahentium in signum, vt exponeret se simul emptor in pœnam amittendi illam, si culpa sua ab illo contractu recederet. Quod si ex dolo tantum, vel iniquitate venditoris contractus illi rescindatur, ac sine vlla culpa ementis, tenetur illam

venditor emptori restituere: tum, quia non debet dolus vel iniquitas venditoris vel in minimo emptori nocere, tum etiam, quia collata fuit solum in signum firmitatis contractus, qui in hoc casu non infirmatur, nec rescinditur culpa emptoris, sed solum venditoris iniquitate.

Cæterum quia iam omnium fere gentium vsus obtinuit, vt arrha non solum conferatur in signum verum etiam in partem pretij, sic enim habet communis omnium prouintiarum consuetudo, vt cum redditur pretium, primum omnium computetur pecunia illa in arrham exhibitâ, propterea quacunque ratione venditio reuocetur, arrha vna cum pretio restituenda est.

Nunc dicamus de emptore occultante virtutem rei, propter quam plus valet. Est ergo quæstio.

CONTROVERSI A

Tertia.

AN QVEM ADMODVM TENETVR venditor manifestare emptori defectum rei, propter quem est inutilis aut minus valens, ita teneatur emptor manifestare venditori virtutem rei, propter quam plus illa valet, ignoratur autem à venditore.

S V M M A R I V M.

- 1 Emptor bifariam intelligere potest, occultam vim rei quam emit, & quam ignorat venditor.
- 2 quando tenetur emptor in conscientia manifestare virtutem rei, & quando non?
- 3 Emptor non tenetur manifestare, quod ipse solus peculiariter, ex singulari peritia sua nouit.
- 4 Venditor ignorans virtutem rei, qua ab alijs scitur, non debet minuire de pretio.
- 5 Emptor habetur quasi primus inuentor, quando virtus est occultissima illique soli perspecta.
- 6 Venditor etiam si sciat superuenturam copiam mercium, non tenetur ad illam manifestandam emptoribus.

DIVVS Thom. in vltima conclusione huius art. habet aperte partem affirmantem, teneri emptorem ad manifestandam talem virtutem.

In oppositum tamen est, Quia si accidat vendi gemmam cuius virtutè nec periti istius artis agnoscunt, sed ipse tantum emptor ex peritia & dexteritate sua, quæ cæteros omnes superat, quæ de causa confert quidem pretium, quod à cæteris lapidarijs gemmæ illi taxabitur, minime vero illud quod videt ipse illam valere, propter eximiam illam & extraordinariam virtutem, quam ipse solus nouit, iustum reddit: ita vt nec teneatur indicare in hoc casu occultissimam illam peregrinamque illius gemmæ sibi tantum perspectam virtutem, nec reddere aliud pretium quam illud quod cæteri periti illius artis taxarunt. Iam igitur non tenebitur semper emptor manifestare virtutem occultam rei, sicut venditor occultum defectum. Antecedens vero ostendo quia non tenetur iste indicare alijs singularem illam peritiam, quæ ipse solus præ cæteris virtutem illius gemmæ nouit. Tum etiam, quia (vt constat) in his quibus lex nullum pretium constituit summendum

mendum est ex communi usu fori, iste vero lapidarius in hoc casu iam exhibet (vt supponimus) pretium quod in foro omnium peritorum in illa arte iudicio habetur vt iustum, ad nihil ergo aliud tenetur.

Secundo, fingamus rustico vendenti gemmam cuius virtutem ipse quidem ignorat, aliis vero lapidariis facile patebit, dicere emptorem: emam à te istam gemmam pretio vt 10. ceterum vt hic contractus tutè conscientia fiat conueniamus inter nos, vt si plus quidem valeat quam 10. illud mihi libere remittas. In hoc casu si rusticus iste libere cōsentiat, venditio est iusta ratione illius pacti, & protestationis tam aperte positæ ab emptore: nam cum ea audita venditor libere cōsensisset, nec alios peritos voluerit consulere, libere & voluntarie cōfessus est condonasse reliquum excessum iusti pretii emptori: venditor aut vt ex supradictis constat tenetur manifestare vitium; nec sufficeret talis protestatio; ergo non est æqua vtriusque conditio.

Et confirmatur, quia in hoc casu ille venditor nolens amplius querere, sed contentus illo pretio vna cum illa protestatione emptoris, aperte renunciat iuri suo, & excessum pretij libere & voluntarie, vnde nulla illi ab emptore infertur iniuria.

Tertio vt primo tomo vidimus quæst. 62. artic. 5. ad 2. licet emere agrum in quo est thesaurus absconditus solo pretio agrum, occultando illum thesaurum reconditum, iuxta illud Christi Matth. 13. [Simile est regnū celorū thesauro abscondito in agro, &c.] ergo similiter licet emere gemmam cuius vim venditor ignorat occultando eius vim; at si ager haberet defectum esset manifestandus; iam ergo non est æqua conditio vtriusque.

Vltimo, cum venditor communiter soleat inuitare emptores ad suas res emendas, offert illis occasionem vt decipiantur, nisi manifestet eis occultos illarum defectus, emptor vero cum non ita soleat inuitare venditores communiter loquendo non offert eis talem occasionem occultata virtute rei quæ ipsi vendunt & ignorant, sed debent ipsi cum voluntarie vendant, & communiter inuitent emptores sibi prospicere, & diligenter scire quid vendant, & quantum valeat.

1 In hac questione obseruemus, bifariam posse euenire, vt intelligat emptor occultam illam vim rei quam emit, & quart ignorat venditor: vel ita vt vis illa communiter cognoscatur ab omnibus peritis in arte, & consequenter iustum pretium illius rei, licet ignoretur à venditore ipso: vel ita, vt tam à venditore quam à peritis illius artis communiter ignoretur, solumque cognoscatur ab emptore, qui præ alijs in ea arte peritissimus est.

2 Sit Prima conclus. [Quando venditor ignorat virtutem & valorem rei quam vendit, est autem illa communiter perspecta & cognita peritis illius artis, habetq; res illa suum pretium in communi usu fori, tunc emptor tenetur in conscientia manifestare virtutem illius rei venditorij illam ignorantij, vel saltem conferre illi iustum rei pretium.

In hac, parte æqua est conditio vtriusque vt siq; venditor non potest vendere rem vitiosam pro sana, quin manifestet defectum, aliter venditio sit nulla: ita quoque, non potest emptor emere rem pretiosam pro vili ob ignorantiam venditoris, quin manifestet illius virtutem & valorem, alioquin emptio sit nulla. Similiter sicut venditor ob defectum rei debet minuere de pretio, ubi res illa non est omnino inutilis, & rogatus debet explicare defectum sicuti exposuimus: ad eundem modum emptor debet augere pretium iuxta valorem rei, & rogatus à venditore debet virtutem illius explicare.

Probatur Conc. cū contractus emptionis & venditionis sit actus iustitiae cōmutatiua, introductus in vtilitatem vtriusque contractuentium, debet æqua esse tam emptoris, quam venditoris conditio, at venditor tenetur rōne æqualitatis iustitiæ declarare vitium rei quam vendit, quādo est inutilis, aut saltem minuere à pretio, quando est quidem vtilis, sed aliqua ratione minus, iuxta ea quæ præced. cont. docuimus; ergo similiter emptor, vt seruet æqualitatem, tenetur explicare venditori virtutem illius rei, vel exhibere saltem illi iustum pretium. Et conf. venditor debet declarare vitij aut minuere modo explicato, quia aliter non vendet pretio iusto fori; ergo similiter emptor virtutem quam alij agnoscent, quia aliter non emet pretio iusto fori.

Secunda conclusio. [Si quis emat rem cuius virtus occultissima est, nec cognoscitur ab alijs peritis in tali arte, sed à solo emptore, tunc iuste illa emitur, exhibito: pretio quod communiter taxatur à peritis illius artis, nec tenetur emptor indicare illam virtutem occultissimam, quam ipse solus agnouit sua singulari peritia.

Oppositum videtur sentire Magister Soto 6. de Iustitia q. 3. ar. 2. Vbi constituit discrimē inter agrū habentē thesaurum absconditum, & alias res continentes virtutes occultas: agrum .n. dicit apertian dum tantum secundum superficiē terræ, & fructus quos terra illa iuxta suam naturam solet ferre, adhibita industria agricolæ; non autem iuxta thesaurum, quem habet latentem in visceribus: quia in illo contractu tantum venditor ille ager vt ager quidam est, alias vero res æstimandas esse secundum proprias virtutes quas habent, etsi occultissimas: quia vendens rem vendit simul omnes virtutes illi proprias & intrinsecas quantumuis occultas. Vnde iuxta Magistrum Soto emens agrum non tenetur manifestare thesaurum occultū in illo, nec pretium augere ultra valorem illius vt ager quidam est: emens autem alias res tenebitur manifestare virtutem occultam illarum.

Nōstra tamen cōclusio est vera & communis inter recentiores Thomistas, & probatur: Cū pretiū iustum cuiuscunq; rei, ubi lex illud non præscribit, attendatur penes communem usum fori: quicunq; emit rem eo pretio, quod communi æstimatione prudentum & peritorum in illa arte iudicatur iustum, reuera emit pretio iusto, sed in casu huius secundæ conclusionis ita accidit, ergo.

Secundo, in hoc casu cum virtus illius lapilli & venditorem & omnes peritos lapidarios lateat, & huic soli ementi innotescat, emptor iste perinde se habet, ac si esset inuentor illius lapilli, quo ad illā occultissimam virtutem, quam ipse solus nouit, imo lucrum illud ex tali virtute proueniens tribuendū est scilicet forti, & industria ipsius, ratione suæ petitiæ, at res inuentæ inuentoris sunt; ergo. Et confirmatur virtus ista adeo occulta, perinde se habet in ordine ad alios, ac si non esset in tali lapillo, cum ab omnibus ignoretur præterquam ab isto; ergo non debet emptor iste dare pretium pro illa, perinde ac si talis virtus illi inesset.

Tertio, si emptor tempore quo emit nesciens virtutem illius gemmæ, emit illam pretio iuxta cōmunem æstimationem omnium peritorum iusto; iuste emit, esto vel diuina deinde reuelatione, vel scientia de nouo acquisita in cognitione lapillorum, vel aliqua alia via extraordinaria deprehendat postea illam occultissimam virtutem, nec tenetur rescindere emptionem, aut augere pretium, quia est velut nouus illius virtutis ita occulta inuentor, ergo quod antea illud scierit, cū ipse solus illud agnouerit ex sua peculiari & singulari peritia, non tollit quin etiam

etiam iuste emerit. Antecedens pater, quia in eo casu iste non tenetur vel rescindere vel augere pretium, ratione iniustæ acceptionis, cum receperit gemmā illam contractu licito nempe venditione, nec ratione rei acceptæ quia res illa non est furtiva, sed empta à vero illius domino, nec ratione pretij, quia emit eam pretio omnium peritorum iudicio iusto: Consequentiam vero probō, quia sicut ubi res usu fori valet. 10. ex ignorantia autem utriusq; contrahentis fuit emptæ s. utroq; existimante pretium illud iustum esse, ignorantia illa excusant quidem ementē à culpa, non in ab iniustitia neq; à restitutione, cum primū illud nonerit, quia fuit pretium reuera iniustū, ita peculiaris sciētia huius qua cognoscit occultissimam illius rei virtutem, cum illā emerit usu fori & iudicio omnium peritorum in illa arte pretio iusto, non efficit quin iuste emerit, ita ut nec teneatur rescindere emptionem, neque augere pretium, sicut non tenetur manifestare alijs singularem peritiam qua ipse solus novit illā occultissimā virtutē.

Quarto pretium rerum non est attendendum secundum earum naturas, sed quatenus sunt utiles vlibus humanis, in casu autem huius secundæ conclusionis illa gemma rarissima & occultissima virtutis, secundum cōmunem usum quem iudicant lapidarij illi inesse, non est magis utilis hominibus q. alia similes, quæ iuste venditur eodem pretio quod ista æstimatur à lapidarijs; ergo illa occultissima virtus quo ad pretium, perinde æstimanda est, ac si non adesset, cum venditori seclusa illa peculiari peritia huius peritissimi lapidarij, non magis proficit quam alia non habens talem & tam raram virtutem: Utilitatem. n. quæ ex illa peculiari peritia emptoris nascitur non debet venditor reportare; sed emptor ipse, q. illa privatum præceteris præditus est.

Denique in hoc contractu debet esse æqua ratio utriusq; contrahentis; at si arbitrio prudentum lapillus valeret 110. & venderetur 100. etiam si deinde deprehenderetur ab emptore minus valere, non teneretur veditor aliquid restituere, nec venditionem rescindere, quia tempore contractus, illud fuit iustum pretium; ergo similiter si arbitrio prudentū valeat 100. singulari autem ipsius ementis peritia alijs ignota deprehendatur valere 200. reddens illa 100. q. oēs iudicant esse iustū pretiū, iuste emit, nec tenetur aliquid augere vel rescindere emptionem.

Ex his sequitur Hispanos qui primo à diebus Indiam, iuste potuisse ab Indis emere gemmas illo pretio, quod inter ipsos Indos communi usu fori iudicabitur iustum: Et si Hispani intelligerent in Hispania plus valere, quia non tenebantur Hispani manifestare illis virtutem gemmarum vel auri, & hac ratione excusantur qui initio illarum priorū navigationum in Indiam magnam auri copiam inde asportarunt, quia iustū rerum pretium attendendū est iuxta cōm. usū fori, in loco in quo fit emptio. Sicut qui Siculæ emerit triticū 3. argenteis, quia tale ibi esset forū, iuste emerit, etsi Valentiæ illud deinde venderet 10. argenteis. Sed obijcies aduersus hanc doctrinā. Si emptor non tenetur aperire virtutē occultā lapidis, qm̄ à cæteris oib. ignoratur, similiter nec teneretur venditor, (cum æqua sit utriusq; conditio,) quando vendit rem defectuosam secundum se, quæ tamen communi iudicio & æstimatione peritorum in illa arte non est defectuosa, aperire defectum illius rei, cum semper standum sit communi arbitrio forensi & beneficentium, et si fallatur. At hoc est falsum, teneretur. n. emptor vitiū occultū aperire, ergo & illud. ¶ Secundo, ignorantia veditoris non dēt minuire pretiū qd. res meretur iuxta suā verā & propriā utilitatē, sed res ista q. veditur habet in se illā utilitatē, ergo quis occultā & ignoratā à veditore, cum illā

emptor agnoscat, tenebitur aut aperire, aut augere pretium, quod illi utilitati iuste respondeat.

3 Ad 1. Resp. non esse idem iudicium in hoc casu de emptore & venditore: emptor. n. non tenetur manifestare quod ipse solus peculiariter ex singulari peritia sua novit, sed sufficit reddat quod sapientes in illa arte iudicauerint iustum, veditor autem, ut is qui rem apud se habuit & contractauit, tenetur defectum illius, quem novit, & si à cæteris ignoratur, aperire ex iustitia, aut pro ratione illius descendere, ac minuire de pretio. Sicut prætor tenetur nulli dare pecuniam falsam, & si ab omnibus iudicaretur vera, quod alijs non incumbit.

4 Ad 2. Dico, disparem esse rationem, quia ubi venditor ignorat virtutem rei, quæ ab alijs communiter scitur, tunc non debet minui pretium illius propter ignorantiam venditoris, sed reddendum est, quod periti iustum, & æquale iudicauerint iuxta valorem & virtutem illius rei, quia illud est, iustum talis rei pretium; quando vero ignorantia est ratione alicuius occultissimæ virtutis, quam solus emptor novit, ex sua singulari peritia, tunc minuitur pretiū, quia non tenetur emptor aperire, quod ipse solus ex sua illa rara peritia novit, sed fat est reddat pretiū, qd. cōiter à peritis iudicabitur iustū iuxta virtutem alijs perspectā: pretiū vero illi occultissimæ virtuti respōdēs non tenetur reddere, quia illius virtutis occultissimæ ipse est quasi primus inuētor, sicut & primus cognitor. ¶ Observandū est hic circa primā conclusionē, hoc discrimē esse inter emptorē & aliū tertium, qui esset præfens contractui, ut emptor teneatur ex iustitia aperire valorem rei, de quo illa Conc. alius aut tertius, qui præfens esset ex sola charitate, quia ille tertius tenetur ex charitate prohibere quātū cōmode ipse pot. dānū proximi, cōtrahentes aut tenentur inuicē ex iustitia se ipsos nec decipere nec defraudare. Similiter dicēdū est de tertio qui novit defectū rei, quē tenet veditor occultat et ex charitate aperire illū emptori: intelligo autē hic per hūc tertium eū qui casu adest contractui, non ministros illius, maxime ministros, quos vocamus ex officio. Vnde ministri ex officio, quos Hispani vocamus [corredores], & q. sua propria spē interueniūt contractui, partes inter se cōponētes, Oēs isti tenentur ex iustitia, eo ipso quo exercēt munus ministrorū illius contractus, aperire vel defectū emētis, vel virtutē rei & illius valorem vendēti, quia eo ipso quo sunt ministri contractus, tenentur ex officio & cōsequēter ex iustitia prohibere; qm̄ cōmode possūt deceptiones, & dānā cōtrahētū. Circa secundā verō cōclusionē obseruandū est, intelligendā illā esse, nisi emptor à venditore interrogetur, nam interrogatus tenetur aperire veritatē cū illā in eo casu celare iā esset inēdaciū nociuū, & dolus dās cām contractui, quo interueniente contractus est nullus. ¶ Ex his facile diluuntur argumenta initio huius dubij proposita, Primū argumentum probat nostram secundam conclusionē.

Ad 2. Caiet. in summa verb. Empt. cōcedit illā veditori esse inualidā, quia virtus quæ communiter cognoscitur à peritis non est ita occulta quin emptor teneatur illā manifestare, ita ut nisi illā manifestat venditor sit rōnabiliter involuntarius, & cōsequēter contractus nullus: nec est dicendū venditorē per illā protestationē emptoris cedere iuri suo, cū id faciat inique deceptus; nec emptorē esse primum inuētorē illius virtutis, cū sit alijs quoq; peritis cognita. Vñ in illo casu emptor iste non est tutus in cōsciētia, licet vras illa p.estatione, q. est illa velut canillus ad decipiēdū rusticū veditē. Quocirca cū res debeat emi iusto pretio, vel fori, vel arbitrio prudētū, tenetur augere pretiū q. dedit, donec æquetur pretio iusto, cum pretio iniusto nullomodo licet; emere.

Ad

3 Ad 3. Dico quando virtus est occultissima, solumque emptori perspecta, tunc ipsum esse quantum ad talem virtutem velut primum illius inuentorem, nec teneri ut constat ad illam indicandam, vel pretium iuxta illam reddendum, quando virtus vera est quidem ignota venditori, cognita autem alijs peritis in illa arte, tunc non est velut inuentor illius, & sic tenetur reddere pretium quod periti iudicarent iustum.

Ad 4. Eadem est solutio, quando enim virtus est ceteris quoque peritis perspecta, tunc non est velut thesaurus absconditus in visceribus terrae; sed velut absconditus in parietibus domus: Quo fit, ut sicut hic thesaurus est domini illius domus, sic & virtus illa sit domini gemmae, & indicanda ab emptore, vel saltem emenda iusto pretio. Quando vero est virtus occultissima, omnes latens, & soli emptori ex sua singulari dexteritate perspecta est, velut thesaurus absconditus in visceribus terrae, propter quod sicut emens agrum in cuius visceribus thesaurus existit non tenetur reddere pretium illius thesauri; sed sufficit det iustum pretium illius agri, ut quidam ager est, ita nec tenetur hic perfectissimus lapidarius soluere pretium illius virtutis occultissimae; sed fat est soluere quod gemma illa arbitrio aliorum peritorum valebit.

Ad vltimum dico, ex eo quod venditor inuitet emptorem, non dari facultatem emptori emendi pretio iniusto, quia hoc est omnino illicitum, pretium autem cuiusque rei est, quod valet taxatione legis, vel communis vsu fori, vel ex arbitrio prudentium & peritorum in illa arte.

6 In solutione quarti argumenti docet D. Thom. venditorem etiam si sciat superuenturam proximam copiam mercium, propterquam vilius vendentur, non teneri ad illam manifestandam emptoribus, nec minuendum propterea de pretio currenti ipso tempore quo vendit. Ratio D. Thom. est, quia vendens rem optimam & sanam pretio in foro currenti, ipso tempore venditionis, vendit pretio iusto: admonere autem emptorem de futura copia, propterquam minuetur earum pretium, hoc charitatis quidem esse, ad id tamen non teneri venditorem ex officio vel iustitia, cum officium eius tantum sit vendere res sanas & pretio iusto, tempore venditionis, non autem futura praedicere. Hanc sententiam sequuntur Caiet. hic, Syluester verbo Emptio. q. 15. & plerique Thomistae in lectione huius art. Soto. lib. 6. q. 4. art. 2. ad 4. & fuit communis inter Theologos vsque ad nostra tempora, in quibus Medina & nonnulli recentiores ab ea recedunt: Vnde est tractanda haec quaestio.

C O N T R O V E R S I A

Quarta.

VENDITOR SCIENS SUPERVENTURAM
 copiam mercium, ob quam vilescunt
 illae quas habet, ad quid
 teneatur.

S. P. M. M. A. R. I. P. M.

- 1 Ioannis Medinae sententia, de superuentura copia mercium.
- 3 Venditor non rogatus de copia ventura non tenetur illam manifestare, ementi nec diminuere de pretio.
- 3 Venditor interrogatus ab emptore intelligat expectari copiam illarum mercium, non tenetur illud aperire.

- 4 Emptori tempore abundantiae licet filere penuriam quam scit futuram, & emere pretio currenti.
- 5 Neuter contrahentium tenetur ex charitate, in casibus positis, detegere copiam, vel inopiam futuram mercium. In aliquo tamen casu possit esse contra charitatem.
- 6 Venditor si fraude, vel dolo efficiat, ne innotescat emptoribus copia superuentura mercis, simile, & emptor, tenebitur restituere damnum.
- 7 Pretia rerum duobus modis se habere possunt.
- 8 Emptor tunc est rationabiliter inuoluntarius, quando patitur aliquam iniuriam, vel laesionem.
- 9 Pretium fori sumi precise ex tempore omnino praesenti.
- 10 Vendentem rem bonam, & sanam, eo tempore, quo vendit etiam si sciat quomodocumque credit futuram inutilem, & perituram, posse illam nihilominus vendere pretio currenti. &c.

RE F E R T Cicero. 3. de officijs quaest. hanc iam inter antiquos Philosophos fuisse agitatum, narrat enim cum Rhodi charitas annonae contigisset, Mercatorem quendam Alexandrinum magnam copiam tritici eo detulisse, vendidisseque illud pretio communi & currenti, quod inuenit tempore suae venditionis, licet sciret multos alios mercatores statim peruenturos, futuramque magnam frumenti copiam, ob quam vilius venderetur: consultosque Philosophos an iuste ille egisset, respondidisse Diogenem iuste quidem; cum optimum triticum vendidisset, & pretio currenti aciuisset apud Rhodios ipso tempore suae venditionis: quam sententiam sequitur hic D. Tho. Antipatrum vero Diogenis discipulum oppositum dixisse, quia filere illam copiam statim superuenturam iudicauit quandam deceptionem, & dolui cum damno ementi, qui opinionem sequitur Medina Cod. de rebus restitu. q. 35. vbi habet tria.

1 Primum, si uterque contrahentium sciat illam copiam superuenturam, non teneri venditorem ad illam manifestandam, nec ad minuendum de pretio currenti, communi vsu fori, ipso tempore venditionis; sed iuste illud recipere si ab emptore illi tradatur, quia vendit iusto pretio, cum vendat pretio tunc currenti, nec emptor ab eo decipiatur, cum uterque intelligat illam copiam superuenturam.

2 Ait 2. Similiter, si uterque ignoret tempore emptionis illam copiam superuenturam, iuste etiam rem vendi pretio currenti in foro ipso tempore emptionis, nec teneri ad aliquid restituendum, quauis deinde illa sciat: quae vendidit pretio iusto, & sine ulla deceptione, ita ut ignorantia, quae liberauit illum a peccato, liberet eum eundem ab omni debito restituendi.

3 Ait 3. Quod si emptor ignoret illam superuenturam copiam, venditor vero eam intelligat, teneri venditorem vel ad manifestandam illam, vel ad minuendum de pretio, non quidem quantum si copia illa iam esset praesens; sed quantum prudens iudicaret. Probat hanc partem varijs argumentis.

1 Primo, si quidem emptor sciret illam copiam superuenturam, reuera non emeret tanto pretio rem illam, vnde confert profecto illud deceptus a venditore qui copiam illam sciens occultat, & ita est rationabiliter inuoluntarius, contractus autem in quo alter contrahentium est irrationabiliter inuoluntarius, est iniustus, nullus; ergo.

2 Secundo, cum in moralibus quod parum distat nihil distare iudicetur: ista copia quae proximè superuentura scitur, parumque distat, censenda est quasi iam ferè praesens, & consequenter res illa, eo ipso quo imminetalis copia & scitur a venditore, non est iam

est iam tanti æstimada ab ipso, nec vendenda, quanti antea vendebatur.

Tertio pretium iustum, quod sumitur ex communi hominum æstimatione, non debet sumi ex æstimatione erronea & ignorantis, sed in hoc casu illud commune iudicium, quod existit in foro, procedit ex errore, & ignorantia futuræ copię, ergo pretium iustum non est sumendum in hoc casu ex illo communi iudicio, & usu fori.

Quarto, si venditor sciat rei quam vendit statim superuenturam aliquod vitium, vel bonitatem, quam habet statim ab illa auferendam, siue bonitas illa sit naturalis, vt equum proximè moriturum siue arte constans, vt monetam quam dat statim à Rege inualidandam, tenetur reuera illud vitium, vel damnum emptori manifestare, quia alioqui decipit illum cum graui ipsius damno; ergo similiter tenebitur manifestare copiam proximè superuenturam, cum per eam sit priuanda res illa valore, & pretio præsentis, & ex consequenti illud occultare, cum sciat, vel eodem pretio vèdere quo antea vendebat, est decipere euentem cum documento ipsius.

Quinto. Si sciret venditor Regem, sua pragmatica diminutum pretium tritici, tenetur vèditor iste manifestare illam pragmaticam proximè promulgandam, cum perinde se habeat vitium rei tollens illius valorem, sed similiter se habet copia rei proximè futura quo ad diminutionem pretij; ergo tenetur illam manifestare.

Sexto. Pretium rei iustum illud est, quod à peritis in illa arte cõmuniter iudicatur iustum; sed cõmuniter vilescit res ex superuentura copia, omnibus iudicantibus illa superueniente debere merces vilescere; ergo non tanti potest vendere sciens illa superuenturam, quanti venderet si illa non esset iuperuentura, vel saltim ignoraret.

Quod si dixeris verum id esse quando cõmuniter scitur illa copia, quia tunc omnium iudicio vile scit. Contra quia pretium rei non sumitur ex scientia, vel ignorantia rerum; sed ab eo quod reuera est, in hoc autem casu copia ista reuera est futura, propter quam merces minus valet; ergo minus vendendæ, etiam si ab alijs illa copia ignoretur, cum ab ipso venditore intelligatur.

Denique si mihi constaret propediem librum aliquem ab Inquisitoribus hæreticæ prauitatis prohibendum, iniquè agerem si cui illud venderem eodem pretio quo solebat vendi, quamdiu non imminerat illi tale periculum, & prohibitio, aut saltim indicare emptori periculum illud, propter quod debet illud reuera minus valere; ergo similiter mercator qui scit superuenturam statim suæ mercis copiam, propter quam illa minus valebit.

Explicat autem Medina quomodo venditor illam debeat scire, vt teneatur vel manifestare, vel minuere de pretio. Si copiam, inquit, illam superuenturam sciat relatione aliorum, siue per epistolas, tunc inquit tenebitur manifestare, aut minuere pretium, quia talis cognitio pertinet ad forum, & per hoc genus cognitionis solent res vilescere. Quod si illud sciuerit per astrologiã, vel aliã scientiam à se acquisitam, non tenetur, quia talis cognitio non pertinet ad forum, nec ad contractus humanos, nec mercatores iudicant futuram copiam, vel inopiam, ex his quæ astrologi præaunciant; sed ex his quæ per epistolas aliorum mercatorum, vel relatione aliorum intelligunt.

Amplectuntur etiam eadem sententiam Gabr. in quarta distinctione decimaquinta, quæstio. vñdecima, articulo. 3. dub. 6. Et ex Iurisperitis. Bartho. in l. quarto. ff. de act. empt. & Gl. in l. Contra legem. ff. de legibus. Eidem subscribit Cõrad. de contract. q. 66. vbi recedit ab ea quam habet hic D. Tho. ad-

Tomus Secundus.

ductus hac ratione. Si ex abundantia alicuius mercis, quæ in hoc loco superuenit illa vilis venditur, peregrinus verò huc accedens illud quæ ignorans maius pretium pro illa redderet, non posset illud iustè recipi à venditore, quia pretium illud ex abundantia superueniente imminutum est, nec licet propter ignorantiam illius peregrini carius vendere: sed quando similis abundantia imminet statim aduentura, merces eo ipso vilescunt, minusque valent, maxime vbi venditor illius est conscius; ergo aut tenebitur illam indicare emptori, aut minuere à pretio: aliter verò idem esset, quod carius vendere propter ignorantiam emptoris.

Ex recentioribus discipulis S. Tho. nonnulli sequuntur sententiam eius absolutè, & in vniuersum: Alij verò ita distinguunt, vt vel emptor emat nihil quærens à venditore de superfutura copia, vel siue suspicatus illam, siue nihil suspicatus; sed ex suo libero beneplacito quærat à venditore, an intelligat superuenturam copiam: Si priori (inquiunt) modo emat, vera est sententia D. Thom. & ita intelligenda: si vero secundo modo, veram esse sententiam Medina, quia tunc mentiri, vel occultare veritatè est decipere emptorem, & consequenter, cum ex tali deceptione conferat pretium illud currens in foro, quod reuera non dedisset explicata ipsi veritate superuenturæ copię, est reuera etiam rationabiliter inuoluntarius, & contractus sic factus nullus, & inualidus.

Secundo, sicut ratione vitij occulti res vilescunt, ita & ratione superuenturæ copię, at tenetur venditor explicare vitium, saltim quãdo interrogatur ab emptore; ergo & superuenturam copiam, si ab ipso interrogetur, vel saltim minuere de pretio.

Sit prima conclusio. Venditor non rogatus de copia ventura nec tenetur illam manifestare euentem, nec minuere de pretio quo merces illa, tunc cõmuniter venditur in foro.

Hæc conclusio est contra tertium dictum Medina & contra Conradum qui voluit, venditorem etiam non interrogatum teneri ad iudicandam emptori superuenturam mercium abundantiam, vel saltim minuere de pretio: habent tamen illam D. Thom. hic ad quartum. Caietan. in commento, Syluester verbo. Emptio. §. decimoquinto. Soto libro sexto, de iustit. quæstio. 3. articulo. 2. ad 3. & omnes recentiores discipuli D. Tho. nemine excepto præter Conradum.

Et probatur. Ex ipso Medina, & authoribus oppositæ sententiæ, si venditor ignoret illam copiam, & vendat bona fide pretio currenti, venditio illa est iusta simpliciter & absolutè, nec tenetur venditor ad aliquid restituendum, esto deinde intelligat talem copiam esse superuenturam: ergo etiam si eã intellexisset tempore venditionis, venditio illa est iusta simpliciter, & absolutè. Probo consequentiã; ignorantia circumstantiæ, vel rei quæ venditionem facit iniustam (vt sæpè vidimus) tãtum liberat venditorem à culpa, propter illam bonam fidem quam vendidit, non autem à debito restituendi, cum primum illa ignorantia cessauerit, & illa bona fides; at venditor iste, etsi deinde intelligat copiam superfuturam, cessetque illa ignorantia, non tenetur aliquid restituere; sed venditio illa fuit iusta, non quia ignorauit: sed qui vendidit pretio iusto; ergo etiam si copiam illam agnouerit tempore venditionis, non propterea desinit venditio illa esse iusta, & sine villo debito restituendi.

Secundo cum restitutio sit ad constituendam æqualitatem vbi fuit inæqualitas, si vendens pretio currenti nesciens superfuturam copiam non tenetur restituere, vt docent omnes, vt ipsimet Medina & Cõradus, necessario dicendum est in tali venditione.

I tione.

tionem non fuisse inæqualitatem. Nunc sic argumen-
torum non fecit inæqualitatem; ergo nec aliter qui
sciebat illam copiam futuram, probo cōsequentiam,
quia in contractu venditionis, cum sit contractus
pertinens ad iustitiam commutativam, inæqualitas
tantum reperitur, quando res & pretium non sunt
sibi inuicem adæquata; sed quo pretio vendit vnus
istorum rem illam vendit, & alter eandem eodem
omnino tempore, & loco; ergo vel vterq; necessa-
rio vendit pretio iusto, & adæquato illi rei, nul-
lamq; fecit inæqualitatem, vel vterque pretio adæ-
quato, & ex consequenti vterq; fecit inæqualitatem,
& vterque tenebitur similiter ad restituendum,
quod est aperte falsum.

Tertio, cum in hoc contractu debeat esse par, &
æqua vtriusq; partis conditio: si venditor sciens su-
peruenturam copiam non posset vendere pretio cur-
renti, similiter nec emptor, qui tempore abundan-
tiæ sciret futuram inopiam, posset emere merces pre-
tio currenti, ipso tempore abundantiam, seruandas
in tempus inopiæ carius vendendas, certum enim
est pretia rerum perinde augeri superueniente ino-
pia, sicut minuuntur superueniente abundantia: at
hoc licet emptoribus, nec tenentur ægestatē illam
futuram aperire, aut minuere de pretio, vt constat
ex omni historia; ex sacra Genes. 41. sciens Ioseph
superuenturam ægestatem Aegypti, tempore abun-
dantiæ cōparauit magnam copiam tritici pretio tunc
currenti, quo deinde carius vendito, ditauit Regē.

Thales Milesius, vt refert Arist. 1. Polit. c. 7. cum
irrideretur à diuitibus, quod parum vilitatis affer-
ret illi Philosophia, sciens per astrologiam, magnā
olei copiam proximo anno colligendā, emit ab om-
nibus agricolis anticipata solutione, quidquid oli-
uetæ eorum essent allatura, aduenientēq; illa abun-
dantia, cum ipse solus esset venditor, magnam sibi
pecuniarum copiam fecit: quod factum Thaletis à
nemine reprehenditur.

Nec valet quod Resp. Med. ad vtrūq; exemplū.

Ad 1. enim dicit licuisse ita Ioseph, quia cogno-
uit illud per diuinā reuelationem. Sed hæc solutio
non tollit vim argumēti, quia cū iustitia contractus
venditionis ex duplici tantū capite sumatur, ex bo-
nitate, & vtilitate rei, & æqualitate pretij, his serua-
tis, quod pretiū est iustū pro qualitate rei, cognita
inopia futura illius mercis, vel abundantia, siue per
diuinā reuelationē, siue per astrologiā, est similiter
iustū eodē loco, & tpe quo eadem inopia, vel abun-
dantia fide, & notitia humana, & ex hominum rela-
tione cognosceretur. Et oppositum est ridiculum.

Ad 2. dicit licuisse illud Thaleti, quia ab omni-
bus iudicabatur futura sterilitas, ipsi autem priua-
tim per astrologiam fuit cognita illa abundantia
futura. Sicut enim copia adueniens non minuit pre-
tium propter modum adueniendi, sed propter abun-
dantiam mercium, quocunq; modo illa adueniat,
ita neq; cognitio illius debet minuere pretiū pro-
pter modum cognoscendi, sed eo quod sit cognita,
quocunq; modo cognoscatur: cum modus cogno-
scendi non variet cogitam præcognitam ratione cu-
ius debeant minus aestimari merces.

Sed confirmam illa tertia ratio, ex cōi vsu omnium
mercatorum, & eorum qui sunt timorati: Oēs enim
probi, & timorati vendunt res pretio currenti, vt iu-
stissimo, et si sciant superuenturam copiam, nec il-
lam vnquam ementi explicant. Et similiter tempo-
re abundantiam omnes emunt merces pretio currē-
ti, seruandas in tempus amplius valituras.

Vnde sit quarta rō. In his contractibus, quæ est
ratio loci ad locum, eadem est temporis ad tempus
quia pro diuersis temporibus sicut, & pro diuersis
locis sunt varia rerum pretia: sed res valentes 100.
in vno loco cōi vsu fori ex illius penuria, iuste ven-

duntur in illo pretio vt 100. Etia si in alio loco vbi
abundant vendantur 50. Et in loco vbi vendantur
50. licet eas emere pretio vt 50. vendendas pretio,
vt 100. vbi illa valent 100. in quo oēs ita conueniūt
vt nullus sit Doctōr qui oppositum asserat; ergo si-
militer res valentes modo 100. licet modo vendere
pretio vt 100. etiam si alio tempore, & proximo ob-
uenturam copiam sint vendendæ pretio, vt 50. &
tempore abundantiam quo valent 50. licet eas emere
pretio vt 50. seruandas in tempus quo deficient
& valebunt vt 100.

3 Secunda conclusio. [Venditor etiam interrogatus
ab emptore, intelligat ne expectari copiam illarum
merciū, nec tenetur illud aperire, nec minuere de
pretio currēti, nisi exprimeret emptor se ppea emere
& tali pretio, quia credit venditorē verū dicere.

Probat prior pars cōclusio. Quia iustum rerum
pretium non sumitur ex ignorantia, vel scientia co-
piæ futuræ, sed ex communi vsu fori, & æstimatione
peritorum tali loco, & tempore; ergo siue vendi-
tor sciat futuram copiam, siue ignoret illam, siue
interrogatus manifestet, siue occultet, vel neget,
vel mentiatur, modo vendat rem sanam, & pretio
communi fori tali loco, & tempore, vendit pretio
iusto, & consequenter venditio est iusta.

Secundo, quæ non sunt de interna ratione iusti-
tiæ seruandæ in cōtractu siue desint siue adsint, ne-
que iustum illum efficiūt neq; iniustum, mō adsint
quæ intrinsecè pertinent ad illius iustitiam; de in-
terna vero ratione iustæ venditionis hæc duo trā-
sunt, vt res sit vtilis & sana, & pretium iustum: nepe
vel taxatum à lege, vel receptum tali loco, & tpe
cōi vsu fori, vel ex conuentione contrahētium vbi
illa duo priora deficient: cætera vt mendacia, occul-
tationes, simulationes, &c. non sunt de intrinseca
rōne iustæ venditionis, quando per talia mendacia
vel simulationes non vitatur res, nec desinit vendi-
tio pretio legis aut fori, in hoc autem casu siue vendi-
tor sciat copiam futuram, siue ignoret, siue interro-
gatus illam manifestet, siue neget & mentiatur, res
quæ venditur vt cōstitutum est sana, pretium quo-
que quo venditur est receptum in foro; ergo ven-
ditio iusta, & valida.

Tertio, quando res est defectuosa, tenetur vendi-
tor illius defectum indicare saltim interrogatus,
quia nisi illum indicet censetur emptor & merito-
deceptus, ac rationabiliter inuoluntarius, eo quod
non detur illi: res quam intendit emere: intendit e-
nim emere rem sanam, & integram, traditur verbō
illi defectuosa & vitata; in hoc autē casu nihil tale
accidit, traditur enim illi res integra, & pretio
currenti: vnde neque in re neque in pretio patitur
aliquā deceptionē, neq; est cōsensus inuoluntarius.

Altera pars conclusionis, nempe vbi emptor de
superuentura copia mercis venditorē interrogat
exprimens aperte se propterea tunc ita emere quia
credit illum explicaturū veritatem, nec aliter em-
pturū, teneri venditorē ad explicandā illi verita-
tem q̄ nouit, ita vt nisi illam aperiat, venditio sit nul-
la per se: Quia conditio ista sic ab emptore
apposita est honesta, & propterea ea deficiente con-
tractus omnino nullus & inualidus.

4 Tertia conclusio. Licet quoq; emptori tempore abun-
dantiæ silere penuriam quam scit futuram, &
emere pretio currenti tpe abundantiam, quæ tempo-
re ægestatis nouit carius multo fortē vendenda: si-
ue illud sciat per diuinam reuelationem, vt Ioseph
siue per astrologiam, aut scientiam adquisitionem.

Ratio est aperta, quia in his par est, & æqualis cō-
ditio vtriusque partis, & ita sicut licet venditori si-
lere copiam futuram, & vendere pretio currenti,
similiter licet emptori silere inopiam; futuram, &
emere pretio currenti.

Ex

Ex hac conclusione sequitur, eum, qui noscet pragmaticam tritici, vel aliam similem statim variandam, posse interim pretio currenti vendere, etiam si paucis deinde diebus sit merces illa multominus valitura. Similiter habentem merces in ciuitate quam scit obsidendam, propter quam obsidionem merces illæ multum vilescunt, posse ante obsidionem illas vendere tam ciuibus quam quibusuis alijs, pretio currenti. Item scientem curiam regiam proximè discessuram ab isto loco, & ea recedente domus minori pretio locandas, posse discessum illum curiæ Regiæ occultare, domumque suam locare, pretio currenti.

Quarta conclus. [Neuter contrahentium siue emptor, siue venditor tenetur ex charitate, in casibus positis detegere copiam, vel inopiam futuram mercium.

Quod non teneantur ex iustitia probatum est, quod autem neque ex charitate colligitur aperte ex verbis D. Thom. hic ad 4. vbi habet emptorem, aut venditorem exercere opus virtutis, & supererogationis, vel concilij, vbi illud explicaret alteri parti, at si ad id tenerentur ex charitate, non vocasset D. Tho. opus huiusmodi, opus supererogationis, & concilij, sed opus debitum, & obligatorium ex charitate. Constat enim tam apud D. Tho. quam apud quosconque DD. illa solum vocari opera concilij, quæ nullo modo sunt debita, vel præcepta, neque ex iustitia, neque ex charitate: quæ enim aliquo debita sunt, non dicuntur opera concilij, sed præcepta.

Accidere nihilominus aliquando potest, ut contra charitatem sit, non indicare emptori superuenturam statim mercium copiam. Quod ex communibus legibus charitatis quibus tenemur bono proximi consulere sine proprio damno iudicandum est, v.g. si intelligat Ioannes ingentem statim frumenti abundantiam futuram, videatque simul Petri magnam ab illo eiusdem frumenti copiam velle emere pretio præsentis, propter quod crastina die tantâ paupertate suorum bonorum iacturam, ut efficiatur pauper: tenebitur in hoc casu Ioannes ex charitate indicare Petro illam frumenti copiam, quæ statim superveniet; maximè si possit Ioannes triticum illud alijs sine damno suo diuisim vendere. Quod si Ioanni eo quod non vendat frumentum suum Petro, similis iactura, & damnum imminet; tunc non tenebitur ex charitate illud manifestare Petro, sed potest tuta conscientia vendere illi quantum frumenti postulauerit pretio præsentis, quia nullus tenetur neque ex charitate, neque ex iustitia alteri consulere cum proprio damno in eodem genere bonorû.

Ultima conclus. [Si venditor fraude, vel dolo efficiat, ne innotescat emptoribus copia superuentura mercis, vel similiter emptor fraude, vel dolo impediatur, ne venditor intelligat inopiam illius mercis, quam scit superuenturam venditis iniusta est, & nulla, vel statim tenebitur qui ita egit, restituere alteri dampnum inde illi subsequutum.]

Parer. Primo, quia hoc in casu, quiuis istorum ita est alteri iniurius per illam fraudem & dolum, ut aliter merito censetur rationabiliter inuoluntarius, & iniustus, & ex consequenti contractus ille nullus.

Secundo, quia in tali casu qui nocet alteri, nocet illi cum iniuria: nocet quidem, quia si emptor intellexisset illam superuenturam copiam, ea expectata vilius emisset, similiter si venditor intellexisset illam superuenturam penuriam, ea expectata carius vendidisset, quod damnum alter alteri sua fraude infert, & eo ipso cum iniuria, cum nihil magis vnicuique iure nature concessum sit, quam posse intelligere, & admoneri ab alijs quæ sibi vtilia vel nociva

Tomus Secundus.

esse possunt; quo iure expoliaret emptor venditorem in hoc casu, vel emptorem venditor.

7 Obseruandum autem est in fine harum conclusionum: quod rectè docet Ant. Corduben. li. 4. quaest. 14. Pretia rerum duobus modis posse se habere, vel ita, ut merces vendendæ iam habeant in eo loco certum aliquod pretium, vel taxatum à lege, vel receptum communi vsu fori: aut ita ut nullum adhuc habeant nec à lege, nec à communi vsu fori, sed sit de nouo imponendum. Quo posito dico conclusiones hic à nobis constitutas intelligendas esse in priori sensu, quando scilicet merces iam habent aliquod certum pretium, vel à lege præscriptum, vel receptum communi vsu fori: tunc enim rectè ac iuste potest illud recipi à venditore, sicut explicatum est: Esto sciat proximè venturam magnam illarum mercium copiam, quia cum sit ita taxatum, vel receptum, est iustum, donec vel auctoritate eiusdem Reip. vel communi vsu eiusdem fori mutetur. Si vero nondum habeant aliquod certum pretium neque à lege constitutum, neque currens in foro, sed adhuc constituendum, & introducendum, est vera opinio Medinæ: Quia in constituendis de nouo rerum pretijs attendendæ sunt necessaræ omnes circumstantiæ, quarum vna est & digna quæ consideretur, sit ne illius mercis, cui pretium imponendum est de nouo, absolute, & simpliciter inopia, vel pro aliquo tantum breui tempore, ita ut statim sit habenda in magna copia.

Nouî recentiores aliquos hanc distinctionem Cordub. rejicere, propterea quod quæ communiter (inquiunt) venduntur, cum sint vsibus humanis necessaria, semper habent aliquod certum pretium vel à lege, vel à foro, qua ratione nunquam ferè accidit ut sit illis aliquando de nouo imponendum. Sed reuera hæc ratio leuissima est, & quæ non suadet ut à distinctione ista Cord. eruditè ab illo excogitata recedamus. Nam esto quæ communiter venduntur, & vsibus humanis necessaria sunt, vel plurimum habeant semper aliquod certum pretium, nonnunquam nihilominus etiâ accidit, ut tritico, oleo, carnibus, & similibus rebus, vel à principibus, vel a prudentibus iuxta anni sterilitatem, vel abundantiam sint quandoque de nouo pretia imponenda: quo casu verissima est ista sententia Cordubæ, attendendū maximè esse, sit ne statim superfutura illarum mercium abundantia, tanquam vna ex circumstantijs maximè considerandis ad imponenda de nouo pretia reb.

Nunc ad argumenta Medinæ.

8 Ad 1. Resp. emptorem tunc solum esse rationabiliter inuoluntarium, quando patitur aliquam iniuriam, vel læsionem, quam reuera in hoc casu non recipit, quia omnis læsio aut sit in re, aut in pretio, in hoc autem casu traditur illi res perfecta, & utilis, ut supponimus, & pretio iusto, nempe cõi vsu fori, & ita irrationabiliter esset inuoluntarius. Quæuis enim res venalis tantum valet, esto agnoscatur copia illius superuentura, quantum ualebat antequam agnosceretur, donec copia illa omnibus innotescat & per communem illius notitiam pretium illius rei actu minuatur communi vsu fori, quam publicam notitiam non tenetur venditor facere.

9 Ad 2. Constat iam ex 1. art. pretium fori summi præcisè ex tempore omnino præsentis, tali hora, & loco, unde licet in alijs rebus, & actionibus quod breui tempore distat, nihil distare videatur: In pretijs autem quæ sumuntur ex vsu fori, vel vnius horæ distantia plurimum refert, cum intra horam possit mutari fori vsus, & cum ipso pretium rei. Potest enim post horam, vel intra illam abundare res cuius antea erat penuria, ita ut quod ante illam horam licebat, deinde non liceat, sicut accidit in nun-

I 2 dimis.

dinis: Quo fit; vt copia futura etsi iam immineat, non mutet pretium, donec actu existat, & actu per illam muretur pretium fori.

Ad 3. Dico, pretium iustum sumi ex communi vsu, & estimatione fori etiam si fallantur mercatores illud constituent, non enim est attendendum quomodo sit introductus talis forus, sed quid ille habeat modo non sit introductus fraude, vel dolo venditoris.

Ad 4. Resp. vendentem rem bonam & sanam, eo tempore quo vendit, esto sciat per astrologiam, vel reuelationem statim post venditionem futuram, inutilem, vel perituram, posse illam nihilominus vendere, pretio currenti eo tempore quo vendit, tacito illo secreto, vt qui venderet equum, quem sciret die sequenti ictu fulguris perimendum, modo, tempore ipso, venditionis existat ille sanus, & bonus. Similiter qui daret pecuniam quam sciret statim à Rege inuadendam, si tempore quo eam confert illa valida est, & utilis, recte fieri quia & iudex iuste iudicans recte perciperet per illam fieri debitam solutionem. Si vero intelligatur equus ille ex morbo aliquo proxime periturus, cum vitium illud sit illi intrinsicum, & actu præsens, propter quod redditur inutilis, aut periculosus, teneatur venditor illud manifestare. Et similiter si moneta intelligeretur inuadenda propter aliquem intrinsicum illius defectum in substantia, vel pondere, quia res habens in seipsa vitium intrinsicum cum in eo tempore quo venditur iam reuera, & à parte rei minus valet: & propterea venditor, qui interrogatus non manifestet illud, decipit cum iniuria emptorem, estque emptor censendus per tale damnum rationabiliter inuoluntarius. In nostro autem casu venditur res sana, & pretio ipso tempore venditionis iusto, quia currenti, nec copia futura aliud vitium tribuit rei, cum sit illi maxime extrinsecum. Nec valet dicere illum venditorem irrogare iniuriam Reip. & toti communitati occultando illam futuram copiam, quia nullam committit fraudem, nec facit alicui iniuriam qui utitur iure suo, quo certe utitur venditor in isto casu, cum vendat rem bonam, & sanam, ac pretio iusto, tunc scilicet ita currenti.

Eodem modo soluitur quintum, non enim tenetur (vt constat) venditor, ad manifestandam illam, pragmaticam,

Ad 6. Dico, nunquam peritos in hac arte negotiaria iudicare superuenturam copiam, donec sit actu existens & publicata, minuire pretium, aut mutare usum fori.

Ad vltimum Resp. plurimum interesse interuenturam rerum copiam, & libri prohibitionem, quia nullus liber prohibetur nisi propter aliquam doctrinam falsam, vel periculosam, aut aliqua ratione nociuam in eo contentam, quod vitium, & damnum est illi intrinsicum, ita vt licet prohibitio sit futura, vitium tamen vel damnum propter quod prohibetur, sit iam illi intrinsicè præsens, qua de causa deceptio est & dolus illa occultata librum illum alteri vendere, futura vero mercis alicuius copia, & venditori nota non est defectus rei quam habet venalem pretio currenti communi vsu fori, nec quid illi intrinsicum, quod teneatur ementi indicare.

Ad argu. Conradi Resp. plurimum etiam distare inter ignorantiam peregrini, & exteri aduenientis in locum, in quo res aliqua iam vilis venditur propter actualem, & præsentem illius abundantiam, & ignorantiam quam habet emptor de copia rei à se emendæ adhuc superuentura: quia etsi peregrinus adueniens existimet rem illam carius vendi so-

cut ante solebat, nihilominus carius illud pretium quo antea vendebatur reuera iam non est iustum, sed illud tantum quod deinde imminutum est, & receptum communi vsu fori: quia de causa non potest. venditor nisi illud tantum sic iam diminutum recipere, cum nullus possit aliter iuste vendere, quam pretio iusto. At pretium quod res habent communi vsu fori, donec adueniat actu illa abundantia mercis quæ superuentura creditur, & propter quæ prius illud pretium actu quoque vsu eiusdem fori minuatur, iustum est, & ita licet venditori illud recipere, nec tenetur emptori illam abundantiam futuram indicare, quia officium eius vt recte admonet hic D. Th. solum est res suas bonas, & integras vendere pretio iusto tali loco & tempore, minime vero prædicere futura.

ARTICVL. III.

AN LICEAT NEGOTIANDO ALIQUID carius vendere quam sit emptum.

S V M M A R I V M.

- 1 Res omnes in triplici sunt differentia.
- 2 Negotiatio duplex.
- 3 Ementes res iterum vendendas bifariam se habere possunt.
- 4 Negotiari ob lucrum tantum, non est intrinsicè malum, quamuis habeat speciem mali, & præferat quandam turpitudinem.
- 5 Negotiatio, quæ mercatura est, & ob lucrum tantum, potest, ex fine, & circumstantia honestari.

Retocanda est hic in memoriam distinctio illa rerum qua primo tomo. vsi sumus, vt quædam sint intrinsicè bonæ, quæ nunquam possunt malè fieri, vt amare Deum: aliæ intrinsicè malæ, quæ nunquam possunt bene fieri, vt fornicari, mentiri: aliæ indifferentes, quæ possunt bene & malè fieri, nullamque simpliciter sumptæ præferunt honestatem, aut turpitudinem, vt ambulare; aliæ vero quæ habent quidem speciem mali, & simpliciter sumptæ præferunt quandam turpitudinem, non tamen sunt intrinsicè malæ, sed possunt aliquando benefieri, & ex fine vel alia circumstantia honestari, vt occidere hominem.

Quo posito obseruemus primo. Ex Arist. 1. Polit. c. 6. duplicem esse negotiationem, aliam quæ velut quidam contractus naturalis est & ad vitam humanam necessarius, vt contractus emptionis, quo, vel res pro rebus, vel res pro pecunijs commutantur: quæ vel exerceretur à magistratibus, vt habeat necessaria suæ Reip. vel à priuatis, vt habeant necessaria suis domibus & familijs. Alia vero quæ non fit ad comparanda necessaria vitæ, sed ad quæstum tantum & turbum. Qua de causa diuiditur negotiatio in Politicam, quæ gubernatores Reip. annonam, & victum suis ciuibus prouident: Oeconomicam, qua Paterfamilias suis domesticis necessaria parat, & lucratiuam, qua mercatores emendo, & vendendo lucra solum inquirunt: quæ alio nomine dicitur mercatura, & hæc proprie est negotiatio: Dicitur enim negotiatio, à latinis quasi negatio otij, & quietis, quod maxime conuenit mercaturæ: quamuis enim omnis humana occupatio aliena sit ab otio, & quiete, mercatura tamè est quæ maioribus curis, & sollicitudinibus abundat, minusque hêt otij & quietis: cû adeo instet diuitijs, & in eis comparandis quas merito Christus Dñs spinis assimilauit, versetur. Quo fit vt licet

Nec litigantes, & ambientes honores, munera publica, beneficia, & similia dicantur etiam negotiatores, præceteris tamen hoc nomen conuenit exercitibus mercaturam, & eumentibus merces vt easdem cum lucro & quæstu deinde vendant. Vnde dicuntur mercatores, negotiatores, & institores: Mercatores quia emunt vt publice deinde vendant: locus enim publice emptionis & venditionis dicitur mercatum, ipsi vero non emunt in vsum suæ familiaris, sed vt in mercato res constituent vendendas. Dicuntur coemptores quia ex multis locis colligunt res emendas in sua officina: Negotiatores etiam, Matth. 13. [Simile est regnum cælorum homini negotiatori,] id est mercatori, quia instant negotijs: nullus enim maiori cura negotijs instat quam mercator, vnde ad insinuandum quanta cura debeat si delis salutis animæ suæ intendere, & incumbere, dicitur. Prover. 2. [Si quæsieris eam quasi pecuniam, &c.] à Christo Luc. 19. [negotiamini dum venio.]

3. Obseruemus secundo, euentes res iterum vendendas bifariam posse se habere, nam vel emunt illas, vt mutatas sua opera, & arte reuendant, quomodo fulones emunt lanas ex quibus conficiunt pannos, fabri emunt ligna, vt inde conficiant arca lecticas, &c. Alij vero emunt res vt easdem in eodem vel diuerso loco vendant nulla ratione vel parum tantum mutatas. Priores illi non sunt dicendi mercatores, sed artifices, nec contractus eorum est negotiatio, sed ars mechanica: posteriores vero sunt proprie mercatores, & exercentes negotiationem, vt experientia constat: & habetur distin. 88. cano. Eijciens. De artificibus qui res arte sua mutatas vendunt nulla est quæstio, certissimum enim est posse illos quæ vilius emerunt carius vendere, cum suas operas & labores in eis vendant. Neque est quæstio de illa negotiatione, qua emuntur necessaria Reipub. vel propriæ familiaris, quam, certum est, non modo licitam verum etiam maxime necessariam esse, & naturali lumine introductam: sed tota quæstio est de negotiatione, qua res emuntur vt eadem immutata carius vendantur ad comparandum lucrum, quæ dicitur mercatura.

4. Obseruemus tertio, negotiari ob lucrum tantum non esse intrinsece malum, cum possit bene fieri, ab eo qui intenderet quidem lucrum, sed animo firmiter deliberato nullam iniustitiam, vel culpam committendi, nihilominus cum negotiatio ob lucrum tantum præferat cupiditatem quandam, & auaritiam, quæ sunt maxima vitia dicente. Paulo 1. ad Timor. 6. [Radix omnium malorum est cupiditas.] Et ad Coloss. 3. [Auaritia quod est idolorum seruitus,] propterea sic negotiari præferre turpitudinem quandam. Tum etiam, quia in moralibus vt docet idem D. Thom. 1. 2. q. 18. art. 9. licet actus aliquis secundam suam substantiam & specificè sumptus possit esse indifferens, at in individuo sumptus & a parte rei vt exerceretur hic & nunc, necessario debet esse bonus vel malus, turpis vel honestus: ita vt si secundum se bonus non sit, eo ipso præferat malitiam aliquam, & turpitudinem. Et ita cum negotiatori tantum ob lucrum, secundum se sumptus non dicat aliquam bonitatem, vel honestatem, eo ipso præferat malitiam, & turpitudinè cupiditatis.

Sit prima conclusio. [Negotiatori emendo ad comparanda necessaria sua communitas, vel familiaris, laudabile est, & honestum.]

Hæc non indiget probatione, cum constet ex distis huiusmodi negotiationem deseruire naturali necessitati.

Secunda conclusio. [Negotiari tantum ob lucrum, habet speciem mali, & præferre quandam turpitudinem.]

Tomus Secundus.

Sic enim intelligendus est D. Th. cum dicit hanc negotiationem secundum se consideratam habere quandam turpitudinem, non enim significat illam habere intrinsece, nam ita esset intrinsece mala, nec posset vilo modo beneficiari, aut honestari ex circumstantia, cuius oppositum asserit in tertia conclusione quam statim subiiciemus.

Conclusio autem hæc sic explicata, constat satis ex tertia notatione: & confir. ex Arist. Ars quæ non habet certum, præfinitum, taxatumque finem, videtur illicita & turpis, negotiatio quæ fit ob lucrum tantum huiusmodi est, quia lucrum & lucri cupiditas non habet præfixum terminum & finem, ergo.

Ex hac conclusione D. Th. sequitur primam conclusionem Magistri Soro lib. 6. de iustitia q. 2. art. 2. vbi asserit mercaturam esse rem indifferentiam, quæ potest bene, & male fieri, sicut comedere, correctio ne indigere. Hoc enim conuenit quidem negotiationi illi, quam vocamus cum Aristot. necessariam, & naturalem, illa enim cum nullam habeat speciem mali, sed possit bene, vel male fieri, est reuera indifferens: at negotiatio quæ fit ob lucrum tantum, de qua hic agimus, ex D. Tho. in hac secunda conclusione modo posita non est ex earum rerum genere quæ dicuntur indifferentes, sed ex illis quæ habent speciem mali, & præferuntur turpitudinem. Nec est accommodatum exemplum, quo vitur Soro, quia comedere est actus necessarius vitæ, & cum nullam habeat ex se speciem mali, est reuera indifferens: negotiari vero, vt hic loquimur de negotiatione, non est actus necessarius vitæ, nec solum indifferens, sed habens speciem mali. Vnde in Evangelio, comedere, dicitur aliquibus simpliciter, negotiari, autem non dicitur simpliciter, sed metaphoricè tantum, & per translationem à negotijs, & lucris secularibus ad spiritualia, vt in locis adductis, [Simile est regnum cælorum homini negotiatori, &c.] Et alibi. [Negotiamini dum venio, &c.]

5. Tertia conclusio. [Negotiatio quæ mercatura est, & ob lucrum tantum, potest ex fine, & circumstantia honestari.]

Probatur à D. Tho. sic: quæ non sunt intrinsece mala, licet habeant aliquam speciem mali, possunt in finem bonum referri, & seruatim debitis circumstantijs honestari, vt occisio hominis: lucrum etsi habeat speciem mali, quia non præferat aliquid honestum, & necessarium, sed quandam cupiditatem non tamen est intrinsece malum, nec includit in se aliquam iniquitatem, aut malitiam intrinsece, nisi ab extrinseco, & per accidens ei adueniat, vitio & culpa mercatoris; ergo si referatur in bonum & honestum finem, seruenturque in eo adquirendo debite circumstantiæ, poterit eo nomine honestari: hoc autem licet. Poterit enim imprimis mercator qui ob lucrum tantum negotiatur, intendere illud vt se suamque familiam ex illo lucro sustentet, & pauperibus subueniat, quin etiam vt ea via patriæ suæ non desint merces necessariae, qui fines honestissimi sunt. Potest secundo, obseruare diligenter omnes circumstantias, quæ ad iustam negotiationem exhibentur, sic quærendo lucrum, vt nullum diuinum præceptum, vel Ecclesiæ in suo negotio violetur, nec vlla iniquitas in eo exerceretur: quin potius tanta æquitas, vt si quæ casu accidat, cum facile homines labantur, statim illa per satisfactionem compensetur. Sicut ille mercator qui dicebat Christo Luc. 18. [Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, & si quid aliquem defraudauit reddo quadruplum.]

Circa hunc articulum nonnullæ sese offerunt optima controuersie, sed imprimis expendenda magis est doctrina D. Tho.

CONTROVERSI A

Prima.

AN NEGOTIATIO QUÆ EXERCETVR tantum propter lucrum, quam dicimus mercaturam, sit intrinsecè, & secundum se mala, vel habeat tantum speciem mali, ita vt possit honestari.

S V M M A R I V M.

- 1 *Negotiatio propriè dicta dupliciter considerari potest.*
- 2 *Negotiator tribus modis negotiari potest propter lucrum.*
- 3 *Relatio humane operationis in aliquem finem duplex esse potest.*
- 4 *Negotiatio speculatiue sumpta, & secundum suam naturam non est intrinsece mala.*
- 5 *Negotiatio propter solum lucrum suscepta, ita vt lucrum sit vltimus finis, est peccatum mortale.*
- 6 *Negotiatio quomodo secum annexam habere videatur turpitudinem.*
- 7 *Negotiationem, male audire in sacris literis, & apud sanctos Patres quomodo sit intelligendum.*

VDERI quidem alicui possit intrinsecè & secundum se mala, & illicita. Primo. Ex Aristot. loco citato: Ars quæ non habet præfinitum, ac certum terminum & finem, mala est & illicita; huiusmodi autem est mercatura, cuius finis est solum lucrum, constat enim lucrum, quod ab hominibus maximè negotiatoribus appetitur; nescire terminum, iuxta illud Poetæ: [Crescit amor nummi quantum & pecunia crescit.] In quo etiam sensu intelligunt multi illud Prover. 30. [Sanguis suge duæ sunt filiae dicentes affer affer.] Et sapientissimus Salon, vt mercaturam expertus dicebat: [Desiderium mercatoris carere regula, mensura, & termino.] Et conf. nam appetitus lucri, & diuitiarum iuxta B. Paul. 1. ad Thimotheum 6. [Est radix omnium malorum, ita vt qui volunt diuites fieri, incidant in tentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem.] Eccles. 27. [Qui querit lucrare, auerit oculos suos] intellige à lego Dei, & subiungit, [sicut in medio campis lapidum, sic inter medium venditionis, & emptionis angustiabitur peccatis.] Et cap. 16. [Vnæ species difficiles, & periculosa mihi apparuerunt, difficilè exiit negotians à negligentia,] intellige in obseruandis præceptis iustitiæ, [& non iustificabitur caupo à peccatis labiorum.] Videmus etiam mercatores cito & plerosque eorum quasi per momenta temporum ditescere, dicitur autem Prover. 10. [Qui festinat ditari non erit absque peccato.]

Secundo, hæc ars est maximè nociua Reip. nam huius artis occasione experientia teste, merces occeruantur, & recluduntur; qua via crescunt in immentum illarum pretia.

Quod si dixeris Remp. pati hanc artem, quia cū non omnes Prouinciæ abundant omnibus mercibus, per mercaturam quæ in vna Prouincia deficiunt, ab alia in qua illæ abundant in eam asportantur. Hæc ratio non reddit mercaturam licitam.

Primo, quia multa permittit Resp. vt sibi necessaria, quæ tamen illicita sunt, vt publicas meretrices,

Secundo, quia potest Respon. sine mercatoribus per suos ministros iusto stipendio illis exhibito, merces necessarias sibi prouidere: vt faciunt nonnullæ Resp. quarum magistratus assignant ministros, à quibus querantur triticum, oleum, & similia suæ communitati necessaria.

Tertio, negotiatio hæc ex D. Thom. hoc loco non solum habet speciem turpitudinis, verum etiam ex se dicit turpitudinem. Vnde sic argumentor, negotiatio ista ex suo genere suoque fine habet, & dicit turpitudinem; ergo ex suo obiecto habet turpitudinem, nam in moralibus idem sunt obiectum & finis: quod autem ex suo obiecto malum est & turpe est ex suo genere malum, & intrinsecè malum, nec potest villo modo honestari, erit ergo mercatura intrinsecè mala.

Vltimo negotiatio ista de qua agimus audit male in Sacra Scriptura: Psal. 70. [Quoniam non cognoui litteraturam,] legunt 70. negotiationem, [Introibo in potentias Domini:] id est, potero accedere ad tabernaculum Dei. Et subiungit statim: [Domine memorabor iustitiæ tuæ solius.] Vbi quædam Glossa: [Quasi iustitia mercatorum non sit iustitia, adiectum est Domine memorabor iustitiæ tuæ, &c.] Esaiæ 47. Inter alia propter quæ minatur Deus se recessurum à suo populo, proponit iniquitates mercatorum, dicens: [Negotiatores tui ab adolescentia tua vnusquisque in via sua errauerunt.] D. Chrysost. & habetur dist. 88. Cano. Eijciens, considerans illud factum Christi, quando eiecit ementes, & vendentes de templo, ait: [Eijciens Dominus mercatores de templo significauit, quod mercator nunquā potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet mercator, aut si voluerit esse projiciatur de Ecclesia, dicente Propheta quoniam non cognoui litteraturam, &c.] D. Greg. Homilia 24. in Euangelia: quærens cur B. Petrus post Christi Resurrectionem redierit ad piscandum, Matthæus verò non redierit ad negotia, Responderet: [Quia aliud est victum per piscationem querere, aliud verò Thelonei lucris pecuniam augere: sunt enim (ait) pleraque negotia, quæ sine peccatis exerceri, aut vix, aut nullatenus possunt:] Quasi dicat, qualia erant quæ Matthæus exercebat, & quia hæc ad peccata implicant, ideo necesse fuit, vt ad ea Matthæus post conuersionem non rediret. Leo Papa Dist. 5. Can. Qualitas. [Difficile inquit est, inter ementes, & vendentes non interuenire peccatum.] Et Cano. Falsas ait B. Grego. [Ad veram penitentiam peruenire non possunt, qui negotia non relinquunt.] Et ibidem ex concilio Aureliano damnantur, qui ad negotia secularia post acceptam penitentiam redeunt.

Sunt etiam aliqui ex peritissimis Hebræorum, qui vocem horebim, qua vtitur scriptura 3. Reg. 17. referens ceruos afforentes Eliæ alimoniam, tria significasse iuxta proprietatem illius idiomatis docent, coruum, mercatorem, & latronem: quasi innuant vox illa, mercaturam innumeris fraudibus, & atrocinijs patere. Saltim Rabbi Ioseph Kimchi exponit eo loco mercatores siue negotiatores.

Ad intelligentiam huius quæstionis obseruamus.

Primo, quod constat ex doctrina D. Tho. in hoc artic. ad negotiationem propriè dictam, quæ respicit lucrum, quam vocamus mercaturam, dupliciter posse considerari: vno modo speculatiue, & secundum suam naturam specificam, vt negotiatio est: alio modo practicè, pro vt exercetur in particulari, cum his aut illis circumstantijs, ab his hominibus, hoc modo, hoc loco, & tempore, & ob talem finem. Siquidem consideretur speculatiue, & secundum

secundum suam naturam, habet speciem mali, sicut & finis ipsius nempe appetitus lucri: qui primo aspectu, ut vidimus, nihil aliud habet quam speciem cupiditatis, & avaritiæ. Si verò sumatur practice, & in particulari, & in actu, ut dicunt exercito, non solum habet speciem mali, verum etiam est omnino & realiter aliquando mala, ut quando ordinatur ad aliquem malum finem, vel negotiator sistit in solo lucro, tanquam in solo suo ultimo fine; aliquando verò est licita & bona, ut si ordinetur in aliquem bonum finem, seruenturque omnes debite circumstantiæ, & conditiones, ut constat ex tertia conclusione D. Thom. & solutione ipsius hic ad primum. Cuius doctrinæ fundamentum est quod diximus ex eodem D. Thom. 1.2.q.18. artic.9. nullum actum humanum à parte rei, & indiuiduo esse indifferentem; sed necessario debere in particulari bonum esse, vel malum.

2. Obseruemus 2. Negotiatorem tribus modis posse negotiari propter lucrum.

Primo, ita ut lucrum sit finis quidem ipsius negotiationis, quia propter illud exercetur, minime verò negotiatoris, quia animus eius non sistit in lucro, sed refert illud in alium vltiorem finem bonum vel malum.

Secundo modo potest negotiari propter lucrum, ita ut illud non solum sit finis negotiationis, verum etiam & negotiatoris ipsius appetentis illud tanquam vltimum finem: Quod intelligitur à posteriori, quando scilicet magis diligit lucrum, quam Deum suum verum vltimum finem: paratusque est præcepta Dei, & Ecclesiæ continere, quotiescunque lucrum eius impederint, quod est peccatum mortale avaritiæ, ut ostendit D. Thom. inf. q.118. In quo sensu vocat B. Paulus avarum idolatram cui ait: [Auaritia quod est idolorum seruitus.] Quia avarus constituit sibi pecuniam & lucrum ut suum vltimum finem, præferens illud diuinis præceptis. Constituire enim aliquam creaturam sibi vltimum finem ex eodem D. Thom. non est credere illam esse suum vltimum finem, hoc enim esset credere illam esse Deum, quod iam non pertineret ad peccatum avaritiæ, sed infidelitatis, & hæresis, (loquitur autem hic de negotiatoribus avaris Christianis.) sed est in suo amore creaturam illam ita Deo præponere, & præferre, ut eligat potius, qui illam sibi constituit vltimum finem, Dei amicitiam amittere, & illius mandata violare, quam creatura illa privari. In quo sensu dixit etiam idem Paulus de Gulosis: [Quorum Deus venter est,] non quod credant ventrem suum esse Deum, sed quia parati sunt, ventri suo potius indulgere, quam Dei & Ecclesiæ suæ præcepta sub mortali obligantia obseruare.

Tertio modo, potest lucrum esse finis non modo negotiationis, verum etiam negotiatoris, non tamen vltimus. Finis quidem, quia appetit lucrum propter se ipsum, nec illud in alium vltiorem refert: non tamen ut vltimum, quia appetit ita lucrum, ut habeat simul animum firmum & deliberatum, nullo modo transgrediendi aliquod præceptum Dei vel Ecclesiæ propter illud, quo modo appetere lucrum non est mortale, sed veniale tantum ex suo genere.

Primo, quia ut docet ibidem D. Thom. in illa quest. 118. hæc cupiditas lucri non est proprie avaritia, quæ ex suo genere est peccatum mortale, sed solum est quædam cupiditas, & nimius pecuniæ amor, qui opponitur liberalitati, pertinens ad vitium illiberalitatis: quia cum liberalitatis sit appetere pecuniam ad illam honestè expendendam, & honestè illa appetitur propter se, & non ad

honestas expensas, si quidem ita appetatur, ut præferatur diuinis mandatis, est avaritia: quod si non præferatur illis solum est illiberalitas quæ pec. venia. tantum est.

Secundo, quia actionis humanæ bonitas, vel malitia ita est sumenda ex fine, & obiecto ipsius, ut quando finis est honestus, ipsa quoque ex suo genere honesta sit, quando finis intrinsecè turpis, ipsa quoque turpis & mala ex suo genere, quando verò finis non est ex se honestus, & bonus, licet non sit intrinsecè malus, actio illa similiter ex suo genere neque sit omnino mala & mortalis, cum finis ipsius non sit intrinsecè malus; nec omnino bona cum finis eius non sit ex se honestus, sed venialis ex defectu finis honesti: ut deambulatio quæ neque sit ob finem honestum, neque ad finem turpem, sed propter se tantum, quia est otium, quod ex suo genere est veniale. Ita in proposito cum lucrum ex se non sit finis intrinsecè malus, quia potest referri in alium bonum finem, nec secundum se honestus & bonus, quia nullam habet ex se bonitatem, nisi illam ab aliquo alio fine in què referatur accipiat; imò secundum se sumptus præferat quandam turpitudinem cupiditatis, efficitur consequenter, ut negotiatio propter solum lucrum ex suo genere non sit bona; tum lucrum ex se non sit quid bonum: nec mala, cum lucrum ex se non sit intrinsecè malum: sed est ex suo genere venialis.

Obijciat tamen aliquis cõtra primum ex his tribus modis hac ratione. Docet D. Thom. 12. q.1. artic.6. omnes humanas operationes fieri propter finem, vbi intelligit finem operantis, sed negotiatio operatio quædam humana est, debet ergo in ea quoque idem esse finis negotiationis ipsius, qui & negotiatoris. Respondeo duplicem esse relationem humanæ operationis in aliquem finem, aliam in finem proximum & per se proprium illius operationis, aliam verò in finem remotum, & indirectum, siue reductiuum: ut in actu abstinentiæ, finis proximus & per se istius actus (v.g.) ieiunij est maceratio carnis, remotus verò, vel indirectus erit participationis, in eo qui hoc sine ieiunare, ut minus expendat. Ita in proposito finis per se, & directè negotiationis est lucrum, hoc enim habet ipsa ex suo genere, ut sit medium ad lucrandum: potest autem reductiuè, & remotè habere alium finem intentum à negotiante. Quando D. Thom. ait operationes humanas fieri propter finem intelligit quidem de fine operantis, non tamen negat quin ipsæ ex suo genere possint habere alios fines sibi proprios, quos forsan ipsi operantes non respiciunt ut fines, sed ut media ad alios fines ab ipsis intentos.

4. Ex his sit Prima conclus. [Negotiatio speculatiuè sumpta, & secundum suam naturam non est intrinsecè mala, habet tamen speciem mali.]

Sicut & finis eius nempe lucrum secundum se sumptum non est intrinsecè malum, habet tamen speciem mali, ut rectè docet secunda conclusio D. Thom.

Secunda conclus. [Negotiatio in particulari, & in indiuiduo sumpta, est necessaria bona, vel mala.]

Patet. Si lucrum quod per eam intenditur referatur vltius in aliquem bonum finem, seruenturque debite circumstantiæ est bona, & honesta, si verò referatur in aliquem turpem & malum finem, aut exerceatur cum in debitis circumstantijs, est mala, & turpis pro ratione illius finis, vel circumstantiæ.

5. Tertia conclus. [Propter solum lucrum suscepta, ita ut in nullum alium finem lucrum illud à negotiatore referatur, sed propter seipsum tantum appetatur,

appetatur, si quidem appetatur ut ultimus finis, præferendo illud diuinæ amicitiae, diuinisque præceptis est peccatum mortale; Si verò nec diuinæ amicitiae, nec præceptis Dei anteponatur, licet propter se ipsum appetatur, si cum firmo tamen proposito non violandi aliquod diuinum præceptum: peccatum veniale tantum est.]

Quod negotiatio possit benefici, doctrina est D. Augustini dist. 88. Canone Fornicari: ubi ait [Fornicari, semper non licet, negotiari vero aliquando licet, aliquando non, antequam fias Clericus licet factò Clerico non licet.] Rationem verò cur negotiari liceat, reddit ibi D. August. Quia lucrum quod quaerunt mercatores, censendum est velut merces, & stipendium laboris sui.

Dignus autem est mercenarius mercede sua.

Secundo, si damnanda esset negotiatio, certè vel ratione sui, vel ratione mendaciorum & fraudum, quæ negotijs permiscerentur, vel ratione lucri cui negotiatores intendunt. At nulla istarum rationum danda est. Non ratione sui, cum non sit intrinsecè mala, sed possit bene fieri; nec ratione mendaciorum, & fraudum, quæ illi permiscerentur: hæc enim ut ait D. August. Cano. Quoniam dist. 88. negotiantis vitia sunt non negotij. [Negotium] (inquit ibi Augustin.) [non facit me malum, sed iniquitas mea.] Aliter ut ibidem rectè colligit August. damnandæ essent omnes artes mechanicæ, cum in earum exercitio soleant hominum vitio similia peccata passim misceri. Neque est illicita ratione lucri quod per illam quaeritur; cum possit ut ex dictis constat, lucrum istud honestè quaeri, non tamquam finis ultimus, sed in ordine ad alios fines honestos, & optimos.

Denique non est damnanda cum sit ad eo necessaria Reip. ut sine ipsa ea quibus ciues maximè indigent, haberi non possint. Etenim si vnaquæque Resp. haberet secum omnia victui humano necessaria, aut quiuis posset, quæ patriæ suæ non producant aliunde sibi comparare, parum egeremus mercatoribus: at cum neque singulæ Resp. sibi sufficiant, paucissimi quoque sint, qui valeant ex alienis prouincijs, ea quibus egent, habere, fuit omnino Reip. & coniectui humano necessaria negotiatio, & mercatura. Vnde illud Poetæ lib. 6. Georgi.

*India mittit Ebur, molles sua Thura Sabæi,
Aut Calibes nudi ferrum: virosaq, Pontus.
Cassorea, Elisadam Palmas, epuros equarum.*

Hac de causa in Insula Rhodo maximus fuit antiquitus mercatorum vsus, & ea ratione magnum quoque illius insulæ nomen, iuxta illud Horatij. [Laudabunt alij claram Rhodum aut Mytilin.] Vnde & ab eadem naualium comerciorum leges dictæ sunt Rhodiæ, ut habetur Cano. Rhodiæ dist. 2. Hoc nomine mercatoribus, qui verè mercaturam exercent, necessaria ad victum humanum huc illucque transferentes plurimum fauendum esse, & remuneranda præmijs eorum pericula, docet optime Bartho. in l. Ambiciosa, nu. 23. ff. de Decre. abot. fa. Accursius in l. Vni. in verbo locorum. C. de nudi. Iuxta ea quæ habet Iurisconsul. in l. Semper §. Negotiatores. ff. de Iure immun. Plinius victus causa mercaturam inuentam multis in locis scribit, Et summæ prudentiæ atque authoritatis fuisse apud Græcos. Idem videtur docere Plato Dialogo 2. de Rep. vel de Iusto. Et Cicero pro lege Manilia.

Veteres etiam Philosophi, ut res sibi alijsque maximè vtilem negotiationem exercuerunt. Refert Plutarchus in vita Solonis illum adhuc iuuenem ad mercaturam se contulisse. ubi habet hæc verba:

Mercatura ad barbarorum necessitudines: Regumque amicitias comparandas plurimum valere putabatur. Ex eadem quoque homines multarum, & maximarum rerum vsuum, experientiamque percipere: ex quibus nonnullos maximarum vrbium conditores extitisse ut Massalias primus qui a Cæthis iuxta Eridanum maximè obseruatur. Thalem quoque, & mathematicum Hippocratem mercaturam exercuisse ferunt. Platoni etiam olei in Aegyptum exportationem peregrinationis vltimum sub petisse.] Hæc ibi Plutarchus.

Qui plura in commendationem mercaturæ desiderat, legat Augustinum Dathum lib. 3. oratione 9. Cassaneum in cathalog. Gloriae mundi par. 11. consideratione 45. Andream Tiraqu. de nobilitate cap. 33. & Benuenutum Stracham in suo erudito tractatu de mercatore.

Dixi me habere hic sermonem de his qui verè mercaturam exercent necessariam ad victum humanum, huc illucque merces asportantes: Nam de his qui merces emunt, colligunt, & recludunt, ut easdem omnino immutatas in eodem loco carius multo, deinde vendant, quos promercatores dicimus, Hispanæ [reconones,] apud nos [Agabelladores,] quam pestilentes sint Reip. & quam indigni mercatorum nomine, inferius dicemus, agentes de contractu eorum qui fructus annuus Principum, vel Prælatorum, vel Ecclesiasticorum emunt quem Hispanæ dicimus [arrendar.]

Nunc ad argumenta initio proposita.

Ad 1. Dico rectè Aristotelem damnare eo loco artem, cuius finis non est certus ac definitus, & ita mercaturam quæ propter solum lucrum ut suum finem exercetur, malam esse ex suo genere: vel mortaliter, vel venialiter, ut exposuimus; nihilominus potest rectè exerceri, si lucrum illud referatur in aliquem finem honestum, seruenturque debitæ circumstantiæ. Ad confirmationem ibi adhibitam ex varijs sacre Scripturæ testimonijs in solutione vltimi argumenti respondebitur.

Ad 2. Respondeo, illa nocumenta quæ videtur mercatura inferre Reip. non esse vitia illi intrinseca, cum possit ista ars rectè exerceri, sed esse vitia mercatorum: quo circa propter fraudes & dolos mercatorum non est ars ipsa Reip. adeo necessaria, damnanda & reijcienda. Cum enim (ut diximus) multa vnicuique prouinciæ desint, quæ in alia abundant, beneficio mercaturæ afferuntur singulis quæ illis desunt, quæ priuati non possent sibi facile comparare. Ad replicam quoque illam Resp. in aliquibus rebus posse Magistratus per suos ministros Reip. publicæ prouidere, ut in tritico, oleo: at non in omnibus: Etenim aromata, papirum, panni, & merces linearum & aliarum quæ per minutiores partes ciuibus venduntur, experientia teste commodius asportantur à mercatoribus: vel asportatis illis à dcminis suis in portu, commodius est Reip. ut mercatores illas in magna quantitate emant ciuibus. deinde per minutiores partes vendendas. Quin & triticum etiam, & oleum, carnes, & similia, vtilissimum est Reip. ut ipsa per suos ministros ea prouideat, & mercatores quoque existant illa mari vel terra deferentes, ut sic rebus adeo necessarijs. Resp. magis abundet, & vilius ac commodius illis à ciuibus emantur.

Ad 3. Explicauimus iam in secunda conclusione D. Thom. qua ratione Doctor sanctus sit intelligendus, quando asserit negotiationem habere turpitudinem: Etenim si sumatur in communi & speculatiuè dicit quidem speciem turpitudinis, non tamen est intrinsecè mala. Quod si in particulari & practiccè, si referatur in finem honestum, est honesta, si in solum lucrum est turpis, & ex se mala mortaliter.

vel

vel venialiter, vt expositum est, & hoc modo ait S. Thom. ipsam dicere turpitudinem: nempe vt referatur in solum lucrum. Quod verò simpliciter & speculative sumpta, licet habeat speciem malæ, non sit intrinsecè mala, iuxta Diu. Thom. patet ex ipso, cum in tertia conclusione doceat posse ipsam ex fine honestari, quod autem est intrinsecè malum nullo modo, neque ex fine, neque ex aliqua alia circumstantia, honestari potest.

Ad 4. Eadem est solutio, negotiationem in particulari necessario, aut bonam esse aut malam, bonam, cum ita sit propter lucrum, vt ordinetur illud tãquam medium ad aliquem honestum finem: Malam verò mortaliter, vel venialiter, quando exercetur ob solum lucrum.

7 Ad vltimum Resp. negotiationem malè audire in sacris literis, & apud sanctos Patres: non quidem quasi ipsa sit intrinsecè mala & peccatum; sed partim propter vitia negotiatorum, partim quia est exposita multis periculis, partim verò & potissimè quia à plerisque non exercetur propter lucrum vt medium ad aliquem finem honestum; sed propter lucrum tanquam finem potissimum. Quod ex eo constat, quia si non appeterent mercatores lucrum propter se ipsum, sed vel ad vitam honestè transigendam, vel ad iuuandos pauperes, vel ad prouidendum Reip. contenti essent moderato lucro, nullis dolis aut mendacijs vtrentur, nec essent ita solliciti de augendis rerum pretijs, pauperibus in pretijs se accommodarent: quando Remp. viderent egere curarent diligenter illam abundare mercibus vnde quaque quæsitis: Experimur autem illos his cõtraria omnino eniti: nullis enim lucris satiantur, pretia augere continuo contendunt, quo magis Resp. eget eo magis suas merces recondunt, mille dolis & mendacijs vtuntur, quæ omnia cupiditate, & auaritia repletos esse mercatorum animos aperte ostendunt. Hoc nomine damnant Sacra Scriptura, & Sancti Patres Chrysost. & Gregor. mercatores: sed hæc vitia negotiatorum sunt, non negotiationis ipsius, vt docent Diu. Augustinus iam citatus in illo Canone. Quoniam. Distinct. 88. Cassiodorus Canon. Quid est. eadem dist. Nunc videamus oportet.

C O N T R O V E R S I A

Secunda.

QVÆ SINT CIRCVMSTANTIÆ, EX quibus potest vitari negotiatio.

S Y M M A R I V M.

- 1 Septem modis potest vitari negotiatio.
- 2 Christiani tenentur in conscientia soluere Gabellas, & vectigalia infidelibus in eorum terris.

Respondeo septem modis posse vitari negotiationem: Primo, ratione finis, vt si fiat propter solum lucrum: sicut expositum est.

Secundo, ratione modi quo exercetur à multis, interpositis fraudibus, dolis, mendacijs, iuramentis, monopolijs, & similibus iniquitatibus.

Tertio, ratione materiæ, idque dupliciter: Primo, si vendatur res, quæ non est vendibilis vt sacramenta, beneficia Ecclesiastica, &c. Secundo, si vendatur res quæ licet ex se vendibilis sit, prohibita tamen

est ita vendi lege aliqua iusta, vel communi, vel particulari illius regni, vel loci, vt frumentum, quod prohibetur extra regnum vendi, Et multa quæ prohibentur l. 3. C. Quæ res vendi non possunt.

Quarto, ratione personæ vendentis, vt si sit Clericus qui vendit, & negotiatur. De quo statim priuatim differemus.

Quinto, ratione personæ cui sit venditio, vt si quis vendat arma, ferrum, galleas, naues, vel quasunque alias res prohibitas infidelibus. De quibus cap. Ita quorundam. De Iudæis & Sarracenis, vbi interdicitur Christianis ne deferant arma, ligna, fustes, vel similia infidelibus, ex quibus possunt fieri nauigia, vel arma. Simile habetur in extrauag. Nicolai 4. quæ incipit. Quod olim & ex Clementina, quæ incipit multa. Et ex Bulla in cœna Domini. De qua parte abundè & eruditè D. Nauarr. in commento siue relectione illius cap. Ita quorundam, vbi per Sarracenos docet intelligendos esse omnes Maometicos, siue dicantur Mauri, siue Turcæ. Talia autem deferentes plectuntur pœna excommunicationis, & priuatione suorum bonorum, suntque redigendi in seruitutem capientium eos. Quæ prohibitio non solum habet locum, quando Sarraceni emunt ista ad pugnandum contra Christianos, verum etiam, vt rectè admonet Medina, quando probabile est illos eo sine talia emere, Qui hæc ita illis vendunt incidunt aperte in pœnas illius cap. Ita quorundam. Quod etiã insinat cap. Significasti eo. tit. Quæ de tempore pacis intelligenda sunt, tempore enim belli nullum genus mercium ad infideles cum quibus Christianis bellum est, deferre licet, vt docent communiter Doctores, Maxime Abbas. In cap. significasti de Iudæis: colligiturque ex illo capitulo. Quod olim.

2 Caterum etsi maximè deceret Christianos nullos contractus, nulla que comercia cum infidelibus habere vbicumque tamen ad eos merces deferunt tenentur in conscientia Gabellas, & Vectigalia in terris eorum à suis Principibus, vel Magistratibus imposita persoluere, nisi de illorum iniustitia aperte constiterit, iuxta ea quæ tractatu proxime sequenti de Vectigalibus art. 3. dicemus: explicantes leges & condiciones quæ in iusto vectigali desiderantur. Debent etiam in omni emptione, & venditione cū illis inita iusto & æquo pondere, ac mensura vti, cū nullo enim genere hominum licet rectas æquitatis & iustitiæ leges violare. Quæ non solum intelligenda sunt in terris infidelium, quæ nunquam sub ditione Christianorum extiterunt, verum etiã in his quas iniquè illi possident, & possent à principibus Christianis bello iusto recuperari. Nam esto iniquè illas possideant, possintque iusto bello illis exspoliari, & bonis quæ in illis obtinent, hoc tamen ius solis Principibus Christianis competit, non priuatis fidelibus. Quæ de causa mercatores, & quicumque cum illis contractus celebrant, eandem æquitatem in Vectigalibus, pretijs, & ponderibus debent cum illis seruare, quam tenerentur si eisdem cõtractus cum alijs fidelibus haberent.

Similiter vendere sacra vasa laycis integra & in propria forma prohibitum est, quamuis fracta & mutata forma illa cuius vendere liceat. Tutores bona pupillorum suorum alijs vendere præcedente decreto Prætoris possunt, ipsi verò illa sibi emere prohibentur. Et in vniuersum quicumque iure cõmuni, vel priuato huius, vel illius regni contractus exercere prohibentur, vt hæretici, & qui à iure priuantur dominio suorum bonorum à die commissi criminis, vel res suas alijs vendere, vel alias ab alijs emere non possunt. Sed hæc ad Iurisperitos potius, quam ad Theologos pertinent. Denique cum ex-

communicatis, cum quibus communicare non licet, nullæ venditiones aut negotia haberi possunt: præterquam in casibus in quibus licet cum eis communicare, qui referuntur in additionibus ad 3. par. D. Tho. q. 23. art. 1.

Sexto. Vitiatur negotiatio ratione temporis, ut si fiat in diebus festis, ut patet c. 1. extra de Ferijs. ubi reprehenditur abusus nundinarum, & mercatus, qui existit in aliquibus locis diebus dominicis. Et cap. 3. prohibentur etiam alijs diebus festis ab Ecclesia institutis. Habet tamen in his maximam vim consuetudo prælati videntibus & consentientibus introducta: Eritque in vno quoque loco standum in his consuetudini patriæ, ita ut ubi consuetudo sit in diebus festis negotiari, sibi nullum sit peccatum: ubi verò talis consuetudo non est, peccatum quidē sit; sed veniale tantū: quia licet negotiari sit quædam irreuerentia festi, ubi talis consuetudo non est tamen opus seruire: Et ita non est mortale nisi ratione, scandali, aut contemptus festi.

Cæterum An soli Episcopi possint festa instituire & An primi violatores huiusmodi festorum peccauerint mortaliter, non est loci disputare.

Septimo & ultimo, ratione loci, ut si fiat in Ecclesijs. De qua circumstantia priuatim etiam statim agemus.

Ex his circumstantiis, quæ pertinent ad modum, tempus, & personas quibus res vendi non possunt, satis explicata manent: Maior verò difficultas existit, circa finem habendum à negotiatoribus, circa personas quibus prohibetur negotiatio, ut Clericis: Circa loca sacra, in quibus illa exercenda non est, & res quarum venditio aut iure, aut ratione damni quod proximi afferre possunt prohibentur vendi. De quibus omnibus oportet priuatim hoc loco differamus. Et primum omnium.

CONTROVERSA

Tertia.

QUA RATIONE DEBEAT MERCATOR,
negotia sua in debitum finem referre,

SUMMARY.

1. *Relatio alicuius actionis in finem esse potest. Et quid sit relatio formalis, quidve virtualis?*
2. *Relatio habitualis, non consistit in eo, ut actus malus referatur in bonum finem.*
3. *Negotiatio ut sit bona, & honesta, debet actu, & formaliter, vel virtualiter referri in aliquem honestum finem.*

Relatio alicuius actionis in aliquem finem duplex est, vna quæ dicitur formalis, quæ duplex etiam est, actualis scilicet, quando eodem tempore, quo exercetur actio, explicitè & actu refertur ab ipso agente in aliquem finem: & virtualis, quando virtute alicuius actus præcedētis habet, ut referatur ab agente in hunc vel illum finem. Alia vero est, quæ tantū est habitualis. Querimus igitur ut mercatura sit honesta, sit ne referenda in bonum & honestum finem relatione formali, actuali vel virtuali, vel sufficiat, ut referatur in illum habituali tantum.

Ad intelligentiam huius quætionis obseruemus primo, formalem siue actualem relationem esse, quæ-

do quis actu explicito & in particulari refert actionem suam in hunc, vel illum certum & definitum finem, ut cum Petrus eleemosynam, quam confert huic pauperi, actu & explicitè refert in Deum. Habitualis verò dicitur, quando quis in communi refert omnes actiones à se exercendas in aliquem finem. Quomodo iustus cum primum in Deum conuertitur, se ipsum refert in illum, et omnia sua simul illi offert, omnesque actiones suas illi cōsecrat. Duratque illa habitualis relatio, quamdiu per oppositum actum non interruptitur. Et hoc modo habet iustus omnes suas actiones relatas in Deum, etiam si quando illas exercet, non cogitet actu de Deo, ut quando dat eleemosynam pauperi, solum cogitat illius inopiam.

Notemus secundo, solam actualem relationem esse, quæ ratione finis, & obiecti reddit actum bonum, vel malum: illam verò habitualem non sufficere ad reddendum bonum, actum qui de se est malus; nec reddendum malum, qui de se est bonus. Constat hoc efficacissimo exemplo. Iustus eo ipso quo conuersus fuit in Deum, quamdiu non habuit actum contrarium, quo se auerteret à Deo; se, & omnia sua, & quascunque actiones suas habet relatas in Deum habitualiter; numquid verba iocosa, aut mendacia officiosa quæ illa habitualis relatio etiā complectitur, cum se & omnes suas actiones habeat virtualiter relatas in Deum, erunt propterea bona? nequaquam. Similiter dicendum est, de Paganis, cum se & omnia sua habeant habitualiter relata in suum idolum, quando venerantur parentes, naturalem sequuti, vel ex naturali miseratione pauperum, conferunt illis eleemosynam, illud obsequium parentum & illas eleemosynas pauperum habet quidem habitualiter relatas in suum idolum, nihilominus hæ actiones bonæ sunt, & honestæ, ac laudabiles. Ratio huius doctrinæ est; Quia denominatio propria cuiusque rei non est sumenda ex eo quod est illi rei extrinsecum, & quasi accidentarium; sed ex eo quod illi intrinsecè, ac per se conuenit: relatio operis humani formalis, & actualis in aliquem finem, conuenit operi illi, eo ipso quo actu & formaliter refertur in talem finem, per se & intrinsecè: at relatio illa habitualis est maxime extrinseca operi, & accidentaria, ut in exemplo proposito est videre. Quando Paganus obsequitur patri suo sequutus naturalem inclinationem, quia pater eius est, relatio huius obsequij in illum hominem, ut pater est, conuenit per se & intrinsecè illi obsequio, in idolum vero remotè, & extrinsecè, ac per accidens: quia per se & simpliciter non obsequitur huic patri, ut Paganus; sed ut filius: accedit verò illi actioni ipsum esse Paganum, & habere se & sua habitualiter relata in suum idolum: Et propterea ab hac relatione non est denominanda actio huius, nec est sufficiens ad tollendam bonitatem moralem huius actionis, ex se bonæ secundum inclinationem naturalem factæ.

Iudicant aliqui ita sentire D. Tho. 12. q. 88. art. 1. ad 3. & quamuis re vera illud non afferat ibi expressè D. Tho. satis tamen illud insinuat, si solutiones illius art. attentè considerentur, & inter se conferantur. Quod ut magis intelligatur obseruandum est: Iam habitualem relationem non consistere in eo ut actus malus referatur in bonum finem, vel contra: sed in eo tantum, ut ipse operans existat & perseueret in gratia, ut cum iustus existens in gratia, profert verba otiosa, dicitur illa referre habitualiter in Deum, non quia illa propter Deum proferat, sed quia perseuerans in gratia habet se, & omnes suas actiones relatas habitualiter in Deum. Similiter quando existens in statu peccati mort. largitur eleemosynam ex sola miseratione pauperis, dicitur

eleemo-

eleemosynam illam habitualiter referre in creaturam illam cuius amore est in peccato, non quasi largiatur propter talem creaturam; sed quia largitur illam perseverans in statu in quo se, & omnia sua habet secundum habitum relata in talem creaturam, ut suum ultimum finem.

Ira constat, quam extrinseca, & accidentaria sit ista relatio habitualis in aliquem finem, non enim refertur in illum quasi actio illa fiat propter talem finem, quod est proprie, & actu per se referri in finem, sed quia exercet quis actionem illam existens in tali, vel tali statu.

3 Ex his respondeo propositæ dubitationis Negotiationem, ut sit bona, & honesta, deberi actu & formaliter, vel virtualiter referri in aliquem honestum finem, in quem lucrum illud dirigatur, ut medium: Nec sufficere mercatum esse in gratia, & habere se, & sua omnia habitualiter relata in Deum: Quia etiam si ipse sit in statu gratiæ, habeatque firmum propositum nullomodo contemnendi amicitiam Dei, nec transgrediendi præcepta illius, vel Ecclesiæ obligantia sub mortali, eo tamen ipso quo negotiatur non referendo lucrum in aliquem finem honestum, sed appetendo illud propter se ipsum, est talis negotiatio actus malus, & peccatum veniale, ex defectu finis honesti. Quia malum ex B. Dionysio ex singulis defectibus; & defectus finis honesti, revera est defectus: quod autem malum est, per solâ relationem habituales non redditur bonum. Sicut cum quis facit eleemosynam motus inani gloria, esto illam eleemosynâ habitualiter referat in Deum, nec velit transgredi aliquod præceptum Dei, nihilominus cum finis illius eleemosynæ sit inanis gloria, quæ est ex se venialis, est quoque eleemosyna illa venialis: nec redditur bona, ex eo quod ille sit in gratia, & habitualiter se & sua hæat relata in Deum.

Similiter si mercator negotiatur propter aliquem honestum finem, in quem dirigit lucrum, ut mediū servatis omnibus debitis circumstantijs, etiam si ipse sit in statu peccati ob amorem alicuius alterius creaturæ, quam appetit, ut suum ultimum finem, præferens illam Deo, nihilominus illa negotiatio est licita, quia talis relatio habitualis ipsius in illam creaturam, & peccatum non tollit bonitatem moralem istius negotiationis.

CONTROVERSI A

Quarta.

AN LICEAT CONSTITVTIS IN SACRIS reliquas venditiones, vel negotia exercere.

SUMMARIUM.

- 1 Quæ negotiatio sit clericis prohibita? Et quibus clericis.
- 2 Clericus habens peculium, agros, vineas, &c. potest fructus ex illis collectos vendere per suos famulos.
- 3 Clerici bifariam negotiari possunt.
- 4 Negotiatio clericorum ex triplici radice, speciem mali habere potest.
- 5 Negotiatio proprie dicta, sive mercatura illicita est, & prohibita clericis, per seipfos.
- 6 Negotiatio proprie dicta mercatura, non est interdicta clericis, per interpositas personas.
- 7 Clerici, & in Sacris constituti, & quicumque religiosi,

exercentes mercaturam quæ vere mercatura est, peccant mortaliter.

- 8 Negotiari in loco Sacro quacumque ratione fiat, est aliquod peccatum ad minus veniale.
- 9 Negotiari in loco Sacro adductis in eum ipsis rebus venalibus, maxime illis, quæ usibus secularibus deseruiunt pec. mort. est.
- 10 Negotiari in Ecclesia, rebus ipsis absentibus solo uerbo, vel scripto nisi ex eo diuina officia aliquo modo impediantur, veniale tantum est.

Initio huius questionis, ut certa ab incertis separemus, Obseruemus primo, nō esse hic sermonem, ut titulus controuersie insinuat, de Clericis solam tonsuram habentibus, aut in minoribus tantum constitutis: hi enim, ut omnes docent maxime Abbas in Cano. Fornicari. Et Canon. Negotiatorem dist. 88. quod etiam colligit ex cap. Sed neque extra. ne Clerici, vel Monachi, cum nondum sint diuinis officijs consecrati, sed possint secularem adhuc vitam eligere, neque vllō iure, neque ratione sui status à negotijs secularibus prohibentur. Vnde proposita quæstio est de solis Clericis in sacris constitutis.

1 Obseruemus secundo, cum triplex sit negotiatio, economica, qua vnusquisque emit sibi & suæ familiæ necessaria, aut vendit quæ sibi redundant, ut emat inde ea quibus eget: certum esse hanc non esse interdictam Clericis, quia non minus tenentur Clerici, & Episcopi, quam alij patres familiæ necessaria suis ministrare: dicente Pau. 1. ad Timot. 3. [Oportet Episcopum domui suæ bene præesse] & c. 5. [Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, infidelis est, &c.] Alia verò sit Politica: cuius finis est publicis Reip. necessitatibus negotiando prouidere, quam gubernatoribus ciuitatis incumbere non Clericis, certum etiam est, iuxta eundem Pau. 2. ad Timo. 2. [Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus:] adeo ut dist. 88. decernatur de iudicandis Episcopus, sacerdos, vel Diaconus, qui huiusmodi seculares curas admitteret. Et l. Placet. V. de Episcopis, & clericis. dicitur: [Clerici nihil commune habent cum publicis actionibus, vel ad curiam pertinentibus, cuius corpori nō sunt annexi.]

Alia deniq; est negotiatio lucratiua, qua aliquid emitur, ut carius deinde & cum lucro vendatur: Quæ adhuc duplex est: quædam quæ sua industria & arte res in melius mutat, ut sic melioratas carius vendat, quæ (ut dicebamus) artificium potius est quam negotiatio, quam certum etiam est permitti Clericis ad honestos vsus, veluti ad se alēdos, quando Ecclesiæ redditus non sufficiunt, vel ad iuuandos confanguineos, aut pauperes: quia licet Clerico artem exercere quam nouit, modo illa non sit vilis, aut sordida, quæ enim talis esset, illi omnino prohibita est: etiam iure ciuili l. 2. De Episcopis, & clericis. Et l. Munerum. §. fin. ff. de Mune. & hono. Honestam verò, ac decentem sibi artem exercere posse, fuit definitum in Concil. Cartagin. & habetur cap. Clerici. De vita & honest. clericorum. Et cano. Clericus. Dist. 91. Et cano. Nunquam. De consecra. dist. 5. vbi conceditur clericis de suo artificio honesto sibi, suis, & pauperibus necessaria quærere, Exemplo B. Pauli qui cum Christi Apostolus esset artem senophactoriam cum Aquilla, & Priscilla exercuisse legitur Acto. 18. & de celebra Misc. 1. habetur ex Concilio Agathensi, [ut liceat Clericis in rarib. se exercere ad lucra honesta, modo suo muneri, diuinisq; officijs non desint.] Vnde colligit Medina licere Clericis emere iumenta, ut nutrita, & meliorata vendant cum lucro, maxime vbi ita habet cōsuetudo, soletque

soletque fieri sine vilo scandalo, & contemptu ordinis Clericalis. Similiter poterit oues emere, ac nutrire, ex quibus vendat caseos, agnos, &c. sicut B. Petrus per piscationem, & alij Apostoli operibus manuum suarum se alebant: imo vult Medina, quodcūque genus rei quod clericus sua arte meliorare nouerit posse emere, vt illum in melius mutatam carius, & cum lucro vendat; in quo dissidet à Conrado, qui q. 52. de contractibus, ita distinguit res quæ meliorantur, vt aliæ sint in quibus augmentum pretij & lucrum non tam nititur rei, quam arti, & labori artificis, vt in pictura, agricultura, pascendis ouibus, nutriendis iumentis: aliæ verò sunt in quibus lucrum, nõ tam ex arte, & industria nascitur; quam ex valore ipsius rei, vt in his quæ fiunt ex auro, ferro, ligno, pãno, corio, &c. Quo posito ait circa priores illas, quarum lucrum potissimè est ex arte posse clericum negotiari, & suam artem exercere ad honestum lucrum: circa posteriores nequaquam: quia circa tales non est tam artem quam mercaturam exercere.

Recedit tamen ab hac dist. Medina & merito. Primo, quia in his omnibus in quibus habet locum ars, ita vt per artem res mutentur in melius, lucrū quod ita acquiritur, non tam est negotiatio quam artificium: Cur enim iudicabitur artificium emere oues, & nutriendos illas vendere caseos, & agnos, & non iudicabitur similiter artificium emere lanas ex quibus conficiantur panni, vel emere aurum ex quo fiant vasa formosa? Secundo, quia in iure in vniuersum & indifferenter conceditur clericis, vt possint emere res quas sua arte, vel industria mutatas in melius vendant cum lucro, nec distinguitur in iure, inter has, vel illas modo reuera in eis, clericus suam artem, exerceat, [Vbi autem lex non distinguit] (vt inquit Inn. 3.) [neque nos distinguere debemus.]

Subscribit Syluest. verbi Clericus 3. q. 1. & 2. vbi adducit in eandem sententiam Raymundum, & Archiepiscopum florentinum, maximè cum exercet artem ad paranda sibi necessaria, nec propterea deest à diuino officio, vel ab his, quæ sunt sui muneris. Nec obstat Canon primus Dist. 88. vbi videtur clericis omnis negotiatio prohiberi, quia vt habet Glossa in can. Canonum. 14. q. 4. emere chartam pro libro conscribendo, vt si lucretur victum, non est negotiatio; sed artificium, In iure autem solum prohibetur Clericis negotiatio propriè.

Ex quo sequitur Clericum habentem peculium, agròs, vineas, vel similia bona posse quæ ex suo peculio recipit, in macello per publicos carnifices, fructus vero quos ex suis agris, aut vineis colligit in foro, vel taberna per suos famulos alijs vendere. Similiter domos suas quibusuis locare, hæc namque simplices venditiones rerum suarum sunt, minimè vero negotiatione. Nec sunt audiendi in hac parte, qui existimant posse Clericum locare quidem domum suam alicui ad habitandum, nequaquam vero ad macellum, cum non sit magis negotiatio locare illam ad macellum, quam ad habitandum. Eadem ratione possunt ligna, lateres, & similia quæ ad modum suam, vel sui beneficij ædificandam parauerant, vbi cõcilium, & institutum illud postea mutauerint, alijs & cum lucro vendere; Etenim cum ad ædificandum illa emerint, non autem vt venderent, quod mutato animo alijs eadem deinde venderint, nõ negotiatio aliqua. Sequitur etiã, quod rectè colligit idem Sylu. posse Clericos recipere possessiones excolendas ad quartam, vel quintam partem, vel illas conducere ad sustentationem sui, & suorum, vt sentit Glossa in ca. Peruenit. in verbo. Auaritiæ causa. Dist. 86. Et in cano. Clericus dist. 91. cui subscribunt Host. & Pan. in ca. Secundum. Ne cleri

ci, vel monachi. Et similiter posse locare animalia, vt oues, & boues, quæ sibi ex decimis, aut ex successione peruenerint, aut si habeat multa pascua illa emere, vt in pascuis suis animalia illa possint pascere. Quæ omnia vult Syluester licere illis, antum ad sustentationem suam, vel suorum, vel pauperum, minimè vero ad lucrum, vel quæstum, quia sic iam fiet in fraudem negotiationis, quæ illis permittitur.

Vnde tota quæstio est de negotiatione quæ propriè negotiatio est, quã dicimus mercaturã, quæ res emitur, & venditur cum lucro sine sui melioratione.

3. Obseruemus tertio, Clericos bifariã posse negotiari, aut per se ipsos, aut per interpositam personã, idest per famulum, vel ministrum, aut officialem suum, aut per amicum, vel consanguineum.

4. Obseruemus quarto, ex D. Tho. hic ad tertium, & Medina loco citato: Ex triplici radice posse negotiationem clericici habere speciem mali, propter quã clericus teneatur illã vitare, ratione sui status & exempli quod debent alijs fidelibus præbere, Quia cum sint [Sal terræ. lux mundi, & ciuitas supra montem posita,] non solum ea quæ mala sunt, sed ea quoque quæ habent speciem mali vitare debent. Primum igitur potest clericorum negotiatio speciem mali habere, quia finis eius est lucrum temporale, quod clerici debent cõtemnere iuxta illud Pau. ad Thimo. 6. [habentes alimenta: ex quibus tegamur, his cõtenti sumus.] Vnde & Dominus filijs Leui. in diuisione terre promissionis nullam partem aut possessionem voluit assignari, sed ex decimis, & oblationibus populi eos vivere: propter quod in prima tonsura capilli quibus temporalia significantur nobis auferuntur, raditurque corona quasi inter nos, & Deum nihil temporale debeat intercedere, dicimusque cum primum clericatus incipiamur. [Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Tu es qui restitues, &c. Vnde dicuntur [clericis,] quod vocabulum sortem significat quia sunt in sortem domini electi, vt dicitur. 12. q. 1. Cano. Clericus. Secundo, potest clericos à negotiatione impedire, quod raro huiusmodi negotiationes, & mercaturæ sine peccatis exercentur, vt ex testimonijs Sacræ scripturæ, & sanctorum Patrum quæ adduximus controu. 1. huius art. constat. Tertio potest eos impedire, quod hæc negotia, & mercaturæ retrahant plurimum homines à rebus spiritualibus, quibus incumbere proprium est clericorum officium: Vnde Christus vocat hæc negotia, & sollicitudines, quas secum afferunt spinas suffocantes semen diuini Verbi: & Paul. 2. ad Thim. 2. [Nemo militas Deo implicet se negotijs secularibus] vbi Glossa: Negotia secularia sunt, cum animus implicatur curæ colligendæ pecuniæ sine labore corporis, vt faciunt negotiatores, & mercatores.

5. Sit prima conclusio. [Negotiatio propriè dicta siue mercatura illicita est, & prohibita clericis per se ipsos exercenda.]

Hæc conclusio, est D. Tho. hic ad tertium, Medina, Conradi locis citatis, Magistri Sot. in illo art. 2. concl. 5. & communis inter omnes DD. Primo, quia omnia illa incõmoda, quæ proposuimus in hac quarta obseruatione cõcurrunt, si clericus per se ipsum mercaturã exerceat. Secundo, quia illã reuera exercere non potest sine graui & iusto scandalo fidelium.

Tertio, ita habetur per varia capita. dist. 88. Can. Fornicari, vbi ait D. Aug. Fornicari nunquam licet, negotiari vero aliquando non licet, antequam clericus fias licet, factò autem clerico nõ licet. Idem habetur. 14. q. 4. Can. Si quis oblitus. Et Cano. Quoniam clericus. Et D. Hier. ad Nepotianum, & habetur ibidè Can. Negotiatorem [Negotiatore] (inquit) [Clericum & ex paupere diuitem factum tãquam pestem fuge] D. Chrysost. ibidem, Cano. Eijciens.

ait:

ait: [Quicumque rem comparat non vt integram & immutatâ vendat, sed vt materia sibi sit aliquid operandi, ille non est negotiator: qui vero rem cōparat, vt in egram & immutatam vendendo lucretur, ille est mercator, qui de tēplo Dei eicitur.] Cui Adde qđ habetur 2. q. 7. cano. Accusatio: illos quos eiecit dominus de templo Sacerdotes fuisse, & leuitas.

Denique Gelasius Dist. ista 88. cano. Cōsequens. interdicat omnino Clericis huiusmodi negotiationes, similiter est illis inter dicta. 16. q. 1. can. 1. & can. Prædicator, Et est ratio efficacissima: Clericus de quo hic loquimur, nempe constitutus in sacris & iam Deo ordine sacro dicatus præstat templo, cum locus eligatur propter gentem, non gens propter locum, vt dicit sacra Scriptura 2. Machab. 5. Sed locus Sacerdotū nō debet vacare negotijs, [Domus (inquit Christus) mea nō est domus negotiationis, sed orationis;] ergo multo minus clerici ipsi quibus incūbit orationib. & reb. spiritualib. vacare. Propterea 21. q. 3. can. Placuit. inter dicitur oīno clericis ex decreto Concilij Cartaginēsis ne possint vllomo de esse cōductores vectigaliū, nec aliqua vilius emere quæ negotiando carius vendant. Idē copiosē D. Cyprianus in sua epistola ad clericos Cartaginēses. Et habetur ibidem cano. Cyprianus. Et capit. 1. Ne clerici vel Monachi, interdicitur omnino clericis. ne possint esse procuratores, aut œconomi alicuius Principis, vel domini, aut cuiuscunque secularis; sed tantum suæ Ecclesie, vel hospitalis, aut alicuius viduæ, vel pupilli quos sui & ceteri omnes de relinquunt: vt optimē isto loco Hostien.

Secunda conclusio. [Negotio ē proprie dicta mercatura, non est interdicta clericis per interpositas personas.] Ita Medina loco citato. Sūma Armilla verbo Emptio. nu. 28. & recentiores. Probatursq; eodē fere argumēto quo præcedēs conclusio. Quia tria illa incōmoda pp quæ dēt clericis abstinere à negotiatione per se ipsū, non concurrunt si negotietur per interpositas personas, qđ patet à sufficienti diuisione. Nam imprimis non prohibetur ratione comparandi lucri, quia non oē lucrum est illicitum, aut interdictū clericis: imō aqđ est licitū, & honestū ipsis concessum in iure, ad honestos vsus in illo capite citato. Clericus. Et conf. quia si lucrum esset eis interdictum, oē lucrum esset illis prohibitum, & illud qđ arte & industria sua possunt adquirere, cuius oppositum cōstat ex dictis, maximē exemplo B. Pauli, qui vt diximus Acto 18. exercēbat artem schenofactoriam, recipiebatq; lucrū ex tabernaculis & tentorijs quæ conficiebat. Nec habet locū secundū incōmodū; quia negotiando per interpositā personam, nō se miscet peccatis, & periculis negotiationis: nam licet illi per quos negotiantur, non abstineant ab illis, clericis tamen ipsis sat est ipsos esse timoratos, & admonere suos, vt licite, honeste, a Christianæ negotientur, & cum debitis circumstantijs. Nec obstat tertium, quia negotiādo per alios vacat eis tempus & locus ad diuina officia, & præces.

Probaturs secundo. Eadem conclusio ex Clementina. 1. de vita & honesta. clericorū: vbi prohibetur eis, [ne officium Tabernarij, aut Macellarij personaliter faciant: qua voce personaliter] apperte indicatur, solam negotiationem personalem per se ipsos, eis interdicti, minime vero per alios, ex regula [Odia restringi oportet,] quia huiusmodi prohibitiones in iure odiosæ sunt. Constat etiam ex Clement. 1. de Statu Monacho. vbi dicitur: [Monachos, quib. per se venari prohibitum est, posse id per alios facere.] Vnde similiter clericis negotia quæ per se ipsos exercere non possunt, poterūt tura cōscientia per alios.

Novi aliquos recentiores aliter sentire, & damnare clericos per alios negotiantes. Primo, quia in Tomus Secundus.

illa Clementina non interdicitur clericis esse Macellarios, aut tabernarios per se ipsos, quasi hæc officia negotia sint, quæ per se ipsos non possint exercere possint tamen per alios, Primum, quia esse tabernarium aut macellarium non est exercere negotium; sed officium & artem, qua multi suos fructus suasque res solent vendere. Secundo, quia non prohibentur hæc clericis ratione negotiationis; sed quia sunt munia vilia & sordida, ac illorum statui maxime indecentia.

Secundo, si liceret clericis per alios negotiari, liceret certē aut per famulos & ministros suos, quos vocamus factores, aut per socios, data illis pecunia ad contractum societatis, at quocunque modo istorum fiat, est exercere mercaturam, nam & his reuera modis exercent negotia multi mercatores, vnde liceret illis propriē ac directē esse mercatores: quod tamen est omnino prohibitum.

Tertio, Dist. 88. cano. Fornicari: interdicitur clericis omnis negotiatio lucratiua, at negotiatio, siue per se ipsūm exercentur à clerico siue per alium, lucratiua est.

Sed propter hæc non est à conclusione proposita & communi recedendum. Ad primum igitur dico, verē in illa Clementina haberi conclusionem istam: Quia esto vendere carnes, vel vina aliquibus sit velut officium quoddam, & quædam ars mechanica, vilis ac sordida: nihilominus ex vi & contextu orationis in Clementina illa non alio nomine, vel causa adiecta est vox illa [personaliter,] nisi ad significandum, illud tantum prohiberi ibi clericis, ne per se ipsos venditiones aut negotia exercent.

Ad secundum dico, per famulos & factores res negotiari non posse clericos, quia ita negotiari est verē esse mercatorem, cum ea ratione omnes mercatores sua negotia dirigant, quod clericis omnino prohibitum est, licere tamen illis per socios, non quidē adhibita ab ipsis aliqua opera vel industria, quod pertinet etiam ad mercaturam; sed collata solum & apposita aliqua pecunia. Tum, quia sic illam conferre non est negotiatio, tum vero, quia ea via non imminet clericis aliquid ex illis incōmodis & periculis, propter quæ diximus ipsis interdici negotiationem: Nam & viduæ honestissimæ & viri nobiles solent hac ratione lucri quærere, collata alicui mercatori sua pecunia per contractum societatis, nec propterea censentur hi negotiatores esse.

Similiter diluitur tertium, cum hoc genus lucrandi, & negotiandi per interpositas personas non sit dicendum proprie negotiatio, quæ in illis textibus Clericis prohibetur.

Tertia conclusio. [Clerici in sacris constituti, & quicumque Religiosi exercentes negotiationem quæ mercatura est, peccant mortaliter.]

Caietanus in summa in verbo Clericorum peccata. Sentit Clericos per se ipsos exercentes mercaturam, si admoniti à superiori nō desistant ab ea, peccare mortaliter ratione scandali, & inobedientiæ illius, qua admonitionem & mandatum sui Superioris contemunt: exclusis tamen huiusmodi scandalo & contemptu, propter solum exercitium mercaturæ non peccare mortaliter. Caietanum sequitur Michael de Palatio lib. 2. de Contract. cap. 10. adducunturque hac ratione. In iure non imponitur clericis huiusmodi excommunicatio, vel suspensio ipso facto; sed solum inferēda, ita vt prius admoneantur, ac si perseverent, vt contumaces excommunicentur, & suspendantur: Ergo antequā admoneantur, & sint contumaces, non sunt condemnandi de peccato mortali: Cum non possit illis nisi præcedente ista admonitione, & eorū contumacia imponi gra-

ni grauis pena secundū ius. Et confirmatur à Caietano, Quia quidquid (inquit) sit de rigore iuris, ipsa tamen ratio æquitatis videtur exposcere, vt pro huiusmodi peccatis quæ excluso scandalo & contumacia natura sua graua non sunt, nec habent intrinsicè grauem malitiam, non imponatur grauis pœna. Syluest. verb. Clericus. Tertio. qu. 3. vbi adducit in eandem sententiam. Panorin. & Archiep. Florent. Medina & Conradus locis citatis, & Summa Armilla verb. Emptio. nu. 27. volunt clericos exercentes mercaturam per se ipsos, eo ipso quo illam exercēt, ex vi præcepti Ecclesiastici illud prohibentis peccare mort. maxime (inquit Medina) si publicè illud faciant.

Quod ita probant. In iure non imponuntur grauiſſimæ pœnæ quales sunt excommunicatio, suspensio, depositio, & priuatio alicuius excellentis priuilegij pro delicto leui & veniali, sed pro graui tantū & mort. At clericus negotiator de quo hic agimus, nisi desistat à tali negotiatione est puniendus huiusmodi penis; ergo ipsum exercere mercaturam illi ab Ecclesia inter dictam, vel sola ratione talis prohibitionis est culpa grauis & mortalis. Maior certa est, quia vt vidimus art. 1. huius q. controuer. 8. pœnæ istæ tam graues vt excommunicatio, suspensio, &c. indicant appetere culpam, pro qua imponuntur perseveranti in illa, grauem esse, & mortale. [Vt sit promensura delicti & plagarum modus.] Minor patet ex iure: Nam cap. Secundum instituta. huiusmodi clericus negotiator venit excommunicandus. Cap. Sed nec. Ne Clerici vel Monachi. venit suspendendus ab officio Ecclesiastico, quod iam antea constituerat. Gelasius Papa Can. consequens dist. 88. Est deponendus, nisi se correxerit, Can. Clericus Dist. 91. Expellitur siue prohibetur à Clero Can. Canonum. 14. q. 4. vbi multa Abbas nu. 6. Et num. 10. in Clementina prima De vita & honest. Cleric. In qua expoliatur etiam priuilegio clericali, potestq; conueniri coram iudicibus secularibus, & consulibus mercatorum, sicut quiuis alius secularis negotia exercens. D. Navar. in suo Manuali cap. 25. nu. 110. & 111. meminit illius opinionis Caiet. quam indicans nimis amplam impugnat eo nomine, quod sibi contradicat, quia inf. q. 186. art. 9. asserit videri sibi maxime consonum rationi, vt quando in iure inuenitur aliquod vocabulum cōtinens præceptum, vel comminationem alicuius excommunicationis, obliget sub molitur. in Summa vero loco citato, asserat clericos per se negotiantes non peccare mortaliter ex vi præcepti Ecclesiastici, quibus tamen in iure sub præcepto & comminatione excommunicationis, & aliarum penarum adeo grauium illud prohiberi constat appertè.

Sed quamuis hæc obiectio Doc. Navar. non tam impugnet sententiam Caiet. quam rationem illius, nihilominus probabilior multo & verior est sententia illa Syluest. Medina, & aliorum, quã hæc Caiet. Semper enim iudicauit, Ecclesiam nunquam prohibere aliquid sub comminatione excommunicationis, aut alterius grauiſſimæ pœnæ, quin simul instituat prohibere illud sub mort. vt vidimus abundè art. 1. huius q. controuer. 8. Vnde cum imponat tot pœnas, & adeo graues Clericis exercentibus mercaturam, censendi profecto sunt peccare mortaliter, quicumque cōstituti in factis illam exercēt. Secus est de nonnullis alijs rebus, quæ illis præcipiuntur, veluti vt afferant tonsuram, habitum longiorem, benedicant mensuram, & similia, quæ quamuis Navar. iudicet obligare etiam ad mort. multo tamen probabilius, & verius docet Caiet. obligare solum ad veniale, cum sint res adeo leues. Cui in hac parte subscribendum esse iudico.

A N N E G O T I A R I

In loco sacro vel sola ratione talis loci sit peccatum.

Negotiatio in loco sacro duobus modis fieri potest, vel adductis reb. ipsis venalibus in locum sacrum, vel illis non adductis; sed verbis tantum vel scriptis iniendo ibi & celebrando contractus.

8 Sit prima conclusio. [Negotari in loco sacro, quacunque ratione id fiat, vel ex sola circumstantia loci, est aliquod peccatum ad minus venia.

Patet, Quia est quedam irreuerentia loci, & actus ibi prohibitus cap. primo de immunit. Ecclesia. & cap. Decet. tit. in 6. vbi Greg. Decimus in Conc. Lugdun. prohibet ne fiant negotia in Ecclesijs, vel earum cimiterijs, maxime Nundinæ vel forum, habetq; ibi multa de reuerentia, & cultu debito locis sacris.

Circa hanc conclusionem quatuor obseruat Medina Cod. de reb. restit. q. 30. Primo non solū peccare negotiantes in locis sacris, verū etiam eos, qui ibi præcipiunt negotari, vel non prohibent cū possint & debeant, vt prælati: [Quia error cui non resistitur approbatur.] Can. Error. Dist. 83. Obseruat. 2. Esse peccatum, vel ex sola circumstantia loci, et si in negotio ceteræ omnes circumstantiæ debitæ obseruentur, Primo, quia in illo ca. Decret. & alijs textibus, vel eo solo nomine & ratione istius circumstantiæ loci prohibetur. Secundo quia cum malum ex singulis defectibus, vel sola ista circumstantia loci debet vitare negotiationem.

Obseruat tertio contra Caiet. in opusculo, Responsionum 17. respon. 12. peccatum esse negotari in loco sacro, esto eo tempore nulla celebrantur in illo diuina officia; Quamuis reuera Caiet. in illa responsione potius demonstrat illud sibi falso imponi, quam tale doceat, dicens ibi, circumstantiam loci sacri inducere nouam culpam, quando id quod fit in tali loco est directè contra Sanctitatem, cui locus ille dicatus est, cuiusmodi est negotari. Sed quidquid sit de sententia Caiet. negotari in loco sacro quocunque tēpore illud fiat, culpa est. Primo. Quia Papa in illo cap. Decet. ob solam reuerentiam loci sacri prohibet in eo negotari, nec meminit an impediantur propterea diuina officia. Secundo quia Christus similiter, cum eiecit de templo ementes & vendentes, solū assignauit in causam reuerentiam loci: quia locus orationi dicatus non debet negotijs deseruire. Quarto admonet Medina nomine Ecclesiarum non solum intelligi templa & loca in quibus celebrantur diuina, verum etiam cimiteria fidelium, quia in his, eo ipso quo in eis fideles sepeliuntur, licet & missas celebrare, videmusque excommunicatos priuari simul & ingressu templorum, & Ecclesiastica sepultura.

9 Secunda conclusio. [Negotari in loco sacro adductis in eum rebus ipsis venalibus, maxime illis, quæ vsibus secularibus deseruiūt peccatū mort. est.]

Primo, Quia est grauis irreuerentia loci sacri, & & notabile scandalum, quæ duo non possunt excusari à mortali. Ita Syluest. verb. negotium q. 2. §. 4. Medina. loc. cit. Conrad. q. 52. de contract. sicq; intelligūt c. illud Decet: vbi fit mentio nundinarū, in quibus certum est res ipsas adduci vendendas, & cum tumultu. Explicaturq; magis Ca. Relinquitur nolumus. De custodia Eucharist. Vbi innocen. nullas res seculares nec suppellectilem Clericorum vult adduci in Ecclesiam, quanto magis res venales.

Et

CONTROVERSI A

Quinta, & ultima.

LICEAT NE VENDERE RES indifferentes, quibus homines sæpè vtuntur ad malos vsus, vt taxillos, carras, luforias, arma, fucos mulierum, &c.

S Y M M A R I V M.

- 1 Ioannis Medinæ sententia quomodo liceat vendere infidelibus, &c.
- 2 Opinio D. Antonini, & Syluestri.
- 3 Opinioni Caietani,
- 4 Vendere rem ex se tendentem in malum, est peccatum.
- 5 Vendere res indifferentes quarum abusus non toleratur à Repub. illicitum est.
- 6 Res indifferentes quarum abusus a Repub. toleratur, nec sunt in damnum alterius vendere licet, etiamsi venditor sciat emptorem illis abusurum.
- 7 Non licet vendere Paganis Idola, vel altaria iuxta illorum ritû confecta. Nec Iudæis Panem azimû &c. licet tamen Iudæis vendere agnos, & flores.
- 8 Non licet vendere venenum vel arma illa, quæ solum, seruiunt homicidijs.
- 9 Non licet vendere arma, vel gladium ei, qui præsumitur, vel seipsum, vel alium occisurum.
- 10 Vendere taxillos aleas, &c. etiamsi venditor sciat emptorem illis abusurum, licet.
- 11 Domus locatæ vsurarijs, luforibus, & Meretricib. licet.
- 12 Venditor concurrit indirectè ad malum vsu emptoris in rebus, quæ cedunt in damnum tertii.

Questio hæc multa cõplectitur, quæ à D. Tho. disputantur varijs in locis. Veluti, An liceat vendere iudæis, & infidelibus res natura quidem sua indifferentes; sed quib. ipsi vtuntur in suis ritibus? De quo dubio D. Tho. sup. q. 10. Secundo, liceat, ne vendere arma tẽpore belli iniusti vel dubij, De quo sup. q. 40. Tertio, An liceat vendere cibos in die ieiunij violaturo ieiunium, De quo inf. q. 147. art. 4. De niq; An liceat vti illis artibus, quarum opera indifferentia sunt bonis vsibus & malis, vt ars conficiendi ballistas, tormenta manu alia, &c.

In hac quæstione variæ sunt Doctõrũ opiniones. Prima est Medinæ De rebus. Restit. q. 30. Navar. in suo Manua. cap. 23. num. 90. vbi assertit in eandem sententiam D. Anton. 2. par. tit. 1. c. 23. §. 13. Qui docent hæc quatuor.

Primum, res quibus emptores nõ possunt vti nisi in malum finem, nullomodo posse vendi.

Secundo, licet res natura sua indifferentes sint, si tamen venditor intelligat, aut præsumere debeat illas ad exercendum aliquod peccatũ emi, peccare venditorem, qui illas tunc vendiderit, mortaliter, vel venaliter, pro ratione peccati quod committet illius rei emptor.

Tertio, si res indifferens sit, emptor vero persona honesta, quæ nullam ingerit suspicionem, nec exstant indicia rem illam emi ad malum vsu, esto illa reuera in talem finem ematur, tuta conscientia, posse illi talem rem vendi: nec esse inquirendum à venditore quo sine res illa ematur. Imo esset

K 2 (Inquiunt)

Et hoc genus negotij est quod Christus Dominus ita reprehendit Ioan. 2. & Matth. 21. proiectis de tẽplo negorioribus, & mercibus eorum. Etenim si templum illud vmbatile, seu potius actium templi (ibi enim animalia illa vendebantur, nõ intra templum) tanti fecit Christus, vt flagellis proiecerit inde negotiatores, quanto in honore volet haberi templum suum, vbi sacratissimũ ipsius corpus consecratur, alia sacramenta conferuntur diuinæq; laudes & sacrificia illi offeruntur, & variæ sanctorum reliquiæ continentur? Propterea in templis, & cimiterijs, quæ illi atrio templi Hierosolymitani adeo præstant, nundinas nec iudicia secularia habere licet: ita vt sententiæ ibi latæ à iudice seculari ipso iure sint nullæ licet alij contractus ibi celebrati teneant. Reicienda tamen hic est Glossa illa in dicto cap. Decet. asserens pec. in mort. esse cõtrahere matrimonia in Ecclesia: quia si nomine matrimonii intelligat desponsationem actualem viri & vxoris, cum hæc sacramentum sit, recte fit in Ecclesia ante benedictionem nuprialem, si vero intelligat confabulationem parentum vel amicorum de contrahendo matrimonio, cum illa nõ sit proprie negotiatio; sed via ad matrimonium, si rectè & honestè tractetur, nullum est peccatum.

10 Tertia conclusio. [Negotari in Ecclesia rebus ipfis absentibus, solo verbo vel scripto, nisi ex eo diuina officia aliquo modo impediuntur, veniale tantum est.

Veniale quidem, quia est aliqua irreuerentia loci sacri, nõ tamen mortale, quia non est grauis, modo nullus interueniat tumultus. Ita communiter Doctores, & Conrad. cum illis, esto Medina existimet Conradum aliter sentire, il umque propterea reprehendat. Sed reuera docet Conrad. loco citato aliquam irreuerentiã esse, quacumq; ratione negotiari in loco sacro, vnde censet ad minus esse veniale.

Hæc omnia intelligenda sunt, quando negotiator non ignorat inuincibiliter locũ illum sacrum esse, quia si illud ita ignoret, excusabitur ab omni peccato. Intelligenda etiam sunt de ipsi finet locis, nõ iuxta illa negotiari, vt habere nundinas, modo sine tumultu & perturbatione diuinorum officiorum fiat, ac sine scandalo, nullum est peccatum: maxime in locis, vbi illud habet vetus consuetudo.

Ex hac conclusione tertia patet non esse immunes à culpa saltim veniali, vt rectè Medina loco citato, Decanos, & Capitulares (quãuis post celebrata diuina officia illud faciant) qui hereditates & redditus suos intra tẽpla voce alta præconis vèdendos proponunt, cum possint in alijs locis ista fieri, Quis enim dubitat in aliquam templorum irreuerentiã id cedere, cum soli diuino cultui templã consecrata sint? quam irreuerentiã illis irrogari nulla consuetudo tollit, neque illam respexit Christus, cum dixit: [Domum patris mei fecistis domum negotiationis,] ordinabanturq; negotia illa, vt rectè obseruarunt D. Aug. & Beda in eiusdem Dei sacrificia, & cultum.

Sentirem nihilominus Sacerdotem vel Scholarẽ qui priuatim ac secreto alteri librum aliquem venderet, nõ peccare; quia illud aut quid simile aliqua vice ita vendere nullam profecto continet loci sacri irreuerentiã. In casibus autem, in quibus negotiari in loco sacro iuxta conclusiones positas, vel ali quod malum committere, peccatum est, illud sacrilegium quidem est, non duo tamen peccata, vt opinatur Medina, sed vnicum tantum, nullamq; secum asserens cõsuram à iure, nisi illa ab Ordinario, vt in quibusdam Ecclesijs fit, imponatur: imposita vero, cum ex iusta causa imponatur, qualis est loci sacri reuerentiã, ligat profecto transgressorem.

Tomus Secundus.

(inquiunt) peccatum curiositatis intentionem illius emptoris inquirere, cum nemo sit iudicandus immemor suæ salutis. Vnde D. Aug. in Epist. ad Publicolâ. [Absit (inquit) ut ea quæ propter bonum finem facimus, si præter nostram voluntatem in aliquid malum acciderint, nobis imputentur.]

Ex his colligunt hi Authores quartum: Venditores huiusmodi rerum esse in malo statu, si parati sint quibusvis emptoribus, indifferenter & promiscue illas vendere, nec absolvendos, nisi vel tale officium omnino dimittant, vel statuatur firmiter illis solum eas vendere, quos probabiliter & prudenter iudicaverint, reb. illis nec p se nec p alios fore abufuros.

Probat hanc sententiâ Medina. Primo. Qui cooperatur peccato alterius, committit simile peccatum cum illo, Can. Notû. 2. q. 1. vendere res indifferentes quibus possunt homines bene, vel male uti, his quos suspicamur, vel debemus suspicari illis abufuros, est cooperari peccato illorum, sicut tradere gladium furioso. Ergo tales res huiusmodi emptoribus vendere peccatum est.

Secundo. Innocen. 3. c. vnico. De sagittarijs. Damnat artem sagittariorum, qui conficiunt huiusmodi arma vendenda bellaturis indifferenter contra fideles, vel infideles, talemq; artem de cetero prohibet sub anathemate, nec alio nomine, nisi quia huiusmodi reb. vtuntur homines promiscue in bonum vel malum finem. Dices venditores istos non concurrere ad illud malum, quia ipsi in ea venditione hoc solum constituunt, merces suas vendere, optarentq; nemine illis male uti. Contra, & sit tertium arg. licet ita vendentes non velint directe, & formaliter illud malum, volunt tamen illud indirecte, & virtualiter, ac reduciue, quoniam sciunt aut præsumunt, vel debent præsumere emptores reb. illis abufuros. Probo. Ad voluntatem & consensum indirectum sufficit, ut possit quis malum prohibere, & teneatur: venditores isti possunt prohibere illa peccata, non vendentes tales res, quod est ipsis liberum, tenenturq; illa prohibere saltem ex charitate, [Quia unicuique mandauit Deus de proximo suo. Ergo.]

Quarto. Non licet vendere res de se tendentes in malum vsu, ut docet D. Th. sup. q. 10. ar. 4. & 10. & apertius inf. q. 169. ar. 2. ad 4. dicens, artes illas quarum opera non possunt deseruire nisi in malos vsus, esse iniquas & turpes: Ergo similiter nec licebit vendere res indifferentes. emptori quem venditor intelliget, aut præsumet prudenter illis abufurum. Probo. consequentiâ, quia sicut res illas non licet vendere pro abufum emptoris, similiter nec indifferentes, cum illis quoque supponamus emptorē abufurum. [Nâ ubi eadem est ratio, idem quoq; debet esse ius.]. Illud. ff. Ad legem Aquiliam. Dices, vsus illarum rerum, quæ ex se malæ sunt & nociuæ non toleratur, & ideo nullo modo licet eas vendere, vsus autem indifferens, quamuis illis aliqui male vtantur toleratur à Repub. & ita licebit eas vendere. Hoc inquit parum refert. Quia Ecclesia est toleratur synagogas, & ritus Iudæorum, quæ ex se mali sunt, nec propea licet edificare illis synagogas, aut vendere illis panes azimos.

2. Secunda opinio est D. Antoni. loc. cit. §. 11. 12. & 13. Sylu. verb. in fidelitas. Dub. 4. & latius verb. Ars q. 4. §. 6. Angeli verb. Ars nu. 2. quos sequuntur plerique Summistæ constituentes res de quibus hic agimus duplices, quas dâ, quæ sunt simpliciter malæ, vel quibus homines ut in plurimum malè vtuntur, alias quæ ex se malæ non sunt, sed promiscue vtuntur illis homines quandoq; in bonum, quandoq; in malum finem: Quo posito docent res illas prioris generis nec confici, nec vendi posse, res vero secundi generis & sic indifferentes posse vendi his, quos venditor intelligit, aut præsumit illis non male vsuros, minime

vero his, quos suspicatur illis abufuros, nisi iam talis abusus utilis sit vel necessarius Ecclesie vel Reip.

Vnde colligunt hi DD. nonnulla consecraria, Primum, venena quæ non ponuntur in medicamentis, nec cedunt nisi in interitum alicuius, vel maleficii, aut aborsum, arma tpe belli iniusti in quo nullus eis bene uteretur, aut ipso tpe pacis tormeta illa manualia, quæ non deseruiunt nisi homicidijs per insidias, quæ vocamus [pistoletes,] & similia quibus homines uti nequeunt nisi in aliquod damnum, peccatum mortale esse illa vendere. Ut habetur De penit. Dist. 5. Can. Falsas & Can. Fratres. ubi negatur absolutio exercitibus, officium, quod sine peccato exerceri non potest: ad quod genus reducitur vendere res quibus homines uti non possunt nisi ad malum. Colligunt secundo, vendentes aleas, taxillos, cartas lusorias, &c. peccare, nec esse absoluedos donec dimittat tale officium, quia homines vtuntur cõiter his rebus in malum; quo fit ut illas vendentes cooperentur, vel saltem exponans se periculo cooperandi peccato illorum. Afferuntq; in hanc sententiâ Hostiensis, Archidiaconus. Guillelmus Parisiensis, & Summa Pisan. Quæuis Sylue. quo ad aleas, taxillos, & cartas dissentiat ab eis, iudicans, imo his homines frequentius bene uti ad leuamē tedijs, & laboris. De fucis mulierum, & illarum fertis, & ornamentis, quæ Angelus loco cit. pompas, & curiositates vocat, sentit idē Angelus peccatum mortale esse ista vendere, Quia his plerumq; mulieres vtuntur ad incitandos viros ad lasciuiam: D. Anto. Sylue. & Archidiaconus. locis citatis; iudicant de his, ut de omnino indifferentibus, ita ut meretricibus, & mulieribus, quas istis fucis præsumitur male vsuras, non liceat illa vendere, alijs vero mulieribus liceat, cum ex D. Th. liceat mulieribus se, ipsas componere, & ornare vel ad decentiam sui status, vel ut placeant viris suis. Similiter ballistas, tormeta manualia longa, quæ vocamus, [Escopetas,] & similia arma tpe pacis, & iusti belli, in quo homines promiscue vtuntur, & bene, & male, posse vendi, nisi emptor credatur aut prudenter præsumatur illis male vsurus. Conueniunt. n. hi DD. in hac parte cum prima opinione Medina, & Nauarri. Quo ad res autem, quibus infideles, & Iudæi vtuntur ad suos ritus, sentiunt peccare mortaliter, & cooperari peccato illorum, eum qui tales illis venderet eo animo, & sine, ut illis in suis ritibus uterentur. Et consequenter eum qui edificaret illis Synagogas, conficeret vestes Sacerdotales, propinaret panes azimos, vel similia, quibus ipsi non possunt uti nisi ad suos infideles ritus.

Vendens vero illis ea quibus possunt bene uti, ut agnum, ramos, &c. eo tantum sine ut vendat res suas cum lucro an peccet? non eodem modo ab his explicatur.

Summa Rosella verb. Iudæus num. 2. sentit hunc peccare mortale idemq; docebunt Medina, & Nauarra iuxta suam opinionem, quia esto res istæ ex se indifferentes sint, Iudæus vero præsumendus est istas emere circa suas festiuitates ad suos ritus. Angelus. verbo. infidelitas nu. seu q. 2. quæ sequitur Sylue. eod. verb. nu. 4. dicunt licere illas vendere Iudæis, cum non sint ex se malæ licet Iudæi illis male vtantur: modo venditor non conferat ea, eo animo & sine quem hæt Iudæus, ut diximus, sed solo sine vendendi res suas. Ratio Angeli est, quia aliter Ecclesia, quæ Iudæos & horum ritus tolerat, videretur ponere laqueum dâ nationis Christianis inter quos illi viuunt, & cum quibus habent commercia. Confirmat Sylue. Quia licet unicuique uti in proprium commodum iniquitate ad quam alter iam paratus est, qua ratione dicemus quæst. seq. cum communi DD. sententia licere accipere mutuum cum fenore ab vsurario parato: qua est de causa possum vendere a gram meum volenti illum emere comodiori mihi pretio quam

ab aliis offeratur, esto sciam illum male vsurum illo agro: quia vror iniquitate illius, ad quam ille iā paratus est ad meum commodum. Similiter in proposito quod Iudæi habeant Synagogas, seruentq; adhuc alicubi suos ritus, cedit in vtilitatem Ecclesiæ & fidei, vt constat ex q. 10. propter hanc igitur Ecclesiæ vtilitatem licebit eis ista vendere, cum non sint res ex se malæ; sed quibus possunt bene vti, vrantur autem illis malè culpa sua.

Tertia opinio est Caiet. qui varijs in locis, sup. q. 10 ar. 4. inf. q. 147. ar. 4. & q. 169. art. 2. ad 3. Et in opusc. 17. Responſionum, Resp. 13. dub. 1. & 4. Victoria in lectura huius ar. & oēs ferè Recentiores Thomistę volunt licere vendere res natura sua indifferentes, quamuis intelligat venditor illas emi ad malū vsū, modo toleretur abusus ille ab Ecclesia, vel Repub. vendatque, non eo animo, vt seruiant illa alicui peccato; sed solo fine vendendi res suas.

Probant illud ex D. Tho. inf. q. 169. art. 2. ad 4. Si dentur aliquæ artes quarum operib. hoies non possunt vti absq; peccato artifices earum illa faciendo aut vendēdo peccant, quia præbent directe alijs occasione peccādi, vt si quis conficeret idolum. Si quæ vero ars est cuius operibus possunt hoies bene vel male vti, sicut gladijs sagitis & similibus, vsus istarū artium non est peccatum; ergo neque ista vendere est peccatum: probo consequentiam, quia quę licet facere, licet etiam vendere: Nam ratio mediorum sumitur ex fine, ista vero fiunt, vt vendantur.

Dices licetibi facere ista ad vendendum his, qui prudenter iudicabuntur illis bene vsuri: Contra inquit Caiet. imprimis nihil tale apponit D. Tho. 2. talis suspicio non prohibet ista vendere, Primo, quia est maxime incerta, nam forsan is quæ credis male illis vsurum, vteret bene & contra: Secundo quia si illis abutuntur, non pertinet ad venditorē tollere illum abusum, sed Principes & superiores, illi tantū incumbit vendere rem vtilem emptori & pretio iusto, Tertio, quia venditor non debet examinare mores vel animos emptorum, sat est adimoneat illos ne illis male vtantur, quando aliquem habuerit suspicionem, vt satisfaciatur præcepto charitatis de admonendo fratre. Et confirmant ex eodē D. Th. qui habet ibidē, mulierib. licere se ipsas ornare ad decensā sui status, & aliquid sibi super addere quo placeant viris suis, Ex quo sequitur artifices huiusmodi ornamentorum & fucorum non peccare in vsu istarum artium; At quod est fuccis & ornamentis mulierū, idē esse debet de taxillis, cartis, armis, & similibus rebus, quibus hoies bene vel male vti possunt.

Ad intelligentiam huius quæstionis quæ tot capita cōtinet, Obseruemus primo. Opiniones istas si differre, vt prima, & secūda condēnet vendētēs res quib. hoies male vti possunt, qñ præsumitur emptorē illis abusurū, siue res istæ indifferentes tantū sint, siue natura sua tendentes in malum: siue abusus earū rō toleretur, siue non: siue sint in damnū tantum eientis illas, siue in damnū alterius: Tertia vero opinio distinguit (& rectè) inter res ex se tendentes in malum, & indifferentes, Rursus has indifferentes distinguit in eas quarū abusus toleratur à Repub. vt res quib. abutuntur meretrices & lusores, & eas quæ nō tolerantur à Repub. vt ea quib. vtuntur homines ad homicidia vel maleficia: Tertio eadem res indifferentes aliquando sunt in damnū tertij, vt venena, & arma tendentia in homicidium, aliquando vero solum in damnū & peccatum abutentis illis, vt carnes, quas gulosus emit ad violandū ieiuniū. Quib. positis damnat hæc tertia opinio, Primo res natura sua tendentes in malū, Secundo indifferentes, quæ probabiliter præsumuntur esse in damnū tertij, Tertio eas quarū abusus non toleratur.

Tomus Secundus.

à Repub. ea de causa, quia sunt in damnū aliorū: Cōcedit autem licite vendi res ex se indifferentes, quæ non sunt in damnū tertij, & quarum abusus tolleratur à Repub. propter aliquod bonum commune, etiam si venditor intelligat emptorem illis abusus, modo non vendat illas eo fine vt deseruiant illi iniquitati; sed solo animo vendendi rem suam.

Obseruemus secundo. Inter res quarum abusus tm̄ cedit in dānū abutentis illis, & eas quarum abusus est in dānū tertij, hoc interesse: vt in prioribus, aut is q reb. illis abutetur, aut iā ex se paratus erat illis abuti, aut non est ita paratus; sed ego offero illi occasione: si quidē ipse iam ex se paratus sit, possū vti peccato illius in meū cōmodū ex iusta causa, qd si paratus non sit, non licet mihi vti peccato illius neq; in meū vtilitatē, quia tūc reuera inducerē illū ad peccādū, & cooperarer peccato illius. Quo nomine docent oēs DD. licere accipere pecuniā ab vsu ratio parato ad sēnerandū, quia cū dare vel accipere pecuniā sit res ex se indifferens, & vsurarius ille iam ex se sit paratus, ego postulans ab illo pecuniā, qua egeo, non induco illum ad peccādū; sed vtor tantum peccato illius in meum cōmodū. Secus vero est, quādo non est paratus, tunc. n. esset offerre illi occasionem peccandi. In rebus artē, quarū abusus cedit in dānū tertij, tenemur absolūtè & simpliciter prohibere ex charitate quantum possumus, ne quis illis abutatur: quia tenemur ex charitate dānū proximi quantum possumus euitare, etiā si aliqua vtilitas inde nobis proueniret, quia nulli licet sibi consulere cum damno alterius. ¶ Obseruemus tertio ex Caiet. in illa responsio. 13. Dub. 4. Cū ratio mediorū sit sumenda ex fine, res quæ se dicūt ordinem ad finem malum, eo ipso esse ex se malas, res aut quæ dicunt ordinem ad finem indifferentē quo potest proximus bene vel male vti, esto male illis vsurus sit, esse indifferentes: nec malitiā abutētis illis tollere genui nam illarum indifferentiā: (v.g.) porrigere alicui carnes ad cēnandū, esto scia illum violaturum ieiunium, nō est actus malus; sed indifferens, quia porrigens illas nō exhibeo eas huic, vt frangat ieiunium; sed vt solū cēnet, quod est indifferens: Quo fit vt violatio illa ieiunij nō sit tribuenda mihi, qui obruli carnes; sed iniquitati comedentis illas tali die, ego. n. solū obruli, illas ad comedēdum, quod est indifferens. Qui vero alteri offerret carnes vt frangeret ieiuniū, offerret profecto illas per actum ex animo eius ordinatum in finem malum, & sic illa oblatio carniū esset mala, & cooperaretur peccato alterius.

4 Sit prima conclus. [Vendere rem ex se tendentē in malū, siue natura sua tendat in illud, siue ex suo modo, & forma, vel circumstantia illud habeat, vt tendat in malū vt domus sic ædificata, vt non possit deseruire nisi in Synagogā, est peccatū.] Patet, quia vendens talē rem, cum emptor non possit illa bene vti, consentit in peccatum illius, & cooperatur illi. Secūdo, vēdēs rē indifferentē nō alio homine excusatur à DD. nec pōt excusari, nisi, quia cū emptor illa bene vti possit, siquidē male illa vtatur soli culpæ illius tribuendū sit. Ergo qñ res non est indifferens, sed tēdēs ex se in malū vsū, vēdere illā est simul vēdere malū vsū illius, pp quod erit et venditori tribuēdus. ¶ Tertio, Ars cōficiēs huiusmodi res est prohibita, vt docet D. Tho. loco cit. ex D. Chrysoſto. & Cypriano; ergo neque licet eas vendere. Probo consequen. Quia cum ratio mediorum sit sumenda ex fine, & artifices res artis suæ faciant, vt vendant, quæ non licet facere, nec vendere.

In hac conclusione omnes conveniunt, & habetur vt ait D. Anton. 21. quæst. 1. Can. 1. sed apertius. De consecratio. Dist. 5. Can. Fucare. vbi damnat D.

K 3 Auguſt.

August. vendere viris in aures vel alia ornamenta. Quia [hęc inquit non ad placendum in hominibus, sed ad seruendum dęmonibus adhibentur. Et l. Qd. fap. §. venem. ff. de contrah. empt. quam afferunt hic. Angel. Antoni. & alij DD. habetur. [Rei flagitiose quę nullomodo per additionem alterius vilius esse potest, nec emptio, nec mandatum, nec societas valere possit.] Et de huiusmodi rebus intelligendi sunt Cano. Fallas. Can. Fratres. Can. Negotium. De pęnitent. Dist. 5. in quibus damnantur artes, officia, & negotia, quę sine peccato exerceri nequeunt, & prohibentur absolui, vel admitti ad pęnitentiam in huiusmodi artibus vel negotijs peritentes.

Secun. Concluf. [Vendere rem indifferentem eo animo vt emptor illa abutatur illicitum est omnino.] Constat iam ex dictis, quia tali animo vendens consensit, & cooperatur peccato emptoris.

5 Tertia conclus. [Vendere res indifferentes quarum abusus non toleratur à Repub. & cedit vel timetur probabiliter cedere in damnum tertij, siue particulare, siue publicum Reipub. vel Religionis Christianę illicitum est omnino. Committitque sic vendens idem peccatum quod emptor & incurrit easdem pęnas.]

Patet. Primo, quia in rebus indifferentibus quarum abusus est in damnum tertij, non licet vt peccato proximi neque in proprium commodum, vt constat ex secunda obseruatione.

Secundo, qui potest & debet prohibere damnum alterius, nec prohibere, concurrat etiam ad illud, saltem virtualiter; venditor iste in hoc casu potest prohibere damnum, quod per res illas vult emptor alteri inferre, non vendendo illas, debetque illud ex præcepto charitatis prohibere; ergo vendens cooperatur peccato emptoris.

Denique tenetur ex præcepto charitatis, intelligit vel prudenter suspicatur Ioannem nociturum Petro vel admonere Petrum, vt sibi caueat, vel denunciare, aut accusare Ioannem, quando sola admonitione non occurritur sufficienter illi periculo. Ergo multo potius tenebitur non vendere illi arma, quibus potest fratri nocere. Et confirmatur. Iudex rectus iuste cędemnaret talem venditorem, si iuridice probaretur illum prudenter suspicantem malum animum emptoris vędidisse illi huiusmodi res, sicut condemnatur qui interfecit fratem ac commodat suam animam, talis igitur venditor grauitus peccat in hoc casu.

Dixi in hac conclusio. res indifferentes quarum abusus non tolleret Respubli. & cedunt in damnum tertij, quia vbi concedunt in damnum alterius, esto non tolleret illos Respu. non reddunt venditionem illicitam, quamuis sciat venditor emptorem rebus illis abuturum (v. g.) licet vendere, si bos violatur, ieiunium, modo non vendantur eo, sine vt emptor ieiunium frangat, sed solum animo vendendi rem suam: quia licet iste abusus non tolleretur ab Ecclesia, at cum ciborum emptio sit res indifferens, qua potest emptor bene vti, si male vtatur, nulli nocet præter quam sibi soli, (supponimus enim frangere illud ex sola gula non ex contemptu religionis) Nec tenetur venditor cauere illum abusum, sed potest vti peccato illius, qui ita paratus est commodere, in suum commodum, nempe, vt res suas vendat.

6 Quarta conclusio. [Res indifferentes quarum abusus tolleratur à Repub. nec sunt in damnum alterius vendere, licet, etiam si intelligat venditor emptorem illis abuturum, nec tenetur venditor in his examinare mores vel intentiones emptorum.]

Probat. Quia si ad id tenerentur venditores, quotquot sunt artifices, & venditores mercium ef-

sent in statu peccati, quia multi res illorum non emunt nisi in malos fines, nempe vt illas dono offerant mulieribus, aut iudicibus in malum finem, paratique sunt vendentes ista ad vendendum omnibus indifferenter sine vilo examine emptorum. Nec vilius est Doctor qui illos ad tale examen obliget, esset enim durum & rigidum.

Secundo, venditores isti solū instituunt vendere res suas, peccatū vero illud emptorum nec directe, nec indirecte volunt; ergo non peccant vendendo. Consequentia perspicua est, quia vbi nullus est consensus, nec peccatum: Antecedens vero ostendit in primis non volunt peccatum illud directe & formaliter, cum solum intendant res suas vendere. Neque indirecte, probat: indirecte dicitur concurrere aliquis ad peccatum alterius, quando non prohibet illud cum possit & debeat, in hoc autem casu venditor, etsi possit prohibere peccatum emptoris, non tamen tenetur, quia non tenetur priuatus ciuis prohibere aut vitare, quæ à Repub. tolerantur: etenim si illa euitare oporteret, illud gubernatoribus tantum incumbere non priuatis.

Tertio, venditio in qua nulla est iniustitia, nec ratione pretij, nec ex defectu rei, licita est, quando ordinatur ad bonum Reipub. sed venditio rei indifferentis cuius aliquem abusus tolerat Respub. est huiusmodi, ergo licita. Probo minorem. Accessorium, vt dicunt, sequitur naturam sui principalis; sed huiusmodi abusus, esto in eo qui re illa abutitur sit malus, & peccatum, Reipub. vero utilis est & bonus, veluti esse meretrices ne tota ciuitas libidine ardeat, vt Iudęos suis ritibus in confirmationem nostrę fidei, vendere igitur his res indifferentes licet, non tanquam ad malum vsuum eorum; sed in bonum commune Reipub. vel fidei.

Quarto, in rebus sic indifferentibus non licet quidem inducere aliquem non paratum ad peccandum, licet tamen vti peccato illius, qui iam paratus est in propriam vtilitatem, in casu autem huius quartę conclusi venditor non inducit emptorem ad peccandum, imo vellet illum non peccare; sed solum vitare peccato illius in suum commodum; Ergo. Dices licet emptor ille paratus sit ad peccandum, at eo tempore & loco non peccaret, nisi venditor illi vendidisset, vnde videtur ad illum particulare actum peccati offerre illi occasionem; Hęc ratio nihil refert, nam nec vsurarius paratus, in particulari exerceret hic & nunc vsurę actum, nisi ego ab illo petere pecuniam, & nihilominus vt videbimus licet iam petere ab illo.

Deniq; nisi hęc conclusio vera sit, peccaret qui meretricibus venderet carnes, panem, medicamina, & necessaria salutis illarum, cum ille salute sua abutatur ad peccandum: Similiter qui locaret domū meretrici, vsurario, aut cuius peccatori, cum non vtatur illa nisi ad sua delicta, qđ tamen nullus affirmabit. Intelligenda autē sunt hęc quę dicimus de emptore parato ad peccandum, peccato sibi tm nocuo, nā si peccatū illud redactum in opus sit in dānum alterius, illicita est venditio, vt ex præced. conclusionibus constat. Ex his conclusionibus licet nonnulla colligere ad praxim pertinentia.

7 Primo. Non licet vendere paganis idola, vel altaria iuxta illorum ritus cōfecta: Nec Iudęis vestes Sacerdotales, panem azimū, lactucas agrettes, gladiolos circuncisionis, nec ædificate, idolatris delubra, aut Iudęis Synagogas, aut Mauris mesquitas cum his omnibus, nequeant vti nisi ad suos ritus. Nec licet vendere Iudęis, vel infidelibus crucifixum, aut imaginem aliquam Christianorum, cum his præsumendum sit eos abuti, irridendo, & impropere ad illis qui abusus cedit in maximum contemptum Religio-

Religionis, nec toleratur ab Ecclesia. Licet autem Iudæis vel alijs vendere agnos, flores, & similia quibus quivis potest bene uti esto sciat venditor illos eis abufuros: quia sunt res ex se indifferentes, quarum abusus culpa tantum emptorum accidit, & toleratur.

8 Sequitur secundo, non licere vendere venenum, vel arma illa quæ solum deseruiunt homicidijs per insidias, nec alia arma tempore belli iniusti, quia hoc est in damnum Reipub. nec Reipub. humana communis illud tolerat, quamvis hic priuatus princeps iudicet bellum illud sibi expedire. Vnde in eo casu nec subditus illius Principis, nec alius potest arma vendere, vbi vero bellum est dubium, subditus potest illa vendere, sicut & militare, extraneus vero non potest. Quod autem quidam dicunt, tempore belli iniusti posse speculatiuè arma vendi tanquam res indifferentes: practicè vero non posse, quia milites non utentur illis, vt indifferentibus, sed vt nociuis in damnum tertij, reijciendum est: In materia enim morali non sunt admittendæ istæ metaphysicæ speculationes, cum practicè armali tempore nociua sint in damnum Reipub. & Innocentium, quod damnum tenetur quivis vitare quantum potest ex charitate, & iustitia legali. Vnde vendens cooperatur iniquitati illi sui Principis, similiter extraneus qui in bello dubio venderet, cū non teneatur obedire Principi alieno, teneatur vero vitare quantum potest damna proximorum. Quod non est de subdito, qui tenetur in dubio suo principi obedire, vt recte docet Caiet. infra quæst. illa 169.

9 Sequitur tertio, non licere vendere arma, vel gladium ei qui præsumitur, vel se ipsum, vel alium occisurum. Nec venenum, non solum illud quod læthale tantum est, quod dicitur toxicum, verum neque illud quod est indifferens, potestque misceri medicinis, quamuis solis pharmacopolis illud vendi possit. Nec licet vendere ea quæ habent vim veneni, vt [Solyman] quibus vtuntur scæminæ ad suos fucos, præterquam scæminis honestis, quas certissimum sit illis non abufuras, Nec licet vendere puellæ aut mulieri grauidæ quæ inferunt abortum. Similiter neque ea, sine quibus emptor (esto alias haberet animum peccandi) actu tamen sibi vel alteri nociuo non peccaret, (v. g.) est virgo parata ad stuprum, vel mulier ad adulterium, quod perpetrare nequeunt nisi domum meam illis conducam, non possunt in hoc casu eam illis locare. Horum omnium ratio est, quia abusus emptoris circa huiusmodi res non toleratur à Repub. quia est in damnum tertij, quod tenetur quivis ex præcepto charitatis quantum potest vitare.

10 Sequitur quarto, licere tempore pacis, & iusti belli conficere arma communia, quibus homines bene, vel male uti possunt præterquam his quos prudenter suspicatur illis abufuros, alijs vero ab his recte possunt; nec tenentur emptorum mores vel intentiones inquirere, sufficit illos non esse viros suspectos. Similiter licet vendere taxillos, alear, &c. etsi venditor sciat emptorem illis abufurum, tum quia talis abusus non est tribuendus venditori, tum quia toleratur à Repub. nec est in damnum tertij. imo vt recte obseruauit Syluest. aleis & taxillis vtuntur sæpe homines bene sicut pilis, & schachis in leuamen tedij, & laboris. Similiter licet vendere fucos, & quæuis ornamenta scæminis non solum honestis, verum etiam meretricibus, & alijs rebus illis abufuris. Ratio horum omnium & similitium est: quia venditor solum vendit animo vendendi res suas, quod si emetores illis abutantur, vitio eorum non venditorum illud accidit, estq; abu-

sus toleratus à Repub. & in illius utilitatem. Vnde male quidam adeo fucos mulierum honestarum, & quibus moderate illæ vtuntur reprehendunt, cum id eis maxime liceat, ne viri ipsarum alias quærant, vnde Pau. I. Corint. 7. [Mulier nupta cogitat quæ mundi sunt, quomodo placeat viro.]

Ita fit recedendum esse in hac parte à sententia illa Angeli, Hostiensis, Archidiaconi, Medina, Nauari, & aliorum sententiarum non licere hæc vendere emptori, qui timetur illis abufurus. Sententiam vero quam hic sequimur, docuit etiam vir eruditissimus Ioannes à Peña, subscribitque D. Nauar. c. 28. additionum ad c. 17. num. 185. vbi retractat opinionem, quam habuerat c. 23. nu. 90.

11 Ex his sequitur licere etiam locare domos vsurarijs, lusoribus, & meretricibus, nisi hæc sua viciniæ plurimum nocerent alijs scæminis honestis, quia tunc in damnum tertij illud cederet meretrices habere vicinas.

Nunc ad illa argumenta Medina, & aliorum initio proposita.

Ad 1. Respondeo venditorem vel ministrum eius solum cooperari peccato emptoris, & tribuere illi instrumenta iniquitatis, quando vendunt illi vel res ex se tendentes in malum, vel indifferentes quibus emptor abutitur in damnum tertij, estque prohibitum à Repub. vt si daretur gladius furioso, vel quando vendit illi habens eandem prauam intentionem, quam habet emptor ille: extra hos casus non est dicendus illi cooperari.

Ad 2. Dico, in illo cap. vnico haberi sermonem de armis, & sagittis tempore belli iniusti, & damna ri ibi artes conficientes instrumenta prohibita à Repub. & nociua proximis.

12 Ad 3. Constat ex dictis, venditorem concurrere in directe ad malum vsum emptoris, in rebus quæ cedunt in damnum tertij, vel ex se vel vitio emptoris, quia illud damnum potest & tenetur prohibere in alijs vero indifferentibus. quarum abusus non est ita nociuus, nec prohibitus, non concurrit neque directe, cum non vendat tali animo & sine, neque in directe, quia non tenetur illud prohibere, vt explicatum est.

Ad 4. Constat ex dictis abufum rerum quæ ex se & natura sua tendunt in malum finem, esse in damnum tertij, & ideo prohibitum à Repub. Abufum vero aliarum rerum quæ ex se indifferentes sunt, nec tendunt in damnum alterius, tolerari, & ita priuatos venditores non teneri ad illud vitandum, sed posse eo uti in suum commodum.

Ad vltimum dico, permissionem Reipub. non efficere vt quod ex se malum est bene fiat, efficere tamen, ne priuati teneantur ad illud prohibendum, imò nec posse ipsos illud prohibere, cum gubernatores illud permittant, vt rem bono communi vtilem, & ita possunt conficere, & vendere, quæ illi vsui, & si malo vtilia sunt, quatenus abusus ille cedit in bonum Reipub.

Offerebant sese hic nonnullæ aliæ controuersie, quæ ad hanc quæstionem siue disputationem de emptione, & venditione videantur pertinere, quas inferius tanquam commodiori loco explicabimus.

Nam imprimis varios titulos, seu causas excogitatas ab hominum cupiditate, ad augenda rerum venalium pretia, ratione expectatæ solutionis explicabimus quæst. 78. articul. 2. agentes de vsuris, cum tale augmentum pretij vsurarium plerumque sit.

De Monopolijs, quæ venditores excogitant ad rerum caritatem, agemus in disputatione priuata de contractu locationis. Ad quem etiam perti-

nent

nent emptiones, & venditiones fructuum, & reddituum, siue secularium, siue Ecclesiasticorum, quæ hispanè dicuntur [arrendar,] de quibus ibidem copiose disseremus, & de variis difficultatibus, quæ circa huiusmodi emptiones fructuum tam in foro animæ, quam in foro exteriori passim accidere solent.

Eodem loco explicabimus, quæ ad pro mercatores res pertinet; cum frequenter hominum vitio, & iniquitate, occasione fructuum quos ex decimis, & primitiis multi emunt, alios fructus, similesque res in vnum congregare, & occultare, ut ea via pretia rerum augeantur, soleant.

Vbi, quia periculosum illud vendendi emendique genus, quod hispanè dicimus [mostras,] in quo res alicui carius vendita ad creditum, ab eodem vilius numerata pecunia statim emitur, ab ei-

sdem pro mercatoribus exerceri solet, eodem etiam loco à nobis examinabitur.

Multa denique hic tractari poterant circa venditiones, quæ commodius à nobis inferius dum minutiores contractus; veluti Societatis, Depositi, Commodati, Locationis, Asecurationis, & similes percurremus, commodius explicabuntur. Nunc quæ hæcenus dicta sunt ad intelligentiam huius quæstionis 77. dicta sufficiant.

Quæstionem vero seu disputationem ab omnibus peritis iudicatam difficilem, quam proxime subiicimus de Vectigalibus, & Gabellis à veritatis studio opto, ac postulo attente legi, & considerari, propter crassam nimis ignorantiam, quam circa hæc, non modo imperitum vulgus, verum etiam, & multi confessarii cum graui conscientiarum damno patiuntur.

DISPUTATIO DE TRIBUTIS VECTIGALIBVS.

AVTHORE EODEM F. MICHAELE
Salon Augustiniano, Sacræ Theologiæ
Doctore.

CUM præcedenti quæst. de emptionibus, & venditionibus cum D. Thom. disputauerimus, in quo genere contractus, præter iniustitiam quæ vel ratione rei venditæ, vel ratione pretij committi potest, alia quoque nonnunquam accidat, nempe vt per fraudem vel occultationem mercium non soluantur vectigalia, gabellæ, municipalia iura quæ dicuntur Assisia, & similes impositiones, æquum esse duximus de his omnibus hoc loco antequam ad alias quæstiones D. Thom. progrediamur copiose diserere; Vbi quinque à nobis diligenter discutienda sunt Primo. Explicabimus varias voces quibus DD. tam Theologi quam Iurisperiti, & Summistæ in hac disputatione vtuntur. Secundo, An vectigalia & tributa iusta sint in foro animæ debita, & persoluenda, etiamsi non exigantur à Principibus, & Magistratibus, vel ab illis quibus hæc cura incumbit? quos Sacræ literæ exactores vocant vel publicanos. Tertio, Quæ conditiones siue leges exigantur, vt huiusmodi gabellæ, & vectigalia iusta sint, & in foro animæ debita: Quarto, Expendemus priuatim, & in singulari vectigalia gabellas, & Assisia quæ in hoc nostro Regno, & ciuitate Valentia, & alijs locis Hispaniæ sunt in vsu. Demum quid iustitiæ vel iniquitatis contineant Tributa, & obsequia siue munera quæ subditi Ducibus, Comitibus, Varonibus, & alijs Dominis locorum maxime nouiter conuersi solent conferre.

AGVNT.

GV NT. de his omnibus DD. Theologi in 4. Dist. 15. in qua a Magist. & Scholasticis disputatur de restitutione. Sumista in verbis Vectigal, Pedagum, Gabella, & Munus. Iurista ff. de publicanis Et Cod. Noua vectigalia instit. non posse. Et in priuatis tractatibus de Vectiga. & Tributis Canonista in c. Super quibusdam Ext de verborum signif. c. Quamquam de censibus, & c. In nouamus. Ioan. Medina. C. de Restitut. q. 13. De Gabellis, non defraudandis, & sequen. Soto lib 3. de Iust q. 6. ar. 7. Et lib. 4. q. 6. ar. 4. Castro de leg. pena. lib. 1. c. 9. & sequen. D. Thom. Opusculo 20. c. 4. & 11. Et in Epistola ad Ducissam Brabantia de regimine Iudaeorum D. Antoni. 2. p. tit. 9. c. 13. Ioan. Driedo. lib. 3. de libertate Christiana c. 5. Couarru. in Reg. Peccatum par. 2. §. 5. Nauar. in suo manua cap. 23. num. 54 & sequen. Cordub. in opusculo de casib. conscientia q. 95. Magister & institutor meus Blasius Nauarrus in suo opusculo de vectigalibus, & Ludouicus Lopez in suo instructor. conscien. p. 2. cap. 36. & sequen. e quibus omnibus, & alijs non paucis quos in hac disputatione asseremus desumpta sunt.

ARTICVL. I.

QVID PROPRIA ISTA SINT Censur, Tributur, Vectigal, Gabella, Duana, Thelonium, Pedagum, Gnidagium, Assium, Impositio, Collecta, Tallia, Prestantia, Munus, Obsequium, Angaria, Perangaria, & Similia.

M his & similibus vocibus utantur Doctores in hac disputatione quam aggredimur, propria singularum significatio, & vis est initio a nobis explicanda necessario, ut rerum de quibus dictur sumus explorata, & perspecta propria ratione, & natura, quibus legibus illa contineri debeant, ne aequitatis, & iustitiae limites egrediantur, facilius iudicemus.

CONTRouerSIA

Prima.

QVID SIT CENSUS.

SUMMARIVM.

Quotiplex, & quid sit census?

P RIMVM igitur. Censur ut obseruat Siluest. Gabella. Primo huius duplex est. Alter publicus, qui exhibetur Principi, vel Fisco: alter autem priuatus quem vnus ciuis alteri persoluit ratione fundi, domus, vel alicuius pecuniae debite, vel acceptae, qui dicitur annua pensio vel censualis pensio. In hoc potestiori sensu vsemur hac voce quae ff. seq. 78. vbi de usuris quae in Censibus, cambijs, & similibus con-

tractibus committi possunt differemus. In priori vero qui proprius est huius loci, Censur est quod vnusquisque ciuis suo principi in signum subiectionis praecipitur persoluere.

Qua de causa numerabantur, & describebantur quandoque apud antiquos subditi, idque duobus modis: Nam aliquando fiebat huiusmodi descriptio, non solum vt haberetur numerus subditorum, verumetiam vt vna cum ea numeratione deprehenderetur quantum vnusquisque haberet in facultatibus, vt iuxta illarum rationem, & mensuram tributum principi penderet. Aliquando vero fiebat solo appetitu, & ambitione gloriae, vt cognosceretur solum magnus subditorum numerus, nec computabantur quae facultates, vel reddebatur tributum iuxta illarum quantitatem, sed simplex tantum aliqua pecunia aequaliter ab omnibus.

Priori modo instituit censum inter Romanos Seruius, vt refert Titus Livius lib. 1. sic de illo scribens: [Censum instituit rem saluberrimam tantum futuro imperio, cum quisque tantum persoluat, quantum ille iuxta honorem suorum facultatem ac aestimationem praescriptum fuerat.] Vnde qui singulorum facultates aestimabant, dicti sunt Censores, & illarum rerum aestimatio Censur, indeque transfuso nomine quod quisque persoluebat dictum quoque fuit census. Ita Cice. 3. de legibus refert verba illa sumpta ex legibus duodecim Tabularum. [Censores populi familias facultatesque censent] Hinc sicut duces exercituum in suis signis militibus utebantur illis quatuor literis S.P.Q.R. ita hi censores cum ad describendos proficiscebantur, deferrebant quoque secum quaedam velut signa militaria descripta in eis triplici C. C. C. id est [Ciuies, Capita, Censur.] Hoc modo Pompeius vel alius aliquis voluit Iudaeos describi cum primum ceperunt Romanis esse subiecti ex Iosepho lib. 18. Antiquit. cap. 1. quod illi aegre admodum tulerunt, sed persuadente illis Sum. Sacerdote Iozaro passi sunt personas ipsorum describi, & facultates eorum censi, ne bellis vastarentur.

Secundo vero modo praecipit Octavianus Caesar qui

qui primus fuit vocatus Augustus, anno 42. sui Imperij, quo tempore natus fuit seruator noster Christus, vt describeretur vniuersus orbis, qui Imperio Romano subiacebat. Hæc enim descriptio Octauiani edicto indicta, (vt optimè obseruat Cornel. Ianfenius. 8. cap. suæ Concord. Euangelicæ) non fuit facta ad censendas facultates, sed vt constaret tantum quam ingens subditorum numerus Octauiani ditioni pareret. Quod optimè colligit, primo ratione, Quia si vna cum descriptione hominum fuissent quoque tunc censenda singulorum bona, non expediebat, vt ascenderet vnusquisque in ciuitatem vel oppidum vnde erat oriundus, quin potius vt maneret in eo loco, vbi domum possessionesque habebat: descriptio autem illa vt constat ex D. Luca fuit facta vnoquoque in ciuitatem vnde erat oriundus ascendente. Secundo ex eadem scriptura, quæ hanc descriptionem professionem vocat, qua nomen dabant Principi Romano, & se illi subditos profitebantur, indicans hoc sine factam esse, non ad ditandum ærarium Imperatoris. Ita dicitur Luc. 2. [Ibant omnes vt profiterentur, &c.] Et Paulo post: [Ascendit autem & Ioseph vt profiteretur cū Maria, &c.] Et Acto. 5. agens D. Lucas de illo Iuda Galilæo qui voluit haberi pro Christo eodem tempore quo seruator noster natus est, ait: [Post hunc extitit Iudas Galilæus in diebus professionis, &c.] In hac ergo descriptione in dicta ab Octauiano non fuerunt censuræ facultates Iudæorum, sed solum in signum subiectionis descripti vniuersi, & solutus ab vnoquoque quidam numus. Cæpitque ab eo tempore singulis annis solui numus ille ab omnibus tanquam census quo subiectionem illam profitebantur: cudebaturque numisma quoddam cum imagine, & inscriptione Cæsaris, quo census hic persoluebatur, vt hac ratione subiectionis illa, & solutio diutius ac firmiter permaneret, neque ab ea villo tempore Iudæi retrocederent. Is enim est census de quo Iudæi cum Herodianis. Math. 22. Christum seruato rem nostrum sub dolo interrogarunt, liceret ne censum dari Cæsari an non? quibus Christus Dominus sapientissimè ex imagine & subscriptione numismatis quo persoluebatur census ille, occurrit. Et enim cum illo esset imago, & nomen Cæsaris respondit. [Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c.] Qui plura de huiusmodi censu desiderat, legat Orosium de his quæ acciderunt circa Christi natiuitatem.

In summa census est quod redditur Principi titulo subiectionis, in quo sensu dicitur. L. Attatem ff. De censibus. [Quod annuatim soluitur in quantitate, &c.] Qui in subiectionis signum, & Principes, vt suo loco dicemus institui potest ab ipsis, & subditis imponi; qui vero ad gloriæ tantum vel cupiditatis ambitionem, & appetitum, nec est, nec debet apud eos esse in vsu, cum David. 2. Reg. 24. eo quod ex ambitione, & timore animi populum describi, & numerari voluerit, grauissimas Deo penas reddiderit. Et hæc de isto censu.

C O N T R O V E R S I A

Secunda.

Q U I D S I T T R I B V T V M.

S Y M M A R I V M.

1 *Quid sit Tributum? & vnde dictum?*

2 *Census, & Tributum tribus modis inter se differunt.*

TRIBVTVM est quod ex proprijs fructibus, vel terræ nascentibus tribuimus Principi, vel Reipub. ad alendos milites, & exercitus, qui ciues ab hostibus tueantur. Vnde Cicer. 2. Offic. dixit: [Danda opera est, ne quod apud maiores nostros sæpe fiebat probat propter ærarij tenuitatem, & bellorum assiduitatem, tributum sit conferendum.] Ideo Festus vt refert Ambrosius Calepinus. [Tributum] (inquit) [dictum est, quod ex priuato in publicum tribuitur, vtpote ad alendum publicum militant] Qua de causa vocatur etiam stipendium, vt habetur. L. Ager. ff. de verb. & Rerum signif. Varro. cui consentit. D. Isidorus lib. Etimolog. vult dictum à Tribubus, quia vnaqueq; Tribus & Pars populi ex suis bonis iuxta hæreditates quas possidebat, partem aliquam conferebat in stipendium militum. Archidiaconus in Can. Si in morte. 23. q. vlt. num. 2. ait. dici Tributum, quia Tribunis qui præerant partibus populi Rom. ad sumptus necessarios ad tuendam ciuitatem à singulis conferebatur. Quæ omnia in idem fere coincidunt, vt Tributum sit, quod ex proprijs fructibus persoluitur ad Reipub. defensionem, & vtilitatem, qua de causa exhibetur Principibus tanquam acerrimis ipsius Reipub. defensoribus, & his quibus ex officio incumbit ciues in pace continere, suum vnicuique; tribuere, impios & sceleratos Reipub. perturbatores arcere, externos inimicos vi & armis profligare. Quod optimè docuit B. Paul. ad Roma. 13. vbi cum primus dixisset de Principe: [Minister Dei est, ac vindex in eos qui male agunt, non enim sine causa gladium portet, &c.] Subiungit: [Ideo tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruietes, &c.]

Quo fit census, & tributum differre tribus modis. Primo. Quia census commodè diuiditur in publicum & priuatum, vt vidimus cum Syluest. Tributum autem publicum tantum est cum soli Principi reddatur. Secundo, differunt materia, quia census redditur de quibusvis bonis, tributum vero de solis terræ nascentibus. Tertio distinguuntur sine, cum census in signum subiectionis & seruitutis exhibeatur, tributum vero licet nõ reddatur nisi à solis subditis suo Principi, non tamen redditur in signum subiectionis sed ad defensionem tantum Reipub. & eiusdem necessitates: quibus debet Princeps prospicere. Vnde ex solutione tributi non inferretur necessario subiectionis, vt recte docet Abbas in ca. 2. De censibus num. 3. & Felin. in cap. Ad audientiam nu. 21. De præscrip. Glosa. in verb. Ecclesia. in Can. Tributum. 23. q. 8. Et DD. in Can. Magnum 11. q. 1. & in c. Præterea, el segundo. De Transactionibus.

C O N T R O V E R S I A
Tertia.

Q U I D S I T D I D R A C H M A.

S Y M M A R I V M.

1 *Didrachma quid sit? & ex diuersis Patrum sententiis.*
2 *Siclus quid sit.*

VOX tertia est didrachma, quæ licet modo non sit in vsu, cum tamen legatur in Euangelio, explicanda quoque à nobis est Legimus enim Math. 17. Publicanos qui Capharnaum tributa exigebant cum eo Dominus tran-

transiret, dixisse Petro: [Magister vester non soluit didrachma?] Est ergo quaestio inter Doctores quid essent hæc didrachma, est enim vox pluralis cuius singulare est didrachmum. D. Chrysost. quem sequuntur Theophilac. & Euthimius, putat pecuniam illam quæ secundum legem Moysi soluenda erat à primogenitis, appellari ibi didrachma. Dominus enim quia ad liberandos Israelitas primogenita Aegyptiorum percusserat, postulavit consecrari sibi omnia primogenita Iudæorum, cæterum quia solam Tribum Leui designauerat in ministeria & obsequia Tabernaculi, constituit legem. Leuit. 12. vt primogeniti Tribus Leui manerent sibi consecrati, & in Tabernaculi obsequium: primogeniti verò aliarum tribuum redimerentur quinque siclis, Hanc ergo pecuniam quinque siclorum pro primogenitis persoluebam, opinatus est Chrysost. cum Theophil. & Euthimio esse didrachma quæ à Christo postulabant exacto res illi Capharnatæ.

Sed hæc sententia non est accomodata. Primo quia illi quinque sicli semel tantum persoluebantur, quadragesimo scilicet die à natiuitate infantis, sicut persoluit eos Beatissima Virgo pro Christo in die suæ Purificationis: quod significauit D. Luc. dicens [Tulerunt illum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini quia omne masculinum ad aperiens vuluam sanctum Domino vocabitur.] Id est omne masculinum primogenitum erit consecratum Domino, aut Redemptum quinque siclis, tuleruntq; illum in Hierusalem vt id præstarent. Secundo hæc pecunia quinque siclorum reddebatur soli Sacerdoti, & in templo tantum, vt ex eodem Euangelio constat, didrachma vero Publicanis Romanis in quacunq; prouincia. Tertio, pro primogenitis persoluebantur quinque sicli, didrachma autem nec vnus siclus est, sed dimidium sicli. Nam vt licet colligere ex Budeo in lib. de Ase, & D. Hieron. in 4. cap. Ezechiel. & Iosepho lib. 3. Antiquit. capit. 12. Siclus idem est quod stater, valens quatuor drachmas: sicut stater, vnde didrachmum, id est duplex drachmum, dimidium tantum est stateris vel sicli, tantum abest vt sit quinque sicli: Valet autem didrachmum ex Budeo & alijs septem stuferos Teuthonicos, apud Germanos; Septem solidos Turonicos apud Gallos, qui apud Hispanos efficiunt Argenteum & dimidium demptis duobus vel tribus nummis Valentinis.

D. Hilarius cum Exod. 30. præciperetur, [Vt omnis vir qui est in numero filiorum Israel vigesimum anno egrediens persoluat dimidium sicli in vsu tabernaculi.] Existimauit didrachmum esse hoc dimidium sicli, adductus similitudine pecuniæ, cum didrachmum, vt modo ostendimus sit dimidium sicli, videturq; fauere huic sententiæ, quod habet Iosephus lib. 7. de Bello Iudaico ca. 26. præcepisse Vespasianum Iudæis omnib. vbicunq; degerent, vt binas drachmas, id est didrachmum singulis annis penderent in Capitolium, sicut antea pendebant Hierosolymorum templo: Vbi videtur Iosephus in sinuare dimidium sicli quod pendebatur templo, esse didrachmum quod Publicani Romanorum postularunt à Christo.

D. Hieron. iudicat didrachmum esse illum censum seu tributum, quod à tempore natiuitatis Christi edicto Octauiani Iudæis fuit impositum, & quod ceperunt persolueri vnusquisque in ea ciuitate, vel oppido vnde erat ortus vel oriundus. Et quoniam Christus inquit Hieron. nutritus erat in Nazareth oppido Galilææ, credebaturque ibi ortus, & Galilæus: postulant ab eo hoc tributum vel censum Capharnaum, quæ Metropolis erat Galilææ.

Hæc D. Hieron. Sententia probabilior multo est quam illa D. Hilarij. Primo, quia etsi post destructionem templum à Vespasiano non solueretur dimidium illud sicli in vsu templi, attamen quandiu templum permansit semper illud fuit persolutum à Iudæis iuxta præceptum legis in vsu Templi, exhibebaturque Sacerdotibus, vel Leuitis, minime vero publicanis Romanis, vnde aliud necessario est didrachmum illud quod à Christo exigebatur. Secundo ipsemet Christus explicauit quod sit hoc didrachmum. Cum enim illud postulassent à Petro, de eodem, agens seruator noster dixit statim eidem Petro. [Reges gentium à quibus accipiunt tributum vel censum, &c.] Eo vero tempore quo hæc acciderunt nullum aliud tributum vel censum persoluebant Iudæi Romanis nisi illud quod manserat à tempore Octauiani.

Nec repugnant nobis quæ scribit Iosephus loco citato, præcepisse Vespasianum omnibus Iudæis, vt duas drachmas soluerent ac deferrent in Capitolium: Quia Vespasianus non imposuit nouum tributum Iudæis. cum iam à tempore Christi soluereetur didrachma ab ipsis: sed quod fuerat à Põpeio, vel Casare Augusto impositum Iudæis, Iudæam incolentibus, hoc extendit Vespasianus ad cæteros omnes Iudæos, qui per varias regiones erant dispersi, vbicunq; terrarum agerent. Nec ait Iosephus medium sicli quod pendebatur templo, esse didrachmum quod ferebatur ad Capitolium, sed perinde deferri illas duas drachmas in Capitolium à Iudæis, sicut antea reddebatur medium sicli Templo, vbi similitudinem insinuat, non (vt ita dicam) idemptitatem.

Vnde colligo iuxta D. Hieron. Didrachmum esse tributum illud, siue censum quod à Iudæis reddebatur Romanis in signum subiectionis, non quidem illud quod fuit impositum à Pompeio, sed quod fuit, in dictum ab Octauiano, vt vult Cornel. Iansen. & optime. Primum, quia Pompeius soli Iudææ, & non Galilææ imposuit, tributum, siue censum. Octauianus vero toti Palestinæ, Et didrachmum quod postulabant à Christo exigebatur Galilææ.

Secundo, Quia tributum siue census impositus à Pompeio Iudæis ille idem erat qui à principio vrbis conditæ fuerat impositus à Seruio Romano, qui non continebatur certa quantitate, sed iuxta proportionem facultatum, & bonorum quæ vnusquisque possidebat reddebatur. Census autem impositus ab Octauiano (vt diximus) continebatur certa quantitate, idemq; reddebatur ab omnibus, & tale fuit didrachmum postulatam à Christo, certus vt pote census ac definitæ quantitates nempe duarum drachmarum: quod ex eodem contextu Matt. 17. patet. Et enim cum decreuisset Christus ad tollendum scandalum censum illum exactoribus Capharnatis reddere, dixit Petro: [Vade ad mare, & mitte hamum, & cum piscem qui primus ascenderit tolle: & aperto ore eius, inuenies staterem, illum sumens da pro me & te;] Vbi cum ab vtroq; vellet censum illum exhiberi, & à se, & à Petro, ita vt vterque tanquam pater familias & caput illum persoluerent, staterem reddi iussit, qui vt diximus duplex didrachmum valet, nempe quatuor dragmas, vt ea ratione didrachmum vnum redderetur pro Christo, & aliud pro Petro.

Vbi miror profecto plurimum, Mag. Blasium Navarro virum æruditissimum, & singularis ingenij, multaq; lectionis iudicasse didrachmum iuxta D. Hieron. non esse censum, cum Diuus Hieron. de didrachmo isto agens sic scribat: [Post Augustum Casarem Iudæa facta est tributaria, & omnes censi capite

capite ferebantur: vnde Ioseph, cum Maria cognata sua profectus est ad tributum hoc persoluedum in Bethleem, Prima enim solutio huius census facta fuit in ijs oppidis, aut ciuitatibus, vnde vnusquisque originem ducebat.] Vbi aperte D. Hiero. illum censum qui ab Augusto Casare fuit impositus Iudæis, & ad quem persoluedum profectus fuit Ioseph, cum Beatissima Virgine pręgnante in Bethleem, docet esse didrachmum, de quo Capharnaitę exactores Petrum interrogarunt, Et Christus ipse vt vidimus in textu tributum, vel censum appellauit. Nec alius census tempore Christi reddebatur Romanis, nisi ille ab Octauiano impositus, vt patet ex eodem Euangelio. Nam cum Matth. 22. Iudęi Christum dolose interrogarunt liceret nec censum dare Casari, non distinxit Christus census, sed simpliciter, & absolute dixit. [Ostendit mihi numisma census.] Nec illi distinxerunt, cuius census numisma postulare, sed simpliciter etiã, & absolute quia vnus tantum erat eo tempore census, ostenderunt illi numisma.

Nec repugnat nobis quod affert Mag. Blasius, quod in censu esset nouum tributum, didrachmũ verò esset tributum iam antiquum dicente D. Hiero. de illo. [Romani ex more poscunt tributa,] quia idem numisma valens duas drachmas erat nihil quod imaginem Casaris habebat, nec oppositum potest ostendi, & census iste quem dicimus esse didrachmum ex eodem Hiero. antiqua consuetudine postulabatur, vt pote à tempore Augusti Casaris. Minus vrget quod subiungit censum dari in signum subiectionis, didrachmum in vsus Capitolij, sed solum scribar deferri illud in Capitolium. Vnde idem census, qui ab August. Casare fuit impositus duas dragmas valens: & imagine Casaris cussus in subiectionis signum, fuit deinde iussu Vespasiani ab omnibus Iudæis extra Iudęam agentibus vbicumque habitarent in Capitolium deferendus.

tur pro exactione publica, sed pro quocumque etiam fructu, & redditu quamuis priuato. Ita Cicer. in Paradox. [Ex meo tenui vectigali capio ego ducenta.] In quo sensu agri, & homines quoque aliquos fructus ferentes dicuntur vectigales. Et communi sermone omne debitum reddendi aliquid vocamus vectigal. Propriè tamen, & sicut pręsens disputatio postulat, peculiare nomen est, & peculiare quoddam exactionis genus.

Est enim vectigal quod ex mercibus, & rebus, quę negotiationis causa, huc illucque transferuntur, & vehuntur, soluitur in locis à Principe, vel Reipub. constitutis, ad murorum, turrium, portuum, ninerum, & aliorum publicorum operũ fabricam, & conseruationem. Ita glo. verb. pendant. in l. 1. ff. De Public. & vectig. quo nomine Cicer. pro Lege Manilia vocat vectigalia nervos Reipub. Et Suetonius in Cassare. [Agrum campanum] inquit, [Ad subsidia Reipub. vectigalẽ reliquit.] Et in hoc sensu sumitur communiter à DD.

2 Vnde differunt tributum, & vectigal materia, & sine, materia quidem, quia illud soluitur ex fructibus, & terrę nascentibus, vectigal autem ex mercimonijs, & his quę vehuntur negotiationis gratia: Ideo glo. in Cano. Si tributum. l. 1. quæst. 1. & glo. verb. Regaliam. in cap. Generali. De electio. in sexto. Et Barto. in lege placet. De sacrosanct. ecclẽs. aiunt. Tributum esse quod fiscò, vel Regi persoluitur pro rebus immobilibus. primo ex agrorum fructibus, Vectigal verò pro rebus mobilibus, & his quę vehuntur. Et Archidiaconus. Can. illo. si in morte. 23. quæst. vltim. nume. 2. ait. [Tributum est quod soluitur, per regiones, sed vectigal, quod datur pro his quę vehuntur per patrias.] Vnde dictum est vectigal à vehendo: Cui consonant illud glossa in capitu. 13. ad Roma. [Tributum dicitur quod datur domi, vectigal vero quando ad domum venit.]

Differunt quoque sine, quia tributum soluitur Principi, tanquam in stipendium sui muneris, & militum quibus indiget, ad Reipub. & subditorum propugnationem, vectigal verò ad alias necessitates Reipub. veluti muros, pontes, itinera, & publica ædificia.

3 Hoc vectigal cępit statim apud Romanos ab vrbe condita, etsi non legatur certus illius author, soluebaturque octaua pars eorum quę deferebantur ad mercimoniam, vt constat ex. l. Ex præstatione, iuncta. Glo. verb. octauas. Et l. Allegatis, iuncta glo. verb. octauarj. Cod. de vectigal. Sed quia erat graue, & onerosum nimis octauam partem mercium reddere, Caius Caligula propter garulorum (idest arrieros, & tragneros) diurnas questiones, & continuas querellas, vt ait Sueton. in vita Caligulę instituit, vt non redderetur nisi decima pars, sicut modo se habet Castellę tributum, quod vocatur. Alcauala, propter quod aliqui Alcaualam faciunt vectigal, quamuis vt suo loco docerimus magis pertineat ad tributum.

Cępit quoque vectigal apud Græcos vocari Archimandia, sed deinde vocatum est Thelonia, & locus vbi exigebatur Thelonium, & Doana. Vnde D. Matth. proprie erat huiusmodi vectigalium exactor. Latine verò quia soluitur pro mercibus, quę asportantur ex vno loco in alium dicitur Portorium, Hispanę Portazgo. Ita Glossa in verb. Pedagium in cap. Super quibusdam §. Præterea. De verb. significat. & ibidem Hostiens. Innocen. & Abbas. Antiquitus vectigalia solum soluebantur pro his quę vehuntur ex vno loco in alium, deinde vero necessitatibus Reipubl. in grauescentibus

L soluitur

CONTROVERSA

Quarta.

QVID SIT VECTIGAL.

SUMMARIUM.

- 1 Vectigal quid sit?
- 2 Vectigal & tributum quomodo differant?
- 3 Vectigal quando incepit apud Latinos, & apud Græcos.
- 4 Vectigalia tria genera exactionum in se continent.

Apuđ authores vectigal promiscue aliquando sumitur, & velut commune nomen sicut & Gabella ad omnem publicam exactionem, & impositionem, ita vt tributum, census, pedagium, assisium, & similia, quasi communi nomine appellentur vectigalia, qua ratione, l. Imperatores, ff. de Publica. vt obseruat ibi glo. in verb. vectigalibus tributa, quę Principibus redduntur ex fructibus terrę, vocat vectigalia. Et Syluest. verb. Gabella. ca. primo. nume. 3. sequutus Archidiaconus, pedagium vocat vectigal. Et apud authores Latinos non solum sumi-

Tomus Secundus.

soluitur etiam, & pro mercibus quæ non deferuntur ex vno loco in alium, sed in eodem in quo colliguntur venduntur: quia non minus pertinent ad negotiationem, & mercaturam, quæ intra eandem ciuitatem colliguntur, ac venduntur, quam quæ deferuntur ex vno loco in alium, vt optimè obseruauit Salicetus in illa l. vectigalia, ff. de Publica. vnde apud Castellam est propriè vectigal, quod vocatur portorium, Hispanè el portazgo.

- 4 Apud nos verò pertinent ad vectigalia tria genera exactionum. Primum quod est commune toti Regno vocatur Valentine lo General, institutum in mercionijs ad communia ædificia, communisque huius Regni necessitates. Alterum est quod vocant Murs, y valls, ad peculiaria ædificia huius ciuitatis, & locorum quæ huic ciuitati proxima sunt. Tertium est quod dicitur vectigal salinarium, Valentine, Lo real de la sal: Apud omnes enim Provincias ne sal, quo ad victum adeo homines indigent, deficiat, sed existat certus locus in quo ab omnibus facile ematur, cum difficile nimis esset ab vnoquoque priuatim haberi, impositum est quoddam vectigal ratione expensarum quas Princeps, vel Respub. facit, vt sit omnibus sal in promptu.

CONTROVERSA

Quinta.

QVID SIT PEDAGIVM.

S Y M M A R I V M.

- 1 Pedagogium quid sit, & quomodo distinguatur à vectigali, & guidagio?
- 2 In vijs, itineribus, & locis publicis, tria necessaria sunt.

Quinta vox est pedagogium, cui alia similis est nempe Guidagium. Syll. in verb. Gabella cap. 1. nu. 3. Et Tabien. verb. Pedagogium nu. 1. non distinguunt inter ista. vectigal, pedagogium, & Guidagium, sed eadem faciunt, hac ratione, vt Guidagium sic quod soluitur ex mercibus quæ transferuntur, pedagogium vero (quod dictum est à pede) quod soluitur à transeuntibus per aliquam viam; pontem, vel locum ratione transitus pro fabrica, vel conseruatione illius viæ, pontis, vel nauis. Vnde iuxta hos authores Vectigal, & Guidagium continentur materia, & sine cum vtrumque soluatür ex mercimonijs, quæ transferuntur, & in fabricam, vel conseruationem pontium, nauium, vel viarum. Pedagogium verò conuenit cum eis in eodem fine, cum soluatür eadem de causa, differt tamen ab illis materia, quia iuxta ipsos non soluitur ex mercimonijs, sed ratione personæ, vel iumenti transeuntis.

- 2 Sed ab omnibus alijs DD. cum quibus loquendum est (quia loquendum cum pluribus) ista tria sic differunt, cum in vijs, & itineribus, ac locis publicis tria necessaria sint, primo adaptatio viæ, ita vt sint praua indirecta, & aspera in vias planas, & pontes necessarij. Secundo securitas itinerantibus, ita vt adsint custodes, vel erectæ turres quibus eò transeuntes efficiantur securi. Tertio, ducatus, ita vt occurrat qui indicet viam & recto itinere ducat. Vnde oportet, vel adesse qui viatores ducant, vel erigi, & conseruari columnas, aut Cruces, quæ viam

vniuscuiusque loci transeuntibus, indicent sicut olim in triuijs erigebantur Mercurij. Hac ratione hæt tres gabellæ in aliquibus locis sunt institutæ. Ad construendos pontes, & aprandas vias, quod pertinet ad ædificia publica, institutum est vectigal, ad erigendas turres, & constituendos custodes viarum, constitutum est pedagogium, ad stipendia eorum qui ducatum itinerantibus præstent, vel ad expensas quibus columnæ illæ, vel Mercurij erigantur, institutum est guidagium.

Diximus proximè præcedenti voce, quæ pertineant apud nos ad vectigal. Ad pedagogium verò pertinent duæ gabellæ, vna quæ colligitur à Rege, eo sine instituta, vt viæ quæ ducunt à Valentia in Castellam, (cum sæpè a Mauris, & Sarracenis hoc Regnum incolentibus essent infestæ,) haberent custodes, quibus redderentur securæ, quòd communi nomine appellatur El Peaje, Altera verò, Gabella instituta à magistratibus huius Regni, & auctoritate Regia suffulta, quæ dicitur nouum impositum ad construendas, & conseruandas turres, constituendosque exploratores, & milites, qui oras maris à piratis Africanis, & turcis frequenter infestas custodiant, & tueantur. Guidagium verò non est apud nos, eo quod facile sit in his Regnis Hispaniæ vias, & itinera nosse, magnaque culpa sua declinabit in his prouincijs a recto tramite, qui dimiserit viam quam debeat sequi.

CONTROVERSA

Sexta.

QVID SINT COLLECTA, TALLIA, Præstantia, & Assisum.

S Y M M A R I V M.

- 1 Quid sint collecta, tallia, præstantia, & Assisum? Et quotuplex sit collecta?

Sexta vox est collecta, quæ etiam dicitur Tallia, siue Præstantia à DD. Est autem duplex collecta, alia quæ imponitur à Principe, vel Reipubl. ad totam substantiam, ita exigente aliqua communi necessitate de nouo exorta, vt si vrgeat grauissimum bellum, vel damnū aliquod imminet toti Regno, videatque Princeps nec tributa, quæ sibi redduntur, nec alios census regios illi necessitati leuanda sufficere, potest subditis suis quotam aliquam imponere iuxta facultates, & vires honorum, quæ vnusquisque illorū possidet. Hæc dicitur collecta ad totam substantiam, qualis solet imponi à Principe.

Alia verò collecta est, quæ priuatim imponitur à Magistratibus ciuitatis, vel populi, consentientibus ipsis ciuibus ad priuatas necessitates, & damna eiusdem ciuitatis, & populi. Docuit enim omnes recta ratio priuatas necessitates cuiusque ciuitatis, & populi à ciuibus, & incolis eiusdem loci leuandas esse, imposita communi eorundem consensu aliqua collecta, quæ quoniam non potest imponi ipsis ad totam substantiam, propter graua, & innumera incommoda, quæ vt suo loco dicemus inde sequeretur, inuenta hæc alia via, & ratio est tanquam commodior, vt fiat hæc collecta in reb. quæ ab vnoquoque emuntur ad proprios vsus, vt in pane,

vino,

uino, vestibus, & alijs rebus. Ad quos genus collecta pertinent iura municipalia quae dicuntur Assisia.

CONTROVERSI A

Vltima.

QVID SIT MVNVS, ET Obsequium.

S V M M A R I V M.

- 1 Munus bifariam sumitur?
- 2 Munus triplex constituitur a Doctoribus.
- 3 Munera quae nam sint vilia, & sordida, quae vero honorifica.

Vltima vox est munus, quod nomen aequiuocum est, aliquando enim significat donum quod gratis, & ex liberalitate confertur. Ita definitur donum à iurisperitis. Quod sponte praestamus, & ex nulla necessitate, vel iuris officio qua ratione distinguitur donum à munere L. Munus proprie. Et L. Inter donum. ff. de verb. sign. Sumitur secundo pro officio aliquo cum honore, & dignitate coniuncto, qua ratione dicimus hoc pertinere ad munus regium, vel Episcopale: ita in illa L. Munus tribus modis dicitur, ff. de verb. sign. Sumitur tertio (quae significatio propria est huius loci) pro solutione alicuius impositionis ex praeccepto Principis, vel Reipub. vel domini loci.

In quo sensu triplex constituitur a DD. Quoddam merè personale, quod persoluitur labore corporali, sine sumptu aliquo, vel detrimento rerum propriarum. De quo l. fin. ff. de man. & hono. in principio illius legis. Aliud reale seu patrimoniale, quod redditur proprio sumptu, vel in pecunia, idque tribus modis: nam vel imponitur rei secundum se totam, in aliquod tempus nulla, habita ratione personae, ut cum praecipitur subdito, ut naui currus, velumenta illius tot diebus inseruiant Regno, vel ciuitati, aut domino loci: Vel sumitur, ex ipsa re secundum partem, ut cum postulat certa pars fructuum, vel redditur aliqua pecunia pro re quam subditus colligit, aut possidet. Tertium genus muneris est mixtum quod est velut constitutum ex personali, & reali, ut quando vna cum labore corporali aliquis etiam fit sumptus: De quo in illa. l. fin. §. mixta munera. De munerib. & honor.

Omnia vero haec munerum genera, tam personalia, quam realia, quam mixta, in duplici sunt differentia, quaedam enim eorum sunt ordinaria, & quae suis temporibus & locis quotannis soluentur, vel ex praeccepto legis alicuius, siue statuti, vel vi diuturnae consuetudinis. Alia vero sunt extraordinaria, quae imponuntur a Dominis locorum, vel alijs superioribus, secundum eorum voluntatem, & iocurrente aliqua noua, & extraordinaria necessitate & causa.

Potro ex his tribus generibus munerum, quae personalia tantum sunt, cum sint pleraque eorum vilia, sordidaque, & laboriosa, ut fodere arenam, calcem coquere, dominum loci pedester commitari, & similia, de quib. in l. maximarum de excusation. mulierum. lib. 10. Codicuntur Angariae, à voce Anglo, quae idem est quod constringo, vel à voce Angario, quae est locare aliquem ad onus aliquod ferendum, vel subeundum, in quo sensu milites Christi

Tomus Secundus.

seruatoris nostri dicuntur angariasse Simonem Cirenensem, ut duceret Crucem Christi vsque ad locum crucifixionis in Golgotha. Quod si muneri merè personali aliquis etiam sumptus, vel solutio alicuius pecuniae admisceatur, dicitur Perangaria. Unde angaria idem est quod munus personale, perangaria vero idem quod munus mixtum de quibus hic loquimur.

Solent iurisperiti hoc loco quasdam regulas assignare quibus deprehendamus, quae munera vilia sint, & sordida, quae vero honorifica, & cum dignitate coniuncta, sed potissima, & praecipua, & ad quae omnes ferè reuocantur est hominum aestimatio, ita ut illa vilia habeantur quae tali loco, & tempore a prudentibus censentur vilia, illa vero honorifica, quae eorundem arbitrio honorifica iudicantur. Ita & rectè Innoc. in cap. De multa, nume. 11. & 15. De praebus. & Bart. in l. vnica, nume. septimo, C. de muneribus. Denique omnia ista munera, siue personalia, siue realia, siue mixta aliquando dicuntur indicta, idque Principis, vel Reipub. lege & statuto, quae si progressu temporis diuina reddantur, trahunt in ordinaria, quod si huiusmodi muneribus, ita in dictis, & per consuetudinem effectis ordinarijs aliquid praeterea super addatur ratione alicuius necessitatis occurrentis, dicuntur superindicta, de quibus in l. vnica. De superindicto, lib. decimo. Codicis.

D. Gregor. explicans verba illa Esai. 33. [Qui excutit manum suam ab omni munere.] Et Urbanus Pontifex Cano. Saluator prima causa, quae tertia, constituunt triplex genus muneris: à manu, ab obsequio, & à lingua quae ad praesens institutum non faciunt, sed ad disputationem de Simonia, De qua diuino numine freti tertio tomo horum commentariorum copiose differemus. Nunc quae de munere, Angaria, & perangaria diximus sufficiant.

ARTICVL. II.

AN VECTIGALIA, ET ALIAE GABELLAE iusta, & quibus omnes conditiones necessariae ad iustam Gabellam conueniunt obligent in foro conscientiae, etiam si non exigantur.

S V M M A R I V M.

- 1 Angeli opinio, de vectigali, & pedagio. & de eorum discrimine.
- 2 Opinio Ioannis Tabiena, de vectigali, & pedagio.
- 3 Opinio Nauarii, de vectigali, & c.
- 4 Tributa, vectigalia, pedagia, & aliae gabellae quae iustae sunt, & quarum iusta causa durat, soluenda sunt in foro animae, etiam si non exigantur.
- 5 Scandalum triplex.
- 6 Leges ciuiles, etiam si sint pure penales (loquendo de his quibus imponuntur vectigalia) nihilominus obligant ciues ad illa persoluenda.
- 7 Tributa iure naturali, & diuino debentur Principibus.
- 8 Quae tenentur iure naturali, & diuino contribuere ad communes necessitates subleuandas, ex suis bonis.
- 9 Leges quae praecipiant gabellas, non sunt pure penales, sed sunt praecipitiae.

L. 2. Gabellae

- 10 Gabellas defraudare non licet, eo quod ipsi, qui à Principe illas emerunt, hoc sciunt.
- 11 Gabellas defraudans, tenetur non solum ad luendam penam, verum etiam ad gabellam restituendam.
- 12 Vectigalia iusta non debentur virtute legis humanæ, aut ex impositione penæ, sed ex iure naturali, ac diuino.
- 13 Gabellas defraudare in genere suo est peccatū mortale, cum debito restituendi.
- 14 Consuetudo, in his quæ sunt de iure humano positio, habet vim legis, quando tamen approbata, & recepta est.
- 15 Leges, & Statuta humana, circa gabellas quattuor assignare possunt.
- 16 Vectigalia quando non debent solui nisi postulata, & quando solui debent, etiamsi non postulantur.

Questio hæc maximè difficilis est, & controuersa, propter varias in hac parte tam Theologorum, quam Canonistarum sententias. Angelus qui inserit Summistas maximi nominis est in verb. Pedagium, nume. 6. distinguit plurimum inter vectigalia, pedagia, & alias gabellas, quæ a Principe, vel Gubernatoribus alicuius Regni, vel Prouinciæ imponuntur in mercimonijs, & collectas quæ a priuatis Magistratibus huius, vel illius ciuitatis, aut oppidi ad leuandas peculiare necessitates sui loci instituuntur, quas vocamus iura municipalia, seu Assisia. Rursum omnes gabellas cuiuscunque generis sint, distinguit, in alias quæ apertè iustæ sunt, & alias de quarum iustitia dubitatur: prætermittit apertè iniustas, & merito, cum inter omnes DD. comperit sit gabellas iniustas non deberi in foro animæ, nisi vel ratione scandali, si illis non solutis aliqua sequeretur in Repub. perturbatio, vel ex conscientia erronea, veluti si quis existimaret se teneri ad illas persoluendas. Extra hos casus scandalum scilicet, & conscientiam erroneam, certissimum apud omnes est, gabellas apertè iniustas, cum sint tyrannicæ post, extorsiones quam gabellæ, non esse persoluendas.

Positis his distinctionibus constituit Angelus varia dicta seu conclusiones, quibus suam proponit sententiam. Prima est. Vectigalia, Pedagja, & similes Gabellæ, quæ non sunt collectæ, nec Tallia siue Assisia, etiam si iusta sint, ita vt sint imposita ab habente auctoritatem, & iusta de causa, præsentique superiores ea omnia propter quæ gabellæ illæ impositæ sunt, non tenentur subditi in foro animæ illas persolvere, nec ad eas restituendas, si illas defraudauerint: nec in eo peccant: nisi interuenerit mendacium, periurium, vel fraus per occultationem mercium. Etenim si hæc (inquit) interuenerint committeretur quidem peccatum mendacij, vel periurij, vectigalia verò illa, & gabellas defraudare nullum erit peccatum.

Ad probandam hanc conclusionem statuunt Angelus, & qui illum sequuntur primo cum Henrico Ganden. quolib. 3. q. 22. Leges & statuta superiorum varia esse, quædam quæ nullam continent penam, sed solum præceptum. Alia verò quæ aliquam continent penam. Rursum leges istas quæ penam continent adhuc subdividi, esseque in duplici differentia, quædam enim sunt præceptiuæ non purè penales etiam si penam apponant, in quibus duo continentur, nempe, & id quod præcipitur, & de quo fertur lex, & penam appositam, ac luenda ab illius præcepti transgressore. Vt cum dicit lex: Nemo extrahat equos à Regno, quod si quis illos extraxerit

præscribantur omnia bona illius, perspicuum est in hac lege duo contineri, vt pote & præceptum de non extrahendis equis, & penam qua multandus est istius præcepti transgressor. Alia verò iniqui sunt, in quibus nil præcipitur, sed solum assignatur penam aliquid facienti, vel omittenti, quæ leges dicuntur pure, vel mere penales, vt si ita diceret lex: Quicumque extraxerit equos è Regno expolietur omnibus bonis, & tradatur fisco.

Constituunt secundo, inter hæc duo genera legum penaliū hoc interesse, vt priores illæ cū duo contineant, & præceptum, & penam, obligent subditos ad obseruationem præcepti simpliciter, & absolute in foro animæ, ad solutionem verò penæ nequaquam nisi fuerint deprehensi, & a iudice damnati. Posteriores verò quæ pure penales sunt nullū continent præceptum, sed solum penam, cū nil præcipiant, ad nil aliud obligant subditos in conscientia, præterquam vt maneant expositi vi illius legis ad luendam penam illam cum primum fuerint à iudice condemnati.

Constituunt tertio, Leges istas imponentes vectigalia, pedagia, & similes Gabellas auctoritate Principum, vel Magistratum totius Regni nõ esse præceptiuas, sed pure penales habentes hunc sensum: Qui non soluerit ista vectigalia cadat in commissum: Aut saltim esse penales conditionatas reddentesque hunc sensum. Statuimus vt solua: talia vectigalia, qui non vult cadere in commissum.

His positis probat iam suam sententiam Angelus. Primo. Statuta quæ imponunt vectigalia, pedagia, & similes gabellas de quibus hic loquimur, nõ sunt leges præceptiuæ, sed penales tantum, imponentesque solum penam non soluentibus istas gabellas, aut saltim sint, velut penales conditionatas, quarum natura est relinquere in facultate, & optione subditi, vt eligat ipse vnum è duobus, vel soluere huiusmodi Gabellas, vel subire penam illam si deprehensus fuerit, & huic periculose exponere: Si dixeris esse pure penales, & non præceptiuas, (sicut reuera sunt,) obligant ergo solum ad luendam penam adueniente iudicis condemnatione, non tamen ad soluenda ipsa vectigalia in foro animæ, cum lex pure penalis, nil aliud contineat, quam penam, neque ad aliquid aliud obliget quam ad penam, penam vero nemo tenetur soluere ante iudicis condemnationem ex communi Doctorum sententia, in Canone Fraternitas. 12. q. 1. Similiter res habet; si dixeris esse velut penales conditionatas, relinquetur enim (si tales sint) ex natura earum in facultate cuiusque, aut gabellas istas soluere, aut exponere se ipsum penam huiusmodi legibus assignatam. Vnde cum non soluentes Gabellas istas eo ipso se exponant huiusmodi penis, & damnis, ad nil amplius tenebuntur in foro conscientie.

Secundo gabellæ quæ prudenter, & rationabiliter possunt haberi, & iudicari iniustæ nõ obligant in foro animæ, sed ista vectigalia pedagia, & similia licet iudicare iniustæ: Ergo Maior sumitur ab his Doctoribus tanquam certa, minorem vero ita probant, cum lex, & ius sit regula quædam iuxta dictam tamen rectæ rationis. L. cum ratio. ff. De portionibus quæ liberis damnatorum conceduntur, licet vnicuique uti præsumptione iuris, id est, arbitrari, & præsumere quod ius præsumit, cõtrario. De præsumptionibus, at in iure vectigalia præsumuntur esse iniustæ: nam cap. Quamquam. De censib. lib. sexto habetur apertè vectigalia, pedagia, & similia iure canonico, & civili regulariter esse damnata. Vnde inserit Angelus nisi euidenter, & certissimo constet esse iusta, prudenter posse iudicari iniusta, cum vnicuique

unicuique vt dicunt liceat stare in præsumptione iuris. Ex quo sequitur: vectigalia de quorum iustitia dubitatur, non esse soluenda in foro animæ. Quia si quæ apertè iusta videntur, non tenebimur illa soluere, sed sat est nos ipsos exponere pœnæ commissi, vt prior ratio docet, à fortiori, multo minus tenebimur ea persoluere, de quibus prudenter dubitare licet, an sint iusta.

Quod si quæras ab Angelo, quid ergo sentiendum erit de ministris, & exactoribus vectigalium, quæ dubia sunt? Respondet. Si exactor iste & minister sit subditus Principi, vel magistratibus, à quibus huiusmodi vectigalia imposita sunt, exigatque illa a suo superiore compulsus, non peccat, sed excusatur ob bonum obedientiæ, & rationabiliter illa exigit, quod si non sit illis subditus, aut si subditus sit, voluntariè tamen, & propria sponte se offerat, & ingerat illi ministerio, est in statu peccati. Quia cum dubia possint esse iniusta, qui non compellitur præcepto superioris, sed propria sponte munus illud exercet, voluntariè se offert periculo accipiendi iniustum, & committendi furtum, cui periculo se exponere peccatum mortale est. Sicut in bello dubio miles subditus principi, & compulsus ab eo militare non peccat, quia in dubio excusatur, ob bonum obedientiæ, vt docet D. Aug. Can. Quid culpatur. 23. q. 1. Qui verò non est subditus, vel si subditus sit, non compellitur à suo Principe, sed propria sponte sumit arma, peccat mortaliter: quia cum res sit dubia, exponunt se ipsum periculo occidendi innocentes.

Secunda conclu. Iuxta mentem Angeli. Gabelle quæ sunt collectæ, & tallia, siue Assisia soluendæ sunt durante iusta causa propter quam sunt impositæ, soluendæ autem sunt à ciuibus, & vicinis, non ab extraneis. Et ita, vt cum primum cessauerit illa iusta causa, neque à vicinis, neque ab extraneis persoluantur.

Conclusio hæc tres habet partes. Primam nempe durante causa soluendas esse istas collectas à vicinis, probat Angelus auctoritate Panorm. in cap. Innouamus, nume. 5. De censibus, potest probari etiam ratione. Quia ciues iusta causa illud postulante veluti communi aliqua necessitate suæ ciuitatis, vel loci, possunt imponere sibi ipsis grauamina necessaria, quibus illi necessitati commodè occurratur, vt habetur L. 1. §. quibus autem, ff. quod cuiusque vniuersitatis nomine. Vbi dicitur, [Vt quibus permittitur efficere vnum corpus vnamque societatem, & communitatem, eisdem liceat etiam communem quoque arcam efficere.] Hoc autem præstant ciues constituentes, communi consensu collectam aliquam & Talliam, tenebuntur ergo in iudicio conscientie illam persoluere.

Secundam partem scilicet non teneri ad illam extraneos, ostendit, quia ad huiusmodi collectas illi tantum tenentur, qui in eas consenserunt. arg. ex cap. Quod omnes tangit, de regul. iur. in sexto, & illi ad quos necessitates propter quas illæ collectæ imponuntur, pertinet, sed extranei, neque consenserunt in collectas ciuitatis sibi alienæ, neque pertinet ad eos prospicere necessitatibus talis ciuitatis. Ergo.

Tertiam partem probat ex communi regula iuris quæ docet cessante causa cessare simul effectum, vt habetur Cap. Cum cessante. De appellat. Hanc sententiam Angeli sequuntur nonnulli DD. & grauissimi.

2 Tabien. in verb. Pedagogium, nume. 9. existimat illum à quo publicani exigunt iusta vectigalia, teneri ad ea soluenda, quando exiguntur ab ipso. Quod si nullus adsit qui illa exigat, possitque negotiator, Tomus Secundus.

citra mendacium, periurium, & fraudem, merces suas ex vno loco in alium transferre, aut vendere, vel emere non solutis vectigalibus, nõ teneri in foro conscientie ad illa soluenda, nõ restituenda. Possumus hanc sententiam hoc exemplo magis explicare. Vt quemadmodum in causa criminali qui nouit delictum rei infamati, si vocetur, & interrogetur à iudice, tenetur aperire veritatem; quia iudex in eo casu iuste, ac iuridice interrogat, quando verò non vocatur, non tenetur se ipsum offerre ad ferendum vltro testimonium, ita in hoc casu, subditus si quidem exigantur ab eo vectigalia iusta, tenetur illa soluere, quia qui iusta exigit, iustæ quoque illa postulat, quod si nullus exigat ab eo, non tenebitur ipse exactorem quærere, & vltro illa exhibere, & in hoc sensu vult Tabien. accipiendum esse illud primum dictum seu primam conclusionem Angeli.

Eandem sententiam refert Ludou. Lopez in suo instructorio conscientie par. 2. cap. 36. docuisse. Salmantice. Mag. Victoriam, Eandem habet F. Iosephus in suis Floribus conscientie in materia de restitutione. Vectigalia, pedagia, & alias gabellas apertè iustas soluendas esse si exigantur, minimè verò vbi non exigantur, sed hac lege, vt non occultentur: merces cum venduntur, nec transferantur occultè, nec ducantur per vias insolitas, & occultas: quia negotiatores inquirunt licet non teneantur ad soluendas huiusmodi gabellas iustas, nisi cum exiguntur, tenentur tamen ad vendendas suas merces, vel mutandas loco sine vilo dolo, vel fraude. Gabellas verò de quarum iustitia dubitatur, non solum non teneri negotiatores in foro animæ ad eas persoluedas, verum etiam posse merces suas ne illas soluant occultè vendere, & per vias insolitas, ac horis nocturnis ex vno loco in alium transferre quia huiusmodi occultatione vt non est iuxta hos DD. fraudem aliquam exercere, sed suam redimere vexationem.

Nititur hæc opinio nonnullis rationibus. Primo. Nil magis commune, & naturale contrahentibus, quam ex communi consensu se ipsos fortunæ exponere, & aliquid sibi inuicem donare, sed cum ementes Gabellas sciant certo illas à multis non solui, & nihilominus sua sponte illas emant; defraudantes verò Gabellas sciant etiam se ipsos exponere periculo cadendi in commissum, & nihilominus cum tali periculo vellint eas defraudare, apertè quasi ex communi consensu vtique exponunt se fortunæ; ementes gabellas huic fortunæ expositas, vt à multis defraudentur, defraudantes verò illas huic discrimini, De pagarlo muy bien si los cogen, Et cõ sequenter quasi communi consensu sibi mutuo, & inuicem condonant.

Secundo. Si omnes soluerent gabellas, non oporteret tot, & adeo magnas imponere, sed sufficeret abundè, vel tertia pars earum, necessitatibus propter quas imponuntur, ex his autem quæ cõiter soluntur a non defraudantibus gabellas, sufficientes colligitur illa tertia pars pecuniarum quæ leuandis necessitatibus cõibus necessariae sūt, Ergo alij defraudantes nullam inferunt iniuriam, aut nocumētum Reip. Tertio gabellæ iniustæ non sunt soluendæ, sed hæc communiter, & in plurimū sunt iniustæ. Primo: quia immoderatè, & nimia. Secundo, quia in plerisque illarum, iã cessauerunt iustæ causæ propter quas fuerunt impositæ. Ergo nõ debent in iudicio conscie.

Et confirmatur, quia ipsimet Doctores qui sentiunt illas deberi quando iustæ sunt, docent nihilominus de facto multas earum esse iniustas, vel eo nomine quod iã cessauerit causa illarum, vel ex alijs defectibus. Ita Caie. in summa. [Tot ait requiritur ad

vectigalia iusta, vt raro inueniantur aliqua iusta.] Simile habet Ioann. Driedo. De libertate Christiana. lib. 3. cap. 5. & alij DD.

Denique si subditi tenerentur ad vectigalia persolueda tanquam simpliciter, & absolute debita, in foro animæ, sequeretur defraudantes illa quando deprehenduntur, & condemnantur a iudice ad luendam pœnam, teneri non solum ad illam pœnâ, verumetiam ad persolueda vectigalia, quæ antea non reddiderunt: vt fur, qui non solum multatur pœna constituta à lege, verumetiam teneretur reddere quæ rapuerat. At nullus est Doctorum qui defraudantem Vectigalia quando deprehenditur, & luit pœnam, ad aliquid aliud illum obliget, neque est in usu præter pœnam aliquid aliud reddere.

3 Doc. Nauar. in suo Manua. cap. 17. nu. 260. Et cap. 23. nu. 54. non solum sequitur Angel. sed in uniuersum docet omnia Vectigalia, pedagia, & Gabellas etiam ex consensu populi impositas per modum collectæ, si statuta, & leges illas imponentes habeant ad auertendam pœnam aliquam temporalem, non obligare ad solutionem gabellæ, in foro conscientiæ, sed ad solam pœnam illam, ubi accesserit iudicis condemnatio. Probat Nauarr. hanc opinionem suam hac ratione. Leges humanæ ciuiles quæ obligant ad pœnam, eo ipso non obligant ad culpam, quia non est consonum rationi, vt lex humana ciuili imponat duplicem pœnam, & temporalem quam constituit, & spirituales si obligaret ad culpam, sed statuta, quæ imponunt vectigalia siue sint à Principe, siue à Repub. siue à quocumque alio Magistratu, sunt velut quædam leges humanæ ciuiles, si ergo imponant pœnam temporalem non soluentibus illa, vt communiter imponunt pœnam commisi, non obligabunt ad culpam, nec tenebuntur subditi illa in foro animæ persolueda, sed solum pœnam.

Secundo omnes fideles non solum ignari, & media plebe, verumetiam nobiles, & periti iudicant se non obligari ad culpam huiusmodi legibus vectigalium. Et vt videmus ita est positum in consuetudine, vt plerique si commodè possint, illa non persoluant, consuetudo autem est optima legum interpretis.

4 Communis autem sententia DD. habet Tributa, Vectigalia, Pedagia, & alias Gabellas, quæ iustæ sunt, & quarum iusta causa durat soluendas esse in foro animæ simpliciter, & absolute, & ex natura rei, etiam si non exigantur, committereque peccatum furti defraudantes illas, & teneri ad restitutionem. Ita docent. D. Thom. in illa Epist. ad Ducissam Brabantiam. Et in cap. 13. Epistol. ad Roma. Lect. 1. Liranus in cap. 22. D. Matth. in illud. [Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c.] Et in cap. 13. Epist. ad Roma. in illud: [Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, &c.] Gabriel in 4. Dist. 15. q. 5. D. Anton. par. 2. tit. 9. cap. 13. Ioan. Medin. Codice de re. tit. 9. q. 13. Ioann. Driedo. lib. 1. De libert. Christiana. cap. 15. Alphonsus de Castro lib. 1. de Lege pœna. cap. 10. & 11. Dominicus Soro lib. 3. de Iusti. q. 6. artic. 7. Et lib. 4. q. 6. art. 4. Caiet. in Sum. in verb. Vectigal. Syluest. in verb. Gabella cap. 8. Armilla. verb. Gabella, nume. 7. 14. & 15. Rosella. eadem voce. §. 8. Corduben. in suo tractatu de casibus conscientiæ quæst. 95. Magist. Blasius Nauarro in suo Opusculo de Vectigalibus, ca. 7. & grauissimi Doctores Theologi huius Scholæ Valentini quos suo loco referam idem semper tanquam certissimum docuerunt. Ex Iurisperitis Archidia. in Cano. [Si quis Romi peccet.] nume. 3. 24. quæst. 3. Docent Gabellas non esse persoluedas ubi superiores non præstant ea pro quibus impositæ sunt, si verò illa præstant, &

iusta causa perseueret soluendas esse omnino. Simpliciter autem & absolute iustas Gabellas soluendas esse in foro conscientiæ docent Panorm. nume. 5. & Hostien. in ca. Innouamus de censibus. Didacus Couarr. in Regu. Peccatum par. 1. §. 5. nu. 5. de regul. iuris in 6. Ioan. Berthachinus in suo eruditissimo tractatu de vectigal. & Gabr. par. 9. nume. 1. Imo vt affirmant. Syluest. & ipsemet Angel. locis citatis, hæc est communis opinio omnium, ferè Doctorum vtriusque iuris.

Probat hanc sententiam varijs argumentis, & testimonijs. Imprimis ex verbis Christi Matth. 17. ubi cum Publicani Capharnitæ interrogassent Petrum in via, cur Christus non solueret didrachmum, cū peruenerunt domum quæsiuit Christus à Petro. [Simon Principes gentium à quibus accipiunt tributum, vel censum, à filijs an ab alienis?] Respondenteque Petro, ab alienis, intulit statim Christus, [Ergo filij liberi sunt; Verumtamen ne scandalizemus eos, vade ad mare, &c. ac solue pro me, & re:]. Ex quo loco duplex summitur argumentum. Primum quod maximè obseruandum est, non dixit se Christum liber ergo sum, quia ista tributa nõ debentur, sed liber sum, quia sum filius Dei, & Davidis; filij autem Regum liberi sunt. Vnde sic argumentor, in his quæ simpliciter, & absolute non debentur, non oportet recurrere, nec confugere ad aliquod priuilegium & immunitatem, sed tantum fit hic recursus in his quæ alias simpliciter, & absolute cessante tali priuilegio deberentur: Christus Dominus in hoc casu cum ab eo exigebantur tributa, non negat illa deberi, sed tanquam in re verè, & simpliciter debita recurrit ad priuilegium, & immunitatem qua gaudebat, vt verus filius Dei, & Davidis: Ergo tributa iuxta simpliciter, & absolute debentur ab omnibus, nisi aliquo priuilegio ab illis liberentur.

Secundo. Curat Christus diligenter eo loco, vt ad tollendum scandalum soluat Petrus statuerem. Sic argumentor. Omnium quotquot sunt DD. consensu triplex est scandalum, quoddam pusillorum, quod prouenit ex ignorantia, tolliturque admonendo pusillum, & ignarum: Aliud est Pharisæorum ortum ex malitia, & prauitate eius qui scandalizatur, quod non est curandum, cum huiusmodi dixerit Christus: [Sinite eos cæci sunt, &c.] Matth. 15. Aliud verò est iustorum, & prudentum, quod nascitur ex culpa, & vitio scandalizantis: quia vel facit, quod est prohibitum, vel omittit facere id ad quod tenebatur, tolliturque huiusmodi scandalum cessando ab illa culpa, veluti, vel desistendo ab eo quod prohibitum erat, vel præstando id quod omittebatur, & ex cuius omissione alter iuste scandalizabatur. In hoc casu Christus non inquit Petro, admone illos me nihil debere quasi esset scandalum pusillorum: Nec ait sine illos (sicut dixerat de Pharisæis) quasi esset scandalum Pharisæorum, sed ait vade & solue, quasi diceret. Tollamus hoc scandalum, efficiendo ac præstando id, ob cuius omissionem scandalizantur exactores isti: Erat ergo hoc scandalum ortum ex iusta causa, in his qui ignorabant Christi dignitatem, & priuilegium: scandalum autem ex iusta causa ortum est, quando committitur quod prohibitum est, aut omittitur quod debetur fieri, Ergo debentur in conscientia tributa, & vectigalia, & omittit illorum solutionem est culpa in eo qui non gaudet aliquo priuilegio, & immunitate.

Sed dices forsam argumenta hæc, vim quidem in eo casu habere, quia Publicani exigebant tributum illud, iuxta Tabiensem verò, & alios quos retulimus, soluenda sunt tributa, & vectigalia, debentur.

debetur in foro animæ, quando exiguntur, minime verò quando non postulantur. Contra, attendamus diligenter verba Christi. [Vade, inquit Petro, solve pro me & te:] Publicani illi solum exigebant Didrachmum à Christo, nihil à Petro postulabant, At Christus volens insinuare Petrum futurum caput Ecclesiæ quia solutio illius census ad capita familiarum spectabat, ait. [Solue pro me.] A quo exactores isti censum postulant, [& pro te,] etiam licet à te non exigatur. Non solum igitur quando exiguntur tributa & vectigalia, verum etiam quando non exiguntur iure debentur.

Hæc est aperta sententia R. Ambrosii in commentario. scap. D. Lucæ quam ex hoc loco Matth. 17. colligit, & habetur. 11. q. 1. Cano. Magnum. [Magnum.] (inquit) [quidem est & speciale documentum quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur esse subiecti, ne quis constitutionem terreni Regis putet esse soluendam: si enim censum Dei filius soluit, quis tu tantus es, qui non putes esse soluendum?] Et D. Hiero. in eundem locum Matth. 17. ita habet. [Dominus noster, & secundum carnem, & secundum spiritum filius Regis erat, vel ex David stirpe generatus, vel omnipotentis Patris verbum, Ergo tributa quasi Regum filius non debebat: sed qui humilitate carnis assumpserat, debuit adimplere omnem iustitiam.] Vbi aperte D. Hiero. solutionem tributorum quasi iustæ, & in conscientia debitam iustitiam sine actu iustitiæ vocat.

Tertio, & apertius Matth. 22. cum magna de hac quaestione, forent ne soluenda tributa, & vectigalia, esset inter Iudæos eo tempore concertatio, assertibus quibusdam tributa esse debita ac reddenda Principibus Romanis, cum iam illis obedirent, & ab eis gubernarentur: aliis verò iudicantibus Iudæos filios Abrahamæ, & qui sacrificijs & victimis veri Dei sua bona offerrent, non debere tributa paganis, sumpta hi occasione miserunt Pharisei discipulos suos cum Herodianis ad Christum, vt fraudulenter & callide quo illum caperent in sermone, de hac quaestione ipsum interrogarent, Proposita verò illi hac consultatione. [Eiset ne census reddendus Cæsari.] Christus seruator noster sapientissime illis occurrit, postulata in medium pecunia quæ illi censui persoluendo priuatim deserviebat, & quæ in illum finem ab ipsismet Iudæis cudebatur, vt iniquitatem interrogantium numismate illo quasi gladio proprijs ipsorum manibus cõfecto, trucidaret. Vbi quamuis miro artificio fraudes illorum eluserit, docuit nihilominus apertissime vtrunque debere, & Principibus tributa, & ministris templi oblationes in Dei cultum offerendas. Dicens: [Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo.] Vbi D. Chrys. & perpetuus Chrysostomi sectator Euthymius obseruant plurimum, non dixisse Christum, date sed reddite. Damus enim quæ non debemus, reddimus verò quæ debemus, vt in illa parabola Evangelica, in qua Dominus à suo seruo debita exit est videre. [Redde enim ait quod debes.] D. etiam Hiero. locum istum explicans ita ait: [Cæsaris vocat numum censum, pecuniam, Dei verò decimas, oblationes, primitias, & victimas: vt doceret igitur, & principibus esse reddenda tributa, & ministris Templi decimas, oblationes, & victimas, redde inquit quæ sunt Cæsaris Cæsari, &c. Vbi ex professo iuxta sensum genuinum, & literalem istius loci docet in eo Christum reddenda esse Principibus tributa, & vectigalia. Vbi quoque idem Hiero. postquam interpretatus est ista verba Christi, redditæ quæ sunt Cæsaris, &c. Subiungit: [Quomodo & ipse reddit tributa pro se & Petro.]

Quarto, vt oriam ratione. Leges iustæ, & præce-

pta iusta superiorum eo ipso quo sunt præcepta superiorum, & iusta, obligant simpliciter, & absolute in foro animæ, cum primum fuerint sufficienter promulgata. Nam eo ipso quo iusta sunt, sunt (vt rectè inquit Ioan. Medin.) iuxta dictamen rectæ rationis & eo ipso quo indicuntur à superioribus, tenentur subditis illis parere, habentque vim, & auctoritatē simpliciter, & ex natura rei obligandi subditos, aliter vana esset superiorū auctoritas, & frustra à Deo in Repub. constituta, dicente ipso Prouerb. 8. [Per me Reges regnant, & legum conditores iusta discernunt.]

Demum eo ipso quo sufficienter promulgata sunt, exigunt ab vnoquoque subditorum obedientiam, & eorum obseruationem: nunquam enim visum est, legem aliquam vniuique cui priuatim intimari. Sed eo ipso quo lex iusta est, & lata ab habente auctoritatem, & sufficienter promulgata, tenentur subditi illi obedire omnino, sub pœna Mortis vel venial, pro qualitate materiæ, & eo modo quo diximus superius. q. 77. art. 1. agentes de vi, & robore legum humanarum, Controversia decima, in qua disputabamus de pretio legali rerum venalium, & de pragmatica tritici. Sed statuta gabellarum, quæ iustæ sunt, & in quibus conueniunt, & reperiuntur omnes illæ conditiones, & leges quas dicemus art. 3. desiderari ad iustam gabellam, sunt quædam leges superiorum, cum ab ipsis imponantur, & iustæ (de his enim nunc loquimur) & sufficienter promulgatæ, vt constituimus, Ergo obligant absolute & simpliciter, & natura sua in foro animæ.

Sed dices forsitan cum Henrico, & Angelo veram esse maiorem huius quarti argumen. quando leges sunt præceptiue, & præter pœnam continent etiam apertum præceptum aliquid faciendi, vel omittendi, statuta verò quibus imponuntur vectigalia, & gabellæ esse pure pœnalia, & nullo modo præceptiua. vel dices cum Azpilqueta, leges imponentes pœnam non obligare ad culpam, nisi Legislator eam intentionem habeat, illamque aperte exprimat, quæ non accidit in huiusmodi statutis, cum imponantur à superioribus secularibus in quibus non est auctoritas spiritualis, nec facultas obligandi ad culpam.

Sed nihil horum tollit vim propositi argumenti: Nam imprimis statuta hæc non sunt leges pure pœnales, sed reuera, & expressè sunt etiam præceptiue. Narrant siquidem necessitatem quæ in Rep. occurrit, & in quibus rebus vectigalia imponantur & expressè præcipiunt vt soluantur, quod vt diligentius obseruetur, constituunt (vt constat) vt facientes cadant in commissum. Vnde cum eo nomine existimet Angelus tributa, & vectigalia non debere in foro animæ, quia statuta Principum, vel Magistratum à quibus proponuntur, arbitratus est esse leges pure pœnales, nec continere præceptum, profecto si accurare huiusmodi statuta inspexisset, saltim quæ habemus Hispaniæ, sensisset haud dubio cum communi opinione, nec asseret non debere, nec sua auctoritate occasione alijs Doctoribus obtulisset recedendi à communi sententia, & verissima.

6 Addo præterea cum Syluest. loc. cit. Esto essent leges ciuiles quibus imponuntur vectigalia pure pœnales, nihilominus obligantur ciues ad illa persolunda. Quia licet concedamus cum Io. Medina, Alfonso de Castro, & alijs DD. leges pure pœnales secundum se, & ex sola vi verborum quibus constant, solum obligare ad pœnam adueniente iudicis sententia, hoc tamen intelligendum est, in his quæ sunt à solo iure humano, in his enim, cum solum ius humanum interueniat, & illud nihil aliud præster quam assignare pœnam aliquid facienti, vel

omit-

omittenti, concedimus tantum incurri pœnam, at in his, ad quæ iuræ naturali, vel diuino iam tenemur, licet lex humana ciuili nihil præcipiat, sed sit sed purè pœnalis solam continens pœnam, nihilominus non obseruans præceptum illud iuris naturalis aut diuini, peccat reuera, cum agat contra id, ad quod iam alias tenebatur, nec pœna illa lege humana constituta eximat ipsum, vel liberet à debito legis naturalis, vel diuinæ. Res est perspicua: si lex humana constituat vt qui iurauerit falso vapulet. Hæc lex sic lata iuxta verborum tenorem, & vim purè quidem pœnalis est, non tamen præstat vt falso iurans non peccet, quia iam aliàs, & seclufa ista lege pœnali peritrium iure naturali, & diuino est peccatum lethale. Quid etiam si lex pœnalis diuina sit, vt illa Leuit. 20. [Qui maledixerit patri, vel matri morte moriatur.] Quæ est purè pœnalis iuxta verborum tenorem, non tollit quin maledicens patri, vel matri grauiter peccet, quia talis maledictio iam alias simpliciter, & absolute, ac ex natura rei, quacunque lege pœnali seclufa est grauissimum crimen. Sic ergo in præsentī disputatione, etiam si statuta imponētia vectigalia essent leges purè pœnales, nec aliud præferrent, aut constituerent quæ non soluentem vectigalia esse obnoxium illi pœnæ, nihilominus qui illa nõ solueret, peccaret, quia tributa & vectigalia iuxta simpliciter, & ex natura rei sunt debita Principibus, & Reipub. Iure naturali, & diuino, quo tenentur ciues sui Principis sueque Reipub. necessitatibus ex suis bonis subuenire. Dicitur verò Doct. Azpilquetæ ex his quæ docuimus quæstione præced. 77. art. 1. agentes de pretio legali rerum venalium, constat falsum esse, & à recta ratione (quod pace tanti Doctoris dixerim) maximè alienum, cum pœna non apponatur præcepto vel legi, vt illa minus obliget, sed vt maiori cura obseruetur: qui enim vt rectè inquit Syllu. imponit pœnam aliquid facienti, eo ipso ostendit nolle illud fieri.

Quinto (quo arg. vitur Ioan. Medina, & rectè.) Si lex Gabellarum pœnalis est, & iuxta, (nam de huiusmodi nunc loquimur) iustè igitur illam pœnam statuit: pœna autem nulli iustè infligitur, nisi ob culpam. Ergo culpa & peccatum est non soluere gabellas. Quod si dixeris, vt quidam solent, sat esse defraudantem gabellas se ipsum ex ponere pœnæ illi, nec lege gabellarum aliud constitui, quam vt vel soluantur, vel non soluens maneat expositus illi pœnæ. Contra inquit Medina, & optimè, si ita lex ista haberet, & sub ista diuisione vel optione esset accipienda, maneret profectò in facultate cuiusq; vel gabellas soluere, si vellet, vel illi pœnæ se ipsum exponere, iniustè que agunt Princeps, & Magistratus ac illorum ministri exigentes, & recipientes gabellas, sed deberent vnumquemque in hac libera opinione relinquere, vt solueret si vellet, aut maneret expositus pœnæ. Quemadmodum si debitori fas sit vno è duobus modis quem ipse elegerit debitum suum reddere, inique profectò aget creditor si illum ad alterum tantum solutionis modum tenendum compellat. Videmus autem Principes & Magistratus, per ministros suos cum primum norūt merces aliquas aduentare, vel emi, aut vendi; conuenire statim mercatores, ac vectigalia, & tributa ab illis exigere, vt in portis maritimis, Theloneis, & similibus locis sit, in qua exactio nec Tabienfis, nec qui ipsum sequuntur alicuius iniquitatis aut iniustitiæ damnarunt vnquam Principes ipsos, vel Magistratus.

Denique omnes gabellæ reuocantur ad hæc tria genera: Nam vel sunt tributa quæ soluuntur principibus, vel vectigalia, pedagia, & similia, quæ sol-

uuntur Magistratibus quibus totius Regni, vel Proinciæ cura commissæ est, aut sunt iura municipalia, & assisia, quæ per modum tallæ, & collectæ soluuntur in priuatis ciuitatibus, & locis, sed hæc omnia vbi iusta sunt, iure naturali, & diuino ex natura rei debentur Principibus, & Respubl. in foro animæ. Ergo per soluenda etiam si non exigantur, sicut cætera debita, quæ simpliciter alicui debentur. Maior certa est. Minorem probo in singulis partibus ipsius. Imprimis.

TRIBUTA DEBERI Principibus.

HAc ratione constat. Stipendia iuxta quæ pro laboribus susceptis, & expensis iustè & necessario ab aliquo factis illi persoluuntur, iure naturali & diuino, & simpliciter ac ex natura rei illi debentur: sed tributa quæ exhibentur Principibus sunt iuxta stipendia, assignata illis in mercedem laborum & industriarum quibus curant bonum commune subditorum, & pro expensis quas iustè & necessariò faciunt in eorum gubernatione & defensione. Ergo sunt illis simpliciter & ex natura rei omni iure debita.

7 Maior huius atgu. vel solo lumine naturali perspicua est. [Dignus enim est,] Vt dixit Christus. [Operarius mercede sua.] Et D. Paulus. 1. Corin. 9. [Habemus potestatem manducandi, & bibendi apud vos.] Rationem subiungit, [Quia prædicamus vobis & laboramus in vestram vtilitatē. Etenim,] inquit. [Si nos vobis spiritalia vestra metamus.] Et Paulo ante: [Quis militat suis stipendijs vnquam? quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? quis pascit gregem & de lacte eius non manducat.] q. d. iure naturæ pastores ex grege suo in quo pascendo laborant, & vigilant, sumunt lac, caseos, & lanam, sunt enim hæc velut eorum stipendia. Quo etiam nomine decimæ, & primitiæ debentur ministris Ecclesiæ omni iure, tanquam iuxta ipsorum stipendia, & in mercedem laborum quos patiuntur in curanda fidelium salute suis precibus, sacrificijs, doctrina, & sacramentorum administratione. Eadem ratione Tutoribus pupillorum assignatur, & iure à Prætoribus aliqua pecunia ex bonis eorumdem pupillorum, velut stipendium laborum quos suscipiunt in curandis illorum personis & bonis. Eum denique qui alterius bona vel domos ab incendio aliquo, vel infortunio tuetur, vel curat ne ab iniustus possessoribus, vel furibus occupentur, volunt omnia iura partem aliquam eorumdem bonorum, vel pecuniam accipere in stipendium, & mercedem laborum quos adhibuit, in tuendis bonis illis vindicandisque ab iniurijs, & damnis quæ illis imminebant.

Minor etiam constat, subeunt enim Principes maximos labores in vtilitatem Reipubl. Principum enim est curare vt suum ius vnique reddatur, ne minus potentes à potentioribus opprimantur, vt viduarum, & pupillorum calumnijs, & damnis a suis ministris diligenter prospiciatur, vt lites ac discordiæ sopiantur, vt pax & iustitia apud omnes ciues conseruetur, vt scelerati è medio tollantur, vt omnis iniquitas & perturbatio à Reipub. expellatur, demum vt ab inuasoribus, & pyratibus, & omni inimicorum ac hostium genere secunda existat, ad quæ omnia curanda, & obtinenda quis non videat Principes maxime subire labores? omnem mouere lapidem, & adhibere industriam? innumeras pro-

pemo-

modum facere expensas, & consumere opes? in ministris iustitiæ, in conciliarijs, & alijs sui numeris socijs & adiutoribus, in ducibus, in copijs, & exercitibus parandis, ac sustinendis tam mari, quàm terra: omni ergo iure tot tantisque laboribus, & expensis iusta stipendia reddenda sunt. Hæc stipendia sunt tributa quæ ipsis reddimus, sunt ergo illis simpliciter, & ex natura rei debita. Vnde D. Aug. lib. contra Faustum. c. 74. ait. Ad hoc enim tributa præstantur, vt propter bella necessarij militi stipendium præbeatur: Quæ de causa vt vidimus artic. 1. L. Ager. ff. De rerum & vero. signif. Et. l. 2. ff. de Publica. & vectig. hæc tributa vocantur stipendia. Et D. Thom. copiosè in illa Epistola ad Ducissam Brabantiam ad sextam quæst. respondet, pro laboribus quos suscipiunt, & expensis quas faciunt Principes in utilitatem boni communis suorum ciuium iuste ab illis tributa exigere, adeo vt si tributa solita non sufficiant, aut nouæ sese offerant necessitates, quibus à Principe occurrendum sit posse illum seruatibus legibus iustitiæ distributiua alias collectas, & tallias imponere.

Hoc primum c. de tributis Principibus reddendis copiosè, & apertè docet D. Paul. Roma. 13. Vbi primo constituit duo tanquàm certissima fundamenta, quorum prius est. Omnem animam debere subiectam esse ac obedire sublimioribus potestatibus. Et nequis existimaret de solis prælatis, & superioribus in quibus potestas aliqua spiritualis residet ipsum loqui, vt ostendat de Principibus etiam, & Magistratibus secularibus se habere sermonem subiungit. Si malefeceris time, non enim sine causa gladium portat. Quæ verba perspicuum est ad potestatem secularem directè pertinere cum ea sola gladio vtatur, & effusione sanguinis, non autem Ecclesiastica vt docebimus. 3. tomo horum commentariorum agentes de statu Clericorum. Posterius verò quod constituit ibi Apost. est. Principes & Magistratus à Deo esse institutos, vt ministros boni communis. Ex quibus infert, & rectè, cum à Deo ita instituti sint, ex Dei ordinatione hæc duo illis deberi veram obedientiam, & tributa: Etenim cum accessoria (vt in iure receptum est) sequantur naturam sui principalis sicut Principes, & Magistratus à Deo instituti sunt tanquam ipsius ministri, ita quoque debent illis vera obedientia, vnde ait. Ideo subditi estote, nō solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. q. d. vt exponit. B. Ambros. Non solum timore præsentis pœnæ verum etiam propter conscientiam futuri iudicij. Debent utque illis ex eadem institutione diuina ista stipendia, cuiusmodi sunt iusta tributa: Propterea addit: Ideo enim, & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruietes. q. d. eo ipso quo ex diuina ordinatione sunt ministri boni communis illi seruietes, eadem diuina ordinatione debent eis tributa, quæ ipsis præstatis. Quod vt clarius & apertius explicaret subiicit, & colligit. [Reddite ergo omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem, & nemini quicquam debeatis.] Quibus obsecro verbis poterat. D. Paul. apertius docere esse iusta stipendia omni iure debita Principibus, tributa quæ ipsis persoluantur? [Reddite inquit omnibus debita:] Quæ sunt Beatissime Paule ista debita? [Cui tributum, tributum, &c.] Vnde Theophil. explicans hæc verba ait. [Ipse istiusmodi Principum beneficia testificaris, & probas, cum eis tributum & mercedem rependis. Quod sanè perspicuum est eo te illud persolueres, quia & tui curam illi susceperint: neque enim præsidibus ipsis hos Cæsus à principio detulisset, nisi nobis fuissent pernecessarij; quip-

pe cum ipsi curis vacui hos habeamus qui pro nobis inungent. Fit itaque, vel Dei id volūtate vt tributa suis ministris pendantur: vult enim Deus, vt pax ipsa, & virtus exerceantur, & propulsetur iniquitas, ad idque Deo volente sunt Principes, & illi parent cum ministerio isto funguntur; & pro communi hominum statu labores infumunt, vt vitam ipsi per quietem ducamus. Hæc omnia Theophil. edoctus a B. Paul. qui 1. ad Timoth. 2. dicebat: [Obsecro primum omnium fieri obsecrationes pro Regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus.]

Denique cum iuxta dictum B. Pau. [Quis pascit gregem, & delactè eius non manducat, &c.] Principes autem omnes etiam seculares pastores sint & pastoris nomen à Deo per Ezechielem accipiant c. 34. vt ibidem D. Hiero. exponit, pascuntque greges, id est, populum sibi cōmissum iustitia, pace, & tranquillitate, qua suo labore populo ministrant, quomodo iustum non erit vt lac. i. tributa à populo sibi suisque ministris accipiant. Hæc de tributis.

VECTIGALIA, ET PEDAGIA deberi similiter.

NVnc de vectigalibus, pedagijs & similibus gabellis quæ in communes Regni & Prouinciarum necessitates instituuntur, similiter iudicandum esse ostendamus. Constat verò illud hac apertissima ratione. Ad leuandas communes necessitates, & prouidenda ea sine quibus commune bonum obtineri, & permanere non potest, tenentur ciues omnes iure naturali & diuino contribuere, & sua priuata bona, vel partem saltem aliquam eorum exhibere, ea via & modo quem recta ratio dictauerit esse commodior: Sed in vnaquaque prouincia, & regno occurrunt passim variæ necessitates communes, desideranturque multa sine quibus totius Regni bonum contineri, non potest, debent ergo ciues ad huiusmodi necessitates leuandas, & necessaria sua prouinciarum prouidenda contribuere, & partem aliquam suorum bonorum exhibere: commodior autem via ad colligendam aliquam pecuniam ex singulis in hunc finem nulla est, nec ex cogitari potest, quam per vectigalia iusta, iure ergo naturali, & diuino tenebuntur ciues illa persolvere.

Maiores huius arg. certissima est. Etenim si iure naturali & diuino tenentur vnusquisque pro bono cōmuni vitam exponere, vbi recta ratio illud dictauerit, quanto magis bona sua vel aliquam eorum partem.

Minorem docet copiosè D. Tho. lib. 1. de Regimine Principum ad Regem Cypr. c. 11. & 12. Sunt enim tria cuius regno maxime necessaria: imprimis fortissima mœnia, arces, munitiones, ac turres: tum vt Rex ipse, & domestici eius tutius agant; tum vt reliqui ciues, & Regi ipsi obedientiores sint, videntes magnifica regum ædificia, & securius viuât ab hostibus, & sicarijs. Quo nomine 2. Reg. 5. Dauid cum primum Hierosolymam occupauit, construxit arcem in monte Sion quam ex nomine suo vocauit ciuitatem Dauid: quam rursus strenuus ille sapientissimusque Dux Iudas Machabeus 1. Machab. 4. post aliquot tempora vbi Hierosolymam recuperauit, fortissimis muris & altissimis turribus cinxit in defensionem patriæ contra hostes: Et similiter in Bethsura magnas extruxit munitiones contra faciem Idumææ. Romani quoque ob eandem causam tutissima curantur habere ædificia publi-

ca maximè Capitolium, quem locum vt tutiorem Senatores elegerunt; narrantque historiarum in eorum Roma ab hostibus occupata ipsos illaefos permanfisse.

Exiguntur secundo in Regnis, & Prouincijs accommodatae viæ ad iter faciendum, & à fccarijs, ac aggressoribus securæ: quod omnes nationes diligenter curasse neminem latet, tum vt incolæ regni commodius sua negotia, & cõmercia exercere valeant, tum vt exteris securius aduenientibus suasq; merces eo deferentibus, regnum ipsum aliarum prouinciarum diuitijs & fructibus magis abundet. Quod ita apud omnes quotquot sunt prouincias quantumuis barbaras, & remotas receptum est, vt iure gentium viæ publicæ omnibus securæ pateant: illasq; occupantes, vel infestantes tanquam rei læsæ maiestatis, & publicè fidei puniantur. Adeo vt Deus ipse propterea Amorteos deleri præceperit, quia filijs Israel inique restiterunt, ne per viam publicam liberè incederent. Vbi via publica via regia dicitur eo quod Regibus, vel Reipub. gubernatoribus incumbat diligenter curare, vt viæ istæ tutæ sint, & securæ ac accommodatæ. Demum Romani in hoc officio adeo solertes se exhibuerunt vt plurimè eorum tam ex Principibus quam ex Senatoribus augendi boni communis desiderio vati itinera, & vias suis expensis aperire, & aptare curauerint, à quibus viæ illæ nomina acceperunt: quædam enim dicta fuit Aurelia, ab Aurelio Principe; alia Apia ab Apio Senatore; Alia Aemilia ab Aemilio, & ea dem ratione alia multa à suis autoribus appellatæ sunt.

Exigitur tertio in quocunq; Regno publicum aliquod ærarium. Offerunt enim sese quandoq; præter communes, & ordinarias necessitates multa alia extraordinaria non minus graues, quibus nisi statim occurratur, maxima patietur Regnum incommoda occurri autem illis statim & commodè non potest, ipsamet experientia teste, nisi publica pecunia ex aliquo publico, & communi ærario in promptu habeatur. Veluti si accidat incendium aliquod, vel inundatio, aut pestis, aut multorum hostium, & pyratarum aduentus, aut aliquod aliud graue & simile damnû. cui præsto esse oporteat, sine publica, & prompta pecunia illud effici profectò non potest. In hunc igitur finem vectigalia, pedagia, & similes Gabellæ institutæ sunt, vt hac ratione, & via communis pecunie in Regnis, & Prouincijs habeatur ad ista tria quæ adeo necessaria esse compertum est. Ad hæc verò prouidenda, vectigalia ista commodiorem viam esse satis constat. Quia si iusta sunt, seruata est in eis iustitia distributiuæ, & diligenter prospectum, vt communes omnibus necessitates sine vilius iniuria, aut grauamine leuentur.

GABELLAS QUOQUE PRI- uatas vniuscuiusq; Civitatis que dicuntur Assisia si iusta sint in conscientia deberi.

Denique de Gabellis quæ in vnaquaq; civitate, vel populo ciues illius sibi ipsis imponunt per modum collectæ; vel talliarum, neque Angelus, neque vllus ex Authoribus alterius opinionis, hac in parte à nobis dissidet: nam cum vnusquisque suorum bonorum dominus sit, & liber eorum dispensator, possunt liberè quicuique ciues ex communi consensu quam voluerint suorum bonorum partem per hu-

iusmodi collectam in utilitatem suæ patriæ, & ad leuandas illius necessitates conferri.

Licetq; vnicuique vniuersitati eo ipso quo communitas quædam est, & populus, suos habens Magistratus, & Gubernatores, grauamina quæ voluerit, ex communi consensu sibi imponere, ac communem arcam, & pecuniam constituere: vt videre est in lilla prima. C. Quod cuique vniuersitatis nomine. Quod cum faciunt, ac communi consensu inter se constituunt, aperte premitunt sibi inuicem, & inter se paciscuntur Gabellam illam perfoluere, & omnis autem promissio, & pactum iure naturali, & diuino in re graui sub pœna pec. mort. seruandum est. Vnde D. Aug. lib. 3. Confessionem dixit. [Pactum inter se gentis aut ciuitatis consuetudine firmatum, vel lege, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur.

An autem huiusmodi collectæ, & iura municipalia debeant perfolui etiam ab exteris, vel à solis ciuibus, vt vult Angelus, alterius est disputationis explicabiturque art. 5. tractatus. Caterum quæ iusta sunt omni iure in foro animæ deberi saltim à ciuibus ipsis, omnes quotquot sunt DD. confitentur, nec potest qui rectè sentiat oppositum docere.

Ex his facillè possumus aliorum argumenta quæ nostræ sententiæ aduersantur diluere.

Ad 1. igitur arg. Angeli constat iam ex dictis, statuta huiusmodi quibus Gabellæ præcipiuntur solui, non esse leges purè pœnales, neque habere illam conditionem, vt relinquatur in libera cuiusq; optione, vel illas soluere, vel exponere se ipsum pœnæ lueda: sed esse leges omnino præceptiuas, quibus expressè mandatur iusta vectigalia solui, appositam verò habent pœnam, vt homines qui magis, vt plurimum ducimur formidine pœnæ quam virtutis amore, cautiore efficiamur, & magis solliciti in illis obseruandis. Quod pleriq; legibus commune est, vt cum aliquid præcipiunt, pœnam præcepto coniungant, quo diligentius, & accuratius quod præcipitur efficiatur. Quin etiam vt diximus cum Syluestro est. Iste leges huiusmodi purè pœnales esse, soluenda nihilominus in conscientia iusta vectigalia sunt, quia non debentur (vt rectè ait Caiet.) propter solam authoritatem legis humanæ, aut impositionem pœnæ, sed ex vi debiti absolute, & simpliciter, ac ex natura rei, vt bona debita Principi vel Reipubl. iure naturali & diuino lex autem humana, vel pœna in ea contenta non tollit vinculum, & obligationem iuris naturalis, & diuini.

Ad 2. respondeo. e. illud. quanquam. De Censibus alludere vt Glossa illius optimè admonet ad alios textus. Nam dum dicit vectigalia esse damnata iure Canonico, alludit ad cap. Super quibusdam. De verb. signif. & dum dicit iure civili, alludit ad l. vlt. C. Nou. Vectig. institui non posse. Quo circa ex his locis erit colligendus genuinus, ac legitimus sensus istius cap. quanquam. In vtroque autem textu illorum, tam in cap. Super quibusdam: quam in illa. l. vlt. damnantur vectigalia noua sine Imperatoris, aut Papæ, vel Gener. Concilij authoritate introducta: ac vt vnico verbo dicam, damnantur noua vectigalia quibus non conueniunt conditiones illæ, quas artic. proxime sequ. dicimus in vectigalibus iustis desiderari. Quo fit vt in isto cap. Quanquam iniusta tantum vectigalia, & sine debita authoritate introducta damnentur: nos autem quæ iusta sunt, non quæ iniusta, asserimus in foro conscientia deberi.

Quod verò subiungit Angel. de dubijs inferius examinabimus: tum etiam quæ pertinent ad Gabellas priuatas quas iura municipalia sine Assisia appellamus. Sint ne à solis ciuibus, vel ab exteris quoque perfoluenda? & qua ratione cessante illorum

si causa, illorum solutio cessare etiam debeat.

Nunc ad argumenta. Tabientis accedamus.

Ad primum respon. Ementes à Principe, vel Reipub. ius istud exigendi vectigalia, & tributa quos vocamus. [Arrendadores,] esto sciant hominum iniquitate & malitia, saepe huiusmodi Gabellas defraudari, nunquam tamen illud fieri ipsorum beneplacito, & consensu. Primo, quia ipsi emunt huiusmodi ius exigendi Gabellas iuxta Principis, vel Reipub. statuta, quæ ut constat sunt leges verè præceptivæ, absolute, & omnino præcipientes solui vectigalia. Et cum hæc sit voluntas legum, hæc eadè est censenda voluntas, & consensus huiusmodi publicanorum. Et confirmatur: quia cum huiusmodi publicani in vectigalibus, & tributis exigendis referant personam Principis, vel Reipubl. eundem consensum, & voluntatem censendi sunt habere quam habent Princeps ipse, vel Reipub. quorum vices gerunt, & quorum habent ius. Princeps autem, & Reipub. hoc absolute instituunt, & omnino volunt, ut solvantur tributa, & vectigalia, & hoc si ne non solventibus pœnas imponant, ut diligentius, & fidelius solvantur, non ut ciues in pœnam illam incidant. Aliter enim leges vectigalium, & tributorum iniquæ essent, non enim essent verè leges sed laquei, & muscipulæ ad capiendos subditos, quod quam alienum esse debeat à legibus, & præceptis superiorum neminem latet. Vnde nec publicani isti censendi sunt habere hunc consensum, ut liceat mercatoribus defraudare vectigalia, modo periclitentur luere pœnam.

Secundo, etiam si admitteremus tacitum istum consensum publicanorum, non propterea rectè colligit Tabient. nec defraudantes vectigalia manent tui in conscientia: quia in his quæ cedunt in damnum proprium, ut docuimus primo tomo horum commentariorum. quæst. 62. art. 2. exigitur, necessariò consensus expressus, ut patiens illud damnum dicatur consentire, defraudare autem vectigalia quis ignorat in graue damnum ipsorum publicanorum esse?

Ad secundum respondeo. Etiam si ex his quæ communiter aliqui solvunt, sufficienter prouideatur necessitatibus Principis, vel Reipub. & expensis publicanorum, non propterea manere tutos in conscientia ceteros, qui iusta tributa & vectigalia non persolvunt.

Primo quia nulli licet onera cõmunia & ab omnibus persolueda in aliorum humeros conijcere, & se ipsum ab illis eximere.

Secundo, quia eodem titulo possent omnes Gabellas defraudare, cum graui Reip. iactura; quæ enim potior ratio esset vnius quam alternas? cur obsecro non liceret cuique opinari, sufficere quæ iam ab alijs persoluantur? & ea ratione ipsum non teneri? qua via omnes niterentur se ipsos eximere, & nullo solvente, à nemine publicè necessitates leuantur.

Tertio, nocent hi grauius Reipu. & proximis suis, Reipublicæ quidem, quia optaret Reipubl. si obtinere illud posset, non modo leuare necessitates quas actu patitur, verum etiam parare ararium aliquod, cuius ope, his quæ præter opinionem accidere possunt, statim occurreret, ne in quouis euentu noui damni, nouæque necessitatis essent noua imponenda vectigalia, vel augenda antiqua. Ex quo etiam arario solutis eiusdem Reipub. debitis antiqua minuerentur: quæ obtinere non potest, culpa, & iniquitate eorum qui huiusmodi Gabellas non persoluant. Quo fit ut suis etiam proximis plurimum noceant. Etenim cum culpa eorum ubi noua necessitas occurrat noua oporteat Magistratus im-

ponere vectigalia; in causa etiam sint quo minus antiqua non minuuntur, vtriusque damni, cuius omnes ciues participes sunt, quis non videat istos defraudatores vectigaliu causam esse? Cogitur enim Reipub. propter huiusmodi fraudes maiora quandoque imponere vectigalia quam imponeret, & diutius illa protrahere quæ citius nõnunquam cessassent. Taceo nunc graua damna & iacturas quas exactores vectigalium quos vocamus Arrendadores, saepe in suis bonis patiuntur non habentes unde reddant integrum pretium vectigalium in qua à Reipub. ius acceperunt.

Ad 3. facilis est solutio, nos enim non sentimus gabellas iniustas esse persoluedas, sed eas tantum quæ reuera iustæ sunt, & quibus verè conueniunt, quæ exiguntur ad iustam gabellam. De dubijs suo loco agemus.

Ad 4. Dico, Simpliciter & absolute eum qui deprehenditur defraudasse gabellas, teneri non solù ad luendam pœnam, verum etiam ad restituendam gabellam quam defraudauit, sicut argumentum, illud probat: ceterum quia ita vsus obtinuit, ut solam pœnam reddat, videmusque ea sola contentos esse exactores, eo quod pœnæ istæ solent esse adeo graues, ut gabella defraudata earum comparatione quasi pro nihilo ab ipsis habeatur, propterea soluta pœna nihil amplius redditur, sed illam aperte, & expressè publicani iudicantur remisisse. Conuenit enim communiter cum ipsis qui gabellam defraudauit, quid illis reddere debeat, pro omni iure quod in ipsum habeant. Et cum persoluat id quod facta inter eos conuentione constituitur, liber manet in vtroque foro ab omni debito, tam ratione pœnæ quam vectigalis defraudati, modo in ea conuentione nulla vis, nullaque fraus, vel dolus interueniat.

Argumenta Docto. Nauarro imbecilliora sunt. Nam prius illud leges obligantes ad pœnam eo ipso non obligare ad culpam, falsum esse, satis constat ex his quæ superius docuimus. quæst. 77. art. 1. agentes de lege pœnali: cum pœna non apponatur legi ad tollendam illius vim quin potius (ut saepe diximus) ut illa accuratius, & fidelius obseruetur. Posterior verò indicare omnes, vectigalia non esse persolueda, nec ex eorum defraudatione obligari ad culpam, falsum etiam est, ut ex dictis abundè constat. Vidimus enim quot & quam graues Docto res tam ex Theologis quam ex Iurisperitis contrasentiant. Quod si ex vulgi opinione corrigenda potius est a Peritis quam sequenda.

Ex his in summa duo sequuntur, quæ optimè colligunt Caietan. verb. vectigal. & Syluest. verb. Gabella cap. 3. quæst. 8. Prius est, vectigalia iusta non deberi virtute legis humanæ, aut ex impositione pœnæ, sed ex natura rei eodem omnino iure naturali & diuino, quo tenentur ciues publicas & communes suæ Reipub. necessitates ex suis bonis leuare: vnde lex humana in his solum assignat quantitatem Gabellæ, & modum persoluedi illam, sicut in decimis, ad quas iam tenentur fideles iure naturali, & diuino in sustentationem Clericorum, lex verò humana solum assignat quantitatem, in qua sunt exhibenda.

Alterum est quod ex priori sequitur, defraudare Gabellas esse peccatum mortalem, furti ex suo genere, & cum vinculo ac debito restituendi: peccatum quidem furti, quia illas defraudans nocet Principi, vel Reipubl. in re sua, pecunia enim per vectigal, vel tributum iustum reddenda in communem vtilitatem, ita est Principis, vel Reipub. ut in illam habeat verum ius: Quapropter illam defraudare, est

est expoliare Principem, vel Rempub. rebus, in quas habent verum ius, & ex cōsequenti apertum furtum. Quod si furtum restituendum omnino est, nec poterit qui ista defraudauit, nisi illa restituerit absolui: iuxta illud D. August. Cano. Si res. 24. quæstio. 5. vbi ait. [Si res aliena propter quam peccatū est, reddi possit, & non redditur, pœnitentia non agitur, sed simulatur. Idem docent Rayn. Pisa. Archidiaconus. Rosella: & omnes ferè summistæ in verb. Pedagogium. Et omnes Doctores in ca. illo Innouamus, & maxime Panormitanus, vt refert Syluest. loco citato.

Ex his etiam sequitur animaduersione digna esse quæ habet Azpilc. in suo Manua. capit. 23. nu. 60. & 61. Docet enim ibi hæc duo. Prius est, extrahentes vel inferentes merces non soluto vectigali solam legem humanam violare. Posterius est, huiusmodi homines si à custodibus, vel exactoribus deprehendantur teneri ad soluendum, nec posse merces illas vi & armis tueri, ne ipsæ auferantur à custodibus: rationem quæ reddit, quia resistens iuste aggredienti peccat grauiter. Vtrumque enim falsum est, prius illud, cum constet aperte lege naturali, & diuina deberi vectigalia: Quamuis enim vectigal autoritate humana imponatur, postquam autem impositum est, si iustum illud sit, iure natura & diuino tenentur subditi illud persoluere; si cut diuisio rerum iure gentium facta est, ea verò semel facta, iure natura, & diuino prohibemur attingere quæ huic, vel illi fuere appropriata. Posterius verò vix intelligi potest, nam vel is qui merces extrahit debet vectigalia, aut non: siquidem debet, peccat non soluendo illa, & custodes iuste exigunt ab eo pœnam, nec potest illis iure resistere, cum nõ detur bellum ex vtraque parte iustum. Quod si non debet, vt sentit. D. Nauarrus, poterit iuste custodi illi resistere, vt aggressori rem iniustam, & non debitam, postulanti, nec custos poterit iure illam auferre, ob eandem causam, quia non datur bellum ex vtraque parte iustum.

Tractata hæc tenus quæstio huius articuli est simpliciter, & ex natura rei: vt potè tributa, & vectigalia iusta in foro animæ omnino deberi. Cæterum qua ratione illa persoluenda sint non dum satis explicatum est, quo circa videamus oportet.

DEBEANT NE SUBDITI

exactores vectigalium ad ire ad illa soluenda, vel sufficiat ad paratos esse illa reddenda, quando ab exactoribus postulabuntur.

Sunt nonnullæ Gabellæ ad quas persoluendas non est certus constitutus locus, sed hostiatim per domos singulorum Ciuium colliguntur: vt ius salinarium, id est, [El real de la sal,] & aliud quod apud nos dicitur, [El Morabatin ad obsequia Regia, quæ omnium consensus non tenentur ciues deferre ad exactores, sed sufficit illa persoluant vbi fuerint ab ipsis exactoribus requisiti: Est ergo quæstio hoc loco explicanda.

An in Prouincijs in quibus non sunt Telonia, Duang, & similes loci publicè constituti ad exhibenda vectigalia, sed ex antiqua cōsuetudine colliguntur priuatim per domos mercatorum, & vendentium, sufficiat ciuibus, persoluere illa quando ab

exactoribus fuerint ab ipsis postulata, simpliciter; & nudè manifestata illis, mercium quæ asportata, vel venditæ sunt quantitate, & pretio, sine vlla fraude, emendatione, vel periurio?

Sunt qui existunt soluenda quoque esse in huiusmodi Prouincijs in quibus talis consuetudo existeret, etiam si non exigantur. Quod ita colligunt. Gabellæ iustæ, vt constat simpliciter, & ex natura rei sunt debitæ, quod autem simpliciter, & absolute alicui debetur, simpliciter etiam, & absolute illi reddendum est, siue exigatur illud ab ipso creditore, siue non, siue sit locus aliquis ad illius debiti solutionem designatus, siue non. Et confirmatur. Consuetudo, potest quidem derogare iuri humano, nõ tamen iuri naturali, aut diuino, sed vectigalia iusta debentur iure naturali & diuino, vt constat, non potest igitur consuetudo aliqua efficere, vt debitor eorum nõ teneatur illa soluere, siue exigantur, siue non exigantur, siue sit assignatus eis locus, siue non.

F. Iosephus in suis Floribus agens de restitutione sentit, secundum consuetudinem Hispaniæ nullum teneri ad soluenda vectigalia, pedagia, & similia, donec à quæstoribus exigantur, teneri tamen ad non occultandas merces, aut res in quibus negotia exercet, ita vt nullo omnino mendacio, periurio, vel dolo vratur, sed publicè suos contractus exerceat, in publicis lecis res ipsas vendendo, vel emendo, & per publicas vias illas asportando. Ratio eius est. Retinere alienum tunc solum est peccatum, quando retinetur inuito domino. Quædiu autem exactor non postulat vectigal, mercator non retinet illud inuito domino. Ergo.

Victoria quem sequitur Bartholom. Medina, in sua prima secundæ, distinguit inter Gabellas quæ aperte, & manifestè iustæ sunt, & inter eas quæ sunt aperte iniustæ, vel de quarum iustitia à prudentibus, & peritis dubitatur: has posteriores asserbat in foro animæ non deberi, circa priores verò nempe aperte iustas, de quibus hic agimus, docebat seruandam esse consuetudinem patriæ, ita vt vbi consuetudo habet, publicanos, & exactores à Principe, vel Repub. constitutos colligere vectigalia per mercatorum domos, & officinas vendentium, in tali loco nemo teneatur illa vltro exhibere, nisi cum primum fuerint petita ab illis collectoribus, vel exactoribus, vbi verò talis consuetudo non est, quin potius est in vsu, mercatores, & emptores a dire ipsos publicanos, ad manifestandas merces vendunt, vel recipiunt, aut alio deferunt, & illis vectigalia soluere, in huiusmodi locis teneri in conscientia ad soluenda illis vltro vectigalia, etiam si non exigantur, vel saltim manifestandas merces illas. Et iuxta hunc sensum (vt ex hac doctrina constat) censendus, est Magist. Victoria fuisse sequutus Tabiensem, quando dicebat vectigalia iusta non esse persoluenda, nisi exigantur. Intelligit Victoria vbi existit talis consuetudo patriæ.

Ex hac doctrina colligunt discipuli Victoria: tributa regia, & vectigalia aperte iusta soluenda esse, etiam si non exigantur, iuxta patriæ vt modo dictum est consuetudinem, pedagia, verò collectas, & assisia, cum iuxta ipsos non sint aperte iusta, sed vel iniusta, vel saltim maxime dubia, in foro animæ non deberi, sed posse tuta conscientia occultari, nisi vbi ita exigantur, vt sequeretur scandalum, & perturbatio, si petita non soluerentur. Hac tamen parte nunc dimissa. An pedagia, collectæ, & Assisia, sint iusta, vel iniusta aut dubia (quod in singulis articulis. 4. huius disputationis diligenter examinabimus) illam opinionem Mag. Victoria quæ habet standum esse in his tam in foro interiori, quam

quam in exteriori consuetudini patriæ sequuntur. Blasius Nauarro in suo opusc. de Vectigal. cap. 7. Ludovicus Lopez in suo Instruct. par. 2. cap. 36. & Cordubens. in suo Tractatu de casibus conscientia. q. 95. Didacus vero Couarru. in Regu. Peccatum, §. 5. nu. 5. iudicat eam maxime probabilem.

14 Ad cuius intelligentiam obseruemus primo ex Saliceto, & communi Doctorum sententia in leg. Consuetudinis. Cod. Quæ sit longa consuetudo. Et Cap. vltim. de Consuetud. consuetudinem in his quæ sunt de iure humano positio habere vim legis, & posse id ipsum quod potest lex humana, vbi consuetudo illa approbata est, & recepta: dicitur autem approbata, quando superioribus scientibus, & consentientibus introducta est: ita vt nec pro clamauerint, nec processerint contra sic agentes. Constat hoc fundamentum varijs exemplis. Præceptum est Ecclesiæ die Dominica non exercere opera seruilia: possetque eadem lex Ecclesiastica concedere, vt audita re sacra liceret: hoc idem potuit consuetudo. Etenim quia consuetudine receptum est, vt in macello occidantur arietes, excorrientur, scindantur carnes eorum & vendantur in diebus etiam festis, licet iam illud in vtroque foro: Similiter in Cap. illo. Super quibusdam. Definitur posse colligi vectigalia lege Imperatoris, Papæ, vel alterius Concilij General. instituta, aut antiqua, & immemorabili consuetudine introducta. Vbi aperte quo ad exactionem vectigalium pertinet, quod potest lex superioris potest etiã antiqua consuetudo: vt sicut iuste exiguntur lege, & autoritate Principis introducta, ita quoque antiqua consuetudine obseruata. Et in decimis licet controuersum sit inter DD. possit ne consuetudo aliquem omnino eximere à solutione decimarum, vt superius vidimus, docent tamen D. Tho. in hac. 2. 2. quæst. 87. artic. 1. Et quolib. 6. artic. 10. D. Antonin. 2. par. titu. 3. cap. 3. §. 6. Syluest. in verb. Decimæ. nume. 10. Couarru. lib. 1. variarum Resolut. cap. 17. num. 8. & 12. & communis, tam Theologorum quam Canonistarum Schola, in Prouincijs in quibus est, consuetudo non soluere Decimas, nisi postulentur, non esse aliter in foro etiam anime soluendas, propter vim quam habet in his recepta consuetudo.

15 Obseruemus secundo, leges & statuta humana circa Gabellas quatuor posse assignare; vt pote quantitatem pecuniæ soluendæ, modum soluendi, materiam, id est merces ratione quarum soluendæ sunt, & personas quæ illas soluere tenentur, vel ab illarum solutione censendæ sunt liberæ, & immunes. Est enim commune omnibus legib. humanis, vbi ius naturale, vel diuinum aliquid quidem præcipitiõ genere, & in communi, non tamen assignat priuatim, & in particulari tempus, locum, & similes circumstantias, assignari illas à legibus humanis. Verb. gra. Est quidem de iure diuino præceptum confitendi peccata Sacerdoti, non tamen assignat ius diuinum certum tempus, assignat illud Ecclesiæ in cap. Omnis vtriusque sexus. De pœnit. & remissio. nempe tempus Paschæ. Est de iure dinoro, vt aliquis dies sit Deo consecratus in quo oportet fideles cultui diuino vacare, non tamen assignat ius diuinum in lege Euangelica diem aut modum vacandi Deo: assignat Ecclesiæ diem Dominicam, modum vero, audiendo rem sacram, & abstinendo ab omni opere seruili. Denique iure naturali, & diuino debentur ministris Ecclesiæ decimæ, in qua tamen quantitate, & à quibus reddendæ sint, non explicat ius naturale, vel diuinum. Explicat illud ius humanum Ecclesiasticum. Similiter res habet in vectigalibus, & Ga-

Tomus Secundus.

bellis debentur quidem vt constat quæ iustæ sunt iure naturali & diuino, at in qua quantitate, in quibus rebus, vel qua ratione, aut à quibus personis sint persoluedæ, non assignatur à iure naturali, aut diuino, assignat vero omnia ista ius humanum ciuile, leges vt pote Principis, & statuta Reipub.

16 Obseruemus Tertio, quod optime animaduertit Couarr. loc. cit. in ciuitatibus, & locis in quibus sunt Thelonea, Duanæ, & alij loci, & domus publicæ, vbi assistunt publicè horis statutis exactores Cabellarum, & in quibus sunt constituti custodes portarum, quasi speculatores mercium quæ in ciuitatem, vel oppidum inferuntur, vel inde extrahuntur, perinde sese habere Thelonea ista, & loca publica in hunc finem assignata, & Publicanos illos, & exactores in illis constitutos, ac si aperte, & expresse exigerent actu vectigalia à mercatoribus ementibus, vel vendentibus, suas merces, aut in ciuitatem illas inferentibus, vel extrahentibus. Quia licet aliquæ sint Gabelle, quæ commode possunt exigì per domos, & priuatas officinas, cuiusmodi sunt quæ non soluuntur ex mercibus, sed per familias, vt ius salinarum, & quæ apud nos appellantur. El Morabatin, y la Peyta: at tributa, pedagia, assisia, & similia vectigalia siue Gabellæ, quæ sunt impositæ mercibus, & rebus venalibus, non possunt ita commode colligi. Quia neque exactores possent diuinare à quibus essent exigendæ, nec mercatores illas fideliter manifestarent, adde quod essent maximæ expensæ necessario faciendæ, si ea ratione essent vectigalia, & tributa exigenda, & colligenda; quæ omnia cederent in graue damnum ciuium, & Reipub. Propterea prudenter Principes, & Magistratus, excogitarunt hoc modo illa exigere, promulgatis sufficienter legibus, & statutis vectigalium, & constitutis locis publicis in Portis, Theloneis, & Duanis, ac publicis exactoribus in illis: quod certe sufficit, vt dicantur tributa, & vectigalia ab omnibus exigì, vt eleganter loco cit. docet Couarru. Quemadmodum vbi est consuetudo soluendi decimas, si consuetudo etiam sit laycos eas deferre in horrea Clericorum, vbi fuerint horrea à Clericis publice deputata, in quæ omnes decimæ deferantur, tenentur debitores decimarum eo illas ducere, ac soluere, etiam si non exigantur, quia habere illa horrea publice deputata ad decimas recipiendas, & publicos in illis collectores, perinde est, ac si aperte, & expresse illas Clerici exigerent.

16 Ex his perspicuum fit quam verum sit quod docent Victoria, Couarru. & alij quos paulo antereculimus: vt si consuetudine receptum sit, vectigalia non persolui, nisi postulata à singulis in suis domib. & officinis, non teneri ciues ad illa persolueda, nisi quando ab ipsis exactoribus fuerint ab eis petita. Vbi vero existunt Thelonia, & publicæ domus, & in illis publici exactores, vel collectores à Principe, vel Reipub. constituti, teneri subditos ad deferendas merces suas in illa Thelonea, & domos, ad eas manifestandas, & persoludas Gabellas.

Probat prior pars huius sententiæ. Consuetudo recepta, & approbata habet vim legis, potestque id ipsum quod potest lex humana, potest autem lex humana in tributis & Gabellis assignare modum quo soluantur, nempe vt soluantur, vel quæstis & aditis exactoribus vltroque manifestando illis merces, & præcia illarum, vel quando exactores ipsi hostiatim singulas domos & officinas mercatorum, & vendentium adierint, postulanturque à singulis vectigalia quæ pro ratione merc-

M cium

cium quas emit, vendidit, vel asportauerit vnusquisque eorum, fuerint iure debita, vt constat ex prima & secunda obseruatione. Ergo vbi fuerit consuetudo, & vsus patriæ non soluere vectigalia, nisi quando exiguntur, non tenebuntur subditi ad illa persoluenda, nisi petita.

Probatur altera pars ex vltima obseruatione hoc modo. Vectigalia iusta, & Gabellæ iustæ soluendæ sunt quando exiguntur, sed vbi sunt Thelonea, & publicæ domus in quibus existunt publici exactores, à Principe, vel Reipub. constituti, perinde ista se habent, ac si aperte, & expressè exigerentur. Ergo vbi sunt ista Thelonea, & domus, tenentur asportantes merces, vel ementes, aut vendentes illas ibi eas manifestare, & Gabellas soluere.

Confirmantur hæc omnia ex his quæ dicta sunt de Decimis, hac ratione. Non minus debentur decimæ ministris Ecclesiæ iure naturali & diuino, quam debeantur tributa, & vectigalia iusta Principi, & Reipub. Sed in soluendis decimis standum est in vtroque foro consuetudini loci, ita vt vbi vsus obtinuit eas non solui nisi petitas, non teneatur aliquis eas soluere nisi petitas, vbi vero sunt publica horrea, publicique Collectores à Clero constituti, teneantur laici illas eo deferre; quia eo ipso quæ talia horrea à Clero sunt constituta, censentur Clerici illas exigere. Ergo similiter in vectigalibus alijs alijsque Gabellis res sese habebit.

Argumenta initio proposita facile diluentur. Ad primum enim dico, differre ea quæ priuato ciui debentur, & ea quæ Principi, vel Reipub. Etenim cum in bona particularium ciuium non habeat Respub. dominium, non potest Respub. condere legem, qua constituitur, ne teneantur ciues reddere debita suis creditoribus, nisi fuerint ab illis postulata. Et similiter nec consuetudo potest efficere, vt quæ alicui simpliciter debentur, non sint persoluenda nisi petita; quia in his idem est iudicium de consuetudine, quod esset de lege humana. Vectigalia vero & similes Gabellæ sunt bona Reipub. & ita potest circa illa legem condere, vt hoc vel illo modo ipsi exhibeantur, & cum consuetudo in his habeat eandem vim quam lex humana, potest propterea assignare quoque consuetudo modum soluendi, ita vt iuxta illum soluens maneat tutus in conscientia.

Ad confirmationem dico, maxime differre hæc duo, soluere vectigalia, & modum soluendi illa, nam prius illud est à iure naturali, & diuino, posterius vero è iure humano, vt ex secunda obseruatione constat, & cū consuetudo in his, idem possit quod ius humanum, soluenda propterea vectigalia sunt iuxta eum modum qui in singulis ciuitatibus, & locis fuerit approbata consuetudine receptus.

Ex his patet non esse recte dictum quod habet Domin. Soto lib. 3. de iust. q. 6. art. 7. tributa illa quæ Regi exoluuntur, quæ Hispanis dicuntur Alcaualas, si moderatè exigantur vitro soluenda esse, si vero cum rigore, sat esse illa obedienter soluere cum fuerint petita. Quia huiusmodi tributa siue moderata sint, siue rigurosa, aut sunt iusta, aut iniusta, si iniusta, non tenentur subditi illa soluere in foro animæ: quod si iusta sint, soluenda sunt iuxta consuetudinem patriæ, vt expositum est.

Oportuisset nunc agere de Gabellis dubijs. Sine in foro conscientie persoluendæ? cæterum quia Gabellæ de quarum iustitia dubitari potest, variæ sunt, nec idem iudicium de omnibus ferendum est, sed pro ratione, & qualitate dubij ita est de illis iudicandum, quod plurimum pendent ex legibus, & conditionibus, quæ exiguntur, vt Gabellæ iustæ sint, propterea de huiusmodi conditionibus, & legibus prius differamus oportet.

ARTIC. III.

QUÆ LEGES SIVE CONDITIONES

requirantur, vt Tributa, vectigalia,
& aliæ Gabellæ censeantur
iustæ?

SUMMARIVM.

1. Tributa, vectigalia, &c. Quatuor requirunt vt sint
iusta.

CVM statuta quibus Gabellæ à superioribus imponuntur, sint quædam leges, exiguntur eo ipso ad iustas Gabellas eadem omnino quæ ad iustas leges: ad leges vero iustas, vt docet optime Diuus Tom. 1. 2. quæst. 96. artic. 4. exiguntur quatuor illa, ad quæ omnia causarum genera philosophi reduxerunt: nempe Efficiens, Materia, forma, & finis. Efficiens, id est, vt sit condita lex ab habente auctoritatem, ita vt ille suam facultatem & ius non excedat: nam cum debeat lex habere vim coerciuam, exigitur necessario huiusmodi auctoritas, & ius in conditore illius ad compellendos subditos ad illius obseruationem,

Exigitur secundo debita materia circa quam versetur lex, ita vt præcipiat quæ tali loco, & tempore recta ratio docuerit conuenire, sæpe enim accidit, vt quæ aliquo tempore vel loco accomodata sunt, in alio non expediant, sed nocent potius.

Tertio forma, Etenim cum lex sit regula recti, & iusti, debet iuxta dictamen recte rationis seruari in omnibus æquitatem, & iustitiam, & eam tam in honoribus quam in oneribus proportionem, vt nullus ciuium iuste conqueratur. Ita vt sicut in corpore humano singula membra lege à natura ipsis constituta id præstant, quod iuxta proprias vires ab eadem natura illis tributas commode valent, ita quoque singulis ciuibus ea lex præscribat, quæ iuxta proprias vires præstare commode possunt.

Exigitur quarto debitus finis, nempe vt in bonum commune publicamque utilitatem referat, quidquid præscribit: vt optime admonet leg. illa. Nulla, ff. De legibus. Hoc enim interest inter Principem, & legitimum legum conditorem, ac tyrannum, quod hic suæ tantum cupiditati, ille vero communi bono, & publicæ suorum ciuium utilitati consulat.

Hæc eadem exiguntur in omni Gabella, vt iusta habeatur. Primo authoris in imponere illam, Secundo necessitas, & causa publica, ob quam solum iuste imponi potest. Tertio debita forma, quæ in eo consistit, vt duplex proportio in gabellis maxime obseruetur. Altera cum necessitate propter quam imponitur, ita vt non maior imponatur Gabella quam iudicio peritorum, & prudentum videbitur desiderari ad publicam illam necessitatem leuandam, Iniqua enim esset Gabella qua colligerentur duodecim millia aureorum, vbi octo millia sufficerent necessitati quæ Reipub. sese obtulit. Seruanda etiam debita proportio est cum ciuibus. Quod obtinetur vbi singuli iuxta suas vires in Gabellam contribuunt, nec alij præ alijs magis grauantur. Quarto debita materia, quæ postulat, vt in his rebus vectigalia imponantur, in quibus iura illud concedunt, & recta ratio suadet, minime vero in alijs. His accedit quintum quod ad finem
qua-

quoque reduci potest, meritoque ab omnibus DD. constituitur, rectus scilicet Gabellarum vsus, ita ut quæ ex Gabellis colliguntur illi necessitati deferuiant ad quam leuandam impostæ sunt, nec Principes, vel Magistratus se ipsos vel suos ex illis ditiores reddant.

De singulis suo ordine dicendum est. Ac primum omnium.

CONTROVERSIÆ

Prima.

QUIS HABEAT AVTORITATEM
ad imponendas Gabellas.

SUMMARIUM.

1. *Autoritatem imponendi Tributa, vectigalia, &c. habet qui vere est Princeps, qui habet merum, & mistum Imperium.*
2. *Imperator quo tempore erat solus verus dominus totius orbis & in eo residebat plenitudo potestatis, & supremum merum, & mistum Imperium, solius ipsius auctoritate, vectigalia institui poterant.*
3. *Principes, Reges, & Ciuitates illæ, quæ sunt perfectæ Republicæ, habent auctoritatem, & potestatem instituendi vectigalia in suis ditionibus.*
4. *Generale concilium, & à fortiori Summus Pont. potest etiam vectigalia instituire.*
5. *Reges possunt suis inferioribus concedere, ut vectigalia imponant.*

INITIO constituenda huius quæstionis sunt hæc duo tanquam certissima fundamenta, in quibus omnes DD. conueniunt.

Prius est, auctoritatem instituendi, & imponendi Gabellas, quæ sunt tributa, vectigalia, pedagogia, & similia, quæ non imponuntur per modum collectæ, & priuati iuris municipalis, in eo tantum reside, qui in eo loco vel prouincia est vere Princeps: Cuius rei ratio est. Quia hæc auctoritas pertinet ad plenitudinem potestatis temporalis & ciuilibus & summum Imperium seculare, cum huius sit ut supremi capitis talis loci, vel Prouinciæ communi bono suorum subditorum prospicere: plenitudo autem huiusmodi potestatis, & Imperij conuenit soli Principi, ut nomen ipsum sonat.

Alterum est, illum solum dici Principem, qui habet supremam auctoritatem in aliquo Regno, & Repub. quam DD. communiter appellant merum, & mistum Imperium. Habet autè in aliquo Regno, vel Repub. huiusmodi auctoritatem, & imperium, qui in illa ita cæteris omnib. præest, ut sit ipse supremum caput, nec ulli alteri in temporalibus subijciatur. In temporalibus inquam, quia in spiritualibus certa fide tenendum est, quotquot sunt Principes, & supremos Imperatores Sum. Pont. Roma. subiectos esse, cum sint Christi oues, nec ullus iure ipso diuino Christi ouis censendus sit etiam B. Petri & legitimi successoris illius qualis est Roma. Pont. ouis, & filius, dicente Domino ad B. Petrum, & in eo ad omnes Romanos Pont. [Pascite oues meas.]

1. *Imper. erat verus Dominus totius orbis, & in eo solo residebat plenitudo potestatis seularis, & supremum merum ac mistum Imperium, reliqui vero Principes & Reges, Imperatori erant subiecti in tempo-*

Tomus Secundus.

ralib. & illi feudatarij, census & tributa illi reddentes in signum suæ subiectionis (quod ex historijs constat per multa tempora durasse) solius Imperatoris auctoritate poterant vectigalia institui, nec erant iusta si quæ ab alijs Regib. vel Principib. in suis Regnis, aut prouincijs instituebantur, nisi consensus, & auctoritas Imperatoris illis accederet.

Hæc conclusio est omnium fere Doctorum. Ita Salicet. leg. Vectigalia. Cod. Noua vectig. institui non posse. num. 3. Bald. iu c. 1. De pace iura, firm. Cardin. Zabarella in illo cap. Super quibusdam. Et ibidem. Abbas. num. 6. vbi reprehendit grauius quod omnes Reges, & ciuitates. immo & Castellani in suis locis audeant propria auctoritate vectigalia imponere, cum id soli inquit Imperatori, competat, & Regi Romanorum electo qui idem est Imperator.

Et probatur ratione ex fundamentis positiss. Quia imponere vectigalia solum spectat ad supremam auctoritatem secularem. & habentem supremum ac merum Imperium, quando igitur talis potestas, & Imperium in solo Imperatore residebat, & non in alijs Regibus, vel Principibus, solus ipse poterat imponere vectigalia, & nullus alius sine ipsius consensu, & concessione.

Et confirmatur: sicut omni iure (saltem iure gentium apud omnes recepto) seruus non potest habere seruum, quia videtur maxime dissonum re- & rationi: ut qui sub alterius est dominio, habeat ipse dominium in alium, ita qui alteri pendit censum, & tributum, non potest alijs tributa aut vectigalia imponere, sed antiquitus omnes Reges, ut docet Bald. loco cit. in cap. 1. de pace iuram. firman. nu. 1. pendebant censum, & tributum Imperatori, ut supremo totius orbis, & omnium Prouinciarum domino, non ergo licebat tunc ipsis Regibus, vel Principibus, propria auctoritate tributa, & vectigalia alijs imponere. In hoc sensu intelligendæ sunt, l. Deprecatio, ff. ad Legem Rodiam De iac. Et l. Bene à Zenone. Cod. De Quadric. præscrip. in quibus affirmatur Imperator totius mundi Dominus: Et omnia Principis esse. Accipiendæ enim sunt leges istæ & similes, de eo tempore, quo solus Imperator habebat supremam potestatem secularem, ac merum & mistum Imperium in omnibus Prouincijs, & Regnis totius orbis.

3. *Secunda Conclusi. [Post vniuersalem illam pacem factam Constantiæ inter Imperatorem, & Principes, ac Reges, & quasdam Respu. & Ciuitates Italiæ, habent Principes, & Reges, ac ciuitates illæ, quæ sunt Respu. perfectæ, ita se ipsas gubernantes, ut nullum alium superiorem in temporalibus agnoscant, auctoritatem, & potestatem instituendi vectigalia in suis Regnis, Prouincijs, & ditionibus.]*

Probatur hæc Conclusio sicut, & præcedens ex fundamento posito, hac ratione. Propterea, quando omnes Principes Imperatori subiecti erant non licebat eis vectigalia imponere, sed solius Imperatoris auctoritate institui illa poterant, quia suprema potestas, & merum ac mistum Imperium supremum cuiusque Regni, vel Prouinciæ in nullo alio Rege, vel Principe quam in solo Imperatore residebat: post illam vero generalem pacem inter ipsum, & cæteros omnes Principes, & Respu. in ita Constantiæ; (licet Imperator nomen, & dignitatem Imperatoris retineat, non tamen habetiam in omnibus Prouincijs, & Regnis supremam illam potestatem, & Imperium quod antea in toto orbe habebat, sed hæt illud absolute, & omnino vnusquisq; Princeps, vel Rex in sua Prouincia, & Regno, & vnaquæque Respu. perfecta in sua ditione, ut Respu. Venetorum aut Genuensium,

M 2 Nec

Nec subijciuntur iam in temporalibus Imperatori, licebit ergo nunc his omnibus tributa, & vectigalia sibi subditis imponere. Ita Ioan. Andre. & Panormit. in Cap. Innouamus. De Censibus nume. 6. Salice. in illa. L. Vectigalia. Cod. noua vectig. instit. non posse. num. 3. Bal. in L. fina. Cod. de vectig. Antonius de Brutto in illo Cap. Super quibusdam. Angel. Verb. Pedagium nu. 2. Siluest. verb. Gabella nu. 7. & omnes Doctores tam Theologi quam Iurisperiti.

Ac de Regibus quidem, & Principibus nulla est dubitatio. De Ciuitatibus vero istis quæ perfecta Respub. sunt in se ipsis, etsi nonnulli aliquando dubitarunt, eadem tamen est ratio, cum habeant in se ipsis plenum, & merum Imperium supremum ad se ipsas gubernandas, nec alicuius superioris ditioni in temporalibus subiaceant.

Confirmaturque magis argumensio Siluest. loc. cit. Ante pacem illam, & phædus Constantiæ, propterea, neque Reges in suis Regnis, neque ciuitates istæ Italia quæ modo constituunt perfectam Rempub. apud suos ciues, instituere vectigalia poterant, quia erant sub protectione, & gubernatione Imperatoris, ab ipso auxilium, & leges accipientes, qua de causa ius ciuile commune, erat ius illud Imperatorum, quo omnes gubernabantur. Post illam vero pacem, & phædus tam Reges, & Principes, in suis Regnis, & Prouincijs, quam Ciuitates istæ, & Respu. in suis ditionibus se ipsas suis copijs, & exercitibus ruentur, suisque ciuibus propria authoritate leges conferunt, nec ab Imperatore auxilium aliquod, vel leges iam accipiunt, poterit ergo modo vnusquisque Princeps, & quæuis Respubl. perfecta suis subditis vectigalia imponere.

4 Tertia Concl. [Concilium Generale, & afortiori Sum. Pontif. potest etiam vectigalia instituere.

Hæc conclusio, communis etiam est inter omnes. DD. in præcedenti citatos, & habetur aperte, in e. illo Super quibusdam. Vbi Innocen. Tertius statuit. [Illa pedagia, gntidagia, salinaria, & similia vectigalia esse interdicta, nec persoluenda, quæ non fuerint, vel Imperatoris, vel Regum, vel Concil. Lateran. largitione concessa.] Vbi à contrario sensu definit aperte Pontif. hanc tertiam conclusionem.

Dices tamen statim, vectigalia (vt ex dictis constat) non possunt imponi, nisi auctoritate Principis, vel Magistratus habentis supremam auctoritatem in temporalibus, quam tamen non videtur habere Concilium. Respondet Panormit. Concilium Generale habere iura Principis. quia Concil. Genera. nullum sibi superiorem in temporalibus agnoscit, potestq; condere leges ad seculares etiam pertinentes. Respondet autem Siluest. in Concil. Generali præfisse Papam, qui supremus omnium Princeps est, & ea ratione habere Concil. auctoritatem istam ad imponenda vectigalia, posseque illam alijs committere, sicut potest Princeps. Quæ responsio Syluest. videtur ad solum Concil. Lateran. pertinere cui ipsemet Innocentius inter fuit, & præfuit, at quamuis in isto cap. Super quibusdam solus Concil. Lateran. fiat mentio, communiter tamen DD. sub nomine Concil. Lateranen. intelligunt, & recte quodcumque Concilium Generale, etiam si in eo non præsideat Papa, sed solum Legati illius. Vnde melius dicitur cum Panor. Concilium Genera. eo quod nulli Principi neq; in temporalibus subijciatur, habere iura Principis, maxime in terris Ecclesiæ Summo Pontif. approbante. Ex quo à fortiori patet, imponi quoque, posse vectigalia ex sola concessione Papæ, vt recte colligunt

Ioann. Andre. Syluest. & Tabien. locis in præcedenti conc. citatis. Tum quia Summ. Pontif. neque in spiritualibus neque in temporalibus alicui subijcitur: quo nomine est censendum in hac parte, velut supremus Princeps, habens iura Principis, non solum in terris Ecclesiæ, verum etiam in quibusvis Regnis, & Prouincijs totius Orbis, potens cum ipsi a quibus visum fuerit facultatem concedere quibusvis Magistratibus imponendi vectigalia suis ciuibus, & locis. Tum quia si Concilium Genera. illud potestati fortiori Papæ à quo quodcumque Concilium omne robur, & vim accipit, vt recte dicitur in c. Significasti. De Electione.

Ad hosigitur, Imperatorem scilicet, Reges. Concil. Genera. seu Papam spectat auctoritas imponendi vectigalia, neque sine errore id negari potest, extante hac Decretali Innoc. Tertij adeo aperta, & perspicua, & communi consensu omnium Doctorum.

Ex his nonnulla in summa colligere licet, Imprimis non solum posse Reges vectigalia imponere, vt ex dictis constat, verum etiam posse concedere inferioribus sibi subiectis facultatem ad illa imponenda in suis Ciuitatibus, & Regnis. Confirmaturque aperte ex isto cap. Super quibusdam, vbi dicitur: Soluenda esse pedagia, & vectigalia quæ Imperatoris, vel Regum fuerint largitione concessa. Vbi eodem modo loquitur textus de Regibus, & Imperatore. Vnde cum Imperator possit concedere suis subditis facultatem ad imponenda sibi vectigalia, de quo nullus dubitat, poterunt similiter, & Reges.

Colligo secundo ad constituendam auctoritatem quam modo Rex Hispaniæ, vel Franciæ habent ad imponenda vectigalia, non esse recurrendum ad priuilegium aliquod illis concessum, vt faciunt Hostien. qui in cap. Per venerabilem. Qui filij sint legitimi existimat Regem Franciæ ex priuilegio Sedis Apostolicæ id obtinere. Et Cardin. Zabarella. Qui in Clementina prima De Iureiuran. putat Carolum Magnum filium Regis Pepini in cuius persona fuit translatum Imperium ad Germanos, liberaisse Regem Franciæ à subiectione Imperatoris, & tribuisse illi hoc ius imponendi vectigalia. Regem quoque Hispaniarum voluit Iurisperiti quidam ex priuilegio Sedis Apostolicæ non subesse Imperatori, & habere ius imponendi vectigalia, & constituendi quæcumque potest supremus Princeps, quia vi & armis Regna quæ possidet ex faucibus hostium, & infidelium eripuit. Baldus etiam Reges omnes existimat ex concessione Papæ posse imponere Gabellas: ita in leg. prima, ff. Quæ sunt Reg. in vsu Pheu. Sed frustra ab his Doctoribus ad huiusmodi, vel similia priuilegia recurritur, Cum post illam generalem pacem factam Constantiæ Reges omnes in suis Regnis, Principes Italiæ & aliarum Prouinciarum in suis ditionibus, & Respub. perfectæ quas vocamus Senorias, vt Venetorum, Iannensium & similes, sint supremi, & legitimi Principes in suis locis, habentes merum & mistum Imperium, supremamque auctoritatem secularem in suos ciues, nulli alteri superiori in temporalibus subiectam, cui vt vidimus nititur hæc auctoritas, & ius imponendi vectigalia.

Colligo tertio. Neque in facultate quam habet Papa ad imponenda vectigalia recurrendum esse ad aliquod priuilegium, & concessionem Imperatorum, vt quidam faciunt, existimantes Papam id posse ex priuilegio Constantini Magni. Cum id possit absolute in suis terris pertinentibus ad Ecclesiæ patrimonium, in quibus est vere Princeps, nullique superiori, neq; in temporalibus subiectus.

Colligo

Colligo ultimo ad vectigalia, & Gabellas iustas quatenus pertinet ad hoc primum caput, nempe, vt imponantur ab habente autoritatem, sufficere autoritatem cuiusvis istorum: ita vt si interueniat auctoritas Regis, in Regno cui præest Rex, non desideretur ibi priuilegium aliquod vel cōcessio Imperatoris vel bulla, & diploma Summ. Pontif. quod admoneo propter eos, qui in Gabellis Hispaniæ, & huius nostre Cinitatis, vel Regni Valentini, quærunť an sint concessæ à Summ. Pontif. Id enim non exigitur modo vbi autoritas Regia interuenierit. Cum ad imponendas Gabellas, vt hic docuimus sufficiat autoritas supremi, & legitimi Principis, qualis est noster Catholicus Rex in tota Hispania, & alijs celeberrimis Regnis quæ diuino nomine possidet. Et Innocen. Tertius aperte in illo cap. Super quibusdam, sub disunctione loquatur, affirmans. [Illa tantum vectigalia esse iniusta, quæ non fuerint Imperatoris, vel Regis, vel Concilij Later. largitione concessus.] Et de his quidem nulla est modo inter Doctores controuersia: Maior vero, & difficilior dubitatio versatur circa consuetudinem.

CONTROVERSA

Secunda.

AN ANTIQVA CONSVETUDO
cuius initium superat hominum memoriam,
possit conferre alicui ius imponendi
novo Vectigalia?

SUMMARYM.

1. *Ius imponendi vectigalia, & ius illa exigendi, quomodo differant?*
2. *Quædam conueniunt Principi in ordine ad gubernationem populi, alia uero in signum subiectionis sui Principatus.*
3. *Consuetudinem non esse quæcumq; usum longi temporis, sed illum, quem supremus Princeps regni sciens, et intelligens dissimulauit.*
4. *Consuetudo quantumuis antiqua, & immemorabilis tribuere quidem potest ius exigendi vectigalia antiqua, & solita exigi, non tamen tribuere ius imponendi noua.*
5. *Consuetudo approbata, non est dicendus quicumq; usus, sed ille solus, in quem Rex tacite consentit, libere, & prudenter ac sine nocumento boni communis.*

EST consuetudo antiqua, vt Dux vel Marchio soleat imponere sibi sub ditis aliqua vectigalia, quæ consuetudo adeo antiqua est, vt non sit in hominum memoria quando incæperit, sed conueniunt omnes sic fuisse perpetuo in usu in eo loco: Est quæstio. An hæc consuetudo adeo antiqua & immemorabilis tribuat huiusmodi Duci, vel Marchioni verum ius imponendi illa.

Panorm. in capite Innouamus de Censibus. num. fin. docet reservata Principi posse præscribi antiqua & immemorabili consuetudine, vnde infert Ciuitates Italiæ potuisse præscribere ius imponendi vectigalia antiqua, & immemorabili consuetudine. Sequuntur Panorm. in hac parte Syluest. verb. Gabella. c. 3. nu. 2. Ang. verb. Pedagium. nu. 1. Armilla verb. Gabel. nu. 7. Tabienf. Pedag. nu. 2. Vbi habent etiam illud fundamentum Pan. reservata Principi præscribit. Joan. Med. C. de Reb. restituend. q. 13.

Tomus Secundus.

D. Nauareus in suo Manua. Capit. 17. nume. 202.

Probantq; hanc sententiam primo ex cap. isto Super quibusdam. Vbi eodem fere tenore verborum loquitur Innocentius De Imperatore, Rege, & Concilio Genera. & de consuetudine immemorabili. Sic enim ait: [Duximus declarandum illa esse pedagia, salinaria, & guidagia interdicta, quæ non apparent Imperatorum, vel Regum, vel Lateran. Concil. largitione concessa, vel ex antiqua cōsuetudine a tempore, cuius non extat memoria introducta.] Vbi apertissimis verbis Pontif. idem tribuit consuetudini, quod Imperatori, vel Regi.

Secundo consuetudo habet vim legis, sed lex potest conferre alicuius ius imponendi vectigalia, ergo & consuetudo. Minor cum consequentia apertissima est: Maior vero demonstrata est iam à nobis articulo proxime præcedenti. Potestque confirmari testimonio D. August. qui in Epistola ad Casulatum ita scribit: [Mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarum, sic contemptores consuetudinum Ecclesiasticarum habendi sunt.] D. quoque Isidorus, & habetur dist. 1. Cano. Mos. [Cōsuetudo (inquit) est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege accipitur.] Vbi lex deficit. Simile habetur in L. Diurna ff. de legibus, vbi dicitur. [Consuetudo pro iure, & lege in his quæ non ex scripto descendunt, obseruari solet.] Quod si tantum inquit Panorm. potest & valet consuetudo, asserendum profecto est reservata Principi in signum specialis priuilegij acquiri posse consuetudine tanti temporis de cuius initio non sit memoria. Et ita ius imponendi vectigalia poterit acquiri immemorabili consuetudine.

Tertio temporalia, & quæ computantur in bonis præscribi possunt antiqua consuetudine, hoc ius imponendi vectigalia est quid temporale quod numeratur inter bona Principis, Ergo potest præscribi. Et confirmat tandem illud Panorm. quia à iure communi solus Imperator potest imponere Gabellas, modo autem possunt etiam Reges, & cæteri Principes hoc potissimum titulo, & nomine, quia per antiquam consuetudinem præscripserunt sibi hoc ius.

Oppositum docuit Bartho. in L. Vectigalia. Et L. Si Publicanus, ff. De publica. & vectiga. Sentit enim ibi. duo. Prius est Gabellas imponi non posse, nisi ab Imperatore, vel Rege, aut Papa, vel Concilio Genera. minime vero titulo antiquæ consuetudinis quantumuis immemorabilis, ita vt quæ hoc solo titulo imponerentur, sint iniustæ, & defraudantes illa nec pecarent, nec tenerentur Deo nec mundo, q. d. nec teneri ad aliquam restitutionem. Excipit tamen Gabellas illa quas vnusquisq; populus communi consensu sibi imponit, per modum collectæ, vel talliæ. Alterum est, vectigalia illa quæ solita sunt exigere ex antiqua consuetudine, cuius initij non extat memoria, iuste exigere, & soluenda esse: Et hoc tantum definitur in illo c. Super quibusdam.

Vnde Barthol. & qui illum sequuntur distinguunt maxime inter hæc duo iura, ius imponendi de nouo aliqua vectigalia, & ius exigendi antiqua. Prius illud soli Imperatori, Regi, Papæ, vel Concilio voluit conuenire. Posterius vero eisdem, & præter eos ex antiqua quoque & immemorabili consuetudine posse obtineri. Quo fit iuxta hanc sententiam, vt non possint Dux, vel Marchio noua vectigalia in suis ditionibus instituere, nisi Regis auctoritate & consensu interueniente, etiam si præcessores eorum soliti sint ex immemorabili consuetudine imponere illa in suis locis: aliter iniustæ erunt quæ aliquis eorum imposuerit, manebitque

M 3 excom-

excommunicatus donec restituat quæ ex illis vectigalibus receperit. Quod si inueniat in eo loco cuius dominium suscipit, antiquum aliquod vectigal perfolui ex immemorabili consuetudine, poterit illud tuta conscientia exigere ac recipere, tenenturque subditi in foro animæ illud perfoluere.

Sequuntur eandem sententiam Alphonsus de Castro lib. 1. De lege pœnali capit. 11. & Magist. Blasius. De vectigal. cap. 2. Nititurque illa potissime decreto Alexand. Tertij in cap. In nouam de Censibus ubi ita habet Pontifex. [Nec quisquam alicui nouas pedagiorum exactiones sine auctoritate & consensu Regum, vel Principum statuere aliquo modo præsumat: si quis autem contra hoc fecerit, & commonitus non desisterit, donec satisfecerit, (Id est restituerit tali pedagio, & vectigali recepta) Communionem careat Christiana.] Vbi apertissime Alex. ius imponendi noua vectigalia solis Regibus, & Principibus tribuit, non consuetudini aut alteri alicui.

1 Ad definiendam hanc quæstionem nonnulla obseruanda sunt. In primis negari non potest hæc duo iura, ius, scilicet imponendi vectigalia, & ius exigendi reuera maxime differre. Ius enim imponendi illa includit simul in se ius exigendi, non contra. Quicumque enim potest imponere vectigalia potest etiam illa exigere: aliter frustra imposeret, inutilisq; esset in eo talis potestas: non tamen quicumque potest exigere potest quoque imponere. Hi namq; quibus Princeps committit exigere tributa Regia habent quidem ius exigendi illa, imponere autem non possunt. Similiter Publicani ementes à Repub. iura alicuius vectigalis eo ipso habent ius exigendi illud, minime vero imponendi: sicut iudices inferiores possunt quidem exigere à ciuibus, ut custodiant leges, condere tamen illas non possunt. Et confirmatur ex Bulla in Cœna Domini, ubi dicitur. [Excommunicamus omnes qui in suis terris Pedagia, seu Gabellas ad id potestatem non habentes imponunt, vel prohibitas exigunt.] Vbi aperte hæc duo imponere, vel exigere tanquam diuersa, & distincta proponuntur.

2 Obseruemus secundo. Sicut Principi hæc duo conueniunt, nempe ut gubernet populum, ac ut populus illi subijciatur, ita quoq; quædam ei conuenire in ordine ad gubernationem populi, alia vero in signum subiectionis, & sui Principatus. In ordine ad gubernationem populi competit Principi leges condere, mutare, interpretari, tollere. Et hoc prius præscribi potest longa consuetudine. Vnde omnium consensu consuetudo est optima legum interpretres, potestque legem temperare, immo & mutare ac efficere, ut aliquid habeatur pro lege, quia sic habeat consuetudo, sicut D. August. & D. Isidorus in locis adductis docuerunt. Alia vero quæ conueniunt Principi in signum subiectionis & sui Principatus supremi non possunt præscribi consuetudine.

Primo, quia sicut nulla consuetudo potest efficere, ut verus, & legitimus Princeps, non sit Princeps, & suprema potestas in suo Regno, nec potest efficere quin habeatur, illi subiectio iure debita supremo capitis totius Regni. Et consequenter quin sint propria eius, & aliena à præscriptione, quæ conueniunt illi in signum subiectionis: quia accessorium ut dicunt iuris periti imitatur, & sequitur naturam sui principalis.

Secundo, in gubernatione monarchia qualis est Principis, sicut non est constituendus, nisi vnus Princeps dicente Aristoteli. [Multitudo Principum mala, vnus ergo Princeps.] Ita quoque suprema potestas secularis alicuius Regni, & Prouinciæ, & quæ ad illam propriè pertinent, non est constituenda, nec tribuenda nisi vni tantum, ipsi nempe Principi, &

nulla ratione alicui alteri, nec homini, nec consuetudini. Ita fit quæ sunt propria Principis in signum subiectionis nulla ratione consuetudini tribuenda esse, nec vlla consuetudine præscribi posse. Habetur hoc aperte, L. Comperit serenitas nostra. Cod. de Præscriptio. ubi dicitur. [Quod reseruatum est Principi in signum subiectionis, & sui Principatus præscribi non potest.] Quo nomine docet Innocen. Ter. cap. Cum non liceat. Extr. De Præscriptione. in eam obedientiam quæ Prælati debetur, præscriptionem cadere non posse, quia huiusmodi obedientia pertinet ad subiectionem debitam Prælati. Hoc ipsum docet Panorm. in cap. Cum nobis de Præscriptio. numero 11. Vbi adducit L. istam Comperit. Et copiosus in Cap. Ad audientiam, num. 18. De Præscriptio. ubi Censui, qui priuatis soluuntur (quos vocamus Pensiones censuales) ait præscribi posse, Censui vero, & tributa quæ soluuntur Principibus nullo modo posse præscribi, quia soluuntur in signum subiectionis. Idem etiam docent Fel. in isto c. Ad audientiam. nu. 20. Bal. in illa L. comperit. Iason in L. Imperium. nu. 20. ff. de Iurisdictione omnium iudicum.

3 Obseruemus Tertio. Non quemcunque usum, multi temporis esse consuetudinem receptam, & approbatam, sed illum quem supremus Princeps Regni sciens, & intelligens, libere ac prudenter dissimulauit, quia consuetudo non habet ex se vim, sed quatenus ex Principis consensu dimanat. Quemadmodum enim consensus est duplex, alter explicitus & apertus, alter implicitus, & interpretatiuus, ita quoq; voluntas & consensus Principis est duplex, alia aperta & explicata, quam lex continet, hoc namq; est lex: voluntas Principis scripto aut verbo explicata: implicitus vero, & interpretatiuus consensus Principis est consuetudo: quia eo ipso quo sciens, & volens aliquid permittit, multoq; tempore dissimulat cum posset illud prohibere, dicitur interpretatiue in illud consentire. Debet autem ista dissimulatio Principis esse libera, quia si dissimulat, vel vi, vel aliqua alia necessitate coactus, cum vis & coactio tollant rationem voluntarij, talis dissimulatio non est dicenda consensus. Debet etiam esse prudens, ita ut non dissimulet ex sua negligentia, & recordia in damnum boni communis aliquem malum usum. Primo. Quia sicut non est lex sed corruptela, quæ nocet bono communi, ita non est consuetudo sed corruptio morum, nec usus, sed abusus potius quæ nocent bono communi. Secundo. Sicut Prælati in spiritualibus, ita & Principibus in temporalibus, & secularibus non est data potestas in destructionem, sed in ædificationem, at si ex Principis permisso & dissimulatione abusus aliquis introduceretur in damnum commune, haberetq; propterea vim consuetudinis, potestas Principis, & vis quæ in illius consensu existit, esset profecto in destructionem, v. g. Si permetteret Rex ac dissimularet, ut priuatus quisque tanquam ipsius Regis, & iustitiæ minister proprias iniurias vindicare posset, huiusmodi dissimulatio, & tacitus Regis consensus non efficeret certe consuetudinem, quia talis usus abusus potius esset, quæ in Repub. & debet administrationi iustitiæ maxime nocuus. Habet ergo usus vim consuetudinis, quando Princeps liber ac prudenter, i. sine damno boni communis tacet ac dissimulat sciens & volens.

4 Ex his facile est propositam quæstionem explicare. Affirmamus igitur cum Barthol. Alphonso de Castro, & Magist. Blasio consuetudinem quantumuis antiquam, & immemorabilem tribuere quidem ius exigendi vectigalia, quæ consuetudine adeo antiqua solita sunt exigere, & perfolui: non tamen

tamen tribuere ius imponendi aliqua de nouo.

Probatum ex dictis. Imponere vectigalia ut constat pertinet ad supremam potestatem secularem, & supremum Imperium, hæc vero potestas, & Imperium ita conuenit soli Principi, ut nulla consuetudo possit illud alicui alteri tribuere, sicut nulla consuetudo potest constituere alium Principem, præter eum qui est verus, & legitimus Princeps. Ergo hoc ius imponendi vectigalia nulla consuetudo valet alicui tribuere. Et confirmatur. Quia ut diximus conceduntque illud ipsimet Panormit. Syluest. & Tabient. propterea quædam Ciuitates, & Respub. perfectæ Italiæ post pacem illam factam Constantiæ possunt in suis ditionibus imponere vectigalia, quia ab eo tempore habent merum & mixtum Imperium supremum, nec iam Imperatori aut alicui alteri subiiciuntur in temporalibus, vnde qui non habet tale Imperium non potest illa imponere.

Sed dices cum Panormit. qui in his non videtur satis sibi constare, & Ioan. Medina, hoc ius posse præscribi, & ita antiqua ac inmemorabili consuetudine quasi titulo præscriptionis acquiri. Contra sitque secundum argumentum. Quæ conueniunt Principi in signum subiectionis, & sui Principatus, ac obedientiæ illi debent, ut supremo capiti, nulla consuetudine possunt præscribi, ut constat ex illa. L. Comperit serenitas, conueniuntque in eò, ut vidimus omnes Doctores, & ipsemet Panormit. in cap. illo. Ad audientiam de Præscrip. Sed ius imponendi vectigalia est vnum ex his quæ Principi in signum subiectionis conueniunt omnium consensu. Ergo non potest præscribi.

Tertio genuinus sensus definitionum Pontificum sumendus est ut optime docet Cano ex his quæ à Pontifice inquiruntur, & præcipuo ac proprio instituto illius definitionis ac decretalis. verbi gratia. In illo capit. A quodam Iudæo. De Consecrat. distinctio. 4. non interrogatur Pont. An baptismus in nomine S. Trinitatis collatus sit verus Baptismus, sed an collatus à Iudæo vel Pagano sit verum Sacramentum. Et quia hoc solum fuit quæsitum à Pontifice, & hoc est institutum illius decretalis propterea docent omnes Theologi, hoc tantum ibi definire Nicolaum, Baptismus scilicet à quocumque collatum, quantumuis Iudæo vel Pagano, modo habeant intentionem efficiendi quod efficit Ecclesia esse verum Baptismus. Quod vero addit collatum in nomine S. Trinitatis conferri Baptismus, adiectum illud fuit à Nicolao velut quædam doctrina & opinio, sibi probabilis, non tamen tanquam definitio & decretum, cum de eo non interrogaretur, ut responderet de cathedra. Ita in proposito. Quia conquebatur Comes ille Tolosanus, quod Legatus Apostolicus prohibuisset exigere quædam vectigalia quæ dictus Comes sua tantum auctoritate imposuerat & exigebat, explicat Innocen. Tertius quæ vectigalia liceat exigere. Nec agit ibi de iure instituendi vel imponendi de nouo vectigalia, cum nulla illi de huiusmodi iure proponeretur questio, sed solum de iure exigendi. Explicat igitur illa vectigalia esse omnino interdicta, nec ullo modo exigenda, quæ non fuerint Imperatoris, vel Regis, vel Genera. Concilij largitione concessa, aut inmemorabili consuetudine introducta. I. solita recipi. In cap. autem innouamus, quæsitum fuit ab Alexandro, quis posset vectigalia instituere, respondetque iuxta quæsitum, vnde sumendum est proprium illius Decretalis institutum, solos Principes, & Reges id posse, vnde sic arguimur. In definitionibus Pontificum id solum intelligendum est ab ipsis definitum, quod ab eis ut Pontificibus

queritur, sed in illa Decretali super quibusdam hoc tantum quæ vectigalia liceret exigere, illud igitur tantum ibi explicat Innocentius. In illa vero Decretali innouamus, quæsitum est ab Alexandro, quibus competat ius imponendi vectigalia, illud ergo simili vero Decretali innouamus, quæsitum est ab Alexandro, quibus competat ius imponendi vectigalia, illud ergo simili ratione ibi explicat Alexander. Ergo ex illa Decretali super quibusdam, non licet colligere, qui habeant ius imponendi vectigalia, sed solum qui habeant ius exigendi imposita. Qui verò habeant ius imponendi sumendum erit ex illa Decretali Alexand. Innouamus. Et cum in ea Alexand. aperte definiat solos Reges, & Principes habere ius imponendi de nouo vectigalia, consuetudo tribuet quidem ius exigendi illa non autem de nouo imponendi.

Quarto. Ut habet regula iuris Oportet restringere, sed impositio vectigalium est odiosa, erit ergo facultas ista imponendi illa restringenda potius iuxta Cap. Innouamus, quam amplianda. Sed dices facultatem & ius potius esse quid fauorabile quam odiosum, quia hoc nomen facultas, & ius fauorem insinuat. Dico. Quotiescunque quod vni fauorabile est, alteri odiosum est, & onerosum vrendum esse hac regula, ut deprehendatur qualiter illud denominandum sit, fauorabile ne an odiosum: siquidem tam is cui aliquid fauorabile est, quam is cui idem odiosum est sit communitas aliqua, sed ita ut alia sit secularis, alia verò Ecclesiastica, in fauorem Ecclesiæ ab ipsa sumenda est denominatio, ita ut si Ecclesiæ sit fauorabile illud iudicandum sit, & ampliandum, etiam si communitati seculari illud odiosum existat, similiter res se habet si Ecclesiæ esset quid odiosum, communitati verò seculari fauorabile in fauorem Ecclesiæ censendum est illud odiosum, & restringendum. Quod si vtraque communitas Ecclesiastica est, vel vtraque secularis, respicienda est pars quæ videtur grauari & ab ea sumenda est denominatio, ut in fauorem partis quæ grauatur tanquam infirmioris illud iudicetur odiosum, & restringendum. Quando autem vna ex partibus communitas est, altera verò singularis, & priuata persona, à communitate cui potius fauendum est, est sumenda denominatio ita ut si in fauorem, & bonum communitatis illud cedat, censendum sit fauorabile & ampliandum, si verò in onus, & grauamen communitatis iudicetur odiosum, & restringendum. Vnde cum vectigalia sint res onerosa, & quoddam grauamen Ciuium, quamuis facultas illa imponendi sit quidam fauor eius cui tale ius tribuitur, nihilominus in fauorem communitatis vectigalium impositio simpliciter & absolute res odiosa, & onerosa censetur.

Denique. Esto alicubi existat talis consuetudo, non est dicenda recepta, & approbata, & quæ ut talis debeat habere vim. Quia ut constat, ut consuetudo approbata censeatur & vim habeat exigitur consensus tacitus Principis, liber & prudens eo modo quem exposuimus, at experientia teste Reges ac Principes non patiuntur nec consentiunt sibi subditis, quocumque stemmate, vel dignitate fulgeant, ut sine ipsorum consensu & regia auctoritate noua vectigalia in suis terris instituant. His accedit leges ipsas quæ sunt velut expressa voluntas Principum illud omnino negare: imo per eas censendi sunt Reges proclamare, cum prohibeant alijs à Principibus facultatem imponendi vectigalia. Ut apparet L. Vectigalia. ff. de Publica. & Vectigal. & L. vltima. Cod. Noua vectig. instit. non posse.

Præterea etiam si Reges non proclamarent, sed

diffimul.

diffimilarent, talis taciturnitas & consensus non constituit consuetudinem quæ habeat vim, cum sit in damnum Reipub. Etenim si alij à Principe possent autoritate propria sine expresso Principis consensu vectigalia aut tributa instituere vi alicuius antiquæ consuetudinis, niterentur magnates eam introducere, & ea semel introducta, quacunquē de causa ipsis bene visa, & vel leuiter apparente iusta, sibi subditis vectigalia imponerent, indicesque illos grauarent & excoiarent. Vnde pertinet maximè ad bonum commune, vt res adeo onerosa à solo Principe vel ex eius beneplacito & non aliter imponatur.

Nunc ad argumenta aliorum, quæ facile soluntur ex dictis. Ad primum constat iam in illo cap. Super quibusdam. De solo iure exigendi agere Pontificem, illud quo tribuere etiam consuetudini, minime vero ius imponendi, de quo proprie agitur in cap. illo Innouamus. Vbi solis Regibus & Principibus illud tribuitur. Non consuetudini.

Ad secundum constat imprimis, consuetudinem posse illa quæ pertinent ad gubernationem, vt interpretari leges, temperare, mutare, & similia: non tamen ea quæ sunt propria Principis insignum subiectionis, quia consuetudo non potest efficere alium Principem, nec tribuere alijs quæ illi soli omnino conueniunt. Constat etiam non quemcumque vsus dicendum consuetudinem approbatam, sed illum solum in quem Rex tacite consentit liberè, & prudenter, ac sine nocumento boni communis, in talem autem vsus, quo sine ipsorum autoritate vectigalia aliqua in suis regnis imponantur, neque Reges consentiunt, neque si consentirent efficeret quicquam talis consensus, cum cederet in commune damnum Reipub.

Ad tertium dico. Temporalia quæ computantur in diuitijs & bonis præscribi longa & antiqua consuetudine, non tamen quæ competunt Principi insignum subiectionis, & supremi principatus sui: Quia de causa ius exigendi vectigalia quod computatur velut in diuitijs Principis potest præscribi, & vendi, sicut passim venditur publicanis quos vocamus [Arrendadores] ius vero imponendi noua, cum sit insignum subiectionis & supremi Principatus, sicut dicitur, neque vendi potest, neque præscribi, Quia sicut Regnum & Principatus non possunt vendi, ita nec ea quæ sunt propria & genuina Principatus, & dignitati regis, & subiectioni quam subditi suo Principi debent, inter quæ connumeratur hoc ius imponendi noua vectigalia.

Nec valet quod addit & affirmat Panormitan. alios Principes & Reges ab Imperatore posse imponere noua vectigalia, quia consuetudine longi temporis præscriperunt, & vendicarunt sibi hoc ius, constat enim ex dictis, affirmantque illud etiam Panormit. Sylue. & Tabien. vt vidimus, quosdam Principes & nonnullas Ciuitates Italia quæ sunt Resp. perfectæ habere hoc ius post illam generalem pacem initam Constantiæ; quia ex tunc habent merum ac mixtum Imperium, & supremam potestatem secularem. Vnde huic supremæ potestati quam post illam pacem habent, id tribuendum est, non alicui consuetudini vel titulo præscriptionis: Huic difficultati proxima est hæc alia,

C O N T R O V E R S I A

Tertia.

Q V A S P O E N A S I N C V R R A N T
imponentes noua vectigalia, cum ad id non habeant facultatem.

S V M M A R I V M.

- 1 Imponentes noua vectigalia, vel augentes antiqua cum ad id non habeant facultatem, peccant mortaliter contra iustitiam.
- 2 Vectigalia noua imponentes &c. duplicem pœnam incurrunt.
- 3 Pedagogij nomine non intelliguntur quæcumque Gabella.
- 4 In voce Pedagia includuntur omnia illa Gabellarum genera, quæ Principis auctoritate indigent.
- 5 Exigentes vectigalia à Clericis excommunicatur.
- 6 Vectigalia prohibita exigentes, non solum intelligendi sunt Magistratus ipsi, & euentes ius, sed quicumque exactores.

IM P O N E N T E S noua vectigalia, vel augentes antiqua cum ad id non habeant facultatem, imprimis peccant mort. contra iustitiam, vt docent Angel. verb. Pedagogium num. 1. Tabien. eod. ver. num. 7. Sylue. verb. Gabella. cap. 2. quæst. 1. num. 4. Armilla eod. verb. num. 6. Caiet. verb. vectigal. Nauarrus loc. cit. & quotquot sunt Doctores, nec in eo vlla est dubitatio. Probatumque primo, quia vsurpant propriam auctoritatem Principis, quod est velut crimen læsæ Maiest. quod in re graui est Mor. Secundo, quia accipiunt alienum, vel saltem nituntur accipere via iniusta, quod pertinet ad speciem furti, quod ex suo genere est Mort. Tertio, quia Ecclesia non punit excommunicatione nisi sola peccata mort. imponentes autem noua vectigalia sine auctoritate Principis excommunicat excommunicatione grauissima vt statim dicemus. Vnde extra omnem est dubitationem talia imponentes peccare grauissimè; & teneri ad restitutionem eorum omnium, quæ per talia vectigalia acceperunt, tam ipsos, quam hæredes eorum, ratione iniquæ acceptionis, nec esse aliter absoluedos.

2 Incurrunt præterea qui sic vectigalia imponunt duplicem pœnam, ciuilem vt pote & Ecclesiasticam Ciuilem quidem quia sunt puniendi perpetuo exilio, vt habetur L. vlt. C. Noua vectig. institut. non posse. Ecclesiasticam vero, quia sunt excommunicati à iure excommunicatione maiori. cap. Innouamus de Censibus, lib. 6. vbi ita habet Alexan. [Noc quisquam nouas pedagogiorum exactiones instituere sine Principis vel Regis consensu præsumat, quod si quis cõtra fecerit, & admonitus non destiterit, ac satisfecerit, communionem careat Christiana.] Iuxta quam decretalem non erat imponens noua vectigalia sine auctoritate Regis statim excommunicatus ipso facto; sed erat admonendus ab ordinario, ac si desisteret, & accepta iniquo vectigali restitueret, nullam incurrerat excommunicationem, si vero hæc desisteret, nec restituere accepta vellet, tunc erat nominatim excommunicandus. Deinde vero in Bulla quæ legitur feria quinta in Cena Domini, maiori & actiori pœna in eos vtitur Ecclesia, vult enim

enim vt ipso facto sint excommunicati qui talia imponunt. Canon istius Bullæ ita habet: Excommunicamus & anathematizamus omnes qui in terris suis noua pedagja seu gabella, ad id potestatem non habentes imponunt, vel prohibita exigunt. Vbi ipso facto isti excommunicantur, nec exigitur præcedens admonitio, quia in excommunicatione quæ est à iure ipsi ius est admonitio.

Huius Canonis verba indigent aliqua obseruatione, iuxta ea quæ in ipso aduertunt & optimè. Syluest. verb. excommunicatio. cap. 70. Excommunicatione 19. Nauarrus in expositione Bullæ huius in Cæna Domini in suo Manua. ca. 17. nu. 61. Caiet. verb. excommunicatio cap. 71.

3 In primis. Voce illa pedagja seu gabellas non intelliguntur quæcunque gabellæ seu impositiones, quia non sunt intelligendæ collectæ seu Talliæ, quas vnusquisque populus potest sibi imponere vel solo suo communi consensu, vt diximus, sed illa tantum vectigalia, quæ indigent auctoritate Principis, vt imponi possint: quod docent verba ipsius Canonis, cum dicat: [Excommunicamus eos qui in terris suis pedagja ad id potestatem non habentes imponunt,] vbi cum de pedagjis & gabellis sit sermo quæ peculiari aliqua superioris potestate indigent, vt imponi possint, qualia sunt tributa & vectigalia, quæ non possunt imponi nisi auctoritate Principis, de his tanquam in isto canone sermo habetur, minime vero de collectis & Tallijs quæ solo populi consensu institui possunt, nec indigent aliqua Principis facultate.

4 Secundo in voce ista pedagja includuntur omnia illa gabellarum genera quæ Principis auctoritate indigent, vt salinaria, guidagia & sunilia vectigalia: Primo quia Canon iste instituit nequis sua priuata auctoritate aliqua vectigalia imponat, quo fit vt loquatur necessario de omni impositione, & gabella indigente Principis auctoritate: Secundo, quia hic Canon est quædam instauratio & reuolutio illius Decretalis Alexan. III. in cap. illo In nouamus: vnde sicut in illa Decretali veniunt excommunicandi imponentes propria auctoritate vectigalia quæ indigent facultate Principis vel Regis, ita nunc in ista Bulla in Cæna Domini excommunicantur de facto qui vectigalia ad quæ instituenda exigitur Principis vel Regis auctoritas, sine illorum facultate & consensu instituunt. Denique consuetudo quæ est optima legum interpretis, & vsus omnium fidelium ita docet: vt quicumque vectigal aliquod de nouo in suis terris imponit sine facultate Regis, sentiat se in hunc canonem incidisse & curet ab illo absolui.

Tertio in voce illa Noua: non solum intelliguntur vectigalia quæ omnino de nouo instituuntur, verum etiam antiqua, si aliqua ex parte augeantur sine Principis facultate & consensu. Vocem hanc Noua: ita accipi ab omnibus Doctoribus affirmant Syluest. & Nauarrus locis citatis: vbi referunt Archidiac. in ca. Nuper: De sentent. Excomm. & Ioan. Andre. & Angel. loco citat. Solus auctor Summæ Rosellæ sentit oppositum, adductus hac ratione: In cap. cum ex eo. De Exceptio. Prælat. Augentes loca antiqua non dicuntur efficere noua. Ergo à simili neque augentes vectigalia antiqua censendi sunt imponere noua: Sed hæc ratio parum valet. Quia augere aedificium in eo loco quem iam aliquis possidet nulli est nocuum, augere autem vectigalia vt bene obseruat Syluest. non minus est onerosum quam de nouo imponere, cum augmentum illud sit reuera noua quædam impositio & nouum onus, & ita vtriusque idem debet esse iudicium.

Quarto in clausula ista: [vel prohibita exigunt,] non intelliguntur in primis exigentes collectas,

etiam si iniustas, quia hæc pars constituitur ibi sub distinctione ista vel, referendaque est ad eandem omnino rem, de qua loquitur prior, in priori autem non excommunicantur, vt constat imponentes collectas quas vocamus Assisia, sed solum imponentes vectigalia quæ indigent Principis auctoritate, eadem igitur ratione in hac secunda non excommunicantur exigentes iniustas collectas vel prohibitas (quamuis peccent grauiter & teneantur ad illas restituendas) sed hi solum qui prohibita exigunt vectigalia. Tum etiã vt rectè obseruauit Caiet. quia cum tempore Martini V. solum excommunicarentur in ista bulla imponentes noua vectigalia, deinde vero additum fit, [vel qui prohibita exigunt,] sequitur vt in quo sensu accipitur prior illa pars quæ erat in vsu & stylo antiquo istius Bullæ, in eodem quoque sumatur posterior quæ deinde addita est: sed prior illa quæ erat in vsu solum intelligitur, semperque est intellecta de imponentibus vectigalia quæ indigent Principis auctoritate, minime vero de imponentibus collectas. Ergo similiter posterior pars, [vel qui prohibita exigunt,] de exigentibus vectigalia prohibita debet solum intelligi non autem de exigentibus gabellas quas vocamus assisia & collectas, quamuis iniustas & prohibitas.

Quinto. In eadem clausula [vel prohibita exigunt:] intelligendum est canon hic deprohibitis simpliciter & secundum se. Quod ita intelligitur: Possunt vectigalia duobus modis esse prohibita, aut simpliciter & absolute, ita vt à nullis liceat illa exigere, neque à clericis neque à laicis, tanquam iniusta & iniqua, hæc dicuntur simpliciter & secundum se prohibita: Possunt etiam prohiberi non quidem absolute & omnino cum sint iusta & rectè posita, sed ne ab aliquibus exigantur v. g. ne exigantur à clericis, hæc dicuntur prohibita secundum quid. Dico igitur: Cum hic canon loquatur absolute & simpliciter, & censuræ vt res odiosæ debeant restringi, consequenter non esse excommunicatos hoc canone, eos qui exigunt vectigalia alias secundum se iusta & licita à clericis, quia exigentes illa à clericis non exigunt vectigalia simplici & secundum se prohibita, sed solum prohibita secundum quid.

5 Sunt quidem exigentes vectigalia à clericis excommunicati cap. illo. Quamquam. De vsuris, & alijs textibus vt videbimus in sequentibus: non tamen per hunc canonem Bullæ istius in cæna Domini, de quo hic agimus: in quò sicut vox ista [prohibita] simpliciter ponitur, ita quoque simpliciter intelligenda est, & ita accipienda de vectigalibus quæ simpliciter & omnino prohibita sunt exigi, tam à laicis quam à clericis: quæ enim à laicis iuste exiguntur, à clericis vero ex eorum priuilegio exigere non licet, non sunt dicenda simpliciter & secundum se prohibita, sed solum quid, & cum hoc addito, prohibita ne à clericis exigantur. Vnde qui simpliciter prohibita exigeret, à quocunque illa exigeret, incidere in hunc Canonem, nec posset absolui per Bullam Cruciatæ nisi semel in vita & in articulo mortis: cum extra hæc tempora à censuris quas continet Bulla in Cæna Domini, non possit quis absolui per Bullam Cruciatæ: Exigentes autem vectigalia quæ iusta sunt nec simpliciter prohibita à clericis, incidunt quidem in excommunicationem, sed quam potest quouis confessarius ab ordinario loci approbatus per bullam Cruciatæ absolui, toties quoties voluerit: cum hæc excommunicatio non sit ex illis quæ continentur in Bulla in Cæna Domini.

Sexto non excommunicantur in isto canone recipientes vectigalia iusta vel prohibita, sed solum exigentes: si quis enim propria sponte persoluat

exa-

exactori aliquod vectigal prohibitum, exactore non postulante illud, non est in eo casu exactor, qui non postulauit, nec exegit, sed solum recipit, excommunicatus: quia in hoc casu non est dicendus exegisse, sed solum recepisse: Canon vero iste solum ferit excommunicationem exigentem, minimè vero recipientem. Quod autem is qui non postulauit, sed solum recepit ab eo qui propria sponte & gratis ac liberè dedit, non sit dicendus exegisse, patet, quia exigere est tanquam ex debito & iure extorquere, vt probat Nauarr. loco citato ex Glos. in L. Soluendo. ff. de Neg. & Glos. in Clemen. Finali. De cõsibus.

Deniq; per exigentes prohibita, non solum sunt intelligendi Magistratus ipsi, & ementes ius exigendi, quos vocamus publicanos, Hispanè [Arrendadores,] sed quicumque exactores, & ministri, ac famuli huiusmodi exactationibus seruientes: quia omnes isti concurrunt ad illam iniquam exactionem. Possunt autem excusari ex ignorantia inculpabili, veluti si bona fide existiment vectigalia quæ exigunt non esse iniusta, neque prohibita, inculpabilis enim ignorantia cum iustè tollat rationem voluntarij excusat ab excommunicatione, sicut & à peccato, cum omnis excommunicatio necessario præsupponat peccatum mort. cap. 2. de Const. Vbi verò res dubia fuerit, habet locum doctrina illa Angeli superius adducta de militante in bello dubio. Excusabitur enim si sit subditus & compellatur præcepto maioris, secus autem si subditus non fuerit, sed propria sponte ac liberè seipsum ingerat colligendis & exigendis vectigalibus de quorum iustitia dubitatur.

CONTROVERSIÆ

Quarta.

QUOD CAUSA IUSTA exigatur ad imponendam Gabelam: Et quæ causæ sint censendæ iustæ.

S Y M M A R I V M.

- Exigitur ad iustam Gabelam, vt ex aliqua iusta causa imponatur & in debitum finem.
- Causa seu necessitates publicæ variæ afferuntur à Doctoribus propter quas imponi possunt Gabella.

EXIGITVR secundo ad iustam gabelam vt ex aliqua iusta causa imponatur, & in debitum finem, nempe, propter communem aliquam & publicam necessitatem: ita Syluest. verb. Gabella. capit. 3. quæst. 3. Angel. verbo Pedagium num. 2. Tabienf. eod. verb. num. 3. Caiet. verb. vectigal, & quotquot sunt Doctores. Probat vero illud D. Thom. in illa Epistola ad Ducissam Brabantia. Primo. Quia hoc interest inter verum Principem seu Magistratum & tyrannum, quod hic suis commodis tantum suæque cupiditati, illi vero bono communi consulunt & prospiciunt, nec quicumque imponunt vel statuunt, nisi communi & publica necessitate illud exigente. Secundo: quia Principes & Magistratus non sunt domini bonorum suorum ciuium, sicut nec vitæ, quo fit, vt sicut non potest Princeps vel Respub. vitam subditi & ciuis sui exponere nisi bonum commune ita exigat, eodem modo nec potest vti bonis suorū ciuium, vel illa exigere, nisi publica aliqua & communis necessitas sese offerat. Tertio: quia sicut oues non sunt propter pastorem, sed contra, ita nec po-

pulus est propter Principem vel Magistratum, sed contra: Qua de causa debent Principes & Magistratus vtilitati populi in omnibus consulere, nel aliud imponere vel præcipere, nisi quod viderint in populi vtilitatem bonumque commune cedere. Ideo Ezec. 22. reprehenduntur grauiiter gubernatores & Principes suis priuatis commodis intenti: [Principes (inquit) eius in medio eius quasi lupi rapaces, positi ad effundendum sanguinem, & ad quærendas animas, & auaritiæ lucra sequenda: Et c. 24. Vt pastoribus Israel qui pascunt semetipfos, nonne greges pascuntur à pastoribus? Lac commodebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis.] Qui locus vt rectè admonet D. Hieron. non solum pertinet ad prælatos Ecclesiæ, verum etiam ad Principes seculares, & Magistratus Ciuitatum: cum & hi pastores quoq; in sacra scrip. appellentur. Sic enim dictū fuit Dauidi 2. Reg. 5. [Tu pasces populum meum Israel, Cuius beneficij gratias reddens idē Dauid ait Psal. 77. [De postferantes accepit eum pascere Iacob seruum suum, &c.] Qua de causa vt Princeps nõ quærat sua lucra, sed populi, præcipiebatur inquit, D. Thom. apud eundem Ezechielem vt haberet suam hæreditatem & peculium, suæque priuatas & proprias possessiones, ne populum grauaret. Sic enim dicitur. [Principi possessio erit in Israel, & non depopulabunt vltra Principes populum meum.]

2 Causæ vero seu necessitates publicæ variæ afferuntur à Doctoribus, à Gabr. in 4. dist. 15. q. 5. ar. 2. D. Antoni. 2. p. tit. 9. cap. 13. Angel. verb. Pedagium, num. 2. Tabienf. eod. verb. nu. 3. Syluest. verb. Gabella. c. 3. q. 3. Armilla. eod. verb. nu. 4. Medina Cod. de reb. restitu. q. 15. Lopez. p. 2. c. 39. q. 5. Blasio Nauar. de vectigalib. cap. 2.

Primo. Dignitas regia. Etenim si Rex non habuerit patrimonium & sufficientes redditus ad statum suum decenter & quæ Regiam decet dignitatem tuendum, ad alendam prolem regiam, & in decenri etiam statu constituendam, potest tributa & vectigalia imponere, quantum prudentis arbitrio ad huiusmodi regias necessitates videbitur desiderari, ita D. Tho. ad Ducissam Brabantia.

Ex hac prima causa sequitur Secunda, posse quoq; noua vectigalia vel tributa institui, ad liberandum eum qui ex prole regia in bello iusto captus fuerit, iure enim naturæ membra corporis caput suū tueri debent & à quocunq; damno illud liberare: Dixi in bello iusto, quia si in bello iniusto captus sit, ex proprio patrimonio Regis redimendus est, nisi forte patrimonium illud adeo tenue sit, vt sustentationi Regiæ, & redemptioni captiui illius ex prole regia nõ sufficiat. Ratio vero ob quã in bello iusto captus expensis subditorum redimendus est, non ex proprio patrimonio, etiam si illud habeat, in bello autem iniusto ex proprio patrimonio quando illud habet, hæc est: Quia bellum iustum suscipitur à Principe in vtilitatem subditorum, & ita si in eo captus fuerit est ab illis simpliciter & omino redimendus: Bellum autem iniustum suscipit ipse aut libidine dominandi, aut alio iniquo fine, qua de causa vbi patrimonium sufficiens habet seipsum ex illo redimere, non expensis subditorum: Quod si patrimonium illius non sufficiat, tunc non est curanda illius culpa, sed necessitas regni & honor.

Tertia causa est necessitas stipendiorum, quæ vel ministris regijs in gubernatione regni, vel militibus & exercitibus in communem regni defensionem necessarijs exhibenda sunt: quam necessitatem & causam paucis assignauit B. Pau. dicens, neminem militare proprijs stipendijs.

Quarta causa est ad incundum aliquod bellum iustum

inustum quod de nouo sese offert, vel ad repellendos patriæ & regni inuasores, vel ad recuperanda quæ sunt iniuste ab aliquo tyranno occupata, vel in fidei defensionem: ad huiusmodi enim bella suscipienda si regum patrimonium alijque prouentus non sufficiant, potest iuste Princeps ea tributa & vectigalia imponere, quæ iudicauerit prudens ad sumptus talium bellorum esse necessaria. Debent autem huiusmodi bella prudenter suscipi, quia licet finis sit bonus, si tamen prudentum & peritorum iudicio in rebus militaribus & bellorum euentibus, nulla sit spes obtinendi finem illum, cum tale bellum sit temerarium, non habet facultatem Princeps (si conscientia legibus contineri paratus est) neque ad illud ineundum, neque ratione illius ad tributa vel vectigalia imponenda: Hanc etiam causam assignat B. Thom. in illa Epistola ad Ducissam Brabantia.

Quinta est ad ædificia publica viarum, mœnium, pontium, turrium & similium; quibus ciuitates & regna plurimum indigent, ut commercia & negotia, tam ab incolis quam exteris commodè possint ibi exerceri, & ea ratione merces quibus ciues indigent abundare: Ad hanc causam potest reduci quod à Concilio Lateran. conceditur Episcopis cap. Cum Apostolus §. Prohibemus cap. de censibus.

Sexta ad redimendam Reipub. ab aliquo debito vel onere, & prouidendam de necessarijs maxime victui & annonæ: ad quam causam reducitur obligatio quam potest habere Respub. restituendi dâna aliqua quæ bello iniusto inuito alteri loco intulit; quia hæc obligatio & debitum onus quoque Reipub. est, quod ciuium expensis perfolui debet. Aliqua necessitate vel causa ex his vel simili occurrente institui possunt vectigalia ab eo qui habuerit auctoritatem imponendi illa, seruatisque his quæ statim subiungemus, tenenturque subditi in conscientia tales gabellas ut iustas & omni iure debita perfoluere. Quod si nulla ex his boniter, neque aliqua alia illis similis quæ cedat in exitum publicum, imponentes vectigalia grauiter peccat, tenenturque accepta restituere, vel his à quibus talia vectigalia receperit, vel eorum hæredibus, vel pauperibus ubi hæredes non apparuerint. Et defraudantes tales gabellas sine iusta causa impositas, cum iniquæ sint & tyrannicæ, nec peccant, nec tenentur ad aliquid restituendum: nisi periuurium aliquod vel mendacium interuenerit, tunc enim peccabunt quidem ratione illius periuurij aut mendacij, non tamen furti, cum tales gabellæ nec debita sint nec restituenda. Qua in parte quotquot sunt Doctores tam Theologi quam iuris periti conueniunt.

est, si tamen alia aquæ graues succederent, vectigal. exigi potest.

5 Jus exigendi Gabellas potest præscribi, sicut vendi, & locari.

6 Vnica tantum causa ob quam Gabella imposita est cessat etiam Gabella si nulla alia suboritur, quæ æque sit utilis & necessaria.

IN hac questione Angel. ver. Pedagogium nu. 6. Gab. in 4. dist. 15. q. 5. artic. 2. Sylu. verb. Gabella cap. 3. q. 9. Caiet. in ver. vectigal. & communis opinio simpliciter & absolute ac sine ullo discrimine docent, cessante causa vectigalis siue nouum sit siue antiquum (non enim distinguunt inter ista) cessare quoque & iustitiam illius, & obligationem ad illud iustè exigendum, ita ut nec superiores possint illud iustè exigere, sed teneantur restituere quidquid acceperunt postquam cessauit causa illius, nec subditi teneantur in conscientia illud exhibere.

Probat hæc sententia varijs rationibus: In primis ex communi illa regula iuris, quæ habetur, ca. Post translationem. De Renuntiatio. Et ca. cum cessante. De Appellatio. cessante causa cessare etiam effectum. Et confirmatur. Correctio fraterna est de iure naturali & diuino Matth. 18. at si cesset finis & causa propter quam præcipitur, cessat simul præceptum & obligatio illius. Etenim cum finis correctionis sit emenda fratris, dicente Christo: [Si te audierit lucratus eris fratrem tuum,] si probabiliter & prudenter iudicem illum mea correctione minime fore emendandum, nec meam correctionem profuturam, non teneor eum corripere, iuxta illud D. Aug. de pen. dist. 7. Can. [Si scirem tibi non prodesse, non te terrerem non te admonerem] quia cessante causa cessat effectus: Ergo à simili cessante iusta causa & fine vectigalis cessat quoque illius iustitia & obligatio.

Secundo Princeps vel Respub. non habet dominium bonorum suorum ciuium, sed solum potest illis uti, quamdiu & quantum illud exigit publica necessitas alicuius boni communis, cum primum autem cessat iusta causa, cessat talis necessitas, & è conuerso, quia ut constat, nulla alia potest dici iusta causa, cessat quoque vectigal, nec potest vlla rone iuste exigi.

Tertio: Ad iustitiam vectigal & in foro alicuius debiti, sicut exigitur auctoritas imponendi, debita materia, & forma, ac optimus usus, ita & iusta causa: Sed deficiente auctoritate in imponente, vel debita materia aut forma, vel legitimo vectigalis usu illud iniustum est & iniustum, nec obligat in foro conscientia. Ergo si militer deficiente causa illius amplius non obligabit.

Quarto vnaquæque res quæ se habet in fieri eodem modo se habet in conseruari: quod significat illa regula iuris: [Omnis res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur:] At si eo tempore quo vectigal nascitur & instituitur non habeat iustam causam iniquum est, nec soluendum. Ergo similiter si deinde cesset illa iusta causa propter quam fuit institutum, non debet permanere, nec perfolui. Denique ita videtur definisse Paschalis secundus. Peruenit. De quoribus. Vbi interrogatus de quibusdam censibus. quorum iam apparebat causa, respondit: [Census ignorantia. i. cuius causa omnino ignoratur, nec diuinis nec humanis legibus inuenitur: oportet quippe ut omnis census ad quid & quomodo perfolui debeat præsciatur.] Vbi aperte similiter docet Pont. censusum & tributum omni seu vectigal cuius nulla appareat iusta causa, sed omnino ignoratur, cessauit, nullo iure habere vim aliquam obligandi.

Ioan. Medina. Cod. de reb. restituend. q. 14. ita distinguit inter gabellas seu vectigalia, ut quædam eorum

CONTROVERSA

Quinta.

AN CESSANTE CAUSSA
illa ob quam vectigalia fuere imposita, cesset quoque obligatio perfoluendi illa.

SUMMARIVM.

- 1 Cessante causa vectigalis siue nouum illud sit, siue antiquum cessat quoque iustitia illius, & obligatio, secundum aliquos.
- 2 Opinio Ioan. Medinae de obligatione vectigalium.
- 3 Opinio Alphonsi de Castro.
- 4 Cessante prima causa ob quam vectigal impositum

eorum sint noua quorum initium & institutio scitur, alia adeo antiqua vt nulla sit memoria quando inceperint. Rursum hæc adeo antiqua dupliciter inquit possunt sese habere, vel ita vt causa obquam fuerunt imposita cessauerit à paucis annis, qui non sufficiunt ad præscribendum, vel à tot annis qui sufficiunt ad præscribendum. Quibus positis ait si vectigal nouum sit, cessant causa illius cessat quoq; illius vis & obligatio, Si vero antiquum, & causa illius cessauit à paucis annis, qui non sufficiunt ad præscribendum, similiter cessante causa illius, cessat quoq; illius vis & obligatio: Et hoc tantum sentit Medina probari argumentis prioris opinionis: quia sicut sine iusta causa institui non potest, ita neque illa deficiente permanere, iuxta communem regulam iuris: [Cessante causa, &c.

Quod si causa à tot annis cessauerit, vt ad præscribendum sufficiant, iuste inquit exigitur, & in foro animæ est persoluendum: non quidem ob illam primæuam causam ob quam fuit institutum, cū ea iam cessauerit, sed rōne illius præscriptionis.

Probat hanc partem Medina, ex illo ca. Super quibusdam, vbi definitur iuste exigi vectigalia, quæ ita exiguntur ex antiqua consuetudine vt initij illius non sit memoria. Quod si id potest antiqua consuetudo, vel ea sola existente, sine vlla alia causa iuste exiguntur & debentur.

Secundo ius exigendi potest præscribi omnium Doctōr. consensu, quod & nos quæst. præcedenti, docuimus. Ergo per adeo antiquam consuetudinem præscribetur: in his autem quæ præscribuntur nullus alius titulus vel causa exigitur quam verus consuetudo, vel antiquitas temporis cum bona fide. Ergo etiam si nulla alia causa existat, quam immemorabilis consuetudo exigendi aliquod vectigal, vbi illa existet quamuis alias cessauerit illius causa, iuste nihilominus exigitur & debetur.

Addit Medina, successu temporum ita augeri dominorum statum, expensas, & necessitates vt si aliquæ Gabellæ quarum iam non apparet causa tollerentur, vix possent huiusmodi locorum domini statum suum sustinere, oporteretque vt subditos suos nouis oneribus grauarent, & hac ratione conuenienter tales Gabellas antiquas etiam si non apparet causa propter quam fuerant institutæ, iuste permanere ad leuandas illas dominorum necessitates.

Alphonf. de Castro lib. 1. De lege Penali ca. 5. docum. 3. Anton. Cordub. in suo tractatu de casibus conscient. q. 95. dub. 2. Lopez in suo Instruct. p. 2. ca. 37. ita distinguunt de vectigali, vt vel omnino omninoq; ex parte cessauerit illius causa; ita vt neq; iam existat illa primæua propter quam fuit institutum, neque vlla alia illi similis in genere vel specie in ordine ad bonum publicum, vel potuit quidem cessasse illa primæua in specie, & in particulari, manere autem alia illi similis. Vt si impositum sit vectigal ad ædificandum pontem, illo autem ædificato accidat graui aliqua inundatione diuisiones aquarum, quas vocamus Azudes perturbatas esse, & ad eas restituendas Remp. pluribus expensis egere, cessauit quidem causa illa in particulari, & in specie, non tamen in genere, & omnino. Rursum potest (inquiunt cessare causa aliqua quo ad exercitiū actuale ipsius, non tamen quo ad debitum, & præparationem Verbi gratia. Institutum est vectigal ad constituendos mille custodes in turribus maritimis, sed eo tempore quo pauci adueniunt pyræ, constituuntur tantum centum aut nulli, est tamen paratus Princeps vel Resp. quotiescunque oportuerit illos mille custodes vel plures si opus fuerint, ex pecuniis illius vectigalis ibi constituere: in hoc casu cessauit quidem causa quo ad actuale exercitiū,

non tamen omnino, cum maneat Rex paratus illos custodes adhibere, & si quædam ex illorum defectu acciderint reficere.

Hoc posito sentit Castro: si causa ob quam vectigal impositum fuit omnino cesset tam in specie quam in genere, tam quo ad actuale exercitiū eius quam quo ad præparationem & debitum, ita vt nullo modo deseruiat vectigal illud alicui bono communi, siue nouum sit siue antiquum, siue causa à paucis annis cessauerit siue à multis, & ex antiqua consuetudine persoluatur, postquam illa omnino cessauit, tamen vectigal iniquum esse, nec iuste exigi aut deberi, cum omnino omninoque ex parte causa ipsius cessauerit. Si vero cessauit quidem in specie illa primæua ob quam fuit institutum, maneat vero alia deinde exorta, vel cessauit quidem quo ad exercitiū, paratus vero est Princeps vel Resp. quotiescunque oportuerit pro loco & tempore præstare ea propter quæ vectigal illud fuit institutum, manere vectigal illud in sua vi, iustumque esse, ac in foro animæ persoluendum.

Priorem partem huius opinionis probant aperte argumenta initio proposita: Eandem habet Panor. in capit. Quia plerique de immunitate Ecclesiarum num. 39. vbi citat Cynum in L. non dubium Cod. de legibus & Baldum in L. maximum vitium. Cod. de liberis præteritis, habet idem Abbas & apertius in cap. 1. de constit. nume. 9. vbi citat in idem Bartho. in L. vectigalia ff. de Public. confirmat Castro hanc doctrinam ex cap. Post translationem extra de renunciatō. vbi refert Innocen. 3. Quoddam decretum Concilij Constantinop. in quo præcipitur ne Episcopus factus monachus rursus in Episcopum eligi possit, coniiciens autem Innocen. causam illius decreti esse: quod propter delictum aliquod Episcopus ille in monasterium sit reclusus, cum in casu illius capit. causa illa non concurrat definit decretum illius Concilij in eo casu non habere locum, quia cessante causa legis cessat & ipsius vis. Cum enim inquit ipsemet Medina. causa sit anima legis cessante ea, necesse est legem manere mortuam.

Secundam vero partem suæ assertionis probant hi auctores: Quia vbi primæua causa cessante alia succedit, vel Princeps paratus est præstare ea omnia propter quæ vectigal illud impositum fuit, quotiescunque oportuerit, pro loco & tempore, tunc nihil deest eorum quæ exiguntur ad iustum vectigal. Interuenit enim legitima auctoritas, debita materia, quia hæc supponuntur adesse etiam iusta causa, nempe aliqua publica necessitas, & ita iuste exigitur ac debetur. Et confirmatur. Quia si tale vectigal nondum esset institutum, adueniente illa necessitate & causa quæ successit, posset iuste institui, & exigi, ergo similiter adueniente illa quæ præcedentis vices & locum gerit, quamuis prior cessarit, potest prorahi, & continuari, & iuste exigi.

Hæc sententia vt maximè rationi consona recipienda & tenenda est: cui etiam videtur subscribere Mag. Blasius Nauarr. de vectigal. cap. 8. Quamuis enim initio eiuſdem cap. videatur declinare in sententiam Medinæ, deinde tamen aperte fâtetur, cum vsu eueniat cessante primæua causa ob quam vectigal aliquod est impositum, alias graues & æque viles ac necessarias Reipu. se se offerre, ita vt si vectigal illud non existeret, de nouo esset imponendum, hoc nomine vectigal cuius primæua causa cessauit, iuste prorahi & exigi, quia loco illius primæuæ, alia successerunt. Si autem cessarent omnes causæ, & perpetuo nihilominus vectigal exigeretur, tyrannidem manifestè præferre. Quibus verbis aperte huic sententiæ adhæret, quæ nobis

inobis quoque perpetuo verior visa est. Vnde solo titulo prescriptionis, ubi omnes causae omnino deficerent, non iudico vectigali iuste exigi, nec deberi: Vbi vero cessante primæva, aliæ æque vtilis, ac necessariæ Reip. successerint, iudico hoc nomine iuste protrahi ac deberi.

Et hanc existimo esse sententiam D. Tho. lib. 1. de Regimine Principum capit. 12. Vbi ita habet. [Vt autem stratae in sua communitate sint liberæ, & securæ, iura principibus permittunt pedagia, vnde & eis seruantibus quæ viatoribus sunt prædicta officiales Principum ipsa merito possunt exigere, & proficiscentes debite obligantur persolvere.] Quibus verbis D. Thom. aperte, tunc tantum iudicat pedagia iuste exigi, & deberi, quando Principes præstant ea propter quæ instituta sunt, & non aliter. Et iuxta Diuum quando nulla existit causa, aut necessitas publica, cui deseruiant, amittunt suam vim, & iniuste exiguntur. Idem quoque sentit Caiet. habet enim in verbo vectigal. iniqua esse vectigalia ex fine: quando non imponuntur pro publica utilitate, at quando omnis causa omnino cessat, iam non sunt in publicam utilitatem, sed in priuatum tantum commodum recipientis illa: sunt ergo tunc iniqua reuera. Idem deinde docet, affirmans iniuste exigi vectigalia, quæ non sunt ab Imperatore, Papa, Concilio, vel Rege concessa, aut quæ non exiguntur ex antiqua, & inmemorabili consuetudine, & subdit: [Similiter videtur præsumendum contra vectigalium iustitiam secundum alias conditiones, si non apparent:] Est autem vna ex alijs conditionibus iusta causa, publica scilicet necessitas, ubi ergo omnino illa cessauerit, nec apparuerit, iniustum est vectigal illud iudicandum.

Ad argumeta Medinae ex dictis licet occurrere.

Ad primum respondeo cum Caiet. loco citato in illo cap. Super quibusdam, tractari solum, quæ vectigalia exigere iuste possint, quantum est ex parte imponentis: docereque ibi Innoc. quantum est ex parte auctoris imponentis, illa iuste exigere si sint concessa ab Imperatore, Rege, vel Concilio, aut ex antiqua consuetudine. q. d. in his quæ adu exiguntur si deficiat auctoritas Imperatoris, Regis, vel Concilij, illam suppleri ex antiqua & inmemorabili consuetudine, nihilominus cap. istud non tribuit consuetudini, vt ea sola, si nulla existat iusta causa, efficiat vectigal iustum: Quod ita patet: In isto cap. tantum tribuitur consuetudini, in his quæ iam exiguntur, vt valeat pro auctore, nempe vt vectigal quod ex tam antiqua consuetudine exigitur perinde se habeat ac si ab Imperatore esset institutum, sed institutum ab Imperatore, vel alio quocumque habente auctoritatem non est iustum, nec debitum, nisi instituat ex debita & iusta causa, ergo neque quod antiqua consuetudine exigitur, est iustum, aut debitum, quado nulla existit causa iusta illius.

Ad secundum patet ex dictis præcedentibus, antiquam consuetudinem non tribuere ius imponendi vectigalia, sed solum ius exigendi illa, concurrentibus alijs quæ desiderantur in vectigali iusto.

Ad tertium concedimus ius exigendi, (vt superius docuimus) posse præscribi, sicut & vendi, aut locari, cæterum quando nulla manet iusta causa, vectigalis non habet locum talis prescriptio: quia vectigal exigitur à Rep. & à communitate quæ omni iure gaudet privilegio pupilli & minoris, quo fit vt sicut contra minores non præscribitur, ita nec contra Rempu.

Secundo quia cum vectigal intrinsecè sit pecunia communis, & velut ærarium publicum ad publicam necessitatem, ubi hæc omnino deest, nullo modo ipsum vectigal habere locum: in alijs vero bq

Tomus Secundus.

nis habet locum prescriptio, quia sunt bona priuata, parumque refert Reipub. sint huius vel illius, illud tantum ipsi refert vt sint sub alicuius dominio, & ita habet in eis locum prescriptio: vectigalia vero cum sint bona Reipub. in solam eius utilitatem, ubi nulla est causa iusta, nec Reipu. utilitas, non habet locum in eis prescriptio.

Tertio quia lex prescriptionis instituta est ad bonum Reipu. ad tollendas lites, ac vt bona non maneant per longa tempora sine vero, & legitimo possessore ac domino, quod autem princeps, vel magistratus recipiat vectigal cuius nulla est iusta causa, non deseruit alicui publicæ utilitati: quin potius est in damnum Reip. Et ita in his non habet locum lex prescriptionis: quod enim pro bono Reipu. institutum est, non debet in damnum Reipu. conuertit sicut quod pro charitate institutum est, vt ait B. Bernardus, non debet contra charitatem militare. Adde quod reuera, sicut primi exactores videntes omnino cessasse causam, non sunt in bona fide, ita difficile est (moraliter loquendo) vt cæteri succedentes videntes similiter nullam causam vectigalis illius existere, nec primævam, nec aliquam aliã, & in omnium ore versari ad iustum vectigal iustam etiam causam desiderari, habeant bonam fidem: sed habebunt ad summum dubium, & eam quæ nõ sufficit ad prescribendum.

Denique ait Medina contra ignorantes non prescribi, populum autem cum possit scire, an causa iusta vectigalis cessarit interrogando maiores, non esse dicendum ignorantem, sed consentientem: sed profecto hac in parte non bene considerauit Medina ea quæ quotidie experimur in hac materia: nam in primis populus continuo clamat quam primum suspicatur causam cessasse, imo multoties ea nondum cessante conuenitur: Tum etiam non potest adire maiores, vt ab eis audiatur, quia expellerentur, iudicarenturque contra publicum bonum forsitan coniurasse. Vnde reuera hac in parte habet se populus velut ignorans, nec contra eum vt ignorantem, & qui proclamaret cum primum intelligeret causam cessasse, habet locum prescriptio.

Argumenta initio proposita confirmant vt diximus priorem partem huius sententiæ quam sequimur. Quatenus vero videntur militare contra secundam partem diluenda sunt, seu potius explicanda.

Ad primum igitur respondeo, regulam illam accipiendam esse de vnica, & præcisa causa, ubi enim alicuius effectus vnica tantum est, & præcisa causa, ea cessante cessat necessario effectus v.g. prescriptio solis in nostro emispherio est præcisa causa diei, prescriptio solis cessante & deficiente deficit dies: Similiter emenda fratris est præcisa causa correctionis fraternæ, ubi non est spes emendæ cessat præceptum correctionis quia cessat vnica illa & præcisa causa, propter quam frater erat corripiendus, ita modo, quando omnino cessaret causa vectigalis, cessabit quoque illius vis & iustitia: at quando cessante primæva causa alia succedit bono etiam communi necessaria, tunc non cessat vectigalis vis & obligatio: quia non est causa præcisa vectigalis illa primæva ob quam fuit institutum, cum possent aliæ occurrere, sed est iusta causa vectigalis quæcumque publica necessitas & bonum commune.

Secundum argumentum id tantum probat cessante omnino causa cessare vectigal, at si cessante illa primæva alia suboriatur iam Princeps, vel Resp. vtitur bonis suorum ciuium ad bonum commune.

Tertium idem probat, & eodem modo soluitur: Exigitur enim ad iustum vectigal iusta causa, sicut & cæteræ conditiones, iusta autem causa nõ solum est illa primæva, sed quæcumque quæ deinde ve-

N rē se

rè se offert in vtilitatem communem.

Quartum autem, & vltimum confirmat omnino quæ docuimus.

Cæterum contra hanc regulam cui nostra sententia nititur, cessante causa cessare effectum multa obijci possunt.

Primo ieiunium institutum est, vt caro reprimatur, nihilominus in eo qui haberet illam omnino cohibitam non cessat præceptum ieiunij etiam si causa eius cesset.

Secundo causa pœnæ propter quam delinquens punitur est culpa, at quamuis ea per pœnitentiam cesset, nihilominus punitur iustè delinquens.

Tertio finis & causa baptismi est remissio culpæ originalis, at etsi ea baptismi flaminis alicui remissa sit teneretur ille nihilominus intingi baptismi fluminis.

Quarto decimæ institutæ sunt ad sustentationem clericorum, at etsi clericus aliundè viuere possit nihilominus reddendæ illi sunt.

Quinto vsus matrimonij est ad proles generationem, at etsi non speretur proles procreatio, teneretur nihilominus alter coniugum alteri debitum reddere.

Sexto si lex sit ne quis egrediatur ciuitatem, in hanc finem, ne hostibus illam obsidentibus secreta reuelat etiam si quis nullo modo ea reuelaturus sit teneretur nihilominus legi illi parere. Denique emittitur quis verum, vt liberaretur ab aliquo damno, vel obtineat aliquod bonum, etiam si causa cesset, vt nec damnum illud imminet, nec bonum illud permanet, teneretur nihilominus vota illa seruare, iam igitur non semper ex eo quod causa aliqua cesset effectus & obligatio illius cessabit.

Hæc omnia facillè diluuntur, & regulam traditam magis aperiunt. Ad primum respondeo leges aliquas constitui in commune, & vniuersale omnium bonum, alias vero ob fines particulares, priores illæ non cessant etiã si in aliquo particulari non obtineatur earum finis, cum tamen illæ maneant in communi necessariæ; Quo fit vt licet Petrus non egeat ieiunio ad cohibendam carnem, in plerisque vero alijs hominibus necessarium est ieiunium ad istum finem, & ideo lex ista semper retinet suam vim. Similiter etsi decimæ sint institutæ in clericorum sustentationem, hic vero aut ille eis non egeat alij communiter egent, & ideo lex decimarum semper obligat. Similiter etli in hoc homine sterili non expectetur proles, in alijs communiter expectatur, quod sufficit vt ab omnibus necessarium est ieiunium ad istum finem, & ideo lex ista semper retinet suam vim. Similiter etsi decimæ sint institutæ in clericorum sustentationem, hic vero aut ille eis non egeat alij communiter egent, & ideo lex decimarum semper obligat. Similiter etli in hoc homine sterili non expectetur proles, in alijs communiter expectatur, quod sufficit vt ab omnibus necessarium est ieiunium ad istum finem, & ideo lex ista semper retinet suam vim. Similiter etsi decimæ sint institutæ in clericorum sustentationem, hic vero aut ille eis non egeat alij communiter egent, & ideo lex decimarum semper obligat. Similiter etli in hoc homine sterili non expectetur proles, in alijs communiter expectatur, quod sufficit vt ab omnibus necessarium est ieiunium ad istum finem, & ideo lex ista semper retinet suam vim.

Similiter res habet in tributis, & vectigalibus, vt licet primæua causa cessauerit, alia tamen exorta, & oblata debeat manere vectigal.

Aliæ vero sunt leges quæ respiciunt vnicum aliquem & particularem finem, quo cessante cessat & ipsa lex, vt lex correctionis fratæræ sicut expositum est.

Ad secundum dico punitiois delinquentis non esse vnicam, & præcisam causam vindicare culpam delinquentis, sed bonum commune, nempè vt alij timeant, quæ causa perpetuo manet.

Ad tertium dico legis baptismi non solum esse finem remissionem culpæ originalis, verum etiam cultum Dei per actum religionis, qui exercetur in susceptione Sacramenti, & susceptionem caracteris, quo baptizatus disponatur ad susceptionem aliorum sacramentorum, & similes fines, qui non

obtinentur per solum baptismum flaminis. Adde quod lex baptismi est præceptiua, cui pareretur suscipiendo baptismum aquæ.

Quartum, quintum, & sextum soluta manent ex dictis ad quintum argumentum.

Ad vltimum respondeo, aliam esse causam voti, & aliam seruandi illud, voti enim causa est, aut ipsa animi deuotio, aut liberari ab aliquo damno, vel obtinere aliquod bonum: seruandi vero illud causa est vis, & natura ipsius voti, cum sit promissio in re graui, causa emittendi votum potest cessare quæ primum illud emissum est, causa vero seruandi illud perpetuo manet, nempè ius & obligatio standi promissis.

Oportet iam agamus de alijs conditionibus in vectigali iusto requisitis: nempè de forma, & materia. Ac primum.

CONTROVERSIÆ

Sexta.

QUÆ FORMA SERVANDA SIT IN vectigali iusto.

SUMMARIUM.

1. Vectigal vt iustum sit, triplex proportio, & forma seruari debet.
2. Vectigalia, & Gabellæ, in his tantum rebus constitui possunt, (stando in iure communi) quæ deseruntur causa negotiationis.
3. Quænam res dicuntur pertinere ad proprium vsu.
4. Lex vectigalium de ijs tantum præcisè intelligenda est, quæ exprimit.

EXigitur ergo tertio loco in vectigali, vt iustum sit debita forma, & proportio, quæ triplex esse debet.

Prima in ordine ad necessitatem propter quam imponitur; sicut enim ratio mediocrum sumenda est ex fine, ita & vectigal cum instituitur, ad leuandam necessitatem publicam debet illi esse commensuratum, vt si necessitas cum omnibus suis expensis exigat. v.g. 2000. non imponatur vectigal quo colligantur. 3000. Confirmatur hæc pars ex ca. Quia plerique de immunit. eccles. vbi Innoc. 3. Regi Scotiæ scribit, extorta à Prælati, vel superioribus, à suis subditis ultra necessitatem ad quæ leuandam illa exigebantur restituenda esse his à quibus extorta sunt, vel pauperibus. Simile modo si vectigal superet necessitatem ob quam imponitur excessus ille, restituendus est.

Secunda proportio, & commensuratio debet esse cum populo, vt non imponatur nisi iuxta populi facultates, & vires. Aliiter iniquum est, & tyrannicum si populus immoderatis vectigalibus grauetur, & in pauperiem redigatur: nam cum vectigalia in populi vtilitatem imponantur, quod pro populi vtilitate institutum est, non debet contra populi vtilitatem militare: Optimum si quidem est aqua fontis vti, non tamen fontem ipsum exhaustire, & venas illius exsiccare: Optimum vt pastor de lacte gregis sui comedat, iniquum tamen illum excoriare, ita neque potest Princeps immoderata tributa subditis imponere, cum non sit dominus bonorum ipsorum, sed illis tantum vti potest, & debet ad ipsorummet subditorum vtilitatem.

Contra

Contra facientes arguit Dominus acriter Mich. 3. [Audite Principes Iacob, qui violenter tollitis pelles eorum desuper, & carnes eorum desuper ossibus eorum: qui comederunt carnem populi mei, & pellem eorum de super excoriarunt.]

Tertia proportio maximè etiam obseruanda est vt seruentur cum singulis, leges iustitiæ distributi- uæ, vt sicut honores publici exhibentur iuxta merita cuiusque ciuis, ita & publica onera qualia sunt vectigalia imponantur iuxta facultates singulorum ciuium, nec grauentur qui minus possunt, minusq; debent grauari, nec qui pauperiores sunt equaliter aut forsitan plus persoluerè cogantur, quam qui ditiores & potentiores sunt in populo.

Ex illa prima proportione quæ debet esse inter vectigal, & necessitatem propter quam imponitur, confirmatur aperte sententia Alphonsi de Castro, quam secuti sumus, cessante omnino causa, cessare etiam vectigalis iustitiam; Quia si titulo vectigalis id tantum exigi potest quod ad necessitatem publicam leuandam desideratur, quando neque illa necessitas pro qua fuit institutum manet, neque aliqua alia in ordine ad bonum commune, iniquitas est, & tyrannis pecunias ciuium recipere.

QVAE SIT DEBITA MATERIA vectigalium, & in quibus rebus possint institui.

Stando in iure communi Vectigalia, & Gabelle in his tantum rebus constitui possunt, quæ deferuntur ac vehuntur causa negotiationis, vt habetur aperte l. omnium. C. de vectig. Dicuntur autem deferri causa negotiationis (vt obseruat Caiet.) quæcunque deferuntur vt emanant, vel asportantur vt iterum defenduntur, & hoc sine contrectantur. Et ita est communis sententia Doctorum in l. si publicanus, ff. de public. & l. 2. §. cum in eadem ff. ad legem Rodiam de Iact. & copiosè Card. Zabar. Clement. fina. de Censibus in solis mercibus circa quas exercetur mercatura, & negotiatio habere locum vectigalia. In his verò rebus quæ emuntur, vel deferuntur in proprium vsu, vel suæ familiæ, aut quæ ad seminandum necessariæ sunt, & agrorum culturam, cum hæc quoque inter necessaria ad proprios vsus computari debeant, & in his quæ deferuntur ad situm non posse imponi vectigalia, adeo vt plectatur capite secundum ius commune l. vniuersi. C. de vectiga. qui super huiusmodi rebus vectigalia ausus fuerit imponere.

An autem, in aliquo euentu possint institui Gabelle in rebus quæ sunt in proprium vsu, non conueniunt DD. Hostiensis enim in cap. Super quibusdam, sequutus ius commune, & Caieta. similiter in verbo vectigal. omnino negant posse licitè imponi in rebus quæ sunt ad proprium vsu, vt pane, vino, tritico, vestibus, &c.

Primo quia ius commune id omnino negat, vt constat. Secundo inquit Caiet. quia ad iustum vectigal exigitur ne grauentur pauperiores, & qui minus possunt magis quam alij, at si vectigalia imponantur in rebus quæ sunt ad proprium vsu, cum huiusmodi res panem vinum &c. frequentius emant, & plures earum, ac minutim, qui pauperiores sunt, cogentur plus persoluerè quam ditiores, qui illa iunctim emunt, & accommodatis temporibus, & cum minore vectigali: Tum quia radix vsus est indigentia, quo enim aliqui huiusmodi rebus

magis indigent, magis quoque illis ventur pluraque solue ut vectigalia, & à primo ad vltimum qui plus indigent maiori onerabuntur vectigali.

D. Anton. 3. par. tit. 1. capit. 13. §. 8. & Archidiaco. vt refert Siluester. Gabella cap. 3. q. 5. sentiunt cum solo iure imperiali prohibeantur imponi vectigalia, in his rebus quibus vtimur, iure autem naturæ id non sit illicitum, posse alia lege municipali, vel consuetudine in his quoque rebus imponi, quando alia vectigalia in mercimonijs imposita grauiora plurimum sunt, nec sufficiunt ad leuandas publicas necessitates: quia recta ratio ita videtur exigere, vt vbi mercimoniarum sunt satis grauatæ vectigalibus, communis verò necessitas plura exigit, imponantur illa in alijs rebus.

Confirmari potest hæc opinio facto Regis nostri Philippi qui anno 1358. cum hæc Resp. Valentina egeret aliquo vectigali ad soluendas expensas propter pestem illius anni, & præcedentis factas, consultus Rex à Magistratibus huius ciuitatis consensit, vt imponeretur vectigal quorundam denariorum, & admonitus à viris peritis quorum Concilio tunc vtnebatur, præcepit vt illorum denariorum minor pars constitueretur in mercimonijs, eo quod satis essent onerata, alia vero pars, & maior constitueretur in vino.

Syluester loco citato Gabella cap. 3. q. 5. cui subscribunt Angelus Pedag. nu. 3. Tabien. eodem verbo num. 4. sic nititur conciliare Hostiensem, & Archidiac. vt Gabella quæ verò est pedagium & vectigal, non possit imponi in rebus quibus vtimur, sed in solis mercimonijs: & in hoc sensu iura illa communia manere in viridi obseruantia: Gabelle vero quæ imponitur per modum collectæ, & assisij, posse lege municipali, vel consuetudine populi in quam populus consentiat, imponi in alijs rebus, quibus vtimur ad victum, & obligare illam in conscientia: sed ita vt talem Gabelle non soluant extranei, sed soli vicini & ciues illius populi.

Priorem partem huius asserti probat Silue. Quia licet populus priuatus non possit legem communem facere toti regno, & prouinciæ, potest tamen ex communi consensu concedere particularem, ad quam teneantur omnes ciues in ordine ad bonum commune, maximè Principe illud consentiente: nã vt habetur l. omnes populi. ff. de Iust. & iure, vectigal est velut lex communis & vniuersalis, collecta autem est velut lex particularis: vnde licet non possit institui vectigal nisi in mercibus, collecta tamen ex consensu populi, & Principis poterit etiam institui, in rebus quibus vtimur.

Secundo, vnusquisque; populus potest vti suis priuatis bonis in vtilitatem communem pro libito, cum sit suorum bonorum dominus, hoc autem facit cum instituit collectas istas in pane vino, &c. ergo potest in his rebus illas constituere.

Quod si dixeris hac via grauari quandoque illos qui essent minus grauandi. Respondent primo auctores huius opinionis, proprio omnium consensu ita fieri ob pacem, & tranquillitatem Reipub. quia quando vectigalia ordinaria in mercimonijs non sufficiunt ad necessitates populi, sed omnino exiguntur alia, constituere illa in eisdem mercimonijs esset grauate nimis mercatores, & euentes, ac negotiantes; occasionemque illis offerre ad recedendum in alias prouincias, qua ratione cessaret, vel saltem minueretur plurimum negotiatio, quod est in graue damnum Reip. colligere verò illa per familias, & capita iuxta bona, & facultates cuiusque vt aliqui sentiunt, est difficile, & ferè impossibile, ac occasio maximarum litium inter Magistratus, & particulares ciues, & committendi multa

singulorum bona æstimarentur, imposita autem in his rebus (etsi videantur aliqui magis grauari in alimonijs) colliguntur commodè, pacificè, & quiete, quod est summum bonum Reip. & ita præstat multo vt hac via colliguntur.

Secundò, quia si pauperiores per Gabellas sic impositas videntur grauari in rebus quæ deferuiunt victui, ditiores similiter cum maiorem habeant cõmuniter famulorum familiam, & decentius oporteat ipsos indui, grauantur magis in rebus necessarijs ad vestitum, & ita manet inter eos quædam æqualitas grauaminis: qua ratione cessat iam illud incommodum cui nititur Caiet.

Nobis hæc doctrina Syluest. quo ad istam priorem partem maximè probatur, confirmarique potest communi vsu omnium gentium, & nationum, cum apud omnes experientia teste præter vectigalia quæ in mercimonijs constituuntur, collocentur etiam communi populi consensu quædam collectæ & assisia in rebus quæ ad proprios vsus emuntur, & deferuntur, iuxta illius populi necessitates, qui vsus adeo vniuersalis, & receptus apud omnes gentes & nationes est velut ius gentium, maximam vt suo loco vidimus habens vim & robur.

Circa eandem verò partem antequam ad secundam accedamus obseruanda nonnulla sunt.

3 Primò ea dici in proprium vsum, quæ tempore emptionis eo fine emuntur, vt in proprium vsum, vel familiæ conuertantur: quod si deinde vel deficiente familiâ, vel oblata aliqua necessitate, vel ex alia causa vendantur, nõ propterea est soluendum vectigal, quod non fuit solum tempore prioris emptionis; quia contractus sumit denominationem à tempore quo fit, vnde cum tempore emptionis rem illam verè emerit in proprium vsum, quamuis illam deinde alteri vendat, non est dicenda merces adducta gratia mercaturæ. Et hæc est communis sententia Doctorum.

Secundo in rebus religiosis, & sacris non habet locum Gabella, gaudet enim simili priuilegio quo Ecclesiastici ipsi, præterquam vbi imponeretur Gabella à Papa, cui res Ecclesiasticæ perinde subiiciuntur, ac res seculares Principi, in quo etiam omnes conueniunt.

Tertiò quod res emantur, vel deferantur in proprios vsus standum est iuramento deferentis illas, ita DD. in l. 2. ff. de Nautico feuo. & Glofa in verbo. Non negotiandi. in Clem. si. de censibus.

4 Quarto lex vectigalium de ea tantum re præcise intelligenda est quam exprimit: vt si soluenda præcipiatur Gabella de vino non includatur acetum: ita DD. l. 1. C. de Peric. & commo. rei vend.

Denique quamuis res emptæ in nundinis, nõ statim exhibeantur à venditore, vel aliquo tempore elapso extrahantur, gaudent nihilominus priuilegio nundinarum: quia istud priuilegium in vtroque foro respicit tempus quo fit contractus emptionis, & ita si venditio rerum facta sit tempore nundinarum, quocumque deinde tempore tradantur à venditore, vel extrahantur è loco, sunt immunes à Gabellis, & gaudent priuilegio nundinarum: ita DD. l. 1. C. de Nundinis.

Quod verò addit Syluest. extraneos qui per nos transeunt, vel ad nos accedunt, nostrisque rebus vtuntur ad eas Gabellas, vel collectas non teneri, falsum est, nec vilo modo admittendum, cum aperte repugnet rectè rationi, & æquitati, vt inferius docebimus. art. 5.

Quintum quod requiritur ad iustum vectigal est debitus vsus; vnde videamus.

C O N T R O V E R S I A

Septima.

AN VBI PRINCIPES VEL MAGISTRATUS non præstant ea propter quæ vectigal impositum est, cesset tunc vis, & obligatio persoluendi illud.

S Y M M A R I V M.

1 Vectigal tribus modis potest non solui.

DE hac quæstione iudicandum est sicut de cessatione causæ: nam cum vsus & debita executio vectigalis in eo consistat, vt conuertatur illud in necessitatem ob quam fuit impositum, eodem modo iudicandum est de vsu, quo iudicauimus de causa.

Potest ergo tribus modis non præstari illud propter quod vectig. est institutum.

Primò quando non conuertitur in illam necessitatem, conuertitur tamen in aliam similem, vel maiorem.

Secundò quando aliquo tempore non conuertitur in illam, quia forsam non ita vrget, paratus autem est Princeps, vel Magistratus in eam illud conuertere pro loco, & tempore suo.

Tertiò quando nullo modo deseruit, ita vt nec in illam nec in aliam necessitatem conuertatur, nec seruetur in aliud tempus.

S I T P R I M A C O N C L V S I O.

[Vbi vectigal nullo omnino modo conuertitur in necessitatem publicam, ita vt neque in illam propter quam institutum est, neque in aliam, neque vilo tempore deseruiat, iniquum est, & tyrannicum: nec tenetur subditi illud persolvere. Si verò conuertatur in aliam necessitatem similem, vel æqualem, vel seruetur conuertendum cum primum oportebit, iuste exigitur, & debetur illud in conscientia.

Ita D. Thom. lib. 1. de Regimine Princip. cap. 12. cõnis verba præcedenti quæstione adduximus. Angel. Pedag. num. 6. Silu. Gabella cap. 3. quæstione 6. Tabien. Pedag. num. 8. Caiet. in verb. vectig. & Archidiac. iu. can. Si quis Romipetas 24. quæstione 3. Prior pars conclusionis patet, quia in eo casu cessat omnino causa, & quo ad executionem, & quo ad præparationem. Vt si turres omnino destructæ sint nec erigendæ, sublatisque omnes custodes nec restituendi, si via illa periculosa sit, manet quidem necessitas, causa tamen vectigalis omnino cessauit, & consequenter vectigal. Secundo quia in hoc casu prioris partis huius conclusionis vectigal istud nullo modo cedit in vtilitatem publicam, sed tantum in vtilitatem priuatam recipientis illud, quod tyrannicum est & iniquum.

Secunda verò pars conclusionis patet: quia in eo casu iam manet causa iusta, nempe similis necessitas in quam conuertitur, vel actus, vel in præparatione debita pro loco & tempore. Quæres quid si vectigal institutum est pro aliqua necessitate graui, Magistratus vero conuertat illud in aliam minorem & quæ minus vrget? Dico in hoc casu Magistratum peccare contra charitatem, cuius ordo exigit vt maiori necessitati prius succurratur, non tñ contra iustitiã, nec teneri ad aliquam restitutionem, cum

cum conuertat illud in necessitatem, ad quod tenetur ex iustitia.

SECUNDA CONCLUSIO.

Princeps, aut dominus loci, vel Magistratus recipiens vectigalia pro aliqua necessitate, vt pro custodia viarum, adificatione turrium maritimarum, pro reficiendis pontibus, vel similibus, nec tamen prestat ea propter quae vectigal illud institutum est, tenetur in conscientia restituere omnia damna subsequenta cibibus, & viatoribus, quae reuera non accidissent, si praestitisset ipse quae debebat ratione illius vectigalis.

Constat haec conclusio. Ex his quae docuimus tom. 1. q. 62. art. 2. agentes de restitutione, quia ex officio, & accepto stipendio tenetur aliqua damna prohibere, nec prohibet sicut debet, tenetur ad omnia illa reficienda, vt custos vineae qui accepto stipendio suscipit illam custodiendam, tenetur in conscientia immo, & in foro exteriori solvere omnia illata, & sequuta vineae ex eius in curia, & negligentia. Ita Syl. loco cit. & in verbo dominium q. 4. nu. 4. Host. quoque & Archid. loco cit. & ex recentioribus Corduba in suo tractatu casuum conscientiae q. 113. & Ludo. Lopez in suo instruct. consuet. p. 2. cap. 59. q. 1.

Nunc tractanda est quaestio illa quam in hunc locum distulimus.

CONTROVERSI A

Octaua.

AN VECTIGALIA DE QUORUM IUSTITIA à peritis & prudentibus dubitatur, sint solvenda quandiu manent dubia.

S V M M A R I V M.

1. *Dubia duplicia esse possunt.*
2. *Vectigalia de quorum iustitia, & causa, periti, & prudentes, rationabiliter dubij sunt, non sunt solvenda in conscientia.*
3. *Vectigal quando defraudatum, quomodo debeat recompenfari, & restitui.*

Dixi à peritis & prudentibus, quia quod populus vel alij qui nec indagarunt causas vectigalium, nec norunt quas necessitates pariatur Resp. & quomodo vectigalia sint instituta, & expendantur, dubitent, non reddit vectigal iniustum, vel dubium. Sed illud tantum dicitur dubium, de cuius iustitia periti & prudentes consideratis, & exploratis diligenter his quae ad iustum vectigal requiruntur, deprehendunt, vel reuera illa non concurrere, vel saltem non apparere in tali vectigali, propter quod prudenter ac rationabiliter dubitant plurimum, an illud sit iustum. De huiusmodi ergo ita dubio inquirimus, an sit persolvendum in foro animae.

Mag. Soto lib. 4. de iustit. q. 6. art. 4. ait in hoc casu consulendum esse Principem, vel Magistratum à quo impositum est, cur impositum sit? Et cui necessitati deseruiat? Quibus consultiis si causam reddiderint solvendum esse in conscientia, quod si nullam reddiderint tunc prudenter habendum esse.

Tomus Secundus.

in conscientia, pro iniusto, & sine iusta causa imposito nec solvendum: quia si aliqua iusta causa illius extaret, redderet profecto illam statim superiores. Quamdiu verò non interrogatur, & ignoratur eius causa, & res est dubia, persolvendum esse, quia in dubijs obediendum est superiori, & praesumendum pro eo, ac in fauorem illius quod iuste agat. Hanc sententiam M. Soto, sequuntur multi ex ipsius familia, cui videtur subscribere M. Blasius asserens in dubijs standum esse legi superioris, & statuto ipsius.

Cordub. in suo tract. casuum conscientiae q. illa 95. manet anceps, dicens in dubijs nec condemnandos Magistratus quod talia vectigalia exigant, nec obligandos subditos, vt illa persoluant, quia cum res sit dubia, aequale videtur ius, & superiorum ad exigendum, & inferiorum ad non solvendum.

Silu. Gabella c. 3. in fine, Armilla eod. verb. num. 18. docent debere confessarios in his ita se gerere, vt ante factum id est, antequam subditi talia vectigalia dubia defraudauerint, prohibeant illos ne exponant se ipsos periculo defraudandi, quae forsitan debent, post factum verò cum iam defraudauerint, non compellant eos ad restituendum.

Primo quia in pari causa turpitudinis id est in re dubia potior est conditio possidentis, is autem qui non soluit adhuc possidet suam pecuniam.

Secundo quia non debet confessor exponere se periculo surripiendi hanc pecuniam ab eo qui forsitan non deberetur.

X Ad intelligentiam huius quaestionis haec duo sunt maxime obseruanda. Prius est, dubia duplicia esse, quaedam in quibus qui parat superiori, nullum incurrit detrimentum, vt si superior praecipiat ieiunia, orate: alia verò in quibus si obediatur, vel incurrit graue damnum, vel exponit se illi: in prioribus dubijs tenetur subditus superiori parere, quia nullum imminet damnum: in posterioribus vero nequaquam. Quo nomine vt vidimus tom. 1. q. 69. art. 2. controuers. 3. quando index interrogat reum, reus verò est prudenter dubius, an iuridice ab illo interrogetur, non tenetur illi obedire, neque aperire suum delictum, quia exponit se proprio damno, quin neque testis, vt ibidem vidimus in re dubia tenetur iudici obedire in damnum tertij.

Alterum est in dubijs vt habet Regula iuris meliorem esse conditionem possidentis. Cuius regula haec est ratio. Quia rem temporalem ille iustus habere, & retinere potest, qui plures titulos in illam habet, quando res est dubia, qui nondum eam possidet, vnicum tantum habet titulum, nempe suam forsitan esse, qui verò possidet habet similem titulum, suam forsitan esse, & praeterea titulum possessionis, quo fit vt habeat potius ius in illam, sitque melior & potior ipsius conditio.

Obseruamus. Secundo. Id quod admonet Soto optimum esse, vt consulatur Princeps, vel Magistratus de causa, & iustitia vectigalis, vt deprehendatur sit ne iustum, quod nos etiam hic constituimus, peritos & prudentes explorasse diligenter causam, & conditiones requisitas ad iustitiam vectigalis, & omnibus diligenter perspectis mansisse dubios.

2. His positis dico, [Vectigalia de quorum iustitia, & causa periti, & prudentes omnibus explorati sunt prudenter, ac rationabiliter dubij, non esse solvenda in conscientia.]

Primo quia in dubijs nemo tenetur obedire cum proprio damno, at si vectigalia ita dubia soluantur damnum est soluenti, amittere illam pecuniam quam exhibet.

Secundo, quia in dubijs potior est conditio possidentis, soluturus autem vectigal donec illud actu

N 3 soluat,

soluat, possidet pecuniam illam, quo circa non tenetur eam soluere, neque ad id compellendus est, ut optime docet Syluest. quod si iam soluit non tenetur exactor pecuniam acceptam restituere, quia tunc fauet iam illi titulus possessionis, qui antea fauebat illi qui nondum soluerat.

Ex his patet, argumentum quo M. Soto ostendebat, quando res est dubia soluendum esse, & obediendum ratione dubij, non habere vim. Cum in dubijs non sit obediendum cum proprio damno. Patet etiam verum esse dictum Syluest. ne confessores obligent ad restituendum eos qui dubia vectigalia defraudarunt. Quod autem dicit, ut ante factum prohibeat defraudationem vectigalis, si quidem intelligat, ut consulat solui, recte quidem quia securissime ager: si vero intelligat, ut compellat, nec aliter absoluat nisi statuatur se illa soluturum non credimus ei: quia cum ita dubia reuera non debeantur propter rationes dictas, non est compellendus, neque ante factum, immo potest illi verè affirmare illa non deberi. Sunt autem hæc non omnibus explicanda secularibus, nam sub titulo dubij (maximè in re adeo odiosa, & difficili) nec iusta soluent. Cui autem aliquando explicare illa oportebit, cautè & distinctè aperienda sunt, ne liberius agant, sed ea tantum retineant quæ erunt verè dubia.

Querere hic aliquis posset, quando in aliqua ciuitate, vel loco varia vectigalia exiguntur, quorum quædam iusta sunt, alia verò iniusta, vel prudentissimè dubia, nec propterea soluenda, si quidem accidat Petrum à superiore compulsus soluisse aliqua iniusta vel dubia, licebit ne huic defraudare ex iustis quantum compulsus est persolvere de iniustus?

3 Huic dubitationi occurrunt optime Cordub. in illo tractatu casuum conscientiarum quæst. 95. & Lud. Lopez. in suo instructor. parte 2. cap. 37. q. 4. dicentes distinguendum esse, nam aut omnia ista vectigalia persoluantur eidem exactori, & publicano, siue collectori eiusdem Reip. aut diuersis tanquam diuersis dominis: Si eidem, licet Petro retinere, & defraudare ex iusto vectigali, quantum compulsus est soluere de iniusto, quia unicuique licet rem suam in qua laesus est, commodiori via qua poterit recuperare: Quod si illa ad diuersos exactores, vel collectores pertineant, tunc non licet, non enim licet mihi læso à Petro, damnum illud compensare ex bonis Pauli, cum apud Paulum nulla res mea derineatur. Vnde in hac nostra ciuitate si aliquod vectigal Regium iniquum sit, qui illud compulsus est persolvere non potest, defraudare propterea vectigal ciuitatis, aut regni, quasi compensatione vtens, cum hæc ad diuersos dominos pertineant, & diuersis necessitatibus deseruiant, & è conuerso.

ARTICVL. IV.

DE GABELLIS QUÆ IN CASTELLÆ
EXIGUNTUR.

CONTROVERSIÆ

Prima.

AN DECIMÆ REGIÆ IUSTO A REGIBUS
HISPANIÆ EXIGANTUR.

SUMMARIUM.

1 Tributa, & vectigalia potissima quæ exiguntur, & persoluantur quatuor sunt.

Explicauimus iam quæ exigantur ad iusta vectigalia, proximum est expendamus priuatim & in particulari, an Gabellæ quæ in Hispania maximè in hoc nostro Regno, & Ciuitate Valentina exiguntur, iustæ sint, & in foro conscientiarum persoluendæ?

Ac primum de Gabellis quæ Castellæ exiguntur. Vbi non instituo eas omnes quæ in singulis ciuitatibus & locis institutæ sunt, explorare, esset enim immensum opus, nec necessarium: quia rum ex his quæ hæcenus in communi dicta sunt, de conditionibus quæ desiderantur in vectigali, & Gabella iusta, tum ex his quæ priuatim dicemus de nostris Gabellis Valentinis, facillè erit cui quæ de cæteris quæ in alijs ciuitatibus exiguntur, vel exigi possunt, iudicium ferre. Agere vero tantum instituo de illis quæ Regi, vel Magnatibus persoluantur Castellæ, deinde de nostris.

Castellæ igitur potissima tributa, & vectigalia quæ Regi persoluantur quatuor sunt.

In primis, decima illa regia quæ ex fructibus, & terræ nascentibus ab initio illi, ut Principi supremo persoluebatur antiquitus in tributum, ad sumptus regios, & expensas quas facit in gubernandis, & tuendis subditis. De quo tributo nulla est controuersia, debetur enim hoc cuius Principi (ut vidimus) in stipendium, dicente Christo Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & C. & B. Paulo, Cui tributum tributum, &c.

Secundo. Persoluitur ei ex Privilegio Apostolico Innocentij Tertij, Honorij, & omnium successorum vsque ad Alexandrum Sextum, & cæteros Pontifices, tertia pars decimarum Ecclesiasticarum, ad iuuandas ingentes expensas, quas Reges Castellæ, & Aragonum fecerunt in expellendis mauris, & liberandis his Regnis à faucibus infidelium, quod tributum iustè ab ipsis exigi, illisque deberi, circa controuersiam etiam est. Quia, cum Summ. Pontif. sit dispensator legitimus bonorum Ecclesiæ, maxime iusta causa interueniente, quæ ipse iusta de causa Regibus concessit, iustè ab eisdem Regibus exiguntur, & recipiuntur.

Tertiò persoluitur Regibus in terminis, & diuisionibus Regnorum, ratione eorum quæ extrahuntur, vel inferuntur in Castellam, vectigal quoddam quod in portibus maritimis antiquissimum est, in terminis autem Regnorum, vel exitibus eorum, quos vocant saltus, Hispanè [Puertos secos.] nõ ita antiquum, dicitur à nonnullis portorium, vel pedagium, Hispanè [Portazzo.]

Quarto loco persoluitur Castellæ decima pars omnium rerum quæ venduntur, vel commutantur ad sumptus etiam regios, & alias expensas quas

Rex facit: quod incepit tempore Alphonsi Regis Catholici, quando indixit bellum mauris, vocatur Hispanè [Alcauala,] q. d. aliud tributum quod valeat ad hæc onera, & sumptus bellicos.

De his duobus posterioribus est tota difficultas.

Primo.

C O N T R O V E R S I A

Secunda.

AN PORTORIA, ET TRIBUTA PER
saltus sint persoluenda in con-
scientia.

S V M M A R I V M.

1. Portoria per saltus, siue exiguntur, siue non soluenda sunt.
2. Aliud est prodere turpitudinem suam, & culpas, quas sequitur infamia, aliud prodere ignobilitatem, quæ nec culpa est, nec infamia.

Angel. Pedag. §. 3. Nauarr. & Medin. Sal-
mantien. locis circa. & Ludo. Lopez in
suo instruct. par. secunda, ca. 36. indicant
hec portoria, ubi exiguntur persoluenda
esse, ubi verò non exiguntur non esse
persoluenda, idem docent de his quæ soluuntur ra-
tione transitus per aliquem pontem, vel viam: Pro-
bent illud triplici ratione.

Primò nemo tenetur scire leges, vel statuta
provinciae alienæ, inferentes, vel extrahentes mer-
ces per istos portus, vel transeuntes per pontes, &
vias, alienigenæ sunt & exteri, non ergo obligan-
dia ad scienda statuta priuata cuiusque loci, vel
Prouinciae, affirmare autem quod teneantur soluere
ista portoria, & tributa, etiam si ab eis non exi-
gantur, est obligare illos ad scienda statuta loci a-
lienæ. Ergo.

Secundò nemo tenetur prodere suam ignobi-
litate, dicente Beato Chryostom. [Non dico vt
te ipsum prodas:] ita vero portoria, & tributa,
frequenter non soluuntur à nobilibus, obligare er-
go vt soluuntur etiam si non exigantur, est compellere
homines ad prodendam suam ignobilitatem,
quod est iniquum.

Tertiò fatentur grauissimi DD. vt Driedo lib. 3.
de libertate christiana, his temporibus tributa ista,
& impositiones, quæ soluuntur in portibus, maxi-
ma ex parte esse iniusta, vel saltem plurimùm dubia,
at dubia vt diximus non sunt persoluenda.

Oppositum docent, & verius multo, ac proba-
bilis, Medina complutensis, & grauis. D. noster
Blasius: quia in his portorijs concurrunt quæcum-
que diximus desiderari ad iustum vectigal. Nam in
primis reperitur autoritas imponentis, cum sint
imposita à Rege.

Secundo iusta causa, cum deseruiant publicis
necessitatibus, ex his namque soluit Rex multa sti-
pendia suorum ministrorum, & aliqua opera pia,
quæ decent dignitatem regiam, vt constat ex red-
ditibus quæ colliguntur, in Portu Requena.

Tertiò debita materia, non enim exiguntur nisi
ex mercibus, & his quæ deferuntur causa negotia-
tionis. Denique debita forma, cum non grauentur,
nisi qui grauandi sunt, qui enim plures merces infe-
runt, vel extrahunt, plus per soluunt, qui verò pau-
ciores minus: Sunt ergo iusta & persoluenda, etiam
si non eligantur.

Secundò huiusmodi vectigalia in portis mariti-
mis persolui antiquissimum est, & quasi iure gen-
tium, omniumque rationum vsu receptum: ad hæc
enim portoria exigenda sedebat D. Matt. in The-

lonio apud Capharnaum: imo hæc erant vectig-
lia illius temporis, de quibus B. Pau. [Cui vectigal,
&c.] Ex quo vetustissimo vsu, & consuetudine sic
argumentor. Portoria maritima iure gentium sunt
recepta, & iusta simpliciter & secundum se, nisi ali-
qua ratione, & culpa publicanorum vitientur: sed
portoria quæ exiguntur, vel in terminis Regno-
rum, vel à transeuntibus per aliquos pontes, por-
tas, vel vias, eiusdem omnino rationis sunt cum
illis maritimis, eadem autoritate imposita, in
eundem vel similem finem, in eisdem vel similibus
rebus. Ergo.

Argumenta in oppositum nullam habent vim.
Ad primum respondeo. Nos non obligare exteros,
ad scienda statuta, quæ sunt in alijs prouincijs, &
Regionibus, sed supposito quod illa sciant, vel su-
spicientur, & habeant quos interrogent, quod fre-
quentissimum est, teneri ad illa persoluenda, cum
iusta sint, etiam si non exigantur, sicut diximus de
vectigalibus iustis. Adeo vt sit definitum, non tene-
ri exactorem ad admonendum deferentem merces,
sed debere ipsum illud inquirere, cum adeo com-
mune sit, & communi vsu omnium gentium rece-
ptum solui portoria, vt vix reperiri possit maxime
inter mercatores, qui illud ignoret. Vnde dicitur c.
fina. §. Diui. ff. de Publica. Diui quoque Marcus, &
commodus rescripserunt non imputandum Publica-
no, quod non instruxerit transgredientem, sed
illud custodiendum ne decipiat profiteri volentem.
Quod si non est imputandum publicano, quod non
instruxerit, certè non tenetur exigere, & ex conse-
quenti debentur etiam si non exigantur, Quod si
transiens per pontes, vel transferens merces omni-
no ignorauerit, & inculpabiliter illa portoria debe-
ri, tunc excusabit eum illa ignorantia inculpabilis,
nisi ab eo exigantur, quando manserit in ignorantia
illa, cum primum autem intellexerit illa persolu-
ui, & se illa debere, tenebitur querere exactorem,
cui pertinent, & illa persoluere. Restitutio enim nõ
solum facienda est ratione iniuæ acceptionis, verum
etiam ratione rei alienæ, quam primum quis depræ-
hendit se alienum detinere.

2. Ad secundum respondeo, Aliud esse prodere tur-
pitudinem suam, & culpas, quas sequitur infamia,
aliud verò prodere ignobilitatem, quæ nec culpa
reuera est nec infamia, sed quidam inferior status
hominum, propter quem nulla incurritur infamia,
vel contemptus; ad prius illud nemo tenetur ra-
tione alicuius pecuniæ persoluendæ, quia cum pro-
pria infamia nemo tenetur pecuniam alteri resti-
tuere, præstat enim bonum nomen multis diuitijs.
Et in hoc sensu dixit D. Chryostom. Non dico vt
te ipsum prodas, id est tuam turpitudinem, & cul-
pas quæ te reddant infamen.

At cum nobilitas nil aliud sit quam temporalis
quædam æstimatio, a qua nec virtus, nec fama pen-
det, imo iuxta dictum B. Agathæ. Vera nobilitas,
est quæ moribus comprobatur, tenetur qui verè no-
bilis non est suam ignobilitatem prodere, & iustas
gabellas persoluere, quis enim dubitat, ficta nobi-
litate ex spoliare Principem, vel Rempub. vectiga-
li iustæ illi debito iniquum est?

Ad vltimum dico portoria, aut vectigalia, quæ
fuerint iniusta, aut de quorum iustitia à prudenti-
bus dubitatur, non esse persoluenda. At quæ iusta
sunt, nec Driedo, nec alius qui bene sentiat, nega-
bit soluenda esse, vt ex dictis constat.

Con-

CONTROVERSI A

Tertia.

AN TRIBUTUM ALCAUALÆ DE-
beatur in foro animæ.

SYMMARIUM.

- 1 Vectigalis, & tributi discrimina, necnon, & collectæ.
- 2 Tributum alcauale iustum est, ac in conscientia persoluum.
- 3 Vectores mercium quomodo, & quando teneantur, exactoribus exigentibus, in conscientia aperire veritatem.

Hoc tributum seu vectigal cepit tempore Alphonſi vndecimi Regis Christianissimi, cui inter alia referunt hæc beneficia Deum contulisse, vt cum Tarifam à Mauris recuperare niteretur, miraculosa

Crucis apparitione, exercitus eius fuerit ad bellandum incitatus: cuius rei dies festus agitur Castellæ trigesima die Octobris in Sanctissimæ Crucis honorem. Et cum alio bello obsedisset locum Gibraltar, vt inde Mauros etiam expelleret, pestem illius exercitum inuasisse, nec propterea obsidionem tollere voluisse, quod ea sublata hostes viribus auctis, & accersitis alijs Mauris Africanis, qui à Gibraltare parum distât, totam Hispaniam destruxissent, quin etiam nec ab exercitu recessisse, vt suam personam regiam tueretur, sed ibi eadem peste percussus feria 6. in Parasceue quo die mortem seruatoris nostri fideles celebramus è vita discessisse.

Hic ergo Sanctissimus Rex habitò Concilio Episcoporum, Magnatum, & prudentum sui Regni, omnium consensu, quia decima illa Regia alijs red ditus, & tributa, quæ ipsi ex more persoluebantur, non sufficiebant ad expensas tot bellorum, quæ cū Mauris, religionis Christianæ causa gerebat, statuit vt omnes subditi ipsius, tam Ecclesiastici, quam seculares, tam nobiles, & ingenui, quam ignobiles & iustici, omnium rerum quas venderent, vel permutarent, decimam partem illi exhiberent. Quod tributum, quia loco eorum quæ Regi ex more reddebantur, nec sufficiebant ad bella, fuit impositum, vt hac via Rex haberet sufficienter, dictum est Hispaniæ Alque vala, idest aliud tributum quod valeat ad sumptus, & expensas Regis modo voce corrupta dicitur Alcauala, Postea tempore Ioann. 1. & 2. & Henrici. 2. 3. & 4. in quo linea recta Regum Castellæ per viros cessauit, cum bella contra Mauros magna ex parte cessassent, cepit etiam hoc tributum decreſcere, ac cessare.

Sed Rege Ferdinando Catholico, qui Isabellam Henrici Quarti filiam in vxorem duxit, & in quibus hæc duo Regna Castellæ, & Aragonum iuncta fuere, ortis multis bellis ciuilibus, cum Rege Lusitano prius, deinde cum Mauris, maximè ad recuperandum Regnum Granatense, & restituendam in eo Christianam religionem, tributum illud restituit multorum sapientum, & prudentum vsus Concilio. Et ne aliquis scrupulus ipsi maneret, præcepit in suo testamento hæredibus suis, vt explorata diligenter huiusmodi tributi iustitia, si quid iniquitatis contineret, illud in integrum subditis restitueretur. Cui succedentes Pijſſimus Imperator Caro-

lus V. & Philip. II. Rex noster Catholicus, quem Deus nobis, & suæ Ecclesiæ ad multa secula seruet incolumem, hi Christianissimi Principes habito etiam multorum prudentum Concilio, nec tollendum, nec aliquid restituendum inuenerunt: Nihilominus propter multas imperitorum, & vulgi querelas de ipsius iustitia hic à nobis differendum est.

Huiusmodi gabella, vt optimè obseruat Soto libro 3. de iust. q. 6. art. 7. nec simpliciter, & omnino est tributum, nec omnino vectigal, nec omnino collecta, imò cum omnibus aliqua ex parte conuenit: nec mirum cum omnium ferè gabellarum, quæ Regi persoluebantur vicem gerat: idè enim dicitur Alcauala, quia valet pro omnibus. Etenim si materiam respicias, vel finem, habet speciem & tributum, & vectigalis, & collecta: Tributum quidem, quia soluitur ex fructibus terræ nascèntibus in sumptus regios, & in expensas bellorum; Vectigalis: quia soluitur etiam ex mercibus, quæ vehuntur, & non solum ad bellicos sumptus verum etiam ad reficiendos pontes aptandas vias, & alia publica ædificia: Collecta verò: quia communi consensu omnium Episcoporum, magnatum, & nobilium, qui cum Rege illo Alphonſo vndecimo aderant, fuit introducta, soluiturque ex his, quæ deferuntur ad proprios vsus, & ab omnibus, cuiuscumque ordinis & status sint.

An autem iustum sit hoc tributum cōtrouersum est. Soto circa illud tria habet.

Primò iustum esse qua parte exigitur ex mercibus, & his quæ deferuntur gratia negotiationis, ex his verò quæ emuntur ad proprios vsus illud persolui, dubitat maximè an sit iustum, propter argumenta illa quibus diximus Caiet. & alios docere non deberi vectigalia, ex his rebus quibus vtimur ad proprios vsus: & hanc partem reliquit Soto maximè ambigam.

Secundò ait Magnates, & dominos qui hoc tributum à suis subditis exigunt ex Regis priuilegio, & concessione: quia illud vel emerunt, vel gratis ob suorum steimmata, & præclare gesta à Regibus obtinuerunt, inique agere, si illud cum rigore exigant. Hanc vocem cum rigore explicat Barto. Medina si in integrum exigant, nempe decimam partem, quod si moderatè (idest) vigesimam, vel trigessimam iustum esse, & persoluum. Ita refert Ludo. Lopez in suo instruct. par secunda, capit. 16. in fine. Ait tertio Soto si vectigal hoc ab exactoribus cum rigore postuletur, idest in integrum, sat esse persoluere illud, quando exigitur, & non aliter: Si verò moderatè, idest in vigesima, vel trigesima parte, soluendum esse omnino. Hæc Soto.

Medina Complut. C. de rebus restituend. quæst. 15. obiter, & apertius Cordubensis in suo tractatu de casibus conscient. quæst. illa 95. & Ludo. Lopez loco cit. Couarru. Regula peccatum §. quinto numero quinto, volunt vna cum alijs doctissimis viris tributum istud iustum esse, & persoluum, nec licere alicui eludere exactorem: soluendum autem esse, vel integrum, vel in ea parte, & eo modo, quo solet ab omnibus persolui iuxta patriæ, & loci consuetudinem. Cuius sententiæ illud est potissimum fundamentum, quod sit iustum tributum, vt pote à Christianissimis Principibus institutum, & obseruatum quotiescumque bellis vrgentur.

Ex recentioribus non desunt, qui vulgi querelas auscultantes damnant hoc tributum, saltim iudicent maximè dubium, nec persoluum.

Primò quia impositum à Rege Alphonſo Vndecimo ad bella Tarifæ, & Gibraltaris, quibus abſolutis, aut cessauit omnino, aut certè magna ex parte

te

te decreuit. Similiter cum deinde fuerit restitutum à Ferdinando Rege Catholico ad bellum Granatense, illo absolutò debuit etiam vel cessare, vel ex parte remitti.

Secundò videtur iniquum aut saltem maximè dubium, quia soluitur toties quoties res venditur, quo fit, ut aliquando tributum hoc sepius solutum excedat valorem rei, quod est iniquum: Soluitur & de rebus quæ deserviunt ad proprios vsus, in quibus vectigal, aut tributum collocare omnes doctores iniustum iudicant.

Tertiò exigitur à nobilibus, quos liberos esse constat, & à quibus exigere videtur iniquum. Denique exigitur etiam non solum quando res venditur, verum etiam quando commutatur, quod à iustitia & æquitate quis non videat esse alienum. His argumentis nituntur hi ostendere de huius tributi iustitia prudenter dubitari, & ita non esse persoluendum, tanquam prudenter, & rationabiliter dubium.

Alij ex eisdem recentioribus volunt tributum hoc quando exigitur iuxta patriæ consuetudinem soluendum esse, quod si non exigatur, modo non interueniat mendacium, vel fraus, non esse persoluendum, maximè elapsis 14. mensibus: quia leg. 120. & 129. in legibus quas vocant quaternionis habetur, ut venditor, vel commutator cuiuscumque rei teneatur exactori res illas manifestare intra 15. dies, quod si exactor fuerit negligens in tributo isto de re sibi manifestata exigendo, transactis 14. mensibus non possit vocare venditorem illum, aut commutatore in iudicium. Hac lege sentiunt hi de obligari ciues post 14. menses à solutione istius tributi, quando à ministro, vel exactore non postulatur. Sic enim videntur colligere: Quod iuste debetur, quocumque tempore licet petere in iudicio, cum quouis tempore debeat iudex æquitatis, & iustitiæ seruandæ inter ciues fidelis executor, & minister esse: vnde si tributum istud alcaualæ absolutè, & omnino deberetur, & elapsis illis 14. mensibus: liceret profectò ministris constitutis à Rege ad illud colligendum, & recipiendum, quantumvis isti 14. menses elapsi essent, exigere, ac postulare illud in iudicio: hoc autem eis non licet: sequitur ergo apertè, elapsi istis 14. mensibus à lege cõstitutis omnem obligationem, & debitum persoluendi tributum istud, seu vectigal alcaualæ, vi eiusdem legis tale tempus, ita præscribentis omnino cessasse, nec manere eos qui fideliter suas merces publicanis istis, & exactoribus manifestarunt, vbi ab eis per totum istud tempus 14. mensium non exigitur, ad soluendum aliquid deuinctos.

Nos inter adeo varias DD. opiniones per subiectas cõclusiones aperimus quid in hac controuersia sentiamus. Sit prima.

Tributum hoc alcaualæ iustum est, ac in conscientia persoluendum iuxta loci, & patriæ consuetudinem.] Probatur: quia concurrunt in eo quæcumque desiderantur ad iustum vectigal. In primis auctoritas Principis, ut constat.

Secundo debitus finis & vsus, nempe tot necessitates bellorum, quibus sine isto tributo impossibile erat Regi occurrere. Vnde potest summi hæc ratio. Quando antiqua tributa, & vectigalia non sufficiunt necessitatibus publicis, quæ occurrunt, iustum est, & necessarium, vel noua instituire, vel præcedentia augere, creuerunt autem bellorum necessitates, ad quas leuandas cætera tributa regia in hoc conuersa sunt, nec illæ priores cessarunt, imò plures, & maiores quotidie offeruntur: ergo iuste exigitur, quod si iuste exigitur ex debito fine, & vsu, debetur etiam in conscientia. Sunt enim hæc

relata, iuste aliquid a superiore exigitur, ergo debetur illud ab inferiori.

Est debita materia; merces & res quæ venduntur, & consequenter debita forma: nec obstat, quod persoluatur etiam ex his, quæ deserviunt proprijs vsibus, ut vidimus, & rursus videbimus. Ergo.

Secundò, Hoc tributum fuit pactum, & contentio inter Regem Alphonsum, & Episcopos, ac magnates, qui totius regni vices gerebant, cum enim cætera non sufficerent, fuit communi consensu cõstitutum, ut omnia tributa, quæ regibus solebant persolueri in hoc conuerterentur, qua ratione autem sufficeret: at pacta, & cõventiones, nisi vtriusque partis consensu infirmantur, suam semper retinent vim, nullibi autem legimus consensisse Reges ut vis & obligatio huius tributi cesset, etiam si aliquando remissius aliquando verò arctius illud exigant, iuxta temporum necessitates.

Secunda conclusio. [Hoc tributum alcaualæ iuste etiam exigitur ex rebus quæ emuntur ad proprias necessitates, nec propterea de ipsius iustitia dubitandum est, sicut dubitat Soto in hac parte,] Prob. Hoc tributum non modo habet speciem tributi, & vectigalis, verum etiam collectæ, cum non solum Regis Alphonfi auctoritate, verum etiam omnium magnatum, qui vices regni gerebant communi consensu fuerit impositum: at collectæ quæ communi populi consensu instituntur, possunt in quibusvis rebus constitui, etiam in his, quibus vescimur, & vestimur, ergo.

Secundo, quando necessitas noua se offert, & mercaturæ sunt nimium grauata, licet noua tributa, vel vectigalia quibus illa noua necessitas leuanda est, in alijs rebus imponere, & in his quibus vitimur, sic se habet hoc tributum propter ingentes bellorum necessitates. Ergo.

Tertia conclusio. [Magnates & domini locorum qui ex priuilegio, aut quavis alia via possunt exigere a suis subditis hoc vectigal in suis locis, non possunt illud aliter exigere, nec subditi tenentur aliud soluere, nisi quod communiter soluntur, & in ea quantitate, eoque modo, quo à vasallis Regis persoluitur exactoribus Regijs.] Vnde cum experientia teste, Rex per conuentionem, quam habet cum suis Regnis, & ciuitatibus, quam vocant, [El encabezamiento,] non recipiat, nec exigit in integrum hoc tributum, sed communiter vigesimam, aut trigesimam partem, nec magnates, nec Domini locorum debent amplius exigere, vel recipere à suis subditis, nec tenentur subditi aliquid amplius, aut alio modo persolueri, quam soluant subditi Regis. Probatur conclusio: Delegatus loco & vice alterius non habet maius, vel amplius ius, quam habeat ille cuius personam refert, isti magnates, & Domini quacumque diu possint alcaualam à suis exigere: exigunt illam vice & loco Regis, eius personam in hac parte ex ipsius concessionem referentes, ergo non possunt exigere, vel recipere plura, quam Rex communi consuetudine a suis recipiat. Imò ut verum fatear, deberent si æquitatis leges seruare vellet, multo minus.

Primò quia ipsi non habent hoc ius, [Del encabezamiento,] id est compositionis, & conuentionis cum populo, quod habet Rex.

Secundò non sustinent bella, & labores quos sustinet Rex.

Tertio habent ipsi, ac recipiunt iura ex fructibus suorum locorum præter tributum alcaualæ, quæ non recipit Rex. Vnde cum non habeant alium titulum ad hoc tributum, nisi concessionem Regis, qui ea solum illis concessit, quæ ipse reciperet iuxta commu-

communem usum, & consuetudinem, habeant ve-
rò minora onera, quam Rex, deberent profecto
multo minus recipere, quam exactores Regij.

Quarta conclusio. [Per leges illas quaternionis
non liberatur defraudans alcaualam ab illius solu-
tione iuxta patriæ consuetudinem, etiam si elaban-
tur illi 14. menses, vel plures.] Ita corduba, & Lo-
pez locis citatis.

Ad hanc conclusionem intelligendam observa-
re oportet, leges illas non loqui, cum publicanis,
& ementibus istud ius, qui siue illud exigant à pri-
uatis, siue non, tenentur reddere pretium, quo eme-
runt istud vectigal, vel simile: sed loquitur cum col-
lectoribus, & ministris constitutis ab ipso Rege ad
recipiendam alcaualam, vel à ciuitate, vbi ciuitas
conuenit, cū Rege, & obseruatur conuentio, quam
vocant, [El encabezamiento:] His enim præcipi-
tur, vt si admoniti à venditores desides fuerint per
14. menses in exigenda alcauala, non possint deinceps
illam exigere in iudicio. Quia cum sit constitutus
publicus scriba, qui fideliter notet eos omnes,
qui manifestant res quas vendunt, vel permutant, si
collector, & minister aliquos incuria culpaque sua
dimiserit, iure compellitur ex proprijs illa persol-
uere, vt hac ratione debitam adhibeat diligētiam,
& fidelitatem, nec cū aliquo ex amore, vel alio hu-
mano affectu iniqua gratia vtatur.

Hoc posito facile probatur conclusio. Leges istæ
tantum prohibent collectori, ne possit alicui con-
donare istud tributum, aut cum eo dissimulare, ali-
ter soluat ex proprijs, vnde conditæ sunt, vt dili-
gentius exigatur, & persoluator, quod autem insti-
tutum est vt diligentius persoluator vectigal, non
reddit liberum debitorem ab illius solutione: quia
sicut quod pro charitate, vel iustitia institutum est,
vt ait D. Bernardus cōtra charitatem, vel iustitiam
militare non debet, ita quod pro vectigali, & in
eius fauorem institutum est, contra ipsum militare
non debet: ergo tenetur venditor etiam si illi 14.
menses labantur, illud persolueret.

Et confirmatur. Istæ leges tantum prohibent
collectori actionem in iudicio in pœnam suæ negli-
gentiæ, ita vt teneatur soluere ex proprijs, pœna ini-
misti non reddit debitorem liberum, ergo cum al-
cauala simpliciter debeatur, vt vectigal iustum, sim-
pliciter, & absolute, quidquid sit de illis 14. mensi-
bus, persolueda est.

Ad argumenta illorum qui putant nō persoluen-
da, nunc respondeamus.

Ad primum dico, alcaualam fuisse introductam
ad illa bella, quæ gessit Alphonsus vndecimus, &
ad similia quæ sese offerrent. Vnde à Ferdinando
Rege Catholico fuit similiter restituta, quia alia-
deinde illi sese obtulerunt. Quæ etiam ratione ius-
tiæ quæque exigitur a nostro Rege Philippo, qui
pro fide, & bono communi tot bella, & adeo diffi-
cilia sustinent: Constant enim non modo vectigal
iustum esse, durante primæua causa, verum etiam
licere illud protrahere, si alia similis in Rempub.
occurrat.

Ad secundum dico. Illud esse per accidens, ne-
que esse incommodum peculiare, & proprium
huius tributii solius, sed omnibus mercibus, quæ
venduntur, si quod vectigal quantumuis iustum,
& necessarium existat, posse hoc accidere: toties
enim meros aliqua vendi potest, vt vectigal mul-
toties repetitum æquet, vel superet valorem
illius.

Ad tertium dico, non esse incommodum, vt sol-
uatur ex rebus ad proprios vsus. Tum quia tribu-
tum hoc (vt diximus) collecta etiam est, consen-
su totius Regni imposta in prima sui institutione

tempore Alphonsi vndecimi. Tum quia cum so-
co aliorum tributorum persoluator, si in solis mer-
cimonijs esset constituta grauarentur plus nimio,
nec posset illud ferre mercatura, cessaretque omnis
negociatio in Hispania: ad quod damnum vitan-
dum, licet in his etiam rebus quæ sunt ad proprios
vsus, constituere vectigalia, vt vidimus.

Ad quartum dico nullum esse incommodum.
Primo: quia collecta, cum totius populi consensu
constituatur, ab omnibus secularibus debetur, si-
ue nobiles sint, siue non, nobilitas enim tantum
liberat à censibus, & tributis quæ persoluantur in
signum subiectionis, non autem à vectigalibus, vel
collectis, quæ imponuntur pro publicis necessitati-
bus, quibus omnia Reipub. membra debent subue-
nire, ac propterea etiam nobiles, qui sunt præcipua
Reipub. membra.

Secundo, quia in prima institutione Alcaualæ
omnes in eam, consenserunt, tam nobiles, quam
ignobiles, promisseruntque se Regijs sumptibus,
& bellis ea via auxiliaturos, posito autem tali con-
sensu manent debitores. Quamuis enim nobiles, &
clari sanguinis, si tamen consentiant in aliquod ve-
ctigal, & offerant se illud persolutores, vt talis con-
sensus tenentur illud persolueret, nec gaudet tunc
privilegio suæ nobilitatis, nec immunitatis qua no-
biles gaudere solent.

Tertiò quia cum hæc exceptio nobilium non sit
à iure naturali, vel diuino, sed ex privilegio & con-
cessione Regia, potest Rex quando ita postulauerit
publica necessitas, præcipere, & statuere, ne duran-
te illa necessitate tali privilegio, & exemptione vt-
antur, sicut potest Pontifex clericis, licet immunes
sint & exempti a solutione vectigalium, vt illa sol-
uant indicere, nec sua exemptione, & immunitate
vtantur, quando publica, & communis necessitas,
ita postulauerit, cum pro bono communi non so-
lum bona temporalia, verum etiam vita ab omni-
bus ciuibus cuiuscunque ordinis, & status existant,
exponi debeat.

Duplex se hic offert dubitatio. Prior est.

Quando quantitas tributii ex vna parte est iusta,
ex alia vero iniusta, sit ne soluendum illud tribu-
tum in integrum? vel liceat potius defraudare il-
lud tanquam iniustum ratione partis iniuste. Faci-
le est huic dubio respondere, vt quemadmodum
in pretijs rerum si excedat quod iustum est, & in-
debitis, si creditor plus postulat quam verè ipsi de-
beat, soluendum quidem est quod iustum est,
reliquum verò commodiori via qua licebit, & ci-
tra scandalum defraudari potest, ita vt propter
excessum vendentis, vel creditoris nullo modo li-
ceat in iusto rei valore, vel in iusto debito illos
defraudare, ita quoque vectigal & si aliqua ex par-
te sit iniustum, non propterea licebit eam partem,
quæ iuste exigitur retinere, sed illa vt iusta persol-
uenda est, ea quæ iniusta est & in qua vectigal ex-
cedit, commodiori via qua citra scandalum fieri po-
terit, non soluta.

Alia dubitatio est.

An quando exactores vectigalium nolunt in por-
tis, vel duanis explorare merces, quæ vehuntur,
nec pretium & valorem earum, sed id relinquunt
dicto & fidei ipsorum deferentium illas, num te-
neantur hi omnino veritatem aperire, tam circa
quantitatem mercium, quam circa earum valorem?
Respondent communiter Doctores Nauarr. capit.
17. numero 203. Medina de rebus restituē. quæ-
stion. 13. Lopez in suo instruct. par. secunda capit.
37. quæstio. tertia, Corduba illa quæstion. 95. vbi
citatur Scorum, Driedonem & alios M. Blasius de ve-
ctigal. capit. septimo, distinguendum esse: nam vel
hi

hi exactores committunt illud dicto & fidei mercatorum, obtestantes eos vt sub iuramento, aut in fide sua conscientia verum dicant, & tunc certum est istos teneri ad verum in integrum explicandū: quia cum illi habent ius ad id exigendum consequenter delator mercium tenetur verum simpliciter dicere, cum exactor apertè indicet animi sui esse vt veritas sibi omnino manifestetur, aut contradicunt exactori, vt ipsemet exploret, & quantitatem mercium & earum valorem. Si in priori casu inuentiantur peccant mortali, quia est mendacium in re graui, & tenentur ad restituendum illud omne quod occultauerint, & in quo defraudarunt iustum vectigal. Potest etiam accidere, quod sapè fit, vt exactores committere, & vrbane committant ipsis mercatoribus quantitatem, & valorem mercium, vtanturque verbis quibus insinuent amicè secum agere: tunc licet mercatoribus occultare aliquam partem sine graui defraudatione, & damno publicani, quia eo ipso quo ita vrbane, & amicè committit exactor rem-mercatori, significat se contentum esse ea quantitate, & valore quam mercator affirmauerit, Quod solent isti præstare in suam vtilitatem, vt hac vrbanitate, & committate allecti mercatores, & delatores mercium, ad suas ciuitates, & loca & per suos portus, & duanas frequentius merces deferant, & frequentius ab eis vectigalia recipiant. Dixi sine notabili defraudatione, & damno, quia nemo est censendus sua vrbanitate, & comitate concedere alteri, vt sibi grauius noceat, sed solum velle aliquam tantum partem sine graui iactura illi remittere. In his verò rebus, quæ superiorum lege, & præcepto prohibita sunt ex vno regno vel loco in alium transferri sub aliqua pœna, cum pœna illa verè pœna sit, & non vectigal, transgrediens præceptum illud peccat quidem mortali, aut veniali, secundum grauitatem rei, vel pœnae, non tamen tenetur ad luendam illam pœnam nisi accedente iudicis condemnatione. Quia ad soluendam pœnam nullus tenetur nisi prius condemnatus, vt habetur 12. quæstion. 2. Can. Fratemitas. & nos supra docuimus. In rebus autem quæ non prohibentur omnino extrahi à regno, sed præcipitur tantum, vt qui voluerit eas extrahere soluat aliquam pecuniam, quo illi talis facultas concedatur, cum hæc pecunia non sit pœna, sed velut impositio à Rege constituta, soluenda est à quocumque rem illam extrahente.

DE GABELLIS QUAE IN hoc Regno Valentia Regi nostro persoluntur.

Persoluntur in hac nostra ciuitate, & Regno Valentia triplex Gabella, quædam Regi ipsi, aliæ magistratibus, quibus totius Regni cura commissa est, quos vocamus deputatos, aliæ verò Magistribus quibus priuati inuincunt huius ciuitatis regimen, & gubernatio, quos appellamus Patres iuratos. De singulis suo ordine nunc dicamus oportet, ac quam vniuersam & iustitiam habeant exploremus. Regi in primis in hac ciuitate triplex tantum gabella, seu tributum persoluitur, alterum quod vocatur pedagogium, alterum cui Hispanè nomen est [la queama,] alterum quod vocatur, [el quinto del pescado: y diezmo del mar.] Pedagogium soluitur ex omnibus mercibus, quæ vehuntur, & deferuntur

negotiationis gratia, est autem ius pedagogij recipere quatuor denarios Valentinos pro valore 20. solidorum.

Cæterum an hoc vectigal iustum sit, & in foro animæ persoluendum res est contouersa.

CONTROVERSI A

Prima.

AN PEDAGIVM DEBEATVR IN conscientia iudicio.

S V M M A R I V M.

- 1 *Opinio quorundam qui sentiunt etiamsi aliquando pedagogium iustum fuerit, iam tamen non esse persoluendum.*
- 2 *Pedagogia quære instituta?*
- 3 *Pedagogium iuste, ac recte exigi, & debere persolui.*

Non desunt, vt refert Medina Compluten. Cod. de rebus restit. quæstio. 14. qui censent, illud etsi aliquando iustum fuerit, modo tamen non esse persoluendum, in quam sententiam ducuntur huius rationibus.

Primò pedagogium, vt vidimus ex Diuus Thom. libro primo, de regimine Princip. capit. duodecimo soluitur propter expensas quas faciunt Princeps, vel Respub. in adaptandis vijs, & reddendis illis securis, ac tutis, cum hoc maxime expediat bono communi, commercijs hominum, & abundantia ciuitatum, quo nomine, & qua de causa hoc pedagogium quod persoluitur Regi in hac ciuitate, & de quo hic agimus, aseritur à peritis horum vectigalium fuisse institutum, utpote, vt via quæ ducit à Valentiam Requenam, & aliæ similes huius Regni in quibus maxima erant inuasorum pericula, redderentur securæ.

At hæc ratio, & causa cesauit omnino, tum quia huiusmodi viæ satis securæ redditæ sunt, & liberæ a periculis: tum quia si quæ adhuc in eis maneant pericula, non videmus Regem, vel crectis turribus, vel adhibitis custodibus securitati huiusmodi viarum intendere, vel quid simile in hunc finem præstare.

Et confirmatur ex Diuus Thom. qui loco cit. habet apertè. [Si Principes curent vias securas esse, & custodibus munitas, iuste ab illis exigi pedagogia, ipsisque deberi: si verò illud non curent, iniuste ab ipsis exigi.]

Secundò. Pedagogium quod iustum est, sicut instituitur in communem omnium vtilitatem (cum omnibus expediat vias esse securas) ita quoque debet ab omnibus persolui, at vicini huius ciuitatis Valentia, non persolunt illud, sed soli regnicolæ, & ex his non omnes, sed hi solum qui carent quodam priuilegio, quod vocatur Hispanè [Franqueza.] vnde videtur in huiusmodi vectigali non seruari æquitas, & iustitia.

Alij vt Medina quæstio. illa 14. citata. Cordub. quæstio. illa 95. & Lopez libro citato, capit. 37. docent hoc nostrum pedagogium esse iure persoluendum, eo quod antiquissimum sit, & ex immemorabili consue-

consuetudine persoluetur in hoc Regno. Quod si modo non ita aperte appareat in quem usum conuertatur, certo tamen credendum esse, aliquam habere iustam causam, & conuerti in aliquod bonum commune: idque sufficere, ut subditi teneantur illud persoluere. Fundamentum huius sententiæ est doctrina illa eiusdem Medinæ, quam superius articulo. 3. controu. prima satis abunde confutauimus: nempe ex sola immemorabili consuetudine deberi vectigalia, etiam si nulla iam eorum causa existat, vel appareat.

2. Magist. Blasius, in suo opusculo de vectigal. capitu. ultimo agens de hoc nostro pedagio Valentino docet tria.

Primo, pedagia institui ad aptandas vias, & reddendas securas.

Secundo, hoc nostrum pedagium antiquissimum esse, & absque dubio credendum esse fuisse in hunc quoque finem institutum.

Tertio, cessante omni causa pedagij, ita ut neque conuertatur in illum usum ob quem fuit iniustum, neque in vllum alium in ordine ad bonum commune, cessare quoque omnino iustitiam pedagij, peccareque Principes illud exigentes, & teneri ad compensanda omnia damna subditis subsequuta: eo quod omiserint ea præstare, ac efficere propter, quæ pedagia illa fuere imposita, & consequenter non teneri subditos ad illa persoluenda, Quam sententiam confirmat ex D. Thom. loco citato D. Anton. par. 2. tit. 10. cap. 13. §. 7. & 8. Sylue. verb. Gabella cap. 3. Medina C. de restituendo. q. 14. & Driedo ne lib. 3. de libertate Christiana c. 5. Non tamen explicat priuatim. An hoc pedagium nostrum Valentinum, cum reuera iam non conuertatur in aptandas, & assecurandas vias, conuertatur ne in aliquod aliud bonum commune, tum etiam, an sit in conscientia persoluendum.

Nos verò cum diligenter curauerimus huius vectigalis usum depræhendere, reperimus conuerti illud in stipendia ministrorum quibus vitur Rex in hoc regno, & varia præmia quæ conferuntur ab eodem, vel nobilibus, vel vxoribus, aut filijs eorū, qui strenue bono communi in bello, vel pace inuenerunt, quæ præmia illis exhiberi æquum est, & dignitatem, ac pietatem regiam maximè decet. Estque utilissimum bono communi, ut ea ratione excitentur alij ad similia præstanda, sicut vile est Reipub. puniri delinquentes, ut cæteri timeant. In hos autem usus conuerti perspicuum est, quia omnis pecunia quæ ex hoc vectigali colligitur defertur ad ballium, vel receptorem Regium. Soluunturque ex ea ab ipsis tam stipendia ministrorum, quam præmia aliorum quæ diximus.

Quo posito, quod certissimum est tanquam à viris fide dignis acceptum, duo inde colligo. Prius est iuste a rectè exigere, & esse illi persoluendum.

3. Primo, quia est impositum autoritate Principis, quam casu quo deesset supplet immemorabilis consuetudo, cum hæc ut vidimus articulo. 2. sufficiat ad exigendum.

Secundo, habet iustam causam, & debitum usum, cum conuertatur in stipendia, & præmia quæ modo exposuimus, debitam etiam materiam, cum exigatur ex solis mercibus, & debitam consequenter formam. Alterum est cum propria causa huius vectigalis sit viarum securitas, & propter eam ab initio fuerit institutum, quamuis progressu temporis illa necessitate cessante in aliam quæ proposuimus fuerit commutatum, teneri nihilominus Regem, vel eius ministros iuxta necessitatem temporum, quando scilicet aduentantibus insidiatoribus red-

derentur viæ parum securæ, custodibus illas munire: ita ut nisi id præstitit teneatur ad reficienda omnia damna, quæ ex defectu huiusmodi custodiæ acciderent itinèrantibus.

Argumenta initio posita nullam habent vim.

Ad primum enim, respondeo institui quidem pedagium ad assecurandas vias, sed ea causa modo cessante successisse alteram, quæ non minus deseruit bono communi, & eam sufficere ut vidimus: Locutus ille Diui Thom. intelligendus est quando pedagia exiguntur, sed nec custodiuntur viæ, nec pecunia illa conuertitur in aliquem alium usum bono communi utilissimum.

Ad secundam opinionem Medinæ, & Cordubæ dico verum illos docere, qua parte asserunt persoluendum esse hoc pedagium, falsum tamen esse quod docent persoluendum esse ob solam immemorabilem consuetudinem exigendi illud, etiam si nulla causa existat in quam conuertatur, quia ut contra Medinam ostendimus immemorialis consuetudo supplet quidem vicem, & defectum Principis, & authoris illius, ut rectè docuit Caietanus, non tamen defectum causæ, imo sicut in vectigali de nouo instituendo præter autoritatem imponētis illud, exigitur etiam iusta causa, similiter in antiquo præter immemorabilem consuetudinem desideratur quoque iusta causa, vel illa primæua propter quam fuit institutum, vel alia similis, & utilis Reipub. Vnde pedagium hoc affirmamus, esse persoluendum non solum ob suam antiquitatem, & immemorabilem consuetudinem exigendi illud, verum etiam quia conuertitur in optimos, & publicos usus, ut constat.

DE VECTIGALI QUOD DICITUR QUEMA.

EX his quæ dicimus de hoc pedagio, licebit iudiciū ferè de gabella quæ dicitur, [Quema,] Hanc gbellam iudicauimus, & nos aliquando iuxta multorum sententiam, aut iniustam, aut saltim maximè dubiam, eo quod nulla iam appareat illius iusta causa, cæpit enim in illis simultatibus, quæ fuerunt inter Beticos, & vicinos Aragonum, in quibus combusserunt Beticis quandam partem domus Regiæ, quam incolunt nunc Proreges huius regni: tunc enim ad damnum illud compensandum, & reficiendam illam domum fuit impositum hoc vectigal, quo pro valore viginti solidorum ex omnibus mercibus, quæ vel ex Castella huc inferuntur, vel ex hac ciuitate deferuntur in Castellam, soluuntur tres denarij. Cæterum cum ex pecunia ab huius vectigalis institutione vsque ad hæc nostra tempora collecta potuerit domus illa sæpius ædificari, nec vlla alia causa appareat, quæ illi successerit, visa fuit cessasse omnino eius causa, tam in genere, quam in specie, & consequenter vectigal illud nulla ratione deberi. Ita Ludouic. Lopez in suo instruct. par. secunda, capitu. 37. & Cordub. quæst. illa. 95. vbi asserunt in eandem sententiam Gabrielem in quarta distinct. 15. quæstio. quinta Angelum in verb. pedagium §. sexto Sylue. verb. Gabella, cap. 3. quæst. 8. & 9. Caietan. ia summa in verbo vectigal.

Retamen diligentius explorata depræhendimus, vectigal hoc dictum, [La quema,] etsi primæua causa propter quam fuerat institutum cessauerit, reuera tamen conuerti in eisdem usus in quos pedagium, esseque omnes pecunias istas, tam

tam quæ ex pedagio quam quæ ex ista, [Quema,] colliguntur, ad illa stipendia, & premia, aliaque publicas expensas regias, quæ in utilitatem huius regni fiunt, necessarias. Quæ de causa affirmo iuste quoque illud exigi, & in conscientia deberi. Nec suspicetur aliquis obsecro, humano spiritu me in hanc venisse sententiam, vt ius regium defendam: inquit enim profecto iudicaret, & de Regno nostro, cui sola æquitas diuinaque cultus sunt in votis, & de me qui solius veritatis amore ducor, a deo que debeo: ne si ab eo quod iustum & rectum censeo, vel latum vt aiunt vnguem recessero, insensum habeam supremum illum regem, de quo scriptum est, [Iustus Dominus & iustitias dilexit, æquitatem vidit vultus eius.]

DE VECTIGALI QVOD dicitur, el Quinto del pescado, vel Diefmo de la mar.

PRÆTER duo ista priora vectigalium genera, recipit etiam Rex noster, in hoc Regno, vectigal quoddam, ex mari quod vulgo dicitur, El quinto del pescado y el diefmo de la mar, quod antiquissimum etiam est, & debitum, ac ad sumptus regios quos retulimus necessarium. Recipit enim Rex noster in hoc Regno; ex pedagio singulis annis, vt plurimum, duodecim millia aureorum: ex vectigali proximè præcedenti, dicto, Quema, quinque millia: Ex hoc tertio quatuor millia, quæ in vnum collecta efficiunt, viginti vnum millia. Quæ omnia ita conuertuntur in eos vsus, quos diximus, vt multoties non sufficiant, sicut ab his qui redditus Regios huius Regni recipiunt viris certè fide dignis accepimus.

CONTROVERSI A Secunda.

AN GABELLÆ QUÆ DICVNTVR Generale, & nouum impositum debeantur in foro animæ.

SVM MARI VM.

- 1 *Dux potissima Gabelle.*
- 2 *Adrianus sextus, breue Apostolicum edidit in quo præcipit omnibus Clericis, vt vectigal quoddam persoluant.*
- 3 *Vectigal iustum in conscientia persoluedum.*
- 4 *Breue Adriani 6. de vectigali quodam persoluedo.*
- 5 *Caroli Quinti Imperatoris concessio. ad frumentum extrahendum.*
- 6 *Sententiæ latæ à Iudicibus grauaminum designatis.*
- 7 *Cauernæ pro tritico asseruandæ extructæ.*
- 8 *Ostenditur Iustitia Gabellarum, & Assisiorum.*
- 9 *Regis diploma.*
- 10 *Sententiæ Iudicis iusta, obligat etiam in foro interio-ri.*
- 11 *Quando rectè, & prudenter imponuntur collectæ.*
- 12 *Vectigalia quæ singulis alimentis imposita sunt, quomodo iusta?*
- 13 *Collectæ bissariam constitui possunt.*

1 **G**ABELLÆ quæ persoluuntur Magistratibus constitutis & deputatis ad curandas necessitates communes & generales totius regni, duæ sunt potissimè. Altera antiquissima vocatur Ge-
Tomus Secundus.

nerale, Alia noua aliquot ab hinc annis imposita in solo serico, diciturque nouum impositum, vtriusque nunc iustitia & obligatio exploranda à nobis est.

Gabella Generalis quæ toto hoc regno persoluitur antiquissima est, superatque apud nos hominum memoriam quando inceperit, vnde prudenter creditur incepisse initio Regni, id est, quam primum illud fuit à Christianis adquisitum; nec dubium, quia hoc vectigali leuantur communes & publicæ necessitates regni. Quam primum enim hoc regnum fuit adquisitum, est certum habuisse suas necessitates, & consequenter illis ita exigentibus fuisse toto regno impositum, vnde vocatum est generale. Hoc vectigal ab initio persoluebatur in exigua quadam quantitate sex denariorum, ex rebus quæ mercaturæ causa deferantur, deinde tempore Alphonfi tertij in comitijs habitis Sagunti cum proceribus huius regni auctum fuit ad nouem denarios in quibusdam mercimonijs, in alijs vero mansit in prioribus sex. Et in eisdem comitijs vt existimo cepit hoc quoque exigi ex his quæ ad vestitum sciinduntur, modo confecta sint ex lana vel serico, nam linea libera sunt ab huiusmodi vectigali & quocunque alio quando sciinduntur; vocamus huiusmodi vectigal Hispanè [El tall] fuitque ita impositum, vt pro singulis libris id est summa viginti solidorum solùm detur duodecim denarij. Deinde crescentibus cõis regni necessitatibus visum fuit maximè oportere vt augetur, sicque fuit auctum vsque ad denarios viginti vnum. Durauitque in ea quantitate hoc vectigal per aliquod tempus. Sed deinde reddactum est ad priorem institutionem duodecim denariorum sicque modo persoluitur. Regno magis aucto necessitatibusque communibus ipsius crescentibus oportuisset profecto hoc vectigal augeri, Cæterum quia id fieri non poterat sine graui onere mercuerum, & damno negotiationis, propterea conuenerunt Magistratus hi quos vocamus Deputatos Maiores huius Ecclesiæ, & eos quibus incumbit cura status Ecclesiastici, vt in re adeo necessaria communem totius regni utilitatem iuuarent, concesserunt illi iuste Magistratum postulationi, ceperuntque Ecclesiastici illud quoque persolueri ex communi eorum consensu.

Sed cum postea aliqui eorum reclamarent, & iniuriam assererent hoc vectigal ab ipsis exigi, qui ab omni vectigali immunes ipso iure sunt, consultus Adrianus sexto, initio sui pontificatus (cum peruenisset Casaraugustam vt inde Roman proficisceretur) ab Imperatore Carolo V. anno. 1522. & sui pontificatus anno 1. in domo Aliafarie die 14. Maij breue Apostolicum edidit, in quo præcipit omnibus clericis, vt hoc vectigal tanquam iustum ipsi quoque persoluant, designatque iudices in hac causa Canonicos illos qui solent singulis annis esse coniudices in rebus Ecclesiæ, facultatem illis tribuens quæ per censuras compellant quoscunque clericos cuiuscunque status ad illud persoluedum.

Iam in quos vsus conuertantur non erit difficile explicare. Deferuit potissime ad duo. Primum cum in hoc regno ex antiquissima, & immemorabili consuetudine Rex noster non recipiat tributum illud, quod vocatur decima regia ex fructibus, & terræ nascentibus, sed loco huius tributi soleat illi persolui quotiescunque celebrat comitia ceterum millia aureorum, ad hæc illi persolueda colligitur hoc vectigal, ex ipso enim reditur Regi hoc obsequium, & munus illius iustissime debitum tanquam proprium illius tributum.

Deferuit Secundo, ad communem Regni huius defensionem, cum enim hoc regnum pateat innumeris insidijs, & insensibilis hostibus christia-

ni nominis, qui quocunque tempore inuadūt oram hanc nostri littoris, & oppida mari adiacentia, exigitur necessario habeat hoc regnum in promptu omnia genera armorum & munitionum: ad quæ conficienda & paranda deseruit etiam hoc vectigal. Vnde habent hi magistratus erectam magnam domum plenam omni armorum genere, innumeris tormentis aeneis, & cadis sulfurei pulueris, ex qua quotidie ad loca maritima quin & ad vicinas Insulas & regiones deferuntur arma militaria; tormenta ænea, & copia istius sulfurei pulueris. Neque sola arma & instrumenta bellica præstantur toti Regno & vicinis, verum etiam quotiescunque oportet, & vbi oportet, necessitate aliqua vel incurfu hostiū exigente, congregantur milites necessarii, persoluanturque illis sua stipendia ex hoc vectigali. Ex eodem quoque in hac nostra ciuitate, & in locis regni vbi ita fieri oportet, eriguntur ageres, & atces, ac munitiones, & antiquæ quandoque dirutæ reficiuntur, ac conseruātur, quæ omnia quam necessaria sint huic Regno oculis patet.

Tertio, cum antiquitus solum persoluerentur huius vectigalis sex denarij, & ex solis mercibus, & à solis secularibus, & Reges Aragonum frequentius celebrarent comitia horum Regnorum in quibus erant eis persolueda illa cētum millia aureorum, offerrentque se aliæ necessitates publicæ, nec sufficerent pecuniæ, quæ per hoc vectigal tunc exiguæ colligebantur, partim quia illa quantitas sex denariorum erat exigua, partim quia cum pretia rerum essent tunc vilia, & infima, parum debebant præterque merces, oportuit, à priuatis quarri pecunias, ac sub annua pensione ab his Magistratibus persolueda illas recipere. Ad hos census & annuas pensiones reddendas, quæ excedunt singulis annis sexaginta millia aureorum, & superarunt aliquando, oportuit maximè hoc vectigal ea ratione qua diximus augeri.

Præter hæc, vt ad alia multa quæ occurrere præter expectationem possunt, quibus nisi statim succurratur periclitaretur maxime regnum hoc de aliquo graui damno, necesse etiā fuit existere aliquod publicum ærarium, sicut in omnibus prouincijs, & Respub. legimus, ad publicas necessitates extitisse. Daud enim legitur imposuisse suis tributa, vt haberet ærarium, & magnam pecuniarum copiam ad erigendas arces, constituendas munitiones, & alia ædificia, quæ Hierosolymis, & in Regno Israelis constituit, & ad expensas bellorum quæ sua ætate, extiterunt. Quæ tributa permanserunt tempore Salomonis, peperuntque illi magnas diuitiarū copias, cum tempore ipsius nulla fuerint bella in Israele, de quibus ait ipse, [Coaceruau mihi aurum, & argentum, & substantiam Regum, & prouinciarum.] Vbi vocat substantiam Regum, & prouinciarum, tributa quæ illi pendebant aliqui Reges, & vniuersæ Tribus Israelis. Nec repugnat his præcepisse Dominum Deum. 17. [Non habebit Rex auri, vel argenti immensa pondera:] Hæc enim verba vt docet optime D. Thom. de Regimine Principum lib. 2. cap. 7. non prohibent quin Reges, & Respub. habeant ærarium ad communes necessitates, sed solum ne habeant illud ad sustentationem, & faustum tantum Regium, vel ad explendam suam cupiditatē, hoc. n. tyrannicū esset: vt de Crasso referunt historia, propter quod Deo permittente captus à Rege Persarum Cyro nudus in alto monte patibulo fuit affixus. In lib. quoque Iudith. scribitur. Holofernem Principem militiæ Nabuchodonosoris quando inuasit Regiones Syriæ, & Cylitiæ cum magno exercitu, tulisse ex illis prouincijs multum auri, &

argenti, quod erat in publico ærario ad bella paratum, Refert etiam Salutiū sententiam Catonis in Cælinario aſcendentis. [Romanam Remp. plurimum profecisse, quandiu, fuit Romæ publicum ærarium, eo vero deficiente ad nihilum esse redactam. Additque D. Thom. ibi [In hoc corpore Reipub. ex sententia Philosophi ærarium velut stomachum esse Regni, à quo diffunditur quæcunque sunt necessaria singulis huius corporis partibus.] His positus facile est de huius vectigalis iustitia iudicare.

Scio quidem Angelum, Nauarrum, & eos qui volunt nulla vectigalia esse in conscientia persolueda, iudicatos similiter de hoc vectigali, sed satis est in superioribus sententia ista confutata. In particulari vero nullum video eorum qui de hac rescripserunt, qui hoc nostrum vectigal Generale senserit non esse persoluedum. Anton. Cordub. & Ludou. Lopez qui locis supra citatis de ipso agunt in particulari, & breuiter (licet in eo decepti sint, quod iudicauerint hoc vectigal in nostro Regno idem esse quod est Alcauala in Castella, cum reuera maximè differant, vt ex dictis constat) nec mirum cum loquantur à remotis, nec habeant in particulari exploratum quæ illi conueniant, & modo retulimus, aſterunt tamen iustissimum esse, & persoluedum, seruandaque esse omnino circa ipsum leges, & consuetudines huius Regni. Idemque sentiunt alij DD. Salmanticenses: quamuis assitia huius ciuitatis plerique eorum non probet, vt Bartholomæus Medina, & alij, hoc tamē vectigal quod vocamus Generale iudicant iustū, & deberi. Apud nos audio nescio quos Theologos, vel confessarios de ipsius iustitia dubitare, & miror cum ipsemet vulgus conceptum habeat, vt certissimum, generale in conscientia deberi.

Sed sit conclusio.

Vectigal hoc Generale iustum est, & in conscientia persoluedum, ita vt illud defraudans verè committat furtum, & teneatur ad illius restitutionem.

A suo principio fuisse iustum probat M. Blasius, quia non constat oppositum, estque regula iuris: Vnusquisque præsumitur bonus quandiu non probatur malus.] Sed in his non solum hac via iustitia vectigalis habenda est, verum etiam ex natura ipsius: Vnde ab initio fuisse iustum ita ostendo: Vt vidimus art. 1. huius disputationis, hæc duo tributum & vectigal simul extiterunt cum Regnis & Prouincijs, quia quam primum extiterunt Respub. eguerunt Gubernatione, defensione, & publicis ædificijs, ad quæ necessaria sunt tributa & vectigalia, ergo hoc vectigal generale quod ad persolueda obsequia & tributa debita regib⁹, & alias necessitates communes regni est institutum, certissimum à suo principio est iustum.

Modo quoque iustissimum esse constat aperte, concurrunt enim in eo quæcunque exiguntur ad iustum vectigal. Primo authoritas Alphonsi tertij à quo fuit maximè approbatum, & auctum, immemorabilis consuetudo quæ vicem institutoris legitimi supplet, vt vidimus ex capite illo. Super quibusdam. De verb. signific.

Causa iustissima, vt pote ad constituendum ærarium ex quo soluantur tributa Regi, habeanturque quæcunque sunt necessaria defensioni huius regni, & persoluantur annuæ pensiones quas communitas siue Generalitas regni debet priuatis, qui suas pecunias dederunt ad leuandas eiusdem regni necessitates. Materia debita, merces & ea quibus vtimur ad vestitum, qua parte nullam habet hoc vectigal iniustitiam. Primo quia cum communi consensu maiorum & procerum, totius regni sit institutum, potuerūt isti se ipsos & cæteros omnes, quo-

rum

ritum vices in comitijs habebant grauare ob bonum commune, maxime cum mercimoniam iam essent satis grauata, nec expediret amplius illas grauare, sicut diximus in Gabellis quae sunt per modum collectae. Secundo quia cum exigatur ex his quibus vestimur, quae frequentius emunt diuites, quam qui minus habent, non magis grauatur qui minus forent grauandi quam diuites & potentes.

Denique nec deest debita forma, quia colliguntur pecunia necessaria in eos usus quos diximus, quod si aliquando abundet hoc erarium, prudenter id conantur Magistratus ad redimendas aliquas annuas pensiones. Nec sunt culpandi quod multas non redemerint, quas videntur potuisse redimere, quia aliquando cum ex hoc vectigali soluatur Regi suum tributum, exigit Rex occasio ne alicuius nouae necessitatis, quae ipsi occurrit, aliud quod minus & tributum extraordinarium, & tenentur ciues illud ei exhibere.

Secundo confirmatur iustitia huius vectigalis. Tributa (vt vidimus & docuit B. Pau.) debentur iustissime Regibus, sed hoc vectigal deseruit ad per-

soluenda tributa & munera Regi debita, ergo hac saltem ratione hoc vectigal debetur in conscientia.

Tertio clerici & personae Ecclesiasticae in conscientia & sub poena mort. tenentur persoluere hoc vectigal, ergo & ceteri omnes: consequentia aperta est, quia si qui immunes sunt & exempti ipso iure persolunt nihilominus illud, ac debent, quanto magis ceteri qui non gaudent clericorum privilegio & immunitate: si enim quod minus videtur in esse inest, quanto magis quod magis videtur in esse: Antecedens vero constat ex balla Adriani 6. vbi praecipit, vt vectigal hoc tamquam iustum & communi utilitati totius regni maxime necessarium tam Ecclesiasticis, quam secularibus, ab ipsis quoque Clericis persoluatur, committitque iudicibus, vt per censuras procedant contra non soluentes. Vnde sic argumentor. Nemo potest excommunicari nisi pro re debita sub mort. Sum. Pontif. vult posse excommunicari non soluentes hoc vectigal, ergo est debitum in conscientia, & sub mortali. Et ne de hac re locus dubitandi relinquatur placuit hoc loco Bullam istam Adriani proprijs illius verbis referre.

DILECTIS FILIIS CLERICI CIVITATIS,

Et Regni Valentiae iudicibus per ipsum Clerum
nunc & pro tempore deputatis.

DILECTI filij Salut. & Apostolicam benedictionem. Exposuit nobis dilectus filius nobilis Carolus de Pompeo dominus loci de Laxauiz charissimi in Christo filij nostri Caroli Romanorum & Hispaniarum Regis Catholici ad nos & sedem Apostolicam orator destinatus, quod licet olim Clerus & populus Ciuitatis & Regni Valentiae ob nonnullis urgentes ipsius ciuitatis & Regni necessitates, & in euentem ipsius cleri utilitatem tendentes, certas impositiones sibi ipsis iura generalis nuncupatas exceptis tamen ab isto clero San. Rom. Eccle. Cardinalibus & omnibus dictorum Ciuitatis & Regni Ecclesiis imposuissent, ipsasque impositiones postea continue persoluisent. Tamen a paucis annis citra, nonnulli ex dicto Clero scandala & seditiones satagentes, & sub ouina pelle lupum gestantes impositiones praedictas soluere recusarunt, pro vt de presenti recusant, & alios ad similem recusationem quantum in eis est incitant, in ipsius Cleri & populi non mediocre prauiditium & detrimentum. Quare pro parte dicti Caroli oratoris asserentis per maxime dicti Caroli Regis interesse, vt periculis quae exinde provenire possunt occurratur, ne tolleretur quod generalitas ipsa quae in possessione est dictas impositiones exigendi a tanto tempore de cuius contraria memoria hominum non existit, vel ad id per eam Deputati in huiusmodi exactione de facto impediuntur,

nobis fuit humiliter supplicatum, ut in pramissis opportune providere de benedictione Apostolica dignarimur. Nos igitur, quibus idem Carolus orator similiter exposuit, quod si huiusmodi exactio impediretur non minus in clericali quam populi eiusdem damnum cederet, cupientes & dictae generalitatis comodo & quieti consulere, discretioni uestra per apostolica scripta mandamus, quatenus omnes & singulas personas Ecclesiasticas cuiuscunque gradus & conditionis existant solutioni huiusmodi se opposcentes, ac dictam generalitatem seu eius Deputatos ac eorum pro exactione huiusmodi ministros in possessione eas exigendi si in ea existant impedientes, per censuras & penas Ecclesiasticas ad impositiones huiusmodi prout haectenus factum est soluendas cogatis, & compellatis, ciuitatem Deputatos & Ministros praefatos in dicta possessione omnibus iuris remedijs manutenendo & conseruando, donec nos qui ad praesens paci inter Christianos Principes inter se disidentes ac alijs arduis negotijs vniuersam Remp. Christianam concernentibus intendentes huic negotio cui ad praesens vacare nequimus debitum finem imponere valeamus. Ut autem praemissa omnino executionem habeant, censuras praedictas si opus fuerit agrauandi, interdictum Ecclesiasticum imponendi, brachium seculare inuocandi tenore praesentium vobis concedimus facultatem, volentes licere vobis praesentes literas in quibuscunque locis dicti regni quibus videbitur, & per affixionem ad valuas Ecclesiarum publicare, ut facilius ad omnium notitiam valeant deuenire. Caterum quia accepimus nonnullos verbi Dei predicatores circa hoc se intromittere, ex quo scandalosi et seditiosi clipeum accipientes eo magis scandala ipsa & seditiones excitant, et nutruunt, vniuersis dicti verbi predicatoribus sub excommunicationis latae sententiae poena praecipimus, & mandamus, ut donec nos negotio huiusmodi finem ut praefertur imposuerimus, in eorum predicationibus, seu sermonibus de hac re se non intromittant, nisi in his quae ad executionem eorum quae praesentibus continentur tenderent. Dat. in palatio Aliafariae prope, & extra muros Caesar augustae sub annulo piscatoris, die 17. May 1522. suscepti a nobis officij Apostolatus Anno primo.

DE VECTIGALI QVOD
Dicitur Nouum impositum.

EX his quae de isto vectigali Generali dicta sunt, facile erit iudicare de alio quod dicitur nouum impositum: Etenim cum per ageres, & antiquitas munitiones huius Regni non esset ipsum sufficienter custoditum, sed liberè, & audacter Turcae, & Sarraccenni Africani litora huius maris inuaderent, nec illa solum adire, sed frequenter etiam in eis manere audent, latitantes in speluncis montium, & alijs locis occultis, qua ratione passim innumeros secum deferebant captiuos, curarunt Magistratus huius Regni, & Proreges ut pluribus custodibus litus hoc munitur, ita ut quidam eorum, velut speculatores ere-

dis in quibusdam locis turribus, collocarentur, alij noctu equitantes sibi inuicem occurrant, quae singuli nouerint alijs renunciaturi, ut horum industria, & sollicitudine ab hostium triribus, & infidijs sibi quisque prospiciat, & damna quae hostes inferre poterant impediantur: quod experientia, teste adeo feliciter successit, ut non capiatnr modo, decima pars eorum, qui ante hoc custodiae genus solebant a mauris captiui adduci.

Ad erigendas has turres, & constituendos custodes istos, non sufficebant pecuniae illae Generales, sed alio praeterea opus omnino fuit vectigali, quod si supra omnes merces constitueretur, fuisset illas plus nimio granare: propterea, cum fericum in hoc Regno abundet, & illius extractio huic Regno nullum afferat commodum, visum fuit, & prudenter (nec potuit occurrere via com-

mq-

modior) in serico quod è Regno extrahitur, nouum vectigal constituere. Sicque fuit exoratus Rex noster Philippus in comitijs celebratis Montisoni anno 1564. Vt hoc vectigal serico quod ad externa regna defertur ad finem explicatum imponi sua regia autoritate concederet. Concessitque illud Rex, & in alijs comitijs vltimo celebratis anno 1585. confirmauit. Vnde iustissimum est, & in conscientia persoluendum, concurrunt enim in ipso quæcunque exiguntur ad iustum vectigal, Authoritas Principis, causa iusta, vt constat, debita materia, & merces, sericum scilicet quod extrahitur, debita forma, quia ea solum pecunia colligitur quæ his expensis necessaria est.

Ab hac sententia, recedunt quidem nonnulli Theologi Bethici, existimantes, hoc vectigal, & nouum impositum, non alio fine esse à Proceribus huius Regni institutum, nisi vt hac ratione, difficilius sericum extrahatur ex hoc Regno, transferaturque in Castellam, cum per huiusmodi Gabeliam pretium serici plurimum augeatur, sed reuera non satis rectè de vera, & genuina causa huius vectigalis iudicarunt. Institutum enim illud est ob finem tantum explicatum, vt superant pecuniæ ad erigendas turres, & constituendos custodes quos diximus, quæ ex vectigali illo Generali haberi non possunt, cum ad alios vsus sint omnes illæ pecuniæ vectigalis Generalis necessariæ, nec commodior merx inuenta est ad vectigal istud imponendum, quam sericum. Vnde Corduba, vt peritus certè, & prudens, in suo erudito tractatu de casibus conscientiæ quæst. 95. dubio 6. nobis apertissimè describit.

DE VECTIGALI Salinario.

COLLIGITVR ab eisdem Regni Proceribus deputatis, vectigal quoque Salinarium quod dicitur communiter, [El Real de la sal,] quod antiquissimum est, & in omnibus prouincijs adeo receptum, vt velut iure gentium ab omnibus persoluitur, propterea circa illud nulla est dubitatio, persoluendum etiam esse cum exigitur per domos, vel iuxta patriæ consuetudinem. In nostro Regno exigitur statutis temporibus per domos, & familias, ceditque in communes etiam huius Regni vsus, maxime ad leuanda quædam onera annuarum pensionum, quas Regni huius communitas, quæ Generalitas dicitur singulis annis persoluit. Neque de eo vllus vnquam peritus vel prudens dubitauit.

CONTROVERSA

Tertia.

AN GABELLÆ PRIVATÆ
huius Ciuitatis Valentie quæ vocantur Assisia debeantur in conscientia.

EXIGVNTVR denique in hac nostra Ciuitate ad priuatas ipsius necessitates Gabelle quædam quæ sunt velut priuata iura municipalia: dicuntur communiter Assisia, circa quæ maior solet esse controuersia.

Multi tam ex exteris DD. quam ex nostris, & innumerè è media plebe, nec pauci confessarij

Tomus Secundus.

ignorantes quid hæc reuera sint, quomodo colligantur, in quos vsus deseruiant, non dubitant illa condemnare tanquam iniusta, & indubitanter asserere non esse persoluenda in foro conscientie; à quo errore non dubito liberandos esse eos qui diligenter obseruauerint, quæ hic asseremus.

Solent ergo qui ita sentiunt tribus nominibus communiter hæc Assisia damnare, & defraudantes illa iudicare immunes à culpa, & debito restituendi. Primo, quia pleraque eorum sunt imposita in rebus necessarijs ad proprium victum, vt pote pane, vino, carnibus, &c. quod videbitur iniquum: partim, quia prohibitum iure communi, partim quia hac via pauperes qui hæc frequentius emunt è tabernis, & panificis, ac pistoribus, grauantur maximè, imo solis pauperibus coniunctim emant temporibus accommodatis.

Secundo, quia pleraque Assisia ex his sunt temporalia, imposita quidem ad erigenda aliqua publica ædificia huic ciuitati necessaria, quæ tamen iam absoluta sunt, quo fit vt in plerisque Assisis cessauerit iam omnino iusta illorum causa.

Tertio, quia cum hæc Assisia sint imposita per modum collectæ, iniquum est vt exigantur ab exteris, quia collecta imponitur consensu populi: consensus vero populi solum habet vim ad obligandos vicinos eiusdem populi, non autem exteros, vt omni iure constat.

Ita Bartho. Medina prima secundæ in materia de legibus: Ludo. Lopez in suo instructor. conscientie parte secund. capit. 37. loco sæpè citato, & nonnulli alij Salmanticenses. Videturque Caiet. occasionem obtulisse ita sentiendi, quia damnat ipse huiusmodi Gabellas impositas in rebus quibus vtimur ad proprios vsus, quod si vocemus eas collectas quo nomine (inquit) DD. miserti animarum volunt esse vocandas, tunc ait redduntur iniquæ alio nomine, nempe quia exiguntur ab exteris, quod non licet: Nam cum constituantur collectæ (vt modo dicebamus) consensu populi, ab eis tantum debentur, qui in illam consenserunt, & pertinent ad illum populum: ad quem tamen exteri non pertinent. Vnde est argumentum, ex hac doctrina Caiet. Aut istæ Gabellæ quæ colliguntur Valentie à Iuratis sunt vectigalia, aut collectæ, nam ad tributa non pertinent: Si dixeris vectigalia sunt iniusta, quia vectigalia non possunt imponi ex iure, & communi DD. consensu in rebus quibus vtimur, & vtimur, si dixeris esse collectas, non sunt persolueudæ ab exteris, ad eas tamen persolueudas compelluntur quoque exteri, Sunt ergo iniustæ.

Sententiæ propositæ à Bartho. Medina, videtur subscribere Anton. Cordubens. in suo tractatu de casibus conscientie quæstione nonagesimaquinta, ea sola ratione adductus, quod causæ huiusmodi Gabellarum, quæ in hac ciuitate vocantur Assisia cessauerint omnino. Sed deinde sententiam Medine Complutensis, quæ oppositum docet, cum priori conciliare volens admoebet, cum vectigalia & Assisia cessare quidem debeant vbi iusta illorum causa omnino deficit, retinere vero suam vim, vbi noua causa illorum occurrit, quantumuis primæua propter quam fuerant imposita, cessauerint omnino, se de nostris Assijs plurimum dubitare, an iusta sint & persolueuda, quia dubitat etiam plurimum, & ignorat, an cessantibus primæuis causis propter quæ illa instituta sunt, alia reuera successerint iustæ, & bono communi necessariæ: Quo fit vt cum reuera aliæ & gra-

O 3 uiores

niores successerint, ac quotidie succedant, vt ex progressu huius controuersie perspicuum fiet, siquidem Corduba illas intellexisset, ac perspexisset, sicut nos qui illas oculis cernimus, ac manibus nostris contrectamus, idem omnino de huiusmodi Assisij docuisset, quod nos statim docebimus; Maxime, cum admoneat ac prudenter, non esse hæc à Magistratibus vulgo in particulari necessario explicanda; sed debere subditos de maioribus suis bene sentire, ac credere, (vbi oppositum non constat euidenter,) illos non exacturos vectigalia, nisi extarent reuera publicæ necessitates, ac iuste causæ, quibus necessario ea via & ratione oporteat subuenire, subscribitque Cordubæ in hac etiam parte Lopez loco citato sui Instructorij, part. 2, cap. 37.

Nos vt in re adeo graui & difficili veritatem facilius deprehendamus, hac methodo vtemur, vt primum omnium explicemus ex historijs & libris fide dignis huius Ciuitatis, quomodo hæc Gabellæ quas vocamus Assisia ceperint, processerint, & peruenerint ad ea incrementa quæ in ipsis hodie cernuntur. Secundo explicabimus necessitates non fictas, sed verissimas ac certissimas quas patitur hæc Resp. Valentina, & in quos vsus conuertantur. Tertio quam fideliter à Magistratibus & eorum ministris hæc pecuniæ expendantur, & conuertantur in bonum commune; vbi singulas Gabellæ recensebimus & earum valorem.

Primum igitur, cum hæc ciuitas fuit è faucibus infidelium à Iacobo primo erepta, propter loci amenitatem, cæli temperiem, & commoditatem situs ad comercia, & negotia mari terræque exercenda, statim cepit abundare vicinis, ex omnibus Europæ partibus hic inde innumeris hominibus huc confluentibus: qua de causa oportuit statim & intra breue tempus ambitum illius plurimum augeri, qualem nunc videmus. Qui vt augetur ædificandi fuerunt muri, erigendæ turres, portæ, pontes, & in ea magnitudine quam hæc nobilissima ciuitas pro sua dignitate & nomine postulabat, ædificandum templum maximum, tribunalia iudicum, & domus in qua senatores conuenirent, designanda stipendia Magistratibus & alijs ministris quibus gubernatio huius populi indigebat, ad quæ omnia non mediocres desiderabantur expensæ & pecuniæ. Ad has comparandas fuerunt (vt credendum est) necessario aliqua vectigalia ab ipsis Magistratibus quibus horum omnium cura incumberebat, statim instituta; Et ita vectigal sex denariorum qui persoluntur pro quantitate viginti solidorum in quibusuis mercibus, quod adeo antiquum est vt superet omnium memoriam, & vectigal vndecim denariorum quod soluitur sub nomine ædificiorum publicorum, dicitur apud nos [Muros y Valles,] & vectigal quod persoluitur pro quacunque mensura tritici quam vocamus cahis, quæ antiquissima etiam sunt: iuxta rectam rationem credenda sunt statim incepisse, fuisseque imposita ad illa ædificia, & stipendia, ac similes necessitates quæ vna cum ipsa Rep. inceperunt, nec aliter leuari poterant, nisi institutis aliquibus vectigalibus, quæ fuisse hæc quæ modo retulimus in memorialis ipsorum antiquitas copiose ostendit.

Deinde cum Insulæ Sardinie & Corcicæ abundarent perfidis hominibus, qui impedimento erant suis insultis ne commode hæc regna negotia & comercia haberent cum Itallis, Gallis, & maxime cum Siculis, iuravit Iacobus secundus auitam pietatem Iacobi primi inimitatus copias parare ad Insulas illas suæ ditioni subiiciendas, quod vt præ-

staret, cum Reges eo tempore non ita abundarent, hæc regna magnam illi pecuniarum quantitatem obtulerunt, vnumquoque iuxta suas facultates, Cum vero ad huiusmodi pecunias Regi exhibitas pro acquisitione Sardinie & Corcicæ, (quod huic regno necessarium omnino erat, maxime propter comercium Siculæ ratione annonæ) aliaque necessitates ordinarias, & stipendia, non sufficerent vectigalia illa quæ ab initio propter immemorabilem eorum antiquitatem prudenter creduntur imposita, viderunt Magistratus huius Ciuitatis aut illa priora augenda esse, aut alia de nouo imponenda: Sed cum augere antiqua, & magis onerare merces videretur durum, iudicantur commodius, vt in rebus quibus vtimur ad victum aliqua constitueretur impositio, quæ vt creditur fuit aliquorum denariorum in his quæ ad vestitum sciuntur, dicitur [La sisa del tall,] addereturque in tritico illis 11. denarijs aliquid aliud vsque ad tres solidos, quia multa etiam annis exiguntur in ea tritici mensura quam dicimus Cahis. Impositaque huiusmodi collectæ fuere ex communi consensu populi, necessitatibus Reipub. ita exigentibus: Cui rei fidem facit Secundum Priuilegium Alfonsi secund. quod habetur inter priuilegia ab eo huic ciuitati concessa, vbi refert obsequium quod hæc ciuitas Patri suo Iacobo secundo præstitit ad acquisitionem Sardinie & Corcicæ, conceditque Magistratibus illius facultatem ad imponendum Gabellæ in pane, vino, & similibus rebus. Iuratque, (quod omnes Reges post ipsum obseruarunt, & fideliter obseruant,) se non impositurum aliquas collectas vel tributa aut vectigalia in his rebus,

Hanc facultatem, & concessionem factam Magistratibus huius ciuitatis, constituendi quascunque impositiones in quibusuis rebus, ad leuandas communes huius ciuitatis necessitates confirmauit, & locupletissime concessit deinde filius ipsius Petrus secundo Priuilegio 97. inter priuilegia, quæ ab hoc Rege huic ciuitati habemus concessa.

Durarunt hæc vectigalia hoc modo permultos annos. Ad publicas necessitates quas diximus,

Quibus alia deinde, & grauissima successit. Etenim cum ad communem tam fidei quam horum Regnorum vtilitatem oportuerit, Regibus Aragonum multa bella inire, & cum capitalibus religionis nostræ hostibus, & cum proprijs quandoque subditis propter varias apud illos exortas similitates, ciuiliæque odia; in quibus euentibus debent ciues Principibus suis non modo pecunias, verumetiam sanguinem, & vitam in illorum obsequium, & iuuamen offerre, postularunt hac occasione varij Reges ab hac ciuitate maximas sub mutuo pecuniarum copias, ad quas illis, vt parerat exhibendas, necesse fuit ciuitatem hanc & Magistratus illius à priuatis eas querere, ac recipere sub debito persoluedi illis annuas pensiones, quas etiam, Reges ipsi, vna cum capitali fideliter restituere cum primum commode possent, promittebant. Quod circa pensiones ipsas aliqua ex parte & per aliquod tempus Rex noster præstitit, licet capitalium multarumque pensionum onus, semper ciuitas ipsa subeat.

Hac via: ex consensu eorum qui publicis huius ciuitatis conciliis interfunt, & pænes quos omnis authoritas distribuendi bona illius posita est.

Anno

Anno Domini 1437. Regi Alfonso collatæ sunt mutuo ab hac Ciuitate.
 Anno 1428. eidem collatæ sunt ,
 Anno 1429. eidem Regi.
 Anno 1430. eidem Regi.
 Anno 1445. & 1459. eidem Regi Alfonso , & Regi Joanni fuere collatæ,
 Anno 1472. Ferdinando Regi Catholico.
 Anno 1502. eidem Regi.
 Anno 1506. eidem Regi.
 Nostro etiam Regi Philippo Secundo collatæ sunt anno 1554.

5495.	libræ	& 10. Solidi.
7049.	libræ	& 10. Solidi.
10851.	libræ	
8915.	libræ	
7250.	libræ	
13300.	libræ	
5523.	libræ	
24777.	libræ	
3377.	libræ	

Quæ pecuniæ efficiunt in vnum collectæ.

8448; libras. & 12. Solidos.

Ad has pecunias quas hæc ciuitas suis Regibus non potuit, nec debuit non accomodare, & multas alias, quas (crescentibus progressu temporis publicis, & communis necessitatibus quibus illæ antiquæ Gabellæ non sufficiebant) oportuit necessario à priuatis sub annuis pensionibus accipere; ita effectum est, vt iuxta ea quæ in libris, & computis huius Ciuitatis à viris fidelissimis scripta inueniuntur, anno 1464. persolueret iam hæc ciuitas in annuis pensionibus 28176. libras. Quas non valens ex Gabellis antiquis redimere, alijs publicis necessitatibus ex iniurijs temporum semper occurrentibus, (sicut accidit in priuata cuiusque patris familias domo, sine ipsius culpa) oportuit subinde semper augeri. Qua ratione effectum est, vt anno deinde 1480. solueret in annuis pensionibus 32560. libras, Anno 1500. 33368. libras,

Deinde annis supra Milessimum quingentissimum. 19. 20. 21. 22. passa est hæc ciuitas maxima damna: Extiterunt enim tunc simulatae huius regni, pestes, & alia infortunia; quo tempore cum paucissimi remanerent multis pereuntibus: alijs recedentibus, fuerunt Gabellarum redditus adeo tenues, vt nec possent Magistratus ex illis persoluerere annuas pensiones commemoratas, nec necessitatibus ordinarijs hisque grauiissimis, quales solent tempore simulatum, & pestis accideret, occurrere, Vnde oportuit nouas pecunias querere, & pensiones illas annuas plurimum augeri.

Et ita, Anno 1530. persoluebantur. 48688. libræ.

Anno deinde 1540. 52017. libræ.

Anno 1550. 56611. libræ.

Anno 1560. 65646. libræ.

Et hoc progressu, quia necessitates publicæ non solum perseverant, verum etiam indies augentur, vt statim exponemus, tam onera ista quam annuas pensiones creuerunt simul. Vnde hoc tempore persoluit hæc ciuitas in annuis pensionibus fere sexaginta octo milia aureorum parum plus, vel minus.

Hac ergo de causa, & necessitates, & onera ciuitatis ita creuerint, nec culpa Magistratum vt imperitum vulgus existimat sed necessitatibus Reipub. & iniurijs temporum ita omnino exigentibus, oportuit præter illas Gabellas quas diximus, alias imponi in vino, in eodem tritico, quas statim recensebimus, & communi consensu procerum ciuitatis propter bonum commune recta ratione illud postulante. Constet ergo saltim ex his hæc prima necessitas ex iniurijs temporum, eo progressu quem hic recensuimus orta, qua tenetur persoluerere hæc ciuitas in annuis modo pensionibus fere 68000. libras.

Offerunt se, & aliæ duæ necessitates yrgentissi-

mæ circa annonam & victum. Præcedentibus enim annis extractio tritici à Castella, & Insula Siculæ erat libera, deferabaturque huc triticum ab ipsismet mercatoribus commodo pretio, sufficiebatque ciuitati aliquod tantum habere seruatum, si quæ necessitas ei se offerret, quæ raro accidebat, & ita raro vendebatur triticum ciuitatis, sed aliquando diuidebatur per familias.

Deinde vero, aliquot ad hinc annis extractio Castellæ prohibita est à Rege, licet aliquando concedatur in aliqua certa quantitate, sed exigua, cerè si cum frequentia, & multitudine huius populi conferatur, quo fit vt ea via parum subueniatur huic regno, & ciuitati, vbi tam parum colligitur tritici, populus vero adeo abundat, propter quod indiget absolute, & omnino tritico Siculæ, nec commode ipsi prouisum esse potest, nisi magna copia tritici inde ad nos onustis nauibus deferatur: Cessarunt iam mercatores, vt solebant, quia extractio prohibita est aliquot ab hinc annis, & à Proregibus illius Insulæ imposita magna vectigalia extrahentibus illud, etiam si ad hanc ciuitatem deferatur. Quo fit, vt partim pretijs tritici auctis, partim propter vectigalia extrahentibus illud imposita, annona in summa sibi caritate, & pretio. Præter hæc, mare antea securius nauigabatur, modo tot exortis inimicis catholicæ Religionis, & fidei abundant innumeris periculis, propter quod pretia contractus assecurationis aucta quoque maxime sunt, nec non cambia, & quæ solhuntur meatoribus pro literis camporijs. Quibus effectum est, vt mercatores non audeant, & inuitati à Ciuitate triticum inde ad nos adducere: Quod si quis aliquando id tenter, postulat iniquas condiciones: Primo, vt mutuetur ei magna pecuniarum copia, cuius annuæ pensiones à ciuitate persoluantur. Secundo ne taxetur illi pretium, sed vt possit vendere pro libito. Tertio ne compellatur vendere hoc vel illo tempore, sed cum illius cupiditati placuerit. Quæ condiciones, & similes quas postulare solent, in damnum potius ciuitatis, sunt, & in penuriam annonæ, ac caritatem pretiorum, quam in commodum.

Ita cogitur omnino Ciuitas ipsa, nec vicini eius famæ pereant, Procuratorem fidelem eo mittere, qui triticum commode emat, ac expensas facere in eo huc deferendo. Affert enim illud duplici fine: Primo vt abundet triticum, qua de causa non ad eam mensuram adducendum est, vt nec deficiat nec abundet: Quod enim in priuata domo difficile est, in tam ingenti Repub. quam impossibile erit; propterea deferendum est in ea copia, vt semper aliqd abundet, quod si aliquando nonnunquam deperdat, vtilissimum est, modo sit sufficienter prouisum. Alter finis est, vt commodo pretio vendatur.

tur, obuieturque cupiditati aliorum venditorum. Quod ut obtineat, licet multoties accidat propter expensas in eo factas, & causas positas mensuram tritici quam vocamus cahis stare ciuitati in pretio vt 9. vel 10. aureorum, ne ceteri in tanto pretio vendant. sed in moderato, constituit tritici mensuram sub pretio 7. vel 8. aureorum. Vnde patitur hæc Respub. huiusmodi damna ad annonam è Siculo commode parandam, cum sine ea impossibile sit hic viuere, sed opporret omnino non solum hanc Ciuitatem verumetiam alia oppida huius Regni fame perire: experientia enim teste quando necessitas plurimum vrget, ex hoc tritico omnibus locis Regni subuenitur.

Ita facit maximas, expensas, partim in tritico quod oportet abundare, & nonnunquam perire, partim in eo quod detrahit à pretio quo ipsi stat, vt in alio comodiori ab omnibus ematur. Accidit etiam, vt vel procellis maris, vel inuasionibus Pyrarum dum defertur per mare, quandoque pereant frumenta, quæ damna aliquando pertingunt ad decem milia aureorum, aliquando ad 15. aliquando ad 20. vel 25. has igitur ac similes expensas certum est recuperandas esse à Magistratibus ex singulis Ciuibus, cum omni iure quod in communem omnium vtilitatem, & necessitatem expenditur, omnium quoque sumptibus leuandum sit.

Quam vero vtile hoc sit, vel hac ratione constabit. Indiget Ciuis huius Ciuitatis decem ver. graminibus tritici, quas certissimo nisi Ciuitas, cum hac diligentia, & expensis pararet annonam, ad minus emeret 100. libris. Ciuitate vero hac ratione annonam parante emet illas, vt videmus 70. lib. reportat apperte commodum, vt 30. neque hoc solum, sed emit optimum triticum, abundant etiam forum, & pauperes panibus, & præter alias innumeras vtilitates, saltim emens istas decem mensuras hanc recipit, vt lucretur 30. libr. omnes vero Gabellæ quas potest persolvere non peruenient ad 5. libr. immo neque ad 3. loquor de his quas persoluit ratione tritici, quod ab ipso ad molas ducitur. Nonne igitur præter commu-

nem vtilitatem quam totus populus recipit ex abundantia Annone, cui vis etiam priuato in particulari vtilius est, solutis 4. vel 5. ratione Gabellæ tritici, emere 70. aureis furmenta, quæ forsam, nec 100. emisset, & deteriora? Nec eo tantum anno quo sterilitas, ac caritas annonæ accidit, hac vtilitate, & beneficio afficiuntur tota Respub. & quibus priuatus Ciuis, verumetiam: & multis sequentibus: cum pretia rerum maxime tritici si semel augeatur, difficile deinde decrescant, quantum vis in subsequentiis abundant.

Novi multos harum rerum de quibus agimus non satis peritos concedere libenter probandam esse Magistratum solertiam, & industriam in paranda annona ex Siculo per fidelem procuratorem eo missum, ceterum pretium quo frumentum defertur plurimum excedere eorundem Magistratum incuria, & inertia. Etenim cum vna ex potissimis causis propter quam frumenta in pretio adeo excelliua inde ad nos adducuntur, sint magna vectigalia quæ illis in Regno Siculæ imposita sunt, possent (inquiunt) Magistratus Valentini huic damno occurrere, & vilius multo illud emere, si curarent, vt varia Regum priuilegia, quibus huic Ciuitati conceditur extractio tritici è Siculo, exiguis, & minimis vectigalibus solutis executioni mandarentur Quod quia adeo negligenter obtinere curant, in tanto pretio ad nos inde frumenta deferuntur.

Certe ignorant hi quot vijs ac vicibus quantaque sollicitudine, & diligentia in committis Regnorum, & extra illa Magistratus, & tribunus plebis huius Ciuitatis qui dicitur Sindichus, nisi sunt illud obtinere, cuius rei certam omninoque indubitam fidem cuius hac legenti facient profecto (vt alia innumera testimonia eiusdem rei nunc omittam) literæ Caroli V. Imperatoris ac Regis Christianissimi de hac re ab eo datæ: & sententiæ quædam circa eandem rem à Iudicibus grauum lata, quas hic placet apponere. Primum igitur Carolus V. ad postulationem huius Ciuitatis, & Regni Barcinone anno Domini 1555. has literas executorias dedit.

CAROLVS diuina fauente Clementia Romanorum Imperator semper Augustus Rex Germaniæ, Ioana eius mater, & idem Carolus Dei gratia Reges Castellæ, Aragonum, vtriusque Scisciliæ, Hierusalem, Vngariæ, Dalmaciæ, Croatia, Legionis Nauarra, Granatæ, Toleti, Valentiniæ, Galitiæ, Maioricarum, Hispalis, Sardinia, Corduba, Corsica, Murtiæ, Gienis, Algarbij, Algezire, Gibraltari, Insularum Canaria, nec non Insularum Indiarum, ac terre firmæ Maris Oceani, Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, & Brauantia, Comites Barchinonæ, Flandriæ, & Tyrolis, &c. Domini Viscaia, Melina, &c. Duces Athenarum, & Neopatriæ, Comites Rosilionis, & Ceritaniæ, Marchiones Orislandi, & Gotianni, spectabili præsidenti seu cuiuscunque futuro Vicerogi, & Capitaneo generali nostro in prædicto Sciscilia vltioris Regno, Magistro Institiario eiusque in officio locum tenenti, iudicibus nostra Magnæ Regiæ curiæ, Magistris Rationalibus, Thesaurario, & Conservatori nostri Regij patrimonij, nec non Magistro Portulano, Viceportulani, Portulanotis, & custodibus quorumcunque portuum, & carricatorum istius dicti Sciscilia Regni, & alijs officialibus maioribus, & minoribus, ad quos spectet, & præsentibus pertineant, seu fuerint quomodolibet præsentate, salutem,

& dilectionem. Cum in curijs per nos nouissime celebratis in villa Montisoni fuerimus pro parte trium brachiorum predicti nostri Valentie Regni humiliter supplicati, quatenus pro obseruatione furorum, & priuilegiorum per Reges, nostros predecessores, Ciuitati Valentie concessorum mandarem, quod quoties per nos, seu officiales dicti nostri Sciscilie Regni fuerit eidem Valentie Regno concessa licentia, & facultas ab eodem extrahendi, seu extrahi faciendi aliquam quantitatem frumentorum, siue ordei, tantum solueret, & soluere deberet ad rationem tarenorum trium pro qualibet salma frumenti, & tarenum unum cum dimidio pro qualibet salma ordei. Cui quidem supplicationi nos libenter duximus annuendum pro ut per illius seriem, & tenorem latius est videre. Qui de verbo ad verbum talis est. Cum per priuilegia Regis Martini, & Reginae Mariae, & Federici Regis Sciscilie concessa vestrae ciuitati Valentinae, & legem siue forum constitutum à Catholico Rege Ferdinando in commitijs celebratis Montisoni Anno Domini 1510. sit in effectu dispositum statutum, & ordinatum, ut quotiescunque extrahantur, & extrahi permittantur, frumentum, & ordeum, cum facultate V. Mag. vel Magistrorum Portulanorum vestrae Insulae, & Regni Scilicie possit vestra Ciuitas Valentie extrahere ea frumenta quibus indigebit ad suam annonam prouidendam, solutis tantummodo tribus tarenis pro mensura tritici que dicitur [Salma general,] & unico tarino, ac dimidio pro simili mensura, & [Salma general] ordei, ratione huiusmodi extractionis, propterea proceres trium ordinum Ciuitatis Valentie humiliter postulant à vestra Magestate, ut dicta ciuitas Valentie possit habere necessariam annonam frumentorum & ordeorum, concedatur illi ad obseruantiam dictorum priuilegiorum, & fororum statuere, ordinare, ac precipere, ut quotiescunque à vestra Magestate, vel Magistris Portulanis supradictis fuerit ciuitati Valentie, concessa facultas, ad extrahendum dicta frumenta, & ordea à memorata Insula, & Regno Scilicie dicta ciuitas Valentie possit in effectu extrahere dicta frumenta, & ordea, solutis tantum supradictis tribus Tarinis pro mensura, & salma generali ordei. Ac ut hæc omnia suum sortiantur effectum, precipere, ut expediantur literæ ac mandata necessaria.

Placet sue Magest.

Maius Vicecancellar.

Et quia nostra mentis, & intentionis est præinsertum forum eidem Ciuitati Valentie pænitus ad unguem obseruari, tenore igitur præsentium de certa scientia, Regiaque authoritate nostra, & consulto præinsertam supplicationem, in eius pede factam confirmantes, & quatenus opus sit de nouo concedentes, vobis, & unicuique vestrum ad quem spectet dicimus, precipimus, & iubemus ad incursum nostre indignationis, & iræ, pæneque vntiarum mille irremissibiliter exigendarum, & nostro inferendarum arario. Quatenus præinsertum forum, seu priuilegium omniaque, & singula in eo contenta eidem ciuitati Valentie suisque factoribus, & procuratoribus à prima linea vsque ad ultimam teneatis firmiter, & obseruetis tenerique & obseruari per quos deceat inuolabiliter faciatis iuxta eius seriem & continentiam, & tenorem nec secus agatis, aut agere permittatis aliqua ratione, siue causa, si præter iræ, & indignationis nostre incursum, pœnam appositam cupitis non incurrere. Dat. Barchinone. die 27. mensis Maij octauæ indictionis, Anno a Natiuitate Domini 1531.

To el Rey.

V. Maius vicecanc.

Cesarea & Catholica Maiestas mandauit
mibi Vgoni de Vives.

ET

ET licet sufficere debuissent huiusmodi literę, & mandata, quę a Christianissimo Imperatore in fauorem huiusmodi Ciuitatis data fuerunt, vt Ciuitas hæc solutis tantummodo supradictis Tarinis extraheret frumentum, & ordem ex Insula, & Regno Siciliae, nihilominus, à Proregibus, & Magistris Portulanis illius Insule, & Regni nescio de quib. causis cū maximo huius Ciuitatis grauamine actū, & reip̄a obseruata non sunt. Sed compellitur Ciuitas hæc integra vectigalia ibi imposita, dum frumenta vel ordea extrahit, illis persoluere: quę cum adeo frumentis illius Insule indigeat, quasi redimens suam

vexationem persoluit, licet non debeat: cum spe postulandi huiusmodi grauaminum restitutionem, vel ab eodem Rege in communibus horum Regnorum commitijs vel à iudicibus, qui in eisdem commitijs designantur singulis Regnis ad exigenda grauamina huiusmodi, vel similia à Fisco Regio. Quod & præstitit diligenter, vt ex sententijs quas hic apponemus perspicuum sit: quę etsi iuste latę sint adhuc nihilominus Ciuitas hæc huiusmodi damna patitur, nec illa vitare potest, cum nihil aliud possit quam honestis vijs, quas modo exponimus, ab illis se eximere, nec iniuria temporum, vt videmus sufficiant;

SENTENTIAE LATAE A IUDICIBVS GRAVAMINVM
Designatis Regno Valentino in Comitijs Montisoni. Quibus
Præcipitur restitui Sindico Valentino Gabellas receptas ab exactoribus siculis ratione frumenti inde extracti.

IN factō grauaminis oblatis per Syndicum Ciuitatis Valentie, cum quo petit eidem ciuitati restitui quinque mille, & triginta ducatos, quos Magistri Iustitarius, & Portulanus Insule Siciliae mandarunt solui per procuratores dictę Ciuitatis anno 1536. ratione noui impositi tritici tracti per dictos Procuratores à dicta Insula, ratione prouisionis dictę Ciuitatis, contra dispositionem fori facti per suam Maiestatem in curijs celebratis Montisoni Anno 1533. & obseruatoriam dicti fori, prouident esse grauamen. Et proinde dictos quinque mille triginta ducatos per suam Maiestatem esse soluendos, & esse consignandos super tertia parte seruitij, si quę eidem competunt, qui infra annum a die publicationis computandum, possit coram Maiestate sua in presenti Regno existente, aut eo absente, coram suis Officialibus in dicto Regno existentibus, ad quos pertinebit, dicta iura deducere, quomodo libet eidem pertinentia super prædictis.

Præsertim prouisionis exemplum pro vt iacet abstrahitur a registro mei Francisci Ioannis Gil, autoritate Regia Notarij publici Ciuitatis & Regni Valentini: in quo continentur omnes prouisiones, & declarationes per Reuerendos, Nobiles, Magnificos Examinatores, Prouisoresq; grauaminum per S. C. Regiamque Maiestatem, & per tria brachia Valentinarum in curijs generalibus Anno 1586. Montisoni vel celebratis nominatos, factas, & per me dictum Franciscum Ioannem Gil. Notarium in Confrateria Beati Iacobi Ciuitatis Valentie scribamque prædictorum grauaminum, die sexto mensis Iulij 1538. coram dictis examinatorebus, & prouisoribus grauaminum in illo die in prædicta confrateria existentibus, publicatos, manu mea propria scriptum, & cum suo originali bene & fideliter comprobatum, & vt eidem fides tribuatur, ego dictus Franciscus Ioannes Gil Notarius hic me subscribo, & meum solitum artis notarię appono pro vt ecce sig' num.

IN factō grauaminis oblatis per Syndicum Ciuitatis Valentie, quo petit eidem Ciuitati restitui viginti sex mille octuaginta septem libras, decem solidos monetę Regalium Valentie, quas Locumtenens Generalis Magistri. Magister iustitarius, & Portulanus insule, & Regni Siciliae mandarunt solui per procuratores factores dictę Ciuitatis Valentie, ratione noui impositi

siti tritici tracti per dictos procuratores seu factores à dicta Insula, ratione dictæ Ciuitatis, in annis 1501. & 1582. contra dispositionem fororum per suam Maiestatem edictorum; in Curijs Montisoni celebratis in annis 1533. & 37. & obfenatoriam illorum concessam aliorum furorum & privilegiorum dictæ Ciuitatis super his concessorum, factò legitimo calculo. Quia constat de solutione dictæ quantitatis, prouident, & declarant grauamen prædictum esse fundatum, & procedere, & proinde dictas viginti sex mille octuaginta septem libras, decem solidos per suam Maiestatem esse soluendas, & consignandas super parte seruitij seu alia quantitate pro agrauatis reseruata. Reseruato tamen iure Procuratori Patrimoniali, si quod ei competit, qui infra unum annum ad publicationis præsentis computandum, possit in Regia Audientia illud deducere. Exemplum huiusmodi prouisionis, siue sententiæ per examinatores, & Prouisores, grauaminum huius Ciuitatis & Regni Valentie factæ, die decimo Mensis Maij. anni 1533. & publicata in domo confratrie Sancti Iacobi, per me Petrum Mir Notarium Publicum dictæ Ciuitatis & Regni Valentie, scribam causarum dictorum grauaminum, fuit sumptum a Registra, in quo continentur omnes prouisiones, siue sententiæ, per dictos Prouisores, & examinatores grauaminum factæ, recondito penes me dictum Notarium, & scribam, & per me diligenter comprobatum, & ut eidem copia manu propria scriptæ tanquam suo originali fides indubia tã in iudicio quam extra ab omnibus impendatur, ego dictus Petrus Mir Notarius hic me subscribo, & meum quo utor in claudendis publicis instrumentis artis Notariæ appono sig^tnum.

HIS accedunt propter eiusdem annonæ indigentiam innumera alia incommoda, quæ nonnunquam Ciuitas hæc irapatitur, vt nulla ratione, ea vitare possit.

Quandoque enim ex nauibus quæ frumentis onustæ expensis ipsius huc deferuntur, nonnullæ pereunt, aliarum vero frumenta quas aut tempestate ingruente, aut ex alia causa ad litus alterius ciuitatis, vt Barcinone, vel Maioricarum applicasse contingit, si quidem eo tempore frumentorum inopia laborant, illa vel reclamantibus nauis, sibi usurpant. A quibus deinde tam illorum frumentorum pretia quam aliæ expensæ difficile, & per litem, ac cum magna iactura recuperantur. Nonnunquam etiam pecuniæ quæ in siculam in hunc finem mittuntur, propter exortas Regibus grauissimas aliquas necessitates ab ipsis accipiuntur; sicut accidit in portu Cartaginis 13000. aureorum à Rege nostro hac occasione annis elapsis accipi, restituenda quidem, sed quæ occurrentibus semper eidem Regi similibus necessitatibus publicis adhuc recuperata non sunt.

Iam antequam cauernæ illæ quæ deinde prope Ciuitatem hanc extructæ sunt, ad asseruanda frumenta publicæ annonæ necessaria extarent, cum in quibusdam domibus alijsque locis eius Ciuitatis illa asseruarentur, quædam nonnunquam illorum pars corrumpebatur iniuria humiditatis solo huius Ciuitatis innatæ, alia per vicinos minori pretio quam Ciuitati stare, diuidebatur: quæ damna aut erant necessario eo tempore subeunda, aut manere Ciuitatem alicui grauissimæ indigentia exponitam: cum ad debitam annonæ præparationem ea frumentorum copia congreganda sit, vt abundant illa potius quam deficient, pereantque potius

nonnulla eorum, quam ciues ipsi fame intereant illorum defectu.

Quibusuis etiam mercatoribus frumenta huc deferentibus, conferunt Magistratus Valentini, pro singula quaque mensura tritici, quam vocamus Chais, duos solidos, & domos ac loca in quibus sua frumenta vendenda asseruant gratis. In loco siue horreo communi, vbi publicè omnibus frumenta venduntur, quem Hispane vocamus, Alhondiga, siue Almodin, sunt ab eisdem varij ministri constituti ex omni ordine hominum, ne fraudes aliquæ, tam in frumentis, quam in eorum pretijs committantur, collatis illis à Ciuitate ipsa honestis stipendijs, ne priuati venditores, qui vltro in eum locum frumentum venale asportant, propter huiusmodi stipendia, & expensas pretia frumentorum, augere nitantur. Cum viderint expedire, viros probos mittunt per totum regnum, ad exploranda & describenda frumenta quæ in singulis locis colliguntur, vt omnibus vijs quas humana prudentia excogitare valet, annona abundet.

Extructæ præterea sunt in monte quodam prope hanc ciuitatem, loco, diuino certo numine ad hoc bonum parato, cauernæ quædam asseruandis triticis accommodatissimæ è quibus quod vno anno reponitur, post multos illæ sum & incorruptum extrahitur: in quo opere, & fabrica cum nec dum absoluta sit, plusquam octo milia aurei sunt iam expensi, & merito etiam si plura desiderarentur, tanta est huius operis, & loci in hunc finem vtilitas cum necessitate coniuncta. Ad huiusmodi cauernas deferunt triticum à litore maris, in quo deferendo, & ministerijs quæ ad commodam illius conseruationem & distributionem exiguntur multas quoque facit expensas,

Simj;

Similesque & maiores, nec minus necessarias, ubi occurrunt maxima fluminis nostri inundationes omnia vastantis, præcipuè molas farinarias, & diuisiones, ac decursus aquarum quos Hispanè vocamus [Azudes y Asequias:] ad has enim in promptu reficiendas ne ciues fame pereant, (quam statim necessario paterentur, si, vel per breue tempus farinae deficerent,) exhibet quoque ciuitas hæc multam pecuniam mutuam, cuius annuas pensiones toto tempore quo illa non restituitur, ipsa persoluit.

Extrudæ etiam in eadem ciuitate sunt domus, in quibus tam frumenti quod ad molas defertur, quam eiusdem reddacti in farinam pondus à missis eiusdem ciuitatis fideliter expendatur, ne vicini dum eo triticum ducitur, & in domos suas conuersum in farinam reducit, fraudes aliquas patiantur. Quæ omnia, publicis eiusdem ciuitatis expensis fiunt.

Demum licet viæ quæ à Requena huc ducunt, à Rege viderentur esse aptanda nihilominus quia redditus quos ex hac ciuitate Rex noster recipit adeo exigui sunt, & ad stipendia suorum ministrorum aliosque vsus quos superius retulimus necessarii, referatq; plurimum huiusmodi viam aprâ & commodam deferendis ad nos triticis à Castella existere, in ea adaptanda maximos etiam singulis annis facit hæc nostra ciuitas sumptus. Obsecro hæc legentem, attente consideret, quam necessariam hæc omnia ciuibus Valentinis sint, & quot expensas hæc necessario exigant, & à quibus sint colligenda? num à ciuibus eiusdem ciuitatis in quorum vtilitatem hæc expenduntur, & fiunt, an ab alienis?

Similis est huc, & hæc alia necessitas. Cum hoc namque regnum non abundet gregibus ouium, nec apud nos sint ditissimi pastores quales habent Castella, & Aragonia, patitur magnam penuriam carniū, quibus perspicuum est tantam populi multitudinem maxime indigere: Siquidem concederetur facultas exteris pastoribus deferendi huc carnes, & prohibito vendendi, ex pastoribus certissimo fierent mercatores, pateremurque statim, haud dubiè multa damna in re adeo necessaria.

Nam primo, penderet ex eorum arbitrio abundantia, vel defectus carniū, & cum omnes venditores optent esse rerum penuriam, vt augeantur pretia, ipsimet pastores qui deberent carnes pro videre, illarum egestate nos oprimerent.

Secundo esset incertissima carniū prouissio, quam sicut & tritici oportet certissimam esse. Tertio in rigidissimis pretijs venderentur, præter alia innumera incommoda quæ longum esset recensere.

Ita oportuit omnino, vt ciuitas cum ipsis pastoribus pacto inito constituat, & pretium carniū, & obligationem afferendi illas, maxime cum extractio carniū à Castella quæ antea libera erat, modo prohibita sit à Rege, nec facultatem concedat extrahendi arietes ab illo regno, nisi quandoque, & in exiguo numero. Vt inueniantur ergo pastores obligati ad deferendas huc carnes, ac sub certo, & accommodato pretio, cogitur (quia alia via nullomodo eos inueniret) mutuare illis pecunias anticipatas, quarum annuam pensionem ipsa persoluit. Experientia enim teste exiguntur ad victum huius ciuitatis communiter fere centum millia arietum, præter agnos, ædos, boues vitulos, sues, & alias carnes, quæ à ptiuatis afferuntur: Centum millia arietum ad minus valent ducenta millia aureorum, & eo amplius, quæ nullus pastorum habet, neque in gregibus neque

in pecunia numerata: Quo fit vt nisi à Ciuitate reciperet pecunias istas mutuas per singulas hebdomadas, aut maximam illarum partem, nullo modo posset neq; auderet aliquis conuenire cum ciuitate hac de deferendis certo carniibus sub commo-
dato pretio.

Hæc ergo de causa exhibet illis mutuo pecunias istas quas dicimus accepti fidei iussoribus, persoluitque ipsa annuas pensiones illarum, quia aliter victum non haberemus, nisi cum summa egestate & in summo pretio.

Præter hæc offerunt sese multæ aliæ nec leues expensæ in ædificijs, in alijs ministrorum generibus, præter eos quos in vsu frumentorum retulimus, ac in varijs temporum euentibus.

Extruxit enim in portu, & ora maris huius domos omnium triremibus, nunc recõdendis frumentis, cum primum è mari extrahuntur, deferuientes: quas Hispanè appellamus, [El tarcanal.] Simulque munitionem cum custodibus, & tormentis æneis, quo portus iste & quæ ad illum deferuntur tutiora existant.

Extruxit magnam formosamque domum, & qualem dignitas huius ciuitatis postulat, ubi mercatores, & quicumque negotia exercent, conueniant, quam Hispanè dicimus, [Lalonija de los Mercaderes.]

Cum carceres incendio flagrarint, alij de nouo non sine magnis sumptibus, fuerunt construendi.

Erexit hanc nostram Scholam præstantissimum omnium scientiarum Emporium, ubi varijs propositis stipendijs habet in ea grauissimos omnium disciplinarum professores: in qua vna cum ædificijs quæ in ea paulatim construuntur, expendit singulis annis plusquam duo millia aureorum. In quem vsum conuertuntur modo pecuniæ illæ, quæ ad ædificandam domum negotiationis quam dicimus appellari [Lonia,] olim colligebantur.

Quod est obseruandum maxime, propter externos, & alios multos, qui existimantes hæc Assisia Valentina ad ædificandam tantum istam domum fuisse instituta, cum illam ab aliquo anno absolutam videant, affirmare propterea audent iam non deberi: ignorantes, tum innumeras alias necessitates quas referimus, tum, quæ in isto ædificio expendebantur, in sumptus huius Academiæ Valentiniæ cum tanta non solum huius regni, verum etiam aliorum multorum vtilitate, conuerti.

Huc etiam pertinent maxima damna, quæ 14. ab hinc annis propter pestem quæ in vicinis illis Regnis adeo viguit, passa est, constituendi enim fuerunt in varijs tam huius regni, quam eiusdem ciuitatis locis fideles custodes, mittendi per vias, & itinera solertes exploratores, ne vicini regnorum in quibus pestis grassabatur ad nos transirent, nec illorum vestes vel merces aliqua ratione huc ducerentur. Cum experientia teste nisi in his prohibendis summa, & quinta excogitari potest adhibeatur diligentia, facillime huiusmodi morbus per vicina loca, & regna sese diffundat: inuassissetque nos reuera, nisi tanta huius regni, & ciuitatis Gubernatores in eo vitandos vsi fuissent sollicitudine, ad quam adhibendam plusquam 30. millia aureorum oportuit consumere.

Fiunt etiam, & necessario multæ expensæ in varijs litibus quas hæc ciuitas sustinere compellitur, in procuratoribus, & nunciis, quos propter illas in Regiam curiam mitti, ipique decen-

ter

ter per aliquod tempus communi oportet, In aduentibus Regum, & Principum, in eorundem publicis priuatisque suffragiis, ubi vel infirmantur, vel Deo ita disponente ex hac vita decedunt. In celebrandis Festis, quorum cultus ad illam maxime pertinet, vi Festi Sanctissimæ Eucharistiæ, & vtriusque Vincentij, quorum natiuitas, & patrocinij Valentiam nostram adeo illustrem celebremque efficiunt in quibus expenduntur fere singulis duomilia aureorum, & merito, cum in his quæ ad Dei diuorumque cultum, & honorem spectant, hæc ciuitas adeo fidelem, piam, deuotamque semper se ipsam exhibuerit, nec laboribus parcens, nec pecunijs.

Denique iuuat ciuitas Xenodochium, seu hospitale pauperum singulis annis trecentis aureis, & quandoque pluribus iuxta illius indigentiam, Religiosis, & monialibus ubi monasteria illorum, aliquam minantur ruinam, vel aliquo indigent ædificio, optimis confert elemosynas; Qui optimis etuditisque libris in lucem editis, typisque mandans, aliorum studia promouere curant, a ciuitate hac vt optimo Mæcenate plurimum iuantur. His qui vel ex dono Dei, aut singulari ingenij subtili acumine, medendis infirmis facihora, & breuiora conferunt in medicamenta, ipsa quoque in communera ciuium vtilitatem plerumque fauet.

Hæc omnia & alia innumera; quæ non oportet me hic recensere, cum commemorata sufficiant, expendit & prudenter hæc nostra ciuitas. Quibus effectum est, vt onera illa, & annuæ pensiones progressu temporum ea receperit incrementa, quæ retulimus propter hæc, præter vectigalia illa antiqua quæ proposuimus, oportuit vt vectigal eorum quibus vestimur augetur ad solidum pro

quantitate 20. solidorum, quam vocamus libram pecuniæ, Et similiter, vt in piscibus siccis, & salis, quia mercatoribus deferuntur alijs vendendi augetur etiam vectigal ad solidum pro quantitate 20. solidorum, Vt in alijs mercibus quæ extrahuntur vectigal illud antiquum sex denariorum auferentur ad 8. denarios. In his verò quæ inferuntur, imponeretur vnicus denarius pro libra: In vino pro quantitate, & valore 20. solidorum, priuati cientes ad vsus proprios perfoluant duplum, quam solebant. Vt in tritico imponeretur de nouo præter illos 3. solidos antiquos alij hæc his qui emunt ad proprios vsus, pistoris vero qui illud emunt, vt coctum panem alijs vendant in duplo.

Hæc omnia adeo necessaria sunt, ad leuandas necessitates huius ciuitatis, vt nisi Rex noster Philippus in vltimis comitijs habitis Montisoni anno 1585. de oportuno remedio prouidisset, oportuisset vel rursus istas gabellas augeti, vel onerari, & pensiones ciuitatis plurimum crescere: Sed Pius ac sapientissimus Rex ne ciuitas nostra amplius grauaretur, præcepit vt omnes pecuniæ, quæ mercatoribus quibusdam tanquam in fideli deposito, quod communiter vocamus, Banco, à priuatis commendabantur, commendarentur tantum in publico deposito ciuitatis, vt hac ratione depositum istud ciuitatis dictum, [La tabla de Valencia,] maxime abundent: possintque magistratus huiusmodi pecunijs vt ad publicas necessitates, quamdiu priuati, qui illas commendarunt eis, non indigent, nec illas postulant, vt illis vtentes quod maxime licet, & expediat, non teneantur maiora onera huic ciuitati imponere.

Reliquum est, vt quas pecunias ex singulis assisijs, ciuitas hæc recipiat, & in quos vsus, & quam fideiiter, in eos illæ conuertantur, priuati & in particulari explicemus.

Primum igitur, colligit hæc ciuitas ex gabella, quæ perfoluitur in his quæ minutim venduntur, & scinduntur ad proprios vsus, quandoque duodecim millia aureorum, quandoque solum decem millia, hoc anno multo minus, quibus ad communiorẽ quandam quantitatem redactis, & eam quæ frequentior censenda est, recipit hæc ciuitas singulis annis.

Ex gabella vini similiter quandoque recipit 15. millia quandoque 16. millia quandoque 18. quibus etiam ad communiorẽ quantitatem redactis, constituamus.

Ex gabella antiqua tritici varijs similiter annis ad communiorẽ quantitatem redactis constituamus.

Ex gabella seu impositione noua eiusdem tritici, quam clerici etiam & religiosi perfoluunt communi eorundem consensu propter urgentes necessitates annonæ, recipit eadem similiter ratione vt plurimum.

Ex omnibus mercionijs, quæ inferuntur, vel extrahuntur, in quibus sunt diuersa gabellarum pretia pro qualitate mercium, diuersorum similiter annorum redditibus in communiorẽ quantitatem redactis, recipit.

Ex gabellis denique carniũ, ubi vel integra pecudẽs, vel in partes confissæ venduntur, recipit communiter parum plus, vel minus.

Quæ gabellæ omnes in vnum collectæ efficiunt.

Conuertuntur autem in has expensas & vsus: Perfoluuntur in primis in annujs pensionibus, ratione cæsum quos hæc ciuitas progressu temporum ex causis explicatis sibi imponere compulsa est, habita primum ad id facultate ab Alphõso 3. vt constat ex priuilegio eiusdem Alphõsi tertij, & aliorum deinde regum qui illi successerunt, fere parum plus, vel minus.

In stipendijs ministrorum quibus ad suam gubernationem, & varia illius munia omnino indiget fere.

In stipendijs, & ædificijs huius Academiæ.

10000.
Aureorum.
17000.
10000.
13000.
40000.
7000.
97000.
68000. Aureos.
8000.
2000.

In reficiendis passim, & conferuandis publicis ædificijs antiquis, præter ea quæ de nouo erigere oportuit in pontibus, & oris nostri fluminis.

In expensis annonæ, & carniùm, omnisque victus generis, in quibus adeo graues, ac vrgentes necessitates, & sumptus sese quot-quot annis offerunt, consumuntur singulis annis, vt minus, nec suffi- ciunt plerumque.

In festis quorum meminimus, eleemosynis, & subsidijs, quæ suis ciuibus aliquid ægregium efficere enitentibus æquum est, & honestissimum exhibere, communiter & eo amplius.

4000.

12000.

4000.

98000.

Expenduntur præter hæc multa alia quæ in varijs euentibus sese offerunt necessario expēdenda. Qua ratione sit experientia teste, vt quæ ex gabellis explicatis colliguntur reuera non sufficiant: Quæ de causa cum maxima olim debita hæc ciuitas iniuria progressu temporum contraxisset, ad illa persoluēda oportuit ipsam quasdam Varonum ditiones quas Hispani [Varonias] dicimus, venderet, & illarum dominio se ipsam expoliaret: ita vendit ditionem locorum, qui apud nos dicuntur, [La baronia de Carlet, y de Cullera,] & ditionem quandam nunc verò Ducatū Gandiæ. Quæ placuit hic referre, vt intelligant harum rerum ingratum, quot damna, & necessitates Resp. hæc iam olim passa sit, & quantum curarint illorum temporum Magistratus bona ciuitatis in eiusdem leuamen conuertere, ne ciuibus graua vectigalium onera essent imponenda: sed illis persolitis, cum similes iniuriæ temporum nunquam cessent, propter quas publicæ etiam necessitates semper vrgent augenturque passim potius, quam minuatur, permanere oportuit semper gabellas, quin & augeri. Adeo vt quamuis aucta (sicut vidimus) fuerint, non sufficiant: sed eorum defectu cōtrahit in dies hæc ciuitas magna debita. Quibus obsecro à quibus occurrendum est, vt supra dicebam, à proprijs ne eiusdem Reip. ciuibus, an ab alienis?

Expēduntur autem hæc hac fidelitate. In primis præter iuramentum publicum, & solemne quo suam fidem Magistratus astringunt, fideliter se res ciuitatis tractaturos, & priuatim quæ ad has pecunias pertinet, & iuramentum quod alij ministri ipsorum similiter de eadem re præstant, ipsi Magistratus huiusmodi pecunias, nec publicè, nec priuatim attingunt, nec mediatè, nec immediatè ad eorum manus, aut domos perueniunt, sed constituti sunt harum pecuniarum receptores publici, & fideles, qui & iuramentum simile præstant, & habent publicos scribas, qui in eis rationem habent dati, & accepti, ita vt nec in minimo obulo possit fraus committi, vnde sunt varij clauigeri harum pecuniarum ex varijs ordinibus hominum, quidam ex ordine equestri, alij ex ordine senatorio alij ex statu mercatorum, qui omnes sunt velut testes oculati harum pecuniarum. Præter hos sunt constituti 14. viri ornatissimi 4. ex ordine æquestri, seu militari, & 10. ex ordine Senatorio, quibus incumbit cura redimendi onera ciuitatis vocantur [Los catorze del quitamento.], qui nec pecunias has attingunt, neque à longe saluant sed penes eos est cura ne ciuitas amplius oneretur, imo quantum fieri potest exoneretur. Qui præterquam quod sunt viri ornatissimi, & selecti, & suo ingenio, ac nobilitate fidelissimi, astringuntur etiam iuramento ad munus suum fideliter, ac diligenter exequendum. Præter hos est publicus quidam iudex quæstorum vrbs, vocamus illum [El racion de la ciudad.], qui cum alijs fidelissimis socijs muneris sui coadiutoribus omnia scriptis fideliter mandat, habetque rationem dati, & accepti, circa omnes pecunias, & onera ciuitatis, curatque dili-

genter, ac fidelissimè, vt omnes computi quarumque pecuniarum, verè ac fideliter colligantur, & absoluantur. Si quid ciuitatis ab aliquo retinetur, ab isto iudice præfato quæstorum, qui à Rege designatur autoritate publica, & Regia, & cui nullus potest se opponere, compellitur statim ciuitati restituere. En quod hominum ingenuorum, & selectorum inter præcipuos huius Reipub. viros fidei, curæ, & conscientiæ pecuniæ hæc gabellarum ad publicas necessitates leuandas commendantur. Certè vis humani ingenij, & prudentiæ non potuit commodiori via vtilitati communi in hoc genere negotij prospicere. Qui his non fidit quærat Angelos è cælo. His positis.

8 Facile est ostendere, quam iustæ sint hæc gabellæ, & Assisia, quæ in nostra ciuitate persoluuntur, & quantum secutiant, qui illas putant non obligare in foro animæ: Sunt ergo iustissimæ, & omnino necessariæ, & ex consequenti qui illas defraudant committunt furtum, tenenturque ad illarum restitutionem. Prob. In primis concurrunt in his quæcumque exiguntur ad iustam gabellam, nempe illa 4. quæ diximus.

Primò autoritas Principis, vt constat ex concessionibus, & priuilegijs Iacobi 2. Alphonsi 2. c. 2. Priuilegiorum Alphonsi 2. & ex priuilegio Petri 2. ca. 97. suorum priuilegiorum, quæ a successoribus non sunt reuocata, sed confirmata semper.

Secundo, Existunt iustissimæ causæ, necessitates vt pote adeo graues, & vrgentes quas retulimus, in quas fideliter conuertuntur; vnde nec licet dubitare de optimo vsu earum.

Tertio. Debita materia, merces, & aliæ res in quibus optimè potuisse collocari istas gabellas, nec grauari ciues, cum diluemus argumenta initio proposita, apertissimè constabit. Est etiam debita forma, & proportio, tam in ordine ad necessitates propter quas impositæ sunt, quam in ordine ad subditos, à quibus persoluēdæ sunt, In ordine ad necessitates, constat enim ex dictis omnia ista necessaria esse ad stipendia onera, & expensas huius ciuitatis: in ordine etiam ad ciues, constitutæ enim sunt cum summa æqualitate, vñ constabit.

2. Hæc gabella constitutæ sunt per modum collectæ, communi consensu totius populi, constituantur enim a maioribus, quibus populus habet omnes suas vices commissas, confirmatæque autoritate Regia ad petitionem eiusdem ciuitatis, & populi, vnde sunt velut pactum, & conuentio populi inter se, ad communes necessitates hac via pacifice, & quiete leuandas. Quia constitutæ collectas censitis bonis cuiusque, & impositis iuxta cuiusque facultates, erat difficillimum, & magnarum perturbationum seminarium, at pactum maioribus ciuitatis pro bono communi, & quiete Reipub. constitutum in foro animæ est ab omnibus obseruandum. Quod efficacissimè docuit Diuus Augustinus libro tertio, confessi, dicens, [Pactum inter se gentis, aut ciuitatis consuetudine, vel lege firmatum, nulla causa, aut peregrini libidine violetur.]

Huius.

Huiusmodi pactum sunt hæ gabellæ communi consensu impositæ, consuetudine obseruata, lege & priuilegio Regum firmatæ, adeo vt promittat sub iuramento Alphonfus ille secundus nullo modo ipsum, vel successores ipsius imposituros aliquas collectas, vel gabellas, vt impositæ, à ciuitate firmiores redderentur, ergo in conscientia sunt hæ persoluendæ.

Tertiò, ab ipsamet familia Regia, exegerunt Magistratus Valentini, & exigunt has gabellas, quando ad nos accedunt Reges ipsi, adeo vt cum aliqui familiares Regum de eo dubitarent, & iudicaret non esse persoluendas habito super ea rematuro peritorum concilio declararunt Reges ipsi, a suis quoque persoluendas esse, & tanquam iustas omnino deberi. capit. secundo, priuilegiorum. Alphonfi 3. habetur mandatum Petri 2. vbi cum recusarent emptores domus eiusdem Petri 2. & alij curiales soluere has impositiones quas vocamus assisia, præcepit Rex, vt ab omnibus persoluerentur, tam à curialibus, quam a familiaribus domus suæ, quam ab omnibus domesticis, eo quod hæc à prædecessoribus suis essent concessa ad necessitates huius ciuitatis leuandas. Idem præceptum subiicitur statim eodem cap. Ioann. primo, vbi vritur his verbis: Declaramus, ordinamus, itaui-

mus, ac etiam prouidemus perpetuo irruocabiliter ad vberiore cautelam, nos, & nostram charissimam coniugem, & omnes nostros infantes nostrosque, & eorum omnes curiales, atque domesticos, & generaliter alios omnes vniuersos, & singulos debere, ac teneri, & fore astrictos, & etiam astringendos contribuere, & soluere impositiones supradictas, &c. Iurantes spontè per Dominum Deum, eiusque Crucem, & Sancta Euangelia polita coram nobis, & corporaliter per nos tacta, hæc omnia supradicta, & singula grata, & rata habere, ac inuolubiliter obseruare, &c.

Ceterum cum deinde tempore rursus Christianissimi Regis Martini peterentur curiales ipsius, & domesticus eius has gabellas defraudare, & de eo conquerentur apud ipsum huius Ciuitatis Magistratibus, voluit, vt res hæc apertissimis Doctõribus examinaretur.

An iusta sint huiusmodi assisia, & debita reuera in conscientia, & ea re diligenter considerata, & disputata apertissimis DD. & ipsius Regis conciliarijs, visis que tribus priuilegijs quibus hæc Assisia à Regibus confirmata erant, vt omnibus innotesceret, quam iuste debeantur, & à nemine posse iuste defraudari, hanc protulit sententiam, quæ eodem loco continentur.

SOS verò viffis, et diligenter recognitis, priuilegijs anted. Etis, auditisque ad plenam semel, bis, et pluries in audientia nostra, vbi aderat copia Doctõrum, Licenciatorum, et peritorum in iure, aduocatis fiscalibus nostris, et aduocatis ciuitatis iam dictæ, habitis in et super præmissis cum DD. et conciliarijs nostris, etiam cum nonnullis alijs Doctõribus, et scientificis personis prægrandi acordio, et deliberatione, solempni die, et hora, prædictis partibus præsentibus assignata, propositis coram nobis Sacrosanctis Euangelijs, Pronuntiamus, et declaramus causa cognita, et deliberate. Nos, et dictam Illustrem coniugem nostram, ac Regem Sicilia primogenitum nostrum, et alios filios, si quos Deus nobis dederit in futurum. et quoscumque etiam in Regno nostro de cætero succedentes, et eorum coniuges, et filios, ac officiales, familiares, et domesticos nostros, et eorum, et cæteros quoscumque teneri ad in perpetuum soluendum, et contribuendum in impositionibus impositis, et quæ de cætero imponentur, seu quæ colliguntur, & in posteram colligentur in Ciuitate Valentia. Non obstantibus quibuscumque in contrarium allegatis, &c. Et super prædictis silentium perpetuum imponentes, &c.

Mandantes autem thesaurario, & expensori dictæ Illustris Regina, & alijs officialibus ad quos spectat, quatenus de omnibus, & singulis illis victualibus, atque rebus alijs quibuscumque ad opus nostri, seu curiæ vsque ad diem præsentem habitis, seu receptis, pro quibus impositiones istæ non fuerunt solutæ impositoribus ciuitatis iam dictæ, seu illis ad quos spectat, impositiones easdem exoluant, atque tradant, omnibus exemptionibus remotis. Lata fuit præsens sententia die Venetis 2. Maij, Anno a Natiuitate Domini 1401. Regni que nostri anno 6.

Mandantes autem thesaurario, & expensori dictæ Illustris Regina, & alijs officialibus ad quos spectat, quatenus de omnibus, & singulis illis victualibus, atque rebus alijs quibuscumque ad opus nostri, seu curiæ vsque ad diem præsentem habitis, seu receptis, pro quibus impositiones istæ non fuerunt solutæ impositoribus ciuitatis iam dictæ, seu illis ad quos spectat, impositiones easdem exoluant, atque tradant, omnibus exemptionibus remotis. Lata fuit præsens sententia die Venetis 2. Maij, Anno a Natiuitate Domini 1401. Regni que nostri anno 6.

Vsi vides apertè ab isto Christianissimo Principe, vt rem iustam præcipi solutionem Assisiam Valentia, nec tantum solui in posterum,

verum etiam, vt rem iustam, & debitam in vtroque foro, quæ soluta non erant, sed defraudata, restitui. Nec valet, quod aliqui excogitant,

huiusmodi sententiam tantum habere vim in foro exteriori, non autem in interiori, ita ut in conscientia hæc non debeantur, possunt tamen ab exactoribus postulari coram iudice.

Hæc inquam solutio non valet: nam ut vidimus tom. primo nostrorum Commentar. quæst. 62. articulo secundo controu. 4. estque communis sententia Doctorum, sententia iudicis iusta, quæ non nititur falsæ præsumptioni, sed fertur perspecta rei veritate, obligat in foro etiam interiori, sicut leges iustæ omnium DD. consensu in utroque foro obligant. In hac autem sententia Regis Martini nulla est falsæ præsumptio, neque nititur illa falsis testibus, sed propositis ipsi veris priuilegijs suorum prædecessorum, quibus conceditur huic ciuitati facultas imponendi necessarias gabellas, explicatis causis, & necessitatibus ad quas leuandas sunt impostæ, & in quos vsus conuertantur, tum etiam rebus in quibus imponuntur. Sicq; explicata illi omni ex parte rei veritate, hanc ille tulit sententiam, quæ cum sit iusta, ab habente auctoritatem lata, & sine vlla falsæ præsumptione, obligat omnino in conscientia.

Huic doctrinæ subscribunt D. Anton. secunda part. tit. 9. cap. 13. §. nono Sylu. Gabella capit. 3. quæstio. 5. Driedo. libro tertio, de libertate Christiana, capitulo quinto Medina Cod. de rebus restituendis. quæstio. decimo tertio. Qui licet non loquantur in particulari de his assijs Valentinis, satis tamen aperte eas probant, cum doceant impositiones constitutas à Magistratibus cuiusque ciuitatis, aut loci ad leuandas communes illius loci necessitates, etiam in rebus quæ deseruiunt ad proprium vsus, obligare, & esse persoluendas in foro animæ, cum debito restituendi ipsas à quocumque defraudentur.

Nec Corduba, licet videatur subscribere contrariæ opinioni, audiet illam cui subscribit aperte, & omnino affirmare, sed manet dubius. Mirorque plurimum Alphonsum de Castro virum eruditum aliter sensisse. Sed reuera hi à remotis iudicarunt, nec perceperunt in particulari, quæ apud nos geruntur, etenim si illa habuissent satis perspecta aliter iudicassent, vereque illis possemus dicere illud Poetæ. [Tu si hic esses aliter sentirens.] Sicut ex nostris viri doctissimi: congregati à Reuerendissimo Domino, & Sanctissimo Patre F. Thom. à Villanova, huius Ecclesiæ Archiepiscopo, ut de hac re iudicium ferrent, nempe Petrus Maca, Thomas Real, Ludouicus Saperius, & ex Religiosis Sanctissimus Pater Miconus. Petrus Salamanca, Franciscus Barbera, & alij grauissimi DD. ex omnibus religionibus, habitoque super ea rematuro consilio, explicarunt deberi in conscientia, & decipi plurimum imperitum vulgus, & eos omnes qui aliter sentiunt. Quod publicè, & priuatim sæpè retulerunt Joannes Luueta, & Magister Iacobus Montiel Augustinianus, eiusdem Archiepiscopi confessarius, qui illi congregationi etiam interfuit. Eadem sententia semper fuit recepta inter peritos, & timentes Deum huius nostræ scholæ, sic enim docuerunt Ioannes Baptista Burgos, Augustinianus, Ioachimus Molina, Ioachimus Mijauila, & eruditissimus Magister Blasius Nauarro scriptum reliquit in suo opusculo de Vectig.

Aliorum argumentum. Ex supra dictis facile diluentur.

Primum illud cui maximè nonnulli nituntur cum Caietanus solutum est articulo tertio, controu. sexto, cum disputarem de materia debita vectig. Vbi vidimus, ex communi consensu populi, quando necessitas viget, & merces sunt iam nimium on-

rata, prudenter & rectè imponi collectas in rebus quibus vtimur ad victum, & vestitum, sicut docent D. Anton. & alij quos ibi citauimus. Nec grauari propterea pauperes hac via, cum hæc gabellæ in maiori multo quantitate colligantur ex vestibus quam ex alimentis, vestibus autem frequentius, & carius, uti ditiores, & potentes, quam pauperes neminem latet. Sed ne hæc in genere, & in communi tantum dicamus, ostendam quam parum, aut ferè nihil pauperes in alimentis grauentur, dimitamque vestitum, cum in eo, ut modo dicebam plura persoluant, qui magis abundant, & ditiores sunt, eo quod, & frequentius vestes emant, & præciosiores.

12 In alimentis ergo parum, aut nihil omnino grauari ex singulis patet aperte.

Primo, in pane vectigal sex solidorum, quod persoluitur ratione mensuræ, quam vocamus [Cahiz,] à pistoriis, & non ab alijs, diuisum per singulos panes quos ipsi coctos publicè vendunt, adeo exiguum est, ut propter illos sex solidos nihil omnino addatur, aut detrahatur vnicuique pani, quod constat experientia eorum, qui conficiendis huiusmodi panibus, & ponderandis præficiuntur à Republ. potestque etiam patere distribuenti istos sex solidos per septem, vel octo libras monetæ Valentiniæ, quas valet vna, cum expensis singula mensura istarum quas dicimus [Cahiz,] distributa in minutiores panes, qui cocti publicè venduntur.

Secundo. In carnibus nullo etiam modo onerantur.

Primo. Quia carnibus quando minutim in macello venduntur nullum est impositum vectigal, sed quando afferuntur ab ipso venditore pro quacumque pecude viua persoluitur certa Gabella exigua.

Secundo, quia etiam si in carnibus quando minutim venduntur Gabella aliqua, vel collecta existat, ut in aliquibus locis fit, ratione illius, non magis onerantur pauperiores, sed ditiores, cum hi sint, qui in maiori quantitate communiter carnes emunt.

In vino autem est quidem maior collecta, sed merito: quia cum necessario essent collocandæ aliqua collecta in rebus quibus vtimur, eo quod iam satis essent grauata aliæ merces, (ut diximus,) non debuerunt illæ collocari præcipuè in pane, & carne, quibus omnino indigemus, sed in vino cuius minor est necessitas, & quo parè, ac sobriè uti corporis, & animæ salutari maximè expedit.

Quid? quod si in hac parte aliquid esset impositum grauius onus alimento vini, maius certè onus subirent ditiores, quibus propter maiorem familiam maiori copia vini opus est. Fauet maximè huic doctrinæ, quod Rex noster Philippus anno 1558. cum ad expensas factas in hac ciuitate in custodia ipsius, ratione cuiusdam pestis, oportere, quandam gabellam necessario constituere, scripsit, ut duo denarij, qui de nouo collocandi erant, sic imponerentur: dimidium denarij in mercibus, eo quod satis onerate sint, aliud dimidium in vestibus, & integer denarius in vino.

Ad secundum.
Postulat hoc argum.

**AN COLLECTA QUAM PRI-
uatus populus sibi imponit obliget
etiam externos.**

Hæc in parte Caiet. & alij maximè impin-
gunt. Nihilominus asserimus etiam obli-
gare, neque hoc nomine hæc nostra assi-
sia esse iniqua.

Ad quod obseruandum est, collectas
bifariam constitui posse, vel ad solam utilitatem po-
puli, vel ad communem, tam eorum qui populum
ad hunc incolunt, quam aduenientium collectas: in so-
lam populi, et ciuium ipsius utilitatem impositas ve-
rissimum est solum populum debere soluere, at si
collecta instituatür tanquam omnibus necessaria,
& incolis & exteris, recta ratio docet, vt quod pro
communi omnium utilitate constituitur, ab omni-
bus qua illius utilitatis sunt particeps persoluantur.
Iure enim naturæ qui particeps est commodi, de-
bet & particeps esse damni. Vnde illud commune
dictum, [Cum honoribus, & oneribus,] Quæ regu-
la exemplis potest illustrari: Ecclesiastici immunes
sunt à persolvendis tributis, & vectig. at si imposi-
tio aliqua ita sit necessaria, & utilis clericis, sicut se-
cularibus, tenentur quoque illam persoluere, vt sta-
tim dicemus. Quo nomine Adriano. 6. in bulla quam
hic apposuimus, præcipit vt generale vectigal huius
regni persoluantur ab omnibus: quia in omnium
cedit utilitatem. Pontes quando eriguntur, & im-
ponitur gabella ad illorum expensas, ab omnibus
transseuntibus soluitur, siue sint Ecclesiastici, siue
vicini, quia omnibus est communis illa utilitas.
Cum leges verbi gratia Hispanæ solis Hispanis con-
ditæ sint, ad nos tamen venientes: quia quoad u-
pud nos agunt, rebus fructibus, & cæteris bonis Hi-
spaniæ vtuntur, eisdem tenentur legibus. Cum ergo
hæc gabellæ deseruiant in communem omnium uti-
litatem, tam incolarum Valentiæ, quam exterorum,
vt omnes habeant ædificia ubi commodè negotien-
tur, siue litibus, siue contractibus incumbant, iudices,
& Magistratus, qui omnium saluti prospiciant,
alimenta quibus omnes vtuntur, tam incolæ, quam
exteri, tenentur omnes, & iustissimè illas persol-
uere.

Conf. hoc illa doctrina Diu. Augustini lib. 3. con-
fess. [Vt pactum ciuitatis, nec ciuis, nec peregrini li-
bidine violetur.] Et sententia illa Regis Martini,
ubi suos domesticos, curiales, & familiares et si exte-
ros præcipit has gabellas soluere, hoc nomine quia
qui vtuntur rebus huius ciuitatis, æquum est vt ip-
sius quoque onera sustineant. Denique est iam ve-
lut quoddam ius gentium communi omnium na-
tionum, & prouinciarum vsu receptum, vt qui ad
nos veniunt gabellas huius ciuitatis persoluant, qui
ex Valentia alio proficiunt, soluant etiam ga-
bellas loci quo perueniunt. Sicque obseruatur in
toto orbe.

Tertium argumentum est omnium imbecillius.
Primo quia & si nonnullæ institutæ sint propter ali-
qua ædificia, quæ iam sunt extracta, vel ob aliquas
necessitates, quæ iam cessarunt, subortæ sunt nihi-
lominus, vt ex dictis constat aliæ maiores, in quarum
leuamen conuersæ sunt illæ gabellæ. Quod maxi-
mè oportere, iam vidimus, illud verò ita habere in
hac nostra ciuitate ex dictis abundè constat. Et ita
nonnullæ perseuerant, vt duæ illi denarij additi ve-
ctigali mercium ad construendam domum nego-
tationis, & similes, quæ cum protrahuntur non fit
a solis iuratis, sed communi, ac generali congrega-

to populi conuentu, & eorum concilio, & assensu,
quomodo ista gabella loniæ nouè inter alias protra-
cta est ad stipendia, & ædificia huius nostræ scholæ.
Dixi initio huius solutionis, nonnullæ gabellæ: nam
ridiculum est, quod multi nostrarum rerum igna-
ri arbitrantur, omnia assisia Valentina ad solam fa-
bricam istius domus esse imposita: tum quia plera-
que eorum antiquiora sunt: tum quia quæ de nouo
imposita sunt alijs deseruiunt necessitatibus.

ARTICVL. V.

QUI SINT IMMUNES A SOLVTIO-
ne Gabellarum.

CONTROVERSI A

Prima.

AN PAUPERES, ET LOCA SACRA
eximantur a soluendis gabellis.

SUMMARIUM.

- 1 Gabellas in genere omnes tenentur soluere.
- 2 A gabellarum solutione omnino pauperes immunes sunt.
- 3 Immunes sunt etiam nobiles. Et ecclesiastici.
- 4 Ecclesiastici ad quæ onera teneantur? Et ad quæ non.

Gabellas in genere omnes tenentur persol-
uere. Nam cum illæ pro communi impo-
nantur necessitate, sicut ad bonum com-
mune omnes tenentur, ita quoque ad ga-
bellas. Excipiuntur tamen ab ista obliga-
tione nonnulli iustis de causis.

DE PAUPERIBVS.

Primò vt optimè docebat Sanctissimus ille
Archiepiscopus F. Tho. a Villanoua, paupe-
res, qui omnino pauperes sunt, nec habent
vnde viuant, nisi aut ex elemosinis publi-
cis, aut ex mercede diurna, quam singulis diebus
lucrantur, quæ ita est illis ad victum, & sustentatio-
nem naturæ præcisè necessaria, vt si quid illius in a-
liud expendatur, oportet deficiat eis aliqua pars
necessarij victus. Quj adeo pauperes sunt, non tenen-
tur ad soluendum vllum genus gabellæ. Etenim
eos qui ita indigent, vt nihil reuera habeant præter
ea quæ omnino, & simpliciter sunt illis necessaria
naturæ, & sustentationi, iniquum esset obligare ad
leuanda onera Reip.

Et probatur. Non minus debemus soluere debi-
ta, quæ alijs creditoribus, & priuatis amicis, vel ci-
uibus debemus, quam vectigalia, cum ad vtraque
teneamur ex iustitia, sicut docuimus 1. tom. q. 62.
agentes de restitutione ar. 8. At qui solum habent,
quæ præcisè, & omnino sunt necessaria victui, &
naturæ, non tenentur ad soluenda priuata debita,
suis creditoribus, ergo neque ista vectigalia.

DE NOBILIBVS.

3 **S**ecundo sunt immunes attributis, & vectigalibus, Regijs, Nobiles, qui Regia concessione ab eis eximantur. At tributis in quam, & vectigalibus Regijs, nam a vectigalibus impositis ad necessitates Regni, vel priuatæ alicuius ciuitatis in qua viuūt, Rex non potest eos eximere, quia non est Dominus bonorum Reip. Nec potest efficere, quin teneantur ad leuanda onera suæ Reip. quicumque sunt illius membra, & ciues. Ab his verò quæ Regi ipsi persoluantur potest eos liberare, ac eximere, quia huiusmodi concessio fit ob præclara aliqua facinora illorum quibus ista immunitas conceditur, vel suorum: ob quæ decet dignitatem, & æquitatem Regiam illis gratum esse, aliquod inunus, & mercedem reddere. Vnde cum posset Rex huiusmodi hominibus aliquā magnam pecuniam in præmium suorum gestorum reddere, est qua viuerent concedit eis hoc priuilegium loco illius pecuniæ, & mercedis. Quo fit vt iustè hoc à Rege illis concedatur, & iustè illa immunitate ipsi gaudeant.

Debet autem in huiusmodi concessionibus duplex conditio obseruari. Prior, vt nec temerè neq; adulatoribus hæc conceduntur, sed præclarū, quid faciēti in obsequium Reip. Posterior, vt quod huic conceditur, non cedat in aliorum grauamen, nec pars quæ ab hoc erat persoluenda, & à qua eximitur, alijs imponatur, sed ideam a cætero populo exigantur, nec aliquid adeatur, propter id, quod huiusmodi nobilibus per talia priuilegia remittitur, sicut reuera fit.

DE ECCLESIIS.

Tertio sunt immunes ab omni gabella persoluenda, cuiuscumque generis ecclesiæ, & illarum bona, tã immobilia, & permanentia, & loca quæ possident, quam mobilia, vt vestes & vasa sacra illarum, quando aliquid ex officinis mercatorum emitur, vel aliquid adducitur ad Ecclesiarum vsus. Hoc priuilegio, & immunitate gaudeat Ecclesiæ, & illarum bona ex antiquissimo priuilegio Christianissimi Imperatoris Constantini Magni, & successorum. Refert Urbanus Papa can. Tributum. 23. q. 8. varias immunitates concessas Ecclesijs, & Ecclesiasticis, à Constantino, Constante, Valente, Valentiniano Iustino. Et duobus proximè sequentibus nempe can. Secundum, & can. Sancitum. à Ludou. Pio: lege circa hæc Zozomēnum in historia Ecclesiastica lib. 1. c. 8. Idem habetur ca. 1. de immunitate Ecclesiarum in 6. vbi Alexand. 4. Ecclesias liberas definit ab omni exactatione, estque communis omnium doctrina, in cap. Non minus, de immunitate Eccles. & in iure ciuili. l. nulla communitas, & l. placet. C. de sacrosanct. eccl.

4 Tenentur autem nihilominus ad tria genera ouerū, seu impositionum. In primis ad ea quæ dicuntur realia, seu patrimonialia, qualia sunt quæ in loco, vel re ecclesiæ collata iam præexistebant ex antiquo, & ordinario iure, erantque iam ordinaria, & perpetua. Vt si concedatur locus in Ecclesiam, vel monasterium, aut hæreditas aliqua eis conferatur, in quibus existebat aliquis sesus, vel impositio, quæ solebat persolui ratione illius loci, & hæreditatis, vel Principi, vel Reip. vel alicui priuato, manet ille census, vel impositio, nec tollitur, eo quod

ibi sit erecta ecclesia. Habetur simile cap. Quanto, de censibus, sed apertius l. Imperatores, ff. de Publicanis. Est enim velut regula DD. Rem transire ad ecclesiam cum onere suo. in can. secundum canonem cum 23. q. 8. & in can. Sancitum, de censibus. Estque communis opinio DD. Panor. & Innocentij. in cap. Non minus, de censibus. & cap. fin. de vita, & honestate clericorum. Ioan. And. & Archid. in clementina præsentis de censibus. & c. 1. eod. tit. lib. 6. quibus subscribunt Sylu. immunitas cap. 1. q. 5. nu. 3. Tabien. sis. excommunicat. cap. 5. casu 18. numc. 3. Angelus verb. immunitas nu. 38. quos sequuntur reliqui omnes summistæ.

Ad impositiones verò nouas, vel census extraordinarios non tenentur: quia hæc est immunitas quæ ex tot priuilegijs Põtificum, & Imperatorum gaudent loca Deo, & ecclesijs dicata.

Sunt alij census, & impositiones secūdi generis, quæ vocantur naturalia, vel ex natura rei, ad quæ etiam tenentur ecclesiæ: huiusmodi sunt, quæ imponuntur ad reficiendam viam, pæteum, vel pontem, aut quid simile, quod omnino & simpliciter est necessarium ecclesiæ, sicut & cæteris ciuibus. Quando ad huiusmodi necessitatem aliquis imponitur à Principe, vel Rep. ipsa natura rei ostendit debere quoque ecclesiam in illis expensis cõtribuere, cum non minus illa ædificia sint ei necessaria, quam cæteris. Ita docent omnes iuristæ in l. Ad instructores. C. de sacrosan. eccl. & omnes DD. supra citati.

Sunt & alie impositiones tertij generis, quæ dicuntur concernere pietatem, ut constructio pontis, muri, viæ, &c. quibus simpliciter & omnino non indiget ecclesia, & indigent tamen ciues loci in quo est ecclesia, & ita videtur quodammodo ad pietatem pertinere, vt ecclesia illi quoque necessitati faueat, de huiusmodi Sylu. & Tabien. loco citatis ita distinguunt ex communi doctorum consensu, & optime: aut necessitas (inquiunt) illa respicit ecclesiam indirectè, & a remotis, vt aiunt, & secundū quandam tantum consequentiam, quia vtilitas populi resultat etiam incommodum ecclesiæ, ut quando fit aqua ductus quo hæreditates seculariū commodius colentur, vberioresque reddent fructus etiam si ecclesia nullam habeat hæreditatem aqua illa irrigandam, nihilominus vtile etiam est indirectè ecclesiæ, vt hæreditates aliarum secularium vberiores fructus reddant, etenim vt Hispanè dicitur: quando han los campos, han los Santos, si ad huiusmodi necessitates constituatur aliqua impositio non tenentur ecclesiæ ex debito pie tamen agent, si cõtribuant: sed id efficiendum est approbante Episcopo, cum clero ut habetur apertè in illo cap. Non minus, de immunit. Ecclesi. & consulto prius Romano. Pont. & non aliter, vt habetur in illo cap. Aduersus eod. tit. nisi iam necessitas adeo vrgens esset, vt non esset locus consulendi Romano. Pont. nec pateretur talem moram.

Potest verò necessitas illa populi, quæ vocamus piam, directè etiam, & immediatè respicere non minus vtilitatem Ecclesiarum, quam laicorum, vt si societas ficiariorum deuafter hæreditates, tam Ecclesiarum quam seculariū, vel quid simile quod ac omnes ex æquo pertineat, tunc tenentur etiã Ecclesiæ illam impositionem, ad talem necessitatè constitutam persoluere: non tamen ex deliberatione solius populi, sed communi consensu tam Cleti, quæ populi, cum ad omnes pertineat: Ex illa Regula: [Quod omnes tangit ab omnibus debet approbari. Et Clementina prima, de Censibus. Vbi dicitur. [Naturæ consonum esse illos non recusare onera, qui rerum commoda complectuntur.] Neq; ad hoc indigent, vt consulatur Roma. Pont. sufficit

CON.

C O N T R O V E R S I A

Secunda.

AN CLERICI, ET RELIGIOSI SINT
immunes à solutione Gabellarum.

S V M M A R I V M.

- 1 Eximuntur ab omni vectigali, & Gabella, quocunque nomine censentur omnes ecclesiastici, tã clericis quam Religiosi.
- 2 Excommunicantur omnes qui in redditibus ecclesie, formaliter pertinentes ad ecclesiam, vel Religionem imponunt tributa &c.
- 3 Clericus si hereditatem suam locavit, tunc agricola tenetur illorum fructuum, qui ad illum perveniunt Gabellas solvere, ac si sui essent.
- 3 Clerici habentes bona communia cum fratribus suis, non tenentur solvere Gabellam illorum bonorum.
- 4 Clerici exercentes mercaturam, siue per se, siue per interpositam personam tenentur in conscientia solvere omnes eas Gabellas quas solvunt seculares.
- 5 Gubernator, cuius officium sine eo quod excommunicationem incurrat exerceri non potest, debet illud dimittere.

1 **Q**uarto eximuntur etiam ab omni vectigali, & Gabella quocunque nomine censentur, omnes ecclesiastici: tam clerici religiosi. Ita Angelus, Sylu. Tabien.

Armilla, & omnes vno ore DD. locis citatis. Estque definitum in cap. 1. & 2. de immuni. eccles. lib. 6. in cap. sancitum. De censibus, & cap. non minus, ac cap. aduersus, de immuni. eccles. & alijs multis locis: potissime c. quamquam. De censibus. in 6. vbi excommunicantur, si personę singulares sint, quicunque aliquas Gabellas exegerint ab Ecclesiasticis personis, si admoniti non desisterint, & restituerint accepta: si vero sit communitas, vel Resp. interdicitur, in cap. non minus. Excommunicantur Consules, Rectores ciuitatum, & locorum, & potestates imponentes ecclesijs, vel personis ecclesiasticis tallias, aut vectigalia, si admoniti non desistunt: & omnes qui præbent concilium, fauorem, vel auxilium, & eorum successores.

In capit. Aduersus excommunicatur Rector, & Gubernator qui, succedens priori à quo inique tales Gabellæ fuerunt à clericis exactæ, nisi intra mensem faciant illas restitui, vnde iuxta hoc c. aduersus. non solum est excommunicatus prædecessor qui Gabellas exegit à clerico, verumetiam successor, qui non curat diligenter, & facit, vt illi clerico intra mensem restituantur. Quod si hic successor præstiterit, quod in se est, nec restituta sint, non incidit in excommunicationem, prior tamen qui illas exegit manet semper excommunicatus.

2 Excommunicantur etiam in Bulla Pij Quinti, & à temporibus ipsius omnes qui in fructibus, & redditibus ecclesie formaliter, & qua tales sunt, nempe pertinentes ad ecclesiam, vel Religionem, imponunt tributa, contributiones, decimas, tallias, præstantias, vel alia onera, aut illa exigunt sine facultate, & concessione Sedis Apostolicæ, etiam si consentiente parte illa exigant. Denique in Concilio Viennensi, & habetur in clementina præfenti.

De

consensu Episcopi, & Capituli. Quo nomine ad necessitatem quam patitur hæc nostra Ciuitas Valentie in paranda annona tritici, persoluant etiam nouum impositum tritici Clerici, ex consensu Cleri, interuenienteque Capitulo vna cum Senatu ad talem impositionem constituendam.

Sunt qui existimant, Ricardum quolibet 2. q. 30. articu. 5. illius quaestionis docere, posse Ecclesias, & personas Ecclesiasticas habentes bona temporalia compelli à iudicibus, vel Magistratibus propria auctoritate ad soluendas collectas, vel Alia quæ imponuntur ad reficiendum pontes, vias, vel similia ædificia bono communi necessaria.

Sed re vera aliud ibi docet Ricard. quam isti opinantur, nec eius sententia à nostra distinet. Constituit enim in primis Clericos habere duo genera bonorum, quædam quæ consistunt in solis decimis, primitijs, & oblationibus fidelium: vt beneficijs, & elemosynis quas recipiunt pro missis, & alijs officijs diuinis, ac ecclesiasticis, quæ bona Nicolaus Papa appellauit partem leuiticam, Canon. Si in mortem 23. q. 8. Alia vero sunt bona eorum temporalia, vt possessiones, vel census, quæ aut hæreditario iure, aut proprio labore, & industria sibi comparantur, quæ ad eorum hæredes ipsis defunctis transferenda sunt.

Secundo constituit licet non satis aperte, sed ex progressu orationis colligitur omnino, illum ita constituere, refectionem istam pontium, viarum, aut similium quandoque non minus esse omnino, ac præcisè necessariam possessionibus, & hæreditatibus Clericorum, quam laicorum, quandoque vero non esse ita necessariam, licet sit illis utilis, quatenus quidquid in bonum commune cedit, ipsis quoque utile est.

Quibus positis docet ibi Ricardus hæc. Primo si quidem Clerici, vel Ecclesie, hæreditates, & possessiones habeant, quibus refectione illa pontium, & viarum aquæ ductus, & similia ita est omnino, & præcisè necessaria, sicut possessionibus laicorum, tenentur Clericos, & Ecclesias in sumptus, & impositiones quæ ad illos instituantur, sicut & laicos: possentque ad id à iudicibus compelli, quia tales sumptus, & impositiones, & earum obligatio consequuntur possessiones illas, & personas ratione ipsarum possessionum: sed ita vt hæc communi Concilio clericorum, & secularium instituantur. Cum digniores sint clerici in communitate quam laici, aliter non teneri si à solis laicis in consultis Clericis constituerentur impositiones ab omnibus soluendæ, & pro causis omnes concernentibus: quia non seruarent tunc laici honorem clericis debitum. [Non sunt autem sua iura seruanda ei, qui alienum ius violare non meruit.] Vt dicitur extra de priu. ca. Vt dilecti filij. Et. 25. q. 2. can. Sic decet.

Si vero clerici non habeant huiusmodi possessiones, vel hæreditates, quibus illa ædificia ita necessaria sint, licet vtilia, cum iudex, vel Magistratus secularis non habeant ius, nec in ipsos, nec in alia bona eorum, oportere adire ordinarium, qui inspecta boni communis necessitate, & indigentia, ad quam leuandam soli seculares non sufficiunt, consentiat, vt clerici in illud etiam contribuunt, cuius consensus habito ad Summum Pontif. recurratur, vt sic compellantur etiam Clerici, impositiones illas persolvere. Quam doctrinam Ricardi perspicuum est maximè conuenire cum his quæ hoc loco docuimus, tantum ab est, vt ab ea recedat.

De censibus. præcipitur Episcopis, vt præter obligationem iuris naturalis, qua tenentur protegere suos Clericos, & illorum immunitatē, vt oues suas, ex præcepto istius Concilij teneantur denunciare, vt excommunicatos, quoscuque imponentes, vel exigentes quascunque Gabellas à Clericis, & imponere interdictum in locis, & terris, in quibus à Re-pu. vel communitate exiguntur ab eis, ipsi vero Ecclesiastici qui aliquas gabellas persoluerint exactas sine facultate Sedis Apostolicæ, iure antiquo etiam excommunicabantur in illo cap. clericis. de immunit. eccles. lib. 6. modo tamen ista excommunicatio iam non est in vsu, imo reuocata in Clement. 1. De immunitate eccles. Manet tamen semper præceptū naturale Clericis non persoluendi illas, peccaret-que qui vltro persolueret iuxta quantitatem materia.

Primo, quia eo ipso quo fuit aliquo tempore imposita excommunicatio: ostendit Ecclesia se velle id obseruari à suis clericis sub mortali, cum excommunicatio non feratur nisi pro mortali tantum, est autem sublata excommunicatio ad securitatē conscientia, non tamen ad minuendum ius immunitatis ecclesiasticæ.

Secundo, quia qui talia solueret in quantitate of ferret scandalum, & occasionem litibus, isti enim exactores (vt solent esse cupidi) ex facto vnus, vel alterius niterentur introducere sub titulo consuetudinis, vel acquisitæ possessionis aliquem abusum in damnum immunitatis ecclesiasticæ. Careret tamen peccato qui coactus aliqua vi cui non valeret resistere, solueret.

Circa istam immunitatem, & censuras in ipsius fauorem latas à iure, aliqua obseruanda sunt. Prius est, ex cap. illo quamquam, & alijs, non solum ecclesiasticos esse immunes ab omni gabella, vbi aliquid illi emunt ad proprios vsus, vel suæ familiæ, verum etiam omnia bona ipsorum sint siue bona ecclesiastica, & quæ titulo sui beneficij possident, siue secularia, vt patrimonialia quæ hæreditate, obtinuerunt, vel castrensia quæ propria industria sibi acquisierunt. Ita communiter omnes DD. Quia definitur in textibus istis, esse immunes ab omni Gabella ecclesiasticas personas, & eorum bona, præter ea quæ negotiationis causa ab ipsis aliquo deferuntur. Vnde cum sit regula iuris, vt quando à voce communi aliquid excipitur, eo ipso cætera, quæ non excipiuntur, intelligantur comprehensa in illa voce communi, in istis autem textibus ecclesiastici, & bona eorum dicuntur libera, & immunia ab omni Gabella præter ea quæ negotiationis causa ab ipsis deferuntur, sequitur aperte clericorum fructus, vt frumentum, vinum, & similia circa quæ non exercent mercaturam, sed colligunt ea ex suis hæreditatibus, quocunque titulo iusto illas possideant, libera esse quando ea alijs vendunt ab omni vectigali. Etenim cum mercatura sit aliquid emere, vt immutatum alteri vendatur, fructus quos ex suis hæreditatibus clerici colligunt alijs vendere non est mercatura, sicut nec agricola dicitur mercator, aut negotiator, quia fructus quos ex suo agro colligit vendat, vt artic. 4. huius quæst. 77. art. 4. agentes de mercatura, & explicantes qui dicantur illam excucere vidimus. Nō ergo tenentur clerici ad aliquod vectigal ratione eorum quæ ex suis hæreditatibus colligunt, & vendunt. Ita Panor. in c. si. de vita & honestate clerico. quem sequuntur Sylu. verb. excommunicatio 9. casu 5. §. 2. & verb. immunitas c. 1. q. 6. num. 3. Tabien. verb. excommunicatio. 5. casu 18. nu. 4. habeturque aperte 12. q. 2. can. ecclesiarum seruos, & in illo quamquam. & in illa Clementina. Præsenti. & l. omnes. C. de episc. & cleric. Nec per contrarium vsum

potest contra hanc immunitatem ecclesiasticæ, & ecclesiasticorum præscribi. Item nulla communitas. Eodem titulo modo citato.

Imo est communis Iurisperitorum sententia, vt docet Azpilque explicans c. istud quamquam. De censibus. in suo Manuali c. 27. num. 128. Vbi vitur hoc exemplo, vt si monasterium, vel Clericus habeat venam ferream suam in suo fundo, eamque asportet in alia loca, vt inde ferrum conficiat, & vendat, non debeat gabellam aliquam, vel vecturam: vt docent Federicus consi. 207. Anchar. in illo c. quamquam, & Cynus ab omnibus in hac parte receptus in l. omnes. C. de episcopis, & clericis. §. priuilegia. Quamquam deberet reuera si emeret solā venam, & aliorum ministrorum manibus ferrum, ex ea conficeret alijs vendendum, quia tunc iam exerceret mercaturam, cum rem alienam emeret, vt eandem licet mutatam alijs cum lucro videret. Idem etiam docuerunt Bertachin. in suo erudito tractatu de gabellis. parte 7. num. 18. affirmans, & ostendens clericos posse facere vendi vinum, vel frumentum suum, tam minutim, quam in maioribus quantitatibus sine solutione gabellæ, quando vinum illud, vel frumentum, quod venditur ex proprijs illius vineis, aut ex Abbatia, vel beneficio ipsius est: quia tunc non exercet mercaturam. Idem Petr. Rebuf. 2. tom. constit. Regia. tract. de mercat. art. si. num. 23. affirmatque ibi, a Rege, & suprema curia ita fuisse sæpius declaratum. Etenim quod non sit mercatura, vel negotiatio, quando quis vendit granum, vinum, aut oleum suum ex suis fundis, & agris collectum, docent Panor. volum. 1. dub. 2. Concil. 6. Dec. in c. ecclesia Sanctæ Mariæ. De constit. col. penul. & multi alij grauissimi Iurispon-tificij interpretes.

3 Cæterum si clericus hæreditatem suam locauit, aut in integrum, aut medietatem fructuum, tunc agricola tenetur illorum fructuum, qui sibi pertinet Gabellas soluere, perinde ac si proprij ipsius essent. Idemque dicendum si clericus habeat aliqua bona communia cum fratre suo, quia immunitas transit à persona in fructus. Quo fit, vt si fructuum sit dominus clericus, sint liberi si vero agricolæ ipsius, vel fratris, non sunt liberi. Ita Syl. excommu. 9. casu. 9. §. 3. & casu 21. §. 6. vbi adducit Geminianum, & Federicum in c. quamquam. ita docentes. Quia pars agricolæ, vel fratris secularis est.

4 Secundo, sequitur aperte ex istis textibus res quas emunt clerici, vt alijs vendant, & circa quas exercent mercaturam, siue per se ipsos, siue per interpositam personam, eas omnes in conscientia debent gabellas omnes quas debent seculares: quia hoc est propriè negotiatio, aliquid emere, vt immutatum alteri vendatur. ita Syluest. Tabien. & omnes Doct. imo habetur aperte in illo c. quamquam. Dixi res quas emunt clerici, & sunt ipsorum ad vendendum alijs. Quia si clericus res non suas, sed ecclesiasticæ transferat in alium locum causa negotiationis, non potest ab illis rebus quæ reuera sunt ecclesiasticæ exigere gabella. Vt optinè Panor. Et Sylu. locis citat. docent, quia delictum clerici ecclesiasticæ non potest nocere, nec debet.

Tertio, est obseruandum (vt supra docuimus cum Caiet.) istas censuras licet Papales sint, non tamen pertinere ad processum Papæ quem communiter vocauit Bullam in cæna Domini, quia in ista bulla solum excommunicantur omnes imponentes, vel exigentes nouas Gabellas, a quibuscuque illas exigant, hic autem est sermo de gabellis, quæ simpliciter iustæ sunt, & impositæ ab habente auctoritatem, iusteque a secularibus exiguntur, sunt tamen ab illis excepti clerici. Vnde tota iniquitas salum

ralium exactorum in eo solum consistit, quod exigant ab exemptis immunitate ecclesiastica, minime vero in eo quod imponant, vel exigant nouas Gabellas, quod prohibetur in illa Bulla in Cœna Domini. Vnde qui iustas & quas à secularibus exigere possunt, à clericis exigunt, non incidunt in bullam cœnæ, sed in aliam tantum excommunicationem Papalem: qua percutiuntur in textibus illis citatis, à qua satisfacta parte per Bullam cruciatæ ab solui possunt, vt constat ex eisdem textibus. Ex quibus etiam liquet esse prius admonendos talia exigentes, ne amplius illa exigant, sed accepta restituant, ita vt nisi destiterint ac restituerint accepta admoniti, tunc denuncientur excommunicati, ante admonitionem verò, nec excommunicati sunt nec vt tales denunciandi: quia text. ille in c. quamquam, & c. non minus, ita aperte habent.

Quarto est obseruandum, controuersum esse inter DD.

An minister, vel gubernator qui videt suo muneri esse annexum exigere Gabellam a clericis, & præstitit quidquid potuit, vt obrineret à Rege, vel Reipub. vel alijs quorum interest, ne talis gabella exigatur ab ipsis, teneatur relinquere officium cui talis exactio annexa est, vel possit tuta conscientia illud retinere, cum præstitit, quantum in ipso est, ne talis gabella exigatur.

Innocent. in cap. nouerit, de sent. excommun. l. c. And. in c. aduersus. Quos sequuntur nonnulli, sentiunt istum gubernatorem, cuius officio talis exactio annexa est, incurrere excommunicationem, quam diximus, & cum excommunicatio non incuratur nisi pro peccato mortali, consequenter peccare istum mortaliter. Vnde iuxta hos cum quodvis munus dimittendum sit, cui est annexum peccatum mortale, tenebitur talis gubernator dimittere illud officium. Et probatur ratione. Quia licet immunitas (vt dicemus) sit à iure humano, at existente tali immunitate exigere talem gabellam a clericis est iniustum, & furtum, ac prohibitum lege naturali, & diuina; sicut appropriatio rerum est quidem à iure gentium, at ea facta auferre à Petro quod ipsi appropriatum est, est prohibitum omni iure sicut furtum, relinquendum autem est quodcumque officium ne violetur lex naturalis, aut diuina.

Panor. in d. c. aduersus, iudicat istam sententiam nimis rigidam. D. Nauar. in suo Manuali can. 27. numero 115. sentit non esse istum excommunicatum, nec teneri ad dimittendum officium, cum ipse præstitit quidquid potuit ne gabella illa exigatur, quia hac immunitas Clericum est à iure humano, quod non debet obligare cum tanto damno.

Angelus quem sequitur Tabien. verb. immunitas 5. casu. 18. §. 4. volunt post factam, id est post collectam gabellam a clerico, non teneri ad dimittendum officium, sed sate est illam restituat, vel ex proprijs: ante factum vero, prius debere dimittere officium quam illam exigere, quando aliter non potest officium illud retinere, nisi exigendo talem gabellam, ab eo, a quo iniustum est illam exigere. Et huic sententiæ subscribit aperte Sylu. excommunicatio. cap. 9. nu. 5. §. 8. vbi ait: officiales istos resistentes eo modo quo dicimus, non esse excommunicatos, nec peccare, cum ipsi talia non imponant, nec exigant, sed solum receperint aliquando, restituerint vero iam illa, nec teneri ad dimittendum officium, nisi quando illud aliter omnino exercere non valent, nisi imponendo, aut exigendo istas gabellas a clericis. Vbi miror D. Nauarum afferre Syluest. & nonnullos alios in suam sententiam, cum oppositum omnino doceant.

Nos Innocentij & Ioan. Andree, quos profecto

sequuntur Angel. & Sylu. sententiam probabiliorum iudicamus. Potestque confirmari præter rationes adductas: quia non minus iniquum est exigere Gabellam, ab eo qui non tenetur illam soluere, quam exigere gabellam iniustam: sicut non minus iniquum est, iudicem velle iudicare illum qui non est sibi subditus, quam eum qui non est iudex velle iudicare aliquos: sed prius est dimittendum officium quam exigenda gabella iniusta, ergo similiter prius quoque est dimittendum officium, quam exigenda ab eo qui illam non debet.

Secundo; Immunitas clericorum circa suas personas maxime in causa sanguinis à iure humano est, vt vidimus 1. tom. nostrorum commen. q. 66. ar. 7. controuerf. 1. agentes de iurisdictione quæ requiritur in iudice: at nihilominus si Rex præciperet prætori, vt iudicaret clericum in causa sanguinis, vel illud, & si meritum punirent, peccaret grauissime iste prætor, & incurreret cano. Si quis suadente deberetque prius dimittere officium quam illum clericum iudicare: ergo similiter etsi hæc immunitas concessa clericis ne soluant gabellas sit à iure humano, vt statim videbimus, nihilominus exigens illam a clerico peccabit grauitate, veluti inique exigens rem non debitam, incurreretque censuras iuris contra exigentes gabellas à clericis.

Nec ratio Panorm. valet, aut D. Nauarri, ins humanum non obligare cum tanto damno, vt dimittatur officium, non enim asserimus dimittendum officium ob iniuriam humanam, sed quia violatur lex naturalis, ac diuina, qua prohibemur inique aliquid exigere: exigere verò a clerico gabellam, etsi ista immunitas à iure humano illis conueniat, ea tamen posita, & stante iniustum est & furtum.

Quinto obseruandum est circa excommunicationem, quæ habetur in Bulla Pij Quinti, illam non esse nouam, sed explicationem antiquæ. Etenim cum iam in omnibus bullis Cœnæ Domini habeatur illa clausula, excommunicari omnes imponentes nouas gabellas, nec vnquam fuerit in vsu apud fideles, & catholicos exigere gabellas ex fructibus, & redditibus clericorum sub hac ratione, & nomine, quia sunt fructus clericorum, hoc namque modo ab ipsis illas exigere esset ostendete graue odium, in bona ecclesiæ & clericorum: propterea qui postulare gabellas ex bonis clericorum qua talia sunt, nempe qua bona clericorum. introduceret profecto nouas gabellas, & consequenter incurreret clausulam illam contra imponentes noua pedagagia sine consensu superioris auctoritatem habentis. Vnde clausula ista huiusmodi bullæ loquitur formaliter, & proprie, vt incurrant censuram istam imponentes, vel exigentes gabellas quasunque ex fructibus, & redditibus Ecclesiasticis, qua tales sunt, & sub ea ratione qua fructus sunt Ecclesiæ.

Vltimo loco circa hanc immunitatem Ecclesiarum, quæ liberi sunt a solutione quarundam Gabellarum, videamus oportet.

C O N T R O V E R S I A

Tertia.

QVO IVRE HÆC IMMUNITAS EC-
clesiasticis conueniat, diuino ne an huma-
no tantum.

S Y M M A R I V M.

- 1 Opinio quorundam existimantium clericos iure diuino exemptos, & immunes esse.
- 2 Opinio aliorum, huiusmodi exemptionem, & immunitatem clericis concessam esse iure humano Pontificio, et hæc verior est.
- 3 Deus elegit sibi in veteri lege leuitas, in noua sacerdotes, & clericos non tamen illos exempt, a tributis &c.
- 4 Filij quomodolibet sunt a vectigalibus.
- 5 Sacerdotes, & ministri templi fuerunt exempti in lege veteri quia exemptio illa erat ceremonialis, & iudicialis illius temporis.

Plerique Iuriscanonicali interpretes, quibus consentiunt nonnulli Theologi, opinati sunt clericos, & illorum bona iure diuino libera esse ac exempta à potestate seculari, & solutione vectigalium, vtrumque enim simul docent, & de vtroque capite simul solent DD. disputare. Nos quod pertinet ad caput illud, quo iure sint exempta à potestate, & iudicio seculari, explicauimus iam 1. tom. quæst. 66. art. 1. controuers. 1. propterea solum differemus hoc loco. Quo iure sint exempti à solutione tributorum, & vectigalium.

- 1 Qui ergo clericos iure diuino exemptos esse opinantur, colligunt illud.

Primo ex c. 47. Genes. vbi legimus Ioseph reddidisse omnem terram Aegypti tributariam, excepta solù terra sacerdotali, adeo, vt manserit ex eo quasi in legem, vt cunctus populus tributù solueret præter sacerdotes, nouimus autem eo tempore Ioseph nullo alio iure vsum fuisse quam solo naturali, vel diuino. Quo testimonio vitur Urbanus Papa in cano. Tributum 23. q. 8.

- 2 Secundo legimus 1. Esdra. c. 7. Sacerdotes Leuitas lanitores ceterosque ministros templi à tributis fuisse exemptos, sic enim habetur in Epistola Artaxerxis missa Esdra: [Vobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & leuitis, & cantoribus, & Ianitoribus, nathinæis, & ministris domus Dei huius, vt vectigal, & tributum, & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos.]

Tertio sacerdotes & viri Ecclesiastici sunt electi à Deo in eius obsequium, & cultum, quibus populus debet decimas & primitias, vt habeatur varis in locis Exod. & Leuit. & potissimè nu. 18. Eodem ergo iure diuino quo in tam sublimem dignitatem electi sunt, censendi sunt esse immunes ab omni tributo, & vectigali seculari. Quod videtur insinuate canon ille D. Hiero. Duo sunt 12. q. 1.

Quarto deplorabat Hiere. Thre. 1. quod viri nobiles, & Principes Israelis essent tributarij Chaldaeis, quasi rem ab omni iure tam naturali, quam diuino maximè alienam, dicens: [Principes Prouinciarum facti sunt sub tributo.] At præstantissimi Principes in hoc Regno Christi quod est Ecclesia, sunt sacerdotes; alienum ergo etiam erit ab omni

iure naturali, & diuino, vt hi tributa, vel alia vectigalia persoluant. Quo argumento videtur vt Concil. Later. in c. non minus. de immunit. eccles.

Quinto Math. 19. cum exactores Capharnaitæ à Christo tributum postularent, interrogauit Christus Petrum. [Reges terræ à quibus accipiunt tributum, à filijs, an ab alienis.] Respondenteque Petro. [Ab alienis:] intulit, & rectè Christus Dominus. [Ergo filij liberi sunt, ne autem eos scandalizemus, vade & staterem, quem in ore piscis deprehendes, solue pro te, & pro me.] Vbi Christus a petre Petrum aliusque discipulos in quibus sacerdotalis, ecclesiasticusque status præsignabatur, ostendit liberos iure suo, neque tunc alio nomine præcepit Petro, vt tributum redderet, quam vt tolleret scandalum, quod tunc oriri poterat apud ignaros dignitatis, & immunitatis status Apostolici, & Ecclesiastici, qua ignorantia & scandalo cessante sicut nunc iam apud fideles cessat, videntur iure suo à Christo illis tributo, esse ab huiusmodi vectigaliu, & tributorum solutione liberi, & immunes.

6. Innoc. tertius cap. quamquam, de censibus, in 6. habet apertè Ecclesiasticas personas, ac res ipsarum, non solum iure humano, verum etiam diuino à secularium Principum exactionibus esse immunes, vbi Glossa affert locum citatum. 1. Esdra. ca. 7. & in Concil. Trident. sess. 25. c. 20. De reformatione dicitur. [Deo exponente, & ordinante concessam fuisse clericis exemptionem, & immunitatem à potestate layca, & ciuili, tam in personis quam in eorum rebus, & bonis.]

Afferunt præter hæc, quæ habentur cano. Relat. can. continua. can. placuit. can. sacerdotibus. 11. q. j. can. futuram 12. q. 1. can. si Imperator. can. nūquam dist. 96. Sed hi ac similes textus non pertinent ad præsens institutum de solutione tributorum, sed ad caput illud quo iure sint exempti à iudicio seculari.

- 2 Oppositum docent D. Tho. in 1. epist. ad Timot. c. 13. Sylu. verbo iudex. §. 4. Ioa. Medina C. de rebus restit. q. 15. Blasius Nauarro de vectigal. c. 10. & est communis inter Theologos, huiusmodi exemptionem, qua potiuntur clerici à solutione gabellarum concessam esse illis iure humano Pontificio, cui Principes Christiani liberè, ac prudenter pro sua pietate Christiana consenserunt. Probaturque illud efficacissimis argumentis.

Primo, quia si ius naturale respicias, cum tributa & vectigalia omnia ad leuandas communes, & publicas necessitates Regni, & Reip. instituantur, exigunt recta ratio, & ius ipsum naturale, vt sicut æquissimum est communes necessitates ab omnibus membris, & ciuibus Reipub. leuari, ita quoque ab omnibus membris, & ciuibus Reipu. cuiuscunque status & ordinis sint, vectigalia, & gabellas ad tales necessitates leuandas instituta, persolui. Si verò ius diuinum posituum respicias, ius diuinum posituum, (vt rectè ait Medina loc. cit.) non tollit obligationem naturalem, aut diuinam, quæ præerat, sicut nec lex Evangelica tollit debita prius contracta, siue sit debitum carnis, siue pecuniarum, siue seruitutis, siue alterius obedientiæ. v. g. eo quod seruus ad fidem conuertatur, & baptizetur, non redditur liber à seruitute Domini sui: vt docent B. Paul. 1. Corint. 7. & B. Petrus 1. can. c. 2. Similiter debitum coniugale non tollitur per baptismum subsequenter: iuxta illud B. Ambros. [Baptismus peccatum tollit non coniugium.] Debitum etiam pecuniarum per baptismum, aut legem Christi de nouo susceptam non tollitur, sicut per Sacerdotium aut alium ordinem postea susceptum. Vnde nisi lex Pontificia, cui Principes Christiani consenserunt: exemisset eccle-

si-

fasticos à solutione vectigalium, sacerdotiū euangelicum non liberaret eos ab ea: cum iure natura, vt vera Reipu. membra ad eius necessitates, & one ra iuuanda non minus, quam alij tenerentur. Vnde B. Paul. cuius tempore clerici nondum habebant tales exemptiones canonicas, & priuilegia Regum, si ne vlllo discrimine præcipit omnibus, vt debita red dant. [Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal,] non distinguens inter clericos, vel laicos.

2. Nihil asserendum est esse de iure diuino, nisi contineatur apertè in sacris litteris, vel ex illis colligatur in bona, & necessaria cōsequencia, vel ex traditione Christi, & Apostolorum, quæ ab alijs in alios quasi per manus deriuata sit habeatur: at nullus est locus Sacræ scripturæ, in quo Clerici apertè eximantur à solutione vectigalium, & gabellarum vel ex quo talis exemptio rectè, ac necessario colligatur, nullum testimonium, vel conciliorum, vel Summorum Pontificum, aut Sanctorum Patrum, in quo illa proponatur, tanquam Apostolica traditio, omnia enim quæ à Iurisperitis in suæ opinionis confirmationem adducuntur, nihil tale ostendunt, vt ex solutionibus argumentorum constabit: non est ergo quod dicamus Theologicè agentes huiusmodi exemptionem esse à iure diuino.

3. Constat ex historijs Ecclesiasticis, tempore primitiue ecclesie antequam Imperatores Romani Euangelium Christi suscepissent, & Sacramentum Baptismi, Clericos & illorum bona Regibus, ac Imperatoribus fuisse subiectos, cum Imperatores, & post susceptam fidem varias leges constituerint circa personas, & res Ecclesiasticas, ac Ecclesiasticam disciplinam, vt constat C. de sacros. Eccles. de episcopis, & clericis quas pijsissimi illi, ac Christianissimi Imperatores non tulerunt volentes ex tumore, aut arrogancia clericos sibi subijcere, sed quia reuera antequam priuilegio Apostolico ab ipsis pie admisso essent ab illorum iurisdictione, & tributis immunes, illis profectò in omnibus præterquam in rebus fidei, & Sacramentorum administratione, & his quæ sunt propria muneris Ecclesiastici subijciebantur. Quod B. Pau. Rom. 13. apertissime explicauit, vbi agens de potestatibus secularibus quibus tributa præstantur, ait. [Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.] Quo loco obseruauit eleganter B. Chrys. omnibus præcipere Paulum, vt potestatibus secularibus subiecti sint, & ait. [Siue quis Euangelista sit, siue propheta.] Cum hæc subiectio nec pietatem Christianam subuertat, nec libertati Christianæ aliqua ex parte aduersetur.

Quarto 23. quæst. 8. Urbanus Papa accommodans quod Math. 17. Christus præcepit Petro, vt staterè in ore picis inuenit redderet, ait apertè. [De exterioribus ecclesie.] (Id est bonis temporalibus.) [Quod cōstitutum est antiquitus, pro pace, & quiete qua nos tueri, & defendere debent, Imperatoribus persoluendum est.] Quod vero habet deinde de ecclesijs, & Ecclesiasticis non debere Imperialibus exactoribus subiacerè, cum Ioseph in Aegypto tempore illius magnæ famis Sacerdotes liberos esse voluerit. [Domino ex tunc pronuntiantè Sacerdotes in omni gente liberos esse oportere.] Non est ita accipiendum, quasi doceat Urbanus iure diuino esse liberos, sed id maxime congruere cum iure diuino, à quo sacerdotij dignitas constituta est, & quam Deus tot spiritualibus priuilegijs exornauit. Aliter enim non indignissent ecclesia, vel ecclesiastici aliquo humano, vel Imperatorio priuilegio vt hac exemptione, & immunitate gauderent: sicut ad ministeria spiritualia, & Sacramentorū administrationem, & iudicia ferenda in rebus fidei, & salutis æternæ, quæ iure diuino ipsis competunt,

nullus vnquam sensit aliquo priuilegio, vel facultate humana Regum, vel Principum indignisse: At idem Urbanus cum dixisset, iustum videri, ne Ecclesie Imperialibus exactoribus subijciantur, idque maxime congruere cum iure diuino à quo dignitas Ecclesiastica instituta est, vt fecit Pharaon in Aegypto, affert statim varia priuilegia, concessa Ecclesijs, & Ecclesiasticis personis, & eorum bonis ab ipsis Imperatoribus Constantino Constante, Valentiniano, Valente, & Iustiniano, in quibus immunitas, & exemptio à vectigalibus, & tributis, de qua hic loquimur, illis conceditur.

Vbi inter alia illud est maxime obseruandum, Imperatorem Iustinianum in suo priuilegio nõ dixisse ecclesias immunes esse, eo quod illa non debeant. Sed quia lex ipsa Imperatoria in parte ecclesiastica suum vigorem pietatis intuitu mitigandum censuit.

Et Parisiense Concilium, vt habetur in proximo sequenti Canone. Secundum meminit priuilegij, & constitutionis Imperatoris Ludouici, à quo fuit presbiteris concessa huiusmodi exemptio ab omni censu, illis quæ tribuit hanc immunitatem. Quod intelligendum est, in Regnis Franciæ quorum Pius ille Imperator Rex etiam fuit: nam in vniuersum omnibus Ecclesijs Ecclesiasticisque personis hæc exemptio concessa fuit à Constantino Magno, vt refert Zozomen. lib. 1. Historiæ Ecclesia. c. 8. eo quod clerici Dei ministri sunt, pro Regibus, ac Repub. & vniuersis Christi fidelibus laudes, & sacrificia die noctuque Deo offerentes, & in spiritualibus eorūdem Regum, & Principum, patres ac pastores: quæ munera dictante recta ratione quasi suo iure exigere videbantur, vt ab omni tributo, & vectigali ab eisdem Regibus, & Principibus immunes efficerentur: vt optime obseruauit D. Tho. in commento ca. 13. epistolæ ad Romanos.

Denique si iure diuino hæc immunitas illis competeret, cum ius diuinum, neque Pontifices, neque quouis alius potestatem dispensandi habeant, nulla ratio liceret, vel Principibus, aut Respublicis hæc ab ecclesiasticis exigere, vel ipsis ecclesiasticis illa persolvere, etiam si autoritate Sedis Apostolicæ illud concederetur: at vbi necessitas communis illud postulat, iustè, & optime Principes, vel Magistratus à prælatis ecclesiæ postulant, vt cōsensu eorum interueniente, persoluant quoque ecclesiastici Gabellas, quæ ad necessitatem illam communem instituuntur, quibus consentientibus, consulitur tunc Romanus Pontif. aduenienteque illius supremæ Sedis autoritate, tenentur Clerici illas persolvere.

Vnde dicamus, habere Ecclesiasticos, ac merito hanc immunitatem, non à sola potestate seculari, vel ex solo nudoque Imperatorum, vel Principum priuilegio: quia ita posset ab eis pro libito reuocari, quod non est asserendum: sed fuisse eis concessam autoritate Romani Pont. accedente consensu totius ecclesie, & approbatione ac priuilegio ipsorum Imperatorum, & Regum. Nam cum ex diuina institutione diuersæ sint in ecclesia potestates, & iurisdictiones, potuit Summus ecclesie Princeps suos ministros segregare à potestate seculari, & a tributis, & vectigalibus illi debitis, consentientibus in illud ipsismet Imperatoribus, & Regibus, per suas concessionem, & priuilegia. Quibus semel ita ab ecclesia, constitutis & a pijs illis & Catholicis Imperatoribus, & Regibus approbatis, nequeunt iam Principes seculares aliqua ratione derogare.

Nunc ad argumenta contra nostram sententiam initio proposita diluamus.

Ad primum respondeo, factum illud Ioseph, &

Pha-

Pharaonis non esse vocandum ius diuinum, sed hu-
manum potius, non enim est probabile Sacerdoti-
bus illis sacrilegis potius quam sacrificijs, cum es-
sent Idolorum cultores, iure diuino fuisse aliquam
immunitatem concessam, licet domino inspirante
illud Ioseph fecerit in honorem nō illorum, sed eo-
rum qui veri Sacerdotes sunt, & veri Dei cultores,
ac ministri: non quasi iure diuino sint exempti, sed
quod illud maximè congruat ministerijs, & digni-
tati quæ à iure diuino sunt instituta. In quo sensu,
vt diximus accipienda sunt verba illa Urbani Pa-
pæ in illo canone tributum. Vbi recitato hoc facto
Iosephi, & Pharaonis, subiungit. Domino ex tunc
pronunciante Sacerdotes in omni gente liberos esse
oportere. Id est domino indicante, quam con-
gruum sit inri naturali, & diuino hac immunitate
ipso g. udere.

Secundum argumentum, fauet potius sententiæ
nostre, quam repugnet, cum ex ipso textu appareat
immunitatem illam cuius ibi fit mentio, vt nec tri-
butum aliquod, nec vectigal Sacerdotibus, & Le-
uitis illius populi imponeretur, à Rege Artaxerxe
fuisse illis concessam in gratiam Esdræ.

3 Ad tertium dico cum Medina de rebus rest. q. 1.
verissimum quidem esse Deum elegisse sibi in vetè-
ri lege Leuitas, in noua Sacerdotes, & clericos, non
tamen inde sequi, propterea exemisse illos à tribu-
tis, & vectigalibus, quæ Principibus, & Respu. iustè
debentur. Etenim, vt in progressu huius quæstionis
vidimus, ius diuinum, quo illorum status, & digni-
tas instituta est, non tollit obligationem naturalem,
& ciuilem, qua vt subditi Regum, & ciues Reipub.
iustis illorum legibus, & statutis parere tenentur:
nisi ab ipsismet Principibus ab illis eximantur.
Quemadmodum ergo decet Regem ex sibi subdi-
tis aliquos designare in sua suæque familiæ pecu-
naria, & domestica obsequia, qui nihilominus ius-
tis Reipub. legibus, & iudicum præceptis obedire de-
bent, ita decuit maximè, & oportuit, vt ex populo
fidei aliquos in suum obsequium, sacraque mini-
steria Deus eligeret, quibus etiam victum necessa-
riamque sustentationem designaret ex decimis, &
primitijs, non tamen propterea à iustis Principum
legibus, & necessarijs in bonum commune exactio-
nibus voluit esse liberos, licet eo ipso quo ad tantam
dignitatem illos euegit, insinauerit satis, piè ac de-
center Principes Christianos facturos, si a sua pote-
state, & exactiōibus illos liberos, & immunes esse
Summis Pontificibus ita constituentibus, consen-
tient.

Ad quartum dico Hieremiam eo loco non loqui
de clericis, vel ministris templi, sed de Hierosolimâ
& Principibus, ac nobilibus illius, quorum omnium
deplorat vicem, ciuitatis quidem, quod ita à Chal-
dæis ferro flammisque vastanda esset, Principum
vero, & nobilium, quod in captiuitatem Babiloni-
cam ducti Regi infideli efficerentur tributarij, qui
solis Regibus naturalibus ex semine David, & fide-
libus tributa soluēbant, minimè vero alienis, vel
infidelibus.

Ad quintum dico, Christum Dominum dicentē
Petro filios liberos esse à vectigalibus, non exemisse
Clericos ab illorum solutione, sed eos tantum, à
quibus Publicani illi Capharnaitæ tunc temporis
illa exigebant, nempe se ipsum, & Apostolos, ab his
enim tūc illi didrachma postulabant, quibus nec ip-
se Christus cum esset filius Dei filiusque Davidis
censum illum debebat, nec Apostoli qui omnibus
relictis Christumque sequuti summam pauperiem
profitebantur, ex solis eleemosynis victum habentes,
huiusmodi enim pauperes, vt diximus, à vecti-
galibus omnibus ratione suæ indigentia omnium iu-

re sunt immunes, se ipsum igitur & Apostolos eo lo-
co docuit Christus liberos esse, minimè vero reli-
quos clericos qui huiusmodi pauperiem Euange-
licam & Apostolicam non sequuntur. Nisi maius,
quod tertijs maximè congruit, de se ipso tantum lo-
quutum ibi fuisse, cum exactores illi Capharnaitæ
solum essent conuesti apud Petrum cur Magister
illius non solueret Didrachma: quorū querelæ sa-
tisfacit Christus, affirmans se verum Dei, Davidis-
que filium illud non debere: cum iuxta omnium
gentium consuetudinem filij Regum censum non
soluant, sed liberi sint. Quis autem dicat, quæ Chri-
stus de seipso protulit. vt verò Dei Davidisque fi-
lio, Clericis omnibus esse accommodanda.

Ad sextum, Respondeo, fuisse quidem sacerdo-
tes, & ministros templi exemptos in lege veteri, mi-
nimè verò in nouo Testamento: quia exemptio illa
quam tunc habuerunt antiquæ Legis Sacerdotes,
cum ad cæremonialia, vel iudicialia illius temporis
pertineret, cessauit omnino cum cæteris cæremo-
nijs, & iudicialibus illius legis in monte Christi: In
nouo autem Testamento nullus existit locus, in quo
à Christo Seruatore nostro talis immunitas lega-
tur clericis concessa, aut ex quo illud rectè colligi
possit, nec traditio aliqua Apostolica, quæ illud à
Christo doceat clericis concessum: Imo docent san-
cti Patres, vt vidimus, oppositum, maximè D. Greg.
23. q. 8. cano. Si in mortem. cuius verba sunt. [Sed
notandum est, quosdam episcopos leuitica tantum
portione esse contentos, qui sicut in Dei sortem tan-
tum numerantur, sic ipsum Deum in huncmodi in-
hereditatem accipiant, dicentes: Dominus pars hæ-
reditatis meæ. His nihil est commune cum Principi-
bus seculi: quia temporalia pœnitens abijciunt, ne-
eorum occasione legibus Imperatorum obnoxijta-
neantur. Talibus nulla occasio relinquitur occupa-
tionis secularis militia: quia cum de decimis, & pri-
mitijs viuunt, tanquam filij summi regis in omni
regno à terrenis exactiōibus liberi sunt: ita vt di-
cere valeant: venit Princeps huius mundi, & in no-
bis non habet quidquam porro alij sunt, qui non
contenti decimis, & primitijs prædæ, villas, castel-
la, & ciuitates possident, ex quibus Cæsari debent
tributa, nisi Imperiali benignitate immunitatem
huiusmodi promeruerunt: quibus à domino dicitur.
Reddite quæ sunt Cæsari Cæsari, & quæ sunt
Dei Deo, quibus idem Apostolus: Reddite omni-
bus debita, cui tributum tributum, cui vectigal ve-
ctigal.]

Cæterum quia mors est Sanctorum Pontificum,
quæ in veteri testamento à Deo fuerunt instituta,
obseruanda quidem ab illo populo Israelitico tem-
pore illius legis, si quidem videantur gubernatio-
ni populi Christiani vtilia, illa amplecti, ac præcipe-
re: Licet non præcipiantur ab ipsis vt mandata, vel
cæremonia illius legis, quæ iam sepulta est, & abo-
lita omnino, sed tamquam ecclesiastica præcepta,
& instituta, soliti nihilominus sunt appellare, diui-
na instituta & ordinationes, eo quod aliquando ita
fuerint à Deo illi populo constituta: cum tueri in
nouo testamento ad iustantū humanum spectent,
nec vllam haberent vim nisi ab ipsis Pontificibus
fuisent præcepta, & constituta. Ita affirmant mari-
monium in quibusdam gradibus consanguinitatis
vel affinitatis iure diuino esse prohibitum, quia in
veteri lege Dei præcepto prohibebatur, cum in no-
uo tamen à solo iure humano Pontificio huiusmo-
di prohibitio vim habeat. Similiter quadragesima-
le ieiunium ab Apostolis institutum humani tantū
iuris est, cum illud beatissimi Apostoli instituerint,
non vt præceptum à Christo, sed autoritate quæ
præditi erant ad vniuersam ecclesiam gubernandam
& præ-

& præcipienda quæ fidelium salutem indicarent expedire: habet nihilominus D. Ambrosius serm. 34. hæc verba. [Quisquis Christianus consecratam non impleuerit quadragesimam, præuaricationis, & conuinciacæ reus erit, quod legem diuinitus pro salute sua datam concedendo ipse refudit. Et serm. 36. Sacrarum litterarum. Inquit exempla protulimus, quibus probauimus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum, nec terrena cogitatione inuentum, sed cælesti Maiestate præceptum.]

Vbi D. Ambrosius. Ieiunium quadragesimale, quod à iure tantum humano Apostolico est institutum (aliter enim in eo nulla ratione nulla ve de causa posset Sum. Pont. in eo aliquando dispensare, quod tamen potest, & præstat) vocat diuinum, quia illustrissima illius exemplum in sacris litteris præcesserunt, Moise, Elia, & Christo Seruatore nostro hoc dierum numero ieiunantibus. Eadem omnino ratione Pontifex in illo c. Quamquam. Et Patres Concilij Tridentini hanc exemptionem Clericorum de qua hic agimus, iure diuino, vel Deo ordinante illis collatam dixerunt, nõ quod in nouo testamento à iure diuino sit, sed quia aliquando diuino iure sit illis concessa: nẽpe in veteri lege. Quod ius, diuinamq; ordinationem illius antiquæ legis immitantibus, constituerunt ipsi Pontifices vniuersa Ecclesia illud consentiente, & Principibus Christianis illud approbantibus, & concedentibus. vt Clerici hac gaudeant immunitate.

A R T I C. VI.

QVÆ TRIBVTA, VECTIGALIA, VEL impositiones possint Duces, Marchiones, & alij Domini locorum à sibi subditis exigere.

SUMMARIUM.

- 1 *Varia sunt quæ magnates, & domini locorum à sibi subditis exigunt, & accipiunt.*
- 2 *Tutta conscientia accipiunt domini decimas fructuum, & tributa ex terra nascentibus.*
- 3 *Nouas impositiones ad libitum non possunt constituere domini sine iusta aliqua causa.*

VARIA sunt quæ huiusmodi Magnates, & domini locorum à sibi subditis exigunt, & accipiunt.

Primo partes decimales, quæ ipsis persoluantur in signum subiectionis, & dominij, quæ sunt vere tributa.

Secundo, varia munera: & realia, vt gallinas, hædos, &c. Et personalia, veluti, vt in agris eorum, vel ædificijs domorum subditi gratis tot dieb. laborerent, aut tanto stipendio vbi domini isti iter aliquod aggredientur, eos committentur. Et mista, vt cum proprijs iumentis, aut bobus tenentur in dominorum agris laborare: quæ munera & obsequia dicuntur à DD. Angaria, & Superangaria.

Tertio, exigunt quoq; ab ipsis nonnulla vectigalia ratione eorum quæ à sibi subditis venduntur, vel emuntur, aut deferuntur gratia mercaturæ.

Quarto, postulant etiam nonnunquam ab ipsis quædam obsequia, seu subsidia ad extraordinarias ipsorum dominorum necessitates, constitutis nouis quibusdam impositionibus per familias, vel fructus ad modum collectæ.

Quinto exigunt ab illis Gabellas quasdam, siue pecunias, quo facultatem eis concedant, vel ad scin

Tomus Secundus.

denda ligna ex nemore, vel ad edificandas domos, vel ad vendendas hæreditates, vel (vt aliqui faciunt) ad conficiendum testamentum, aut dotandas filias, & similia.

Deniq; sumunt etiam ab eis aliquas pœnas, vel ratione transgressionis alicuius, vel vt pœna corporalis alicui subdito iniuncta in pecuniam commutetur.

Hæc omnia nunc exploremus oportet, quid æqui tatis habeant.

2 Quod ad primum caput pertinet, tuta cõscientia accipiunt huiusmodi domini decimas istas fructuum, & tributa ex terra nascentibus, quæ vel lege Principis ipsis assignata sunt, vel antiqua consuetudine. Nam cum isti domini vice Principis eas gubernent, custodiant, ius in eis dicant subditis, & eorum lites componant, debentur ipsis huiusmodi tributa, sicut debentur Principi, si quidem ab eo gubernarentur.

Quo ad secundum res est difficilior: opusque est distinctione. Loca enim ista, & terræ, aut ita fuerunt à Regibus, eo tempore quo Regnum fuit acquisitum, vel postea, huiusmodi dominis tributæ, vt tradiderint illis simul illarum dominium omnino, & absolute, quod vocant proprietarium, aut tradiderunt illis solum ciuile, & gubernatiuum: Si quidem omnem dominium, & proprietarium illis à Regibus traditum sit, ac domini isti velut tale dominium in illis terris habentes, constituerunt vniciq; subditorum hanc, vel illam hæreditatem, vel partem suæ terræ sub hac conditione, exhibebis mihi tanquam premium huius hæreditatis, vel fundi, quem tibi trado, tantam partem fructuum, tot gallinas, vel in tali pretio arabis meas hæreditates tuis iumentis tot vicibus, singulis annis, & sub illa conditione subditi ipsi liberent, & voluntariè terram illam acceperunt, tuta conscientia recipiunt huiusmodi domini hæc munera, & obsequia à sibi subditis: quia illud pactum, & conuentio fuit re vera illius terræ venditio, pro huiusmodi muneribus tanquam pro iusto pretio. Quo fit, vt sicut potest venditor iustum rei suæ pretium, de quo cum emptore conuenit, ab illo postulare similiter possunt Magnates isti munera ista, & obsequia à sibi subditis exigere.

Quod si domini isti non habuerunt istorum locorum dominium proprietarium, sed solum ciuile, & gubernatiuum, constituerunt vero cum suis subditis, vt exhiberent eis gallinas in tali pretio, labores diurnos in tali stipendio, & similia, ita vt hæc conuentio non fuerit emptio terrarum, sed conuentio solum de pretio accomodato retum in gratiam, & obsequium illius domini, vt sui gubernatoris vel iudicis: tunc non possunt isti domini res istas exigere à suis subditis in pretio adeo deficiente à iusto, vt fieri solet. Ratio est aperta, quia cum ista conuentio nõ fuerit in pretium terræ quam subditus acceperit à domino loci, tanquam absolute, & proprietario domino illius, sed conuentio tantum de pretio rerum tanquam accomodato, & moderato in gratiam illius domini, vel in gratiam simul, & seruitium gubernatoris sui: certum est eo tempore quo fuerunt hæc pretia constituta, non fuisse imposita temere, sed inspecto recto illarum pretio tali loco, & tempore, & seruato quodam honesto moperamine, & non tyrannice: Ita vt si gallina tunc valeret 24. denarios, conuenerint subditi cum domino exhibere illi omnes quibus indigeret decem et octo denariis, si stipendium laboris diurni esset 30. conuenirent, se ab illo tantum accepturos 24. Quo fit vt cum pretia (quod certissimum est) non fuerint tunc constituta tyrannice, sed cum honesto quodam moderamine, sicut fuerunt tunc instituta seruata quadam honesta proportione cum pretijs iustis illius temporis, ita quoque postquam pretia illarum rerum progressi

tem-

temporum aucta sunt, debere dominos istos illa etiam augere cum subditis, seruata similiter honesta & moderata proportione.

Sed dices ignorant qui huiusmodi locorum nunc habent dominia, qua ratione maiores eorum cum subditis conuenerint, num titulo conventionis pro pretio terrarum, vel titulo emptionis ipsarum rerum?

Dico vel ex historijs, vel ex scripturis, vel traditione maiorum omnes aut plerumque eorum posse facile deprehendere, qua ratione maiores sui terras illas sibi subditis tradiderint: num tanquam proprias & illis venditas sub huiusmodi pactis, vel conuenient solum cum subditis, ut in eorum gratiam promiserint, se res istas pretijs adeo exiguis illis vendituros. Quod si nequiverint id certo scire, expendant diligenter, quid habeat antiqua consuetudo eorum, quos vel nouerunt, vel audierunt non esse tyrannos, sed viros probos, & timoratos, illamque sequantur. Quia per antiquam consuetudinem habet in his locum praescriptio. Ita docent Anton. Cordub. in suo tractatu casuum conscientiae q. 114. Lopez in suo Instruct. p. 2. c. 38. Gabr. in 4. dist. 15. q. 5. conc. 2. & 3.

Quin, & antiqua munera quae domini isti a suis subditis sub ista bona fide accipiunt, probant Syllu. in verbo. Dominus nu. 5. Tabien. eodem verb. nu. 9. Angelus eodem verbo. nu. 6. & D. Tho. in illa Epistola ad Ducissam Brabantiae: Vbi nouas impositiones quas aliqui domini suis subditis constituunt, sine iusta causa in ordine ad bonum commune subditorum, damnat, antiqua vero tributa, & obsequia, siue munera quae ex veteri consuetudine bona fide maiores acciperant, relinquit, ut iusta & licita.

De vectigalibus quae imponuntur ab istis dominis, eodem modo iudicandum est, quo de vectigalibus quae imponuntur ab alijs Repub. non enim possunt isti noua imponere sine auctoritate Principis, & ex iusta causa, seruataque debita materia, & forma acita, ut conuertantur in debitum vsus, efficiantque illa propter quae imponuntur. In antiquis vero siquidem solita sint exigi in illis locis ex immemoriali consuetudine, illa consuetudo supplet auctoritatem Principis, sed desiderantur praeterea iustae causae, & alia quae diximus debere reperiri in vectigali iusto.

Nouas impositiones pro libito non possunt illis constituere, possunt tamen si iusta causa se obtulerit. Primo si ad defendendum suum locum ita oporteat, ut habetur 23. q. 2. Can. Fortitudo. Secundo si sit dominus loci profecturus in bellum aliquod iustum, ut pro causa fidei, vel sui Principis. Tertio si captus in bello iusto egeat pecunijs ad suam redemptionem. Quarto si aggressurus sit aliquod iter ad Regem vel curiam, &c. in utilitatem suorum. Quinto, si facturus sit expensas ad recuperandum locum, cuius recuperatio, & augmentum utile est subditis, vel ad maiora commercia, vel ut facilius necessarijs abundant. Sexto ad constituendum filium in altiori

statu, vel dotandam, filiam: quia haec incrementa filiorum cedunt communiter in subditorum utilitatem, & commodum. Septimo si effectus sit dominus aliquo infortunio, vel calamitate pauper: exigit. n. recta ratio, ut a subditis in suam dignitatem restituantur, dixi infortunio, quia si ex ludo, lasciuia, vel alia iniquitate sua damna illa patiat, non tenentur subditi ad redimendam pauperiem, quam dominus ipse suis delictis sibi acquisiuit.

Conueniunt in his omnibus D. Tho. Syllu. Tabien. & alij DD. locis citatis. Intelligenda vero sunt seruata hac duplici conditione. Prior est, ut teneantur subditi ad ista per nouas collectas, & impositiones, quando ipsi domini non habent aliunde, nec alia tributa, & obsequia, quae illis praestant, ad illa sufficiant. Posterior est, ut imponantur moderate, & sine grauamine, ut habetur 10. q. 3. can. Vnio. & Cap. Apost. De censibus.

Quod ad 5. nempe pecunias quas exigunt a subditis ratione alicuius facultatis illis concedendae, ita sentiendum est. Siquidem, quae prohibuerunt iuste ac recte prohibita sint, possunt ratione facultatis illius ab ipsis concedendae aliquid recipere moderate ac eodem modo quo Princeps solet pro simili facultate aliquid recipere. Quod si prohibitio illa iniqua fuit, iniquum etiam est, pro facultate praestandi quod inique prohibitum est aliquid accipere, quia prohibitio illa non fuit lex sed muscula, & laqueus ex cupiditate domini extensus ad captanda iniuste subditorum bona. v.g. si vere est terrarum dominus, & velut directus illarum dominus exigit pro facultate vendendi aliquem fundum, quod solent domini directi recipere, iuste illud exigit, & recipit, si ligna nemores ab initio ipsius sunt, & non populi, neque inique illa sibi vsurpauit, iuste etiam potest recipere pecuniam, ut concedat facultatem sciendae illa, tanquam iustum pretium rei suae, &c. Iniuste vero si nemus illud, vel locus piscandi, aut venandi sit totius populi, & ab aliquo domino tyrannice fuit vsurpatus.

Vnde exigere pecuniam, ut possint subditi restari de bonis suis, vel ea vendere quae omnino libera sunt, aut dotare filias, vel eas nuptui tradere iniquum est, & quidquid hoc nomine acceptum fuerit, est restituendum: quia haec iure naturae ita vnicuique licent, ut nullus possit illa sibi subditis prohibere, nisi sint eorum ferui & mancipia.

Quo ad ult. debent Magnates isti, & domini locorum in commutandis, vel dimitendis penis seruare leges, & consuetudines sui Regni, & Prouinciae. Quia huiusmodi domini, cum non sint Principes supremi non possunt dispensare in pena legis sicut Princeps, sed habent se, vel ut iudices inferiores, quae de causa id tantum possunt, quod iudex inferior, quem constat, debere necessario iudicare secundum leges scriptas, & non aliter.

185

DE CONTRACTIBVS, ET COMERCIIIS HVMANIS.

QVAESTIO LXXVIII.

DE FRAVDVLENTIA QVAE
committitur in Usuris.

AMNA quæ proximi patiuntur (vt initio huius libri diximus) duplicia sunt, quædam quæ aperte illis incutiuntur; vt homicidium, furtum, infamia, & similia; alia quæ simulate, & occulte sub specie alicuius contractus liciti & honesti, cuiusmodi sunt quæ sub titulo emptionis, & venditionis, aut sub specie mutui inferuntur: his enim duabus vijs potissime suas fraudes, & iniquitates exercet humana cupiditas. Propter quod vt superius admonebamus, iniquitates quæ his vijs committuntur, fraudulentias merito appellauit D. Tho. quia sub colore liciti contractus, quales sunt emptio, venditio, mutuum, & similes, aliena fraudulenter, & dolose rapiuntur. Egit haecenus D. Thom. De fraudulentia quæ committitur in contractu emptionis, & venditionis, cui duximus adiungendam disputationem de fraudulentia quæ in Tributis, Vectigalibus, alijsque Gabellis committi potest. Agit nunc præsentis quæstione optima methodo De fraudulentia, quæ exercetur sub titulo, & colore mutui: quam communi voce Sacræ litteræ, & omnes DD. vocant vsuram.

EST hæc disputatio grauis, difficilis, & Theologo maxime necessaria, propter innumeros nodos, & laqueos conscientiarum quos Usura continet. De qua Scholastici DD. varijs in locis. Quidam eorum in 3. dist. 37. ubi Magister agit de vsura. ubi D. Bonauen. super textum. nu. 121. & D. Thom. q. unica. Durand. q. 2. 3. & 4. Palud. q. 2. Diony. Cartus. q. 3. Alij vero in 4. dist. 15. Richardus ar. 5. q. 5. & 6. Scotus eadem dist. 15. q. 2. & 3. Gabriel. q. 11. Almain. q. 2. Maioris a q. 23. vsque ad q. 30. Alij qui non seruant ordinem Magistri, quia fuerunt illo antiquiores, vel coæui alijs in locis. Vt Alensis 3. p. q. 26. Memb. 4. Altrifiodorensis lib. 3. tract. 21. D. Anton. 2. p. tit. 1. C. 5. 6. & sequen. Gerson 2. p. nu. 24. littera S. et in tractatu De contractibus Consideratione. 15. Adrian. in suo 4. in materia de restit. dub. 8. fo. 15. vsq; ad fol. 60. D. Tho. hic et in q. de Malo art. 4. et quodl. 3. art. 19. Ioann. Medina C. de Rebus Restit. tractatu particulari de adquisitis per vsuram Contra De contract. tractat. 2. q. 21. vsq; ad 29. Abulens p. 7. in cap. 25. D. Math. a quest. 164. vsq; ad q. 287. Summistæ in verbo Usura, et in verbo Fænus. Iuristæ. ff. et C. De vsuris. Canonistæ in Decreto dist. 46. & 47. per multos canones, ubi erudite Iurrecrem. & 14. q. 3. Cap. finali. Et in Decretalibus. extra de Usuris, & de vsuris in 6. D. Nauar. in Manu. c. 17. a num. 207. vsq; ad finem c. et specialiter in suo comment. in c. fin. 14. q. 3. Soto lib. 6. de Iustitia. q. 1. Ludouic. Lopez in suo instruct. p. 2. cap. 54. et per multa sequentia. Couar. eruditissime lib. 3. varia resolu. c. 1. 2. 3. et 4. et multi alij DD.

Q. ARTIC.

ARTIC. I.

AN ACCIPERE VSVRAM
pro pecunia mutuata sit peccatum?

SUMMARIUM.

- 1 *Vsura quid significet? & quot modis accipiatur?*
- 2 *Vsura quid sit?*
- 3 *Mutuam, & accommodatam inter se differunt.*
- 4 *Ad vsuram constituendam tria requiruntur.*
- 5 *Pactum quod in vsura interuenit est duplex.*
- 6 *Mutuam in quo potest committi vsura duplex est.*
- 7 *Vsura potissime diuiditur in lucratoriam, compensatoriam, & punitoriam.*
- 8 *Vsura secundum se, & ex genere suo est peccatum mortale.*
- 9 *Quicquid per vsuram accipitur, restituendum est necessario.*
- 10 *Vsura permissa fuit Iudæis, non tanquam licita eis, sed propter duritiam cordis eorum, & nimiam cupiditatem.*

INITIO huius disputationis. explicare oportet vim huius vocis [Vsura,] propriam quoque ipsius rationem, & naturam, & quæ requirantur ad vsuram; vt sic deprehendamus, in quo propriè consistat huius vitij malitia, & iniquitas. Nomen vsuræ latinum est, significatque p̄mo non vt aliqui volunt vsum æris, sed idem omnino quod vsus, siue bonus sit siue malus. Ita Cicero pro Rabirio Posthu. [Vos obsecro Iudices huic optimo viro, quo nemo melior vnquam fuit, nomen æqui Romani, & huius lucis vsuram. (id est vsus) & vestrum conspectum ne eripiat. Et 7. oratione contra Verrem: [Cur piratis huius lucis vsuram tam diuturnam dedisti?] Et ad Apium Pulchrum lib. 3. suarum Epistolarum ait: [Perficiã profecto, vt longi temporis vsuram qua caruimus. intermissa nostra consuetudine resarciam.] In eodẽ sensu ait D. Augustinus in sermo. Innocentium de illis beatissimis infantibus: [Ante vitæ perpetuæ adepti sunt dignitatem, quam vsuram præsentis acciperent.

Sumitur, Secundo pro lucro, & fructu, qui ex aliqua re percipitur, siue iusto, & honesto. siue iniquo & turpi. Ita idem Cicero de senectute. [Terra nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura (id est lucro & fructu) reddit quod accepit, sed aliquando minore, plerumq; vero maiore cum fœnore.

Tertio, ex communi vsu DD. tam Iuristarum, quam Theologorum, imò omnium fere hominum, & Sacrarum scripturarum vsura sumitur pro lucro iniusto, & iniquo, quod recipitur ex pecunia, vel quauis alia re, quæ vsu consumitur, mutuata. Ita Exodi 22. [Nec vsura opprimes fratrem tuum, &c. Psal. 14. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram Psal. 54. Et nõ defecit de plateis eius vsura, & dolus. Mat. 25. & Luc. 19. Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vitq; recepissim eam?] In quo sensu nõ solum Scripturæ sacræ, & DD. videntur nomine vsuræ, verum etiam ipse Cicero Oratione 5. contra Verrem: [Cum Senatus (inquit) Publicanos vsura sepe iuisset, Magistratus à publicanis pecuniam pro vitis audet auferre. Et Lucan. lib. 1.

Hinc vsura vorax, auidumq; in tempore fœnus.

Existimat Soto lib. 6. q. 1. ar. 1. translaturum esse hoc

nomen vsuræ, quod propriè, & sua primæua significatione significat quemcunq; vsus rei, ad vsus pecuniæ iniquum cū lucro per antiphrasim, id est per contrariam locutionem, vt dicatur vsura ad indicandam p̄ueritatem huius vitij, quia per tale vitium volunt homines vitæ rei, in qua nullus est vsus distinctus ab ipsa, & lucrari per vsus illius rei quasi distinctum ab ipsa, cum ab ea vere non distinguatur. Vt qui vult lucrum accipere ex vsu pecuniæ quam fratri suo mutuo dedit, cum reuera pecunia, & vsus ipsius idem omnino sint: sicur vocamus per antiphrasim bellum, quia non est res bella sed diformis, & perturbans Remp, siluam densam & concitam arboribus quæ nihil minus habet quam lucere, vocamus lucrum, & Hispanè, [Al negro Ioan blanco:] ita vsura dicitur quasi carens vsu, quia ex re quæ vsu consummitur, & cuius nullus est fructus aut vsus, præter ipsam rem, fructus exigitur.

Ctederem etiam dictam vsuram, quia cum vsura summat pro lucro. & fructu, cupiditas humana nulla alia via nititur facilius, & breuius lucra sibi parere quam mutuatis pecunijs, & ad mensam possitis. Quod significat verba illius parabolæ Mat. 25. [Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam? & ego veniens cum vsuris recepissim eam.] Vt dicta sit vsura, ista iniqua mutuatio, quasi frequentius medium quo vtuntur homines ad lucrandum.

Vocatur, & alio nomine fœnus. Ita Arist. 1. Polit. c. 7. & Cicero. 1. offic. [Primum improbantur hi questus, qui in odia hominum incurrant, vt portitorum & fœneratorum. Et in oratione pro Flaco: Hæc pecunia ab honoribus translata in questum & fœnerationem, &c. Et pro Cælio: Parcat iuuentus pudicitia suæ, ne expoliet patrimonium, ne fœnore trucidetur. Teren. in Adelphis. Metuisti, &c. ne non tibi istud fœneraret.

Vocaturq; vsura accommodatissime fœnus. Est enim proprie fœnus quasi fœtus, vel partus Ouid. 1. fastorum.

Hordeaq; ingenti fœnore reddat ager.

Et Cicero in illo loco adducto ex libro de senectute. [Terra reddit quod accipit, quandoq; minore plerumque maiore cum fœnore:] Fœnerate idem est quod mutuare, Plinius hb. 2. cap. 6. Fœnerat sollomen suum alijs sideribus: Quo fit, vt fœnus sit quidam partus ex mutuo, & hoc ipsum est proprie vsura de qua hic agimus. Vnde à Græcis vocatur, Tochos, id est partus, quasi pecuniæ partus. Et sicut in partu animalium producitur simile, ita in vsura pecunia parit pecuniam.

Hebræi accommodatissimo nomine ad significandam huiusmodi vitij malitiam, vocat eam neshek, id est, morsum. Exod. 22. vbi nostra editio habet: [Si mutuo dederis pecuniam populo meo pauperi, non eris ei exactor. Ad veritatem Hebraicam vertit Vatablus, [Non inferes ei morsum, Deuthe. 23. vbi nos legimus, Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, neque aliam rem. sed alieno: fratri autem tuo absque vsura, habet Vatablus, Non morsum inferas fratri tuo fœnore pecuniæ, alienum mordebis fœnore, fratrem autem tuum non mordebis.] Et appellatur optime morsus, nam sicut feræ & robustiores bestia agri, morsibus dilacerant & excoriant inferiores, vt lupi, & vrsi oues, & pecudes, ita diuites vsurarij vsuris & fœnoribus dilacerant, destruunt. & consumunt substantias pauperum. Vnde Psalm. 75. dicitur de Messia, & quocunq; Principe pauperum patrono, [Ex vsuris, & iniquitate redimet animas (id est vitas) eorum.] Quia vsurarij vsque ad vitas pauperum consumunt. Vnde Chrylost. in illud Matth. 5. [Et volenti mutuari, &c. ait: Similis est pecunia vsurarij

rarii morsui Aspidis, percussus enim ab Aspide quasi delectatus. abit in somnum, & per suauitatem saporis moritur: quia tunc venenum latenter per omnia membra decurrit, sic qui sub usura accipit, sub tempore quasi beneficium sentit, sed usura per omnes suas fauultates decurrit, & totum conuertit in debitum.] Hæc Chrysofost.

Chaldaei quasi idem significantes vocant usuram Habulia, idest corruptionem perditionem, & ruinam.

Ex his patet nomen usurae æquiuocum esse, cum & usum cuiuscunq; rei significet, & fructum ac lucrum quod ex rebus percipitur, & iniquum lucrum quod summitur ex pecunia, alijsq; rebus quæ usu consumuntur, ratione mutui.

Accipitur etiam nonnunquam à Legistis pro augmento ex quocunq; contractu, etiam licito, ut cum debitor est in mora soluendi, & creditor patitur damnam ex illa mora: quod ratione illius damni illati creditori persoluitur à debitore, quod iustum, est, & licitum (ut vidimus) vocatur etiam usura. In quo sensu dicitur: L. Cum quidem §. si populo, ff. De usuris. [Usura non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluendum, infliguntur.]

Propria autem, & recepta significatio huius vocis non modo in Sacra scriptura, & apud DD. verum etiam apud omnes fideles, & in toto orbe est, qua hic vrimur, pro lucro in quo accepto ex mutuo: vnde recte habet titulus huius artic. D. Thom.

An accipere usuram pro pecunia mutuata sit peccatum.

Et hæc de voce ista usura.

Quid sit usura.

QUID vero ipsa sit varijs diffinitionibus explicatur à DD. In Concilio Agathensi & habetur 14. q. 3. cano. Usura. definitur [Vbi amplius recipitur, quã datur.] A. B. Ambros. in lib. de Thobia c. 14. & habetur ibidem can. Pleriq; diffinitur. [Quodcunq; accedit forti.] Vocant DD. sortem pecuniam illam, vel rem, quæ mutuo accipitur, quæ alio nomine dicitur principale, vel capitale, Græce [Areheon, vel Cephalon,] ductumq; est forsân hoc nomen ex contractu societatis, in quo capitale illud, & pecuniã quã vnusquisque socius apponit, vocatur fors: sicq; dicuntur confortes. Vnde sumpto vocabulo, & translato ad cæteros omnes contractus, pecuniam illam, & capitale quod mutuo accipitur, vocatur fors. Ait ergo Beatus Ambros. [Usuram esse quod forti accedit,] id est, quod accipitur extra sortem, & capitale.

D. Thom. hic in fine corp. artic. definit illam, [Pretium rei mutuatæ,] quam magis explicans Soto, definit usuram, [Pretium vsus rei mutuatæ.] Alij definiunt illam. [Lucrum in mutuo ex pacto,] Vel Lucrum exactum ultra sortem ex officio mutuationis, quod idem est.

D. Nauarrus, in comment. illius Cap. final. 14. quæst. 3. num. 15. impugnat omnes istas diffinitiones, traditq; hanc. [Usura, est lucrum natura sua est imabile pretio, quod præcipue recipitur ratione mutui taciti, vel expressi.] Quæ definitio parum differt ab alijs, sed explicatio quædam solum est illius, quam proponit D. Thom. Nam qui dicit pretium rei mutuatæ, dicit lucrum pretio æstimabile, acceptum ratione mutui, quodcumque illud sit, tacitum vel expressum. Vnde præstantior multo

Tomus Secundus.

est illa D. Thom. quam ista D. Nauarr. cum eadem breuius contineat.

Couarr. lib. 3. Varia. resol. cap. 1. n. me. 2. reprehendit omnes istas definitiones, quasi nulla earum explicet peccatum usurae, vultq; illam sic esse definiendam, ut dicatur: [Voluntas, seu actus voluntatis capiendi ultra sortem lucrum aliquod temporale, vi & causa mutui principaliter.] Possunt tamen omnes hæc definitiones inter se conciliari. Quia sicut in cæteris vitijs, & virtutibus videmus idem nomen hæc tria frequenter significare, nempe & habitum internum, & actum externum, & obiectum; ut in furto, furtum enim significat vitium, quod est habitus furandi, & actum externum quo accipiuntur aliena, & res ipsa furtiua: similiter in fide, fides enim significat habitum internum ad credendum, & actum ipsum credendi, quomodo dicitur adhibere fidem, idest crede, & propositiones quoque ipsas quas credimus: In quo sensu Athanasius propositis credendis in suo symbolo, ait: [Hæc est fides catholica quam nisi quisque, &c.] Ita usura potest significare hæc tria.

Primo vitium seu habitum internum, quo voluntas male affecta inclinatur ad lucrum ex mutuo, & hunc habitum seu vitium definit Couar.

Secundo actum ipsum usurarium & hunc videtur definisse Conc. illud Agathen.

Tertio obiectum usurae, quod est lucrum illud ex mutuo, & hac ratione definiunt illam D. Ambros. D. Thom. Soto, & Nauarr. Quæ definitiones cum summantur ex obiecto, sunt magis accommodatæ. Vnde possemus iuxta regulas logicæ sic usuram definire per suum genus, & differentiam, ut sit usura. [Iniustitia qua accipitur pretium ratione mutui, interueniente pacto.]

3. Ad quam definitionem optime intelligendam, Obseruemus primo. Mutuum & accommodatum (ut constat ex primo tom. in disputatione de dominio, & restitutione) ita inter se differre, ut per mutuum transferatur vna cum usu rei, ipsa quoque res, & illius dominium, in commodato transferatur quidem vsus, non tamen dominium rei, sed maneat res illa & ipsius dominium penes priorem dominum. Cuius discriminis ratio est, quia materia commodati sunt res, quæ licet usu quandoq; deteriores reddantur, non tamen consumuntur usu, sed permanent: ut equus, domus, vestis &c. & ita cum in his vsus, & dominium reuera distinguantur, & separari possint transfertur per commodatum vsus rei, re ipsa, & illius dominium minime translatis: Ut cum commodo tibi meum equum, manente illo sub meo dominio. Materia autem mutui sunt res quæ usu consumuntur, & quibus non possumus vti, quin simul illas consumamus, ut pecunia, panis, vinum, &c. quæ cum tales sint nõ potest mutuo concedi alicui earum vsus, quin simul concedantur quoque res ipsæ, & earum dominium. Estq; ratio aperta: Quia cum dominium sit facultas vtendi re vsq; ad eius consumptionem, in rebus autem quæ usu consumuntur idem omnino sit concedere illarum vsus, quod concedere facultatem vtendi illis vsq; ad earum consumptionem, nec possit quis illis vti, quin easdẽ tali vsu omnino consumat: efficitur necessario, ut in his idem omnino sit recipere vsus quod recipere rem ipsam & illius dominium, saltim moraliter loquendo, quidquid sit metaphysicè. Et confirmatur aperte ex Iure Civili. In quo cum legatur alicui vsus rei quæ usu consumitur, eo ipso quo legatur illi vsus talium rerum, legatur & dominium, ut habetur Inst. de usu fruct. §. constituitur & l. 2. ff. de usufruct. earum rerum quæ usu consumuntur. Quæ etiam de causa omnium DD. consensu in commodato est restituta eadem

Q 3 omni-

omnino res numero, quæ commodata est, (dicunt Iuristæ eadem specie) quod enim Theologi iuxta veras Logicæ & Mathematicæ regulas vocamus idem numero, vocant ipsi idem specie, & quod nos dicimus idem specie vocant ipsi idem genere. In mutuo autem, cum transferantur simul vsus & dominium, quia materia mutui est res vsu consumptibilis, in qua (vt constat) vsus & dominium revera non distinguuntur, nec potest concedi vsus quin simul concedatur & dominium, propterea non est restituenda eadem numero, sed similis, vel æquivalens.

Ex hoc discrimine nascitur aliud quod facit plurimum ad nostrum institutum. Vt cum in rebus, quæ sunt materia accomodati distinguantur vsus & dominium, possitque concedi vsus, & utilitas rei non concessa ipsa re, neque illius dominio, consequenter liceat in huiusmodi rebus, rem ipsam & eius dominium diuisim & seorsum vno pretio æstimari, vsu quoque ipsius alio pretio. Quo fit, vt duplex contractus circa huiusmodi res celebrari possit. Alter venditionis, tradendo rem, & eius dominium suo iusto pretio, alter vero solius locationis, tradendo solum rei vsu iusto etiam pretio, manente re illa penes dominium eiusdem domini. In rebus autem quæ sunt materia mutui, cum non distinguantur vsus & dominium, nec possit moraliter loquendo (qua ratione res hic accipiendæ sunt) vnum tradi sine alio, consequenter non potest vsus habere suum pretium seorsum, vel æstimari seorsum aliquo pretio distincto à pretio rei, sed pretium rei est simul pretium vsus, & è conuerso: redditusque similis aut æquivalenti, reddunt quicquid reddendum est. Adeo, vt velle aliquod pretium pro solo vsu in huiusmodi rebus distinctum à pretio rei, sit reuera velle pretium pro re, quæ secundum se, & seorsum nullum habet pretium, aut valorem.

Quo similiter fit, vt in his possit quidem celebrari contractus venditionis, tradendo illas absolute, & omnino suo pretio, minimè vero locationis vendendo solum vsu, cum in ipsis sint idem omnino vsus, & dominium, nec possit vnum sine alio transferri. Propter quod D. Thom. cautè in articulo loquutus est, dicens: Vsus in huiusmodi rebus non debere computari seorsum ab ipsis, quia cuiuscunque conceditur vsus, conceditur, & res.

4. Hoc posito obseruemus Secundo. Tria requiruntur ad vsuram, primo vt sit mutuum expressum, vel tacitum, ita vt propria actio in qua exercetur vsura sit mutuatio alicuius rei, earum quæ vsu consumuntur, vt pecuniæ, vini, frumenti, &c. Ita dicitur Deuter. 23. [Non scenerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, &c.] Et ratio est aperta, quia malitia vsuræ consistit in eo, vt circa temporalia, & secularia accipiatur pretium pro re quæ non habet pretium, sicut malitia simoniæ consistit in eo, vt circa spiritualia accipiatur pretium pro re quæ non habet pretium: Omnis autem contractus in quo accipitur aliquod pretium est triplex, aut venditio, aut locatio, aut mutuum, si quis alius excogitetur in quo accipitur pretium, necessario reducendus est ad aliquem ex his. In venditione potest quidem pretium esse iniustum, nihilominus res pro qua illud accipitur, pretium habet, quia transfertur in venditione dominium rei. In locatione similiter: cum locentur res, quæ vsu non consumuntur, & in quibus vsus est distinctus à dominio, habetque vnumquodque eorum, vt constat, seorsum suum pretium, quamuis possit etiam pretium rei locatæ esse iniustum nihilominus accipitur pro re quæ habet pretium. In solo mu-

tuo accidit accipi pretium pro re quæ non habet pretium, quia cum in mutuo tradatur res vsu consumptibilis, & sub debito restituendi, vel æquivalentem, si quid accipiatur ultra valorem talis rei, accipitur profecto pro vsu ipsius, qui vt constat in huiusmodi rebus non distinguitur à re, nec est aliquo pretio seorsum æstimabilis: Et ita in solo mutuo habet locum, accipi pretium pro re quæ non habet pretium, in quo consistit malitia vsuræ. Ita fit, vt exigatur necessario hoc primum ad vsuram, nempe vt exerceatur in mutuo: ita vt vbi non interuenit mutuum possit quidem reperiri aliqua alia iniquitas, vel fraudulencia, non tamen vsura.

5. Dixi mutuum expressum, vel tacitum, nam vt optime obseruat Doct. Nauar. in sua definitione vsuræ, & loco citato num. 3. mutuum in quo potest committi vsura duplex est, expressum & tacitum, expressum, quando aperte & explicitè celebratur contractus mutui, & exigitur aliquid ultra sortem, vt cum postulas à me mutuo 10. ego vero illa tibi mutuo ea lege, vt restituas 12. in hoc casu est mutuum expressum, & manifesta vsura. Tacitum vero est, quando sub titulo & colore alterius contractus implicite, & virtute aliquid tibi mutuo, recipiendum cum lucro. Vt. gra. vendo tibi meas mercus pecunia credita, si quidem statim illam persoluis, vendidisses illas pretio iusto ven. gra. 100: quia tamen expecto solutionem per sex menses, vendo tibi illas 110. Hic contractus habet titulum, & colorem venditionis, & expectatæ solutionis, est tamen reuera mutuum, quamuis occultum & tacitum, & similiter occulta, sinuata, ac palliata vsura: Quia in hoc contractu perinde me habeo, ac si tu actu, & in pecunia nonerata mihi soluissem statim iustum pretium mercium, nempe illa 100. & ego illa tibi mutuassem per allos sex menses, ea lege vt redderes mihi ratione illius mutui 110. Hæc est prima conditio vsuræ.

Requiritur secundo ad vsuram, vt is qui mutuat, intendat accipere aliquid ultra sortem ratione mutui, id est aliquod lucrum pretio æstimabile, & tanquam pretium illius mutui, quod alij dicunt, vt intendat lucrum propter officium mutuationis. Dico ultra sortem, quia intendere recipere rem suam integram, & æquivalentem, hoc iustum est, cum illam nutuauerit tantum, & non dederit. Dico tanquam pretium, vel lucrum. Quia potest accidere, vt tu debeas mihi 10. quæ ego difficulter à te possum recuperare, accedis, vt mutuem tibi alia 10. licet mihi ita pacisci mutuabo tibi ista 10. sed hæc lege, vt simul citra omnem litem restituas mihi hæc 10. & alia quæ verè mihi debes. In hoc casu, & si tibi mutuem ista 10. vt præter ista reddas quoque illa alia 10. non est vsura: quia non postulo illa 10. à te velut pretium, aut lucrum istorum 10. quæ nunc tibi mutuo, sed quia mihi erant verè debita, nitorque hæc via redimere meam vexationem, ac tuam iniquitatem, & recuperare quæ mihi iuste, & verè debentur, difficile tamen recuperare poteram.

Dico etiam tanquam pretium, & lucrum, quia possum optare te habere amicum, & eo sine oblata tibi necessitate mutuo tibi gratis pecuniam qua indigens, vt tuam in eam amicitiam, & beneuolentiam, & licet illa in multis mihi profutura sit, nihilominus quia amicitia, & beneuolentia non est pretium, vel lucrum temporale, sed bonum quoddam honestum, nulla est vsura, sicut mutuare pecuniam, vt frater non furetur, vel ne mulier fornicetur, vel propter aliquod aliud honestum bonum, non est vsura: huiusmodi enim bona non dicuntur lucra, nec pretia temporalia.

Beni-

Denique dico aliquod lucrum pretio æstimabile, quia non solum est usura mutuare aliquid animo & intentione accipiendi aliquam pecuniam, vel aliquam rem ultra sortem, verumetiam animo obligandi mutuuarium ad aliquid, quod potest pretio æstimari. Ut cum mutuo tibi pecuniam, vt æqualem tantum restituas, sed ea lege, vt tenearis triticum tuum afferre ad meas molas frumentarias, est usura: quia hæc obligatio afferendi triticum ad meas molas pretio æstimari potest.

Tertio requiritur in usura, vt interueniat pactum, aut aliqua obligatio civilis, ratione cuius in foro exteriori qui mutuo accepit, possit obligari ad reddendum illud lucrum ultra sortem. Dico in foro exteriori quia in interiori, & à parte rei, nihil tenetur iste soluere, cum ille contractus sit iniustus, & nullus, nec vlla reuera inducat obligationem: in exteriori tamen obligabitur soluere, quia usurarius ostendit iudici aliquod chirographum, aut probationem illius obligationis, tanquam civilis, & iustæ, ac contractæ ex aliquo legitimo, & licito contractu.

Hoc pactum potest duplex esse, aut explicitum, & manifestum, vt cum dico aperte, do tibi centum ea lege, vt restituas 110. & da mihi chirographum te debere mihi ad festum Sancti Ioannis 110. vel saltem promitte. Aut est implicitum, vt cum dico mutuo tibi 110. sed heus tu optime nosti te debere esse mihi gratum, & me ex his pecunijs viuere: nosti etiam quid soleat fieri inter mercatores, & mutuantes. Rursum hoc pactum implicitum & tacitum potest contingere aut ex vtraque parte, aut ex altera tantum: ex vtraque cum vterque & dans, & accipiens nutibus, & signis, aut verbis ambiguis vicissim sibi annunt illud pactum, mutuam recipiendi aliquod lucrum, & mutuarius exhibendi illud ultra sortem, quo casu est aperte usura. Ex altera vero parte dupliciter potest accidere implicita illa obligatio & pactum, vel ex parte mutuantis intendens obligare mutuuarium sub illis signis, & verbis ambiguis ad soluendum aliquid extra sortem, quod est etiam usura propter solam intentionem mutuantis, etiam si mutuarius nihil tale intelligat, neque constituat. Vel reperitur implicita illa obligatio ex parte tantum mutuuarij, ita vt is qui accipit, existimet se manere obligatum ad soluendum aliquid ultra sortem, cum tamen is qui mutuatur nihil tale intendat, quo casu non est contractus usurarius, sed error solum mutuuarij. Tenetur tamen ille qui mutuo dedit, si tempore solutionis mutuarius aliquid ipsi exhibeat ultra sortem, intelligatq; vel suspicetur illud sibi exhiberi ratione mutui, nullomodo recipere, aut si acceperit restituere: quia tunc iam reuera acciperet aliquid ratione mutui, in quo consistit iniquitas usura. Quod si ignoret talem animum, prudenterque iudicet, & credat illud sibi gratis dari, excusatur quandiu illa inculpabilis ignorantia durat, quia gratis, & ex sola amicitia, & non intuitu mutui aliquid dare vel accipere (licet sit periculosum) non est tamen prohibitum.

Ex his apertum est optimam esse illam definitionem D. Thom. [vt usura sit accipere pretium rei mutuatæ.] Continet enim hæc definitio quæcumque sunt de ratione usura: Nam in primis explicatur in prima conditio, nempe vt interueniat mutuum: cum dicit [rei mutuatæ.] Secunda quoque accertitia, cum dicit [pretium, vel accipere pretium:] quæ idem sunt, quia qui mutuatur pro pretio, illud intendit, alioquin si non intenderet, gratis mutua-ret & non pro pretio. Includit etiam hæc vox [pretium] pactum ipsum, quia quod sine vilo pretio & gratis datur, non habet pactum, vbi autem interuenit pretium, eo ipso interuenit pactum, quo pre-

terium illud constituitur. Vnde paucioribus verbis iniquitatem usurae proprie & rectè significantibus complexus est D. Thom. Et ita hac definitione tantum vtetur in progressu huius disputationis, vt appellenus eam. [Pretium rei mutuatæ.]

Distinguiturque hac definitione usura ab alijs omnibus contractibus. A venditione, quia in ea non accipitur pro re mutuatæ, sed pro re omnino & absolute tradita ementi. A locatione, quia in locatione non accipitur pretium pro re, sed pro vsu, qui à re illa & ipsius dominio verè distinctus est, & seorsum pretio æstimabilis: A contractu societatis distinguitur, quia in eo pecunia quam vnusquisq; exhibet, nec datur, nec mutuatur, sed pænes dominium vnus cuiusque manet exposita negotiationi. A compensa etiam quæ fit ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quia in ista compensatione non datur illud ratione mutui, aut pecuniæ mutuatæ, sed solum ratione illius damni accepti, quod reuera compensandum fuit. A contractu denique assurance, quia in hoc non mutuatur pecunia aliqua, nec accipitur aliquid ratione mutui, sed ratione periculi, cui se exponit assurectas, quod periculum pretio æstimari potest.

Q V O T V P L E X S I T usura.

A Jurisperitis variè diuiditur usura, potissime tamen in lucratoriam, compensatoriam & punitoriam: ita Bald. Salicet. Paul. & plerique eorum in l. Usur. Cod. De usur. Lucratoriam vocant eam, quæ est proprie & formaliter usura, in qua accipitur aliquid ultra sortem sola ratione mutui, sine aliqua alia iusta causa. Compensatoriam, quando accipitur quidem aliquid ultra sortem, non tamen propter officium mutui, sed ex aliqua iusta causa, veluti ad compensandum aliquod damnum à mutuantem passum, quæ proprie usura non est, nisi materialiter tantum & communi quadam ratione: Punitoriam vero, quæ est in pœnam propter defectum & moram solutionis appositæ, siue ab homine siue à lege: quæ proprie quoque usura non est nisi materialiter tantum, sicut proximè præcedens. Theologus vero, qui hoc loco usuram eam tantum vocat quæ proprie & formaliter usura est, & lucrum sola ratione mutui, diuiditur communiter in realem & mentalem, quæ non distinguitur per pactum expressum vel tacitum, quasi realis sit pacto expresso, mentalis vero quæ pacto tacito. Neque distinguuntur sicut in alijs vitijs actus interior & exterior, quasi usura realis sit quæ exterius exercetur in actu mutui, interior vero sit propositum dandi ad usuram: sicut homicidium exterius est realis occisio hominis, interius vero propositum occidendi. Sed distinguuntur usura externa siue realis & mentalis per solum pactum: Ita vt vtraque postulet actum mutui, sed ita vt si fiat mutuum interueniente aliquo pacto siue expresso siue tacito, quodcumq; illud sit, est usura realis: si vero detur quidem mutuum nullo tamen omnino interueniente pacto, neque tacito neque expresso, sed cum sola intentione, & spe solo animo concepta recipiendi aliquid ultra sortem ratione illius mutui, sit mentalis. Vnde possumus constituere duplicem usuram mentalem, aliam quæ sit solum propositum dandi cum scœnore, & hæc licet peccatum etiam sit, mortale, aut venia, pro qualitate illius propositi & intentionis, non tamen est
ca quam

ea quam vocamus hic mentalem. Alia vero sit, in qua non solum est propositum mutuandi cum scœnore, sed reuera & actû sit mutuum nullum autem interuenit pactum, sed sola intentio & spes interior accipiendi aliquid ultra sortem: & hæc est quam DD. vocant mentalem, & quam significabimus quod nescunq; in progressu huius disputationis fiet mentio vsuræ mentalis.

His positis responderet D. Tho. quæsitio huius art. per quatuor conclusiones Prima est.

8 [Vsura secundum se & ex suo genere est peccatum mortale.

Probatum Primo, Omne dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei ex Diuus Augustino contra Faustum est peccatum: sed vsura est contra legem Dei dum Exodi. 22. [Si pecuniam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes, Ergo.

Secundo ratione petita ex natura rei. Iniqua venditio, cum sit furtum & fraus cum iniuria & damno proximi, est peccatum mortale ex suo genere, sed vsura est velut quædam venditio iniqua, ergo. Probatum minor, cum mutuo tibi 100. ut reddas 110. percontor, aut illa 10. quæ excedunt sortem mutuam accipio pro illa sorte & re mutuata, aut pro vsu ipsius rei: si pro ipsa re, accipio duplex pretium, & eandem rem bis vendo, nam in primis cum dederim 100. quorum iustum pretium sunt similia 100. quando tu illa mihi restituis, accipio pretium iustum meæ sortis, cum vero præterea des mihi 10. accipio profecto aliud pretium, quo fit, ut accipiam duplex pretium & eandem rem bis vendam. Si vero accipiam ista 10. non pro re mutuata, quam dices sufficienter solui restituta simili vel æquivalente, sed pro vsu: vsus in his (ut constat ex dictis) non est æstimabilis aliquo pretio seorsum & distincto à re, cum in his vsus & dominium non distinguantur, unde venditur res quæ non habet pretium. Vtrumque autem horum est iniquum, siue eandem rem bis vendere, siue accipere pretium pro re quæ non habet pretium, ergo.

9 Secunda conclus. [Quidquid per vsuram accipitur, restituendum est necessario.

Sequitur apertè hæc conclusio ex præcedenti, cum omne furtum restituendum sit, & quodcunq; damnum illatum proximo cum iniuria.

Tertia conclusio. [Vsura non solum in lege Evangelica, verumetiam in lege veteri fuit in vniuersum prohibita Iudæis, tam erga conciuies suos nempe alios Iudæos, quam erga ceteros omnes externos & paganos.

Pater, Vsura ex natura rei est iniqua, cum sit quædam iniqua venditio, quod autem ex natura rei iniquum est, simpliciter & omnino in ordine ad quoscunq; homines iniquum est, & illicitum.

Secundo. Psalm. 14. vbi damnatur vsura, cum dicitur de viro iusto: [Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram.] Et Ezech. 18. vbi dicitur: [Qui vsuram non acceperit:] in vniuersam loquitur Spiritus sanctus à quocunq; homine, nec distinguit inter Iudæum vel paganum.

Tertio. Iudæis præcipitur Exod. 22. Deuth. 23. & alijs locis ne darent ad vsuram fratribus & proximis suis, frater autem & proximus quicumque homo est, ut docuit Christus Luc. 19. in illa parabola Samaritani contra errorem Phariseorum existimatum solos Iudæos esse sibi próximos, ergo.

10 Quarta conclus. [Iudæis fuit permessa vsura cum extraneis, non tanquam licita cum eis, sed propter duritiam cordis eorum, & nimiam cupiditatem.

Etenim cum sint procliuēs ad auaritiam, quæ

maximè fouetur vsuris, ne suos conciuies scœnobus destruerent, permisit illis Deus, ut scœneretur extraneis, ne scœnerentur suis, sicut qui peccat minus malum, ad vitandum maius, sicut per mittebat illis libellum repudij, ne vxores suas occiderent, ut ipsemet Christus exposuit Matth. 18. ubi interrogatus à Phariseis, liceret ne viris quacunq; ex causa vxores suas repellere, ac dimittere, docui apertè id minimè licere, permittum vero illis fore in lege à Moise, tãquã minus malum ad vitandum maius, quod ex duritia cordis, suæ perpetrassent occidendo facile quæ haberent exosas.

Circa doctrinam huius articuli, & conclusiones propositas nonnullæ sese offerunt graues controuersiæ hoc loco explicandæ.

CONTROVERSIÆ

Prima.

QVO IVRE SIT PROHIBITA

vsura? num solo positio diuino? vel humano? an naturali quoque?

S V M M A R I V M.

- 1 *Usura duplex quæ reprobatur à lege Ciuili Vsurarium, & vsura ultra centesimam, & quænam sit vtraque illarum.*
- 2 *Usura, secundum fidem in quacunque quantitate est illicita, & diuina lege prohibita.*
- 3 *Usura iure naturali prohibita est, ut reuera intrinsece, & natura sua mala, & iniqua.*
- 4 *Usura iure diuino vtriusque testamenti, prohibita est.*
- 5 *Usura, omni iure humano, tam Ecclesiastico, quam ciuili, & priuatis regnorum legibus prohibita est.*
- 6 *Refellitur opinio impijssimi Molinæi.*
- 7 *Usura quomodo secundum aliquas exigi possit ab hostibus Christianorum & infidelibus.*
- 8 *Infideles, habent verum ius, & dominium in sua priuata bona, & diuitias &c.*
- 9 *Quibus hostibus licitum est dare ad vsuram.*
- 10 *Actiones, & opera, quæ in aliorum utilitatem prestare possunt duplicia sunt.*
- 11 *Mutuans per aliquod tempus dupliciter se habere potest.*
- 12 *Emens pagam acerbam, ut 100, pretio 90. quæ ratio ne saluari possit.*
- 13 *Pecunia quomodo vsu consumatur.*
- 14 *Pecunia habet duplicem vsu.*
- 15 *Pecunia dupliciter considerari potest.*
- 16 *In sacris litteris sepe mala adducunt, non quasi licita, sed ut per ea inducamur ad bona.*

Quæstio hæc solet etiam à DD. hac ratione proponi. [Sit ne vsura prohibita, quia ex se & natura sua sit intrinsecè mala, & iniqua? vel eo tantum nomine mala sit quia prohibita, cum ex se mala non esset.

Ex prima conclusione D. Thom. & argum. quod videtur in corp. art. satis videtur constare vsuram ex se, & natura sua esse malam, & prohibitam: nihilominus nonnulli DD. rem hanc reddiderunt controuersam.

Fuit

Fuit enim in primis error Græcorum, ut referunt Guido Carmelita in summa de hæresibus, & Alphonsus de Castro lib. de hæresibus verbo Usura existimantium vsuras licitas esse absolute & simpliciter: ita ut nullo iure sint prohibita. In eodem errore fuerunt etiam Albanenses, sicut refert Gabriel Prateolus in libro de vitis, & vitij hæreticorum capit. 22.

Abulens. in cap. 25. D. Matth. quæst. 171. & 172. docet vsuram esse iniquam, & prohibitam iure naturali, & ita non esse intrinsece malam, sed posse in aliquo casu exerceri: Cuius sententiam controuers. proxime sequenti abunde referemus. Eandem habuit etiam Ancarra: in peculiari quæst. De vsuris, quem sequuntur nonnulli Iuristæ quos refert Couar. lib. 3. cap. 1. num. 6.

Molineus in suo contractu De vsuris & comercijs, num. 11. & 12. Cum prius dixisset vsuram esse natura sua malam, & ideo prohibitam, docet deinde aliquam etiam proprie sumptam licitam esse, & meritoriam. Constituit enim vsuram & proprie sumptam duplicem, aliam quæ est contra charitatem, aliam vero quæ est maxime consona charitati proximi. Priorem vult esse omnino iniquam, & prohibitam, posteriorem vero bonam, & exercendam. Priorem ait committi, vbi propter mutuum maximum lucrum exigitur à mutuante, etiam si mutuarius ex pecunia illa nullum reportet lucrum: sicut accidebat in vsuris illis vsurarum, vel vsuris ultra centissimam, quæ iure ciuili merito prohibentur: has enim perspicuum est damnum & iacturam esse proximorum, & contra charitatem. Secundum charitatem vero, quando habens pecuniam mutuo illam datet mercatori vel pauperi, ut cum ea alicui negotio tradita lucretur, ea lege, ut si cum ea lucratus fuerit, partem aliquam illius lucri debeat illi vna cum capitali restituere; Quam vsuram honestam esse & optimam docet, tum quia dicta ratio, ut qui cum mea pecunia recepit lucrum, quod sine illa nullo modo habuisset, in recompensam tanti beneficii quod reuera à me accepit, partem aliquam illius lucri mihi exhibeat. Tum etiã, quia opus charitatis cum illo exercui, ut cum non haberet vnde negotiaretur & lucraretur, exhibui illi pecuniam qua negotiari & lucrari valuit. Quæ causa non repugnat charitati, imo maxime consona illi est, ut habens pecuniam mutuo illam concedat non habenti ad negotiandum, & lucrandum, recipiens vero illam & cum ea negotio tradita aliquid lucratus, partem illius lucri suo benefactori persoluat. Quod si id adeo honestum est, ac recte rationi & charitati, & gratitudini consonum, cur à principio mutuans illud pacisci non poterit?

Sic docet Molineus hoc modo, & cum hoc modo deramine vsuras acceptas nullo iure prohiberi. Ius enim diuinum in contractibus (inquit) id tantum prohibet, quod recte rationi, & charitati repugnat, quod docuit Christus Matth. 7. dicens: [Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis,] certum autem est, mutuam pecuniam pauperi ad negotium lucratiuum ea lege (qua diximus) ut reddatur ei aliqua pars lucri, vbi lucrum fuerit, optare vice versa, pecuniam sibi mutuo dari ad negotia & lucra quando illa egeret cum eadem lege & conatione: Affert in eandem sententiam nonnullos Iurisperitos, quorum auctoritas in iudicio conscientie quanta esse debeat, expendat prudens Catholicus, Nam Molineo & hæreticis quæuis auctoritas maxima est, modo ipsorum erroribus patrocinetur.

Ad quod intelligendum obseruare oportet, ex Contrado. De contract. quæst. 22. in lege ciuili du-

plicem tantum vsuram reprobati à Iustiniano Imperatore: nempe vsuram quæ dicitur vsura vsurarum, & vsuram ultra centissimam. Vsura vsurarum dicitur, à Doctoribus cum quis dat alteri mutuo 100. ut in fine singuli cuiusque anni donec restituar illi sortem & capitale, soluat 10. ea lege, ut nisi soluerit illa 10. teneatur anno sequenti soluere vndecim, nempe illa 10. de quibus à principio conuenientur, quæ est prima vsura, & præterea vnum pro illis 10. quæ non persoluit, quæ est secunda vsura illius primæ, qua de causa dicitur vsura vsurarum: & hæc prohibetur omnino. ff. De vsuris. Centesima vero dicitur iuxta eundem Conradum lucrum æquale forti: ut si fors sit 20. & lucrum totidem 20. Dimidia centissimæ sit, si fors sit 20. & lucrum 10. & hoc consequenter modo tertia centissimæ, quarta centissimæ quintacentissimæ, &c. Vnde iuxta Conradum vsura centissima erit reddere lucrum quod intra annum æquetur forti & capitali. Quæ tamen explicatio vsuræ centissimæ non potest certe admitti: Quis enim credat ad cupiditatem adeo enormem homines peruenisse, ut mutuans 100. intra annum vel paulo longius tempus 200. postulat ut mutuatarin? Quo circa Recentiores vsuram centissimam ita explicant, ut reddatur lucrum ut 100. pro capitali ut 100. intra centum menses: quod inferius in hoc eodem art. controuers. 3. explicabitur. Statuit ergo in illo Cod. De vsuris lib. 4. Iustinianus, ut nullomodo exerceatur vsura ultra centissimam, id est, ne lucrum neque intra centum menses excedat sortem, possit vero aliquando accipi centissima, aliquando dimidia, aliquando tertia pars.

Huiusmodi ergo vsuras quas istis legibus probat vel permittit potius Iustinianus sentit Molineus licitas.

Iam, quia huic errori (ut videbimus) aduersantur statim apertissime verba illa Christi Luc. 6. [Mutuum dare nihil inde sperantes,] Excogitauit quendam nouum istorum verborum sensum à communi omnium expositione alienum, dicens: Non loqui ibi Christum De vsuris, sed de subuentione pauperum, quasi dicat: omnibus mutuo date, non solum diuitibus qui habent vnde restituant acceptam, verum etiam pauperibus qui non habent, imo his potius debetis mutuo dare nihil ab eis sperantes, quia quod ab indigentibus non fuerit vobis restitutum, à Deo abundantius & cum maiori multo lucro restituetur: Vnde verba ista Christi (inquit) solum prohibent ne à pauperibus qui nihil habent speremus recipere collata illis per elemosynam, minimè vero prohibent, quin à potentibus restituere & cum moderata vsura ex lucro nostra pecunia acquisito, illam accipiamus.

Molineum purgatum ab hoc similibusque erroribus visus est offerre Catholicis Gaspar Caballinus in suo tractatu De vsuris excuso Lugduni. 1582. sed cum illum attentè perlegerem, ut verum fatear, visus mihi potius est Molineus suscitatus cum suis erroribus, quam purgatus ab illis. Nam in primis num. 10. Mutuantem mercatori pecuniam aliquam exponendam ab illo alicui negotio, posse recipere ultra sortem partem lucri, quod ex illa pecunia negotio tradita mercator ille mutuarius comparabit, vult Caballinus contra Conradum & alios Theologos non modo licere, verum etiam charitati, & æquirati Christianæ censendum esse maxime consonum. Sub nomine enim æquitatis ac charitatis Christianæ vult Caballinus sicut & Molineus hoc genus vsuræ cooperire. Vbi si mercatori diceret Caballinus posse conferri pecuniam per contractum Societatis, ita ut illam conferens partem lucri

eri recipiat, vel damni, prout rerum euentus duxerit, talis pecuniæ collatio non est mutuum nec acceptio illa alicuius partis lucri est vsura, vt inferius agentes de contractu Societatis videbimus loquitur autem loco citato, vt ex contextu illius appareat, de mutuo quod verè mutuum est, quo fit vt sequatur reuera hic auctor Molineum cuius se recopilatorem in eo opere profiteretur.

Adde quod vltim in progressu operis num. 14. licet as esse & in foro animi illas vsuras, quas lex civilis permittit; quas verè vsuras esse, certum est, vnde probat pfecto easdem vsuras quas Molineus, nam nec alias probat ille, aut moderatas & licitas censebat, nisi eas quas ius civile nō damnat. Et quō magis ostendat se nec in verbis à Molineo recedere, Doctrinam Theologorum damnantium huiusmodi vsuras in iure permissas, vocat sicut ille præposteram religionem perniciosè legitimas vsuras damnantem. Et Catholicam doctrinam omne genus vsurę damnantem vocat vulgatam opinionem; illamque ibi proponit non vt veram, & certam, sed quasi per hypothese tantum admittendam, sicut solemus admittere per hypothese falsa quæ nostrę sententię non aduersantur. Demum vt alia præteream argumenta D. Thom. & aliorum Theologorum quibus efficacissime ostenditur vsuram iurę naturę prohibitam esse, nititur dissoluere, & ostendere nullam habere vim eodem omnino modo quod illa dissoluit Molineus, sententiamque se in errore potius Molinei argumentis eiusdem confirmat num. 330. & 331. Vnde de hoc auctore, aut saltem de his que in illo tractatu doceri idem debet esse iudicium in hac parte quod de Molineo, vt in fine conclusionum quibus hanc controuersiam explicabimus, ostendemus.

Quod autem vsura non sit intrinsece mala & natura sua sic nituntur ostendere. Primo quod intrinsece & natura sua malum est, & iniquum, in nullo euentu potest bene fieri, neque ex aliqua circumstantia honestari, vt sæpe docuimus: vsura autem potest aliquando licite exerceri, cum dicat B. Ambro. & habetur 14. quæstio. 4. Can. Final. [Ab illis exige vsuram, cui meritis nocere desideras, et in re inferuntur arma:] Quasi dicat aperte licite hostibus, & inimicis quos posuimus iusto bello impetere, dare ad vsuram.

Secundo, cum quis præstat alteri opus aliquod illi utile, quod non tenebatur præstare, potest pro tali opere pecuniam aliquam accipere, vt procurator pro actionibus & operibus suis, potest pecuniam & stipendium accipere; cum non teneatur ex iustitia ad illas actiones & operas; sed nemoneatur mutare alteri saltem ex debito & iustitia, ergo cum hoc opus utile sit mutuatario, poterit pro eo aliquid accipere.

Tertio, si vltra sortem nihil aliud conferatur mutuantis; non redditur ei æquivalens, nec quantum ex iustitia ipsi debetur; ergo vsura non solum est licita, verum etiam iusta & debita. Consequentia aperta est: antecedens vero ita ostendo. Qui dat mutuum, præter sortem obligat se ad non repetendum, nec repetendum mutuum, donec mutuatarius ea re vsus sit; & aliquam ex ea perceperit utilitatem: hæc autem obligatio cum sit civilis, est pretio æstimabilis; ergo si tantum illi restituat sortem, & nihil vltra ratione istius obligationis quæ includitur in mutuo, non reddit illi æquivalens.

Et conf. Quia si pacto & conuentione obligaret se mutans ad non repetendum intra 3. vel 4. menses, ista obligatio esset pretio æstimabilis, at qui mutuatur, eo ipso tacite & implicite se obligat ad non exigendum

per aliquod tempus, quia aliter non esset mutuum. Ergo potest pro obligatione aliquid vltra sortem accipere.

Quarto. Sententia est Caietani in summa verbo vsura. in fine. De pagis Montis Genuensis, & factis probabilis (vt infra videbimus) licere emere pagas acerbas, id est solutiones expectatas. Vt si Petrus debeat Ioanni 100. aureos soluendos 6. ab hinc mensibus, potest Andreas emere à Ioanne debitum illud pecunia præsentis, pretio vt 90. quod alio nomine non licet, nisi quia expectaturus est illam solutionem mature scire, & peruenire tempus illius; Ergo similiter licebit accipere pecuniam pro illa obligatione tacita, quam subit mutuans, & cui se offert eo ipso quo mutuatur, expectandi restitutionem faciendam sibi à mutuario post aliquod tempus.

Quinto. Si vsura licita non esset, maximè ob rationem D. Thom. quia vsus pecuniæ est ipsius consumptio, quo fit vt talis vsus non possit computari extra rem, nec seorsum æstimari pretio. Sed hæc ratio nititur falso fundamento, quia pecunia non consumitur vsu, imo manet apud mutuatarium apta vt ab eo libere expendatur in suos vsus, vel vt per eam aliquid lucretur. Quod si dixeris tale lucrum non esse tribuendum pecuniæ, sed industriæ mutuatarii: contra, sequeretur ex hoc dicto, vt si quis commodaret mihi agrum, fructus illius agri nō esse à diudicandos domino agri, sed mihi: cum ager ex se nullum fructum ferat nisi interueniente industria agricolæ, hoc autem consequens aperte est falsum, cum ager omnis Domino suo fructificet.

Sexto, si quis commodaret mihi pecuniam: ostentationem, vt docet hic D. Thom. ad sextum, potest aliquid recipere pro illa pecunia, ergo similiter & pro pecunia, ergo similiter & pro pecunia mutuata. Probo consequentiam, quia maior utilitas recipitur pfecto ex pecunia mutuata, quam ex accommodata ad solam pompam & fastum. Primo, quia in mutuata transfertur dominium, in accommodata solus vsus. Secundo mutuata licet vt ad omnes vsus pro libito, commodata ad illum tantum vsus sunt. Dices diner sam esse rationem, quia mutua si perit, perit mutuatario, commodata vero accommodanti vt domino, & ideo posse commodatorem aliquid accipere pro illo periculo. Hoc non tenet vt argumentum. Primo, quia etiam accommodata perit accipienti illam, & non domino multoties, vt supra vidimus. Secundo quia potest deduci in partem inter ipsos, vt pecunia illa accommodatario pereat non accommodanti, etiam in casu omnino fortuito, & nihilominus recipiat accommodans aliquid pro periculo, & pretium ratione illius rei accommodata.

Septimo, si vsura esset peccatum, esset certè peccatum iniustitia; & ex consequenti esset cum iniuria vel damnum, imo vtrique accedit commodum; In primis nulli fit iniuria, quia tam mutuans quam mutuatarius sciens & prudens citra oem vim, aut deceptionem liberè confert quidquid alter eorum recipit: [Scienti aut & volenti non fit iniuria:] Quod verò neuter recipiat damnum, quin potius vterque commodum, patet. Quia qui soluit vsuram, receipt beneficium & utilitatem ex pecunia mutuata. Et qui recipit, illam recipit tanquam remunerationem beneficij quod alati contulit.

Octauo. Quod cedit in maximam Reip. utilitatem, non est contra ius naturæ: at vsuræ moderatę cedunt in maximū Reip. comodū; Ergo: Probatum minor: Quia mercatores, & quicunq; negotia exercent indigent sæpe aliena pecunia, quam cum nullus teneatur illis mutuari, nulla alia via comodius, & ta-

& facilius, ac cum minori damno habent in promptu, quam accepta illa mutuo cum aliqua moderata usura: Similiter grauati. are alieno si bona sua vendere compellantur, non possunt liberari à suis debitis sine magna iactura bonorum suorum, quae tamen facilius & commodius, & cū exiguo dispendio rerum suarum persolunt accepto etiam aliqua pecunia cum leui usura. Et confirm. Quemadmodū vsus nummi & pecuniae inuentus fuit ad faciendas rerum commutationes, vt testatur Aristot. 1. Polit. capitu. 6. & Iureconsult. l. 1. de contrahen. emptio. Ita quoque ad habendam pecuniam alienam ad proprios vsus, ad promiscuas necessitates componendas, & negotia tractanda fuit necessaria inuentio & concessio alicuius moderatae usurae, vt probat text. in l. Ideo. ff. De eo quod cert. dona. vbi usurae sunt medium inueniendi vsus pecuniae alienae, & redimendi proprias necessitates: **Quin** & in iure usurae nihil aliud sunt, quam congrua quaedam & aequabilis compensatio temporarii vsus aris alieni, vt probant text. in l. Nec enim. in fine De pign. actio. in l. Insulam §. vsuras. ff. Solut. matrimo. in l. Pater. in principio ff. De doli exceptio. At vsus pecuniae non est contra ius naturae ad res commutandas. Ergo nec solutio vel receptio alicuius moderatae usurae ad necessitates proprias cum exiguo damno redimendas, ad negotia, & commercia commodius tractanda, censenda est iuri naturae aut charitati, vel equitati repugnare.

Nono. Videntur fauere vsuris saltem moderatis parabola illa Matth. 25. & Luc. 19. in quibus conqueritur Dominus familias de seruo suo dicens: [Quare non dedisti pecuniam meam ad mensam? Et ego veniens utique cum vsuris recepissem eam.] Non enim dicendus est Christus à rebus iniquis comparisonem duxisse.

Decimo. Si recipiat quis agrum, aut aliam rem fructiferam loco pignoris, recipiatque fructus illius, non computans illos in partem sortis; sed praeter illos recipiat etiam deinde integram sortem, est manifesta usura: quia hoc est aperte recipere lucrum ultra sortem. Hoc autem conceditur in capit. Cōquestus. De vsuris. Vbi monasterio habenti in pignus terram cuiusdam Clerici, dicit Pontifex, vt monasterium illud recipiat fructus illius terrae, nec computet eos in sortem, si terra illa sit de feudo monasterij. Idem habetur cap. 1. De feudis. Et simile in cap. Salubriter. Extra de vsuris. Vbi dicitur Generum non debere computare in sortem fructus pignoris, quod habet pro dote. Est ergo licita aliqua usura.

Vltimo usurae sunt concessae & approbatae tam iure diuino quam humano, ergo non sunt illicitae, neque contra ius naturae. Consequentia patet, quia ius diuinum potius perficit naturam, quam illam destruat, humanum vero deriuatur à naturali: Antecedens autem probatur: In primis conceditur in diuino. Deuth. 23. vbi dicitur. [Non scenerabis fratri tuo, sed alieno.] Vbi aperte approbatur usura quo ad alienos, & Gentiles. De iure vero humano patet etiam, ex l. Placuit ff. De vsuris & l. Eos. Cod. eodem titulo. Vbi Iustinia. Christianissimus Imperator approbat usuram centessimam, & alias quas iam retulimus. Constatque idem ex toto titulo De vsuris.

Oppositum docet communis schola, omnium Theologorum, tam veterum, qui praecesserunt D. Thom. quam eorum qui postea secuti sunt: nec est vllus ex Theologis praeter Abulens. qui non asserat usuram iure naturae esse omnino prohibitam. Et etiam communis sententia omnium Iuristarum, praeter Ancarran, & Molineum. Et quamuis pro-

posita controuersia potissime verferet circa ius naturale, An eo usura tanquam res intrinsecè mala prohibeatur? Vt constet tamen quam iniqua sit, & damnata: qua ratione omni iure prohibita sit, hoc loco ostendendum esse duximus.

2. Sit ergo prima conclus. [Secundum fidem tenendum est, usuram in quacumque quantitate esse illicitum, & diuina lege prohibitam, & oppositum est haeticum.]

Patet haec conclusio tam definitionibus Concilio rui, quam Summorum Pontif. In Concil. Niceno. cap. 17. & refertur 14. q. 4. Can. Quoniam. Dicitur: [Clerici auaritia causa turpia lucra sectantes, obli- ti sunt diuini praeccepti quo dictum est, qui pecunia suam non dedit ad usuram.] Vbi etiam si sermo sit de Clericis, docet tamen aperte Concilium Nicenum usuram esse lucrum turpe, & prohibitam diuino praeccepto. In Conc. Lateranensi sub. Alexan. 3. & habetur extra de vsuris. Cap. Quia in omnibus, dicitur: [Usuram condemnatam esse vtriusque testamenti pagina. Urban. 3. in ca. Consuluit. De vsuris: ait. [Omnem usuram prohiberi in lege.] In Concilio Lateranensi vltimo sub Leone 10. Sess. 10. & in Bulla Leonis 10. qua approbat montem pietatis, de quo postea dicemus, diffinitur [usuram esse iniquam & illicitam.]

Et clarius & expressius in Concilio Viennensi, & habetur in Clementina vnica De vsuris. §. sane. Dicitur: [Si quis in illum errorem inciderit, vt pertinaciter affirmare praesumat, exercere vsuras non esse peccatum, decernimus eum velut haeticum puniendum, locorum etiam Ordinarijs & haeticae prauitatis Inquisitoribus districtè iniungentes, vt contra eos quos de errore huiusmodi diffamatos inuenerint aut suspectos, tanquam contra diffamatos vel suspectos de haesi procedere nõ omittant.]

Iam Ecclesia non punit, aliquem grauissimis poenis, aut censuris, nisi pro peccato mortali; at vsurarium grauissimis subijcit censuris, & poenis.

Nam primo sunt infames infamia iuris, 13. quaestio. 7. Canone Infames. & 6. quaestio. 1. Can. Infames. Et l. Improbium Cod. Ex quibus causis irrogatur infamia: Vnde nec possunt esse testes in iudicio, nec contractus ciuiles facere, nec testamenta, vt docent DD. in istam l. Improbium. Et cap. Raynuntius. De Testam. & habetur l. Fratres Cod. De inofficijs. Testament.

Secundo, priuatur sacra communione altaris & Sacramentorum. Cap. Quia in omnibus De vsuris: Nec desunt qui non solum communione sacramentorum, verum etiam & introitu Ecclesiae, quando celebrantur officia. Ita Abbas & Panor. Quamuis prius illud sit magis receptum.

Tertio, non sunt admittendae in Ecclesia eorum oblationes tanquam è rebus furtiuis, & Clericus illas recipiens praecipitur illas restituere: Habetur eodem capite. Quia in omnibus. Et 14. qu. 5. Cano. Imo. Et suspenditur ab officio Clericus illas admittens, nisi vsurarius prius plene satisfecerit, aut dederit sufficientem cautionem. Cap. Quamquam. De vsuris.

Quarto, eadem ratione nisi satisfecerit vsurarius, aut dederit sufficientem cautionem, priuatur Ecclesiastica sepultura. habetur eodem ca. Quia in omnibus. Et cap. Quamquam. De vsuris lib. 6. & sepelientes tales sunt excommunicati ipso facto, vt habetur in Clementina Eos. De sepul.

Quinto, non potest repetere vsuras quibus alius ipsum grauauit, quin prius ipse persoluat quas ab aliquibus accepit. Cap. Quia frustra. & cap. Michael Laicus. De vsuris.

Sexto:

Sexto. Prohibetur vsurarius ad Clericatum promoueri, Can. Seditarios. Dist. 46. & Can. De Petro. Dist. 42.

Denique vsurarius si sit Clericus suspenditur ipso facto à suo officio, & vsu ordinum: imo & degradari præcipitur, ac abstinere. Can. Si quis. Dist. 47. ex Concil. Eliberrano. cap. 20. si Laicus est excommunicandus, in cap. Præterea. de vsuris. Qui plura desiderat circa pœnas vsurarium legat Syluest. verbo vsura. Cap. 9. q. 4. Couarr. lib. 3. cap. 4.

Secunda Assertio. [Vsura iure naturali prohibita est, vt reuera intrinsece, & natura sua mala, & iniqua.

Hæc conclusio probatur in primis illa ratione D. Thom. efficacissime. Quia reuera aut est bis eandem rem vendere, aut accipere pretium pro re, quæ ex se, vt ex dictis constat, non habet pretium. Respondent huic argumento Carolus Molinæus & Caballinus, vsurarium non accipere illud lucrum pro re ipsa, neque pro vsu eius, quia videt aperte Molinæus id non licere; sed pro commoditate quam recipit mutuatarius ex illa re, quæ pretio æstimabilis est: & qua commoditate priuat se is qui mutuat per totum illud tempus.

Hæc tamen responsio non habet locum, vidimus enim abunde quæst. præced. artic. 1. in venditione, præter rem quæ venditur, duo posse contingere, Primo vt ementi ex ea re aliqua proueniat utilitas, Secundo vt vendenti aliquod proueniat damnum, aut positiuè vt aiunt, quia reuera aliquod illi propterea inferatur nocumentum, aut priuatiuè, quia vendendo rem illam priuatur aliqua peculiari utilitate, quam ex ea percipiebat, præter illam communem quam talis res in se ipsa habet: è quibus (vt ibi abunde docuimus) potest quidem venditor ducere in pactum, præter pretium proprium & primarium rei, damnum quod recipit ratione illius nocumenti, quod patitur, vel peculiari utilitatis quæ exspoliatur: non tamen ratione utilitatis quam emptor ex ea reportabit, Quia illa utilitas est rei, & vendendo rem, venditur simul cum illa talis utilitas. Vnde si quis vellet vnum pretium pro re, & aliud pro utilitate, idem omnino esset quod velle duo pretia pro eadem re: cum res venales vt supra dicebamus eatenus venales sint, quatenus viles hominibus quæ enim inutilia sunt nullius sunt pretij.

Tum etiam quia utilitas ista quam emptor est recepturus, non est quid venditoris postquam vendidit rem, sed emptoris: & ita vltra pretium rei velle aliquid pro tali utilitate esset velle vt emptor reddat pretium pro re sua quod est iniquum. Eodem modo in mutuo, siquidem mutuans aliquod damnum recipiat, quia mutuat, vel aliquam utilitatem sibi certam amittat, tunc vt infra docebimus poterit quidem aliquid recipere, non ratione mutui, sed in recompensam illius lucri cessantis, vel damni emergentis: at ratione utilitatis quam mutuatarius recipit ex re mutuata, iniquum est aliquid exigere, quia hæc utilitas & comoditas non est quid mutuantis, sed ipsius tantum mutuatarij, cum non differat ab ipsa re. Quo fit, vt si teneretur mutuatarius & rem ipsam æquivalenter restituere, & præterea aliquid pro illa commoditate quæ ex ea percipit, duplex pretium pro eadem re daret: Quod est argumentum D. Thom.

Vnde sicut quando pretio iusto venditur equus, quamuis ex vsu equi sit emptor magnam utilitatem recepturus, non potest venditor ratione illius utilitatis aliquid recipere, quia empto equo vsus ille, & utilitas, & quidquid ex eo haberi potest, iam est emptoris, essetque vendere illi suam rem Eodem

modo nec pro vsu pecuniæ, nec pro utilitate quam ex ea recipit mutuatarius potest aliquid recipere is qui mutuat, quia eo ipso quo mutauit, hæc omnia transeunt in mutuatarium vna cum pecunia, suntque ipsius, nec aliud debet quam valorem pecuniæ nempe æquivalentem pecuniam.

Vnde sumitur secundum argum. efficacissimum ex natura rei. Contra ius naturæ est, vt recipiat quis pretium pro re quæ nullo modo est sua, nec quo ad vsum, nec quo ad dominium: sed qui aliquid mutuat, eo ipso quo mutuat, transfert à se in mutuatarium & vsum & dominium illius rei, ideo enim dicitur mutuum, quasi ex meo tuum, ergo ratione illius rei nihil potest percipere vltra redactionem æquivalentis, in quo consistit mutuum.

Respondent Molinæus & Caballinus, huic argument. pro eo quod tuum est simpliciter & omnino, non possum ego à te aliquid recipere, at pro eo quod tuum est; sed à me acceptum & mihi debitum, possum aliquid recipere. Vt quando vendidi tibi agrum, nec illud statim persoluis, ratione illius debiti possum recipere aliquid: vt fit in censibus, qui constituuntur ratione debiti, quos vocamus debitoria. Et ita cum vsus pecuniæ quam tibi mutuaui esset meus, sicut & pecunia illa, ac mihi debitus, ratione illius non simpliciter & omnino tui, sed vt mei ac mihi verè debiti, possum aliquid percipere.

Hæc tamen euasio ridicula est, quia pecunia tradita mutuatario est quidem debita ipsa in eadem quantitate mutuanti, sed iam nullo modo est ipsius, sed secundum omne dominium & vsum, translata in mutuatarium. Quo fit, vt sicut in mutuo mutuans non tradit seorsum pecuniam, & seorsum vsum, sed vtrumque simul, ita mutuatarius non maneat obligatus restituere seorsum pecuniam, & seorsum vsum, sed vtrumque simul, quod facit restituens æquivalentem pecuniam, nec ad aliud tenetur quam suo tempore constituere mutuantem in dominio & vsu suæ pecuniæ, quod satis præstat restituendo integram sortem. Nec valet exemplum quod adducitur de censibus constitutis in debitis: nam hic census (vt videbimus) tantum constituuntur in debitis contractis ex re fructifera, persoluiturque hic census quandiu non soluitur pretium illius rei, quia non est æquum, vt emptor percipiat fructus non soluto non pretio, prior vero Dominus careat & pretio & fructibus. Et confirm. ista secunda ratio optimè à Ioanne Teurtonico in cap. Si sceneraueris. 14. quæst. 3. Gloss. 1. Quia cum pecunia mutuata statim sit sub periculo mutuatarij non est ille amplius grauandus, quam nuda illius restitutione.

Tertio, contra naturam est percipere fructum, ex re quæ natura sua infructifera est, & omnino sterilis; pecunia autem natura sua sterilis est, & infructifera, vnde illud commune proloquium omnium DD. Et Philosophorum, [Pecunia non parit pecuniam] vocabaturque à Græcis, vt refert Aristot. [arbocos] id est expers partus: quod si aliquando exposita mercaturæ fructifera hoc non est tribuendum pecuniæ, sed industriæ mercatoris, vsurarius autem vult lucrum ex pecunia, ergo vult fructum ex re infructifera, quod repugnat naturæ. Hoc argumento dampnat plurimum Aristot. vsurarium Primo Polit. cap. 6. & 7. vbi ait [obolisticam esse odiosam,] id est mutuationem vsurariam. Et D. Ambrosius ferm. 81. in illam parabolam Luc. 12. [Hominis cuiusdam diutis fructus vberes ager tulit, &c.] Et habetur Dist. 47. Can. Sicut hi. inquit. [Interdum vsuræ arte nequissima ex ipso auro aurum nascitur, Quasi dicat agros fructus parere hoc naturale est & ac-

& artis agriculturæ, ex auro vero aurum nasci, ex pecunia pecuniam, hoc contra naturam est.

Quarto, vendere alicui tempus contra ius naturæ est, quia tempus solem, & aerem omnibus ex æquo Deus & natura concesserunt, nec ab aliquo vendi possunt: at usurarius reuera vendit tempus, quia cum centum aurei non plus valeant quam centum aurei: ratione mutui exigere lucrum est reuera vel le pretiū ratione illius temporis, per mutuarius apud se detinuit pecuniam, & per consequens vel le pretium temporis. Hac ratione utitur B. Chryf. Homil. 38. in Math. & habetur. distin. 38. cano. Eijciens. Super omnes mercatores (inquit) maledictus plus est usurarius, ipse namque rem datam à Deo vendit, id est tempus, nō comparatam, vt mercator.

Quinto illud censendum est contra ius naturale, ex quo multa damna, & incommoda sequuntur Reip. sed ita accidit in usura: ergo ab effectu, & à posteriori colligitur in usura esse iure prohibitam, vt intrinsicè malam: Maior certa est, nam ex his quæ sūt à iure naturæ: cuius author est Deus, bonum potius sequitur Reipu. humanæ, quam malum. Et confirmatur: quia hac ratione omnium Doctor. iudicio fornicatio simplex, & concubitus soluta cum soluta est malus iure naturæ, quia cedit in damnun graue Reipu. quia si filij non habeant certos parentes malè educabuntur. Minor verò patet experientia. Experimur enim per vsuras expoliari domos ditissimas, & vsurarios illarum substantias deuorasse, videmusque pauperes ab vsurarijs oppressos. Quæ ratio non solum procedit de vsuris immoderatis, verum etiam, & de illis moderatis quas videntur permittere iura ciuilia: nam cum omnem finem per abittere iuram partium tandem consumatur, etiam si vsuras moderatas quis persoluat, consumetur ipsius substantia.

Ita refert Titus Lilius lib. 2. ab vrbe condita apud Romanos fuisse semper vsuras in odio, ortamque esse magnam discordiam Romæ inter Patres Conscriptos ex oppressi plebis per vsuras. Denique præstantissimi philosophi, vel solo lumine re & ratione deprehenderunt quam iniquæ sint vsuræ; quorum authoritas in hac parte est magni momenti Arist. locis citatis damnat vsuras, vt maxime nociuas Reip. & contra naturam. Et 4. Polit. c. 1. appellat vsuram turpe lucrum, & feneratorum facit similes latronibus, lenonibus, depopulatoribus, & tyrannis. Marcus Cato principio libri de re rustica ait: Maiores nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, feneratorum quadrupli, quanto peiorem ciuem extimauerunt feneratorum, quam furem hinc licet existimare. Plutarchus in Luculo primum eas damnat, adeo vt ediderit peculiarem tractatum contra vsuras. Cicero 2. officio. in fine ait: Dare sub vsuris esse hominē. occidere. Suidas ex Aristophane in Nubibus sic ait, vsuram esse quandam feram belluam, quæ permeses, & dies argentum gignit serpente tempore. Apianus Alexandrinus libro 1. de Bello ciuili refert fuisse olim apud Romanos grauem curam prætoribus de tollendo fenore, & Assellium prætorum, qui id suadebat occisum fuisse à prætoribus.

Sed offert se hic statim dubitatio.

In quo gradu habendum sit vsuram esse iure naturæ prohibitam.

Dico non esse hanc conclusionem apertè de fide, ita vt oppositum sit hæresis, esse tamen proximam fidei, & oppositum errorem, vel proximum errorem.

Esse proximam fidei ostendo primo, quia Pontifices, & Concilia quæ docent vsuram esse prohibitam non docent illud, vt aliquod præceptum no-

Tomus Secundus.

uum, sed tanquam antiquum ex testimonijs veteris legis vt ex illo Psal. 14.

Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram: At ex veteri lege ea nunc tatum manent quæ sunt moralia, & iuris naturæ: cum ceremonialia & iudicialia omnia cessauerint in Christi passione. Vnde vsura iuxta Pontifices, & Concilia iure naturæ est prohibita, alioquin non posset nunc testimonijs veter. testa. damnari: quod est negare doctrinam Pontificum, & Conciliorum.

Secundo, si negetur vsura esse iure naturæ prohibita, sequetur modo in lege Euangelica non extare præceptum aliquod diuinum prohibens vsuras, consequens est hæreticum, ergo, & antecedens erit etiam error vel saltem errori proximum: Quod sequatur ostendo.

Primo si hoc præceptum non est iuris naturalis, non potest colligi modo ex vet. testa. quia erit tantum potest colligi modo ex vet. testa. quæ iam cessauerunt, vt docet D. Pau. Hebr. 7. Translato Sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat. In nouo etiam non habetur expressè, quia locus ille Luc. 6. [mutuum date nihil inde sperantes,] qui ab omnibus adducitur ad damnandam vsuram, à viris doctissimis, vt M. Soto, & Iansenio explicatur in alio sensu, nempe de non collocanda spe in retributione hominū, quibus mutuo aliquid datur, sed in Deo qui gratiā illam, quæ per mutuum exercetur, cœlesti præmio donabit. Vnde D. Thom. non adducit hunc locum contra vsuram hic.

Tertio, in lege Euangelica præter præcepta fidei & sacramentorum nullum continetur præceptum, quod non sit morale & iuris naturalis, est autem in lege Euangelica præceptum prohibens vsuram, vt docent etiam Pontif. & Concilia, afferentes vsuram prohiberi pagina vtriusque test. huiusmodi autem præceptum nec pertinet ad fidem, nec ad sacramenta; sed ad mores, erit; ergo necessario concedendū esse iuris naturalis.

Quarto, nullus est qui non iudicet falsum & erroneum, asserere infideles posse inter se dare ad vsuram, at si vsura non sit prohibita iure naturæ, liceret infidelibus illis, qui nunquam fidem susceperunt ita dare, cum illi solam legem naturæ teneantur obseruare, quamdiu sunt in illo statu paganisimi. Ergo prohibetur iure naturæ.

Denique Iudæi cum veniunt ad baptismum præcipiunt à Sede Apostolica omnia relinquere, quia quæcunque habent sunt per vsuras acquisita, at si vsura non esset iure naturæ prohibita, non tenerentur omnia illa restituere, probo. Isti non tenerentur iam lege veteri, cum illa sit iam omnino abolita: neque lege Euangelica cum ad illam non teneantur ante suam conuersionem, & susceptionem baptismi; Ergo quæ acquisierunt per vsuram potuerunt rectè acquirere, nec tenerentur restituere. Quod si dixeris, non potuerunt illa acquirere quia ante suam conuersionem iudicarunt legem suam adhuc retinere suam vim, & illa falsa, ac erronea conscientia prohibebantur: Contra illa falsa, & erronea conscientiam effecisset quidem, vt illi peccarent accipiendo vsuras tanquam agentes contra conscientiam, non tamen naturæ: quin illæ vsuræ verè sint ipsorum, si iure naturæ non sunt prohibita, cum lex illa iam cessauerit, & ad nouam non teneantur donec baptizentur.

Secundo nō tenerentur restituere lucra accepta ab alienis cum id lex illa ipsis permitteret, at omnia præcipiuntur restituere tam accepta à suis quam ab alienis.

His argumentis patet quam proximum sit fidei, vsuras iure naturæ esse prohibitas: non tamen est

R apertè

apertè de fide, neq̄ oppositum apertè, & euidenter hæreticum.

Ad primum, enim ex propositis argumentis possumus respondere, Pontifices & Concilia adducere præceptum illud vt antiquum, non quidem vt antiquum iure naturæ: sed vt antiquum in lege veteri, à qua sæpè sumunt testimonia, non tanquam vrgentia, & efficaciter concludentia; sed vt accommodata.

Ad secundum dico, non sequi illud incommodum, quia licet Mag. Soto, & nonnulli existiment, non colligi efficaciter prohibitionem vsuræ ex illo Luc. 6. [mutuum date, &c.] Communis tamen expositio Sanctorum, & Doct. (vt videbimus) oppositum docet, imo dicemus ex isto loco efficaciter, & in proprio sensu literali deduci.

Ad tertium dico, esse quidem commune axioma & receptum inter Theologos, in lege Evangelica præter præcepta fidei, & sacramentorum, sola præcepta iuris naturæ reperiri: non tamen est anima (licet verissimum) apertè de fide, ita vt oppositum sit manifestè hæreticum. Quo nomine excusamus ab hæresi Duran. in 4. dist. 34. q. 2. Et Martinum de Magistr. q. 2. de temperantia, asserentes simplicem fornicationem non esse prohibitam iure naturæ, sed solum lege diuina, & Evangelica, quia non est hæresis negare quæcunque continentur in Euangelio præter præcepta fidei, & sacramentorum esse iuris naturæ, quamuis sit maximè affine errori.

Ad vltimum dico isto argumento maximè conuinci vsuram esse iure naturæ illicitam, cæterū ista ratio non conuincit id tanquam de fide, ita vt oppositum sit hæreticum, quia id tantum iudicandum est apertè hæreticum cuius oppositum est definitū ab Ecclesia, vel habetur apertè in sacra scriptura, aut ex ea deducitur in aperta, & euidenti consequentia. Vsuram autem esse iuræ naturæ prohibitam nec adhuc ecclesia apertè definiuit, nec est expressum in sacris literis, nec ex ipsis in euidenti consequentia deduci potest.

4. Tertia conclus. vsura iure diuino vtriusque test. prohibita est.

Quod spectat ad vet. testam. res est aperta Exod. 22. Si pecuniam tuam mutuo dederis populo meo pauperi, &c. non vrgebis eum quasi exactor nec vsuris optines. Leuit. 25. Non accipies à fratre tuo vsuras, nec amplius quam dedisti. Et paulo post. Pecuniam tuam non dabis ei ad vsuram, & frugum superabundantiam non exiges. Deut. 23. Non sanerabis fratri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, &c. Psal. 14. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, &c. Neem. 5. reprehenduntur acriter Iudæi, qui pauperibus mutuauerant ad vsuram. Ezech. 18. recensentur conditiones viri iusti hæ. Qui fecerit iudicium, & iustitiam, qui oculos suos ad idola non leuauerit, qui vxorem proximi sui non violauerit, qui pignus debitori reddiderit, qui per vim nihil rapuerit, qui panem suum esurienti dederit, & nudum operuerit vestimento; qui ad vsuram non comodauerit, nec aliquid amplius acceperit, sed ab iniquitate auerterit manum suam, &c. Et consequenter vbi recensentur paulo post conditiones viri iniqui, & peccatoris, collocatur inter eas. Qui accommodauerit ad vsuram, & amplius acceperit. Sunt & alij innumerati loci in vet. testam. sed hi sufficiunt.

In nouo autem testam. an sit prohibita speciali, & peculiari præcepto, res est difficilior: Quia in nouo testam. nullus est locus in quo videatur prohibita, nisi ille solum Luc. 6. Mutuum date, nihil inde sperantes ex quo communiter colligunt Doct. prohibitam esse vsuram in lege Euang. Carolus autem Molin. vbi supra nume. 9. & 10. & ex Catholicis M.

Soto loc. cit. & Cornel. Ians. in commento istius loci cap. 4. suæ concord. volunt in eo loco, iuxta proprium ipsius sensum non prohiberi vsuram; sed hoc tantum, ne ex beneficijs quæ proximis nostris; impendimus, humanam compensationem speremus, sed solum diuinam mercedem & retributionem.

Probat Soto, Primo, quia D. Tho. occultatissimus perspector sensuum scripturæ non argumentatur ex hoc loco ad damnandam vsuram, ex quo proculdubio fuisset argumentatus si in eo prohiberetur vsura.

Secundo, Ex eodem D. Tho. qui hic in solutione quarti hunc sensum vltimo loco, vt omnium præstantissimum proponit, dicens: loquitur ibi Christus non de spe vsurarij lucris, sed de spe quæ ponitur in homine. Non enim debemus mutuum dare, vel quodcunque bonum facere, propter spem hominis, sed propter spem Dei.

Tertio, patet inquit ex ipso cõtextu, habet enim textus; Si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vobis est gratia? Siquidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere, quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fenentur, vt recipiant æqualia. Vnde sic argumentatur; Si loqueretur hic Christus de lucro vsurario, non dixisset, vt recipiant æqualia, non enim est, in morte vt lucrum vsurarium sorti, & capitali æquetur; ergo loquitur de simili retributione, vt qui mutuat, speret ab illo cum indiguerit mutuo quoque accipere, aut alia beneficia quæ solent homines grati suis benefactoribus retribuere, Quæ recompensatio licet sit licita, non ex debito; sed ex gratitudine, vult nihilominus Christus neque ob hanc spem esse mutuandum, sed sola spe diuinæ retributionis: quia si ob illam spem mutuaremus, certè pauperibus qui nostris mutuis communiter magis egent non mutuaremus, cum hi non possint parem gratiam referre nisi rarissimè. Et cõtra sit m. cum subiungat Christus: Veruntamen diligite inimicos vestros, benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes; & erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi. Vbi apertè loquitur de dilectione inimicorum, & beneficijs quibus ex charitate afficiendi sunt non propter aliquam gratiam ab eis recipiendam, sed sola spe diuinæ mercedis q. d. diligere inimicos vestros, benefacite illis: mutuo date ea quibus indigent, etsi inimici sint: hæc enim præstanda sunt non sperantes premia humana, sed diuina & celestia; & cum hac spe præstanda sint, quid refert quod sint inimici: imo eo ipso quo inimici sunt, & perfectior vestra charitas erit, & merces vestra maior.

Quod si quæras ab his, vbi ergo continetur in Evangelio prohibitio vsuræ? respondent contineri directè in illo præcepto. [Non furaberis,] quia illo prohibetur quæuis iniqua acceptio rei alienæ, qualem esse vsuram satis constat ex supradictis. In loco autem isto. [Mutuum date,] secundum quandam illationem à minori ad maius, quia si Christus prohibet ne ob mutuum speretur aliqua gratia humana, quod certè licet via gratitudinis, vt dicemus, quanto magis prohibebit aliquid lucrum debitum ex mutuo velut pretium mutui, in quo consistit vsura? Vnde iuxta hos Doct. non erit prohibita vsura aliquo speciali, & peculiari præcepto; sed tantum illo generati & communi. [Non furtum facies.] Et in hoc sensu erunt intelligendi Pontifices, & Concilia quæ adduximus, quando dicunt vsuram prohibitam esse vtriusque testam. pagina.

Hæc sententia à paucissimis recipitur, imo communiter reijcitur in Scholis à Doct. Theologis: non tanquam hæretica, vel erronea, cum illam viri

adco

adeo eruditi, & pij vt Soto & Iansenius sequantur, iudicatur tamen falsa, periculosa, & nociua.

Primo, quia est contra communem sententiam. DD. qui in illis verbis. Mutuum date, &c. perpetuo intellexerunt prohiberi usuram peculiari praecipio Evangelico: Ita D. Thom. hic ad 4. asserens vnum ex sensibus istius loci, esse, vt dare mutuum sit Concilium, nihil autem accipere, vel sperare ex mutuo esse praecipium in istis verbis contentum: Conrad. de contract. q. 22. conclus. 3. Ioan. Medin. in quaest. illa de usura. Nauar. in illo cap. 1. 14. q. 3. à nume. 7. vsque ad 10. Couar. lib. 3. Varia. Resol. c. 1. nume. 6. Guillel. Perald. episcopus Lugdu. in sua Summa viri. & viri. to. 2. pract. de auaritia. ca. 1. & omnes ferè recentiores.

Secundo Verban. III. in capit. consuluit. de usuris. Alexan. III. in illo cap. super eo. Et cap. cum tu. cap. Quia in omnibus, eodem tit. Et Concilium Lateranen. aperte affirmant usuram prohibitam vtriusque Test. pagina, at nisi sit prohibita in isto loco Luc. 6. nullus est alius locus in toto Euangelio vbi prohibeatur: Nec valet solutio M. Soto prohiberi in illo praecipio. Non furaberis, quia verba Pontificum. Et Conciliorum quando dicunt prohiberi usuram vtroque Test. expressam, & specialem prohibitionem volunt significare non communem tantum, & genericam. Sunt enim illa intelligenda iuxta communem modum, & usum loquendi, in Euangelio autem id dicimus communiter, praecipui, vel prohiberi, quod speciali praecipio praecipitur, vel prohibetur. Aliter si ad genericam, & communem esse recurrendum, multa sunt de iure humano, quae possent dici de iure diuino, & praecipua in Euangelio, v.g. Ieiunium quadragesimale, communicare in Paschate, &c. cum hæc praecipiat ecclesia: & Christus dixerit in Euangelio. Qui vos audit, me audit, &c. consequenter essent praecipua ista à Christo in illa generica propositione. Qui nos audit me audit, & de iure diuino, quod nullus dicit. Et confir. quia Pontifici. & Concilia æqualiter docent prohiberi usuram vtriusque Testam. pagina: Vnde sicut prohibetur in veteri expressè in locis adductis, dicenda quoque est expressè prohiberi in Nouo, nullus autem locus est, vbi expressè in nouo prohibeatur, nisi iste Luca 6.

Tertio, in Concilio Lateranen. 3. sub Leone X. & in Bulla eiusdem Leonis circa approbationem monitis pietatis adducitur iste locus Luc. ad probandum usuram non solum in Vete. testam. verum etiam in Nouo esse omnino prohibitam: At Concilia & summi Pontif. in dogmatibus fidei, & morum non argumentatur ex aliquo loco Sacrae Scripturae, nisi in vero, & genuino illius loci sensu. Nec valet quod ait Soto, Papam citantem aliquem locum in aliquo sensu, non eo ipso statuere tanquam de fide, aut canonizare illum esse literalem sensum illius loci, sed statuere quidem dogma quod docet, locum verò adducere iuxta Doctorum sensum, & opinionem: Hæc solutio vel recursus Soti loqui Pontif. non vt Pontif. sed vt Doctorem, nec statuendo, sed sequendo communem, & probabilem Docto. opinionem & expositionem potest habere locum, quando aliquid est in oppositum, quod maxime vrgeat, nec aliter solui queat: in hoc vero casu non redigimur ad has angustias. Quæ enim utilitas est in fauorem fidei, vel morum, negare usuram esse prohibitam illo loco Luc. 6. aut quæ necessitas recedendi à communi intelligentia Docto. & quærendi novas expositiones verborum Conciliorum, & Pontif. cum ipsi adeo aperte loquantur? Hoc certè est nondum in syrupo querere.

Ego in hac parte communem sequar sententiam, Tomms Secundus.

in his verbis [Mutuum date:] expressè iuxta germanum, & literalem ipsorum sensum prohibere Christum usuram: cum in hoc sensu accipiatur locus iste à Summis Pontif. & Concilijs, Simulque iudico sensum istum quem afferunt Soto, & Iansenius eidem loco etiam conuenire; nihil enim prohibet si D. August. credimus, quod in Scholis adeo receptum est, eundem locum sacrae Scripturae plures sensus literales germanos, & proprios habere. Fauet nobis D. Thom. qui hic ad quartum vtrumque recenset tanquam optimum, & congruentem. Vnde non rectè colligit Soto, sensum illum quem communiter sequuntur Docto. reiiciendum esse, quasi is solus quem ipse accepit à Carolo Molineo sit legitimus, cum possint esse (vt hic admonemus) plures sensus literales eiusdem loci.

Et confirmatur. Quando damus pauperibus mutuo nihil inde restituendum sperantes, quia ita egerit, vt nec habeant vnde sortem ipsam restituant, sed solus Deus futurus est pro eis retributor, talis donatio nõ est mutuum, sed mera eleemosyna, quæ à mutuo maxime differt, & quam docet Christus Luc. 14. dicens vt ad cænas, & prandia nostra non vocemus cognatos, vel amicos, aut diuites, qui simile valeant retribuere, sed pauperes à quibus nullam in hoc seculo speremus retributionem, sed à solo Deo: at Luc. 6. iuxta communem Doctorum intelligentiam non loquitur Christus de eleemosyna, sed de mutuo.

Et confirmatur, quia cum Christus appetitissime, & expressè, ac in particulari reprehenderet vitia, quæ inter Iudeos magis vigeant, essent autem illi ad usuras propensissimi, certissimum est, illas in particulari, & explicitè in Euangelio prohibuisse, nullus vero alius locus est, in quo expressè, ac sub proprio nomine mutui, à Christo Domino in toto Euangelio prohibeantur, nisi iste Luc. 6. Mutuum date, nihil inde sperantes.

Ad argumenta igitur ipsius Respon. Ad primum quod maxime friuolum est, cum usura prohibita sit vtriusque Testam. pagina, liberum fuisse D. Thom. sumere argum. in contrar. ex veter. vel nouo testam. sumpsit vero illud consulto ex Veter. vbi minus videbatur prohibita, cum multorum iudicio censeantur permessa Iudæis. Quia si vbi minus videbatur permessa ostenditur prohibita, quanto magis in lege Euange. vbi nullo modo permittitur.

Secundum solutum manet ex dictis, D. enim Tho. non proponit solum illum vltimum sensum de non ponenda spe in homine, & illius gratitudine, sed in solo Deo, quem sequitur Soto: sed proponit etiam quem Docto. communiter habent tanquam primum, & potissimum, confirmatque illum cum addit. [Verbum illud nihil inde sperantes esse Concilium iuxta dicta Phariseorum.] Vbi cum dicat iuxta dicta Phariseorum, aperte indicat, iuxta verum sensum, & à parte rei esse praecipium non sperare aliquod lucrum ex mutuo.

Ad tertium dico, probari illo argumento illum Soti, non tamen excludi communem.

Primo quia sensus propriè est usura, vnde cum dicat Christus peccatores id est gentiles peccatoribus fuerant, aperte loquitur de lucro usurario.

Secundo potuit ita res habere tempore Christi, vt lucrum usurarium æquaretur forti progressu aliquo cuius temporis, cum reuera tempore Iustiniani, usura vltra ceterasimam, quæ maxime erat in vtu, & quæ ipse prohibuit, intra certum tempus non solè æquaret, verum etiam excederet sortem: imo, & nostris temporibus, (vt ostendemus) sub nomine cambij exercentur usura, intra tres vel quatuor annos ex-

cedentes sortem: quid ergo prohibet, vt Gentiles tempore Christi, quos ibi vocat peccatores, reciperent intra aliquod tempus lucrum vsurarium aquale sorti, imo & excedens, quod insinuans Christus dixit, vt recipiant æqualia.

Quæ deinde affert in confirmationem suæ sententiæ Soro non repugnant nobis, seu fauent vtri- que sententi, vt admoneat Christus mutuum dare, neque ob lucrum vsurarium, neque vt simile beneficium recipiatur, vsu gratis, & ex charitate sperantes diuinam retributionem, quæ lucrum est omnium præstantissimum, Quia aliter pauperi nemo mutaret.

5 Quarta conclus. [Omni iure humano, tam Eccle- siastico, quam ciuili, & priuatis regnorum legibus prohibita est vsura.]

De iure ecclesiastico constat satis ex testimonijs Conciliorum, & Pontif. quæ adduximus in prima conclusio. qui plura desiderat legat 1. q. 3. & 4. & distin. 46. & 47. varia capita; Et tam in decretalibus quam in 6. & Clementinis tit. de vsuris: vbi præter decreta Pontif. habentur etiam Varia testimonia Sanctorum Patrum; D. August. ad Macedonium & habetur. 14. quæst. 4. can. Quid dicam ait; [An crudelior est, qui subtrahit diuiti aliquid, vel eripit, quam qui trucidat pauperem fœnore? D. Ambros. in lib. de Bono mortis & habetur eodem loco can. Si quis: [Si quis] inquit [vsuram accipit, rapinam facit, vita non viuet.] Vbi etiam adducit illud Cicer. 2. officio. [fœnerari est hominem occidere:] D. Bernar. in lib. de cura rei familia. quem referunt Calderin. in repetitio. cap. nauiganti, oppositio. 5. De vsuris, & Salicetus in Authentica. Ad hæc, eod. titu. quæst. 24. Habet vsura legalis latro est prædicens quod intendit, scilicet rapere, & paulo post vsura si milis est mors sui Aspidis, quo tropo, vt supra vidimus vsus etiam est B. Chryf.

De iure ciuili communi controuersum est quomodo vsuras illud prohibeat, sed explicabitur hic à nobis in solutione vltimi argum. Interim constat, vsuram vsurarum, quæ vocatur improbum fœnus, esse prohibitam l. placuit, ff. de vsuris, l. Si non sortem ff. de condit. indeb. l. At nullo modo. C. de vsuris l. Improbum fœnus, C. quibus causis infamia irrogatur. Et vsura vltra centesimam l. eos. C. de vsuris, & alijs duabus sequentibus legibus, & l. 1. C. de Nau- rico fœn. Priuatis vero legibus Regnorum vbique etiam prohibita est, vt in singulis Regnis est vide- re. In Regno Castellæ prohibetur omnino sub gra- uibus pœnis lib. 8. ordinat. Regal. tit. 2. l. 1. & vltima, & potissimè prima vbi dicitur, vsura omni iure pro- hibita. Et intelligit omni iure id est tam naturali, quam diuino vtriusque testam. reuocanturque ibi- dem omnia priuilegia concessa; Iudæis ad exercen- das vsuras. Et in noua recopil. legum Castellæ par. 2. lib. 8. tit. 2. habentur similia: In hoc nostro Regno Valentia: extant innumeræ leges municipales pro- hibentes vsuras, sub pœna infamiae & alijs grauissi- mis pœnis quas longum esset recensere.

6 Ex his perspicuum sit, omne genus vsuræ; in qua ratione mutui aliquid recipitur vltra sortem, in qua- cunque quantitate illud conferatur, omni iure pro- hiberi: falsoque & hæreticè dæuissimè Molineum, & Caballinum, qui reuera illi in hac parte subscribunt, vsuras illas quæ non excedunt centesimam, sed iure ciuili permittuntur, licitas esse. Vnde exemplum illud siue hypothesis illa Molinei quam affert Ca- ballinus, de eo qui mercatori negotium lucratiuū facturo pecuniam mutuaret, ita vt stipuletur par- tem lucri reddendam sibi esse vltra sortem à mer- catore mutuataro, illudque maximè decere huma- nam Christianamque charitatem, reiicienda om-

nino est tamquam apertissimus error. Nam esto re- cte, ac iuste à mercatore illo posset quis recipere partem lucri, vbi pecunia illa data esset in contra- ctum societatis, in quo qui illam confert, similiter, & ex æquo seipsum exponit damno, & commodo, at ex vi sola mutui, qua ratione loquitur semper ibi Caballinus, sicut & Molineus, vsura esset & fœnus, eiusdem omnino rationis cum eo, quod omnia iura damnant,

Vnde contra eum sic argumentor, Aut mercator iste reddit ei qui sibi mutuauit pecuniam, cum qua ipse lucratus est, partem illius lucri, & vi mutui, aut ratione lucri, aut ratione vsus, & commoditatis il- lius pecuniæ sibi mutuatae, aut denique propter be- neficium quod recipit à mutuantem sibi illam pecu- niam, quæ est potissima ratio Molinei.

Primum non licet, quia in eo consistit tota, & pro- pria ratio, ac iniquitas vsuræ, vt ipsimet Molineus, & Caballinus fatentur.

Nec est dicendum secundum, quia etsi pecunia il- la fuerit mercatori illi conditio sine qua nõ fuisset lucratus (in quo plurimū est hallucinatus Caballi- nus) lucrum tamen illud non est ex pecunia, sed ex industria mercatoris, cum pecunia secundum se, & natura sua non sit fructifera: quo circa solius mer- catoris qui ea industria vsus est, esse debet, Et con- firmatur, in mutuo numerare pecuniam, illam con- ferre; sunt etiam conditiones sine quibus non po- test esse mutuum, at ratione istarum actionum non potest aliquid accipi extra sortem; ergo neque ex pecunia mutuata mercatori licebit aliquid accipe- re, quamuis sine illa pecunia mercator non fuisset negotium illud executus, & in eo lucratus.

Nec est dicendum tertium, Quia cum in mutuo vt constat omnè dominium pecuniæ mutuatae trans- feratur in mutuatarium, cum solo debito restituenda tantundem; in pecunia vero vsus, & dominium non distinguantur, consequenter sicut in mutuo transfertur omnino, & absolute in mutuatarium, dominium pecuniæ cum solo debito restituendi eandem pecuniam, ita quoque transfertur simul in illum quicumque vsus, & quæcunque commoditas quam ex illa mutuatarium sua industria recipere po- test, cum solo similiter debito restituendi eadem pecuniam.

Denique, neque propter beneficium quod rece- pit à mutuantem sibi pecuniam illam, cum qua lu- cratus est, debet mutuatarium aliquid illi reddere vltra sortem. Probatum. Beneficium quod recipit mutuatarium nihil aliud est quam commoditas illa, & vsus, siue vtilitas quam reportat ex vsu pecuniæ, pro commoditate vero illa & vsu vltra capitale ni- hil debet, vt modo ostendimus; cum illa commoditas & vsus non distinguatur ab ipsa pecunia, & il- lius dominio, ergo neque pro illo beneficio. Lo- quor de debito ex pacto, & iustitia: nam ex grati- dine debet illi esse gratus, & beneuolus vt benefa- ctori suo.

Secundo, in mutuo duo sunt, pecunia exhibita mutuataro, & beneficium per illam sibi collatum. ex amicitia, pecunia non habet aliud pretium, aut maius quia aliam pecuniam in eadem quantitate, beneficium vero illud ex amicitia collatum grati- tudinem animi; ergo mutuas nihil aliud debet exi- gere, aut sperare à suo mutuataro, quam æqualem pecuniam pro pecunia, & animum illius sibi gratū, & beneuolum pro beneficio. Et si quid aliud exi- gat, aut speret, iniquum est, & contra propriam na- turam mutui.

Et hoc profecto est, quod ait Dominus, mutuum date nihil inde sperantes. Id est nullam retributionem temporalem propter mutuum. Etenim cum sperare

ut reddatur tibi quod debitum est, iustum fit, adeo, ut qui tibi illud non redderet, inique ageret, & peccaret sperare etiam eum cui beneficisti grato, ac beneuolo animo in te postea futurum, aequum sit & honestum, nihil horum in his verbis Christus prohibet, sed id tantum, ne quid temporale ultra sortem qui mutuatur, intendant recipere. Damnat ergo verbis illis [nihil inde sperantes,] quodcumque genus lucri temporalis ex mutuo, quacunque ratione illud speretur; siue ex pecunia mutuata, siue ex lucro acquisito pecunia illa, siue propter comoditatem illius, siue propter beneficium. Quacunque enim ratione istarum intendant mutuans accipere temporale aliquid, & pretio æstimabile à mutuario, & in quacunque quantitate, siue pecuniam, siue munuscula, siue fauorem, siue beneficia Ecclesiastica, dat mutuo aliquid sperans ex mutuo, quod omnino in verbis istis prohibet Christus. Nullus ergo est titulus, aut ratio, propter quam mutuans aliquid ultra sortem accipere possit: nisi gratis, & liberè omnino mutuatarius illud redderet ex sola gratitudine, minimè verò ex aliquo pacto, vel stipulatione tacita, vel expressa.

Præterea pecunia quam Ioannes mutuatur Petro, cum primum illi mutuata est, est Petri omnino, & absolutè, ita ut possit illa pro libito uti, vel negotiando cum illa, vel proiciendo ut dicunt si uoluerit illam in mare, hoc enim significat vox mutuum id est ex meo tuum, ut ait Ulpianus, l. 1. §. Appellatur. ff. de rebus credit. Quod ergo cum illa negotiatur, & sua industria ac fœlici sorte ex negotio illo aliquid lucretur, nihil habet commune cum Ioanne, sed solius Petri totum illud est. Probo consequentiam. In omni contractu, ut seruetur æqualitas, quam omnia adeo in contractibus exigunt, debet esse par & æqualis utriusque contrahentis conditio, at si Petrus pecuniã mutuo acceptam à Ioanne ludo, aut inertia sua amisisset, totum illud damnum deberet esse solius Petri, ergo quod sollicitudine sua, & industria tradiderit illam negotio, & cum ea lucratus sit, totum istud lucrum ipsi quoque soli tribuendum est, nec debet aliquid Ioanni, qui in eo negotio nihil omnino habuit, & confirmat. in isto negotio duo tantum sunt pecunia & industria, industria solius Petri fuit, pecunia quoque tempore negotii solius Petri, quia cum primum illam Ioannes Petro mutuatus est, transfudit in Petrum omne dominium, & usum illius. Cum ergo quidquid in negotio illo lucratiuo extitit Petri fuerit, omne lucrum ex eo subsequutum solius quoque Petri esse debet, nullamque in eo partem dicendus est habere Ioannes.

Confirmatur amplius. Omnium consensu, iure naturæ omnis res quemadmodum si perit Domino suo perit, ita quoque si quod lucrum afferat domino suo illud affert, unde illud commune proloquiũ unaquæque res Domino suo fructificat, ac pecunia in mutuo transit in absolutum, & plenum dominium mutuatarij, ut constat satis ex dictis, ergo quemadmodum si periret, solus ipse pateretur damnum illud & iacturam, eadem ratione si quod lucrum per illam habeatur, solius mutuatarij illud esse debet, alienumque sibi postulari mutuans, qui partem aliquam illius lucri, vel exiguam ex pacto uellet sibi ultra sortem exhiberi.

Tertio, confirmantur hæc omnia ex his quæ docet, & rectè idem Caballinus num. 17. Vbi expendens accuratè quæ reperiuntur propriè in mutuo, ait reperiri hæc quatuor.

Primum, quod pecunia fiat accipientis, unde si postea perit, accipienti perit non mutuantis.

Secundum, quod gratis mutuetur, nam si cum

Tomms Secundus.

aliquo debito, & obligatione, iam non est mutuum sed uenditio illius pecuniæ, quæ tamen omnino inuendibilis est.

Tertium, ut detur mutuatario ius utendi illa aliquo tempore: nam si tale ius nõ habeat non est mutuum: sed quid ridiculum.

Quartum, ut accipiens obligetur cum effectu ad idem genus, siue ad tantundem in eodem genere restituendum, idque adeo præcisè, ut nullo interitu, vel iactura rei illius mutuo acceptæ liberetur mutuatarius à debito restituendi rem acceptam, ut habetur l. 2. in princ. ff. de Rebus credit.

Ex quibus sequitur apertè rem mutuam ita esse mutuatarij absolutè, & omnino, tam quo ad dominium, quam quo ad usum, ut omne damnum, vel commodum quod illam subsequetur, postquam se meli mutuo accepta est, ipsius mutuatarij sit, non mutuantis, neque mutuans habeat aliud ius, quam recipere à mutuatario præfixo tempore eandem pecuniam, & sortem, quam mutuatus est.

Quarto, fatentur Molineus, & Caballinus usurã esse intrinsecè, & natura sua malam, ac prohibitã, quia in ea pecunia parit pecuniam, quod iuxta Aristot. 1. Polit. cap. 7. est apertè contra naturam ipsius nummi, qui non est lege inductus, ut per eum nummus comparatur, sed aliæ res venales, quibus indigemus. Cuius verba sunt: Duplex est ars acquirendi: alia nummularia, alia ad disciplinã rei familiaris, quarum hæc laudabilis, & necessaria est, illa uerò translatitia, & merito improbanda, quia non secundum naturam, sed ab hominibus acquirit, & ideo rationabiliter hominibus odiosa: Quoniam à nummo ipso facit acquisitionem, & non ad quod ipse inductus est; commutationis enim causa nummus inductus est, fœnus autem ipsum maius facit, unde & nomen habet, quoniam illa quæ pariuntur gignentibus similia sunt, in fœnore autem nummus minimum parit: quare maximè præter naturam est hic acquirendi modus. Hæc ille. At in quacunque quantitate, & quacunque ratione recipiatur usura, pareret in ea pecunia pecuniam, in quacunque ergo quantitate est intrinsecè mala, & iure naturæ prohibita.

Denique, si reciperet mutuans maximam partem illius lucri acquisiti à mutuatario, fatentur Molineus, & Caballinus committi usuram iniquam, & prohibitam, cuius rei nulla alia ratio esse potest, nisi quia confertur illud ultra sortem ex mutuo, siue nomine mutui intelligas ipsam pecuniam mutuam, siue usum, & commoditatem illius, siue beneficium collatum mutuatario, hæc enim omnia includit mutuum. Sed etiam si cõferatur exigua pars lucri, in quacunque quantitate, & in quacunque re illa confertur, recipitur illa ultra sortem, & ex mutuo, non enim alio nomine confertur, nec daretur, nisi quia ille mutuo dedit. Ergo in quacunque re confertur committitur usura, & prohibita, & iniqua: [Nam ubi eadem existit ratio, idem quoque debet esse ius.] Potest quidem id quod mutuantis exhibetur ultra sortem adeo exiguum esse, ut propter leuitatem materiæ, quod ex suo genere erat mortale, efficiatur ueniale: sicut accidit in furto, quacunque acceptio rei alienæ inuito domino est furum, quãtũ uis exigua illa sit, licet non sit mortale propter materiæ leuitatem, ita in usura quacunque acceptio alicuius rei temporalis pretio æstimabilis ultra sortem, & ex pacto est usura iniqua, & prohibita, ac peccatum mortale ex suo genere, licet propter tenuitatem rei quæ confertur extra sortem, efficiatur uenia. Maiora enim & minora, plura & pauciora, ut habet commune Philosophorum Axioma, non mutant naturam rei.

R 3 . Lx

Ex his efficitur diuisionem illam vsuræ, in quamdam quæ repugnet charitati, & aliam quæ sit secundum charitatem proximi, quam tradit Molineus, nullo modo esse admittendam.

Primo quia æquitas, vel iniquitas contractus non est sumenda ex legibus charitatis, sed ex propria natura ipsius contractus, iuxta leges iustitiæ commutatiuæ, cui subiiciuntur huiusmodi contractus: leges autem iustitiæ commutatiuæ hoc præscribunt, ut si seruetur in contractu æqualitas, ita ut ibi non habeat alter plusquam debet habere, nec alter minus, contractus ille censetur iustus, si minus iniustus, & iniquus. Vnde esto charitatis sit mutuum indigenti, repugnat tamen legibus iustitiæ, ut mutuant, propter mutuum vel aliquid eorum quæ in mutuo includuntur, aliquid reddatur ultra sortem: haberet enim plusquam deberet habere: cum ex mutuo solum debeatur illi æquale cum eo quod mutuo dedit restituendum tempore statuto, sicut exigit propria natura, & ratio mutui.

Secundo, esto legibus etiam charitatis huiusmodi contractus subijcerentur, at cum charitas, & iustitia virtutes sint adeo inter se connexæ, non est secundum charitatem, quod pugnat cum iustitia, & lege Dei recipere vero aliquid ultra sortem ex mutuo, ut constat, repugnat iustitiæ in quacunque quantitate, & in quacunque re illud recipiatur, & expresso præcepto Christi Luc. 6. Mutuum date nihil inde sperantes. id est nullum lucrum, nec magnum, nec paruum, nequit ergo aliqua vsura cum charitate Christiana conuenire, imo illi omnino sicut & iustitiæ debet etiam aduersari.

Tertio, sic mutuans exponit quidem se lucro, cum aliquam partem sit receptorus, si mutuatarius pecunia illa negotio tradita aliquid lucretur, nulli autem exponit se damno, vel periculo, cum integra fors ei restituenda sit, quidquid accidat mutuatario in negotio cui illam tradiderit, siue in eo lucretur, siue totius sortis iacturam patiat, est autem contractus omnino iniquus, & maximam continens inæqualitatem: cum alter est in tuto, alter vero solus in periculo: Quid ergo magis repugnans recte rationi, & eo ipso charitati? quam vsura quam putant Molineus & Caballinus secundum charitatem esse? Etenim si charitatis est, ut ait Molineus, & subscribit Caballinus, quod dixit Christus Math. 7. [Omnia quæcumque uolueritis, ut faciant uobis homines, & uos facite illis.] Quis ita unquam contrahere uoluit, ut ipse solus omni damno, & periculo maneret expositus, alter vero ab omni periculo, & damno liber, & immunis.

Denique si negotiatori diuiti, & habenti pecuniarum copiam Petrus utro suam pecuniam mutuo daret, ut exposita negotijs per annum, illo expleto cum aliquo lucro ipsi restituatur, vel saltem integra fors, ac sine ulla diminutione, ubi nullum ex negotio cui fuit exposita; acquisitum est lucrum, omnium iudicio à quo in hac parte Molineus, & Caballinus non recedunt, contractus iste est vsurarius, & omnino iniquus, ac prohibitus, ut repugnans omnino charitati & iustitiæ: Sed quod mercator, aut negotiator cui datur à diuite, & potente mutuo pecunia ad exercenda negotia, cum isto pacto exhibendi aliquam partem lucri si cum pecunia illa mutuatarius aliquid lucretur, sit pauper & egens, non mutat naturam contractus, nec leges æquitatis & iustitiæ; ergo similiter est censendus vsurarius, & iniquus, ac prohibitus. Iustitia enim non respicit pauperem, vel diuitem, sed æqualitatem solum, & rectitudinem, iuxta naturam, & rationem contractus. Imo si charitas in contractu huiusmodi seruanda sit, cum is qui mutuum quærit, egeat potius quàm

abundet, gratis omnino ac sine ulla spe alicuius lucri, vel superabundantiæ ultra sortem mutuū exercendum est, quam cum conuentione ista quam probat Molineus: pietatem & charitatem uocans quæstum iniquum, & vsurarium. Et præceptum Christi, quod legibus charitatis, & iustitiæ adeo nititur. [Mutuum date, nihil inde sperantes,] charitati iudicans aduersum & contrarium. Sed quid mirum ut impius arrogansque hæreticus obfuratum habens cor, tenebras dicat lucem, & lucem tenebras.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum Alexand. Ales. 3. parte, quæst. 66. Gabr. in 4. distin. 15. quæst. 11. Conrad. de contract. q. 42. conclus. 3. Molineus in consuetud. Parisien. §. 1. glos. 9. num. 11. iudicantur locum illum non esse B. Ambros. sed alicuius hæretici approbantis vsuras. Falluntur tamen hi cum habeatur aperte in operibus B. Ambros. receptis ab omnibus fidelibus in lib. de Tobia capit. 15.

Glossa in illud cap. quam probat M. Soto explicat locum istum Ambros. [Ab illo exige vsuras cui nocere desideras,] in contrario sensu, q. d. sicut non licet tibi desiderare alicui nocere, ita nec licet tibi exigere vsuras ab aliquo. Probat hunc sensum ex sequentibus, subiungit enim, [Cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vsuræ:] Et paulo post: [sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat, q. d. Sicut nulli licet armis uti ad se vindicandum ex inimicis, ita nec vsuras flagitare: est enim exigere vsuras quoddam genus nocendi, & interimendi alium sine armis: loquitur enim ibi D. Ambros. non cum regibus, sed cum quibusvis fidelibus, & priuatis hominibus, quibus non concedit ut possint dare ad vsuram, hoc enim non est de beato Ambros. censendum, sed admonet ut sicut nulli licet de hoste armis se ulcisci, ita nec vsuris illum affligere, & opprimere.]

Est quidem optimus hic census, non tamen probatur recentioribus, cum D. Ambros. loquatur per uerba affirmantia quibus aliquid uidetur reuera concedere, apparetque ex illis uerbis: cui iuste inferuntur arma, & iure exiguntur vsuræ, ubi aperte uidetur docere ab illis exigi posse vsuras, contra quos licet gerere iustum bellum: unde sicut aliquando potest inferri bellum iustum, ita & aliquando licebit iuxta hæc uerba B. Ambr. exigere ab aliquo vsuras.

Qua de causa: aliqui Iurisperiti, & DD. quos refert Couarr. lib. 3. varia. resolut. cap. 1. num. 7. existimant, hostibus possidentibus terras, & Regna nostra, quos possumus iusto bello impetere, posse quoque nos dare ad vsuram: Et hunc esse sensum istorum uerborum. B. Ambros. Sed hic sensus rejicitur plurimum à DD.

Primo, quia ibi non loquitur D. Ambr. cum solis regibus, sed cum omnibus fidelibus, at infideles loca nostra occupantes soli Principes possunt bello impetere.

Secundo, quia licet inito iam iusto bello, liceat hostes depredari, & capta in bello sibi accipere, at antequam bellum ineat, non licet mihi bona quæ hostis possidet furripere, nec contractum aliquem iniquum cum illo exercere; maxime, quia eo ipso quo celebri cum illo contractum aliquem ciuilem ut emptionis, vel mutui, iam non ago cum ipso tanquam cum hoste, sed uelut cum conciuie, teneorque ut supra diximus cum illo leges iustitiæ, & æquitatis obseruare, non minus quam cum alijs conciuib.

Vnde ut uerum sensum eruamus, distinguendum est de hostibus: Quidam enim sunt qui terras nostras possident, ut infideles, qui etsi in communi non habeant uerum ius, & dominium illo tempore Regnum,

rom, vt Sarraceni, habent tamen verum ius & dominium in sua priuata bona, & diuitias, nec minus est furtum illa ipsis inuitis accipere, quam ab alijs fidelibus: Sunt alii hostes qui nobis, aut in bello iniusto, aut extra bellum nocuerunt, & nostra propria, & priuata bona a nobis per vim, & iniquitatē rapuerunt, & detinent, qui reuera nobis tenentur in conscientia damna illata, & bona a nobis sublata nobis rescire: habemusque nos ius ad illa recuperanda: adeo vt si extra scandalum possemus illa vi, & armis ab eis auferre, & recuperare, id quidem nobis liceret. Illis prioribus non licet dare ad vsuram, quia nec illis nocere possumus, nec bellum, & arma inferre propria autoritate, hoc enim est proprium Principum. Posterioribus verò possumus dare ad vsuram, quantum illi nobis sunt debitores, citra scandalum semper. Quod perspicuum est, quia a retinentē bona mea iniquē possum illa surripere, possum & per vim auferre citra scandalum, potero ergo & per vsuras. Eo modo qua supra dicebamus, licere mihi dare Petro mutuo 100. cum obligatione, vt restituat mihi illa 100. & alia quæ reuera debebat, nec mihi volebat persolvere: In quo casu talis vsura non est vsura propriè, & formaliter, cum non accipiatur lucrum vi mutui, sed materialiter, & in specie, quia solum recupero quod mihi verè debitum erat: Quemadmodum cum diximus in extrema necessitate existentem furari posse: illud propriè reuera non est furtum, sed in specie tantum. In hoc igitur sensu dixit Beatus Ambr. posse nos ab hostibus accipere vsuras. Ait enim cui iure inferuntur arma, huic legitime auferuntur vsuræ, id est, cui iure inferre possumus vim, & per arma recuperare propria bona nostra, quæ iniquè apud se detinet, ab eodem iure quoque posse exigi vsuras, quibus illa verè debita, & propria recuperemus; Hunc sensum sequuntur D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 2. Ioan. Maior. in 4. dist. 15. q. 29. Conrad. de contract. q. 42. conclus. 2. Medina in fact. de adquisitis per vsuram §. Ad tertium argum. Couarru. loc. cit. & omnes ferè recentiores.

Ad 2. Resp. opera & actiones gratuitas, quas alijs in ipsorum vtilitatem præstare possumus, duplices esse, quædam enim sunt, in quibus ad commodum, & vtilitatem alterius parum facit ipsa actio, sed id tantum est vtile quod ex illa actione resultat, & per eam confertur: vt in venditione, actio ipsa vendendi parum, aut nihil reuera facit ad vtilitatem ementis, vel vendentis, tota vtilitas consistit ex parte ementis in re empta sibi vtili, ex parte vero vendentis in pretio quod recipit sibi quoque vtili. Aliæ verò sunt actiones, in quibus ipsamet actio est quæ cedit in vtilitatem alterius, vt actio qua procurator mea bona mihi recuperat, lites, & causas meas agit, & ab illo labore me liberat. In actionibus primi generis non licet aliquid accipere pro ipsa actione, sed solum pro re quæ illa actione alteri confertur iuxta iustum valorem talis rei: quia, vt vidimus, quæ actio. præceden. pro re inutili non licet aliquid pretium accipere, actio autē primi generis de qua hic agimus, inutilis est secundum se, cum tota vtilitas consistat in sola re, quæ per illam confertur. (Verbi gratia) in venditione non licet accipere vnum pretium pro re vendita, & aliud pro actione illa vendendi, aut pro libera, & grata voluntate qua vendita est, quia ista actio nullam habet vtilitatem per se & seorsum, sed tota consistit in re vendita, illi vero gratæ voluntati venditoris satisfacit abundè empor, habens illi gratias quod vendiderit sibi, quod alteri forsitan non vèdidisset. In actionibus autem secundi generis, cum ipsamet actio sit quæ alteri est vtilis, licet pro ea pretium accipere; Mu-

tuatio est actio primi generis, in qua ex ipsa actione mutuarius nullum recipit commodum, sed solum ex re mutuata, vt ex pecunia: quo sit, vt pro illa actione non possit mutuanus pretium aliquod accipere, sed solum iustum valorem rei, nempe æqualem pecuniam, aut similem, & æqualem rem: Quantum ad gratias verò qua vsus est mutuanus, cum mutuuario, liberè illi mutuanus, ad quod non tenebatur, manet in mutuuario debitum agēdi illi gratias, non tamen aliquid soluendi, quia gratia, gratia compensanda est, non pecunijs, aliter nõ fuisset gratia, sed venditio pecuniæ, quæ illicita est omnino.

Ad 3. Resp. mutuantem per aliquod tempus bifariam posse se habere, aut ita, vt ratione illius expectatæ solutionis damnum aliquod recipiat, aut ita, vt nullum. Si priori modo potest deducere in pactum damnum illud, & compensam illius accipere, vt infra videbimus.

At si nulli incommodo se exponat, licet maneat obligatus ad non petendum per aliquod tempus, non tamen potest aliquid ultra sortem recipere, quia expectatio illa cum sit intrinseca mutuationi, & ex natura rei illam committetur, non est computanda tanquam quid distinctum à re mutuata, nec pretio æstimabilis. Qui enim rem mihi concederet nullo tempore apud me mansuram, hic nec mutua- ret, nec aliquid ageret. Vnde sicut pro labore corporali intrinsecè annexo rebus spiritualibus nõ potest accipi pretium, sine vitio symoniæ, quia talis labor non est seorsum computandus ab illa re spiri- tuali, similiter, nec pro illa obligatione expectan- di mutuatum per aliquod tempus potest aliquid accipi, quia cum sit intrinseca mutuo, & ex eius natura, non est obligatio illa seorsum computan- da a re mutuata, hoc enim est rem esse mutua- tam.

Et confir. quia in simplici donatione manet maior obligatio ad non recuperandum, nec propterea vllus vnquam docuit, posse donantem pro illa obligatione aliquid accipere. Nec manet illa obligatio mutuantis sine aliquo pretio & retributione, manet enim ex altera parte in accipiente obligatio restituendi rem illam præfixo tempore, ac vt videbimus, similiter mutuandi, non ex debito iustitiæ, sed ex gratitudine. Addit D. Thom. hic ad quintū, (quod etiam facit ad solutionem huius argumenti) quod licet non teneatur quis mutuare, si tamen mutuat, non possit accipere pretium distinctū pro illa expectatione, sed sicut gratis mutuat, ita gratis debet expectare, sicut qui vendit æquum, vel triticum, licet non teneatur vendere, si tamen vendit, non potest recipere priuatum aliquod pretium pro illa venditione distinctum a pretio rei, sed solum iustum pretium illius equi, vel tritici.

Eodem modo soluitur confirmatio illa: quia pactum illud, & conuentio non repetendi, mutuuum intra aliquod tempus, quo mutuarius re illa v- tatur, intrinsecum est mutuo, quod autem sit per bre- ue tempus, vel longius, illud per accidens est, & ex libero consensu mutuantis.

Ad 4. Respon. in casu istius argumenti, emen- 12 tem pagam aerbam vt 100. pretio 90. non accipe- re deinde adueniente maturitatē pagæ, & solutio- ne debiti illa 100. ratione pecuniæ anticipatæ, aut expectatæ solutionis, hoc enim esset vsura; sed quia in isto contractu verè, & realiter interuenit ratio emptionis, & venditionis. Potuit enim creditor vè- dere illud debitum, vt rem pretio æstimabilem, & alter emere, sicut potest vendi, & emi ius quod ali- qui habet in hæreditatem aliquam, vel bona quæ nondum actu possidet. Cum ergo sit vera vendi- tio,

tio, sicut in quacumque alia venditione, licet considerare vitia, & defectus rei venditæ, & ratione illorum minuere pretium, eodem modo in venditione debiti, licet considerare damna, pericula, labores, & expensas, quæ sese offerret in illius recuperatione, & ratione illorum minuere pretium, & debitum, vt 100. emere pecunia præfenti, vt 90. Quam enim certum est in recuperandis debitis futuris ista incommoda sese offerre? Quo fit, vt emens huiusmodi debita non lucretur aliquid ratione pecuniæ datæ, sed solum cinat rem vendibilem, & pretio iusto pro tempore quo emit, tunc enim non valet maius pretium. An autem vbi solutio certissima est, & libera ab omni periculo, & damno, liceat istas pagas minoris emere, quam valent, expendemus inferius, vbi explicabimus sensum legitimum illius regulæ DD. & mercatorum. [Pecunia præfens amplius valet quam absens.

- 13 Ad 5. Neganda est minor: Etenim cum dicimus vsum pecuniæ esse consumptionem ipsius, non significamus illam per vsum omnino absumi, & desinere esse, sicut per vsum consumitur panis, & desinit omnino esse: sed intelligimus desinere respectu mutuantis, aut alterius, qui illam expendit. His enim, quam primum ea vtuntur, perinde desinit, & consumitur, sicut panis comedenti illum: etsi pecunia in seipsa non absumatur. Qua de causa in mutuo transfertur vna cum pecunia, & vsum & dominium illius, vt nullum lucrum, aut pretium, ratione illius vsus accipi possit. Quod mutuario pecunia sit utilis, & proficua, aut per eam aliquid lucretur, hoc non est pretio æstimabile respectu mutuantis, non enim potest mutuans accipere pretium ratione utilitatis, quam percipit mutuatarius ex re illa, quia hæc utilitas tenet se (vt dicunt) ex parte mutuatarij, nec est iam aliquid ipsius mutuantis. Sicut venditor non potest accipere pretium ratione utilitatis, quam emptor percipit ex re empta, quia illa iam non est aliquid venditoris, sed solius emptoris: & eodem modo, nec potest mutuans aliquid recipere ex lucris, quæ mutuatarius sua industria, cum illa pecunia valebit acquirere, quia lucra illa industria ipsius, minimè verò pecuniæ illi debentur.

Nec est simile de pecunia, & agro.

Primo, quia pecunia ex se sola non est fructifera: etenim vt docet Arist. loc. citat. inuenta solum est, vt pretium rerum, non vt ipsa sit merx, sic enim ait 1. Polit. cap. 7. [Duplex est ars acquirendi, alia numularia, alia ad disciplinam rei familiaris, & hæc (inquit) laudabilis, & necessaria, illa verò translaticia, & merito improbanda, quia nõ secundum naturam, sed ab hominibus acquirit, & ideo rationaliter hominibus odiosa: quoniam a numo ipsa facit acquisitionem, & non ad quod ipse inductus est: commutationis enim causa numus inductus est, fœnus autem se ipsum maius facit, vnde & nomen habet, quia illa quæ pariuntur gignentibus similia sunt, in fœnore autem numus numum parit, Quare maxime præter naturam est hic acquirendi modus.] Hæc ibi Aristot. Quo fit, vt omnes fructus ipsius industria mutuatarij sunt tribuendi. Ager verò, etsi indigeat etiam industria agricolæ, tanquam causa sine qua non, est nihilominus res ex se fructifera, & ita fructus eius deductis expensis, & laboribus, tribuendi sunt domino ipsius.

Secundo, quia dominium agri manet apud commodantem illum, solusque vsus est apud commodatarium: vnde potest pro illo vsu accipere pretium, cum vsus, qui distinguitur a dominio sit seorsum, pretio æstimabilis, in mutuo verò, cum tam dominium quam vsus pecuniæ transferantur in mutuatarium, non potest mutuans accipere aliquid pro illo vsu: repugnat enim, vt pro ea re, quæ iam est alterius, pretium aliquis accipiat.

- 14 Ad 6. Dico cum D. Thom. hic ad 6. pecuniam habere duplicem vsum, vnum primum, qui est illius distractio in reddendis pretijs rerum: & alium secundarium, vt cum datur ad ostentationem, vel in pignus, Quæ duo ita se habent, vt quando vtimur pecunia illo priori modo, distrahendo illam, vel in emptione, vel in mutuo, quia in huiusmodi contractibus transfertur in alium, tam vsus quam dominium illius pecuniæ, non potest tunc pro vsu illius aliquid accipi: quando verò vtimur pecunia secundario vsu accomodando illam, vel locando ad ostentationem, sicut locaretur vestis, aut aliud quodcumque vas, tunc transfertur quidem vsus illius in alium, retinet verò Dominus pecuniæ apud se dominium illius, propter quod non sufficit tunc restituere illi æqualem pecuniam, sed tenetur qui illam ita accepit, eandem omnino numero restituere, qui verò illam dedit potest vna cum illa recipere pretium pro vsu illius, sicut & pro vsu cuiuscumque alterius rei quam alicui locasset.

- 15 Obseruat hic Gaetan. pecuniam posse dupliciter considerari, vno modo quatenus est pretium rerum, alio modo quatenus ipsa secundum se res quædam vendibilis est, vt aurum, argentum, & aliæ res venales: quemadmodum conuenire etiam pecuniæ patet, quia quemadmodum aliarum rerum venalium augetur, vel minuitur pretium ex abundantia, vel defectu earum, ita quoque apud mercatores, procurrentia temporis, secundum abundantiam, vel defectum pecuniæ. in tali loco, augetur, vel minuitur: in quo fundatur ars campforia, & negotiatio cambiorum, vt infra videbimus.

Cum ergo pecunia habeat hos duos modos, iuxta hunc secundum potest vendi, locari, & pro vsu illius aliquid accipi, vt hic explicat D. Thom. Nec vt get, quod obijcitur in isto argumento, posse deduci in pactum, vt si pecunia illa pereat, pereat accomodatario quacumque ratione pereat: hoc enim est per accidens, cum de vera ratione commodati sit, vt quia dominium rei accomodatæ manet apud accomodantem, si res illa sine vlla culpa accomodatarij perit, pereat domino, & non accomodatario: at in mutuo quacumque ratione pereat perit mutuatario, quia tam vsus, quam dominium illius rei in ipsum translatum est.

Et ita pro vsu rei accomodatæ potest aliquid accipi, cum maneat dominium illius apud accomodantem, pro vsu verò rei mutuatæ non licet, cum tam dominium, quam vsus illius sit apud mutuatarium.

- Ad 7. Respondeo, mutuatarium non dare lucrū illud vsurario liberè, & voluntariè, ipse enim gratis veller accipere: sed quia necessitatem suam cogitur leuare, & ex hominum auaritia, & iniquitate non occurrit, qui illi gratis mutuet, sua necessitate compulsus accipit ad vsuram, consentitque lucrū illud reddere, sicut tempestate compulsus projicit naua merces in mare, quod est voluntarium mistum. Qua ratione consentiens patitur etiam iniuriam, vt copiosè exposuimus tom. 1. q. 59. art. 2. explicantes verum sensum illius regulæ. [Scienti & consentienti non fit iniuria.] Dico præterea, accipere ad vsuram, etsi videatur accipienti vtile supposita hominum

num cupiditate, qui nolunt gratis mutuare, ne ille res suas & propriam suppellectilem vilius, ac cū graui iactura vendere teneatur, hoc tamen esse per accidens ex hominū malitia, simpliciter enim illi inutile est & nocuum, quia cogitur, idem bis persolvere, aut saltem reddere pretium pro re, quæ nullam habet, nocuum quoque maximè Reipub. ut vidimus.

Ad 8. Respondeo ex usura nullam utilitatē sequi. Reip. imo magna incommoda, ut vidimus. Sequitur quidem ciuibus maxima utilitas ex contractu mutui, quod verè est mutuum, mutuum tamē gratis datur, non cum usura & lucro, eo enim ipso, quo desinit gratis fieri, iam non est mutuum, sed usura, & iniquitas.

Dices paucissimi sunt, aut ferè nulli, qui velint gratis mutuare, cum ad id non teneantur aliquo precepto, sunt autem multi qui egent pecunia mutuata, quam inueniunt cum usuris; cedit ergo in damnum commune tollere usuras.

Dico primo, huiusmodi damnum non accidere ex natura mutui, quia debeat illud esse cum usuris, sed ex hominum cupiditate, & auaritia, ac defectu charitatis, quod habet se rāquam per accidens ad contractum mutui, quo certè indigent cientes inter se, propter ea verò, quæ per accidens sunt, non sunt mutuanda, quæ exiguntur necessario in contractu ex natura rei.

Dico 2, Esto cederet in bonum temporale Reip, recipere pecuniam cum usuris eos qui illa egent, hæc ratio solum faceret ad illas permittendas, sicut permittunt lupanaria, & alia mala, ad vitanda alia maiora, non tamen faceret usuram licitam, sum ex se, & intrinsecè iniqua sit, & illicita.

Dico tertio, Vbi tanta fuerit necessitas, ut cedat in bonum commune accipere mutuo, teneri diuites, & potentes ad mutuandum sine usuris, vbi vero non fuerit tanta necessitas minus esse illas necessarias. Quo fit ut nunquam debeant habere locum usuræ propter necessitatem, & commune bonum Reipub. Denique dico, ex eo quod multi pecunia mutua egeant, paucissimi que reperiantur qui illam gratis mutuent, rectè quidem colligi, licere accipere, cum usura, ab eo qui paratus est ita mutuare, minimè verò licere dare, cum usura, cū hoc sit intrinsecè malum.

Ad confirmationem. Respondeo, plurimum differre usum nūmi, & usuram: nam usus nūmi non est malus, sed maximè utilis Reipub. nec continet in se aliquam inæqualitatem, cum tantum valeat in genere, & ratione pretij, quantum valet in genere nummismatis ex præscripto legis, vel Principis, usura vero est intrinsecè mala, & nocua mutuatario, qui per eam cogitur idem bis soluere, vel reddere pretium pro re, quæ nullum habet pretium, & consequenter maximam continens in se inæqualitatem, & iniquitatem.

16 Ad 9. Respondeo, In sacris litteris sæpè mala adduci non quasi licita, & efficienda, sed ut per ea inducamur ad bona: quo casu non sumuntur ibi mala, iuxta malitiam, quam in hominum moribus habent; sed ut per ea ad bona spiritualia inuitemur. Hac ratione Luc. 16. proponit Christus, & laudauit villicum iniquitatis, qui debita Domino suo in maxima parte remittebat debitoribus, ut ea via pararet sibi amicos, a quibus cum indigeret iuaretur: non ut doceat hoc licere, non enim ex alieno, & rapina fratribus subuenire licet, sed ut ea ratione ostenderet, quanta sit eleemosynæ ex proprijs factæ utilitas, & necessitas. Similiter in locis istius argumēti, cum duplex sit usura, quædam

pecuniaria, & iniqua, alia spiritualis bonorū operum, ex culpabili, & iniqua ducit nos ad bonā, & spiritualem: hortaturque; ut sicut negotiatores propter lucrum temporale non dimittunt pecuniam suam otiosam, sed illam scænerantur, ita nos propter lucrum æternum ne ociosi sumus, sed in bonis operibus semper exerceamur, Ita explicant loca ista Sancti Patres.

Decimum arg. exigit questionem illam. An fructus pignoris sint computandi in sortem. Vbi peculiariter examinandi sunt casus illi, De accipiente in pignus agrum aliquem ratione expectatæ solutionis, vel expectatæ doris. De quibus agitur in illo cap. Conquestus. Et cap. Salubriter. Patebitque ibi explicatio copiosa istius argumenti.

Vltimum argum. postulat videamus duo, quæ hic solent a DD. pertractari. Prius est.

CONTROVERSIÆ

Secunda.

AN IVDÆIS FVERINT PERMISSÆ usuræ cum extraneis, tanquam minus malum ad vitandum maius, vel fuerint illis potius licitè, & honestè ex diuina dispensatione.

S Y M M A R I V M.

- 1 Quæ sunt de iure naturæ sunt in duplici differentia.
- 2 Mala duplicia sunt.
- 3 Quid Abulensis sentiat, de permissione usuræ Iudæis?
- 4 Usura formaliter, & propriè sumpta, nullo modo fuit concessa Iudæis, neque cum suis, neque cum extraneis.
- 5 Usura materialiter sumpta, quam recuperarent Iudæi ab exteris, qui bona sibi a Deo concessa inique possidebant, &c.
- 6 Refutatio opinionis Abulensis. Et verè opinionis confirmatio.
- 7 Confutatio argumentorum, quæ pro opinione Abulensis allata sunt.
- 8 Confutatio argumentorum, quæ pro opinione Contradi, & Medinae allata sunt.

ABulensis cuius sententiam præcedenti cōtrouer. in hunc locum distulimus p. 7. in c. 25. D. Matth. a q. 171. vsque ad q. 175. habet multa tam circa præcedentē, quàm circa præsentem controuerfiam. Cōstituit enim in primis, ea quæ sunt iuris naturæ in duplici esse differentia, ita ut quædam sint, quæ directè & simpliciter ordinant hominem in suum finē, & sine quib. finis naturalis hominis nullo modo haberi potest, quali à sūt prima illa principia iuris naturalis: [Quod tibi vis fieri, &c. Et quod tibi non vis fieri, &c.] & quæ ex his proximè & immediatè inferuntur necessario, ut præcepta Decalogi. Alia vero quæ non sunt ita absolutè, & omnino necessaria ad finem, efficiunt tamen faciliore peruectionem in illum, & tollunt ea, quæ illius consecutionem reddebant difficilem, cuiusmodi sunt omnia honesta, quæ recta ratio docet conducere plurimum

plurimum ad consecutionem virtutis, & boni alicuius.

Constituit secundo, cum ratio mediorum sumē da sit ex fine, prima illa principia iuris naturæ, vt præcepta Decalogi, & quæcumque simpliciter, & omnino sunt necessaria ad aliquod bonum naturale, quæ vocat ipse primas determinaciones naturæ, ita esse iure naturæ obseruanda, vt sint omnibus vbique & semper præcepta, etiã si nulla sit lex positiua, quæ ad illa obliget; & contraria esse intrinsecè mala, ac iure naturæ omnino prohibita, etiam si nulla existat lex positiua, quæ illa veteri. Et huiusmodi esse illud ius naturæ, de quo dicimus communiter obligare omnes, & semper obligasse, & in quo nulla potest cadere dispensatio, aut præscriptio, Et de quo dixit B. Pau. Rom. 2. [Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, &c.] Alia verò quæ non sunt absolutè & omnino necessaria ad aliquem finem naturalem, sed conducunt solum, & iuuant ad illud facilius obtinendum esse quoque; a iure naturæ quatenus honesta sunt, & recta ratio illa docet, non tamen ita vt habeant vim coactiuam ad obligandum, quasi præcepta iuris naturalis quorum transgressio sit intrinsecè mala, & secundum se omnino prohibita, donec a lege aliqua positiua diuina, vel humana, aut obseruata consuetudine præcipiantur, vel prohibeantur. Quia cum ista non sint absolutè, et omnino necessaria ad finem, nõ obligat ad illa ius naturæ, nec habent vim nisi illam accipiant ab aliqua alia lege positiua, vel consuetudine.

Exemplo eorum quæ conueniunt matrimonio rem illustrat. Etenim cum finis matrimonij a natura, & eius authore institutus sit prolis procreatio, & nutritio: quia adhuc finem sunt simplicitè & omnino necessaria fides inter coniuges, indissolubilitas matrimonij, vnitas viri, cum sine his nullomodo possit proles esse certa, aut rectè educari, & nutriti, propterea hæc sunt omnino de iure naturæ, & contraria vt adulteriũ, dissolui matrimonium, plures viros habere eandem vxorem, fuerunt semper & vbique iure naturæ prohibita, & intrinsecè mala, neque vlli potuerunt vnquam concedi, aut in dispensari. Similiter, quia vnitas vxoris, perpetua cohabitatio cum illa, & inseparabilitas thori, non sunt absolutè, & omnino necessaria ad finem illud matrimonij, licet conducant ea plurimum ad prolem rectè nutriendam, & educandam: licet sint etiam iuris naturæ, tanquam honesta, & conducantia plurimum ad illum finem naturalem matrimonij, non tamen sunt præcepta iuris naturalis, nec contraria sunt prohibita iure naturæ, aut intrinsecè mala: quia non sunt tanquam primæ determinaciones naturæ, nec habebant ex se vim ad obligandum, donec lege aliqua positiua præciperentur, aut prohiberentur, qua de causa ante omnem legem datam Iudæis, vel Christianis licebat habere plures vxores, sicut videmus Sanctos illos Patriarchas in statu legis naturæ habuisse, licebat etiam ex iusta causa vxori illud merenti dare libellum repudij, & eam a domo sua repellere, ac separare, licet nõ dissolueretur vinculum matrimonij: Qua ratione postulabat Sarra, & rectè repudiari a viro suo ancillam, idem enim valebant verba illa Sarra: [Eijce ancillam, &c.] ac si diceret, da illi libellum repudij. Idemque licebat (ait) omnibus gentibus, Christianis verò non licet, quia lege positiua Euangelij lata a Christo præcipitur vnitas vxoris, & sublatu est omnino libellus ille repudij.

2. Infert ex his mala duplicia esse, quædam, quæ nullo modo possunt esse bona, vel licita, sed sunt contra primas determinaciones iuris naturalis, & huiusmodi mala neque post legem, neque in veteri, neque in nouo testamento permittuntur, alia verò sunt mala, quæ aliquo modo sunt contra rationem, sed non sunt determinatè contra illam, i. quorum contraria docet recta ratio optima esse, & honesta, non tamen tamen præcipit, & ideo nõ est illicitum illa agere, quo vsque aliquo modo aliqua scilicet lege positiua, vel consuetudine sint verita. Ex quibus in Veteri (inquit) testamento prohibebantur quidem priora illa, quæ sunt contra primas determinaciones naturæ, in nouo autem quod perfectior lex est, & iustis perfectioribus tradita, prohibetur tam illa priora mala, quam posteriora.

His positis docet Abulensis q. 167. Vsuram malam esse, & prohibitam secundum se, quia venditur in ea quod non habet pretium, nempe vsus pecuniæ, vel rei mutuatæ, qui secundum se nullum habet pretium, nec potest seorsum computari pretio distincto à valore rei mutuatæ, cum reuera non distinguatur ab illa, nec ab illius substantia, & dominio. Deinde vero q. 170. vbi querit, An conuersi ad Iudaismum possent eo tempore dare, cum vsura alijs conuersis, vel gentibus, affirmat potuisse licitè, ac iustè, rationemque reddidit. Quia conuersi ad Iudaismum non tenebantur lege Iudæorum, quæ prohibebat ne Iudæi darent fratribus suis cum vsura, quia illud solis Iudæis descendentibus ex progenie Iacob prohibebatur, alijs vero, qui nõ erant ex stirpe Iacob neque lex Moyssi, neque ius naturale prohibebat quin possent mutuare cum vsura, quia vsura sicut pluralitas vxorum, & libellus repudij, licet dicatur recta ratio non esse secundum charitatem, neque esse honesta, nõ tamen dicitur esse omnino iniqua, vel contra primas illas determinaciones iuris naturalis, quæ obligant sub præcepto, & quarum contraria sunt omnino & intrinsecè mala.

Vnde iuxta Abulensem vsura mala quidem est, non tamen ex eorum genere quæ nullo modo possunt esse bona, & licita, sed ex eorum genere, quæ licet aliquo modo sint contra rectam rationem, non tamen determinatè, nec est illicitum illa agere donec aliqua lege positiua, vel consuetudine prohibeantur. Qua ratione modo iam non potest illa exerceri, quia lege Euangelica est omnino interdicitur. Idem docet q. 171. ad tertium in secunda solutione illius arg. affirmans dare ad vsuram non esse malum, quasi secundum se sit malum, & peccaret quicumque illud committeret, sed erat malum, inquit, id est aliquid contra rationem, & tale non est malum nisi cum prohibetur. Et paulo post ad quartum ait, Christum in nouo testamento non solum prohibuisse malum, verum etiam, & id quod est occasio mali, quo modo vetuit iurare, non quia sit malum: sed quia est occasio multorum malorum, iuxta illud Eccle. 23. [Vir multum iurans replebatur iniquitate.] Et Pau. prohibet vinum, in quo est luxuria, non quia sit secundum se malum, sed quia est occasio mali, id est luxuriæ: ita quoque prohiberi in Euangelio vsuram, non quia sit secundum se & intrinsecè mala, sed quia est occasio multorum malorum in mutuis.

Ita constat Abulensem sensisse vsuram malam, non tamen intrinsecè & secundum se, sed aliquo tantum modo, id est, aliquo modo esse alienam à ratione quæ dicta honestum esse, & bonum, mutuare fratribus, & quibusuis proximis gratis, & sine villo lucro vsurario, nõ tamen esse determinatè, & omnino

nion contra rationem, quasi prohibita iure naturali, sicut prohibentur homicidium, furum, adulterium, & alia mala, quæ sunt contra primas determinationes iuris naturalis; in quo sensu diximus controuer. proximè præcedenti sensisse Abulensem vsuram non prohiberi iure natura.

Quod verò pertinet ad præsentem controuerfiam, Qua ratione fuerint prohibita, vel permissa Iudæis in veteri lege vsuræ, docet apertè, fratribus suis filiis Jacob cuiuscumque; tribus essent nõ potuissent ipso dare mutuo, cum vsura, alijs verò gèribus potuisse licitè, & tuta conscientia, ac sine vilo peccato, vel iniquitate: Adeo vt reuera lex illa Deut. 23. quam statim subiiciemus iuxta quam poterat scenerari exteris, & alienis, minimè vero fratribus suis, non fuerit dispensatio, sed quo ad exteros, & alienos concessio, seu explicatio rei, quæ illis non erat prohibita iure naturæ, & secundum se, quo ad fratres vero suos id est alios Iudæos non solum fide, & religione verum etiam sanguine, & genere fuerit restrictio, & prohibitio iuris cõmunis, quò poterant quibusuis licitè dare cum vsuram.

Ad quam legem, & sententiam suam explicandam constituit Abulensis etfi diuerso ordine hæc tria.

In primis nomine fratrum non intelligi in lege quoscunq; obseruatores legis Mosaysæ, sed solos Iudæos ex stirpe Iacob, eos. s. qui genere & sanguine ducebant ortum ex aliqua tribu Israelis, vnde gentiles, & aduenæ etfi ad cultum veri Dei & Iudaismum conuerterentur, non vocabantur fratres, nec intelligebantur nomine fratrum, colligitque illud ex contextu Sacræ Script. Leuit. enim 25. dicitur. [Seruus, & ancilla sint vobis, de nationibus quæ in circuitu vestro sunt, & de aduenis, qui peregrinatur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos, & hereditario iure transmitteris ad posteros, ac possidebitis in æternũ, fratres autem vestros filios Israel ne opprimatis per potentiam.] Deuter. etiã 15. vbi agitur de septimo anno, in quo debita remittebantur dicitur: [Cui debetur aliquid ab amico, vel proximo, ac fratre suo repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini; A peregrino & aduenæ, exiges, ciues & propinquum repetendi non habebis potestatem.] Et infra. [Cum veditus fuerit frater tuus, Hebræus, vel Hebræa, &c.] In quibus locis & similibus soli Iudæi genere, & sanguine dicuntur aliorum Iudæorum fratres.

Constituit secundo, duobus modis posse intelligi legem illam Deuter. 23. [Non scenerabis fratrem tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem, sed alieno: fratri autem tuo absq; vsura id quo indiget, commodabis, vt benedicat tibi Dominus Deus in omni opere tuo, &c.] Vel ita vt fuerit dispensatio, qua Deus sua lege confesserit illis scenerari alienis, quod sublata ea concessio nullo modo licuisset, vel ita vt fuerit restrictio facultatis qua licebat eis omnibus, & quibusuis hominibus dare cum vsura. Ita vt cum sublata ea lege possent licitè quibusuis dare, cum vsura tã exteris, quam suis, hanc facultatem Deus restrinxerit, & arctauerit, præcipiens, vt ea possent quidem vti cum exteris, & alienis, minimè verò cum suis. Quia Deus eligens sibi Iudæos in populũ suũ, volensq; illum perfectionem esse alijs gentibus, voluit simul quo maiori charitate, ac largitè inter se vterentur, quam aliæ gentes inter se solo iure naturæ ductæ, ne a fratribus suis vsurã acciperent relinquens illis facultatem quam habebant dandi cum vsura circa alias tantum gentes.

Constituit tertio, ad dispensationem duo requi-

ti, primo, relaxationem alicuius iuris, diffinitur. n. dispensatio cõmunis iuris relaxatio, quo fit, vt non habeat locum dispensatio, nisi præcedat & existat aliquod ius, circa quod illa fiat. Secundo vt actus qui accedente dispensatione licitè, ac bene fit, nisi illa extitisset, ac præcessisset, fuisset malus, & illicitus. Vnde quando absolutè, & omnino aliquid erat iure, vel lege aliqua prohibitum, concessio superioris tribuentis facultatem ad illud licitè præstandum, dicitur absolutè, & propriè dispensatio, quia est propriè relaxatio iuris actum illum prohibentis, ita vt tali relaxatione sublata fuisset actus ille malus, & illicitus. Quando autem recta ratio aliquid suadet faciendum, sed ita vt contrariũ nõ sit absolutè, & omnino prohibitum tanquam malum, & illicitum lege aliqua, concessio illius nõ est propriè, nec verè dispensatio, cum illud nullo iure determinatè, & omnino prohiberetur, nec actu ille, esto non existeret talis confessio, esset malus: dicitur autem dispensatio in propriè & quodammodo, quatenus conceditur rectè, ac licitè fieri cõtrarium eius quod recta ratio suadebat tanquam melius, & perfectius.

His positis duo docet Abulensis circa præsentè controuerfiam, ad quæ multaq; copiosè habet in illis quæstionibus citatis possumus reuocare.

3 Prius est, Iudæis sine vilo peccato licuisset mutua re cum vsura omnibus gentibus, etiam cõuersis ad Iudaismum, minimè verò alijs Iudæis fratribus suis descendentes ex progenio, & stirpe Iacob.

Quod omnibus gentibus potuerint licitè dare, cum vsura, ita vt nec fuerit dispensatio iuris naturalis illud prohibentis, nec permissio minoris mali ad vitandum maius, probat multis argumentis quorum potiora sunt hæc. Primo. Si dare ad vsurã esset simpliciter malum, & iniquũ, ita vt illud non licuisset secundum se sumptum, nisi ex dispensatione tantum, quacũq; ratione dare ad vsuram, & quibusuis hominibus esset malum, & illicitũ, quod n. natura sua & secundum se tale est, quacumque ratione sumatur tale esse debet. Vnde similiter & æqualiter esset malum, & iniquum dare, cum vsura, siue gentibus, siue Iudæis, absurdumque maximum contineret lex illa Dei, quæ eandem rē similiter, & æqualiter malam, & iniquam quam prohiberet fieri, cum Iudæis, concederet exerceri, ac fieri cum gentibus. In diuina autem lege sancta, & iusta tale absurdum non est admittendum; ergo licebat simpliciter, & absolutè stando in iure natura dare ad vsuram quibusuis hominibus, Et ita licitè dabant paganis, & alienis, fratribus verò suis Iudæis nequaquam Deo illud prohibente.

Secundo. Lex humana quæ solũ respicit pacatũ ac civilem Reip. statum, concedit quidẽ nonnulla secundum se mala, & prohibita, quia ita expediat paci & bono communi tẽporali illius; At lex diuina de qua scriptũ est, [Lex domini immaculata, conuertens animas, &c.] Cuius finis est bonũ spirituale, & æternum animarum, nullum malum, vel peccatum permittit, vel concedit, sed ea tantũ quæ secundum se sunt licita, & honesta; concedebat, aut lex diuina locis citatis Iudæis; vt exteris possent dare, cum vsura; ergo illud secundum se licitum, erat & honestum.

Tertio. Si dare alienis esset malum, & iniquum secundum se, cum illud Deus sua lege prohiberet circa alios Iudæos, concederet verò circa exteros, lex diuina esset Iudæis in laqueũ, & causa ruinae. Probo consequentiam, Quia Iudæus sciens mala Deo displicere omnino, & lege eius prohiberi, videns lege diuina solum prohiberi vsuram cum fratribus suis, concedi verò illis, cum alienis, illam tantum

tum iudicaret iniquam, & prohibitam, hanc vero cū exteris licitam & iustam: Et sic iudicans occasione a lege ipsa accepta, daret ad vsuram exteris, quod secundū se erat iniquum, peccaretque deceptus a lege ipsa diuina. Quod nullo modo est dicendum.

Quarto sequetur legem illam Dei inutilem esse ad salutē. Patet. Salus spiritualis, vel vno solo peccato mortua. & iniquitate destruitur Iac. 2. Qui in vno offenderit, factus est omnium reus. At si vsura & cum alienis esset iniqua & mala, cū eam lex diuina tunc non prohiberet, esto prohiberet cetera mala præceptis negatiuis Decalogi, non consulisset lex diuina salutē, sed maneret adhuc hominibus aperta via ad interitum per vsuram cum extorris, quam illis lex illa concedebat. Denique nemo meretur, vel benedicatur a Deo, propter id quod iniquū est & peccat. mortaliter, at qui dabat ad vsurā alieno, & non Iudæo benedicebatur a Deo, vt constat ex loco Deut. 23. iam adducto, vbi dicitur: [Non scenerabis fratri tuo pecuniam, &c. sed alieno, &c.] Et subiungit statim, [Vt benedicat tibi Dominus Deus in omni opere tuo, &c.] Quod autem solis Iudæis ex genere & stirpe Iacob non possent scenerari, ceteris vero omnibus possent, etiam conuersis ex gentibus ad cultum veri Dei & Iudaismum patet ex primo fundamento constituto ab Abulensi. Vbi constat ex eadē scriptura, in lege veteri nomine fratrum intelligi tantum Iudæos sanguine, & genere Israelitas, saltim ex parte patris; vnde cū solis fratrib. suis prohiberentur dare cum vsura, ceteris omnibus gentilib. siue cōuersis ad fidē, siue manentibus in paganismo poterāt scenerari.

Et confirmatur: Quia si Iudæis non licuit dare cū vsura gentibus conuersis ad Iudaismum, cū esset ipsis parua, aut ferē nulla communicatio cum alijs gentibus manētibus in sua infidelitate, & paganismo, imò prohibita, & interdicta, vt patet Exo. 34. Deut. 7. & 12. nullis possent dare cū vsura, nihilq; concederetur illis in ea lege, quod nō est dicendū.

Ait: secundo legem istam prohibentē Iudæis ne fratribus suis Iudæis villo modo darent, cum vsura, non fuisse dispensationem, sed restrictionem iuris communis, & facultatis illius, quā absolutē & simpliciter habebant ad scenerandum licitē, & sine vlla iniquitate, aut iniustitia quibusuis hominibus. Ita vt Deus eligens filios Israel in populum sibi peculiarem, simul voluerit maiori charitate inter se affectos esse, quā sint homines inter se soli iuri nature stantes: Sublata nāq; lege (inquit) licet cuiuis dare ad vsuram, siue eiusdē fidei & religionis sit, siue alterius, segregatis verō Israelitis in populum Dei, voluit vt quo ad alios maneret illis cōmunis illa facultas, quam habent omnes homines dandi cuiuis cum vsura, inter se tamen nequaquā ea vterentur, sed illam restrinxit præcipiens, vt alijs Iudæis fratribus suis gratis, ac sine vlla vsura mutuarent, quociescumque indigerent.

Hanc partem ostendit q. 172. & 173. his potissimē, in quibus licet inuertam ordinem eius, eligā tamen potiora. Sic ergo arguit: Ad dispensationē propriē, qua ratione hic loquimur, duo requiruntur ex vltimo fundamēto hic posito, nempe, vt sit relaxatio alicuius iuris, quod antea obligabat, & secundo, vt actus ille sublata tali dispensatione sit malus, & illicitus: Sed antē legem Moysi nullum erat ius, vel lex quæ obligaret homines ne darent alicui cum vsura, neq; actus iste secundum se erat malus, & illicitus, cum nulla lege prohiberetur, ergo concessio ista facta Iudæis dandi, cum vsura alienis, nō fuit dispensatio, sed explicatio iuris communis, & eius quod absolutē & simpliciter pote-

rant, Et ex consequēti prohibitio illa ne fratribus suis possent dare ad vsurā, fuit profecto restrictio istius facultatis, & iuris communis: Minorē probatur quia ante legē Moysi nulla erat lex positua, neque diuina, neque humana alicui genti, vel populo lata, prohibēs vsuras, sed sola naturali homines gubernabantur, naturalis vero non prohibet vsuram, Quia naturalis iuxta hunc authorē, vt diximus, solum obligat ad prima principia, primasque determinationes iuris naturalis, solumq; prohibet tāquam intrinsecē mala, quæ illis primis determinationibus cōtrariantur directē, & determinatē, quibus tamen non ita opponitur vsura. Vnde cum nullo iure esset prohibita tanquam iniqua, & illicita, illius cōcessio non fuit dispensatio in aliquo iure, illius vero prohibitio fuit restrictio iuris cōmunis.

Secundo. Si concessio ista facta Iudæis, vt possent dare alienis ad vsuram, fuisset dispensatio in lege, quæ prohibebat nulli dare, cum vsura, certē Iudæi cum quibus non dispensabat Deus, vt possent ita mutuare suis, sine lege vlla tenerentur iam ad illud cum fratribus suis obseruandum. Quod si iā ad id tenebantur, non est quod ad illud Deus in lege sua quasi rogando induceret, vel pro eo aliquid de nouo illis promitteret, Etenim vt quis præster ea, ad quæ iam alias tenetur, non est rogandus, aut noua promissione alliciendus: Videmus autē in locis adductis Deum quasi rogando inducere Iudæos ad mutuandum gratis, ac sine vsura fratrib. suis, & noua promissione illos allicere. [Fratri (inquit) tuo absque vsura id quo indiget commodabis, vt benedicat tibi Dominus omni tempore, &c.]

Tertio. Si esset lex ista dispensatio, non extendetur nisi ad eos tantum quibus datur, nempe ad solos Iudæos, vnde aliæ gentes nō possent dare neque Iudæis, neque alijs hominibus ad vsurā, quod constat esse falsum, cum aliæ gentes solo iure naturali gubernentur, quod tamen non prohibet vsuram illa vt videmus non repugnet primis principijs, primis ve determinationibus iuris naturalis. Et confirmatur. Quia cum lex dicatur a ligādo, Iudæi quibus data erat lex, debebāt magis abstinere ab vsura, vt magis ligati lege, non solū naturali verum et diuina positua, quam gētes, quæ sola lege naturali dicebantur, carebantq; omni positua: At si ista lex Deut. 23. fuisset dispensatio facta cū eis, & non cū gentibus, ipsi essent minus ligati in hac parte. Denique lex Dei non est censenda ponere obstaculum volentibus conuerti ad cultum veri Dei, veramq; fidem, at si gentes quando conuertebantur ad Iudaismum, viderent Iudæos posse sibi scenerari, ipsos vero minime posse scenerari Iudæis, quia cum Iudæis fuisset dispensatum, minime vero cum ipsis, certē hac inæqualitate retraherentur à conuersione sua ad legem illam, & cultum veri Dei Israelis.

Ex his colligit Abulensis tria. Primum est, quod docet q. 175. Gentiles ante legem Moysi & illa durante potuisse dare, cum vsura, quia lege, ac iure naturæ illa non prohibebatur, & ad legem Moysi non tenebantur. Adueniente autem lege Christi, & promulgato Euangelio nullo modo posse dare cum vsura. Quia licet secundæ illæ determinationes rectē rationis, inter quas cōtinetur gratis mutuare quasi maxime consonum rectē rationi, secū dum se, & per se, ac solæ sumptē non obligent, at cum primum lege aliqua positua præcipiuntur, vel prohibentur, obligant determinatē, & sub mortali. Quo fit vt dictamen illud rectē rationis admodum homines, vt fratribus suis gratis mutuēt illis necessaria, confirmatum & præceptum lege illa

Christi

Christi hucæ 6. [Mutuam dare nihil inde sperantes, obliget iam omnes homines sub mortâ ad nõ ferendum, sed mutuandum gratis quibuscunque hominibus.]

Colligit secundo q. 176. Neq; licere iudæis post legē Christi dare gentib. ad vsurā, qd sequitur ex eodem fundamento: quia lex eorū iā est omnino abolita in passione Christi, & naturalis q̄ ex se sola non prohibebat vsuras, cū nõ pertineret ad primas determinationes iuris naturalis, postquam lege Christi confirmata est, præcepta, obligāt iam omnino quoscunque homines, tam iudæos, quam Gentiles, quam Christianos. Qua de causa in Cap. Post miserabilem datur actio, & conceditur repetere vsuras datas iudæis, quod certe non concederetur, si liceret eis recipere modo vsuras ab exteris: nam quod iustē recipitur potest retineri, etiam si turpiter accipiatur, vt qd datur meretrici. Ex eodem fundamēto colligit tertiu q. 177. Nec licere Iudæis dare modo ad vsuram alijs iudæis fratrib. suis non quia lex Moysi illud prohibet, cū ea iā cessauerit oīno, sed quia ius naturale qd ex se solo nõ sufficiebat ad illas prohibēdas, pp rōnem toties hic redditam, adueniente præcepto Christi illas omnino prohibet. Vnde prohibentur Iudæi modo dare suis iure naturali confirmato lege Christi simpliciter & omnino, lege vero Moysi non prohibentur modo simpliciter, sed ex sua solū conscientia erronea, putantes legem Moysi adhuc retinere suam vim, qd est per accidēs ex ipsorū cæcitate. In hac opinione Abulens. qd pertinet ad q. illā præcedētis contro. in qua sentit vt cōstat vsuram non esse iure naturæ prohibitā, (cuius sententiam in hac parte hoc loco retulimus pp affinitatē q̄ illa habet cū præteritā cōtrouersia apud ipsum,) satis manet confutatum ex dictis in præcedenti contro. Quamuis. n. adducat ipse q. illa 171. nonnulla argumēta cōtra sniam q̄ ibi dogimus, affirmantes iure et nature esse prohibitam, & illa diluat, argumēta vero D. Th. quæ ab ipso quoque afferuntur q. 167. Vbi illā docet esse malā, non diluit, & quæ nos adicimus in quæstionibus illā apostita post secundā conclusionē eiusdē cōtrouersia, In quo .i. gradu habendum sit, vsurā iure naturæ esse prohibitā, nec proponit, nec diluit, nec credo à Catholico bene sentiente dilui posse. Qd vero pertinet ad ea q̄ docet circa præsentem cōtr. De Iudæis statim explicabitur à nobis quid veritatis habeat.

Conrad. quæst. 24. De cōtract. quem sequuntur Medina q. 1. De vsuris ad 3. & Covarr. lib. 3. Varia c. 1. nu. 7. voluit fuisse vsuras Iudæis licitas eū exteris, tanq̄ cū hostibus bona illorū inique detinentibus, & à quib. per mutuū sub specie & similitudine vsuræ poterāt illa recuperare, eō modo quo exposuimus verba illa B. Ambros. 14. q. 4. Can. fina. Ab illo exige vsurā, cui nocere desideras, &c. Ad q̄ sniam tria statuunt. Primū est: Vsurā dupliciter accipi posse, primo formaliter & proprie, pro accptione lucri vi mutui, & ex vsu rei mutuata, quō est intrinsecē mala, & prohibita iure naturæ, vt vidimus, Secundo materialiter, & secundum quandam similitudinem, & speciem, vt cum accipitur aliquid à mutuario præter sortem, non tñ vi mutui, nec tanq̄ lucrū rei mutuata, sed aliquo alio titulo iusto & honesta causa, vt ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vel quia illud iam erat alias verē debitum à mutuario. De qua vsura exposuimus controuer. præceden. .i. illa verba B. Ambros. Ab illo exige vsuras, &c.

Statuunt secundo. Concessionem diuinam de Tomus Secundus .

pluriter intelligi posse, aut ita vt concesserit Deus Iudæis exercere vsuras cum extraneis tanquam licitas, ita vt vi illius concessionis tuta conscientia ac sine vllō peccato vel iniquitate illas exercerēt, quam concessionem vocat Conradus dispensatiuam, aut ita, vt concesserit quidem ipsis illas exercere, non tamen tanquam licitas in foro conscientia, sed solum vt impune permissas in foro exteriōri, & tanquam minus malum ad vitandum maius, ne scilicet fratres suos vsuris consumerent sicut conceduntur in Repub. Lupanaria ad vitanda adulteria & stupra, quam concessionem vocat Conradus permissionem simplicis, tollerantia.

Statuunt tertio, Quod nonnulli affirmant, Dispensatum fuisse cum Iudæis vt possent mutuare cum vsura exteris, dupliciter intelligi posse. Primo sumendo proprie nomine dispensationis, vt concesserit Deus Iudæis licitē exercere vsuras cum alienis, esto illæ secundum se iure naturæ prohibitæ sint: Alio modo sumendo nomen dispensationis impropria & communi quadam ratione, quatenus dicitur dispensatum, quod conceditur alicui tanquam licitum, cum reuera non esset illicitum: quo modo dicitur, sed improprie Deus dispensasse cum Iudæis, vt acciperent vasa Aegyptiorum, quia ea illis concessit: quod certe non erat illicitum, tum, quia vt Dominus omnium rerum potuit illa concedere quibus voluit, tum, quia vt verus supremusque Iudex potuit illa iuste Hebræis ad iudicare in stipendium laborum, quibus Aegyptijs inferuierant nulla ab eis mercede accepta: Et eodem modo dicitur Deus dispensasse cum Iudæis vt darent cum vsura exteris, vt hac via sub specie mutui & vsuræ recuperarent bona sua, quæ ab illis exteris inique occupabantur, cum essent à Deo Iudæis data & concessa.

4 His positis proponunt hi Doctores suam sententiam sub duplici conclusione. Prior est. Vsurā formaliter & proprie sumpta nullo modo fuit concessa Iudæis neque cum suis neque cum extraneis. Probant primo. Quia lex vetus tradita Iudæis à Moysē fuit intelligenda ab ipsis & obseruanda eo modo quo explicabatur illis à Prophetis, quemadmodum nunc Euangelium traditum Christianis intelligendum est & obseruandum à nobis, sicut explicatur à Pontificibus, Concilijs, & S. Patribus, Sed Prophetæ quando reprehendebant vsuras illicitas, & iniquas, quales sunt formales vsuræ Iudæorum, reprehendebant illas in vniuersum, respectu cuiuscunque hominis, nec distinguebant inter vsuras acceptas ab alijs Iudæis, vel acceptas à Gentilibus. Ergo vsura formaliter & proprie sumpta non fuit eis licita, neque cum suis neque cum exteris. Maior certissima est: Minor patet, nam David, & Ezechiel qui potissimē reprehendebant vsuras Iudæorum, in vniuersum, & sine vlla distinctione inter hos, vel illos homines eas damnant: Psalm. 14. [Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram:] Vbi non ait, non dedit fratribus suis Iudæis; sed in vniuersum, non dedit, id est, nulli hominum dedit. Ezechiel. 18. in vniuersum quoque & sine vlla distinctione inter Iudæos, vel exteros dicitur de quocunque dante cum vsura, & cuique daret, Vita non viuet.

Secundo in lege veteri collocatur vsura inter peccata quæ iure naturæ prohibita sunt, Agius naturæ obligat etiam absolutē & simpliciter Iudæos, & in vniuersum cum omnib. hominibus,

S nec

nec lex Moyſi derogauit iuri naturæ; ergo non licebit eis neque cum ſuis neque cum exteris uſuras formaliter & proprie exercere. Minor cum conſequentia certiffima eſt, Maior conſtat ex Pſal. 54. ubi agens Dauid de ciuitate Ceila, ad quã ſe receperat fugiens à Saule, cum ciues Ceilæ non ſeruarent illi fidem, ſed niterentur tradere eum Sauli, ait: [Vidi iniquitatem & contradictionẽ in ciuitate die, ac nocte, circumdabit eam ſuper muros eius iniquitas, & labor in medio eius & iniuſtitia, & non defecit ad plateis eius uſura, & dolus.] Vbi cetera omnia delicta inter quæ collocatur ibi uſura ſunt prohibita iure naturæ: Simile eſt videre locis citatis Pſalm. 14. & Ezech. 18. in utroque enim loco quæ connumerantur à Dauide & Ezechiele cum uſura, ſunt peccata iure naturæ prohibita.

Posterior conſuſio horum DD. eſt. Uſura, materialiter ſumpta, qua recuperarent Iudæi ab exteris, qui bona ſibi à Deo conçeſſa inique poſſidebant, quæ reuera non erat uſura niſi ſecundum quandam ſpeciem tantum & ſimilitudinem, fuit eis licita, & conçeſſa conçeſſione diſpenſatiua, & non permiſſa tantum, permiſſione ſimplicius tollerantiæ.

Probant hanc partem Primo. Prudens Legislator actus, deſtabiles, & ſibi odioſos diſſimulat, quidem aliquando factò, non puniendo illos de factò ob aliquod bonum commune, at, verbo & lege non affirmat ſe uelle uos permittere: Deus prudentiffimus legislator verbo & lege ſua affirmauit, ſe liberè permittere Iudæis uſuras cum exteris, uſuræ autem formaliter & proprie ſunt deteſtabiles & Deo odioſiffimæ, quas ipſe prohibet in illo præcepto. [Non furtum facies,] ergo uſuras quas illis permiſſit, fuerunt uſuræ iſtæ materiales, quibus recuperarent ſua bona ab exteris inique detenta, quæ cum licitæ ſint, ut conſtat ex B. Ambroſ. & ex dictis controuer. proximè præcedenti in ſolutione, ad id eſt fuerunt illis verè conçeſſæ & licitæ, & non permiſſæ tantum ut minus malum ad vitandum maius.

Secundo, uerba illa Deuth. 23. [Non fœnerabis proximo tuo, ſed alieno:] non permiſſionem tantum, ſed conçeſſionem poſitiuam aperte ſignificant. Probo, quia ſi aliquibus uerbis uoſſiſſet Deus indicare talem uſuram ipſis cõceſſam eſſe, & licitam, & non permiſſam tantum, non potuiſſet apertioribus: Et confirm. argumentis ſimilibus rationibus Abulenſis. Quod enim proponitur in premium uirtutis non eſt aliquid ſecundum ſe malum, & permiſſum tantum, ſed quid reuera licitum, & honeſtum, at Deuth. 28. promittitur Iudæis, ſi ſtudioſè agant in premium uirtutis: [Fœnerabis multis gentibus, tu autem à nemine fœnus accipies.] In pœnam uero ſuorum delictorum dicitur ibidem. [Aduerſa fœnerabit tibi, tu autem non fœnerabis eis.]

Tertio, ſi uſura non fuit eis conçeſſa ut licita, ſed ſolum permiſſa, fuit profecto oblata populo illi rudi à lege diuina occaſio maxima peccandi, quod non eſt dicendum de Sacra Scriptura, neq; diuina lege. Conſequentia uero patet. Quia ſcriptura habet duo ſimul, Fratri tuo non fœnerabis, alieno autem fœnerabis. Ex quo loco ſic poſſet rudis ille & ſimplex populus colligere Lex Dei ſicut prohibet mala ita concedit honeſta, prohibet uſuram cum fratre; hæc ergo eſt mala, concedit autem illam cum alieno: hæc ergo eſt licita: Quia ſi utraque eſſet iniqua, utranque ſimul prohibuiſſet, cum ſit Deus noſter de quo di-

citur: [Quia non Deus uolens iniquitatem tuas,]

Quarto, Prælati & ſpeculator tenentur ex officio populo ſibi commiſſo indicare, uiam ſalutis, & uiam mortis, ut illam capiat alteram fugiat, iuxta illud Ezechiel. 18. [Speculatorem dedi te domus Iſrael, &c. Moyſes fuit Paſtor & ſpeculator illius populi, ſi uſuræ quæ ibi conceduntur cum exteris fuiſſent illæ formales, & iure naturæ inique, debuiffet profecto in lege quam eis proponebat, non ſolum non uti illis uerbis quæ apertam continent conçeſſionem uſuræ, uerum etiam apertiffimo ſermonẽ indicare illis eſſe iniquam & illicitam, & uiam damnationis, quod cum non fecerit, ſed illam concedat, loquitur apertè de uſura materiali quæ illis conçeſſa fuit ut licita. Et conſ. quia ſicut in Sacra Scriptura, ut D. Auguſt. ad B. Hieron. & habetur Diſtinct. 9. Cano. [Si ad ſcripturas admittatur uel minimum mendacium, nihil certum eſſet in ſcriptura.] In quouis enim loco poſſet dicere aduerſarius continet mendacium. Similiter ſi in iſto loco Deuth. dicitur permiſſa tantum uſura & non conçeſſa, nihil certum eſſet in conçeſſionibus Veteris Legis, De omnibus enim liceret dubium manere animum, ſint ne conçeſſiones, an permiſſiones tantum minoris mali.

Denique, ſicut conçeſſit Deus Iudæis in egreſſu Aegypti uafa Aegyptiorum, ſimiliter dedit eis totam terram promiſſionis, & hæreditates, ac bona quæ pagani in ea agentes retinebant. Pſal. 104. [Et dedit illis regionem gentium, & labores eorum poſſederunt, &c.] ſed Iudæi egredientes Aegyptum, non peccauerunt petentes mutuo ab Aegyptijs uſa aurea, & argentea, & ea ſequi deferentes, quia retinuerunt ſua ex diuina donatione, & ipſis debita ob ſuos labores; ergo ſimiliter dantes deinde mutuo gentibus, ut ſub ſpecie lucri & ſenoris recipere, ac recuperarent bona ſua, quæ gentes inique detinebant, nec peccabant, nec alienam inique accipiebant, ſed ſuum: nec committebat uſuram formalem, ſed materialem tantum, & ſimilitudinariam. Hæc autem eſt, quæ ipſis ibi conceditur, fuitque reuera conçeſſio illa diſpenſatiua ut rei licitæ, & non permiſſio tantum.

Et hoc nomine (inquit Contadus) putant modo Iudæi agentes Italia, & alijs locis, poſſe ſibi licere accipere uſuras à Chriſtianiſ, maxime Romanis & ſub iſto Imperio Romano: quia cum Principes Romani deſtruxerint locum eorum & gentem, ac bona eorum, hac uia recuperant ipſi quæ poſſunt aliqua ex parte: Nec intelligunt miſeri, Regnum eorum, & gentem deſtructa eſſe iuſto Dei iudicio, quia ſui uerum Regem & Meſſiam crucifixerunt. Hanc ſententiam amplectitur quoque Michael de Palatio in ſuo opere de Contractibus lib. 4. cap. 11.

Alexander Alen. 3. p. q. 66. mem. 4. D. Tho. hic in ſolu. & Liranus in uerba illa Deur. 23. & oēs diſcipuli D. Tho. uolunt uſuram, quæ ibi conceditur Iudæis cum alienis, eſſe uſuram proprie & formaliter, concediq; illis non ut licitam, ſed permiſſiue tantum, tanq; minus malum, ad vitandum maius, ſicut ſupra expoſuimus in 4. conſuſione D. Tho.

Eandem ſententiam habet Magiſter Soto lib. 6. de iuſt. quæſt. 1. ar. ad 2. inuehiturq; plurimum contra Conradum, & Medinam, reprehendens eos in duobus. Primo, quia iſtam conçeſſionem uocant diſpenſatiuam, ſeu diſpenſationem: Secundo, quia iudicant ibi non eſſe ſermonem de uſura for-

ra formali & propria, sed materiali tantum, qua vterentur Iudæi cum gentibus ad recuperanda sua bona, sibi à Deo concessa, illa via sub specie vsuræ.

Præter illud ita docet Soto, vsura, vt vidimus, prohibita est iure naturæ, vt intrinsecè & omnino mala, præcepta autem Iuris naturalis, vt vidimus tom. 1. q. 57. art. 3. non sunt dispensabilia: ergo in præcepto vsuræ nulla potuit cadere dispensatio. Et confir. præcepta Decalogi omnia sunt indispensabilia, vt ibidem docuimus, & D. Tho. ex professio. 1. 2. q. 100. art. 8. At vsura est prohibita illo 7. præcepto. [Non furtum facies: cum ibi prohibeatur omnis iniqua & fraudulenta acceptio alieni, ergo in ea non habuit locum dispensatio aliqua.

Posteriori vero probat. Primo ex ipso textu: Ibi enim cum simul prohibeat Deus & eadem oratione vsuras accipere à fratribus, concedat vero accipere illas ab alienis, perspicuum est easdè omnino vsuras, quas prohibet accipere à fratribus, concedere illis, vt acciperent ab exteris, neq; in tam breui & vicino contextu verborum, dicendū est mutasse Deum sensum orationis, & significationem eiusdem nominis, fuisseque vsum æquiuocatione: Sed vsuræ quas prohibet cū fratribus, sunt illæ formales, ergo eadem sunt quas concedit cum exteris: illæ vero quas prohibet cum fratribus nullo modo fuerunt licitæ, ergo illa concessio cum exteris non fuit absoluta, vt rei licitæ, sed permissiua tantum, vt minoris mali.

Secundo. Terra concessa Iudæis tantum continebat à litore maris Galilææ vsque ad Ripam Iordanis, quæ terra tantum habebat 160. milliaria longitudinis, & 60. latitudinis: in qua pauci erant gentiles: gentiles vero & alieni quibus ipsi dabant ad vsuram, vt istius loci Deut. 23. non solum erant illi pauci, qui terram Iudæorum, incolebāt, verum & alij quicumque agebant per totam Palestinam, vel in quibuscunq; orbis Prouincijs, quantumuis remotissimis. Et confir. quia eodem ca. Deut. 23. dictum fuit eis, vt non abominarentur Aegyptum, & Idumæum, quibus tamen poterant impunè dare ad vsuram.

Tertio, quemadmodum Iudæi erant domini ex diuina concessione terræ promissionis, & bonorū illius Prouinciæ, ita modo Christiani, de iure quæ amuis nō de facto, sumus veri Domini Regnorum, quæ in Asia, vel Africa, occupantur ab infidelibus, quod ius tribuit quidem Principibus, vt iusto bello possint illos aggredi, ad recuperandas suas terras: non tamen concedit priuatis, vel sub specie mutui, & his technis priuata infidelium bona accipiamus; ergo similiter licet potuerint Reges Israelis Gentes ab illa terra expellere, & omnes partes illius Regni acquirere iusto bello, attamen priuatis Iudæis non licebat specie vsuræ, & mutui priuata bona gentium vsurpare.

Quarto. Prophetæ reprehendebant grauiter (vt ex dictis constat) vsuras Iudæorum, & inter alia quæ Christus & Messias promittebatur præstaturus, hoc vnū erat tollere iniquum vsum dādi ad vsuram, Psal. 41. [Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum.] At vsuræ quas Iudæi, vt ex historijs constat, (quod & hodie vbi habitare permittuntur, maximè obseruant) excercebant, non erant cum suis, in hoc enim erant & sunt religiosissimi, sed cum exteris & paganis; ergo erant illis quoque prohibitæ à parte rei, nec illa concessio Deut. fuit aliud quam quædam permissio.

6 Ex his tribus opinionibus, Primam illam Ab-

Tomus Secundus.

lenis ex præceden. controuers. constat falsam esse, & reiiciendam, cum nitatur illi fundamento, vsuram non esse omnino prohibitam iure naturæ, quod ibi abunde confutatum est, & ostensum esse erroneum.

Secunda vero Conradi, & Medinae non est adeo falsa, vt existimat Soto, imo satis probabilis, & quæ defendi posset: Est nihilominus hæc posterior D. Thom. & Alensis multo probabilior, & tenenda.

Opinionem illam Conradi, & Medinae non esse omnino improbabilem sentio, Nam primum illud quod in ea reprehendit Soto, falso asserere hos DD. fuisse in Deut. dispensatum cum Iudæis in vsura, quia vsura est iure naturæ & intrinsecè mala, & consequenter omnino indispensabilis, parum habet virium. Constat enim ex his quæ constituimus ad sententiam Medinae explicandam, & ex prima conclusione ipsorum, Conradum & Medinam non vti nomine dispensationis in propria significatione, quasi Deus vsuram quæ intrinsecè iniqua est, qualis est formalis, concesserit illis licite, & tuta conscientia exercere: sed in illa secunda ampla & impropria significatione qua concessit illis apertè, quod licitum erat, sed obscure. Etenim cum dedisset eis terram illam, & diuitias illius, concessit eis vt sub specie vsuræ possent illat recuperare à gentibus, & paganis, qui bona illa iniquè possidebant: sicut sub specie mutui dedit eis vasa Aegypti illis reuera debita ob suos labores. Ex quo etiam patet, opinionem istorum Doctorum secundum se sumptam, & omissa nunc quæstione de nomine dispensationis, defendi posse: cum vsura materialis licita sit, eo modo quo exposuimus verba illa Diuus Ambros. & iuxta hos DD. hæc solum ibi illis concederetur, non illa formalis. Potestque confirmari ex his quæ diximus, Iudæos modo agentes Romæ, & Italiæ hoc nomine existimare se posse dare gentibus ad vsuram, quia gentes subiectæ Romano Imperio destruxerunt locum, & regnum eorum, grauissimaq; damna illis intulerunt.

Est tamen nihilominus probabilior multo opinio D. Thom. Ad quam magis percipiendam obseruemus: Has duas potestates spirituales, & ciuilem, licet in vtroque Testamento secundum se fuerint semper distinctæ, sicut & fines earum, quorum alter spiritualis est, nempe bonum spirituale in ordine ad æternam beatitudinem, alter vero ciuilis, nempe peccatus Reipub. status, & felicitas humana: aliter tamen se habuisse has duas potestates in Vet. Lege, quam in Noua: In Noua enim sunt omnino distinctæ re ipsa & sine, & subiecto: Reges enim modo ita habent ciuilem, vt qua Reges nullomodo habeant spirituales: Sacerdotes similiter ita habent spirituales, vt nullomodo habeant, qua Sacerdotes sunt, ciuilem. In Veteri aut Lege, saltem in prima institutione illius populi Hebræi, licet essent quoque distinctæ re ipsa, & sine, subiecto tamen erant coniunctæ. Summus enim Pontifex illius populi erat simul supremus Princeps, & Governator, ac Iudex illius populi, & ad eum vt supremum Principem causæ grauiores deferrebantur, & appellabatur ab alijs iudicibus inferioribus, vt constat Deut. 17. Et ita quando voluerunt, mutari hanc primam institutionem postulantes Regem diuersum à Samuele, dixit illi Deus: [Non te abiecerunt, sed me,] id est, meam institutionem.

S 2 Ex

Ex hoc discrimine ortum est aliud, vt in Euangelio Christus docuerit, tantum suos Apostolos, quæ pertinent ad spiritualem gubernationem & salutem animarum in foro animæ; & in foro exteriori quatenus dicunt ordinem ad salutem animæ nullas autem leges proposuit eis pertinentes ad gubernationem ciuilem, aut statum Reipub. Christianæ, quatenus temporalis est. In Veteri autem testamento & in lege illâ Moyfi, non solum proposuit Deus leges pertinentes ad salutem animæ, & hominem interiorem, ac spiritualem, verum etiam pertinentes ad gubernationem Polyticam, & exteriorem illius Reip. vt temporalis quædam Resp. erat. Ita videmus illi populo præter præcepta moralia iuris naturæ, & cæremonialia, quæ erant illis velut præcepta fidei, & sacramentorum, cum omnes illæ cæremonix profiterentur Christum venturum, data quo esse alia præcepta, quæ vocamus iudicialia, pertinentia ad temporalem & Polyticam illius populi gubernationem. Veluti, quomodo contrahenda essent matrimonia, puniendæ delicta, iudicandæ causæ & lites, celebrandi contractus in foro exteriori & ciuili. Nobis autem in lege Euangelica præter præcepta fidei, ad quæ reducuntur præcepta sacramentorum, solum proposuit Christus præcepta moralia iuris naturalis, nulla autem proposuit iudicialia & ciuilia.

Ex his sequitur, vt sicut Principes sæculæe condunt leges permittentes in sua Rep. aliqua mala, quia ita expedit ad pacatum Reip. statum, & vitanda alia maiora, quæ paci ciuili suæ Reip. nocerent, quomodo concedunt lupanaria, & concedebant antiquitus duella, & vsuras: quæ leges etsi Principum & Superiorum, & optimæ in ordine ad bonum commune Reip. ciuili, non tamen sunt concessiones istorum delictorum, sed solum permissiones quædam ex iusta causâ. Neque in hoc lex aliquem deiecit, aut occasionem aliquam peccandi offert: Primo, quia conscientia ipsa admonet illud secundum se iniquum esse. Secundo, quia iam omnibus perspicuum est, leges ciuiles solum curare temporalem, & ciuilem Reip. statum, minimè vero quæ ad salutem animæ spectant. Tertio, quia semper existunt in Ecclesia Dei DD. Theologi & Concionatores, qui populum admoneant leges istas non concedere talia vt licita, sed permittere tantum illa impune fieri vt minora mala ad vitanda maiora. Ita quoque Deus in Veteri lege præter leges pertinentes ad salutem ipsorum, secundum quas erat eis vsura omnino prohibita, tam suis quam cum alienis, vt docuimus, tradidit eis leges ciuiles, quibus Resp. illa Hebræa peccatum tueretur suum statum, & inter eas nonnullas quibus permittebantur eis aliqua mala ad vitanda alia maiora. Sic permisit eis libellum repudij ex quacunque causa, cum illud malum esset, ob duritiam cordis eorum, ne cum primum vxor eis displicere, occideretur ab ipsis: Sic sacrificium illud Zelotypiæ quo miseriam infamabant vxorem, & ducebant in iudicium, esto res esset occultissima, ne ex leui suspitione illam interimerent.

Et eodem modo concessit eis vsuras formales, quas acciperent ab extraneis: Quæ concessio non fuit verè & propriè concessio tanquam relicta, sed solum permissio minoris mali ad vitandum maius. Etenim cum essent maxime propensi ad auaritiam, & lucrum, fratres suos pauperes destruxissent vsuris, quod ne facerent, permis-

sit eis vt impune possent illas exercere cum gentibus. Neque in hoc lex Diuina eos decipiebat, aut aliqua occasio peccandi illis offerebatur, habebant enim Sacerdotes, & Prophetas, qui eis factis abundè explicabant vsuras tantum esse in foro exteriori ipsis permissas cum gentibus, id est, vt impune eas exercerent, in foro autem interiori reuera esse iniquas, & illicitas, etiam cum gentibus: Quod significauit Abraham quando sicut refert Christus Luc. 16.) dixit diuiti Epuloni, fratrem eius & alios Israelitas habere Moyfen & Prophetas, qui illos docerent ea, quæ salutari animarum ipsorum necessaria essent.

Hæc sententia sic explicata probatur efficaciter illis argumentis Magistri Soto.

Et confirmatur primo. Vsura quæ concedebatur Iudæis cum gentibus, eadem omnino prohibebatur illis cum suis fratribus, & e conuerso, eadem quæ prohibebatur ipsis cum suis fratribus, concedebatur eis cum gentibus. Vsura autem quæ prohibebatur illis cum suis fratribus non erat illa materialis, quia illa secundum se semper fuit moraliter bona, & quæ semper licuit, cum moralia eadem sint apud illos quæ apud nos, sed fuit reuera formalis quæ illis prohibebatur cum suis fratribus; ergo similiter quæ concedebatur Iudæis cum exteris, non erat illa vsura materialis, sed formalis & propria: Hæc autem erat omnino prohibita, & indispensabilis; ergo non fuit reuera illa concessa, sed permissa tantum.

Secundo, vsura materialis iam erat iure naturæ concessa Iudæis cum gentibus, & cum quibusuis hominibus, & sicut & modo concedit illam Christianis tanquam licitam, & sua natura bonam, & honestam: semper enim vsura materialis ad recuperanda propria bona, quæ iusta est & licita, iuræ naturæ fuit concessa: concedebatur autem eis in illo loco Deuter. quod antea non licebat in tali concessione; ergo ibi non est sensus de vsura materiali, sed formali.

Tertio, vsura ex doctrina Conciliorum, & Summorum Pontificum est prohibita similiter, pagina vtriusque testamenti, Vbi eandem prohibitionem constituunt Pontifices fuisse in vtroque testamento: Sed quæ prohibetur in Nouo, vt constat, non est vsura materialis, hæc enim licita est (vt docuimus cum D. Ambrosio) sed illa formalis intrinsecè iniqua, & mala; ergo eadem est quæ prohibetur in Veteri. Vnde illa verba Deuter. alieno scenerabis permissiue, tm sunt accipienda.

Confirmatur denique hæc doctrina grauissimorum authorum testimonijs: Eusebij Cæsariensis (quem D. Hiero. de Ecclesiasticis scriptoribus vocat, clauem Sacræ Scripturæ) lib. 7. de præparat. Euang. c. 2. vbi proponens præcepta legis Moyfi, præceptum vsuræ sic proponit in vniuersum. [Non tollas quod non deposuisti, non tangas alienum, non mutues cum scenore.] Vbi non distinguit inter hos, vel illos; sed erga omnes ex æquo homines proponit ibi prohibitam vsuram Iosephus lib. 4. Antiquitatum, similiter in vniuersum, nec distinguens inter hos vel illos, ait: [Nulli vero Hebræorum licebat scenerari, neque cibum, neq; potum.] Exodi 22. in illa verba: [Si pecuniâ mutuâ dederis populo meo pauperi, &c. habet Rabbi Salomon: [Dicēs populo meo pauperi, non excludit gentile, sed hoc tm, vt multo minus dent fratrib. suis pauperib. cum vsura, quam gentilibus.] Refert Nicolaus de Lyra in capit. 24. Deuter. fuisse inter Hebræos librum magnæ authoritatis vocatum Machatos, vbi recensetur

Psalimus

Pfalms ille 14. & in eo libro cum perueniretur ad versiculum. [Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, haberi etiam gentili,] id est, qui nulli dedit. Vbi aperte omnibus erat interdicta. Locus autem iste Deut. 23. in quo solum legitur ista concessio, loquitur permissiue.

Nunc argumenta aliarum opinionum suo ordine diluamus. Et in primis illa, quibus Abulen. probat licuisse Iudæis absque vlla dispensatione mutuare gentilibus iuste, & recte.

Ad primum Respondeo, Malum quidem, & iniquum fuisse quouis tempore, & in quocunque statu mutuare alicui cum usura, siue Iudæo, siue Gentili, sed nec propterea fuisse absurdum permitti in Lege Veteri Iudæis, vt possent impune Gentilibus fenerari, imo fuisse prudentissimi ac sapientissimi Legislatoris permisisse illud ipsis cum alienis, ne fratres suos pauperes usuris consumerent, tanquam minus malum ad vitandum maius. Sicut diximus sapientissimos Legislatores permittere ciuibus quædam minora mala, ne in maiora prorumpant. Sequeretur quidem absurdum illud, si usuram quam Deus prohibuit Iudæis tanquam iniquam, concessisset illis cum alienis tanquam licitam, & alienam ab omni iniquitate: at cum illam prohibeat cum suis vt verè iniquam, cum alienis vero non cõcedat vt licitam, sed permittat tantum impune fieri tanquam minus malum, vt expositum est, nullum profecto inde sequitur absurdum.

Ad 2. Constat ex obseruatione à nobis posita, legem illam veterem non solum respexisse spiritualem illius Populi Hebræi salutem, sicut lex Euangelica illam tantum respicit, verum etiam & ciuilem, ac temporalem illius statum, & gubernationem: qua de causa, non solum contulit illis præcepta moralia, & ceremonialia ad mores, & fidem illius populi spectantia, verum etiam & iudicialia, quibus ciuilitè gubernaretur: Inter quæ, sicut in alijs legibus ciuilibus accidit, permittebat illis Deus libellum repudij, & usuram cum exteris, tanquam minora mala ad uitanda alia maiora.

Ad 3. Constat etiam ex dictis, habuisse Iudæos Prophetas, Sacerdotes, & Doctores qui illos admonerent, qua ratione lex ista usurarum esset permissio tantum minoris mali, minimè vero concessio alicuius boni & liciti: Sicut modo conacionatores, & confessarij explicant fidelibus, meretricium, & similia, etsi lege ciuili permittantur impune fieri, grauisima nihilominus esse peccata. Vnde si qui eorum deciperentur, culpa & iniquitate sua deciperentur, minime vero occasio ne data illis à lege, satis illis à Prophetis & alijs explicata.

Eodem modo soluitur. Quantum, Lex enim Dei prohibebat usuram aperte quo ad salutem animæ præcepto illo morali, [Nō furtum facies:] permittebat vero illam in foro tantum exteriori impune exerceri cum exteris præcepto iudiciali, quod ciuilem tantum illius populi statum respiciebat, tanquam minus malum. Vnde vtrique fini abunde consulebat lex Diuina, & saluti spirituali per præcepta moralia, & ciuili statui illius populi per iudicialia. Nec repugnantia aliqua erat in hac parte in verbis legis, cum à Prophetis, & Doctoribus satis illi explicaretur verus sensus illius, & qua ratione permetteretur illis usura.

Ad vltimum dico, Benedictionem illam non promitti Iudæis eo quod gentibus mutuarent cum usura, neque ex ea parte, sed in præmium tantum

Tomus Secundus.

misericiordiæ qua vterentur cum suis fratribus concedentes illis mutuo gratis, ac sine spe alicuius lucri ea quibus indigerent: Sic enim mutuare actus erat misericordiæ, & premio dignus, maximè cum iuxta illam legem, si mutuatarius pauper ante annum septimum non valuisset debitu illud mutuanti restituere, adueniente anno septimo manebat liber ab omni debito: Sic enim præcipiebatur illis Deuther. 15. [Cauere ne forte subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis, & auertas oculos à paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare: ne clamet contra te ad Dominum, & fiat tibi in peccatum. Sed dabis, &c.]

Iam posteriora, quibus nititur docere partem illam legis, de qua hic agimus, qua præcepit Deus Iudæis, ne fratribus suis mutuarent cum usura, sed gratis & liberè, restrictionem fuisse iuris communis, & illius generalis facultatis, qua poterant licitè omnibus mutuare, dissoluamus.

7 Ad primum, Ex proximè præced. controuers. constat satis minorem illius argument. falsam esse: Etenim cum usura sit iure naturæ prohibita, vt intrinsicè mala, ante lege Moyfi erat iam prohibita, & interdicta omnibus hominibus, ex quo sequitur, partem istius legis [Fratri tuo non fenerabis,] non esse restrictionem aliquam iuris communis, quin potius explicationem & renouationem: partem vero alteram Fenerabis alieno, esse permissionem tantum minoris mali.

Neque secundum habet aliquam vim. Sumit enim falsum, nempe Deum non inducere homines, nec allicere eos suis pollicitationibus ad præstanda, & obseruanda ea, ad quæ iam alias tenebantur iure naturali: nihil enim frequentius in Sacris litteris occurrit, quam ea ratione Deum hortari homines, non solum ad concilia, verum etiam ad præcepta: Veluti ad cultum ipsius met Dei, ad obedientiam & honorem parentum, ad largiendam eleemosynam grauitè indigentibus, ad fidem proximis seruandam, & similia, quibus abundat Scriptura, Ad quæ licet iam teneamur iure naturæ, quo promptius tamen & facilius illa exquamur, varia à Deo nobis promittuntur præmia. Lege quæ habentur Deut. 28. videbis quo proponat Deus præmia seruanti. præcepta Decalogi, & multa alia quæ iure naturæ continentur.

Ad tertium, constat legem istam neque dispensationem fuisse quo ad exteros, neque restrictionem quæ ad suos, sed explicationem iuris naturalis quo ad suos: permissionem vero tantum minoris mali quo ad alienos, Omnibusque gentibus interdictam esse usuram iure naturæ cum quibusuis hominibus, cuiuscunque nationis vel religionis.

Ad confirmationem vero dico, absolute & simpliciter debuisse Iudæos, quibus Deus maiora contulerat beneficia, & quibus iudicia sua magis manifestauerat, magis obseruare legem naturalem, & magis abstinere ab omni iniquitate, quam cæteras gentes: Attamen cum Deus alijs gentibus tunc legem posituam non tradiderit, reliquit eas quo ad moralia in sola lege naturæ, & ita nulli poterant omnino dare cum usura in foro animæ, in foro autem exteriori debebant stare, quo ad illas impune vel secus exercendas, legibus ciuilibus sui Principis, vel Reipub. Iudæi vero, quibus Deus in sua lege

S 3 præce-

præcepta contulit iuxta vtrunque forum, in foro animæ nulli poterant mutuare cum vsura, nec Fratri suo nec alieno, lege naturæ illud prohibente, quam lex positiua Dei nec abstulit, nec reuocauit, neque in ea dispensauit: in foro vero exteriori permittebatur eis tantum vt alienis scenerari possent, ne suos per vsuras destruerent, quæ inter se (vt dictum est) non pugnabant, Prophetis & alijs legis Doctoribus apertissimè illis explicantibus, qua ratione Deutheronomium legis intelligendum esset.

Ad vltimum resp. nullum impedimentum vel obstaculum prouenire ex lege ista vsurarum rectè intellecta, & explicata, sicut à Prophetis alijsque legis Doctoribus explicabatur, quo minus Pagani quorum Deus mentem illustraret, relicta falsa idolorum superstitione ad veram religionem & cultum vnus veri Dei transirent.

Denique fundamentum illud Abulens. cui videtur niti omnia ista quæ ex ipso retulimus, Quæ sunt à iure naturæ tanquam prima principia & primæ determinationes illius iuris obligare absolute, & omnino quoscunq; homines, & quocunque tempore: quæ vero sunt à iure naturæ non tanquam prima principia, vel primæ determinationes illius, sed solum vt quædam dictamina rectæ rationis admonentis illa plurimum conducere, & iuuare ad consecutionem alicuius finis, non obligare, donec aliqua lege positiua, vel consuetudine firmentur, & præcipiantur.

Hoc inquam fundamentum pace quod tanti Doctoris, & de omnibus studiosis adeò bene meriti dixerim, non rectè ab eo proponitur. Primo. Quia, quæcunque sunt à iure naturæ, siue vt primæ determinationes illius, siue vt dictamina rectæ rationis, siue quæcunque alia ratione sese habeant, aut habent se velut præcepta, aut velut concilia solum: Si vt præcepta quocunque tempore, & quoscunque homines obligant. Si vero vt concilia, nunquam obligant nisi aliqua lege positiua præcipiantur: & tunc non dicuntur esse à iure naturæ, sed à iure solum illo positiuo quo præcipiuntur.

Secundo, quod magis vrget. Iure naturæ illa tantum dicimus præcipi, vel prohiberi, quæ continentur in primis principijs iuris naturalis aut ex illis colliguntur in bona & necessaria consecutione, quæ vero nec continentur in illis principijs, nec ex illis necessariò colliguntur, esto dictet illa aliquo modo recta ratio, dicuntur quidem illa pertinere ad aliquam aquitatem non tamen esse iuris naturæ, quia ius naturæ obligat, nec habet minorè vim coactiuam in foro animæ, quam quæcunque alia lex positiua aliquid omnino præcipiens, vel prohibens. Vnde si vsuram prohibet ius naturæ & est secundum se mala, absolute & omnino est mala, & iniqua, neque potuit ab aliquo vnquam licite exerceri: Quod autem ita mala sit, ostendimus satis præceden. controuer. maximè duplici illo argumento: Primo. Quia ius naturæ est, & primum principium ac prima determinatio illius, [Vt quod tibi vis alteri præstes,] quicunque vero homo prudenter ac iuxta rectam rationem vult ea quibus indiget, gratis ac sine vlla vsura sibi mutuari, Secundo, quo argumento vtitur ipsemet Abulen. quaest. 167. Quia ius naturæ omnino prohibet tanquam rem intrinsecè malam, & iniquam aliquid bis vendi, aut accipere pretium pro re quæ nullum habet pretium, quæ duo (vt satis ex ibi dictis constat) committuntur in vsura.

Vnde etiam si fundamentum illud Abulens. & distinctio quam proponit eorum quæ sunt à iure naturæ, admitterentur, nihilominus vsura est omnino contra ius naturæ, & secundum se intrinsecè mala, & iniqua, nec potuit vnquam bene fieri vel in ea dispensari.

Ex quo sequitur necessario, in lege ista Deuth. 23. præcipi Iudæis erga fratres suos id ad quod iam tenebantur iure naturæ, ex præcepto, vbi frater extremè vel grauiter indigeret; ex concilio quo ad mutuum vbi non ita egeret; ex præcepto vero siue egeret siue non egeret quo ad mutuandum sine vllò lucro & vsura: Erga alienos vero non liberari ab eodem præcepto in foro animæ, sed liberari tantum in foro exteriori à punitione, & pœnis, quas Iudices ab vsurarijs illo etiam tempore sumere potuissent: nisi lex diuina illud cum exteris ipsis impunè fieri permisisset.

9 Nunc ad argument. Conradi, & Medinae, qua parte nituntur ostendere, Iudæi concessum fuisse diuina dispensatione, vt possent cum exteris vsuras exercere, non quidem formales & proprias, sed qua dicimus materiales.

Ad Primum, patet solutio ex dictis, Prudentes legislatores, & gubernatores Rerumpub. non solum facto dissimulare, & permittere aliqua minora mala ad vitanda maiora, verum etiam lege & verbo illud permittere. Qua ratione lege, à se lata & prudentissimè, permittunt lupanaria: Et Deus ipse permittebat illi populo lege quoque à se lata libellum repudij, eodemque modo permittit eis, vt minus malum, formales & proprias vsuras cum exteris.

Ad Secundum, constat iam ex dictis, quomodo locus ille Deuth. 23. non sit accipiendus, de simplici, & affirmatiua concessione, sed de permissiua tantum. Et quamuis verba illa in cortice, ac vt sonant, videantur significare concessionem alicuius rei licitæ, ex alijs tamen locis Veteris Testamēti, & doctrinis Prophetarum constabat solam permissionem ibi conti neri. Sicut & verba quibus permittebatur eis libellus repudij (qui vt docuit ipse Christus permissus eis tantum fuit, & non concessus) sumpta in cortice videbatur quidem continere positiuam concessionem. Qua ratione occurrunt multa in Sacra Scriptura, quæ cum reuera permissiones tantum sint, in cortice tamen verborum videntur positiuæ affirmationes, vt Esaiæ. 63. [Errare nos fecisti de vijs tuis.] Exod. 4. & 5. [Ego indurabo cor Pharaonis.] Rom. 1. [Tradidit illos in reprobum sensum.]

Ad confirmationem dico ibi non concedi vsuram, sed promitti tantum seruantibus legem maximum abundantiam, & affluentiam bonorum temporalium. Etenim cum esset ille populus cupidissimus temporalium, Deus illi sese accommodans promittebat sæpè eis ista bona. Vt Esaiæ primo. [Si audieritis me, bona terræ comedetis, &c. Vnde illius loci Deuth. 28. sensus est, Si seruaueritis legem meam, eritis adeo diuites, quod poteritis accommodare, & leuare aliorum miseriam: nec indigebitis, vt ab aliquo quicquam mutuo postuletis. Ibi enim scenus accipitur pro simplici mutuo: Sicut dicitur Prouer. 22. [Qui mutuum accipit, seruus est scenerantis.] Et Ecclesiast. 29. [Fenerare proximo tuo in necessitate illius:] id est, accommoda, & mutua illi necessaria.

Ad

Ad Tertium, patet iam solutio ex dictis, legem illam non decepsisse Iudæos, nec fuisse illis occasionem peccandi, cum abundè ex alijs locis Veteris Testamenti, & doctrinis Prophetarum admonerentur, locum illum Deuthero. permissionem tantum esse minoris mali in foro exteriori, non concessionem, in foro vero animæ, & à parte rei vsuras cum quibusvis hominibus fuisse illicitas, & iniquas. Sicut modo leges Ciuiles permittentes illas in iure communi non decipiunt fideles, cum abundè à Concionatoribus admoneantur eas illicitas esse secundum se, sed solum permitti impune fieri, quia ita expedit paci & quieti Reip.

Ad quartum. Dico Moysen in proponenda lege habuisse tantum se vt narratorem, & relatorem eorum quæ Deus populo proponebat: Prophetas vero vt fideles interpretes illius legis illam sufficienter explicasse.

Ad vltimum. Dico, non eodem modo fuisse illis concessa vsuras, & vasa Aegyptiorum: hæc enim constat fuisse eis concessa vt debita, Sacra Scriptura illud testante Sap. 10. [Reddidit iustis mercedem laborum suorum, &c.] Et ita potuerunt domino concedente, ac vt supremo iudice illa ipsis adiudicantes tuta conscientia illa recipere ac retinere. Bona autem priuatorum gentilium non poterant sub specie vsuræ: Quia licet dederit ipsis Deus terram Canaan, poterantque Reges Israel paganos iusto bello impugnare, & expellere, bona tamen priuatorum extra bellum non tradidit eis, nec concessit vsuras: vcllicitas: sicut alia loca Veteris Testamenti, & Prophetarum indicant. Nec de his pro libito asserendum aliquid est, quin habeat aliquod fundamentum in Sacra Scriptura, vel doctrina Pontificum, aut Sanctorum.

Tandem in calce huius controuer. illud obseruandum esse duxi, Quod censet Caieta. licuisse Gentibus repetere à Iudæis vsuras, quas illis persoluebant explicacione indigere. Quia si loquatur Caietan. nostris temporibus, possunt quidem fideles repetere illas ab eis coram Principibus, & iudicibus Christianis, cum in illo, capit. Post miserabilem præcipiat Innocentius Tertius Principibus, & Potestatibus Secularibus, ne aliquas vsuras permittant Iudæis, quin potius compellant illos ad remittendas omnes Christianis, quibus verbis etsi non videatur aperte exprimere, dandam esse actionem Christianis, ad repetendas eas quæ iam illis fuerint exhibitæ, & persolutæ, nihilominus, cum idem sint in hac parte, compellere Iudæos ad remittendas, id est, non recipiendas vsuras ipsis à Christianis exhibendas ex præcedenti mutuo, & compellere eos ad restituendas acceptas, præcipiens Innocentius Principibus Secularibus, vt compellant Iudæos ad nullo modo recipiendas vsuras ex mutuo, & conuentione aliqua præcedenti debitas; & reddendas, præcipit simul & eodem iure, compellant eos ad restituendas acceptas. Quo enim iure si solutio debiti ex aliquo contractu inita auctoritate iudicis prohibenda est, eodem si iam solutum sit, auctoritate etiam iudicis repetere licet, & acceptum restituendum est.

Si verò loquatur Caiet. De vsuris, quas recipiebant à Gentibus, eo tempore quo lex Moysi adhuc retinebat suam vim, non video qua ratione illud constare possit.

Primo, quia postulabo à Caiet. apud quos Iudices repetitio illa vsurarum facienda esset, si apud

proprios iudices Paganorum, cum illis Iudæi non subijcerentur, Pagani astores nihilominus obtruerent, maximè cum reus ad alienum iudicem, vel forum trahendus non sit. Si verò apud iudices ipsorum Iudæorum, multo minus daretur paganis actio, tum, quia isti iudicaturi erant iuxta Legem suam Moyfi, iuxta quam mittebantur eis vsuræ cum paganis; tum etiam quia Sacerdotes ipsi & iudices populi Hæbrei, vt ex libris Prophetarum & Euangelij constat, non minus erant auari, nec minus vsurarij, quam populus; qua de causa nullo modo compellerent populum ad eas restituendas.

Secundo, quia vsuras illas cum alienis permisit illis Deus, quasi locum concedens auaritiæ ipsorum, vt damna & iacturam suorum statim auerteret, at si pagani repetere vsuras ab illis potuissent, non obtineret lex diuina hunc finem quem instituebat, nec illorum auaritia, & cupiditas à proprijs contribulis esset auersa.

Altera dubitatio quæ occasio eiusdem argumenti vltimi hic explicanda se offert, est.

CONTROVERSI A

Tertia.

QUARATIONE IURE Ciuili sint permittæ vsuræ.

SUMMARIUM.

- 1 *Varia apud Paganos vsuræ.*
- 2 *Vsuræ permittæ in lege duplices.*
- 3 *Vsura centesima quæ nam dicebatur, quæ dextans seu decunx.*
- 4 *Vsura, est lucrum continens duas tantum partes centesima.*
- 5 *Vsura semis est dimidia centesima, sine dimidium vncie.*
- 6 *Nauticæ vsuræ, quæ nam erant?*
- 7 *Vsuras permittas esse, tribus modis accipi potest.*
- 8 *Vsura permittas quidem est, in Iure Ciuili minus malum, non tamen vt licita, & honesta.*
- 9 *Lex illa Ciuilis iniqua esset, quæ concederet vsuras secundo modo, ita vt mutuatarius non posset repetere, quæ mutuatario dedit ultra sortem.*
- 10 *Vsuras permittere quid sit?*
- 11 *Duobus modis potest interuenire pactum, ita vt sit vsurarum, & iniquum.*

INITIO huius controuerf. obseruandum est, Apud Paganos priscis temporibus varias extitisse vsuras: Fuerunt enim imprimis apud eos illæ vsuræ vsurarum, de quibus diximus controu. 1. huius art. col. 510. fuerunt præterea vsuræ in maxima quantitate, adeo vt excederent centessimam: liberum enim erat cuique tantum lucrum, & fœnus à mutuatario exigere, ac recipere, quantum pro sua cupiditate, & alterius necessitate, & angustia extorqueere poterat. Caterum quia tam graues, & enormes vsuræ, quales fœneratorum cupiditas introducebat, in maximum, & euidentem cedebant periculum, & damnum non solum priuatorum,

Verum etiam, & totius Reipub. cum ipsius status ex priuatorum bonis pendeat, prohibuerunt leges Romanorum, & aliorum Principum progressu temporum eas vsuras, quas iudicarunt immoderatas: statuentes certam quantitatem vsuratum, quas singuli à suis mutuatarijs possent exigere, & recipere. Ita constituit potissime inter ceteros Iustinianus Imperator, vt vsuræ vsuratum, & vltra centessimam tollerentur omnino, tanquam scenus adeo improbum, & iniquum, vt nullo modo esset ferendum leg. Eos. Cod. De vsuris. Et leg. Placuit. ff. eodem titul. Reliquæ vero, nempe centesima, vel infra centessimam permitterentur, non quidem omnibus eodem modo; sed diuersis, vt statim explicabimus.

2. Obseruemus secundo, vsuras in lege permissas duplices esse, Terrestres, & Nauticas, Terrestres erant mensuræ in quibus singulo quoque mense scenus exhibebatur, & in duodecim species secundum duodecim asses siue libræ vncias, & partes diuidebantur; ex quibus partibus iuxta quantitatem earum quas singulis mensibus mutuatarius reddere tenebatur, nomina istarum vsurarum imposita fuerunt. Hæc ratione, quadam dicebatur centesima, Alia dextrans, Alia Bes, Alia Semis, Alia. *Quincunx*, Alia Triens, Alia Quadrans, Alia vncialis, Alia Semi vncialis. De quibus multa Iurisperiti, & potissime Hostien. in summa tit. de vsuris, §. Pro quibus rebus, & §. Qualiter petantur. Et Caballinus ex Budæo lib. 1. de asse, & Molineo in opusculo citato De vsuris num. 53. Nos quid ista sint, & quibus concedantur in Iure, paucis pro instituti nostri ratione dicemus.

3. Centesima non erat, vt iudicauit Acurtius, cuius autoritate fuit in hac parte deceptus, Conradus, vt admonebam cont. 1. huius artic. colum. cita. 520. lucrum quod intra annum, vel paulo maiori tempore æquaretur forti, sed iuxta communem omnium DD. expositionem desumptam ex Budæo in lib. de Asse, & Hermolao Barbaro in castigationibus ad Plinium quando quolibet mense reddebatur in lucrum, & scenus centesima pars fortis: ita vt singulis annis redderentur pro centum (Ver. gra.) aurei duodecim, æquabaturque scenus forti intra 8. annos, & quatuor menses. Hæc dicebatur grauissima, concedebaturque solum, his qui dabant pecunias traiectitias, id est, ad negotia, & merces per mare deferendas, subibantque pericula, quæ forti accidere poterant. Affert Caballinus nu. 57. alios casus in quibus licebat etiam centessimam vsuram per legem recipere, quorum examen non est mei muneris.

Dextrans, seu decunx est vsura minor centesima duabus vncijs: vnicam vocant Iurisperiti vnciam vnitatem fortis, siue simplicem partem, quæ habeat se velut, vntas in numero totius fortis. Vnde cum centesima sit singulis mensibus reddere vnum, quæ singulo quoque anno efficiunt duodecim partes fortis, Dextrans seu Decunx erat cum intra annum reddebantur decem vnciæ, seu decem partes fortis. Ita æquabatur scenus forti intra 10. annos. Hæc dicebatur summa, quæ concedebatur nonnunquam negotiatoribus per terram.

4. Bes, est lucrum continens duas tantum partes centessimæ, ita vt singulo quoque anno redderentur in lucrum, & scenus 8. vnciæ siue 8. partes totius fortis, æquabaturque forti lucrum intra 150. menses, id est duodecim annis, & 6.

mensibus. Vocabatur hæc vsura mediocris, & concedebatur communiter negotiatoribus per terram.

5. Semis est dimidia centessimæ, siue dimidium vnciæ, & vnitatis totius fortis pro singulis mensibus, ita vt si fors esset 100. redderetur in scenus singulo quoque anno 6. partes, siue vnciæ illius, æquareturque lucrum forti intra 200. menses, id est 16. annis & 8. mensibus. Et hæc concedebatur non solum mercatoribus, & exercentibus negotia, verum etiam cuicumque è populo: vocabaturque vsura leuis.

Quincunx est minor semisse vncia vncia, seu parte, centesima vero 7. vncijs. Est enim 240. pars fortis quolibet mense, ita, vt intra annum reddantur solum in scenus 5. partes fortis, æquaturque totum lucrum forti intra 240. menses, id est intra 20. annos.

Triens est tertia pars centessimæ, ita vt quolibet mense reddatur in scenus 300. pars, siue vncia fortis nempe, singulis annis quatuor vnciæ, seu partes: æquaturque in lucrum forti intra 300. menses, id est viginti, & quinque annis. Hæc vsura & præcedens dicebantur leuiiores, concedunturque etiam toti populo.

Quadrans est quarta pars centessimæ in anno, siue 400. pars fortis, in mense, nempe singulo quoque anno tres vnciæ, siue partes fortis æquaturque lucrum in ea intra 400. menses id est 33. annis & 8. mensibus.

Vncialis est duodecima pars centessimæ, id est, simplex pars & vncia totius fortis singulo quoque anno, ita vt æquetur lucrum, & scenus forti intra 100. annos. Ex qua perspicuum est, quid sit vsura semiuncialis. Dicebantur hæc leuissimæ, & concedebantur cuius è populo.

6. Nauticæ vero vsuræ erant, quæ reddebantur cum primum nauis salua perueniret ad portum, vel cum redibat salua in locum vnde recesserat. Aliquando enim in vnam tantum nauigationem statuebatur: vt si mutuarem Petro nauigaturo in Rhodum mille aureos, statim atque eo saluus peruenisset, debebat mihi vsuram centessimam, siue morosa fuisset illa nauigatio siue breuis: nauticum enim scenus non computabatur mensibus, sed sola nauigatione in portum. De qua leg. 1. Cod. de Nautico scenore. siue vsura naut. In Autentic. De vsur nautica §. 1. leg. Si dies ff. Quando dies legati cedit. & in leg. Centessimis, ff. de Verbo. obligatio. & in aliis multis locis. Aliquando vero in duplicem statuebatur nauigationem, vt si mutuarem Petro è Mileto nauigaturo in Rhodum mille aureos, quorum tamen vsuram non deberet, nisi postquam nauis peruenisset Rhodum, & inde salua Miletum reuerteretur. De qua in leg. Periculi, ff. De nautico sceno. De quibus multa Iurisperiti in istis textibus. Nobis hæc sufficiant ad intelligentiam vsurarum, quæ admittuntur in iure Ciuili.

Ex his enim constat quæ vsuræ in illo prohiberentur, quæ vero concederentur. De his ergo quas Ius Ciuile concedebat, querimus nunc, An essent iustæ, & licitæ in foro animæ, sicut censuit Molineus, constat enim satis ex prima controuer. huius art. vsuram omnem in quacunque quantitate esse prohibitam omni iure, & sententiam illam Molinei falsam omnino esse, & hæreticam, sed solum querimus, qua ratione permittantur in iure?

7. Existunt in hac controuer. maxime pugnantibus DD. sententiæ: Statuunt enim omnes ex Conradus

de

de Contract. quæ. 22. vsuras permissas esse, tribus modis accipi posse.

Primo, ita vt impune possint exerceri, eo modo quo diximus permissas esse Iudæis tāquam minus malum ad vitandum maius.

Secundo, vt permittantur etiam in iudicio, quo modo permittitur iniusta venditio infra dimidiū iusti pretij, ita, vt sicut non datur actio decepto ad repetendum in iudicio, eodem modo nec mutuuario datur actio in iudicio ad repetendas vsuras.

Tertio, modo vt permittantur autoritate iuris, ita vt præcipiantur solui in iudicio: debeatque Iudex compellere mutuuarium ad illas persoluedas vsurario.

In iure Civili permissas esse non solum primo modo istorum trium, verum etiam secundo, & tertio volunt Panor. in cap. Cum sit, num. 18. de foro compet. Conrad. quæst. 22. conclus. 8. Couar. lib. 3. Varia. Resol. cap. 1. nume. 6. & Michael de Palatio, lib. 4. de contract. cap. 3. Vnde colligunt esse permissas Iure Civili tanquam licitas, sed Ius illud Civile correctum esse, & emendarum per ius Canonicum in locis adductis in 1. controu. hu. ius, art. concl. 1. & 4.

Primo modo permitti, nempe ita, vt impune possint exerceri constat aperte ex illa l. Placuit. ff. De vsuris, ex l. Eos. Cod. cod. tit. Vbi tantum reprobandur vsuræ illæ quæ dicuntur, vsuræ vsurarium, & quæ dicuntur improbum scænus, siue vltra centessimam, reliquæ verò omnes permittuntur istis legibus.

Quod autem & secundo modo, patet ex l. 3. C. de vsuris. Vbi dicitur de vsuris solutis ex pacto inuito inter mutuantem, & mutuuarium: [Ex pacti conuentione solutæ vsuræ neque vt indebitæ repetantur, neque in fortē accepto ferendæ sunt.] Vbi aperte negatur mutuuario actio ad repetendum lucrum quod dedit vsurario. Et conf. Non datur repetitio decepto infra dimidium iusti pretij, quia esset maxima occasio litium, si talis repetitio daretur: at similiter etiam esset maxima occasio litium, si daretur actio ad reperendum vsuras in iudicio, multa enim cambia, & contractus, in quibus vt docebimus, recipitur aliquid vltra fortem iusto titulo, ducerentur in iudicium, exorirenturque innumeræ, & frequentissimæ lites; ergo ad eas impediendas iuste in his legibus denegatur actio ad repetendum vsuras.

Iam quod permittantur etiam tertio modo, concedendo vsurario actionem ad illas exigendas in iudicio, à mutuuario, ostendunt ex illa, l. Eos. C. de vsuris. Vbi dicitur: [Si interrogatione præcedente promissio vsurarum rectè facta probetur iure debentur.] Cum ergo iudex teneatur vnum quemque compellere ad ea persolueda, quæ iure debet, aperte in ista l. datur vsurario actio in iudicio contra mutuuarium.

Oppositum docent Glossa, in Can. Quia in omnibus. Et Cano. Quid dicam 14. quæst. 4. Abbas in illud cap. Cum sit. De foro compet. Fortuni. Illatione 5. de Vltimo fine iuris. Et ex Theologis Sanctissimus, & Doctissimus vir Gerardus de Scenis Ordinis nostri quòdam Generalis in opere de contract. cap. de vsuris, D. Bernardi in opere etiam suo de contract. D. Thom. hic ad 2. Soto lib. 3. de Iustitia, quæst. 1. artic. 1. ad 3. & omnes recentiores: vsuras illas permissas esse in iure Civili primo tantummodo, vt impune scilicet exercentur tanquā minus malum ad vitandum maius. Quemadmodum enim quia homines post naturam lapsam ita

sunt procliuēs ad libidinem, vt paucissimi sunt qui contineant, permittitur meretricem, & simplices fornicationem ad vitanda adulteria, strupa, & alia maiora mala, quæ Rempub. perturbarent: ita quia similiter post naturam lapsam manent homines, ita procliuēs ad auaritiā, vt vix reperiatur, qui non studeat cupiditati; Hieremia sexto. [A minori vsque ad maiorem, à Sacerdote vsque ad Prophetam omnes auaritiæ student. Esaia 56. Omnes in viam suam declinauerunt, vnusquisque ad auaritiā suam, à summo vsque ad nouissimum.] Qua etiam de causa pauperes non inueniunt, qui illis gratis mutuent, propterea necessario & prudenter Leges Ciuiles permittunt impune exerceri aliquas vsuras, ad vitanda in diuitibus maiora delicta & peiores fraudes, ne si illas omnino prohiberent, facta lege excogitaret humanā cupiditas nouas & peiores vias. Ad vitanda ergo grauiora pauperum incommoda, qui vel ad soluenda debita, vel ad alias necessitates leuandas non inuenientes mutuum nisi sub aliquo scænore, tenerentur propria bona, & suppellectilem eum in magno danno, & iactura iusti valoris diuendere, permittit Ius Civile aliquas vsuras.

8 Cui sententiæ nos subscribimus per has conclusiones sit Prima. [Vsuræ permissa quidem est in iure Civili vt minus malum, non tamen vt licita, & honesta.]

Prior pars conitat ex dictis: Afferunt enim vsuræ utilitates istas quas diximus, Sed libet hic animaduertere, cum quanto moderamine vsuræ tunc permittentur, vt intelligantur nostrorum temporum malitiæ. Nam in primis nullomodo permittentur vsuræ vsurarum, nec quæ excederent centessimam, sed solæ centesimæ vel infra centessimam, vt Semis, seu dimidium centesimæ, Triens seu tertia pars centesimæ, Bes seu duæ tertiæ, & ceteræ quas retulimus. Secundo illad etiam addebat a lege, vt cum primum, intra 100. menses vel plures vsuræ æquarent sortem, non persoluerentur amplius vsuræ: sed mutuarius maneret omnino liber à solutione alicuius lucri, soliusque sortis debitor: Confer igitur nunc has vsuras cum cambijs, quæ modo exercentur, & deprehendes mercatorum iniquitatem & technas. Tunc æquata sorte iam nullæ persoluebantur vsuræ, sed sola fors manebat persolueda, modo protrahuntur cambia & mutua in æterna tempora. Tunc permittentur centesima, id est 12. singulis annis, & his solum qui dabant, pecuniæ traecticias, id est, (vt diximus) ad negotia quæ per mare exercebantur, subibantque sortis periculum. Bessis id est 8. pro 100. alijs negotiatoribus, illustribus autem & nobilibus solum Triens, id est 4. pro 100. ceteris de vulgo Semis seu dimidium, id est 6. pro 100. Modo autem à nostris mercatoribus, quando nullo iam modo permittuntur vsuræ priuatis & municipalibus legibus Regnorum, saltim in Hispania, censeturque hæreticus, qui illas iudicaret licitas, recipiuntur plusquam 20. pro 100. quia sub titulo cambij recipiunt à mutuantibus singulis nundinis ad minus 6. vel 7. quandoque plura: & cum celebrentur istæ nundinæ ter, vel quater in anno, recipiunt 20. & aliquoties plura intra annum pro 100.

Probatum iam altera pars conclusionis, non fuisse permissas vt licitas, Primo, quia nullomodo est credendum Iustinianum Principem sapientissimum, & Christianissimum scientem legem naturalem, & Euangelium Christi, indicasse vsuras licitas, qua enim parte prudentissimus & sapien-

fapientiffimus fuit, intellexit esse contra ius naturale, diuinum, & Ecclesiasticum: qua parte, Christianiffimus, non est censendus iudicasse licitum, quod videbat omni iure prohibitum tanquam iniquum, & illicitum: aliter enim habuisset errorem, essetque suspectus in fide in hac parte, quod absit de tanto & tam Catholico Imperatore asserere.

Secundo, quia I. Cunctos populos. Cod. de Summa Trinit. præcepit Iustinianus ab omnibus teneri fidem, quam Beatissimi Petrus & Paulus Romanos docuerunt, Tum etiam vidit, & approbavit Concilium Nicenum, præcepitque ab omnibus recipi, & obseruari sicut vnum ex quatuor Euangelijs: constat autem vsuras perpetuo in Ecclesia iudicatas esse illicitas, & iniquas, non modo ex doctrina Apostolorum, verum etiã ex doctrina Christi, & peculiari præcepto Noui Testamenti, vt definitum est à Pontificibus, Concilium quoque Nicenum (vt vidimus) vsuras omnino damnat. Quis ergo credat Imperatorem qui adeo recepit, & coluit doctrinam Apostolorum, & Concilij Niceni iudicasse, vel concessisse aliquas vsuras, vt licitas?

Scio respondere huic argumento, quod efficacissimum est, nonnullos Inristas, præcepisse Iustinianum, vt omnes obseruarent doctrinam Apostolorum, & Concilij Niceni quo ad fidem Sanctæ Trinitatis, non tamen quo ad alia. Sed ridicula profecto hæc responsio est, & indigna tantis viris.

Primo, quia Indefinitè & Indirectè præcepit Iustinianus Concilium illud, & doctrinam illius recipi, & obseruari sicut vnum ex Euangelijs: propositio autem, vel præceptum indefinitum, maxime in rebus moralibus æquipollere vniuersali.

Secundo, quia præcepit illam doctrinam, vt salutis suorum subditorum necessariam, at non modo fides Sanctæ Trinitatis, verum etiam omnia, quæ illud Concilium habet, & inter ea prohibitio vsuræ ad salutem animæ sunt quoque maxime necessaria.

Secunda conclusio. [Iniqua esset lex Ciuilis, quæ concederet vsuras secundo modo, ita vt mutuatarius non posset repetere, quæ vsuratio dedit ultra sortem.

Pater. Lex Ciuilis quæ repugnauerit Ecclesiasticæ iniqua est; at si quæ lex Ciuilis negaret mutuario repetitionem vsurarum, repugnaret legi Ecclesiasticæ, cum præcipiatur in Clementina. Ex graui. De vsuris, ne quis impediatur repetitionem vsurarum, excommunicanturq; ibi illam impediens; ergo lex Ciuilis quæ negaret repetitionem vsurarum iniqua esset. Minor cum consequentia perspicua est, maiorem probat optimè. Abulensis loco supra citato quæst. 108. Primo; Quia cum par in parem non habeat potestatem, Cap. Innotuit. Extra. De electione, multo minus habebit potestatem inferior in superiorem Canon. Inferior Dist. 21. Est autem potestas ciuilis inferior potestate Ecclesiastica, nequit ergo potestas Ciuilis condere legem, quæ Ecclesiasticæ repugnet: aliter iniqua erit.

Secundo, fatentur ipsimet Imperatores quod Sacra Leges non dedignantur Sacros Canones imitari, & specialiter in matrimonio, & vsuris. Cap. Intelleximus. Extra de noui operis nunciatio. Et alijs in locis: cum ergo Sacri Canones adeo vsuras damnent vt iniquas, non potest lex Ciuilis prohibere quin illæ repetantur.

Denique profitemur Imperator se amplecti qua-

tuor Concilia vniuersalia; adeo vt per ea suis legibus derogeretur: cum ergo in Concilio Niceno (vt vidimus) reprobentur omnino vsuræ, non potest lex aliqua Ciuilis illas admittère, licet possit eas permittere impune fieri, non tamen ita vt denegetur actio ad repetendum illas, cum iniuste accipiatur: Neque illud sonant legum verba rectè intellecta, nec aliqua ratio est propter quam ita sint explicanda.

Sed obijcies, In alijs legibus permissiuis, si quid permittitur, denegatur actio in contrarium (V.g.) permittitur deceptio infra dimidium iusti pretij, & denegatur simul decepto actio ad repetendum illum excessum: permittitur viro occisio vxoris deprehensæ in adulterio, & denegatur cuius actio contra talem virum: ergo similiter hic, si permittitur vsuræ, deneganda est actio, & repetitio ipsius.

Dico non esse simile. Primo in excessu iusti pretij infra dimidium, quia cum talis excessus difficile comunitè probetur, propterea si concederetur illius repetitio existerent maximæ lites, sicque expedit Reipub. ne in eo detur talis actio: at iniquitas vsuræ aperta est, facileque à iudice deprehendi potest sine occasione multarum litium, & ita merito in ea datur actio, ceditq; in bonum Reipub. ne ita facile vsuræ exercentur. In occasione vero vxoris, cum idem sit permittere, quod non punire illum occisorem adulteræ, consequenter idem sunt permittere, talem occisionem quod negare omnem actionem contra illum virum.

In vsuris vero permittere, tantum est posse illas impune exercere ex parte iudicis, non tamen posse illas ita exercere, quin læsus possit damni accepti recompensam apud iudicem postulare. Adde in huiusmodi exemplis de excessu iusti pretij, nullam esse legem Ecclesiæ, quæ repetitionem concedat & actionem sicut in vsuris, vt constat ex ista Clementina.

Sunt qui hoc loco existiment, vt Palatio lib. 4. de Contract. cap. 11. Non posse condi legem quæ simpliciter, & in perpetuum neget actionem in iudicio contra vsurarium, bene tamen posse condi legem quæ ad breue tempus illam neget: Vt si Respub. gereret aliquod bellum iustum, & vrgens, vel esset oppressa ab hostibus, vel paterentur ciues aliquam grauem necessitatem, quibus non possent alia commodiori via occurrere quam accipiendo sub vsura. Tunc dicunt, ob bonum commune quod cuius priuato præstat, quia in tali euentu adeo indigerent vsuris, ne illis cessantibus bonum commune graue aliquod damnum, vel iacturam pateretur, posse condi legem quæ durante illa necessitate, negaret actionem contra vsurarium: Sicut posset Resp. quando ipsi ita expedit, suspendere lites per aliquod tempus. Sed cum Clementina illa loquatur absolute, & omnino, nec distinguat inter breue tempus, vel multum, & vbi lex non distinguit neque nos distinguere debeamus, crederem legem istam tali necessitate oblata vtilem esse, & ferri posse, quia permittere vsuras non est intrinsece malum; sed consulendum, Summum Pontificem, nec sine eius auctoritate posse licite illam condi.

Ex his sequitur multo iniquiorem esse. Legem, quæ concederet vsurario actionem ad petendum lucrum vsurarium in iudicio, quia talis lex fauere vsuris, & iniquitati cum damno Reipub. & ciuium, ad quæ damna restituenda tenetur profecto superior fauens vsuris quas ex officio prohibere potius debet. Tum etiam quia si ipse tene-

retur eas restituere non solum in foro animae, verum etiam in exteriori, & in iudicio: pugnant hæc ut possit quis repetere in iudicio: quod in eodem iudicio, si recuperasset, esset à iudice compellendus restituere.

11 Ad argumenta in oppositum. Ad primum quod probatur illo secundo modo in iure permitti usuras, Respondeo, duobus modis posse intervenire pactum, aut ita ut sit usurarium, & iniustum, veluti cum ex vi mutui obligatur mutuatarius dare aliquid ultra sortem, quod pactum reperitur in usura formali, aut ita ut pactum non sit usurarium & iniustum, sed licitum, ut cum ratione alicuius damni, vel expensarum quas facit mutuus, mutuatarius promittit ultra sortem compensare illud damnum, vel expensas; Et de huiusmodi secundo pacto loquitur illa lex: usuras solutas ex pacto, & conventionè rationabili, & honesta non esse repetendas. Utiturq; nomine usurae materialiter.

Secundum, iam solutum est, Lex enim illa tertia ex qua videtur probari usuras, tertio etiam modo permittas esse, eodem modo explicanda est quo præcedens, de usuris materialiter, quæ ratione alicuius damni oblata solvantur: Sic enim habet lex: [Si promissio recte facta probetur:] certum autem est in usura formali, & iniusta non re, & sic est promissionem, quod potest etiam colligi ex l. 3. quæ paulo post sequitur, ubi dicitur: [Quamuis usurae sceleribus pecuniarum circa vinculum stipulationis peti non possint:] usurae autem sceleribus pecuniarum sunt illæ propriae, & formales: unde hæc solæ dicuntur non posse peti in iudicio.

Ex quo sequitur inter Ius Canonicum, & civile in hac parte nullam esse pugnantiam, ut nonnulli existimant. Non enim præcipitur iure Canonico Principibus ne permittant usurarios, sed id tantum, ne usuras iudicent licitas aut eas probent, nec compellant mutuatarios ad eas repetendas, nec denegent actionem ad illas repetendas, si solutæ fuerint: quibus ut exposuimus leges civiles in nullo repugnant.

Solent hic nonnulli disputare ad quem Iudicem directè, & proprie pertineant causæ usurarium, sed illud commodius explicabitur à nobis in fine art. 3.

A R T I C U L U S II.

LICEAT NE PRO PECUNIA mutuata aliquam commoditatem expectare?

S Y M M A R I U M.

- 1 Commoditates diuersæ, quæ pecunia æstimari possunt.
- 2 Commoditates, quas ab alijs accipere possumus, duplices esse possunt.
- 3 Dupliciter aliquid ab alio accipere possumus.
- 4 Mutuus, eo quod mutuat duobus modis damnum alii quod accipere potest.
- 5 Venditio est actualis traditio rei.
- 6 Commoditatem aliquam recipere, quæ pecunia æstimari potest ex pacto tacito, vel expresso vi mutui, est reuera usura.
- 7 Commoditatem aliquam recipere pecunia æstimabilem, non ex aliquâ obligatione, & pacto licet.
- 8 Commoditates, quæ pecunia non mensurantur, ut benevolentia, amicitia honesta, &c. licet per mutuum expectare, & exigere sine usura.

- 9 Mutuanti licet aliquid accipere ultra sortem ratione damni emergentis, & deducere illud damnum in pactum.
- 10 Emere res minus quam valet, propter anticipatam solutionem, vel vendere carius propter expectatam non licet.

V I D E T U R hic artic. Si titulum eius respicias, parum aut nihil differre à præcedenti, cum in illo quæserit D. Tho. An pro pecunia mutuata possit accipi pecunia. In hoc vero quaerit: possit ne accipi aliqua commoditas, & utilitas, quæ certe si pecunia æstimari potest, nihil ab ea differt. Nihilominus consulto hunc art. addit Doctor Sanctus, Primo, quia commoditas absolute sumpta, ut hic proponitur, est quid communius quam pecunia: Est enim quædam commoditas, ut statim dicemus, quæ pecunia æstimari potest: alia vero quæ non mensuratur pecunijs.

Secundo, quia licet commoditas quæ pecunia æstimari potest, & pecunia moraliter loquendo parum aut nihil differant, reuera tamen differunt, cum pecunia sit instituta in pretia rerum: quo fit, ut cù datur pecunia pro pecunia aperte appareat dari pretium pecuniarum, & committi usura, commoditas vero (et si pretio æstimabilis) cum non sit instituta in pretium rerum, quando pro pecunia mutua red datur, non ita apparet tanquam pretium illius red di, nec committi usuram. Quæ de causa merito de huiusmodi commoditatibus, & usuris occultis priuatim differit in hoc art. Quamuis enim merito, & acuto, ac diligenter hæc consideranti facile occurreret, quando committatur usura expectata commoditate ex mutuo, ex his quæ diximus, at cum non idem ingenij acumen, & diligens rerum indagatio, & peritia omnibus contingat, consulto priuatim nunc illud explicatur: innumeris difficultatibus, quæ circa conscientiam accidere possunt ex istis commoditatibus, quæ ratione pecuniarum mutuatarum percipiuntur, ita exigentibus.

Tertio, quia istas commoditates ex mutuo expectate pertinent maxime ad usuram mentalem, de qua cum nihil ar. præcedenti egerit, sed solum de reali & externa, commode nunc de illa agit præfenti ar. quæ de causa utitur voce illa, [An liceat expectare seu desiderare:] quæ vox actum mentis proprie significat.

Denique quia ex ar. præcedenti constat quidè, in quo consistat iniquitas usurae, & quomodo sit prohibita, non tamen quæ ratione priuatim in contractibus, & commercijs hominum exercentur, oportuit illud in hoc ar. explicare. In summa quia usura in commercijs humanis non exercentur aperte, postulato lucro usuratio in pecunijs, sed in aliquibus alijs commoditatibus, quæ pecunia æstimari possunt, de his nunc merito differit, cum priori ar. expositum sit. An liceat pro pecunia mutuata pecuniam accipere.

Ad diluendam quæstionem huius ar. nonnulla constituit D. Tho. tam in corpore ar. quam in solutionibus: quæ omnia explicanda sunt.

2 Statuit primo, commoditates quas ab alijs accipere possumus duplices esse, alias quæ pecunia æstimari possunt, ut munerata, obsequia, obligationes aliquæ temporales & civiles: alias vero, quæ non mensurantur pecunijs, sed nobiliores sunt, quam ut pecunia æstimentur, ut amicitia, gratia, & benevolentia honesti amici.

Statuit

3 Statuit secundo dupliciter posse nos aliquid accipere ab alio, vel interueniente aliquo pacto, tacito, vel expresso, propter quod pactum, qui ita illud reddit, non reddit gratis, & libere, sed ex debito, & obligatione: vel nullo interueniente pacto, sed ex libera, & voluntaria donatione alterius qui illud exhibet, vt quoddam gratuitum donum.

4 Statuit tertio, mutuantem posse aliquando; propterea quod mutuet damnnum aliquod recipere: Idque duobus modis, vel positue, vel priuatiue: Positiue, vt quando ex eo quod mutuat actu & reuera nocumentum aliquod in bonis suis recipit. (v.g.) habebam paratam pecuniam ad reficiendam domum meam, quæ minatur ruinam, quia illam tibi mutuo, non valeo domum meam reficere, sed ruit hoc damnnum positue recipitur, vocaturque damnnum emergens; Priuatiue vero, quando actu, & reuera nullum nocumentum recipitur in bonis, priuatur tamen ille qui mutuat aliqua vtilitate, & modo, quod percepisset ex illa pecunia, nisi illam mutuaasset, vt mercator qui desinit lucrari quod fuisset lucratus, nisi mutuaasset, hoc secundum genus damni vocatur à DD. lucrum cessans.

5 Statuit vltimo cum venditio sit actualis traditio rei, quæ venditur, quia per venditionem transfertur omnino dominium rei venditæ in emptorẽ, & pretij in venditorem, anticipatam vel expectatam solutionem esse reuera quoddam genus mutui: Anticipata enim solutio, et si vocatur solutio, à parte tamen rei nihil aliud est quam ementem mutuarẽ pecuniam venditori, vsq; ad tempus quo fiet actu emptorio; & tradetur illi res vendita. Similiter expectata solutio, et si appellatur solutio, reuera tamen perinde omnino se habet, ac si venditor sicut actu tradit rem emptori, ita quoque accepisset actu pretium illius, & pretium illud actu à se receptum semel mutuaasset emptori, vsq; ad tempus in quo illud perfoluat.

His positis respondet D. Thom. per varias conclusiones tam in corpore ar. quam in solutionibus.

6 Sit prima, [Recipere aliquam commoditatem quæ pecunia æstimari potest ex pacto tacito, vel expresso vi mutui, est reuera vsura.

Patet: Accipere pecuniam ex pacto tacito, vel expresso pro pecunia mutuata ex articulo precedenti est vsura, sed accipere rem, & commoditatem pecunia æstimabilem, est in genere moris idẽ omnino quod accipere pecuniam, quia pecunia est ex Arist. 4. Ethic. quidquid pecunia æstimari potest, Ergo.

7 Secunda concl. [Recipere aliquam commoditatem etiã pecunia æstimabilem, non ex aliqua obligatione & pacto tacito, vel expresso, sed ex libera voluntate conferentis gratis illud donum non est vsura: imò licet omnino illud ita accipere.

Probat. Qui ita recipit, poterat illud recipere (cum liberæ & gratuita donationes licitæ sint inter homines) etiam si nullam pecuniam alteri mutuaasset, ex eo autem quod mutuaerit non redditur neque efficitur peioris conditionis; ergo licitè illud recipit.

Secundo, vsura non committitur nisi quando accipitur aliquid vi mutui, & ex pacto, in hoc casu nihil omnino accipitur vi mutui aut ex aliquo pacto; sed sola libera, & gratuita voluntate donantis; ergo.

8 Tertia conclusio. [Commoditates quæ pecunia non mensurantur, vt beneuolentia, & amicitia viri honesti, & similia, licet pro mutuo expetere, & exigere sine vlla vsura.

Patet: quia vsura tantum consistit in lucro tem-

porali æstimabili pecunia, huiusmodi vero commoditates, quamuis temporales sint, non sunt tamen æstimabiles pecunia: ergo licet eas expetere.

9 Dixi temporales, quia de his habetur hic sermo, ad excludenda spiritualia, quæ quamuis non mensurentur, nec æstimantur pecunia, non tamen possunt propterea expeti, aut exigi pro mutuo, quia spiritualia non sunt res civiles, & temporales, quæ hominum dispositioni subiacent; sed sunt altioris ordinis, quæ nec pecunia æstimantur, nec aliter conferendæ aut recipiendæ sunt quam omnino gratis; sicut gratis illa contulit, qui illorum Dominus est & institutor, nempe Deus.

Quarta concl. In solutione ad primum.

Mutuanti licet aliquid accipere vltra fortem ratione damni emergentis, & deducere illud damnnum ac illius valorem in pactum: Non autem ratione lucri cessantis.

Probat. prior pars: Quamuis non liceat vendere vsu pecuniam, quia non est (vt diximus) seorsum æstimabilis pretio distincto à pecunia, licet tamen vnicuique iure naturæ seruare se indemnem, & propria damna vitare, ac illorum, quando propter vtilitatem alterius ea recipit, compensam exigere, nemo enim debet cum suo damno alteri prodesse: Sed in hoc casu, quando ratione mutui existit damnnum emergens, mutuantis deducens illud in pactum non vendit reuera vsu pecuniam, sed tantum nititur proprium damnnum vitare, & cum illud in alterius vtilitatem recipiat, illud recompenfam; quam alter iure naturæ debet, exigere, ergo licet.

Probat. altera pars: Nemo potest vendere rem quam nondum habet, & quæ potest multis vijs impediri, lucrum cessans & futurum per pecuniam nondum habetur à mutuantem, sed potest multipliciter impediri; ergo illud vendere non potest; nec ratione eius aliquid vltra fortem exigere, aut recipere.

Vltima concl. In solutionem vltimi.

10 Nec propter anticipatam solutionem potest emi res minus quam valet, nec propter expectatam carius vendi, aliter agens committit reuera vsuram. Probat. Anticipare solutionem idem est quod mutuarẽ pecuniam venditori, expectare solutionem idem etiam est quod mutuarẽ illam emptori; quod detrahitur à iusto pretio, vel additur est pretio æstimabile, non autem licet pro pecunia mutuata ex pacto aliquid recipere quod pecunia æstimabile sit, ergo nec licet minoris emere ob solutionem anticipatam, nec carius vendere ob illam expectatam.

Circa huius articuli doctrinam multa oportet explicare, quibus propositæ conclusiones offerunt occasionem.

Primum igitur cum expetere aliquam vtilitatem ex mutuo bifariam accidere possit, aut interueniente aliquo pacto tacito, vel expresso inter mutuantem & mutuatarium, aut interius & sola animi intentione, ita vt mutuantis sine vlllo pacto tacito vel expresso mutuet, sed cum spe tantum solo animo concepta aliquid recipiendi,

alias non mutuaturus: Primum omnium vt à vitijs interioribus

exordiamur, videamus

oportet.

CONTROVERSI A

Prima.

AN SPES ACCIPIENDI ALIQUID
ultra sortem, interius tantum & sola inen-
te concepta efficiat mutuan-
tem vsurarium.

S Y M M A R I V M.

- 1 Opiniones diversorum, cum suis rationibus.
- 2 Vera opinio.
- 3 Confutatio opinionis impiiissimi Molinæ.
- 4 Revertitur opinio Sylvestri, & Canonistarum.
- 5 Sententia Caietani omnium probabilior, & verior.
- 6 Multiplex spes.
- 7 Donum duplex liberum vnum, et gratuitum, alterum ex aliqua obligatione.
- 8 Actus humani, tam studiosi, & honesti, quam turpes, & mali sumunt speciem, & denominationem ab obiectis.
- 9 Lucrum intendere, & sperare secundum se non est malum, nisi vitietur ex circumstantia, & modo.
- 10 Mutuans cum spe aliquid recipiendi extra sortem ex utroque: Et tanquam sibi debitum ex obligatione civili est vsurarius.
- 11 Qui furatur, ut fornicetur, duo peccata admittit, licet per se non intendat fornicari, nisi secundario.
- 12 Mutuans sub spe alicuius lucri, vel utilitatis recipiende, non ex utroque, & c. sed ex sola gratitudine, non est vsurarius.
- 13 Mutuanti non solum, licet intendere lucrum ex benevolentia, & amicitia, tanquam effectum eius, verum etiam ut finem principium.
- 14 Amicitia triplex, utilis, honesta, delectabilis, & quidnam vnaque eque illarum sit.
- 15 Amor duplex benevolentia, & concupiscentia.
- 16 Mutuans absque illa labe, vel iniquitate vsuræ, potest mutuare sub spe recipiendi, lucrum, ex amicitia, & gratitudine.
- 17 Seruientem Episcopo, sub spe recipiendi ab illo beneficium aliquod, si quidem speret illud, ut stipendium, & mercedem sui seruitij, tanquam ex debito, & obligatione civili simoniacum esse.

HEc quaestio difficillima est, & plurimum faciens ad conscientias fidelium; fuit proposita: Urbano 3. respondetque illi in c. consuluit. De vsuris. Sed ita obscura, ut adhuc inter Doctores sit maxime controuersa. Caballinus, seu potius Carolus Moline. in opusculo illo de vsuris nu. 7. cum vsura definiatur ab ipsis, iuxta ea quae tradit Philip. Beroa, in sua Epitome Philosophiae moralis. [Lucrum supra sortem exactum, propter officium, tantum inutationis:] qua voce exactum significatur pactum, tam expressum, quam tacitum, colligunt ex ista definitione, cessante omnino pacto, nullam existere vsuram: Et ex consequenti, mutuante cum spe quidem recipiendi aliquod lucrum, ita ut ea sola spe, & principaliter fuerit ab initio motus ad mutuandum, cessante tamen omni pacto, non esse vsurarium, neque
Thomas Secundus.

acceptioem lucri quod mutuataris liberè & gratis illi exhibebit, esse vsuram. Quia cum mutuataris sine villo pacto illud exhibeat, gratis omnino, & ex sola liberalitate, est mera, & libera donatio, quae vitiosa intentio mutuantis non vitiat: Ego mutans in illa intentione peccauerit, teneaturque de illa apud Deum poenitere: sed ita ut non maneat deuitus ad restituendum: neque ipsi mutuatario qui gratis dedit, potuitque sic dare, nec pauperibus, cum verus Dominus illud gratis conferens trãstulerit verè dominium illius lucri in mutuante.

Probat illud ex c. s. De simonia. Vbi Greg. Nonus conferentem rem spiritualem, cum spe recipiendi aliquid temporale, ita ut conferens neque ex pacto illud conferat, neque in pretium rei spiritualis, sed ex sola benevolentia, & liberalitate, docet, peccasse quidem illum, qui rem spiritualem cum spe rei temporalis contulit, ad nullam tamen restitutionem teneri, sed ad solam contritionem peccati quod commisit per illam deprauatam spem, & intentionem: Verba textus sunt: [In quo casu delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere creatori.] Vnde colligitur, similiter iudicandum esse de mutuante, qui sola spe lucri mutuauit, aliter non mutuaturus, cum a mutuatario aliquid ipsi conferatur gratis, & liberè, ac sine villo pacto tacito, vel expresso, assertoque in eandem sententiam Pau. Laza. in clem. 1. De vsur. Bur. in Concil. 17. Card. Floren. in c. consuluit. eo. titu. licet idem Card. asserat oppositam esse tutiorem. Concediturque ibi Moline. oppositam esse communem inter Theologos, & Iurisperitos, quos statim referemus.

Syluest. vsura c. 1. q. 1. constituit duplicem intentionem, seu spem in mutuante, aliam quam vocat principalem, & primariam, & aliam minus principalem & secundariam. Principalis (inquit) est, quando quis mutuatur, & spe lucri, & alijs etiam de causis, ut ex amicitia, sed ita adducitur spe lucri, ut nisi illud speraret, non mutuaret, etiam si alia causa adesset. Minus principalis verò, quando mutuatur spe quidem lucri, & ex amicitia, sed ita, ut etiam si lucrum illud non speraret, mutuaret nihilominus propter solam amicitiam.

Hoc posito qui mutuatur (inquit) ita sperans lucrum, ut illa spe, & intentione moueatur ad mutuandum, alias non mutuaturus, est reuera vsurarius, teneaturque si quid a mutuatario deinde recipiat, etiam si nullum pactum exterius tacitum, vel expressum interueniret, illud restituere. Confirmat hanc partem. Primo ex c. 1. & cap. Consuluit. De vsuris, vbi Ioannem Andrea. Archidiaconum, & comuniter DD. affirmat idem sentire. Secundo ex Canone. Si sceneraueris 14. q. 3. qui Canon. sumptus est ex B. Augustino in Psalm. 36. vbi ait: [Si sceneraueris homini, id est, si mutuo dederis pecuniam tuam, a quo plusquam dedisti expectes: non pecuniam solum, sed aliquid plus, quam dedisti, siue illud tritum cum sit, siue vinum, siue oleum, siue quodlibet aliud: si plusquam dedisti expectes accipere, sceneratores, & in hoc improbandus.]

Quod si mutuet spe quidem lucri, sed spe minus principali, & secundaria, ita ut etiam si nullum inde lucrum speraret, nihilominus mutuaret ex amicitia, vel charitate, non est censendus vsurarius, nec teneatur ad restituendum si quid a mutuatario liberè ipsi conferatur. Eandem sententiam tenuerunt (inquit) ex Theologis Ricar. in 4. d. 15. ex Iuristis, Hosti. Pan. Arch. in c. consuluit. Ut Ioan. And. in regula peccatum in 6. Ratio illorum est. Quemadmodum se habet simonia in spiritualibus, ita & vsura in temporalibus: sed qui seruit Episcopo, vel mutuatur,

T aut

aut aliquod aliud obsequium, vel beneficium illi præstat, vt conferat ei beneficium, si hæc facit præcipue, & primario ob beneficium, est verè symonia, at si primario, & præcipue id faciat ex amicitia, & benevolentia qua illum profecquitur, & secundo, ac minus præcipue ob beneficiu, non est symonia; ergo similiter quando quis mutuat spe luci intentione principali, & primaria comitet vsuram, quando vero minus principali, & secunda nequaquam. Maior certa est. Minor vero colligitur aperte a DD. ex Cano. Si officia. dist. 59. Et Cano. Quid proderit. Dist. 61. adiunctis ibi Glossis, quod etiam docet D. Thom. in quodlib. & glossa singularis, & recepta in capit. 1. de clericis non resident. in 6.

Secundo licet clerico, interesse diuino officia intentione secundaria, & minus principali, vt distributiones ordinarias recipiat, cum intentione principali, & primaria id faciat propter Deum: ergo licebit similiter in mutuo. Et confirmatur, Quia ipsummet Deum licet diligere, & colere intuitu bonorum temporalium intentione minus principali, vt psal. 118. cum prius dixisset: [Hæreditate acquisiui testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt:] subiecit de intentione secundaria: [Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem.] Quod adeo verum est, vt Concil. Trid. sess. 6. Can. 31. oppositum definiat esse hæreticum.

Denique cum quis mutuat, scire potest debitorem obligari sibi ad antidota, id est, ad similiter mutuandum, iniquum enim esset & contra rectam rationem, vt sicut ego mutuo tibi cum eges, non debeas tu mihi similiter mutuarè, cum indigueris possumq; ego illud sperare. Ita habetur cap. Cum in officijs, de testam. & l. si lege §. consuluit, ff. de petito. hæred. Hæc autem spes nõ efficit mutuationem cum illa vsurarium, nec obligat ad restitutionem aliquam si qui gratis accipiat a mutuatario, vt docent communiter DD. in dicto cap. Consuluit; ergo quando quis mutuat, cum spe recipiendi aliquid, secundaria tamen & minus principali intentione, nec est vsurarius, nec tenebitur ad aliquid, restituendum. Eadem sententia est communis inter Canonistas; videturque illam amplecti D. Nauar. in commento c. primi 14. q. 4. nume. 19, & 20. Vbi eandem tribuit glossæ, & Innoc. quarto in illo cap. Consuluit; Quamuis, vt postea videbimus, in explicatione intentionis principalis, & minus principalis videatur differre a Syluest.

Caiet. in comm. art. præced. & in opusculo de vsura q. 2. Soto lib. 6. de Iustitia q. 1. art. 2. & recentiores Thomistæ; Non ex intentione mutuantis, sed ex obiecto proprio vsuræ, quod est lucrum ex mutuo, volunt colligendum esse, An mutuas cum spe aliquid accipiendi sit censendus vsurarius.

Statuit ergo Caiet. Mutuantem posse sperare aliquid ultra sortem bifariam: vno modo, ex sola benevolentia, & amabili donatione, alio verò modo, ex mutuatione; Qui secundus modus adhuc distinguendus est: nam aut sperat aliquid ex mutuo principaliter, & per se, aut secundo; Principaliter speratur aliquid ex mutuo iuxta Caieta. quando mutuas illud sperat, vt sibi debitum ex iustitia, & obligatione civili vi illius mutui, & quasi lucrum vel pretium illius mutui, quod nonnulli dicunt tanquam interesse pecuniæ; Secundo vero & minus principaliter, quando sperat commoditates aliquas, & utilitates recipere ab illo mutuatario, non tanquam lucrum mutui, vel sibi debitum ex obligatione propter pecuniam mu-

tuatam, sed cum mutuas contulerit alteri beneficium mutuo, & cuius beneficio debeatur gratitudo, & benevolentia, soleantque homines grati his, a quibus beneficia acceperunt, partem gratiam referre, & aliqua obsequia, & commoda prestare, quando occasio se offert, quæ non prestantur, vt debita ex obligatione civili, sed vt quidam effectus, & signa animi grati, quæ possumus vocare debita ex honestate, & gratitudine, hoc modo, ex tali scilicet honestate, & gratitudine aliquid sperare a mutuatario, vocat Caietanus sperare minus principaliter, & secundo;

Quam distinctionem Caietani in pauca reducere, dicamus mutuantem duobus modis posse aliquid sperare a mutuatario; vno modo, quasi gratuitum donum, & sine vlla obligatione prestandum; alio vero modo, quasi ex obligatione; idque dupliciter, aut ex obligatione civili, & debito iustitiæ, aut ex naturali tantum gratitudine, quæ mutuatarius debet esse gratus mutuanti, sicut quicumque recipiens beneficium ab alio debet esse gratus suo benefactori;

Quo posito habet Caiet. hæc tria,

Primum est, Sperare aliquid a mutuatario ex sola benevolentia, tanquam donum omnino gratuitum, nullam esse vsuram, vel peccatum. Quod habet aperte (vt vidimus) secunda conclusio D. Tho. hic posita.

Et Probatur, mutuas non est deterioris conditionis, propterea quod mutauerit: at si non mutuasset, licuisset illi accipere ab amico dona gratuita, quæ ex sola benevolentia amicus ille ipsi conferret: ergo propterea quod mutauerit, cum non sit effectus, nec redditus deterioris conditionis, quam antea esset, non impeditur quominus possit recipere a mutuatario, quæ illi contulerit ex sola benevolentia, & tanquam dona verè, & omnino gratuita. Et in hac parte nullæ est conuersionis.

Secundum est, Sperare aliquid principaliter, & per se ex mutuo esse vsuram interiore, & metalem, & spem ita conceptam esse vsurariam; ex quo sequitur, vt cum actus exterior sumat speciem sicut bonitatem, vel malitiam ab interiori, mutuationem, quæ tali spe fit esse vsurariam. Probat illud primo, ex illis verbis Christi. Mutuum date, nihil inde sperantes, vbi non solum prohibet aliquid accipere vi mutui, sed etiam prohibet & tollit omnem spem accipiendi aliquid ex mutuo; delictum autem quod in his verbis Christus prohibet est vsura: ergo ista spes vsuraria est, & mutuatario, cum tali spe peccatum vsuræ. Et confirmatur ex cap. Consuluit. Vbi Urbanus Tertius, ex istis verbis Christi colligit mutuarè aliquid, cum spe recipiendi aliquid lucrum ex illo mutuo, esse vsuram. Nec Christus, aut Papa distinguunt speret ne illud mutuas primaria intentione, vel secundaria, id est speret ne ita, ut alias non esset mutuatarius, vel secus; sed Christus absolute & in vniuersum prohibet aliquid sperare ex mutuo, quomodocumque illud mutuas speret; & Urbanus Papa declarat esse vsuram sperare aliquid ex mutuo, vi mutui, quacumque etiam ratione ille speret.

Secundo. Quicumque pro aliquo labore, vel obsequio temporali speraret beneficium spirituale tanquam debitum, vel in stipendium illius obsequij temporalis, reuera esset simoniacus, quacumque ratione id speraret: ergo similiter in vsura, sperans aliquod lucrum ex ipso mutuo, quacumque ratione

tionem illud speret, est usurarius. Unde non ex intentione primaria, aut secundaria, sed ex obiecto proprio usurae quod est lucrum ex mutuo, iudicandum est, quis sit usurarius.

Docet tertio Caiet. mutuante sub spe alicuius utilitatis recipiendae non ex mutuo, neque ut lucrum mutui, sed ex gratitudine sola mutuatarij, & tanquam effectus animi grati, quia sperat, mutuatarium agnoscentem beneficium, quod ab ipso recepit, non futurum illi ingratum, sed praestaturum quaecumque homines honesti, & grati suis benefactoribus praestare solent, non esse usurarium: Esto ita affectus sit, ut nisi illud speraret, nullo modo daret alteri mutuo.

Probat Caiet. hanc partem. Primo, Quia communi hominum consensu non censetur usurarius, sed excusatur ab omni culpa, qui mutat ei quem novit gratum esse beneficijs, quae illi conferuntur, minime vero illi quem novit esse ingratum.

Secundo cui licet desiderare radicem (qua similitudine utitur etiam Conradus q. 29. conclusione secunda) licet etiam desiderare fructus inde producendos, sed licet mutuanti sperare benevolentiam, & gratitudinem a mutuatario: ergo licet etiam sperare ab illo commoditates aliquas non ex debito, neque vi mutui, sed ex illa mera benevolentia, & gratitudine referendas, & tanquam fructus, & effectus illius amicitiae, & gratitudinis.

Tertio, sicut mutuans duo praestitit mutuatario, & pecuniam, & beneficium, ita mutuatarius duo debet mutuanti, & pecuniam pro pecunia, & gratitudinem pro beneficio: licet autem ab uno quoque sperare id quod debet, ergo licet mutuanti expectare, & pecuniam aequalem pro ea quam mutavit, & gratitudinem pro beneficio: Cui autem licet expectare gratitudinem, licet etiam expectare effectus gratitudinis, non ut debitor ex iustitia, vel obligatione aliqua civili, sed ut debitor ex honestate gratitudinis.

Quarto, ex D. Thom. quod lib. 8. ar. 11. Clericus ingrediens chorum praecipue propter Deum, & secundario propter distributiones, ita ut nisi illas esset ipsi conferendas, non intraret chorum, non est simoniacus, quando ut docet ibidem D. Thom. non expetit illas distributiones, ut pretium officij digni, in quo consistit Simonia; sed ut honestum stipendium sibi taxatum ad suam sustentationem, quia spes ista secundaria distributionum est honesta, & adire chorum voluntarium: voluntaria autem & libera possumus dimittere deficienti conditione honesta; Ergo similiter in proposito, mutuans praecipue gratis, & ex amicitia, & non ob aliquod lucrum ex mutuo, sperans tamen mutuatarium futurum sibi gratum, & praestaturum, quaecumque decent virum gratum, alias non mutuaturus, non est usurarius, cum non habeat spem illicitam, quia expectare effectus animi grati conditio honesta est, mutuae vero liberum, voluntaria autem & libera ut modo dicebamus, licet dimittere deficienti conditione honesta.

Observat autem D. Thom. loco citato. Ne spes distributionum sit causa praecipua intrandi chorum, sed velut conditio quaedam determinans quare hodie, & non alio die intret chorum, causa vero praecipua sit cultus Dei: Similiter spes lucri, aut beneficij alicuius ex gratitudine, quam habet mutuans non sit causa, & ratio mutuandi: nam ita iam haberet obiectum usurae, sed conditio quaedam determinans cur huic grato mutuet, & non alteri.

Unde, estque ultimum argumentum Caieta. sic
Thomus Secundus.

componendum: Quod licet alicui praestare alio dimisso, licet & illi seorsum, ac simpliciter praestare, etiam si nullus alius dimittatur, ut patet in electione Mosyna, & quaecumque alia donatione, quod possum dare Petro, dimisso Ioanne licebit, & soli Petro dare, imo multo liberius: Sed duobus a me petentibus mutuum, quorum unum novi futurum mihi gratum, alium vero futurum ingratum, licet mihi dimisso ingrato mutuae grato ex hac spe, quia spero illum futurum gratum, aliter nec illi mutuaturus, sicut non mutuo ingrato: ergo licet simpliciter & absolute mutuae ei quem spero futurum gratum, & ex gratitudine facturum pro me, quae solent viri grati praestare suis benefactoribus, aliter non mutuaturus.

Ultimo probatur ex secunda conclusione Div. Thom. hic posita hac ratione. Licet sperare quod licet recipere, at licet recipere a mutuatario aliquam commoditatem, & pecunia aestimabilem, non ex vi mutui, neque ex pacto, non esse libera eius donatione, ac ut donum gratuitum, licet ergo similiter sperare gratitudinem, & effectus gratitudinis.

Medina Cod. De usuris, quaestio. 1. §. [Tertium inquirendum est,] refert opinionem Conrad. qui in lib. de contract. Tract. 2. quaest. 20. conclusio. 5. reprehendit sententiam illam Sylvestri, quam hic retulimus.

Primo, quia potest Petrus mutuae Ioanni primo, & praecipue propter amicitiam, & sperans secundario, acquisita illius amicitia, habere aliquod lucrum, ita ut nisi illud speraret, non mutuae, in quo casu spes illa lucri est causa quidem sine qua non, Petrus tamen non committit usuram.

Secundo qui ingreditur chorum primario propter Dei cultum. secundario vero propter distributiones, ita ut nisi speraret illas recipere non ingrederetur chorum, non est simoniacus; ergo neque est censensus usurarius, qui ita sperat lucrum, ut nisi illud speraret non mutuae.

Ceterum licet Medina non placeat opinio illa Sylvestri: Nec placet ei, quod in isto loco docet Conrad. imo reprehendit illum, propterea quod habet loc. cita. Petrum mutuante Ioanni primario, & praecipue propter amicitiam, secundario vero, & minus praecipue, propter lucrum intentum, non committere usuram: offendit enim Medina in vox illa [lucrum intentum,] iudicans idem esse quod lucrum vi mutui expectatum. Unde inachitur contra illum. Primo: Quia mutuae cum tali spe lucri intenti a mutuante, est aperte contra illud Christi. [Nihil inde sperantes.] Secundo quia, eo ipso quo intenditur lucrum ex mutuo, est vere & formaliter usura. Tertio, quia si liceret ita sperare, ac intendere lucrum secundario, liceret etiam mutuanti, ita pacisci, cum mutuatario, mutuo tibi primario, ut tuam in eam amicitiam, sed secundario, ut mihi lucrum exhibeas, cum sorte, sicut licet Clerico, qui potest sperare secundario distributiones, ita pacisci: ingreder chorum primario propter Dei cultum, secundario vero propter distributiones, ita ut nisi mihi exhibeantur non ingrediar chorum: At nullus est qui asserat, mutuatem ita posse pacisci, cum mutuatario.

Quibus argumentis excludit Medina sententiam Conradi censetque probabiliorem esse istam Caietani, quam hic retulimus, affertque simul illius argumenta.

Ad propriam vero sententiam explicandam constituit ibi Medina haec tria: Primo, aliud esse mutationem esse usurariam, aliud vero lucrum esse usurarium,

quandoque enim potest vtrumque eorum esse v-
furarium, quandoque vero neutrum, quandoque
vero alterum tantum. (Verbi gratia) mutuatur
Petrus Ioanni 100. aureos sperans lucrum ex vi illius
mutui, redditque Ioannes Petro vna cum illis 100.
alia 10. vi etiam illius mutui, aliter nihil ultra for-
tem redditurus, vtrumque in hoc casu est v-
furarium, & mutuatio, & lucrum. Accidit vero vt Pe-
trus mutuatur Ioanni ex sola amicitia, sine v-
llo pacto, vel spe alicuius lucri, Ioannes similiter illa reci-
piat: Deinde vero exhibeat illi vna cum sorte
munus aliquod pretio aestimabile ex sola beneuo-
lencia, & omnino gratis, in hoc casu, nec mutua-
tio fuit v-
furaria, nec lucrum illud. Accidere etiam
potest, vt mutuans gratis omnino mutuatur, ac sine
vlla spe lucri, mutuatarius vero falso credens alium
non aliter sibi mutuas-
se nisi propter lucrū, reddat
illi aliquod lucrum, vel e conuerso.

Constituit secundo, lucrū in mutuo varijs mo-
dis posse se habere: Aliquando enim est totalis &
præcipua causa mutui, vt cum quis propter il-
lud tantum mutuatur, sperans illud ex mutuo: ali-
quando vero non est totalis causa, sed (vt ille loqui-
tur) concausa, id est, causa simul cum alia, vt cum
Ioannes mutuatur quidem Petro ex amicitia, non ta-
men ex ea sola, sed quia sperat simul aliquod lu-
crum ex illo mutuo recipere: aliquando vero nul-
la interuenit spes lucri in mutuo, sed ex sola ami-
citia mutuatur Ioannes Petro, nihil cogitans de lu-
cro. In qua distinctione lucri, certū est quando in
mutuo lucrū est causa totalis, & præcipua, vt quis
mutuet, committi apertam v-
suram: similiter vbi
quis mutuatur sine vlla spe lucri ex sola amicitia,
nullam reperiri v-
surā. Tota ergo quæstio est, quan-
do lucrum est cōcausa, & spes illius miscetur mu-
tuationi, quæ ex amicitia fit.

Ad quod explicandum constituit tertio, vbi lu-
crum & amicitia sunt simul causæ mutuationis,
varijs etiam modis posse se habere: Vel ita, vt am-
bæ sint causæ illius præcipuè, & finales, quia mu-
tuantis affectus ex æquo in vtrumque tendit, & in
amicitiam, & in lucrū, vel ita, vt amicitiam quam
intendit, referat in lucrum, intendens per mutuū
illud comparare sibi amicitiam mutuatarij, amici-
tiam vero, vt ex ea habeat lucrum, ita vt non intē-
dat amicitiam illius propter se, sed propter lucrū,
& tanquam medium ad illud habendum. Vel ter-
tio, ita vt non ordinet amicitiam illius in lucrum,
sed expetat illam propter se, speret verò illū ami-
cum ex beneuolencia, & gratitudine præstaturum
sibi, quæ solent amici amicis, & qui aliqua recepe-
runt beneficia suis benefactoribus præstare.

Addit Medina, Quando mutuans intendit ami-
citiā propter lucrum, tūc spes illius lucri est cau-
sa finalis mutui, & lucrum sic expectatū est simul
intentum, & speratum, esto mutuans non esse mu-
tuaturus, nisi illud speret. Quando vero mutuans
non mutuatur propter lucrum, sed vt amicitiam, &
beneuolentiam mutuatarij sibi comparet, sperat
tamen illum, vt virum, & amicum honestum, &
gratum, præstaturum sibi eas commoditates, &
vtilitates quas amici suis amicis, & benefactoribus
præstarent solent ex beneuolencia, & gratitudine,
alias non mutuaturus, nisi hanc spem de illo concipi-
peret, lucrum non esse intentum, sed speratū tan-
tum, & similiter non esse causam finalem illius mu-
tuationis, sed impulsuam solum, & mouentē ani-
mum mutuantis ad mutuandum. Differunt enim
inquit plurimum, esse aliquid intentum, vel spera-
tum solum: intentio enim fertur in finem, & in ea
quæ directè, & per se expetimus, & inquirimus,

speramus verò multa ex nostris operationibus
euentura, quæ tamen, nec intendimus, nec velle-
mus. Qua ratione Diuus Thom. prima secunda,
quæst. 12. & communiter, tam Philosophi, quam
Theologi dicunt intentionem semper esse de fine
spem verò de rebus etiam minus præcipuè, & im-
pulsuè concupitis. Quo fit, vt lucrum intentum,
ex mutuo sit causa finalis mutui ipsius, & mutuan-
tis, lucrum vero solum speratum possit quidem ef-
se causa motiua, siue impulsua, & sine qua non,
non tamen finalis: quia potest illud, quando tan-
tum speratum est, sperare mutuans ex amicitia, &
gratitudine mutuatarij, minimè vero ex mutuo,
quando vero est intentum sperat illud ex mutuo,
& vi illius.

His positis asserit Medina circa propositā quæ-
stionem tria.

Prima assertio illius est: Non licet intendere
lucrum immediatè ex mutuo, neque ipsum so-
lum, ita vt sit totalis causa mutui, neque vna cum
amicitia, ita vt sit concausa illius. Ita vt tam lucrū
quam amicitia terminent voluntatem, moueant-
que illam tanquam causæ finales mutuantis, &
mutui.

Hanc primam assertionem relinquit tanquam
certam, & perspicuam: quia qui ita speraret, &
intenderet lucrum, speraret illud ex mutuo, & vi
mutui, quæ spes est apertè v-
suraria, & animi v-
surarij: Et cum actus exterior debeat sumere boni-
tatem, vel malitiam ab interiori, mutuatō facta
cum tali spe, sicut antea dicebamus, cum Caietano,
erit etiam v-
suraria.

Secunda assertio illius est, Quando lucrum, &
amicitia non sunt causæ ex æquo, sed ita vt amici-
tia ordinetur, & referatur in lucrum, veluti quan-
do mutuans intendit quidem amicitiam mutua-
rii, non tamen propter seipsam, (hoc enim omnium
consensu licet,) sed propter lucrum, referens illam
in lucrum tanquam in finem a se intentum, talis
spes v-
suraria etiam est, & similiter mutuatario ta-
li spe, & animo facta. Probat.

Quando in mutuatione lucrum est intentum et
finis, mutui, mutuans cum tali intentione, & spe
est v-
surarius, sed cum mutuans intendit amicitiam
mutuatarij, non tamen propter seipsam, sed pro-
pter lucrum, lucrum est in eo casu potissimè inten-
tum, & finis in illo mutuo, vi illius principij Ari-
stot. [Propter quod vnumquodque tale, & illud
magis tale,] ergo qui intendit amicitiam propter
lucrum, spem habet v-
surariam, & mutuum exer-
cet v-
surarium. Quemadmodum qui furatur, vt
fornicetur, magis est fornicarius, quam fur, esto
sit vtrumque.

Tertia assertio Medina, Quamuis in mutuo non
liceat intendere amicitiam propter lucrum: quia
tunc esset lucrum verè intentum, & finis mutui, li-
cet tamen intendere amicitiam, & ex ea lucrum
sperare. Probat. Quia in hoc casu lucrum non
est intētum vi mutui, nec causa finalis illius, sed
solum causa impulsua, mouens animum mutuan-
tis, qui sperat mutuatarium præstaturum, quæ il-
lum decent ex amicitia, & gratitudine. Et confir-
matur: quia mutuans qui non mutuaret, nisi spe-
raret eas commoditates, & vtilitates, quas decet
mutuatarios honestos, & gratos cōpensare ex ami-
citia, & gratitudine suis benefactoribus, non ita se-
gerit, quia speret lucrū ex mutuo, cum neq; illud
intēdat, neq; propter illud mutuatur, sed in detesta-
tionem ingratitude illius mutuatarij: vnde sola
spe gratitudinis mouetur ad mutuandū, solaque
detestatione ingratitude illius similiter moueretur
ad

ad non mutandum. Ita sit lucrum posse esse causam sine qua non, & impulsivam mutuationis, mihi verò finalem, & præcipuam.

Ex his colligit Medina tria consecutaria.

Primum est. Quicumque concedit hanc, licet sperare lucrum ex gratitudine mutuarij, debet etiam concedere hanc, licet mutuanti sperare lucrum ex mutuo. Rationem reddit: quia hæc particula ex dicit causam mutui: Quasi dicat: ex mutuo spero gratitudinem & ex gratitudine lucrum: ergo a primo ad ultimum ex mutuo spero lucrum. Vnde infert, quod videtur repugnare tertiæ assertioni eiusdem modo positæ, sperare lucrū ex gratitudine esse usuram, sicut sperare ex mutuo.

Colligit secundo differre plurimum (quod iam antea dixerat contra Conrad.) clericum ingredi rem chorum propter distributiones, & mutuam sperantem lucrum: quia clericus sperat quod sibi debitum est in stipendio suæ sustentationis: at mutuans non potest sperare lucrum, vt debitum, vel stipendium.

Colligit tertio, solam spem lucrī efficere usurā, ita vt lucrum sit intentum, & causa finalis, propter quam mutuatur, quia si sit impulsiva tantum, non videtur mutuum.

De priore enim illa intelligendum est dictum Christi, [Mutuum date, nihil inde sperantes,] & cap. cōsuluit. De usuris, & definitio illa usuræ, quæ communiter traditur a DD. vt sit. [Lucrum ex mutuo intentum.] Et confirmatur ex communi illo DD. proloquio & dicto: Aliud esse mutuum cum spe, id est impulsiva, & aliud propter spem, id est, vt causam finalem, quod est usurarium: Qui modus loquendi, & distinctio spei colligitur ex glossa Interlineali 1. Cor. 9. vbi dicitur: [Aliud est arare in spe, aliud vero propter spem.]

Ex his opinionibus omnium verior, & tenenda est illa Caiet. a qua non recedit, vt statim dicemus Conrad. nec est reprehendendus, sicut reprehenditur a Medina, quin & opinio Medinae conuenit etiam plurimum, cum illa Caiet. quam dicimus amplectendam.

Primum igitur opinio illa Molinæ qua docet mutuante præcipuè propter spem quam habet recipiendi lucrum ex mutuo, eo ipso quo nullum interuenit pactum, non esse usurarium, nec teneri ad restituendum, eo quod licet ipse spe illa adductus mutuet, & mutuarius vero liberè, & gratis donat, rejicitur ab omnibus DD. tanquam falsa, & erronea, Et merito.

3. Primo. Quia rectitudo mutuarij ignorans deprauatum mutuantis animum, & conferentis ei bona fide lucrum illud, non tanquam pretium mutui, sed ex sola amicitia, & gratitudine, nõ liberat mutuante cum illa spe secum concepta recipiendi lucrum ex mutuo, a sua interiori iniquitate usuraria: Sicut rectitudo clerici ignorantis deprauatum animum patroni beneficij sibi collari, & conferentis ei bona fide aliquod donum ex mera, & nuda beneuolentia, non liberat patronū, qui propter spem illius doni contulit beneficium, a sua interiori prauitate Simoniacæ.

Secundo. Quia hæc spes est propriè usura mentalis in mutuante, ad usuram enim mentalem (vt supra diximus) non requiritur pactum: hac enim ratione distinguimus realem à mentali, quod in illa interueniat pactum aliquod tacitum, vel expressum, in mentali vero nullum existat, sed sola spes recipiendi lucrum ex mutuo, vnde negare spem istam esse usurariam, & inutationem ex tali spe factam esse usuram mentalem, est negare veram,

Tomus Secundus.

& propriam rationem, & iniquitatem usuræ mentalis contra communem omnium DD. sententiam, quod non modo est falsum, & temerarium, verum etiam erroneum.

4. Opinio quoque illa Syluestri, & Canonistarum constare non potest. Non enim consistit vitium usuræ in eo, vt detur mutuum cum spe lucrī, quod aliter non daretur, vt rectè ostendit Conrad. q. illa 21. citatus a Medina, & relatus hic a nobis. Et confirmat. Quia causa sine qua non est causa præcipua, nec finalis, nec tamen sine illa potest esse effectus, vt in naturalibus causa renouens prohibens, & alia similes sunt reuera causæ sine quibus non sequentur effectus, nec tamen sunt causæ præcipuæ. Vnde malè docet Syluester tunc lucrū esse causam præcipuam mutui, quando nisi illud mutuantis speraret, non mutuaret, Sed est dicenda causa præcipua in omni actione, quæ per se appetitur, & propter quam alia appetitur, qua ratione finis in actionibus humanis est causa præcipua, cum ipse propter se ipsum appetatur, cetera verò propter ipsum, adeo vt in præsentī disputatione pro eodē sint habendæ causæ præcipuæ, & finalis; causa vero minis præcipua est, quæ propter aliud appetitur, etiam si sit causa sine qua non, quod adhuc magis statim explicabitur.

Opinio Conradi etsi reprehendatur a Medina, vt vidimus, reuera tamen non est digna tanta animaduersione: quæstione enim 29. vbi ex professo disputat Conrad. An liceat mutuare propter beneuolentiam, & recipere deinde aliquid, ex illa beneuolentia oblatum? habet hanc 2. conclusionē: Licet mutuare propter beneuolentiam, ita vt ibi sistatur: non autem si ibi non sistatur, sed beneuolentia ulterius ad temporalia ordinetur. Vbi aperte docet non licere sperare, vel intendere lucrū, vt finem mutui, & tanquam ex mutuo. Quia si ex Conrado non licet intendere beneuolentiam, vt ex ea habeatur lucrum temporale absque usura, vt habet ista conclusio, multominus licebit sperare, aut intendere lucrum immediate ex mutuo, quod esset apertior usura.

Et confirmatur ex tertiā conclusionē, vbi duos tantum constituit casus, in quibus licet ex beneuolentia aliquid accipere.

Primo, quando mutuarius illud cōfert, vt donum gratuitum, & mutuans nouit ea ratione sibi dari, & non propter mutuum, & sub ea illud recipit. Secundo, quando mutuarius dat ob mutuū, mutuans vero credit probabiliter sibi gratis omnino dari. Additque deinde: licet prior ille non teneretur ad restituendum, posterior vero, cum primum nouit animum mutuarij, debet restituere. Vbi nullo modo vult Conrad. mutuante posse sperare lucrū, nec solum, nec vna cum amicitia ex mutuo. Quod vero dixit q. 21. concl. 5. sic accipiendum est, vt non sumat intentū sicut Medina tanquam causam præcipuam, & finalem, sed pro eodē quod speratum ex amicitia, vel gratitudine, Quo circa conuenire mihi maximè videtur Conradus cum Caiet. si rectè quæ habet in illa q. 29. expendatur. Similiter crederem iudicandum de sententia Medinae, maxima saltem ex parte. Nā in primis quæ constituit tanquā fundamenta suæ sententiæ, suarūq; assertionum, etsi diuerso sermone ab eo proponantur, continent tamen tres illos modos sperandi lucrū, quos proponit Caiet. nempe, vel tanquā donū omnino gratuitū, vel tanquam effectū & finem mutui, & ex vi mutui, vel tanquam effectū amicitie & gratitudinis, qua mutuarius debet esse affectus erga mutuante benefactorē suū: Assertionem quoq;

T 3 illius

illius incidunt in idem, quod Caiet. habet, maxime prima in qua docet sperare lucrum ex mutuo esse vsuram. Et tertia in qua docet sperare lucrū ex beneuolētia, & gratitudiue qua esse debet mutuatarius in mutuantem, non esse vsuram.

Quæ verò habet in illis corollarijs, quæ ex istis assertionibus colligit, aliqua indigent correctione. Primum enim corollarium illius, vt quicūque asserit licere sperare lucrum ex gratitudine, asserat simul licere sperare lucrum ex mutuo, admittendum non est: Quin iuxta eundem Medinam, qui sperat lucrū ex gratitudine non est vsurarius, cum in tali spe lucrum non sit intentum, nec causa finalis, sed effectus tantum liber, & volūtarius solius gratitudinis. Qui vero speraret lucrū ex mutuo, vel vi mutui, quæ idem sunt, mouetur ab illa spe vt causa præcipua, & finali, & ab illo lucro, nō solum vt sperato, verum etiam vt intento, quæ maxime differre idem Medina docet, vt constat.

Secundo, In spe lucri ex gratitudine, lucrū non concurrat effectiue ad mutuum, sed sola gratitudo, & amicitia, quam licet intendere in mutuo, & propter eam vt causam finalem mutuari, at cum quis sperat lucrum ex mutuo, cōcurrit tunc lucrū ad mutuum illud effectiue, vt intentum, & causa finalis. Nec obstat quod habet ibi Medina, vsurarium quoque non sperare lucrum effectiue ex mutuo, sed ex voluntate mutuatarij, voluntas enim est principium potissimè efficiens omnium actionum humanarum: Hoc in quam non obstat: quia cum vsuram dicimus esse mutuum ex lucro, non tollimus, voluntatis actum, sed solū significamus, vnde voluntas inclinatur ad lucrum illud exhibendum, num ex mutuo, & propter illud propriè, an propter aliquam aliam causam licitam, & honestam: Quia si inclinatur solum ex mutuo, & vi illius, vsurarium est lucrum quod ita confertur, vel recipitur: si vero ex aliqua alia causa licita, & honesta, non est vsurarium. Veluti cum ex beneuolētia, & gratitudine mouetur mutuatarius ad illud conferendum, & ex eadem sperat mutuaus illud recipere, vnde verè dicimus in spe lucri ex gratitudine, lucrum non concurrere effectiue ad mutuum, in spe verò lucri ex mutuo, effectiue illud concurrere, & committi vsuram.

Neque in secundo corollario impugnat rectè Conradum, vel Caietanum, qui in hac quæstione vtuntur similitudine illa sumpta a clerico, qui ingreditur chorum propter distributiones, aliter illum nō ingressurus: quia esto differat clericus iste a mutuante, sicut habet ibi Medina, quia clericus potest illud pacifici, & expressè postulare in stipendium suę sustentationis, quod non potest mutuaus, attamen conueniunt in eo, vt sicut clericus nō est Simoniacus, ex eo quod nisi speraret recipere illas distributiones, non ingrederetur chorum, ita nec mutuaus est vsurarius ex eo quod non mutuaus, nisi speraret vtilitatem aliquam ex gratitudine, mutuatarij. Et sub hac ratione, & similitudine vtuntur DD. isto exemplo accommodatissimè, vt doceant contra Syluestrum lucrū expectatum ex gratitudine, & beneuolētia, etiam si moueat mutuantem tanquam causa sine qua non mutuaus, non esse vsurariū, nec vitare mutuationē illam.

Tertium verò corollarium eius verissimum est, habet enim (vt iam admonui) idem quod docet Caiet. cum asserit vbi lucrū intentū est, & causa finalis mutui, committi vsuram; vbi vero speratum tantum ex gratitudine, & liberalitate, non esse vsuram, quod perinde est ac si dicat. Vbi mutuaus sperat lucrum a mutuatario quasi ex obligatione

ciuili, & debito iustitię, committi vsuram, minime verò vbi illud sperat ex gratitudine, quæ dicitur obligatio secundum honestatem, quæ est opinio, & doctrina Caiet.

Noui hanc diuisionem lucri qua vtitur Medina in lucrum intentum, vel speratum displicere nonnullis peritis, vt Michaeli a Palatios lib. 4. de contract. c. 3. & F. Petro Aragonio, eo quod si proprietas & significatio istarum vocarum expendatur, idem sunt reuera intendere, & sperare: Quicunq; enim aliquid sperant, intendunt illud assequi, ac obtinere, ita vt vtrumq; respiciant spes, & intētio & finem & mediam; Fidelis enim per spem Theologicam quam habet, sperat gloriam ex gratia & meritis, & intendit illam similiter obtinere ex gratia, & meritis. Desiderium quidem siue appetitus potest respicere multa, quæ nec speramus, nec intendimus: nam & voluntatem, seu appetitū dicit Arist. esse impossibile, impossibilia vero nec speramus, nec intendimus: at quæcumque speramus intendimus, & è conuerso: vnde non rectè distinguit ista Medina, imo si licet sperare lucrū ex gratitudine, licebit etiam illud similiter intendere ex gratitudine, si vero non liceat intendere illud ex gratitudine, neque licebit illud sperare ex gratitudine. Reprehendunt etiam aliam distinctionem eiusdem Medinæ in causam finalem, & impulsiuā: Quia eadem causa, quæ est finalis est impulsiuā, adeo vt fini propriè, ac potissimè conueniat mouere, ac impellere agentem ad quærendam mediā, quibus ipsum obtineat.

Ceterum licet iuxta proprietatem vocū, distinctio illa lucri in intentum & speratum, non sit satis accommodata, vt rectè ostendit Palatius, nihilominus in ea significatione in qua accipiuntur a Medina optima est, & suo instituto, & menti satis consona: nam per lucrum intentum significat Medina lucrum ex obligatione ciuili, & ex mutuo recipiendum, propter quod vocat illud causam finalem mutui, ita vt in illud directè tendat mutuum, quod est proprium animi vsurarij: per lucrū vero speratum significauit, lucrum sine obligatione ciuili, sed speratum ex sola gratitudine, & beneuolentia, ita vt licet mutuantis animus ea spe impellatur ad mutuandum, quia sperat mutuarium fore sibi gratum, non tamen sperat illud vt sibi cōferendum ex debito, qua de causa huiusmodi lucrū vocat speratum, & spem illius impulsiuam.

Quo fit, voces istas in ea significatione qua sumuntur à Medina, & sicut explicantur a nobis, verum continere. Eodem modo distinctio illa causæ in finalem, & impulsiuam optima est, quia vbi lucrum intēditur, vt finis mutui, & spes illius est causa finalis, certè vsura est, vbi verò causa finalis est amicitia, vel aliquid aliud optimum & honestum, vtilitas verò, quæ illam amicitiam honestè etiam comitatur, non respicitur, vt causa finalis, sed vt quid concomitans illam amicitiam, quamuis moueat illa ad mutuandum non tamen est causa finalis, sed impulsiuā tantum, & quam potest mutuaus respicere sine vlla vsura.

Sententia Caiet. (vt dixi) est in hac parte omnium probabilior, & verior, & ab omnibus ferè recentioribus recepta, ac merito.

Ad quam magis intelligendū. Obseruemus, Primo Caiet. Soto, Nauarrū, & alios non solū in sententia, verum etiam in modo loquendi differre plurimū ab opinione Syluestri, & Canonistarum. Quod hoc loco explicandū a nobis necessario est, ne diuersi isti loquendi modi apud huiusmodi doctores reperti, aliquam pariant perturbationem.

Syl-

Syluester igitur & Iurisperiti (vt vidimus) vocant intentionem primariam, quando mutuans sperat lucrum aliter non mutuaturus: secundaria vero, quando sperat quidem illud, sed nihilominus mutuaret: Soto vero, cum mutuans varia intendere simul possit, & lucrum, & leuare necessitatem mutuatarij, & illum sibi conciliare amicam, &c. Quando primo, & per se intendit lucrum, & aliam postmodum, vult, tunc sperare lucrum primaria intentione: Quando autem intendit primo, & per se leuare necessitatem fratris, vel amicitiam illius secundario vero lucrum, vult tunc adduci illum mutuantem spe lucri secundaria intentione.

Alij ex recentioribus quibus Nauarrus loco citato videtur assentiri, ita hæc explicant. In mutuo (inquiunt) interueniunt iustitia, & amicitia: sed magis præcipue iustitia quam amicitia: quia licet ab amicitia moueatur quis ad mutuandum antecedenter, posito tamen velle illum mutuare, mutuum est iam quidam contractus, in quo seruanda est necessario æquitas & iustitia: qua de causa qui sperat lucrum ex amicitia, & gratitudine dicendus est sperare illud minus principaliter, id est ex eo quod minus præcipue concurrat in mutuo; qui vero sperat lucrum tanquam ex debito, & iustitia, sperat illud principaliter, id est tanquam ex eo, quod in mutuo præcipuum est. Qui tertius modus dicendi conuenit profecto cum eo quod habet Caiet. lucrum in mutuo duobus modis sperari posse, aut principaliter, id est ex obligatione civilis, aut minus principaliter & secundario, id est ex amicitia.

6 Eandem distinctionem alij ex recentioribus, vt Palatius loco citato ita proponunt, vt qui mutuatur cum spe lucri, vel habeat spem & intentionem efficacem & certam, aut inefficacem & dubiam, siue opinatiuam tantum & probabiliozem. Spes siue intentio efficax, & certa inquitur est, quando interuenit in mutuatione pactum aliquod tacitum, vel expressum, aut post mutuationem exigit mutuans lucrum aliquod tanquam sibi debitum ex mutuo: talis enim exactio signum est illum efficaciter voluisse lucrum, & propter illud mutuasce: Inefficax vero & incerta intentio, vel spes est, quando nullum pactum tale interuenit tempore mutuationis, nec post mutuationem aliquid exigitur à mutuarario, sed relinquitur omnino liberalitati & gratitudini illius. Quam distinctionem (sub his vocibus) ita probant: Ille dicitur efficaciter intendere, & velle aliquem finem, qui adhibet media ad illum obtinendum necessaria, qui verò illa non adhibet, etsi illum appetat, non tamen efficaciter: quomodo fideles peccatores dicendi sunt inefficaciter velle beatitudinem, cum in comparandis meritis, quæ ad illam obtinendam necessaria sunt, a deo desides se exhibeant. Media ad lucrum in mutuo sunt pactum, & conuentio inter mutuantem & mutuatarium tempore mutui, vel postulatio lucri post mutuum; qui ergo illa adhibet, dicendus est habuisse spem & intentionem efficacem lucri in mutuo, qui vero non adhibet, non est dicendus habuisse spem efficacem, sed inefficacem, & incertam, innitentemque solum liberalitati, & beneuolentia mutuatarij.

Hic dicendi modus, quatenus per intentionem efficacem, & certam videtur significare spem lucri tanquam ex obligatione civilis, per spem vero, & intentionem incertam, & inefficacem spem lucri ex sola gratitudine, satis conuenit cum doctrina Caietani. Attamen cum pactum interueniens in mutuo, siue tacitum siue expressum illud sit, con-

stituat, vt vidimus, vsuram realem, hic vero sermo sit de ea quæ verè mentalis est, quam constituit spes sola lucri ex mutuo mente concepta, sine vilo pacto, vel conuentione, neque tacita, neque expressa, non potest ista distinctio, vel explicatio spei quam isti afferunt, huic loco accommodari, aut cù doctrina Caietani, quam author iste in conclusio-nibus quas ibi apponit, amplectitur, conuenire.

7 Vnde dimissis istis distinctionibus, & vocibus, spes lucri de qua hic agimus, duplex tantum cum Caietano constituenda est: altera, qua mutuans sperat lucrum, vt donum omnino liberum, & gratuitum, altera verò, qua sperat illud tanquam ex obligatione: idque duobus modis, vel civili, & debita, vel ex honestate & gratitudine.

Ceterum cum is qui sperat lucrum quocunque modo illud speret, siue ex vi mutui, & debito, ac obligatione civili, siue secundario ex amicitia, & gratitudine, potest adhuc illud sperare primaria intentione, vel secundaria, aut in eo sensu, quo Syluest. & Canonistæ istas voces accipiunt, aut in eo quo accipiunt illas Soto, & qui illum sequuntur: In utroque sensu in his quæ subijciemus illis vtamur, quia ad præsens institutum, & dijudicandum, quis sit vsurarius mentalis propter spem lucri, parum refert qua ratione illas accipiamus, siue sit à Syluestro, siue vt à Soto accipiuntur.

8 Obseruemus secundo. Actus humanos tam studiosos & honestos, quam turpes, & malos sumere speciem, & denominationem ab omnibus obiectis, quæ exercens illos verè, & actu intendit ac respicit, siue primaria intentione illos intendat, & respiciat, siue secundaria, v. g. debeo tibi 100. aureos, quos non teneor persoluere nisi post annum quia tamen video te egestate premi, ad leuandam tuam inopiam deerno illos statim persoluere.

Primo vt tibi subueniam, secundo vt reddam tibi debitum: hic actus est verè iustitiæ, quia respicit proprium, & formale obiectum iustitiæ, quæuis secundaria intentione sit misericordie. Similiter furatus quis vt fornicetur, vbi primo, & per se intendit fornicari, sed quia id non potest sine pecunijs, nec illas habet, furatur, desinit ne hic actus esse verè actus furri, quia primaria intentio eius est mechati: minimè quidem, quicunque enim respicit diuersa obiecta mala, etsi diuersis intentionibus, committit simul verè & formaliter diuersa peccata, etiam si vnum ex illis obiectis respiciat primaria intentione, & aliud secundaria: quia ad vtrumque fertur voluntas illius, etsi in vnum præcipue, & tanquam in finem, in aliud vero minus præcipue. Ita docet D. Tho: 1. 2. q. 7. art. 4. Cù actus humani sint, (id est virtutes, vel vitia) quia sunt voluntarij, voluntatis autem proprium obiectum & motiuum sit finis, in actu humano primariū obiectum, & primaria intentione concupitum esse illud, quod habet se vt finis, secundarium vero, & secundaria intentione concupitum, quod queritur in ordine ad illum finem: sed vtrumque reuera volitum.

Obseruemus tertio, in his etiam quæ nec pretio æstimantur, nec pretio facienda sunt, sunt tamen nobis libera, & voluntaria, & quæ possumus agere, & non agere, duo licere nobis in conscientia; in primis, possumus recipere in eis aliquam utilitatem temporalem duplici conditione seruata.

Prima vt illa acceptio sit secundum se honesta. Secunda, vt non vitietur aliqua circumstantia ex parte dantis, vel accipientis, maximè circumstantia finis, sed eo fine accipiatur propter quem talis acceptio est instituta.

Exem-

Exemplum est D. Tho. quod 8. art. 11. Clericus ingrediens chorum vt horis Canonicis assistat, præcipue ob cultum Dei, & secundo ob distributiones, tuta conscientia potest illas accipere; quia hæc acceptio secundum se honesta est, cum sit instituta ab ecclesia ad sustentationem Clericorum, iuxta illud Christi. [Dignus est operarius mercede sua.] accipiatque illas Clericus in eum finem, nempe, non vt pretium officij diuini, quod non est pretio æstimabile, sed vt stipendium sibi ab Ecclesia taxatum suæ sustentationis. Et hoc primum est certissimum, & consensus totius ecclesiæ.

Secundo, cum hæc actiones, vt supponimus liberæ sint & voluntariæ, & quas exercere possumus, & non exercere, & acceptio illius utilitatis temporalis secundum se honesta sit, & cum debito fine accipientis, possumus etiam tuta conscientia illam utilitatem ita expetere, vt parati simus ea interueniente actiones illas præstare, ea vero deficiente omittere; nec propterea talis utilitas ita à nobis expetita, & expectata est causa præcipua efficiens, vel obiectum nostræ actionis, sed velut causa determinans, & sine qua non.

Verbi gratia, possum ducere hanc in uxorem, & possum non ducere: quia accipere dotem ad leuanda onera matrimonij est acceptio honesta, & instituta iure gentium in hunc finem: possum tuta conscientia ita expetere dotem, vt deliberem, si mihi hæc dos exhibeatur, ducam illam, sin minus non ducam: quia ergo non expeto dotem, vt pretium matrimonij, vel mei consensus, neque illa est causa præcipua, qua moueat ad nubendum, sed conditio determinans, & causa sine qua non, quæ cum honesta sit, possum illam apponere actioni liberæ nubendi, vel non nubendi, & respiciendo finem in quem dos instituta est, nempe ad leuanda onera matrimonij. In actionibus enim liberis posse adhiberi conditionem honestam tanquam causam sine qua non, constat satis. De conditionibus appositis per varia capita.

Similiter quia in ingressu Monialium liberum, est conuentui recipere hanc puellam in moniale, vel non, cum ad sustentationem eius sit necessaria aliqua dos, honestum est illam exigere, & accipere, non pro ingressu religionis, sed ad illius sustentationem, & consequenter potest apponi hæc conditio, tanquam honesta, suscipiam illam si traderis hanc dotem.

Similiter cum sit liberum Clerico adire chorū, vel domi suæ recitare officium diuinum, accipere vero distributiones ad propriam sustentationem sit actio honesta, licet illi ista expetere istas distributiones, vt nisi ipsi essent conferendæ non iret in chorum: quia ipse non expetit illas, vt pretium officij diuini, neque in officio habet ipsas pro fine, & causa præcipua, quin potius Dei cultum & gloriam, sed sunt sicut causa determinans cur officium illud quod domi suæ recitare poterat, recitet in choro, vnde est velut conditio, apposita liberæ actioni, quæ cum honesta sit modo explicato, apponi potuit; Conditiones enim honestas possumus liberis actionibus ita apponere, ac ita illas intendere, vt eis sublatis tales actiones non exerceremus. Ita videmus Ecclesiam ipsam orationes, processiones, ieiunia, & similia opera pia iniungere sæpè fidelibus propter aliquam necessitatem temporalem, & inuitu rei temporalis pluuia, victoriarum, salutis, &c. ita vt nisi illo bono temporali egeret nihil tale tunc præstaret.

Quod propterea licet, qui orationes istæ, & preces sunt liberæ, illasque refert in Dei cultum, vt

præcipuum finem, exoptat vero illa temporalia, tanquam causam sine qua non, & conditionem determinantem; quia cum velle victoriam, salutem, &c. honesta sint, honestam conditionem actioni liberè potuit apponere, non vt finem, & causam præcipuam, sed velut causam sine qua non.

9. Obseruemus vltimo, intendere, vel sperare lucrum secundum se non esse malum, nisi illud vitetur ex circumstantia, vel modo, quo intendatur haberi: sicut famulum Episcopi intendere beneficium secundum se non est malum, nisi vitetur ex modo quo intendat illud obtinere. Qua de causa sicut famulus Episcopi intendens beneficium tanquam mercedem, & stipendium suorum laborum, est Simoniacus, intendens autem illud ex beneuolentia Episcopi agnoscentis illius merita immunis est ab omni prauitate simonia: ita mutuans intendens lucrum vt mercedem mutui, & propter ipsum mutuum est verè vsurarius, intendens vero illud ex sola & libera gratitudine mutuatarij, cognoscentis beneficium quod à mutuantem recipit, immunis est ab omni labe vsuræ. Vnde aliud est intendere vel querere lucrum in mutuo, aliud vero querere lucrum ex mutuo: nam querens lucrum in mutuo, potest illud querere via honesta, nempe ex amicitia, & beneuolentia mutuatarij, querens vero lucrum ex mutuo, querit illud vi mutui, & per mutuum, quæ via aperta est vsuraria.

His positis sit prima conclusio.

10. Mutuans cum spe aliquid recipiendi extra formam vi metui, & tanquam sibi debitum ex obligatione ciuili propter mutuum, est reuera vsurarius mentalis, siue primaria intentione, siue secundaria ita speret lucrum illud.

Hæc conclusio est Caiet. in opusculo illo de vsura q. 2. Conradi, & Medina locis citatis pro vt à nobis dum illorum opiniones recensebamus mens ip forum explicata est, Soti lib. 6. de Iustitia q. 1. ar. 2. Et si in primo varius videatur, & omnium recensiorum. Habet ergo hæc prima conclusio, quotiescunque mutuans sperat lucrum ex vi mutui, siue mutuetur habens talem spem, siue non, siue ex sola illa spe moueatur ad mutvandum siue vna cum illa spe adducatur etiam ex amicitia, quacunque ratione sese habeat, modo speret lucrum ex mutuo, vt certum & sibi debitum ex obligatione ciuili, illum esse vsurarium mentalem.

Et præter argumenta illa quibus probatur secundum dictum Caieta. probatur etiam apertissimè.

Primo actus humani tam studiosi, quæ mali non sumunt speciem, & denominationem ex intentione primaria, vel secundaria, sed ex suo proprio, & formali obiecto quod respicit, & intendit agens, obiectum proprium; & formale vsuræ est lucrum ex mutuo, & vi mutui: ergo sperans, & intendens illud ex mutuo, quacunque ratione sese habeat, est verè vsurarius.

Secundo, qui exterius accipit pecuniam, aut aliquam commoditatem vi mutui, est vsurarius realis, ergo qui mutuat cum spe lucri interioris concepta ex mutuo, & vi mutui, est vsurarius mentalis. Probo consequentiam, quia sicut se habet actus exterior ad denominationem realem & externam ita actus interior ad interiorem, & mentalem, quidquid sit de primaria, vel secundaria intentione. Et confirmatur à definitione vsuræ, vsura est lucrum ex mutuo, & vi mutui: ergo quicumque intendit lucrum ex mutuo, & vi mutui est vsurarius, non realis & exterior, cum non interueniat pactum aliquod, quod (vt constat) desideratur ad vsuram realem, ergo mentalem, & interiorem.

Tertio,

Tertio, omnium consensu, sicut in spiritualibus committitur simonia, ubi beneficium, vel aliquid spirituale, quod confertur, non confertur gratis, ita in mutuo committitur usura, ibi mutuum non confertur gratis: sed qui mutuatur intendit lucrum extra sortem ex mutuo, tanquam ex obligatione civili, etiam si vna cum tali spe & intentione addatur quoque ex amicitia, non mutuatur gratis, sed propter illud lucrum; ergo exercet usuram, non realem quia deest pactum, ergo mentale.

Quarto, sicut voluntas peccandi est peccatum interius, eiusdem speciei cum peccato externo, quod respicit illa voluntas, ut voluntas occidendi est homicidium interius, & mentale, ita voluntas accipiendi aliquid ex mutuo, & vi mutui, & tanquam ex obligatione civili est proprie, & verè usura mentalis: sed qui mutuatur habens spem recipiendi lucrum ex mutuo, vel vi mutui, quacunq; intentione habeat hanc spem, reuera habet illam voluntatem recipiendi lucrum ex mutuo, ergo est reuera usurarius mentalis.

1. Quinto, qui furatur ut fornicetur, licet primo, & per se intendat fornicari, & secundo furari, nihilominus utrumque committit, & furtum, & fornicationem: Et similiter qui miserus pauperem confert illi elemosinam, ut primo, & per se satisfaciat per illam pro peccatis suis, & secundo, ut illius indigentiam subueniat, utrumque actum exercet, & iustitiam, & misericordiam; ergo similiter qui mutuatur amico primo, & per se ex amicitia, sed vna cum hac benevolentia intendens lucrum ex illo mutuo, et si secundo intendat lucrum, eo tamen ipso quo intendit illud ex mutuo, committit usuram.

Demique Christus seruator noster dicens: [Mutuum date nihil inde sperantes,] idem omnino est (si verba ista rectè considerentur) ac si diceret: [Mutuum date nihil ex mutuo sperantes,] hoc enim est mutuum dare, & inde aliquid sperare, sperare. Ex mutuo: in istis autem verbis ut art. præceden. vidimus damnat Christus omnem usuram; et ergo sperare aliquid ex mutuo quacunq; intentione speret illud mutuans, siue primaria, siue secundaria, siue interueniente pacto aliquo, siue secus, continet iniquitatem usuræ. Et in hoc sensu adducit Urbanus III. ista verba Christi in illo c. consuluit. De usuris. Definitorque usurarium esse illum. [Qui eo proposito mutuam pecuniam credit, ut licet omni conuentione cessante, plus tamen forte recipiat. q. d. illum, qui, ut recipiat aliquid ultra sortem, mutuatur,] particula enim illa, ut, dicit causam finalem, & intentionem principalem lucrandi ex mutuo.

12. Secunda conclusio. [Mutuans sub spe alicuius lucri, vel utilitatis recipiendæ: non ex vi mutui, nec tanquam ex obligatione civili, sed ex sola gratitudine, non est usurarius.

Hanc probant argumenta quibus confirmatur certum illud dictum Caiet. & probatur præterea sequentibus.

Primo, ex diffinitione ipsius usuræ: Usura enim est lucrum ratione mutui ex debito civili, & cum obligatione tanquam ex iustitia: at in hoc casu mutuans neque sperat, neq; expetit lucrum aliquod ex aliqua obligatione, sed ex sola honestate gratitudinis: ergo.

Secundo, usura est peccatum contra iustitiam; at sperare gratitudinem, & effectus eius nulla est iniustitia: quia ubi nulla est ratio debiti, aut obligationis iniqua, nulla est iniustitia. Et confirmatur quia qui ita sperat ex sola gratitudine, sperat

illud omnino voluntariè, & liberè, ubi autem tale voluntarium interuenit nulla est (ut vidimus) iniuria, aut iniustitia, iuxta illud commune proloquium & axioma omnium Philosophorum, & Theologorum: [Nullus paritur iniustum volens.]

Tertio. Si sublato omni mutuo speret Petrus à Ioanne amico suo illas commoditates & bona, quæ veri amici ex honesta beneuolentia amicis suis præstare solent, nullum peccatum, vel iniquitatem conferret Petrus ex tali spe incurrere, at ex eo quod mutuatur Ioanni ea quibus eget gratis, & amice, non redditur per tale beneficium peioris conditionis, ergo quod mutuatur illi cum tali spe, recipiendi ab eo ex sola beneuolentia, & gratitudine, quæ verè amici amicis suis præstare solent, non est censendus iniquitatem, vel usuram incurrere.

Et confirmatur. Quemadmodum se habet acceptio lucri in opere, ita spes lucri in animo, sed qui actu recipit lucrum aliquod à mutuuario amico, non ex mutuo: sed ex mera liberalitate donantis, non est usurarius realis, & exterior: ergo neque spes recipiendi aliquid, non ex mutuo, sed ex sola gratitudine, & liberalitate mutuuariorum, gratis ac omnino liberè illud collatur, erit usura mentalis.

Quarto, cum mutuans sperat lucrum ex mutuo tanquam ex obligatione civili, propterea committit peccatum usuræ, quia non mutuatur gratis, at ubi speret lucrum ex sola liberalitate, & gratitudine, sine vlla obligatione civili, mutuatur gratis: ergo ibi nulla est usura.

Quinto, mutuarius, ut dicunt Canonistæ, à qui bus illud etiam accipiunt Theologi, naturaliter obligatur ad Antidota, id est, ad referendam gratiam benefactori: Quod si ad id obligatur, cur non licebit mutuanti sperare id, ad quod alter naturaliter obligatur? ac ita ut nisi illud speraret, non mutuaret.

Sexto, si Petrus debeat Ioanni X. quæ ab illo non potest commodè recuperare, potest mutuum Ioanni sub ea conditione, ut restituar illi simul, & quæ tunc mutuatur, & illa 10. quæ iam antea debebat, ubi nulla est usura, quia non postulat in hoc casu Petrus à Ioanne ultra sortem ei mutuatum illa 10. ex vi mutui, sed quia iam ipsi erat verè debita: sed mutuarius debet ex gratitudine mutuanti benefactori suo, quæ amici amicis sibi beneficientibus ex gratitudine præstare solent, ergo potest illa ex amicitia, & gratitudine absque vlla usura sperare.

Septimo, fingamus postulare mutuum à Petro duos vicinos illius Ioannem scilicet, & Paulum, 100. aureos, Petrum vero mutuum illis Ioanni, quia nouit futurum sibi gratum, minime vero Paulo, quia nouit illum ingratum. In hoc casu nullus est qui damnet Petrum alicuius iniquitatis, vel usuræ; imo commendat plurimum illius prudentiam & æquitatem, adeo ut oppositum repugnaret profecto rectè rationi: ergo licebit mutuum cum ista spe.

Denique licet unicuique sperare solutionem debiti sui, secundum rationem, & naturam illius debiti, ita ut si debeat illi aliquid ex iustitia, speret illud recipere ex iustitia, & obligatione, qua ratione sperat operarius, & rectè stipendium & mercedem laboris sui tanquam ex debito, & obligatione civili, quia debetur illi ex iustitia: Quod si non debeat ex iustitia, sed ex honestate sola, & gratitudine, licet illud ea quoque ratione sperare, ex honestate scilicet & gratitudine: sed mutuarius pro accepto beneficio à mutuante debet illi beneuolentiam, & gratitudinem, & ea obsequia quæ viri honesti, & grati solent suis benefactoribus reddere;

dere; ergo licitè, & iustè, & absque vlla labe vsuræ poterit mutuans hanc gratitudinem, & illius effectus à suo mutuario sperare.

Hæc est aperta sententia D. Thom. in quæstionibus de Malo q. 13. art. vlt. ad 13. vbi docet licere mutuanti sperare aliquid ex gratitudine recipiendum, & in hoc art. conclusione secunda, vbi affirmat licere recipere donum gratuitum, quod si licet recipere, licet quoque illud sperare, ac expetere, vt cum Caiet. argumentati sumus. Ex conclus. etiam tertia idem licet colligere, habet enim illa, licere mutuare sub spe assequendæ amicitia, & gratiæ alterius. Vnde sic argumentor, sperare amicitiam, & benevolentiam & sperare effectus amicitia, vt gratuita, & amicabilia bona, sunt eiusdem omnino rationis, cum non sit amicus, qui non præbet opera amici; ergo sicut licet sperare amicitiam, & gratitudinem, ita & remuneracionem gratam, & beneuolam. Eandem sententiam videntur etiam aperte habere Almayn. in 4. distin. 15. q. 2. & Gabr. ead. dist. q. 11.

Addo hæc ita expectari posse, vt liceat etiam mutuanti ita sub ea spe mutuare, vt alias non esset mutuaturus: Quia vt docuimus: In actionibus liberis licet apponere conditionem honestam, ita vt ea deficiente, non fieret neque exerceretur talis actio, mutuare est actio libera, expectare aliqd lucrum ex gratitudine est conditio honesta, licet ergo ita mutuare sub hac spe, vt ea deficiente non mutuaret.

Tertia conclus. [Non solum licet mutuanti intendere lucrum ex benevolentia, & amicitia, tanquam effectum eius, & quid illam consequens, verum etiam vt finem præcipuum ipsius amicitia, & propter quem illam curauerit mutuas, acquirere.

Hæc conclusio est contra Conradum, & Medinam, qui quamuis conueniant nobiscum, & cum Caiet. in præcedentibus conclusionibus, affirmantes (vt vidimus) mutuantem cum spe lucri ex ipso mutuo, & vi lucri sperati, & intenti esse vsurarium, mutuantem verò cum spe lucri ex benevolentia tantum & gratitudine sola recipiendi aliquid non esse vsurarium.

Addit tamen Medina, vbi mutuans amicitiam, & benevolentiam mutuarij, quam per mutuationem illam sibi conciliare nititur, refert vt medium in lucrum tanquam præcipuum finem: tunc lucrum esse intentum, & sic mutuantem, esse vsurarium: Adductus ratione illa, quia cum ex Arist. [Propter quod vnum quodque tale, & illud magis tale,] consequenter qui mutuatur propter amicitiam, amicitiam vero intendit propter lucrum, à primo ad vltimum mutuatur reuera propter lucrum, & ita est vsurarius, cum vsuræ propria definitio ratio sit, mutuare propter lucrum.

Similiter Conrad. in q. illa 29. conclus. 2. vsurarium iudicat eum, qui ita mutuatur propter benevolentiam, vt non sistat in illa, sed illam referat ad temporalia tanquam in finem, vt ea mediantem lucretur. Quod probat.

Primo, quia sic mutuans reuera mutuatur cum intentione recipiendi temporale bonum extra sortem, & ex consequenti illud temporale à se intentum & speratum est causa finalis, & præcipua illius mutuationis, in quo consistit iniquitas, & ratio vsuræ.

Secundo, cum triplex sit amicitia, utilis, delectabilis, & honesta, honesta virtus est, & nullo pretio æstimabilis, utilis vero non est virtus, sed quid pretio æstimabile sicut quæuis alia humana utilitas: Vnde qui mutuatur propter amicitiam refe-

tens illam in lucrum, vt finem illius, mutuatur propter rem pretio æstimabilem, & intendit reuera rem pretio æstimabilem ex illo mutuo: at qui mutuatur propter rem pretio æstimabilem, intendens illam ex mutuo, est vsurarius: ergo qui ita intendit amicitiam ex mutuo, vt non sistat in ea, sed ulterius referat eam in luca temporalia, censendus est vsurarius.

His tamen non obstantibus conclusio posita est vera, quotiescunque mutuans non intendit lucrum, quod sperat ex ipso mutuo, & tanquam ex obligatione ciuili nata ex mutuo, sed solum ex amicitia illa, & gratitudine, ad quam tenetur mutuatarius propter seipsam, sed propter commoditates quas ex illa sperat, non committi vsuram.

15 Quod vt magis intelligatur, obserua amorem ab omnibus tam Philosophis quam Theologis duplicem constitui, benevolentia, & concupiscentia, priori amamus proximum propter se ipsum, optantes illi bona, qui amor est verè amicitia, quam vocat Conrad. honestam: posterior vero est, cum amamus fratrem, propter nos ipsos, referentes illius amicitiam ad proprias commoditates, qui amor dicitur, & rectè à Conrado amicitia utilis: Qui duo amores, & amicitia, licet sic inter se distinguuntur, vt prior illa sit virtus, & honesta, posterior vero non sit virtus, sed concupiscentia quædam humana, non tamen propterea definit qui alium amat amore concupiscentia, amicitiam illius expectans in propria commoda, utilitates, quas ex illius amicitia quærit, sperare, & intendere ex amicitia. Verbi gratia, nititur Petrus conciliare sibi Ioannem in amicum, non propter ipsum, eo quod vir honestus sit, & dignus qui ab omnibus diligatur, sed vt recipiat ab eo utilitates, quas solum et ille amicis suis afferre, adeo vt in eas referat omnem illam amicitiam, nec illam curaret nisi propter illas commoditates: amor hic Petri erga Ioannem non est verè amicitia, sed concupiscentia, at nihilominus commoditates istas non expectat Petrus nisi ex amicitia & benevolentia Ioannis.

Quo posito probatur proposita conclusio eisdem ferè argumentis quibus proximè præcedens.

Primo, cum vsura sit formaliter, & intrinsecè iniustitia, vbi nulla interuenit iniustitia, neque potest reperiri vsura: sed mutuans vt comparet sibi amicitiam alterius, cum hac intentione, vt ex amicitia illius recipiat lucrum, ordinans amicitiam illam in lucrum, sed ita vt non speret illud ex mutuo, sed ex ipsa amicitia, nullam committit iniustitiam, ergo neque vsuram.

Probat minor: Qui vult lucrum ex amicitia mutuarij, nulla ad tale lucrum habendum vitur vi, aut dolo, sed cum ex amicitia illius lucrum illud speret, liberè & voluntariè sperat illud accipere, vbi vero sine vlla vi & dolo recipitur aliquid vel creditur recipiendum ab alio liberè, & voluntariè illud conferente, nulla interuenit iniustitia, vt constat ex illo principio: [Scienti, & consentienti sine vlla vi, aut dolo nulla fit iniuria;] ergo mutuans in casu huius tertiæ conclusionis nulla vitur iniustitia.

Secundo, qui sperat ex benevolentia lucrum, non vt finem, sed vt effectum honestum gratitudinis, vt habet secunda conclusio, in qua conueniunt etiam, vt diximus, Conrad. & Medina, propterea non est vsurarius, quia non sperat illud ex mutuo, neque tanquam ex obligatione ciuili: sed ex ipsa amicitia, & gratitudine, at quod Petrus mutuatur Ioanni intendens amicitiam eius, nõ propter se, sed propter commoditates, vt finem illius

Alius amicitia, non propterea desinit sperare illas ex amicitia, & non ex mutuo, vt supponimus, & constat ex obseruatione posita; ergo hic non est usurarius.

Et confirmatur, quia licet mutuans de quo secunda conclusio, & mutuans de quo hæc tertia, in eo differant, quod prior ille intendit amicitiam mutuatarij propter se, lucrum vero non vt finem: sed vt quid illam consequens ex mera liberalitate, & gratitudine mutuatarij, mutuans vero de quo hæc tertia conclusio non intendat amicitiam, propter se ipsam, sed propter lucrum, quod sperat illa mediante recipere, nihilominus neuter eorum sperat lucrum, vel intendit lucrum ex mutuo, sed ex amicitia illa, vnde neuter eorum est censendus usurarius.

Denique qui recipit mutuum tenetur gratitudinem mutuantis exhibere, vt habet hic D. Thom. in corp. art. & in solutione ad 3. & infra q. 106. art. 1. ergo qui mutuat, poterit similiter sperare illam gratitudinem, ac utilitates ex illa recipiendas intendere primo & per se, non tanquam ex mutuo, sed tanquam ex ipsa gratitudine, & ea mediante.

Eandem sententiam censendus est habere Nauar. cap. 17. nume. 209. quia ibi solum damnat de usura intentionem principalem, & primariam accipiendi lucrum ex mutuo: In casu vero huius tertiae conclusionis, qui ita intendit lucrum, intendit quidem illud in mutuo, non tamen ex mutuo, vel vi mutui, sed ex amicitia, quæ vt vltima obseruatione admonuimus maxime differunt. Verba enim Nauarri sunt: [Cum communi asserimus, quod tam principaliter quam secundario possumus sperare lucrum amicitia, & lucrum ex amicitia.] Et in commento illius cap. primi 14. q. 4. quamuis numero 19. videatur declinare in illam opinionem Syluestri, deinde tamen nume. 25, quæ sit intentio principalis, & quæ minus principalis explicat longe aliter quam Syluester: asserens principalem esse, cum sperat quis lucrum ex mutuo, minus principalem cum sperat illud ex amicitia, quibus sentit non esse usurarium sperantem lucrum in mutuo, intentione minus principali, id est ex amicitia.

Sunt qui existiment opinionem illam Syluestri, & Canonistarum conciliari etiam posse cum sententia Caiet. & Theologorum, hac ratione, vt dicamus: Syluestrum per intentionem primariam intelligere quoque lucrum ex mutuo, per secundariam lucrum ex amicitia: qua ratione intellectus Syluest. certè non differt à Caietano, quomodo videtur Nauar. velle illos conciliare num. 21. Sed terna Syluester primariam intentionem vocat, cum quis mutuat sub spe lucri, aliter non mutuat, secundariam vero cum ita mutuat sub ea spe, vt ea deficiente nihilominus mutuetur; sicut initio huius cont. exposuimus.

Sed quidquid sit de vocibus istis, sententia Caiet. & communis Theologorum verior multo est, sicut ex conclusionibus hic positis abundè constat.

Argum. verò illud Medinæ nullam habet vim, quia esto mutuans ad comparandam amicitiam, referat illam in lucrum tanquam in finem, & ea mediante intendat lucrum, non tamen intendit illud ex mutuo, in quo tota ratio, & iniquitas usuræ consistit, sed ex amicitia, quod rectè licet.

Eodem modo soluantur argumenta Conradi.

Ad primum enim dico, mutuantem propter lucrum mediante amicitia, esto lucrum habeat, vt causam finalem, & præcipuam, nihilominus cum

illud nõ speret ex ipso mutuo, sed ex amicitia non esse usurarium.

Ad secundum similiter respondeo, mutuantem propter amicitiam vtilem non appetere illam, vt lucrum, temporale recipiendum ab ipso, ex mutuo, neque tanquam ex aliquo debito, vel obligatione, sed ex illa amicitia, liberè & voluntariè à mutuatario sibi conferendum.

Quarta conclusio. Mutuans absque vlla spe, vel iniquitate usuræ potest ita mutuaré sub spe recipiendi lucrum ex amicitia, & gratitudine, vt nisi illud speraret non esset mutuatarius.

Hæc est contra Syluest. & Canonistas quos ille sequitur. Et probatur. Ex tertia obseruatione posita, in actionibus liberis, ita licet apponere conditionem honestam, vt ea deficiente non fieret neque exerceretur talis actio; mutuatio est actio libera, expectare aliquod lucrù ex gratitudine est conditio honesta; licet ergo ita mutuaré sub hac spe, vt ea deficiente mutuum illud non exhiberetur.

Secundo, quod est usura in mutuo, est simonia, in beneficijs & rebus spiritualibus, at si famulus Episcopi sic esset affectus, vt non seruiret illi, nisi expectaret ab eo beneficium, non in mercedem, vel stipendium sui seruitij, & obsequij, sed ex beneuolentia, & gratitudine, non esset Simoniacus; ergo similiter qui ita mutuetur sub spe lucri, non ex mutuo, sed ex amicitia, vt aliter non mutuetur, non esset censendus usurarius.

Dixi in primo argumento mutuum esse actionem liberam absolutè & simpliciter, quia accidere potest, vt ex circumstantia, nempe indigentia, extrema vel graui postulantis mutuum, sit debita ex charitate, quo casu, qui potest, tenetur illi mutuaré, non quidem ex iustitia, vel debito ciuili, sed ex charitate: Quamuis tamen propter extremam, illam indigentiam fratris teneatur illi ex charitate mutuaré, cum tamen mutuum quacunque ratione fiat, sit beneficium, cui debetur naturaliter gratitudo, potest mutuans expectare eas commoditates ab illo recipere, quas equum est vitum honestum suo benefactori exhibere.

Ex hac conclusione sequitur, non rectè explicasse Syluestrum quæ sit in mutuo primaria, seu principalis intentio, quæ vero secundaria, & minus principalis. Constat enim aliter voces istas accipiendas esse, quam ab ipso, vt initio huius contouer. retulimus, explicatur.

Argumenta vero illius facile ex dictis soluantur. Constat enim iam ad primum, seruientem Episcopo sub spe recipiendi ab illo beneficium aliquod, si quidem speret illud recipere in stipendiū & mercedem sui seruitij, tanquam ex debito, & obligatione ciuili Simoniacum esse; quia hic perinde se habet, ac si niteretur suo obsequio beneficium illud emergere: quod si non speret illud recipere ex debito, sed ex gratitudine, & beneuolentia, qua debet Episcopus in illum affectum esse, quod maxime licet, nullam committere simoniã, etiam si illi non inseruiret nisi talem spem de eo concepisset.

Eodem modo non est Simoniacus, Clericus qui non experit distributiones, vt pretium officij diuini, sed tanquam stipendium ab Ecclesia institutum, ab ipsis sustentationem, aliter non aditurus chorum; nec qui ita celebrat, vt nõ celebraret nisi speraret stipendium; quia non suscipit nec expectat illud, vt pretium sacrificij Missæ, sed vt stipendiū victui suo necessarium. Quia cum conditio hæc honesta sit, apponere illam potest actioni quam liberè

liberè exerceat, ita vt ea deficiente talem actionem non exerceat, nec aliud docent textus illi qui à Syluestro afferantur.

Huic controuersie hæc alia proxima est, & affinis.

CONTROVERSIÆ

Secunda.

AN LICEAT MUTUANTI EXPLICARE

mutuario se sperare illum sibi futurum gratum, & præitatorum opera, & effectus gratitudinis.

SUMMARIUM.

- 1 Gratitudinis effectus varij.
- 2 Opiniones variae Doctorum.
- 3 Effectus gratitudinis, qui consistunt, in affectu interire, & voluntate possunt expetiri, & exterius exigi, sine vlla vsura.
- 4 Expectare per mutuuum, beneficia quæ amici amicis præstare solent, non est vsura speculatiuè sumptum; practice tamen loquendo est maximè periculosum.
- 5 Expetere effectus gratitudinis interueniente pacto, & debito civili, est vsura.
- 6 Usura est, propter mutuuum exigere à mutuario signa amicitia, & urbanitatis, vel remissionem iniuriæ, interueniente pacto.
- 7 Usurarium est, mutuare Principi cum pacto, vt conferat illi aliquod munus, vel officium.
- 8 Usurarium est mutuare alicui, cum pacto vt cesset à lite iusta, vel dubia. Similiter vt ipsi patrocinetur in aliqua causa apud Iudicem, &c.

HÆC questio difficilis est, & anceps, continetque multa capita: Etenim cum effectus gratitudinis varij sint, quidam eorum qui consistunt in sola voluntate, & affectu interiori animi, vt beneuolentia, & amicitia, alij vero in effectu, & opere externo, vt conferre alicui dignitatem aliquam, vel beneficium, orare pro illo apud Principem, vel potentem, esse illi aduocatum in aliqua causa, cessare à lite quæ cum eo habetur, remittere illi aliquam iniuriam, vel damnum acceptum, & pœnam, vel compensam illi debitam, mutuare, vel accommodare illi pecuniam, aut ea quibus indiget, & similia.

Hæc varietas effectuum gratitudinis occasione obtulit Doctor. varia sentiendi.

Ioan. Cald. vt refert Angelus verb. vsura primo, numero secundo, docet in capit. finali, de vsur. licere mutuare ad obtinendos effectus internos gratitudinis, nempe ad captandam beneuolentiam, & amorem mutuarij, & consequenter licere hoc exprimere, vt sapè fit mutuantem dicente; Gaudeo

hanc mihi oblatam esse occasionem, vt me post-hac habeas tibi amicum, & ego te vicissim: Ita vt intentio mutuantis non progrediatur ulterius, sed in hoc tantum effectu sistat, qui est captare amicitiam, & amorem mutuarij. Quod si ulterius se extendat esse illicitum tale mutuuum, vnde dicit:

Mutuare non solum ad captandam amicitiam, verum etiam, vt illam consequutus, recipiat deinde ab illo mutuario beneficium aliquod vel dignitatem, aut utilitatem aliquam temporalem esse vsuram, & ex consequenti exprimere illud.

Quia si iuxta Calderinum non potest haberi alia spes, quam captandæ amicitia, ita vt in ea sit omnino sistendum, non licet mutuantem indicare exterius se habere spem recipiendi aliquos effectus externos gratitudinis.

Ratio huius opinionis est, vsura est velle ultra sortem aliquid pretio æstimabile: qui per mutuuum solum amicitiam intendit acquirere, cum amicitia non sit res pecunia æstimabilis, consequenter non vult ultra sortem aliquid æstimabile, & sic non exercet vsuram: qui vero per mutuuum intendit alios effectus gratitudinis, nempe externos, vult ultra sortem aliquid pretio æstimabile, cum effectus illi externi, quos recensimus pecunia æstimabiles sint, propter illos igitur mutuantem vsurarius est, maximè si illud exprimat.

Angelus eodem loco, numero quarto, quem sequuntur Adrian. in quarto tractatu de vsura in solutione quarta, & Carolus Molina. De contract. tract. de vsura numero vigesimo primo, recedit ab ista sententia Calderini, dimissaque parte illa, quæ pertinet ad effectus internos, vt amicitiam, & beneuolentiam, in qua omnes Doctores conueniunt, posse illam expetiri, & postulari extra omnem habem vsuræ: Circa externos effectus sic distinguunt.

Hæc inquit beneficia quæ mutuario ex gratitudine debet præstare mutuantem, bifariam potest illi præstare, aut simpliciter quotiescunque ille postulauerit, siue multum illis indigeat, siue non, cum etiam siue mutuario illa commodè præstare possit, siue non: Aut secundo modo, non quotiescunque mutuantem illa postulabit, sed quando eo tempore & occasione, vt mutuario etiam si nullum beneficium ab illo mutuantem accepisset, iure naturæ & ex charitate tenerentur illa præstare, eo quod mutuantem grauitè, vel extreme tunc illis indigeat, & mutuario facile, & commodè, ac sine vllò damno suo illa tunc præstare potest, quod genus beneficiorum, quibus vnus extreme indiget, alter verò commodè præstare potest, vocant Doctores Anthidota, sumpta metaphorâ à medicamentis, quæ dicuntur Anthidota quasi remedia contra damna infirmitatum.

Hæc ergo distinctione proposita dicunt Angelus, & Andrianus Mutuantem qui significat exterius mutuario se expectare ab eo effectus istos gratitudinis, veluti quod illi remutuabit, quod pro ipso orabit apud Regem, & similia, simpliciter, & absolute, quotiescunque ipse postulabit, ita vt hæc ducat in pactum esse vsurarium. Mutuantem vero, qui illa exprimit quidem, & ducit in pactum, sed cum illis conditionibus, quando ipse grauitè, vel extreme indigerit, & mutuario commodè præstare poterit, non esse vsurarium. Citatque Angelus in suam sententiam Glossam in Cano.

Si feneraueris. Et Panor. in Cap. significasti. De Electio.

Ratio horum est. Vtura est, quando extra sortem exigitur aliqua noua obligatio pecunia æstimabilis; quando mutuans exigit, & ducit in pactum, vt teneatur mutuatarius præstare illi ista beneficia, & effectus gratitudinis simpliciter, & absolute, ac sine illis conditionibus, imponit illi nouam obligationem, ad quam ille non tenebatur, quæ obligationem, ad quam ille non tenebatur, quæ obligatio est pecunia æstimabilis: Quando vero mutuans solum exigit, & ducit in pactum, vt teneatur mutuatarius ad istos effectus, & beneficia, cum illis conditionibus, veluti quando ipse extremè, vel grauius indiguerit, mutuatarius vero illa commode ac sine damno suo exhibere poterit, nullam imponit illi nouam obligationem, sed solum declarat ei obligationem, ad quam iam ipse omni iure tenetur: ergo in priori casu committit vturam, in posteriori vero nequam.

Maiores certa est: Minor patet, quia nemo tenetur in quouis euentu, & quotiescunque frater postulauerit, ista beneficia ei præstare, sed quando existit ingraui, vel extrema necessitate, & alter commode potest: Vnde obligare illum in quocunque euentu, & sine tali necessitate, est nouam obligationem illi imponere, obligare vero illum quando mutuans extreme indigebit, & ipse commode poterit, non est imponere illi aliquam nouam obligationem, sed indicare solum illam, ad quam iam tenetur iure naturæ, & ex charitate, & quæ non est pretio æstimabilis.

Eandem sententiam amplectuntur Hostiens. in summa. Verbo. Vtura. §. fina. Cardin. & Ioan. de Anania. in Cap. Consuluit. De vturis, & nonnulli alij. Confirmatque illam Iacobus Vngarellus Angeli Scholiastes loco citato; Quia vtura solum committitur, quando mutuans aliquid sperat, vel exigit tanquam ex debito, vel obligatione ciuili, at quando mutuans solum exigit à mutuatario Anthidota, id est beneficia illa cum illis conditionibus appositis, vbi ipse grauius indiguerit, & mutuatarius commode illa præstare poterit, non exigit aliquid tanquam ex debito, vel obligatione naturali, & debito charitatis: ergo non est vtura exigere ab aliquo ea, ad quæ iure naturali, & ex charitate tenetur.

Secundo, potest mutuans accipere à mutuatario dona gratuita ex mera liberalitate illius, rationemque reddimus, quia potest illa accipere etiam si non mutuaasset, nec per mutuum redditus est mutuans deterioris conditionis: sed potest Petrus sine vilo mutuo exigere à Ioanne, vt cum in extrema necessitate constitutus fuerit, conferat in eum beneficia quibus tunc indiguerit, & quæ Ioannes illi commode præstare poterit: ergo cum per mutuum non sit redditus deterioris conditionis, poterit etiam vbi mutuat. eadem ab illo sub istis conditionibus exigere.

Denique commune proloquium est, & tanquam axioma inter antiquos Iurisperitos receptum, mutuantem posse exigere à mutuatario Anthidota, maxime cum illis conditionibus explicatis.

Caietan. iuxta nonnullos censetur in hac parte aliquomodo varius, nam in commento huius

Tomus Secundus.

art. constituit duas regulas quas colligit ex D. Th. Prima est.

Expetere propter mutuum aliquid pecunia est imabile, vt debitum ex obligatione, seu pacto tacito, vel expresse, est vtura.

Altera est.

Expetere, vel exigere propter mutuum beneuolentiam, & quodcunque vt ex beneuolentia debitum, non est peccatum, sed licitum.

Has regulas non probat Caietan. sed vt certissimas proponit ex doctrina D. Thom. Quia si vtura iuxta D. Thomam est expetere, vel exigere aliquid temporale, & æstimabile pretio ex vi mutui, & debito ciuili, vtura vero non est, quando, nihil tale exigitur vt ex debito ciuili, sed ex honestate sola gratitudinis, consequenter iuxta ipsum verissimè censendæ sunt istæ regulæ,

Quibus positis colligit ex eis Caietan. vturarium esse illum, qui ita mutuat vt exprimat mutuatario beneficia quæ ab illo expectat se recipere, & ducat illa in pactum, quia eo ipso, quo ita illud exprimit, & ducit in pactum, expetit & exigit illa ex debito & obligatione ciuili, in quo consistit iniquitas vturæ.

Vnde qui mutuat principi, ducens in pactum vt conferat ei aliquod officium, vel munus, aut vt liberet eum à tributis, est vturarius.

Qui mutuat alteri ducens in pactum; vt pro ipso intercedat apud Regem vel Principem. Vel quod illi remutuabit, Aut cessabit à lite, quam habet cum ipso, & similia, est vturarius, In ar. autem præcedenti docet idem Caietan. licere mutuantem manifestare spem quam habet gratitudinis ipsius, & effectuum illius gratitudinis sine vilo pacto, quo alter obligetur, sed indicando semper se ita illa expetere, vt expetere, vt ex sola gratitudine velit illa sibi præstari, non ex aliqua obligatione ciuili.

Ratio est, quia tota iniquitas vturæ consistit in eo quod est expetere, vel exigere aliquid pretio æstimabile, ex obligatione & debito ciuili: qui autem indicat mutuatario suam spem, exprimendo simul se illa expetere, non aliter quam ex gratitudine & beneuolentia, eo ipso excludit omnem obligationem, & debitum ciuile, & ita nulla est ibi iniquitas vturæ.

Quod si apud Doctores legatur non esse ista exprimenda, habent (inquit Caietan.) ita, non quia hoc sit illicitum, sed vt cautius loquantur. Etenim quia seculares & negotiatores cupidissimi, facile sua cupiditate execati, sub titulo se expectare lucrum ex amicitia & gratitudine, exercerent vturas, & illam gratitudinem conuerterent in pactum, & debitum ciuile, propterea merito Doctorum negare, posse istam spem exterius exprimi, & significari mutuatario.

Sed reuera hæc non pugnant inter se, cum hoc loco solum constituat vturam, exprimere mutuantem suam ducendo illam in pactum, art. vero præcedenti affirmet licere illam exprimere sine vilo pacto, significando simul mutuatario se sperare beneficia illa ex sola tantum ipsius gratitudine, & beneuolentia.

Soto loco supra citato videtur subscribere huic sententiæ, & doctrinæ Caietani, recedit tamen in aliquo ab ea. Constituit enim in primis hanc regulam: Procurare per mutuum amicitiam, nõ solum propter amicitiam, verum etiam ita progrediendo, vt postquam mutuatarij amicitiam mihi conciliauerò, ille ex amicitia conferat

V mihi

mihī aliquid pretio æstimabile nullo constituto pacto non est vsura: Deducere vero in pactum quæ à mutuuario expectamus, si illa pretio æstimabilia sunt, vsura est.

Nec distinguit Soto, inter eum, qui ita ducit in pactum illud constituat mutuarium de iunctum, & debitorem illius promissionis tanquam ex obligatione ciuili, & eum, qui ita proponit pactum, & conditionem illam, vt simul aperte exprimat se illa sperare ex sola gratitudine, & libero consensu mutuarij, qua distinctione vtitur Caietan. sed in vniuersum, & in genere affirmat vsurarium esse, ducere in pactum ea quæ speramus recipere à mutuuario. Vnde iuxta Sotum vbi mutuans exprimit, & ducit in pactum beneficia quæ sperat recipere à mutuuario, siue speret illa ex obligatione, siue ex sola amicitia, committitur vsura: quia iuxta ipsum, eo ipso quo interuenit pactum, interuenit etiam obligatio, & vbi obligatio est, vsura existit.

Vtitur hoc exemplo: Mutuet quis mulierculæ, vt eius amicitiam ineat, expectans se cum illa peccatum vbi illius amicitiam sibi conciliauerit, nullo tamen interueniente pacto aut obligatione, non est vsura: quia licet, quod ab illa expectat accipere pretio æstimabile sit, nempe copia corporis illius, non tamen expetit illud vi mutui, sed ex amicitia: quod si mutuet in toto pacto, cum ex pacto oriatur obligatio quæ pretio æstimabilis est, esse vsuram.

Ex hac regula colligit multa Soto.

Primo vsuram esse, si quis mutuet Regi, ducendo in pactum, vt conferat illi Magistratum, vel liberet eum à tributis, quia si hæc ducantur in pactum manet iam regi obligatio ciuili, quæ pretio æstimabilis est, manetque illi ex vi mutui, in quo consistit vsura.

Secundo. Eodem modo erit vsura mutuare triticum quod habeo in loco remoto, ducendo in pactum, vt mutuarius illud mihi restituat domi meæ teneaturque ad illius vecturam. Similiter mutuare pecunias ducendo in pactum, vt teneatur mutuarius illas, vel partem illarum recuperare à debitoribus. Quia istæ obligationes quas sic mutuans imponit mutuuario sunt pretio æstimabiles, & eo ipso quo interuenit pactum, exiguntur ex vi mutui, & debito ciuili.

Tertio vsura est eadem ratione, mutuare cum pacto, vt mutuarius pro me apud Regem oret, in mea causa mihi sit aduocatus, coram me canat, vel saltat, quia omnes istæ obligationes sunt pretio æstimabiles.

Quarto, vsura etiam est mutuare ducendo in pactum, vt mutuarius teneatur mihi, remutuare, aut aliqua obsequia mihi præstare, veluti accedere ad meum fornacem, ducere suum triticum ad meas molas, metere meas segetes, & similia: quia omnes istæ obligationes sunt pretio æstimabiles; & illas exigere cum pacto non est exigere ex sola gratitudine, (cum id quod gratis fit, liberè fiat, & sine pacto) sed ex debito ciuili, & vi mutui.

Secundo habet Soto. Exigere ex vi mutui, & ducere in pactum id quod est redimere propriam vexationem licet, nec est vsura, nisi materialis tantum & similitudinaria, (ver. gra.) Mouet quis aduersum me litem iniquam, postulat quod non debeo, possum mutuare illi ducendo in pactum, vt cesset ab illa lite: quia licet hæc obligatio cessandi à lite sit pretio æstimabilis, & ego vtat

mutuo ad illud obtinendum, non tamen illud tenetur ille ex iustitia & debito, nec alia via possum meam vexationem redimere.

Qua ratione quando alter postulat quod vere illi debeo, & iuste litigat, non possum ducere in pactum, vt cesset à lite, quia tunc obligationem istam iam non exigere ab illo vt simpliciter mihi debitam, sed vi mutui.

Similiter si quem iniuria, vel damno aliquo affeci, propter quæ postulat à iudice recompensam & satisfactionem sibi à me fieri aliqua pœna pecuniaria mihi imposta, si quidem per Iudicem sim iam condemnatus ad illam compensam & pœnam soluendam, non posse me illi mutuare ducendo in pactum, vt pœnam illam remittat, quia illa pœna est pecunia æstimabilis, & in pecunia exsoluenda, vnde ex pacto remissionem illam exigere, est reuera exigere pecuniam ultra sortem vi mutui.

Quod si nondum sim per iudicem condemnatus, posse me per mutuum remissionem illius pœnæ exigere ex gratitudine, & deducere illam in pactum: quia ante condemnationem iudicis talis remissio non est (inquit) quid temporale, sed quoddam fœdus, & nexus, siue confirmatio amicitia, & sicut licet amicitiam ducere in pactum, & exigere illam per mutuum, ita & confirmationem ac nexum amicitia.

Et confirm. Remissio illius iniuriæ solet fieri gratis uatura sua, & ex beneuolentia, quamuis ergo petatur ex pacto, illud pactum non pertinet ad debitum ciuile, sed ad beneuolentiam, & amicitiam.

Adducit in hanc sententiam Soto Syluestrum verbor. Vsura. primo. §. vndecimo, vbi docet Syluest. iuxta Archidiaconum, Cum læsus vni dicendo se peccet, remittendo vero iniuriam, & damnum acceptum ferneret præceptum charitatis, & misericordiæ Euangelicæ, mutuantem illi sub ea conditione; & pacto, vt remittat illi iniuriam, & damnum acceptum, obligare tantum illum ad ea, ad quæ iam tenebatur, & ita non expetere, neque exigere proprie lucrum ex mutuo, sed solum redimere suam vexationem, quod vnicuique licet ex Cap. Dilectus. De Simonia. Similiter licere per mutuum exigere à mutuuario, & cum pacto signa illa amicitia, quæ pertinent ad vrbانيتatem, (ver. gra.) vt ille cui mutuo ex gratitudine mihi assurgat, caput aperiat, & similia præstet.

Ex his opinionibus verior, & probabilior multo est illa Caietan. Ad cuius maiorem explicationem sit prima conclusio.

Effectus gratitudinis, qui consistunt in interiori affectu, & voluntate, possunt expeti, & exterius exigi sine vlla vsura.

Primo, quia isti effectus vt amicitia, & beneuolentia non sunt pretio æstimabiles, nec res venales, vel quæ pertineant ad lucrum temporale, quod est proprium vsuræ.

Secundo, Quia vsura includit obligationem ciuilem, & tanquam ex iustitia debitam, amicitia autem, & beneuolentia ita sunt effectus animi liberi, & voluntarij, & nullo modo cadant sub debito, vel obligatione ciuili: debitum enim ciuile obligat, & cogit, vel nolentem; voluntas autem non patitur coactionem, nec potest aliquis dici habere amicitiam, vel beneuolentiam nolens, sed libere, & spontaneè volens. Nec obstat amicitiam esse rem nobi-

nobiliorem his, quæ pretio æstimantur, hæc enim nobilitas non facit exigentem amicitiam vsurarium, quia proprium obiectum vsuræ est lucrum temporale, & pretio æstimabile ex mutuo: Vbi vero proprium & formale obiectum alicuius virtutis vel vitij non reperitur, neque virtus illa aut vitium reperiri potest.

Secunda conclusio. Expectare & exigere per mutuum non solum amicitiam, verumetiam beneficia, quæ amici amicis præstare solent, ita vt non ducatur illud in pactum, vel obligationem aliquam, sed ex sola amicitia & gratitudine, non est vsura per se, & simpliciter, ac speculatiue sumptum.

Practice tamen loquendo est, maxime periculosum, & consequenter nullo modo consulendum, vel indicandum secularibus negotiatoribus, & lucra captantibus.

Hæc est Caietan. in hoc art. Soto aliqua ex parte, & communis modo inter Thomistas. Probat prior pars. Actus interior & exterior eiusdem sunt bonitatis & malitiæ, immo ex bonitate vel malitia vnus licet colligere bonitatem vel malitiam alterius, ex bonitate enim vel malitia interioris colligimus recte bonitatem, vel malitiam exterioris, tanquam ex fonte & radice, & iuxta illud Christi Matth. 15. [De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, ad adulteria, &c.] Et e conuerso ex bonitate vel malitia exterioris, bonitatem etiam vel malitiam interioris, tanquam ex obiecto sine, & sed actus interior, qui est sperate per mutuum, non solum amicitiam, verumetiam effectus amicitia, non ex debito sed ex gratitudine, est actus licitus, & honestus; ergo exterior quo aliquis huiusmodi effectus ita exigit, nempe non ex debito, sed ex gratitudine, non est actus iniquus neque vsurarius.

Secundo, Obiectum proprium, & formale vsuræ, est lucrum temporale ex mutuo; & vi mutui, ac cum pacto & debito ciuili, in hoc autem exteriori actu quo mutuans expetit beneficia ista, & effectus, non expetit illa vi mutui, neque cum pacto, aut debito: Ergo.

Adiecta autem est secunda pars, per se & speculatiue loquendo, nam practice periculosissimum est: Primo, quia explicare talem spem, & exigere in mutuo tales commoditates, etiam si dicat mutuans se illas exigere, vt effectus gratitudinis, moraliter loquendo est velut quoddam pactum tacitum, implicite continens obligationem ciuilem: Nam & Doctorum, cum distinguunt pactum vsurarium, vt præcedenti articulo vidimus, in tacitum & expressum, constituunt in exemplum taciti, & impliciti huiusmodi loquutiones mutuantium: Eus ego tibi liberè mutuo, quia scio te futurum mihi beneuolum, & gratum, ne quæso sis mihi ingratus, & cætera.

Secundo. Quia mutuarius audiens mutuantem sub illa spe inutuare, vidensque illam ita sibi exprimi, vt exterius exigit gratitudinem istam, vt plurimum & frequenter arbitratur, ac iudicat sub colore illorum verborum sperare, & exigere mutuantem illa beneficia, non solum ex gratitudine, verumetiam, vt illi debita ex mutuo: Et ad reddendam suam necessitatem, sub colore etiam grati animi promittit illam gratitudinem, & remunerationem, intendens se obligari, quod est vsura, quamuis palliata.

Vnde & DD. ipsi, qui hanc secundam conclusionem amplectuntur admonent simul.

Tomus Secundus.

Primo, ne hæc Secularibus proponantur.

Secundo, vt mutuans absteineat maximè ab huiusmodi externis spei, & animi sui manifestationibus: quod si aliquando animum suum alteri reuelauerit, & aliquid ab eo acceperit, diligenter inquirat quo animo mutuarius illud ipsi exhibuerit, num ex sola gratitudine, & amicitia intelligens nullo modo se fuisse obligatum, vel tanquam ex debito, & obligatione: quia si priori modo poterit illud tuta conscientia retinere, si verò posteriori tenetur illud, vt inferius dicemus, restituere: & oppositum asserere fuit error Molini, de quo supra. Ex quo sequitur tertium, sic mutuantes regulariter non esse absoluedos, nisi certissimo constet, ipsos ex mera gratitudine, & non ex mutuo beneficia illa, quæ à mutuuario receperunt, exegisse, & recepisse, & mutuarium simili ratione ex sola etiam gratitudine illa contulisse. Confirmatur hoc, quia in foro exteriori sic exprimens animum suum, & aliquid accipiens iudicaretur vsurarius, & præciperetur restituere acceptum, nec audiretur etiam si assereret se ex gratitudine illud exegisse, & accepisse: Et merito, quia experientia teste, & prudentum iudicio, qui sola cupiditate, & spe lucri ex mutuo ducuntur ad mutuandum, & non ex amicitia, aut liberalitate, vtuntur huiusmodi modo, & forma mutuandi.

Tertia conclusio contra Angelum, Adrian. & alios.

[Expetere, vel exterius exigere effectus gratitudinis interueniente pacto, & tanquam ex debito ciuili, etiam si ista beneficia exigantur tanquam Anctidota, & cum illis duabus conditionibus, quas constituit Angelus, est vsura.]

Hæc conclusio est D. Thomas, hic ad 3. Vbi aperte docet, exigere recompensationem mutui quasi per obligationem alicuius pacti taciti, vel expressi, esse vsuram. Probat: Ex eodem Angelo, & omnibus Doctorum, vbi interuenit noua obligatio, quam antea mutuarius non habebat, illa est pretio æstimabilis, etsi exigatur per mutuum est vsura, quia iam exigitur aliquid pretio æstimabile ultra sortem ex mutuo: Sed in hoc casu, quando scilicet mutuans exigit ex pacto vt mutuarius teneatur ad remutuandum illi, vel ad alia beneficia, etiam cum illis conditionibus, interuenit noua obligatio pretio æstimabilis, distincta ab ea quam antea mutuarius ille habebat: ergo sic obligare etiam cum illis conditionibus est vsura.

Probat minor: Mutuarius postis his conditionibus, tenebatur quidem iure naturali ex charitate, non tamen ex iustitia, & debito ciuili, at interueniente pacto, tenetur iam ex debito ciuili, & tanquam ex iustitia: ergo tenetur noua obligatione, quam antea non habebat, & pretio æstimabili; cum omnis obligatio ex debito ciuili sit pretio æstimabilis; possitque pretio vendi, & reddi.

Et confirmatur eadem minor, nempe, quod sit noua obligatio, distincta omnino ab illa naturali ex charitate quam antea habebat; quia iste mutuarius sublato isto pacto, & obligatione ciuili quæ ex illo nascitur, si quidem mutuanti extreme indigenti non succurrat mutuando, cum commode possit, peccaret quidem contra charitatem, non tamen contra iustitiam, at si pactum interueniat & obligatio ciuilis, non solum peccabit contra charitatem, verumetiam contra iustitiam.

V 2 Quarta

Quarta conclusio contra Magistrum Soto.

Vsura est propter mutuum exigere à mutuuario signa amicitiae, & urbanitatis, vel remissionem iniuriae interueniente pacto.

Paret, Ex doctrina ipsius, & communi omnium DD. vsura est exigere per mutuum aliquid pretio aestimabile ex pacto, sed in hoc casu quamuis ista signa amicitiae, & remissio iniuriae secundum se sint eiusdem rationis cum ipsa amicia, & actus nobiles qui pecunia non mensurantur, at obligatio civilis praestandi illos quae nascitur ex pacto, est pretio aestimabilis: ergo obligare mutuarium ad ista, vsura est.

Secundo, Ex eodem Soto mutuare exigendo à mutuuario, si est Sacerdos, ut teneatur pro me certis diebus celebrare dato illi suo stipendio, vel exigendo si est diues, ut teneatur facere eleemosynam indigentibus, est vsura: quia licet dare eleemosynam sit actus nobilis qui non mensuratur pecunia, at obligatio illa quae nascitur ex pacto est pretio aestimabilis, sed similiter licet signa amicitiae, & remissio iniuriae sint actus nobiles, & secundum se non mensurentur pecunia, at obligatio quae nascitur ex pacto ad illos praestandos, pretio aestimabilis est, Et confirmatur aperte de remissione iniuriae, quia teste experientia, ante omnem sententiam iudicis, qui potest in iudicio proclamare de aliqua iniuria, vel damno accepto, cedit quandoque illi iuri, & iniuriam illam remittit accepto aliquo pretio: & qui periclitatur subire aliquam poenam ob iniuriam fratri illatam, nititur eximere se ab illo periculo, oblata pecunia, ei cui iniuriam intulit.

Denique ista signa amicitiae, & remissio iniuriae, & similia si res exactè considerentur interueniente pacto iam habent aliam naturam, & rationem quam ipsa amicitia, quia amicitia non recipit obligationem, & debitum, sed est maxime libera & spontanea, sicut gratitudo siue gratia, non admittit in se debitum, & obligationem; at actus isti externi, etiam si soleant praestari ex amicitia, quam primum tamen interuenit pactum, & debitum civile quod ex illo nascitur, iam non sunt liberi, & spontanei, sed necessarii, & debiti.

Ex his facile soluuntur argumenta aliarum opinionum.

Fundamentum imprimis illius primae opinionis Calderini, vsuram esse cum expetitur, vel exigitur aliquid pretio aestimabile, ac propterea expetentem solam amicitiam ex mutuo, & ibi existentem non esse vsurarium, quia amicitia non est pretio aestimabilis, progredientem amicitiam ut illa conciliata recipiat aliqua beneficia pretio aestimabilia, esse vsurarium, quia iam exigit aliquid pretio aestimabile, falsum est, nisi addatur ex pacto, & cum debito civili: quia ad vsuram non sufficit expetere lucrum in mutuo, sed exigitur praeterea ut interueniat pactum, & debitum civile ex mutuo, ut hic docet D. Thom. Quo fit, ut ista expetens, vel exigens ex sola gratitudine, nullo appposito pacto non sit vsurarius: ut constat.

Ad opinionem & arg. Angeli, & Adriani, iam constat, eo ipso quo interuenit pactum, etiam si ista beneficia, ut remutuare, & alia quae proposuimus, exigantur cum illis duabus conditionibus quas constituit Angelus, interuenire praeter illam obligationem naturalem ex charitate, aliam no-

nam ab illa distinctam ex iustitia, & debito civili, quae nascitur ex pacto.

Similique ratione soluitur: Primum argum. Vngarelli. Nam esto benefacere indigenti cum commode possis, non sit obligatio civilis, sed naturalis tantum, & ex charitate: at si cum pacto, & conuentione illud offeras iam existit obligatio civilis, & debitum ex iustitia, quod pretio aestimari potest: unde illud exigere in mutuo non potest liberari ab vsura.

Ad Secundum, Explicanda est minor, quamuis enim possit Petrus extra mutuum exigere à Ioanne, hoc est deprecari, & obsecrare Ioannem, ut offerat illi, cum indiguerit praestare beneficia, quibus ipsi subueniatur, sine suo damno, in actu tamen mutuationis illud exigere periculosum est, ut in secunda conclusione diximus: Quia extra mutuum sicut qui illud postulat, non compellit alium, sed deprecatur tantum, ita qui illud offert, aperte non aliter illud offert quam ex liberalitate, vel misericordia: at quando interuenit mutuum, qui illud exigat, certe videtur potissime exigere ut illius mutui, & qui promittit, non tam libere promittit, quam compulsus necessitate mutui quo eget, esto ex sola amicitia illud exigi possit, & ex sola etiam amicitia praestandum promitti, sed difficilimum est in contractibus pecuniarijs cum hominum cupiditate haec cohaerere, ac ut recte dicebat Magister victoria talia exigentes in mutuis, non bibunt aquam mundam.

In opinione Syluestri, & Soto duo priora quae opinio illa habet, verissima sunt. Vltimum reiecimus, ut constat ex quarta conclusione nostra. Nec valet ratio eius, ista signa amicitiae, & urbanitates, & remissionem iniuriae non esse mensurabiles pecunia.

Primo, quia esto viri honesti, & nobiles gratis soleant ista praestare, alij vero, ut diximus, accepta pecunia, nec propterea censentur in iuste agere.

Secundo, quia etiam si huiusmodi remissiones apud Christianos secundum se gratis praestari debeant, at quam primum interuenit pactum, obligatio quae ex illo nascitur est pretio aestimabilis, interuenit quae illa in mutuo. Qua ratione soluitur etiam argum. Syluest.

In summa ex doctrina huius controversiae, constat verissimum esse quod in commento huius art. constituit Caeteran. iuxta ea quae D. Thom. in eo docet.

Nempe mutuantem non posse exigere à mutuuario, nec cum pacto, & conuentione obligare illum ad praestandum aliquid temporale, quando prudentum iudicio obligatio illa civilis est, & pretio aestimabilis.

Quia licet possit sperare illud ex amicitia & beneuolentia sibi praestandum, tanquam à viro honesto & grato, nihilominus cum primum exterius exprimitur, & ducitur in pactum, confurgit ex illo pacto obligatio civilis pretio aestimabilis, & expetit illam tanquam lucrum temporale ex mutuo, in quo consistat propria ratio, & iniquitas vsuræ.

Quo fit, ut verissima quoque esse omnia illa conclusoria, quae hic retulimus ipsum colligere ex illis duabus regulis, quas constituit in commento huius art.

Ita ut reuera sit vsurarius, qui mutuat Principi cum pacto, ut conferat illi aliquod munus, vel officium, vel efficiat nobilem, & liberum à tributis.

Qui

Qui mutat amico Principis cum pacto, vt pro eo apud Principem intercedat, vel curam eius habeat.

8 Qui mutat alteri cum pacto, vt cesser à lite iusta, vel dubia, quam cum illo habet. Dixi, vt recte admonet Soto, iusta vel dubia, quia si mutans certo videat litem illam iniquam esse, & postulari sibi quod reuera non debet, tunc recte potest mutare ducendo in pactum, vt mutuatarium ab illa lite cesser, quia tale pactum exigens nihil aliud præstat, quam redimere suam vexationem, quod unicuique licet.

Est etiam usurarius qui mutat cum pacto, vt mutuatarium ei patrocinetur, vel causam eius apud iudicem agat.

Qui mutat triticum cum pacto, vt ex loco remoto ducat illud in eum locum, in quo mutans agit.

Vel cum pacto, vt teneatur illi cum ipse postulari similiter mutare.

Vel cum pacto, vt panes suos ad fornacem eius deferat, vel frumentum ad suas molas stramentarias ducat.

Vel cum pacto, vt agros eius colat, vel segetes metat.

Denique quicumque mutat cum aliquo pacto ex quo nascitur in mutuatarium aliqua obligatio civilis.

Et quamuis ex his, quæ in his duabus controversiis hæcenus explicata sunt, & tot exemplis, quæ nunc subiecimus illustrata, quibus deprehendere facile possit, quando mutuum cum spe alius commoditatis temporalis, vel ea sola mente concepta, vel exteriori significata, & in pactum ducta, sit usurarium. Descendendum nihilominus nunc est ad aliquos particulares casus, similes his, quos modo proposuimus; partim, quia continent suas priuatas difficultates, partim vero, quia in eis decidendis Doctores non omnino conueniunt. Ac primum omnium videamus.

CONTROVERSA

Tertia.

SITNE VSVRA POSTVLARE A

mutuatarium ipso tempore mutui, vt aliam rem similiter mutatam vicissim conferat.

SUMMARIUM.

- 1 *Varia doctorum opiniones.*
- 2 *Mutans qui exigit a mutuatarium bifariam potest se habere.*
- 3 *Mutuatarium obligare, ad simul, & eodem tempore aliud mutuandum, quomodo usura sit, & quomodo non.*
- 4 *Mutuata res quando diminutionem aliquam patitur ex mutuo, potest similiter mutans exigere sibi a mutuatarium aliam.*
- 5 *Mutans rem, cui ex mutuo nullum incommodum imminet non potest obligare mutuatarium ad remutuandum sibi.*
- 6 *Conditiones due seruande sunt vt liceat vendere obligationem mutuandi.*

Tomus Secundus.

CONSTAT ex præcedenti controuersa. Mutuatum qui exigit cum pacto à mutuatarium, vt teneatur cum ipse indigerit similiter ei remutuare, esse usurarium. Est ergo difficultas, [An quando mutans nihil tale exigit in futurum, sed ipso tempore mutui, ita vt vicissim, & mutuo alter alteri rem quam postulat concedat, sit usura?] Vt si Petrus postulet à Ioanne mutuo aliquot mensuras tritici, dicat autem Ioannes mutuabo tibi triticum istud, sed hac lege, vt sicut ego mutuo tibi triticum quo indiges, ita, tu quoque mutues mihi oleum quo ego indigeo, aliter nolo tibi mutare triticum quod postulas.

De hac quaestione variæ sunt DD. opiniones, Magister Victoria in lectione huius articuli docebat maxime probabile esse, hunc contractum non esse usurarium, sed licere mutanti ita exigere, & pacisci cum mutuatarium. Soto loco citato extendit hanc sententiam sui Magistri Victoriz, asserens absolute ita licere: Idem docent multi ex recentioribus. Et probatur hæc sententia. Sicut se habet simonia in spiritualibus, ita & usura in temporalibus, at si Clericus postulet à me vt hodie celebrem pro intentione ipsius, possum sine ulla simonia ducere in pactum, faciam quidem, si tu pariter etiam celebres iuxta meam quoque intentionem. Similiter si Sacerdos postulet à me vt audiam confessionem ipsius, possum dicere illi, faciam, modo tu audias confessionem meam deinde, sine ulla etiam simonia, vt docent omnes DD: ergo licet similiter citra omnem usuram cum Petro postulante à me triticum constituere hoc pactum, mutuabo tibi triticum, si tu mutues mihi oleum, & non aliter.

Secundo sicut se habet vendens ad ementem, mutans ad mutuatarium; sed si Petrus roget me, vt vendam illi triticum, possum ita cum illo pacisci vendam tibi triticum, si vendas mihi oleum, & non aliter; ergo similiter si postulet à me mutuo quod triticum, possum exigere ab illo, & cum pacto, vt mutuet mihi oleum.

Tertio confirmatur. Ex D. Thom. hic ad 4. vbi habet, quod licet non possit mutans obligare mutuatarium ad remutuandum in futurum, licet tamen illi aliquod aliud mutuum statim ab eo accipere.

Oppositum docent nonnulli ex recentioribus, asserentes neque ipso tempore mutationis licere obligare mutuatarium ad remutuandum; quod ita docent. Quotiescunque in mutuo interuenit obligatio ex pacto est usura, sed qui mutat hac ratione, etiam si exigit illud mutuum in præsentem, obligat mutuatarium, & ex pacto.

Secundo, si liceret obligare mutuatarium ad remutuandum in præsentem, liceret quoque in futurum, at hoc non licet vt constat; ergo neque illud. Maior patet, quia licet obligare in futurum videatur maior obligatio, & magis onerosa, quam obligare illum in præsentem, at vtraque est vere obligatio, & æstimabilis.

Tertio, si liceret obligare ad remutuandum in præsentem ipsum mutuatarium, liceret quoque obligare eundem ad aliquod vendendum mutanti in præsentem, at hoc non licet, ergo neque illud. Consequentia aperta est, probatur minor: Quia cum omnis obligatio ci-

uili sit pretio æstimabilis obligare eumentem ad aliud vendendum, est exigere ab eo præter iustum rei pretium aliquid aliud pretio æstimabile, quod est iniquum, & iniustum. Cum autem obijcitur his DD. locus D. Thom. hic ad 4. Dicunt D. Thom. ipsis potius fauere: non enim dixit licere mutuantibus obligare mutuatarium ad aliud mutuum de præsentem, sed solum dixit, [licere accipere,] ubi consulto vsus tantum. ec voce [accipere,] quia quamuis liceat accipere, nam tamen licet obligare,

Ex his duabus opinionibus, prior illa verior est, & magis recepta inter discipulos D. Thom. cui etiam subscribendum duximus.

- 2 Sed ad maiorem intelligentiam obseruemus, Mutuantem, qui exigit à mutuataro, vt simul, & vicissim aliquid ipsi mutuet, vicissim posse se habere, aut ita, vt velit obligare quidem illum, ipse vero manere liber ad præstandum, quod ipsi libuerit; vel ita, vt sicut obligat mutuatarium ad mutuandum sit, ita quoque se ipsum simul etiam obliget ad conferendum mutuo quod alter postulat. Rursum res quam postulat à mutuataro, aut talis est, quæ restitueretur illi omnino æquiualens, & sine vlla diminutione, vt quando mutuum est pecunia, vel triticum, aut restitueretur illi necessario cum aliqua diminutione, vt vestis.

His positis, Sit prima conclusio,

- 3 Obligare mutuatarium ad simul, & eodem tempore aliud mutuandum, mutuantem ipso manente libero, nec subeunte similem obligationem, vsura est: Obligare autem mutuatarium, mutuantem se ipsum similiter obligante, ita vt sit mutua & reciproca illa obligatio, non est contractus vsurarius, sed licitus & honestus,

Priorem partem probant argumenta secundæ opinionis, & in illo sensu rectè concludunt: quia sic mutuans recipit ultra sortem aliquid pretio æstimabile vi mutui, nempe illam obligationem remutuandi.

Posteriolem vero partem probant argum. Primæ opinionis. Et confirmatur, In vsura seruatur inæqualitas, quia mutuans solum confert vnum, nempe sortem, mutuatarius autem reddit duo, nempe & sortem & lucrum, vel aliquid aliud pretio æstimabile, ultra sortem, sed quando est mutua, & reciproca obligatio ex parte vtriusque, nulla est inæqualitas, cum tantum recipiat mutuans quantum contulit mutuataro, & nihil amplius: ergo non est vsura: Maior certa est, & minor patet: quia si mutuatarius confert duo, nempe, & rem mutuata quam restituet, & obligationem illam mutuandi, mutuans totidem similiter illi exhibet, nempe, & rem quam mutuatur, & obligationem qua vicissim illi se obligat,

Secundo vsura est pretium rei mutuata, in hoc autem casu mutuans nullum pretium exigit rei mutuata: ergo non est vsura. Probat. Minor, quia si quid exigeret certè illam obligationem qua teneatur mutuataro illi remutuare, in hoc autem casu illa obligatio non est pretium rei mutuata, sed pretium similis obligationis cui se pariter quoque deuincit ipse mutuans,

Tertio, si vterque vicissim se obligaret in futurum non esset vsura, quia esset æqua obligatio, & grauamen, ac æquale periculum damni, vel commodi; ergo neque quod vterque si simul obliget in præsentem aliquid erit vsura, cum in hoc contractu æqua similiter sit obligatio, & grauamen,

Quemadmodum si dicam audiam quidem confessionem tuam, sed ita vt audias tu meam, nulla est symonia, propterea quod est par, & æqua ibi obligatio, & obligatio vnius non est velut pretium confessionis, sed est velut pretium obligationis alterius. Et hac ratione conciliantur rectè opinionones illæ, & argumenta earum,

- 4 Secunda conclusio, [Quando res mutuata diminutionem aliquam patitur ex mutuo, potest similiter mutuans exigere sibi a mutuataro aliam, quæ similem patiatur diminutionem.]

Res est aperta ex dictis. Quia tunc non exigitur illud mutuum, vt pretium rei mutuata, sed tanquam iusta compensatio damni, quod recipit mutuans in re sua, quæ alteri mutuata diminuitur, ubi autem nulla interuenit per mutuum rei diminutio, seruanda est prima conclusio hic posita.

Tertia conclusio, quæ sequitur ex præcedentibus.

Mutuans rem, cui ex mutuo nullum incommodum imminet, etiam si obliget se ipsum ad illam mutuandam, non potest obligare mutuatarium ad remutuandum sibi rem, quæ ex mutuo alicui damno, vel incommodo exponatur,

(Verbi gratia.) Existit abundantia tritici, & penuria olei, non possum dicere alteri, mutuabo tibi triticum, voloque ad illud teneri, sed eam legem vt tenearis tu similiter ad mutuandum mihi oleum: Quia in hoc casu, etsi obligatio sit reciproca ex parte mutationis, non tamen est æqualis ex parte rei mutuata, propterea quod ego mutuo tibi triticum, quod propter abundantiam præsentem non valet nisi vt s. neque deinde minoris valebit, sed forsitan plus: oleum autem quod à te exigo, ob præsentem penuriam valet nunc vt 10, tempore vero quo illum restituum, forsitan non valebit nisi vt 8. vel vt 6. Propter hanc igitur inæqualitatem ex parte rei mutuata hic contractus est illicitus, & vsurarius: quia extorsens rem cuius est abundantia, cum obligationem accipiendi ab alio rem cuius est penuria, accipit aliquid maiori pretio æstimabile, quam sit id quod ipse alteri confert, recipitque illud ex vi mutui.

Duplex hic statim sese offert difficultas. Prior est.

AN LICEAT VENDERE obligationem mutuandi alteri.

SUNT Mercatores aliqui ditissimi maxime incurijs Regum, qui pretio accepto obligant se ad mutuandum Principibus, & Magnatibus, Est ne hic contractus licitus? Res est facilis ex dictis, Nam cum ista obligatio ex pacto inducta sit pretio æstimabilis, & consequenter vendibilis, licebit profecto illam vendere, & pretio accepto ad illud se obligare,

Seruanda tamen sunt duæ conditiones, sine quibus talis contractus iniquus est, & illicitus. Prior est, vt iste Mercator obliget se ad mutuandum non quando ei libuerit, vel ipse commode poterit, sed quotiescunque alter qui obligationem illam dato pretio ab ipso emit, postulauerit, Ratio est aperta: quia hæc obligatio ideo est pretio æstimabilis, ac vendibilis, quia mercator ipse, priuat se sua libertate, & exponit se periculo alicuius damni, si quidem solum

solum obliget se ad mutuandum quando ei libuerit, vel commodè poterit, nulli damno se exponit, nullamque amittit libertatem, imo alter qui pecuniam suam dedit pro illa obligatione incurret periculum, putabit enim se adueniente necessitate habere in promptu amicum, à quo mutuū recipiat, & frustrabitur illa spe, Obligans vero est se ad mutuandū quotiescunque mutuarius postulat, exponit se periculo damni: quia poterit mutuarius eo forsitan tempore postulare, quo alter non habebit in promptu pecunias, sed tenebitur illas proprijs expensis & damnis quarere,

Alterā conditio est, vt non vendatur ista obligatio pretio adeo rigido, quale mercatores exigere solent, sed moderato, accommodato, & honesto, arbitrio prudentum qui in huiusmodi negotijs experti sunt, & timentes Deum,

Alterā difficultas est.

CONTROVERSI A

Quarta.

CVM OBLIGATIO CIVILIS, pretio æstimabilis sit, & vendibilis, licebit ne accipere pretiū pro obligatione soluendi debitum alterius, ipso debitore non solvente, quam vocamus fideiussionem.

S Y M M A R I U M.

- 1 Opiniones variæ Doctorem.
- 2 Fideiussor pro obligatione civili, quæ includit fideiussio potest aliquod pretium accipere.
- 3 Qui se obligat ad mutuandum ex pacto, per illa obligatione civili potest aliquid accipere.

VSus obtinuit, vt exigantur plerumque fideiussores in contractibus humanis, Exiguntur enim nonnunquam ab eo cui aliquid venditur ad creditum, nonnunquam vero ab eo cui depositū seruandum traditur, vel officium aliquod, & munus committitur, cum etiam à tutoribus pupillorum, & alijs multis, de quibus inferius agemus in peculiari disputatione de contractu fideiussionis. Querimus ergo, an qui pro alienis debitis fidem suam offert, vel vt dicunt intercedit, qui à Docto, vocatur fideiussor, possit absq; vsura pretium aliquod exigere, vel mutuum, ab eo, pro cuius debitis fidem suam offert? Similis huic est quæstio illa, An vbi Petrus fidem iussit pro Ioanne, possit Paulus ita cū Petro conuenire, exhibe mihi pretium aliquod, aut mutua mihi hanc vel illam pecuniam, & liberabo te à fideiussione quam pro Ioanne præstitisti, illamque in me suscipiam. Quia si pro fideiussione licet pretium aliquod à debitore accipere, licet quoque vt alter ab illo vinculo, & obligatio-
ne liberetur.

D. Anto. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 45. dubius est in hac quæstione: Et tandem concludit tutius esse abstinere se à tali contractu,

Caballinus siue Molineus iudicant illicitum, & plusquam vsuram accipere aliquid pro fideiussione, ita habet in suo opere de contractu. q. 31. num. 251. Quod nititur probare argumentis quæ deinceps subiiciemus,

Coar. lib. 3. varia. Resol. c. 2. nu. 7. ita distinguit vt si inspecta qualitate, & bonis debitoris, nullum imminet periculū fideiussori, nec vendi nec pretio æstimari illa fideiussio possit, ita vt aliquid tunc accipere esset fraudulenta, & vsuraria venditio: quia venderetur res, quæ nullum habet pretium. Probat hęc pars: Talis obligatio ex eo est vendibilis, quia per illam exponit se fideiussor alicui periculo, vel damno, ergo si inspecta qualitate, & bonis creditoris nullum sit periculum, tunc illa, nec pretio æstimabilis est, nec vendibilis, & ex consequenti non potest fideiussor pretium aliquod, vel mutuum exigere ab eo, pro quo ita fidem suam iubet, esset enim exigere, ab illo pretium rei, quæ nullum habet pretium. Quod si inspecta qualitate bonis debitoris fideiussor exponat se reuera periculo soluendi debita illius, posse tunc pro illa fideiussione pretium aliquod exigere, vel mutuum: quia cum obligatio, & periculum cui tunc se ipsum fideiussor subiicit, pretio æstimari possit, nulla est vsura aut iniquitas, pretium quod prudentum iudicio illi obligationi & periculo deberi censetur, pro illa exigere, vel loco pretij mutuum alicuius pecuniæ per aliquod tempus,

Communis vero sententia & recepta inter discipulos D. Thom. est, quam habet hic Caiet. in solu. 4. Fideiussorem accipere posse, pro obligatione illa civili quam includit fideiussio aliquod pretium, vel exigere aliquod mutuum. Quia obligat se ad soluenda debita illius pro quo fidem suam iubet illo non solvente, quæ obligatio cum maximis incommodis experientia teste exponat frequenter fideiussorem, ex consequenti est pretio æstimabilis,

Quæ sententia tenenda est vt verior. Et confirmatur. Quando nõ accipitur aliquid pro mutuo, sed pro re pretio æstimabili non est vsura, fideiussor non accipit pretium, nec obligat debitorem ad mutuum sibi conferendum, ratione aut vi alicuius mutui, sed ratione rei pretio æstimabilis: ergo Probat. Minor: fideiussor non mutuat pecuniam debitori qua ipse soluat, & quam deinde restituat ipsi fideiussori, quamvis enim adueniente casu quo fideiussor soluat pro debitorum re, maneat illi actio ad repetendum à debitore quod soluit, attamen per fideiussionem illam non mutuat, sed obligat tantum se ipsum ad soluendum pro debitore, siue ille ipsi restituat siue non; hęc autem obligatio est pretio æstimabilis, ergo fideiussor non exigit pretium vel mutuum ex vi alicuius mutui, sed pro re pretio æstimabili. Et confirmatur, Quando fideiussor postulat pretium vel mutuum pro hac obligatione, vendit reuera obligationem illam debitori, & interuenit contractus emptionis & venditionis, in quo accipitur iustum & honestum pretium pro obligatione pretio æstimabili, contractus autem in quo accipitur iustum pretium pro re pretio æstimabili non est vsurarius, sed iustus, & licitus: ergo exigens pretium vel mutuum pro fideiussione, & obligatione quam per illam sibi imponit, nullam committit vsuram, vel iniquitatem,

Secundo potest (quod omnes concedunt, & Molineus ipse loc. cit. q. 34. num. 257.) fideiussor à creditore cui se obligauit soluere non solvente principali debitore, potest (inquam) pretio dato emere remissionem illius fideiussionis, & illam redimere, & creditor ipse potest quoque pretium illud pro illa remissione accipere: at quid quid pretio redimi potest, pretio similiter æstimabile est, & vendibile, cuiusque vendatur,

Ean-

Eandem sententiam habent Angelus verbo. Fideiussor. num. 20. Syluester Fidenusio. §. ultimo. Soto art. 2. q. 1. lib. 6. de Inst. Nauar. in com. men. de cambijs. nu. 7. Vbi obseruunt & optime, vt nulla interueniat fraus inter fideiussorem & venditorem. (Verbi gratia) Paratus est Petrus vendere, mutare, vel locare Ioanni aliquid sine fideiussore, conuenio Ego Petrum, & obtineo ab illo ne vendat, mutuet, vel locet Ioanni nisi me obrulerit in fideiussorem, vt ille hac necessitate compulsus reddat mihi pretium aliquod vel mutuum pro illa fideiussione: cum in hoc casu existant dolus & fraus, quæ nemini debent patrocinari, non possum ab eo aliquod pretium accipere, quia fraudulenter illud acciperem, & iniquè. Similiter indiget Petrus aliquo mutuo: Do ego secreto Ioanni, pecunias quas mutuet Petro, hac conditione, vt offerat me in fideiussorem. quo Ioannes necessitate sua adductus emat à me sub aliquo pretio illam fideiussione: hic contractus fraudulenter etiam est, & iniquus, & in quo nullum pretium accipi potest. Secus tamen omni fraude licet hanc obligationem pretio honesto vendere.

Sed contra nostram sententiam obijcit Molinæus: Qui mutuat non potest accipere pretium pro mutuo: sed fideiussor ad nihil aliud se obligat quam ad mutandum: ergo neque potest accipere pretium pro fideiussione. Probatur minor: qui fideiussor, aut soluit pro principali, aut non: si non soluat, nihil præstat illi, si soluat, cum id quod soluit alter teneatur restituere in æquiualentia, idem omnino est quod mutare ei illam pecuniam.

Secundo, minus officij præstat fideiussor debitori quam præstat mutuans suo mutuuario, sed mutuans nihil potest pretij accipere pro mutuo: ergo neque ille pro fideiussione. Maior patet: quia mutuans confert mutuuario actum & de presenti pecuniã, qua se ipsum priuat, fideiussor vero tantum confert verba, & suam fidem.

Ad Primum horum Resp. vt quemadmodum ille qui mutuat ratione mutui, nihil potest accipere à mutuuario, ac si obliget se ad mutandum ex pacto, pro illa obligatione civili potest accipere aliquid, quia illa obligatio est pretio æstimabilis, cum per illam exponat se alicui damno; ita quoque fideiussor si soluat pro principali non potest aliquid accipere pro illa solutione: quia illa virtualis quædam mutuatio est, potest tamen pro obligatione illa, qua deninxit se ad soluendum, cum per illam exposuerit se magno periculo, & incommodo, veluti ad soluendum pro eo à quo forsitan nihil recuperabit, vt passim accidit. Vnde vt bene hic obseruat Magister Soto & in primo argum. quo probamus sententiam Caiet. diximus, fideiussio non mutuum, nec species mutui, sed vere obligatio soluendi pro alio, quæ experientia teste periculosissima est.

Ad Secundum dico, maius beneficium præstare quandoque mutuantem, quandoq; vero fideiussorem, & similiter maiori periculo se exponere quandoque obligantem se ad mutandum, quandoque vero fideiussorem, quæ ex circumstantijs personæ & quantitatis bonorum prudenter inspicienda sunt, & pro ratione periculi & damni imminenti statuenda sunt in his prudenter pretia.

Ad illud vero quod habet Couarru. aliquando in fideiussione nullum esse periculum. Dico in his locis nos moraliter, & secundum ea quæ expe-

rientia teste communiter accidunt, videmus autem cum diuitiæ & bona temporalia potentissimorum hominum tot mutationibus subiaceant, semper in fideiussione esse periculum, aut post aliquod tempus viuente ipso fideiussore, aut post longa tempora viuentibus hæredibus. Quod si res adeo secura esset, & libera ab omni periculo, vt nulla ratione aliquod immineret neque in longissima tempora, tunc profecto non esset æstimabilis talis fideiussio, Sed hic euentus (vt dicunt) casus Metaphysicus est, cum nulla sint bona adeo secura, quæ non sint reuera bona fortunæ, id est fortunæ & aleæ exposita, Secundo, quia quando tanta est securitas, vt nullum sit periculum, tunc non postulantur fideiussores, imo inique exigentur, esset enim quædam iniqua vexatio.

C O N T R O V E R S I A

Quinta.

A N P E R M U T V V M L I C E A T
obligare mutuarium ad aliquas operas, iusto pretio illi exhibito, vel ad aliquid præstandum in utilitatem mutuantis, sine vilo damno ipsius mutuarii.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Opinio diuersorum auctorum.*
- 2 *Quando per mutuum recipit mutuans aliquid pretio æstimabile ultra sortem vi mutui, & expactio, vsura est.*
- 3 *Contractus mutuandi pecunias Agricolæ cum pacto, vt teneatur colere fundum, bifariam constiui potest.*
- 4 *Conducere agricolam, vel mercenarium anticipata solutione, vel mutuate alteri cum pacto aliquo differunt.*
- 5 *Tribus modis potest fieri licite contractus, quo conducit aliquis agricolam.*

Constat satis ex dictis mutuantem non posse à mutuuario aliquam obligationem exigere pretio æstimabilem vi mutui, & interueniente pacto, sunt tamen (vt antea admonebamus) multi casus, quos & hominum cupiditas & variæ DD. opiniones difficiles reddiderunt, quos hic recensent Caiet. & Soto, quos oportet nunc examinemus: Huiusmodi vero sunt. Liceat ne domino vineam mutuate agricolæ, obligando illum ad colendam suam vineam, sicut laboraturus est in alia, reddito ipsi iusto pretio. Similiter liceat ne mutuate alicui ea lege & pacto, vt teneatur ducere triticum ad molas mutuantis, vel panem coquendum ad fornacem ipsius, aut emere merces ex ipsius officina, supposito hunc mutuarium idem omnino commodum recepturum in molis, vel fornace, aut officina sibi mutuantis, quod ab aliis poterat recipere, nec mutuantem maius pretium ab eo accepturum, quam quod ab aliis recipetur, nec minori labore, aut expensis illa ducenda esse ad molas, vel fornacem cuiusuis alterius: sed omnia esse paria.

His ita constitutis, D. Anto. 2. p. tit. 1. c. 7. §. 10. vbi

Vbi refert supplementum ex Rosella Angelus verbo usura cap. 1. nume. 5. vbi refert in eadem sententiam Grego. Ariminen. in quæstio. de Monte. Et sententiam Calderini in cap. fina. De usuris. Ioan. Andre. in Mercuria. super Regu. Peccatum & Laurent. de Rodo. Florent. 2. p. contractuum, interpretatur quando mutuatarij grauantur propter mutuum, vel non bene illis satisfit à mutuâ-tibus. Adria. in materia de Restitut. fol. 57. col. 3. vbi agit de usura. §. Iuxta prædicta disquirendum est, voluit licitum esse mutuum istud, & contractum siue pactum, modo seruentur in eo omnes istæ conditiones hic positæ. Quod ita probant. Usura tantum committitur, quando vel mutuans aliquod recipit lucrum ex mutuo, vel mutuatar-ius aliquod damnum; at vbi dominus vineæ mu-tuat agricolæ sub illa conditione, ipse nihil reci-pit lucri, quia si mutuat 100. eadem 100. est tan-tum recepturus: agricolæ similiter nihil recipit damni, cum in vinea mutantis non sit laboratur-us pro mutuo, sed pro iusto pretio, & eodem om-nino, quod à quo vis alio recepisset, nec maiorem laborem passurus in illa vinea, quam in vinea cu iusuis alterius; ergo in hoc casu nulla est usura.

Secundo possum conducere agricolam ad la-borandum in agro meo tempore messis, & mer-cedē tunc illi soluendam anticipare, qua ipsi red-dita maneat iam deuinctus ad metendas fegetes meas; ergo possum similiter mutuare illi, cum pa-cto vt teneatur laborare iusto pretio in vinea mea. Antecedens ab omnibus recipitur, & com-muni vsu omnium nationum constat; consequen-tiam vero probō, quia idem est mutuare agrico-læ sub conditione, vt teneatur laborare iusto pre-tio in mea vinea, quod anticipata solutione illum conducere. Quod si agricolæ mutuare possum, cum pacto, vt teneatur in mea vinea, vel agro la-borare, potero similiter mutuare alicui sub ea con-ditione, vt teneatur triticum suum ad meas molas deferre, vel ex mea officina merces quibus indi-guerit emere.

Vnde fatentur hi DD. casu quo iste agricola mi-nus lucraretur stipendij apud hunc mutuantem, quam apud alios, vel maiori labori se exponeret, vel mutuataris maiori labore vel expensis indi-geret ad ducendum triticum ad molas mutuantis, quam ad molas alterius, &c. esse quidem usuram; quando vero omnia paria sunt; tam cum illo mu-tuante, quam cum alijs quibusuis, vt constitui-mus, nullam esse usuram.

Oppositum docent Caiet. hic & in summa ver-bo usura. §. 2. Medina quæst. 4. de usuris; Gabr. in 4. Distin. 15. quæst. 11. artic. 3. dubio 1. Soto lib. 6. de Iustit. quæst. 1. artic. 2. Nauar. in Manu. cap. 17. nu. 220. cum Panormitan. Cap. Fina. De usuris. Calde-rin. Ioann. Andrea & alij paulo ante citati ab An-drea & alij paulo ante citati ab Angelo. Affertur quoque à multis Syluester in eadem sententiam, sed ille vt in fine huius contēner. dicemus par-tem cum his contēnit, partim vero ab illis dissi-det. Hi ergo DD. & omnes fere recentiores Tho-mistæ hoc genus mutui, eo ipso, quo interuenit ta-lis obligatio ex pacto, iudicant esse usurarium.

Probantque. Quando per mutuum recipit mu-tuans aliquod pretio æstimabile vltra sortem vñ mutui, & ex pacto, usura est. In hoc casu, etsi mu-tuans 100. non sit recepturus nisi 100. & mutuata-rius pro suo labore sit recepturus suum iustum st-pendium, & idem omnino quod à quocunq; alio, nihilominus, recipit mutuans vltra sortem illam obligationem, quæ pretio æstimabilis est: ergo

est usura. Minor huius argumen. scilicet obliga-tionem istam pretio æstimabilem esse, quamuis iam constet ex supra dictis, probatur rursus aper-tissime. Obligatio civilis ex duplici capite est pretio æstimabilis, vel quia per eam, qui se ob-ligat, priuatur aliqua libertate, vel quia exponit se alicui periculo, & damno: Etenim cum liber-tas pretio æstimabilis sit, quodcunque etiam pe-riculum alicuius damni temporalis pretio æstima-ri possit, efficitur, vt obligatio omnis per quam ali quis vel sua libertate priuatur, vel alicui damno se exponit, sit quoque pretio æstimabilis. Sed in hoc casu agricola obligans se, etiam si cum omni-bus illis conditionibus quas, initio constituimus cum Adriano, priuatur sua libertate, & exponit se consequenter huic damno, vt non possit toto il-lo intermedio tempore suas operas, & labores lo-care alteri, qui forsân occurreret illi, sub maiori stipendio ipsum conduens, ergo hæc obligatio pretio æstimabilis est, & ita deducere illam in pa-ctum est usura.

Hoc argumento constat verissimam esse hanc sententiam Caiet. Et eodem diluitur primum il-lud argumentum Adriani, per tale enim mutuum recipit mutuataris damnum pretio æstimabile: cum priuatur sua libertate, & facultate percipien-di, forsân ab alio maius stipendium. Idem dicen-dum est de alijs casibus propositis cum in illis om-nibus mutuataris priuatur sua libertate, quæ pre-tio æstimabilis est.

Vbi, vt optime obseruat Caiet. in summa, duo hic consideranda sunt: Alterum est, hunc ducere suum triticum ad molas alterius, & ex hac parte dominus illarum molarum rectè potest accipere ab illo mutuataris idem quod accipit ab alijs, Al-terum vero est, mutuū quod dominus molarum præstat, & ex hac parte, id est ratione huius mu-tui nihil potest accipere ab illo pretio æstimabile, & cum illa obligatio ducendi triticum ad molas mutuantis sit pretio æstimabilis, mutuare ducen-do illum in pactum est usura. Quod si mutuans ita conueniret cum mutuataris, dō tibi 100. ex quibus non restitues nisi 90. hac lege, vt tenearis ducere tuum triticum ad meas molas, volo enim illa 10. tibi tribuere in pretium huius obligatio-nis, tunc non esset usura, cum illa obligatio sit pretio æstimabilis, & vendibilis. Poterit quidē esse iniqua venditio ex defectu iusti pretij, & æqui-ualentis, quod arbitrio prudentum relinquen-dum est, vitium tamen usuræ ibi non interuenit; cum iam non recipiatur obligatio illa ex mutuo, sed ratione illius pretij.

Secundum argument. postulat explicemus.

LICEAT NE OPERAS, ET labores agricolæ, vel mercenarij, anti-cipata solutione conducere.

3 Obseruemus, huiusmodi contractus mu-tuandis pecuniis agricolæ cum pacto, vt teneatur colere fundum meum, bi-fariam constitui posse; aut sub ratione mutui, aut sub ratione conductionis, & locationis. Sub ratione quidē mutui, quando mu-tuans recepturus est seorsum pecuniam quam de-dit, redditurusque deinde illi agricolæ quando actu in vinea ipsius laborabit alijs pecuniis suum stipendium, & mercedem. Sub ratione vero loca-tionis

tionis & conductionis, quando is qui pecuniam dedit, non est illam recepturus, sed conueniunt inter se dominus fundi & agricola de operibus, & stipendio iusto, conferturque illi à principio pecunia illa, vt stipendium, & solutio anticipata laborum ad quos iam illum conduxit. Priori modo nempe vi mutui, iam constat satis non posse mutuatarium obligari, Posteriori vero modo, nempe via locationis, ita vt pecuniam illam non accipiat tanquam mutuam, sed tanquam sibi datam in stipendium laboris futuri, controuersum est an liceat.

Soto loco citato arbitratur in hoc etiam contractu esse occultam usuram. Ratio eius est. Anticipata solutio est D. Thom. in hoc art. est quedam mutuatio pecuniæ exsoluendæ, & restituendæ mutuantis per operas istius agricolæ, ergo in hac mutuacione sub nomine anticipatæ solutionis interuenit pactum, & obligatio, qua se ipsum deuincit agricolæ iste ad operandum in vinea huius mutuantis, vbi autem interuenit obligatio ciuili, & ex pacto in mutuo est usura; Ergo & in hoc casu.

Recentiores Thomistæ in hac parte distinguunt eadem ratione, qua dicimus distinguendum esse, quando agemus de emptione alicuius mercis anticipata solutione. Vt qui confert pecuniam illi agricolæ, vel conferat illam in stipendium operarum, vt illum habeat certum, non tamen designato certo pretio, sed eo quod tempore messis, & quando actu laborabit, reddetur communiter similiter laborantibus, aut designato illi vna cum collatione illius pecuniæ certo pretio, sed minori quam sit iustum pretium, quo operæ illæ, eo tempore quo præstantur, solent valere.

Si quidem pecunia detur illi (licet via conductionis) hoc secundo modo, est contractus iniustus, quia vt videbimus & docet hic D. Thom. ratione pecuniæ vel solutionis anticipatæ, non licet minuere de iusto pretio: qui enim sic minueret perinde se haberet, ac si id quod minuit, exigeret in pretium & lucrum pecuniæ, quam alteri mutuo consulit quod est quoddam genus usuræ.

Priori vero modo anticipare solutionem operarum illius agricolæ, reddito illi eo pretio quod alijs similiter operantibus suo tempore reddetur, nullo modo iudicant esse usuram. Probant. Usura est pretium rei mutuata, sed in hoc casu, qui dat illam pecuniam rustico, non recipit illas operas rustici, neque illam obligationem pro vsu pecuniæ, neque pro pecunia tanquam mutuata, sed pecuniam illam confert, vt pretium illarum operarum, & illius obligationis, quæ pecunia vendi & æstimari possunt; ergo ibi non est usura.

Secundo, licet conducere famulum obligando illum, vt seruiat mihi iusto pretio per annum, simulque licet à principio anni exhibere illi suum stipendium & mercedem, in quo nulla est usura: ergo possum similiter conducere colonum; qui anno sequenti colat agrum meum iusto pretio, & à principio reddere illi suam mercedem sine vlla usura. Et confirmatur, iste agricola potest ex nunc conducere iusto pretio operas, quas exercebit in æstate, & ego simul possum illas admittere promisso illi iusto pretio, hic autem contractus non viciatur, propterea quod pretium ipsi solvendum quando actu fuerit operatus, tunc ipsi reddam: ergo licet dare illi pecuniam ista via locationis. Maior certa est, & iure omnium gentium recepta, aliter innumera comercia, imo fere omnia quæ inter dominos & famulos quoniam DD. consensu probata, passim exercentur, condemnare

mus. Minor vero probatur: Quia si hic contractus vitaretur per anticipatam solutionem, id certè esset, vel quia ratione istius anticipatæ solutionis minueretur illi iustum pretium, vel quia iste exponeretur alicui damno: at neutrum horum accidit, cum statuamus illum locari iusto pretio, & liberè se ipsum conducere.

Denique in hoc contractu seruatur æqualitas ex utraque parte, quia sicut mutuatarius accipiens pecuniam illam obligat se ipsum ad laborandum iusta mercede, ita conferens illam obligat quoque se ipsum ad non repetendam amplius illam, nec recipiendam alia via, quam per operas illius agricolæ.

Ad argumen. Mag. Soto dico, in hoc contractu non esse mutuum, sed veram locationem mercenarij anticipata solutione, in qua nulla existit usura, quia nec detrahitur quicquam à iusto pretio, neque accipitur quicquam ratione illius pecuniæ.

Ex his perspicua iam est solutio illius secundi argumenti.

4. Differunt enim plurimum conducere agricolam vel mercenarij anticipata solutione, vel mutuo alteri pecuniam cum pacto, vt teneatur ad meas molas triticum suum deferre, nam prior ille emit operas alterius iusto pretio, ab eo, qui potest illas vendere quocunque tempore, & quotiescunque ipsi libuerit sine vlla fraude, vel dolo, posterior vero nullas operas conduxit vel emit, quin potius per illud mutuum obligat accipientem ad emendas suas operas, vel merces, vbi nullo modo intelligi potest interuenire ibi contractum locationis, aut anticipatæ solutionis, sed esse meram usuram. Primo, quia in hoc posteriori contractu, cum dans pecuniam eandem sit accepturus est verè mutuum, quod non est in conducente agricolam. Secundo in hoc contractu dans pecuniam non emit operas accipientis illam, quin potius cogit & obligat accipientem pecuniam vi illius mutui, vt teneatur emere operas ipsius mutuantis, quod non est conducere mutuatarium, sed obligare illum vi mutui.

Ex his facile quoque erit explicare, an rectè fiat quod est in vsu apud aliquos agricolas. Habet Petrus agrum conducendum, mutuaturque agricolæ pecuniam hac lege, vt conducatur agrum ipsius, nihil aliud ab illo exigens, quam vt restituat deinde ipsi suam pecuniam, & iustum pretium agri. Dubium est, sit ne hic contractus licitus, an usurarius?

Sed solutio patet ex dictis. Etenim si ratione illius mutui compellatur agricola conducere agrum illum, carius quam valeat aperte est usura, cum recipiatur ille excessus pretij tanquam lucrum mutui, Carius (inquam) vel simpliciter, quia arbitrio prudentum, & vsu præcedentium conductorum non tantum valeat, vel carius ratione defectus & penuriz conductorum, quia vt quæst. præced. diximus paucitas emptorum & similiter conductorum minuit pretia rerum, & mercium. Similiter, etiam si non compellatur conducere illum carius, sed iusto pretio, si tamen compellatur ex pacto illum conducere ratione mutui, usura quoque est, cum illa obligatio ducta in pactum sit pretio æstimabilis, & recipiatur ultra fortem. Priuatur enim hac via mutuatarius libertate conducendi agrum alterius, & forsan viliori pretio. Vnde quando hæc duo iunguntur, & obligatio conducendi agrum mutuantis, & maius pretium, committitur duplex iniquitas: altera ratione

ratione iniusti pretij: altera vsuræ. Quando vero non excedit à iusto pretio, committitur ad minus vsura ratione illius obligationis exactæ ex mutuo.

5 Potest autem hic contractus licitè fieri his tribus modis. Primo, si seruato iusto pretio nulla interuenit obligatio vel pactum, sed reuera dominus agri, cum multi se offerant illius conductores, huic, inter illos qui sese offerunt, quem videt maiori vtilitate sua illum conducere, ex beneuolentia inquam ducitur illo beneficio, mutat illi pecuniam, vel vicissim mutuatarius, videns beneficium quod illi præstat Dominus agri mutando, cum potuisset alterius agrum conducere, vult hunc & non alium ex beneuolentia quoque & gratitudine conducere. Secundo si obligatio sit reciproca, ita vt dicat mutuatarius, ego conducam tuum agrum iusto pretio, sed ita vt tenearis quoque tu mutuare mihi pecuniam, vel tuos boves, aut quid simile: quia tunc pretium quod accipit dominus agri à mutuatario non est ratione mutui, sed ratione agri, & pecunia quam accipit mutuatarius à domino agri non est pro locatione agri, sed pro simili reddenda, & obligatio vnus pro obligatione alterius, imo tunc nõ est propriè mutuum, sed acceptatio pacti, & negotiationis quam alter obtulit. Tertio, potest etiam obligari mutuatarius ad conducendum agrum mutuantis sine mutua & reciproca obligatione alterius, si mutuens ratione illius obligationis minuat de iusto pretio agri: tunc enim obligationem illam non recipit mutuens ratione mutui, sed ratione illius diminutionis iusti pretij, quæ diminutio non minus est pretio æstimabilis quam illa obligatio. Videamus nunc.

CONTROVERSI A

Sexta.

LICEATNE ITA MUTUARE,
vt teneatur mutuatarius recipere mutuum
illud, vel partem illius in
mercibus.

SUMMARY M.

- 1 Contractus, sub ratione mutui, obligando mutuatarium, vt pecuniam quam postulat, accipiat in mercibus, iniquus est, & vsurarius.
- 2 Contractus idem celebratus sub forma venditionis, seruato iusto pretio nullam habet iniquitatem, vel vsuram.
- 3 emptor quomodo possit statim rem aliquam vendere vilius.
- 4 Mercatores qui regibus tempore belli pecunias mutant, quomodo aliquid accipere possint.
- 5 Mutuans alteri pecuniam sub ratione mutui, cum tali pacto vt teneatur mutuum illud restituere in mercibus inique facit.

Accidit frequenter indigentem pecunia postulare illam mutuo à mercatore aliquo varias merces habente, qui, si postulerentur ab eo 100. ea tantum legere vult illa mutuare. vt accipiat mutuatarius 50. in pecunia numerata, & 50. in mercibus,

quibus alter non indiget. Qui contractus duobus modis exerceri potest, vel sub ratione mutui, obligando mutuatarium ad recipiendas illas merces in valore pecuniæ, quam ab ipso mutuo exigit, aut sub ratione venditionis: vt si dicat mercator (sicut solent) non possum meam pecuniam tibi mutuare, quia vtor illa ad mea negotia & lucra, vendã tamen tibi merces valentes 100. quibus tibi subuenias.

1 Sit prima conclusio. Hic contractus sub ratione mutui, obligando mutuatarium vt pecuniam postulat, accipiat in mercibus, iniquus est & vsurarius.

Patet ex varijs damnis, quæ in eo, mutuatario inferuntur. Imprimis vt ait Caiet. Hic mutuatarius compellitur emere propter mutuum, quæ obligatio est manifesta vsura. Secundo cum accipiat merces quibus non indiget, sed pecunia, compellitur illas statim vendere multo vilius, quam acceperit. Tertio vt ait Soto, communiter mercatores hi carius multo vendunt, quam res valeant, cõfictis quibusdam rationibus & titulis. (Verbi gratia) titulo expectatæ solutionis, & lucrantis, cum ibi reuera, vt dicimus non sit lucrum cessans. Secundo titulo abundantie emptorum, & penuriæ mercium, nam vel eo solo quod miser ille mutuatarius accedit ad ipsos, fingunt abundare iam emptores, & deficere merces, cum ille nihil minus instituat quam recipere merces.

Poterit autem hic contractus rectè fieri, si mutuens seruato iusto pretio illarum mercium, bona fide, & citra omnem fraudem vsurariam dicat mutuatario. Postulas à me 100. in pecunia, mutuo quidem tibi 50. in pecunia, alia vero 50. si vis in mercibus, dabo illas etiam tibi, sin minus dimitte, liberum tibi est, accipere solum illa 50. in pecunia. Hic contractus non est vsurarius, quia in eo mutuens nihil accipit pro mutuo, nec obligat alium ad aliquid ratione mutui; sed 50. illa quæ mutat in pecunia, vult sibi restitui, quod est iustum; alia vero 50. quæ offert in mercibus, in libera optione mutuatarij relinquit, ita vt sub iusto pretio liberè illas accipiat, vel dimittat.

2 Secunda conclusio. [Contractus hic secundo modo celebratus, sub forma venditionis, & seruato iusto pretio, nullam hêt iniquitatem, vel vsuram.

Probat. Contractus hic emptio reuera est & venditio illarum mercium, in qua nec tacitè interuenit mutuum, cum mercator (vt supponimus) aperte dicat, ego nolo mutuare pecuniam, accipe tamen si tibi illud libet merces æquivalentes, qui bus tibi subuenias seruat quoque in eo iustum pretiũ, vt cõstituimus; ergo in eo nulla est vsura.

Secundo, si peterem ab amico mutuum, ille vero bona fide cum nullam habeat pecuniã, venderet mihi merces, quibus mihi subueniam, esset contractus licitus, ergo similiter quãdo mercator non vult mutuare, sed tradere solum merces suas seruato iusto pretio, si alter liberè voluerit eas emere, ac ita recipere, contractus est licitus. Probo consequentiam, quia ad rationem iustitiæ vel iniustitiæ parum facit mutuantem esse amicũ, vel mercatorem, habere pecunias, vel non habere.

Tertio, si à principio iste mutuatarius non postulasset mutuum; sed accepisset tantum vt emptor, postulans merces illas sibi vendi expectatæ solutione, instituens easdem cito vendere, mercator huic vendens iusto pretio, nec illud augès ob expectatam solutionem à nemine condemnaretur;

tur: ergo similiter dicendum est, quando à principio mutuum postulauerit, mercator vero dicat se nolle mutuare, sed vendere tantum, si ei placuerit emere. Patet consequentia: quia ad iniustitiam, vel iniustitiam in contractu emptionis, vel venditionis tantum exigitur, vt quæst. 77. artic. 1. vidimus, vt pretium sit iustum, & res quæ venditur sana & integra: parumque aut nihil potius refert, petierit ne emptor ille prius mutuum, vel non petierit. Eandem conclusionem & sententiam habuit Salmanticae eruditissimus ille P. Ioannes à Penna.

Sed dices forsan huiusmodi contractum iniustum esse, quia in eo emptor iste eandem mercem sit statim multo vilius venditurus, nouitque illud mercator, qui prius vendidit. Hoc tamen incommendandum non reddit contractum illum iniquum, vel iniustum; quia licet peccauerit forsan mercator iste contra charitatem, cum potuerit mutuare illi fratri, & liberare eum à damno, quod patitur vendendo vilius, quæ prius carius emerat, contractus tamen ille non est iniquus, vel usurarius.

Adde præterea, posse citra omnem iniustitiam mercatoris emptorem illum vilius vendere, quam prius emerit. Primo, quia potuit emere pretio rigido, & deinde vendere pretio infimo, intra latitudinem iusti pretij, quæ pretia, vt constat, omnia sunt iusta. Secundo ex modo vendendi, cui vt diximus variat pretia, in hoc enim casu cum mercator rogatus ab emptore vendiderit, potuit carius vendere quam emptor ille, qui deinde rogat alios emptores, vi illius regula: [Merces vltroque vilescunt.] Sed in his omnibus desideratur maximè diuinus timor, ne mercator iste, quia rogatus vendit, excedat iustum pretium vel titulo lucri cessantis, vel titulo expectatæ solutionis, vel titulo periculorum quæ in recuperando illo debito sese possunt offerre: sed vendat bona fide iuxta pretium fori.

Ex his perspicuum est. In primis, quid sentiendum sit de quibusdam ditissimis mercatoribus, à quibus Reges grauissimis bellorum expensis compulsi mutuatas pecunias postulare solent, ipsi vero afferentes se tantam pecuniarum copiam non habere in promptu, quanta ad sumptus belli sæpè exigitur, conueniunt cum ipsis Regibus, vt mutuum quod postulant, in mercibus, quas apud se habent accipiant, quibus vel diuenditis vel eisdem militibus traditis stipendia illis debita persoluant. De huiusmodi genere mutui dubitatum est, D. Nauarro & multis alijs illum probantibus, alijs vero illum damnantibus.

Circa quod tamen tria ex dictis affirmanda sunt. Primum est, Mercatores istos si quidem aperte exprimant se merces illas Regi tradere, non sub contractu mutui, sed sub contractu venditionis, nullam iniquitatem committere, modo sanas & iusto pretio illas tradant: Constat hoc satis ex dictis. Secundum est, Si vero tradant illas sub ratione mutui, quomodo, si diligenter hic contractus consideretur, reuera illas tradunt, iniquus est & usurarius. Quia in eo sub intuitu mutui multæ iniquitates inuoluuntur. Nam imprimis liberant se ipsos à cura vendendi merces illas, & illi oneri ac curæ subiiciunt Regem & illius ministros. Secundo, quia tradunt illas Regi in magna copia, eodem pretio quo alijs minutim & diuisim traditas venderent, cum omnes ferè merces minutim venditæ maiori pretio vendi soleant, quam coniunctim & in magna copia traditæ.

Tertio, quia cum Rex sub eodem pretio illas militibus tradat, quo ipse à mercatoribus accepit, milites vero vt sibi pecuniam comparent eandem vilius vendant, redundat iniquitas illa mercatorum in magnum militum detrimentum; quæ omnia contractum istum arguunt profecto a pertissima iniquitatis. Tertio dico, Mercatores qui alicui Principi vel Reip. obligant se ipsos ad mutuandas pecunias, vel merces quibus indigerint, quotiescunque illas postulabunt, posse pro illa obligatione tuta conscientia pretium aliquod accipere, quod pro ratione illius obligationis, & periculi, cui per illam se exponunt, prudentum, & peritorum arbitrio iustum sit, & vtrique parti accommodatum. Res est perspicua, quia obligatio illa, sicut & fideiussio pretio æstimabilis est, quidquid autem pretio æstimabile est, pretio similiter iusto vendi potest.

Perspicuum etiam est quæ docet Syluester verbo Usura. primo quæst. 7. & 8. correctione aliqua ex parte egere. Habet enim mutuandem cum pacto illo, vt teneatur mutuarius ad molas, vel fornacem, aut officinam ipsius accedere, usuram quidem esse iuxta doctrinam D. Thom. Minimè vero si dominus agri mutuet colono, ea lege, vt teneatur colonus ille sub iusto pretio, & mercede in agro illius laborare. Rationemque reddit, quia mutuatio hæc cum tali pacto & obligatione non fit (inquit) ad recipiendum lucrum, sed ad vitandum damnum, id est defectum culturæ. Nam prius illud quod ex D. Thom. colligit verissimum est. Posterius vero quod ait de colono falsum, Constat enim ex præfenti cont. nulla ratione licere cū tali obligatione colono mutuare, quia cum tali obligatione colono mutuare, quia cum obligatio ista, vt diximus, pretio æstimabilis sit, recipiet dominus illius fundi aliquid pretio æstimabile ultra fortem. Nec ratio ipsius ullam habet vim: Etenim cum vitare damnum lucrum quoddam sit, idem est mutuare colono ad vitandum proprium damnum, quod mutuare illi ad recipiendum aliquod lucrum ex tali mutuo.

Ex traditis in hac controuersia acutus patet ad explicandas alias duas illi omnino si miles. Quorum prior est.

L I C E A T N E M U T U A R E
sub ea conditione, vt teneatur mutuarius restituere pecuniam mutuo acceptam in mercibus.

Responsio ex dictis est in promptu. Distinguendum necessario esse, sicut distinximus de mutuante pecuniam alicui mercenario, vel agricolæ: ita vt qui pecuniam alteri exhibet vel cõferat eam sub ratione mutui, vel sub ratione anticipatæ solutionis illarum mercium, quas postulat sibi à mutuuario exhiberi, quod facile intelligitur ex qualitate & statu mutuarij. Nam si mutuarius ille solitus sit merces illas paratas habere, & venales cuicumque volenti illas emere, collatio illa pecuniarum et si sub nomine mutui postulata sit, reuera mutuatio non est, sed emptio & solutio illarum mercium. Quod si mutuarius ille non habeat tales merces, nec solitus sit illas vendere, sed tempore restitutionis mutui illas aliunde questurus sit, collatio illa pecuniarum à mutuante non fuit emptio aliqua cum anticipata solutione illarum mercium, sed reuera mutuum.

Quo

Quo posito dico primo. Si mutuans alteri pecuniam, conferat illam sub ratione reuera mutui, iniquum esse, & usurarium mutuare illi cum tali pacto, vt teneatur mutuū illud restituere in mercibus: Patet ex dictis. Mutuare cum pacto, ex quo sequitur mutuataro obligatio aliqua civilis, & pretio æstimabilis, usura est, hæc autem obligatio vt teneatur mutuataro restituere pecuniam acceptam in mercibus, quas non habet paratas, nec solitus est vendere, sed est aliunde illas quaesiturus, est illi onerosa, & grauamen pretio æstimabile, ergo usura.

Dico secundo, mutuante alteri pecuniam nõ sub ratione mutui, sed reuera sub ratione emptio- nis, & anticipatæ solutionis illarum mercium, modo seruetur in tali contractu iustum pretium, nullam committere usuram, vel iniquitatem, inõ conferre beneficium indigenti illa pecunia. Probatur. Hic contractus, etsi postulans pecuniam vsus sit nomine mutui, reuera tamen à parte rei est emptio illarum mercium cum anticipata solutione, emptio autem cum anticipata solutione, in qua seruetur omnino iustum rei pretium, nullam habet iniquitatem, vt videbimus inferius in Contro- uersia de emptione lanarum cum anticipata solu- tione, ergo hic contractus nullam habet iniquita- tem vel usuram. Et conf. quia in contractibus, vt de illorum iustitia, & æquitate feratur iudicium, non tam habenda est ratio nominum, quæ illis quandoque ex errore à contrahentibus imponun- tur, quam propriæ naturæ illorum, hic autem con- tractus, in quo exhibens pecuniam confert reuera illam tanquam pretium mercis à se recipiendæ, etsi dominus illarum mercium vsus sit nomine mu- tui, & sub tali nomine pecuniam postulauerit, re- uera tamen emptio est. Cum ergo seruetur in ea iustum pretium, quod exigitur ad iustam emptio- nem, nulla existit in eo iniquitas, vel usura.

Dices, cum ex D. Thom. vt initio huius art. ad- monuimus, anticipata solutio sit quoddam genus mutui tacitum & implicitum, in quo mutuans ob- ligat mutuatarium ad reddendum sibi mutuum, in illa merce, pro qua solutio illa anticipata fit, consequenter recipiens illam anticipatam solutio- nem obligatur reuera ad duo ex mutuo; primo ad restituendum æquale forti, & secundo ad resti- tuendum illud in mercibus, quæ obligatio secun- da pretio æstimabilis est, & accidit forti, erit ergo usura.

Respondeo. Quando propter anticipatam so- lutionem minuitur de iusto pretio mercis, tunc re- uera esse quoddam mutuum implicitum cum lu- cro, vt recte considerauit D. Thom. & in controu. illa abundè explicabimus; at quando conferens pecuniam admonet, & explicat apertè se nolle mu- tuare, sed emere tantum has, vel illas merces eo tempore, & eodem pretio iusto, quo easdem alijs solitus est vendere, & actu vedit, si ipsi ita placue- rit, & sub ea conditione pecuniam suam illi exhi- bet in pretium illarum mercium, quod propriè est anticipatæ solutionem in utilitatem illius veditoris hoc reuera non est mutuum, ex quo pecuniam il- lam conferens aliquida recipiat lucri, sed emptio tantum cum anticipata solutione, quam licitè ac iustè fieri posse seruato iusto pretio certissimum est: fitque passim à viris timoratis volentibus pa- rare annonam domui, & familiæ suæ, exhibenti- bus pecuniam anticipatam in pretium frumenti recipiendum ab ipsis tempore messis, eo pretio quod tali tempore censetur iustum.

Dixi, conferentem pecunias exprimere apertè

Tomus Secundus.

recipienti illas, se nolle mutuare, sed emere solum merces quas alijs venditurus est, & eodem pretio iusto quo alijs.

Primo, quia exigit illud contractus veditio- nis, vt venditor intelligat, pecuniã quam accipit pre- tium esse non mutuum.

Secundo, ne venditor falso credat ratione mu- tui obligationem illam sibi esse impositã restituen- di mutuum in mercibus, & mutuante, qui verè emptor fuit & non mutuans, iudicet usurarium.

Altera quaestio, occasione eorum quæ in hac controuersia dicta sunt explicanda, est.

C O N T R O V E R S I A Septima.

SITNE IUSTVS CONTRACTVS, IN quo rem carius venditam ad creditam idem mer- cator, vel alius vilius statim emit in pecunia nu- merata: qui contractus dicitur apud nos Moha- tra, vel Barata.

S Y M M A R I V M.

- 1 Quibus modis potest aliquid vendi, vel accipi ad cre- ditum.
- 2 Quibus conditionibus iustus reddi potest contractus quem stocum vocant?
- 3 Mercator vendens alicui pecunia indigenti, vt statim sibi ipsi reuendat vilius rem eandem, usuram mani- festam admittit.
- 4 Contractus qui dicitur Barata, est iniquus, & iniu- stus.

ACCIDIT, & frequentius certè quam oporteret, vt indigens pecunia quo vi- tet cambia, vel alios contractus quos si- bi noxios iudicat, accedat ad mercato- ris officinam, postuletque ab eo merces aliquas ad creditum, vt eisdem in numerato sta- tim venditis facilius, & breuius habeat pecuniam quam desiderat.

Quem contractum hominum iniquitas parte, & auaritia varijs modis fieri posse excogitauit, po- tissimè tñ, iuxta ea quæ in hac parte mercatorum & proxenetarū vsus habet, exercetur trib. modis.

- 1 Primo, vt merces istæ, eidem mercatori à quo carius emptæ sunt propter expectatam solutionem, vilius statim vendantur pecunia præsentem, & hic est qui propriè dicitur à nostris Mohatra à Latinis seu potius Italis. (Qua voce vtuntur Syluester, & alij summistæ) Stocola.

Secundo, quando nõ eidem mercatori, sed alijs emptoribus illæ venduntur, qui contractus dicitur à nostris Barata ab Italis Baracolla.

Tertio modo, qui est oïum iniquior, qñ proxe- neta ipse nomine proprio merces illas carius à mer- catore emit, ea lege vt cū primū illi mercatori ob- tulerit virū, qui sit soluendo, & qui obliget se solu- turū, maneat proxeneta ipse à debito illo oïno li- ber. Quo facto vendit statim easdē merces, & sub eodē pretio homini indigenti pecunijs, cui iã ob- tulerat merces seu pecunias potius hac via quæ- re, offertque illū (sicut constituerat) mercatori primo vè ditori, quo promittente solutionē illius debiti, manet iã liber proxeneta. His ita habitis, emit rursū idē proxeneta viliori pretio easdē merces, ab eo cui ip- semet illas prius vèdiderat, & misero illo pecunijs

X indigente,

indigente, sub fide præsentis solutionis, quam ut illi cito exhibeat (huc enim tendunt omnes istæ artes, & industria) vendit rursus alteri eadem merces, vel iusto pretio, vel saltim sibi accommodato, & cum aliquo lucro, ut habeat in promptu pecuniam quam statim reddat misero illi. Quia ratione miser ille, ut præsentem pecuniam habeat, cum graui usura, & suorum bonorum iactura adueniente solutionis tempore primo venditori restituendam, toties ab iniquo illo proxeneta recipitur, & impius iste tantæ iniquitatis minister varia sibi comparat lucra. Quia imprimis tam à mercatore illo primo venditor, quam à misero ipso emptore stipendia sui muneris exigit, deinde ubi merces misero isti carius venditas, & ab eodem vilius re emptas alteri commodo pretio vendit, in eo pretio rursus lucratur.

In his omnibus modis imprimis emptorem istum hac via pecunias quærentem, ut propriè subueniat indigentia, certum est nullam committere iniquitatem: cum unicuique liberum sit citra omnem iniustitiam bona sua distrahere, quin & prohibito prodigere, ita ut si iusta necessitate compulsus per huiusmodi contractus illi occurrere nitatur, nullum committat peccatum, si verò ad ludos, meretrices, vel alios turpes, aut vanitatis plenos fines, ita pecuniam quærat, prodigalitate quidem vel alterius culpæ sit arguendus, nunquam tamen iniquitatis, vel iniustitiæ: cum sibi tantum miser ille in his contractibus noceat. Vnde tota difficultas sicut & iniustitia circa mercatores istos & proxenetas tantæ iniquitatis ministros, & socios versatur. De singulis suo ordine dicamus.

2 Circa primum modum ex istis tribus quæ summistæ Stocolam Hispani Mohatram vocant, Nauar. in suo Manu. cap. 23. numero 91. cui videtur subscribere Palat. lib. 4. cap. 12. sentit, contractum istum non esse iniquum, nec damnandum, si duplex in eo reperitur conditio. Prior est, ut seruetur semper iustum pretium, nam cum merces huiusmodi certum pretium à lege illis impostum communiter non habeant, sed iustum illarum pretium sit, quo venduntur communi vsu fori, quod ut vidimus quæst. 77. artic. 1. habet latitudinem, si mercator neque cum carius vendit latitudinem illam excedat, neque cum vilius emit ab eadem latitudine deficiat, seruat priorem conditionem in hoc contractu debitam. Altera est, (quia huiusmodi contractus habet speciem mali, maleque communiter apud homines audit,) ut tollatur omne scandalum, & iniquitatis suspicio, ut mercator hic vel non statim merces illas emat, quin prius alijs quoque venales proponantur, tuncque illas emat, tanquam vnus ex illis, & eodem pretio, quod ab alijs offertur. Vel saltim adhibeat viros honestos, qui contractui illi ut testes assistant, videantque mercatorem illum nulla uti iniquitate, quin potius misericordia, cum nec pretium rigidum in quo vendit, excedat latitudinem iusti pretij, nec ab illa deficiat pretium infimum in quo emit.

Quod autem his conditionibus seruatis contractus hic licitus sit, & iustus, probat: Quia mercatori isti licet emere quod alijs liceret, nullo enim iure prohibetur, nec redditur deterioris conditionis propterea quod res illas prius ipse vendiderit, alijs autem licebit ergo, & mercatori illi, quod enim ipsemet prius illas vendiderit, nihil facit ad iniustitiam secundi contractus, cum in eo seruetur iustum pretium & vitetur scandalum.

Thomas Mercatus in suo tractatu. de contract. lib. 2. cap. 21. illum omnino damnat, non solum,

ratione scandali, & suspicionis iniquitatis, quam secum huiusmodi contractus affert, verum etiam ex natura rei.

Primo, quia omnes prudentes eo audito illum, statim condemnant, & mercatorem ita vendentem, ac re ementem iniquum iudicant, nec tale iudicium temerarium censet.

Secundo, quia hic contractus rectè consideratus mutuum reuera est, & cum usura. Quid enim aliud est Petrum mercatorem vendere Ioan. merces pretio, ut 100. soluendas in fine anni, & statim easdem emere pecunia numerata pretio, ut 90. quam dedisse illi mutuo 90. recipienda in fine anni cum lucro, ut 10. qui contractus reuera est mutuum, & cum usura.

Tertio, quia legibus Castellæ prohibetur omnino, & sub grauissimis pœnis contractus iste. In lib. 12. de huiusmodi mercatoribus in quorum officinis variæ merces venduntur, dicitur. [Mandamus, ne prædicti mercatores, neque per se neque per interpositam personam, neque directè neque indirectè rursus reemant, vel recipiant, quæ alicui ad creditum vendiderunt: sub pœna perditionis officiorum, & 5000. depondiorum, &c.]

Syluester ver. usura. Secundo quæst. 4. ita distinguit, ut si mercator iste præsciens indigentiam, & necessitatis, quam emptor ille patitur, intelligensque merces illas statim ab illo vendendas, eo sine, & animo vendit, ut viliori pretio easdem cito recipiat, contractus hic sit iniquus, & usurarius, quia re ipsa in eo sub nomine venditionis, & emptionis confertur mutuum cum usura, cui argumento nititur opinio Mercati, & in quo sensu illius sententia verissima iudicatur ab omnibus, ac tenenda. Si verò mercator iste, bona fide, sanaque mente emptori ad officinam suam venienti merces suas vendat ad creditum, sub pretio quamuis rigido iusto tamen, nesciens illius indigentiam, existimansque ipsum merces illas in suam vel suorum utilitatem emere; postea verò videns emptorem illum quærere alios earundem mercium emptores, iusto pretio illas emat, sicut posset quisvis alius, hanc secundam emptionem à primo venditore ea ratione factam, nec usurariam esse, nec iniquam, nec aliquo modo damnandam esse.

Quia mercator iste hoc secundo modo vendens, & re emens, nec mutuum exercuit, sed veram & realem venditionem & emptionem, nec vlla fraude, vel dolo, aut iniquitate vitæ, sed præstat quod cuius alteri liceret, cum bona fide vendiderit iusto pretio, & bona etiam fide, ac sine scandalo iusto quoque pretio merces illas reemat, videns publicè proponi venales cuiusque volenti illas emere. Cui argumento nititur opinio Nauarri, & in quo sensu iudicatur etiam à recentioribus vera.

Nobis hæc sententia Syluestri ita probatur, ut non iudicemus alias reiiciendas. Dicam igitur circa hanc partem tria.

Primo, si mercator iste huiusmodi emptori interueniente pacto vendat, ita ut obligetur ille easdem merces eidem mercatori statim vendere, esse manifestam usuram. Ratio est aperta, quia in isto contractu præter pretium rei, accipit illam obligationem emptoris, quæ pretio æstimabilis est.

Secundo, quia perinde se habet mercator iste in hoc contractu, ac si mutuasset emptori pretium illarum mercium, quas ab ipso reemit in numerato, recipiendum cum lucro adueniente præfixo tempore solutionis.

Dico Secundo, etiam si non interueniat pactum, quo emptor iste teneatur merces illas eidem mercato-

mercatori reuendere, intelligat tamen mercator iste, emptorem illum eas necessario statim venditurum vilius, nec alium existere præter ipsum, qui possit illas emere, & eo animo, ac intentione vendat, esse vsuram mentalem. Quia sic vendens, mutuum potius exercet, quam venditionem, & expectat lucram ex mutuo. Quod si nec pactum aliquod cum emptore illo conitituat, nec vendat animo, & intentione recipiendi statim easdē merces viliori pretio, sed bona fide, vt emptor commodiori via qua poterit, ex illis mercibus sibi subueniat, deinde verò rogatus ab emptore illas emat, iusto etiam pretio, quamuis viliori, contractus est licitus, & nullo modo vsurarius. Ratio est aperta. Quia sic emens nulla illum afficit iniuria, nec quidquam accipit ex mutuo, sed vtraque fuit vera & realis emptio, & venditio, ex iusto pretio.

Dico tertio, nihilominus contractum huiusmodi maximè suspectum esse, quia communiter non habet eas condiciones quas proposuimus: Quin potius mercatores isti, vt plurimum vendunt communiter cum mala intentione, & malafide intendentes eadem vilius statim recemere, & quasi certitudine morali scientes emptores illos nulli alteri esse vendituros quam ipsis, imò frequentissimè per suos exploratores, quos vocant corredores de Mohatras quando vendunt, iam secreto acceperunt eo fine illos emere, vt res emptas eisdē mercatoribus statim vendat.

Secundo, vendunt etiam communiter carius, quam sit iustum pretium, nec emens, cum necessitate ad quam redimendam emit opprimatur, altercat de pretio, quantumuis iniusto, & excessiuo: quæ omnia in magnam Reip. perniciem cadunt, propter quod sanctè & iustè huiusmodi Mohatræ in Castella legibus Regni sunt omnino prohibitæ & interdictæ. In nostro Regno non existunt leges aliquæ municipales, quæ huiusmodi contractum prohibeant, sed prudentiæ, & rectitudini iudicum relinquunt, vt si quam iniquitatem, vel fraudem in pretijs mercium, quæ ita venduntur, & reuenduntur, deprehenderint, ad æquitatem iustitiam illam fideliter reducant, & mercatores huiusmodi, & illorum ministros vt Reip. pestes iuxta eorum delicta acriter puniant.

cessantibus (vt constituimus) contractus iste iustus est, & licitus.

In tertio præ cæteris perspicua est illius contractus seu technæ potius iniquitas, & versutia, cum tot in eo fraudes & doli interueniant, tam ex parte venditoris, quam ex parte potissimæ proxenete. Quæ circa ab omnibus Doctoribus, merito damnatur, & grauissimè reprehenditur, barbaricaque & piratica depredatio rectè à Molineo dicitur, nisi hereticus iste, Theologus, in illo tractatu De vsuris, numero decimo quarto, falso imponeret, eos huiusmodi contractum tanquam mercantiæ cursum & fortunam probare. Constat enim hoc & similia deceptionis, & fraudulentæ genera Theologos non modo non probare, verumetiam damnare, & grauissimè reprehendere.

Ex his quæ huc vsque dicta sunt, satis explicite manent dubitationes, quæ circa ea quæ habet D. Thom. in corp. artic. orti poterant. Nunc ad controuersias, quæ circa solutiones argumentorum, quæ ab eodem proponuntur, sese offerunt, conuertamus sermonem.

In solutione primi, ex qua deduximus quartam conclusionem initio huius articuli propositam, agit D. Thom. de illis duobus titulis, quibus mutuantes maximè mercatores nituntur tuta conscientia aliquid accipere in mutuo ultra sortem, nempe ratione [Damni emergentis, vel Lucri cessantis.]

Circa quos titulos constituit ibi D. Thom. vt rectè obseruat hic Caiet. duas regulas.

Prior est, Licet mutuatari expetere à mutuatario, & exigere damnum illi emergens ex tali mutuo. Quia ex beneficio quod alteri præstat per illud mutuum, non debet ipse damnum incurrere.

Posterior est. Non licet mutuanti expetere, aut exigere à mutuatario lucrum, quod illi cessat, & forsitan obtinuisset ex pecunia illa mutuatæ, quia nemini licet vendere id quod non habet, sed potest multis modis adhuc impediri: Quas regulas, licet in conclusione quarta, quam initio huius art. proposuimus, probauerimus, nunc tamen ex professo discutiamus oportet.

Primum igitur videamus.

DE CONTRACTU QUI dicitur Barata.

CONTROVERSA

Octaua.

CIRCA secundum contractum quem dicimus Barata res est facilior. Etenim cum in hoc contractu diuersi, ac distincti sint, tam à primo emptore, quam à primo venditore qui merces illas secundo emunt, non habet locum aliqua ratione contractus mutui: sed tam prima emptio, qua indigens pecunia ab illo primo mercatore merces, quam secunda, qua alij ab ipso easdem secundum emunt, sint reuera emptio, & venditio, seruatis legibus iustæ venditionis, & emptiois, nempe vt res illa sana sit, & integra, vendaturque intra latitudinem iusti pretij citra omnem fraudem, & dolum, nulla existit iniquitas, aut iniustitia. Hæc namque tunc solum in hoc contractu reperiri possent, si vel primus ille venditor propter expectatam solutionem excederet à iusto pretio, vel secundum emptores propter necessitatem & indigentiam primi, res illas ad comparandam pecuniam vendentis, à iusto pretio vellent detrachere: quibus

AN RATIONE DAMNI EMERGENTIS ex mutuo liceat mutuanti exigere, & recipere aliquid ultra sortem?

S V M M A R I V M.

- 1 Damnum emergens quid?
- 2 Mutuare quis potest alteri bisariam.
- 3 Mutui coacti, & involuntarij duo genera.
- 4 Ad mutuandum aliquem cogens, tenetur omne damnum mutuanti inde sequutum persoluere.
- 5 Mutuans potest recompensationem illius damni quod patitur exigere.
- 6 Rex compellens subditos sibi mutuare etiam in communi necessitate, tenetur damnum subditis resarcire.

- 7 *Mutuare potest quis alteri voluntariè bifariam . Secundum Scotum.*
- 8 *Mutuarius bifariam se habere potest .*
- 9 *Communis sententia tam Theologorum , quam Iurisperitorum est , licere mutuantì à principio pacisci , cum mutuario de damno rescicendo .*
- 10 *Mutuantì à principio licet deducere in pactum damnatum emergens .*
- 11 *Mutuans quando non deducit in pactum à principia damna emergentia , non tenetur illa mutuatarius , recompensare .*
- 12 *Mutuarius si sit in mora , in qua non consentit mutuantis tenetur damna rescicere .*
- 13 *Mutuans gratis liberè consentit , non tamen consentit in damna sibi inde emergentia .*
- 14 *Conditiones quæ seruandæ à mutuantè , vt licitè possit deducere in pactum damnatum emergens .*
- 15 *Mutuans quotiescunque non mutuat inutilitatè mutuatarij , sed suam , non potest deducere in pactum damna emergentia .*
- 16 *Mutuantì habenti pecuniam paratam ad rescicendam suam domum , &c. licet deducere in pactum damna emergentia .*
- 17 *Mutuarius quando ad damna , quæ ab illis mox subsequuta sunt tenetur .*
- 18 *Mutuario , qui extrèmè indiget , tenentur duces subuenire ex charitatis præcepto .*
- 19 *Mutuarius , si quando mutnam accepit potens quidem erat , ad restituendam sortem , adueniente tempore impotens factus non tenetur ad damna , quæ inde mutuantì contigerit .*
- 20 *Mutuans quomodo teneatur mutuario damna recompensare .*

DOMINICVS Soto , & nonnulli ex nostris , & multi ex Iurisperitis cum in hanc incidunt quæstionem , disputant simul de lucro cessante , & dāno emergente , quasi eadem sit vtriusque ratio , idemque debeat esse de vtraque iudiciū , cum magna tamen inter hæc existat differentia , vt constat aperitè ex Regulis , quas modo proposuimus ex D. Thom. hic in solutione primi : cui vt progressu huius disputatiōnis videbimus , subscribunt non solum omnes Discipuli ipsius , verum etiam Scotus , Duran. & plerique ex præstantioribus Theologis . Quin multi ex Iurisperitis magnum inter ista reperiti discrimen consentunt , ita Barth. in l. Omnes populi . post nume. 55. ff. de Iustitia , & iure , Alexand. in Concil. 101. num. 15. & 17. volum. 3. vbi opinionem istam receptam , & communiter approbatam affirmat . Et idem Concil. 111. nu. 3. volum. 7. In l. prospexit , ff. qui & à quibus , notant plerique eorum magnam & indistinctè esse differentiam , certet ne quis de lucro non assequendo , seu de eo amittendo , an verò de damno sustinendo , aut euitando . Sed quid leges ipsæ in hac parte habeant , audiamus L. Qui autem . Et l. Si fraudatur , in princip. ff. Quæ in fraudem credit , habetur , ignorantiam solum excusare ad damnatum vitandum , non ad lucrum captandum , L. si is cui , §. eius rei , ff. de furtis , dicitur : Intetesse autem eius videtur qui damnum passurus esset , non eius cui lucrum facturus esset , & in l. Iuris ignorantia , ff. de Iuris & facti ignorantia , præcipitur : vt diuersa habeatur ratio eius qui lucrum quærit , &

illius qui damnum euitare contendit , melior emque esse huius conditionem & ius , quam illius ; Denique ne Iurisperitum agere videar in tot legibus referendis , munerisque Theologici oblitus , l. quamuis & l. final. Cod. de iuris & facti ignorantia , l. sciendum , ff. ex quibus causis maior , & cæt. conceditur restitutio in integrum ad damnatum vitandum , non tamen ad lucrum captandum , Ex quibus perspicuum fit , inter ista plurimum interesse , nec similiter iudicandum esse tam in venditionibus vt quæstione 77. articulo primo , vidimus , quam in mutuis , & vsuris , de quibus hic agimus , quam in alijs contractibus de lucro cessante , & damno emergente , sed diuissim ista esse explicanda , tanquam diuersa , & in quibus diuersa quoque necessario debent esse ratio , ius , & iudicium .

Disputari igitur nunc priuatim de dāno emergente , licet initio huius articuli quid illud sit dixerimus , nunc , rursus exactius multo explicandum est . Dicitur ergo quatenus hic locus postulat , [Damnum emergens] nocumentum illud , quod mutuans directè & per se ratione mutuatiōnis patitur . (Ver. grat.) habebat Petrus paratam pecuniam ad rescicendam domum suam , quæ minabatur ruinam , vel ad comparandam annonam mense Augusti : postulat illam Ioannes ab ipso mutuo , propter quod nec domum suam rescicere , nec annonam tempore commodo sibi parare valet , si domus illius deinde ruat , vel frumentum carius vendatur , huiusmodi nocumenta quæ Petrus reuera non fuisset passus , nisi Ioanni pecuniam suam mutuasset , dicuntur damnatum emergens .

Similiter damnatum emergens est , si mutuatarius non restituat pecuniam , vel rem quam mutuo accepit præfixo tempore , sed sit in mora , propter quod mutuans , vel ad debita sua tunc soluenda , vel ad alias necessitates leuandas , teneatur cum cambio , vel vsura , aut alia quacunque via sibi nocua pecunias quærere . Vnde differunt plurimum damnatum possibile , siue contingens , & damnatum emergens possibile enim dicitur , quod accidere potest , siue illud reuera accidat , siue non , siue casu & fortuito , siue ex propria ratione mutui : emergens verò dicitur , quod reuera & actu imminet , & ex defectu illius pecuniæ mutuata .

Obseruamus secundo , bifariam posse aliquem alteri mutuare , aut liberè , & voluntariè , nullaque ipsi illata vi , vt cum amicus amicum rogat , vt sibi mutuet , aut interueniente aliqua vi , & coactione , vt cum propter metum sibi incussum mortis , infamiæ , aut alicuius alterius damni , quis alteri mutuat . Ad quod etiam genus reducitur cum Dominus postulat mutuum à suo subdito , vel Princeps , à suo ciue , noruntque ipsi certo , varijs molestijs se afficiendos nisi illis mutuent . Tum etiam vbi Princeps , quamuis necessitate communi compulsus iuste eos compellat ad sibi mutuandū , est quoddam genus coactionis , & inuoluntarij . Quamuis enim possit Princeps bonis suorum ciuium in communi necessitate vti , ea tamen lege , vt colligat ex omnibus , nullo prætermissio , iuxta cuiusque facultates , quæ illa necessitas postulauerit , sicut diximus agendo de vectigalibus , nisi iudicet se habere in promptu vnde mutuum illud restituat , ne nouis collectis suos subditos grauet : poterit quidem tunc compellere aliquos ex ditioribus subditis suis ad sibi mutuandum : at quamuis in eo casu illud possit , erit nihilominus tale mutuum coactum etiam , & inuoluntarium .

Vnde

Vnde duo genera mutui coacti, & inuoluntarij possumus hic constituere, Alterum, quod fit iniqua & iniusta coactione, veluti per vim aliquam, vel metum iniquè incussum. Alterum verò, quod fit iusta interueniente coactione, vt cum Rex bono communi illud exigente, compellit aliquos ex ditioribus subditis suis, vt sibi mutuent. His positis certa prius ab incertis separemus.

4 Illud imprimis apud omnes certum est, vbi mutuum mutuante iniquè coacto, & inuito fit, teneri mutuatarium simpliciter, & absolute, siue ducatur à principio in pactum, siue non, ad persolvendum mutuanti, non solum damnus quod ex defectu pecuniæ, quam ita coactus mutuauit, deinde patitur, verumeriam & lucrum quod illi cessauit, & actu ac reuera lucratus fuisset, quando coactio illa est per vim & metum incussum. Quæ pars aperta est, quia mutuatarium sic accipiens, cum mutuans vim patitur, & iniuriam, exercet aperte, quoddam genus rapinæ, quicumque autem bona alterius furatur, vel rapit, tenetur ad restituendam non solum sortem & capitale quod rapuit, verum etiam omnia damna inde subsequuta, & lucra verè cessantia.

5 Secundo, potest quicumque illius damni quod ab alio iniuste patitur, compensationem exigere, sed ille cui inuito, & reclamanti, vel damnus emergit, vel lucrum aliquod actu & verè cessat, patitur damnus illud iniuste: ergo iuste poterit exigere compensationem illius damni, imò etiam si illam non exigat, deberur illi in conscientia iuxta illam regulam iuris. [Si tua culpa damnus datum est, iure super his te satisfacere oportet.] Estque communis sententia DD. quæ colligitur rectè ex L. Cum quidem, ff. de Vfuris, & L. vltimas, Cod. eod. titu. vbi emptor qui fuerit in mora solvendi, cogitur rescire venditori, vltimas quas patietur, neque ob aliam rationem, nisi quia patitur damnus illud inuitus. Et conf. ex cap. Peruenit, & cap. Constitutus: extra de fideiussoribus, vbi diffinitur: vt si fideiussor persoluit debitum illius pro quo fideiussit, & ex defectu pecuniæ quam pro alterius debito persoluit, damnus aliquod accepit, vel dispendium fecit, teneatur debitor non solum soluere sortem & pecuniam, quam reddidit fideiussor pro illius debito, verumeriam rescire omne damnus & dispendium, quod ea sibi deficiente, passus est. Ex quo sic argumentor, hic fideiussor, etsi tempore quo soluit debita sui principalis, compulsus à iudice persoluat, at à principio liberè voluit esse fideiussor, & nihilominus sunt illi rescicienda omnia damna, & dispendia, ergo potiori iure illi qui mutuauit coactus, & inuitus, nec liberè vnquam suam pecuniam tradidit mutuatario.

6 Similiter quando Rex communi necessitate exigente postulat mutuum à mercatoribus, compellens eos, etsi propter bonum commune illud possit, & ipsi teneantur mutuare in tali casu, non tamen suo damno, & dispendio. Non enim potest Rex ad bonum commune priuatim hos gravare alijs omissis, ex regula illa iuris, quæ est velut quædam vox natura: [Quod omnes tangit, &c.] Quæ de causa tenetur similiter, vbi compellit eos ad mutuandum, omnia damna emergentia, & lucra verè illis cessantia compensare. Quia cum hi non liberè nec sponte mutuauerint, sed coacti & compulsi, nullomodo nec tacite nec expresse consenserunt in illa damna, vel dispendia. Nec obstat, quod iuste à Rege in tali casu compellantur, nam iuste etiam compellitur fideiussor, vt modo dice-

Tomus Secundus.

hamus, & ex obligatione in quam ipse à principio consensit, nihilominus rescicienda sunt ei omnia damna, & dispendia; similique ratione mercatoribus istis, etsi iuste ipsi à Rege compellantur, rescicienda nihilominus illa damna sunt, cum nunquam in illa, nec in tale mutuum liberè consenserint.

Hoc verò inter est inter Principem iuste compellentem subditos diuites ad sibi mutuandum, & alios qui iniquè per vim, & metum alios cogunt: quod Princeps teneretur quidem, vt dicimus ad rescicienda damna emergentia, & lucra verè illis cessantia, eo modo quo exponemus lucrum verè cessare ex mutuo, nihil tamen tenetur illis rescire ratione illius compulsionis, quia iuste id potuit, neque aliquam ipsis in eo inulit iniuriam, cum iuste ageret; at priuatus vel inuis alius qui iniuste cogit, & per vim quam non poterat inferre, tenetur rescire præter damna emergentia, & lucra verè cessantia, aliquid aliud ratione illius iniuriæ ad arbitrium prudentis. Etenim vt vidimus quæstio. 62. art. 2. quæuis iniuria illata proximo, pretio æstimabilis, pretio similiter compensanda est ad arbitrium prudentis. Docet illud consuetudo iudicum, qui vbi alicui damnus aliquod illatum est cum vi, & iniuria, non solum damnus illud, verumeriam & iniuriam illam pretio compensari præcipiunt, pro qualitate personarum, & circumstantiarum.

Hæc omnia certa sunt apud omnes.

Tota ergo quæstio est.

AN VBI QVIS GRATIS ET EX
benevolentia alteri mutuat, possit deducere in pactum, damnus quod prudenter timet ex illo mutuo sibi imminere.

7 SCOTVS in 4. Dist. 15. quæstione secunda, artic. 4. habet: vt si quis ex charitate, & misericordia moueatur ad mutuandum amico, ita vt ex illo mutuo debeat incurrere damnus, aut non mutuaret, aut si mutuaret, non vitiet illam misericordiam, (ita ille loquitur.) Vnde iuxta Scotum bifariam potest quis alteri voluntariè mutuare, aut ex sola amicitia humana, etiam si mutuatarium non multum indigeat, aut ex misericordia & charitate, quia frater grauiter & plurimum indiget.

Si priori modo, iudicatur posse deduci in pactum damnus emergens quia sola amicitia non obligat ad mutuandum cum damno proprio: Si verò ex charitate, & misericordia, non posse damnus illud duci in pactum, quasi postulet misericordia etiam cum damno proprio indigenti mutuare ita vt & aliter vitietur.

Ioann. Andrea (vt refert Adrianus in quarta, De restitutione,) in capit. Nauiganti De vltimis, Et idem (vt refert Panormit.) in capit. fina. De vltimis, Cald. in eodem capit. quæstione tertia. Anton. de Brutio in Cap. Salubriter. eodem titulo, Lauren. De Rodulphis in Tract. De vltimis, & in c. Consuluit. eod. titulo, parte secunda, quos videtur etiam sequi idem Adrianus, loco citato. Et Glossa 14. quæstione quarta, Canon. Quoniam multi. Volunt mutuatarium bifariam posse se habere, aut ita vt adueniente tempore solutionis statim restituat mutuum, neque sit in mora, aut ita vt differat sitque in mora.

X } Si

Si non sit in mora, negant posse deduci in pactum damnium emergens, quia iste gratis, & liberè mutuauit, & gratis, ac liberè voluit per totum tempus præfixum illa pecuniâ carere, & consequenter consentit in damna, quæ ex defectu illius pecuniæ poterant sibi euenire. Si vero sit in mora, teneri ad rescindendam omnia damna, quæ post illam moram mutuans patietur, quia tunc iam retinet pecuniâ mutuante inuito, cum ipse solum consenserit vsq; ad tempus præfixum.

Confirmatur hæc opinio ex l. cum quidam §. si pupillo. ff. de vsuris. Vbi habetur: [vsuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non solventium infliguntur.] Et l. vsuras. C. de vsuris, emptor ratione moræ cogitur soluere vsuras venditori, vbi non est intelligenda vsura formalis, sed materialis, id est illud interesse, & damnium quod alter recipit ex mora.

9 Communis vero sententia tam inter Theologos, quam Iurisperitos habet, licere mutuanti non solum vbi mutuarius fuerit in mora, verum etiam à principio contractus pacisci cum illo, de rescindendo omni damno verè ex tali mutuo ipsi emergente. Ita D. Thom. hic in solutione primi, vt constat ex Regulis hic positis. Durand. in 4. distin. 15. q. 3. Gabr. ibidem. D. Anto. 2. par. c. 12. §. 15. Conrad. de contract. q. 30. conclusionem 1. & 2. licet omnes illæ 7. conditiones quas ibi exigit Conrad. ad damnium emergens, non sint omnino necessariae. Adr. in suo 4. tract. de vsur. cap. quod incipit: quia tactum est de interesse. Medina complu. C. de restit. tract. De vsuris fol. 137. Sylu. verb. vsura.

Primo q. 19. Caieta, in commento huius artic. & omnes discipuli D. Tho. ex Iurisperitis Hostien. in c. salubriter. de vsur. & ibidem Panor. nu. 3. Anan. in c. conquestus num. 16. eod. tit. Archid. in c. vsura. 14. q. 3. Ale. in Concilio 221. Quod incipit super titulum questionis, vol. 2. Philip. Dec. in c. cum venerabilis nu. 14. de exceptio. Ioan. Lupi. a Palatio Rubios in repet. c. per vestras notab. 6. nume. 5. de donation. inter virum, & vxorem. Et serè omnes: adeo vt sit hæc verè communis omnium DD. Theologorum, Canonistarum, & Iuristarum, vt rectè admonent Couar. lib. 3. varia resol. capit. 4. nu. 3. & vir eruditus Hieron. a Curiel. de vsuris. tract. 3. q. 3. par. 1. Eandem sequitur Soto lib. 6. de iustitia artic. 3. conclus. 3. Probatque eodem argumento quo D. Thom. sentit tamen illam non esse omnino certam, neque incertitudinis illius aliquam reddit causam, suspicari tamen licet hac forsitan adductum esse ratione. Quia mutuans eo ipso quo voluntariè mutat per aliquod tempus, voluntariè consentit in ea damna, quæ illi possunt accidere, ex defectu illius pecuniæ per totum illud tempus. Potestque sic confirmari mutuum habet ex sua natura, vt fiat gratis, ita vt nihil possit mutuans expectare ex iustitia, & pacto, sed mutuū, propter damnium emergens non desinit esse verè mutuum; ergo debet fieri adeo gratis, & liberaliter, vt nihil in eo exigatur ex iustitia, & pacto ultra sortem, at si damnium illud emergens deducatur in pactum, exigetur iam aliquid tanquam ex iustitia ultra sortem; ynde non est omnino securus talis contractus.

In hac questione obseruemus.

Primo, nonnunquam mutuatarium in restituendo mutuo non differre tempus præfixum solutioni, nec esse in aliqua mora, aliquando vero differre solutionem, & esse in mora. Rursus mutantem aliquando à principio contractus & tempore mutationis ducere in pactum damnium illud emer-

gens, si verè accidat sibi compensandum esse, aliquando vero simpliciter, & absolute mutuare, sine tali conuentione, vel pacto.

Obseruemus secundo, celebrantes aliquem contractum, eo ipso quo in illum consentiunt, consentire simul, nisi aliud expriment, in illa omnia quæ sunt intrinseca tali contractui, & sine quibus nullo modo talis contractus celebrari, aut fieri potest non tamen in ea quæ sunt externa, & aduentitia, & quæ tali contractui accidere possunt, & non accidere. Vt in matrimonio, in venditione, & similibus, eo namque ipso quo aliquis, vendit, vel contrahit, consentit in ea quæ sunt intrinseca venditioni, vel matrimonio, vt reddere debitum, educare prolem, transferre dominium, minime verò in alia quæ accidere possunt, & non accidere, maxime in ea quæ sunt in damnium contrahentis.

Obseruemus vltimo.

In mutuo, sicut quando præfigitur tempus, si adueniente illo mutuatarium non soluat, est in mora, & detinet pecuniam illam apud se velut inuito domino, cum mutuans tantum consenserit vsque ad illud præfinitum, & constitutum tempus: Ita quoque, quando non præfigitur tempus, sed conueniunt vt teneatur mutuatarium accepta reddere, quotiescunque mutuans postulauerit, si quamprimum postulat non rediderit, dicendus similiter est in mora, cum ita conuenerint, vt in arbitrio mutuantis relictum fuerit tempus, & terminus mutui: Quod si relictum sit in arbitrio mutuatarij, tunc arbitrio prudentis iuxta facultates vtriusque & loci consuetudinem, iudicandum est de mora: non enim ex eo quod mutuans ita illi commiserit, & amicè se gesserit, vt tempus alterius arbitrio reliquerit, differenda est solutio in perpetuum.

10 Sit Prima conclusio. [Licet mutuanti deducere in pactum damnium emergens ex mutuo à principio mutationis, & ante omnem moram mutuatarij, siue illi ex amicitia mutuet, siue ex charitate & misericordia,

Probatur efficacissime argumento D. Thom. Sicut in mutuo non est accipiendum aliquid ex vi mutui ultra sortem, ita neque in venditione absolute & simpliciter potest aliquid accipi vi venditionis ultra iustum rei valorem, & pretium, at si ex venditione venditor damnium recipiat, potest illud in pactum deducere ultra iustum rei pretium, quia illud vt vidimus, non recipit vt pretium rei, sed vt recompensam sui damni, à quo omni iure potest quicumque cum alio contrahit se se ipsum seruare indemnem, vi illius principij quod est ab omnibus receptum, tanquam vox quædam nature: [Nullus tenetur alteri prodesse cum proprio damno, & iactura; Similiter ergo licet mutuanti, si ex mutuo damnium recipiat, deducere illud à principio in pactum: quia similiter huiusmodi pactum non est accipere aliquid ex vi mutui, aut pro pecunia mutuata, sed in recompensam illius damni.

Secundo, Neque ex iustitia neque ex charitate tenetur aliquis alteri beneficium prestare, cum damno suo, & pro bono opere pati detrimentum. Can. Præcarie. El primero. 10. questio. 2. dicitur: [Neminem teneri contra utilitatem de proprio facere beneficium;] sed qui mutat confert alteri beneficium; ergo neque ex iustitia neque ex charitate tenetur prestare illud alteri cum damno suo: ergo potest illud deducere à principio in pactum, quacunque ratione moueatur ad mutuandum.

Tertio,

Tertio, Potest fideiussor a principio deducere in pactum omnia damna, quæ sibi accident ex illa fideiussione, imo videmus experientia teste, ple-rosque fideiussores iuste, ac prudenter exigere, chirographum, vel scripturam, quam vocant indemnitate; ergo multo potius licebit illud, mutuant, qui gratis accommodat, & statim se ipsum expoliat sua pecunia.

Et confirmatur ex illo cap. peruenit. extra de fideiussor. Etenim si ut ibi definit, Pontifex, potest fideiussor exigere a debitore cuius loco soluit, non solum pecuniam, & sortem quam pro illo persoluit; verum etiam omnia damna, quæ ex defectu illius pecuniæ passus est, poterit similiter mutuant deducere in pactum ultra sortem damna, quæ ex defectu pecuniæ patietur. Consequentia perspicua est ex paritate rationis, quia iure naturæ, qui alteri benefacit seruandus est indemnus, quæ ratio non minus habet locum in mutuo, quam in fideiussione, siue mutuum illud fiat ex amicitia sola, siue ex charitate, cum neque charitas obliget, ut meo damno alteri subueniam.

II Secunda conclusio. ¶ Quando mutuant a principio non deducit in pactum damna emergentia, sed liberè omnino & gratis mutuat, nulla apposita cõditione, esto deinde ex defectu pecuniæ mutuatæ patiatur reuera aliqua damna antequam mutuatarius sit in mora, non tenetur mutuatarius illa compensare, nisi aliter velit ex honestate gratitudinis.

In hac omnes conveniunt. Probat: in omni contractu, celebrantes illum tenentur quidem ad ea quæ tali contractui intrinseca sunt, quia consentientes in illum simul consentiunt in omnia illi intrinsecè annexa, minime vero tenentur ad externa, vel aduentitia, nisi ita inter se aperre, & expressè conuenerint; sed quod ex defectu pecuniæ mutuatæ aliquod damnum eueniat mutuant, est extrinsecum ipsi mutuo secundum propria naturam, & rationem mutui, ergo quemadmodum, mutuant non tenetur consentire tali damno: quia mutuat; sed potest illud deducere in pactum; ita quoque, qui mutuo accepit, nec tenetur illi damno, nec mutuantem seruare indemnem, nisi ita conuenerint inter se ducendo illud in pactum a principio.

Secundo, etsi venditor possit deducere in pactum damnum, quod recipit, priuans se ea re quam vendit; at nisi tempore venditionis ducat illud in pactum, non potest deinde illud exigere, neque alter tenetur illud reddere, quia absolute fuit celebrata venditio sub tali pretio iusto, essetque emptor, si quid præterea ab eo exigeretur rationabiliter inuitus, cum in illud forsitan non consensisset si quidem fuisset sibi a principio indicatum. Sed similiter mutuatarius cui gratis alter mutauit, nulla facta mentione damni, si fuisset sibi expositum tempore mutui, compensandum esse aliquid ab ipso ultra sortem, forsitan non accepisset illud mutuum, cum eo grauamine; ergo si deinde ab eo exigatur est rationabiliter inuitus; nec tenetur.

Sed dices cum nemo teneatur suo damno alteri benefacere, debet mutuantem seruare indemnem, etiam si a principio non fuerit cum illo constitutum.

Secundo fideiussori soluenti, ut habetur in illo cap. peruenit. sunt compensanda damna, etiam si nihil tale duxerit in pactum, ergo & mutuant, Antecedens patet: Quia in isto cap. peruenit, nulla fit mentio pacti alicuius inter fideiussorem, &

Clericos illos. Ad primum dico, verum quidem esse neminem teneri ad benefaciendum alteri suo damno, & ideo posse damnum illud in pactum deducere: cæterum, neque tenetur aliquis ad ea damna, quibus alter libere, ac sine ulla fraude, vel vi se ipsum offert, nisi inter se conueniant de illorum compensa: quia cum actio sit libera, qui beneficium recipit forsitan noluisse illud (ut modo dicebam) cum tali grauamine, quo sit ut si ab illo exigatur, sit rationabiliter inuoluntarius.

Ad secundum dico, plurimum differre solutionem, quam præstat fideiussor a mutuo, quia cum mutuant gratis, & liberè mutuet, habet natura sua hic contractus, ut si ducantur in pactum propria damna, mutuatario pactum illud admittente, sint illi persolueda, quod si non deducantur, nec mutuatarius sit in mora, eo ipso quo non deducuntur in pactum, cum actio mutui sit omnino grata, & libera, censeatur mutuant tacite, & implicite illis consentire: Fideiussor vero etsi a principio liberè fidem suam iubeat, non tamen liberè deinde soluit, sed coactus a iudice ex mora, & culpa creditoris, qui autem culpa, ac mora sua alteri damna infert, tenetur omnia illa, etiam si nullum interueniat pactum, compensare: Quod non est in hoc casu mutui de quo ista secunda conclusio: in quo nec interuenit pactum, nec aliqua culpa, & mora mutuatarij; sed damnum illud sine culpa ipsius accidit.

Tertia conclusio. Si mutuatarius sit in mora, in qua non consentit mutuant, & ratione illius moræ patiatur aliqua damna, tenetur mutuatarius illa reficere, potestque mutuant illa exigere, etiam si a principio non fuerint deducta in pactum.

Patet hæc conclusio ex argumentis quib. Ioan. Andreas, Calderinus, & alij quorum opinionem secundo loco retulimus, probant secundam partem suæ opinionis. Et confirmatur, ex illo cap. Peruenit.

Ideo namque iubetur debitor fideiussori omnia damna reficere, quia sua mora intulit illa fideiussori; ergo tenebitur similiter mutuatarius reficere mutuant omnia damna, & nocuenta, quæ ex mora ipsius illi contigerint. Et est ratio aperta. Qui alteri reuera nocet, & cum iniuria, tenetur omnia nocuenta illi reficere; Ex illa Reg. [Si tua culpa damnum datum est, iure super his te restituere oportet.] De iniurijs & damno dato. At quando mutuatarius est in mora, propter quam mutuant patitur damna, inferuntur reuera ipsi talia damna à mutuatario, & cum iniuria ipso scilicet inuito; ergo tenetur mutuatarius illa reficere.

Secundo, Fur tenetur non solum ad capitale, verum etiam ad damna inde subsequuta; detinere alienum domino inuito est quoddam furti genus; ergo mutuatarius qui est in mora sine consensu mutuantis, cum detineat alienum inuito domino, tenebitur velut committens furtum, non solum ad capitale, verum etiam ad damna.

Confirmantur hæc abunde ex iure. Nam leg. penult. §. fina. Cod. De erogat. milit. Qui tenetur soluere stipendia stipendiarijs, si culpa sua, veluti habens pecuniam, illud facere negligat, tenetur ipsis ad omnia damna, & vsuras, quas persoluerint pro comparanda sibi pecunia. Et l. At qui natura. §. Notandum, ff. De negot. gest. & l. Ob negotium. Cod. eodem titu. obseruant Paulus de Castro, & alij viri eruditi haberi, ut nego-

negotiorum gestor, accipiens pecuniam sub usuris, possit iure illas à domino repetere: ergo similiter mutuarius, qui fuerit in mora, tenebitur iure ad omnia damna, quæ mutantur propter illam moram aduenerint.

In hac conclusione conueniunt omnes iuris Doctores. Imola in cap. pri. de usuris num. 2. Bal. in l. usuras. Cod. eo. tit. Ludou. Roman. in Concil. 101. ubi habent ad verbum: [Si mihi teneris ad diem certum soluere, & quia mihi non soluisti, mutuam pecuniam sub usuris recepi, teneris mihi refarcire usuras illas, & cambia solura.] Idem habent glossa in cap. conquetus. De usuris ubi Panor. & idem cum Decio, Felino, & alijs multis in ca. cum venerab. de exceptio. Quibus quasi vno ore subscribunt etiam in hac parte Theologi. D. Tho. vt vidimus 1. tom. 62. art. 2. Caiet. in commento huius art. Joâ. Maior in 4. dist. 15. q. 30. Gabr. ead. dist. q. 11. art. 1. not. 2. Conrad. de contract. tractat. 2. q. 30. Syluester usura primo q. 19. Angelus usura primo. q. 16. D. Ant. par. 2. titu. r. c. 7. §. 19. Turcremata Cano. Si res 14. q. 6. versu.

Ad tertium, & alij innumeri. Ex hac conclusione sequitur, posse mutuantem, si consentiat in moram mutuarius, tunc de nouo deducere in pactum damna emergentia. Ratio est aperta, quia tunc incipit velut secunda mutatio. eiusdem pecuniæ: Vnde sicut potest in priori a principio, illud exigere, ita & in posteriori, cum vtriusque eadem sit ratio.

33 Argumenta initio posita facile ex dictis dituntur. Ad illud Ioannis Andreæ, & aliorum Canonistarum.

Respondeo mutuantem, gratis quidem mutare, & liberè consentire in mutuum, non tamè consentire in damna ex illo sibi emergentia, cum illa non sint intrinseca, sed accidentaria mutuo: ipse vero deducendo illa in pactum aperte exprimat, se in illa non consentire: sed dissentire potius. Neque oppositum docent leges illæ allatæ: tatum enim docent, debitorem qui est in mora posse compelli a iudice in pœnam suæ moræ, ad soluenda damna creditori prouenientia, quam pœnam non solum iudex potest imponere, verum etiam ipsimet contrahentes possunt inter se tempore contractus constituere: veluti si dicat mutans, si nō solueris debitum, vel non restituēris mutuum tempore præfixo, in pœnam moræ tenearis hanc, vel illam pœnam reddere. Ex hoc autem non sequitur, quin a principio liceat deducere in pactum damnum emergens, cum nemo teneatur alteri prodesse damno suo. Inualida enim est illatio ista: Præcipitur debitor soluere in pœnam moræ, ergo non licet deducere in pactum damna emergentia ante moram, quia hæc non exiguntur, vt pœna, sed in compensam damni verè accepti, vel imminētis.

Argumenta vero, quibus diximus forsan opinionem illam Soti inniti posse, facile quoque solvantur. Prius diluuntur, cum mutans et si gratis mutuet, non tamen propterea consentiat in damnum emergens, cum aperte illud deducat in pactum.

Ad secundum respondeo, mutuum & fieri gratis, & ubi damna emergunt verum quoque mutuum esse, nihilominus damnum illud posse deduci in pactum, quia propter istud pactum nihil accipitur ratione mutui, vel ob vsum pecuniæ, sed sola recompensa noquimēti accepti, quæ iuste exigi potest, vi illius principij naturalis, cui hæc doctrina nititur. [Nullum teneri suo damno alte-

ri prodesse.] Nunc circa conclusiones propositas nonnulla adhuc explicanda sunt in primis,

QUAE CONDICTIONES SERVANDÆ SINT A MUTUANTE, vt possit exigere ultra sortem damnum sibi emergens ex vi mutui.

14 **A**fferuntur à DD. nonnullæ conditiones seruandæ a mutuante, vt licitè possit deducere in pactum damnum emergens.

Prima est, quæ iam constat ex secunda conclusione, vt initio contractus, & ipso tempore mutui conueniat cum mutuuario de recompensa damni, vt vel liberè in illam consentiat, & sub ea conditione mutuum accipiat, vel dimittat si noluerit in eam consentire, aliter esset rationaliter inuitus, cum viderit tempore mutui gratis, & cum sola obligatione restituendi capitale sibi esse mutuatam, deinde vero postulari ab eo recompensam damni, de qua nec forsan cogitarat.

Secunda est vt damnum illud actu, & re ipsa eueniat, propterea non dicimus teneri mutuarium ad soluendum damnum possibile, quod scilicet poterat euenire, nec tamen re ipsa euenit, sed emergens, nempe quod actu euenit, vel imminet, hoc enim significat proprie vox ista emergens, sumpta metaphora a rebus, quæ cum in aliquo loco veluti sub aqua absconditè existerent, & laterent, deinde emergunt, & apparent. Estque ratio aperta, quia quod accipitur ultra sortem hoc titulo, & nomine damni emergentis, non accipitur, vt constat, ratione mutui, aut tanquam pretium rei mutuatæ, sed in solam recompensam damni ex mutuo accepti, recompensa autem damni, nec faciendâ est, nec exigendâ, nisi damno illo actu, & reuera subsequito.

An autem possint inter se mutans, & mutuatarius, de illo damno quod prudenter timetur euenturum, conuenire a principio in aliquo pretio, siue illud accidat siue non, res est inter DD. controuersa.

Existimantibus nonnullis posse illud fieri: quia cum periculum cuiuscumque damni imminētis pretio æstimabile sit, vt videbimus agentes infra de contractu assicuratiōis, licebit profecto ubi mutuas viderit aliquod periculum sibi ex mutuo imminere, exigere pretium aliquod periculi illius a mutuatario, & de eo ita inter se conuenire, vt etiam si damnum malus fuerit, mutuarius nihil ultra ratione illius cōferre teneatur, sed pretio illo a principio constituto sit mutans contentus, & similiter etiam si nullum accidat, mutans illud iuste recipiat, cum exposuerit se huic fortunæ, vt acceptis verbis gratia 10. incurteret forsan damnum, vt 50.

Et confirmatur contractus assicuratiōis: ideo est licitus, & iustus, quia in eo vterque fortunæ se exponit, assicurans soluendū totum damnum, is vero qui assicuratiōem persoluit, reddendū pretium illud sine vilo damno: Similiter autem accidit si mutans conuenierit initio contractus de damno sibi ex mutuo illo imminenti, cum mutuatario, quia mutans se exponit se huic fortunæ, vt acceptis tantum 10. patiat forsan damnum, vt 50. mutuatarius quoque huic aleæ, vt reddat illa 10. sine vilo damno.

Conrado

Conrado vero Cajetano, & alijs oppositum videtur, nulla scilicet ratione licere aliquid certum contrahere, vel accipere a principio, & ipso tempore mutui tanquam pretium periculi illius damni futuri propter rationem factam; Quia quidquid in mutuo ultra sortem exigitur, non exigitur in recompensam damni possibilis, sed solum in recompensam damni emergentis, id est actu subsequuti, & accepti, a principio vero per solum periculum non recipitur actu damnum aliquod.

Secundo emergere, vel non emergere damna ex mutuo extrinsecum, & aduentitium est contractui mutui, donec actu, & re ipsa adueniant, ad extrinseca vero, & aduentitia contractui (ut vidimus) nemo tenetur, nisi exprimentur, & ducantur in pactum soluenda, vel efficienda, ubi illa actu fuerint subsequuta, non ergo licebit ducere in pactum damnum emergens persoluendum, nisi sub hac conditione, quando fuerit actu subsequutum.

Tertio, mutuet Petrus Ioanni (verbi gratia) 100. aureos conueniatque cum illo a principio, ut pro periculo damni quod ipsi accidere potest ex defectu illius pecunie, persoluat statim 10. in hoc contractu, reuera non mutuat Petrus Ioanni nisi 90. est ergo fictio potius, & simulatio mutui, ut 100. quam vera mutuat 100. aureorum.

Prior tamen sententia probabilior multo est, & magis recepta, tam inter DD. quam in Scholis, quam recte, & efficaciter probant argumenta in eius fauorem adducta.

Et confirmatur; Primo, Quia esto damnum emergens non sit actu damnum, donec actu euentiat, ac periculum incurrendi illud non exigit aequalem euentum illius, sed sumitur ex natura rei, quae iuxta circumstantias, quae illam comitantur; periculum illud verè potest subire; huiusmodi autem periculum cum verum sit, & non fictitium, vel imaginarium, pretio aestimabile est, & vendibile a principio contractus, cum a principio et si damnum non existat, periculum tamen illud verè existat.

Secundo, potiori iure potest omnium consensu exigi damnum emergens, quam lucrum cessans, sed ad ducendum in pactum initio contractus lucrum cessans non exigitur, ut controuert, proximè sequenti videbimus, ut ex progressu temporis appareat quod lucrum illud reuera cessasset, sed sufficit, ut potnerit lucrum illud probabiliter obtineri; & probabiliter iudicetur cessare; ergo similiter, ut damnum emergens possit a principio duci in pactum, non est necesse sit actu subsequutum, sed sufficit ut arbitrio prudentium illud immineat ex tali mutuo.

Demum quod est proxima potentia lucrandi respectu lucri cessantis, id ipsum est periculum damni imminens respectu damni emergentis; sed potest a principio mutui aestimari pretio, & exigi potentia illa proxima lucrandi; ergo similiter periculum verè imminens, & probabile damni recipiendi ex mutuo.

Ex his soluuntur facillè argumenta in oppositum ad primum dico, Non posse aliquid recipi in recompensam damni possibilis in remota solum possibilitate, posse tamen recipi in recompensam damni probabiliter imminens, vel potius incompensam periculi illius cum tale periculum sit pretio aestimabile.

Ad secundum dico, emergere, vel non emergere actu damnum ex mutuo, id quidem esse illi

extrinsecum, imminere verò periculum, hoc esse illi intrinsecum, & ita posse exigi, & duci in pactum.

Ad tertium, constabit controuert. proximè sequenti, pretium quod prudens, & peritus iudicauerit valere damnum emergens, vel lucrum cessans non esse recipiendum initio contractus, licet possit initio mutui aestimari, & constitui, ac duci in pactum, recipiendum deinde cum sorte ipsa, & capitali.

Tertia conditio est, ut præter sortem, nihil aliud accipiat, quam solum damnum illud, nihil ulterius addens, ut si mutuauit (verbi gratia) centum, damnum vero quod ex defectu huius pecunie alteri mutuatae ipsi emerferit, sint sola 10. nihil ulterius accipiat a mutuatario, quam sola centum & decem. Ratio est aperta: Quia damnum emergens de quo cum illo ab initio conuenit, sunt sola 10. & ad ea tantum persoluenda ille se obligauit.

Quarta conditio est, ut damnum illud sequatur præcisè, & reuera, & non fictè, ex defectu illius pecunie mutuatae; quia si aliunde proueniat, vel fingatur prouenire ex mutuo, cum reuera non proueniat ex illo, non tenetur ad illud mutuatarius, nec potest deduci in pactum, Ratio est: quia mutuans ideo potest deducere in pactum damna emergentia, quia patitur illa in utilitatem mutuatarii, nec debet aliquis alteri prodesse suo damno, sed potest omni iure exigere ab illo, cui utilis est, ut seruet ipsum indemnem; ac quando damnum aliunde prouenit, quam ex defectu pecunie mutuatae, non patitur illud mutuans propter bonum, & utilitatem mutuatarii; ergo nec tenebitur in eo casu mutuatarius illum seruare indemnem.

Ex hac conditione sequitur, quod optimè docet Conrad. de contract. q. 30. quotiescùmque mutuans non mutat in utilitatem mutuatarii; sed in suam, & quia ita illi expedit eligit potius pecuniam illam apud mutuatarium manere, quam apud se retinere, quia forsitan apud illum securior existit, vel ex alia causa, tunc non posse ducere in pactum damna emergentia: Tum, quia tale genus mutui potius esset depositum, quam mutuum, in deposito autem non tenetur depositarius ad damna emergentia, sed solum ad capitale seruandum, & restituendum integrum: Tum etiam, quia potissima ratio, propter quam potest in mutuo duci in pactum damnum emergens, est ea quam toties hic attulimus, ut fundamentum huius doctrinae, quia mutuans non debet alteri utilis esse damno suo; In hoc autem casu sic mutuans non prospicit utilitati mutuatarii, sed sui ipsius.

Sequitur secundo, quod rectè admonet Syluester. in sua Rosa aurea, casu 16. ut damnum illud emergens non potuerit commodè ab ipso mutuantem vitari, quia si illud commodè potuit & noluit, tunc profecto culpa sua potius damnum illud patitur, quam ex defectu pecunie mutuatae. (Verbi gratia.) Mutuat Petrus Ioanni mille aureos, deducens in pactum tempore mutui damna emergentia, accidit post mutuuum indigere Petrum mille aureis, sed ita, ut possit illos commodè, & in promptu habere, vel ex alijs pecunijs suis, quas licet non habeat domi, habet tamen alibi eas depositas, vel ex debitis, quae debitores parati sunt citra ullam moram illi persolvere, aut ex amicis, qui intelligentes egerunt ipsum illis mille aureis, vltro illos ipsi offerunt, ipse vero nulla via ex his vult illos habere, sed accipit ab alio mercatore, vel campfo-

campfore sub vsuris, postulaturus illas à Ioannè, vi illius pacti tempore mutui inter ipsos initi de damnis emergentibus. In hoc casu, nec tenetur Ioannes in foro animæ ad vsuras illas, nec in exteriori esset a iudice rei veritate comperta compellendus: quia Petro damnus istud non accidit reuera ex defectu pecuniæ mutuatae Ioanni, sed culpa sua, qui commodè poruit illas tot vijs in pròptu habere, sed voluit potius Ioanni nocere, quam sibi sine vllò damno commodè prodesse: debet enim seruare principium illud iuris naturalis. [Quod mihi prodest, & tibi non nocet, prohibere non debes.]

Apponunt aliqui quintam conditionem, vt mutuas sit rogatus a mutuuario, sed hæc conditio non est necessaria, quamuis enim communiter, ita fiat, vt nemo ferè mutuet, nisi rogatus, accedere tamen potest, vt amicus intelligens necessitatem amici sui præueniat illum, offeratque illi mutuum, imò & inuitet, explicans simul se ex defectu illius pecuniæ posse aliqua damna subire, & ea lege velle illi mutuari, vt si actu euenerint, teneatur quoque præter sortem illa sibi compensare. Quia iustitia huius contractus in his duobus tantum consistit, vt nihil recipiatur vltra sortem vt mutui, quod si quid recipiatur, non recipiatur illud alio nomine, quam in recompensam damni verè subsequenti: ad quæ parum, vel nihil refert mutuantem rogari, vel non rogari, cum solum intendat per mutuum vtilitatem mutuuarij, & non suam.

Apponit & hanc aliam Conrad. loco citato, vt mutuas ex concilio, vel beneuolentia mutuet, non ex præcepto charitatis. Sed a nullo alio Doctore, hæc assertur, & merito: quia neque vbi quis ex charitate debet alteri mutuari, tenetur illi subuenire suo damno. Nam vel is, qui indiget est verè pauper, & simpliciter, & absolute, ac omnino indigens, aut secundum quid, idest habens quidem in alio loco, vel tempore, quamuis hic & nunc egeat: Si absolute, & omnino sit pauper, non est illi subueniendum per mutuum, & ea lege, vt teneatur restituere, si venerat ad pinguiorem fortunam, vt in disputatione de elemosyna docent communiter DD. contra Adrianum, & discipuli D Thom. superius in hac secunda, secunda: questio. 33. artic. sexto, sed simpliciter, & absolute est illi subueniendum per veram elemosynam: quod si non egeat simpliciter, & absolute, sed secundum quid, idest hic & nunc, alio tamen loco, vel tempore habens, tenemur illi mutuari, sed ita vt ipse se ipsum obliget ad restituendum mutuum, quando poterit, & ex consequenti, sicut potest obligari ad principale, quia non est simpliciter pauper, ita ad damna emergentia.

Ex hac doctrina facilis est decisio multorum casuum qui in hac materia sese offerunt: Iuxta illam enim licet mutuantem habenti pecuniam paratam, ad rescindendam suam domum, vel soluenda debita, aut emendum triticum, deducere in pactum, cum mutuuario seruatis conditionibus positis damna, quæ ex defectu illius pecuniæ illi proueniunt. (Verbi gratia) si rescissem domum meam, 20. aureis, ex defectu vero illius pecuniæ non rescisi, sed ruit, indigeoque, tunc expensis, vt 30. tenetur mutuarius illè præter sortem restituere mihi illa 30. quæ amplius expendo.

Secundo, si ex defectu pecuniæ mutuatae non soluo debita, & vocatus in iudicium sicut mihi expensa, aut cogor accipere, cum vsuris, tenetur il-

las mutuarius vltra sortem mihi reddere.

Tertio si ex pecunia tibi mutuata emissem triticum tempore messis pretio, vt 30. deinde verò meam illud pretio, vt 40. excessum istum, licet mihi deducere in pactum, & recipere: Quarto si pecuniam a me mutuo exigas, ego vero non habeam, sed vt tibi mutuem bona mea minoris, quam valent vendam, vel cum vsuris accipiam a campfore, possum ducere in pactum defectum illum iusti pretij, quo bona mea vendidi, vel vsuras illas quas in vtilitatem tuam persolui.

Afferuntur à DD. alij multi casus particulares maxime à Tabienfe verb. vsura. ca. 1. in quibus licet accipere vltra sortem damnum emergens, sed ex hic propositis, & doctrina tradita facile est de omnibus, qui sese offerre possunt, ferè iudicium.

Circa tertiam conclusionem de mutuuario, qui est in mora, duo explicanda sunt, Primo.

AN QUI EST IN MORA SOLVENDI mutuum, vel debitum, teneatur ad damna, quæ statim post illam moram mutuanti, vel creditori contigerint.

Facilis est responsio. Vel mutuans conuenit à principio cum mutuuario de damnis illis emergentibus, vel absolute, & simpliciter mutuauit sine tali pacto, & conuentione. Si quidem priori modo, perspicuum est ex dictis, teneri ad omnia damna ex illo mutuo subsequuta, tam ante moram, quam post eam, vi illius conuentionis ab initio contractus inter eos initæ. Quod si mutuauerit posteriori modo, sine vllò pacto, vel conuentione de damno emergente, ante moram nullo modo tenetur ad aliqua damna mutuanti rescindenda, quia vt constat ex dictis eo ipso quo mutuas illud non expressit, tacite & implicite voluit per mutuum illud se ipsum illis exponere sine damno mutuuarij: Nec tenebitur post moram, nisi a mutuante fuerit de eo admonitus, ita vt protestatur ille se nolle vltro dilationem concedere, nisi damna ex illa dilatione sibi occurrentia compensentur. Nam cum nulli liceat pecuniam alienam inuito domino retinere, mutuante exigente rem suam sibi restitui, nec velle concedere dilationem nisi cum illo pacto, debet necessario mutuarius, aut statim restituere, aut conditionem illam suscipere: aliter, perinde se habet, ac si per vim, & iniquitatem rem illam apud se haberet, accipiens verò, vel retinens alienum, inique, eo ipso quo iniquitate illa vitur, tenetur, vt diximus ad compensanda omnia damna, quæ ex defectu illius rei vero ipsius domino acciderint: ex illa regula iuris, potius naturalis, quam positiuæ. [Si tua culpa damnus datum est, iure suo per his te satisfacere oportet.]

Fauet his l. si ex legati causa, ff. de verbor. obligat. vbi habetur: [Vbi dies non fuerit appositæ obligationi, requirit admonitionem:] Vnde quasi a simili, vel exemplo, quando a principio contractus non fuit positum pactum, nec adueniente mora fuerit mutuarius admonitus, mutuante protestante de damnis ex dilatione solutionis subsecutis, non tenebitur mutuarius ad illa compensanda, mutuante vero illum admonente, & protestante tenebitur, Et ita videtur sentire Pan. in cap. licet Heli. De simon. & c. 2. de accusat.

Vnde iurisperiti, vt latè las. in l. vinum. ff. si cert. per. licet doceant committi moram citra litis contestationem, volunt tamen duo requiri ad illam, nempe, &

pe, & tempus verè dici lapsum, & congruam interpellationem extrajudicalem. Vbi èt illud diligenter obseruandum est, sufficere ad huiusmodi moram, saltim in foro animæ, vel signa exhibita debitori a creditore, quibus indicent se non consentire amplius in moram solutionis, vel egestatem eiusdem & indigentiam debitori notam, vel indicatam, quibus addunt, & metum reuerentialem, quo creditor erga debitorem afficiatur. Vbi. n. creditor sic debitorem reueretur, in mora est, cum primum solutionis tempore adueniente non soluit. Nec exigitur, vt illum admoneat, quia ex metu illo reuerentiali censendus est illum non admonere, esto optet, & velit, quæ sibi debentur persolui. Ita docent ex Theologis, Ricar. in 4. dist. 3 §. ar. 1. q. 2. Ang. verbo Mora, §. 1. Et ex iuristis Bart. & Alex. l. si quis mihi bona, §. sed quid si mandauit, ff. de acq. hæ. l. in illa l. vinum, ff. si cert. pet. & ibidem Decius nu. 12, & Molineus tract. de vsuris, nu. 32.

Est & alia dubitatio.

TENEATUR NE MUTUATARIUS
*ad compensanda damna emergentia, quando non est
 in mora vitio suo, & culpa, sed ex necessitate,
 & egestate, quam patitur.*

Refert Adria. in quarto agens de restit. Bernardino de bustis sermo. 42. asserentem debitorem, qui non est in mora culpa sua, sed egestate cogente, ad solam sortem teneri, minimè verò ad aliquod aliud interesse, vel damnum, siue casu, siue infirmitate correptus non potuerit officio suo fungi, vnde pararet pecunias ad soluendum. Quam opinionem Adrianus prius rejicit hac ratione adductus. Potior debet esse conditio eius, qui beneficium præstitit, quam eius qui illud recipit, mutuans præstitit beneficium quod recipit mutuatarius, quado ergo pecunia illa similiter eget mutuans, & ex defectu illius aliqua damna patitur, tenebitur profecto potius ad reficienda illa mutuatarius, quam ad ea patienda mutuans, alioquin potior esset conditio recipientis beneficium, & gratiam, quam conferentis. Addit tamè deinde Adrianus, Quod si mutuatarius in eè incidit egestatem, vt ratione illius teneretur mutuans ex præcepto charitatis illi subuenire, in eo casu non teneretur ad reficienda mutuanti damna emergentia: quia si tenetur iure diuino mutuans tunc gratis illi mutuari, multo potius nullum interesse ab eo accipere. Quo fit iuxta Adrian. vt vbi mutuatarius grauiter indigebit, & sua egestate constitueretur in mora, ita esse de mutuantem distinguendum, vt vel in simili ipse versetur egestate, vel mutuatarius quidem eget, mutuans vero nequaquam: Si quidem vterque parens, vel ferè similem patiatur necessitatem, teneatur mutuatarius, cum facultas illi contingerit reficere mutuanti, & sortem, & damna: quia vbi par est vtriusque necessitas, potior debet esse conditio illius, qui beneficium, & gratiam præstitit, quam alterius, qui recepit: Vbi vero mutuatarius egestate compulsus fuit in mora, mutuans vero non patitur similem necessitatem, cum teneatur, tunc illi gratis mutuari, tenebitur etiam sola sorte esse contentus, & damna illa aliunde supplere, non ex bonis mutuatarij, qui sine vlla culpa sua fuit in mora,

Palatius, & alij nonnulli lib. 4. de contract. ca. 4. recedunt ab his hac ratione, Vel mutuatarius tempore solutionis, ita eget, vt teneatur tunc, qui antea mutauit, gratis, & ex præcepto charitatis illi subuenire, & sortem illam ei donare, quod non est mutuari, nec differre solutionem, sed donare, vel potest ab eo recipere sortem: Si quidem tenetur il-

li donare, & per eleemosynam simplicemque donationem illi subuenire, quo iure miser ille mutuarius in tanta egestate constitutus est liber a solutione sortis, manebit èt omnino liber a solutione cuiuscumque interesse, vel damni emergentis: Quod si non sit ad tantam necessitatem reductus, quin possit, vel tunc, vel postea sortem restituere, quo iure debet sortem debere, & damna illa mutuanti subsequuta, cum adierit illi facultas.

Afferuntque in suam sententiam Syluestrum verb. vsu. primo q. 28. Cæterum Syluester eo loco solè agit de pœna conuentionali debita ex mora culpabili, quæ pœna non innititur soli moræ, sed moræ, & pacto, ac conuentioni illi ab initio constituta, hic autem agimus de sola mora, An mutuatarius, qui non restituit rem mutuata tempore præfixo, sed est in mora, vel eo solo quod est in mora, teneatur ad reficienda damna ex illa mora in qua est egestate sua compulsus, sequuta cum facultas illis adierit.

Dicamus igitur sic esse de huiusmodi mutuatorio distinguendum. Vt vel tempore quo quæsit mutuum esset omnino pauper, extreme, aut saltim grauiter indigens, vel eo tempore, licet mutuo quidem illo indigeret, non tamen esset omnino pauper, sed potens restituere statuto tempore, quæ mutuo accipiebat, deinde vero adueniente tempore quo mutuum a se acceptum debebat restituere, effectus est pauper, vel saltim impotens ad illud restituendum, quo fit vt sine vlla culpa sua, sed egestate illa oppressus compellatur esse in mora. Rursum si ipso tempore mutui iam erat pauper, & indigens, vel erat omnino, & absolute indigens, ita vt neque in eo tempore & loco, neque in alio haberet, vnde sibi subuenire posset, vel licet indigeret quidem eo tempore, vel loco, habebat tamen certam expectationem bonorum temporalium alio tempore, vel loco sibi contingentem, vt hi quibus certa aliqua hæreditas, & successio constituta est, & hæreditario iure deesse non potest, vel qui naufragium facientes indigent quidem in eo loco quo miser, & nudi appulerunt, in alio vero domum, & bona habentes.

His positis: Dico primo, Mutuatio, qui omnino, & absolute grauiter, vel extreme indiget, ita vt neque in loco, & tempore quo mutuum quærit, neque in vilo alio habeat, vnde sibi subueniat, diuitem, & potentem debere illi subuenire, tenerique ad illud ex præcepto charitatis non per contractum mutui, sed per simplicem, & absolutam donationem, & eleemosynam, iuxta ea quæ DD. & D. Th. sup. q. 33. agens de eleemosyna docet, vnde ad huiusmodi paupere, nec sortem, nec interesse, vel damna aliqua potest diues illi subueniens, vt præceptum charitatis, & eleemosynæ, quo tunc obligatur adimplere, exigere: solus enim Deus huiusmodi operum, & pecuniarum futurus est remunerator, & celestis restitutor. Quod si mutuatio iste, indigeat quidem tempore, vel loco in quo mutuum quærit, habeat tamen in alio loco, vel habiturus certo est alio tempore, vnde mutuum illud, & damna ex illo emergentia restituat, non tenetur mutuans ad subueniendum illi per eleemosynam, aut absolutam donationem, sed sufficit mutui illi pecuniam qua eget, & cum pacto compensandi damna sibi emergentia, ea lege, & conditione, vt iam sortem quam damna restituat, cum primum commodè poterit, aut præfixo eo tempore in quo mutuatio probabili- ter credit se posse illa restituere, aut constituto solum termino in genere, cum primum commodè poterit.

Dico secundo, Si mutuatio quando mutuum accepit potens quidem erat ad restituendam sortem adueniente tempore solutioni præfixo, deinde ve-

rò morbo, infortunio, vel alio quocumq; casu ad eam egestatē redigatur, qua cōpellatur esse in mora, non teneri ad damna, quæ ex illa mora mutuantibus contigerint, nisi a principio contractus, ita conuenierint. Ratio est aperta, quia mutuatarius duplici tātum via potest teneri ad rescicienda damna ex mutuo emergentia, vel ex conuentione, & pacto ipso tempore mutui constituto, vel ratione moræ. In hoc casu de quo nunc agimus, nullum est pactū initio positum, vt supponimus, mora vero in qua est accidit sine culpa eius, cum ergo ea solū dāna teneatur mutuatarius rescicere, quæ culpa ipsius eueniant mutuantibus, ex regula illa toties repetita. Si tua culpa, &c. mutuatarius hic solū tenebitur ad restituendam sortem, minimè vero damna post mortem sine culpa eius subsequuta.

Quod autē si a principio promissit dāna quoq; rescicere, siue absolute illud promissit, siue ubi adueniente termino solutionis fuerit in mora, teneatur, cum facultas ei suppetet, ad vtrumque, & ad sortē, & ad damna: patet quia licet non teneatur ratione moræ in qua est sine culpa sua, tenetur tamen ratione illius promissionis initio factæ, quam omni iure, cum primum potuerit, tenetur adimplere. Similiter iudicandū est de priori illo mutuatario, qui indigebat quidem in eo loco, & tempore in quo mutuum quæsit, habebat tamen bona in alio, promissitq; & sortem & damna mutuantibus rescicere, cum primum posset, ubi fuerit in mora.

Offert se hic breuis quædam dubitatio.

Quando in mutuo est præfixum tempus solutioni illius, sed ante quam, illud adueniat, mutuans repetat suam pecuniam, aliter damnū aliquod passurus, tenebitur ne mutuatarius ad illam restituendam.

Sunt qui dicant teneri ubi id commodè possit aliter adeo inique agere, vt teneatur etiā ad compensanda damna, quæ ex detentione illius pecuniæ mutuantibus proueniant. Ratio horum est. Quia iam detinet pecuniam illā inuito domino, nec dominus illius consentit in illa damna. Quod si cōmodè illud non possit, nec teneri ad illam restituendam, nec ad damna, quia tunc sine vlla culpa sua illā detinet. Quā opinionem tribuant, sed falso Conrado de contrac. q. 30. & Ioā. Nider. in eodem tractat. c. 3. habent tamen illam Turrecremata in summa. q. 13. & Rebuffus in l. vni. C. de sen. quæ pro eo quod inter profertur, nu. 24.

Nobis vero sub hac distinctione videtur respondendum, vt si a principio mutuans deduxit in pactum damna emergentia, teneatur mutuatarius ratione illius pacti, & conuentionis, siue commodè possit, siue non ad illa rescicienda, quia in illud consensit, & seipsum deuinxit pacto illo tempore mutui initio. Quod si nullum fuit pactum inter eos, si possit cōmodè illam restituere, peccabit quidem contra charitatē, & gratitudinem, non tamen contra iustitiam, vnde non tenetur ad rescicienda illa damna. Peccabit quidem cōtra charitatem, qua tenetur vnusquisq; fratrem suum ab omni damno liberare, quādo commodè potest, & contra gratitudinem, cum non rependat beneficium quod ab altero accepit, cum commodè possit: non tamen cōtra iustitiā, quia eo ipso quo alter illi mutuauit ea lege, vt non teneretur acceptum restituere nisi ad festum (v. g.) B. Ioannis, habet hic ius ad restituendam apud se pecuniam illam vsque ad festum. Beati Ioannis, nec tenetur ex iustitia illam restituere, nisi adueniente illo termino libero vtriusque con-

sensu præfixo, qui verò vtitur iure suo nemini facit iniuriam, vel iniustitiam.

Nec valet ratio illorum, in hoc casu, dominum illius pecuniæ inuitum esse, nec cōsentire in illam detentionem, quia est irrationabiliter inuitus, cū a principio liberè cōsenserit, pecuniam illam sic mutuatam, vsq; ad illud tēpus apud alterum manere. Quod si non possit commodè illam restituere, nec peccat contra charitatem, cum non possit commode, nec charitas obliget illū alteri prodesse suo incommodo, nec cōtra iustitiam, cū vtatur iure suo.

Deniq; disputari ēt a nonnullis hoc loco solet.

IN QVA COTA DAMNVM EMERGENS soluendum sit, & quo tempore.

Qui existimant posse initio cōtractus conuenire mutuantem, cū mutuatario de periculo damni imminenti sub certo pretio, & illud recipere, siue damnum illud actu, & re eueniat, siue non, siue magnum, siue paruum, ita distinguunt, vt si conueniant de damno rescicendo ubi illud re ipsa accidit, tantum persoluantur, quantum reuera fuerit dānum, & eo tempore, quo iam illud accidit, & mutuans re ipsa illud passus est, ita vt adueniente termino solutionis, vna cum sorte restituat simul mutuatarius damna illa mutuantibus subsequuta. Si verò conuenierint de periculo; ita vt mutuans vtrūq; officium præstet, & mutuantibus, & assicuratoris, tantum mutuantibus mutuatarius exhibeat quantum prudens omnibus circumstantiis diligenter, ac mature pensatis iudicaret. Sic enim ex D. Tho. & DD. æstimantur res venales, quæ nō dum actu sunt, sed in potentia tantum. Qui vero docent in nudo, &mero cōtractu mutui non licere ducere in pactū periculū damni futuri, siue illud accidat, siue non, sed solū damnum verè emergens, id est verè subsecutum, reijciunt distinctionem istam, voluntque damna emergentia, in ea quantitate esse persolunda, in qua re ipsa mutuans ex defectu illius pecuniæ mutuatē verè, & realiter passus fuerit, & eo tempore esse illi compensanda, quo vel inter se de dānis illis resciciendis constituerint, vel cum adueniente termino mutui, quod frequentius est, fuerit fors ipsi restituenda. Sed prior opinio verior est, ut constat ex his, quæ paulo ante docuimus, explicantes secundam conditionem earum, quæ ad exigendū iustè damnum emergens desiderantur. Explicatis his quæ ad damnum emergens ex mutuo pertinent, explicanda iam sese offert altera pars, vt pote.

CONTROVERSI A

Nona.

LICEAT NE SIMILITER MUTVANTI ducere in pactum lucra cessantia.

SUMMARIUM.

1. *Lucrum cessans, quid sit, & quot modis alicui cessare vere possit?*
2. *Damnum emergens, & lucrum cessans plurimum differunt.*
3. *Opiniones varia Doctorum.*
4. *In pecunia duplex est potentia ad lucrum.*
5. *Lucrum pecuniæ cessare potest, & extrahi, a negotiatione duobus modis.*

Quibus

- 6 Quib. modis teneatur aliquis restituere id q̄ nō accipit.
- 7 Damnum non solum est, ubi quis priuatur rei q̄ habet.
- 8 Vendi potest etiā illud quod solū est in fieri, & in via.
- 9 Nemo debet alteri prestare beneficium suo danno.
- 10 Pecunia quādo tātū est in potētia naturali & remota ad lucrū, mutuas nihil pōt accipere rōne lucri cessantis
- 11 Qui sua sponte, propriam vtilitatem intendens, pecuniam à negotijs extrahens, & illam mutat, non potest deducere in pactum lucrum cessans.
- 12 Mutuans quando coactus, & inuoluntarius extrahit pecuniam à negotiatione, vt illam mutuet, potest exigere, & recipere lucrum cessans.
- 13 Mutuatarī q̄ ē i mora tenetur ad soluēdū lucrū cessās.
- 14 Rex ingruente bello, impediens lucrum mercatoribus, tenetur illis rescire, maxime quando pecuniā iam habuerunt negotiationi expositam.
- 15 Iudex iustē impediens aliquem à lucro, ad nullam tenetur satisfactionem.
- 16 Rogatus ab aliquo extrahit pecuniam à negotione, potest deducere in pactum, & lucrū cessans exigere.
- 17 Merces suas seruaturus in tempus quoerant plus vtilitatis etiam si gratis illas vendat, & liberē, potest illas vendere maiori pretio.
- 18 Vendere licet iactum tetis, & partum futurum propter fructum inde speratum.
- 19 Lucrum cessans non potest in integrum deduci in pactum, sicut damnū emergens.
- 20 Bifuriam potest aliquid cohiberi.
- 21 Pecunia eo ipso, quod erat ex intentione mercatoris exposita negotijs, est lucratiua.
- 22 Negotiatores mutuatarios inquirentes cōtēnendū sunt.
- 23 Mutuandi causā quæ est consulere vtilitati mutuatarij, non mutat propriam naturam mutui quæ consistit, vt gratis fiat.
- 24 Mercatoris quaestus duplex.
- 25 Pecunia in manu Mercatoris habet potentiam, & spem lucrandi.
- 26 Lucrū cessans, vt possit in mutuo deduci in pactū q̄ cōditiones requirantur, q̄ numerantur septē ab auctore.
- 27 Lucrum cessans duobus modis fictum esse potest.

IN hac quaestione (quæ vna est ex grauioribus, & difficilioribus earum, quæ in hac disputatione de vsuris occurrere possunt,) explicanda est initio ex professo propria vis, & significatio huius vocis [Lucrum cessans:] quamuis iam aliqua ex parte de ea initio huius art. dixerimus. Ad propriam vero vim huius vocis indagandum notandum est, duob. modis posse lucrum alicui cessare: vel cum non lucratur dominus pecuniæ, quod potuisset lucrari cum illa exposita negotiationi, quia renuit negotiari, eligens potius illam in theca sua habere asseruatā, quam periculis negotiorum expositam: vel quando desinit lucrari, eo quod pecuniam quam intendebat negotijs, in quibus lucraretur, exponere, vt subueniat amico illa indigenti, & per mutuum postulanti, à negotijs illis amouet.

Ex quibus duobus modis prior illa cessatio à lucro improprie dicitur cessatio: posterior vero proprie & verè est cessatio à lucro. Quia cum cessatio à lucro sit quædam priuatio lucri, quod ex pecunia poterat haberi, quemadmodum in naturalibus non constituitur, priuatio nisi in subiecto apto, & nato habere oppositum habitum, vt cæcitas in animali, ita quoque cessatio lucri proprie non conuenit alicui, nisi in ea pecunia, quæ erat in via, & vera ac reali habitudine, & dispositione ad lucrum, qualis est ea quæ est exposita negotiationi, & cum qua dominus illius actu, & reuera intendebat exercere aliquod negotium sibi vtile, & lucra afferens. In ea vero pecunia quam quis domi asseruat, nec habet negotijs expositā, vel traditam, non dicitur cessare illi lucrum, propterea quod ex illa sic recondita, & asseruata nulum recipiet lucrum, quia huiusmodi pecunia sic asseruata nō est apta afferendis lucris scđū se sumpta, imo ex tali pecunia mutuata q̄rere lucrū, esset verè q̄rere lucrū ex mutuo, qđ est aperta vsura.

Explicatur idem à DD. & hoc accommodato exemplo, vt quemadmodū quies quia motus priuatio est, qui non fuit motus, vel non instituit statim moueri, non dicitur quiescere, ita qui non habet pecuniā expositam lucro, vel non habet paratam, vt statim alicui certo negotio lucratiua exponatur, non est dicendus cessare à lucro. Ita fit, vt lucrum cessans in mutuo sit, quādo ea pecunia mutuo traditur, quæ actu erat parata ad negotia lucratiua, desinitq; mutuas, habere lucra q̄ ex illis negotijs habuisset, & q̄ cēlebātur probabiliter iā esse velut in actu saltim in maxime proxima potētia. Ex his sequitur, differre plurimū in hac materia damnū emergens, & lucrū cessans, licet vulgus vtrumq; appellet damnū; quia lucrū cessans non est de bonis iam possessis, vel acquisitis, sed de acquirendis, & habendis ex negotio, vel fructibus agri, aut vineæ, vel ex locatione, vel censu. Dānum vero est nocumentum in bonis iam acquisitis, & possessis, vt cū ex defectu pecuniæ tibi mutuatae, cogor ad soluenda mea debita aliam accipere cum vsuris, vsuras illas ex meis bonis & actu à me possessis persoluo, Quo fit, vt cum damnū illud mihi compensas, non recipiam aliquid vltra fortem, sed quidquid recipio est meum, & mihi verè vt propria bona debitum. Ita Aristot. 5. Ethic. c. 4. vocat damnū, quādo aliquis contrahentiū ex opera alterius contrahentis minus habet in bonis suis, quam debet habere: lucrum vero cessans, quādo nō lucratur, quod debuisset lucrari. Quæ duo non habere aliquē in bonis suis qđ debet habere, vel non lucrari quod debuisset lucrari, aperte differunt, nam prius illud dicit priuationē proprij boni acquisiti & possessi, posterior vero priuationem boni non dū acquisiti, sed acquirendi, & habendi. Tum et damnū emergens consistit in passione aliqua, cū patiēdo aliqđ detrimentū danno afficiamur, lucrū vero cessans consistit in actione, non. n. aliter lucratur q̄ aliquas actiones, vel negotia exercentes. Vtrumq; aut horū quāuis ita differat, appellat DD. maxime Iurisperiti & Summistæ interesse. Ita Iurisconsultus in L. Si comissa. in illa clausula. In quantum mea interfuit rem ratā habere. Quæ clausula idē est qđ si diceret, Quātum mihi deest, quantumq; lucraret. Et in L. 3. in fine. ff. de eo qđ certo loco. Et l. vnica in fine. C. De snia quæ pro eo qđ interest. Quāuis aut vtrumq; dicatur interesse, maiore tñ in his habendā esse rationē dāni emergētis q̄ lucri cessantis, volūt Bald. & cōiter oēs Iurisperiti in l. Etiā. Colla. 2. ff. de executione rei iudicatae, & l. fi. Cod. De iure deliber. & in illa L. Proculus in fine. Quia dānū receptum exigit (vt dicebamus) equalē cōpensationē secundum iustitiam cōmutatiuā, vt quantū nocumenti mutuans recipit, tantum deinde illi à mutuatario rescitur: lucrum vero cessans (vt docebamus) non exigit æqualem compensationem, sed ad arbitrium vel iudicis, vel prudentis rescificendum est.

His positis tres sunt potissime circa presentem questionem DD. opiniones, nã quarta Molinei, quam ultimo loco referemus, non est dicenda opinio, sed error potius, & manifesta heresis. Est igitur prima opinio Innocentij, & Ioan. Andre. in cap. Naviganti. de usuris. Antonij de Bruto in cap. Salubriter. eodẽ rit. & nonnullorum Canonistarum, qui sicut dixerunt damnũ emergens non posse exigi, donec mutuatarius, vel debitor fuerit in mora, eodẽ modo docent, nec posse exigi lucrum cessans, nisi qñ mutans, vel creditor pp moram mutuatarij, vel debitoris in soluenda forte, & capitali priuatur inuitus lucris, quã illa forte & pecunia obtinisset. Probant hanc sententiam eisdem omnino argumentis, quibus docere nitebantur damnũ emergens non posse exigi, nisi ab eo qui est in mora. Argumẽtur igitur. Primo ex illis verbis Iurisconsulti in L. Cum quidem. ff. De usuris. [Usurã non pp lucrum petentium, sed propter moram nõ soluentium infliguntur] vbi cum nomine usurã non significantur usurã iniquã, quã exiguntur vi mutui, sed lucra quã dominus pecuniã recipere potest ex vsu pecuniã traditã negotijs, aperte docet Iurisconsultus non licere exigere lucrum cessans à debitore, nisi cum fuerit in mora. Et confir. Id tantum licet in conscientia, & foro animã, qđ rectus iudex perspectã rei veritate iudicaret secundum leges, sed iuxta legem istam. Cum quidem. non potest iudex damnare mutuatarium, vel debitorem ad lucra cessantia, nisi vbi fuerit in mora, ergo neque licet privatim & extra iudicium illa exigere, nisi vbi fuerit ille in mora. Secundo. Mutuans ex propria natura contractus mutui debet gratis mutuare, aut certe non mutuet, repugnat aut mutuo gratis & liberẽ concessio, aliquid exigere à mutuatario; ergo non licet exigere interesse istud lucris cessantis à mutuatario, donec fuerit in mora, quia tunc iam cessat consensus mutuantis, cum ille solum mutuauerit, & concenserit usque ad terminum. Probõ consequẽtiam, mutuatarius vel debitor propterea tenetur ad lucra cessantia cum primũ fuerit in mora, quia tunc iam retinet pecuniam illam inuito domino, & est quasi fur, sed ante moram non retinet illam pecuniã inuito domino, imo illo liberẽ consentiente, ergo ante moram iniquum est tale lucrum ab eo exigere.

Secunda opinio est aliorũ, qui absolute & simpliciter docent, non licere exigere à mutuatario lucrũ mutuantis cessans. Ita videtur docere D. Th. hic ad primum, vt Quarta Conclusio quam ex ipso initio huius artic. proposuimus, satis insinuat. Idem docent aperte Duran. in 3. Dist. 17. quãst. 2. & pleriq; ex antiquis, adeo vt dicat Adrianus oppositam sententiam quam ipse sequitur esse modernorum. In eadem constituunt etiam plerique Scotũ, sed quid ille verẽ in hac parte senserit, statim dicemus. Eandẽ habet Abulen. in cap. 25. D. Matth. q. 184. Ad primum, quamuis satis obscure, cum dicat: [damnũ quod consistit in eo qđ quis lucrari potest, non posse recompenfari neque aliquid pro illo in pactum duci vltra sortem, neque peti sine pacto.] Vbi prius negat posse duci in pactum, deinde vero videtur concedere posse peti cum pacto, cum dicat [sine eo peti non posse.] Ex recentiorib. Dominicus Soto lib. 6. De iustitia q. 3. art. 3. etsi oppositam appellet probabilem, hanc tamen multo probabiliorẽ, quam etiam tribuit ibi Innocentio & Ioanni, Andree, sed illi si attente legantur, eam habent quam primo loco constituimus. In eadem sententia sunt ex Iurisperitis Calderinus q. 2. & Ioan. de Ligna. in illo ca. Fina.

De usuris. Salicet. in Authen. Ad hæc col. 5. Cod. usuris. Lauren. De Rodol. tractatu De usuris p. 2. q. 2. & nonnulli alij.

Scotus (vt modo dicebam) affertur quoque à multis in eandem sententiam, & rectẽ: quamuis enim non habeat illam aperte, idem tamẽ docet, si verba eius rectẽ intelligantur, habet enim in 4. Dist. 15. artic. 2. Tripliciter posse aliquid recipi vltra sortem: Aut ex pena conuentionali imposita mutuatario ex eiusdem consensu, nisi soluat ad terminum, modo non fiat in fraudem usurarum, Aut secundo propter interesse creditoris, quia debitor, ex cuius non solutione (sic ille loquitur) creditor notabiliter dãnificatur, tenetur in foro animã, quamuis sine pacto, suo creditori damnũ satisfacere. Vel tertio quando capitale, & accessio ponuntur incerto. Ex cap. Naviganti. Hæc Scotus vbi nihil habet de lucro cessante.

Nam in primo modo quẽ constituit, qui est pena conuentionalis, perspicuum est non contineri lucrum cessans, neque in secundo quj proprie continet damnũ emergens ex mora, hoc enim significat vox illa Scoti, [non solutio:] Ante moram namque debitor non dicitur non soluere, sed cum accedit tempus debitum, solutionis. Nisi dixeris sub nomine damni intelligi etiam lucrum cessans, quia quoddam damnũ est non lucrari quod potuisses, quia quoddam damnũ non lucrari quod potuisses, qua ratione D. Thom. hic ad secundum vocat etiam damnũ, quod consideratur in eo, qđ mutuans de pecunia sua nõ lucratur, qđ potuisset lucrari. Ceterũ et si sub nomine damni intelligatur lucrũ cessans, cũ tñ dicat Scotus deberi illud ex non solutione, per quã vt constat intelligit morã, mens eius non erit posse absolute simpliciter exigere lucrum cessans in mutuo; sed solum vbi creditor fuerit in mora, propter quam creditor desinat lucrari, quã fuisset lucratus, restituta illa sua pecuniã, & exposita negotiationi. Neque cõtinetur in tertio modo, quia in eo sicut in cap. naviganti, quod ibi Scotus citat, agit de mutuãte, qui susciperet in se periculum rei mutuatã per contractum assecurationis, minimẽ vero de lucro cessante ex mutuo. Vnde reuera Scotus non admittit titulum istũ lucris cessantis, vel saltem illum non proponit. Sed quidquid ille senserit.

Probat hanc secundã opinio a suis authoribus pluribus rationibus, quarum potiores sunt hæ: In quibus si cui prolixius videor, obsecro ne illud mihi vitio vertat: quia cum institutũ meum in his cõmentarijs sit, nihil prætermittere eorum, quã circa disputationes quã explicandas suscipio, allquã habent difficultatem, postulat quod instituo, omnia argumenta, quã illam habet, etsi plura sese offerant attingere, vt eorum solutiones maiorem afferant legenti, & intelligere cupienti lucem.

Primũ igitur probant illud autoritate D. Tho. Qui hic absolute, & simpliciter negat posse deduci in pactum, vel exigere lucrũ cessans, nec distinguit inter pecuniam simpliciter, & secundum se, vel pecuniam expositam negotiationi, quam distinctionem certẽ non ignorabat D. Tho.

Secundo, argumento eiusdem, quod procedit et in pecunia exposita mercaturã, hac ratione: Nõ licet exigere vltra sortẽ quod incertũ est, & pot multũ vijs impediri, sed lucrum ex pecuniã et exposita negotiationi, & mercaturẽ, est incertũ, & q̃ multis vijs pot impediri, ergo neq; lucrum talis pecuniã pot deduci in pactum: Maior est D. Th. Minor constat experientia. Et confirmatur: quia hoc est proprium mercaturã, & quod talem artem inter alia red dit

redditoriam, esse lucra illius incerta, & exposita mille periculis.

Tertio, tam Iure Civili, quã Canonico, ubi agitur copiosè de hac materia vsurarum, explicatur tituli quibus licet aliquid accipere ultra sortem, vt inferius videbimus, maxime ubi explicabimus illos textus Cap. Conquãstus, & Cap. Naviganti. De vsuris. At neque in iure Canonico, neque in civili, cum varijs in locis proponatur titulus illiusdamni emergentis, sit aliqua mentio huius tituli lucri cessantis, quod maximo est argumento non esse licitum.

Quarto, tunc dicitur omnium consensu lucrum cessans, quando mutuans cohibetur vel prohibetur à lucro, quod alias habuisset; sed quãdo quis mutuatur solis precibus mutuatarij inductus seclusa oĩ vi, metu, fraude, & ignorantia vt præsупponimus, nec cohibetur nec prohibetur sic mutuans à lucro; ergo quã quis solis precibus adductus mutuatur, reuera non patitur lucrum cessans, nec potest illud in pactum deducere. Probatur Minor: Quia tunc ex Aristot. dicitur aliquis cohiberi, vel prohiberi ab aliquo opere, quando inuoluntarie cessat ab illo, inuoluntarium autem tantum efficiunt ex eodem Aristot. vis, metus, fraus, & ignorantia, communes vero anciorum preces, vel beneuolentia, aut pietas non efficiunt inuoluntarium ex D. Th. 1. 2. quãst. 6. art. 6.

Et confir. Damnum emergens ideo potest deduci in pactum, quia mutuarius est velut quãdam causa moralis illius, cum propter ipsum mutuans illud pariat, sed mutuarius non est causa lucri cessantis, ergo, non potest illud exigi. Consequentia patet quia ille tantum tenetur compensare damnum alteri, qui illius causa est, ex illa regula: [Si tua culpa, &c.] De iniurijs & damno dato. Minorem probo, quia iste mercator gratis, & voluntarie mutuatur, sciens, & volens, ac intelligens illud lucrum sibi cessare: Quod si dixeris, (Quod videtur Caiet. hic innuere) illum mutuante quodammodo esse inuoluntarium, & compelli partim à necessitate & amicitia mutuatarij, partim à propria charitate & misericordia, hæc, vt modo dicebamus ex D. Thom. & Arist. non efficiunt inuoluntarium.

Quinto, Qui voluntarie & rogatus mutuatur, debet mutuare seruata propria natura contractus mutui, hæc autem est natura & lex mutui, vt nihil exigatur ultra sortem, sed gratis omnino fiat; ergo non potest mutuans exigere à mutuatario aliquod lucrum extra sortem, quocumque titulo vtatur, maxime ante moram.

Sexto lucrum cessans non potest exigi, nec pecunia est lucratiua ex eo solum quod sit exposita negotiationi, sed quia coniungitur illi actualis industria & diligentia mercatoris, hæc autem diligentia & industria separatur ab illa pecunia, quã primum illam mutuatur, extrahit enim illam sciens & volens à negotiatione, neque aliquam industriam aut operam circa illam tunc exercet; ergo quam primum illam mutuatur sciens, & volens, iam non est lucratiua, nec habet alium valorem quam valorem communem pecuniæ, nec potest ex consequenti exigi ex tali pecunia aliqd lucrum cessans.

Septimo, Si lucrum cessans posset exigi quia pecunia erat lucratiua, posset mercatores quærere mutuatarios, qui illorum pecuniam acciperent, cum pacto reddendi ultra sortem tale lucrum. Probo sequi, quia pecunia mercatorum eo ipso quo est pecunia mercatorum, vt docent Caiet. & authores alterius opinionis est lucratiua, & plu

Tomus Secundus.

ris æstimabilis quam pecunia existens apud alios, qui non exercent negotia, licet autem vnicuique quærere emptores rei suæ eo pretio quo æstimari potest, Vnde si concedamus hac via posse accipi aliquid ultra sortem, titulo nempe lucri cessantis, aperitur profecto latissima via nunquam mutuan di sine lucro, & vsura: quotquot enim mutuatur possent affirmare se illa pecunia aliquid posse lucrari, & accipere aliquid non ratione mutui, sed ratione lucri cessantis.

Octauo, Si liceret ratione lucri cessantis accipere aliquid, liceret etiam pro illa obligatione quam mutuans obligat se ad non repetendum mutuum intra tempus præfixum, quia sicut lucrum cessans est pretio æstimabile, ita & ista obligatio; at sicut vidimus, hoc non licet, quia non repetere pecuniam toto tempore mutui est illi intrinsicum, ergo neque illud licebit.

9. Ex omnium consensu, si quis mutuet liberè, intendens tamè suam vtilitatem & commodum, non potest deducere in pactum lucrum cessans, quia ita recipere duo lucra, nempe & commodum illud proprium ob quod mutuatur, & lucrum cessans: ergo neque si mutuet ob commodum mutuatarij potest aliquid accipere vt lucrum cessans. Probo consequentiam. Primo, quia ad rationem mutui parum facit, quod commodum intendat mutuans, num proprium, an alterius, cum ratio mutui solum consistat in eo quod est gratis dare vt simile post tempus recipiatur. Secundo, quia recipere aliquid eo quod mutuum sit in vtilitatem mutuatarij, esset vendere illi rem suam, quod non licet. Tertio, quia causa mutuandi non potest nec debet mutare naturam mutui, natura autem mutui propria & intima illi est, vt fiat gratis, ergo siue moueatur iste ad mutuandum à proprio commo, siue à commo alterius, gratis debet mutuare, nec potest ducere in pactum lucrum cessans. Minor cum consequentia perspicua est. Maior vero probatur, quia contractus mutui, est contractus iustitiæ commutatiuæ, qui debet consistere in æqualitate rei ad rem, quæ non variatur ex causa, sed ex rebus ipsis.

Vltimo. Aut id quod exigitur vel potest exigi pro lucro cessante, secundum se iustum est, aut iniustum, si iniustum secundum se, ergo non licet illud exigere, eo quod adductus precibus mutuatarij pecunia illa amoueatur à negotiis lucratiuis, cum iustitia consistat in æqualitate, quæ ex natura rei summenda est, non ex precibus mutuatarij, vel ex defectu earum. Si vero secundum se iustum est, non efficietur iniustum vt plerique sentiunt, eo quod mercator propria spõte, & sine alicuius precibus pecuniam illam vltro à negotiis abstraxerit, & mutuauerit.

Tertia opinio est, quam communiter plerique DD. tam ex Theologis, quam ex Summistis, & Iurisperitis amplectuntur. Licere mutuati, qui pecunias suas habet expositas negotiis, & lucris, deducere in pactum lucrum sibi cessans: seruatis quibusdam conditionibus, quas, deinde subiiciemus.

Ita docent Gabr. in 4. dist. 15. q. 11. art. 1. notab. 2. Ioannes Maioris eadem dist. q. 30. Angel. verbo vsura, primo nu. 15. 16. & 17. Syluester eodè verb. 1. nu. 19. Tabiensis eod. verb. 2. nu. 1. Armilla. eod. verb. q. 3. Conradus de contract. q. 30. conclu. 4. Adrianus in suo 4. de vsura. fol. 54. col. 3. in questione quæ incipit. Quoniam tractatum est de interesse. Vbi licet dicat priorem istam Durand. Scoti, & aliorum habere illustres authores, hanc vero esse modernorum, hanc tamen sequitur.

Y 2 D. Ber-

D. Bernardinus de; Euangelio æternus ferm. 36. cap. 2. Medina Cod. de Restit. Tract. de vsuris. q. 3. Caiet. in comento huius artic. & in summa verb. vsura. §. 2. casu 5. Victoria in lectura huius arti. D. Anton. 2. p. tij. 1. cap. 7. §. 15. Thomas Mercatus de Contract. lib. 5. c. 10. Antoni, Cordub. de casibus conscientia, quæst. 105. & omnes ferè recentiores Thomistæ.

Ex Iurisperitis Panor. in cap. Conquestus. De vsuris. Ioann. Andre. et si in c. Naviganti. sequatur illam primam opinionem, at in cap. Salubriter. de vsuris habet hanc tertiam. Hostiensis eodè c. Salubriter. Archidiacono. 14. q. 3. Cano. Vsuræ, & Turrecremata 14. q. 6. cano. Si res. Alexan. in Concil. 228. lib. seu volum. 2. Felinus in c. 1. §. eundem filium. ff. De officio delegati. Et in ca. Cum venerabilis. ff. De exceptio. Iason Instituta. de Action. §. Fuerat. Ioan. Lupin. De palatios Ruuios in Repertitio. cap. Per vestias. De donatio. inter virum & uxorem, notab. 6. Nauarrus in suo Manuali ca. 17. num. 212. & in commento ca. primi 14. q. 3. nu. 42. & sequen. vbi citat Ioan. de Lignano, quem vocat ibi grauissimum Doctorem. Lauren. de Rodulf. in dic. ca. Salubriter. Couarr. lib. 3. varia Resol. c. 4. num. 1. vbi affert plures alios vtriusque iuris interpretes in eandem sententiam.

Qui omnes docet. Vbi pecunia mutuata non fuerit exposita negotijs, sed in potentia tantum remota, quod dicunt in quadam tantum possibilitate, non posse duci in pactum, neque exigi aliquid. Lucrum cessans. Si vero negotiationi exposita sit, & in potètia proxima, ac dispositione ad lucrum, quod dicunt ipsi esse quasi iam in actu lucrandi, huiusmodi negotiatorem dum mutat alij, posse ducere in pactum & exigere ab illo in cuius beneficium separat illam à negotijs lucratiuis, quibus intendebat illam tradere, lucra sibi cessantia.

Probat hanc opinio à suis authoribus varijs quoque argumentis.

Primo. Si mutuatarius sit in mora, tenetur omnium consensu non solum ad damna emergentia, verum etiã ad lucra cessantia: cuius asserti potissima ratio est, quia propter illam moram desinit mutuans lucrari, quæ sua pecunia sibi restituta, & negotijs tradita obtinisset, sed cum primum negotiator mutat suam pecuniam, quam instituebat negotijs tradere, desinit lucrari, quæ cum illa negotijs tradita fuisset lucratus, ergo cum primum mutat, qui negotia exercet, potest ducere in pactum, & exigere lucra sibi cessantia.

Et confirm. Pecunia in manu mercatoris actu, & reuera exercens negotia eiusdem utilitatis est ante moram, cuius est post moram, similiterq; est causa illius dani, & cessationis lucri mutuarius qui illam recipit, ante moram, sicut & post moram, at tenetur soluere lucrum cessans post moram, quia ipse est in causa cur mercator ille priuetur tali lucro, ergo tenebitur etiam à principio, & ante omnem moram: cum eo ipso quo pecuniam illam accipit à mercatore, & ante omnem moram sit in causa, vt priuetur ille lucro suæ pecuniæ.

Dices tamè cum Soto, eiusdem quidem utilitatis esse mercatori pecuniam ante moram & post moram, attamen ante moram non impediri, nec cohiberi mercatorem ab illo lucro à mutuatorio, quia is solum dicitur impediri, aut prohiberi ab aliquo lucro, qui per vim, aut dolum, vel aliquam aliam iniquitatem impeditur ab illo, mercator vero iste liberè mutauit, sine vlla vi, aut dolo, Post moram vero verè impediri, quia mutuarius vel debitor qui est in mora, sine creditoris consensu

tanquam ipso inuito, & reclamante retinet apud se illius pecuniam, qua de causa quando est in mora debet illi lucra cessantia, cum inique detineat pecuniam illius, ante moram verò nihil tale debet.

Sed hæc responsio non tollit vim argumenti, Quia esto liberè, ac sine vi, & dolo mutauerit, hoc tamen non efficit, quin pecunia illa mercatori verè lucratiua sit, & quin perinde miimpediatur dominus eius à lucro ante moram, sicut post moram, & quin perinde verè cesset illi lucrum quod per illam poterat obtinere ante moram, sicut & post moram, in quo consistit iustitia & vis exigendi interesse à mutuatorio. Differunt quidem ita in eo, quod post moram impeditur mercator quasi inuitus, & reclamans, ante moram vero consentiens: non tamen consentit simpliciter, sed sub ea conditione, vt compensentur lucra sibi cessantia, quod aperte exprimit, cū ducat illa in pactum, & exigat à mutuatorio.

Secundo qui mutuatur cui instrumenta suæ artis mutuo illa postulanti, potest ducere in pactum lucrum quo priuatur ex eorum defectu, & quod reuera obtinisset nisi talia instrumenta illi mutuasset, sed pecunia exposita negotiationi non minus est mercatori instrumentum ad lucrandum in sua arte mercaturæ, quam sint cuique artificio instrumenta suæ artis, ergo licebit mercatori suam pecuniam mutuanti ducere in pactum, lucrum illud quod ipsi ex illo mutuo cessat.

Respondet etiam huic argumento Soto: Instrumenta artis natura sua locari posse, & similiter operas artificis, pecuniã vero non esse locabilem, cum vsu consumatur, & ideo posse artificem ducere in pactum lucrum cessans suarum operarum, quo priuatur mutuatæ alteri instrumentis suæ artis, minimè vero posse deduci in pactum lucrum cessans ex pecunia mutuatæ. Sed hoc non obstat, quia licet pecunia secundum se sumpta, vt pecunia est, non sit locabilis aut lucratiua, at in manu (vt dicunt) mercatoris, & exposita negotiationi verè lucratiua est: Tum etiam, sicut pecunia non est lucratiua nisi adhibita industria mercatoris, ita nec instrumenta sunt lucratiua nisi adhibito labore, & industria artificis: vnde par est vtriusque ratio. Quo fit, vt sicut accipiens mutuo instrumenta artis impedit artificem à lucro, quod per illa instrumenta operando poterat acquirere, ita qui accipit mutuo à negotiatore pecuniam, impedit reuera illum à lucro, quod negotiando cum illa pecunia poterat habere, & consequenter quo iure potest vnus deducere in pactum lucrum sibi cessans potest & alter.

Tertio. Qui vendit rem fructiferam, quando est in via ad fructus, potest pro illa exigere non modo pretium quod res illa secundum se valet, verum etiam quod arbitrio prudentis valet quatenus est in via, & dispositione ad tales fructus. V. g. triticum in herba duo habet, vt sit herba quedam, ac vt sit herba in via, & dispositione ad ferendum triticum, propter quod potest vendens talem herbam, non solum exigere pretium illius, vt quedam herba est, verum etiam vt est herba in via ad triticum. Sed similiter pecunia, quamuis simpliciter & secundum se sit res sterilis, at in manu mercatoris & exposita negotijs fructifera est, & in via, & dispositione ac potentia proxima ad lucrum, ergo potest mercator talem pecuniam mutuatæ, exigere ad arbitrium prudentis lucrum sibi cessans.

Huic etiam rationi respondet Soto: plurimum interest

interesse inter rem fructiferam & pecuniam: quia res fructifera natura sua pretio est æstimabilis & consequenter vendibilis & sic potest vendi hoc vel illo pretio pro ratione fructus. Ad pecunia quæ exhibetur mutuuario, siue summatur ut pecunia, siue ut mutuata non est fructifera nam ex se & qua pecunia non habet aliud pretium, quam quod communiter ex se valet ut pecunia, ut 100. nihil amplius valent quam 100. similiter quatenus mutuata amico nullum habet maius pretium, quia mutuum gratis fieri debet, & non pro pretio, quia esset usura. Qua de causa in re fructifera potest illa potentia ad fructus deduci in pactum, non autem in pecunia mutuata: Sed hæc solutio non tollit vim argumenti, quia licet pecunia secundum se sumpta non habeat alium valorem quam receptum in usu, at exposita negotiationi aliquid amplius valet non ut pecunia neque ut mutuata, sed quatenus est in proxima potentia ad lucra, cum sit pecunia, mercatori ut habet commune proloquium omnium gentium id ipsum quod fundus & ager agricolæ.

Caballinus, seu potius Calorus Molineus in suo tractatu de usuris, quæst. 74. num. 502. propositis quasi extremis duabus DD. opinionibus, Altera, eorum, qui sentiunt posse duci in pactum, & exigi lucrum cessans, cum quibusdam conditionibus quas inferius apponemus: Altera verò, in qua omnes Catholici conveniunt, nullam usuram in quacunque quantitate licitam esse: quæ duo reuera non sibi pugnant, ut omnes DD. à vero tramite declinasse ostendat, nititur docere nullomodo licere mutuanti accipere aliquid ultra sortem ratione lucri ipsi verè cessantis, sed solum ex concessione Legum Civilium, quæ negotiatoribus quasdam usuras, iuxta ea quæ artic. præced. cont. 3. retulimus, concedunt. Arbitratur enim Molineus Leges Civiles usuras illas non permittere quasi minus malum ad maiores iniquitates, & fraudes negotiatorum vitandas, sicut eo loco exposuimus, probauimus: sed tanquam licitas, & honestas. Quo errore deceptus irridet Catholicam doctrinam negatium, esse genus usuræ mutuanti aliquid recipere ultra sortem ratione lucri sibi cessantis. Imo vult iniustum esse & usurarium eo nomine aliquid exigere, vel recipere. Quam partem sic potissime probat.

Primo, Lucrum cessans quod à Theologis conceditur aut exigitur, & ducitur in pactum, interesse casuale, vel tanquam in pœnam moræ, in qua est mutuarius, non soluens in termino prefixo, vel tanquam interusurium, siue usura illius rei mutuata, sed neutro istorum modorum potest illud exigere, ergo sola concessione legum. Probatur minor: Imprimis non potest illud exigere tanquam interesse casuale, vel nocumentum mutuantis, quia Leges Civiles iustæ rectè prohibent tale interesse casuale, & momentaneum. Neque in pœnam, quia pœna conventionalis (ut nos infra dicemus) vel non est admittenda, vel saltem maximè moderata, ut habetur L. unica Cod. de sententia quæ pro eo quod interest, at quæ exiguntur ratione lucri cessantis, excedunt plurimum istas pœnas. Nec ratione usuræ, quia usuræ, quas per leges recipere licet moderatissimæ etiam sunt, ut vidimus in illa contr. 3. art. præced. & quas communiter excedit maximè interesse lucri cessantis, quod solet à mercatoribus exigere à mutuariis.

Tomus Secundus.

Secundo minus interesse debet exigere mutuantis, cum de ratione mutui sit, ut gratis fiat, quam vendens ad creditum, cum vendat pro pretio, & cui & res, & pretium, & utriusque commoditas absunt: sed vendenti ad creditum, nec ex dilatione data, nec sub nomine pœnæ si ad diem solutum non sit, non licet exigere aliquid interesse, nisi quod per leges conceditur sub nomine usurarum, ergo nec mutuanti. Minor patet ex L. Julianus. §. Idem Papil. ff. de actio & emptio. Quod autem quidam dicunt, quod in casu istius legis non constabat de aliquo interesse venditoris, sed solum de pœna quadam lucratiua, quæ commensuranda est usuræ lucratiuæ concessæ in legibus: Hoc inquit nihil facit, quia lex ista Iulianus. absolute loquitur de omni venditione, Et quod magis vrget, in Lege Finali. ff. De periculo & commodo rei venditæ. quæ probat dictum §. Idem Papili. agitur de venditore, seu negotiatore, cuius interesse ex venditione ad creditum excedebat usuras, habetque ista L. ut non possit aliquid exigere ultra legitimum modum usurarum.

Tertio, mercatori licet ex sua negotiatione congruum quæstum facere, sed siue mutuet pecuniam, siue cum illa negotietur, siue res suas vendat ad creditum, hæc omnia reuocanda sunt ad congruum quæstum negotiatoris, cum hoc solo titulo possit lucrum cessans exigere, nempe quia probabiliter illud negotiando habuisset: sed quæstum congruus, & concessus mercatori, & negotiatori est illa tantum usura quæ dicitur Bes, ut in illa tertia controuer. vidimus, & habetur in illa l. Eos. ff. De usuris: ergo nec ratione lucri cessantis possunt aliud recipere, quam usuram illam, quæ lege civili illis conceditur: aliter frustra lex ista esset posita. Quo argumento putat corruiere omnino sententiam istam Caiet. & aliorum, & exemplum, quod in illa explicanda adduximus ex Hostiensis.

Quarto. Cum ad lucrum exigatur industria mercatoris, ubi vero illam alteri mutuatur, ipse ociosus maneat, nec vllam cum illa pecunia industriam vel operam adhibeat, nullum illi verè cessat lucrum; ergo non potest illud sub isto titulo exigere, vel erit dicendum lucrum illud partim deberi pecuniæ, & partim industriæ, quæ ratione non poterit iam totum lucrum recipere, sed solum dimidium illius ratione pecuniæ mutuata: ratione autem pecuniæ mutuata illud accipere verè usura est; Ergo si rectè (inquit) res consideretur, quod Hostiensis & alij dicunt recipere mutuanti ratione lucri cessantis, re ipsa non recipit nisi ut usuram suæ pecuniæ alteri mutuata.

Ratione autem pecuniæ mutuata id quod accipiunt iniquum est, quia usura quæ in iure conceditur moderatissima est, quæ vero à Theologis conceduntur ratione lucri cessantis excedunt & superant plurimum.

Secundo, quia in iure non conceduntur istæ usuræ moderatæ nisi solis negotiatoribus, qui verè exercent mercaturam, Theologi vero concedunt lucrum cessans cuicumque habenti pecunias. Denique ex doctrina ista Theologorum sequuntur (inquit Molineus) maxima incommoda in Rep. quæ non sequuntur ex usuris legalibus.

Nam Primo sub titulo lucri cessantis exercent homines grauissimas & in extricabiles usuras. Secundo redditur difficilior & carior com-

Y 3 mercium

mercium pecuniæ, & æris alieni, quod oportet in Repub. esse facile, & commodum: nam egēs 100. aureis facile illos inueniet apud vsurarium reddita vsura Bessis, id est & pro anno, sub ratione autem lucris cessanti debet quærere, ac rogare mutuatarium, ac reddere forsan 20. affirmante illo tanti vel pluris lucri sibi cessare ex illo mutuo.

Tertio, per illas vsuras legales solis mercatoribus verè negotiantibus liceret scenerari, sub titulo autem lucri cessantis scenerantur alij, quicunque pecunias habent, cuiusque ordinis sint vel status, quod iam suo seculo conquærebat Beatus Cyprianus, & nostro Alciat. in l. vsura. in fine. ff. De verb. signific.

Quarto (quod maximè nocet) hac via alliciuntur mercatores ad negligendam & intermittendam mercaturam honestam, & solitam mercium negotiationem adeo Reip. vtilem, & necessariam, & turpia lucra sectanda: cum hac via citrà omnem laborem, & periculum, maiora forsan & certiora habeant lucra.

Affertq; ibi varia exempla horum damnorum apud mercatores Lugdunenses, & Parisienses. Et huiusmodi lucra seu vsuras potius colligit esse contra legem Dei, contra sacras leges, decreta sacri Concilij Niceni, grauius peccare Magistratus illa tolerant: Sed vitinam sicut ad suum institutum sacri Concilij Niceni affert Molineus auctoritatem, ita sacri Concilij Niceni & aliorum sacrorum Conciliorum, quæ omnes fideles adeo venerantur, Doctrinis & Decretis pareret: abstulisset enim miser hæreticus cum suis socijs ab hoc errore probandi vsuras, & alijs innumeris, in quem amisso lumine fidei obæcatus adeo turpiter prolapsus fuit.

Vt in hac quæstione adeo difficili rectè progrediamur hæc oia necessario prius obseruanda sunt.

4 Primo nullomodo negari posse quod habet hic Caietanus, in pecunia duplicem esse potentiam ad lucrum, vnam veluti illi naturalem, sed remotam, quæ cõsequitur primam institutionem & naturam pecuniæ, quatenus pecunia vbiq; sit, & apud quemcunque potest esse instrumentum ad emendum, negotiandum, lucrandum: aliam vero, velut artificialem & proximam, quam habet pecunia non ex natura sua, sed mediante industria mercatoris, quæ potentia non semper illi conuenit, neque vbiq; sit, sed quando est exposita negotiationi, aut est in proxima dispositione vt exponatur, quod pendet ex intentione, & animo habentis illam. Quo circa debet in hac parte mutuans suam conscientiam exactè considerare, an haberet iam deliberatum animum intentionem exponendi illam pecuniam alicui negotio, vel non: quia pecunia non dicitur exposita, aut proxime exponenda, ex eo tantum quod dominus illius soleat negotiari, sed ex animo quo iam firmiter decreuerat actum cum illa negotiari, aut certum & peculiare negotium, aut saltim in communi quod se illi commodius offerret.

Affert Caiet. elegans & accommodatum exemplum huius duplicis potentie in tritico: Grahum (inquit) tritici duplicem habet potentiam ad fructificandum, vnam naturalem & remotam, quæ conuenit omni tritico, siue sit in horreo, siue in foro vs vendatur, siue quando ducitur ad molas conuertendum in farinam: eo namque ipso quo triticum est, habet talem potentiam, & aptitudinem. Præter hanc vero remotam & communem habet aliam proximam & particularem, quando scilicet, aut est iam seminatum & com-

missum terræ, aut purgatum & paratum iam ab agricola vt in proximo seminetur.

5 Obseruemus secundo, sicut supra dicebamus de damno emergente ita modo lucrum pecuniæ cessare posse, & extrahi à negotiatione duobus modis, aut contra voluntatem mercatoris, Idque vel inique siue in cussio illi iniusto metu siue pecunia eius furto vel rapina accepta, aut sine vlla iniquitate, vt cum à Principe compellitur mercator diues propter bonum commune vt sibi mutuet, vel cum Iudex ex iusta causa mercatorem parantem viam in nundinas vbi negotiaretur cum lucro, conijcit in carcerem, vbi impeditur à lucro quod ibi acquisisset. Alio vero modo ex voluntate & consensu mercatoris, ipso liberè & spontaneè alicui amico mutuante: quod potest etiam dupliciter adhuc accidere, nam aut extrahit illam & mutuatur in suum proprium commodum, quia eo tempore & occasione vtilius potius ipsi est mutuare, quam negotiari: aut extrahit illam vt consulat vtilitati mutuantis, quo illi per mutuum illud subueniat. Vbi parum aut nihil ferè refert, efficiat ne illud rogatus vel non rogatus, ex eo namque nec mutatur nec varietur natura mutui. Potest enim mercator ita diligere amicum, cuius indigentiam nouit, vt ex mera beneuolentia vltro se illi offerat, ac dicat, ne quæso vendas bona tua ad leuandam indigentiam quam pateris cum nequeas hac via illam leuare sine magna iactura & damno tuo, habebam quidem hanc pecuniam paratam huic negotio, quo poteram lucrari vt 30. compensabis mihi si vis ad arbitrium prudentis hoc lucrum, quo tua causa priuabor, & mutuabo illi tibi. Si quidem liceat exigere lucrum cessans, quando mutuans non intendit propriam vtilitatem, sed mutuatarij, certè quod illum ita præueniat, & ex amicitia vel pietate illi sese offerat, non mutat rationem & naturam mutui.

6 Obseruemus tertio D. Tho. supq. 62. art. 4. vbi quærit, an aliquis teneatur restituere quod non accepit, neq; abstulit, docere ac constituere hæc duo. Primo inferentem aliquod damnum, etiam si ex illo damno proximi nihil ipse recipiat, teneri ad restituendum, quia per illud damnum proximus habet minus quam debet habere: quicunque autem est in causa quod frater habeat minus quam debet habere, vt seruetur æqualitas debet illud refficere.

Secundo duob. modis posse aliquem alteri nocere, vel auferendo ab eo quod iam actu habet, quo casu facienda est illi restitutio in integrum, secundum æqualitatem rei ad rem, quia abstulit quod ille actu habebat, & possidebat vt suum, vt si diruat Ioannes domum Petri valentem 100. tenetur reficere illa 100. quia si habet Petrus domum quæ valebat 100. Ioannes diruens illam, expoliavit eum inique illis 100. quæ actu erant Petri: Secundo modo potest (inquit) aliquis alteri nocere, non auferendo quod actu habet, sed impediendo illum ne habeat ea, ad quæ est in via & proxima potentia. Quo casu, tenetur etiam qui ita nocuit, compensare, & restituere hoc damnum fratri quæ ita impediuit, non secundum æqualitatem rei ad rem, quia res non tantum valet in sola potentia & dispositione, quantum vbi est in actu, sed erit arbitrio prudentis æstimandus valor illius rei pensatis omnibus circumstantiis illius, & potentia in qua est. Additque ibi Doc. Sæctus in solutionibus argumentorum tanquam exempla. Teneri impediētē ne semē fructificet, aut ne pecunia proximi lucre-

lucratur, ad reficiendum illud bonum quod impedit, non secundum aequalitatem, cum nondum messis illius seminis, aut lucrum illius pecuniae esset in actu, sed in via tantum quae poterat multis modis impediri, sed ad arbitrium prudentis.

7 Ex qua doctrina D. Thom. aperte sequuntur duo quae optime colligit Conradus. Primo non solum esse damnum, ubi quis priuatur re quam habet, verum etiam quando impeditur à bono, & lucro ad quod erat in via, & proxima potentia. Alterum quod sequitur est, huic priori consequens, non solum teneri ad recompensandum nocuum, eum qui alteri nocet in re quam actu habet, quod est damnum emergens, verum, & eum qui nocet alteri impediendo illum à re quam poterat habere, & ad quam est in via, quod est lucrum cessans: quamuis sit alter (vt constat) satisfaciendum damnum emergens, & aliter lucrum cessans. Confirmaturque recte hoc exemplo ex eodem D. Thom. desumpto supra, quaest. 77. artic. 1. Habet artifex domum, in qua vendit optime, & cum lucro suas merces, & operas suae artis, quod in alia domo non ita obtinebit, postulo vt illam domum mihi vendat, potest ipse ducere in pactum, & exigere vt praeter iustum valorem, & pretium domus, persoluum quoque illi commoditatem illam melius vendendi res suas, & compensem illi lucrum, quod res suas in domo illa commode vendens recipit, qua commoditate, & lucris ex illa ipsi prouenientibus in aliam recedens priuatur, quia impediri à lucro quod in illa potest habere, est reuera ipsi damnum.

Obseruemus quarto. Vt quemadmodum quando mercator vendit alicui merces valentes (ver. grat.) 100. transferendas per mare, sed ita vt postulet emptor ab ipso vtrunque simul, & merces, & illarum securitatem, potest mercator vendere illas pretio vt 120. nec in eo aliquam committit iniquitatem, modo non compellat emptorem ad vtrunque simul contractum cum ipso celebrandum, nempe & venditionis, & asecurationis, (vt constabit inferius ex Cap. Nauiganti) quia in hoc casu mercator iste, non solum vendit, sed exercet re ipsa duos contractus distinctos, & separabiles, alterum venditionis, tradens merces illas pretio iusto vt 100. & alterum asecurationis, exigens tanquam pretium etiam iustum periculi quod in se suscipit illa 20. Ita mercator mutuans pecuniam quam habet expositam negotio lucratiuo, exigens, ducensque in pactum lucrum sibi cessans, licet prima fronte vnicum tantum videatur exercere contractum, solumque mutuare, reuera tamen non solum mutuatur, sed exercet re ipsa duos contractus distinctos, & separabiles: alterum mutui, alterum vero venditionis illius lucri, quod sibi per illud mutuum cessat, nam cum pecunia negotijs exposita habeat illam proximam potentiam ad lucrum, quam prima obseruatione diximus, habet simul, & ipse spem maxime probabilem percipiendi lucrum ex illa,

Quo fit, vt lucrum illud mercatori non sit possibile tantum, sicut alijs qui non negotiantur; sed maxime probabile, & in via; ac in actu, non quidem perfectum, & absolute, sed imperfectum, & inchoatum: qua ratione Arist. 3. Physic. vocat inchoatum actum, non quidem perfectum, sed imperfectum, & inchoatum definiens illum. [Actum entis in potentia, quatenus est in potentia.] Quia

motus est actus imperfectus, & via proxima ad actum perfectum, & ipsum fieri rei.

Cum ergo pecunia in manu mercatoris actu negotijs exposita sit in ea potentia, & via adeo proxima ad lucrum, & spes quam habet mercator concepitam lucrandi per illam sic expositam non sit quid fictitium, & imaginarium, sed vera spes lucri maxime probabilis: sicut periculum cui se subijcit asecurans est pretio aestimabile, & quod vendi potest, pari ratione spes ista mercatoris, qui vere nisi pecuniam illam mutuasset, fuisset cum ea negotiatus ad parandum aliquod lucrum, est pretio aestimabilis, & quae vendi potest. Qua de causa quatenus fortem illam alteri tradit post certum tempus secundum aequalitatem sibi restituendam exercet contractum mutui, quatenus vero exigit ab eo ad arbitrium prudentis valorem lucri, quod ex illa negotijs quae exercere intendebat, tradita sperabat obtinere, exercet contractum venditionis, diuersum re ipsa ab illo contractu mutui, sicut in venditore asecurante merces emptori cuius exemplo hic vtimur, venditio illarum mercium, & earundem asecuratio quam in se suscipit, sunt reuera contractus diuersi.

Confirmarique potest, quia per mutuum confertur pecunia ipsa quae non est in fieri sed in facto esse, habens actum perfectum, per pactum vero illud compensandi lucrum cessans, venditur lucrum illud quod erat in fieri, & in proxima potentia, & cuius probabilis vere habebatur spes, tanquam rei iam in actu, non quidem perfectum sed imperfectum.

8 Quod autem vendi possit quod non est in actu perfectum, sed solum in fieri, & in via, omnibus compertum est, multisque exemplis familiaribus illustrari potest. Iactus enim retis pretio aestimabilis est, & venditur passim, cum tamen piscium captura non sit in actu perfectum, sed in via tantum, & quae varijs modis impediri potest, quando iactus ille venditur: Triticum quod habet agricola purgatum, (quod est exemplum D. Tho. & Caietan.) & deputatum seminacioni, si quis illud furetur non satisfaciet recte reddito tantum eo pretio, quod simile triticum valet in foro, nisi compensaretur etiam illi ad arbitrium prudentis damnum, quod passus est non seminando illud, quod damnum nihil aliud est quam lucrum quod illi cessat.

Quo fit, vt damnum istud siue lucrum cessans pretio aestimabile sit, nam aliter non teneretur talis tritici fur illud compensare, quod si pretio aestimabile est, esto nondum sit in actu perfectum, sed solum in via, & in fieri, consequenter vendi potest quod adhuc est in via, & in actu imperfecto.

Similiter igitur, quando Petrus mutuatur Ioanni 100. aureos, exigens ab illo lucrum cessans, poterit ipsi vendere cessationem illam lucri quam ex tali mutuo patitur, cum lucrum illud ex tali pecunia sic exposita sit in via, & actu quodammodo imperfecto. Et confir. quia casu quo Petrus non mutuaret Ioanni aliquam pecuniam, sed postularer tantum Ioannes ab ipso, vt cessaret ab eo negotio, quod vult exercere, posset iuste exigere aliquid ab illo pro ea cessatione, Tum quia est illi nocua, tum quia ista obligatio omittendi negotia, & lucra quae ex illis haberi possunt, est pretio aestimabilis: quemadmodum si agricola rogatus ab aliquo scindat arborem fructiferam, aut desinat seminare agrum suum, vel cesset à suo labore

& agricultura, potest exigere ab illo pretium aliquod pro lucro quod ipsi ita cessat, cum omnium consensu quod est ager agricolæ sit pecunia negotiatori.

Ex quo sequitur confirmaturque optime quod paulo ante dicebamus in obseruatione secunda, vt quemadmodum in venditione parum aut nihil omnino refert, vendat ne quis rogatus, vel vltro & a nemine rogatus, modo seruetur iustum pretium, & rem tradat sanam, in quibus consistit æquitas, & iustitia venditionis, ita in mutuo ad exigendum lucrum cessans, parum aut fere nihil refert, mutuet ne rogatus à mutuuario, vel non rogatus sed propria sponte, & vltro, modo exigat solum ratione lucris cessantis, quod prudens, & peritus in eo genere negotiorum indicauerit.

Quia cum pactum hoc lucris cessantis sit vere venditio illius lucris, pro vt est in proxima potentia & infieri, possitis duobus, vt sit vere in tali potentia, & probabile arbitrio prudentis, quod perinde est ac rem esse sanam, & pretium iustum, seruetur in tali contractu, & venditione istius lucris in potentia debita æqualitas, & iustitia.

Obseruemus quinto, plurimum deceptos esse varios Iurisperitos, qui ad nudam paucarum legum litteram respicientes, magis quam verum illarum sensum, & rationem naturalem sequuti, quæ diximus de damno emergente, & dicemus statim de lucro cessante, ad solas pecunias mutuatas putarunt restringendum: & similiter quæ habentur in l. Nummis, ff. De in lite Iuran. Et l. 3. §. penult. ff. de eo quod certo loco, occasione eorum quæ habentur in l. Si sterilis, §. cum per venditorem, ff. De action. empt. vbi pecunia secundum se sterilis dicitur.

Quæ de causa, vt doceant quomodo in alijs etiam rebus quæ cadunt sub mutuo, possit locum habere interesse damni emergentis, vel lucris cessantis, excogitarunt seu confixerunt potius distinctionem quandam interesse intrinseci, quæ cum non habeantur in iure vt recte docet Alciat. in suo tract. Eius quod interest.

Sed sint mera figmentia, non est quod illa explicemus, sed rejiciamus potius, Affirmantes huiusmodi interesse, tam damni emergentis, iuxta ea quæ præced. controu. docuimus, quam lucris cessantis, iuxta ea quæ in præsentem statim docebimus eadem omnino ratione habere locum in vino, oleo, tritico, & cæteris rebus, & contractibus, in quibus ratione mutui aut venditionis, qui res huiusmodi alteri vendit vel mutuatur, aut vere damnum aliquod patitur, aut ab aliquo lucro, & commodo impeditur.

Ratioque est apertissima, quia si in mutuo pecuniæ licet exigere damnum emergens, vel lucrum cessans, id certe non licet ratione pecuniæ, sed ratione ipsius damni accepti, vel lucris cessantis, vi illius principij quod sæpe diximus esse quandam vocem naturæ. [Neminem debere præstare alteri beneficium suo damno, vel incommodo:] Cum ergo non ratione pecuniæ damnum istud vel lucrum exigere liceat, sed ex natura rei vt dicunt, & ex propria ratione ipsius damni vel lucris prohibiti, siue ex mutuo siue ex mora illud accidat, vbiunque idem occurreret, nempe vel damnum aliquod recipi, vel cessare lucrum ex mutuo vel mora solutionis, in quocunque genere contractus ista accidant, siue in vino, siue in oleo, siue in vestibus, siue in quacunque alia re earum, circa quas contractus mutui & venditio-

nis, vel alios his similes celebrari contigerit, eodem iure æquitas licebit ducere in pactum, & exigere damnum illud vere ab altero contrahente passum, vel lucrum vere illi cessans in beneficium & vtilitatem alterius contrahentis.

Non enim ex eo quod in contractu materiale est, iustitia & æquitas contractus perpenditur, sed ex eo quod in illo formale est, illique in ratione & genere talis contractus intimum, & intrinsecum. Vnde sicut parum facit vendans ne triticum, an oleum, vt debeas iusto pretio vendere & rem sanam: Similiter mutues ne triticum, oleum, vestes vel pecuniam, vt pacisci possis de damno emergente, vel lucro cessante. Sed quemadmodum mutuanti pecuniam ista licent, licere etiam censenda sunt, vbi eadem fuerit ratio, mutuanti vinum, vel oleum. Cum ex Regulis iuris non tam positui quam naturalis: Vbi eadem est ratio eadem quoque debeat esse iuris dispositio.

Obseruemus vltimo, cum in contractu cui apponitur aliqua honesta conditio, voluntas contrahentis non simpliciter consentiat, sed sub illa conditione, non minus dicendum esse inuoluntarium, & dissentientem, quando non seruetur illa conditio, quam si aperte & expressè affirmaret se dissentire: contractumque illum perinde esse inualidum deficiente illa conditione, ac si aperte contrahens in illum nullomodo consensisset.

Ratio est aperta, quia eo ipso quo apponitur conditio, maxime honesta, exprimit contrahens se non aliter consentire nisi illa seruata. Hæc obseruatio compertissima est ex vtroque iure. De conditionibus appositis. Et ex conditionibus honestis, quæ apponuntur in matrimonijs.

His positis, vt omnia quæ ad præsentem faciunt controuersiam complectamur, varias subjiciemus conclusiones.

10 Sir Prima. [Quando pecunia tantum est in potentia illa naturali & remota ad lucrum, non potest mutuans aliquid exigere, vel accipere ratione lucris cessantis, siue propria voluntate, & sponte mutuet, siue coactus.

In hac omnes conueniunt. Et Probat. Pecunia secundum istam remotam, & naturalem potentiam considerata sterilis est, nulloque modo fructifera, aut lucratiua; Ergo ex illa isto modo sumpta nullum potest exigi lucrum. Antecedens constat ex prima obseruatione: Consequentiam vero ita proba. Lucrum siue fructus cessans non potest exigi, vel recipi nisi ex re fructifera, & nata parere lucrum, quia in huiusmodi tantum re dicitur illud cessare, pecunia secundum istam potentiam sumpta nec fructifera est, nec lucratiua; ergo in ea isto modo sumpta nullus cessat fructus, aut lucrum, nec potest ex ea mutuata illud exigi, vel recipi.

Secundo, Cum huiusmodi potentia intrinseca sit, & connaturalis omni pecuniæ, non est æstimabilis pretio distincto à proprio pretio & valore ipsiusmet pecuniæ, neque ratione istius potentie aliquid amplius illa valet, quam se sola: ergo non potest pro ista potentia aliquid exigi, vel recipi: aliter, vel id eum bis venderetur, vel certè venderetur, quod nullum habet pretium: acciperetur autem aliquid, si quidem ratione talis potentie exigeretur lucrum cessans.

Tertio, Confirmatur optimis accommodatisque exemplis. Primo mutuans non potest aliquid accipere ratione expectationis pecuniæ mutuatæ ad aliquod tempus, quia hæc expectatio est intrin-

intrinsicam mutuo: ergo similiter cum potentia ista remota consequatur naturam pecunie tanquam proprietatis illi intrinsicam, non potest aliquid pro illa accipi.

Secundo, Qui triticum, quamvis purgatum, & iam paratum ad seminandum, duceret in forum, & sponte sua constitueret illud venale, non posset pro illa potentia tritici remota, & connaturali aliquid amplius accipere, quam valeat triticum illud secundum se sumptum, vt triticum quoddam est, communi vsu fori iuxta naturalem ipsius bonitatem: Sic enim habet omnium hominum vsus & consensus: ergo neq; pro ista potentia remota pecunia licebit aliquid extra proprium illius valorem accipere. Patet consequentia, quia pecunia secundum se multo minus fructifera est quam triticum.

Quarto, Si pro ista potentia liceret aliquid recipere, cum nunquam detur mutuo pecunia aliqua, quae non habeat talem potentiam, quia est illa omni pecunie connaturalis, non daretur mutuum in quo non liceret exigere lucrum cessans ratione istius potentiae, & consequenter in omni mutuo liceret accipere aliquid ultra sortem essent quae licite vsuræ: Quod est error.

Denique hæc conclusio habetur in iure in illa l. Si sterilis, §. cum per venditorem, ff. De actione empto.

Ex hac prima conclusione sequuntur tria Primo nobiles, magnates, & similes qui non habent pecunias suas expositas negotijs, non posse aliquid exigere, cum mutuant ratione lucri cessantis. Quia huiusmodi pecuniae tantum sunt in potentia ista remota ad lucrum.

Secundo, nec posse eodem, etiam si mutuatarius sit in mora, aliquid exigere ab illo, aut recipere, quia ratione moræ illi solum licet aliquid accipere, cui ex tali mora verè lucrum cessat, ijs vero qui non habent pecuniam suam negotijs expositam, etiam mutuatarius sit in mora; reuera nullum lucrum cessat ex sua pecunia.

Tertio, eadem ratione, neque qui aliquam pecuniam ab huiusmodi hominibus furatur, tenetur aliquid ipsis restituere ultra sortem, cum nullum reuera illis lucrum cesset.

Sequitur quarto, malè & iniquè agere quosdam mercatores, qui multas pecunias in nundinas deferentes, ubi iam emerunt merces quas ibi emere decreuerant, reliquas pecunias alijs mutant, exigentes ab eis aliquid ultra sortem titulo lucri sibi cessantis, & quod ex illis, si alias merces voluissent emere, habuissent.

Quia huiusmodi mercatoribus nullum reuera cessat lucrum ex illis pecunijs: apud mutuatarios, cum iam emerint merces quas instituebant, & quibus emptis non fuit illis in animo alias emere. Etenim vt initio huius conuener. docuimus, lucrum quod potest a negotiatore exigere, non sufficit vt fuerit possibile, & in potentia remota, sed vere aut saltem probabiliter cessans, & in potentia proxima, habenda ex negotio quod vere & actu exercere intendebat.

11 - Secunda conclusio. [Si quis sua sponte propria vtilitatem & commodum intendens extrahat pecuniam à negotijs, & illam mutuet, non potest deducere in pactum lucrum cessans.]

In hac omnes conueniunt. Et probatur. Pecunia non est in potentia proxima ad lucrum, nisi ex voluntate mercatoris habentis illam vere expositam, & paratam ad negotia; sed in hoc casu, ex voluntate ipsius mercatoris extrahentis il-

lam a negotiatione desinit iam pecunia ista esse exposita, & parata negotijs; ergo in hoc casu cessat iam in huiusmodi pecunia potentia illa proxima ad lucrum, manetque illi sola illa remota; & ipsi naturalis, pro ista vero potentia remota nihil accipi potest, neque deduci in pactum aliquid lucrum cessans, vt constat ex prima conclusione; ergo neque pro pecunia ista sic separata à negotijs licebit aliquid lucrum exigere.

Secundo, vt dicebamus in præcedent. Conclu. si quis triticum quod habet purgatum ad seminandum, sua voluntate ducat ad forum, exponaturque illud venale, non potest ratione potentiae proxime quam antea habebat ad ferendum fructum, aliquid accipere, quia eo ipso quod duxit illud in forum, reddidit illud à potentia illa propinqua & proxima, ad remotam, & naturalem, omni tritico communem, erit ergo similiter iudicandum de pecunia quam ipsemet negotiator extrahit à negotijs.

Tertio, Qui propria sponte nec rogatus ab emptore vendit rem sibi vtilem, vt præced. quæst. dicebamus, non potest illam maiori pretio vendere quam valeat secundum se; ergo similiter in mutuo.

Denique lucrum cessans si quidem exigere potest tunc solum exigere potest, quando cessat illud ratione mutui, sed in hoc casu non cessat huic mercatori ratione mutui, sed aliunde, ex sola scilicet voluntate, ipsius consulentis suae propriae vtilitati.

Vnde tota ratio, & fundamentum huius conclusionis est, mutuatarius in hoc casu nullomodo esse causam nec efficientem, nec moralem quod lucrum cesset ipsi mutuatario, sed meam liberamque voluntatem mutuantis, quia ratione cessans non cessat profecto propter mutuum, et si pecuniam illam alteri mutuet.

Ex hac conclusione sequitur primo, Contractus istos qui vocantur [Assientos,] quos ditissimi quidam mercatores maxime Ianuenses celebrant cum nostro Rege, offerentes illi plurimam pecuniam, ea lege vt recipiant 20. aut 25. pro centum sub titulo lucri cessantis, esse vsurarios, & merito à Gregor. XIII. & Pio V. damnatos de obligatumque Regem à solutione omnis lucri & interesse.

Quia hi propria sponte, proprioque commodo intendentes extrahunt pecunias suas à negotiatione, & offerunt illas Regi, expectantes maius lucrum se hac via percepturos, sicut reuera hac via plus lucrantur in vno anno, quam lucrarentur, exercentes negotia duobus forsan, vel tribus.

Secundo, sequitur ex eadem conclusione, vsurarios quoque vt plurimum esse mercatores exigentes lucrum cessans à Magnatibus qui sunt in mora soluendi merces aureas, & sericas magni pretij, quas hispanè dicimus [brocados y tapiceria] & similia, Quod vt asseram duplici adductor ratione.

Prior est, quia cum huiusmodi merces non emantur nisi à Magnatibus, qui non solunt statim pecunia numerata, sed cum mora, mercatores isti prævidentes iam moram illam, & sic vendentes in eam tacite consentire, consulentesque proprio commodo sponte illis cum huiusmodi periculo vendunt vnde ex vna parte in eam consentiunt vt sibi vtilem, & necessariam, quia aliter non venderent, ex alia vero parte volunt ratione istius moræ, quae suae vtilitati consulunt, exigere

gere lucrum cessans. Altera vero est, quia praevidentes iam hanc moram & periculum, carius vendunt metes quam valeant, sicque duo exigunt lucra, alterum per accrescitionem pretij ipso tempore venditionis, alterum vero tanquam lucrum cessans illis ex solutionis mora, quae omnia iniqua sunt, & usuraria. Quamvis liceret istis mercatoribus, ubi à principio iusto pretio vendunt, & ex mora solutionis sequitur illis aliquid notabile damnum, exigere tunc illud non ut lucrum cessans, sed tanquam damnum emergens, iuxta ea quae proxime praeced. controu. dicta sunt de damno emergente.

12 Tertia conclusio. [Quando mutuans coactus, & inuoluntarius extrahit pecuniam à negotiatione, ut det illam mutuo, potest exigere & recipere lucrum cessans. Quin etiam tenetur mutuarius ipse in tali casu, & ante iudicis sententiam restituere mutuans pecuniam illam cum lucro cessante.

Conueniunt etiam in hac omnes DD. non solum Theologi, verumetiam Iurisperiti sumpto argumento à leg. 1. & 2. Cod. Si quis aliquem testament. prohibet. Et leg. fina. Cano. Precariae 10. quaest. 2. ubi dicitur. [Neminem inuitum, contra utilitatem & rationem cogi de proprio facere beneficium, &c.

Prior pars probatur aperte. Ex D. Thom. sup. quaest. 62. art. 4. ad 2. qui impeditur ne consequatur quod erat in via habendi, recipit reuera damnum, teneturque ad illud compensandum, qui boni illius consequutionem impediuit, sed in hoc casu iste mutuans cum haberet pecuniam expositam negotiationi, erat iam in via habendi aliquid lucrum ex illa, impeditur autem à consequutione istius lucri, & contra suam voluntatem ab eo à quo compellitur extrahere pecuniam illam à negotijs, & mutuare, patitur ergo damnum in illo lucro, tenebiturque qui illum ita impediuit compensare ei lucrum illud cessans.

Secundo, In hoc casu sic mutuans habet reuera minus quam debet habere, patiturque damnum emergens contra suam rationabilem voluntatem; ergo qui est causa huius inaequalitatis & damni, tenetur ad restitutionem ex c. fin. de Iniuriis & damno dato. Et confirmatur: Qui conculcat segetes tenetur illas restituere, non solum secundum valorem quem habent quando illas conculcat, verum etiam secundum valorem quem cecidisse sunt habere, quatenus sunt in via ferendi fructum, ad arbitrium prudentis, sicut diximus tom. 1. q. 62. art. 4. ergo similiter qui compellit aliquem ad extrahendas pecunias à negotiatione, & inuitus mutuare illas.

Tertio, Qui accipit ab aliquo instrumenta suae artis, propter quod impeditur artifex ille à lucro, quod laborans cum illis instrumentis sibi comparasset, tenetur omnino non solum instrumenta, verum & lucrum quod illi cessauit, ipsi restituere: sed pecunia exposita negotijs est mercatori instrumentum suae artis ad lucra; ergo qui per vim, vel fraudem, impedit illum ne negotietur, & lucretur, tenetur compensare illi, & pecuniam ab illo acceptam, & lucrum quod ex illa habuisset.

Denique qui per vim, vel fraudem detinet irriguum, ne per arbores, aut vineas alterius defluat, tenetur in conscientia compensare agricolae defectum illorum fructuum, quem ex defectu illius irrigui culpa ipsius patitur, huiusmodi autem defectus nihil aliud est quam lucrum cessans: ergo

tenetur qui cogit mercatorem cessare à negotijs lucratiuis, quibus suam pecuniam committere instituebat, lucri illi cessans satisfacere.

Vult Carolus Molineus quaest. 74. De usuris: huiusmodi defectum fructuum ad damnum potius emergens quam ad lucrum cessans pertinere, quia defectus iste ex terrae, vel arborum sterilitate proprie & immediat nascitur, quae actuale damnum ipsarum est, non lucrum cessans. Ceterum cum ad sterilitatem istam leuandam auctor naturae aquas irriguas contulerit, qui prohibet illarum decursum, & irriguum, propterea dicitur nocere, quia prohibet utilitatem, & fructus quos agricola ex illis arboribus, & vineis si aqua per ea loca defluxisset, percepisset, & ex consequenti cum illa damna perfoluit lucra cessantia vere dicitur compensare.

Alter pars, mutuatarium in casu huius tertiae conclusionis teneri in conscientia ad restituendum lucrum cessans, etiam si mutuans illud non petat, & ante iudicis sententiam, eisdem argumentis constat: Quia ex illa regula [Si tua culpa, &c.] Qui damnum alteri infert, simpliciter & à parte rei tenetur illud compensare, etiam si nec laesus illud petat, nec iudex compellat, in hoc autem casu mutuatarium qui sic coegit mutuans vere illi nocuit, fuitque in causa istius damni, & cessationis lucri culpa sua.

13 Ex hac doctrina sequitur. Primo mutuatarium qui est in mora soluendi sine consensu mutuantis, etiam si mutuans à principio propria sponte, & voluntarie illi mutuauerit siue potius opposita, eo tamen ipso quo mutuatarium est in mora sine consensu mutuantis, teneri ad soluendum illi, si mercator sit, & qui suis pecunijs negotia exercet, lucrum illi cessans à tempore morae ad arbitrium prudentis. Quia eo ipso quo est in mora sine consensu, retinet pecuniam eius contra ipsius voluntatem, habetque illam mutuans separatam à negotijs & à via lucrandi inuoluntarius, & velut coactus.

Hoc consecrarium habetur expresse in leg. Socium, ff. Pro Socio, & leg. Cum quidem, ff. de usuris, & leg. Usuras, Cod. eodem titu. Affert ad idem institutum Nauar. comment. in illo Can. Si feneratoris, num. 42. Glossam celebrem in cap. Conquastus. De usuris per cap. dilecti. De foro competent. cap. Peruenit & cap. constitutus. De fideiuss. leg. 1. in fine Cod. De sentent. quae pro eo quod in terest & l. 3. §. fina. de eo quod certo loco.

Similiter qui pecunia emit à mercatore merces aliquas, quamuis non teneatur de lucro cessante dum non est in mora soluendi, tenetur tamen à tempore morae, quia pecunia mercatoris semper censetur sicut modo dicebam exposita negotijs, nisi iam mercator tempore venditionis praeuidit istam moram & illam sciens voluit vendere, quia sic ipsi expediebat, sicut exposuimus in secundo consecrario proxime praeced. concl.

Sequitur tertio, si Rex ingruente Bello indigeat pecunijs & compellat mercatores, ut illas à negotijs segregatas ipsi mutuent, posse mercatores qui ita compulsi, & coacti mutant, ac desunt negotiari, exigere à Rege lucrum cessans, quia coactio illa efficit in mercatoribus inuoluntarium sufficiens ut teneatur Rex ad lucrum illud compensandum.

Dixi compulso, & coactos, propter illos, qui voluntarie suas pecunias à negotijs separant, Regique offerunt suae potius utilitati quam regiae necessitati volentes consulere, de quibus in primo

mo corrolario conclusionis proxime præcedentis diximus.

Recolenda etiam sunt ad maiorem intelligentiam huius tertie concl. quæ diximus primo tom. quæst. 62. ar. 4. de modo restituendi bonum, a quo aliquis alium impediuit, similiter enim satisfaciendum est lucrum cessans ad arbitrium boni & prudentis viri.

Obseruandum tamen hic est, iudicem iuste impediendum aliquem à lucro, vt si mercatorem paratum ire ad nundinas, vbi lucraretur, propter illius delicta recludat in carcere, ad nullam teneri satisfactionem, vel compensam lucri illi mercatori cessantis: quia cessatio ista culpis eiusdem mercatoris, propter quas fuit missus in carcerem, tribuenda est non culpa iudicis qui suo munere iuste, & recte functus est.

In his conclusionibus hæcenus positis conueniunt omnes. Tota vero difficultas est, quando mutuans pecunia cum qua intendebat negotiari, & lucrari, intelligens amici sui indigentiam, vel rogatus ab eo, vel propria sponte offert se illi mutare volens illius necessitati, & vtilitati consulere, Num qui ita mutuat possit ab illo lucrum sibi cessans exigere.

De quo fit quarta conclusio.

Qui rogatus ab alio, vel communibus tantum precibus extrahit pecuniam suam a negotiatione, cui habebat illam expositam, mutuat vero illam non propriam intendens vtilitatem, sed mutuatarii, potest deducere in pactum, & exigere, ac recipere ab illo lucrum cessans.

Probatur hæc ab authoribus tertie opinionis quibus hic subscribimus, variis argumentis. Nam D. Nauar. inter alios loco citato affert 14. rationes. Conradus quoque & alii alias inultas, quarum potiores sunt hæc.

Primo, quo argumento vtitur Caietan. Sicut res quæ est in proxima potentia ad lucrum, pluris æstimatur, quam quæ est in remota, vt triticum iam purgatum, & paratum ad seminandum vsu omnium agricolarum pluris æstimatur, quam quod non est ita paratum; sed in foro vt vendatur cuiusque volenti illud emere, ita pecunia exposita negotiationi pluris valet ipsi negotiatori, quam ea quæ non est exposita, neque in tali proxima potentia: quod etiam est definitum à Scuola, ff. de eo quod certo loco, leg. 3. §. fina. ergo pro huiusmodi pecunia, licet exigere quod valet plusquam alia simplex, & non exposita negotiis: hoc autem est lucrum cessans; ergo licet illud exigere.

Et confirmatur, quia si valet plusquam alia, nec exigatur illud à mutuuario, habebit mutuas minus quam debet habere, quod est iniquum & iniustum.

Huic argumento, vt respondeat Soto, non audet, nec potest negare illud antecedens, pecuniam expositam, & in proxima potentia ad lucrum plus valere: negat tamen consequentiam, dicens mutuantem, eo ipso quo voluntarie, & non coactus, nec per fraudem aut dolum extrahit pecuniam suam à negotiis, & mutuat illam, voluntarie quoque & liberè cedere isti lucro.

Sed hæc solutio non tollit vim argumenti.

Primo, quia vt diximus in vltima obseruatione posita, cum consensus contrahentis pendeat à libera voluntate ipsius, ita dicitur vnusquisque consentire, sicut explicat suam voluntatem, quo fit, vt qui apponit conditionem aliquam, ita consentiat stante illa conditione, vt ea def-

ficiente non consentiat, sed sit omnino inuoluntarius. Vnde mutuans, eo ipso quo à principio mutui ducit in pactum lucrum cessans, non cedit illi lucro, nec extrahit pecuniam suam à negotiis simpliciter, sed ea tantum lege, vt lucrum illud sibi compenfetur.

Secundo. Quod aliquis liberè, & sponte mutuet, hoc tantum præstat, vt non mutuet cum iniuria, nec cesset ei lucrum cum iniuria, quam fuisset passus, si per vim, vel dolum, fuisset compulsus ad mutuandum, non tamen tollit, quin reuera cesset illi lucrum, vel quod pecunia illa quæ reuera erat exposita negotiationi, non haberet maiorem valorem, quam alia non exposita, in quo fundatur ratio Caietani.

Et confirmatur. Si latro accipiat pecuniam expositam negotio, vt diximus in consecrarijs primæ conclusionis, tenetur restituere, & pecuniam, & lucrum cessans, si vero accipiat non expositam, tenetur quidem restituere sortem raptam, non tamen lucrum cessans, ergo obligatio illa restituendi illud lucrum cessans non nascitur ex acceptione violenta, cum vtramque pecuniam latro iste violenter acceperit, sed ex eo quod vna esset exposita negotiis, & in proxima potentia ad lucra, alia vero non.

Tertio. Si mutuat quis contra suam voluntatem, vt constat ex præcedente conclusione, & concedit Soto, potest ducere in pactum lucrum cessans, ergo etiam si propria voluntate, & sponte.

Probo consequentiam. Lucrum cessans, non deducitur in pactum propter vim, vel dolum, quem patitur mutuans in mutuatione, sed propter valorem, & vtilitatem pecuniæ, qua priuatur (vt diximus) qui compellitur illam mutuari, sed pecunia exposita negotiis, & in proxima potentia ad illa non minus est utilis illi qui voluntarie mutuat, quam ei qui mutuat coacte, ergo. Et confirmatur quia si mutuant per vim, & coacte nullum cessaret lucrum, nec posset illud exigere, nec recipere, vnde ratio & causa propter quam potest illud recipere non est illa vis & coactio, sed cessatio lucri.

Quarto. Si propterea quod quis sponte, & liberè mutuet, & non coacte, non potest ducere in pactum lucrum cessans, quia eo ipso quo sponte mutuat videtur cedere lucro illi, similiter qui sponte mutuat non posset ducere in pactum damnum emergens, quia pari ratione eo ipso quo sponte mutuat censendus est quoque cedere lucro, & non damno? vel quæ potior ratio est vnus, quam alterius?

Nec valet ratio Soti, damnum pati sine industria mercatoris, lucrum vere obtineri industria ipsius. Quamuis enim quo ad receptionem damni, vel lucri vera sit ista differentia, attamen quod mutuans dicatur cedere lucro, quia sponte mutuat, & non damno, nulla est ratio, sed si valet in vno debet valere in alio, cum in vtroque sponte mutuet. Fauetque nobis D. Thom. qui in illa quæst. citata 62. artic. 4. ad 1. lucrum cessans quod est in proxima potentia, vocat damnum.

Quinto, & est ratio efficacissima. Si non liceret deducere in pactum lucrum cessans, id certe esset, quia exigere tale lucrum esset exigere pretium pro vsu rei mutuatae, non enim potest hic contractus aliter damnari, quam hoc solo nomina, sed in nostro casu nihil tale accidit, ergo licet illud exigere.

Maiores

Maiores certa est, probatur minor: In hoc contractu (ut constat ex 4. obseruatione posita) reperiuntur reuera hi duo contractus distincti, & separabiles, nempe mutatio pecuniæ pro qua nihil exigitur ultra sortem, & cessatio à receptione lucri, ad quod erat mutuans in proxima potentia, pro qua exigitur aliquod pretium ad arbitrium prudentis, huiusmodi autem cessationem lucri (ut ex eadem obseruatione constat) licet vendere, cum sit illa nociua, & pretio estimabilis, neque hoc secundum vitiat illud primum, cum sit per accidens ista duo coniungi, immo secundum se sunt ita distincta, ut vnum non tollat naturam alterius, cum ergo mutuum non tollat quin lucrum cessans sit pretio estimabile, & vendibile, potest illud exigi, & duci in pactum.

Ex qua etiam ratione intelligitur, cur lucrum huiusmodi rectè exigi possit, nequeat vero exigi aliquod pro obligatione quam habet mutuans, non repetendi rem mutuam intra aliquod tempus. Ratio est aperta, quia illa cessatio à lucro est quid distinctum à mutuo, & illi ex trinsecum, pretio estimabile sine vitio mutui, obligatio vero non repetendi rem mutuam vsque ad terminum est ita coniuncta, & intrinseca mutuo, ut sine illa neque fieri, neque mente percipi possit contractus mutui, quo fit, ut sicut pro mutuo non possit accipi pretium, ita neque pro illa obligatione.

17 Sexto. Seruaturus merces suas in tempus quo erant plus valituræ, etiam si gratis & libere vendat, nec coactus, potest illas vendere maiori pretio, illo scilicet quod valebunt tempore, quo decreuerat illas vendere, in quo omnes conueniunt: Ergo & qui habebat pecuniam expositam mercaturæ, si in beneficium alterius illam extrahat à negotio, poterit exigere quod prudenter fuisset lucratus in tali negotio. Antecedens contabit inferius, interim sufficiat ita esse definitum à Gregorio IX. cap. Nauiganti. De vsuris: Consequentia vero patet: Quia tota ratio propter quam qui instituit vendere merces suas futuro tempore, potest illas carius vendere, nempe pretio quo valebunt tempore illo, in quod eas seruabat est, quia nisi accipiat pretium illius temporis in quo instituit illas vendere, non habet quod iuste potuisset habere, sed expoliatur commodo ad quod ex sua intentione erat in proxima potentia. Simile autem omnino accidit in eo qui pecuniam, quam habebat expositam lucris, & negotijs, extrahit ab illis, ut ex dictis constat; ergo debetur huic lucrum ipsi cessans, quemadmodum & illi.

18 Septimo, licet vendere iactum retis, & partum futurum, propter fructum inde speratum, quod tamen nondum habetur actu, sed tantum est in potentia, estque lucrum reuera incertum, & quod multis vijs impediri potest, ut piscatores ipsi testantur, & constat ex Euangelio Apostolis confidentibus. [Domine per totam noctem laborantes nihil cepimus, &c.] Ergo licet etiam mercatori negotiatio cum pecunia quam mutuatur, vendere lucrum cessans, & exigere illud. Consequentia patet ex paritate rationis, vi illius regulæ iuris traditæ ab Innoc. [Vbi eadem est ratio eadem quoque debet esse iuris dispositio.] Antecedens vero est in vsu, & quo ad iactum retis habetur leg. Si iactum, ff. De emptione & vendit. quo ad partum vero futurum habet l. Nec emptio, ff. De contra. emptio.

Octauo. Ex D. Thom. ut constat ex quæst. 62 art. 4. ad 2. lucrum cessans quod erat in via & proxima potentia, est reuera damnum, etsi non estimandum tanto pretio, quanto cum res actu possessa inique tollitur, sed licet deducere in pactum damnum emergens, ut constat: ergo & lucrum cessans, quando erat pecunia in proxima potentia ad illud, licet minori pretio ad arbitrium prudentis.

Et confirmatur ex eodem D. Thom. eodem loco, Qui efficacem causam dat ne quis assequatur bonum illud, quod erat assequutus, tenetur ad illius restitutionem, ut constat ex varijs exemplis in præced. conclusionibus adductis: Veluti qui agricolam vel artificem detinet à suis lucris, aut debitor qui sua mora impedimento est ne creditor lucretur.

At is qui mutuam accipit pecuniam qua mutuans reuera fuisset negotiatus, & lucratus, est causa efficax ne mutuans illa lucra sibi comparet, etiam si citra omnem vim, vel dolum mutuet, sed liberè & spontaneè; ergo tenetur ad illud satisfaciendum: Et quo iure tenetur mutuarius huiusmodi lucra satisfacere, eodem potest mutuans, esto libere mutuet, exigere, ac in pactum ducere.

Nec valet responsio Soti sicut in primo argumento diximus, mutuam libere & sponte propria in illud damnum consentire, Aliud enim est in damnum consentire, & in carentiam vel priuationem rei suæ, aliud vero illam remittere.

Qui enim rem suam vendit, consentit se illam priuari, & carere, non tamen remittit, sed vult iusto pretio illam sibi compensari: Pari ratione, mercator habens pecuniam paratam expositam negotijs lucratiuis, volensque illam mutuae, consentit quidem in cessationem illius lucri, quod ex ea negotiando obtinuisset, non tamen remittit illam, sed vult eam sibi compensari, cum sit illa, ut constat, pretio estimabilis: quod satis ostendit exigens, & ducens in pactum lucrum sibi cessans, nec aliter mutuans, quam sub tali pacto & conditione.

Quemadmodum, qui concedit amico instrumenta artis suæ, desinitque propter ea operari cum illis & lucrari, eo ipso quo mutuatur illa exigens, & ducens in pactum lucrum sibi ex illis cessans, consentit quidem in carentiam illorum, non tamen remittit compensationem sibi debitam lucri, quo priuatur non potens operari cum illis.

Nemo virtus non est minus digna fauore quam vitium, sed cum quis mutuatur; rogatus & ex beneuolentia, ut liberet amicum à sua necessitate, exercet actum virtutis, quem non exercet mutuans coactus, & per vim, ergo si mutuans per vim potest accipere lucrum cessans, multo magis qui ex charitate mutuatur, & beneuolentia, intendens vtilitatem mutuatarij.

Vltimo in illo cap. Peruenit. De fideiussoribus, (ut vidimus) vul Summ. Pontif. de omni damno & interesse satisfaciendum esse; fideiussori, si ex fideiussione ut ait ibi Glosa illud incurrat: rationem addit textus, [Ut fideiussor seruetur indemnis, quia non est iustum, ut patiatur dispendium, vnde mereret premium:] At mutuans, cui ex mutuo, lucra quæ sibi comparasset, cessant, nisi illa posset à mutuatario in cuius vtilitatem mutuatur, exigere, pateretur profecto dispendium ex beneficio, quod alteri impendit, vnde mereret premium.

Afferit in confirmationem eiusdem Conclusionis Medina

Medina Clementina religiosi. De privilegijs, ubi religiosi retrahentes quempiam a faciendo aliquo legato compelluntur satisfacere laico, quia dant causam; ut qui per legatum illud erat aliquod lucrum habiturus, eo priuatur. Unde sic a fortiori argumentatur Medina, & recte. Religiosi impediens lucrum alterius habendum ex legato, cui conueniunt haec duo, nempe ut sit maxime incertum, cum voluntas testatoris sit maxime incerta, & deambulatoria, & quae facile mutatur, ac ut sit ex pecunia aliena, tenetur nihilominus illud compensare, ergo multo potius mutuarius tenebitur illud rescire, si a mutante exigatur, & ducatur in pactum, cum sit illi certius, & ex sua tantum voluntate, & pecunia propria pendens.

Fauent denique huic conclusioni, quae habentur in lat. qui natura. §. non tantum, ff. de negot. gest. & in l. si. ff. de eo quod certo loco. Et in c. nauiganti. De vsuris. In quibus locis interesse mutuantis, & negotiantis satis aperte dicitur illi compensandū, ac sine labe vsurae posse illud recipi. Quid vero senserit D. Tho. in hac parte dubitant discipuli illius, explicabimus statim cum dilectius argumenta. Soti quae huic quartae conclusioni aduersantur.

Ceterum quamuis haec conclusio verissima sit, & communis modo inter Theologos, sunt tamen obseruandae diligenter conditiones quaedam, quae statim subiciemus, quae exiguntur omnino, ut lucrum cessans possit deduci in pactum.

Sed antequam illas proponamus, optimum erit argumenta aliarum opinionum, quae sententiae Caietani, & cōi quae sequimur, aduersantur, diluere.

In primis argumenta illa inrispitorum quibus primam opinionem nititur, facile diluuntur ex his quae superius diximus agentes de damno emergente, ubi eadem ab ipsis afferbantur. Ad primum omnis varijs expositionibus, quibus ab illis explicatur verba illa Iuriscōsulti, respondeo, illa nulla ratione nobis aduersari, non enim negat ibi Iuriscōsultus, quin ab initio mutui, vel contractus possint contrahentes inter se pacisci, & conuenire de interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, sed illud tantum, ubi debitor fuerit in mora, propter quam creditor patitur aliquas vsuras, id est aliquod interesse, vel damni emergentis, vel lucri cessantis (huiusmodi enim nocumenta vocat ibi vsuras) debere iudicem debitorem illum morosum ad vsuras illas, id est nocumenta illa compensanda compellere: Quod dum praestat, non praecipit illud, ut creditor ille ex sola mora alterius ditescat, lucrumque reportet, quod esset vsurarium, sed ut, qui mora & culpa sua alteri nocuit, nocumenta illa compenset, cuius oppositum nos minime docemus: Non enim dicimus debere mutuarium, quacumque ratione cum mutante contraxerit, persolvere illi lucra cessantia, sed ubi illud a principio contractus fuerit ductum in pactum, haec enim est vna ex conditionibus, quae ut statim videbimus, exiguntur necessario, ut possit illud exigi, ac recipi, de qua posse tempore mutui contrahentes pacisci, & conuenire, nullum est ius, nulla vel ex qua illud prohibeat.

Ad secundum respondeo: Cum dicimus mutuum iuxta suam propriam rationem, & naturam illud exigere, ut gratis fiat, id tantum significare, ut in mutuo nihil accipiatur ultra sortem propter ipsum mutuum, & ratione illius: in eo enim consistit iniqualitas vsurae: Minimè verò negamus, licere mutuantis seipsum seruare indemnem, cum iure naturae nullius debeat alteri prodesse, cum proprio damno, quodcumque illud sit, siue in bonis iam possessis, & acquisitis, siue in proximè acquirendis. Et hoc

Thomus Secundus.

praestat mutans, cum ducit in pactum lucra quae sibi verè cessabunt ex illo mutuo, non enim exigit aliquid ultra sortem vi mutui, sed nocumentum illud quod patietur carens lucris, quae certo, vel maxime probabiliter habuisset, & quibus priuatur in utilitatem eius cui mutuat, sibi compensari, in quae non consentit, nec tenetur consentire, etsi gratis, & liberè consentiat in mutuum: Quod satis ostendit exigens illa, & ducens in pactum ipso tempore mutui, explicans se nolle aliter mutuari, quam sub ea conditione.

Ad argumenta secundae opinionis.

Ad primum respondet Syluest. verb. restitutio. Tertio q. 9. in fine, & verb. vsura. primo, quae st. 19. sequutus quendam Nicolaum de Ausino. loqui D. Tho. De lucro incerto, non de probabili, & verisimili de quo nos loquimur, quod probat, quia loquitur D. Th. De lucro non vendibili, & quod mutuans nondum habet, lucrum autem probabile iam habetur in proxima potentia, & ea ratione vendi potest. Caiet. vero respondet D. Tho. loqui regulariter, & communiter: ita ut regulariter liceat ducere in pactum damnum emergens, sed non ita communiter lucrum cessans, maxime cum exigantur tot conditiones quot dicemus, quae vix reperiuntur simul in tali contractu ad illum honestandum, maxime tempore D. Thom. in quo non erat tanta copia negotiorum, & mercatorum, & ex consequenti neque tot pecuniae negotijs exposita. Sed reuera D. Tho. non negat, si rectè intelligatur, posse exigi lucrum cessans, quando pecunia est in proxima potentia ad luctum, cum illud aperte doceat q. 62. art. 4. ut admonuimus in tertia obseruatione posita: Sed constituit solum hic discrimen quemadmodum & in illo art. 4. inter damnum emergens & lucrum cessans, ita ut damnum emergens possit exigi in integrum, quia expoliatur illud patiens, re quam actu habebat: lucrum verò cessans non possit ita exigi, id est in integrum, quia esto sit in proxima potentia, incertum tamen est & quod potest varijs modis impediri.

Nec repugnat his, quod D. Tho. hic ad primum videatur asserere; recompensationem damni quod quis patitur, ex eo quod pecunia eius non lucretur, non posse in pactum deduci. Quia apud D. Tho. & alios DD. haec duae voces restitutio, & recompensatio ita differunt, ut restitutio sit satisfactio debiti, siue in totum, & ad aequalitatem, siue in partem, recompensatio verò sit in integrum, & aequaliter. Ut qui debet 100. nec valet restituere nisi 50. hic verè restituit, & satisfacit, non tamen compensat, cum non persoluat integra 100. quae debebat. Ita D. Th. accurate, & proprie vtens hoc loco hac voce recōpensare idem omnino docet, quod q. 62. art. 4. Ibi enim ubi utebatur voce restitutionis proprie, dixit damnum receptum in re actu habita esse restituendum in integrum, damnum vero in re, ad quam tantum erat in potentia, esse restituendum ab arbitrio prudentis; hic vero ubi vtitur nomine recōpense, quae proprie sumpta est satisfactio in integrum, habet & rectè damni emergentis ex mutuo posse deduci in pactum recompensationem, id est satisfactio in integrum, lucrum vero cessantis ex mutuo non posse recompensationem duci in pactum, id est in integrum. Vbi licet loquatur sub alio tenore verborum, eandem tamen habet omnino sententiam. Unde non sequitur ex hoc loco sensisse D. Th. non posse lucrum cessans duci in pactum ad arbitrium prudentis viri. Et confirmatur quia cum D. Tho. in vniuersum dicat hoc loco, non esse recompensandum lucrum cessans, nec distinguat inter mutuantem

Z volun-

voluntariè, vel coactè, si quidem verba eius pro vt è Soto & alijs intelliguntur, accipienda essent, profecto iuxta D. Tho. mutuans coactè non posset exigere lucra sibi ita cessantia, cum tamen coactè mutuantem posse illa exigere nulla sit controuersia. Vnde necessario est intelligendus modo a nobis explicato.

19 Ad secundum dico, incertitudinem istam hæc duo tantum efficere, primo ne possit lucrū cessans duci in pactum in integrum, sicut damnum emergens, non tamē ne possit aliqua ratione duci in pactum ad arbitrium prudentis. Sicut iactus retis, licet incertus sit, est nihilominus restituendum lucrum quod ex illo haberi potest, ab eo qui illū impediret. Secundo, quia damnum emergens semper potest duci in pactum, lucrum vero cessans nō ita: Cuius rei ratio est; quia in damno emergente non potest, ita misceri simulata aliqua vsura, sicut in lucro cessante propter eius incertitudinem.

Ad tertium dico primo, argumentum ab auctoritate negatiuè nullam habere vim. Dico secundo nostram sententiam haberi in vtroque iure: In Canonico cap. Nauiganti. De vsuris, vt videbimus, quando inferius explicabitur illud a nobis. In iure ciuili, ff. de eo quod certo loco. l. 3. §. fin. & ff. de negotiis gestis. l. atqui natura. §. non tamen. C. de sent. quæ pro eo quod interest. l. 5. In his omnibus locis in quibus agitur de damno emergente, agitur simul de lucro cessante, propter paritatem rationis, maxime in illa l. 3. De eo, quod certo loco. Et ita iudices in foro exteriori, non solum præcipiunt solui damnum emergens, verum etiam & lucrum cessans.

Qua vero ratione cessatio huiusmodi lucri ex mutuo, vel debito probanda sit in foro iudiciali, vt rectè iudex mutuatarium, vel debitorem ad lucrum illud compensandum condemnet, non est mei munus, qui Theologicè scribo, explicare, illud iuris peritorū est. Legat nihilominus, qui illud nosce optat Alex. in Concil. 141. lib. 5. Decium in c. cum venerabilis, nu. 14. de exceptio. in 6. Et in Concil. 39. nu. 5. Paris in d. c. cum venerabilis, nu. 32. Iasonem post Cast. in illa l. 3. §. vit. ff. de eo quod certo loco dari oportet. Affli. &. decisione 20. Decij super l. quatenus, in fin. ff. de regul. iur. Et in Concil. 322. nu. 5. Denique Ioannem Lupum Geminianū, in suo tractatu de commercijs illicitis. 1. commenta, §. 6. in l. Curabit. nu. 121. & seq. Ex his enim, & alijs qui ab his citantur potest optimè, ac facillè intelligere iudex, quæ seruanda sint, vt iuste, ac rectè damnare aliquem possit de lucro cessante.

20 Ad quartum respondeo. Bisariam posse aliquem cohiberi, vno modo strictè, & propriè, vt qui per vim, vel fraudem cohibetur, alio modo ampliori significatione, vt qui cohibetur communibus precibus, & sine vlla vi, vel dolo: Communiter autem inter homines si animus erat lucrari, & precibus amici illum dimitam, dicor ab illo amico esse prohibitus. Vnde non est necesse, vt dicatur aliquis prohibere lucrum alterius, vt illum per vim vel dolum cohibeat, sat est vt cum esset ille paratus ad lucrandum, in vtilitatem ipsius abstinuerit à negotio, quod intendebat exercere, vt per illud pateret sibi lucrum. Dico 2. iustitiam recipiendi lucrum cessans non sumi, vt admonuimus, ex eo quod quis cesset à negotio voluntarius, vel cohibitus, sed ex eo quod verè cesset illi lucrū ad, quod erat in proxima potentia, ac vt cesset illud ratione mutui, & in commodum alterius: nititur enim hæc iustitia, vt sepe diximus huic principio naturali. Neminem debere alteri prodesse suo incommodo. Denique

eodem modo posset affirmari, nec per soluendum esse damnū emergens, quia mutuans sine vlla vi, aut dolo, sed omnino liberè, & voluntariè in illud videtur consentire: constat autem damnum istud quacumque ratione quis mutuet iustissime deduci in pactum.

Ad confirmationem patet ex dictis, mutuatarium in cuius vtilitatem separat mutuans pecuniā suam a negotijs, in quibus probabiliter lucrari poterat, & quibus illam tradere reuera instituebat esse causam moralem cessationis lucri, quod mutuans ille habere poterat, & instituebat. Quemadmodum si ex illo mutuo damnū aliquod mutuari accideret, diceretur mutuatarij causa moralis illius: nā cum vtrumque accidat, ex eo quod mutuans pecuniā suam a negotijs abstrahat in vtilitatem mutuatarij, non est potior ratio cur mutuatarij dicatur causa moralis damni emergentis, vbi illud accidit, quam lucri cessantis vbi illud verè cessare potest, cum esset in proxima potentia.

Ad quintum dico. Eum qui vult mutuare, velle simul seruare naturā contractus mutui, & ea quæ huic contractui intrinseca sunt & coniuncta, quo fit vt sicut vult mutuare, ita velit gratis mutuare, quod est de ratione mutui, & expectare gratis solutionem, & pro vsu pecuniæ mutuatæ nihil accipere, at ea quæ sunt extrinseca non tenentur velle gratis, cuiusmodi est cessatio a lucro, sicut & damnum emergens: Potest, n. cessatio ista vt docuimus fieri sine vllō mutuo, & mutuum similiter sine vlla cessatione alicuius lucri, quo circa in illā non tenetur ex natura mutui consentire, sed potest illā vendere, & in pactū ducere, vt rem pretio æstimabilem.

21 Ad sextum respondeo, pecuniā, eo ipso quo erat ex intentione mercatoris exposita negotijs, esse lucratiuam, etiam si indigeat simul industria, & opera mercatoris, sicut ager res fructifera est vna cum industria agricolæ. Vnde sicut ager nō seminatus ad preces alterius, vel in vtilitatem alterius, desinit esse res fructifera causa illius, teneturque qui illud impediuit ad lucrum cessans, etiam si nulla ad sit industria agricolæ, ita quoque, vbi pecuniæ quæ erat exposita negotijs, separatur ab illis in vtilitatem alterius, licet separata non sit actu lucratiua, eo tamen ipso quo in vtilitatem alterius separata est, causa illius desinit esse lucratiua, propter quod tuta conscientia, potest ab ipso qui talis causa est, lucrum illud exigi: Nec obstat quod voluntariè separet pecuniā suam a negotijs, vt illā mutuet: nā voluntariè et mutuatur, qui patitur damnum emergens, voluntariè vendit, qui vendit, at sicut in voluntarius est qui mutuatur ad damnum, & inuoluntarius qui vendit ad moram solutionis, similiter quamuis voluntariè mutuet, inuoluntarius tamen est ad lucrum sibi cessans, quod aperte exprimit, cum a principio ducat illud in pactum, & afferret se sub ista conditione mutuare.

22 Ad septimum dico. Condemnandos esse negotiatores, sicut iā docuimus, inquirentes mutuatarios, quia eo ipso quo illos querunt, & propria spōte desinunt negotiari, vt mutuent, est argumento certissimo, ipsos ita agere, propriā vtilitatem querentes, minime verò illorū quibus mutuare optant, quo fit, vt quando mutuans ita querit, nō sit tūc mutuatarius cā moralis cessationis lucri. Quod si propria spontè querat, & seipsū offerat ex pietate, & misericordia, vt leuet fratris necessitatē, cū illud charitatis sit & amicitia, vt docuimus, quia cessaret tūc lucrū in vtilitatem mutuatarij, pōt ab illo in eo casu iuste exigi. Incomodū vero quod ibi adducitur, seruatis conditionibus, quas proponemus, nō sequetur: non enim

enim quocumque titulo, nec quacumque ratione potest exigi lucrum cessans, sed cum illis conditionibus, quibus seruatis nullus erit locus usuris.

Ad octauum patet solutio ex dictis. Illa enim obligatio est intrinseca, & omnino coniuncta contractui mutui, & ita pro ea nihil licet accipere, si- cut neque pro mutuo, lucrum autem cessans est quid extrinsecum, & distinctum a mutuo, ut constat, ac pretio aestimabile, & ita potest vendi, & in pactum duci.

Ad nonum respon. maxime differre mutuari in propriam utilitatem, vel mutuare in utilitate accipientis pecuniam: nam quando mutuatur quis hoc secundo modo, est mutuarius causa moralis illius lucri cessantis, & propterea potest ab ipso exigi, cum nemo teneatur alteri prodesse suo incommodo: Quando vero mutuatur priori modo, tunc mutuarius, etiam si mutuum illud ipse utile sit, reuera tamen non est causa illius cessationis lucri, sed ipsemet mutuans, qui suae volens consulere utilitatem extrahit pecuniam istam a negotijs, & mutuo dedit, ac propterea non potest lucrum aliquod, quantum illi cesserit, tunc exigere.

Ad primam probationem consequentiae concedo parum quidem facere ad rationem mutui, mutuare ob propriam utilitatem, vel alienam, plurimum tamen facere, ut ex modo dictis constat; sine mutuarius causa moralis lucri cessantis, vel non, quia si illius causa sit iuste ab ipso exigitur, si minus iniuste exigeretur, est autem causa moralis illius, quando in eius utilitatem desinit mutuans negotiari, sicut instituebat.

Ad secundam dico, in hoc casu mutuantem non vendere mutuario commodum illius, sed lucrum sibi cessans, quod pretio aestimabile est, & vendibile, eo modo quo diximus.

Ad tertiam resp. causam mutuandi, quae est consulere utilitati mutuatarij, non mutare propriam naturam mutui, quae consistit in eo ut fiat gratis, nulla re pretio aestimabili ultra sortem accepta ex vi mutui, non tamen tollere, quin effectus illius mutui, qui in nocumentum mutuantis ex ipso mutuo cedat, aut cedere possunt, cuiusmodi sunt damna emergentia, vel lucra cessantia possit mutuans velle sibi compensari, cum iure naturae, cui principio tota haec doctrina innititur. Nemo debeat alteri prodesse, aut beneficium praestare, cum proprio nocumento, & iactura.

Ad vltimum resp. id quod exigitur pro lucro cessante ex natura rei, & secundum se iustum esse seruatis debitis conditionibus quas apponemus: Quarum vna est, ut mutuans rogatus mutuet, non ita ut semper oporteat mutuatarium ipsum deprecari, cum possit mutuas ex charitate, & misericordia illi vltro se offerre, sed rogatus, id est ut non in suam utilitatem, & commodum, sed in utilitatem mutuatarij mutuet: Qua ratione mutuare, ex natura rei tantum refert, ut si in propriam utilitatem quis alteri mutuet, nihil possit ab eo exigere, si vero in utilitatem accipientis mutuum illud, possit. Quia fundamentum huius doctrine toties reperitum, & necessario est, [neminem debere prodesse alteri, cum suo incommodo.] Quod principium solum habet locum, ubi mutuans non suae, sed mutuantis consulit utilitati per mutuum illud: quoad modum in venditione, in qua seruanda etiam est iustitia, & aequalitas rei ad rem, refert plurimum vendens damnum aliquod patiatur ex illa in utilitatem ementis.

Iam ad argumenta quibus Molineus nititur ostendere lucrum cessans non posse duci in pactum, Thomus Secundus.

posse vero recipi usuras in iure civili permissas. Vbi prius deploranda est huius haeretici caecitas, quod usuras omni iure prohibitas licitas censeat, exigere vero nocumenta damni emergentis, vel lucrari cessantis in beneficium, & utilitatem mutuatarij, quod omnia iura probant, & natura ipsa homines docuit, cuius vox est principium illud. [Neminem debere alteri prodesse, cum damno suo,] damnum tamquam iniquum, & illicitum, dicens malum bonum, & bonum malum.

Ad primum igitur illius argum. resp. lucrum cessans quando a principio contractus ducitur in pactum, seruatis conditionibus quas proponemus, neque exigi tanquam lucrum illud casuale, & momentaneum, quod omnia iura damnant, neque in penam morae, neque interusurium, vel usura, sed quod nomen ipsum sonat, ut lucrum, ad quod mutuans erat in proxima potentia, & quasi in actu, cessat vero illi, & priuatur illo in beneficium mutuatarij, quod lucrum in tali potentia, & spe, ut docuimus aliquo pretio aestimari potest, & vendi.

Ad secundum resp. Legem istam Iulianus nullo modo nostrae sententiae aduersari: Illa namque hoc tantum docet, quotiescumque debitor pretij crediti per aliquod certum, & praefixum tempus fuerit in mora cum aliquo nocumento creditoris, ad nullas alias usuras, i. interesse persolendum, esse compellendum a iudice, praeter quam ad eas, & secundum eum modum quem iura concedunt, quod pertinet ad forum exterius. In quo ad quod & quantum interesse debeant iudices compellere debitorem, qui est in mora, non est mei muneris explicare; curent illud iurisperiti, & iudices ipsi quibus haec cura, & munus incumbit. Nobis illud sufficit, in foro conscientiae, neque legibus istis, neque vllis alijs prohiberi, quin potius concedi quod iuri naturae, a deo consonum est, ut mutuans qui pecuniam suam separat a negotijs, in quibus fuisset aliquid lucratus, ut mutuet illam amico in utilitatem ipsius, compensationem aliquam huius damni recipiat. Nisi dicat Molineus nullum esse datum, priuari negotiatorum lucris ad quae vere erat in proxima potentia, & talem potentiam, & spem non esse pretio aliquo aestimabilem, quia si hoc damnum non est, neque damnum erit impediri agricolam ne semina sua terrae commadet, cum possit, aut prohiberi piscatorem precibus amici, ne recte proiciat in mare, sicut instituebat, aut detinere artificem, ne artem suam exerceat, quae omnia, vel barbarus quifque damna esse, & pretio aestimabilia iudicabit.

Tertium arg. nullam habet vim. Duplex. n. est questus mercatoris, alter iure naturae illi concessus qui non, clauditur nec continetur certa aliqua mensura, vel numero, sed quale ipsius industriae, & temporis occasio tulerit, qua ratione aliquando multum, aliquando parum, aliquando nihil ferè lucratur, iuxta diuersos temporum euentus: Aliter vero est quem ius civile illi concedebat ex pecunia mutua data, cum usuris, sub illis differentijs quas cotrou. 3. articuli praeced. retulimus: Ita ut mutuari pecunias rraicitias concederetur centesima, mutuantibus ad negotia terrestria Res, & sic de alijs. Qui questus cum sit vere usura illa formalis ex mutuo, nullo modo est licitus, sed omni iure naturali, diuino, & Pontificio prohibitus, neque iuxta hunc compendanda sunt, vel commensuranda lucra cessantia inter Christianos, sed iuxta illum primum modum, qui iuxta dictamen recte rationis, & ipsum ius naturae aequissimum est, ut omnibus circumstantijs negotij, cui mutuans pecuniam suam exponere instituebat, recte ac mature pensatis lucrum illi

cessans ad arbitrium prudentis, & periti compensetur. Vnde vellet Molineus, quod istud argumentum tertium satis insinuat, vt relicto quæstu licito negotiatores fideles illicitum quærerent, & exigerent.

Ad quartum constat ex dictis, pecuniam in manu mercatoris habere eam potentiam, & spem lucrandi, quam apud alios non habet, vnde quemadmodum ager, etsi indigeat industria agricolæ, nihilominus quia res fructifera est, possunt propterea fructus alicuius causa in illo cessantes quatenus erant in potetia ab illo exigi ita & pecunia mercatoris, etsi exigatur illius industria, vt actu per illam lucraretur, quatenus tamen est exposita, negotiationi est fructifera, & in potetia ad lucra, & ita possunt a mercatore, qui in alterius vtilitate definit cum illa negotiari, iuste exigi, non in integrum, sed quatenus sunt in potetia tali loco & tempore, & in tali negotio ad arbitrium prudentis. Vnde ad argumentum dico, lucrum istud neque exigi ratione industriæ, quæ qui mutuatur nõ adhibet, neque ratione pecuniæ mutuatae, quod esset vsura, sed ratione illius proximè potetia in qua erat ad lucra exposita negotijs, quæ potetia, vt diximus & spes lucrandi est pretio æstimabilis, sicut in cæteris rebus, quæ vne cum hominum industria possunt parere vtilitates aliquas temporales pretio æstimabiles.

Ad vltimum respondeo, incommoda illa, quæ affert Molineus non ex eo sequi, quod mutuans seruat conditionibus quas proponemus, exigat lucra, quæ prudenter iudicabuntur illi cessare, sed ex hominum iniquitate, & malitia, qui sub colore & prætextu lucri cessantis vsuras exercere, & alia damna Reip. proximisq; suis afferre moliantur; propter quæ non sunt omittenda, quæ iuste, ac rectè effici possunt. Si iniquatum enim quas homines rebus honestis miscere solent, & sub illarum specie simulata perpetrare habenda esset ratio, innumera quæ honestissima sunt, & saluti animarum maximè vtilia essent omittenda.

Nunc oportet iam, vt conditiones illas, quas dicimus desiderari omnino, vt possit mutuans lucrum sibi cessans exigere, & in pactum ducere, explicemus.

QUAE CONDITIONES EXIGANTUR, vt possit in mutuo lucrum cessans duci in pactum?

Afferuntur à DD. maximè a Conrado, a quo illud alij acceperunt, variae conditiones, sed potissimè sunt hæ: In quibus Theologum tanto attentum esse, & solertem, quanto filij huius sæculi prudentiores sunt in generatione sua, filijs lucis, ad captanda lucra temporalia,

PRIMA CONDITIO, lucris cessantis.

Prima est, vt mutuanti siue pecuniam, siue aliquid aliud ex eorū genere, quæ cadunt sub mutuo, lucrum verè, & realiter cesset non fictè, nec simulatè.

Et ratio est apertissima, mutuanti non conceditur lucrum cessans, vt locupletetur, & efficiatur ditior ex mutuo, sed dumtaxat, vt seipsum

seruet indemnem, quia nemo debet cum damno suo alteri prodesse, vel præstare beneficium: quæ de causa multi ex DD. lucrum cessans reducunt quoq; ad damnum emergens, & D. Tho. in illa q. 62. art. 4. ad 1. impedire aliquem à bonis, vel lucris ad quæ est in via, & proxima potetia vocauit dānum, At vbi lucrum non cessaret verè, & realiter mutuanti, sed fingeret ille sibi cessare, quod nõ verè cessat, tunc iam non reciperet lucrum illud, aut quidquid exigeret titulo, & colore talis lucri sibi cessantis, vt seruaret se indemnem, sed vt ditaretur ex illo mutuo, quod est vsurarium, & iniquum.

Vtuntur etiam hac ratione, & rectè nonnulli iuris periti maximè. Philip. Dec. in l. quatenus, in fin. ff. de reg. iur. & in c. cum venerabilis, col. 2. de exceptionibus, affirmantes, vbi pactum, siue conuenticio de lucro cessante non fundaretur in causis veris, efficacibus, & propinquis, sed in fictis, simulatis, & remotis (sic illi loquuntur) tunc non recipi lucrum, vt mutuans se ipsum seruet indemnem, sed vt dicitur ex mutuo. Idem glossa, & communiter Doctores in cap. Conquestus. de vsuris.

Secundo, damnum emergens, nisi verum sit, & realiter imminens non potest exigi, nec duci in pactum, ergo multo minus lucrum cessans quod a mutuante fingeretur, Patet consequentia, quia maiori, ac potiori iure potest exigi damnum emergens omnium consensu, quam lucrum cessans.

27 Potest autem huiusmodi lucrum fictum esse & non verum duobus potissimè modis.

Primo, quando mutuans reuera non intèdebat cum pecunia illa negotiari, fingit tamen se illud intendere, quando mutuo ab ipso postulatur, vt sub colore lucris cessantis aliquid recipiat vltra sortem, quo casu committit apertam vsuram.

Secundo, si decreuit quidem negotiari, negotium tamen quod exercere instituebat tale est, vt ex eo lucrum alicuius momenti, nec certo, nec probabiliter prudens negotiator speraret. Exigitur enim vt in 4. conditione videbimus, lucrum vt verè cessare dicatur, aut certum esse, aut saltem probabilè, & verisimile, etiam si progressu temporis appareat illud tale esse, vt vel mercium, vel tēporis, vel loci causa nullum ex eo prouenisset lucrum. Etenim vt videbimus ad iustum & rectum pactum de lucro cessante, sufficit vt tempore mutui certo, vel saltem probabiliter crederetur tale lucrum ex negotio illo fore recipiendum.

Nec differt ab hac prima conditione, quin potius ad illam reducitur alia quæ a nonnullis recentioribus apponitur, vt pote, ne mutuanti loco lucris quod sibi cessat pecunia illa mutuata, aliquid aliud beneficium, vel vtilitas eo quod mutuauerit, succedat lucro illi æquivalens. (v.g.) mutuatur Petrus Ioanni mille aureos, cum quibus fuisset lucra 100. in compensam tamen huius beneficij quo Petrus ipsum affecit, confert illi Ioannes officium aliquod, vel munus, quo lucratur etiā 100. iniquè in hoc casu exigeret Petrus a Ioanne mutuataro aliquid lucrum cessans, Etenim cum in gratiam illius mutui collatum sit ipsi munus, quo lucratur tantundem, quantum ex pecunia illa negotio exposita lucratus fuisset, non cessat illi verè lucrum ex tali mutuo. Quemadmodum si instituebat Paulus mercator merces suas deferre Florentiam, vbi fuisset lucratus 100. in gratiam vero Pontificis deferret illas Romam, vbi tantundem lucratur, nulla illi compensa debetur à Summo Pontifice, cum idem lucrum recipiat Romæ, quod obtinisset Florentiæ.

Secunda

SECUNDA CONDITIO
lucranda cessantis.

Secunda conditio est, ut lucrum verè cesset ratione mutui, & non aliunde. Quo circa exigitur ut mutuans non habeat aliam pecuniam, quam possit mutuare, vel negotiationi exponere: quia si aliam habet quam possit mutuare, tunc reuera, ut optimè docent Medina, & Caiet. locis citatis, non cessabit lucrum ratione mutui, sed propria voluntate mutuantis, qui vel noluit mutuare, nisi eam quam habet ad negotia, vel non vult negotiari, cum alia, quam habet otiosam. Quemadmodum si agricola habens frumentum ad seminandum paratū, & aliud eiusdem omnino utilitatis, & generis in horreo, rogatusque ab amico, qui frumēto indiget ad victum suae familiae, vendat illi quod habet paratum ad seminandum non potest accipere maius pretium, quam valeat illud secundum se, quia neq; cessat illi facultas seminandi, neq; utilitas, quam ex illa percipere potest ratione illius venditionis, cum habeat in promptu aliud triticum eiusdem omnino rationis, nec minus aptum, & commodum ad seminandum, quā illud quod vendit, culpa verò sua non ratione venditionis desinat illud seminare.

Et vxor ratione. Tunc dicitur verè lucrum cessans ex mutuo, quando negotiator propter mutuū impeditur ne valeat negotiari, & lucrari, sed quando habet aliam pecuniam otiosam, non desinit negotiari propter mutuū, sed quia non vult illam aliam exponere, cum nō sit minus apta vna pecunia, quam alia, ergo tunc non cessat illi lucrū ex mutuo. Et confirmatur eadem ratione qua praecedens conditio, quia mutuanti solum cōceditur lucrum cessans, ut seipsum seruet indemnem, at si lucrum non cessaret illi praecise, & realiter ex mutuo, sed aliunde tunc reuera nō reciperet lucrum illud quasi seipsum indemnem seruans, sed vi mutui, quod est vsurarium.

Qua ratione apparet, quam impiè, & haereticè Molineus de vsur. q. 74. nu. 501. doceas recipiētes huiusmodi lucra non recipere illa titulo lucrī cessantis, ut communiter volunt DD. omnes, & Theologi, & iurisperiti, sed quando fuerint huiusmodi lucra vsurā illā moderatā in iure concessā: Vbi repugnat etiam sibi ipsi cum prius num. 28. docuerit, huiusmodi lucra, sicut modo argumentabamur, non recipi a mutuante, ut locupletetur, sed ea solum ratione, ut seipsum seruet indemnem.

Eadem ratione apparet Michaelē Palatios vtrum alioqui eruditum non rectè reprehendere lib. 4. cap. 4. Caietanum, & Medinam, affirmantes mutuante propterea iuste exigere lucrum cessans, quia impeditur a mutuatario, ne lucrum illud sibi comparet.

Quod enim obijcit Palatius mutuatarium non esse causam efficientem, ne mutuans lucretur, sed solum causam finalem, in cuius gratiam, & utilitatem mutuans desinit negotiari, & lucrari, maxime vbi mutuans, pecuniam quam habebat paratā alicui negotio, vitro & propria spontè offert amico mutuatam, ut ille suam leuet indigentiam, non repugnat huic tertiæ conditioni, quam exigimus. Mam Caietanus, Medina, & cæteri, qui illam proponunt, cum dicunt mutuante debere impediri a lucro ratione mutui, & mutuatariū esse causam efficientem cessationis illius lucrī, non significant

ita esse causam efficientem, & impedire, ut alter, vel nolens cesset ab illo lucro, quomodo cessat, qui per vim cogitur separare pecuniam suam a negotijs, & mutuare, sed significant id ipsum quod docet Palatios nepe in utilitatem alterius non in suā cessasse mutuante ab illo negotio, & lucro. Sic enim habet iam communis hominum sermo, ut amicum propter quem ab aliqua voluptate, vel utilitate cessamus, dicamus fuisse nobis impedimento, & dedisse causam, vel effecisse, ne voluptate, vel utilitate illa potiremur: esto libentissime, & ex beneuolentia qua erga illum afficimur à voluptate illa, vel emolumentis abstineamus.

Dixi autem initio huius tertiæ conditionis quando habet aliam pecuniam otiosam, quia ut optimè obseruat. Nauar. in comm. citati Can. Si sceneraueris, nu. 54. cui subscribunt omnes recentiores, si alia quam habet sit illi necessitates domesticae, & imminentes, quibus ut occurrat habet aliā seruosam seruata, neq; alicui negotio expositam, quod est viri prudentis, prinde se habet, ac si nullam aliam haberet: Tum, quia pecunia ad propriam familiam, & statum necessaria non est otiosa censenda: Tum, quia si ex ea mutuum daret, deberet necessario quantum mutuaret ex illa parata ad necessitates domesticae, tantum similiter extrahere ab ea quam haberet in negotiatione constitutam, qua ratione parum refert, num ex hac, vel illa mutuet, ex quacumque enim earum mutuatario conferat, oportebit ipsum cessare à negotijs, & lucrīs propter illud mutuum.

Reducitur etiam ad hanc secundam conditionem quarta, quam exigit Conrad. tam in damno emergente, quam in lucro cessante q. 30. concl. 1. nepe ne lucrū mutuanti cesset ratione proprie negligetiae, vel incuriae illius: Quia eo ipso quo dicimus debere illud cessare ratione mutui, omnem aliam causam, vel culpā ex parte mutuantis rejicimus.

TERTIA CONDITIO
lucri cessantis.

Tertia conditio est sine qua prima haecenus exposita nō existeret, imò est quasi fundamentum, & neruus huius tituli lucrī cessantis, ut mutuans verè & re ipsa haberet in animo exercere, cum illa pecunia negotia lucratiua. Ratio est aperta ex propria natura, & diffinitione lucrī cessantis, Lucrum enim cessans (ut constat) non est illud, quod solū est possibile per potentiam illam naturalem, & remotam, quae omni pecuniae conuenit, eo ipso quo pecunia est, apud quemcumque existat, sed dicitur lucrum cessans, quod est in proxima potentia, seu via, & iam in actu lucrandi, quamuis imperfecto, in huiusmodi autem potentia, adeo proxima, & actu non est, nisi vbi vel actu, & re ipsa negotiatur mercator, cum illa, vel re ipsa, & verè instituit, ac decreuit negotiari, & lucrari. Exigitur ergo omnino ad lucrum cessans ducendum in partem hac tertia conditio.

In hac conueniunt omnes tam Theologi, quam Iurisperiti. Est enim velut axioma in hac materia, ad lucrum cessans duo requiri, nempe, ut mercator, cum pecunia, quam mutuat possit, & velit lucrari, ut verè dicatur lucrū cessare illi ex mutuo. Ut possit, debet negotium cui illam tradere instituebat tale esse, ut in eo lucrum, vel moraliter

certum sit, vel saltem probabile, ut in quinta conditione statim dicemus, ut velit, debet verè habere in animo exercere ex illa pecunia lucratiua negotia.

Iurisperiti huic conditioni aliam adiungunt, ne pe ut lucrum cessans in his tantum habeat locum, qui soliti sunt negotiari, & mercaturam exercere. Colligunt illud: quia h, sunt qui verè, & realiter habent in animo pecunias suas negotijs commendate, nec patiuntur illas ociosas existere. Ita Bart. in l. 3. in fin. ff. de eo quod certo loco, & in l. vnica. in fi. C. de sent. quæ pro eo quod interest. quem sequuntur. Card. in clem. vnica. §. sanè, q. 4. De vsur. Alex. in l. diuortio. in prin. col. 7. Et l. in insulam, §. vsuras, ff. solut. matr. Dec. in cap. cum venerabilis, col. 5. de exceptio. Ludou. Gomef. instit. de actio. §. actionum, num. 7. & alij nonnulli: Sed reuera talis conditio necessaria non est, neque Conradus, qui in his adeo copiosus est, neque vllus Theologus illam exigit; potentia enim proxima pecuniæ ad lucra habenda, ratione cuius, licet exigere lucrū cessans, non sumitur ex eo quod mutuans soleat, vel non soleat negotiari, sed ex eo, quod pecunia illa mutuanda sit exposita negotijs, quod vero ita exposita sit, ex sola deliberatione, & animo mutuantis pendet, quicumq; ille sit. Et ita docent non solum Theologi, verum etiam & alij iurisperiti, maximè Per. de Anchar. in clem. ex graui. De vsuris, vbi ait. [Credo quod non solum damnum emergens, sed etiam lucrū cessans potest accipere, si ille erat mercator, qui cum pecunijs consuevit negotiari, & idè videtur dicendum etiam si non esset mercator, sed intendebat omnino illam pecuniam exponere negotiationibus licitis: secus autem esset, si persona esset talis, quod ipsam pecuniam retinuisset in arca.] Simile habet Canone. Si quis de clericis. 12. q. 2. & in cap. conquestus. De vsuris.

Credem rectè in foro iudiciali plurimum face- re, mutuantem solitum esse negotiari, ut iuste censetur exigere lucrum sibi cessans, quod non ita censetur de alio qui non exercet negotia, qua ratione dixit Alex. debere illud articulare, & probari; at in foro conscientie, sufficit, ut verè mutuans intenderet cum pecunia illa negotiari, & lucrari, etiam si non sit talia solitus.

Ad hanc conditionem pertinet, ut toto tempore mutui duret mercatori animus ille, & voluntas negociandi: nam cum ex animo eius pendeat pecunia suam esse in proxima potentia ad lucrum, ex animo eiusdem similiter pendet lucrum illud cessare. (v.g.) mutat Petrus Ioanni per biennium, aut triennium pecuniam, quam primo tantum anno instituebat negotijs exponere non licet in hoc casu Petro exigere à Ioanne lucrum cessans, nisi ratione tantum illius anni, minimè verò ratione secundæ, vel tertij: quia eo ipso quo solo primo anno instituebat negotiari, in eo tantum cessauit illi lucrum ex mutuo: in secundo verò, & tertio, sicut in eis non instituebat negotiari, ita neque aliquod lucrum in eis illi cessauit. Eadem ratione, si instituebat toto illo biennio, vel triennio negotiari, medio autem tempore mutuauit animum, cum primum illud mutuauit nullum illi iam lucrum cessat, neque potest exigere, vel recipere aliquid ultra sortem ex illo mutuo, ab eo tempore quo sic mutuauit animum, & intentionem, quam habebat: quia in his, eo tantum tempore determinatè, ac præcisè censendum est lucrum negotiatoris cessare, quo tempore instituebat negotiari, & non in alio. Ratio est aperta: Mercator propterea potest ex pecunia mutuata lucrum sibi cessans exigere: quia pe-

cutia illa erat in proxima potentia, & quasi in actu imperfecto lucrandi, quod autem in huiusmodi potentia, & actu sit, non habet a se ipsa, neq; aliunde quam ex sola intentione, & animo mutuantis illa, ergo cum primum cessat talis intentio, & animus in mutuantem, desinit simul pecunia illa esse in tali potentia, & consequenter desinit simul habere locum in illa aliquod lucrum cessans.

QUARTA CONDITIO lucris cessantis.

Quarta conditio est, ut sit moraliter certum, aut probabile saltem, multumque verisimile tempore mutationis, pecuniam illam traditam negotio parituram lucrum, cessare vero illud ratione illius mutui.

Primo, quia tota ratio propter quam licet exigere lucrum cessans est potentia illa proxima, in qua censetur esse pecunia mercatoris ad paranda lucra, ergo si talis certitudo, aut saltem probabilitas non habetur illius lucris, non est dicendum cessare lucrum, vnde nisi talis certitudo habeatur, cessatio eius non est aliquo preterito æstimabilis, nec potest illa duci in pactum, vel recipi.

Secundo potior est ratio, & ius (ut vidimus) damni emergentis, quam lucris cessantis, damnum vero emergens non potest exigi, nec duci in pactum, nisi certò, vel saltem probabiliter constet illud incurrendum esse a mutuantem, quod non solum docent Theologi verum, & iurisperiti, ut Bal. t. etiam, col. 2. ff. de executio. rei iudi. Ioan. Lupin. in repetitio. c. per vestias. §. 6. infertur, de donatio. inter virum & uxorem. Ergo neque lucrum cessans poterit exigi, vel duci in pactum, quin illud moraliter certum sit, vel saltem maximè probabile.

Conueniunt etiam in hac quarta conditione omnes DD. & Theologi, & iurisperiti, qui sentiunt posse duci in pactum lucrum cessans, adeo ut duplicem illam potentiam proximam, & remotam quam constituit Caiet. in pecunia, constituerint iam ante ipsum ex nostris Gabr. in 4. d. 15. q. 2. Syluester vsura primo q. 19. ex iurisperitis Pavin l. 3. §. fin. ff. De eo quod certo loco, vbi ait: [Non sufficit lucrū fuisse in potentia interra, & remota, sed oportet fuisse in actu, vel in potentia certa, & propinqua.]

An autem sit lucrum cessans ductum a principio in pactum, deinde vero re ipsa non cesset debeat persolui, statim explicabimus.

Observandum verò hic est, conditionem hanc, mutuantem certo, vel saltem probabiliter lucrari posse, intelligendam esse de negotijs, & lucris iustis, & quæ tuta conscientia haberi possunt: nam quia in moralibus, id tantum possumus, quod iure possumus, quæ contra ius, & a quitatè fuerint, non sumus dicendi posse. Vnde esto lucrum aliquod mihi certum esset ex contractu aliquo, si tamen ille iniquus sit, aut vsurarius, sicut lucrū illud quod per talem contractum obtinere intendebam, iure recipere non possem, ita neque exigere illud amutuario, cui conferrem pecuniam iniquo illi negotio, & lucro exponendam. Ita habetur in l. itaq; fullo, ff. de furtis, in qua dicitur, actionem furti ad interesse recipiendum non dari possessori mala fidei, quia ille reuera de suo nihil amisit, & ex consequenti nullum verum interesse ex furto illo passus est.

Quinta

QUINTA CONDITIO lucri cessantis.

QUINTA conditio est, ut sicut dicebamus de damno emergente, ita quoque ad moneatur statim à principio mutuatarius de lucro cessante, ut sic admonitus videat quid sibi expediat, & sciens & prudens, liberè si velit admittat mutuum sub illa conditione, & pacto. Et enim si absolutè, & simpliciter illi mutues, nihil tale exprimens, deinde verò illud postules, iuste conquæretur tanquam de fraude, & iniuria sibi illata, verèque affirmabit se deceptum esse, & rationabiliter inuoluntariū, quia si à principio fuisset de tali conditione admonitus, quæsisset amicū à quo sine tali onere, & debito accepisset mutuum illud.

In quo omnes etiam conueniunt. Et Probat: Iustus exigitur damnum emergens quam lucrum cessans, sed de damno emergenti est admonendus mutuatarius; Ergo. Probat etiam à quibusdam argumentis à l. illud, ff. ad l. Aquiliam.

Secundo, ut supra dicebamus, ad ea quæ intima sunt & intrinseca alicui contractui, tenetur quicumque in illum contractum consentit simpliciter & absolutè, eo ipso quo in illum consentit, ad ea verò quæ extrinseca sunt & accidentaria non tenetur, nisi illud exprimat, & in ea explicite consentiat, quod ex mutuo cesset mutuantis lucrum, aliquod non est intrinsecum contractui mutui, sed externum & per accidens, sicut per accidens est quantum ad propriam naturam & rationem mutui, ut mutuas sit negotiator, vel secus; ergo ad compensandum lucrum cessans non tenebitur mutuatarius, nisi illud tempore contractus illis exprimat, libereque in illud consentiat. Et confirmatur, quia cum propria natura mutui sit, ut gratis fiat, ac ut dicunt sine vlla interesse, non potest aliquid exigi siue damni emergentis, siue lucri cessantis, nisi vi alicuius pacti, & conditionis initio ex mutuo contrahentium consensu appositæ.

SEXTA CONDITIO, lucri cessantis.

SEXTA conditio est, ne mutuas exigit totum & integrum lucrum sibi cessans ex pecunia quam mutuat, sed aliquam partem arbitrio prudentis, & periti in tali arte in ista & moderatam: minus enim valet res quæ in spe tantum est, & in fieri, & potentia, esto sit in proxima, quam ea quæ iam est in facto esse, & quæ iam actu habetur, & possidetur. Quemadmodum sicut supra diximus, si mutuet quis triticum quod habebat paratum ad seminandum, non potest ratione lucri cessantis tantum exigere, quantum colligeret ex grano iam seminato, vel perducto iam ad spicam & fructum. Et confirmatur, quia si quis furaretur pecunias illas dum erant negotiatione expositæ, non teneretur restituere quantum mercator cum illis erat lucraturus, quia lucrum illius nondum erat in actu, sed solum in potentia, ut omnes docent; ergo similiter accipiens illas mutuo, non tenebitur ad omne lucrum, cum eadem sit ratio. Et hoc est quod docet hic D. Thom. ad pri-

imum & nos ex ipso constituimus in quarta conclusione initio huius articuli. Non enim negat (ut diximus) posse exigi lucrum cessans, quando pecunia est in proxima potentia ad lucrum, cum illud aperte doceat, quaest. 62. artic. 4. ut admonuimus in tertia obseruatione posita, sed solum constituit hic discrimen quemadmodum & in illo artic. 4. inter damnum emergens & lucrum cessans, ita ut damnum emergens possit exigi in integrum, quia ex poliatur illud patiens re quam actu habebat: lucrum verò cessans non potest ita exigi, id est in integrum, quia esto sit in proxima potentia, est tamen incertum, & quod potest varijs modis impediri. Ex quo sequitur, non esse necessariam illam conditionem quam nonnulli adhibent, utpote, ne lucrum cessans quod mutuas duceret in pactum excedat, & superet interesse, quod, si pecunia illa negotio tradita fuisset, sibi comparasset: quia si non est exigendum (ut ex modo dictis constat) totum, & integrum lucrum, quod ex illo negotio peritus in mercatura censeret acquirendum, à fortiori, nec erit exigendum quod illud superet, vel excedat.

Hæc sexta conditio intelligenda est, quando ita ducitur in pactum lucrum cessans, ut simul à principio taxetur illius pretium. Nam ut optime docent communiter DD. potest mutuas ducere in pactum lucrum sibi cessans tribus potissime modis.

Primo ita, ut à principio taxetur pro lucro cessante, quantum prudens iudicauerit illam proximam potentiam pecuniæ tali negotio, tali loco, & tempore tradendæ valere, qui modus constituendi pretium lucro cessantis habet locum in rebus, in quibus illud fuerit incertum.

Videtur hunc primum modum taxandi lucrum cessans Conrad. non admittere, sed expectandum esse successum alterius mercatoris, qui simili negotio, & eodem loco, ac tempore similem pecuniam exposuerit: adem docet Ioan. Lupus Gemina. De vsuris comment. primo, §. 6. nu. 121. tum quia videtur talis taxatio lucri cessantis sapere vsuram, tum quia videtur prohibita Decretali Pij V. edita anno 1571. circa cambiam. Sed quidquid illi sentiant, licet ad arbitrium prudentis initio contractus, & ipso tempore mutui lucrum ex illo mercatori mutuantis cessans taxare, ut optime docet Couar. lib. 3. varia. resolut. c. 4. nu. 5.

Primo, quia exigere lucrum cessans nihil aliud est ut constat, quam vendere illam proximam potentiam, in qua erat pecunia, quæ cum esset negotio exponenda extrahitur ab illo, ut conferatur alteri mutuo, sed hæc potentia ipso tempore mutui iam est in pecunia illa actu & reuera, adeo ut nisi actu, & re ipsa iam inesset pecuniæ illi, nullo modo posset duci in pactum aliquod lucrum cessans, neque taxatum neque non taxatum: est autem huiusmodi potentia pretio æstimabilis, ergo potest à principio contractus, & ipso tempore mutui taxari à perito, & prudente sub certo valore, & pretio, omnibus circumstantijs negotij, cui pecunia illa exponenda erat, matre pensatis.

Secundo Gener, (ut dicimus) cui non statim conferatur dos, quam ipse alicui negotio exposuisset, potest statim cum socero conuenire de fructibus illius dotis sibi debitis, in parte aliqua quantitate, etiam si fructus illius dotis, vel lucrum quod ex illa dote actu recepta, & negotio exposita, sint incerta & dubia: ergo similiter in mutuo pecuniæ, quæ verè alicui negotio erat tradenda à mutuantem.

Tertio,

Tertio, potest Petrus ita conuenire cum Ioanne negotiaturo. Vnde mihi lucrū quod ex isto negotio tibi potest contingere, & simul conuenire cum illo in aliqua taxa, & valore illius lucri ad arbitrium periti, & prudentis, licebit ergo & mutuant, cum eadem sit ratio. Iam concedit Lupus Gemina, posse taxari post moram ergo, & ante moram: quia si ante moram esset iniurium certè, & post illam, quamuis enim liceat exigere post moram pœnam, quam non licet ante moram, at contractum quem licet celebrare post moram licet & ante moram: iustitia enim contractus, qui non est pœna, non variatur ex eo quod sit ante moram, vel post eam.

Denique in Cap. In ciuitate, & in Cap. Nauiganti. De vsuris, vt videbimus inferius, approbantur quidam contractus, in quibus lucra futura dubia & incerta venduntur sub certa aliqua taxa, & pretio moderato à principio contractus, vt qui merces longius deferendas, maiori pretio credebatur ibi illas venditurus, definitur posse illas vendere in loco in quo est, plus quam ibi vendantur, & excessum illum pretij quem in alio loco sperabat se habere, posse ad arbitriū prudentis statim probabiliter & moderatè taxari. Vnde licebit illud ipsum in mutuo, in quo eadem est omnino ratio mutuantis pecuniam, cum qua intendebat negotiari, & vendentis merces, quas alio erat delaturus, vbi maiori pretio credebantur vendendæ.

Nec repugnant his constitutio illa Pij V. in qua precipit, ne interesse quod campori persoluentū est ratione cambij, taxetur à principio, quia constitutio hæc ad sola cambia pertinet non ad contractum mutui, vt optime docet Nauarr. in illo comitamento, num. 54. & in Manua. cap. 17. nu. 211. quia interesse cambij pendet omnino ex euentu temporis, & nundinarum, nec potest vlla ratione tempore contractus æstimari, nec probabiliter, lucrum autem quod potest haberi ex pecunia alicui negotio tradenda, potest à peritis probabiliter diiudicari ex circumstantijs.

Potest secundo, ita taxari, vt decernatur à principio certus, ac determinatus valor illius lucri; qui modus solum potest habere locum, quando lucrū ipsum secundum se sumptum certum etiam est, ac determinatum: nec potest impediri, vt in stipendijs mercenariorum: solent enim huiusmodi stipendia certa esse, & propterea certà quoque esse lucra, quæ illis, si à suis operibus impediuntur, verè cessant. Et huiusmodi lucra, quia adeo certa sunt possunt exigi & recipi in integrum. Similiter si quis mutuetur alteri pecuniam ad emendū in promptu censum potest exigere integram pensionem totius temporis illius mutui, quia lucrum cessans adeo certum perinde se habet, ac damnū emergens propter suam certitudinem: D. enim Thom. quæst. illa 62. artic. 4. eo nomine dixit bonum quod adhuc est in via non esse compensandum in integrum, quia est in certum & potest adhuc multis vijs impediri.

Tertio, vt reliquatur successui temporis ita vt tantum reficiat mutuatarius ratione lucri cessantis, quantum progressu temporis apparebit alium mercatorem, in simili negotio, & cum eadem pecunia, ac eodem loco, & tempore fuisse lucratum. Quia in hoc casu æqualiter se exponit lucro & danno: cum nihil recepturus sit alio nihil lucrante. Sicut à conculcante menses potest exigi lucrum cessans, vel taxatum ipso tempore conculcationis iuxta spem quam illæ segetes præseferabant ad arbitrium prudentis agricolæ, vel expectato euentu

anni, ita vt tantum soluat, quantum vicini agri similes segetes habentes eodem, anno tulerint fructus, deductis expensis.

Hic tertius modus videtur etiam habere non nihil difficultatis, quia mercator ille qui exercet simile negotium eodem tempore, exponit se damno & commodo, non solum in lucro, verum etiam in capitali, cum possit minui quoque capitale quod exposuit illi negotio, mutuantis verò exponit quidem se damno, vel commodo in lucro, pro vt alteri simile negotium habenti acciderit, non tamē quo ad capitale, sed habet illud securum, recipiendumque integrum à mutuatario.

Propterea vt hic contractus exigendi lucrum cessans relicta taxatione illius successui temporis, ita vt quantum alter mercator fuerit lucratus in simili negotio, tantum recipiat mutuantis, sit iustus & licitus, sentiunt aliqui oportere ita fieri, vt mutuantis exponat etiam absolūtè suam pecuniam apud mutuatarium, ita vt si mercator simile exercens negotium lucratur, mutuatarius restituat cum sorte simile lucrum: Si nihil lucretur, sed retineat integrum capitale, mutuatarius quoque solū reddat capitale, si vero minuatur illi capitale, mutuatarius quoque tantundem minuatur sortis mutuo acceptè: aliter rem hanc periculosam iudicant.

Sed qui ita dubitant, nondum profecto in syro perierunt: quia aliud est mutuarie pecunia, cum qua negotiari poterat, aliud vero exercere negotiari actū, cum illa qui actu negotiatur, exponit se periculo non solum in lucro, verum etiam in capitali, & propterea totum integrumque lucrum illius facit suum: quia sua industria, suoque periculo illud obtinuit, qui vero mutuat pecuniam, cum qua lucrari poterat, duo præstat: nam & mutuat, & priuat se in alterius utilitatem lucris, quæ ex illa pecunia negotio tradita obtinisset. Vnde duo illi competunt iura, ratione mutui ius recipiendi totum quod mutuat, quia hoc est de intima ratione mutui, ratione vero illius cessationis a lucris ad quæ erat in proxima potentia, quod visum fuerit prudentibus, & peritis æquum, & iustum: nam totum, integrumque lucrum non debet, nec potest exigere, neque a principio, neque etiam si illud successui temporis relinquat. Quia, esto alius in simili negotio, eodem loco, & tempore lucratus sit 100. hic forsitan non fuisset lucratus totidem ex aliqua circumstantia.

Debet etiam ducens in pactum lucrum sibi ex mutuo cessans, maxime vbi pretium illius successui temporis committit, detrahere expensas quas ipse fecisset in suo negotio, vel alter facit in simili, sicut docent communiter Theologi, de eo qui teneretur agricolæ satisfacere lucrum cessans ex segete, quam in agro illius conculcauit. Probatur vero deducendas esse expensas, quia si ad lucranda 100. exiguntur expensæ, vt 50. reuera lucrum illud solum est censendum esse 50. Ita Conrad. Syluest. Medina locis citatis, & omnes qui sentiunt compensandum esse mutuantis lucrum cessans.

De laboribus vero quos in illo comparādo, vbi pecuniam suam non mutuaasset, sed negotio actu tradidisset, non omnes conueniunt.

Nam Conrad. in illa q. 30. Concil. 4. conditione 8. solum meminit expensarum, similiter Nauarr. in illo comen. nu. 54. in fi.

Palatius lib. 4. de cōtra. c. 4. sequutus Syluest. vsura. primo q. 19. similiter iudicat de laboribus, & expensis, vt tam illi, quam expensæ deducendæ sint, quod probat sicut Syluest. ex l. i. C. de fru. & lit. expen. & l. fru. ff. solut. matrim.

Alijs

Alijs ex recentioribus visum est non esse deducendos labores quibus, & Caiet. videtur fauere.

Primo, quia labores quibus writur negotiator in acquirendo lucro, frequenter æquantur ipsi lucro, unde si illorum valor & pretium esset deducendum, nullum maneret lucrum de quo deberet vel posset cum mutuatario pacisci.

Secundo, quia cum in labore, & industria mercatoris consistat totus illius quæstus, & lucrum, si valor laboris esset detrahendus, nullum maneret lucrum, quod verè diceretur illi cessare.

Oppositum tamen quod docet Palatius siadet recta ratio. Quia, vt ex progressu huius disputationis constat, perinde potest mutuans exigere lucrum sibi cessans ex mutuo, sicut agricola potest triticum paratum ad seminandum carius vendere, quam aliud commune reconditum in horreo. At in taxando pretio, potentia quam triticum illud seminacioni paratum habet ad fructum, detrahendæ sunt expensæ, labores, & pericula quibus oportet agricolam expositum esse, donec triticum seminatum perueniat ad messem: ergo similiter in negotiatore mutuantem pecuniam detrahendæ sunt à pretio lucri sibi cessantis, non solum expensæ, verum etiam labores & pericula.

Adde quia nisi detrahatur, duo reportaret mutuans lucra, alterum ratione lucri sibi cessantis, & alterum ex mutuo. Hoc posterius ostendo; quia nisi mutuasset, sed negotium exercuisset, oportuisset illum labores istos & pericula subire, quibus carere pretio æstimabile est, reciperetque illud ex mutuo, quod est vsurarium. Vnde ne illud committat, detrahendi necessario etiam sunt labores illius.

Demum habenti merces in alium locum, vel tempus seruatas concedunt quidem DD. vt possit illas carius vendere, quam vendantur in eo loco, & tempore, in quo empror illas postulat & recipit; sed ita vt deducat à pretio labores, & pericula, & expensas quas facturus erat in illis conferuandis vsque ad tempus illud, vel deferendis ad illum locum, ergo similiter vt negotiator tuta conscientia possit exigere lucrum sibi cessans, debet deducere ab illius valore, non solum expensas, verum & labores, quos in acquirendo illo lucro oportebat ipsum pati.

Quidam vt hæc omnia concilient ita distinguunt, vt labores quos negotiatorem oportet subire ad comparandum lucrum quod instituebat, duplices sint, quidam intrinseci, sine quibus negotium nullo modo exerceri possit, vt emere, vendere, contrahere cum alijs, & his similes; alij verò extrinseci, sine quibus possunt etiã exerceri negotia, vt proficisci in nundinas, longa itinera peragere, & similia. Priores illos dicunt non esse deducendos à valore lucri cessantis, quia cum sine illis negotium exerceri nequeat, valor illorum est ipsum lucrum negotij, & quæstus mercatorum, unde illos detrahere esset tolerare ipsum lucrum ex negotio, & in hoc sensu volunt accipienda esse, quæ docent Caiet. & alij; pesteriores verò esse deducendos, vbi ad lucra quæ mercator ille acquirere instituebat, non iudicaretur omnino necessarij.

Sed distinctio hæc & conciliatio opinionum admittenda profecto non est, quia lucra & quæstus mercatorum potissime consistunt in huiusmodi laboribus, quos vocant auctores isti extrinsecos.

Secundo, quia inter DD. non controuertitur, nec ambigitur an labores non necessarij, & sine quibus exerceri negotia, & obtineri lucra comode possunt, sint deducendi à pretio, & æstimatio-

ne lucri cessantis, nullus enim affirmauit, vel docuit inquam non necessarios esse detrahendos; sed tota quæstio est de necessarijs, & qui arbitrio peritorum ad tale negotium, & lucrum omnino exiguntur.

Vnde dicamus, quod docebat circa hanc doctrinam Magister victoria, vt à viris eruditissimis accepimus, non esse detrahendos labores & operas quos mercatorem in negotio illo adhibere oportebat, cum rigore, (sic ille loquebatur & rectè) sed in aliqua cota iusta, & moderata, ad arbitrium periti & prudentis in arte mercaturæ, vt optimè & efficaciter ostendunt argumenta ultimo loco proposita, qua ratione non tollitur lucrum cessans negotiatori mutuantem, quæ est potissima ratio contra sententiam: Nam & ipsimet mercatores in suis negotijs, & mercaturis illud tantum iudicant sibi provenire lucri, quod deducto operarum, lucrantur.

SEPTIMA CONDITIO lucri cessantis.

S EPTIMA conditio est, vt mutuans non recipiat actu statim à principio lucrum cessans; Ratio est aperta, quia si mutuanti mihi 100. ego statim conferam ratione lucri cessantis 20. reuera tunc non mutuatur mihi 100. sed 80. tantum, quæ non valent lucrum vt 20. cum ista viginti sicut hic constitutum sint pretij lucri cessantis ex 100, non autem lucri cessantis ex 80. unde plurius iusto venderet illud lucrum cessans. De hac conditione Medina, & alij dubitant plurimum, sed inferius explicabitur.

Adhibentur à Contrado, Syluest. & alijs nonnullæ aliæ aliæ conditiones præter has, vt lucrum cessans rectè exigatur, quæ vel necessariæ profecto non sunt, vel continentur in his quas proposuimus.

Afferunt enim imprimis præter istas septem à nobis adductas hanc octauam: Vt mutuans non extrahat pecunias suas à negotio propria sponte, sed rogatus. Vbi si nomine rogati intelligant oportere, vt actu & re ipsa mutuatarius roget, & deprecetur mutuantem, per propriam vero spontem intelligant non licere mutuanti cognita necessitate amici, ex beneuolentia, vel charitate se ipsum vltro illi offerre ad mutuandum, non rectè docent: quia potest mutuans ex beneuolentia, vel charitate vltro se illi offerre: cum enim minus censenda sit valere ad mutuum beneuolentia, vel charitas, quam communis deprecatio amici.

Vnde si quando DD. dicunt, mutuantem oportere rogari à mutuatario, ita vt non propria sponte pecuniam suam à negotijs, & lucris abstrahat, sic intelligendi sunt vt mutuans non cessauerit, iam negotiari propria sponte, & pecunias suas otiosas habere, vel ne propter vtilitatem propriam à negotijs separatas mutuo conferat. Nam si vtilitatem solam & commodum mutuatarij respiciens, illas à negotijs separet, & vltro offerat, perinde se habet, ac si rogatus à mutuatario illud præstiterit: vt vultur autem hac voce rogatus frequenter DD. quia communiter, mutuatarij sunt, qui cum pecunijs in digeant, illas quærunt, & rogant eos à quibus credunt sibi fore mutuas. Ita fit vt conditio hæc, ad illam secundam quam proposuimus, reducat: qua diximus, debere lucrum cessare verè ex mutuo, ita vt in vtilitatem mutuatarij

tarij illud cesset. Quia iustitia huius contractus, qui est vendere lucrum cessans, id est illam proximam potentiam ad lucrū, non sumitur ex eo quod aliquis rogatus, vel propria sponte mutuet; sed ex eo, quod verè mutuanti lucrum cesset ratione mutui in alterius commodum exhibiti: cum tota iustitia huius contractus nitatur illi principio, & iuri naturali. [Neminem debere suo incommodo alteri prodesse.

Confirmantur hæc, quia (sicut supra diximus) cum exigere lucrum cessans sit quædam venditio illius proximæ potentia, quam habet pecunia in manu negotiatoris ad lucrandum, quemadmodū parum fertur ad iustitiam venditionis, vendat ne aliquis rem suam rogatus, vel propria sponte, modo pretio iusto rem sanam vendat, ita quoque parum refert rogatus ne vel propria sponte quis mutuet pecuniam, modo verè illam à negotio lucratiuo, cui dicatur habebat, separet, & lucro illo se ipsum priuet in utilitatem alterius. Denique, si actus virtutis, ut dicebamus nō tollit, nec destruit iustitiam contractus: cum simpliciter & absolute liceat exigere lucrum verè cessans ex mutuo, ab eo in cuius utilitatem & commodum mutuum illud fit, Christianæ verò charitatis & honestæ amicitia sit, amico, quem nostri necessitate aliqua operi, pecuniam quam negotio alicui exponere instituebas mutuandam offerre, ut ab ea necessitate liberetur, non debet hic actus charitatis, vel honestæ amicitia prohibere, quin possis lucrum illud, quod tibi propter commodum ipsius cessabit, ab eo exigere.

Observandum hic est D. Navar, loco citato nume. 54. conditio. 8. habere, ut causa præcipua mutuandi sit subsidium necessitatis vitæ, salutis, honoris, aut bonorum proximi; unde aliqui inferunt ex ipso, mutuantes scientem pecunias suas non esse expendendas in usus honestos, non posse exigere lucrum cessans, quia tales usus non sunt viles mutuatorio. Sed communis DD. consensus docet licere illud exigere, quia licet in isto casu mutuans agat contra charitatem, mutuando ei, quem scit illa pecunia abusurum, non tamen agit contra iustitiam, cum illi suam pecuniam mutuet, & sibi verè lucrum illius cesset, mutuariusq; etsi malè expendat pecuniam illam, vtilem tamen sibi tunc illa iudicet. Nec Navar. docet ibi oppositum, cum subiungat statim, istam conditionem, honestam quidem esse, non tamen necessariam.

Nona, conditio apponitur etiam à Sylvestro, ut mutuans vellit potius alia via lucrari quam mutuando. Quam inferius discutiemus.

Decima, ut contractus iste, tam mutui, quam recipiendi lucrum ex illo cessans, non fiat in perpetuum; sed ad tempus.

Vndecima, ne mutuarius in ea necessitate existat, ut teneatur mutuans ex præcepto charitatis per elemosinam, vel mutuum illi subuenire. Sed conditiones istæ ut statim videbimus ad iustitiam huiusmodi contractus non sunt necessariae.

Affertur ab alijs, & hæc quæ sit in ordine duodecima, ut mutuans non sit assuetus dandis usuris, quia si captare usuram solitus sit, censendum est illum per mutuum non tam exigere lucrū sibi cessans, quam sub illius nomine usuram quæ affectat. Sed ut rectè docet Navar. in illo commento, n. 54. conditione 4. hæc conditio non desideratur in foro conscientia, in quo non tam suspicio quæ propter consuetudinem mutantis generari potest respicienda est, quantum ad iustitiam contractus, quam veritas facti, sicut & in alijs contractibus, ut

habetur in Cap. Tua. De sponsalibus. Vnde etiam mutuans solitus sit captare usuram, si lucrum tamè verè illi ex mutuo cesset in utilitatem mutuanti, iuxta superius explicata, non prohibetur, quin illud exigere possit, & ducere in pactum. Prava enim consuetudo illius quæ assuetus est dare cum usuris, non mutat naturam & vim contractus secundum se, & suam propriam rationem iusti, & liciti.

Ex quo sequitur, aliam conditionem quæ à Cōrado & alijs adducitur, ne mutuans exigendo lucrum cessans incurrat infamiam usurarij, vel scandalum offerat, non esse necessariam ad iustitiam huius contractus, quamvis enim. [Omnis species mali fugienda sit,] ex B. Paul. 1. Thessalo. 5. & in Cap. Cum ab omni. De vita & honestate Cleric. hoc tamen non est proprium & peculiare huius contractus, ita ut illius iustitiam vitiet, sed omnibus actionibus humanis debet convenire. Quo fit, ut si mutuans exigendo lucrum cessans infamiam usurarij incurreret, vel scandalum generaret, peccaret quidem contra charitatem, qua tenetur unusquisque proprium honorem & famam tueri, & omnia scandala vitare, non tamen contra iustitiam, servatis illis septem conditionibus propositis.

Ex conditionibus propositis, circa septem priores nulla est controuersia, omnibus DD. affirmantibus illas desiderari ad exigendum lucrum cessans, in alijs verò non omnes conveniunt. De quibus priuatim videamus præter ea quæ dicta sunt, quid sentiendum sit. Ac primo,

AN AD EXIGENDVM LV- crum cessans oporteat, ut mercator mallet negotiari, quam mu- tuare?

HANC conditionem constituimus ex Sylvestro in ordine decimam, ut mercator ad exigendum lucrū cessans ita habeat pecuniam suam negotijs, & lucris dicatam, & expositam, ut mallet (nisi necessitate mutuanti, aut importunis precibus illius compelleretur) negotiari cum illa, quam mutuarè. Cuius rei rationem assignat, quia eo ipso quo oportet ad exigendum lucrum cessans, ut habeat pecuniam dicatam negotijs, nec mutuet illam sua propria sponte adductus, sed solum in gratiam & utilitatem amici, consequenter oportet, ut mallet sibi relictus negotiari, quam mutuarè. Idem sentit Contra. in illa q. 30. conc. 4. cond. 3. Quia mercator qui mallet mutuarè, & per mutuū lucrum querere, quam negotiari, eo ipso ostendit se potius ex mutuo captare lucra illa (quod est usurarium) quam ex cessatione illa exigere, cum ille lucrandi modus ex mutuo magis ipsi placeat, quam per negotia.

Navarrus in commento illo, nu. 53. condit. 5. cui subscribunt in hac parte omnes ferè recentiores, sentit conditionem istam non esse necessariam, & merito.

Primo, quia nulla lege vel ratione constat, ut aliquis lucrandi modus qui secundum se est iustus, reddatur iniustus, propterea quod voluntas lucratis magis feratur in illum, quam in alterum.

Secundo, quia iustitia istius contractus exigendi lucrum cessans in eo tantū consistit, ut mutuans verè,

verè, & realiter haberet pecuniam illam dicatam negotio probabiliter lucratiuo, ac vt ab ista spe, & proxima potentia lucrandi pecuniã suam separet, seque ipsum priuet in utilitatem mutuatarij: quæ duo si verè existât. Quod hoc vel illud mallet per accidens est, & extrinsecũ, vnde nec mutabit, nec vitiat iustitiã contractus. Explicatur ab illo hoc exemplo. Habebat Petrus mille aureos dicatos, & de liberatè paratos ad negotiũ, in quo probabiliter lucraretur 50. intelligens Ioan. grauè suorum bonorum passurum iacturã ex defectu mille aureorum, ex magna beneuolentiã qua illũ prosequitur, vel pietate, offert illos Ioanni sub pacto compensationis lucri cessantis, ac vt liberetur Ioannes à tanta iactura, & damno, quantum illi imminet, mallet tunc Ioanni cum ea compensatione mutare, quam negotiari: Hæc voluntas Petri ex beneuolentiã, vel pietate orta non mutat, nec vitiat naturam & iustitiã cõtractus, nec priuat illum facultate ad exigendã compensationem lucri cessantis, sed habet istã, non minus quam si maluisset negotiari, & compulsus precibus Ioannis pecuniã suam à negotio separatam illi mutuo cõferat cum eadem conditione.

Argumenta in oppositum imbecillia sunt. Ad illud enim Syluestri neganda est cõsequentiã, non enim pugnant hæc inter se, vt habeat Petrus pecuniam suam dicatam & expositã negotijs, ac vt simul optet fauere amico illa indigenti per mutuũ, sub ea cõditione vt cõpenset lucri cessantia, cum nemo debeat prodesse alteri cum incommodo suo. Neque hoc est voluntariè separare pecuniam à negotio, sed cum vtrumque velles, & negotiari, & subuenire amico per mutuũ, optas magis subuenire amici quam negotiari, saluo tuo iure lucri cessantis, vt in exemplo proposito.

Ad argumentum Conradi respondeo, mercato rem istum, qui cum reuera vellet negotiari, cognita tamen necessitate amici, mallet illi mutuari sine suo incommodo, non captare ea via lucri ex mutuo (quod nullo modo licet) sed solum querere lucrum, quod ex pecunia sua habere poterat, optans tamen magis subuenire amico saluo suo lucro, quam negotiari. Vnde voluntas eius non fertur ad lucrum ex mutuo, sed ad subuentionẽ amici potius quam ad negotium, vult tamen, quia nõ debet ex beneficio pati dispendium, subuenire illi, compensato lucro quod sibi in utilitatem illius cessat, tanquam conditionem sine qua non.

Maior verò dubitatio est.

CONTROVERSA

Decima.

AN VALOREM, ET PRETIUM LUCRI cessantis possit statim à principio contractus, & ipso tempore mutui recipere mutuans à mutuatario.

SUMMARIUM.

1. Mutuans tribus modis, conuenire potest cum mutuatario de valore lucri sibi cessantis ex mutuo.
2. Mercenarius potest stipendia, & lucri sibi cessantia exigere.
3. Fructus enim possunt anticipata solutione in principio contractus.

4. Potentia proxima, quam habet pecunia ad lucrum vendi potest contractu distincto, & diuerso à mutuo.
5. Non licet communiter, & per se loquendo tantum pretij accipere pro minori lucro, quantum pro maiori.
6. Iudices bifariam cogunt debitores ad penas soluendas.

EX his quæ diximus in illa conditione 6. à nobis posita, cõstat tribus modis posse mutantem cõuenire cum mutuatario de valore lucri sibi cessantis ex mutuo. Quorum primus est, vt in rebus, in quibus incertum est, quantum, & quale futurum sit lucrum ex negotio, quod mutuans exercere instituebat, possit illud à principio contractus arbitrio prudentũ iuxta qualitatem negotij, & quantitatem pecuniæ illi exponendam, aliaque circumstantias diligenter, ac mature pensandas, constitui: sicut constituitur pretium iactui retis, partui futuro, & alijs rebus quæ sunt in potentia proxima, & verissimili. Quo posito disputant DD.

[An sicut initio contractus, & ipso tempore mutui licet lucri, quod probabiliter creditur obtinendum, pretium constituere, ita quoque liceat mutuanti, initio contractus & ipso tempore mutui illud actu recipere à mutuatario?]

Palatius lib. 4. De contractibus, cap. 4. & nonnulli en recentioribus iudicant illud licere, quod ita probant.

Primo, si Mercenarium laboraturum in vinea mea per quatuor dies sub stipendio 12. argenteorum, vellit Petrus in alia re occupare, & ab illo stipendio & lucro remouete, potest hic mercenarius statim à principio, ita cum Petro conuenire, dimittam stipendium illud & lucrum, si statim & in promptu exhibeas mihi hanc vel illam pecuniam at idem iudicium est de negotiatore separante pecuniam suam à negotio, vt illam mutuet; ergo licebit illi quoque lucrum cessans, pro vt à prudente fuerit taxatum, statim in ipsa mutatione recipere.

Secundo lucrum cessans ideo potest exigi, quia est lucrum in potentia proxima pretio æstimabili, at quæcunque possunt in aliquo pretio taxari, & æstimari, possunt vendi accepto statim illo pretio, vt qui vendit iactum retis, qui vendit triticum in herba, vel fructus vineæ in vere, habetque hoc communis vsus fidelium citra vllum scrupulum conscientiæ; ergo licet negotiatori, qui ex pecunia quæ mutat potest exigere lucrum sibi cessans, recipere illud in numerato ipso tempore mutationis.

Tertio, si non liceret accipere statim lucrum istud, id certè esset, vel quia in ipso tempore mutui nondum patitur, actu mutuans cessationem illam lucri, vel quia mutuatarius nondum teneatur ad illud interesse compensandum, vel quia sumens illud à principio videatur recipere illud, non tam ratione lucri cessantis, quam ratione pecuniæ mutuaræ. At nihil horum prohibet, quin illud possit à principio recipere; Ergo. Probatur minor. Imprimis non prohibetur mutuans illud recipere, quia tempore mutui nondum pariatur actu cessationem lucri, quia vt ex supradictis constat, mutuans non recipit illud pro cessatione lucri iam actu subsequuta, sed pro illa spe & potentia proxima in qua est pecunia negotio tradenda ad habendum lucrum; hæc autem spes & potentia quæ pretio æstimabilis est, à principio mutui conuenit pecuniæ illi, & tali spe, ac potentia expoliatur mutuans in gratiam mutuatarij ipso tempore mutui. Et confirmatur: Nam qui vendit carius merces quas

quas seruabat in aliud tempus, nondum patitur actu defectum illius maioris pretij quo erant deinde vendendæ, recidit tamen nihilominus iustè compensam illius ipso tempore quo vendit, quia cum primum vendit, expoliat se in utilitatem emptoris iure illo & potentia, in qua verissimiliter erant merces illæ ad habendum maius pretium tempore illo, in quod seruabantur, vendendæ. Nec prohibetur mutuans statim recipere lucrum sibi cessans, eo quod mutuatarius nondum teneatur, quia quo iure potest mutuans illam compensam exigere, eodem manet mutuatarius debitor illius, potest autem mutuans (vt constat) exigere illam, & ducere in pactum, & taxare arbitrio prudentis à principio; ergo manet à principio mutuatarius debitor illius. Quod si à principio est mutuatarius illus debitor, quid prohibet quod à mutuante à principio etiam recipiatur. Tum etiam, quædo mutuatarius non soluit compensam lucri à principio, sed deinde vna cù sorte adueniente termino, non soluit illam, propter aliquam obligationem quæ illi tunc adueniat; sed propter obligationem cui se deuinxit à principio, quando lucrum illud fuit ipso tempore mutui ductum in pactum, & taxatum, unde à principio tenetur ad illud, recipere verò mutuantem à principio mutui id ad quod mutuatarius ab eodem principio mutui tenetur illi reddere, quæ iniquitas esse potest? Nec prohibetur propter tertium, nam cum ipso tempore mutui conueniant inter se de compensando illo lucro, & in illa quantitate quam prudens taxauit, temere & male iudicaretur mutuantem non recipere illud ratione lucri sibi cessantis, sed ratione pecuniæ mutuata, cum opositum potius ex pacto, & conuentione illa, & taxa lucri cessantis, quiuis prudens iudicare debeat.

Quarto (cui rationi maxime nititur Palatius.) Quando in mutuo exigitur lucrum cessans, celebrantur (vt vidimus) duo contractus distincti, & separabiles, alter mutui, ratione cuius nihil omnino exigitur, alter vero venditionis, quo mutuans potentiam illam proximam in qua erat sua pecunia ad lucrum, & ius quod ipse habebat ad illud ratione illius potentia, quæ duo pretio æstimabilia sunt, vendit mutuatario, quia potest vt vidimus illa statim vendere ducendo illa in pactum. Sed rei quæ potest vendi, potest similiter pretium accipi in numerato, ergo sicut potest valorem, & compensam lucri cessantis statim, atque quis pecuniam suam mutuatur, vendere, poterit similiter & pretium illius in numerato statim ipso tempore mutui à mutuatario accipere.

Oppositum docent Conrad. in quæst. illa 30. toties citata, conclus. 7. Medina, quæst. 3. De vsuris, dum septimam conditionem Conradi expendit, quos sequuntur omnes ferè recentiores, asserentes quamuis liceat ducere in pactum ipso tempore mutui lucrum cessans, & illud arbitrio prudentis taxare, nulla tamen ratione licere pretium illud quod sic taxatum fuerit, in numerato statim à principio contractus recipere.

Probaturque efficacissimè, imprimis ratione ipsius Medina. Quia si illud liceret, sequeretur, vt rebus eodem omnino modo manentibus, & in nullo mutatis cogeretur aliquis ratione minoris mutui eandem compensam facere, quam ratione maioris mutui, quod certe cum apertam habeat inæqualitatem, apertam etiam continet iniustitiam. Quod autem sequitur patet re ad exemplum familiare redacta. Mutuet Petrus Ioanni (v. g.) 50. aureos, quorum lucrum cessans iuxta negotiū

cui Petrus illos expositos habebat, censetur à perito & prudente esse 10. si quidem Ioannes statim illos Petro exhibeat ipso tempore mutui, reuera non mutat nisi 40. tantum, quia detrahuntur statim illa 10. retinetque illa apud se Petrus; cum ergo Ioannes vere non recipiat nisi 40. & soluat 10. quæ sunt lucrum illorum 50. tantam compensam faciet Petro mutuanti pro illis 40. quantam iudicatus est à perito mercatore debere facere pro 50. quod est aperte in æqualitas, aperta que iniustitia.

Sequeretur secundo, vt teneretur Ioannes restituere Petro in fine mutui maiorem sortem, quam acceperat. Patet, quia cum mutuum quod Ioannes à Petro postulauit, & quod Petrus dixit illi se exhibere sint 50. tenebitur illi restituere adueniente tempore solutionis 50. vere autem & realiter vt constat non accepit ab illo nisi 40. tenebitur ergo ad restituendum illi maiorem sortem, quam acceperat.

Respondent huic argumento, qui oppositum docent, casu quo Petrus mutuet Ioanni 50. aureos, simulque acciperet ab illo ratione lucri sibi cessantis 10. non accipere illa quæ si detracta à 50. Sed quia illa 50. quæ Petrus negotiator mutat Ioanni ratione illius proximæ potentia quam habent in manu Petri exposita negotijs, censentur valere 60. nempe 50. in pecunijs, & 10. ratione lucri, quæ simul sumpta efficiunt 60. & ideo nullam inæqualitatem vel iniustitiam committere Petrus, eo quod ipso tempore mutui conueniat cum Ioanne de lucro cessante, & cota illius statim persolueda.

Sed hæc responsio nullam habet vim. Nam ego illa 50. vt exposita negotijs sint in potentia ad lucrum vt 10. lucrum tamen istud non sunt statim habitura, sed post consummarum negotium, Quo circa cum ista postulet mutuans non simpliciter, nec ratione pecuniæ quam tunc mutat, sed ratione lucri habendi ex negotio, consequenter non debet illa recipere ipso tempore mutui, sed quando adueniente tempore solutionis recipiet sortem, quemadmodum si pecunia illa fuisset actu tradita negotio, non obtinisset lucrum, nisi in fine illius vna cum sorte. Tum etiam: quia licet, illa 50. vt lucratiua in manu mercatoris, vna cum lucro ex illis verissimil, censentur tamquam 60. vere tamen & realiter si mutuatarius 50. postularis debeat statim exhibere 10. ratione lucri cessantis, actu & reuera non recipit nisi 40. nec dicendus est Petrus mutuae illi, nisi sola 40. quæ illi actu confert, cum ea tantum pecunia verè dicenda sit mutuata quæ realiter accipit mutuatarius, & apud se habet toto tempore mutui ad proprios vsus.

Argumentatur præterea, & recte Medina. Si mutuans posset ipso tempore mutationis exigere, & recipere compensam lucri sibi cessantis. Sequeretur tertio, vt nonnunquam mutuatarius nihil acciperet per mutuum, quod in ipsius cedere utilitatem. Probo; postulet Petrus mutuo à Ioanne 30. censeatque prudens & peritus mercator, negotium cui Ioannes illa 30. tradere instituebat tale esse, vt lucraretur ex eo alia 30. sunt enim quædam negotia experientia teste, in quibus mercatores comparant sibi quandoque lucrum æquale sorti, quin & quandoque excedens illam: In hoc casu si posset mutuans exigere, & recipere statim lucrum sibi cessans, teneretur Petrus integram sortem illorum 30. quæ ab ipso accipit statim illi restituere, in compensam lucri quod ex illo negotio iudicauit prudens obtineri posse, qua ratio-

ne solueret lucrum alteri cessans nulla pecunia mutuata apud ipsum manente, nullaque utilitate ex illa accepta: quod est maxima inaequalitas & iniustitia.

Huic argumento respondent quoque alij, non esse credendum eò iniquitatis, & impudentiae mutuanti aliquem peruenturum, vt quantum est fors mutuanda, tantum vellit statim recipere à mutuuario titulo lucri cessantis, quia ita nihil mutaret. Hæc tamen solutio non tollit vim argumenti, nam esto non sit credendum aliquem mutuanti tantæ iniquitatis, & impudentiae futurum, attamen sequitur necessario incommodum istud ex illa sententia, Vnde ratio hæc tanto efficacior est, quanto incommodum quod recte infert, maius est, & ab æquitate & recta ratione magis alienum.

Quarto. Si Petrus mutuet Ioanni 50. quorum lucrum cessans iudicatur 10. & illa statim Petrus recipiat, Cum illis 10. possit statim Petrus negotiari, ita, vt si non negotietur culpa ipsius maneat illa 10. otiosa, lucrum cessans Petro ex illo mutuo reuera, non sunt 10. sed multo pauciora, & ex consequenti committit apertam iniustitiam, exigens quoque lucrum cessans ex illis 10. ex quibus ipsi vere nullum lucrum cessat, sed solum ex illis 40. quæ actu & vere recipit ab eo Ioannes, apud ipsum manfura.

Denique cum in mutuo transferatur dominium totius rei mutuatae in mutuarium, (ideo enim dicitur mutuum, vt supra retulimus ex Iuriconsulto, quasi ex meo tuum) efficitur vt mutuarius nec totam sortem, nec partem eius teneatur mutuanti reddere vsque ad terminum: at si Petro mutuanti 50. refunderet Ioannes mutuarius statim 10. non transferret Petrus in Ioannem dominium integrum illorum 50. sed solum 40. nec vere mutuetur illi 50. sed solum 40. aut commelleretur Ioannes parte m rei mutuatae, statim mutuanti restituere, nullo tempore illa apud ipsum manente, quod est omnino contra naturam mutui.

Huiusmodi rationes. Frater Petrus Aragonius, & nonnulli non tanti faciunt, quod videantur illis argumenta potius ad incommodum, ducentia, quam ostendentia, & probantia rei veritatem. Sed pace eorum efficacissima sunt.

Quia in hac disputatione de iustitia contractuum, eo ipso quo ostenditur in contractu de quo agitur reperiri inaequalitatem, conuincitur simul tanquam à priori esse illum iniustum, & iniquum.

Quemadmodum enim quia propria essentia, & ratio formalis hominis est esse rationis participem, qui colligit Petrum esse hominem, quia est rationis particeps, lapidem vero non esse hominem, quia caret ratione, argumentatur, & recte à priori, & argumento rem probante per causam, ita quoque cum propria essentia, & ratio formalis iustitiae commutativae, ad quam pertinet secundum suam propriam vim, & naturam huiusmodi contractus, consistat in aequalitate rei ad rem, argumenta proposita, eo ipso quo ostendunt reperiri inaequalitatem in exactione lucri cessantis, si ipso tempore mutui illud actu recipiantur, ostendunt non solum ducendo ad incommodum, verumeritiam tanquam à priori, & per causam illud non licere.

Adde quod ratio quam isti addunt tanquam ostensiuam, & à priori, licet optima sit, ad incommodum etiam ducit. Constituunt autem ad

illam imprimis, mutuatarium quærentem, (verb. gra.) 50. & accipientem illa cum pacto soluendi interesse propter illa, propterea illa quærentem, ac cum tali pacto recipere, quia illis omnino indiget, quod certe negari non potest, nam qui non ita illis indigeret, profecto non reciperet illa cum tali pacto & debito, ex quo sequitur vt si quærens 50. quibus reuera indiget, debeat statim lucrum illorum nempe (verb. grat.) 10. persolvere mutuanti, & anticipare illi solutionem lucri, non habeat omnem pecuniam qua indiget, sed desit illi, bona illius pars, propter anticipatam illam solutionem lucri cessantis, quod prespicuum est cedere plurimum in ipsius mutuatarij iacturam & damnum. Quo posito sic argumentantur: Si Petrus qui accipit mutuo à Ioanne 50. anticipet illi solutionem vt 10. cum anticipata solutio sit ex D. Thom. quoddam etiam genus mutui, profecto, sicut Ioannes dicitur mutuo Petro cum lucro cessante: ita Petrus est dicendus per anticipatam solutionem illius lucri cessantis, remutuare simul Ioanni illa 10. cum damno sibi emergente. Nunc sic: Quicumque mutuans potest exigere ab alio damnum sibi emergens, sicut & lucrum cessans, & cum hoc discrimine, vt damnum emergens possit exigi in integrum, & ad aequalitatem, quantum recipitur: lucrum vero cessans ad arbitrium prudentis: At si Ioanni mutuanti Petro 50. Petrus statim refundat decem sicut lucrum quod cessat Ioanni ex illo mutuo est decem, ita damnum quod emergit Petro ex anticipata solutione est similiter decem ergo sicut debet in isto casu Petrus Ioanni decem ratione lucri cessantis: similiter si statim illa ipsi reddantur, debet Ioannes Petro alia decem ratione damni illi ex anticipata ista solutione emergentis, & ex consequenti non plus debet in eo casu Petrus Ioanni, quam debeat Ioannes Petro, vbi vero debita aequalia sunt, par quoque, & aequalis est inter illa compensatio, ergo non licet lucrum cessans statim à principio recipere, sed illud expectandum est vsque ad terminum soluendæ fortis, quia aliter tantum damni reciperet mutuarius compensandum sibi necessarium à mutuante, quantum mutuanti cessabit lucri ex illo mutuo. Quæ ratio etsi optima quidem sit & acuta, nihilominus ad, incommodum etiam ducit. Sed quidquid sit de modo probandi sententiam Conrad. & Medine quam sequimur, illud interim certum est illam veram esse, & tenendam.

2. Ad argumenta in oppositum: ad primum respondeo. Mercenarium illum posse stipendia, & lucra sibi cessantia exigere, ac recipere statim, quia ex eo nulla sequitur inaequalitas, immo maxima aequalitas, vt quantum illi detrahitur, tantum compensetur, in mutuo vero, quod fit per pecuniam, vel quid simile, si recipiatur statim interesse, & lucrum cessans, cum tantum debeat detrahi necessario à mutuo, quantum recipitur ratione lucri cessantis, esset maxima inaequalitas, imò & plures inaequalitates, vt ex argumentis constat.

Secundo, quia neq; mercenario, neq; impediens illum, aliquod sequitur damnum per illam anticipatam solutionem, mercenarius. n. recipit quod vere potuisset lucrari, & impediens illum soluit illi iustum pretium operarum à quibus illum impediuit: at in mutuo si anticipetur solutio, & compensa lucri cessantis statim in principio contractus, sequitur maximum damnum mutuatorio

præter dicta in argumentis, nempe vt deficiat illi bona pars pecuniæ qua indiget, & propter suam indigentiam quaerit per mutuum cum debito soluendi interesse: qui defectus est contra naturam mutui, cum illud quaeratur, & recipiatur à mutuario, & sub illo pacto, vt suæ indigentiaë sufficienter subueniat. Nisi dicas, vt indigens 50. recipiat mutuo 60. vel plura, vt habeat & 50. quibus indiget, & alia 10. vel 15. vnde statim compenset mutuati lucrum illi cessans, quod esset miserum mutuarium vexare, & in maiorem necessitatem conijcere, quod etiam est contra naturam mutui instituti ad leuandas fratrum necessitates, & illorum subuentionem.

3 Ad secundum respondeo. Res vel fructus emi posse anticipata solutione in principio contractus quia per illam anticipatam solutionem nihil detrahitur à re ipsa quæ emitur, sed manet semper æqualitas inter rem & pretium, ac si lucrum cessans statim persoluatur ipso tempore mutui, detrahitur plurimum à re ipsa quæ emitur, tolliturque æqualitas inter rem, & pretium vt ex illo exemplo in primo argumento adducto apertissime constat. Nam mutuans 50. quorum lucrum (verb. grat.) valet vt 10. si illa statim recipiat, non mutat actu, & re ipsa. nisi 40. quorum lucrum non valet 10. sed 8. tantum, vel pauciora, vnde detrahit reuera à re quam vendit, recipiturque maius pretium quam illa valeat, committiturque inæqualitatem.

Ad tertium dico, Mutuarium qui recipit mutuum cum conuentione, & pacto persoluendi lucrum cessans, debere quidem illud à principio contractus ratione illius conuentionis, non tamen debere statim illud persolvere: quemadmodum cum primum accipit mutuum est debitor sortis, non tamen tenetur illam statim reddere, nam ita non esset mutuum, sed adueniente termino.

Ratio est: quia per pactum illud mutuarium solum tenetur ad compensam lucri cessantis, ex cuius solutione nulla sequatur inæqualitas, sequerentur autem omnes illæ, quas inter argumentandum ostendimus, si statim solueret lucrum cessans.

4 Ad vltimum respondeo, sicut ad primum, posse quidem vendi potentiam illam proximam, quam habet pecunia negotiatoris ad lucrum, contractu distincto, & diuerso à mutuo, nam & propterea potest à principio duci in pactum lucrum cessans, sed esse vendendam seruata æqualitate, & iustitia, quam exigit propria natura, & ratio mutui, quæ tamen non seruarentur, vt ex dictis constat, si statim à principio persolueretur mutui valor, & compensa lucri sibi cessantis: redderetur enim pro minori lucro idem pretium, quod pro maiori, & pateretur mutuarium statim graue damnum, quod est contra naturam mutui ad illius subuentionem instituti.

Ex dictis constat, vbi à principio exigitur lucrum cessans, & arbitrio prudentium taxatur in aliqua moderata quantitate, mutuarium debere illud compensare mutuanti adueniente tempore quo illi fors restituenda est, etiam si successu temporis acciderit vt nullum ex illa pecunia mutuans lucrum habuisset, si negotio quod exercebat instituebat tradidisset.

Quia vt vidimus, ad exigendum lucrum cessans, & arbitrio prudentum à principio taxandum, sufficit vt prudenter, & probabiliter cense-

retur futurum, & cum sub tali probabilitate de illo mutuarium conuenerit cum mutuante, quidquid de inde accidat, manet mutuarium illius debitor vi illius pacti, & conuentionis. Et recte: Quia sicut mutuarium in eo pacto exposuit se huic fortunæ, vt teneatur soluere lucrum illud à principio taxatum, etiam si progressu temporis, & negotij reuera non cessauerit, ita quoque mutuans exposuit se simili fortunæ, vt si lucrum ex negotio cui pecuniam suam committere decreuerat, multo maius deinde esset, quam quod fuerat à principio taxatum, illud tantum recipiat, et si minus.

Denique videamus.

AN MUTUANS QUI tenebatur gratis mutuare, possit exigere lucrum cessans?

CONRADVS in illa q. 30. conclu. 1. Sylu. Verb. vsura. q. 19. & nonnulli, vt possit mutuans exigere lucrum cessans hanc quoque exigunt conditionem, ne mutuarium in ea existat necessitate, quæ obligaret mutuante ex præcepto charitatis ad mutuandum illi: Quia sicut qui tenetur præstare aliquod officium, non potest recipere pretium pro executione illius, vt testis, qui tenetur in causa aliqua testimonium fere, non potest pretium recipere eo quod illud ferat, vt docet D. Augustinus Cano. Non sane 14. q. 5. Ita quoque mutuans vbi tenebitur gratis mutuare propter indigentiam mutuantis, non poterit lucrum sibi ex illo mutuo cessans exigere.

Nauar. in commento illius canonis. Si saneraveris. num. 54. condit. 6. Palat. De contract. lib. 4. cap. 4. & plerique recentiorum censent conditionem hanc non esse necessariam, quia aut mutuarium extreme indiget, aut non, si quidem extreme indigeat non potest diues mutuare illi, sed tenetur donare, & per eleemosynam illi subuenire: quod si non, ita indigeat, sicut poterit mutuare sub pacto recipiendi sortem, ita & cum pacto recipiendi lucrum sibi ex illo mutuo cessans.

Quod etiam confirmant simulque aliorum rationem diluunt: Quia inter opera charitatis, qualia sunt subuenire ægenti, proximo patrocinari, &c. & opera iustitiæ, vt ferre testimonium, hoc interest, vt ad opera charitatis non tenemur nisi extrema fratris necessitas illud exigat, & ita, vt ea occurrente teneamur quidem, sed sine damno ac dispendio nostro, quia neque charitas postulat vt alteri ego prosum cum meo damno, ad opera vero iustitiæ tenemur etiam si frater non indigeat extreme, sed vel eo solo quod habeat ius ad illa exigenda, vt in exemplo proposito de teste: quæuis. n. litem gerens non extreme indigeat: teneor nihilominus veritatem quam in causa illius noui, testificari, vbi illud apud iudicem ipse postulauerit: Ex qua doctrina sic argumentatur: Ad opera charitatis non tenemur, nisi quando frater extreme indiget vel grauius, subuenire ægenti est opus charitatis: tenebor ergo ad illud vbi frater grauius, vel extreme indigerit, vbi vero tanta necessitate non opprimeret, poterit illi mutuare sine meo damno & dispendio, exigereque ab illo & sortem, & lucrum mihi cessans, sicut & damnū emergens: Ita colligunt testem

testem, non posse exigere pretium proferendo testimonio, quia quando ad illud tenetur ex iustitia, mutuantem vero posse exigere, quotiescunque mutuat, lucrum cessans, nec esse necessariam istam conditionem ne mutuarius extreme indigeat, quia ubi extreme indigerit tunc non habet locum mutuum, sed subueniendum est illi per eleemosynam, & absolutam, ac simplicem donationem.

Nobis ita quoque viderur sentiendum esse, vt ista conditio propter rationes modo adductas non sit necessaria. Habebit vero se mutans cum mutuuario circa lucra sibi ex mutuo cessantia, iuxta ea quæ superius diximus de damno emergente, quando mutuarius indigentiam patitur & necessitatem.

5 Ex doctrina posita sequitur, primo, non licere communiter, & perse loquendo tantum pretij accipere pro minori mutuo quantum pro maiori, cum ex maiori, maius lucrum cesset: per accidens autem in aliquo euentu liceret tantundem pro minori quantum pro maiori. (Verb. grat.) Habeo 100. aureos lucraturus cum illis 10. sed ita, vt nisi fuerint integri illi 100. aurei, sed fuerint 30. aut 40. detracti, non possim hoc anno ex circumstantijs, temporis, loci, & mercium lucrari illa 10. nec aliquid aliud. In hoc casu si quis postulet à me 30. vel 40. possum recte ducere in pactum, vt soluat quantum lucraturus eram cum 100. cum reuera detractis illis 30. vel 40. perinde amitam integrum lucrum illorum 100. sicut si omnia 100. fuisset mutuat. Sed hic casus metaphysicus forsan est, & qui nunquam accidet.

6 Sequitur secundo, quomodo sint intelligenda sententiæ Iudicum, quæ præcipiunt debitoribus soluere aliquam pecuniam, quando sunt in mora. Bisariam enim possunt damnare illos ad soluendam illam pecuniam, aut tanquam in pœnam moræ, & tunc non tenetur debitor illam pecuniam soluere, nisi adueniente sententia: Aut tanquam lucrum cessans, & tunc si vere illud lucrum cessauit tenetur ille soluere, non solum larã sententiã à iudice, verometiam. Quod si re ipsa & actu non cessauit lucrum, nec ante, nec post, non tenetur in foro animæ soluere illud, nisi forsan ad tollendum scandalum: quia sententia illa nititur falsæ præsumptioni, nempe cessasse lucrum, quod reuera vt constituimus non cessauit.

Sequitur 20. solutio dubitationis, quam disputat Conrad. De contract. quæst. 41. vbi quærit. Si Petrus mutuat Ioanni 100. cum vsura vt 5. Mox vero Andreas postulet à Ioanne ista 100. liceat ne Ioanni ita pacisci cum Andrea mutuabo illa tibi, eo tamen pacto, vt persoluas Petro vsuras, quas ego illi promisseram ex isto mutuo. Sic enim dubitationi huic occurrendum est, omissis multis quæ afferuntur ibi, à Conrado, vt propterea quod Ioannes mutuet Andream illa 100. quæ mutuo acceperat à Petro, vel patitur aliquod interesse, siue alicuius damni emergentis, aut nullum patitur interesse. Si quidem aliquod interesse patitur, poterit illud exigere ab Andream, seruatis conditionibus illis quas diximus omnino desiderari, vt possit duci in pactum damnum emergens vel lucrum cessans.

Vnde si huiusmodi interesse excedat vsuras illas, vel illis æquetur, poterit pacisci cum Andream, vt persoluat illas Petro, non tanquam vsuras debitas Ioanni, vel Petro, sed tanquam

Tomus Secundus.

interesse vere ab ipso debitum Ioanni. Quod si Ioann. nullum patiatur interesse, nullo modo potest exigere ab Andream aliquid vltra sortem, nec sibi, nec Petro primo mutuantibus exhibendum.

Primo, quia Andream nihil debet Petro, cum ab illo nihil acceperit, Ioanni vero cum ex mutuo nullum interesse patiatur, solum debet integram, & nudam sortem. Secundo, si quid deberet, certe vsuras illas, cum accipiat à Ioanne eandem pecuniam quam ipse accepit à Petro cum vsuris. At huiusmodi vsuras non debet, Tum, quia iniquitas Petri nullum ius confert Ioanni, vt ipse simili iniquitate vtatur cum Andream. Tum etiam, quia hac ratione esset Ioannes velut medium, & cooperator cuius interuentu acciperet Petrus vsuras ab Andream, cui iniquitati nemini licet cooperari.

Hęc accipienda sunt iuxta titulum dubitationis propositæ, quando Andream postularer mutuo à Ioanne pecunias, quas prius Ioannes cum vsuris acceperat à Petro: Quia si Andream absolueret neerer pecuniam mutuata à Ioanne, Ioannes vero cum non haberet propriam vel alienam, quam illi gratis exhiberet, vt posset nihilominus illi per mutuum subuenire, acciperet à Petro cum vsuris, quia nequiuit alia via habere illam in promptu, tunc (vt paulo ante diximus) iuste exigeret ab Andream vsuras illas quas promissit Petro: Quia in hoc casu patitur Ioannes damnum illud, & interesse ex mutuo, in solam vtilitatem Andream.

Demum quia ratione pœnæ in mutuo, & alijs contractibus appositæ censent varij DD. posse aliquid recipi vltra sortem, sine vlla labe vsuræ, hoc nunc a nobis examinandum est.

C O N T R O V E R S I A

Vndecima.

A N P O E N A I M P O S I T A
mutuario, vel debitori si fuerit in
mora, quæ dicitur conuentiona-
lis, iuste imponatur, &
recipiatur?

S V M M A R I V M.

- 1 Pœna triplex, conuentionalis, iudicialis, & legalis, & quid nam qualibet earum sit?
- 2 Mutuans, & quicumque contrahens potest imponere pœnam conuentionalem.
- 3 Pœna quando nam dicatur imponi in fraudem vsurarium.
- 4 Pœna conuentionalis tribus modis imponi potest.
- 5 Pœna conuentionis in duas distinguitur.
- 6 Ad pœnam luendam nemo tenetur nisi accidente iudicis sententia, & condemnatione.
- 7 Pœnam conuentionalem imponere ob periculum solui, vel ob metum infidelitatis mutuuarij, iniquum est, & vsurarium.
- 8 Pœnam imponere debitori, qui fuerit in mora solutionis, licitum est, & honestum.
- 9 Creditor, si huiusmodi pœnam non exigat a debitore, debitor non tenetur illam persolvere.
- 10 Creditor si a debitore qui est in mora notabili pœnam impostam exigat, tenetur in conscientia debitor morosus illam persolvere.

- 11 *Mora inculpabilis quando censenda?*
- 12 *Pœna legalis debetur adueniente iudicis condemnatione.*
- 13 *Mutuans quomodo sibi retinere possit pignus ob mortem debitoris?*

QUAMVIS potissime hoc loco de pœna quam contrahentes sibi ipsis imponunt, agere instituat, de cæteris quoque quæ à iudice, vel lege constituuntur, nonnulla dicam. Constituitur igitur a DD. quantum hic locus postulat, triplex pœna, conventionalis, iudicialis, & legalis: de quibus multa Conrad. De contractib. quæstione 31.

Conventionalis est, quæ ex consensu partium imponitur debitori à creditore in contractu, ut promissa consistant, firmissime obseruentur. Mutuo tibi 100. aureos reddendos mihi certo per fixo termino, ea conditione, ut nisi in termino illa restitueris, in pœnam illius moræ debeas mihi unum aureum ultra fortem, admittis conditionem, & illi pœnæ te ipsum subijcis: hæc pœna est conventionalis, quia ex consensu, & conventionem partium imposita est huic contractui mutui.

Iudicialis est, quæ à iudice super debito liquido vel liquidato imponitur debitori, ut debitor meto illius pœnæ soluat in termino sibi à iudice assignato, ita ut si adueniente termino illi præfixo fuerit in mora, pœnam illam soluat ratione suæ culpæ, & contumaciæ, cuius pœnæ frequentissimus est usus in tribunalibus.

Legalis demum pœna est, quæ à lege constituitur debitori, si fuerit in mora, vel habenti officium aliquod nisi præstiterit quæ sui sunt muneris, & officij.

Qua ratione constituit lex tutori, ut nisi pecunias sui pupilli censui, vel simili lucro tradiderit, teneatur ex proprijs lucrum pupillo cessans persolvere: vel cum statuit lex, ut nisi debitor, qui obtulit pignus aliquod creditori, satisfaciatur illi in certo termino, mittatur creditor in possessionem, & dominium illius pignoris.

Ut de singulis recte differamus, separemus prius quæ certa sunt apud omnes & indubitata, ab his quæ incerta sunt & dubia.

1. Primum igitur, illud certum est, posse mutuante, & quemcumque contrahentem imponere alteri pœnam illam quam dicimus conventionalem, ut firmissime seruet promissa: Docet illud recta ratio, & communis usus omnium gentium, & nationum, quæ illam sequuti communiter in suis contractibus, & scripturis pœnas huiusmodi apponunt, ut debitor diligentius ac firmissime curet stare promissis, & in termino solvere. Exigitur autem ad huiusmodi pœnam rectè & iustè imponendam à DD. hæc conditio, ne imponatur in fraudem usurarum. Ita Scotus in 4. dist. 15. q. 2. art. 2. Conrad. loco citato Conc. 3. Syluest. verb. pœna. q. 23. §. 7. Caiet. in summa verb. usura. cap. 2. Navar. in summa Latin. cap. 17. num. 215. & omnes recentiores. Et Canonistæ cum glossa in Cano. Pleriq; 14. q. 3. Nam quæ alteri imponeretur, nec debetur, nec potest exigi, vel recipi, sicut nec usura. cap. Ad nostram de emptione. & venditio. Et l. Julianus, §. Idem Ioan. ff. de actione emptionis. ut vendi.

3. Dicitur autem imponi pœna in fraudem usurarum, quando mutuans, vel creditor huiusmodi

pœnam imponit debitori, neque ratione lucri sibi cessantis, vel damni emergentis ex mora, neque ut debitor metu pœnæ diligens sit in soluendo tempore præfixo, sed ut ex mutuo illo interueniente mora lucrum recipiat. Quod ex Scoto, Conrado, & Nauarro in tribus potissimè casibus accidit. Primo quando impositor pœnæ optat potius debitorem esse in mora, ut pœnam illam incurrat, quam quod tempore præfixo soluat, ut colligitur ex cap. Suam. De pœnis. Etl. Si pacto quo pœnam, Cod. de pactis.

Secundo, ubi pœna ita imponeretur, ut per singulos menses, & annos solueretur à debitore illo, vel mutuuario existente in mora.

Tertio, quando ipso tempore mutui, & contractus in quo fuit imposita pœna, intelligebat creditor debitorem futurum impotentem ad soluendum, & necessario futurum in mora. Qui enim ita pœnam imponeret animo exigendi illam, lucrum profecto usurarium, ex mutuo illo, vel dilata solutione, sub nomine & colore pœnæ, non lucrum sibi cessans, vel damnum emergens ex mora, nec diligentiam niteretur debitoris in soluendo.

Imponi pœnam in fraudem usurarum in hoc tertio casu omnes docent. In primo vero & secundo nonnulli, ut Palatius lib. 4. cap. 5. dubitant, asserentes non esse necessarium signum animi usurarij ita imponere pœnam mutuuario, ut mallet mutuans illum incidere in pœnam, quam restituere sibi sortem, vel quod imponat illum per singulos menses, vel annos, quia potest etiam optare quis pœnam illam non ex mutuo, sed ex mora, quod non est iniquum: cum sic desiderans pœnam, solum desideret illam ut punitionem moræ, & culpæ debitoris. Sed non est quod in materia adeo morali hæc speculatione, & apicibus iuris utamur, cum experientia teste qui mallet debitorem esse in mora, ut per illam pœnam impositam incurreret, quam ut solueret in termino, aut per singulos menses, vel annos vellet illum teneri ad pœnam, non tam in pœnam moræ, & punitionem culpæ censendus est illud optare, quam ut lucrum ultra sortem ex illo mutuo: sicut iudex qui optat existere delicta, quæ pœnis pecuniarijs puniuntur, ut illas recipiat, non tam censendus est punitionem delictorum optare, quam lucra ex officio.

Vnde esto non debeat mutuans hoc explicitè habere in animo, ut mallet solui sibi debitum in termino, quam mutuatum incurtere pœnam illam ex mora, debet tamen, ne pœna illa imponatur in fraudem usurarum, hunc saltem animum habere, ut per pœnam illam debitor diligentior sit in soluendo mutuo. Et in hoc sensu exigitur à Doctõribus conditio posita.

Addit Contra. alias duas condiciones. Quarum prior est, ut ex appositione pœnæ non sequatur infamia mutuantis, vel scandalum: Posterior, ut non apponatur pœna quando mutuans ex præcepto charitatis, vel ex aliqua alia causa tenetur mutuarè, sed huiusmodi condiciones necessariæ nõ sunt, ut ex dictis in conditionib. lucri cessantis, & damni emergentis constat. Prior enim illa omnibus contractibus omnibusq; actionibus humanis communis est, cum in omnibus operib. nostris debeamus & honori proprio cõsulere, & ab omni specie mali abstinere, neq; illud desideretur ex propria & peculiari ratione huius, vel illius contractus, quoru iustitia (ut ibi dicebamus) non pendet ex fama mea,

mea, vel scandalo aliorum, sed ex æqualitate rei ad rem.

Quamuis negari non possit, assuetum vsuris, & de tali vitio infamatum, apponentem pœnam huiusmodi alicui mutuo, magnam offerre occasionem suspicandi, pœnam illam apponi ab ipso in fraudem vsuram esto recta intentione ab ipso apponeretur: Et huiusmodi hominibus consulendum esse, ne huiusmodi pœnis in suis contractibus vtantur, quidquid sit de animo ipsorum: [Multa enim nobis absolute licent, quæ tamen ex circumstantia non expediunt.] Posterior vero quam adhibet Conrad. non est propria huius loci, sed de ea iudicandum est, iuxta ea quæ diximus de indigentia & ægestate mutuatarij, agentes de lucro cessante. Iuxta iam ibi dicta, qui potest obligare mutuatarium ad reddendam sortem præfixo termino, poterit etiam apponere pœnam, qui vero tenetur vel conferre illi elemosynam, vel mutuare nullo prefixo termino, nullam poterit apponere pœnam, cum huiusmodi mutuatarius ita ægestate prematur, vt non sit culpandus de aliqua mora.

4 Secundo, certum etiam est apud omnes, cum pœna conuentionalis trib. modis imponi possit.

Primo quasi in compensam damni emergentis, vel lucri cessantis mutuanti ex mora debitoris.

Secundo, propter periculum, & metum infidelitatis illius in soluendo.

Tertio, vt diligentius soluat, nec sit in mora metu pœnæ appositæ: pœnam conuentionalem quæ primo illo modo apponitur, nempe in compensam damni emergentis, vel lucri cessantis ex mutuo, iuste ac rectè posse apponi, & exigi. Etenim cum iuste possit mutuans exigere à mutuatario (vt vidimus) lucrum cessans, vel damnum sibi emergens ex mutuo, vel mora mutuatarij, poterit similiter id ipsum sub nomine pœnæ, mutuo vtriusque consensu appositæ exigere, ac recipere. Quid enim refert hoc, vel illo nomine vtaris, vbi res eadem est, & eadem ratio & causa æquitatis. Faut his lex. Prædia, ff. de actio. empto. Oportebit tamen quando huiusmodi pœna in compensam alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis imponetur, mutuantem vel creditorem obseruare condiciones illas, quas diximus necessario desiderari ad damnum illud vel lucrum iuste exigendum: Ita vt quantitas huiusmodi pœnæ non excedat damnum vel lucrum creditoris, iuxta doctrinam ibi positam.

Tota ergo dubitatio est circa secundum & tertium modum imponendi pœnam.

Nam Scotus in 4. dist. 15. quæst. 2. artic. 2. sentit aperte nullo alio nomine, vel ratione pœnam conuentionalem apponi posse mutuo, vel contractui, ex quo alter contrahentium maneat alteriter debitor, quam in compensam alicuius interesse, nempe alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis ex illo mutuo, vel contractu. Idem docent ex Iurisperitis Glosa leg. Cum pœna, ff. de arbitr. Bartho. eadem leg. Et cum multis alijs l. 2. §. Item si in facto, ff. de verb. oblig. Angel. in Concil. 219. Franc. Aretin. l. 4. [Cato. col. 1. ff. eod. titu. adducti hac ratione.

Quia inter mercatores, & exercentes contractus obseruanda maxime est, & spectanda æquitas, leg. Quintus, vbi Bartho. ff. Mandati. recederet vero maxime ab æquo & bono imponere pœnam debitori ex mora, nisi quando propter illam creditor incurrit aliquod damnum, vel priuatur aliquo commodo & lucro. Confirmarique

Tomus Secundus.

potest ex illa regula Theologorum, In foro conscientie illud iustum esse, quod rectus ac prudens iudex perspecta rei veritate secundum legem iudicaret: at in tribunalibus recti iudices, si pœna exigeretur vbi nihil interest, doli vel mali, exceptio competeret reo: vt habet Glosa illa, ergo vbi mutuans nullum pateretur interesse, ex mora, iniquum est pœnam aliquam illi imponere. Minor & Glosa quæ illam habent, nituntur huic rationi, Quia Prætor habet æquitatem ante oculos l. quod si Ephesi. ff. de eo quod certo loco, repugnat autem æquitati, vt vbi creditori nihil interest, nullumque damnum patitur, aut cessationem lucri ex mora debitoris, pœnam ab illo exigat. Fautent his l. Et si post tres, ff. Si quis causa, & l. 2. in fine. ff. Si quis in ius vocatus non ierit, ex quibus colligitur illud commune multorum dictum. [In stipulatione prætorica non exigitur pœna, si non interest.

Molineus nume. 35. habet omnes Theologos, & Canonistas probare pactum pœnale appositum mutuo validum esse, modo immoderatum non sit, & absit praua intentio, Legistas vero in varias sententias diuidi, sed plerosque eorum docere, huiusmodi pœnas præsumendas esse imponi in fraudem vsurarum: citatque in hanc sententiam Alexand. in leg. Stipulatio ista, §. alteri, ff. de verbor. obligat. & in Concil. 49. libr. 4. Bal. in leg. Rogasti, §. si tibi colum. 2. ff. Si certum petatur. Quem (ait) omnes sequuntur in leg. cum allegas, Cod. De vsuris, vt scilicet stipulatio pœnæ non valeat præcise quantum ad sui taxationem, valeat tamen ad conseruandum, & æstimandum quod interest. Quibus relatis, omnesque irridens, (vt hæreticorum arrogantia solet) subiungit. [Sed omnes valde errant, præcipue ignorantia, tum vsurarum tum eius quod interest. Ego vero simpliciter dico prædictum pactum nõ valere, nihilque operari.] Cuius fundamentum est, quia istud pactum, siue pœna conuentionalis aut sumitur tanquam interesse momentaneum, seu casuale, aut tanquam intervsurium siue vsura, non tanquam interesse casuale lucri cessantis, vel damni emergentis, quod deinde omnino reijcit num. 508. ergo tanquam interesse vsurium concessum à iure, quæ vero concessione iuris recipiuntur, non recipiuntur vt pœna ex conuentione contrahentium, ergo; Et ita reijcit omnino huiusmodi pœnas conuentionales, & quæcunque de his tam Theologi quam iurisperiti docent, itri det hæreticus ille.

Cuius potius temeritas, & ignorantia in hac parte irridenda est: Nam quod primum ait, omnes Theologos & Canonistas admittere absolute & simpliciter pœnas conuentionales fallitur: Cum Scotus, & alij Canonistæ quos modo retulimus, contra sentiant.

Quod secundo habet commune esse inter Iuristas, vt non liceat apponere, vel exigere illam nisi ratione eius quod interest, cito videbimus falsum esse, & multos ex grauissimis Iuristis contra docere. Quod demum ait, pœnam istam non posse exigi, nisi vel ratione interesse momentanei, vel casualis, aut intervsurij falsum etiam est, & ignorantia ac erroris plenum. Nam ratione intervsurij satis constat ex superioribus nihil omnino recipi posse extra sortem: ratione autem pœnæ propter culpabilem debitoris moram aliquid exigi posse, etiam si nullum interueniat interesse, statim docebimus.

His ergo, quæ ab hoc hæretico, & Caballine

A a 3 co

eo loco habentur omiffis. Contrad. quæst. illa 31. concl. 3. Syluest. verb. Pœna. quæst. 25. §. 7. Caietan. in summa verb. vsura. cap. 2. Nauarr. in summa. cap. 23. num. 68. & plerique ex recentioribus sentiunt illo secundo modo, nempe propter solum periculum, & metum infidelitatis in restituendo debito, nihil posse exigi à debitore: Tertio vero modo, in pœnam moræ culpabilis, vt metu talis pœnæ diligenter curet debitor suæ mutuatarius persolvere quod debet, iuste ac rectè posse imponi talem pœnam, & exigi. Sequuntur hanc partem ex Iurisperitis Iason in dicta lege secunda, §. Item si in facto, ff. De verborum obligat. Vbi habet minime admittendum, quod pœna quæ ex partium conuentione proficiscitur, iuxta legem final. ff. De prætori. stipula. censeatur contra æquitatem, quinimo nihil esse quod magis humanæ fidei congruat, quam pacta, & conuentiones obseruare, præcipue inter mercatores, vt dicit lege prima, ff. De constit. pecunia. quæ lex siue statutum potissime respicit mercatores, quorum actione, & negotia continentur, perficiunturque pactis, & conuentionibus inter ipsos constitutis, confirmat eandem sententiam ex leg. Bonafides, ff. Deposi. subscribit Iasoni Lancel. Gala. in dicto §. Item si in facto. numero 7. vbi illius sententiam ait optime confirmari ex Glofa in cano. Fraternalitatis 12. quæst. secunda dicente: Pœnas legales non deberi in foro conscientiar, conuentionales tamen deberi: Citatque ad idem Petrum Anchar. in Reg. Possessor. De regulis Iuris in 6. vers. 3. Felinum in cap. 1. num. 62. De constitut. docentes pœnam conuentionalem imponi posse, & deberi, etiam si nihil intrinsecus. Idem denique docet Benuenut Stracha De contract. Merca. part. 5. num. 23. confirmatque testimonio Innoc. in cap. suam. De pœnis. & Pa. norm. in cap. dilecti. col. 3. versic. sexta & vltima pœna: De arbitris. Et ratione. Quia in huiusmodi pœnis conuentionalibus non admittatur moræ purgatio, iuxta Franciscum Curt. l. Si quis maior. num. 44. Decium in Concil. i 38. colum. penult. & fina. & alios, at si huiusmodi pœnæ nihil operarentur, purgatio moræ frustra constitueretur non esse in illis admittenda.

Vt in hac quæstione quid verius sit explicemus, Obseruemus primo, non esse hic sermonem de pœna conuentionali firmata iuramento, nam huiusmodi deberi in vtroque foro ex vi & reuerentia iuramenti, concors est omnium DD. sententia, tam Theologorum in materia de iuramento, quam Canonistarum in illo cap. debitorum. De iureiurando: siue pœna ista constituitur tanquam compensa alicuius interesse, siue vt pœna solum, Quia si inuasori seruanda est promissio, vel pactum iuramento firmatum, vt tomo 3. Deo dante videbimus, agentes de iuramento, quanto potius amico, & conciuui, cum quo citra omnem vim & dolum contrahitur. Vnde propofita dubitatio est de pœna conuentionali, quæ absolute ac simpliciter adhibetur contractui sine vilo iuramento.

5 Obseruemus secundo, cum distinguunt DD. pœnam conuentionalem, in eam quæ apponitur propter periculum tantum, & metum, & eam quæ imponitur in pœnam morosæ solutionis, vt debitor diligenter curet stare promissis, nomine periculi, & metus non esse intelligendum periculum tarditatis in soluendo, nam hac ratione non distingueretur pœna ob periculum, & quæ imponitur in pœnam moræ.

Ratio est aperta. Primo, quia vbi non esset periculum aut metus moræ & tarditatis, quorsum apponeretur pœna? tanquam pœna cuius metu debitor maiori diligentia curet solutionem in termino? Secundo. Percontor adueniente termino, aut debitor est in mora, aut non? si non est in mora, nullam incurret pœnam, si vero est in mora incurret illam, quod si ita incurret & non aliter, ergo quæ imponitur illi in pœnam, & punitioem suæ moræ, & cuius timore diligenter soluat, & pœna propter periculum tarditatis in soluendo idem sunt omnino.

Vnde per pœnam illam quæ dicitur imponi propter metum, non est intelligendus metus tarditatis, cum hic sit causa cur imponatur illa vt pœna, & punitio moræ sed metus infidelitatis in restituendo debito.

Vt cum mutuat Petrus Ioanni, quem timet recessurum cum debito illo nec vnquam soluturum, & propter hoc periculum, & metum postulat ab eo aliquid vltra sortem tempore mutui, & contractus: Sunt enim qui dicant, vt quemadmodum mutuans potest à principio exigere, aliquid pro damno sibi emergente, vel lucro cessante, etiam si mutuatarius non sit in mora, ita quoque vbi quis mutuat homini quem timet recessurum, aut nunquam soluturum, possit ipso tempore mutui, vel contractus constituere cum illo, vt teneatur reddere aliquid propter periculum illud cui se exponit, non recipiendi ab illo pecuniam illi mutuatum, quod periculum I (dicunt) est pretio æstimabile. Quo nomine, vt mox vidimus, solent nonnunquam venditores carius vendere, his quibus vendunt expectata solutione.

6 Obseruemus tertio. Quod docent communiter DD. & nos cum illis tomo primo quæst. 62. artic. secundo Controuersia prima neminem teneri ad luendam pœnam, nisi accedente iudicis condemnatione, de his tantum pœnis esse accipiendum, quæ imponuntur à lege, minime vero de conuentionalibus.

Primo, quia pœnæ quæ imponuntur à lege cum sint meræ pœnæ, quorum executor sicut & legum non est priuatus aliquis, sed iudex, merito debet aduenire iudicis sententia, vt illæ executioni mandentur.

Secundo, quia nemo debet esse sui ipsius accusator & proditor, at si ante iudicis sententiam essent luendæ pœnæ quæ à legibus imponuntur, deberet qui violauit legem, cuius transgressoribus est imposita pœna, sui ipsius esse accusator & proditor at in pœna conuentionali, licet illa, imponatur etiã in punitioem moræ culpabilis, primo tamen & perse est pactum & conuentio ex libero contractum consensu constituta, ad pacta vero & promissa in quibus homines libere & spontaneè conueniunt seruanda, non exigitur aliqua sententia Iudicis, sed iure naturæ, ex sola vi illius pacti, & conuentionis tenentur in foro conscientiar. Tum etiam in obseruatione huiusmodi pœnæ nõ tã agit debitor vt reus, quã vt vir fidelis, stans pacto & promissis, quibus vt stet ex sola natura pacti omni iure tenetur. Quod si nonnunquã interueniat iudicis authoritas vt homines promissa obseruent, accidit illud iniquitate hominũ reuentionum stare promissis, ad quod absolute & extra omne iudicium tenebatur: sicut cum debitor vocatur in iudicium vt soluat, non vocatur quasi non teneretur absolute extra iudicium debita reddere, sed propter eius iniquitatem nolentis præstare quod simpliciter debet.

His

His positis sit prima conclus. [Pœnam conuen-
tionalem imponere ob periculum solum, vel me-
tum infidelitatis mutuatarij in restituendo debi-
to, vel mutuo, ita vt initio contractus exigatur ali-
quid ultra sortem, tanquam pretium illius pericu-
li, & metus, iniquum est, & usurarium.

Patet, Ratione damni, cui incontractibus ali-
quis contrahentium se exponit, illa compensa vel
satisfactio exigenda tantum est, quæ illi dano di-
rectè ac propriè correspondet, vt damno emer-
genti, vel lucre cessanti, quæ damna pecuniaria
sunt, compensè pecunia. Periculo infidelitatis, cui
se exponit quis mutuans viro à quo timet mutuū
illud sibi non esse restituendum, compensa vel sa-
tisfactio propria, & directa nõ est pecunia aliqua
exacta ultra sortem, nam quantumuis mutuata-
rius offerat se illam extra sortem redditurum, si
tamen periclitatur ille recedere, nec soluere, sed
infideliter se gerere cum mutuante, & creditore,
non tollitur huiusmodi periculum per acceptio-
nem illam ultra sortem: propria vero & directa
compensa & satisfactio huiusmodi periculi & me-
tus sit accepto pignore, aut fidei & securo fide-
iussore, vnde licebit vbi tale periculum imminet,
exigere à debitore pignus, vel fideiussorem, mini-
me vero aliquid ultra sortem, neq; nomine pœnæ,
neque tanquam pretium illius periculi. Confirma-
bitur amplius hæc conclusio Controuer. 19. vbi
videbimus contra Ioan. Medin. ratione huiusmodi
periculi & metus, quomodo posse carius ali-
quid vendi ad creditum.

8 Secunda conclusio. [Imponere ex libero con-
trahentium consensu pœnam debitori qui fuerit
in mora solutionis, in punitionem illius moræ, vt
metu illius pœnæ diligentius curet restituere ac-
ceptum, vel soluere debitum in termino, licitum
est, & honestum: etiam si nullum interesse patiat-
ur creditor ex illa mora.

Probat: Quemadmodum licet mutuanti obli-
gare mutuatarium, & creditori obligare debito-
rem ad soluendum debitum, vel mutuuum in ter-
mino præfixo, ita quoque licet illi vti omnibus
medijs licitis, & conducentibus in hunc finem, vt
mutuatarius vel debitor soluat in termino: nam
cum ratio mediorum sit sumenda ex fine, cui li-
cet velle finem, licet etiam velle omnia media,
honestæ ad illum necessaria, vel conducentia, &
vtilia, vnum ex medijs quæ maximè conducunt in
hunc finem, vt debitor non sit in mora, est impo-
nere illi pœnam, vbi in illa fuerit: Frequenter n.
qui in soluendo fuisset morosus, ne huiusmodi
pœnam incurrat, diligentem se exhibet. Est etiam
medium honestum & iustum cū illo vrantur pas-
sim Iudices, & Leges vt citius debitores suis cre-
ditoribus debita persoluant, Nam in Lege Mora.
§. In bonæ fidei. ff. De vsuris. dicitur: In bonæ fidei
contractibus ex mora vsuræ debentur. Et L. Sociū
qui. ff. Pro socio. punitur mora socij in negotio.
Licebit ergo huiusmodi pœnas in hunc finem impo-
nere mutuatarijs, & debitoribus.

Secundo, habet illud apud omnes gentes, &
prouincias receptissima consuetudo contrahen-
tium, & tabellionum, vt in eorum contractibus
& scripturis huiusmodi pœnæ ex mutuo consen-
su contrahentium adhibeantur, quod pacta & pro-
missa fidelius maioriq; cura obseruentur: quam
consuetudinem nullus vnquam Doctorum dam-
nauit tanquam iniquam, vel iniustam: quam cer-
tè damnassent & contra eam scripsissent aliqui pe-
riti, & timorati, nisi illud liceret. Et conf. Quia so-
lent etiam huiusmodi pœnæ multoties firmari in-

ramento, quod Prælati prohibuissent pro ratione
sui muneris, & officij, nisi pœnæ illæ iuste impor-
rentur in eum quem diximus finem.

Tertio, pactum & conuentio in qua priuati in-
ter se conueniunt, est velut lex, quam vel vterq;
vicissim, vel alter alteri libero illius consensu im-
ponit: sed licet legibus, vt diligentius obseruentur
apponere pœnas, ergo & huiusmodi pactis &
conventionibus, ne à contractu illo & pacto rece-
datur. Et confirmatur. Non minus tenentur ho-
mines in contractibus ciuilibus, & cōmercijs suis
stare promissis, quam in contractibus matrimo-
nialibus, sed in his apponuntur passim pœnæ istæ
conuentionales ex mutuo contrahentium consen-
su, neque illud iudicatur ab aliquo doctore illi-
citur: ergo licebit similiter illas apponere in con-
tractibus ciuilibus, & huiusmodi cōmercijs, in
quibus alter alteri debitor manet, cuius obligatio-
ne soluendi in termino aliquo certo, & præfixo.

His argumentis constat pœnam huiusmodi im-
poni posse, etiam si ex mora debitoris nullum
damnum vel incommodum accidat creditori.
Quia procedant hæc omnia de pœna sub ratione
tantum pœnæ, & punitionis moræ culpabilis in de-
bitore, quam iustum est puniri: Cum reuera cul-
pa sit, & quodam infidelitatis, & ingratitude
genus, ei à quo beneficium accepisti, per mutuū
vel debitum, ex negligentia tua non persoluere
in tempore, in quo promisisti.

Eandem conclusionem probant quæ ex Iafone,
& alijs DD. qui illius partes sequuntur, retulimus
in confirmationem huius sententiæ. Ex quibus
sequitur non esse accommodatam rationem, qua
nonnulli conclusionem positam nituntur osten-
dere, quia nunquam debitor est in mora, quia
illud cedit in aliquod damnum creditoris, in hoc
satis, vt careat ille sua pecunia inuitus & re-
nuens. Quia huiusmodi carentia, vbi nullum ex
illa domino pecuniæ damnum emergit, vel lu-
crum cessat, damnum, dicendum non est. Etenim
si hoc damnum esset, nulla esset controuersia,
cum tota disputatio presens in eo tantum confi-
stat, An vbi creditor nullum patitur damnum,
vel lucrum cessans ex mora, possit pœnam debito-
ri imponere? Affirmemusque, esto nullum patiat-
ur interesse lucri cessantis, vel damni emergen-
tis, posse illam imponi.

Ceterum licet hæc argumenta ostendant illam
imponi posse, non tamen ex illis statim constat,
An debitor qui fuerit in mora, teneatur ad illam
soluendam ipso facto, antequam à creditore in iu-
dicio, vel extra iudicium exigatur.

9 Vnde sit 3. concl. [Si creditor huiusmodi pœnā
nullo modo exigat à debitore, qui fuerit in mo-
ra, non tenetur huiusmodi debitor illam per-
soluere.]

Ita Nauarr. in suo Manu. Latin. cap. 23. num. 67.
& 68. cui omnes ferè recēiores subscribunt mul-
tis adducti rationibus. Primo, quia nullus quam-
uis timoratus & iustus illam persoluit, nisi exiga-
tur ab illo. Secundo, quia in omnibus ferè con-
tractibus apponuntur huiusmodi pœnæ, quas ta-
men videmus nunquam ferè solui à morosis de-
bitoribus, neque propterea reprehenduntur à
confessarijs etiam peritis, aut negatur illis absolu-
tio. Tertio, quia viros honestos (vt ait Nauar.)
non decet huiusmodi pœnas exigere, aut recipere,
vbi nullum patiuntur interesse. Cui fauet il-
lud cap. Suam. de pœnis. Imo eo ipso quo illas non
exigunt, implicite cedunt iuri quod in illas ha-
bent, neque si rectè concideretur tempore con-
tractus

tractus fuit intentio imponentis illam; eo sine & animo illam imponere; vt exigeretur, aut redderetur sibi, sed vt illius timore debitor diligentius solueret. Denique ita habet vsus, & consuetudo omnium serè celebrantium contractus aliquos appositis huiusmodi pœnis, quæ consuetudo adeo recepta debet esse optima huiusmodi conuentionum, & pœnarum interpret, sicut foret & ipsarum legum. Ex quo sequitur, quod docet Felinus in cap. 1. De constit. nu. 43. & Decius ibidem nu. 2. teneri debitorem morosum ad soluendam ipso facto, etiam si non exigatur, intelligendum esse de pœna quæ imponitur solum in compensationem alicuius interesse, vt docet Petrus Ancarr. in regula Peccatum. De Reg. iur. in 6. nume. 16. maxime quia Felinus, & Decius citant ibi in suam sententiam Ancarr. in Reg. Possessor. Quod certo argumento esse debet, in eodem sensu esse illòs ibi loquutos, in quo Ancarra. nempe cum pœna in compensationem alicuius interesse creditoris imposita est.

Quarta concl. [Si mutuans, vel creditor à mutuario, vel debitore qui est in mora notabilis, pœnam impositam exigat, tenetur in conscientia huiusmodi morosus debitor etiam si non vocetur in iudicium, illam persolvere.

Probatur. Iure naturali & diuino seruanda sunt pacta, & conuentiones licitæ, & honestæ; pactum de huiusmodi pœna impositum, non in fraudem vsurarum, vt supponimus, sed in punitionem tantum moræ, ne debitor negligenter se gerat in restituendo mutuo, vel debito, est honestum, & licitum, ergo creditore exigente vt seruetur sibi pactum illud, & promissio, est in conscientia omni iure obseruanda.

Secundo obligatio confurgens ex contractu aliquo vel pacto non requirit, vt ad impleatur iudicis sententiam, sed vi illius contractus vel pacti adimplenda est, hoc enim habet pactum & contractus omnis liberè, ac sine vlla fraude celebratus, vt inducat huiusmodi obligationem absolute & simpliciter obseruandam, ac sine interuentu iudicis: Sed ex pacto & conuentione illa, tanquam vero & firmo contractu confurgit obligatio ad sortem restituendam in termino, & ad pœnam si fuerit in mora, ergo sicut ad soluendam sortem tenetur absolute sine autoritate iudicis, ita & ad pœnam. Quamuis cum hoc discrimine, quod ad sortem tenetur etiam si non exigatur à creditore, cum primum aduenit tempus præfixum solutioni: quia illa est absolute creditoris, ad pœnam vero non tenebitur nisi exigatur ab illo, propter argumenta facta in precedenti conclus.

Tertio, quando creditor non exigit pœnam, ideo debitor non tenetur illam vltro offerre, ac soluere, quia creditor non exigens, implicite & interpretatiuè censetur illam remittere: ergo quæ illam exigit, cum aperte non remittat, persoluenda est. Et conf. Quando à principio contractus illa imponitur, aut verè ad illam se debitor obligauit si fuerit in mora, aut nullam sibi imposuit obligationem, si nullam, fuit ergo res ridicula, & figmentum, quod non est dicendum de contrahentibus prudentibus & cordatis: quod si verè ad illam se obligauit, iuste à creditore exigitur, ipsoque illam exigente, tenebitur debitor illam persolvere.

Quarto. Debitor qui est in mora culpabili (nã de huiusmodi agimus) detinet alienum inuito domino, quod est quoddam genus furti & ini-

quitatis, iuste igitur potuit imponi illa pœna in huius iniquitatis punitionem. Nunc sic, pœna iuste imposita si exigatur ab eo à quo exigi potest, debetur illi in foro animæ, hæc pœna conuentionalis est iuste imposita in punitionem moræ culpabilis, & cum sit liberè promissa creditori à debitore, vi istius promissionis & pacti potest ab eo iure exigi, ergo debetur illi absolute, & simpliciter in foro animæ, etiam si non vocetur in iudicium.

Nec obstat commune DD. dictum neminem teneri ad luendam pœnam, nisi adueniente iudicis condemnatione, quia regula hæc non est intelligenda de pœna conuentionali, sed de illa legali, vt in secunda obseruatione admonuimus. Et præter rationes ibi positas est optima ea quæ assignat Palatinus loco citato: Quia pœna legalis cum feratur in vniuersum, & in communi, eget consideratione particularium circumstantiarum, vt executioni mandetur pro qualitate delicti, cum idem delictum iuxta varias illius circumstantias, aliter in vno puniendum sit, quam in alio: At in contractibus, is qui propter moram pœnam aliquam debet, ipsemet in particulari illam sibi imposuit, neque maiori discutione vel examine opus est, quam euidentia illius moræ, & tarditatis in soluendo culpa sua. Habent hanc conclusionem communiter Theologi. Et ex Iuristis. Felin. cap. 5. De constit. nume. 43. & ibidem Decius, & Glosa in cano. Quæcunque. 2. §. 2. Quæ ita distinguit pœnam, vt quædam sit in contumaciam, per quam non intelligit inobedientiam alicuius iudicis, sicut solet hæc vox in communi sermone sumi, sed moram debitoris: nam & contumax dicitur non soluens sortem suo tempore, aliam loco interesse in fraudem vsurarum. Subiungiturque de prima. [Si reus noluerit soluere debitum, cum possit, potest eum iudex compellere vt rem, & pœnam præstet iuxta L. 2. §. Si cum duobus. ff. De col.] Vbi aperte Glosa hæc insinuat pœnam conuentionalem esse debitam ex iustitia, à creditore exigatur, cum iudex possit compellere debitorem contumacem, id est non soluentem in termino præfixo, ad reddendam sortem, & præterea pœnam illam cui se ex pacto obligauit.

Dixi in hac quarta conclusione, teneri ad pœnam conuentionalem debitorem qui est in notabili mora, nam si statim, atque ille tardat à solutione per aliquot tantum dies, sine vllò incommodo creditoris, creditor pœnam illam cito exigeret, certè inique ageret. Tum quia vbi nullum creditor patitur interesse, differre per aliquot tantum dies solutionem, apud prudentes & timoratos non censetur mora, quæ pœna illa conuentionali punienda sit. Tum quia sic illam exigens, maximam offerret occasionem suspicandi, apposuisse illam pœnam alteri in fraudem vsurarum. Et in hoc sensu crederem locutos esse Scotum & DD. alios primæ opinionis, cum dicunt non esse exigendam pœnam conuentionalem, vbi nihil est quod creditori interfit.

Dixi etiam in probationibus huius quartæ conclusionis deberi huiusmodi pœnam ex mora culpabili. Nam vbi debitor sine vlla culpa sua fuerit in mora, non tenetur ad huiusmodi pœnam, neque in foro animæ, quod ex conscientia ipsius pendet, neque in foro exteriori perspecta iudici vera & inculpabili ipsius impotentia. Ratio est aperta, quia huiusmodi pœna, etsi imponatur ex pacto & conuentione, propter quod habet vim pacti neque expectat iudicis sententiam, imponitur

rut tamen in punitionem moræ vt in veram pœnam illius, vnde debet talis mora necessario esse culpabilis. Quia hæc vt supra vidimus quæst. 77. art. 1. Controu. 7. & 8. sunt omnino relata culpa & pœna: Vbi ergo sine vlla culpa sua debitor fuerit in mora, non tenebitur ad talem pœnam, neq; iuste poterit creditor illam exigere, Et confir. ex L. Sancimus. Cod. De pœnis, ex qua colligitur vbi non est culpa ibi nec fit pœna. Ita docent Glosa. in cap. Mora. De Reg. iuris. D. Anton. 1. p. tit. 2. ca. 1. §. Mora. Syluest. verb. Mora. q. 1. afferentes oportere vt aliquis dicatur esse in mora, ne illi defuerit soluendi facultas, & quæst. 4. addit Syluest. in his moram & culpam æquiuale, quod accepit ex Angelo verbo Mora. nume. 2. dicente Moram & culpam æquiparari, nisi in eo quod mora sit purgabilis L. Si seruum §. Sequatur. ff. De verb. oblig. quod non conuehit culpæ. Vnde licet nulla sit culpa quæ possit purgari à macula culpæ, aliqua tamen est mora quæ potest purgari à culpa, veluti ea de qua modo agimus, quando debitor ex inculpabili impotentia est in mora soluendi.

11 Censenda vero est mora inculpabilis quando debitor casu aliquo, vel infortunio, aut ex infirmitate, aut aliqua alia via quæ non sit vitio & culpa ipsius tribuenda suis facultatibus expoliatus est, & effectus impotens ad soluendum. Nam si ex ludo, vel luxu, aut imprudentia, vel negligentia ipsius redditus sit impotens, sicut talis impotentia non est censenda inculpabilis, ita nec mora illa consequens.

12 Quinta conclus. [Pœna legalis debetur adueniente iudicis condemnatione, ante sententiam vero iudicis nullus tenetur ad illam persoluendam.]

Hanc docuimus 1. tom. q. 62. controu. 1.

Sexta conclus. [Pœna iudicialis nempe imposita à iudice debetur etiam in foro animæ, quando iudex iuste ac iuridice ad illam exequendam debitorem morosum & contumacem condemnat.]

Hæc quoque perspicua est, cum iudici iuste iudicanti obediendum sit in foro animæ, teneanturque ad illud subditi iuxta ea quæ iam docuimus. Dixi in hac conclus. quando iudex ad eam exequendam morosum ac contumacem debitorem condemnat: quia iudices prius præcipiunt debitoribus, vt intra certum terminum soluant, sub hac vel illa pœna: deinde nisi illud præstiterint, declarant illum in pœnam illam vt contumacem incidisse, & ad eam luendam condemnant. Prius illud comminatio tantum est: posterius vero sententiæ, & condemnatio iudicis, qua adueniente & non antea tenetur reus pœnam illam persolvere.

Reliquum est vt argumenta illa primæ opinionis, quibus videbatur ostendi pœnam conuentionalem non posse iuste imponi, nisi vbi creditor patitur aliquod interesse; diluamus.

Ad primum respondeo, non repugnare æquitati, imo esse illi maximè consonum, vt pacta & conuentiones obseruentur, potissimè inter mercatores, apud quos nisi summa in ipsorum factis, & contractibus obseruetur fides, oportebit omnia commercia cum maximo Reip. damno perire funditus.

Ad secundum, seu confirmationem illam dico. In pœnis legalibus, quæ exigentur à creditore nullum interesse patiente doli mali exceptionem rectè dari, & admitti, sic enim intelligenda est Glosa illa, quia in illis, vt rectè obseruat Benuenut. loc. cit. equum est iuris rigorem à Prætoze temperari, & se in illis intromittere, at in stipulationibus

quæ simpliciter conuentionales sunt, non exigitur prætoris, vel iudicis autoritas, neq; vt imponi possint, neque vt impositæ, & exactæ à creditore, sint in foro animæ à debitore soluendæ, vt ex dictis constat.

In sensu dicto accipiendæ sunt leges illæ quæ deinde afferuntur, ex quibus colligitur illud proloquium Iuristarum. In stipulatione prætorica non exigitur pœna, si non interesse, intelligendæ enim sunt de pœna legali vel iudiciali, minime vero de conuentionali iuxta conclusiones hic positas, cum pœnæ, & stipulationes huiusmodi à mera & libera contrahentium voluntate proficiantur, conueniatque maximè equitati ac fidei humanæ initam conuentionem obseruari.

13 Ex his soluitur optimè dubium illud: Liceat ne mutuanti retinere pignus, quod sibi datum est sub ea conditione, vt si mutuatarius fuerit in mora, retineat illud mutuaus vt suum: Quia si pignus illud accepit sub ea conditione in fraudem vsurarium iuxta modo dicta, conditio fuit iniqua, nec potest illud retinere: si vero loco alicuius interesse, oportebit expendere, an valor pignoris excedat & fortem, & interesse illud, debeatque excessum debitori restituere, Si vero in solam pœnam & punitionem moræ poterit illud retinere ea lege, vt valor pignoris parum excedat fortem debitam, quia pœne huiusmodi debent esse maximè moderatæ, vt docet Syluest. Vsur. 1. §. 1. Obseruandum etiam in his pœnis est, vt si debitor nõ fuerit in mora totius debiti, ita vt partem quidem illius persoluat, partem vero differat, qui pœnam ab illo postulauerit, non exigat integram, sed pro ratione illius partis in qua soluenda morosus est, quia sicut huiusmodi debita diuisibilia sunt, ita & pœnæ quæ imponuntur, nisi in termino reddantur, diuisibiles etiam sunt, debentque propterea huiusmodi pœnæ debitis quibus coniunctæ sunt commensurari.

In solutione quinti argumenti docet D. Thom. qua ratione lucrum quod expectatur ex pecunia inter aliquos socios negotiationi exposita, non fit vsura. De quo peculiariter infra agemus, quando post disputationem de cambijs disseremus de contractu Societatis, Assesurationis & similibus.

C O N T R O V E R S I A

Duodecima.

SIT NE VSVRA ACCIPERE fructus pignoris fructiferi, illis non computatis in fortem.

S V M M A R I V M.

- 1 Opinio communis inter summissas.
- 2 Reges & magnates dantes impignus Prouincias, alijs Principibus quid illis persolvere debeant.

IN solutione sexti habet D. Thom. hanc conclusionem: Siquis accipiat in pignus pecuniæ sibi debite rem aliquam vtilem & fructiferam, debet fructus illius computare in fortem, ita vt quantum illi valuerint deducat à quantitate debiti, nisi forte res illa ea sit cuius vsus gratis solet inter amicos concedi, vt liber.

De

De contractu impignoracionis an iustus sit, & quomodo, agemus inferius. Interim. Hæc doctrina D. Thom. habenda est vt vera & certa, habetur enim in vtroque iure in canonico cap. 1. & 2. & cap. Conquæstus. De vsuris. & in cap. Cum contra G. & cap. Significante. Depignoribus. In Ciuili. L. 1. & 2. Cod. De pignoratitia actione. & L. 1. De distrac. pignorum. Estque communis inter Summistas in verb. Pignus, maxime apud Syluestrum verb. vsura 3. Probaturque apertissime. Primo, res fructifera debet domino suo fructificare, pignus illud non est eius cui datum est in pignus, sed illius qui dedit donec soluat: debent ergo fructus illius pignoris illius esse qui dedit, & consequenter cum accipiuntur à retinente pignus perinde accipi debent, ac si debitor ipse in numerato partem debiti illi restitueret.

Secundo, Accipere aliquid pretio æstimabile ultra sortem est vsura, fructus istius pignoris sunt pretio æstimabiles, ergo non computare illos in sortem, sed accipere illos ultra sortem est vsura.

Tertio pignus non datur in utilitatem creditoris, sed ad securitatem tantum debiti, ergo utilitates & fructus illius non poterit creditor recipere, nisi computet illos in sortem: Antecedens habetur. §. Furti: Institut. De obliga. quæ ex delicto nascun. Quia tutius est pignori incumbere, quam in personam agere. Simile habet Hostien. in sum. tit. De pignoribus. Conueniunt in hac parte cum D. Thom. Gabr. in 4. dist. 15. quæst. 11. conclu. 4. Adrian. in suo 4. De restit. cap. Sed dubium videtur. Medina De rebus per vsuram acquisitis, quæst. 2. Soto lib. 6. De iust. quæstione 1. articu. 2. ad 2. Conrad. De contract. quæstio. 32. conclu. 5. Syluest. verb. Pignus §. 7. & 11. Nauarr. in Manu. cap. 17. num. 217. & omnes ferè Iurispræriti in textibus allegatis.

Doctrina hæc intelligenda est de fructibus in quibus recipiendis nullis opus est laboribus vel expensis, vt cum accipitur in pignus domus quæ sine villo labore & expensis condeitur, quod si ad fructus rei percipiendos laboribus & expensis opus sit, deducendæ sunt illæ à pretio fructuum, expensæ quidem in integrum, labores vero ad arbitrium prudentis.

Ex hac doctrina & regula D. Thom. colligit hic Caiet. Reges & Magnates quib. ab alijs Principibus, & Magnatibus traditur in pignus alicuius pecuniæ illis debita Regnum aliquod, vel ciuitas, sicut fertur Regem Castellæ tradidisse Reges & Magnates quibus ab alijs Principibus, & Magnatibus traditur in pignus alicuius pecuniæ illis debita Regnum aliquod, vel ciuitas, sicut fertur Regem Castellæ tradidisse Regi Lusitanæ in pignus cuiusdã mutui Prouinciam dictam [El. Algarbe,] debere computare in sortem fructus, & redditus, quos percipiunt ex illo Regno vel ciuitate. Cæterum quamuis hoc corollarium Caiet. aperte & necessario inferatur ex ista doctrina D. Thomæ, & communi, indiget tamen hac limitatione. Nisi is qui Regnum illud, vel ciuitatem recipit in pignus, maneat obligatus ad illam gubernandam, continendam in pace, & defendendam ab hostibus: quia si hæc oporteat illum prestare, distinguendum est de fructibus illius Regni. Possunt enim esse duplices quidam, vt tributa, & seruita quæ subditi persoluunt suis Principibus in stipendia laborum quos patiuntur, & expensarum quas faciunt, in illis gubernandis, & tuendis, alijs vero sunt, velut bona patrimonia-

lia ipsorum Principum, vt muneralia auri argenti, & aliorum metallorum quæ tali loco nascuntur, piscationes magnæ utilitatis quæ in quibusdã litoribus illius Prouinciæ habentur: Fructus primi generis non tenentur computare in sortem, cum sint stipendia eorum quæ præstant in gubernatione & defensione illius loci. Nam tributa & alia seruitia quæ Rebus à Repub. conferuntur vt vidimus quæstio. proxime præced. artic. 2. agentes de vectigalibus non conferuntur illis gratis, sed in stipendium laborum quos patiuntur in ea tuenda & gubernanda. Quod si locus ille adeo tutus sit & inuitus, vt facillimo negotio gubernetur & conseruetur, minimoque labore, exiguisque expensis opus sit, tunc enim non potest omnia tributa & seruitia accipere vt stipendia, sed aliquam solum eorum partem ad arbitrium prudentis, pro ratione laborum expensarum, reliquum vero debet computare in sortem: fructus vero secundi generis, cum non sint stipendia sed reuera bona Principis, cui mutuum dedit, & à quo accipit in pignus ciuitatem illam vel locum, debet computare in sortem.

Intelligenda vero hæc omnia sunt, Quando hæc iusmodi bona vt Regnum, vel ciuitas accipiuntur in pignus veri mutui: potuit enim ita celebrari inter Principes istos vel Magnates contractus, qui non esset mutuum, sed verè & realiter emptionis, & venditionis cum pacto de retrouendendo, id est sub ea conditione & pacto, vt liceat vendenti ciuitatem illam, oblata eadem pecunia, & pretio eandem rursus emere, teneaturque quæ illam emit priori venditori eandem rursus vendere, sicut accidit in censibus qui non sunt perpetui, sed venduntur cum isto pacto de retrouendendo, dicuntur Hispanè [con carta de gracia,] modo fiat emptio pretio iusto, attenta conditione illa retrouuendi, minuit enim hæc pretium iustum rei, quæ alias absolutè & sine illa venderetur. Quando igitur Regnum vel ciuitas venditur cum isto pacto, qui illam accipit non recipit in pignus mutui, sed vt rem verè à se emptam, & cuius verum acquisiuit dominium: quamuis restituito sibi eodem pretio, teneatur illam similiter restituere priori domino, propter pactum appositum in priori venditione: Quo fit vt quandiu illam apud se habet, cum sit per illam veram emptionem verus illius dominus, vt fructus illius facit suos, nec teneatur computare illos in sortem.

Offert se tamen statim contra istam doctrinam D. Tho. Duplex dubitatio. Prior est.

CONTROVERSI A

Decimatertia.

A N R E C I P I E N S P I G N V S
fructiferum, & feudale, debeat computare fructus illius in sortem.

S Y M M A R I V M.

- 1 Ecclesia non potest in fauorem alicuius dispensare vt accipiat ad vsuram, vel facere de vsura non vsuram.
- 2 Feudum quid sit?
- 3 Feudum, & emphyteusis differunt.

4 Feuda-

- 4 Feudalis contractus quomodo instituitur, & celebratur.
- 5 Fructus pignoris feudalis quomodo possint, percipi non computando illos in sortem.

CA P. Conquæstus. De vsuris. Cum Abbas fratres S. Laurentij haberent in pignus terram fructiferam cuiusdam Clerici per aliquot annos, Clericus conquæstus est apud Alexand. 3. Abbatem illum recepisse iam ex illa plures fructus, quam esset debitum, ratione cuius esset illa tradita illi Abbati in pignus: Præcipit verò Alexand. eo loco duo. Prius est, vt fructus illius terræ datæ in pignus computentur in sortem, ita vt si valor eorum æquetur debito, restituatur statim illa terra Clerico, tanquam vero domino nihil iam debenti, qua parte confirmat Alexand. doctrinam positam hic à D. Thom. Sed addit secundo, [Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri] insinuans aperte, quando pignus est fructiferum, & feudale, fructus non esse computandos in sortem, Quæ pars repugnat doctrinæ hic positæ, aut certe erit explicanda. Simile habetur cap. 1. De feudis. vbi Innocen. 3. scribit Marien. Episcopo, vt fructus quosdam quos vocat gageria, quos acceperat ex hæreditate quam, quæ erat de feudo suæ Ecclesiæ, non teneatur computare in sortem.

Hæc dubitatio varie dissoluitur à DD.

Glosa in ista capit. Conquæstus, quam nonnulli sequuntur, habet secularibus non licere accipere vltra sortem fructus pignoris, etiam feudalis, Monasterijs verò, & Ecclesijs illud concedi in huiusmodi textibus ab Alexand. & Innocen. in fauorem Ecclesiæ iam.

Reijcitur tamen expositio hæc ab omnibus DD. vt falsa, & merito, Primo, quia cum vsura sit intrinsece mala, & iure naturæ prohibita, Ecclesia non potest in ea dispensare, neque in fauorem loci sacri, neque facere de vsura non vsuram: sed accipere fructus pignoris non computando illos in sortem, non licet secularibus, quia est vsura, vt docent hic D. Thom. & cum ipso omnes DD. ergo nec licet monasterio vel Ecclesiæ.

Secundo Ecclesiastici magis debent cauere ab vsuris, & ab omni specie vsurarum quam ipsi seculares, vt habetur cap. Suam Extra. De penis. adeo, vt neque vsuras illas materiales quas diximus esse licitas, & posse exigi, soleat Ecclesia exigere, sed remittere, vt habetur cano. Fratrenitas 12. q. 2. ergo cum secularibus non liceat accipere fructus pignoris non computando eos in sortem, multo minus licebit Ecclesiæ.

Denique Pontifex non potest tollere aut euertere ius naturæ neque in fauorem Ecclesiæ, sed iure naturæ res fructifera vbiunque fuerit, debet fructificare domino suo, ergo non potest Pontifex neque in fauorem Ecclesiæ concedere, vt fructus pignoris non sint domini sui, & computentur in sortem. Vnde reiecta hæc Glosa DD. aliter respondent.

Sed obseruandum prius est, ad intelligentiam eorum quæ ab ipsis proponuntur, inter alios contractus inueniri quandam specialem, qui dicitur contractus feudalis simplici nomine feudum, de quo habetur peculiaris titulus in decretalibus de Feudis. Et quamuis hæc disputatio sit propria Iuristarum, oportet nihilominus Theologum ad explicandam iustitiam huius contractus in foro animæ, illius quoque naturam & qualitatem in-

2. telligere, Est ergo Feudum contractus, quo dominus rei alicuius immobilis, & fructifera suo beneplacito illam alicui tradit, ita vt illius rei proprietates, siue dominium quod vocant directum maneat apud ipsum qui dedit, vsusfructus vero, seu dominium vtile apud recipientem illam. Dominus rei, qui illam dedit, vocatur dominus directus: qui vero illam recipit vocatur dominus vtilis, seu feudatarius, manetque obligatus ad reddendum illi domino directo aliquod seruitium & obsequium.

Hic contractus videtur maximè similis primo aspectu cum emphiteusi, de qua egimus initio huius Secundi Tomi, agentes de contractibus, Cū in emphiteusi dominium directum rei immobilis maneat apud dominum qui illam alteri contulit, dominium vero vtile apud recipientem, qui dicitur emphiteuta. Differunt tamè plurimum hi duo contractus: Primo, quia in contractu emphiteusis potest emphiteuta sine consensu domini tradere in pignus vel donare, aut mandare in testamento alteri rem acceptam per emphiteusim, feudatarius vero nullomodo potest sine consensu domini tradere in pignus, vel donare alicui rem feudalem.

Secundo, quia emphiteuta tenetur reddere aliquam certam pensionem illi domino, feudatarius vero, vt feudatarius non tenetur reddere aliquam certam pensionem illi domino. Poterit quidem teneri per accidens, si contingat eundem qui est dominus feudi, esse etiam dominum emphiteusis respectu eiusdem rei, at simpliciter & formaliter loquendo, feudatarius quæ talis non tenetur reddere domino feudi pensionem aliquam, sed aliquod tantum seruitium & obsequium, vt gallinas, vel similia, quæ solent apud nos nouiter conuersi quos vocamus Moriscos, suis dominis reddere.

Tertio, in emphiteusi tradit dominus rem immobilem alteri accepto aliquo pretio tempore contractus, in contractu autem feudali traditur res nullo accepto pretio, sed solum cum obligatione alicuius seruitij: quomodo plerique istorum, nouiter conuersorum sunt feudatarij, fundorum, & hæreditatum quas habent, dominis suis: receperunt enim illas sine pretio, sed cum obligatione alicuius seruitij. Vnde Feudum est proprie dominium directum quod habent communiter domini locorum nouiter conuersorum in terras illorum: Emphiteusis vero est, quod nostri Iuristæ & publici scribæ barbaris vocibus dicunt, Census, fatica, & laudimium. Vltimo differunt hi duo contractus, quia res tradita per emphiteusim licet nõ possit vendi sine facultate domini directi, venditur tamen ab emphiteuta liberè cui voluerit, & derelicta ab ipso non reuertitur ad priorem dominum, sed transit ad cognatos emphiteutæ, quantumuis remotos, ab intestato, eodem omnino modo quo transiret si res illa non esset subiecta emphiteusi. At res feudalis non potest liberè vendi à feudatario, nec donari cui voluerit, ac si ab ipso deseratur non transit ad cognatos remotos, sed reddit ad dominium prioris domini feudalis: ad filios quidem vel nepotes trãsit, quia ita dominus illam ab initio tradidit, ad alios vero non transit. Qui plura discrimina desiderat, videat Syluestrum verb. Feudum quæst. 1. nostro instituto hæc sufficiant.

His ergo positis duobus modis explicant DD. cap. istud Conquæstus.

Innoc. quartus. in cap. 1. De feudis. Gabelin. 4. dist. 15.

dist. 15. quæst. 11. conclus. 4. casu. 2. Nauarr. in *Manua*. cap. 17. num. 217. & 218. Medina. Cod. De rebus per vsuram acquisitis quæst. 2. in respon. ad cap. Conquæstus. Conrad. De contract. quæst. 33. conclus. 3. Adrian. in 4. tractatu de vsuris. §. occurrit. fol. 55. col. 4. Carol. Molin. in consuetud. Parisien. titul. 1. §. 1. Glof. 9. num. 11. quos refert & sequitur. Covarr. lib. 3. varia resolu. cap. 1. num. 4. volunt, cum dominium directum rei feudalis maneat apud dominum qui dedit, dominium vero utile apud feudatarium, cum obligatione alicuius seruitij pro re accepta, & utilitate quam ex illa percipit, quando feudatarius rem illam feudalem tradit domino à quo illam acceperat, in pignus alicuius debiti, vel pecuniæ mutuatae, posse dominum istum accipere fructus pignoris illius feudalis, non computando illos in sortem seruata duplici conditione. Prior est, vt feudatarius, toto tempore quo res illa manet apud dominum in pignus, cesset à solutione illius seruitij, quod exhibere solebat ratione illius rei feudalis, altera vero, vt dominus qui rem illam apud se habet, accipiat fructus non computando illos in sortem, si sequentur in valore seruito à quo pro illo tempore cessat feudatarius, quod si excedant excessum illum computet in sortem. Ita colligunt dominum directum rei feudalis, quando talis res sibi traditur in pignus, posse rata conscientia recipere fructus illius pignoris, in ea quantitate, quæ æquetur valori seruitij ad quod feudatarius tenebatur, & à quo tunc cessat, non computando illos in sortem, quia suscipit illos non vt fructus, sed velut in compensationem illius seruitij, ad quod feudatarius ille tenebatur, & à quo toto illo tempore cessat.

Hæc expositio quamuis atcedat ad verum sensum, ea parte qua dicit accipere dominum directum illos fructus, ratione seruitij à quo feudatarius cessat, quâdo rem feudalem tradit in pignus, Qua vero parte ait accipere illos loco seruitij, ita vt si excedant valorem seruitij illius, ad quod feudatarius tenebatur, debeat dominus directus excessum illum restituere, vel computare in sortem, reicitur ab alijs grauissimis DD. tanquam minus consona menti Pontif. Primo, quia tam Innocen. quam Alexand. locis citatis in vniuersum, & sine vllò discrimine definiunt dominium directum posse ex pignore feudali accipere fructus illius, & facere suos, non computando illos in sortem, nec distinguunt Pontif. inter fructus æquivalentes, vel non æquivalentes seruitio, sed de omnibus absolutè loquuntur: Vbi autem ex eodem Innoc. & Reg. Iur. [Lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.

Secundo, si fructus illos perciperet loco seruitij, quando non essent æquales in valore, seruitio ad quod tenebatur ille feudatarius, teneretur ipse persolvere defectum illorum, & aueretur debitum illius miseri feudatarii, quod aliquando intentarunt aliqui ex his dominis feudorum: hoc autem est iniquum, & damnatum ab omnibus DD. asserentibus omnibus ad nullum aliud seruitium neque in toto, neque in parte teneri feudatarium, quamdiu res feudalis manet apud dominum directum, cui est restituta, siue absolute, siue in pignus: Estque definitam ab eodem Innocen. in illo cap. 1. De feudis. Consequentia vero patet, quia cum in omni contractu debeat esse æqua, & par ratio contrahentium, si dominus directus acciperet fructus loco seruitij, ita vt teneretur restituere excessum, aut compu-

tare illum in sortem, quia alias haberet plus quam debet habere, similiter vbi fructus non æquarent illi seruitio teneretur feudatarius persolvere illum defectum, quia alias haberet dominus ille minus quam deberet habere.

Tertio, feudatarius non habet ius in fructus rei feudalis, nisi quia impendit hoc seruitium, & custodit, ac colit rem illam in pignus nihil horum omnino præstat, quia neque persoluit seruitium, neque colit, aut custodit rem illam, nullus ergo manet ei titulus aut ius ad illos fructus, neque in toto, neque in parte, neque ad præcipuam partem, neque ad excessum.

Propterea Conrad. quæstione 32. De contract. conclus. 3. Medina. quæstione secunda, De vsuris. in respon. ad capit. Conquæstus. Syluester verbor. Feudum. §. 29. & 30. Soto liber sexto, De Iustit. quæstione prima, articulo secundo ad secundum. Et plerique Canonistæ, vt Hostiens. Ioann. Andre. Cardinal. Abbas, & alii multi in istud capit. Conquæstus. quos refert Syluester loco citato, volunt dominum directum rei feudalis, omnes in vniuersum fructus rei feudalis, illius sibi traditæ in pignus, posse percipere, non ratione mutui, quod esset vsura, nec ratione seruitij à quo feudatarius tunc cessat, sed ex natura contractus feudalis.

Quia contractus iste à principio instituitur sub hac conditione, trado tibi hanc terram, vel fundum, vt illum colas, & fructus eius recipias, illosque tibi concedo hac conditione & lege, vt singulis annis hoc vel illud seruitium mihi impendas, ita vt quotiescunque illud non impenderis, vel terra hæc mihi in pignus contigerit, tam terra hæc quam fructus eius mei sint, & non tui. Quomodo celebrari hunc contractum experientia constat, ita fit, vt cum sub hac conditione tradatur res illa feudatario, desinat verò feudatarius seruare illam, cum primum tradit rem fructiferam in pignus domino directo, quia toto illo tempore non persoluit seruitium in quo conveniant, propterea iuste recipiat dominus ille fructus illius pignoris feudalis, vt suos, nec teneatur computare illos in sortem: consolidatur enim tunc, vt Canonistæ loquuntur, dominium utile cum dominio directo, & vsusfructus iungitur simul cum proprietate, apud priorem & legitimum dominum illius rei feudalis, percipitque tunc consequenter fructus illos, non tanquam alicuius alieni fundi, sed tanquam verè sui & proprii. Quamuis teneatur dominus iste, rem illam feudalem, quam accipit in pignus, soluto sibi debito & sorte restituere feudatario: quia per pignus non amisit ille dominium utile absolute, sed eo tantum tempore quo non soluit debitum, res illa fructifera est penes dominum directum. Et in hoc sensu intelligendi sunt textus isti adducti, qua ratione non repugnat doctrinæ D. Thom. cum ipse loquatur de pignore quod omnino & absolutè est mutuatarij, Alexand. vero, & Innoc. loquantur De pignore feudali, quod vbi datur in pignus domino directo, est toto illo tempore res illius, vt ex dictis constat.

Ex his sequitur primo, præter discrimina adducta inter emphiteusim, & feudum differre etiam hac ratione, vt fructus rei feudalis oblatae domino directo in pignus sint proprii ipsius, sicut rei suæ, vt constat, in emphiteusi vero, etiam si ratione mutui, vel alicuius debiti detur res illa emphiteutica in pignus domino directo, teneretur dominus iste, fructus illius deductis expensis computare

tate i forte, q̄a res illa quo ad dominiũ vtile ppetuo est ipsius emphiteutæ, ita vt nunquam redeat ad dominum directum, nisi in pœnam tantum commissi, quod est per accidens & alterius considerationis.

5 Sequitur 2. nõ solũ ecclesiã, vel monasterium posse percipere fructus pignoris feudalis, vt suos, nõ cõputãdo illos in sortẽ, verũ et quẽcũq; aliũ dominiũ secularẽ, qui tradiderit alicui rẽ aliq̄ in feudũ: Quia Ecclesia, vt cõstat nõ p̄t fructus istos pignoris feudalis accipere ex priuilegio, vel fauore aliquo sibi cõcesso, sed ex natura feudi, q̄ eadem est in omnibus contractibus feudalibus, à quocunq; celebrentur, siue ab Ecclesia, siue à persona seculari.

Sequitur 3. q̄ recte colligit Corr. de cont. q. cit. 33. Vt siquis possessionẽ meã, q̄ iniuste, & iniquẽ occupabat, mihi oblata occasione tradiderit in pignus non debẽa fructus illius cõputare in sortẽ, sed verẽ illos faciã meos, quia cũ sum verus illius dñs, dẽt illa mihi fructificari adeo, vt alter qui iniqu; illã occupabat, teneatur potius fructus quos ex illa pcepit deductis la dotib; & expẽsis mihi restituere, cũ receperit alienum me inuito, q̄ ego qui sũ illorũ verus dñs. Hac rone, c. 1. de vsuris habetur. Vt si Laicus qui iniuste detinet possessionẽ, vel hẽditatẽ alicuius ecclesiã, tradat illã in pignus Rectori eiusdẽ ecclesiã, licite & absq; vilo vitio vsuræ possit Rector ille fructus illius hereditatis recipere, nõ cõputãdo illos in sortẽ. Et q̄ ibi dẽ de Rectorẽ ecclesiã, cuius possessionẽ Laicus iniuste detinebat, idẽ oĩno dicẽdũ est de Laico, cuius possessio nẽ alter Laicus iniqu; detineret, posse illius fructus recipere nõ deducẽdo illos i sortẽ, vbi possessio illa ipsi traderet in pignus. Similiter in c. si. de decimis, habet, vt si miles decimã alicuius ecclesiã q̄ iniqu; detinet, tradat in pignus Rectori eiusdẽ ecclesiã, percipiat fructus illos decimales, vt suos Rector ille, nõ cõputãdo eos in sortem: Quia in his omnibus casibus percipientes fructus huiusmodi pignorũ, non recipiunt alienum, sed rem verẽ suam, ac sibi propriam.

Deniq; habet cõtractus hic plurimũ equitatis, vt cũ habeas fructus rei meã, q̄ diu ipẽdis mihi seruitiũ illud de quo iniqu; cõtractus cõuenimus iter nos, cauteas illis, cũ primũ illud n̄ ipẽdis. Tũ et, cũ fructus isti, pignoris feudalis sint aliq̄ maioris valoris, q̄ seruitiũ q̄ oportebat feudatariũ ipẽdere, aliq̄n vero minoris, equissimũ est, vt sicut q̄n fructus pignoris sunt minoris valoris q̄ seruitiũ, debeat dñs illis esse cõtẽtos, nec possit aliq̄id amplius exigere, ita q̄n sũt maioris, possit illos integros recipere, nec teneatur excessum illorũ reddere feudatario. Alia dubitatio est.

CONTROVERSIA XIII.

POSSIT NE GENER FRUCTVS PIGNORIS DOTALIS, & fructiferi facere suos absque vsura.

S V M M A R I V M.

- 1 Socer volens soluere dotem generi nolens illam recipere, nõ tenetur ipsi remittere fructus pignoris fructiferi.
- 2 Explicationes variã doctorum capitũ salubriter.
- 3 Ratio ob quam gener possit à socero accipere pignus fructiferum in contractũ dotali, ex Nauar. & Caser.
- 4 Gener, & quicumq; maritus cui datur pignus fructiferũ dotem tradatur ei dos, potest ex natura contractũs dotalis fructus illius pignoris suos facere.
- 5 Gener, seruitus quibusdã cõditionib; p̄t hoc fructus percipere.

C in c. Salubriter, de vsuris, ibi naq; idẽ Inn. 3. statuit generũ recipiẽtẽ à socero pignus aliq̄ fructiferũ vt vineã, hẽditatẽ, vel quid simile loco dotis sibi promissã nõ esse cõpellẽdũ ad cõputãdos fructus illius pignoris in sortẽ dotis, sed tuta cõsuetiã facere illos suos, donec pmissã illi dos actũ p̄soluatur. Vnde licẽ hĩc iã fructus pignoris aliq̄n à creditore rescipi absque vsura, illis uõ cõputatis i sortẽ. Sed i primis illud hoc loco certũ esse dẽt: Socero volẽtẽ soluere dotẽ, generũ, qui illã recipe noluerit, possit dari sibi pignus aliq̄ fructiferũ, cuius fructus singulis annis percipiat, nõ cõputãdo illos in sortẽ, esse apertẽ vsurariũ: quia nolle recipe dotẽ, sed manẽre illã apud socerũ, p̄inde est ac si illã socero traderet in mutuũ, & rone illius mutui percipet fructus illos vltra sortẽ, q̄ e apud vsura. vnde & aprior multo erit, si acceptã iã actu dotẽ socero sub eod. pacto mutuet, vt q̄ diu illa apud socerũ manet, hẽat ipse pignus fructiferum, cuius fructus ita faciat suos, vt nõ trahãt à sorte illã mutuata. Dubitatio vero est: Qũ socer nõ cõferte genero dotẽ filia cõstitutã, q̄ certe gener vellet recipe, sed loco dotis tradit illi in pignus rẽ aliquam ferẽtẽ fructus.

2 In explicãdo hoc c. Salubriter, & diluẽda p̄posita dubitatione, DD. adeo varij sunt, vt quot capita tot snã. Glo. in istud c. cui et v̄ fauere Bal. in Rub. C. de vsuris, hẽt cõcedi illud genero i fauore matrimonij. Sed refellit explicatio hęc quẽadmodũ & illa alia eiusdẽ Gl. in c. conq̄stus, primo, quia si accipere fructus vltra sortẽ est vsura, cũ vsura sit adeo intrinsecẽ mala, sicut nõ p̄t cõcedi in fauore ecclesiã, ita neq; in fauore matrimonij honestari. Nec p̄t i ea vlla cadere dispẽsatio. Secũdo, quia Sum. Pontif. in ipso cõtextu assignat causam propter quam ex natura rei illud liceat marito, & non ex priuilegio.

Vnde est secunda expositio, & satis cõis. Cõtradi. De contract. q. 35. Concl. 7. Maior. in 4. d. 15. q. 31. Ri. ch. ead. di. q. 5. ar. 5. §. 3. mō. Nicolai de Orbellis, ead. dist. q. 3. §. 4. Almain. ead. dist. q. 2. Adri. in suo 4. f. 56. col. 1. Sylu. verb. vsura, tertio, q. 2. vbi assert in eandẽ sententiã Abb. Io. And. Ant. de Brur. & alios in istud c. Salubriter, Anan. in eod. c. nu. 8. Host. in idem & c. & aliorũ quos refert Caballin. nu. 492. Pau. de Cast. Imo. & Alex. in l. Insulã. §. Vsuras, ff. sol. matr. & eiusdem Alex. in Concil. 119. nu. 4. & omniũ ferẽ iuris peritorũ quos sequitur, & refert Dida. Couar. lib. 3. Variã. resolut. c. 1. nu. 3. vbi adducit quoq; in eandẽ sententiã Io. Medina, sed Medina reuera attente lectus aliã sequitur. Volunt ergo hi posse generum facere suos fructus illius pignoris dotalis, nec teneri ad cõputãdo illos in sortẽ: ratione dãni emergentis & lucri cessantis. Dãni emergentis inquit Couar. vt si gener ad sustentanda onera matrimonij teneatur, ex suis proprijs facultatib; expendendo illas in his quã ex dote erat comparanda, vel quãtere pecunias, p̄ quas soluere dẽat vsuras sibi licitas, vel annuos census. Rone lucri cessantis, vt si gener sit negotiator, & cũ institueret ex pecunia illa dotis, si quidẽ eã recepisset, exposita negotiationi sua diligentia, & industria acquirere lucra, amittit illa p̄ non solutam sibi dotẽ. Quãuis potissime huius capitis cãm assignent dãnũ illud quod patitur maritus, cũ non soluta dote compellatur ex proprijs onera, & expensas matrimonij sustinere. Sed hęc expositio rejicitur et à recentioribus. Primo quia vt recte argumentatur. Nauar. in c. 1. 14. q. 3. nu. 64. & Sor. loc. cit. ad 2. titulus lucri cessantis, & dãni emergentis est cõis in omni contractu, & in quocunq; euentu vt vidimus, at in isto, ca. Salubriter cui consonat L. Pater. ff. de doli & merus exceptione, aliquid peculiare conceditur genero, q̄ non est alijs cõc. Secundo, iuxta hãc sententiã, si nullũ genero accideret dãnũ aut cessaret lucrum, nõ posset ille fructus pignoris dotalis facere suos, at Papa simpliciter & absolutẽ concedit genero istos fructus, quidquid sit de dãnũ, vel lucro. Tertio, sequeretur, vt si fructus istius pignoris esset adeo pingues vt excederent dãnũ emergẽs, vel lucrũ cessans genero, teneretur gener excessum istorũ fructuum vel restituere socero, vel cõputare i sortẽ dotis, q̄ Sylu. Conrad. & nõnulli eorũ fatẽtur. At Papa absolutẽ illos cõcedit gn̄ro ad sustentãda onera matrimonij, siue cõuenes sint, siue pingues, neq; obligat illum ad restitõnẽ alicuius excessus. Deniq; lucrũ cessans ille tm̄ p̄t exigere qui exercet negotia, vñ si gener nõ esset vir negotiator, nõ posset isto titulo recipere fructus pignoris dotalis. Põtifex vero illos absolutẽ cõcedit cuiq; genero, siue incubat negotijs, siue nihil magis sit ipsi alienũ: & ita hẽt consuetudo, q̄ est optima legũ interpres. Tertia expositio est q̄ hĩc, idẽ Adria. B b luc.

loc. cit. *Medin.* q. 2. *De vfuris in rñfione ad c. Salubriter. Nauar.* in *Manua.* c. 17. nu. 233. generum posse accipere fructus istos vt suos, titulo donationis. Quia focer qñ tradit rem aliquam fructiferam in pignus loco dotis, tradit illam toto illo tēpore impignorationis vice dotis, vnde sicut tradens dotem confert & fructus qui ex dote percipi possunt, ita quoque tradēs in pignus vice dotis rem fructiferam, implicite censendus est donare fructus illius, donec soluat dotem. Sed reijcitur quoque expositio hęc a recentioribus.

Primo, tanquam repugnans textui, Pontifex. n. non fuit in terrogatus de gratuita donatione, sed de iure absolutē, & simpliciter, & in hoc sensu responderi fructus esse generis iure ipso, quidquid sit de voluntate foceri. Imò si practicē rē consideremus, constituentes dotem alicui foemine, quamuis sit filia, non solent facere aliquas donationes præter dotē, imò nituntur de capitali dotis subtrahere quantum possunt.

Secundo, quia ipsemet Pontifex nō assignat in causam donationem aliquam foceri, neque implicitam neque explicitam, sed ad leuanda onera matrimonij, qua causa existente et si focer exprimeret aperte, se dare quidem rem fructiferā in pignus, non tamen fructus illius, sed eos sibi retinere, aut esse computandos in sortem, iuxta verba tamen, & statutum istud *Inn.* potest gener & renuente focero, licet recipere fructus pignoris dotalis, & eos facere suos, nec vllo modo computare in sortem, donec ei actu dos promissa solatur.

Quarta expositio est & magis recepta inter *DD.* Generū posse accipere fructus pignoris dotalis vt suos ad sustentanda onera matrimonij Ita *Gabr.* in *4. d. 15. q. 11. post 4. concl.* *Catet. hic.* *Sor.* lib. 6. de iust. q. 1. art. 2. ad 2. Mercatus de contractibus, lib. 5. c. 8. hanc enim sequitur non illam quam illi falso imponit *Frater Petrus Aragonius.* Ex iuristis, *Panor.* in cap. isto *Salubriter. Nauar.* in *1. c. 14 q. 3. nu. 65.* *Fortunius* tract. de vit. fin. iuris illatione 6. & omne recentiores interpretes *D. Tho.* Probaturque aperte hęc expositio ex ipsomet textu: Postquam enim *Innoc.* definiuit generum posse accipere fructus, subiungit hanc causam. Cum dotis fructus frequenter non sufficiant ad onera matrimonij subportanda.

Se 1 contra hanc expositionem est argumentum, quo adductus *Adrianus*, sequutus opinionem illam quam diximus, hanc communem licet a se intellectam reiecit. In multis alijs contractibus accipitur pignus pro debito, teneturque accipiens illud ad aliqua onera nec propterea potest pignus illud accipiens fructus illius facere suos, ergo neque genero licebit fructus pignoris dotalis isto nomine suos facere. Consequentia perspicua est ex paritate rationis; Antecedens ostendo, quia miles cui Rex debet stipendium, iudex similiter vel minister Regis cui etiam debetur stipendium, tenentur sustentare familiam, & aliqua onera, & expensas in suo munere, at si Rex conferat eis in pignus debiti aliquam rem fructiferam, non possunt fructus illius facere suos, sed tenentur illos computare in sortem.

Propter hoc argumentum, auctores qui sequuntur hanc vltimam expositionem sumptam ex eodem textu, in varias quoque diuiduntur sententias.

Fortunius loco citato, quem fatetur *Nauar.* se fuisse aliquando in hac parte sequutum, per onera matrimonij intelligit, alimenta vxoris, quo posito ait, cum teneatur pater iure nature pater habere alimenta filiz, quod non pzet fiat quamdiu non confert illi dotem, potest gener accipere fructus pignoris sibi traditi loco alimentorum vxoris, ad quæ tenebatur pater. Vnde colligit, posse virum accipere fructus pignoris dotalis, quando pater filiz constituit dotem, non autem quando frater, vel extraneus, quia solus pater est qui tenetur filiz alimenta præbere, alij vero nequaquam, vt habetur l. vltima, *Cod. De dotis promissione.* Probatur vero hęc expositio, quia in iusto, cap. *Salubriter.* non cōceduntur fructus pignoris dotalis cuiuscumque ducenti vxorem, sed genero respectu foceri, focer autem non dicitur nisi pater vxoris, nec gener, nisi ducēs filiam, vnde solum est sermo de recipiente pignus ab eo qui est pater, & tenebatur alere filiam.

Sed hęc explicatio communiter non recipitur, & merito; Quia communi vsu & consuetudine omnium nationum, vir accipiens in pignus dotis rem fructiferam facit suos fructus illius, quamdiu ei non perfoluitur dos, a quocumque illud accipiat, siue a patre, siue a quocumque alio, & ita iudicatur in omnibus tribunalibus, quæ consuetudo adeo obseruata est optima legum interpretis, capit. *Dilectus. De consuetudine.*

Secundo, quicumque dotat aliquam foeminam, assumit sibi inunis paternum iure omnium gentium, & consequēter tenetur illam alere, & dare illi ad onera matrimonij, quadiu actū non exhibet illi dotem, quam constituit.

Soto loco citato, quem multi ex recentioribus sequuntur, habet sustentare onera matrimonij non esse alere vxorem, si

hos, & familiam quacumque ratione, sed præstare ista salua dote, cum gener quado deinde occurrit repetitio dotis, compellatur omnino ad restituendam illam integram, & in nullo diminutam, quæcumque onera sustinuerit, propter hanc igitur causam, nempe quia tenetur sustentare onera matrimonij, & custodire simul ac conseruare dotem integram. merito inquit & iure cōceduntur ipsi fructus pignoris quamdiu non recipit dotem; Præsumitur enim generum, si quidem fuisset illi statim dos exhibita, non relicturnum illam ociosam, sed empturum ex ea rem sibi fructiferam, vel expositurum negotijs, vnde salua dote onera sui matrimonij leuaret. Ex qua sententia colligunt hi, vbi fructus pignoris dotalis excedunt onera matrimonij notabiliter, teneri generum ad restituendum illum excessum, vel computandum in sortē, quod si exiguus fuerit, non teneri, quia exigua non considerantur in negotijs, & contractibus. Et ita diluit argumentum *Adriani;* Militem non teneri ad sustentanda onera militiæ, nec iudicem ad onera sui muneris saluo stipendio, cū possint illud omnino consumere, nec ab aliquo sit ab ipsis repetendum, virum vero teneri ad ferenda onera matrimonij salua dote, & propterea iuste ipsi concedi fructus.

Sed contra hanc expositionem obijcit *D. Nauar.* loco citato, nu. 65. Hęc ratio *Magistri Soto* nititur huic fundamento, virum teneri ad onera matrimonij salua, ac custodita dote, hoc tamen fundamentū non est vniuersale in omnibus prouincijs, habet quidem verum in Hispania, at in Lusitania fallit, vbi sicut habent leges illius Regni, lib. 4. tit. 18. §. E pacto, bona viri & vxoris ita sunt communia, vt ex vtriusque fiant expensas quas domus, & familia exigunt, recipitur in fine matrimonij vnusquisque coniugum eam partem bonorum, quam inuenit, nec tenetur vir dotem seruare integram vxori, at lex *Innocentij,* generum fructus pignoris dotalis facere suos, est vniuersalis, quæ nō modo in Hispania verum etiam Lusitania, & vbi que terrarum seruatur.

Secundo, Nititur hęc ratio *Soti* huic præsumptioni, Genesim ex dote aliquid fructiferum empturum, vel negotiatum, vnde si nihil tale acturus reuera esset, non posset percipere fructus pignoris dotalis, at iuxta verba *Innocentij* simpliciter, & absolute potest, siue illud facturus esset siue non, nihil enim tale insinuat *Pontif.* neque distinguit.

Tertio concedit *ibi Soto*, quod statim vidēbimus, viduam defuncto viro posse percipere fructus pignoris dotalis, quam do neque viro suo, neque ipsi fuit vnquam reddita dos, sed permansit senper pignus illud apud parentes, at vidua non tenetur alere familiam suam, & ferē onera matrimonij, quæ vir suus sustinebat salua dote, cum possit ipsa illam consumere, & pro libito distrahere, vt rem suam; non igitur est accommodata ratio hęc & titulus quem assignat *Soto*.

Catet hic paucis, & *D. Nauar.* copiosius loco cit. nu. 65. & seq. volunt naturam contractus dotalis esse hanc, vt eo ipso quo accipit maritus pignus aliquod loco dotis, possit recipere, vt suos omnes fructus illius, quia contractus dotalis inter accipientem vxorem, & patrem, vel fratrem, aut quæcumque alium constituentem illi dotem, perinde celebratur, ac si maritus diceret, quamuis illud non exprimat ore, cum accipiam hanc in vxorem cum debito sustentādi onera matrimonij, da mihi vnde hæc onera leuem, alter uerò respondeat constituo tibi in dotem 100. vel 200. vnde ista onera ferat, vnde dos non est pecunia simpliciter, sed pecunia ad leuanda onera matrimonij, quidquid sit de integritate dotis, siue salua permaneat siue pereat. Ex hac ergo inquirunt *DD.* hi propria ratione, & natura huius contractus efficitur necessario, vt si datur statim dos, illa sit ad leuanda onera matrimonij, vbi vero non datur statim, sed pignus aliquod fructiferum illud similiter sit in eundem finem, cum toto tempore quo non datur dos, sed pignus, substituatū illud loco dotis, habeatque vices illius. Hac ergo ratione, sicut vis ex natura contractus dotalis accipiens dotem fructus illius facit suos, aliter enim inuitis esset dos ad onera matrimonij, & frustra daretur, ita quoque ex natura contractus dotalis, quando non datur statim illi dos, sed pignus aliquod fructiferū, debet fructus illius facere suos, quæ aliter neq; pignus illud suppleret vicē dotis, neq; esset utile ad onera matrimonij, sed frustra quoq; illi daretur.

Hanc esse veram, & legitimam rationē & causam, propter quam maritus accipiens in pignus dotis uxori suæ constitutæ, & sibi promissæ rem aliquam fructiferam, factus illius siue usura facit suos, probat optime *Nauar.* loco cit. nu. 66.

Primo ex natura contractus dotalis modo explicata: *Dos* traditur in uxoris patrimonij, & ad sustentationē onerū matrimonij. *l. Pompon. ff. fam. & circumit. l. pro honorib. C. de iure dotium.* & *c. per voluntas, de don. inter vir. & vxorem,* & cum ea intentione, & lege, vt illa seruetur, & custodiatur, nec consumatur. *l. ubi adhuc. eod. C. de iure dotium.* Vbi uero non datur dos, sed pignus aliquod fructiferum, datur illud loco &

vice dotis, & quasi illius substitutum, ita ut quamuis illud non exprimitur, sit nihilominus ex propria ratione, & natura istius contractus intelligendum. Id autem quod substituitur, & subrogatur loco alterius, debet subire naturam, & conditionem eius, cui subrogatur, l. eum qui, §. qui iniuriā, ff. si quis cautio. & cap. Ecclesia. ut lite pendente nihil in noua, Ergo quemadmodum exhibetur dos ad leuanda onera matrimonij, ita & pignus fructiferum, quando illa non statim soluitur, exhibetur similiter ad leuanda onera, & sumptus matrimonij: huic autem fini non deseruieret pignus huiusmodi, nisi maritus recipiens illud, faceret suos fructus illius, ex natura igitur, & propria ratione contractus dotalis facit illos omnino suos, propter onera matrimonij, quæ sustinere tenetur, salua semper, & custodia ipsa dote, non enim negamus hanc etiam causam concurrere, non tamen ut præcipuam, & præcisam, sicut volebat Soto.

Secundo a simili. Qui promittit Ecclesiæ alicui 100. aureos, cum onere celebrandi vnam missam singula quaque hebdomada, ita ut capitale illud non consumatur, sed maneat semper saluum, & illæsum, vultque simul ut ab ipso tempore promissionis missa illa qualibet hebdomada celebretur, nisi reddat statim illos 100. aureos, tenetur iustam illorum pensionem & fructum Ecclesiæ illi exhibere, atque ad id se obligauit contractu illo, etiam si illud non expresserit, cum velit statim à principio contractus missam illam celebrari, iuxta regulam illam DD. [Qui promittit aliquid, simul censendus est promittere, id sine quo promissum consistere non potest.] argumento à leg. 2. ff. De iure omni, & in cap. Præterea. De offic. Delegati. Sed qui promittit dotem, promittit bona vnde sustineantur onera matrimonij, ergo eo ipso quo illam promissit, tenetur tradere viro, vnde illa sustentet, tradit autem loco dotis pignus fructiferum, tradit ergo illud ad sustinenda onera matrimonij ex fructibus eius, sicut tradens dotem tradit similiter fructus dotis.

Tertio contextus ipse illius cap. Salubriter illud aperte docet. cuius verba sunt: [Cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij sustinenda:] Vbi aperte Innocentius se ipsum explicat, & decreti sui hanc reddidit tanquam veram genuinamque rationem: Quia cum teneatur maritus accepta vxore, & in propriam domum ducta graua onera matrimonij sustinere, ad quæ sustinenda fuit promissa illa dos, accipiens pignus fructiferum loco illius, debet ad eadem onera sustinenda fructus illius pignoris suos facere, sicut fecisset suos fructus dotis.

Præter has expositiones, quæ in scholis præcipue versantur: Quidam recentiores illis reiectis, maxime ea quam proposuimus ex Nauarro in commento illius Cano. Si sceneraueris, hanc aliam excogitarunt. Ut faciat vir, pignoris sibi loco dotis traditi fructus suos, ratione moræ in qua est facer non soluens dotem, vel qui vxori suæ illam constituit, & promissit.

1. Quia si dos fuisset statim illi soluta, ex fructibus dotis sustineret onera matrimonij, illa verò non soluta cogitur ex proprijs bonis illa sustinere.

Quia igitur propter illam moram non soluta dotis, patitur vir dampnum in proprijs bonis, quod non est æquum neque rationi consonum, conceditur ei cui pignus fructiferum loco dotis

Thomas Secundus.

exhibet, ut tuta cōsciētia fructus illius faciat suos.

Sed qui ita docent incidunt profecto, vel in sententiam communem Iurisperitorum, generum facere suos fructus pignoris dotalis ratione dampni emergentis, vel in eam quam docet Nauarr. facere illos suos tanquam necessarios ad onera matrimonij, ne ex proprijs bonis compellatur illa sustinere. Vnde nihil nouum afferunt, imo dum ab aliorum sententijs se recedere putant, in illas incidunt.

Propterea non est quod recenseamus quæ ad diluenda argumenta Nauarri proponunt, cum inutilia sint, & quæ parum aut nihil ad veram intelligentiam illius capituli faciunt.

Alius visum est, constituentem, & promittentem dotem mulieri, nisi illam statim conferat, ex natura contractus dotalis debere interim viro aliquam annuam pensionem: Quod vel ex eo constat, quia non modo in iudicio obligatur constituens dotem mulieri, ad illam pensionem reddendam quamdiu non soluit dotem, verum etiam & extra iudicium, quicumque dotem constituit, sentit (ex communi omnium fere nationum usu) se pensionem illam debere. Quia ergo promittens dotem, ex natura huiusmodi contractus debet pensionem illius, quamdiu non persoluit dotem, & experientia teste ubi traditur pignus fructiferum non exhibetur illa annua pensio, afferendum esse recipientem pignus fructiferum loco dotis hoc nomine facere suos fructus illius pignoris, quia recipit illos loco illius annuæ pensionis, quæ illi exhibenda erat, quamdiu non persoluebatur ipsi actu dos.

Sed hæc ratio duplici nomine reiicienda est. Primo, quia si solum reciperentur loco illius annuæ pensionis, teneretur vir quando fructus pignoris sibi traditi pensionem illam excederent, vel restituere alteri excessum, vel computare illum in capitale dotis: at ut supra diximus, recipit illos integros, & sine debito restituendi aliquem excessum, ut habet communis vsus omnium nationum in hac parte, nec Papa in illa decretali distinguit, excedant ne vel secus. Secundo, quia si facit illos suos loco pensionis annuæ illi debitæ, quamdiu non recipit actu dotem, cum huiusmodi pensionem non recipiat ratione dilata solutionis, nec ex vi mutui, quod esset vsura, sed ad leuanda onera matrimonij, quæ leuasset ex fructibus dotis, similiter & fructus pignoris non facit suos, nisi tanquam illi debitos loco fructuum dotis, ad ferenda onera matrimonij: quod est incidere aperte in expositionem & rationem quam reddunt Caietan. & Nauarr.

Carol. Molin. in tractatu de vsuris & comercijs nu. 495. eandem quoque reddit causam istius Decretalis, miscet tamen ibi (ut solet) errorem suum de recipiendis vsuris legalibus. Habet. n. duobus modis posse generum recipere fructus dotis ad leuanda onera matrimonij, vel in pecunijs tanquam in annua pensione dotis, & interesse illius, aut in fructibus accepto pignore aliquo fructifero: Si quidem hoc secundo modo, ut pote in pignore fructifero posse recipere omnes fructus illius pignoris, quicumque illi sint, quia non recipit illos ut vsuras dotis, sed ut fructus pignoris, qui possunt quandoque vere esse, quandoque tenues, ut decretalis illa hæt: Si vero priori modo in pecunijs tanquam interesse & annua pensionem, cum vsura & interesse non possit recipi nisi tanquam vsura in iure concessa (nullo enim alio titulo vult Molin. ex pecunijs posse recipi lucrum aliquod, vel interesse, quæ sola con-

B b 2 cessione

cessionem iuris concedentis vsuras, eo modo quo superius proposuimus,) consequenter non poterit vir recipere aliud interesse propter dotem sibi non solutam, quam vsuras illas Besses, id est 8, pro 100, cum hæc solæ concedatur in iure in huiusmodi contractibus.

Sed distinctio hæc Molinei falsa est, & hæretica; hæretica quidem, cum concedat genero vsuras ex dote non soluta propter concessionem legis, qua ratione concedere alicui vsuras (ut supra vidimus) hæresis est manifesta.

Secundo, quia si non soluta dote potest vir fructus pignoris suos facere ad leuanda onera matrimonij, vt habet decretalis illa, & ipse concedit, cur non licebit similiter recipere etiam in pecunijs, quamdiu dos soluta non fuerit, verum interesse illius, iuxta patriæ & loci leges, & consuetudinem in eundem finem, ad leuanda scilicet eadem onera? Nisi dicat aliud esse fructus dotis redditos in pecunia, aliud vero redditos in fructibus pignoris, quod esset ridiculum: tum quia fructus pignoris cum pretio æstimabiles sint, pro pecunia censendi sunt, iuxta illud vulgare omnium Philosophorum, omniumque nationem, [Pecunia est quidquid pecunia æstimari potest:] tum etiam, quia si ex eodem Molineo idem est recipere interesse mutui in oleo, vino, tritico, vel alijs rebus, quod recipere illud in pecunijs, idem pariter debet esse recipere fructus dotis, & interesse necessarium ad onera matrimonij in pecunijs, quod recipere illud in fructibus.

His ergo dimissis, ex illis tribus explicationibus prius propositis illa tertia seu vltima Doctoris Nauarr, probabilior multo est peritorum iudicio, & tenenda. Ad cuius maiorem explicationem obseruemus. Contractum dotale, in quo datur pignus pro dote, tribus modis posse celebrari.

Primo, vt sit emptio & venditio, cum pacto de retrouendendo, & in hoc casu à quocunque constituatur dos vxori, & conferatur pignus, potest vir recipere fructus illius, quia recipit illos vt fructus rei verè suæ, & in quam habet verum dominium per illam emptionem. pactum enim illud retrouendendi non tollit quin illa fuerit vera venditio, & per ipsam fuerit dominium vere translatum in alium.

Secundo modo potest celebrari appositæ istæ conditione explicata, vt percipiat gener fructus pignoris quamdiu ipsi non persoluitur dos, in quo etiam casu certum est à quocunque constituatur illi dos, vel conferatur illud pignus, posse fructus illius vt suos percipere, vt illius pacti, & concessionis.

Tertio, modo potest celebrari contractus iste absolute, & simpliciter, nulla appositæ conditione, vt percipiat, vel nõ percipiat fructus. Et de huiusmodi Contractu est præfens disputatio.

4 Hoc posito sit Conclu. [Gener, & quicunque maritus cui datur pignus fructiferum, donec tradatur ei dos, siue sit constituta illi dos, à socero, siue à cognato, siue ab extraneo, siue accidat damnum emergens, vel lucrum cessans, siue non, siue dos illa integra seruanda sit, siue non, ex natura contractus dotalis potest fructus illius pignoris facere suos, siue excedant onera matrimonij, siue non.

Quemadmodum ergo diximus de domino directo recipiente pignus feudale, facere suos omnes fructus illius pignoris ex natura contractus feudalis, siue excedant seruitium ad quod feudatarius tenebatur, siue non; Quia non percipit il-

los, nec ratione mutui, nec ratione seruitij à quo feudatarius tunc cessat, sed propterea quod ea est natura contractus feudalis; Ita in præfenti quæstione, dicimus virum non recipientem vna cum vxore dotem illi constitutam, sed pignus aliquod loco dotis, ex natura contractus dotalis fructus illius facere suos, non ratione alicuius mutui, vel lucri cessantis, aut damni emergentis, vel donationis alicuius, sed ex natura contractus, nec alio nomine.

Et hæc est legitima interpretatio istius capituli Salubriter.

Probatur Conclus. ex dictis: Qui promittit dotem, ex natura contractus promittit simul implicitè saltim fructus dotis, & lucra quæ vel medio-cri diligentia adhibita cum pecunia illius dotis possent acquiri ad leuanda onera matrimonij, sed quando datur pignus dotale, datur illud loco, & vice illius pecuniæ dotalis, ex cuius vtilitate & lucris erant leuanda onera matrimonij, ergo ex natura contractus dans pignus dotale implicitè dat fructus illius pignoris ad leuanda onera matrimonij, quæ ex dote erant leuanda, nec possunt ex ea leuari donec persoluantur. Et confirmatur. Natura dotis est, vt sit velut patrimonium fœminæ, vnde ipsa & familia eius alatur, valeatque proles educari & duci ad statum perfectum, sed quando datur pignus dotale datur loco, & vice dotis, ergo ex natura huius contractus debet pignus istud, quamdiu non exhibetur dos, esse velut patrimonium fœminæ, ad ipsam & familiam alendam: hoc autem esse non potest, nisi vir accipiens pignus illud faciat suos fructus illius, ergo debet facere illos suos.

Secundo pignus huiusmodi quamdiu non datur dos est tanquam dos, & ad eundem finem, ergo quemadmodum dans dotem simul dat fructus eius, siue excedant, siue non, ita & dans pignus simul dat fructus eius, siue illi excedant onera matrimonij, siue non. Neque enim datur in contractu matrimoniali pignus illud, vt pignus tantum, id est in securitatem dotis vt in alijs impignorationibus, sed tanquam ipsa dos.

Tertio lex humana potest apponere condiciones contractibus humanis, maxime eas quas propria ratio & natura illorum videbitur exigere, sicut quando ius naturæ indeterminatum est, pertinet ad ius humanum illud determinare: hoc præstant Papa in illo capit. Salubriter, & Iurisconsultus in illa L. Pater. apponunt enim hanc conditionem contractui dotali, vt si vir non acceperit auctorem dotem sed aliquod pignus fructiferum loco illius, faciat suos fructus illius ad leuanda onera matrimonij, quam diu non persoluitur ipsi dos, vt aperte patet ex ipso textu in cap. Salubriter. Quæ conditio iustissime fuit appositæ, propria natura ipsius contractus ita exigente, cum in eo concurrant, (vt ex dictis constat) hæc omnia.

Primo, vt maneat vir obligatus ad onera matrimonij.

Secundo, ad seruandam saluam dotem.

Tertio, vt constituens dotem conferat illam vt patrimonium fœminæ, ea lege vt non expendatur capitale, sed maneat semper integrum, & illæ sum.

Quarto, vt ex fructibus eius alantur vxor, & familia, cum ergo celebretur hic contractus, & conuentio quamuis implicitè, & interpretatiuè inter conferentem dotem & recipientem illam, exigit natura sua, vt quando non datur dos, sed pignus aliquod loco eius, vir qui vxorē illam duxit alat eam &

& familiam ex fructibus istius pignoris, sicut aleret ex fructibus dotis, & faciat suos fructus istius pignoris, sicut faceret suos fructus dotis, ut optime D. Nauar. loc. cit.

Quarto, si tempore matrimonij conueniret vir accipiens pignus loco dotis cum socero suo, vel constituente dotem suam uxori, ut quamdiu non daretur illi dos, faceret omnes fructus illius pignoris suos ad ferenda onera matrimonij, & socer vel dans dotem annueret, & consentiret, omnium consensus iste contractus est licitus, & vir ille omnes fructus illius pignoris faceret suas propter onera matrimonij, nec teneretur computare illos in sortem, siue excederent onera ipsa, siue non; Sed natura contractus dotalis est hæc, ut licet non fiat tale pactum expressè & explicitè, implicitè tamen & tacite fiat, aut saltem debeat fieri & intelligi, nisi oppositum exprimat, ergo ex natura contractus potest, & debet vir fructus pignoris dotalis facere suos: Maior certa est cum consequentia; Minor constat ex dictis: Quia sicut dos datur ad leuanda onera, & ob eundem finem vna cum dote fructus & lucra quæ ex illa, vel mediocri diligentia adhibita haberi possunt, ita quando non confertur dos sed pignus, datur illud quasi substitutum & vicarium eius, & in eundem finem, nempe ad onera matrimonij, ergo conferens pignus illud, confert simul fructus illius. Dixi in ista minori nisi oppositum exprimat, quia si conferens dotem & dans pignus loco dotis exprimat aperte, se conferre quidem pignus in securitatem solam dotis, non tamen fructus illius, nisi ita ut computentur in sortem, & maritus admittat istam conditionem, tunc non potest maritus illam admittens facere fructus suos, sed teneretur eos computare in dotem: sibi que imputetur quod tale pactum admisit, quia sicut potuit consentire in matrimonium nulla accepta dote, ita quoque & in acceptionem dotis hoc vel illo modo, aut dilata solutione, & sine vlllo pignore, vel fideiussione, aut accepto pignore non tamen fructibus illius, nihil enim magis liberum hominibus, quam celebrare contractus appositis conditionibus pro suo libito, modo turpes non sint. Denique iura ciuilia quæ à D. Nauarro afferuntur, etsi non loquantur expressè & in indiuiduum in casu nostræ Concl. cum tamen loquantur in simili materia, illam aperte confirmant. Nam in illa L. Pro oneribus, Cod. De iure dotium. Dicitur. [Pro oneribus matrimonij, mariti lucro fructus totius dotis esse, quos ipse capit.] In L. Dotis, ff. de iure dotium, habetur in princip. [Dotis fructum ad maritum pertinere debere, & equitas suggerit:] Cum enim ipse onera matrimonij subeat, æquum est, ut fructus, si qui constante matrimonio percepti sunt, ut dotis non sint: Et in illa L. Pater. Dicitur: Generis non esse petere fructus dotis sibi promissa, si ipse non alat uxorem; & familiam, sed pater uxoris. Vnde à contrario sensu si ipse illam & familiam aluerit, & onera matrimonij sustinuerit; fructus dotis sibi promissa iure petere poterit. Ita fit, ut tam fructus dotis, quam pignoris dotalis, (cum hæc duo in eundem finem tendant, & eandem in contractu dotali debeant habere rationem,) propterea maritus suos faciat iuxta iura ciuilia, non computando illos in dotem, quia sustinet onera matrimonij. Et cum ius Pontificium factique Canones iure Imperatorio falciantur, maximeque inter se conueniant, eadem quoque sit propria & legitima ratio decisionis Pontificiæ in isto cap. Salubriter.

Thomas secundus.

Habet verum Concl. & doctrina hic positæ seruatis quibusdam conditionibus, quarum.

Prima est, ut gener vel maritus verè sustentet onera matrimonij, nam si hoc titulo, & causa potest fructus istos percipere, cessante causa debet cessare effectus. Quo fit ut si pater generum, & filiam domi suæ aut alibi alat, vel filiam & prolem ex illo matrimonio procreatam, non possit gener fructus pignoris, si quod illi traditum est, facere suos, sicque definitum est in illa L. Insulæ, §. vsuras, ff. Solutio matrimonio. Et L. Cum post diuortium, §. In domum, ff. De iure dotis, & in illa L. Pater. vbi dicitur: [Si pater alat filiam, non potest gener percipere fructus pignoris.] Similiter si vir expellat à domo suo uxorem & prolem non potest eadem de causa illos percipere, quod si uxorem solam retenta prole, poterit aliquos ad arbitrium prudentis, vel iuxta sententiam iudicis, si res ducatur ad iudicium, non tamen omnes, cum cesset causa ex parte præcipua, quæ est vxor.

Pari etiam ratione maritus recipiens fructus pignoris pro dote non soluta, antequam in domum suam uxorem duceret, & ei alimenta præstaret, teneretur fructus omnes eo tempore receptos computare in sortem: Ita habetur l. si ante nuptias, ff. Solutio matrimonij. Et l. videamus, la 2. §. ante matrimonium, ff. de vsur. vbi dicitur: ante matrimonium quoque fructus percepti dotis sunt, & cum ea restituntur. Idem habent glossæ, & Barro. in dictis iuribus.

Secunda conditio est, ut promissio dotis, sit simpliciter, & absolute facta, etenim si fiat sub ea conditione, ut non soluatur dos vsque ad certum tempus, tunc distinguendum est, quia si conditio illa apponatur, genero quidem consentiente, sed accipiente simul in pignus rem fructiferam, nihil exprimendo de fructibus, tunc quamuis consentiat in dilationem dotis, non tamen in id quod est non recipere ipsum fructus pignoris: Quia cum accipiat pignus fructiferum, nec pactum sit inter eos ne accipiat fructus, non est censendus cedere iuri quod habet percipiendi illos. Ita Syluest. verb. vsura. Tertio q. 2. vbi citat Panorm. in dicto cap. salubriter. repræhenditque, & merito Angelum doctorem oppositum, iuxta illam regulam DD. nemo est censendus iuri suo cedere in damnum proprium, nisi illud aperte exprimat. Si vero exprimat pater se tradere pignus illud in securitatem tantum dotis, minimè vero fructus, vel si tradatur illi in pignus res verilis, & nullomodo fructifera ipso sciente, & consentiente, sine vlla vi aut dolo, tunc nihil potest ultra dotem accipere: cum ipsemet liberè consenserit in dilationem illam solutionis dotis, accepto tantum pignore sine vllis fructibus ad solam securitatem dotis sibi promissa. Conueniuntque in hac parte omnes ferè DD. citati, tam Theologi, quam iurisperiti.

Licet nonnulli, sed paucissimi sensiant non obstante tali consensu, & renunciatione posse virum exigere fructus.

Primo, quia ut habet (inquiunt glossa in c. super hoc. De renunciat. Non est verisimile renunciare aliquem iuri suo cum damno proprio.

Secundo, quia sicut consentiens simpliciter in dilationem dotis, non renunciat fructibus dotis, ita consentiens simpliciter in dilationem eius accepto pignore in securitatem, non renunciat perceptioni fructuum & prouentum illius pignoris. Sed huiusmodi rationes nullam habent vim, Glossa enim ista intelligenda est iuxta regulam modo

Bb 3 positam.

positam, ita ut non sit verissimile renunciare aliquem iure suo cum damno proprio, nisi illud aperte exprimat, in hoc autem casu de quo hic loquimur aperte, & expressè, liberè, ac spontaneè renuntiat (ut constituimus) maritus fructibus pignoris quod recipit loco dotis. Secunda rationis aperta est falsitas, vel dissimilitudo potius. Nam esto non oporteat consentiens in dilationem solutionis dotis eo ipso renunciet fructibus illius, at in casu de quo hic loquimur maritus non solum consentit in dilationem dotis accepto pignore fructifero in solam securitatem, verum etiam renunciat expressè, & liberè (ut constituimus) perceptioni fructuum, & prouentuum illius pignoris, obligatq; se ipsum tali renuntiatione ad onera matrimonij ex proprijs sustinenda.

Tertia conditio est, quam iam initio huius controuersie attigimus: ne solutio dotis differatur culpa generis, quia si culpa illius differtur, non potest percipere fructus, cum eo ipso quo focer est paratus, culpa vero generis differatur solutio, focer perinde se habet, ac si actu solueret. Debet ergo semper differi solutio culpa foceris, vel eius qui dotem constituit & teneretur reddere.

Apponunt Syluestr. Couarr. & Soto locis citatis quartam conditionem, ne fructus excedant onera matrimonij, ita ut si excedant teneatur gener restituerè illum excessum, aut computare in partem dotis: Sed iuxta dicta, hæc conditio, nec necessaria est, nec habet verum. Nam cum ex natura contractus dotalis illos recipiat, habeatque pignus toto illo tempore vicem dotis, sicut ex natura contractus dotalis si actu reciperet dotem omnes fructus illius faceret suos, siue excederent onera matrimonij, siue non, ita ex natura eiusdem contractus dotalis quando traditur viro pignus loco dotis, facit omnes fructus illius suos, siue excedant, siue non: sicut diximus de domino directo rei feudalis. Quod aperte insinuat Innocent. in illis verbis: [Cum frequenter fructus dotis non sufficiant ad onera matrimonij,] quasi dicat, cum fructus isti aliquando non sufficiant, aliquando vero vberiores sint, percipiat illos sicut percipiet fructus dotis, siue non sufficiant, siue excederent: Et ita habet usus omnium tribunalium, & iudicum. Crediderim tamen hoc esse intelligendum, quando fructus pignoris non adeo excederent onus matrimonij, ut prudens quiuis iudicaret, tales & tantos fructus non esse promissos: Quia si adeo notabiliter excedant, ut non posset venire in mentem prudentis illos esse promissos, tunc crederem teneri ad excessum adeo notabilem restituendum. Tum quia decretalis ista aperte de fructibus moderatis loquitur, cum dicat illos frequenter non sufficere; Tum quia si ita notabiliter excederent, esset grauis deceptio & euidens ex parte foceris, tales autem deceptions neque in iudicio forensi admittuntur, quanto magis in foro animæ.

Ex doctrina hic posita colligunt DD. nonnulla consuetudinaria scitu dignissima.

Primo, contra Fortunium, non solum generum, verum etiam quemcunque; maritum cui loco dotis pignus aliquod fructiferum conceditur, donec dos vxori constituta actu persoluatur, facere suos fructus illius pignoris, nec debere illos computare in sortem dotis. Quia siue sit pater qui vxori dotem constituit, siue frater, siue cognatus; siue quicumque; alius, quamdiu dos promissa illi mulieri non exhibetur marito, sicut non debet maritus ex proprijs onera matrimonij sus-

stinere, & tanto grauamine inique affici, ita quæque tenetur quicumque; vxori illius dotem constituit, reddere illi vel fructus, vel pensionem, vnde onera illa sustineat; quæ est ratio huius decretalis; habetque illud omnium usus & consuetudo, ut à quocunque recipiat maritus pignus aliquod fructiferum loco dotis, faciat suos fructus illius, donec dos illi persolatur. In dubio autem quælibet dispositio intelligitur facta secundum ius, & consuetudinem. Cap. Cum dilectus. De consuetud. Cap. Causam quæ. De rescrip. Cap. Cum M. De constitut. Et L. fin. Cod. De fideiussor. vbi multa ad hoc institutum Fælinus, & alia DD. Nec ratio illa Fortunij alicuius est momenti, in decretali ista solum meminisse Pontificem soceri, & generis, minime vero aliorum: non enim propterea his vocibus usus est Pontifex, quia solus gener cui focer dotem promissit, possit fructus pignoris facere suos, sed quia parentes sunt qui communiter, ac frequentius dotem mulieribus constituunt, leges autem sicut feruntur iuxta ea quæ frequentius accidunt, ita quæ vtuntur vocibus significantibus ea quæ communiter & frequentius accidunt.

Sequitur secundo, Maritum, etiam si diues sit, habeatque aliunde vnde viuat, & valeat leuare onera matrimonij, posse nihilominus recipere tantam suam fructus pignoris dotalis. Ita Caiet. hic, Soto, & Nauarr. locis citat. Quia cum ex natura contractus dotalis fructus illi, ipsius sint: sicut essent fructus dotis, si illam actu recepisset: sicut fructus dotis faceret suos, quamuis esset diues, & haberet aliunde, ita & fructus pignoris illius. Tum etiam, quia illum esse diuitem est per accidens, leges autem non respiciunt ea quæ per accidens sunt.

Sequitur tertio, si promittens dotem non conferat statim illam, posse maritum pacisci cum illo de aliqua pecunia toto tempore quo non recipit dotem ad onera matrimonij. Quod patet eadem ratione. Ex natura contractus dotalis debet vi recipere, vel dotem, vel aliquam rem vtilem loco dotis, ex cuius fructibus leuet onera matrimonij, ergo quando nec dos, nec pignus aliquod fructiferum ei datur ad illa sustinenda, iure potest exigere aliquam pecuniam, & annualem pensionem, loco fructuum quos ex dotem, vel pignore erat recepturus. Et confirmatur usu omnium tribunalium & iudicum, qui obligant focerum iuxta sententiam, quamdiu non persoluit dotem, vel tradit pignus fructiferum, reddere aliquam annualem pensionem pro ratione dotis. Denique fructus pignoris pretio æstimabiles sunt, at si traderetur illi pignus fructiferum poterat percipere fructus illius ad onera matrimonij, ergo quando nihil tale ipsi traditur poterit exigere aliquam pecuniam.

Oppositum docent D. Antoni. secunda par. ti. 1. §. septimo, & 27. Ioan. Andre. Ioan. de Ligna. in dicto capit. Salubriter, Laurentius de Rodol. in suis contractibus, Alexander qui in hac parte sibi parum constat, in Conc. 27. quod incipit Viso temmate. volum. quarto, Baldus, qui similiter nec sibi in hac parte constat, in L. Rogasti. §. Si tibi. ff. Si certum petatur. Decius in Concilij 116. & 119. & illa L. vnica Cod. De senten. quæ pro eo quod interest. in glossa vltima, numero trigesimo quarto, Ioan. Lupi. de Palat. Rubios in capit. Per vestras. De donat. inter virum & vxorem, not. sexta, & nonnulli alii hoc sequuti his adducti rationibus.

Primo.

Primo, quia in cap. salubriter, solum habetur sermo de fructibus pignorum, qui in certi sunt, quod significant illa verba textus, [Cum aliquando non sufficiant ad onera matrimonij sustinenda:] minime verò agitur ibi de quantitate aliqua in pecunijs persolueda, quam oportet esse certam.

Secundo, quia recipere fructus ex pignore dotali nullam secum fert vsuræ suspicionem, accipere autem certam aliquam pecuniæ quantitatem ex dote non soluta, cum ibi nulla sit institutio census, quia nullam confert genere pecuniam focero qua censum emat, habet maximam suspicionem vsuræ.

Sed his non obstantibus consecrarium istud a nobis constitutum verissimum est, habent illud Calder. & Panorm. in cap. salubriter. Idem Baldus in nouella de dote par. 7. priuil. 3. Idem Alexan. in Concil. 3. 1. quod incipit. Viso themate, col. 3. num. 11. vol. 6. & alijs in locis, idem Decius in cap. cum venerabilis, num. 14. propter quod dixi Doctores istos in hac parte minime sibi constare. Molineus de vsuris, & comercijs, q. 74. nu. 523. Angelus vsura. primo quæst. 25. Couarru. loco supra citato, & ex Theologis Conrad. de contract. quæst. 35. conclus. 2. Adrianus in 4. loco citato. Syluester vsura. tercio q. 3. Gabr. & Maior in 4. locis supra citatis, Medina C. de restit. q. 38. fol. 139. Probantq; illud efficacissime argumenta adducta.

Quæ verò in oppositum ab alijs afferuntur maxime imbecillia sunt, Nam primum ducitur ab auctoritate negatiuè, quod argumenti genus nullam habere vim satis constat. Addo, cum Papa ibi asserat id licere genero, nec loquatur absolute quasi illud possit gener ex concessione Papæ (sicut aliqui vt statim dicemus falso voluerunt) sed reddat causam & rationem propter quam ex natura rei illud licet, nempe ad ferenda onera matrimonij, sequitur necessario, vbi nulli fructus traduntur genero in hunc finem, pecuniam vel quid simile ipsi pariter vtile, esse illi tribuendum. [Vbi enim eadem ratio existit, eadem quoque esse debet vsuris dispositio.] Ad secundum dico, cum constet iusta causa, propter quam, gener, qui non recipit actu, nec dotem, nec pignus fructiferum loco illius, exigat a focero quantitatem aliquam, nempe ad leuanda onera matrimonij, nullam inde sequi vsuræ suspicionem, maxime cum iam illud habeat vsus omnium nationum, vt quoadiu dos non exhibetur, reddatur ad onera matrimonij sustinenda, vel pignus aliquod fructiferum, vel certa aliqua pecunia vnde illa sustineantur. Et quæ hic dicimus de focero, & quocumque alio constituyente dotem vxori, eadem intelligenda sunt de hæredibus illorum, cum ad debita, & obligationes ipsorum teneantur quicumque hereditaria fructificatione illorum bona recipiant.

Sequitur quarto falsum esse quod docent Panorm. Ioan. And. & Host. in d. c. salubriter, asserentes absolute, hæredes viri non facere fructus pignoris dotalis traditi maiori suo, cui iure hereditario successerunt; Cum de his distinguenda necessario sit, sicut distinguit, & rectè Syluest. verbo vsura. 3. q. 6. Vt si relictam & familiam illius, cuius hæredes sunt, nec alere, nec aliqua ratione sustentare teneantur, verum sit quod docent Panorm. & alij modo citati, si verò ad illam alendam, & ferenda onera matrimonij præteri teneantur, faciât fructus pignoris illius suos, sicut & vir ille dum viueret faciebat suos. Ratio est apertissima, quia si transit ad eos ex hereditariâ successione eadem,

obligatio, & vinculum, quod erat in defuncto, nepe alendæ vxoris, & familiæ illius, ac sustinendi onera matrimonij præcedentis, debet simul transire ad illos idem ius, quod habebat defunctus, dum viuebat in dotem, & in pignus loco dotis illi traditum, & fructus illius. Nec valet ratio Panormitan. tenentur hæredes ad restituendum pignus illud & fructus eius, ergo non possunt illos percipere: Quia licet ad istud teneantur, minime verò quamdiu incumbit illis onus alendæ viduæ, & familiæ defuncti, ac sustinendi onera matrimonij præteriti.

Sequitur quinto, vt si gener propter aliquod mutuuum acceptum a focero, cõferat illi in pignus eandem possessionem, vel hæreditatem, quæ sibi prius fuerat collata in pignus dotalis, non possit focerum fructus illius facere suos, sed manere semper genero actionem, & eius ad illos recipiendos, quamdiu non persoluitur illi dos. Conueniunt in hoc consecrario omnes Doctores, & quamuis non omnes reddant eandem causam, & rationem illius.

Nam Bal. in rubr. C. de vsuris, sicut refert Sylu. verbo vsura. primo. q. 26. cum sentiat generum facere suos fructus pignoris dotalis ex peculiari quodam priuilegio sibi concessio in dicto capite salubriter, docet generum facere fructus pignoris dotalis suos ratione istius priuilegij, quod non amittit donec actu persoluantur illi dos, quod tamen priuilegium non cõceditur focero, quamuis recipiat a genero illud idem pignus fructiferum, quod ipse prius eidem genero conserulerat. Hæc tamen ratio ab Angelo, & alijs rejicitur, & merito. Quia gener (vt vidimus) non habet ius illud & dominium in fructus pignoris ex aliquo priuilegio, sed ex iustitia, quia sicut iure debentur illi fructus dotis ad leuanda onera matrimonij, ita & fructus pignoris quod illi loco dotis exhibetur in eundem vsum, & finem: Tum secundo, quia si gener ex priuilegio fructus istos reciperet, duplex haberet priuilegium, alterum in hæiusmodi fructus, & alterum in dotem, quod nullus hæctenus Doctorum concessit.

Angelus cum existimet generum posse recipere fructus pignoris dotalis ratione lucri cessantis, consequenter sentit pignore huiusmodi tradito focero a genero suo propter mutuuum aliquod, fructus manere nihilominus apud generum, nec posse recipi a focero, quia ex non soluta dote nullum cessat lucrum focero, quod tamen semper cessat genero, quamdiu illi dos vxoris suæ non persoluitur. Eandem rationem reddunt communiter iurisperiti, cum ipsi, vt vidimus, ratione lucri cessantis, vel damni emergentis huiusmodi fructus tribuant genero. Constat autem ex contextu illius cap. salubriter, & his quæ hæctenus diximus, fructus pignoris dotalis non tribui marito ratione alicuius lucri cessantis, vel damni emergentis, sed quia ad leuanda onera matrimonij habet idè omnino ius in fructus pignoris, quod haberet in fructus dotis, si fuisset illi actu exhibita.

Vnde dicamus, casu quo gener conferret focero suo in pignus alicuius mutuui, vel debiti eadem possessionem, quam ipse prius accepit a focero in pignus dotis, fructus illius esse nihilominus percipiendos ab eodem genero, minime verò a focero, Quia ratio propter quam gener fructus illius pignoris facit suos, nempe ad leuanda onera matrimonij, semper existit, & manet in genero habente apud se vxorem suam, & illam pro dignitate cum familia sustentante, quæ tamen ratio non conuenit

nit focero, cum ipse (vt constituimus) onera matrimonij filia non sustineat. Vnde est argumentū, Gener propterea facit suos fructus pignoris, quia illi non solum tribuitur in pignus, & securitatem dotis, verum etiam ad onera matrimonij, & sicut dos, propter quod sicut percepisset fructus dotis, percipit fructus pignoris illius, vbi verò illud focero confert, confert tantum in pignus & securitatem mutui, vel debiti, minimè vero ad sustinenda aliqua onera, vel faciendos aliquos sumptus, ergo quemadmodum non potest, qui rem aliquam in pignus tantum & securitatem recipit, fructus illius recipere extra sortem mutui, vel debiti, quia alias esset vsura, ita nec focer potest pignoris fructus à genero accepti ad solam securitatem sui debiti, fructus percipere: quia perciperet illos vltra sortem sola ratione mutui, vel debiti, quod est aperta vsura. Maior vero difficultas est.

CONTROVERSA

Decimaquinta.

AN SOLVTO MATRIMONIO PER mortem viri possit vidua percipere fructus pignoris dotalis, quo vsque solvatur ipsi dos.

S Y M M A R I U M.

- 1 Opinio Caietani, & aliorum.
- 2 Vidua si maneat onera matrimonij, potest fructus pignoris percipere donec ei solvatur dos.
- 3 Vidua, post primum annum sue viduitatis potest iuxta conscientiam percipere ab hæredibus fructus pignoris.
- 4 Vidua, donec hæredes viri sui defuncti illa domant, in eo statu, & decencia in qua maritus eam alabat, non potest fructus, vel lucra percipere. Si tamè dos est exigua.
- 5 Lex non respicit casus particulares, sed ea quæ plurimum conveniunt.
- 6 Mutuans, & creditor non possunt recipere, fructus rei sibi tradita in pignus mutui.
- 7 Ager datus in pignus duobus modis potest esse sterilis.
- 8 Vendere rem carius, quam valeat, & extra latitudinem iusti pretij propter expectatam solutionem iniustum, est & vsura.
- 9 Rem aliquam vilius emere, quam valeat propter solutionem anticipatam iniustum, est, & vsurarium.
- 10 Venditor qui vt recipiat pecuniam anticipatam, inquit de iusto pretio nullum peccatum admittit.

Caiet. hac loco habet partem negantem adductus hac ratione. Fructus huiusmodi pignoris, licet recipere ad onera matrimonij, sed vidua solvto matrimonio iam non habet onera matrimonij, ergo non potest illos percipere. Minor probatur: Eius quod non est, non possunt esse onera, matrimonij iam non est, ergo.

Secundo, si vidua solvto matrimonio posset adhuc percipere fructus pignoris dotalis; similiter

vir defuncta vxore posset quoque illos percipere, consequens est falsum; nam experientia teste hæredes vxoris illa defuncta statim recuperant pignus & fructus eius: Antecedens verò patet, quia vir & vxor in hac parte debent esse pares.

Couarr. loco cit. lib. 3. varia. resol. cap. 1. num. 3. refert Innoc. Panor. Bar. Archid. Alex. & alios plures, quos ibi commemorat, adductis locis in quibus illud docent, in ea fuisse sententia, vt vidua non possit vti priuilegio istius decretalis: Salubriter, erga hæredes mariti, nec constitutione istam accipiendam esse in fauorem vxoris solvto matrimonio, quamuis quid verè isti senserint inferius dicemus. Sententiam istorum DD. amplectuntur etiam Pau. de Castro Concl. 429. nu. 4. lib. 2. Imo, in l. diuortio. nu. 24. ff. solvto matrim. & alij quos idem Couarr. ibi recenset, in eo sensu, si habuerit illa alia bona vnde se suamque familiam commode aliat: nam si illis omnino careat, poterit fructus pignoris illius ad suam pauperiem, & indigentiam leuandam recipere. Sequè ipsum in hoc sensu satis explicat Alexan. in d. l. diuortio. nume. 24. & in Concl. 63. col. 2. lib. 4. & Concl. 31. col. secunda. lib. 6.

Eandem habuit Angelus in verb. vsura, primo q. 29. Neutram tamen istarum opinionum probat eo loco Didac. Couarru. Nec censendum putat, propter inopiam, & indigentiam alimentorum, concedendos esse fructus pignoris, vel quantitatem aliquam viduæ, quæ non computetur illi in sortem dotis, quia nisi alius titulus detur, qui huiusmodi fructus viduæ concedat, recipere aliquid vltra sortem sue dotis est inquit aperta vsura, quam nec Ecclesiæ, nec pauperibus permittunt iura. Esto Matth. de Afflic. decis. 284. referat opinionem istam comprobatam fuisse sententia quadam in Prætorio Neapolitano iuxta eam lata. Sed sicut neq; in fauorem matrimonij, vel dotis, concedendum est aliquod lucrum extra sortem, ita neque in fauorem inopiæ vidualis.

His ergo reiectis sentit ibi Couarr. concedi viduæ huiusmodi fructus quamdiu illi sua dos non persolvitur, ratione lucri cessantis, vel dani emergentis, sicut viro illius dum viuebat concedebantur. Similiter posse ipsam pacisci, vbi pignus trahitur non habet loco dotis, dari sibi certam, aliquam annuam quantitatem. Quam sententiam confirmat auctoritate eiusdem Alex. in Concilio 200. lib. 6. Dec. in d. l. diuortio. col. 3. Ias. Concl. 92. lib. 1. Conrad. De contract. q. 35. concl. 9. Matth. de Afflic. in dicta decis. 284. & aliorum quos ibi refert. Additque deinde) vbi alimenta iure debentur viduæ ab hæredibus mariti, posse quidem illa ad certam quantitatem deduci, veluti intra primum viduitatis annum, in quo non possunt hæredes compelli a iudice ad solutionem dotis: At vbi iure non debentur viduæ alimenta ab hæredibus mariti, nempe post illum annum viduitatis, non posse illam percipere fructus, vel annuam quantitatem, nisi ratione lucri cessantis pro ratione dotis, & iuxta illius proportionem: Quia in hæredes mariti non soluentes dotem post annum viduitatis, solum habet ipsa eam actionem, quam habet creditor in debitorem morosum, debitor vero ex mora ad nihil aliud tenetur, quam ad solum interesse lucri cessantis, vel damni emergentis pro ratione debiti, nec vllus vnquam dixit deberi creditori alimenta a debitore propter moram.

Innoc. Ioan. And. Ant. de Butr. in illo cap. salubriter Hostien. in summa tit. de vsuris, §. an aliquo casu col. 5. Bart. in latqui natura. §. non tantum, ff.

De negotijs gestis. Syluest. verbo vsura. Tertio, §. 6. sentiunt eo tempore quo iudex non potest compellere hæredes mariti ad soluendam dotem viduæ, illam iuste facere suos fructus dotis, vel pignoris, cum primum verò potest illa dotem suam autoritate iudicis recuperare, non posse illos facere suos, sed debere illos computare in dotem. Rationem reddunt dicentes: [Imputet sibi si dos non solvatur, & pergat ad iudicem, & sic compellat hæredes:] Quam sententiam amplectitur etiam ibidem Couarru.

Richardus in 4. dist. 15. ar. 5. q. 5. concl. 9. Soto lib. 6. de iust. q. 1. art. 2. Nauarrus in illo commento nu. 64. & omnes ferè recentiores sentiunt ut eadem esse hac distinctione. Vt si viduæ soluto matrimonio nulla omnino maneat onera matrimonij, ita ut nec seipsam, nec filios, nec vllam familiam alere teneatur, veluti quando reuertitur ad domum patris, vel eius qui dotem illi constituerat, & ab eo pro ratione sui status exhibentur quæcumque ipsi suæque familiæ censentur necessaria, quod raro accidit, tunc non possit percipere fructus pignoris dotalis: quia cessat tunc omnino causa, propter quam poterat illos percipere. Et hoc solum probat ratio Caiet. Si vero, quod communiter, & regulariter accidit, maneat illi onera matrimonij, veluti seipsam in decenti statu alere, ac pro dignitate viri defuncti filios, & similia, posse tunc fructus pignoris percipere, donec solvatur ei dos, sicut poterat vir eius viuens durante matrimonio.

Probatur hæc pars. Si quæ ratio prohiberet, ne posset vidua soluto matrimonio percipere fructus pignoris, certè, quia eo soluto non manent illi onera matrimonij, quæ est ratio, & fundamentum Caietani, at eo soluto in hoc casu manent, adhuc illi onera matrimonij ferenda, quia in hoc casu vxor succedit loco viri, debetque seipsam, filios, & familiam alere in statu decenti, sicut debebat vir, ergo qua ratione vir, esto alias esset diues, poterat percipere fructus pignoris, poterit, & vidua. Patet consequentia, quia succedens alteri in officio aliquo, & onere, succedere quoque illi debet in eodem iure iuxta commune dictum: [Cum honoribus, & oneribus.]

Secundo, Si verè fuisset data dos, & nõ pignus, vidua haberet dotem illam, & fructus eius penes se, sicut vir eius viuens habebat illam penes se, sed pignus dotale habet vicem dotis, traditumque est ei tanquam dos quamdiu illa non solvitur, ergo poterit vidua percipere fructus pignoris, sicut percipiebat illos suos vir.

Tertio, sicut dos datur fœminæ tanquam patrimonium eius, ad onera matrimonij, ita & pignus dotale quamdiu non datur dos; sed fœmina habet ius in patrimonium suum, & fructus eius ex natura contractus dotalis, ergo sicut si accepisset dotem, faceret suos fructus illius, etiam vidua, ita quoque quando traditum est ei pignus loco dotis debet facere suos fructus eius tanquam patrimonij sui, donec reddatur illi dos.

Quarto, qui promissit dotem, obligauit se ex natura contractus dotalis ad soluendos fructus illius, quo vsque reddat dotem, quam obligationem fecit simpliciter, & absolutè, ergo quotiescumque loco dotis confert pignus aliquod fructiferum, donec soluat dotem, siue viro, siue viduæ relicte, fructus illius pignoris sunt viri, vel relicte viduæ. Et confirmatur, Si in contractu dotali seipsam expressè obligasset pater puellæ, vel qui dotem illi constituit ad conferendos fructus pignoris, non

solum viro viuenti, verum etiam viduæ illo defuncto, posset extra omnem dubitationem vidua illos percipere: At qui promittit dotem, nec illam statim reddit, sed confert loco illius pignus aliquod fructiferum, implicite, & virtute (ut ostendimus) obligauit se ad conferendos fructus illos, quædiu non persoluit dotem, siue viro, siue vxori, ergo potest vidua illos percipere.

Hæc doctrina intelligenda est cum conditionibus supra positis.

Primo, ut sustineat ipsa onera matrimonij, quia si fiat religiosa, vel alia via desinat illa sustinere, non potest tunc illos percipere: Quia cessante causa, &c.

Secundo, ne ipsius culpa desinat dos soluta esse.

Tertio, ut promissio dotis sit absolutè, & simpliciter facta, sicut in præceden. Controu. expositum est de viro.

Ex doctrina posita sequuntur etiam nonnulla consuetudina.

Primo, ut si fiat diuortium inter virum, & vxorem, maritus vero quamdiu non restituit illi dotem suam conferat ei aliquod pignus fructiferum, posse ipsam toto illo tempore fructus illius pignoris facere suos. Probat optimè Nauar. loco citato nu. 67. Quia sicut ille qui promissit dotem obligauit ad alimenta præstanda, quamdiu non confert actu dotem, ita & maritus recipiens dotem obligat se ad alendam vxorem, teneturque actu illam alere quamdiu non restituit illi dotem, ergo sicut maritus fructus pignoris accepti loco dotis, ab eo qui dotem promisserat, facit suos, ita & vxor debet facere suos fructus pignoris accepti, a marito, a quo separata est, loco dotis. Consequentia patet quia si intuitu mulieris reperitur, hæc obligatio in promittente dotem, a fortiori debet reperiri in ipso marito.

Secundo, si vir vxori separatæ non tradat dotem, tenetur tradere aliquam certam, & taxatam pecuniam ad alimenta, & ita iudicatur in omni tribunali, sed fructus illius pignoris habent vicem alimentorum, ergo.

Sed offert se hic dubitatio.

Si fortè pecunia dotalis transeat ad hæredes mariti, possit ne vidua accipere fructus pignoris, vel pecuniam taxatam ad alimenta ab hæredibus mariti.

Hactenus enim disputatum est de constituyente illi dotem, & hæredibus ipsius, qui loco illius succedunt, sed res videtur difficilior in hæredibus mariti: Quid vidua ab illis possit iuste recipere.

Couarr. loco citato, (ut ex dictis initio huius q. colligere licet,) habet tria.

Primo, posse viduam huiusmodi fructus recipere etiam ab hæredibus mariti ratione lucri cessantis, vel damni emergentis.

Secundo posse viduam intra primum annum viduitatis recipere pecuniam aliquam pro alimentis, quia cum durante illo anno non possit compellere hæredes ad restitutionem dotis, ut constat ex iure, & experientia, equum est accipiat interim ab illis aliquam pecuniam, vel fructus, vnde alatur.

Tertio, ait expleto primo illo anno suæ viduitatis nihil posse accipere ab hæredibus mariti loco alimentorum, vel operum, quia potest iam repetere suam dotem apud iudicem, & iudex compellere hæredes ad illam soluendam, vnde si tunc illa careat sibi imputandum esse.

Ex his primum illud dictum iam confutatum est, cum neq; maritus, neque vidua aliquid accipere possit ultra dotem ratione lucri cessantis, vel damni

damni emergentis: sed ad onera tantum matrimonij, vt exprimit Innoc. in illo cap. Salubriter.

Secundum verum non est, ex eo quod non possit compellere, sed quia actu illam dotem non recipit, vnde onera matrimonij præteriti sustineat, neque per ipsam stat, quo minus dotem suam recipiat, sed per hæredes.

Tertium falsum est, quia etiam si apud iudicem elapso primo anno viduitatis possit ipsa agere, nõ propterea recuperat illa statim suam dotem, litibus per multa tempora sæpe duratibus. Omnium autem DD. consensu, quamdiu ipsa sine culpa sua sed culpa hæredum dotem non recuperat, siue primus annus elapsus sit, siue non, tuta conscientia potest percipere fructus, vel pecuniam necessariam ad se & familiam suam alendam pro ratione sui status.

Vnde fit conclus. In hac dubitatione,

Potest vidua tuta conscientia, & post primum annum suæ viduitatis, percipere ab hæredibus mariti fructus pignoris, si quod ipsi traditum sit loco dotis, vel pecuniam quæ solebat dari viro.

Ita Soto loco citato, & est receptum inter omnes recentiores. Probat. Potest vidua accipere illos fructus, vel pecuniam, quamdiu non persoluitur ipsi dos ab hæredibus dotantis, quia manet illi onera matrimonij, & necessitas alimentorum, quæ ex illa dote erat sustinenda, siue sit absolutus primus viduitatis annus, siue non, sed eadem ratio habet locum si dos transeat ad hæredes sui mariti, cum eadem onera viduæ illi maneant, & eadem alimentorum necessitas, quæ ex dote illa translata ad hæredes mariti sustinenda sunt; ergo potest similiter ab hæredibus mariti ista recipere. Et confirmatur. Quia cum illa pecunia dotalis eiusdem naturæ sit in quemcumque transeat, debet ad quemcumque transeat, transire cum onere illi coniuncto nempe alendi vxorem, & familiam, cum sit velut patrimonium fœminæ, ex quo hæc sustinenda sunt.

Ex his sequitur non esse damnandas viduas, quæ recipiunt quinque, vel decem pro 100. suæ dotis ab hæredibus mariti, quod optimè docet Couar. lib. 3. varia. resolut. cap. 1. illatione 7. contra Iasonem in sit. de actio. §. fuerat, nu. 19. & Soc. in Concil. 56. quod incipit: Viso testamento. col. 1. num. 2. vol. 3. Quia si possunt percipere fructus pignoris ab eisdem accepti, qui fructus pretio æstimabiles sunt, poterunt, & istam pecuniam, & conuenire cum suis debitoribus de illa recipienda loco fructuum suæ dotis, vel pignoris fructiferi, quod eis tradendum esset.

Dixi ab hæredibus mariti, non enim potest vidua tradere pecuniam dotalem mercatori hac lege, vt saluo capitali conferat ipsi 5. vel 10. pro 100. quidquid dicat Ioan. Maior. loco supra cita. Ab hæredibus enim potest accipere, quia ex natura contractus dotalis manent ipsi obligati ad præstanda illi alimenta, mercator autem qui non promissit dotem, non habet talem obligationem. Quo etiã fit, vt si semel soluat illi ab hæredibus mariti, vel constituentis dotem, sua dos, vel sint parati illam soluere, non possit ipsa tradere rursus illis suam dotem, ea lege vt saluo capitali singulis annis præstent illi 5. vel 10. pro 100. quia hæredes solum tenentur alere illam quamdiu non restituunt ipsi suam dotem, vel per ipsos stat: in hoc autem casu iam actu restituunt, vel saltem sunt parati restituere, vt constituimus. Quod verò dicimus posse viduam, cui sua dos reddita non est, recipere ab hæredibus propter dilatam solutionem aliquã pe-

cuniarum quantitatem in alimenta, ita intelligendum est vt quantitas illa nõ excedat sortem dotis, quia vt rectè admonet idem Couarru. loco cita. illa 6. neque in fauorem dotis permittuntur vsuræ, vt habetur cap. super eo. de vsuris, nec propter inopiam viduæ nisi liberè, & quasi elemosynam conferentes vellint hæredes, viduæ, cui quantitas illa pecuniarum reddenda iuxta sortem dotis nõ sufficit, plura exhibere ad leuandam illius inopiam.

Sequitur. Secundo, verissimum esse quod docet Syluest. verb. vsura 3. q. 8. Multorumque testimonijs cõfirmat, optimum esse, ac validum statutum aliquarum Prouinciarum, quo decernitur, vt viduæ quamdiu non persoluitur illi sua dos, constitutur aliqua certa pecuniarum, quantitas ad alimenta illi necessaria, Quia etiam ratione laudandum est statutum, siue lex municipalis Cathaloniarum, quæ præcipit, exhibendum esse viduæ pignus aliquod fructiferum, quo sustentetur, quamdiu non reddatur illi sua dos. In hoc consuetario conueniunt, vt æquissimo, & rationi maximè consono non solum Doctores illi quos refert ibi Syluester, verum & Angelus verbo dos, q. 28. & Conradus q. 35. conclus. 6. Nauar. in commento illo, nume. 68. & in Manuali cap. 17. nu. 213. Sotus de iustit. lib. 6. quæst. 1. art. 2.

Quamuis Iurisperiti quos Syluester ibi refert non rectè doceant, cum dicunt, viduam recipere, quæ a iudice sibi fuerint taxata, vel in pœnam moræ in qua sunt debitores dotis illius, vel ratione lucri sibi cessantis, cum iura omnia, tam communia quam priuata regnorum in quibus reperiuntur huiusmodi statuta, hanc semper rationem reddat, vt ex fructibus, vel pecunijs sibi assignatis tanquam fructibus dotis seipsam, suamque familiam vidua decenter alat.

Minus verum est, quod habent Panorm. quem refert Ang. verbo. dos. q. 28. & Pau. de Cast. Imo. & alij quos refert Couar. loco initio huius quæst. citato, viduam iuste ista recipere, quando non habet alia bona vnde viuatur, si vero habuerit, nõ posse. Quia sicut vir ad alendam vxorem, & alia onera matrimonij potest iuste exigere fructus alicuius pignoris, vel pecuniam aliquam, quamdiu illi dos promissa non redditur, etiam si habeat ipse alia bona, ita & vidua, cui dos sua adhuc reddita non est, eadem enim est ratio.

Sufficiebant quidè hæc huic loco: sed quia nonnulli recentiores Theologi doctrinis Iurisperitorum plus forsitan, quam oportet addicti alia via in hac parte incedunt, ne quis illorum placitis impingat obseruandum hoc loco duxi, docere nonnullos Iurisperitos, in prouincijs, quæ iure communi gubernantur, si quidem hæredes viri defuncti domi suæ viduam alant, donec illi sua dos restituatur, in eo statu, & decentia, quæ illam decet, & in qua maritus prudenter agens eam alebat, non posse ipsam aliquos dotis suæ fructus interim percipere, nec lucra, quæ propria industria per suas operas cõparauerit liberè retinere, sed tam fructus dotis quam lucra illa hæredum esse, sicut fuissent viri, dum viueret, cum in eius locum ipsi succedant, & illam, sicut vir ipse faciebat, decenter alant.

Quod in foro exteriori qua ratione obseruandum fit, ipsi uiderint: In foro tamen conscientiarum illud quidem uerum iudico, vbi dos a deo esset exigua, vt omnes fructus eius ad sola alimenta præbenda exigenterentur, vbi vero illi alimenta ipsa excederent, lucra quæ sibi vidua industria sua acquireret, non posse retinere, nulla ratio suadet. Quamuis enim hæredes in locum viri succedant quo ad obligationem

tionem soluendę dotis, vel alendi viduam, quamdiu non reddunt illi suam dotem, non tamen succedunt in omni iure quod habebat vir in operas, & industrias vxoris: Lucra namque vxorum non sunt viri eo tantum nomine quod illam alar, sed quia quęcumque lucratur debent in vtilitate familiae durante matrimonio couerti, bonorum autem familiae administrator, & dominus, iure gentium est vir, quod dominium nõ habent hæredes eius, nec alium titulum in viduam, quam alimentorum. Quo fit, vt si fructus dotis non sufficiant ad alimenta, quę illi exhibentur, cum eos tantum ipsi debeant stando in iure communi, debeat ipsa in foro animę suas operas, & lucra hæredibus a quibus alitur exhibere, in defectum valoris fructuũ suę dotis: Vbi vero fructus dotis sufficient, vel excedent, alienum est a ratione, & æquitate obligare viduam ad conferenda lucra, quę propria industria sibi comparat, hæredibus habentibus fructus dotis sufficientes ad illam alendam.

Quod si illa a domo hæredum recedat, sentiunt idem iuris periti, ita distinguendum esse, vt si iusta de causa recesserit necessaria alimenta illi conferre debeant: Quod si leuiter, ac sine iusta causa, nõ debeant, Sed qui ita docent, in foro animę audiendi non sunt, quin nec in foro iudiciali, vt vult Bar. & recte in illa l. diuortio. nu. 4. Probatumque; efficaciter ratione: quia hæredes non tenentur ad huiusmodi alimenta, propterea quod vidua in domo ipsorum maneat, sed quia nondum est illi sua dos ab ipsis sicut deseret, restituta, & quamdiu illam nõ restituit caret ipsa fructibus illius, quos ipsi percipiunt: Hęc autem ratio eodem modo se habet, siue in domo hæredum vidua maneat, siue ab illa recesserit, vbi cumque enim illa extiterit, debentur illi alimenta modo explicato ab hæredibus mariti, donec illi sua dos restituatur. Hęc dicta sunt, vt admonui stando in iure communi, in priuatis enim Regnis, & Prouincijs iuxta proprias illarũ leges, quas iura municipalia dicimus, Hispanię Fueros. De hac re iudicandum erit in vtroque foro: In exteriori, quia iudices (vt vidimus primo tom. q. 67. ar. 2.) non ex proprio arbitrio, sed ex legũ scripto debent de rebus, & causis sibi propositis iudicare, in interiori similiter, quia leges ciuiles iuste quales hæ sunt, obligant etiam vt vidimus in conscientia. Hac occasione non erit alienum ab hoc loco, legẽ municipalem huius nostri Regni Valentini circa dotes mulierũ solute matrimonio, quam vim in foro conscientię habeant, expendere.

DE LEGE, SIVE FORO REGNI VALENTINI CIRCA DOTES VIDUARUM

quid sentiendum sit in foro animę.

ro animę.

Iacobus I. Princeps ob tot tantasque res a deo clarę gestas, maximę huius Regni adquisicionem in mortali nomine, & gloria dignus, constituit, vt videre est lib. 5. fororum huius Regni, tit. 5. soluto matrim. foro 6. vt mortuo viro, nisi illius cognati & hæredes, post primum annum quem vocant luctus, statim dotem cum augmento propter virginitatem illi debito, exhiberint viduę, donec vtrumque illi reddant, omnium bonorum viri defuncti faciat illa fructus suos.

Quam legem anno deinde, 1363. Petrus 2. vt videre est, eodem loco foro 10. legem illam Iacobi

1. ad supplicationem totius curiæ explicans constituit, vt soluto matrimonio, primo anno suę viduitatis, & luctus assignentur illi debita alimeta, post illum verò annum quamdiu viri defuncti hæredes non restituerint illius integrum, & omni ex parte tam dotem, quam illius augmentum ratione virginitatis, faciat illa omnium bonorum viri defuncti fructus suos: Ita vt si hæredes qui ad dotem illam & augmentum viduę exhibenda iure tenentur, in quacumque parte illius dotis, vel augmenti deficiant, omnes fructus bonorum viri sui vidua illa, absq; eo quod computentur in sortem, recipiat, nisi ipsa propria sponte & liberę confenserit partem illorum fructuum sibi derrahi, pro rata, & proportionem, partis dotis sibi exhibitę, quia solutio dotis iuxta huiusmodi legem integra debet esse, & indiuidua: nec potest per partes ab hæredibus fieri.

Huiusmodi lex in curijs, & tribunalibus huius Regni obseruatur omnino a iudicibus, ita vt si dos viduę, & augmentum illius sint (verbi gratia) 1000. quorum, vel minimam partem hæredes illi adhuc debeant, donec in integrum omnia illa 1000. recipiat, fructus bonorum viri sui cuiuscumque quantitatis sint, a iudicentur illi, publica que autoritate illos retineat non computando eos in sortem.

De huiusmodi lege, in eo rigore in quo a iudicibus obseruatur, nonnulli ex nostris dubitant: quia & si iustum sit, vt hæredes morosi aliqua pena puniantur, quamdiu non restitunt dotem viduę, iniquum tamen videtur vt si dotis, vt 100. restituta sint 990. & sola decem maneat illi persolueda, in penam morę solutionis debiti adeo exigui vt 10. priuentur ipsi fructibus quandoque vt 1000. vel pluribus, a vidua illa toto illo tempore, recepis, vt suis, pena enim quam propter moram debet, vel a lege, vel a iudice debitor pati, necesse est moderatam esse, & nõ adeo excessiuam, ac imparem, quod omnia iura & illorum interpretes testantur.

Sed quamuis hæc ratio aliquam primo aspectu ingerat dubitationem, lex nihilominus ista iustissima est, & iustissime obseruatur, iustissimis causis animum Petri 2. ad illam constituendam mouentibus, quas et si lex ipsa non exprimat aperte, crederem nihilominus sapientissimum illum Regem non latuisse, quisi potius illis fuisse adductum ad eam legem condendam.

Primum, quia illud exigat propria natura dotis, quę vt ex superioribus constat, est propriũ, & legitimũ mulieris patrimonium, omni tuendum, & conseruandum, ne illo dissipato, vel consummato, in maximum Reip. damnum honestas illarum periclitetur, cum autem huiusmodi mulierum patrimonium in partes diuisum, & per partes restitutum facile dissiparetur, & consummaretur, huic incommodo, quod cettę in damnum Reip. redundaret, occurrit sicut, debuit lex ciuilis hac via accommodatissima, vt quamdiu illis integra dos nõ restituitur, faciant viduę fructus omnium bonorum viri sui tot illo tempore suos, quo ex illis seipsas alere commode possint.

Dices cum possit vidua dotem, et si per partes illi tradatur, conseruare, proprijsque laboribus, & operibus seipsam alere, maximę ea parte fructuũ ab ea retenta, quę parti dotis non solutę commensuratur, cur omnes fructus, quos sepe multos esse contingit, & in máximo excessu dotis, vel partis illi debita, ipsi concedendi sunt? Respondeo, leges non respicere casus particulares, sed ea quę

vt

vt plurimum eueniunt: frequenter autem & com-
muniter opera, & industria mulierum non suffi-
ciunt ad eas alendas, & habenda necessaria, & esto
omnes viduæ suis laboribus, & operibus aliquid
lucrari possent, cum lucra ista a quibusdam ma-
iora, ab alijs minora, & exigua haberentur, non erat
quod lex aliter in his aliter vero in alijs dispone-
ret, sed quod omnibus expediret, cum communi
omnium utilitati debeat prospicere.

Secundo est etiam lex ista iustissima: quia nisi
tanta pœna fuisset imposita morosis hæredibus,
& debitoribus huiusmodi dotium, cum frequen-
tissime huiusmodi hæredes erga viduas, & reli-
ctas a suis non sint ea pietate, & charitate affecti,
quam Euangelium Christi, & lex ipsa naturalis
postulat, niterentur ea ratione dotem illis restituere,
vt ex ea nullam ferè miseræ viduæ perciperet
utilitatem, vel per longa tempora, & minutiores
partes exhibita, vel multis laboribus, & expensis
in litibus, & tribunalibus prius factis: Cui incom-
modo occurrens, vt debuit lex Principis, Christia-
ni, non potuit commodius medium eligere, ne mi-
seræ viduæ suarum dotium iacturam faciant, aut
per tribunalia, cum graui suæ honestatis, & mode-
stia periculo discurrant, quam imposita huiusmo-
di pœna hæredibus, vt quamdiu non restituunt in-
tegram perfectamque dotem, fructus omnium bo-
norum viri defuncti, vt suos illæ recipiant.

Etenim si extante tali lege, & viridi illius obser-
uantia, nihilominus tot technis, & machinationi-
bus hæredes nonnulli, diuinum iudicium obliui-
ni tradentes, nituntur solutionem dotium in lon-
ga tempora differre, & aliqui iudices, vt sæpe con-
queritur Sacra scriptura, in causis viduarum adeo
inertes, & vecordes, ne dicam iniquos, & infideles
se exhibent, quid paterentur miseræ viduæ, quan-
do obsecro dotes suas recuperarent, si non esset
hæc lex cõstitutæ, & adeo iudices ad sui obseruan-
tiam obligaret?

Audiant hoc loco obsecro vtrique tam morosi
debitores dotium viduarum, quam iudices verba
hæc suppressi illius iudicis, qui etsi omnium causas
indicaturus sit, peculiariter tamen seipsum Psal.
67. Iudicem viduarum appellat. Exodi 22. Sic lo-
quitur: [Viduæ & pupillo non nocebitis, si læse-
ritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam cla-
morem eorum, & indignabitur furor meus, per-
cutiamque vos gladio, & erunt uxores vestrae vi-
duæ, & filij vestri pupilli.] Esaiæ 1. Vbi minatur
Deus exitium Hierosolymæ propter grauissima il-
lius populi delicta, hoc inter alia commemorat:
[Pupillo non iudicant, & causa viduæ non ingre-
ditur ad illos, propter hoc ait dominus Deus exer-
cituum fortis Israel, heu consolabor super hosti-
bus meis, & vindicabor de inimicis meis:] Vbi
aperte hostes, & inimicos viduarum, suos hostes
& inimicos appellat. Simile habetur Hieremiæ 5,
in hæc verba: [Causam viduæ non iudicauerunt,
& causam pupilli non direxerunt, & iudicium pau-
perum non iudicauerunt: Nunquid super his non
visitabo dicit dominus? aut super gente huiusce-
modi non visitetur anima mea?] Denique Eccle-
siastici 35. Habentur efficacissima illa verba, qua
in cordibus iudicum sculpta existere optarem.
[Non despiciet preces pupilli, nec viduam, si ef-
fundat loquellam gemitus, nonne lachrimæ vi-
duæ ad maxillam de cendant, & exclamatio eius
super deducentem eas? a maxilla enim ascendunt
vsque ad cælum, & dominus exaudit, & delectabitur
in illis?]

Ex progressu huius Controu. sequitur aperte,

qua ratione cap. illud salubriter non aduersetur
doctrinæ D. Thom. Diuus enim Thom. solum do-
cet mutuantem, & creditorem non posse recipere
fructus rei sibi traditæ in pignus mutui, vel de-
biti, a quo fructus pignoris dotalis longè distant:
quia non percipiuntur ratione mutui, vel debiti
cuius solutiõ differtur, sed ex natura contractus
dotalis, in quo pignus illud non tãtum est pignus,
& traditum in securitatẽ, sicut in mutuo, vel debi-
to, sed pignus habens vicem dotis, & ad eisdem
effectus, ac fines ad quos traditur dos, nempe ad
onera matrimonij.

Eadem ratione soluitur argumentũ illud quod
Adriano adeo efficax visum est, Miles enim & iu-
dex, licet suscipiant stipendia ad onus suæ mili-
tiæ, at quando traditur illis pignus aliquid pro sti-
pendijs temporis præcedentis, nondum solutis,
solum datur in pignus, & securitatem stipendio-
rum, quæ illis debentur, sicut cuicumque alteri
creditori datur pignus a debitore in securitatem
debiti, minimè verò datur illis ad onera temporis
subsequentis: quia si perseverent in suo munere,
& onere, perseverat quoque ipsis semper, & cre-
scit stipendium. (Verbi gratia.) Debetur Petro
ex tribus annis elapsis stipendium, vt tria, datur ei
pignus donec soluantur illa tria in pignus tan-
tum, non ad onera futura: Quia si perseveret ip-
se alio anno, vel pluribus in illo munere, & offi-
cio, recepturus est aliud stipendium pro annis se-
quentibus, qua de causa non potest percipere fru-
ctus illius pignoris: at in contractu matrimoniali,
genere confertur dos ad omnia onera futura,
nec augetur illi ex progressu annorum, & onerũ,
& propterea ex natura istius contractus quo ge-
ner obligatur ad omnia onera futura ex illa dote
sibi promissa, æquissimum est, vt quamdiu illam
non recipit, recipiat aliquid loco eius, ex cuius fru-
ctibus onera illa sustineat.

Et in hoc consistit differentia contractus dota-
lis ab alijs, & non in eo quod sit seruanda dos sal-
ua, & illæsa.

Offert se hic brevis dubitatio.

Num si is cui datus est in pignus ager, qui do-
mino suo sterilis omnino erat, & in fructifer, indu-
stria verò accipientis illum fert aliquos fructus,
debeat ne computare illos in fortem, vel potius fa-
gere suos.]

Respondet paucis. Huiusmodi agrum datum
in pignus duobus modi posse esse sterilem, & in
fructiferum, aut absolute, & a seipso, aut ex sola
negligentia, vel ignorantia domini, qui volebat
illum colere, vel ignorabat illum cultum fructus
posse reddere, quod quando tribuendum sit natu-
ræ ipsius terræ, & agri, quando verò negligentia,
vel ignorantia domini, arbitrio & iudicio perito-
rum in agricultura committendum est, & commu-
ni existimationi agricolarum. Si pignus illud sit
omnino, & absolute infructiferum ex natura ter-
ræ, & loci, iuxta communem existimationem, &
iudicium agricolarum, industria vero eius qui il-
lud accepit aliquos fructus ferat, non tenetur il-
los computare in fortem, sed sunt ipsius, cum in
hoc casu soli industria ipsius fructus illi debeantur:
Sicut depositarius, si quod lucrum tempore
depositi siue yllò damno domini pecuniæ, sua in-
dustria ex illa faciat, lucrum illud ipsius est, non
domini, cum illud non pecuniæ, quæ vt deposita
lucratiua non est, sed soli industriae depositarij sit
tribuendum: Quod si pignus illud sterile quidem
erat ex negligentia, vel ignorantia domini, secun-
dum se vero fructiferum communi existimatione

& in-

& iudicio agriculturalum, tunc non potest colligens illud, si quos fructus ex eo colligit facere suos, sed debet computare illos in sortem, deductis laboribus & expensis, quia non sola industria ipsius, sed fecunditati etiam illius pignoris illi tribuendi sunt, nec erat illud ex se sterile, sed per accidens ex negligentia scilicet vel ignorantia domini. Debet autem qui illo priori modo colit agrum, & fructus illius recipit, attendere, ne ex collectione fructuum quos dicimus posse ipsum facere suos, dominus agri aliquid damnum recipiat, vel ex valore agri aliquid minuatur.

In solutione septimi, & ultimi argumenti explicat D. Thom. difficilem illam disputationem.

LICEATNE CARIUS VENDERE
expectata solutione, & pecunia credita, quam numerata, propter diuersum modum uendendi?

DISPVTATIO hæc vna est ex præcipuis, & difficilioribus, quæ in explicanda vsurarum, & contractuum iniquitate occurrere possunt, multaque continens capita. De hac Iurista in

Cap. Nauiganti. Et in cap. in Ciuitate. extra de vsuris. Et in cap. Ad nostram. De emptio & venditio. Theologi in 4. distinct. 15. Medina Cod. De restit. q. 36. & sequent. Soto lib. 6. De iustitia qu. 4. per totam. Summistæ in verbo Vsuræ. Et in verb. Emptio. & venditio. Conrad. De contract. q. 59. Nauarr. in suo Manuali. cap. 17. num. 228. Couar. lib. 2. varia Resol. cap. 2. num. 6. & 8.

D. Tho. statuit hic tres Conclusio, quib. diluit propositam Controu. Prima est.

8 [Vendere rem carius quam valeat, & extra latitudinem iusti pretij propter expectatam solutionem, iniustum est, & vsura.]

Dixi extra latitudinem iusti pretij, quia cum pretium vt constat ex quæst. præced. art. 1. sit triplex, supremum siue rigidum, mediocre, & infimum, & quodcumq; illorum sit iustum; qui ementi in pecunia numerata venderet pretio infimo, ementi vero ad creditum suppremo & rigido, nullam committeret iniquitatem, cum in nullam istarum venditionum excedat à latitudine iusti pretij: Nec sic vendens dicendus est carius vendere propter expectatam solutionem, non enim fit propter dilationem temporis, quod sine illa fieri potest; potest autem & pretio summo vendere qui in numerato venderet: Is ergo solum erit iniquus venditor, qui propter dilatam solutionem excedet huiusmodi latitudinem.

Probat: Vendere res plusquam valet iniquum est, sed res id tantum iuste valet, quod in præfenti & ipso tempore venditionis valet, vt habetur L. Pretia, & L. Falcidia, ff. Ad legem Falcidiam, ergo qui propter expectatam solutionem carius vendit quam patitur latitudo iusti pretij, inique vendit.

Secundo, in huiusmodi venditione est mutuû simulatum, ratione cuius accipit, qui sic vendit, aliquid vltra sortem, ergo est vsura. Antecedens constat ex superius dictis: perinde enim se habet vendens rem valentem de presenti vt 15. recepturus propter expectatam solutionem pretium vt 20. ac si ipso tempore venditionis recepisset actu ab emptore 15. quæ statim illi mutuasset vsque ad tempus solutioni constitutum, ea lege, vt pro il-

Tomus Secundus.

lo mutuo redderet ipsi 20. quod est vsura. Et ita est definitum in illo cap. Consuluit. De vsuris.

Secunda conclusio D. Thom.

9 Qui propter anticipatam solutionem rem aliquam vilis emit, quam illa valeat intra latitudinem iusti pretij, committit etiam iniustitiam, & vsuram.]

Patet hæc conclusio iisdem omnino argumentis, quibus præcedens probata est, Nam primo emit rem vilis, quam sit quodcumq; iustum pretium ipsius. Secundo quia in illa diminutione iusti pretij propter anticipatam solutionem, perinde se habet qui dat 15. pro re valente 20. ac si mutuasset venditori illa 15. recepturus deinde ratione illius mutui eadem 15. & vltra sortem lucrum vt 5. ergo non licet.

Tertia conclusio.

[Venditor qui vt recipiat pecuniam anticipatam minuit à iusto pretio, nullum peccatum committit: quin neque emptor, si diminutio illa ex sola mera liberalitate venditoris fiat, non ex pacto aliquo, emptore scilicet ipso ita postulante: diminuet pretium, & anticipabo solutionem.]

Hæc conclusio perspicua est. Etenim, cû vnusquisque possit liberè de bonis suis disponere, potest venditor non ex pacto inito ab emptore, sed ex sua mera liberalitate, non modo minuere, verum etiam & gratis dare.

Circa hanc tertiam conclusionem nulla est dubitatio. Contra duas vero priores insurgunt mercatores totis viribus. Videntes enim omnibus esse in comperto, iniquum esse, & vsurarium, excedere à iusto pretio propter dilatam solutionem, vel detrachere ab illo propter illam anticipatam, adducunt varias causas, & titulos, ratione quorum possint rem carius vendere pecunia credita, & vilis emere solutione anticipata.

Dicimus prius de vendentibus pecunia credita, deinde vero de ementibus solutione anticipata.

C O N T R O V E R S I A
Decimasexta.

AN LICEAT CARIUS VENDERE
 ad creditum, propter maiorem æstimationem quam habet pecunia præfens quam absens.

S V M M A R I V M.

- 1 *Opinio Ioannis Medina, cum suis probationibus.*
- 2 *Venales res quedam sunt quæ per se & absolutè loquendo emuntur, communiter pecunia munerata; quedam vero credita.*
- 3 *Pretium iustum rerum quæ venduntur pecunia munerata, est communis vsus fori, ubi non habent pretium taxatum à lege.*
- 4 *Contractus emptionis, & venditionis tunc celebrari, & fieri, quando contrahentes ita conueniunt inter se, &c.*
- 5 *Mercatorum duo genera.*
- 6 *Emptorum abundantia auget pretium quod sumitur ex communi vsu fori.*
- 7 *Pecunia præfens per se, & absolutè non plus valet quam absens.*

Cc . MEDI-

MEDINA Cod. De restitut. quæst. 39. affert sex potissimas causas siue titulos, qui à mercatoribus afferuntur ad augenda rerum pretia. Primus, ratione cuius iudicatur licere sibi carius vendere pecunia credita, est diuersus modus vendendi, vel vt alij dicunt diuersa pecuniæ æstimatio: Ex quo titulo sic argumentantur. Qui carius vendit pecunia credita quam pecunia præsentis & numerata, vendit iusto pretio, ergo non exercet sic vendens iniustitiam, vel vsuram. Probatur antecedens: Illud est iustum pretium alicuius rei, quod in tali modo vendendi communiter iudicatur iustum à peritis, & prudentibus in illa arte, vel est receptum communi vsu ementium & vendentium: Sed communi iudicio mercatorum, quibus tanquam peritis in arte emendi, vendendi, & negotiandi credendum est, quod res vendatur carius pecunia credita, non censetur iniustum, quin potius communiter æstimatur iustum propter talem modum vendendi, habetque iam illud omnium vendentium vsus, tanquam maximè receptum: Ergo licet.

Secundo: Copia emptorum, & penuria mercium auget ac iuste pretium illarum, vt vidimus quæst. præced. art. 1. sed ad emendum res pecunia credita offert se magna emptorum copia, meritum vero quæ ita vedantur paucitas: pauci enim sunt qui volunt res suas ad creditum vendere: ergo iuste propter istum modum vendendi, iuxta quem abundant emptores, licebit augere pretium, & carius vendere.

Tertio: Pecunia præsens magis valet quam absens, & e conuerso absens multo minus quam presens: ergo licebit carius vendere pecunia absenti & credita, quam presenti & numerata: Consequentiã aperta est, quia in venditione etiam quæ fit pecunia numerata, si fiat aureis vel argenteis minoris valoris, licet plures ex illis accipere, quàm si fiat aureis vel argenteis maioris valoris. Antecedens vero patet: Qui vendit pecunia vt 100. sed credita per totum annum, toto illo anno non potest vti illa pecunia, quod potuisset illi presens, & statim soluta; valet ergo illa pecunia sic absens minus.

Quarto, Vt supra attigimus, licet emere pagas acerbas, & ius quod quis habet ad recipiendum 100. elapso anno, pro 90. statim exhibitis: quod non liceret, nisi illa 90. presentia essent iustu pretium illorum 100. absentium, quia talis contractus est verè venditio autem non est iusta ne licita, nisi fiat iusto pretio; Sed qui vendit rem valentem nonagesimo, pro 100. recipienda elapso anno, perinde se habet, ac si daret de presenti 90. recepturus elapso anno 100. ergo potest rem valentem 90. si vendatur pecunia credita vendere pretio, vt 100.

Præter hæc & similia mercatorum argumenta quidam Raphael Parnalius (vt refert Syluest. Verb. vsura. 2. §. 1.) hanc consuetudinē mercatorū vendendi ad creditum quam in numerato approbauit: & post illum vt refert Adrianus in quarta, De restitut. quæstione quæ incipit: [Occurrit insuper dubium,] quidam Geraldus Oldonensis adductus hac ratione: Si non liceret carius vendere expectata solutione, id certe esset, quia tunc venderetur tempus: hoc autem nihil prohibet carius vendi ad creditum, ergo. Probatur minor. Tempus duobus modis sumi potest, vel vt sumitur à philosophis pro mensura primi motus secundum prius

& posterius, qua ratione non est vendibile: vt sumitur pro mora alicuius rei, qua ratione sumitur in commerciis & contractibus humanis: & hac ratione (inquit) vendi potest, quia hac ratione idem est tempus quod vsus alicuius rei per aliquam durationem vel moram, qui vsus rei vtilis pretio æstimabilis est, & hoc modo vendit tempus, carius vendens propter dilatam solutionem, vendens scilicet vsus illius pretii manentis apud emptorem per aliquod tempus & moram quod non est censendum illicitum.

Hæc tamen distinctio merū figmentum est, & nullomodo audienda, quia siue nomine temporis intelligat durationem & moram rei alicuius apud alterum, siue vsus rei per illam durationem & moram rei alicuius apud alterum, siue vsus rei per illam durationem & moram, neutrum horum absolute & simpliciter vendi potest, aut pretio æstimari: quia tam duratio ipsa & mora rerum, quam vsus earum simpliciter & secundum se non sunt maioris valoris, neque habent aliquod pretium distinctum à rebus ipsis. Loquimur de his quæ consumuntur vsu, quale est pretium rerum. (Verbi gratia) duratio & mora 100. aureorum Petri apud Ioannem, vel vsus eorum apud eundem Ioannem, non valet plusquam 100. perse & absolute, imo hæc est radix totius iniquitatis vsurariæ, vt pro mora vel vsu pecuniæ, in qua vsus nullo modo ab ea distinguitur, vellet quis lucrum aliquod, vel pretium. Vnde quidquid author iste nomine temporis intelligat, nullomodo potest illud pretio æstimari, aut vendi. Dixi per se, & absolute, quia vt ex superioribus constat, si ex detentione pecuniæ vel pretii apud alium mihi aliquod damnum immincat, vel lucrum cesset, tunc ratione illius damni imminenti, vel lucri cessantis possum, eo modo quo statim explicabimus, aliquid ultra sortem vel pretium exigere.

Hæc ergo opinione reiecta, quidquid mercatorum cupiditas in suum fauorem ostendere nitatur, hoc nomine & titulo nulla ratione licet res carius vendere quam sit iustum illarum pretium propter dilatam solutionem. Ita D. Thom. hoc loco, & q. præced. art. 1. & in opusculo 67. ad Lectorem illum Florentinum, cuius sententiam sequuntur Scotus, Durandus, Richard. & omnes alij Theologi in 4. dist. 15. & ex recentioribus Medina q. illa 38. Conrad. De contract. q. 59. conclus. 2. D. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 2. Soto De iusti. lib. 6. q. 4. artic. 1. Caiet. in commento huius art. Nauarr. in Manuali c. 17. nu. 243. & omnes Theologi quibus similiter subscribunt quotquot sunt Iurisperiti in capit. Consultuit. & in capit. In ciuitate. De vsuris. Vbi illud vt statim videbimus definit [aperte Innoc. 3.

Cuius doctrinæ ab omnibus receptæ, præter quam ab illo tantum Raphael Parnasio, & Gerardo Oldonensi, veritas magis appareat. Obseruemus primo, Rerum venalium, siue Mercium quasdam esse, quæ per se & absolute loquendo emuntur communiter pecunia numerata, licet vendantur etiam quandoque pecunia credita, vt panis, vinum, oleum, carnes, vestes, & similia, quæ comuniter ad humanos vsus necessaria sunt, maxime quando minutim venduntur; Aliæ vero sunt, quæ per se & natura sua ac comuniter loquendo exigunt, & solent vendi pecunia credita, quamuis accidere aliquando possit, sed raro, vt vedantur pecunia numerata. Vt merces maritimæ, velut telæ, serica, quæ Hispanè dicimus,

[Sedas,

[Sedas, brocados, tapiceria,] & res aliæ pretiofissimæ, quæ non sunt ita necessariæ ad vsum humanos, maximè cum venduntur coniunctim, & in magna quantitate. Nô est hic sermo De rebus huius secundi generis, de quibus infra priuatim disseremus, sed de illis prioribus.

Obseruemus secundo, in huiusmodi reb. quæ regulariter ac communiter venduntur pecunia numerata, iustum pretium illarum esse, vbi à lege taxatum non est, quo inter viros probos & timoratos venduntur communi vsu fori, reddito statim pretio ab emptore & in numerato. Ratio est aperta, ad cuius vim optimè percipiendam constituendum est, cum tribus modis, rerum quæ emuntur, possit reddi pretium: vel facta statim illius solutione, vel ea expectata per aliquod tempus, vel illa anticipata, (qui tres modi vendendi solent his quoque vocibus à DD. exprimi: Vendere in numerato, Vendere ad diem, & Vendere anticipatè,) præcipuum & potissimum illorum esse illum primum, in quo res venduntur in numerato. Nam cum propria ratio & numerato. Nam cum propria ratio & natura contractus emptionis & venditionis cõsistat in eo, quod est transferre dominium rei venalis in eumentem, & dominium pretii in vendentem, esto in quacunque venditione istarum fiat huiusmodi translatio, potissimè tamen & omnium perfectissimè in primo illo vendendi modo, vbi & res vendita actu traditur eumenti, & pretium illius actu similiter traditur venditori: Quia esto dominium possit separari ab actu rei vsu & possessione, perficitur tamen maxime per illam: tuncque rei alicuius nos perfectè & omnino dominos iudicamus, cum illam actu possidemus, & ea liberè vti possumus: Experientia verò teste, qui emit expectata solutione, etsi pretij illius recipiat verum dominium, non tamen habet possessionem & vsum, & quandoque nunquam, debitore non soluente, sed parantè fugam, vel reddito impotentè: Similiter qui emit pecunia anticipata, etsi habeat iam acquisitum dominium & ius in rem emptam, possessionem tamen nondum habet & liberum vsum, donec illi actu exhibeatur, imo potest impediri vitio vel impotentia venditoris: at vbi res venditur in numerato, recipit vterque non modo ius & dominium, verum etiã possessionem, liberumq; vsum, vendens pretij, emens rei venditæ, sicque reperitur vera & perfecta translatio rei in eumentem & pretij in vendentem in isto venditionis modo. Ex quibus fit, vt hic sit inter illos præcipuus & potissimus.

Quo posito, probatur efficaciter iustum rerum pretium ex isto modo vendendi pecunia presenti, & in numerato sumendum esse, hac ratione. In omnibus rebus quod est præcipuum & potissimum in aliquo genere, est ex Aristot. & omnibus Philosophis metrum, & mensura, siue regula aliorum eiusdem generis: In mobilibus primum mobile est aliorum mensura & regula: quia est primum & potissimum: in calidis ignis, quia est potissimum ac præcipuum calidum: Sed ex illis tribus vendendi modis potissimus, & præcipuus, quin & primus quo homines vsi sunt post inuentam pecuniam, est venditio pecunia præsentis & in numerato, hic ergo debet esse aliorum regula, & mensura, & ab eo sumendum est necessario iustum pretium rerum, quas anticipata, vel expectata solutione emere seu vendere contingerit.

Dixi initio huius obseruationis pretium iustum esse quo res venduntur inter prudentes, & probos,

Tomus Secundus.

ac timoratos, nam si qui parum timentes Deum carius vendant, aut sua industria, seu iniquitate potius, excogitato aliquo Monopolio vel calliditate, (de quibus suo etiam loco dicemus) pretia augeant horum non est habenda ratio, sed eorum tantum qui probi sunt ac timorati, nulla vrentes arte vel industria ad augenda pretia, sed soli fortunæ ac tempori illa committentes: aliorum verò nequaquam, quia illorum fraudes & technæ nec debent illis patrocinari, nec alijs nocere.

Dixi etiam communi vsu fori, quia quod vnus vel alter, vel necessitate propria compulsus, aut ex ignorantia, vel leuitate, aut quacunque alia ratione carius vendat, vel villius, non est illud curandum ad cõstituendum iustum pretium, sed ex communi vsu fori sumendum est, iuxta ea quæ abundè docuimus quæstio. 77. articul. 1. Controu. 3.

4 Obseruemus tertio, cum contractus sit vltro citroq; obligatio, contractum emptionis & venditionis tunc celebrari & fieri, quando cõtrahentes ita cõueniunt inter se, vt maneat inter ipsos firmiter constituta obligatio, venditori tradendi rem, & emptori tradendi pretium, siue res illa tunc actu tradatur, siue alio tempore: similiter siue tunc pretium actu recipiatur, siue alio tempore. Quo fit, vt cum iustum rei pretium sumi debeat ex illo tempore certo & definito in quo actu & re ipsa celebratur emptio & venditio, vt quæst. 77. vidimus art. 1. Controu. 3. consequenter non erit illud sumendum ex tempore quo res ipsa traditur sed ex eò, in quo manet firma, & perficitur venditio. Loquimur hic de rebus actu existentibus, & præsentibus, Nã in his quæ solum sunt in potentia, vt fructus, lanæ, & similia quæ non existunt, sed emuntur in futurum recipienda, aut quæ non sunt in loco in quo sunt contrahentes, sed recipienda sunt in alio, pretium iustum earum sumendum est (vt videbimus Controu. 23.) ex communi vsu fori in eò tempore, vel loco, in quo emptor illas recipit, quia tunc perficitur, & consumatur vt ibi docebimus venditio, & non antea.

His positis probatur iam doctrina proposita. Primo, argumento Medinæ, Nulli licet aliter vendere quam iusto pretio, iustum autem rei pretiũ est illud, quod res valet communi vsu fori in pecunia numerata, & præsentis, eò tempore quo fit venditio, & merx traditur, ergo nullo modo licet accipere aliquid propter expectatam solutionem: sed eodem omnino pretio res vendenda est, vbi venditur ad creditum vel in diem, quo venderetur in numerato intra latitudinem iusti pretii.

Secundo, res quæ venditur, non plus valet neque in se, neque contrahentibus, neque vllò alio titulo, propterea quod vendatur dilata solutione, quam si venderetur solutione presenti, neque augetur propterea vsus fori circa illam, at pretium rerum non est augendum, nisi vbi vel augetur valor illarum, vel mutatur communis vsus fori inter eumentes pecunia numerata, ergo ex eo solo quod differatur solutio non licet carius vendere.

Tertio, vendere pecunia credita nihil aliud addit supra venditionem quæ fit pecunia presenti, quam solam expectationem pretii soluendi in futurum, propter hanc autem expectationem non licet aliquid vllò modo accipere, ergo neque carius vendere pecunia credita. Maior certa est, probò minorem. Hæc expectatio (vt optime docet hic D. Thom.) est quædam tacita &

6: 2 palliat:

palliat mutatio, vel tempus ipsum expectatum, pro mutuatione verò nihil licet accipere, quia in hoc consistit iniquitas vsuræ, neque pro tempore quod expectatur, quia tempus nullomodo est venale ergo. Et confir. Quia si pro expectatione sola liceret aliquid accipere, cum in mutuo includatur necessario aliqua expectatio recuperandæ pecuniæ, liceret pro mutuo a liquid acciperatione illius expectationis, quod est falsum & error.

Quarto, cum pretium iustum sit quo res venditur in numerato, si propter dilatam solutionem liceret aliquid accipere, cum dilata solutio non sit res ipsa quæ venditur, sed pretium illius absens, & pecunia in qua illud reddendum est absens, reddenda verò in aliquo tempore, consequenter augmentum quod superadditur iusto rei pretio, esset reuera quoddam pretium illius iusti pretij & pecuniæ in qua illud reddendum est vt absentis: ita vt quemadmodum in exactione lucris cessantis ex mutuo reperiuntur (sicut diximus) duo contractus distincti, alter mutui, & alter venditione alicuius rei ad creditum reperiatur quoque velur duo contractus, vnus quo venditur res ipsa iusto pretio fori, & aliud quo venditur absentia istius pretij & illius expectatio, siue ipsum pretium expectatum, quæ idem sunt, sicut possessio pecuniarum & pecuniæ quatenus aliarum rerum pretium est, vt rectè docuit Aristot. non est pretium aliquod, præter proprium valorem ipsius, imo in eo consistit iniquitas vsuræ, vt velit quis ex pecunia ipsa quatenus pecunia est, & aliarum rerum pretium, lucrum aliquod & pretium, contra illud commune proloquium Philosophi & omnium DD. [Pretij non est pretium, sicut nec pecunia parit pecuniam.

Quinto, cum in venditione hæc duo tantum reperiuntur, res quæ venditur & pretium illius, si liceret in diem carius vendere, certè vel ratione rei quæ venditur, vel ratione pretij pro illa nondum reddit, sed reddendi, at neutro modo, ergo. Maior perspicua est, probatur minor: Imprimis, id non licere ratione rei venditæ, constat ex 3. argumento iam proposito, quod autem nec ratione pretij ostendo, Pecunia reddenda venditori vt pretium rei quam vendidit, non habet alium valorem quam suum proprium, & communem, quatenus pecunia est: at siue presens sit siue absens, redditur illi vt pretium, ergo siue presens sit, siue absens ratione pretij ipsius, nullomodo potest carius aliquid vendi. Quod autem pecunia est & pretium rerum, non habeat alium valorem præter illum communem & sibi proprium constat ex supra dictis: Quia in pecunia solum reperitur duplex illa potentia quam diximus, altera illi propria & velut naturalis, omni pecuniæ communis, secundum quam est pretium omnium rerum; alia vero quasi artificialis, quatenus est exposita negotijs, & in via ad lucra: quæ ita (vt vidimus) differunt, vt exposita negotijs, & in via ad lucra sit fructifera, & lucratiua, & aliquid amplius valens, quam secundum se tantum sumpta, priori verò modo quatenus pecunia tantum est & pretium rerum, nullum alium valorem habeat, quam communem & sibi proprium, assignatum illi à Principe, vel Republica.

Denique quod rectè obseruauit Soto, nulla est lex, vel Resp. bene instituta, quæ constituat aliquod maius pretium rebus quæ venduntur in diem, quam illis quæ, emuntur pecunia presenti, at si propter dilatam solutionem deberet vel lice-

ret pretium augeri, certè rebus quibus Respub. pretia taxauit, præscripsisset quoddam pretium venditis innumerato, & aliud maius venditis ad creditum: quod cum nulla Resp. fecerit, argumento est certissimo, idem omnino esse iustum rei pretium vbi venditur in diem, quod est iustum vbi venditur in numerato.

5 Nunc ad argumenta initio proposita.

Ad primum respondeo, duo esse genera mercatorum, aliud eorum qui actu negotiantur, & vendunt tales res, aliud vero eorum qui aliquando vendiderunt cessarunt tamen deinde ab illo officio, cõstatq; iã illos nec cupiditate, neq; amore lucris esse affectos, sed timere Deum: Priores illi qd adhuc actu vendunt, possunt quidè haberi periti in arte negotiandi, & vendendi, non tamen sunt prudentes nec recti iudices in hac causa: quia venditorum, maxime eorum qui ad paranda lucra susceperunt hoc officium, adeo infaciabilis solet esse cupiditas augendi pretia, vt illa excæcari iudicent iustum quod iniquum est & vsurarium: iudicant enim in causa propria, in qua nemo est æquus & rectus iudex. Alij vero qui iam cessauerunt à negotijs, & nullo affectu ducuntur, sed timent Deum possunt haberi periti & prudentes, & hi experientia teste, damnant omnino hoc genus vendendi, dolentque plurimum, ac penitet eos, quod aliquando illud exercuerint, restituantque quidquid hac ratione deprehendunt se defraudasse.

Quod vero spectat ad communem vsum venditorum, sumptum ex isto diuerso modo vendendi, constat ex dictis, hunc diuersum vendendi modum pecunia credita vel numerata, cum solum addat dilationem solutionis, nullomodo posse variare pretium, quia nec tempus nec dilatio ista aliquo modo vendi possunt: Communis enim vsus fori ad discernenda iusta rerum pretia sumendus est ex publico foro & modo vendendi in pecunia numerata, ita vt illud solum pretium censendum sit iustum, quod vel à lege taxatum est, vel seruetur in communi vsu fori ab ementibus in numerato, vsus autem iste mercatorum vendendi vno modo pecunia numerata, & alio modo pecunia credita, cum non sumatur ex valore rei, sed ex eorum cupiditate, abusus potius est, & iniquitas quam vsus.

6 Ad secundum dico, abundantiam emptorum augere pretium, non quodcumque, sed illud tantum quod sumitur ex communi vsu fori, taxatum enim à lege non auget. Rursum cum vsus fori sumendus sit ex venditionibus quæ sunt pecunia numerata, consequenter non quæcumque copia emptorum auget pretium rerum, sed eorum qui emunt pecunia presenti, minimè verò eorum qui emunt pecunia credita: Nam hi frequenter, modo consequantur res quas quærunt, cum non statim pretia illarum soluant, non dubitant quæcumque ab illis exiguntur, quamuis excessiua & euidenter iniusta, venditoribus illarum rerum offerre.

7 Ad tertium dico, pecuniam presentem perse & absolutè non plus valere quam valeat absens, an autem ratione periculi quod potest habere absens, & quo caret presens, vel ratione commoditatis quam posset recipere ex absenti si presens esset, liceat illius vendere, videbimus statim in alijs titulis quos examinabimus. Cæterum cum pecunia non sit lucratiua secundum se, nisi exposita negotijs, secundum se non est vilior absens quam presens.

Vltimum

Vltimum argumentum exigit quæstionem illam, quam superius solum attingimus, reiecitumq; in hunc locum copiosè hic tractandam.

CONTROVERSI A

Decima septima.

AN LICEAT EMERE DEBITA IN

futurum soluenda, quæ vocamus pagas acerbas, minori pretio?

S V M M A R I V M.

1. *Pagæ acerbæ vocantur à Doctoribus debita soluenda in futurum.*
2. *Emptor huiusmodi debitorum duobus modis potest se habere.*
3. *Debita in futurum soluenda duplicia esse possunt.*
4. *Opinio aliquorum asserentium, & aliorum negantium.*
5. *Opinio vera, & inter doctores maximè communis.*
6. *Pecunia ex se sterilis est, & infructifera.*
7. *Opiniones Variæ de iustitia paganum Cœnuesium.*

Pagæ acerbæ vocantur à DD. debita soluenda in futurum, sumpta metaphora à fructibus terræ, & arborum: Quemadmodum enim fructus arborum, ante tempus constitutum illis à natura in quo maturi sint, sunt acerbi, accedente verò tempore suæ maturitatis suaues, & dulces: ita & debita, ac illorum solutiones si ante præfixum tempus exigantur acerbæ dicuntur, cõqueritur enim debitor ac iuste, quod debitum illud quasi viride adhuc, & immaturum, donec tempus solutioni præfixum adueniat, ab ipso exigatur. Quærimus igitur.

[An huiusmodi debita in futurum persoluenda liceat, (sicut passim fit) anticipata solutione vilius emere.]

In hac quæstione, vt quæ apud omnes DD. certa sunt à dubijs prius separemus, Obseruandum est primo. Duobus modis posse emptorem huiusmodi debitorum se habere; primo, ita, vt propter emptionem illius debiti, & defectum pecuniæ quam exhibet creditori, à quo illud emit, patiatur aliquod interesse damni emergentis, vel lucrifessantis: quod accidit, quando rogatus à creditore illo, in eius vtilitatem emit debitum illud, reddita pecuniâ quam alicui negotio habebat expositam: secundo, ita vt propter emptionem illius debiti nullum interesse patiatur, veluti cum vltro & propria sponte debitum illud emit, non vt creditoris vtilitati consulat, sed propriæ. Quando rogatus à creditore emit, & in illius vtilitatem, reddita illi pecuniâ quam negotijs & lucris expositam habebat, certum est apud omnes, posse tanto vilius debitum illud emere, quantum fuerit interesse, & nocumētum quod patitur damni emergentis, vel lucri sibi cessantis ratione illius emptionis: Quia titulus iste exigendi & recipiendi compensam damni emergentis, vel lucri cessantis, cum conditionibus illis quas docuimus, in omni contractu habet locum, tam mutui, quam emptionis, quam in quocunque alio, in quo verè & realiter contra-

Tomus Secundus.

hens interesse illud patitur in vtilitatem & commodum alterius. Quæstio ergo præsens est vbi emptor huiusmodi debiti nullum patitur interesse.

3. Obseruemus secundo, huiusmodi debita in futurum soluenda duplicia esse, quædam quorum solutio non est ita facilis, & certa: alia vero, quorum solutio adueniente termino certa est, & indubitata, & sine vilo labore ac difficultate recipienda. Priorum solutio incerta, & difficilis esse potest tribus potissime modis. Primo, quando debita non sunt liquida, sed sub lite, vel quo ad debitum ipsum, vel quo ad illius quantitatem. Secundo, quando etsi debitum liquidum sit, illius tamen solutio propter debitoris pauperiem, vel impotentiam, aut fraudes quibus vt solet, maxime incerta. Tertio, esto nihil horum existat in debito, potest nihilominus accidere vt nequat illud sine labore, & expensis recuperari. Huiusmodi debitorum solutiones incertæ sunt, & difficiles, & in his conueniunt omnes DD. posse illa ante terminum vilius emi, iuxta illorum difficultatem, & incertitudinem arbitrio prudentis Nam vt rectè dicunt Angel. & Syluest. inferius citandi, [Nostra interest litibus & sumptibus non vexari:] vt habetur. l. Minoribus, ff. De omnibus. Et omnium consensu, debita in futurum recuperanda cum istis periculis, & alijs conditionibus affecta, minus valent.

4. Tota ergo quæstio est circa priora quæ secura sunt, & quæ adueniente termino, certò, facile, & sine vilo labore, vel expensis recipiuntur, & in quibus emptor nullum patitur interesse. Nam Caiet. in summa verb. Vtura. circa finem, vbi agit de pagis montis Ianuensis, Summa Armilla Verb. vtura. num. 50. & 51. Summa Rosella, vt refert Sylu. verb. vtura. 2. quæst. 14. num. 4. habet autem illud Rosella verbo vtura. 2. §. 15. & Nauar. in Manu. c. 17. num. 232. sentiunt debita in futurum soluenda, quamuis certa, & sine vlla difficultate recipienda in termino, posse nihilominus vilius emi: Vt si Petrus debeat Ioanni 100. soluenda post annum, esto debitum hoc certum sit, & quod adueniente termino sine vlla difficultate recipietur à Petro, posse nihilominus emi illud modo à Ioanne tuta conscientia pretio vt 90.

Eandem opinionem tribuunt nonnulli Innoc. In c. In ciuitate. De vsuris. sed falluntur cum Innoc. eo loco vt admonet Sylu. loco cita. num. 1. solum loquitur de actione debiti dubij, & cum periculo: Post multa enim quæ ibi habet, concludit, potest quis conscientia bona emere actionem iam ortam tempore contractus, etiam minori pretio, quia exponit se periculo.

Probaturo vero opinio Caiet. his potissime argumentis. Primo, si huiusmodi contractus esset iniquus, certe quia interueniret in eo aliqua vsura, vel iniustitia: at neutrum istorum in eo reperitur, ergo non est iniquus. Imprimis non reperiri in eo vsuram sic ostendunt. Vtura non reperitur nisi vbi interuenit mutuum, vel aperte & explicite, vel implicite & virtute, sicut diximus de vendente ad creditum: at in contractu de quo hic loquimur, nullum interuenit mutuum, ergo neque vsura. Probaturo Minor: Quia vbi interuenit mutuum, siue formale illud sit, siue virtuale, periculum rei mutuatæ non manet penes mutuantem, sed penes mutuatarium; ita vt si pecunia vel res illa mutuatæ pereat, accipienti pereat, non ei qui dedit, & mutauit: In hoc autem contractu de quo hic disputamus, omne periculum

Cc 3 manet

manet apud eum qui confert pecuniam, & emit solutionem illam siue pagam acerbam, ita vt si debitum illud quod emit ab altero, aliqua ratione pereat, nec recuperetur, ipsi pereat, non priori creditori qui illud vendidit. Adhæc in mutuo potest mutuans repetere rem à se mutuam, saltem adueniente termino mutui, at si Petrus emat à Ioanne pagam acerbam vt 100. collatis illi 90. non potest in perpetuum illa 90. quæ dedit repetere à Ioanne, ergo hic contractus non est mutuum, sed vera ac realis emptio & venditio, in qua sicut in quacunq; vera & reali emptione & venditione Ioannes transfuit dominium illius debiti vt 100. in Petrum pro pretio vt 90. & Petrus transfuit omnino in Ioannem dominium illorum 90. tanquam pretium illius debiti vt 100. in futurum recipiendi.

Probatur iam altera pars, nullam iniustitiam reperiri in hoc contractu hac ratione. Emptio facta iusto pretio nullam continet iniustitiam: hic contractus vt constat est vera & realis emptio, 90. in presenti iustum pretium sunt debiti 100. recipiendi post annum, ergo nulla ibi interuenit iniustitia. Probatur minor. Primo, quia iste non emit illa 100. pro 90. sed ius tantum, quod venditor ille habebat in illa 100. ius autem ad 100. post annum recipienda non valet 100. sed 90. ergo emit pretio iusto. Quod autem ius ad 100. post annum recipienda non valeat 100. probat multis medijs. Primo, quia res quæ solum est in potentia & spe, non tanti æstimatur, vt constat ex dictis Controu. 9. vbi egimus de lucro cessante, quanti ea quæ est in actu: 100. verò post annum soluenda nunc non sunt in actu, sed in sola potentia, & spe: Secundo pecunia quæ statim est utilis, & quam statim possum conuertere in proprios vsus, magis estimatur, quam ea quæ per annum vel multum tempus est mihi inutilis: at 100. recipienda post annum toto isto tempore sunt eminenti debitum illud inutilia, 90. vero quæ recipit venditor sunt statim illi utilia, debent ergo tanti æstimari ista 90. præsentia quanti illa 100. absentia, & haberi ista nonaginta, præsentia tanquam iustum pretium illorum 100. absentium, & tanto tempore inutilium.

Quod si dixeris, quando res venditur pecunia credita pecunia quoque illa cum sit absens, non est in actu, sed in potentia sola, & subiecta periculis, nec est statim utilis, sed post multum tempus, at nihilominus non potest res carius vendi, quam pecunia præsentia. Hæc inquit non obstant, quia quando res venditur pecunia credita, interuenit mutuum implicitum, vt docet D. Tho. qua de causa non licet carius vendere: quia esset illud (sicut diximus) recipere aliquid ultra sortem ratione illius mutui, in hoc autem contractu (vt probatum est) nullum interuenit mutuum, sed est mera venditio & iusto pretio, vt constat.

Tertio passim fit vt habens censum redimibilem proprietatis vt dicunt 100. aureorum, emat illum 90. aureis: qui contractus non damnatur, sed est in vsu, nec alio nomine, nisi quia solutio siue pensio illius census recipitur paulatim per singulos annos, ergo licet similiiter debitum futurum, cuius solutio absens est, vilius emere pecunia præsentia. Et confirmatur. Sicut se habet fructus maturus & dulcis ad viridem, & acerbum, ita solutio præsens ad futuram; sed fructus viridis & acerbus non tantum valet quantum maturus & suavis, ergo nec solutio futura tanti æstimanda est quanti præsens, & ita 90. in præsentia non minus

cenfenda sunt valere quam 100. in futuro.

Quarto, emens ius in aliquod debitum soluendum in futuro, perinde se habet, sicut qui emit triticum in herba & in potentia, at triticum in herba tantum existens & in potentia minoris estimatur ab omnibus, quam in tempore messis: ergo similiter debitum in futuro soluendum minus debet valere, quam solutum in præsentia.

Quinto, (quo argumento vtitur Nauarr.) Minus est habere actionem in rem aliquam, quam ipsam, sicut maius est habere possessionem illius, quam spem, quantumuis spes illa certa sit ac secura: vt habetur L. Minus. ff. De regulis iuris. Et Decius copiosè in L. seu Reg. Qui actionem. ff. eod. titu. Sed ius in debitum, futurum vt 100. solum dicit actionem, ipsa vero 100. dicunt rem ipsam, ergo ius in debitum quod in hoc contractu venditur, minus debet valere quam ipsa 100. eruntque iustum pretium illorum sola 90.

Sexto. Si pro debito futuro vt 100. redderetur statim in pecunia numerata alia 100. venditor haberet plusquam debet habere, hoc autem est iniquum, ergo pro 100. futuris non sunt reddenda in præsentia alia 100. sed pauciora. Minor cum consequentia perspicua est, Maior vero habetur Instit. De actio. §. Placuit. vbi dicitur: [Plus soluit qui ante tempus soluit.

Septimo, In quibusdam ciuitatibus Italix, vt Florentiæ, Placentiæ, & Ianuæ exercetur quidam contractus, quo emuntur debita quædam, & solutiones quædam futuræ post triennium, certæ & securæ, quæ dicuntur pagæ montis Genuensis, in quo contractu venduntur solutiones futuræ debiti vt 100. pro pecunia præsentia vt 90. nec tamen hic contractus est iniquus, quin potius approbatus vt iustus, & licitus à Calixto III. & Sixto III. in suis bullis editis circa huiusmodi pagas montis Genuensis, vt refert Syluest. loco citato: licet igitur emere pagas istas acerbis, & debita futura, quamuis secura & certa minori pretio.

Oppositum docent Ioann. Medin. Cod. De re. stitut. quæst. 38. ad finem. fol. 117. & in tractatu De censibus quæst. 7. Gabriel. in 4. distinct. 15. quæst. 11. dub. 4. D. Antonin. 2. part. titu. 1. cap. 8. §. 3. & 4. vbi citat. in eandem sententiam D. Thom. ad lextorem Florentinum. Angelus verb. Vsuræ. primo §. 63. & 64. Syluest. loco citat. vbi in fine illius quæstionis 14. refert idem docuisse Alexan. Alen. Adrian. in 4. fol. 53. Soto lib. 6. de Iustia. quæst. 4. artic. 1. ad 3. cui subscribunt omnes ferè recentiores. ex Iuristis Ioannis de Anania in additio. ad Speculat. relatus ab Angelo loco citato, Bartho. in L. Per diuersas, Cod. Mandati. & Bald. in L. secunda, Cod. Ne lite pendente, vt colligit Syluest. loco citato, Quia cum doceant Bartho. & Bald. in istis locis, competens pretium actionis esse quod remanet deductis expensis, & labore pro recuperanda re factis, colligit & rectè Syluest. iuxta eos non posse actionem minori pretio emi, quam sint iura ipsa, habito respectu ad laborem & expensas faciendas.

Probatur hæc opinio multis modis. Primo, Quia in hoc contractu perinde se res habet, ac si Petrus mutuasset Ioanni 90. receptorus deinde ab Andrea debitore Ioannis 100. At recipere 100. pro 90. est recipere lucrum ex mutuo, ergo est usura. Probatur maior. Si dedisset Petrus Ioanni nonagesimo, receptorus ab eodem deinde 100. esset usura, nec alio nomine, nisi quia pro nonagesimo, statim datis recipit postea 100. at qd pro 90. recipiantur centum ab eodem cui illa 90.

data

data sunt, vel ab alio, non mutat naturam contractus, ergo hic contractus est usurarius.

Secundo. Esto non esset in hoc contractu mutuum istud palliatum, nec usura, sed esset mera emptio, & venditio iuris, quod Ioannes habet in illud debitum Andree, est nihilominus iniusta, & iniusta.

Probo. Ius ad 100. quæ certo recuperari possunt, & sine ullo periculo, vel labore, aut expensis, valent 100. quemadmodum hæreditas quæ certo habenda est post annum, si tunc valet 100. & nunc similiter valet 100. quia dilatio receptionis illius non minuit verum, & iustum illius valorem & pretium, ergo emere ius ad 100. certa, & secuta pro 90. est inæqualitas inter pretium & rem.

Tertio, sequuntur ex ista sententia Caiet. varia incommoda. Nam primo si postularem à mercatore mutuo 100. posset ille dicere, nolo mutuare tibi 100. sed emere solum ius ad 100. à te recipiendis post annum, pro 90. quæ nunc tibi exhibendo. Hic autem contractus est usura: Quod vero sequatur probo.

Idem omnino est habere ius recipiendi post annum 100. à me, quod ab alio, cum iustitia contractus non mutetur ex personis, nec sumatur ex ipsis, sed ex natura rei & æqualitate rei ad rem: sed licet per Caietan. mercatori redditis mihi in presenti 90. emere à me ius recipiendi ab Andree post annum 100. quæ debet mihi, ergo licebit similiter eidem emere idem ius in me, ita ut redditis mihi nunc 90. habeat ius recipiendi à me post annum centessimum at hoc est usura, ergo & illud.

Secundo sequeretur, ut si Petrus conferat Ioanni 100. soluenda post annum, Ioannes vero oblata sibi occasione pecuniæ soluat illa statim, post mensem, non possit Petrus recipere à Ioanne integra 100. sed pauciora.

Probo sequi: quia ista 100. quæ soluit statim post mensem non erat soluturus nisi post annum, ex Caiet. autem 100. soluenda post annum non valent nunc 100. sed minus.

Sequitur Tertio, ex eodem fundamento, ut liceat carius vendere pecunia credita. Patet consequentia: Quia secundum rem idem profecto sunt vendere 90. quæ in presenti non valent nisi 90. pro 100. accipiendis anno venturo, quod vendere rem in presenti non valentem nisi 90. pro 100. quorum solutio expectanda est, per annum.

Quarto sequitur, posse debentem quantitatem aliquam. (verb. grat.) 100. soluenda post annum redimere minoris suum debitum, sicque pacisci, & convenire cum suo creditore, debent tibi 100. quæ non teneor solvere nisi post annum, reddam statim tibi 90. pro toto debito, & ero liber, quod tamen non licet, sicut respondit Diuus Thom. lectori illi Florentino, ut refert Syluest. loco citato numero 3. ergo neque licet illud quod habet Caiet. Quod autem sequatur probo.

Primo, ex fundamento Caietan. quia ius recipiendi 100. post annum in presenti non valet 100. sed 90.

Secundo, quia ex Caiet. alteri liceret ita pacisci cum illo creditore, ergo & ipsi debitori, et enim cum iustitia contractus non attendatur penes has, vel illas personas, sed penes æqualitatem solam rei ad rem, per accidens est fieri huiusmodi conventionem, & pactum cum creditore illo ab eodem debitore, vel ab alio, si red-

dat debitor pro iure illo idem pretium, quod alius redderet.

Nauar. fatetur sequi hoc quartum ex opinione Caietan. non tamen sentit esse incommodum, immo licere: at Caietan. & alij negant illud sequi, asserentes maximum esse discrimen inter ipsummet debitorem & alium tertium, ut docet Diuus Thom. ad illum lectorem Florentinum. Quia debitor ipse tenetur debitum illud reddere securum, & constans creditori vi conventionis, & contractus inter ipsos initi, ad quod non tenetur alter, & ita debitor nullomodo potest detrahare aliquid ab integra quantitate debiti, nisi aliquo legitimo titulo, & causa excusetur, qualis non est anticipare solutionem.

Ex quo soquitur primo, hoc quartum incommodum non habere eam vim contra opinionem Caietan. quam habent præcedentia.

Sequitur secundo. Iniquum esse vel usurarium contractum illum quo vtuntur passim, & frequenter mercatores Ianuenses, vendentes merces proprias vel aliorum sibi commissas pretio, ut 100. soluenda post annum, & convenientes deinde cum eisdem emptoribus, ut pro illis 100. quæ debent post annum, reddant statim 90. Quia vel merces quas illis vendunt tempore contractus, valent reuera vsu fori, & pretio iusto 100. aut 90. si quidem 100. usurarij sunt emptores qui eo quod reddant statim 90. liberantur ab illo vero, & iusto debito, ut 100. non alio nomine quam propter anticipatam solutionem, quæ cum sit ex Diuino Thom. quoddam mutuum palliatum, efficitur profecto, huiusmodi emptores ex illo mutuo recipere tanquam lucrum, quod detrahunt ab illo iusto pretio.

Si vero iustum pretium mercium illarum est 90. sicut reuera est, (nam hic latet anguis) usurarij sunt venditores, vendentes merces valentes iusto pretio sola 90. pretio ut 100. propter dilatam solutionem, quas in numerato vendidissent pretio illo ut 90. quod vel ex eo constat, quod cum primum illa 90. ipsis redduntur, reliquum dimittunt, ac recte se vendidisse arbitrantur. Nisi dicant mercatores Ianuenses se ita vendere, quia cum sint vere mercatores, & actu negotia exercentes, habent semper pecunias negotijs expositas, ac propterea nunquam se vendere ad creditum, quin patiantur reuera aliquod lucrum cessans: Attamen ex eo solo quod venditores actu negotia exercent, non licet eis titulo lucri cessantis carius vendere ad creditum, nisi feruatis conditionibus quas inferius proponemus Controu. 18. explicantes quando liceat ratione lucri cessantis carius vendere.

Sed redeuntes eò vnde digressi sumus, quod spectat ad præsentem quæstionem de pagis acerbis, inter illas duas opiniones refertur tanquam media, ea quam docuit eruditus Pater Magister Ioannes à Peña, asserens huiusmodi contractum, antequam fiat, esse suspectum, & reiiciendum, post factum vero tollerari posse, nec esse compellendum ad restitutionem, eum qui emerit aliquam pagam acerbam minori pretio. Cum Caietan. & Nauarri autoritas sufficiat, ut opinio ista probabilis sit, & possit quis illam sequi tanquam probabilem.

Ex his tamen opinionibus re diligenter & mature inspecta, ea tantum quam secundo loco proposuimus habenda est tanquam vera, ac propterea merito inter DD. magis communis, magisque recepta.

Hæc

Hæc namque vltima (vt ab ea exordiamur) non est rationi consona, Quia vel contractus iste est iustus, & licitus secundum se, nullam continens inæqualitatem, vel vsuram, aut est iniquus & iniustus, vel ratione alicuius inæqualitatis, & iniustitiæ in eo contentæ, siquidem iustus sit, & omnis iniustitiæ & inæqualitatis expers, sicut potest tollerari post factum, ita quoque poterit licetè permissi antequam fiat, quod si iniustus est & iniquus, sicut antequam fiat, est suspectus & reijciendus, ita quoque & post factum, non enim quod antequam fiat est reijciendum vt illicitum, redditur licitum vel tolerandum eo quod fiat. Sicut enim iuxta communem regulam Iurisperitorum: [Quod à principio infirmum est, tractu temporis non redditur validum & firmum,] Ita quod antequam fiat admittendum non est, neque post factum debet tollerari. Adde quod limitationem istam Magis Ioann. à Peña crederem admitti etiam à Caietan. ita, vt huiusmodi emptiones neque Caietan. consuleret, sed disuaderet antequam fierent, post factum vero non compelleret emptorem ad restituendum. Et Nauarr. ipse loco citato habet non esse consulendam, quod est argumentum illam non esse satis securam.

Ego certe non negabo illam esse probabilem, si dialectico more hac voce vtamur, vt probabile sit quale diffiniuit Aristot. 1. Topi. [Quod videtur omnibus, aut pluribus, aut sapientibus,] cum illam habeant Caiet. Nauarr. & nonnulli alij viri eruditi & magni nominis: Nihilominus illam nec securam censeo, nec veram, nec repugnat vt simul probabilem iudicem propter auctoritatem asserentium illam, & simul falsam secundum se, cum dixerit Idem Aristot. [Multa falsa esse probabiliora multis veris.] Quod autem securam non sit, constat (vt modo dicebamus) ex ipso D. Nauarr. & omnibus recentioribus, qui etsi illam probabilem vocent in sensu explicato, nulla tamen ratione censent consulendam, immo in praxi compellendum ementem huiusmodi debita, quæ certa sunt & securam, minori pretio, ad restituendum defectum.

Quod vero & falsa sit, præter argumenta iam adducta contra Caietan. Confirmatur Primo, quia si aliqua ratione opinio illa Caietan. constare posset, maxime quia pagæ huiusmodi non emuntur minori pretio ratione, & titulo anticipatæ solutionis, sed quia illud minus pretium in presenti solutum; à peritis & prudentibus in exercendis negotijs iudicatur iustum, experimur autem oppositum, viros prudentes & peritos in negotijs 100. futura tunc tantum minoris aestimare, quando in illis recuperandis existit periculum, vel difficultas aliquas expensas, vel labores allatura, vbi vero nihil horum existit, sed recuperatio debiti certa est, & securam, ac sine vlllo labore, vel expensis habenda, nullus est prudentum & peritorum qui censeat 100. valere minus quam 100. quin & Summa Armilla huic quoque rationi nititur, dum docet pagam acerbam posse minoris emi, quia debita futura semper afferunt secum aliquod periculum.

Ex quibus sic argumentor: Centum futura, vbi debiti solutio certa est, ac securam, & sine vlllo labore, vel expensis recipienda, iudicio peritorum, & prudentum non valent minus quam 100. qui ergo illa emerit pro 90. presentibus, nulla alia ratione. vel titulo potest illa vilius emere, quam sola ratione anticipatæ solutionis, & præ-

ventionis temporis, hac vero sola ratione detrahente à iusto rei valore, & pretio est vsura, ergo.

Confirmat illud optime Angel. loco cit. quæst. 64. quia quanto debitum, quod emitur, tardius erat soluendum, minori pretio emitur, quidquid sit de illius certitudine, cæteris enim omnibus paribus 100. soluenda post duos annos vilius ementur, quam si essent soluenda post annum, ab emptoribus qui iuxta Caietan. opinionem emens huiusmodi pagas acerbas: Quo fit vt ratione anticipatæ solutionis debiti tardius recipiendi detrahatur à valore debiti, quidquid huiusmodi emptores detrahunt, qua ratione vilius aliquid emere constat inquit Angel. Vsurarium esse ex c. Consuuit. Cap. In ciuitate. & c. fina. de vsuris.

Secundo, Non licet merces aliquas certo tradendas, ac sine vlllo labore vel expensis recipiendas minoris emere, quam illæ tempore traditionis valent, videbimus Controu. 23. agentes de venditione lanarum; sed per Armillam, Caietan. & Authores alterius opinionis emens pagas acerbas non emit ipsas pagas, sed iura ad illas perinde omnino ac si emeret aliquas merces, ergo cum debita ista vel iura in illa sint certa, & securam, debent emi eodem pretio quod valebunt tempore recuperationis, ergo non licet ea anticipata solutione minori quantitate emere, quam sint recipienda.

Denique argumentor, ex eodem fundamento Caietan. Qui emit debitum futurum vt 100. non emit illa 100. neque debitum illud, sed solum ius, & actionem in illa 100. sed actio ad rem vbi nullum est periculum, vel labor, sed omnis certitudo, securitas, & facilitas, non valet minus quam ipsa res ad quam est talis actio, vt recte docent Bartho. & Bald. locis citat. à Syluestro, ergo actio, & ius ad 100. valet reuera 100. nec potest minoris emi, aliter esset aperta inæqualitas inter rem & pretium: Vel certe si 90. data in presenti essent iustum pretium actionis certæ & securæ in 100. anticipatio solutionis, & pecuniæ daret iustum valorem, efficeretque vt 90. in presenti valerent tantum, quantum 100. futura, quantumuis certa, & securam, quod est falsum, & contra definitionem Pontif. in illis capitibus adductis, & recte, ab Angelo.

Ex his omnibus colligo opinionem istam Caietan. ab eo tantum tuta conscientia posse obseruari, qui videns à Caietan. & Nauarr. & aliis haberi, bona fide illi adhereret, credens esse veram, & securam, & ignorans à pluribus & grauioribus Doctoribus, & communiter in scholis iudicari falsam: Absolute tamen, & simpliciter illa omnino falsa est, & conscientis fidelium maxime periculosa, & reijcienda tanquam vsuraria, vel falsam ansam præbens multis vsuris, & aditum parans tam ad vendendum carius expectata solutione, quam ad emendum vilius illa anticipata, & multa cambia, & recambia quæ dicuntur ficta, & ficta.

Argumenta vero illius facile solvuntur.

Ad primum enim respondeo, In huiusmodi emptionibus contineri mutuum implicitum, sicut & in anticipata solutione: cum talis emptio nihil aliud reuera sit, vt ex argumentis adductis constat, quam quædam anticipata solutio illius debiti quod sic emitur.

Ad probationem vero illam, qua nititur Caietan. ostendere non esse mutuum, sed veram & realem

realem emptionem, dico: esto venditor non maneat obligatus ad reddendum aliquid immediate per se ipsum illi emptori, neq; maneat emptori aliqua actio & ius recuperandi aliquid ab illo venditore, sufficere nihilominus, vt sit vere quoddam genus mutui, vt maneat obligatus in aliena persona, suo scilicet debitore, qui substituitur illi emptori vice & loco ipsius venditoris: Passim enim fit Petrus mutuare Ioanni 100. & quia Petrus non habet integram securitatem in Ioanne, postulare ab illo fideiussorem Andream manereque Andream deuinctum pro mutuo exhibito Ioanni, quo casu etsi Petrus noluerit recipere actionem & ius in Ioannem sed in Andream, quem nouit securum solutorem, nihilominus vere mutuum illud fuit exhibitum Ioanni: Ita in hoc casu, perinde res se habet, ac si emptor pagæ acerbæ conferat mutuo venditori 90. quorum venditor sit mutuarius substituens loco & vice sui alium sibi debitorem 100. soluenda post aliquod tempus.

Vnde quemadmodum in anticipata solutione est mutuum sub colore, & titulo anticipatæ solutionis, quia anticipate soluens perinde se habet, ac si pecuniam illam mutuaret venditori recipendam ab eodem deinde in mercibus, ita & emens debitum futurum & pagas istas quas vocamus acerbas, perinde se habet, ac si mutuaret venditori illius pagæ, pecuniam quam in præsentii illi tradit, recipendam deinde deinde ab ipso per interpositam personam debitoris in illo debito: quo fit vt sit mutuum quoddam sub colore & titulo emptionis debiti. Nec obstat quod ait Caietan. in mutuo mutuantem habere ius in mutuuario, in huiusmodi autem emptionibus emptori nullum manere ius in venditorem, sed in solum debitorem illius, quia emptor suscipit in se omnem curam, & periculum illius debiti. Nam & cum Petrus (vt modo dicebamus) mutat Ioanni pauperi accepto Andrea in fideiussorem, à quo solo vult debitum illud sibi solui, Petrus nullum ius & actionem habet nisi in solum Andream, at nihilominus mutuum vere fuit factum Ioanni: fuitque vere Ioannes in tali contractu mutuarius. Ad alteram partem eiusdem argumenti constat ex dictis, casu quo talis contractus non esset mutuum palliatum, sed vera & realis emptio & venditio, esse illam iniquam, quia ius in 100. securo, & certo recipienda sine vilo labore, & expensis valent 100. nec à peritis & prudentibus censentur minus valere.

Ad secundum respondeo, pecuniam ex se sterilem esse & infructiferam, nisi quatenus subest negotijs & industria mercatorijs, qua de causa si mercator volens reuera cum sua pecunia negotiari & lucrari, rogatus tamen ab alio debitum illius emat, poterit tantum à pretio illius debiti detrahere, quantum ratione lucri propter emptionem illam ipsi cessantis prudens iudicaret detrahendum: Sivero emptor huiusmodi debiti & pagæ non erat cum illa pecunia negotiaturus, neq; debitum illud litigiosum erat, vel cum aliquo labore aut expensis recuperandum, sed certum, & securum, ac facile in termino recuperandum nulla ratione licet minoris illud emere; nec pecunia absens certa & securo est minus utilis quam præsens, præter quam viro cum illa negotiaturus vt ex dictis constat. Nec valet exemplum Caietani de terra per duos vel tres annos habenda sine fructibus, & propterea vilis emptæ: nam cum terra ex se fructifera sit, emens illam sub pacto, vt per aliquod tempus fructus il-

lius non recipiat, iuste ac recte postulat tantum pretij ab illius valore detrahi, quantum detrahitur sibi fructuum, quos toto illo tempore sublato tali pacto recepisset: quod profecto pecuniæ secundum se non conuenit, cum ex se infructifera sit.

Ad tertium dico, de huiusmodi censibus eadem omnino ratione iudicandum esse, sicut & de pagis acerbis de quibus agimus, ita vt si recuperatio annuæ pensionis illius aliquam habeat difficultatem, vel litem, aut proprietatis periculum, tantum liceat à valore illius census minuire, quantum prudens, & peritus iudicaret ratione illius difficultatis, & litis, vel periculi: Vbi vero census proprietatis securo est, & ab omni periculo & lite aliena, & recuperatio annuæ pensionis similiter facilis & securo, nullomodo licet census aliquem vilis emere, quam secundum se valeat integra illius proprietatis. Et oppositum, si à quibusdam fiat. inique fit, & cum obligatione restituendi defectum illum, & quidquid ab integra proprietate detraxerunt: nec potest introduci consuetudo in oppositum, aut si introducta sit, non est dicenda consuetudo sed corruptela: quia, seruare iustum pretium in omni emptiense, & venditione est iuris naturalis, cui nulla consuetudo derogare potest. Qua vero ratione propter mutationem temporum mutantur pretia censualium, & pensiones eorum, possintque antiqua quæ alio deinde tempore venduntur, carius vendi, vel vilis, emi, quæ fuerit à principio instituta, explicabimus inferius in peculiari tractatu de Censibus.

Ad quartum respondeo, non esse accommodatum exemplum illud de tritico in herba debito, de quo hic loquimur.

Primo, quia triticum in herba secundum se non valet quod triticum perfectum, at 100. certa, & securo semper valent 100. quamuis non sint recipienda nisi post annum.

Secundo, quia triticum in herba habet incertum fructum, cum possit multis vijs impediri, ne perueniat ad messem, quod non conuenit debito, de quo hic loquimur.

Tertio, quia triticum in herba ducitur ad messem, vt fructus terræ fructifera, in qua progressus temporis est pretio æstimabilis, at in pecunia ratione temporis nec augetur, nec minuitur pretium, sed 90. hodie, sunt 90. post annum, & 100. certa & securo post annum sunt 100. hodie.

Eodem modo respondeo ad confirmationem illius argumenti, nam fructus viridis & acerbus potest varijs modis impediri, ne perueniat ad maturitatem, debetque maturefcere virtute terræ, quæ fructifera est & pretio æstimabilis, debitum autem certum & securum, etsi dicatur maturefcere quo ad præsentiam solutionis, vnde sumpta est ista similitudo & metaphora, non tamen dicitur maturefcere quod ad augmentum vel decrementum valoris, cum pecunia quocunque tempore sumatur siue præsens, siue absens, siue hodie, siue post annum, vbi nullum est periculum, nec labor in illa habenda, nec cessatio alicuius lucri ex illa negotijs exposita, eundem semper habeat valorem.

Ad 5. constat iam ex dictis in argumento secundo, quo nostram sententiam probauimus, ius siue actionem in 100. certam, & securam non minus valere quam 100. commune enim dictum, possessionem præstare spei, intelligendum est, quando spes illa potest impediri, vel quando pro-

pter

pter defectum possessionis patitur, qui rem illam nondum possidet sed sperat, damnum aliquod vel cessationem alicuius lucris: at quando actio certa est, & ab omni periculo & impedimento secuta, & citra omne damnum vel cessationem alicuius lucris certi, vel probabilis, eiusdem valoris est talis actio, quanti & res illa in quam habetur.

Sexto argumento respondent, & recte Angel, & Sylu. locis citatis, proloquium istud. [Plus soluere qui ante tempus soluit,] verum esse in eo qui soluendo ante debitum tempus patitur aliquod interesse, & ideo cogentem illum ad soluendum ante debitum tempus plus petere, vt habetur in cap. r. De plus petent.

Quod si soluens ante debitum tempus nullum patitur interesse nec damni emergentis, nec lucris sibi cessantis, ex illa præmatura solutione, non plus soluere: Quomodo res se habet in nostro casu, reddens enim nunc 90. pro debito certo ac securo vt 100. soluenda post annum, vbi nullum ex eo patitur damnum nec amittit lucrum, non soluit plusquam 90. quo fit vt ista 90. non sint iustum nec æquale pretium illi debito vt 100.

Vltimum argumentum postulat quæstionem, illam, cuius occasione præsentem tractant potissime Doctores.

AN PAGAS ILLAS

montis Genuensis liceat minoris

emere.

IN quibusdam ciuitatibus Italiae vt Ianuæ, Florentiæ, Placentiæ, & similibus habent Communitates ipsæ, & priuati quoque ciues earum quosdam redditus certos, & securos, vel in vectigalibus, vel in fructibus & predijs quorundam locorum, qui in terminis & ditionibus vel montibus huiusmodi ciuitatum existunt, quos redditus non recipiunt domini illorum, siue sint ipsæmet Communitates, & Senatus earum, siue priuati ciues, nisi per triennia vel quadriennia, nempe singulos eorum post tres vel quatuor annos. Accidit Senatui Ianuensem vel Ioannem ciuem Ianuensem habere in monte Ianuensi 10. loca, ex quibus recipit tertio quoque anno 100. libras. Initio triennij, vel duobus annis antequam redditus huiusmodi sint ipsi persoluedi, Petrus emit ab illo huiusmodi redditus, exhibens illi statim, & in numerato pro singulis quibusque 10. solidis 15. solidos. Disputant Doctores.

An huiusmodi contractus sit iustus, & licitus.

Conuenit enim illi ex vna parte, vt debitum illud sit certum, & securum, quia loca illa sunt obligata ad redditus illos persoluedos in termino citra omnem litem, vel moram: vnde iuxta ea quæ modo diximus, videtur hic contractus iniquus & iniustus, quia est emere debitum certum & securum minoris quam valeat.

Ex alia parte hic contractus (vt refert Sylu. loco citato) est vtilissimus tam Reipub. ipsi, & Senatui, quam priuatis, quia hac via habent ex Gabellis 15. solidos securos pro 20. qui forsan non reciperent 11. nec forte 10. vt periti ac experti in his testantur: similiter ex fructibus: Vbi videtur esse quædam donatio, quia Senatus, vel ciuis conferenti sibi in præsentem 15. solidos pro 20. illam superabundantiam, vt 5. libere, &

gratis confert propter beneficium quod ab illo recipit.

In hac quæstione, de iustitia huius contractus non est ambigendum, cum autoritate Sedis Apostolicæ maxime decreto Sixti 4. constituitur, ac definiatur esse iustus, & licitus: vbi idem Sixtus profitetur se huiusmodi contractus, & iustitiæ, ac æquitatis illius habere plenam notitiam: Sed qua ratione iustus sit, oportet Theologum nosse: hoc enim est muneris Theologici omni potestati rationem reddere: neq; enim Summi Pontifici pro libito ac temere ista decernunt, sed sapientissime, ac certissimis adducti rationibus,

Angelus loco cita. quæst. 64. & nonnulli alij qui præcesserunt Beatissimos Patres Calixtum, & Sixtum, damnarunt huiusmodi contractus, existimantes illos nihil aliud esse quam anticipatas solutiones illorum reddituum, seu debitorum, quæ cum certa sint & secuta, non possunt minoris emi, quam secundum se valeant, iuxta ea quæ docuimus in hac Contro.

Caictan. duplici nomine censet illos iustos, & licitos.

Primo, quia (vt vidimus) iuxta ipsum, licet emere pagas quascunque futuras minori pretio.

Secundo, & potissime, qui huiusmodi redditus non emuntur per vnum tantum vel alterum triennium, sed absolute & simpliciter in perpetuum, eo modo quo emuntur census: vnde qui emit huiusmodi pagas, perinde se habet, ac si emeret censum aliquem impositum in illis vectigalibus, siue fructibus, & predijs illorum locorum montis Genuensis. Quo fit, vt sicut emens censum pretio communi fori in tali loco iuste emit, ita emens in huiusmodi monte Genuensi 100. (Verb. gra.) libras recipiendas in fine singuli triennij, reddens ipse in principio eiusdem 15. solidos in numerato pro singulis quibusque 10. iuste emit: Quia quacunque ratione emptiones istæ huiusmodi pagarum inceperint, transierunt in naturam & vim census.

Aliqui recentiores ex nostris non recte intelligentes consuetudines Italiae iudicarunt Ianuensibus, & Florentinis, ac similibus licere ita emere ratione lucris cessantis: quia tam Ianuenses, quam Florentini, quam similes Itali negotiantur semper, nec patiuntur villo tempore suam pecuniam esse otiosam, & propterea ratione lucris quod habuissent ex alijs negotiis, cessat vero ipsis emendo huiusmodi pagas, posse tuta conscientia excessum illum recipere,

Sed hi decipiuntur plurimum, quia esto plerique ciues Ianuæ, & Florentiæ negotiis incumbant non tamen omnes, at huiusmodi pagas in vniuersum concedit Sixtus 4. ab omnibus iuste, ac licite posse emi, ea ratione qua diximus, nec distinguit inter habentes pecuniam negotiis expositas, & eos qui non habent: [Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus,] iuxta regulam Innocentii, Adde quod re ipsa multi qui nulla negotia exercent, emunt istas pagas, sicut emerent census antiquos, in quo recte dixit Caiet.

Syluest. sentit & recte Ianuam, & similes Reipub. quæ non recognoscunt superiorem, cum possint condere sibi ipsas leges, quia habent, vt vidimus in disputatione de Vectig. art. 3. Contro. 1. plenam autoritatem ad se ipsas gubernandas, & quam olim habebat Imperator in toto orbe, condidisse hanc legem, vt huiusmodi pagarum montis Ianuensis & similibus iustum pretium sint 15. solidi in præsentem pro 10. recipiendis post duos vel

Vel tres annos: quam legem potuit iuste conde-
re, vt sibi suisque ciuibus, vtilem sicut modo vidi-
mus ex eodem Syluestro: virtuteque huius legis
iuste imponentis pretium illud tanquam iustum,
eos qui sic emunt, esse tutos in conscientia: sicut
& ceteros omnes, qui merces aliquas emunt pre-
tio illis à lege constituto, diximus iuste emere q.
77. ar. 1. Controu. 1.

Vnde ad argumentum illud septimum negan-
da est similitudo. Quia ementes pagas istas mon-
tis Genuensis minoris quam illæ sint, non emunt
illas vt pagas & debita futura, sed vel tanquam
census quorum illud est iustum pretium commu-
ni vsu fori, vt ait Caietan. vel quia autoritate
legis in quam omnes consenserunt, & confirma-
uit Sedes Apostolica, illarum pagarum illud est
iustum pretium, siue illud sit per liberum consen-
sum & donationem implicitam dominorum illa-
rum pagarum, siue quia potest Resp. dominia bo-
norum ab vno transferre in alterum propter bo-
num commune, vt in lege Præscriptionis: & ita
transfert illam superabundantiam s. solidorum
supra 1 s. in eumentem pagas illas. quia sic expedit
ipsismet ciuib. creditoribus illarum pagarum &
debitorum maxime cum fateantur ipsi credito-
res in illis locis huiusmodi emptiones sibi pluri-
mum expedire. In aliis autem debitis liquidis,
certis, ac securis hoc non licet, quia emptio hu-
iusmodi debitorum nec potest dici census, nec le-
ge aliqua est illis constitutum tale pretium, neq;
creditors censendi sunt partem illam quæ ipsis
detrahatur ab integritate debiti, liberè donare,
nisi apertè, ac liberè, & sine vlla vi vel fraude ip-
sime illud expriment.

CONTROVERSI A

Decima octaua.

AN LICEAT CARIUS VENDERE

ad creditum ratione damni emergentis,
vel lucri cessantis venditori pro-
pter dilatatam solu-
tionem.

S Y M M A R I V M.

1. *Varia opiniones.*
2. *Venditor conductus à Repub. & venditor volunta-
rius quomodo diferant?*
3. *Vendenti pecunia credita nullo modo licet carius ven-
dere ratione damni emergentis.*
4. *Venditor conductus potest sua conscientia res vende-
re & pretio fori, & pretio taxato à Repub.*
5. *Venditor rogatus ab aliquo ut credito uendat sibi, cum
iam possit alteri vendere presenti pecunia, potest ca-
rius uendere credito.*
6. *Conditiones quas debet venditor seruare, ut credito ca-
rius uendere possit.*
7. *Emptor tenetur ad recompensandum damnum emer-
gens & lucrum cessans, quando re ipsa, & uere per-
uenit ex tali uenditione.*
8. *Confessarij diligenter inquirent, qua ratione huiusmo-
di uenditores in pretijs augendis ob expectatam solu-
tionem se habuerint.*

SECVNDVS titulus, qui afertur à mer-
catoribus, sumitur ex damno emergente,
vel lucro cessante: Etenim cum accidat
nonnunquam, pretium commune, & rece-
ptum vsu fori esse a deo tenue, vt non æque
tur pretio quo mercator eandem rem prius emit,
& expensis quas fecit in ea afferenda, ita vt si pe-
cunia præsentem illam vendat, ac pretio currenti,
patietur grauem iacturam & damnum: si vero pe-
cunia credita, inueniet emptorem qui carius e-
mens exhibeat illi pretium commodum, quo et si
non lucretur, nullum tamen patietur damnum.
[Sacara (vt dicunt) siquiera su caudal,] volunt
propterea mercatores saltim in hoc casu posse ip-
sos carius vendere pecunia credita, vt valeat ven-
ditor se ipsum hac ratione seruare indemnem.

Tum etiam quia si venditor pecuniam statim
acciperet, traderet eam negotio, ex quo aliquid
lucraretur, qua tamen commoditate & lucro pri-
uatur vendens pecunia credita; qua de causa vo-
lunt hoc etiam nomine (ratione scilicet lucri ces-
santis) posse carius vendi, quando expectatur so-
lutio.

Id ita licere. Probatum primo. Mutuus potest
aliquid recipere vltra fortem ratione damni emer-
gentis, vel lucri cessantis, in venditione pecunia
credita est quoddam mutuum tacitum, ergo lice-
bit carius vendere & accipere illud vltra pretium
commune fori, quando patitur venditor dam-
num emergens, nempe quando si venditor pecu-
niam statim accepisset, exposuisset illam alicui
negotio & lucro, quod propter dilatatam solu-
tionem ipsi cessat.

Secundo, non minus seruit Reipub. & bono
communi mercator qui propria sponte merces
hic inde quæstas adducit vendendas ciuibus,
quam qui conducitur à Repub. vt illas querat, ad-
uucat, ac custodiat vendendas, quando ciues indi-
guerint, & postulauerint: sed mercator ita con-
ductus à Repub. potest carius vendere, quam sit
commune pretium fori, & postulare valorem, &
expensas, seruareque se indemnem: ergo & qui
propria sponte illas adducit, & vendit, poterit eo-
dem æquitatis iure se ipsum seruare indemnem.
Hoc autem non potest, nisi vendat expectata solu-
tione, & propterea carius: quia ementes pecunia
presentem non reddent nisi pretium currens in fo-
ro, quod est vilius: ergo licebit illi hac via, hoc
numine vt se indemnem seruet, carius vendere ex-
pectata solutione.

Tertio, quo principio sæpe vsi sumus in præce-
dentibus Controversijs, Nemo debet alteri cum
proprio damno, & iactura beneficium præstare,
qui vero vendit ad terminum, pretij solutionem
expectans, præstat emptori maximum benefi-
cium, quod illi non debet: ergo poterit, si quod
interesse patiatur vel damni emergentis, vel ali-
cuius lucri cessantis, ad illud compensandum ca-
rius illi vendere.

Et confirmatur, quia quicumque beneficium
ab altero recipit, tenetur benefactorem suum ser-
uare indemnem, non seruaretur autem vendens
ad creditum à damno quod patitur, vel lucro
quod sibi cessat ex dilata solutione indemnis, nisi
carius venderet sic ementi, ergo licet carius illi
vendere.

Hic titulus à nonnullis damnatur, eò quod
Ditus Thom. in vniuersum, & sine villo discrimi-
ne sentit in hoc art. non posse res carius vendi
ob expectatam solutionem: à nonnullis vero pro-
batur ob rationes adductas. Caietan. Et Richar.
probant

probant illum sicut in mutuo, seruatis illis conditionibus quas diximus desiderari, vt mutuans possit recipere lucrum cessans.

Magister Soto lib. 6. de Iust. quaest. 4. art. 1. damnat hunc titulum, saltem quoad lucrum cessans, sicut damnauit illum in mutuo, adductus eadem ratione, Quia illi tantum vere dicitur lucrum cessare ex venditione, qui coactus vendit, vendere autem coactus ille solus dicendus est, qui alio qua vi vel fraude compulsus vendit, at isti venditores vltro & spontaneè vendunt: In eandem sententiam adducit D. Anton. 2. par. titu. 1. cap. 8. §. 1. vbi aperte negat ratione lucri cessantis posse rem carius vendi.

Et Panormit. cap. Ad nostram. De emptio & venditio. qui cum communi Canonistarum sententia reos faciunt vsuræ, quotquot carius vendunt pecunia credita quam numerata.

Medina quaest. illa 38. Cod. De restit. & Contra. q. 59. & recentiores volunt huiusmodi titulum non posse ita absolute, & omnino damnari, sed aliter necessario iudicandum esse de damno emergente, & aliter de lucro cessante: Quæ vt apertiora reddantur.

Obseruemus primo. In contractu venditionis, hoc damnum, nempe rem non vendi tanti quanti stat mercatori, computatis in vnum pretio, & expensis, non oriri ex ipsa venditione, vel modo vendendi pecunia credita vel numerata, sed ex varia fortuna, & mutatione temporis, quo mutatur etiam communis vsus fori, cui damno exponit se mercator, eo ipso quo vult exercere emptiones, & venditiones. Aliter oporteret, mercatores semper lucrari, aut saltem nunquam pati aliquod damnum, quod est contra naturam mercaturæ, cui proprium est esse expositam damnis, vel lucris. Lucrum vero cessans posse oriri ex modo vendendi. (verb. grat.) si venditor habeat ementem pecunia præsentis, & in promptu negotium cui illam tradens probabiliter lucrabitur, rogatus verò ab amico ne illi alteri vendat, sed sibi pecunia credita, propter quod non potest, pecuniam quam accepisset ab alio emptore in numerato, tradere negotio, & lucrari, in hoc casu cessat hic venditori lucrum ratione talis venditionis, non minus quam si acceptam pecuniam ab emente in numerato illi amico mutuaasset.

Obseruemus secundo, plurimum interesse inter venditorem conductum à Repub. & vendentem voluntarie, & propria sponte, quia ille est velut mercenarius, qui obligauit se ad ferendas merces, & custodiendas, & vendendas ciuibus, propter quod potest constituere cum Repub. vt seruetur indemnis, aliter non subiturus talem obligationem, & consequenter exigere ab eadem Repub. vt suis mercibus taxetur pretium quo seruetur indemnis, quod Respu. iuste & prudenter potest facere propter bonum commune, ne merces maximè necessaria ad alimenta, defint suis ciuibus. Quo fit, vt qui ita vendit conductus à Repub. & inito pacto, vt seruetur indemnis, possit vendere, & pretio fori, quando illi vrile erit, & pretio quoque sibi à Repub. constituto, quando pretium fori erit tenue, quia ex conuentione, & pacto quod habet cum Repub. vtrumque est illi iustum, & velut sibi taxatum à lege: Qui vero non conductus à Repub. sed propria sponte vendit, non habet talem obligationem quaerendi merces, & vendendi, sed quaerit

quando vult, & quando non vult, nec quaerit, nec emit, nec habet aliquam conuentionem cum Repub. neque illi a Repub. est vllum constitutum pretium: quo fit vt illud solum pretium sit ipsi iustum, quod habetur ex communi vsu fori.

3 Sit prima conclusio. [Nullo modo licet vendenti pecunia credita carius vendere, ratione istius damni, quia merx pluris ipsi stat, quam sit pretium fori.]

Probat. Venditor, eo ipso quo suscipit libere, & spontaneè, & non conductus à Repub. officium vendendi, exponit se damno vel lucro seruaturo iusto pretio, quacumque ratione vendat, quia hoc est de intrinseca ratione mercaturæ, & negotiationis: Iustum autem pretium est illud, quo tali tempore & loco res venduntur communi vsu fori pecunia præsentis, ergo quacumque ratione vendat, siue pecunia præsentis siue absenti, non potest ratione istius damni carius vendere, quam sit commune pretium fori.

Secundo argumentatur rectè Medina: Si vendenti pecunia credita liceret carius vendere ratione istius damni, liceret similiter, & vendenti pecunia præsentis, quando immineret ipsi idem damnum, quia vbi par est causa & ratio, par quoque debet esse iudicium, at nullus vnquam docuit id licere vendenti pecunia præsentis ratione istius damni, ergo neque id licebit vendenti pecunia absenti.

Tertio, cum de ratione intrinseca mercaturæ sit, vt mercator aequaliter sit expositus damno, & comodo, si mercator vendens non debeat pati damnum, sed ita vendere, vt ab illo sit immunis, debeat similiter ita vendere, vt non sentiat comodum, sed solum vendat quanti ipsi merx stat, quidquid habeat pretium fori, quia in omni contractu qui non vult sentire damnum neque potest percipere comodum, at omnium consensu, etiam si res non stet venditori omnibus computatis nisi vt 10. si communi vsu fori vendatur illa pretio vt 100. potest illo pretio vendere, & tuta conscientia lucrari illa 90. ergo similiter sisterit illi pretio, vt 100. communi autem vsu fori non vendatur nisi pretio, vt 50. non potest illam carius vendere quam pretio vt 50. siue vendat in numerato, siue ad terminum.

Ex hac doctrina sequitur quod rectè obseruat hic Soto, & nos iam superius admonuimus, iniuste agere mercatores, qui in fine nundinarum, quando pretium fori tenue est, vendunt carius sibi stare, quam tunc sit pretium fori, ipsoque ita vendere, vt seruent se indemnes: hoc enim nullomodo licet, vt constat.

Secunda conclusio. [Qui vendit conductus à Repub. obligatus ad quaerendas merces, & custodiendas, ac vendendas ciuibus, iuxta præscriptum Reipu. potest tuta conscientia illas vendere, & pretio fori, quando illi vrile fuerit, & pretio sibi à Repub. taxato, quo seruetur indemnis, quando illud fori tenè fuerit, & sibi incommodum.]

Patet hæc ex secunda obseruatione. Pretium iustum est, vel quod Respu. prudenter & iuste taxat, vel quod habet communis vsus fori, sed iste (vt constituimus) aut vendit communi vsu fori, aut vbi illud sibi incommodum est, pretio sibi iuste, & prudenter à Repub. taxato, ergo tuta conscientia potest vti, ac vendere vtroque pretio tanquam iusto. Dixi hunc vendere aut pretio fori, aut pretio sibi à Repub. taxato, quia si Respu. ita mercatorem conducit, vt nullum

nullum illi constituat pretium quo seruetur indē-
nis, nec ipse tale exigit, tunc donec illi a Republ.
pretium taxetur, tenetur vendere communi vsu
fori. Quia eo ipso quo nullum pretium postula-
uit a Repub. nec ipsi ab ea cōstitutum est, insinuat
libere seipsum exponere damno, & lucro iuxta
pretium fori.

Ratio est aperta: Pretium iustum illud tantum
est, quod habet vsu fori, vel taxatur a Repub. hic
non postulauit taxari sibi pretium a Repub. nec
Resp. aliquod illi constituit, debet ergo vendere
pretio fori, & illi manere expositus.

5 Tertia conclusio. [Quando venditori occurrit
emptor pecunia præfenti, & habet simul negotiū,
cui pretium illud in numerato acceptum statim
exponat, rogatus tamen ab alio emptore, vel in e-
ius utilitatem non vendit illi priori, qui emebat pe-
cunia præfenti, sed huic secundo ad creditum, po-
test huic carius vendere ratione lucri sibi tunc ces-
santis, ad arbitrium prudentis. Venditor autē qui
non habet emptorem soluentem statim in nume-
rato, & simul negotium in promptu, cui statim pe-
cuniam exponat, cum probabili spe lucri, non po-
test carius vendere, propter expectatam solu-
tionem.

Hæc conclusio est Medinæ loco cita. Conrad. q.
59. conclus. 3. D. Ant. 1. par. tit. 1. cap. 8. §. 2. & com-
munis inter recentiores. Probatur vtraque pars:
Cum vendere expectata solutione sit quoddam
mutuum implicitum, & tacitum, vt docet D. Tho.
de vendente pecunia credita perinde iudicandum
est, ac de mutuante: Sed mutuanti, licet exigere
lucrum cessans, quando illi reuera cessat ex mutuo
nempe quando pecunia, quam mutuat, erat illi in
proxima potentia ad negotium, & lucrum, secus
quando non erat in tali potentia: ergo & venden-
ti pecunia credita licebit carius vendere ratione
lucri cessantis, quando verè illi cessat lucrum ex
tali venditione, secus vero quando illi non cessat
ex illa venditione.

At quando habet ementem in numerato, & ne-
gotium lucratiuum in promptu, cui statim illam
pecuniam tradat, si desinat vendere soluenti in nu-
merato, vt vendat alteri pecunia credita in eius v-
tilitatem, cessat illi reuera lucrum ex tali vendi-
tione, quidquid autem horum desit non cessat illi
lucrum ex tali venditione: Ergo quando habet e-
mentem pecunia numerata, & negotium in prom-
ptu cui illam exponat, desinat vero illi vendere,
vt vendat alteri, ad creditum, potest carius illi
vendere, quantum prudens iudicabit æstimand-
um esse lucrum illud ipsi cessans: Vbi verò ali-
quid istorum deerit, nempe vel qui emat in nu-
merato, vel negotium cui statim tradatur illud
pretium, quod erat statim accipiendum, cum
tunc non cesset illi lucrum ex venditione illa,
non licebit illi carius vendere ratione lucri ces-
santis.

Explicatur amplius. Quando a venditore ali-
quo exigit mercem Petrus pecunia præfenti, quam
statim venditor exposuisset negotio, & lucro, ro-
gatus vero a Inanne, in eius utilitatem, non ven-
dit illam Petro in numerato, sed Ioanni, pre-
tium illud creditum vsque ad festum Beati Ioan-
nis perinde reuera hæc habet, ac si pecuniam quam
erat venditor accepturus, & de facto accepisset
a Petro, statimque exposuisset negotio, & lucro,
mutuasset Ioanni, At si pecuniam exponendam
statim negotio, & lucro mutuassent Ioanni, po-
tuisset exigere ab illo lucrum cessans, ergo ven-
ditor iste, qui non vendidit Petro in numerato,

Thomas Secundus.

cum potuisset, sed Ioanni pecunia credita, vt ei
consuleret, potest carius illi vendere, quantum
iudicabit prudens valere lucrum illi cessans.

Confirmatur a Conrado, quia si carius vendens
ratione lucri cessantis peccaret, certè, vel peccato
vsuræ, vel peccato iniusti pretij: non primum,
cum liceat in mutuo exigere lucrum verè cessans
ex illo citra omnem labem vsuræ, nec secundum
quia vendens carius, cum istis duabus conditioni-
bus positis, partem illam quæ excedit a iusto pre-
tio, non recipit, vt pretium, sed tanquam compen-
sam lucri sibi verè cessantis ex illa venditione,
quod vt constat licet.

Denique si vendens, vt vidimus q. 77. ar. primo,
ex venditione rei patiatur aliquod dandum, vel
cessationem alicuius utilitatis, & lucri, potest ca-
rius vendere, quam res ipsa secundum se valeat,
quantum damnum illud vel defectus illius utili-
tatis, & lucri a prudente æstimaretur, ergo simili-
ter, quando in venditione patietur reuera ratione
illius venditionis, & dilationis solutionis aliquod
damnum, vel alicuius utilitatis, aut lucri quod al-
teri vendens, obtinuisset defectum. Quo enim iu-
re potest venditor seipsum indemnem seruare ra-
tione rei, eodem & ratione solutionis, vbi dānum
illud reuera ex venditione illa ipsi prouenit, &
non aliunde.

Cæterum licet hæc conclusio vera sit, exigūtur
nihilominus, vt tuta conscientia possit in praxim
duci, vt optimè admonent Medina, & Caiet. con-
ditione illa, quas diximus desiderari, vt mutuans
possit recipere lucrum cessans ex mutuo.

Primo, vt venditor iste, qui pecuniam in nume-
rato acceptam tradidisset negotio, non habeat al-
liam ociosam, quā posset exponere, nec vult: quia
si aliam habeat, tunc non cessat illi lucrum ex ista
venditione, sed quia non vult negotiari.

Secundo, vt ita vendat in utilitatem ementis ve-
ram, vel existimatam, quia si ita vendat in utilita-
tem propriam, alter non debet illi persoluerre sua
commoda.

Tertio, vt admoneat illum tempore contractus
se illi carius vendere, quia potuisset alteri in nu-
merato vendere, & cum illa pecunia lucrari, quod
lucrum amittit, vt ipsi vedat pecunia cre dita, quia
nisi illum ita admoneat, alter iustè potest conque-
ri, & dicere, forsitan non emissem a te pecunia cre-
dita, si illum intellexissem.

Quarto, vt non exigat lucrum rigide, sed mode-
ratè, ad arbitrium prudentis, quia lucrum illud
cum sit in potentia, non ita æstimandum est, ac si
esset actu.

Quinto, vt probabiliter speraretur lucrum expo-
sito pretio illius rei, alicui negotio.

Præter hæc exiguntur priuatim in huiusmodi
venditionibus pecunia credita hæc duæ iam expli-
cata, vt venditor reuera habeat emptorem, qui
in numerato solueret, & in promptu negotium,
cui pecuniam illam, & pretium statim expone-
ret.

Dico in promptu & statim, quia ut ex superiori-
bus constat, pecunia secundum se non est lucrati-
ua, sed quatenus est in proxima potentia ad nego-
tia, & lucra. Quo fit ut quando non habet merca-
tor negotium in promptu, non sit illa lucratiua,
neque in proxima potentia, donec habeatur illud
in promptu. (Verbi gratia.) Potuit vendere mer-
cator mercem suam hodie Ioanni in numerato,
vendit Petro pecunia credita, & soluenda quarto
ab hinc mense, quia seruat pecuniam ad nundi-
nas, Paralas pagas, vt dicunt, [de ferias,] quæ non

E c cele-

celebrantur nisi quarto ab hinc mense, tunc non potest hic mercator exigere lucrum cessans a Petro cui vendidit pecunia credita usque ad quartum mensem, etiam si habeat emptorem soluentem in numerato, quia cum non esset expositorum illam negotio, nisi quarto ab hinc mense, per totum istud tempus quo expectat solutionem Petri, reuera non cessat ei lucrum. Quod si Petrus qui promissit soluere post quartum mensem, sit termino illo adueniente in mora, quo tempore venditor erat negotiaturus, tunc verè cessat illi lucrum culpa Petri, potestque illud ab eo exigere.

Ex hac conclusione sequitur, verum esse quod loco citato docet Ioan. Medina contra Conradum, nempe vendentem carius ad creditum ratione lucri sibi verè ex tali venditione cessantis, non debere expectare progressum & euentum temporis, ut possit aestimare lucrum sibi cessans, & ratione illius carius vendere, ac excedere a pretio quo eadem merces venduntur in numerato.

Primo, quia pretium est constituendum ipso tempore venditionis, & consequenter arbitrandum, & tunc iudicio prudentis, & periti quantitas estimari possit lucrum, quod venditor ex illa pecunia statim negotijs exposita obtinisset, ut pro illius ratione in eius compensam pretio currenti fiat additio.

Secundo, quia huiusmodi venditio (ut sæpe diximus) ex D. Thom. est quoddam mutuum implicitum, unde quemadmodum ubi cessat mutuanti lucrum, licet illud statim a principio taxare, ita & in venditione ad terminum.

Tertio, licet venditori, rem quam in aliud tempus seruabat vendendam, rogatus verò ab amico antea illam vendit, maiori pretio vendere, quàm sit pretium præsens, ubi probabile est rem illam eo tempore in quod seruabatur carius vendendam, licetque illi simul ad arbitrium prudentis statim illud constituere, etsi futurum incertum sit, ut habetur in cap. Nauiganti. ergo licebit similiter vendenti, cui ratione lucri sibi cessantis, licet carius vendere, pretium illud statim constituere.

Nunc ad argumenta in initio posita.

Ad primum constat solutio ex vltima conclusione, licet enim vendenti pecunia credita carius vendere propter lucrum cessans, quando verè illi cessat ratione talis venditionis, sicut & mutuanti ducere in pactum quod illi verè cessat ex mutuo, eodem quo expositum est.

Ad secundum, constat solutio ex secunda obseruatione, non enim idem est iudicium de venditore conducto à Republ. & vendente propria sponte.

7 Ad tertium respondeo, emptorem teneri quidè ad compensandum vendenti damnum emergens, & lucrum illi cessans, quando damnum illud, vel cessatio lucri re ipsa & vere prouenit ex tali venditione, quando autem venditor damnum aliquod patitur minoris vendens, quam merces ipsi stent, ita ut non prouenit illud ex venditione, sed ex usu fori, vel mutatione temporum quibus vendentes expositos esse oportet, non cessat illi ex venditione, & ita non potest tunc carius vendere. Vbi verò habent paratos emptores soluentes in numerato, & negotia in promptu quibus pretia illa statim accepta exponant, tunc licet illis carius vendere, iuxta ea quæ in tertia conclusione diximus: aliter nullo modo licet.

8 Vbi admonitos oportet esse confessarios accuratè & diligenter inquirant, qua ratione huiusmodi venditores in augendis pretijs propter expecta-

tam solutionem se habuerint: etenim nisi actu & re ipsa extarent emptores, qui in numerato pretia statim soluerent, & negotia parata, quibus illa exponerent, nullo modo possunt carius vendere ementi ad creditum, quod raro accidit, & mentitur sæpe iniquitas sibi, suaque cupiditate decepti augent pretia sub titulo lucri cessantis, ubi nulum verè illis lucrum cessat, Communiter enim parati sunt vendere merces suas cuiuscumque ementi, siue in numerato, siue ad creditum; imo experientia teste ad creditum potius vendendum, quam in numerato habent illas expositas, cum pauciores sint qui pecunia præsentem emant. Unde cum sic habeant illas expositas, & omnibus emptoribus paratas, falso & cum graui damno suæ conscientie fingunt lucra ista sibi cessantia ex venditione ad creditum.

Argumentum illud Dominici Soro superius diluimus agentes de lucro cessante ex mutuo. Quauis enim vendens pecunia credita non vendat coactus vi, vel dolo, sat nihilominus est, ut cesset illi ex tali venditione lucrum, ut reuera vendens alteri in numerato illud habuisset.

Ex hac controversia dissoluentur facilè duæ dubitationes, Prior est quam paucis artigimus q. 77, art. 1. Controu. 3.

C O N T R O V E R S I A

Decimanona.

AN MERCATORI VENDENTIBUS aliquas ex officio, liceat illas carius vendere, quam ab alijs vendantur?

S V M M A R I V M.

- 1 *Opinio Scoti. Vendentibus ex officio licere carius vendere, &c.*
- 2 *Duplices sunt merces, uel res quas mercatores uendendas afferunt.*
- 3 *Mercatores ex officio uendentes, duobus modis se exercere possunt.*
- 4 *Mercatoribus ex officio uendentibus non licet semper ita care uendere, ut emerunt, ut se ipsos indemnes seruent.*
- 5 *Mercatores ex officio uendentes non possunt quascumque merces carius uendere, quam pretio taxato, etiamsi illas carius emerint.*
- 6 *Mercatoribus conductis a Republic. licet carius uendere, quam alijs, dummodo proprijs sumptibus illas merces quaesierint, & asportauerint.*
- 7 *Mercatores qui coniuictim multa emunt, & eadem in eodem loco minutim distrabunt, possunt carius quàm uendere.*
- 8 *Vendere licet intra quamcumque latitudinem pretij iusti.*

Scotus in 4. dist. 15. quæst. 2. artic. 2. sentit vendentibus ex officio licere carius vendere, quam emerint, alijs verò id non licere. Statuitque hanc regulam: Possit huiusmodi venditores illud omne accipere, quod a Republic. fuisset ipsi constitutum, si ab illius Magistratibus fuisset conducti, & constituti ad quærendas merces ex varijs locis, quas in illam asportatas, civibus illius venderent. Ad quam regulam melius intelligendam, & separanda certa ab incertis observandum est: Tria esse in Republic. negotiatorum genera, Quidam enim eorum ex remotis distantibusque locis merces in suam patriam deferunt, varijs laboribus, & periculis expositas, qui sunt verè mercatores, Alij qui patriæ suæ merces iunctim emunt, easdem in eodem loco minutim alijs vendituri, dicuntur Tenderos: Alij qui similiter patriæ suæ merces aliquas iunctim etiam emunt, easdem sine vlla mutatione, aut melioratione alijs iunctim quoque vel diuisim, sed in minoribus etiam portionibus vendendas, quos Hispanè Renendedores, vel Recatones dicimus.

Scotus in regula illa quam constituit, comparat primos illos veros mercatores, cum istis vltimis, qui verè mercatores non sunt, sed sola specie & nomine, quos DD. communiter pro mercatores vocant. In quo sensu aliqui sunt DD. quibus non videtur omnino falsa regula illa Scoti, ut vendentes in eodem loco in quo emunt, sine vlllo labore, vel periculo, non possint, nec debeant ita lucrari, sicut verè mercatores, qui merces ex varijs locis quæras, cum magnis laboribus, & periculis in suam patriam asportant, & ex consequenti liceat his veris mercatoribus, aliquod lucrum moderatum pro ratione suorum bonorum periculorum, & industria recipere.

Quod ita a Scoto probatur: Si non esset in Republic. qui merces quibus illa indiget, & caret, aliunde asportarent, & venderent, teneretur ipsa vel Princeps illius quætere mercatores, qui illas quærerent, & adducerent, ac suis civibus venderent, deberetque simul, vel taxare mercibus quas deferrent pretium, quo & primum valorem mercium, & expensas quas in illis deferendis fecerunt, & labores, ac pericula, quæ passi sunt vna cum aliquo moderato lucro reciperent, vel susceptis ab ipsa Republic. mercibus illis, & suo nomine venditis hæc omnia arbitrio prudentum, & peritorum illis compensare, & satisfacere, sicut fit cum per proprios ministros triticum sibi magistratus civitatis comparant: ergo quod propria sponte, nec conducti à Republic. mercatores aliqui merces per varia loca quærant, quas cum magno labore periculo, & expensis ad suos adductas illis vendant, non debet eos priuare simili iure, cum nemo teneatur alijs gratis inservire, aut cum suo damno, unde licebit eis ita vendere, ut & primum pretium quo ipsi emerunt, & expensas quas fecerunt, & pro laboribus, ac industrijs suis, & periculis quibus se obtulerunt aliquod moderatum lucrum recipiant.

Medinæ in illa quæst. 31. C. de contract. videtur hæc ratio adeo æquitati consona, ut sentiat non posse hoc negari a viro docto.

Et confirmatur: Quia campfori ex officio licet aliquod maius lucrum recipere, quam alijs qui non exercent hoc munus campforum omni poscenti, sed quando volunt, & quibus volunt, unde similiter erit iudicandum de vendentibus ex officio, asportantibus aliunde merces sua industria & labore.

Amplentur eandem sententiam nonnulli,
Thomas Secundus.

afferentes in eiusdem confirmationem Syluestr. verb. emptio. q. 10. Medinam iam citatum q. illa 31. & q. 38. causa 6. & Caietanum supra quæst. 77. art. 4. in fine comenti, dicentem habendam esse in pretijs rationem expensarum in conducendo, & conferuando merces, & operarum ipsius negotiatoris, quia non debent gratis nostræ commoditati ministrare: Ex quibus colligunt licere vendenti ex officio carius vendere, ut aliquod lucrum ex suo labore, & industria recipiat moderatum, sed vtinam huiusmodi lucro, & pretio moderato cupiditas mercatorum faciata maneret.

2 Quo igitur rem hanc certè difficilem apertiorè reddamus, præmittendum est duplices esse merces, seu res, quas mercatores veri de quibus hic agimus vendendas afferunt, alias quæ victui humano omnino necessariae sunt, ut triticum, vinum, oleum, & similia: alias quibus licet ciues indigeant, non tamen tanta præmuntur earum necessitate, ut panui, linea, serica, & similia, cum his possit quibus vel abundare, vel paucioribus, aut vilioribus esse contentus. Rursum mercatores ex officio vendentes, duobus quoque modis possunt hoc officium exercere, aut libere, & propria sponte vendentes, quando uolunt, & quibus uolunt, aut obligati a Republic. omnibus vendere, ita ut si merces illæ deficiant, proprijs sumptibus teneantur eas quætere, & adducere, ac curare ne deficiant, sicut accidit his qui carnes civitati necessariae promittunt illius magistratibus vendendas offerre. Denique differunt in hac quæstione plurimum, qua ratione Republic. mercibus a mercatoribus adductis debeat pretium constituere, & taxare, vel qua ratione, & quo pretio, ubi illud a Republic. ipsis non taxetur, debeant, ac possint tuta conscientia ipsi vendere. Nam nisi hæc omnia diligenter distinguamus, facile in his hallucinabimur, & Doctorum sententias in alieno sensu ab illorum mente & instituto accipiemus.

4 His positis sit prima conclusio.

Regula illa Scoti, si ita accipiatur, ut liceat semper mercatoribus seipos seruare indemnes, ac ita vendere, ut recipiant, & pretium quo ipsi emerunt, & omnes expensas quas fecerunt, & valorem laborum, industriarum suarum, ac periculorum, quæ passi sunt, falsa est, & varijs incommodis contra æquitatem & iustitiam plena.

Constat hæc satis ex his quæ docuimus, quæst. 77. artic. primo controu. tertia, ubi huius quoque regulæ Scoti meminimus.

Et confirmatur primo: quia si venditori liceret, eo pretio vendere, quo reciperet, & pretium quo ipse, prius emit, & expensas, & lucrum aliquod laboribus, & periculis, quæ passus est commensuratum, Tunc nulli se periculo, vel damno venditores isti exponerent, sed semper essent in tuto: imo & aliquod lucrū semper esset illis securum, quod est contra propriam rationem & naturam mercaturæ, & negotiationis.

Secundo, quia nec Magistratus Republic. mercatori quem conducunt ad quærendas merces civibus suis necessariae, illisque vendendas, constituunt pretium iuxta omnes expensas, pericula, & infortunia, quæ possunt illis euenire, sed iuxta ea tantum quæ communiter accidunt ad arbitrium peritorum, ut experimur circa illos, qui obligant se ad vendendas carnes toto anno, quibus taxat Republic. pretium iuxta ea, quæ communiter gregibus accidunt.

Tertio, iuxta illam regulam non posset mercator deducto pretio rei quam emit, & vendit, maius

Dd 2 lucrum

Incrum recipere, quam esse stipendium quod ipsi Resp. contulisset, conduxisset illum: At esto lucrū quod recipit vendens Valentiaē mercem emptam Lusitaniaē, iuxta pretium currens communi vsu fori Valentini tempore quo vendit, sit multo maius, quam stipendium quod a Repub. accepisset, si conduxisset illum ad eandem mercem quærendam, & vendendam, iustè vendit, cum vendat pretio currenti Valentiaē, ergo quemadmodum vbi lucrum est maius, iustè vendit, quia sic habet vsus fori in tali loco, & tempore, ita quoque vbi nihil lucrabitur, sed recipiet potius damnnum, quia pretium fori est multo minus, quam pretium quo ipse emit, & expensæ quas fecit, non licebit illi carius vendere, quam habeat vsus illius fori.

Quarto, iuxta istam regulam Scoti mercator, cui media pars mercium quas deferebat, naufragio, vel alio casu periret, posset aliam partem eo pretio vendere: quo reciperet, & totum pretium, quod ipse prius pro omnibus mercibus quas afferrebat, contulit, & stipendium quod a Repub. si ipsum conduxisset fuisset sibi collatum: quin & casu quo omnes merces illi perirent, oporteret ipsum idem lucrum recipere a Repub. quod est maximū absurdum. Quod autem sequatur, patet, quia iuxta regulam Scoti debet mercator tantum lucrum recipere, quantum receperit stipendij a Repub. si cum conduxisset: at vbi Respnb. aliquem mercatorem conduit, & tanquam ministrum constituit, quærendi, ac vendendi merces aliquas, siue pereat aliqua earum pars, siue omnes simul, modo non pereant culpa ipsius, sed casu & fortuito, confert illi nihilominus suum stipendium.

5 Secunda conclusio. [Mercatores quicumque, siue vendant ex officio, & obligati, siue liberè, & propria spõte, tam merces conuictui humano omnino necessarias, vt triticum, vinum, oleum, quam alias non ita necessarias quæcumque, pretio eadē ipsi emerint, & quoscumque labores, & pericula in eis deferendis passi sint, non possunt eas carius vendere, quam pretio taxato ipsis a lege, vel recepto eo tempore & loco communi vsu fori.

Patet, quia vt eodem loco vidimus, in his hæc duo tantum pretiorum genera iusta sunt, nulli autem quacumque ratione sese habeat, licet aliter vendere, quam pretio iusto.

6 Tertia conclusio. [Mercatoribus conductis a Repub. & illi obligatis ad vendendum has, vel illas merces, proprijs quæ sumptibus quærendas, licet carius vendere, quam alijs, qui non ita obligati sunt: sed ita, vt autoritate eiusdem Reipubl. illud pretium maius ipsis taxetur, & concedatur.

Hoc probat ratio illa Caietani: quia nemo debet gratis alijs ministrare, & inferuire. Et ratio est, quia cum hæc obligatio onerosa sit, & pretio aestimabilis, iustum est ut ratione illius aliquid amplius illis concedatur, quam alijs, qui eandem obligationem non susceperunt. In eodem sensu loquitur Syluester, & quicumque docent venditores ex officio posse carius vendere, quam alij vendant, autoritate scilicet, & taxatione Reipub. interueniente. Pertinet enim ad Magistratus, vt quos conducent, & obligant ad merces adducendas, ab omnidamno prudenter, & iustè omnibus pensatis immunes seruent. Quod si quis proterue potius, quam verè affirmet Syluestrum, Caietanum, & alios aliter sentire, non erit tunc sententia eorum tenenda, cum nemini liceat aliter vendere quam iusto pretio: pretium verò in huiusmodi mercibus illud tantum (vt constat) iustum sit, quod vel

a Repub. fuerit taxatum, vel communi vsu fori receptum; Neque licet vlli absque iniquitate quouis alio titulo, vel colore quæsito excedere, vt ex illa controuersitata abundè constat, Ita Soto libro 6. de iustit. quæst. 2. artic. 2. Idem docuit eruditissimus Pater Magister Ioannes de la Penna, & est communis doctrina inter recentiores discipulos, & interpretes D. Thom. cum iustitia pretij ex illis tantum regulis quas proposuimus, quæst. 77. artic. primo, sumenda sit, non ex eo quod vendat aliquis ex officio, vel secus, quamuis vtilitatis vendētis ex officio, & cum ista obligatione debeant, vt diximus Magistratus prospicere, tanquam mercatoris vtilis, & necessarij Reipub. in taxando pretio mercibus, quibus deferendis, & vendendis se deuinxit. Ex hac 3. conclusio, sequitur, vendentes liberè & non ex officio, non posse tantum vendere, quantum est pretium quod vendentibus ex officio Respnb. taxat, quia circa hos, respicit Respnb. in taxando pretio mercibus, eorum expensas, & incommoda, quæ vendentes ex officio patiuntur, a quibus qui non vendunt ex officio liberi sunt, propter quod debent minoris vendere. In quo sensu intelligendus est Medina cum ait, vendentes ex officio posse carius vendere; non enim significat, posse illos excedere pretium legis, aut fori; sed carius posse vendere quam alios, quia Respubl. in taxando pretio mercibus ipsorum attendit ad officium eorum, & labores, expensas, & alias circumstantias, quas officium illud secum, affert.

Quarta conclusio. [Mercatores, qui coniunctum emunt, vt in eodem loco alijs minutim vendant, possunt carius, quam alij vendere, modo nulla fraude, aut monopolio vtantur ad augenda pretia, seruentque communem usum fori, receptum in tali genere, & modo vendendi.

(V.g.) sunt qui emunt merces lineas, vel sericas, aut pãnos, vel similia iunctim, & in cumulo, vt per minutiores partes eadem alijs ciuibus vendant, cui munerij & officio seipfos dicantur. Debent in primis huiusmodi venditores habere domos locatas, ministros, & famulos, aliosq; sumptus facere, quibus merces illas asseruatas sic vendant. Secundo, pecuniam qua merces illas iunctim emerunt cessantem ab alijs lucris, quibus licuisset ipsis illam exponere.

Tertio, sunt maximè necessarii Reipubl. nam cum paucissimi sint, qui in magna quantitate illis indigeant, vel eas sibi comparare valeant, sed in minutioribus partibus, nisi existerent huiusmodi mercatores iunctim illas ementes, & domi suæ asseruantes, ut alijs quotiescumq; postulauerint minutim vendant, paterentur ciues magnam illarum mercium indigentiam, & charitatem: Quæ omnia iustissimè huiusmodi mercatoribus concedunt, ut possint carius vendere, quam emerunt, & cum aliquo moderato lucro.

Observanda tamen ab his sunt tria illa.

Primo, vt nulla vtantur fraude, vel iniquo monopolio, quo pretia istarum mercium augeantur: nam ut superius attigimus, & inferius docebimus agètes de Monopolijs in tractatu de emptione fructuum, quam Hispanè dicimus [Arrendamiento,] qui fraude aliqua, vel monopolio efficit pretia mercium augeri, non potest augmentum illud tanta conscientia recipere, vel retinere.

Secundo, ne sit aliqua lege prohibitum merces illas emere, vt in eodem loco immutatè vendantur, sicut prohibetur lege ciuili iustissima, & necessaria, tam Castellæ, quàm huius nostri Regni, ne quis

quis frumenta emat in eodem loco eadem venditurus.

Tertio, ut seruet communem usum fori in tali genere & modo vendendi: hoc enim omni venditioni commune est, ut seruetur iustum pretium, vel taxatum a lege, vel receptum communi usu fori tali loco, & tempore, in eo genere mercium. Ex quo sequitur in vino, oleo, tritico, & similibus eadem pretia esse omnino seruanda, tam a ciuilibus, quam exteris: in alijs vero mercibus, ut pannis, cericis, lineis, & similibus, quæ non sunt ita necessaria, posse aliquando ciues carius vendere, quam exteros, aliquando vero è conuerso, prout gubernatores Reip. viderint expedire propter maiores horum, vel illorum labores, & pericula, ut ita in ea res abundant.

Ad argumenta illa quibus videtur confirmari regula Scoti, facilis est solutio.

Ad primum respondeo. Constare satis ex dictis, similiter quidem de mercatore vendente ex officio, & cum obligatione, & de eo qui liberè, & voluntariè vendit, dicendum esse, quando mercibus eorum non est taxatum pretium a lege, vel Reipubl. sed vendendæ illæ sunt communi usu fori, vbi verò pretium a magistratibus fuerit illis taxandum, recta ratio postulat, ut maius taxetur vendentibus ex officio, & cum obligatione, aut saltem tale taxetur illis pretium, quo immunes seruentur ab omni damno, recipiantque aliquod lucrum moderatum, quasi laborum quos suscipiunt mercedem, & stipendium, quod alijs liberè, & propria sponte vendentibus, quando volunt, & merces quas volunt, non est concedendum. Nam esto præsent Reip. & ciuibus illius, quandoque idem beneficiũ, quod tunc præstarent ministri Reip. ab ipsa ad id muneris constituti, interest tamen plurimum inter ministrum Reip. & purum, ac merum negotiatorem, qui suarum mercium, & pecuniarum, ita est liber absolutusque dominus, ut pro libito possit eas afferre, & vendere, vel secus: Quia ad officium ministri solum pertinet diligenter, ac prudenter negotium domini gerere, ita ut si perierit negotium illud domino pereat, sicut vbi maximum lucrum illud negotiator vero nõ gerit negotium alterius, sed sibi proprium, & cuius est omne damnum, vel commodum futurum, Quo fit, ut minister, siue negotium illud cum lucro succedat, siue cum damno, iuste recipiat stipendium sibi constitutum, quia quacumque ratione succedat, præstitit quod sui erat muneris, mercator verò, siue negotiator, cum negotium sibi proprium gerat, non habet ius ad aliquod stipendium, neque ad aliud lucrum, quam quod rei euentus tulerit tali loco, & tempore: hoc enim est proprium negotiationis, & mercaturæ, esse expositam damnis, & commodis ex æquo.

Ad secundum respondeo, neminem teneri ad seruendum, vel ministrandum alteri gratis, vel cum damno suo, & ita debere magistratus mercibus mercatoris, quem conducunt, tale pretium taxare, quo indemnitas seruetur. Cæteris verò omnibus, & maxime mercatori quem non conducunt, sed qui voluntariè, & propria sponte intendit mercibus vendendis, seruandum est iustum pretium rerum, illud scilicet, quod a lege taxatum est, vel receptum communi usu fori, vbi illud non præscribit lex, cum non detur aliud iustum pretium in his, quæ communiter venduntur præter hæc, ut ex q. 77. ar. 1. abundè constat.

Altera dubitatio est.

AN VENDENS PRETIO INFIMO,
credens se recepturum pretium in numerato, videns deinde emptorem postulare dilationem solutionis, possit tunc exigere pretium super premium?

Sunt qui existiment illud non licere, quia vbi res iam vendita est, & consummata venditio, constitutusque contractus inter ementem, & vendentem. (verbi gratia) pretio infimo, ut 10. differre solutionem, est quoddam mutuum implicitum, ratione autem mutui nihil licet exigere, ergo neque ratione dilatæ solutionis licebit, tunc postulare maius pretium, neque intra latitudinem iusti pretij: probant consequentiam, quia cum venditio iam sit consummata, & perfecta pretio, ut 10. quidquid superadderetur, certè non reciperetur, ut pretium, sed tanquam excessus ratione dilatæ solutionis, quod est vrsura.

Oppositum tamen est multo verius, illud licere, modo non excedatur a latitudine iusti pretij. Ad quod magis intelligendum obseruandum est, cum venditio secundum suam propriam vim, & rationem sit quædam commutatio rei pro pretio, ex eadem vi propriaque ratione venditionis vbi emptor non exprimit se emere ad creditum, venditorem prudenter opinari, & credere illum emere in numerato, & ex consequenti sub ea conditione se vendere. Quo fit ut cum Petrus emens a Ioanne nihil exprimit de expectanda solutione, Ioannem perinde illi vendere, & sub hac conditione etsi non exprimitur, ac si diceret illi, sicut trado tibi in præsentem mercem meam, ita & tu trades mihi in præsentem pretium illius: Et ex consequenti, si deinde Petrus postulet credi sibi solutionem, perinde se habet, ac si reuocata priori venditione alium contractum nouum instituat. Ratio est aperta: quia cum contractus qui celebratur, cum aliqua conditione, illa cessante cesset, prior autem venditio in qua Petrus nihil expressit de expectanda solutione, perinde se habeat, ac si fuerit inita sub pacto soluendi pretium in præsentem ea cessante, & postulante emptore terminum, est nouus contractus, nouaque venditio cum reuocatione prioris.

8 Ex his patet nostra sententia hac ratione. In quacumque venditione, licet vendere intra latitudinem iusti pretij, sed in casu de quo hic loquimur, prior venditio cessat, manetque reuocata, inique nouus contractus, nouaque venditio, cum primam emptor postulat terminum, ergo licet tunc maiori pretio vendere nempe rigido, cum non excedatur latitudo.

Argumentum verò in oppositum nullam habet vim, quia etsi consummata venditione non liceat augere pretium illa manente, in hoc tamen casu noua celebratur per nouam conditionem appositam ab emptore, quæ in priori non extabat, in contractibus autem humanis mutatio conditionis mutat contractum, & illius iustitiam iuxta illud commune proloquium: [Minima mutatio facti mutat totum ius.]

C O N T R O V E R S I A

Vigesima.

AN LICEAT CARIUS VENDERE AD
creditum, propter pericula quibus se ex-
posuit ita vendens?

S Y M M A R I U M.

- 1 Periculum multiplex cui se exponit, vendens pecunia credita.
- 2 Pericula bifariam accidere posse.
- 3 Opinio Conradi, & Dominici a Soto, cum suis probationibus.
- 4 Opinio Medinae. Ioannis maioris, & Nauarri, cum suis rationibus.
- 5 Periculum, cui subest res mutuata, vel vendita pecunia credita duplex est.
- 6 Explicatio capituli nauiganti de vsuris. Vera, & communis.
- 7 Modi, quibus res aliqua dari possit ad creditum.
- 8 Periculum non nascitur ex omni uenditione, quae sit pecunia credita.
- 9 Ob periculum quod imminet ratione laborum, & expensarum, licet aliquid exigere.
- 10 Venditori, ut liceat duobus modis, cum emptore conuenire.
- 11 Vendere carius licet, propter periculum recipiendae solutionis, vel expensarum, & laborum in ea recuperanda.

Tertius titulus, qui affertur a mercatoribus est multiplex periculum, cui se exponit vendens pecunia credita, vel non recipiendae solutionis, quod nonnunquam accidit per mortem, recessum, vel fugam debitoris, aut recipiendi illam post longas moras, & cum multis laboribus litium, & expensarum. Haec pericula inquirunt mercatores pretio aestimari debent, licebit ergo ratione illorum carius vendere.

2 In hoc titulo illud in primis obseruandum est huiusmodi pericula bifariam accidere posse, vel imprudenter, & temere, ex solo ingenio, & conditione vendentis, quia suapte natura vir timidus est & pusillanimis, etiam si debitum & solutio illius moraliter, & arbitrio prudentum secuta sint, & firma, vel prudenter, & merito, veluti cum pericula illa timeret quidem, ac formidaret quiuis prudens, & sapiens, ut si emptor fraudulentus sit, nec integre fidei, vel pauper, aut qui licet viuens habeat vnde soluat, eo tamen moriente deficiet solutio, quia omnia bona ipsius vinculata sunt, nec vlla manent illi libera; denique ut mercatores loquuntur, iudicio prudentum, [No es buena dita.]

Quando periculum est prioris generis, conuenit inter omnes DD. non licere carius vendere ratione talis periculi.

Primo, quia si periculum esset desumendum ex ingenio, & conditione individuali venditoris, qui haberet ingenium magis timidum, & pusillanimum,

posset carius vendere, & esset melioris conditionis in vendendo, & exigendis pretijs vir timidus, & imprudens, quam alter prudens, & maturior.

Secundo, quia tale periculum non est verum, nec desumptum ex natura venditionis, sed imaginarium, & figmentum quoddam ex imprudentia illius exortum, praeter iustum autem pretium nullo modo licet addere, quae nituntur alicui damno, vel incommodo imaginario, sed ea tantum, quae vero & reali, & sequuntur ex tali venditione. Vnde difficultas inter DD. tantum agitur, quando periculum est verum, & quod quiuis prudens timeret: Quo fit, antequam ad alia descendamus, existere in malo statu mercatores, qui promiscue, & sine villo discrimine carius vendunt ratione istius periculi non distinguentes inter emptores, cum reuera eorum quidam sint securi, & bonae fidei, alij non ita.

In hac controuersia duae sunt oppositae Doctorum sententiae. Conrad. q. 59. conclus. 3. corolla. 2. Soto lib. 6. De iustitia, q. 4. ar. 1. Natarr. c. 32. num. 81. & plerique recentiores sentiunt nulla ratione licere vendenti ad creditum carius vendere propter periculum cui se exponit non recuperandi pretium illud. Quod ut probent argumentatur ita Conrad. Si propter periculum imminens liceat carius vendere, cum nunquam vendantur pecunia credita, quin aliquomodo tale periculum imminet, in quacumque venditione pecunia credita, liceret carius vendere, & aliquid ultra pretium fori recipere, quod est absurdum.

Secundo sicut exponitur periculo iustum pretium rei, & capitale, ita & augmentum illud quod additur propter periculum, quia verumque expectandum est vsque ad terminum, & tempus praefixum solutioni, quo fit ut si pro periculo cui exponitur capitale liceret accipere aliquid, similiter & periculum cui exponitur illud augmentum, (cum periculo quoque subiaceat) liceret aliquo alio pretio aestimare, & priori augmento illud quoque addere, & sic progredi in excessum rerum pretiarum, quod est maximum absurdum (verbi gratia) vendatur res valens 1000. pecunia credita vsque ad terminum anni, periculi vero cui exponuntur illa 1000. aestimatio sint 100. rursus periculum cui exponuntur illa 100. sint 10. rursus periculum, cui exponuntur illa 10. sint 2. sic liceret progredi in plura augmenta.

Tertio, argumentatur Soto. Venditori, si aliqua sit huiusmodi periculorum habenda ratio, non potest seruare se indemnem, nisi ab illo periculo cui reuera se exponit ex tali venditione, sicut diximus de mutuante non posse deducere in pactum, nisi illud damnum emergens quod verè illi prouenit ex mutuo, sed ista pericula quae proponunt mercatores, non proueniunt reuera ex tali venditione, ergo non potest carius vendere propter illa. Maior certa est; probat Soto minore primo, Quia sic vendens voluntarie se exponit huiusmodi periculis, quibus voluntarie se exponens eo ipso cedit iuri suo, & consentit in illa.

Secundo, sicut in mutuo illa damna emergunt reuera ex mutuo, sine quibus illud mutuum fieri non potest, ut cum quis ex eo quod mutat, tenetur nocumenta aliqua perferre, ita in venditione pecunia credita illa damna proueniunt ex tali venditione, sine quibus talis venditio fieri non potest, sed potest reuera vendi res pecunia credita sine huiusmodi periculis, postulando. scilicet securum, ac fidelem fideiussorem, vel pignora. sufficientia, ergo ista damna reuera non proueniunt ex tali venditione,

ue,

ne, sed ex negligentia venditoris, qui non postulat huiusmodi securitatem.

Quarto. Periculum quod subit venditor vendens pecunia credita non est illi damnum emergens, nec lucrum cessans, neque expensa, quia ista supponimus non reperiri in tali venditione, cum solum hic differamus de titulo periculi, sed solum est periculum non recipiendae, aut differendae solutionis, huiusmodi vero periculo, & timori satisficit abunde emptor fideliter solvens tempore statuto, ergo nihil aliud potest ab ipso exigi praeter pretium fori, & securitatem ratione huiusmodi periculi, quam certe non habet per augmentum pretij, cum semper maneat idem periculum, donec actu fiat solutio, sed per securum fideiussorem, aut per sufficientia pignora, ut dicitur in proximè praecedenti argumento.

Quinto. Si initio contractus & ipso tempore venditionis venditor non timuisset tale periculum, neque aliquid postulasset ratione illius, esto deinde illi veniret in mentem, non posset tunc aliquid amplius exigere quam iustum illius rei pretium, ergo quod tempore contractus de illo cogitauerit, illudque timuerit, non propterea poterit illud exigere, vel ratione illius augere pretium. Probo consequentiam, quia quod liceat augere pretium vel secus, non debet pendere ex opinione, vel suspitione vendentis timentis, & suspicantis periculum recuperandae solutionis, aut nihil tale timentis, nec suspicantis, cum iustitia pretij non sit sumenda ex huiusmodi suspitionibus, & cogitationibus vendentium, sed ex natura rei, & proprio valore, ac aequalitate rei ad rem.

Sexto argumentantur recentiores, qui huic sententiae subscribunt: In capit. Naviganti. De usuris. Desinitur esse usurarius, qui ita mutuat, ut recipiat aliquid ultra sortem ratione periculi cui se exponit, quia illud periculum iudicat Pontifex ibi non esse pretio aestimabile, sed vendere pecunia credita est quodam genus mutui, ergo non licebit sic vendenti augere pretium ratione istius periculi.

Deinum ex Cap. In ciuitate existimat Nauarr. capit. 23. num. 81. efficacissime, vel ut ille loquitur neruosisime hanc sententiam confirmari, licet argumentis Soti dicat ibi satis efficaciter, & neruosisse ostendit, a deo ut existimet oppositum nulla iam ratione affirmari posse, quasi cap. istud in ciuitate sit aperta definitio Sedis Apostolicae sententiae quam ibi sequitur.

Oppositum docent Medina, Cod. De restitue. quaest. illa 38. causa 3. Maior in quarta distincti 15. quaest. quarta, articulo septimo. Idem Nauar. capit. 17. in suo Manuali Hispano. num. 239. & 240. & nonnulli recentiores: volunt hanc ratione huiusmodi periculi, quando non est fictum sed verum, & quod prudenter timetur, licere vendentem pecunia credita carius vendere, ad arbitrium prudentis pro ratione periculi. Probant suam sententiam varijs rationibus.

Primo, licet mutuantem deducere in pactum damnum emergens reuera ex mutuo, vendere pecunia credita est quoddam mutuum tacitum, periculum de quo hic loquimur, quando verum est & non fictum, est damnum quoddam quod nascitur ex tali venditione, ergo licebit ratione istius periculi aliquid accipere ultra pretium fori. Maior constat ex supradictis, Minorem probant: quia pretium rei quae venditur, antequam venderetur pecunia credita, non erat expositum tali periculo, postquam autem sic vendita est, est illi re-

uera expositum, cum loquamur hic de vero periculo & prudenti timore.

Hic argumento respondent authores oppositae sententiae, verum quidem esse, huiusmodi periculum quod verum est, & non fictum, nec imaginarium pretio aestimari posse, illi tamen vendentem voluntarie se exponere, cum liberè vendat & non coactus. Sed haec solutio imbecillis est, quia ut supra vidimus agentes de iure cessante, quod quis liberè & voluntarie vendat, non tollit iustitiam & aequitatem contractus, modo pretio iusto res illa vendatur: Nam ex eodem D. Thoin. quaest. 77. articulo primo, qui rem sibi vtilem rogatus ab emptore vendit, aliquid quae exigit ultra commune illius pretium, ratione utilitatis qua illam vendens priuatur, non vendit coactus sed libere, at nihilominus utilitatis illius iuste pretium exigit, ac recipit, quia illa pretio aestimabilis est: pari ratione quamuis vendens ad creditum libere vendat, & non coactus, nec compulsus per aliquam vim, ratione tamen periculi, cui ita vendens se exponit, poterit aliquid exigere, ac recipere, cum illud verum sit, & pretio aestimabile.

Secundo, ut constat ex his quae diximus de pagis acerbis, 10. exposita periculo non valent nisi (Ver. gra.) 8. quae libera sunt ab omni periculo. Hoc posito sic argumentor. 8. libera ab omni periculo tantundem valent quantum 10. exposita periculo, qui vendit rem valentem ut 8. si vendidisset pecunia praesenti, accepisset statim illa. 8. libera ab omni periculo; vendens autem pecunia credita sunt exposita periculo qua ratione propter illud valent. 10. ergo qui vendit pecunia praesenti pretio ut 8. potest vendere pecunia absenti, & credita pretio, ut 10.

Tertio, potest fideiussor, etiam si non coactus, sed propria sponte fidem pro aliquo iubeat, recipere aliquid pro illa fideiussione, non alio nomine nisi quia exponit se periculo, quod includit illa fideiussio soluendi pro alio, ergo similiter vendens pecunia credita, quando vere se exponit periculo illis quae oculimus, poterit recipere aliquid pro illis ultra pretium fori.

Huic argumento respondet Soto: Affecuramentum pretium illud accipere non ratione periculi, sed ratione obligationis illius quam in se suscipit soluendi pro alio, quae obligatio est pretio aestimabilis. Sed haec solutio accommodata non est. Quia licet verum sit posse fideiussorem ratione solus obligationis aliquid accipere, quia illa praesens quoque ac secundum se sumpta aliquo pretio aestimabilis est, at non est obligatio ista pro alio, quam includit fideiussio pretio, aestimabilis nisi ratione periculi, adeo ut ubi nullum esset periculum, turpe iudicaretur aliquid pro illa exigere. Et confirmatur apertissime: quia si Ioannes vir fidelis, ac diues, & Andreas pauper, vel fidei fragus rogent Petrum, ut fidem suam pro illis allicui creditori offerat, potest Petrus ab utroque aliquod pretium exigere, sed ita à Ioanne exiguum postulet, ab Andrea multo maius; idque non alia ratione, nisi quia periculum soluendi cui se exponit agens fideiussorem Ioannis exiguum est, periculum vero cui se offert fidem iubens pro Andrea maximum: ex quo sequitur euidenter ratione periculi posse fideiussorem pretium illud exigere, ac recipere.

Quarto, qui exercet contractum affecurationis, potest pretium illius affecurationis recipere, non alio nomine quam pro periculo cui se exponit,

nit, ergo & in hoc nostro casu similiter vendens pecunia credita.

Eodem modo nituntur authores alterius opinionis diluere hoc quartum argumentum, quasi affecurans non recipiat pretium illud ratione periculi quod in se suscipit, sed propter obligationem cui se offert soluendi merces quas affecurat, si pereant. Quæ tamen solutio minus accommodata est quam præcedens, tum quia vt nomen ipsum sonat, qui securitatem quærit, propter periculum quærit illam, vbi enim nullum esset periculum, nec illa exigeret, nec illam quæreret, nec pro illam quidquam solueret; Tum Secundo, quia (experientia teste) inter mercatores tanto affecurationis pretium maius est, quanto maius est periculum mercium, quarum securitatem quis promittit: Quod certissimo est argumento, pretium illud ratione illius periculi constitui, ac recipi.

Propterea respondent alij, contractus affecurationis vel fideiussionis esse pretio æstimabiles, & licitos, quando non miscetur illis mutuum, ita vt si Petrus mutuet, vel vendat ad creditum Ioanni, possit quidem tertius alter (Ver. gra.) Andreas affecurator esse illius mutui, vel debiti, vt passim fit, & ex consequenti possit Andreas aliquid exigere à Ioanne ratione illius affecurationis, & fideiussionis, cui se deuinxit, & periculi, quod per illam in se suscipit, quia vbi non est mutuum, neque vsura reperiri potest, aut aliqua illius suspicio, vel occasio: vbi verò idem qui mutuat, vel vendit ad creditum, (quod ex D. Thom. est quoddam etiam mutuum) sibi ipsi affecurator est, vel fideiussor accepto aliquo pretio, existit imprimis ibi maxima vsuræ suspicio, accipi pretium illud ratione illius mutui. Tum Secundo est contractus iniquus & illicitus, quia cum affecurator, vel fideiussor induat personam debitoris, sicut ex natura contractus debent creditor & debitor esse personæ diuersæ, & distinctæ, similiter creditor & affecurator siue fideiussor, repugnatque maxime rectæ rationi & naturæ contractuum, vt idem qui est verè & realiter alicuius debiti creditor, sit sibi ipsi fideiussor, vel affecurator, sicut repugnat agere & pati, & sicut dare recipere: & ideo non possunt simul esse in eodem respectu eiusdem.

Sed neque huiusmodi solutio harum rationum vim tollit.

Primum, quia esto vbi non interuenit mutuum, nequeat suspicio vsuræ ita locum habere, sicut vbi mutuum reperitur, quia vsuræ materia & subiectum proprium mutuum est, at ex sola suspicione contractus qui secundum se iustus est, non red datur iniquus, & illicitus, saltim in genere iustitiæ: quamuis vbi suspicio illa culpa contrahentia generaret scandalum, esset vitanda, communi illo præcepto charitatis quo tenemur ab omni specie mali, quod scandalum generare potest, abstinere: hoc autem loco solum iniquitimus quæ ad iustitiam contractuum pertinent.

Secundo, quod magis vrget, quia esto in contractu affecurationis possit misceri mutuum, non prohibet illud, quin quemadmodum mutuans potest tuta conscientia exigere aliquid ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, vbi realiter & verè non exigitur illud ex mutuo, sed ex verò & reali lucro cessante & damno emergenti, ita quoque possit mutuans, vel vendens ad creditum, quando in se suscipit verum periculum rei illius mutuatae, vel venditæ, ex libero ementis vel mutuatarij consensu nullo modo ad illud compulsi,

ratione illius periculi, eo modo quo explicabimus exigere.

Tertio, falsum est non posse eundem sibi ipsi affecuratore esse, & tanquam fideiussorem: Nam vt statim videbimus iuxta communem tam Theologorum quam Canonistarum explicationem Summ. Pontif. in illo capit. Nauiganti, non prohibet, quin possit idem periculum pecuniarum quas nauiganti, vel eunti in nundinas mutuauit, vel mercium quas alteri ad diem vendidit, in se suscipere, rogatus à debitore, vel libero illius consensu: sed solum prohibet, damnatque vt vsurarium mutuantem alteri sub ea condicione, vt teneatur mutuatarius cum eodem mutuate celebrare contractum affecurationis, & eundem qui mutuat esse affecuratore, oblato illi aliquo pretio ultra sortem.

Quinto, concedunt Soto, & DD. alterius opinionis, quando prudenter timetur faciendas esse expensas ad recuperandum debitum, & subeundos labores, eo quod emptor sit in loco distante, licere conuenire cum illo de aliqua pecunia addenda ultra pretium fori, ratione laborum & expensarum quæ probabiliter timentur, quia sunt pretio æstimabile, periculum quod probabiliter, & prudenter timetur non recipiendæ solutionis ex recessu, vel morte emptoris, aut simili causa, quam periculum subeundi labores & expensas, propter distantiam loci: ergo si licet pro hoc periculo augere pretium fori licebit, & pro illo.

Denique qui locaret æquum viro, à quo timeret onere vel defatigatione illum perimendum, posset pacisci cum illo se ea lege illorum locare, vt si æquus ille perierit, pereat locanti, & cum hæc conditio sit extra contractum locationis, & pretio æstimabilis, posset iuste in tali casu & contractu aliquid exigere propter periculum illud, quod prudenter timetur, ergo similiter licebit in hoc casu vendere ultra pretium fori, quando prudenter timentur ista pericula.

Huic respondet etiam Soto: quia in locatione, uel commodato non transfertur dominium rei locatæ, vel commodatæ in alium, propterea posse dominum illius, ratione periculi cui illa exponitur, pretium aliquod exigere: in venditione vero, vel mutuo illud non licere, quia res vendita, vel mutuo transit omnino in dominium emptoris, vel mutuatarij. Sed hæc responsio non tollit vim argumenti. Nam esto verum sit discrimen istud, in locatione, & commodato non transferri dominium sicut in venditione, & mutuo, hoc tamen parum, aut nihil potius facit ad præsens institutum: quia in locatione, & commodato, in quibus locans, vel accommodans suscipit in seipso periculum rei, non propterea potest pretium aliquod ratione illius periculi exigere, eo quod maneat, vel non maneat, apud ipsum illius rei dominium, sed quia suscipit in se periculum illius, quod pretio æstimabile est, Hæc tota ratio propter quam illud ei liceat, ita ut quantum ad hunc contractum exigendi aliquid pro periculo, per accidens sit omnino dominium illius rei apud ipsum manere, cum possit etiam quiuis alter, esto illius rei nullum habeat dominium, periculum illud in se suscipere, ac ratione illius pretium aliquod exigere a locatore, uel accommodatario, sicut passim fit in locatione equorum, & mularum redditibus illarum fideiussoribus, Ergo similiter, quod in venditione, & mutuo transferatur dominium, non prohibet, quin possit uenditor, ubi periculum

riculum verum est, & illud in se ipso suscipit, aliquid pro illo exigere, cum sit illud pretio æstimabile.

In hac quæstione difficili recentiores inter quos grauissimus Doct̃or Pater Ioannes à Peña docent duplex esse periculum, cui subest res mutuata, & vendita pecunia credita: Alterum intrinsecum, alicuius scilicet casus vel fortunæ, & ratione huius periculi (in quo omnes conueniunt) volunt nec posse mutuantem aliquid accipere ultra sortem, nec vendentem pecunia credita augere pretium, sicut dicebamus non posse mutuantem aliquid accipere ultra sortem, ratione illius obligationis cui se deuincit eò ipso quo mutat, nempe expectandi per aliquod tempus, quia ille est intrinseca mutuo: Aliud verò esse periculum extrinsecum, & accidentale, ortum non ex ipsa venditione, sed ex ingenio & conditione mutuatarij, vel emptoris, eo quod sit vir malæ fidei, vel pauperimus, & ratione huius periculi posse aliquid accipere mutuantem, vel vendentem pecunia credita, non minus quam ratione damni verè emergentis.

Seruandas tamen esse in hoc casu de quo loquimur has conditiones.

Prima, vt postulet prius sic vendens enixè ab illo emptore fideiussorem, vel pignus sufficiens, affirmetque se nolle aliter vendere, nisi accepto fideiussore, vel pignore, quia nec vult subire periculum aliquod solutionis, nec augere pretium fori: Quod si emptor ille affirmet se nec habere fideiussorem, nec pignus quod illi exhibeat, & simul roget plurimum venditorem, vt rem illam ipsi vendat tanquam sibi maximè necessariam, vel vtilem, non aliter vendat nisi maximè rogatus, ita vt nullomodo præueniat ipse, aut inuitet emptorem: sitque hæc secunda conditio.

Tertia, vt mutuans seu vendens distinguat in hac venditione, vel mutuo duos contractus sub hac forma: vt prius celebret contractum mutui simpliciter & gratis, vel contractum venditionis pecunia credita pretio communi fori, deinde verò cum adhibuerit omnem diligentiam ad recipiendum fideiussorem, vel pignus, nec valuerit, rogetque illum enixè mutuatarium, vel emptorem, celebret tunc cum illo secundum contractum, quo exigit ab eo aliquid ad arbitrium prudentis, ratione periculi cui se exponit, cum illud periculum sit pretio æstimabile, & de eo admoneat emptorem, vt liberè in illud consentiat, sicut diximus de damno emergente. Cum his tribus conditionibus censent hi DD. licere aliquid exigere in venditione pecunia credita ratione damni, & periculi, cui se venditor exponit, quando damnum istud & periculum verum est, & extrinsecum venditioni, ex conditione, & ingenio, vel statu emptoris. Cui doctrinæ illud demum addunt, vt hic contractus non consulatur ante quam celebretur, quia reddactus ad praxim & attenta cupiditate mercatorum est periculosus, post factum verò non esse mutuanti, vel venditori qui has conditiones obseruauit negandam absolutio-nem, nec compellendum illum ad restituendum, sed persuadendum esse illi tanquam securius, vt restituat, maximè si venditor sit diues, qui verò emit pauperior.

In hac quæstione obseruemus, cum vendens pecunia credita duplici periculo (vt initio huius tituli admonuimus) se exponat, & periculo non recipiendæ solutionis, & periculo faciendi expensas in recuperandò debito, soorsum esse de vna

quoque periculo istorum dicendū: maximè quia hic potissimè agimus de illo priori periculo non recipiendæ solutionis, in expensis enim res est facilior, quam statim exponemus.

Obseruemus Secundo, intelligentiam huius Controu. & nonnullarum quæ proximè sequuntur, postulandam esse ex vera intelligentia, & explicatione istius, capit. Nauiganti. Quo circa paucis quid in eo definiat Summus Pontif. dicendum est.

EXPLICATIO CAPITIS Nauiganti, de vsuris.

IN Capit. isto Nauiganti, vt ex contextu illius patet, tria fuerunt quæ sita à Gregorio Nono.

Primum omnium, esset ne vsurarius contractus, in quo idem Mercator qui mutuans pecunias aliquas Petro Nauiganti, vel eunti in nundinas ad comparandas merces, pecunias illas vel merces Petri simul affecuraret accepto aliquo pretio præter sortem. Cui quæstioni, ita respondet Pontifex.

[Nauiganti, vel eunti ad nundinas certam mutuan pecuniæ quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, vsurarius est censendus.]

Vbi, cum primo fronte videatur Summ. Pontif. damnata contractum in quo idem qui mutat, exhibet se ipsum affecuratore accepta aliqua pecunia ultra sortem, colligunt Conrad. Soto, & alij Cap. istud esse velut apertam diffinitionem Sedis Apostolicæ, decernentis mutuanti, vel vendenti ad creditum non licere aliquid accipere ratione periculi, quod ex illo mutuo, vel venditione in se suscipit. Alijs contra multo & certè vterius existimantibus.

Carolus Molinæus, in tractatu illo de vsuris, quæstione 32. num. 95. & Adrianus, in suo quarto tractatu etiam de vsuris, capit. quod incipit: [Occurrunt ad primum.] Sentiant Gregorium in textu illo non loqui de periculo marino, nec de aliquo alio vero & probabili periculo, sed de periculo ficto, quod mutuans confingit in se suscipere, cum nullum reuera existat ibi periculum, nec debeat timeri, vt sub illius prætextu, & colore recipiat aliquid ultra sortem. Quam expositionem legitimam, ac veram esse probat Molinæus.

Primo, quia loquitur ibi de eunte in nundinas, vbi communiter nullum imminet periculum: Tum, quia alioquin homines vt plurimum eo non conuenient, & inanes essent nundinæ: Tum quia nundinæ in omnibus prouincijs publicam securitatem habent, vt constat L. secunda, de Nundinis, & L. vnica, Cod. Eod. tit. Quod autem meminit nauigantis non pugnat, quia cum coniungat nauigantem cum eunte in nundinas, eò ipso ostendit se non agere de nauiganti per mare, sed per flumina, per quæ in Italia solet esse nauigatio mercatorum ad nundinas, vel ad merces transfendas.

Secundo, quia in eodem, capit. excusat Pontif. ab omni labe vsuræ vendentem carius merces, quas in aliud tempus in quo magis erant valituræ seruabat, idque non alio nomine quam propter probabile dubium maioris valoris futuri.

Vnde

Vnde si propter hoc tantum dubium concedit Gregor. posse merces in aliud tempus, in quo creduntur plus valituræ, seruandas pluris vendere, à fortiori senserit posse mutuante aliquid accipere ultra sortem, vbi verum periculum & non fictum vel simulatum in se susciperet, quale solet esse marinum, vel aliud simile, vnde non est censendus loqui ibi Gregor. de periculo marino, aut aliquo alio vero & imminente, sed de ficto, & simulato.

Couarr. lib. 3. varia. resolut. capit. secundo, numero quinto, rejicit hanc expositionem, vel ea tantum ratione, quia Summ. Pontif. in vece illa Nauiganti, meminit fortunæ, & periculorum quæ Nauigantibus, & transuehentibus res suas per maria imminet, quæ maxima esse & passim occurrentia, experientia testatur, iuxta illud Eccles. 43. [Qui Nauigant mare enarrant pericula eius.] Vnde loquitur aperte Greg. de verò ac reali periculo, quod mutans in se suscipere.

Quo circa idem Adrianus loco citato reddit hunc alium sensum, vt non damnet ibi Pontif. mutuante, qui suscipit in se periculum sub pretio iusto talis periculi, sed eum tantum, qui exigit, vel recipit pretium periculi in se suscepti iniustum, & excedens iustam illius periculi æstimationem & mercedem. Sentit enim Adrianus, vt ex eodem constat in eodem tractatu de vsuris, Capit. quod incipit. [Sed dubium videtur:] in fine non esse vsuram, si mutuans exigat à mutuario aliquam obligationem, vel laborem, modo sub iusto pretio illam exigat, veluti si quis mutuet agricolæ pecuniam, obligans illum ad laborandum in vinea suam reddito illi isto stipendio suorum laborum, aut mutuet alteri, obligans eum vt teneatur remutuare illi quotiescunque ipse indigerit, vel postulauerit, vel teneatur triticum suum ad molas mutuantis afferre, sub eadem omnino mercede qua triticum aliorum in eisdem molis convertitur in farinam. Iuxta hanc ergo sententiam, & fundamentum sentit ibi Adrianus, Mutuante alicui pecunias, quibus, vel mercibus, quæ ex illis emendæ sunt verè imminet aliud quod periculum, posse absque vlla labe vsuræ obligare illum, vt conueniat cum ipso de illo periculo sub iusto pretio talis periculi: In casu autem illius capit. Nauiganti, Damnat Pontif. mutuatore illud de vsura, non quia obligaret mutuatarium, vt secum conueniret de illo periculo, sed quia conueniebat cum illo exigens iniustum pretium, & excedens debitam ac iustam æstimationem illius periculi.

Sed rejicitur quoque hæc expositio ab eodem Couar. & alijs DD. ac merito.

Primo, quia fundamentum illud cui nititur, licere absque labe vsuræ exigere à mutuario aliquam obligationem, vel aliquas operas ultra sortem, modo reddatur illi iustum pretium, vel stipendium, est falsum, & contra communem doctrinam omnium Theologorum, vbi obligatio illa pretio æstimabilis est.

Quia sicut non licet exigere pretium ex mutuo absque vsura, ita neque aliquid aliud pretio æstimabile, vt constat ex Controu. quinta, huius art. Quo circa sicut fundamentum, cui nititur hæc opinio seu expositio Adriani, est omnino falsum, ita quoque expositio ipsa.

Secundo, quia Pontifex absolute & simpliciter damnat de vsura [Mutuante pecuniæ quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem.] Quasi dicat, mutuante

sub ea conditione, vt debeat mutuarius conuenire cum eodem mutuate de aliquo pretio ratione periculi illius, vel assicurationis, neque distinguit Pontif. conueniat ne cum illo sub iusto pretio periculi illius, vel iniusto, & excedente; iuxta regulas verò iuris [vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.]

6 Est ergo communis expositio istius textus, Pontificem non prohibere, quin mutuarius, vel emptor possit libere, ac propria sponte inuitare, ac rogare ipsum mutuante, vel creditorem, & conuenire cum illo, vt suscipiat in se periculum illius pecuniæ, vel mercis aliquo deferendæ, reddito illi iusto pretio ac mercede illius periculi suscepti, quia quidquid potest mutuarius vel emptor cum tertio, potest cum mutuate ipso, vel creditore, modo absit omnis fraus: sed illud tantum prohibere ac definire, iniquum esse & vsurarium vbi mutuans Nauiganti, vel eunt in nundinas pecuniam aliquam ita mutat, & non aliter, vt non possit mutuarius querere libere, quem voluerit in assurectorem illius pecuniæ alio transferendæ, sed teneatur omnino pacisci cum ipso mutuate de illo periculo, & ratione illius periculi aliquid illi conferre ultra sortem: ita vt ratione mutui maneat mutuarius deuinctus non solum ad restituendam mutuantem integram sortem, verum etiam ad celebrandum cum illo solo, & non cum alio contractum assicurationis illius pecuniæ, vel mercium quæ ex illa emendæ sunt.

Conueniunt in hac expositione ex Theologis Angel. Verb. vsura. primo, quæstione vigesimo octauo, Syluest. eodem primo quæstione decimasextima, Conrad. De contract. quæstione trigimasexta, Diuus Antonin. secunda part. titulo primo, capit. septimo, §. octauo, & 21. Almain. in 4. distinct. decimasexta, Gabr. eadem distinct. quæstione 11. Maior. eadem distinct. quæstione trigimasprima, Caiet. in commento huius artic. Medina Cod. De rebus restit. in tractatu de vsuris, capit. quarto, de vsura restituenda. Et omnes recentiores interpretes D. Thom. hoc loco. Ex Iurisperitis Abbas, colum. penult. Anania. num. 18. in capit. istud Nauiganti, Laurentius à Rodolphis in capit. Consuluit. par. 2. quæstione trigimasexta, Bald. L. prima, colum. quarta, ff. de Summa Trinitate, & ff. Cathol. & L. Periculi, & in Rub. Cod. De nautico fenore. Paul. de Castro. L. prima, Cod. Eod. tit. Nauarr. in suo Manuali, capit. decimasextima, titulo De vsuris circa cambia, à litera A, vsque ad literam B, Couarru. loco citato, vbi assert in eadem sententiam Ancharan. Ioann. Calder. Cardinalem, & alios multos: Nititurque hæc explicatio firmissimis rationibus, & contextui ipsi. Nam imprimis posse mutuante ipsum suscipere in se periculum rei mutuatæ, & exercere duos contractus, alterum mutuantis gratis, & omnino libere, nullo pretio, nullaque comoditate pretio æstimabili accepta ex mutuo: & alterum assicurationis, ratione cuius accipiat iustum pretium periculi quod in se suscipit, ita ut non obliget ipse mutuatarium ad celebrandum secum necessario hunc secundum contractum, sed mutuarius ipse liberè, ac propria sponte illum celebret, cum illo, potens si voluisset cum quocumque alio pro libito illum celebrare, ita vt non minus illi mutuas set. Concors est omnium DD. quos modo retulimus sententia. Quid enim prohibet, vbi mutuans non imponat aliquam obligationem mutuario, sed liberum omnino illum relinquat, sola sorte quam mutauit contentus, vt rogatus, & inuitatus

us à mutuuario celebret cum ipso contractus secundum se licitos, & honestos, quos posset cum quocunque alio celebrare? cum mutans propter beneficium mutui illi præstitum non reddatur deterioris conditionis. Vnde sicut non prohibetur Petrus, quia mutuauit agricolæ, quo minus possit illum conducere, vt liberè illius vineam colat, perinde ac si nihil omnino illi mutuasset, nec prohibetur Dominus malorum, quia mutuauit Ioanni, quo minus Ioannes ad molas eius liberèriticum suum defferat, tam nec prohibetur mutans, quo minus sublato omni pacto, & obligatione, possit suscipere in se periculum pecuniæ illius alteri mutuatae, & assurectorem illius agere, mutuuario liberè ac propria spontè volente, contractum huiusmodi assurectationis, cum ipso potius quam cum alio exercere.

Secundo, constat ex ista Controu. quinta, mutuantem non posse exigere à mutuuario vi mutui obligationem aliquam ciuilem, quæ sit pecuniæ æstimabilis, iuxta ea quæ docet D. Thom. in hoc articulo. ad primum, qua de causa cum compellere mutuarium pacto constituto, vt suam pecuniam, vel merces ex illa emendas, quas aliquod transferre instituit, reddat ab omni periculo securas celebrato contractu assurectationis, cum eodem mutuate, ita vt nisi illud promittat non sit illi mutuarius, siue periculum illud verum sit vel probabile, siue confictum & simulatum, siue pretium iustum pro illo exigatur, siue non, cum sit obligatio pretio æstimabilis, exacta à mutuuario ultra fortem & ex pacto ac vi mutui, cum aliter illi non sit mutuarius, est aperta vsura, & hoc est quod definit Gregorius Nonus cum dicit, [Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutans pecuniæ quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra fortem, vsurarius est censendus.] Quasi dicat, quia licet mutuat certam pecuniæ quantitatem, eò quod mutuarius cum ipso paciscitur de periculo illius pecuniæ, vel mercis ex illa emendæ, aliter mutuarius, nisi cum isto pacto, & obligatione mutuariatij, censendus est vsurarius. Vox enim illa [eo quod suscipit in se periculum] est causalis, pactum istud & conditionem includentem istam obligationem continens, ac aperte significans; Nam huiusmodi formæ loquendi: pro eo, ex eo, eo quod & similes significant in iure tam ciuili quam Canonico causam impulsuam, siue conditionem sine qua non, vt docent Glossa in l. Dominus Stichus, ff. de pecu. lega. Archidia. in Cano. Iudices, prima quæstione prima, & in Cano. Agathosa, distinctione 63. facitque hoc maximè ad præsentem textum huius Capit. Naviganti, iuxta ea quæ docet Albert. de Ross. in suo Dictionario vtriusque Iuris, tit. de vsur. §. vsura. i. in verbo quid de eò qui mutuat Naviganti.

Ex his constat vera intelligentia istius cap. quò ad primam illius partem.

Perinde enim se habet, ac si definiat Summus Pontifex, quod in illa Controuer. docuimus: mutuantem exigentem à mutuuario ex pacto, & vi mutui aliquam obligationem pretio æstimabilem extra fortem esse vsurarium: hac enim sola de causa censetur vsurarius qui naviganti, vel eunti in nundinas aliquam pecuniæ quantitatem propterea mutuat, quia conuenit cum illo mutuuario, vt cum nullo alio, sed cum ipso tantum mutuate celebret contractum assurectationis illius pecuniæ vel mercis ex eò emendæ.

Sequitur etiam, quæ affert Soto, lib. sexto, de

Iustitia, quæstione quarta, articulo secundo, in explicatione huius capit. etsi accedant plurimum ad communem expositionem, quam hic sequimur, non ramen satis illud explicare in proprio, & genuino illius sensu. Habet enim. Cum quidam mercator mutuarer pecunias nauiganti in aliquem locum, oblato fideli, ac securo fideiussore, vel pignore, renuebat illud mercator ille, sicque conueniebat cum mutuuario illo, nolo fideiussorem, vel pignus aliquod, sed periculum quod mihi imminet te nauigante, vel eunte in nundinas, ego subibo, ego mihi ipsi securitatem præstabo: Ceterum quia poterat fideiussor quem mihi offerre instituebas, aliquid à te exigere pro fideiussione, & periculo cui se offerebat, illud mihi reddes, & hac ratione tibi mutuabo, & non aliter: Consultus Papa; An hoc liceret. Respondet, statuitque non licere, sed esse vsurarium mercatorem mutuantem sub ea conditione & pacto, vt debeat cum eò conuenire mutuarius de periculo illius pecuniæ, aliter non mutuaturus illi.

Hanc ergo esse causam huius decisionis vult eò loco Soto edoctus forsan ab aliquibus Canonistis, qui sequuti Adrianum existimant, in casu de quo ibi agit Papa nullum fuisse periculum, quia cum mutuarius esset paratus dare fideiussorem vel pignus, cogere illum ne quid tale offerret, sed conueniret necessario cum ipso mutuate de periculo, daretque illi aliquid extra fortem ratione assurectationis mutui, erat aperta vsura.

Quia talem obligationem imponere mutuuario est accipere ultra fortem aliquid pretio æstimabile sine vero periculo.

Accedit quidem satis explicatio hæc (vt dixi) ad communem illam DD. quam sequimur, sed nõ est satis accommodata, qua parte dicit mutuantem illum propterea damnari ibi a Pontifice de vsura, quod renueret fideiussorem, quem illi mutuarius offerebat, vel pignus ad sui securitatem recipere, sed compelleret mutuarium, vt secum portans de periculo illo, & contractu assurectationis conueniret.

Quia Pontifex, vt ex contextu ipso patet, non loquitur ibi in particulari de securitate aliqua creditoris ipsius, seu mutuantis, sed in uniuersum de securitate pecuniæ, quam mutuabat nauiganti, vel eunti in nundinas, quæ potius respicit pecuniam illam quater us mutuariatij erat, & alio transferenda, quam eandem ut receptam a mutuate, & illi restituendam; De finitque in genere & in uniuersum, mutuantem sub eo pacto, vt teneatur mutuarius conuenire, cum ipso de periculo pecuniæ, vel mercis, quam alio transferre instituit, aliter non mutuaturus, esse vsurarium: siue periculum illud mutuantem ipsum respiciat, siue mutuarium, siue verum sit, siue simulatum & fictum, non enim aliqua istarum rationum damnatur a Pontifice ille mutans de vsura, sed ex eo tantum, quod vi mutui obligationem illam exigeret a mutuuario ultra fortem.

Fuit secundo interrogatus, sit ne vsura emere aliquid anticipata solutione? Respondetque non esse usuram emere pecunia anticipata merces recipiendas tempore futuro, modo emanant eo pretio, quod censetur iustum communi vsu fori, tẽpore quo recipientur: quia hac ratione non præmittitur iustum pretium propter anticipatã solutionem, sed est illa uelut grata quædam mutuatõ sine villo pacto vel interesse.

Fuit

Fuit Tertio, interrogatus, liceat ne vendere merces statim tradendas, carius quam valeant tempore quo traduntur, quando instituebat venditor seruare illas in aliud tempus commodius?

Respondetque licere, modo venditor vere, & firmiter in animo suo illud ita instituisse, deducatque omnes expensas, quas facturum erat in illis seruandis usque ad tempus, in quo illas vendere instituebat.

7 Ex his quatuor dico. Primo esse quidem multo securius, vendente pecunia credita exigere fideiussorem securum, aut pignora sufficientia, aut aliquam aliam cautionem optimam, qua liberetur ab huiusmodi periculo.

Dico secundo, posse quoque illum vendere sub ea forma, ut nisi tempore constituto emptor persoluerit, reddat in pœnam moræ quantitatem aliquam moderatam, ut hac ratione diligentius curet soluere tempore præfixo, & venditor ab illo periculo liberetur.

Dico tertio, quando nec fideiussorem emptor habuerit, nec pignora quæ offerat, probabilem esse opinionem illam Magistri Ioannis de la Peña, ut seruatis illis conditionibus ab eo adductis, liceat venditori exigere aliquid ratione illius periculi veri, & non ficti, ad arbitrium prudentis. Quia seruatis conditionibus illis, aliquid exigere pro illo periculo, non est augere pretium fori, sed vendere periculum illud, quod cum verum sit & non voluntariè susceptum, sed in utilitatem tantum emptoris, pretio æstimabile est, & venale. Vbi ut recte obseruat Medina, inspicienda maximè est ab ipso met venditore bona fides animi sui, quid reuera mallet, num vendere potius pretio currenti in foro, & pecunia præsentis, an credita & carius? Etenim, si eligeret potius credita pecunia vendere, ut carius vendat, titulo huiusmodi periculi de quo hic agimus, reuera tunc iniquè ageret, si periculum illud etsi verum ab ipso tamen sponte eligeretur, cederetque sic vendenti iuri suo, in quo sensu existimo loqui Sorum. Quod si reuera mallet potius vendere pecunia præsentis & solo pretio fori, aut saltim vendere sine ullo periculo accepta securitate quam diximus, at quia plurimum rogatur ab emptore, ut eius utilitati consulat, vendit illi pecunia credita, & cum isto periculo, quia emptor non habet (ut constituimus) fideiussorem, aut pignora quibus ille securus efficiatur, sic vendentem apertè patet non augere iustum pretium rei, nec se ipsum illi periculo vltro offerre, se illud tantum subire, ut alteri profit: Qua ratione dubitandum non est, licere ipsi ratione talis periculi aliquid exigere, quamuis exiguum ac ad arbitrium prudentis, & in hoc tantum sensu est vera opinio illa Medina, ostenduntque illam efficaciter argumenta adducta illius probationem.

Et continetur nemo tenetur esse alteri utilis suo damno, sed potest ratione illius damni (ut ex dictis constat) aliquid exigere: in hoc casu qui ita vendit, non vendit ut aliquid recipiat vltra pretium fori, cum reuera mallet illud in præsentis recipere, quam vendere ad creditum, sed in utilitatem ementis, & rogatus ab ipso, ac ut illi consulat cogitur vendere cum isto periculo, cum adhibita omni diligentia qua ab illo se eximeret, non valuit, hoc autem periculum est reuera ipsi damnum, ergo potest pro illo aliquid exigere.

Secundo. Ex isto capit. Nauiganti, quod ab alijs adducitur, Pontifex loquitur de mutuante

compellente ex pacto mutuatarium, ut secum conueniret de periculo, ergo à contratio sensu, vbi periculum non est simulatum & fictum, sed verum, nec mutans compellit mutuatarium, aut ducit in pactum ratione mutui, ut secum conueniat de illo, sed conatus potius est ab illo se eximere, nec valuit, rogaturque ab emptore, ut cum illo sibi vendat, licebit pro illo aliquid accipere.

Dico quarto, licet in hoc casu celebrentur à parte rei duo contractus distincti, & separabiles, alter venditionis rei pretio iusto communi vsu fori, & alter venditionis illius periculi, & damni imminentis, non esse necesse, ut explicite, & expressè illi celebrentur, sed sufficit illos celebrari simul, & reduci ad vnum, quo vendantur simul, & res ipsa, & periculum illud. Quemadmodum artifex vasis argentei, licet duo quidem vendat, nempe & argumentum, & artificium, seu operas quibus vas illud confectum est ab ipso, potest nihilominus vtrumque simul vendere, vno contractu, vnaque venditione vtriusque rei pretium complectente, ita vendens cum periculo de quo hic loquimur, potest simul vendere, & rem, & periculum vno simplici pretio, quod complectatur, & iustum illius rei valorem, & iustum pretium periculi illius.

Et probatur. Vbi iustum seruatur pretium venditio iusta est, sed vbi est periculum istud, siue pretium ipsius iungatur cum pretio rei, siue seorsum & diuisim exigatur, venditur iusto pretio: constituimus enim quacunque ratione venditio ista fiat, idem pretium pro periculo isto exigi, nempe quod prudens & peritus omnibus pensatis constitueret, ergo licet venditori quacunque ratio istarum vri.

Denique admoneo, quod authores huius opinionis addunt, obseruandum profecto esse, ut huiusmodi contractus antequam fiat non consularur, sed nitatur peritus ac prudens Theologus, vel confessarius illum dissuadere: post factum verò, qui illum exercuerit non est cum rigore compellendus ad restituendum acceptum, vbi illum cum illis conditionibus exercuerit: suadendum tamen illi ut restituat, maximè ut dicebamus quando venditor diues est emptor vero pauper.

Ad argumenta in oppositum facilè est respondere.

Ad primum, Contradi dico, non reperiri in omni venditione quæ sit pecunia credita verum & prudens periculum, quale est illud de quo hic agimus, & ita non licere in omni venditione huiusmodi pretium augere, quando autem vere & prudenter periculum istud timebitur, tunc seruatis conditionibus explicatis non augetur quidem pretium rei venditæ, sed accipitur solum aliquid vltèrius tanquam pretium istius periculi, quod cum verum sit, & cui vendens rogatus omnino ab emptore in illius utilitatem se exponit, est pretio æstimabile, & venale.

Ad secundum, non est admittendus ille progressus Contradi: quemadmodum enim in naturalibus ad dispositionem non est necessaria dispositio, ita neque pretij quod exigetur propter periculum præcipui pretij rei venditæ est assignandù aliud pretium.

Ad tertium respondeo, non ex omni venditione, quæ sit pecunia credita, nasci periculum istud, cum possit venditor seruare se indemnem postulato fideiussore, vel pignore: attamen quando seruantur

seruantur conditiones illæ à nobis positæ, tunc in tali venditione in particulari, & in indiuiduo sum pra nascitur periculum istud ex ipsa, (vt constat) offerque se illi venditor non quidem coactus per vim, sed neque spontaneè, & voluntariè, cum adhibuerit omnem diligentiam ad recipiendum fideiussorem, vel pignus, sed rogatus ab emptore, & in eius utilitatem: quod sufficit, vt pro tali periculo cum verum sit & pretio æstimabile, possit aliquid accipere vltra pretium rei, nec dicatur reddere iuri, quod habet in periculum illud & damnum sibi imminens, aut illi consentire. Tum etiam, quia vt ex superioribus constat, rem aliquam esse venalem, vel pretium illius iustum, non pendet ex eo quod vendens coactus vendat, vel secus.

Ad quartum respondeo, in ea venditione seruatis conditionibus illis, periculum de quo hic agimus esse reuera damnum emergens, & pretio æstimabile: vnde quemadmodum mutuans, etiam si non mutet coactus sed rogatus tantum communibus precibus, potest deducere in pactum damnum emergens, modo de tali damno ad moneat mutuatarium tempore mutui, ita vendens pecunia credita cum tali periculo reuera imminente, etiam si non coactus vendat, sed rogatus ab emptore, & seruatis illis conditionibus, potest exigere ab illo aliquod pretium ad arbitrium prudentis ratione istius periculi.

Vltimum argumentum solum manet ex dictis, cum in illo cap. Nauiganti loquatur Pontifex de mutuante, qui ratione mutui, & ex pacto obligat mutuatarium, vt secum conueniat de periculo pecuniarum mutuatarum alio transferenda, qui vere est vsurarius, cum ex vi mutui obligationem istam quæ pretio æstimabilis est, exigat vltra sortem.

Vnde non satis rem hanc perspexit D. Nauarr. in suo Manua. cap. 23, numero 81. vir alioqui sumæ eruditionis, & pietatis ac de omnibus studiosis plurimum benemeritis. Affirmans ibi communem Doctorum sententiam oppositum docere. Quin etiam, satis iam ab Ecclesia explicatum esse, & definitum, cum in c. In Ciuitate. De vsuris aperte (iudicio ipsius) habeatur non licere aliquid vltra iustum rei pretium ratione periculi accipere. Nam imprimis, ex authoribus quos in fauorem opinionis, quam hic sequimur adduximus, constat satis, communem Doctorum sententiam nostræ minime aduersari: oportuissetque vt illorum testimonia, & loca atulisset, quo ostenderet communem esse illam quam ipse cum Soto amplectitur, quod certe non præstat, cap. vero illud In Ciuitate. quod tam aperte iudicat sibi fauere, nihil minus docet quam opinionem ipsius, quin potius nostram; Habet enim ibi Alexand. Tertius: peccatum esse vendere piper, cinnamomum, vel alias merces valentes tempore venditionis quinque libras, cum pacto, vt teneatur emptor adueniente termino soluere sex libras, nisi dubium esset (inquit) merces illas tempore solutionis plus minus ve esse valituras.

Vbi aperte docet Papa ratione dubij, & periculi seu damni, cui venditor se exponit, amittendi maius pretium, quod tempore solutionis merces illæ valere possent, posse carius illas vendere, quam actu & re ipsa valeant tempore venditionis & traditionis: Vnde à simili, poterit etiam carius vendere, qui vendens ad creditum exponit se ipsum vero periculo non recuperandæ solutionis,

Tomus Secundus.

seruatis illis conditionibus, quas proposuimus. Quo fit cap. illud In ciuitate, non modo non repugnare nostræ sententiæ, vt arbitratur Nauar. verum etiã illam apertissimè confirmare.

Cæterum quod putant nonnulli, Nauar. in hac parte sibi aduersari, suiq; oblitum esse, ita vt in manuali Hispano cap. 17. num. 239. & 240. sentiat cum Medina, & Conrado, in Manu. vero Latino modo cita. cap. 23. numero 81. doceat oppositum cum Soto, falso illi profecto imponunt.

Nam in Manuali Hispano solum docet, licere vendenti cum periculo non recuperandæ solutionis in termino, aut faciendi expensas in illius recuperatione, ducere in pactum ipso tempore venditionis, damnum illud, vel carius vendere, quantum prudens iudicaret illum propterea receprum damnum: sed ita vt firmiter instituat debitore soluente in termino, cessanteque damno illo quod timebat, restituere illi quicquid ratione illius periculi, & damni quod timebat, iusto rei pretio adiecit.

Deinde verò, quia vidit Syluestro in suo Rosa aurea. casu 6. hoc displicere: cum possit venditor deinde, vel mutare animum, aut illius intentionis obliuisci, vel mori, nec illud ab hæredibus ipsius restitui, addit Nauarr. optimum esse, vt venditor chirographo dato promittat emptori, qui non fuerit in mora, integram restitutionem cuiuscunq; interesse, vel pretij accepti ratione illius periculi, vel damni quod timuit sibi imminere: Vbi aperte Nauarrus ratione solius periculi nihil vult accipi posse, sed ratione solius interesse, & damni, vbi verè & actus venditor, vel mutuans illud passus fuerit, cum acceptum sentiat restituendum, vbi nullum damnum actu sequitur: Vnde non repugnat sibi, sed eandem semper tradit doctrinam, quamuis sub diuersa ratione. Licet in hac parte probabilior multo sit opinio quam sequimur, quam illa Scoti cui ipse Nauarr. subscribit.

AN LICEAT CARIUS vendere propter periculum expensarum?

QUOD pertinet ad aliud periculum ratione laborum, & expensarum, quibus se offert venditor in recuperanda solutione, D. Antoninus loco citato sentit non licere propter illud, augere pretium, quia forsân debitor fideliter soluet, neque vllis opus erit expensis, quod si durum morosumque se exhibeat, forsân non erunt tantæ quantas venditor suspicabitur, & iudicabit: Demum quæcunq; fiant autoritate iudicis recuperabuntur cum capitali.

Soto lib. 6. De iust. q. 4. ar. 1. Iudicat & recte, tutius esse & securius conscientiis venditorum, homini, in quo hoc periculû imminet faciendi expensas, & subeundi labores in recuperanda debiti solutione, nihil videri in diem, neq; mutuari: quod si importunis illius precibus, aut necessitate illius adductus quis illi vèdat ad creditum, posse quoq; tuta conscientia recipi expensas, quæ actu & re ipsa fient in illius debiti recuperatione. Cæterû licet anticipare conuentione, & pacta de expensis futuris vix possit suspicione vsuræ carere, nihilominus

E e vbi

vbi omnis suspicio & fraus vsurarum abest, si probabiliter ac prudenter timetur faciendas esse expensas, vel quia debitor loco distat, vel quid simile, posse creditorem de expensis illis ac sumptibus moderate & ad arbitrium prudentis pacisci.

Syluest. in sua Rosa aurea casu 6. & in summa verb. vsura. Secundo. quaest. 5. circa finem affirmat augere pretium propter periculum expensarum esse rem periculosam, & laqueum Demonis: quia esto statuat restituere excessum illum debitore fideliter solvente, potest tamen interim creditor vel mutare animum, vel obliuisci, vel mori, & haereditarius debitor recte solvente in te rimo, nihil illi restituere.

Nauarr. in summa Latin. cap. 23. num. 84. docet, iuxta ea quae paulo ante retulimus, posse pro huiusmodi quoque periculo expensarum & laborum aliquid exigi, animo tamen restituendi exactum & acceptum, si debitor ille fideliter, ac sine vllis expensis, vel laboribus creditoris soluerit in termino, ita vt ad vitanda pericula illa obliuionis, mortis, vel mutationis animi quae prudenter timeret Syluest. dato chirographo illud debitori promittat.

Communis tamen sententia Medinæ, & Contradi locis citatis, & omnium fere recentiorum, à qua non recedit (vt viderimus) Soto, est, periculum huiusmodi expensarum & laborum esse pretio aestimabile, & ex consequenti exigi posse, saltem quando rogatus ab emptore, & in eius vtilitatem vendit illi ad creditum, postulauitque prius fidelem fidei iussorem, quo fideliter solvente, uel pignus, quo libere vendito nullas opporret illum facere expensas, vel subire labores ex debitoris mora, sed illud obtinere non valuit.

10 Quia vero ratione possit illud exigi ab huiusmodi emptore, & duci in pactum, ita explicant recentiores: Vt liceat venditori duobus modis cum emptore conuenire, vel constituendo cum eo, vt expensas quas faciet in recuperanda solutione, & pretium laborum quos propter moram ipsius oportebit subire, restituat illi, quando actu & re ipsa erit in mora; in integrum expensas, quas actu faciet, labores vero quos patietur ad arbitrium prudentis, qua ratione expensas & pretium exigere æquissimum est, quia ex natura rei, & in foro conscientiae emptor qui sua mora, vel distantia loci cogit venditorem ad aliquas expensas, & labores extraordinarios, tenetur illa persolvere, tanquam vere debita, etiam si à venditore non exigentur, nec manet liber à tali debito, nisi venditor gratis, & expressè expensas illas, & labores ipsi remittat.

Dixi labores extraordinarios, nam qui communiter sumuntur ad recuperanda debita, vt adire debitorem, mittere famulum ad ipsum, & similes non sunt pretio aestimabiles, immo pertinent ad quandam committatem: Extraordinarij vero, vt si debitor distet loco, vel famulus ad illum mittendus in recuperanda solutione ita occupetur, vt cogatur cessare à negotijs domini sui cum damno ipsius, huiusmodi labores, & his similes pretio aestimabiles sunt, & debiti, sicut & expensæ actu factæ: quamuis cum illo discrimine, vt expensæ in integrum soluantur, pretium vero istorum laborum ad arbitrium prudentis. Potest Secundo modo venditor ita conuenire cum emptore de periculo expensarum & laborum, vt à principio, & ipso tempore contractus

constituant inter se aliquam moderatam quantitatem ratione illarum expensarum, & laborum, ita vt illa quantitas transeat in dominium venditoris, etiam si nullas deinde patiat expensas vel labores in recuperanda solutione, similiterque illa quantitate sit contentus, etiam si magnas faciat expensas maximosque subeat labores: quomodo deducere in pactum periculum istud, quando illud verum est & non fictum neque imaginarium, quidquid nonnulli dicant, securum iudico, quia sic constituens cum emptore, & tali existente periculo, æqualiter se exponit damno: & commodo: contractus autem in quo contrahentes æqualiter se exponunt damno vel commodo, non est damnandus.

11 Ex his sequitur, cum oppositorum eadem sit ratio, vt quemadmodum licet carius vendere propter periculum recipiendæ solutionis, vel expensarum, & laborum in ea recuperanda iuxta modo explicata, ita quoque liceat anticipata solutione vilius rem aliquam emere, quam illa secundum se valeat, vbi probabiliter ac prudenter timetur, & imminet periculum non recipiendi illam tempore constituto, vel ex infidelitate & iniquitate venditoris illam tradituri, vel ex aliquo infortunio, & casu. Ratio est aperta, quia sicut licet venditori augere pretium ob pericula dicta, quia illorum contingentia est damnum emergens, & ratione damni emergentis licet carius vendere, ad arbitrium prudentis damnum illud aestimantis eodem omnino modo emere anticipata solutione cum simili periculo, debet etiam censeri damnum emergens ipsi ementi, vbi autem eadem existit ratio, eadem quoque esse debet iuris dispositio.

Argumenta vero illa D. Antoni. facile est diluere. Ad primum respondeo, non esse necesse creditorem carius vendentem propter periculum laborum, & expensarum, quas probabiliter timet faciendas in recuperatione sui debiti, illas actu fieri, sed sat esse vt prudenter illas timeat sibi imminere. Augmentum enim illud pretij non recipit, vel ducit in pactum propter expensas ipsas actu factas, sed propter periculum illarum quod secundum se est, pretio aestimabile, vbi verum est, & prudenter timebatur, esto non sit subsequutum, Quamuis tutius sit, vt diximus cum Soto, illas non exigere, nisi actusiant, aut pacisci de illis, vel eas recipere eo modo quo tradit Nauar.

Ad Secundum eadem est solutio, parum referre sint maiores vel minores expensæ, quam à principio exigantur, cum non augeatur pretium propter illas, sed propter periculum illarum verè imminens ad arbitrium prudentis: quo casu, sicut emptor exponit se periculo reddendi aliquid amplius quam illæ fuerint, vbi actu fient, ita quoque venditor exponit se periculo recipiendi forsitan multo minus.

Ad vltimum dico, nec autoritate iudicium interueniente omnes expensas recipere creditores ab infidelibus & morosis debitoribus nec valorem omnium laborum quos illos pati oportet, nec pactum illud fieri initio contractus nisi ob periculum imminens, quod vbi vere imminet pretio aestimabile est, quidquid deinde sit de expensis ipsis: & cum pretio aestimabile sit, potest initio contractus duci in pactum, & ratione illius carius res vendi, moderate tamen & iuxta periti & prudentis estimationem.

CONTROVERSI A

Vigesima prima.

AN SERVATURVS MERCES IN

aliud tempus, vel locum, in quo solent illæ magis valere, possit eas carius vendere, quam sit commune pretium fori eo tempore, vel loco, in quo illas vendit?

SUMMARIUM.

1. Venditor qui seruaturus erat mercēs in futurum, vel eas alio laturus, potest eas carius vendere.
2. Vendens potest ducere in pactum, sicut & mutuans damnum emergens, & lucrum sibi cessans.
3. Vendens triticum paratum ad seminandum potest illud carius vendere.
4. Vendens rem sibi vtilem, & fructiferam potest illam carius vendere.
5. Conditiones septem seruandæ, vt carius quis, aliquas mercēs vendat.
6. Contractus huiusmodi duobus modis potest celebrari.
7. Res astimandæ sunt, quatenus deseruiunt ad humanos vsus.
8. Pretium iustum rei sumendum est ex lege, vel ex communi usu fori, tempore & loco, in quo actu perficitur uenditio.

QUARTVS titulus qui affertur ad res carius vendendas, quam sit commune pretium fori, sumitur ex eo quod mercēs illæ seruandæ essent, vel seruari possent in aliud tempus, vel duci in alium locum, in quo carius viderentur, & cum maiori utilitate, ac lucro venditoris. Accidit enim quotidie, vt triticum in mense Augusti vilius æstimetur quam in mense Aprilis: Siculæ vilius vendatur quam Hispaniæ: Licebit ne igitur vendenti triticum Augusti, quod instituebat seruare vsque ad Aprilem, carius vendere quam sit pretium fori in eo loco Augusti? Similiter vendenti Siculæ triticum, quod decreuerat deferre in Hispaniam, licebit ne carius vendere, quam habeat tunc commune pretium in foro Siculæ.

In hac parte concors est omnium DD. sententia, seruatis conditionibus quas subiiciemus id licere.

Nam imprimis ita est definitum in illo cap. Naviganti. estque tertius casus illius cap. licere seruatur mercēs in tempus futurum, quo probabiliter creduntur magis valitura, carius illas vendere, quam sit pretium fori tempore quo actu venduntur: quia in hoc casu non est æstimandum pretium secundum præsens, sed secundum tempus in quo dominus rei vere, illam erat venditurus.

Similiter, & in cap. In ciuitate. vbi statuit Alexand. res quæ tempore venditionis valent vt 5. posse vendi ad creditum pretio, vt 6. quando dubium fuerit tempore solutionis plus valituras, quam tempore venditionis.

Quod si ratione illius dubii ita licet, multo po-

Tomus Secundus.

titus vbi seruandæ sunt in tempus, vel locum, in quo solent magis valere.

2. Secundo, constat ratione. Venditor potest ducere in pactum, sicut & mutuans, damnum emergens; & lucrum sibi cessans, sed qui vendit triticum in Augusto valens vsu fori pretium vt 6. seruandum in Aprilem, & quo tempore probabiliter, & communiter solet valere vt 8. si vendat illud pretio vt 6. patitur reuera damnum illud, vel saltem lucrum cessans, ergo vt se seruet indemnem à tali damno, & cessatione lucri, potest carius vendere, quam sit pretium Augusti.

3. Tertio (vt supra dicebamus agentes de lucro cessante) Vendens triticum paratum ad seminandum potest carius vendere, quam valeat aliud triticum communi pretio fori, quia illud sic paratum est in proxima potentia ex intentione, & animo venditoris ad lucrum, & fructus, sed similiter triticum seruandum in mensem Aprilis est in potentia proxima, ex animo illud ita instituentis, etsi tempus distet, ad lucrum illud afferendum ex illo maiori pretio: ergo potest carius vendi quam sit præsens pretium fori.

4. Quarto, vt vidimus quaest. præced. art. 1. ex D. Tho. Qui vendit rem sibi vtilem & fructiferam, potest illam carius vendere quam secundum se valeat, quia utilitas illa qua se ipsam priuat vendendo rem illam, est pretio æstimabilis, & omnis utilitas ac fructus qui sequitur ex re aliqua sine alterius industria, debet accrescere vero domino illius rei. Sed augmentum illud pretij quod probabiliter solet habere triticum Aprili, quod non habet Augusti, vel quod solet habere Hispaniæ, quod non habet Siculæ, est utilitas & fructus rei sine alterius industria, qua utilitate & lucro priuat se vendens Augusti, qui instituebat vendere Aprili, & vendens Siculæ cum instituisset deferre illud in Hispaniam, ergo ratione istius utilitatis & lucri, quod ipsius erat, poterit carius vendere. Conueniunt in hac sententia non solum Theologi verum etiam Iurisperiti in l. Quod te, ff. Si certum petatur. Vbi multa Alexand.

5. Conditiones vero seruandæ in hoc contractu sunt septem. Prima, Rem sic vendendam talis esse naturæ vt possit seruari in tempus illud, vel locum, sine sui diminutione, vel corruptione. Et enim si res nullomodo seruabilis sit, augere pretium illius sub tali titulo figmentum est, & deceptio maxima cum iniquitate coniuncta, quia in tali re non habet locum damnum emergens, neque lucrum cessans nisi ficte & simulate: Quod si seruabilis sit, sed cum aliqua diminutione, vel corruptione sui, minuendum simul est pretium arbitrio prudentis iuxta proportionem illius diminutionis, vel corruptionis: cum talis rei diminutio, vel corruptio defectus quidam sint: ac vt vidimus q. 77. ar. 3. pretium rei defectuosæ minuendum est iuxta rei defectum.

Secunda est, vt venditor vere haberet animum seruandi rem illam in tale tempus, vel deferendi eam in talem locum, quia titulus quo in hoc casu potest augeri pretium, est lucrum illi cessans, lucrum autem non cessat vere ei, qui paratus erat rem illam in præsentem vendere.

Tertia est, de qua Ioann. Maior in 4. dist. 15. quaest. 32. & Syluest. vsura secundo, §. secundo vt deducantur ex pretio quod res illa creditur valitura, tempore futuro in quod seruantur, omnes expensæ necessario faciendæ, & labores subeundi à venditore, & domino illius rei in custodia ipsius, vsque ad tempus in quod illam

E c 2 ser-

seruabat, vel in locum in quem illam deferre volebat: quia hæc omnia valet minus res illa. Quæ de causa, sicut vult augere pretium, propter lucrum quod potest habere seruando illam vsque in tempus futurum, similiter quoque debet respicere expensas, & labores quos oportebat ipsum sustinere vsque ad tempus illud, à quibus liberatur tunc vendens, vt minuat de pretio.

Quarto, habenda est etiam ratio periculi, in quo versantur merces illæ, si in aliud tempus seruandæ essent, vel deferendæ in alium locum: Quia si aliquod propterea vere illis imminet periculum, quod sit pretio æstimabile, cum liberetur venditor ab eo, suscipiat autem illud penes se emptor ratione illius periculi minuendum est necessario de pretio.

Quinta est, vt rogatus vendat, saltim virtualiter, nec se ipsum ingerat vel offerat, quia vbi venditor ipse rogat emptorem, non est censenda causa alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis talis venditio: quo fit, vt debeat tunc necessario vendere pretio currenti.

Etenim sicut mutuans qui rogat mutuatarium, ipsemet extrahit pecuniam suam à negotio, & ab illa proxima potentia in qua erat pecunia illius ad lucra, propter quod non potest tunc exigere lucrum cessans, ita venditor qui rogat, & se ipsum propria sponte offert emptori, eo ipso definit velle seruare rem illam in tempus futurum, & consequenter non potest illam vendere nisi pretio præfenti.

Sexta, vt à principio contractus, & tempore venditionis admoneat emptorem de sua intentione, & de augmento pretij tunc currentis, ratione damni quod est passurus vendendo eo tempore merces, quas in aliud sibi vtile seruabat. Hæc conditio constat ex supradictis, quia aliter emptor esset rationabiliter inuoluntarius in illo augmento pretij: Et confirm. Quia cum merces secundum se non valeant amplius quam sit pretium præfens, quod in hoc casu damus illas amplius valere, id certe habent, quia intendens seruare illas, & antea vendens, patitur reuera lucrum cessans, vnde erunt necessario seruandæ in huiusmodi contractu eadem conditiones, ac leges, quas diximus desiderari in lucro cessante.

Vltima conditio & maxime obseruanda est, quam parum curant venditores: Vt taxatio pretij quod creduntur merces illæ valiturae eo tempore, in quod venditor illas seruare instituebat, perinde fiat ac si res illæ non essent antea venditæ, sed seruatae vsque ad illud tempus: Vt si quis habeat in mense Decembri decem mille coros tritici seruandos in mensem Maij, vendat vero quinque millia illorum mense Decembri pretio currenti in mense Maij, non est taxandum pretium iuxta illud quo de facto vendetur simile triticum mense Maij, deficientibus illis quinque millibus coris tritici, sed iuxta illud quod arbitrio prudentis venderetur, si illi quinque mille cori tritici existerent adhuc venales, fuissentque seruati vsque ad mensem Maij: Ratio est, quia pecunia mercium augetur pretium, & abundantia minuitur, ea ratione & lege (vt supra diximus) ne venditor sit causa illius penuriae, sed varius tantum euentus, & successus temporis: At quando habens decem mille coros tritici in mense Decembri seruandos in mensem Maij venditque quinque mille illorum Decembri, ipse efficit, vt illis quinque mille coris deficientibus maior sit Maij

tritici penuria, sicque pluris vendatur. Quo circa, vt rectè & iuste taxetur pretium Maij, nec dici possit minui industria venditoris, & penuria ab ipso effecta, & procurata, taxandum est ad arbitrium prudentis eodem omnino modo, ac si illi quinque mille cori tritici non essent venditi Decembri, sed manerent adhuc extarentque venales mense Maij. Seruatis his conditionibus, potest qui ita intendebat merces suas seruare, carius illas vendere, quam sit pretium præfens, eo tempore quo vendit.

6 Cæterum cum possit carius vendere, quæ res qua ratione licebit pretium istud augere, & carius vendere quam sit pretium præfens? Dico huiusmodi contractum duobus modis posse celebrari.

Primo non taxato pretio quando fit venditio, & res actu traditur: sed relicto illo incerto vsque ad tempus in quo venditor res illas instituebat vendere. Vt cum dicit Petrus vendo tibi hoc triticum, quod reuera seruare instituebam vsque ad Maium, pretio quo vendetur mense Maii. Porro cum mense Maii, immo intraduos dies, vel vnicum variari possint pretia, potest adhuc in constituendo pretio bifariam se habere, vel designando certum, vt si dicat vendo tibi pretio quo vendetur. Primo, vel Secundo aut Tertio die Maii, aut non designato certo mercato, nec certo die, sed committendo illud toti mensi: quo casu, non debet exigere iuxta mercatum summum, & maioris pretii, quo vendetur in Maio: quia vt optime admonent Hostiensis De vsuris, §. An aliquando. D. Bernardinus serm. 34. art. 1. colum. 3. & Sylues. dic. §. 2. qui sic venderet nulli exponeret se periculo, sed esset omnino in tuto, quod est iniquum, & quædam vsura palliata, lucrum certum recipiens ex dilata solutione. Nec iuxta minus, & infimum, sed iuxta medium & moderatum.

Ratio est aperta, quia licet iste seruaret triticum illud vendendum mense Maii, non tamen statuerat, nec moraliter loquendo statuere sibi potuit certum diem, sed illud tantum vendere in Maio eo die qui sibi commodior videretur, poterat autem tanquam diem forsan eligere sibi commodiorem, eum in quo triticum illud non venderetur in summo pretio illius mensis: quo efficitur vt vendens triticum seruandum in Maium quando non conuenit de aliquo certo die, non possit exigere summum pretium, neque debeat infimum cum potuisset forsan etiam vendere die summi pretii, sed medium & temperatum, Quod si aliquem certum diem elegerit, & de illo conuenerit cum emptore, non potest illud variare, vt rectè tradit Scotus in 4. dist. 1 §. q. 2. ar. 2. in fine.

Secundo modo potest fieri iste contractus non relicto pretio in incertum & in futurum, sed taxando illud ipso tempore venditionis ad arbitrium prudentis, expendendo iuxta conditiones suprapositas, maxime istam vltimam, quid probabiliter triticum illud soleat valere mense Maii, aut credatur illo anno valiturum, quid etiam valeat eo tempore quo venditur, quibus pensatis constituitur pretium aliquantulum maius, quam sit præfens, & minus quam credatur valiturum in Maio: Quod pretium iustum est, quia in hoc casu vterque contrahentium similiter se exponit damno, vel commodo, periculo scilicet maioris, vel minoris pretii. Poterit enim ita augeri, vt taxatum sit multo inferius, quod est commodum ementis

&

& damnum vendentis, poterit etiam superueniente aliqua abundantia ita minui, vt taxatum sit superius & carius, quod est commodum vendentis, & damnum euentis: vnde vterque se ipsum æqualiter exponit isti periculo damni & commodi, contractus autem, (vt paulo ante dicebamus) in quo vterque ex æquo se exponit damno vel commodo, iustus est, & licitus.

Ex dictis constare facile potest, quid sentendum sit in simili controu. nempe.

AN QUI EMIT RES TEMPORE quo carius ualent, recipiendas tamen tempore quo uilius ualebunt. possit eas uilius emere, quam sit pretium fori eo tempore quo emit?

VERBI gratia, Triticum carius ualet communiter Maij quam Augusti, emit Petrus à Ioanne in Maio triticum, quod actu & reuera non recipiet à Ioanne vsque ad Augustum. poterit ne illud uilius emere quam ualeat Maij? Respondeo, iuxta communem omnium DD. sententiam posse uilius illud emere, nec teneri ad reddendum pretium quo venditur tempore quo emit, sed illud tantum quo uendetur tempore quo triticum illud est recepturus. Ita definit Pontif. in secundo casu illius cap. Nauiganti. De vsuris. Et probatur ratione. Res æstimandæ sunt quatenus deseruiunt ad humanos vsus, & utilitates, sed triticum illud etiam si ematur, in Maio, non tamen est futurum utile & alicuius vsus euentis, vsque ad Augustum, quando ipsi tradetur, ergo æstimandum est, & reddendum pro illo pretium, quod ualebit Augusti.

Secundo. Iustum rei pretium sumendum est, vel ex lege, vel ex communi vsu fori eo tempore & loco, in quo actu & re ipsa perficitur, & completur uenditio: hæc autem perficitur, & completur quando res ipsa actu traditur, vel saltem transit in plenum dominium euentis, ergo cum in hoc casu triticum istud non tradatur emptori vsque ad Augustum æstimandum erit, & constituendum illi pretium, quale fuerit in mense Augusti.

In hoc namque casu non confertur illud minus pretium ratione anticipatæ solutionis, sed quia iustum cuiusque rei pretium illud est, quo res illa uenditur quando recipitur: Neque in casu præcedenti quando triticum erat seruandum, uenditur carius quia difertur solutio, sed quia licet uenditori seruare se indemnem à damno emergenti, & lucro cessante, quibus probabiliter se exponit, uendendo res quas in aliud tempus seruabat multo antea.

Sed quæres, qui emit triticum in Maio recipiendum Augusti, cum possit emere pretio quo uenditur Augusti, quomodo poterit pretium illud statuere? Dico, posse similiter duobus modis taxari, sicut in præcedenti casu diximus, vel relinquendo pretium in incertum, prout uendetur Augusti non summendo maius pretium, nec minus illius mensis, sed medium: Vel si res sit anceps, & dubia, quò soleat uendi Augusti, aut quomodo uendetur eo anno, poterit ad arbitrium prudētis inter se pretium constituere, quod sit minus quam uendatur in Maio, & medium vel temperatum parum plus uel minus quam eredarur uendendum.

Tomus Secundus.

in Augusto: idque siue anticipetur illius solutio, siue non, sed fiat contractus illius uenditionis uel datis arrhis, uel saltem constituta mutua obligatione utriusque.

Offert se statim hic quæstio & difficilior.

CONTROVERSI A

Vigesima secunda.

AN VBI VENDITOR NON seruaturs mercēs uendit eas pecunia credita, exsoluendas tempore quo illæ carius sunt probabiliter ualituræ, possit illas carius uendere pretio scilicet quod ualebunt tempore solutionis.

S V M M A R I V M.

- 1 Contractus uenditionis in duobus consistit.
- 2 Uenditio ex duplici parte constat, ex traditione rei, & constitutione pretij.
- 3 Res tradendam tempore futuro licet uilius emere.
- 4 Opinio Caietani probabilis est seruatis aliquibus conditionibus.
- 5 Res, quæ non est seruabilis in futurum, nullo modo uendi potest.
- 6 Contractus uenditionis, tunc uere, & realiter celebratur quando res traditur actu, & formaliter.
- 7 Sententia probabilior, opinione Caietani.
- 8 Duo desiderantur, ut res carius uendi possint quam sit pretium illarum, tempore quo traduntur.
- 9 Uenditio iumentorum, mularum & similibus quæ sit carius multo, quam uenderetur pecunia numerata damnanda est.

VERBI gratia, Vendit Petrus Augusti triticum Ioanni exsoluendum Aprili, quod tamen non instituebat uendere Aprili, sed cum primum accomodatus emptor illi occurreret, poterit ne illud carius uendere quam ualeat Augusti, quo tempore uendit? & recipere pretium Aprilis, quo tempore fiet ipsi solutio?

Caietan. in hoc art. & in summa in verb. exterior usura c. 3. distinguit in hac parte.

Ad cuius mentem percipiendam constituendum est, contractum uenditionis in his duobus consistere, nempe ut res tradatur à uenditore emptori, uel actu & formaliter, uel saltem virtualiter, id est obligando se ad illam tradendam, & constituatur ipsi certum illius pretium, aut in particulari, & in indiuiduo, aut in specie: ut quando relinquitur in aliquod præfixum tempus. Quo posito huius bifariam inquit Caietan. potest hic contractus celebrari.

Primo modo, ita ut contractus uenditionis, & emptionis statim compleatur & absoluat, nihilque ipsi desit præter quam actualis solutio pretij, in quo casu dilatio solutionis est uelut quædam actio distincta, & separata ab actu uenditionis: exitusque ibi duo contractus distincti, vnus emptionis & uenditionis quo res traditur, & statuitur pretium, manetque res actu & omnino uendita, alter uero dilata & expectata solutionis. Et hoc modo (inquit) non licet carius uendere, quia augetur pretij ratione dilata solutionis, quod est usurariū:

E c 3 cum

cum sit dilata solutio ex Diuus Thom. (vt sæpe diximus) quoddam mutuum tacitum . Conueniuntque in hac parte omnes cum Caietan.

Secundo vero modo potest (inquit Caiet.) celebrari hic contractus, ita vt non statim compleatur, & terminetur venditio tempore quo res traditur, sed maneat inchoata & imperfecta, complenda verò & actu terminanda tempore solutionis non est consideranda vt actio separata ab ipsa venditione, sed vt quædam pars illius, & in qua perficitur & completur venditio: ita vt maneret venditio illa quasi suspensa vsque ad tempus solutionis.

2 Etenim cum venditio ex duplici parte constet, ex traditione rei, & constitutione pretij, inchoatur quando res traditur, absoluitur verò, & consumatur quando constituitur pretium tempore solutionis.

Et hoc secundo modo ait Caietan. potest quis carius vendere pecunia credita quam presenti, si res tempore solutionis plus valitura est, etiam si venditor non institueret seruare illam vsque ad illud tempus.

Parabat Caietan. hanc partem . Primo, ex cap. In Ciuitate. extra de vsuris. Vbi Alexan. tertius ait, [Vendente Cinamomum, Piper, vel alias merces 6. libris, cum tamen eo tempore quo vendit non valeant nisi 5. peccatum incurrere iniqua venditionis, nisi iam dubium sit, merces illas tempore solutionis plus, minusve esse valituras.] Vbi aperte statuit Pontif. licere rem alio tempore soluendam carius vendere, quam sit pretium currens tempore quo venditur, si tempore solutionis res illa amplius credatur valitura.

Quod si dixeris loqui Alexan. de venditore, qui merces suas erat seruaturus vsque ad illud tempus solutionis, ita vt textus iste Alexandri intelligatur iuxta tertium casum cap. Nauiganti. Contra, Alexander in cap. In ciuitate. nihil tale apponit, neque distinguit inter venditorem seruaturum merces, & eum qui non est seruaturus: at [Vbi lex non distinguit, (ex Reg. Iuris) neque nos distinguere debemus.] Tum secundo, quia Alexander se ipsum satis explicat in isto cap: In ciuitate, non enim dicit licere carius vendere quia merces sint seruandæ, sed quia tempore solutionis probabiliter creduntur plus valituræ: cum ergo Pontif. aperte designet ibi causam & rationem suæ decisionis, non est quod ad aliam causam vel rationem alterius textus recurramus. Tertio, tertius casus capitis Nauiganti. est longe diuersus à casu huius cap. In ciuitate, quia in illo agitur de venditore seruaturum merces in futurum, & vendente pecunia numerata, casus vero cap. In ciuitate, est de vendente pecunia credita, & alio tempore soluenda, qui casus reuera diuersi, & distincti sunt: Quamuis enim accidere aliquando possit, vt qui vendit merces seruandas in futurum, non recipiat solutionem vsque ad illud idem tempus in quod illas seruabat, attamen simpliciter sumpti, & secundum se hi casus, & contractus diuersi sunt, vendere merces seruandas in futurum siue pecunia presenti illæ vendantur, siue expectata solutione, & vendere pecunia credita merces quas non instituebat aliter vendere quam pecunia credita, qui est proprie casus capitis In ciuitate. Siue esset illas seruaturus siue non. Denique tertius casus de quo cap. Nauiganti. simpliciter proponitur vt licitus, nullamque dicitur habere vsuræ suspicionem, at casus ille de quo in cap. In ciuitate,

vt ait ibi Pontif. habet vsuræ suspicionem, admonetque Pontif. Episcopum Ianuensem, consulat suis ciuibus vt ab illo abstineant. Vnde reuera diuersi sunt.

3 Secundo principaliter. Licet rem tradendam tempore futuro, in quo vilis valebit, vilis emere, quam valeat tempore quo emitur, & anticipatur solutio: ergo licet similiter rem soluendam in futuro, & tempore quo carius valebit, carius vendere quam valeat tempore quo traditur.

Antecedens constat ex dictis præced. Controu. & est definitum cap. Nauiganti. in secundo casu, consequenti vero patet ex paritate rationis, [Vbi autem (vt sæpe diximus) eadem ratio, eadem quoque debet esse Iuris dispositio.] Quod si dixeris differre hæc plurimum, quia in casu antecedentis contractus emptionis non est absolutus, & terminatus, quousque merces tradantur emptori, in casu vero consequentis, cum iam merces sint traditæ, censetur contractus iam absolutus & completus, esto pretium non dum sit solutum, & ideo in casu antecedentis non posse recipi maius pretium quam valeant tempore quo traduntur, quia tunc censetur iste res suas vendere, in casu vero consequentis cum tradantur actu merces, non posse accipi pretium quod valebunt in futuro, sed quod valent tempore quo traduntur, quia tunc re ipsa venduntur, perficiturque illarum venditio. Contra: venditio ista dilata solutione, iuxta hunc secundum modum quem constituit Caietan. non est perfecta, nec consumata, sed inchoata tantum, & perficienda tempore solutionis cum non sit constitutum pretium, nec reddatur vsque ad illud tempus, quæ pretij constitutio & redditio vere pars quædam est contractus emptionis & venditionis: ergo licebit vendenti accipere pretium, quod res illæ valent tempore solutionis, tanquam proprium pretium illarum & verum pretium temporis, quo venditur, vt tunc consummetur, & perficiatur illius venditio.

Tertio, Si hæc venditio celebraretur tempore quo fit solutio, posset venditor tuta conscientia recipere pretium currens tali tempore, ergo licet illud idem anticipare quando vendit non recepturus pretium vsque ad illud.

Probatum consequentia: quia iuxta hunc secundum modum quem constituit Caiet. non perficitur contractus venditionis vsque ad illud tempus, & ex consequenti eo tempore quo ille perficitur, & absoluitur, censenda est res illas vendi. Quod si dixeris liceret, ergo venditori, quamuis velit emptor emere pecunia presenti, non vendere nisi credita vsque ad tempus, quo iudicat rem suam carius valituram, ita vt non perficeretur contractus vsque ad illud, vt sic carius venderet, quod esset aperire ianuam innumeris fraudibus: Negat Caietan. hanc sequelam & incommodum. Quia sententia eius accipienda est, quando emptor non vult, aut non potest statim soluere: tunc enim ex consensu vtriusque citra omnem fraudem inchoatur venditio quando res traditur, absoluitur vero, & perficitur, quando fit solutio. At vbi emptor paratus est pecunia presenti statim soluere, & eodem tempore quo res sibi traditur, si venditor nollet pretium illud præsens accipere, sed differre vsque in futurum ad augendum pretium, esset aperta fraus, & vsura, figmentum dolosum ipse non perficere tunc venditionem illam, cū emptor actu tra-

tradat pretium, sicut ipse actu tradit rem, culpa vero illius differatur solutio.

Quarto, si venditor haberet animum seruandi merces suas in tempus illud quo recipiet illarum solutionem, posset illas carius vendere, pretio scilicet quod essent valitura eo tempore quo sibi soluentur, ergo etiam si non habeat talem animum potest illas similiter vendere. Probo consequentiam, quia quando contractus est secundum se iustus, parum refert quem animum habeat venditor, num haberet animum seruandi illas vel secus: quod autem hic contractus sit iustus patet ex dictis, cum tunc perficiatur & compleatur venditio.

Tribuit Couarr. lib. c. varia resolu. cap. 3. nume. 6. eandem opinionem Contradi quaest. 61. sed nihil minus ibi docet Contradi. cum in omnibus septem casibus & conclusionibus illius questionis semper agat de seruato mercis in aliud tempus.

Magister Victoria in lectione huius artic. asserbat in hac parte: Primum, si merces seruabiles sint sine corruptione vel diminutione sui usque ad tempus solutionis, emptore nolente aut non potente statim soluere, ita ut sine ulla culpa venditoris differatur solutio, sententiam illam Caieta. esse probabilem, & veram, ut jacet iuxta argumenta proposita. Aliter falsam esse.

Soto lib. 6. de Iust. quaest. 4. art. 2. iudicat similiter illam probabilem, maxime si vendens Augusti triticum soluendum Aprili, non constituat à principio pretium, sed relinquat illud incertum, & eatenus soluendum, quatenus tempore solutionis res illa vendetur usu fori: seruata duplici illa conditione. Prima, ut merces illae seruari possint, & secunda quam apponebat Victoria, ut sine culpa venditoris solutio illa differatur. Qua ratione explicata mente Caietan. probat Soto probabilem esse illius sententiam. Hoc argumento, Qui tempore Natiuitatis Domini abundat grano, quod non instituebat seruare, rogatur vero Petro, ut vendat illi triticum pecunia ex soluenda mense Maij, potest cum illo ita conuenire, nisi statim soluas nolo tibi vendere, sed mutuare tantum, ea lege ut vel totidem modios tritici mihi in Maio restituas, vel quod tunc valebunt: hic contractus omnium iudicio est licitus, huic vero similis est, si dicat venditor, solve statim pretium praesens, si vero renuis aut non potes nisi usque ad Maium, nolo vendere pretio praesenti, sed pretio Maij. Ergo quemadmodum prior ille contractus iustus est, & licitus, ita & hic posterior. Caterum etiam si sub his conditionibus iudicet Soto hunc contractum probabilem, simpliciter tamen & absolute tenet oppositum.

Medina De reb. restit. quaest. illa 38. causa 5. sentit, quacunque ratione celebretur, illicitum esse omnino merces non seruandas in aliud tempus carius vendere, quam sit commune pretium fori tempore quo venduntur. Subscribunt illi Nauarr. cap. 17. num. 238. & copiosius Couarr. lib. 2. varia resolu. cap. 3. num. 6. ubi asserit in eandem sententiam ex Theologis Scotum in 4. dist. 15. quaest. 2. art. 2. col. 4. & Syluest. verb. usura. Secundo. questio. 2. versic. sext. Ex Iurisperitis Hostiensem in summa De usuris. §. citato. An aliquando. Laurent. de Rodulphis in reper. cap. Consuluit. De usuris. quaest. 29. & sequen. Ananiam in dic. cap. Nauiganti. nume. 12. & Capolam Concilio ciuili 10. col. vlt.

4 Ex recentioribus Thomistis iudicant nonnulli

opinionem istam Caiet. probabilem seruatis his conditionibus.

Prima, quam assignat Victoria, ut merces illae commodè & aequè bene possint seruari usque ad tempus solutionis: qua ratione intelligendam esse opinionem istam Caietani colligunt ex ipso, hac ratione. Quia ex eodem merces non possunt vendi nisi pretio currenti, & recepto in foro, vel tempore quo traduntur, vel tempore quo fit solutio: quae vero non possunt commodè seruari & permanere integræ usque ad tempus solutionis, sed antequam illud adueniret, deficerent, & corrumperebuntur, eo tempore iam nullius essent valoris, nec pretij, cum sint tunc vsibus humanis iam omnino inutiles, ergo necessario Caiet. intelligi debet de his quae sunt seruabiles usque ad tempus solutionis, ita ut si usque ad illud commodè seruari nequeant, non possit pretium earum ex eo tempore summi cum nullum iam ut corruptae tunc haberent, sed summendum necessario esset ex tempore quo traduntur, in quo adhuc utiles sunt & proficuae.

Secunda, ut fiat emptio pecunia credita. Etenim si eodem tempore quo traduntur merces, recipiatur simul à venditore pretium, vel saltem emptor paratus sit offerre illud, perficitur tunc, & consummatur venditio, debetque ex eo tempore summi necessario pretium, non ex aliquo alio futuro: cum tota ratio Caiet. consistat in eo, quod pretium possit summi ex eo tempore, quo perficitur venditio, perficitur vero iuxta ipsum tempore solutionis.

Tertia, ne pretium taxetur in particulari & in indiuiduo, eo tempore quo merces traduntur, sed relinquatur in communi, tempore quo fiet solutio, ut quale tunc similes merces habere contingerit, tale reddatur ab emptore: ut sic uterque eidem fortunae & tempori se ipsum exponat.

Quarta, ut ex pretio quod tunc similes merces valebunt, deducantur labores, & expensae, quibus merces illae indiguissent, si usque ad tempus solutionis fuissent penes venditorem, & ab eo seruatae. Nam cum non consumatur, nec perficiatur venditio usque ad illud tempus, debent expensae, quas in mercibus illis conseruandis ipsum oportuisset facere, à pretio illo deduci, perinde ac si non fuissent ab ipso venditae usque ad tempus illud.

Quinta, ut sit liberum emptori pretium illarum reddere quando voluerit, ita ut licet sit illi assignatum certum solutionis tempus, maneat nihilominus in facultate illius praenire illud, & soluere prius quam illud adueniat, si ipsi libuerit. Quae conditio duplici de causa exigitur. Primo, quia si ea libertate priuaretur emptor, cum talis priuatio aestimabilis, exigeretur ab eo praeter pretium, aliquid aliud pretio aestimabile, quod est iniquum, quin & simulata usura, cum omnis venditio pecunia credita ex D. Thom. sit quoddam mutuum implicitum. Secundo, quia non liceret emptori reddere pretium sibi commodius, & ex tempore sibi commodiori desumptum, sed illud tantum à venditore assignatum, qui semper eligunt rigidius, qua ratione non esset uterque ex aequo eidem fortunae quantum ad pretium expositus.

Sexta & vltima est, ut venditor huiusmodi qui non instituebat merces suas in aliud tempus seruare, sicut decreuit statim illas vendere, ita quocumque mallet omnino statim pretium illarum recipere, praesens scilicet, & existens communi usu fori,

fori, possit quam futurum, rogatus vero ab emptore qui nequit innumerato illud reddere, vendit illi ad creditum; sub ea conditione, vt soluat cum primum potuerit, vel tali tempore eodem pretio quo tunc similes merces venduntur. Quæ conditio maximè necessaria est: nam qui mallet vendere ad creditum, maius expectans pretium ex futura solutione, quam ex præsentis: certè hic lucrum quæretet ex dilata solutione, quod vt constat iniquum est & vsurarium: Qui vero mallet innumerato vendere, & pretio tunc existentis, quam in diem, cæterum quia rogatur ab emptore vt expectet solutionem, postulat pretium quod tempore solutionis merces illæ valebunt, non quarit lucrum ex dilata solutione, sed iuxta Caiet. pretium quod valebunt tempore quo perficietur, ac consummabitur venditio.

Alij vero ex eisdem discipulis D. Tho. & plerique eorum, opinionem istam Caiet. etiam si adhibeantur omnes conditiones istæ modo explicata, falsam nihilominus & omnino improbabilem illam iudicant, adducti rationibus, quas statim subiiciemus.

Nobis vero quia grauissimis vtriusque partis doctoribus seruanda reuerentia est, vbi neutra earum adeo certa est, vt opposita sit euidenter vel certissimo falsa, ita videtur in hac parte sentiendum, vt opinio ista Caiet. seruatis illis sex conditionibus modo explicatis iudicari possit satis probabilis. Tum propter autoritatem eiusdem Caiet. & Victorix, qua adducti Soto, & alij viri grauissimi nostri temporis illam probabilem appellant: Tum potissimè, quia vbi venditor omnes conditiones istas diligenter ac fideliter seruaret, profecto perinde se haberet, ac si merces suas institueret seruare vendendas in aliud tempus. Nam qui mallet vendere in numerato, & pretio præsentis, quam in diem, quia vero rogatur ab emptore, vendit ad creditum, exigens pretium quo illæ venduntur tempore solutionis, deducitque ab illo omnes labores, & expensas, quas oportuisset ipsum facere, si vsque ad illud penes ipsum seruata fuissent, certe hic perinde se habet, ac si diceret emptori, (esto non illud exprimat) ego nollem certe vendere ad creditum, neque maiori pretio, quam habet modo communis vsus fori, cæterum quia tu non vales modo illud reddere, sed in futurum, reddes quod valebunt tempore quo solues: mihi enim non recipienti modo pretium, sed in futurum, merces istæ vsque ad tempus illud seruabiles sint, deducendiq; labores & expensæ quas oportuisset me facere in illis seruandis, perinde res sese habet, ac si vsque ad tempus illud apud me seruassem, & tunc illas tibi tradidissem. Qua ratione hoc contractu celebrato, probabile certè est, posse huiusmodi venditorem exigere pretium existens tempore solutionis, perinde ac si merces suas vsque ad illud seruare instituisset, vel saltem præter animi sui institutum de facto vsque ad illud eas seruasset.

Sed quamuis hæc opinio Caiet. quatenus à nobis explicatur probabilis dici possit, opposita tamen multo probabilior ac verior est, & tenenda. Primo, Quia in re adeo odiosa, & periculosa qualis est vsura, non sunt admittendæ opiniones, quæ attenda hominum cupiditate, & malitia aditum parant, & viam sternunt ad exercendas passim, & frequentissimè in contractu emptionis & venditionis varias & innumeras iniquitates, & vsuras, in maximum Reip. damnum, quales certè exer-

erent venditores admissa Caiet. opinione. Demptis enim pauperibus, qui merces & fructus suos venderent in numerato, propter indigentiam præsentis pecuniæ, cæteri omnes non aliter venderent, quam ad creditum, iuxta pretium tali, vel tali tempore futurum: argumento potest esse certissimo, quod singulis annis in annonæ, & alijs fructibus humano conuictui adeo necessarijs experimur, ditioribus illos occupantibus, ac recludentibus, nec volentibus vendere, vel in forum ducere, vsque ad tempus, quo egestato ciues premente, rigidissimis illi venduntur pretijs.

Secundo, quia esto conditiones illæ appositæ videantur aliqua ex parte huiusmodi damnis occurrere, eadem nihilominus experientia teste, re ad praxim redacta, paucissimi sunt, & fere nulli qui illas obseruarent. Etenim si communi schola Theologorum, & confessarijs, ac concionatoribus contra huiusmodi venditiones & contractus clamantibus, nouit prudentia seu iniqua versutia mercatorum, & filiorum huius lucris, rot vijs, & technis, milleque coloribus à se quæsitis suam iniquitatem tueri, ac simulare, quid si hos contractus illis cõcedamus, quibus ad suas cupiditates & vsuras ansam campumque latissimum tribuamus?

Tertio, quia & authores illius opinionis, esto illam probabilem sentiant, oppositam nihilominus iudicant probabiliorè, ita vt illa Caiet. nulomodo sit consulenda, saltem ante factum, sed disuadenda potius, quin & post factum suadendum venditori, vt securius agat, vt acceptum ultra pretium commune, tempore quo rem tradidit, restituat.

Ad plenam vero huius quæstionis intelligentiam obseruemus primo, omnes in eo continere, rem quæ nõ sit seruabilis in futurum, nulla ratione posse carius vendi, quam valeat tempore quo traditur. Nullus enim potest excogitari titulus, nullaque ratio, propter quam tales merces carius vendantur, nisi quia difertur solutio: quo nomine carius rem vendere vsurarium est. Antecedens verò patet. Qui merces suas in aliud tempus erat seruaturus, vt præced. quæst. dicebamus, ideo potest carius illas vendere, quia cum possent illæ vsque in tempus illud seruari, & carius vendi, sicque dominus illarum decreuisset, ante illud tempus eas vendens, priuatur caretque lucro, & vtilitate, quam ex illis vsque in tempus illud seruatis, & carius venditis, recepisset, licetque vnicuique seruare se ipsum indemnem à cessatione sui lucri, ergo à fortiori, quando nec venditor instituebat illas seruare, nec ipsæ merces seruabiles erant, cum nullam patiatur vèdens illas cessationem lucri, consequenter nullo alio titulo reuera carius illas vendit, quam sola ratione dilata solutionis, quod est iniquum.

6 Obseruemus secundo, Contractum venditionis tunc verè & realiter celebrari, quando res traditur actu & formaliter, etiam si tunc non recipiatur pretium eius, modo inter contrahentes constituatur aliquod certum, siue in particulari & in indiuiduo, siue in communi & in genere, relictum scilicet alicui tempori: Pretium enim ita tempori relictum quamuis non sit in particulari certum, habet nihilominus certitudinem in communi, à qua contrahentes recedere iam non possunt, in pretijs vero illud dicitur certum & constitutum, à quo iam non possunt contrahentes recedere, sed tenentur omnino illi stare, siue in par-

in particulari, siue in communi designatum sit. Colligitur autem apertè hæc obseruatio seu fundamentum, ex his quæ docent discipuli D. Tho. infra quæst. 100. De symonia, quibus consentit idem Caiet. in summa verb. symonia. In emptione enim beneficij data pecunia, volunt symoniam verè & actu reperiri, cum primum traditur actu beneficium, etiam si non tradatur statim pecunia, quod si tradatur pecunia non tamen beneficium non esse adhuc symoniam realem. Ex qua doctrina sequitur necessario, cum iuxta communem DD. sententiam, symonia sit venditio rei spiritualis, committatur autem actu & re ipsa quando res spiritualis traditur, etiam si non tradatur tunc actu pretium, consequenter consistere & compleri contractum venditionis in traditione rei, etiam si non tradatur pecunia. Dixi in hac obseruatione in traditione actuali rei consistere venditionem, neq; memini virtualis traditionis, qua venditor obligat se ad illam aliquando tradendam: quia quantum ad præsentem disputationem, si venditor non tradat rem actu, sed virtute solum, promittens se illam in futuro tradere, eodemque tempore emptor illam actu soluturus sit, tunc contractus ille non sit pecunia credita, præsentis, cum eodem tempore, quo traditur res recipiatur simul illius pretium: hic autem loquimur de eo, qui vendit pecunia credita, & qui tempore quo rem suam tradit, non recipit solutionem, sed expectat illam.

7 His positis probatur Caietani sententiam, eo etiam modo quo à nobis explicatur, periculosam esse, nec tenendam, sed oppositam. Primo, Vendens pecunia credita (vt ex dictis constat) nullo alio nomine potest carius vendere, ultra pretium præsens, quam vt seruet se ipsum indemnem ab aliquo damno emergente, vel lucro sibi cessante: at qui merces suas nõ instituerat seruare in aliud tempus, etiam si illæ seruabiles sint, recepto pretio quod habet communis vsus fori tempore quo illas tradit, nullum patitur damnum, nullumve cessat illi lucrum ex tali venditione, nec aliud reuera patitur in hoc casu quam solam dilationem solutionis, propter quam nullo modo licet augete pretium, ergo huic non licet carius vendere, quam sit pretium tunc existens in foro.

Secundo, Iniquum est & iniustum maius pretium accipere, quam valeat res secundum se, aut quatenus utilis est venditori, vt constat ex quæst. præced. 77. art. 1. Sed in hoc casu merces quas venditor non instituebat seruare, secundum se non valent nisi commune pretium fori, existens eo tempore quo traduntur, vt ibi vidimus ex illa. L. Pretia ff. Ad legem Falcidiam, nec ipsi venditori aliquid amplius valent, quam illud idem pretium præsens, cum nõ institueret illas in aliud tempus seruare ergo iniquum est carius illas vendere.

Tertio, res eatenus æstimandæ sunt, quatenus veniunt in vsus hominũ, hac namque ratione, vt ibi docuimus est imponendum illis pretium, veniunt autem in vsus emptoris, quando ipsi actu traduntur, ergo non licet maius pretium pro illis accipere, quam sit pretium fori, tempore quo emptori traduntur.

Quarto, res non amplius valet, quam sit pretium eius, eo tempore quo verè & actu celebratur contractus venditionis, huiusmodi autem contractus celebratur quando res traditur à venditore, & constituitur inter ipsos aliquod genus pretij, siue in particulari, siue in communi, vt

constat ex secunda obseruatione posita, ergo non potest carius vendi, quam valet quando actu traditur. Et confirmatur, contractus, vt habetur L. Labeo. ff. de verb. signific. & nos supra docuimus, est vitro citroque obligatio, ergo contractus emptionis & venditionis tunc verè celebratur, quando emptor manet obligatus ad aliquod pretium siue in communi siue in particulari præfixum, & venditor actu tradit, vel manet obligatus ad eam tradendam, & consequenter quod differatur taxatio pretij in tempus solutionis, aut aliud futurum, non tollit, quin eo tempore quo res tradita est, & inter se contrahentes de pretio aliquo, etiam si in communi conuenerunt, sit re ipsa tunc celebratus contractus venditionis integer, perfectus, & absolutus.

Quinto, communi omnium hominum conceptione & iudicio, quicumque rem venalem accipit vt suam, constituto iam illi pretio siue in particulari siue in communi, non dicitur inchoasse aut incepisse illius emptionem, sed iam rem illam emisse, etiam si postea sit redditurus pretium, pretium autem iustum in omni re sumendum est ex tempore quo verè & actu illa venditur, ergo sumendum ex tempore quo illa traditur, esto differatur illius solutio. Confirmatur Antecedens primo sic: Cum primum illam emptor recipit à venditore constituto illi aliquo pretio, emptor acquirit integrum & absolutum illius dominium, nequit autem illud alio nomine vel titulo tunc acquirere, quam per contractum emptionis; ergo verè & realiter tunc illam emit, estque perfecta & absoluta venditio. Conf. secundo, Contractus ciuilis non inducit vinculum aliquod vel obligationem, donec sit perfectus ac consumatus, quandiu enim est in fieri, cuius contractentium manet liber, & potens liberè ab illo recedere, at cum primum res traditur emptori sub aliquo certo pretio in particulari vel in communi taxato, neutri licet ab illo contractu retrocedere, ergo non inchoatur tunc venditio, sed est perfecta & completa in suo genere, esto nondum actu soluatur pretium, sed maneat soluendum in futurum.

Sexto, si vendens & tradens triticum in Maio soluendum in Augusto, quo tempore triticum minoris valere solet vendere pretio Augusti, sed exigat pretium Maii, ex eodem Caietano & omnibus rectè ac iustè vedit, quia exigat pretium quod triticum illud valet, tempore quo actu illud tradit, nec est dicendus inchoasse venditionem in Maio & perfecisse aut consumasse illam in Augusto, ergo similiter qui vendit & tradit triticum in Augusto soluendum in Maio, quod tamen non instituebat seruare in Maium, sed statim vendere, non potest exigere aut recipere pretium quod valebit deinde in Maio, & tempore solutionis, sed quod valet in Augusto, quo tempore actu illud vendidit. Consequentia patet, nam in his par & æqua debet esse ratio pretij, cum eadem sit res quæ venditur, & idem omnino animus & intentio venditoris.

Tertio, sequuntur ex sententia Caietani maxima incommoda, & conscientijs mercatorum plurimum nociua, & perniciofa In primis, Si hoc titulo liceret carius vendere, dicendo perfici & compleri contractum tempore solutionis, sequeretur in nulla venditione quæ sit pecunia credita, etiam si iustum illius pretium augetur committi vsuram. Patet quia in quacunque venditione ad creditum affirmabit venditor, non compleri venditio.

ditionem vsque ad actualem solutionem. Sequitur secundo vt si triticum quod traditur Septembri soluendum Aprili, quod tamen non erat seruandum valeat Septembri quando traditur vt 4. Aprili vero auctum sit pretium illius in quadruplo, valeatque 16. posse venditorem, pro re quam non instituebat seruare, & tradita quando valebat vt 4. posse inquam accipere tempore solutionis pretium vt 16. quem tamen excessum tantum & tam enormem neque Caiet. neque vllus mercator quantumuis cupidus audebit affirmare iustum. Sequitur tertio, vt si venditio non fit, neque perficitur quando res actu traditur, sed inchoatur solum, manetque velut suspensa vsque ad tempus solutionis, ita vt tunc compleatur & perficiatur: cum eodem tempore quo perficitur ista venditio recipiat venditor rei suæ pretium, consequenter talis venditio non fiat pecunia credita, sed præfenti. Qua ratione toleretur & palliaretur omnis venditio pecunia credita in graue damnum Reipub. Denique si liceret in hoc casu de quo agimus, carius vendere, sequeretur posse venditorem maius pretium accipere pro mercibus quas non erat seruaturus, quam pro illis quas erat seruaturus, quod est maximum absurdum. Quod autem sequatur ostendo, quia in taxando pretio mercium quas erat seruaturus, debet deducere omnia illa quæ diximus, expensas, labores, & pericula imminetia, in taxando autem pretio mercibus quas non erat seruaturus, non tenetur aliquid horum deducere, quia cum non institueret illas seruare, nullas quoque debet facere expensas, aut subire labores, vel pericula in illis conseruandis. Hoc tamen incommodum vltimum parum habet virium contra affirmantes opinionem Caietani: quia respondebunt non sequi illud necessario cum vna ex conditionibus seruandis in huiusmodi venditione ad creditum, de qua hic loquimur, sit, vt venditor deducat à pretio quod merces suæ valebunt tempore solutionis omnes labores & expensas quas ipse fecisset, si merces illas apud se vsque ad tempus illud solutionis retinisset & seruasset. At licet hoc argumentum vltimum adhibita ista conditione, quam tamen non affert Caietanus imbecille sit: Cetera vero prius adducta efficaciter ostendunt sententiam quam sequimur. Qua de causa hæc modo est communis, & receptam inter Thomistas tenendaque & consulenda, & non illa Caiet. nisi velimus conscientias mercatorum in summo discrimine constituere.

Nunc ad argumenta Caiet.

Ad Primum dico, Alexandrum ibi reuera loqui de Cinamomo, pipere, & mercibus quas venditores illi in aliud tempus seruare instituebant; & Gregorium nonum in cap. illo Nauiganti, explicasse mentem Alexan. in isto cap. In ciuitate. Conueniunt in hac parte omnes Doctores affirmantes, quæ implicite dixit Alexander, explicite declarasse Gregorium in tertio, casu Nauiganti.

Ad Primam instantiã nihil tale distinxisse Alexandrum, & vbi lex non distinguit &c. Dico, vbi nullum sequitur incommodum, non esse distinguendam legem quæ absolute loquitur, at vbi grauia sequuntur damna, cum lex non sit in laqueum conscientiarum, sed recta & debita regula nostrarum actionum, distinguendam esse necessario, maxime quando extat alia lex in simili casu illa incommoda tollens, sicut in hoc casu accidit.

Ad secundam Instantiam dico, duo desiderari, vt res carius vendi possint, quam sit pretium illarum, tempore quo traduntur; alterum, vt venditor institueret eas seruare in futurum, alterum, vt credantur tunc plus valitura quia si probabiliter & communiter non soleant tunc plus valere, non licet augere pretium, è quibus expressit Alexan. hoc secundum, reticuit vero primum tamque magis compertum, explicatumque fuit deinde à Gregorio nono, ne vlla occasio maneret errandi in his.

Ad tertiam dico, quamuis seruaturus merces in aliud tempus possit aliquando & in numerato illas vendere, nihilominus casus cap. In ciuitate & tertius casus Cap. Nauiganti. conueniunt in eo, quod est non vendi rem pretio quo æstimatur tempore quo traditur, sed pretio quod in futuro creditur valitura, in hoc idem sunt, & de hoc est quaestio, an liceat ita vendere? Cum ergo dicat Alexander licere carius vendere, si credantur in futuro plus valitura, explicetque Gregorius id tantum licere venditori, qui merces suas in futuro erat seruaturus, re vera doctrina Gregorij est explicatio mentis Alexan. Multo enim melius potest vnus Pontifex mentem alterius explicare, quam ceteri omnes Doctores, quod fecit Gregorius.

Ad vltimam dico, in illo quoque tertio casu Cap. Nauiganti. aliquam latere suspicionem vsuræ, cum res carius vendatur quam sit pretium præfens, argumento est, quod viri timorati solent inquirere à Theologis, an id liceat, etiã quando merces instituunt seruare. Adde Pontificem non docere in cap. In ciuitate. esse suspectum de vsura vendentem carius res soluendas, quando plus creduntur valitura, sed optimum esse vt ab huiusmodi contractu astineant, quia accidere potest, vt sicut solet iniquitas sibi mentiri, ita cupiditas vendentium illos decipere, ita vt existimantes se hunc contractum exercere, ac vendere carius, quia res illæ in futuro plus valitura sunt, non exercent hunc, sed alium qui sit reuera vsurarius, nempe vendere carius ratione dilatæ solutionis. Qui sensus accommodatus est si attente verba Alexandri in illo capit. inspiciantur.

Ad secundum principale accommodata est solutio quæ ibi apponitur, in secundo casu cap. Nauiganti. non celebrari venditionem, quando traditur aut constituitur pretium, sed quando traditur res: at in casu cap. In ciuitate. celebratur contractus quando res traditur, etiam si differatur solutio. Et ad instantiam appositam, non absolui neque perfici venditionem vsque ad tempus solutionis, quia tunc constituitur certum pretium, dico ex secunda obseruatione, perfici reuera celebrarique integrum contractum, eo tempore quo res traditur, & venit in usum emptoris: quia existunt iam eo tempore duo illa, in quibus consistit propria ratio & natura huius contractus, nempe traditio rei, & constitutio pretij certi, quamuis non in particulari & in diuiduo, sed in communi tantum & in specie: quæ certitudo sufficit, vt pretium dicatur certum, vt constat.

Ad tertium respondeo, si tempore quo fit solutio, celebraretur simul rei venditio, ita vt nulla præcessisset illius traditio, licere quidem tunc vendere pretio quod res valet tempore solutionis, quia eodem tempore illa traditur & fit illius venditio: at in casu de quo hic agimus, cum fiat illa reuera

reuera quando res traditur, et si diferatur solutio, ut satis ex dictis constat, non est summendum pretium ex tempore solutionis, sed ex tempore in quo res ipsa traditur.

Ad quartum Respondeo, imo plurimum referre ad iustitiã contractus de quo hic agimus quem animum habeat venditor, quia ut ex superioribus constat, qui instituebat merces suas in aliud tempus, in quo erant plus valitute, seruare, poterat & volebat lucrum illud & augmentum pretij recipere, eratque in proxima potentia ad illud, & ita potest illud ducere in pactum vel addere communi pretio illarum, Qui vero non instituebat seruare, non instituebat illud recipere neque erat in proxima potentia ad illud, sed in maxime remota: & ita non potest illud exigere, nec addere pretio.

Ad argumentum quo vult Soto sententiam Caiet. probabilem esse, respondeo non esse idem iudicium. Quia in mutuo res non traditur pro pretio, sed recipienda aut eadem numero, aut eadem specie, aut in æquivalenti, & ita triticum quod tibi mutuauit Septembri vsque in Aprilem, iuste recipio in æquali mensura, aut in pecunijs quas valent æquales mensuræ in Aprili: at in contractu venditionis traditur res pro pretio iusto, iustum autem pretium est, quod res valet tempore quo traditur, & venditur.

Ex dictis sequitur damnandam esse venditionem iumentorum, mularum, & similibus, quæ fit carius multo, quam venderentur pecunia numerata, ob dilatam solutionem. Qui ita vendunt, nituntur sæpè iniquitatem suam tueri his tribus nominibus.

Primo asserentes illud esse pretium commune fori apud omnes nationes, & gentes. Tertio, se aliter vendere non posse, quia nullus est qui huiusmodi iumenta in numerata pecunia emat, vendita vero ad creditum graue damnum ipsos pati, nisi carius illa vendant: propterea quod qui iumenta hæc asportant, sunt communiter mercatores exercentes negotia, & habentes pecunias suas illis expositas: Quo fit, ut si statim pecuniã suam recipiant ipso tempore venditionis, negotiarentur cum illa, & lucrarentur, quo lucro priuantur vendentes ad creditum: Unde ratione huius lucri cessantis censendi sunt posse carius vendere.

Sed nulla ratio istarum, huiusmodi contractum licitum reddit. Primo, quia ut constat ex dictis, vendens pecunia credita, hoc solo nomine potest carius vendere, ut seruet se indemnem ab aliquo damno emergente, vel lucro cessante: Qui vero asportat mulas in nundinas, paratus illas vendere in numerato pretio ut 30. nullum verè patitur damnum vendens ad creditum sub eodem pretio, cum sit illud iustum, & quod iumentum illud verè valet, nec cessat ei aliquod lucrum ex tali venditione, quia non instituebat seruare illas vendendas alio tempore quo carius essent valituræ, nec existerat actu qui illas emeret in numerato, ac negotium, cui statim pecuniæ illæ traderentur, quæ duo (ut vidimus) adeo necessaria sunt, ut vendenti ad creditum dicatur lucrum cessare ex tali venditione: non ergo licet ei carius vendere. Secundo iste paratus est danti pretium ut 30. in numerato eo pretio vendere, ergo quod ementi in diem carius vendat, nullo alio nomine id præstat quam sola ratione dilatæ solutionis: hæc autem ratione augere pretium vsurarium est, Ergo non licet.

Tituli vero qui asseruntur ab huiusmodi mercatoribus mularum nullius sunt ponderis. Nam primus satis, iam confutatus est in superioribus, ubi vidimus pretium fori non esse summendum ab ementibus pecunia credita, cum imprudenter & temere soleant hi pretia offerre, sed ab his qui emunt pecuniã presenti, qui rem maturius & prudentius expendentes non offerunt nisi iusta pretia. Neque secundus habet locum: quia praua consuetudo non constituit ius gentium, nec reddi aliquem tutum in conscientia, qualis est hæc: Sunt enim iure naturæ res omnes pretio iusto vendendæ, cui iuri nulla consuetudo, nec totius orbis derogare potest: pretium autem iustum est, quod res valet vsu fori apud ementes in numerato. Tertius, manet etiam confutatus ex dictis in primo argumento. Quia his nullum lucrum cessat, neque ex venditione, cum res istas non situant in aliud tempus seruare: neque ex effectu negotiandi, cum solus ille venditor pecunia credita possit augere pretium ratione lucri cessantis, qui habebat paratum emptorem in numerato, & negotium cui statim pecuniam illam acceptam exponat, quorum venditores isti mularum neutrum habent: ipsismet asserentibus, se propterea vendere expectata solutione, quia non habent communiter ementes in numerato. Quod si mentiantur, habentesque illos, malunt pecunia credita vendere, ut carius vendant, tunc non ex venditione, sed ex cupiditate ipsorum cessat eis lucrum. Unde ille solum posset carius vendere; qui haberet ementem in numerato, & negotium paratum cui pretium illius mularum acceptum statim traderet, rogatus vero ab alio, venderet illi expectata solutione ut ei consuleret, huic certe cessaret tunc reuera lucrum ex tali venditione, iuxta ea quæ diximus Controu. 18. huius art. agentes de hoc titulo lucri cessantis.

Explicatis his quæ pertinet ad vendentes pecunia credita, agamus iam de his qui emunt anticipata solutione.

C O N T R O V E R S I A

Vigesimalertia.

A N E M E N T E S S O L V T I O N E
anticipata possint vilius emere, quam res
illæ valeant tempore quo traduntur?

S V M M A R I V M.

- 1 Contractus hic anticipatæ solutionis quomodo celebretur, & quomodo sit introductus.
- 2 Prima opinio quorundam asserentium hunc contractum illicitum & iniquum esse.
- 3 Venditor si rem sibi vtilem rogatus vendat, carius illam vendere potest, propter vtilitatem, qua in gratiam emptoris se ipsum priuat.
- 4 Pretium fori non consistit in indiuisibili, sed habet latitudinem.
- 5 Ementes omnes ferè lanas anticipata solutione iam hinc ab annis multis poterant facere id.
- 6 Vendentes modo debent eas vendere pretio eodem tempore accepto, & carente communi vsu fori.

7 Ementes

- 7 *Emens rem absentem, ac futuram periculis obnoxiam potest illam minoris emere.*
- 8 *Anticipate emens duobus modis contractum istum exercere potest.*
- 9 *Emptore convenire potest cum uenditore de iusto pretio rei eo tempore, quo fit uenditio.*
- 10 *Uendens ad creditum cum tradat acta rem quam uendit, celebrat tunc perfectam, completam uenditionem.*
- 11 *Pretia sumenda esse ex uenditione qua fit pecunia presenti tanquam ex propria regula pretiorum.*

D Iputatur hæc Controuersia priuatim & potissimè, propter modum quo uenduntur lanæ in tota ferè Hispania, libebitque ex ea colligere, quæ pertinent ad contractum quo uenduntur ferrum, & alia metalla, vel pices maiores, qui sale conditi in magna quantitate vendi solent, & in diuersa loca asportari, uelut [Atunes, Pescada facial,] & similes merces.

In hac quæst. duo prius explicanda sunt. Quæ scilicet ratione contractus hic celebretur, Et, cur talis uendendi modus introductus sit. Hæc igitur lanarum uenditio à quibusdam fertur hac ratione fieri. Tempore Natalis Domini, quando oues nondum atonsæ sunt, accedunt mercatores ad pastores, emuntque ab eis duo vel tria millia vellera lanarum recipienda mense Maij, uel Iunij, quod est tempus atonsionis, numerata & anticipata solutione, cum tamen tempore atonsionis, & quando lanæ actu traduntur, pastores qui noluerunt anticipata illa solutione uendere, sed retinere lanas suas uendendas usque ad tempus atonsionis, uendant communiter unum quodque uellus ad minus argenteo & dimidio: Quo fit, ut pretium quod exhibent ementes solutione illa anticipata in natali domini, non attingata infimum & pium, quo uenduntur lanæ tempore quo traduntur.

Solet etiam & frequentius hic contractus ita celebrari, ut emant mercatores lanas tondendas in Iunio, uel Iulio anni sequentis (uerbi gratia.) 1597. anticipata hoc modo solutione, ut ad festum S. Michalis huius anni 1596. reddant pastoribus partem pretij, & iuxta carnis priuuium proxime sequens anni 1597. in quo lanæ tradendæ & recipiendæ sunt, reddant alteram partem, reliquum pretij in quo conuenerunt usque ad illius integritatem reddituri ipso tempore atonsionis.

Introductus autem est hic modus uendendi ex communi sententia mercatorum, & recepta à multis grauissimis DD. tanquam maximè utilis & necessarius Reipub. tam ex parte mercatorum, quam ex parte pastorum. Ex parte quidem mercatorum, quia mercatores isti eo fine emunt lanas, ut illis in Flandriam missis, alias merces quibus Hispania indiget, inde huc asportent, maximè pannos qui ex eisdem lanis conficiuntur, & quibus magnates ac nobiles utuntur, quos dicimus [Tapices,] Hic uero finis utilissimus Reipub. haberi non potest, nisi mercatores isti huiusmodi lanas in magna copia emant, & solutione ista anticipata; In magna inquam copia, quia damnum potius recipere quam lucrum, si per tot terras & maria & cum tot expensis, quot talia itinera exigunt, exiguum lanarum mitterent copiam, excederent enim plurimum uel expensæ solæ va-

lorem lanarum. Solutione uero anticipata, commodè norunt certò quantitatem lanarum quas pastores statuto tempore sunt ipsis tradituri, qua certitudine egent plurimum ut possint commodè actores suos, quos factores uocant, & ministros tam in Hispania ad lauandas lanas, congregandas in saccis, deferendas ad portum, quam in Flandria ad illas recipiendas, & uendendas constituere, tum etiam parandos currus quibus terra, & nauigia quibus mari deferantur, Quæ oia huic contractui maximè necessaria sunt, nec parari commodè possent, nisi mercatores isti multiprius certi sint de copia lanarum sibi tradenda, certi autem esse non possunt nisi ementes anticipata solutione. Pastoribus quoque ipsis est hic uendendi modus maximè necessarius, quia multi ex eis in Octobri & tempore Natiuitatis indigent pecunijs, tam ad asportandas transferendasque oues in pascua ueriora, quam ad soluenda pretia herbarum in illis locis existentium, & stipendia ac sumptus suorum famulorum. Quod si quidam eorum non ita egeant pecunijs ad huiusmodi usus, indigent nihilominus eis ad emendos alios greges, augendosque suos, uel alia negotia sibi uilia, unde plerique eorum pluribus eo tempore indigent pecunijs, quas cum non possint habere nisi anticipata ista uenditione & solutione, & quibus carere maximum esset ipsis incommodum, in eorum quoque utilitatem hic uendendi modus est introductus.

2 His positis Ioannes Medina Cod. De restitut. illa quæst. 83. causa 6. hunc contractum illicitum & iniquum iudicat, Sequuntur ipsum Mercado. lib. 3. de contractibus siue opusculo de usuris cap. 9. Albornoz in suo opere Hispano & merito prohibito de contractibus titu. 16. cap. [Delas compras adelantadas] Bartho. Medina in suo Institu. confess. §. 23. De usuris. & nonnulli ex recentioribus discipulis D. Tho. & nouissimè quidam Saraui in suo opusculo Hispano de contractibus tractatu 1. cap. 13. & latius cap. 18.

Probatu hæc sententia Primo, Emere rem uilius quam ualeat propter anticipatam solutionem iniquum est, & usurarium ex D. Thom. & omnibus DD. sed qui emit uellus uel pondus lanæ eo modo quo retulimus, emit illud uilius quam iustum pretium propter anticipatam solutionem, ergo Maior est D. Thom. & certissima: Quia cum anticipata solutio includat in se rationem mutui, efficitur ut emens uilius anticipata solutione, perinde se habeat, ac si mutuasset pecuniã illam uenditori usque ad tempus recipiendæ mercis, eo uero tempore pecuniam suam recipiat, ac præter fortem unã cum illa tanquam lucrum quod de est à iusto pretio, quod est usura. Minor habet duas partes. Priorem nempe 16. uel 17. argenteos esse iustum pretium ponderis lanæ ita ostendo: quia iustum pretium rei (ut constat) est, quod res ualent in foro, tempore quo uere & realiter fit, & perficitur uenditio, nempe tempore quo res traditur, tempore autem atonsionis lanarum & quando actu traduntur, & perficitur earum uenditio, ualeat pondus lanæ communi usu fori ut supponimus 16. uel 17. argenteos, ergo istud est iustum earum pretium. Altera uero pars utpote, quod hæc diminutio iusti pretii fiat tantum ratione anticipatæ solutionis euidens est: cum nullus alius sit titulus, uel ratio, ob quam emptor anticipet illam, nisi quia diminuitur illi pretium, nec uita alia ratio ob quam pastor diminueat ita de pretio, nisi quia anticipatur ei solutio.

Secundo,

Secundo, Si quæ ratio hunc modum vendendi tueri possit, hæc certè, quia neque mercator potest habere, sicut illi conuenit, copiam lanarum certam, nisi anticipatè emendo, neque pastor pecunias quibus eget ad pascua & augendos greges, nisi anticipatè vendendo: At hæc ratio conuincit quidem necessarium esse istum emendi ac vendendi modum, nempe anticipatè, minimè uero ostendit posse lanas uilius emi, quam sit iustum earum pretium. Probo, Pretium non est mutuandū, nisi aut mutato foro, aut mutata rei bonitate, aut mutato loco & tempore traditionis rei: sed hæc necessitas uel utilitas vendendi hoc modo anticipatè propter causas initio explicatas, tam ex parte mercatorum, quam ex parte pastorum, non mutat forum ut uidemus, nec mutat rei bonitatem, eandem enim bonitatem habebit vellus lanæ siue anticipetur solutio, siue secus, nec mutat locum aut tempus tradendæ rei, cum tradendæ sint lanæ in loco & tempore quo communiter oues tonduntur, sed mutat solum tempus exhibitionis pecuniæ, quia quæ tradenda erat tempore receptionis lanæ, anticipatur: quo tamen nomine non licet minuire iustum pretium, est ergo iniusta talis emptio. Et confirmatur: Quia sufficienter prouidetur huic utilitati Reipub. & certitudini quam debent habere mercatores, ac necessitati pastorum, emendo quidem & vendendo anticipatè in Natali Domini, taxando pretium quod lanæ ualebunt communi usu fori tempore Maij, absque eo quod uilius illas emant. Sicut passim fit in alijs rebus quæ anticipatè emuntur, quarum pretium relinquatur taxandum in tempore traditionis earum.

Tertio, sequeretur ex opposita opinione, ut eadem omnino res sine ulla sui, aut loci, uel temporis mutatione possit emi uo pretio, & simul vendi ab emptore multo maiori ultra latitudinem iusti pretij.

Quod certe est maximum absurdum, ut eadem res, eodem loco, tempore, ac omnino immutata habeat simul diuersa pretia extra latitudinem iusti pretij. Quod uero sequatur ostendo. Demus mercatorem emere lanas à pastore in die Natalis pretio ut 12. quæ Maii tempore attonsonis ualebunt communiter pretio ut 16. mercator iste potest eodem die, easdem lanas emptas pretio ut 12. vendere alteri tradendas in Maio pretio Maij, quod erit ut 16. In hoc casu mercator iste easdem omnino lanas sine ulla ipsarum, aut loci, uel temporis mutatione vendet multo carius, quam emit, & ultra latitudinem, illius pretij quod ipse emit.

Quo posito sic argumentor. Cum hæc duo pretia adeo diuersa non possint esse simul iusta, si prius illud quo mercator emit à pastore sit iustum, secundum quo idem mercator vendit alteri, oportebit esse iniustum: Sed posterius quo mercator alteri vendit pretio currenti Maij est iustum, cum iustum cuiusque rei pretium sit, quod res ualeat tempore quo traditur, est ergo necessario dicendum prius illud iniustum esse.

Sunt qui respondeant huic argumento, pretium illud ut 16. esse iniustum, quia sic uendens efficit ut tempore Maij sint pauciores lanæ uenales, & consequenter, ut pretium Maii sit carius, perueniatque ad 16. quod non fuisset, si ipse non uendidisset in Natali, sed seruasset la-

Tomus Secundus.

nas illas usque in Maium: tunc enim fuissent plures lanæ uenales, & consequenter pretium uilius, Et propterea non posse illa vendere pretio quo actu uenduntur Maii, sed quo fuissent uenditæ, si usque in illud tempus eas seruasset, sicut antea dicebamus de uendente merces, quas instituebat seruare in aliud tempus sibi commodius. Sed hæc solutio non tollit vim huius argumenti.

Primo, quia mercator iste prima illa emptione à pastore effecerat iam ut pauciores sint lanæ uenales in Maio, non secunda, unde culpa ista in primam illam emptionem est proicienda.

Secundo, quia etiam si ita demus habere, ut sint pauciores lanæ in Maio, quia mercator iste uendit multas lanas in Natali, similiter erunt quoque pauci emptores, cum iste & alii qui emerunt in natali, iam non sint empturi in Maio: Et consequenter per istas uenditiones anticipatas non augetur pretium, quia ubi sicut deficiunt merces, similiter deficiunt & emptores, eadem manet proportionabiliter abundantia mercium.

Quarto, si mercator iste posset uilius emere lanas in natali, tunc id esset, uel quia consulit utilitati pastoris indigentis pecuniis, consulitque illi suo damno, cum illas à Natiuitate usque ad Maium posset exponere negotiis, & lucrari, à quo damno potest se seruare indemnem: Uel quia pastore: eo tempore ultro uendunt suas lanas, & merces uitroneæ ut diximus uilescunt: Uel quia ita positum sit in antiquo & communi usu, sint damnandi tot mercatores & timorati qui ita emunt & negotiantur. Sed nulla istarum rationum ualeat. Non prima, quia eodem modo liceret emere quasunque alias merces pecunia anticipata, ut uinum, frumentum & similia multo uilius, quam sint ualitura tempore traditionis, cum agricola & quicumque ita uendunt, indigeant etiam illis pecuniis ad necessitates uel commoditates suas: quod tamen in alijs rebus nullus concedit.

Tum etiam, quia multi pastores alunt suas oues in proprijs pascuis & prouincijs, nec indigent ista transportatione gregum, & expensis, ut in Regno Tolerano, Cordubensi, & hoc nostro Valentino: Unde ab his non liceret ita emere: at auctores oppositæ opinionis de omnibus loquuntur in communi, omnibusque illud concedunt. Denique ut ait Medina, hac uia excusarentur omnes usurarii, cum mutuataris accipiendos pecuniam mutuaram suæ necessitati prouideat. Neque ualeat secunda ratio, lanas illas esse merces uitroneas.

Primo, quia mercatores ipsi accedunt ad pastores, & præueniunt eos, ac rogant ut sibi uendant.

Secundo, quia hic modus uendendi lanas tunc tempore est in usu, ita ut communiter fiant tunc ab omnibus emptiones lanarum: merces autem quæ uenduntur à proprijs dominis, uel negotiatoribus publice, solito & consueto tempore, quo communiter uendi solent, non dicuntur uitroneæ, sicut quæ uenduntur in nundinis, quando omnes communiter & publice emunt & uendunt, non dicuntur uitroneæ, sed illæ tantum quarum uenditor priuatim quærit emptores, rogatque hunc uel illum, aliter, quæ in suis officinis habent mercatores cuiusque uolenti emere exposita, esset quoque dicenda uitronea,

Ff quod

quod est falsissimum. Neque valet tertia ratio, quæ sumitur ab antiqua ista consuetudine vendendi lanas isto modo, quia cum talis emptio fiat iniusto pretio ut constat, & ita ut accipiatur aliquid in ea ratione mutui, est iniqua, & contractus naturæ, contra quod nulla consuetudo valet. Alioquin excusandi etiam essent campsores exercentes cambia ficta & ficta, similesque usurarij, cum sit in orbe antiqua consuetudo tallium campsozum, & usurariorum. Et confirmatur hæc quarta ratio: Quia si emptio anticipata lanarum hic modus emendi minori pretio esset iustus & licitus, eadem omnino ratione merces quæ non possunt emi nisi in magna quantitate, liceret anticipata solutione vilius emere, quod est absurdum: consequentia verò patet ex paritate rationis.

Quinto, Sicut se habet vendere carius expectata solutione, ita se habet emere vilius illa anticipata, sed in nullo genere mercium licet vendere carius expectata solutione, nisi sola ratione lucri verè cessantis, vel damni emergentis, ergo nec licet in vilo genere mercium vilius emere solutione anticipata, nisi ubi interuenit damnum emergens, aut lucrum verè cessans: In hoc autem contractu lanarum nulla interuenit ratio lucri cessantis, vel damni emergentis, ergo nullo modo talis emptio pretio viliori est licita.

Denique Si ratione istius solutionis anticipatæ liceret vilius lanas emere, quam sit iustum pretium earum tempore attonsonis, in quo traduntur, liceret similiter quanto magis anticiparetur solutio tanto vilius emere, hoc autem esset usurarium, & iniquum, ergo & illud. Dices licere in Natali anticipare solutionem ob causas & vilitates initio explicatas, tam ex parte mercatorum, quam ex parte emptorum: antea vero non licere, quia non existunt tales causæ, & vilitates communes. Hæc solutio nihil valet, quia huiusmodi necessitatibus sufficienter, (ut diximus) prouidetur emendo in Natali, sine diminutione iusti pretij: Quo fit, ut ista diminutio non fiat ob tales causas & vilitates, sed solum ratione anticipatæ solutionis, vnde rectè sequitur, ut quanto magis anticiparetur solutio, tanto vilius liceret emere, quod est maximum absurdum.

Propter hæc argumenta, quæ priuatim pertinent ad hunc contractum venditionis lanarum, Iurisperitus ille Albornoſius in suo opusculo de contractibus lib. 2. capit. 16. non solum damnat hunc contractum venditionis lanarum, verum etiam omnem venditionem anticipatam cuiuscunque rei, vel mercis adhuc futuræ, his adductis rationibus.

Primo. In contractu venditionis debet necessario aliquid esse quod actu & re ipsa vendatur, & ematur, sed qui emit lanas futuras, aut frumenta nondum nata, vel aliquid aliud his simile emit, quod reuera non est, ergo nihil vendit, neque talis venditio est contractus aliquis, sed, merum figmentum.

Secundo pretium debet esse accommodatum qualitati rei, quæ venditur, sed quod nondum est nullam habet qualitatem, ergo neque potest aliquid habere pretium.

Tertio contractus venditionis nequit celebrari ignorato rei valore, rei vero quæ nondum est non potest valor perspectus esse & cognitus, ergo res quæ nondum est non potest vendi: Maior huius argumenti certa est, quia ad ven-

ditionem exigitur certum rei pretium, certum autem rei alicui pretium constitui non potest, nisi cognito illius valore, ut iuxta illum pretium ei constituatur.

Minorem probat, quia res quæ nondum est, potest ex varijs temporis, circumstantijs, & eventibus, maioris, vel minoris, aut nullius forsitan valoris pro dire.

Potest opinari pastor optimas lanas se habiturum, viles tamen & tenues deinde tempore attonsonis in ouibus inuenire, & eadem ratione optimam ac pinguem expectare agricolam messem, cum sterilem potius & vacuam deinde recipiat.

Denique non licet dare alicui pecunias anticipatas sub eo pacto, & conditione, ut teneatur illas vel earum valorem restituere in mercibus, quia dare pecunias anticipatas est quoddam genus mutui, ac ut vidimus non licet mutuare sub ea conditione, ut teneatur mutuarius restituere pecuniam sibi mutuatam in mercibus: Sed qui emit pecunia anticipata res adhuc futuras, confert profecto pecuniam illam sub conditione ista, ut teneatur qui recepit illam restituere illius valorem in mercibus, est ergo contractus iniquus & usurarius.

Victoria, & Soto de hoc contractu lanarum, loquuntur cum hac distinctione: Aut hæc (inquunt) anticipata solutio fit per multum tempus præcedens, sicut fit à nonnullis, qui per annum quandoque anticipant emptionem, aut fit per aliquos tantum menses, eo scilicet tempore, quo & mercatores oportet certos esse de copia lanarum, quas sunt recepturi, & pastores indigent pecunijs ad pascua, & stipendia famulorum.

Si priori modo illa fiat, volunt iniquam esse & usurariam huiusmodi emptionem, quia tunc non alio nomine minuitur in ea pretium lanæ, quam ratione anticipatæ solutionis, quod est usurarium: Si vero fiat secundo modo, minuendo aliquid moderate à pretio, quo venduntur tempore attonsonis, non esse iniquam: Quia huiusmodi merces (ut ex dictis constat) exigunt ut hac ratione vendantur, & tali tempore, ac modo.

Vnde est argumentum. Pretium, quo res aliquæ communiter venduntur ab omnibus, vel plerisque venditoribus illarum, iuxta talem vendendi modum iustum est, quia est illud velut commune pretium fori in tali vendendi modo: sed hic modus vendendi lanas anticipata solutione est illis coniunctus, supposita necessitate, quam retulimus, tam mercatorum ementium, quam pastorum vendentium, & vtriusque, ac toti Reipub. maximè utilis.

In hoc autem vendendi modo commune illarum pretium, & ab omnibus sic vendentibus receptum, tanquam communi vsu istius fori est ut illæ anticipatæ minori pretio vendantur, quam sit illud quo venduntur tempore attonsonis, ergo istud pretium quod solent mercatores reddere ad festum Sancti Michaelis, vel in Natali, est paulo minus, quam illud, quo venduntur tempore attonsonis, iustum est.

Secundo, merces istæ lanarum habent quasi à natura sua, ut sumptus & expensæ quæ fiunt in pascendis gregibus sumantur ex lana ipsa nutrienda in eisdem gregibus, vnde cum tempus emendi pascua sit prius quam tempus tondendi oues,

oues, pretium lanarum debet sumi non ex tempore attonsonis, sed ex tempore quo emuntur pascua huiusmodi in Septembri, vel Nouembri, ab huiusmodi ergo tempore erit sumendum iustum lanarum pretium: & cum in hoc tempore emantur à mercatoribus anticipata illa solutione pretio quodam communi, & recepto inter pastores tali tempore, consequenter illud censendum est iustum. Vnde si diligenter expendatur ratio hæc & argumentum hoc, quo vtitur Soto, licet emptio lanarum & solutio pretii dicatur anticipata respectu temporis attonsonis, & traditionis ipsarum lanarum, absolute tamen non est dicenda anticipata, sed præsens: quia iuxta hoc argumentum fit, eo tempore, ex quo debet sumi lanarum pretium.

Sed contra hanc sententiam vrget maximè secundum argumentum adductum in confirmatione præcedentis opinionis. Quia licet oporteat quidem propter istas causas lanas eo modo & tempore vendi anticipata emptione solutione in Septembri, vel Natali, non tamen exigunt nec sufficiunt causæ istæ vt debeant viliori pretio emi, quam sit illud quo venduntur tempore traditionis, quod est iustum earum pretium, Quid enim prohibet, vt seruato iusto pretio possint & mercatores certi esse de quantitate lanarum recipienda à pastoribus, & pastores habere pecunias quibus indigent per anticipatam solutionem?

Nec argumenta ista Dominici Soto oppositum docent: Non primum, quia licet singulæ merces habeant suos proprios ac peculiare vendendi modos, iustum verò pretium illarum, quæcunque illæ sint, non sumitur nisi ex eo tempore quo fit, ac perficitur illarum venditio, vt rectè argumentantur authores alterius opinionis: perficitur autem cuiusque mercis venditio eo tempore, quo illa traditur, & transit in perfectum & absolutum dominium ementis, vt supra vidimus contra Caiet. controuer. vigesima-secunda huius artic. Et confirmatur simili argumento quo ibi vsi sumus in secunda obseruatione illius controuerisæ. Nam cum symonia sit venditio rei spiritualis, iuxta discipulos vero D. Thom. à quibus non recedunt Caietan. Victor. Soto, & alij, non existit symonia, nisi quando traditur beneficium pro re temporali, consequenter venditio cuiusque mercis non existit quando exhibetur illius pretium, sed quando res illa venalis in effectu traditur emptori. Neque secundum rectè procedit, nam imprimis est falsum, sumptus & expensas quibus indigent pascua ouium, summi necessario ex lana nutrienda, Quid enim prohibet fieri huiusmodi expensas ex alijs pecunijs pastorum, quas habeant, vel ex lanis præcedenti anno venditis, vel aliunde? Secundo, esto expensæ istæ sint necessario faciendæ, ex pretijs lanarum, quæ adhuc nutriendæ sunt, non propterea pretium earum debet summi ex tempore quo emuntur pascua, sed ex tempore traditionis earundem lanarum iuxta modo dicta in confutatione præcedentis argumenti: aliter cum ex eisdem pascuis sint quoque nutriendæ carnes arietum, liceret carnes illorum solutione anticipata vilius emere, quam valeant deinde quando actu traduntur mercatoribus, qui illorum carnes emerunt: quod neque Soto, neque vilus doctor affirmabit.

Propterea Magister Cano, Ioan à Peña, & alij ex recentioribus Thomistis qui sequuntur hanc Tomus Secundus.

sententiam Victoris, & Soto, nituntur alteri fundamento & rationi. Constituunt hi tanquam certum, lanas illas quarum singula pondera venduntur 16. & 17. argenteis tempore attonsonis, esse illas quas habent pastores potentes & ditissimi, qui cum tempore Natiuitatis non egerent pecunijs, non vendiderunt suas lanas, sed eas seruauerunt in tempus attonsonis, vt habentes ipsi soli tunc lanas venales, carius illas vendant, quam reuera illas venderent, nisi & alij pastores vendidissent suas in Natali. Etenim si omnes pastores seruassent lanas suas, vendendas tempore attonsonis, cum existeret illarum abundantia, consequenter esset multo vilius pretium earum, quam tunc soleat, abundantia illa pretium ipsarum minuente, sicque singula pondera non valerent probabiliter nisi 12. vel 13. aut ad sumum 14. argenteos, & forsan minus, Sicut diximus vendentem triticum Septembri pretio quod creditur habiturum in Aprili, debere necessario perinde sese habere, ac si triticum illud seruasset vsque in Aprilem. Hoc ergo nomine & titulo volunt hi hunc contractum vendendi lanas anticipata, & alio pretio esse iustum, & licitum.

Argumentanturque. Iustum pretium lanarum est illud, in quo à peritis & prudentibus aestimarentur lanæ tempore attonsonis, & traditionis, si nullæ antea essent venditæ, sed manerent omnes actu & reuera adhuc tunc venales: sed pretium istud vilius, quo venduntur anticipata solutione in Natali, est æquale & forsan maius pretio quo aestimarentur tempore attonsonis, & traditionis, si nullæ adhuc essent venditæ, ergo istud pretium vilius iustum est. Maior certa est ex dictis. Probatum minor. Si lanæ quæ venduntur anticipate, non venderentur (Verbi gratia) in Natali, sed seruarentur vendendæ tempore attonsonis, esset magna copia & lanarum & venditorum, ac consequenter vilescerent, ergo darentur tunc æquali pretio, vel forsan minori, quam sit pretium quo venduntur tempore attonsonis.

Secundo, maxima pars alicuius mercis non debet habere tanquam pretium iustum & regulam pretium minime partis, sed maxima pars lanarum venditur communiter pecunia anticipata illo pretio viliori, minima vero est quæ venditur tempore attonsonis illo pretio maiori & currenti, quia plerique pastores sunt qui indigent pecunijs in Natali, & qui ita vendunt, pauciores vero multo diuites & potentes, qui seruant illas vendendas tempore attonsonis, ergo cum pretium istud maius introducat in paucioribus pastoribus, nempe à diuitibus, qui sua cupiditate adducti seruant lanas suas, vt carius illas vendant, non debent hi efficere, vt minus pretium quo emunt mercatores pecunia anticipata, iniustum sit.

Tertio iste modus vendendi pecunia anticipata, & tali pretio non est in præiudicium pastorum, imo in eorum utilitatem, adeo vt ipsimet pastores hoc potius modo appetant vendere pecunia anticipata, & viliori pretio, quam illo maiori quo sciunt vendi tempore attonsonis. Contractus autem aliquis non censetur iniquus, nisi vbi aliquod damnum patitur aliquis contractentium.

Quarto, mercatores ementes pecunia anticipata, toto illo tempore donec actu recipiant lanas, carent illa pecunia, & lucro quod ex illa recipere poterant, cū possent cū illa negotiari, quia

sunt mercatores, ergo ratione saltim istius lucri cessantis poterunt vilius emere.

Denique hic modus emendi & tali pretio est vsu receptus apud timoratos & probos mercatores, & approbatus consensus grauissimorum Doctores, vt Victoria, Soti, Cano, Peñæ, & aliorum non inferioris nominis, ergo non improbandus.

Addunt hi Doctores tria. Primo, pastores qui instituebant seruare lanas suas vendendas tempore attonfionis, posse solutione etiam anticipata carius illas vendere, quam vendantur ab aliis in Natali, qui similiter anticipata solutione vendunt, non tamen instituebant seruare illas in futurum vendendas.

Secundo, hunc contractum vendendi solutione anticipata minori pretio, quam sit pretium tempore traditionis, habere quidem locum in lanis, quia ipsæ non possunt alia ratione commodius emi, vel vendi, non autem in aliis mercibus, vt ferro piscibus, &c. Tertio, Mercatorem eminentem singula lanarum pondera à pastore in Natali 12. vel 13. argenteis solutione anticipata, non posse eodem tempore Natalis vendere easdem alteri mercatori, neque pecunia credita, neque præfenti, & anticipata solutione, neque alia quacunque via, eo pretio, quo æstimabuntur, & vendentur tempore attonfionis, & traditionis: Quod si emptas in Natali vendat deinde ipso tempore attonfionis, tunc licite posse illas vendere pretio currenti tali tempore pecunia præfenti. Causam huius discriminis reddunt, quia vnaquæque res debet vendi pretio currenti, ac iusto, eo tempore quo venditur, & non alio: tempore Natalis in quo omnes pastores solent vendere, & in quo existit velut abundantia lanarum venalium, pretium currens & iustum earum sunt 12. vel 13. argentei, & ita tunc siue vendantur pecunia præfenti & anticipata solutione, siue credita, mercator non potest alio pretio vendere, ab eo quo ipse eodem tempore emit: tempore vero traditionis pretium currens & iustum est maius, propter paucitatem venditorum & lanarum venalium, propter quam illud augetur, & ita tunc iuste potest vendere illo maiori pretio.

Sequitur eandem sententiam Antonius Corduba in suo opusculo Hispano de casibus conscientie quæstio. 85. vt illam veram ostendat multa constituit. Imprimis hoc genus emendi & vendendi lanas modo explicato, id est solutione anticipata necessarium esse omnino, tam pastoribus, quam mercatoribus, sicut initio huius controuer. diximus: Quin & toti Reipub. omnibusque hominibus: Propterea quod si in numero essent lanæ emendæ ab eisdem fulonibus, cum sint pauci, qui pecunias habeant in promptu ad illas statim exhibendas venditoribus, pauci quoque essent qui conficiendis pannis intenderent, emptis vero illis in magna quantitate à mercatoribus anticipata solutione, & eisdem priuatis fulonibus, & artificibus pannorum in minoribus portionibus, & quantitatibus deinde ad creditum venditis, existunt multi qui pannos conficiant, & qui modo pretium suorum laborum & operarum, ac pretium earundem lanarum mercatoribus reddendum recipiant, commodiori & minori pretio ciuibus pannos vendunt.

Constituit secundo, hæc pretia lanarum, eo modo quo venduntur non esse eadem, sed mu-

tari sæpè singulis annis, & quandoque maiora, quandoque minora esse, iuxta indigentiam venditorum, vel cupiditatem emptorum, quæ pendet ex maiori vel minori expeditione lanarum, in Prouincijs & locis quo illæ ex Hispania transferuntur, quod omnibus mercibus est commune: Mutatur etiam pretium propter maiorem vel minorem copiam ipsarum apud eundem pastorem.

Primo, quia cum in his deferendis ad locum vbi lauantur, & ad portus ac nauigia, requirantur multæ expensæ, vbi ex eodem loco multæ simul deferuntur, pauciores fiunt expensæ quam vbi ex varijs colligendæ sunt, & in vnum congregandæ.

Secundo, quia pastores qui gregibus lanis abundant, fidelius stant promissis, & omnia pondera lanarum quæ sponderant actu tradunt, qui vero pauciores habent greges, minus possunt illud præfutare, quibus de causis expedit mercatoribus carius emere à pastoribus ditioribus, quam ab his qui pauciores habent greges & lanas.

Constituit tertio, quod sequitur ex dictis, mercatores istos exponere se varijs periculis. Primo, non recipiendi omnes lanas quas emerunt, & de quibus conuenerunt cum pastoribus, vel propter infidelitatem eorundem pastorum, vel propter anni sterilitatem, qua existente oues macilentæ effectæ pauciores reddunt lanas, vel propter aliquas infirmitates, quibus accidit nonnunquam greges grauitè infici, & infectas perire, & deficere lanas, propter quod aliquando mercatores isti imponunt in suis conuentionibus, & contractibus pœnas pastoribus, qui non redderint tempore attonfionis omnia pondera lanarum de quibus conuenerunt, quod est maximum damnum: Nec minus, vbi accidit pastores non stare promissis difficilis recuperatio pecuniarum, quas anticipate tradiderunt, cum habeant iam illas expensas & conuersas in proprios vsus.

Denique constituit, Quod Cano, & recentiores qui illi subscribunt, habent tanquam fundamentum suæ sententiæ, ex anticipata emptione lanarum in festo Beati Michaelis præcedentis anni, vel in festo Natiuitatis, aut tempore carnispriuij effici, vt tempore ipso attonfionis existant pauci venditores lanarum, quod certè non accideret, si non fuissent ita præemptæ, sed mansissent omnes venales vsque ad tempus attonfionis: Vnde colligit propter illam anticipatam emptionem carius vendi lanas, quæ à pastoribus ditioribus vsque ad tempus attonfionis seruatae sunt vendendæ, cum propter illam anticipatam solutionem existant tunc pauciores venales, & e conuerso nisi fuissent tot lanæ anticipatae emptæ, cum mansissent omnes vsque ad tempus illud venales, extaret illarum abundantia, viliusque venderentur, aut saltim eodem pretio quo emuntur modo anticipata solutione parum plus vel minus.

Ex his confirmat sententiam Soti quam sequitur primo, argumento illo, quod est fundamentum huius sententiæ. Quia nisi lanæ essent ante præemptæ, sed manerent venales vsque ad attonfionis tempus, non esset maius nec carius pretium earum, quam sit illud quo venduntur communiter modo, solutione ista anticipata in Natali Domini, vel carnispriuio.

Secundo, res absens & periculis obnoxia minoris debet estimari quam præfens, quæ ab omni pericu-

periculo libera existit, qua ratione fructus terræ nondum existentes, sed futuri adhuc, & in sola potentia minoris venduntur, propter varia pericula quibus subduntur, sed lanæ emptæ ante tempus attonfionis sunt expositæ periculis, quæ proposuimus in tertia hypothefi constituta à Cordoua cum graui damno emptorum, ergo iustè venduntur vilius eo tempore, quam valeant ipso tempore attonfionis.

Tertio vendendo hoc modo anticipare habent pastores varios emptores, & pretia commoda, quibus certè carerent si expectarent lanas suas vendere tempore attonfionis: patet, quia vt constat ex his quæ initio huius Controu. diximus, si vsque ad illud tempus essent mercatores incerti, non possent parare nec præuenire ea quibus indigent ad earum translationem in Italiam, vel Belgicam, sicque eo anno non emerent, quibus non eumentibus vilissimè oporteret pastores lanas suas vendere, cum ergo hic modus adeo cedat in eorum vtilitatem, non est damnandus.

Quarto, Pastores ipsi, experti quot vtilitates & commoda capiant ex hoc genere venditionis, & in eo pretio, liberè ac propria sponte in illud consentiunt, quæruntque multoties ipsi mercatores: vnde cum pretium istud non multum deficiat à pretio iusto tempore attonfionis, sed moderatè, ac vt sepè diximus merces vltionæ viliores reddantur, pretium istud quo anticipatè lanæ emuntur, non est censendum iniustum. Et confirmatur quia scienti, & consentienti liberè, & citra vllam vim, non fit iniuria.

Quinto, multitudo venditorum, & abundantia mercium venalium minuit illarum pretium, sed ad festum Sancti Michaelis, & in Natali sunt multi pastores vendentes lanas anticipata ista solutione, tradendas ab ipsis in Maio, vel Iunio, tempore autem traditionis earum sunt pauci qui illas vendant, ergo licet ad festum Sancti Michaelis, vel in Natali vilius eas emere, quam vendantur in Maio, quando atonduntur oves, & traduntur lanæ.

Denique huiusmodi contractus, vt ex dictis constat est plurimum vtilis toti Reipub. & qui à tot mercatoribus & timoratis exercetur, contractus autem huiusmodi, nisi apertè sit & perspicua eorum iniquitas, damnandi non sunt, vt docet Ioann. Gerson. De vita spirituali Corolla. 11. & 13. & D. Thom. quolib. 9. artic. 15. docens difficile esse in re dubia definire, sit ne peccatum mortale.

In hac quæstione constituamus prius oportet, quæ apud omnes certa sunt, vt commodius deinde explicemus quod est in quæstione positum.

Primum igitur certum est apud omnes Theologos, quin & apud Iurisperitos bene sentientes, anticipatas emptiones rerum, quæ adhuc futuræ sunt, nec dum actu existunt, sed in sola potentia, licitas esse, & honestas, modo iusto pretio fiant, neque in hac parte audiendus est vlllo modo Albornosius, imo audit male circa hoc illius opinio apud peritos.

Primum enim, est contra communem vsum omnium nationum quodam iure gentium receptum, quo venduntur res futuræ, & incertæ, vt partus futura, iactus retis, fructus nondum natus, sed in sola potentia, extantque variæ leges non solum in iure communi, verumetiam in priuatis quibusque Regnis & prouincijs approbantes huiusmodi contractus, & modum ac for-

Tomus Secundus.

mam illis præscribentes: In Regno enim Castellæ extant de hac re leges variæ maximè in lib. quem vocant partitarum, partit. quinto, titul. quinto, lege 15. titul. 11. L. 17. in nostro Regno similiter.

Secundo. Episcopi vendunt communiter fructus suarum decimarum, & Principes & Magnates fructus suos, quæ vendito ex aliqua circumstantia vitari possit, iuxta ea quæ inferius dicemus, agentes de huiusmodi emptione fructuum, quæ Hispanè vocatur [Arrendamiento,] at secundum se seruatis debitis circumstantijs, & iusto pretio licita est, & à doctissimis viris & timoratis approbata, & seruata.

Tertio, contractus sortium, quem Hispanè vocamus [De las apuestas,] quædam emptio est rei futuræ, & in potentia, quem nullus etiam seruatis in eo debitis circumstantijs, damnabit.

Denique est hoc definitum in illo Capit. Nauiganti. De vsuris, vbi definit Sum. Pontif. non esse vsurarium, (quo nomine significat neque inique agere), ementem vinum, oleum, vel similes fructus solutione anticipata, etsi minoris emat, quam valeant tempore quo recipiuntur, quando dubium est sint ne plus vel minus valituri.

Argumenta vero illius vix solutione egent adeo imbecillia sunt. Ad primum enim respondeo, fructus non dum existentes, sed adhuc futuros non esse actu, esse tamen in potentia, quod sufficit vt possint vendi & emi. Etenim vt ex superioribus constat, qui priuat fratrem bono aliquo ad quod erat in potentia, tenetur illi satisfacere, ad quod certè non teneretur, nisi quod est in potentia, etiam si nondum actu existat, alicuius esset iam quatenus in potentia est, pretij & valoris, quidquid autem alicuius pretij & valoris est, emi potest & vendi.

Ad secundum dico, quod nondum est actu, sed in potentia sola habere iam aliquam qualitatem, vnde sumatur illius pretium, non certam & determinatam, sed incertam & probabilem, à qua potest arbitrio prudentum sumi pretium illius.

Ad tertium Respondeo similiter, rei futuræ & existentis tantum in potentia non posse cognosci certum valorem, & pretium definire ac determinate, cum possit varijs modis impediri, posse tamen illud cognosci probabiliter, & ad arbitrium peritorum & prudentum illi constitui ipso tempore venditionis, vel relinqui illud tempus in quo res illa erit in actu, quomodo et si pretium sit incertum in particulari & in individuo, certum tamen est in communi, nempe quale fuerit tempore illo præfixo & constituto, quod sufficit ad certum pretium, à quo nequeant contrahentes recedere. Neque enim exigitur ad firmum venditionis contractum alia certitudo pretij, quam vel in individuo & in particulari, vel in communi designato aliquo certo tempore, cui debeant contrahentes necessario stare.

Ad vltimum respondeo, verissimum esse non licere mutuare sub ea conditione, at qui emit res futuras solutione anticipata, etsi talis solutio videatur quoddam genus mutui, non tamen est mutuum cum illa conditione & obligatione, sed est vera & realis emptio rei futuræ, quæ incipit & inchoatur quando exhibetur illa anticipata solutio, perficitur vero in rei traditione. Quo

Ff 3 circa

circa quando rei tradendæ certum est ac definitum pretium, eo tempore quo traditur, debet et si anticipatè ematur & solvatur, eodem tamen pretio emi, quo venderetur tempore traditionis: quod si res sit ex æquo dubia, & incertum illius pretium, ita ut possit & plus & minus valere tempore traditionis, quam sit pretium illud quod mutuo contrahentium consensu illi constituitur, quando anticipatè venditur, potest minus constitui quam deinde valeat, ad arbitrium peritorum & prudentum in eo genere mercium, ut habetur in illo Capit. Naviganti. quia ubi illud ita dubium est, uterque contrahentium ex æquo se ipsum exponit simili periculo lucri, vel damni.

Reiecta igitur illa falsa opinione Albornoſij cum in proposita Controuersia, pro vtraque parte existant Doctores tantæ eruditionis & nominis, non dubito quod spectat ad praxim, mercatores qui non valent de rebus Theologicis iudicare, cum neque incumbat eis hoc munus, sed debeant Theologorum stare sententijs, nisi conscientia illis dicat opinionem Medinæ esse veriorum, posse tuta conscientia anticipatè emere pretio illo parum viliori, quia in re dubia & in qua Doctores optimi controuersi sunt, licet adherere cuilibet opinioni grauissimorum Doctorum, etsi opposita securior sit, ubi conscientia non dicat oppositum: ubi enim illa oppositum dicat, contra illam agere nullo modo licet. Quo circa confessarius qui censeret cum Medina, dissuadebit quidem si valeat mercatorem ab hoc contractu, & pretio, ut securius agat, at si Mercator affirmet se pretium illud habere pro iusto, quia nouit à Victoria, Soto, Corduba, Cano, & alijs grauissimis Doctoribus non damnari, tunc absoluet ipsum, ac dimittet in sua opinione, ne laqueos illius conscientie iniciat, in re quæ tot habet graues authores, non modo quos retulimus, verum etiam multos recentiores, qui referunt Theologos Parisienses interrogatos à mercatoribus Burgensibus, an huiusmodi contractus, de quo inquirimus, sit iustus, respondisse iustum esse, ac licitum.

Certum etiam est, Mercatores istos anticipata solutione ementes lanas cum illis non indigerent, vel saltim non instituerunt tunc illas emere, sed pecunias suas decreuerant alijs negotiis tradere, si rogati à pastoribus illas emerint, posse à pretio quod habebunt tempore attonſionis, tantum minuere, quantum prudens & peritus probabiliter iudicaret cessare ipsis lucri, quod ex negotiis quibus pecunias illas exponere instituebant, obtinuissent.

Ratio est aperta: Quia si anticipata solutio est quoddam genus mutui, sicut licet mutuanti ducere in pactum lucrum sibi cessans ex mutuo, pari ratione licebit ementi anticipatè mercem, quam non instituebat emere, emit tamen ut venditoris utilitati consuleret, ducere etiam in pactum per diminutionem pretii, lucrum quod illi ex tali emptione cessat.

Oportebit autem in hoc casu huiusmodi emptorem sic diminuentem à pretio ratione lucri sibi cessantis, diligenter ac fideliter obseruare conditiones illas, quas diximus desiderari in mutuante ad exigendum lucrum sibi cessans ex mutuo.

Denique cum omnes lanas, vel aliam quamcunque rem anticipata solutione bifariam possit se habere in illa emptione vel ita, ut suscipiat in

se pericula & fortuitos euentus illius rei, ita ut si res illa pereat, ipsi pereat, vel ita ut maneat illius rei pericula, donec actu ipsi tradatur, penes venditorem, ut si pereat, venditori pereat, certum est apud omnes euentem illo priori modo, ita ut suscipiat in se omnia pericula illius rei, & damna illi accidentia, posse vilius emere, quantum prudens & peritus in eo genere mercium iudicaret detrahendum esse à pretio illarum, ratione illius periculi.

Ratio est aperta, quam tradit D. Thom. Quia res quæ nondum in actu est, sed in potentia, potestque varijs ad huc modis impediri, minus valet se ipsa iam existente in actu, & ab omnibus illis periculis libera.

Quæstio ergo posita est de mercatore emente lanas solutione anticipata, propria sponte, ita ut nullum ipsi ex tali emptione verè lucrum cesset, vel damnum accidat ementi; illas omnibus periculis quæ gregibus euenire possunt usque ad tempus attonſionis, & actualis traditionis lanarum, manentibus penes pastores, illisque solum imputandis.

3 Quibus ita constitutis ut in hac Controu. de Veritate harum opinionum dicam quod sentio, illud primo obseruandum est, quod quæstio. 77. articu. 1. ex D. Thom. iam admonuimus: posse quidem venditorem, si rem sibi vtilem rogatus vendat, carius illam vendere, propter utilitatem, qua in gratiam emptoris se ipsum illa vendita expoliat: & similiter posse emptorem, si rem sibi non necessariam rogatus à venditore emat, vilius illam emere, quando ex illa emptione recipit aliquod damnum, vel priuatur aliquo lucro. Attamen propterea quod venditori expediat vendere, non potest emptor iustum rei pretium minuere, neque propterea quod emptori expediat emere, licet venditori carius illi vendere.

Nam quod venditori expediat vendere, non est vtile ipsi emptori, sed venditori: similiter quod emptori expediat emere, non est vtile ipsi venditori, propter utilitatem autem alienam, nulli licet iustum pretium rei quæ venditur, augere, vel minuere.

Ex quo sequitur aperte, quod nullo modo negari potest, ex eo quod & mercatoribus, & pastoribus, & bono communi Reipub. plurimum expediat lanas ita vendi anticipata emptione & solutione, sicut initio huius Controu. explicatum est, colligi quidem rectè, debere hunc emendi ac vendendi modum esse in vsu, ac existere in Reipub. non tamen esse propterea exercendum hunc contractum violatis legibus iusti pretij, Nulla enim potest occurrere ratio, aut utilitas, neque priuata, neque publica, quæ à legibus iustis quemquam eximat: maxime his quæ sunt iuris naturalis, inter quas hæc non habet infimum locum, ut res suo iusto pretio vendantur, vel præscripto à Reipub. vel communi vsu fori.

4 Obseruemus: Secundo, cum pretium fori (ut vidimus) non consistat in indiuisibili, sed habeat latitudinem illam, intra quam quoddam supremum est & rigidum, aliud infimum & pium, aliud medium siue moderatum, posse ementem pecunia anticipata conuenire cum pastore vendente sibi lanas, ut teneatur tradere illas tempore attonſionis, medio siue moderato, quo tunc venduntur: sicut diximus Controu. 21. huius art. seruaturum merces suas in aliud tempus, posse exigere pretium eo tempore mediū ac moderatum: debet

debet enim in hac parte esse eadem ratio tradentis res ante illud tempus, in quod eas seruabat, vel ementis merces in alio tempore sibi tradendas.

An autem per anticipatam emptionem & solutionem possit emptor conuenire cum venditore de infimo pretio, & obligare illum ad tradendas sibi lanas tempore atonsonis infimo ac viliori pretio, quo tunc venditur in numerato, & pecunia presentis intra latitudinem iusti pretij, res est dubia, quam in fine huius Contro. vna cum aliis quaestiuiculis illi annexis explicabimus.

Obseruemus vltimo, hoc genus siue modum vendendi lanas, quem initio huius Controu. proposuimus, fuisse quidem plurimum obseruatum eo tempore quo Victoria, Cano, Soto, & alij quorum hic meminimus, Salmantica & Ioannes Medina Compluti Theologiam docebant, ac scripserunt: tunc enim cum plurimi extarent mercatores, qui lanas vel proprijs pecunijs, vel ex aliorum commissione in Flandriam mitterent, emebant illas à pastoribus Octobri, vel Decembri anticipata solutione, paucissimique seruabant illas vendendas Aprili, vel Maio: Modo vero nostris temporibus plurimum hæc mutata sunt: propter ingruentia enim bella quæ adeo in Flandria vigent, & innumera alia pericula quæ illa consequuta sunt, non existunt tot emptores lanarum, neque in illa copia in qua solebant, neque ita anticipata emuntur, sed manet apud pastores magna vellerum multitudo vendenda fuloribus, alijsque ciuibus eiusdem prouinciæ ipso tempore atonsonis, vel pecunia presentis, vel ad creditum in futurum: Quo circa de huiusmodi contractu & venditione aliter modo iudicandum erit, quam maiores nostri docuerint, aliqua saltem ex parte.

5 Quibus positis sit prima conclu. [Si loquamur de priori illo tempore, in quo multi extabant mercatores ementes omnes fere lanas solutione anticipata, & in magna copia mittendas in Flandriam, opinio illa Victoria, Soto, & aliorum probabilis quidem erat: sed multo venior, ac probabilior, ac simpliciter & absolute tenenda opposita, quam docuerunt Medina, Nanarrus, & plerique ex recentioribus viri eruditi & graues.

Prior pars constat, cum illam vt paulo ante dicebamus, habuerint Victoria, Soto, Corduba, & alij viri magni nominis, cuius potissima ratio est, quia nisi fuisset in Octobri, vel Decembri lanarum copia præempta, quanta tunc solebat anticipata emi, sed omnes mansissent venales vsque ad tempus atonsonis, extaret tunc tanta illarum abundantia, vt venderentur eodem pretio, vel forsitan vilius, quam fuerunt emptæ Octobri, vel Decembri anticipata illa solutione.

Probat altera pars, nempe oppositum esse verius, ac tenendum, argumentis adductis initio Controu. pro opinione Medina, quæ certe efficacissima sunt, nec ab authoribus alterius opinionis diluuntur.

Etenim quidquid Soto, Corduba, & alij qui illis adhærent, dicant, efficacissimæ sunt hæc rationes, nec solutionem habent vllam, licet euasione aliquam, & subterfugium videantur habere.

Prima, Nulla consuetudo, aut necessitas, vel utilitas, neque mercatorum, neque pastorum, neque Reipub. potest alicui concedere, vt mer-

ces aliquas vilius emat, aut carius vendat, quam iusto pretio: Iustum autem pretium cuiusque rei non est sumendum ex eo tempore, quo illud soluitur, sed ex tempore quo res traditur, cum tunc perficiatur venditio, ergo iustum pretium lanarum non est illud minus, quo emuntur in Octobri, vel Decembri, quamuis ita sit positum in consuetudine, vel tam pastoribus quam mercatoribus expediat tunc lanas vendi, sed illud quo pecunia presentis, & in numerato emuntur, ac venduntur communi vsu fori tempore atonsonis, cum tunc lanæ illæ tradantur. Maior est Iuris naturalis, merces iusto pretio esse vendendas, cui nulla ratio opponi potest: Minor constat abunde ex dictis quæst. 77. articul. primo, & in multis locis huius quæst. quam modo explicamus.

Secunda. Cum emptio anticipata solutione sit quoddam genus mutui, efficitur necessario, vt emens anticipate lanas redditis 12. argenteis pro singulo quoque pondere, recepturus illud deinde tempore atonsonis, in quo valet 14. vel 15. perinde realiter se habeat, ac si tradidisset prius & mutuasset pastori 12. argenteos, recepturus deinde 14. vel 15. aut rem æquiualentem, hoc autem est aperta vsura.

Quod vero quidam respondent, pastores eo tempore non vendere lanas, cum pecuniam anticipate recipiebant, sed obligationem tantum reddendi illas tempore atonsonis in eo pretio, ridiculum est.

Quia obligatio exhibendi aliquid eiusdem valoris & pretij omnium est, cuius est res, ad quam exhibendam quis obligatur: & ita obligatio reddendi pondus lanæ valentis 14. valet 14. & ex consequenti, qui collatis prius 12. obligat pastorem ad reddendam sibi lanam valentem 15. (siue dicas pastorem in eo contractu vendere immedie lanam illam, siue obligationem exhibendi illam) realiter & vere contulit 12. recepturus deinde 14. vel 15. quod est iniquum, & vsurarium.

Tertia Pastor, esto mercator anticipatet lanarum emptionem, nihilominus non venderet vilius, quam soleant alij vendere atonsonis tempore, nisi solutio illi anticiparetur, neque mercator quantumuis pastor anticipate, ac certissimo illi lanas venderet, anticiparet solutionem, nisi vilius illi venderetur.

Ratio ergo propria ac præcisa propter quam vilius emit, quam sit pretium lanarum tempore quo traduntur, non est quia expedit vtrisque ita emere, & vendere, cum possit contractus iste fieri constans, & firmus sine vlla diminutione iusti pretij, sed hæc sola, quia anticipatur solutio, & quidquid mercatores vel authores alterius opinionis meditentur, vt alio colore quæsito aliam constringant causam; reuera hæc sola est, propter quam tunc vilius emebantur lanæ: Vilius autem aliquid emere, quam sit iustum illius rei pretium, tempore quo traditur, propter anticipatam solutionem, iuxta D. Thom. & omnes antiquos, quorum semper maxima fuit, & debet perpetuo esse authoritas, vsura est.

Denique, non video, qua ratione in lanis hic contractus liceret cum diminutione iusti pretij, minime vero liceret in alijs mercibus, vt carnis, ferro, metallis, quin & in omnibus fructibus victui humano necessarijs.

Quemadmodum enim exigitur in lanis iuxta Sotum, & alios mercatores certos esse de illarum copia

copia ad paranda necessaria quibus transferantur in Flandriam, & pastores habere pecunias ad emenda pascua, & alias expensas, quibus greges egent, exigitur similiter emptores carniū certos esse de copia illarum anticipata emptione, cum se ipsos ad illas tradendas civibus obligent, & pastores vendentes illis carnes, habere pecunias ad emenda pascua: Similiter eimenes ferrum oportet certos esse de quantitate ferri illis tradenda, ut parare commode possint ministros, loca, artifices, & instrumenta, quibus ferrum indiget, ut paratum & coaptatum alijs venale reddatur, & Cantabros, qui primo ferrum in lucem ducunt, habere pecunias ad suas expensas, & sumptus, quod neutri eorum obtinere valent nisi anticipata emptione, & solutione. Demum qui frumentis in magna copia ex vno loco in alium veluti ex Italia, vel Sicilia in Hispaniam transvehendis incumbunt oportet etiam certos esse de quantitate frumentorum illis tradenda, ut parent ministros, currus, naues onerarias, & similia, quibus maxime opus est ad transferendum triticum, agricolas etiam habere anticipatas pecunias ad menses, & alias expensas. At nullus est, qui doceat, neque auctores alterius opinionis illud affirmabunt, in huiusmodi mercibus, quantumvis oporteat illas anticipata aliqua solutione emi, licere aliquid detrahere ab eo pretio, quo vendentur communi vsu fori tempore traditionis. Cur quæso, quod in his omnium consensu iniquum censetur, & vsurarium, concedendum est in lanis iuste fieri posse? Cum eadem sit in his omnibus mercibus ratio, eadem quoque utilitas, vel necessitas præueniendi emptiones & solutiones? His & similibus argumentis constat, hanc sententiam quam sequimur veram esse, & tenendam.

Secunda conclusio. [Nostri temporibus in quibus plerique pastorum vendunt lanas ipso attonfionis tempore, debent eas vendere pretio eodem tempore recepto, ac ut dicunt currenti communi vsu fori intra illius latitudinem, nec possunt carius vendere, eo quod multas earum non vendant innumerato, sed ad creditum.

Hæc perspicua est ex superioribus, Constat enim satis, ubi lex pretia rebus non constituit, illud tantum esse iustum, quod habet communis vsus fori, tempore quo res traditur: neque illud augeri posse, eo quod res illa ad creditum vendatur.

Vnde damnanda maxime est consuetudo quorundam pastorum diuitum, & potentium, qui tyrannide quadam vtentes, nec volunt anticipata solutione lanas suas vendere, nec pretio fori tempore attonfionis, sed quibusdam titulis lucri cessantis, vel commoditatis emptorum quæsitis, carius illas vendunt ad creditum, & ultra omnem latitudinem iusti pretij.

Horum iniquitas perspicua est, & maior eorum qui nec tempore ipso attonfionis villo modo eas vendere volunt, sed ubi nullus iam existit qui vendat, neque vlla iam ferè reperiuntur lanæ venales, tunc rogantibus vendunt illas ad creditum, & per multum tempus, cum pecunijs non egeant, & tanto carius, quanto per longius tempus solutio illa differtur.

Afferunt hi duas causas, quibus credunt id sibi licere. Prior est, lanas suas conficiendis pannis esse pretiosiores, ac propterea meliori pretio dignas quam fuerit illud commune tempore attonfionis.

Posterior est, alios pastores cum indigerent pecunijs vltro lanas suas eo tempore vendidisse, ipsos vero nulli emptorum illas obtulisse, nec vendidisse nisi rogatos, qua de causa lanas aliorum, tanquam vltroneas merito vilius esse venditas, suas vero carius debere vendi, cum non vendant nisi rogati. Neutra tamen harum rationum liberat eos ab iniquitate. Non prior, quia non est admittendum lanas ipsorum ita esse pretiosas, quin inter tot, quot ab alijs venditæ sunt eodem loco, & ex eisdem pascuis non extiterint aliqua aliæ æquæ pretiosæ.

Secundo, quia esta daremus lanas aliorum fuisse permixtas, & quasdam magis, alias vero minus pretiosas, lanas vero ipsorum omnes esse pretiosas, non propterea licet illis carius vendere, & vltra latitudinem pretij recepti in foro: Ideo namque pretium fori habet latitudinem, ut quæ minus pretiosa sunt, pretio infimo, vel moderato vendantur, quæ vero magis prætiosa, summo & rigido: neque licet quouis quæsito colore ab huiusmodi latitudine recedere. Adde, quod in eodem vellere eiusdem ouis reperitur etiam quædam pars pretiosior, & alia minus prætiosa, vnde inter ipsosmet pastores abiit iam illud proverbium Hispanum. [Donde quieta hay hij ad a.

Neque posterior: nam ut recte inter argumenta Medinæ diximus, merces quæ à propriis dominis, vel mercatoribus publice, & suo tempore venduntur, ac communi vsu fori, non dicuntur vltro neæ, sed illæ tantum, cum quibus venditor priuatim quærit, & rogat hunc, vel illum emptorem qua ratione quæ venduntur in nundinis, quo tempore omnes vendunt publice, parati omnibus vendere, non dicuntur vltro neæ.

Reliquum est, ut argumenta aliorum, quæ sententiæ quam sequimur in prima conclusione aduersantur, diluamus. Duo illa priora, quibus potissime nititur Soto, soluta manent eodem loco, ubi illa proposuimus, alia vero facile ex dictis soluentur.

Ad primum igitur eorum, quæ deinde subiiciuntur, quod videtur omnium efficax, & quasi fundamentum præcipuum illius sententiæ.

Respondeo, non esse admittendum, ut si lanæ quæ venduntur ad festum B. Michaelis, vel in Natali, aut carnis priuio non ita venderentur anticipate, sed manerent venales, & omnibus expositæ tempore attonfionis, propter abundantiam quæ tunc existeret & venditorum, & lanarum venalium, venderentur eodem pretio, vel forsitan minoris, quam vendantur emptione illa & solutione anticipata in Octobri, vel Decembri, Quia si lanæ istæ non venderentur neque emerentur, (verb. grat.) in Natali sed seruarentur venales vsque in tempus attonfionis, sicut extarent eo tempore multæ lanæ venales, eo quod non fuissent prius venditæ, eadem quoque ratione adessent similiter multi emptores ipso tempore attonfionis, nam qui emerunt in Natali, non emissent, sed manerent adhuc empturi tempore attonfionis. Dicitur enim illud abundantia mercium vilescunt merces, verum est, quando non est similis abundantia emptorum: at quando sicut abundant merces & venditores, abundant etiam emptores, non vilescunt merces.

Quod si dixeris existunt in Natali multi mercatores qui emant lanas, ut mittant in Flandriam, qui certe non essent tempore attonfionis, quia nisi antea illas emant, non possunt eas recipere, lauare,

lauare, ac parare vt commode mittantur. Respondeo, experientia teste falsum esse mercatores qui emunt in Natali, non empturos in Maio, quando oues attonduntur, eo quod non possent Janas lauare, parare, & mittere in Flandriam: possunt enim, quæ parant à Natiuitate Domini vsque ad Aprilem vel Maium, non minus commode parare ab Aprili vsque in Septembrem, maxime cum naues delaturæ huiusmodi lanas ad nostri maris oras non accedant communiter nisi recessuræ Octobri, vel Nouembri. Quin etiam, cum hic contractus lanarum ipsis vtilissimus sit multis nominibus, (lucratur enim maxime tam in ipsis lanis, quam in alijs rebus, quas hac occasione inde huc deferunt,) non desinent illas emere, eo quod hoc vel illo tempore illas emant. Adde quod recte asserti Medina, esto oporteret omnino lanas isto modo emere, ac vendere, nempe in Natali, potest fieri nihilominus tunc contractus iste seruato iusto pretio, desumpto ex tempore quo traduntur, sicut fit in alijs rebus quæ anticipare quandoque emuntur, vt vino, vitico, & similibus.

Ad secundum respondeo, in venditione lanarum, & cuiuscunque mercis regulam iusti pretij non esse maiorem, vel minorem quantitatem illius mercis hoc vel illo pretio vendi, sed legem Reipub. vel vsus fori, vsus autem fori sumitur ex pretio, quo tales merces emuntur à soluentibus in numerato, eo tempore quo vere & actu fit venditio, quod est tempus quo traduntur emptori: Similiterque debet res se habere in lanis, in quibus à Repub. nullum pretium taxatum est.

Tertium solutum est in quarto argumento adducto pro opinione Medina: non enim ex eo quod emere solutione anticipata sit vtile pastori indigenti, licet detrahere à latitudine iusti pretij: Nec quia ista vendant, propterea in illud consentiunt: vendunt enim eo pretio, vt suæ occurrant indigentiz, cui alia via subuenire non possunt.

Quis autem dubitat, ipsos malle carius vendere, & eo pretio quo solent lanæ vendi tempore quo traduntur? Quemadmodum enim accipere ad vsuram vtile est accipienti, cum quandoque sola vsuræ solutione liberetur à maioribus & grauioribus damnis, nihilominus vsurarius inique agit, non enim potest propter vtilitatem quam inde mutuataris recipit, exigere ab illo vsuras, quia nemini licet vtilitatem alienam in proprium commodum torquere, ita etsi pastoribus hoc genus vendendi, vtilitates quas diximus, afferat, non propterea licet mercatoribus vilius emere, quam sit iustum lanarum pretium, neque aliquid ab eo detrahere propter illam vtilitatem pastorum, sicut nec pastoribus liceret, propter commoditates quas mercatores sic ementes recipiunt, carius illis vendere. Debet enim in his esse par & æqualis vtriusque contrahentis ratio.

Ad quartum iam constat ex dictis, qua ratione mercator qui non instituebat emere lanas, sed decreuerat alicui negotio pecunias suas tradere, si rogatus à pastore, & in eius vtilitate separaret pecunias suas à negotio, conuertatque illas in emptionem lanarum, possit detrahere aliquid à pretio lanarum, non propter anticipatam solutionem, sed ratione lucri quod ex illo negotio recepisset, cessat vero ipsi propter emptionem illam.

Addo tamen mercatores istos de quib. hic agi-

mus, communiter non extrahere pecuniam suam ab aliquo negotio, vt tradant illam pastoribus, ac in eorum vtilitatem, quin potius huic negotio & emptioni lanarum habere illam destinatam, & ad lucra quæ ex negotio lanarum expectant. Quod autem pastoribus illud etiam vtile sit, accidentarium est animo & intentioni mercatorum, quo fit vt non habeat vere hic locum ratio illa lucri cessantis. Neque enim æquum est, vt ex vna parte lucentur in negotio & emptione lanarum, & alia ex parte in pretio, quia emunt anticipata solutione: sufficiat eis lucrum quod negotium lanarum secum affert.

Ad vltimum, in eodem quarto argumento Medina continetur solutio: non enim pretium à parte rei iniustum redditur iustum ex multo vel longo vsu, talis enim vsus abusus potius est, nec ex opinione Doctorum, propter nostrum enim assermare, vel negare (vt optime dicebat Aristot.) sententia aliqua, vel oratio non efficitur vera vel falsa; hoc tantum concedit illis vsus, & DD. habentium illam opinionem auctoritas, vt quamdiu conscientia eis non dicat oppositum, bona fides sub qua contractus istos celebrant, reddat ipsos tutos in conscientia.

Ex illis vero tribus quæ DD. hi suæ sententiæ addunt, prius illud verissimum est, non solum quia licet venditori seruatur mercis in aliud tempus sibi vtilius, augere pretium eo modo quo explicatum est, verum etiam, quia iustum lanarum pretium, vt docemus cum Medina est illud, quod lanæ valere solent tempore attonfionis in quo traduntur.

Secundo, non est admittendum, quia iuxta nostram sententiam neque in lanis neque in alijs mercibus licet minuere iustum pretium propter anticipatam solutionem, cum iustum omnium rerum pretium sit, quod illæ valent quando traduntur, vt ostendimus. Neque vlla ratio reperitur ad iustificandum contractum istum emptionis lanarum, quæ non habet similiter locum in emptionibus aliarum mercium, quæ solutione anticipata emi solent.

Tertio denique dictum minus habet veritatis, cum pretium iustum cuiuscunque rei sit, quod res illa valet tempore quo traditur, quia tunc vere fit ac perficitur venditio.

Quod licet satis ex dictis constet, potest adhuc ira probari, Res quæ venditur, sicut venditur in vsu emptoris, ita quoque quamprimum vendita est, si pereat, debet ipsi perire, cum per venditionem transferatur dominium illius in emptorem, & quidquid perit domino suo perit: at quod venditur solutione anticipata, donec tradatur emptori, non transit in dominium illius, nec perit emptori, sed venditori, ergo venditio tunc reuera fit, & perficitur, quando res traditur actu & in effectu.

Cum ergo tunc verè fiat, & perficiatur venditio, pretium vero rei iustum sit, quod res valet, quando fit venditio, consequenter mercator qui vilius emit à pastore solutione anticipata, quam vendatur tempore attonfionis & traditionis, iniuste egit, tanquam emens multo minoris, quam sit iustum pretium lanæ, vt constat, tenebiturque ad restituendum illum defectum iusti pretij. Vendens vero, siue pecunia præsentis siue creditæ, pretio quod lana valebit tempore attonfionis, & traditionis, iuste vendit, non minus quam si venderet ipso tempore attonfionis: quia quod hoc tempore, vel illo vendat, non reddat ini-

stum pretium illud, quod secundum se & simpliciter iustum est, quale est illud quod valent lanæ tempore quo traduntur.

Ratio vero quam assignant DD. illi, cur mercator vendens solutione anticipata non possit vendere lanas, pretio quod valebunt tempore attonsonis, vendens vero ipso tempore possit pretium tunc currens recipere, facile confutatur ex dictis.

Etenim cum in huiusmodi contractibus perinde se debeant res habere, ac si mansissent venales vsque ad tempus traditionis, sicut existerent multæ merces & lanæ, nisi fuissent antea venditæ, ita quoque fuisset tanta copia emptorum ac si antea non emissent: Quo fit, vt illud pretium currens tempore attonsonis, quacunque ratione sumatur sit iustum.

Reliquum nunc est, vt argumenta quoque illa, quæ in confirmationem eiusdem sententiæ proponuntur à Corduba, diluamus.

Primum iam est solutum, cum sit idem cum eo quod primo etiam loco proponunt authores alterius opinionis.

7 Ad secundum respondeo, euentem rem absentem, ac futuram, periculis obnoxiam, posse illam minoris emere, si suscipiat penes se pericula illa, ac damna imminetia, quæ rem ipsam comitantur: at in contractu lanarum pericula quæ ouibus vel lanis accidere possunt, manent penes pastorem, nec illis se ipsum exposuit mercator: hoc enim tantum constituit cum illo, vt tempore attonsonis tot lanarum pondera tali pretio ei tradat, quod si non tradiderit, non persoluat nisi ea tantum quæ actu receperit. Vnde si percant oues pastori pereunt, si deficiant lanæ pastori deficiunt, in ipsiusque damnus omnia infortunia quæ eueniunt, redundat.

Quod si vrgeas saltim exponunt se mercatores periculo non recipiendi facile pecunias quas anticipate illis exhibuerunt, licebit ergo ratione huius periculi minoris emere.

Respondeo, iuxta ea quæ superius diximus de vendente ad creditum, cum periculo non recipiendi solutionem in termino, mercatorem posse ac debere querere securitatem à pastore, quem timet ita infideliter acturum: quod si non valeat illam recipere, non contrahat cum illo emptionem. Quod si necessario oporteat illum ab eo emere, tunc propter pericula, quæ ex successu temporis pendent, non potest detrahere aliquid à iusto pretio, sed debet emere relinquens pretium vsui fori tempore attonsonis.

Tum, quia sic emens euadit illa pericula, Tum quia propter pericula temporis, quæ sine vlla pastoris culpa accidunt, non est priuandus ipse iusto pretio, quale est illud quo lanæ venduntur communi vsu fori tempore quo traduntur. Propter pericula vero quæ sibi probabiliter viderit imminere culpa, & vitio pastoris, poterit aliquid detrahere, moderatè tamen arbitrio periti & prudentis, admonensque pastorem, propter periculum illud quod sibi, eius vitio imminet, minoris emere, vt si velit pastor possit alia via ab illo periculo securum illum reddere.

Ad tertium patet iam solutio. Nam esto talis contractus, & vendendi ac soluendi modus pastoribus vtilissimus sit, non propterea licet mercatoribus aliter emere quam iusto pretio: Quia sicut non licet venditori carius vendere, eo quod emptori emptio illa plurimum expediat, ita neque licet emptori vilis emere, eo quod venditio illi venditori vtilissima sit, & multo

minus quando vtrique contrahentium contractus ille vtilis est, sicut accidit in hoc contractu lanarum.

Ad quartum, constat etiam ex dictis pastores non querere mercatores, sed habere lanas suas omnibus expositas, quin potius mercatores ipsi adeunt pastores, vt ab illis emant: vnde non sunt velut merces vltionæ, sed velut merces in nundinis omnibus expositæ, in quibus seruandum est necessario iustum illarum pretium, iuxta communem vsu fori eo tempore quo traduntur, & fit vere venditio. Nec axioma illud. [Scienti, & volenti non fit iniuria,] habet hic locum; cum illud intelligatur, de his qui nulla necessitate adducti suas merces vendunt: pastores vero vendunt ita anticipate, & viliori pretio, vt habeant pecunias quibus indigent ad pasqua, & alias expensas: quod vel ex eo constat, quod ditiores qui pecunijs huiusmodi non egent, non vendunt lanas suas vsq; ad tempus attonsonis.

Ad quintum respondeo. Abundantiam venditorum, & rerum venalium minuere pretium eo tempore quo res actu venduntur, & traduntur, quia ab eo tantum tempore sumendum est iustum illarum pretium, non ab eo in quo solum fit anticipata solutio sine traditione rei, quemadmodum abundantia euentium ad creditum non auget rei pretium, quia vt vidimus quæst. 77. artic. 1. vsus communis fori non sumitur ex quacunque emptione, aut venditione, sed ex ea quæ fit re venali tradita emptori, & pretio soluto in numerato.

Ad vltimum constat satis ex dictis, huiusmodi contractum esse iniquum, & pretium istud iniustum: quod vero iniquum & iniustum est, nullo nomine vel ratione redditur iustum & licitum, nec propter communem necessitatem.

Quod autem docent D. Thom. & Gerson sic accipiendum est, vt quæ fuerint ex æquo dubia, æqualemq; probabilitatem habentia, si in communem cedant vtilitatem, nec facile prohibeantur. Quia in sic dubijs præponderat plurimum communis boni & vtilitatis ratio, maxime cum ea re prohibita bonum illud commune cessare oporteat.

In hoc autem casu non est res ita dubia, nec ex æquo probabilis vtraque pars, & opinio: Nam esto opinionem illam Victoris, & Soti probabilem dicamus propter autoritatem DD. qui illam sunt amplexi: oppositam tamen vidimus non modo probabiliorem esse ac veriore, sed absolutè veram & tenendam. Nec ex ea impeditur bonum illud & commoditas tam mercatorum, quam pastorum, quam totius Reipub. cum possint & mercatores certi esse de lanis recipiendis anticipata illa solutione, seruatò iusto pretio & relicto tempore attonsonis.

Animaduertat hoc loco studiosus lector, in vnoquoque Regno & Prouincia esse priuatas quasdam leges circa huiusmodi emptiones solutione anticipata, quales sunt Castellæ, quæ habentur in Noua Recopilatione lib. quinto titul. 11. Leg. 17. 18. & 19. iuxta quas in Castella nemini licet emere triticum anticipata solutione, nisi eo pretio quod valebit communi foro quindecim diebus proximè præcedentibus vel subsequenibus Natiuitatem B. Virginis: & aliæ his similes circa alias merces, quæ omnes cum iustæ sint, quia propter bonum publicum communiter feruntur, obseruandæ sunt in foro conscientie, iuxta ea quæ superius docuimus quæst. 77. artic. 1. Controu. 7. & 8.

Huic

Huic controuersia quæstiones quædam affines sunt, seu appendices. Prior est quam in secunda obseruatione promissimus nunc explicare.

AN LICEAT MERCATORI anticipata solutione obligare pastorem, vt teneatur tradere illi singula pondera lanarum, pretio infimo quo uendentur tempore attonsonis.

PALAT. lib. 4. cap. 3. ubi differit de hoc contractu, & venditione lanarum, in fine obseruationum siue adnotationum, quas ibi constituit, docet nullo modo licere mercatori ementi lanas anticipata solutione, conuenire cum pastore de pretio aliquo, quod egrediatur & deficiat à latitudine iusti pretij, quo illæ uendentur tempore attonsonis: licet tamen illi conuenire de aliquo pretio intra illam latitudinem quamuis infimo, & pio, modo ab illa non deficiat, neque eam egrediatur.

Quæ sententia potest sic confirmari. Primo, Potest emptor conuenire cum venditore rei futuræ anticipata solutione in eo pretio, quod tempore traditionis censetur iustum, sed quodcunque pretium, quantumuis infimum, modo contineatur intra latitudinem pretij recepti communi usu fori, tempore quo res traditur, est iustum, ergo poterit cum illo ita conuenire, & obligare pastorem ad tradendas sibi lanas sub pretio eo tempore infimo.

Secundo, sicut se habet vendere ad creditum pretio supremo, & rigido, ita emere anticipata solutione pretio infimo, sed licet vendenti ad creditum conuenire cum emptore de pretio supremo, contento intra latitudinem iusti pretij, ergo licebit similiter ementi anticipata solutione, conuenire cum venditore de infimo pretio rei sibi tradendæ, intra latitudinem eius pretij quo tunc res illa communi usu fori uenditur.

Denique regula, & mensura aliarum venditionum, quæ fiunt, uel anticipata solutione, uel ea expectata, est venditio quæ sit pecunia præsentis, sed licet ementi in numerato, & pecunia præsentis emere quocunque pretio contento intra latitudinem iusti pretij, quantumuis infimo, ergo licebit illud idem ementi solutione anticipata.

Et confirmatur, quia anticipans solutionem non debet propterea esse deterioris conditionis, quam si illam detinisset usque ad tempus traditionis rei, cum anticipare illam cedat in beneficium & utilitatem vendentis.

At emens & soluens tempore quo res sibi traditur, potest emere pretio infimo intra illius latitudinem, ergo similiter emens solutione anticipata.

Recentiores uero discipuli D. Thom. ita distinguunt, ut qui anticipate emit, duobus modis possit contractum istum exercere: uel ita, ut eodem tempore quo anticipat solutionem, perfectam simul celebret illius rei emptiorem: uel ita, ut non perficiatur donec res illa ipsi actu tradatur. Dicitur perfecta emptio, & uenditio rei adhuc futuræ, adhucque tradendæ, quando eodem tempore quo soluitur illius pretium, uel conuenitur de illo, suscipit in se emptor omne periculum illius rei, ita ut quidquid illi accidat, in emptorem redundet: qua ratione emens ia-

ctum retis, eodem tempore quo illum emit, exercet perfectam emptiorem, quia suscipit in se omne periculum illius iactus, ita ut siue pauci extrahantur pisces, siue multi, idem pretium sit redditurus.

Quod autem huiusmodi emptio rei adhuc futuræ iam sit perfecta, ex eo constat, quia eo ipso quo periculum rei redundat in emptorem, est translatum in ipsum illius rei dominium, uel illius principii. [Quidquid perit, domino suo perit:] Venditio autem, in qua sic transfertur in emptorem absolutum ac perfectum rei dominium, ut si pereat emptori pereat, non minus perfecta est, quam si res illa fuisset iam actu & omnino illi tradita. Imperfecta uero uenditio dicitur, in qua res nondum traditur ementi, nec habet in illam dominium aliquod, sed manet illa donec actu tradatur penes venditorem, ita ut omnia illius pericula & damna in uenditorem redundent.

Hoc posito, docent, ementem anticipata solutione emptione perfecta, ita ut illius rei pericula in se susceperit, ipsique pereat, non uenditori, si forsam illa perierit, posse illam emere, & pretio intra latitudinem quam habebit communi usu fori, quando tradetur, minimo. Quia cum illam tunc absolute ac perfecte emat, quodcunque pretium pro ea reddat intra latitudinem iusti, censendum est iustum: maxime propter pericula quibus se exponit: At si emptio imperfecte fiat, perficienda, & consummanda tempore traditionis, ita ut pericula, & damna illius rei in uenditorem debeant cedere, donec illa actu tradatur, non posse emptorem obligare uenditorem anticipata solutione, ut teneatur, illam sibi exhibere in pretio eo tempore infimo: Quia cum anticipata solutio sit quoddam mutuam implicitum, & obligatio ista imposita uenditori, ut teneatur exhibere illi suas lanas, uel quamcunque aliam mercem, (nam eadem debet esse omnium rerum uenaliu ratio) infimo pretio, sit pretio æstimabilis, quia expoliat se per illam libertate & facultate uendendi alicui alteri maiori pretio, nempe supremo, uel medio, efficitur, ut qui anticipate emerit ac soluerit illius rei pretium, reciperet pro illo non modo rem ipsam, siue ius in illam, uerumetiam, & obligationem illam uenditori impositam pretio æstimabilem, quod est iniquum, & usurarium.

Hæc sententia tenenda est.

Quemadmodum enim, (ut in superioribus dicebamus) mutuans pecuniam mercenario obligando illum ad colendam vineam suam est usurarius, quia esto constituat cum eo reddere illi iustum stipendium, ac mercedem laborum, exigit nihilominus ab illo obligationem pretio æstimabilem, ita quoque qui anticipata solutione obligat uenditorem ad tradendam illi mercem pretio infimo, exigit ab illo præter mercem obligationem illam uendendi ipsi sub tali pretio, quæ obligatio pretio æstimabilis est, maxime ubi omnia pericula rei tradendæ in uenditorem debent redundare.

Argumenta in oppositum re diligenter inspecta nullam habent vim.

Ad primum respondeo, posse emptorem conuenire cum uenditore de pretio iusto rei eo tempore quo fit uenditio, sed ita, ut ratione illius pretij nihil aliud exigit, quam rem ipsam, sicut uenditor ab emptore nihil aliud debet exigere, quam iustum suæ rei pretium, at in hoc casu, anticipate soluens exigit præter rem obligationem

nem exhibendi illam in tali pretio, quæ obligatio (vt constat) est pretio æstimabilis. Dices, ergo neque liceret cõuenire cum illo de pretio supremo, vel moderato, quia in quocunque pretio conueniant, videtur emptor præter rem exigere à venditore obligationem istam pretio æstimabilem.

Respondeo hæc plurimum differre. Nam imprimis, quod spectat ad pretium supremum, cum venditori non liceat excedere à latitudine iusti pretij, si conueniant de supremo: nulla libertate emptor sic conueniens illum priuat, sed solum postulat ab eo, id, ad quod iam tenetur. Quod vero pertinet ad moderatum, res est difficilior, cum possit venditor supremum recipere, Nihilominus (vt in obseruationibus positis iam diximus) licet demoderato conuenire, quia sicut venditor per talem contractum expoliaret se facultate vendendi alijs forsan in supremo, ita emptor per eundem contractum expoliat se facultate emendi ab alijs forsan in infimo, vbi vero vterq; contrahentium eidem damno, vel commodo ex æquo se exponit, nulla est iniquitas, vel iniustitia.

30 Ad secundum respondeo, disparem esse rationem, quia vendens ad creditum, cum tradat actu rem quam vendit, celebrat tunc perfectam & completam venditionem, qua de causa potest tunc exigere quodcunque pretium contentum intra latitudinem, neque ex eo quod solutionem expectet, aliquam aliam obligationem imponit præter eam ad quam simpliciter & absolute tenetur, eo ipso quo non soluit in numerato, nempe reddere pretium de quo conueniunt.

At qui emit solutione anticipata, non perficit emptionem vsque ad tempus in quo res illi traditur, vnde etsi possit cum venditore de aliquo pretio iusto conuenire, non tamen de infimo, quia per talem conuentionem exigeret ab illo præter rem emptam, obligationem pretio æstimabilem, sicut explicatum est, quod est iniquum.

31 Ad vltimum respondeo, pretia sumenda esse ex venditione, quæ sit pecunia præsentis, tanquam ex propria regula pretiorum, sed ita, vt nihil preterea exigatur pretio æstimabile, quia esset illud velut excessus iusti pretij: qua de causa quamuis emens in numerato, & in præsentis rem ipsam accipiens possit emere quocunque pretio intra latitudinem, non tamen potest emere anticipatè, cum obligatione qua teneatur venditor in infimo pretio mercem suas illi tradere, quia cum obligatio ista sit pretio æstimabilis, exigeret ab illo, præter rem quam emit, aliquid pretio æstimabile.

Eadem ratione soluitur confirmatio appositæ, non enim illud negamus ementi anticipata solutiones quasi sit deterioris conditionis, sed quia sicut venditori non licet præter iustum pretium exigere ab emptore aliquid aliud pretio æstimabile, eadem ratione neque licet emptori præter rem quam emit, exigere à venditore aliquam obligationem, vel aliquid aliud pretio æstimabile.

Altera dubitatio est.

AN MERCATORES

deferentes latas in Italiam, vel Flandriam possint illas carius ibi vendere ad creditum, quam pecunia præsentis?

ANTONINVS Cordub. q. illa 85. nec probare audet, nec damnare omnino hunc contractum, assertq; in suam sententiam Sotum lib. 5. de Iust. q. 4. art. 1. Sed ex dictis constat satis illud iniquum esse, cum nulla ratione liceat alio pretio rem vendere, quam eo quod fuerit iustum, & receptum communi vsu fori tempore quo res traditur, siue pretium illius statim solvatur in numerato, siue expectetur per aliquod tempus illius solutio. Eadem ratione iniquus etiam est contractus quorundam mercatorum, qui solutione per biennium anticipata lanas vilius emunt, quas alijs deinde emptoribus. & ante illarum receptionem carius vendunt, nam licet in hac secunda venditione iustum sit illarum pretium, si vendantur iuxta illud quod habebunt communi vsu fori tempore traditionis, prior tamen emptio illa, qua vilius emerunt à pastoribus propter anticipatam solutionem, iniqua est, vt ex dictis abunde constat.

Huic controu. similis est illa de mercibus quæ in magna quantitate ad creditum vendi solent; Videamus igitur modo.

CONTROVERSI A

Vigesimaquarta.

AN MERCES QUÆ DICUNTUR
maritimæ, possint vendi carius pecunia cre-
dita, quam venderentur pecunia sta-
tim numerata?

SUMMARIUM.

- 1 *Merces quæ venduntur in duplici sunt differentia.*
- 2 *Pretium alicuius rei duobus modis, possit dici esse præsens.*
- 3 *Ad iustum rei pretium parum refert an solvatur statim, vel differatur eius solutio.*
- 4 *Pretium iustum triplex.*
- 5 *Respectu diuersorum temporum, vel locorum possunt assignari diuersa tempora solutionum.*
- 6 *Merces vel simul sumptæ, vel diuise, quando habent emptores qui illarum pretia in numerato persoluant, non possunt carius vendi.*
- 7 *Merces maritimas non licet uendere maiori pretio, quam a peritis, & prudentib. æstimantur tunc ualere.*
- 8 *Quando tempus fuerit constitutum & præfixum solutionis faciendæ, & iustum pretium iudicio, & arbitrio prudentum, non licet addere illi quicquam.*
- 9 *Cum mercator offerat mercem vt consulat sue utilitati licet illas tunc vilius emere.*
- 10 *Mercatores qui emerunt in portu ut minutim reuendant non possunt carius uendere pecunia credita quam numerata.*
- 11 *Eadem res, eodem tempore potest habere diuersa pretia*

AD

AD intelligentiam huius controuers. initio obseruandum est; merces quæ venduntur in duplici esse differentia: quædam enim sunt quæ communiter, ac vt in plurimum venduntur pecunia præfenti, quamuis nonnunquam etiam vendantur pecunia credita: cuiusmodi sunt quæ ad humanum victum sunt necessariae, vt vinum, oleum, panis, & similes: quas satis constat ex supradictis non posse carius vendi ratione dilatae solutionis, sed eodem pretio fori vendendas esse, siue in numerato vendantur, siue ad creditum.

Aliæ sunt quas accidere quidem aliquando potest, vt vendantur pecunia præfenti, sed adeo rarum illud est, vt non sit attendendum, communiter enim & frequentissimè, ac propterea quasi ex natura sua venduntur pecunia credita.

Sic namque merces nimis pretiosæ, & in magna quantitate vendendæ, qua de causa vix vllus existit, qui valeat illas aliter emere, quam ad creditum: dicunturque merces maritimæ, eo quod asferantur communiter nauigijs per mare: cuiusmodi sunt quæ à Flandria ad nos asportantur, vt panni ex lana sericoque confecti, varias historias & imagines referentes, telæ ex lino, auro, atque argento contextæ: Tapiceria, brocados, oladas, &c.

Huiusmodi merces, si quidem peruenientes ad portus possent minutim vendi, emerentur forsitan plurimæ earum pecunia præfenti, sed cum debeant necessario vendi coniunctim, & in magna quantitate, Engrueso, qua ratione illas emere pecunia præfenti nullus ferè valet, efficitur consequenter, vt quasi ex natura talium mercium debeant vendi pecunia expectata per aliquod tempus: per illud saltem quo indigent prudenter, & probabuntur emptores earum ad vendendas illas minutim, & diuisim per ciuitates, & oppida in numerato, vt sic colligant pecuniam, qua soluant quæ coniunctim pecunia credita in portu emerunt.

De huiusmodi ergo mercib. disputamus modo.

[Possint ne carius vendi ad creditum, quam venderentur in numerato? & similiter, Emens illas vel aliquam partem earum in numerato, possit ne vilius emere, quam alij ementes eandem expectata solutione?]

Ioann. Medina, quæstione illa trigesima octaua, Nauarr. loco supra citato, in Manua. cap. vigesimotertio, numero 82. immo D. Thom. & antiqui Theologi, cum constituent regulam illam tanquam certam, & generalem. [Eodem omnino pretio vendendas esse quasque merces, siue in numerato vendantur, siue ad creditum:] præterquam in duobus casibus, quorum prior est: Vbi ex illa venditione immineret aliquod damnum, vel cessaret aliquod lucrum venditori: posterior: quando venditor verè, & deliberatè instituebat seruare merces suas in aliud tempus sibi vtilius, & commodius: Nec excipiant ab illa regula merces istas maritimas, de quibus hic agimus: quas non ignorabant asportari per mare è remotis prouincijs, & vendi in magna quantitate, eo modo quo diximus: videntur apertè docere iniquum esse, & illicitum huiusmodi merces carius vendere pecunia credita, quam venderentur pecunia præfenti: quam partem sequuntur multi recentiores viri periti, maximè Mercator loco citato. Vbi in vniuersum damnat vendentes carius quasque merces solutione expectata,

Thomus Secundus.

quam venderentur solutione præfenti.

Probatumque primo, Concurrant ad portum varij emptores istarum mercium, quorum alij quasdam emant pecunia credita, alij vero alias pecunia præfenti: Quæro, aut omnes isti emunt eodem pretio, vel non? si dicas eodem, & ita oportere, vt iustè vendantur, non igitur licebit carius vendere pecunia credita quam præfenti: Si vero dixeris diuerso pretio vendi, cum pretium iustum fori sit illud (vt sæpe diximus) quo res venduntur in numerato, illud maius & carius, quod exigeretur ab ementibus pecunia credita, non erit iustum. Paret consequentia, quia vt dicebamus quæstio. præced. eiusdem rei nullo modo mutata & eodem omnino tempore, ac loco non possunt dari duo pretia iusta, sic inter se distantia: loquimur enim de vendente carius ultra latitudinem pretij in quo vendit alter pecunia præfenti: nam intra latitudinè omnia pretia sunt iusta, vt superius vidimus.

Et confirmatur eiusdem rei immutata eodem tempore & loco non possunt esse duo pretia, sed merces istæ manent eadem, & in eodem tempore, & loco, ergo non possunt habere duo pretia; alterum venditæ in numerato, & alterum venditæ ad creditum: Consequentia cum minori perspicua est, maior probatur, quia pretium rei est eius mensura, sed eadem res inuariatam non potest habere duas mensuras.

Secundo vsurarium est res carius vendere ultra latitudinem iusti pretij solo intuitu & nomine expectata solutionis, sed quando eadem merces quæ ementi ad creditum venduntur pretio, vt 120. ementi pecunia præfenti venduntur pretio vt 100. certissimum est illud maius pretium non exigi nisi ratione dilatae solutionis, ergo. Maior est D. Thom. & in hoc artic. sæpe repetita: Minor se ipsa constat.

Tertio cum 12. aurei soluendi in futuro, quando certi sunt & securi, valeant etiam in præfenti 12. aureos, quia oppositum (vt vidimus) esset aperire ianuam vsuris, consequenter si emens merces istas maritimas pecunia præfenti 12. aureis, iusto pretio emit, idem omnino pretium debet esse iustum, nec augendum vlllo modo, si eandem ement ad creditum.

Quarto. Si in his mercibus liceret, quando expectatur solutio, augere pretium, quo magis illud expectaretur, maiori pretio liceret eas vendere: hoc consequens est iniquum & vsurarium, ergo & illud ex quo sequitur. Consequentiam probò, quia sicut se habet minus tempus ad minus augmentum pretij, ita maius & longius tempus ad maius augmentum eiusdem pretij.

Quinto. Si vendentibus in portu liceret carius vendere pecunia credita quando iunctim vendunt, liceret quoque alijs, qui minutim deinde vendunt per vicos, & oppida, carius etiam vendere pecunia credita quam præfenti, quod nullus diceret: Consequentiam probò ex paritate rationis, & negotij, vendunt enim eandem merces, & eadem ratione, nempe pecunia credita: Quod enim vendat illi iunctim, hi vero minutim, non efficit, vt vende re carius pecunia credita, quam præfenti, sit vel non sit vsura, cum hoc ex natura contractus sumendum sit, non ex modo emendi in maiori, vel minori quantitate.

Denique si merces maritimas, quæ iunctim venduntur liceret carius vendere pecunia credita, quam præfenti, similiter triticum, vinum, & alias quasque res, quando iunctim & in magna quanti-

G g tate

tate venderentur liceret etiam carius vendere pecunia credita, quam præfenti, quod constat iam falsum esse.

Soto, lib. sexto, quæstione quarta, articulo primo, in fine. Quod etiam docuerunt Magister Victoria, & Cano. in lectura huius articulo quibus subscribunt pleriq; ex recenti oribus Thomistis, vult tales merces quasi ex natura sua, utpote quia moraliter loquendo non possunt commodè vendi aliter quam in magna quantitate, & pecunia credita, tuta cōscientia posse vendi carius ad creditum, quam si in præfenti soluerentur.

Probat hęc sententia à suis authoribus. Huiusmodi merces (vt constat) cum sint pretiosæ, & vendendæ in magna quantitate, necessario vendendæ sunt communiter ad creditum, unde habent ex se ipsis, & ex tali modo vendendi illis coniancto, vt possint vendi diuerso pretio ab eo quo venduntur in numerato: diuersum autem pretium à præfenti & numerato, in his quæ venduntur expectata solutione est illud carius & excedens latitudinem præfentis, ergo possunt istæ merces carius vendi pecunia credita quam præfenti. Minor cum consequentia certa est. Maior ostenditur, quia diuersus modus vendendi, qui nascitur non ex solo beneplacito contrahentium, sed ex natura mercium, iuste potest variare pretium: merces autem huiusmodi ita vendi, nempe ad creditum, non est ex beneplacito ipsorum contrahentium, sed ex illarum natura, nempe quia sunt tanti valoris, & vendendæ necessario in ea quantitate, in qua nullus est mercator qui pecunia præfenti illas emere valeat.

Secunda Licet mercator non debeat semper lucrari, vel manere indemnus, sed debeat esse expositus lucro, & damno propter varia pretia quæ possunt accidere in suis mercibus iuxta varietatem temporum, & mercatus, attamen non debet ita negotia exercere, vt in eis compellatur semper damnum pati, hac enim ratione quis negotiaretur? cessarent necessario contractus omnes, & commercia cum graui damno Reipub. Qua de causa necesse est ita fieri contractus, & talia pretia reperiri, vt plerumque quamuis nihil lucretur vendens, recipiat nihilominus primum rei valorem, & expensas quas fecit, ac quod arbitrio prudentis ipsi necessarium est ad se, suosque ministros, & onera negotiationis sustinenda: Sed hæc merces maritimæ eiusmodi naturæ sunt, vt si mercatores vendentes illas pecunia credita, (qua ratione vt constat compelluntur eas vendere) non venderent carius, quam sit pretium quo aliqua illarum pars (quod rarissimum est) venditur pecunia præfenti, perpetuo in hoc negotio & genere mercium non solum non lucrarentur, verum etiam paterentur graua damna, tam in capitali, quam in expensis, ergo possunt tuta conscientia carius illas vendere. Minor constat testimonio omnium prudentum, & peritorum in hoc genere negotij. Maior verò probatur. Quia cum aliqua negotiatio utilis est, immo & necessaria Reipub. iuste conceditur lucrum aliquod exercentibus illam, saltem quod necessarium est ad se suosque ministros sustentandos, & sustinenda onera negotiationis illius; huiusmodi autem negotiatio deferendi ad nos merces istas maritimas, etsi plebeis necessaria non sit, Reipub. tamen necessaria est, ad domos magnatum, ad ornamenta Ecclesiarum, & multorum nobilium, quod sufficit, vt iudicetur necessaria Reipubli-

In hac quæstione, vt commodè intelligatur veritas, multa necessario obseruanda sunt.

2. Obseruemus primo, duobus modis posse pretium alicuius rei dici præfens.

Primo, quod à prudentibus & peritis in illa arte & materia iudicatur res illa tunc valere, siue reddatur statim in numerato, siue expectetur illius solutio: secundo modo, quod redditur statim in præfenti pecunia: quæ duæ rationes seu modi pretij præfentis non sunt necessario coniuncti, sed possunt aliquando simul conuenire, & concurrere in eadem re, quod est per accidens, aliquando vero separantur.

Concurrunt simul, quando eodem pretio venduntur pecunia præfenti, quod à peritis & prudentibus eo tempore & loco iudicantur valere, separantur vero, quando iudicantur quidem res tali loco & tempore arbitrio prudentum valere, (ver. gra.) 10. in foro tamen non est qui pro illis reddat in numerato præter 6. vel 7. ex defectu emptorum pecunia præfenti, sicut accidit multoties in sine nundinarum, vel ex causa.

Obseruemus secundo, ad iustum rei pretium parum referre soluat ne statim, vel differatur eius solutio.

Constat illud, quia ante inuentum numisima, quando homines solum utebantur commutationibus rerum ipsarum, reddebatur iustum pretium offerendo vnam rem æquivalentem pro alia, qua tamen non offerebatur statim, sed sæpe accipiebatur modo vna, deinde vero suo tempore offerebatur alia. Accipiebat quis triticum in Iulio, & reddebat vinum in Decembri, seruabaturque iustum pretium. Similiter quando aliqua ciuitas est obsessa, æstimatur frumentum magno pretio & iusto, deestque sæpe pecunia præfens.

4. Obseruemus tertio, cum triplex sit pretium iustum: aliud legis, aliud fori, aliud in quo conueniunt contrahentes citra omnem fraudem, vbi non est pretium a lege taxatum, iustum sumendum esse, aut ex vsu fori, aut ex libero contrahentium consensu: Hac ratione, in his quæ communiter venduntur in foro, ac vt plurimum pecunia præfenti, pretium illud est iustum, quod redditur communiter ab ementibus pecunia præfenti, in his vero quæ non venduntur communiter in foro pecunia præfenti, sed aut veniunt raro vendenda, aut raro emuntur pecunia præfenti, licet aliquando accidat illa sic vendi, pretium iustum est illud, in quo ad arbitrium prudentis contrahentes ipsi inter se conueniunt verbi gratia residuntur publicè in nundinis equi delati à mercatoribus ex vno loco in alium pretio vt so. pecunia præfenti, vendit etiam priuatus nobilis equum pretiosissimum quem domi habebat: poterit ne illum carius vendere? siue pecunia præfenti siue credita? vel tenebitur vendere eodem pretio quo in foro alii venduntur? Certum est non teneri, sed posse illum equum suum carius vendere, & in eo pretio quod periti, & prudentes equum illum iudicabunt valere.

Ratio est, quia ad pretium fori exiguntur, hæc duo, vt res illæ communiter vendantur in foro, & pecunia præfenti, etiam si vendantur aliquæ earum pecunia credita. Equus autem similis iste, quem diligenter, & accuratè nobilis ille nutriuit, non venditur communiter in foro.

Ex

Ex quo sequitur, quæ non venduntur communiter, vel non venduntur ex natura sua pecunia præfenti, propriè non habere forum, neque pretium fori, sed pretium iustum eorum esse illud, in quo contrahentes ipsi ad arbitrium prudentum extra omnem fraudem omnemque cupiditatem conueniunt.

Sequitur etiam, non esse in his sumendum pretium iustum ex aliqua parte earum, quam accipere potest aliquando, sed raro vendi pecunia præfenti, quia eo ipso quo raro accidit illam ita vendi, non constituit illa forum, & ex consequenti, neque pretium fori.

Obseruemus quarto in huiusmodi mercibus, quæ ita venduntur in magna quantitate, & ad creditum, totum illud tempus, quod arbitrio prudentum exigitur, vt à primis emptoribus qui iunctim illas emerunt, minutim per vicos, & oppida vendantur, ad colligendam pecuniam, ad quam reddendam differtur solutio, etsi Physicæ, & Logicæ sit futurum, moraliter tamen loquendo, considerata natura istarum mercium, habendum esse tanquam præfens: Iudicandumque esse in hoc contractu, quando per illud solum tempus, quod prudentes iudicant omnino necessarium ad colligendam minutim pecuniam, differtur solutio, ac si pecunia statim numerata merces istæ venderentur.

Ratio est, quia quemadmodum qui vendit equum pecunia numerata, licet non statim soluat, sed intra 6. vel 8. dies, quia illis indiguit ad habendam pecuniam, non iudicatur vendere illum equum pecunia credita, sed numerata, ita quoque, cum exigant omnino merces iste quasi ex natura sua illud temporis spatium, ad colligendam minutim pecuniam, ex qua solvatur pretium, in quo à priori venditore fuerunt emere in portu: quia (sicut expositum est) ex eisdem minutim de inde venditis colligenda est, efficitur, vt licet venditor non recipiat pretium illud nisi intra 8. vel 10. menses, anoum, sitantum temporis prudenter iudicatur necessarium ad illas minutim per oppida vendendas, & colligendam pecuniam, non sit iudicandus venditor earum pecunia credita illas vendidisse, sed tamque præfenti & numerata annusque ille iudicandus sit velut tempus præfens, ex natura huius contractus in tali genere & natura mercium.

Et confirmatur. Si potentissimus ille venditor, qui huiusmodi merces adducit, famulos, ac ministros suos mitteret per vniuersam prouinciã & regnum, vt merces illas minutim venderent singulis ciuibus in numerato, totum illud tempus quod exigeretur ad illas sic vendendas, iudicare tempus præfens, & in quo merces illæ venderentur pecunia præfenti; Sed inferiores mercatores qui ab illo potentissimo emunt perinde se habent veluti ministri illius, cum hi per varia loca discurrentes illas minutim vendant, ad colligendum ex eisdem pretium illi potentissimo ab ipsis debetum nec possunt alia ratione habere in promptu pecuniam quam illi exhibeant, quamuis ergo nõ sint illius famuli, & verè ac realiter ministri, cum tamèn in illis vendendis, & colligendis pretijs perinde profecto se habeant, ac si illius ministri, essent, totum illud tempus quod arbitrio prudentum exigitur, vt commode minutim vendantur, censendum est velut præfens in hoc genere contractus, & solutio in eo facta solutio præfens.

Ex quo sequitur, respectu diuersorum emptorum
 Thomas Secundus.

rum, vel locorum, posse assignari diuersa tempora solutionum, quia vel propter diuersitatem temporum vel emptorum, vel propter diuersitatem mercium, quas quisque illorum emit, vel propter diuersam quantitatem, arbitrio prudentum maiori tempore censèbitur vnus indigere quam alter: omnibus nihilominus in eodem pretio eadem merces vendendæ sunt, cum concessio cuiusque debito tempore, idem sit mercium illarum valor & æstimatio.

Ita videmus mercatores timoratos sic exercere hunc contractum, vt prius paciscantur de pretio illarum mercium iuxta earum bonitatem, & vallem ad arbitrium prudentum, nihil agentes de dilatione solutionis, sed perinde ac statim innumerato esset persoluendum: quo pretio semel constituto ad arbitrium prudentum pro illarum valore, & bonitate, agunt deinde de solutione quando facienda sit: emptor contendit illam differre, venditor oppositum, & tandem considerantes prudenter quanto tempore opus sit ad illas minutim per oppida vendendas, colligendamque pecuniam, conueniunt de tempore solutionis.

Quo circa in hoc contractu pretium non constituitur maius habita ratione dilata solutionis, sed attenda bonitate rei, expensis factis in mercibus illis per mare asportandis, & eo lucro quod æquum est venditorem habere ad sustinenda onera talis negotiationis, & his omnibus diligenter pensatis vendit eo pretio quod censetur iustum, perinde ac si non esset differenda solutio. Quod autem partem aliquam vilius, nonnunquam vendat ad necessitate tunc illi occurrentes leuandas, cum id raro faciat, ac sua necessitate compulsus, & ita, vt eo pretio non venderet in magna quantitate suas merces, etiam si in numerato illud solueretur, quia esset illi nocium, & cum damno tam capitalis quam expensarum, non est in hoc contractu illud attendendum.

Obseruemus quinto, huiusmodi merces, licet in magna quantitate vendantur, nonnunquam tamen ad diuersas species rerum pertinere, quarum vnaquæque suum habet proprium valorem, & pretium: quo fit, vt licet non vendantur a maioribus, & ditioribus mercatoribus minutim, possint tamen ab eis ita vendi, quin & aliquando accidit, vt ita vendantur, diuisim scilicet per suas species, vt cum potentissimus mercator habet simul aromata pretiosa, tapetes sericos, balsamum, coccum indicum & similia in vnum collecta, quandoque vult ea simul & in vno globo vendere, quandoque vero vnamquamque speciem istarum mercium seorsum, vt seorsum tapetes, seorsum aromata, & seorsum balsamum.

Vnde in alio sensu vtemur hoc loco hac voce diuisim, quam in proximè præcedentibus vsi sumus illa voce minutim: hæc enim significabat ibi minutiores partes eiusdem rei eiusdem speciei, hic autem vox hæc diuisim significabit in præfenti quæstione diuersas mercium species, etsi vnaquæque earum in magna existat quantitate.

Obseruemus vltimo, ex huiusmodi mercibus quasdam esse tanti valoris, & pretii, vt non solum in vnum & in globo collectæ nullum inueniant, qui in numerato, & præfenti pecunia illas emat, verum etiam nec diuisas seorsum in suas species, coccum enim indicum (cuius frequens est

apud Indos in ciuitate Angelorum vsus) referunt tanti valoris esse, vt nunquam inueniatur, qui in ea quantitate, in qua solet à ditioribus mercatoribus vendi, pecunia numerata valeat illud emere, sed vendatur semper ad creditum. Aliæ vero sunt, quæ licet in globo sumptæ non habeant à quibus emantur soluto statim pretio, diuisæ tamen in suas species, & seorsum venditæ possunt commodè in numerato vendi, & reperient faciliè plures emptores pecunia præsentis.

Quibus positis sit prima conclusio. [Quando huiusmodi merces, vel simul sumptæ, vel diuisæ in suas species, & seorsum venditæ habent emptores, qui illarum pretia in numerato persoluant, non possunt illa carius vendi ad creditum, quam venderentur præsentis absolute, sed pretium earum ad creditum regulandum est ex pretio, quo venduntur, aut vendi aliquando solent pretio præsentis.]

Ratio est apertissima. Quia aliter vendere, esset augere pretium sola ratione expectatæ solutionis, quod quam iniquum & vsurarium sit, satis constat. Nec de his propriè disputamus, sed de illis, quæ non possunt communiter vendi nisi ad creditum.

Ex hac prima conclusione sequitur, iniquam esse & vsurariam quorundam consuetudinem, qui huiusmodi merces, quas licet simul, & in globo possent commodè præsentis solutione vendere, nolunt tamen nisi ad creditum, vt ea via confictis quibusdam titulis lucri cessantis, vel similibus, de quibus iam diximus, pretia illarum plus iusto augeantur. Vel cum possint diuisa in suas species in numerato illas vendere, nolunt nisi in globo, & in ea quantitate, in qua nullus inueniatur qui illarum pretium in præsentis reddere, valeat: sic vendantur ad creditum, & pretium illarum hac ratione plus iusto augeatur.

Secunda conclusio. [Non licet vendere merces istas maritimas (de quibus agimus) maiori pretio, quam à peritis & prudentibus æstimantur tunc valere, eo quod differatur solutio. Licet tamen eas carius vendere, quam in portu vendantur pecunia præsentis, si pretium illud præsens vilius sit, quam periti & prudentes iudicant tunc illas valere.]

Prior pars huius conclusionis probatur argumentis primæ opinionis. Et confirmatur. Res non potest carius vendi, quam sit iustum pretium eius quando traditur, sed quando merces istæ traduntur in portu, pretium iustum earum est, quod prudentes & periti iudicant illas tunc valere, ergo propter dilatam solutionem non licet illas carius vendere, quam à peritis iudicatur: aliter quascunque alias merces liceret etiam carius vendere pecunia credita quam numerata. Maior certa est, probatur minor. Quando in mercibus non est pretium taxatum à lege, neque certum pretium fori, illud est iustum, quod à peritis & prudentibus iudicatur res illa tunc valere: sed in his mercibus Respub. nullum taxat pretium, neque ex his qui aliquas partes earum in numerato emunt, potest Summi aliquis vsus fori, cum hoc raro accidat, & in minima quantitate, quæ comparatione earum quæ venduntur pecunia credita, non est alicuius considerationis in hoc genere mercium; est ergo iustum illarum pretium, quod tali loco & tempore prudentes iudicant illas valere: neque possunt carius vendi, quam periti & prudentes taxauerint, quantum differatur solutio.

Et confirmatur. Quia aliter quascunque merces liceret carius vendere ad creditum, quam pecunia præsentis. Denique per accidens omnino est ad rationem pretij iusti, vt possint merces istæ statim & in præsentis solui, vel secus, ergo quamuis tales sint, vt nequeat illarum pretium statim reddi, nihilominus venditor non potest amplius pretij in eis accipere, præter id quod iustum est, iustum autem in huiusmodi mercibus illud est, quod periti iudicauerint, cum nec lege, nec a communi vsu fori, aliquod certum pretium illarum habeant.

Secunda pars probatur argumentis secundæ opinionis. Et confirmatur similiter, argumento quo vsi sumus: Quia quando in mercibus non est pretium taxatum a Republ. neque communi vsu fori, illud est iustum, quod a peritis, & prudentibus iudicatur res illa tali loco, & tempore omnibus perspectis valere, (vt modo ostendimus) in his mercibus non est aliquod pretium a lege, neque pauci, qui aliquas particulas earum in numerato emunt constituunt illis forum, ergo vendere illas carius, quam ab aliquibus emantur pecunia præsentis, in eo tamen pretio quod periti, & prudentes iudicant iustum, licitum est.

Secundo quando res venditur pretio iusto iuxta illius bonitatem, & valorem, quod deinde venditor consentiat in dilationem solutionis illius, non reddit contractum iniustum, vel iniquum, sed mercatores probi, & timorati (ex vltima obseruatione) sic exercent hunc contractum, vt conueniant prius de iusto pretio iuxta valorem, & bonitatem istarum mercium, perinde ac si pecunia præsentis exsoluendum esset, deinde vero, quia natura cautum est, vt non possit numerari statim tanta pecuniæ summa, quantam ipsæ valent, sed est necessario colligenda ex eisdem mercibus minutim alijs venditis, expectatur solutio, ergo contractus hic non est iniustus.

Et confirmatur. Esto aliqua exigua pars vendatur vilius, ad obtinendam statim aliquam pecuniam, qua mercatores istarum mercium, cum primum perueniunt ad portus, indigent ad necessitates illis statim occurrentes, at in magna quantitate non conferret illas venditas in numerato, minoris, quam vendant easdem ad creditum, est autem pretium iustum, quarumcumque mercium illud, quo plerique maiorem illarum partem vendunt in numerato, tempore quo illas tradunt, ergo vendentes eas isto pretio, etiam si aliqua pars illarum pecuniarum præsentis vilius vendatur, iuste nihilominus vendunt.

Tertio. In negotijs potissimè debet attendi commune bonum, sed istæ merces, quando vendunt in magna copia, si non venderentur in maiori pretio, quam aliqua pars earum venditur nonnullis pecunia præsentis, sequeretur magnum detrimentum Respublicæ, deessent enim mercatores, qui vellent illo modo incumbere huic negotiationi, & merito, cum oporteret illos pati graua damna, priuaretur quo ex consequentie Respublicæ copia istarum mercium, ergo cum non excedat pretium qui venduntur illud, quod a prudentibus, & peritis iudicatur, tunc valere censendum est iustum.

Denique ita habet communis vsus, non modo approbatus ab omnibus prudentibus, & peritis

in tali genere mercaturæ, verum etiam à granifimis Theologis, quibus illud ita probantibus, alienum est à ratione condemnare innumeras conscientias, bona fide & extra omnem cupiditatem honestè hanc negotiationem exercentes.

Hæc secunda conclusio intelligenda est de pretio, quod excedat totam latitudinem pretij, quo aliqua pars huiusmodi mercium venderetur in numerato, nam intra latitudinem pretij possibile est vendi ad creditum, quam pecunia præsentis nullus unquam dubitavit, neque est in quaestione positum. Intelligenda quoque est de mercatoribus, qui easdem merces quas primo iunctim, & in magna quantitate emerunt in portu, vendunt deinde secundo, vel tertio alijs mercatoribus in magna etiam quantitate, & iunctim, ita ut nequeant sic venditæ habere emptores in numerato, sed ad creditum solum: Hi cum seruent eundem modum vendendi, quem seruant illi priores in portu, possunt etiam vendentes alijs ad creditum carius vendere, quam si aliquas partes illarum mercium aliquibus in numerato venderent, modo vendant pretio arbitrio peritorum & prudentum iusto, pensatis mature, ac diligenter pretio quo in portu illas prius emerunt, ac laboribus, & expensis quas deinde fecerunt in illis à portu vsque ad alia loca, in quibus illas deinde vendunt, asportandis.

§ Tertia, Conclusio. Vbi semel fuerit constitutum, & præfixum tempus solutionis faciendæ, & constitutum iustum pretium, & utrunque arbitrio prudentum, addere deinde aliquid illi pretio, quia magis differatur solutio, & protrahatur tempus illud, iniquum est & usurarium.

Ver. Gra. si venditæ sint merces pretio, vt 100. & taxatum tempus solutionis vnicus annus, ita vt arbitrio prudentum pretium illud sit iustum, & tempus illud ad colligendam pecuniam necessarium, si venditor accipiat deinde 110. quia ultra illum annum expectat per aliquod tempus usura est.

Ratio est aperta. Quia in hoc casu, cum ille annus sufficiat arbitrio prudentum ad soluendas istas merces, qui expectat amplius augens pretium, apertissime recipit augmentum illud solo intuitu expectatæ solutionis, quod est usura. Tum etiam, quia vt in quarta obseruatione diximus, annus ille ex propria & peculiari ratione emendi merces istas, & soluendi pretia illarum, censetur, ac reputatur tanquam tempus præsens, & solutio quæ intra illum annum fit, censetur etiam tanquam præsens: ergo qui accipit maiorem pecuniam, quia ultra annum illud, differtur solutio, recipit necessario augmentum illud & superabundantiam sola ratione dilatæ solutionis, quod est usurarium.

§ Quarta, Conclusio. [Quando mercator offerens huiusmodi merces, vt siue consulat utilitati, vult vendere pecunia præsentis aliquam illarum partem, vltro illam exponens, quærensque emptores, licet illam vilius emere, quam vendatur tota copia, vel maior pars earundem mercium pecunia credita, & pretio arbitrio prudentum iusto.]

Ver. Gra. iudicant prudentes hanc mercem valere pretium vt 100. & expectandam illius solutionem per 6. menses, vult venditor, vt sibi consulat aliquam illius partem vendere pecunia præsentis, exponit illam quærens illius emptores, li-

Thomas Secundus.

cet in hoc casu partem illam vilius emere (v. g. pretio vt 90. aut 95.

Ratio est, quia in hoc casu pars illa mercium est vere vltronea, merces autem vltronea vilescunt. Eadem ratione licet, si mercator rogaret emptorem, vt omnes merces illas acciperet, illas omnes vilius in numerato emere, quam venderetur pecunia credita, quia tunc omnes illæ essent vltronea.

Ex hac ratione constat, quod aliqui duditant, qua ratione iustum esse possit, vt mercatore afferente (ver. gra.) 100. saccos harum mercium quorum 90. non vendet minus quam acceptis 100 aureis pro singulo quoque illorum, liceat tamen emere 10. quos statim vt suis occurrat necessitatibus, venales exponit pretio vt 90? Qua enim ratione vna & eadem res immutata potest habere eodem loco, & tempore pretia adeo varia?

Ratio ergo est, quia cum hi 10. sint merces vltronea 90. vero quos non exponit, non sunt merces vltronea, licet illos 10. vilius emere, quam venduntur deinde ab illo alij 90. qui vltronei non sunt, quia variatur in his modus vendendi: aliud enim est rogare emptorem, aliud vero & maximè diuersum rogari ab illo.

Vltima, Conclusio. [Mercatores, quia primis venditoribus emerunt in portu, quando easdem merces minutim deinde, & vltro (vt dicitur) vendunt in priuatis oppidis Regni, non possunt illas carius vendere pecunia credita, quam numerata.]

Hanc conclusionem probant etiam argumenta illa primæ opinionis, eamque illi primæ opinioni libenter concedimus.

Et confirmatur, quia hæc merces tunc solum habent distinctum modum vendendi, quando venduntur iunctim, & in magna quantitate in portu, qua de causa possunt tunc vendi pretio distincto pecunia credita, quam præsentis: at quando minutim venduntur, conueniunt cum alijs mercibus, quibus communiter vtimur, cum minutim venditæ possint pretium earum statim ex solui, nec exposcant vt vendantur pecunia credita: debet ergo vt iustum earum pretium esse, quod pecunia præsentis valent, & consequenter illud idem iustum etiam est, quando venduntur pecunia credita, nec carius vendi possunt. Et in hoc sensu est intelligendus Soto cum dicit, non posse istos secundos venditores carius vendere pecunia credita, quam præsentis: intelligendus in quam est, quando minutim vendunt in priuatis oppidis. Quia si ipsi vendant quoque alijs iunctim, & in magna quantitate, possunt tunc carius vendere pecunia credita quam præsentis, cum eadem rationes existant in ipsis, quæ in illis primis venditoribus, qui vendunt in portu.

Nunc ad argumenta in oppositum. In primis dico D. Tho. & antiquos Theologos statuere illam vniuersalem regulam, non licere carius vendere pecunia credita, quam præsentis, intelligendos esse formaliter, quasi dicant, non licere sub ea ratione, nempe quia vendatur pecunia credita, & ratione expectatæ solutionis. In hoc autè casu, mercator afferens merces istas maritimas, quando vendit aliquam partem in numerato vilius, & maiorem partem ad creditum carius, non vendit hanc carius, eo quod vendat pecunia credita, & expectata solutione, sed quia pretium illud arbitrio prudentum in tali modo vendendi est iustum, & res ipsa iuxta suum proprium valorem illud velent, imo simpliciter & ab-

G g 3 solutè

soluere illud valent, Quod si aliquam partem in numerato vilius vendat, non ita vendit, quia illud pretium carius non sit iustum, sed quia partem illam vendit vltroeam, vt sibi subueniat, quærens & rogans emptorem, merces autem vltroea vilescunt: vnde doctrina ista Diui Thomæ, & antiquorum non aduersatur sententiæ nostræ.

Ad argumentum, ergo primum similiter. Respondeo. Si varij mercatores concurrant ad portum, quorum vnus vilius emat pecunia præfenti, alter vero carius pecunia credita, vtrumque iuste emere, nec esse inconueniens, vt eodem tempore eadem res habeat diuersa pretia: quia licet maneat eadem omnino & immutata secundum se, mutatur tamen modus vendendi illam, quæ enim venditur pecunia credita non venditur, vt vltroea, & ita venditur suo iusto pretio arbitrio prudentum, quæ verò venditur in numerato, venditur vt vltroea, & ita venditur vilius. Quo circa in casu huius argumenti, neque qui vilius emit, ita emit, quia anticipat solutionem, neque qui carius emit, ita emit, propterea quod illa differatur: sed cum hic non emat merces vltroneas, emit in toto rigore iusti pretij, alter vero cum emat vltroneas, non emit in toto rigore iusti pretij.

Et ita vterque iuste emit. Eodem modo soluitur quod assertur in confirmationem primi argumenti.

Ad secundum respondeo, illud paruum tempus quod expectatur in hoc contractu iudicari præfens, vt expositum est: quo fit, vt nihil recipiatur ratione expectatæ solutionis; quod intelligendum est à parte rei, & ex natura huius contractus: etenim si mercator aliquis ideo carius venderet, & non alio nomine, quam quia expectat solutionem, ille certè vsuram committeret ex sua conscientia erronea, & mala intentione, tenereturque illud restituere propter suam conscientiam erroneam, quandiu illam non deponeret, sicut infra dicemus de vsurario mentali, qui ex intentione sua aliquid recipit tanquam ex vi mutui, cum tamen mutuatarius non instituat exhibere illud nisi liberè, & gratis.

Dico etiam sicut in præcedenti argumento, vendentem huiusmodi merces carius pecunia credita, non ideo carius vendere, quia differatur solutio, sed quia illud est pretium iustum, quando non vendit illas tanquam vltroneas.

Ad tertium respondeo, 12. aureos in futuro soluendos, si certi & securi sint, valere 12. nec minus: at merces quæ soluendæ in futuro valent 12. quia istud est iustum pretium earum, quando non venduntur vltroea, si vltroea vendantur iustum quoque esse illarum pretium sola 10. quod si emptor iste qui viliori pretio emit aliquam exiguam quantitatem, quam vendit mercator ille vltroea ad redimendam suam necessitatem, intenderet etiam magnam illarum copiam eodem pretio viliori emere, non intenderet iustam emptionem, quia pateretur sic vendens magnum detrimentum, nisi vellet omnes illas merces exponere vltroea, quod de viro prudenti non est sentiendum.

Quartum argumentum dilutum manet ex tertia conclusione, quia expectare tempus quod exigat solutio harum mercium, est proprium, & de natura huius contractus, & totum illud tempus, quod exigitur ex natura eius ad soluendum iudicatur præfens: expectare vero amplius, ac ea ra-

tionem augere pretium, esset augere illud solo intuitu expectatæ solutionis, quod non licet.

Quintum quoque dilutum manet ex vltima conclusione, iuxta quam, vbi merces istæ minutim venduntur, iam non retinent illum modum quo venditæ sunt in portu, sed habent se sicut alia merces, quæ communiter venduntur in foro, in quibus illud solum pretium est iustum, quod valent communi vsu fori in numerato solutæ. Quia cum primum venduntur merces istæ maritimæ minutim, potest commodè haberi pretium illarum in pecunia præfenti, quia de causa dicimus minutim venditas esse eiusdem rationis cum alijs.

Eodem modo diluitur vltimum, id non licere in alijs mercibus pane, vino, &c. quia etsi vendantur in magna quantitate, non tamen est de propria ratione earum vt ita vendantur, neque illis natura sua conuenit, vt non possit facile haberi pretium earum in præfenti.

His explicatis illud nunc oportet expendamus.

CONTROVERSIÆ

Vigesimaquinta.

SVB QVA SPECIE, ET QVA RATIONE res mutuo accepta, sit restituenda à mutuatario?

S V M M A R I V M.

- 1 Opinio Ioannis Medina cum suis probationibus.
- 2 Opinio Dominici à Soto, cum suis rationibus.
- 3 Discrimen inter uenditionem quæ sit pecunia credito, soluenda tempore maioris pretij, & inter mutuum restituendum tempore maioris pretij.
- 4 Mutui natura, & ratio si consideretur absolutè, & simpliciter res accepta restituenda est in eadem specie, & eiusdem bonitatis, &c.
- 5 Mutuatio si fiat constituto certo termino, nulla est iniquitas, vel usura exigere illam in eo termino, esto credatur tunc plus ualitura.
- 6 Mutuans si erit uenditurus rem quam mutuat, cum utilitate, & comodo suo, potest exigere, ut sibi restituatur in eodem ualore, &c.
- 7 Mutuatio si fiat assignato certo tempore solutionis, & equaliter dubium sit, magis, vel minus sit eo tempore ualitura, potest eam eo tempore repetere.
- 8 Mutuans quando postulat rem suam in eadem mensura sibi restitui, tempore constituto, si illam erat seruaturus usque ad tempus illud, nulla est iniquitas eæ sic repetere.
- 9 Mutuans qui non erat seruaturus rem usque in illud tempus, iniquitatem & usuram committit.
- 10 Mutuans qui esset impedimento mutuatario ne rem acceptam restitueret nisi in maiori pretio, iniquus, & usurarius est.

Accidit

Accidit nonnunquam Petrum mutuare Ioanni frumentum aliquod, vel quid simile, (nam idem oportebit esse iudicium de vino, oleo, melle, & alijs rebus quæ usu consumuntur, & circa quas versatur mutuum) eo tempore, quo mensura frumenti valet 100. argenteos, tempore vero quo illud restituitur valet eadem mensura similis tritici 80. argenteos igitur nunc quærimus.

An quædo triticum illud mutuo acceptum tempore restitutionis minus valet, quam tempore quo fuit mutuatum, debeat Ioannes mutuarius maiorem quæritatem tritici restituere Petro, vel sufficiat, ut restituat illi totidem mensuras, quod accepit, modo triticum illud eiusdem sit bonitatis, & sortis.

Similis quæstio est. Si triticum tempore restitutionis pluris valeat, quam antea, tempore mutui, satisficiat ne Ioannes restituendo Petro eas tantum mensuras, quarum valor, & pretium tempore solutionis sit æquale pretio, quod valebant illæ quas antea mutuo accepit a Petro, vel debeat potius totidem mensuras illi restituere tritici eiusdem bonitatis, quidquid sit de in æqualitate illa, & differentia pretij.

Ioan. Medina C. de rebus restituendis. q. illa 38. causa 6. §. [Si autem venditor, &c.] refert sententiam quorundam iuristarum, quorum nomina silet, assensum remium absolutè, & sine ulla distinctione licere mutuare triticum sub ea conditione, ut teneatur mutuarius restituere illud in eadem quantitate, & mensura, & eiusdem bonitatis, ac sortis. Quæ opinione proposita sentit Medina in hac quæstione sic distinguendum esse, ut vel mutuans esset triticum illud seruaturus vsque ad tempus in quo sibi restituendum est, vel non: si esset illud seruaturus vsque ad tempus solutionis, teneatur mutuarius restituere illi totidem mensuras, quod ab illo accepit eiusdem bonitatis, ac sortis, deductis tamen expensis quas oportuisset mutuanti facere in eo custodiendo, & conseruando vsque ad illud tempus.

Hanc partem non probat ibi Medina, potest tamen probari, quia mutuarius debet mutuanti a quo beneficium accepit (ut superius dicebamus) seruare indemnem, at nisi seruaturus triticum, quod mutuauit, restituerentur eadem mensuræ tritici, & eiusdem bonitatis, & sortis, deductis expensis, quas diximus, sed pauciores, vel triticum minus pretiosum, certè reciperet mutuans a mutuatio damnum ex beneficio, quod & charitati pugnat, & iustitiæ huius contractus, cum in mutuo debeat fieri restitutio secundum æqualitatem.

Si vero mutuans non erat seruaturus triticum vsque præfixum tempus solutioni, & in eo tempore certum est, vel saltem verisimile triticum illud plus valiturum, quam valeret antea tempore quo mutuatum fuit, iniquum esse & vsurarium exigere a mutuatio, ut teneatur totidem mensuras tritici restituere quot accepit, & eiusdem bonitatis: sed sat esse ad seruandam æqualitatem, ut restituat tantum tritici, cuius valor iuxta pretium quod habet tempore solutionis, æquetur pretio quod valebat illud, quod mutuatum fuit tempore mutui. Ita ut si tempore mutui valebat mensura illius tritici, quam mutuo accepit Ioannes a Petro (verbi gratia) 6. argenteos, deinde vero tempore quo restituendum est, valeat 12. sufficiat Ioannem restituere illi pretium, ut 6. argenteos, vel dimidium illius mensuræ, quod eo tempore valet 6. quia isti

6. argentei, vel dimidia mensura illius tritici, cum sit eiusdem bonitatis, sunt æqualis valoris cum valore quem habebat integra mensura tempore mutui. Similiter, si tempore mutui mensura illa valebat 12. argenteos, tempore vero solutionis valeat solum 6. non satisfacit inquit secundum æqualitatem, & iustitiam mutuatio, restituendo vnã mensuram eiusdem tritici, vel præsentem valorem eius nempe 6. argenteos, sed tenetur restituere, vel duas mensuras, vel 12. argenteos, quia valori mensuræ, quam accepit tempore mutui valentis 12. argenteos, non æquantur tempore solutionis nisi duæ mensuræ eiusdem tritici, aut 12. argentei.

Probatur hæc pars primo. Si mensura tritici tempore mutuatiois valeat, verbi gratia 4. & tempore solutionis speratur valitura 8. mutuans vero mensuram illam sub ea conditione mutuet, ut sit recepturus tempore solutionis æqualem mensuram, & eiusdem tritici, perinde se habet, ac si mutuasset 4. recepturus deinde 8. hoc autem est aperta vsura, ergo & illud.

2. Ad iustitiam restitutionis, quam postulat contractus mutui, solum exigitur restitutio eiusdem rei, vel æquivalentis, ergo mutuanti triticum, quod tempore mutui valebat 4. non debet mutuatio restituere triticum, quod tempore solutionis valeat 8. sed sufficit restituat eam quantitatem tritici, quæ tunc valeat.

Tertio. Si mutuans mensuram tritici teneatur similem, & æqualem mensuram restituere, eodem modo si mutuans hodie 100. aureos valituros deinde 110. posset tempore solutionis recipere 110. hoc autem est vsura, quia reciperet ex illo mutuo lucrum illud ut 10. extra sortem: ergo & illud.

Quarto. Si posset mutuans recipere eandem mensuram tritici, quam exhibuit, posset, si illa quam exhibuit valebat 6. differre restitutionem illius tritici, dissimulando cum mutuatio vsque ad tempus, quo eadem mensura ualeret 8. vel 10. & hac ratione sub titulo mutui lucra vsuraria quærere, quod est maximum absurdum, & parare viam multis vsuris. Ne igitur contractus hic vsurarius sit, & ne mutuans ex mutuo lucrum recipiat, debet mutuans contentus esse tempore solutionis restituito sibi tritico illo, vel re mutuata, non in æquali mensura, sed in æquali valore, & pretio, quod illa valebat tempore mutuatiois. Et similiter mutuatio restituta re, quam mutuo accepit in æquali mensura, sed in æquali valore & pretio.

Vnde infert Medina licere mutuanti pacisci, cum mutuatio, ut restituat sibi eandem mensuram tritici in duplici casu.

Primo, quando (ut dictum est) triticum illud instituebat seruare in tempus, in quo facienda est solutio.

Secundo, quando probabile est, & verisimile, mensuram illius tritici eiusdem pretij, & valoris futuram esse tempore solutionis, quod habet tempore mutuatiois: quia tunc æqua est vtriusque conditio. Sicut enim mutuans exponit se periculo non recipiendi nisi vnã mensuram, etsi minus valeat, ita quoque mutuatio exponit se periculo restituendi integram mensuram, etsi magis tunc valeat. Eandem sententiam habuit aperte prius Syluester verb. vsura, q. 14.

2. Soto lib. 6. de iusti. q. 1. ar. 2. ut suam explicet sententiam, ita distinguit, ut Petrus conferens triticum Ioanni, duobus modis possit illud ei credere, vel

vel ita, vt tempore solutionis reddat Ioannes pretium, quo tunc vendebatur, siue carius illud deinde æstimetur, siue vilius, quod propriè non est mutatio de qua hic agimus, sed venditio, & in hoc casu certum est, ac perspicuum, vt si mensura tritici tempore mutui valebat (verbi gratia) 8. argenteos, deinde vero tempore solutionis ex abundantia messis valeat solum quattuor teneri Ioannem ad restituendum Petro, vel 8. argenteos, vel duas mensuras tritici æquivalentes 8. argenteis: quia, in eo pretio fuit triticum illud ei venditum, & totum hoc pretium, vel rem illi æquivalentem debet. Vel contulit inquit Petrus Ioanni triticum, restituendum sibi in alio tritico, ita vt non fuerit contractus ille venditionis pro aliquo pretio, sed vera mutatio, cum debito restituendi rem eiusdè speciei, & bonitatis, ac æqualis mensuræ, quod est proprius, & genuinus contractus mutui.

Rursum si Petrus confert Ioanni triticum, hoc secundo modo, id est sub vera, & propria ratione mutui, vel ita ut conueniat cum illo de certa die & tempore, in quo debebat Ioannes triticum in tuo acceptum restituere, vel ita vt nullum sit assignatum inter eos tempus, aut diès, sed liberum sit Petro exigere illud quando voluerit, & similiter Ioanni restituere illud quando ei liberit.

Demum si certa dies, vel tempus assignatum sit & constitutum, vel ita, vt quamuis illud ita constitutum sit, possit nihilominus Ioannes, si voluerit antea illud restituere; ita vt pactum illud de facièda restitutione tritici, vel rei mutuo acceptæ tali termino non prohibeat, quin possit Ioannes antea illud restituere, sed prohibeat tantum ne possit Petrus antea exigere; vel ita est sit dies illa, seu tempus designatum, vt non liceat Ioanni terminum illum præuenire, & ante illum si voluerit restituere, sed in eo præcisè illud debeat: quia credit Petrus maius pretium tunc illud valiturus.

His positis tria habet Soto circa propositam questionem.

Primum est, ac absolutè, & simpliciter, secundum propriam rationem mutui debet mutuatarius restituere mutuanti eandem mensuram tritici, quã accepit, eiusdem bonitatis, & fortis, ita vt nec teneatur ad amplius, nec debeat minus, siue tempore solutionis triticum illud maiori pretio vendatur, siue minori, quam valeret tempore mutui. Probat hanc partem, quia mutuatarius ex propria & præcisè ratione mutui non debet mutuanti pretium rei sibi mutuatae, sed similem solum rem, in eadem specie, & bonitate, & secundum æqualitatem.

Secundum est, si inter mutuante, & mutuatarium non sit constitutum certum, ac diffinitum tempus solutionis mutui, potest mutuans repetere, ac exigere rem illi mutuata, eo tempore quo viderit illam in maiori, vel maximo pretio existere. Porerit quidem mutuans (inquit Soto) peccare in hoc casu contra charitatem ex avaritia, & nimia cupiditate lucrandi, non tamen contra iustitiam, nisi ipse operam daret, ne mutuatarius antea solueret, sed eo solum tempore, quo res illa carius venditur. Siquidem opera, & industria mutuantis efficiatur, ne mutuatarius, quando ipsi utile, & commodum erat, rem illam restituat, peccauit, tunc contra iustitiam, quia cum non esset præfixum certum tempus, sed liberum illi esset restituere, quando vellet, mutuans prohibens, vel impediens, ne tunc solueret, priuauit illum iure suo, nocuitque illi cum iniuria, quod est aperta iniustitia. Quod si mutuans non prohibuit, nec dedit operam, quin

potuerit alter restituere, quando voluit, nullam exercet iniustitiam exigendo eo tempore, quo frumentum illud maiori pretio venditur: quia cum non sit præfixum tempus, habet ius, & facultatem ad exigendam rem mutuata, cum primum sibi placuerit, qui autem vtrius iure suo nulli facit iniuriam. Quod verò illi damnum sit tunc restituere ipsi imputetur, qui noluit suæ utilitati consulere, restituendo quãdo res illa vilius æstimabatur, cum potuerit.

Tertium est, si ita assignetur solutionis tempus, vt non liceat mutuatario illud præuenire, contractus est iniquus, & vsurarius.

Probat: quia sic mutuans cum obliget mutuatarium ad restituendum in eo solum tempore, in quo res illa magis creditur valitura, & non antea, aperte mutuat, vt lucrum illud recipiat ex mutuo, quod est aperta vsura. Ex hoc tertio dicto colligitur iuxta Sotum non esse iniquum, vel vsurarium, constituere certum terminum in quo fiat solutio mutui, & non antea, quando ignoratur sit ne res illa eo tempore magis valitura, sed res est æquo dubia, in quo videtur conuenire, cum Medina: quia tunc æqua est vtriusque conditio, cum vterque ex æquo seipsum exponat periculo, & commodo maioris, vel minoris pretij illius rei.

Hanc sententiam videtur etiam amplecti D. Nauar. in Manu. c. 17. nu. 224.

In hac questione, quæ ab his DD. afferuntur aliqua ex parte dissident, & aliqua ex parte conueniunt, eritque necessario ex his, quæ vtrique docent vera propositæ controuersie explicatio colligenda.

Observandum ergo in primis hoc loco est, verissimum esse discrimen, quod ab vtriusque constituitur inter venditionem, quæ sit pecunia credita, soluenda tempore maioris pretij, quando venditor non erat seruaturus mercem suam in illud, & inter mutuum restituendum tempore maioris pretij: quia in venditione emptor solum obligatur ad reddendum iustum pretium in quo emit, & in quo æstimabatur frumentum eo tempore quo fuit illi traditum, & facta vera, ac realis illius venditio, iuxta ea quæ superius diximus, siue tempore solutionis mutatum sit illius pretium, siue non, ita vt si emerit mensuram tritici pretio, vt 4. non teneatur ad reddendum 6. vel aliam mensuram tritici eiusdem fortis, sed solum 4. vel portionem tritici valentem 4. vbi nõ habuerit pecuniam, sed triticum in quo soluat, quia sola 4. sunt iustum pretium tritici quod debet. In mutuatione vero, ex propria natura, & ratione mutui, non tenetur mutuatarius reddere pretium aliquod rei, quam accepit, sed similem in mensura, & qualitate. Hoc discrimen colligitur necessario ex proprijs rationibus, & definitionibus horum contractuum, definita enim est venditio distractio rei, pro pretio, mutuatatio vero exhibitio rei cum debito restituendi eandem, vel similem, in eadem quantitate, & mensura. Vnde primum illud dictum Magistri Soto necessario est ad mittendum in quacumque opinione, vt si mensura tritici tempore mutui valebat 4. deinde vero tempore solutionis valeat 8. mutuatarium teneri ad restituendum vel eandem mensuram tritici eiusdem bonitatis, & fortis, vel, (siue conuenierint, vt restitutio illa fieret in pecunia, siue ita oporteat illam fieri, quia non habet copiam similis tritici in quo restituat) debere restituere 8. quia quattuor non sunt quid æquivalens rei mutuatae; ex natura autem mutui restituenda est, vel res eadem specie eiusdem bonitatis, & mensuræ, aut æquivalens.

Neque

Neque hoc negant, vel negare possunt Syluest. & Medina; Imo docet illud aperte Syluest. loco citato initio illius questionis, assertque in eandem sententiam Petrum Anchar. cap. vsurarum. De vsuris in 6. Ioan. Calder. cap. fina. De vsuris, & Rudolph. Quamuis addat ibi Syluest. oportere, vt sit dubium, num res illa tempore solutionis sit plus, vel minus valitura: Sed siue ita dubitetur, siue credatur plus valitura, profecto ex propria natura mutui, maxime vbi non praefingitur certus terminus, sed liberum est mutuatario restituere illam cum primum voluerit, solum tenetur ad restituendum eandem rem eiusdem bonitatis, & mensurae, nec debet minus, vel magis restituere, quidquid sit de valore illius in tempore solutionis, accidentaria enim maxime est ad rationem mutui, & ad restitutionem, quae ex vi mutui debetur, mutatio pretij tempore solutionis.

Tota ergo difficultas est.

[Num ex aliqua circumstantia possit obligari mutuatarius ad reddendum rem mutuatam in maiori pretio, vel debeat mutuans illam recipere in minori;

Quod vt explicetur negari profecto non potest, plurimum facere vtramque distinctionem istarum opinionum. Eam quam afferunt Syluest. & Medina nempe, esset ne mutuans rem illam statim venditurus, vel seruaturus in aliud tempus, in quo crederetur magis valitura. Etenim cum mutuans possit seipsum seruare indemnem, si rem quam mutuat, erat tunc venditurus; quia valebat 8. poterit obligare mutuatarium, vt tempore solutionis reddat illi similem, & valentem etiam 8. aliter ex mutuo reciperet damnum. Similiter si tempore mutui valebat solum 4. instituebat vero seruare illam in tempus, quo valeretur, vt 8. mutuatarius vero restituat illam tempore quo non valet nisi 4. etsi videatur restituere ad equalitatem, posita tamen intentione illa mutuantis, volentis rem illam seruare in tempus quo probabiliter crederetur valitura 8. recipit damnum ex illo mutuo. Similiter si constituitur in terminum solutionis tempus in quo res illa maius pretium habitura est, & sub ea conditione, vt non possit mutuatarius antea illam restituere suae utilitati consulens, perspicuum est sic mutuantem ex mutuo lucra captare, quod est vsurarium.

4. Quamuis ergo absolute, & simpliciter, si solam naturamque consideremus naturam, & rationem mutui, res accepta restituenda sit in eadem specie, & eiusdem bonitatis, & mensurae, ex circumstantia tamen vel temporis, vel intentionis ipsius mutuantis accidere potest, vt aliter debeat restitutio ista fieri. Vnde distinguendum est necessario. Cum Syluest. & Medina inter mutuantem, qui rem suam in aliud tempus vendendam, vel expendendam seruare decreuerat, & eum qui non erat illam seruaturus. Similiter inter mutuantem qui rem illam tempore mutui, cum lucro vendere instituebat, & eum qui non habebat illam vt venderet, sed sustentationem tantum familiae suae illam seruabat.

Distinguendum etiam necessario est cum Soto, inter mutuum cuius solutioni nulla praefigitur dies, neque assignatur certum tempus, & mutuum cui illud assignatur. Rursumque quando illud assignatur, prohibeatur ne mutuatarius antea rem mutuatam restituere, vel non prohibeatur, sed possit cum voluerit,

Sit ergo prima conclusio.

5. Si mutuatario fiat constituto quidem certo termi-

no, sed ita vt liberum sit mutuatario antea rem illam restituere, siue mutuans intenderet seruare illam in aliud tempus, siue non, nulla est iniquitas vel vsura exigere illam in eo termino, esto credatur illa tunc plus valitura.

In hac conuenimus cum Soto, & recedimus a Syluestro, & Medina, quatenus ad iustitiam huius contractus. Praeter conditionem istam, vt sit liberum mutuatario restituere, quando voluerit, exigunt ipsi aliam, vt mutuans esset seruaturus rem quam mutuat in illud tempus: sed sufficit prior illa conditio, nec exigitur haec posterior. Probatum recte ratione Soti. Quia cum liberum sit mutuatario restituere, quando voluerit certum illud tempus constitutum a mutuantem, vt terminus solutionis, proprie, & directe non est constitutum, vt ex mutuo ipse lucrum reportet, sed tanquam terminus ante quem non potest rem mutuatam repetere, & exigere, quod est in utilitate mutuatarii, quod vero nolente illo antea restituere, sed in termino recipiat mutuans rem maioris pretij, hoc per accidens est, non ex vi mutui, sed ex negligentia potius mutuatarii, qui noluit antea restituere, cum liberè potuerit.

Confirmatur. Cum de ratione mutui sit, vt reddatur res eadem, vel similis, & eiusdem bonitatis, ac mensurae, quotiescumque mutuatarius per mutuum non obligatur ad amplius, contractus iustus est & honestus, potest enim in omni contractu alter contrahentium obligare alterum, ad ea quae intrinseca sunt illi contractui, ac de propria ratione illius: at in casu huius conclusionis mutuans solum obligat mutuatarium ad reddendam rem similem in eadem bonitate, & mensura, cum terminus ille, non priuet illum facultate restituendi, quando voluerit, & cum sua commoditate, sed solum obliget mutuantem ne possit antea repetere, ergo hic contractus iustus est, & honestus. Quod vero ex negligentia mutuatarii non soluentis, nisi eo tempore, quo res illa magis valet, mutuans lucrum recipiat, cum hoc (vt modo dicebam) accidentarium sit, non vitiat iustitiam contractus.

Haec conclusio intelligenda est, quando mutuans non certo cognoscit mutuatarium non posse rem illam restituere, nisi eo tempore, quo futura est maior illius aestimatio, quia vbi illud certo noscet, perinde se haberet, ac si obligaret mutuatarium ad restituendum tempore maioris aestimationis, & tempore quo certo reciperet lucrum ex illo mutuo.

6. Secunda conclusio. [Si mutuans erat venditurus rem, quam mutuat tempore mutui, cum utilitate ac commodo suo, potest exigere a mutuatario, vt illam sibi restituat in eodem valore, & pretio, quod habebat tempore mutui.]

Patet ex dictis. Quia aliter reciperet damnum ex mutuo, cum tamen liceat mutuantem seipsum seruare indemnem, & pacisci cum mutuatario de damno sibi emergente. (Verbi gratia.) Mutuat Petrus Ioanni in Ianuario mensuram tritici valentem tunc 10. argenteos, & quam tunc instituebat vendere, ut ex ea illos 10. argenteos reciperet, potest conuenire cum Ioanne, vt restituat illi tempore solutionis illius mutui, vel 10. argenteos, vel triticum valens 10. argenteos. Tum, quia aliter reciperet damnum ex mutuo, Tum, quia mutuans rem quam tunc instituebat vendere, perinde se habet, ac si uendat illam mutuantem pro pretio tunc iusto, uel re illi pretio aequivalenti.

7. Tertia conclusio. [Si mutuatario fiat assignato certo tempore solutionis, & aequaliter dubium sit, num magis,

magis vel minus sit eo tempore valitura, potest mutuans obligare mutuatarium ad reddendam illam in eo tempore, & non antea, siue res illa vsque in illud tempus seruanda esset ab ipso, siue non.

In hac conclusiōne conueniunt ambæ opiniones. Quia vbi ita dubitatur de valore illius rei tempore solutionis, æqua est vtriusque cōditio quo ad valorem & pretium, æqua etiam quo ad rei recuperationem: quia sicut obligatur mutuatarium ad non restituendam illam vsque ad terminum illum ita & mutuans ad non repetendum vsque ad eundem terminum: contractus autem in quo vterque contrahentium æqualiter se exponunt damno, vel commodo, & in quo vterq; similiter sibi imponit obligationem, iustus est & honestus.

Sed obijcies. In hoc contractu ad aliquid amplius obligatur mutuatarium, quam mutuans, ergo non est æqua vtriusque cōditio: Probatur antea dicens: Mutuans iam ex propria ratione mutui tenetur expectare rei suæ restitutionem per aliquod tempus, ergo quod illud expectet, nec antea repetat, non est aliqua noua obligatio quam sibi imponit, sed quod est proprium, & intrinsecum mutuo, Mutuatarium verò cum possit libere rem mutuo acceptam, cum primum voluerit restituere, quod debeat ita expectare terminum, vt non sit illi liberum antea restituere, etiam si possit & velit, certè imponit sibi obligationem, quam non habet ex natura mutui, vnde ad aliquid amplius obligatur mutuatarium, quam mutuans.

Respondeo, cum communi hominum arbitrio dilatio solutionis sit in fauorem mutuatarij, non esse censendam obligationem istam grauamen, nisi quando ita occurrit illi periculum reddendi aliquid amplius, quam acceptum sit, vel quam oporteret ipsum reddere, vt alteri contrahenti nempe mutuanti non occurrat simile, & æquale periculum minus accipiendi, quam mutuauit, vel quam oporteret ipsum accipere: In hoc autem casu, cum res sit æqualiter dubia, vterque manet expositus eidem periculo, mutuatarium reddendi forsan plus quam accipit, si tempore solutionis res illa magis valeat, & mutuans periculo recipiendi forsan minus quam mutuauit, si res illa minus, tunc valeat, quam valeret tempore quo mutuauit. Vnde in hoc casu sit tanquam regula certa: Tunc committitur vsuram, quando ex vi mutui obligatur mutuatarium ad aliquid amplius, quam mutuans, ratione cuius suscipit in se grauamen aliquod, vel periculum pretio æstimabile, cuius simile non suscipit mutuans. Est enim vsurarium, ex mutuo alterum manere in periculo, altero posito in tuto.

Quarta conclusio. [Quando mutuans postulat eandem rem, & in eadem mensura sibi restitui, cōstituit certum tempus solutionis, ante quod non possit mutuatarium rem illam restituere, & certo, vel probabiliter scit, tunc illam magis valituram, sed instituebat, ac decreuerat rem illam vsque ad tempus illud seruare, nulla est iniquitas, vel vsura.

Hæc est Medinæ loco cita. sed contra Syluestrum loco cita. & Hostien. quem ibi adducit. Scit enim Syluester eo loco, vt possit mutuans exigere eandem rem sibi restitui eiusdem bonitatis, & mensuræ, tempore quo creditur plus illa valitura, exigi duplicem conditionem, nempe vt mutuans esset illam seruaturus vsque in illud tempus, ac vt reliquerit mutuatarium liberam facultatem restituendi eam, quando voluerit, Sed reuera in casu huius quartæ conclusiōnis non exigitur hæc secunda

conditio, sed potest mutuans illud exigere, etiam si ita constituerit illi certum terminum solutionis, vt non possit mutuatarium illud præuenire. Et probatur aperte. Mutuans potest exigere a mutuatarium damnnum emergens, et lucrum sibi verè cessans ex mutuo; at qui mutuaturus in Septembri triticum, quod decreuerat seruare in Aprilem, restituendum sibi Aprili, nisi posset conuenire, cum mutuatarium, vt teneatur restituere illi in Aprili æqualem mensuram tritici eiusdem bonitatis, & sortis, ita vt non antea pateretur damnnum, ergo potest cum illo ita conuenire. Maior satis constat ex superioribus: probatur minor. Quia si non restituat illi eandem mensuram, & eiusdem bonitatis, ac sortis, sed vel minorem mensuram, vel triticum minus pretiosum, quicumque defectus istorum cedit in damnum mutuantis. Etenim si antea illud restituat, potest accidere, mutuanti, cum conuenisset non recipere illud vsque ad Aprilem habere officinas domus suæ in quibus poterat illud commodè seruare nisi mutuasset, nonnullis alijs mercibus occupatas, improporieque ac sine commoditate loci debere recipere triticum illud, ante terminum præfixum ipsi restitutum. Tum etiam vt teneatur forsan vilius illud vendere ex incommoditate loci, vel alia simili, quam vendidisset seruatum in tempus, in quo seruare decreuerat: Hæc omnia, & similia, quæ ex anticipata restitutione tritici in casu de quo loquimur accidere possunt, dāna sunt mutuanti, a quibus vt seipsum liberum, & indemnem seruet, licet ei exigere a mutuatarium, quæ habet hæc quarta conclusio.

Obseruandum autem est in hac conclusiōne, quod superius iam admonuimus ex Medina, deducendas esse ex re illa mutuata, vel valore illius omnes expensas, quas oporteret mutuanti facere in illa custodienda, & conseruanda vsque ad tempus præfixum restitutioni, ac solutioni illius.

Ex eadem conclusiōne sequitur aperte, mutuanti qui non erat seruaturus rem illam vsque in illud tempus, iniquitatem, & vsuram committere, si obliget mutuatarium ad rem illam reddendam, eo tempore quo creditur illa plus esse valitura, ita vt non possit antea illam restituere: quia sic obligans mutuatarium excessum valoris reuera querit, & caprat tanquam lucrum ex mutuo. Dices, rem mutuam magis, vel minus valere tempore solutionis, quam tempore mutuatiōnis, per accidens scilicet ad rationem mutui, ergo sicut licet mutuanti constituere certum tempus restitutionis, quod non possit mutuatarium præuenire, quando æqualiter dubium est, sit ne res illa tempore solutionis futura maioris, vel minoris pretij, ita quoque licebit certum tempus illi constituere, & sub eadem conditione, quamuis credatur eo tempore plus valitura, Respondeo, imo plurimum facere illud ad rationem mutui, quia quando res certo, ac probabiliter creditur tempore solutionis plus valitura, constituere illud tempus ita præfixum & determinatum, vt non liceat illud præuenire, est reuera mutuanti intendere, ac querere excessum illum pretij, tanquam lucrum ex mutuo illo, quando autem res est æqualiter dubia, non intenditur, neque prouenit lucrum illud ex illo mutuo, sed ex felici fortuna, quæ ita illi fauit, vt res quæ poterat minus valere magis valeat. Quod adeo certum est, vt in huiusmodi & similibus contractibus ex certitudine, vel in certitudine damni, vel lucri sit petenda sapissimè illorum iustitia, vel iniquitas.

Nunc illud tantum superest, vt argumenta illa Medina, quibus probat secundam partem suæ opinio-

tionis, quatenus nostræ sententiæ aduersantur, di-
loamus.

Al primum neganda est consequentia, ex discri-
mine enim illo assignato inter venditorem & mu-
tuatarium constat, mutuatarium ex propria & nu-
da natura mutui solum teneri ad reddendam rem
similem, & æqualem, nec debere respicere quod
pretium valeret tempore mutui, aut valeat tempo-
re restitutionis, quocumque enim pretio tunc ven-
dantur, si sola mutuatatio fiat, nec iungatur aliqua
ex circumstantijs explicatis in conclusionibus po-
sitis, nempe vel mutuantem esse statim rem illam
cum lucro venditurum, aut seruaturum in aliud
tempus sibi vtilius, debet rem similem restituere,
& eiusdem bonitatis & mēsuræ, quod si aliqua cir-
cumstantia ex dictis adiungatur, facienda est resti-
tutio rei mutuatæ iuxta modo explicata in cōclu-
sionibus positis.

Ad secundum eadem est solutio. Ad iustitiam
restitutionis, quam postulat nuda, & mera ratio
mutui, illud sufficere, ex circumstantia tamen ali-
qua earum quas hic proposuimus, potest accide-
re, vt quandoque teneatur maiorem mensuram
restituere, quandoque vero sufficiat minorem.

Ad tertium refert Syluest. loco cita. Laurent. de
Rodolph. concedere illud, nempe mutuantem du-
catum valentem quattuor libras, si tempore resti-
tutionis valeat quinque, posse tuta conscientia il-
las quinque recipere, rejicit tamen hanc solutio-
nem Syluest. Soto loco citato respondetque & re-
ctè, diuersam multo esse rationem pecuniæ, & a-
liarum rerum: aliæ enim res, etsi augeatur illarum
valor, manent tamen eadem res immobiles, &
immutatæ in sua natura, qua de causa mutuata-
rius satisfacit suæ obligationi reddens rem simi-
lem, & eiusdem bonitatis, & mensuræ, quidquid
sit de valore pretij iuxta hæcenus explicata, at pe-
cunia vt pecunia est, cum sit pretium rerum, mu-
tatur mutato illius valore, & æstimatione: ita fit vt
100. aurei, valentes modo 100. scuta si augeatur va-
lor eorum ad 100. iam non sint 100. scuta, sed 110.
Et quoniam quædo recipiuntur vt pecunia, etiam
si dentur in aureis, non est attendendus numerus
aureorum, sed numerus scutorum, quæ valent, cū
nō conferantur, vt aurei, sed vt pecunia, propterea
qui mutuauit 100. aureos valentes tempore
mutui 100. scuta, etsi tempore solutionis creuerit
illorum valor, nihilominus non potest tunc reci-
pere 100. aureos, sed eos tantum qui iuxta valorē
illum auctum efficiant 100. scuta. Supponimus
enim vt ait Soto, & rectè, mutuantem istos 100. au-
reos non fuisse illos seruaturum in ratione aureo-
rum, quorum pretium periclitabatur augeri, sicut
seruantur merces magis valituræ vno tempore,
quam alio, sed sub ratione tantum pecuniæ, qua
de causa siue mutuatarius illos consumpserit, siue
eosdem apud se retineat, non tenebitur post au-
ctum illorum valorē totidem restituere aureos,
quot accepit, sed ea solum scuta, quæ valebant tē-
pore mutui. Quod si mutuans adinouisset mutua-
tarium, se habere illos 100. aureos seruatos ad ne-
gotia sub ratione aureorum, & posse se in illis, qua-
tenus aurei sunt, lucrari, (quia sumpti non vt pecu-
nia, sed vt aurei, expositique sub ea ratione nego-
tjjs, & cambijs, similibusque contractibus, conti-
git eos maiorem quandoque valorē habere, quā
sub ratione pecuniæ) teneretur tunc mutuatarius
restituere mutuantem eisdem, vel similes aureos eius-
dem numismatis, & signaturæ, aut valorē quem
haberent tempore solutionis, quia tunc non fue-
runt mutuari, vt pecuniæ quædam, sed vt aurei, &

merces quædam seruandæ in futurum, in quibus
potuit verè etiam reperiri ratio lucri cessantis.
Hic autem loquimur iuxta argumentum proposi-
tum de aureis sub ratione pecuniæ. Sed obijcies si
fur, vel vsurarius accipiat 100. aureos ab eo qui
non seruabat illos ad lucra, nec habebat eos expo-
sitos negotijs, accidat verò tempore quo fur ille,
vel vsurarius vult eos restituere, pretium illorum
esse auctum, non sufficit restituant hi valorē il-
lum quem antea habebant tempore furti, sed tenentur
restituere, aut eosdem 100. aureos, aut valo-
rem, & pretium in quo iam aucti sunt tempore re-
stitutionis, ergo similiter mutuatarius etiam si ac-
ceperit aureos ab eo qui non negotiatur, nec ser-
uabat illos lucris, sicut seruantur merces quarum
pretium augeri poterat, tenebitur restituere illi
valorē in quo aucti sunt.

Respondeo, multum inter istos distare, quia v-
surarius, & fur nullum habent titulum ad seruand-
um sibi augmentum illud aureorum, quos iniqui-
tate acceperunt, & retinuerunt per aliquod tempus,
sed tenentur rem integram restituere, cum omni-
bus illius fructibus, & vtilitatibus illam consequē-
tibus, at mutuatarius iusto titulo (mutui scilicet)
aureos illos recepit, & penes se retinuit, fecitque
suum illorum augmentum, & vtilitatem, nec tene-
tur aliud restituere (quando accepit illos sub ra-
tione sola pecuniæ) quam eundem valorē quem
habebant tempore mutui, secus est quando mu-
tuas seruabat illos ad negotia, & lucra sub ratione
aureorum, animum suum mutuatio explicans,
sicut modo dicebamus.

Ad quartum dico cum Soto, in casu illius argu-
menti, mutuantem non repetentem mutuum nisi
tempore quo res illa maiori pretio æstimatur, pec-
care quidem contra charitatem ex nimia cupiditate
lucris, minimè tamen contra iustitiam: quia
cum non sit certum tempus constitutum, nec pro-
hibeat mutuatarium, quin possit antea restituere,
quocumque tempore petat, vtitur (vt dicebamus)
iure suo. Quin & D. Nauar. loco cita. cap. 17. num.
275. sentit neque contra charitatem illum peccare,
cum soli negligentia mutuatarij illud imputan-
dum sit, qui potuit tempore sibi commodiori re-
stituere, nec voluit.

Ex his sequitur mutuantem qui esset impedimē-
to mutuatario, ne rem acceptam restitueret, cum
vellet ille tempore sibi commo eam restituere,
vt illam deinde in maiori pretio reciperet, iniquū
esse & vsurarium: esset enim quoddam genus frau-
dis ad augendum illius valorē in suum commo-
dum, fraus autem & dolus nemini debent patro-
cinari.

6 Eadem ratione iudicandum est de quibusdam
Magnatibus, & dominis locorum siue ditibus, qui
bus agricolæ census, vel debita suorum fundorū,
aut annua pretia terrarum, quas ab illis conduxerunt
tenentur certo tempore in fructibus persol-
uere, si fructus illos ab agricolis in termino consti-
tuto illis exhibitos nolint, quia tūc vilis æstiman-
tur, recipere, sed postea, quando creuerit illorum
pretium, & æstimatio. Vtuntur enim creditores sic
agentes, simili fraude in suum commodum. Quo
casu non tenetur agricola fraudulento illi credito-
ri, qui sua fraude solutionem illam in aliud tem-
pus distulit, reddere fructus illi debitos, in eo pre-
tium, quo tunc æstimantur, sed in eo quod valebant
tempore quo simpliciter, & absolute tenebatur il-
li soluere, nec per ipsum stetit, sed per creditorem,
(verbi gratia) tenebatur agricola exhibere domi-
no sui fundi quattuor mēsuras tritici in Augusto,
quo

quo tempore valebant 200. argenteos, offerebatque actu illas suo creditori, distulit vero creditor solutionem illam suis technis, & dolis in Ianuariū, quo tempore eadem mensuræ valent 400. argenteos, non tenetur agricola iste in hoc casu reddere illi in Ianuario 400. argenteos, sed 200. tantum, vel duas mensuras tritici, quæ æquantur iusto valori illarum quattuor mensurarum, quas illi debebat, & obrulit in Augusto, fraudulenter vero renuit creditor illos tunc recipere. Quamuis liceret creditori agricolæ offerenti sibi triticum, vel alios fructus in termino debito, deprecari, vt spontaneæ, & amicæ triticum illud, vel fructus domi suæ, donec illos postularet, custodiret, comendatosque haberet, quod enim a quocumque alio amico posset creditor illorum fructuū amicæ, & gratis exigere, quid prohibet, quin ab eodem agricola, vt sibi amico postulare similiter possit?

Quod si agricolæ fructus illos culpa sua non curauerit persolvere intermino debito, vel oporteat propter moram illius apud iudicem eos exigere, si forsan acciderit, vt quando illos deinde post terminum, & cum mora persoluit, plus æstimentur, quam valerent eo tempore, in quo tenebatur illos reddere, non tenetur Dominus illius fundi accipere eos in illo maiori pretio, quo quo æstimantur tempore illius morosæ, ac dilatae solutionis, sed in eo quod verè, ac iustè valebant tempore quo tenebatur illos persolvere. Iudicat impetitur agricolarum vulgus iniustè hoc fieri, magnæque iniquitatis, & tyrannidis dominos illorum fundorum, & hereditatum accusant, sed frustra profecto, & immerito: Nam cum ex mora, & culpa ipsorum illud accidat, qui nolunt persolvere in termino debito, negligentia & culpa ipsorum illud imputandum est. Quod si dicat agricola, ego non tenebar domino tundi, vel hereditatis, quam possideo, reddere nisi decem mensuras tritici, quæ tempore solutionis valebant (verbi gratia) quinquaginta aureos modo vero quando a iudice compellor illas reddere valent septuaginta, vel octuaginta, hæc inæqualitas maximam continet iniquitatem, quid enim iniquius, quam vt pro re quæ valebat 50. compellat nunc exhibere 70. vel 80. Hæc quærela ridicula est, dominus enim tui fundi, cui debes (verbi gratia) 10. mensuras tritici illas a te solum exigit eas namque quandiu illas non persoluis debes, nec culpa eius effectum est, vt reddas illas tempore quo valent 70. vel 80. sed vitio tuo, qui adeo fuisti in mora, vt autoritate iudicis opus fuerit ad te compellendum, vt debitum redderes: Vnde dominus fundi tui non exigit a te 70. vel 80. pro 50. sed mensuras tritici, de quibus cum eo conuenisti, & quæ iure ipsi debentur, donec actu, ac omni vt dicunt effectu a te persoluantur.

Huic controu. vicina est,
& proxima illa
qua quæ-
ritur.

CONTROVERSI A

Vigesima sexta.

LICEAT NE MUTVARE TRITICVM
vel granum vetus, obligando mutuatarium
ad restituendum nouum, & re-
cens tempore messis?

S V M M A R I V M.

- 1 *Opinio Ioannis Medina, Dominici a Soto, Nauarri, & Syluestri, cum suis rationibus.*
- 2 *Mutuante triticum vetus, cum pacto, vt restituatur sibi tantundem ex nouo vsuram committere, si sciuit nouum illud esse melius, &c.*
- 3 *Mutuante quidem triticum vetus optimum, tamè quia periculum est, ne corrumpatur, nullam exercere iniquitatem.*
- 4 *Mutuanti frumentum vetus per nouo in posterum soluendo, licet exigere maiorem mensuram noui.*
- 5 *Mutuanti triticum vetus tempore charitatis amonè, licet pacisci, ut restituat in eo pretio, quo tunc uenditur tempore solutionis.*
- 6 *Conditiones duæ seruandæ.*

IOannes Medina loco cita. probat huiusmodi contractum, ea lege, vt sit vtrumque æqualis valoris & pretij: ita vt si vetus quod traditur idem valeat quod nouum recipiendum, vel saltem credatur probabiliter tempore restitutionis idem valiturum, sit iustus contractus: vbi cumque enim seruetur æqualitas rei ad rem, seruetur similiter, & iustitia. Quod si alterum altero vilius esse appareat, & minoris pretij, redacta inæqualitate ista valoris, & pretij ad debitam æqualitatem in mensuris ipsius tritici, iustum effici contractum. Vt si triticum vetus valeat pensata illius bonitate, & utilitate, vt 10. nouum vero recipiendū vt 12. restituatur aliquid minus noui, quam sit acceptum veteris, qua tenus reudatur inæqualitas illa bonitatis, & utilitatis ad debitam æqualitatem valoris vtriusque.

Soto loco citato absolutè, & simpliciter dānant hunc contractum mutuandi triticum vetus, cum debito restituendi nouum, quia cum communiter triticum, & fructus recentes melioris sint, & præstantioris qualitatis, quam veteres, obligare mutuatarium, vt pro veteribus quos accepit, reddat nouos in eadem mensura, est obligare illum vt restituat sortem cum aliquo lucro. Qua de causa (inquit) in Republic. huiusmodi mutuatores infami quodam nomine dicuntur renouatores: Solent. n. hi recomdere magnam fructuum copiam, expectantes, ac desiderantes carius illos vendi, quod si non succedat illis pro votis, & periclitentur illi, vel corrumpi, vel deteriorari, mutant illos recepturi ex nouis totidem mensuras, & portiones. Vbi Soto eo nomine hunc contractum damnat, & merito, quod in eo viliora, & deteriora conferantur, cum debito restituendi meliora, & præstantiora, qua ratione mutuum vsurarium esse perspicuum est.

Nauar. loco cita. cap. 17. nu. 224. sequitur Syluestrum in verb. vsura. primo num. 17. Vbi Syluester constituit hanc regulam, quam vocat huius rei cla-

gem. Vsuram esse, quotiescunque ex huiusmodi mutuo, & commutatione intenditur lucrum: Iustum vero contractum, quando salua æqualitate iustitiæ, intenditur sola euitatio damni proprii, sine damno & incommodo mutuatarii.

Ex qua regula optima certe, & accommodata ad iudicandum de huiusmodi mutuis, & commutationibus, nonnullis colligunt & recte Syluester, & Nauarrus consuetaria.

Primo, mutuantes triticum vetus, cum pacto vt tandumem sibi ex nono restituatur, scientem nouum illud & recens melius, & maioris pretii futurum tempore restitutionis, quam sit vetus illud quod traditur tempore mutui, vsuram committere, maxime si prius mutuatarium libertate restituendi illud quando ipsi libuerit.

Ratio est aperta quia sic mutuans euidenter intendit lucrum ex mutuo. Et in hac parte conueniunt cum Soto,

Secundo habentem triticum vetus optimum quidem, & vtile tempore mutui, & quod tunc tanti valet quantum recens valebit tempore solutionis, mutat tamen, quia periclitatur corrumpi, si in illud tempus seruetur, nullam exercere iniquitatem; quia sic mutuans non querit, nec intendit ex mutuo illo lucrum aliquod ultra sortem, sed id solum, vitare damnum proprium sine damno mutuatarii.

Tertio, si triticum vetus melius sit quam nouum recipiendum, vel quia est maior penuria tritici quando traditur, & ideo maioris pretii si tunc venderetur, vel quia siccus illo recenti, quo sit, vt maior quantitas illius recipiatur in mensura quam recens, vel quia in bonitate & substantia recens illud non æquetur veteri, licere mutuanti vetus adeo optimum, & vtile, exigere à mutuatario, vt plus recentis ipsi restituat, quam accipiat veteris, ita vt inter datum & acceptum excessus ille bonitatis, & utilitatis, vel pretii in mensuris recipiendis, ad debitam æqualitatem, & valorem reducat.

Qua parte conueniunt cum opinione illa Medina: Intelligent enim Medina est de fructibus, qui non sunt proximi corruptioni, quia licet in mutuo non sint respicienda pretia, sed res, qui mutat vetus bonum, & vtile tempore mutui, pro bono, & utili recenti, non mutat vt recipiat lucrum ex illo mutuo, in quo consistit vsura.

Vnde probatur hoc consuetarium à suis authoribus, & recte, quia in hoc contractu, nec mutuans intendit lucrum aliquod ex huiusmodi mutuo, nec mutuatarius confert aliquid ultra sortem, sed seruetur æqualitas inter datum & acceptum, etiam si in eo mutuans intendat vitare aliquod damno alterius.

Simile huic doctrinæ videtur docere Conradus quaest. 38. de contract. conclusionem, §. vbi habet. Vbi quis mutat frumentum vetus pro nouo in posterum soluendo, mutuanti licet exigere maiorem mensuram noui, ratione detrimenti quod patitur, dando vetus melius, pro nouo non ita optimo, supposito illud vetus esse bonum ad consequendum, & vtilius; Hoc enim non exigitur ratione mutui, sed ratione detrimenti quod patitur, quia vetus bonum, & seruabile maiorem copiam farinae reddit, quam soleat recens in principio anni: Tum etiam, quia nouum cum exiccatur, & areseat, redditur minus progressu anni, vetus autem cum iam exiccatum sit & aridum, liberum est ab illa dimi-

Tomus Secundus.

ntione, & hac de causa vetus maiorem farinae copiam reddit quam nouum.

Colligunt quarto, Tempore caritatis anno-næ, licet habenti triticum vetus mutuare certam quantitatem illius, iuxta pretium quo tunc communiter venditur, cum pacto vt teneatur restituere triticum recens in eo pretio quo tunc venditur tempore solutionis. (verb. gra.) mutat Petrus Ioanni in Aprili mensuras tritici valentes iuxta pretium Aprilis 100. aureos, restituendas in Augusto, potest ab eo exigere vt restituat illas in tritico valente in eodem Augusto alios 100. aureos. Probat illud Nauar. ex c. In ciuitate. De vsuris, & autoritate D. Antoni. illud docentis 2. par. 7. §. 13. Et ratione, quia sic mutat triticum vt vetus, sed vendit illud pretio communi & iusto tempore quo illud tradit, cum pacto recipiendi pretium illud tempore messis in tritico recenti, iuxta iustum pretium illius, & commune tempore solutionis; in quo contractu nulla est iniquitas, cum semper seruetur iustum pretium, tam veteris, tempore traditionis, quam recentis, & noui tempore solutionis.

Seruandæ tamen sunt in hoc quarto consuetario duæ conditiones: Prior, vt liberum sit recipiendi triticum, reddere pretium illius, vel in tritico nouo sub pretio communi tempore solutionis, vel in pecunijs, quia obligare illum, vt non possit aliter pretium illud reddere quam in tritico, (cum hæc obligatio pretio æstimabilis sit, quia potest forsan afferre secum aliquem laborem, & difficultatem in quærendo tritico illo,) esset profecto exigere ab illo ultra iustum pretium tritici ipsi traditi aliquid aliud pretio æstimabile, quod est iniquum & vsurarium. Posterior est, quam ibidem affert Nauar. ne per aliquas iustas leges Prouinciæ prohibita sit huiusmodi tritici anticipata emptio: Sicut est prohibita per leges Castellæ anticipata emptio ad reuendendum illud absolute & simpliciter, ad propriam vero familiam eo pretio quod valebit viginti diebus proxime præcedentibus, vel proxime sequentibus festum Natiuitatis Beatæ Virginis in Metropoli loci in quo emitur.

Denique fauent dictis in hoc ultimo consuetario quæ habentur in leg. Vinum, ff. De rebus creditis, vbi Interrogatus Iuris consultus quod pretium esset reddendum pro vino credito, Respondet, vt si fuerit inter contrahentes determinatum tempus solutioni, soluatut pretio temporis quo inter se conueniunt fieri solutionem: Quod si non fuerit inter eos assignatum, soluatut eo pretio quod valebat tempore quo facta est repetitio coram iudice.

Interrogatus rursus ex quo loco esset sumendum pretium, respondit eodem modo, vt si contrahentes designarunt certum locum, penes illum esse constituendum pretium, quod si nullum designarunt, penes eum locum in quo facta est venditio. Quæ decisio legis, cum iusta sit, habet quoque vim in foro animæ.

Dei que in calce huius art.

ex-
plicanda est cele-
bris illa diffi-
cultas.

Hh

CON.

IN CONTRACTVS, QVI
 dicitur mons pietatis, sit iniquus, & vsu-
 rarius, vel honestus potius,
 & iustus.

SUMMARIUM.

- 1 Quid sit mons Pietatis, & quomodo constituitur.
- 2 Conditiones præcipue montis Pietatis tres.
- 3 Operas quas ministri & custodes exercent circa huiusmodi montem duplices esse.
- 4 In contractu montis Pietatis reperiri tres contractus.
- 5 Contractus Montis Pietatis approbatur in Concilio Lateranensi.
- 6 Mons Pietatis à quo institui potest.
- 7 Aliud est considerare actiones aliquas secundum se, & aliud considerare eas ut circumstantias omnino necessarias contractui tali.
- 8 In contractu hoc concurrunt Iustitia commutativa, & distributiva.
- 9 Pauperes tenentur ad sustentandum hunc montem.
- 10 Pro conseruandis pignoribus quæ nullo egent labore, nihil licet a paupere accipere.
- 11 Sanctius & melius Mons Pietatis institueretur, si institutor simul emeret aliqua iura, vel census perpetuos.
- 12 Dives duobus modis potest à se abdicare dominium.
- 13 Nulla iniustitia committitur in hoc monte.
- 14 Pauperum communitas, & collegium est dominus Montis Pietatis, & tenetur ad conseruandum hunc montem.
- 15 Non taxatur quota debeat solui à pauperibus.

DISSERVNT de hac quaestione, potissime Caiet. tom. 2. opusculo 6. qui est de monte pietatis per cap. 15. Medina Cod. De resti. in tractat. De rebus per vsuram adqui. q. de monte pietatis fol. 152. Soto lib. 6. de Iust. q. 1. ar. 5. Navar. in cap. primo 14. q. 3. à nu. 64. vsque ad 70. & alij nonnulli ex recentioribus.

Dicitur autem mons pietatis, cumulus quidam siue acervus vel tritici, vel pecuniæ, vel aliarum rerum vrensilium, institutus à Repub. vel priuatis illius ciuibus, ad subleuandas pauperum necessitates, non per modum elemosynæ sed per modum mutui. Cuius frequens est vsus in Italia sub hoc nomine Montis pietatis, & in aliquibus alijs locis Hispaniæ, vbi vocatur [Alhondiga para los pobres.] Huiusmodi mons non erat in vsu apud antiquos, cepit ferè à centum quinquaginta annis, tempore Pij secundi. Hic enim Pontifex est, qui primus omnium illum legitur approbasse, cepitq; prædicatoribus hortantibus Respu. & populos ad illum instituendum, ne pauperes vsuris ab Hebræis acceptis consumerentur.

Constituitur vero hic mons siue cumulus tribus potissime vijs, Vel à Repub. ipsa & illius Magistratibus ex bonis communibus illius Magistratibus ex bonis communibus illius: Vel à tota,

communitate, vnoquoque ciue ex proprijs facultatibus aliquid libere, & pie exhibente: Vel diuite aliquo, & potente viro, tradente bona sua Respu. è quibus cumulo isto in communi constituto pauperibus per mutuum subueniatur.

Habet huiusmodi mons tres præcipuas conditiones, siue capitula. Prima est, vt ex huiusmodi cumulo teneantur administratores illius mutuarè cuius pauperi illius loci, si cumulus pecuniæ sit, vnum aureum, & ad summum tres: si tritici vnâ mensuram, & ad summum 3. vel plures, sicut Magistratus pro temporum indigentia constituerint: ita vt pauper ille intra certum tempus rem mutuo acceptam cumulo illi restituat, saltim intra annum: aliter enim non in communem sed in pauperum vtilitatem cederet cumulus ille, si liceret vnique accepta ex illo monte per longa tempora retinere. Secunda conditio est, vt conferat pauper pignus aliquod, donec acceptum restituat: constituti que sunt ministri ad custodiendum pignus illud illæsum, & incolume, ita vt si tempore præfixo pauper reddiderit mutuum illud sicut debet, recipiat pignus suum integrum & illæsum, sin minus vendatur publice sub hasta, vt ex pretio pignoris illius restituatur monti quod illi debetur, vt ea ratione mons ille conseruetur semper in vtilitatem pauperum, nam aliter paulatim minueretur, & periret, residuum vero illius pretii restituatur fideliter pauperi, cuius erat pignus illud. Tertia conditio est, cum ad custodiendum hunc cumulum siue pecuniæ, siue tritici, siue alterius cuiuscunque rei, ad custodienda similiter pignora illa, & excutienda à puluere, ne deteriorentur, & vendenda, vbi pauper tempore præfixo non restituerit, ad habendos libros rationum, dati & accepti, & scribendum in eis tam res quæ mutuuantur ex isto cumulo, quam pignora quæ recipiuntur, sint necessario constituendi ministri, quibus reddantur iusta stipendia suorum laborum, & conducendæ domus, quæ perspicuum est sine expensis haberi non posse, ad eas soluendas postulatur à pauperibus aliqua exigua cota per singulos menses, quamdiu rem mutuo acceptam apud se detinent.

Etenim si huiusmodi stipendia, & expensæ ab ipso cumulo essent detrahendæ, paulatim ille cum graui pauperum detrimento minueretur.

Quo circa vt in eorum vtilitatem integer perseueret, constitutum est, vt idem pauperes qui mutuum ex illo acceperint, aliquid aliud præter capitale exhibeant, non quidem ratione mutui, nec vt mons iste augeatur, sed ad soluendas expensas illas & operas ministrorum huic contractui & monti adeo necessarias.

Ex quibus conditionibus circa duas priores nunquam fuit ab aliquo dubitatum. Conueniunt enim omne DD. non esse ex huiusmodi cumulo cuique pauperi mutuum, quantum ipse postulauerit, sed aliquam tantum partem, vt valeat omnibus prodesse, quod in omnium vtilitatem instituitur. Iustum etiam esse, vt exhibeat pauper pignus aliquod in securitatem, & ea lege, vt si in termino non restituerit mutuum, vendatur, nam aliter periret ille cumulus, nec diutius permaneret.

Tota vero concertatio est circa tertiam conditionem.

Sit ne iustum, vt exhibeant pauperes aliquid vltra capitale, ad soluenda stipendia illa ministrorū ceteraq; expensas, vel vsurarium & iniquum.]

Leo X. in Concilio Lateranen. sess. 10. in Bulla quæ statim in principio illius sessio, fuit lecta, refert quæstionem hanc fuisse inter grauíssimos Theologos, & Iurisperitos controuersam, iudicantibus multis huiusmodi montem iniquum esse & usurarium, propter hanc tertiam conditionem. Quam partem sequuti sunt potissime Caietan. & Soto locis citatis.

Ad quam stabiliendam nonnulla constituunt. Nam imprimis, licet opinionem suam, vt verè catholici, & Pij doctrinæ, & correctioni Sanctæ Romanæ Ecclesiæ subijciant, statuunt nihilominus quæ à Pontif. vel Concilij docentur duplicia esse: quædam quæ ita pertinent ad fidem, vel mores, vt superent rationem naturalem, colligendaque sunt, vel ex sacris literis, vel traditione Apostolica, vel recepta & antiqua Ecclesiæ consuetudine: alia vero, quæ licet pertineant ad mores, non tamen colliguntur ex Sacra Scriptura, vel Apostolica traditione, sed ex principijs, & placitis Phylosophiæ moralis in bona, & necessaria consequentia: & circa hæc, cum ita pertineant ad Phylosophiam moralem, vt eorum vere habeatur scientia, Summos Pontif. inquiunt quos certum est non mittere falcem in messem alienam, non definire aliquid tanquam de fide,

Addit Caietan. hæc ita differre, vt in rebus fidei, vel morum quæ superant rationem naturalem, & quæ ex sacri litteris, vel traditione Apostolica inuestigandæ, & desumendæ sunt, cuius rationi phylosophicæ, authoritas Pontif. eiusque sententia sit præferenda: In rebus autem morum, quæ neque ex Sacra Scriptura, neque ex traditione Apostolica habentur, sed sunt propriæ & verescibiles, & circa quas ita versatur Phylosophia moralis, vt rationibus phylosophicis tanquam sua propria ac certa via indagandæ sunt Tam Pontifici, quam cuiunque alteri iudici, & doctori ratio naturalis, ex principijs Phylosophiæ moralis optime ac recte concludens, præferri debeat. Nec alia authoritas quam diuina, eo quod Deus author naturæ sit, & supra omnem naturam, huiusmodi rationibus phylosophicis præponderet.

Vnde colligunt, damnare contractum usurarium prohibere illum sub censuris, compellere usurarios ad restituendas usuras pertinere quidem ad authoritatem Pontif. quia non solum ex phylosophia morali, verumetiam ex Sacra Scriptura colligitur aperte iniquitas usuræ: at in particulari definire hunc vel illum contractum usurarium esse, cum hoc non sit colligendum ex Sacra Scriptura, vel alio superiori lumine, quam naturali, & ex mera Phylosophia morali, nudaque rerum & contractus natura, non esse proprium Apostolici muneris: Quo circa licet vnus pietatis secundum se sit reuera approbatus (vt vidimus) à multis Summis Pontif. Cæterum an cum hac conditione tertia sit licitus, vel iniquus, hoc non esse à Sede Apostolica definitum, nec pertinere propriè ad munus Apostolicum, sed ad Phylosophum moralem, & ex consequenti citra omne periculum, saluaque obedientiæ Sedis Apostolicæ posse DD. quæstionem hanc de monte pietatis, quantum ad hanc tertiam conditionem disputare, & eam partem tueri, quæ placitis Phylosophiæ moralis fuerit magis consona.

Et confirmatur, quia Caietan. qui fuit tempore Leon X. quando hic mons potissime approbatus est, testatur in Opusculo suo de hoc monte c. vlt.

Tomus Secundus.

se vidisse in Bulla quadam Mantuæ, in qua hic mons approbatur. approbari illum quatenus Sacris Canonibus non repugnat, & audisse à viris fide dignis, qui occultate viderunt Bullas originales Pontificum approbantium hunc montem, approbare illum, & conditiones, ac capitula ipsius, quatenus Sacris Canonibus non repugnat: Cum ergo prudenter dubitetur adhuc à DD. iuxta placita Phylosophiæ moralis, an cum ista tertia conditione repugnet Sacris Canonibus, citra iniuriam, & inuiolata obedientia Romanæ Sedis potest hæc quæstio disputari, & ea pars iudicari verior, quæ fuerit placitis Phylosophiæ moralis magis consona.

3 Statuit 2. Caietan. operas quas ministri, & custodes exercent circa huiusmodi montem duplices esse: alias quæ non sunt pretio æstimabiles, alias verò quæ pretio æstimari possunt: Rursum ex his quæ pretio æstimari possunt, non omnes esse in solam vtilitatem pauperis mutuatarij, sed quædam in vtilitatem domini montis, vel montis ipsius, alia vero in vtilitatem vtriusque: Quod hac inductione ostendit. In hoc montem exercentur à ministris huiusmodi operæ.

Primo custodiunt pecuniã illam, vel triticum.

Secundo, habent illam pecuniã expositam, & paratam ad mutuandum ex ea cuius pauperi petenti portionem, & coram taxatam.

Tertio, numerant illam, & conferunt exigenti, recipiuntque ab illo pignus.

Quarto, recipiunt ab eo, ac recuperant adueniente termino quod fuit illi mutuatum, restituntque illi pignus suum saluum, & in columbe.

Quinto, custodiunt pignora, excutiunt à puluere, seruantq; illa illæsa.

Sexto, habent libros rationum, in quibus scribunt quæ singulis pauperibus conferuntur ex illo monte, & pignora quæ ab illis recipiuntur. Et similiter quæ restituntur, & quæ illis redduntur.

Vltimo, si mutuatarij sint in mora, curant vt vendantur pignora illa, ac vt ex illorum pretio restituantur monti quod ab eo acceptum fuerat, colato residuo domino pignoris.

Ex his operibus duo illa, nempe tertium, quod est dare mutuum, & recipere pignus, & quartum quod est recipere pecuniã in termino à paupere, & restituere illi suum pignus, non sunt pretio æstimabilia: quia hæc sunt intrinseca mutuo, (vt vidimus,) quæ vero sunt intrinseca mutuo, non sunt pretio æstimabilia, neque pro illis aliquid accipi potest, sicut neque pro ipso mutuo. Ex alijs, primum opus, nempe vt pecunia illa seruetur, est in vtilitatem domini: secundum in vtilitatem pauperis, quia vtile ipsi est, vt pecunia illa parata sit certo, & exposita ad leuandam ipsius necessitatem ex ea per mutuum.

Quintum opus, vt custodiantur pignora, in vtilitatem vtriusque est, & domini montis vel montis ipsius, vt sit securus de restitutione mutui, & pauperis vt pignus illud custoditum sibi fideliter restituantur, vbi reddet mutuum, nec pereat, vel deterioretur.

Sextum in vtilitatem quoque vtriusque, & montis, vt per scripturas illius libri quid cuiq; mutuarum sit, appareat, & pauperis, ne vlla existat confusio in pignoribus, vel mutuis.

Vltimum, deniq; in vtilitatem est ipsius montis vt vendito pignore, ex pretio illo restituantur monti quantum fuerat ab eo acceptum. Quo fit

H h 2 in

in solius pauperis utilitatem illud tantum cedit, nempe pecuniam illam certam ac paratam esse ad mutuandum pauperi. Alia vero opera ministrorum circa hunc montem, vel non sunt in utilitatem pauperum, vel non sunt in utilitatem ipsius montis quam pauperum.

Ex his colligit Caiet. cap. 6. illius opusculi quinque conclusiones, quas possumus redigere ad tria dicta.

Primum est, Hunc montem, eo modo quo exercetur de facto, iuxta illam tertiam conditionem esse usurarium, & iniquum.

Secundum, Præter mutuum posse exigi à paupere, non quantum desideratur ad omnes expensas, quæ fiunt in isto monte à ministris, sed quantum peritus, & prudens indicaverit exigi posse, pro illa obligatione quam habet ille mons mutuandi pauperibus. Quia (vt supra vidimus) obligatio ista pretio æstimabilis est licetque mutuanti obliganti se ad mutuandum, aliquid exigere præter capitale ratione huiusmodi obligationis.

Tertium, Si quidem cumulus iste, & mons habeat dominum, teneri ad exsoluendas illas expensas, & stipendia ministrorum, partim dominum istius montis, partim vero non hunc vel illum pauperem, sed totam communitatem pauperum illius ciuitatis, vel loci, in quo existit talis mons: cum cedant opera illæ in utilitatem vtriusque, quæ autem cedunt in utilitatem aliquorum, debent persolui ab illis quibus utilia sunt, & quatenus illis utilia sunt.

Quamuis præstaret (inquit) vt vbi mons iste non habet pecuniarum dominum, sed est Reipub. vel tanquam institutus ab ipsa, vel quia priuatus cuius qui ipsum instituit, abdicauerit à se dominium illius, & transtulerit illud in Reipub. omnes expensas ad illum necessarias persolui à sola Reipub. vt fit Mediolani, Brixia & Veronæ, cum cedat in utilitatem eiusdem Reipub. cuius bona pars pauperes sunt, existere in ea huiusmodi montem ad leuandas eorum indigentias, ne vsuris, aut nociuis suæ suppellectilis venditionibus consumantur.

Magister Soro conuenit cum Caietan. in primo & secundo dicto ex his tribus, subscribitque illius sententiæ. In tertio tamen non nihil ab eo discedit, docens expensas quæ cedunt in utilitatem montis, vt custodire pecuniam & pignora, habere libros dati, & accepti, &cæt. quia omnes hæc fiunt in utilitatem montis, & non pauperum, optimum quidem esse, vt à Reipub. soluerentur, non tamen esse Reipub. ad illud obligandam, cum hic mons non sit pro bono totius Reipub. sed cuiusdam partis tantum, nempe pauperum, sed soluendas esse ex ipsomet monte in cuius utilitatem fiunt.

Quod si hac via aliquid à monte isto minuat, non esse incommodum: quia quemadmodum si pecunia ista esset priuati alicuius, expensæ essent ab illo persoluendæ, ita quando nullus est, sed existit mons iste in Reipub. quasi sub dominio sui ipsius, ex eodem monte expensæ istæ solui debent.

Sed quidquid sit de hoc tertio dicto Caietani, à quo debeant expensæ istæ persolui, an à Reipub. vel ex ipsomet monte, volunt Caietan. & Soro à pauperibus id tantum exigi posse, quod prudens & peritus iudicaret deberi vltra sortem, ratione illius obligationis mutuandi quam habet hic mons pietatis, eo ipso quo instituitur: Exige-

re vero à pauperibus, sicut fit, & est positum in consuetudine omnes alias expensas quæ fiunt in conseruationem istius montis, quas retulimus, ini quum esse, & usurarium.

Probat illud varijs argumentis: Sed constituunt prius huiusmodi montem, & contractum reducendum necessario esse, vel ad iustitiam commutatiuam, ad quam potissime censendus est pertinere, sicut pertinet quiuis contractus mutui, vel ad distributiua, vt aliqui DD. volunt, existimantes hunc montem esse velut quoddam bonum commune, per mutuum distribuendum inter pauperes.

Quo posito, siue ad iustitiam commutatiuam dicatur pertinere, siue ad distributiua, ostendunt iniquum esse usurarium.

Primo sic: Sit diues qui ex misericordia constituat apud se aliquem cumulum pecuniæ, ad mutuandum ex eo pauperibus, quoriscunque postulauerint ab ipso partem aliquam illius cumuli, idque accepto pignore, & cum alijs conditionibus huiusmodi montis, si hic priuatus diues acciperet aliquid vltra sortem, ad expensas famulorum, qui custodirent illum cumulum, & pignore, & haberent libros rationum dati & accepti, reuera committeret vsuram, nec posset tanta conscientia aliquid aliud accipere, quam quod peritus, & prudens iudicaret posse ipsum exigere ratione illius obligationis, qua se deuinxit ad mutuandam, ergo exigere à pauperibus qui mutuo accipiunt ex monte pietatis, omnes expensas, quæ fiunt in ministris, & custodibus illius montis, usurarium est.

Consequentia patet, quia cum circumstantia mutuantis non mutet naturam contractus, si priuato non licet ita mutuare absque vsura, nec licet Reipub. nec monti publicè ab ipsa instituto, vel ipsi commisso.

Et similiter, cum pauper mutuarius non magis teneatur ad conseruandam pecuniam istius montis, quam ad seruandam incolumem pecuniam diuitis, qui paratus esset illi mutuare ex misericordia, quæ ratio est vnius, debet quoque esse alterius. Antecedens vero ita ostendo Si priuato mercatori tale mutuum instituenti liceret accipere aliquid vltra sortem, propter huiusmodi expensas, cuiusque mutuanti id liceret, nec exerceretur vnquam vsura. Patet, quia quicunque mercator, siue campfor posset affirmare, se habere famulos, & ministros ad custodiendas suas pecunias, ex quibus mutuatur, & pignora quæ frequenter afferuntur à mutuarijs, & amanuenses ad libros rationum dati & accepti: qua via aperiretur ianua patens iniquitati vsurarum. Quod non est dicendum.

Secundo, In hoc contractu committitur multiplex iniustitia ratione istius tertiæ conditionis, & expensarum quæ exiguntur à pauperibus, ergo est iniustus: Consequentia aperta est, sicut enim actus secundum suam substantiam moraliter bonus ex circumstantia potest vitari, ita etsi mons pietatis secundum substantiam sit contractus licitus, ex circumstantia tamen iniusta qualis est ista tertia conditio, reddetur iniustus. Antecedens probo. Imprimis iniustum esse exigere à pauperibus omnes expensas, quæ fiunt in conseruatione istius montis, probo. Nemo tenetur soluere operas factas in alterius fauorem, sed eas tantum quæ fiunt in ipsius utilitatē, sunt enim hæc duo inquit Caietan. velut certissima principia Philosophiæ moralis, Alterum affirmatiuum,

tum, vt pote, [Ille tenetur mercedem alteri reddere, in cuius fauorem & vtilitatem opus agitur:] Alterum negatiuum, nempe, [Nullus tenetur mercedes reddere pro opere facto in alterius fauorem, & vtilitatem;] Sed ex secundo fundamento posito constat, ex istis operibus ministrorum, præter illam secundam quæ est pecuniam existere obligatam ad mutuandum, alias omnes partim esse in vtilitatem domini montis, vel ipsius montis, partim vero in vtilitatem pauperum, pauperum verò, non huius vel illius particularis accipientis, sed totius communitatis ipsorum, ergo iniquum est, vt pauperes soli compellantur ad soluendas expensas, quas etiam si rigore vtendum esset, oporteret diuidere inter communitatem pauperum, & dominum istius montis, vel ipsummet montem iuxta Sotum, quando non habet certum dominum Immo magis esset exigendum à dominis quam à pauperibus, quia plures ex istis operibus magis cedunt in vtilitatem domini, quam pauperis, vt custodia pecuniæ, custodia pignoris quo manet securus dominus de illo mutuo, liber rationum, & similia. Et confirmatur, quia multæ etiam sunt actiones, quæ solum sunt in vtilitatem ipsius montis, minime verum pauperum, iniquum, ergo est compellere pauperes ad omnes istas actiones persoluendas.

Confirmatur secundo, quia vsura esset, si mutuans compelleret mutuatarium ad soluenda opera, quæ sunt in commodum mutuantis.

Secundo exercetur & alia iniustitia circa pignora. Etenim cum pignora non omnia sint onerosa, nec indigeant eodem labore, vt custodiantur, quia quædam nec puluere, nec erugine consummi possunt, aut deteriorari, sed reposita semel in arca se ipsis permanent illesæ, vt vasa argentea, vel aurea, grauantur nihilominus in contractu huius montis æqualiter omnes pauperes ratione huius operæ, & custodiæ pignorum, siue pignora eorum maiori custodia egeant siue minori, quod est iniquum: pro minori enim labore & custodia minus stipendium accipiendum est, quam maiori.

Tertio, pauperes in hoc contractu, quanto magis apud se detinent acceptum ab isto monte, tanto magis compelluntur aliquid vltra capitale reddere, vt si pro pecunia accepta teneantur dare per sex menses duo, pro anno compelluntur dare quatuor, vnde aperte ratione dilata solutionis augetur pecunia, quæ reddunt vltra fortem, quod est aperte vsura, vt vidimus.

Tertio principaliter: De ratione mutui est, vt mutuans recipiat supra se onera mutuatiõni aneæ, alias non mutuet, sed sustentatio ministrorum custodientium hunc montem: & exercentium omnia illa ministeria quæ ad mutuatiõnem huiusmodi requiruntur, sunt huic mutuatiõni annexa, ergo sicut sustentatio ipsius mutuantis non pertinet ad mutuatarios ipsos, & recipientes mutuum, sed ad ipsummet mutuantem: eius namque interest se ipsum alere, & sustentare, ita & sustentatio istorum ministrorum non debet pertinere ad pauperes, sed ad eos qui huiusmodi montes instituunt, vel ad Respub. ipsas, penes quarum administrationem existunt.

Qua ratione colligunt authores huius sententiæ, vt quicumque ex suis bonis huiusmodi montem instituere decreuerit, debet ante omnia constituere stipendia, quibus ministri illius sustententur, vel obligare Respub. ad illos sustentan-

Tomus Secundus.

dos, quia cum ab ipsis mutuatarijs non debeant sustentari, si ex facultatibus eiusdem montis stipendia illorum detrahenda sint, paulatim minuetur, & deficiet, nec poterit diutius permanere.

Afferunq; testimonium Caietan. affirmantis in pluribus ciuitatibus Italiæ sustentari huiusmodi ministros publico illarum stipendio.

Quarto, non minus est vsura exigere ex mutuo aliquod augmentum & lucrum, quam exigere ex mutuo aliquas expensas, vel damnum, quod mutuans non est passus ratione mutui, sed alia via: vt si Petrus cui Latrones furati sunt 10. vellet illa recuperare per mutuum. Sed expensæ istæ quas facit dominus montis, vel monspise, non sunt ratione mutui, nec sunt necessariae ad mutuum, etiam si fiant occasione mutui, sed sunt in vtilitatem domini, vel montis, nempe vt seruetur pecunia, ac vt securius recipiatur, quæ sunt extrinseca mutuo, ergo recipere aliquid vltra fortem propter tales expensas est vsura. Et confirmatur, Quia etiam si dicatur id quod recipitur seruire expensis, recipitur nihilominus vi mutui, non enim daretur à paupere nisi ob illud mutuum, sicut in vsura mutuatarius non dat nisi ob mutuum, ergo talis exactio vsuraria est.

Quinto. Mons iste siue pecunia sit, siue triticum, non est pauperum, neque ipsi sunt domini illius: quia si domini essent non acciperent illud mutuo, nec cum debito restituendi, nec dato pignore, sed simpliciter & absolute, Vnde aut est alicuius priuati diuitis, aut Reipub. aut sui ipsius: Nunc sic: Expensas, quæ fiunt ob conseruationem alicuius rei, nullus alius tenetur soluere quàm dominus illius, quia eo ipso quo illius dominus est, & fiunt in rei cuius est dominus conseruationem, cedunt in ipsius vtilitatem.

Istius autem montis (vt constat) non sunt domini pauperes ipsi, sed aliquis alius, ergo expensas quibus eget, vt conseruetur, non debent soluere pauperes, huiusmodi autem expensæ sunt quæ fiunt in custodia pecuniæ, pignorum, librorum, scribentium, &c. ergo non est æquum soluere illas à pauperibus, sed à Reipub. vel ab ipso monte, Et confirmatur, Quia nemo tenetur ad custodiendum quod non est suum, & in quod non habet ius aliquod, vt habet commune dictum. Iuris peritorum argumento à leg. 1. & leg. Necessario, ff. De pericu. & commodo rei venditæ, & leg. Incendium, Cod. Si certum petatur, §. Is cui. At huiusmodi pecunia, vel triticum non est pauperis, neque est futurum illius, quo vsque mutuo illud accipiat, ergo antea non tenetur ad illud custodiendum, vel soluendas expensas, quæ fiunt in illius custodia.

Septimo, Et constituit prius: In contractibus ciuilibus pertinentibus, ad iustitiam commutatiuam, communitatem ipsam, & totum corpus Reipub. perinde se habere, ac si esset quædam priuata pars, & quidam priuatus ciuis, vt quando Respub. vendit suum triticum, vel emit, aut soluit aliqua stipendia, perinde illam se habere, ac si priuatus aliquis ciuis alteri venderet, aut solueret stipendia, vel ab eo aliquod emeret. Quo posito sic argumentatur Caietan. In hoc contractu montis pietatis, cum sit mutuum, seruanda potissime est ratio iustitiæ commutatiuæ, secundum rationem autem iustitiæ cõmutatiuæ, sicut non licet exigere ab vna parte quod debet alia, ita quoque nec licet exi-

H h 3 gere

gere à parte, id ad quod tenetur totum, neque ab uno ciue id ad quod tenetur tota communitas, sed ad expensas quæ fiunt in isto monte pietatis (si demus fieri illas in utilitatem pauperum) cum fiant in utilitatem totius communitatis ipsorum, non tenetur hic vel ille in particulari, sed ipsa communitas & collegium pauperum in eo loco existentium, iniquum ergo est exigere ab hoc vel illo paupere mutuuario expensas istas, vel non debitas à solis pauperibus, vel si debeantur, debitas à toto collegio, & communitate pauperum.

Denique digniori in aliquo genere conferendum est ex iustitia distributiva plus boni, & minus mali, in hoc contractu mutui ex monte pietatis, instituti ad iuuandos pauperes, ille est dignior, qui plus eget bonum autem in hac distributione est pecunia, vel res quæ mutuatur, malum vero onus illud soluendi expensas quæ fiunt in ministris, ergo iuxta iustitiam distributivam, illi, qui magis indiget erit maior pecunia mutuanda, & minus imponendum oneris ad soluendas expensas: at in isto monte contra res habet, nam quo quis magis eget at plus accipi ab isto monte, si plus etiam soluit, est ergo contractus illicitus, & hac saltem ex parte iniustus.

Molineus in suo opere de usuris quæst. 74. num. 581. circa hanc quæstio. reprehendit acriter Alexand. docentem (ut ipse refert) Concil. 1. & 2. & 107. lib. 2. posse Summum Pontif. facere de peccato non peccatum, & hac ratione licet quod exigitur à pauperibus in mutuo ex huiusmodi monte accepto ultra sortem, vere exigatur ab eis ratione mutui, non esse peccatum, vel iniquum: quia a Summis Pontif. in suis Bullis ita fieri conceditur. Additque licere mutuanti- bus ex huiusmodi monte exigere à pauperibus mutuarijs, si pignus contulerint, sex denarios pro libra per singulos trimestres, vel octo si nullum obtulerint pignus, ita ut singulis annis oporteat eos 3. vel 4. solidos pro singula quaque libra persolvere.

Sed utrumque reprehensione dignum profecto est, Prius enim illud, Summi Pontif. posse facere de peccato non peccatum, nullus unquam Catholicorum docuit, nec in alicuius mentem venit, maxime in his quæ iure naturali, & diuino prohibentur omnino.

Nec Summi Pontif. quorum autoritate, sanctissimoque decreto hic mons approbatur, concedunt, ut ratione mutui aliquid à pauperibus ultra sortem acceptam exhibeatur, sed ratione sola expensarum, quæ in illius conseruatione fiunt.

Quo nomine illud neque usurarium esse, nec peccatum, sed iustum, & debitum vere & sapienter docent. Posterius quoque ab omni æquitate & iustitia maxime alienum est.

Etenim, si per singulos trimestres 6. vel 8. denarij à paupere accipiantur, compellerentur miserè duas vel tres centesimas usurarum persolvere: Quod quam iniquum sit, perspicuum est: cum nec leges ipse Romanorum, quæ aliquas per mittebant, huiusmodi paterentur.

Ac ut ratione propria ex natura huius montis petita utamur, Si illud tantum à pauperibus mutuarijs accipere licet, (ut statim videbimus) quod ad expensas huius montis conseruationi necessarias exigitur, quis non videat illud parum ac moderatum, ut Summi

Pontif. sanctissime docent, esse debere? minime vero in tanta, & tam excessiua quantitate, qualem iniquè, & malè visus est intruducere Alexand.

Ab hac autem Alexandri sententia dum nititur recedere Molineus, in suum errorem toties in illo tractatu repetitum labitur: Docens, quod à paupere ultra sortem in hoc contractu exigitur, ratione mutui exigi, veramque & formalem usuram esse; Sed licitam, & honestam, piamque: & laudabilem, ac iure naturali & ciuili concessam, quamuis non iure canonico: Probendam vero, quia moderatissima est, nec exigitur in quæstum alicuius feneratoris, & ad lucra captanda, sed ad commodum pauperum, & conseruandum cumulum illum, & montem. [Ita, (sic enim habet) ut contractus hic non sit negotiatio aliqua usuraria, sed negotiatio conseruatoria beneficentiæ erga pauperes exercenda, pertinens ad illud genus scænoris, de quo Proverb. 19. dicitur: Fœnaratur domino, qui miseretur pauperis.

Sed neque in hac parte Molineus audiendus est, cum ex primo articulo abunde constet, nullum genus usuræ, quæ verè, & formaliter usura sit, licitum esse: quin potius omni iure prohibetum. Repugnatque sibi maxime Molineus, cum affirmet prius recipi aliquid à paupere ratione mutui, deinde vero ut huius montis æquitate, & iustitiam tueatur, doceat, non esse negotiationem usurariam, sed conseruatoriam illius montis in pauperum beneficentiam, & in hunc finem illud recipi, ut expensis quæ fiunt in conseruatione huius montis deseruiat: quod autem hoc sine recipitur, sicut vere res habet in hoc contractu, & optime Summi Pontif. explicarunt, non sumitur ratione mutui, nec habet ullam speciem usuræ, tantum abest, ut sit vera ac formalis usura, sicut Molineus falso, & hæreticè arbitrat.

Ioann. Medina, & Nauarr. locis initio huius quæstionis citatis, & multis ex recentioribus hunc contractum iustum, sanctum, & pium esse docent. Immo ut refert Leo 10. in illa Bulla cuius meminimus, etsi multi tenuerint opinionem istam Caietan. multo plures, & doctiores verbo, & scripto defenderunt hunc montem tanquam iustum, & licitum, cum illis capitulis, & conditionibus, quas explicabimus, in quo nihil exigitur, vel ratione mutui, vel ad augendum in aliquo cumulum illum, sed id tantum quod arbitrio peritorum & prudentum censetur omnino & præcise necessarium ad expensas, sine quibus mons iste permanere ac conseruari non posset.

4 Huius opinionis velut fundamentum est, reperiri reipsa in hoc contractu montis pietatis hoc contractus.

Primus est mutui, quod sit ex illo monte paupere. Secundus est, contractus pignoris, quod minister nomine illius montis recipit ab illo paupere mutuuario. Tertius, est contractus locationis, quo ministri locant operas suas ad scribendum datum, & acceptum, custodiendum pecuniam, & pignora: quo posito sic argumentantur. Quæ reddunt pauperes ultra sortem, non conferunt ratione primi contractus mutui, vel propter mutuum, id enim esset usura: nec ratione secundi contractus qui intrinsecus etiam est illi mutuo, sed ratione tertij, quia ministri non debent gratis seruire, sed locant operas suas. Sed hanc locationem vel pretium eius (cum omnes opera ista pretio æstimabiles sint) non est æquum, ut reddat diues

divos, qui montem illum instituit, cum ipse ad utilitatem illius pecuniæ, quamdiu ipse erat, non indigeret huiusmodi operibus, nec Respub. quæ nec illis indiget, nec illis vitur, nec vllus alius, sed pauperes, vt habeant vnde mutuo accipiant, quod non haberent nisi existeret mons iste, & conseruaretur cum huiusmodi operibus: Postulat ergo recta ratio & æquitas, vt soluantur huiusmodi stipendia, & expensæ ab illis pauperibus mutuatarijs.

Et confirmatur. Recipere aliquid vltra sortem in mutuo, vel occasione mutui non est vsura, nisi recipiatur propter ipsum mutuuum, & vi mutui. Etenim quando mutuans ducit in pactum lucrum verè sibi cessans, recipitque illud vltra sortem, non est vsura, quia licet recipiat illud interueniente illo mutuo, occasione illius, non tamen propter ipsum mutuuum, neque ex vi mutui, sed ratione illius lucri sibi cessantis. Sed in hoc casu licet pauper iste non redderet illud amplius vltra sortem, nisi accepisset mutuo ex isto monte, & interueniente tali mutuo, attamen quod reddit, non exhibet ratione ipsius mutui, sed ad expensas illius montis, qui in eius utilitatem institutus est, & conseruatur.

Hanc sententiam tanquam verissimam recipiunt omnes ferè recentiores, præter vnum vel alterum: cui nos etiam subscribendum duximus: ita vt oppositam iudicemus omnino improbabilem & temerariam post decretum illud Concilij Lateran. sub Leone 10.

Probatur. Et imprimis vt vtamur methodo Theologiæ, cuius primus & potissimus locus est ab autoritate Sacræ Scripturæ, vel Ecclesiæ, Ex illa Bulla Leon. 10. lecta in Concilio à Reuerendo domino Bertrando Episcopo Adien. orato re ducis Ferrariæ in Curia Romana. Etenim cum mons iste incepisset sub Pio secundo, fuissetque confirmatus & approbatus à variis Pontif. non de fuerunt qui illum damnarent tanquam illicitum: Ita cepit oriri lis & controuersia de iustitia huius contractus inter grauissimos Doctores, ad quam dirimendam, & tollenda scandala, quæ ex huiusmodi concertatione inter simplices nascebantur, curauit Leo 10. vt veritas huius quæstionis indagaretur, & ea diligenter inuestigata edidit Bullam, quam dictus Episcopus Bertrandus legit coram omni concilio: Et habetur initio Sef. Vbi postquam retulit Papa fuisse illam inter grauissimos DD. disputatam, subiungit: Doctores vero, & sapientiores hunc montem iustum, & licitum iudicasse præstantissimos diuini verbi præcones, ac Euangelicæ veritatis concionatores illum vt rem piam, & honestissimam, & ab omni iniquitate liberam fidelibus populis suafisse, & quod præstat à summis Pontif. Paulo secundo, Sixto quarto, Innoc. octauo, Alexand. sexto, & Iulio secundo, fuisse approbatum, & confirmatum: quibus præmissis constituit hanc definitionem in hæc verba.

5 Sacro approbante Concilio declaramus, & definimus montes pietatis supra dictos per Respub. institutos, & autoritate Sedis Apostolicæ hæcenus approbatos, & confirmatos, in quibus pro eorum impensis, & in demnitate aliquid moderatum ad solas ministrorum impensas, & aliarum rerum ad illorum conseruationem (vt præfertur) pertinentium vltra sortem, absque lucro eorundem montium, recipitur, nec speciem mali præ se ferre, nec peccandi incentiuum præstare, nec vlllo pacto improbari: quinimo meritorium esse,

ac laudari & approbari decere, nec tale mutuuum debere vsurarium putari, licereque illorum pietatem & misericordiam populis prædicare, etiam cum indulgentijs à Sancta Sede Apostolica eam ab causam concessis, &c.

Et infra.

Omnes autem Religiosos, & Ecclesiasticos, ac seculares personas, quæ contra præsentis declarationis, & sanctionis formam de cætero prædicare, aut disputare, verbo vel scriptis ausi fuerint, excommunicationis lætæ sententiæ pœnam (priuilegio quocunque non obstante) incurrere volumus, non obstantibus, &c.

Vbi apertissime, ita vt apertius non potuerit, definitur hæc sententia: Nec propterea reprehendendus est Caiet. qui multo ante hoc Concilium, & ipsius Bullam opusculum illud scripsit: Mirari autem non desino, quomodo Magister Soto vir certè cruditus, & pius contra tam apertam declarationem Apostolicæ Sedis hunc montem damne audeat? Erroris, vel hæresis notandus non est, cum se doctrinæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ semper subiiciat. In hac quæstione, sed temerariam, ac periculosam talem sententiam non possumus non iudicare post tam apertam determinationem Papæ sacro approbante Concilio: omnes responderunt. [Placet.] Præter vnicum tantum Hieremiam Episcopum Tranen.

Nituntur autem Soto, & nonnulli illum sequuti vim huius rationis eludere multis solutionibus. Respondet enim primum iuxta illud fundamentum sumptum ex Caietano, Papam circa mores illud tantum definire tanquam de fide, quod superat rationem naturalem, colligendumque est ex Sacra Scriptura, vel traditione Apostolica, quod autem non colligitur ex Sacra Scriptura, vel traditione Apostolica, aut doctrinis Sanctorum, sed ex principijs tantum Philosophiæ, & argumentis philosophicis, non definire tanquam de fide, sed proponere tanquam Doctorem philosophum; Et ita cum præsens quæstio, Sit ne hic contractus vsurarius an non? non possit colligi in particulari ex Sacra Scriptura, vel doctrina Sanctorum, sed standum sit principijs solius Philosophiæ moralis, & argumentis ac rationibus philosophicis illam Bullam non esse tanquam definitionem de fide, nec expedire vt Papa huiusmodi res definiat tanquam de fide.

Hoc fundamentum, vnde sumitur hæc solutio, est periculosum, & nullo modo admittendum. Est enim axioma inter infideles & ab initio nascentis Ecclesiæ perpetuo receptum, Pontificem docentem de Cathedra nullo modo errare posse in fide, aut in his quæ pertinent ad mores vniuersalis Ecclesiæ, neque inter Catholicos audita vquam hæc distinctio est colligatur ne quod à Summo Pontifice diffinitur ex Sacra Scriptura, vel non: Noua est talis distinctio in Ecclesia Christi, & à maioribus nostris illud tanquam dogma catholicum semper habitum, vt quidquid Pontifex vt Papa & docens fideles proponit circa mores vniuersalis Ecclesiæ, siue illud ex Sacra Scriptura colligendum sit, siue rationibus philosophicis inuestigandum, eo ipso quo diffinitur à Pontifice esse tenendum tanquam verum, certum, & indubitatum. Alioquin non haberent robur præterque definitiones Apostolicæ ad mores pertinentes, quatenus diffinitiones Apostolicæ sunt, sed quatenus collectæ ex Sacra Scriptura: vbi oriretur statim alia quæstio, an Papa illas rectè colligat ex Sacra Scriptura vel nò, Quo circa male hoc sonat, & pe-

& periculose dicitur: Definitiones enim Apostolicę eo ipso quo definitiones Apostolicę sunt, sunt certę, verę, & tenendę à fidelibus. Quod accommodatissimis exemplis illustrare licet. Sit ne anima rationalis forma substantialis, & naturalis, ex principijs Phylosophicis inuestigandum est: at eo ipso quo fuit definitum ab Ecclesia illam esse formam nulli fidelium licet contra sentire. Et in hac ipsa disputatione de vsura. An fructus pignoris feudalis possit dominus directus sine vsura recipere? Vel fructus pignoris dotalis possit gener sine vsura facere suos? An seruaturus merces in aliud tempus sibi commodius possit illas carius vendere? & similes controuersię nulla ratione possunt dirimi ex Sacra Scriptura, vel traditione Apostolica, aut doctrinis Sanctorum, sed ex principijs Phylosophię moralis, & ex regulis iustitię, quas eadem Phylosophia proponit, sunt necessario dirimendę, cui autem ex catholicis aliquando in mentem venit, vel quis eorum unquam asseruit, quę docuerunt Pontifices circa has controuersias in cap. Conquęstus. cap. Salubriter. Cap. In ciuitate. Cap. Nauiganti. & similibus, non proponi ibi à Pontifice ut Pontifice? & tanquam decreta certa, & indubitata, ac necessario tenenda à fidelibus? sed supponi solum veluti à quibusdam Doctõribus? Absit hoc à fidelium mentibus, imo ut certa, & infallibilia decreta sunt ab omnibus fidelibus habita, cum primum à S. Sede Romana emanarunt. Vnde similiter ista Bulla Leonis non est accipienda ut doctrina alicuius doctõris phylosophi, sed ut Definitio Sedis Apostolicę, cui nulli fidelium licet contra sentire. Nec audiendus est Soto cum ait, non pertinere ad Papam, neque esse muneris Apostolici, definire in particulari, an hic vel ille contractus sit vsurarius, vel non, cum in capitulis istis citatis, in particulari definiant, an in istis contractibus fructuum, & venditionibus committatur vsura.

Porro quod in Bulla adducta loquatur Leo 10. ut Papa, non ut Phylosophus vel doctõr, constat, quia proponit Bullam quod est proprium Papę ut Papę, 2. ait Sacro approbante Concilio 3. excommunicat oppositum docentes. 4. Quis dicat doctõris alicuius, & non Papę ut Papę esse verba illa in initio Bullę apposita. [Inter multiplices nostrę sollicitudinis curas illam imprimis suscipere pro nostro pastoralis officio debemus, &c.] Et ita hæc prima solutio recedat.

Respondet secundo Soto, nõ omnia acta istius Cõcilij Lateran. esse recepta; & redacta in vsum, quod patet quia Sess. 9. eiusdem Concilij statuitur, ut qui habens redditus Ecclesię non persoluit diuinum officium, restituat pro rata reddituũ quantum diuini officij dimiserit, quod si per medium annum perseveret in illa omissione diuini officij, resignet beneficium, vel præbendam quam habuerit: quod tamen statutum nõ est receptum vsu, neque obseruatũ. Et similiter illam Bullam Leonis non esse receptam, quod docet, quia Caieta. qui interfuit illi Concilio & Sessioni post editam huiusmodi Bullam scripsit opusculum illud contra montem pietatis, nec propterea fuit à Leone 10. reprehensus.

Hęc solutio peccat in multis Primo, quia ut recitatur ait Nauar. loco citato num. 60. non habet eam reuerentiam, & obseruantiam quę sacris, æcumenicis Concilijs iuxta catholicam modestiam debetur, videtur enim significare approbationem & definitionem sacri Cõcilij Lateran. parum obli-

gare. Secundo quia plurimum differunt quę à Papa vel Concilio præcipiuntur fieri & obseruari, & ea quę à Papa vel Concilio definiuntur tanquam doctrinę certę, ac verę: Præcepta enim & constitutiones Papę, vel Concilij quę proponuntur ut leges quædam humanę, quibus præcipitur aliquid fieri, vel non fieri, cum interdum non demandentur executioni, per disuetudinem amittunt suam vim, at declarationes iuris naturalis vel diuini, & definitiones Ecclesię circa aliquam doctrinam, tã speculatiuam quam practicam (v. g.) sit ne hoc verum an falsum, sit ne hoc iustum vel iniustum, non pendent ex eo quod recipiantur vel non recipiantur, sed ex sola determinatione & auctoritate Sedis Apostolicę: Eo namque ipso quo definita sunt, sunt certę, verę, & indubitata. Nec potest quisque dicere absque maxima temeritate, & periculo, Pontificem, vel Concilium ab illo confirmatum in ista declaratione & approbatione errare potuisse, cum huiusmodi declaratio pertineat ad salutem animarum, & ad iudicium conscientię, sit ne hic contractus peccatum mortale, vel secus. Imo in hoc genere docendi Concilium & Papam errare non posse certissimum est, Cap. Maiores. 24. quæst. 1. cum alijs à Glosa ibidem citatis & Cano. Hęc est. Cano. Quoniam vetus. eodem loco, cum multis alijs quę afferuntur à Nauar. in cap. Nouit de Iudicijs not. 3. num. 45. & sequen. Hęc autem Bulla non fuit aliquod præceptum, aut constitutio, vel lex humana Pontif. sed definitio doctrinę, quę definitum est, sit ne hic contractus montis pietatis iustus vel iniustus. Sic enim habet: [Sacro approbante Concilio declaramus, & definimus montes pietatis supradictos per Respub. institutos, &c.] Vnde doctrina hæc eo ipso quo fuit proposta in Concilio, & determinata à Leone 10. tanquam de cathedra, est tenenda ab omnibus fidelibus tanquam verissima, certa, & indubitata. Tertio fallitur plurimum existimans non fuisse vsu receptam, cum post hanc Bullam non modo persuerauerint montes pietatis antea instituti, verumetiam multi de nouo in Italia, & Hispania hac Bulla Magistratibus & Rebuspub. animos faciente, incepterint, & erecti sint. Quarto, fallitur etiam maximè Soto ignorantia historię & computatione temporum, existimans Caiet. post istam bullam Leonis edidisse opusculum illud de monte pietatis, cum absoluerit illud, sicut ex ultimo cap. eiusdem opusculi constat, Papię die 13. Iunii, 1498. Sessio vero Concilij Lateranen. in qua fuit lecta ista Bulla fuit post decem & septem annos, nempe die quarto Maii in festo Beatissimę Matris Monicę anno 1515. Fuit ne autem reprehensus Caiet. à Leone, hoc nescimus, forsitan fuit priuatim reprehensus, vel non indigni, Bulla ista satis illum reprehendente, cum fuerit illa edita post illud opusculum illius sententiam tam apertè damnans. Nec existimo Caietanum illi, sessione interfuisse, erat enim tunc generalis sui Ordinis, in ea vero sessione cum recensentur omnes qui illi interfuerunt, non describuntur Generales ordinum.

Respondet tertio Soto, illam intelligendam esse sicut dixit Caiet. de Bullis aliorum Pontificũ, quatenus Mons pietatis, & capitula ipsius non repugnant sacris Canonibus: tertiam vero conditionem, de qua disputamus, repugnare sacris Canonibus: cum in ipsis prohibeatur accipere aliquid in mutuo ultra fortem, quod tamen accipitur reuera in hoc monte iuxta istam tertiam conditionem.

ditionem. Vnde infert posse quidem accipi aliquid, sed exiguum, ratione illius obligationis quam habet in se mons iste mutuandi cuicumque pauperi petenti, non tamen ratione aliarum expensarum, quia hoc est usurarium.

Sed neque hæc responsio valet, quidquid enim sit de hac solutione Caiet. circa Bullas aliorum Summorum Pontif. cum testetur ipse se ita vidisse, ac legisse, Hæc tamen solutio, ut accommodatur à Soto Bullæ Leonis, nec locum habet, nec audienda est.

Primo, Quia in ista Bulla Leonis nihil tale habetur de sacris Canonibus, sed absolutè & simpliciter approbatur iste mons, & cum illa tertia conditione, cum dicatur ibi: [Non esse usurarium, neque habere speciem mali, nec præstare peccandi incentiuum, recipere aliquid moderatum pro impensis, & indemnitate ipsius montis administratarum operas, & aliarum rerum, quibus huiusmodi montes indigent, conseruationem.]

Secundo, quia Leo in illa Bulla, sicut ipsemet initio illius indicat, hoc præcipuè instituit, tollere sua definitione lites & controuersias, quas circa hunc montem excitauerunt multi Magistri, & Prædicatores cum scandalo fidelium: at circa primam, & secundam conditionem illius nunquam fuit dubitatum, nec litigatum. Nec credendum est, ut ait Medina, fuisse ipsum consultum, An sit licitum dare & cõstituere pecunias in eum usum, ut per eas indigentibus mutuo subueniatur pignore aliquo in securitatem accepto: hoc enim indignum erat, quod in quæstionem vertetur, aut consultatione indigeret. Sed tota disceptatio erat circa tertiam conditionem. Definit autem Pontifex montem hunc cum suis conditionibus licitum esse, & pium, ergo fuit in illa Bulla approbata hæc tertia conditio. Quin & contra Caietanum, Cum Leo in hoc sensu definiat istum montem esse licitum, adducatque in eandem sententiam prædecessores suos Paulum secundum vsque ad Iulium secundum, aperte docet, prædecessores suos approbasse quoque istum montem cum ista tertia conditione, & sine ulla restrictione. Aliter enim, si Bulla hæc intelligenda esset cum illa clausula, quatenus capitula eius sacris Canonibus non repugnant, cum hoc esset in quæstione positum. An capitula ista repugnent sacris Canonibus, non minus ambigua remaneret controuersia hæc post Bullam istam, quam antea esset, nec quicquam declarasset aut definisset Leo 10.

Tertio iste mons, cum primum fuit excogitatus, & institutus, fuit institutus cum omnibus istis conditionibus, postulatamque semper à prima illius erectione à mutuatarijs, redderent aliquid ultra sortem, non ratione mutui, vel ad augendum montem illum, sed ad expensas illius conseruationi necessarias: & qua ratione fuit institutus, sub eadem quoque approbatus à summis Pontif. prædecessoribus Leonis 10. non est autem dicendum Romanos Pontif. viros peritos, prudentissimos, & qui diligentissimi esse solent in examinandis omni ex parte his quæ sibi approbanda proponuntur, & qui optime norunt actus humanos vel ex minima circumstantia mutari, & vitari posse, approbasse hunc contractum temere, & ignoranter, nec perspexisse prius diligenter, & explorasse omnes conditiones, & circumstantias illius. Vnde certissimum esse debet confirmasse, & approbasse illum & cum hac ter-

tia conditione, Et in particulari quanta solertia & diligentia Leo 10. in hac quæstione diffinienda vsus fuerit, ex verbis eiusdem Bullæ patet, maxime ex verbis illis. [Ex certa scientia, &c.] Quantum autem differat inter approbationes quæ fiunt in forma tantum communi, & eas quæ fiunt sub hoc tenore verborum late Panorm. & Decius in Rubric. & cap. 1. & cap. Venerabilis. De confirm. vtili. vel inutili. Tum etiam neque solum affirmat Leo illud se declarare ex certa scientia, sed recensendo argumenta vtriusque partis, & comendans plurimum montium huiusmodi institutores, & concionatores, qui illos populis persuasurunt, & Pontifices prædecessores suos, qui concessis indulgentiis ad similes instituendos, vel ampliandos alijs animos fecerunt.

Denique habet Leo in illa Bulla, multo perfectius multoque sanctius fore, si tales montes gratuitè omnino constituerentur, hoc est, si erigentes illos aliquos census assignarent, quibus vel omnes, vel aliqua saltem ex parte ministrorum, operæ soluerentur, ut sic à pauperibus minus exigeretur, conceditque plures & maiores indulgentias instituentibus hos montes cum huiusmodi censibus simul, ex quibus expensæ istæ soluerentur. Vbi cum non dicat necessarium esse, ac oporteret ut hic contractus sit iustus, tales census assignate, nec pauperes tenerent illas expensas soluere, sed dicat solum perfectius esse & sanctius, indicat aperte licere nihilominus exigere huiusmodi expensas à pauperibus.

Confirmantur hæc omnia: Primo, quia Concil. Trident. sess. 22. cap. 8. de reformatione. inter opera pia & charitatis connumerat montes pietatis, quos certum est & publicum cum ista tertia conditione exerceri ubique retuleruntque viri fide digni qui illi Concilio inter fuerunt, Patres illius Concilij magnas elemosynas erogasse ad augendum montem pietatis Tridentinæ Ciuitatis. Secundo, vsu receptissimo in omni Repub. bene instituta, maxime in Italia, vbi frequentes sunt huiusmodi montes, & cum istis conditionibus, quos nisi omnes illæ iustæ essent, non est dubitandum à Summis Pontif. fuisse iam abditos & sublatos, maxime per Pium 5. qui tanta diligentia expendit opera virtutis, & pietatis.

Sed vramur iam rationibus. Ad quarum vim magis percipiendam, & imbecillitatem earum, quib. authores alterius opinionis maxime Caiet. illam confirmare nituntur obseruemus primo, Cum hic mons (ut initio huius controuer. admonuimus) institui possit vel à diuite aliquo potente ex proprijs bonis illius, vel à Repub. ipsa & illius Magistratibus ex communibus bonis eiusdem Reipub. vel à tota communitate, singulis ciuibus ad illius erectionem & augmentum aliquid conferentibus, quacunque istarum rationum instituat, cum primum institutus, & erectus est, bona illius siue pecunia sint, siue triticum, siue quid uis aliud, iam nec esse diuitis & potentis qui illa contulit, & in usum pauperum conuertit, nec totius Reipub. & communitatis ciuium, sed (quod fatetur etiam Caiet. nec potest vlla ratione negari) solius collegij & communitatis pauperum illius ciuitatis, & loci. Non esse diuitis illius vel ex eo constat, quia cum primum hunc montem instituit, abdicat à se omne dominium illius pecuniæ, ita ut non possit iam in aliquos alios vsus neque proprios illam conuertere, vel alicui alteri eam mutuari quam pauperibus illius ciuitatis, & loci: Quo fit, ut
siquis

siquis dines aliquam suorum bonorum partem ad mutuandum pauperibus designaret, ea tamen lege, vt illius dominium penes se retineret, cum facultate mutuandi illam quandiu sibi placeret, vel his tantum quibus ipsi placeret, & conuertendi illam in quos vsus voluerit, pecunia illa vel cumulus bonorum sub illius dominio manens non sit mons pietatis, de quo hic loquimur, neque eo tempore, quo habet illam designatam ad mutuandum pauperibus. Quia Mons pietatis ille tantum cumulus pecuniarum vel bonorum est, qui in nullum alium vsum iam conuerti potest, quam in subuentionem pauperum mutuuum. Qua etiam ratione, vt inter argumentandum ostendimus, nec Respub. ipsa vel magistratus illius domini sunt, esto ad eos pertineat illius administratio, sed sola communitas & collegium pauperum, quibus subueniendis per mutuuum dicatum est.

Obseruemus secundo quod sequitur ex præcedenti obseruatione, & est maximè aduertendum: Quæ secundo loco constituit Caiet. ad stabilendam & confirmandam opinionem quant sequitur, maiori ex parte falsa esse. Nam unprimis, quod ait, ex operibus quæ ministri exercent in hoc contractu, duo illa nempe dare prius mutuuum & recipere pignus, deinde vero recipere pecuniam mutuatam & restituere pignus acceptum, non esse pretio æstimabilia, falsum est. Quamuis enim hæc sint intrinseca mutuo, & quatenus concurrunt ad actum mutui, non possit hic vel ille, qui ex propria pecunia alteri mutuuat, aliquid recipere, attamen in hoc contractu, quatenus sunt operæ ministrorum, qui in illis exhibendis aliquod tempus consumunt, & aliquem suscipiunt laborem, pretio æstimabilia sunt, & stipendium digna. A quo debeat illis huiusmodi stipendium persolui, potest quidem controuersum esse, quod autem huiusmodi operæ pretium & stipendium mereantur, certum est. Quemadmodum enim campfor, pro traditione pecuniæ, & receptione securitatis, vel similibus actionibus quæ cōtractui cambij intrinseca sunt, nihil potest recipere, ministri vero & famuli qui suo labore & industria pecunias numerant, literas conficiunt, & pignora vel securitatem recipiunt, digni sunt pro huiusmodi ministerijs suo stipendio, non minus quam operarius mercede sua: Ita quoque in hoc contractu, etsi conferre pecuniam, recipere pignus, & securitatem, recuperare mutuatum, & restituere pignora, sint actiones intrinseca mutuo, & propter quas dominus pecuniæ illam mutuans non debeat aliquid recipere ultra sortem, at si hæc fiant per famulos & ministros, ministeria sunt & obsequia pretio æstimabilia, & digna mercede ac stipendio. Vnde dubium quidem esse potest, à quo debeant huiusmodi stipendia solui ministris illis, attamen deberi perspicuum est.

Quod deinde ibidem addit, illa alia opera, vt seruare pecuniam, custodire pignora, habere libros rationum in quibus scribantur tam mutua quam pignora, mutuuario non restituentem in termino vendere pignora, è quorum pretio restituatur monti quod ex illo acceptum fuerat, non esse in vtilitatem pauperis præcipue ac potissimè, sed vel montis ipsius, vel domini illius, falsum etiam est: nec rectè à Caietano & Soto consideratum.

7 Primo, quia differt plurimum considerare actiones istas secundum se, vel considerare eas vt circumstantias omnino necessarias huic con-

tractui, & conseruationi huius Montis: priori enim modo partim sunt in vtilitatem pauperum, partim vero in vtilitatem montis, at posteriori modo, qua ratione hic considerandæ sunt, in solam vtilitatem pauperum cedunt. Probat illud rectè Medina. Quia cum omnes actiones istæ eo tendant, vt pecunia illa siue bona in isto cumulo & monte constituta, custodita ac secura maneant, nec minuantur vel deficient, consequenter in eius vtilitatem censendæ sunt actiones istæ cedere, cui expedit pecunias istas, & bona custodita esse, ac secura, & permanentia: Ex fine namque mediorum ratio in omni genere rerum sumenda est: at quod bona ista sic maneant, & conseruentur, non redundat in vtilitatem, diuitis qui montem istum erexit, cum iam illa à se omnino abdicauerit, & in solum vsum pauperum conuerterit: nec in vtilitatem Reipub. vt Respub. est, & communitas varios hominum status & ordines complectens, sed in solam vtilitatem pauperum, qui illis tantum vti possunt, ergo & actiones istæ & operæ ministrorum in solam cedunt vtilitatem pauperum, quatenus in hoc monte iam erecto & instituto exercentur.

Secundo accessorium sequitur naturam sui principalis, at opera istorum ministrorum sunt velut quædam accessoria necessaria Monti pietatis, mons vero iste non est vt constat in vtilitatem diuitis, qui pecuniam illam contulit, neque Reipubli. sed in solam vtilitatem pauperum, ergo & opera ista quæ à ministris circa illum fiunt, quacunque ratione à Caiet. considerentur, in solam cedunt pauperum vtilitatem.

Tertio, quod pecuniæ vel bona istius montis secura sint, & custodita, vel secus, nullum ex eo damnum vel commodum sequitur diuiti, qui illa contulit, cum primum illa à suo patrimonio omnino separauit, nec arario publico ipsius Reipub. sed pauperibus tantum, qui cumulo illo permanente habent vnde sibi per mutuuum subueniant, eo vero deficiente oportebit eos varia damna pati, ergo operæ istæ & ministeria quibus mons iste custoditur, ac permanet, in eorum sunt vtilitatem, & commodum.

Obseruemus tertio in hoc contractu recipiendi mutuuum ex Monte pietatis vtranque iustitiam concurrere, & commutatiuam & distributiua, quod ex propria illius ratione & natura percipere licet, Nam cum sit hic mons ad subueniendum omnibus pauperibus, tanquam ex bonis communibus collegij & communitatis ipsorum, & ea lege vt cumulus iste non deficiat, sed conseruetur semper, propter quod exiguntur ministri quos diximus: Qua parte deseruit ad mutuuum, debet in eo seruari vtraque iustitia, distributiua, vt pauperiori ac magis indigenti plus mutuetur, commutatiua vero, vt quantum quisque mutuo accipit, tantum restituat. Similiter qua parte conseruandum est per operas ministrorum, vtranque exigit, commutatiua, secundum quam singulis ministris pro ratione suorum laborum stipendium reddatur, ab eis in quorum vtilitatem mons iste institutus est, & conseruatur; & distributiua, secundum quam, quantum bonorum & commodi ex isto monte vnusquisque pauperum recipit, tantum expensarum, quæ in illo custodiendo fiunt, persoluat. Quo fit, vt licet illas persoluere quodam onus dici possit, proprie tamen ac verè non exigatur ab eis vt onus, sed tanquam stipendium debitum ex iustitia ministris ipsius deseruentibus, in debitis vero, quæ ex iustitia

ritia reddenda sunt tanquam stipendia laborum, non respicitur persona, vel status, sed labor ministri, & utilitas quam quisque ex illo labore & ministerio recipit, ita vt qui maiorem utilitatem ex eo recipit maiorem debeat illius stipendii partem persolvere, siue nobilis sit, siue plebeius, siue diues, siue pauper. Vt cum adducitur triticum à remotis Prouincijs expensis Reipub. qui plures mensuras illius recipit, maiorem partem illarum expensarum reddere compellitur, & iustissimè, siue diues sit, siue pauper: quia expensas illas non persoluit vt onus aliquod omnibus impositum, sed tanquam debitum concomitans illud triticum. Vnde in nostro casu sunt hæc maxime distinguenda, mutuum ex monte, & stipendia ministrorum, qui ad illum exiguntur: Quo ad mutuum, cum sit monsisse velut bonum commune communitatis pauperum, habenda est ratio paupertatis eorum, & ex ea sumenda est dignitas eorum, quibus bona huius montis per mutuum distribuenda sunt, ita vt pauperiori plus mutui conferatur: quò ad expensas vero, quatum solutio pertinet ad commutatium, quia reddunt vt iusta stipendia ministrorum, ab eo reddi debet maior illarum pars, cui ministri isti maius obsequium præstant, præstant vero maius illi, cui plus ex isto monte confertur mutui, Quod non perpendit satis Caiet. neque qui illum sequuntur: considerauit autem rectè illud Leo 10. in Bulla illa, affirmans ad solas ministrorum expensas, & alia ministeria, quibus huiusmodi montis conseruatio eget, pauperes tribuere moderatum illud, quod ab illis exigitur.

Vbi non tanquam onus, sed tanquam stipendium iustè ab ipsis debitum, significat Summus Pontif. illud reddi. His positis argumentor iam primo, ex principio eiusdemmet Caietani. Nul- lus tenetur soluere operas, quæ cedunt in aliorum commodum, sed eas tantum quæ cedunt in propriam utilitatem ipsius ex Reg. iuris in 6. [Qui sentit commodum, debet sentire & onus siue damnum,] qua regula vtitur etiam Concil. in dicta sessio. 10. Sed omnes actiones & operæ, quas exercent ministri, & custodes istius montis, cedunt in utilitatem pauperum mutuatariorum, non in utilitatem diuitis illum instituentis, aut Reipub. ergo iustissimè & necessario expensæ istæ soluendæ sunt à pauperibus, qui mutuo accipiunt ex hoc monte, non à diuite qui illum instituit, vel à Reipub. Maior cum consequentia aperta est: Nam secundum omne ius ad eum pertinet custodia rei, ad cuius utilitatem & commodum illa custoditur, & cui perit casu quo pereat, vel lucrifit, si augeatur, & crescat Leg. prima, & L. Necessario. ff. De pericul. & commod. Probatur minor. Imprimis non cedunt in utilitatem diuitis illum montem instituentis, cum diues illum instituens, (vt constat ex prima obseruatione,) eo ipso quo illum erexit, abdicauit à se dominium illius pecuniæ & montis, transiitque illud omnino in communitatem pauperum, vt ex eo per mutuum sibi prouideant. Eadem ratione siue mōs ille ex bonis communibus ipsius Reipub. institutus sit, siue à singulis ciuibus vnoquoque aliquid contribuyente, siue ab aliquo peculiari diuite, commissum tamen ac traditum Reipub. Reipub. non est domina illius pecuniæ, vel aliorum bonorum, ex quibus huiusmodi Mons coalescit, sed ipsi pauperes. Patet: nam bona quorum Reipub. domina est, possunt Magistratus

conuerttere in quascunque necessitates Reipub. veluti, in edificia publica, pontes, custodiam ciuitatum, vel annonam; at huiusmodi montem, quam primum erectus est, non possunt Magistratus in aliquas necessitates Reipub. conuerttere, sed in solum vsum pauperū per mutuum, ergo Reipub. non est illorum domina, sed soli pauperes mutuatarij, cum hi soli possint illo vti in suum commodum: ergo actiones quas exercent ministri in beneficium huius montis, non sunt in utilitatem diuitis, qui illum erexit, vel Reipub. sed ipsorum tantum pauperum: cum ea quæ in utilitatem & conseruationem alienius rei fiunt, in eius tantum utilitatem dicenda sint cedere, qui illius rei verè dominus est.

Respondet huic argumento Soto, pauperes nulla ratione asserendos esse dominos huius montis..

Primo, quia dominus potest vti re sua in omnes vsus pro libito, & illam consumere, pauperes autem non possunt pro libito vti bonis istius montis, neque illa consumere.

Secundo, quia sicut rem suam nemo dicitur accipere ab alio mutuo, ita nec mutuatarij est dominus rei ex qua mutuum petit à mutuate: etenim si illius dominus esset, cum imperio & iure posset illam exigere vt suam, non vt mutuatam: at pauperes sunt mutuatarij, ergo non domini. Quod si domini non sunt, non pertinet ad eos conseruatio istius montis, nec solutio expensarum quæ ad illius conseruationem sunt necessariæ. Ita infert, vbi montis nullus est dominus, ipsummet montem teneri ad soluendas illas expensas, nec incommodum esse, vt minuat: quemadmodum si priuatus ex sua pecunia vellet pauperibus mutuare, teneretur ipse illam conseruare, ac soluere necessaria illius conseruationi, etiam si propterea minueretur.

Sed hæ rationes Soti, nec vim aliquam habent, nec eludunt robur nostri argumenti. Ad primum dico, dominum posse vti re sua in vsus lege sibi permisos, lege autem vel Reipub. vel diuitis creatoris istius montis, qui potuit apponere illi leges honestas quas voluit, (cum vnicique liceat de bonis suis disponere apposis conditionibus iustis) bona istius montis sunt tradita pauperibus, in hunc vsum, ad leuandas eorum necessitates per mutuum cum istis conditionibus, quarum vna est, vt teneantur ipsi conseruare hunc montem, cum hoc ipsum cedat in eorum quoque utilitatem. Falsum quoque est, posse quemcumq; dominum, rem cuius est dominus, consumere. Nam beneficiatus est dominus sui beneficij, Primogenitus dominus suæ primogenituræ, nec tamen possunt ista consumere. Nec secundum habet vim, quamuis enim vnusquisque pauper seorsum & perse non sit dominus, tota autem communitas pauperum (vt concedit Caiet.) est domina utilis istius montis, & tenetur ad illius conseruationem. Vnde sumitur efficax argumentum. Huius montis conseruatio non pertinet ad diuitem illum, qui primo pecuniam contulit, quia si sibi illud conseruaret, conseruaret profecto illud domi suæ, & in arca sua, sine talibus ministris, & expensis: nec ad Reipub. cum non sit domina, nec illo vti possit in suas necessitates, sed pertinet ad communitatem pauperum, cui soli hic mons seruit, & quæ sola eo vtitur, & cuius conseruatio nulli alteri quam ipsi utilis est, & proficua. ergo debet conseruari & custodi integer ex bonis istius collegij, & communitatis pauperum.

perum: Nunc sic. Debet custodiri ex bonis communitatis pauperum, ergo aut ex bonis communibus istius communitatis, aut ex partialibus singulorum pertinentium ad istam communitatem, non ex communibus quæ non habet communitas pauperum, ergo ex partialibus singulorum, hoc autem fit per illam tertiam conditionem, exigendo ab unoquoque quantum prudenter taxatum est pro expensis ministrorum: ergo licita est & honesta ista tertia conditio. Nec est dicendum cum Soto ex ipsomet monte soluendas esse istas expensas, tamque ex bonis communibus ipsorum pauperum; hoc enim non esset conseruare montem, sed attenuare & consumere, agimus autem hic de medio necessario ad eius conseruationem. Tum, quia illa ipsismet pauperibus necessaria est, tum, quia institutor eius potuit apponere hanc conditionem honestam, ut pauperes qui uoluerint illo uti ad leuandas suas necessitates, illum conseruent.

Tertio si Respub. vel quiuis instituens hunc montem obligaret se ad duo, ad mutuandum, & ad conseruandam pecuniam ex qua conferendum est mutuuum illud cum hæc duæ obligationes pretio æstimabiles sint, posset pro illis accipere iustum esse pro illis exhiberi, sed hoc ipsum fit per istam tertiam conditionem in monte pietatis, soluendo expensas ministrorum, quia ministri eius cum primum instituitur, & committitur ipsis, obligantur ad hæc duo, ad mutuandum cuiuscunque pauperi petenti, & conseruandum illum montem. Et confirmatur Respub. vel diues instituens hunc montem nec suscipit in se, nec tenetur suscipere hoc onus conseruandi illum, ut tam præsentem pauperem quam futuri ex illo possint mutuuum accipere, sed fat fecit tradendo illam pecuniam conferendo hoc onus ministris, alienum autem est à recta ratione ut debeant sustinere ministri hoc onus suo damno, sed cum expensis eorum quibus hic mons & ipsius conseruatio deseruit, cuiusmodi sunt pauperes mutuatarij, ergo æquissimum est ut persoluant ipsi quæ illius conseruationi sunt necessaria. Et confirmatur apertius: Si diues donatione, vel legato mandaret pauperibus suæ ciuitatis mille aureos, ex quibus per mutuuum sibi cum egeret subuenirent, ea lege ut ille mille aurei perpetuo conseruarentur datis pignoribus, tenerentur pauperes expensas in ea quantitate sic conseruanda, & pignoribus custodiendis necessarias persolvere, legatumque illud esset firmum, & iustum, argumento à L. Id quod pauperibus, Cod. de episco. & Cleric. & L. Siquis ad declinandum. eodem titu. Sed eodem omnino modo se habet mons iste de quo hic disputamus, ergo tenentur pauperes ad illius conseruationem suis expensis, estque ex consequenti iusta ista tertia conditio, in qua auctores alterius opinionis aded impingunt.

Quarto Magistratus, & gerentes officia Respub. ut iudices, & similes si non haberent publica stipendia à principibus, vel Rebuspub. quamuis officia illorum sint in utilitatem communem Respub. nihilominus, quia in particulari sunt in utilitatem eorum quibus deseruiunt, possent exigere, ac recipere stipendia ab illis priuatis quibus deseruiunt in suo munere publico, ergo similiter ministri Montis, & si cedant in utilitatem communem, ne scilicet pauperes pereant, quia sunt quædam pars Respub. attamen cum non habeant stipendia à Respub. nec Respub. ad id teneatur,

quæ non est domina istius montis, æquum est ut sua stipendia aliaque expensas recipiant ab his, quibus seruiunt in isto monte; seruiunt autem reuera pauperibus, & quæcunque præstant sunt in utilitatem & commodum ipsorum, ergo æquum est, ut ab ipsis pauperibus mutuatarijs recipiant sua stipendia, & omnes expensas necessarias conseruationi istius montis. Et confirmatur: Accessorium per se & directè necessarium, sequitur naturam sui principalis, ista stipendia ministrorum & aliarum expensarum etiam si aliqua ratione cederent in utilitatem diuitis instituentis illum montem, vel Respub. attamen cum præcipue fiant propter ipsum montem & eius tutelam, sicut mons ipse non est institutus in utilitatem diuitis vel Respub. illum erigentis, sed pauperum, ita quoque stipendia ista & expensæ censendæ sunt fieri potissimè in utilitatem pauperum, & respicientes quacunque ratione à Caiet. considerentur, præcipue & potissimè in utilitatem pauperum, & consequenter sunt ab eis exsoluendæ.

Quinto, sicut uidimus agentes de damno emergente, mutuans non tenetur ex mutuo pati damnum, sed potest conuenire & iuste cum mutuatario, ut persoluat illud nemo enim debet suo damno alteri utilis esse, qua de causa si quas expensas oporteat ipsum facere, ut alteri mutuet, iuste illas potest exigere: ut si Petrus petat à Ioanne Valentia mutuuum: Ioannes autem suas pecunias habeat Toleti, potest dicere illi mutuabo tibi gratis pecuniam, quam habeo Toleti, sed cura tu ac tuis expensis ut illa è Toletis huc transferatur, ac eo reducatur mihi enim non est necesse illam huc adducere, imo expedit potius ibi illam existere: Sed in hoc casu nostro omnes expensæ, quæ fiunt in isto monte, fiunt propter pauperes, ut illis subueniatur per mutuuum, nec alio sine institutus est mons iste, & conseruatur quam propter ipsos, exiguntur ergo iustissimè expensæ istæ à mutuatarijs pauperibus; sicut in exemplo adducto exigeret Ioannes à Petro expensas illas, quidquid dicat Caiet. repugnat enim rectæ rationi ut institutor montis, ex tali bono opere reportet damnum.

Respondet huic argumento Caiet. existentem Mediolani, & habentem pecuniam Genuæ, si Ioannes illam mutuam postulet, posse cum eo ita conuenire: adducatur illa huc tuis expensis, adductam uero gratis mutuabo, quia cum huiusmodi mutuuum sit in utilitatem Ioannis, expensas quæ ad illud exiguntur, non debet facere Petrus, sed Ioannes cuius interest: In nostro uero casu, expensas quæ fiunt ad conseruationem huius montis, non esse in utilitatem pauperis mutuatarij, sed montis ipsius, vel diuitis, aut Respub. illum instituentis. Sed solutio hæc satis ex dictis confutata manet, cum mons iste, & cumulus pecuniæ (ut ostendimus) neque sit in utilitatem diuitis, vel Respub. quæ illum erexit, neque ullius alterius, quam pauperum ipsorum, qui illo utuntur. Vnde argumentum istud efficacissimum est, & exemplum siue similitudo unde sumitur non est aliena à proposito, ut habet Caieta. sed maxime ad propositum, & accommodatissima huic instituto, & quæstioni.

Sexto, Quando Respub. exercet aliqua negotia, vel contractus in utilitatem communem, quibus necessariae sunt expensæ, iustissimè exiguntur illæ ab his, qui illius negotii vel contractus sunt participes: est enim principium morale:

Ille

Ille debet onera rei sustinere, in cuius fauorem res agitur, ut cum parat Respub. annonam, congregatque triticum in publico horreo, quicumque recipiunt ex illo tritico, tenentur pro rata, & portione tritici, quam accipiunt expensas illas exolvere, ergo similiter, cum mons iste pietatis sit in utilitatem pauperum, & ipsis tantum deseruiens, iustissimum est, ut omnes expensæ, quæ ad illius conseruationem fiunt, exoluantur a pauperibus mutuatarijs.

Octauo. Si priuatus mutuet Ioanni, ac ut in illo mutuo sit securus, exigantur aliquæ expensæ, ut stipendium tabellionis, vel quid simile, iustè potest exigere Petrus a Ioanne, vel soluat illas expensas: cur igitur non licebit eodem modo, cum Mons iste sit per mutuum utilissimus pauperibus mutuatarijs, exigere ab ipsis expensas, quæ illius securitati, & conseruationi necessariæ sunt? Quod si dixeris cum Caiet. diuitem, vel Rempub. instituentem huiusmodi môtem, simpliciter non teneri ad soluendas aliquas expensas, verumtamen postquæ uolunt instituire talem montem in usum pauperum, teneri ad illas exoluendas, hoc falso dicitur.

Primo: quia nemo tenetur, ex eo quod uelit alteri prodesse, damnum pati.

Secundo quia similiter concluderetur Petrum priuatim uolentem alteri mutuari, teneri ad soluendam scripturam tabellionis, & simile expensas, postquam uult mutuari, quod est apertè falsum, ut concedit ipsemet Caiet. Qui enim mutuat, sicut potest petere securitatem, ita & scripturam tabellionis, & ex consequenti exigere a mutuuario, ut soluat expensas ad illam securitatem, & scripturam, & similia necessaria.

Respondet etiam huic argumento, & exemplo, Caiet. Differre plurimum hæc duo, petere securitatem mutui, vel petere talem, nempe chyrographum: petens inquit securitatem, non petit in sui fauorem aliquid quod habeat annexum damnum aliquod alterius, & ita potest illam petere, sicut cum petitur fideiussor, vel pignus, hæc namque ex se non habent aliquas expensas necessario annexas, quod si aliquando ad conferendam huiusmodi securitatem (uerbi gratia) per fideiussorem, vel pignus oporteat aliquas expensas facere, damnum istud non inferitur (inquit) a petente securitatem, sed ab eo qui non habet illam in promptu, nec potest eam aliter habere, quam cum illis expensis, petens uero securitatem per chyrographum, uel aliud simile, quod habeat expensas annexas, iniuste agit, nec talem securitatem postulare potest, quia non potest petere in suum fauorem, quod habeat annexum damnum alterius, ita infert, posse quidem peti a paupere mutuuario pignus, uel securitatem, non tamen ita ut expensas ad illam necessarias ipse soluat. Sed hæc distinctio pace quod dixerim Caiet. figmentum quoddam est. Eo namque ipso, quo licet creditori alicui securitatem petere a suo debitore, quo iure tenetur debitor securitatem illam præstare, maximè creditori a quo beneficium recipit, tenetur etiam ad omnes expensas, quæ ad securitatem illam fuerint necessariæ, aliter si creditor beneficium conferens suo debitori deberet, uel expensas ad suam securitatem necessarias soluere, aut carere securitate ne illas solueret, profecto ex beneficio reportaret damnum, quod omni iuri repugnat. Habetque illud omnium gentium uerustissima consuetudo, ut stipendium tabellionis scribentis chyrographum, uel obliga-

Thomus Secundus.

tionem debitoris, uel expensas quas pignus aliquod secum affert, debitor ipse reddat, maximè in mutuis, & similibus contractibus, qui in commodum, & utilitatem eiusdem debitoris potissimè cedunt.

9 Ex his sequitur, primo. Cum mons pietatis destinetur per se & primo in utilitatem pauperum, licet indirecè redundet in utilitatem Reipublicæ. quia bonum partium est bonum totius, iustè tamen pauperes teneri ad sustentandum, nec ullam ipsis fieri iniuriam, cum exiguntur ab eis ultra capitale, quæ ad illius montis conseruationem sunt necessaria. Quin etiam addo, ut sicut lex communitalis lata in bonum commune, licet ferat secum detrimentum aliquod alicuius particularis, nihilominus est iusta, quia iure naturæ bonum commune præferendum est bono particulari: pari ratione, esto sit aliquod nocuum pauperibus mutuatarijs exolvere aliquid ultra capitale, attamen cum talem montem extare, & conseruari cedat in bonum commune totius communitalis pauperum, iustam esse constitutionem huiusmodi montis, ut reddatur extra capitale aliquid a singulis ad actiones, & expensas necessarias illius conseruationi. Sequitur secundo, ut quamuis pro seruandis pignoribus quæ nullo egent labore, ut illa: sa, & incolumia permaneant nihil liceat a paupere illa conferente accipere, existere nihilominus in contractu istius montis alios titulos, ratione quorum iustè recipitur quod exigitur: nempe custodiam pecuniæ, & pignorum, cum ministri teneantur illa soluere si pereant, aut non appareant, rationem dari, & accepti, & obligationem ad mutuum, & curam recuperandi debita, &c. quo fit ut solū accipiat quod iustum est siue pignus onerosum sit, siue non, ratione aliarum actionum, quibus ista stipendia iustè debentur. Sequitur tertio. Multo quidem sanctius, & melius institui montem pietatis, si institutor illius simul emeret aliqua iura, uel cæsus perpetuos ad stipendia, & expensas in illo faciendas, ita ut nihil exigetur a pauperibus præter capitale, ut optimè admonet Leo X. in sua Bulla; (ut dixi) etiam si tempore institutionis istius montis pecunia necessaria ad iura ista perpetua ex ipsomet monte extraheerentur. Verbi gratia, habet quis 10000. ad erigendum montem, melius ageret, si institueret montem cum 8000. & alia 2000. conuerteret in ista iura, uel census, ad soluendas expensas, & stipendia ministrorum.

Nunc ad argumenta.

12 Ad primum cui maximè nititur Soto. Respondet, uiuitem illum designantem pecuniam ad mutuum pauperibus, duobus modis ut in prima obseruatione admonuimus, posse se habere, nam aut separat illam abdicando a se dominium illius, & obligans illam ad hunc tantum usum qui est mutuari pauperibus, sicut se habet pecunia quæ est in monte pietatis, aut instituit solum mutuari ex illa, quæ diu ipsi libuerit, qua ratione, nec obligat se ad mutuum, nec abdicat a se dominium illius pecuniæ, sed manet penes ipsum. Rursum ministri quos habet diues ille prior, scilicet pecuniæ illius, uel frumenti dominium a se abdicauit, aut solum deseruiunt illi pecuniæ conseruandæ: quia præcisè illi muneri omnino necessarij sunt, uel non solum deseruiunt isti pecuniæ mutuantæ, uerum etiam alijs negotijs eiusdem diuitis, siquidem diues his sic eam designauit, ut illam a se omnino abdicauerit, & conuerterit in mutuum pauperum, &

Ii in

in eos vsus illam obligauerit, constituerit que mittros illius custodes, huic tantum muneri seruiantes, nec in alia re occupatos, ita vt habeat se pecunia illa eodem omnino modo, quo pecunia, quæ est in monte pietatis, potest exigere a pauperibus stipendia illorum ministrorum, & expensas, quæ necessario fiunt in conseruatione illius pecuniæ, sicut diximus de monte pietatis: Tum, quia non tenetur ipse mutare pauperibus damno suo, præter quam in casu extremæ necessitatis, extraque sunt, qui per mutuum sibi subuenire valent: Tum, quia pecunia illa iam non est penes ipsius dominium, sed communitatis pauperum, tanquam iam consecratam in solum ipsorum vsus. Quod si diues non abdicauit a se dominium; tunc partim ipse, & partim pauperes tenentur expensas illas soluere, quia in eo casu custodia pecuniæ pignorum, & cæteræ actiones partim cedunt in vtilitatem illius, cum pecuniæ illius dominium adhuc retineat, partim vero in vtilitatem pauperum: qua de causa non erunt tunc omnes expensæ istæ imponendæ pauperibus, sed exigenda ab eis ad arbitrium prudentis pars aliqua earum, iuxta vtilitatem, quam ex illo cumulo ipsi recipiunt.

Sic argumentum Soti nullam habet vim: non enim quia a diuite institente thesaurum, & montem istum, & abdicante a se omnino dominium suæ pecuniæ, conuertenteque illam in solam mutuacionem pauperum, non licet exigere expensas illi mutuo necessarias, erit propterea similiter sentiendum de alio, qui suæ pecuniæ dominium penes se retinet, neque illam in pauperum, sed in suam propriam vtilitatem custodit, cum inter hos adeo sit dispar ratio. Hic enim solum exercet mutuum ex sua pecunia, ille verò transtulit illam in pauperes, ab eisdem conseruandam ad omnium vsus.

23 Ad secundum respondeo, constare satis ex dictis tam in obseruationibus, quam in argumentis, quibus nostram sententiam confirmauimus, nullam ex his tribus iniustitijs, & iniquitatibus committi in hoc monte. Non primam, quia cum istius montis dominium sit penes pauperes, & in eorum vtilitatem tantum, tenentur ipsi ad omnes expensas, quæ illius conseruationi necessariae sunt, & nõ alius alius: Sicut neque committitur iniustitia, quando mutuarius obligatur ad expensas, quæ sequuntur, vt possit alius mutuum illi conferre, quia tunc mutuans nihil aliud agit, quam seruare se indemnem, quod illi maximè licet. Similiter diues, vel Respub. huiusmodi montem instituens, & emergens, imponensque pauperibus, vt persoluant stipendia illa, & expensas ministrorum, nihil aliud facit, quam seruare se indemnem.

Neque committitur illa secunda iniustitia. Quia vt optimè docet Medina loco citato, sunt in hoc monte duo contractus mixti, alter est mutuo, in quo cum certa sit quantitas, quæ mutuo datur, certa etiam quantitas est in termino soluenda: altera est locatio ministrorum, quibus debentur stipendium, & merces, ab his quibus in illo ministerio deseruiunt, nempe a pauperibus mutuarijs: huius vero mercis taxatio iuxta opera ministrorum non potest illa certa esse, & ad certum æquilibrium, vt consistat in indivisibili: Quo fit, vt quamuis ratione alicuius operis non seruetur in hac parte omnimoda æqualitas, non propterea reddatur hic contractus iniustus.

Primo, quia pignora, quæ offerunt pauperes, communiter indigent aliquo labore, vt custodiantur: pleraque enim sunt lanæ, vel lineæ, qualis esse solet eorum suppellectilis, raro vero aurea, vel argentea, & cum in his respiciendum sit ad ea quæ communitus accidunt, sicut pertinet ad bonum publicum, vt prerium aliquarum rerum statutum a lege non facillè varietur pro varia conditione mercium, sed vt seruetur in omnibus, quod merces illæ communiter merentur, modo sint sanæ, & integræ, ita in proposito, quia pretium istud ministrorum, & expensarum taxatur a Republic. iuxta ea quæ frequentius, ac vt plurimum labores ministrorum exigunt, esset confusionis, ac perturbationis occasio magna a communi pretio iuxta communes ministrorum labores taxato aliquid detrahere, vbi offerretur pignus non ita onerosum, quod raro accideret.

Secundo, quia id quod additur pro hoc onere, & labore, adeo exiguum est, vt sit ferè nihil, nulliusque considerationis, quæ vero nullius considerationis sunt (vt dicebamus, in disputatione de vectigalibus) non reddunt contractum iniustum. Partim ergo quia non potest redigi exactum calculum, partim verò quia adeo exiguum est, quod pro illo onere & labore conseruandi pignora incolumnia exhibetur, Existâtque alii iustituli, propter quos reddunt pauperes, quæ adduntur capitali, censentur quoque illud voluntariè conferrè.

Neque tertia illa iniustitia habet hic locum, quia a paupere maiori tempore detinente acceptum ab hoc monte non exigitur aliquid amplius ratione dilatae solutionis, sed quia id quod reddit præter sortem, recipitur propter stipendia actionum, quas exercent ministri, quo vero magis est in mora vnusquisque eorum, eo maiora seruitia, recipit ab illis, maiori enim tempore custodiunt illius pignora, & cum maiori obligatione conseruandi ea illæsa, ac periculo si pereant, soluendi ista, vbi autem stipendium redditur propter seruitium, si hoc augeatur, debet simul, & augeri stipendium.

Ad tertium principale respondeo, debere quidem mutuamentem, qui verè dominus est pecuniæ mutuatae, suscipere penes se onera mutuacioni annexa, diues autem, vel Respub. quæ hunc montem instituit, & erexit, cum primum illum instituit (vt ostensum est) non habet dominium pecuniæ, vel bonorum montis huius, seu pauperum in quorum vsus conuertuntur, communitas & collegium, qua de causa onera ista conseruandi illum bonorum cumulum, & reddendi ministris illius sua stipendia non pertinent iam ad diuitem, vel Rempubl. illius fundatores, sed ad solos pauperes.

Nec potuit commodior via excogitari, quæ pauperes, qui huius montis domini sunt, & conuertuntur, hæc præstarent, quam imposita singulis aliqua parte huiusmodi expensarum pro ratione, & rata eius partis, quam quisque eorum ex illo reciperet. Sanctius quidem esset, vt Leo X. in sua Bulla affirmat, si huiusmodi montium erectores aliquos assignarent census, vnde stipendia ministrorum, & aliarum expensarum soluerentur non tamen tenentur, eo quod montes istos instituunt. Cum optimum etiam eleemosynæ genus sit, & omni commendatione dignum, pecunias suas, vel quid simile a se abdicare, vnde

vnde pauperes mutuo accipiant, translato in eos pleno eius rei dominio, ea lege, vt ab eisdem conseruetur, quo & præsentes, & futuri illius boni participes esse possint, sub qua lege instituto, cum illa iusta sit, & ab omni iniquitate, & vsura aliena, nulla, vt dico, commodior via excogitari potuit ad illum conseruandum, quam tertia ista conditio, de qua in hac contro. agimus.

Ad quartum respondeo, expensas, & stipendia, propter quæ a pauperibus mutuatarijs ex hoc mote aliquid recipitur vltra sortem, non aliter in hoc contractu fieri, quam ratione huiusmodi mutui: Nam licet possit absolute, & simpliciter fieri mutuum sine similibus expensis, ex hoc tamen monte, & in hoc genere contractus, non potest sine illis, quia est proprium, & intrinsecum huic contractui, vt recipient pauperes ex hoc monte, illo securo, & incolumi manente, ad quam conditionem (vt vidimus) potuerunt illius erectores pauperes obligare, cum essent domini pecuniarum, quas a se abdicarunt, & in illorum vsum conuerterunt. Sicut potest testator, qui bonorum, de quibus disponit absolutum plerumq; dominium habet, hæredem illorum, vel legatarium instituire, appositis conditionibus honestis: honestissima vero hæc est, vt bona huius cumuli conseruata maneat, quo omnibus profiat. Cum ergo huic monti a sua institutione hæc conditio appositæ sit, est de intrinseca ratione mutui, quod ex eo recipitur, ita fieri; fieri autem hac ratione non potest, nempe eo securo, ac incolumi manente, sine istis expensis, & stipendijs, iustissimè igitur in hoc genere mutui exiguntur a recipientibus illud.

Ad confirmationem vero constat iam ex dictis, quod recipitur a paupere in hoc contractu, nec recipi vi mutui, nec propter mutuum, sed solum mutuo inueniente, tanquam causa sine qua non, quomodo aliquid recipere vltra sortem non est vsura: nam & mutuans (vt vidimus) deducit in mutuo damnum sibi emergens, vel lucrum cessans, & iuste, eo modo quo exposuimus, nec propterea exercet vsuram, licet illud non reciperet, nisi interueniret mutuum, quia non recipit illud ex mutuo tanquam ex mutuo, & vi mutui, sed solum interueniente mutuo, tanquam causa sine qua non.

Ad quintum respondeo, pauperum quidem communitatem, & collegium esse dominum istius montis, & ideo teneri ad illum conseruandum, vnumquemque vero pauperum seorsum sumptum non esse dominum illius, & ideo verè ex illo accipere mutuum, & offerre pignus, & præstare ea omnia quæ diximus.

Et ad confirmationem dico, plus teneri pauperes ad conseruationem montis istius, quam ad conseruandam pecuniam alicuius alterius diuitis a quo mutuo acciperent: Tum, quia istius montis dominium est penes ipsos pauperes, tum, quia illis conseruatio ipfius deseruit, at pecunia alterius diuitis manet semper sub dominio illius, ad rei autem alienæ conseruationem is solum tenetur, qui illius dominus est.

Ad sextum respondeo, eo ipso quo rota communitas & collegium pauperum tenetur ad conseruandum montem istum, quia sub hac lege (vt sæpe diximus) & quidem honesta, ac iusta instituitur, ac erigitur, teneri, & singulos, quotiescumque bonis istius montis vtentur in suam commodum: adeo vt sit reuera in intelligibile, quod ca. 7. illius opusculi habet Caiet. communitatem aliquamte-

Thomas Secunda.

neri ad aliquas expensas, vel stipendia, & nullum priuatum illius communitatis teneri: Quia si intelligit nullum teneri, ita vt solus ipse soluat aliis non soluentibus, verum affinat, iniquum enim profecto esset, & rapina, ab vnico solo ciue exigere, quod ab omnibus debetur per solui: at si intelligat, vt verba illius aperte sonant, teneri quidem communitatem pauperum ad expensas, id certè (vt dico) nequit vlllo modo intelligi, communitas enim & collegium pauperum non est aliqua idea Platonica realiter distincta a singulis pauperibus, sed ipsimet pauperes in eadem ciuitate, vel loco existentes: sicut Respub. non est aliquod ens metaphysicum, seorsum existens, & realiter distinctum a suis ciuibus, sed ipsimet ciues vnam Rempub. constituentes. Vnde quemadmodum, licet hic vel ille ciuis non teneatur seorsum, & in particulari ad debita Reipublic. tamen omnes ad illa, vnoquoque partem suam, iuxta facultates cuiusque, vel eo modo quo iustitia distributiva dictauerit, exhibente, ita licet hic vel ille pauper seorsum, & in particulari non teneatur ad expensas quibus istius montis conseruatio eget, teneantur tamen omnes, singulo quoque eam partem reddente, quam iustitia distributiva in hoc contractu postulauerit: postulat vero hanc tertiam conditionem, vt iuxta partem bonorum, quam quisque ex monte illo per mutuum acceperit, tantum exhibeat ad illius conseruationem: nec potuit (vt constat ex dictis) commodior via inueniri. Etenim (vt docuimus) in tertia obseruatione earum, quas argumentis pro nostra sententia præmissimus, in hoc contractu vtraque iustitia reperitur, & quo ad mutuum, & quo ad stipendia ministrorum, & conseruationem montis: Quo ad mutuum enim reperitur commutativa, quia quantum acceptum est, tantumdem debet restitui; & distributiva, vt pauperiori plus tribuatur mutui. Quo ad stipendia similiter: commutativa, vt quantum meretur labor cuiusque ministri, tantum stipendii illi reddatur: & distributiva, vt ad soluenda huiusmodi stipendia, & expensas reddat vnusquisque mutuatarius pro ratione, & rata pecuniæ, vel boni, quod ex hoc monte receperit. Qua ratione nec vna pars soluit pro altera, nec vna pro toto, nam nec vnus pauperum soluit pro alio, neque pro tota communitate pauperum, sed tota communitas pauperum soluit expensas, & stipendia ab eadem communitate debita, soluentibus singulis quod æquum est. Quid enim magis æquum quam ut quantum quisque percipit vtilitatis, tantum etiam reddat ad solutionem expensarum, sine quibus illius vtilitatis, & commodi particeps esse non posset.

Ad vltimum dico: cotam illam soluendam a pauperibus vltra capitale non taxari pauperibus mutuatarijs per modum oneris, sed per modum debiti, & legis communis, sine qua non posset mons iste commodè sustentari: qua ratione quod pauperior qui plus mutuo accipit ab isto monte, plus quoque reddere compellatur, nulla est iniustitia, imo maxima æquitas: Propositio enim illa Caietan. quando diuiditur inter membra alicuius communitatis bonum aliquod, cui admixtum est aliquid mali, & oneris, cum diuidatur pro meritis & dignitate, ille debet plus illius boni, & minus illius mali recipere, qui dignior est, quo circa pauperior, cum sit dignior in hoc monte, qui institutus est in vsum pauperum, debet quidem recipere amplius ex isto monte, quod est bonum.

li 2 istius

istius montis, sed minus soluere expensarum, quod est malum & onerosum eiusdem montis, distinguenda est: Bona enim communia, quæ distribuuntur inter membra alicuius communitatis duplicia sunt, quædam quæ distribuuntur, ut præmia meritorum civium, alia ut subsidia, & iuamina ad levandas eorum necessitates, & indigentias, quando distribuuntur bona prioris generis, qui plus habet meritorum debet recipere plus illius boni communis, & minus mali. Verbi gratia beneficia & dignitates sunt bona communia, quæ distribuuntur, ut præmia meritorum, digniori dandum est illud beneficium, quod plus habet reddituum & honoris, minusque laboris, nisi iam per accidens in utilitatem Ecclesiæ alicuius, & necessitatem animarum, digniori tanquam illi Ecclesiæ magis necessario oporteat tribuere beneficium, quod forsitan minus habet reddituum, & plus laboris: simpliciter tamen, & comparando solum bona illa quæ præmia sunt cum meritis civium, digniori præmium illud conferendum est, quod plus habet boni, & commodi, ac minus mali, & oneris. Quando autem distribuuntur bona communia, quæ sunt iuamina necessitatum civium, ad quæ bona paranda necessaria fuerunt expensæ, tunc digniori in hoc genere (id est magis indigenti) exhibendum est magis illius boni, & simul magis quoque illius mali, quia malum illud non respicit merita, sed est velut quid necessario concomitans illud bonum. Verbi gratia parat Respub. annonam, ut habeat in publico horreo triticum vendendum pauperibus, qui non valuerunt tempore messis sibi providere, ut diuites, in congregando vero conseruandoque illo sunt expensæ, est quidem iustum, ut cum hoc triticum propter pauperes paratum sit, qui pauperior est, & plus indiget, plus recipiat, esset tamen iniquum, vn non solueret expensas illius, pro rata & proportionem tritici, quod recipit, quia istæ expensæ necessario committantur triticum, & cum illud committentur, licet in distributione tritici attendenda sit maior indigentia, ita ut plus recipiat, qui magis indiget, sed in distributione expensarum, ut seruetur æquitas, attendendum tantum est quantum tritici quisque recipiat, ut quantum recipit tritici, tantum reddat expensarum, quia illæ ingrediuntur iustum pretium tritici istius, debetque vnusquisque emptorum quantumuis pauper iusto pretio emere, nec tenetur Respubl. alicui minoris, vel gratis dare, nisi in extrema tantum necessitate. Vnde cum hic mons pietatis, quantumuis sit velut quoddam bonum commune, & in quo oporteat seruare leges iustitiæ distributiue, ut quo quis pauperior est, tanto magis detur illi mutuo ex isto monte, non tamen debet propterea minus exoluere expensarum, quia bona istius montis non conferuntur, ut præmia meritorum, sed ut iuamina necessitatum, ad quæ expensæ istæ necessariae sunt. Qua de causa quis plus recipit iuaminis, eo plus debet soluere expensarum, sine quibus tale iuamen non licuisset illi præstare.

ARTIC. III.

AN QVOD CVMQVE LVCRVM EX pecunia vsuraria receptum sit restituumdum?

SUMMARIUM.

- 1 Res quæ per vsuram recipi possunt duplices sunt.
- 2 Res, per vsuram extorta quando est usu consumptibilis, non tenetur usurarius restituere fructus alias tenetur.
- 3 Damna quæ mutuatarie accidunt ex solutione rei per vsuram acquisita, tenetur usurarius una cum re ipsa illi restituere.

Non querit D. Thom. hic teneatur ne vsurarius pecuniam, vel rem vsurariam ultra sortem acceptam restituere, cum illud satis constet ex præcedentibus, maxime ex articulo. i. huius quaestionis. Et ex 2. quaestionis 62. tom. 1. vbi copiosè vidimus, quidquid iniquè ablatum est, restituendum esse: sed differit solum de lucris, ac utilitatibus quas vsurarius deinde percipit ex pecunijs, vel rebus, quas per vsuram acquisit. Præmittit autem huic quaestioni, Res quæ per vsuram recipi possunt duplices esse, alias quæ vsu consumuntur, neque natae sunt sibi relictae ferre aliquem fructum, nisi accedente industria mercatoris, ut pecunia, vinum, triticum, & similes: alias vero quæ non consumuntur vsu, sed permanent, aptæque sunt ad ferendos fructus, & lucra, ut ager, vinea, domus quæ locari potest, Rursum, in his quæ vsu consumuntur, potest vsurarius dupliciter se habere, aut ita ut in illarum acceptance, vel detentione nullum damnū mutuatarie intulerit, præter solam carentiam, & priuationem illius rei vsurariæ, ut cum mutuatarie ad exhibendam rem illam vsurario, nec bona sua vendere, cum damno proprio compulsus fuerit, nec pecuniam ab alio accipere, cum aliquo scœnore, vel census. Similiter nec ratione temporis, quo illam vsurarius apud se detinet damnū aliquod patitur, vel amittit lucrum, quod ex ea perciperet.

Aliquando verò vsurarius non solum nocet in acceptance rei vsurariæ, verum etiam in causa est mutuatarie, ut patiatur aliquod damnū, vel cesset illi aliquod lucrum, siue tempore quo miser mutuatarie rem illam vsurario debuit soluere ultra sortem, siue per illud tempus, quo vsurarius eam apud se detinet.

Quibus positis est prima conclusio Diuini Thom.

Quando res per vsuram extorta, est vsu consumptibilis, ut pecunia, frumentum, vinum, &c. non tenetur vsurarius restituere fructus, & utilitates quas ex illa sibi comparauit, sed solum rem illam.

Probatur. Utilitates quæ non sunt fructus ipsius rei, sed vsurarius per suam industriam acquirit, nulla lege id prohibente, ipsius sunt, at lucra & commoda, quæ vsurarius percipit, ex rebus quæ vsu consumuntur, ut pecunia, tritico, vino, &c. cum hæc secundum se non sint nata facere fructus, tribuenda sunt industriæ ipsius vsurarii, ergo non tenetur illa restituere.

Secunda

Secunda conclusio.

3 Si quæ damna mutuatario accidant, vel lucra illi cessent ex solutione rei per vsuram acquisitæ, vel detentione illius, tenetur vsurarius tam damna illa, quam lucra cessantia, vna cum re ipsa vltra sortem accepta, illi restituere.

Constat hæc satis ex illa regula: [Si tua culpa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet.] Et confirmatur ratione. Qui infert damnum, & contra iustitiam commutatiuam, tenetur illud resarcire, damna quæ sequuntur mutuatario tam ex solutione lucri, quam ex carentia illius, toto tempore quo vsurarius lucrum illud apud se retinet, inferuntur ei ab vsurario per contractum vsuræ, qui iniquus est, & contra iustitiam commutatiuam, ergo tenetur vsurarius necessario illa omnia restituere.

Tertia conclusio. [Quando res extorta per vsuram non consumitur vsu, sed nata est fructus ferre, vt ager, domus, vel quid simile, tenetur vsurarius omnes fructus illius (deductis expensis) vna cum re ipsa restituere.]

Probat. Fructus cuiusvis rei ad verum illius dominium pertinent, iuxta illud commune proloquium, res fructifera domino suo fructificat, sed res per vsuram adquisita, quæ non consumitur vsu, non transit in dominium vsurarij, quin potius manet semper dominium illius penes priorem dominum, nempe mutuatarium, ergo fructus huiusmodi rei mutuatarij sunt, & consequenter tenetur vsurarius vna cum re ipsa omnes illos ei restituere.

CONTROVERSI A

Prima.

AN DOMINIUM REI PER VSVRAM acquisitæ maneat semper apud mutuatarium, qui illam contulit, vel transeat potius in vsurarium.

S Y M M A R I V M.

- 1 Opinio prima, multorum auctorum, cum suis probationibus.
- 2 Opinio secunda aliorum contraria. Nullius omnino rei vsurariæ, siue vsu consumatur, siue non transferatur dominium in vsurarium.
- 3 Tertia opinio inter has media, cum suis rationibus.
- 4 Usurarius qui habuit rem fructiferam loco lucri tenetur illam vna cum omnibus fructibus illius deductis restituere.
- 5 Per vsuram non transfertur dominium rei vsurariæ.
- 6 Mutuatarius non potest transferre dominium in vsurarium.
- 7 Pecuniam accipere a feneratori, & ipsi vsuram soluere diuersi sunt.
- 8 Ad peccandum quicumque consensus sufficit, ad transferendum vero dominium non item.
- 9 Viator vt mortis periculum euadat conferens pecuniam aggressori, non transfert dominium illius in illi.
- 10 Contractus qui fit ex necessitate, sed sine ulla iniuria validus est, & ratas.

Thomus Secundus.

- 11 Mutuatarij voluntas, cum soluit vsuram est mista, & non plene libera.
- 12 Iuramentum dnobis modis fieri potest.
- 13 Promissio facta latroni seruanda est propter uirtutem religionis, quamuis contractus ille secundum se, & simpliciter sit inualidus.
- 14 Discrimen inter translationem dominij rei acceptæ, in mutuatarium, & in vsurarium.
- 15 Usurarius, non habet vsu liberum earum rerum, quæ vsu consumuntur.

Questionem hanc disputat ex professo Caiet. In opusculis tom. 2. Opusc. 8. in quo agit de vsura. ca. 1. Fuitque maxime controuersa inter veteres Theologos. Refert enim eo loco tres opiniones DD. Prima est glossæ in Cano. si quis 14. q. 4. & glossæ in capite ex transmissa. De decimis. Scoti in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. Palud. ibidem q. 2. ar. 5. & q. 3. ar. 5. nu. 32. Nicol. de Orbellis ead. dist. q. 3. §. 17. Adriani in suo 4. in materia de vsura. fol. 60. vbi vocat hanc sententiam communem Canonistarum in capit. Abbas. De his quæ vi, merusve causa fiunt. (Cum multi tamen teneant oppositum) assertque in eandem sententiam Henricum Gandensem quolib. 4. q. 27. Et D. Thomam in 4. dist. 15. quamuis reuera D. Thom. eo loco non suam, sed aliorum tantum referat opinionem. Volunt ergo hi mutuatarium soluentem vsuras transferre dominium illarum in vsurarium. Quæ opinio tempore D. Thom. referebatur tanquam iam antiqua habet enim idem Doctor Sanctus in 4. distinct. 15. q. 3. articu. 4. quæstiuncula 2. quosdam DD. asserere in vsura transferri dominium.

Probat. autem hæc opinio a suis authoribus varijs argumentis.

Primo, Nihil tam naturale homini, quam sua propria & libera voluntate, quando nulla lege prohibetur, posse bona sua cui voluerit conferre, confert autem pecunias suas mutuatarius vsurario sua libera voluntate, ergo transfert dominium illarum in ipsum. Maior constat abunde ex definitione dominij superius tradita: hoc enim est esse dominium, posse de re sua liberè disponere, & cuiunque voluerit illam pro libito tradere. Vnde instituta de rerum diuisione §. Per traditionem. dicitur. [Per traditionem quoque iure naturali res nobis acquiruntur, nihil enim tam conueniens est naturali æquitati, quàm uoluntate domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi: & ideo cuiuscunq; generis sit corporalis res, tradi potest, & a domino tradita alienatur.] Id est, transfertur in dominium eius cui traditur. Minor habet duas partes. Prior, nempe soluentem vsuras nulla lege prohiberi, quin illas conferre possit, constat: nam quamuis leges, tam Ecclesiasticæ, quam ciuiles concedant mutuatario soluenti vsuras repetitionem earum, nulla tamen lex est quæ prohibeat illi soluentem vsuras, transferre dominium earum in vsurarium. Altera pars probatur. Quia vsurarius nõ cogit mutuatarium, vt ab eo acciperet cum vsuris, imo communiter rogatur ille a mutuatario, vt det ipsi & cum vsura, propriaque spontè accipit mutuum illud sub vsura, illamque persoluit.

2. Si dixeris mutuatarium id facere propria indignitate compulsum, voluntatemq; ipsius ab illa necessitate cogi, ac ita esse quoddam uoluntarium mistum ex inuoluntario, sicque nõ transferre dominium.

II 3 Con-

Contra argumentantur Palud. & Adrian. In primis pet accidens est, quod petat ad leuandam suā necessitatem, cum ipse libere accipiat sub illa usura: quin & sæpè diuites ad ludos, & sumptus voluntarios accipiunt, cum vsura, natura autem contractus non variatur, ex eo quod mutuatarius diues sit vel pauper, quod in hunc finem recipiat, vel illum.

Secundò sæpè mutuatarius nulla necessitate adducitur ad recipiendum mutuum cum vsuris, sed cupiditate lucri, vt cum mercator carens proprijs pecunijs postulat illas ab vsurario, vt illis negotio ex positis maiora lucra obtineat, quam sint vsuræ ab ipso reddendæ. Qui igitur hac cupiditate adducitur ad recipiendum, cum vsuris, non est dicens inuoluntarius, aut non transferre in alterum illarum vsurarum dominium. Quemadmodum, qui concupiscētia, & libidine meretrici pecuniam suam confert, voluntariè confert, & verè transfert in eam illius pecuniæ dominium, quamuis ex nimia illa turdi cupiditate adducatur.

Tertio, cum habens voluntarium mistum, seu voluntatem conditionatam verè, & realiter consentiat, mutuatarius tradens pecuniam vel rem aliquam vsurario extra sortem, esto tradat illam per voluntarium mistum, & voluntatem conditionatam, verè nihilominus, & realiter consentit in illius traditionem, per traditionem autem rei factā a domino illius volente, & consentiente transfertur dominium illius in accipientem illam, ergo rei per vsuram acceptæ transfertur dominium in vsurarium. Minor cum consequentia perspicua est, probatur maior: Nam quamuis mulier voluntate mista, & conditionata consenseret stupro, aut alteri delicto, verè nihilominus diceretur illi consentire, ac peccare. Vnde in Canon. Merito. decima. quinta, quæst. i. voluntas conditionata dicitur voluntas.

Quarto. Qui metu mortis celebrat contractum aliquem, vt qui dat pecuniam grassatori in via, & qui renunciat eodem metu alicui pecuniæ suæ, transfert reuera dominium in latronem illum, vel in eum cui renunciat, quamuis ibi sit inuoluntarium sicut in nostro casu, ergo istud inuoluntarium mutuatarij non tollit, quin transferat dominium in vsurarium. Consequentia patet, quia maior ratio inuoluntarij, maiorque coactio reperitur in eo qui metu mortis offert siccatore pecunias, vel renūciat alteri suas, quam in soluente vsuras, cui nullus vis, vel metus mortis infertur, sed adducitur solum a sua indigentia: Ergo si inuoluntarium illud quod maius est, & cum maiori coactione, & iniuria, non tollit quin transferatur dominium, neque inuoluntarium, quod recipitur in soluente vsuras, quod multo minus est, & sine vlla coactione, efficiet quin illas soluens transferat etiam dominium in vsurarium. Antecedens verò probatur ex cap. Abb. De his quæ vi metusve causa fiunt. Et l. Metum. ff. eodem tit. vbi tales contractus dicuntur irritandi esse a iudice, qua voce apertè insinuat per eos transferri dominium, quia si per eos non transferretur, non diceret textus irritandos esse, sed esse irritos, & nullos.

Tertio principaliter. Inuoluntarium mixtum quod nascitur ex sola necessitate, & indigentia, non impedit contractum, nec translationem dominij, qui soluit vsuras, hoc tantum habet inuoluntarium, vt mallet illas non soluere, compellitur autem a sua necessitate, & indigentia, ergo propter hoc inuoluntarium non desinit transferre dominium. Minor cum consequentia perspicua est,

Maior patet. Quia alias sequeretur, vt qui necessitate compulsus venderet res suas, minus quā alias illas vendidisset, non transferret dominium, quod nullus vnquam docuit. Sequeretur vero, cum in tali venditore reperiat reuera istud inuoluntarium ex necessitate, & indigentia.

Et confirmatur primo. Probabilis opinio est stādo in solo iure naturæ, ita vt nulla lex Ecclesiastica aliter disponderet, matrimonium quamuis metu contractum validum esse, transferique per ipsum mutuum dominium inter corpus viri, & vxoris, ergo & in hoc casu transfertur dominium vsurarium. Probo consequentiam. Quia cum maius vinculum sit matrimonium, quam illa translatio dominij, exigit consensum magis liberum, & voluntarium, at quamuis fieret matrimonium ex metu, & inuoluntario misso transferret nihilominus dominium corporum, ergo & solutio ista vsurarū, quamuis aliquo modo inuoluntaria, transfert nihilominus dominium.

Confirmatur secundo: quia ducens vxorem nemiatur ex infirmitate aliqua, vel per sententiam iudicis, metu mortis celebrat contractum illum, matrimonij, nec propterea desinit validus esse, & constans.

Tertio, quia mutuatarius quando soluit vsuras, licet simpliciter nollet eas soluere, at quādo soluit, hic & nunc vult reuera tunc eas soluere, sicut qui projicit merces in mare, (vt docet Arist. 3. Ethic.) licet nollet eas proiicere, attamen quando proiicit reuera vult eas proiicere.

Quarto, contractus iste in quo soluit mutuatarius vsuras non est impignoratio, nec accommodatio, nec locatio, nec depositio, nec vllus ex illis quibus non transfertur dominium, sed vera, & realis solutio, quamuis iniusta ex parte accipientis, ergo transfertur per eam dominium. Et confirmatur, quia si mutuatarius iurat se velle transferre dominium illius lucri ultra sortem in vsurariū, verè transferret, ergo similiter transfert, quando soluit, etiam si nullum interueniat iuramentum, supposito animo eius esse velle lucrum illud redde, & conferre vsurario, sicut communiter intendunt omnes qui accipiunt cum vsura. Consequentia patet, quia iuramentum non efficit validū contractum, qui simpliciter, & alias non erat validus, sed tantum confirmat illud, redditque validum archiori vinculo.

Quinto, Si in vsura non transfertetur dominium rei acceptæ ultra sortem, id certè esset, quia illa est iure diuino prohibita, at similiter prohibetur fornicatio, nec propterea desinit meretrix pecuniæ sibi propter fornicationem traditæ habere dominium.

Sexto, Si vsurarius non esset verus dominus lucri sibi traditi, id propterea esset, quia teneretur illud restituere, nec posset apud se detinere, sed pari ratione mutuatarius rem mutuo acceptam non potest adueniente termino apud se detinere, nec propterea desinit rei mutuo acceptæ esse dominus, cum per mutuum, vt vidimus, transferatur dominium, ergo & vsurarius quamuis teneatur rem vsurariam restituere, nihilominus illius, quando apud se illam habet, censendus est dominus.

Et confirmatur, quia vsura non solum committitur in acceptione pecuniæ ultra sortem, verum etiam cum accipitur oleum, vinum, frumentum, vel quodcumque aliud, quod pretio æstimabile est (vt supra docuimus) ex capite. plerique, 13. quæstione quarta. At accipiens oleum, vinum, & simi-

& similia quæ vfu consumuntur, quin & pecuniâ, cum hæc ex eorum etiam genere sit, quæ consumuntur vfu, necessario dicendus est illorum quoque dominium accipere. Probo, in his, vt constat ex primo tomo quæstione prima, de dominio, articulo secundo, vfu & dominium non distinguuntur, sed vsurarius recipiens huiusmodi res recipit illarum vsum, ergo & dominium.

Probatur minor, quia potest vti istis vsurarius, modo habeat animum restituendi illis similia, vel æquivalentia: non enim tenetur restituere idem oleum, vel idem vinum, sed simile, vel illius valorem. Quod non negant authores alterius opinionis: nam Althifiodorem quem in opposita sententia citabimus, habet nihilominus 3. par. tractatu 8. q. 5. De vsura, vsurarium de pecunia vsuraria posse facere Eleemosynam, si instituat aliam restituere.

Denique si pecunia vsuraria non transfret in dominium vsurarij, efficeretur necessarium, vt omnes contractus quos deinde vsurarius cum illa pecunia celebrat, essent casi, & nulli, perinde ac si latro ex pecunia furto accepta illos exerceat: vnde quicumque vsurario panem, vinum, vel quid simile venderet, teneretur pretium, & pecuniarum quam pro re illa accepisset, vero domino restituere. Consequens est falsum, & contra omnes DD. ergo & illud ex quo sequitur. Et confirmatur sic. Ex D. Thom. hic ad 2. si vsurarius ex pecunia vsuraria emat domum, contractus est validus, ergo receperat illius pecuniæ dominium. Probo consequentiam, quia si non haberet dominium illius non posset illud in alterum transferre. Quod si non transfert dominium illius pecuniæ & pretij in venditorem, contractus ille emptionis non est validus, ergo à primo ad hoc vltimum, si contractus ille vt docet hic D. Thom. validus est, vsurarius habet necessario dominium pecuniæ illius vsurariæ. Confirmatur secundo. Nam capit. cum tu. De vsuris, dicitur: [Possessiones acquisitas ex pecunia vsuraria esse vendendas ad restituendam illam pecuniam.] At si non transferretur dominium lucri vsurarij in vsurarium, contractus vsurarij ex illo lucro, & pecunia essent nulli, & consequenter possessiones illæ non essent vendendæ, sed rescindendæ potius priores illæ venditiones earum, quod negat Pontif. in isto, cap. cum tu, & D. Thom. ad secundum.

Secunda opinio est huic è diametro opposita, nullius omnino rei vsurariæ, siue consumatur vfu siue non, transferri dominium in vsurarium. Habet illam apertè D. Thom. in sine corp. artic. cum eo nomine probet fructus rei per vsuram acquisitæ, vt vineæ, vel agri, vna cum re ipsa esse restituendos ab vsurario, quia res omnis domino suo fructificat, vsurarius vero non acquirit illius dominium, sed manet illud semper penes priorem dominum, nempe mutuatarium. Qua de causa omnes Discipuli D. Thom. hanc opinionem ipsi tribuunt hoc loco, præter Magistrum Cano, qui volebat D. Thom. non fuisse huius opinionis, sed illud dixisse quasi adhibentem quandam congruentiam ad obligandos vsurarios ad restituendum quoddam arctiori vinculo: qua ratione Cano sequitur est in hac parte opinionem illam Scoti. Cæterum luce apertius est D. Thom. aliter sensit, intelligendum esse sicut ab omnibus Discipulis suis præter Magistrum Cano, intelligitur. Eandem sententiam habuerunt. Alensis 3. part. q. 66. Memb. 4. Althifiodorem, tertia p. De vsura. tracta. 21. quæstione prima, D. Bonau. in 3. distinct. 32. in

textu numero decimoquarto, & in quarta dist. 15. articulo secundo, quæstione prima, ad 7. Richard. in quarta distinct. decimaquinta, articulo quinto, quæstione sexta. Maior ead. distinct. quæstio. 38. Gabriel eadem distinct. quæstio. 11. nota. 3. Caiet. loco citato. Medina, quæst. 4. De vsura argum. 3. Soto lib. 6. De iust. quæst. 1. artic. 4. Angelus verb. vsura, secundo, num. 1. & Syluester eod. verb. 6. quæstione prima, vbi etsi initio proponat tertiam quandam opinionem mediam inter has duas, quæ statim referemus, deinde vero amplectuntur hanc secundam D. Thom. & cum illis Iacobus Vngarellus vir certè & Theologiæ peritus Angeli Scholasticus loco citato apud Angelum. Est denique communis inter omnes Discipulos D. Thom. Eandem docent vt refert Sylust. loco citato, ex Iurisperitis Ioan. Andre. Dominicus à S. Geminiano, & Antonius de Brutio, in c. quamquam. De vsuris, in 6. & Barthol. in L. 1. §. si vir. num. 4. Vbi in contractibus lege prohibitis sentit dominium non transferri, iuxta ea quæ habentur in l. non dubium. C. de legibus. Felinus in Concil. 21. Archid. in cap. si quis. 14. q. 4. Nauar. in suo Manuali. cap. 17. num. 265. & 268. & Conar. lib. 3. varia. resolut. cap. 3. nu. 6. & communiter Canonistæ in cap. in literis.

Ad quam probandam duo constituenda sunt iuxta mentem horum DD. Prius est, censendum esse, mutuatarium neque instituire, neque velle conferre gratis, & ex sola amicitia, vel benevolentia pecuniam, quam soluit vsurario, sed ratione tantum mutui quo indiget, & quasi ex debito propter illud mutuum: in hoc enim consistit natura, & ratio vsuræ. Etenim si gratis, & tanquam donum gratuitum, liberaque voluntate illa couferat, & non ex aliquo pacto, vel debito, nulli dubium est pecuniæ, sic collatæ dominium uerè transferri in accipientem illam, quemadmodum cum amicus ab amico aliquid ex sola benevolentia recipit, quo casu illud recipiens neque vsurarius est, neque peccat recipiendo illud, neque tenetur ad aliquid restituendum. Vnde quæstio proposita procedit, quando vnus sola ratione mutui aliquid confert, & alter eadem ratione, & titulo accipit, estque verè vsurarius. Alterum quod hi DD. constituunt est, simplicem & nudam traditionem pecuniæ, vel rei alicuius etsi voluntaria sit, non esse signum certum & efficax, tradentem rem illam velle simul transferre dominium illius. Quia hæc duo traditio actualisque exhibitio rei, & translatio domini illius non sunt inseparabiliter connexa, sed potest alterum sine altero reperiri. Potest enim quis tradere alteri, & liberè, ac voluntariè rem suam in depositum, vel pignus, vel locatam absque translatione domini: similiter potest tradi domini rei, re ipsa nondum actu tradita, vt cum traditur dominium rei adhuc absentis, vel quam alter ad huc occupat.

Hoc posito argumentatur Caiet. Primo, omnis translatio domini, vel sit autoritate legis, vel priuata voluntate donantis: autoritate legis, vt in præscriptione, & alijs casibus, in quibus lex ipsa, vel iudex rerum dominia quandoque transferunt, & priuatis illarum dominis nonnunquam inuitis: priuata vero voluntate donantis, vt in communibus contractibus humanis, & ciuilibus: In traditione rei vsurariæ neque transfertur dominium autoritate legis, neque priuata voluntate mutuatarij donantis, ergo nullomodo transfertur. Maior omnibus constat.

Probatur Minor. Imprimis certum est, non transfer-

transferri auctoritate alicuius legis, quia nulla extat lex, quæ decernat tale dominium transferri in vsurarium, immo oppositum, cum vsura omni iure, omnique lege, tam naturali, quam diuina, quam humana sit prohibita. Quod autem neque transferatur priuata voluntate donantis ostendo. Si in vsura transferretur dominium rei vsurariæ, in ipsum vsurarium, certè aut transferretur per illam actualem traditionem, & exhibitionem rei vsurariæ, quam mutuarius vsurario præstat, aut quia tradens rem illam intendit, ac vult tradere simul, & transferre illius dominium in vsurarium: nulla enim alia ratio, aut titulus reperiri potest, vt dicatur rei vsurariæ dominium transferri in vsurarium voluntate mutuarij donantis illam. At neque transferretur tale dominium in vsurarium per illam actualem traditionem rei, neque quia mutuarius intendat transferre illius dominium in ipsum, ergo nullo modo dicendum est dominium rei vsurariæ transire in vsurarium priuata auctoritate mutuarij confertur illam. Probat hęc minor. Imprimis non transferretur per illam actualem traditionem, & exhibitionem: constat enim ex secundo fundamento non esse hęc duo connexa, rem aliquam actu tradere & transferre illius dominium, vt in deposito & pignore: vnde quando mutuarius tradit actu vsurario lucrum illud extra sortem, potest quidem inde colligi quod actu illud exhibeat, & conferat non tamen quod transferat simul ipsum dominium illius, in his enim quæ separabilia sunt, ex præsentia vel existentia vnus, non sequitur præsentia, vel existentia alterius.

Alteram partem, mutuarium non habere animum, neque intendere transferre dominium illius lucri in vsurarium, sic ostendo. In traditione rei coacta & inuoluntaria, qui sic illam tradit, censendus est nolle dare nisi minimum quod potest; mutuarius tradit lucrum vsurarium coactus sua necessitate, & inuoluntariè, ergo censendus est nolle dare nisi minimum quod potest: at si traderet rem & vna cum illa dominium ipsius traderet, quidquid potest tradere, tradendo vero solam rem & non dominium tradit multo minus, & minimum quod potest, non ergo censendus est, vbi rem vsurariam actu tradit, habere animum transferrendi dominium illius Maior illa, in traditione inuoluntaria alicuius rei censendum esse, conferentem illam tradere minus quod potest, præter quam patet ex ipsis vocibus, quia eo ipso quo inuoluntariè quis confert nolle profecto conferre, & cõsequenter confert minus quod potest: constat etiam exemplo eius qui projicit merces suas in mare orta tempestate, is enim non abdicat à se nisi minimum quod abdicare potest: Vnde quamuis pro iectio illa, quando fit, sit voluntaria, non tamen habentur res illæ prolectæ pro derelictis, sed instituit projiciens, si forte illæ casu saluarentur, habere vt suas. Quo fit, vt si vi vndarum ad litus perueniant, inueniens illas debeat eas domino suo restituere vt in L. qui leuandæ nanis gratia, ff. ad legem Rodiam de iactu. & Cap. Excõmunicamus, extra de Raptoribus, habetur. Maiorem vero probo. Quando alicui sic aliquid confertur, vt nec confertur illi gratis, nec per contractum aliquem iustum, & honestum, nec alia via quam necessitate conferentis, & iniquitate recipientis, ita cogente, qui sic recipit non solum inique recipit, verum etiam cum iniuria conferentis, quo nomine aggressor cui ex metu viator pecunias suas exhibet, non solum recipit

illas iniquè, verumetiam cum maxima iniuria viatoris, quia viator ille nec gratis, nec, per contractum aliquem iustum illas aggressori confert, sed necessitate sua & iniquitate illius ita cogente; In contractu autem vsurario quidquid mutuarius vsurario confert extra sortem, nec confert illud gratis, nec per aliquem contractum iustum, & honestum, nec alia ratione uel via, quam sua necessitate, & iniquitate usurarij, nolentis gratis mutuari, cogente, ergo usurarius nõ solum recipit illud inique, verum etiam cum iniuria mutuarij. Nunc sic, ex Regula illa [Scienti & volenti non fit iniuria,] nullus patitur iniuriam volens, sed inuitus, & inuoluntarius, mutuarius conferens usurario aliquid extra sortem patitur iniuriam, ergo si quid illi conferat, inuitus & inuoluntarius censendus est illud conferre.

Confirmatur ex eadem regula hęc prima ratio. Quicumque patitur damnum, & iniuriam, nisi sit amens & stolidus, censendus est velle pati minus damnum, & minimam iniuriam, quo ad poterit, mutuarius in exhibitione rei vsurariæ patitur damnum, & iniuriam ab vsurario, ergo censendus est velle pati minus damnum, minoremque iniuriam quam poterit, pateretur verò maximum damnum, maximamque iniuriam, si vna cum exhibitione rei vsurariæ transferret quoque illius dominium in vsurarium, minus vero damnum minorèque iniuriam, si re sola tradita, non transferrat dominium illius in ipsum, ergo censendus est solam rem velle illi tradere, minimè vero dominium.

Et confirmatur secundo, Quando mutuarius soluit vsuras, non est voluntatis, & animi ipsius fauere, aut prodesse vsurario, sed subuenire solum suæ necessitati, sibi que consulere meliori via qua potest; at cum possit sibi subuenire, suamque reddimere necessitatem per mutuũ illud, tradit tantum vsurario lucro illo extra sortem, sine illius dominio, sicut traditur depositum, vel pignus, si vtrumque intenderet illi tradere, & rem vsurariam & illius dominium, faueret plurimum vsurario, & illi plusquam oportet, prodesset: ergo non est censendus voluntatem, & animum ipsius esse, vbi tradit illam rem vsurarium, transferre simul in eum illius dominium, sed rem solam. Dices quid ergo præstat exhibendo lucrum illi, si non transfert illius dominium?

Respondeo ex modo dictis, hoc præstare, ut reddimat suam necessitatem per solam externam donationem, velut depositum quoddam, sine animo transferrendi dominium: quia vsurarius non vult aliter mutuari, sicut viator, quem sicarius aggreditur, conferens illi pecuniam, ne ipsum occidat, nihil aliud præstat, quam reddimere suam vexationem per externam illam traditionem pecuniæ, sine vlla intentione transferrendi dominium illius in ipsum.

Quod autem non sit necesse, vt traditioni externe rei sit coniuncta intentio transferrendi dominium, Confirmatur præter ea quæ in secundo fundamento his argumentis præmissis dicta sũt, quia sicut soluens vsuras consentit quidem in illam externam solutionem, quia nequit aliter suæ necessitati subuenire, non tamen consentit in peccatum & iniquitatem, quam vsurarius illam recipiens committit, ita quoque exhibens rem vsurariam consentit quidem in externam illam illius rei exhibitionem, minimè vero in translationem domini.

Deniq; cum omnia iura proclamant aduersus vsurarios, interpretanda sunt tam iura ipsa, quam dubia

dubia omnia circa usuram exorta, quantum recta ratio patitur, in odium eorum, sed in hac quaestione & dubio, transferatur ne in ipsos dominium, nec ne? asserere transferri dominium in ipsos est in fauorem eorum, negare vero illud est in odium eorum, ergo negandum potius est quam asserendum.

Secundo principaliter argumentatur Caiet. Si in usura transferretur dominium rei usurariae, usurarius recipiens per usuram vineam, domum, aut aliam rem fructiferam, non teneretur ad restituendos fructus quos ex illa percepit, sed solam rem, at tam iuxta D. Thom. quam iuxta omnes alios DD. usurarius tenetur restituere, & rem, & fructus eius deductis expensis, ut est definitum in capit. grauis, de restitutione expoliatorum. Ergo in usura non transfertur dominium. Minor cum consequentia satis patet, Minorem probo. Res fructifera iure naturae domino suo fructificat, quamdiu sub illius dominio est: per te in usura transfertur dominium rei usurariae in usurarium, ergo quamdiu apud ipsum manet sub eius dominio est, & debet ipsi fructificari: fructus autem rei suae, & sibi fructificantis, & quos iure fecit suos, nullus tenetur alteri restituere, ergo usurarius non teneretur restituere fructus ex vinea, vel alio fundo per usuram acquisito perceptos. Quod est falsum.

Huius argumento, quod efficacissimum est, respondent qui contra sentiunt, usurarium teneri quidem ad restituendos fructus rei per usuram acceptae, non ratione rei acceptae, quasi fructus illi sint mutuatarij, sed ratione iniquae acceptationis, quia rem illam ex qua fructus illos percepit, inique & per usuram acquisiuit. Sed contra. Quando in acceptatione transfertur quidem dominium, sed committitur simul aliqua iniustitia, tenetur quidem qui ita accepit, in iustitiam illam ad aequalitatem & iustitiam reducere, & iniuriam illam compensare, fructus tamen illius rei vere ipsius sunt, nec tenetur eos restituere, cum per acceptationem illam vere sit translatum in ipsum illius rei dominium: Sed in usura per te transfertur dominium rei in usurarium, ergo quod usura sit contractus iniquus, efficiet quidem, ut teneatur usurarius ad restituendam rem illam, quam inique accepit, & faciendam compensationem iniuriae, in contractu illo mutuatario illatae, si quam pertulit, minimè vero ad restituendos fructus, cum sit vere illius rei dominus, quamdiu illam retinet. Maior hoc exemplo constabit. Si emat quis agrum valentem 100. pretio viliori & iniquo, veluti pretio ut 60. obligatur certe hic emptor à DD. addere quae defunt pretio iusto, ut sic illa iniquitas & iniustitia ad aequalitatem & iustitiam reducatur, fructus tamen agri, postquam illum emit, recepit. que vere illius dominium per venditionem illam, etsi iniustam, nullus vnquam asseruit, vel asseret esse restituendos ab isto emptore, sed tuta conscientia illos retinere ut suos.

Dices verum quidem esse in venditione, cum sit actio voluntaria, non tamen in usura, in qua mutuatarius inuoluntariè soluit. Hæc solutio nihil valet, nam quod venditio voluntariè fiat, solutio vero usurae inuoluntariè, illud tantum infert, in venditione illa ementem pati quidem iniustitiam, non tamen iniuriam, cum voluntariè vendat, in solutione autem usurae præter iniustitiam pati etiam mutuatarij iniuriam, cum sit inuoluntarius: non tamen tollit hæc ratio, quin si solutio usurarum transfert dominium eius in usu-

arium, faciat usurarius fructus illius rei, cuius dominus est, vere suos, nec teneatur illos restituere, sicut emens agrum, licet iniusto pretio, facit suos fructus illius, quando per talem emptionem transfertur in ipsum illius agri dominium.

Vnde respondent alia ratione: teneri usurarium ad restituendos fructus ratione damni quod intulit mutuatario, cuius rem fructiferam accepit: Nam cum teneretur illam statim restituere, detinens illam apud se, non solum nocuit mutuatario in re ipsa, verum etiam in fructibus, quos reuera ex ea ille percepisset, nec potuit propter iniquam illius detentionem. Sed neque hæc solutio valet. Patet, quia nemo tenetur restituere alteri fructus aliquos, nisi eo modo quo illius sunt, cum eo tantum modo illi noceat, fructus autem vineae acceptae per usuram, si dominium illius in usurarium translatum est, quando collecti sunt, non sunt mutuatarij, sed usurarij, cum sit tunc verus illius dominus, ut illius principij, [Vnaquaque res domino suo fructificat,] mutuatarij vero solum sint, quatenus erant in potentia, eo tempore quo vinea illa sub ipsius dominio erat, fuitque ab eo inique accepta: ergo non tenebitur usurarius fructus quos percepit ex ista vinea restituere, nisi in eo pretio & valore, quem arbitrio prudentis censebatur habere, quatenus erant in potentia, eo tempore quo eadem vinea fuit illi à mutuatario tradita: qua ratione si fructus quos nunc usurarius recepit valeant (v. g.) 100. non tenebitur restituere mutuatario, ut plurimum nisi 10. vel 12. quia fructus qui nunc actu iam collecti deductis expensis valent ut 100. quatenus solum erant in potentia duobus vel tribus antea annis, nullus peritus in agricultura iudicabit amplius ualere, quam 10. vel 12. At iuxta communem omnium DD. sententiam, & definitionem Ecclesiae in cap. si quis usuram, 14. q. 4. (ut statim docebitur) tenetur usurarius omnes fructus rei per usuram acceptae deductis expensis in integrum mutuatario restituere.

Et confirmatur si dominus agri decreuisset agrum illum incultum omnino relinquere toto tempore quo apud usurarium maner, nullum recepisset damnum, ac nihilominus si quos fructus ex eo illo tempore percepit, tenetur eos omnium consensu restituere, ergo hoc debitum & obligatio restituendi non conuenit illi ratione damni, sed quia dominium illius agri manet semper apud priorem dominum: Denique falsum est mutuatarium pati damnum in illis fructibus, si dominium illius vineae translatum sit in usurarium. Probo quia si in illum translatum est, eo ipso fructus illi iam non sunt mutuatarij, sed usurarij, ex illo principio. [Vnaquaque res domino suo fructificat.] Nemo autem dicendus est pati damnum in re non sua, sed aliena, cum tam damnum quam emolumentum rei alicuius domino ipsius tribuendum sit, non extraneo, vel alieno.

3 Tertia opinio est velur media inter has duas: Quam habent Angel. ver. usura. Secundo, nu. 18. & Syluest. in verb. usura, capit. 6. q. 1. in rebus quae usu consumuntur transferri dominium in usurarium, quia cum in huiusmodi non distinguantur moraliter & quo ad contractus humanos usus & dominium, mutuatarius eo ipso quo tradit usurario huiusmodi rerum usum, quem reuera illi tradit per externam illam & actualem exhibitionem lucri usurarij, tradit similiter & dominium: In his vero quae non consumuntur usu, cum distinguantur usus & dominium, tradere quidem illi earum

earum vsu, retinere tamen mutuatarium apud se illarum dominium. Afferitque ibi Syluestr. in eandem sententiam Innocentium in ca. Michael. De vsuris, & Summam Rosellam.

Hanc tamen sententiam vt omnino improbabilem reijcit, ac confutat Caiet. hac ratione. Quod per aliquem contractum transferatur, vel non transferatur dominium, non est summendum ex rebus ipsis, circa quas ille contractus exercetur, sed ex natura & propria ratione ipsius contractus vt contractus venditionis habet vim ad transfereendum dominium, circa quasunque res exercetur, quam non habet actio furandi, circa quasunque res fiat: Vnde si in vsura transfertur dominium, oportet circa quasunque res illa verteretur, transferri in ea dominiū, si verò non transferatur in ipsa dominium, quæcunq; sit res, quam accepit vsurarius loco lucri vsurarij, non recipiet illius dominium, siue sit res vsu consumptibilis, siue non.

Secundo, qui exhibet vsurario rem quæ non consumitur vsu, propterea non transfert dominium illius in ipsum, quia nec tradit illam gratis, neque per aliquem contractum iustum, vt fateretur idem Syluestr. sed eadem omnino ratione, si tradat rem quæ vsu consumitur, nec tradit illam gratis, neque per contractum iustum, ergo neque rei vsu consumptibilis transfertur dominium in vsurarium. Patet consequentia, [Quia vbi eadem est ratio, eadem quoque debet esse iuris dispositio.] Nec valet ratio illa, quod eam consumat cum intentione restituendi similem: quia & fur rem furto acceptam, vt panem, vinum, & similes consumit sæpe cum animo restituendi illas, nec propterea per furtum transfertur huiusmodi rerum dominium. Vnde sicut fur rem furtiuam tenetur statim restituere, & eandem numero, quod si consumat aget male, teneturque tunc similem restituere, non quia rei furtiue accepit dominium, sed quia per illius consumptionem redditus est iam impotens ad restituendam eandem numero, ita vsurarius recipiens rem vsu consumptibilem ultra sortem, nec illius dominium accipit, neque vsu, sed tenetur statim illam restituere, & eandem numero: Quod si illa vtatur, eamq; consumat, male agit, sufficetque tunc, restituat similem & æquivalentem, non quod receperit rei vsurariæ dominium, sed quia cum illam consumpserit, effectus est impotens, ad eandem numero, sicut debebat, restituendam. Vnde postea, idem Angelus & Syluestr. amplectuntur sententiam D. Thom. vsurarium nullius rei per vsuram acceptæ habere dominium.

4 In hac controuersia conueniunt omnes, teneri vsurarium, qui rem fructiferam percepit loco lucri vsurarij, ad illam restituendam vna cum omnibus fructibus illius, deductis expensis: neque de hac conclusione D. Thom. dubitant; sed de ratione solum D. Thom. teneatur ne illos restituere, quia non fuit translatum in ipsum dominium rei vsurariæ, vt vult D. Thom. vel si translatum sit, teneatur ne alio nomine, vt pote vel ratione iniquæ acceptionis, vel ratione damni illati mutuatario, tam in re ipsa, quam in fructibus illius, vt volunt alij.

Nos verissimam iudicamus causam quam assignat D. Thom. affirmamusque cum communi sententia, per vsuram non transferri dominium rei vsurariæ in vsurarium.

5 Confirmaturq; hæc sententia præter argumenta Caiet. quæ efficacissima sunt.

Primo, cum dominium sit facultas vtendi re in omnes vsus citra alterius iniuriam, si in vsura transferretur dominium in vsurarium, posset vsurarius vti re illa vsuraria, siue sit pecunia, siue quæcunque alia, in omnem vsu citra alterius iniuriam: at non potest, quia cum primum illam recipit, tenetur eam restituere, inferitque iniuriam mutuatario quocunque tempore illam detineat, ergo non est illius dominus.

Et confirmatur. Mutuatarius propterea potest rem mutuatam per aliquod tempus apud se detinere, ac pro libito toto illo tempore ea vti, citra vllam iniustitiam vel iniuriam mutuantis, quia per mutuum transfertur in ipsum illius rei dominium: at usurarius nullo tempore potest re illa vti, aut eam apud se detinere, sed quam primum accipit, tenetur illam restituere: ergo non recipit illius dominium.

Secundo, & est ratio Alchisiodor. vsurarius tenetur restituere rem vsurariam quam accepit, ergo vel tenetur ratione alicuius contractus præcedentis, quo se ipsum obligauit ad illam restituendam, vel quia habet alienum, non ratione alicuius contractus præcedentis quo se obligauerit, nam nullus præcessit præterquam contractus vsuræ, in quo ad nihil tale se obligauit, quin potius miserum mutuatarium obligauit ad cõferendum illi lucrum vsurarium, ergo tenetur, quia habet alienum, pertinens ad mutuatarium vt verum dominium.

Sunt qui respondeant huic argumento, vsurarium teneri ad restituendam pecuniam acceptam per vsuram, non quia habeat alienum, sed partim iure diuino, & humano præcipiente illam restitui, partim uero, ex quasi contractu, quia illa acceptio cum sit iniqua, est quasi contractus obligans ad restituendum: sicut acceptio rei furtiue, quia iniqua est, est quasi contractus obligans furem ad restituendum. Sed hæc responsio ridicula est.

Primo, quia ius diuinum & humanum non alia ratione obligant vsurarium ad restitutionem rei vsurariæ, nisi quia inique illam accipiens, non fecit suam, nec recipit illius dominium, sed retinens illam retinet alienum.

Secundo, acceptionem iniquam rei alienæ vocare quasi contractum obligantem ad restituendum, est figmentum quoddam: non enim tenetur vsurarius rem acceptam restituere, quasi per illam acceptionem se ipsum obligauerit.

Sed quemadmodum fur, licet teneatur, rem furtiuam restituere, & ratione iniquæ acceptionis & ratione rei acceptæ, non tamen ratione iniquæ acceptionis, tanquam ex quasi contractu, sed potissime ratione rei acceptæ, quia accepit & retinet alienum, ita vsurarius tenetur quidam utroque nomine rem per vsuram acquisitam mutuatario restituere, & ratione iniquæ acceptionis, & ratione rei acceptæ, non tamen ratione illius acceptionis tanquam ex quasi contractu, sed potissime ratione rei acceptæ, quia sic illam accipiens habet alienum, quod omni iure vero domino restituendum est.

Quod vel ex eo patet, quia si idem vsurarius re illam alteri tradat, recipiaturque illa donatione, vel quocunque alio contractu iusto, & honesto, existimetque recipiens illam bona fide conferri sibi à vero ac legitimo illius domino, tenetur nihilominus, cum primum id nouerit per vsuram esse acquisitam restituere illam non vsurario, sed priori illius domino non ratione iniquæ acceptionis.

nis, sed quia habet alienum, quod tamen res aliena huic non esset, si usurarius habuisset verum illius dominium, & per contractum iustum & legitimum illam alteri tradidisset.

Tertio omnis translatio dominij, aut est per liberam donationem, aut per testamentum, aut per commutationem rei ad rem, aut per venditionem rei pretio aestimabilis, aut per aliquem alium contractum iustum & honestum: In hoc casu non est libera donatio, sed coacta & inuoluntaria, ut constat: Nec testamentum, nec commutatio, quia est nuda acceptio lucri usurarij, nec venditio, quia pecunia mutuata, aut mutuum pecuniae non est pretio aestimabile ut constat, neque per vllum contractum honestum & iustum, ergo.

Huic argumento respondent aliqui ex auctoribus alterius opinionis, traditionem rei usurariae non esse nudam traditionem, sed vel donationem ex pacto inter usurarium & mutuatarium tempore mutationis inito, vel solutionem rei tunc promissam, quod genus donationis, vel solutionis contractus quidam est, & sufficiens, quamvis ex iniusta causa, ad transferendum dominium: quia sic donans, vel soluens promissum consensit in illam promissionem, & ad illam adimplendam se ipsum sine vlla vi vel coactione ex pacto obligauit. Quae ratione adimplere promissa volunt esse vel contractum sufficientem ad transferendum dominium; quamvis cum debito restituendi, quia fuit illud ex iniusta causa.

Constituunt enim, qui sic sentiunt, duplicem promissionem alicuius rei, & eiusdem solutionem aliam ex iusta causa, vel factam liberam voluntate nulla iniustitia interueniente, alia vero ex iniusta causa: quae duo promissionis, vel solutionis rei promissae genera volunt conuenire in eo, ut per quamcunque solutionem rei sine vlla vi, vel coactione promissae transferatur dominium eo ipso quo actu traditur in solutionem promissae: differre autem in eo, ut recipiens rem sibi promissam, & solutam ex iusta causa, vel libera salute voluntate nulla iniustitia interueniente maneat in illius rei pleno absolutoque dominio, sine debito restituendi, recipiens vero rem sibi promissam ex iniusta causa, licet recipiat vna cum ipsa illius dominium non tamen ita plenum, neque perfectum, sed cum debito, & vinculo restituendi illam ei à quo illam accepit, vel haeredibus illius.

Sed profecto neque haec solutio vim argumenti propositi tollit. Nam ut abundè ex primo argumento Caietani constat, mutuatarius nihil minus instituit, quam donare aliquid usurario, maxime cum de intrinseca ratione donationis sit, non solum ut fiat sine coactione & vi, verum etiam omnino liberè ac propria sponte, quod traditioni rei usurariae, quam mutuatarius usurario exhibet, nullo modo conuenit: cum nõ alia ratione illam conferat, nisi ut suam redimat necessitatem, quam alia via euadere non potest, sicut qui proiecit metetes in mare.

Vnde nullo modo est dicendus transferre in illum dominium via donationis.

Neque via solutionis rei promissae: & ratio est aperta, quia cum solutio rei promissae fiat ad adimplendam promissionem, illique innitatur, ut suo principio & radici, non habet maiorem vim solutio, vel traditio rei promissae ad transferendum dominium, quam habeat promissio ad obligandum, ita ut si promissio obligauerit, solutio rei per illam promissam sit efficax, & firma traditio,

transferrens dominium illius rei in eum, cui promissa fuerat: si vero promissio nõ obligauit, quia facta est per vim, dolum, vel iniquitatem, neque solutio illius confert aliquod ius, vel dominium in recipientem illam. (V. g.) promittit viator aggressori 100. aureos, confertque deinde illos, ut stet promissis, transtulit ne dominium illorum in huiusmodi aggressorem per traditionem illam & solutionem, qua promissionem suam adimpleuit? nequaquam; quia sicut promissio illa non obligabat, (loquor de promissione sola non firmata iuramento) ita nec traditio ad illam adimplendam contulit aggressori aliquod ius, vel dominium. Similiter fingit se Petrus fratrem Ioannis, promittit illi Ioannes existimans illum fratrem suum 100. aureos, ac ut stet promissis, actu illos confert Petro, transtulit ne per huiusmodi traditionem dominium illorum 100. aureorum in Petrum? nequaquam, quia sicut promissio orta ex deceptione & dolo non obligabat illum, ita neque solutio ad illam adimplendam contulit aliquod ius, & dominium deceptoris in rem ita sibi traditam. Pari ratione sicut promissio ex iniusta causa non obligat promittentem, ita nec traditio sola vi illius promissionis facta confert aliquod ius, vel dominium recipienti.

Dico ex iniusta causa, nam ex turpi causa, potest obligare, ut si quis meretrici aliquid promittat, tenetur illud reddere, & stare promissis, quia licet rursus illi debeatur, iuste tamen, & tanquam stipendium sibi debitum potest illud recipere, ac retinere: at quod ex iniusta causa promittitur, nec debetur, nec potest recipi. Quo sit, ut sicut promissio ex iniusta causa non obligat promittentem, ita nec illius promissionis solutio, & adimpletio conferat aliquod ius, vel dominium recipienti. Qua de causa audienda non est solutio ista, sed colligimus necessario usurarium non recipere rei usurariae sibi collatae dominium, quia nullus interuenit contractus per quem illud in ipsum transferatur.

Quarto, si detur pecunia assassino, ut alterum occidat, vel iudici, ut iniquè iudicet, aut symoniaci, ut conferat quid spirituale, non transferatur dominium, quia datur pro re quae non est pretio aestimabilis, sed mutuum pecuniae similiter non est pretio aestimabile, ergo in usura non transferatur dominium.

Quinto si usurarius esset dominus pecuniae usurariae, sequeretur, ut si haberet aliqua debita antiquiora, & anteriora illa usuraria acceptance pecuniae, nec haberet alia bona, quam illam pecuniam usurariam, teneretur potius, & prius solvere illa debita anteriora, quam restituere pecuniam illam usurariam mutuatario. Consequentia est falsum, & contra omnes, omnibus vno ore asserentibus, casu quo usurarius non habeat aliam pecuniam nisi usurariam, teneri ad restituendam illam mutuatario, a quo illa accepit, dimissis alijs debitis etsi anteriora sint. Consequentia verò patet: quia ex bonis, quorum debitor est verus dominus, anteriora debita sunt omni iure prius, & potius persoluenda.

Sexto argumentantur Angelus, & Syluest. loco cita. Argumento Alexand. Alen. Nuda traditio rei non transfert dominium l. nunquam nuda. cuius verba sunt. [Nunquam nuda traditio transfert dominium, nisi venditio, aut aliqua iusta causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur.] Et ibi glo. ff. De acquir. rerum dominio. Et l. Traditionibus, Cod. De pactis.

Solutum

Solutum autem per vsuram nude traditur, ergo non transit in dominium vsurarij, recipientis illud. Maior certa, Minor patet. Nuda traditio est, quæ non fit virtute alicuius contractus iusti, & liciti, & in qua tradens rem illam non habet animum, & voluntatem transferendi dominium illius, sed quod traditur vsurario ultra sortem, per nullum contractum qui sit honestus, & iustus, illi traditur, neque voluntate conferentis illud. Ergo, Priorem partem ostendimus, quia nullo alio titulo confertur illi, quam ratione pacti & promissionis illi factæ à mutuario, quæ tamen promissio cum ex causa iniqua (vt dicebamus) nulla est, nullamque inducens obligationem, neque naturalem, neque ciuilem, vt habetur in capit. Debitores, de iure iurando, & ibi Glossa, & Ioann. de Immola, & Panormit. Estque ratio aperta, quia vbi lex resistit non habet locum obligatio aliqua, etiam si non resistat vtrique contrahentium, sed alteri tantum, impediens namque vnum impedit & alterum, ne contractus inter eos vel pactum aliquod constitui possit, vel obligatio. Qua ratione impedito viro à matrimonio, manet impedita etiam mulier, quæ cum illo vellet contrahere, sicque habetur in l. cum lex, & ibi Barto. ff. de fideiussoribus. Lucro vero vsurario omnia iura resistunt, omnia illud damnant, ex illius ergo promissione nulla potest oriri obligatio.

Alteram partem, mutuatarium non intendere, rei quam vsurario exterius tradit, conferre dominium, satis ostendimus cum Caiet. in primo argu. illius.

Dices quando illud soluit Mutuatarius, vel existimat se illud debere, vel scit se illud non debere, & nihilominus vult soluere; si existimat se illud debere, quamuis in eo decipiatur, at cum illud existimet, & voluntas sequatur iudicium, & cognitionem, habet profecto animum transferendi in illum suæ rei dominium, si vero scit se illud non debere, & nihilominus vult tradere, censendus etiam est, & multo potius velle illud dono conferre.

Respondeo, imprimis neminem ferè esse qui ignoret vsuras esse iniquas, & prohibitas, nec deberi vsurario lucrum aliquod, quamuis illi promittatur: Quod si qui illud ignorent, est ignorantia nimis crassa, & supina, quæ non sufficit ad translationem dominij.

Qui verò sciens se illud non debere nihilominus tradit, non propterea censendus est donare, aut velle transferre dominium, sed redimere solum sua necessitatem, vt ex dictis constat, maxime quia nemo censendus est velle dare, quod non debet, ei qui à iure prohibetur illud accipere.

Confirmatur hæc omnia: quia vt habet Glossa in illa l. traditionibus, §. per traditionem. Instituta de rerum diuisione, & l. traditio. ff. de acquirendo rerum dominio. Vt traditio aliqua transferat rerum dominium, exigitur vt sit cum aliqua idonea causa, vbi voluntas tradentis rem illam non intendit liberè, & omnino gratis donare. Sed in vsura mutuatarius (vt constat) non intendit gratis donare, neque existit aliqua idonea causa ad illud exigendum, vel recipiendum, ergo in tali contractu non transferitur dominium rei vsurariæ in recipientem illam.

Septimo. Per contractum nullum, nullum transferitur dominium, l. non dubium, §. Pactum, Cod. De legibus, cuius verba sunt: [Nullum enim pactum, nullam conuentionem nullum con-

tractum inter eos videri volumus, qui contrahunt, lege contrahere prohibente: quod ad omnes etiam legum interpretationes, tam veteres quam nouellas trahi, generaliter imperamus: Vt legislatori, quod fieri non vult tantum prohibuisse sufficiat, cæteraque quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere: Hoc est, vt ea quæ lege fieri prohibentur, si fuerint facta, non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur, licet legislator fieri prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit inutile esse debere quod factum est:] Hæc ibi, Ex qua, lege Glossa ibidem, & Bartho. numero trigessimooctauo, colligunt. Ex contractibus contra legem nullatenus transferri dominij. Estque communis sententia, & velut axioma DD. leg. prima, §. si vir vxori. ff. de acquirenda possessio. Contractus autem vsurarius est huiusmodi, vt patet in capit. primo, & tertio, & capit. Consultuit. De vsuris, ergo per illum nullum dominium transfertur.

Et confirmatur. Obligatus ex delicto quod committit in receptione iniqua & iniusta alicuius rei, ad illam restituendam, non est dominus illius, neque acquirit dominium illius per talem acceptionem, vt videre est in fure: Sed vsurarius eo ipso quo accipit rem aliquam per contractum vsurarium manet obligatus non solum ratione rei acceptæ, verumetiam ratione illius iniquæ acceptionis (quod & authores alterius opinionis fatentur) ad rem illam restituendam: ergo non est illius dominus, neque acquisiuit illius dominium per illam acceptionem. Minor cum consequentia perspicua est: Maior habetur in l. in re furtiua, & l. Si non manifestus. ff. De conditio. fur.

Et confirmatur, quia ex eadem causa non possunt duo effectus oppositi maxime in actionibus moralibus oriri, habere dominium alicuius rei, & teneri ad illam restituendam sunt sibi opposita, cum rem suam possit qui illius dominus est sibi retinere, & pro libito ad proprios vsus vt, ergo qui obligatus ex delicto, quod in actione aliqua iniusta & iniura committit, tenetur ad rem aliquam restituendam, non potest per eandem illius dominium acquirere.

Denique, quo argumento vtitur etiam Altiſſimo. Vsurarij, etsi Iudices Seculares eos non suspendant, sicut cæteros fures, sunt tamen vere fures, eorum quæ per vsuram recipiunt ultra sortem: hoc quidem interest inter ipsos, & latrones, tamen conueniunt in eo, vt accipiant alienum inuito domino, in quo consistit propria ratio furti. Vnde Cano. si quis vsuram. 14. quæstio. 4. dicitur. [Si quis usuram accipit, rapinam facit,] Sed fur non recipit dominium rei furtiua, ergo neque vsurarius dominium rei vsurariæ. Vnde Archid. in d. cap. si quis, ait, [Licet vi compulsua rem alienam rapiens fictione iuris ciuilibus efficitur dominus rei, iure tamen prætorio penes priorem dominum manet illius rei dominium, quod potiori iure in foro conscientia sentiendum est.]

Ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, vnumquæque libera sua voluntate transferre dominium rei suæ in alterum, quando actu, & reuera vult transferre illud, mutuatarius vero non vult transferre absolutè, & liberè dominium rei in vsurarium, sed minimum quod potest, nempe solum & nudam rei exhibitionem, tanquam in quoddam depositum retento apud se dominio, vt ex dictis constat Immo & casu quo vellet illud reuera transferre, dubium adhuc est, an transferret.

Primo

Primo, quia cum usura adeo prohibita sit omni lege naturali, diuina, & humana, eo ipso videtur voluntas mutuatarij impedita, ne possit transferre dominium per contractum usurarium: sunt enim ista velut relata, vnus non potest accipere, ergo neque alter dare, donatione quæ transferat dominium.

Secundo prohibetur etiam usurarius accipere, quia ad accipiendum requiritur aliquis iustus titulus quo possit illud recipi, usurarius autem nullum alium titulū habet quam mutuum, ob quem non potest accipere, quia esset vendere rem omnino inuendibilem. Cum ergo ipse non possit accipere, nec mutuatarius transferre: Sicut in naturalibus forma non potest introduci nisi in subiectum aptum, & dispositum. Dices, exhibet actu pecuniam usurario, nec habet dissentium transferendi dominium, ergo sufficit illa externa traditio. Dico, ad rem quæ alias non debetur omnino dandam, desiderari necessario actualem & explicitum consensum dantis, nec sufficere ipsum non dissentire.

Ad secundum respondeo eadem ratione. Non transferri dominium, quia quidquid mutuatarius confert, inuoluntarie dat, & sua necessitate coactus, ad redimendamque suam vexationem, cum iniquus usurarius nolit alia ratione illi mutuari: quod inuoluntarium sufficit, vt transferatur dominium. Etenim qui sic inuoluntarie dat, non intendit dare nisi minimum quod potest, quale est solā & nudā rei traditionē, sine domino conferre.

Ad primam instantiam dico, licet per accidens sit ex necessitate & indigentia, vel sine ipsa postulare mutuum, attamen cum mutuatarius non aliter petat, quam sua indigentia compulsus, siue indigentia illa vera sit & honesta, siue vitiosa & praua, cum nec gratis, ac ex amicitia usurario aliquid exhibeat, sed sola ratione mutui, quia aliter ille non vult mutuari, eo ipso censendus est non libere, sed inuoluntarie illud conferre, & ex cōsequenti animi & intentionis suæ esse, transferre in usurarium minimum quod potest.

7 Ad secundum dico, diuersa esse ac distincta hæc duo, accipere pecuniam à feneratorē, vt per illam expositam negotio lucrum habeatur, & soluere usuras feneratori: Prius illud præstat quidem mercator negotiorum & lucrorum cupidus liberè, ac voluntarie, posterius vero necessitate compulsus, quia aliter pecuniam illam habere non potest à feneratorē: Quo fit, vt de huiusmodi mercatore similiter sentiendum sit, ac de quocunque alio, qui sua necessitate adductus pecunias fenebres recipit ab usurario, intentionis ac voluntatis suæ esse, transferre in illum minimum quod potest. Nec exemplum ibi adductum de conferente pecunias meretrici accommodatum est, in meretricem enim potest fornicarius pecuniæ suæ dominus illius dominium transferre, quia licet fornicatio omni iure prohibita sit, non tamē est prohibitum meretricij obsequij quod fornicario præstat, mercedem ac stipendium recipere: sic enim dicitur l. 4. §. primo. ff. de conditio. ob turpem causam, de meretrice: [Licet turpiter faciat, non tamen turpiter (id est non iniuste) acquirit cum sit meretrix,] At usurarius turpiter facit nolens mutuari gratis, turpiterque & iniuste acquirit, ac recipit usuras, adeo vt acceptio illarum sit quoddam genus rapinæ, per quam non transferatur dominium.

8 Ad tertium facilis est responsio, Ad peccandum enim quicunque consensus sufficit, quia lex Dei Tomus Secundus.

absolutè & simpliciter prohibet & actum, & animum, & opus & consensum, & ferenda prius quæcunque indigentia, & quodcunque damnum est, quam violanda diuina lex: ad transferendum vero dominium eorum, quæ nullo iusto titulo alteri debentur, exigitur plena ac omnino libera voluntas, nulla necessitate compulsā, non solum exhibendi rem, verum etiam & transferendi dominium. Nam cum hæc (vt vidimus) non sint necessario connexa, sed separabilia, non sufficit habere voluntatem exhibendi, nisi simul habeatur expressè quoque voluntas transferendi etiam dominium, quam non habet conferens aliquid voluntate mixta & conditionata. Quia eo ipso quo Petrus sic aliquid confert, vt si posset nec conferret, nec vellet conferre, censendus est animi sui esse conferre tantum minimum quod potest.

9 Ad 4 respondeo, neq; viatorē conferentem pecuniā aggressori vt periculū mortis euadat, neq; aliqūe aliū suis bonis ex eodem metu renūtiante, transferre dominium eorū in illos, quia sine intentione, & expresso, ac libero animi consensu huiusmodi donationes, & contractus effecti nullam habent vim, nullumque trāsferunt ius, vel dominium, vt habet communis DD. sententia. Ad ca. vero illud Abbas. & l. Merum. de his quæ vi, metu seu causa sūt duplex est expositio. Prima est, cōtractus istos esse irritandos, id est declarādos irritos, ita Soto. 6. de iust. q. 1. art. 4. & est communis explicatio Iuristarum. Quia cū hæc duo in iure plurimum differant dominium, & possessio, qui vero per vim & metum extorsit pecunias alienas, possidet quidem illas quamuis non vt suas, priuandus est iniqua illa possessione à iudice, & hoc significare cum dicitur [irritandos esse,] non quod veri sint, sed irriti & nulli à parte rei, declarandum verò illud à iudice, & exspoliandum habentem illa ea, possessione: Secūda Expositio est eiusdē Soto in suo 4. dist. 29. q. 1. art. 3. illos contractus non esse irritos lege humana, sed irritandos, quæ expositio etsi videatur recedere à communi Doctorum sensu, nonnullisque displiceat, admitti nihilominus etiam potest, ita vt significet, esse quidem irritos iure naturæ, & à parte rei, non autem iure ciuili, irritandos autem à iudice, ita vt iudex autoritate legis humanæ reddat irritū, præcipiens haberi irritum, quod alias simpliciter & à parte rei iure naturæ iam irritum erat. Quæcunque expositionem ex his sequamur, efficitur in illo c. non haberi, per cōtractum inuoluntarium transferri dominium.

10 Ad 3. principale dico Contractum qui fit ex necessitate, sed sine vlla iniuria validum esse & ratū, quia eo ipso quo nulla infertur iniuria contrahenti, consensus eius est sufficienter liber ad contrahendū: at qñ fit cum iniuria, & necessitate patientis illam, cui sua necessitate compulsus consentit in illam, censendus est non plenè consentire, sed quantum minimè potest: Vnde qui vendit rem suam ex necessitate, & vilius, quia ipse rogat, & mercem illam offert vitroneam, emptor nullā iniustitiam aut iniuriam infert tali venditori minoris illam emens, quam valeat simpliciter & absolute, qua de causa veditor ille nec iniuriam nec iniustitiam patitur ab emptore illo, sicq; trāsferit in ipsum quidquid in contractu venditionis transferri solet, mutuatarius verò patitur ab usurario iniustitiam, accipit enim ab illo cui debuisset gratis mutuari, nec vult nisi cum fenore, & iniuste ab illo lucrum usurarium extorquens, Quo fit, vt nullum in illum trāsferat dominium, Tum propter iniuriā quam illi facit, quia iuxta regulas

K K iuris

iuris. [Ex iniuria non nascitur ius :] Tum quia conferens illud quasi coactus, non est censendus conferre illi nisi minimum quod potest.

Ad primam confirmationem istius argumenti, Quamvis non sit huius loci disputare, an matrimonium ex tali metu contractum sit validum stando in iure naturæ, nihilominus dico seclusa constitutione & lege Ecclesiastica eadem ratione iudicandum esse de matrimonio, & de cōferente vsuras: quemadmodum enim si, expressè velit mutuarius pecuniæ suæ dominium in vsurarium transferre, illud transferret profecto, stando in solo iure naturæ, quo unicuique licet rem suam liberè alteri conferre, si verò non velit expressè tale dominium in illum transferre, non trāsferret, quamvis exterius vellit pecuniā suam illi tradere: Quia (vt sæpè dicimus) non tradit illam liberè & gratis, sed propria necessitate, & iniquitate vsurarij, qui gratis mutuare renuit; compulsus autem præsumitur non tradere nisi minimum quod potest. Ita in matrimonio, quacunquē ratione exterius profiteatur se aliquam ducere in vxorem, siue ex metu, siue sine vllō metu, si interius non instituit illam ducere, & sui corporis dominium in illam transferre, non est matrimonium: si vero interius habeat animum ducendi illam, verum est matrimonium stando in solo iure naturæ, quamvis consensus ille per metum cadentem in constantem virum fuisset extortus. Ceterum, cum vinculum matrimonij sit indissolubile, maximaque sequerentur incommoda publica, & priuata, si matrimonia per metum inita essent valida, quia semel celebrata nequirent vllō modo irritari, sicut alij contractus, constituit Ecclesia, & sapientissimè, matrimonia libera & omnino spontanea esse debere, nec vlla vi vel metu cogente inita, adeo vt aliter facta nulla sint, etiamsi iuramento firmentur.

11 Ad secundam confirmationem dico, licet mutuarius hic, & nunc velit ad redimendam suam necessitatem: nihilominus hic, & nunc illam voluntatem esse mistam ex voluntario & inuoluntario, nec esse plene liberam, quo fit, vt per eam exhibeat quidem actū pecuniam illam vsurariam, externa tantum, nudaque traditione, sine translatione dominij. Vel dico tradere quidem ipsum pecuniam illam hic, & nunc voluntate libera, sed ita vt voluntas illa solum extendatur ad nudam traditionem pecuniæ exterius factam, sine translatione dominij, cum nec sit gratuita nec voluntaria donatio, sed quædam tantum redemptio propriæ necessitatis: sicut quando viator tradit pecuniam aggressori, ad redimendam vitam.

Ad quartum, dico argumentum illud procedere vbi traditur aliquid contractu vero, & licito, in contractu autem vsurario cum sit omnino illicitus, & acquisitio lucri, quod in eo confertur, omnino iniqua, non est necesse vt traditio illius pertineat ad aliquem contractum, imo eo ipso quoad nullum contractum iustum & honestum pertinet, nequit habere vim ad transferendum dominium. Ceterum quia communiter appellatur contractus, si quæras, ad quam speciem contractus reduci possit, dico ad quoddam depositum inuoluntarium, quod fit ad redimendam propriam vexationem, quale facit viator apud sicarium aggressorem, vt sæpè dictum est.

12 Ad confirmationem dico, in contractu valido iuramentum esse tantum confirmationem illius, in contractu vero violento & inualido, qui iurat, vel iurat id quod sine peccato sibi licet exercere,

vel quod sine peccato ab ipso fieri non potest: si iuret hoc posteriori modo, non tenetur seruare iuramentum, nec contractus per tale iuramentum redditur validus, imo iurare illud est peccatum, & seruare iuramentum, quo res iniqua iurata est, est graue delictum. [Quia iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis.] Quod si iurauerit 13 priori modo, tunc licet contractus ille simpliciter & secundum se inualidus sit, promissio tamen seruanda est propter virtutem religionis, quia Dei nomen assumptum est & adductum in testimonium rei, quæ sine peccato effici potest. Vt si viator promittat latroni se daturum 100. aureos, non tenetur illos dare, sed est inualida illa promissio, quia fuit violenta & coacta, at si adhibeat iuramentum, tenetur tunc illos dare. reddita enim est valida ratione iuramenti, propter virtutem religionis quæ exigit, vt quod sub attestatione diuini nominis promissum est, cum sine peccato adimpleri possit, adimpleatur. Tenetur nihilominus sic carius ille pecuniam acceptam à viatore illi restituere: potestque viator apud iudicem illam repetere. Ita in proposito, si mutuarius iuret se daturum vsurario, & habiturum animum transferendi dominium in ipsum illius pecuniæ vsurariæ, tunc tenetur habere talem animum, & transfert in ipsum, quando illam tradit, dominium illius, quantum in ipso est. Hæc tamen translatio quantum ex parte mutuarij non fit virtute contractus vsurarij, nec ex voluntate libera illius, sed virtute iuramenti adhibiti, propter quod ad seruandam virtutem religionis, & honorem debitum diuino nomini, quod adduxit in testimonium, debuit habere animum quem expressit, transferendi scilicet in eum illud dominium: multi enim contractus, & promissiones omnino nullæ, & inualidæ ratione iuramenti decernuntur in iure valere: vt in cap. illo. Debitores, de iure iurando. Manet tamen nihilominus vsurarius obligatus ad restituendum, quæ certè nostræ sententiæ non repugnant: hic enim agimus de vi quam habet traditio pecuniæ quæ fit vsurario secundum se, & simpliciter, affirmamusque illam non habere vim ad transferendum dominium: Quod autem in isto casu, quo iurat, transferat, id est per accidens, non virtute contractus vsurarij, nec virtute exhibitionis & solutionis pecuniæ, sed virtute iuramenti adhibiti. Quemadmodum si mutuarius habeat animum transferendi dominium suæ libera voluntate, & gratuita donatione, similiterque mutuans illud accipiat tanquam per liberam omnino gratuitamque donationem, transfertur verè & realiter dominium rei sic collatæ in mutuantem, hæc tamen translatio dominij non est ex contractu illo mutui, sed ex libera illa voluntate conferentis, quod est per accidens ad rationem mutui, de quo hic agimus.

Ad 5. patet iam solutio ex dictis, in responsione ad secundam instantiam secundi argumenti: Ex qua constat, quæ ratione meretrix recipiat dominium eorum, quæ sibi conferuntur, vsurarius vero nequaquam.

14 Ad sextum Respondeo. imprimis maximum esse discrimen inter vsurarium & mutuarium, hic enim qui per mutuum accipit rei sibi mutuatæ dominium, potest illa toto tempore mutui prohibito vti, in quos vsus voluerit, nec tenetur eam antea restituere, sed adueniente termino similem, vel æquivalentem: vsurarius vero, quemadmodum fur nec per breue tempus potest rem per vsuram acceptam apud se detinere, nec in ali-

in aliquos vsus eam conuertere, sed tenetur statim illam restituere mutuuario. Quia ratione apparet (vt inter argumentandum dicebamus) vsurarium non recipere rei sibi per vsuram collatae dominium, cum de ratione dominij sit conferre facultatem habēti illud in rem aliquam, vt possit illa pro libito vti in omnem vsum. Respondeo secundo, præcipuam causam, propter quam non transfertur dominium rei vsurariæ in vsurarium, non esse illam, quia tenetur statim restituere, sed hanc, quia omnis translatio dominij debet necessario fieri, vel autoritate legis, vel libera donatione conferentis illam, vel per aliquē cōtractum iustum & honestum, quæ omnia in cōtractu vsurario desunt, & propterea non transfertur in eo dominium; quo fit, vt teneatur vsurarius statim restituere, vnde ratio illa ab effectu sumitur, non à propria causa.

15 Ad confirmationem respondeo, vsurarium neque vsum habere liberum earum rerum quæ vsu consumuntur, saltim de iure, quia cum non sit illarum dominus, neque potest illi liberè vti, neq; illas apud se detinere, sed tenetur statim, & eisdē numero mutuuario tanquam vero illarum domino restituere: Quod si illis vtatur, (vt sæpè accidit) vtitur quidem illis de facto, non tamen iure, tuncque non tenetur ad eisdē numero restituendas, sed sufficit restituat similes vel æquivalentes, quia cum iam illas per vsum consumpserit, redditus est impotens ad easdem numero restituendas; An autem peccet illis vtens, cōtrouersia proximè sequenti huius artic. explicabitur: nunc ad argumentum propositum sufficiat nosse, vsurarium simpliciter & de iure, neque habere vsum rerum, quas per vsuram acquirit, quæcunque illæ sint. Sicut omnium DD. consensu, fur rei furtiuæ, quæcunque illa sit, neque dominium habet, neque vsum, simpliciter & de iure: adeo vt si ea vtatur; iniuriam faciat vero domino, iuxta damnū quod illi ex tali vsu acciderit. Hoc enim (vt diximus) differt mutuuum, à furto, rapina, & vsura alijsque actionibus iniquis, per quas non transfertur dominium; vt in mutuo, quia transfertur dominium rei mutuatae in mutuuarium, potest illa vti toto tempore mutui prohibito, cum solo debito restituendi similem: in alijs vero acceptionibus iniquis, in quibus non transfertur dominium, sicut rem aliquam accipiens non efficitur illius dominus, ita neque; facultatem vtendi illa habet vtetur enim illa inuito vero illius domino.

Vltimum argumentum postulat quætionem illam.

C O N T R O V E R S I A

Secunda.

AN CONTRACTVS EMPTIONIS, venditionis, donationis, elemosynæ, & similes facti ab vsurario sint validi, & conferentes ius accipientibus per eos rem aliquam ab vsurario?

S Y M M A R I V M.

Res alie sunt quæ vsu consumuntur, alie vero quæ per manent.

Tomus Secundus.

- 2 *Vsurarius aliquando solum habet bona quæ per vsuram acquirit. aliquando vero præter illa habet etiam alia, vt patrimonialia.*
- 3 *Aliquando accipiens ea quæ vsu consumuntur fit ditor, aliquando non.*
- 4 *Contractus Ciuiles duplices sunt.*
- 5 *Res per vsuram accepta, si non sit vsu consumptibilis, non potest illam vsurarius alienare, si sit vsu consumptibilis potest.*
- 6 *Res accepta per vsuram, si sit vsu consumptibilis, & vsurarius non habeat alia bona, nullo modo potest exercere donationes &c.*
- 7 *Vsurarius licet peccet differendo restitutionem, si exerceat negotiationem, & pecuniam augeat contractus erunt validi etiamsi non habeat aliam pecuniam.*
- 8 *Gener accipiens dotem cum filia vsurarij, & clericus reditus beneficij ab vsurario instituti, qui non habet aliam pecuniam præter vsurariam. peccant grauiter &c.*
- 9 *Vsurarium sciens non habere alias pecunias, quam feneratorias nulla ratione potest illi locare operas suas.*
- 10 *Vsurarius non habens alia bona præter vsuraria &c. si extremè indigeat potest ex illis seipsum & familiam alere.*

In hac quæstione iurisperiti varij sunt: DD. vero Theologi omnes ferè conueniunt: propter quod ommissis opinionib. Iuristarum, ad quos non pertinet ferre iudicium in foro animæ, proponemus tantum quæ à Theologis docentur per nonnullas conclusiones. Ad quas cōmodius intelligendas obseruemus primo: In hac quæstione distinguendum esse necessario, inter res quæ vsu consumuntur, & eas quæ permanent, nec vsu consumuntur: nam in his restitutio facienda est in eadem numero re, quia dominus huiusmodi rerum rationabiliter vult eandem rem sibi restitui, vt eandem lineam, eandem domum, sique magna illi iniuria, si eo reclamante velit aliquis spoliare ipsum re illa in indiuiduo. In his vero quæ vsu consumuntur, non semper est necesse se sub pœna peccati mortalis, fieri restitutionem in eadem re numero: sed sat est, fiat in re simili & æquivalenti: cui consonat lex ciuilis. l. Si nummi. ff. de solutionibus. Quia cum in his non tam attendatur res ipsa, quam illius valor, irrationabiliter se haberet dominus huiusmodi rerum, si ita vellet eadem rem numero sibi restitui, vt non admitteret similem in pecunia, & omnino æquivalentem. Dixi non semper esse illud necesse, quia si ex eo quod nõ restituitur mutuuario illa eadem res, quæ ab ipso fuerat accepta, quamuis vsu consumptibili, aliquid graue damnum vel maxima molestia rationabiliter accepta illi imminet, vel accidat ratione illius damni vel molestiæ, tenebitur sub pœna mortalit. eandem rem numero illi restituere, vnde si per illius vsum, vel consumptionem reddat se impotentem ad restituendam eandem numero, illius vsus & consumptio erit peccatum mort.

Quod si nullum damnum nec molestia grauis inde imminet, non erit peccatum mort. sed veniale tantum, quia vti illa sine licentia veri domini est quædam contrectatio rei alienæ inuito domino, quæ reducitur ad genus furti, nec potest

test à peccato saltim veniali excusari. Quod non est intelligendum, vbi vsurarius habens alia bona præter vsuraria ex quibus potest statim, & sine vlla temporis dilatione vsuras restituere, expendit ea quæ per vsuram acquisiuit (loquor de his quæ vsu consumuntur) quid enim refert restituat nè idem oleum, vel triticum per vsuram acceptum, an aliud simile, eiusdem omnino bonitatis & valoris; si vtrumque habeat simul in promptu, vnde sine vlla dilatione restituat quæ debet, esset certè præter rationem censendus inuitus mutuatarius, qui nollet aliam pecuniam sibi restituere, nisi eandem omnino, quam vsurario contulerat. Accipienda ergo sunt quæ diximus, quando licet habeat alia bona vnde restituat, non tamen ita in promptu, vt possit statim restituere, sed cum aliqua dilatione: tunc enim cum potuisset non expensis rebus vsurarijs statim restituere, illis vero expensis & consumptis, debeatur restitutione differre, si ex huiusmodi dilatione aliquod damnum vel molestia mutuatario imminet, erit peccatum mort. vel venia. iuxta quantitatem & rationem illius damni, vel molestiæ. Vnde in prioribus illis existit semper obligatio realis, ita vt quocumque illa transferantur comiteretur illa vinculum & obligatio vt restituantur: posterioribus vero simpliciter & de iure eadem quoque obligatio conuenit, quamdiu apud vsurarium manent, cum vero ab illo expendantur, solum competit obligatio personalis, & debitum personale, quo tenetur vsurarius ipse illorum valorem restituere: Eritque vsurarius, toto tempore quo rem sic acceptam non restituit, cum possit, in statu peccati mort. sicut qui habet alienum quod potest restituere, existit in statu peccati mort. toto tempore quod illud apud se detinet, iuxta ea quæ docuimus tom. primo, quæstio. 62. articul. nono, controuer. 1.

2. Obseruemus secundo, vsurarium aliquando solum habere bona quæ per vsuram acquisiuit, aliquando vero præter bona illa per vsuram acquisita habere etiam alia, quæ iusto titulo possidet, vt patrimonialia, vel iuste lucrata; quando præter illa vsuraria habet alia quæ iuste possidet, tunc siue consumat illa, siue tradat alteri, siue exponat alicui negotio, non redditur impotens ad restituendum quæ per vsuram accepit, cum possit facile illa restituere ex alijs quæ iuste possidet; manent enim tunc illa, etsi iuste possessa, deuincta & obligata restitutioni, & mutuatarijs, loco aliorum, & in eadem quantitate, quia obligatio domini transit in bona ipsius. Si vero solum habeat bona vsuraria, & illa consumat, vel tradat, redditur impotens ad illa restituenda vero domino, & cum per vsuram non acquisierit illorum dominium, perinde se habet ac si traderet vel consumeret aliena: non minus quam si fur aliquis traderet, vel consumeret, quæ furto accepit.

3. Obseruemus tertio, quod abundè constat ex quæst. 62. de restit. art. 6. & 7. accipientem aliquid ex eorum genere, quæ vsu consumuntur, ab eo qui nõ est dominus, bona tamen fide & tanquam à vero domino, quocumque modo ille sese habeat nonnunquam effici ditiores ratione illius rei quam accepit, veluti cum quis accepit aliquot mensuras tritici, quibus vtens desinit emere totidem ex foro, quarum pretium fuisset 50. redditus est ditior in illis 50. Aliquando vero non reddi propterea ditiores, vt cum propter triticum acceptum non desinit emere illud idem ex foro, vel

aliunde, quod eo non accepto emisset. Siquidem reddatur ditior, etiã si bona fide illud acceperit, tenetur (vt ibi docuimus) ad restituendum id in quo factus est ditior, quia in eo habet plus quàm debet habere, quod est inæqualitas quædam ad æqualitatem per restitutionem necessario reducenda: quod si in nullo factus sit ditior, non tenetur ad aliquam restitutionem, quia omnis restitutio facienda est aut ratione iniquæ acceptiõnis, quam hic non commisit, cum bona fide acceperit, aut ratione rei acceptæ, quo nomine non tenetur cum neque res accepta apud ipsum maneat, neque ob eam factus sit ditior. Verbi gratia, furatur Petrus hædum ad cenã, & inuitat Ioannẽ, accedens cenat Ioãnes cū Petro ex illo hædo furti uo, si quidem Ioannes ratione illius cenæ desinit domui suæ cenam parare, & expensas aliquas facere, quas nisi fuisset inuitatus reuera fecisset, tenetur ad restituendum quantum in cenã domi suæ sibi paranda expendisset, quia in ea ratione illius cenæ furti uæ factus est ditior. Quod si propter cenam, ad quam fuit à Petro inuitatus, non desinit domui suæ eandem cenam parare, eandem que expensas facere, quas fecisset non cœnaturus cum Petro, ad nullam tenetur restitutionem, cœnans bona fide cum Petro, credensque hædum illum non fuisse furtiuum, quia per cenam illam & mã ducationem hædi alieni, sub bona tamen fide, non est factus in aliquo ditior, nec minus domui suæ expendit, quam alias expendisset.

4. Obseruemus vltimo, contractus ciuiles, de quibus hic loquimur, duplices constitui à Doctoribus, quidam enim eorum dicuntur onerosi, alij vero sine vlllo onere: onerosi dicuntur, qui fiunt interueniente pacto, & imposta obligatione aliqua ciuili alteri contrahenti, vt emptio, venditio, & similes: venditor enim confert rem emptori imposito illi onere & obligatione reddendi pretium, emptor similiter confert venditori pretium imposito illi onere & obligatione cõferendi rem illam venalem. Sine onere, cum alter aliquid alteri confert nullo pacto interueniente, nulloque onere vel obligatione ciuili alteri imposta, sed simpliciter & absolute, vt in simplici, libera, & gratuita donatione per quam Petrus gratis aliquid Ioanni confert, nil omnino propterea ab illo exigens, quamuis enim teneatur Ioannes gratum se exhibere Petro vt benefactori suo, hæc tamẽ obligatio non est ciuilis, & quæ pretio æstimetur.

5. His positis sit prima conclusio. [Si res per vsuram accepta non sit vsu cõsumptibilis, vt domus, vinea, &c. non potest vsurarius illam vlllo modo alienare, neque vlllo genere contractus alicui tradere, neque contractu oneroso, vt venditione, neque sine onere vt donatione, vel dote, sed omnes contractus quos circa illam exercebit, sunt infirmi, & irriti. Et quicumque talem rem ab vsurario accipit quocumque contractus genere illam recipiat, tenetur eam restituere (nisi excusetur ignorantia inculpabili) mutuatario, à quo vsurarius, ille eam acquisiuit per vsuram.

Patet in huiusmodi rebus vsurarijs non acquisiuit illarum dominũ, cū per vsurã illud nullo modo transferatur, verum est restitutio faciẽda est in eadem re numero, ita vt maneat semper res illa in individuo obnoxia restitutioni, & cum obligatione reali, ergo quo iure tenetur vsurarius rem illã eandem numero mutuatario restituere, eodem prohibetur per vllum contractum eam alienare, & eodem consequenter iure, omnes contractus, quos circa illam exercebit, erunt nulli, & inualidi.

Secun.

Secundo fur circa rem furto acceptam, quando illa non est usu consumptibilis, nullos potest exercere contractus, etsi quos exerceat, sunt nulli, & inualidi; ita ut qui rem furtiuam ab ipso emerit, vel acceperit, teneatur vero domino illam restituere: At quod acquiritur per vsuram verè furium & raptum est, ergo.

Ex hac prima conclusione sequitur, falsum esse quod docet Adria. in suo. 4. in tracta. De restit. cap. quod incipit. [Hoc igitur:] Vbi habet, licere vsurario bona quæ non consumuntur usu distrahere titulo, vel contractu oneroso, ut vendere domum, vel agrum quem per vsuram acquisiuit, modo non reddatur ea venditione impotens ad restituendum, sed pecunia illa vel conuertatur in aliam rem permanentem, & firmam, vel deponatur in loco tuto, & securo. Ratio eius est, cum iuxta ipsum per vsuram transferatur dominium in vsurarium cum debito restituendi, sicut in mutuo, eo ipso quo per contractum non redditur impotens ad restituendum, poterit dominium rei quod habebat in alium transferre: Vnde infert, euentem rem illam modo explicato non peccare, quia non consentit detentioni rei alienæ, cum possit vsurarius vsuram quam debet, ex pretio illo vel re in quam illud conuertit restituere, sed solum consentit alienationi, quam vsurarius facere potuit rei cuius erat dominus, per contractum, quo se ipsum minimè reddidit impotentem ad restituendum; Accipientem vero rem illam donatione, aut alio cōtractu, seu via, quæ vsurarius reddatur impotens ad restituendum, peccare grauius, quia sic accipiens cooperatur iniquitati vsurarij efficientis se inhabilem ad restituendum. Sed ex dictis factis hæc confutata manent: Constat enim vsurarium non esse dominum rei vsurariæ, quæcunque illa sit, vnde neque in aliquem alium illius dominium transferre potest, saltem rei quæ non consumitur usu, nam in his quæ usu consumuntur, quia parum refert, num eadem numero, vel alia illi omnino similis, & æquiualens restituatur, modo non differatur restitutio, concedunt quidem Doctores valere contractus vsurarij habentis alia bona in promptu, ex quibus sine vlla dilatione tēporis statim restituere valet: non quidem per se & absolute, ac simpliciter, quia possit ex illis, ut proprijs disponere, cum nullius rei vsurariæ dominium acquirat, sed per accidens, quia habet alia quæ loco illarum eadem celeritate temporis restituit. At in his quæ non consumuntur usu, etsi habeat alia vnde possit illorum valorem restituere, nullum contractum celebrare potest, neque sine onere, neque lucratiuum, neque sine lucro, quia hæc, quouis modo se se habeat vsurarius, habent secum obligationem realem, suntque eadem numero suo domino omnino restituenda, nec sufficeret reddere æquiualens. Effer namque mutuarius rationabiliter inuitus, si loco domus, vel agri quem per vsuram contulit, pecunia aliqua ipsi restituatur: mauult enim quiuis domum propriam, & fundum suum recipere, nisi expressè illius consensus habeatur.

Secundo, Si vsurarius, rei quæ usu non consumitur dominium habeat, possitque illud in alium transferre sicut mutuarius, ut ibi docet Adria. parum refert, transferat ne illud per contractum onerosum, vel similem, quo non reddatur impotens ad restituendum, vel per donationem, vel similem quo reddatur impotens: peccabit ille qui dem reddens se impotentem ad restituendum,

Tomus Secundus.

contractus tamen erit validus & firmus quacunque ratione fiat, sicut mutuarius, quia rei mutuo acceptæ dominium recipit, peccabit quidem si ita illam in alium transferat, ut reddat se impotentem ad illius restitutionem, at siue illam vendat, vnde habeat pretium, quod restituat, siue illam gratis donet, & consumat, contractus ex illa ab ipso celebratus validus est, & firmus. Vnde reiecta in hac parte opinione ista Adriani, conueniunt ceteri omnes in hac prima conclusione posita. Solum dubitant, possit ne aliquando accidere, ut contractus vsurarij circa huiusmodi res sit validus? Respondentque in vnicò tantum euentu id posse: quando scilicet, eodem tempore quo vsurarius rem illam acquisiuit, mutuarius propria sponte paratus erat eandem vendere iusto pretio, & quia non inuenit emptorem, vel alia de causa ex libera ipsius mutuarij voluntate non fuit illa vendita, sed tradita per vsuram; in hoc casu, cum ipsemet dominus illius eam reuera vendere voluerit, ac vendidisset inuento emptore, vsurarius illam per vsuram accipiens, hanc tantum iniuriam intulit, quod non reddidit iustum pretium, qua de causa solum tenebitur ad eam compensandam quod efficiet reddito iusto pretio, eo scilicet quod debuisset tradere, quando illam recepit, si tunc illam emisset, sicque manebit dominus illius rei, eruntque consequenter firmi omnes contractus, quos circa illam exercebit.

Secunda conclusio. [Si res accepta per vsuram sit usu consumptibilis, vsurarius vero habeat alia bona, vnde restituat eandem specie vel æquiualem, poterit quidem peccare mortaliter, vel venialiter illam in alios transferens, omnes tamen contractus quos cum illa celebrauerit, siue sint onerosi, ut emptio, venditio, & similes, siue sine onere, ut donatio filie &c. sunt validi, & firmi.

Prima pars constat ex prima obseruatione. Etenim si ex traditione illius rei alteri facta aliquod graue damnum, vel grauis molestia rationabiliter accepta mutuatio accidit, cum inferre tale damnum, vel molestiam sit peccatum mortale, traditio rei, quam tale damnum vel molestia subsequetur, peccatum etiam mortale erit: vbi vero huiusmodi damnum vel molestia non accidit, veniale tantum, ut constat.

Probat altera pars. In re usu consumptibili, vsurarius & quiuis debitor quamuis non reddat eandem rem numero, satisfacit tamen legibus iustitiæ, modo reddat eandem specie vel æquiualem: vsurarius autem habens alia bona præter illa vsuraria, potest ex illis sufficienter, & æquiualeuter restituere accepta per vsuram, ergo satisfaciet legibus iustitiæ restituens ex alijs valore eorum quæ per vsuram acquisiuit. Nunc sic. Si contractus quos circa huiusmodi res vsurarius celebraret, essent nulli, & inualidi, illud cerè esset, quia non satisfaceret vsurarius mutuatio iuxta leges iustitiæ, nisi restituis illi eisdem rebus numero, quas ab illo accepit, at satisfacit restituis illi similibus & æquiualentibus, quod commodè potest cum habeat alia bona vnde illud præstet, ergo contractus quos circa res illas vsurarias usu consumptibiles exercuerit, validi sunt, & firmi. Confirm. In huiusmodi rebus non habet locum obligatio realis, sed personalis tantum, qua tenetur mutuarius illas vel earum valorem restituere, ergo translata in alium per contractum aliquem licitum, & honestum, verè transeunt in dominium recipientis illas.

KK ; Dices

Dices vsurarius non habet illarum dominium, ergo neque potuit in aliquem alium illud transferre, nullus enim valet conferre alteri, nisi ius vel dominium, quod ipse habet. Respondeo, verum quidem esse vsurarium non habere illarum dominium. Cæterum cum in eis vsus & dominium non distinguantur, saltim moraliter loquendo, & quo ad contractus ciuiles & humanos, eo ipso quo illis vsus est, vendens, donans, vel permutans, cum habeat vnde commodè mutuatori satisfaciatur, per illum vsum potuit illas recipiens acquirere simul contractu licito, & honesto illarum dominium.

Tertia conclusio. [Si res accepta per vsuram sit vsu consumptibilis, & vsurarius non habeat alia bona, præter ea quæ per vsuram acquisiuit, contractus aliquos sine onere, per quos pecunia illa siue res vsu consumptibilis distrahatur, & consumatur nullomodo potest exercere, vt donationes, dotationes filiarum, institutiones beneficiorum, facella &c. contractus vero onerosos, quibus pecunia illa vel res accepta magis conferuetur, vt emptiones hæreditatis, domus, censuum, & similes exercere optimè potest.]

Probat prior pars. Rem omnino alienam, & cuius loco non potest alia constitui, nullo modo licet alienare, vel distrahere: res accepta per vsuram est omnino aliena, quia per vsuram non transfertur dominium, nec potest vsurarius, qui non habet alia bona ab vsurarijs, loco illius aliam constituere, ergo quando non habet alia bona ab vsurarijs, non potest illam alienare, neque aliquos exercere contractus, quibus illa distrahatur, sed erunt omnino inuálidi, & rescindendi. Minor cum consequentia perspicua est: Maiorem vero, quæ est huius sententiæ fundamentum, ita probo. Vt contractus, per quem res aliqua in alium transfertur, validus sit, debet transferens illam aliquod dominium, vel saltem aliquem vsum circa illam habere, in rem autem alienam inique acceptam, etiam vsu consumptibilem, qui sic illam accepit, nullum habet dominium, neque vsum, quando non habet alia bona, quæ illius loco restituatur, sed manet omnino impotens ad restituendum: sicut de fure communiter omnes docent, ergo rem alienam inique acceptam, cuius loco non potest alia constitui, quæ vero domino restituatur, qui sic illam accipit, non potest neque ipse consumere, neque per contractum aliquem distrahere, vel alienare, sed erunt omnes contractus illi nulli, & inuálidi, sicut contractus quos efficeret latro ex re furtiua. Et confirmatur, vsurarius quando habet alia bona præter vsuraria, propterea potest ex vsurarijs contractus aliquos exercere, quia non redditur exercendo illos impotens ad restituenda vsuraria, cum possit ex alijs illa restituere, at quando non habet alia ab vsurarijs, redditur impotens, ergo tunc non potest.

De secunda parte nonnulli dubitant adducti hac ratione. Ex re omnino aliena nullos omnino contractus exercere licet, bona vsuraria, quando vsurarius non habet alia quæ loco illorum restituatur, sunt omnino aliena, ergo ex eis nullum omnino contractum poterit celebrare, neque emptiones quibus pecunia illa magis conferuetur.

Sed nihilominus nostra conclusio habenda est tanquam vera. Et probatur, Si mutuatorius consentiret in illum contractum, esset validus, & firmus, sed censendus est implicite & interpre-

tatiuè in illum consentire, ergo. Probo minorem. Mutuatorius implicite & interpretatiuè censendus est velle, vt quando pecunia vel res sua sibi non restituitur, saltim non consumatur inaniter, sed exerceantur ex ea contractus cedentes in ipsius vtilitatem & commodum: hoc enim de quouis prudenti sentiendum est, sed huiusmodi contractus sunt in vtilitatem & favorem mutuatorii, quia pecunia vel res vsu consumptibilis secundum se facile consumitur, & dilabatur, conuersa autem in pretium domus, vineæ, vel rei permanentis conseruatur, & manet vnde possit fieri ipsi restitutio.

Secundo quando res per vsuram accepta est vsu consumptibilis, vt pecunia, quia huiusmodi res non est necesse, vt restituantur eadem numero, sed similes vel æquivalentes, si vsurarius habeat aliunde vnde restituat, contractus quos ex re illa exercet, sunt validi, vt vidimus in secunda conclusione: sed quando vsurarius ex pecunia vsuraria emit domum, vineam, vel quid simile, habet vnde restituat, nempe rem illam quam emit, ergo huiusmodi contractus validi sunt. Et confirmatur. Quando vsurarius non redditur impotens ad restituendum, contractus quos celebrat ex pecunia vsuraria validi sunt, vt diximus, in hoc autem casu emendo ex pecunia vsuraria domum, & vineam, &c. non redditur impotens, ergo.

Denique probatur ex illo cap. Cum tu. De vsuris. Extra. cuius verba adducit D. Thom. in 2. argum. sunt autem quæ sequuntur: [Possessiones vero, quæ de vsuris comparatæ sunt, debent vendi, & ipsarum pretia his à quibus vsuræ sunt extortæ, restitui; vt sic non solum à pena, sed etiam à peccato possint (quod per vsurarum extorsionem incurrerant) liberari.]

Vbi aperte indicat Pontifex contractum illum, quo prius vsurarius domum vel possessionem emit ex pecunia vsuraria, fuisse validum, aliter non dixisset possessiones esse vendendas ad soluendas vsuras, sed venditiones factas esse rescindendas, & restituendum pretium mutuatorijs: at nihil tale dicit, sed vendendas, & ex pretio restituendum mutuatorio, quod per vsuram contulerat: sicut venderentur possessiones eiusdem vsurarij, quantumuis iusto titulo acquisitæ, ad soluenda debita ipsius, si non haberet aliunde, vnde illa solueret.

Ratio vero illa, propter quam aliqui dubitant de hac secunda parte huius conclusionis, nullam habet vim: Ex re enim aliena non licet contractus exercere, sed sunt inuálidi, quando res illa distrahitur & consumitur omnino, quia cedunt tales contractus in damnum veri domini, debitori reddito impotente ad satisfaciendum, at quando non distrahitur, sed magis conseruatur, ceduntque in vtilitatem domini, tunc validi sunt. Peccabit quidem illos exercens, quatenus differt restitutionem, quam statim debebat facere vero illius rei domino, at contractus validi sunt ob rationes & causas adductas.

Ex his conclusionibus sequitur primo, vsurarium, licet peccet differendo restitutionem, quantum ad vim vero contractuum, si exerceat negotiationem, in qua emendo & vendendo merces pecuniã auget, & lucratur, contractus illos esse validos, etiam si non habeat aliam pecuniam, quam vsurariam, quia per huiusmodi negotia, & contractus non redditur impotens ad restituendum.

Sequitur secundo, generum accipientem dotem cum

cum filia vsurarij, Clericum accipiente reditus beneficij instituti ab vsurario, qui non habebat aliam pecuniam præter vsurariam, legatarium accipientem legatum illud pium sit, famulum accipientem stipendium peccare graviter, si quidem intelligebant, vsurarium, à quo illa accipiebant, non habere alia bona quam vsuraria, cum illa mala fide acciperent, non minus quam accipiens à fure rem quam novit esse furtivam: Quacunque vero ratione illa acceperint, tenentur ad ea restituenda, quia cum per huiusmodi contractus redderetur impotens vsurarius ille ad restituendum, consequenter erant invalidi, quod autem per contractum invalidum accipitur, etiam si bona fide accipiat, restituendum est, quando accipiens redditur in eo ditior: sicut accidit in hoc casu. Gener enim in dote illa, & Clericus in illis redditibus, ac legatarius in illo legato, famulus in illo stipendio redditi sunt ditiores.

Quod si acciderit generum, beneficiatum, famulum, legatarium, & similes quæ bona fide acceperunt ab vsurario, durante illa bona fide qua credebant se accepisse à vero & legitimo domino consumpsisse, nec in eis redditos esse ditiores, non tenebuntur ad restituendum, iuxta generales regulas restitutionis, quarum hic meminimus in observatione tertia.

9 Sequitur tertio, scientem vsurarium non habere alias pecunias, quam feneratorias, nulla ratione posse locare illi operas suas, neque artifices vttores, calcearios, & similes posse aliquid ab illo accipere in pretium rerum suæ artis, nec ludimagistros pro magisterio filiorum huiusmodi vsurarij, quia, eo ipso quo nullum habet illarum pecuniarum dominium, neque alias quas loco illarum restituat, nulla ratione potest in aliquem illarum usum, & dominium transferre, sed peccant graviter tam vsurarius illas conferens, quam recipientes illas, intelligens scænebres esse, nec existere alias quæ illarum loco restitui possint. Quia nemo potest contrectare aliena domino illorum rationabiliter invito, bona vero vsurarij non habentis alia ad restituendum aliena sunt illi, sicut & furi quæ furto accepit, quo circa nulli licet ab vsurario, cuius bona omnia sunt obnoxia restitutioni, aliquid accipere, quod statim consumatur, vel distrahatur. Vbi videre est quam periculosum sit aliquid ab vsurario accipere, vel contractus aliquos cum eo celebrare.

10 Sequitur quarto, vsurarium non habentem alia bona præter vsuraria, nec valentem proprio labore & industria parare sibi suisque necessaria, si extremè vel fere extremè indigeat, posse ex illis se ipsum, uxorem, filios, & familiam suam alere, & vendentes illis necessaria ad victum non teneri ad restituenda pretia accepta pro vino, pane, & similibus: quia si in tanta necessitate constitutus potuisset ex domo diuitum necessaria sibi accipere, non minus poterit ex his quæ habet, et si alienis, necessitatein extremam, quam patitur, levare: Quod si non existat in tanta necessitate, vxor eius, vel filij, & familia non possunt ex bonis vsurarijs, præter quæ ille nulla alia habet, sustentari, quia acciperent alienum invito domino, perindeque se haberent, ac si ederent ex re furtiva, quod extra tempus extremæ necessitatis nullo modo licet. Idem dicendum est de famulo, qui vtiliter agit negotia vsurarij: sed de his ex professo dicemus inferius controu. 6. huius art.

Ita sit vendentem vsurario, qui nulla alia bona habet præter vsuraria, panem, vinum, & simi-

lia quando non indiget extremè, teneri rerum illarum pretia ab vsurario accepta veris dominis restituere, perinde ac si res suas vendidisset latroni, ementi illas ex pecunia furtiva, nullamque aliam præter illam habenti: omnes namq; contractus huiusmodi irritos esse, & nullos constat ex prima parte tertiæ conclusionis positæ.

11 Ex his facile est diluere illud argumentum, cuius occasione hæc disputata sunt. Dico namque, omnes illos contractus, quando vsurarius nullam aliam pecuniam habet præter vsurariam, esse nullos, tenerique accipientes per illos pecuniam ab vsurario, ad illam restituendam veris domini. Neque hæc asserentes illaqueamus conscientias, quia tenebuntur solum, quando illud certo nouerint, interim excusantur ex ignorantia inculpabili qua laborant; non enim tenentur explorare venditores sint ne accedentes ad suas officinas vsurarii nec ne, habeant ne alia bona ab vsurariis an non. Ad cap. vero illud Cum tu. constat iam solutio ex dictis: est namque contractus validus, quo vsurarius emit vineam ex pecunia vsuraria, acquiratque illius dominium, quia aliter non dixisset Papa vendendam esse possessionem ad soluendas vsuras, sed rescindendam esse priorem venditionem: vnde fructus illius vineæ sunt vsurarij tanquam veri domini illius vineæ, nam quamuis ex pecunia vsuraria acquisita sit, per verum tamen & validum contractum emptionis, Nec inde sequitur quod in illo argumento inferebatur dominium illius pecuniæ fuisse translatum in ipsum non enim contractus validus est quasi quasi emerit ex pecunia cuius erat dominus, sed quia cedit talis contractus in vtilitatem domini pecuniæ, censeturque rationabiliter in illum consentire: vnde est validus interpretatio consensu domini, & quia validus res empta effecta est ementis, nempe vsurarij, & similiter fructus eius, vt contro. 4. magis explicabitur. Manet tamen vsurarius, quādiu non restituit pecuniam vsurariam mutuatario, à quo illam iniquè accedit, & damna si quæ illi inde subsequuntur, semper in peccato, quia potest, & debet, si aliunde non habeat, possessionem illam vendere, vt restituat, vt docet Alex. 3. in dicto c. cum tu.

Ex dictis patet aditus ad diluendam illam quæstionem præcedenti omnino similem, quam disputant Caiet. in illo opusculo de vsura. q. 4. & Soto lib. 6. de iust. q. 1. art. 4.

CONTROVERSI A

Tertia.

AN OMNIA BONA VSVRARIJ sint obnoxia restitutioni, & qua obligatione & vinculo?

S Y M M A R I V M.

- 1 Usurarij bona in triplici sunt differentia.
- 2 Obligatio duplex, & quomodo hæ obligationes inter se differant.
- 4 Usurarij res omne: quādiu apud ipsum manent sunt obligate mutuatario.
- 4 Res quæ usu non consumuntur acceptæ ab vsurario, obligatæ sunt, & obnoxie, restitutioni obligatione reali.

Res

- 7 *Resempta ab usurario, ex pecunia usuraria, & res alia quas possidet velut titulo Patrimonij non sunt obnoxia restitutioni.*
- 6 *Res per usuram acquisita usu consumptibiles non sunt obnoxia obligatione reali restitutioni, sed personali tantum.*

CA I E T. Loco citato refert duas opiniones: primam veterum Canonistarum in cap. Cum tu. & cap. Cum tua nos. Extra de usuris. & cap. Quanquam. eod. titu. lib. 6. afferentium omnia bona usurarij esse obnoxia restitutioni. Ratio eorum erat; Obligatio personae transit in bona ipsius, persona autem usurarij est obligata ad restituendum, ergo & omnia bona ipsius erunt etiam obligata.

Quod non est ita accipiendum, ut teneatur usurarius omnia bona sua restituere, sed quod donec restituat quae per usuram accepit, omnia bona eius deinceps, & impedita, ne possit de illis disponere: sicut cum quis debet 10. & habet centum, prohibetq; iudex ne de vllis bonis suis disponere valeat, (quod vulgo dicimus:) [Quae tiene embargada su hazienda] manent omnia illa 100. impedita, & obnoxia illi debito.

Secunda opinio est recentiorum Canonistarum Ioan. Andre. Hostiens. Panorm. in iisdem capitulis, non omnia bona usurarij esse annexa restitutioni, sed ea tantum quae in indiuiduo (dicunt illi quae in specie) per usuram acquisiuit. Probant primo ab autoritate negatiua, quia nulla est lex, nullumque ius, quo omnia bona usurarij sint obnoxia restitutioni.

Secundo, quia usurarius ex suis potest exerce- re, sicut de facto exercent multo contractus validos, & firmos, quod certe ipsi non liceret, si omnia bona ipsius essent restitutioni obnoxia: Patet, quia si omnia essent obnoxia restitutioni, per quemcunque contractum, & quacunque via illa distraheret, faceret iniuriam ei cui restituenda sunt.

Tertio, si sunt obnoxia restitutioni, dominium quod habet in illa usurarius est impeditum, & ligatum, non ergo poterit ex illis, quorum non est liber dominus, contractus exercere.

1 In hac quaestione obseruemus primo, bona usurarij esse in triplici differentia: Habet enim imprimis bona per usuram extorta, secundo, bona ex pecuniis usurariis empta, & acquisita, tertio, alia quae iusto aliquo titulo ipsi conueniunt, ut ex patrimonio, hereditate aliqua, vel dote vxoris.

2 Obseruemus secundo, obligationem duplicem constitui à DD. aliam personalem, aliam vero realem: quae ita differunt: ut realis obligatio oriatur ex re ipsa, & ex dominio & iure quod quis in illam habet in particulari, & indiuiduo: personalis vero, nascitur ex ipsa persona, & ab illa deriuatur in res, & bona illius, quia obligata persona res simul, & bona ipsius manent similiter obligata. Vocant iurisperiti obligationem realem hypothecam specialem, obligationem vero personalem, hypothecam generalem. Differunt secundo, quia quando res est obligata obligatione reali, ad quamcunque personam res illa transeat, transit simul cum illa obligatione, & onere, ita ut rem illam vbicunque existat, & apud quemcunque reperiat, quacunque via ad eum peruenerit, obligatio ista realis committetur: ut in re furto ablata. Quando vero obli-

gatio personalis tantum est; est quidem res obligata, quandiu manet sub dominio personae obligatae, cum primum vero res illa ad aliam personam transit, cessat obligatio ista, quia non comitatur rem, neque illi inhæret, nisi ratione personae apud quam manebat.

Ut cum domus aliqua creditori alicui obligata est, non ut hæc res, sed quatenus est debitoris, cum primum desinit esse illius debitoris, desinit simul esse obligata.

Ex his nascitur tertia differentia, ut bona usurarij obligata obligatione reali alienari non possunt, quia obligatio ista comitatur talem rem, quæ vero sola obligatione personali obligata sunt, alienari possunt, modo usurarius non reddatur propterea impotens ad restituendum: quia obligatio personalis non comitatur rem, quando usurarius non redditur impotens. Denique constituenda etiam hoc loco est distinctio illa toties adducta bonorum quæ acquirit usurarius per usuram, ita ut quædam eorum usu consumantur, alia vero non consumantur usu.

3 His positis fit prima conclusio. [Omnes res usurarij cuiuscunque generis sint, quamdiu apud ipsum manent, sunt obligata mutuatario, cui usurae ab eo acceptæ debentur, obligatione personali,] Ita D. Thom. hic ad secundum, Et probatur. Ad restituendam rem usurariam obligata est persona usurarij, obligatio autem personalis transit à persona obligata in omnia bona ipsius, ergo. Et confirmatur: In quocunque genere debiti obligatio personalis transit in omnia bona personae sic obligatae, ergo & in debito usurario. Probo consequentiam, quia neque mutuatarius est peioris conditionis quam alii creditores, neque usurarius melioris conditionis, quam alii debitores.

Secundo, omnia bona furis sunt obligata pro furto obligatione personali, ergo & omnia bona usurarij pro re usuraria, cum usura quoddam furtum sit.

Tertio, quia hac via possent de fraudari mutuatarii: Etenim si sola bona acquisita per usuram in indiuiduo, & eodem numero teneretur usurarius restituere, & non alia quæ ipsi alia via contingunt distrahendo illa usuraria, quæ in particulari, & in indiuiduo accepit a mutuatario per usuram, maneret liber à debito restituendi, nec recuperaret mutuatarius iuste sibi debita.

Denique mutuatarius potest exequi ius quod habet ad recuperandam rem usurario collatam per usuram, in quibuscunque bonis usurarij, ut docet aperte Alexand. 3. in capit. Cum tu. mandaturque executioni hoc ius mutuatarii à iudicibus in quibusvis bonis usurarij, ergo omnia bona ipsius sunt obligata obligatione personali.

4 Secunda Conclusio. [Res quæ usu non consumuntur acceptæ ab usurario, obligatae sunt & obnoxia restitutioni obligatione reali.

Patet. Huiusmodi res sunt restituendæ eodem numero, & cum omnibus fructibus priori domino, à quo usurarius accepit, quia illi fructificant apud quemcunque existant, & quacunque via & titulo in aliquem transierint, sunt ergo obligatae obligatione reali.

Hæc Conclusio est, definita ab Alexand. 3. In cap. Tua nos. Vbi Placentino Episcopo scribens docet bona huiusmodi ab usurario accepta, ad quoscunque transierint, siue ad illius usurarij hæredes, siue ad extraneos, esse priori domino (nempe

(nempe mutuuario) restituenda. Secundo, In cap. Grauis. De restitutione expoliatorum. inique ablata præcipit Celestinus restitui cum suis fructibus priori domino, quasi dicat vero domino, & cui sic ablata semper manent obligatione reali, sed ablata per vsuram, sunt inique ablata, ergo, Et in capitulo sæpe contingit. Eodem titulo.

Idem Celestinus expoliatum inique re sua, ad quemcunque illa transeat, vult in illius dominium, & possessionem restitui: quod genus restitutionis his tantum rebus conuenit, quas comitatur obligatio realis, sed mutuuario re sua inique expoliatur ab vsurario, ad quemcunque, ergo, illa transeat mutuuario obnoxia est, & obligata obligatione reali. Fulcitur hæc ratio autoritate Innoc. qui in dicto cap. sæpe contingit. Colligit, vt quicumque rem raptam à quocunque acceperit, conditione sic ille loquitur, id est, obligatione restituendi illam, ex hac decretali teneatur, etiam si per multas manus res illa rapta transierit. Constat autem ex suprascriptis extorta per vsuras, rapta dici à B. Ambros. Canon. Si quis 14. quæst. Et alijs Doctoribus, Idem docent Ioan. Andre. in dicto cap. sæpe contingit. Et cap. Grauis. De vsuris. Panormitanus quoque, & Antonius de Butrio in iisdem iuribus. non enim negant hæc esse obnoxia restitutioni obligatione reali, cum affirmant non omnia ita esse obnoxia, quia quæ vsu consumuntur, vt dicemus non omnia, nec semper sunt obnoxia obligatione reali. Idem denique docent de huiusmodi bonis quæ vsu non consumuntur. Nauarr. in Manua. cap. 17. num. 10. Et Couarr. libr. 3. Variar. Resolut. cap. 3. num. 7.

Tertia conclusio, Res emptæ ab vsurario ex pecunia vsuraria, Et quas alio iusto titulo, velut proprio patrimonio possidet, non sunt obnoxia restitutioni, neque obligatæ obligatione reali, sed solum personali, patet obligatio realis nascitur ex ipsa re, & onere illis coniuncto propter dominium, quod habet semper in illas mutuarius; sed huiusmodi res ita sunt vsurarij: vt non fuerint antea mutuuarij, ergo obligatio qua debentur mutuatio personalis tantum est, conueniens ipsis, quatenus sunt res personæ obligatæ, nempe vsurarij.

Quo fit, vt huiusmodi res, & similes transeuntes ad hæredes vsurarij iure hæreditario ex libera voluntate vsurarij defuncti manent etiam obnoxia obligationi personali, quia obligatio personalis defuncti transit in hæredes bonorum ipsius, cum succedant, quo ad illa loco defuncti: Si vero transeant in aliam personam, quæ non sit hæres vsurarij, manent omnino liberæ ab omni obligatione: Ratio est aperta, quia tales res solum erant obligatæ obligatione personali, quæ solum transit in hæredem, minime vero in alias personas extraneas, quibus non incumbunt onera & debita defuncti. Quod intelligendum est, iuxta ea quæ statim in proxime sequenti conclusione adiciemus de rebus vsu consumptibilibus per vsuram adquisitis.

Dixi autem huiusmodi res manere etiam obnoxias restitutioni obligatione personali apud hæredes, ad quos transeunt iure hæreditario ex libera voluntate vsurarij defuncti, quia si transeant iure hæreditario quo à prædecessoribus antiquioribusque dominis illo vsurario defuncto erant illis hæredibus vinculata, tales hæredes proprie non sunt hæredes illius vsurarij, sed prædecesso-

rum, qui bona illa eis vincularunt: Qua de causa non tenentur hæredes ex illis bonis vsuras defuncti restituere, sicut nec alia debita personalia illius persoluere, quia non tenentur alio titulo quàm successorum, in vincularis vero non succedunt tanquam bonis illius, & iure hæreditario ab illo defuncto ipsis tributis, sed vt in bonis prædecessoris qui sub tali vinculo suis illa mandauit, & iure hæreditario ab illo superiori instituto.

6 Ultima conclusio. [Res per vsuram acquiratæ vsu consumptibiles non sunt obnoxie restitutioni obligatione reali, sed personali tantum, quando vsurarius habet aliunde vnde restituat: quod si non habeat aliunde, sed illis distractis reddatur impotens, manent quoque obligatæ obligatione reali.

Probat prior pars. Obligatio realis nascitur ex ipsa re, & comitatur illam ad quemcunque transeat, sed quando res est vsu consumptibilis, & habet vsurarius alia bona, vnde illa restituat, non est aliqua obligatio peculiaris in illa re, quia liberum ipsi est aliam loco eius restituere, potestque illam alteri tradere, eritque vere tradita, & vere translatum in illum illius dominium eo modo quo diximus contro. proximè præcedenti, Ergo.

Confirmaturque Primo, Quando res est restituenda eadem numero, a quocunque habeatur tali res est obnoxia obligationi reali, sed quando res vsuraria est vsu consumptibilis, non est necesse restituatur eadem numero, vbi potest alia similiter æquivalens restitui, ergo.

Confirm. secundo, Si pecuniæ, & aliæ res vsu consumptibiles per vsuram acceptæ essent obnoxie restitutioni obligatione reali: quantumuis habeat vsurarius alias res, vnde statim possit restituere similes & æquivalentes, teneretur gener qui nouit focerum suum exercuisse aliquando vsuras, & omnes qui eidem focero aliquid venderent, examinare, ac expendere diligenter, vel saltim interrogare focerum illum, num dos illa quam filia confert, vel pretia quæ vendentibus exhibet, sint ex pecuniis illis vsurariis, an ex aliis, quæ alio titulo ipse habet, nec sufficeret in eis bona fides nullo examine facta, cum intellexerint exercuisse aliquando vsuras: nullus tamen DD. est, qui ad hoc examen, vel laqueum potius conscientiarum obliget contrahentes cum vsurario diuite, habenteque varia bona præter vsuraria, vnde commode potest vsuras acceptas statim restituere.

Secundo, ex cap. Cum tu. De vsuris. vt vidimus, vsurarius acquirit dominium earum rerum, quas emit pecunia vsuraria, ergo venditor acquirit quoque dominium pecuniæ, quam accipit ab vsurario in pretium rei illi venditæ, ergo pecunia illa non erat obnoxia obligationi reali, quia si talis obligatio illi pecuniæ inesset, nunquam esset acceptantis ipsam per contractum venditionis, sed quacunque via illam accepisset, haberet vt alienam, & teneretur illam restituere vero domino.

Tertio, Statuamus vsurarium pecuniam, vel triticum acceptum per vsuram reposuisse cum aliis pecuniis suis, & alio tritico suo, tunc quamuis teneatur quidem restituere, non tamen ex his potius, quam ex illis, vel ex illo potius tritico, quod accepit, quam ex alio, cum & propria quæ habebat, & quæ accepit permista sint, ergo quæ accepit non sunt obligata obligatione reali, alias non posset ex aliis pecuniis, quas iam habebat, vel ex pro-

proprio tritico suo restituere, sed teneretur illa eadem numero, quod est ridiculum, & alienum à re cetera ratione, ut supra vidimus, quia perinde potest ex propriis restituere statim, ac sine vlla dilatione temporis, sicut ex usurariis.

Alter pars probatur. Quando usurarius non habet alia bona præter acquisita per usuram, ita ut distrahendo illa reddatur impotens, non potest (ut vidimus) alienare illa, vel contractus aliquos ex illis celebrare, sed teneretur illa eadem restituere, quia non habet alia quæ loco illorum valeat restituere, Et quicumque illa acciperet, in tali casu (nisi excusetur ignorantia inculpabili,) teneretur quoque illa restituere mutuataro, ergo sunt in tali casu bona ista obnoxia quoque velut obligatione reali.

Dixi nisi excusetur ignorantia inuincibili, quia illam habentes, & recipientes huiusmodi res vsu consumptibiles ab usurariis bona fide existimantes illos, vel iam restituisse vsuras, vel saltem habere animum restituendi illas, cum habeat alia bona vnde illas commodè restituere valeat, cum primum nouerint usurarium à quo illas acceperunt, non habuisse alia bona quam illa vsuraria, tenebuntur ad restituenda accepta, quando nondum illa consumpserunt, vel si in eis facti sunt ditiores, sin minus non tenebuntur, iuxta ea quæ præced. controuer. de huiusmodi explicauimus. Et in hoc sensu credo locutum Caietan. quando in illo opusculo de Usura. quæst. 4. sine vlllo discrimine dicit acquisita per usuram esse obnoxia restitutioni obligatione reali.

Et confirm. in hoc casu, quando scilicet non habet alia vnde restituat, (quod est argumentum Caietanus) non transfertur dominium istorum bonorum, neque à mutuataro in usurarium, neque ab usurario in alios, ergo manet tunc illa obnoxia restitutioni, & obligata obligatione reali.

Ex his constat, quam vera sint quæ præced. controu. diximus de vxore, filius, famulis, & familia usurarij, ac de celebrantibus cum ipsis aliquos contractus: Diluuntur etiam argumenta initio huius contro. propota: Argumenta enim pro prima opinione illud tantum probant, res vsurarias, si quæ vsu consumantur, non esse obnoxias restitutioni obligatione personali, quod verum est, eo modo quo in prima conclusione exposuimus. Argumenta vero secundæ opinionis solum ostendunt, non omnia esse obligata obligatione reali, quod ex alijs conclusionibus constat etiam quam verum sit. Sed ad maiorem dictorum intelligentiam videamus.

CONTROVERSI A

Quarta.

AN REI VSU CONSUMPTIBILIS
fructus, & lucra quæ ex illis receperit
usurarius teneatur etiam restituere?

S Y M M A R I V M.

- 1 Usurarius quomodo teneatur res per vsuras acquisitas restituere.
- 2 Altisiodorensis opinio, & aliorum cum suis probationibus.

- 3 Sententia D. Thomæ omnino opposita superiori, & sequenda.
- 4 Contractus onerosi ab usurario celebrati sunt validi & firmi.
- 5 Fructus rei, & pretium rei quomodo differant.
- 6 Res vsu consumptibilis licet per se sit sterilis, per accidens uero, & humana industria potest fieri fructifera, &c.
- 7 Usurarius non est dominus pecuniæ, vel alterius rei per usuram acceptæ, & ideo teneretur ad illam restituendam.
- 8 Usura non habet ullum ius in pecuniam usurarij.
- 9 Lucrum usurarium non est fructus industriae, aut laboris usurarij sed mutui & iniquitatis.
- 10 Lucra ex pecunia usuraria habita, & acquisita non sunt fructus pecuniæ, sed industria ipsius usurarij.
- 11 Restitutio quomodo faciendâ sit ab usurario quando ut mutui exigitur a mutuataro aliquam obligationem æstimabilis.
- 12 Usurarius teneretur valorem tritici alieni quod in suo agro nauit, restituere.
- 13 Usurarius officium quod per usuram extorsit teneretur dimittere.
- 14 Beneficia ecclesiastica obtenta per simoniam, uel alio iniusto titulo debent resignari.

D I V S Tho. in conclus. huius art. quas ex verbis eius desumpsimus, aperte docet usurarium teneri quidem ad restituendas mutuataro res omnes per vsu ram adquisitas, sed cum hoc discrimine, ut in his quæ permanentes sunt, nec vsu consumuntur, teneatur vna cum reb. ipsis omnes quoque fructus illorum restituere quia huiusmodi fructus cum verè & proprie ipsius rei sint, debentur habere tamen illius dominium, quod non transit in vsurarium, sed manet semper penes priorem dominum nempe mutuatarium, in rebus vero quæ consumuntur vsu, ut pecunia, & similibus, non esse restituendos huiusmodi rerum fructus, si quos usurarios ex illis perceperit, sed solas res, vel similes, & æquivalentes vna cum damnis, si quæ ex illarum solutione mutuataro acciderint; Quia in his, si quos fructus ex eis usurarius percipiat, non tam rebus ipsis, quam illius industriae & diligentiae tribuendi sunt. Quæ doctrina licet quoad fructus rerum, quæ non consumuntur vsu perspicua sit, & ab omnibus recepta, & definita in iure, ut ex dictis constat, quoad fructus vero earum quæ vsu consumuntur, non recipitur ab aliquibus.

Nam Altisiodor. in 3. tract. 26. q. 1. Hostien. in cap. Tua nos. De Usuris. quos videtur sequi Maioris in 4. d. 1. §. q. 38. censent usurarium non esse dominum possessionum, vel aliarum rerum, quas ex pecunia vsuraria sibi comparauerit, & consequenter, nec fructuum, quos ex illis perceperit. Eandem sententiam amplectuntur (ut referunt Angel. verb. vsura. 1. §. 55. & Couar. lib. 3. varia. resol. c. 3. nu. 6.) Bal. in l. 1. Cod. Pro socio. quæst. 10. Et Decius in l. Certa conditio. §. vlt. nu. 3. ff. si certum petatur, asserentes usurarium non solum teneri ad restitutionem eius, quod ultra sortem a mutuataro acceperit, sed & cuiuslibet alterius rei, vel lucri, quod ex vsuraria pecunia acquisierit. Vtuntur autem authores huius opinionis in illius confirmationem multis argumentis, quorum pauciora hæc sunt.

Primo,

Primo, vsurarius cum non sit dominus illius pecuniæ, non potest dominium in alium transferre, sed in quemcumque transferat, perinde se habet, ac si a mutuuario vero illius domino exhiberetur per manus vsurarij, velut cuiusdam tertij, vel ministri, ergo res ex illa emptæ non sunt vsurarij, sed mutuarij, qui verus illius pecuniæ, & pretij dominus est, quod si verus illius rei ex pecunia vsuraria emptæ dominus est, similiter fructus illius nõ erunt vsurarij, sed mutuarij, illique una cum re illa ex sua pecunia emptæ restituendi.

Secundo, in illo cap. cum tu. De vsuris. præcipit Alex. possessiones ex pecunia vsuraria emptas vendendas esse, & illarum ualorem restituendum mutuariis: at si possessiones istæ essent vsurariorũ, & penes eos esset verum illarum dominium, non compellerentur hæredes vsurarij ad illas vendendas, vt restituerent vsuras defuncti, sed possent ex quibusvis alijs bonis illas restituere, compelluntur tamen: Vnde colligit ex hoc cap. Cum tu. Maio. loco citato. Alex. 3. inualidasse in illo textu omnes emptiones, quas faciunt vsurarij ex pecunijs vsurariis, ita vt vel sint nullæ, vel debeant cedere in utilitatem tantum mutuarij, ne emptiones huiusmodi impedimento sint, quominus vsurarij debita restituant, desinent enim emere uidentes emptiones illas sibi omnino inutiles esse, quæ tamen validæ essent, illisque vitales, nisi hac lege Alexandri prohiberentur.

Tertio, vsurarius non potitur maiori iure in possessionem, uel rem ex pecunia vsuraria emptam, quam potiretur in pecuniam illam ex qua emptæ fait, at illius pecuniæ usurariæ non erat dominus vsurarius, sed mutuarius a quo iniquè illam accepit, ergo & rei ex illa pecunia emptæ, & fructu illius verus dominus mutuarius ille censendus est, non vsurarius. Et confir. ex B. Paulo Roman. 9. [Si radix sancta, & rami,] ergo a contrario sensu, si radix iniqua, vel aliena, & rami, at pecunia ex qua emptæ fuit v. g. vinea ab usurario erat illi aliena, manensque semper penes dominium mutuarij, ergo vinea ex illa emptæ non erit usurarij. sed illi aliena, pertinensque ad dominium mutuarij: ex cuius pecunia emptæ fuit, & consequenter omnes illius fructus eiusdem erunt.

Quarto, Si res emptæ ex pecunia usuraria esset censenda vsurarij, id certè esset, quia res ex illa emptæ, non est fructus ipsius pecuniæ, neque illi tribuenda, sed industria, ac diligentia vsurarij, qui illam emptionem exercuit, at similiter dicerem, lucrum usurarium esse vsurarij, quia illud non est effectus, neque fructus pecuniæ mutuatæ, sed industria ipsius vsurarij, qui curauit pactum illud iniicere, ac sub illo mutuare.

Quinto, qui iniquè detinet rem alienam, tenetur eam restituere, cum fructibus, & lucris ex ea perceptis, vsurarius iniquè accepit, & detinet rem vsurariam, siue sit usu consumptibilis, siue non, ergo tenebitur restituere fructus, & lucra, quæ ex illa percepit. Dices, sicut in præced. arg. recipere vsurarium lucra ista, non tanquam fructus quas res illas consumptibilis nata sit ferè, sed ex re illa vsuraria tanquam materia, sua uerò industria tâquam præcipua causa. Contra, sic arguementor. Constitutus vsurarium accepisse per vsuram in Septembri triticum quod ualebat tunc 6. sua uero industria seruasse illud in Maium, quo tẽpore ualuit, & recepit pretium, vt 8. in hoc casu tenetur restituere loco tritici per usuram ab ipso acquisiti, non quidem 6. sed illa 8. in quibus auctum est pretium tritici, iã ergo tenetur, & restituere lucra rei vsurariæ.

Et confirmatur. Fingamus vsurarium accepisse pecuniam auream valentem 8. postea uero auctã a Rege, & valentem 10. non sufficit, restituat 8. sed tenetur restituere 10. iam ergo tenetur restituere, & lucra pecuniæ vsurariæ.

Denique possessor malæ fidei: qui ex re aliena factus est ditior, tenetur restituere non solum rem illam alienam, quam inique accepit, uerum etiam id in quo factus est ditior, vsurarius factus est ditior in illo lucro, ergo tenebitur quoque illud restituere.

Oppositum, vt uidimus. sentit D. Thom. Nam cum affirmet fructus rei vsurariæ, quæ usu consumitur, non esse restituendos, eo ipso docet res emptas ex pecunia vsuraria effici ipsius vsurarij, & fructus illarum ad eundem pertinere: neque alio vinculo ipsum teneri, quam restituendi aliquid simile, & æquiualens rei per vsuram acceptæ. Subscribunt D. Thom. in hac parte, Gabriel. in 4. distinct. 15. quæstio. 2. Ricard. in 4. distinct. 15. quæstio. 6. Adrian. in suo 4. de restitutio. cap. quod incipit: [Sed occurrunt, &c. Ange. in loco cita. Syluest. vsura sexta quæstione secunda, & omnes recentiores Theologi tam in comentario huius artic. quam in peculiaribus tractatibus de contractibus, vel vsuris, quos hoc nostro seculo ediderunt: & quin & Maioris loco citat. si attente legatur, quamuis affirmet in illo cap. cum tu, prohiberi ab Alexand. fieri emptiones, & contractus ex pecunia vsuraria, non tamen affirmat aperte res ab usurario emptas, vel acquisitas non esse proprias ipsius, sed mutuarij. Sequuntur D. Th. ex Iuristis, Glossa in dict. cap. Cum tu. §. possessiones. Anchara. in Rege. Peccatum, col. 2. de Regu. Iuris in 6. Ioan. Andr. & Antonius de Brutto in dicto cap. Cum tu. maxime Ioannes Andre. in cap. Quamquam. col. 2. De vsuris in 6. Abbas cap. vltim. ad finem. eodem titul. Lauren. à Rodulphis in cap. Consuluit. quæstio. 83. Carol. Molin. in tractatu de vsuris & commercijs. quæstio. 83. numero 628. Nauar. in suo Manuali cap. 17. num. 265. & alii multi quos citat, & sequitur Couar. lib. 3. varia. resolut. cap. 3. num. 6.

Probatur hæc sententia ex his quæ docuimus controu. 2. huius artic. conclus. 3. in 2. parte illius conclusionis: Etenim si contractus emptionis, quo vsurarius ex pecunia vsuraria aliquid acquisiuit validus est, & firmus, transit consequenter in dominium ipsius res quam emit, constat autem (quo principio sæpè vsi sumus) rem omnem domino suo fructificare.

4. Quod autem contractus venditionis, & similes, qui dicuntur onerosi ab usurario celebrati validi sint, & firmi, præter ea quæ ibi adduximus probatur à Didaco Couar. & rectè loco citato ex L. Si ea. Cod. de rei vindicat. ubi habetur: [rem emptam, etiam mala fide emptoris, ex pecunia mea, non esse meam, nec mihi debitam, sed ementis,] Idem in L. Qui aliena. Cod. Si quis alteri, vel sibi. & L. Quamuis ex ea. Cod. de Pigno. ad eò, vt iuxta communem DD. sententiam fur vineam emens ex pecunia furtiua, licet teneatur omnino restituere pecuniam illam, aut æquiualem suam domino, maneatque in statu peccati mort. quamdiu non restituit, cum possit, dominium tamen vineæ illius ab ipso emptæ non transit in eum, cuius erat pecunia illa furto ablata, sed furis. Estq; figmentum, dominum pecuniæ vsurariæ esse illius vineæ emptorem, furem uero quasi tertium, siue mediatorem & ministrũ. Quamuis enim in contractum istum (vt ibi dicebamus) dominus pecuniæ implicite

plicitè, & interpretatiue censendus est consentire, quia cedit in eius utilitatem & fauorem, non tamen exercetur ab ipso; sed à fure & domino illius vineæ; hi duo sunt in eo veri contrahentes, quorum alter nempe vsurarius transfert dominium illius pecuniæ, & pretij in dominum vineæ, à quo illa venditur, alter vero nempe dominus vineæ transfert illius dominium in vsurarium, tanquam verum illius emptorem, & reddentem sibi pretiū: Contractus enim huiusmodi onerosi non celebrantur per voluntates implicitas, & interpretatiuas aliorum, sed explicitas, & expressas eorum, qui inter se mutuo, & vicissim conueniunt, & consentiunt.

Probatur secundo eadem sententia argumento efficacissimo D. Tho. Quia fructus qui non proueniunt ex re ipsa, sed ex industria & labore vsurarij, ipsius sunt omnino, tanquam vera bona ipsius & quasi castrensia, opera ipsius acquisita, nemo autem tenetur ad restituenda quæ sibi propria sunt, & quorum est verè dominus, sed aliena tantum. Et confirmatur, Quia si bonorum quæ non consumuntur vsu, vbi per vsuram acquiruntur, non tenetur vsurarius restituere nisi eos tantum fructus, quos illa solita est ferre adhibita communi diligentia agricolarum, excessum vero illorum, si quem ferat propter summam vsurarij diligentiam, non tenetur, quia quæ soli industriæ, & labori vsurarij debentur; ipsius sunt; quanto potius in pecuniis, & aliis rebus quæ vsu consumuntur, si quos fructus ferant expositæ alicui negotio, vel contractui ab ipso vsurario, debent omnes fructus illius ipsius esse, cum res huiusmodi secundum se, & naturæ suæ relictæ steriles sint, si quos vero fructus ferant alicuius negotio, & contractui conditæ, soli industriæ, vsurarij tribui debeant.

Tertio. Si res empta ex pecunia vsuraria non esset ipsius vsurarij, sed mutuatarij, omnes quoque fructus illius essent mutuatarij, nec sufficeret restituere mutuatario vsuras ab illo acceptas, sed essent illi restituendi vna cum integro valore ipsius possessionis omnes quoque fructus, quos ex illa vsurarius percepisset; at in illo cap. Cum tu, cui authores alterius opinionis nituntur: præcipit quidem Alexand. vbi non extant alia bona vsurarij, ex quibus vsuræ restituantur, vendi possessiones vsurarij, vt ex earum pretio restituantur, sicut in omni genere debiti solet fieri, vt cum alia bona non occurrunt: ex quibus debita debitoris persoluantur, vendantur illius possessiones: qua ratione intelligendum est etiam in istud Cum tu: Non tamen præcipit Alexand. neque est in vsu, vt fructus, quos ex possessione illa vsurarius receperat restituantur.

Denique iuxta oppositam opinionem nullum esset discrimen inter possessiones acceptas per vsuram, & possessiones emptas ab vsurario ex pecunia vsuraria industria, ac sollicitudine vsurarij, cum sint tamen hæc maximè distinguenda, sicut à D. Tho. & communi DD. sententia distinguuntur.

Et ita hæc pars est tenenda. Ad quæ magis percipiendam & diluenda argumenta in oppositum. Obseruemus primo, differre plurimū fructus rei & pretiū rei, Pretium .n. rei moraliter loquendo, & quo ad contractus non distinguitur à re, quod fit, vt restituens pretium censeatur simul rem ipsam restituere; cuius rei ratio est, quoniam res circa quas exercentur cōmutationes omnes, & contractus, eatenus æstimantur: quatenus viles &

accommodatæ sunt vsibus humanis, indeque sumuntur suū pretium, & valorem, propterea quatenus spectant ad contractus, & cōmercia humana res, & illius pretium pro eodem sumuntur, & iudicantur: fructus autem rei, vel cōmoditas illam consequens distinguitur ab ipsa, vt effectus quidam a sua causa, hac ratione, vt si res fructifera sit, nec vsu consumptibilis, ab ea, vt causa præcipua sicut vna à vinea, si verò vsu consumptibilis sit distinguatur tantum ab ea, vt à causa minus præcipua. V. g. utilitas quæ ex tritico seruato recipitur, duplicem habet causam, & triticū ipsum seruatū & industriam seruantis illud: sed ita, vt ab industria seruantis illud sit velut à causa præcipua, ab ipso vero tritico, vt à causa minus præcipua: quod discrimen idem D. Tho. hic indicare videtur: Etenim cum in tertia cōclusionone huius art. dicat vsurarium teneri ad restituendam rem fructiferam, & fructus ex ea perceptos, aperte distinguit inter rem & fructus ipsius, vt inter effectum & causam præcipuam. In prima vero cōclusionone, quando ait, si res vsuraria consumptibilis sit, quod ex tali re vsurarius per se acquisiuit non esse restituendum, aperte ostendit differre quidem rem vsurariam consumptibilem, & fructū acquisitum ab vsurario ex illa, sed ita, vt acquisitum tali re non proueniat à re ipsa tanquam præcipua illius causa, sed ab industria vsurarij vt præcipua causa, ab ipsa vero re vt causa materiali, & minus præcipua. Et ideo non teneri vsurarium ad restituendum fructum acquisitum ex tali re: Demum, quatenus docet esse restituendum pretium vnicae rei, insinuat quoque pretium rei non differre à re.

6 Obseruemus. 2. licet res consumptibilis sit per se sterilis, per accidens vero, & humana industria fiat aliquando fructifera, (quod est per accidens,) res vero quæ non consumitur vsu sit natura sua fructifera; per accidens tamen & minus præcipue exigat etiam aliquam industriam: conuenire tamen omnes res istas in eo, vt natura sua eatenus sint pretio æstimabiles, quatenus omnes sunt viles humanis vsibus. Quo fit, vt quamuis exigatur in aliquibus earum humana industria illas conseruans, quia non conseruatæ non essent viles, non propterea industria illa eas conseruans est causa præcipua illius pretij, sicut neque utilitates quam natæ sunt afferre hominibus, sed causa tantum sine qua non.

Explicantur hæc à DD. hac eleganti similitudine & exemplo. Potentia quam habet frumentum ad ferendum fructum, secundum se & naturam suam non conuenit illi; nisi illud conseruetur, causa vero huius potentie non est conseruatio illa, sed propria vis, & natura tritici, conseruatio vero illius causa tantum sine qua non: & propterea pro tali potentia genuina & naturali, quam superius diximus remotam, non licet aliquod pretium seorsum accipere, quia illi natura sua conuenit sine vlla industria possidentis, vel vendentis illud idem vero triticum seminatum in & mandatū terræ, & ab illa productum, etsi nondum perductum ad messem, sed in herba sola, est iam in proxima potentia ad fructum, & in actu quamuis imperfecto, & pro hac potentia, licet pretium aliquod accipere seorsum, & distinctum ab illo quod valet vt triticum: quia illa potentia seorsum & per se est pretio æstimabilis, & debita illi, cuius labore & industria triticum illud terræ mandatū est, & ab illa productū. Eadem ratione rei vsurariæ vsu consumptibilis per se, & natura sua nullus est fructus,

fructus, neque à se ipsa habet illa aliquam aliam utilitatem & commodum, præter id quod illi à natura tributum est, licet indigeat conseruatione, ne pereat: sicque efficitur, vt ratione huiusmodi rei, nihil aliud debeat domino, & possessori ipsius, quam iustum illius pretium, iuxta naturalem eiusdem valorem, si quos vero fructus usurarius illam recipiens sua industria acquirat, (cum ipsa natura sua non esset nata illos ferre, sed industria & labore habentis illam acciderint, eius sunt, cuius labore & industria acciderunt, Rei vero permanentis, & quæ vsu non consumitur,) sed natura sua habet, vt ferat fructus, quamuis ad eos aliqua etiam industria opus sit, nihilominus cum pretium eius sumendum sit ex utilitate, & comodo, quod natura sua, nata est ferre, natura vero eius sit ferre fructus, propterea tam ipsa, quam fructus eius ad ipsius possessorem, verumque dominum suo iure pertinet: ei vero qui industriam illam adhibuit, quantum mercedis tali industriæ, & labori prudens iudicauerit deberi.

In summa, quæ primo, & per se debentur rei iuxta propriam & naturalem eius utilitatem, pertinent ad verum illius dominum & possessorem, quæ vero primo & per se debentur industriæ alicuius, pertinent ad eum, cuius labore & industria illa acquisita fuerint: Vnde recte docet D. Thom. in re quæ vsu consumitur, restituendam esse rem & fructus eius, cum fructus sint effectus ipsius rei, vt causæ præcipuæ, debeatque accessorium sequi naturam sui principalis: in his vero quæ vsu consumuntur, restituendam esse quidem rem acceptam ab usurario, & damna inde sequura, minime vero lucra: quia si quæ ex re illa usurarius sibi cõparet, non proueniunt illa à re ipsa vt causa præcipua, sed ab industria ipsius, quæ vero soli industriæ alicuius debentur, eius sunt, qui tali industria vsus est, vi eiusdem principij: [Fructus imitari suam causam præcipuam.] Et hæc quidem de fructibus.

Pretium autem si auctum sit, restituendum esse cum toto illo augmento, quia cum sumatur illud ex propria rei utilitate, sicut naturalis rei cuiusque utilitas non distinguitur ab ipsa, ita neque pretium illius, ita sit vt sicut debet res accepta restitui in integrum, ita & totum pretium illius.

Ex his facile est diluere argumenta aliorum. Ad primum, respondeo verum quidem esse, usurarium non esse dominum neque pecuniæ, neque vllius rei per vsuram acceptæ, & ideo teneri ad illam restituendam cum omnibus fructibus, quos res illa nata est ferre, res verò emptæ ex pecunia usuraria non sunt fructus pecuniæ ipsius, quia illa natura sua sterilis est, sed industriæ, ac sollicitudinis ipsius usurarij: qua de causa licet peccauerit non restituendo statim pecuniam illam suo domino, cum primum poterat, res vero ex illa emptæ; & earum fructus usurarij sunt: Usurarius enim est, qui illas emit, & in quem illarum venditores dominia earum transtulerunt, non mutuarius: Figmentum enim est (vt diximus) opinari, in huiusmodi contractibus priorem illorum dominum pecuniæ esse emptorem per manus usurarij, quasi intermedij ministri, cum in venditione hi sint vere & proprie contrahentes, qui expressè de re venali, & illius pretio inter se conueniunt, vt in legibus illis adductis habetur.

Ad secundum constat iam ex dictis, Alexand. in illo capit. cum tu. non præcipere absolute possessiones usurarij esse vendendas, sed cum docuisset prius, vsuras necessario restituendas esse, vel Thomus Secundus.

mutuatijs ipsis à quibus inique accepta sunt, vel eorum hæredibus, vel pauperibus, deficientibus ipsorum hæredibus, admetnet hæc intelligenda esse de usurarijs, qui habent facultates, & bona vnde restituant, quia nulla omnino habentes nequeunt aliquid restituere, cum ad impossibile nemo teneatur.

Cæterum ne quis existimet, usurarium immunem esse à restitutionis debito, eo quod nullas pecunias, vel bona mobilia ipse, vel hæredes eius, obtineant, addit Pontifex: vbi ista defecerint, si quæ maneant possessiones apud ipsos, vel eorum hæredes ex bonis usurarijs acquisitæ, vendendas esse, vt vsuræ illæ restituantur. Vbi non loquitur Papa de possessionibus collatis usurario tanquam lucrum usurarium, (vt quidam opinati sunt,) cum huiusmodi non sint vendendæ, sed ædem numero restituendæ mutuuario, quia nunquam illæ in dominium usurarij fuerunt translata, sed de illis, quæ ex pecunia usuraria fuerunt emptæ: eas vero præcipit vendi, vt ex pretio earum vsuræ restituantur, quando nulla alia existunt usurarij bona, & facultates vnde fiet restitutio.

Ex quo non sequitur, non fuisse usurarium verum illarum dominum, tum aliter vt paulo ante dicebamus præcepisset Papa, fructus queque ex illis ab usurario perceptos esse restituendos, tum quia hoc omnibus possessionibus omnibusque debitis commune est, vt deficientibus alijs bonis vnde soluantur debita, vendantur debitoris possessiones ad illa persolueda creditoribus, nec propterea debitores illi censentur non habuisse prius tam ipsarum possessionum, quam fructuum, quos ex illis perceperunt, verum legitimumque dominum.

Ad tertium Respondent Ricard. & Adrianus, locis citatis, usurarium non habere ius aliquod in pecuniam usurariam, quia illa semper est ipsi aliena, cum neque sua industria, neque ex contractu, iusto illam acquisierit: in possessionem vero, etsi ex pecunia illa emptæ sit habere ius, quia possessionem illam non habet vt pecuniæ usurariæ fructum, sed laboris ac industriæ suæ.

Ad confirmationem ex loco illo B. Pauli dico similiter, si quidem possessiones emptæ essent fructus pecuniæ ipsius, ita vt pecunia illa natura sua nata esset illas ferre, quemadmodum pecunia illa aliena est, & radix pestifera, pariter quoque possessiones illæ alienæ essent, & pestiferae usurario: at cum neque fructus sint, neque rami pecuniæ illius scænebris, sed industriæ, & laboris usurarij, sicut industria illa ipsi debetur, ita & possessiones illæ, ac earum fructus.

Quamuis ea lege & vinculo, vt debeat ex illis venditis, aut traditis mutuuario vsuras ab illo acceptas in integrum restituere, deficientibus alijs bonis & facultatibus, è quibus illæ restituantur.

Ad quartum negandum est lucrum usurarium esse fructum industriæ, aut laboris usurarij, non enim est fructus alicuius industriæ, sed mutui, & iniquitatis quam illi miscet, pactum namq; illud, & conuentio qua vitur, ad vsuram extorquendam non est dicenda industria, sed caliditas, & fraudulentia: aliter enim & fures, qui mille artibus vtuntur ad furandū, possent affirmare res furtiuas ipsorum industriæ & labori deberi, quod tamen nullus admittet: quia artes quibus hi vtuntur non sunt artes, vel industriæ appellandæ, sed fraudes & versutiæ iniquitatis.

Ad quintū constat iam solutio. Detinens namque

que alienum tenetur restituere illud cum fructibus illius rei alienæ, res vero emptæ ex pecunia vsuraria & illarum fructus non sunt fructus istius pecuniæ, sed laboris & industriæ vsurarij.

Ad instantias vero illo ex tritico raptò in Septembri & vendito in Maio, vel pecunia furto ablata, cuius pretium deinde creuit.

Respondeo accipientem triticum, quod alio tēpore plus valet, vel monetam cuius pretium deinde augetur, teneri ad restituendum quoque illud augmentum, quia non prouenit illud ex industria accipientis, vt ex causa præcipua, sed ex natura rei, qua de causa debet augmentum illud iudicari proprium rei, quod vt diximus nõ distinguitur à re, nec propterea vsurarius illud restituens dicendus est restituere plusquam accepit, sed id tantum quod accepit: continebatur enim illud proximè in natura & virtute ipsius rei, seruans autem illud tantum fuit causa sine qua non. Sed dices, ergo vsurarius accipiens frumentum, quod seruatum plus valeret, si statim illud destruat, tenebitur restituere, & triticum ipsum, & augmentum illud quod poterat habere, cum distractio illa effecerit, ne plus valeat.

Respondeo, siquidem mutuatarius, à quo illud accepit, fuisset illud seruaturus in aliud tempus, quo plus erat valiturũ, teneri quidem vsurarium ad vtrumque restituendum, & triticum, & augmentum quod seruatum in illud tempus habuisset, cum fuerit impedimento ne mutuatarius lucrum illud reciperet; At si seruandum non erat, non teneri, quia iniquus rei alienæ vsurpator solum tenetur illam restituere, & fructum quem res illa, vel habuisset seruata apud dominum, vel reuera habuit apud ipsum, non tamen quemcunque possibilem. Sæpe enim diximus præter rem acceptam tunc aliquid restituendum esse, quando vel accipiens factus est per illam in aliquo ditior, vel damnũ aliquod vero illius rei domino fuerit subsequutum.

10 Qua ratione soluiur etiam vltimum argumentum. Etenim cum lucra ex pecunia vsuraria habita, & ex illa acquisita non sint fructus pecuniæ, sed industriæ ipsius vsurarij, redditur in lucris, quæ sibi parat in possessione illa, vel fructus illius ditior ex pecunia ipsa, sed industria sua, sicq; non tenetur lucra illa, vel fructus, quos illo labore, & industria sibi acquisiuit, alicui restituere, vt rectè docet hic D. Thom. sed solam pecuniam vsurariã, & damna, si quæ ex illius carentia mutuatario acciderent.

11 Ex hac doctrina sequitur quomodo faciendafit restitutio ab vsurario, quando vi mutui exigit à mutuatario aliquam obligationem pretio æstimabilem, v. g. si obligat illum ad laborandum in vinea, vel obligat Regem vi mutui, vt conferat ei aliquod officium. Tenetur in priori casu reddere mercenario stipendium debitum labori quo vsus est in sua vinea, & aliquid amplius pro obligatione illa, quam ab eo exegit, non tamen fructus quos percepit ex labore illius mercenarij, quia fructus illi à vinea ipsa sunt, vt causa præcipua, à laboribus vero mercenarij, vt quodam instrumento. Similiter si obliget vsurarius mutuatarium ad negotiandum cum pecunia vsuraria, lucrum subsequutum ex tali pecunia mutuatarij est, non vsurarij: quia illud industriæ negotiatoris tribuendum est, non pecuniæ, nisi vt causæ materiali, & minus præcipuæ.

Sed quæres. Si seminauerit vsurarius agrum proprium tritico alieno per vsuram habito, tene-

bitur ne fructus inde ortos domino illius seminis restituere?

12 Respondeo, solum teneri ad restituendum illi valorem illius tritici, & damna, si quæ inde dominus illius receperit: quia licet semen illud natum sit mandatum terræ fructus illos reddere, at seminatam in agro vsurarij, & ipsius labore, & industria fructus ibi producti eius esse debent, cuius est ager ille, in quo seminatam est: quia (vt supra vidimus) frumentum & similia non habent distinctum pretium a proprio, & communi valore ipsorum propter potentiam remotam, & naturalem, quæ ipsis inest ad ferendos fructus, nisi illa in proximam, & propinquam reuocetur; triticum verò istud seminatam ab vsurario in agro suo, respectu prioris domini, & mutuatarij, a quo vsurarius illud accepit, solum erat in potentia naturali, & remota ad ferendos fructus, quo circa respectu illius non habebat aliud pretium, quam commune fori, vel legis, & eo reddito sufficienter illi satisfacit: in potentia vero proxima non fuit nisi ex industria vsurarij seminantis illud, sicque fructus ab eo redditi ipsius sunt. Adieci damna subsequuta: quia si mutuatarius paratus forsan erat ad illud in suo agro seminandum, nec habebat aliud quod terræ mandaret, nocuit illi, & iniquè vsurarius illud per vsuram accipiens, tenebiturque tunc ad restituendum illi omne nocumētum, quod inde illi subsequutum fuerit, sicut ex communibus regulis restitutionis tenetur proximo satisfacere omnia damna, quicumque iniquè illi nocuerit.

In posteriori vero casu tenetur vsurarius officium illud per vsuram extortum a Rege liberè dimittere, ac in manibus Regis renunciare, simulque restituere illi, quantum prudens iudicauerit æstimandam esse obligationem illam, quam vi mutui Regi imposuerat, non tamen stipendia sibi redditu toto tempore, quo munere illo fructus est, quia debebantur illa laboribus, quos in illo exercendo actu passus est. Ita D. Thom. opusculo vigesimoprimo, ad Ducissam Brabantiam.

Cæterum cum hæc stipendia duplicia esse possint, quædam honorifica, quæ non tam pro laboribus, quam pro dignitate illius muneris, & officij conferuntur habentibus illud, alia vero quæ directe, & proprie in mercedem, & pretium laborum redduntur, & tanquam mercenaria, intelligenda sunt quæ diximus de stipendijs huius secundi generis: huiusmodi enim stipendia, cum laborum, qui in illo munere sustinentur pretium sint, iuste potest retinere, qui illos sustinuit: stipendia vero prioris generis, quæ non respiciunt labores officij, sed illius dignitatem, & gradum, nequit rita conscientia recipere, nisi qui ritè, & iuste officium illud obtinuit: Quæ de causa non dubito restituenda, hæc esse, ab eo qui per vsuram aliquod ex huiusmodi officijs sibi pararet.

14 Similiter dicendum est de obtinentibus beneficia Ecclesiastica per simoniam, vel iniusto aliquo titulo: redditus enim qui proprie sunt stipendia laborum, quos in ministerijs illorũ beneficiorum oportet ipsos sustinere, facient quidem suos, nec tenebuntur eos restituere, redditus vero qui nõ sunt huiusmodi laborum propria stipendia: sed iuxta beneficii dignitatẽ assignata, & beneficii solius fructus, non poterunt percipere, secundum aliquã partẽ arbitrio prudentis, quando ratione illorum beneficiorum aliquos etiam labores oporteat ipsos sustinere, neque habent alia stipendia, quibus labores

labores illi compensentur, præter fructus sui beneficij. Denum in calce huius contro. ad maiorem eorum quæ hactenus dicta sunt intelligentiam, explicanda est dubitatio quædam.

CONTROVERSI A

Quinta.

AN BONA PER VSVRAM ACQUISITA sint hypothecata mutuatarijs à quibus iniquè accepta sunt.

S V M M A R I V M.

- 1 Hypotheca duplex personalis, & realis, & quid unaquæque illarum sit.
- 2 Hypotheca dupliciter summi potest.
- 3 Regula ad cognoscendum, ad quas restitutiones teneatur usurarius.

RATIO dubitandi est, quia ut docuimus contro. 3. huius articulo in obseruatione secunda, duplex illa obligatio, quam ibi constituimus, quarum alia personalis, & alia realis, appellatur nominatur à DD. hypotheca: ita ut realis dicatur hypotheca specialis, quia in particulari & in specie (ut iuristæ loquuntur) committatur rem cui inhæret, personalis vero dicatur hypotheca generalis, qua ratione personæ debentis omnia bona in vniuersum & in genere manent obligata creditori. Iuxta quam doctrinam bona per vsuram acquisita quæ permanentia sunt, nec consumuntur vsu, erunt hypothecata hypotheca speciali mutuatarijs, à quibus extorta sunt: Cætera vero bona omnia vsurarij erunt hypothecata hypotheca generali. Sicque videntur habere Glossa in illo capit. quamquam, de vsuris in 6. in verbo Facultates, asserens bona vsurarij esse tacite hypothecata, ad restituendas vsuras. Et Glossa, in c. tua nos, de vsuris, per textum, in cap. cum tu. eod. tit.

Oppositum tamen docet Couarru. lib. primo, varia. resol. capit. 3. num. 6. vriturque hac ratione saltim in sensu, licet non eisdem verbis. Si bona vsurarij essent hypothecata mutuatario, id certè haberent, vel hypothecata, ita à iure, vel expressa ex consensu & pacto vsurarij cum mutuatario, at neutra istarum reperitur: non hæc expressa ex consensu & pacto, quia acquisita per vsuram quæcunque illa sint, nec traduntur à mutuatario, nec recipiuntur ab usurario sub ea conditione, & pacto, ut sint illa hypothecata, nec reperitur illa tacita ex iure, quia nulla lege constitutum est bona vsurarij esse hypothecata mutuatarijs.

Secundo, quia si bona vsurarij essent hypothecata mutuatarijs, nempe, quæ non consumuntur vsu, hypotheca speciali, & reali, cætera vero hypotheca generali, & personali, cum dos mulieris præferatur omnib. hypothecis etiam realibus, ex possessionibus per vsuram acceptis esset potius soluenda dos vxoris quam restituenda vsura: oppositum autem est verum, possessio enim per vsuram acquisita eadem numero est suo domino restituenda, etiam si nulla alia bona extant, ex quibus dos mulieris persoluatur.

- 2 Hæc tamen facile conciliari possunt explicata Thomus Secundus.

hac voce hypotheca, hæc namque vox bifariam summi potest: Quemadmodum enim ius quod Petrus habet in bona existètia apud Ioannem duplex esse potest, vel creditoris tantum, vel creditoris simul & domini: Creditoris, quando bonorum existentium apud Ioannem verus, ac legitimus dominus Ioannes est, sunt tamen illa obligata ad persoluenenda ea quæ Ioannes debet Petro, vel obligatione reali, ut census illis impositus, vel personali tantum, quia sunt bona Ioannis debitoris Petri: Creditoris vero simul & domini, quando licet existat apud Ioannem, Petrus vero retinet penes se illorum dominium, neque fuit translatum in Ioannem, ita ut etiam apud illum maneat, debeantur tamen Petro, illique restituenda sint tanquam vero illorum domino: Qua ratione in res furtiuas, & vsurarias habent veri illarum domini ius, ut creditores, & domini: ut domini, quia fur & vsurarius non acquisierunt illarum dominium: creditoris vero, quia ita debentur illis, ut etiam si perirent apud furem, vel vsurarium, tenerentur hi ex alijs bonis illas restituere. Eadem ratione hoc nomen hypothecæ bifariam summi potest. Aut pro obligatione quam habent bona alicuius creditori illius, ut creditori tantum siue obligatio illa realis sit, siue personalis, qua ratione diximus hypothecam duplicem esse aliam specialem siue realem, aliam vero generalem, siue personalem: Vel sumitur hypotheca pro obligatione quam habent bona alicuius alteri, ut creditori simul & domino, qua ratione accepta per furtum, vel vsuram sunt obligata his à quibus accepta sunt. Ex quibus significationibus prior illa frequentior est, & communior, posterior vero non ita est in vsu, qua de causa distinguitur pignus ab hypotheca, ut habetur Instituta de actio. §. inter pignus. Et omnes ferè Summistæ in verbo pignus, in principio, ut pignus transeat in creditore, hypotheca vero non transeat in creditorem, id est pignus pertinere ad dominium creditoris, hypothecam vero non pertinere ad dominium illius.

Ex his sequitur, ut si nomine hypothecæ utamur in hac secunda significatione, quatenus est idem quod obligatio, qua res aliqua debetur alicui, ut vero illius domino & creditori, qua ratione vtrunque hæc voce illæ Glossæ, & nonnunquam DD. bona per vsuram acquisita sint hypothecata restitutioni vsurarum, quia debentur mutuatarijs, ut creditoribus & veris dominis eorum, eo modo quo proximè præcedentibus controuersijs explicatum est: neque in hoc sensu illud negat Coua. cum doceat cum omnibus DD. extorta per vsuram non transire in dominium vsurarij, Si vero loquamur de hac voce quatenus significat obligationem, qua bona alicuius debentur alteri, ut creditori tantum, non ut vero illorum domino, hac ratione acquisita per vsuram non sunt hypothecata mutuatarijs, ut rectè probant argumenta adducta maximè secundum de dote vxoris.

- 3 Ex dictis in progesu harum controuersiarum colliguntur à DD. nonnullæ Regulæ ad iuandam memoriã, & iuxta quas interrogatus Theologus ad quas restitutiones teneatur vsurarius, poterit facile & cominodè respondere.

Prima Regula est. Quando res accepta per vsuram est permanens, & fructifera, tam vsurarius, quam accipiens illam ab vsurario, quacunque via & contractu eam accipiat, tenetur illam restituere, & fructus quos ex illa dominus illius iuxta suam industriam solitus erat percipere, vel percepisset.

Dico iuxta suam industriam, quia si iuxta illam solitus erat recipere, vel re ipsa recepisset fructus,

ut 10. vsurarius vero quia maioris est ingenij, & industriæ recepit, ut 20. non tenetur restituere totos illos fructus, ut 20. sed solum fructus, ut 10, quæ enim non rei, sed industriæ vsurarij debentur, ipsius sunt, sibi que potest retinere,

Secunda Regula. Huiusmodi res permanentes, & fructiferas acquisitas per vsuram nulla ratione potest vsurarius distrahere, consumere, vel alienare, neque contractu, vel titulo oneroso, veluti venditiones, vel permutationes, neque titulo gratuito, veluti donationes, sine consensu vero aut rationabiliter presumpto veri domini: quia huiusmodi, tam quo ad dominium, quam quo ad vsu semper manent penes ius mutuatarij, tanquam veri domini illarum, & quicumque illas ab vsurario quocunque titulo acceperit; tenetur illas mutuatario restituere vna cum illarum fructibus, deductis expensis, sicut qui à fure, vel possessore malæ fidei illas accepisset.

Tertia Regula. Quando res per vsuram acquisita consumptibilis est, tam vsurarius, quam accipiens illam ab vsurario tenetur eam restituere, & contractus ex ea celebrati sunt irriti, & nulli, quando vsurarius illam distrahens, & alteri tradens manet impotens ad illam restituendam, neque in se ipsa, neque in simili & æquivalenti: Quod si maneat potens ad illam sufficienter aliunde restituendam, contractus quos ex illa cum alijs celebraverit, sunt validi & firmi.

Quarta Regula. Si res quæ vsu consumuntur vsurarius non statim restituat, quia potest aliunde illas statim commodè restituere, sed commutat eas per contractum, iustum & licitum in aliquam rem fructiferam, veluti si emat vineam ex pecunia vsuraria, quam ex alijs bonis proprijs restituere potest, peccat quidem mortaliter differens restitutionem, sicut peccat quiuis alius detinens bona, quæ statim restituere potest, sine consensu domini illorum bonorum; at si quid utilitatis, & fructus ex illa vinca in quam pecuniam vsurariam commutauit, percipit, non tenetur illud mutuatario restituere, sed sufficit restituat pecuniam vsurariam, quam ab illo accepit, vna cum damnis, si quæ inde illi subsequuta fuerint. Sequitur necessario hæc quarta regula ex tertia præcedenti.

Quia si contractus celebrati ab vsurario ex pecunia vsuraria, quando habet aliunde vnde restituat sunt validi, acquirit ergo dominium rerum, quas per tales contractus emit, & recipit, at vnaqueque res utilis & fructifera domino suo fructificat, ergo fructus huiusmodi rerum vsurarij sunt. Idem cõse de fure, qui pecunia furtiua emit rem fructiferam, facere illam suam, & fructus eius, quia licet inique agat non restituendo statim rem furtiuam, emptio tamen illa est valida, & res fru-

ctifera vna cum fructibus ex ea percipiendis transeunt in dominium furis, quamuis maneat semper in statu peccati, quamdiu non restituit, & pecuniam quæ furatus fuit, & damna inde subsequuta vero domino.

Sed antequam ad alia progrediamur explicare hic oportet.

CONTROVERSIÆ

Sexta.

AN VXOR, FILII, ET FAMULI VSURARIJ teneantur ad restituendum, quæ ab illo acceperunt ad proprios vsus, veluti ad victum, & vestitum, & stipendia laborum.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Opinio Nauarri cum suis Rationibus.*
- 2 *Syluester, & Tabiena quatinor dicunt.*
- 3 *Usurarius famulos alere non potest, nisi illos quorum opera, & obsequia omnino indiget.*

NAVAR. In suo Manual. cap. 17. nu. 268. & seq. habet imprimis extra casum extremæ necessitatis nulla ratione posse vxorem, vel filios, aut famulos accipere ab vsurario victum, vel alimenta ex bonis vsurarijs, quorum dominium nulla ratione in vsurarium transiit, qualia sunt, quæ non consumuntur vsu, quia ex huiusmodi illos alere, idem omnino est quod recipere aliena ad alendam familiam quod extra casum extremæ necessitatis, nulli licet.

Secundo, neque ex alijs bonis quæ vsu consumuntur, ut pecunijs, frumento, vino, & oleo, posse vxorem, vel filios alere sumptuose, & abundanter, nisi habeat alia bona, præter ea quæ ad restituendas vsuras exiguntur: Quia ea tantum habens, quibus ad restituendas vsuras, vel soluenda debita indiget, nec sibi, nec suis potest aliquid accipere, præter ea, quæ illius statui fuerint omnino necessaria.

Tertio docet tam vsurarium, quam quemcumque debitorem non habentem alia bona, præter ea quæ restitutioni vsurarum, vel debitorum obnoxia sunt, posse sibi, & vxori necessaria alimenta accipere, etiam si possit vxor labore proprio, aut inter affines victum quærere: Quia iure matrimonij plus obligatur vir ad alendam vxorem, quam ad restituendas vsuras, vel soluenda alia debita, etiam extra casum extremæ necessitatis, Argumento sumpto à lassiduis, ff. quæ potiores in pignor. habeantur. Quæ lex videtur absolutè in vniuersum obligare virum ad alendam uxorem ex quibusuis bonis, & præferre sustentationem illius quibuscumque debitis. Aditque ibi Nauar. Nec propterea teneri uxorem ad maiorem custodiam, & conseruationem, uel augmentum bonorum viri, quam aliæ honestæ uxores teneantur, neque maritum debere uti consilio Episcopi ad eam alendam ex bonis vsurarijs, uel male partis, quasi incertis, & ad incertum dominum pertinentibus.

Quarto, docet liberos, qui neque proprio labore, vel industria, vel inseruiendo alijs possunt sibi victum quærere, posse vsurarium; etiam si nulla alia bona habeat præter vsuraria, & obnoxia restitutioni, alere; quia tales filij quasi extremè indigent; Eos verò qui proprio labore, & industria possunt iam sibi consulere, non posse ex illis bonis sustentare, nisi vbi ea seruitia parenti suo impenderent, quibus ille adeo indigeret, ut filio illo deficiente oporteret alterius famuli obsequio ipsi vti.

Quia

Quia pater filium valentem sibi victum querere, & cuius obsequio non adeo indiget, non tenetur alere, si quis à liberis; sed si filius, ff. de liberis agnoscend. ex bonis autem obnoxij restitutioni non potest pater alere filios, nisi quando ad illorum alimenta iure aliquo tenetur. Quod si filios alere non potest, neque famulos, nisi in casu quo maximam utilitatem illi afferunt rei familiaris, & deseruiunt conseruationi bonorum usurarij, tunc enim iuste deberur illis suorum laborum stipendium, iusteque ab illis recipitur, censendusque est dominus illorum bonorum immo debet in id consentire, cum cedat illud in ipsius utilitatem, & commodum.

Denique docet extra hos casus peccare filios, & famulos qui intelligentes usurarium non habere alia bona, præter ea quæ restitutioni obnoxia sūt, aliquid ab illo recipere, siue ad victum, siue tanquam stipendium, siue in quemcunque alium usum, quia recipiens ab aliquo, quod nouit esse alienum, neque ab illo posse alicui dari cooperatur iniquitati illius, & tenetur ad illud restituendum. Posse vero illa ab istis recipi, quando ignorauerint, bona ex quibus sustentantur, usura parta fuisse, quia tunc bona fide illa recipiunt, nec tenentur explorare, quo iure à suis parentibus, vel dominis possideantur, nec conscientias illorum inquirere.

Sylu. verb. usura, §. quæst. 2 & 3. & Tabien. eo. verb. §. quæst. 5. habent quatuor.

Primo in casu extremæ necessitatis posse ex quibusuis bonis usurarium, vel furem, filios alere; in hac enim parte omnes conueniunt, estque certissima.

Docent secundo, si præter bona restitutioni obnoxia habeant alia iusto aliquo titulo acquisita illis permixta, maxime dotem uxoris, posse etiam usurarium, vel furem illos alere, tum, quia cum habeat alia præter illa, censendus est ex alijs illos alere, non ex usurarijs, tum quia ex quibuscunque illos alat, non redditur impotens ad restituendum.

Docent tertio uxorem, quæ sua admonitione, vel correctione nititur continuo persuadere viro, vt bona illa inique accepta restituat, posse ali ex usurarijs, quia agit negotium mutuatarij, & illius utilitati prospicit, censendusque est mutuatarius in illud consentire, cum manere illam apud virum, illumque; de restitutione semper admonere, in ipsius utilitatem cedat, mereaturque alimenta illa, velut in stipendium laboris, quem suscipit in illius commodum.

Docent quarto hoc titulo correctionis deficiente posse quoque illam à marito ali, interueniente auctoritate Episcopi, vbi bona quæ inique vir habet, non habeant certos dominos; tunc enim tanquam in certa possunt illi, vt pauperi conferri. Quod si nullo modo istorum possit illam ex bonis usurarijs sustentare, quærat sibi proprio labore, & industria, vel inter affines necessaria: Quod si neque hac ratione valuerit sibi prouidere, tunc tanquam redactam ad extremam necessitatē poterit vir eius ex bonis usurarijs illam sustentare, nec mirum cum in tanta necessitate constituta possit de raptu viuere, cū huiusmodi necessitas non habeat legem Cano. Discipulos. De consecrat. dist. 5. Addunt quinto, posse recuperare bona dotis suæ, & parafernalia, & ex illis negotio honesto expositis se ipsam alere. Sed vbi hæc præter obnoxia restitutioni integra permanerint, nulla est difficultas ex illis posse uxorem ali, immo & debere: vbi vero illa consumpta sunt, aut usurarijs permixta,

Thomus Secundus.

sint ne illis perferenda, statim uidebimus in peculiari disputatione controuer. 7.

De filiis vero, & famulis docent sexto, vbi usurarius habuerit alia bona, præter ea, quæ restituenda sunt, posse illos alere, & tuta conscientia ab illis accipi, modo non reddatur impotens ad restituendum, quod si ea tantum habeat, quæ restitutioni omnino obnoxia sunt, neutris id licere, præterquam in his casibus.

Primo, si bona illa custodiant, & conseruent, vel augeant, quia causam & utilitatem expoliatorum agunt. Secundo, si habent filii, & famuli ab usurario accipientes, vnde tantumdem mutuatarijs restituant, firmiterque iustitiant illi restituere accepta.

Tertio, si ignorent quæ accipiunt usuraria esse, vel ita obnoxia restitutioni, vt usurarius illa conferens non habeat alia vnde debitas usuras restituat.

Recentiores vero, quorum sententia omnium probabilior, ac verior est, colligentes ex propositis opinionibus, quæ veritati, ac rationi magis consona sunt, affirmant primo, quod apud omnes primo loco constitutum est, cum sit illud certissimum, in casu extremæ necessitatis posse usurarium, & furem, & quemcumque hominem se, uxorem, & familiam alere, cum in tali necessitate, cum statutis, & aliena rapere liceat.

Affirmant secundo, cum Nauarro ex bonis permanentibus, & quæ usu non consumuntur, acquisitis per usuram, extra casum extremæ necessitatis, neque uxorem, neque filios posse usurarium alere, & ex consequenti, neque posse illos ab usurario talia accipere: quia cum tam dominium, quam usus huiusmodi bonorum semper maneat apud mutuatarium, recipere illa, vel fructus eorum ab usurario, esset velut recipere furtiua a latrone, quod nulli licet nisi extremam necessitatem patienti.

Docent tertio, usurarium, qui præter bona restitutioni obnoxia habuerit alia, aut proprio labore, aut iure hæreditario, vel ex dote mulieris acquisita, posse ex illis imò debere uxorem, & filios alere, quia iure naturæ tenetur ad illos alendos, quando commodè potest, potest autem comodè & rectè sine vlla iniuria creditorum, quando habet alia bona præter obnoxia restitutioni, cum propter huiusmodi alimenta non reddatur impotens ad restituendas usuras.

Quarto docent, cum Syluestro & Tabienfi, vbi omnia bona usurarij fuerint quidem obnoxia restitutioni, sed incerta, incertosque habentia dominos, quibus restitui debeant, facto diligenti examine posse usurarium alere ex illis uxorem suam, & filios, sicut posset conuertere illa sic incerta in pauperes.

Cæterum, vt id rectè præstet, docet Nauarro nõ indigere illum necessario auctoritate Episcopi, quamuis (vt inferius dicemus) consultius sit illi, vt, vel saltim consilio confessarij.

Docent quinto, quando bona usurarij omnia sunt per usuram exorta, nec habet alia vnde restituat usuras, non posse illum, neque ex his quæ usu consumuntur uxorem, vel filios extra casum extremæ necessitatis alere, ita vt si uxor, vel filij propria industria, & labore, vel apud affines possint sibi victum querere, non possit illos usurarius ex bonis illis alere, neque illi alimenta ab eo accipere. Ratio est aperta. Quia usurarius, neque ex bonis usu consumpti bilibus, potest exercere contractus aliquos gratuitos quibus reddatur impotens ad restituendum, vt constat, quia exercens illos prodigeret alienum,

Ll 3 & bona

& bona illa sic recipiens cooperaretur iniquitati illius, alere autem vxorem, & filios, qui sibi aliunde sufficere valent, est contractus, quo vsurarius non habens alia bona præter ea, quæ restitutioni obnoxia sunt, redditur impotens ad restituendum, ergo est omnino prohibitum ex natura ipsa huiusmodi bonorum, quæ sic obnoxia sunt, & omnino illis aliena.

Et confirmatur. Nemini licet rem alienam inuito illius domino attrahere, sed vxor, & filij qui in huiusmodi casu alerentur ex bonis vsurarij restitutioni obnoxij, rem alienam inuito domino attraherent, ergo nullo modo illud licet, sed tenerentur ad restituendum, quæ in vsus ipsorum vsurarius ille expenderet. Quod si vxor: & filij, neque proprio labore, vel industria, neque apud affines, vel amicos possint victum sibi commodè, & honestè parare, tunc censendi sunt, velut extreme indigere, vt rectè docent Syluestr. & Tabien. Nec ratio illa Nauarri, virum potius teneri ad vxorem alendam quam ad restituendas vsuras rectè procedit: nam vt constat ex his quæ docuimus tomo primo, quæst. 62. articulo octauo, contro. 3. quæst. vltima, illius contro. ex debitis prius sunt illa soluenda, quæ sunt aliena bona, & ex alienis, prius illa quæ sunt realia debita, quam quæ personalia, & ex personalibus illa prius quæ cum maiori iniuria contracta sunt, bona autem vsuraria, vel acquisita ex pecunia vsuraria sunt aliena, & cum magna iniuria mutuatariorum contracta, quo circa maiori, ac potiori iure tenetur vsurarius, cuius bona omnino sunt restitutioni vsuratum obnoxia vsuras debitas restituere, quam alere vxorem, vel filios, quando illi non extreme indigent, sed habent aliunde, vnde seipsum alere commodè possint.

3 Ex his sequitur, neque famulos alere posse, nisi eos, quorum opera & obsequia omnino indigerent ad tuenda, & conseruanda, vel augenda bona, vnde restituendæ sunt vsuræ quas debent, vt illæ melius restituantur: Quia in hoc casu agunt negotium expoliatorum, & illius vtilitati prospiciunt, quo nomine iuste illis debetur tale stipendium, sicut possunt exercere contractus, per quos non redduntur impotentes ad restituendum, sed efficiuntur bona vsurariorum securiora, & vtiliora ad effectum restitutionis. Vnde sicut mutuarius, qui contractibus factis ipsius vtilitatem non consentiret, esse irrationabiliter inuoluntarius, ita quoque si non consentiret alimentis, & stipendijs redditibus famulis, quorum opera, & labore bona vnde illi fiat restitutio, securiora redduntur, vel augentur. Quod si famulis has operas exhibentibus licet alimenta necessaria, & iusta stipendia reddere, multo potius vxori, & filijs, qui loco famulorum similes operas, & ministeria in vtilitatem, & augmentum illorum bonorum præstabant.

Vbi obserua quod habet Caiet. in verb. Vsuræ, posse famulos vsurariorum ab illis ali, & stipendia recipere, quando agunt rem mutuatarij, admonendo herum ne tantas vsuras exigat, vel custodiendo illæsa pignora mutuatariorum, correctione indigere: nam quod spectat da pignora, cum ad vsurarium pertineat illæsa ea custodire, non videtur rationi consonum, vt expensis mutuatarij persoluantur operæ, ad quas ipse non tenetur sed vsurarius, persoluerent autem expensis mutuatarij, si liceret ex bonis illi necessario restituendis huiusmodi famulis alimenta, & stipendia præbere: Quod autem pertinet ad admonitiones,

frequentior inefficaces sunt, & inutiles, nec proprie res à mutuatarijs persoluendæ ex bonis ipsis omnino debitis. Quod si nonnunquam efficaces sint, & viles, excusabitur quidem famulus, qui sua admonitione mutuatario prodest à restitutione alimentorum, & stipendiorum, quæ ab vsurario recepit aliqua ex parte, nõ tamen in integrum, cum accepta mutuatarij sint, qui tantum pretium pro illa admonitione non debet reddere, quantum in illius famuli alimentis, & stipendijs expendere oporteret.

C O N T R O V E R S I A

Septima.

AN VSVRARIUS QUI NON HABET bona, vnde simul restituat, & vsuras, & dotem vxoris, sed alterum tantum, teneatur potius soluere vsuras, quam dotem vxoris.

S Y M M A R I V M.

- 1 Ioannis Medinæ opinio.
- 2 Tribus modis potest vir vsurarius consumpsisse dotem vxoris.
- 3 Creditores anteriores, & vxor possunt solutiones suorum debitorum ab vsurario recipere, non tamen exigere.
- 4 Creditores posteriores debitis vsurarijs similiter, & vxor non possunt solutiones recipere, nec exigere, quando non habet alia bona.
- 5 Vsurarius non habens alia bona, quam necessaria ad restituendas vsuras, tenetur prius vsuras restituere, quam alijs creditoribus satisfacere.
- 6 Vir qui dotem vxoris consumpsit sine illius consensu, ut ludis, &c. quando non habet alia, &c. debet prius soluere dotem vxori, quam vsuras.
- 7 Vxor potest ex bonis dotalibus seipsam, & familiam alere.

NON est hic sermo de dote ficta, nec verè & realiter numerata, vxori namque certum est non deberi dotem, quam verè & re ipsa viro suo non contulit, quin nec alimèta tali vxori exhiberi possunt ex bonis viri, vt ex proxime præcedenti contro. constat, nisi extremè indigeat, loquimur ergo hic de vera dote, & actu recepta, & numerata.

1 Medinæ in illa q. de vsura. fol. 143. vult ex illismet bonis quæ vsurarius per vsuram extorsit, vel ex pecunia vsuraria acquisiuit, non posse vel dotem, vel aliud quodcunque debitum persolvere, sed teneri omnino ad vsuras ex illis restituendas: quod si iam non habebat illamet bona, quæ per vsuram extorserat, sed alia iusto aliquo titulo acquisita, quamuis necessaria ad restituendas vsuras, creditores anteriores, & similiter vxorem cuius dos vsuras præcesserit, posse non solum pecuniam oblatam ab vsurario in solutionem sui debiti, vel dotis recipere, verum etiã exigere, quia creditores isti exigunt, quæ vere sibi debentur, debentque; potius sibi prospicere, ac consulere, quam mutuatarijs.

Secundo, quia sunt debita eorum antiquiora, & consequenter omni iure præferenda.

Cre ditores.

Creditores verò, quorum debita posteriora sūt debitis usurarijs, vult solutionem oblatam ab usurario posse quidem recipere, etiam si non maneat usurario bona, vnde restituat usuram, quia non efficiunt ipsi, ne usurarius possit illas restituere, sed recipiunt tātum quod verè illis debitum est, ex pecunia cuius usurarius verè dominus est, & quam (vt supponimus) nec extorsit per usuram, nec ex pecunia usuraria acquisiuit, sed alio iusto titulo habet, exigere tamen sibi debita, creditorem, qui posterior est, non posse: quia tunc efficere, profecto, vt usurarius redderetur impotens ad soluendas usuram, quod non licet. Quo fit, vxorem, cuius debitum dotale posterius est debitis usurarijs, viro propria spontè offerente solutionem dotis, posse illam recipere, non tamen exigere.

2 Alij DD. multo probabilius, & verius, ita distinguunt. Tribus inquit modis potest vir usurarius consumpsisse dotem vxoris, aut sine consensu ipsius, vt ludis, meretricio, vel alia simili via, cui illa nullo modo consenserit, vel cum consensu ipsius in res domesticas, tam ipsi viro, quam vxori gratas, vel tertio modo casu, & infortunio, sine vlla culpa viri, vt igni, furto, Quo posito, statuunt has conclusiones.

5 Prima, [Creditores anteriores, & similiter vxor cuius debitum dotale anterius est, si dos ipsius casu aliquo, & fortuito consumpta sit, possunt ab usurario habente bona, quæ neque per usuram extorta sunt, nec ex pecunia usuraria acquisita, sed alio iusto titulo parata, esto non habeat usurarius ille alia vlla vnde restituat usuram, solutionem suorum debitorum, usurario sua spontè illam offerente, recipere, exigere verè nequaquam.]

Quod possint recipere patet, Creditores isti cū sint anteriores, contraxerunt cum illo usurario, multo prius quam deberet usuram, & habent ius in bona illius, multo prius quam mutuatarius cui debentur usuram, recipiunt autem solutionem ex bonis, quæ verè sunt usurarij, & quorum ipse verè dominus est, nec ipsi reddunt illum impotentem ad restituendas usuram, sed ipse solus reddit seipsum impotentem, possunt ergo illa recipere. Probo consequentiam, quia recipientes ea in quæ habent ius prius quam usurarij, vtuntur iure suo, quod vnicuique licet. Et confirmatur. Si creditores isti non possent recipere, id certè esset, quia usurarius non posset illis dare, & soluere: at potest cum sit liber dominus illorum bonorum, nec vilo iure impeditus.

Dices redditur impotens ad restituendas usuram soluens huiusmodi debita, contractus autem quibus usurarius redditur impotens ad restituendum, non sunt validi, ergo nec ipse potest soluere, nec illi recipere.

Respondeo mutuatarium quidem (vt statim dicemus) non posse soluere, sed malè agere, solutionem tamen, ipso illam propria spontè reddente, validam esse: Quia quæ superius docuimus, non posse usurarium aliquos contractus exercere, quando non habet aliundè, vnde bona per usuram extorta restituat, accipienda sunt de contractibus omnino liberis; in quibus usurarius confert bona sua gratis, & sine vilo debito, vel de rebus ipsis per usuram, vel ex pecunia usuraria acquisitis. At ex alijs bonis, quæ iusto aliquo titulo ad ipsū pertinent, qualia sunt de quibus nunc agimus, si quos contractus exerceat onerosos, vel debitos, validi sunt. Quæ de causa creditores isti, cum neque consulant, neque exigant, sed usurario ipso propria spontè offerente accipiant debita sibi verè anti-

quiora, & quorum ratione, habent potius, & prius ius in bona illius, fiatque solutio illa ex bonis, quorum usurarius omnino, & absolutè dominus est, licitè recipiunt, & est valida. Ex his patet altera pars, non posse ipsos exigere, quia si exigere, effectiue redderent illum impotentem ad restituendum, quod non licet.

4 Secunda conclusio.] Creditores posteriores debitis usurarijs, & similiter vxor, cuius debitum dotale debitis usurarijs posterius est, vbi dos illius cōsensu consumpta fuerit, non possunt recipere solutionem sui debiti, vel dotis, etiam si usurarius vltro illam offerat, & consequenter, nec exigere, quando non habet alia bona, præter ea quæ omnino necessaria sunt ad restituendas usuram.

Patet ex dictis in præcedenti conclusione, Quia mutuatarii, sicut sunt priores in contractu & in debito, ita quoque & in iure ad bona illius usurarii, vnde tam exigere, quam recipere illa in tali casu alios creditores, est exspoliare mutuatarios suo iure, quod est iniquum & illicitum.

Secundo debita contracta, cum maiori iniuria, sunt prius restituenda, vt constat ex quæst. 62. art. 8. Sed usuram sunt contracte, cum maxima iniuria mutuatarii, & maiori, quam quæcumque alia debita posteriorum creditorum. ergo prius sunt illæ soluendæ. Denique, cum omnes pecunie usurarii post receptas usuram essent deuinctæ, & obnoxie restitutioni, donec usuram acceptas restitueret, qui cumque deinde contraxerunt, cum homine cuius bona iam actu erant obnoxia usurarii, & consequenter cum hoc onere, vt ex illis bonis prius soluerentur usuram, eo ipso quo sic contraxerunt non possunt huiusmodi pecunias iam ante illorū contractus sic oneratas accipere, vel exigere, quin prius soluantur usuram. Vnde si non habeat usurarius alia bona, præter ea quæ ad soluendas usuram necessaria sunt, perinde se habent isti posteriores creditores, ac si usurarius in ordine ad illa debita posteriora nulla bona haberet, vel certè haberet solum aliena, ex quibus nemini, licet sua debita soluere.

Et confirmatur. Si creditor sciat suum debitore habere debita anteriora, non potest, nec recipere, nec exigere solutionem sui debiti, quia ex spoliaret illum antiquiorem creditorem suo iure, quod non licet, ergo quando debita usuraria antiquiora sunt, non licet alijs creditoribus posterioribus, nec exigere, neque recipere illorum solutionem.

Tertia conclusio. [Usurarius non habens alia bona quam necessaria ad restituendas usuram, iniquè agit, & contra ordinem restitutionis prius solvens alijs creditoribus, siue anterioribus, siue posterioribus, siue vxori, cuius dos casu consumpta fuit, quam restituat usuram.]

Patet, ex ordine enim restitutionis, vt docuimus, q. 62. art. 8. sicut prius soluenda sunt debita antiquiora, quam posteriora, ita quoque prius soluenda sunt contracta cum iniuria, quocumque tempore contracta fuerint, siue prius, siue posteriora, quam contracta sine vlla iniuria, sed debita usuraria contracta sunt cum maxima iniuria mutuatarii, quod non ita est in alijs debitis, ergo prius tenetur illa restituere, & malè agit aliter agens, licet quo ad creditores anteriores factum teneat, sicut expositum est in prima concl.

Secundo, cum omnia bona usurarii substituantur loco usurarum, manent sub eodem vinculo; ergo illa quibus indiget ad restituendas usuram nulli alteri potest conferre. Dices, si usurarius non potest

potest licitè restituere creditoribus, etiam si anteriores sint, quomodo ergo diximus in prima conclusione posse illos recipere, videbuntur enim cooperari peccato illorum. Respondent non cooperari, quando vltro illi offerunt solutionem, quia creditores in eo casu, nec exigunt, nec consulunt, sed habent se tantum merè passivè recipientes solutionem debiti sui, ad quod habent ius: maximè cum fiat solutio ex pecunia cuius solvens verè, & simpliciter dominus est.

6 Quarta conclusio. [Vir qui dotem, quam ipsi contulit vxor, consumpsit sine ipsius consensu, ut ludis, &c. habetque alia bona, ab iis quæ per vsuram, vel ex pecunia vsuraria acquisiuit, prius debet soluere uxori dotem quam vsuras: Esto nulla alia bona ipsi maneant ad illas persoluendas. Quod si dotem vxoris, cum ipsius consensu consumpsit, & in res illi gratas, ex huiusmodi bonis prius debet soluere vsuras, quam dotem vxoris.]

Probat prior pars. Debitum contractum cum maiori iniuria prius est restituendum, sed debitum dotis, quando vxor nullo modo consensit in illius ruinam, est cum maiori iniuria contractum, quam debitum vsuræ, quod certè contractum est, cum aliquo consensu mutuatarii, ergo tenetur prius in hoc casu ad solutionem dotis, quam vsuræ. Hæc conclusio intelligenda est, siue debitum dotale sit prius debitis vsurariis, siue posterius: Ratione enim maioris iniuriæ præferendum etiam est antiquioribus in foro conscientie, quamuis in foro exteriori antiquiora debita præferuntur doti.

7 Ex hac conclusione sequitur, posse in hoc casu vxorem ex bonis de quibus in hac quarta conclusione agimus, seipsam, & familiam, & virum suum alere, cum bona illa quantum dos ipsa exigit, ipsius sint omnino, poteritque de illis pro libito disponere. Altera pars huius conclusionis eodem argumento probatur. Quia debitum vsurarii contractum est cum iniuria, debitum autem dotale, quando consentiente vxore dos ipsius consumpra est, sine vlla iniuria contrahebatur. Denique dico in hac questione, posse vsurariū per aliquod tempus non soluere debita, & seipsum alere, illo scilicet tempore, quo indiget ad computanda debita, & explorat cui sit prius restituendum, colligitque pecunias ex quibus restinat: nec solum seipsum, verum etiam & vxorem, & familiam, exhibendo illis sola necessaria iuxta decentiam sui status, sicut diximus q. 62. art. 8. de debitoribus, qui antequam debita contraherent, habebant iam statum illum, iusteque illum conseruarunt, partim ex bonis suis, partim ex alienis: Etenim sicut hi non tenentur statim soluere, cum magno detrimento, & iactura sui status, ita nec vsurarius, qui habet alia bona, quam acquisita per vsuram, aut ex pecunia vsuraria comparata: Quod si vsurarius iniuste, per contractus vsurarios, ac illicitos acquisiuit illum statum, non licet illi seipsum alere iuxta illum statum, nec aliquid aliud accipere præter necessaria naturæ, sicut diximus, nec licere

debitori, qui iniquè acquisiuit statum, in quo est, & post contracta debita.

CONTROVERSIÆ

Ottava.

AN HÆREDES VSVRARIÏ TENEANTUR ad restituendas omnes vsuras illius?

S V M M A R I V M.

- 1 Hæredes duobus modis tenentur soluere vsuras. secundum facultatem hæreditatis. alias de iure nature non tenentur.
- 2 Vsu iudicium quid hac in re habeat.
- 3 Differre plurimum inter vsurarium, & hæredes, in bonis vsurariis restituendis.
- 4 Bona mobilia, & usu consumptibilia non sunt restituenda eadem numero.
- 5 Defunctus non detinetur in Purgatorio, eo quod hæredes ipsius non restituant debita, sed iuxta penam, quam ipse merebatur propter negligentiam, quam commisit.

DE hac questione differunt Sylu. vsura. cap. 6. §. 10. Medina. q. 4. de vsura. fol. 144. col. 3. Caiet. in opusculo illo de vsura, q. 5. & vltima. Conar. lib. 3. variat. resol. cap. 3. nu. 7. & 8. Soto lib. de iustitia q. 1. art. 4. Proposita quæstio duobus modis tractari potest, in primis de omnibus hæredibus simul sumptis, teneantur ne omnes ad soluendas omnes vsuras defuncti, cuius hæredes sunt, ne ali quas tantum.

Secundo, an isti hæredes sint obligati simul & insolidum, ita vt altero non restituyente, vel reddito impotente ad restituendum, teneatur alter in integrum satisfacere, vel sufficiat vnumquemque soluere eam partem vsurarum, quæ illi contigit ratione suæ hæreditatis.

- 1 Quo ad primum, certissimum est apud omnes DD. hæredes teneri ad restituendas omnes vsuras, secundum facultatem hæreditatis: ita, vt si bona hæreditaria sufficiant, vel abundant ad illas restituendas, teneantur ad omnes. Et quidem de rebus non consumptibilibus; & permanentibus perspicuum illud est ex dictis, obligatio enim realis transit cum re, & comitatur eam apud quemcumque illa existat. Quo circa res vsuraria permanens in quemcumque transeat, transfertur, cum isto onere, vt debeat restitui suo domino. Res autem quæ non consumuntur vsu, sunt obnoxie restitutioni obligatione reali, quandiu eadem permanent, vel apud vsurarium, vel apud illius hæredes vel saltem obligatione personali, restituendo similes, aut æquivalentes, vt ex controu. 3. huius art. factis constat.

De alijs vero rebus, quas vsurarius possidebat aliquo iusto titulo idem est iudicium, nempe aut iure hæreditario, aut suo labore, & industria licitè acquisitis, & reliquit suis hæredibus, debere quoque hæredes ex illis omnes vsuras defuncti persolvere, si sufficiant & probatur. Bona vsurarii, quandiu non restituit, manent obligata, & obnoxia restitutioni vsurarum obligatione personali, vt constat, obligatio autem personalis transit, cum bonis ad

ad hæredem, ergo tenentur hæredes ex illis restituere vsuras defuncti. Et confirmatur. Hæredes succedunt loco defuncti cuius hæreditatem accipiunt, sed defunctus vsurarius tenebatur ex suis bonis, & iuste acquisitis, quando alia non suppetunt omnes vsuras restituere; ergo tenentur similiter hæredes. Quod adeo verum esse inquit Caieta. vt hæres eo ipso quo recipit hæreditatem illam sic obligatam, omnia bona ipsius, & quæ alias habet efficiantur etiam obligata obligatione personali, quia eo ipso quo recipit hæreditatem, persona ipsius est obligata ad debita defuncti, cuius hæreditatem recepit; obligatio autem personalis transit in omnia bona personæ obligatæ, ita vt siue ex his, siue ex illis, debeat necessario vsuras defuncti, cuius hæres est, restituere. Denique constat hoc apertissime ex cap. Tua nos. de vsuris. Vbi habet expressè Alex. 3. [Eadem distinctione esse cogendos filios, & hæredes vsurarium ad restituendas vsuras, qua cogentur parentes eorum.]

Quod si debita vsurariis excedant totam hæreditatem, iure naturæ, & in foro conscientiæ non tenentur hæredes soluere omnes vsuras, sed iuxta facultates tantum illius hæreditatis. Ratio est aperta. Hæredes ideo tenentur persoluere vsuras defuncti, cuius hæredes sunt, quia succedunt illi, succedunt autem loco defuncti ratione hæreditatis, ergo consequenter succedunt quantum hæreditas illa patitur, & ex consequenti si hæreditas sufficiat, tenebuntur soluere omnes vsuras, sin minus eas ad quas sufficiat, iuxta illud commune DD. proloquium, quod ad omnes hæredes extenditur, tam vsurarium, quam cæterorum omnium, [Nemo tenetur restituere vltra vires hæreditatis.] Et confirmatur. Quicumque tenetur aliquid restituere, aut tenetur ratione rei acceptæ, quam apud se habet, aut ratione iniquæ acceptionis: hæredes vsurarij non tenentur ratione iniquæ acceptionis, constitutum enim ipsos non iuuasse vsurarium, nec fuisse illi cooperatos, vnde tenentur solum ratione rei acceptæ, nempe bonorum, quæ per hæreditatem acceperunt, qui vero solum tenentur ratione rei acceptæ, non tenentur nisi quantum res illa est, non ergo tenebitur hæres vsurarij ad persolendas vsuras defuncti, nisi iuxta vires hæreditatis.

In foro vero exteriori, licet multa afferrantur a iurisperitis, quos refert Couarr. lib. 3. varia. resol. c. 3. nu. 8. Vtus tamen omnium ferè iudicum illud habet, Quando hæres bona vsurarij recipit, admittitque hæreditatem illam sub ea conditione, vt describantur bona defuncti, & quantitas hæreditatis, explicans nolle se ad amplius teneri, quod Hispanè dicimus [acceptat con beneficio de inuentario,] non obligatur ad soluendas vsuras, nisi quantum hæreditas sufficit, quod æquissimum est, cum sub ea conditione hæreditatem admiserit; Quod si absolutè illam admittat, sine descriptione bonorum defuncti, Hispanè: [sin hazer inuentario] compellitur hæres ad soluendas omnes vsuras, & debita defuncti, etiam si excedant hæreditatem. Tum quia non curans de tali descriptione bonorum, sed absolutè illam admittens tacitè, & implicite videtur seipsum ad omnia debita defuncti obligasse, Tum maximè, quia contra hæredes non curantes illam descriptionem fieri, præsumitur ex iure, ex fraude ita se gerere ad occultanda bona defuncti, sicque iuste quasi fraudulentum hæredes, & qui maiorem hæreditatem receperunt, quàm non manifestant, compelluntur a iudicibus ad soluendas omnes vsuras, & omnia debita defuncti. At esto ita res habeat in foro exteriori, nihilomi-

nus si verè hæreditas illa non sufficiat, in foro animæ non tenetur hæres, licet non curauerit descriptionem illam bonorum fieri, ad restituendum, nisi iuxta facultates hæreditatis: quia lex quæ nititur alicui præsumptioni, cessante illa non obligat in conscientia. Nec creditores, qui scientes reuera vires, & facultatem hæreditatis non sufficere, acciperent ab hæredibus defuncti vltra bona hæreditatis, essent tuti in conscientia, quamuis lex vel iudicis sententia illis faueat, quia talis sententia in huiusmodi casu, cum fundetur in falsa præsumptione, nec obligat, nec habet vim in foro animæ. Restituent autem hæredes quando omnibus creditoribus nequeunt, his qui fuerint anteriores, vel quibus maiorem vsurarius iniuriam intulit ad arbitrium iudicis, vel periti confessarij iuxta, communes regulas restitutionis, in ordine & gradu creditorum obseruandas.

Quo ad secundum caput, quod multo difficilius est, varij sunt DD. Syluest. loco citato refert opinionem quorundam antiquiorum Canonistarum, qui nihil certum docebant, sed affirmabant tantum, quando bona omnia vsurarij sunt obnoxia restitutioni, teneri vnumquemque hæredum in solidum ad vsuras omnes restituendas, alio hærede non restituente, vbi vero non sunt omnia restitutioni obnoxia, non teneri vnumquemque in solidum, sed pro rata solum, & ratione partis hæreditatis, quæ ipsi contingit. Quæ opinio sicut nulla ostenditur ratione, ita seipsa ruit.

Et argumentor contra illam. Bona vsurarij sunt quidem omnia obnoxia restitutioni (vt vidimus) sed cum discrimine, quædam obligatione reali, alia vero obligatione personali: at obligatio personalis vsurarij non transit ad hæredes simpliciter, & omnino, sed quatenus hæredes sunt, id est secundum partem hæreditatis, quam accipiunt, ergo etiam si omnia bona defuncti fateamur esse obnoxia restitutioni, non inde sequitur hæredem in solidum teneri ad soluendas omnes vsuras. Loquor de bonis, quæ consumpta sunt: nam quæ permanent, apud quemcumque reperiantur, sunt restituenda, & ex aliis bonis æquanda hæreditatis diuisio a defuncto instituta.

Dixi Syluestri opinionem illam referre: quia ipse illam non amplectitur, vt existimat Soto, sed refert tantum: sententia vero quam ille sequitur est; Quando hæredes, ita diuidunt inter se bona vsurarij, vt recipiat vnusquisque illorum partem suam, quamdiu illam vel similia bona vnusquisque eorum apud se habet, nullum eorum teneri in solidum, sed vnumquemque pro ratione partis, quæ hæreditauit, ad aliquam partem vsurarum, sicut in quocumque genere debiti solent hæredes, & habetur l. 1. & 2. C. de acqu. hæred. Quod si diuisa inter ipsos hæreditate, antequam persoluat vnusquisque illorum partem, quæ ipsi contingit pro rata hæreditatis, illam consummat, & simul omnia bona sua, ita ut efficiatur non soluendo, in foro exteriori iuxta leges ciuiles, non teneri alterum, ad soluendam partem illius, qui non est soluendo iuxta Pet. Anchar. in Reg. Peccatum. De reg. iur. lib. 6. iuxta canonicum vero ius, teneri vnumquemque in solidum; ita vt teneatur vnusquisque eorum non modo ad partem suam, verum etiam altero non soluente, ad partem quæ illi incumberebat. Affertque in hanc sententiam D. Anton. idem docentem hac ratione: Tenetur quicumque hæredum ex bonis defuncti liberare animam illius, quantum potest, liberatur vero illa, quando plenè & in integrum debita ipsius satisfiunt: ergo tenetur quicumque hæres

hæres altero non soluete partem quoque illius soluere, si habet bona defuncti.

Glossa in cap. tua nos. De vsuris. quam sequuntur plerique Canonistarum (vt refert Caiet. in illo opus. De vsuris cap. 5.) vult vnumquemque hæredum teneri in solidum ad soluendas omnes vsuras, alio non soluente, ex verbis istius cap. tua nos. Vbi habet Alex. [filios & hæredes vsurarij ad soluendas vsuras ea distictione cogendos esse, quæ parentes eorum, si viuerent, cogentur.] Vnde argumentantur, Hæredes vsurarij eadem distictione cogēdi sunt, quæ pater eorum cogentur, sed pater tenetur vsuras in integrum soluere, ergo & vnusquisq; filiorum. Et confirmatur hæredes succedunt loco defuncti in debitis ipsius, accipiunt enim hæreditatem cum oneribus defuncti, sed defunctus tenebatur in integrum, ergo & hæredes.

Secundo vsurarius tenebatur ad soluendas omnes vsuras, quas accepit obligatione personali, hæc autem transit in hæredes, ergo tenetur similiter vnusquisque hæredum ad omnes vsuras, sicut & ipse vsurarius: Quod si dixeris, succedere quidem hæredem loco defuncti ratione tantum hæreditatis, attamen cum hæreditas defuncti diuidatur inter ipsos, diuidi quoque pariter debita, & obligationem restituendi illa, & ex consequenti vnusquisque illorum solum competere partem aliquam eorum iuxta partem suam hæreditatis. Contra si vsurarius solum haberet vnicum fundum, quia cætera bona illius perierunt, teneretur ex illo fundo restituere omnes vsuras, quantum valor illius fundi sufficeret, ergo similiter si fundus ille transeat in aliquem hæredem, tanquam pars hæreditatis illius, tenebitur quoque in solidum restituere ex illo fundo omnes vsuras defuncti, quantum valor illius fundi sufficeret.

Denique ex eo quod diuidantur bona vsurarij inter hæredes, non minuitur obligatio restituendi vsuras, quin potius augetur, sed vsurarius tenebatur in integrum ad illas restituendas, ergo & quibus hæredum.

Probatur maior. Ante diuisionem hæreditatis sola bona vsurarij erant obligata ad restitutionem, post diuisionem vero non solum illa, verum etiam omnia bona cuiuscumq; hæredis, quia ut diximus obligatio personalis defuncti transit in singulos hæredes, & obligatio personalis cuiuscumque hæredis in vniuersa bona ipsius, vnde augetur obligatio: Quod si non minuitur, sed augetur, efficitur necessario, vt si defunctus tenebatur ad restituendum omnes vsuras in integrum, teneatur similiter quibus hæredum ad illas omnes, & in integrum.

Caiet. Medina, & Soro locis citatis initio huius questionis, & omnes discipuli D. Tho. censent hæredes istos non teneri ad restituendum in solidum, sed secundum portionem tantum, & partem hæreditatis quam recipiunt. Probaturque: Hæredes non alio nomine succedunt in obligatione restituendi debita, vel vsuras defuncti, quam ratione hæreditatis acceptæ: at non succedit quibus eorum in tota hæreditate, sed in parte tantum, ergo neque succedit in obligatione restituendi omnia debita, vel vsuras, sed partem tantum illarum, iuxta diuisionem bonorum defuncti.

Secundo, cum hæres (vt antea dicebamus) non teneatur restituere vsuras defuncti ratione iniquæ acceptionis, sed solum ratione rei acceptæ, obligatio eius solum debet extendi ad rem acceptam, nempe ad hæreditatem acceptam: at quando illa diuiditur non accipit quibus eorum totam hæreditatem, sed partem tantum, ergo ex consequenti tantum

etiam tenebitur secundum proportionem illius partis, quam hæreditate accepit.

Tertio, hæredes sicut succedunt in iuribus defuncti, eodem modo in debitis, & oneribus illius, iuxta commune proloquium: [Cum honoribus, & oneribus:] At quando defunctus habet ius ad recuperanda aliqua debita a suis creditoribus, si hæreditas diuidatur, diuiditur quoque illud ius, ita vt non quibus hæredum recipiat omnia debita illa, sed vnusquisq; suam partem, ergo similiter quando diuiditur hæreditas, obligatio quoque soluendi debita erit similiter inter eos diuidenda pro rata, & portione. Confirmatur, Quia apud iustos iudices ita est in vsu, non compellere hæredem, nisi ad restituendum tantum partem vsurarum iuxta partem suam hæreditatis. Dico apud iustos iudices: nam quid alii iniquè agant ignoro, nec curandum est.

Hæc doctrina intelligenda est de bonis, quæ vsu consumuntur: etenim si res accepta per vsuram a defuncto permanens sit, vt domus, fundus, vel quid simile, tunc hæres cui in partem hæreditatis res illa successit, tenetur in integrum illam restituere: quia huiusmodi res erat obligata obligatione reali, quæ committatur rem, apud quemcumque existat: tenentur tamen eo casu alii hæredes refundere in illum suas partes, ita vt seruetur æqualitas, aliter solus ille qui hæreditaret rem immobilem, grauaretur, quod est iniquum.

Hæc opinio nobis tenenda est. Ad cuius maiorem intelligentiam obseruemus: Primò, differre plurimum inter vsurarium, & ipsius hæredes: quia vsurarius est unica persona, habetque ipse solus bona illa acquisita per vsuram, hæredes autem in casu de quo loquimur sunt plures, & quilibet eorum non est tota persona defuncti, sed pars quædam illius: Nam cum succedant loco defuncti ratione illius hæreditatis, sicut non succedit quibus eorum in tota hæreditate, sed singuli in singulis partibus, pari ratione neque succedit quibus eorum in tota persona, & obligatione defuncti, sed singuli in suas partes. Quo fit, vt omnes hæredes simul sumpti succedant quidem in tota obligatione, & persona defuncti, vnusquisque vero eorum in ea parte personæ, & obligationis, quæ respondet parti hæreditatis, quam recipit pro rata, & portione. Ex quo sequitur, vnusquemque ad eam partem solum teneri, & non ad alias, siue cæteri suas partes persoluant, siue non, sed reddantur in potentes ad illas restituendas.

Obseruemus secundo, Cum bona mobilia & vsu consumptibilia non sint restituenda eadem numero, neque maneant semper apud vsurarium eadem numero, etiam si nihil eorum, quæ per vsuram acquisita sunt, perueniat ad manus hæredis, teneri nihilominus ad restituendam partem vsurarum defuncti, iuxta partem hæreditatis, quam accipit: quia omnia bona vsurarij, tam acquisita per vsuram, quam cætera, quocumque titulo illa haberet, & quantumuis iusto, quamdiu ille non restituit vsuras, sunt deuincta, & obnoxia restitutioni obligatione personali, quæ obligatio transit, cum bonis ipsius quæcumque illa sint ad hæredes.

Obseruemus 3. doctrinam quam sequimur intelligendam esse, quando vnus hæredum non est in causa, vt alii non restituant suas partes, quia si aliquis eorum sua persuasione, vel alia via efficeret, ne alii restituerent, tunc qui illud efficeret, teneretur ad restituenda omnia, cum impederit iniquè bonum alienum & aliis debitum; Constat autem ex his quæ diximus in disputatione de restitutione.

Primo

CONTROVERSI A

Nona.

AN COOPERATORES ET COADIVTORES, USURARIORUM TENEANTUR AD RESTITUENDAS USURAS?

S V M M A R I V M.

- 1 Discrimen inter damnum quod infertur proximo per furtum, & rapinam, & damnum quod patitur per exactionem usurarum.
- 2 Cooperatores usurariorum, qui nam dicantur.
- 3 Cooperatores usurariorum in triplici sunt differentia.
- 4 Concurrentes ad contractum usurarium effectiue, tenentur ad restituendum damnum in integrum, si aliquid præstant quod per se pertinet ad mutuum usurarium.
- 5 Concurrentes effectiue, &c. tenentur restituere, usurario non restituente.
- 6 Principes, Magistratus, & Iudices compellentes mutuarios ad soluendas usuras tenentur illas restituere. Similiter Procuratores Aduocati, testes, &c.
- 7 Tabelliones duobus modis se habere possunt, in hoc contractu.
- 8 Tabellio quando teneatur ad restitutionem, & quando non?
- 9 Tabellio producens scripturam falsam in iudicio, ad liberandum innocentem, peccat quidem contra religionem iuramenti, non tamen tenetur ad restitutionem.
- 10 Famulorum genera quattuor, & ad quid singuli famuli pro suo munere teneantur.

DE hac cōtrouer. agunt Caiet. in summa verb. usura. cap. vlt. ante pagas montis Genuensis, Medina in tracta. de usura. fol. 145. q. 4. D. Ant. 2. par. tit. 1. c. 9. Sylueit. usura. 7. §. Nauarr. in Manuali. capitu. 17. nume. 267. Soto lib. 6. de iust. quæst. primo, artic. 4.

1 Vbi illud initio animaduertendum est, nullum esse discrimen inter damnum quod infertur proximo (quod spectat ad debitum restituendi) per furtum, seu rapinam, & damnum quod patitur per exactionem usurarum: Quo fit, vt quæ diximus de cooperatoribus in furto, vel rapina tom. 1. q. 62. artic. 7. controuer. 1. & 2. habeant similiter locum in cooperatoribus usurarum, oporteatque cupiẽtem rectẽ illa consulere.

2 Quo posito obseruemus primo, non solum dici cooperatorem eum, qui concurrit ad contractum, & mutuum usurarium, verum etiam illum, qui cõcurrit ad exactionem, & solutionem usurarum; adeo vt ad damnum, ex quo sequitur debitum restituẽdi, hic censendus sit magis concurrere: quia damnum quod recipit mutuatarius, non tamen infertur illi in contractu usurario, quam in solutione usuræ, licet vis & ius exigendi illam, quo vititur usura-

Primo tom. q. 62. art. 7. impediẽtem iniquẽ bonum alicuius, maximẽ illi debitum, teneri ad illud restituendum.

Ex his patet quam vera sit sententia quã sequimur, soluunturque facillẽ argumenta in oppositũ. Ad illud enim D. Antonini dico duo, Prius est, defunctum non detineri in purgatorio, eo quod hæredes ipsius non restituant debita ipsius, sed iuxta pœnam, quam ipse meretur, propter peccatum negligentia, quod commisit, non restituens dum viueret, quam taxat illi diuina iustitia, & tempus quo debet ibi detineri, quidquid hæredes faciant, siue restituant siue non: Dico secundo etiam si hæredes teneantur ad liberandam animam defuncti, non tamen teneri, nisi iuxta partem suã hereditatis ex iustitia, qua ratione hic agimus, licet possint teneri ad amplius ex pietate filiali, quæ consideratio non est huius loci.

Ad argumenta illius glossæ, & iuristarum.

Ad primum dico, illud cap. Tua nos. non esse ita accipiendum, vt singuli hæredes teneantur ad omnes usuras, sed ad partes illarum, secundum portionem, & ratam hereditatis acceptæ, omnes verò simul sumptos teneri ad omnes usuras, cum omnes simul sumpti succedant in tota hereditate, & collectiue, ac simul sumptos compellendos esse eadem distinctione, qua compelleretur usurarius, si viueret. Ad confirmationem respondeo hæredes succedere loco defuncti secundum partem hereditatis tantum.

Ad 2. dico similiter, omnes hæredes simul sumptos succedere in tota persona, & in tota obligatione personali defuncti, vnumquemque verò eorum (vt expositum est) in parte tantum personæ, & consequenter in parte tantũ obligationis personalis illius pro ratione, & rata partis acceptæ. Hoc enim est discrimen inter bona usurarii, quando sunt apud ipsum, & quando deinde diuiduntur inter hæredes, vt apud ipsum omnia sint obnoxia ad restituendas usuras in integrum, & in solidum, quando vero diuiduntur inter hæredes, obnoxia tantum sint iuxta partem hereditatis, quæ unicuique tribuitur.

Ad instantiam verò illam neganda est consequẽtia, quia in antecedente illius summitur omnia bona usurarii esse fundum illum, qui ad vnicum peruenit hæredem, in consequente vero sumitur fundus ille tanquam pars hereditatis, quæ sit diuisa inter multos hæredes: Etenim si constituatur usurarium non habere alia bona nisi illum fundum, & illum peruenire ad vnicum hæredem, tunc cum sit ille vnicus, & totalis hæres, solusque repræsentans personam testatoris, ipse solus tenebitur restituere, vt diximus: at si multi sint hæredes, quorum vnusquisque suam partem accipiat, non tenetur nisi vnusquisque ad suam partem usurarum pro rata partis acceptæ.

Ad vltimum respondeo, augeri quidem obligationem ex una parte, idest extensiuẽ, quatenus dũ viueret usurarius, ipse solus, & bona tantum ipsius erant obligata; deinde verò diuisa hereditate omnes hæredes, & bona eorum sunt obligata obligatione personali. Ex alia tamen parte minui, quatenus non tenentur singuli hæredes ad totas usuras, sed vnusquisque eorum ad suam partem, sicut non succedunt singuli in tota persona, vel obligatione defuncti, sed in parte tantum.

vsurarius, oriatur ex illo contractu tanquam ex radice.

3 Obseruemus secundo, cooperatores istos, seu ministros in triplici esse differentia: Quidam enim eorum concurrunt ex parte mutuatarij, vt famuli qui deferunt pignora ad domum vsurarii, & ex domo ipsius deferunt pecunias ad domum mutuatarij; Alij concurrunt ex parte ipsius vsurarij, famuli vt pote ipsius, agentes eius negotia, & alij similes: Tertij generis sunt, qui concurrunt ex parte vtriusque, quaerentes mutuatarios, qui pecunias recipiant, vel vsurarios qui illas exhibeant, componentes illos ipsos inter se, cuiusmodi sunt intermedij illi, & internuncii, quos vocamus intercursores, & proxenetas, Hispanè corredores quibus similes sunt consulentes alicui, vt det ad vsuram. Non est hic quaestio de illis qui agunt partes mutuatarij, quos perspicuum est non concurrere effectiue, sicque ad iniquitatem, neque ad damnum vsuræ, sed ad solam acceptionem pecuniae, quod est quid materiale, & necessarium ad reddendam vexationem, & necessitatem mutuatarij: Potestque confirmari, quia si famuli simplices ipsorummet vsurariorum, qui tantum deseruiunt dandis pecunijs, & neque seipsum miscunt contractibus dominorum suorum, non concurrunt effectiue, neque tenentur ad restituendum, multo minus famuli ipsorum mutuatariorum. Quaestio ergo est de alijs cooperatores secundi, & tertij generis.

4 Obseruemus 3. Ex his quæ docuimus 62. art. 7. concurrentes ad vsurarium contractum, vel solutionem vsuræ, si effectiue concurrant, ita vt aliquid præstent per se pertinens ad mutuum vsurarium, vel exactionem vsurarum, teneri ad restituendum in integrum damnum illud, & vsuras, vsurario ipso non solvente: quemadmodum qui cooperantur furi, effectiue concurrentes ad aliquid per se pertinens ad furtiuam illam acceptionem tenentur ad restituendum in integrum, iuxta illud Pauli Rom. 1. [Non solum qui faciunt, sed qui facientibus cõsentiunt, digni sunt morte.] Et iuxta regulam illam Gregorij 9. De iniurijs, & damno dato. Si tua culpa. Cuius verba sunt: [Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu alijs irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sine negligentia euenerunt, iure super his satisfacere oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contrahere, vel iacturam.] Et confirmatur ex verbis illis D. Augu. [Id fidelissime dixerim, qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem quantum honeste potest, non compellit, socium esse fraudis, & criminis.] Vnde a fortiori vsurarum fraudis, & criminis socius censendus est, ac eiusdem debiti reus, qui illi cooperatur effectiue ad illam concurrere. Estque ratio apertissima, Debitum restituendi non solum incurritur ab aliquo ratione rei iniquæ acceptæ, verumetiam ratione iniquæ acceptionis, sed quicumque cooperatur contractui, vel solutioni vsurarum, & concurrat ad illas, quamuis non recipiat apud se vsuras illas, cooperatur nihilominus, & concurrat ad iniquam acceptionem illarum, ergo tenetur illas restituere.

Ad hos rediguntur, qui ita concurrunt, ut sine ipsorum interuentu, vel autoritate non soluerentur vsuræ, vel non efficeretur contractus vsurarius: quia licet in naturalibus causa sine qua non concurrat effectiue, sed reducatur tantum ad genus causæ efficientis, in moralibus vero causa sine qua non inferretur damnum, perinde manet

obligata ad illud reficiendum, ac si efficienter concurrisset, Qui vero nec efficienter concurrat, nec tanquam causa sine qua non, sed materialiter tantum, non tenetur ad aliquid restituendum.

5 Obseruemus vltimo, Eos quos dicimus teneri ad restituendum, teneri in integrum: ita vt cooperator quem dicimus teneri, præcipua causa id est ipso vsurario non restituente, tenebitur ad restituendum totum damnum, & vsuram, seruabuntque huiusmodi cooperatores inter se, quæ diximus, quæst. 62. ar. 5. de concurrentibus, ad aliquod damnum.

6 His positis in hac quaestione quædam facilia sunt, quædam vero maiori egent explanatione. In primis principes, Magistratus, & iudices qui suis præceptis, vel sententijs compellunt mutuatarios ad soluendas vsuras, tenentur illius restituere: quia cum virtute illius sententiæ compellantur miseri mutuatarii soluere, quæ non debent, concurrunt ipsi ad damnum illud efficienter. Neque hac sola ratione malè egerunt, & restituendis vsuris, quæ interueniente ipsorum autoritate solutæ fuerint, manent obnoxii, verum etiam qui intelligentes in prouincijs, & locis eorum ditioni subiectis exerceant, ac solui vsuras, & illud non prohibent, & impediunt, tenentur quoque ad damna illa restituenda: Propterea quod quicumque ex iustitia, vel officio tenetur damnum aliquod prohibere, nec prohibet, tenetur ad illud restituendum: Principes autem, Magistratus, & similes tenentur ex officio, & consequenter ex iustitia impedire omnino vsuras, & illarum exactionem, sicut ex iure ipso apertissime constat: Nam cap. 1. de vsuris. in 6. Gregor. 10. in Concilio Lugdun. præcepit Dominis terrarum cuiusque gradus, & dignitatis existant, & communitatibus, ne vlli alienigenæ publicè vsuras exercenti domos locari, vel habitare illum in suis terris vlla ratione permittant, sed ab illis omnino expellantur. In Clementina. vnica de vsuris. Principes, vel Magistratus patientes, dictantes, vel scribentes statuta de soluendis vsuris, vel non repetendis, aut non restituendis, vel secundum illa iudicantes, vel non delentes illa cum possint, intra tres menses, ex communicantur, variisque censuris subiciuntur. In cap. quanto, de vsuris, præcipit Innocentius Principibus Christianis, vt compellant iudæos restituere Christianis vsuras ab illis acceptas, tantum abest ut eas permittere possint. Et in cap. Per miserabilem. eodem titu. præcipit idem Innocentius compellendos esse iudæos per Principes Christianos, & Potestates sæculares ad remittendas vsuras Christianis. Vbi optimè Panor. super primam glossam in fine. Et super glossam finalem. Et Innocentius in cap. Quod super. De voto, & voti redemptio. nu. 4. & 5.

Secundo tenentur etiam ad illas restituendas omnes procuratores, aduocati, testes, & quicumque suas operas adhibent, vt mutuatarius in iudicio cõdemnetur ad vsurarium solutionem.

Tertio omnes internuntij siue intercursores, qui componunt inter se vsurarium, & mutuatarium: quia hi omnes concurrunt effectiue, intercursores ad contractum mutui vsurarii, procuratores vero, aduocati, & similes ad condemnationem, virtute cuius compellitur mutuatarius soluere vsuras. In his conueniunt omnes Doctores.

Maior vero difficultas est in tabellionibus, & famulis, ad quid teneantur. De singulis priuatim dicemus, in primis.

De Tabellionibus.

Circa tabelliones obseruemus primo, Duo-
bus modis posse illos se habere, vel ita,
vt solum narrent in sua scriptura veritatem
facti, & quid vere inter mutuatariũ
& vsurarium conuentum sit, vel ita, vt
vtantur fraude & dolo in illa scriptura palliando
vsuras, veluti si vsurarius exigat a mutuatario pi-
gnus fructiferum ea lege, vt quãdiu non restituit
illi mutuum faciat suos fructus illius pignoris,
quã impignoratio est vsuraria, tabellio vero con-
ficiat instrumentum venditionis, quo pallietur il-
la impignoratio vsuraria. Similiter si mutuatarius
tantum recipiat 100. redditurus vltra illam for-
tem 10. in vsuras, Tabellio vero conficiat scriptu-
ram in qua dicatur recepisse illum 110. Rursum
Tabellio qui fraudulentè se habet in huiusmodi
scriptura, duobus adhuc modis potest illud præsta-
re, vel in fauorem vsurarij: vocatus ab illo, ac vt
per talem scripturam vsurarius, facile & secure re-
cipiat vsuras, aut in fauorem mutuatarij, rogatus
enixe ab ipso, vt scripturam, quam reuera nullo
modo volebat conficere, misertus illius conficiat.
Veluti quando videns mutuatarium in maxima in-
digentia constitutum, nec illam posse aliter euade-
re, quam per illud mutuum sub vsura, & iniquum
ac crudelem vsurarium nulla ratione velle illi mu-
tuare, nisi ea scriptura confecta, misertus necessita-
tis mutuatarij, & ad illum ea via iuuandum, cum
nulla alia tunc occurrat, qua commode posset illi
subuenire, agens partes eius conficit scripturam
illam.

Obseruemus 2. licet in Concilio Viennensi & in
Clementina illa vnica. De vsuris præcipiatur om-
nibus Principibus, & Magistratibus ne villo modo
in suis Regnis, & Prouincijs patiãtur exerceri vel
solui vsuras, nihilominus in aliquibus illas permit-
ti, & dissimulari, quod an rectè fiat alij iudicent.
Vnde iuxta D. Anton. loco. cita. §. 6. aliter est sen-
tiendum de Tabellionibus, in Prouincijs in quib.
mutuatarij compelluntur ad soluendas vsuras in
iudicio forensi, & aliter in Prouincijs, in quib. pro-
hibentur solui vsuræ, & cum primum iuridice in-
telligitur contractus fuisse vsurarius, prohibetur
ille recipere vsuras, vel compellitur receptas resti-
tuere.

Sit prima conclusio. [Tabellio, licet fideliter cõ-
ficiat scripturã, fideliterque narret quid inter mu-
tuatariũ & vsurarium vere conuentũ sit, in Prou-
incijs tamen, in quibus non seruatur illa Clemen-
tina, sed permittuntur vsuræ, & condemnatus mu-
tuatarius ad illas persoluendas, tenetur ad restitui-
tionem vsurarum, quas vi illius scripturæ mutua-
tarius compelleretur persoluere.]

Patet: Quia in huiusmodi locis Tabellio iste cõ-
currit effectiue ad solutionem. & damnum illud,
cum virtute scripturæ, quam ipse confecit, soluan-
tur vsuræ.

Secunda conclusio. [Tabellio de quo præcedes
conclusio, in Prouincijs in quibus vsuræ sunt om-
nino prohibitæ, & cum primum nouerit iudex cõ-
tractum esse vsurarium, puniet vsurarium, compel-
letque restituere vsuras si quas recepit, Tabellio
iste fideliter narrans gestum, non tenetur ad ali-
quid restituendum.]

Patet: Quia in talibus prouincijs per huiusmo-
di scripturam non damnabitur mutuatarius ad so-
lutionem vsurarum, quin potius liberabitur ab eã,
TOMVS SECUNDVS.

vi & fauore illius scripturæ verum narrantis, & in
dicantis iudici iniquitatem vsurarij.

Tertia conclusio. [Tabellio infideliter se gerens
in sua scriptura, & pallians vsuras in fauorem vsu-
rarij, vt virtute talis scripturæ recipiantur vsuræ,
tenetur ad restitutionem vsurarum, & est sacrile-
gus ac periurus.]

Prius illud patet, Quia cõcurrit effectiue ad ex-
actionem vsurarum, & damnum illud, sua scriptu-
ra. Posterius vero, quia tempore quo effectus est
Tabellio, iurauit fideliter, & sine vlla fraude se
habiturum in conficiendis quibuscunq; scri-
pturis.

Quarta conclusio. [Tabellio conficiens scriptu-
ram qua palliantur vsuræ in fauorem tantum mu-
tuatarij, & rogatus enixe ab illo, misertusque ne-
cessitatis illius, quã nulla via videt leuari posse ex
iniquitate vsurarij, periurus quidem est ab iura-
mentum præstitum deseruanda fidelitate, & veri-
tate in omni scriptura sua, non tamen tenetur ad
restituendas vsuras, etiam si vi illius scripturæ sol-
uantur.]

9 Quemadmodum Tabellio procedens scriptu-
ram falsam in iudicio ad liberandum innocẽtem,
quem certo nouit innoxium esse, peccat quidẽ cõ-
tra religionem iuramenti, & contra iustitiam debi-
tam Reip. non tamen contra iustitiam accusantis
vel persequentis illum innocentem, cum ille iniu-
ste agat, nec tenetur ad aliquam restitutionem.

Probat autem hæc quarta conclusio. Quia tunc
non est cooperatores vsurarij, cum non sit inductus
ab ipso, nec partes illius agat, sed cooperatores po-
tius est mutuatariis, agens partes eius, vt liberetur
ab illa necessitate, a qua alia via liberari nequit. Et
confirmatur. Si Tabellio in hoc casu tenetur resti-
tuere, vel quia agit contra iustitiam publicam ex
pacto quod habet cum Repub. seruandã fidelitatẽ
in omnibus scripturis suis, vel quia cõcurrit ad dã-
num quod patitur mutuatarius, qui virtute illius
scripturæ soluet vsuram; at neutro ex his titulis te-
netur restituere. Nõ primo, quia violare iustitiam
publicam, etsi peccatum mortale sit, non tamen in-
ducit debitum restituendi, nisi simul agatur con-
tra iustitiam particularem alicuius. Nec secundo,
quia etsi cõcurrat Tabellio iste ad damnum illud,
concurrit tamen velut materialiter, cum agat par-
tes mutuatarij; & cõcurrit sine iniuria ipsius, quia
conficit scripturam illam rogatus ab ipso ad le-
uandam tantum necessitatem illius, & ipso sine vl-
la fraude, vel vi, aut necessitate, quam ex parte Ta-
bellionis patiatur, consentiente in illam scripturã.

[Scienti autem & consentienti sine vlla vi, vel
fraude, aut necessitate cogente, non fit iniuria.]
Quod si dixeris, similiter sciens & volens consen-
tit in solutionem vsuræ, ergo nec vsurarius infert
illi iniuriam vel tenebitur ad restituendũ. Respon-
deo maximum esse inter ista discrimen. Tabellio
enim cum non sit in facultate eius liberare mutua-
tarium ab illa necessitate alia via, & rogetur ab ip-
so, non constituit eum in illa necessitate, sed libera
omnino voluntate mutuatarij illam scripturã con-
ficit, & erga Tabellionem est ille omnino libere
consentiens, vsurarius vero cum possit gratis mu-
tuare, nec velit nisi cum vsuris, sua iniquitate con-
stituit miserum mutuatarium in illa necessitate,
qua compellitur accipere ad vsuram; quo sit, vt er-
ga ipsum vsurarium mutuatarius non sit libere cõ-
sentiens, sed compulsus & coactus. Denique illud
etiam circa Tabellionem hic obseruandum est, con-
ficientem scripturam bona fide, & ignorantem
iniquitatem contractus, quia iudicat, iuxta ea

Mm quæ

quæ exterius in contrahentibus videt: contractum illum iustum, & honestum, quâuis ille a parte rei sit iniquus & usurarius, non teneri ad restitutionem, nec peccare: quia tenetur ex suo officio publicam fidem habere contractibus, ad quos vocatur, nisi videat illos iniquos esse, in hoc autem casu (vt constituimus) cum bona fide conficiat scripturam, nullam intelligens iniquitatem, præstat quod sui muneris est sine vlla fraude, vel iniquitate. Quod si timeat, vel suspicetur latere ibi aliquam iniquitatem, vel occultari vsuras, indicet illud contractibus, admoneatque ipsos, vt si ex responsis eorum colligat prudenter illis credendum esse, deponat suspicionem & scrupulum, conficiatque scripturam: quod si ex qualitate contrahentium, & modo contractus, alijsque circumstantijs uideat, quidquid illi dicant, prudenter timeri contractum illum esse iniquum, & latere in eo vsuras, non conficiat tale instrumentum, quia non tenetur in re adeo prudenter dubia, nec obligatur ad exercenda ea quæ sunt muneris sunt & officij: Sic que intelligendus est D. Nauar. in Manuali capit. 17. numer. 277. quando dicit, Tabellionem, contractui de quo dubitat sit ne iniustus non debere facere fidem.

Ex his recte colligere possumus quod lentendum sit de testibus qui instrumentis, & scripturis Tabellionum intersunt. Etenim cum scripturæ huiusmodi vim habeant & robur, partim a fide quæ publicis Tabellionibus debetur, partim vero à fide testium qui illis astiterunt: sicut in prouincijs in quibus permittuntur vsuræ, & productis in medium scripturis huiusmodi compelluntur mutuatarij ad illas soluendas, tenetur tabellio qui illas conficit ad restituendum, ita & testis, quia fides vtriusque concurrat effectiue ad damnum illud, quo miser mutuatarius virtute illius scripturæ compellitur a iudice soluere. In prouincijs vero, in quibus vsuræ nullo modo permittuntur, sed puniuntur potius illas exercentes, sicut tabellio ad nullam tenetur restitutionem, ita nec testis. Demum sicut tabellio qui de industria occultaret vsuras, sub nomine alicuius contractus honesti, teneretur ad illas restituendas, ita & testis qui illi scripturæ simulatæ, & fictæ suo testimonio fidem faceret, vel in re dubia non vteretur eadem diligentia qua Tabellionem, diximus vti debere.

Circa famulos obseruandum est, Quatuor esse illorum genera. Quidam enim eorum agunt vicem domini, dicuntur agentes, vel factores, habentes potestatem & auctoritatem a dominis suis ad celebrandos contractus, & cum eadem auctoritate ad compellendos mutuatarios coram iudice, ad soluendas vsuras: Alij sunt amanuenses habentes libro rationum dati, & accepti, in quibus scribunt, contractus omnes quos exercent suorum dominorum & quidquid alijs conferunt, vel ab alijs recipiunt. Tertij generis sunt, qui custodiunt pecunias vsurariorum, & eas numerant. Vltimi vero, velut communes famuli, deferentes pecunia ad quoscunque à dominis suis mittuntur, & exigentes ab illis vt soluant, sine auctoritate tamen compulsua, sed eadem ratione qua solent communes famuli cuiuscunque domini mandata illius ad alios deferre.

De singulos suo ordine dicamus. Primi illi, qui auctoritate domini vtuntur ad contractus vsurarios, & executiones vsurarum, tenentur domino non restituente, in integrum ipsi restituere.

Quia eo ipso, quo vice & auctoritate domini vsurarij celebrant contractus illius exiguntque vsuras, concurrunt efficiuntur ad illas. Et de huiusmodi loquitur D. Nauar. in Manu. capit. 17. numer. 267. cum dicit, ministros vsurarijs dantes pecunias mutuatarijs, & accipientes pignora ab illis teneri ad restituendas vsuras: Intelligendus enim est de his, qui hæc conferunt, & recipiunt vice, & auctoritate domini.

Quod patet ex argumento quo ibi vtitur, probat enim teneri eos ad restituendum, sicut seruus qui iussu domini aliquem occidit, tenetur quoque ad illud damnum: certum autem est, seruum ita occidentem concurrere effectiue ad illud homicidium, vnde loquitur de ministris vsurarijs effectiue concurrentibus, quales sunt illi primi generis, qui auctoritate domini exercent contractus vsurarios. Additque Nauar. nec obstat, non defuturum domino illi vsurario alium famulum, qui loco ipsius daret ad vsuram, sicut nec obstat, famulum occidentem aliquem iussu domini sui, certo scire non defuturum illi alium famulum illud præstaturum.

In prouincijs in quibus vsuræ soluuntur auctoritate iudicis, & libri illi fidem faciunt, de famulis amanuensibus, & scribentibus libros, rationum vsurarii similiter iudicandum est, ac de Tabellionibus: ita vt teneantur huiusmodi amanuenses restituere, eodem modo quo diximus Tabelliones: mercatorum enim libri idem efficiunt in iudicio, habentque eandem vim, quam scripturæ Tabellionum. Vbi vero non permittuntur vsuræ, uel scripta in huiusmodi libris mercatorum non faciunt fidem in iudicio contra mutuatarios, non tenentur ad aliquod restituendum, quia cum virtute talis libri non compellatur mutuatarius ad aliquid persoluendum, amanuensis illæ non concurrat effectiue ad damnum vsurarium.

Famuli demum custodientes pecunias, nullam tamen habentes auctoritatem ab vsurario ad excendos aliquos contractus, vel aliquid exigendum sed seruietes illis eadem omnino ratione, qua alij communes famuli, conferentes ijs quib. domini ipsorum præcipiunt vt conferant, & recipientes quæ domini ipsorum præcipiunt, vt recipiant, sicut non concurrunt effectiue ad contractum vsurarium, vel earum solutionem, sed habent se mere materialiter, ita nec tenentur quid restituere. Et de huiusmodi inquit Paluda, in 4. dist. 15. q. 2. art. 3. numer. 17. famulum solum denigrantem manus suas in computanda pecunia vsuraria non teneri ad aliquam restitutionem, quia sola & nuda actio coputandi sine vlla auctoritate exercendi aliquem contractum, non concurrat effectiue ad mutuum vsurarium. Et confirmatur: Ex cõmuni consensu DD. famulus simplex, qui nec concurrat ad contractum vsurarium, nec exigit vsuras cum auctoritate domini, sed defert solum quæ dominus ille præcipit, vt deferat, nec aliud agit quam simpliciter obedire domini suo, nihil curans de contractu domini, non concurrat effectiue, nec tenetur ad restituendum, ergo similiter, qui solû denigrat manus suas in custodienda, & conferenda, seu numeranda pecunia domini sui, simpliciter se gerens, nihilque aliud curas quam obedire domino suo. Dices, qui occidit aliquem iussu domini sui, & nihil aliud curans quam illi obedire, peccat grauitè, & tenetur ad damnum illud restituendum, ergo similiter qui iussu domini confert pecunias vsurarii mutuatario, cum vsura sit intrinsece mala, sicut & homicidium, peccabit grauitè, & tenebitur ad restituendum.

dum. Respondeo, disparem esse rationem, nam homicidium cum nulla ratione possit benefieri, neque intuitu obediendi domino, non potest famulus illud perpetrare: at conferre pecunias alicui, deferre illas in domum alterius, secundum se non sunt actus mali, sed possunt bene fieri, ac ita potest famulos illos exercere, non intendens ex eis vsuram domini sui, sed illi tantum obedire, sicut deferens pecunias iussu domini sui ad meretricem non peccat, ubi non defert illas intuitu fornicationis domini sui, sed ut illi tantum obediat. Ex his patet famulum simplicem, qui nullo modo concurrat ad contractum vsurarium, nec exigit cum autoritate vsuras, sed per simpliciter defert pecunias quo dominus eius præcipit, vel simpliciter adit mutuatarium petens illas nomine domini sui sine vlla autoritate, nec concurrere effectiue ad aliquod damnum mutuatarij, nec teneri ad aliquam restitutionem.

Obseruandum tamen hoc loco est, huiusmodi famulos primi generis liberos esse a debito restituendi, si bona fide gerant negotia dominorum suorum, ignorantes inculpabiliter vsuram quam dominus exercet: Et similiter amanuenses, qui contractus illos bona fide scripserunt, iudicantes licitos & ab omni iniquitate, & vsura alienos, sic. n. agentes nec tenentur ratione rei acceptæ, cum nihil vsuratum ipsi acceperint, nec ratione iniquæ acceptionis, cum bona fide illi contractui, vel examini interfuerint, sicut diximus de Tabellione.

Obseruandum etiam est, ubi mutuatarius suis precibus inducit famulum vsurarij, roget dominum suum, ut conferat illi mutuo, famulum ita rogantem non ut dominus eius lucretur, sed ad leuandam solum mutuatarij, cuius miserus est, indigentiam, quia videt dominum suum nolle aliter miserto illi mutuari, non teneri ad aliquam restitutionem: Agit enim in hoc casu partes mutuatarij, & in precibus illas, quibus mutuum illud à domino suo obtinere nititur, liberè omnino, ac sine vilo genere vel minimæ coactionis consentit mutuatarius. sicq; renunciat spontaneè quouis obligationi, quam famulus ille posset ipsi habere, sicut diximus de Tabellione.

Hactenus de vsuratio reali, nunc videamus oportet.

CONTROVERSIÆ

Decima.

AN VSVRARIVS MENTALIS TENEATUR AD RESTITUENDUM.

S V M M A R I V M.

- 1 *Vsura duobus modis dici potest mentalis.*
- 2 *Mutuans duobus modis potest sperare lucrum ex mutuo.*
- 3 *Vsura mentalis tribus modis accipere potest.*
- 4 *Opinio Richardi de varijs modis quibus committitur vsura.*
- 5 *Opinio communis Theologorum de vsura mentali.*
- 6 *Vsurarius mentalis, quando animus illius deprauatus est tenetur ad restituendum vsuras.*
- 7 *Vsura mentalis quando committitur solum ex parte mutuatarij non peccat mutuans accipiens aliquid sibi vel*

Tomus Secundus

tra sortem oblatum &c.

- 8 *Mutuans animo & intentione recipiendi lucrū ex mutuo, non tamen tanquam ex mutuo, sed ex sola beneuolentia & gratitudine &c.*
- 9 *Vsurarius mentalis, non tenetur restituere pauperibus, sed mutuatario à quo accepit.*
- 10 *Restitutio symoniaci pretij, facienda est ecclesie.*

Obseruemus initio, duobus modis posse vsuram dici mentalem, aliam purè mentalem, quæ solum dicit institutum & propositum recipiendi aliquid vltra sortem ex mutuo, in ea tamen neque inter nit pactum, neque recipitur lucrū aliquod, sed solum capitale: imo quandoque neque interuenit mutuum, sed habuit quis illam tantum intentionem & animum, sicut in alijs peccatis dicitur fornicatio mentalis, homicidium mentale, solus animus efficiendi illa, & nullo opere subsequuto. Huiusmodi vsura est quidem peccatum mortale, quia vel sola intentio peccandi sufficit ad peccatum, ad nullam tamen obligat restitutionem, neque ea de hic loquimur. Alia vero est vsura mentalis, quamuis nõ pure mentalis, qua reuera non solum habetur intentio & animus recipiendi aliquid vltra sortem ex mutuo, & vilius mutui, verum etiam actu confertur mutuum, & recipitur aliquod lucrum, nullo tamen interueniente pacto, neque explicito neq; implicito & tacito: dicitur hæc mentalis, quia animus ille & spes lucri vsurarij nullomodo exprimitur, sed sola mente concipitur, non tamè est pure mentalis cum exterius detur mutuum, & recipiatur lucrum vsurarium: in quo distinguitur ab alijs peccatis mentalibus, nam alia mentalia solum dicunt interiorem animum, sine vilo actu externo illum comitante, in vsura vero mentali internum illum animi affectum aliquis actus exterior comitatur, sed sine vilo pacto. Quo fit ut pactum tacitū vel expressum quodcunque illud sit, habeat se in vsura, sicut actus exterior in alijs delictis. Etenim sicut in alijs vbi nullus exterior actus comitatur animi affectum, culpa mentalis esse dicitur, ita vsura vbi nullum interuenit pactum, mentalis est, vbi vero aliquod, realis. Dicimus autem recipi illud ex mutuo, & vili mutui, quia (vt abunde vidimus in superioribus expectare aliquam vtilitatem ex sola beneuolentia & gratitudine, neque peccatum est, neque vsura, cum adeo naturale sit hominibus benefactoribus suis gratos esse, & benefactores iuste ac honestissime sperent, eos quibus benefecerunt, sibi gratos futuros. Vnde c. Cum in officijs. Extra. De testamen. refertur Canon. concil. Lateranens. in hæc verba, [Cum in officijs charitatis primo loco illis teneamur obnoxij, a quibus beneficium nos cognouimus recepisse,] & l. Sed & si lege. §. consuluit. ff. de petit. hered. dicitur. [Vnum quemque ex donatione sibi facta ad remunerandū donatori naturali obligari.] Et D. Greg. Epist. 44. lib. 4. Registri. & habetur Can. Sicut Episcopū. 1. q. 2. ordinatos docet posse aliquid offerre gratiæ tantummodo causa. Et subiūgit: Hoc accipi nullo modo prohibemus, quæ talis obligatio ex gratitudine, & beneuolentia nullam culpæ maculā ingerit. Similiter habetur c. dilectus. [El secūdo] De Sym.

2 Obseruemus secundo. Cum duobus modis possit mutuans sperare lucrum ex mutuo, aut intentione primaria & impulsua, ita vt non mutuet, nisi speraret lucrum illud ex mutuo. Vel intentione secundaria & concomitante, nimirum quando mutuet quidem, etiam si non expectaret lucrum, vel propter solum amorem, quo pro sequi-

M m 2 tur

zur mutuatarium, expectat nihilominus lucrū ali-
quod ex illo mutuo, & vi illis mutui; Canonistas
quos vocare tantum vsurarium mentalem, quan-
do mutuans sperat lucrum ex mutua intentione
illa primaria, & impulsiva, non tamen quando du-
citur intentione illa secundaria, & concomitante.
In quam sententiam ducuntur, quia cap. Consultu-
it. Extra. De vsuris. Urban. 3. agens de vsurario
mentali, quem obligat ad restituendum, [ait: Si
non alias mutuo esset traditurus.] Vbi aperte so-
lum illum vocat vsurarium mentalem, qui nisi ha-
beret huiusmodi spem & animum, non mutuaret;
huiusmodi autem spem perspicuum est esse inten-
tionem illam, quam dicimus primariam.

Nihilominus tam is, qui mutuat sperans lucrum
ex mutuo secundaria intentione, quam illa prima-
ria, est vere vsurarius mentalis. Ratio est apertissi-
ma. Macula, & iniquitas vsuræ in eo proprie & for-
maliter consistit, ut recipiatur lucrum ultra sor-
tem ex mutuo & ratione mutui, sed intendens, &
sperans lucrum ex mutuo, siue secundaria inten-
tione illud speret, siue primaria, sperat illud ac re-
cipit ex mutuo, & ratione mutui; ergo committit
iniquitatem vsuræ, estque vere vsurarius men-
talis.

Secundo, Episcopus conferens beneficium ali-
cui, collaturus quidem illud, etiam si nihil tempo-
rale ab eo expectaret, expectans tamen illud non
ex gratitudine, aut beneuolentia, sed tanquam pre-
tium illius beneficii, omnium consensu vere est si-
moniacus, ergo & mutuans sperans lucrum ex mu-
tuo, tanquam pretium illius mutui, etiam si nihil
tale sperans mutuasset, vere est vsurarius; Verba
autem illius cap. Consult. vult Soto non esse acci-
pienda de ista secundaria intentione recipiendi lu-
crum ex mutuo, sed de illa qua sperat aliquis se ali-
quid recepturum ex gratitudine dicatur ibi secun-
daria, illeque dicatur alias non mutuaturus, qui
aliquo modo sperat lucrum ex mutuo, ille vero al-
ias mutuaturus, qui sperat lucrum aliquod, non
tamen ex mutuo, sed ex beneuolentia. Caterum
si verba textus attente legantur Pontifex in illo c.
non distinguit inter hanc vel illam intentionem,
neque inter aliquam primariam vel secundariam;
sed cum dubitaretur, interrogareturque Urbanus
num is tantum esset vsurarius, qui dabat mutuo
constituto pacto cum mutuatario de recipiendi
aliquo lucro ultra sortem: Vel is etiam qui sub
nullo pacto expresso, vel significato mutuaret, spe-
rans tamen lucrum ex mutuo, & ea spe adductus.
Refert Pontifex quæstionem sibi oblatam, illique
satisfacit. Sic enim habet consuluit tua nos de-
uotio: An ille in iudicio animarum debent quasi
vsurarius iudicari, qui non alias mutuo conditu-
rus, eo proposito mutuo pecuniam dedit, ut li-
cet omni conuentione cessante, plus tamen sor-
te recipiat. Et respondet: Huiusmodi homines
pro intentione lucri quam habent, (cum omnis
vsura & superabundantia prohibeatur in lege,
iudicandi sunt male agere, & ad ea quæ taliter
sunt accepta restituenda, in animarum iudicio
efficaciter sunt inducendi. Vbi aperte vides, Pon-
tif. illis verbis [qui non alius mutuo traditurus]
referre quod ab ipso quæsitum est, nec distingue-
re inter istas intentiones.

Tum etiam, quia vbi deinde definit vsurarium
mentalem teneri ad restituendum in vniuersum,
ait: [Huiusmodi pro intentione lucri quam ha-
bent ex illo mutuo, iudicandos esse male, & vsu-
rarie agere.] Vbi iniquitatem istorum non con-
stituit in primaria vel secundaria intentione mu-

tuandi, sed in intentione recipiendi lucrum ex mu-
tuo, non distinguens inter hanc vel illam, modo
sit intentio recipiendi lucrum ex mutuo.

3 Obseruemus tertio. Hanc mentalem vsuram tri-
bus modis accidere posse.

Primo ex parte vtriusque, ita ut mutuans ha-
beat animum deprauatum accipiendi lucrum ex
mutuo, & similiter mutuatarium suspicans hunc
animum mutuantis, & sub ea specie ipsum mutua-
re, & non alias, confert illi lucrum ratione mutui,
alias non daturus.

Secundo potest accidere ex parte tantum mu-
tuatarii: Ita ut mutuans habeat animum sincerum,
nec deprauatum, mutuans ex sola beneuolen-
tia & gratitudine, mutuatarium vero existimans
illum non mutua re gratis, sed propter spem acci-
piendi lucrum ex mutuo, conferat illi ultra sortem
aliquod lucrum, non ex gratitudine sed ex mutuo,
alias non daturus.

Tertio ex parte tantum mutuantis, quando so-
lus mutuans habet animum deprauatum reci-
piendi lucrum ex mutuo, mutuatarium vero non
suspicitur talem animum, sed gratis & ex mera
beneuolentia sibi mutuari, parique ratione con-
fert illi aliquod lucrum, non tanquam ex mu-
tuo, sed ex sola etiam beneuolentia & gratitu-
dine.

His positis variae sunt de proposita quæstione
Doctorum sententiæ.

Richardus in 4. distinctio. 15. quæstio. 5. in cor-
pore, recensens varios modos quibus committi-
tur vsura, ait; [Quarto modo aliquid accipere
ultra sortem potest fieri aut sine pacto & insinua-
tione intentionis plus habendi, aut cum pacto: pri-
mo modo non tenetur restituere accipiens aliquid
ultra sortem, quamuis peccet, si corruptam ha-
beat intentionem plus habendi, corrupta uero
fuit, si mutuauit principaliter spe lucri, non autem
si secundario.] Hæc ille. Vbi Richardus habet duo.

Primo vsurarium mentalem eum tantum esse,
qui sperat lucrum intentione illa primaria, quod
iam confutatum est.

Secundo quamuis sentiat illum peccare, non ta-
men teneri ad restitutionem: Cuius fundamen-
tum est, illam tantum vsuram obligare ad restitu-
tionem, in qua accipitur aliquid ex mutuo, pacto
aliquo interueniente tacito, vel expresso. Eandem
sententiam sequuti sunt Nicolaus Orbellius vir in
Scola Scoti eruditus in 4. distinctio. 15. q. 3. §. 7. &
Cardinalis Florentinus in Clementina vnica. De
vsuris. q. 24. vbi ait totius esse vsurarium mentalem
restituere, non tamen esse compellendum si nolit,
purgarique delictum illius penitentia. Idem sentit
Pet. de Anch. in eadem Clem. vnica, de vsuris. q. 9.
quamuis oppositum etiam doceat in repetit. Reg.
peccati venia. q. 1. in fi. de reg. iur. in 6. Quod si pro-
ponas istis DD. c. Consult. adductum, vbi docet
apertissime Urban. 3. vsurarios mentales teneri et
ad restituendum. Respondent ibi Pontif. non habe-
re teneri, aut esse compellendos, vel cogendos, ut
in c. Tua nos. eo. tit. dixit Alex. de filijs & heredib.
vsurariorum, sed tantum dicere esse inducendos: ac
qui tenetur restituere, non solum est inducendus,
verum etiam cogendus, & compellendus. Et cõfir-
matur hæc sententia. Primum: Simoniacus mentalis
non tenetur ad restituendum, nec resignandum ac-
ceptum beneficium tali simonia, ut habetur c. Mā-
dato. Extra de symonia, ergo nec vsurarius men-
talis: probatur consequentia, quia ut sæpe diximus,
quod est symonia in spiritualibus, idem est in tem-
poralibus usura.

Secundo nullus tenetur ad restituendum quod nullo modo extorsit, nec per se, nec per alium, quāuis intenderit extorquere: sed vsurarius mentalis nullo modo aliquid extorsit, nec occulte, nec manifestè, nec directè, nec indirectè, cum nullum interuenerit pactum, sed solum habuerit intentionē, ergo nō tenetur restituere, Et confirmatur. Is tantum tenetur ad restituendum, qui intulit dānum actu & reuera, vsurarius mentalis nulli intulit damnum actu, sola, n. intentione concurrat, ergo non tenetur. Eiusdem sententiæ facit Dom. Soto. Scorum, sed pace quod ipsius dixerim, Scotus, si textus eius consulatur, vt statim videbimus, non fuit huius opinionis. Oppositum omnino docent pleriq; Canonistarum, & est cōis inter ipsos: quem cunq; vsurariū mentalē, eorum quos in tertia obseruatione proposuimus, teneri ad restituendū. Ita docent ex Theologis Paluda. in 3. sent. dist. 37. q. 2. art. 2. concl. 5. Adrian. in 4. de restit. fol. 51. col. 3. Ioan. Almain. in 4. dist. 15. qu. 2. art. peculiari de vsuris. Ex iurisperitis Hostien. Ioan. Andr. Panor. in illo C. consuluit. & idem Ioan. Andrea in Mercurialib. c. Peccatū. in fine. Et ibidē Philip. Franc. De regulis iur. in 6. glos. in illo c. Mandato. & ibid. Cardin. Florent. de simonia. Archidiacon. in c. Si scē raueris. 14. qu. Lauren. de Rodulphis in repet. dicti c. Consuluit. q. 3. Alexā. concil. 93. lib. 6. Guido Papæ in tracta. de contract. illicitis nu. 12. & 13. & alij quos refert Caballinus seu Molineus initio libri seu tractatus de vsuris nu. 7. Probaturq; hæc sententia. Primo, Quodcunq; lucrū vsurarum est oī iure, & lege vtriusq; testamenti prohibitum, & consequenter restituendum, sed lucrū quod recipit vsurarius mentalis, quicunq; ille sit, est vsurarium, aliter. n. non diceretur illud recipiens vsurarius, nec mentalis nec realis, ergo vsurarius quoque mentalis tenetur ad restituendum. Et confirmatur. Quia Papa in isto c. Consuluit. Quemcunq; vsurarium mentalem obligat ad restituendū, nec distinguit inter hos vel illos.

Secundo contractus à principio & in radice iniqus sortitur effectus iniquos, in vtroque foro, at contractus in quo interuenit vsura mentalis, quodcunq; illud sit, est contractus iniquus, ratione illius vsuræ mentalis, ergo effectus ex tali mutuo sequutus, nempe lucrum ex tali mutuo receptum, iniquum erit, & consequenter restituendū in quacumq; vsura mentali. Addunt hi Iurisperiti potissimè Guido Papæ & Almain locis citat. restitutio nem istam esse faciendam pauperibus, quia vsurarius non potest illa retinere, cum iniq; acquirat, mutuatarius vero iam abdicauit à se dominiū per illam actualem traditionem.

5 Communis vero sententia Theologorum. Gabri. in 4. dist. 15. q. 11. dub. penul. D. Antoni. 2. p. tit. 1. c. 7. §. 37. & tit. 2. c. 5. §. penult. Syluest. vsura. c. 6. q. 3. & 4. Caiet. in illo opusculo de vsura q. 3. Soto lib. 6. de iust. q. 1. art. 4. D. Navar. in c. 1. 14. q. 3. nu. 13. & omnium fere recentiorum interpretum D. Tho. cui & nos et subscribemus, habet vsurarium mentalē primo illo modo, quando scilicet animus vtriusque est deprauatus, teneri ad restituendum lucrum illud vltra sortem ipsi mutuatario, à quo illud accepit. Vsurarium mentalē secundo modo, qui verè vsurarius non est, quia gratis mutuauit, & tanquam gratis sibi datum accepit aliquid à mutuatario, posse illud retinere, quamdiu manet in ipso illa bona fides, teneri vero ad restituendū, cum primum nouerit animum deprauatum mutuatarij, nec gratis dedisse, sed ex mutuo: Vsurarium vero mentalem tertio modo, qui accipit ali-

Tomus Secundus.

quid tanquam ex mutuo, mutuatario tamē lucrū illud conferente non tanquam ex mutuo, sed gratis & ex sola beneuolentia, teneri ad restituendū, quamdiu opinatur illud non esse sibi collatum gratis, & liberè, sed vi mutui, cum primum vero nouerit gratis, & ex beneuolentia tantum mutuatarij fuisse illud sibi exhibitum, non teneri ad restituendum, sed ad pœnitendum tantum de sua iniqua & vsuraria intentione.

Eandem sententiam habuit Scotus in 4. distin. 15. q. 2. art. 2. vbi sic scribit: [Solus animus sine omni pacto verbali, vel alio signo æquivalente ostendente debitori, quod mutuans non mutuaret sine spe lucri, non facit illum recipientem vltra sortem, sine pacto habere alienum, & ideo nec teneri ad restituendum.] Quæ verba, licet prima facie videantur habere sententiam, quam diximus sequi Richardum, vt volunt Caiet. & Soto, attamen cum dicat illum mutuantem [nō habere alienū,] loquitur profecto de vsurario mentali tertio modo, cui gratuita & libera donatione mutuatarius aliquid contulit. Is enim non recipit, neque habet alienum, cum mutuatarius gratuita illa donatione rem sic illi collatam faciat ei propriam, transferatque in ipsum illius rei dominium. Soli vero vsurarij mentales primo, & secundo modo dicendi sunt recipere, & habere alienum, cum redditum illis à mutuatario non conferatur ipsis gratis, & liberè, sed ex mutuo, & quasi coacte ex vi mutui. Vnde in illis verbis, [solus animus sine vlllo pacto verbali, &c.] non loquitur Scotus de animo mutuantis, sed mutuatarij quasi dicat. Solus animus mutuatarij conferentis aliquid non gratis, sed ex vi mutui, qui animus in eo solum est, cum mutuans gratis mutuatur, nullum intendens lucrum ex mutuo, non facit accipientem aliquid vltra sortem habere alienum.

Sed iam vt sententia quam sequimur, magis intelligatur. Sit Prima conclusio.

6 [Vsurarius mentalis primo illo modo, quando animus vtriusque deprauatus est, tenetur ad restituendum vsuras.

7 Patet hæc. Imprimis ex illo cap. Consulit. nam de hoc potissimè vsurario ibi loquitur Papa, cum definiat vsurarium mentalem teneri ad restituendum, vsurarius vero mentalis propriè, & perfectè, ac potissimè est, quando committitur vsura mentalis primo illo modo. Secundo omni iure vsura ita prohibita est, vt per ipsam non transferatur dominium lucri vsurarij in vsurarium, vsura mentalis est verè vsura, cōuenitque illi propria & formalis ratio vsuræ, quæ consistit in eo quod est recipere aliquid ex mutuo vi mutui: ergo in vsura mentali non transfertur dominium lucri vsurarij in vsurarium, sed tenetur ad illud restituendum, committitur autem vsura mentalis potissimè illo primo modo, ergo talis vsurarius tenetur ad restituendum. Tertio. Omne lucrum acquisitum per iniustum & iniquum contractum, cuiuscunq; generis talis contractus sit, est obnoxium restitutioni, vsura mentalis est iniustus & iniquus contractus, ergo quodcunq; lucrum cum vsura mentali acquisitum obnoxium est restitutioni. Et hanc partem probant efficaciter argumenta illa Iuristarum. Vnde Dominus duo præcepta constituit prohibentia damnum temporale proximi: Septimum, quo prohibetur actus; [Non furtum facies. Et Decimum quo prohibetur animus. Nō concupisces rem proximi tui.]

7 Secunda conclusio. Qñ vsura mentalis committitur illo secūdo modo, ex parte solius mutuatarij,

M m ; Mutuans

Mutuans nullo modo peccauit accipiens vltra for-
 tem lucrum sibi oblatum a mutuuario, nec tene-
 tur illud restituere, quamdiu manet in ipso illa bo-
 na fides, gratis & beneuole illud sibi datū esse.
 Quam primum vero nouerit animum iniquum, &
 deprauatum mutuariatij, datumque illud sibi esse
 ratione mutui, & non ex gratitudine, tenetur re-
 stituere id in quo factus est ditior.

Hæc conclusio habet duas partes. Prima, illum
 non peccasse perspicua est. Quia licet vnique
 accipere ab altero, quod sibi gratis, & ex mera be-
 neuolentia datur: in hoc autem casu mutuans, quæ
 sibi conferuntur à mutuuario, bona fide accipit,
 tanquam gratis & ex sola beneuolentia sibi exhi-
 bita. Vnde licite, ac sine vlla culpa accipit, & reti-
 net durante illa bona fide. Et confirmatur. Si mu-
 tuariatius non dedisset illa ratione mutui, sed ex
 sola beneuolentia & gratitudine, mutuans tuta cō-
 scientia posset illa recipere, ac retinere, sed quan-
 diu in mutuante existit illa bona fides, perinde res
 se habet ex parte mutantis, & quo ad conscien-
 tiam ipsius, ac si mutuans gratis & libere dedisset,
 & non ratione mutui, ergo tuta conscientia reci-
 pit, ac retinet, quamdiu perseverat in ipso illa bo-
 na fides.

Probatur altera pars. Quicumque tenetur
 aliquid restituere, aut ratione rei acceptæ: Mu-
 tuans in casu huius secundæ conclusionis non te-
 netur restituere ratione iniquæ acceptionis, cum
 acceperit sub illa bona fide, quæ sufficiebat vt lici-
 te acciperet: ergo quando nouit deprauatum ani-
 mum mutuariatij licet teneatur quidem restituere
 quia per donationem sibi factam non ex liberali-
 tate, sed vi mutui non est translatum dominium
 in ipsum, non tamen alio nomine quam sola ratio-
 ne rei acceptæ: Qui vero tenetur ad restituendum
 ratione tantum rei acceptæ, non tenetur restituere,
 nisi res illa apud ipsum maneat, vel ratione illius
 sit factus in aliquo ditior, ergo mutuans de quo in
 hac secunda conclusione agimus, solum tenebitur
 restituere, quam primum nouerit deprauatum ani-
 mum mutuariatij, vel rem ipsam si maneat, & sit
 ex earum genere quæ non consumuntur vsu, aut
 id in quo ratione illius rei acceptæ factus est di-
 tior, si fuerit ex his quæ vsu consumuntur.

§ Tertia conclusio, [Mutuans tertio modo, ani-
 mo nimirum, & intentione recipiendi lucrum ex
 mutuo, siquid illi conferatur a mutuuario, non
 tamen tanquam ex mutuo, sed ex sola beneuolen-
 tia & gratitudine, quamdiu ignorat optimum ani-
 mum illius, existimatque illud sibi datum esse ex
 mutuo, tenetur illud restituere: Quam primum
 vero nouit optimum animum mutuariatij, & gra-
 tis ac libere sibi datum esse, potest tuta conscien-
 tia illud retinere, nec tenetur ad restituendum,
 sed sufficit pœnitentia de illa mala intētionē, quam
 habuit accipiendi ex mutuo.

Prior pars huius conclusionis patet. Quicun-
 que iudicat ac credit se recipere alienum tan-
 quam lucrum vsurarium, ratione illius conscien-
 tiæ erroneæ tenetur, quamdiu durat in ipso opi-
 nio illa, & conscientia, restituere, quia aliter
 ageret contra conscientiam, quod nullo modo
 licet, sed in hoc casu mutuans, donec intelligat
 optimum animum mutuariatij habet hoc iudiciū,
 & conscientiam, nempe illud sibi dari vi mutui,
 & tanquam lucrum vsurarium, & consequenter
 iniquè se illud accipere, & esse alienum, ergo tene-
 bitur illud restituere.

Alteram partem, circa quam est tota controuer-
 sia inter Theologos & Iurisperitos, docent non so-

lum Theologi quos retulimus, verum etiam Scotus
 loco citat. sicut à nobis explicatus est, & non-
 nulli iurisperiti. vt Paul. Leaza. in Clement. 1. De
 vsuris. Antonius de Butr. concil. 17. & Carol. Mo-
 line. in tractatu de vsuris. nu. 7.

Et probatur primo. Qui accipit alienum, non te-
 netur illud restituere, eo quod accipiat alienum,
 cum aliquando iuste accipitur, sed quia ita acci-
 piens intulit damnum proximo cum iniuria, vel
 proximus in illa acceptione habet minus quam
 debet habere: Sed in hoc casu nec est illata iniu-
 ria mutuuario, nec habet ipse minus quam de-
 bet habere, ergo cum primum nouit mutuans li-
 berè & gratis mutuariatium illud sibi dedisse, non
 tenetur ad restituendum. Maior certissima est
 ex dictis in materia de Restit. tom. 1. quæstio. 62.
 Minor habet duas partes. Priorem sic ostendo.
 Nullus patitur iniustitiam, vel iniuriam, in eo
 quod liberè vult, ac sine vilo genere deceptionis
 vel coactionis: sed mutuariatius in hoc casu con-
 fert lucrum illud omnino liberè, & gratis, sine v-
 la deceptione vel coactione, ergo nullam patitur
 in eo iniuriam, vel iniustitiam: Probatur altera
 pars: Qui liberè, & gratis exhibet alicui rem,
 quam potest pro libito conferre cui voluerit, non
 habet minus quam debet habere, quia libera illa
 ac voluntaria donatione transtulit rem illam à se,
 & cessit omni iuri, quod in illam habebat: Mu-
 tuariatius in hoc casu libera ac voluntaria dona-
 tionē confert lucrum illud mutuanti, transtulit
 ergo eadem libera sua voluntate id quod dedit à
 se in mutantem, & ex consequenti non habet
 minus quam debeat habere.

Secundo cum in hoc casu mutuariatius neque
 cogatur lucrum illud dare vi alicuius pacti expli-
 citi, vel impliciti, neque animus eius sit dare illud
 vi mutui, sed gratis omnino illud conferat, tan-
 quam verus illius rei dominus, & cui liberum est
 illius rei dominium in quem voluerit transferte,
 consequenter eo ipso quo gratis illud confert,
 transfert dominium illius rei in mutantem, ma-
 netque mutuans verè illius rei dominus: nemo
 autem tenetur restituere rem cuius verè, & reali-
 ter dominus est.

Tertio si mutuans in hoc casu teneretur resti-
 tuere, certè propter malam intentionem & deprau-
 atum animum quem habuit, at propter talem
 animum in hoc casu non tenetur, ergo simplici-
 ter non tenetur. Probo minorem: Si eo tempore
 quo recipit lucrum illud à mutuuario, haberet
 quidem malum animum, concupisceretque illud
 lucrum tanquam ex mutuo, nihilominus certo
 sciret mutuariatium gratis, & omnino liberè illud
 dare, non teneretur ad aliquam restitutionem,
 quia recipit alienum (etsi cum illo malo animo)
 domino tamen libere consentiente ac volente, et
 go eo ipso quo mutuariatius gratis & liberè dedit,
 etsi ipse habuerit malum animum, quam primum
 vero nouit liberam & voluntariam donationem
 fuisse, non tenetur restituere, sed potest retinere
 vt verè suum, per contractum quo res illa dari ip-
 si potuit, & effici sua, solumque tenebitur pœni-
 tere illius mali animi.

Quarto, qui accepit quod antea illi alienum
 erat, existimans adhuc illud sibi alienum esse, ac
 inique se illud accipere, cum tamen iam in ipsum
 à vero domino illud translatum sit, vel donatio-
 ne, vel legato, &c. quamuis peccet quidem ex
 mala intentione, at cum primum nouit rem il-
 lam suam esse. & à vero domino sibi collatam,
 non tenetur illam restituere, sed pœnitere tantum
 illius

illius mali animi, & intentionis, Mutuus autem de quo hæc tertia conclusio eodem omnino modo se habet, accipit enim tanquam alienum & ex mutuo, quod sibi à veto domino, qui poterat illud conferre, gratis & liberè fuit collatum, & ea donatione effectū verè ipsius, ergo licet ipse prius habuerit illum malum animum & intentionem, cum primum tamen nouerit gratam & liberam donationem mutuatari, non tenebitur illud restituere, sed pœnitere tantum illius iniquæ intentionis.

Quinto, hic mutuus, vt ex argumento quo probata est prior pars huius tertiæ conclusionis patet, non alio nomine tenetur, restituere, nisi propter conscientiam erroneam quam habet, iudicans lucrum illud non gratis sibi datum, nec liberè, sed vi mutui, at qui tenetur ad aliquid præstandum, non tamen absolutè, & simpliciter, & à parte rei, sed ex conscientia erronea, deposita illa conscientia & errore suo, non tenetur, iuxta commune axioma Theologorum Cōscientia erronea deposita non ligat: deponitur autem, quamprimum nouit gratis, ac liberè illud sibi datum esse, & non ex mutuo, neque ratione mutui: ergo. Explicatur magis maior ex dictis præcedenti argumento: Etenim qui suratur rem suam iudicans, ac credens alienam, quamdiu habet illud falsum iudicium & conscientiam erroneam, qua arbitratur se accepisse alienum tenetur ad illud restituendum, cum primum vero nouit errorem, ac deceptionem suam, ac illud suum esse, non tenetur.

Aliqui authores oppositæ sententiæ videntes vim harum rationum respondent, mutuamtem, de quo nunc agimus, non teneri simpliciter, & à parte rei ad restituendum lucrum acceptum, quando nouit gratis illud sibi datum, teneri tamen ex præcepto Vrbani in cap. illo. Consultuit. Quæ solutio ridicula est, & imperita. Pontifex enim non imponit nouum vinculum vsurarijs, sed consultus, an vsurarij mentales teneantur ad restituendum, respondet id quod ex natura rei & simpliciter illi debent, nempe teneri, non enim fuit postularum à Papa, vt obligaret eos, sed quæsitum, an tenerentur ex natura contractus, responderetque teneri, quando ex vi mutui aliquid illis datur.

9 Quarta conclusio. [Vsurarius mentalis, de quo in his conclusionibus, vbi tenebitur ad restituendum iuxta modo dicta, non tenetur restituere pauperibus, (vt vult nonnulli Iuris periti,) sed ipsimet mutuatario à quo accepit.

Probatum optimè à Caietano. Quando apparet verus dominus, vel hæres rei alienæ, quæ restituenda est, restitutio non est faciēda pauperibus, vero domino, vel hæredibus illius, præterquam in duobus euentibus communi DD. consensu in 4. distinct. 15. quando scilicet aliquid acceptum est à Simoniacis, vel Assassinis, lucrum vsurarium, nec pertinet ad simoniam, neque ad crimen assassini, ergo quando restituendum erit, restitutio illius non est faciēda pauperibus, sed vero domino, vel hæredibus illius.

Secundo, acquisitum per simoniam restituendum est Ecclesiæ, vtl pauperibus, & non illi qui dedit, tum quia is qui dedit, abdicauit iam à se illius rei dominium, tum quia in pœnam sui delicti iuste statuit lex Ecclesiastica, vt dominio illius rei priueretur, & ita fit vt non restituatur illi, tanquam iuste re illa exspoliato, sed pauperibus, vel Ecclesiæ, cui iniuria facta est: At in hoc casu mutuatarius nō abdicauit à se dominium illius lucri,

cum coactè, & non voluntariè illud dederit vsurario, nec est aliqua lex Ecclesiastica, vel ciuiliis quæ mutuatarium priuet receptione lucri quod dedit, & præcipiat illud dari pauperibus.

Denique non minus committitur iniquitas vsuræ in vsura reali, quam in mentali, sed in reali restitutio non est faciēda pauperibus, sed ipsimet mutuatario qui dedit, adeo vt detur ipsi actio in iudicio ad repētendum, ergo & in mentali non erit faciēda restitutio pauperibus, sed ipsimet mutuatario qui dedit.

Nunc ad argumenta in oppositum.

Imprimis ad illa Richardi, & Orbellis. Ad primum ex cap. Mandato. de simonia. respondent quidam, vt refert Soto, Vrbani in cap. Consultuit. loqui de iudicio animarum, & foro conscientiæ, in quo vsurarius mentalis tenetur ad restituendum, Gregorium vero nonum in illo cap. Mandato. loqui in foro exteriori, in quo Simoniacus mentalis non compellitur ad restituendum, cum in foro exteriori, crimina mentalia occulta sint, nec iudicentur. Sed hæc solutio non est admittenda: cum Gregorius IX. absolutè loquatur, à parte rei doceat, simoniacum mentalem non teneri ad resignandum, qui vero ita non tenetur à parte rei, nec tenetur in foro conscientiæ.

Soto respondet cap. illud Mandato. nihil aliud sibi velle, quam vt si quis obsequia, vel munera Episcopo, vel Abbati obtulerit, & illorum intuitu & interuentu obtinuerit beneficium, vel sit susceptus in aliquo Ordine, deinde vero intelligat beneficium illud collatum sibi esse ab Episcopo, vel se susceptum in Ordine, non ratione illorum munerum, sed propter sua merita, vel alia causa, vbi illud nouerit, non teneri ad resignandum beneficium illud, vel egrediendum ab Ordine. Si vero intelligat collatum fuisse sibi beneficium illud, vel se fuisse admissum ad ordinem propter illa munera, teneri ad resignandum beneficium, vel dimittendum Ordinem illum, sicut diximus de mutuatante animo deprauato, cui tamen à mutuatario gratis & liberè aliquid exhibetur vltra sortem, iuxta tertiam conclusionem hic positam. Quamuis res (inquit Soto) sit magis dubia in simonia, quam in vsura, cum in simonia mentali trāsferatur dominium beneficii per collationem Episcopi, in vsura vero mentali non trāsferatur dominium lucri vsurarij per exhibitionem mutuatarij, nisi liberè & gratis illud conferat.

Sed hæc explicatio licet verum contineat, verum tamen non est accommodata, cum Gregorius in fine illius capituli dicat Monachos qui per simoniam dato aliquo munere Abbati locum in monasterijs sunt adepti, [nullo quidem pacto, sed affectu animi præcedente (ita vt vtrinque,) id est locus spiritualis à monacho, & munera illa ab Abbate taliter, id est cum tali affectu animi acquirantur) committere quidem simoniam mentalem, sed pro ea non teneri ad aliquam restitutionem, vel resignationem, nec Abbatem ad restituenda illa munera, nec monachum ad resignandum, vel dimittendum locum adeptum in monasterio, [sed sufficere his qui ita deliquerunt, vt per solam pœnitentiam suo satisfaciant creatori.] Vbi aperte Pontif. loquitur de Abbate, qui recepit aliquem ad monasterium intuitu munerum, & de ingresso monasterium offerente munera cum simili intentione deprauata: ita vt ex parte vtriusque, & vtrinque, vt ibi ait Papa, committatur verè simonia mentalis.

10 Adrian. in 4. in quæstio. de Vsura. responder: Cum

Cum restitutio simoniaci pretij sit facienda Ecclesie, & conferenda in bona Ecclesie, Papam qui bonorum Ecclesie dominus est, supremusque administrator, illam remittere: & sic simoniacum mentalem non teneri ad restituendum, restitutionem vero lucri vsurarij Papam non remittere, sed faciendam esse necessario & omnino ipsi mutuario tanquam vero domino: quia cum vsurarium lucrum sit bonum temporale, cuius Papa neque dominus est, neque administrator. nec remittit illius restitutionem, nec potest remittere, & propterea docet in cap. Consuluit. necessario esse faciendam. Quæ explicatio etsi verum quoque habeat, accommodata tamen non est. Quia in illo cap. Mandato. non petitur à Papa ut remittat illam restitutionem simoniæ, sed an admittitur ad religionem per simoniam mentalem possit in ea tuta conscientia permanere, & Abbas qui per simoniam illum admittit, teneatur tanquam simoniacus suæ Abbatie renunciare. Respondetque Gregor. simoniam illam mentalem ab utroque commissam penitentia purgari. Neque teneri ob eam, vel Abbatem ad resignandam suam dignitatem, vel monachum illum ad dimittendum locum adeptum in monasterio.

Glosa quæ apud Iurisperitos magnæ est auctoritatis in istud cap. Mandato. habet loqui ibi Gregorium, de eo qui nullo dato pretio, vel re aliqua temporali, nulloque interueniente pacto, sed solo affectu aliquid dâdi commisit simoniam: & hunc, cum reuera nil dederit, declarari à Gregorio fuisse quidem simoniacum mentalem propter illam deprauatam intentionem, & affectum, & teneri ad penitendum, non tamen ad resignandum, cum nullum pretiij vel pactum interuenerit. Sed hæc glosa repugnat aperte textui, cum in principio illius c. dicat Papa se loqui de monachis, [qui per simoniam dato aliquo in monasterijs locum sunt adepti,] quæ vox dato aliquo significat aperte aliquid temporale illos exhibuisse pro ingressu monasterij.

Caietanus, quem sequuntur multi recentiores, respondet, simoniacum mentalem intendere vendere, & emere, idque vltro, ita ut tam qui vendit rem spiritualem, quam qui dat temporalem, voluntarie & non inuitus illam conferat, quia hoc est propriè venditio vel emptio rei spiritualis pro temporali: cum natura contractus emptionis & venditionis sit, ut per illum transferatur dominium, in rebus quæ pretio æstimari possunt, ideo vendentem rem spiritualem, cum pretio æstimari possit, transferre dominium illius in emptorem, & emptorem transferre dominium pretij temporalis, quod pro re illa spirituali dedit, in venditorem, & sic neutrum teneri ad aliquid restituendum, vel resignandum, In vsura autem, quæ verè & formaliter est vsura, non transferri (ut vidimus) dominium, & cum vsura mentalis sit verè & propriè vsura, propterea quando id quod datur, non datur gratis, sed ex mutuo, ideo vsurarium mentalem ad restituendum, tanquam habentem rem alienam, cuius dominium in ipsum translatum non est. Sed contra hanc solutionem offert se statim: Verum quidem esse simoniam esse emptionem & venditionem, & in eo consistere rationem & iniquitatem ipsius, verum etiam esse per emptionis & venditionis contractum transferri dominium rei venditæ in emptorem, & dominium pretij in venditorem, sed hoc tamen habet locum in emptione & venditione iure prohibita, ac nulla, qualis est simoniaca ven-

ditio. Tum etiam sicut mutuatarius dat inuitus, ita & simoniacus, quia non potest beneficium gratis obtinere, etenim si gratis posset, reuera nihil tale daret.

Vnde cum Gregorius 9. in isto cap. Mandato. alludat ad Concilium Lateranense, vbi edita fuit decretalis illa. Quoniam simoniaca labes. Ex illa decretali & quæstione proposita Gregorio in isto cap. Mandato, erit huius difficultatis solutio petenda.

Res ergo sic habet. Cum in nonnullis monasterijs, sub prætextu paupertatis nollent aliquæ Abbatissæ recipere moniales, nisi preter dotem aliquid aliud conferret temporale monasterio pro ingressu illius. Et similiter aliqui Abbates nollent recipere aliquos ad monachos, sub eodè prætextu paupertatis, definitum fuit in illa decretali: Quoniam simoniaca labes, sic agentes committere simoniam, & grauius puniendos, priuandosque officijs ac dignitatibus, & sic receptos ab illo monasterio esse excludendos, & in alio artiori incarcerandos, &c. Accidit ut in quodam conuentu Cisterciensi quidam Monachi fuerint recepti dato munere temporali pro ingressu monasterij, nullo pacto expresso, vel tacito interueniente committentibus tam Abbate qui illos recepit, quam hi qui monasterium illud ingrediebantur simoniam mentalem, licet non realem. Deinde cõscientia accusante illos de illa simonia mentali miserunt ad Gregorium 9. ut eos absolueret, ac dispensaret cum ipsis in penis appõsitis in illa decretali Concilij Lateranen. Quoniam simoniaca labes. Gregorius mandauit, vel Generali illius Ordinis, vel Episcopo viciniori, ut imposita illis salutaris penitentia in foro animæ dispensaret cum illis Monachis, Porro cum in illo mandato solum meminisset Gregor. illorum Monachorum, minime vero Abbatis, qui simoniam quoque incurerat & penas illius decretalis, dubitarum fuit, & quæsitum rursus à Gregorio, an dispensatio illa extenderetur etiam ad Abbates, vel pertineret ad solos Monachos receptos. Responderetque ad omnes pertinere, & animi sui fuisse in illo mandato, committere illi cui mandatum misit, ut non solum dispensaret cum illis Monachis, ne eijcerentur ex monasterio, verum etiam cum Abbatibus ne tenerentur ad resignanda officia, vel dignitates spirituales, aut temporales, vel restituendas res, quas monasteria illa acceperant. Vnde in illo c. Mandato, nihil minus habetur, quam simoniacum mentalem non teneri ad restituendum, vel resignandum, sed Gregorium in casu illo particulari illorum Monachorum, & Abbatum cum vtrisque dispensasse. Quod (ut videbimus) quæst. 110. tomo 3. domino sua diuina clementia illud nobis concedente agentes de simonia, optimè potuit. Ex quo potius sequitur simoniacum mentalem teneri ad restituendum, & resignandum, cum illi Abbates & Monachi, qui simoniam mentalem commiserant, indigerint dispensatione ne ad id tenerentur. Cur autem Pontifex in restitutione simoniæ possit dispensare, quod non potest in restitutione vsuræ explicauit optimè Adrianus quolib. 9. in solutione, quam iam ex ipso retulimus. Et copiosius explicabitur à nobis in quæstione illa. 100. de Simonia.

Noui recentiores aliquos & peritos viros quæstionem hanc ita explicare, Cû referat plurimum ad Ecclesie vtilitatem, ut ministri ipsius vera conferant sacramenta, quod non facerent multoties, si simoniacus mentalis teneretur ad resignandum benefi-

beneficium, cum simonia mentalis facile multo-
 nes committatur, ideo ob bonum commune Ec-
 clesie, & veram administrationem Sacramento-
 rum Ecclesiam remittere simoniaco mentali resi-
 gnationem, & restitutionem: vsurario vero non
 remittere, quia quod pertinet ad vsurarium) ni-
 hil facit ad Ecclesie utilitatem, & commodum.
 Id certe satis acute dictum est, sed nescio an satis
 verè, quia simoniacus mentalis conferens aliquid
 temporale non gratis & liberè, sed tanquam pre-
 rium rei spiritualis, ita vt verè & realiter simonia-
 cè recipiat beneficium, & exhibeat pro illo pre-
 rium, etiam si nullum pactum tacitum vel expref-
 sum, interueniat, tenetur ad resignandum benefi-
 cium sic accèptum, neque ob Ecclesie utilitatem
 habet verè titulum, & ius illius beneficii, licet sa-
 cramenta quæ administrat, verè administret: quia
 ad exercitium iurisdictionis (vt ibi dicemus) non
 exigitur titulus, vel ius beneficii, sed sufficit vt to-
 leretur ab Ecclesia, sicut excommunicatus, quam-
 diu ab Ecclesia toleratur, verè confert sacra-
 menta.

Ad secundum Respondeo, lucrum vsurarium
 quod non exhibet mutuatarius gratis, sed ex mu-
 tuo, eo ipso quo non confertur illud gratis, esse
 extortum per vsuram occultam, & mentalem: ac
 ita fieri, vt per vsuram etiam mentalem, quamuis
 interius illa committatur, inferatur damnum, &
 cum iniuria, in casu primæ, & secundæ conclu-
 sionis à nobis positæ: Quia accipitur in tali vsura
 lucrum ex mutuo, eo autem ipso quo accipitur ex
 mutuo, quamuis sine pacto, confert illud mutua-
 rarius coactus, & cum iniuria.

Ad argumenta Canonistarum quatenus repu-
 gnant tertiæ conclusioni hic positæ respondeo.
 Ad primum, lucrum vsurarium (vt optimè docet
 Caiet. loco cita.) duplex esse, aliud formaliter &
 per se, quod scilicet non datur gratis & liberè, sed
 ex mutuo; aliud quod simpliciter & per se non est
 lucrum vsurarium, sed per accidens & ex falso iu-
 dicio & opinione accipientis, vt quod datur gra-
 tis omnino & liberè, accipiens autem suo falso iu-
 dicio existimat dari sibi ex mutuo: Quo posito iu-
 sta omnia damnant quidem prius illud lucrum,
 prohibentq; translatione donum in illo, & obli-
 gant simul ad illud restituendum: lucrum autem
 quod reuera non est vsurarium, nec datum vi mu-
 tui, sed gratis omnino & liberè non prohibent,
 nec damnant, nec impediunt illud transferri in ac-
 cipientem, nisi sola ratione conscientie suæ erro-
 neæ, quamdiu iudicabit illud sibi ex mutuo tradi:
 qua conscientia deposita & intellecta rei veritate,
 potest illud vt verè suum retinere. Eodem modo
 explicandum est cap. Consultuit. Loquitur enim
 ibi Papa de vsurario mentali, cui verè datur lu-
 crum ex mutuo, & cuius lucrum verè vsurarium
 est simpliciter, & per se, datumque vi mutui, &
 non gratis.

Ad secundum respondeo, effectum contractus
 iniqui esse iniquum, & restituendum: in casu au-
 tem tertiæ conclusionis lucrum illud à parte rei,
 & per se non est effectus contractus vsurarij, cum
 non detur à mutuatario vi mutui, sed vt effectus
 liberè & gratuita donationis, cum gratis & ex
 mera beneuolentia conferat illud mutuatarius.
 Quod si accipiens existimet illud esse effectum
 vsuræ, quamdiu ita existimat; restituat, cum pri-
 mum verò nouit non esse effectum vsuræ, & libe-
 ratur ab illa deceptione, deponat erroneam con-
 scientiam, & retineat. Vnde lucrum ex contra-
 ctu iniquo est quidem obnoxium restitutioni, hoc

autem lucrum non est ex contractu vsurario, sed
 ex libera & gratuita voluntate donantis.

Ratio demum, qua ostendebant restituendum
 esse pauperibus, nullam habet vim, cum mutuata-
 rius coacte illud conferens non abdicet à se do-
 minium.

Denique obseruandum hic est, quando vsura-
 rij, vel ipsorum hæredes vel cooperatores tenen-
 tur ad restituendum, ignorant tamen quibus sit
 faciendæ illa restitutio, propterea quod non appa-
 reant mutuatarij, vel hæredes illorum, aut illos
 omnino ignorent, conuertendam esse illam pecu-
 niam in opera pia: ex consilio Ordinarij. Quamuis
 enim primo tom. q. 62. art. 5. dixerimus in alijs de-
 bitis concilium quidem esse optimum, non tamen
 necessarium conuerrere illam in vsus pios ex con-
 silio Episcopi: in vsuris tamen non solum est opti-
 mum, verum etiam & necessarium, vt colligitur
 aperte ex cap. Quamquam. De vsuris in 6.

Denique illud circa hunc articulum explicandum
 manet.

CONTROVERSI A

Ultima.

QUIS SIT COMPETENS
 iudex in causa vsuraria, Ecclesiasticus
 ne, an secularis?

SUMMARIUM.

1 Verior, & communior sententia Theologorum, &
 Canonistarum vbi fuerit apertum contractum esse
 vsurarium huiusmodi delictum esse misti fori.

AB hac Quæstione, cum ad Iustitias ma-
 gis illa quam ad Theologos pertineat,
 paucis me expediam. Sunt qui existi-
 ment ad iudicem Ecclesiasticum perti-
 nere quidem definire, ac declarare in
 re dubia quando committatur vsura, punitionem
 vero huius delicti ad iudicem secularem specta-
 re, & eiusdem autoritate ac præcepto, vbi solu-
 ta fuerint vsuræ, illas esse repetendas, ac resti-
 tuendas. Prius illud ostendunt ex cap. Illo vobis. De
 pignor. vbi Innoc. 3. explicat fuerit ne contractus
 quidam vera venditio, vel impignoratio vsuraria,
 & ex cap. Ad nostram. De emptio. & venditio. ex-
 plicat similiter idem Innocentius contractum quæ-
 dam vsurarium fuisse, licet sub nomine & prætex-
 tu venditionis fuerit celebratus. Posterius vero
 docent ex cap. Post miserabilem. De vsuris. vbi
 præcipit Pontifex compellendos esse Iudæos vsu-
 rarios per Principes Christianos ad remittendas
 vsuras Christianis. Vbi iudicium, quo ad illarum
 repetitionem & restitutionem, Principibus & Iu-
 dicibus secularibus tribuitur.

Verior tamen & communior DD. tam Theolo-
 gorum quam Canonistarum sententia docet, vbi
 fuerit apertum contractum aliquem vsurarium
 esse, huiusmodi delictum esse misti fori: ita vt sic
 locus præuentioni, posseque huius delicti reuerti,
 vbi non vertitur in dubium illum commisisse vsu-
 ram, tam ex mandato iudicis Ecclesiastici, quam
 secularis compelli ad restitutionem vsuratum, si
 quas

quas acceperit, & ratione illius delicti puniri. De iudice seculari probat illud rectè textus ille in ca. Post miserabilem. De Vfuris. De Ecclesiastico vero, probatur etiam ex illo cap. Tua nos. Eod. tit. vbi Alexand. 3. præcepit, ad vsuras restituendas tam filios & hæredes vsurariorum esse compellendos, quam ipsos vsurarios. Neque in illo cap. Post miserabilem, dicitur Iudæos vsurarios esse compellendos à Principibus Christianis ad remittendas vsuras Christianis, quasi careat Ecclesia auctoritate iudicandi vsurarios, & puniendi illos, ac compellendi ad restitutionem vsurarum, sed quia Iudæis, de quibus ibi habetur sermo, viuentibus in locis & Prouinciis Principib. Christianis subiectis, nequit Ecclesia, quæ infidelium iudex nõ est, iuxta illud B. Pauli. 1. Corinth. 5. [Quid mihi de his qui foris sunt iudicare,] illud præcipere: Cæteris vero fidelibus & propofitis pænis illud præcipere potest. Etenim cum vsuraria iniquitas omni iure prohibeatur, quatenus naturali & ciuili interdicitur, possunt seculares Principes & Iudices vsurarios punire: quatenus vero diuino & Ecclesiastico prohibetur, possunt etiam Prælati & Ecclesiastici iudices in eos animaduertere. Vbi res vero dubia fuerit & anceps, vtrumq; pertinet ad Ecclesiasticum iudicem, & declarare, an contractus ille in iudicium Ecclesiæ tanquam suspectus de vsura vocatus vsurarius sit, & reum vsuræ, si in labem iniquitatis vsurariæ inciderit, ad restitutionem compellere, ac punire. Quæ omnia cum communi vsu tribunalium Ecclesiastici & secularis ita obseruentur; pluribus in hac parte opus non est.

ARTICVLVS III.

LICEAT NE ACCIPERE
mutuum ab vsurario.

S V M M A R I V M.

- 1 Inducere aliquem ad peccandum illicitum est, & quot modis fiat?
- 2 Peccato alterius qui paratus est ad committendum licet vti.
- 3 Nulla ratione licet aliquem inducere ad conferendum mutuum sub vsuris.

AD huius Quæstionis (de qua Magister & scholastici in 3. sent. dist. 37. & Iurisperiti in cap. Super eo. De Vfuris) explicationem, constituit D. Thom. hæc duo tanquam certissima fundamenta.

- 1 Prius est, nulla ratione licere alicui inducere alium ad peccandum: Dicitur autem inducere alium ad peccandum, qui consilio, suasionem, vel aliqua alia via occasionem offert proximo committendi peccatum, ad quod non erat paratus, nec instituebat illud committere: Hoc primum fundamentum certissimum est, Primo, quia scandalum actiuum in re graui est peccatum mortale, cum sit causa ruinae fratris, inducere autem alium ad peccandum est scandalum actiuum. Secundo, quia cooperari peccato alterius, & concurrere ad illud est committere idem peccatum, & mereri eandem penam iuxta illud B. Pauli Rom. 1. [Quoniam morte digni sunt, non solum qui talia faciunt, verum etiam qui consentiunt facientibus.] Qui vero inducit fratrem ad aliquod peccatum

mortale, non solum consentit in illud, verum etiam cooperatur illi, & concurrat ad illud.

- 2 Posterius est, licere vti peccato eius qui ad illud committendum paratus est, quando peccatum illius cedit in bonum aliquod. Probat illud d. D. Thom. Primo exemplo Dei, qui vtitur peccatis hominum ad aliquod bonum iuxta illud D. Augustini in Enchirid. ca. 11. [Summa Dei sapientia nulla in nobis permitteret mala, nisi nosset ex illis maxima elicere bona.] Secundo ex eodem Augustino, qui Epistola 154. quæ est ad Publicolam, quærenti liceat ne vti iuramento Pagani, qui per falsos Deos iurat; & sic iurans peccat, cum diuinum illis tribuat honorem & reuerentiam, respondet: [Qui vtitur fide illius, qui per falsos Deos iurat, non ad malum, sed ad bonum, nequaquam peccato illius se sociat, quo per dæmonia iurauit, sed pacto eius bono quo fidem seruauit.] Vnde similiter, qui vtitur peccato alterius ad suum bonum, nequaquam seipsum sociat, aut cooperatur iniquitati illius, sed solum vtitur actione illius ad bonum, ad quod illa indiget. Tertio probat ab exemplo: Siccario enim parato ad rapienda bona, vel occidendum, licet ostenderet bona quæ rapiat, ne occidat. Hoc enim nomine commendatur Hier. 41. honesti quidam ciues Hierosolimitani, qui Ismaeli magno siccario ostenderunt thesauros quos raperet, ne illos occideret: in hoc autem casu ostendens thesaurum latroni, quem scit certo rapturum illum, non peccat, quia non inducit illum ad rapiendum, sed cum sit iam paratus ad rapinam, vtitur iniquitate eius ad bonum, ne scilicet occidat.

Ex his respondet D. Thom. sub duplici conclusione: prior est.

Nulla ratione licet inducere aliquem ad conferendum mutuum sub vsuris.

- 3 Patet ex primo fundamento. Quia dare sub vsuris est peccatum mortale omni iure prohibitum, nulli autem licet inducere fratrem ad peccatum aliquod mortale committendum.

Posterior conclusio.

Ab eo qui paratus est dare cum vsuris, sic illas exercens, vt non soleat aliter mutuare, licet accipere mutuum sub vsuris: modo accipiatur illud propter aliquod bonum, nempe subuentionem propria necessitatis, vel alterius.

Probat hanc D. Tho. Quia accipiens mutuum ab vsurario ita parato, & solito exercere vsuras, non inducit illum ad fœnerandum, sed vtitur iniquitate, & cupiditate illius ad bonum, quod vt stat ex secundo fundamento, licet.

Circa primam conclusionem huius artic. simpliciter & absolute sumptam, extra casum scilicet extremæ necessitatis nulla est controuersia. Offert se tamen non leuis dubitatio.

C O N T R O V E R S I A

Prima.

- A**N IN EXTREMA NECESSITATE existens, quam euadere non potest, nisi inducens diuitem ad vsurariam mutuationem, possit illum ad eam inducere?

S V M M A R I V M.

- 1 Opinio multorum, negans licere.
- 2 Aliorum opinio affirmans licere.

3 Minus

- 3 Minus malum quando consulendum?
- 4 Opus quod non licet alicui facere, non licet consulere.
- 5 Loth Proposuit materiam minoris mali ad vitandum maius.
- 6 Consulentem minus malum, ad vitandum maius, quod alia via vitari non potest, non consentire in peccatum.

QUÆSTIO Hæc pendet apertè, ex illa quæ Caiet. & multi hoc loco disputant, nec præter institutum.

LICEAT NE CONSULERE MINUS malum, ad vitandum maius, quod frater paratus est omnino perpetrare?

EXEMPLVM est familiare. Noui Ioan- nē firmiter deliberaſſe occidere Petrum, paratumque eſſe ad committendum homicidium illud, cum primum poterit, licebit ne mihi ſuadere illi, vt minorem de Petro ſumat vindictam, colapho vel fuſte, vt hac ratione auertam homicidium illud, cum omnibus prius tentatis, nequeam alia via commodiori illud prohibere.

1 Partem negantem docet Gabr. in 4. diſtinct. 15. quæſt. 11. dub. 4. adducitque in ſuam ſententiam teſtimonium D. Thom. aſſerentis præſenti artic. nullo modo licere inducere aliquem ad mutandum ſub uſuris, ſubſcribunt illi Caiet. in commen- to. huius artic. Conrad. De contract. quæſt. 26. coroll. 1. Couarr. in Epito. De Sponſalibus. 1. p. ca. 4. num. 9. circa finem. Quam ſententiam vt explicet Caiet. conſtituit differe plurimum inducere aliquem ad minus malum committendum, vel offerre, ſeu proponere alicui materialiter tantum materiam minoris mali, vt auertatur à maiori. Hoc poſterius (inquit) licet. Et hoc præſtiterunt decem illi viri Hierem. 41. qui Iſmaeli volenti ipſos occidere indicarunt theſauros, quos habebant, ne occideret: hi enim non conſuluerunt Iſmaeli rapinam aliquam, ſed obtulerunt ſolum & propoſuerunt illi materiam minoris mali, quo auerterent illum à maiori: Quemadmodum cum ſiccario dicunt, vt ſolent, & licite viatores, offeremus tibi noſtras pecunias ne occidas nos, non inducunt illum ad rapinam, ſed ſolum offerunt illi materiã minoris mali. Prius vero illud quod eſt conſulere, aut inducere fratrem ad minus malum nullo modo licere, neque vt ea ratione auertatur à maiori committendo.

Quod ita probant. Primo ex B. Paulo Rom. 3. [Non ſunt faciendã mala, vt inde veniant bona,] ſed conſulere, vel inducere aliquem ad quodcumque malum, eſto ſit minus, quam illud ad quod alter eſt paratus, eſt malum: ergo nullo modo licet. Probat minor, Quia conſulens, vel inducens ad malum aliquod, quacunque ratione inducat ad illud, concurrunt efficienter, & eſt velut cauſa moraliter influens illius mali, & cooperatur illi.

Secundo, quod non licet alicui facere, nec licet illi conſulere, cum is qui conſulit (vt modo dicebam) cooperetur, & quod non licet operari, nec cooperari: Sed is cui conſulitur minus malum, non poteſt concilium illud accipere, neque

eo vti, cum nullo modo liceat malum aliquod facere, neque minus ad vitandum maius, ergo nec licet illi ita conſulere.

Tertiò, ſi liceret conſulere minus malum ad vitandum maius, liceret quoque facere minus malum ſub eodem fine, ad deſiſtendum ſcilicet à maiori: at hoc non licet, ergo neque illud. Probat Maior, Quando duo ſimiliter concurrunt ad aliquod opus, quod licet vni licet & alteri, ſed committens malum aliquod, & inducens ſuo concilio ad illud concurrunt efficienter ad idem, ergo ſi conſulens illud non peccat, quia ſic conſulit propter bonum finem, nec exercens illud ſub eodem fine, ne ſcilicet incidat in maius, non peccabit. Et confirmatur. Quia ſi conſulens minus malum eo fine non peccat, quia illud minus malum eſt bonum alteri, qui grauius ledendus erat, ſimiliter exercere minus malum, deſiſtendo à maiori, bonum etiam eſt, ei qui maius erat commiſſurus. Quod ſi dixeris nullum malum eſſe licitum, nec propter finem bonum, & ita nec licere facere minus malum, vt deſiſtatur à maiori, ſimiliter dicam nullum quoque malum conſulendum, ſed quodcumque diſſuadendum omnino.

Quarto Gene. 19. Loth offerens filias ſuas Sodomitis ne in hoſpites eius nefarium illud ſcelus committerent, eo nomine liberatur, & excuſatur à peccato, quia non conſulebat illis ſtuprum filiarum, neque inducebat illos ad aliquod malum, ſed proponebat tantum illis materiam minoris mali, offerens illis filias, vt auerterentur à ſeleſtiſſimo illo facinore, maiori que malo: Vnde ſi factum illud Loth fuiſſet conſulere: aut inducere illos ad ſtuprum filiarum: eſto ita ageret ad vitandum maius crimen, non poſſet excuſari à peccato. Quod autem Loth non intenderit conſulere illis ſtuprum filiarum, probat Caiet. Quia ſi illud conſuluſſet, non fuiſſet in eo cauſa iuſtus, vocatur autem iuſtus 2. Petri 2. vbi alludens B. Petrus ad hoc factum Loth, vt habet ibi Gloſa, ſic de illo loquitur: [Et iuſtum Loth oppreſſum à nefandorum iniuria, ac luxurioſa conuerſatione eripuit: aſpectu enim & auditu iuſtus erat.]

Quinto argumentatur Conrad. Conſenſus in peccatum alterius, etiam ſi habeatur propter bonum finem, peccatum eſt, ſed qui conſulit alteri minus malum, conſentit in peccatum quod ille committet exercendo illud minus malum, ergo peccat. Maior certa eſt: Probat Minor. Quia is qui conſulit, aut vult illud fieri ab eo cui præbet concilium, aut ſecus: ſi primum, conſentit ergo in peccatum alterius, ſi ſecus, non ergo verè conſulebat, ſed ſimulatoriè, hic autem agimus de eo, qui verè & ex animo conſulit minus malum ad vitandum maius. Adde quod talis ſimul ratio in re graui non eſt immunis à peccato. Et confirmatur: Qui vult alium peccare peccat, ſed qui conſulit minus malum, eſt ſi nollit fratrem maius peccatum, ad quod perpetrandum paratus erat, committere, vult tamen illum committere, ac peccare illud minus, ergo peccat.

Denique, idem eſt conſulere ſibi ipſi, quod conſulere alteri; ſed qui perpetratur minus malum, neque excuſatur, quia ita ſibi conſulat ad vitandum maius, ergo neque qui alteri conſulit minus malum excuſabitur à peccato, eo quod ita conſulat ad vitandum maius.

2 Oppoſitum docent Adrian. quolib. 1. quæſt. 2. Soto lib. 6. de iuſt. quæſt. 1. artic. 5. Angel. in verbo Vſura. 2. §. 2. & ex Iuriſperitis Innoc. in cap. Super eo. De vſuris. & ibidem Panormit. Nauarr. in Ma-

in Manuali cap. 17. numer. 263. & idem Caiet. in Summa in verbo Tyrannis, vbi habet expressè: [Luxurioso sanctè consulitur, ne adulteretur, sed fornicetur.] Et in opusculo decem & septem Responsionum, Respon. 13. ad tertium dubium, in quo fuit quæsitum ab ipso, qua ratione affirmet in hoc art. nullo modo licere inducere ad minus malum, etiam paratum, inferius vero quæst. 65. artic. 8. in quinta causa duelli, videatur docere licere inducere; vt peccet minus? Respondet his verbis: [Aliud est inducere ad totum hoc, scilicet minus malum, & solum inducere ad minus: Primum nunquam est licitum, & hoc in priori loco dicitur: secundum non solum est licitum, sed sanctum, & Angelorum officium, & hoc in secundo loco dictum est.] Quasi dicat, non licere inducere proximum ad malum aliquod absolute & simpliciter, neque maius neque minus: at si paratissimus ille sit aliquod malum perpetrare, licere tunc inducere illum ad minus, quia tunc non induco ego illum ad malum, cum ipse vitio suo paratissimus sit, ad illud, sed id tantum præsto, vt exerceat minus: Hanc vero esse mentem Caiet. in ista responsione explicant aperte sequentia verba eiusdem, habet enim. [Et hinc fit, vt adulterum, quem aliter non valemus retrahere, ad simplicem fornicationem licite prouocemus, non hortando, vt fornicetur, sed si suæ vult satisfacere voluntati, alieno non iniurietur toto: Nec tamen oportet huiusmodi conditionales semper exprimere, sed sufficit quandoque eas mente retinere, pro loco & tempore, vt sapiens iudicabit: hoc enim non est inducere ad malum maius vel minus, sed est secundum rem retrahere à malo maiori. Fitq; frequentissima exercitatione hoc à redimentibus vexationem suam: vt fecerunt illi decem viri apud Hieremiam. 41.] Vnde mutauit profecto Caiet. sententiam, aut, cum in hoc articulo, vtatur verbo isto inducere, in summa vero verbo consulere, aliquid aliud forsitan voluit (vt inquit Soto) significare hoc verbo inducere, quam significetur verbo illo consulere, At cum inter has voces nullum reuera sit discrimen, hoc non est cõsendum Caiet. excogitasse, sed mutasse omnino sententiã, cum in responsione ista citata vtatur quoque verbo illo inducere.

Cæterum quidquid Caiet. in hac parte senserit, hæc est communis inter recentiores DD. quin potius sanctorum Patrum doctrina, duobis seruatis, quæ rectè considerauit Soto.

3 Prius est, vt is cui malum consulendum est, certo cognoscatur firmiter deliberasse, & omnino paratus esse ad aliud maius committendum, sola enim suspicio, etiam si certis coniecturis illa nitatur, non sufficit ad consulendum minus malum: quia cum nonnunquam aliter res habeat quam suspicamur, forsitan vbi opinaremur auertere nos fratrem à maiori aliquo malo, proposito illi minori, induceremus in malum, eum qui nullum tunc exercere instituebat. Neque sufficit inclinatio sola & propensio in maius malum, siue ex prauitate naturæ, siue ex habitu illi insit: Non enim (exemplum est Soti & accommodatum) eo quod aliquis habeat corruptam naturam in alterum sexum licet vt à propensione illa, vel habitu auertatur, suadere illi concubinatum: quia etto talem habeat propensionem, vel habitum, vbi tamen non est paratus, & in procinctu ad maius delictum, neque de illo cogitat, si quod aliud minus illi suadeas, inducis profecto illum simpliciter & absolute ad malum, quod tunc non instituebat.

Alterum est, vt omnia media, omnesque viæ tentatæ prius sint, quibus frater à malo illo quod exercere instituit, simpliciter & omnino dissuadeatur, neque aliqua earum proficiat, sed hæc sola maneat, qua à malo, quod patrare decreuit, auertatur, suadere illi, vt cum ita decreuit, nec vlla ratione, velit mutare animum, hoc saltem minori malo contentus sit.

Quibus seruatis illud licere probatur primo. Huiusmodi consilium habet bonum obiectum & finem, nullaque vitiatur circumstantia, ergo est honestum & licitum: Probatur antecedens; Imprimis quæ sine nulla est dubitatio, cum finis illius non sit fratrem, cui consilium dat, malum aliquod agere, imo optaret ab omni malo illum abstinere, sed cum id nequeat, nititur saltem auertere illum à maiori malo, ac vitare illud. De obiecto vero probo, quia vbi paratissimo ad occidendum fratrem, quem video nulla ratione velle à vindicta cessare, suadeo ne occidat, sed fuste tantum percutiat obiectum huius consilij non est, percutere fuste, hoc enim est malum, sed hoc totum conditionale, posito te nulla ratione velle dimittere fratri tuo iniuriam, qua te affecit, quod certè ego optarem, & conatus sum tibi persuadere, nec valeo, sed omnino vis sumere vindictam ab illo, vel per homicidium illius, vel per aliquam percussione, ne quæso occidas, sed contentus esto percussione: quod ita sumptum non est malum, sed bonum & rationi consonum, & quod idem cui alter nocere instituit, iudicaret posita ea conditione esse bonum, iuxta regulam topicam. [Ex duobus malis minus est eligendum.]

Et confirmatur minus malum, quamuis simpliciter & absolute sit malum, at respectu maioris mali est bonum: sed in hoc casu ego non consulo fratri absolute minus malum, neque simpliciter vt percutiat, sed sub conditione & respectu maioris mali, nempe vt cum constituisset firmiter fratrem occidere. ne occidat, sed solum percutiat, ergo consilium meum non habet malum obiectum, sed bonum: Minor constat, cum sub ea conditione hic loquamur: Maior est D. Gregor. lib. 32. Moral. cap. 18. & habetur Canone Nerui. Distinct. 15. vbi constituit illam regulam, [Ex duobus malis minus esse, eligendum. Vnde cum electio sit alicuius boni, & minus malum respectu maioris eligendum sit, consequenter minus malum respectu maioris, & ad vitandum illud, bonum est. Loquiturque ibi D. Grego. non solum de malis pœnæ, verumetiam de malis culpæ: Sic enim ait: [Est tamen quod ad destruendas Bemoth versutias subtiliter fiat, dum mens inter minora & maxima peccata constringitur: Si omnino nullus sine peccato euadendi aditus patet, minora semper eligantur, quia & qui murorum vndique ambitu, ne fugiat, clauditur: ibi se in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur.]

Secundo si huiusmodi concilium malum esset, ea certè de causa, quia per illud alter inducitur ad peccandum, at nihil tale præstat, ergo non est malum, sed honestum. Probatur minor: Nemo dicitur inducere ad peccandum eum, qui iam apud se firmiter instituit committere hoc, vel simile peccatum grauius, sed in casu de quo loquimur, Petrus iam apud se firmiter constituuerat nocere Ioanni, Andreas igitur qui suo concilio hoc tantum nititur, vt minus illi noceat, non inducit Petrum ad peccandum, quin potius ad hoc, vt cum firmiter ille statuerit peccare, leuius peccet;

Quod

Quod supposito deprauato animo Petri bonum est.

Tertio licet ex Caiet. volenti graue aliquod nocumentum inferre fratri, vt ab eo desistat, proponere illi materiam minoris nocumenti, at proponere talem materiam, moraliter idem est, quod suadere illi vel inducere illum, vt desistat ab illo maiori nocumento quod inferre decreuerat, inferat minus illud cuius materia ei proponitur.

Ergo licet consulere illi minus malum. Ver. gra. qui volenti occidere Ioannem proponit melius esse fuisse illum percutere, quid aliud facit, quam hoc minus malum illi consulere, vt desistat à maiori quod exercere volebat: aliter inutile est omnino, talem materiam proponere, nisi proponens illam simul suadeat, vt dimisso maiori damno quo instituebat fratrem afficere, minori sit contentus. Vnde in materia morali nimia metaphysica est, aut figmentum potius, ita hæc distinguere, vt liceat quidem parate ad committendum maius malum proponere materiam minoris, quo ab illo maiori auertatur, minime vero liceat suadere illi vt desistat à maiori, vt minus tantum committat, cum re ipsa hæc vnum & idem sint omnino.

Demique confirmatur testimonijs Sanctorum Patrum. In primis verba illa D. Grego. in illo Cano. Nerui. id aperte docent, & apertius multo D. Augustinus in quaestionibus super Exodum, & habetur 33. quaest. 2. Cano. Si quod verius, vbi agens de viro adulterę volente omnino alterum è duobus præstare, vel vxorem adulteram occidere, vel ea diuissa & viuente aliam ducere, ac manere cum ea in adulterio. ait: [Si facturus est quod non licet, puta, vel vxorem occidere, vel dimittere, iam faciat adulterium, & non committat homicidium, licet neutrum debeat facere:] Vbi aperte D. August. consulit minus malum ad vitandum maius. D. etiam Chryso. homil. 27. ad populum affirmat, viro qui assuerus est iurare, consulendum esse ne iuret per Deum, sed vt iuret per caput suum. Quod iuramentum etiam est dicente Christo Matth. 5. [neque per caput tuum iuraueris:] sed leuius multo quam iurare per Deum.

Ex quibus sequitur, honestissimum esse & laudabile huiusmodi opus, & consilium, quo videt fratrem paratum ad aliquod graue malum perpetrandum, cum prius omnem mouerit lapidem ad illud omnino dissuadendum, nec aliam sibi commodiorem videat occurrere viam, ne grauius illud committat, quam suadere vt committat leuius, illud ita suadet. Vbi licet hoc sine moueatur, isque sit consulentis animus, non est necesse (vt idem Caietan. in illa responsione 13. obseruat) illud exprimere, aut verbis explicitis sic consulere: Cum velis omnino fratrem tuum vel interimere, vel percutere, obscuro ne interimas, sed percutias tantum, sed sufficit, consulat expresse quod minus malum est. Nam eo ipso quo certo cognoscitur habere illum deliberatum animum occidendi, qui hortatur vt sola percussione sit contentus, perinde se habet, ac si conditionem illam exprimeret, Quia ratione non consulitur (vt antea dicebamus) malum, sed minus, ne inferatur maius, quod totum simul sumptum bonum est.

Sed offert se hic dubitatio, antequam argumenta aliorum diluamus. Num hæc doctrina

Tomus Secundus.

intelligenda tantum sit respectu eiusdem personæ, vt cum suadeo Petro volenti occidere Ioannem, ne illum occidat, sed percutiat solum: vel respectu etiam diuersarum personarum, quæ ita affectæ sunt, vt damnum vni earum illarum grauius multo sit, quam idem damnum illatum alteri. Vt si volenti occidere Principem, aut Clericum, vel virum præstantem necessarium Reipub. suadeam, cum alia via non occurrat quia auertam illum à tali homicidio, vt occidat alium de media plebe Reipub. inutilem.

Ex discipulis D. Tho. sunt qui existimant intelligendam esse sententiam, quam sequimur in vniuersum, tam respectu eiusdem personæ, quam diuersarum. Quod probant ex verbis citatis D. Augustini, vbi posito virum illum deliberate velle vnum è duobus, aut occidere propriam, aut adulterari cum altera, suadendum esse adulteretur, ne occidat. Vbi aperte consulit minus malum cum altera, vt desistat à maiori damno quod volebat inferre propriæ.

Secundo volenti furari à domo pauperis, licet suadere vt furetur potius à domo diuitis, & similiter volenti comburere magnum oppidum, in quo multa simul committet homicidia, ne comburat nisi exiguum.

Alij docent licere consulere minus malum respectu vnius personæ, ad vitandum aliud maius respectu alterius, quando nulla alia via illud maius damnum vitari potest, & is, cui illud minus malum inferri consulitur, iam tenebatur alias illud pati. Vt si Petrus firmiter constituisset occidere Regem, aut plebeium, possum consulere Petro vt occidat plebeium, quia tenetur quiuis subditus ad vitandum Regis sui interitum propriam vitam exponere. Et similiter volenti adulterari non licet consulere vt fornicetur cum muliere honesta, cum illa non sit parata ad turpitudinem, licet tamen consulere ne adulteretur, vt fornicetur cum meretrice turpitudini exposita: quia hæc, quamdiu sic manet exposita, tenentur facere copiam sui cuiunque poscenti. Consulere autem vt inferatur minus malum fratri, qui non tenetur alias illud pati, vt liberetur alius à maiori malo ipsi inferendo, sentiunt hi, nullo modo licere: quia non licet prospicere bono vnius cum detrimento & iniuria alterius. Huius quoque opinionis videtur esse Dominicus Soto. lib. 4. de iust. quaest. 7. artic. 3. vbi obligat ad restitutionem damni alicui illati, esto quis ita consulerit ad vitandum aliquod grauius damnum respectu alterius. Sed qui ita sentiunt, non considerant sicut oportuisset, fratrem cui damnum aliquod inferitur, esto sit minus, & eo sine ne alteri grauius noceatur, & in casu in quo teneretur ille ad damnum illud minus ferendum, affici re vera iniuria, & respectu ipsius malum illud absolute, & simpliciter esse malum: & ex consequenti nec consulendum. Verbi gratia, reneatur quidem diues conferre huic pauperi eleemosynam, consulo pauperi, qui aliunde sibi necessaria rapere omnino instituebat, vt accipiat illa è domo istius diuitis, certe quamuis teneretur ille admonitus de necessitate pauperis ad præstandam illi eleemosynam, nihilominus consulere vt per vim vel rapinam è domo eius, qui gratis forsitan illam contulisset, acciperet, negari non potest fieri cum illius iniuria, cum ad ea, ad quæ tenebatur ex charitate, compellatur per vim vel fraudem. Vnde sententia,

Na quam

quam docuimus, licere consulere minus malum ad vitandum maius, intelligenda est respectu eiusdem personæ, qui alter omnino nocere instituit. Quia nocumentum, quod alicui inferitur, esto ad vitandum maius damnum alterius inferatur, illi simpliciter & absolute nocumentum est, & qui ita consuleret, illi damno pro seculo cooperaretur.

Ad argumenta in oppositum.

Ad primum dico, D. Augustinum non consulere eo loco, ut vir adulteræ, ne illam occidat aliam honestam ducat, & ex honesta adulteram faciat, tantum illius animæ damnum inferens, sed ne uxorem occidat, adulterium cum alia, quæ suo vitio turpis esse velit, committat. Unde loquitur respectu eiusdem viri, quid illi magis expediat occidere an mechari.

Ad secundum dico nullomodo id licere, quia fit absolute & simpliciter iniuria, & damnum, ei cui illud inferitur, etsi minus sit ac leuius, consularique ad vitandum maius. Minus enim damnum, ut ex dictis constat, non licet consulere, nisi quia comparatione maioris bonum est illi, cui minus inferitur, quod solum habet locum respectu eiusdem personæ: nam respectu diuersarum, quodcumque inferatur, siue minus siue maius, recipienti illud simpliciter & absolute iniuria, & damnum est, ad quod neque consilio, neque fauore, neque villo alio modo licet alicui cum alio concurrere: sed conandum est fratrem à maiori damno, quod inferre vult, aut honestis vijs auertere, vel illud impedire, vel saltem eniti ut minus eidem inferat: suadere vero ut alteri noceat, nullo modo liceat, quod si nulla via aucter potuit ab illo iniquo instituto, culpæ ipsius damnum illud tribuendum erit, non alterius qui conatus est, quantum potuit, & debuit illum auertere, nec valuit.

Iam ad argumenta initio proposita.

Ad primum respondet rectè Soto, verissimum quidem esse dictum Beati Apostoli, [Non esse facienda mala, ut veniant bona:] consulentem vero minus malum ad vitandum maius, eo modo quo diximus, non facere malum, sed bonum, ut abundè constat ex dictis.

4 Similiter respondeo ad secundum, opus quod non licet alicui facere, nec licere illi simpliciter consulere, licere tamen, quando illo opere quamuis absolute & secundum se illicito, vitatur aliud magis illicitum, quia tunc opus illud non consilium ut illicitum, sed tanquam deuiatio quædam & auersio à maiori malo, quia alia commodior via tunc non inuenitur, ex malitia & iniquitate eius, qui firmiter instituit malum aliquod perpetrare. Quo fit, ut minus illud malum quod simpliciter malum est, in hoc casu, sicut consilium, ex circumstantia finis sit bonum, vel ut alij dicunt, materialiter quidem sit malum, fornaliter vero in consulente sit bonum. Respondeo secundo negando maiorem: Alteri enim neque maius malum neque minus facere licet, quia in facultate eius est, & tenetur omnino vtrumque euitare: at mihi, qui omnibus tentatis, ut ab omni malo exercendo illum auerterem, nulla alia occurrit via ad vitandum grauius delictum, quod instituit, quam suadendo ut committat leuius, licet illud consulere, quia in hoc casu obiectum huius consilij non est absolute illud minus malum, sed hoc totum, ut qui ab omni malo dimoueri non potest, committat minus, ne com-

mittat maius: quod obiectum (ut constat) bonum est.

Ex his soluitur tertium. Alteri enim sic consulere possum, quia (ut constituimus) omnibus prius tentatis propter duritiam, & iniquitatem eius non valeo alia via illum auertere à grauiori malo, quod facere instituit, quam inducendo ad minus. Mihi autem simile consilium nullo modo sumere possum, quia mihi liberum est duobus vel pluribus delictis mihi oblati omnia illa cauere: nullus enim ad eas angustias redigi vquam potest, ut teneatur aliquod malum prestare. Vnde ortum est illud commune Theologorum proloquium, & axioma, [Non posse dari perplexitatem in lege Dei.] Quasi dicant, Nunquam posse hominem ad eas angustias redigi, ut debeat peccare, vel quidquid agat necessario peccet, cum omne peccatum ex D. Augustino, Ideo peccatum, quia voluntarium.

5 Ad quartum Caiet. ut ex eodem argumento patet, vindicat à peccato factum illud Loth, affirmans illum non consuluisset minus malum ad vitandum maius, sed proposuisse tantum materiam minoris mali: quia vir sanctus & iustus, & qualem Beatus Petrus testatur, non est censendus in illo facto peccasse, peccasset autem, si flagitium flagitio euitare curasset, eum ex B. Paulo [Non sint facienda mala, ut inde veniant bona.] Quo circa solum materiam minoris mali censendus est illis obtulisse, animo placandi hyperbolica quadam submissione populum illum furentem. Arbitrabatur enim (inquit) & rationabiliter populum illum oblationem illam non accepturum, sed quod placatus tanta submissione ipsius Loth desisteret à cæpto, & eo rationabilius, quod filæ eius sponsæ iam essent ciuibus Sodomæ. Quem admodum placaturus lacesitum iniuria, pugionem nudum illi offert dicens, interfice me, non quidem animo ut interficiatur, sed ut tanta submissione placeret læsus.

Hæc tamen expositio Caietan. rejicitur, & merito. Primo, quia nititur illi fundamento, licere proponere materiam minoris mali ad vitandum maius, non tamen consulere, quæ (ut admonuimus) moraliter idem omnino sunt. Secundo, quia si contextum ipsum respicias, non solum proposuit Loth illis filias suas verum & suadebat, & inducebat ciues Sodomæ, ut relicto nefando scelere, quod perpetrare volebant, stuprum potius committerent, ait enim. [Abutimini eis.] Tertio, quia licet iure naturali teneretur Loth hospites suos ab iniuria, quam ciues Sodomæ illis inferre moliebantur liberare, potiori tamen iure & vinculo tenebatur ad filiarum suarum custodiam: vnde nulla ratione licebat ei absque peccato filias stuprandas alicui offerre.

D. Ambrosius & habetur 32. quæst. 7. Cano. Offerebat. Laudat quidem zelum Loth, eumque sanctum vocat, quod filiarum pudorem exponeret, ut hospitalitatis iura suis hospitibus custodiret, videns minorem culpam esse filiarum stuprum, quam nefandum facinus, ad quod ciues illos videbat paratos, non tamen explicat aperte num in eo peccauerit: non enim quidquid ex zelo virtutis fit, eo ipso à peccato est immune, cum multa fiant secundum zelum, non tamen secundum scientiam. Nec quod à Beato Petro appellatur iustus, & à Beato Ambrosio sanctus, illum ab omni peccato liberat, potuit

potuit enim et si vir sanctus, in eo tamen facto linquere.

D. Chrysostom. commendat etiam plurimum hospitalitatem huius viri, qui nec filiabus suis parcebat, ut suorum hospitem seruaret honorem, indeque colligit quanta debeamus in hospites uti clementia & largitate: sed in eo fuerit nimius, & peccauerit, non explicat, Neque ex laude qua hospitalitatem eius profecit, efficitur statim in eo facto non peccasse. Potest enim aliquis in aliquo euentu ita se gerere, ut maximum virtutis alicuius amorem & affectum ostendat, quamuis opus illud imprudens sit, aut temerarium.

Vnde D. Augustin. in quaestio. super Genesim vnde sumpta est Glosa istius loci & habetur distinct. 14. Cano. Quod ait, ita habet; Quoniam prostituere volebat filias suas, hac compensatione, ut viri hospites eius nihil à Sodomis tale paterentur, Vtrum admittenda sit compensatio flagitiorum, vel quorumlibet peccatorum, ut nos faciamus mali aliquid, ne alius grauius malum faciat, An potius perturbationi Loth, non consilio tribuendum, quia hoc dixerit, merito quaeritur: & nimis periculosissime hæc compensatio admittitur: si autem perturbationi humanæ tribuitur, & menti tanto malo permota, nullo modo est immitanda.] Vbi D. Augustin. sentit Loth male egisse prostituendo filias, etiam si ad seruandum hospitem honorem illas prostitueret, quia non licet nobis aliquid mali facere, nec alius grauius malum committat: excusat vero illum, non quidem à toto, sed à tanto ut dicunt, quod ex animi perturbatione, in qua Populus ille nefanda libidine furens ipsum constituit, vix potuerit secum deliberare honestum ali quod medium, quo & hospitem suis consulere, & scelestissimos illos à tanta prauitate auerteret, sed velut oppressus, quod primum illi venit in mentem, obtulit, ut turbam illam tumultumque sedaret: Quam perturbationem admonet Diuus Augustinus inimitandam non esse: quia, etsi propter illam possit non à toto delicto, sed ab aliqua solum parte excusari, male tamen egit prostituendo filias, ad quarum custodiam potius quam ad hospitem suorum honorem tenebatur. Vnde ad argumentum quod ex facto isto Loth sumebatur, respondeo, non excusari illum ut vult Caiet. quasi non induceret eos ad peccandum leuiore delicto, sed solum proponeret materiam minoris mali, tum, quia hæc (ut ex dictis constat) idem sunt omnino, tum, quia ex contextu ipso patet expresse, ad stuprum filiarum illos induxisse, cum diceret: [Abutimini eis,] Vnde à sanctis Patribus solum extenuatur peccatum eius, excusaturque aliqua ex parte, vel propter nimiam animi perturbationem, ut ab Augustino, vel propter nimium zelum seruandæ hospitalitatis, ut à beatis Chrysost. & Ambros. Commendatur vero à Beato Petro, appellaturque iustus, non quod filias suas prostitueret, cum in eo deliquerit, sed quia moribus erat honestissimis, cum inter ceteros adeo impios scelestosque agens nulla ratione fuerit vel in minimo contaminatus.

Ad quintum respondeo, consulente minus malum ad vitandum maius, quod alia via vitare non potest, non consentire in peccatum aliquod, cum optaret potius ut ab omni peccato frater ille auerteretur, sed in hoc totum consentire, cum

Tomus Secundus.

Velis vel occidere vel percutere, opto ut percutias potius quam occidas, qui consensus non fertur in percussione illam, ut percussione, sed ut minus nocuum, ubi maius erat inferendum: & ex consequenti neque fertur in peccatum, neque in malum aliquod, sed in bonum obiectum ut ostendimus.

Ad vltimum constat responsio ex solutione tertij: Alteri namque licet consulere minus malum, quando eum nulla alia via à maiori valeamus auertere, nobis autem ipsis nequaquam ita consulere possumus, cum in nostra facultate sit ab omni malo abstinere.

Ex his facile erit explicare priorem illam quaestionem, liceat ne diuitem, qui non vult extreme indigenti per elemosynam subuenire, cum debeat, inducere ad mutuandum saltim illi sub vsuris? Responsio est affirmatiua. Ita docent, qui sentiunt licere consulere minus malum ad vitandum maius: plerique enim eorum, cum hoc docent, agunt de huiusmodi diuite. Idem sentit Ricard. in 4. dist. 15. art. 5. quaest. 5. ad c. affirmans licere rogare vsurarium ad mutuandum sub vsuris pauperi maxime indigenti, cui diues ille per elemosynam subuenire non vult, Et probatur. Licet consulere minus malum, ad vitandum maius quod aliquis paratus est perpetrare, sed grauius peccat diues non subueniens pauperi extreme indigenti per elemosynam, vel grauitur mutuuum, quam tuans illi cum vsuris, ergo licet consulere illi ac inducere illum in tali casu ad mutuandum pauperi sic indigenti cum vsuris. Maior constat ex dictis. Minor probatur: quia maius peccatum est homicidium quam vsuraria mutatio, qui vero extreme indigenti non subuenit, cum possit, perinde se habet, ac si pauperem illum fame interimere, ut docet B. Ambros. 3. lib. de officijs. & habetur distinct. 86. Cano. Pasce: [Pasce (inquit) fame morientem, quisquis enim pascendo hominem seruare poteris, si non pauisti occidisti.] Neque repugnat his prima conclusio D. Thom. huius art. loquitur enim in ea D. Tho. absolute & extra casum extreme necessitatis absolute enim neminem licet inducere ad vsuras, in casu autem extreme necessitatis licet, quia tunc qui diuitem sic inducit, non inducit simpliciter ad vsuram, sed ad hoc totum, cum fratrem tuum interimere fame velis, praestat, ut sub vsuris illi mutues, quam ut fame interimas.

Circa secundam conclusionem offert se quoque hæc dubitatio.

CONTROVERSI A

Secunda.

LICEAT NE FORMALITER
& expresse petere mutuuum sub vsuris ab
vsurario parato ad seruen-
randum.

SUMMARIUM.

1 Ab eo qui non est paratus ad seruen-
dum licet petere sub vsuris.

Nn 2 2 Mu-

- 2 Mutuum petens vel accipiens sub usuris duobus modis se habere potest.
- 3 Opinio Durandi, & Paludani cum suis probationibus.
- 4 Opinio Conradi, Gabrielis, Caietani.
- 5 Ab usurario, qui licet sit paratus ad mutuandum cum usuris aliquando tamen mutuatur gratis, & amice, non licet petere sub usuris.
- 6 Peccatum est petere ab usurario omnino parato, si petens habeat complacentiam peccati, quod in usuraria mutuacione committitur.
- 7 Ab Usurario omnino parato licet petere, simpliciter & absolute.
- 8 Duobus modis potest aliquid esse intrinsicè malum.
- 9 Maleficio uti ad soluendum maleficiam non licet.
- 10 Iuramentum ab infideli exigere quomodo liceat? per falsos Deos?

EX proximè præced. controu. constat, ab eo qui non est paratus ad scelerandum, nullo modo licere petere sub usuris, quia nõ licet aliquem ad eam iniquitatem inducere, præterquam ubi extremè indigenti nollet gratis subuenire: Nunc de eo, qui paratus est, quasi ex officio exercet usuras, differamus. Cum quo duobus modis potest se habere petens, & recipiens ab illo mutuum sub usuris: vel ita, vt initio postulet solum ab illo mutuum, tanquam liberè, & gratis sibi exhibendum, nulla posita conditione de soluenda aliqua usura, sed cum usurarius assinet, vel saltem significet, se nolle aliter mutuare quam ea lege, & conditione, vt reddatur ei aliquod lucrum extra sortem, tunc mutuarius vt suæ occurrat necessitati, admittit conditionem illam, promittitque vna cum sorte; reddere lucrum illud & usuram. Vel potest mutuarius, quia nouit usurarium à quo mutuum postulat, aliter non mutuaturum quam sub usuris, statim à principio mutuum petere formaliter, & expressè sub usuris, & quasi in actu exercito, dicens mutua mihi 100. aureos restituam tibi post annum 110.

3 Hoc posito variè sunt de hac quæstio. DD. sententiæ. Prima est Durand. in 3. distinct. 37. quæst. 4. Paludani eadem distinct. quæst. 2. & diuini Antonini 2. p. tit. 1. cap. 9. §. 1. Qui docent licere quidem petere ab usurario parato mutuum illo priori modo, minime vero posteriori, præterquam in tribus casibus, Quos statim subiiciemus.

Priorem partem ita ostendunt, Petens à principio mutuum gratis, & liberè, & sine villo pacto usurario, mutuante verò omnino renuente aliter mutuare quam sub pacto & conditione recipiendi aliquam usuram, vt suæ necessitati succurrat, conditionem illam admittit, hic realiter & verè non inducit usurarium ad peccandum, neque aliud præstat, quam vt suam redimat necessitatem & vexationem admittere conditionem illam, hoc autem licet cuiçunque indigenti. Et confirmatur. Iustitia vt docet Arist. (à quo illud accepit D. Thom. in hoc art.) non est media inter inferentem in iustitiam, & patientem illam quasi inter duo extrema, sed solum repugnat iniustitiæ quam aliquis infert, & alter patitur: sed in hoc casu usurarius infert iniuriam, mutuata-

rius vero solum patitur illam, ergo ex eo solum quod admittat conditionem illam, cum non prouocauerit eum ad scelerandum, sed ad mutuandum tantum, non est censendus iniuste agere nec peccare.

Dices non licet consentire in peccatum alterius, neque propter maximam necessitatem, sicut non licet consentire in fornicationem nec propter periculum vitæ, conditio autem ista, quam exigit usurarius est peccatum usuræ, ergo non licet illam admittere Respondet Durand. In damnis, & pœnis temporalibus incurrendis sufficere ad excusandam culpam merum maioris damni, vel pœnæ, quia secundum rectam rationem in his minus malum & damnum est eligendum, vt viator cui dicit sicarius da mihi 100. aliter expoliabo te omnibus tuis, licitè ac prudenter confert illa 100. ne omnibus bonis exspolietur: tunc enim non consentit in iniquitatem illius, sed in hoc tantum quod est pati minus damnum, ne incurrat aliud maius: Pari ratione, qui non postulat mutuum cum usuris, sed mutuum solum, usurario vero dicente nolo mutuare nisi vna cum sorte reddas usuram, vt suæ succurrat necessitati annuit illi, & consentit, non consentit in iniquitatem usurarij, sed in hoc quod est liberari à necessitate qua premittitur, quæ illius damnum est quam solutio illius usuræ. Ad exemplum vero Respondetur illud non esse accommodatum, quia quædam sunt sic intrinsicè mala, vt nullo modo possint bene fieri, & in ea nullomodo licet consentire, vt fornicari; alia quæ non sunt mala simpliciter & intrinsicè, sed ex circumstantia, & hæc sublata illa circumstantia possunt rectè admitti, huiusmodi autem est mutuanti aliquid conferre, hoc enim non est intrinsicè malum, cum possit bene fieri, vt si gratis conferatur; est autem malum ex sola circumstantia, quia mutuans vult illud sibi reddi, vt pretium mutui; quocirca potest mutuarius ad leuandam suam necessitatem illud conferre, non intendens reddere illud vt pretium mutui, sed vt redemptionem suæ vexationis.

Alteram partem probant: Quia petens à principio formaliter & expressè sub usuris, formaliter & apertè inducit illum ad peccandum, quod non licet.

Constituunt tamen tres casus, in quibus sic petens excusabitur à peccato.

Primus est: Si vir simplex ex ignorantia ita peteret mutuum ab usurario, existimans se in eo non peccare, sed illud sibi licere, quia non sunt omnibus maxime viris simplicibus perspicuæ huiusmodi subtilitates Theologicæ.

Secundus, Siquis ita peteret ex inaduertentia agnoscens illum usurarium esse, nec aduertens hunc modum petendi esse, quoddam genus inducendi ad peccatum, velut repentina quadam oratione diceret, mutua mihi 100. ego reddam tibi illa cum lucro.

Tertius est, Siquis certo credat nullomodo illum mutuaturum sine usuris. Quia intelligens illum nulla ratione aliter mutuaturum, eo ipso nouit frustra postulari ab eo mutuum gratuitum, quin potius conditionem illam, & pactum esse habendum tanquam iam sibi ab illo propositum, & expressum, & propterea postulare ab huiusmodi homine statim à principio mutuum cum usuris, non esse inducere

cere illum ad scenerandum, sed idem omnino quod admittere conditionem, sine qua certo nouit illum non mutuaturum.

4 Secunda opinio est Conrradin. De contract. quaestione quadragesimaseptima, conclus. tertia Gabriel. in 4. distinctione decima quinta, quaestione vndecima, dub. 14. Caietani in opusculo 17. Responsum. Respon. 14. quaestiuicula 3. & in opusculo de maleficis, Nauarri in suo Manuali capit. 17. numero 262. & communis inter Iurisperitos in illo cap. super eo. De vsuris. Afferunt hi, licere quidem petere mutuum ab vsurario simpliciter & absolute, & eo nolente aliter mutuare quam sub vsuris posse admitti conditionem nulla autem ratione licere, petere ab illo statim à principio mutuū sub vsuris formaliter, & expresse, Et si certo intelligat mutuarius aliter illū non mutuaturū. nec excipiunt auctores huius secundae opinionis casus illos, quos excipiunt Durand. & D. Antoni. Imo Nauar. expresse reicit illos, affirmans in illis quoque casibus peccare petentem ab vsurario mutuum, cum hac conditione à principio expressa, nempe sub vsuris.

Soto videtur in hac parte varius nam libro sexto de Iust. quaestione prima, articul. quinto habet hanc sententiam, deinde vero libro octauo, quaestione secunda, articul. tertio docet licere petere formaliter iuramentum per falsos Deos, & mutuum sub vsuris, ab eo qui iam est paratus.

Probat autem hac secunda opinio à suis authoribus, Primo. Non licet petere ab aliquo id quod est intrinsecè malum, sed dare mutuum sub vsuris hoc totum simul sumptum est intrinsecè malum, ergo non licet illud petere, Maior certa est, Minor constat ex controuers. prima articul. primo ubi vidimus vsuram esse prohibitam iure naturali, & intrinsecè malum.

Et confirmatur à Caiet. Quod licet petere, licet appetere, at quod alius det mutuum sub vsuris non licet appetere, ergo neque petere.

Secundo, ex illa maxima Theologica, qua inductione constat in omnibus vitijs, Non licet petere ab aliquo, quod ille licite praestare non potest, vt non licet à fure petere furtum, à sicario homicidium: Sed vsurario non licet dare mutuum sub vsuris, ergo neque licet ab eo illud ita petere.

Tertio nulli licet complacere de peccato alterius, repugnat enim illud charitati de qua B. Paul. 1. Corinth. 11. ait non gaudet super iniquitate, at quamuis petens mutuum sub vsuris, ab vsurario parato, non inducat illum ad peccatum, sic tamen petens complacet, & consentit in peccatum illius, ergo non licet. Probo minorem, quia ubi quis aliquid petit, vult & desiderat illud ita fieri, & cum sit, completurque illius voluntas & desiderium, complacet in eo.

Et confirmatur. Si diuiti volenti pecuniam suam apud aliquem custodiendam deponere occurrant quatuor vel quinque, quibus potest illam commendare, quorum vnus ditior quidem est & securius illam custodiet, vsurarius tamen, & qui cum illa vsuras exercebit, non potest in hoc casu diues ille apud vsurarium istum (vt inferius dicemus) pecuniam suam deponere, quamuis illi vtilius sit quia exercebit cum illa vsuras, ergo neq; licet mutuatario, quāuis il-

Tomus Secundus.

li vtilis sit, petere ab vsurario mutuum vsuris.

Quarto. Ad redimendam vexationem ea tantum media adhibere licet, quae ordinantur per se ad illam redimendam, sed peccatum vsurarii non ordinatur per se ad redimendam meam necessitatem, neque ipsa petitio exterior potest habere talem ordinem, ergo neque secundum externam vocem licet ita petere sub titulo redimendae vexationis.

Et confirmatur: Quia videtur certè nimis metaphysicum asserere, petentem expresse, & formaliter mutuum sub vsuris, petere quidem illud, quod in eo à quo petitur, est actus intrinsecè malus, & non petere ab eo realiter & verè peccatum eius, cum sint haec secundum se adeo connexta, & coniuncta.

Quinto. Non licet petere opus artis magicæ à parato, nec maleficium à muliere venefica, etiam si illud esset necessarium ad soluendum aliud maleficium, & in vtilitatem alicuius: Neque licet petere iuramentum per falsos Deos ab infideli parato ad iurandum per illos, ergo neque licebit petere mutuum sub vsuris ab vsurario parato. Probo consequentia ex paritate rationis, quia in his omnibus, qui ita peteret, peteret profecto opus omnino prohibitum, & intrinsecè malum.

Tertia opinio est, ab vsurario parato, quem certum est nullomodo aliter mutuaturum, posse licite postulari mutuum formaliter, & expresse sub vsuris, seruata duplici conditione: Prior est, vt mutuatarium non habeat alium à quo recipiat mutuum sine vsura; Posterior, vt nullam habeat complacentiam peccati, & iniquitatis illius vsurarij, quin potius optaret omnino gratis sibi illum mutuare: Ceterum quia indiget pecunia illa, nec habet amicum, à quo gratis eam accipiat, nouitque certò illum non aliter mutuaturum, quam sub vsuris, ad redimendam suam necessitatem, nec conterendum frustra tempus, postulat statim à principio eo modo, sine quo nouit alium non mutuaturum. Hac opinio placuit doctissimo viro Melchiori Cano, quem multi ex recentioribus discipulis, & interpretibus Diuus Thom. in hac parte sequuntur: conuenitque illa plurimum cum prima illa Durandi D. Antoni. & Palud. Est enim hac aperte tertius ille casus, in quo auctores illius primae opinionis sentiunt posse peti mutuum expresse sub vsuris.

Constituunt verò auctores huius opinionis ad illius explicationem, postulantem mutuum, ab vsurario parato, de quo hic loquimur, expresse & sub hac forma, Mutua mihi 100. restituam tibi 110. duobus modis posse ita postulare, & sub his verbis.

Primo, ita vt in petitione illa loquatur formaliter & simpliciter, ac secundum propriam significationem verborum, qua ratione petens inducit alium ad vsuram, quo iniquum omnino est, & illicitum.

Secundo vero modo, ita vt petitio illa non significet absolute & simpliciter, quod verba illa exterius sonant, sed hoc totum, cum ego non habeam, à quo recipiam gratis mutuum, quo indigeo, nec tu villo modo aliter mihi mutuaturus sis, quam cum vsuris, mutua mihi cum vsuris; Quasi dicat, modo mihi mutues, paratus sum soluere vsuras, & subire damnium istud: Quemadmodum diximus praecedenti controu. consulente minus malū non consulere simpliciter

N n 3 & abso-

& absolute malum, sed hoc totum, cum decreueris omnino proximo tuo nocere, ne inferas illi graue damnum, quod instituebas, sed solum hoc leuius.

Ita ut quemadmodum obiectum huius concilij non est illud minus malum, sed auersio & euitatio illius maioris, quod volebat inferre, ita huius petitionis, mutua mihi sub vsuris, obiectum proprium & formale non sit actio illa vsurarii dantis sub vsuris, cum mallet monino gratis sibi mutuari, sed passio damni cui se offert recipiendo mutuum sub vsuris. Quasi dicat, mutua mihi, & quia certo scio te non mutuaturum, nisi soluam vsuras, patiar hoc damnum meum, & iniquitatem tuam.

Quod autem obiectum hoc sit bonum & licitum, & petitio ista sub hac forma verborum, in hoc casu, & attentis his circumstantiis rerum, & personarum habeat huiusmodi sensum ostendunt primo ex Sacra Scriptura. Nam Matth. 23. cum esset parari Iudæi ad occidendum Christum & Apostolos, dixit eis Dominus. [Et vos implete mensuram patrum vestrorum:] id est, paratus sum pati persecutionem & mortem, qua implebitis mensuram patrum vestrorum. Et Ioann. 13. [Quod facis fac citius,] Id est, supposita iniqua determinatione tua paratus sum tradi à te.

Secundo, ex eodem Caiet. infra quæstione 100. articul. quarto, quando aliquis redimit suam vexationem, reperiuntur ibi duo, vnum licitum & bonum, & aliud illicitum & malum; licitum vt cum petit quis libertatem, vitam, vel aliquod aliud bonum honestum; illicitum verò, conditio iniqua sine qua alter non vult concedere bonum illud honestum, quod gratis debebat, cum sicarius non vult concedere viatori libertatem, aut vitam nisi acceptis pecuniis illius; Circa quæ redimens vexationem suam diuersis modis se habet: nam bonum illud & licitum, quod iure petere potest, petit formaliter, & directe inducens alterum ad illud; circa illicitum verò, & malum non habet se directe, vel actiue, neque tanquam ad illud alterum inducens; sed passiuè tantum, offerens se passurum illud, quod vt bonum est sibi concedatur, cum alter propter suam iniquitatem nolit aliter illud ei concedere.

Vt in exemplo proposito, cum occurrens viator sicario parato ad occidendum illum, nisi pecuniam suam illi tradat, ait, En tibi pecunias, quas mecum defero, accipe illas: in eo casu oratio hæc attentis circumstantiis habet hunc sensum, Cum sis paratus ad me occidendum, nisi tibi pecunias meas tradidero, accipe illas, ne me occidas. Vbi circa vitam, & libertatem habet se actiue, illam directe petens, circa inquam verò pecuniarum acceptionem faciendam à sicario illo passiuè tantum: ita vt quamuis secundum exteriorem sermonem videatur illas offerre, reuera tamen nihil minus habet actio illa, quam eas offerre, sed hoc solum, se paratum esse ad patiendum damnum illud, vt à maiori liberetur: Eadem ratione, quando mutuarius, indigens mutuo, quia nouit certo vsurarium illum non aliter mutuaturum, quam sub vsuris, ait illi, mutua mihi sub vsuris, cum hæc petitio sit quædam redemptio propriæ necessitatis, sunt quoque constituenda & concedenda in ea illa duo, aliud licitum, ad

quod habet se actiue, formaliter & proprie illud petens, nempe mutuum quo indiget, aliud vero illicitum, ad quod licet videatur secundum exteriorem vocem habere se actiue, reuera tamen & à parte rei habet se potius passiuè, & inuoluntarie. Etenim cum nihil minus vellet quam reddere illud lucrum vsurarium, nihil aliud continet illa petitio, quam se paratum esse ad patiendum damnum illud, & solutionem vsuratum.

Quo posito probatur iam hæc tertia opinio à suis authoribus Primo ex isto fundamento. Qui redimit necessitatem, & vexationem suam, quamuis exterius & secundum vocem videatur aliquid mali petere, reuera tamen consideratis necessitate ipsius, & iniquitate alterius, aliisque circumstantiis non petit nisi quod bonum est, nempe liberari ab illa necessitate, patiendoiniquitatem alterius, quia neque illam vitare potest, neque aliter ab ea necessitate liberari: Sed qui indigens mutuo, neohabens amicum à quo illud gratis accipiat, petit illud ab vsurario parato dare sub vsuris, & quem nouit nullo modo aliter mutuaturum, habet se reuera omnino tanquam redimens suam necessitatem, & vexationem: Ergo sic petens, licet secundum externam vocem videatur petere mutuum sub vsuris, quod est malum, reuera tamen non petit nisi solum mutuum, quod est bonum: offerens se propter iniquitatem alterius ad illam iniuriam patiendam, quia alter sibi subuenire non valet.

Et confirmatur: Mutuarius in hoc casu conditionem illam sub vsuris eodem modo apponit, quod illa consentit, eamque seruabit, quia petitio externa & vocalis est signum & nota interni consensus, sed non consentit in illam actiue, neque seruabit illam volens, sed coactus, & passiuè, ferens tantum iniquitatem illam & damnum, vt euadat aliquod aliud à se iudicatum maius, ergo circa illam realiter & verè non habet se actiue sed passiuè tantum.

Secundo licet vt peccato eius, qui iam ad illud paratus est ad proprium commodum, vt docet hic D. Tho. Sed petens sub vsuris in casu proposito nihil aliud facit, quam vt peccato vsurarij ad redimendam suam vexationem, ergo licet ita petere.

Tertio probatur à simili. Quando Genes. 22. dixit Iacob Esau fratri suo [Vende mihi primogenita,] licet videretur petitio illa secundum externam vocem continere aliquid simoniacum, reuera tamen nihil tale continebat, sed solum redemptionem suæ vexationis, sensusque legitimus illorum verborum à parte rei & iuxta animum Iacob erat hic: Da mihi gratis primogenituram quæ mea est, & mihi debetur, cæterum quia certo noui te non daturum illam mihi gratis, sicut debes, sed accepto aliquo pretio, paratus sum pati damnum istud & iniuriam, sicut tu paratus es ad illam inferendam, vt sic meam redimam vexationem.

Ergo similiter hæc petitio da mihi mutuum sub vsuris habet reuera in casu de quo hic loquimur, hunc sensum, da mihi mutuum, quod deberes gratis dare, cum ego in necessitate existam, & tu habeas pecunias ad mutuandum: cæterum quia scio te non mutuaturum gratis, sed cum hoc damno meo, vt solum

solum vsuras, paratus sum ad illud sustinendam, & ferendam hanc iniuriam, ut mihi subueniam.

Et confirmatur ex his quæ diximus primo tomo quæstione sexagesimaquarta, articul. septimo, controuer. prima, ubi docuimus licere occidere aggressorem; quia occisio illa non est intenta ut finis, neque ut medium, (cum medium solum sit bellum illud iustum ad tuendam vitam) sed solum permissa, ut quidam effectus subsequutus illam defensionem & bellum, Similiter res habet in nostro casu: solutio enim illa pecuniæ, vel lucris vsurarij non est intenta à mutuuario ut finis, cum nihil minus vellet: neque ut medium ad redimendam suam vexationem, quia medium est ipsum mutuum; sed solum est effectus subsequutus ex redemptione propriæ vexationis propter iniquitatem mutuuararij, quod licet, sicut modo dicebamus licere uti peccato, & iniquitate vsurari ad proprium commodum.

Quarto. Hoc interest inter consulere vel inducere aliquem, & petere, ac redimere propriam necessitatem, ut qui dat consilium alicui, intendat bonum eius cui sic consulit, propterea namque datur consilium, ut recipiens illud melius sese habeat: Qui vero petit, ad redimendam propriam necessitatem, ex propria natura & ratione huius actus, non petit quasi intendens bonum eius à quo aliquid petit, sed intendens bonum suum, & sibi utile, vel necessarium.

Sed in hac petitione, da mihi mutuum sub vsuris, mutuum est quidem bonum petendi illud, solutio vero vsuræ mala & damnum, ergo qui ita petit, ex propria ratione istius petitionis solum petit mutuum, quod sibi donum est, minime vero solutionem vsurarum, quæ illi damnum est: sed offert se tantum illam pati, & damnum illud subire, cum aliter non valeat propter iniquitatem vsurari propriam necessitatem euadere: utiturque solum conditione illa sub vsuris, tanquam circumstantia quadam ex iniquitate vsurarij necessaria ad redimendam indigentiam.

Quinto, Qui petit mutuum cum vsuris, in casu de quo hic agimus, si qua ratione peccaret, cerè hac, vel quia complacet in peccato vsurarij, vel quia illi aliquo modo consentit, vel quia inducit illum ad mutuum vsurarium, estque illi sic petens scandalum & occasio ruine: At nihil horum in hoc casu accidit, ergo non peccat sic petens.

Probatum minor. Imprimis mutuarius in hoc casu non habet complacentiam formalem & expressam, ut initio huius opinionis diximus, neque virtuales & implicitas, quia mutuarius solum desiderat suum commodum proprium, optareque si posset mutuum illud gratis recipere, & nullam vsuram reddere, cui desiderio repugnat omnino aliqua complacentia in oppositum.

Et confirmatur: Quia nulli placet quod sibi damnum est, & nouit sibi nocere, sed solum complacet in his quæ iudicat sibi bona, & utilia: unde nullus est mutuarius, saltim in casu de quo hic loquimur, cui aliud placeat, quam mutuum quo eget, & cui non plurimum displiceat solutio alicuius vsuræ ut sibi nociuæ.

Altera pars, neque consentire illum peccato

Tomus Secundus.

vsurarij, patet. Quia mutuarius in hoc casu (ut ex dictis constat) perinde redimit suam vexationem, & perinde se habet ac viator qui videns aggressorem offert illi suas pecunias: quem certum est, non exhibere illas consentiendo iniquitati illius, sed solum tanquam paratum pati minus damnum, ad euadendum maius: propter quod à nemine iudicabitur in eo casu peccare.

Denique neque inducit illum ad peccandum, neque est illi scandalum & occasio ruinæ: Etenim cum ille ita paratus sit, à se ipso satis inductus est ad non mutuandum sine vsura, nec vilius est illi occasio ruinæ, sua iniquitate iacet satis prostratus in vsuris.

Dices esto ille iam paratus sit ad scelerandum nihilominus petitio ista habet pro obiecto actum qui sine peccato exerceri non potest, unde natura sua & secundum se est inductina ad peccandum, & ex consequenti est mala, & illicita.

Respondent authores huius tertie opinionis esse quidem inductiuam ad peccandum secundum se, & simpliciter, non tamen in hoc casu, in quo vsurarius se ipso, & propria iniquitate adeo paratus est, & qui petit certo nouit illum aliter non mutuaturum, nec habet alium à quo gratis accipiat mutuum quo indiget, quibus circumstantijs attentis dicunt non inducere illum ad malum, sed solum uti iniquitate eius ad proprium bonum, & offerre se ipsum ad patendum damnum illud & iniuriam, ut suæ subueniat necessitati, cui nequit alia commodiori via occurrere.

In hac quæstione ut certa ab incertis separemus, obseruandum prius est conuenire omnes in his tribus.

Primum est, ab vsurario, qui licet communiter paratus sit ad mutuandum cum vsuris, aliquando tamen mutat gratis, & amice, ac sine villo scœnore, non licere petere statim à principio formaliter & expresse cum vsuris.

Ratio est aperta, quia cum hic aliquando mutat sine scœnore & vsura, sic ab illo petere sub vsuris, est actiue & formaliter inducere illum ad scelerandum, & offerre illi scandalum occasione ruinæ.

Secundo, sicut petere sub vsuris ab eo qui non est paratus est peccatum, ita quoque exponere se periculo petendi peccatum est: at quando vsurarius aliquando mutat sine vsura, cum forsan eo tempore & casu quo petens ab eo, non esset ita paratus, consequenter vel petis ab eo qui non est paratus, vel cerè exponis te periculo petendi ab eo qui tunc non erat paratus.

Secundum est, peccatum quoque esse petere ab vsurario omnino parato, si petens habeat complacentiam peccati quod in vsuraria illa mutatione committitur ab ipso.

Hoc adeo perspicuum est, ut nulla egeat probatione: quia in quocunq; genere vitij habens complacentiam de peccato alterius peccat similiter, tanquam concurrens & consentiens per complacentiam illam in peccatum illud: Talis enim complacentia non solum est præter charitatem, verumetiam contra charitatem, de qua dixit Apostolus 1. Corinth. 11. [Non gaudet super iniquitate.]

Nn 4 7 Ter-

7 Tertium est, licere petere ab usurario omnino parato mutuum simpliciter, & absolute, nulla posita conditione de reddendo illi aliquo lucro, eo vero affirmante, vel significante nolle aliter mutuare quam sub usura, licere conditionem illam admittere, ac promittere illi usuram.

Ratio est aperta, Quia cum usura sit quoddam rapinae genus, sicut licet inuaso à latrone & sicario postulare prius ab illo, libertatem & vitam, eo vero nolente illam concedere nisi aliqua pecunia ipsi exhibeatur, quamvis sicarius ille in eo peccet, licet nihilominus ad reddendam vexationem illam, eam exhibere: eadem omnino ratione licet mutuuario qui gratis & amice prius postulauit mutuum, usurario nolenti mutuare, nisi aliquod lucrum illi promittatur, promittere illud, ac reddere.

Secundo, quia nisi liceret hanc conditionem ita admittere, non à mutuuario, sed ab ipso met usurario appositam, nullus est euentus vel casus, in quo liceat accipere mutuum cum usuris ab usurario parato; at aliquando id licere docet aperte hic D. Tho. & communis Theologorum schola.

Vnde tota quaestio versatur circa secundum illum modum petendi cum usuris ita ut à principio formaliter, & expresse. Authores primae opinionis ut Durand. Palud. & Antonin. proponentes casus illos in quibus sentiunt id licere, maxime in tertio, conueniunt omnino cum authoribus tertiae opinionis, vnde vtriusque idem debet esse iudicium. Authores vero secundae, qui negant omnino licere vquam petere statim à principio expresse cum usuris, quantumvis usurarius paratus sit, volunt huius quoque sententiae fuisse D. Thom. Quia docet ille (ut vidimus) licere quidem accipere sub usuris ab usurario parato, nullo tamen modo licere inducere illum ad scenerandum: qui autem statim à principio petit ab usurario quantumvis parato expresse, & formaliter mutuum sub usuris, inducit illum ad scenerandum. Vnde iuxta D. Thom. hoc non licet. Minorem sic probant. Qui petit ab aliquo id quod sine peccato praestare non potest, reuera inducit illum ad peccatum illud, sed petens ab usurario mutuum sub usuris petit ab illo, id quod sine peccato & usura, ille praestare non potest; ergo inducit illum ad peccatum usure.

Sed quamuis haec opinio probabilis satis censeari debeat, tum propter auctoritatem DD. qui illam amplectuntur, tum propter argumenta quibus illa nititur, quae satis videntur urgere, vltima tamen plerisque recentioribus, viris certe eruditis, & grauibus probabilior multo, & verior visa est, ac merito, quam nos etiam amplectendam censemus: quia argumenta quibus illa probatur efficacissima sunt; Et re diligenter, ac attente considerata negari non potest, vbi Ioannes mutuo indiget, nec habet amicum à quo gratis illud accipiat, sed compellitur ut suae occurrat necessitati à Petro usurario illud postulare, nouitque certissimo Petrum nullo modo aliter mutuaturum, quam sub usuris, ita ut aliter ab eo mutuum petere sit frustra contedere tempus, in hoc casu & cum omnibus istis circumstantiis negari inquam non potest, Ioannem postulantem à Petro usu-

rario aperte & expresse mutuum sub usuris, dimittendo omnes illos ambages, & circumloquia, petendi prius simpliciter sine usuris, & admittendi deinde pactum de illis soluendis, vbi ab ipso usurario fuerit appositum, licet secundum externam vocem videatur petere mutuum sub usuris, realiter tamen & verè solam petere ab illo mutuum, conditionem vero illam sub usuris non petere, sed offerre se tantum ad patiendam illam, & sustinendum damnum illud, ut à maiori liberetur, cum videat se mutuum illud, quo indiget, ex iniquitate usurarij aliter obtinere non posse: quemadmodum inter argumentandum diximus de viatore, qui occurrenti sibi latroni statim offert pecuniam, ut seipsum à morte liberet, quem certum est solam vitam à sicario illo postulare, inquam vero illam pecuniarum acceptionem ab eo faciendam non petere, sed illi tantum seipsum passiuè offerre, ut minus damnum sustinens, quod multo maius est euadat.

Vnde sic argumentor licet accipere ab usurario mutuum priori illo modo, nempe petendo prius absolute & simpliciter, & eo nolente aliter mutuare quam sub usura, consentiendo in illam conditionem, quia in hoc casu admittens huiusmodi conditionem ex iniquitate usurarij appositam, cum ipse simpliciter petijisset, non censetur concurrere ad illam actiuè, sed passiuè tantum, sustinendo iniuriam illam & damnum; at in casu de quo loquimur, concurrentibus omnibus illis circumstantiis, Ioannes Petens à Petro usurario statim à principio mutuum expresse sub usuris, quia certissimo nouit Petrum aliter non mutuaturum, licet secundum externum verborum sonum videatur ad appositionem illius conditionis actiuè concurrere, verè tamen & se ipsa non concurrat nisi passiuè, ergo quemadmodum licet illo priori modo petere ab usurario parato, ita & hoc posteriori, cum idem omnino concurrentibus omnibus illis circumstantiis vtrumque se ipsa sit, licet in extrema voce diuersitas existat.

Nunc ad argumenta illa secundae opinionis, quae nostrae sententiae aduersantur.

8 Ad primum respondeo, cum duobus modis possit aliquid esse intrinsece malum, vel omnino, tam secundum substantiam actus, quam ex circumstantia, vel ex sola circumstantia, quod omnino & absolute est intrinsece malum, nullomodo posse postulari, ut fornicari, mentiri, nam cum haec secundum substantiam actus mala sint, eo ipso quo aliquis illa postulat, inducit fratrem suum simpliciter ad malum, quod non licet; At quando id quod petitur secundum substantiam actus bonum est, ex sola vero circumstantia malum, & petenti nociuum, petentem illud necessitatè aliqua adductum, solum petere in eo casu quod secundum substantiam actus bonum est, circumstantiam vero illam, licet videatur secundum externum sermonem petere, re tamen ipsa, cum illi nociua sit, non petere formaliter, & proprie: sed offerre se tantum ad ferendam & sustinendam, ut suae consulat necessitati. Et hac ratione se habere eum, qui ab usurario, quem nouit nullo modo mutuaturum nisi accepro aliquo scenore, petit statim à principio cum usuris, ut ex dictis in explicatione tertiae opinionis constat.

Ad

Ad confirmationem Caietan. Similiter respon-
deo, petentem mutuum cum vsuris, concurren-
tibus omnibus illis circumstantijs quas diximus,
nihil minus appetere quam peccatum vsurarij,
vel solutionem illam sc̄noris quam promittit,
cum optaret omnino gratis sibi illum mutuare,
sed cum mutuo illo indiget, nec habeat à quo
gratis accipiat illud, nec alium mutuatores
quam vsurarium illum, quem certo nouit nullo-
modo aliter mutuaturum, quam cum vsuris, se-
cundum externam vocem solum petere sub vsu-
ris, reuera tamen solum mutuum petere, & appe-
tere, conditionem vero illam sine qua ex iniqui-
tate vsurarij suæ necessitati occurrere nõ potest
per mutuum, nec petere nec appetere, sed passiu-
e tantum seipsum illi offerre ad redimendam suã
necessitatem.

Ad secundum respondeo, in casu de quo hic
loquamur, & cum omnibus illis circumstantijs,
mutuantem optime posse præstare quod mutua-
tarius actu petit, quia ille actu & re ipsa solum
petit mutuum quo eget, quo vero mutuans præ-
stare non potest nempe actionem vsuræ, non
petit mutuarius secundum rem, sed illi tan-
tum passiuè se offerens vtens malitia & iniqui-
tate illius mutuantis ad redimendam suam nec-
essitatem.

Ad tertium dico mutuatarium, cum conditio
illa iniqua & vsuraria ipsi nocua sit, nec illam
appetere, nec in ea complacere, imo optare po-
tius recipere mutuum sine illa: solum vero com-
placere in eo quid sibi bonum est, & vtile, nem-
pe in receptione mutui, quo indiget, & quia il-
lud aliter obtinere non potest, consentit pati
damnum illud, sine quo sibi subuenire non va-
let.

Ad confirmationem, in 4. Controu. huius art.
explicabimus, an liceat deponere pecuniam apud
vsurarium, interim ad argumentum dico,
non esse simile iudicium de diuite illo, & mu-
tuatario de quo hic agimus, diues enim ille
cum habeat plures, quibus pecuniam suam com-
mendare possit, & secure, non potest deponere
illam apud vsurarium, quia materiam peccandi
aperte illi offert, sicut qui furioso gladium tra-
deret.

Quod si apud vsurarium solum dicas illam se-
cure custodiri, neque in eo casu illud licebit, cū
possit domi suæ propria diligentia adhibita eam
custodire, nunquam enim ad eas angustias mora-
liter loquendo redigetur, quin possit secure pe-
cunia illa custodiri, etiam si non tradatur vsu-
rario.

At mutuarius de quo hic loquimur, nul-
la alia ratione potest suæ necessitati occurrere
quam per mutuum, & a nullo alio illud reci-
pere valet, quam ab vsurario ita parato, vt a-
liter quam cum vsuris nullo modo sit mutua-
turus.

Ad quartum respondeo, simpliciter & abso-
lute ad redimendam & leuandam necessita-
tem mutuarij non esse medium per se ordi-
natum petere mutuum cum vsuris, imo neque
admitteret conditionem quam vsurarius ipse
apponeret, sed solum mutuum, & ita illud tan-
tum posse formaliter & actu postulari: ceterum,
quia ex iniquitate sua vsurarius non vult mu-
tuare nisi cum vsuris, licet illam conditionem ad-
mittere, quando illam exigit, vel illi passiuè se-
se offerre, vbi certo cognoscitur illum non esse

aliter mutuaturum, sic enim se offerens non ad-
hibet illam tanquam medium, sed solum expo-
nit se illi, vt obtineat medium, nempe mutuum
quo indiget.

Neque hoc aliquam continet metaphysicam,
imo est doctrina maxime moralis, vt in exemplo
illo de inuaso a latrone, & offerente illi pecu-
nias suas, vt euadat mortem, quo sepe vsi sumus,
apparet.

Ad quintum. Imprimis ad exemplum illud
sumptum ex malefico Angelus in summa. verbo
Superstitio. nume. 3. & Aureolus in 4. distinctio.
34. sentiunt, licere vti opera malefici parati, ad
soluendum maleficium aliquod, per aliud ma-
leficium & inuocationem dæmonis, quia licet
viti malo & iniquitate alterius ad bonum no-
strum.

Communis tamen Doctorum sententia oppo-
situm omnino docet, quod ostendit & recte Cai-
etan. in quæstio. illa de Maleficis. tom. 2. suorum
opusculo. tractatu. 11. Vnde a nobis neganda est
consequentia argumenti illius, iuxta ea quæ mo-
do in solutione primi argumenti docuimus. Est
namque dispar ratio in malefico & vsurario,
nam cum maleficium sit malum intrinsece, &
omnino, & secundum substantiam actus, petere
a malefico, vt maleficium aliquod per aliud ma-
leficium vt operam dæmonis dissoluat, est pete-
re ab illo formaliter & directe actum intrinse-
ce, & omnino malum, & quod nullum obiectum
bonum potest habere, quod nulla ratione licet,
neque in bonum finem, neq; propter proprium
commodum: at mutuarius postulans mutuum
cum vsuris, ab vsurario parato, cum omnibus il-
lis circumstantijs quas constituimus, petit actum
secundum suam substantiam bonum, nempe mu-
tuum, quem potest mutuans sancte & recte ex-
ercere, circumstantia verò illa cum qua petit,
non est a voluntate petentis, cui nocua est, sed
ex iniquitate mutuantis aliter non mutuaturi.
Vnde non petit illam, sed solum offert se pas-
surum illum ad redimendam suam vexationem,
quod licet.

Ad aliud exemplum de exigente iuramentum
ab infideli. Occasione huius argumenti disputat
nonnulli hoc loco, liceat ne exigere ab infideli
iuramentum per suos falsos Deos, quam quæstio-
nem non esse huius loci, sed quæstiones in qua ag-
git D. Thom. ex professo de iuramento, perspi-
cium est: propterea eo loco diuino nomine no-
bis fauente tertio tomo horum commentario-
rum illam copiose explicabimus. Interim argu-
mento ex illo exemplo petito respondeo, licere
quidem recipere iuramentum ab infideli, qui po-
stulatus absolute, & simpliciter vt iuret ad fir-
mandum contractum cum illo ininitum, non vult
aliter iurare, quam per falsos Deos, quia vt do-
cet D. Augustinus ad Publicolam, cuius testimo-
nium adducit hic D. Thom. Christianus in hoc
casu non inducit illum ad iurandum per falsos
Deos, sed solum ad firmandum iuramentum con-
tractum cum illo ininitum, quod est medium lici-
tum, utitur vero iniquitate eius cum nolit aliter
iurare: nulla tamen ratione licet petere ab eo iu-
ramentum per falsos Deos, sicut licet petere mu-
tuum sub vsuris. Ratio discriminis huius est:
Quia contractus, vel dictum infidelis scripto, pi-
gnore, vel aliqua alia ratione, qua de causa non
est dicendus celebrans contractum cum infide-

li, exigere iuramentum ab illo per falsos Deos, ut tedimat suam vexationem: at qui indiget pecunia, quam non potest alia via habere, quam ab usurario, qui (ut hic constituimus) aliter non mutuabit quam sub usuris, quamvis secundum vocem videatur conditionem illam apponere, vera tamen non apponit illam ipse, sed iniquitas illa usurarij, circa quam mutuarius passive tantum in hoc casu se habet, ut satis ex dictis constat.

affirmet in hoc art. ut acceptio mutui cum usuris licita sit, requiri ut fiat illa propter aliquod bonum, quod est necessitas ipsius accipientis, uel alterius.

Et in responsione ad secundum explicans hanc necessitatem, vocat illam indigentiam, dicens non debere propter iniquitatem usurarij, quam culpa & vitio suo committit non inductus a mutuuario, desistere aliquem ab acceptance mutui sub usuris, si indigeat; indigentia vero non dicit leuem necessitatem, sed grauem.

Secundo propterea dicimus posse aliquem petere mutuum sub usuris ab usurario parato, quia petens non inducit illum ad peccandum, sed utitur solum iniquitate illius ad redimendam suam vexationem, vexationem autem suam non dicitur vere aliquis redimere, nisi quando præmitur graui aliqua necessitate.

Tertio tenemur ex charitate vitare peccatum proximi, quando facile illud possumus: in hoc sensu dicitur Ecclesiastici. 17. [Vnicuique mandauit Deus de proximo suo,] Usurarius autem, etiam paratus, nihilominus quotiescunque dat sub usuris, peccat in illo actu. sicut meretrix, quamuis sit parata ad fornicandum, in quocunq; actu committit peculiare peccatum, qui vero non premitur graui necessitate, facile potest abstinere ab acceptance mutui ab usurario, ergo non potest illud recipere tuta conscientia, nisi graui aliqua necessitate adductus, tanquam iusta causa: quæ est opinio Durandi.

Quarto, D. Thom. in responsione ad lectorem Florentinum habet, non excusari a peccato petentem mutuum sub usuris ad maiores negotiationes exercendas, id est ad maiora lucra captanda.

Caictanus in commento huius art. sentit non esse urgendas nimium conscientias confitendum, inquirendo ab eis, an propter utilitatem aliquam, vel iustam causam acceperint sub usuris: constituitque has duas regula. Prior est. Petens mutuum sub usuris propter malum finem, tale peccatum committit, qualis est finis ille: ita ut si finis ille sit peccatum mortale, petitio illa mutui sub usuris mortale quoque peccatum sit, si vero finis ille sit peccatum tantum veniale, & petitio illa venialis quoque tantum sit.

Posterior regula est. Quamuis petens sub usuris propter malum finem peccet, non tamen peccato distincto, a peccato quod continetur in illo fine. Verbi gratia petit aliquis, vel recipit mutuum sub usuris, ut fornicetur, sentit Caictan. hunc non committere duo peccata distincta alterum fornicationis, alterum vero offerendo usurario materiam peccati, & occasionem committendi illum peculiarem actum usurarium. Idem docet Soto lib. 6. de iustitia qu. 1. ar. 5. quem nonnulli recentiores sequuntur.

Alijs vero placet plurimum opinio illa Durandi, quam volunt maxime conuenire cum doctrina quam hic habet D. Tho. ut argumenta initio proposita videntur probare.

In his opinionibus quædam vera sunt omnino, & amplectenda: quædam vero maiori expositione indigent, & aliqua (ut ita dicam) limitatione. Obseruemus igitur imprimis, non esse similiter iudicandum de eo, qui ita accipit mutuum cum usuris, ut simpliciter & absolute illud petierit quasi gratis sibi conferendum, deinde vero, quia usurarius significat nolle se aliter mutuare quam

CONTROVERSI A

Tertia.

QVAE NECESSITAS REQUIRATUR, ut liceat accipere, vel petere mutuum sub usuris?

SUMMARIUM.

- 1 Opinio durandi cui uidetur fauere D. Thomas.
- 2 Mutuum petens sub usuris tale peccatum committit, qualis est finis quem sibi proponit.
- 3 Necessitatis nomine in hac materia non est intelligenda necessitas extrema, vel grauis indigentia.
- 4 Non quæcunque cupiditas lucrandi est peccatum mortale.
- 5 Mutuum, ut tuta conscientia possit aliquis accipere cum usuris, sufficit quæcunque necessitas in finem aliquem honestum ordinata.
- 6 Mutuum petere vel accipere sub usuris, sine iusta, vel honesta causa & necessitate, tale peccatum est, qualis fuerit causa & finis.
- 7 Ad petendum mutuum formaliter & expresse cum usuris non sufficit necessitas uoluntaria, mutuuarij. Sed exigitur necessitas, quam ille uiuere non potest.
- 8 Mutuum petere ab usurario parato, quando est peccatum mortale.

Duran. in 3. distinct. 37. quaestio. 4. sentit non licere accipere mutuum sub usuris, & multo minus petere, nisi existente aliqua iusta necessitate: iustam uero necessitatem vocat, quando non accipiuntur pecuniae ad peccatum aliquod exercendum, nec sola cupiditate lucrandi cum illis; sicut accideret in mercatore, qui cum habeat alias pecunias unde uiuat, vel cum quibus potest commode negotiari, & lucrari, nihilominus non contentus eo lucro, ut magis ac magis lucraretur, præter pecunias proprias accipit alias cum usuris, sperans maius futurum esse lucrum, quod ex illis obtinebit, quam sit sanus per soluendum usurario.

Huiusmodi mercatorem ex sola cupiditate augendi pecunias suas accipientem cum usuris damnat Durandus: minime uero eum, qui cum non habeat, unde decenter uiuat, nisi faciat mercatorem, ad eam uero exercendam non habet pecunias, nisi ab usurario illas accipiat: quia sic illas accipiens iusta ducitur necessitate.

Huius sententiae uidetur fauere D. Thom. cum

quam cum vsuris, admittit conditionem illam: & de eo, qui statim a principio petit formaliter & expresse sub vsuris: Quia licet neuter inducat illum ad peccandum, ut ex præcedenti contro. constat, nihilominus prior ille non offert se ipsum ad damnum illud patiendum, sed solum admittit, vsurarius illud inferente; posterior vero offert seipsum ad illud sustinendum. Unde re diligenter inspecta dicitur recta ratio, ut maior necessitas urgeat ad petendum expresse & formaliter cum vsuris, quam ad admittendam conditionem de soluenda vsura, quando non offert illam mutuarius, sed vsurarius ipse illam exigit.

3. Obseruemus secundo, nomine necessitatis non esse in hac materia intelligendam extremam aliquam necessitatem, vel grauem indigentiam, qualem patiuntur, qui a nimia paupertate vel ære alieno opprimuntur, sed quamcunque utilitatem honestam, & sibi pro ratione sui status decentem, veluti si vir nobilis ad aliquos sumptus honestos, & suo statu dignos pecunijs indigeat, etiam si sumptus illi non sint omnino necessarii, modo honesti sint, nec ab statu in quo existit arbitrio prudentum alieni, censendus est, necessitatem pecuniæ, quam postulat, habere. Dicimur enim communi hominum iudicio eorum pecuniarum pati necessitatem, quibus e-gemus ad quoscunque honestos fines, & sumptus.

4. Obseruemus tertio non quamcunque cupiditatem lucrandi esse peccatum mortale, nam aliter quotquot negotijs incumbunt, & quicunque ludunt, imo & quotquot fere existunt in orbe homines, cuiuscunque ordinis & status essent in statu peccati mortalis: quis enim est qui in sua munere & officio non optet lucrari? sed ea tantum peccatum mortale est, propter quam qui captandis lucris intendit, paratus est per fas & nefas, iuste vel iniuste lucra querere, & legem Dei, modo lucretur, violare; huiusmodi cupiditas est peccatum mortale auaritiæ, alia vero qua desiderant quidem aliqui ditescere, sed ita ut constituerint simul, quocunque potius lucro priuari, & quodcunque damnum subire, quam iniquitatem aliquam exercere, vel diuinum præceptum transgredi, poterit quidem peccatum veniale esse ex aliquo nimio affectu, mortale tamen non est.

4. His positis sit prima conclusio. [Ut possit aliquis tuta conscientia mutuum accipere cum vsuris, quæcunque necessitas in finem aliquem honestum ordinata sufficit.]

Unde non solum potest accipere cum vsuris indigens pecunia ad soluenda debita, vel emendas res sibi maxime necessarias, verum etiam ad ornandam domum, vel familiam, vel equos, ad conuiuium quod illum decet, ad delectationes honestas, ad sumptus si vir nobilis sit qui in hastiludis, torneamentis, & similibus ludis militaribus, quos solent nobiles exercere, exiguntur.

Patet, Acceptio mutui ab vsurario, (sub qua intelligenda etiam est petitio quæ fit simpliciter mutui sine vlla conditione vsuræ, admittitur tamen deinde, quando ab vsurario apponitur) huiusmodi ergo acceptio (ut ex præcedenti contro. constat) est licita, finis quoque, nempe necessitas in finem honestum ordinata, licitus & honestus, ergo huiusmodi acceptio, vel petitio ni-

si aliqua alia praua circumstantia vitietur, licita est & secuta. Hæc ratione excusantur a culpa Magnates, & Nobiles accipientes pecunias ab vsurarijs, vel petentes illas modo explicato, ad sumptus, qui pro ratione sui status censentur vel necessarii, vel decentes saltem, & competentes. Debetque in his hæc regula obseruari, ut necessitas, vel utilitas, siue finis & causa quæ illos excusauerit a prodigalitate, excuset etiam a peccato, & culpa petendi mutuum illud sub vsuris: Sumptus dixi, non ludos, nec lasciuiam: de his enim statim dicemus. Hæc prima conclusio, non solum est intelligenda de necessitate propria quam quis patitur, verum etiam de necessitate alterius, cui debemus, vel volumus ex amicitia, vel charitate subuenire: licet enim accipere sub vsuris pecuniam, quam affini vel amico conferre volo, & qua illum ad similes sumptus video indigere.

6. Secunda conclusio. [Accipere mutuum sub vsuris, vel petere illud simpliciter, & admittere deinde conditionem de soluenda vsura, sine iusta vel honesta causa, & necessitate, tale peccatum est, qualis fuerit causa & finis, propter quem mutuum illud accipitur sub vsuris.]

Unde nobilis petens, vel accipiens pecunias ab vsurarijs ad lasciuiam, ludos, venationes, conuiuia, apparatus equorum, & famulorum, similesque sumptus superbos potius & vanos, quam necessarios, vel decentes, tale peccatum committit, qualis indicabatur esse finis propter quem pecunias illas accipit, vel damnum quod ex illis sumptibus suis suæq; familiæ infert: Hæc enim duo in his diligenter inspicienda sunt, Finis & damnum.

Nam si finis illius sit peccatum mortale, veluti fornicatio, vel lasciuia mortalis, acceptio illius pecuniæ cum vsuris mortale quoque peccatum est.

Si vero finis illius ad solam prodigalitatē pertineat, quæ ex suo genere venialis tantum est, tunc respiciendum est damnum quod per illam prodigalitatē familiæ suæ infert, nam si damnum illud grauerit, acceptio illa cum vsuris peccatum quoque mortale est, si vero leue, leuiale tantum.

Priorem partem huius conclusionis, nempe accipientem cum vsuris sine iusta causa & necessitate peccare, probant argumenta illa initio proposita pro opinione Durandi. Posteriorem vero docet Regula illa generalis Doctorum. In omni actu humano malo, & culpabili malitiam, & culpam illius mensurandam esse ex malitia circumstantiarum, quibus vitiat, & maxime ex malitia & prauitate finis.

Ex hac conclusione sequitur, debere plurimum confessarios Magnatum, & Nobilium inspicere, quæ nocumenta & damna illi suæ familiæ inferant, vel in sumptibus, & expensis quas ex proprijs faciunt in rebus lasciuis, seu vanis, vel accipientes magna mutua cum vsuris: qui enim his, vel similibus vijs suis grauius nocent, vel magna contrahunt debita, nisi desistant, curentque diligenter, sumptibus suis ad debitum ordinem redactis, debita illa redimere & suæ familiæ confulere, sunt in statu peccati mortalis, & nulla ratione absoluedi.

Ex eadem conclusione sequitur, mercatorem accipientem sub vsuris pecunias quibus negotietur,

tur, & lucra comparet, licet in eo ducatur sola cupiditate lucri, non semper peccare mortaliter, sicut videtur docere Durandus loco citato; Sed cum duplex sit cupiditas quæ pertingit ad culpam, (vt ex tertia obseruatione constat) quædam mortalis, & alia venialis mercator accipiens sub vsuris ex cupiditate lucri mortalis, peccabit mortaliter: Qui vero cupiditate lucri venialis peccabit venialiter; Et in hoc sensu intelligendus est D. Thom. cum scripsit ad Lectorem istum Florentinum, non excusari a peccato petentem mutuum sub vsuris ad maiores negotiationes, maioraque lucra captanda.

Quin & in eodem sensu crederem loquutum esse ibi Durandum.

Tertia conclusio. [Ad petendum mutuum formaliter & expresse cum vsuris non sufficit necessitas voluntarij mutuatarij, sed exigitur necessitas quam ille vitare non potest.]

Explicatur hæc conclusio. Quamuis omnis finis vel causa honesta sufficiat ad expendendas pecunias sine prodigalitate, & vitio, nihilominus quibusdam homines indigent ad fines necessarios, veluti ad sustentationem suam suæque familiæ, ad soluenda debita quæ iam contraxerunt & tenentur soluere, ad emendas possessiones aliquas quæ commode illis emendæ sese offerunt, qua occasione recedente non ualebunt ita commode illas vel similes obtinere, ad constituendam dotem filiæ, vel statum filij ad quod genus etiam pertinet, Magnates in aduentu sui Principis decentius se suosque ornare: huiusmodi necessitates & his similes non censentur voluntariæ, sed necessariæ, & quas moraliter loquendo iuxta humanum morem & consuetudinem homines vitare non possunt: Voluntarias vero appellamus eas, quæ licet honestæ sint, libere tamè omnino suscipiuntur, ita vt ex defectu illarum, nec status, nec decentia illius vel in minimo minuatur, vt multi sumptus qui a nobilibus honeste quidem fiunt, sine vlla tamen necessitate, ut ludere, venari, plures equos habere, hortos floribus conscitos, tapetibus domos eorum abundare, & his similia. Affirmo igitur, ad accipiendum mutuum, quamcunque causam istarum sufficere, vt ex prima conclusione constat: ad petendum vero statim a principio expresse sub vsuris non sufficere necessitatem quam hic dicimus voluntariam, sed vel priorem illam, vel aliam quam patiens vitare non potest, vel continet seu offert utilitatem aliquam, cuius carentia censenda est damnum, vt qui amitteret occasionem emendi commode aliquam hæreditatem, vel possessionem sibi suisque vtilem. Probatur hæc conclusio argumentis illis initio propositis maxime 2. & 3.

Quia vt ex præcedenti contro. constat, petere formaliter sub vsuris non licet ad redimendam propriam vexationem, vbi vero necessitas mutuatarij voluntaria est, quis dicat illum vexari necessitate mutui aut iniquitate vsurarij.

In his nulla est dubitatio maior vero difficultas proest.

AN QUANDO PETENS,
vel accipiens mutuum ab vsurario parato, propter finem qui est peccatum mortale, committat distinctum peccatum.

Accipit mutuum cum vsuris adolescens, vt pecuniam illam sceneraticiam conferat meretrici, cum qua intendit mechari: constat iam ex dictis hunc peccare mortaliter, cum finis propter quem petit ab illo vsurario quamuis parato, sit peccatum mortale, nempe Mechia. Queritur tamen. [Sit ne huiusmodi petitio mutui ab vsurario parato peccatum specie distinctum a Mechia an quædam tantum circumstantiæ Mechic, illam eo nomine grauiorem reddens, quod pecuniam quam meretrici contulit, vt suæ consentiret turpitudini, postulat ab vsurario?]]

Caietan. in summa verb. vsura. capitul. quinto & apertius hic in commento, & Soto lib. 6. de iustitia quæstio. art. 5. cum doceant petere mutuum ab vsurario parato non esse mortale ex suo genere, quia seclusa prodigalitate, quæ ex suo genere peccatum veniale tantum est, nullum aliud reperitur iuxta ipsos peccatum in acceptione, vel petitione mutui ab vsurario parato, consequenter docent, accipientem vel postulantem mutuum ab vsurario parato ad fornicandum committere quidem peccatum mortale ratione finis, non tamen distinctum a fine illo, & fornicatione.

Durand. loco citato, & Sylu. vsura. 7. quæstio. 1. sentiunt esse peccatum mortale distinctum ab eo, ad quod committendum accipitur mutuum: quia sine iusta causa offerre, vel proponere alicui (etiam parato ad peccandum materiam peccati mortalis est peccatum scandali, ex suo genere mortale, distinctum specie ab alijs peccatis. Veluti quando mulier formosa sine vlla necessitate offert se conspectui iuuenis, quem scit propensum omnino ad libidinem, & commouendum aspectu ipsius, committit peccatum mortale scandali: qui vero ex turpi fine postulat mutuum ab vsurario parato, offert ac proponit illi sine vlla iusta causa materiam peccati mortalis, vnde est illi scandalo, sicque committit duplex peccatum, alterum Mechic accipiens mutuum ad mechandum alterum vero scandali, proponens vsurario, quem nouit paratum, materiam prauitatis vsurariæ.

Sed vtramque sententiam sic conciliare possumus: Vt vel vsurarius ille paratus ad scenerandum paratus sit, & propensus ad omnes vsuras ex quadam malitia, & habitu vsurario: veluti qui cum diues iam sit, nec habeat filios, aut hæredes quibus oporteat ipsum thesaurizare, ex nimia tamen cupiditate quam nulla lucra saturare valent intendit vsuris: vel est paratus ex passione quadam & fragilitate humana, ut qui licet sufficienter diues sit, habet tamen filios vel hæredes quibus optat pinguem fortunam, ductusque affectu illo dandi suos exercet vsuras.

Si priori modo se habeat vsurarius, vera est sententia Caiet. & Scoti, quia a tali vsurario tantæ cupiditatis & auaritiæ petens vel accipiens mutuum,

tuum, non offert profecto illi scandalū aliquod, cum tanta cupiditate adductus seipso suaque iniquitate iam satis iaceat, & ex consequenti petens ab illo non committet distinctum peccatum, ab eo propter quod mutuū illud accipit: Si vero ob turpem finem; qui peccatum mortale sit, quis accipiat vel petat mutuū ab usurario parato sterlori modo, vera est sententia Syluest. & Durand. peccanti enim ex passione quadam, vel fragilitate humana proponere materiam peccandi, peccatum est, pertinēs ad peculiarem speciem peccati, quam dicimus scandalum oblatum vel actiuum.

Argumenta initio huius controuer. proposita ex his quæ diximus in secunda conclus. & consecrarijs ex illa deductis manent satis explicata.

In solutione 3. argument. agit D. Thom. de eo qui pecunias suas deponit apud usurarium custodiendas ab illo, circa quem videmus oportet;

CONTROVERSI A

Quarta.

A. N. Q. V. I. D. E. P. O. N. I. T. P. E. C. V. N. I. A. S. apud usurarium non habentem alias præter illas, bono tamen animo nimirum, ut apud illam securius custodiantur, cooperetur peccato illius, & teneatur ad aliquam, restitutionem?

S Y M M A R I U M.

- 1 Caietanus duo docet. Primum deponentem pecuniam, &c.
- 2 Dominicus Soto quid sentiat.
- 3 Discrimen inter petentem mutuū ab usurario, & deponentem pecuniam suam apud illum.
- 4 Deponens pecuniam apud usurarium non peccat.

Caietanus in commento huius artic. cui nonnulli recentiores subscribunt, constituit prius, occasione huiusmodi pecunie, apud usurarium in custodiam depositæ duo peccata ipsum committere, alterum infidelis custodiæ: Nam cum depositarius debeat custodire fideliter rem vel pecuniā apud se depositam, ita ut in nullos proprios usus eam conuertat, uel distrahatur, usurarius exercens vsuras ad propria lucra ex pecunia apud ipsum deposita infideliter agit, sicque committit peccatum infidelis custodiæ, erga dominum illius pecunia. Alterum vero iniustitiæ erga mutuatarium cui pecunias illas sub vsuris & scenore mutuat.

- 3 Hoc posito habet duo Caietan. Primo, deponentem pecunias suas apud usurarium esse participem illius peccati, quod usurarius committit per illam infidelem custodiam, quia sciens & intelligens illum usurarium esse, & pecunias suas

distracturum, offert ac proponit illi materiā peccati: & infidelis custodiæ: Quo circa debet imputari illi ad culpam, quod exigat actum custodiæ ab eo, quem probabiliter nouit actum illum infideliter præstaturum. Quod si obieceris Caietano: Qui petit mutuū ab usurario, esto certo agnoscat eum non præstaturum actum illum absque peccato, non propterea peccat, ergo neque ille qui deponit pecuniam apud ipsum, vterque enim vitur iniquitate illius in proprium commo dum. Respondet petentem mutuū non proponere illi aliquam materiam peccati, sed postulare tantum ab ipso actum quem honeste, ac iuste exercere potest, nempe actum mutui: quod vero ille nolit aliter mutuare quam sub scenore, vitio eius fieri, non culpa postulantis mutuū: At qui tradit pecunias usurario, quem nouit usurarium, quamuis eo tantum fine illas tradat, ut securius ab eo custodiantur, offert nihilominus illi ac proponit materiam peccati infidelis custodiæ, sicut qui traderet gladium furioso, vel commendaret virginem viro lasciuo, offerre autem, (ut proximo præced. controu. dicebamus) parato ad peccandum materiam peccati, peccatum est.

Docet secundo iniquitatis & iustitiæ quam committit usurarius per vsuras, deponentem pecuniam apud usurarium non esse participem, cum non traderit illi pecunias suas, ut cum illis exerceat vsuras, sed in custodiam tantum & depositum.

Ex quibus infert deponentem pecunias suas apud usurarium venialiter tantum peccare, quia cum infidelis illa custodia usurarij non cedat in damnum aliquod deponentis pecuniam apud illum, ut constituimus, venialis tantum culpa est. Senittque Caiet. (quod certe mirandū est) hanc esse mentem D. Th. ad tertium, cum illud aperte non habeat Doctor Sanctus.

Nituntur vero Caietanus: & qui illum sequuntur suam sententiam sic probare. Primum. Qui petit mutuū sub vsuris ab usurario parato, ut qui petit mutuū ab illo conferens illi in pignus rem fructiferam, non peccat, ergo neque qui tradit illi suas pecunias custodiendas: Probat consequentia, quia vterque in hoc casu eodem omnino modo sese habet.

Etenim si dixeris deponentem pecunias apud usurarium offerre illi materiam peccandi, materiam quoque peccandi offert ac proponit illi petens mutuū ab eo, & conferens illi in pignus rei cuius fructus ipse recipiat pro mutuo. Similiter si tradens illi pecuniam, præuidit ac nouit illum paratum ad exercendas vsuras ex illa pecunia, præuidit etiam ac nouit petens mutuū ab illo, non aliter illum mutuaturum quam sub vsuris.

Si petens mutuū non intendit peccatum usurarij, sed suæ tantum consulere necessitati, neque intendit peccatum aliquod ipsius committens illi suam pecuniam, sed solam securitatem & custodiam illius. Vnde cum eadem sit vtriusque ratio, sicut petens ab usurario mutuū nullam committit iniustitiam, ita neque deponens apud illum pecuniam suam.

Secundo, si peccaret, profecto non alio peccato, quam peccato scandali, quasi inducens illum ad vsuras, & cooperando illis ac damno mutuatarij, sed cum usurarius iste sua prauitate sit satis paratus ad exercendas vsuras, nullum illi offert

fert alter scandalum, ego neque committit iniustitiam.

Tertio. Quando viator confert latroni pecunias ad redimendam suam vexationem, esto sciat latronem illis abufurum in iniuriam tertij non peccat, ergo neque deponens pecuniam apud usurarium, esto sciat illum usurarium esse, censendus est peccare, maxime peccato iniustitiæ, cum id tantum instituat, habere pecunias suas apud illum securius custoditas.

Denique. Quæ est potissima ratio Caietan. qui deponit pecuniam apud usurarium, non intendit iniquitatem illius, nec damnum mutuatarij, sed commoditatem suam, quod autem ille iniuste illis utatur, solius usurarij vitio accidit, cum ergo liceat unicuique uti peccato alterius ad proprium commodum, licebit etiam huic deponere pecunias, suas apud quod usurarium.

Dominus Soto libro sexto de iustit. questione prima articulo quinto ad secundum, & plerique ex discipulis D. Thom. prius illud dictum Caiet. verum indicant; posterius vero omnino falsum & contra mentem D. Thomæ in hac solutione tertij argumenti.

Affirmat namque deponentem pecuniã apud usurarium qui nullas alias habeat, ex quibus ferneretur, præter eas quæ apud ipsum deponuntur, peccare contra iustitiam, & teneri ad restituendas omnes vsuras, quas usurarius ille extorsit a mutuatarijs cum illis pecunijs. Hanc esse mentem D. Thom. ex verbis eiusdem solutionis fit perspicuum: constituit enim in ea D. Thom. tribus modis posse pecuniam deponi apud usurarium.

Primo, ut deponatur apud eum qui nullam aliam habeat, præter eam quæ illi committitur custodiendam, bono tamen animo, quia eo tantum sine, ut securius ab illo custodiat.

Secundo, ut deponatur apud usurarium habentem quidem alias pecunias, eo tamen animo, ut iunctis illis quæ apud ipsum deponuntur maiores exercent vsuras.

Tertio, quando deponitur pecunia apud usurarium habentem alias proprias, sed eo animo, ut illas tantum custodiat, quia apud eum securius iudicantur custodiri quam apud alios. Quia distinctione posita ait: deponentem pecuniam apud usurarium primo, vel secundo modo dare illi materiam peccandi, esseque utrumque participem culpæ quam usurarius committit: deponentem vero apud illum tertio modo non peccare, sed uti tantum peccato illius ad bonum finem, suum scilicet commodum & securitatem.

Vnde est argumentum D. Thomas æquales facit in delicto, & eiusdem culpæ participes deponentem primo modo pecuniam apud usurarium, & deponentem secundo modo, at qui deponit hoc secundo modo, & cum ea intentione, committit peccatum iniustitiæ, & vsuræ contra mutuatarios, ergo & qui deponit illo primo modo committit etiam peccatum iniustitiæ, & vsuræ. Et confirmatur ex verbis eiusdem D. Tho. ait enim utrumque esse participem culpæ vsurarij, sed culpa vsurarij simpliciter & formaliter, quemodo loquitur hic D. Thom. est iniquitas vsuraria, qua extorquet vsuras a mutuatarijs, ergo huius iniquitatis & iniustitiæ est particeps, qui deponit pecuniam apud illum tam primo, quam secundo modo.

Secundo. Qui committit gladium furioso, aut virginem viro turpi, vel cibum guloso, quibus exemplis vitur hic D. Thomas, peccat grauitur, & tenetur ad compensandum damnum, si fuerit aliquod inde subsequutum, ut si furiosus ille aliquem occiderit, vel lasciuus ille turpisque vir virginem sibi commendatam violauerit: cuius nulla alia ratio est, nisi quia præbuit materiam peccandi, & occasionem inferendi damnum illud, sed qui deponit pecuniam suam apud usurarium, quem nouit paratum ad fœnerandum, nec habere alias pecunias quibus iniquitatem suam exercent, præter eas quas illi tradit, offert illi omnino materiam peccandi, & occasionem proximam fœnerandi, ergo peccat similiter, & tenetur ad compensandas illas vsuras.

Et confirmatur magis ex primo exemplo adducto, qui dat gladium apud se depositum domino suo petenti illum ad inferendam alteri iniuriã, vel damnum (ut vidimus primo tomo 62, articulo quinto contro. secunda) est particeps illius iniuriæ, & culpæ, teneturque ad restitutionem illius damni, ergo multo magis qui deponit pecunias apud usurarium, quem scit vsurum illis ad extorquendas vsuras a mutuatarijs.

Probo consequentiam, quia magis licitum videtur restituere rem depositam domino illius petenti illam, quam deponere pecunias apud usurarium: etenim qui petit depositum, petit rem suam, & sibi debitam, & quam simpliciter & absolute teneretur depositarius ei restituere, nisi immineret periculum illud nocendi alteri, nullo autem iure, nec simpliciter & absolute, neque ex aliqua circumstantia, tenetur aliquis pecuniam suam apud usurarium deponere: Quo fit, ut magis voluntariè concurrat deponens pecuniam suam apud usurarium ad iniquitatem vsurariã, quam qui restituerit gladium apud se depositum domino suo petenti illum in alterius nocementum.

Tertio, Qui conferret pecunias vsurario, qui bus sciret illum fœneraturum, peccaret mortaliter, & tenetur ad restituendum lucrum vsurarium, quod cum eis vsurarius ille recepisset, quia conferens vsurario pecunias illa cooperetur culpæ, & damno quod mutuatarij illa accipientes sub fœnore patiuntur, & ex regula illa. [Si tua culpa damnum datum est, iure super eo te satisfacere oportet.] De iniurijs & damno dato, tenetur damnum illud restituere.

Sed idem omnino sunt quantum ad iniquitatem vsurarij, & damnum mutuatarij, conferre vsurario pecunias quas fœneraturus est, vel deponere suam pecuniam apud illum, cum nõ habet aliam cum qua exercent vsuras, ad quas est paratissimus, ergo peccat hic, teneturque ad restitutionem, sicut & ille.

Quarto. Qui confert alicui instrumenta quibus alteri noceat, esto iam a seipso illo paratissimus esset ad damnum illud inferendum, cooperatur peccato illius, & tenetur ad satisfactionem damni, quod ille cum illis instrumentis fratri intulerit, sed qui deponit pecuniam apud usurarium paratum, nec habentem alias proprias quibus fœneretur, præbet illi instrumenta exercendi vsuras, ergo cooperatur iniquitati vsurarij, & tenetur ad satisfactionem vsurarum quas ille recipiet a mutuatarijs.

Minor cum consequentia perspicua est, cum pecu-

nia sing. instrumenta exercentium negotia cum illis, siue iusta & honesta illa sint, siue iniqua & usuraria.

Maior vero probatur, quia causa instrumentalis reducitur ad genus causæ efficientis, qui vero concurrat efficienter ad aliquod peccatum; peccat sicut & præcipuum agens, habeturque in iure. L. Si pignore. §. qui ferramenta. ff. De furtis: Ut si quis latroni parato ad ingrediendam domum alicuius clauem præbeat ad ultetiam, aut ferramenta quibus fores effodiat, imputabitur illi furtum a latrone illo commissum.

Denique. Qui præbet consilium minoris mali ad vitandum maius, sed ita ut malum illud quamuis minus sit in præiudicium tertij, particeps est iniuriæ quæ infertur illi tertio, ut superius docuimus controu. prima huius artic. ergo multo magis qui deponit pecuniam apud usurarium, cum per illam depositionem non auertatur usurarius ab aliquo maiori malo committendo, quin potius offertur illi materia, & occasio inferendi damnum alijs cum illis pecunijs, quod illis carens non inferret.

Sunt qui respondeant his argumentis, maximum esse discrimen inter mutuatarium soluentem usuras, & eos quibus infertur damnum aliquod vel iniuria: quia mutuarius, ipse quærit pecunias ab usurario, & mouetur ad illas quærendas a sua necessitate, recipiensque illas habet commoditatem, cum per eas occurrat suæ necessitati, quæ communiter grauior illi est, quam usurarium solutio, unde non conqueritur de eo qui pecunias illas apud usurarium deposuit, quin potius gaudet se inuenisse usurarium, a quo mutuo illas accipiat, cum indigeat illis, nec habeat amicum qui gratis sibi uelit mutare.

Qui vero damnum aliquod vel iniuriam ab aliquo recipit, ut percussus & exspoliatus ab illo, medio aliquo instrumento ab alio accepto, vtriusque culpa damnum illud patitur, & iuste de utroque conqueritur: quia de causa conferens alteri instrumenta, vel ferramenta quibus alicui tertio noceat, cooperatur peccato illius; at qui deponit pecunias suas apud usurarium, eo tantum sine, ut securius apud illum custodiantur, non cooperatur peccato illius.

Hac ratione sententiam illam Caietani probabilem satis esse, ac teneri posse.

Sed qui ita docent, non satis considerant propriam rationem, & naturam usuræ, iniquitas namque eius non consistit in eo quod usurarius præueniatur, vel quærat a mutuuario, neque in eo quod per usuras maius vel minus damnum patiatur mutuarius, quam sint usuræ illæ quas reddit, neque in eo quod sentiat sibi iniuriam fieri & conqueratur, uel secus, sed in eo quod recipiatur ab ipso aliquid ultra sortem ex vi mutui: ita ut quantumuis mutuum illud usurarium utile forsitan illi sit, & gratum, exercet nihilominus usurarius iniquitatem usuræ, sic quid ratione illius mutui recipiat ultra sortem.

Quo fit, ut quicumque concurrat ad mutuum illud mutuuario conferendum, cõcurrat etiam ad iniquitatem usurariam, quæ in illo committitur: negari autem non potest, deponen-

tem pecunias suas apud usurarium qui alias non habet unde usuras exerceat, scientemque certo pecunias illas ab eo sub fœnore esse mutandas, esto solum iatendat illarum custodiam, eo ipso quo illud nouit, & tradit usurario, perinde omnino se habere, ac qui traderet gladium furioso, vel clauem adulterinam latroni, & cooperari peccato, ac iniquitati illius usurarij.

Ex his sequitur aperte deponentes pecunias suas apud usurarios illis duobus prioribus, modis, quos hic proposuimus ex D. Thom. cooperari iniquitati usurarij, & teneri ad restitutionem usurarum, quas cum illis pecunijs apud ipsum depositis extorsit a mutuarijs.

3 Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, maximum esse discrimen inter petentem mutuum ab usurario, & deponentem pecuniam suam apud illud, nam petere mutuum tantum est velut conditio sine qua non exerceat ille usuras, unde non concurrat actiue ad culpam usurarij, at qui deponit pecuniam apud illum, est causa instrumentalis & effectiua peccati usurarij, & damni quod infertur mutuuario.

Tum etiam, quia petens mutuum ab usurario nemini facit iniuriam, sed ipse potius patitur illam, qui vero deponit pecuniam apud usurarium, facit iniuriam mutuarijs, a quibus usurarius ille usuras recipiet, qua de causa huiusmodi damnum illi imputatur, cum posset ac deberet uitare illud.

Ad secundum, respondeo non peccare deponentem pecuniam apud usurarium de quo hic agimus peccato scandali, cum usurarius ille sua iniquitate propria, sit satis inductus ad fœnerandum, sed peccare contra charitatem, & iustitiam debitam mutuarijs, quia præbens illi instrumenta & materiam usuræ, concurrat cum illo efficienter ad usuram illam, & ad damnum quod recipiunt mutuarij illam perfoluentes.

Ad tertium respondeo, maximum esse discrimen inter viatorem tradentem pecunia suas latroni, & deponentem illas apud usurarium, nam etsi deponat illas ut commodo suo consulat, uidens ab usurario securius esse custodiendas quam ab alijs, hæc tamen commoditas non est dicenda necessitas aliqua seu vexatio, ad quam redimendam liceat ei offerre usurario materiam peccati.

Qui vero incidit in latrones, quamuis sciat pecunias suas in alterius, damnum conuertendas, cum tamen existat in vrgenti periculo & necessitate, cui debet potius prospicere quam alienæ, potest tuta conscientia pecunias illas ad propriam vexationem redimendam latroni conferre, quidquid sit de damno alterius.

Ad vltimum respondeo, ut quemadmodum habens gladium apud se depositum tradens illum domino ipsius, quem nouit iniquo animo illum postulare, cooperatur peccato illius, eo ipso quo nouit tali gladio illum male usurum, esto non restituit illi gladium suum alio sine, quam ut rem apud se depositam domino suo illam postulanti restituat, quia licet finis hic secundum se bonus sit: & debitus quando tamen nouit malum animum

mum alterius, tenetur debetque omnino vitare illud quantum potest, & propterea non restituere.

Eadem ratione etsi intendere securiorem suarum pecuniarum custodiam liceat quidem, non tamen cum damno alterius, & cum certum illud sit, si apud usurarium deponantur, propte-

rea nulla ratione licet apud eum illas (modo explicato) deponere: ne offerat illi instrumenta, quibus per mutua usuraria alijs noccat, & cooperetur iniquitati illius, ac damnis quæ mutuatarij acceptis mutuo illis pecuniis patientur.

Et hæc de tota hac questione de Usuris.

DE CONTRACTIBVS

& Commercijs humanis,

DISPUTATIONVM

AVTHORE EODEM

FR. MICHAELE SALON.

DISPUTATIONI de Vsuris quam haectenus persequuti sumus proximæ sunt, & affines nonnullæ aliæ, de quibus a nobis hoc loco differendum est: veluti de Censibus, de Cambijs, de contractu Societatis, Asssecurationis, & alijs similibus, in quibus vsuraria iniquitas, vel aliqua alia iniustitia illi similis hominum vitio, & cupiditate miscetur nonnunquam. Agemus autem primum omnium de Censibus, vt ex his ad difficilem explicationem Cambiorum gradum faciamus: In quibus explicandis singulas disputationes, methodum D.Tho. immitantes in suos art. distribuemus.

Agunt de Censibus Scholastici Theologi in 4. dist. 15. peculiariter Gabr. q. 12. Et Ioan. Maior. Conradus de contractibus a q. 72. vsque ad q. 86 Ioan. Medina Cod. De restit. peculiari q. De Censibus. D. Ant. 2. p. tit. 1. cap. 8. Siluester in verbo Vsuræ q. 12. & 15. Soto lib. 6. De iust. q. 5. Michael Palat. de contractu. lib. 4. cap. 6. & duobus seq. Iurisperiti in cap. In ciuitate. De Vsuris. potissime Nauar. in Commento. cap. Si fœneraueris. 14. q. 3. num. 69. Couarru. lib. 3. variar. resolut. cap. 7. 8. & 9. Conciuis noster, Petrus Belluga in suo Speculo Principum Rubrica de Censuali. Franc. Sarmiento libr. 7. Selectarum interpretationum. Et nouissime vir profecto eruditus, Felicianus Solis in suo opere de censibus. Quorum omnium & aliorum multorum studijs hoc loco vtetur. De censibus igitur disputaturi videamus Primo.

ARTICVLVS I.

Quid sit Census, & quotuplex?

SUMMARIVM.

- 1 Censur, varia significationes.
- 2 Censur Varia diuisiones.
- 3 Censur varia genera.

VOCIS huius variæ afferuntur a DD. significationes, maxime a Didaco Couar. loco citato initio cap. 7. ita vt primum omnium dicatur Censur descriptio, seu æstimatio patrimonij, & bonorum, quæ singuli ciues possident, vt iuxta illorum facultatem ab vnoquoque Reipub. vel Principi tributur aliquod persoluatur: qua ratione sumitur ab Vlpiano in l. Vitia. & in l. Forma. ff. de Censibus. Dicebatur etiam census simili quadam ratione descriptio illa & enumeratio ciuium, quæ Romæ fieri solebat ad distinguendos status, iuxta quos munia publica tam belli quam pacis tempore inter Ciues Romanos distribuerentur: vt referunt Budeus in l. vit. ff. de Senat. & Couar. loco cita. Vnde & liber huiusmodi descriptiones continens, siue patrimoniorum, siue singulorum ciuium per Sincedochen quadam census etiam appellari cepit: qua ratione Marcel. l. C. ait in l. censur. ff. de probat. [Censur & monumenta publica potiora testibus esse.]

Tomus Secundus.

Dicitur tertio census quidquid superiori alicui redditur in signum subiectionis, iurisdictionis, & Imperij, vel domini, in quo sensu sumitur Cano. Quæ situm. 1. q. 3. diciturque frequentiori voce Tributum. De qua significatione egimus abunde superius in tract. de Vectig. art. 1. Sumitur quarto maxime in Iure Pontificio pro eo contractu, in quo absolutus rei alicuius dominus pleno iure illam alteri tradit, omne dominium illius tam directum, quam vtile in eum transferens, sub nullo pretio vel saltim exiguo; sed ea lege, vt in illius pretij defectum, vel pristini domini recognitionem certa pecuniæ quantitas singulis annis sibi perpetuo persoluatur. Vnde cum dominus vineæ valentis 300. illam alteri pleno iure, & cum vtroque dominio tã directo, quam vtili pro 100. aureis, vel sub nullo confert, sed ea lege, vt perpetuo ex illa vinea 12. aurei annui sibi soluantur. De quo censu agitur in cap. Constitutus. de Relig. domibus, & ibi Glossa, & Panormitanus, Bartolus in l. 1. ff. de publican. Immola in cap. Audientiam. [El segundo] de rebus Eccles. & alij multi vtriusque Iuris Doctores varijs in locis.

Demum dicitur census, Ius, quod aliquis habet recipiendi ab alio pensionem aliquam, siue pecuniæ, siue alterius rei vtilis in annum, mensem, vel aliud tempus. Quam significationem colligit Nauar. in Commento de Vsuris. numero 69. arg. Ex c. Peruenit. De Censibus. Et cap. Præterea. De iure Patro. Quæ significatio est omnium communior: huiusmodi enim iura sunt, quæ communiter dicuntur Censur: Appellanturque accommodato certe & significanti

O o

gnificanti vocabulo a nostris [Iuto, vel annui redditus, quorum in Hispania tã frequens est vsus. Emuntur autem communiter exhibita & numerata pecunia, tanquam vero huiusmodi iuris pretio. Ut qui vult Valentia in domo, vinea, vel alijs bonis Petri, habere ius recipiendi singulis annis 100. aureos collatis Petro mille & quingentis, acquirit sibi illud ius: similiter Castellæ, qui vult in bonis alterius habere ius recipiendi, v.g. mille dipondios, collatis illi quatuordecim millibus acquirit sibi illud ius, quod appellamus censum. Differt autem plurimum, vt art. proxime sequenti videbimus a censu, tam in hac vltima significatione, quam in quarta proxime præcedenti sumpto, contractus ille qui dicitur Emphyteusis: quamuis a plerisque ex vulgo appelletur etiam census quibusdam barbarissimis vocibus illi additis, vbcant enim illum censum cum fatica & laudimio.

Ex his significationibus duæ istæ posteriores quarta scilicet & quinta propriæ sunt huius loci, & instituti, quamuis nec quæ ad emphyteusim pertinent præterire liceat, tum propter opinionem eorum qui existimant non differre censum ab emphyteusi, tum maximè propter similitudinem quam inter se habent in annuis redditibus emphyteusis & census.

DE ORIGINE CENSUS.

VNDE ortum habeat contractus hic, de quo nunc dicere instituumus, res incerta est, loquor de eo cuius frequens est vsus, quem redimibilem dicimus. Nam ille perpetuus in quo res aliqua à vero ipsius domino alteri tradebatur sub certa annua pensione verustissimus est, huiusmodi enim erat ille cui subiecit Ioseph, Genes. 47. totam terram Aegypti. Hunc vero redimibilem non fuisse introductum iure gentium perspicuum est, cum neque apud omnes prouincias & nationes legatur fuisse antiquitus in vsu, neque vlla mentio ipsius fiat in toto corpore Iuris Civilis, vel antiquioribus legibus Regnorum, sed paulatim & sensim videatur incepisse. Prima illius mentio fit, vt refert Molinæus de Vfuris. quæst. 75. num. 586. In Nouella constituit. 160. vbi Aphrodisiensis Reipub. Pater id est defensor, & patronus, & primiores eiusdem ciuitatis, vnde oriundus fuit præstantissimus ille Aristotelis interpretes Alexander Aphrodisæus, cum magnam vim pecuniæ haberent collectam ex legatis eidem ciuitati factis, ne illa inutilis, ac sterilis omnino maneret, sed necessitatibus ciuium salua sorte deseruiret, sub tali forma illam distribuere sanxerunt, vt possent quicumque vellent illius participes esse, ea lege, vt qui sortem aliquam reciperet non compelleretur ad eam restituendam donec vellet, sed ita vt quandiu illam apud se retineret, certum aliquem annum redditum ciuitati penderet: qui contractus est re ipsa iuxta formam censuum, qui adeo nunc sunt in vsu, quos redimibiles dicimus. Vnde tempore clarissimi illius Imperatoris Iustiniani iam extabat census, non quidem inter priuatos ciues, vt recte scribit Franciscus Sarmiento libro 7. Selectarum interpretat. sed Reipublicæ tantum, vel Principi concessum, vt ex illa nouella colligitur: inter priuatos vero ciues, neque ex Iure, neque ex historijs, vel monumentis DD. fuisse censum apud antiquos in vsu colligere licet, nullibi enim priuatum aliquem, vel re sua alteri collata, vel tradita pecunia, censum ab illo annumque redditum recepisse legimus, ante duas illas Extrauag. Martini V. & Calixti III. Quarum prior quæ Martini est, fuit ædita tempore Concil. Constant. anno salutis nostræ 1423. Altera vero Calixti III. anno 1455. de quibus inferius dicemus: quamuis & inter has duas fuerit

etiam ædita alia a Nicolao V. anno 1452. Kalend. Octobr. sui Pontif. anno 6. specialem constitutionem continens pro Regno Sicilia citra & vltra Farum, extatque inter Pragmaticas Alphonfi primi Regis Aragoniæ, Sicilia, & Valentia. In Hispania nouus etiam contractus euenit, cum neque in legibus quas vocant Partitarum, neque in veteribus Compilationibus legum Hispaniæ aliqua illius mentio fiat, sed prima, quæ de illo à Regibus Hispaniæ lata est, habeatur intra leges, quæ dicuntur Tatri edita à Regina Ioanna vxore Philippi I. Matre inuictissimi illius, & sanctissimi Imperatoris Caroli V. ann. 1509. post quas extant aliæ latæ à Carolo V. & Philippo II. inferre in noua compilatione legum Hispaniæ lib. 5. titulo [De los Censos.] Apud Aragoniæ extat etiam constitutio de annuis redditibus, quæ incipit: [Desse antes prouehir] lib. 4. legum Aragoniæ. tit. De vfuris. Et in nostro Regno Valentia extant in legibus municipalibus huius Regni, quas vocamus Foros, & Priuilegijs Regum variæ quoque leges circa omnia genera censuum latæ à Iacobo I. Petro II. Alphonso III. Ferdinando II. & Carolo V. è quibus illis in progressu huius disputationis vtemur, quas ad indicium conscientia circa censuum institutionem, solutionem, vel redemptionem viderimus spectare.

Quotuplex sit Census.

CONRRAD. de contract. q. 72. varias affert (vt habet de more) censuum diuisione, quas omnes ad hæc capita reducere possumus: Vt diuidatur primo ex modo quo instituitur in Reseruatium, & Consignatium: Reseruatium dicitur, quædo transfert aliquis dominium suorum bonorum in alterum, reseruata sibi aliqua pensione in pecunia, vel fructibus singulis annis reddenda: de quo in l. fina. Cod. de rerum permutatione. In qua significatione diximus paulo ante sumi censum quarto loco, assimilatur hic aliqua ex parte emphyteusi, sed ab illa plurimum differt: Consignatium est, quando retinet quidem aliquis sua bona, obligat tamen illa ad soluendum aliquem annum redditum, & hic est qui habetur communiter in vsu.

Diuiditur secundo ex parte rei cui imponitur, & super quam constituitur: qua ratione alius est realis in re aliqua constitutus, alius personalis, qui super persona immediatè imponitur: Quibus possumus addere mixtum, siue realem simul, & personalem, quando ita imponitur bonis, vt illis pereuntibus, maneat nihilominus & persona deuincta ad illius census solutionem.

Diuiditur tertio ratione rei in qua annua pensio reddenda est in Fructuarium, vel Pecuniarium: Fructuarium est, quando pensio reddenda est in fructibus; Pecuniarium vero quando in pecunia. Rursum fructuarium alius certus est, & definitus, vt cum certa fructuum Cotta assignata est, siue annus fructibus abundet, siue sterilis existat vero incertus, vt cum assignatur tantum quarta, vel quinta pars fructuum, qui colligentur.

Denique diuiditur ratione durationis: sed varijs modis. Primo, in perpetuum, & temporalem. Secundo, temporalis, vel certo tempore, vt per 20. vel 30. annos: aut incerto, vt cum instituitur durante vita vnus, vel plurium, qui dicitur vitalitius. Tertio ex his omnibus quidam redimibiles sunt, alij vero irredimibiles; Redimibilis dicitur cum is qui seipsum ad reddendam annuam pensio nem obligauit, reddito eodem pretio, quod pro illa accepit, potest ab illa seipsum suaque bona liberare, & redimere: Irredimibilis vero, quando illud non potest.

Ex his colliguntur potissime quinque; genera censuum,

censuum, de quibus seorsum, & prorsum dicamus oportet. Primum est reservatiuus, cuius occasione agemus primo loco de Emphyteusi, tum propter similitudinem quam habent, tum maximè, quia ex differentijs quibus inter se distinguuntur propria vis & ratio primi census manebit perspicua. Secundus est consignatiuus & redimibilis, de quo præcipua erit hoc loco disputatio propter frequentissimum illius usum, & maximas circa illum exortas difficultates. Tertius est consignatiuus, sed irredimibilis & perpetuus. Quartus vitalitiuus. Ultimius est qui a nostris dicitur debitorium, quod genus quoddam census est impositum rei permanenti & fructiferæ alteri venditæ, quando pretium illius priori domino qui illam vendidit, non redditur.

De singulis suo ordine dicamus.

ARTICVLVS II.

QUID SIT EMPHYTEUSIS.

Et qua ratione a censu distinguatur?

SUMMARIUM.

- 1 Censu, primum genus quod non sit?
- 2 Emphyteusis quid sit?
- 3 Censu reservatiuus, & emphyteusis quomodo differant?
- 4 Censuarius absolute, & simpliciter est dominus rei, cui censu reservatiuus impositus est.
- 5 Ius emphyteusis transit ad hæredes.
- 6 Possessiones Ecclesiarum, & Religionum, in Emphyteusim perpetuo dari non possunt.

PRIIMUM genus, census quod nunc explicandum se offert, ille census est, quem reservatiuum dicimus: qui licet non sit ita modo in usu, ut de nouo à multis institueretur, extant nihilominus multi in diuersis locis antiquitus instituti, possentque similiter nunc etiam institui, re aliqua immobili, & fructi fera à proprio illius domino pleno iure alteri tradita; sub conditione, & pacto recipiendi perpetuo annuam aliquam pensionem in pecunia, vel fructibus. Huic censui similis, quidem est aliqua ex parte emphyteusis, distinguitur tamen plurimum ab ea.

Emphyteusis vox Græca est; Latinè idem sonans quod plantatio, siue melioratio: Cæpit enim hic contractus, cum plures habens terras, quas omnes colere non valebat, ne aliqua sterile & inutiles manerent, illas alteri conferret, ut ab illo cultura variisque plantis ornata meliores redderentur: conferbantur autem non pleno quidem iure, sed ea tantum ratione, ut eas coleret, fructusque perciperet tanquam usufructuarius illarum, reddita vero illarum domino singulis annis aliqua fructuum parte, vel in eisdem fructibus, vel in pecunia: Et quamvis antiquitus concederentur hoc modo viles solum terræ, vel quæ alicui plures possidenti redundabant, usus tamen deinde obtinuit, ut quascunque possessiones, siue prædia, siue ædificia, & domos per huiusmodi contractum emphyteusis alteri tradantur: ut constat ex l. prima. Cod. De iure emphyteu. Vnde dicitur emphyteuta qui rem immobilem a vero illius domino, aut illius hærede colendam, vel meliorandam sub certo pretio, certisque pactis, & conditionibus perpetuo, vel ad tempus accipit: ut habetur in Auth. De non alien. §. Emphyteusim.

Vnde conueniunt censu reservatiuus & emphyteusis in eo, ut sicut per emphyteusim traditur alteri res immobilis & utilis, sub pacto recipiendi ab illo Tomus Secundus.

lo certam aliquam annuam pensionem, ita & in censu reservatiuo.

3 Differunt autem in pluribus. Primo, eo quod in emphyteusi solum transfertur in recipientem, & emphyteutam dominium utile, naturalisque possessio illius rei, ratione cuius rem illam penes se habere, colere, & fructus illius percipere valet, dominium vero absolutum, & proprietarium quod vocatur directum, manet apud priorem dominum, qui rei suæ solam possessionem naturalem & fructus illius contulit; Quæ duo dominia distincta & diversa esse (quamuis nonnulli aliter sentiunt) habet communis & recepta omnino fere DD. sententia: constareque vel ex eo potest, quod usufructuarius non est dominus rei quam penes se habet, & cuius fructibus ut suis utitur. l. i. ff. de usufructu. l. Rectè dicimus. ff. de verbor. signif. Usufructuarius vero rei cuius usufructuarius est, habere naturalem possessionem dominiumque utile, quod idem est, quod utilitas rei, experientia ipsa constat: non quidem ita absolutum & perpetuum, ut emphyteuta, verumtamen quandiu usufructuarius est. In censu autem reservatiuo, de quo hic agimus, utrumque dominium tam directum quam utile, omnisque possessio tam naturalis quam civilis transit in eum, cui res illa per huiusmodi censum confertur, quem censuarium appellant, solumque manet apud priorem & antiquum dominum ius illud percipiendi annuam pensionem. Ex hac prima differentia perspicuum sit, Emphyteusim in rebus tantum immobilibus & permanentibus locum habere, tum, quia ius perpetuum est (saltem communiter) tum potissime, quia emphyteuta conceditur dominium utile, siue usus, manente in alio vero directoque dominio, quæ duo in rebus usu consumptibilibus non distinguuntur, sed in his tantum quæ non consumuntur usu, & immobiles sunt, ac permanentes. Conueniunt in hoc primo discrimine quotquot sunt DD. in cap. Constitutus. De relig. domib. & cap. i. De in integ. restit.

4 Colligo ex his, primo censuarium absolute & simpliciter esse dominum rei cui censu reservatiuus impositus est, emphyteutam vero non esse absolutum rei dominum, sed utilitatis tantum, & fructuum. Secundo in emphyteusi, esto res illi subiecta vendita, donata, vel alio quocunque nomine tradita dicantur, contractum tamen ipsum si rectè propria illius vis & natura consideretur, nec venditionem esse, nec donationem rei, nec propriè locationem, ut docet Syluest. verb. Emphyteusis. in princ. sed quid medium inter venditionem & locationem, accedere tamen magis ad locationem, itaut sit velut perpetua quædam locatio rei immobilis, & utilis, ad percipiendos fructus illius sub annua pensione; alijsque pactis & conditionibus tanquam in pretium illius rei sibi in perpetuum locata, quam locationem Hispanè dicimus arrendamiento de tierras. Vnde differt emphyteuta a locatore fundi vel agri, quia huiusmodi locatio per aliquod certum & præfixum tempus esse solet; utilis vero possessio rei per emphyteusim acceptæ perpetua. Similiter ab usufructuario, quia hic ad tempus quoque tantum habeat usufructum, & gratis: Emphyteuta vero perpetuo, & sub annua pensione, alijsque pactis loco pretij. Conuenit autem cum illis in eo, ut sicut in locatione, & concessione usus fructus absolutum & plenumque dominium penes alium manet, ita in emphyteusi.

5 Vbi antequam ad alia progrediar, hæc duo obseruanda sunt. Prius est, Ius Emphyteuticum transire ad hæredes, etiam extraneos. Est enim in hac parte, quiddam alijs sentiant, tenenda sententia Io. de Imo. in cap. fina. De locato. ut admonet Syluest. in verb. Emphyteusis, §. 2. dicto 7. qui asserit transire in illos, etiam in re Ecclesiastica, modo sit illa cum debi-

ta solemnitate collata, vt constat in 6. De rebus Ecclesie non alienan. & 12. quæstio. 11. Cano. Sine exceptione. Quod autem tradit idem Ioan. de Immol. eodem loco, vbi quis rem aliquam in emphyteusim recipit pro se suisq; filijs, solos viros intelligendos, esse, minime vero fœminas, iuxta regulam illam Archidiacono. in Cano. Si quis suadente. 17. q. 4. In contrariis masculinum non concipere fœmininum, iuxta l. Veteribus. ff. de pact. non censeo omnino verum: Sed imprimis, standum esse verbis contractus, ita vt si in eo exprimatur soli filij viri, & masculi, verum habeat quod docet Immol. Si vero solum dicantur filij, nec exprimat sermo esse de solis viris & masculis, standum sit consuetudini patrie a rectis iudicibus obseruata: vbi vero ex tali consuetudine nihil certum poterit deprehendi, nomine filiorum intelligendæ quoq; filia sunt, cum tam in sacris litteris, quam in iure, quam communi omnium hominum sermone, vbi nõ exprimitur per filios intelligi solos viros, hoc nomen tam viris quam fœminis comæne sit, poteritq; pater in foro animæ, nisi lege aliqua provincie, vel aliquo vinculo prohibeat, rem quam sibi & filiis suis accepit in emphyteusim, filiabus quoq; suis prohibito mandare. Obseruandum secundo est, possessiones Ecclesiarum, vel religionum (nam de vtriusque idem debet esse iudicium, cum hoc in fauorem earum cedat) in emphyteusim perpetuo dari non posse: vt habetur aperte in cap. Nulli. De reb. Eccle. non alien. & Glof. in Clem. 1. eo. rit. Vnde cum in iure, quod traditur per 10. annos vel vltra, censetur quasi in perpetuum dari, non licebit possessionem alicuius Ecclesie, vel Religionis, ad decem annos, vel maius tempus, tradere in Emphyteusim, & ex consequenti, nec per tantum tempus locare, cum emphyteusis in aliquod tantum tempus locatio quædam sit. Videnda autem in hac parte est Paulina illa Ambrosiose. & respiciendum qua ratione in vnaquaque provincia vsu recepta sit: nam vbi fuerit vsu recepta, obseruanda omnino est, & sub pœnis in ea contentis. Quam vis iuxta varios DD. illa non prohibeat, quin possessio quæ antequam ad Ecclesie, vel Religionis alicuius dominium perueniret, fuerat emphyteutica, possit rursus in emphyteusim quoque perpetuo tradi. Ego tamen iuxta alios ita sentirem: vt quæ in dominium tantum directum Ecclesie peruenit domino vtili illius apud aliquem emphyteutam existente, eodem modo sese habeat sicut prius: cum dominus directus qui illam Ecclesie contulit, non poterit emphyteutam suo iure expoliare, nec ius naturale illud patiat eo quod res illa Ecclesie tradatur. Quod si in liberum plenumque dominium Ecclesie, vel Religionis possessio aliqua iusto aliquo titulo transierit, non poterit in emphyteusim alicui perpetuo tradi, esto aliquando fuerit alicuius emphyteute: quia Ius Canonicum maxime Paulina illa Ambrosiose. hoc instituit, ne res Ecclesie quoquomodo alienentur ab illa: efficitur autem alienum, quod in emphyteusi alicui perpetuo traditur, saltem quo ad illius utilitates & fructus, quamuis dominium directum, & aliqua pensio annuatim reddenda penes illum maneat. Ex quo sequitur, neque per censum reservatiuum, in locis in quibus Paulina illa est in viridi obseruantia posse Ecclesiarum, vel Religionum possessiones alicui tradi, cum per huiusmodi censum, in quo (vt constat) omne dominium in alium transfertur, magis alienentur, quam per emphyteusim, in qua non transfertur dominium directum, sed solum vtile & fructuarium.

Secunda differentia inter censum de quo hic loquimur & emphyteusim est. Vt censuarius non soluens pensionem debitam per plures annos teneatur quidem tam in iudicio animæ, quam in forensi illam persolvere, non tamen incidit in commissum, nec est

re illa, cui census impositus est, expoliandus: Emphyteuta verò qui per triennium non soluerit, aut per biennium, si solutio illa Ecclesie facienda sit, iuxta commune ius cadit a iure, & omni dominio illius rei priuatur. In hoc regno Valentie exigitur quadriennium ad huiusmodi pœnam commissi, vt in legibus municipalibus Iacobi I. quas vocamus foros habetur libro 4. tit. 23. cap. 34. Quod accipiendum est, ita vt non iteretur per dominium directum pensionem sibi oblatam recipere. Conueniunt in hac secunda differentia omnes fere iuris Pontificij interpretes, maxime Innocen. & Cardin. in cap. illo Constitutus. De Religiof. domib. Panorm. in eodem cap. & cap. 1. De integ. restit. Imol. in cap. Ad audiendum. [El secundo.] De reb. Eccles. Couar. loco citato. cap. 7. num. 1. & alij quos ibi affert. Cur autem emphyteuta per triennium vel quadriennium, iuxta ius commune, vel priuata iura quæ in singulis regnis obseruanda sunt; cadat in commissum disputant, Iurisperiti: num consuetudine; an auctoritate sola DD. vel ex lege aliqua certa illud habeatur, nobis Theologiam profitentibus, & quibus iudicium animæ potissimè explicare incumbit, illud certum est, vt quamuis nulla lege illud haberetur, tuta nihilominus conscientia fieri. Partim propter vetustissimam consuetudinem adeo receptam & æquissimorum iudicium vsu confirmatam, vt habens dominium directum in rem emphyteusi obnoxiam, emphyteuta per id tempus non soluens illam sibi vindicare valeat: partim quia censendum est, etiam si nullius tabellionis scriptura illud testetur, emphyteute cui a vero domino res illa tradita fuit, sub ea conditione fuisse tradita, vt nisi ipse vel quicumque alius, in quem res illa transiret, per id tempus, constitutam pensionem non persolueret, eo ipso omni dominio illius expoliaretur, consolidareturque rursus vtile dominium illius cum directo in primo domino, vel eius successore. Neque exigitur, vt directus dominus pensionem debitam exigat, aut requirat, vt emphyteuta censetur esse in mora qua à iure suo cadat, sed debeat ipse & non requisitus statuto tempore soluere, Etenim vt habet commune Iuristarum proloquium, [Dies statutus pro domino interpellat.] Licet hac in parte Ecclesia cum suo emphyteuta mitius agat, aliquod tempus ad purgandam moram illi concedens, donec scilicet fuerit requisitus, vt docet Syluester. Emphyteus. quæstio. quinta. Quod discrimen accipiendum est absolute, & simpliciter, iuxta propriam rationem & vim horum contractuum, nam si ex peculiari pacto & conuentione contrahentium, inter eos tempore contractus constituatur, vt rem sub censu accipiens, eo ipso quo per aliquod tempus censum illum non soluerit, omni iure illius expolietur, & priori domino restitatur, seruanda profecto conuentio illa erit, cadetque censuarius in commissum, non ex natura census, sed ex vi illius conuentionis: cum pacta honesta libero contrahentium consensu inter ipsos constituta seruanda esse omnia iura proclamant, vt habet Couarr. loco citato. Vnde illud axiomata Iuris: [Nihil tam naturale est, quam vt quod inter partes conuentum est seruetur.] l. prima. ff. de pactis. l. prima. ff. de Constitutionibus pecuniarum. Sed possit, ne hæc pœna commissi in omnibus Censibus qui pecunia emuntur, quos redimibiles dicimus, constitui suo loco inferius videbimus articulo tertio conuentionis 17.

An autem executio commissi & expulsio auctoritate sola domini directi possit fieri, vel exigatur potius iudicis auctoritas, res est controuersa inter iurisperitos. Nam glossa in c. Potuit de Locato. quam sequuntur Summa Rosella, & Innocen. ac Ioan. Andree. in l. secunda. C. cod. tit. sentit sufficere auctoritatem

Autoritatem domini directi. Panor. verò in dict. cap. Potuit, cui subscribunt Acurf. eod. cap. Ang. quoque & Syluest. in verb. emphyteusis. §. 2. dicto 7. probabilius multo docent auctoritatem iudicis desiderari, Postulat enim illud recta ratio. Primum, vt tollatur materia rixæ, quæ in re adeo odiosa facile oriretur. Secundo, quia emphyteuta habet ius possessionis in illa re, ut patet ex l. 1. ff. si ager vectig. Vnde non est illa actu & de facto expoliandus, & ab illa expellendus, nisi præcepto iudicis.

Eadem ratione si emphyteuta non reddente pensionem debitam per triennium, vel quadriennium, aut plures annos, directus rei emphyteuticæ dominus illam non postulauerit, sed solis pensionibus redditus contentus fuerit, & purgatione moræ, per integram illarum solutionem non cadit dominus utilis a iure suo, in re illa, vt in l. 2. Cod. de iure emphyteutico docent communiter Iurisperiti. Qua ratione in cap. Constitutus. De relig. domib. de cuius vera intelligentia Canonistæ adeo litigant, constituit Innoc. 3. vt Abbas & monasterium de quo ibi agitur redditus Episcopo Albanen. pensionibus 40. annorum illi debitis. esto iure emphyteutico illi redderentur, ad nihil aliud tenerentur: quia etsi in pœnam commissi Monasterium illud incidisse iudicari poterat, & propterea a suo iure cecidisse, cum circa huiusmodi pœnam Ecclesiæ aliquo priuilegio non gaudeant, vt habet probabilior & verior DD. opinio, nihilominus Episcopus ille Albanen. nihil aliud ab Abbate illo & monasterio postulabat, quam solas pensiones per tot annos sibi debitas in integrum solui.

Tertia differentia. Vt emphyteuta rem emphyteusi subiectam vendere, alienare, onere aliquo grauare, vel nouo opere deteriorem efficere, sine facultate domini directi nõ possit: ita vt si aliter egerit in commissum cadat: censuarius vero libere illud possit inconsulto priori domino a quo rem censitam accepit: cuius rei apertissima ratio est; quia cum emphyteuta solum habeat vtile rei dominium, absolutum vero & præcipuum manserit penes dominum directum, postulat recta ratio, ne rem quæ sub alieno dominio existit inconsulto vero illius domino distrahere aut minuerè possit: censuarius vero cum receperit plenum, perfectum, & absolutum rei sibi traditæ dominium, iure illud possit: nisi tempore contractus inter se conueniant, ne rem illam inconsulto priori domino distrahere possit: tunc enim, vt paulo ante diximus seruanda erit necessario pacto illa. Cõueniuntque in hac etiam differentia omnes DD. An autem vbi consuetudo extiterit, vt nec censuarius sine facultate prioris domini possit rem ab illo acceptam distrahere, vel in aliquo minuerè, quin cadat in commissum, habeat illa vim ad huiusmodi pœnam inferendam, explicabunt Iurisperiti quoad forum exteri, in interiori tamen iniquum illud iudicarem: nõ enim cõsenda est consuetudo tantam vim habere in foro animæ, vt contra propriam naturam contractuum aliquid valeat introducere, aliter possent in emptionibus, & mutuis, similibusque contractibus variæ vsutæ, & iniquitates, hominum cupiditate in vsum & consuetudinem conuersa, introduci, & vi consuetudinis iustæ censeri: quod nulla ratione admittendum est: perpetuo enim iudicauimus proprias contractuum naturas, sicut & rerum ipsarum nulla consuetudine mutari posse.

Ex hac differentia oriuntur aliæ duæ: Prior est, vt volente emphyteuta dominium vtile, quod in rem habet, alicui vendere, liceat domino directo sub eodem pretio illud sibi retinere, prohibereque ne vlli alteri vendatur: Est enim hæc velut vna ex conditionibus, sub qua res emphyteutica censenda est a principio fuisse tradita, quæ barbarè dici solet Fatica, cum dicenda esset facultas. Censuario vero, tãquam

Tomus Secundus.

habenti in rem cõsui subiectam plenum absolutumque dominium, sicut integrum est inconsulto priori domino illam vendere, eadem quoque ratione potest illud cum voluerit, & pro libito in alium transferre. Posterior: vt censuarius sicut non indiget facultate aliqua, vel approbatione prioris domini, quo rem ab illo acceptam vendere possit, ita nec debet aliquid illi exhibere cum vendit: emphyteuta vero, sicut eget facultate domini directi, vt rem sub emphyteusi acceptam vendere, aut distrahere possit, ita quoque debet aliquid illi persolvere, vt facultatem illam concedat. Ex iure communi & antiquo tenebatur emptor quinquagesimam partem pretij, quo rem illam emebat, domino directo exhibere; vsus tamen obtinuit, vt nunc venditor ipse decimam reddat, emptore ab illo onere manente libero. Quamuis eodem ferè modo res sese habeat, cum venditor propterea maius pretium exigit, quàm postulasset, si non fuisset ab ipso, sed ab emptore soluendum quod ad obtinendam facultatem domini directi reddendum est.

Multa circa huiusmodi contractus disputari solent, veluti: An ius emphyteuticum transeat ad hæredes, possitne dominus directus emphyteutæ rem suam vendere volenti, facultatem & consensum denegare. Teneatur ne emphyteuta, pereunte re, cui emphyteutica pensio inest, illam amplius soluere. In quibus casibus cadat in commissum. Liceatne illi purgare solutionis tarditatem & moram, & similia; quorum explicatio ad Iurisperitos pertinet non ad Theologos: De quibus copiosè Summistæ in verbis emphyteusis, potissime Syluester. Illud solum nostri muneris erat, quæ propria sunt his contractibus, ostendere, vt inde sint ne iusti, vel iniqui deprehendamus: in quo nullo fere labore opus erit: Nam cum tam emphyteusis, quam census reseruatius nihil aliud sit quam annua pensio debita illi, a quo res aliqua, vt vero ipsius domino sub ea conditione accepta est, eidemquæ rei inhærens iuxta dispositionem legis, & honestas contrahentium conuentiones, perspicuum est, vt runque contractum istorum iuste, ac honestè exerceri, tam ab his qui primum illos instituerint, quam ab eis in quos iam instituti hæreditario iure, vel quouis alio iusto titulo, & via transferuntur. Quid enim magis naturali rationi consonum, quam vt possit quivis rem, cuius plenum absolutumque dominium habet, alteri conferre, vel omnino, & pleno iure, vt in censu reseruatius, vel quoad ad vsum tantum naturalemque possessionem, quam dominium vtile dicimus, appositis honestis conditionibus, & a lege tanquam iustis permissis: quales sunt hætenus explicatæ?

ARTICVLVS III.

AN CENSVS CONSIGNATIVVS cum pacto retrouendendi institutus, qui dicitur redimibilis, sit iustus?

Disputatio hæc de Censibus propter eos potissime suscipitur a DD. qui consignatiui dicuntur: sui pecunia tradita instituuntur: suntque aded in vsu maxime in Hispania, vt nihil magis præ manibus apud cuiuscunque ordinis & status homines habeatur. Quamuis enim ex consignatiuis quidam perpetui sint, & sine vlllo pacto retrouendendi alicui rei impositi; frequentes tamen, & circa quos maxime passim occurrunt difficultates, hi sunt quos redimibiles dicimus: de quibus nunc disserendum est. Ac vt optima methodo procedamus,

O o 3 expli-

explicabimus primo, quæ sit propria illorum ratio & natura, & ad quod genus contractus propriè pertineant. Secundo, an sint iusti? Tertio, in quibus rebus institui debeant. Quarto, quod sit iustum illorum pretium. Quinto, an pactum de retrouendendo quod illis apponitur aliquam contineat iniquitatem, & qua ratione apponendum sit, vt iustè adhibeatur, Demum expendemus reliquas condiciones, seu leges, quas in his censibus Summi Pontif. maxime sanctissimus, idemque nomine & merito Pius V. obseruari præcipiunt. Vbi bullas eorum referemus & explicabimus.

CONTROVERSIA I.

CENSUS CONSIGNATIVVS formaliter & propriè ad quam speciem contractus pertineat?

- 1 Censu quomodo institui solet?
- 2 Censu variæ conditiones, ex bullis Summorum Pontificum collectæ ab aliquibus.
- 3 Censu quid sit propriè loquendo? & non est mutuum, vel emphyteusis.
- 4 In censu vero, & propriè dicto non potest reperiri vsura.

CENSUS cuius nunc propriam vim & naturam inquirimus, (vt primo articulo huius disputationis admonuimus), ita institui solet. Vt Ioannes abundans pecunijs conferat Petro illi indigenti supra domum, vineam, vel alia bona, aut per sonam ipsiusmet Petri centum v. g. aureos, ea lege, vt maneat propterea Petrus deuinctus reddere Ioanni singulis annis 6. vel 7. aureos. manente facultate ipsi Petro liberandi seipsum, & sua bona ab illa obligatione, & debita, reddita Ioanni integra sorte. Quæ facultatem vocant communiter DD. pactum retrouendendi, Hispanis Carta de gracia ratione cuius facultatis sunt huiusmodi census redimibiles, dicuntur apud nos [Censos al quitar].

Huiusmodi contractum nonnulli opinati sunt reduci ad quoddam genus mutui, cui opinioni occasionem obtulit, quod videatur is qui accepta pecunia obligatur alicui annuam pensionem reddere, eandem quam ab eo accepit, paulatim illi restituere, propter similitudinem, quæ inter acceptam & eam quæ redditur existit.

Sed qui ita iudicarunt, propriam naturam huius contractus ignorarunt omnino. Primum, quia accipiens mutuum tenetur cum effectu ad idem genus rei, siue ad tantumdem in eodem genere restituendum: idque adeo præcisè vt nullo interitu liberetur. vt docet l. 2. in prin. ff. de rebus creditis. in contractu autem census, recipiens pecuniam cum obligatione reddendi annuam pensionem nullo modo obligatur ad illam restituendam: conceditur quidem illi facultas in eius gratiam & vtilitatem, vt ea restituta possit se & sua ab illo onere & obligatione liberare, at ex natura huius contractus nulla ratione tenetur, qui pecuniam accepit, illam restituere, sed abalienatur prorsus & perpetuo ab eo, qui illam contulit, sine vlla spe repetendi eam; cuius oppositum è diametro existit in mutuo: in quo licet pecunia fiat accipiētis, non tamen ita vt alienetur prorsus a iure illius, qui mutuo dedit: cum adueniente termino, iure illam exigere possit, ac repetere. Secundo, quia si hic contractus esset mutuum, esset profecto vsurarius, cum in eo pensio illa tanquam lucrum pecuniæ mutuata recipere- tur, & ex consequenti nunquam liceret: neque posset honestari quibusuis circumstantijs, & conditionibus ornaretur, ac seruatis debitis conditionibus, (quas

progressu huius art. assignabimus) licitum esse & iustum, & ab omni vsuraria prauitate alienum, & liberum, habet communis DD. sententia. Et quod magis refert, Ecclesiastica Apostolicaque definitio: cum sit ap probatus a Martino V. & Calixto III. vt videre est in prima & secunda extrauaganti de emptione. Et in Bulla Pij. V. quam inferius subiiciemus.

Hac opinione reiecta iudicarunt alij pertinere censum ad contractum emptionis & venditionis, at quid in eo ematur & vendatur, non explicatur ab omnibus eadem ratione. Bartholmæus Albornoſius in suo opere Hispano de arte contractuum lib. 3. tit. 2. [De el censo al quitar:] docet censum de quo agimus & emphyteusim conuenire inter se & substantia, & nomine, ita vt sit census huiusmodi quædam species emphyteusis sub illa contenta, in eo tantum ab illa differens, quod census hic redimi potest & extingui, quod non licet in emphyteusi: Excogitauit enim Author hic in creatione & institutione census hunc progressum & ordinem contractuum existere, & fingi à lege: Vt Ioannes conferens Petro 1000. aureos supra domum, aut fundum, qui censui supponitur, & subiicitur, emat re ipsa à Petro domum illam vel fundum cum pacto de retrouendendo, & statim implicite, & virtute, ac fictione quadam breuis manus. (vt Iuristæ loquuntur) eandem domum, vel fundum concedat iterum Petro in emphyteusim, sub illa annua pensione, & alijs conditionibus, & vinculis, quæ in emphyteusi continentur.

Ex his multa colligit. Primo censum (vt dixit) solum differre ab emphyteusi, quod in hac non reperitur libera illa redimendi facultas, quæ reperitur in censu. Secundo, Iniquum esse, vt in censu postuletur, vel adhibeatur fideiusor, cum in emphyteusi non sit postulandus, nec offerendus, sed sola res emphyteusi subiecta sufficiat, cum pereunte illa pereat simul & extinguatur emphyteusis. Tertio, censum in re mobili aut persona institui non posse, sicut emphyteusis non potest institui nisi in re immobili, firma, & permanente. Quarto, instituentem huiusmodi censum, cum rem illam à se empram fictione quadam breuis maius iterum tradat in emphyteusim priori domino, & venditori, retinere apud se dominium directum illius, sicut accidit in emphyteusi. Quinto, Infert ex his, quæcunque reddunt contractum emphyteusis iustum, eadem similiter & censum redimibilem iustum efficere. Tandem (vt alia multa quæ ibi habet, nunc prætermittamus (suis locis discutienda) docet huiusmodi census ex dictis effici quidem non malos, non tamen bonos, & quos instituens censendus sit absolute & omnino iuste agere. Vteriusque progrediens nec sibi constans damnat eos tanquam Reipub. nociuos, & quorum occasione pauperes expoliantur, cesantque diuites & alij artifices ab exercendis honestis negotijs, & artibus Reipub. vtilissimis: Vnde infert omnia Oracula sacra, & Doctorum testimonia, & iura quæ damnant vsuram, hunc contractum similiter damnare.

Videns autem constitutiones illas Apostolicas Martini V. & Calixti III. sibi pugnare, docet circa illas. Primo, Extrauagantes huiusmodi non habere vim legis generalis, quæ vniuersos fideles respiciat, cum non contineantur in corpore iuris, vt pote neque in Decretis, neque in Decretalibus, neque in Sexto vel Clementinis. Secundo, Esto haberent vim legis communis, non habere locum in contractu census de quo hic loquimur, quia in hoc instituens vel emens censum acquirit (iuxta ipsum) dominium directum rei cui census imponitur: in censu autem, de quo in illis Extrauagantibus agitur, institutor census non acquirit dominium directum rei ipsius, sed solum manet illa in hypothecam census super ea instituti. Tertio, quod pias catholicorum aures non potest

neff non offendere, temerario quodam ausu affirmat extrauagantes istas peiores esse legibus Romanorû concedentibus vsuras, cum leges illæ solum approbarent Trientalem, & Semissem, Centessimam vero reprobarent: omnino, quam tamen Extrauagantes istæ videntur approbare.

In hanc opinionem seu cõmentum huius authoris inuehantur acriter, & merito omnes recentiores tam Theologi, quam Iuris Pontificij interpretes: continet enim multa falsa, & temeraria, pluraque figmenta. Nam imprimis vt ignarus Dialecticæ facit censum & emphyteusim conuenire substantia, & differre specie: cum vel his, qui prima tantum Dialecticæ rudimenta attigerunt, perspicuum sit, quæ differunt specie differre substantia & natura, & e conuerso, cum propria cuiusque rei species ex propria illius natura & substantia desumatur.

Secundo, quia facit censum speciem subalternam cuius genus sit emphyteusis, in quo secum etiam pugnat, cum species à suo genere non differat specie, qua ratione sentit emphyteusim & censum differre. Adde, quod iuxta Logicæ præcepta, vna species non prædicatur de alia, vt Homo de Leone, genus autem de suis speciebus vere dicitur, vt homo est animal, quo fit vt iuxta authorem hunc ita liceret enuntiare: Censûs est Emphyteusis, cum sit emphyteusis illius genus. Tum etiam non liceret ita enuntiare, cum sint duo contractus specie distincti, sicut non licet affirmare hominem esse leonem.

Tertio, quod ait legẽ, quæ censûs probat, fingere duas venditiones illas, priorem, in qua recipiens pecuniam rem suam prius alteri vendit cum pacto de retrouendendo; posteriorem verò in qua fictione breuis manus idem qui pecuniam contulit, eandem rem priorî domino statim in emphyteusim tradit, merum commentum ac figmentum est: non legis cuius author & lator nihil tale excogitauit, nec contrahentium quibus nihil tale venit in mentem, sed huius tantum authoris, qui figmenta sua legi falso nititur imponere: propter quod tamen figmentum contractus iste nec honestatur, nec naturam emptio- nis & venditionis censendus est habere, nisi aliunde illam obtineat. Etenim sicut propter nostrum affirmare vel negare, (vt Arist. dixit) rerum naturæ neque existunt, neque mutantur, ita quoq; neque propter nostras fictiones, vel commenta: sed ab eo quod reuera & actu inest, quidquid nos fingamus vel affirmemus, fortiuntur res omnes suas naturas & species; pari ratione, cum censûs, contractus quidam sit, qui reuera in hominum cõmercijs & bonis existit, & ab ipsis realiter exercetur, suam propriam debet habere rationem & essentiam, natura sua illi conuenientem, non fictione vel imaginatione nostra.

Quarto, Si proprias naturas & vires censûs & emphyteusis inspiciamus, differunt maxime, tantum abest vt substantia & nomine inter se conueniant. Nam imprimis (vt ex præcedenti art. constat) in emphyteusi manet dominium directum penes creditorem, siue recipientem annuam pensionem, solumque dominium vtile existit penes debitorem seu, emphyteutam: at in censû nullum dominium rei censui subiectæ recipit vel habet creditor, qui pecuniam censuario contulit, sed omne dominium tam directum quam vtile manet penes censuarium, non minus quam prius, & antequam res illa alicui censui subijceretur. Quod & ratione constat, & experientia, & ex effectu, & pretio ipso quo emuntur: Ratione quidem, quia vt philosophorum axioma habet, & commune Iurisperitorum proloquium in l. Non omnis. ff. si certum petatur. [Actus agentium nunquam operantur ultra eorum intentionem,] Sed in contractu censûs, neque conferens pecuniam intendit emere rem, supra quã instituitur censûs, vel aliquod

dominium in illam, sed solû ius recipiendi annuum redditum, neque recipiens pecuniam intendit vendere alteri rem suam, aut aliquod dominium illius in eum transferre, sed solum obligare seipsum, ad conferendum illi annuum redditum, designans rem illam in securitatem, & velut fideiussorem illius censûs, nullum ergo dominium dominus censûs in rem illam recipit. Experientia verò idem apertissimè testatur, nam quemcunque hominem roges, quid emerit pecunia, ex qua censum instituere intendit alicui rei impositum? num rem illam, an solû ius recipiendi ab eo, cui pecuniam suam contulit, annuum aliquem redditum? respondebit statim, ius istud & obligationem, non rem, licet censui ad securitatem & firmitatem illius supposita sit & subiecta. Ab effectu autem, nam emphyteuta, quia rei emphyteuticæ non habet dominium directum, sed vtile tantum, rem illam sine domini directi facultate vendere, aut alienare non potest, ac vt facultatem illam obtineat Laudimum soluit, caditque a iure si per triennium, (vel quadriennium apud nos) canonem, id est annuam pensionem non persoluerit: quæ omnia quam aliena sint a censû nemo ignorat, cui tamen conuenient omnino, si in censû hoc redimibili transferretur dominium directum in creditorem instituentem censum, sicut in emphyteusi.

Denique ex pretio: Accidit enim sepe Petrum imponere censum proprietatis, vt dicunt centum aureorum fundo, vel vineæ valloris mille aureorum: at si in hoc contractu vinea illa venderetur Petro, quid iniquius, quam rem valentẽ mille aureos solis centum vendi? Nam licet pactum illud retrouendendi (vt inferius dicemus) pretio æstimabile sit, at non tanti, vt loco 900. aureorum, qui a iusto illius vineæ pretio deficiunt, debeat illud computari: quod aperte constat ex censibus perpetuis, & qui sine facultate redimendi illos instituuntur: Nam qui in redimibili collaturus erat centum, collatis 200. instituit perpetuum & irredimibilem, quo fit huiusmodi pacti & facultatis iustum pretium, eam tantum pecuniam esse, quæ sorti redimibili æquatur. Vnde conferens centum imponenda vineæ per censum cû pacto retrouendendi, perinde se habet, ac si conferret 200. quæ vineæ valentis mille iniustissimum pretium sunt, & cum ingenti defectu infra dimidium, Quod nulla iura parentur.

Qua de causa merito Nauar. in cõmẽto De vsuris. num. 75. reprehendit authorem Summæ Conciliorum, vel correctorem illius (vtitur enim ibi Nauarr. solita & quasi innata sibi honestissima modestia) quod per quandam forsitan incogitantiam referens Extrauagantes illas Martini V. & Calixti III. dixerit, primam conditionem iusti censûs iuxta illas Extrauagantes esse, vt vendens censum vendat prædium super quo censûs ille imponitur: Tum, quia est contra communem cõsuetudinem & morem, vt vendens censum vendat prædium, vt optime docent Coarr. lib. 13. Varia. Resol. c. 7. num. 6. & Medina C. de restit. cap. De censibus quò ad eorum institutionem, Palatius lib. 4. de Contract. cap. 6. Tertio quia ea ratione censûs iam non maneret impositus super re & pretio censuarij, sed super re ementis censum, quod ab omnium existimatione & iudicio est alienum. Vnde piè & modestè interpretatur Nauar. verba ista Summæ Conciliorum, affirmans mentem eius fuisse dicere, vendentem censum debere designare rem aliquam, super qua censum imponat, quem alius illi rei impositum emat. Qua de causa & leges omnes municipales & priuatæ horum regnorum tam Castellæ, quam Aragonum, quam Valentis vbicunque de huiusmodi censibus, qui redimi possunt, loquuntur, nunquam dicunt res illis impositas vendi, sed huiusmodi tantum censûs illis imponi. Nec tabellio-

nes in scripturis suis (saltem huius Regni Valentini) dicunt conferentem pecuniam in censum, rem cui census ille imponitur, emere, sed tot solidos censuales: qui quamuis non rectè dicant emi solidos, ut statim docebimus, ostendunt tamen ex phrasi, & stylo scripturæ suæ, non emi rem quæ censui subijcitur.

Denique circa Extrauagantes illas Martini V. & Calixti III. temerè ac irreuerenter se gerit. Nam primum illud, huiusmodi Extrauagantes non habere vim legis communis & generalis, eo quod non contineantur in corpore iuris, ridiculum est & ignorantia plenum: cum omnes constitutiones Pontifici in sine Clementinarum in volumine Extrauagantiũ contentæ, scientibus Summis Pontif. tanquam non minorem habentes autoritatem quam cæteræ Decretales in scholis, in Iudicijs, & causarum decisionibus à DD. tam Theologis, quam Iurisperitis afferantur, multique viri eruditissimi suis commentarijs illas illustrauerint. Qua de causa ut leges & iura Ecclesiastica recipiunt, ac venerantur illas ex Theologis Maioris in 4. dist. 15. q. 42. Medina C. de rebus restituendis. cap. de censibus. Soto lib. 5. de Iust. q. 5. art. 1. Bartholomæus Carranca in Summa conciliorum & omnes recentiores: nec noui aliquem Theologum aliter sentientem. Ex Iurisperitis Casaneus in Cathalogo gloriæ Mundi, parte 12. considerat. 49. Tiraquell. lib. 1. de retractu §. 1. Glosa 6. num. 15. Nauar. in commento de vsuris. num. 22. Couarr. lib. citata. cap. 7. num. 2. Sarmiento lib. 7. selectarum interpretata. cap. 1. num. 17. & alij innumeri ab his citati. Et quod maxime refert singulare illud pietatis & prudentiæ exemplum Gregor. XIII. cum diligentissimè curauerit textus Iuris Pontificij emendari, emendatosque mandari typis, cum reliquo simul corpore iuris, Extrauagantes huiusmodi voluit excudi: quas tamen vir in omni iure exercitatus certe resecasset, nisi ad commune ius canonicum pertinerent, & illius haberent autoritatem.

Nec fauet temeritati huius authoris, quod Extrauagantes illæ ad priuata quædam regna dirigantur; Tum, quia pleræquæ aliorum Pontificum epistolæ decretales priuatis etiam Episcopis vel Ecclesijs mittebantur, nec propterea corpori iuris insertæ definiunt ad ius commune pertinere; Tum, quia cum iustitia vel iniustitia contractus ex natura rei sumenda sit, census quos Pontifices in Sicilia, & Germania, vel alijs priuatis Regnis iustos esse definiunt, ubique terrarum sunt iusti. Vnde argumentatur rectè Palatius: Aut decisio contenta in istis Extrauagantibus Martini, & Calixti iusta est, aut iniusta; si non est iusta errarunt, ergo Summi Pontifices in re ad conscientiam eorum, a quibus ut Pontifices consultabantur, plurimum pertinent, respondentes de cathedra: quod impium est, sicut & illud quod asserit, Sum. Pontif. in istis Extrauagantibus fauere vsuris, quas leges Romanorum non patiebantur. Quod si decisio in eis contenta iusta est, sicut decet Catholicos sentire, & profiteri, quod in illis Prouincijs, circa quas fuerunt consulti, censetur iustum, ubique terrarum debet etiam iustum esse. Quo circa cum contractus de quo fuerunt consulti præfati Pontif. sit reuera census redimibilis, de quo hic agimus, debeatq; de similibus idem esse iudicium, consequenter decisio Apostolica ad illos pertinens de omnibus similibus accipienda est.

Sed obijcit Albornosius: in huiusmodi Extrauagantibus non soluentem censum non subijci legi commissoria, cum tamen debeat illi subiacerere: Tum etiam pertinere ad iustitiam census, ut certum habeat pretium, Extrauagantes vero istas nullum certum continere. Sed in utroq; decipitur plurimum; in priori, quia ut ex dictis abundè constat, in censu de quo agimus omne ius, & dominium tam utile,

quam directum manet penes censuarium, quæ de eâ ita potest liberè vendere rem suam sine facultate eius cui cæsus debetur, & sine villo laudimio, nec ad aliud tenetur quam ad solam pensionem, sine vlla alia pæna, sed cum hoc solo debito soluendi illam, per totum illud tempus & annorum decursum quibus non soluerit. Neque subijcitur census legi commissoriae sicut emphyteusis, in quo plurimum Albornosius iste deceptus est. Alterum facile diluitur: *Census* enim, qui in particulari & in indiuiduo instituitur, certum debet habere pretium, sicut & res omnis quæ venditur; at in communi & in toto genere sumptus, varia potest habere pretia, iuxta varietatem temporum & locorum, nisi illi à lege certum aliquod taxatum sit & præscriptum, ut in Regnis Castellæ: quod omnibus rebus, venalibus, quibus certum pretium non est constitutum a lege, conuenit cum pretio fori vendantur, pretium autem fori (ut superius vidimus q. 77. art. 1. controu. 3. Varium sit & multiplex, non solum pro varietate temporum & locorum, verum etiam eodem loco & tempore, quia non consistit in indiuisibili, sed in ea latitudine, quam ibi docuimus. Et hoc est quod docent præfati Pontif. posse emi censum illis diuersis pretijs, ubi non est illi certum a lege constitutum, sed ex vsu fori pro ratione temporis & loci sumendum: quia contractus hic emptio quædam & venditio est, estq; iuxta leges emptionis & venditionis de illis iustitia, vel iniustitia iudicandum.

Hac ergo opinione reiecta, seu temerario potius & impio Albornosij commento. Tertia opinio est Bonauenturæ in tractatu de contractu. Angeli verbo, vsura 3. Syluestri eodem verbo, 2. quæst. 12. D. Antonini 2. p. tit. 1. cap. 8. §. 10. D. Bernardi. de Euangelio æterno sermo. 41. cap. 2. & ex Iurisperitis Innocentij, & Ioannis de Lignano in cap. ultimo, de vsuris. Lauren. de Rodulphis in tract. de vsuris, par. 2. q. 12. Francisci Sarmiento lib. 7. selectarum interpret. c. 1. num. 13. & multorum aliorum asserentium in Censu vendi, certam partem fructuum illius rei cui census imponitur.

Probant illud porissimè: quia propterea Pius V. in sua Extrauaganti de Censibus præcipit, ut huiusmodi census debeat omnino institui super re fixa, immobili, & fructifera, ita ut in quacunque alia re constitutus nullus sit, & inualidus, quia venditur in eo pars aliqua fructuum, eius rei cui imponitur: aliter enim frustra & sine vlla causa illud præciperet: Quod de Summo Pontifice asserendum non est. Habet enim sedes Apostolica de more nihil definire, aut præcipere, quod non sit maturè ac prudenter perspectum, firmissimisque nitatur rationibus & causis.

Vnde colligunt. Primò, quod per se in hoc contractu venditur esse partem fructus rei cui imponitur, & loco illius fructus decerni pensionem pecuniariam: nam cum fructuum abundantia, vel penuria subinde mutetur pro varietate temporum, si pars illa fructuum quæ emitur, in ipsismet fructibus esset exhibenda, nonnunquam excederet plurimum iustum redditum ipsius census, nonnunquam vero plurimum ab illo deficeret: quod esset maximum incommodum, & propterea conuersam esse in pecuniam æquivalentem iusto valori fructuum, qui per censum in re illa empti sunt: quia hac ratione siue fructus rei abundant, siue deficient, semper redditur iustus valor census, iuxta quantitatem pecuniæ siue pretij accepti à censuario, cum redditus pecuniarius adem semper existat.

Ita colligunt secundo in censu duos contractus concurrere, prior emptionis partis fructuum eius rei cui imponitur, & posteriorem ordine, quamuis simul tempore, commutationis illius fructus in pensionem

tionem pecuniariam: Quo circa (inquiunt) debet pensio pecuniaria æquari necessario fructibus emptis quorum loco redditur.

Colligunt tertio, exigi necessario, ut res cui census imponitur non solum sit fructifera, verum etiam ut eos nata sit reddere fructus, qui ad minus valeant pensionem ratione illius census præstandam, quia aliter esset iniqua venditio, cum excederet pretium rei venditæ valorem. Huic sententiæ aliqua ex parte similis videtur illa Medinæ Cod. De Restit. cap. De Censibus quo ad eorum institutionem, & Nauarr. in commento de Usuris. num. 69. affirmantium censum esse ius percipiendi fructum, seu rem aliquam utilem, vel pecuniam ex re in qua ille constituitur: quam definitionem ad pauciora reducentes dicunt, censum esse ius percipiendi pensionem aliquam ex re in qua inest.

Sed neque hæc sententia viris eruditis placet, quibus ego (licet ex eorum numero non sim) subscribere tamen non dubitabo. Et enim quod priores illi docent, censum esse ius percipiendi fructum, vel rem aliquam utilem ex re cui imponitur, ita ut formaliter & proprie census sit emptio alicuius partis fructuum, cui succedat tanquam eius loco pensio pecuniaria per secundum contractum commutationis, constare non potest.

Primo quia si communem usum & receptum ipsorum contrahentium morem & intentionem spectemus, euentes huiusmodi census communiter nihil aliud solent, vel instituunt emere à primo tempore, quo hic contractus cepit inter homines celebrari, nisi actionem & ius in aliquem annum redditum pecuniarium, Actus autem agentium non extenduntur ultra ipsorum intentionem. Scio quidem non nunquam emi aliquam partem fructuum, qua de causa dicitur census à DD. ut diximus art. 1. huius disputationis in fructuarium, & pecuniarium, attamen quando fructus emitur exprimitur illud in contractu, & illud respicit directe & omnino contrahentium intentionem, adeo, ut si venditor census fructuarij, vellet illum reddere in pecunia, possit reclamare qui censum illum emit, ut sæpe accidit: Quando autem non est animus nec intentio contrahentium emere fructus aliquos, sed redditum pecuniarum (ut solet communiter, in censibus de quibus hic loquimur) sicut in censu fructuario, non emitur ius in pensionem pecuniariam, sed in fructus, ita in censu pecuniario non emitur pars aliqua fructuum, sed ius in redditum pecuniarium: Ex intentione enim agentium sumuntur contractus, sicut & opera nostra propriam speciem, naturam, & denominationem. Quod adeo certum esse debet, ut sit velut axioma in iure, In omni contractu mentem contrahentium esse inspiciendam. I. Insulam. ff. De præscrip. verb. l. Si cum vno. ff. Locati. l. Si olei. Cod. eod. tit. Quod optime observauit Covarru. lib. 2. varia resol. c. 4. num. 9. ubi affert varios Iuris Doctores idem sentientes.

Et confirmatur. Res propria cuiuscunque contractus, & materia illi subiecta sumenda necessario est vel ex præscripto legis, vel ex consuetudine, communique usu exercentium illum, vel ex priuata intentione conuentione contrahentium: nullum enim aliud caput est præter hæc tria, unde illa sumi possit: At nulla est lex, neque naturalis, neque Ciuilis, neque Canonica quæ præscribat quod in censu emitur esse ius percipiendi fructus, neque Rius V. licet præcipiat illum non aliter institui quam in re immobili, & fructifera, (de qua conditione inferius agemus quam vim habeat,) non tamen docet emi in censu ius fructus illius rei; Vnde ex consuetudine & animo contrahentium erit illud necessario desumendum, consuetudo autem & intentio contrahentium non fertur in fructus, quando illud non exprimitur, sed in pen-

sionem pecuniariam. Hæc igitur est quæ in hoc contractu emitur.

Secundo. Ratio propter quam dicunt fructus in censu emptos conuersos esse in pensionem pecuniariam, nulla est. Nam cum vterque sit equaliter expositus illi damno, vel commodo maioris abundantia, vel inopia fructuum, nulla interuenit inæqualitas vel iniustitia, nullumque incommodum: eidem namque aletæ & fortunæ vterque subiacet.

Quarto, ut inferius docebimus contro. 5. Ex natura rei, & seclusa omni humana lege census institui potest in sola persona, ergo propria substantia & natura census non est, ut sit emptio iuris in aliquos fructus rei cui imponitur, quia nature rerum eadem semper sunt, nec humana constitutione mutantur. Potest quidem humana lex ut hominum fraudibus alijsque incommodis occurrat, in contractibus exercendis has vel illas condiciones & circumstantias pro varietate temporum apponere, vel detrachere, at propriam vim & naturam contractuum sicut & rerum mutare non potest: Vnde cum iuxta naturam census seclusa omni lege humana possit ille institui in nuda persona, census iuxta suam propriam vim & rationem formalem non est emptio iuris in aliquos fructus percipiendos, ex re cui ille imponitur, vna cum commutatione illorum in pensionem pecuniariam. Adde quod omnium gentium existimatione vnicus & simplex contractus est census, simplexque venditio istius iuris percipiendi annuam pensionem, cui res in qua constituitur supponitur in securitatem solam, & tanquam quædam hypotheca, vel fidei iussor, ut inferius ostendemus contro. citata.

Quarto, census qui instituitur Castellæ, ubi emitur ius ad mille exhibitis quatuordecim millibus, imponiturque in re aliqua firma, & immobili, & cum alijs conditionibus quas in ferius explicabimus, iustus est communi DD. consensu, in quo tamen non emitur fructus aliquis, sed pecuniaria pensio: adeo ut legibus illius Prouinciæ cautum sit, ne instituat census cuius pensio sit reddenda in fructibus, in tritico, vino, oleo, vel similibus.

Denique colligitur illud apertissime ex diffinitionibus seu Extrauagantibus illis Martini V. & Calixti III. in quarum priori affirmat Pontifex. [Accipientem pecuniam vendere annum censum siue redditum, vnus aut plurium Marcharum, aut Grossorum Pragensium nummi Polomei, ad rationem & pro qualibet Marcha annui census decem, vnde decem, tredecim, quatuordecim, aut plus, & minus secundum temporis qualitatem.] In posterior. vero Calixti III. habetur: [Super eorum bonis, domibus, agris, prædijs, possessionibus, & hæreditatibus annos marcharum florenorum, seu grossorum monetæ in partibus illis currentis redditus, seu census vendentes, &c.] Ex quibus perspicuum est non esse de ratione census ut vendatur in eo aliquis fructus, sed ius tantum in pensionem aliquam, imò quia communiter emitur ius istud in pensionem pecuniariam, illius tantum meminerunt Summi Pontif. in his locis, fructuum vero nequaquam, quod tamen non prætermisissent, si ad iustitiam census illud pertineret, aut propria vis & ratio huius contractus exigerent censum pecuniarium institui pro ratione fructuum, qui in eo emuntur, quasi sit illorum emptio. Regula autem iuris est in l. Item apud Labeonem, §. Ait prætor. ff. De iniurijs, ut ea quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur videantur quasi neglecta.

Quod vero docent Medina, & Nauarrus censum esse ius percipiendi fructus, vel rem aliquam utilem aut pecuniam ex re cui imponitur, qua parte dicunt posse percipi fructum, vel pecuniam, recte docent, non enim sentiunt quod priores illi DD. facientes censum emptionem solius fructus, cum addant in

pecunia

pecunia quoque redditum emi posse: Nam esto in Castella illud non liceat lege illius prouinciæ ex iustis causis illud prohibente, & incolas illorum Regnorum obligante: in Prouincijs vero ubi Superiorum præcepto & lege id non prohibetur, potest ita institui, vt ematur annuus aliquis redditus in fructibus exhibendus, qua ratione nouimus in varijs locis institui. Hac ergo de causa, cum iuxta propriam vim & naturam census licet emere annum redditum vel in fructibus, vel in pecunia recipiendum, ex hac parte Medina & Nauar. non sunt reprehendendi.

Qua parte tamen agentes de contractu census definiunt illud esse ius percipiendi &c. non rectè nec propriè loquuntur differunt enim plurimum contractus, & ius seu obligatio quæ ex illo nascitur, sicut effectus a sua causa, vel vt Iuristæ dicunt, sicut filius a matre a qua nascitur. Quo circa census, si de contractu ipso loquamur, non est dicendus ius percipiendi, sed contractus emptionis & venditionis, in quo reddita aliqua pecunia tanquam pretio, emitur & venditur ius percipiendi aliquem annum redditum, & aliqua ad securitatem illi subiecta, & supposita.

Ex hac definitione perspicuum est, Primo, censum non esse mutuum, nec emphyteusim, sed contractum emptionis & venditionis, non pecuniæ alicuius, vt perperam nostri tabelliones in suis scripturis dicunt, asserentes conferentem pecuniam emere tot solidos censuales, quia pecunia quocunque nomine donetur, vt pecunia non potest esse materia emptionis & venditionis, cum ipsa sit publicum instrumentum, quo res omnes emuntur, vt commune illarum pretium; sed est contractus emptionis & venditionis, in quo res ab vno empta & ab alio vendita est ius istud percipiendi annuam pensionem: quod ius pretio æstimabile esse, ac vendibile proxime sequenti controu. ostendemus. Et in hoc sensu non dubitarem Medinam & Nauarr. definisse censum: sicut enim a Iuriconsulto definitur contractus: [Vltro citroque obligatio,] definitione ab effectu, quia ex contractu illo nascitur, ita quòque licuit his Doctoribus, censum ab effectu diffinire, & a re quæ in eo venditur, asserentes illum esse ius percipiendi &c. Exactè tamen, & diffinitione petita ex proprio genere & differentia definiendus est sicut modo dicebamus: [Contractus in qua reddita aliqua pecunia tanquam pretio, emitur ius percipiendi aliquam annuam pensionem, re aliqua illi supposita:] Habet enim hæc definitio verū genus census, nempe [Contractum:] reliqua vero loco differentia, quæ propriam illius vim & naturam declarant.

Hanc esse propriam naturam formalemq; rationem census, & consequenter diffinitionem istam exactam & accommodatam, præter ea quæ ex progressu huius articuli constant, ostendi commodè potest, Primo à definitione emptionis & venditionis, cuius propria ratio est, vt in ea aliquid pretio æstimabile pro pretio alteri pleno iure tradatur, quod huic contractui ex dictis satis constat conuenire.

Secundo, quia actus agentium (vt dicebamus) operantur secundum eorum intentionem, maxime honestam & licitam, in hoc autem contractu conferens pecuniam hoc directè instituit, emere ius illud recipiendæ alicuius annuæ pensionis, recipiens vero illam, pro ea vt iusto pretio sibi tradito, vendere alteri illud ius.

Tertio, scripturæ publicæ, autoritate publica institutæ, sic contractum hunc appellant, emptionis & venditionis annui redditus, id est iuris recipiendi illum.

Quarto, Cum nec mutuum sit, nec depositum vt constat, nec cambium rerum, siue illatum commuta-

tio, qui sit interueniente pecunia, nec emphyteusis vt demonstratum est, nec commodatio, vel locatio, seu conductio, vt voces ipsæ insinuant, à sufficienti diuisione constat ad nullam aliam speciem contractus posse pertinere, quam ad emptionem, & venditionem. Iam cum non vendatur res quæ illi supponitur, & non fructus illius, vt ostendimus, consequenter debet necessario esse emptio & venditio iuris percipiendi annuum redditum, & pensionem.

Quinto, Confirmatur communi consensu grauissimorum DD. Nauarri, Couarruizæ, Francisci Sarmiento, Conradi, Medina, Dominici Soto, & aliorum quos in hoc artic. retulimus locis ibidem citatis, estque receptum inter omnes discipulos D. Tho. qui nostra ætate vel in scholis de hac materia egerunt, vel æditi commentarijs scripserunt, hanc esse naturam propriamq; rationem census.

Denique omnium efficacissime illud ostendit Apostolica decisio Martini V. Calixti I I. & Sanctissimi Pij V. qui in suis Extrauagantibus curarunt diligenter respicere propriam vim huius contractus, vt de illius iustitia iudicium ferrent, & sub quibus conditionibus exerceri debeat explicarent, perpetuoque illum emptionem & venditionem alicuius annui redditus appellarunt.

4 Ex his sequuntur duo, quæ optimè authores citati obseruarunt. Prius est, in censu non posse reperiri vsuram, nec contractum census fœneratitium esse posse. Quia vsura (vt abundè vidimus quæstione præced.) solum habet locum in mutuo, vbi aliquid ex vi mutui exigitur, vel recipitur vltra sortè: in venditione vero potest quidem locum habere iniquitas aliqua, & iniustitia, aut propter vitium rei quæ venditur, aut propter excessum vel defectum a iusto pretio, vsura tamen in illa locum non habet, præter quam in ea quæ fit anticipata vel expectata solutioni, sed neque in ea committitur vsura ratione illius emptionis aut venditionis, sed quia talis venditio, vt optimè admonuit D. Thomas, est quoddam mutuum occultum, & simulatum: vnde cum census nec mutuum sit, nec emptio aut venditio, in qua mutuum latere possit, vel simulari, quia sit pecunia præsentis, & re quæ sub hoc contractu emitur iure, scilicet illo statim accepto, & acquisito, nullum locum habet, neque habere potest in huiusmodi contractu labes & iniquitas vsuræ. Alterum est, cum census verè ac re ipsa emptio sit & venditio, de illius iustitia, & æquitate necessario iudicandum esse iuxta regulas, & leges emptionis & venditionis. Ita vt quotiescunq; in censu aliquid acciderit, quod efficeret iniquam venditionem, census ille iniquus censendus sit, & similiter quæ venditionem redderent nullam, vel rescindendam; eadem quoque si in censu aliquo extiterint, reddant illum nullum, & inualidum, & ratione cuius non liceat annuos census exigere, vel recipere.

CONTROVERSA Secunda.

An Census redimibilis sit contractus iustus, & licitus?

S V M M A R I V M.

- 1 *Opinio aliquorum de censu redimibili cum suis rationibus.*
- 2 *Opposita sententia plurimorum.*
- 3 *Census non est mutuum, sed verè, & re ipsa emptio, & venditio.*

- 4 *Annuus redditus est merces, computaturque inter bona immobilia.*
- 5 *Ususfructus potest pecunia emi.*
- 6 *Census fructuarius, quo emitur ius percipiendi aliquam partem fructuum simpliciter, & natura sua est iustus, & licitus.*
- 7 *Census pecuniarius, quo emitur ius percipiendi annuum redditum pecuniarium seruatis conditionibus est iustus, & licitus.*
- 8 *Vsus proprius, & primarius pecunie est in hunc finem institutus, vt sit caterarum omnium pretium. Secundarius tamen &c.*

QVÆSTIO hæc videbatur certè manere satis explicata ex precedenti controu. Qua enim ratione emptio, & venditio rei pretio æstimabilis, & quam nulla lex vendere prohibet, reddito iusto pretio iusta est, & honesta: eadem pariter ratione constare debet, contractum census secundum se iustum esse, & honestum collato iusto pretio, cum non sit aliud re ipsa (vt vidimus) quam venditio iuris illius percipiendi aliquem annum redditum, quod ius pretio æstimabile est, & venale, & quod nulla lege vendi prohibeatur. At quia nonnullis viris grauissimis, tam ex Theologis, quam ex Iurisperitis hic contractus iniustus, vel maxime saltim periculosus visus est, de illius iustitia, & æquitate nunc in particulari est dicendum.

- 1 *Henricus Gaden. quodl. 8. q. 22. Gregor. de Arim. quem refert, & sequitur Salicet. in Authent. Ad hæc. De vsuris, Innocent. Ioan. Andreas, & Anton. de Butrio (quos refert Siluester loco citato) in cap. In ciuitate. De vsuris. censent, licere quidem emere census iam constitutum, à nouo vero recenter constituendo admonent abstinendum esse. [Non enim (Inquit Ioannes Andr.) video, quomodo sine fraude hoc fieri possit.] Addunt, solius tamen donationis via & titulo constitui de nouo posse, aliter omnem institutionem noui census vt iniquam, periculosam, & Reipub. maxime nociuam ab illa omni iure exterminandam esse. Anchar. verò, vt ibidem refert Siluester, sentit fructuarios census vendi ac de nouo institui posse, minime vero pecuniarios: quin & Innocentium, ac Ioannem Andream cum pecuniarijs quoque credere litem habere non cum fructuarijs. Vtuntur DD. hi varijs argumentis, quorum potiora hæc sunt.*

Primo. Numisma non est inuentum, nec constitutum in Repub. vt ipsum sit vendibile, sed vt eo ceteræ omnes res emantur ac vendantur, sitque ipsum commune & publicum quoddam omnium rerum pretium, at hic contractus census pecuniarij nihil aliud est quam emptio numismatis, ergo est contractus illicitus. Maior perspicua est l. 1. De contrahen. emptio. l. 1. ff. De rerum. permutatione, docueruntque illud Aristot. 1. Polit. c. 6. & Plinius lib. 33. c. 1. Minor probatur, quia emens census (vt ex præced. controu. constat) non emit rem illam, vel bona, quibus imponitur census, nec vsusfructum illorum neque aliquid aliud quam annum redditum, qui re ipsa nihil aliud est quam pecunia illa singulis annis reddenda in pensionem. Confirmaturque ex communi stylo nostrorum Tabellionum, qui in suis publicis scripturis, & instrumentis censuum, dicunt censuarium vendere censualistæ tot solidos, singulis annis illi reddendos.

Secundo. In hoc contractu existit reuera iniquitas vsuræ, ergo est illicitus. Probatur antecedens. Vsuræ est cum Petrus confert Ioanni centum, recepturus ab eo eandem quantitatem post aliquod tempus, & aliquid amplius ultra sortem: sed quando in censu

confert Petrus Ioanni 100. recepturus ab eo singulis annis v. g. 5. percontor, vel redimet Ioannes census, vel non? si redimat, recipit Petrus illa 100. quæ Ioanni contulerat, & præterea omnes illas annuas pensiones, quas Ioannes illi contulit per totum illud tempus, quo non redemit census illum; si verò non redimat, recipit tunc Petrus per spatium illud 20. annorum eandem pecuniam, quam Ioanni contulerat in sortem, & præter eam quidquid deinde sequentibus annis ipsi exhibebitur in annuis pensionibus: Vnde quacunque ratione se se habeat? recipit Petrus ultra sortem aliam pecuniam, quod est vsura.

Tertio Vsuræ (vt q. præced. vidimus artic. 1.) dicitur partus, vel fetus per anthytesim, quia efficit vt pariat, foetumque reddat, res quæ natura sua sterilis est & ad partum foetumque omnem inepta, qualis est pecunia, quo nomine non solum iuri humano & diuino repugnat, verum & naturali, quia pecuniam, quæ natura sua sterilis est, pecuniam parere, natura ipsa reclamatur, nisi fuerit negotio alicui exposita, vt docet Aristot. 1. Polit. c. 6. & 7. & Plutarcus in libello: [Quod non oporteat foenerari.] Sed in censu pecunia extra omnem negotiationem parit pecuniam, confertur enim pecunia, vt ex ea recipiatur annuus census in simili pecunia.

Quarto. Vsuræ non solum versatur circa mutuum apertum, & explicitum, verum etiam circa fictum & simulatum, vt vidimus, sed in censu interuenit mutuum simulatum, cum lucro ultra sortem, ergo in censu exercetur verè vsura. Maior constat satis ex præced. quæst. art. 2. contro. 18. & habetur in cap. Ad nostram. De emptio. cap. Illo vos. de pignor. cap. in ciuitate. de Vsuris. Probatur minor. In mutuo debitor tenetur reddere non idem numero, vel idem specie (vt dicunt Iuristæ) sed idem genere, id est rem eiusdem generis, vt si recepisti triticum, debes restituere triticum, l. 2. ff. Si certum petat. tum etiam res mutuata transit in dominium recipientis illam, & in periculum ipsius l. Incendium. Cod. eod. tit. l. In ration. [La secunda] §. Diligenter. ff. Ad legem Falcidiam. l. Inter stipulantem. §. Sacram. ff. De verbo. obligatio. Hæc autè existunt in censu pecuniario, Petrus enim recipiens à Ioanne 100. aureos, tenetur illi reddere singulis annis aliquot etiam aureos, quod est reddere acceptum in eodem genere, tum etiam si illi 100. aurei tradit Petro pereant, vel consumantur, ipsi pereunt, non Ioanni, vnde census mutuum quoddam est fictum, & simulatum.

Quinto. Si hic contractus esset licitus, certe eo nomine quo ab authoribus contra sentientibus probatur, nempe titulo emptionis & venditionis, sed vera & formalis ratio venditionis illi conuenire non potest: Patet, quia in omni venditione, iuxta propriam illius vim & naturam, debent reperiri hæc duo omnino diuersa, & distincta tam specie quam genere pretium & res quæ venditur, seu merx; Habent illud innumera iura. De pretio l. secunda. ff. De contrahen. emptio. l. emptionis fides. Cod. eod. tit. l. Instituit. De emptio. & venditio. §. Pretium. & §. Item. De merce autem, vel re quæ venditur, l. 1. & l. Neque emptio. ff. De contrahen. emptio. l. vltima. Cod. De pretijs. De curio; At in censu, licet existat pretium, quia redditur pecunia ab emente illum, at non existit merx, & res venalis distincta, emitur enim annuus redditus, qui pecunia quædam est, & eo ipso res quæ nulla ratione venalis esse potest vt constat ex 1. argumento.

Sexto. Esto annuus redditus, & pecunia illa, in qua redditur, esset res venalis deberet nihilominus emptio illius iusto pretio fieri, ita vt inter id quod a censuario redditur, & id quod a censualista accipitur esset æqualitas: at perpetuo in huiusmodi censibus inter pretium redditum ab vno, & pecuniam seu pensionem quæ redditur ab alio, est inæqualitas; ergo & iniustitia.

iustitia. Probatur minor: Quia vt dicebamus in secundo argumento, si Petrus conferat Ioanni 100. Ioannes vero censum illum post aliquot annos redimat, quibus acceperit Petrus in annuis redditibus. v. g. 50. emit profecto in hoc casu Petrus à Ioanne 150. datis solis 100. Si vero Ioannes illum censum non redimat, post plures annos recipit Petrus & 100. que contulerat & sequentes pensiones, sicq; quacunq; ratione Ioannes se habeat, emit Petrus ab illo centum & multo plura, datis solis 100. quod perspicuum est maximam continere inaequalitatem. Et confirmatur. Si quis conferret alteri 100. hac lege, vt per decem annos redderet ipsi singulo quoque anno decem, vltimo vero anno restitueret illi integram sortem, nempe illa 100. hic contractus esset reuera vsurarius, at vt ex modo dictis constat, eadem omnino ratione res sese habet in huiusmodi censibus.

Denique per hunc contractum grauantur magis ciues, quam vsuris; est ergo repellendus omnino à Repub. Probatur antecedens: Nam imprimis, si quis conferat alteri 100. intra 15. vel 14. annos recipit illa, sorte sua integra manente, cum tamen in vsuris quas leges Romanorum permittebant, multo pluribus annis opus esset ad recipiendum æquale cum pecunia. Quin & in triplum, & quadruplum, & plures ac maiores excessus augetur census, per vsuras vero legibus illis permissas nunquam perueniebatur ad duplum.

Et confirmatur, Sequuntur enim ex hoc contractu varia incommoda: Primo occasione illius cessant multi ab honestis negotijs & laboribus, multoque otio torpent. Secundo, grauantur plurimum pauperes, multorumque possessiones & hæreditates exhauriuntur, & consumantur varijs grauibusque censibus, quorum solutioni bona vel lucra ipsorum non sufficiunt illis impositis. Tertio, cessat eorum occasione pia Christianaque mutatio adeo inter amicos solita, cum mutuo indigens si a diuite & potente illud postulet, vix inueniat amicum mutuantem, assermantibus omnibus se habere pecunias suas censibus expositas, neque alia ratione posse illius necessitati occurrere quam per censum. Mitto nunc innumeras fraudes, vsurariosque dolos, qui cauillis & arte aliquorum tabellionum, & aliorum qui cupiditate sua execati diuini iudicij omnino obliuiscuntur, sub titulo censum cum graui egentium damno & iactura passim exercentur. Ita colligunt citati authores, loquunturque potissimè de censibus pecuniarijs, inter census antiquos & eos qui de nouo constituntur ita distinguendum esse, vt antiquos emere quidem liceat, de nouo autem constituere nequaquam, nisi per viam libera donationis. Ita vt possit Ioannes liberè concedere Petro censum aliquem super bona sua, deinde vero cum iam ille constitutus est, liceat Petro illum alteri tertio vendere. Similiter licebit iuxta hos DD. emere tributa Regia quæ ab antiquo soluuntur a ciuibus, emere autem ea, quæ de nouo imponerentur, non licere. Est enim tanquam fundamentum opinionis huius, in quacunq; emptione & venditione oportere mercem quæ venditur, & pretium esse res distinctas, ita vt merx iam actu existat, Vnde inferunt antiquum iam antea institutum iuste emi, quia annuus ille redditus, vel ius ad illum est res distincta a pecunia qua emitur tanquam pretio, & illi præexistens; at quando de nouo instituitur, neque est res distincta, cum detur pecunia pro pecunia, nec præexistens, cum tunc de nouo producatur, & instituat.

Oppositum docent ex Theologis Maior. in 4. distinct. 15. quæst. 42. Ricardus quodlib. 2. quæst. 23. artic. 2. Conradus quæst. 75. 79. & 83. Angelus, verbo, Vsura. primo, num. 44. & Syluester Vsura, 2. quæstio, 12. Medina C. de restitut. capit. illo, de censibus

quo ad eorum institutionem. D. Antonin. 2. parte tit. 1. cap. 8. §. 7. Soro lib. 6. de Iustit. quæst. 5. art. 1. Palatius lib. 4. De contract. capit. 6. Mercatus de contract. lib. 4. cap. vltimo. quod est de censibus. & omnes recentiores discipuli D. Thom. vel in publicis lectionibus, vel in commentarijs seu tractatibus recentè editis. Ex Iuris Pontificij interpretibus Hostiens. Cardinalis, Panormit. Ioannes de Anania, & Rauena in cap. In ciuitate. de vsuris. Tiraquell. de retract. §. 1. Glosa 6. num. 15. Rebuffus 2. tomo ad constitutio Gallicas, tractatu de constit. redditus Glo. 1. Cathalogus gloriæ Mundi par. 12. consideratio. 99. fallentia 25. D. Nauar. in commento de vsuris. num. 70. & sequens. Couarr. loco sæpe citato lib. 3. varia resolut. cap. 7. num. 2. Sarmento lib. 7. Selectarum c. 1. Molinæus de vsuris. in principio, num. 20. & deinde quæst. 10. num. 104. & omnium nouissime Felicianus de Solis in suo erudito opere de censibus lib. 1. cap. 7. num. 2. vbi affert innumeros Iurisperitos in eandem sententiam. Docent ergo hi omnes, censum, de quo hic agimus, seruatim debitis conditionibus, quas inferius subiiciemus, contractum esse iustum & honestum, & à Sede Apostolica approbatum tanquam licitum, & ab omni iniustitia vsurariaque laque alienum, Quæ sententia vt vera & certissima tenenda est.

3 At quam intelligendam obseruemus primo, Constitutum esse, quod ex proximè præcedente controuersia satis constat, censum non esse mutuum, sed verè ac re ipsa emptionem ac venditionem, & pecuniam quæ censuario confertur non mutuari illi, sed absolutè & simpliciter transferri omnino in illum pleno iure, vt pretium census, sine vlla alia obligatione, quam conferendi tradenti illa, ius, & actionem percipiendi singulis annis pensionem aliquam: ita vt in huiusmodi contractu, neque vendatur res illa, cui census imponitur, neq; fructus illius, neque pecunia ipsa, sed ius tantum istud, & actio quæ (vt ibi diximus, & nunc ostendemus) pretio æstimabilis est, & consequenter natura sua vendibilis.

4 Obseruemus secundo, quod optime docet, & probat Couarru. loco citato: Annuum redditum esse mercem, computarique in iure inter bona immobilia, vt videre est in Clementina Exiui. §. [Cumque annui redditus.] de verborum signific. vbi dicitur: [Cumque annui redditus inter immobilia censeantur a iure &c.] Quibus simile habetur in Authen. de alienan. aut permutan. rebus Ecclesiasticis. in principio, in l. si quis inquilinos. ff. de legibus. in principio. in l. iubemus nulli. in verbo. [ciuiles annonas.] C. de sacrosanct. eccles. & in alijs multis, quæ ibi afferuntur à Couarruuia. Quod etiam docuerunt, vt idem ibi refert Alexan. Iafon, Alciatus, & Tiraquellus in locis ibi citatis. Quamuis enim inter Iurisperitos controuersum sit, vt ibi insinuat Couarru. sit ne census inter bona mobilia vel immobilia computandus, illud tamen omnibus est in comperto, esse mercem, & ex consequenti pretio æstimabilem, & quæ vendi potest. Idem censent Molinæus in consuetud. Parisien. tit. 1. §. 13. Glo. 5. num. 10. Rebuffus in l. Mouentium. ff. de verbor. signif. pag. 561. & alij multi quos refert Felicianus de Solis, de censibus lib. 1. cap. 7. num. 2.

Tertio, obseruandum est ex eodem Couarru. loco citato, vsusfructum posse pecunia emi, l. necessario, §. vltimo. ff. de periculo & commodo rei vendit. l. 3. de vsufructu. §. vltimo. Instit. eod. tit. Vnde est communis & rectæ rationi maximè consona, posse Petrum vsusfructum sibi a Ioanne legatum alteri vendere: Est enim vsusfructus bonum quoddam temporale hominum vsibus vile, vt nomen ipsum significat, & eo ipso pretio æstimabile, iuxta ea quæ docuimus ex communi DD. sententia initio hu-

ius operis quæst. 77. artic. 1. controu. 1. Confirmaturque experientia, constituitur enim sæpe usus fructus in domibus, alijsve rebus, quæ non reddunt nisi usum fructum pecuniarium, ut constat ex varijs legibus quæ afferuntur a Feliciano de Solis loco citato. Conueniunt in his duabus obseruationibus plerique vtriusq; iuris DD. quorum sententia in hac parte non solum in iudicio forensi magnè debet esse auctoritatis, verum etiam in iudicio animæ, ut tutò discernat Theologus, quæ ad iustitiam huius contractus pertinent.

Denique licet de censu pecuniario præcipuè ac potissimè hic agere instituamus, de fructuario quoque, siue perpetuus sit, siue qui redimi etiam possit, simul dicemus, ut ex alio ad alium gradum faciamus.

Sit ergo. Prima conclusio, [Censu fructuarius in re fructifera constitutus, quo emitur ius percipiendi aliquam partem fructuum ex illa, simpliciter & natura sua iustus est, & licitus.]

Dixi natura sua & secundum se, quia si lege priuata Regni ex iustis causis prohibeatur, erit illicitus, & nullus, quia prohibitus. Habent enim Princeps & Respub. auctoritatem ad prohibendos contractus, vel ferendas leges circa illos, quatenus bonum communi suorum ciuium postulauerit, neque hoc vlla probatione indiget. Vnde in Regno Castellæ non licet constituere censum fructuarium redimibilem, cum sit illud iustis de causis ibi prohibendum libro 5. Recopilat. factæ sub Rege nostro Philippo II. tit. 15. qui est de censibus. l. 4. Vbi cautum est, ne census fructuarius fiat, iam vero factus, siue factus fuerit ante legem illam, quæ fuit condita circa census anno Domini 1534. siue post, commutetur in pecuniarium, iuxta formam & æstimationem taxatam pecuniarijs, nimirum, ut ematur ius vt mille, datis quatuordecim millibus eiusdem sortis, & rationis. Quæ lex congruens est, Nam cum fructus non sint semper eiusdem valoris, vix potest pretium iustum omnibus annis illis competens assignari.

Vbi autem lex illum non prohibet, ut in nostro Regno, conclusio posita est vera, & communis inter omnes DD. Nam qui censum pecuniarium damnant, hunc fructuarium damnare non audent. Probatumque illa a Conrado quæst. 72. varijs rationibus, Primo sic. Venditio huiusmodi iuris est actus cadens super debitam materiam, & obiectum, nempe fructus, qui sunt debita materia venditionis, ergo seruatis alijs circumstantijs nempe, ut fiat iusto pretio, & a personis legitimis ad contrahendum, ac sine vlla fraude, vel dolo iuxta leges Prouinciæ, iustus est, & licitus. Quid enim aliud exigitur ad iustam honestam venditionem?

Secundo. Si huiusmodi venditio non esset actus secundum se & ex suo genere licitus, nunquam posset ex circumstantia honestari, sicut odium Dei, fornicari, & mentiri, quæ nunquam honestari possunt, quia sunt intrinsecè mala: at emptio perpetua vel ad tempus fructuum alicuius rei, aut partis eorum non solum potest ex circumstantia honestari, verum etiam actu & re ipsa sit sæpe licitè, & honestè, ergo census fructuarius, qui nihil aliud est quam emptio iuris percipiendi aliquos fructus, licitus est, & iustus. Maior cum consequentia perspicua est. Probatum minor varijs exemplis: Imprimis instituuntur & rectè nonnulla beneficia Ecclesiastica, quorum redditus sunt fructus, imponiturque ius super re fructifera percipiendi illos, licetque beneficiato ius illud alicui vendere ad tempus, imò nisi lex Ecclesiastica illud prohiberet, & merito, posset ius illud vendi alicui in perpetuum. Et confirmatur. Quia ius percipiendi decimas, & primitias Clericis debitas, licet sint bona Ecclesiastica, venditur licitè ac honestè per aliquos annos ab Episcopis, & Clericis, contractu

Tomus Secundus.

illo quem Hispanè dicimus [Arrendar:] ut constat ex Clementina 1. De rebus eccles. non alienan. Quanto ergo potius licebit vendere accepto pretio ius in fructus, qui sint bona merè secularia, & profana in tempus, vel in perpetuum, vbi lex illud non prohibuerit.

Tertio. In emphyteusi nihil aliud fit, quam domino directo tradente agricolæ fundi sui dominium vitale, agricolam vendere illi partem fructuum pro dominio illo vitili sibi tradito, tanquam pretio fructuum, ad quos per singulos annos illi tradendos se ipsum obligat: quod genus venditionis per emphyteusim nullus vnquam damnauit, cum illud omnia iura probent. Qua ratione Genes. 47. emit Ioseph Regi Aegypti quintam partem fructuum omnium agrorum, collatis agris illis singulis ciuibus, tanquam iustis pretijs illorum fructuum.

Quarto. Passim accidit Petrum legare Ioanni usum fructum suarum possessionum, Ioannem vero eundem usum fructum iuste ac licitè alteri vendere, vel locare, quem vendens aut locans nihil aliud illi vendit, quam ius percipiendi fructus illos. Eandem conclusionem probat. idem Conradus deinde q. 78. sed similibus argumentis.

Secunda conclusio. [Censu pecuniarius, quo emitur ius percipiendi annum aliquem redditum pecuniarium seruatis conditionibus, quas subiiciemus, contractus est iustus, & licitus.]

Probatum hæc a DD. citatis maxime Conrado & Couarruua efficacissimis rationibus. Primo. Vt contractus venditionis iustus sit, hæc quatuor tantum exiguntur. Primo, personas esse legitimas ad contrahendum, nempe vendentem esse dominum absolutum rei quam vendit, & ementem similiter esse dominum pretij, quod reddit. Secundo, rem esse venalem, tam natura sua quam iure, id est vt nulla lege prohibeatur illa vendi. Tertio, vt pretium sit iustum. Quarto, vt nulla fraus vel dolus misceatur: vel ex defectu rei, vel ex dilatione solutionis, vel aliqua alia circumstantia: sed in censu pecuniario, de quo hic potissime agimus, & cuius modo vsus adeo frequens est, concurrunt hæc omnia: Supponimus enim primo contrahentes habere dominium plenum & absolutum, alterum rei cui census imponitur, & bonorum suorum, è quibus redditus, in quos aliter emit ius, singulis annis soluat, alterum vero pretij quo emit istud ius & censum; Secundo, pretium esse iustum; Tertio, nulla fraude, vel dolo, aut aliqua circumstantia vitari, sed seruari in eo omnes conditiones requisitas. Quarto, rem quæ venditur, nempe ius istud percipiendi aliquem annum redditum esse rem pretio æstimabilem, & venalem, ergo est contractus iustus & honestus.

Hoc argumentum quod huius sententiæ fundamentum est, & basis, est certè in hac materia efficacissima demonstratio, si quæcunque in eo sumimus certò & euidenter constant. Ac de tribus prioribus, quæ hic sumimus, nulla est dubitatio: tota difficultas. Consistit in quarto. An istud ius percipiendi pecuniarium redditum vendi possit & emi; hic enim impingunt auctores alterius opinionis, existimantes in hoc contractu pecuniam emi, quæ tamen vendibilis non est, cum sit instituta, non vt ipsa ematur, sed ad omnes alias res emendas. Constat autem ex precedenti controu. in censu non emi nudam pecuniam sub ratione pecuniæ, sed ius & actionem percipiendi illam, & obligationem quæ censuario manet reddendi illam singulis annis, quod ius pretio æstimabile esse, & vendibile natura sua ostendo: posito, quod certum est, nulla lege illud prohiberi quin potius illis probari.

Primo. Licet emere (vt ex tertia obseruatione constat) usum fructum cuiuscumque rei fructum ferentis,

Pp

veluti

veluti vsum fructum domus quæ locatur: at huiusmodi fructus experientia teste redditus pecuniarius est, ergo licet emere ac vendere ius in redditum pecuniarium.

Secundo. Licet emere ius in aliquam partem fructuum vineæ, vel agri, & conuenire cum venditore, vt loco illorum fructuum certam pecuniam conferat, qua ratione plerique DD. existimant institui census: licet ostenderit non semper ita fieri, nec esse hanc naturam census; Sed quidquid sit de hac quæstione, illud tamen modò certum est ex præced. conclus. posse institui censum fructuarium, & cum fructus res venales sint, posse conuenire inter se, vt loco fructuum reddat agricola certam pecuniam, quo casu, ius quod fuerat emptum in fructus, manet titulo eiusdem venditionis in redditum pecuniarum: est ergo venale, aliter non posset hæc commutatio fieri.

Tertio. Annuus redditus siue ius in ipsum, (nam hæc pro eodem nunc sumuntur, vt ex prima obseruatione constat,) est merx, quæ computatur inter bona immobilia in illa Clementina: Exiui, alijsque iuribus, ergo potest vendi pro pretio. Repugnaret enim talem redditum mercedem esse, & non esse pretio æstimabilem, ac venalem, vt optime colligitur ex l. 1. ff. de contrahen. emptio. & ex dicto illo Diui Augustini 1. quæst. 3. Cano. Torum. vbi dicitur: [Totum quidquid homines habent in terra, omnia quorum domini sunt, pecunia vocatur: feruus, vas, ager, arbor, pecus, quidquid horum est pecunia dicitur: ideo autem pecunia vocata est, quia antiqui, quod habebant, in prioribus habebant.]

Quarto, Vt vidimus quæst. 77. artic. 1. Res eatenus venales sunt, quatenus deseruiunt in vsus & vtilitatem hominum, modo non sint spirituales, sed temporales: ad hoc ius, de quo agimus, est quid temporale, & hominibus vtile, ergo pretio æstimabile, & venale.

Quinto. Fatentur authores alterius opinionis, licere Ioanni constituere Petro titulo donationis super domo sua ius percipiendi singulis annis decem aureos, vel in perpetuum, vel ad tempus: posseque deinde Ioannem idem ius alteri vendere, ergo potuit & Petrus illud a principio vendere ipsi Ioanni, Probo consequentiam, Idem omnino ius est quod Ioannes alteri confert, & quod fuit a principio collatum ipsi, neque in aliquo mutatum: Sed quando Ioannes illud alteri confert, est pretio æstimabile, & venale, ergo quando Petrus illud ipsi contulit, erat quoque pretio æstimabile, & venale. Certè alienum est a ratione, vt ius quod penes vnum fuit venale, existens idem omnino, penes alterum non possit vendi. Quod enim aliqua res ab vno vendi possit, & non ab alio, nunquam illud prouenit ex parte rei: Nam quæ semel venalis est, quamdiu eadem manet, semper vendi potest, sed ex parte habentis illam; vel quia non sit illius dominus, qua ratione res furtiua vendi non potest a fure, vel quia esto sit illius dominus, non tamen possit exercere contractus, vt pupillus.

Respondent huic argumento, qui aliter sentiunt, ex illo fundamento suo, de ratione venditionis esse, vt res vendenda præexistat venditioni: in censu autem quando de nouo instituitur, & creatur, res quæ venditur nempe illud ius, siue annuus redditus non præexistit contractui, quin potius per illum producit, & confurgit, & propterea tunc vendi non posse, postea vero cum iam existat, vendi posse. Sed hæc solutio non tollit vim argumenti, cum constet tam in iure, quam experientia, multa quæ nondum actu existunt, sed esse possunt, pretio æstimari posse, & vendi, quatenus sunt in potentia, vt iactus retis. l. si iactus retis. ff. de actionib. empt. partus ancillæ fr-

turus, l. neque emptio. ff. de contrah. empt. Et confirmatur. Nam in censu fructuario qui ab omnibus conceditur, non emitur res actu existens, sed in potentia tantum, nempe fructus futuri. Qua propter non dubitauit affirmare Syluester, verbo, vsura. Secundum q. 12. falli oppositam opinionem, eo quod nõ dignoscatur in hoc contractu mercem a pretio distinctam esse. Quia sicut dum emuntur annui redditus iam constituti, emitur ius in illos, quod natura sua pretio æstimabile est, & vendibile, quia est re ipsa bonum quoddam temporale, & merx: ita quoque cum a principio constituitur non habet aliam rationem & naturam, ab ea quam habet iam institutum, & antiquum. Et confirmatur: Si census, quando fuit ab initio institutus accepto pretio fuit iniustus, ergo emens illum non acquisiuit ius vel dominium aliquod in illum: quia per contractum qui iniustus est, non ratione pretij, sed ratione rei, quia illa vendi non potuit, non acquiritur ius: Quod si non acquisiuit ius in illum, quia census ille non potuit vendi, & emi, ergo neque deinde, esto iam aliquo temporis progressu efficiatur antiquus, poterit habens illum alteri vendere: quia nemo potest vendere rem quam iniuste possidet, & in quam non habet verum dominium, sicut diximus de fure, & vsurario. Perperam ergo affirmant authores alterius opinionis, non posse institui de nouo contractum venditionis census, posse tamen iam constitutos emi & vendi. Etenim si prima institutio fuit iniusta & inualida, non potest tractu temporis valida effici. & aliquod ius vel dominium cõferens, iuxta illam regulam iuris in 6. [Non firmatur tractu temporis, quod ab initio iure non subsistit.]

Sexto. Quia ratione potissime vtitur Conradus. Si census pecuniarius iniustus vendi, id certe esset, quia in censu solum emitur aliqua pars fructuum eius rei cui imponitur, res autem cui imponitur vt vinea, vel ager, non est nata ferre pecuniam, sed fructum: at hæc ratio nullius est momenti: Nam imprimis constat propriam vim & naturam census nõ consistere in emptione alicuius fructus, sed annui redditus, vel in fructibus, vel in pecunijs, sicut contrahentes inter se conuenerint: Secundo, esto census emptio. fructuum esset, potest simul valor fructuum statim conuerti in redditum annum pecuniarium. Tertio, falsum est rem fructiferam, cui imponitur census, nunquam ferre redditum pecuniarium, cum fructus domus quæ locatur, communiter alius non sit quam pecuniarius ali quis redditus.

Septimo, iure tam Ciuili, quam Canonico res quæ emuntur & venduntur, constituuntur duplices, aliæ corporales, aliæ vero incorporales: quam diuisionem vtriusque iuris DD. vt bonam & maxime congruentem admittentes, nomine rerum incorporalium intelligunt iura, & actiones ad exigenda, & percipienda bona aliqua temporalia, vel res corporales: huiusmodi autem sunt annui redditus, siue in fructibus reddendi sint, siue in pecunijs, ergo iura ad huiusmodi redditus iuste emuntur & venduntur in censibus.

Denique vtroque iure prohibetur vendi posse iure ciuili in Auth. vt hi qui obligat. se habere perhibent res minorum. §. quoniam autem. in fine, iuncta glosa traditur licitum esse curatoribus pecunijs minorum annuos redditus emere. Et inter nouellas constitutiones Iustiniani. constitutione 40. cuius meminere Carol. Molina. q. 75. num. 586. & Couarr. loco citato approbatur hic contractus census, in quo emitur huiusmodi ius, distinguunturque ibi omnino a mutuo, & vsurario. Sed apertius in iure Pontificio in illis duabus Extrauagan. Martini V. & Calixti II. quæ habentur inter Extrauagantes communes tit. de emptione. & nostris temporibus in Extrauaganti

eratuganti Pij V. quam inferius referemus. Nec distinguunt Pontifices inter census fructuarios & pecuniarios, imò in specie & in particulari loquuntur de pecuniarijs, maximè Martinus Quintus, & Calixtus Tertius.

Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondet Couarru. loco citato, proprium & primum usum pecuniæ in hunc finem institutum esse, ut sit cæterarum omnium rerum pretium, & æstimatio, secundario tamen & improprio usu posse sui quoque ipsius pretium esse; sicut proprius ac primarius usus calcei est ad tegendum pedem, secundarius verò & improprius ad commutationes: ut cum calcei permutantur pro gladio, & ita posse pecuniam ut 100. permutari cum pecunia, ut 5. singulis annis reddenda. Hæc tamen solutio præsentis instituto (quod pace tanti Doctoris & de omnibus studiosis ad eò benemeriti dixerim) accommodata non est. Nam quamuis possit pecunia cum alia pecunia commutari, ut in Tractatu proxime sequenti de Cambijs dicemus, & in quo sensu loquuntur Aristot. D. Thom. Caiet. & Syluest. quos ibi Couarru. citat: Nullus tamen unquam docuit, pecuniam eiusdem rationis & sortis in eodem loco posse emi simili pecunia, constat autem censum esse contractum emptionis & venditionis. Unde respondet secundo, & rectè, in censu non emi pecuniam, nec illam esse sui ipsius pretium, sed emi tantum ius illud percipiendi aliquam annuam pensionem, quod ius (ut vidimus) pretio æstimabile est, & venale, sicut ius percipiendi aliquod tributum, vel ius percipiendi fructus alicuius rei: quam solutionem sumpsit ex Carolo Molina, de usuris. numero 20.

Ad secundum respondeo, cum eodem Couarru. in contractu census nulla ratione usurariam prauitatem reperiri posse, quia usura habet locum (ut vidimus) nisi in mutuo vero & explicito, vel simulato & interpretatiuo, quale existit in emptione rei alicuius anticipata, vel expectata solutione: in censu autem nullum interuenit mutuum ut ostendimus, quia in mutuo compellitur qui sortem recepit illam restituere, sicque in eo præcipua obligatio respicit sortem, accessoria vero usuram; in censu autem qui recipit sortem, potest quidem illam restituere, ut redimat censum, non tamen tenetur, neque ad id compelli potest: nec præcipua obligatio huius contractus aliud potissime respicit, quam annuam pensionem. Nec obest, quod progressu temporis qui pecuniam contulit, recuperet quantum a principio contulit, & plura, nam in omni emptione rei fructiferæ, ita accidit. Etenim qui emit agrum fructiferum pretio ut mille, si singulis annis deductis expensis colligat fructus, ut 50. intra 20. annos recuperat pretium, quod pro eo contulit, & quidquid recipit sequentibus annis, recipit ultra pretium. Id ipsum accidit in censu: est enim emptio rei fructiferæ, iuris scilicet illius percipiendi annuum redditum, quæ de causa non exigitur, ut pretium census æquetur omnibus pensionibus recipiendis, sed solum iuxta valorem illius iuris, vel iuxta præscriptum legis, ubi illud taxatum fuerit, ut Castellæ, vel iuxta communem usum fori, ut apud nos, vel arbitrio prudentum, ubi neque lege neque usu fori aliquod pretium eius haberetur: etiam si pretium illud multæ pensiones per longa tempora perceptæ excedant.

Eadem ratione soluitur tertium: In mutuo enim usurario pecunia parit pecuniam, quod naturæ repugnat, in censu autem pecunia non parit pecuniam, sed solum parit ius illud, ratione cuius pensiones annuæ recipiuntur, quod pretio æstimari & vendi potest, nec ipsius rei natura vetat, nec vlla lex prohibet, traditurque in pretium illius iuris, quod licet sit actio in pensionem pecuniariam, non tamen est pecunia,

sed merx quædam inter bona immobilia computanda, ut ex Clementina citata constat.

Ad quartum constat satis ex dictis, in censu nullum mutuum existere: Quamuis enim videantur census & mutuum in eo conuenire, ut in utroque recipiens pecuniam fiat illius dominus, ita ut si pereat, accipienti pereat: Tum etiam uterque videatur reddere acceptum in eodem genere, plurimum tamen reuera differunt: quia in mutuo redditur tantum, ipsum capitale acceptum, at in censu non obligatur ad restituendum tantundem, nec capitale, sed solum annuam pensionem, in quam recepit ius, capitale isto tanquam vero pretio illius iuris exhibitio.

Ad quintum respondeo, Reperiri reuera in hoc contractu, illa duo quæ exiguntur in omni emptione & venditione tanquam diuersa & distincta, nempe pretium & mercem: censuarius enim vendit alteri in suis bonis ius recipiendi annuam pensionem, quod ius, cum computetur ut constat inter bona immobilia, est verè merx, & res venalis, censualista verò reddit in pretium illius iuris sibi venditi pecuniam, quam illi confert.

Sextum soluitur ut primum: Non enim emitur in censu maior aliqua pecuniæ quantitatis oblata minori, sed ius illud in annuos redditus pretio iusto, iuxta ea quæ inferius dicemus agentes de pretio, census.

Ad confirmationem dico, non esse parem rationem. Etenim qui ita confert alteri pecuniam, ut centum, ut per decem annos redderet ei singulo quoque anno decem, & in ultimo anno integram sortem, non institueret censum, sed mutuum usurarium & iniquum, cum non abalienaret a se sortem, sed illam esset receptiuus: in censu autem conferens sortem illam omnino a se abdicat, & alienam facit, transfrens illam omnino in censuatum: sicut in quavis venditione pretium rei emptæ alienatur omnino ab emptore, & transfertur pleno iure in venditorem.

Ad vltimum respondeo, quod in censu recipiantur progressu temporis varij redditus æquantur sortem, & illam excedentes in duplo, vel triplo, conuenire illud (ut in secundo argumento diximus) cuiuscunque rei fructiferæ emptæ, sicut accidit emi equum iusto pretio, & eodem sæpius locato pretium illius, & multo plura per aliquod tempus recuperari, ius autem quod emitur in censu (ut ibidem diximus) res fructifera est, vel saltem habens se ad modum fructiferæ.

In confirmatione quæ ibidem adhibetur, afferuntur varia incommoda, quæ videntur oriri ex contractu census, quæ tamen hominum vitio tribuenda potius sunt, quam iniquitati huius contractus. Nam primum incommodum, quod occasione censuum multo torpeant, vitio ipsorum accidit, quis enim prohibet, ne in honestis negotijs se ipsos exercent. Iam, si quæcunque hominum culpa vitio vertuntur, damnanda essent, multa honestissima & sancta essent damnanda, quorum occasione, non quidem ab illis oblata, sed hominum iniquitate accepta, vitia committuntur. Ad secundum incommodum respondet Ioannes Medina loco citato: Esto homines frequentius usu vendendi census efficiantur pauperiores, non tamen propterea census esse iniquos, vel culpam esse in censibus, sed in praua gubernatione suorum bonorum, quæ si rectè ac prudenter administrassent, non compellerentur tot censibus bona sua extenuare, Sicut qui illa sæpius distrahere aut vendere compellitur, pauperior efficitur, nec propterea contractus ementium illa iusto pretio iniquus est, aut damnandus. Tertium ex hominum etiam cupiditate & impietate nascitur, non ex censibus, sicut ex cupiditate lucri efficitur sæpius, ne diuites amicis mutentur, nec pauperum misereantur, omnia bona sua mer-

caturæ tradentes, nec propterea mercatura & negotiatio debitis circumstantijs seruatis, quas superius quæstio. 77. artic. 4. proposuimus, iniusta est vel iniqua. Denique quod mille fraudes ac dolos exercent homines sub titulo censuum, aut in ipsis contractibus censuum, perspicuum est iniquitate ipsorum fieri, non censuum, Nam eadem ratione mille dolos ac fraudes in venditionibus exercent, nec propterea contractus emptionis aut venditionis secundum se iniquus est, vel a Republica relegandus: actiones enim honestæ, quod illis homines suas iniquitates miscant, damnandæ non sunt, sed iniquitates tantum, quæ illis miscentur.

CONTROVERSI A

Tertia.

QUAE CONDITIONES EXIGANTUR in censu consignatiuo & redimibili iuxta constitutiones Martini V. & Calixti III. vt sit iustus?

SUMMARIUM.

- 1 Conditiones census sex quas summa cõciliorũ assignat.
- 2 Conditiones has aliqui dicunt omnes necessarias.
- 3 Conditiones has, alij negant omnes esse necessarias.
- 4 Conditiones hæc stando in iure naturæ, non sunt omnes necessariæ.
- 5 Census cum illis conditionibus summi Pontifices approbant quidem, non tamen reprobant alios qui non habent has omnes.
- 6 Bulla Pij V. & eius explicatio, cum conditionibus quattuordecim.

SUMMI Pontif. vel de iustitia huius contractus interrogati, vel propria sponte & motu illius iustitiam docere, pro ratione sui muneris & officij cupientes, varias assignarunt conditiones, vt rectè & iuste a fidelibus exerceatur: alij plures alij veto pauciores. Nicolaus V. proponit nonnullas, plures illis proposuerunt olim Martinus Quintus, & Calixtus III. & plures quam cæteri omnes Pius Quintus Doctores, tam Theologi, quam Iuris Pontificij dimissis his quæ olim à Nicolao V. proponuntur, expendunt diligenter eas quas postulant Martinus V. & Calixtus III. & potissimè quas constituit in suo Motu proprio Pius V. Nos eandem methodum obseruabimus.

Primum igitur Author Summæ Conciliorum referens vitam & acta Calixti III. meminit duarum Extrauagantium, quæ habentur inter Extrauagantes communes tit. de empr. & venditio. Quarum prior est Martini V. posterior Calixti III. colligitque ex illis, in censu de quo loquimur obseruandas esse has sex conditiones.

- 1 Prima, vt venditor census assignet certum aliquod prædium, vel possessionem firmam, & immobilem, in qua census constituatur: Ita vt solutioni illius census maneat tantum obligatum prædium illud, vel possessio, cui imponitur, minime vero venditor ipse census, aut alia bona illius.

Secunda, Vt reddatur pretium iustum, tradaturque illud statim in integrum, & innumerato.

Tertia, Vt in ipso contractu detur expressa facultas venditori census, vt possit illum liberè, & quando voluerit, redimere, tradito eodem pretio in toto, vel in parte.

Quarta, Vt ad redimendum censum nulla ratione venditor illius compelli possit.

Quinta. Vt prædio illo, vel possessione, in qua fuit impositus census omnino pereunte, vel reddito inutili & infructifera, census quoque ille percat, maneatque illius debitor omnino deobligatus ab illius solutione.

Sexta. Vt res cui census imponitur, sit fructifera, ita vt annui census qui illi imponuntur, non excedant valorem fructuum.

D. Nauarr. in commentario suo de vsuris. nu. 72. easdem affert solo numero a Bartholomæo Carranca differt: nam quas hic proponit sub senario, Nauarrus proponit sub octonario. Primam enim ex propositis diuidit Nauarrus in duas: ita vt prima sit, vt venditor certum prædium in quo census constituitur assignet, secunda vt illud solum maneat censui obligatum, minime vero venditor ipse census, vel alia illius bona. Similiter secundam partitur in alias duas: ita vt sit tertia vt solvatur iustum pretiũ. Quarta verò vt reddatur statim integrum, & in numerato, qua ratione conditiones seruandæ in censibus efficiuntur octo.

His positis antequam accedamus ad constitutionem Pij V. expendamus oportet.

AN OMNES CONDITIONES istæ, quas summa Conciliorum, & Nauarrus proponunt, sint necessariæ, vt census sit iustus?

- 2 **F**RATER Bartholomæus Carranca, author illius Summæ, propositis illis 6. conditionibus subiungit? [Seruatis conditionibus prædictis, vt cunque tolerandos iudico tales contractus, aliqua vero earum omnia nulla ratione puto tolerandos.] Subscribit illi Nauarr. loco citato. Et per singulas discurrens omnes iudicat necessarias, ita vt licet Octaua aliquibus non videatur necessaria, tum quia illa in fauorem emptoris potius est, quam venditoris: tum etiam, quia non colligitur ex illis Extrauagantibus, in qua etiam sententia fuit ipse Salmanticæ, dum prædictas Extrauagantes publicè explicaret. Hoc tamen loco sentit, illam quoque necessariam esse, adductis quibusdã rationibus, quas inferius referemus, dum de ista conditione seorsum differemus.

Volunt autem Frater Carranca, & Nauarrus omnes istas conditiones necessarias esse; Primo, quia putant saltem Carranca colligi illas ex istis Extrauagantibus Pontificum. Secundo. Emptio census maximè redimibilis in pecunia habet maximam similitudinem cum vsura, adeò vt concurrentibus etiã in eo istis conditionibus, adhuc iudicaretur ab aliquibus contractus iniustus, & vsurarius, quousque à Summis Pontif. fuit declaratum, cum istis conditionibus non esse iniustum, vel vsurarium, ergo sunt in eo seruandæ omnes istæ conditiones. Tertio, quia licet hæc sententia, nempe omnes istas conditiones necessarias esse, non possit necessario probari contra eum, qui mordicus defenderet contrariam, sed neque contraria efficaciter probari potest contra defendentem illam: vbi autem res æquè dubia est, ea opinio est tenenda, quæ magis tollit occasionem peccandi, & quæ magis fouet Rempub. cap. ex parte. de consuetudine. l. conueniri. ff. de pactis dora. capit. si diligenti. de foro compet. l. i. ff. soluto matrimonio. At institutio census, artema aliquorum cupiditate, & aliorum otio & inertia, est quibusdã occasio miscendi fraudes & dolos, alijs vero occasio dissipandi bona sua, illisque consumptis vagandi per orbem, proprio solo familiaque relictis, & perpetrandi multa damna: vnde tenenda erit hæc pars, omnes istas conditiones seruandas esse. Etenim hac via efficitur, ne tam frequens sit cõsum emptio & venditio

in

in Republica. Denique Innocentius Quartus gra-
uissimus author, licet videatur primus esse inter Do-
ctores, qui censuit licere huiusmodi census de nouo
institui, addidit tamen debere Christianos ab hoc
contractu abstinere, abstinere autem plurimum,
si doceamus non posse iuste institui nisi seruetis om-
nibus istis conditionibus.

3. *Opusculum docent Conradus de contract. quæst.*
74. Soto libro 6. de Iustit. quæst. 5. artic. primo, Pala-
tius libro 4. de contract. cap. 6. & omnes recentio-
res discipuli D. Thom. qui de censibus aliquid do-
cuerunt, vel scripserunt, asserentes non esse necessa-
rias omnes conditiones illas, præter tertiam & quin-
tam, iuxta seriem earum quas proponit Nauarrus:
nempe ut pretium sit iustum, ac ut venditori census
liberem sit illum redimere, & ab illo onere reddito
eodem pretio se ipsum liberare. Quin & ipse Na-
uarrus faceret, se in duabus prioribus editionibus
sui Manualis huius quoque fuisse sententiæ.

Quam & nos veriore certè iudicamus, Com-
misso nunc Motu proprio Pij Quinti, de quo infra
agemus) stando solum in istis duabus extrauagant.
Martini V. & Calixti III. quod Quia patet neque
definitio Apostolica istarum extrauagantium, ne-
que iure naturæ sunt necessariae in iusto censu om-
nes istæ conditiones, ergo non exiguntur. Probatur
antecedens.

Imprimis in illis Extrauagantibus non apponun-
tur conditiones illæ à Summis Pontificibus tanquam
necessariæ, sed author tantum Summæ Conciliorum
colligit eas, tanquam suo iudicio ibi contentas, cum
tamen Pontifici ipsi, si textus illi attentè legantur, &
considerentur, hoc solum ibi præstent. Referunt
primo conditiones, cum quibus, qui illos consulta-
runt, affirmant census in illis Prouincijs solitos esse
institui, & emi. Secundo, quas utilitates Ecclesijs,
& ciuibus census illi soliti essent afferre. Tertio de-
finiunt, census illos de quibus sunt consulti, cum il-
lis conditionibus non esse iniquos, nec usurarios.
Nunquam tamen docent illas ita necessarias esse, ut
aliqua earum deficiente sint iniusti, & iniqui: quod
oportuisset ipsos explicare, ut ex illorum definitio-
nibus rectè colligeretur, omnes conditiones istas
necessarias esse. Argumentum enim ab auctoritate
negatiua ductum nullam habet vim. Vnde affir-
mat ipsemet Nauarrus, etiam post istas constitutio-
nes, ad iustitiam census eadè esse perpendèda, quæ ad
iustitiam cuiuslibet contractus considerantur iuxta
ius naturæ. Verbi gratia, super qua re imponatur,
quo pretio, cum quibus conditionibus onerosis: Et
quia omnia ista varia esse solent, & quæ hominum
cupiditate passim vitiantur fraudibus, & dolis, pro-
pterea sapienter Pium V. ad obuiandum fraudibus
edidisse constitutionem illam, in qua explicauit aper-
tè conditiones omnino necessarias ad iustum cen-
sum, non solum in his qui de nouo sunt instituendi,
verumetiam in antiquis, si de nouo vendantur.

4. Iam si iure naturæ standum sit, perspicuum est,
non esse necessarias omnes illas conditiones. Nam
ut videbimus sequentibus controuersijs, stando in
solo iure naturæ, in quibuscunque bonis etiam in-
certis potest census institui, quin & in nuda persona,
vel in pecunijs. Potest etiam venditor pretij solu-
tionem, sicut & in alijs rebus quæ venduntur, per

aliquod tempus expectare. Quin nec quinta illa
conditio est omnino necessaria, nam aucto pretio
potest emptor conuenire cum venditore census, ne
possit illum redimere, sicut accidit in perpetuis: vel
contra, ut teneatur redimere illum intra certum tem-
pus. Etenim cum obligationes istæ ciuiles sint natu-
ra sua, & pretio æstimabiles, possunt aucto pretio
mutuo contrahentium consensu imponi censui.

Quæ vero in oppositum afferuntur a D. Nauarro
nullam habent vim, Primum ex dictis manet solu-
tum, constare enim cuius potest, extrauagantes il-
las attentè legenti facilè Summos Pontif. approba-
re quidem census, cum illis conditionibus constitu-
tos, non tamen reprobare eos, quibus aliquæ illarum
defuerint, neque definire illas esse necessarias. Ad
secundum constat etiam ex dictis, census, esto ini-
quus contractus esse possit, ex defectu alicuius con-
ditionis, earum quas dicemus in eo desiderari, ut re-
ctè ac iuste constituatur, nullam tamen habere simi-
litudinem cum usura, quia usura solum exercetur in
mutuo, aut vero & explicito, aut simulato: census
autem distat maximè a mutuo. Quod autem aliqui
DD. opinati sunt esse mutuum, & usurarium, decepti
sunt in eo, neque propter deceptionem eorum
exigendæ sunt in eo conditiones, quas non postulat,
vel natura & propria ratio talis contractus, vel con-
stitutio aliqua Apostolica, aut lex Principis. Ad
ultimum respondeo opinionem illam Bartholomæi
Carranæ & D. Nauarri non probari, nostram vero
ut ex dictis patet rectè ostendi. Adde casu quo neu-
tra efficaciter ostenderetur, cum tot conditiones exi-
gere onerosum sit, restringendum esse iuxta regulas
iuris ad eas tantum conditiones, quas vel natura ip-
sius contractus secundum se postulauerit, vel aliqua
lex Apostolica, vel Ciuilis. Incommoda autem illa
quæ affert Nauarrus, ut controu. proximè præced.
dicebamus, vitio hominum accidunt, non ex natura
huius contractus, nec propterea constituendæ sunt
in eo tanquam conditiones necessariae, quæ neque
ex propria illius natura, neque alicuius legis præ-
scripto in illo exiguntur. Denique Author Summæ
Conciliorum opinatus census esse venditionem il-
lius rei, cui imponitur, & fructuum illius, huic opi-
nioni innixus, & suo ingenio census omnes illas con-
ditiones desiderari: quæ certè maxima saltim ex par-
te exigerentur, si census, rei fructiferæ cui imponi-
tur, emptio esset, & fructuum illius: at cum longè
aliter res habeat, quia ut prima controu. huius artic.
vidimus, & ipsemet Nauarrus loco citato num. 75.
admonet, census non est emptio rei cui imponitur,
nec fructuum illius, sed iuris percipiendi aliquam
annuam pensionem, in cuius securitatè res illa quasi
in fideiussorem offertur, consequenter plerq; con-
ditiones istarum ex natura contractus non sunt ne-
cessariæ in censu.

Hactenus de conditionibus, quas videbatur exi-
gere iustitia census iuxta duas illas Extrauagantes
Martini V. & Calixti III. Nunc de his quas Pius
Quintus in sua Constitutione Apostolica, siue Motu
proprio præcipit obseruari, dicamus: In his enim
maior est difficultas, oportebitque nunc singulas
priuatim & accuratè explicare. Quod ut commo-
dius præstetur, placuit illam integram & in pro-
prijs vocibus hic apponere.

BVLLA SANCTISSIMI PII V. CIRCA CONSTITVTIONEM CENSVS.

Pius Episcopus Seruus Seruorum Dei ad perpetuam rei memoriam.

6

*M*onus Apostolica seruitutis obeuntes cognouerimus, innumeros celebratos fuisse, & in dies celebrari censuum contractus, qui nedum non continentur, intra limites a nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos, verumetiam quod deterius est, contrarijs omnino pactationibus propter ardentem auaritia stimulum, legum etiam diuinarum manifestum contemptum præ se ferunt: non potuimus, animarum (prout tenemur) saluti consulentes, & piarum mentium petitionibus etiam satisfaciētes, tam graui morbo, lethiferoq; veneno salutari antidoto non mederi. Hac igitur nostra Constitutione statuimus censum seu annuum

redditum creari, constituiue nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sua natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit: Rursum nisi vere in pecunia numerata presentibus testibus, ac notorio: & in actu celebrationis instrumenti, non autem prius: recepto, integro, iustoque pretio. Solutiones, quas vulgo anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus. Conuentiones directæ, aut indirectæ obligantes ad casus fortuitos eum, qui alia ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus: quemadmodum nec pactum auferens, aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam: quia volumus rem ipsam semper & libere, aut sine solutione laudimij, seu quinquagesimæ, aut alterius quantitatis, vel rei tam inter viuos, quam in vltima voluntate alienari. Vbi autem vendenda sit, volumus dominum census alijs omnibus præferri, eique denuntiari condiciones, quibus vendenda sit, etiam per mensem expectari. Pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu, siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam penam cadere, ex toto irrita sint, & nulla. Imo & censum augeri, & nouum creari super eadem, vel alia re in fauorem eiusdem, aut personæ per eum suppositæ pro censibus temporis, vel præteriti, vel futuri omnino prohibemus. Sicut etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem alias de iure & ex natura contractus non spectarent. Postremo census omnes in futurum creandos, non solum re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extingui: non obstante etiam longissimi temporis, ac immemorabili, imò centum & plurium annorum præscriptione: non obstantibus aliquibus pactis directæ, vel indirectæ talem facultatem auferentibus quibuscunque verbis, aut clausulis concepta fuerit. Cum verò traditione pretij redditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denuntiari, cui precium dandum erit: & post denunciam intra annum tamen etiam ab inuito pretium repeti posse: & vbi pretium, nec volens intra bimestre soluat: nec ab inuito intra annum exigatur, volumus nihilominus quandocunque redditum extingui posse, præuia tamen semper denuncia, de qua supra: & non obstantibus his de quibus supra, idque obseruari mandamus, etiam quod pluries ac pluries denunciatum fuisset, nec vnquam effectus secutus fuisset. Pacta etiam continentia pretium census extra casum prædictum ab inuito, aut ob penam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino prohibemus, contractusque sub alia forma post hac celebrandos feneratorios iudicamus. Et ita illis propterea non obstantibus, quidquid vel expressè, vel tacitè contra hæc nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat a fisco volumus posse vindicari. Hanc autem salutiferam sanctionem, nedum in censu nouiter creando, verumetiam quod increato quocunque tempore alienando, modo post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuo & in omnibus seruari volumus. Declarantes pretium semel censui constitutum, nunquam posse ob temporum aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quo ab vltimo contrahentes minui, vel augeri. Et licet legem ipsam ad contractus iam celebratos non extendamus, illos tamen omnes, in quos sub alia forma præuenerunt census, hortamur in domino, vt singulos contractus censuræ bonorum religiosorum subijciant & animarum saluti consulant. Non obstantibus, &c.

Dat. Romæ anno 1568. 14. Kal. Februarij.

IVXTA hanc constitutionem Pij V. exiguntur in iusta & recta constitutione census hæc quatuordecim conditiones.

Prima, Vt non imponatur nisi in re immobili, vel quæ pro immobili habeatur, & quæ natura sua sit fructifera, certaque, ac certis finibus contenta & designata.

Secunda, Vt fiat in pecunia vere & realiter numerata coram testibus, & tabellione, ita vt totum integrumque & iustum pretium census instituendi in illa contineatur.

Tertia, Vt non admittantur solutiones anticipatæ, aut aliqua obligatio ad illas exhibendas.

Quarta, Vt nulla constituantur pacta, vel obligationes, quibus teneatur aliquis contrahentium ad casus fortuitos, qui alias ex natura contractus ad eos non teneretur.

Quinta, Vt nullo pacto priuetur venditor census libera facultate vendendi rem illi censui subiectam, vel libere transferendi illam, siue donatione, siue vltima voluntate, siue alia via. Nec teneatur reddere emptori illius census cotam aliquam, vt facultatem vendendi, vel transferendi rem illam concedat quam vocant laudimium.

Sexta, Vt debeat nihilominus venditor census, vbi rem illi suppositam vendere voluerit, admonere emptorem,

prorem, velle ne illam emere, quam ille volens est ceteris præferendus: expectandaque illius deliberatio per mensem.

Septima, Vt irritentur, ac tollantur omnino pacta illa, quibus obligabatur morosus debitor census ad reddendum aliquid, vel ratione lucri cessantis, vel alicuius cambij, aut expensarum, aut ad aliquam aliam pœnam.

Octava, Ne augeatur census, vel de nouo creetur in eadem re, vel aliqua alia, in fauorem emptoris, vel alterius personæ ab eo suppositæ ex pensionibus debitis, vel debendis.

Nona, Tollenda esse omnino pacta, quibus alter contrahentium obligetur ad aliqua onera, ad quæ alias; vel iure, vel ex natura contractus non teneretur.

Decima, Vt re illa fructifera, cui census impositus est, percunte in totum, vel ex parte, siue reddita inutili & infructifera in totum, vel ex parte, similiter census ad ratam debeat cessare, & perire in totum vel ex parte.

Vndecima, Vt possit venditor census illum extinguere, ac redimere reddito eodem pretio, non obstante quacunque præscriptione, etiam longissimi temporis, vel 100. annorum, qua videatur effectus perpetuus, & irredimibilis.

Duodecima, Vt volens redimere censum reddito illius pretio debeat antea per bimestre illud emptori denuntiare, qua denuntiatione facta, possit intra annum, qui pretium illud recepturus erat, compellere venditorem ad illud reddendum, redimendumque censum.

Decima tertia, Vt si venditor census non redimit intra duos illos menses, nec emptor intra annum illum compulsi ad redimendum, maneat venditori eadem facultas, quam antea habebat, redimendi illum quando ipsi libuerit, præuia tamen semper denuntiatione illa per bimestrem.

Decima quarta, omnia pacta, quibus venditor compelli possit ad censum redimendum, præterquam in casu qui in duodecima conditione continetur, tanquam iure prohibita, nulla esse omnino.

Postis his conditionibus subiungit Pontifex nonnulla. Primo omnes contractus, censuum, qui post hanc constitutionem fuerint celebrati, usurarios ac fœneraticios esse, nisi condiciones istæ in eis reipsa obseruentur. Secundo, vt si quid contra hanc sanctionem amplius receptum fuerit aut dimissum vel remissum, possit fiscus illud sibi vindicare. Tertio hanc sanctionem seruandam esse in omnibus censibus post illius promulgationem creandis non solum quando de nouo instituuntur, verumetiam quotiescunque ille idem census alteri vendendus, transferendus vel alienandus fuerit, ita vt pretium quo semel census institutus fuerit, idem semper seruetur, nec minuat, vel augeatur propter temporum vel personarum qualitatem. Vltimo non vult hanc sanctionem ad census ante illam constitutos extendi: hortatur tamen omnes, qui census antiquiores hac constitutione possident, vt circa illos Religiosos, probos, ac eruditos consulant, & iuxta illorum censuram & concilium salutis animarum suarum prospiciant.

Sed antequam priuatim & seorsum singulas conditiones istas expendamus, explicemus prius oportet.

CONTROVERSI A

Quarta.

An hæc constitutio Pij V. obliget in conscientia omnes fideles: ita ut debeat obseruari in iudicio anime non solum in terris Ecclesiæ Romanæ quo ad temporalia subiectis, verum etiam in omnib. Prouincijs & Regnis Christianorum.

S V M M A R I V M.

- 1 Constitutionem Pij V. obligare multis visum est. Quod & probant.
- 2 Constitutionem Pij V. non obligare alij, docent.
- 3 Via media alij incedentes.
- 4 Quæ in hac constitutione continentur in triplici sunt differentia.
- 5 Constitutio hæc, in quibus est declaratoria iuris naturalis vel diuini seruandi in iusto censu, obligat simpliciter & absolute omnes fideles in vniuersum.
- 6 Constitutio hæc circa conditiones illas sine quibus census esset usurarius ab omnibus est seruanda. vbi fuerit sufficienter promulgata in alijs non.
- 7 Constitutio hæc qua parte est declaratoria iuris naturalis, vel diuini nulla dissiuetudine tolli, vel abrogari potest.
- 8 Lex lata a Summis Pontificib. seruanda est absolute, vbi iuris naturalis, vel diuini fuerit declaratoria &c.
- 9 Ad Summos Pontifices pertinet explicare qui contractus sint liciti, qui vero illiciti, &c. & qui contractus usurarij iuxta ius naturale, & diuinum.

MVLTI visum est & viris quidem peritis hanc constitutionem Pij V. omnes vbique obligare, nec leuib. rationibus in eam ducuntur sententiam: Nam in primis Lex à Roma. Pontif. lata, circa ea in quibus versatur anime periculum, etiam si non contineat legem naturalem aut diuinam, seruanda est in vtroque foro ab omnibus fidelibus, & vbique gentium. cap. vltimo. De præscriptio. cap. Cum sit generale. De foro compet. cap. Nouit. De iudicijs. cap. Cum contingat. De iureiurando, & multis alijs textibus. At constitutio hæc Pij V. de creandis censibus lata est circa ea, in quibus vertitur maximum periculum anime, nimirum, ad tollendas varias fraudes usurarias quæ sub titulo censuum sæpe exercentur: obligabit igitur vniuersos Christi fideles in toto orbe.

Secundo. Licet vtriusque potestatis sit & Ecclesiasticæ, & Ciuilis condere leges, quibus decernatur quid iustum, vel iniquum sit, at quid peccatum mortale sit, vel secus, solius est potestatis Ecclesiasticæ & spiritualis, quam Christus B. Petro, & illius Successoribus Roman. Pontif. reliquit, vt constat ex Evangelio. Matth. 16. & 18. Luc. 22. Ioan. 21. & Cano. In nouo. distin. 21. Cano. Ita Dominus. dist. 19. Cano. Cum ad verum. & Cano. Benequidem, distin. 96. Er in cap. Solite. De maiorit. & obediens. cap. Nouit. De iudicijs. cap. Per venerabilem, Qui filij sint legitimi: In hac autem extrauaganti hoc præstat Pius V. explicare quando in censu committatur iniquitas & peccatum usuræ, & quæ conditiones seruandæ sint ne illud incurrat, vnde erit ab omnibus fidelibus illa obseruanda.

Tertio, Explicare qui contractus sint usurarij, qui vero non, omnium DD. tam Theologorum quam Iurisperitorum consensu pertinet ad Roman. Pontif. de-

debetque omnes fideles in hac parte illius iudicio stare: quod adeo certum, ut nulla egeat probatione, qua de causa videmus in hac eadem questione de censibus fuisse Martinum V. & Calixtum III. interrogatos a fidelibus, ut illorum iudicio starent. Hoc autem facit Pius V. in ista Extrauaganti, explicans quæ conditiones exigantur in censu ne usurarius sit, erit ergo necessariò ab omnibus fidelibus illi standum & obediendum. Confirmantur hæc Ex varijs locis vtriusque testamenti. Deut. 17. vbi Summi Sacerdotis decretis præcipitur sub pœna mortis standum esse. Matth. 23. vbi facienda esse & obseruanda, quæ sedentes in Cathedra iusserint, Christus præcipit. Præterea innumera alia testimonia his similia. Quibus consonant verba illa Gregor. 4. in Cano. Præceptis. dist. 12. vbi dicitur: [Præceptis Apostolicis non dura superbia resistatur, sed per obedientiam, quæ a S. R. Ecclesia & Apostolica auctoritate visa sunt salutifera, impleantur, si eiusdem Sanctæ Dei Ecclesiæ (quæ est caput vestrum) communionem habere desideratis.]

Denique, ut docet Hostiensis in Cap. 1. De tregua & pace. Lex superioris præceptiua non definit obligare, eo quod non recipiatur ab inferioribus & subditis. Quin & Bartho. in l. omnes populi. num. 53. ff. De iusti. & iure. cui omnes fere Iuris DD. subscribunt, docet appellationem non impedire, neque suspendere vim & effectum statuti, quod respicit totam communitatem, & non aliquem in particulari. Quod si huiusmodi statutum appellatio non impedit, erit profecto Constitutio hæc Pij V. obseruanda in vniuersum ab omnibus fidelibus, etiam si in aliqua Prouincia vel Regno illa recepta non sit, nec in vsu redacta. Etenim vis quam habent leges superiorum ad obligandum non nititur voluntati subditorum, sed auctoritati quæ residet in ipsis superioribus: aliter non esset gubernatio humana tam ecclesiastica quam civilis bene instituta. Vnde cum in Papa resideat plena auctoritas, ad definiendum quæcunque concernunt salutem animarum, ad salutem vero animarum pertinet explicare, qui contractus sint iniqui, qui vero iusti, & quas exigant conditiones, muneris Pontificij est illud explicare, ac definire, quod præstat Pius V. in hac sua Apostolica constitutione: tenenturque ex consequenti omnes fideles illi stare, nec aliter post illam census constituere quam iuxta illius formam.

2. Cæterum non desunt ex nostris, qui doceant oppositum duplici argumento. Primo, quia ut constat ex cap. Nouit de Iudicijs. non intendunt Summi Pontifices in suis Constitutionibus Apostolicis perturbare iurisdictionem Regum circa gubernationem civilem, & temporalem suorum ciuium. Vnde Glosa in c. 2. De arbit. in 6. & Glosa in capit. Cum Contingat. De iure iurand. docent leges Summorum Pontificum quæ non continent, vel declarant ius aliquod naturale, vel diuinum non esse necessario seruandas extra statum, & forum Ecclesiasticum: sed celebratio censuum pertinet ad iurisdictionem & gubernationem civilem & temporalem, constitutio autem hæc Pij V. continet multa, quæ nec iure naturali, nec diuino sunt necessaria in censu ad iustitiam illius, ergo hæc constitutio saltem quo ad omnes conditiones in ea contentas non obligabit extra terras, quæ in temporalibus Ecclesiæ subijciuntur.

Secundo affirmant hanc constitutionem in Hispania non esse iuri dice, nec sufficienter promulgatam, nec receptam, sed ab ea ad eundem Pium V. rescriptum & supplicatum, & eo consentiente, vel saltem non reclamante non esse in vsu: Vnde inferunt non esse necessario seruandam in Hispania, sed sufficere ut seruentur in singulis Prouincijs & Regnis iustæ illarum leges & statuta. Quia omnis lex humana, tam Ecclesiastica quam Civilis, esto iusta sit, ut obliget, debet recipi, & acceptari a communitate: Adeo ut si non

acceptetur, & consentiente vel non reclamante Sum. Pontif. præualeat consuetudo in oppositum, non obliget illa in conscientia. Confirmantque illud imprimis communi consensu omnium fere DD. affirmantium ad legem superioris tria requiri, ut illam vim habeat: Primo ut instituat ab habente auctoritatem: Secundo, ut sufficienter ac iuridice promulgetur: Tertio, ut moribus vrentium approbetur: ita ut si quid horum desit, non obliget inferiores. Ita docet Innoc. Ioan. Andr. Panormit. Felinus & alij non pauci in cap. 1. De tregua & pace: Prepositus in capit. Quia circa. De consanguini. & affinit. Petrus; Ancharan. Consil. 273. Immola in cap. 1. & cap. Vt quisque. De vita & honest. Clericor. Anania in cap. 1. De torneamentis. Alexand. consil. 6. num. 2. Volum. 1. Bal. in l. Rem non nouam. in fine. Cod. De iudicijs. Bart. in l. 1. §. Sed cum antiquitas. Cod. De curato. furioso. Siluest. in verb. Lex. §. 9.

Confirmant secundo. Ex Canon. In istis §. Leges. Distin. 4. Vbi dicitur: [Leges instituuntur, cum promulgantur: firmantur cum moribus vrentium approbatur.] Adducitur quæ ibi in exemplum decretum illud Thelesphori Papæ, ut clerici omnes a Quinquagesima ieiunium inciperent, quod tamen quia moribus vrentium receptum, non fuit, non obligauit. Simile decretum constituit B. Gregor. ut haberetur eadem Distinct. Cano. Vltimo, quod tamen eadem de causa non obseruatur.

3. Alij quasi media via incedentes, quia difficile est extra terras Summo Pontifici in temporalibus subiectas dignoscere, in qua Repub. vel Regno constitutio ista recepta sit, & posita in vsu (nam inter Hispanos non seruatur in vniuersum apud omnes, saltem quo ad omnes illius conditiones) docent primo: Ut census redimibilis quantum fieri possit, instituat seruatibus conditionibus istius constitutionis; sed ita, ut neque damnemus illos, qui bona fide existimant ab illa fuisse supplicatum, nec esse in viridi obseruantia, instituit suos censum iuxta leges & consuetudines patriæ, consultisque viris peritis & probis. Docent secundo, si ab ista constitutione supplicatum sit, non incidere in grauem pœnam, vel delictum instituentem censum sine aliqua istarum conditionum: veluti qui eo tempore, quo illum instituit, non redderet totum integrumque pretium in numerato, sed solam partem, aliam deinde redditurus sine vlla fraude & dolo, ac ita ut venditor non teneatur ad annuam pensionem nisi ab eo die quo recepit integrum pretium, ad partem vero pensionis ab eo die, quo cœpit recipere pretium, pro rata & ratione eius partis & pecuniæ, quam tunc recepit. Docent tertio, si supplicatum non sit seruandas esse necessario re ipsa omnes conditiones in Constitutione ista propositas: Quin etiam vbi res dubia fuerit, nec certo constet sit ne supplicatum, inclinandum esse in fauorem istius Constitutionis, & affirmandum illam obseruandam esse. Sed authores huius tertie opinionis, licet sentiant hanc constitutionem Pij V. obligare vbi non fuerit ab illa supplicatum, non tamen explicant fuerit nec ne: Vnde nihil certo docent, sed sumunt quod incertum est & maxime dubium, si supplicatum sit illam non obligare, quasi vis legis pendeat ex acceptance subditorum.

4. D. Nauarrus in suo commento nu. 105. & 106. omnium optime hanc questionem diluit, cuius sententiam amplectendam in hanc partem censeo, Constituit enim quæ in hac Constitutione continentur in triplici esse differentia. Quædam enim (inquit) sunt iuris naturalis & diuini declaratoria, quod constat ex principio & proœmio ipsius Constitutionis, vbi Pius V. affirmat se motum esse ad hanc legem condendam, ad tollendos contractus censuales qui fiebant in contemptum legum diuinarum: in contractibus autem, quod

quod legi diuinę repugnat, naturali etiam aduersatur. Continentur secundo in illa quędam, quę inducuntur ad tollendum proximum periculum vsurę, vel iustam presumptionem illius, propter affinitatem quam sine tali conditione census haberet cum vsura. Tertio alia, quę neque iure naturali neque diuino exiguntur ad iustitiam census, neque sine illis existit periculum aut suspicio vsurę, sed Pontifici visa sunt optima, & accommodata, vt contractus hic melius celebretur. Qua de causa voluit idem Pontif. hanc Sanctionem non extendi ad præterita, quia non omnia quę in ea continentur sunt iuris naturalis vel diuini, sed nonnulla humani & Ecclesiastici. Etenim si omnia quę illa habet, essent declaratoria iuris naturalis vel diuini, deberet etiam extendi ad præterita, cum ius naturale & diuinum morale, omnes vbique & semper obliget; Vt docent optime Panormitanus in cap. Fina. De præscrip. & Felinus in cap. fina. De constitut. Imo est Axioma DD. omnem constitutionem declaratoriam iuris antiqui, & à fortiori naturalis, vel diuini extendi etiam ad præterita. Cano. Ex antiquis. Dist. 54.

Hoc posito fit prima conclusio.

[Hęc constitutio Pij V. circa conditiones, in quibus est declaratoria iuris naturalis vel diuini seruandi in iusto censu, simpliciter & absolute obligat omnes fideles in vniuersum, vbique terrarum existant.

Patet ex dictis. Quia quod iure naturali vel diuino iustum est, vbique & ab omnibus seruandum est, Canon. Quod iure. Distinctio. 8.

Secunda conclusio. [Eadem constitutio, circa conditiones illas sine quibus census periclitatur esse vsurarius, vel inducere iustam suspensionem vsurę, ab omnibus etiam seruanda est in Regnis, & Prouincijs, in quibus fuerit sufficienter promulgata.

In sensu huius conclusionis procedunt rectè habentque vim argumeta illa, primę opinionis: Ceterum quia auctores illius omnino volunt illam obligare erunt in ferius diluenda. Sed probatur iam hęc secunda conclusio. Leges Ecclesię latę circa ea quę possunt cedere in periculum anime, etiam si non contineant ius naturale vel diuinum, obligant omnes Christianos in vtroque foro, ergo hęc constitutio Pij V. qua parte continet conditiones illas, sine quibus census periclitatur maxime esse vsurarius, vel talem inducere suspensionem obligabit omnes Christianos, vbique existant? Consequentia necessaria est, Probatur antecedens a D. Nauarro loco citato nu. 106. multis. Primo ex Glosa celebri & recepta in cap. 2. de Reg. iuris in 6. cui fauent cap. Final. De præscrip. cap. Cum contingat De iure iurando, & multi alij textus.

Secundo. Lex Papę circa spiritualia seruanda est in vtroque foro, Cap. Vt inquisitionis. §. fin. Et cap. penul. & vltimo. De hæreticis in 6. ita videmus leges latas circa matrimonia cap. penul. & vlt. De secundis nupt. esse semper obseruatas vsque ad Concilium Trident. & similiter deinde obseruari ab omnibus quę in in Cõcilio Trident. circa matrimonia constituta sunt. Eadem ratione obseruatur quędam Extravagans eiusdem Pij V. quę incipit Intollerabilis pertinens ad symonię probationem per testes; Sed assignare leges quibus in contractibus obuietur vsuris, & illarum periculo ac suspensioni, spirituale est, plurimumque pertinens ad spirituale animarum salutem, ergo quantum ad huiusmodi conditiones obligabit omnes hęc lex & Constitutio Pij V.

Tertio quod docet Glosa in cap. 2. de arbitris. Et alia illi similes, leges Canonicas in foro Canonico esse obseruandas, & leges Ciuiles in foro Ciuili, intelligitur ab omnibus DD. quando lex Canonica non fertur circa aliquid spirituale, vel circa ea in quibus imminet periculum anime, vel spectata ad Religio-

nem Christianam, sed fertur circa aliqua prophana vtrique foro subiecta: at hęc Constitutio Pij V. fertur circa spirituale ad salutem anime plurimum pertinens, qua parte proponit conditiones quibus in censu obuiatur proximo periculo exercendi vsuram. Ergo obligabit vbi fuerit sufficienter promulgata.

Dices vbi contractus est iustus secundum se, & a parte rei, non tollit illius iustitiam periculum aliquod, vel suspicio vsurę, ergo conditiones quę solum apponuntur ad tollendum istud periculum, vel suspensionem vsurę, non erunt necessarię, vt census sit iustus, nec obligabunt absolute. Respondeo, cõditiones, quę solum apponuntur ad tollendum periculum, vel iustam suspensionem vsurę, secundum se sumptas, & citra omnem legem superioris non esse absolute necessarias, quando contractus secundum se & re ipsa iustus est: at si lege superioris potentis illas apponere contractui illi apponantur, sub pœna nullitatis, vel iniquitatis, seruandę sunt in eo, aliter erit iniquus vel nullus, prout superior constituerit. In summo autem Pontifice est autoritas ad præcipienda ea, quibus directè obuiatur non solum vsuris & peccatis lethali- bus, verum etiam proximo periculo & iustę suspensioni vsurę, quia ad salutem anime fidelium spectat, non solum abstinere à peccatis, verum etiam recedere a proximo periculo committendi illa, vel offerendi suspensionem & scandalum eorum. Sicque est muneris & autoritatis Apostolicę, tales conditiones in censibus alijque; contractibus constituere, quibus non solum vitentur apertę & verę vsurę, verum etiam fictę & simulate, & quodcunque proximum, periculum, vel iusta illarum suspicio, tenenturque omnes Christiani in vtroque foro legibus Pontificijs; quibus ita prospicitur saluti spirituali ipsorum, omnino obedire.

Tertia conclusio. [Hęc constitutio Pij V. circa eas conditiones, quę nec sunt declaratorię alicuius iuris naturalis, vel diuini, neque exiguntur ad tollendum imminens periculum vel suspensionem vsurę, sed solum adhibentur tanquam accommodatę & dignę, quę in censu seruentur, erit seruanda in terris subiectis Papę quo ad temporalia, & in Prouincijs, vbi Constitutio ista simpliciter & omnino fuerit non solum promulgata, verum etiam omni ex parte recepta, & posita in consuetudine. In Prouincijs autem, in quibus ab hac Constitutione proclamatum est, nec tales conditiones obseruantur, non obligabit.]

Hanc habet Nauar. loco citato nu. 107. & 108. Et probatur, quia huiusmodi conditiones non apponuntur, eo quod contractus census ipsis deficientibus vsurarius sit, aut periclitetur vsurarius esse, sed ad maiorem quandam commoditatem, & vt commodius exerceatur, ergo illarum defectus non erit peccatum, neque quo ad illas lex Papę obligabit sub peccato mortali, vbi lex eius non est recepta, & redacta in vsam. Nec est censendum fuisse animum Pontificis cum tanto conscientiarum damno obligasse ad conditiones, quę ad iustitiam contractus non exiguntur, sed ex quadam tantum commoditate, & cõgruentia, siue vrbaniatate.

Vlt. conclusio. [Hęc constitutio, quę parte est declaratoria iuris naturalis vel diuini, per nullam dissuetudinem, vel contrarium vsum, aut non vsum potest tolli, vel abrogari: Quo ad alias vero conditiones, quę adhibentur in ea, vel ad obuiandum periculo vel suspensioni vsurę, aut ad maiorem tantum æquitatem vel commoditatem contrahentium, potest per dissuetudinem vel contrarium vsum abrogari & tolli.]

Probatur prior pars. Quia qua parte est declaratoria iuris naturalis vel diuini, habet in constitutione census eandem vim & rationem quam ius naturale & diuinum, quod nulla dissuetudine abrogari potest. Canon.

Canon. iam citato. Quod iure. Distin. 8. Probatum altera pars: Quia hæc constitutio, respectu ceterarum conditionum, quæ non sunt declaratorie iuris naturalis vel diuini, est lex humana Ecclesiastica, omnis autem lex humana tam Ecclesiastica, quam Civilis per contrariam consuetudinem, vel non usum amittit suam vim. Vt habetur Canon. In istis. §. leges. Distinct. 4. Et cap. Final. De consuetudine, maxime Papa illud sciente & consentiente.

Ex hac conclusione sequitur hanc constitutionem Pij V. quod ad eas condiciones quæ sunt declaratorie iuris naturalis & diuini, obligare absolute & omnino, quo ad alias vero tam quæ apponuntur ad obuiandum dolis & vsuris, quæ ad quandam congruentiam absolute & omnino non obligare, ubi illa promulgata & recepta non est (quænam istæ sint, dum singulas seorsum percurreremus, indicabimus) Quia licet existat in pectore & scrinio Summi Pontif. omne ius Canonicum, omnes tamen mores, consuetudines, priuata statuta, & necessitates omnium Prouinciarum & locorum non possunt illi esse perspectæ: Quæ de causa, ut constat ex tit. de Rescriptis maxime ex illo cap. Si quando. ubi mandata & litteræ Sedis Apostolicæ ad aliquorum Prælatorum vel Principum manus peruenerint, quamuis sint ab omnibus reuerenter sicut Catholicos decet, recipiendæ, & animo ad obediendum illis paratissimo integrum tamen est, si mandata illa vel præcepta aliqua incommoda iuxta priuatas huius vel illius Prouinciæ consuetudines, necessitates, vel statuta iudicentur continere, illud Sanctitati suæ rescribere, & indicare, ut ex Apostolica benignitate illi incommodo, mandato illo moderato, vel declarato, dignetur providere. Et interim, donec Summus Pontif. illi consultationi & rescripto respondeat, animumque suum magis explicet, nec tenentur Principes illi, vel Prælati mandata illa promulgare, nec redigere in usum: sed pristinis consuetudinibus & statutis modo iuri naturali vel diuino non aduersentur, possunt optimè & tuta conscientia stare.

Quod in hac Constitutione Pij V. de qua agimus accidit. Etenim cum illa fuisset lata anno domini 1579. in publicis, deinde Regnorum Comitibus habitis Madriti anno 1586. Proceres obsecrarunt Regem nostrum Philippum, ut in eis explicaretur, An huiusmodi Motus proprius Pij V. esset in Regnis Hispaniæ receptus, & obseruandus, propterea quod innumeræ passim occasione illius in omnibus tribunalibus occurrebant lites, variæque & contrariæ à iudicibus ferebantur circa sensus sententiæ, quibusdam asserentibus illum obseruandum & esse obligare, alijs contra, eo quod non esset receptus, nec redactus in usum, quin potius ab illo supplicatum. Quibus Catholicus Rex noster respondit in hæc verba. A esto vos respondemos, que el Motu proprio que dezis no esta recebido, antes se ha suplicado del por el Fiscal de nuestro Consejo, adonde se ha hecho iusticia en los casos que se han ofrecido, y se hara en lo de adelante, y con su Sanctidad la instancia que paxerera necessaria. Ex quibus constat hunc Motum proprium, licet priuatim ad multorum manus peruenerit, non tamen fuisse neque a Prælati, neque ab aliquo Superiore iuridice & Canonice in Hispania promulgatum, nec iuxta verba, quibus Rex ipse Catholicus respondit, receptum, quin potius de eo fuisset supplicatum & rescriptum: Nec illi dubium hoc esse debet, cum existat Romæ Orator Regis Hispaniæ, qui omnia, quæ a suo Rege ad Summum Pontificem per illum deferenda committuntur, fideliter & diligenter deferat.

Vnde cum ab hoc motu proprio fuerit supplicatum (quod dubitandum non est) nec idem Pius Quintus illius author, vel aliquis successor illius re-

scripserit, constitutionem illam confirmans, & executioni mandari præcipiens, non tenetur Hispani ad illam absolute & omni ex parte obseruandam: Quin potius tanquam per contrarium usum post illam obseruatum censenda est non obligare. Dixi omni ex parte. Nam circa condiciones quæ iuuant plurimum ad obuiandum proximis periculis vsurarum, & quas communior opinio DD. censet feruandas esse, non dubito huius constitutionis Pij V. maximam habendam esse rationem: & autoritatem illius iunctam cõmuni DD. opinioni, argumētum esse, saltim apud timoratos & optantes saluti animarum recte consulere, efficacissimum.

8 Ad argumenta vero initio huius, quæstionis proposita, quæ nituntur ostenderet hanc constitutionem absolute & omnino obligare, respondeo: Ad primum dico, legem latam a Sum. Pontif. seruandam esse absolute, ubi iuris naturalis vel diuini fuerit declaratoria, vel ubi obuiat alicui proximo periculo peccandi, quia a tali periculo iure etiam naturali & diuino cauere debemus: in alijs vero non obligare, nisi fuerit sufficienter promulgata, & vsu recepta.

Ad secundum respondeo, ad Summum Pontif. pertinere, explicare, qui contractus sint liciti, qui vero illiciti, & quas condiciones debeant habere ut iusti sint, iuxta præscriptum iuris naturalis & diuini, quod dum præstant statuta eorum omnes obligant, sicut ius ipsum naturale vel diuinum: Sed quin sæpe in his explicandis miscent nonnulla, quæ sunt iuris humani, & secundum se rectè & sapienter, in aliquo tamen loco ex peculiari illius loci necessitate vel consuetudine non ita expediunt, ex decreto & facultate ipsiusmet Sedis Apostolicæ licere illos de huiusmodi consulere, nec statuta illa quatenus ius humanum continent obligare, donec ab eodem Pontifice vel successore fuerit illi consultationi responsum.

Eodem modo diluitur tertium, Ad Papam pertinere explicare, qui contractus sint vsurarij iuxta ius naturale, vel diuinum, quod ita explicantes omnes obligant: at ubi miscent condiciones, quæ solijuri humano nituntur, non obligant nisi vsu & consuetudine illæ recipiantur.

Ad confirmationem, & alia quæ subiiciuntur in eiusdem rei probationem: non dicimus obligationem obediendi pendere ex voluntate inferiorum, sed ex autoritate a Deo superioribus tradita. Cæterum ita est illis tradita, ipsismet Pontificibus illud in tit. de rescriptis explicantibus ut liceat inferioribus indicare illis incommoda, quæ in suis locis acciderent, si eorum mandata ad vnguem omni ex parte essent obseruanda: sicut in hac Constitutione Pij V. reuera accidit, ut ex illa, dum eam seorsum expendemus, constat.

Nunc singulas condiciones expédamus quam vim habeant.

Circa primam videamus.

C O N T R O V E R S I A

Quinta.

An census necessario sit constituendus in re immobili, & fructifera, certis limitibus designata? vel possit etiam institui in nuda persona, vel quibuscunque bonis.

S V M M A R I V M.

1 *Multorum Doctõrum sententia cum suis probationibus.*

2 *Senten-*

- 1 Sententia aliorū doctorum non minoris nominis. &c. qui volunt constitui posse censum super solam nudamque personam.
- 2 Quomodo iudicandum est de natura census iuxta solum nudamque illius naturam.
- 3 Constitutiones Apostolica circa constitutionem census plurimum inter se differre.
- 4 Conditiones, quas Pius V. affert, quaedam sunt declaratoriae iuris naturalis, & diuini, quaedam vero adhibita sunt ad prohibenda pericula vsurarum.
- 5 Opinio secunda quae asserit posse constitui censum in sola persona probabilior est &c.
- 6 In persona vtili & frugifera potest constitui census.
- 7 Pauper qui valet, potest huc illucque discurrens varias eleemosinas colligere iniuriam facit alijs pauperibus.
- 8 Constitutio Pij V. in locis illis & Prouincijs in quibus recepta est, & posita in vsu, nullo modo licet constituere censum in nuda persona. &c.
- 9 Post hanc constitutionem tutius est in conscientia, constituere censum in re aliqua immobili & fructifera.
- 10 Census institui potest, super quibusuis bonis sola natura contractus attenda.
- 11 Census vt recte constituatur obseruandae sunt leges, & consuetudines singulorum locorum & prouinciarum.
- 12 Census stando in iure naturali constitui potest, super fundo aliquo, vel possessione etiam si fructus illius non aequentur censui.
- 13 Censum sibi ipsi, & super suam personam imponens, non tradit se ipsum impignus, duobus enim modis aliquis seipsum tradere potest.
- 14 Census si in sola re immobili constituitur, occluditur via charitati, & subuentioni indigentium.
- 15 In contractu census, venditur ius recipiendi annuum redditum.
- 16 Ad iustitiam census non requiritur vt constituatur super re fructifera in certa, ac definita, certisque limitibus contenta.

QVAESTIO hæc duo potissime cōtinet capita: Prius est. An possit institui super nuda solaque; persona. Alterum est, Possitne institui in quibusuis bonis. Quod pertinet ad prius, caput, varij sunt DD. tam Theologi quam Iurisperiti. Nam ex his Panor. in c. vlt. De vsur. disput. 5. Ioan. de Ligniano in eodem cap. q. 1. & in c. In ciuitate. eod. tit. 2. Laurent. de Rodolph. in c. Consuluit. eod. tit. 2. p. q. 12. Cassane. in cathologo Gloriz mundi par. 12. consider. 98. Frācis. Sarmiento lib. 7. Select. interpret. c. 1. nu. 31. Nauar. in suo commento de vsuris nu. 81. vbi refert Innoc. Hostiens. Ioan. Andr. Anchar. & alios multos in eandem sententiam: Ex Theologis D. Bonauent. in Tracta. de contract. peculiari tract. de censibus. D. Ber. Senens. De Euangelio æterno. Serm. 41. c. 1. quos refert Moline. De vsuris nume. 22. D. Antoni. 2. p. tit. 1. c. 8. §. 10. Angel. verb. vsura. q. 78. Author Summæ Conciliorum loco citato in vita Calixti III. vult seclusz etiam omni Constitutione Apostolica ex natura contractus non posse institui censum in nuda solaque persona. Quod probant his potissime rationibus.

Primo. Quamuis in censu (vt constat) non vendatur res cui ille imponitur, manet tamen illa subiecta censui tanquam illius hypotheca, & pignus, in quo omnes conueniunt, at personam liberam suppo-

ni & constitui tanquam pignus vel hypothecam alicuius debiti, est in iure omnino prohibitum, ergo non licet ex natura census in nuda persona illum constituere: Consequentia perspicua est: quia maius onus existit in iure census quam in iure pignoris, in iure enim pignoris non tenetur homo aliquid solvere, sed pignus tantum aliquod tradere, in rei propter quam traditur securitatem, at in iure census tenetur non solum emptorem illius securum reddere, verum etiam & annuam pensionem illi soluere: Minor patet, in iure Canonico, cap. 2. extra de pignorib. & in ciuili in l. ob æs alienum. l. C. de actio. & obligat. l. qui filios. C. quæ res pignori obligari possunt. l. Senatus. §. vlt. ff. de legatis. & alijs locis iuris. Neq; dubitandum est inquit Nauar. quin interrogatus legislator idem de censu, quod de pignore respondisset, & ita erit habendum pro lege, iuxta glo. l. tale pactum. §. qui prouocauit. ff. de pactis.

Secundo. Estq; præcedentis confirmatio: Quamuis aliquando fuerit apud Hebræos in vsu, homines se & suos in seruos creditoribus suis tradere, vt habetur Leuit. 25. & 4. Regum 4. (quæ tamen non erat vera seruitus, vt docet D. Thom. 1. 2. q. 105. art. 4.) Et similiter apud Romanos eo tempore quo leges 12. tabularum fuerunt Romæ institutz, & Resp. illa adhuc erat minus culta, minusque humana, vt refert Budæus in Annot. ad Pandectas tit. De in diem ad dictum: quia tamen ex ea seruitute multa proueniebant mala & incommoda, cum magno Reip. detrimento, constitutum fuit, vt scribit Titus Liuius li. 8. in Senatu, vt bona debitorum non corpora accipi possent. Et Solon, vt referunt Plutar. in lib. de vitanda vsura, Diodor. Sicul. lib. 1. & Couar. lib. 2. var. resol. c. 1. num. 1. videns, propter facilitatem qua homines se ipsos tradentes in pignus inueniebant diuites, qui illis darent ad vsuras, constituit, ne quis corpus suum alteri sibi mutuant in pignus tradere posset. Vnde cū apud Paganos ipsos adeo iniquum iudicatum sit seipsum in pignus constituere, in censu autem personali constituatur persona ipsa in pignus, damnandus huiusmodi census est velut contractus rectæ rationi & iuri naturali repugnans, nisi velimus nos ipsos ad illam antiquam duramque seruitutem, magnorum malorum fontem reducere.

Tertio. Si stando in solo iure naturali, census in nuda solaque persona liceret constituere, certè illud fuisset aliquando in vsu apud Romanos, apud quos vsus pecuniæ, & lucra ex illa quærere solitum fuisset, & legibus permissum, ex legibus illis, quibus tot genera vsurarum conceduntur satis constat: at nunquam Respublica Romana saltem post receptam ab ea fidem passa est, vt census, id est pensio in persona libera constitueretur, eo modo quo in prædio aliquo constituitur. Erit ergo huiusmodi census tanquam res noua, & insolita, & tanquam rectæ rationi repugnans relegandus, iuxta ea quæ habentur cap. ex parte, de consuet. & Canone, qui nesciat. dist. 11.

Quarto. Census qui maxime redolet vsuram, census est eodem iure prohiberi, quo prohibetur ipsa vsura: Vnde illud proloquium antiquorum, [Nec malum, nec frontem:] Quo significabant eadem ratione fugiendam esse speciem mali, qua ipsummet malum. Sed census pecuniarius constitutus super personam habet apertam speciem vsuræ, & apertum scandalum illius: Etenim si census constituti in prædijs, alijsque rebus immobilibus tantam generant vsuræ suspicionem, vt illos tanquam vsurarios damnet multi grauissimi Doct. oportueritque, cum iam essent sub certis conditionibus a Martino V. approbati, iterum atque iterum a Nicolao V. & Calixto III. approbati, vt iusti censeantur, nec desunt adhuc qui illos non satis tutos suspicentur: Quid quæso de personali iudicandum erit? nisi esse illum aperte vsura-

vsurarium, vel saltem maximè periculosum, vehementemq; ac iustam suspicionem & scandalum vsuræ continere?

Quinto. Si liceret constituere censum super persona, liceret etiam obligare simul & bona & personam, hoc consequens est falsum, ergo & antecedens illud. Consequentia proba, quia, bona consequuntur personam, & respectu personæ sunt illi accessoria, unde cum accessorium sequatur rationem & naturam sui principalis, si liceret constituere censum in persona, liceret etiam in persona vna cum bonis; Hoc autem consequens falsum esse ostendo. Quia communi vsu omnium gentium, & nationum, vbi existunt bona, nunquam visum est vel auditum constitui censum super persona, vel illam obligari.

Sexto. Si admittamus census in persona, cum facile ille sic constitui possit, quia est vniciq; in promptu sua persona ad illam obligandam, nullus esset qui indigenti mutualet, sed cuiuscunque mutuum petenti diceret diues, constituamus ex pecunia quam postulas censum supra tuam personam: sicque occluderetur via gratuita mutuacioni, aperireturque cupiditati & vsuris magnus aditus, sequerenturq; alia multa incommoda, quæ in suo Manuali Hispano affert Nauar. loco citato.

Septimo. Calixtus III. in illa Extrauag. ubi habet expressè census constituendos esse in domibus, hæreditatibus, vel alijs possessionibus, subiungit, pereuntibus huiusmodi bonis non debere manere obstrictam & obligatam personam: quod etiam præcipit Pius V. in sua constitutione: quod tamen non præciperent, si posset census in persona constitui.

Octauo. Non licet constituere censum in mobili, & vsu consumptibili, censeretur enim talis census vsura; sed census personalis est huiusmodi: perinde enim se habet conferre Petro centum in censum personalem, quod obligare illum ad annuam pensionem pro vsu illius pecuniæ, qui vsus siue pecuniæ est res consumptibilis, ergo census personalis continet vsuram.

Nono. Quo argumento tanquam efficacissimo vtitur Sarmiento: Censum est contractus emptionis, at in persona non potest vera fieri emptio, ergo neque constitui census. Maior satis constat ex superioribus dictis: probatur minor. In emptione debent reperiri necessariò illa duo diuersa, nempe pretium & merx, quæ certe reperiuntur in censu constituto in aliquo bono certo & firmo, emitur enim fructus illius: at in censu personali, cum pretium sit pecuniæ, nec ematur persona, sed solum pecuniæ illa, ad quæ singulis annis reddendam ille se obligat, pretium & merx non distinguuntur, & ex consequenti talis census non est vera emptio, sed ficta & simulata, continens vsuram.

Denique. Emptor debet subire periculum rei a se emptæ. l. i. C. de peric. & commoq. rei venditæ. & §. cum autem. Instit. de emptio. at in censu personali periculum omne manet penes venditorem, & nullum penes emptorem, nam etiam si pereant omnia bona illius, emptor manet securus de solutione pensionis, quia manet semper persona obligata ad illam soluendam: constituto autem censu in bonis certis, pereuntibus illis perit census emptori: cum ergo census quedam emptio sit, vt iuste fiat, debet constitui in bonis certis, minime vero in persona. Hac ratione viderur vti Author Summæ Conciliorum, existimans (vt in prima conditione quæ exigit ad censum indicat) in censu emi rem illam cui census imponitur, & statim eandem iterum ab ipso vendi priori possessori venditori census pro illo annuo reddito, quæ fuit opinio Bartholomæi Albornos, vt vidimus l. controu. huius art. vbi illa satis a nobis confutata est, & explosa.

2. Alij DD. non minoris nominis docent stando in solo iure naturæ (nam de Extrauagantibus illis Martini V. & Calixti III. ac Pij V. statim dicemus) recte posse constitui censum super solam nudamque personam, modo illa aliquam utilitatem sua arte, vel labore comparare possit, unde annuum redditum sibi impositum persoluat. Ita docent ex Theologis Ioan. Maioris in 4. distin. 15. q. 44. Conradus de contract. quæst. 74. & 75. pluribus adductis rationibus, & quæst. 83. conclusione 13. Medina C. de restitut. q. illa de censibus quod ad eorum institutionem. Dominicus Soto libro 6. de iustit. q. 5. artic. 1. Palatius lib. 4. de contract. cap. 7. & plerique ex recentioribus discipulis D. Thomæ, qui de censibus aliquid tradiderunt. Ex Iurisperitis Carolus Molinæus de vsuris in initio. num. 22. Couarru. lib. 3. variar. resolut. capit. 7. num. 5. vbi & si oppositam sententiam fateatur communiorem, hanc tamen vt veritorem amplectitur, & alij multi quos refert Felicianus Solis lib. 1. de censibus. cap. 8. nu. 5.

Quæ ita probatur. Primo, potest quis se ipsum gratis obligare ad reddendam alteri annuam aliquam pensionem, obligatione illa suæ personæ imposita, huiusmodi verò obligationem cum temporalis sit, acciuis, & pretio æstimabilis, potest ex consequenti, pretio, quo prudentium iudicio æstimaretur, vendere, census autem personalis nihil aliud est quam emptio & uenditio huiusmodi obligationis, ergo secundum se & sola natura rei attentata potest sic constitui: Simili enim argumento probauimus controuersia secunda censum pecuniarium iustum esse.

Respondet tamen huic argumento Franciscus Sarmiento loco citato, non quidquid gratis possunt alteri dare posse similiter illi vendi accepto pretio: potest enim Petrus promittere, ac dare Ioanni gratis, & liberè 10. & ad illa conferenda se ipsum obligare, non tamen potest promittere, aut obligare se ipsum ad conferendum illa Ioanni ex mutuo, vel alio contractu qui reducat ad mutuum, & in quo lateat vsura. In censu autem personali latet inquit vsura, quia recuperat emptor capitale, licet non expressè, nec simul, sensim tamen & per partes, dum singulis annis pecuniam illam soli personæ datam, recuperat sensim cum lucro ex manu eiusdem personæ. Sed hæc solutio non eneruat argumentum propositum. Nam in primis, in censu tam personali quam reali (modo non obligetur venditor ad pecuniam acceptam intra certum tempus, vel statim restituendam velut mutuam) cum sit vera & realis emptio iuris percipiendi annuam pensionem (vt ex superioribus constat) nullum interuenit mutuum, neque tacitum, neque expressum, & ex consequenti, neque vsura. Præterea differunt plurimum, quod sumitur in argumento propositum, & exemplum quo vtitur Sarmiento: Nam ex mutuo nihil recipi potest vt pretium, quia naturæ mutui est, vt gratis fiat, quæ de causa vsuræ repugnat etiam iuri naturali: at obligationem ciuilem, & temporalem potest quilibet sibi imponere, vel gratis, modo sit absolutus dominus suorum bonorum, vel accepto pretio, quia talis obligatio, eò ipso quo temporalis est, & ciuilis, est pretio æstimabilis, & venalis. Denique, eò quod in censu personali recipiat emptor per partes, & sensim, ac progressu temporis eandem pecuniam quantitatem, quam contulit, non propterea pecuniæ parit illi pecuniam, nec committit vsuram ex natura contractus, quia ille solum emit ius recipiendi annuam pensionem, sola fide, & obligatione illius personæ contentus. Etenim si ex eo census personalis esset vsurarius, quia sensim & per partes recipitur pecuniæ prius tradita, omnes census essent eadem ratione iniqui, cum in omnibus idem, contingat: imò, & omnes emptiones rerum afferentium fructus eadem

dem iniquitate (vt superius dicebamus) laborarent, cum in omnibus pretium pro re fructifera exhibitum progressu annorum recuperare.

Secundo potest quiuis accepta pecunia locare suas operas, l. Qui operas. & l. In operis. ff. locati. ergo & eas vendere, & ex consequenti partem valoris illarum, hoc autem facit Petrus imponens sibi censum personalem, vendit enim constituit in eius persona censum illum partem valoris suarum operarum, & utilitatis earum. Sed huic quoque argumentum occurrunt auctores alterius opinionis, asserentes censum in perpetuum manere posse, venditore nolente illum redimere, liberum tamen hominem non posse operas suas locare in perpetuum, imo illud multis legibus esse prohibitum. Vnde inferunt argumentum istud, sumptum ex facultate quam habet quilibet locandi operas suas, in censu non habere vim: Attamen neque hæc responsio huius secundi argumenti vires infringit. Primo, quia non est inter Iurisperitos vsque adeo certum, an homo liber possit operas suas in perpetuum locare, quin multi eorum amplectuntur partem affirmantem, saltem quo ad operas artificiales, quas exercens non priuatur sua libertate, neque per eam obligationem incurrit seruitutem: non enim loquuntur de huiusmodi operibus iura illa, quæ docent non licere homini libero operas suas in perpetuum locare, sed de illis, quas in perpetuum locans seruum alterius se constituit, suæque renuntiat libertati. Adde, posse quemlibet valoris, seu stipendij, aut lucri, quod suis operibus sibi comparabit, partem aliquam alteri vendere, quod nullo iure prohibetur: & huic facultati naturali qua potitur quicumque valens suis operibus aliquid lucrari, & luctum illud alteri vendere, nititur argumentum propositum: hoc enim præstat imponens sibi censum personalem, vendit alteri in perpetuum partem eorum quæ arte, industria, vel labore suo obtinebit.

Tertio. Potest census ita constitui super certis bonis, vt illis percipientibus maneat, nihilominus obligatus venditor ad soluendum redditum, qua conditione secuta, ita vt omnia illius bona pereant, obligatio quæ illi manet, est actu & re vera census personalis, ergo census personalis non est secundum se illicitus. Consequentiam probō, quia quod secundum se & natura sua iniuriam est, & illicitum, sicut ex nulla circumstantia honestari potest, ita neque vlla conditione apposta vel sequuta iuste fieri. Maiorem vero colligit optime Couarru. ex illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. vt peremptis bonis, in quibus census constitutus est, salua nihilominus maneat obligatio ad annum redditum, eo quod dicant non posse venditores cogi ad solutionem sortis, & capitalis, siue pretij, quod à principio datum fuit pro iure illo percipiendi annuos redditus, etiam cum pacto redimendi. Etenim si perempti: rebus illis, periret simul obligatio illa soluendi annum redditum, explicuissent profecto illud Romani Pontifices, sicut explicauerunt non teneri venditorem ad reddendam sortem & pretium, imo magis illud explicassent. Quia nemini dubium est, venditorem census redimibilis de quo nunc loquimur, siue res cui imposita est maneat integra, siue pereat, non posse compelli ad restituendam sortem & pretium: poterat autem dubitari, an illa pereunte periret simul obligatio reddendi pensionem, cum ergo illud tantum dicant cessare, obligationem vero reddendi annuam pensionem non dicant cessare, relinquunt tanquã certum illã non cessare. Neque hoc argumentum est ab autoritate sola negatiua, sed ab autoritate, qua duobus positis quæ poterant cessare, cum alterum expriment cessare, alterum verò taceant & relinquunt intactum, eo ipso docent, illud quod intactum relinquunt, non cessare.

Tomus Secundus.

Quarto. Si hunc contractum census diligenter & recte consideremus ait Couarr. deprehendemus iuxta propriam illius vim, & naturam, in eo non obligari ad solutionem annui redditus fundum, vel domum, aut similem rem cui ille imponitur, sed personam venditoris, rem vero illam cui imponitur, assignari solum tanquam pignus & hypothecam in securitatem solutionis illius census, vt docet textus in lege Fundus quem. ff. De annuis legatis. vbi illud Barthol. & alij adnotarunt: Qua de causa, etiam si res illa perierit, manet nihilominus semper obligatio venditori census ad solutionem illius, vt habetur in l. Creditor qui non idoneum. ff. Si certum petatur: & in l. Aduersus. Cod. De actio. & obligatio. quo ostenditur rem illam censui subiectam in pignus tantum & hypothecam ad securitatem debiti esse designatam, hæc enim est iure communi pignoris natura, vt etiam si illud perierit, teneatur nihilominus debitor æs alienum soluere: Nisi ita census in re aliqua certa constituatur, vt conueniant inter se contractantes, ea perempta non teneri venditorem, vel hæredes eius amplius ad solutionem pensionis, in hoc enim casu ex isto peculiari pacto & conuentione contrahentium re perempta nulla maneret personalis obligatio venditori census, secusa autem hac conuentione, ex communi constitutione census iuxta propriam illius rationem re perempta manet adhuc obligatio personalis venditori soluendi annum redditum. Quamuis vt obseruat ibi Couarru. hoc genus pignoris & hypothecæ, quod in censu offertur, differat ab alijs pignoribus & hypothecis, quæ communiter traduntur, in eo, quod in alijs, pignore illo in alterius dominiũ translatò, creditor nõ potest agere in possidentem pignus illud, sed in suum tantum debitorem, in censu verò potest creditor agere & in primum debitorem seu venditorem census, vel illius hæredes, quia se sua omnia ad illud debitum in institutione census obligarunt, vel in eum, ad quem fundus, vel domus, cui census impositus est, translata fuerit, quia defert secum res illa, cui census impositus est, hoc onus, vt sit hypothecata illi censui. Vnde obtinuit census saltim internos, vt cum res illa venditur a censuario vel in alium transfertur, transferatur semper cum illo onere, significeturque illud ei cui confertur. Eademque ratione inualuit etiam consuetudo, vt censualista ab eo exigat redditum annum, apud quem rem illam conspicit existere, vt illius specialis & certæ hypothecæ sibi designatæ, quam uis seclusa hac consuetudine quæ iam videtur obtinere vim legis, ex natura contractus possit emptor census, in eum quoque agere qui illum primo vendidit, illiusque solutioni se ipsum primo ac per se obligauit.

Quinto. Census personalis constitui potest lege Principis, nam 2. Nehem. 10. constituerunt Hæbrei super se tertiam partem sicli tanquam annum censum personalem: Quin & modo in nonnullis prouincijs, ex his quæ artices & exercentes negotia lucrantur, exiguntur ab eis decimæ personales, quarum fit mentio in Capit. Ad Apostolicæ. De decimis, quas cum censibus personalibus perspicuum est maximam habere similitudinem, ergo licebit similiter, stando in solo iure naturæ constituere censum personalem, Etenim si ius naturæ illud prohiberet, certe neque lege Principis posset constitui, cum in iure naturæ nulla humana potestas dispensare possit, cum ergo lege Principis possit constitui, poterit, si solam naturam contractus respiciamus, & priuata conuentione contrahentium: Nam quæ possunt fieri per statutum, fieri etiam possunt pacto ciuium, vt habet Glosa in Rubri. Cod. De Decurioni. lib. 1. c. 10.

Et confirmantur hæc omnia ex communi stylo tabellionum a Superioribus approbato, in quorum

Qq instru-

Instrumentis & scripturis frequenter continetur, venditorem census se ipsum ad illius solutionem obligare cum omnibus bonis suis possessis, & possidentis. Vbi primaria obligatio est ipsius venditoris, secundaria vero & quasi accessoria bonorum illius ad securitatem contractus; imò si propriè loquamur, bona ipsa non sunt capacia obligationes, nisi metaphorice, & in ordine ad dominum eorum sic obligatum.

Ita colligunt plerique recentiores, censum personale posse & modo iura conscientia constitui, quia ex natura contractus, ut argumenta secundo loco proposita, docent, illud licet, Extravagantes etiam Martini V. & Calixti III. illud non prohibet, Constitutio autem Pij V. licet illud aperte prohibeat, non tamen (inquiunt) obligat nisi in his tantum locis, & Prouincijs, in quibus illa recepta est, & redacta in vsum, minime vero vbi recepta non est, nec executioni mandata, ut in Regnis Hispaniæ, sicut ex supradictis constat. Quin & nonnulli, ex his qui paucissimis ab hinc annis scripserunt, (quod certe mirandum est) illius in hac parte nullam faciunt mentionem, cum certe quam vim illa circa hæc habeat, debuissent explicare: Docere enim contractum aliquem natura sua licere, qui tamen lege superioris interdicitur, nulla illius legis facta mentione, vel explicatione, est rem difficilem difficiliorem relinquere.

3. Ut in hac controuersia, cuius vtraque pars tot auctores habet, & adeo graues, totque nititur rationibus, quod probabilius, ac verius est explicemus, Obseruandum est, aliter necessario iudicandum esse de contractu census iuxta solam, nudamque illius naturam, & vim, aliter verò stante constitutione Apostolica Summorum Pontif. Multi enim contractus sunt, quos, sola illorum natura pensata, celebrare licet, lege autem Principis illos prohibente illiciti sunt, & nulli: Similiter distinguendum esse inter personam utilem & frugiferam, quæ aliquam artem, vel negocium exercens, siue aliquod obsequium alteri præstans valet aliqua lucre, & bona comparare, & eam quæ ea ætate, vel infirmitate, siue paupertate præmitur, ut sit omnino inutilis, nullum omnino lucrum acquirere valens.

4. Obseruemus secundo, constitutiones apostolicas circa institutionem census a Summis Pontif. editas plurimum inter se differre, nam illæ duæ priores Martini V. & Calixti III. (ut vidimus) referunt quidem census, de quibus fuerunt consulti cum conditionibus illis sibi propositis, & sub ea ratione probant illos, non tamen definiunt condiciones illas ita esse necessarias, ut illis deficientibus, aut aliqua earum, census iniquus sit, & illicitus. Similiter iudicandum est de Constitutionibus Nicolai V. cum illa pauciores exigat, imò ut statim referemus, videatur probare censum personale: Constitutio vero Pij V. aperte exigat omnes condiciones illas, quas retulimus, aperteque exprimat illas adeo necessarias esse, ut qui sine illis fuerit constitutus, iniquus sit, & fœneratitius.

5. Obseruemus vltimo quod ex controuer. proximè præced. satis constat, Ex conditionibus quas constitutio Pij V. continet, quasdam esse declaratorias iuris naturalis & diuini, alias adhibitas ad prohibenda pericula vsurarum, quæ censui facillè hominum cupiditate misceri possunt, alia verò quæ solum sunt apposita ad maiorem quandam commoditatem, & congruentiam: Eas verò sic distinguendas esse, ut quæ sunt declaratorię iuris naturalis & diuini, absolute & omnino vbique obligent, sicut ius ipsum naturale & diuinum omnes & vbique obligat, Quæ vero solum conferunt ad obuiandum periculis vsurarum, vel quæ solum dicunt quandam congruentiam, nec alio

nomine exiguntur, quam sola voluntate superioris, cum sint merum ius humanum, non obligent vbi tale ius non est in vsu, sed consuetudo habet oppositum, ut in Regnis Hispaniæ, in quibus (ut vidimus) illa recepta non est, imò vsus habet oppositum.

His positis tanquam regulis seu clauibus ad iudicandum de censibus, & conditionibus, quæ in illis exiguntur maximè accommodatis.

6. Sit prima conclusio. [Stando in solo iure naturæ, probabilior ac verior multo est secunda opinio, quæ asserit posse constitui censum in sola persona, modo illa utilis sit & frugifera, veluti qui artem aliquam vel scientiam, siue industriam, habet, aut vires ad aliquem laborem, vel obsequium, ex quibus lucre sibi comparat.

Hanc conclusionem, sicut a nobis proponitur, ostendunt efficaciter argumenta in eius probationem adducta. Et confirmatur: Quia, cum in hoc contractu census periculum, vel suspicio vsuræ non existat ex parte venditoris, qui sua necessitate compulsus pecuniam accipit, & pecuniarum pensionem esse redditurum, sed ex parte emptoris, qui pecunia data pecuniariam emit pensionem, potius est in illo prospiciendum utilitati miseri venditoris, quam commodo & securitati emptoris: at si census asseratur non posse constitui in sola persona, sed in re immobili & firma, prospicitur potius utilitati emptoris quam venditoris, iuxta oppositam verò sententiam, è contrario prospicitur potius utilitati venditoris & necessitati venditoris quam emptoris, ergo hæc opinio stando in sola natura contractus est multo verior. Nam quidquid minus grauat debitorem, & deteriore reddit conditionem creditoris, in contractibus in quibus pecunia est pretium, & eadem videtur esse merx, minuit etiã periculum, & suspicionem vsuræ, si sola natura ipsius contractus respiciatur.

Secundo confirmatur ex illa Extravag. Nicolai V. in qua agens Pontifex de rebus, in quibus potest constitui census solam illius naturam respiciens, aperte insinuat, posse constitui in personis, in redditibus in iurisdictionibus, in iuribus, in proprietaribus, & in quibuscunque bonis, siue mobilibus, siue immobilibus: verba illius sunt: [Cum opportuna contrahentium securitate, tuitione, & indemnitate, ac cum potestate vendentis, personas, eorumque proprietates, redditus, iura, iurisdictiones, census, & omnia & singula mobilia, & immobilia bona obligandi, & obligare faciendi, &c.]

Denique in censu (ut ostendimus) non venditur res illa, cui imponitur, neque aliquis fructus illius, sed solum assignatur illa in securitatem ementis census, tanquam in pignus & hypothecam, quia licet ementi rem fructiferam, & quæ solum est in potentia, illius securitatem, quantum rei natura patitur, exigere: At sicut licet ementi rem in potentia exigere in illius securitatem, pignus, vel fideiussorem, ita quoque licet nullo pignore, vel fideiussore postulo, soli fidei venditoris, seu debitoris stare, hac gratia & liberalitate illi præstita, vt cum sui iuris, suarq; potestatis sit nullum aliud pignus vel hypothecam ab eo exigat, quam solam illius fidem, obligationemque personalem: modo, propterea quod hanc gratiã in eum exercent, neque iustum census pretium augetur, neque aliqua alia obligatio imponatur venditori, vel redimendi illum citius, vel aliquid aliud præstandi, sed solum teneatur ad reddendã annuam pensionem iustam, & debitam, perinde ac si præstantissimæ fœcundissimæque possessioni census ille impositus fuisset.

7. Dixi in persona utili & frugifera, sunt enim qui asserunt, in persona etiam omnino inutili & infrugifera censum constitui posse, his adducti rationibus. Primo, stando in solo iure naturæ, quæuis persona quan-

quantumuis inutilis potest seipsam vendere, & fieri seruus, ergo & vendere alteri supra seipsam istud ius. Secundo, quia nulla persona est adeo inutilis, quin possit prestare alteri aliqua obsequia, vt committare dominum, illi assistere, vel similia. Tertio potest se obligare quiuis ad reddendam pensionem, vel exhibendam seruitutem alteri, quæ obligatio pretio estimabilis est, poterit ergo illa vendi. Deniq; nemo est iam inutilis, vel pauper, quin possit eleemosynas postulare, & ex illis annuam pensionem soluere, eaque ratione censum sibi imponere.

Sed propter hæc non est recedendum a communi peritorum sententia, in persona infirma, debili, & omnino inutili nulla ratione posse censum constitui, etiam si solum ius naturæ respiciamus. Quia in censu emitur ius ad aliquid recipiendum, siue in fructibus, siue in pecunia, sed qui omnino pauper est, debilis, & inutilis, nullum fructum, aut pecuniam prestare poterit, ergo neq; supra illum censui constitui: Patet consequentia, Quia venditio est contractus, in quo nisi res quæ venditur verè & realiter existat, aut in actu, aut in potentia morali, est fictus & iniquus, pauperem vero, debilem, & omnino inutilem fructum reddere posse, vel pecuniam, etiam si dicas ex eleemosynis collectis, fictitium est, tum quia eleemosynæ quas pauper infirmus, & debilis, de quo loquimur, colligere potest, adeo tenues esse solent, vt victui & vestitui necessario vix sufficiant.

Argumenta in oppositum nobis non aduersantur. Non primum. Quia licet stando in solo iure naturæ, possit quiuis se ipsum in seruitutem tradere, attamen sicut nullus recipietur ab alio in seruum, nisi aliquam utilitatem domino suo afferre possit, ita nec censum sibi imponere, nisi potens sit arte sua, vel industria lucra comparare. Nec secundum, Etenim qui potest aliqua obsequia prestare, ex quibus mercedem recipiat, iam non est omnino inutilis. Nec tertium, quia hic loquimur moraliter, ad reddendam vero pensionem aliquam, vel exhibendam seruitutem qui infirmus est, ac debilis, & omnino inutilis, ineptus est: vnde obligatio quæ talis ferret, ficta esset, ac vacua, & nullo pretio estimanda. Vltimum solutū manet, cum pauper infirmus, & debilis ex eleemosynis vix sibi sufficit. Quod si loquaris de paupere qui valet, potestq; huc illucq; discurrens varias colligere: huiusmodi pauper certè, vel alijs veris pauperibus iniuriã facit, iniq; eleemosynas eorum recipiens, quo circa ex his quæ alijs restituere tenetur, non potest ad pensionem soluendã seipsum obligare, vel si verus etiam pauper sit, & mendicã varias colligere potest, actumque & reipsa experitur se illas colligere, iã nõ est persona inutilis, cū mendicã illa perinde lucra illi afferat, sicut cuiq; artificis sua ars. Vnde semper stat sententia, in sola persona utili, & frugifera censui constitui posse, minime verò in ea, quæ omnino inutilis est.

Secunda conclusio. [In locis & prouincijs, in quibus constitutio illa Pij V. recepta est, & posita in vsu, nullo modo licet constituere censum in nuda persona, vel alia re quam immobili, fixa, & frugifera.]

Patet, Quia ibi constitutio ista recepta est, & redacta in vsu, obligat in vtroq; foro cum omnibus conditionibus quas continet, vna autem & prima illarum est hæc, vt non instituat censum nisi in re immobili, certis limitibus designata, & fructifera.

Tertia conclusio. [Post constitutionem Pij V. in locis & prouincijs, in quibus illa recepta non est, vt in Regnis Hispaniæ, securius quidem est tam conscientiam, quam utilitatem temporali instituentis censum, cõstituere illum in re aliqua immobili, & fructifera: Nihilominus tunc etiam conscientia potest constitui in alijs bonis possessis, vel possidendis, siue certis, siue incertis, cum sola obligatione vendentis censum, modo ille utilis persona sit, & frugifera.]

Tomus Secundus.

Prior pars aperta est: Quia cum nullus neget posse constitui censum in re immobili, & Constitutiones Apostolicæ hanc conditionem probent, adeo vt Pius V. illam exigat, qui sic instituit censum, securius agit in iudicio animæ, censum quoque ipsum securius emit: sicut qui rei pro qua pretium contulit deinde recipiendæ, pignus aliquod habet vel fidelem fideiussorem, quam is qui nullum.

Altera pars probatur ex dictis. In censu enim & quolibet contractu, vt iuste fiat, ea tantum seruari tenemur, quæ vel propria ratio, & natura ipsius contractus exigat, vel lex superioris habens vim ad obligandum: Sed stando in solo iure naturæ, & propria ratione census, licet illum constituere in quibusuis bonis, quin & in sola persona, nulla vero alia lex illud prohibet quam Motus proprius Pij V. qui tamen vt constat non est receptus in Hispania, nec redactus in vsu, sed præualuit consuetudo in oppositum, quæ de causa non obligat, ergo tuta conscientia potest institui censum in quibusuis bonis, & in sola nudaque persona, modo illa utilis, sit & frugifera.

11 Quod autem super quibusuis bonis institui possit, sola natura contractus attendat, & omnia bona in genere vel in specie obligari posse habet communior tam Theologorum, quam Iuristarum sententia. Ita docent ex nostris Conrad. q. 38. conclus. 13. Medina, Dominicus Soto, & Palatius locis citatis, & omnes ferè recentiores: Ex Iurisperitis Innoc. Panormit. & Anan. in c. in ciuitate. de vsuris. Laur. de Rodolph. in c. consuluit, eo. tit. 10. de Ligniano in c. vlt. eo. tit. Petrus Belluga in suo Speculo Principum. rubr. de censualibus. Sarmiento lib. 7. Selectarum Interpret. c. 1. nu. 25. & Couarr. loco toties citato: Habetque illud communis consuetudo in Regnis Hispaniæ, quibus non repugnant constitutiones illæ Martini V. & Calixti III. cū in eis conditiones illæ approbentur quidem non tamen præcipiantur vt necessariæ: Motus vero proprius Pij V. repugnat quidem, sed nõ obligat eos apud quos non est receptus, nec in vsu. Quod vero spectat ad personam, constat satis ex prima conclus.

12 Obseruandæ tamen semper sunt in singulis locis, & prouincijs priuatæ illarum leges, & consuetudines: ita vt vbi soliti sunt viri optimi & timorati census suos etiam in quibusuis bonis, vel personis constituere, probantque illos iudices periti & probi, tuta conscientia sic institui posse. Vbi vero viri timorati non solent illos ita constituere, & a iudicibus damnantur, qui illud noscet, mala fide & conscientia illos sic instituire. In actionibus enim humanis, & contractibus ciuilibus proborum vsus & consuetudo est præstantissima regula bonæ fidei, iustæque conscientiæ.

Ex his sequitur, primo, Ioannem Medinam virum certè magnæ in his auctoritatis & eruditionis, non tamen rectè docere cum ait, non posse institui censum stando in solo iure naturæ, in his rebus quæ vsu consumuntur. Nam si potest constitui in sola nudaque persona, & illa obligari, cum obligationem personæ sequantur omnia bona illius, cuiuscunque generis sint, consequenter poterit constitui in quibusuis bonis.

Sequitur secundo, Stando in eodem iure naturali, posse constitui censum super fundo aliquo, vel possessione, etiam si fructus illius non æquentur censui, quia cum obligetur præcipuè persona, & vna cū illa cætera omnia bona illius, quod videtur deesse in valore fundi, adimpletur a persona & alijs bonis illius. Neque oppositum conuincit Nauarr. loco citato nu. 87. Vbi sic argumentatur: Ex Angelo vsura. 1. §. 7. Maiori. in 4. distinct. 15. quæst. 46. Siluest. Vsura 2. q. 6. & communi sententia DD. vendens possessionem alienam, vel rem alienam quam re vera non habet, vel certe valet minus quam vendit,

Qq 2 com.

committit venditionem fictam, & usurariam, ergo similiter qui vendit v.g. pensionem vt 10. per cōtractum census constituti in fundo, qui non reddit communiter nisi fructus, vt 6. vendit minus quam habeat in illo fundo, est ergo venditio hæc siue census fictus, & usurarius. Ratio enim hæc nititur falso fundamento, nimirum emi in censu fructus, cum re vera non ematur (vt constat ex superioribus) nisi ius recipiendi ab illo venditore census illa 10. annua ex quibus suis bonis, fundus verò solum sit assignatus in pignus, & hypothecam, ad contractum autem venditionis, iuxta propriam illius naturam, non exigitur vt pignus quod traditur sit æqualis valoris, cum re, in cuius securitatem traditur, cū possit sine illo quoque pignore fieri emptio & venditio, sola fide contrahentium, ex mutuo ipsorum consensu.

Sequitur tertio, teneri venditorem census, etiam si bona illa in quibus census constitutus est, perierint ad soluendum nihilominus ipsum censum, si aliunde possit, quia præcipua obligatio in censu personali est, semperque manet, nisi in limine ipso contractus, & illius institutione, seu scriptura ita conuenerint inter se emptor, & venditor illius, vt ea tantum res illi censui obligata existat, minime vero persona ipsa: tunc enim, quia sic partes inter se conuenerunt, re illa pereunte perit omnis obligatio, cum in illa sola re fuisset imposita.

Nunc argumenta prioris opinionis, quæ nostræ sententiæ aduersantur, dissoluamus.

14 Ad primum respondeo, imponentem censum, sibi ipsi, & supra suam personam non tradere se ipsum, in pignus, neque aliud præstare, quàm obligare se ipsum, suamque astringere fidem obligatione personali ad illius pensionis solutionem. Etenim cum duobus modis accidat aliquem se ipsum alteri tradere in pignus: vel quando illi debitor est, & quia non habet unde soluat, tradit se illi in pignus, donec debitum reddat, vel ad securitatem datæ fidei, vt cum Reges, vel Duces ad securitatem eorum, quæ inter se quandoque paciscuntur, maximè dum bellis finem imponere instituunt, proprios filios, vel quos habent charissimos, in pignora, & obsides sibi vicissim exhibent, Quacumque ratione istarum illud accidat, is qui datus in pignus, manet apud eum, cui traditus est, nec potest sine iniuria & dolo ab illo recedere: at qui supra se ipsum censum constituit, non manet, nec detinetur apud emptorem census, sed manet liber domi propriæ, sui suarumque actionum dominus, cum solo debito reddendi censum constitutum, nec habet emptor census aliam actionem in eum, quàm reperendi censum ab illo. Poterit quidem conijcere illum in carcerem autoritate iudicis, sicut & quemcumque debitorem non habentem bona potest creditor illius in carcerem agere. Sed curabit censualista ab hac actione abstinere, cum coniectus in carcere, ad suam artem vel industriam exercendam, & ex consequenti ad solutionem census magis ineptus efficiatur. Vnde in iuribus quibus argumentum illud nititur, solum interdicatur ne persona libera tradatur alicui in pignus per modum mancipij, & serui; minime vero prohibetur, quin possit censum sibi imponere, sicut potest quiuis se ipsum obligare ad alia debita, & contractus.

Ad secundum respondeo dimissis his, quæ a Conrado, Medina, & alijs hinc afferuntur, constituentem censum supra se ipsum, suamque personam non tradere se ipsum in seruum, neque subire duram illam seruitutem, quam Romanorum, Atheniensiumque; leges merito prohibuerunt, erat enim illa vilis status, & corporalis captiuitas: quia constituens censum supra se ipsum, (vt modo dicebamus) manet omnino liber, sui suarumque actionum verus absolutusque; dominus, neque vilem statum, aut captiuitatem suscipit,

quin potius à vili miseroque; statu tali censu sibi imposito quandoque liberatur. Veluti si ob debita esset in carcerem diuturnum conijciendus, aut alicuius seruitutis, vel mortis periculum subiturus, præstantius, prudentius, ac nobilius agit, ab huiusmodi periculis & damnis se ipsum per censum sibi, suæque industriæ, impositum se ipsum liberans, quàm manens illis obnoxius, & expositus; sicut maioris certè misericordiz, ac pietatis est, fratri, quem pecunia egere vides, sub censu soli fidei illius credito, illam exhibere, quàm accepto pignore, vel hypotheca.

Ad tertium respondeo, multa posse de nouo institui, quæ in Repub. Romana non fuerunt in vfu, modo illa prudentum & peritorum iudicio iusta censeantur: alioqui si moribus Romanorum esset in omnibus standum, non liceret in singulis Regnis, vel Prouincijs alias leges condere, vel obseruare, præter eas quas Romani receperunt: quod quam alienum sit a recta ratione, perspicuum est.

Ad quartum respondeo. Si propter suspicionem usuræ non liceret constituere censum in persona, neque liceret in re immobili, quia suspicio usuræ in cōtractu censuali (vt vidimus) non oritur ex eo quod imponatur in hac re vel illa, sed ex eo quod detur pecunia, & recipiatur similiter pecunia, quod omni censui pecuniario commune est, siue in persona sola, siue in bonis illius, cuiuscumque generis sint, constituitur. Constatque illud, quia census de quibus Martinus V. & Calix. III. fuerunt consulti, in rebus immobilibus erant constituti, nec propterea deserunt esse suspecti. Vnde sicut huiusmodi suspicio, cum illa, nec iusta sit, nec prudens, non reddit iniquos census constitutos in bonis immobilibus, ita neque constitutos in persona vtili, & frugifera: imò cum in his emptor maiori periculo se exponat, reperitur in his minor suspicio usuræ, quam in alijs qui in domibus, vel fundis constituuntur.

Ad quintum dico, nullum esse incommodum quod in argumento illo tanquam incommodum inferretur. Est enim falsum quod ibi sumitur, non obligari personam vbi existunt bona, cum contra res habeat, vt primò & per se obligetur persona ex natura contractus, bona vero assignentur tanquam in pignus, & hypothecam, vt ex dictis constat: Præterquam, vbi contrahentes ita inter se conuenirent, vt sola res, cui census impositus esset, maneret obligata.

15 Ad sextum respondeo. Occludi potius viam charitati, & subuentioni indigentium, si census in sola re immobili constituendus sit, quam si possit etiam super persona: quia cum res immobiles & fructiferas, quibus ille imponi possit, pauci habeant, plerique ad leuandas necessitates illis occurrentes non possent sibi per censum subuenire, sed oporteret eos vel suppellestem suam vendere, vel recedere, aut aliquid aliud grauius damnum sustinere, a quibus incommodis censu super eorum personis cōstituto liberantur.

Ad septimum, constat iam ex dictis, Martinum V. & Calixtum III. non docere vel præcipere, vt census debeat necessario in re immobili constitui, ita vt illa pereunte similiter census pereat, sed referre tantum conditiones censuum, qui tunc erant in vfu in illis partibus Germaniæ, a quibus fuerunt consulti, eosque cū illis conditionibus probare, docentes conditiones illas optimas esse. Non tamen habent in illis Extravagantibus eas ita necessarias esse, vt illis, vel aliqua earum deficientibus iniustus esset census illi, vel iniqui. Quod vero spectat ad constitutionem Pij V. non est dubium, in ea conditionem istam exigi omnino tanquam necessariam, non tamen obligat cōstitutio ista in locis, in quibus recepta non est, sed est ab ea suppletum, sicut diximus accidisse in Hispania.

Ad octauum. Constat etiam ex dictis, censum in quacumque re siue mobili, siue immobili, siue vfu cōsumptibili

simpribili constitui posse, cum præcipua obligatio sit in persona, in rebus vero accessoriè, & secundum quandam consequentiam.

26. Ad nonum. Constat similiter ex dictis, in hoc contractu census neque vendi rem, cui ille imponitur, neque pecuniam, sed ius recipiendi annum redditum, cui iuri assignatur tanquam pignus & hypothe- ca res illa, cui imponitur. Qua ratione in censu personali, nec venditur persona, nec pecunia ab illa red- denda, sed ius recipiendi ab illa annum redditum, cum hoc tantum discrimine, quod in censu reali recipit emptor pignus & hypothe- cam, in personali vero soli fidei debitoris credit sine pignore & hypothe- ca, quod cedit quidem in maiorem venditoris gra- riam, sed in maius emptoris periculum. Quo fit, vt census personalis ex hac parte cense- ri debeat contra- ctus iustior, ac vt dicebam minus redolens vsurâ.

Ultimum sumit duo: Prius est, emptorem census rem illam emere cui census imponitur, ac propterea subire ipsum illius periculum, ita vt ea percunte pe- reat quoque census. Posterius est, in censu personali emptorem illius nullum subire periculum, sed manere illud penes venditorem, cum maneat ille sem- per obligatus ad solutionem pensionis. Sed utrum- que horum falsum est. Prius illud, quia in censu ne- que emitur res, neque pensio, sed ius tantum perci- piendi illam; Posterius verò, quia maius periculum subit emens censum personalem, vita hominum a deo in certa existente, quam realem, cum in reali esto ven- ditor moriatur, maneat tamen res illa semper tan- quam pignus, & hypothe- ca in securitatem census.

27. Ex dictis in hac controuer. sequitur. Primo, non oportere ad iustitiam census, vt constituatur super re fructifera, neque in certa & definita, certisque li- mitibus contenta, cum possit institui super persona, & quibusvis illius bonis, iuxta priuatas leges & con- suetudines singularum Prouinciarum, & Regnorû. Quod si ad iustitiam census non exigitur constitui- lum in re fructifera, neq; exigitur conditio illa, quæ in eadem constitutione Pij V. apponitur, nempe vt fructus rei excedant, vel saltim æquentur pensioni annuatim reddendæ: nisi vbi constitutio illa recepta est, & obseruatur, vel in limine contractus, & ipsa constitutione census inter contrahentes ita conue- niat: Nam ex natura sola census nihil aliud exigi- tur, quam vt dato pretio ematur ius recipiendi an- nuam pensionem, ab eo qui illam reddere poterit, iuxta Prouinciæ leges, & consuetudines, ex quibus- cunque bonis illam reddat.

Sequitur secundo (licet Casanæus & nonnulli de eo dubitauerint, sed immeritò) posse constitui censum vnum in alio censu: Primo, quia vt ex Clementina illa exini constat, census computatur inter bona im- mobilia & fructifera, licet autem & iuxta constitu- tionem Pij V. instituere censum in bonis immobili- bus & fructiferis, vel quæ pro immobilibus & fru- ctiferis habentur. Neque his repugnat census redimi posse, nam esto ita sit, attamen quandiu non redimuntur bona sunt cetera & fructifera, vbi vero redimuntur, redimitur simul & census supra illum con- stitutus, recipitque emptor illius, pretium quod de- derat: quo fit, vt quicumq; census, siue perperuus sit, siue redimibilis, respectu eius qui supra ipsum con- stitutus est, velut res firma & permanens sese habeat. Secundo, quia si rectè constitutio vnus census supra alium concederetur, huiusmodi contractus nihil aliud re ipsa est, quam emptio parris illius census, su- pra quem constituitur: censum autem antiquum vel in totum vel in partem vendi posse nullus vnquam dubitauit. V. g. habet Petrus in bonis Ioannis cen- sum mille aureorum, venditque Andree supra illum censum 100. aureorum, quibus eget; hæc constitu- tio census vt 100. supra censum, vt mille re ipsa quid

Tomus Secundus.

aliud est quam Petrum vendere Andree partem il- lam vt 100. census quæ habet, vt mille in bonis Ioan- nis. Denique vsus ipse receptaque in omnibus Re- gnis & Prouincijs consuetudo constituendi censum supra alium illud omnino confirmat. Eadem ratione potest quoq; constitui in Tributis, vectigalibus, & quibuscunq; gabellis, & iuribus, siue iurisdictioni- bus, cum hæc inter bona vera & realia, siue mobilia, siue immobilia connumerentur. Quod & Nicolaus V. in sua Extrauaganti loco superius citato aperte docuit.

Sed iam ad alias conditiones progrediamur.

CONTROVERSI A

Sexta.

AN SECUNDA CONDITIO QUAM habet constitutio Pij V. vt fiat census in pecunia numerata coram tabellione, & testibus, exigatur necessario.

SUMMARIUM.

Opinio communis Doctorum iudicat hanc conditio- nem propter varias causas esse necessariam. quic- quid dicat Sotus.

DOMINICVS Soto lib. 6. de Iust. q. 5. art. 1. circa finem sentit conditionem hanc licet ab au- thore Summæ Conciliorum apponatur, tanquã vna earum quas idem colligit ex illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. necessariam tamen non esse: Primo, Quia cum contractus hic sit quædam em- ptio & venditio, sicut in omni venditione licet ven- ditori credere emptori totum pretium, vel partem illius, ita quoque licere illud in censu. Secundo, Quia citati Pontifices in Extrauagantibus illis, licet in nar- ratione petitionis sibi propositæ conditionem illam referant, in approbatione tamen non præcipiunt il- lam tanquam necessariam.

Communis tamen DD. opinio iudicat hanc condi- tionem tam ex natura contractus, quam propter ma- gna pericula vsurarum, aliarumq; iniquitatum, quas in censibus humana cupiditas passim exercebat, ne- cessariam esse, debereq; illos non aliter celebrari quã in pecunia numerata. Quamuis quod additur in Mo- tu proprio Pij V. vt huiusmodi numeratio pecuniæ fiat coram Tabellione, & testibus, non iudicent ne- cessarium, stando in iure naturæ, nec obseruandum nisi vbi constitutio illa Pij V. recepta est, redactaq; in vsum, vel priuatæ leges aut consuetudines patriæ illud habeant. Ita docent ex Iurisperitis Rebuffus tomo 2. ad constitutiones Gallicas Tract. de consti- tutione reddituum. art. 1. Gl. 5. Nauar. in commento de vsuris post bullam Pij V. Glo. 3. siue. nu. 38. Pala- tius lib. 4. c. 6. & plerique recentiores, & omnium no- uissimè Feician. de Solis de censibus lib. 1. c. 10. nu. 10. & cap. 8. num. 11.

Quæ sententia ita probatur: Censui est contractus, in quo accepta pecunia tanquam pretio venditur ius recipiendi annuam pensionem illi pretio commen- suratam, siue proportionatam vel iuxta leges Regni, vel iuxta communem loci vsum, & consuetudinẽ; vt docebitur controu. 9. In qua agemus de iusto pretio censuum: At nisi in constitutione census pretiũ red- datur in pecunia actu & in præsentem numerata, pen- sio, ad quã venditor ab eo tempore in quo fit contra- ctus, obligatur, non esset commensurata pretio, sed maior illo, ergo ex natura contractus debet fieri in pecunia statim actu numerata. Maior certa est ex his quæ diximus controu. 1. Minor patet: Etenim si Petrus

Q9 3 ven-

vendat, fiatq; contractus Kal. Ianuarij, à quo die constituitur Petrus debitor illius pensionis, Ioannes autem non tradat Petro pretium illud 1500. aureorum statim, sed 1000. ad festum vero D. Ioannis proxime sequentis reliquos 500. efficitur necessario, vt eo anno recipiat Ioannes à Petro pensionem commensuratam 1500. aureis, cum pensio illius non deberet à Kal. Ianuarij vsque ad festum B. Ioan. commensurari, nisi solis mille aureis, qua ratione emptio pensionis illius primi anni vel saltim dimidij effecta fuit multo viliori pretio, quam deberet, & ex consequenti sit iniqua.

Vnde Palatius loco citato rectè argumentatur. Census non est quælibet venditio, sed de præsentis, & non in diem, cum ab ipsa hora iniri contractus venditor census maneat debitor soluendi pensionem annuam, (quod certè non rectè considerauit Dominicus Soto, pace tanti Doctoris illud dixerim) debet ergo vt iusta sit huiusmodi emptio, iustū integrumque illius pretium statim actu reddi.

Vnde si nomine pecuniæ numeratæ intelligant Pontifices præsens rei pretium, tam Constitutio Martini V. quam Pij V. quæ illud exigit, nihil nouum postulat, sed quod ex natura contractus desideratur.

Cæterum cum pecunia in cõmercijs contractibusque humanis quandoq; dicatur merallum principis auctoritate effectum numisina, quandoq; verò quidquid pretio æstimabile est, nonnullæ sese offerunt iuxta hanc secundam conditionem dubitationes.

Prima est.

CONTROVERSA

Septima.

AN POSSIT INSTITVI CENSUS

redditis in pretium illius aliquibus mercibus, vel alijs rebus, quæ pretio æstimantur, vel debeant necessario institui reddito pretio in proprio veroq; numismate?

S V M M A R I V M.

- 1 Censur non potest aliter constitui quam in pecunia, vbi constitutio Pij V. obseruanda est. & vsus redacta.
- 2 Censur non est, si venditor offerat oleum, triticum, pannos &c.
- 3 Conditiones quæ seruandæ, vt possit constitui census in alia re quam pecunia numerata.
- 4 Creans censur sine illis duabus conditionibus, non tenetur ad rescindendum contractum ante iudicis sententiam.
- 5 Pecunia est, quicquid pecunia æstimari potest.
- 6 Constitutio Pij V. in illis locis in quibus seruatur, non sufficit ostendere notario, & testibus pecuniam, sed oportet vt coram ipsis numeretur.

1 **V**BI constitutio Pij V. obseruanda est, quia recepta & redacta in vsus, affirmandum est censur non posse aliter constitui, quam in propria pecunia veroque numismate actu numerato in iustū, integrumq; illius census pretium: cum verba huiusmodi constitutionis illud aperte habeant, neque debeant in alium sensum torqueri: merces enim vel quæcunque res venditori oblata, si propriè loquamur, non dicuntur pecunia numerata, maxime vbi numeranda est coram testibus & Tabellione; imò si communem hominum sermonem attendamus, qui rem aliquam sibi comparant alia similiter exhibita,

solent affirmare se absque pecunijs illam obtinuisse. Quæstio ergo proposita in his tantum Prouincijs & locis locum habet, in quibus illa constitutio neque recepta est, neque obseruatur: vt in Regnis Hispaniæ.

In his ergo sunt qui existimant, non posse aliter censur constitui, quam pecunia ipsa veroq; numismate numerato: Quorum præcipua ratio hæc est. Censur est vera & realis emptio & venditio, sed in vera emptione & venditione debet pretium esse pecunia aliqua numerata, non merx, ergo in censu pretium non potest reddi in mercibus, sed necessario ex natura contractus & seclusa omni constitutione Apostolica debet reddi in pecunia. Maior cetera est: Probat minor. Primum, quia de propria ratione emptio & venditionis est vt in ea reperiantur illa duo realiter distincta, nempe merx & pretium, at si ius percipiendi annuum redditum, quod est in hoc contractu velut merx, emeretur reddita alia merce, non reperirentur in contractu census merx & pretium, sed duæ merces quarum vna commutaretur cum alia, qua ratione non esset hic contractus verè & realiter emptio, sed permutatio.

Secundo, Quia in iure pretium quod exigitur in emptio & venditione, debet esse in pecunia numerata, vt habetur l. i. ff. de contrahen. empt. l. pacta conuenta. eod. tit. l. i. ff. de rerum permutacione. Institut. de emptio. & vendit. §. pretium. & §. item pretium. alijsque textibus, in quibus illud communiter docent Iurisperiti.

Deniq; quia licet motus proprius Pij V. non vbiq; obseruetur, at constitutiones illæ Martini V. & Calixti III. sunt in viridi obseruantia, in quibus tamen continetur censur esse necessario instituendum in pecunia numerata.

2 Ex hac sententia seu fundamento, censur, cum sit vera & realis venditio, non posse institui nisi in pecunia numerata, colligunt. Primo, non esse censur, si venditor offerat oleum, triticum, pannos, massam auream, vel argenteam, aut quiduis aliud his simile, etiam si huiusmodi res a principio, & antequam censur institueretur, in suo vero ac iusto pretio æstimata sint citra omnem fraudem & dolum, sed teneant emptorem, quascunque pensiones ex censu ea ratione constituto receperit, in sortem & capitale computare.

Colligunt secundo, Neque ex consensu partium, censur traditis mercibus institutum posse habere veram naturam emptio & venditionis, in qua vt constat consistit propria ratio & essentia census, quia iuxta communem sententiam DD. in l. in sulam. ff. de præscript. verb. parum refert, quo nomine contrahentes vtantur, vbi natura conuentionis, pacti, vel contractus quem celebrant, alia est: Vnde cum tradere mercem aliquam pro iure censitico, quod habet etiã rationem mercis, non sit propriè & verè emptio & venditio, sed permutatio, quod a contrahentibus dicatur emptio & census, non efficit vt sit emptio & census, desinatq; esse permutatio.

Oppositum docent Nauarr. in commento de vsuris. num. 105. & Concl. 1. tit. de emptio & venditione. Ludouicus Lopez in suo instructorio negotiatorum lib. 1. cap. 59. Molinæus de vsuris. q. 22. num. 225. & nonnulli recentiores, affirmantes seclusa constitutione Pij V. attentoque (vt ait Nauar.) solo iure naturali, & diuino, iuste posse constitui censur in foro animæ soluto pretio illius in alia re quam pecunia numerata, vbi res illa verè & in oculis Dei citra omnem fraudem, & dolum esset vilior, aut æque vilis venditori census, sicut pecunia numerata, Exhibereturque in pretio iusto, moderato, & honesto.

Probat. Quia cum iuxta commune vulgareq; proloquium apud omnes receptū, pecunia sit, quidquid pecunia æstimari potest, qui reddit vinum, triticum,

ticum, pannos, vel similes merces, quibus tunc venditor census eget in pretio iusto, & in eo, in quo si pecuniam numeratam accepisset, oporteret ipsum ab alio mercatore merces illas emere, perinde omnino se habet, quo ad utilitatem venditoris, ac si pecuniam numeratam illi tradidisset, ergo hic contractus nullam continet iniquitatem, nullumque dolum, vel fraudem. Probè consequentiam. Quia emptor census in hoc casu reddit iustum pretium, & præfens, quibus seruatis iuste emitur. Quod autem non reddat pretium in pecunia, sed in re quæ vere ac realiter illud valet, posset quidem aliquam iniquitatem committere, si venditor census illa re non indigeret, sed pecunia sola, oporteretque illum rei acceptæ emptores querere cum aliquo labore, & dispendio, vt pecuniam, qua eget, obtineret: at cum constituamus ipsum re illa egere, ita vt si pecunia accepisset in similem mercem & sub eodem pretio statim illam conuertere, nulla in hoc casu ex parte emptoris existit iniquitas, vel dolus.

Secundo. Quemadmodum in iure dicitur pretium reddendum esse in pecunia numerata, ita quoque in l. Pretij. Cod. De rescindenda vendit. habetur Cæsares Diocletia. & Maximia. sic rescriptisse: [Pretij causa, non pecunia numerata, sed pro ea pecoribus in solum consentienti datis, contractus non constituitur irritus.] Vbi aperte docetur loco pecuniæ numeratæ res æquivalentes iuste exhiberi posse. Nec obstat quod Francisc. Sarmiento lib. 7. selecta. interpreta. c. 1. nu. 39. & nonnulli alij docent, textum istum intelligendum esse, quando à principio fuit constitutum inter contrahentes de pretio in pecunia numerata, deinde verò loco illius pecuniæ confertur res aliqua, quæ in pretio iusto æstimata illi æquualet. Non inquam obstat, quia sicut reddens rem aliquam loco pecuniæ illius à principio constitutæ, cum pecuniam illam non debeat vt pecuniam acceptam mutuo, sed tanquam pretium rei, quam emit, quando illam deinde persoluit, siue in simili pecunia siue in re iuste ac vere æquivalente, persoluat, persoluit reuera pretium illud, in quo, tempore emptionis conuenerunt, & ex mutuo ipsorum consensu res illa suscipitur, vt pretium, vereque fatetur pretium sibi ex præcedenti contractu debitum esse iam persolutum, ita in censu, cum pecunia qua emitur, non reddatur vt mutuata, sed vt pretium, potest illud exhiberi traditis citra vllam fraudem vel dolum mercibus, quibus venditor eget, sub iusto pretio. Potestque illud confirmari ex l. 1. Cod. De rerum permutatione. in verbo. [Licet non taxata quantitate:] vbi Accursius Barthol. & Bald. docent insinuari eo loco, tradita in rei alterius pretium aliqua merce, taxata à principio illius quantitate, iustoque pretio, recte fieri emptionem & venditionem. Quod etiam docuerunt Paulus de Castro l. 1. ff. De rerum permutatione. Decius consil. 160. Tiraquell. de Retra. §. 1. Glosa 14. numero 19. Alciatus in l. prima. ff. Si certum petatur. nu. 23. & Molina. in consuetud. Parisien. §. 13. Glos. 5. num. 47. vbi quamuis authores hi sic doceant, ex verbis illis [Licet non taxata quantitate] argumento adducto à contrario sensu, quod apud Iurisperitos est frequentissimum, non tamen omnino efficax, saltim illud certum est, non negare illos in contractu emptionis rem aliquam, taxata illius quantitate, designatoque iusto eiusdem pretio, posse in pretium alterius exhiberi. Denique cum dicunt DD. censum contractum esse emptionis in quo venditur ius percipiendi annum redditum tradita pecunia, explicant quidem communem & frequentioremodum constituendi censum, non tamen negant illud posse haberi redditus rebus, & mercibus, quarum iusto valori annuus ille redditus commensuratur.

Et confirmatur. Posset Petrus, redditus Ioanni varijs mercibus, obligare illum ad reddendum sibi singulis annis certam partem fructuum, quos colligit, modo tam in mercibus quas Petrus Ioanni confert, quam in fructibus quos annuatim Ioannes promittit reddere Petro, iustum pretium debitaque ratio & proportio obseruetur: Quo facto licet etiam Petrum conuenire cum Ioanne, vt loco fructuum certam aliquam pecuniam iudicio prudentum æquiualentem illi exhibeat: Quod adeo certum est vt multi DD. (sicut superius vidimus) existimarint censum pecuniarium hac ratione institui vt emantur primo & implicite fructus, & deinde loco fructuum recipiatur pecuniaria pensio, & in Regnis Castellæ lege cautum fuit, vt census fructuarij reuocarentur ad pecuniarios, iuxta pretium illud ab eadem lege taxatum, vt pro 14. reddatur vnus eiusdem sortis. Quemadmodum ergo liceret datis mercibus emere redditum annum recipiendum in fructibus, & illorum valorem in pecuniariam pensionem commutare, ita quoque licet stando in solo, iure naturali, datis mercibus in suo iusto pretio, (quando venditor census illis ita indiget, vt si pecunia illi daretur esset necessario ab ipso statim in similes merces apud alium mercatorem commutanda,) censum ab illo emere.

Ex his duabus opinionibus hæc posterior probabilior est seruatis illis duabus conditionibus. Quarum prior est, vt rerum, siue mercium, quæ traduntur in pretium census, nulla ratione pretium propterea augeatur, sed taxentur in certa quantitate & pretio moderato intra latitudinem iusti pretij: Posterior, vt venditor census sic rebus illis indigeat, vt eadem esset aliunde quæsiturus, & empturus, si pecuniam numeratam ab emptore census accepisset: quacunque enim harum duarum conditionum deficiente, venditor census iniustitiam & grauamen pateretur, vel ratione iniusti pretij, vel si mercium quas reciperet, cum illis non indigeret, deberet querere emptores.

Cæterum, quia frequentius cupiditate ementium census, ac vendentium necessitate, & imprudentia, si liceret in mercibus pretium illorum reddere, traderentur illæ à mercatoribus in pretijs iniustis, & excessiuis, reciperentque illas indigentes pecunijs ad easdem statim vendendas cum qualibet iactura, & detrimento, per contractum illum quem Hispani dicimus [Mohatra,] propterea sanctè & iuste optimi iudices, quorum est, vsuris & iniquitatibus, quæ in commune ciuium damnum vergunt, obuiare, & ea quæ frequentius eueniunt respicere, in quibusdam Regnis census ita institutos reuocant, & damnant, irritosque ac nullos esse suis sententijs declarant: sicut in supremo Senatu Regis nostri, & in Consilio Regio huius Regni, vbi de censibus huiusmodi lites & causæ sese obtulerunt, fuit obseruatum, & declaratum. Quamuis enim neque Castellæ, neque apud nos leges priuatæ Regnorum huiusmodi census prohibeant, vel nullos esse decernant, licet nihilominus iudicibus, cum nec lege aliqua priuatum & in specie illi probentur, eos tanquam Reipublice nociuos damnare, ac irritare: cum frequentius iniuste fierent, si autoritate iudicum permitterentur, esto, quandoque recte fieri possent. Iudex enim optimus quidquid lege superioris non conceditur, si in damnum ciuium accidere illud quandoque possit, & soleat, prohibere potest, & debet.

Ex his colligo, Primo, ementem censum reddito illius pretio in mercibus, seruatis illis duabus conditionibus, in foro conscientie recte illum constituisse, ac tuta conscientia recipere pensiones illius, donec sententia iudicis contractus ille rescindatur: Quod si venditor apud iudicem fuerit conuictus, censum illum ex mercibus fuisse creatum, & iudicis sententia rescindatur, quia huiusmodi sententia iusta est, iuxta

ta modo dicta, non potest à die lata sententiæ pensiones illius amplius recipere: præcedentes verò, in foro quidem contentioso propter suspensionem & præsumptionem iniqui contractus, compelleretur à iudice restituere, in foro tamen animæ non tenetur. Tum, quia tuta conscientia illas recepit, tum quia talis sententia quo ad præcedentes pensiones fundaretur in falsa præsumptione.

- 4 Colligo secundo, creantem censum ex mercibus sine illis duabus conditionibus, ante sententiam iudicis non teneri ad rescindendum contractum, cū nulla lege ille prohibeatur, vel reddatur nullus, teneri tamen ad reducendum illum ad iustum & moderatum pretium illarum mercium quas contulit, & ad rescindenda omnia damna, quæ venditor illius census passus est, tam in excessu pretij quo res illas accepit, quam in eisdem mercibus, quas alijs, ut pecuniā quæ egebat haberet, minoris oportuit illum vendere, quam in excessu pensionum quas propter pretia illa inique aucta per aliquos annos reddidit: In quibus Confessarios oportet plurimum cautos esse, ac solertes, si quos deprehendant, qui traditis mercibus census aliquos emerunt sine illis duabus conditionibus. Aduentem autem iudicis sententia, tenetur illi omnino obedire, quia iusta est, & quæ verè nititur præsumptioni, cum reuera fraudulenter & inique creatus sit sine illis conditionibus.

Nunc ad argumenta initio proposita quatenus nostræ repugnant sententiæ.

- 5 Ad primum constat ex dictis in primo & secundo argumento, quibus opinio secunda confirmatur, pecuniam esse quidquid pecunia æstimari potest, adeò ut in iure non solum censeatur verum rerū pretium pecunia numerata, verumeriam quæcunque, merces modo in certa ac definita quantitate tradantur, & in pretio iusto, seruatique illis duabus conditionibus. Quod adhuc confirmare possumus, quia iudices non damnant, nec rescindunt huiusmodi census, eo quod merces traditæ non possint esse pretium census sicut & pecunia numerata, sed quia tradito pretio in mercibus, facile ac frequenter committuntur iniquitates & fraudes, quæ tradito illo in pecunia numerata non ita habent locum. Tū etiam, quia omnium hominum iudicio & consensu, quando ego ita egeo tritico, ut illum quæram, & in illum, pecuniam quæ mihi esset in promptu, conuerterem, conferre mihi tunc temporis vel 100. aureos, vel triticum pro quo ego 100. aureos à quocunque illos acciperem lubens ac lætus redderem, idem omnino sunt nec minus tunc triticum illud pecunia numerata mihi est, quā 100. aurei.

Ad secundum constat ex superioribus, Martinum V. & Calixtum III. in illis Extrauag. referte quidem in narratione petitionis sibi propositæ hanc conditionem inter alias, quod emerentur census illi, de quibus consultabantur, in pecunia numerata, in approbatione tamen illorum nec docent, nec præcipiunt hanc conditionem esse necessariam, ita ut ea deficiente census iniustus sit vel nullus.

Ita fit, ut primum illud consecrarium, quod auctoribus primæ opinionis ex illa inferunt, non habeat locum, nisi quando census ex mercibus creatus fuerit sine illis duabus conditionibus appositis à nobis, adueneritque iudicis sententia, iuxta ea quæ modo dicebamus.

Secundum vero consecrarium nobis non repugnat. Non enim asserimus naturam contractuum ex consensu contrahentium mutari, vel ipsos propria eorum nomina inuertere, sed esse verum censum, veramque emptionem iuris percipiendi annuum redditum, tradito illius pretio in mercibus, seruat illis duabus conditionibus, stando in solo iure naturæ & foro animæ. Licet iudicibus, ad vitandas fraudes quæ passim occurrerent, in censibus, hominum iniquitate, si ita

libere instituerentur, integrum sit suis sententijs illos rescindere, ac irritare, eo modo quo paulo ante dicebamus propter bonum commune.

- In calce huius quæstionis obseruandum est, quod recte animaduertit Nauar. loco citato nu. 88. In locis in quibus constitutio illa Pij V. seruanda est, non sufficere ostendere notario & testibus pecuniam, sed oportere ut coram ipsis illa numeretur: Tum, quia illud expressè præcipit Papa, Tum, quia conditio hæc apponitur ab illo ad obuiandum fraudibus, quibus certè non ita occurritur illa visa sicut ea numerata; cum possit, esto magna illius quantitas ostendatur, non esse tota & integra. Nec sufficere ut tradatur vendenti censum totum integrumque illius pretium in pecunia, nisi absolute & simpliciter in verū plenumque illius dominium transeat: Accidit enim non nunquam, ut totum, illi in præsentia notarij & testium tradatur, sed ita, ut conuenerit prius inter eos, ut teneatur venditor census post initum contractum partem illius emptori reddere, quod est in fraudem legis & contra naturam census, quia hac ratione non redderetur integrum iustumque pretium in presenti, quod initio huius quæstionis vidimus contra Dominicum Soto ex propria ratione & natura census in hoc contractu desiderari.

Huic quæstioni hæc alia proxima est, & affinis.

CONTROVERSIA Ostaua.

AN EX PECVNIA IAM ANTEA debita ex aliquo præcedenti contractu, ut emptionis, vel mutui, vel expansionibus non solutis possit institui census.

S V M M A R I V M.

- 1 Constitutio Pij V. ubi in viridi est obseruantia, non licet aliter creare census, quam ex pecunia presente actu, &c.
- 2 Opinio prior quorundam doctorum, ex natura contractus seclusa omni lege posse creare &c.
- 3 Oppositum plane, alij doctores docent.
- 4 Ad iustitiam contractus emptionis, & venditionis, moraliter loquendo, & in foro conscientia, parum refert reddatur pretium in pecunia, vel in mercibus.
- 5 Censui repugnat expectata solutio pretij, non tamen anticipata.

1 VBI constitutio illa Pij V. in viridi est obseruantia, perspicuum est id non licere, cum iuxta illam non possit aliter creari census quam ex pecunia presenti actu & re ipsa coram tabellione & testibus numerata. Vnde præfens quæstio sicut & præcedens ad ea tantum loca & Regna pertinet, in quibus illa nec recepta est, neque in usu, ut in Hispania.

In quo sensu duas circa præsentem quæstionem videri deo existere DD. opiniones; Prior est Michaelis de Palatio, in suo opere de contractibus lib. 4. c. 6. Et Feliciani de Solis de censibus lib. 1. cap. 8. nu. 13. & seq. & lib. 2. cap. 5. nume. 17. & nonnullorum Iuristarum quos ibi refert, affirmantium ex natura huius contractus, & seclusa omni lege ac constitutione Pij V. non posse institui censum ex quantitate aliqua, vel pecunia iam antea debita, quacunque ratione illa debeatur. Potissima ratio horum est, quia iure naturali & diuino, id est ex propria natura huius contractus, debet census creari pretio illius actu reddito in pecunia numerata & presenti, debita vero præcedentia, esto vera debita sint, & citra omnem iniquitatem & fraudem contracta,

contracta, non sunt tamen pecunia præsens, & ipso tempore contractus numerata actu.

Secundo. Censui est vera & realis emptio & venditio, qui vero imponit sibi censum, ut ea ratione & via debitum soluat, non est dicendus celebrare emptionem aut venditionem, cum solutio debiti neque emptio sit neque venditio, ergo neque census. Et confirmatur. In censu, venditor, sicut confert actu emptori ius recipiendi annum redditum, ita quoque debet actu recipere ab illo pretium, quo emitur illud ius: ita videmus in instrumento & scriptura census confiteri venditorem se illud recepisse, at si instituat ex quantitate vel pecunia antea debita, venditor census actu, & reuera non recipit tunc aliquod pretium, nec potest illud in scriptura contractus vere affirmari, imò falso, fidei & dolose illud dicitur, ergo ex debitis non potest creari census; repugnat enim Iuri naturali, ut venditor reddat censum pretij quod non accepit, Similiter neque ex pecunia mutuata, quod probant in particulari.

Sitque tertium argumentum. Censui est verè ac realiter emptio & venditio, solutio pecuniæ mutuata, vel ut Iuristæ loquuntur datio in solutum non est realiter & verè emptio aut venditio, ergo non potest ex solutione pecuniæ mutuata constitui census. Maior sæpe repetita est: minorem probant, Primo, quia in iure datio in solutum, siue solutio debiti dicitur similis emptioni & venditioni, ut in l. vlt. ff. Quibus ex causis in possessionem eatur. Vbi dicitur, [Qui rem permutatam accepit, emptori similis est: Item is qui rem in solutum accepit:] Simile habetur, l. apud Celsum. §. si quis autem, & l. Senatus. in princ. ff. de legibus. At si datio in solutum esset emptio aut venditio, non diceretur similis emptioni & venditioni. Iura enim consueverunt curare plurimum proprietatem fermonis, nihil autem propriè loquendo dicitur sibi simile.

Et confirmatur. Quia non reperietur in toto Iure siue Canonico, siue Ciuili, vbicunque agitur de emptione & venditione verè & propriè sumptis, aliquod ius vel statutum pertinens ad emptionis & venditionis contractum, quod pertineat etiam aliquo modo ad solutionem debiti. Tum etiam in emptionibus & venditionibus rerum soluitur semper, ac debetur aliqua Gabella: at quando debitum aliquod soluitur, nulla soluitur, neque auditum à seculo est ex datione in solutum solui aliquam Gabellam.

Quarto. Ex natura contractus censitici, quam, & ante constitutionem Pij V. explicat Martinus V. & Calixtus III. in suis Extrauagantibus toties citatis, census debet creari in pecunia præsenti, & actu numerata ipso tempore contractus, at debita præcedentia, vel pecunia antea mutuata non sunt pecunia præsens, nec numerata tempore contractus.

Quinto. Vbi aliquid verè ac re ipsa exigitur, fictio vel præsumptio illius nihil operantur, aut præstant, ut habet commune proloquium DD. in l. Cornelia. ff. de testamentis. & l. Gallus. §. videndum. ff. de liberis & postumis: Sed Pontifices in suis Constitutionibus, cum propriè loquantur, volunt institui censum in pecunia verè & realiter numerata: debita verò præcedentia, et si verè debita sint, & iuste contracta, non sunt tamen tempore contractus verè ac propriè pecunia numerata, sed finguntur tantum ac sumuntur velut pecunia numerata, ergo ex illis non potest institui census.

Sexto. Si liceret ex debitis præcedentibus constituere censum, liceret etiam ex pecunijs creditis & deinde numerandis, sicut venduntur plerumque merces expectata ac credita solutione, hoc autem nullo modo licet, neque iustus est. Doctores qui illud habent affirmauerit, ergo neque licet constituere censum ex debitis præcedentibus, Minor certissima est

probarur maior. Tota ratio, propter quam non potest constitui census pretio credito & expectato, est, quia ex propria vi & natura huius contractus, (cum ius anni redditus commensuratur pretio accepto, & ex illo procedat) sicut emptor census, cum primum ille instituitur, acquirit sibi illud ius in venditorem, pari ratione debet venditor ipso tempore contractus recipere ab illo pecuniam, & pretium, cui nititur, & ex quo nascitur illud ius: sed quando instituitur census ex debitis præcedentibus, venditor illius non recipit tempore contractus ab emptore pretium, vel pecuniam aliquam, cui innititur ius illud annuæ pensionis, ergo non licet.

Ita colligunt auctores huius sententiæ maximè repugnare iustitiæ & æquitati, ut eius quod quis non accepit, redditum censumque persoluat: & ex consequenti trium rerum omnimodam actualemque præsentiam requiri in constitutione census. Primo bonorum in quibus ille constituitur, & imponitur. Secundo Iuris percipiendi annuam pensionem. Tertio, pretij ac pecuniæ, qua ius illud censiticum emitur à censuario.

3 Oppositum docet Nauarr. in commento de vsuris, num. 88. cui subscribunt Ludouicus Lopez in suo Instructorio negotiantium lib. 1. cap. 59. conditione 4. census. Barthol. Medina in sua Summa, & alij recentiores discipuli D. Tho. Idem prius docuerunt Tiraquei. lib. 2. de retractu. nu. 137. Molinæ. q. 22. nu. 225. & multi ex Iuris peritis, quos refert Felician. Solis loco citato. affirmantes ex debitis præcedentibus quocumque genere contractus illa debeantur, recte posse titulo dationis in solutum, censum constitui, seruatis his conditionibus. Prima est ut debita illa verè debita sint, & iuste contracta. Secunda ut in constitutione census nulla interueniat vis, nulla fraus, vel dolus: sed cum creditor termino solutionis adueniente optaret debitum in pecunia sibi reddi, illudque à debitore postulat, exoratus ab illo, & in eius utilitatem & commodum, ne grauiora damna pariat, ex debito illo vero & subsistente, perinde ac si pecuniam illam ab eo accepisset, cum verè & iuste illi debeatur, effectus reddenda, constituit censum.

Addunt quidam ex nostris, ut creditor haberet in animo pecuniam illam, si à debitore suo illam accepisset, censum emere. Sed conditio hæc non est omnino necessaria: hæc namque non tam videtur desiderari, ut ratione & titulo census possit creditor pensionem à suo debitore recipere, quam ratione lucri cessantis: nimirum quia detineat apud se debitor pecuniam, ex qua creditor censum instituisset: hic autem non inquirimus, an ratione lucri cessantis possit creditor à debitore moroso interesse exigere, sed an ex debitis liceat censum constituere: Unde si hoc licet, duæ tantum priores conditiones sufficient.

Probatum autem hæc sententia à suis authoribus, Imprimis, quo argumento vtitur Nauarr. Quia ex natura huius contractus illud tantum exigitur, ut emens censum verè & realiter totum integrumque pretium soluat, ne venditor teneatur reddere pensionem eius quod non accepit, quod esset in illius damnum & nocumentum; at quando constituitur census ex debitis, verè debitis, & iuste contractis, & in eius institutione nulla vis, vel dolus interuenit, sed creditor exoratus à debitore censum illum constituit, emptor census totum integrumque pretium realiter & verè coram Deo soluit, cum transferat in dominium sui debitoris omnem pecuniam, quæ ipsi reddenda erat, & quam poterat ab illo exigere, & quæ verè est totum integrumque illius census pretium; neque inde aliquod sequitur damnum venditori census, imo maior utilitas & commodum: Tum, quia si creditor noluisset ex debito illo censum institueret,

tuere, sed in numerato illud recuperare, oporteret debitorem aut bona sua vilius vendere, vel ab altero cum usuris, alijsve expensis similem pecuniam querere. Tum quia habet iam apud se pecuniam, quae prius per aliquod tempus sine ullo censu usus est, unde ex natura contractus non repugnat censum seruari illis duabus conditionibus constitui ex debitis precedentibus.

Quod autem neque lege superioris prohibeatur, ostendere nos illud possumus, quia Motus proprius Pij V. (vt sepe diximus) in Hispania non est receptus, neque redactus in usum: Extrauagantes vero Martini V. & Calixti III. narrant quidem conditionem istam, (nempe fieri censum in pecunia actu & integraliter numerata,) vt propositam in petitione sibi oblata, non tamen illam praecipiant, aut definiunt esse necessariam, nec prohibent quin possit institui census ex debitis vere ac iuste contractis citra omnem fraudem, vel dolum. Nauarrus vero cum existimet constitutionem Pij V. vbique obligare, partem hanc sic ostendit. Lex fundata in praesumptione non obligat in foro conscientiae, quando veritas est in contrarium, vt habetur Cap. Is. qui. & cap. Tua. De sponsalibus. at Constitutio Apostolica praecipiens totum pretium in constitutione census exhiberi in pecunia numerata, hoc solum intendit, occludere viam dolis, & fraudibus quibus eminentes census non reddebant integrum pretium, sed male illud solvebant, vel in pannis, siue alijs mercibus, vel in pecunijs diuisim, & per partes exhibitis, vel ea numerata ad ludendum, aut alios malos fines, vbi ergo quis bona fide citra omnem fraudem & dolum anticipauit totum pretium census, vel partem illius, mutuata debitori pecunia, vel alijs rebus illi iuste venditis, & in vtilitatem ac commodum illius, & ex debitis iuste contractis constituit censum, in foro animae, & stando iuri naturali ac diuino, recte illum constituit, non minus ac si tunc pecuniam illi numerasset: cum debitum illud verum sit & non fictum, sed iuste contractum, & quod poterat creditor commode statim recuperare agens apud iudicem, desinit vero ita agere in vtilitatem debitoris.

Secundo. Si hic contractus iuri naturali aut diuino repugnaret, certe aut ratione alicuius usurae in eo oculta & simulata, aut ratione alicuius iniustitiae & iniquitatis in eo contentae. Non primum, quia creditor non auget debitum ratione morosae solutionis, neque aliquid exigit ultra sortem, sed verum iustumque debitum confert in pretium, quod non minus valet quia illi creditum est, vel mutuatum, quam si tunc actu in numerato exhiberetur. Etenim si tibi ex amicitia mutuauit 100. post annum mihi reddenda, num quia ego eo beneficio in te usus sum, adueniente termino debent illa valere minus quam 100. aut debent aliter se habere quam si tunc temporis in numerato illa contulisset; Quod autem nec vlla interueniat iniustitia eadem ratione patet: Quia cum debitum illud verum sit, & iuste contractum, nec in alia quantitate tradatur quam in ea quam vere valet, confertur iustum pretium; vbi vero iustum pretium est, & vere, ac realiter traditum, quod fuerit anticipatum nullam continet iniustitiam vel iniustitiam ex parte emptoris.

Respondent huic argumento qui contra sentiunt, hunc contractum non esse illicitum eo quod aliquam habeat usurae suspicionem vel iniustitiam, sed quia natura ipsa census sic exigit, vt in pecunia numerata illum constitui, vt reluctetur creati ex debitis, vel aliter quam non numerata actu pecunia. Sed qui ita respondent, petunt imprimis principium, reddunt enim in solutionem argumenti quod est in quaestione positum: hoc enim disputamus, an ita sit de intrinseca ratione census constitui in pecunia actu nume-

rata, & presenti tempore contractus, vt non possit aliter creari. Secundo contractui ciuili non potest aliquid repugnare, quin illud aliquam contineat iniquitatem & iniustitiam, aut & ex natura ipsius contractus, aut iuxta praescriptum alicuius legis: sed quod census constituatur sine vlla fraude ex pecunia mutuata, aut ex aliquo debito praecedenti iuste ac recte contracto nullam continet usurae suspicionem, vel iniquitatem, neque prohibetur aliqua lege habente vim obligandi vt constat, saltem in Hispania, quid ergo obsecro est quod reluctatur, censum ita constitui seruatis illis duabus conditionibus.

Nos huic etiam sententiae sub scribendum censemus: Ad quam magis explicandam, & confirmandam obseruemus. Primo: Non esse de intrinseca ratione emptionis & venditionis, si solam naturam contractus moraliter spectemus, saltem in foro animae, quidquid sit de foro iudiciali & contentioso, vt pretium rei exhibeatur in pecunia, vel in quacunque alia re valente illam. Crimen namque symoniae dicitur, & definitur communiter à DD. emptio & venditio rei spiritualis pro pretio, iuxta illud B. Petri Acto. dictum Symoni Mago, à quo delictum hoc denominationem accepit; [Existimasti domum Dei pecunia aestimari: perspicuum autem est committi simoniam, quotiescunque aliquid spirituale vel spirituali annexum pro re temporalis confertur, siue illa pecunia sit, siue id quod pecunia aestimari potest. Etenim cum homines à principio per contractum commutationis sibi necessaria compararent, crescente vero humano genere, modus ille habendi sibi necessaria varia contineret incommoda, vt initio huius operis docuimus, fuit inuentum numisma quasi publicum & commune omnium rerum pretium, coepitque reddi loco earum, quas antea pro alijs vicissim: Et mutuo homines sibi exhibebant, sicque contractus emptionis & venditionis successit contractui commutationis in eundem omnino finem & scopum: Vnde cum ratio mediorum sumenda sit ex fine, licet hi duo contractus nempe emptionis, & venditionis, & commutationis re ipsa distinguantur, si materiam subiectam spectes, cum in alio res pro retradatur, in alio vero pecunia pro re, at si hominum institutum & animum à quo, actiones humanae potissime desumendae sunt respicias, vna debet esse vtriusque ratio & equitas. Ita vt sicut in emptione traditur pecunia tanquam pretium, & recipitur res empta tanquam merx, essetque iniquus contractus nisi pretium valori mercis & valor mercis pretio commensureretur, ita in commutatione traditur mutuo & vicissim vna res tanquam pretium, & recipitur alia vt merx essetque iniquus contractus, nisi valor vnus valori alterius equaretur. Iam si communem hominum conceptionem & sermonem attendamus, (dimissis iuris apicibus) vbi quis accipit vinum quo eget, in ea estimatione & pretio, quod valet triticum quod alteri tradit, vterque alter vinum alter vero triticum concipit, affirmatque se emisse. Quo fit vt si materiam subiectam in his contractibus (sicut dicebam) spectes, diuersi quidem sint, si vero mores, iustitiamque & equitatem, eadem sit vtriusque ratio, & ius: neque in foro animae aliter de vno iudicandum sit quam de alio, neque minus in commutatione vna res alterius pretium sit quam in emptione pecunia ipsa. Ita obtinuit usus, vt agricola qui à mercatore merces aliquas emit ad creditum, adueniente termino pretium debitum vere ac realiter, censeatur persolvere reddito tritico in equiualentem valore, quamuis tempore contractus in pecunia numerata vterque concepisset pretium illarum mercium esse persoluendum. Efficitur ex his ad iustitiam emptionis & venditionis, moraliter loquendo, & in foro conscientiae, qua ratione hic loquimur, parum referre reddatur ne pretium in pecunia

pecunia, vel mercibus, aut debitis antea contractis, modo nulla interueniat vis sed libero & grato animo uterque contrahentium in illud consentiat, nulla fraus aut dolus in estimatione rerum que loco pretij conferuntur. Qua de causa merito in iure rem permutuam accipiens emptori soluenti, vel in solutum similis dicitur: quia licet si naturas ipsas rerum physice spectes, differant pecunie & merces, at si mores ipsos & iustitiam in contractibus seruandam: pecunia est, quidquid pecunia aestimatur, vera ac iusta estimatione, neque in his similitudo repugnat identitati que exigitur in contractibus, ad illorum equitatem & iustitiam, imo propter similitudinem que inter eos existit, similiter est in foro saltem anime de illis iudicandum. Aliter enim Philosophus naturalis qui solas naturas & essentias rerum spectat, aliter vero Moraliter & Theologus iudicat, qui naturas rerum eatenus tantum respicit, quatenus ad mores hominum & honestatem vel iustitiam referuntur. Qua de causa ille, quecunque specie differunt & natura, tanquam diuersa sumit. Philosophus vero moraliter & Theologus si in eundem finem tendant, eandemque omnino rationem in moribus habeant, pro eodem recipiunt.

5 Obseruemus secundo, censui repugnare quidem expectatam solutionem pretij, Nam cum in eo ab ipso tempore contractus, habeat emptor ius percipiendi annuum pensionem propter pretium datum, effect omnino iniquum, venditorem ab eo tempore manere iam ad illam obligatum, propter pretium quod nondum accepit. Qua parte verum docent alterius opinionis Authores, repugnare omnino rationi & equitati, ut teneatur venditor ad soluendum redditum pretij quod non accepit: Non tamen repugnat censui ut solutione anticipata constituatur. Quid enim verat ut conferam tibi hodie mille in pretium census creandi post mensem? Siquidem propter anticipatam solutionem vilius illum emerem, vel ad vendendum censum cogere, inique certe agerem: at cum seruandum sit iustum omnino pretium, & liber omnino maneat ad vendendum mihi censum, vel secus, anticipataque solutio nullum tibi afferat noxamentum, quin potius utilitatem & commodum, cum toto illo tempore mea pecunia sine vilo interesse utaris, neque profecto intelligi, qua ratione solutio sic anticipata repugnet nature census, aut aliquam contineat iniquitatem. Quod ex superius dictis q. 78. art. 2. controu. 23. confirmari potest. Vbi solutionem anticipatam tunc tantum usurariam & iniquam esse docuimus, quando per eam venditor aut sua libertate expoliatur, aut compellitur vilius vendere, quam si iustum rei pretium. Vnde cum census emptio & venditio sit, sicut solutio anticipata, per quam venditor nec priuatur sua libertate, nec minuitur iustum rei pretium, non repugnat nature contractus, nec ullam continet iniquitatem, ita in censu.

Obseruemus ultimo, Authores prioris opinionis existimare in constitutione census ex debitis antea contractis singi numerationem pecunie, illique fictio ni huiusmodi contractum inquiri: Vbi (quod pace eorum dixerim) plurimum decipiuntur, saltem questione hac in foro anime considerata. Quemadmodum enim in foro anime idem sunt accipere vel retinere alienum, qua de causa apud Theologos ad idem peccatum furti pertinet recipere vel retinere alienum inuito domino, ira quoque quod spectat ad mores, & contractus humanos & ciuiles, idem quoque omnino sunt, ac pro eodem debet reputari, conferre tibi mille actu & innumerato, vel cum vere deberes mihi mille, adueniretque; iam solutionis tempus, consentire ut hoc vel illo modo illa mihi persoluantur: modo illud solutionis genus neque ex natura rei aliquam habeat iniquitatem, neque lege aliqua Superioris, que vim ha-

beat ad obligandum, prohibeatur.

Ex his constat aperte, secundam opinionem quam sequimur, veritati & rationi magis consonam esse, quam sit illa prior. Nam censui repugnat quidem expectata & credita solutio pretij, non tamen anticipata, sicut nec venditioni, in qua & venditor manet cum plena libertate, & pretium iustum omnino seruandum est; pecunia vero antea mutuata, vel iam debita ex contractu iusto, quando ex ea constituitur census sine vlla fraude vel dolo, moraliter ac ciuilitate loquendo, nihil aliud re vera est quam solutio anticipata, ergo non repugnat censui, & iustitie illius, ex veris & iustis debitis precedentibus seruatis illis duabus conditionibus institui censum. Maior constat ex dictis: minorem probo. Si murum tibi hodie 50. aureos reddendos ad festum Natiuitatis Domini, vel illos mihi ex aliquo iusto contractu debeas, adueniente autem termino ego egeam aliqua merce, quam a te vel alio mercatore licet mihi emere, emam autem illam a te 50. aureis, eodem nimirum pretio iusto & honesto in quo mihi a quocunque alio traderetur, numquam illi 50. aurei iam apud te existebant, mihi; debebantur, desinunt esse pretium iustum illius mercis, & vere anticipata solutio illius? Nisi dicant qui contra sentiunt, oportere in censu, ut debitor in pecunia numerata persoluat vna manu debita creditori, & alia deinde manu recipiat eandem pecuniam ab illo creditore ad constituendum censum: sic enim videntur docere. Sed hic circulus ridiculus est, & reb. moraliter consideratis inutilis, nullaque ratione necessarius: Immo si illud licet, sicut vere liceret, licet & quod nos docemus. Quid enim aliud est ex datione in solum censum instituire, quam pecuniam debitam conferre venditori census in pretium illius? perinde ac si vna manu illam a debitore creditor accepisset, & eandem alia manu eidem statim tradidisset.

Denique quod nature alicuius contractus intrinsece repugnat, nulla auctoritate potest effici, sicut nulla auctoritas potest efficere ut res iniusto pretio iuste vendantur, at potest auctoritate Principis vel Iudicis precepti ut debita pupillorum vel aliorum soluantur constituto censu ex illis, quando illud cernitur in eorum utilitatem codere, & in conseruationem hereditatis, quod neque authores alterius opinionis negare possunt: Potest enim per sententiam Iudicis condemnari aliquis ad soluendum mille, vel annum censum, donec illa reddat, ut docet Nauarrus. dic. commen. num. 99. non ergo repugnat intrinsece nature census ex debitis subsistentibus iuste antea contractis illum constituere, nulla vi vel fraude interueniente, sed in gratiam & commodum ipsius venditoris, vbi consuetudo, vel leges priuatae Regni, & proborum Iudicum sententia illud non prohibent, & damnant: que (ut sepe diximus) in singulis Prouincijs in utroque foro obseruanda sunt, iuxta ea que preced. controu. docuimus.

Argumenta vero prioris opinionis, a qua recedimus, facile ex dictis diluuntur.

Ad primum quod inter omnia potissimum est, & velut illius sententia fundamentum, constat satis ex obseruationibus hic positis, maxime ex secunda, ex natura census illud tantum exigi, ne constituatur pretio & solutione, expectata minime vero repugnare illi, cum sit in venditoris commodum, creari illum solutione anticipata: debita autem precedentia iuste contracta eandem omnino vim habent, re moraliter inspecta, in contractibus ciuilibus, quam haberet pretium presens, vel pecunia anticipata numerata, vbi nulla interuenit vis, nullaque fraus, vel dolus.

Ad secundum constat ex eisdem obseruationibus, dationem in solum sine vlla fraude, & dolo in genere notis, & contractus eandem vim habere ad rem aliquam comparandam, quam haberet realis exhibitio

tio pretij: & ita vel esse emptionem & venditionem, aut illi a deo similem, vt de vtraque eadem debeat esse ratio, & ius, saltem quò ad illius æqualem, & iustitiam in foro animæ.

Ad confirmationem respondeo, desiderari quidem in constitutione census, vt venditor sicut confert actu emptori ius percipiendi annuum redditum, ita quoque recipiat actu pretium, quo emitur illud ius, nisi iam illud verè & in totum sine vlla fraude, vel dolo apud se habeat: nam quod iam habet apud se, non minus pretium est, & præsens, quam si tunc actu illi innumerato traderetur: Vnde in huiusmodi constitutione census venditor non reddit censum pretij, quod non accepit, imo reddit censum pretij quod anticipatè & cum suo commodo accepit.

Ad tertium pariter iam ex dictis, dationem in solutum, esto non sit omnino emptio & venditio, esse tamen illi a deo similem, vt moraliter & quantum in ratione contractus ciuilibus exigitur, eandem habeat vim, eademque omnino ratione sit de vtriusque æquitate, & iustitia iudicandum.

Ad primam confirmationem respondeo, Non oportuisse, vt in iure, vbi agitur de emptione & venditione, exprimeretur datio in solutum, vel solutio debiti redacti in censum: quia eo ipso quo ex eodem iure constat, contractus istos esse omnino similes, & operari eundem effectum, constat simul statuta & leges quæ feruntur circa iustitiam emptionis & venditionis, respicere similiter dationem in solutum, vt seruetur in ea æquitas & iustitia.

Ad secundam verò confirmationem dico, Imprimis, non solui gabellam in omni emptione & venditione, nam apud nos cum merces lineæ minutim ciuib. venduntur, nulla redditur Gabella, quin neque in censibus qui constituuntur ex pecunia actu numerata, tempore contractus illa soluitur: huiusmodi autem emptionem & venditionem esse, superius ostendimus. Conueniuntque nobiscum in hac parte authores alterius opinionis. Demum, quod ex datione in solutum in constitutione census non solvatur Gabella, non prouenit ex eo quod datio illa non habeat eandem vim, quam emptio & venditio, sed quia ius cõsuale quod in hoc contractu emitur, non est merx cui sit imposta Gabella aliqua, saltem apud nos.

Ad quartum, Sepius in hac controu. repetitum est, Martinum V. & Calix. III. in narratione conditionum, sub quibus census de quib. fuerunt consulti, instituebantur in illis locis, referre quidem hanc conditionem inter alias, & approbasse census, qui cum illis creabantur, non tamen præcepisse illas, aut definisse illas esse necessarias aliter neque liceret census institui nisi in domibus, predijs, & alijs rebus immobilibus, cum & hanc conditionem ibi dicti Summi Pontif. referant. Cuius oppositum vidimus controu. proxime præced. censentque illud similiter authores alterius opinionis.

Ad quintum, iam constat in cõstitutione census ex debitis antea iuste contractis nullam interuenire fictionem, sed habentem pecuniam aliquam antea mutuatam, vel debitam, tempore contractus censu vel re illam recipere, cum ante contractum census non esset ipsius, sed deberet creditori restitui, initio autem constitutoque censu illa sit omnino ipsius, maneatque verus & absolutus dominus illius, sine vlla obligatione restituendi illam.

Sextum solutum quoque manet ex dictis. Nam qui non recipit pretium, sed expectat illud, inique obligaretur ad soluendam pensionem, eius quod nec habet, nec accepit ab alio, ac cum constituitur census ex debitis præcedentibus, venditor obligatur ad reddendam pensionem eius quod iam accepit non quidem tanquam de nouo, & tempore contractus, sed anticipatè cum suo commodo, Vnde in huiusmodi creatio-

necensus ex debitis pretium census præsens est, & actu interuenit ipso tempore contractus, cum debita illa iuste contracta sint, & verè debita actuque exsoluenda, & vere ac realiter in pecunia numerata essent tunc à creditore recipienda.

In eadem clausula, siue conditione qua præcipit Pius V. totum, integrumque pretium actu tempore contractus exhiberi, præcipit simul vt tradatur iustum: quam partem vnico verbo vt satis perspicuam proponit. Circa illam tamen videre oportet.

C O N T R O V E R S I A

Nona.

QVOD SIT PRETIUM IUSTVM
in contractu census?

S V M M A R I V M.

1. *Pactum de retrouendendo diminuit iustum pretium.*
2. *Opinio plurimorum auctorum. eadem esse omnino iudicandum ratione de census pretio, atque de pretijs aliarum mercium.*
3. *Ioannes Andreas, censet duodecim esse accommodatum pretium pro vno.*
4. *Pretia ea seruanda sunt in singulis locis, qua communi fori vsu recepta fuerint.*

IN hoc contractu pretium iustum reddendum esse venditori census omni iure tam naturali, quam diuino a deo perspicuum est, vt nulla egeat probatione. Est enim census emptio & venditio, in omni autem emptione & venditione seruandum esse iustum pretium, rei quæ venditur, omnia iura proclamant. Quale autem illud esse debeat, & vnde sumendum, vt iustum censetur, explicandum modo à nobis est.

Quidam ex Iurisperitis, vt refert Couarru. lib. 3. varia resolut. cap. 16. num. 1. docebant, cõsiderandum esse in singulis Prouincijs, quo pretio vendantur census perpetui, qui redimi non possunt, & detracta ad summum tertia parte illius pretij, propter pactum reddimendi, vel paulo minus quam sit illa tertia pars, reliquum esse iustum pretium census redimibilis.

1. Conueniunt enim omnes DD. in eo, pactum de retrouendendo diminuire iustum pretium, quo census æstimandus esset sine tali pacto constitutus. Quia pactum quodcumque in fauorem venditoris in contractu appositum, pars pretij censetur. l. fundi partem. ff. de contrahen. emptio. Hac autem ratione constitutum esse iustum pretium census redimibilis, detracta scilicet tertia parte pretij quo iuste cõstituitur census perpetuus, docuit etiam Carolus Molina. De vsu ris q. 5. num. 117. & q. 35. num. 267. Quod si emptori census huiusmodi æstimatio iniqua videatur, & vtilis venditori plus iusto, erit inquit loco citato num. 120. saltem censendum iustum pretium census redimibilis ad minus dimidium pretij census perpetui: ita vt si perpetuus vendatur ad rationem vnus pro 25. redimibilis vendatur ad rationem vnus pro 12. vel 13.

2. Ioan. Gerson, de contract. consideratione 5. 9. & 19. D. Antoni. 3. p. tit. 5. ca. 8. §. 14. Conrad. de contract. q. 84. & omnes fere recentiores, qui de censibus his temporibus scripserunt (nam antiquiores de illis priuatum parum aut nihil scriptum reliquerunt) docent, cum sensus sit emptio & venditio, de pretio census eadem omnino ratione iudicandum esse, qua de pretijs aliarum rerum & mercium: Vnde cum in ceteris rebus quæ communiter & passim emuntur ac venduntur, iustum rei pretium sit, quod lege Principis vel Reipub.

Reipub. taxatur, vel fuerit receptum consuetudine, aut communi vsu fori, ubi lex illud non prescribit, eadem omnino ratione iustum pretium census sit, quod in singulis Regnis & Prouincijs lex superioris constituit, vel communi vsu & consuetudine in eo loco obseruatur. Quam sententiam amplectuntur etiam ex Iuris peritis Conarr. loco citato ubi citat in eandem Guidonem Papæ Consilio 180. Nauarr. in cōment. De vsuris. num. 104. in fine operis. Carolus Molinæ loco cita. Francisc. à Ripa. lib. 1. responsionum cap. 19. Petrus Robuff. in commento ad constitutio. Gallicas tractatu 2. de constitutione reddituum art. 1. & alij, quos refert, sequitur Felicianus Solis de censibus lib. 3. cap. 1. num. 17. Hac ratione docet Guido loco citato in Delphinali Prouincia cēsum non posse iuste constitui minus quam ad rationem vnus pro viginti, quia ita habet communis illius Prouinciæ vsus. Similiter docet Conradus q. citata in aliquibus Germaniæ locis iustum pretium esse vt 20. pro vno reddantur, quia sic in illis consuetum est; quam consuetudinē testatur ibi Verinaciensi statuto fuisse comprobata. Et q. 83. refert in alijs eiusdem Germaniæ ciuitatibus constitui ad rationem vnus pro 15. quia sic ibi obtinuit vsus. Idemq; apud Gallos fuisse olim seruatum scribit Carol. Molinæ. d. q. 5. nu. 225. Ioan. verò Andreas in suo speculo tit. de vsuris, prima additione censet duodecim esse accommodatum, & moderatum pretium pro vno: Quod ita apud Gallos cepit esse in vsu, vt sicut refert Couarr. loco citato nostra ætate apud Regia Gallorū Tribunalia census instituti ad rationem vnus pro 12. tollerentur, instituti verò ad rationem vnus pro 10. vel 11. reducuntur ad rationem vnus pro 15. quasi in pœnam defectus à 12. instituti vero minori pretio quam ad rationem vnus pro 10. omnino improbentur, & rescindantur, & pensiones acceptæ computentur in sortē, perinde ac si contractus ille non fuerit cēsus, sed impignoriatio, quædam, vel depositum fœderatiuū idem Tiraq. lib. 1. de retractu. §. 1. glo. 6. nu. 19. & Carol. Molinæ. de vsuris. q. 5. nu. 122. & nu. 146. & alij quos loco citato affert Couarr.

Consistant hanc doctrinam Extrauagantes illæ Summorum Pontif. propterea natiuæ Martinus V. non designat certum pretium, sed refert vendi apud illos, à quibus consultabatur, vnam Marcham nūmi Polomei annui census acceptis à venditore 10. 11. 13. 14. vel pluribus Marchis eiusdem monetæ, & sub illa incertitudine, variaque pretiorum differentia census illos probat, quia pro tempore & locorum varietate varia apud illos habebant pretia, erantque à singulis obseruanda, quæ apud illos communi ciuium vsu in singulis ciuitatibus vel locis erant recepta: Non. n. significat ibi Pontif. posse in eodem loco omnibus illis pretijs vendi censum, sed tum apud eos à quibus consultabatur varia existerent, pro varietate locorū omnia illa probat, iuxta vsum & consuetudinem singulorum. Ita vt ubi vsus habebat vendi 10. Marchis, illud esset iustum pretium: ubi 11. illud quoque esset iustum, & sic de cæteris. Et ita ubi aliquod ex inferioribus esset in vsu, non propterea alia maiora, & quæ magis cedunt in venditoris utilitatem, debeant censeri iniusta: quia in hoc contractu semper est prospiciendum utilitati venditoris, in cuius leuamen Reipub. illū potissime admisit: qua de causa merito censetur à DD. iustum, quidquid in illius cōmodum cedit. Eadem quoque ratione Nicolaus V. in sua Extrauaganti probat census, qui in partibus Siciliæ ultra & citra Patrum vendebantur ad rationem vnus pro 10. quia sic erat communi vsu ibi receptum.

Ex his quæ ad Hispaniam pertinent facile erit explicare. In Regnis Castellæ varia olim erant pretia. Quodā enim pretio constituebantur in Regnis ultra Tagum alio maiori in Regnis citra Tagum: & quam-

uis Sanctissimus ille Christianissimusque Cæsar Carolus V. in conuentu habito Madriti anno 1534. h. 17. constituetur, vt annui census non aliter constitueretur, quam ad rationem vnus pro 14. non modo pecuniarij, verum etiam ita vt fructuarij qui redimi possent, in pecuniarios sub eadem ratione & taxa redigorentur. Et l. 10. inter eas quæ Toleri deinde conditæ fuerunt ab eodem Cæsare anno 1539. legem illam Madritiam extēderat ad omnes annuos redditus, in quibuscunque rebus persoluedos: nihilominus erat adhuc inter DD. controuersum; num leges huiusmodi respicerent census pecuniarios, eo tempore quo instituuntur, ita vt nō possint minus emi, vel solos fructuarios quādo ad pecuniarios reducuntur, affirmantibus quibusdam omnes census respicere, alijs vero è, quorum numero est Ioannes Medina C. de restit. cap. De censibus, fol. 178. solos fructuarios respicere, Tum quia pretia rerum & fructuum, ab eo tempore quo huiusmodi census fuerunt instituti, maxima subinde receperunt incrementa: Tum vero, quia huiusmodi emptio fructuum in posterum multarum fraudum capax esse solet. Sed hanc controuersiam & litem sustulit omnino Catholicus Rex noster Philippus ij. vt verus omnis æquitatis & iustitiæ amator in communijs habitis Madriti anno 1563. vbi expresse, ita vt nullus iam supersit dubitandi locus, sanciuit, annuos redditus redimibiles non posse aliter emi, & constitui quam ad rationem vnus pro 14. ita vt census aliter constitutus in posterum nullus esse decernatur, præcedentes verò & antea constitutos ad hoc quoque pretium debere reduci. Vbi aperte de pecuniarijs lata est lex, maximè cum fructuarij sint ibi prohibiti habere, quæ illa lib. 5. nouæ copias lo. tit. 15. [De los contratos de censo. l. 6. Quæ lex omnino obseruanda est in vtroque foro, ita vt qui vilis emerit censum, teneatur in foro, animæ vel ad conferendum compensandumque defectum pretij à lego prescripti, vel ad computandum in sortem excessum reddituum, si quos accedit, vel redditus ipsos, iuxta ea quæ proxime sequenti controu. explicabimus.

In nostro Regno Valentia leges municipales huius Regni nihil constituunt circa pretia huiusmodi censuum, sed peculiāres consuetudines cluistratū obseruandæ sunt. In hac Valentina quæ totius Regni caput est & Metropolis, cui loca confinia stare debent, emuntur communiter ad rationem 16. denariorum pro 20. solidis: hoc. n. pretio Magistratus ipsi, cum pecunijs egent ad communes huius Reipub. vel Regni necessitates, hos redditus annuos & redimibiles vendunt, & viri timorati illos immitantes eodem pretio ab alijs priuatis similes census emere quoque solent. Sunt etiam multi qui illos emunt ad rationem 18. denariorum pro 20. solidis, quod pretium, quia apud multos quoque obseruatur, iustum censeri debet, & quasi consuetudine receptum. Audio alios illum quoque emere ad rationem 20. denariorum vel plurium pro 20. solidis, sed illud profecto Valentia & in confinijs non probarem: Quia licet pretia quæ sumuntur ex consuetudine, & communi vsu fori, habeant quandam latitudinem, vt q. 77. art. 1. vidimus, at non licet illam excedere, & infra pretiū quod in finibus est aliquid emere: infirmum aut pretiū apud nos in cōi vsu fori est, cum emitur redditus annuus 18. denariorum pretio 20. solidorum. Quod aut inter aliquos venditores necessitate cōpulsos & emptores cupiditate excæcatos vilis quandoque vendatur, vel ematur, nihil omnino refert, paucorum enim abusus nec consuetudinem efficit, nec communem vsu fori.

In alijs ciuitatibus vt Orcellenfi, & oppidis illi vicinis obtinuit vsus, vt vilis emantur census, nempe ad rationem duorum solidorum pro viginti. In alijs vt Cerabi similem audio esse consuetudinem. Seruanda sunt in singulis locis ea pretia quæ communi vsu fori recepta

recepta fuerint, nec vlllo titulo minuenda in venditorum damnum, etiam si ipsi propria necessitate compulsi liberè in illud affirmant se consentire. Quamvis enim in alijs mercibus & rebus quæ emantur & venduntur, passim pretia mutantur ex earum & emptorū abundantia, vel defectu, vt in nundinis solet accidere, in censibus tamen non ita facile pretia mutare licet. Tū quia contractus est pecuniarius, maximā vsuræ suspicionem præ se ferens: Tum quia pretia, quibus cōiter uenduntur, vt experimur, semel a Magistratibus vel iudicibus admissa non mutantur, saltem in communi vsu fori, & frequentiori consensu celebrantium hunc contractum: quod autem pauciores nitantur illa mutare, & minuere sua cupiditate adducti, excogitatis quibusdam titulis, vel pauciores pecuniæ in illis locis, vel varietatis temporum, aut similibus, quibus fallacia hominū ingenia nituntur, nec consuetudinem inducere valet, nec habere vim communis vsus fori, cum ille ex pluribus sumendus sit in singulis locis. Maxime quia si varietas temporum, cui istorum cupiditas adeo nititur, attendenda sit, non ipsis, sed venditoribus potius censum debet illa fauere: Nam cum in contractu emptoris & venditoris valor pecuniæ non sit auctus, sed rerum ipsarum & mercium, si propterea quod pretia omnium rerum aucta videamus, pretia censuum mutare oportet, non essent ita mutanda, vt uilius annui redditus & minori pretio emantur, sed carius & maiori, cum census sit velut quædam merx. Sed quamuis hæc certissima sint communiter loquendo, videamus nihilominus oportet.

CONTROVERSI A

Decima.

POSSIT NE ALIQUANDO CENSUS uilius emi, quam sit pretium taxatum a lege, vel receptum communi vsu fori?

SUMMARIUM.

- 1 Censu duobus modis emi potest.
- 2 Leges taxantes pretia rebus quedā constituunt illud, in utilitatē emptoris, aliq̄ uero in utilitatē uenditoris.
- 3 Opinio quorundā Thomistarum, censu aliter emi non debere, quam ad rationem quatuordecim pro vno.
- 4 Opinio Naxarri & aliorum, qui docent aliter sentiendum esse de censu qui de nouo instituitur, & de eo qui iam constitutus est.
- 5 Opinio aliorum, tam Theologorum quam Iurisperitorum, qui media via incedunt. & dicunt censum bifariam se habere posse.
- 6 Censu ab omni periculo, lite, seu labore recuperanda pensionis liber non potest uilius aut minoris emi, quomodocunq; instituitur vel institutus iam sit.
- 7 Censu est ius in pecuniam certam & determinatā.
- 8 Uendens censum, transfert omne ius, quod habebat in emptorem.
- 9 Censu iam constitutus, quando emitur, cui aliqua pericula, & damna coniuncta sunt, potest uilius emi.
- 10 Pretium constitutum a lege, per consuetudinem contrariam quam superior non reprimat tuta conscientia minui potest.

1 CVM duobus modis census emi possit, vel ita, vt de nouo constituatur, ac creetur, vel ita, vt cum iam antea fuerit constitutus, dominus illius iuris pecunia egens illud accepto pretio in alium transferat, de utroque hic agendum est.

Vbi illud obseruandum est, Authores qui præsentem quæstionem disputant, solum expendere pretium a lege taxatum, nos uero ut ex titulo huius quæstionis patet, utrumq; complectemur, & taxatum a lege, & receptum cōi vsu fori: quia ubi lex nihil circa pretia rerum præscribit, vsus fori habendus est pro lege. Quamuis enim illud (vt q. 77. ar. 1. vidimus) consistat in indiuisibili, pretium uero sumendum ex vsu fori habeat eam latitudinem, quā ibi exposuimus, nihilominus utrumq; eodem iure conscientie obseruandum est, illud in ea taxa quam lex constituerit, hoc uero intra eam latitudinē quam habuerit vsus fori. Ita vt ab ea non liceat per excessum vel defectum recedere: In mercibus, per excessum pretij à uenditore exacti, in censibus uero, per defectum pretij ab emptore redditi. Quemadmodum enim (vt ibi docebamus) leges taxantes pretia rebus, quedā constituunt illud in utilitatē emptoris, vt in tritico, & similibus, quibus egemus ad uictum & vestitum, in quibus taxa illa solū prohibet excessum, minime uero defectum & recessum, uersus maius: Alia uero constituunt pretium in utilitatē uenditoris, vt in censibus, in quibus taxa solum prohibet defectum illius pretij, minime uero excessum & recessum in maius: Similiter cōis vsus fori in tritico, uino, similibusq; rebus illud tantum exigit, nō a latitudine pretij in eo recepti recedatur per excessum, & maius: in censibus uero ne ab eo recedatur per defectum, & minus: ita vt sicut non licet triticum, uinum, aut similes merces carius uendere, quam ferat supremum & rigidum pretium cōiter receptum in foro, ita neq; liceat censum, ubi lex non præscribit illi pretium, uilius emere, quam ferat infimum pretium communiter receptum in eo loco.

3 Hoc posito, Quidam recentiores Thomistæ docent legem latam Castellæ, ne census aliter ematur quam ad rationem 14. pro uno, & similiter ubi lex nō præscribit pretia censibus, vsu fori siue patriæ consuetudinem seruandam esse, tam in censu qui de nouo constituitur, quam in eo qui prius fuerat constitutus, neq; esse varianda pretia censuum, eo quod iam sint prius constituti, vel tunc primum instituantur. Ita docent Thomas Mercatus in suo opere, de contractibus. c. de censibus. Palatius in simili opere lib. 4. e. 7. Cordoua in opere Hispano, de casibus conscientie, q. 79. & nonnulli alij, eandemque tribuunt Medinæ Complutensij, c. de restit. cap. de censibus quo ad eorum institutionem, cum tamen apud Medinam illud se uera non habeatur, quia ætate illius nec erat adhuc lata lex ista Philippi secundi, quam citauimus, nec illa prior Caroli V. que præcipiebat census fructuarios reduci ad pecuniarios ad rationem unius pro 14. sed tantum erat huius legis quidam (vt ipse Medina refert) rumor spatius inter gentes, communiter autem uendebantur census redimibiles uarijs pretijs, quandoque maiori, quandoque uiliori: Sed quidquid senserit in hac parte Medina habent illam authores modo citati, & ante illos Carolus Molinæus de vsuris. q. 62. num. 41. ubi illam copiose prosequitur: probaturque ista uarijs rationibus, quas ibidem Molinæus recenset.

Primo emens Caius a Titio censum iam constitutum minori pretio, cum nemo huiusmodi census & iura solet uendere, nisi compulsus egestate, nouit aperte Caius se minoris emere, quam sit iustum pretium illius census, & Titium in illud consentire propter egestatem qua premitur: huiusmodi autem egestas (vt dicebamus quæst. præced. de vsuris. art. 4.) tollit uoluntarium, iuxta Aristot. 3. Ethic. Scotum in 4. dist. 15. q. 2. artic. 3. & communem tam Philosophorum, quam Theologorum doctrinam, ergo sic emens, cum emat minori pretio quam sit iustum, & sine libero animo uoluntarioque consensu uendens, non est tutus in conscientia.

Secun-

Secundus census qui de nouo instituitur, & qui iam erat constitutus, secundum veram rei substantiam & effectum non differunt, vt docet Conrad. de contract. q. 79. neq; aliam vtilitatem habet vnus quã alter, sed in genere moris & contractus sunt vna & eadẽ merx; volensq; illos distinguere solã verbalem & nominis adducit differentia, non rei; ac census qui de nouo constituitur, non potest aliter emi, quã pretio legis vel fori, ergo neq; qui iam prius fuerat constitutus. Probo consequentiam: Quia res eatenus sunt venales, & habent pretium, quatenus deseruiunt hominum vtilibus, cum ergo census iam constitutus eandem omnino afferat vtilitatem ementi, quam afferret si de nouo institueretur, non potest alio pretio emi.

Tertio, in quocunq; genere mercium, quæ non redduntur deterioris, aut minoris æstimationis, vt in massa argenti, vel auri, in pannis, vel lineis, quamdiu nullus illis vitur, sed suam retinent nouitatem, primamq; bonitatem, quod pretium est iustum cum primo venduntur, illud idem est iustum & seruandum, siue secundo, siue tertio, siue millies vendatur: ergo cū ius censuale sit quædam merx, quæ progressu temporis non redditur deterior, nec veterascit, sed semper retinet eandẽ bonitatẽ & vtilitatem, eodem omnino pretio debet emi, siue cū primũ constituitur, siue deinde iã constitutũ iterum atq; iterũ vendatur.

Quarto, Secunda aut tertia venditio census, quãquam non sit noua illius creatio, & institutio, est tamen vera venditio ipsius, at lex in vniuersum præcipit, censum qui venditur, hoc pretio emi, ad rationẽ 14. pro vno: similiter vsus fori non habet hoc vel illud pretiũ, sicut inter vitos probos & timoratos, quorum in his habenda ratio est, cum primum census constituitur, sed quotiescunq; emitur, ergo debet eodem pretio emi, qui iam constitutus est, quo emeretur iuste; si de nouo ille crearetur: Probo consequentiam; quia lex non distinguit pretia inter nouũ censum vel antiquum: Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.

Quinto: Si censum iam constitutum liceret vilius emere, appetitur via magnis fraudibus & iniquitatibus, nam cum habentes huiusmodi iura censualia, nunquam ferẽ illa vendant, nisi propterea necessitate compulsi, viti cupidi & auari ab his tantum emerẽt census, nec quocunq; minori pretio, sed quantum minus possent citra omnes metas equitatis & iustitiæ.

Oppositum docent D. Nauarr. in suo comment. de vsuris. num. 112. Franciscus Sarmiento lib. 7. Selectarum interpret. cap. 1. num. 40. & nonnulli alij Iurisprudenti; quos refert Felician. Solis de censibus, lib. 2. cap. 1. nu. 43. Docent ergo Nauarr. & alij quibus nonnulli etiam ex recentioribus Theologis subscribunt, inter censum qui de nouo instituitur, & eum qui iã existit prius constitutus, hoc interesse: vt cum prior ille instituitur, incipiat ac creetur de nouo ius illud recipiendi annuam pensionem pecuniariam, quia de causa emptio census de nouo constituendi videtur spectare ad interusura pecuniaria, fuitque propterea de illa adeo a tot Doctoribus dubitatum, vt vidimus controu. 2. huius art: Census autem iam constitutus, cum sit ius recipiendæ annuæ pensionis iam actu præexistens, & quod iure hereditario a maioribus in posteros potest transferri, habet se sicut alia bona temporalia immobilia, vt dicitur in illa Clementina exiti. venditioque & emptio illius non pertinet ad inter usuria, sed ad contractus commutatio uos rerum & mercium, habetque se omnino sicut venditio fundi, vel alterius mercis existentis.

Ex quo fundamentò sic argumentantur. Merces omnes vel vtronec venditæ, vel cum existit illarum ac venditorum copia, vilescunt, sicut redduntur etiã cariores, quando existit illarum penuria, & emptorum abundantia: sed census iam constitutus, & præxi-

Tomus Secundus.

stentes non emuntur tanquam noua iura pecuniaria, vel tanquam interusura, sed ut quædam merces, & sicut venduntur fundi, aut alia bona siue mobilia, siue immobilia, ergo licebit illos vilius emere, si fuerit venditorum copia, vel vtronec vendantur. Licebit etiam carius eos vendere, ubi existerit venditorum paucitas & ementium abundantia. Aut certe reddenda ratio est, cur illud liceat in alijs mercibus, minime vero in censibus iam existentibus, & prius constitutis.

Secundo, consuetudo est optima legum interpret, at vidimus (inquit Nauarrus) Romæ, vbi constitutio Pij V. fuit promulgata, habentes census emptos in montibus Pietatis, si vtronec & rogantes illos vendant, vilius eos vendere, quam fuerint a principio constituti, si vero rogati carius, ergo licet illud saltem (inquit) in foro conscientie. Quia in foro exteriori, forsitan propter constitutionem illam Pij V. quæ prohibet censum vilius aut carius vendi, quam sit constitutum, aliter iudicaretur. Quamuis (addit) ex bono & æquo idem quoque posset dici in foro exteriori, quando pretium census communi vsu creuit, vel decreuit post illam constitutionem, propter rationem propositam.

Tertio, Lex quæ constituit pretium census, solum constituit illud censui redimibili, qui de nouo fundatur, nec est extendenda ad iam constitutum, ergo licet iam constitutum vilius emere. Probatur antecedens: Quia huiusmodi lex aperte loquitur de censu; in quo venditor tenetur soluere pensionem emptori: at quando venditor census iam constitutus, venditor illius nullam tenetur emptori soluere pensionem, sed solum transfert in illum, ius quod ipse habebat percipiendi annuam pensionem a priori eiusdem census venditore. Et confirmatur, Quia illa lex solũ fuit condita ad cauendam damnã venditori census redimibiles, solebant enim egestate oppressi exiguo pretio accepto magnas sibi imponere pensiones, quod tamen damnum non habet locum, quando venditur census iã constitutus, cum in hoc casu venditori nulla maneat obligatio soluendi aliquã pensionem.

Quarto, Emens census de nouo vnicum tantum subit onus, vt possit scilicet ille redimi & a primo venditore: qui vero emit censum iam constitutum, subit duplex onus, cum possit ille redimi & a primo venditore, & a secundo, a quo ipse proxime emit: qui vero rem aliquam emit plura apud se suscipiens onera, omni iure potest illam vilius emere, ergo emptor census iam constituti potest illum saltem in iudicio animã vilius emere.

Quinto, Emptio census noui non potest fieri minori pretio, quam sit taxatum a lege vel receptum in foro, eo quod venditor sit pauper, nec habeat fideiussores, vel quia moretur in loco distante, vel propter quid simile, at census iam constitutus, si debitor illius non sit optimus solutor, vel census ipse non sit in loco tuto constitutus, potest minoris vendi, pro ratione periculorum, quibus expositus est: ergo differunt plurimum hi census, nec debet esse idem vtriusq; pretium: sicut debita dubia non debent habere idem pretium, quod certa & secunda, vt superius vidimus agentes de pagis acerbis.

Deniq; illud pretium habendum est iustum, quod a peritis & prudentibus censetur iustum, sed a peritis & prudentibus, si census iam constitutus vilius ematur, non censetur talis emptio iniusta, nec a iudicibus puniuntur rebelliones confidentes scripturas huiusmodi contractuum, quia non iudicantur agere aliquid in eis contra illam Regiam legem, licet ergo tuta conscientia census iam constitutos vilius emere.

Alij ex recentioribus tam Theologis quam Iurisperitis media via incedunt.

R. r. 2. Con-

Constituunt imprimis, census, tam eos qui de nouo constituuntur, quam alios iam constitutos, bifariam posse se habere. Vel ita ut redditus sit liquidus, & liber ab omni lite, tam ratione ipsius redditus, quam ratione soluentis illum, & census ille in loco tuto collocatus: Vel ita ut redditus sit litigiosus & incertus, siue ratione ipsius redditus, siue ratione persoluentis illum, ut cum est pauper, vel difficilis conuentionis, aut malæ fidei, aut res ipsæ, quibus census impositus est, minus securæ.

Constituunt secundo, censum, licet postquam constitutus est, sit ius quoddam iam acquisitum in annuam pensionem, & velut quoddam bonū inter mobilia vel immobilia computandum, semper tamen esse ius in pecuniariam pensionem, certā, & definitam, & emptionem eius siue de nouo constituatur, siue iam existat cōstitutus, esse emptionem iuris recipiendi aliquam certam pecuniam: quo fit ut sicut valor & estimatio pecuniæ in eodem loco non mutatur secundum se, siue illa abundet siue deficiat, siue quis pecuniam ab alio querat, siue alteri illam conferat, nisi Regia lege apud omnes ciues mutetur, ita quoque hoc ius ab alijs mercibus ita distingui, ut aliæ nō habeant certum valorem, sed subinde mutabilem, penes eam abundantiam vel penuriam, & ex cōsequenti mutabile quoque pretium, ubi abundant, vel deficiunt, aut ubi rogatur venditor, & queritur, vel ipse querit rogatus emptores: Ius aut recipiendi pecuniarium redditum, nisi ratione damni alicuius vel periculi mutet valorem, secundum se tamen ex abundantia sola vel penuria emptorum non mutare illū, nisi lex illum mutauerit, aut communis vsus fieri. Et ratio est aperta, quia sicut docebam q. 78. art. 2. controu. 17. agentes de pagis acerbis, ius ad 100, quæ ab omni lite & periculo libera sunt, semper valent 100, & eodem modo ius in annuam pensionem ut 10. certum & securum, tam ratione pensionis, quam debitoris, quam rei super qua illud impositum est, semper valet 10. & quod valebat decem, 30. vel 40. ante nos annis, idem omnino valet hodie, & valebit semper in posterum, nisi lex Principis aliter constituat, aut mutetur circa emptionem censuum vsus fori.

Ex his colligitur & rectè auctores huius sententiæ, quam post recitatas illas duas priores amplectitur etiam Molinæus loco citato, & quam nos sequendam quoque censemus, hæc tria.

Primo. Si census litigiosus sit, vel difficilis, aut alicui periculo expositus, posse non solum quando iam constitutus est, verum etiam quando de nouo constituitur, vilius emi, quam sit pretium legis, vel receptum communi vsu fori: Quia lex & vsus fori solū constituunt pretium censibus firmis & fixis, ab omni periculo liberis, ementi autem rem cum periculo alicuius damni & nocuenti licet illa vilius emere, pro ratione illius periculi, ad arbitrium peritorum & prudentum in eo genere rerum, sicut ementi rem defectuosam licet vilius eā emere, pro ratione illius defectus. Obseruanda aut sunt circa hoc primum dictum, quæ superius docuimus agentes de vendente cū periculo recuperandæ solutionis, & accommodanda hoc loco ementi censum cū istis periculis. Dices, emptor sciens, & volens huiusmodi periculis se exponit, non ergo licebit ei minuere pretiū. Respondeo ex his quæ ibi docuimus, non vltro se exponere, quia debet rogatus emere, consentire vero in beneficium venditoris: sicut mercator vendens ad creditū cum periculo recuperandæ solutionis, si rogatus vendat, non vltro se offert, sed consentit solum in utilitatem emptoris. Quia rōne sicut vendens merces non vltro, sed rogatus, potest carius vendere, cū exponat se varijs periculis, ita emens censum, cum rogatus illum emit, potest quoque, illum vilius emere, si census ille aliqua habeat vera pericula, ratione pensionis, vel fortis.

Colligunt secundo censum ab omni periculo, & lite, seu labore recuperandæ pensionis liberum, non posse vilius aut minoris emi, siue de nouo instituatur, siue iam sit constitutus, quam sit pretium legis, vel receptum communi vsu fori tali loco & tempore. Hanc partem probant optime argumenta primæ opinionis, & in hoc censu efficaciter profectō cōcludunt. Ius enim recipiendi redditum pecuniarium certum, & definitum, ab omni periculo, lite, & labore liberum idem semper valet, idemque semper debet habere pretium, vel iuxta præscriptum legis ubi illud a lege taxatur, vel iuxta vsum fori. Vbi non significo legem non posse mutare pretia pro diuersitate temporum, vel vsum fori idem semper debere serpare pretium, sed significo sicut in secunda obseruatione modo posita dicebam, ut sicut pecunia secundum se non mutat valorem & pretium, nisi lege Regia illud mutetur, census ab omni lite & periculo liberus, siue de nouo constituatur, siue iam existant cōstituti, nō alio pretio iuste emi posse, quam vel pretio legis, vel iuxta vsum & consuetudinem patriæ tali tempore.

Colligunt tertio. Si quidem accidat, censum vno tempore, communi vsu fori carius emi; deinde vero eodem communi vsu fori similes census emi vilius, tunc sicut liceret censum de nouo constituere pretio præfenti & currenti, ita quoque licere censum carius alio tempore constitutum vilius deinde emere, pretio scilicet tempore contractus in eo loco recepto: ip hac namque parte emptio censuum emptionibus aliarum mercium similis est, & eiusdem rationis: ita ut illud sit iustum pretium, quod tali loco & tempore habet lex, vel patriæ recepta consuetudo, esto alio tempore eadem carius aut vilius venderentur.

Nunc argumenta secundæ opinionis, quæ nobis aduersantur, diluamus.

Vbi obseruandum initio est, discrimen quod auctores illius sententiæ constituunt inter censum de nouo constituendum, vel iam constitutum, esto illud admitteremus, parum facere (quod pace illorum dixerim) ad ferendum iudiciū de iustitia pretij in emptione census: quia ad iustitiam pretij hæc duō tantum debent considerari, rei bonitas & utilitas, ne defectum aliquem, propter quæ valor illius minuat, contineat, & præscriptum legis vel vsus fori. Ex his duabus radicibus colligitur sit ne iustum vel iniustum in omni contractu emptionis & venditionis rei pretium, siue contractus ille ad commutatioes pertineat, siue ad feneratorios, siue ad quodcumque aliud genus quod excogitari possit. Vnde ubi idem ius in annuū redditum venditur & emitur, eiusdem bonitatis, & utilitatis, & securitatis, idem necessario debet esse pretium, aut iuxta legis præscriptum, aut iuxta communem vsum fori: repugnatque omni æquitati & rationi, ut vendatur eadem res in suo valore omnino immutata, maxime pecuniaria, non seruata eadem ratione & lege pretij: Adde, quod inter hæc, ut rectè docet Conradus q. 79. non potest realis & veræ differentia constitui secundum substantiam, & effectum, si moraliter hæc sicut debemus, respiciamus. Nam esto quando de nouo creatur census tunc ius illud incipiat, quando vero iam est constitutus, iam possideatur ut res quedam immobilis, attamen id omnino ius est, & eiusdem valoris & utilitatis, quod emitur iam constitutum, cum eo quod fuerat emptum a principio, quando de nouo constituebatur, sicque eodem debet vtrumque pretio emi.

Ad primum igitur argumentum respondeo, tam census iam constitutos, quam eos qui de nouo constituuntur (ut vidimus controu. 2.) huius art. habere rationem mercis, & primam illorum cōstitutionem esse veram quoque emptionem, quo fit, ut si liceret iam cōstitutos pp eas rationes vilius emere liceret & eos qui de nouo cōstituuntur, quod tñ auctores illius opinio-

opinionis de nouo constitutendis non concedunt. Dico secundum censum, cum sit ius in pecuniam certam & definitam, non aliter mutare pretium & valorem, quam vel constitutione legis vel consuetudine provinciarum, sicut & pecunia ipsa, & in hac parte differre plurimum a pretijs aliarum mercium, quae facilius mutari possunt.

Ad secundum respondeo, forsan sic ementes Romae non bene agere, sed inique, nisi ubi census illi quos vilius emunt alicui periculo sint expositi, nec crederem Iudices illud pati, maxime ubi Constitutio Pij V. promulgata est, & observatur, quae adeo expressè vult, census non emi vilius postquam constituti sunt, quam a principio empti fuerint. Et quidquid sit de ea consuetudine, illa non repugnat nostrae sententiae, quia si ita solet fieri Superioribus scientibus, & consentientibus, etiam pretium illud censendum iustum, tanquam receptum communi vsu fori, & quod lex non prohibet. Si vero ita fiat Superioribus ignorantibus, nec expressè consentientibus, non est vsus sed abusus, & ementes census omnino securos & optimos minoris quam a principio fuerint constituti, inique agunt.

Ad tertium constat ex quarto argumento, quo probatur prima opinio, legem non distinguere inter census qui de nouo instituuntur, & iam constitutos, sed in vniuersum praecipere omnes census, qui aut constituantur, aut venduntur, ita debere emi, ad rationem vnius pro. 4. Et cum idem sit iudicium de vsu fori, ubi lex nihil constituit, eodem pretio emendus est census iam constitutus, quo fuerat emptus a principio. Quod autem adducitur in confirmationem illius argumenti, nostrae sententiae fauet. Quia si illa lex Regia lata est ad obviandum fraudibus, & dolis ementium census, ab his qui aliqua necessitate premuntur: debet illa similiter observari, quando emuntur iam constituti, cum huiusmodi nunquam fore vendantur, nisi ab his qui aliqua etiam necessitate opprimuntur, à quibus si liceret vilius emere, fraudibus & iniquitatibus, emptores illorum vitentur, sicut habent Quintum, & Sextum argumentum primae opinionis.

8 Ad quartum respondeo, vendentem censum iam constitutum transferre in emptorem illius omne ius, quod habebat ratione illius census: ius autem quod ipse habebat solum erat recipiendi annuos redditus, & ita illi nulla manet facultas ad illum sibi redimendum, nisi ex peculiari pacto conuenierit cum secundo emptore, ut restituta illi sorte posset recuperare censum illum, ex communi tamen vsu, & natura census solum habet facultatem redimendi illum primus venditor illius, & qui illi succedunt, aut hi ad quos omnis illud & obligatio censitica transferit.

9 Ad quintum constat ex dictis, non solum quando emitur census iam constitutus, cui aliqua pericula & damna coniuncta sunt, posse illum vilius emi, verum etiam quando de nouo instituuntur, si similia patiantur seruatis legibus illis & conditionibus, quibus diximus posse vendentem ad creditum carius vendere, propter pericula quibus se exponit.

Ad vltimum dico, aliquos peritos ita sentire, & ex ipsis iudicibus, alios tamen forsan peritiores contra, saltem ex Theologis, plures sententiam quam sequimur amplectuntur, ut recte rationi & aequitati magis consonam.

Duo hic in calce huius quaestionis explicanda se se offerunt. Prius est.

AN LEX REGIS. VEL REIP. CON-
stituens pretium censibus per consuetudinem
abrogari possit?

OMISSIS multis quae de efficacia consuetudinis hoc loco a nonnullis afferuntur, varijque
Tomus Secundus.

Iuristarum opinionibus, Medina Complut. Cod. de restitut. in Tractat. De Censibus, cap. 2. cui subscribunt Palatius de contract. lib. 4. c. 7. & communiter Theologi, docet & recte, pretium constitutum a lege, per consuetudinem contrariam, quam superior nouit, nec reprimat, tuta conscientia minui posse, sed esse tunc standum communi vsu fori tali loco, & tempore: legem enim humanam per non vsu & contrariam consuetudinem abrogari, non modo sentiunt Theologi, verum & innumeri Doctores Iuris, quos referunt Belluga. de censualibus num. 14. Tiraq. de retractu Lignagier in Praefatione. num. 17. & Couar. lib. 3. Var. resolut. cap. 13. num. 4. Confirmatque illud maxime glo. in Clementina statutum. verbo. Consuetudine. De electione.

Dixi autem consuetudinem contrariam, quam nouit nec reprimit Superior: quia abusus quos subditi contra leges & mandata superiorum nituntur introducere, nec ab illo prohibentur, aut puniuntur, propter cautelas quibus illis occultantur, non sunt dicendi consuetudo, nec vllam vim habere: At quando illo sciente, & consentiente, id est non prohibente, nec reclamante solent ciues aliter agere, quam leges praecipiant, etsi priores qui à praescripto legis recedunt, non sint immunes à delicto, alij vero qui vsu, & consuetudinem cum scientia & consensu Superiorum introductam sequuntur, absque culpa sunt.

Alterum est.

AN CLERICI, ET ECCLESIAE TE-
neantur eodem pretio census emere, quo se-
culares, & Layci?

EX his quae superius diximus q. 77. artic. 1. Constat: 10. constat teneri etiam Clericos in suis contractibus, & commercijs ciuilibus ad obseruandas leges, & statuta Principis, & Reipub. & communem vsu fori, ac pretia lege vel vsu fori iusta, non minus quam seculares: Vnde non licet eis alio pretio census emere, quam eo quod secularibus licebit, eodem tempore & loco ubi illos constituunt.

Maior autem difficultas existit, circa haec quae de pretijs censuum inquirimus.

C O N T R O V E R S I A

Vndecima.

AN QUANDO CENSUS CONSTI-
tuitur minoris, quam sit iustum pretium illius, contractus sit rescindendus, & nullus? ve lan sufficiat ad aequalitatem illum reducere?

S V M M A R I V M.

- 1 *Opiniones diuersae.*
- 2 *Sententia Iudicum saepius eadem ratione lata, habenda sunt, tanquam leges aequitatis, & iustitiae in censibus.*

DIXI in titulo huius controuersiae, minoris quam sit iustum pretium legis, vel fori, quia si emptor maius pretium venditori census contulerit, ut qui Castellae emeret unum pro 16. vel 20. aut apud nos emeret 8. vel 10. denarios annuos pro 20. solidis, is certe neque in iudicio audiretur tanquam laesus, vel deceptus, neque in foro animae venditor esset compellendus ad augendum redditum, quia huiusmodi pretia tam praescripta a lege, quam recepta vsu fori solam (ut diximus) respiciunt utilitatem venditorum, qui communiter necessitate aliqua cogente vendunt
Rr 3 ditoribus

ditioribus huiusmodi census, & iura: & ex consequenti solum efficiunt ne census vilis emanetur, minime vero prohibent quin carius vendi possint. Quemadmodum leges constituentes pretia tritico & similibus rebus, cum solum respiciant ementium utilitatem, illud tantum prohibent, ne merces illæ carius vendantur, minime vero quin vilis emi possint. Solum ergo hic disputamus de emptore census, vilis omentis quam sit pretium legis, vel fori: Num quia in minoris emat, reddatur contractus inualidus, & nullus vel sufficiat, ut reducatur ad æqualitatem iusti pretij?

In hac quæstione quid in foro iudiciali & contentioso debeat rectus Iudex decernere, non est mei muneris explicare, maxime cum neque inter Iurisperitos vna sit in hac parte omnium sententia. Existimant enim quidam eorum, ementem censum, qui de nouo instituitur, minoris (etiam si non deficiat infra dimidium) quam sit iustum pretium, contractum esse nullum. Vbi vero emitur census iam constitutus, rescindendum quidem esse contractum, si defectus accidat infra dimidium iusti pretij, quod si non adeo exorbitet, sed maneat intra dimidium, reducendum esse ad iustum pretium, ita ut quidquid pensionum ultra rationem iusti pretij a creditore acceptum sit, restituatur venditori, vel computetur in sortem.

Huius discriminis causam reddunt, quia sicut in proxime præced. controuer. iidem Authores docebant, census qui de nouo instituitur non videtur spectare ad contractus commutatiuos, sed ad fœneraticios, & p̄sio illa ad interusuria pecuniaria, & propterea sicut contractus, in quo recipitur aliquod inter vsurium iniquum & fœneraticium, esset iniquus & inualidus, & tanquam vsurarius rescindendus, ita quoque & census de nouo sub iniusto pretio constitutus; Emptio vero census iam constitutus, cum pertineat ad contractus commutatiuos, in quibus venditur res aliqua, & non interusurium pecuniarium, sicut in omni venditione cuiuscunque mercis, si pretium excedat vel deficiat ultra mediocritatem iusti, est rescindendus contractus, iuxta l. 2. C. de rescindendis. Si vero non excedat a mediocritate iusti pretij, non est rescindendus, sed reducendus ad rationem iusti pretij, ita quoque in emptione census iam constituti.

Alij vero affirmant, & probabilius certe, In omni censu, siue de nouo instituat, siue iam constitutus existat, celebrari contractum commutatiuum veræ ac realis emptionis & venditionis iuris percipiendi annum redditum, & ex consequenti in omni emptione census facta sub pretio deficiente a iusto infra dimidium, contractum esse nullum & rescindendum, & omnes redditus vi illius perceptos esse in integrum computandos in sortem: Quod si intra dimidium iusti pretij defectus ille existat, esse renocandum ad æqualitatem ad arbitrium venditoris, qui in eo deceptus est & læsus. Quam partem dico probabiliorē esse, quia ut vidimus controu. proximè præcedenti, distinguere census qui de nouo constituuntur ab eisdem iam constitutis, in quibus eadem est utilitas & securitas, in genere moris, & contractus, ac iudicio conscientie, est fictitia quædam differentia, & nomine tenus, non substantia & effectu: quæ de causa similiter iudicandum est de vtrisque, cum iusta, vel iniusta eorum pretia exploramus.

Vnde Ioannes Medina, Dominicus Soto, & Palatius locis superius citatis, & alij Theologi, quibus, quæ iudicium animæ concernunt, commissum est. Sic de proposita quæstione docent. Ut expendamus prius, An lex circa census iniusto pretio emptum aliquid firmitat, quia iuxta illius præscriptum erit de illius firmitate vel nullitate iudicandum: Quod si lex nihil certo constituerit, quid optimi rectique iu-

dices, maxime qui Regibus sunt a consilijs, vel in supremo Senatu, vel in proprio cuiusque Regni, soleant in his causis suis Regijs sententijs iudicare: ita ut si plures similiter ab illis eodem modo & tenore latæ sint, illæ pro lege habeantur, saltem in foro animæ: Debet enim Theologo esse velut Axima & Regula circa commercia, & contractus humanos, potissime circa pecuniarios mutui, depositi, census, & similes: [Illud in conscientia seruandum esse tanquam iustum, & æquum, quod recti, optimique, & periti Iudices respecta rei veritate soliti sunt iudicare.] Quæ ratio docet Carolus Molinæus de vsuris. q. 10. num. 139. a quo cæteri illud acceperunt, apud Gallos census constitutos ad rationem vnus pro 12. iustos esse, quia sic habet apud illos, communis vsus fori iudicij sententijs comprobatus. Quod si quis minus emat, nempe ad rationem vnus pro 10. vel 11. contractus ille non rescindatur, sed in pœnam defectus iusti pretij reducatur, ad rationem vnus pro 15. Quod si iniustitiam emptoris tanta sit, ut emerit ad rationem vnus pro 8. vel 9. ita ut pretium deficiat a decima, iudicetur nullus & inualidus: refertq; illud in Regijs tribunalibus a multis annis ibi obseruari, veluti ab anno Domini 1500. in posterum. Ibi ergo, & vbi similes sententiæ Superiorum iudicum extiterint, sepius eadem ratione latæ, habendæ sunt tanquam leges æquitatis & iustitiæ in censibus: sed ita, ut census & contractus quem iudicant nullum propter exorbitantiam illius iniustitiam, sit etiam censendus nullus & inualidus in foro animæ, iuxta regulam propositam.

Census vero, quem in pœnam iniusti pretij iudicant reducendum ad pretium multo minus, magisque exiguum, quam sit solitum, & receptum communi vsu fori, debeat ita reduci aduentus iudicis sententiæ: quia illa iusta est, & obligansque in vtroque foro. Ante iudicis vero sententiam & condemnationem sufficiat illum reducere ad pretium solitum, & receptum communi vsu fori: quia reductio illa v.g. vnus pro 15. est pœnalis; ad pœnam vero luendam nullus tenetur, ut docuimus abunde 1. tome nostrorum cõmentariarum q. 62. art. 3. conuenerit. donec iudicis sententia, & condemnatio accesserit.

Quod si neque ex lege Superiorum, neq; ex optimorum Iudicum sententijs aliquid circa validitatem, & nullitatem contractuum censualium decerni possit, obseruandum est in eis, siue de nouo constituantur, siue secundo, vel tercio iam constituti emanent, quod in emptionibus & venditionibus aliarum mercium habet ferè omnium gentium & nationum consuetudo: cum hic contractus (ut constat) sit vera & realis emptio & venditio iuris percipiendi annum redditum, in quo huiusmodi ius verè ac realiter est inter, & pecunia quæ ab emptore traditur verè illius pretium: Ut si deceptio accidat infra dimidium, & adeo miser venditor lædatur, contractus sit nullus, & ipso facto inualidus, debeatq; quidquid pensionum emptor huiusmodi receptum habuerit, computare in sortem, ita ut si pensiones perceptæ equentur sorti & pretio, nihil amplius recipere possit, si excedant & superent, debeat venditori excessum illum restituere, si vero aliquid a sorte desit, debeat illud a venditore recipere, perinde ac si mutuo illud tradidisset sine villo reddito vel fructu: quia ex contractu vel solo dictamine rectæ rationis adeo iniquo nullum potest in foro saltem animæ lucrum comparare. Maxime quod non dubitem peritos & rectos iudices perispecta rei veritate ita iudicatuos, vel forsitan acrius, eis pœnis illi impostis, quibus vsurarium mulctarent. Etenim census pretio adeo exorbitanti constitutus censendus potius est ad naturam & rationem mutui vsurarij pertinere, quam ad naturam & rationem iniustitiam emptionis, & ideo merito tanquam vsurarius puniendus.

Similiter esset iudicandum de censibus deficientibus a iusto

in iusto pretio; etiam si defectus ille non descenderet infra dimidium, ubi Constitutio illa Pij V. obseruatur, cum illa aperte definiat, census aliter quam cum illis conditionibus constitutos sceneraticios esse, & usurarios: vna autem ex precipuis conditionibus illarum sit, vt iusto pretio emantur. Vbi vero Constitutio illa non obseruatur, vt in Regnis Hispaniæ; si pretium census non deficiat infra dimidium, erit in foro animæ, reducendus ad iustum pretium, vel legis, vel communi fori magis receptum & visitatum, ad arbitrium & electionem ipsius venditoris, qui damnum illud passus est, ita vt non sit in facultate emptoris pretij defectum addere, & compensare: quia forsitan venditor non vult ad tantum redditum manere deuinctus, sed debet esse in optione ipsius, vel exigere ab iniquo emptore defectum iusti pretij, præter restitutionem excessus quem in pensionibus iam traditis passus est, vel vt excessus ille computetur in sortem, detractoque illo a sorte quod reliquum sortis fuerit, reducatur ad iustum honestumque pretium: Hac enim ratione inter vtumque recta ratio æquitas & iustitiæ obseruabitur.

Ex his sequitur tam in Regnis Castellæ, quam in hoc nostro Regno Valentino iuxta regulas modo traditas, census cuius pretium deficiet infra dimidium esse nullum, & inualidum, & omnino rescindendum, & omnes pensiones vi illius perceptas esse computandas in sortem: constitutum vero pretio iniusto, sed quod non deficiat a dimidio, esse reducendum ad iustum pretium, & restituendum excessum pensionum perceptarum ad arbitrium venditoris. In hoc Regno, quia nulla est lex quæ ita census pretium constituat, vt aliter institutos efficiat inualidos, aut nullos, neque iudices de illis & eorum pretijs aliter iudicant quam de emprionibus & venditionibus aliarum mercium: in Regno autem Castellæ sunt qui sentiunt (& ex Theologis) census constitutum minori pretio quam a lege per scripto nimirum minus quam ad 14. pro vno esse contractum ipso facto nullum, lege ita constituyente, illumque irritante: at si verba legis illius quæ sexta est tituli. 1. lib. 5. nouæ compilationis recte expendantur, non illud docent: habet enim lex illa: [Que las ventas, y contratos, y censos que en otra manera se hizieren: sean en si nungunos: y de ningun valor, y efecto:] Sed subiungit statim, [y no se pueda por virtud dellos pedir, ni cobrar en juicio, ni fuera del, mas de a la dicha razon, y respecto.] Vbi posteriora verba priora explicant, ita vt census in iusto pretio constitutus sit nullus, ac nullius effectus ad exigendam integram pensionem, sed ad eam tantum quæ iuxta pretium legis debebitur, tam in iudicio quam extra iudicium: nisi adeo defectus ille iusti pretij exhorbitaret, vt defuere a dimidio, tunc enim (sicut dixi) contractum adeo iniquum, cum sit ad leges venditionis ille reducendus, nullum & omnino inualidum in foro animæ licet censere: quemadmodum & apud iustos, probosque iudices censeretur.

Nunc ad alias condiciones accedamus.

CONTROVERSI A

Duodecima.

AN OBLICARE VENDITOREM
census ad solutiones anticipatas . sit
iniquum?

S V M M A R I V M.

Venditor census non est obligandus ad aliquas solutiones anticipatas.

2. Contractus censualis in iusto cum aliquo pacto est omnino nullus, nullamque ius tribuens emptori.

1. TERTIA conditio quam exigit Pius V. in suo motu proprio est, vt nõ obligetur venditor census ad aliquas solutiones anticipatas. Hæc conditio sanctissime, a Pontif. Exigitur: est enim illa aut de iure naturæ, aut saltem iuri naturæ maxime consona: Erenim si huiusmodi pacta de anticipandis solutionibus semel in hoc contractu admittantur, cum non soleant homines vendere census, & huiusmodi onera sibi suisque bonis imponere, nisi aliqua necessitate compulsi, modo habeant pecunias in promptu ad illam leuandam, obligarent se ad anticipandas solutiones, quatum cupiditas emptorum opraret: sicque mille modis illos vexarent, ac opprimerent repugnat autem iuri naturæ, vt contractus quos Resp. b. admittit, vt per eos homines proprijs subueniant necessitatibus, in eorum, qui illas patiuntur, maiora gravamina, & damna conuertantur, sicut repugnat eadem iuri ac rectæ rationi, vt quod pro charitate, vel iustitia institutum est, contra charitatem vel iustitiam hominum vitio debeat militare.

Præterea in hoc pacto contineretur manifesta iniustitia: Nam cum debitum soluendi census in hoc contractu sit per singulos annos, ideo namque dicitur proprio nomine annuus redditus, propriaque obligatio venditoris ex natura talis contractus sit, per singulos annos illos redditus, quos pro ratione pretij aliter emit, illi reddere, pactum anticipandæ solutionis est obligare venditorem ad soluendum quod nondum deberet, quod ius naturæ, & omnis recta ratio negat.

Ad hæc, cum illa obligatio anticipandæ solutionis sit pretio æstimabilis, venditor census plus aperte redderet, quàm valeat pretium quod recipit: quia reddit pensionem & obligationem illam anticipandi eam.

Ex his sequitur, Primo, hanc conditionem vbique seruandam, cum ea quæ iuris naturæ sunt, aut illi maxime consona omnes obligent. Secundo, contractum cum tali pacto in iusto esse ipso facto nullum, nullumque ius tribuens emptori, quia pacta, quæ naturæ contractus cui apponuntur, omnino repugnant, non solum ita vitiant illum, vt efficiant iniustum, verum etiam inualidum & nullum: hoc autem pactum vt constat; repugnat naturæ census, cum sit proprie emptio annui redditus, pactum vero anticipandæ solutionis efficiat ne redditus ille sit vere annuus, id est post decursum singulorum quemque annum, sed citius plus iusto, & quam natura contractus patitur.

Posset autem huiusmodi pactum ex mutuo & libero vtiusque contrahentis consensu apponi, emptore pretium augente propter illam obligationem, quantum prudens & peritus iudicaret obligationem illam æstimari, debere; ac ita vt venditor nullum propterea damnum, vel detrimentum patiatur, quod non compensetur illi. Quod intelligendum est in Prouincijs, & locis, ubi Constitutio ista Pij V. non obligabit, nam ubi illa recepta est, & obligat, nullo modo neque aucto pretio illud licebit, lege ista illud omnino prohibente.

CONTROVERSI A

Decimatertia.

AN RENVNTIATIO CASVS
fortuiti in contractu census sit licita.

S V M M A R I V M.

1. Nullus contrahentium tenetur ad casus fortuitos, præterquam ad eos, qui natura contractus conuenierint.

Quarta

QUARTA conditio iuxta constitutionem Pij V. est, ne vllus contrahentium teneatur ad casus fortuitos, præterquam ad eos qui naturæ contractus conuenierint. Hæc conditio, sicut & alia in eadem Constitutione Apostolica contentæ, vbi illa obseruatur, necessaria est in censibus: vbi vero illa recepta non est, nec in vsu, necessaria non est. Quia licet inter Iurisperitos controuersum sit, an possit fieri renuntiatio exceptionis casus fortuiti in genere, vel debeat fieri in specie, huiusmodi tamen renuntiationem fieri posse iuxta humana iura docet abundè Nauar. in commento illo de Usuris num. 90. Ex quo sequitur, nec repugnare iuri naturæ, nec continere proximum periculum vsuræ. Quo fit, vt vbi Constitutio illa Pij V. non obseruatur, & leges patriæ illud non prohibent, possit ita constitui census, vt venditor obliget seipsum ad exoluendam semper annuam pensionem, etiam si res cui census ille a principio impositus fuerit, pereat, donec ipse, ex facultate quam vendentes census redimibiles habent, illum libero & ex suo beneficio redimat: Imò cum in omnibus fere censibus huius generis prima, & præcipua obligatio personalis sit, (vt superius vidimus contro. 5.) in huiusmodi contractibus, esto non exprimat, implicite tamen obligant se communiter venditores ad istos casus fortuitos, nempe vt etiam si res, cui census imponitur, pereat, debeant nihilominus, quia manet semper illis obligatio personalis, redditum annuum soluere.

An autem possit ita census constitui, vt venditor seipsum obliget, ad reddendum pretium quod acceperat, si res illa cui fuerat impositus, perierit, facile explicari potest. Nam cum ex natura sua contractus hic, quia emptio est illud necessario habeat, vt pretium redditum sicut in omni alia venditione transeat in absolutum, merumque dominium venditoris, non potest obligari, siue res illi subiecta maneat, siue pereat, ad restituendum pretium: conuerteretur enim iam per tale pactum in mutuum vsurarium, & desineret esse census, aut saltem sicut in proxime præceden. conditione dicebamus, reciperet emptor a venditore vnico pretio tradito & ius percipiendi annuam pensionem, quando res illa maneret, & obligationem restituendi sibi pretiū vbi illa periret, quæ obligatio digna est alio pretio distincto. Quod certe est iniqum, & in illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. prohibitum. Quare poterit quidem, vbi census hi redimibiles constituuntur pretio communi & solito, obligari venditor illius ad casus fortuitos hac ratione: Vt quamuis res censui subiecta pereat, teneatur nihilominus annuam hanc pensionem reddere, vt communiter in his censu implicite fit, in quibus præcipua obligatio personalis est. Ad casum verò fortuitum, nempe, vt re censui subiecta pereunte teneatur pretium reddere, obligari non potest, nisi præter commune, & solitum pretium census, eidem venditori pro illa obligatione aliud pretium iustum, & honestum, arbitrio peritorum, & prudentium taxandum, conferatur.

Hæc autem omnia intelligenda sunt, quando census de nouo constituitur & emitur, nam vbi emptor ipse illum alteri secundo, vel tertio vendit, neque ista Constitutione Pij V. neque vlllo iure humano, vel naturali prohibetur, quin seipsum obliget ad casum fortuitum quo periret census ille, nempe ad illum tuendum, efficiendumque semper validum, & firmum: quod communiter dicitur, teneri illum de euictione. Ita Nauarrus in commento citato nu. 133. Quia nec Constitutione ista Pij V. vel vlllo iure tolluntur, quæ sunt naturalia & propria contractui emptionis & venditionis, quale illud est, vt venditor maneat semper obligatus de euictione rei venditæ. Vt habetur l. si fundus. Et toto tit. ff. de exactionibus. Et l. pacta conuenta. iuncta glo. ff. de contrahen. empt. Cum

ergo hæc obligatio omni emptioni & venditioni insit, nihil prohibet, quin illa exprimat in contractu census antiqui, qui alteri venditur, iuxta commune proloquium & regulam Doctorum, [Eorum quæ tacito insunt, expressio nihil nocet.]

Non erit alienum ab instituto explicare hoc loco occasione huius quartæ conditionis.

CONTROVERSA Decimaquarta.

LICEAT NE IN CONTRACTU census exigere fideiussores, vel pignora, aut apponere conditionem adeo in hoc Regno Valentia vsitatam, vt teneatur venditor post quatuor annos nouam hypothecam, siue specialem obligationem assignare:

S V M M A R I V M.

- 1 *Opinio cuiusdam recentioris, qui docet in contractu census non licere exigere fideiussores. & c.*
- 2 *Caroli Molinæ impijssimi hæretici opinio.*
- 3 *Aliorum opinio qui existimant censum esse emptionis partis fructuum. Alij probabilius censent non esse.*
- 4 *Res quæ emuntur duplices sunt.*
- 5 *Ementi non licet aliam securitatem exigere vbi prudens, & peritus nullum censeret imminere periculum præter eam, quam in contractu limine indicauit.*
- 6 *Census quando constituuntur in re immobili, & frugifera, non licet securitatem, a venditore exigere.*
- 7 *Census licet imponatur rei immobili & fructifera, tamen imminet probabile periculum, potest emptor a venditore exigere securitatem.*
- 8 *Venditor census offerens rem immobilem, & fructiferam fraude & dolo, vel alijs oneribus aggravatam, potest compelli vt aliam tradat.*
- 9 *Non potest alia obligatio vel securitas a venditore census postulari præter eam, quam a principio obtulit.*
- 10 *Venditor non potest compelli ad redimendum pretium census cum ipsius dominium absolute, pleneque iure translatum fuerit.*

QUÆSTIO hæc nostris temporibus fuit maxime agitata, in variasque sententias vidimus tam Theologos quam Iurisperitos diuidi: nec mirum, quia difficilis est, propter maximam speciem mali & iniquitatis quam videtur habere pactum istud.

- 1 Ludouicus Lopez libr. 1. sui instructorij negotiatorum: cap. 57. Constituit prius quatuor de causis posse fideiussores, vel pignora in contractu census postulari, imprimis ad patendam securitatem, ita vt casu quo res subposita censui pereat, maneat fideiussores, vel pignora illa solutioni census obnoxia: Secundo, vt si venditor census efficiatur impotens ad soluendum, vel sit in mora, liceat emptori ad fideiussores, vel pignora illa, se conuertere: Tertio, vt emptor maneat securus, casu quo res subposita censui timeatur esse aliena, vel alijs oneribus grauata. Quarto, si præter hæc damna aliqua alia timeantur in possessione illa occurrere posse, propter quæ census illi impositus efficeretur minus securus.

His positis per quasdam conclusiones & consectaria suam proponit sententiam, docet ergo imprimis

pis, non licere in contractu census exigere fideiussores, vel pignora, ita vt re censui subiecta pereunte, possit emptor census ad illos fideiussores, vel pignora recurrere. Quod probat autoritate Nauarri illud docentis in commento de vsuris num. 83. Et ratione: Quia census est emptio & venditio, repugnat autem naturæ venditionis, vt venditor seipsum & bona sua obliget in securitatem census ab alio empti, cum de natura emptionis sit, vt periculum rei emptæ maneat penes ipsum emptorem, & illi percat, quia per emptionem est iam effectus verus illius rei dominus, quidquid autem perit, domino suo perit. Et ita habetur in iure, toto tit. ff. & C. de periculo & commodo rei venditæ. Secundo, quia aliud est venditorem teneri de euictione rei quæ censui subijcitur, si ab ipso euincatur: Quod est iustum & consonum naturæ contractus, vt habetur tot tit. de euictio. ff. & C. Et ca. si. de emptio. aliud vero teneri venditorem ad securitatem rei venditæ, quod rapugnat naturæ contractus venditionis. Quamuis alio inquit contractu distincto, nempe asssecurationis, possit emptor cum eodem venditore conuenire de securitate census, peculiari, & distincto pretio illi reddito, pro ratione illius asssecurationis arbitrio prudentum iusto. Non tamen explicat author hic, quando non liceat emptori census recurrere ad fideiussores, vel pignora, re illa censui subiecta deperdita, Num vbi illa sola deperditur? vel cum omnia quoque alia bona venditoris pereunt? Quia si intelligat cum res illa sola deperditur, manent autem venditori census, alia vnde soluat recte docet, tunc enim iniquum esset recurrere ad fideiussores, vel alia pignora: at si omnia bona venditoris ita perierint, vt non sit soluendo, licet profecto tunc ad fideiussores recurrere, vel ad alia pignora, cum in hunc finem illa offerantur, vt statim docerimus.

Habet secundo, iniquam esse consuetudinem eorum, qui præter specialem hypothecam postulant a venditore census generalem omnium honorum illius obligationem, affirmatque per Extravagantes illas damnari: Vbi si loquatur de motu proprio Pij V. verum docet, si vero de alijs Martini V. Calixti III. falso illud affirmat. Quia vt sepe diximus, Extravagantes illæ probant quidem census constitutos cum conditionibus ibi relatis, minime vero definiunt illas ita necessarias esse, vt constituti sine illis iniqui sint & illiciti. Vnde, vbi Constitutio Pij V. obseruatur, non licet alia bona obligare præter rem illam immobilẽ & fructiferam, quæ censui subijcitur: at vbi illa non obseruatur, licet rem vnã obligare in specie, & cætera omnia bona in genere: imo cum stando in iure naturæ prima & præcipua obligatio in huiusmodi censibus sit personalis, esto res aliqua in specie censui subijciatur, manent nihilominus simul cætera omnia bona personæ illius simul obligata, etiam si non exprimat.

Docet tertio, & vere, posse in hoc contractu emptorem exigere a venditore census præter specialem obligationem, & hypothecam fideiussores, & pignora, tam ad securitatem pensionis suo tempore soluendæ, quam ad securitatem rei censui subiectæ, vt maneat indemnitas si forsitan res illa ab altero euincatur, vel alijs oneribus, aut antecedentibus censibus subiecta sit, vel alijs damnis, & periculis in detrimentum emptoris exposita, & obnoxia appareat. Quod ita licet ostendit, & recte, quia licet unicuique se ipsum seruare indemnem, vt quemadmodum venditor optime probatamque recipit pecuniam in pretium, ita & emptor rem sibi securã, & vtilẽ emat, nec a venditore decipiatur, quod non repugnat naturæ contractus, imo illi maxime consonum est.

Docet quarto, vbi possessio, quæ tempore contractus assignatur censui, est omnino securã, illud que

certo constat, ita vt nulla labore suspicione in contrarium, estque sufficiens, vt fors tanti census illi imponatur, postulare vt præter huiusmodi hypothecam adeo securam, & sufficientem, teneatur venditor post quadriennium aliam de nouo offerre, vel restituere pretium, esse iniquum, & illicitum, ac repugnare naturæ huius contractus. Primo, quia exigere duas speciales obligationes & hypothecas, quarum vnæqueque vel se sola satis sufficiens est, aduersatur iustitiæ: cum ex natura contractus emptor nihil aliud exigere possit, quam debitam securitatem, qua seruetur indemnitas, ad quam abunde sufficit prima illa hypotheca, vt constituimus. Secundo, quia cum talis obligatio sit pretio estimabilis, & extra propriam rationem huius contractus (cum ad illius securitatem sufficiat prior illa at in limine contractus assignata) obligare venditorem ad offerendam aliam post quatuor annos, est re vera exigere ab illo aliquid pretio estimabile, quod est extra rationem & propriam naturam contractus, & ex consequenti iniquum, & vsurarium. Qua parte verum quidem hic author docet, efficaciterque istis rationibus illud confirmat.

Docet vltimo, vbi dubium fuerit, & suspectum, an illa specialis obligatio in limine contractus designata sit grauata alijs oneribus, conditionem istam, vt teneatur venditor census aliam de nouo, qua efficiatur securus, post quadriennium conferre, vel pretium census restituere, illumque diluere, ac redimere, si ius tantum naturæ respiciamus, esse suspectam de vsura, si verò constitutionem Pij V. esse prohibitam: Quod pertinet (inquit) ad constitutionem Pij V. perspicuum est, cum dicat: [Pacta etiam continentia pretium census ab inuito, aut ob penã, aut ob aliã causã repeti posse, oïno prohibemus, contractusq; sub alia forma post hac celebrãdos seneraticios iudicamus.] Vbi Pontifex ex nulla causa vult posse constitui pactum, quo venditor possit compelli ab emptore ad diluendum, & redimendum censum. Quod autem stando in solo iure naturæ contractus, cui hoc pactum apponitur, sit maxime suspectus de vsura, ostendit, quia multi possent contingere casus, in quibus miser venditor, eo quod non posset aliam futuriorẽ hypothecam assignare, cogeret ex vi huius contractus, & pacti restituere emptori pretium quod acceperat cum lucro, nempe cum pensionibus per illos quatuor annos ei redditis: quod certe vsurarium est, cū hac ratione perinde profecto se haberet emptor iste, ac si contruisset venditori pecuniam cum lucro post quadriennium recipendam: Repugnatque maxime naturæ huius contractus, qui est vera venditio, cum in omni venditione pretium sic transeat in plenum absolutumque dominium venditoris, vt non teneatur illud restituere ementi, neque possit ad id compelli.

2 Carolus Molinæus de vsuris q. 8. num. 431. disputans de pacto, seu vulgari clausula in huiusmodi contractu Gallie apponi solita, qua venditor promittit hypothecas in futurum fore idoneas, habet hæc tria, quæ ad intelligentiã huius questionis plurimum faciunt. Primum est, Quando census non est limitatim constitutus, in aliquo certo prædio, & possessione, sed simpliciter in omnibus bonis, esto ex illis aliqua sint illi censui specialiter hypothecata, clausulam illam, & pactionem, qua venditor promissit hypothecas in futurum fore idoneas, nihil operari, ad quod iam non teneatur venditor ex natura huius contractus: Quia per huiusmodi clausulam non obligatur venditor, vt si perierint omnia bona illius, tam ea, quæ illi censui in specie hypothecata fuerunt, quam cætera, quibus in genere fuerat census ille impositus, nisi alias hypothecas, vel fideiussores obtulerit, teneatur censum redimere. Primo, Quia pretium, & fors illi tradita omnino, & perpetuo est ab emptore aliena

alienata, ita ut nunquam possit, neque directe, neque indirecte ab illo repeti, sed transferri in solum absolutumque omnino venditoris dominium. Secundo, quia huic periculo emptor seipsum ex natura huius contractus, qui vere emptio est, exponit, ut emptio semel, ac constituto huiusmodi redditu, quamvis bona venditoris ipsi venditori pereant, (quoniam & post constitutum censum saneat verus illorum dominus) nihilominus non possit emptor compellere venditorem ad restitutionem sortis, quæ illius fuit omnino effecta; neque ad novam assignationem hypothecæ, quasi novam constitutionem census.

Docet secundo, siquidem venditor census tempore contractus decipiat emptorem, affirmans se esse soluendo, cum non habeat unde redditum soluat, aut mentiatur possessionem quam offert suam esse, cum sit aliena, vel liberam cum alijs oneribus in damnum emptoris sit grauata, posse ab illo tanquam dolofo venditore exigere vel fideiussores, vel hypothecam optimam & sufficientem, vel ut redimat censum, soluatque simul pensiones decursas: quia non debet fraus & dolus, quo vitus est, illi patrocinari in damnum alterius, qui bona fide emit ab illo censum.

Docet tertio, quando venditor non constituit censum in omnibus bonis suis, sed limitatim, & in specie, ac in particulari in aliquo certo fundo, & possessione, clausulam illam recte ac iuste adhiberi in hoc contractu, operari hæc duo: Primo ut ratione huius clausulæ, teneatur venditor etiam si fundus ille pereat, vel sterilis inutilisque omnino efficiatur, non quidem ad restitutionem sortis & pretij, sed ad solutionem redditus ex alijs bonis, quia quod promissit hypothecæ in futurum fore idoneas, non promissit quasi obligans se pereuntibus illis, ad restitutionem sortis, cum nature contractus illud repugnet, conditiones autem repugnant nature contractus habende sint pro non appositis, sed quemadmodum hypotheca illa fuit assignata, ut emptor de solutione pensionis sibi debite esset securus, ita clausula, qua promissit venditor illam in futurum fore idoneam, solum etiam respicit securitatem eiusdem solutionis, & illa operatur, minime vero restitutionem sortis & pretij prius accepti. Secundo ut successores in illo fundo & possessione specialiter hypothecata teneatur etiam ad eundem redditum persolvendum, maxime admonitus de illo onere & debito, quia nisi de eo admoneretur, tenebitur ad redditum illum primus venditor, aut saltem poterit, successor, quidquid ratione illius oneris persoluerit, a priori venditore vel illius heredibus exigere. Ex quibus aperte liquet iuxta Molinæ (Qui si tantum habuisset religionis & fidelitatis quantum habuit in his eruditionis & peritiæ, melius illi fuisset) in hoc contractu nullo pacto nullaque de causa posse obligari venditorem census ad restitutionem pretij accepti.

Doctores quos superius retulimus controuersi, t. huius articuli opinione 3. cum existiment censum esse emptionem partis fructuum, eius rei cui ille imponitur, iudicant simpli, aut saltem debent iuxta illam opinionem sentire, & asserere, in censu de quo hic loquimur, iniquum esse exigere a venditore illius fideiussores, vel pignora, aut novam obligationem & hypothecam. Quod ex illa sententia ita probatur. Cum census sit emptio partis fructuum rei cui imponitur, obligatio ex illo consurgens est realis, fideiussoris vero, aut pignorum, vel nouæ hypothecæ traditio solum habet locum, quando obligatio est personalis, ergo in hoc contractu census ille non habet locum.

Secundo, si in hoc contractu haberent hæc locum, nempe fideiussor, pignus, vel alia noua hypotheca, certe traderentur ad assicurandos fructus illius fundi, qui per contractum census emuntur; at huiusmo-

di assicuratio, & cautio rei adeo incertè prohibetur in iure varijs in locis, maxime, l. Non moriturum. C. de contrahend. & committend. stipulatio. vbi Casus et Diocletian. & Maximian. ita rescripserunt: Non moriturum præstari seruum impossibilis promissio est.

Denique periculum rei emptæ ex natura contractus emptionis, perfecto consumatoque contractu, non pertinet iam ad venditorem, sed ad emptorem. l. si. Cod. De periculo & commod. rei venditæ. l. Necessario. eodem tit. l. Si emptione. §. si emptio. ff. De contrahend. empti. & multis alijs legibus ergo venditor census non tenetur tradere emptori illius in securitatem fructuum, quorum periculum ex natura contractus debet iam ad ipsum emptorem pertinere, securitatem aliquam per fideiussores, aut pignora, aut nouam hypothecam.

Alijs vero qui censent & multo probabilius, ac verius, censum non esse emptionem fructuum rei, quæ censui subijcitur, sed iuris percipiendi annuum redditum, siue in pecunia, siue in fructibus ille persoluat, quorum sententiam eadem controuersa prima huius articuli ultimo loco retulimus, docent recte ac iuste fideiussorem, & pignora habere locum in censu. De hypotheca vero, an præter illam quæ à principio, & in limine contractus assignatur, possit constitui pactum, ut post quadriennium, vel aliquo alio tempore debeat venditor aliam assignare, quæ consuetudo adeo in hoc nostro Regno inoleuit, nihil docent, cum hæc pactum apud alios non sit in usu, præter clausulam illam quam ex Molinæ diximus Gallie apponi in scriptura huius contractus, quæ clausula continet quidem securitatem recipiendæ solutionis, (ut ex eodem vidimus, minime vero exhibendi fideiussorem, vel pignora, aut nouam hypothecam.

Noster Petrus Belluga in suo speculo Principum rub. de censu lib. num. 12. habet hæc. 3. Distinguit primo hunc contractum census ab emphyteusi, eo nomine quod emphyteusis in re certa, ac definita, immobili, & fructifera imponatur, obligatione tantum reali, & transeunte in quemcumque illius rei possessorem, censum vero redimibilem cum sola obligatione generali omnium bonorum, quæ obligatio personalis est, sustineri posse. Infertque non solum ex mutuo, verum etiam ex censu obligationem personalem oriri: Unde (inquit) in censu duplex obligatio reperitur, personalis, quæ venditor tenetur nomine proprio ex quibusuis bonis pensionem soluere, & hypothetica quæ bona sua censui subijcitur.

Secundo ait, neutra istarum obligationum dari emptori census actionem ad recuperandum pretium, & compellendum venditorem ad illud redimendum, propter rationem sæpe hic repetitam, quia contractus hic est vera, ac realis venditio, de cuius propria, & intrinseca ratione est, ut pretium illius transeat perpetuo in absolutum plenumque dominium venditoris. Nisi in unico (inquit) casu, nimirum ex defectu specialis obligationis, vel quia debitor sit effectus non soluendo, idque non ex natura ipsius contractus, sed quia emptor præuidens, periculum, vel non recipiendæ pensionis, vel interitus ipsius census, conuenit cum venditore de pacto illo, & clausula, siue conditione, quæ dicitur in iure de faciendo habere, licere, tenere, & possidere: virtute cuius tenetur venditor census ad efficiendas hypothecas securas, vel semper idoneas, aut nisi illud præstiterit redimere, censum ratione istius clausulæ & conditionis.

Ex his colligit tertio Iurisperitos huius Ciuitatis & Regni qui Iudicibus assident, & quorum concilio illi sententias ferunt, iuste pronuntiare, quando præcipiunt, ut venditor census, qui aliquam obtulit specialem obligationem, si fuerit illa ab alio euicta, teneatur ad redimendum censum illi impossibilem, vel si facta

facta discussione in bonis illius deprehendatur non esse solvendo: Aut quando non iubent absolvi: re equita pretium census restitui, sed sub distinctione, nimirum vel illud restitui, vel tradere aliam rem æquivalentem in specialē obligationem & hypothecam, iuxta ea quæ habentur in l. si quis. ff. de conditione causa data, Et in cap. Ecclesia Sanctæ Mariæ, [El segundo.] Vt lite pendente nihil. Vbi admonitos opto Jurisperitos nostros, apud quos Petri Bellugæ in his magna est autoritas, & merito, nunquam illam asserere, vt in limine, & ipso tempore contractus possit absolvi, & in vniuersum, ac semper apponi iuste ista clausula de offerenda & tradenda post quadrienniū noua hypotheca, & speciali obligatione; Sed hoc tantum, vt teneatur venditor, de faciendo habere, licere, tenere, & possidere; quæ clausula (vt dicebam) eadem est omnino cum illa quam dixit Molinæus loco citato esse in vsu apud Gallos, vt venditor promittat in constitutione census, hypothecas quas tradit in futurum fore idoneas, quasi dicat sibi incumbere, vt illæ firmæ semper sint, ac validæ: quæuis hoc inter Molinæum & nostrum Bellugan intersit, vt ille virtute illius clausulæ sentiat quidem venditorem census semper teneri ad solutionem pensionū, quando ille in specie huic vel illi tantum possessioni & hypothecæ impositus est, nunquam verò ad redimendum censum, esto hypotheca pereat, vel euincatur: cōueniunt tamen in eo vt neuter eorum doceat clausulam de offerenda noua hypotheca post quadrienniū esse iustam, vel rationi aut iuri consonam.

Nos vt iam circa fideiussores, & pignora, quæ circa illam clausulam de faciendo habere, tenere, & possidere, quam in particulari circa hanc, cuius tam frequens est vsus in hac Ciuitate Valentina, de tradenda noua hypotheca post quadrienniū, quod verius ac probabilius censemus, apertius explicemus.

4. Obseruemus primo, cum res quæ emuntur duplices sint, aliæ quæ statim & ipso tempore contractus, tam de iure, quam de facto traduntur, vt cum emuntur triticum, vinum, panis, merces, linæ, & similia, quæ iam actu existunt, quando venduntur: Aliæ verò, in quas traditur quidem ius emptori tempore contractus, non tamen res ipsæ, quia nondum actu existunt, nec sunt præsentis, sed futuræ, & in potentia tantum. Inter eas hoc interesse, vt cum priores illæ, tam de iure, quam de facto tradantur omnino in dominium ementis, ita vt nihil earum maneat penes venditorem, periculum illarum ad solum emptorem pertineat, illique soli pereant, apud quem iam omnino existebant; quæ de causa iniquum esset, huiusmodi rerum quæ plene, & perfecte traduntur emptori, aliquam securitatem circa illos a venditore postulare, sicut esset iniquum, accepto actu integro rei quæ venditur pretio, aliquam securitatem solutionis exigere ab emente. Et de huiusmodi rebus loquuntur omnia illa lura, in quibus habetur periculum rei emptoræ perfecto absolutoque contractu ad emptorem spectare. Posteriores verò, cum non conferantur actu, & ipso tempore venditionis secundum se suamque substantiam emptori, sed solum secundum ius, quod ius licet tribuat actionem in rem illam, minime vero actualement illius possessionem, possintque vel culpa & vicio venditoris, vel aliqua alia ratione varia impedimenta occurrere, quibus habens illud ius non recipiat suo tempore rem quam emit, & actualement illius traditionem & possessionem, cuius ipse actu & fideliter integrum totumque pretium iam contulit: quo iure licet vnicuique se ipsum indemnem seruare, & damnis quæ in contractu quem exercet euenire possunt occurrere, eodem omnino licet, vbi per emptionem quam exercet, solum recipit ins, minime vero rem, nisi decurso aliquo tempore, securitatem exigere actualis receptionis illius, ne pecuniam

suam & pretium frustra contulerit, venditore infideliter vel negligentem se habente, ac vt in prouerbio habetur [oleum simul & operam perdat.]

Emit Petrus a Ioanne ius in fructus, quos fundus eius anno sequenti feret, aut lanas post semestrem tondendas, redditque statim velut anticipata solutione illorum fructuum, vel lanarum, iustum, integrumque pretium: periclitatur verò vel ob infidelitatem aut negligentiam Ioannis, aut aliquo alio casu ne fructus illos vel lanas recipiat, quid magis equitati & rationi consonum, quam posse Petrum exigere a Ioanne, cui iustū integrumque pretium iam actu contulit, vt rerum illarum quas nondum recipit nisi solo iure, de facto verò & quo ad substantiam manent apud ipsum Ioannem, debitam illi conferat securitatem? Confirmat illud recepta vbiq; terrarum inter prudentes probosque viros & obseruata consuetudo, exigendi securitatem rerum quas in futurum emunt recipiendas: esto statim conferatur eis ius in illos, vbi de illarum receptione prudenter potest dubitari. Hoc primum fundamentum adeo perspicuum est vt maiori probatione non egeat.

Obseruemus secundo, Cum hoc ius exigendæ securitatis a venditione circa rem, quæ recipitur quidem statim de iure, non tamen de facto, nascatur ex iure naturali, quo licet vnicuique seipsum indemnem seruare, in contractu quem exercet, vbi aliqua pericula imminet, in contractibus vero humanis & ciuilibus ea tantum censenda sint damna imminere, quæ peritus & prudens timeret, minime vero quæ quilibet contrahens ex ingenij sui pusillanimitate, vel ex prauo cupiditatis suæ affectu suspicatur: Consequenter non licere ementi, vbi prudens & peritus nullum censeret imminere periculum aliam securitatem a venditore exigere, præter eam, quam in limine contractus sufficientem iudicauit: Vbi autem prudenter iudicabitur damnum aliquod occurrere posse, licebit quidem securitatem exigere, non tamen ea, quibus iniquitatibus, vel vsuris via paratur, maxime in contractibus, in quibus facilis est ad vsuram transitus, sed ea solum, quibus illi periculo & damno occurratur. Ratio est apertissima: Quia cum omnis facultas nascatur ex aliquo iure iustaque causa, non potest illa amplius extendi, quam ius, illud & causa concesserit: facultas autem exigendi securitatem in contractibus nascitur ex iure naturali, quo licet vnicuique se ipsum seruare indemnem, non poterit ergo hæc facultas nisi ad ea tantum extendi, quibus opus fuerit, vt contrahens seruetur indemnem circa rem, quam emit, vel vendit.

Ex his sit prima Conclusio. [Quando census, ita constituitur in re aliqua immobili, & fructifera, vt peritorum, prudentum iudicio nullum imminet periculumque, vel non recipiendi annuum redditum, vel interitus ipsius census, iniquum est aliam securitatem a venditore illius exigere, ita vt neque fideiussores, neque alia pignora, vel hypothecam emptor iuste postulare possit.]

Patet ex fundamentis positis. Propterea enim potest emptor securitatem exigere, quia potest, vbi periculum imminet, illi occurrere, & seipsum seruare indemnem at vbi census ita constituitur, vt peritorum & prudentum arbitrio nullum imminet periculum, censendum est nullum ibi imminere, quia in his illud censendum est certum & firmum, vel incertum & dubium, quod prudens iudicauerit, non quod huius vel illius contrahentis ingenium, cupiditas, vel dolus suspicabitur, ergo in casu huius conclusionis iniquum est aliquam aliam securitatem exigere, præter primam illam hypothecam in limine contractus oblatam, & traditam.

Secundo. Sicut argumentabatur Molinæus, Iniquum est in eiusdem rei securitatem duas vel plures hypo-

hypothecam postulare, quarum unaquaque se sola sic abunde sufficiens, sed prima illa oblata & tradita tempore contractus est sufficiens, ergo iniquum est aliam exigere, vel fideiussores, aut pignora.

Denique in emphyteusi, propterea inter alia non habet locum fideiussor, vel pignus, aut alia hypotheca, præter rem emphyteusi subiectam, quia per illam dominus directus, eo ipse quo habet directum illius dominium, habet simul plenam sui redditus securitatem, ergo & in hoc casu, ubi per primam hypothecam habet emptor census plenam securitatem, non potest absque iniquitate & iniuria miseri venditoris aliam ab illo exigere. Vnde damnanda maxime est, & quæ Iudicum autoritate prohiberi deberet tanquam maxime iniusta, & iniqua quorundam nostrorum tabellionum prava consuetudo, qui in uniuersum & promiscue in scriptura & instrumento cuiuscunque census, esto rei immobili, fructifera, & sufficientissime imponatur, adhibent nihilominus clausulam de offerenda post quadriennium noua hypotheca.

7 Secunda conclusio. [Quando census ita instituitur, ut licet imponatur rei immobili & fructifera, peritorem & prudentum iudicio aliquid imminet probabile periculum, vel non recipienda solutionis, aut interitus ipsius census, licet eminenti exigere a venditore in sui securitatem fideiussores, vel pignora, quatenus peritorum etiam & prudentum arbitrio ad securitatem recipienda solutionis, pro ratione talis census, & aliarum circumstantiarum censetur desiderari.]

Ita docent & recte multi viri periti tam ex Theologis, quam Iurisperitis. Dixi ad securitatem recipienda redditus & solutionis, quia (ut statim dicemus) ad redimendum censum, non potest venditor, qui non de cepit emptorem, vlla de causa obligari, nec licet ex consequenti securitatem ab ipso exigere respectu redemptionis census, sed solius pensionis fideliter reddenda.

Qua ratione intellecta conclusio probatur ex fundamentis positis. Iure naturæ licet unicuique seipsum seruare indemnem a periculo non recipienda rem emptam, quam non statim nec actu accipit, sed in contractu census emitur quidem in annuum, redditum, qui non recipitur nisi in futurum, futura autem possunt hominum iniquitate & dolis defraudari, ergo ubi venditorum & prudentum iudicio tale periculum extiterit, æquum est, ut liceat emptori census se ipsum seruare indemnem, & reddere securum; hoc autem non potest nisi postulando a venditore, ubi res dubia est, congruentem securitatem per fideiussores, vel pignora, ergo licet.

Et confirmatur. Census est vera & realis venditio iuris in annuum redditum, unde si respicias rem venditam, nepe istud ius, cum illud possit expositum esse varijs damnis & impedimentis, ubi vere illa imminet, licebit securitatem eius exigere: Si vero respicias contractum ipsum, illud quoque non repugnat. Quia emptori & venditori non repugnat, accedere fideiussores, vel pignora, ut docent lex 1. & 2. ff. de fideiuss.

Secundo. Ratio potissima, propter quam quidam existimant, in censu non posse habere locum fideiussores, vel pignora, ea est, quia putant obligationem quæ confurgit ex hoc contractu esse realem, & nullo modo personalem, ac ut constat ex superioribus, iuxta sententiam Contradi, Medina, Soto, Michaelis de Palatio, & communem Theologorum, quam etiam amplectuntur Couar. Ioan. Garcias, Molinæ, & multi Iurisperiti, potissima & præcipua obligatio ex hoc contractu confurgens personalis est, ergo ubi prudenter ac probabiliter aliquid imminet in ea periculum, licebit fideiussores, vel pignora postulare, sicut in quacunque alia obligatione personali, de cuius

ius fideli executione prudenter dubitabitur.

Denique in censu non emitur res cui imponitur, sed ius illud percipiendi annuum redditum, res autem cui imponitur traditur tanquam fideiussor, vel pignus in securitatem, sed quando res quæ datur in hypothecam, se sola non est sufficiens ad reddendum censum omnino securum, potest in ipso limine contractus alia exigere, quæ reddatur securus, ergo potest similiter exigere, ubi res dubia est, fideiussor, vel pignus in eundem finem.

Ex hac conclusione sequitur. Primum illud dictum Ludouici Lopez initio huius questionis relatum falsum esse: Vbi asserit, non licere in contractu census exigere fideiussores, vel pignora, ita ut recensui subiecta pereunte possit emptor ad illos recurrere: Constat enim venditorem posse obligari per fideiussores ad securam conditionem rei emptæ, quam non statim emptori tradit, sed solium ius in illam. Quo fit ut cum census venditio sit & non actualis traditio annui redditus, sed solius iuris in illum in futurum exhibendum, possit a venditore per fideiussores vel pignora illius securitas postulari. In his enim & similib. rebus, quæ actu non traduntur, sed emuntur velut in potentia, periculum rei emptæ penes venditorem est, apud quem illa manet: quæ ratione argumenta illius nullam habent vim, sed possunt in hoc contractu recte & iusta conscientia fideiussores interuenire, potestque emptor ad illos recurrere, ubi venditor census non fuerit soluendus; sicut in omnibus alijs contractibus, in quibus illi offeruntur ad securitatem contrahentium.

8 Tertia conclusio. [Quando venditor census cum fraude & dolo offert in hypothecam rem immobilem, & fructiferam, ut domum, fundum, vel quid simile tanquam rem suam, & quam ipse, ut sibi propriam tradere potest, & subijcere censui, deprehenditur autem deinde esse aliena: vel offert in hypothecam, siue cum fraude, siue cum bona fide rem multis oneribus, vel anterioribus censibus, aut vinculis grauata, tanquam liberam & omnis oneris census vel vinculi expertem; cum primum deprehenditur illa non esse libera, potest compelli (esto a principio non fuerit inter eos contractum) ut aliam tradat liberam & propriam, cui census ille commode ac secure imponatur, vel ad redimendum censum, sub optione ipsius venditoris.]

Sunt qui existimant, si census imponatur super rem alienam, & postea cuincatur, posse emptorem libere recuperare pretium quod dedit, ac interesse sibi debitum ratione illius euictionis. Ita Felicianus Solis de censibus lib. 1. c. 4. nu. 12. & Belluga loco citato, cum dicant Iudices ita pronuntiantes iuste agere. Quæ sententia, quod spectat ad damna, & interesse ex euictione illa emptori census illata restituenda esse, verissima est, ex Regula illa Iuris, [Si tua culpa damnatum est, iure super his te satis facere oportet.] Quod vero spectat ad pretij restitutionem, intelligendum est nisi aliam propriam, liberamque, & sufficientem hypothecam contulerit, iuxta hanc conclusionem tertiam.

Coueniunt, in hac ut ex dictis constat omnes DD. Primo, quia fraus, & dolus, siue deceptio in contractu nemini debent patrocinari. Secundo, quia contractus sub conditione honesta effectus, ea deficiente, rescindendus est, aut conditio illa commodiori via adimplenda, emptor autem census contulit pretium pecuniamque suam sub hac conditione, hypothecam illam esse propriam venditoris, & liberam, aliter enim non contraxisset cum illo venditore: unde si decipiatur ab illo, est censendus rationabiliter inuoluntarius. Denum huiusmodi hypotheca traditur in contractu tanquam pignus in securitatem, ac qui offerret in pignus rem alienam, vel alijs debitis anterioribus obligatam, iure compelleretur vel ad rescindendum contractum, restituendumque accepta, vel ad conferendum

conferendum in pignus rem aliam liberam, & propriam conferentis illam.

Quarta conclusio, [Quando res quæ offertur in hypothecam sufficiens quidem est secundum se ad constitutionem census, qui illi imponitur, quamuis non reddat omnino securum censum illum, & pensionis solutionem, quin probabiliter aliquod periculum vel damnum timeatur, non potest venditor obligari absolute & simpliciter ad aliam de nouo post quadriennium conferendam, sed ad hoc tantum, ut quotiescunque illa euincatur, aut perierit, teneatur venditor in defectu & subsidiū illius aliam tradere, & offerre.]

Dico hypothecam oblatam esse sufficientem, quia si illa quæ a principio traditur, non sit sufficiens, possunt inter se contrahentes de censu ita conuenire, ut aliqua alia deinde conferatur, quæ coniuncta priori efficiat vna cum illa vnā hypothecam sufficientem illi censui. Quomodo, qui ad sui securitatem potest exigere pignora ab alio contrahente, si a principio non conferat sufficientia debito, potest conuenire cum illo, ut tradat deinde alia quæ vna cum prioribus illi debito sufficiant. At quando, quæ a principio tradita est, se sola sufficiens est, propterea quod aliquod possit deinde periculum vel damnum occurrere, non licet eam pactionem apponere, ut simpliciter & absolute teneatur venditor aliam nouam post quadriennium tradere, sed sufficit obligetur, ut si illa ab alio euincatur, vel pereat, tunc aliam offerat illi venditor, aut eam securitatem quam probus, rectusque iudex pronuntiarent, aliud vero exigere iniquum est, & naturæ huius contractus, rectæque ratio aperte repugnans.

Probatur: Emptor census illud tantum potest cura conscientia exigere a venditore, quo se ipsum immunem ac securum constituat de solutione pensionis; cum per huiusmodi contractum nihil aliud emat, quam ius percipiendi annuatim illam, sed cum offertur illi a principio in hypothecam res propria venditoris, & sufficiens censui, quamdiu illa non euincitur ab alio, vel redditur inutilis, habet securam pensionis sibi reddendæ solutionem, non minus quam habebat a principio, ergo cum appositæ hac obligatione, & pacto, ut si illa euincatur, vel perierit, tunc teneatur aliam de nouo offerre illi similem, & equiualetentem, constituat se immunem, & securum; non potest cura conscientia aliud exigere: Et ex consequenti, absolute & simpliciter postulare a venditore, ut teneatur post quadriennium nouam hypothecam offerre, aut redimere censum, iniquum est, & contra naturam & vim huius contractus.

Secundo. Ut dicebat Molinæus, cuius sententiam in hac parte omnes periti amplectuntur, nam sicut factum mellis ex ore Leonis mortui non respuit Samson, ita neque Catholici quæ ab hoc Iurisperito quamuis impio & hæretico verè tamen & acutè circa iura ciuilia & humanos contractus dicuntur, rejiciunt. Sicut ergo hic dicebat, iniquum est, & huic contractui repugnans, duas securitates, quarum vnaqueque se sola sufficiat, exigere; sed apponere hæc conditione de conferenda noua hypotheca post quadriennium, quando prius oblatæ sufficiens est, est exigere duas hypothecas, quarum vnaqueque se sola sufficit, est ergo iniquum.

Tertio. In hoc contractu non est grauandus venditor (qui satis profecto sua necessitate opprimitur) ultra ea, quæ hic contractus ad securitatem emptoris exigat, sed appositæ illa conditione, ut teneatur offerre aliam hypothecam, ubi tradita a principio fuerit euincta, vel perierit; habet hic contractus, quidquid in xta ipsius propriam vim & naturam ad securitatem emptoris exigitur, ergo non potest conditio ista de noua hypotheca apponi: nisi sub hoc pacto, ubi tradita a principio pereat, vel euincatur.

Dices ut solent, qui iniquam istam conditionem

Tomus Secundus.

tuentur. Si quidem emptor eo animo istam apponat, ut virtute eius cum ei liberit, compellat venditorē ad redimendum censum, iniqua est, at si apponatur eo tantum animo, ut si illa minus utilis vel sufficiens appareat, teneatur seipsum indemnem, non est censenda iniqua. Ego ex hac eadem responsione sic Theologicè argumentor. In contractibus quin & in omnibus humanis actionibus illud tantum licet exterius operari, & exercere, quod licet interius velle, & intendere, immo actus exterior debet bonitati vel malitiæ interioris commensurari; Sed non licet apponere istam conditionem eo animo, ut eius virtute compellatur venditor ad redimendum censum, vel tradendam nouam specialem obligationem & hypothecā, quamdiu ea quæ a principio oblata est, sufficiens est ad securitatem: sed eo tantum animo, ut vi istius clausulæ, si illa pereat, vel euincatur, aut reddatur inutilis securitati census, emptor alia accepta seruet se indemnem; ergo similiter cum contractus exterior debeat commensurari animo interiori, non licebit apponere in illo conditionem illam, qua obligetur venditor absolute, & simpliciter ad tradendam nouam hypothecam post aliquod tempus, sed sub hoc pacto, si illa prius tradita euincta fuerit, vel destructa.

Quinto. Hæc obligatio tradendi nouam hypothecam post quadriennium, vel post aliquod tempus absolute & simpliciter facta, & non cum ista conditione quam nos exigimus, nempe si prius oblata euincatur, vel pereat, est pretio æstimabilis, quia est obligatio ciuilis & onerosa, & cum non sit intrinseca huic contractui, immò ut ostendi illi repugnans, meretur suum peculiare pretium, distinctum a cōmuni pretio census, ergo emptor qui reddito cōmuni pretio census illam exigit, aliter quam nos hic docemus, exigit profecto aliquid pretio æstimabile ultra sortè, quod pertinet ad usuram, vel saltem est iniquus emptor, unico, & simplici pretio acquirere volens duas res diuersas, distinctisque pretijs dignas.

Denique, In contractu census, qui pecuniarius est, & ad usuram facile declinare potest, conditio quam natura contractus respuit, potius quam amplectatur, & quæ posita, qualis est hominum cupiditas maxime diuitum, & potentium, apud quos crescit sæpe amor summi quantum & ipsius lucri, iniqua est, sed posita ista conditione ut teneatur venditor census præter hypothecam a principio oblatam, aliam post aliquod certum tempus offerre vel redimere censum illum aperitur ianua usuris, & extorsionibus, quibus imiseros pauperes compellent ad redimendos census, quos necessitate compulsi sibi imposuerunt.

Certe esto hæc conditio non esset adeo iniqua, quantum ex argumentis propositis constat, uel propter hæc incommoda, quæ nunc referimus, esset, grauissimorum Iudicium auctoritate prohibenda. Vnde licet de ea (ut dicebam) pauci Doctores differant, quia apud alias Prouincias non est in usu, quicumque uerò illam attigerunt, vel in specie, vel in genere, dū alla quæ illi assimilatur docent, omnes vno ore præter paucissimos illam damnant. Quin & Petrus Belluga qui ex nostris omnium optime (etsi succincte) de hac re agit (ut antea ad monebam) nusquam illius meminit, nec certè simpliciter & absolute illam approbasset, cum solum doceat, venditorem posse compelli ad redimendum censum virtute clausulæ illius: de faciendo habere, licere, tenere, & possidere, quando vel de sicis specialis obligatio, & hypotheca assignata censui, quia euincitur, vel debitor efficitur non soluendo. Vnde colligit iudices huius Ciuitatis rectè indicare, quādo hæc occurrunt, compellentes venditorem ad redimendum censum, vel præcipientes, ut vel illum redimat, vel aliam rem æquivalentem illi censui supponat, Vbi per defectum specialis obligationis non intelligit,

S

intelligit,

intelligit hanc iniquam conditionem de noua hypotheca tradenda post quadriennium, cuius nec meminit, sed quando illa ab initio tradita deficit, vel euicta, vel perierit, ita vt per illam emptor non sit securus. Quod patet ex consequentibus, non enim probat morem iudicum, qui, ex eo quod non tradatur noua hypotheca, præcipiunt censum redimi, eius nec meminit, sed consuetudinem, vel eorum, qui euicta ea quæ fuerat obligata, vel venditore effecto non solum, præcipiunt tunc censum redimi, vel aliorum, qui in eodem casu non præcipiunt absolutè redimi, sed vel æquivalentem rem eidem censui supponi, vel illum redimi. Denique neq; aliã clausulam proponit quam illam, de faciendo habere, & possidere: quæ clausula si rectè expendatur, nihil minus continet quam nouam hypothecam esse tradendam post aliquot annos, priori ab initio oblata manente in eodem statu: sed hoc solum, hypothecas traditas (vt fit in Gallia) non solum tunc & eo tempore quo instituitur census, verum etiam in futurum fore idoneas, ac vt apertius loquamur, venditorem seruaturum semper emptorem ipsum securum de solutione redditus: Quod cum præstet (vt constat ex argumentis propositis) obligans se ad similem hypothecam, vel aliam securitatem exhibendam, quotiescunque prior illa a principio tradita euincatur, vel perierit, consequenter clausula ista de faciendo habere, & possidere, nihil minus continet quam iniquam istam conditionem, de tradenda simpliciter & absolutè noua hypotheca post quadriennium, sed id solū quod in hac nostra quarta conclus. docemus licere.

Ex his sequitur in summa, Primo, neque posse a venditore census aliquam aliam obligationem, aut securitatem postulari, præter eam quam a principio obtulit, quando illa tunc temporis iudicata est sufficiens, nec posse ad aliud obligari quam ad exhibendam securitatem annui redditus, cum nihil aliud in hoc contractu ematur, quam ius percipiendi illum, nisi quando actu prior illa hypotheca perierit, vel fuerit euicta.

Secundo, neque posse vnquam compelli ad redimendum pretium census, cum in ipsius dominium absolutè plenoq; iure translatum fuerit, præterquã vbi euicta vel pereunte prima illa hypotheca, non vult aliam illi similem vel congruentem securitatem offerre, cū possit. Et enim cum obligatio ex huiusmodi censu nata personalis sit, tenetur semper ad annuū censum (vt inferius videbimus) reddendum, etiam si res, cui ille impositus fuit, pereat, & consequenter ad efficiendum illum securum emptori, maxime cum illud in ipso contractu promiserit. Vnde non solum in foro exteriori per sententiam iudicis, verum etiam in interiori ex natura contractus cui promissio ista apposta fuit, potuitq; rectè apponi, de faciendo habere, & tenere, prima hypotheca actu deficiente, tenetur non quidem absolutè & simpliciter censum redimere, sed vel nouã hypothecã tradere, aut aliam congruentem securitatem solutionis redditus offerre, vel pretiū acceptū restituere, vt fraudulentus contrahens, qui promissis quæ adimplere potest, stare renuit.

Sequitur tertio, argumentū illud Ludouici Lopez, quo nititur probare vltimū dictum quod ex eo retulimus, quatenus probat nō posse exigī à venditore census hoc pactum, vt absolutè & simpliciter teneatur post quadriennium nouã obligationē specialē conferre, vel redimere, iuxta ea quæ hic docuimus, verum docere: Si vero intelligat nō posse apponi condōnē, vt teneatur illam tradere, vel aliã congruentē securitatem, si acciderit illã perire vel euinci, falsum docere, vt ex dictis constat. Per tale n. pactū sic appositū nulli iniquitati vel vlturæ sternitur via, sed soli securitati emptoris quã illū sibi curare posse satis ostendimus.

Sequitur quarto, primum illud dictū Caroli Moli-

nari quod retulimus, vbi asserit venditorē census cū clausula de faciendo habere, tenere, & possidere, velut ille loquitur, cum promissione hypothecas in futurum fore idoneas, qñ obligat omnia bona censui, si inter ea aliqua in specie illi sint hypothecata, virtute huius clausulæ non teneri, vbi illa in specie hypothecata perierint, vel euincantur, neq; ad offerendas alias hypothecas, vel fideiussores, siue congruentem securitatem, neq; ad redimendum censum, explicandum esse. Quia si intelligat, quando omnia bona venditoris illius pereunt, ita vt in omnimodam pauperiē redigatur, perspicuum est in tanta pauperiē constitutū ad nihil horum teneri, quia nihil eorum potest, & sic impotenti omnia iura parcent. Si vero loquatur, pereuntibus tantum bonis illis quæ fuerunt censui in specie hypothecata, & alijs manentibus, falsum docet, quia virtute illius clausulæ, quæ rectè potuit apponi, cum vniciue liceat se ipsum in contractu seruare indemnem, obligauit se venditor, ad hypothecas quas obtulit, in futurum fore idoneas: vnde aut teneretur illud præstare illis pereuntibus, ex alijs bonis quæ ipsi supersunt, debita securitate emptori tradita: aut vt fraudulentus vir, qui nou vult stare promissis, cum possit restituere pretium acceptum. Et confirmatur. Nam in tertio dicto facitur Molinæ, venditorem, qui non obligauit omnia sua bona censui, sed aliqua tantum in specie & definite, illis pereuntibus, clausulam istam, hypothecas traditas in futurum fore idoneas rectè apponi, & operari, vt virtute eius teneatur venditor illis hypothecis in specie assignatis pereuntibus, reddere securam emptori solutionem pensionis reddendæ, quam tamen securam reddere non potest, nisi oblati alijs similibus hypothecis, vel fideiussoribus, vel aliqua alia congruenti firmitate debiti. Vnde tenetur in eo casu ad hæc præstanda, cum possit: & eodem iure ac vinculo, si nolit, cum possit, tanquam iniquus & fraudulentus debitor potest compelli ad restitutionem pretij accepti.

Argumenta etiam illorum qui sentiunt emi in censu fructus rei, in qua ille imponitur, quorum periculum debet ad emptorem pertinere, & propterea iniquum esse exigere in hoc contractu a venditore fideiussores, vel pignora, aut aliam nouam hypothecam, quatenus his quæ docuimus pugnant videntur, facile quoque diluuntur.

Ad primum enim constat satis ex dictis, præcipuã ac potissimam obligationem, quæ ex hoc contractu constituit, personalem esse, qua tenetur venditor reddere annuos redditus, quæ de causa, sicut in alijs contractibus solutionis in futurum faciendæ potest exigī à debitore securitas per fideiussores, vel pignora, aut aliquid aliud simile, ita quoque in censu.

Neque secundum urget. Quia fideiussor, aut pignora, vel noua hypotheca prima deficiente, nō exiguntur, vt fructus eius rei, quæ prius tradita fuerat, securi ac certi reddantur, quod nullus promittere potest in re adeo incerta, totque periculis, & iniurijs temporis exposita, vt rectè docet illa. n. non moriturum: sed solum in securitatem recipiendi pensionem in futurum reddendæ, & in quam emitur ius in hoc contractu, non in fructus aliquos. Quin etiam possent illa postulari in securitatem fructuum, vbi illi emerentur, ne ab infideli & doloso venditore fraude aliqua occultarentur, vel negarentur.

Ad tertium, perspicua est solutio ex illis duabus obseruationibus positis, ex quibus constat, rei emptæ, quæ non statim traditur, sed in futurum, cū maneat illa apud venditorē, posse exigī securitatem: neq; de huiusmodi rebus loquuntur iura illa, quæ ibi asseruntur, sed de his, quas actu & re ipsa emptor integras recipit, & in plenū perfectumq; ipsius dñiura, & possessionē tam de iure, quam de facto omnino transeunt. Iam ad alias condōnes progrediamur, videamusq;

CON-

C O N T R O V E R S I A

Decimaquinta.

AN VENDITOR CENSUS POSSIT rem illi subiectam vendere, donare, & in alterius dominium liberè transferre?

S U M M A R I U M.

1. *Venditor census non priuatur libera facultate rem censui subiectam alienandi.*
2. *Venditor potest sue rei censum aliquem imponere, &c.*
3. *Emptor census nullum habet dominium in rem illi censui suppositam.*
4. *Venditio pignoris facta sine consensu creditoris, non dissoluit, neque tollit ius quod in illam creditor habet.*
5. *Venditor census, debet significare emptori, rem subiectam censui quam vendere voluerit.*
6. *Venditor census qui accepto pretio illam obligauit, si non seruauit promissionem peccauit mortaliter.*

QUINTA conditio quam exigit Pius V. in ista Extrag. est, vt nullo pacto priuetur venditor census libera facultate vendendi, donandi, vel transferendi rem illi censui subiectam in quem tunc voluerit, nec teneatur ab emptore, facultatem ad eam sic transferendam postulare, vel aliquam totam, quam laudimium vocant, ratione illius facultatis conferre hanc, in locis ubi constitutio ista promulgata est, & recepta, obligare nulli dubium est. In locis adrem ubi illa hecque promulgata est, neque in vsu, neque alia lege superiorum præcepta, sed iuri tantum naturali circa eam standum, dubium est, an sit in foro animæ obseruanda.

Ioan. Medina C. de restit. cap. de censu redimibili. sentit iustum esse hoc pactum in contractu census, ne venditor rem illi subiectam sine ipsius facultate vendere, aut distrahere possit. Idem habent Dominicus Soto lib. 6. de iust. q. 5. artic. 2. circa secundum argumentum, & Palarius libro 4. cap. 6. in fine illius ad conferendam propterea emptori illius aliquam totam, vel laudimium, sicut fit in emphyteusi. Eandem sententiam tribuunt nonnulli Didaco Couarr. lib. 3. varia resolutionum cap. 7. num. 6. ibi tamen nihil tale docet, saltem in lib. excusos Lugduni anno 1557. quo ego vtot. Refert etiam in eadem sententia Felicianus lib. 1. de censibus c. 10. num. 8. alios Iurisperitos.

Nitantur autem authores huius opinionis probare illam; Primo a simili. In emphyteusi valet hoc pactum, quia dominus rei emphyteuticæ habet directum illius dominium, sed in censu habet similiter emptor directum dominium rei illi censui subiectæ, ergo debet etiam in censu simile pactum locum habere. Nam [Vbi eadem ratio, eadem quoque debet esse iuris dispositio. l. illud. ff. ad legem Aquiliam.]

Secundo. In contractu census potest venditor obligare se ipsum, non solum ad reddendam annuam pensionem, verum etiam ad imponenda quæcunque onera rebus suis, cum suarum rerum quilibet sit liber moderator, & arbiter, l. in remandata. C. mandati. etiam si libertate illa abutatur, & prodige agat, l. sed et si in lege. §. consuluit. ff. de per. hæred. Ergo potest venditor census, rem quam illi subijcit, ita deuincere

Tomus Secundus.

emptori, vt nequeat illam in alterius dominium transferre, aut distrahere sine illius facultate, & consensu. Et confirmatur. Quia contractus omnes, sicut celebrantur mutuo contrahentium consensu, ita quoque ex mutua contrahentium conventionem legem accipiunt, vt habet communis Iurisperitorum & Theologorum sententia, ergo ex consensu venditoris potest in censu res illi subiecta ita affecta manere, vt nequeat sine emptoris consensu distrahi, vel alienari.

Tertio. Omne pactum, quo emptor census constituit se ipsum securum & indemnem a periculis, quæ in sorte ipsa vel solutione pensionis accidere possunt, iustum est, & licitum: at si rem illam in qua census constituitur, libero posset venditor distrahere, & alienare, poterit in eum illa transire, qui infideliter & morosè se habeat in solutione annui redditus, cum damno & nocumento emptoris, ergo æquum est, ne sine illius consensu distrahatur, aut transferatur in alium. Et confirmatur. Huiusmodi res & hypotheca traditur in securitatem census, velut quidam fideiussor, vel pignus illius, at æquissimum est, & habet illud consuetudo, ne possit debitor alium fideiussorem, aut pignus offerre, vel substituerre, nisi creditore consentiente.

Quarto. Videtur ita haberi in iure, ne fundus hypothecæ suppositus distrahi possit sine assensu eius, in cuius gratiam fuit suppositus, l. res. C. de remissione pigno. l. debitorem, C. de pign. rem autem censui subiectam in hypothecam illi supponi satis constat.

Oppositum docent Nauarrus in commento, de vsuris. num. 91. & 114. Felicianus de Solis loco citato, & multi recentiores discipuli D. Thom. asserentes huiusmodi conditionem simpliciter & absolute appositam sola virtute contractus censualis, & communi tantum pretio iniquam esse, & iuri, ac naturæ census repugnare. Quorum sententia tenenda est, adeo vt mirandum certè sit, Medinam, Sotum, ac Palatium viros prudentes & peritos oppositum sensisse.

Vbi obseruandum est, plurimum hæc differre, venditorem census vno contractu & pretio imponere sibi suæque rei censum aliquem, & alio contractu, vel saltem pretio diuerso, & distincto a communi pretio census obligare se ipsum ad non vendendam nec alienandam a se rem illi censui subiectam sine consensu emptoris: Vel eodem contractu eodemque tantum pretio accepto, quo venditor communiter vel ex præscripto legis, vel vsu fori ius censiticum in annuos redditus, eam obligationem suscipere.

Nam prius illud, stando in solo iure naturæ, ita vt nulla lege humana, que ad obligandum vim habeat, prohibeatur, licet profecto. Quid enim prohibet, vt constituto venditorem censu suo iusto pretio, conueniant deinde emptor & venditor illius in eo, ne rem illi censui subiectam sine emptoris consensu vendere, donare, vel quo quomodo alteri tradere possit, reddito venditori illi pro huiusmodi obligatione & onere alio peculiari pretio, iusto distincto ab eo, quo census ille eidem venditus est. Nam cum hæc obligatio civilis sit, & onerosa, & eo ipso pretio æstimabilis, vendi potest, & iusto pretio pro illa accepto rei suæ à venditore imponi: cum propterea non desinat emptor iustum census pretium seorsum pro illo conferre. Per contractum namque posse vnumquemque se ipsum obligare, ad non alienandam rem suam sine alterius consensu, non modo pretio accepto, verum etiam gratis, communis est DD. sententia: docentque illud varia iura. l. si ita quis. §. ea lege. ff. de verb. oblig. l. ea lege, C. de condit. ob causam. Et alia multa. Adeo vt si dominus alicuius rei ad non distrahendam, neque alienandam illam se obligauerit sine alterius consensu, alienatio illius rei aliter facta inualida sit, & nulla, vt docent communiter Iurisperiti in l. si

Si 2 creditor

creditor. §. ultimo. ff. de distract. pigno.

At nisi hac via, vel contractu vel saltem pretio distincto in huiusmodi obligationem venditor census consentiat, per solum contractum census, & collato tantum iusto pretio census, huiusmodi conditionem exigere, ne rem illam sine emptoris consensu vendere, alienare, aut distrahere possit, iniquum est, & naturæ census repugnans.

Probat. Ex propria vi & natura huius contractus pretium commune census debetur pro solo censu, & iure quod in illo emitur in annuū redditum obligatio autem ista est onus, & grauamen distinctum ab illo iure censitico, & onus pretio æstimabile, ergo aut est emendum à venditore distincto contractu & pretio, aut exercetur hæc aperta iniquitas, vt pro vnico pretio exigantur duæ obligationes valentes distincta pretia, qd sapit vsurâ: quia accedit ad id quod est exigere lucrū, & aliquid pretio æstimabile ultra sorté.

Secundo. Hæc obligatio, & conditio est propria contractus emphytheusis, propterea quod rei emphytheusis subiecta hæc dominus illius emphytheusis dominium directum, alter verò solum vtile: at in censu redimibili, de quo hic agimus, emptor & dominus census non habet dominium directum rei illi censui suppositæ, cum omne dominium tam directum quam vtile maneat penes venditorem census; cum ergo sit alia natura census à natura emphytheusis, & ab illa longe diuersa (vt vidimus art. 2. huius questionis, iuxta ea quæ habentur l. 1. & 2. Cod. De iure emphyt. & in cap. Cum dilectus. De religio. domibus. consequenter in censu non habet locum ista conditio.

Et confirmatur. Iniquum est vt priuetur aliquis libera facultate disponendi de re sua, nisi vbi ipse vel per aliquem contractum, vel gratis illa se ipsum priuare voluerit, quia vt habent varia iura, & communis consensus DD. nihil magis naturale, quam vt possit vnusquisque de re sua, cuius plenum absolutumque dominium habet, pro libito disponere, cum in hoc consistat vis & ius dominij: at venditor census in hoc contractu non vendit rem quam censui supponit, nec aliquod dominium illius transfert in emptorem census, sed retinet integrum perfectumque illius dominium penes se, eadem omnino ratione plenumque iure sicut antea habebat, ergo nisi ipse in illud consentiat quasi distincto contractu, distinctoque pretio pro tali pacto ipsi reddito non potest ad illud solo contractu & communi pretio census obligari.

Tertio. Quia census carius multo venderentur, quam habeat vsus fori, vel lex Regni, nisi maneret venditori ista libertas & facultas vnde propter illam detrahitur à pretio, quod sine illa redderetur, haberetque illa rationem cuiusdam pretij, cum illa pretij æstimabilis sit.

Quarto. Quia si emens censum reciperet dominium directum eius rei quæ censui illi subijcitur, sicut posset exigere hanc conditionem, ne res illa sine ipsius consensu vendatur, aut alienetur, ita quoque & hanc, vt ratione illius consensus redderetur laudimium: at hoc non licet exigere, vt fatentur Soto, Palatius, & quotquot sunt DD. ergo neque istam conditionem. Probat. autem consequentia. Ratio propter quam in emphytheusi debetur laudimium est, quia concedens facultatem ad rem illam vendendam habet dominium directum in illam, ratione cuius potest prohibere ne vendatur sine suo consensu, quæ facultas cum sit ius ciuile & temporale, est bonum quod potest pretio æstimari, sed per auctores alterius opinionis potest emptor census exigere conditionem istam, ne sine ipsius assensu res censui subiecta vendatur, vel alienetur, quia habet dominium directum illius, ergo sicut potest conditionem istam exigere, ita & laudimium. Nam [Vbi eadem existit ratio, eadem quoque debet reperiri Iuris dispositio.]

Ex quo sequitur, vt si venditor census rem illi subiecta alteri vendiderit, donauerit, vel quauis ratione distraxerit, non posse emptorem census illam retrahere, aut prohibere quo minus translatio illius rei in alterius dominium firma sit, & rata.

3 Argumenta in oppositum nullam habent vim. Ad primum enim constat emptorem census, de quo hic agimus, nullum habere dominium in rem illi censui suppositam, neque vtile neque directum, sed omne dominium illius pleno absolutoque iure manere penes ipsum venditorem, perinde ac si nulli censui res illa subijceretur.

Secundum argumentum & illius confirmatio solum probant, posse venditorem census, rei, quam illi supponit, alia quoque onera adijcere suo consensu, & varijs contractibus, sine gratis, siue accepto iustorum onerum pretio: non tamen probant in ipso contractu & communi pretio census ad aliud onus venditorem illius se ipsum obligare, quam ad præstandum annuum redditum.

Ad tertium respondeo, Constituto censu in re immobili, & fructifera, quæ venditoris propria sit, & ab alijs anterioribus debitis & oneribus libera, ac valori censui in ea constituti sufficiens, manere emptorem illius census satis securum, quantum natura huius contractus exigit, nec priuandum esse venditorem, qui absolutus illius rei dominus est, libera facultate disponendi de re omnino sua, propterea quod is in quem illa transferit, periclitetur morosè, aut infideliter se habere in soluendo reddito: hoc enim periculum accidere etiam potest re illa apud primum venditorem manente, occurrendumque illi est, apud quæcumque res illa maneat autoritate Iudicis compellentis, aut primum venditorem, aut possessorem hypothecæ ad præstandum illam annuum redditum, sicut in alijs debitis exigendis, vbi debitor morosè vel infideliter se habet, vtendum est autoritate Iudicis.

Ad confirmationem Respondeo. Non licere quidem mutare fideiussorem, vel pignus oblatum pro debitis sine consensu creditoris, Tum, quia esset noua & altera obligatio, nouusque contractus, qui sine consensu vtriusque contrahentis de nouo iniri non potest: Tum, quia forsitan quod de nouo offeretur non erit ita sufficiens, vel non ita gratum creditori; ac cum res hypothecata censui venditur, & in alium transfertur, nec mutatur contractus, nec pignus, nec hypotheca, eadem enim semper manet illi censui subiecta & obligata.

4 Ad quartum respondeo, Iura illa nihil aliud continere, quam venditione pignoris, vel hypothecæ factam sine consensu creditoris, neque dissoluere, neque tollere ius, quod in illam creditor habebat, quod similiter obseruatur in censu, vbi res illi subiecta venditur, quamuis sine consensu creditoris vendatur.

In altera parte huius quintæ conditionis propositæ in constitutione Pij V. ne possit ab emptore census cota aliqua, vel laudimium exigi, si acciderit rem illi suppositam alteri vendi, omnes conueniunt; cum certissimum sit hanc obligationem soli emphytheusi conuenire, naturæ autem & propriæ rationi census redimibilis repugnare. Quamuis, quemadmodum posset venditor census contractu ac pretio distincto obligare se ipsum ad non vendendam, neque alienandam, rem illi subiectam sine consensu ac facultate emptoris, ita quoque posset stando in solo iure naturæ obligare se ipsum, ad conferendam aliquam cotam & laudimium pro illo consensu, & facultate: vel gratis, vel reddito sibi congruo pretio pro illa obligatione. Ceterum vbi cum his obligationibus & oneribus census institueretur, certè pertineret potius ad naturam cuiusdam nouæ emphytheusis redimibilis, quam census.

AN VOLENTE CENSUARIO VEN-
dere rem censui subiectam sit preferendus
emptor census alijs emptoribus?

futurae alicui facta non efficit, vt traditio actualis eiusdem facta alteri non sit efficax, quamuis peccet non seruans promissa, & teneatur ad damna ex violata fide subsequuta rescindenda.

C O N T R O V E R S I A

Decimasexta.

AN VENDITO CENSUS POSSIT
obligari ad aliquas poenas, si fuerit moro-
sus in soluendo annuo redditu?

S V M M A R I V M.

*Constitutionis Pij V. Prima conditio bifariam intel-
ligi potest.*

*Venditorem census priuare censui subiectas propter
moram iniquum est, similiter si obligetur absolute
ad alia onera &c.*

S E P T I M A conditio, quam sanctissimus Pius V. in sua constitutione exigit in contractu census, est, vt nulla ratione admittantur in eo pacta, quibus obligetur morosus debitor census ad aliquid ultra pensionem censuam persoluentem, vel ratione lucri cessantis, vel alicuius cambij, aut expensarum, vel ad aliquam aliam poenam.

Hæc conditio bifariam intelligi potest, vel ita, vt morosus solutor annui redditus obligetur ad aliquid persoluentem tanquam lucrum cessans, vel damnum emergens in penam illius moræ, ita vt quauis creditor census nullum patiat re ipsa lucrum cessans, vel damnum emergens, nihilominus ex pacto propter morosam solutionem, quæritatem illam addat ultra pensionem, perinde ac si creditor damna illa pateretur, vel expensas fecisset: In quo censu conditio ista iusta est, propter solam namque moram illud exigere, & in pactum ducere est contra ius naturæ, & merito a Summo Pontif. prohibitum. Primum, quia ex natura huius contractus communi pretio constituti ad nihil aliud potest obligari venditor census, quam ad præstandam annuam pensionem, efficiendamque illam securam. Secundo, quia quauis alia obligatio, præter eam quæ respicit solam annuam pensionem, est onus, & grauamen pretio æstimabile, & ex consequenti exigere illam est exigere aliquid pretio æstimabile, ultra sortem.

Potest secundo modo conditio illa ita accipi, vt non teneatur morosus debitor quamuis ex mora sua fuerit verè ac realiter causa emptori census alicuius lucri cessantis, vel damni emergentis, aut aliquarum expensarum, damna illa rescire, & compensare, in quo sensu conditio ista sexta non esset iusta; cum iure naturæ damna illata ex morosa solutione rescindenda sint, siue ducatur illud in pactum, siue non: neque hoc modo pacta illa prohibet. Etenim vbi lucra quæ dominus census verè habuisset, culpa morosi debitoris illi cessant, paritur ille damnum, & cum iniuria, & multo potius si aliqua damna inde illi proueniât, vel aliquas oportuerit in recuperanda pensione expensas ipsum facere. Damna autem creditori culpa debitoris illata esse a debitore compensanda, & restituenda, omnia iura proclamant. Vnde non est de his Pius V. in sua Extrauag. locutus: neque enim credendum est voluisse Summum Pont. eximere debitorem a compensatione damnorum, quæ verè creditori inferret, ad quam a deo iure naturali tenetur.

Solum ergo prohibet Papa, vt optimè obseruat Nauar. in commento illo hu. 93. glo. 9. conuentiones quasdam duras, quæ solebant imponi venditoribus censuum, nisi ad diem soluisent: nempe reddendi statim expensas, & salaria, & alia similia, etsi creditor

Sf 3 nihil

S E X T A conditio quam exigit Pius V. est, vt debeat venditor census, qui rem illi subiectam vendere voluerit, significare illud prius emptori census, ita vt sit ille alijs preferendus, expectandaque per mensum illius deliberatio. Hæc conditio sicut cætera eiusdem Extrauagani. habet quidem vim, vbi constitutio ista recepta est, & in vsum redacta, in alijs autem Prouincijs nequaquam: Adeo vt D. Nauar. qui constitutionem Pij V. absolute omnes obligare censuit, expendens hæc sextam in commento de vsuris. titm. 92. sentiat hanc iuste posse dimitti, Primo, quia nulli alteri iuri neque naturali, neque diuino, aut humanò limitatur; secundo, quia hæc conditio est alienanda natura census, cum per eam nullum dominium transferatur in emptorem census, propria vero emphiteusi, propter dominium directum quod ille habet in re remphiteuticam iuxta ed. quæ sit. b. d. d. in exp. cum dicitur. de religiosis domibus. & in l. ff. si ager rector. vel emphiteutatur. & Instituta. de locato. §. adeo. Adiectam vero illam putat ex quâdam congruentia, eo quod minuitur per eam facilitas imponendi census prædijs, alijsq; possessionibus, quæ multorum malorum occasio esse solet. Præterea, obligare venditorem census, vt rem illi subiectam vendere non possit, quia prius illud domino census significet, ita vt debeat illum alteri preferre, & voluntatem illius per mensum expectare, repugnat nature huius contractus. Primo, quia per hunc contractum venditori census nec tollitur, nec minuitur pleuam, absolutumque dominium illius rei, ad plenum autem absolutumque dominium pertinet, vt habens illud possit, de re cuius pleno iure dominus est, libere disponere, & in quem voluerit dominium illius pro libito transferre. Secundo, quia cum per obligationem istam reddatur deterior conditio venditoris census, & rei illi subiectæ, est onus & grauamen pretio æstimabile, & quod ex consequenti debet diuerso contractu, aut diuerso saltem pretio emi, & non reddito tantum communi pretio census, sicut paulo ante dicebamus de grauamine illi, quo obligatur venditor census, ne rem illam vendere aut alienare possit, sine consensu emptoris census. Negari tamen non potest, posse hanc sextam conditionem, de qua nunc agimus, apponi in contractu census ex mutuo & libero vtriusque contrahentis consensu, reddito pro ea aliquo iusto pretio securum, & distincto ab eo, quo census secundum se emendus est, quia vt proximè præced. controu. vidimus, licet vniciq; rebus suis quæcunq; onera, vel grauamina imponere, cum possit & illas distrahere, ac consumere.

An autem si posita in contractu census ex mutuo contrahentium consensu ista sexta conditio, de qua hic agimus, acciderit venditorem census illa neglecta & violata rem censui, subiectam alteri vendere, possit dominus census contra huiusmodi venditionem agere, illamque inuadere, & rem sic venditam retrahere, explicabunt Iurisperiti, quorum est decidere qui contractus in foro contentioso rati sint & firmi, qui vero nulli, vel rescindendi. In foro autem conscientie (quod nostri muneris est) venditor census, qui accepto pretio pro illa obligatione illam promissit, nec seruauit, peccauit peccato mortali, non seruans fidem proximo datam in re graui, tenebiturq; ad rescindenda domino census damna ex venditione illius rei ipso inconsulto facta, si quæ ille propterea patiat, quia nocuit illi cum iniuria: Omne autem nocumentum illatum proximo cum iniuria rescindendum illi est. Venditio autem facta, donec iudicis auctoritate rescindatur, valida est, quia promissio rei

Tomus Secundus.

nihil adhuc damni passus esset, præter solam debitoris moram, quod certe iniquum erat.

Ex his multa colligere licet cum Nauarro loco citato, & alijs DD. Primo, iniquum esse pactum, vt propter moram venditor census priuatur re illi subiecta, vel aliqua illius parte, quia hæc esset grauissima pœna, & quacunq; mora multo grauior. Vnde iure ipso prohibetur imponi Cano. Suam. de pœnis. & l. stipulatio ista. §. aliter. ff. de verb. oblig.

2. Secundo, Iniquum esse pactum, quo venditor census obligetur absolutè vel propter moram ad alia onera, quæ non debet ex natura census, veluti ad suscipiendos hospitio familiares emptoris, donec pensionem soluat, vel censum redimat, vt habet idem Nauarr. eodem loco, num. 94. Glo. 11.

Tertio, Damna quæ verè ac realiter creditor census passus fuerit, aut expensas quas in recuperatione debiti fecerit, non esse illi persoluendas sola fide ipsius, etiam iurata, sed ex his tantum quæ debitis instrumentis & probationibus constiterint: omni enim iure debitor, vbi res dubia est, non tenetur stare soli fidei aut iuramento creditoris, sed præcepto iudicis, certisq; probationibus, quod significat ibi Pontifex.

Quarto, In iustum esse pactum, quo censuarius obligaret se ipsum ad reddendam pensionem in forma cameræ: Primo, quia solutio in forma cameræ distat plurimùm in quantitate, & onere à communi solutione annui redditus, quæ ex natura huius contractus debetur. Secundo, quia obligat se, ad pœnas, & incommoda quæ incurruntur, per obligationem in forma cameræ, quæ sunt extra naturam census, & ad quæ venditor illius iure communi non tenetur, vt optime Nauarr. loco citato num. 116.

Quinto, Iniquum esse pactum, vt teneatur debitor census, si fuerit in mora, ad pœnam dupli: quia hæc pœna grauissima est, & multum superans culpam moræ: vnde non solum illud censendum est prohibitum, vbi constitutio ista Pij V. obligat, verum etiam absolutè. Nec iudico verum, quod in hac parte sentit D. Nauar. loco citato nu. 136. ante huiusmodi Extrauagantem Pij V. pactum illud potuisse apponi, quia pœnæ, (vt ipsemet docet loco citato nu. 93.) debent esse moderatæ, ita vt aliter sint iniquæ, nec soluendæ: pœna autem dupli propter solam moram non est moderata, sed grauissima.

Eadem ratione iniquum etiã erit pactum, qua venditor census obligauerit se ad soluendum post terminum lapsum singulo quoq; die ducatum, vel dimidium ducati, vel quid simile procuratori, aut nuntio creditoris, ad recuperandam pensionem misso, Iniquum autem est vbique tam in locis in quibus Constitutio ista Pij V. obseruatur, quam in alijs vbi recepta non est, quia esset pœna grauissima & multum excedens. Poterit autem constitui, vt sumptus, quos procurator ille vel nuntius fecerit ad pensionem recuperandam propter illius moram, teneatur persolvere, nam hoc sicut alias expensas (vt ex dictis constat) perspicuum est omni iure a debitore, cuius culpa fiunt, deberi. Cætera vero pacta, ex quibus creditor aliquid recipiat ultra iustam pensionem, vel damna, quæ verè passus est, siue expensas quas verè fecerit, iniqua sunt & vsuraria. Quia perinde se haberet emptor census in illis, ac si exigeret illud ultra sortem.

Denique postulat hic locus explicemus.

CONTROVERSA

Decima septima.

AN IN CENSU REDIMIBILI DE quo hic agimus, possit ex mutuo consensu contrahentium imponi moroso debitori, vt incidat in pœnam commissi?

1. *Dominicus Soto habet non esse illud ex suo genere iniquum.*
2. *Oppositum docent alijs debitorem census non posse obligari &c.*
3. *Iure natura licet unicuique de suis bonis disponere, &c.*
4. *Pœna conuentionales nisi moderata sint, ac aequitati, rellæq; rationi consona, non obligant in foro conscientie.*
5. *Pactum iniquum est, quo venditor census faceret copiam emptori auctoritate propria, ob cessationem solutionis; capiendi rem censualem.*
6. *Census non debet augeri vel creari in eadem re.*
7. *Pacta omnia tollenda sunt, quibus alteri contrahentium obligetur ad aliqua onera.*

DOMINICVS Soto lib. 6. de Iust. q. 5. art. 2. habet non esse illud ex suo genere iniquum, vt qui vno vel duabus annis non soluerit annum redditum, possessionibus censui obligatis expolietur: quia potest mutuo contrahentium consensu hæc pœna imponi. Barthol. Albornoz lib. 3. de arte contractuum tit. 2. qui est de sensu redimibili doct. 3. censet pactum commissi in contractu census nullum vitium, aut iniquitatem continere, cui in hac parte subscribunt nonnulli Iurisperiti Hispani in explicacione legis Taurinæ, quam statim afferemus.

Ducunturq; in hanc sententiam duplici potissimùm ratione, Primo, Quia unicuique licet de bonis suis disponere, & quibus ipsi libuerit pactis, & oneribus illa subijcere, poterit ergo inter emptorem & venditorem census ita constitui, ac pacisci, vt si tanto tempore fuerit in mora, res censui illi subiecta cadat in commissum. Et confirmatur cotamuni vsu multorum Tabellionum, qui in Regnis Castellæ instrumentis censuum hanc pœnam & conuentionem adhibent.

Secundo, lib. 5. nouæ recopilacionis tit. 15. l. 1. quæ est l. 68. Tauri. habetur, vt si quis suis fundis censum imposuerit sub ea conditione, & pacto, vt si in hoc vel illo termino non soluerit, cadat a iure quod in illos fundos habebat, & subijciantur legi commissi, seruetur contractus & conditio, & iuxta illam pronuntient Iudices: Vbi aperte habetur sententia quam isti DD. amplectuntur.

Denique si hæc conditio admitti non posset, id certe esset, quia huiusmodi pœna est grauissima, & nimium excedens; ad iuxta communem doctrinam Iurisperorum pœna conuentionalis, quantumuis grauis sit constitui potest ex mutuo contrahentium consensu, & seruanda est.

2. *Oppositum docent Nauar. in Manuali Latino c. 23. num. 68. & in commento de vsuris num. 93. vbi quamuis non agat expressè de pœna commissi, satis tamen illud insinuat, cum constituit debitorem census non posse obligari, vt ex mora expolietur re censui subiecta, vel aliqua illius parte. Couarru. lib. 3. varia. resol. cap. 7. num. 1. aperte docet in his censibus non habere locum pœnam commissi: quod iam ante hos docuerat Couradus. Idem sentiunt multi Iurisperiti, & est inter eos communis hæc pars.*

Poteritq; efficaciter probari, Primo, Quia vt rectè argumentatur Couarru. Hæc pœna commissi est odiosa, habetque rigorem a quo æquissimè fugitur, iuxta regulam iuris [Odia restringere &c.] Confirmaturque ex eo, quod etsi in Canonico iure statutum sit non esse admittendas constitutiones quæ Ecclesijs damnum aliquod inferant cap. 5. de consuetudine. Nihilominus valebit consuetudo, qua alicubi indu-

inductum fuerit, emphyteutam Ecclesie non cadere à iure circa rem emphyteuticam, etiamsi per triennium pensionem soluere omiserit, vt docent Abbas conf. 72. col. 2. lib. 1. Dec. in d. c. 1. de consuetud. & alij quos ibi refert Couarr.

Secundo, Quotidie fit, vt censui cuius fors est 100. aurei supponatur prædium valens 1000. quid autem magis iniquum? quam vt pro omissione solutionis pensionis 6. vel 7. aureorum per tres, vel quatuor annos, expolietur debitor pretio valente 1000. aureos, cuius ille absolutum plenumque dominiū habebat?

Tertio, Omne pactum, quo emptor census recipit lucrum aliquod ultra sortem iniquum est, & usurarium; at si propter moram, vel omissionem solutionis per aliquot annos, res censui subiecta esset emptoris census, vides quantum lucrum hac via reciperet. Ultra sortem.

Quarto, Census de quo hic agimus, & emphytheusis differunt maxime inter se, ad eo vt præter id quod est tam per emphyteusim quam per censum obligari debitorem ad persolendum annuum redditum, in alijs conditionibus, quæ sunt propriæ emphytheusis propter dominium directum, quod cōuenit domino emphytheusis, quod tamen non cōuenit domino census, differat adeo census ab emphytheusi, vt repugnent illi, naturæ census: Perspicuum autē est, ex his quæ secundo art. huius quæstionis diximus, emphyteutam non soluentem propterea cadere à iure, quia illius rei, quæ emphyteusi subiecta est, habet dominus emphytheusis dominium directum, ita vt emphyteuta non soluente consolidetur rursum in creditore dominium vile cum dominio directo.

Denique consuetudo, quæ optimæ legum interpretis est, maxime quæ à peritis optimisque iudicibus obseruatur, hanc sententiam maxime confirmat. Refert autem Couarru. loco citato iuxta præxim & forensium vsum in supremo Regis nostri tribunali legem illam citatam ab authoribus alterius opinionis circa huiusmodi contractus, & cum ea conditione, licet expressè illud habeat, non tamen probari, neque obseruari, nisi in censu perpetuo & irredimibili, quædo fundus vel possessio illi supposita eius erat, qui pensionem sibi ex eo soluendam in ea constituit: In alijs vero censibus quamuis illa pœna commissi ex mutuo & libero contrahentium consensu imposita sit, & in instrumento & scriptura contractus expressè habeatur, creditorque illam seruari postulet, non obseruari, optimis iudicibus legem illam à recta ratione & æquitate alienam iudicantibus, nec legislatoris animum alium fuisse, quam circa solos census perpetuos illis rebus impositos, quarum domini census veri domini erant, legem illam ferre.

Ex his facile est diluere argumenta quæ ab alijs afferuntur.

Ad primum respondeo, quo iure naturæ licet vnicuique de suis bonis disponere, & quibusuis oneribus ac pactis illa subijcere, eodem quoque iure naturæ dictari ne pacta iniqua, & à recta ratione maxime aliena contractibus humanis adhibeantur, quale esse huiusmodi pactum de incurrenda pœna commissi in censu redimibili, ex dictis constat. Ad confirmationem dico, non esse probandam consuetudinem istam tabellionum, conditionem adeo iniquam apponentium, & propterea merito à iudicibus nullam rationem illius haberi.

Ad secundum ex dictis patet solutio. Lex namque illa non obseruatur in tribunalibus Regijs vt aliena à recta ratione, præterquam in censibus perpetuis, impositis rebus quarum, domini census, domini quoque antea erant, tradideruntque illas censuarijs sub ea conditione, vt si per aliquot annos solutionem pensionum omitterent, caderent à iure, quod rectè potuerunt, censuario in eam pactionem consentiente,

sicut poterant cū illarum rerum absolutum plerumque dominium haberent, tradere illas sub contractu emphyteusis.

Ad ult. Quam vim habeat pœna cōventionalis in foro exteriori & contentioso, nō est mei muneris disputare, Iuris peritorū illud proprium est: at in foro conscientie pœne cōventionales nisi moderatæ sint, ac æquitati rectæque rationi consonæ, nō sunt censendæ obligare, sed tanquā iniustæ & iniuæ, nec imponendæ, nec executioni mandandæ, imò debet peritus prudens; confessarius quotiescunq; deprehenderit in contractu aliquo humano & ciuili appositam esse pœnam rectæ rationi, & equitati pugnantem, debet admonere pœnitentem, vt illa ab instrumento contractus deleatur, vel saltem per chirographum securum reddere alterum, contrahentem, illam nunquam esse executioni mandandam. Quod si aliquando executioni illa mandata sit, restitutum est alteri, quid quid ea ratione persoluerit, & omnia damna ex ea solutione subsecuta.

Ex his constare poterit, verum quoque esse, quod docet Nauarr. in commento de usuris. nu. 138. affirmans iniquum esse pactum & clausulam, qua venditor census faceret copiam emptori, capiendi auctoritate propria rem censuariam ob cessationem solutionis. Nam sequeretur, vt propter omissionem solutionis 10. vel 12. aureorum expoliaretur censuarius fundo valoris mille aureorum, & quod peius est sine sententia iudicis, quod est iniustum, & multarum iniquitatum occasio, & merito iure prohibitum. Licebit emptori census, exigere apud iudicem pensiones sibi debitas, illa vt nisi alia bona habuerit, vnde illa recuperentur, tunc auctoritate iudicis vendantur, quæ immobilia habet, porissimè si illa subiecta censui, existunt, ita vt ex illorum pretio fors vna cum pensionibus debitis restituatur, sicut refert Nauarrus in commento citato fieri in Regno Nauarræ, esseque sancitum legibus illius Regni.

OCTAVA CONDITIO.

Q V A M exigit Pius V. in sua Extrauagan. est, ne augeatur census, vel denouo creetur in eadem re vel aliqua alia in fauorem eiusdem emptoris, vel alterius ex pensionibus debitis, vel debendis. Hæc conditio, sicut in singulis dicimus, obseruanda est, vbi constitutio hæc recepta est, & obseruatur. In Hispania verò, & alijs Prouincijs vbi recepta non est, constat iam ex his quæ diximus contro. 8. huius articuli, posse institui censum ex debitis verè ac re ipsa subsistentibus, seclusa omni fraude, & dolo: Qua ratione poterit etiam constitui ex pensionibus verè ac realiter debitis, si eas recepisset creditor, cum illi verè debeantur, in similem vsum & censum paratus erat illas conuertere: Ex debèdis verò, nec dum actu & re ipsa debitis nullo modo licet censum constituere, Tum, quia pretium census debet esse præsens, quod autem nondum debetur præsens non est dicendum, Tum, quia esset aperire, viam pluribus dolis, & usuris. Vnde neque in contractu poterit apponi conditio, vt ex eis quando fuerint in termino, & actu debite, constituatur, vel augeatur census: quia esset priuare venditorem facultate soluendi liberè pensionem in numerato, sine noua constitutione vel augmento census, qua facultate illum priuare, est contra naturam huius contractus, & peculiare onus, & grauamen extra natiam & propriam obligationem, quam natus est hic contractus inducere, & ex consequenti diuerso pretio estimabilis.

NONA CONDITIO.

Q V A E exigitur in eadem Extrauag. est, tollenda esse omnia pacta, quibus alter contrahentium obligetur

obligetur ad aliqua onera, ad quæ alias, vel iure natura, vel ex natura contractus non tenebatur. Quæ conditio iustissima est secundum se, & naturam rei, & ideo ubique vel solo iure naturali iudicium precipiente, obseruanda est; non solum in constitutione census, verum etiam in omni contractu: nisi ratione illius oneris, quod in contractu super adderatur, nouum distinctumque pretium, illi oneri & grauamini iustum, & arbitrio prudentum commensuratum redderetur: vt ex superius dictis constat.

CONTROVERSA

Decima octaua.

AN RE ILLA, CUI CENSUS IMPOSITUS EST, IN TOTUM VEL EX PARTE PEREUNTE, VEL FRUCTIBUS ILLIUS, DEBEAT ETIAM SIMILI PROPORCIONE CENSUS PERIRE?

S V M M A R I V M.

- 1 Re illa fructifera cui census impositus est, vel eius parte pereunte, siue infructifera & inutili reddita, tantundem quoque pereat census illius.
- 2 In censu redimibili pereunte re censui subiecta, vbi constitutio Pij V. recepta non est, non perit census.
- 3 Censui & obligatio reddendi pensionem in triplici tantum euentu peribit. & quomodo.
- 4 Ius Reale quod ex censu nascitur in rem illi subiectam, non tollit obligationem illi subiectam quam venditor census sibi imponit.
- 5 Censui & emphyteusis diuersa ratio.
- 6 Venditor census illam redimere & extinguere potest reddito ei eodem pretio quoties libuerit.
- 7 Pactum redimendi censum iustum, & honestum est.
- 8 Pactum retrouendendi, & retroemendi inter se differunt.
- 9 Contractus census quomodo efficiatur vsurarius.
- 10 Ad redimendum censum, ita vt annui redditus illius amplius non protrahantur, non sufficit verbalis obligatio.
- 11 Venditor cum actu affert pecuniam, emptor tuta conscientia non potest amplius recipere pensiones aliquas.

EXIGIT Pius V. in sua Extrauagan. quam hic percurrimus hanc conditionem tamquam 10. Vt re illa fructifera, cui census impositus est vel parte eius pereunte, siue infructifera & inutili reddita, tantundem quoque pereat census illius. Quæ conditio vbi viget constitutio Pij V. obligabit quidem omnium consensum, vbi autem illa obseruatur, vt in Regnis Hispaniæ, An absolutè, & itando in solo iure nature obliget controuersum est inter DD.

Nam Author Summæ Conciliorum loco superius citato, in vita Calixti III. & Nauarrus in commen. de vsuris. nu. 115. q. 19. quibus nonnulli recentiores subscribunt, sentiunt ubique esse illam seruandam ex natura & propria ratione huius contractus: Quod his potissime rationibus confirmant.

Primo, ex illis Extrauagantibus Martini V. & Calixti III. quibus consonat Motus proprius Pij V. habent enim illæ, percuntibus fundis, & bonis obligatis censui, non esse compellendum venditorem ad soluendum censum. Vnde quatenus perierint, eatenus etiam secundum proportionem, & ratam liberabitur venditor censum solutione annui redditus.

Secundo, ex censu nascitur quoddam ius reale in rem illi suppositam, vt multi iurisperiti sentiunt; ut autem reale perit, perempta ea re quam illud respicit, ergo & census percunte re illi subiecta peribit. Et confirmatur ex illo Axiomate, quod habetur Canon. Cum Paulus. 3. q. 1. [Destructo fundamento corruiit edificium. Sed census constituitur & fundatur in re illi subiecta, ergo ea pereunte necesse est illum quoque similiter perire, in totum, vel in partem, pro vt res illa perierit.

Tertio, Quæ ratio est emphyteusis ad rem emphyteuticam, eadem quoque est census ad rem illi suppositam, at percunte re Emphyteutica, vel ea destructa, aut reddita inutili, perit ius emphyteusis, ergo & percunte re censui subiecta, debet quoque ille similiter perire, vel minui.

Quarto, Licet venditor teneatur de euitatione rei, cui census imponitur, & ad efficiendas idoneas in futurum (vt superius dicebamus) hypothecas, non tamen tenetur ad efficiendos securos fructus illarum, quia hoc est alienum à recta ratione: at census est respectu rei cui ille imponitur, aut saltem fructuum, vel partis fructuum illius, ergo ea, vel fructibus in totum, vel in partem pereuntibus, debet simul & census in totum, vel in partem perire.

Oppositum docent Conrad. de contract. q. 74. conclus. 4. Carolus Molinæns de vsuris. nu. 22. quem sequitur Covarr. lib. 3. Varia resolut. c. 7. nu. 6. Dominicus Soto, lib. 6. de Iustitia, q. art. 1. Palatius lib. 4. de contract. cap. 6. Felicianus de Solis lib. 1. de censibus. ca. 8. nu. 9. & plerique recentiorum, qui de his scripserunt, affirmantes in huiusmodi censu redimibili, de quo hic loquimur, non perire censum & obligationem persoluendi annuum redditum; etiam si res illi subiecta omnino pereat, & destruat. Quia obligatio, quæ consurgit ex huiusmodi censu, præcipue & potissime est personalis, quæ venditor illius obligat se ipsum ad persoluendum annuum redditum, licet assignet in securitatem rem illam, super quam constituitur, sicut posset assignare fideiussores. Quo fit vt sicut percuntibus fideiussoribus, non periret census, quia semper inaner debitori obligatio personalis, eadem ratione, esto pereat res censui subiecta, manet semper venditori census, vt personæ illi obligatæ, obligatio persoluendi redditum. Vnde omnia argumenta quibus probauimus controu. 5. huius arti. posse consisti censum in persona, & in quibusvis bonis, & obligationem consurgentem ex contractu census personalem potius esse quam realem, probant similiter hanc sententiam.

Quam nos etiam censemus veram, vbi constitutio ista Pij V. recepta non est, nec obseruatur: vt percunte re censui subiecta, non pereat census. Confirmatur quoque illud consuetudo omnium Tribunalium, & Iudicum, qui quantumuis hypothecæ perierint, obligant nihilominus venditores censuum, & hæredes eorum ad persoluendos annuos redditus.

Peribit nihilominus census, & obligatio reddendi pensionem in triplici tantum euentu. Imprimis, quando census fuerit fructuarius, ita vt venditor solum vendiderit partem fructuum quos fundus aliquis reddiderit, cum in eo casu solum obligauerit se ad reddendam partem eorum quæ res illa contulerit, consequenter vbi nihil illa tulerit, vel omnino perierit, ad nihil tenebitur venditor ille huiusmodi census, fructuarij: Quia vendidit sub ea conditione, qua cessante cessat pariter obligatio.

Secundo, quando esto census qui constituitur pecuniarius sic, conuenit tamen venditor illius cum emptore, se obligare tantum illi censui rem illi suppositam, illiusque fructus: Tunc enim illa omnino percunte, cessabit simul omnis obligatio; cum sub ea conditione fuerit inita. Percunte verò parte fructus, si quæ

si quæ manet, sufficiat toti pensioni, reddenda erit in integrum, cum super sint fructus illi obligati, illique sufficientes: Quod si ea quæ manet, non sit sufficiens, ad integram pensionem exhibendam, ad id tantum tenebitur, ad quod illa sufficiat, & non amplius: cum iuxta solum valorem fructuum obligauerit se venditor ad præstandam annuam pensionem.

Tertio, quando venditor census pecuniarij rem illam alteri tertio vendiderit consentiente domino illius census, tunc si res illa perierit, non tenetur amplius illius rei emptor ad censum: quia hic sola ratione & titulo illius rei à se emptor se ipsum obligauerat, qua pereunte, vel destructa in totum cessat titulus iste & ratio, virtute cuius etiam obligatus.

Dixi cum consensu primi emptoris & domini census, quia si illo inscio & inconsulto fuerit vendita, quamuis secundus emptor illius rei (vt modo dicebamus) non teneatur amplius, prior tamen venditor semper manet obnoxius solutioni annui redditus, quia obligatio personalis illi imposita ex prima constitutione census non tollitur, eo quod rem censitam vendiderit, nisi quando dominus census ita consentit in venditionem illam, vt simul consentiat, primum venditorem census ad illum amplius non teneri. Dixi etiam re illa in totum pereunte, quia si ex parte tantum pereat, tenebitur ad persolendum ex remanente, quantum ex illa poterit, sicut in proximè præcedenti casu dicebamus.

Præter hos tres casus, pro vt à nobis explicati sũt, tenetur venditor census ad annuum redditum persolendum, etiam si res illi subiecta, omnino pereat. Neque argumenta in oppositum adducta aliquid efficaciter probant.

Etenim quod spectat ad Extravagantes illas Martini V. & Calixti III. illæ solum referunt conditiones, cum quibus census de quibus fuerunt consulti, constituebantur: probantque illas, (vt sæpè diximus) minime vero præcipiunt, aut definiunt illas tanquam necessarias. Adde quod ad præsentem questionem spectat Summos Pontif. non habere, vt re, censui subiecta pereunte, pereat simul census, & obligatio præstandi annuum redditum, sed id solum, ne teneatur venditor census, ad restituendum pretium illius; Vbi enim res peribant, compellebant emptores censuum, venditores ipsos, vt pretium quod acceperant illis restituerent, quasi venditor census ad illius rei perpetuam consistentiam se ipsum obligasset, sub pena restituendi pretium. Hoc pactum tanquam iniquum reiicit ibi Martinus V. cuius verba sunt de restitutione pretij agens: [Sed ad hoc, huiusmodi censuum venditores inuiti: nequaquam per emptores arctari, vel astringi valerent, etiam ipsi possessionibus, & bonis obligatis penitus interemptis, vel destructis.]

4 Ad secundum respondeo, ius reale, quod ex censu nascitur in rem, illi subiectam, non tollere obligationem personalem, quam venditor census per eundem contractum sibi imponit, datum fideiussorem sui debiti, non eximitur ab obligatione personali persolendi illud. Ad confirmationem dico, fundamentum huius obligationis soluendi annuum redditum, non esse rem illi censui subiectam, sed contractum inter vtrumque initum, quo venditor census ad illum præstandum se obligauit, contulit vero in eius securitatem rem illam, & hypotecam: vnde semper manet fundamentum istius obligationis, nempe vis illius contractus inter eos initi, ex quo præcipuè ac potissimè nata fuit obligatio personalis.

5 Ad tertium respondeo, non esse eandem rationem censui & emphyteusis, Quia in emphyteusi totum ius est reale, in solam rem emphyteuticam, sub eaque ratione constitutum, vt illa tantum res illi obligatur, vt constat ex his quæ diximus art. 2. huius q. in censu vero obligatur præcipuè persona, & ius percipiendi

annuum redditum potissimè est in persona venditoris. Ad quartum constat satis ex dictis, censum non esse emptionem rei cui imponitur, nec fructuum illius, sed iuris percipiendi, à venditore illius ex quibuscumque bonis ipsius, annuum redditum, quod ius cum præcipuè sit in personam, non perit, etiam si pereat res quæ censui fuit subiecta tanquam illius hypoteca, & fideiussor.

VNDECIMA CONDITIO.

Q V A M habet constitutio Pij V. est, vt possit venditor census illum extinguere, ac redimere quocumque ei liberit reddito eodem pretio, non obstante quacumque prescriptione, etiam longissimi temporis, vel 100. annorum, qua videatur effectus perpetuus & irredimibilis. Circa hanc conditionem multa se se offerunt discutienda, quibus explicatis, quæ ad illam pertinet simul explicata manebunt. Primum igitur videamus.

AN FACULTAS REDIMENDI CENSUM, venditori in hoc contractu concessa, qua dicitur pactum de retrovendendo, reddat illum iniustum?

CONRADVS q. 83. conclu. 1. in fine refert testimonium Baldi affirmantis in ca. 1. col. vlt. de iureiurando, questionem hanc fuisse maxime controuersam, & agitatam inter Theologos sui temporis. Et conclus. 3. & 4. refert quemdam Iurisperitum hoc pactum de retrovendendo damnasse tanquam iniustum, confirmasseque illud autoritate eiusdem Baldi loco citato. Et in l. emptione. C. plus valere. & Hostiensis in summa tit. de vsuris. §. Qualiter. & cuiusdam Federici de Senis, qui in suo Consilio vlt. affirmabat errorem esse iudicare hoc pactum iustum, & licitum. Quam opinionem his rationibus Iurisperitus ille probare nitebatur.

Primo, Hic contractus aut est vera emptio & venditio, aut mutuum: si mutuum, cum ex eo conferens pecuniam recipiat lucrum pensionum erit aperte vsu rarius: Quod si vera emptio & venditio iuris percipiendi pensionem, debet necessario pretium illius ita transire in venditorem, vt nõ teneatur illud vnquam restituere, & similiter, ius illud ita pleno perpetuoque iure transire in emptorem, vt nunquam illo expolietur: cui tamen iuri emptoris repugnat pactum illud.

Secundo, In omni contractu debet esse par & equa conditio vtriusque contrahentis, at emptor non potest apponere pactum retrovendendi, ita vt quando ipse voluerit, teneatur venditor censum illum redimere, ergo neque venditor poterit apponere pactum de retrovendendo, ita vt quocumque ipsi liberit, teneatur emptor, restituto sibi pretio quod contulerat, resignare ac restituere venditori ius illud percipiendi annuum redditum, quod ab eo emerat.

7 His tamen non obstantibus communis tam Theologorum, quam Iurisperitorum sententia habet, pactum huiusmodi iustum esse, & honestum, Ita docet Ioan. Maior in 4. dist. 15. q. 43. vbi affirmat hanc opinionem communem esse. Conrad. de contract. q. 83. conclus. 1. Ioan. Gerson. Cancel. Parisien. de contract. p. 1. consideratione 6. & 7. & p. 2. propositio. 1. 2. 3. & 4. vterque Medina, Compluten. C. de restit. c. de censibus, quo ad eorum institutionem. Et Salmaticen. in sua summa c. 14. §. 25. regul. 7. nõ enim negat ibi hoc pactum iustum esse, (vt opinatur Petrus Nauarra lib. 5. de restitutio. ca. 2. nu. 93. & 94. vbi immerito illum reprehendit) sed nonnunquam ex circumstantia aliqua illud vitari, efficique iniustum, quod est verissimum. Soto lib. 1. de iust. q. 5. art. 3. Nauarr. in manuali. cap. 17. nu. 248. & in commento de vsuris: num. 78.

96. & 115. & ubicunque huius pacti meminit, & omnes recentiores Theologi qui de censibus, & huiusmodi pacto scripserunt, Ex Iurisperitis Anchar. Abb. Imo, in c. Ad nostram, de emprio & venditio. Angelus & Paulus de Castro in l. 2. C. de pactis inter emptor, & vendit, Tiraquell. in lib. de retractu in princ. & alij multi, quos refert & sequitur Didacus Couar. lib. 3. varia resolut. c. 8. nu. 4. Quin & Conradus loco citato refert Martinum V. quæstionem hanc commississe Guillelmo præbitero Cardinali tituli S. Marci, illumque cum in ea examinanda multorum peritorum consilio fuisse vsus, vt idem Martinus in sua Bulla testatur, affirmasse contractum census cum huiusmodi conditione iustum esse, ac licitum; edidisseque de ea re tractatum qui incipit: Abbas sancti Iacobi &c. Tum etiam in Concilio Constantiensi cui adfuit idem Martinus V. assertionem istam multorum Cardinalium, Episcoporum, peritissimorumque DD. tam Theologorum quam Iurisperorum subscriptione fuisse confirmatam.

Probatur verò illa efficacissime & auctoritate, & ratione. Imprimis auctoritate Sedis Apostolicæ. Nam Martinus V. & Calixtus III. consules, An census cum hoc pacto de retrouendendo, & alijs conditionibus, quas superius retulimus, constituti sint liciti, respondent, ac definiunt in suis Extrauag. iustos esse, & nullam vsurariæ iniquitates labem continere, & Pius V. non solum probat illud in sua constitutione, verum etiam præcipit ac vult, non esse iustum censum, nisi cum tali pacto & conditione celebretur.

Vtò iam ratione. Si hoc pactum & facultas redimendi censum; quotiescunque venditor ipsius illud voluerit, esse iniqua turpis, certe id esset vel ratione alicuius vsuræ; vel ratione alicuius iniustitiæ, quæ contractui census propter hoc pactum miseretur: at neutrum horum accidit ratione huius pacti, & conditionis, ergo licet illam adhibere. Probatur minor. Imprimis non interuenit ratione illius aliqua vsura, quia vsura solum habet locum in mutuo vel implicito & palliato, uel aperto & explicito, census autem ratione huius pacti nullo modo potest reduci ad mutuum; cum sit de intrinseca ratione mutui, vt illud recipiens teneatur aliquando restituere acceptum, ei à quo illud accepit, possitque ad illud compelli, per huiusmodi autem pactum, manet quidem facultas venditori qui pretium census accepit, redimendi illud defuitò eodem pretio, minime verò tenetur ad illud, neque potest ad id compelli, vnde per hoc pactum nullo modo census efficitur mutuum, & ex consequenti neque habet ibi locum vsura.

Neque iniustitia aliqua. Probatur, cum hic contractus (vt constat) sit re ipsa emprio & venditio, pactum huiusmodi vitare illum aliter non potest, nisi quia vel repugnet illud naturæ emptionis & venditionis, vel quia propter illud desinant reddi iustum pretium, vel tandem quia imponatur alicui contrahentium aliquod onus & grauamen, quod non liceat: sed nihil horum accidit in censu propter facultatem quæ manet venditori redimendi illum. Pater. Imprimis, ex natura ipsa contractus emptionis & venditionis illud non repugnat, passim enim venduntur fundi domus, aliæque possessiones cum hoc pacto, vt quotiescunque primus illarum venditor pretium earum restituere voluerit, valeat illas recuperare, quod Hispanè dicimus [Con carta de gracia.] Fuitque illud vt honestum inter Romanos receptum, habeturque l. 2. C. de pactis inter emptor. & vendit. Quid enim rectæ rationi magis consonum, quam cum sæpe huiusmodi possessiones propter debita, vel alias necessitates dominorum vendantur, ne miser venditor perpetuam faciat rerum suarum iacturam, vt maneat illi facultas ad recuperandam rem suam, pretio quo fuerat vendita restituro. Quod & in censu locum habere similiter

recta ratio docet, cum ille communiter non vendatur nisi à venditore indigente. Confirmaturque illud apertissimo Sacræ Scripturæ testimonio, Leuit. 25. vbi dicitur: [Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos aduenæ & coloni mei estis: Vnde cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur.] Nec est dicendum, Deum illud potuisse præcipere, quia supremus erat verusque dominus illius terræ Israelitis concessæ, quasi non liceat idem in alijs Prouincijs, cum [Domini sit vniuersa terra, & plenitudo orbis terrarum:] aut præciperet Deus Israelitis quod in alijs locis sit iniquum, absint hæc à fidelium mentibus. Constat ergo ex hoc Sacræ Scripturæ testimonio, pactum istud neque iniquum esse secundum se, neque naturæ emptionis & venditionis repugnare.

Iam neque ratione huius pacti minuitur vel augetur iustum pretium: Quia iustum pretium census perpetui, & qui redimi non possit, (vt art. seq. videbimus) iuxta leges aliquarum prouinciarum, vel communem vsum fori, vbi nihil lex præscribit, est, vt pro vno aureo annui redditus persoluantur 28. vel 30. parum plus vel minus, iudicio autem peritorum, & prudentum in his commercijs & contractibus pactum hoc, & facultas, quæ ius quoddam est, & obligatio imposta emptori, est pretio æstimabilis, censeturque æstimanda pretio vt 14. vel 15. vel saltem in medietate pretij, quod in eo loco & parcia, in quo census instituitur, soler emi census perpetuus, & irredimibilis. Cum ergo pretium census qui constituitur sine hoc pacto, iustum & debitum sit, v. g. 28. pro vno, reddantur autem, vbi constituitur cum hoc pacto, 14. pro vno, huiusmodi verò pactum æstimetur valere alia 14. scilicet profecto omnino iustum pretium.

Et confirmatur, iustum pretium est, quod habetur aut lege, aut communi vsu fori, sed hæc legibus rægnorum, vbi huiusmodi censibus leges pretia præscribunt, vt in Castella, quam communi vsu fori, vt in hoc regno Valentino, & alijs similibus, venditur huiusmodi census redimibiles, in medietate eius pretij quo emeretur census perpetuus, tanquam iusto pretio, ergo ratione huius pacti de retrouendendo non desinit hic contractus sub iusto pretio exerceri. Vnde Martinus V. & Calixtus III. pretia quibus vendebantur in illis regionibus, à quædam inæolis fuerant consulti, cum isto pacto, iudicauerunt iusta, nec ratione huius pacti à ratione iusti pretij recedere.

Denique neque imponitur per hoc pactum alicui comprehédetium grauamen aliquod, vel onus, aut iniustum, aut naturæ huius contractus repugnans: propterea quod facultas hæc quæ manet venditori, vt possit censum redimere, imponat simul emptori obligationem, quæ tenetur quotiescunque venditor censum redimere voluerit, iuri illi censitico renuntiare, ac eo priuari. Quia licet obligatio hæc onus quoddam sit, ea tamen non repugnat (vt ex dictis constat) contractui emptionis & venditionis, neque huic in particulari, cum propterea dicatur census redimibilis, quasi institutus cum hac facultate venditoris, & obligatione emptoris, vt possit redimi: neque suscipit emptor hoc onus gratis, vel inique, cum ratione illius non conferat nisi in medietatem eius pretij, quod debuisset cõferre, si fuisset census sine tali onere ipsius & venditoris fauore constitutus.

Vnde qui hoc pactum damnant, vel iniquitatem aliquam in eo latere suspicantur, non rectè considerant quanto pretio fuisset census sine hoc pacto constituendus, & quantum ab illo ratione huius conditionis & pacti detraheretur. Quemadmodum ergo licet emere censum perpetuum pretio v. g. vt 30. licet & redimibilem pretio vt 15. cum illa 15. quæ detrahuntur, sint iustum pretium istius pacti, & facultatis

tatis redimendi, aut nisi hoc liceat, neque illud.
 Præterea venditio iusta est & optima, etiam si venditor non transferret in emptorem rem venditam secundum omnino ius, sed retento apud se aliquo iure, ut in contractu emphiteutico, & feudali accidit, in quibus venditur res aliqua pro pensione illa emphiteutica, seu feudali, venditore tamen illius retinente apud se dominium directum, transferenteque in emptorem utile tantum illius dominium, ergo similiter in censu redimibili potest absque vlla iniquitate, & iniustitia tradi emptori ius percipiendi annum reditum, retinente venditore penes se hanc facultatem redimendi illud, cum ratione huius facultatis detrahatur à pretio, quod valeret idem census sine tali facultate institutus.

Iam, constituto censu sine hac facultate, posset venditor rogare emptorem ut liceret sibi illum redimere, possetque emptor illam concedere, ergo hæc facultas non est iniqua, nec repugnat naturæ census, cum possit vnus illam precibus postulare, & alter concedere. Nunc sic, hæc facultas non est iniqua, nec repugnans naturæ huius contractus, potest autem quiuis pretio accepto obligare se ad conditionem, quæ neque iniqua est, nec contractui repugnans, hoc vero faciunt emptor & venditor census redimibilis, in hoc contractu, interueniente tanquam iusto, pretio tota illa parte quæ detrahatur à pretio census per petui, & irredimibilis, ergo hic contractus non vitatur per huiusmodi pactum.

Denique constituantur hæc omnia ex c. ad nostram. De emptione & venditione, vbi damnatur emptio facta cum pacto redemptionis, si interueniat pretium nimis modicum. Vnde à contrario sensu, si pretium fuerit iustum, contractus non vitatur propter pactum retrovendendi. Et in cap. illos vos. De pignoribus. Damnatur emptio facta cum pacto de retrovendendo, apposta conditione, ut debeat venditor ad redimendum conferre maius pretium quam acceperat, etiam si emptor obligaret se ipsum ad computandos fructus in sortem. Vbi pactum redemptionis non damnatur, sed conditio illa restituendi maius pretium quam fuerit prius à venditore acceptum. Quæ ratio, ne textus isti intellectui optime probant nostrum in assensum, quæ multis videantur Contractus loco citato opinari, ex illis non sumi efficax argumentum.

Neque his repugnant auctores, vel argumenta, quæ Iulianus in l. si quis in rem suam, cuius memimus in iustitia, in hoc contractu afferrebat. Nam imprimis Baldus (vobis dicitur) ibi docet, solum damnat censum cum hoc pacto constitutum tumori pretio quam iusto. In eodem sensu & multo aperius loquitur Hostianus. Alterius Doctoris non est habenda ratio: sunt enim illi præferenda tot Pontificum decreta, & aliorum DD. sententia, quas reculimus.

Ad primum argumentum patet solutio ex dictis, non enim propterea quod hic contractus vera emptio & venditio sit, repugnat illi pactum de retrovendendo, nisi fiat potest venditor rem suam alicui vendere, translato in illum solo dominio vtili, & retento penes se directo, hæc tamen potest vendere retenta sibi hac facultate, ut possit rem prius venditam restituito pretio accepto recuperare: non enim est necesse in venditione, rem venditam secundum omnino ius in emptorem transferre.

Ad secundum respondeo, ut in sequentibus videbimus, plurimum differre inter pactum retrovendendi uel retro emendi, nam per hoc posterius contractus census fieret mutuum usurarium, cum teneretur is qui pecuniam recepit, eandem post aliquod tempus restituere, & cum lucro pensionum quæ illi interim percussisset, per pactum autem retrovendendi, qui non obligatur qui pecuniam accepit ad illam vnquam restituendam, contractus hic nullo

modo sit mutuum, neque recipit aliquam labem vsuræ, vel iniquitatis seruator iusto pretio.

Ex his facile explicantur duæ quæstiones huic contracto, affines. Prior est.

AN PROPTER PRETIUM NIMIS modicum, cum pacto tamen de retrovendendo, contractus census efficiatur usurarius?

DOCTOR Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 149. sentit paruitatem pretij inducere quidem præsumptionem, ac suspicionem vsuræ: in commento tamen de vsuris. num. 78. licet idem quoque sentiat, addit tamen considerandum esse contractum animum, ita ut si animus eorum verè fuerit emere ac vendere eius istud censuale, contractus sit quidem iniustus ex defectu iusti pretij, minime vero usurarius: si vero animus vnus fuit recipere pecuniam quamuis cum iactura, alterius verò ex modica pecunia multum lucrum facere, esse usurarium.

Couarru. lib. 3. varia resolut. c. 8. num. 4. refert sententiam multorum Iuristarum afferentium, contractum huiusmodi usurarium esse tribus concurrentibus. Primo, pacto isto de retrovendendo. Secundo, paruitate pretij. Tertio, emptorem solitum esse feneratori. Et in hoc sensu accipiendum esse cap. illud ad nostram. de emptio. & venditio. vbi Innocentius venditorem quarundam possessionum factam cum hoc pacto, & cum defectu iusti pretij (ait enim [quæ vix dimidiam iusti pretij, contingebant.] iudicat usurarium, quia emptor ille noluit gratis mutuatæ dominorum possessionum, sed in fraudem vsurarum, ut qui feneratori solitus.) sub titulo illius inique venditionis, pecuniam qua alter indigebat cum iniusto lucro conferre.

Glossa verò in ca. Conquestus. de vsuris, quam sequitur magna Iurisperitorum turba, quos ibidem recenset Couarru. hæc etiam conditionem ut emptor solitus sit feneratori, non iudicat necessariam, sed illas quæ sufficere, ut fiat cum pacto de retrovendendo, & pretio nimis exiguo, cum has duas tantum cap. illud ad nostram recenset.

Couarru. tamen eodem rem diligentius considerans duplici nomine censet Innocentium illo cap. damnasse contractum, illum tanquam usurarium. Primo, quia obligabatur venditor illarum possessionum ad eas redimendas intra 7. vel 9. annos, ita ut nisi intra illud tempus eas redimisset, maneret perpetuo penes dominium emptoris pleno absolutoque iure. Et cum obligare venditorem ad redimendum intractatum tempus acceptis interim ab emptore fructibus sit mutuum, & cum lucro ultra sortem, propterea contractus ille fuit iudicatus, & merito non solum iniustus propter tenuitatem pretij, verum etiam usurarius. Secundo, quia vbi pretium illud admodum exiguum, ut vix dimidium iusti contingeret, reddebatur, & cum pacto, ut nisi intra 7. vel 9. annos possessiones illæ redimerentur, manerent omnino emptori, erat proprie velut contractus pignoris, ita ut possessiones illæ essent obligatæ in pignus pecuniarum acceptæ sub ea conditione, ut nisi pecunia accepta intra illud tempus restitueretur, manerent pleno absolutoque iure penes eum, qui illam contulerat, vel saltem fructus pignoris illius, toto illo tempore quo non restitueretur: quod genus pignoris antiquum est, & usurarium: quia quacunque via istarum, qui dedit pecuniam, recipit ex illa sub tali pignore talique conditione collata, lucrum ultra sortem. Ex huiusmodi explicatione istius capituli ad nostram, quam reddit Couarru. quæ vel textu ipso attente lecto optima & genuina esse apprehenditur, perspicuum fit, imprimis non esse necessarium certium illud ut contractus census sit usurarius, namque emptorem solitum esse feneratori,

netari, quia esto quis ita solutus sit, si contractus ipse à parte rei usurarius non sit, prava consuetudo exercens illum non efficit eum usurarium. Sequitur secundo, non cenferi in illo textu contractum usurarium, eo quod fieret cum pacto retrouendendi, & pretio nimis exiguo, sed quia venditori facultas redimendi possessiones illas arctabatur, ad certum tempus ita ut illo expleto non posset amplius illas redimere: qua ratione reducebatur contractus ille ad mutuum, & piguus usurarium. Vnde de proposita questione cenferem, iuxta ea quæ superius dixi, controuers. agens de pretio iniusto, hac ratione. Vt si pretium illud exiguum non deficiat infra dimidium iusti pretij census, contractus sit iniustus, & reducendus ad iustum, communeque pretium, iuxta quæ ibi docuimus: si vero deficiat infra dimidium, sit inualidus, & nullus, omninoque rescindendus ad arbitrium venditoris, qui in eo fuit deceptus, & læsus, & pensiones omnes ab emptore antea receptæ sint computandæ in sortem, ea ratione qua ibi exposuimus, perinde ac si fuisset re ipsa mutuum usurarium.

Altera quæstio est.

AN SUFFICIAT OBLATIO PRETII ad redimendum censum, vel exigatur potius actualis illius traditio?

QUÆSTIONEM hanc differit copiosè Carolus Molinæus de usuris, q. 39. nu. 296. à quibus illam ceteri mutuati sunt, refertque ibi varias de illa DD. opiniones & maxime controuersas: nobis qui iudiciū conscientiæ potissime respicimus, pauca sufficient. Sed imprimis illud obseruandum est, obligationem pretij duob. modis fieri posse, aut verbo solum, aut actu & re ipsa oblata pecunia, & in præsentiam domini census adducta, quæ dicitur obligatio realis, ad quam reduci debet consignatio, & depositio actualis illius in loco publico, ubi facta ea consignatione, & depositione perinde dominus illius eam habet, ac si actu illi & re ipsa tradita fuisset. Rursum tæze consignatio, seu depositio potest adhuc bifariam fieri, aut propria auctoritate debitoris constituentis illam in eo loco aut decreto iudicis. Potest dominus census redimendi, vel est perfectæ ætatis vir, aptusque, & idoneus ad exercendos, celebrandosque contractus, vel est pupillus in minori ætate existens, & sub tutorum cura.

10 His positis dico tria: Primo, ad redimendum censum, ita ut annui redditus illius amplius non protrahantur, non sufficere obligationem verbalem, qua solum verbo significat venditor census emptori illius, se paratum esse ad illum redimendum. Tum, quia posset caute, & fraudulenter obligationem illam proponere, & differre actualem illius traditionem cum damno emptoris: fraus autem & dolus nemini debent fauere, vel patrocinari: tum maxime, quia sicut emptio non potuit fieri nisi in pecunia, vel pretio actu, & re ipsa tradito, ita quoque debet etiam illius redemptio ex natura contractus actu fieri.

11 Dico secundo, cum primum venditor actu offerat pecuniam, adducens illam in præsentiam emptoris, vel consignat illam, seu deponit, vel in curia, vel in publico Reipublicæ ærario, admodumque ipsum emptorem illam iam ibi existere sub ipsius dominio, verè redimi censum, neque posse emptorem tuta conscientia ab eod. & aliquas pensiones amplius recipere: quia realis obligatio vera & actualis pretij restitutio est, obligabit autem emptor se ipsum per pactum illud retrouendendi, cum primum actu pretium a se collatum sibi restitueretur, ad renuntiandum, & irritandum ius illud percipiendi annuum redditum.

Dico tertio hoc intelligendum esse, ubi dominus census est perfectæ ætatis sui que iuris ad celebra-

dos contractus, quia si pupillus sit, & sub cura tutoris, exigitur præter actualem & realem obligationem pretij decretum prætoris, nec ante illud, ius annui redditus pupillo cessat, non solum in foro exteriori, verum etiam in interiori: Quia Iura Civilia in fauorem pupillorum, ne bona illorum malè distrabantur, volunt & iuste, ne circa bona immobilia minorum, illorum tutores contractus aliquos exercere valeant nisi interueniente Iudicis decreto, aliter esse illos omnino inualidos, & nullos. Si prædium. C. de prædijis minor. l. lex quæ tutores. C. de administratur. l. si curatores habens. C. de integr. restitu. minor. & per totum ff. de rebus eorum. Ex consequenti tutor, qui sine decreto iudicis redemptionem alicuius census sui minoris celebraret, exerceret contractum inualidum, & nullum: per contractum autem ipso iure inualidum & nullum, nullum ius acquiritur, vel amittitur. Sunt autem viæ cum pretio census quod actu & realiter offerret, simul quoque offerendi redditus debiti, & decursi, adeo ut nisi illi simul cum sorte actu tradantur, non censeatur cessare ius illud cæsticum, nec impediri cursus annui redditus.

Disputat hoc loco Ioan. Medina cap. de censu redimibili fol. mihi 163, [§. Esset dubium:] An facultate redimendi census existente in potestate venditoris, teneatur emptor illius tempore redemptionis fructus & pensiones receptas computare in sortem? Vbi affert Panoromitæ in cap. I. h. vos. De pignori. ita distinguentem: Vt si resolutio contractus & actualis redemptio pendeat ex libera voluntate venditoris, emptor census iuste pensione acceptas retineat, nec debeat eas computare in sortem, si vero pendeat ex alio, ita ut venditor non possit censum redimere nisi adueniente alio emptore melioris conditionis, non possit prius ille emptor census, pensiones, aut fructus acceptos retinere, sed debeat illos computare in sortem. Multa quoque de eadem questione habet Couartu. lib. 3. Variar. resolut. cap. 9. num. 1. & 2. circa venditiones rerum, sed illæ ad forum contentiosum potius pertinent. Nos quantum hic locus postulat, illud tantum cum Medina dicamus, emptorem, qui pretio iniusto, seruatiue alijs conditionibus debitis censum emit, cum pacto retrouendendi omnes pensiones quas ab illius venditore accipit, donec ille censum illum redimas, quacunque ratione in resolucendo, ac redimendo censum sese habeat, iuste retinere pensiones illius, ut si vero fructus, nec debeat illas computare in sortem, adeo ut sicut paulo ante dicebamus non habeat locum redemptio census, quin omnes pensiones & redditus decursi in integrum emptori actu persoluantur, cum verè emerit ac contractus iusto & valido ius in illis, toto eo tempore quo census ille non redimetur, ac quæ sita vero iusto ac valido contractu, & iure, vera sunt eius, qui habebat, illud ius.

Difficilior tamen quæstio est.

CONTROVERSA

Decimona.

AN POSSIT CONSTITVI CENSUS cum pacto retrouendendi, ita ut obligetur venditor eius ad illum redimendum, quando emptori placuerit?

S V M M A R I U M

- 1 Distinctio recentiorum Thomistarum, & eorum sententia cum suis rationibus.
- 2 Nullus census potest iure constitui, ut teneatur illum venditor redimere, & ab emptore ad redimendum compelli.

- 3 Res fructifera non potest iusto, & recte emi cum pacto retroemendi.
- 4 Commutationes aliqua, cum pacto retroemendi bifariam fieri possunt.
- 5 Pactum retroemendi iniure approbatur absolute in fauorem venditoris.
- 6 Caroli Molinei impissimi opinio, vel error potius.
- 7 Usura quacunque, quantumcunque moderata, iure naturali & diuino est prohibita.

QUIDAM recentiores Thomistę ita circa propositam questionem distinguunt, vt vel census qui creatur sit mere realis super re fructifera, cęta, & definita constitutus, ita vt ea solasse censui obligata, minime verò persona ipsa, vel alia illius bona, vel ita, vt persona quoque venditoris obligata maneat, & vna cum illa alia ipsius bona, quę obligatio dicitur personalis. Quò posito docent. Primo, Quando in censu manet persona obligata, vel alia bona illius ad solutionem census, non posse absque usura institui, vel emi censum cum huiusmodi obligatione & pacto retroemendi, non computatis omnibus pensionibus receptis in sortem & pretium, quo census ille redimendus est. Quia cum hoc interfit (vt sæpe diximus) inter censum & mutuum, vt in mutuo pecuniam acceptam teneatur mutuatarius restituere mutuantis, possitque ad id compelli, in censu verò, quia est vera, & realis emptio & venditio pecunia tradita, pretium ab alienetur omnino ab emptore, & transeat in plenum absolutumque dominium venditoris, si census institueretur cum tali pacto, & obligatione redimendi illum, quando emptori placeret, vel in aliquo termino, re ipsa pecunia illa non esset pretium census, sed mutuum, & cum propter illam reciperet emptor census omnes pensiones sibi iam collatas, esset ex consequenti contractus, in quo reciperet ex mutuo, qui prius illam contulit, lucrum ultra sortem, quod est aperta usura. Quod si non obligetur persona, sed sola res illi censui subiecta, & hypothecata, censent licitum esse emere censum cum tali pacto, vt possit emptor exigere à re illa post aliquot annos pretium, quod dederat, non computando pensiones receptas in pretium, modo pro tali obligatione, & pacto reddatur venditori census peculiare pretium, iustum & æquiualens, ultra commune pretium census.

Quam partem ita probant. Primo, In hoc contractu ratione istius pacti nulla interuenit usura, vel iniustitia, ergo licet constituere censum cum isto pacto, reddito iusto pretio pro illo. Probatur Antecedens. Imprimis nulla hic interuenit usura: quia usura versatur circa mutuum, in hoc autem casu nullum est mutuum, nec implicium, nec explicitum, ergo nec usura. Probatur Minor. In mutuo obligatur mutuatarius obligatione personali ad reddendum mutuum, in hoc autem casu venditor non manet obligatus ad reddendum pretium, sed solum tribuitur emptori actio, qua possit ex re ipsa illud recipere, quia sola res manet obligata, nullo autem modo persona. Et confirmatur, quia mutuatarius in quocunque euentu manet deuinctus ad reddendum mutuum, etiam si res illi mutuata pereat, in hoc autem casu, de quo nunc loquimur, si res supposita censui pereat, venditor census, nec tenetur reddere pretium, nec soluere censum, nulla ergo hic existit ratio mutui, vel usurę. Neque iniustitię. Quia cum pactum hoc sit obligatio ciuilibis, quę pretio æstimari, & vendi potest, reddito iusto pretio pro illa nulla interueniet iniustitia. Constituimus autem hic, euentem censum cum tali pacto, præter iustum pretium census, reddere aliud seorsum ab illo distinctum, iustum quoque & commensuratum isti pacto.

Tomus Secundus.

Secundo, Cęsus est merx quędam inter bonajimobilia computanda, at alię merces vel res possunt vendi cum huiusmodi pacto retroemendi, modo pro illo iustum, debitumque pretium illi commensuratum seorsum tradatur, distinctum a iusto rei pretio; potest enim Petrus emere a Ioanne domum, aut vineam ea lege, vt post decennium teneatur Ioannes eandem emere a Petro; habetque illud cõmunis DD. sententia, vt docent Silu. verbo usura. 2. §. 19. & Couarr. lib. 3. variar. resolutio. c. 9. nu. 3. ergo licet quę cum huiusmodi pacto censum vendere reddito iusto pretio illius, Ioan. Medina C. de contract. c. de cęsu redimibili, fol. 168. §. Quę de pacto redemptionis, &c.] licet non afferat distinctionem istam (quando obligatur persona, vel quando obligatur sola res) habet nihilominus eandem sententiam, loquiturque aperte, vt ex contextu illius patet, de censu cui sola res obligata est: ita vt ea pereunte pereat similiter census, vtiturque eisdem rationibus, quibus authores isti vtuntur, additque alias.

Sitque tertium argumētum in fauorem huius opinionis. Possum a te emere domum ea lege, vt tenearis tu aliam domum quam alibi habeo, cū mihi placuerit a me emere. Possum similiter vineam meam pro tuo horto commutare, sub ea conditione, vt cum mihi placuerit, rescindatur contractus non computatis in sortem fructibus receptis, ergo similiter licet in censu. Cõsequētia patet ex paritate rationis, contractus enim isti a contractu census de quo hic loquimur materialiter tantum differunt, quę differentia solius materię non reddit diuersam iusticiam contractuū: Antecedens autem probatur. Quia omnia ista pacta, & conuentiones sunt obligationes, & cõtra ciuilia, quę pretio æstimari possunt, & illo reddito iuste apponi in contractibus, modo non interueniat scandalum, infamia, aut dolus aliquis, vel deprauata mens, quę solent contractus humanos vitare.

Denique, vtutrumque pactum de contractu rescindendo, tam in fauorem emptoris, quam in fauorem venditoris iniure approbatur: vt refert Panorm. in c. Illo vos. de pignorib. & ibidem glo. & habetur in l. Quod si nolit. §. Si quid ita. ff. de ædil. edic. & in l. si ita res. C. de contrahend. emptio. Eandem sententiam videtur habere Ioan. Inol. in d. cap. Illo vos. de pignoribus: & Alex. consi. 54. vol. 6. vt refert Couar. lib. 3. Variar. resolut. c. 9. in prin.

Ex his colligit Medina nonnulla, Primo tempore redemptionis non debere venditorem census restituere emptori omnem pecuniam ab illo acceptam, sed solum pretium nudi census; nam quod accepit in pretium illius obligationis, in eius dominium fuit omnino, & absolute translatum pro obligatione illa, quam actu suscepit. Secundo, quando pactum apponitur in fauorem venditoris, rem censui subiectā minus valere, vbi vero apponitur illud in fauorem emptoris, retinere illam suū valorem; quia in priori casu, venditor habet actionem ad rem traditam emptori, & ratione illius actionis valet minus, in posteriori verò, non habet venditor talem actionem, sed manet libera penes emptorem in suo proprio valore. Colligit tertio iniquum esse, contractum, in quo vtutrumque pactum apponeretur, vt posset venditor redimere quando veller, possetque similiter emptor compellere ad redimendum, quando sibi placeret; quia per pactum retroemendi acquiritur actio personalis, per pactum retroemendi actio realis illi opposita, absurdum autem est, vt ex eodem contractu duę actiones adeo sibi oppositę confluant.

2. Oppositum docent Conrad. de contract. q. 84. Soto lib. 6. de iustitia. q. 5. artic. 3. Nauarrius libro 4. suę praxi Theologicę. capit. 6. Estque communis inter Theologos,

Tc logos,

logos, quibus subscribunt; Couarr. lib. citato cap. 4. num. 4. Carol. Molinæus de vsuris q. 51. num. 355. & plerique Iurisperiti quos refert. Couarr. loco citato num. 1. Qui sicut sentiunt non posse rem emi, cum pacto retroemendi, quin fructus illius sint primi venditoris, & computentur in sortem, similiter iudicandi sunt sentire de censu. Docet ergo communis Theologorum sententia, nullum censum posse ita constitui, vt teneatur venditor illum redimere; possitque ad illud ab emptore compelli, nisi computatis pensionibus receptis in sortem. Quod probant eo argumento, quo authores prioris opinionis docent, non posse hoc pactum adhiberi in censu ad cuius solutionem obligatur persona, quia tali pacto appposito contractus huiusmodi iam non esset census, sed mutuum cum lucro ultra sortem, quod est aperta vsura. Quæ ratio non solum procedit, habetque vim in censu ad cuius solutionem obligatur persona, verumetiam in censu reali cui sola res maneret obligata. Quod vt rectè & exactè intelligatur, quasi per anatomen ad praxim contractum, cum huiusmodi pacto initum reuocemus: sic ergo argumentor.

In censu redimibili (de quo hic loquimur) vbi apponeretur pactum istud retroemendi, percontor, aut obligatur venditor ad restituendum pretium, quod accepit, quotiescunque emptori placuerit, aut non obligatur venditor ipse, sed res tantum subiecta censui manet obligata, vt authores illius opinionis affirmant. Quod si res sola, percontor rursus, quando emptor census virtute istius pacti voluerit, pretium census quod dederat, recuperare, qua ratione illud recuperaturus est: Certe aliqua ex tribus vijs, vel compellens veditorem, vt restituto pretio quod ei collatum fuerat, rem illam eximat ac liberet ab illo censu, vel compellens eundem vt reilla alteri vendita, ex pretio eius censum redimat, aut propria auctoritate, & sine interuentu censuarij illam sibi accipiens loco pretij, vel alteri vendens vt ex pretio illius recuperet pretium census: alia via vel modus nequit excogitari, qua ex re hypothecata emptor census possit pretium ab illa recipere; At nulla ex his vijs liberabitur contractus iste a labe vsuraria: quod ordite quodam retrogrado procedens facilè ostendo. Imprimis non potest emptor census, quantumuis ille realis constituatur, & sola re manente obligata, rem illam propria auctoritate sibi vsurpare, aut alteri vendere, quia census (vt ex prima controu. huius articuli constat) non est emptio rei aut fructuum, sed iuris percipiendi annum redditum a venditore census, in cuius securitatem & hypothecam offertur res illa: vnde in rem illam emptor census nullum acquirit dominium, neque vtile, neque directum, sed manet illa penes dominium venditoris pleno iure, non minus ac si nullus census fuisset illi impositus, rem autem alienam nullus potest sibi propria auctoritate vsurpare, vel alteri vendere, Esto dominus illius illi debitor sit, sed sola auctoritate iudicis res debitorum vendi possunt, quando illi debita sua nolunt persolvere; quod non accidit in hoc casu, distat enim toto cælo pactum hoc retroemendi a debito annui redditus decursi, & non soluti. Progrediamur. Emptor census per pactum de retroemendo non potest auctoritate propria ex illa pretium collatum recuperare, sed debet adire iudicem, vt compellat dominum illius rei, vel ad redimendum censum ex proprijs, vel ad illam vendendam, vt inde pretium census primo emptori illius restituatur: obligatio igitur ex isto pacto confurgens necessario respicit personam venditoris, ita vt vel teneatur ipse pretium, quod acceperat restituere, vt rem illam a censu liberet, aut illam alteri vendere in eundem finem: Sed hæc obligatio est personalis, vbi autem interuenit obligatio personalis pactum de restituendo pretio (vt docent au-

thores alterius opinionis) census non est census, sed mutuum vsurarium, ergo quacunque ratione census cum isto pacto constituatur, committitur vsura, nisi apponatur ea conditio, vt pensiones receptæ computentur in sortem: hac enim conditione adiecta, neque erit census, neque mutui fœneraticium, sed impignoratatio quædam illius hypothecæ, in securitatem pecunie mutuatæ: qui contractus licitus est & honestus.

Et confirmatur. Obligatio omnis ex contractu aliquo confurgens non respicit res, quæ sunt materia illius contractus, sed contrahentes ipsos, vel eos qui loco illorum succedunt: Sunt quidem res velut pignora, & hypothecæ, at qui per contractum obligatur ad pactum seruandum, & standum promissis, persona contrahentis est, aut is qui ratione illius rei illi succedit. Nam accidat obsecro contrahentem non stare pacto, a quo obsecro illud exigitur, siue priuatum siue apud iudicem illud exigatur: certe non a re hypothecata, quæ non est capax conuentionis alicuius, vel contractus, sed a persona quæ contractum exercuit, & in illud pactum consensus: Nisi iam in contractu census apponeretur pactum istud sub hac alia conditione, vt liceret emptori rem hypothecam propria auctoritate, ac sine interuentu iudicis, vel censu venditoris sibi accipere, vel alteri vendere ad recuperandum pretium a principio collatum: quæ tamen conditio non apponitur in censu redimibili, cû ea apposita iam non esset contractus census, seu venditio potius illius rei sub ea lege, vt venditor census rem illi subiectam apud se retineret, pensionesque solueret, donec placeret emptori illam sibi accipere, aut alteri tradere. Quæ omnia a ratione census maxime aliena sunt, imò in genere census figmenta quædam.

Secundo, Docent authores illius opinionis, ratione istius obligationis conferendum esse pretium aliquod iustum, distinctum a pretio illius census, & quo principio sic argumentor. Pretium iustum, & æquiualeus commensuratum isti obligationi sumendum necessario est ex pensionibus, quas venditor redditurus est, donec censum redimere compellatur, reddere autem pretium huiusmodi pensionibus & oneri commensuratum, & æquiualeus idem profecto est, quod valorem illarum anticipata quadam via restituere, ac illas computare in sortem: ergo pactum non potest apponi, nisi fructibus & pensionibus computatis in sortem, imò solutis antequam recipiantur, aut in integrum aut ferè æquiualeuter: Quia pretium alicuius obligationis iustum & æquiualeus illud est, quod commensuratur damno, quod vni contrahenti, & lucro, quod alteri ex ea obligatione prouenit. Vnde hoc pactum tali pretio a principio reddito, constituere, re vera est pensiones recipiendas, venditori a quo recipiendæ sunt, anticipatè restituere. An non quis prudens iudicabit, vel hoc genus contractus figmentum esse? vel contrahentes nihil minus instituire, quam quod re ipsa in eo exercetur?

Fauet denique huic sententiæ communis Iurisperitorum doctrina, affirmant namque, vbi reuenditio in his contractibus commutatiuis confertur in voluntatem ipsius emptoris, fructus interim perceptos non effici ipsius, sed in sortem computandos esse: quia aliter contractus esset re ipsa mutuum vsurarium. Ita Panor. mit. & Ioan. Andr. ind. cap. illo vos. de pignor. Ant. Burgenf. in cap. ad nostram. de emptio. & vendit. Tiraquel. lib. 2. de retractu. §. 5. Glo. 2. & alij non pauci. Vnde pactum istud, nisi sub ea conditione constituatur, vt pensiones receptæ computentur in pretium, & sortem, vsurarium est. Quod si computentur, iustum quidem, sed ad contractum potius impignorationis quam census pertinens, neque tunc aliquod pretium reddendum est pro tali obligatione, cum res illa tradatur in pignus, sintque fructus computandi in sortem.

Argu-

Argumenta in oppositum facile ex dictis soluent.

Ad primum respondeo, Reperiri in isto contractu verum mutuum, & ex consequenti usuram, quia obligatio ista (vt cõstat) licet imponatur rei vt hypotheca, respicit etiam personam: cum semper maneat hypotheca illa penes dominum venditoris census, non enim vendidit rem illam, neque vllum dominium illius in alterum transtulit, sed solum contulit illi ius censiticum, re illa in securitatem oblata. Quo fit, vt cum possit emptor census per pactum redimendi, & antequam res illa percat, & quotiescunque voluerit, vel obligare venditorem ad reddendum pretium si rem illam vellent sibi retinere, vel ad vendendam illam, vt inde sortem census ipsi restituat, contractum census cõ tali pacto eodem omnino modo esse quoddam mutuum usurarium, quando hypotheca ipsa & res censui subiecta, est obligata, sicut quando persona ipsa: cum nõ possit per huiusmodi pactum res illa obligari, quin maneat et obligata persona venditoris, penes cuius dominium & custodiam illa actumaneat.

Ad secundum respondeo. Non posse rem fructiferam in se ac recte emi cum isto pacto, quin fructus recepti ab emptore sint primi venditoris, & computentur in sortem, & pretium, vt habet communis DD. opinio, quam refert Covarrub. loco citato. cap. 1. numer. 1. Quia si Petrus emat a Ioanne vineam cõ hoc pacto, vt quotiescunque sibi placuerit, teneatur Ioannes vineam suam recuperare, emereque illam à Petro, reddendo illi pretio quod accepit, non computatis in pretium fructibus vineæ: toto illo tempore percipiet à Petro, perinde re vera hic contractus se haberet, ac si Petrus mutualet Ioanni pecuniam illam, quæ sub nomine pretij ipsi collata est, ea lege, vt cum primò illam vellet recuperare, posset, vt cum fructibus illis, velut quoddam lucro vltra sortem sibi acceptis, quod neminem laetet usurarium esse, & iniquum.

Ad argumentum Medinae quod est tertium in ordine respondeo. Commutationes illas dominus pro domo, vineæ pro horro cum pacto retrocendi bifariam fieri possunt, aut ita vt mutuumque contrahentium, re in ea fructus ex re sibi tradita toto illo tempore acceptos vig. Tu retineas fructus vineæ quam tibi contulit, ego fructus collescos ex horro quod mihi contulit, vbi ita, vt tu solus illas recipias, ego vero non facias illos iucos, nisi debeam vineam cum horro illos sibi tradidit. Si pertri modo res se se habent, permutatio quedam temporalis est iusta, & licita, modo necusque rei eadem se valitas, & æquatis fructuum valor. Hic tamen contractus maxime differt a censu, qui est re vera venditio, quæ de causa argumentum inde petimus, nec huius in ista re accomodatium est, nec vllam habet vim: Quod si commutatio fiat secundo modo, iniqua est, & illicita: Quia pro horro tradidit tibi vineam meam, tunc tempore vineæ cum fructibus possidendam, tu vero solum horrum sine fructibus, quæ maxima est iniquitas & grauamen, quod si addas pactum æquate fructibus horri, tunc perit detra se habet, ac si prior illo modo facta esset commutatio, quæ a contractu censu longissime distat.

Ad vltimum respondendo, huiusmodi pactum si iure approbatur in fauorem venditoris absolute, quia propterea quod illi concedatur, nullum interuenit mutuum, vel usura, nec iniustitia, vt ex proximè præcedenti constat: In fauorem autem emptoris vbi cõtingit in iure concedatur, intelligendum est sub ea conditione, fructibus rei vendite aut per sortibus receptis computatis in sortem. Quia aliter (vt a dictis in hac contra. constat) esset mutuum usurarium, lura autem non fauent usuris: quod si aliquid repertur lus illis fauens, reijciendum est, saltem in sortem quæ in hoc pacto non potest esse, cum mutuum non possit

plurimum decipi: nonnullos Iurisperitos quorũ meminit Felicia. libro 1. De censibus cap. 7. num. 18. affirmantes, posse censum sub ea conditione institui, vt venditore non reddente pensionem intra biennium, vel triennium, possit compelli ad illius redemptionem, & restituendum pretium. Quia hac conditione apposita solutio (inquiunt) annuus census redditur expeditior, & facilior: curabit namque venditor, ne ad redimendum censu compellatur, pensionem illius fidelius, ac diligentius reddere. Quod & in Regno Nauarræ frequenter ita fieri referunt.

Cæterum quidquid hi affirmant, conditio huiusmodi iniquum & vsurarium efficeret contractum, tum, quia redderet illum ad quoddam mutuum cum lucro, cum omne pactum de retrocendo in facultate emptoris positum, etiam si sub ratione penæ apponatur, reducat censum ad mutuum, tum, quia tale pactum obligatio repugnat naturæ census, qui vera ac realis venditio est, transferens pretium in plenum ius venditoris, ita vt possit quidem venditor compelli ad reddendum rem venditam, minime vero ad restituendum pretium: Quod priuatim in hoc contractu census maxime obseruandum est ex natura rei, iuxta cõstitutiones Martini V. Calixti III. Nicolai V. & Pij V. Nec ratio illorum aliquam vim habet: ad recipiendam enim solutionem annui redditus, sicut & cuiuscũque alterius debiti a moroso debitoris, via debita, & iusta ea est, quam habet communis omnium gentium vsus, agere apud iudicem, hoc enim est illorũ, qui ciuiles causas iudicant, proprium munus, suum vnique reddere, & morosos debitores ad solutionem, eorum quæ debent publicis ac venditis, illorum bonis compellere. Quod vero pertinet ad consuetudinem Nauarræ, refert Nauarrus in suo Manuali Hispano, in additione ad c. 2. inu. 66. & 67. legem illius Regni esse, vt debitor non soluentis bona in publica subhastatione vendantur, maxime quæ censibus hypothecata sunt, ita vt ex eorum pretio pensionibus, vel alijs debitis creditori redditis, quæ super sunt debitori ipsi exhibeantur. Sequitur secundo ex dictis in eadem contra. quid sentiendum sit in questione illa.

POSSIT NE ITA CONSTITUI CENSUS, VT NISI REDIMATUR INTRA CERTUM TEMPUS MANEAT IRREDIMIBILE

DISPVTATA hanc questionẽ Molinæus in tractatũ de Usuris. q. 86. num. 430. vbi admonet prius questionẽ hanc non esse intelligendã de censu qui constitueretur eodem pretio quot solent vendi communiter census redimibiles, nam in huiusmodi communi pretio venditis pactum hoc repugnare naturæ contractus censu, reducere illum ad mutuum usurarium, perspicuum est ex dictis. Sed questionem esse de censu, cui apponeretur hoc pactum, reddito propter illud multo maiori pretio, quam sit commune & vitatum: ita vt si exhibitis venditori 100. ematur communiter ab illo quæ in annum redditum vt 5. vel 6. ad emendum idem ius in 5. vel 6. cum isto pacto reddantur illi 130. vel plura. Qua ratione propõsita hac questionẽ videri (inquit) potest hoc pactum non esse iniquum: Quia hoc grauamen potius est in fauorem venditoris, quam in damnum illius: tum quia nõn compellitur statim redimere, sed potest 10. annos, intra quod tempus & quadoque breuius solent venditores censu illos redimere: tum, quia collato tanto pretio vt 130. pro annuo reddito vt 5. vel 6. redimit se ipsum venditor a necessitate aliqua grauiori, a qua nisi per censum illum se liberasset, recepisset multo grauius noxamentum in bonis, quati sint illa 5. vel 6. per decennium, singulo quoque anno reddenda.

Vnde iuxta suam errorem de vsuris illis moderatis, quas putat licitas esse, de quo egimus q. 78. art. 1. sic distinguit: Vt vel annua pensio quae emitur sub isto pacto, de quo hic agimus, habeat se velut vsura duodecima, siue quadrante, vel triente, aut semisse: vel ita, vt sit infra semissem, de quibus diximus loco citato art. 1. controu. 3. Siquidem habeat se priori modo, pactum esse iniquum, quia huiusmodi vsura licet exercentibus negotia concedantur in iure, eo modo quo ibi explicauimus, in hoc tamen contractu census, qui proprie negotiatio non est, sed emptio redditus pecuniarum data simili pecunia, vsura ista non fuit moderata. Quod si infra semissem redditus ille constituatur, ita vt pretio vt 100. non ematur nisi annuus redditus vt 5. vel 6. licitum esse cum tali pacto censum constituere, quia licet per pactum istud reducatur census ad mutuum, & redditus iste sit quaedam vsura, est tamen moderata, & in maxima utilitatem venditoris, ac boni communis, & quae moderam vsuram legis plurimum superat. Primo, quia creditor non potest per totum illud decennium sortem repetere, debitor autem potest censum illum redimere: quod est (inquit) magni ponderis. Secundo: Quia vsura lege permessa aequatur sepe sorti, & illam quandoque excedit, vsura vero in censu cum hoc pacto constituto, neque excedit sortem, neque illi aequatur. Denique per hoc pactum habet venditor census multum tempus, intra quod non tenetur censum redimere, potestque interim rebus suis commodè consulere.

Sed quamuis conetur Molinæus hanc opinionem tot rationibus in debitoris utilitatem propositis munire, non est a Catholicis in hac parte audiendus. Constat enim satis ex controu. citata, quamcumque vsuram, esto moderatissima illa sit, iure naturali ac diuino esse prohibitam; & oppositum esse hæresim. Quo fit, vt cum contractus cui pactum istud apponitur esset verè mutuum, vt ipse Molinæus fatetur, & omnes pensiones ex eo receptæ iuribus vsurarij, quantumuis moderatum sit, & in utilitatem venditoris redundet, sit iniquum, & omni iure prohibitum. Neque in hac questione oportet nos amplius immorari, omnia enim argumenta, & testimonia quae vsuram formalem, quæcumque illa sit, conuincunt esse iniquam, & illicitam, ostendunt similiter pactum istud iniquum esse, & omni iure prohibitum.

His explicatis videamus iam.

CONTROVERSIÆ

Vigesima.

POSSIT NE ITA INSTITUI CENSUS, VT NISI REDIMATUR, INTRA CERTUM TEMPUS, MANEAT IRREDIMIBILIS.

S V M M A R I V M.

- 1 Censura institui licite potest, vt nisi redimatur intra certum tempus, maneat irredimibilis.
- 2 Emens censum cum hoc pacto, tenetur ad conferendum quicquid defuit a iusto pretio.

DVÆ in hac questione sunt inter se pugnantes DD. sententia. Quaræ lib. 6. varior. fol. 43. q. 9. n. 9. & lib. 3. c. 8. n. 6. & 7. sequitur Innocentius in cap. 1. de iuritate, de vsuris. Carolus Molinæus de contract. q. 50. n. 352. & Andr. Tiraq. lib. 2. de retractu in prin. cip. n. 30. quos ibi refert & Nauarrum in commens. de vsuris n. 7. Glo. 16. quibus subscribitur nonnulli iuris periti, docent censum sub ea conditione institutum iniquum esse. Quamuis Quaræ non ceaset illum

esse vsurarium, Nauarr. vero vsurarium appellet. Ducunturq; hi in eam sententiam, Primo, quia in Extrau. Martini V. & Calixti III. approbatur census sub ea conditione, vt semper maneat venditori libera facultas redimendi illum: & quod magis viget, Pius V. in sua constitutione præcipit, ne apponatur pactum, quo directè vel indirectè venditor census priuetur libera facultate redimendi illum quocumque tempore, aliter esse fœneraticium.

Secundo, Emptio annui census (inquit Couarruias) odiosa est, non ergo est admittendum pactum, quod illam magis onerosam reddat: illam namque aperte vitiet. Confirmatur demum illud, auctoritate & vsu Prætorij Granatensis, in quo sepe pronuntiarum est, pactum istam a contractu reiiciendam fore, liberamque venditori competere annui redditus redemptionem, post tempus a contrahentibus redemptioni præfixum.

Conradus de contract. q. 83. conclus. 8. Io. Medina C. de restit. c. de censu redimibili. Soto lib. 6. de iustitia. q. 5. art. 3. concl. 3. F. Ioan. Orellana vir nostro seculo in his rebus apertè etuditus: in quodam breui tractatu de Censibus, & nonnulli recentiores discipuli D. Tho. docent contractum, de quo hic inquirimus, licitum esse, modo iustum pretium ratione istius conditionis arbitrio prudentis constituitur. Eandem sententiam habuit Innoc. in c. in ciuitate de vsuris. quam amplectendam iudico.

Primo, Quia si licet emere redditum perpetuum & irredimibilem, (vt art. sequenti videbitur) redditus isto pretio, poriori ratione ac multo iustius licebit illum emere data libertate venditori redimendi illum intra certum aliquod tempus; seruato iusto pretio ad arbitrium prudentis. Et confirmatur. Quia hic contractus est iustus, & minus onerosus venditori, quam vbi census perpetuus & qui nunquam redimi possit, instituitur, quam rationem vidit, & proponit Couarruias, nec dissoluit.

Secundo, Hic contractus est emptio & venditio, cui illud proprie consistit, vt pretium primo transferatur in venditorem, & merx in emptorè: sed per hoc pactum, vt nisi intra certum tempus census redimatur, maneat irredimibilis, pretium magis transferatur in venditorem, & census censiticium in emptorè, quam in censu quocumque tempore redimibili, ergo hoc pactum non repugnat naturæ census, immò illo appposito maior & perfectior ratio emptionis, & venditionis in eo reperitur.

Tertio, Ratio huius pacti nulla interuenit vsura, aut iniustitia, ergo licet apponere aucto communi pretio census & reddito iusto, Probant tamen de iniustitia nulla hic interuenit vsura; quia vsura solè habet locum (vt supra diximus) in mutuo; per huiusmodi autem pactum venditor non tenetur restituere pecuniam acceptam emptori, quod exigitur ad mutuum, immò ab alienatur magis ab illo quam in censu simplici re redimibili. Neque reperitur iniustitia, cum debeat emptor census præter contractum pretium census redimibilis, aliud pretium distinctum seorsum reddere, huic pacto arbitro prædictis iustitiam.

Deoq; pactum commisi in pignoribus odiosum, est, & iniquum, ac prohibitum in iure, ac mutuo creditoris & debitoris, consensu, reddito pro illo iusto pretio constitui potest, vt docent Imola & Passor. in ca. significante. Tiraq. lib. 2. de retractu in fin. & idem Couarr. fatetur esse eodem lib. cir. c. 2. n. 8. ergo & pactum istud de quo loquimur, seruatum iusto pretio non vitiat, nec reddit censum cum eo institutum iniquum. Erigatur autem iniustus contractus, si cõi eodemq; pretio census constitutus sit cum isto pacto, quo alij eale pactum non habent, sed absolute & omnino redimibiles constituuntur. Quia pactum hoc est onus, & obligatio pretio estimabilis, quæ de causa iniuste acci-

ret illam venditori imponens, nec iustum illius pretium reddens.

Cæterum quamvis iniustitiam quidem committeret hanc conditionem apponens non reddito iusto illius pretio, usuram tamen (vt rectè docet Couarr. loco citato) non exerceret, Quia in hoc contractu non interuenit ratio istius pacti, esto non reddatur pro eo iustum pretium, aliquod mutuū; nec aliud vitium, quam solus defectus iusti pretij, & intra dimidium, quia commune pretium census absolute & omnino redimibilis est medietas perpetui, & omnino irredimibilis; qui vero instituitur cum pacto de quo hic agimus, non debet ad pretium perpetui peruenire: Vnde eo ipso quo institueretur communi pretio redimibilis, manet defectus iusti pretij in eo intra dimidium, qui defectus quidem reddit contractum iniustum minime vero usurarium.

Ex quo sequitur in utroque foro, tam fori quam poli, eimentem censum cum hoc pacto, teneri quidem ad conferendum quidquid defuit a iusto pretio, ac detrahendum a pensionibus eam partem, quæ illi defectui arbitrio prudentis censetur commensurari, minime vero ad rescindendum contractum, vel restituendas in integrum pensiones acceptas, vel computandas in sortem, cum ex defectu iusti pretij contractus ille iniquus tantum fuerit, minime vero usurarius, aut nullus.

Ad argumenta initio proposita. Ad primum constat satis, (vt saepe diximus) Martinum & Calixtum approbare quidem in illis Extraneis, census sibi propositos cum illis conditionibus, minime vero præcipere, aut definire eas ita necessarias fore, vt illis deficientibus census iniquus censendus statim sit. Constitutor vero Pij V. in locis ubi recepta est, prohibet quidem hoc pactum, ubi vero non est, neque in vsu, vt in Hispania, non prohibet huiusmodi pactum adhiberi. Quin etiam affirmare possumus loqui Pium V. de censu qui communi eodemque pretio constitueretur, quo solent institui qui absolute & omnino irredimibiles sunt.

Ad secundum dico multa esse odiosa, quæ iusto pretio mutuo contrahentium consensu possunt in contractibus apponi, vt ex ultimo argumento, quo hic vsi sumus, constat.

Huius questionis similis est, & affinis.

CONTROVERSIÆ

Vigesima prima.

POSSIT NE INSTITVI CENSUS,
vt venditor intra decem annos, vel aliud certum tempus, illum redimere non possit, post illud vero tempus possit?

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

Pactum appositum vt redimatur res infra decennium non est iniustum, nec usurarium.

COVARRV. lib. 3. c. 8. huius. sequitur Molinæum de vsuris q. 50. nr. 352. & nonnulli Iurisperiti quos ibi refert, censent huiusmodi pactum iniquum esse, & usurarium. Primo, quia prohibetur aperte Constitutionibus illis Apostolicis, quibus cauetur, ne venditor priuatur liberta facultate redimendi, quibus tamenque illi libuerit. Secundo, quia per huiusmodi pactum emptor census efficitur certus de sacro vltra sortem, quod sapit usuram. Tertio, quia l. 1. tit. 2. lib. 8. Ordinatio, Regal. quæ reperitur l. 4. tit. 6. lib. 8. nouæ copilatio, indicatur usurarius

Tomus Secundus.

contractus constitutus cū pacto retrouendendi post certum tempus, v. g. post decennium & non antea, ita vt emptor toto illo tempore faciat fructus suos: Et in Senatu Parisiensi refert Molinæus loco citato, in multis Arestis pronuntiatum esse censum cum hoc pacto constitutum nullum esse, & inualidum.

Oppositum docent Contrad. de contractibus. q. 83. conclusione 8. Medina C. de restit. ca. de censu redimibili. col. pen. Soto lib. 6. de iustit. q. 1. art. 3. concl. 3. & multi ex recentioribus Thomistis quibus subscribunt nonnulli Iurisperiti quos sequitur Felicianus lib. 1. cap. 7. num. 9. affirmantes huiusmodi pactum, nec iniquum esse, nec usurarium reddere contractum census, modo ratione illius reddatur venditori, qui obligationem illam & onus in se suscipit, iustum pretium arbitrio prudentis, sicut dicebamus in proxime præcedenti controuer. de eo qui se ipsum obligat ad redimendum intra certum tempus, ita vt illo elapso maneat census perpetuus & irredimibilis.

Vnde probatur hæc sententia iisdem argumentis quibus præcedentem ostendimus. Primo, Licet institueretur census perpetuum, & omnino irredimibilis reddito iusto illius pretio, ergo licebit similiter institui illum sub ea conditione, vt non possit redimi intra certum tempus, reddito etiam iusto pretio ratione huius obligationis. Probo consequentiam, quia quæ est ratio totius ad totum, est partis ad partem, ergo sicut potest institui irredimibilis per omne tempus, reddito iusto pretio, commensurato tanto oneri, poterit etiam institui irredimibilis per aliquod tempus, reddito similiter iusto pretio commensurato arbitrio prudentis huic minori oneri.

Secundo, Pactum retrouendendi est onus, & grauiamen emptoris, ratione cuius (vt diximus controu. 19.) huius art. non reddit tantum pretium, quantum reddi dicitur pro censu perpetuo & nunquam redimibili, sed dimidium solum illius, licebit ergo emptori tanto pretio census minuere grauiamen illud, hoc autem præstat, quando constituitur cum huiusmodi pacto, vt nequeat venditor per aliquod tempus illum redimere, pactum ergo huiusmodi neque iniquum est, neque repugnat naturæ contractus censitici.

Tertio, Ratione huius pacti nulla interuenit usura, aut iniquitas, ergo licet illud apponere. Probatur antecedens. Imprimis non interuenit hic usura, quia neque mutuū, cum per pactum huiusmodi non compellatur venditor ad restituendum pretium, quando emptor voluerit, quin potius ad illud non restituendum per totum illud tempus, de quo inter se conueniunt. Neque iniustitia, cum hæc obligatio civilis sit, & pretio æstimabilis, reddatque emptor census vt constitutus iustum illius pretium, distinctum a communi & iusto pretio census ipsius. Quod si non reddatur iustum pretium, erit contractus iniustus ex defectu pretij, & ad iniustitiam ac æquitatem reducendus, vt optime docet Soto, non tamen usurarius, aut nullus, vt opinatur Couarr. cum in hoc contractu nullum interueniat mutui genus, nec aliud vitium, quam solus defectus iusti pretij, & ita vt non deficiat a latitudine illius.

Vnde mirandum certè in hac parte est, Couarr. in contro. proxime præced. pactum de quo ibi agebamus, ubi deficeret a iusto pretio non iudicasse usurarium, sed iniustum tantum; pactum vero de quo hic differimus, propter defectum iusti pretij censere usurarium, cum in utroque, ubi non redditur pretium iustum, & commensuratum arbitrio prudentis, nullum aliud vitium existat, quam solus defectus iusti pretij, non tamen deficiens a latitudine. Vbi autem eadem existit ratio, idem ferendum est iudicium, saltim in foro conscientie.

Ad argumenta in oppositum. Ad primū millies dictum est, Extraneas illas probare quidem census

Tt 3 cum

cum conditionibus illis a Martino, & Calixto propositis, non tamen præcipere, vel definire esse omnino & absolute necessaria, ita ut illis, vel aliquarum deficientibus, contractus sit iniquus, & usurarius. Vbi verò Constitutio Pij V. obseruanda est non licebit hoc pactum apponere, cum illud omnino prohibeat: at ubi recepta non est neque in usu, sicut in Hispania, licebit reddito iusto pretio pro illo.

Ad secundum respondeo, certitudinem illam esse quid temporale pretio æstimabile, & ita sicut emitur census suo iusto pretio, posse quoque ab eodem venditore census, alio pretio seorsum exhibitio pro huiusmodi certitudine, arbitrio prudentis iusto, & commensurato, illam emi.

Ad tertium Couarru, loco citato docet legem illam non censere contractum cum hoc pacto usurarium in emptione aliarum rerum, & mercium, propterea quod venditor obligetur ad non redimendum intra decennium, vel propterea quod faciat emptor fructus illius rei suos, quamdiu illam habet, cum iure naturæ quæcunq; res domino suo fructificet: sed ex eo, quia cum sit de natura contractus, ut fructus rei emptæ, sint ipsius emptoris, exprimere illud in contractu cum non oporteat, offert magnam usuræ suspicionem. Insolite enim cautiones (ut habet communis Iuris peritorum doctrina) simulationem fraudis præ se ferunt. Quod si in alijs rebus (inquit) exprime re illam conditionem, ut fructus sint emptoris, quamdiu res empta apud illum manet, tantam offert usuræ suspicionem, ut lex propter huiusmodi conditionem contractui appositam iudicet illum usurarium, quanto potius damnandus erit contractus census, cum simili pacto constitutus, de usura, ubi data pecunia emitur ius in reddendum quoq; pecuniarum? Sed quid sit de huiusmodi lege, & illius præsumptione, seu suspicionem in foro exteriori & contentioso, in foro interiori animæ, in quo non iuxta præsumptionem, sed iuxta rei veritatem ferendum est iudicium, ubi census cum isto pacto instituitur reddito iusto illius pretio, contractus est iustus, & licitus, nullamq; usuræ vel iniquitatis labem continens. Leges enim quæ in sola suspitione, & præsumptione fundantur, ubi rei veritas oppositum habet, non obligant in conscientia, ut docent omnes ferè Iuris Pontificij interpretes, in cap. 1. de constit. & in cap. quia plerique, de immunitate Ecclesiarum, iuris etiã Civilis DD. in l. si post diuisionem. C. de iuris & facti ignoran. & in l. 2. C. de fideicom. & idem Couarru. in cap. cum esses, de restam. nu. 5. & ex Theologis Adrianus quolib. 6. ar. 1. Medina C. de restit. q. 23, Soto lib. 4. de iustit. q. 5. art. 3. Ledesma in secunda parte sui quarti q. 18. art. 1. dubio 1. 2. Possumus etiam dicere, legem illam maxime circa census loqui de emptione non habente animum verè ac realiter emendi, sed solam intentionem percipiendi fructus toto illo tempore, ac recuperandi pecuniam suam eo elapso: Tunc enim esset reuera quoddam mutuum, in quo rem illam sub titulo emptionis re ipsa non emeret, sed acciperet solum in pignus, vna cum fructibus, quod aperte est usura. In censu autem de quo hic loquimur est vera emptio census, & translatio omnimoda illius pretij in venditorem, ita ut non possit vnquam compelli ad illud restituendum, possit autem ipse post decennium quotiescunq; ipsi placuerit illud restituere, & ab illo onere censitico se ipsum liberare. Quod autem antea non possit, onus est, & obligatio temporalis, & pretio æstimabilis, quam potuit alter reddito pro ea iusto pretio tuta conscientia emere, ubi nulla lege, quæ vim habeat ad obligandum, illud prohibetur. Dixi ad certum tempus, quoniam si ematur in incertum, ut in vitalitij, de quibus agemus artic. 4. huius questionis, dubium non est, ubi periculum ex utraque parte æqualiter imminet, posse illud emi pretio

aliquando minori, quam sint pensiones per aliquot annos receptæ, in vnum collectæ, veluti (sicut ibi videbimus) eo in cuius vitam census constituitur diutius viuentis.

Dubitatio ergo quam hic inquirimus est.

CONTROVERSA Vigesima secunda.

POSSIT NE CONSTITVI CENSUS vsque ad certum tantum, & præfinitum tempus.

S V M M A R I V M.

1. *Census fructuarius potest cum fructibus emi, ubi periculum imminet.*
2. *Census est vera, & realis emptio iuris accipiendæ pensionem illam per aliquot annos ablato illo pretio, &c.*
3. *Census debet omnino eodem pretio redimi, & extingui, quo fuit emptus in illis locis, in quibus viget constitutio Pij V.*

VT quando Petrus confert Ioanni centum aureos ea lege, ut reddat illi per vndecim annos decem aureos, singulo quoque anno: quo tempore expleto nihil ultra illi reddere teneatur, nec sortem, nec redditum aliquem. An huiusmodi contractus iuste valeat exerceri?

1. Dominicus Soto lib. 6. de iustit. q. 5. art. 2. circa finem habet duo. Prius est. Censum fructuarium, ubi aliquod fructibus periculum imminet, nec lege prohibetur ut in Castella, posse cum hoc pacto emi, veluti si fructus agri solcant valere singulis annis ut decem posse ab agricola iuste illos emi, per tempus vndecim annorum recipiendos pretio ut centum. Quia cum fructus illi alicui periculo subijciantur, sicut emptor iste exponit se commodo, si nullum damnum illis accidat, similiter exponit se, propter periculum cui fructus illi obnoxij sunt, damno, nec recipiendi forsitan toto illo tempore suam sortem, sicut communiter accidit in quacunq; emptione fructuum. Vnde similiter esset iudicandum de censu, cuius solutio dubia esset, & periculo illius recuperatio. Habet secundo, Vbi solutio certa est, & secuta, licere quidem conferre pecuniam per partes recuperandam, ita ut illæ simul sumptæ non excedat sortem, veluti si conferas 100. recepturus 10. singulo quoque anno, per spatium 10. annorum, nec ulterius: Conferre autem pecuniam quamuis per partes recuperandam, sed ea ratione, & progressu temporis partes illæ in vnum collectæ sortem excedant, ubi nullum est periculum, nec solutio dubia, non posse excusari ab usura. Quia vix potest hic contractus discerni à mutuo: perinde enim re ipsa se habet, ac si conferas Ioanni 100. recepturus ob eo post aliquod tempus eadem 100. & præterea 10. tanquam lucrum ultra sortem. Quod enim pecunia accepta restituatur per partes, vel simul in termino, hoc parum, inquit refert, imò cedit in maiorem utilitatem eius qui contulit & mutauit, cum illa sic per partes recepta possit paulatim uti, quod non posset, quando non esset illi restituenda nisi simul in termino.

Conradus de contract. q. 80. concl. 4. sentit oppositum, affirmans hunc contractum esse licitum, posseque (ut ille loquitur) emi centum florenis ius percipiendi singulo quoque anno 10. per spatium vndecim annorum, Ratio eius est, quia 100. floreni simul habiti in presenti tantum æstimantur, quantum 110. habent-

habendi diuifim, & per partes progressu tot annorū.

Quam tamen rationem loco citato reprehendit Soto, quia hac ratione liceret simili mutuari 100. cū pacto recipiendi post decennium 110. cum pecunia p̄sens vtilior sit & magis æstimanda, maxime apud eos qui exercent negotia, quam absens, & post tempus habenda, quod tamen nulla ratione licet. Qua de causa idem Conrad. subiungit hunc contractum censendum licitum, quando is qui confert alteri pecuniam, mallet eam non conferre, rogatus vero ab alio in eius vtilitatem sub tali contractu & genere census illam confert: quia in hoc casu, qui sic censum per certum tempus emit, licet recipiat aliquid vltra sortem, potest illud recipere ratione lucri quod ex illa pecunia alicui negotio per totum illud tempus exposita habuisset; cessat tamen ipse, sicut qui rogatus ab alio mutuat, potest aliquid exigere ratione lucri cessantis. Sed neque hanc admittit Soto: Quia lucrum cessans iuxta ipsum maxime suspectum est, vbi quis sponte mutuat, in hoc autem casu qui pecuniam alteri confert, esto rogatus illam conferat, propria tamen sponte, & voluntariè, ac sine vlla coactione, vel necessitate sua illam confert. Tum etiam, quia illam accipiens non iudicat se mutuo illam accipere; sed in pretiū census: Vnde hic non est recurrendum ad lucrum aliquod cessans, sed ad æquitatem & iustitiam pretij. Iniquum autem est, vt collato pretio vt 100. emas pecuniam sine periculo vel dubio recipiendam, quæ excedat à 100. cum centum aurei sine dubio recipiendi, siue p̄sentes sint, siue absentes, vt vidimus q. 78. art. 2. controu. 17. agentes de pagis acerbis, valeat re ipsa alia 100. & nihil amplius, vel minus. Eiusdem sententiæ videtur etiam fuisse Ioannes Medina C. Derestit. cap. [De censu temporarij determinata temporalitate,] censibus huiusmodi contractum non esse satis securum, sed continere quandam mutui, & vsuræ suspicionem: subiungit tamen deinde, p̄r satis non obstantibus in rigore Scholastico defendi posse Conradi sententiam.

Postea aut illa sententia Domin. Soto p̄ter rationem qua ille vtitur, sic confirmari. Primo, De naturæ propriae ratione census est iuxta Extrauag. Martini V. Calixti III. & Pij V. in huiusmodi censibus qui non sunt perpetui, & irredimibiles, vt sit in libera facultate venditoris redimere illos, quotiescunque voluerit, hac vero facultate priuatur, in censu qui institueretur ad certū tempus, est ergo contractus naturæ census repugnans, & illicitus. Antecedens patet, quia in huiusmodi contractu venditor census non potest redimere illum, nec reddito tantundem quantum ab initio recepit, sed tenetur per totos illos vndecim annos restituere singulo quoque anno decem.

Secundo, In censu, cum sit vera venditio, pretium ab alienatur absolute, & omnino ab emptore, transferturque dominium illius pleno iure in venditorem, ita vt nisi ipse velit, non possit emptor illud recuperare, at in contractu de quo hic agimus recuperat emptor (quamuis per partes) integram pretium, ergo contractus hic potius est mutuum in quo recipitur sortis cum lucro, quam census. Nec refert, quæ formæ verborum vtantur contrahentes, appellant ne huiusmodi contractum venditionem, vel mutuum, cum re ipsa sit mutuum, in quo pecunia simul mutua-ta intra certum tempus diuifim recipitur, teneturque ad illam intra tempus illud per partes restituendam is cui prius fuerat collata: In contractu autem suspecto de vsura qualis est contractus cēsiticus, non tā verborū forma quam effectus illius respiciendus est, vt habet commune DD. proloquium in cap. Ad nostram. De emptione & vendit. & in cap. Illo vos. De pigno. Re autem diligenter inspecta, etsi contractus hic census appellatur, re ipsa tamen & secundum effectum perinde se habet, vt dicebat Soto, ac si pe-

cutiam quam simul alteri mutuarus es, post certum tempus diuifim cum lucro & fenore recipias.

Denique in contractu census venditor libere vtitur tota sorte, quamdiu census durat, nec redimitur, in hoc autem contractu per partes desinit illam penes se habere.

His tamen non obstantibus amplectuntur sententiam Conradi D. Antoni. 2. p. titul. 1. cap. 8. §. 10. Couarr. lib. 3. Varia resol. cap. 7. num. 4. sequutus Molinæum idem sentientem De vsuris q. 63. (quamuis citetur ab ipso Couarr. saltem in editione qua ego vtor q. 62. & 71. verè tamen illud habet Molineus q. 63.) Nauar. De vsuris. num. 98. Glosa. 18. Michael de Palatio de Contract. lib. 6. cap. 7. & plerique recentiores discipuli D. Thom. in quam etiam sententiam effecerunt Medinam Complutensem, dicam tamen statim quid ille sentiat attentè lectus. Hi ergo DD. admonent quidem hoc genus census non esse censulendum fidelibus, quin & Couarr. addit esse illud à Repub. relegandum, volunt nihilominus cum Conrado non continere aliquam iniquitatem, vel vsurā, quamuis adducti, rationibus longè diuersis ab eis quibus illud ostendit Conradus, illam enim nō probant: Horum potiores sunt.

Primo, Licet emere ad tempus fructus alicuius fundi, & minori pretio quam illi valeant, modo defectus pretij a solito valore illorum moderate deficiat, iudiceturque prudentum arbitrio satis congruū, vt habetur l. 4. & 5. ff. de vsufructu, alijsque iuribus, ergo licebit similiter emere censum ad tempus aliquo minori pretio, moderato, & parum deficiente a pensionibus recipiendis in vnum collectis, eadem enim est in vtraque emptione ratio.

Secundo, Contractus census tanto iustior est, quanto venditor minus in eo grauatur, sed in hoc contractu de quo hic agimus, venditor minus grauatur, quam in censu redimibili qui communiter instituitur, ergo hic contractus non est iniustus. Probatur minor, quia in censu redimibili, venditor per pensiones quas reddit, quibuscūque annis illas reddat, non liberatur ab onere vel restituendi integram sortem, & pretium, vel soluendi semper annuatim similem pensionem, donec integram sortem restituat, at in hoc contractu si accepit 100. intra decem annos liberatur ab omni debito, tam sortis quam cuiusvis pensionis, reddita solum pensione illa vnus anni, vt 10. quæ licet videatur excedere à communi pensione census redimibilis, inspecta tamen vtilitate ista venditoris, vt hac sola pensione reddita nihil vterius debeat, neque capitalis, neque pensionis exiguum profecto est quod reddit. Et confirmatur. Contractus census cepit esse in vsu ad levandas indigentium necessitates, & in eorum commoditatem: ad quid commodius indigentibus, quam vt acceptis in censum, v. g. 100. aureis, quibus p̄senti necessitati, quam patiuntur, occurrant, paulatim illum redimant tot annorum progressu, ita vt deinde vllum illis onus vel debitum maneat? An hæc commoditas, & vtilitas temporalis non est pretio æstimabilis? quod si pretio æstimari potest, quod minus esse potest, quam vndecima ista pars sortis, quæ vltra capitale redditur?

Tertio, hic contractus (inquiunt) non est mutuum, vt opinatur Soto, sed vera emptio, & venditio illius iuris, percipiendi annuatim 10. aureos per vndecim annos reddito pretio vt 100. quod autem videatur emptor hac ratione lucrum aliquod recipere ex huiusmodi iure, nullum est incommodum, vel iniustitiam, cum hoc frequens sit in omni emptione mercium, vt maiorem emptor ex re illa commoditatem accipiat, quam sit pretium quod pro illa reddit, imò nisi ita accideret, nullæ ferè exercerentur emptiones à mercatoribus. Quod autem hic contractus non sit mutuum, vt opinatur Soto, patet: quia in mutuo non ab

ab alienatur omnino res mutuata, sed post certum tempus eadem specie vel æquiualens inuolanti restituenda est, in hoc autem contractus fors nunquam est restituenda, nec pensiones illæ quæ annuatim redduntur, redduntur tanquam in partem sortis ut putat Soto, sed tanquam veræ pensiones, & annui redditus, in quos emptor accepit ius reddito illis 100. aureis tanquam iusto illius iuris pretio.

Quarto, Census perpetuus maioris æstimationis re vera est quam quilibet census certi ac determinati temporis, sed licet emere census perpetuum, quamuis certissimum sit intra aliquot annos pensiones ex illo recipiendas excessuras sortem: imò illud est certum, nam cum intra 30. annos æquentur sorti, quod per reliquos deinde annos recipitur excedit sortem, ergo licet similiter in hoc casu, censum ad certum tempus eo pretio emere, quod pensiones ex illo recipiendæ moderatè excedant sortem. Et confirmatur quasi vice versa. Si census, de quo hic agimus, non posset constitui nisi ut vult Soto, ita ut pensiones reddendæ per tempus illud 10. vel 12. annorum æquentur sorti, nullum erit discrimen inter huiusmodi censum, & perpetuum ac irredimibilem, quod est absurdum: Quid enim magis alienum à recta ratione, quàm ut eodem pretio emas censum qui post aliquot annos omnino cessabit, & censum perpetuum ac nunquam cessaturum? Quod autem sequatur ostendit. Pretium census perpetui & irredimibilis est, ut reddantur 28. vel 30. pro vno, est enim duplum quam sit pretium census redimibilis, unde intra 30. annos recipitur integra fors: Constituamus Petram, in forma contractus de quo hic differimus, emere à Ioanne exhibitis 30. aureis vnum aureum singulo quoque anno sibi reddendum, si quidem Petrus non potest emere à Ioanne huiusmodi ius recipiendi ex bonis illius vnum aureum annum per 32. vel 33. annos, sed solum per 30. ut vult Soto, efficitur necessario, ut recipiat Petrus intra 30. annos sortem quam Ioanni contulit, & ita idem sit pretium census perpetui, & census ad certum tempus, quod (ut modo ostendi) maximum est absurdum & rectæ rationi aperte repugnans.

Quinto, omne periculum & grauamen quod sibi aliter contrahentium imponit pretio æstimabile est, sed in censu de quo hic agimus emptor imponit sibi hæc onera, & grauamina. Primo, ut sine recuperatione sortis census ille omnino extinguatur intra certum tempus. Secundo, ut pecuniam quam habet congregatam diuisim, & per partes ac per multum tempus sit receptorus, quod certe perspicuum est aliquod genus detrimenti esse, sicut pecuniam in vnum congregatam cuius utilior multo est, & his qui nulla negotia exercent. Tertiò, quia hic census constituitur super re aliqua, vel persona, quibus per centibus emptor illius nullam iam recipiat pensionem, nec forsitan eas quibus opus esset ad integritatem sortis, cum possit res illa vel persona intra terminum illorum annorum perire, ergo quod aliquid tanto temporis decursu ultra sortem recipiat, non accipit illud tanquam lucrum ex mutuo, sed velut iustum ac debitum pretium istius oneris & grauaminis. Hoc namque saltem negari non potest, cum res humanæ successu temporis tot mutationibus & vicissitudinibus subiecta sint, ementem censum, cuius sortem non est recuperaturus, sed pensiones solas tanto temporis progressu, alicui periculo & incommodo se ipsum exponere. Unde si iuxta Sotum ubi periculum imminet contractus hic iustus est, erit profecto simpliciter censendus iustus, cum moraliter loquendo nunquam desinat carere aliquo periculo. Quia etiam ratione Medina loco statim citando, cum fateretur licere emere pensiones ad longam tēpus, pro minori pretio quam sint illæ in vnum collectæ, non innititur longitudini

temporis, sed periculis, & mutationibus personarum, bonorum, & temporum, quæ per illud longum tempus accidere possunt.

Denique Martinus V. & Calixtus III. approbarunt census redimibiles, & temporales eo modo & pretio quo essent in vsu, ac sicut est in vsu censum redimibilem iuste emi pretio. v. g. 14. vel 15. pro vno, vitalitiū pretio ut 100. pro 15. ita quoque censum ad certum tempus, in Prouincijs in quibus est in vsu, solitus est ita emi, ut collatis. v. g. 100. florenis ematurius recipiendi annuatim 10. florenos per tempus vndecim annorum, est ergo hic contractus saltem ubi est in vsu, & cum pretio ita moderato & accommodato, in illis extrauagantibus implicite & virtute approbatus.

Vnde authores huius sententiæ profitentur illam cum hoc moderamine, & conditionibus, Prima, ut reddatur pretium accommodatum, & quod arbitrio prudentis censeatur iustum. Secunda, ut contractus hic non exerceatur, tamquam vnus alteri pecuniam mutuet, nam ea ratione vera esset Dominici Soto opinio, sed ut vera ac realis emptio & veditio, qua vnus redditis alteri 100. v. g. aureis tanquam vero pretio emat ab alio ius percipiendi ex bonis illius 10. aureos annuos per spatium vndecim annorum. Tertia, ut excessus pensionum quæ reddendæ sunt progressu temporis inter contrahentes constitutus, sit exiguus, & moderatus.

Ex quibus sequitur rationem illam Conradi, contractum hunc esse iustum, quia 100. presentia, vel in vnum congregata tantum valent quantum 110. absentia, & diuisa in partes, vel quia per hunc contractum cessat illius emptori aliquod lucrum, non esse accommodatas, sed rectè impugnari à Soto, cum abunde docuerimus in contro. illa de pagis acerbis, pecuniam in eius receptione ac solatione nullum imminet periculum, labor, aut expensæ non minus valere absentem quam presentem.

Nobis satis probabilis profecto videtur illa opinio Magistri Soto, & in praxi rectè obseruanda, & consulenda, quod & authores alterius opinionis ut D. Antoni Medina & Conradus admonent, cum hoc genus census rectè perspectum maximam habeat curiam mutui emigiem, & vsuræ suspicionem: Quia etiam volunt, & rectè quidam eorum, ubi nulla fuerit illius consuetudo, & vsus, omnino & absolute distrahendum, ubi tamen aliqua fuerit illius consuetudo & cum illis conditionibus propositis, si à quo fuerit institutus, damnandus non esse, Tum propter autoritatem rōe DD. quia ita censent, Tum quia ex argumentis in illius confirmationem adductis, certè dempto primo quod imbecille est, quia in emptione fructuum per aliquod tempus semper existit periculum, hic vero census potest institui, immo frequenter instituitur, cum magna emptoris securitates, alia in hac materia maximam habent vim, potissimè 3. & 4. Est namque hic census verè & realis emptio iuris recipiendi pensionem illam per aliquot annos, oblato illo pretio, quod omnibus pensatis quibus prudens iudicabit iustum, & accommodatum: aliter enim ut rectè in 4. argumento habetur, idem oporteret esse pretium huius census qui temporalis est, & perpetui: quod est maximum absurdum.

Ira facile soluantur argumenta quæ huic opinioni videbantur obstare. Ad rationem enim illam Magistri Soto. Respondet, ex modo dictis, hunc contractum non esse mutuum, sed veram & realem emptio nem iuris percipiendi annuam illam pensionem. Quod si progressu annorum illa æquetur sorti, vel sortem in aliquo excedat, nullum esse incommodum, cum similiter accidat in censu perpetuo, & cum maiori excessu, nec propterea dicitur census perpetuus esse mutuum, sed verus census, veraque illius iuris censitici emptio.

Ad

Ad alia argumenta que deinde adiecimus in fauorem opinionis Soti. Ad primum dico, illud esse de propria ratione census redimibilis, minime, vero huius qui redimibilis non est, sed toto illo tempore prefixo habet se ad modum perpetui.

Ad 2. dico, in hoc quoque censu ab alienari absolute & omnino pretium, & transferri pleno iure in venditorem, quod autem singulis annis reddit, non re reddit tanquam partes pretij, sed vt veram pensionem annuatim reddendam, in qua emptor ille, pretio quod contulit habet verum ius. Nec forma qua vtuntur, appellantes hunc contractum emptionem & venditionem huiusmodi iuris ficta est, vel simulata, sed vera, id continens quod significat: cum in eo realiter & vere acquirat emptor iste tale ius.

Ad vltimum pater iam venditorem huiusmodi census libere vti sorte, & pretio sibi collato, nec illud vnquam restituere, neque pensiones annuas quas per tempus illud prefixum & inter vtrumque constitutum exhibet, illius pretij partes esse, sed veras pensiones annuosque redditus, in quos per huiusmodi contractum emptor ille ius sibi comparauit. Vnde in hoc contractu, neque venditor reddit aliquid vltra pretium neque emptor recipit aliquid vltra sortem tanquam lucrum pecunie mutuatæ? Occasione huius questionis explicemus breuiter.

POSSIT NE ITA CENSUS CONSTITUI, vt debeat redimi maiori pretio, quam fuerit antea constitutus?

IOAN. Medina C. de restit. c. de censu redimibili existimat posse ita constitui, quod non est absolute intelligendum, quasi simpliciter liceat ita pacisci, vt census emptus, v.g. pretio, vt 100. non possit redimi nisi pretio, vt 120. vir enim in his rebus, adeo versatus non est censendus contractum, cuius iniquitas adeo perspicua est, probasse: sed loquitur habita ratione varij temporis, quo mutatio accidit sæpe rerum preta varia esse, & censum, qui modo communi vsu forti vendebatur, vt 100. propter pecunie penuriam alio tempore in quo pecunia abundat, vendi eodem vsu forti pretio, vt 120. in hoc ergo sensu sentit ibi Medina posse ita constitui, censum, vt non redimatur nisi maiori pretio quam sit a principio emptus, si tempore redemptionis illius, ita habuerit communis vsus forti.

Contrad. q. 84. Et Couarru. sequens Molineum lib. 3. var. resol. c. 3. nu. 4. & nonnulli recentiores absolute docet oppositum: quorum potissima ratio est, Quod Martinus V. & Calixtus III. in suis Extrauagantibus constituerunt hanc conditionem, uelut omnino necessariam, ut census possit redimi pro eadem summa, Quos imitatus Pius V. in sua Extrau. habet, ut possit census eodem pretio, extinguui.

Nobis saluo peritorum iudicio sic videtur sentendum, ut in locis, in quibus constitutio Pij V. obseruatur absolute & omnino, debeat in censu manere uenditori facultas ad illum eodem pretio extinguendum, etiam si tempore redemptionis illius sit mutatum, & auctum illius pretium: in alijs uero prouincijs, ubi illa recepta non est, non sit ita absolute sentiendum, quia extrauagantes illæ Martini, & Calixti (vt sæpe diximus) referunt quidem conditiones illas sibi propositas, tanquam iustas, non tamen definiunt eas ita necessarias, ut census sine illis institutus iniuus sit. Erit ergo ubi soli æquitati naturali standum est, sic distinguendum. Vt in locis in quibus preta censuum propter variam pecunie abundantiam, uel penuriam mutantur, & in maius, & in minus, ita ut vtrumque similiter accidere possit, liceat censum sic institui, ut uenditor possit illum redimere pretio

tempore redemptionis communi usu recepto, siue maius illud sit, siue minus, quam pretium quo fuit constitutum: tum, quia hac ratione uterque eidem fortunæ eidemque periculo se exponit, tum etiam, quia cum census sit merx quædam, pactum istud est; ut sicut a principio emitur pretio communiter recepto, ita quoque quando deinde redimitur, quæ redemptio uera quoque emptio est, in qua qui prius fuit uëditor suscipit personam emptoris, emat illum pretio similiter tunc communiter recepto. In locis autem, in quibus non existit hæc uarietas & mutatio in utramque partem, sed probabilius est, & certius, augeri preta censuum quam minui, instituendum est sub ea conditione, ut redimatur eodem pretio quo fuit constitutum, aliter enim emptor esset in tuto recipiendi est minus idem pretium quod dedit, uenditor uero in periculo reddendi in maius, si tempore redemptionis maius existeret, quod repugnat iustitiæ & æquitati, ut unus sit in tuto aliter uero in periculo. Ex quo sequitur, nulla ratione posse constitui censum cum hoc pacto absolute & simpliciter, ut debeat redimi maiori pretio, quam fuerit a principio constitutus.

Nunc uideamus qua ratione redimi debeat?

CONTROVERSA Vigesima tertia.

AN CENSUS REDIMIBILI INTRANSITUM sit, ut possit redimi per partes?

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Censui redimi, vel extinguui potest in toto, vel in parte.
- 2 Opinio Nauarri, esse necessariam conditionem ut possit redimi.
- 3 Ludouicus Lopez distinguit inter venditorem diuitem, & pauperem.
- 4 Pactum de facultate redimendi censum quattuor modis fieri potest.
- 5 Censum redimi posse in toto, vel in parte quomodo intelligendum sit.
- 6 Pactum ne possit census per parte redimi, secundum se non est iniquum vel iniustum.
- 7 Censui si constituatur cum facultate redimendi illi, seruanda est loci consuetudo, & illi standum.
- 8 Discrimen inter debita reddenda ab hæredibus, & ab alio aliquo vno persoluenda.
- 9 Venditorem obligare, ut censum integrum redimat grauamen est.

VNA ex conditionibus quæ referuntur in illis Extrauagan. Martini V. & Calixti III. quæ & Pius V. omnino in sua constitutione exigit, est, ut possit redimi ac extinguui in toto vel in parte: quæ nunc diligenter a nobis examinanda est.

- 1 Nauarrus in suo commento de vsuris, nu. 95. glo. 12. & deinde nu. 102. docet hanc conditionem ita esse necessariam, ut census cui opposita conditio apponatur, ueluti ne possit per partes redimi, iniuus sit ac illicitus. Probat illud nu. 101. Primo ex constitutione Pij V. quæ illud habet apertissime.
- Secundo, quia in l. quidam existimauerunt. ff. de rebus creditis. habetur in vniuersum, ac sine ulla distinctione, Prætorum humanius facturum, si coegerit creditorem ad accipiendam debiti partem, quæ illi offertur, Vbi cum in vniuersum loquatur lex de quocunque genere debiti, idem erit censendum de censu. Vbi enim lex non distinguit (ex regul. Juris) neque

nos distinguere debemus. Et confirmatur. Quia debitor Reipub. potest illi diuisim, & per partes soluere, vt habetur in l. vlt. C. de Apoch. public. lib. 10. & in l. placuit C. de collat. fundi patrimo. Quod si in debitis Reipub. id obseruandum est, à fortiori in censu debito priuato ciui, argumento, ex cap. cum in cunctis. de electio.

Tertio, quia in iure obligatio conferendi aliquam quantitatem est diuidua, tam natura sua quam in effectu. l. 2. §. Et harum. ff. de verb. oblig. & l. si stipulatus sum. §. qui decem. ff. de solutio. vbi in vniuersum & sine vlla exceptione habentur hæc verba: [Qui decem debet, partem soluendo liberatur. Neque est dicendum leges istas accipiendas esse creditore consentiente, leges enim non decernunt quæ perspicua sunt, sed quæ habent dubitationem. Cui autem perspicuum non est, creditore consentiente posse debitorem quacunque ratione soluere? imò & liberari ab omni debito sine vlla solutione, per solam debiti remissionem? Vnde leges istæ accipiendæ sunt & creditore nolente.

Quarto, quo argumento vtitur Alciatus in d. l. qui dam existimauerunt. Nisi liceret debita per partes soluere, esset profecto iniqua lex illa duodecim Tabularum, in qua decernitur, vt debitum defuncti diuidatur inter hæredes illius proportionibus hæreditarijs, iuxta hanc enim legem non potest creditor nisi per partes debitum illud recipere, quando scilicet vniuersusque hæredum partem quæ illi incumbit, persoluet: non enim potest dicere creditor vbi soluenti, nolo hanc partem à te recipere, quia alij simul suas quoque exhibeant.

Eandem sententiam amplectuntur Palatius de contract. lib. 4. c. 6. explicans quintam conditionem, & multi recentiores Theologi. Primo, quia census est emptio & venditio, de essentia aut emptiois & venditionis non est, vt pretium in integrum reddatur, sed potest reddi per partes. Secundo, quia licet videatur rationi consonum, vt sicut emptor census in prima illius constitutione totum integrumque pretium contulit, ita quoque venditor in redemptione illius totum etiam integrumque restituat, at cum hic contractus census in fauorem venditorum introductus sit, & admissus, est illi velut intrinsecum, quicquid in venditoris utilitate cedit, eique repugnans quicquid eius grauamen & damnum redundat, esset autem maximum venditoris grauamen, vt non posset censum per partes redimere: maxime cum vendant frequentius census huiusmodi pauperes, & qui necessitatibus premuntur, quibus difficile est totum pretium habere in promptu, vt ab illo onere se liberent, facile autem partes illius.

Addunt tamè partes hi hæc duo: Prius est, non esse facultatem hanc quacunque ratione venditori census concedendam, quasi liceat ei & per minutissimas partes redimere, cederet enim in illud in maximum emptoris detrimentum, venditori autem non est faciendum cum tanta emptoris iactura: sed intelligendam esse hanc facultatem, quam venditori concedunt, per partes maiores, veluti dimidiam, vel tertiam, aut ad summum quartam, vel quintam, iuxta maiorem vel minorem quantitatem pretij census: hæc neque Pontifices nomine partis minutissimas censendi sunt significasse. Alterum est, posse nihilominus apponi in contractu conditionem, qua obligetur venditor ad non redimendum nisi in integrum, aut ad commune pretio census: quia ista obligatio ciuili est, & pretio æstimabilis, qua de causa reddito iusto aliquo pretio pro illa non est iniquum, neque naturæ census, aut legi Pontificiæ repugnans illam adhibere in contractu, quia Summi Pontifices loquuntur seruato communi pretio census.

Ludovicus Lopez in suo instruct. lib. 1. c. 9. distin-

quit plurimum inter censum, cuius venditor diues est, & potens commode illum integrum redimere, & census cuius venditor est pauper, & quem moraliter ac probabiliter certum est, præ sua indigentia nunquam habiturum congregatum totum pretium census ad illum in integrum redimendum. Vbi venditor census (inquit) diues est, & potens, iuste potest constitui census cum hoc pacto, ne possit aliter redimi quam restituito toto integroque pretio; quia cum sit diues & potens, nullum fere onus vel grauamen illi ex hoc pacto accrescit: quod si pauper sit & ita egens, vt moraliter censendus sit præ sua inopia nunquam habiturus tantam pecuniam congregatam, quanta exigitur ad illum vno tractu redimendum, iniquum esse apponere tale pactum, vt non possit ab illo redimi per partes: nisi propter hoc pactum, quod paupere ita egenti maximum onus est & grauamen, pretium aliquod seorsum reddatur iustum, & commensuratum illi oneri arbitrio prudentis, distinctumque à communi & iusto pretio ipsius census. Hanc sententiam inquit videtur habuisse grauissimus ille Doctor, & in his rebus moralibus maxime exercitatus Fr. Ioannes de la Peña.

Probat autem illam his argumentis. Primo, vbi census natura sua redimibilis ex circumstantia aliqua per pactum appositum ex redimibili efficitur quasi perpetuus, & irredimibilis, tale pactum est iniquum, & repugnans naturæ contractus, nisi præter commune & receptum pretium redimibilis reddatur pretium æquiuale illi pacto, quod, cum sit onus & obligatio ciuili, pretio æstimabile est, sed quando venditor census est ita pauper & egens sicut constitutum, census quem vendit qui parata sua redimibilis est, ex circumstantia persone & indigentia illius efficitur moraliter quasi perpetuus, & irredimibilis, vbi apponitur pactum ne possit illum per partes redimere, vel priuatur ea facultate, ergo vbi venditor ita eget, hoc pactum iniquum est, & naturæ census redimibilis aperte repugnans, aut est pro illo aliquod iustum & commodum pretium seorsum necessario reddendum. Et confirmatur. Si ab huiusmodi paupere emeretur census perpetuus, reddendum esset illi multo maius pretium, quam sit commune pretium census redimibilis, sed suppressa paupertate & indigentia huius venditoris, census hic nisi possit per partes redimi, est velut perpetuus, & irredimibilis, ergo est augendum pretium necessario, ita vt recipiat venditor iste, & iustum pretium census, & iustum ad commensuratum pretium istius pacti; aliter iniquum est omnino priuare illum libera facultate redimendi per partes.

Secundo contractus census, cum sit emptio & venditio, seruare debet leges iustitiæ commutariæ, quatum illa possibilis est, vt seruetur æqualitas inter contrahentes, at vbi venditor ita pauper est & egens, vt moraliter non speretur posse illum in integrum redimere, reddito solo pretio communi census redimibilis, non est æqualitas inter contrahentes, quia emptori ex circumstantia paupertatis illius venditoris, ius illud censuum quod acquirit, est velut perpetuum, & cum magno ipsius commodo, venditori autem quauis census ille secundum se sit redimibilis, efficitur tamen propter ipsius paupertatem velut irredimibilis, cum magno ipsius damno, est ergo hic contractus iniquus, vel debet pro isto onere peculiare aliquod pretium huic pauperi reddi, distinctum à communi & iusto pretio census.

Dominicus Soto lib. 8. de iust. & j. art. 3. conclus. 4. habet tria. Primum est, conditionem hanc, vt debeat census simul & in totum redimi, nec usurariam esse, nec repugnare naturæ huius contractus, quia contractus hic vera emptio & venditio est; non modo in prima sua constitutione, verum etiam cum redimi-

tur.

ur, at neque repugnat naturæ emptionis & venditionis, neque aliqua v'sura suspicio vel labes in contractu emptionis & venditionis continetur, eo quod ubi res quæ emitur, cum pacto retrouendendi, constituitur non posse aliter redimi, quæ restituro eodem pretio toto & integro sicut passim fit in emptionibus agrorum & aliarum rerum immobilium, quæ venduntur quandoque cum simili pacto & conditione. Confirmatque illud, quia sicut potest emi census per petuus & irredimibilis, ita quoque potest emi redimibilis & temporalis cum hoc pacto, ne possit redimi nisi in integrum, cū maius onus & obligatio imponatur venditori per census perpetuum, quam per redimibiles cum hoc pacto. Secundo quia aliter posset emptor grauissimum damnum recipere; & in maximo censu, redempto illo per minutissimas partes, quibus consumere sine vlla ipsius utilitate, venditor contra maximum recipere commodum: Veluti emens ex pecunia sub censu accepta predium, ex quo aleretur, & paulatim ac inopitum illa restituta manens cum pleno & libero illius prædij dominio. Censendum ergo est, posse in hoc contractu adhiberi pactum, quo occurratur tantæ inæqualitati, tanto nimirum venditoris commodo, cum tanto emptoris damno & iactura.

Habet secundo, Ratione huius pacti augendum esse pretium, & reddendum aliquod peculiare illi in sum; quia negari non potest, hoc pactum cedere in utilitatem emptoris: Etenim vbi census non potest nisi in integrum redimi, tardius & difficilius redimetur, & ex consequenti obligatio illa imposita emptori per pactum de retrouendendo, quæ pretio est inæqualis est, sit leuior: qua de causa hæc alia conditio, quæ pactum de retrouendendo leuius efficit, pretio quoque digna est. Vnde licet per hoc pactum de redimendo in integrum nõ committatur v'sura, committeretur tamen inquit iniustitia, nisi peculiare ac iustum pretium pro illo exhiberetur.

Habet tertio, huic contractui, & iustitiæ illius accidentarium esse, venditorem census diuitem esse vel pauperem, posse simul & in integrum redimere census vel per partes tantum, parumque illud facere ad iustitiam, huius contractus, sed eam pensandam esse ex his quæ illi propria sunt, & potissime ex vsu & consuetudine loci in quo hi contractus exercentur, seclusa omni vi & dolo. Ita concludit posse census cum hoc pacto constituti.

Franciscus Sarmiento lib. 7. selectarum interpret. c. 1. num. 28. vt in iure maxime peritus, & in ea parte quæ iustitiam contractuum respicit, satis versatus, sentit, absolute & simpliciter posse census recte ac iuste institui sub eo pacto, vt non possit redimi nisi toto integroque pretio restituro, nec distinguit inter venditorem diuitem vel pauperem, nec iudicat ratione huius pacti augendum esse pretium. Eandem sententiam amplectitur Fr. Iosephus Angles in suis floribus Theologicis Quæstion. de Censibus, conditione 7. & multi ex Theologis qui in hac nostra Vniuersitate Valentina floruerunt, quorum memini primo tomo horum commentariorum in epistola dedicata, habetque illud huius Regni cõsuetudo, contra quam neminem adhuc vidimus vel Prælatorum, vel Theologorum, vel Iudicum quibus peritissimis ac sanctissimis hæc Ecclesia ac Ciuitas Valentina singulari quodam Dei beneficio sæpè floruit, aliquando reclamasse.

Franciscus Sarmiento vir peritissimus iuris, sententiam suam ea potissime ratione confirmat, quod sit maxime consona iuri communi: ius enim civile licet non sit regula morum in foro animæ, est nihilominus regula rationi & æquitati maxime consona. Quod autem cum iure communi eius sententia maxime conueniat, docet ex l. tutor. §. Lucius. ff. de

v'suris. vbi habetur: [Soluta parte sortis adhuc decurrere v'suras minori debitas, nisi in contractu habeatur posse sortem diuisim solui.] Et l. 2. §. & harum. ff. de verb. oblig. habetur: [Debitorem quantitatis inuito creditore non posse solutionem diuidere, neque partem præstare,] præterquam in fauorem libertatis vt dicitur. l. cum hæres. §. pen. ff. de statu liberi. Denique in l. consignatio. C. de solutio. Docent communiter Iurisperiti debiti solutionem inuito creditore non posse diuidi; quod velut commune DD. axioma haberi docet Tiraquel. de retractu conuentio. §. 4. glo. 4. at census debitum est verum, & reale, non ergo poterit redimi per partes creditore inuito.

4 Vt in tanta circa præsentem quæstionem opinionum varietate quid verius sit, inuestigare valeamus. Obseruemus primo, pactum de facultate redimendi census his quatuor modis fieri posse. Primo, ita vt concedatur venditori census facultas redimendi illum, sine distinctione aliqua exprimente possit ne illum redimere per partes, vel non posse aliter quam in integrum. Vel secundo, concessa venditori facultate redimendi illum per partes, non tamen expressa quantitate partium, per quas est redimendus. Vel tertio designata quantitate partium, vt redimatur per dimidiam, aut tertiam, vel quartam partem in singula quaque illius redemptione exhibitam. Vel quarto, sub ea conditione, vt non possit redimi nisi toto integroque illius pretio restituro.

5 Obseruemus secundo, Intelligentiam huius quæstionis pendere plurimum à verò sensu illorum verborum, quæ habentur in Extranagantibus Martini V. & Calixti III. dum dicunt [Census redimi posse in toto aut in parte. Possunt enim hæc verba duplicem sensum habere: vel ita vt significant in toto esse censui, & de propria illius ratione, vt venditor possit illum redimere per partes, vel ita vt significet non repugnare naturæ huius contractus, vt ita redimi possit. Ex quibus sensibus hic posterior genuinus est, & verus: nec prior ille costare potest: Tum, quia, consuetudo est optima legum interpret, habet autem multarum prouinciarum saltim in Hispania probata consuetudo, vt non possit redimi creditore inuito per partes, Tum, quia si illud repugnaret naturæ huius contractus, non posset constitui in censu, neque libero contrahentium consensu, neque reddito iusto pretio ratione etalis pacti, at mutuo contrahentium consensu pactum hoc apponi posse nullus inficiabitur: Tum etiam reddito aliquo iusto pretio posse adhiberi plerique Doctorum quos retulimus censent. Vnde verba Pontificum in hoc sensu sunt necessaria accipienda, vt significant, non repugnare naturæ huius contractus censitici, vt redimatur per partes, quod in alijs mercibus quæ cum pacto retrouendendi emuntur non ita habet locum, sicut in censu. Cuius discriminis ratio est: quia in censu singula partes pensionis proportionem quadam respondent singulis partibus pretij, vt si emi annum redditum vt quinque aureorum pretio vt 100. aureis, singuli aurei pensionis huius respondent 20. aureis illius pretij, quod in alijs rebus non ita accidit: Etenim si emi domum 100. aureis non respondent singulae partes illius singulis partibus pretij, sed tota domus toti pretio, qua de causa in emptione domus cum pacto de retrouendendo, non fit illius redemptio, pretio reddito per partes, ita vt reddita parte pretij prior venditor reciperet partem domus, sunt enim huiusmodi bona & merces maxime alienæ ab is diuisionibus; at in censu constituto cum isto pacto, cum res empta sit diuisibilis in partes, iuxta varias partes pretij, ex natura rei empta, efficitur, vt huic contractui non repugnet redimi census per partes, & liberari venditorem à solutione partis pensionis reddita parte pretij.

His postis separemus prius corra ab incertis, vt sic commodius explicemus deinde quæ dubia sunt, & controuersa.

Primum ergo illud certum est, posse hunc censum mutuo contrahentium consensu constitui concessa facultate venditori ad redimendum illum per partes: Probat enim illud Constitutiones Apostolicæ, & recta ratio idem suadet. Nam cum ius censiticum onerosum sit, nihil magis rationi consonum, quam vt possit venditor huiusmodi onus à se excutere via sibi commodiori, in totum vel per partes, consentiente emptore, ac volente tali beneficio in illum vri. Et hoc probant argumenta illa quibus vtitur Palatius,

Secundo certum etiam est apud omnes, emptorem census posse hanc conditionem in contractu exigere, vt venditor, cui sit facultas redimendi illum per partes minuitores, sed per certas ac definitas quantitates: vt si pretium census sint mille aurei, non possit illum redimere nisi per partes, quarum vnaqueque sint ducenti vel trecenti aurei. Hoc namque exigat etiam recta ratio, quia aliter posset, vt argumentatur Dominicus Soto, census magnæ quantitatis per minuitores partes redemptus consumi cum graui creditoris damno, & iactura: licet autem vnicuique, in contractu quem exercet, se ipsum seruare indemnem, maxime sine alterius contrahentis detrimento, quod certe in hoc casu venditori non sequitur, cum concedatur illi, vt per aliquotas partes censum venditum redimere possit, nec teneatur in integrum, quod esset illi maximum onus.

Tota ergo difficultas est, quando census constituitur cum facultate redimendi illum neque tamen exprimitur sit ne redimendus in totum, vel per partes, aut exprimitur vt sit ne redimendus in totum, vt habet communis tabellionum vsus, maxime in plerisque Prouincijs Hispaniæ. Quam litem vt dirimamus,

Sit Prima conclusio. [Pactum hoc, ne possit census redimi per partes, sed restitutum toto integroque pretio, non est secundum se iniurum, vel vsurarium, si iustum accomodatūque pretium pro illo reddatur.]

Conueniunt in hac omnes DD. quos presenti controuersia retulimus, præter D. Nauarrum, & Franciscum Sarmiento, qui in hac quæst. velut extremas sequuntur sententias, Cum Nauarrus nulla ratione admittat hoc pactum vt sit redimendus in integrum, Sarmiento verò illud adeo iustum se solo existimet, vt nullius pretij pro illo reddendi meminerit, Communior autem sententia Soti & aliorum quos retulimus, & quam ducimus amplectendam media graditur via, probantque illam optime argumenta Dominici Soto: Et confirmatur: Licet non repugnet contractui census vt possit redimi per partes, non tamen est de intrinseca ratione illius, vt constat, quia est emptio & veditio, in qua, si aliarum mercatum sit, fiatque cum pacto de retroquendo, obseruatur illud, vt redemptio rei prius venditæ non aliter fiat, quam restituta toto integroque illius pretio, cum ergo non repugnat substantiæ contractus pactum hoc, poterit illud apponi, Dices est maximum grauamen venditoris. Huic incommodum iam occurritur reddito illi pro eo iusto & accomodato pretio.

Secundo facultas redimendi per partes, esto non liceat per minimas, est in damnum emptoris, Tum, quia census sic diuisus inutilior est, Tum quia facilius potest consumi, & distrahi pecunia illa, potest ergo obligare venditorem, vt se ab illo damno eximat, ne possit redimere per partes, reddito illi iusto pretio pro tali obligatione, cum illa civilis sit, & quæ pretio estimari potest.

Hanc conclusionem intelligo absolute & simpliciter, quicumque sit ille veditio census siue diues siue pauper. Hoc enim (vt recte obseruat Soto) maxime accidentarium est contractui, & quamuis sit circum-

stantia personæ, non tamen est circumstantia quæ afficiat contractum. Etenim si pactum hoc secundum se iniurum est, nunquam poterit apponi, siue à paupere siue à diuite census vendatur, si vero iniurum & iniustum ex natura rei non est, potest apponi a quocunque census vendatur. Similiter si pactum hoc onerosum est, & obligatio civilis, ac pretio estimabilis, reddendum est pro eo iustum pretium si sciipent illud supra se, à quocunque suscipiatur. Etenim sit ne pro re aliqua reddendum pretium, non desumitur ex qualitate venditoris, sed ex rei valore: quis enim dicat mercem emptam à paupere non esse recipendam sine pretio, emptam verò à diuite posse recipi sine pretio secluso alius libero consensu, nisi rusticus & ignarus; qui putat furari à paupere esse peccatum, minime vero furari à diuite.

Quæ res tamen statim occasione huius conclusionis, cum in hoc Regno Valentino, & alijs multis Hispaniæ locis census redimibiles tum hoc pacto expresso constituantur, vsu tabellionum, ne possint redimi per partes, nec tamen videamus huiusmodi censuum emptores aliquid pretium seorsum ratione huius pacti reddere, sed illud tantum, quod vel lege, vel communi vsu fori huiusmodi census vendi solet, erunt ne hi contractus ex defectu huius pretij censendi iniuri, & iniusti; Ego certe in hac parte optarem peritorum audire responsum, neminem tamen video ex Doctoribus habentibus sententiam quam sequor in conclusione proposta, qui illud explicet: hoc solum docent licitum esse istud pactum reddito pro illo iusto pretio: ceterum an reddatur, vel qua ratione re ad praxim redacta, non explicant.

Sentirem ergo pro ingenij mei reuitate, & salubri meliori iudicio, vbi à lege censui redimibili pretium taxatum est vt Castellæ, & vbi communi vsu fori introductum est, vt apud nos, tam legis illius conditores quæ primos introductores pretij fori in ipso pretio quod taxatur, vel introduxerunt, conclusisse etiã pretium ratione huius pacti de non redimendo per partes. Ita vt Castellæ vbi vnum emitur pretio vt 14: si quidem liceret censum redimere per partes non fuisset taxatum nisi pretium fori vt 12. Et similiter apud nos vbi commune pretium fori sunt 15. pro vno si liceret communi quoque vsu contractus redimere censum per partes, non fuisset introductum nisi pretium vt 12. vel 13. pro vno. In quam existimationem ducor, quia tam conditores illius legis, quam introductores pretij in foro recepti fuerunt viri prudentes, omnes circumstantias, & onera huius contractus, tam quæ emptorem quam quæ venditorem concernunt, diligenter considerantes, inter quæ impossibile erat, vt lateret ipsos hoc pactum de non redimendo censu per partes maximum onus esse venditoris, sicut posse redimere per quascunque partes esset maximum grauamen & damnum emptoris, & cum pretium constituendum censui debeat omnia grauamina & onera vtriusque contrahentis seruata debita æquitate complecti, pretium istud 14. pro vno apud Castellam, vel 15. pro vno apud nos, & similia quibus aliæ Prouinciæ, vel loca vtuntur complecti simul ac includere & pretium debitum obligationi & oneri de non redimendo per partes, & commune pretium quo emuntur, ita vt contineat vtrunque, & pretium census & pretium istius pacti: licet non exprimentur seorsum quasi diuersa, & distincta pretia, sicut emptio vasis argenti sub vnico pretio continentur duo vere diuersa, alterum argenti ex quo vas illud confectum est, & alterum operæ & laboris quæ in eo conficiendo artifex suscepit, licet multoties non exprimentur, nec postulentur tanquam duo pretia diuersa. Vnde infero rura conscientia posse emi censum in cuius constitutione concederetur venditori facultas redimendi illum per partes minori pretio, quam

quam sit commune, Minori inquam arbitrio prudentis, Quia sicut pactum de non redimendo per partes est utilitas emptoris, & grauamen ac onus venditoris pretio aestimabile, contentum in communi pretio fori, vel legis, ita facultas redimendi illum per partes est utilitas temporalis venditoris, & grauamen emptoris: Sentiunt autem omnes Doctores censum, in quo venditor magis grauatur, carius esse emendum, contra vero censum, in quo magis grauatur emptor, vilius dicitur enim vtriusque recta ratio.

Secunda conclusio. [Si constituatur census cum facultate redimendi illum, non tamen exprimat in contractu qua ratione redimendus sit, in integrum, an per partes, seruanda est loci consuetudo, & illi standum.

Quia sicut recepta probataque consuetudo est optima legum interpret, ita & contractuum, in quibus aliquid exprimi poterat, nec fuit expressum, Vnde vbi habuerit patrie consuetudo censum non redimi inuito creditore per partes, non poterit redimi nisi in integrum, quando in contractu non fuit conuenitum qua ratione esset census ille redimendus: vbi vero consuetudo est, redimi quoque posse per partes, et si non exprimat, poterit ita redimi & reclamante emptore. [Consuetudo enim recepta in comertijs contractibusq; humanis pro lege habenda est. Et in hoc sensu dixit recte Soro standum esse Prouincie consuetudini seclusa omni vi, & dolo. Nunc argumenta aliorum auctorum, quae cum his conclusionibus pugnare possunt, diluamus. In primis ea quae a D. Nauarro afferuntur. Primum solum probat pactum de non redimendo per partes iniuriam esse, quia prohibitum vbi constitutio illa Pij V. recepta est, & obseruanda: quod nos non diffitemur, hic autem solum loquimur vbi illa recepta non est, neq; in vsu, sed standum circa contractum, census in solo iure naturae.

Ad secundum respondeo, in debitis contractis, aut quae per iudicis sententiam persoluenda sunt, posse Praetorem secundum qualitatem personarum, & iuxta varias locorum & temporum, circumstantias, prout recta ratio dictauerit, illud praecipere vt diuisim soluantur debita: qua ratione debita Reipub. a suis ciuibus diuisim solui possunt, quia illa in suos ciues benignè debet se habere, & illorum facultatibus se accommodare: Non tamen repugnat naturae debitorum, quin possint contrahentes ita inter se conuenire, vt in integrum soluantur, nec possit creditor compelli ad recipiendum debitum diuisim, vt docent alia iura, quae afferuntur à Francisco Sarmiento, quae hic ex co. recitamus, habetque ita vsus.

Similiter dico ad tertium, In iure obligationem conferendi quantitatem aliquam diuiduam esse, id est non repugnare, quin illa diuisim & per partes reddatur, quod non tollit quin indiuidua quoque sit, & in integrum reddenda, vel ex pacto mutuo contrahentium consensu constituto, vel iuxta patrie consuetudinem.

Ad quartum dico, maximum esse discrimen inter debita reddenda ab haeredibus defuncti, & alia ab vno tantum per soluenda: illa enim necessario diuidenda sunt in partes, cum haeredes non teneantur ad debita defuncti, nisi iuxta partem hereditatis acceptae, quod rectè disponunt & cum omni aequitate leges illae duodecim tabularum, at cum vnus solus est debitor, vt in censu redimibili, potest debitum illud in integrum vel per partes solui, prout contrahentes inter se conuenerint, iuxta ea quae hic tradita sunt.

Ad argumenta Palatij. Primum solum probat non repugnare naturae census, vt possit redimi per partes, quod non diffitemur, sed neq; repugnat illi vt venditor obligetur ad redimendum illum in integrum, vt ex dictis constat.

Ad secundum respondeo, grauamen quidem esse obligare venditorem census, vt debeat illum in integrum redimere, at tamen pro eo, in ipso pretio communi census, redditur illi pretium istius grauaminis, quod pretio aestimabile est: cum non tanti emeretur census, quanti commuiter solet, vel lege, vel vsu fori, si venditori maneret facultas redimendi illum per partes. Vnde idem Palatius censet, posse hoc pactum apponi in contractu, reddito iusto aliquo pretio ratione illius.

Ad opinionem illam quam Ludouicus Lopez habet, & auctoritate viri illius doctissimi Fr. Ioannis à Peña confirmat, constat iam accidentarium maxime esse huic contractui, venditorem census diuitem esse vel pauperem, nec attendenda esse in contractibus, quae adeo illis accidentaria sunt, ad illorum iustitiam & aequitatem, quam hic inquirimus: quamuis iuxta pietatem Christianam respicienda quandoq; sit huiusmodi circumstantia persona: Vnde argumenta illius, cum sumantur ex hac differentia & circumstantia personae diuitis, vel pauperis, imbecillia sunt, sicut & fundamentum cui nituntur.

Ex his explicare potest quaestio illa, quam proponit Nauar. in commento de vsuris. nu. 113. q. 14

CONTROVERSA

Vigesimaquarta.

AN VENDENS CENSVM POSSIT

partem pretij pro eo accepti dare alteri, ea lege, vt partem quoq; pensionis illi respondentem debeat soluere emptori?

S V M M A R I V M.

1. Vendens quomodo possit partem pretij accepti alteri dare &c.
2. Scriptura necessaria est, vbi obseruatur constitutio Pij V.
3. Prescriptionis titulus in censibus non potest adduci nisi ex praecedentibus solutionibus per aliquot annos.
4. Virtute solutionum etiam per longissimum tempus non potest constitui prescriptio census.

NAVARRVS eo loco tenet partem negantem, quia conferens partem illam pretij accepti alteri simpliciter, ac sine alio contractu census inter ipsos inito, verè pecuniam illam ei mutuat, per mutuum autem obligare alterum ad soluendam partem pensionis, quam ipse emptori debet, est quaerere lucrum ex illo mutuo, quod est vsura. Respondendum tamen est cum hac distinctione: Vel is qui censum vendidit, minus quidem ius contulisset emptori & sub minori pretio accepto, quia minor pecunia sibi sufficebat, vendidit autem illi maius ius, maiusque accepit pretium, vt haberet pecuniam ex qua non solum sibi verumeriam alteri consuleret, rogatus ab illo cui partem illius pretij accepti confert: In hoc secundo casu cum non suscepisset tantum onus, neque ad tantum redditum se obligasset, nisi in utilitatem alterius, tenebitur hic cui venditor census partem pretij accepti confert, partem quoque pensionis illi respondentem soluere: cum venditor census tanta pecunia non egeret, neque alia de causa illam sub onere censitico acceperit, quam in utilitatem eius, cui illam deinde confert: Vnde causa huius onus illi parti respondens verè si

bi imposuit, damnumque illud recipit: qua ratione, quo iure licet unicuique se ipsum immunem tueri, & damnum alterius causa sibi emergens, ab eo cuius causa recipitur, exigere, licet similiter pacisci cum eo, ut partem pensionis parti illius pretij sibi traditi respondens persolvat; non enim exigitur in hoc casu tanquam ex mutuo, sed ut damnum vere emergens, Quod si venditor census simpliciter totam illam pecuniam, & pretium ab emptore census decreverat sibi accipere, deinde vero rogatus ab amico partem aliquam ei mutuat, tunc non potest obligare amicum illum mutuatarium, ad solvendam partem pensionis illi parti mutuatæ respondentem, ut recte docet Navarrus, sed poterit solum ratione damni emergentis, aut lucri cessantis, si vere illud interueniat, aliquid ab eo exigere, iuxta ea quæ superius tradidimus quæst. 78. De usuris artic. 2. controuer. 8. & 9. agentes de damno emergente, & lucro cessante in mutuo.

Hac occasione explicemus,

Quando duo in solidum census vendunt, sed ita ut alter totam pecuniam pretij in suam utilitatem recipiat, alter vero accipiat ab eo cui tota pecunia traditur, instrumentum indemnitatis, quo promittit census illum intra certum tempus redimere, vel ab ea obligatione illum eximere licet ne huic, adueniente termino, compellere verum illum debitorem ad redimendum census, aut eximendum illum ab illo onere, sicut instrumentum indemnitatis promissit? Quod si nollit debitor ille, vel neutrum possit, licebit ne huic ex proprijs census illum redimere, & compellere rursus eundem debitorem ad illum redimendum, ac ita, ut quamdiu non redimit, pensiones decurrentes accipiat, sicut accipiebat prior ille emptor.

Circa priorem partem huius dubitationis nulla est difficultas: Etenim cum is qui nullam pretij census partem accepit, personam nihilominus venditoris exercuerit, & ad illum solvendum se obligaverit, quæ obligatio civilis est & onerosa, potuit recte, cum vero venditore census, & cui pecunia utilis futura erat, ita pacisci, ut vel intra certum aliquod tempus census illum redimeret, vel ab illo onere & debito ipsum liberaret: unicuique enim omni iure conceditur, ut cum in gratiam & utilitatem alterius aliquod onus sibi imponit, possit de propria indemnitate curare, & pacisci ut ab illo onere liberetur.

Circa secundam vero partem maior est difficultas: & ratio dubitandi est, Quia in eo casu qui census illum à primo emptore redimit, videtur habere duo iura, alterum velut fideiussoris cum instrumento illo indemnitatis, & pacto, ut post certum tempus liberaretur ab illo onere, censu redempto, quod ius non amittit, eo quod census illum redimerit: alterum vero emptoris illius, qui accepto pretio transtulit in illum idem ius, quod ipse habebat, sicut transtulisset in quemcumque alterum cui illud censuale vendidisset: Unde cum habeat hæc duo iura, ratione prioris poterit compellere verum debitorem ut redimat, ratione vero posterioris poterit quamdiu illum non redimit, pensiones decurrentes recipere, sicut poterat prior emptor quamdiu illi debebatur, vel potuisset quiuis alius cui primus emptor ius illud censiticum vendidisset. Et confirmatur, quia vero venditori ac debitori census nullum inde damnum sequitur, quid enim illi refert quamdiu non redimit, solvatur huic fideiussori, qui à principio gratiam illi contulit, pro illo se ipsum obligans in solidum, vel priori emptori, cui se à principio obligavit?

His tamen non obstantibus oppositum docet Molinaeus, cui ceteri in hac parte subscribunt de usuris. §. 29. num. 245. & verè, saltem in iudicio animæ, quid

enim in foro contentioso iudicabitur non est metum explicare: Quod autem in foro animæ non possit utrumque recta ratio docet: quia hæc duo iura in eodem creditore maxime sibi pugnant: Nam vel hic qui pro vero debitore se una cum illo in solidum obligavit, & census postea à primo emptore redimit, vult agere personam fideiussoris, & iure illo, quod per instrumentum indemnitatis in illum habet, omnino utri, vel agere personam creditoris & primi emptoris: utrumque enim simul non potest, Tum quia circa idem debitum repugnat maxime eundem creditorem esse, & sibi ipsi fideiussorem aut debitorem, Tum quia cum de propria ratione census, de quo hic agitur sit, ne possit venditor ab emptore re illius compelli ad redimendum, siquidem vel fideiussor vult compelli ad redimendum, non potest pensiones exigere, aut recipere. ut emptor, quia emptori repugnat compellere venditorem ad redimendum si vero vult recipere pensiones quamdiu debitor non redimit, non potest compellere illum ad redimendum, sicut nec prior emptor poterat, nec potuisset quiuis alius cui ius illud censiticum venditum fuisset, vel traditum à primo emptore. Et confirmatur ex ipso iure civili, iuxta quod sicut duæ obligationes non possunt simul concurrere, nempe principalis & accessoria, puta fideiussoria, sed principalis extinguit accessoriam l. Si reus promittendi. ff. de duobus reis. l. hæres. §. seruo ff. de fideiussor. maxime quando fideiussor creditori succedit, ita neque possunt duæ actiones respectu eiusdem debiti eadem simul convenire, altera creditoris ad exigendas pensiones, & altera fideiussoris cum instrumento indemnitatis, cuius vi possit compellere verum debitorem ad redimendum: liberum tamen videtur ei esse, ut iure & actione qua voluerit, cum ab initio ita convenit: Sed tutius est in iudicio animæ, ut utatur sola actione emptoris, Tum quia vere iam census illum emit, Tum quia in iure actio præcipua extinguit minus præcipuam: & ita est consulendum.

Aliæ tres conditiones quas habet Pius V. in sua constitutione, & superius retulimus post relatam illius constitutionem, non sunt de propria ratione & natura census, neque iuri naturali, aut diuino nituntur, sed ex solo iure humano ex dispositione ipsius Pij V. qui illas non sine aliqua iusta causa & expedire censuit, obligabunt quidem ubi Constitutio ipsius observatur, minime vero ubi recepta non est neque in usu: Quia forsitan de causa. Nec D. Nauarrus, nec alij qui post illam constitutionem de hac materia scripserunt, in illis explicandis laborarunt.

In hæc huius artic. duo manent explicanda. Prius est.

AN IN CENSU, UT VIM HABEAT, sit necessaria scriptura, Vel instrumentum Tabellionis?

Vbi constitutio illa Pij V. observatur, perspicuum est, scripturam necessariam esse, cum census aliter constitutum nullum decernat, adeo ut in presentia testium & notarij pecuniam pretij numerari precipiat: Vbi vero constitutio illa recepta non est, neque in usu, licet nonnullis iuris peritis videatur illam necessariam esse absolute, & ex natura contractus, ita ut non liceat redditus annuos aliter computare, quam à die quo scriptura & instrumentum census confectum fuerit, quia constituunt hi census, inter contractus ad quorum substantiam exigitur scriptura, de quibus Glosa in cap. 1. §. postquam autem. in verbo [Scripturis.] De censibus. in 6. Probabilior autem & verior sententia est, absolute & simpliciter

placiter non esse necessariam scripturam. Etenim cum hic contractus sit vera emptio & venditio, sicut in quacunq; emptione & venditione alicuius mercis, cum primum contrahentes inter se conveniunt, & mutuo consensu alter pretium alter rei actu tradit, manet effecta & firma illius rei venditio, vereque est traslarum dominium pretij in venditorem, & dominium rei venditæ in emptorem, esto nulla interveniat scriptura, cum illa non tanquam necessaria ad substantiam contractus, sed ad rei tantum memoriam & fidem inter homines introducta sit, ut habetur in l. contrahatur Cod. De pign. (licet animadvertat & recte ibi glosa requiri scripturam, circa ea pacta quæ emptionis & venditionis contractui extra illius naturam adijcerentur) ita in hoc contractu census enim primum contrahentes inter se conveniunt, & consenserunt de illius constitutione, quo tempore venditor actu pretium recipit, transfert simul in emptorem ius censiticum annui redditus, manetque ex inde imposterum illius redditus debitor, etiam si nulla scriptura inter eos conficiatur, teneturque, ab eo die, quo pretium accepit, annum redditum computare. Hanc doctrinam videtur habere aperte Bartho. l. i. Cod. de iure emphyt. sicut Theologis certissima est. Dixi absolute & simpliciter, quia si iure Regni cautum esset, ne census constitueretur sine scriptura, aliter esset nullus, aut communis loci & patriæ consuetudine ita observaretur, aut à probis peritisque iudicibus communiter census sine illa decerneretur nullus, in huiusmodi casibus nullus censendus est, nec liceret in foro animæ aliter pensiones recipere, quam post confectam scripturam: quia tam communis loci consuetudo, quam commune iudicium decretum pro lege habenda sunt.

Alterum est.

AN PRÆSCRIPTIONE LONGI,
vel longissimi temporis validetur census, vel efficiatur irredimilis?

HÆC quæstio ad iurisperitos videtur magis pertinere quam ad Theologos, at tamen cum quandoque & Theologus de ea consulatur, sicut à fidelibus timoratis qui lites exortas non admittunt, quin prius intelligant, quid circa illas in foro animæ sentiendum sit, quæ circa propositam quæstionem Theologum nosse oportet, ut consultus respondeat, paucis aperiam.

3 Titulus, ergo, præscriptionis in censibus adduci non potest nisi ex præcedentibus solutionibus per aliquot annos, solutiones autem huiusmodi tribus modis factæ esse possunt. Primum explicata aliqua causa, quæ à iure census longissime distet, veluti si ex scripturis solutionum constat illas factas esse vel ex benevolentia, vel ex legato defuncti, præcipiētis illas per aliquot annos fieri, vel ratione alicuius debiti diuisim & progressu temporis soluti, aut ex alia simili causa iure census aliena. Secundo, sine vlla expressa causa, vel explicata, quæ solutiones dicuntur informes. Tertio, explicata causa, quæ ius censiticum designet, ut cum creditor affirmat se recepisse hanc vel illam pecuniam iure censitico sibi debitam. Porro quæ sine vlla causa expressa sunt, aut ostenduntur factæ per aliquot annos qui hominum memoriam non excedant, aut præstantur à tempore immemoriali, neque in eis designatur aliquis terminus quo finiatur obligatio præstandi illas, sed simpliciter semper redditæ sunt a tempore supra hominum memoriam.

His positis quinquæ assertionibus hanc quæstionem absolvam.

Si prima, [Si solutiones factæ sint explicata cau-

sa a iure censitico aliena, esto per longum vel longissimum tempus factæ sint, non potest virtute earum iure præscriptionis census constitui.] Ratio est aperta, Cum ex eisdem constet ex alio titulo & debito solutionem illam factam esse quam iure censitico.

Secunda assertio. [Solutiones factæ nulla causa explicata per tempus quod non superat hominum memoriam, neque valent ad instituendum census, neque aliqua aliam obligationem titulo præscriptionis, sicut in foro animæ. Quia redditæ forsan sunt ex benevolentia, aut ex alia causa quæ præscriptionem non admittat: quin & Iurisperitos idem sentire crederem teste Salicero in l. Cum de in rem verso. ff. de Vfuris. q. 4.]

Tertia assertio. [Solutiones factæ continuatæ per annos præstatione a tempore immemoriali, quantum nullam causam contineant, iure præscriptionis inducunt obligationem, ut in posterum etiam fiant. Quia immemorialis illa & continuata ipsarum solutionum habet vim causæ, & tituli, ut optime docet Covar. in Regul. Possessor. de Reg. iur. an 6. part. 2. §. 4. num. 4.]

Quarta assertio. [Si ex solutionibus redditis constet causa, quæ ius censiticum designet, titulo præscriptionis vi illarum solutionum huiusmodi causam explicantium manebit census constitutus. Sufficiunt vero ad huiusmodi præscriptionis titulum solutiones decem annis continuatæ. Ita enim habet communis Iurisperitorum sententia, cui circa hæc standum quoque est in foro animæ. Quamvis ubi causa hæc ita exprimitur, ut ex iure censitico solutiones illas factas esse constet, non tam titulo præscriptionis manere illum debitorem census, quam ex perspecta rei veritate propria illius confessione dicendum est, ut recte admonet noster Belluga de materia censualium num. 12. §. Et quod iste. Quacunq; vero ratione teneatur, certum sit illum in utroque foro teneri ad pensiones illas in posterum persolvendas. Nam & emphyteuta, cuius onus grauius est & odio sunt magis, qui per multos annos redditum quem canonem vocant persolvit, tenetur deinde in futurum illum solvere, ut habet communis Iurisperitorum opinio, quanto magis censuarius, cuius onus leuius est, & minus odiosum.]

Ultima assertio. [Vbi dubium fuerit, obligatio illa, qua aliquis tenetur id annum redditum, qualis sit, num canon & emphyteutis, vel pensio simplicis census, similiter num census redimibilis, an irredimibilis & perpetui, ita ut neque ex scriptura aliqua, nec ex forma solutionum antea redditarum illud certo constare possit, inclinandum est in utroque foro in fauorem venditoris, censendaque est obligatio illa ad census minus onerosum pertinere.]

Quia & in his locum habet regula illa Odia restringere, &c. Ita Nauarrus in commento de Vfuris, num. 109. Covarra. lib. 5. var. resolut. c. 10. nu. 4. ubi assert plures DD. in eandem sententiam, Quamvis admoeat ibi, & recte, nisi consuetudo religionis aliud induxerit: quia iuxta eam dubij contractus erunt intelligendi, & explicandi, cum illa in his legis vim obtineat. Qui plura circa hæc desiderat legat Caballinum, sine Molinæum de Vfuris. quæst. 17. numero 194. & q. 20. numero 205. Ex his sequitur nulla præscriptione census fieri irredimibile & perpetuum, nisi illud certo constet scriptura aliqua tum quia in dubio fauendum est debitori, tum quia de natura census est, ut redimi possit, ut ostendit abunde Molinæus loco cita 10 nu. 194.

ARTICVLVS III.

QVID SIT CENSVS PERPETVVS,

Et qua ratione constituatur,
Et quo pretio?

S V M M A R I V M.

- 1 Censvs perpetuus, constituti duobus modis.
- 2 Censui perpetuo multa conueniunt.

CENSVS perpetuus, de quo nunc agere instituimus, ab emphyteusi de qua art. 2. huius quaestionis differimus, plurimum differt: Cum in emphyteusi rei illi subiecta emphyteuta solum habeat dominium vtile, neque illam sine facultate domini directi vendere, vel alienare valeat, cadatque a iure, vel ut dicunt; in commissum, nisi canonem, ut ibi exposuimus, soluat, quae omnia a censu perpetuo de quo nunc agimus maxime aliena sunt. Nam in hoc censu rei illi suppositae vtrunque dominium censuarium habet, & vtile & directum, potestque rem illam pro libito vendere, vel alienare, nec cadit a iure suo ex aliqua mora solutionis. Est ergo eiusdem rationis, & naturae cum redimibili, de quo praeced. art. egimus, ea tantum ratione ab illo diuersus, quod ille instituitur cum libera facultate redimendi, quotiescunque venditori libererit, hic vero sine tali pacto & facultate.

1 Constituitur autem huiusmodi census duobus modis. Primo, ita ut vendat quis alteri super fundum suum, vel domum ius recipiendi in perpetuum, certam aliquam pensionem, qua ratione vendens censum non vendit domum, nec fundum, sed ius tantum illud censiticum perpetuum, quod & in haec dies ipsius transibit, eo modo quem inferius explicabimus. Et huiusmodi census est, quem dicimus esse eiusdem naturae cum redimibili, solumque distingui ab eo, quod ille redimi possit hic vero nequaquam. Constituitur etiam aliquando hoc secundo modo, ut tradat Petrus Ioanni suum fundum, vel domum, ea lege, ut reddat ipsi annuatim 10. vel 12. in perpetuum, in qua constitutione census perpetui, fundus ille vel domus transit absolute, & omnino, ac pleno iure tam vtili quam directo in Ioannem censuarium, ita ut deinde siue pereat, siue efficiatur vtilior, in Ioannis cedat vtilitatem, vel damnum: Petrus vero colato illo fundo emit a Ioanne ius illud recipiendi in perpetuum annuum redditum 10. vel 12.

2 Huic censui haec conueniunt, Primo, ut quocumque modo ex his duobus census iste instituat, sit vera emptio & venditio perpetui iuris in aliquem annum redditum. Quod ius merx quaedam re vera est, hoc enim ius est quod praecipue, ac proprie connumeratur in Clementina illa Exiui inter bona immobilia. Secundo, ut non possit constitui super nuda persona, aut bonis mobilibus, sed exigit necessario ex sua propria ratione & natura, ut imponatur alicui rei immobili & permanenti: Ratio est aperta, Quia cum sit ius perpetuum, debet etiam fundari in re perpetua, persona vero venditoris inforti obnoxia est, & bona immobilia mille casibus, quibus facile consumuntur, & pereunt. Tertio, ut possit constitui huiusmodi sicut & redimibilis duplex esse, pecuniarius vel fructuarius: potest enim vel data pecunia, vel oblata possessione aliqua, emere Petrus a Ioanne ius recipiendi perpetuum ex bonis illius redditum aliquem pecuniarium, vel aliquos fructus ex praedijs, quae habet Ioannes, nisi lege Prouinciæ prohibeantur census fructuarij, tam redimibiles quam perpetui. Ex his satis constat quid sit census perpetuus, de quo hic agimus, quae propria illius ratio,

& qua ratione constituatur. Est enim emptio & venditio iuris percipiendi redditum aliquem pecuniarium, vel fructuum in perpetuum. Constituitur autem, vel data pecunia, vel oblata re aliqua immobili in pretium illius iuris, ita ut quacunque ratione pretium illius exhibeatur, ius illud in re permanente & immobili imponatur.

His ita constitutis, circa quae nulla est dubitatio, de iustitia & pretio huius census dicamus.

CONTROVERSA

Prima.

AN CENSVS PERPETVVS SIT
contractus iustus?

S V M M A R I V M.

- 1 Censvs perpetuus contractus iustus, & honestus est. Communis est sententia tam Theologorum, quam Iurisperitorum.
- 2 Emptio in qua res empti transit in perpetuum dominium emptoris iniqua non est.
- 3 In censu perpetuo non emitur res, sed ius percipiendi redditum illum in perpetuum.
- 4 Emptio, & venditio ex natura sua requirunt, ut sicut vnus securus est de pretio ita alter de merce.
- 5 Periculum aliquod inest etiam censui perpetuo.

HENRICVS Ganden. quolib. 8. q. 22. iudicat huiusmodi censum, contractum esse maxime periculosum & iniustum. Refert etiam Conrad. de contract. q. 82. quendam Iurisperitum Vinnensem, asserentem in quodam tractatu seu opusculo, censum redimibilem iustum quidem esse contractum, Censum vero perpetuum, qui redimi non potest, iniustum & iniquum.

Ducebatur autem in eam sententiam his rationibus. Primo, hoc contractu magis grauatur venditor quam vsuris, quia ab onere vsurarum potest se ipsum reddito capitali liberare ab onere vero census perpetui nunquam potest, erit ergo contractus hic in maius nocuumentum venditoris, quam sint vsuræ, & ex consequenti iniquus.

Secundo, in censu perpetuo non emitur res illa immobilis, cui imponitur, tum, quia saepe res illa valet mille, pretium autem census qui super illam emitur, sunt sola 100. tum, quia manet illa pleno iure penes dominium censuarium: nec venditur redditus ille pecuniarius perpetuo persoluentibus, hic enim redditus pecunia est, quae non est vendibilis: nec venditur ius aliquod in illius redditum, quia hoc ius nihil aliud est quam relatio quaedam in vitam, relatio autem est accidens quoddam, quod nequit esse materia emptionis, aut venditionis.

Tertio, In contractu iusto debet esse aequa vtriusque contrahentis conditio, at in hoc contractu census perpetui emptor securus est, & in tuto, & recuperandi sortem progressu annorum, & recipiendi semper ultra illam annum illum redditum: venditor vero in damno & sub onere illo, quod se nunquam valet excutere soluendi, scilicet illius redditum. Et confirmatur, quia emptor cum progressu temporis sit recepturus plusquam sortem, & venditor similiter eodem progressu redditurus plusquam sortem, habet ille per hunc contractum plusquam debet habere, alter vero minus quam debet habere.

Denique exigit propria negotiationis ratio, & exercens

exercens. Nam alicui periculo se ipsum exponat, emens autem censum perpetuum nulli periculo manet expositus, cum sit securus de solutione illius in perpetuum.

Hic tamen non obstantibus, communis omnium tam Theologorum, quam Iurisperitorum sententia habet huiusmodi censum servato iusto pretio, contractum esse iustum, & honestum; neque vilis Doctorum oppositum unquam censuit præter Henricum, & illum Iurisperitum Viennensem.

Probatque efficacissime. Primo, in hoc contractu nulla intervenit ratio usuræ, vel iniustitiæ, ergo licet illum exercere: Probo antecedens, imprimis in hoc contractu cum pecunia & pretium redditu venditori nunquam sit recipiendum, sed pleno iure & irredimibili transeat in venditorem, nulla apparet in eo, vel potest excogitari ratio mutui, & ex consequenti neque ratio usuræ. Quod autem neque iniustitiæ, ostendo: Hic contractus est emptionis & venditionis, ad cuius æquitatem & iustitiam hæc tantum exiguntur. Primo, ut res quæ venditur sit pretio æstimabilis. Secundo, ut nullo iure vendi prohibeatur. Tertio, ut pretium sit iustum. Quarto, ut contrahentes sint veri domini, alter rei quam vendit, alter pretij quod pro illa confert, & personæ habiles ad contrahendum: In hoc contractu ius illud percipienti in perpetuum aliquem annuum redditum est res pretio æstimabilis, & quæ connumeratur (ut diximus) in illa Clementina [Ex vi] inter bona immobilia pretio æstimabilia: nulla est lex vel communis, vel particularis quæ prohibeat huiusmodi iura vendi, & imponi, constituimus autem hic vendi pretio iusto, & inter personæ suarum rerum dominas, & ad contrahendum habiles. Est ergo iustus & honestus contractus.

Et confirmatur census redimibilis emptus iusto pretio, & cum alijs conditionibus requisitis, ut videmus ex decreto Martini V. & Calixti III. iustus est, licet habeat aliquam speciem vel effigiem mutui, propter pactum illum retrovendendi, quia est vera emptio & venditio: sed in censu perpetuo nulla existit species vel effigies mutui, imò apertior est in eo propria ratio emptionis & venditionis, cum pretium nunquam sit reddendum, ergo servato in eo iusto pretio & alijs requisitis iuxta propriam illius naturam & rationem contractus est iustus, apertiorque habens honestatem, & iustitiam quam census redimibilis. Condicio enim quæ illi apponitur, ut sit perpetuus, neque efficit quin ius illud quod in huiusmodi contractibus emitur sit vera metrix, & res realis, neque obligatio quam sibi quis imponit efficitur iniqua, vel prohibita, eo quod sit perpetua, cum nil magis in usu, quam Ecclesias, & Respub. accepto iusto pretio aliquas perpetuas obligationes sibi imponere.

Secundo, licet emere fundum, domum, & quamcumque aliam rem in perpetuum, ergo & huiusmodi censum, & ius, cum sit illud, ut diximus connumerandum inter res, & bona immobilia.

Tertio, licet institueret censum reservatum perpetuum in rebus proprijs bonis, reservataque sibi ali qua perpetua pensione illis imposita, recipienda in pecunia vel fructibus, sed census perpetuus etiam si instituitur oblato pretio super bona alterius, eadem omnino ratione se habet, & simile omnino ius est, ergo licet illum ita institueret. Confirmaturque communi omnium nationum usu, & potissime ex cap. conquistus. de religiof. domibus, ubi census huiusmodi aperte approbatur.

Quarto ius percipiendi fructus decimales, quod habet Ecclesia in prædijs laicorum, est redditus perpetuus & irredimibilis, huiusmodi autem ius secundum se, iureque naturali & divino non prohibetur

licite vendi, sed solo iure Pontificio, quia de causâ communi DD. consensu posset Papa in eo dispensare, & concedere alicui Ecclesie ut venderet alicui, ipsi & suis in perpetuum, ius percipiendi fructus decimales illi Ecclesie debitus, ergo potest similiter emi ius perpetuum recipiendi annuum redditum ex fructibus, vel bonis alicuius collato illi iusto pretio.

Denique, si huiusmodi census perpetuus non esset contractus iustus, profecto, ut rectè argumentatur Conradus loco citato, essent damnandi innumeri Prælati, beneficiati, Religiosi, & alij Ecclesiarum ministri, quorum innumeri doctrina & sanctitate excelluerunt, quod vixerint ex iniuste acquisitis, eum in varijs Ecclesijs, & Monasterijs, redditus ex quibus Prælati, & clerici, ac religiosi sustentantur, fiat census perpetui: quidam à fidelibus bonis suis impositi, alij & non pauci ex alijs bonis Ecclesiarum, & Monasteriorum pretio iusto comparati: Quod certe prohibuissent, ac correxissent Sancti Pontifices Romani, & Concilia generalia, si huiusmodi census iniqui essent & illiciti. Nec est audendus in hac parte Henricus Gauden. qui huius argumenti vim subterfugiens ait, dicendum esse ad illud sicut alibi dictum est, alibi autem intelligit quolib. a. q. 15. ubi agens de censu vitalitio, de quo etiam male iudicavit, (ut artic. proxime sequenti videbimus) habet duo: Primo, huiusmodi censibus, vitalitio scilicet & perpetuo nullum contradicere, quia in iudicium non deducuntur, & mala per patientiam tolerantur: Secundo, Theologos, & Religiosos consulentes fidelibus huiusmodi census iuste constitui posse, in hac parte, nec sapientes esse, nec rectè consulere. In utroque autem graviter terra, Summi namque Pontifices, quod mille exemplis possem ostendere, cum primum norant iniquum aliquem contractum multorum usu inter fideles exerceri, & eorum conscientias illaqueari, non expectant duci illud in iudicium, sed ex pastoralis affectu, paternaque solitudine, qua Spiritu sancto ipsis assistente communi fidelium saluti invigilant, illud damno diligenter & cito curant occurrere, & dicitur hanc Constitutionibus Apostolicis, quibus contractus ille aut omnino prohibeatur, aut ad debitam formam æquitatis revocetur. Unde cum nec Summos Pontifices, nec ullum hominum lateat constitui sepe census perpetuos, & Ecclesias ac monasteria multos huius generis possidere, & à multis temporibus, si aliqua inesse iniquitas fuissent certissimo a Sanctissimis Romanis Pontificibus aut omnino extincti, & imposterum prohibiti, aut ad debitam iustitiæ regulam revocati. Ex quo sequitur Theologos, & Religiosos, consulentes huiusmodi census rectè ac sapienter consulere.

Argumenta in oppositum ex dictis facile diluuntur.

Ad primum respondeo, argumento illo omnem venditionem esse damnandam, cum in quacunque venditione res vendita sic transeat in plenum & perpetuum emptoris dominium, ut nunquam possit siue eius consensu venditor illam recuperare.

2. Quare sique emptio aliarum rerum iniqua non est, eo quod res empti in perpetuum dominium emptoris transeat, ita neque hic contractus est iniquus, eo quod ius illud censiticum quod emptor census iusto pretio ablato emit, in perpetuum habeat; cum sit contractus hic vera & realis illius iuris venditio. Neque aliqua est iniquitas, ut venditor maneat hoc onere in perpetuum gravatus, cum sit illi iuri coniunctum: potueritque venditor illud sibi libere imponere per contractum venditionis, quæ omnia longe distant ab onere usurarum: hoc enim est leuius videatur, quatenus redimi potest, at cum imponatur per mutuum, cuius propria natura exi-

3. *Ad secundum constat iam in hoc contractu, neq; emi rem, cui huiusmodi census imponitur nec pecuniam, sed ius percipiendi redditum illum in perpetuum: quod ius, & si dicat relationem ad personam, vel redditum, qua parte accidens quoddam est, dicit nihilominus simul actionem ad exigendum, & recipiendum illum redditum, in emptorem, & obligationem civilem reddendi illum in venditore, quæ duæ duo sibi inuicem relata: pretio æstimabilia sunt, & venalia, & ex consequenti ius censiticum quod illa in se continent venale etiam est.*

4. *Ad tertium dico, Ex natura emptionis & venditionis hanc tantum securitatem desiderari in utroque contrahente, ut sicut vnus est securus de pretio, ita & alter de merce, & è conuerso: quod obseruatur omnino in hoc contractu, cum & venditor census perpetui actu recipiat pretium in mane commodum suum, emptor similiter actu recipiat ius illud. Quod autem progressu multorum annorum, recuperat diuissim, pretium quod dedit, & ulterius pensiones in posterum prouenientes, nullum est incommodum. Primo, quia hoc est commune quæ emptioni rei vilis: emens namque agrum, vel aliam rem fructiferam progressu temporis recipiat, ex fructibus, & pretium quod dederat, & alios fructus. Secundo, quia esto multi redditus in vnum collecti æquentur quantitati pretij collati, emptor tamen illius non recipit illos, vt partes pretij, sed vt veras pensiones annuas iure censitico sibi debitas. Ita fit, ad confirmationem quæ subiungitur, vt nec vnus habeat plusquam debet habere, nec alter minus, quia in hoc contractu pretium non commensuratur pensionibus per innumeros annos recipiendi, sed iuri quod acquiritur in illas: tum, quia pecunia præsens & in vnum congregata pluris æstimatur, quam eadem, vel maior diuissim & per longa tempora habenda: tum potissime, quia pretium solum debet commensurari rei quæ emitur, in his autem contractibus (vt sæpe diximus) non emuntur pensiones, sed ius censiticum in illas, cuius pretium iustum est quod redditur, vel ex præscripto legis, vel communi vsu fori, sicut controuert proxime sequenti explicabimus.*

5. *Ad vltimum respondeo imprimis, aliquid etiam imminere periculum in censu perpetuo, quia cum debeat imponi in re firma, & immobili, illique hæreat, ac illam ita committetur, vt ea perire nec pereat, similiter census illi, impositus: cui periculo expozitæ, sunt quæcunque possessiones, & bona quoq; quantumuis immobilia pro temporum, & rerum varietate, eidem & censu perpetui sunt obnoxij. Respondeo secundo, non esse de intrinseca ratione omnes contractus, vt contrahentes periculis se exponant, maxime in contractu emptionis & venditionis, in quo pretio actu recepto a venditore, & merce venali actu recepta ab emptore, manet vterque omnino securus, quantum propria ratio huius contractus videtur postulare.*

C O N T R O V E R S I A

Secunda.

QVOD SIT IUSTVM PRETIVM census perpetui?

S V M M A R I V M.

1. *Pretium census perpetui iustum, & æquum est illud, quod vel lege Principis, siue reipub. constitutum fuerit, &c.*

2. *Census in fructibus constituti possunt a Principe, & Reipubl. reduci ad pretium pecuniarium.*

C O P I O S E. de hac re Couarr. lib. 3. variar. resolut. c. 9. nu. 5. vbi varias Iurisperitorum reseruet opiniones. Quidam enim eorum affirmarunt iustum pretium esse, si 20. pro vno reddatur, rationem reddunt, quia multorum iudicio (quos ibi refert) ceterum iustum pretium supdi iure communi; quantum fructus illius deductis expensis æstimabuntur, iuxta Glosam in Auth. perpetuo. C. de sacrosan. eccl. Reij. citur tamen hæc opinio, & merito, quia ex varijs causis fundorum pretia variantur veluti vel ob periculum hostium, aut ob vicinum flumen, vel alia similia, pretium autem census perpetui non ita debet esse incertum & varium.

Iudicauerunt alij pretium iustum census perpetui quantum annui redditus illius per 15. annos in vnum collecti efficiunt.

Alij visum fuit iustum esse, si reddantur 25. pro vno: Alij 30. dixerunt, alij aliter senserunt. Quorum sententias hic referre ac explorare, nec legentibus aliquam afferret utilitatem, nec meo conuenit iustituro, quia ea tantum mihi afferenda esse censleo, quæ ad iudicij animæ pertineat, & in quibus variæ DD. sententiæ diuersis rationibus munitæ rem difficilem, efficiunt, vt nostro labore & opera quæ illarum vtrior sit, possit studiosus facilius deprehendere.

Pretium ergo census perpetui iustum, & æquum illud est, quod vel lege Principis, siue Reip. constitutum fuerit, vel vbi lex illud non præscribit, quod fuerit communi vsu loci receptum: vt optime docet in eodem loco idem Couar. num. 6. sequitur Franciscum de Ripa, & Carol. Molin. quos ibi refert. Potest vero regula hæc probari quia cum hi contractus sit vera emptio & venditio, eisdem regulis, vtendum est circa iustum illius pretium, quibus ætimur in emptionibus & venditionibus aliarum rerum: sunt autem præcipue ac potissime regulæ iusti pretij in his quæ non venduntur raro, vt vidimus q. 77. art. 1. controuer. 1. Lex siue statutum Principis, vel Reipubl. l. 1. C. de episc. audien. & cap. 1. de emptio & venditio: Et Prouinciæ consuetudo, siue communis hominum æstimatio. l. pretia. rerum. ad legem Falcid. Quare, ex eisdem erit iustum pretium census perpetui desumendum. Quod etiam docuit D. Anton. 3. par. tit. 1. ca. 8. §. 14. quem ceteri ex Theologis in hac parte sequuntur. Vnde cum in Hispania huiusmodi censibus leges Principum, vel priuata Regnorum statuta nulla certa pretia assignent, standum erit in singulis locis consuetudini patris. Habet autem frequentior (saltem in plerisque locis Hispaniæ) vsus, vt vendantur in perpetuo censu, vnum pro pretio vt triginta, & quod est velut duplum pretij quo frequentius census redimibiles vendi solent. Quamuis & illud obseruandum sit, vt rectè admonent Medina, Soto, Palatius, Couar. & plerique DD. locis citatis, cum res & bona in quibus census perpetui constituantur, non habeant omnia eandem firmitatem & constantiam, sed quædam alijs firmiora sunt, & magis secuta, in constituendo pretio huiusmodi census, non esse respiciendam solam quantitatem annui redditus, in quam ius illud emitur, verum etiam & firmitatem rei, cui ille imponitur: ita vt qui firmiori rei imponitur carius, qui minus firmæ minusque securæ, vilis, iuxta loci, & temporis vsum arbitrio prudentiam ematur.

Ita fit, vt nec sit recipienda eorum sententia, qui existimant, cum iuxta nonnullas leges in pretium huiusmodi videantur assignari 35. pro vno, in alijs 26. sumendum esse medium nempe 30. pro vno, quia nulla est lex, saltem quæ obseruatione vigeat.

ad huiusmodi pretia obligant. Neque aliorum opinio, qui volunt sumendum esse pretium census ex reddito fundi, vel possessionis cui ille imponitur. Tum quia possessioni & fundorum pretia saepe mutantur ex varijs rerum, & temporum euentibus, pretia vero census non debent eisdem mutationibus subiacere: ceterum namque illud in maximam litium occasionem, & perturbationem Reip. Tum maxime, quia census non est emptio illius fundi, vel possessionis cui imponitur, sed iuris percipiendi annuam redditum: quo circa huiusmodi iuri debet huiusmodi pretium arbitrio prudentum & recepto patriæ vsu commensurari.

1. Illud tamen in iore hinc loco habet difficultatem, quam dicitur Nauarrus in commento de Vsuris nu. 120. quæst. 30.

AN CENSUS CONSTITUTUS IN FRUCTIBUS, QUORUM PRETIUM NIMIS CREUIT, DEBEAT REDUCI AD PECUNIAM NUMERATAM, VEL AD MINOREM QUANTITATEM FRUCTUUM, IUXTA PRETIA HORUM TEMPORUM?

EMIT. Petrus à Ioanne ante 100. annos censum perpetuum reddendum in fructibus, v. g. duas mensuras tritici, quas dicimus [caizes,] singulis annis sibi reddendas, redditis Ioanni 10. aureis, quod pretium eo tempore iustum erat, cum singulæ mensuræ illarum eo tempore communi vsu fore non valerent ad summum nisi duas aureos, census autem qui redditis 100. aureis commensuratur, sit 5. vel 6. aureorum in singulos annos. Progressu vero temporum pretium tritici ita creuit, vt modo vendatur una, quæque mensura illius 6. vel 7. aureis, etiam si segetum abundantia existat; nam si fructus sterilitate deficiant, venditur pluri. Conqueruntur passim qui huiusmodi census perpetuos, & fructuarios ita vendiderunt, vel eorum hæredes, inique secum agi, quod pro pretio vt 100. cuius annua pensio vix perueniet ad 6. vel 7. aureos annuos, teneatur reddere duas mensuras tritici, quarum valor nunc ad minus est 100. vel 12. aurei. Expandamus ergo oportet, num iuste hi conquerantur, vel tæmere & imprudentes?

Quod iuste conquerantur, videtur hæc ratio suaderi: quod licet in censu perpetuo fructuario emanentur fructus, emuntur tamen in ea quantitate, quæ respondet, & commensuratur pensioni pecuniariæ, pennde ac si in pecunia numerata pensio illa reddenda esset: quocirca erit quoque per singula tempora ea quantitas fructuum exhibenda in censum, quæ pensioni pecuniariæ pro eo tempore commensurabitur, vt semper æqualitas seruet. V. g. si pretium fuit 100. cuius iusta pensio perpetua, & pecuniaria sunt 5. vel 6. ea tritici mensura vel fructuum quantitas erit singulo quoque anno exhibenda, quæ pro temporis, & loci ratione valebit communi, vt 5. vel 6. Er confirmatur, quia in quibusdam Prouincijs, vt in Castella, ne incommo dum illud, & inæqualitas inter pretium a principio redditum, & valorem fructuum adeo per tempora auctum diutius maneret, lege cautum est, vt census fructuarij reducantur ad pecuniarios iuxta commune, & receptum pecuniarij census pretium ita vt fructuarij amplius non constituantur.

2. Nauarrus loco citato habet duos, & rectè. Prius est. Possè Principes, & Resp. quibus auctoritas concedendi leges ad suorum ciuium gubernatione incumbit, constituere vt census fructuarij, siue perpetui sint, siue temporales, reducantur ad pecuniarios, iuxta pretium eorum qui pecuniarij sunt. Alterum est: Ante quam huiusmodi reductio fiat per legem, vel vbi illa non sit, soluendum esse censum fructuarium in ea quantitate fructuum, in qua fuit a principio consti-

tutus: siue pretium illius fructus progressu temporum auctum sit, siue diminutum, modo a principio sub iusto pretio pro eo loco & tempore fuerit census, ille constitutus. Dixi iusto pretio, quia si iusto reducendum erit ad iustitiam & æqualitatem iuxta ea quæ superius docuimus, agentes de iusto pretio census redimibilis.

Quod autem in eo fructu, in ea quantitate debeat persolui in qua fuit a principio constitutus, probatur Primo. Quia vbi pretium rei venditæ tempore contractus iustum est, non debet deinde augeri, vel minui, eo quod post aliquod tempus pretium eiusdem rei augeatur, vel minuat: alioquin omnium, scilicet rerum immobilium, quæ olim venditæ fuerunt, oporteret pretia nunc augere, cum paucissima sint, quæ non æstimantur nunc multo plus, quæ olim æstimarentur: consule antiquas scripturas varias agrorum, domorum, & aliarum possessionum emptiones, & venditiones continentes.

Secundo, in omni genere mercis iustum illius pretium, iustaque venditio non sumuntur ex tempore futuro, sed ex æqualitate inter rem & pretium eo tempore, & loco in quo celebratur contractus, iuxta l. Pretia rerum. ff. ad leg. Falci. erit ergo similiter de censu perpetuo iudicandum, cum illi merces, & res immobiles connumeretur. Confirmaturque ex l. Sancimus. C. de adm. tuto. l. Qui futere. ff. de testa. Si quis alicui. ff. de acquir. rer. hæredit. Ex quibus colligitur optime Couar. loco citato ca. 6. n. 8. quod scilicet legitime factum est, non deberet retractari, ex his quæ postmodum acciderint.

Denique iuxta commune proloquium oppositorum, eadem debet esse ratio. l. Esi contra tabulas. ff. de vulg. ar. si pretium fructus reddendi in censu progressu temporis fuisset diminutum, non posset compelli censuarius ad exhibendum maiorem quantitatem fructus, quam a principio fuit constituta: ergo neque propterea quod pretium illius creuerit, poterit reddere minorem.

Hæc ratio in oppositum vllam habet vim. Nam quævis a principio & tempore contractus, ita res habeat vt ad designandam commodam quantitatem fructus reddendi in censum, considerata fuerit, quæ pensio pecuniaria illi pretio responderet, at mutuo ac libero vtriusque contrahentis consensu pactum, & conuentumque inter eos fuit, vt eo pretio tunc vere iusto compararet sibi emptor ius illud percipiendi impostetum perpetuis temporibus illam quantitatem fructuum, tenereturque venditor iure censitico ad eam in perpetuum exolvendam, Vnde aliud est quod fuit consideratum, & aliud quod vere re ipsa emprum, & venditum, consideratum quidem, quanta foret pecuniaria pensio, si pecunia census fuisset persolendus, emprum vero ius in eam quantitatem fructuum, de qua conuenerunt, siue pretium illius augeretur in posterum, siue minueretur.

ARTICVLVS V.

QVOD SIT CENSVS VITALITIVS, & qua ratione constituatur?

SVMMARIVM.

1. Censu duplex sunt, quidam perpetui vt emphyteusis, &c.
2. Censu vitalitius est contractus emptionis, & venditionis, in quo traditur pecunia tanquæ pretium &c.
3. Censu vitalitius si iusto pretio constituatur, iustus & honestus est.
4. Censu vitalitius habet admistam maximam incertitudinem.

CENSUS vt ex superioribus constat duplices sunt: quidam perpetui, vt emphyteusis, & qui simpliciter dicitur perpetuus, de quo egimus art. proxime præcedenti, & alij temporales: qui rursus diuiduntur, in eos qui instituntur ad certum tempus, vt cum exhibeo Petro 100. aureos ea lege, vt per 10. vel 11. annos teneatur reddere mihi annuum redditum, vt 10. de quibus agunt nonnulli hoc loco, nos vero egimus art. 3. huius quest. contro. 23. Alij sunt temporales constituti sub incerto tempore, durante scilicet vita huius vel alterius qui sumpto nomine à tempore quoddam illis assignatur, nempe vita alicuius, appellati sunt communi sermone vitalitij: quia voce nos hic vtremur.

Quæ sit propria vis & natura huius census non explicatur ab omnibus eadem ratione. Quidam enim putant illum esse quoddam genus mutui quæ de causa (vt statim videbimus) illum damnant: Alij, & ex Doctoribus qui illum probant, censent esse quædam commutationem, in qua commutatur pecunia iunctim exhibitæ, in eam quæ diuisim & per partes recipitur durante vita alicuius. Alij vt D. Anto. 2. p. tit. 1. c. 8. §. 10. volunt esse quendam contractum in nominatum, qui reducatur ad illud genus contractuum, qui exprimitur per has voces do ut des. Dat enim vnus 100. vt aliter durante vita alicuius det singulis annis 10. vel 12. aut 15. Quibus illud etiam placet, vt si ad aliquem contractum nominatum reducendus sit, reducatur ad contractum aleæ, vel fortunæ: quia eo vterque eidem fortunæ damni, vel lucri maxime se exponit, cum nihil magis incertum vita humana, Etenim si is cuius vita in hoc contractu assignatur, diutius viuat, emptor huiusmodi census lucrabitur plurimum, si contra celerius moriatur, lucrabitur venditor qui pecuniam illam recipit.

Alijs visum est, & rectè, huiusmodi censum contractum quoque esse emptiõnis, & venditionis, in quo traditur pecunia tanquam pretium, & emitur ius percipiendi certam aliquam pensionem, quæ diu vita alicuius permanserit. Quorum sententiam verissimam iudicamus: non enim est mutuum, cum in mutuo res mutuata recipienda sit in hoc autem censu pecunia tradita in precium nunquam sit recipienda, neque est commutatio, nam in ea debet seruari æqualitas, in vitalitio autem illa non desideratur. Nec est dicendus contractus in nominatus, habet enim proprium nomen census vitalitij. Quod autem in eo aliquid detur, vel aliquid recipiatur, omnibus se re contractibus est commune, maxime in emptione & venditione, in qua traditur res, vt accipiatur pretium. Neque est contractus aleæ, vel fortunæ, quæuis enim vterque eidem periculo se exponat, qua parte habet quandam rationem aleæ, & fortunæ, formaliter tamen & secundum suam propriam rationem & essentiam emptio est, & venditio: cum in hoc contractu sit assignare pretium & mercem, siue rem, ius enim quod emitur percipiendi certam pensionem durante vita alicuius, est pretio æstimabile, & verè quædam venalis merx, pecunia veto quæ pro illo iure acquirendo redditur, verè illius pretium: Quem admodum quando emitur iactus retis, et si vterque periculo se exponat, & cuidam fortunæ, est nihilominus vera emptio & venditio: quia interuenit ibi res vendita, nempe pisces illo iactu capiendi, & pecunia quæ piscatori confertur in pretium. Vnde repetitur in hoc contractu census vitalitij hæc quatuor. Primo fors illa, nempe pecunia quæ redditur tanquam verum pretium. Secundo pensio pecuniaria, siue fructuaria singulis annis reddenda à recipiente illud pretium & pecuniam, potest enim in vtrunque ius aliquod emi durante vita huius vel illius, nempe & in pensionem pecuniariam & in red-

ditum fructuarium. Tertio repetitur ius percipiendi huiusmodi pensionem quod ius est id quod proprie dicitur in hoc contractu, sicut & in alijs censibus, rem redimibilibus quam perpetuis. Quarto duratio huius iuris, quæ temporalis est, nimirum quæ durante vita alicuius, nullo vtriusque contrahentis consensu designata: quæ de causa dicitur hic census temporalis incerta temporalitate, cum nil magis incertum sita hominis quam eumis opima ac robusta videntur præditus valetudine.

Circa huiusmodi census duo explicanda sunt, Prius est:

AN HUIUSMODI CENSUS, QVEM vitalitium dicimus, sit contractus iniustus, & honestus?

VARIÆ sunt de proposito quaestione DD. sententia, nam Henricus Gandensis quolib. 1. q. 39. & quolib. 2. q. 15. Et Iurisperi quidam, veluti Glosator, Raymundus, & Goffred. quos refert Conradus de contract. q. 8. r. huiusmodi contractum & genus census damnant: vt iniquum & illicitum. Panor. quoque in suis disputationibus disputatio. Quamuis non damnet illum in vniuersum, iudicatum tamen clericali interdictione esse & prohibitum. Vtuntur vero Henricus & Goffred. nonnullis rationibus quibus hic contractus iniustus ostendatur. Primo, qui confert alteri censum ea lege, vt per vna decem vel plures annos conferat illi pensionem, vel 10. exerceat usuram, vt multorum DD. habet sententia, quia vult recipere sortem, & lucrum aliquod extra illam, sed emens censum vitalitium perinde omnino se habet, ergo est contractus similiter iniquus & usurarius. Probatur minor quia emens vitalitium confert alteri 100. aureos, recipitur singulo quoque anno vitæ Petri 13. sperans Petro viuente 10. vel pluribus annis, recipere ea ratione 130. vel plura: Quod sit vt emptio vitalitij saltem includat iniquum propositum & spem recipiendi aliquos redditus ultra sortem: Etenim nisi illud speraret curasset potius emptor huiusmodi census pecuniam suam saltem apud se in loco tuto retinere.

Secundo emptio census vitalitij procedit ex iniqua radice, ergo est contractus iniquus: consequentia patet ex Pau. Rom. 11. [Si radix sancta & rami, si radix mala & iniqua & rami.] Antecedens vero probatur, quia emptio huiusmodi census semper procedit vel ex diffidentia diuinæ providentiæ, contra illud Psal. [Spera in domino, & fac bonitatem, & pascaris in diuitijs eius], vel ex timore desistendi in necessarijs, aut ex nimia sollicitudine circa temporalia, aut ex prudentia carnis, aut ex cupiditate lucri, quæ omnia motiua quædam radices sunt vitiosæ & infectæ.

Tertio, hic contractus non potest reduci ad emptiõnem & uenditionem, quod fatentur & multi ex DD. qui illum probant, vnde necessario vel est reducendus ad mutuum, vel ut plerique sentiunt ad contractum fortunæ & aleæ, cum vterque se exponat magno periculo lucrandi uel perdendi, Nam ut diximus, si is, quo uiuente census iste persolendus est, diutius viuat, lucrabitur emptor illius, si uero citius moriatur, lucrabitur uenditor, quod est velut quidam aleæ fortunæ ludus, ac contractus fortunæ omnino iure damnatus est, non solum Canonico & Ciuili, ut patet ex multis textibus, uerum etiam diuino Esaie. 65. [Qui ponitis fortunæ mensuram.] Nec obstat quod aliqui ludi, & qui subiiciuntur fortunæ, permittantur: tum quia permittuntur hi ludi non tamen contractus, tum etiam, quia permittuntur ludi fortunæ expositi recreationis causa suscepti, & qui ad uirtutem Eutrapellæ reduci possunt, nõ tamen contractus subiecti fortunæ ex sola cupiditate initi.

Quarto

Quarto Contractus, per quem offertur alicui ex contrahentibus occasio captandæ mortis alicuius ini-
quus censendus est, & talis iudicatur in iure. l. Inter
stipulantem. §. Sacra. ff. de verb. signi. l. ex eo. C. de in-
utilibus stipulatio. cap. dispendia. & c. ne captandæ.
de concessio præbend. in 6. at census uitalitij est hu-
iusmodi, quia uenditori offertur occasio captandæ &
desiderandæ mortis eius, quo uiuente tenetur ipse
redditum illum soluere, & quo moriente liberabi-
tur à tali onere, & debito.

Denique in quocunque censu, præter emphyteu-
sim & censum perpetuum, debet uenditori manere
libera facultas redimendi illum, at in hoc censu vi-
talitio communiter non manet uenditori hæc facul-
tas, sed tenetur persoluere, quandiu uiuet ille, cuius
uita designata est, ergo est iniquus.

Panorm. loco citat. laicis hunc contractum con-
cedit, Clericis uero iudicat non licere, nisi causa ne-
cessitatis. Primo, quia propter lucrum non licet Cle-
ricis conducere alienas possessiones, quamuis liceat
recreationis causa, ut habetur in Cano. Peruenit. dif.
66. at Clericus qui non præmitur necessitate, si con-
stituatur census uitalitium, non uideretur alio fine duci
quam cupiditate lucri. Secundo, quia huiusmodi cen-
sus est quoddam negotiationis genus, Clericis uero
interdictum est negotiari. Tertio, quia audit malè
inter fideles constitui census uitalitios maxime à cle-
ricis: at hi ratione sui status tenentur potissimè, &
maiori uinculo quam cæteri Christiani, abstinere nõ
solum à malis, uerum etiam ab omni specie mali.

3 Communis autem DD. sententia habet hunc con-
tractum, si iusto pretio constituatur, iuxta ea quæ con-
tro. proximè sequenti docebimus, esse iustum & ho-
nestum: adeo ut Couarru. & multi alij nullum cen-
sum existiment, in suis & securiori conscientia con-
stitui. Ita docent ex Theologis Ioann. Maio. in 4. dif.
15. q. 44. Gabriel eadem dif. q. 12. conclusionem 3. D.
Anton. 2. p. tit. 1. c. 8. §. 11. Angel. in q. bo. usura. primo
§. 44. Conrad. de contract. q. 81. conclusio. 1. & seq.
Ioan. Med. C. de restit. c. de censu temporalis in deter-
minato. Soto lib. 6. de iust. q. 5. art. 2. ad finem, Pala-
tius de contract. lib. 4. cap. 8. estque communis inter
omnes Theologos, adeo ut uix inuenias inter eos ali-
ter sentientem præter Henricum Gandens. Ex iuris-
peritis Baldus consil. 292. lib. 5. & consil. 18. & 40. lib.
5. & consil. 144. lib. 2. Innocentius, Antonius de Bu-
trio, Panorm. in c. In ciuitate. Hostiensis in summa de
usuris. §. In alijs autem. Archid. in Cano. Quicumque
14. q. 4. Ioannes de Ligna. in Clementina unica de u-
suris. Molinæus de usuris, q. 72. adeo ut inter ipsos sit
quemadmodum & inter Theologos hæc communis,
sicut affirmant Couarru. lib. 3. Varia. resolutio. ca. 7.
nu. 9. & D. Nauarrus in commento de usuris. nu. 71.
ubi offert in eandem sententiam Philip. Dec. consil.
123. licet nonnulli ut Couarru. loco citato existima-
uerint Decium oppositum sensisse, Nec iudicamus
perfecto immunem à temeritate, qui contra torren-
tem tor & tam grauium DD. oppositum modo sen-
tiret.

Sed probatur iam rationibus. Imprimis contractus
cum pari incertitudine lucri & damni censetur in
iure maxime iustus, l. Si ea lege. C. de usuris. l. de si-
de commissio. C. de transactio, notaturque illud à
DD. in l. si pater puelle. ff. de inofficioso testam. Sed
in hoc contractu interuenit ex parte utriusque con-
trahentis par & æqua incertitudo, cum possit ille in
cuius uita census assignatur ex æquo diutius uivere,
& celerius mori, est ergo iustus & honestus maxime
hic contractus. Et confirmatur, quia iuxta ea quæ su-
perius uidimus q. 78. art. 2. controuer. 22. explicantes
cap. In ciuitate. de usuris contractus qui alias iniustus
esset & iniustus, propter periculum, cui contrahen-
tes in illo se ipsos exponunt, iustus est & licitus: nul-

libi autem maioris periculo & incertitudini cele-
brantes aliquem censum se ipsos exponunt, quam in
hoc quem uitalitium dicimus. Quam rationem tan-
ti ponderis iudicat Molinæus loco citato, ut huius-
modi censum propter incertitudinem lucri & dam-
ni omnium DD. consensu, nemineque eorum contra
dicente iustum dicat, neque aliquam iniquitatem in
eo reperiri posse quam ex defectu iusti pretij.

Secundo, si hic contractus iniustus esset, certè, vel
quia haberet aliquam rationem mutui, vel quia re-
ciperetur in eo aliquid ultra sortem, at neutrum ho-
rum in eo reperitur: non prius illud, cum de ratione
mutui sit ut res mutuata debeat necessario mutuati
restitui, possitque ad illud mutuarius compelli, in
hoc autem contractu neque pecuniam traditam ten-
etur restituere qui illam recepit, neque potest ad il-
lud compelli, unde nullum mutuum hic inuenitur:
Neque recipitur aliquid ultra sortem: quia in hoc
censu, sicut in cæteris omnibus, quod singulis annis
durante uita illius in quam designatus est, in pensio-
nem recipitur, nec traditur, nec recipitur tanquam
aliqua pars sortis à principio acceptæ, sed tanquam
uera pensio, annuusque redditus in quem alter ha-
bet ius, emptum pecunia illa quam à principio tra-
dit, tanquam uero illius pretio.

Tertio, sicut ususfructus est res pretio estimabilis,
& uenalis, ita & ius percipiendi aliquem annum
redditum, ergo qua ratione potest uendi ususfructus
seruato iusto pretio, poterit etiam uendi & ius per-
cipiendi annum redditum seruato similiter iusto
pretio, sed potest emi & uendi ususfructus alicuius
fundi, uel alterius rei fructifera ad uitam uisfructua-
rij, ergo similiter & ius percipiendi aliquem reddi-
tum pecuniarium durante uita alicuius. Minor ha-
betur in l. necessario. §. cum uisfructum. ff. de peri-
culo & commodo rei uendita. Docentque illud abun-
de la. in l. cum dubitatur. nu. 106. C. de iure emphy.
Et Couar. lib. 1. var. resolut. ca. 8. nu. 7. Et in Clem. 1.
de rebus Ecclesiæ non alienand. expresse dicitur, Exi-
stente utilitate, uel necessitate Ecclesiæ posse Præ-
latum non seruata debita solemnitate locationes seu
reddituum & fructuum uenditiones ad longum tem-
pus facere. Et in Canon. Præcarie 10. q. 2. apparet in
rebus Ecclesiarum posse constitui ius percipiendi red-
ditus, & fructus illorum bonorū ad uitam accipien-
tis, ergo poterit similiter constitui census ad uitam
uenditoris, uel emptoris, uel alicuius alterius.

Denique probatur argumento quo sæpè vsi si-
mus: Quia in hoc contractu reperitur realiter & uere
res pretio estimabilis quæ uenditur, nempe ius il-
lud percipiendi aliquem annum redditum, quādiu
hic uel ille uixerit, non enim est minus pretio æsti-
mabile huiusmodi ius, propterea quod sit incertum,
quam si certum esset, quamuis pretium debeat esse
diuersum, ubi illud certum est, & ubi incertum: repe-
ritur etiam realiter & uere pretium, nimirum pecu-
nia illa quæ ad comparandum huiusmodi ius a prin-
cipio redditur: Contrahentes uero constitui ius esse
habiles, & personas idoneas ad sic contrahendū,
est ergo hic contractus secū dum suam propriam uim,
& naturam iustus, & honestus, nisi uel ex defectu
iusti pretij, uel aliqua alia circumstantia, iuxta ea quæ
statim docebimus, uideatur.

Ad argumēta in oppositum. Ad primum iam con-
stat ex art. 3. huius questionis controu. 23. quando
cōferens 100. ea lege ut recipiat per undecim annos
singulo quoque anno 10. inique agit, quando uero
illud liceat, cæterum quod ad hunc locum pertinet,
esto qui ea lege 100. alteri conferat inique agit, iux-
ta ea quæ ibi docuimus, non est idem iudicium de
censu uitalitio, neque hic contractus est eiusdem ra-
tionis cum illo, nam in illo lucrum est certum, & li-
berrimum ab omni periculo, cū sit recepturus intra 10.
annos

annos ista 100. quæ tradidit & præterea illa 10. anno undecimo: in contractu verò de quo his agimus, ex æquo exponit se ipsum & comodo recipiendi plura quam contulit, & damno minus vel nihil omnino recipiendi, cum humanæ vitæ cuiuscunque quatumvis robusti, & sani, tanta sit incertitudo.

Ad secundum respondeo, per accidens illud esse, ut ementes census vitalitios aliqua illarum causarum ducantur ad eos constituendos: quæ vero per accidens sunt, & non ex iniquitate contractus, sed vitio contrahentis, non reddunt illum secundum suam substantiam, & in genere æquitatis & iustitiæ, quam hic respicimus, & inquirimus, iniquum vel iniustum, maxime cum hic contractus possit ex bono etiam sine institui, nempe ut cum facultates personæ honestæ & quæ proprio labore, vel alia industria victum decentem habere non valet, illis sub genere census alicui traditis habeat sibi necessaria. Adde, quod ea ratione omnes census, omnes contractus, omniaque negotia quantumvis licita, & honesta damnare possemus, cum in omnibus possint contrahentes, aliquo sine ex illis qui in isto argumento afferuntur, adduci, & omnia ab aliqua radice illarum procedere.

Ad tertium constat satis ex dictis, hunc contractum realiter, & vere esse emptionem, & venditionem, quamvis habeat admixtam maximam incertitudinem, & periculum ex parte utriusque contrahentis, propter quod uterque æqualiter eidem fortunæ sese exponit, hoc autem genus incertitudinis, & periculi non est ludus ille alexæ, vel fortunæ qui in iure prohibetur, & in Sacra scriptura damnatur, sed est incertitudo, & periculum, quod maxime illum iustum, & licitum, facit, sicut in mercatura nihil magis mercatorem in suis negotijs tutum in conscientia reddit, quam incertitudo & periculum damni, vel commodi, cui in illis se ipsum exponit.

Ad quartum respondeo sicut ad secundum, hunc contractum non offerre illam occasionem directæ & per se, quasi sit scandalum actiuum, & actiua occasio tuinæ exercenti illum, quod sufficit ne secundum se iniquus & prohibitus habeatur: quamvis negari non possit, venditorem huiusmodi census occasionem inde quandoque accipere, ad optandam mortem illius: in cuius vitam designatus est: hæc autem occasio scandalum est passiuum, & culpa eius, qui illud optabit, acceptum, non ex natura, vel iniquitate contractus procedens.

Ad vitium dico, quandoque manere venditori facultatem redimendi censum vitalitium, sic enim instituntur communiter in hoc nostro Regno Valentino, & habet illud recepta huius Regni consuetudo; quod si constituitur pactum, vel in aliqua prouincia habeat illud consuetudo, ut non possit redimi, non propterea redditur iniquus contractus, quia sicut licet constituere censum perpetuum & irredimibilem dato iusto pretio, similiter potest constitui census vitalitios irredimibilis tradito iusto pretio. Unde contractus hic, siue instituitur ut redimibilis, siue ut irredimibilis, ex sua propria ratione & natura iustus est, & honestus, modo seruetur in eo iustum pretium.

CONTROVERSA

Vinea.

QUOD SIT Iustum Pretium census vitalitij?

SUMMARY.

Census Vitalitij pretium quicquid alij dicunt, iudicandum, sumendum est ex prescripto legis, vel Reipub.

candum, sumendum est ex prescripto legis, vel Reipub.

Conditiones quæ requiruntur ad censum Vitæ alitium ut sit iustus.

DIDACVS Couarru. lib. 3. variar. resolut. c. 9. num. 7. sequutus Carolum Molinæum de vsu. q. 72. in qua copiosè de hac questione disputat, refert varias de pretio census vitalitij Iurisperitorum sententias, quarum nonnullas Molinæus amplectitur aliàs respuit: similiter & Couarru. Referunt ergo uterque imprimis Oldrar d. q. 206. in qua agit de censu vitalitio empto a quodam Archiepiscopo, iudicasse iuste emi huiusmodi censum redditus sex pro vno, quam sententiam vel se ipsa falsam ex aperissimo defectu iusti pretij rejciunt. Romanus consi. 332. assignat tanquam iustum pretium, octo redditu pro vno, quamvis illum sic limitandum puret Molinæus ut sit iustum hoc pretium in vitalitio censu constituto ad vitam duorum tantum, viri scilicet & vxoris qui iuniores non erant, sed mediocris ætatis quam sententiam & pretium probat etiam tanquam iustum Couarru.

Raphael Cuman, consi. 181. cui subscribit Fulgosius iudicarunt iustum pretium 10. pro vno in censu instituto ad vitam patris emptoris & duorum filiorum, quorum alter natus tantum erat 17. annos; Quod tamen pretium in censu per tot vitas instituto maxime duobus eorum in tanta adolescentia existentibus, non potest haberi iustum.

Bald. consi. 272. lib. 5. asserit pretium iustum esse 9. pro vno in censu decurrente ad vitam viri & vxoris, quorum uterque mediocris erat ætatis. In consilio tamen 210. lib. 2. constituit iustum pretium 10. pro vno ad vitam vnus, quamvis idem etiam pretium constituat iustum ad vitam duorum in consi. 154. Eodem libr. quæ partem amplectitur ibi Molinæus, probatque post longum de hac re habitum sermonem, quasi hac potissimè vtatur ratione. In omni genere rerum, quod præcipuum, & potissimum est in eo genere, debet esse aliorum metrum & mensura, inter census potissimus & præcipuus est perpetuus, ab illo ergo erit desumendum iustum aliorum pretium: ita ut quanto vnusquisque census a perpetui certitudine & firmitate recedit, & deficit, tanto minus debeat esse illius pretium: pretium autem iustum census perpetui est illud quod spatio triginta annorum recuperatur, qua ratione in censu perpetuo constituendo reddenda sunt 30. pro vno, erit ergo pretium census redimibilis, qui perpetuo minus certus est, vel diuidium pretij quod redditur pro perpetuo, vel quod duas partes illius contineat, ita ut recuperet illud intra 15. vel 16. annos, aut quod videretur multo æquius Molinæo intra 20. qua ratione pretium census redimibilis erunt 20. pro vno. Et similiter cum census vitalitios adeo incertus sit, propter nimiam vitæ incertitudinem, oportebit illud multo minus esse, ita ut redimibilis excedat illud in duplo, perpetuus vero in triplo, qua ratione erit iustum pretium census vitalitij quod intra 10. annos recuperetur, nempe 10. pro vno.

Alijs Doctorib. quin & plerisque Iurisperitorum, quos ibi Couarru. & Molinæus referunt in eam sententiam, videntur inclinare, ut iustum pretium huiusmodi census habeatur 20. pro vno, quia in hæreditatum. ff. ad legem Falcid. annui redditus relictus ad alimenta homini 35. annorum æstimantur quantum fuerit cumulus 20. annorum: videretur autem huiusmodi doctoribus eadem ratione iudicandum esse de pretio census vitalitij, sicut & de annuo redditu relictio alicui iam ætatis perfectæ in alimenta. Unde sumpta occasione, multa & erudita proponunt Couarru.

uar. & Molinæus ad interpretationem dictæ l. hæreditatum. spectantia, quæ non est mei muneris hic referre, cum illa ad intelligentiam tantum illius legis qua Iurisperiti indigent; pertineant; ad inuestigandum vero iustum pretium census vitalitij, quod hic inquirimus, parum faciant.

Sed quamuis tanta sit in hac parte opinionum varietas, nobis, qui iudicium animæ potissime respicimus, eadem regulæ obseruandæ sunt ad discernendum iustum pretium census vitalitij, quibus in assignando iusto pretio aliorum censuum vsi sumus: Vt quemadmodum in cæteris omnibus mercibus, quæ multoties emuntur & venduntur, circa illarum pretia standum est vel præscripto legis, vbi Princeps vel Respub. pretium illis constituunt, vel communi vsu fori, & prudentum æstimationi vbi lex nihil præscribit, pari ratione illud sit in omnibus locis & Prouincijs iustum pretium census vitalitij, quod in singulis Regnis lex Principis, vel Reipub. constituerit, vel vbi lex illud non præscribit, quod habet communis vsus fori, & prudentum æstimationi, iuxta quas regulas optime & erudite hoc pretium constituendum esse iudicauit etiam loco citato Didacus Couarru. Adiecit & prudentum æstimatione, quia vt omnes doctores tam Theologi quam Iurisperiti, cum hic census ad vitam alicuius constituatur, licet nihil magis incertum quam vita humana reperitur, nihilominus quia moraliter loquendo, qui proeusta sunt ætate, aut varijs morbis affecti, minus creduntur victuri, est propterea in constituendo pretio huiusmodi census habenda ratio ætatis, salutis, laborum, & aliarum circumstantiarum, eorum ad quorum vitam census vitalitij constituuntur ad arbitrium prudentum. Iuxta propositas regulas, & qualitatem eorum, ad quorum vitam hic census instituitur, prudens discernere facile poterit in singulis Regnis, & Prouincijs, quo pretio constitui debeat.

DE CENSU VITALITIO IUSTA
legis huius Regni Valentini.

IN hoc Regno Valentino tam pretium, quam cæteræ conditiones in hoc censu seruandæ, & quæcunque ad illum spectant lege cautæ sunt. Nam cum anno 1494. Ferdinandus Catholicus lege à se lata Madriti 10. die Octobris in vniuersum & omnino prohibuisset ne in posterum huiusmodi census vitalitij ab vlllo in hoc Regno Valentino quoquo modo constitueretur. Deinde anno 1499. cum ex huiusmodi contractus prohibitione varia damna & incommoda ciuibus huius Ciuitatis acciderent, sublata enim hac via, qua commodè frequenter suis consulunt necessitatibus, cogebantur sæpè quærere, ac recipere pecunias cum vsuris, vt huic damno sapientissimus ille Christianissimusque Rex occurrens, concessit lege à se lata Granatæ die 4. Octobris, vt liceret omnibus communitatibus, singulisque ciuibus huius Regni constituere census vitalitios sub hoc pretio, & conditionibus.

Imprimis vt pretium illius sit septem pro vno, ita vt redditus septem annorū æquetur forti. Noui hoc pretium nonnullis ex nostris iniustum & inæquale videri rei emptæ. Primo, quia hac ratione non exponitur vterque contrahentium ex æquo eidem fortunæ damni & commodi, quamuis enim periculum ali quod propter incertitudinem vitæ humanæ vtrique imminet, attamen cum per tam breue tempus fors recuperetur, emptor securior manet de illa recuperanda, & aliquod lucrum vltra illam, quam de damno aliquo recipiendo. Venditorem quoque probabilius est reddaturum sortem & aliquas præter illâ pensiones, quam lucraturum aliquand per huiusmodi contractum. Ex quo sequitur secundum, Censum vi-

talitium pretio adeo exiguo constitutum esse quoddam mutuum vsurarium, propterea quod habet emptor propter breuitatem temporis in quo pretium recuperabit spem moraliter certam se receptorum illam & aliqua lucra, quæ spes vsuraria est, & efficiens contractum, cui illa miscetur, usurarium.

Sed his non obstantibus, pretium hoc, quo apud nos census vitalitij constituuntur, censendum est iustum. Primum & potissime, quia lege regia sic est constitutum, Reges autem & Principes habere facultatem ad constituenda pretia rebus venalibus constat satis ex superioribus q. 77. art. 1. controu. 2. His accedit, non esse credendum Regem Catholicum Ferdinandum, in quo pietas, religio, prudentia, & æquitas cum cæteris virtutibus quæ in optimo principe desiderantur, adeo excelluerunt, temerè hoc pretiū probasse, sed matura deliberatione, & multorum peritorum & prudentum concilio: maximè cum ageret de approbando contractu, quent idem ante quinque tantum annos prohibuerat.

Secundo, In omni genere rerum (cui principio illa ratio Molinæi rectè nitebatur) quod est præcipuum, & potissimum, debet aliorum esse mensura, census perpetuus est velut præcipuus in hoc genere contractuum: erit ergo ab illo pretium in cæteris proportionem quadam desumendum, experimur autem dimidium pretij quo constituitur census, perpetuus esse optimum pretium census redimibilis, ita vt si perpetuus constituatur pretio vt 28. vel 30. habeantur vt iustum pretiū census redimibilis 14. vel 15. pro vno: ergo cum sit eadè ratio & velut proportio quædam vitalitij ad redimibilem, quæ est redimibilis ad perpetuum, sicut iustum pretiū redimibilis est dimidium perpetui, similiter iustum pretium vitalitij erit dimidium redimibilis: constituitur autem apud nos redimibilis pretio vt 15. vel 14. rectè ergo & seruata æquitate fuit constitutum, & vsu receptum, vt pretium vitalitij sint 7. pro vno.

Denique ex D. Tho. 1. 2. q. 67. art. 3. ad 3. quod etiã farentur authores alterius sententiæ, consuetudo tollerata per Principem vel per Respub. habentem potestatem coadendi legem obrinet vim legis, quatenus ab ea tolleratur; at hoc pretium in hoc Regno non solū tolleratur a Principe, sed ab eodem assignatur vt iustum, non ergo rectè, nec sapienter illud condempnant, vel de illius iustitia dubitant.

Argumenta autem quibus nituntur leuissima sunt, Ad primum enim dico, esto videatur tempus septem annorum breue in alijs rebus, & negotijs, in his autem quæ durationi vitæ humanæ innituntur non esse breue ad reddendum illius negotij damnum, vel commodum dubium, & incertum, cum nihil in resū natura magis incertum reperiri possit vita humana: quam certè nec ætas, nec salus, nec virium robur, nec ratio victus, neque vlla alia circumstantia securā reddat: imò experimur eos, quos diutius victuros credabamus, celerius interire. Vnde semper æquali fortunæ & forti vterque contrahentium in hoc genere census manet expositus, non enim in quacunque ætate (vt statim dicemus) iuxta eiusdem Regis Alphonsi pragmaticam licet illum instituere, sed in ea, iuxta quam non protrahatur in longa tempora.

Ex his patet, nec ratione huius pretij hunc censum esse mutuum vsurarium, cum in eo (sicut superior diximus) non recuperetur fors, sed illa tantum recipiatur pensio, in quam ius emptum est: cum etiam in mutuo vsurario fors certa est, & lucrum ex illa, in hoc autem censu quamuis durante vita illius, vel eorum quæ assignata est, intra 7. annos redditus, forti & pretio æquentur, cum tamen vita hæc adeo incerta sit, nec certum est lucrum, nec certa recuperatio fortis per illas pensiones diuisim; & per partes. Est ergo censendum iustum hoc pretium.

Nunc

Nunc ad alias conditiones, quas in censibus vitalitij Rex ille Catholicus exigit progrediamur.

Secunda igitur est, ut non possint ad plures vitas constitui quam duas, aliter constitui ipso facto sint inualidi & nulli.

Tertia, ne constituentur pignore aliquo accepto, sed accepto pretio in pecunia, quia cum propterea concedatur, ut per huiusmodi contractum, qui aliqua præsumuntur necessitate, possint illi commodè subuenire, illud vero nequeat fieri ex pignore, sed ex pecunia, alienum maxime erat à fine huius contractus, ut reddito tantum pignore aliquo venditori constitueretur: titulum etiam, quia pignus sic oblatum non est pretium, hic vero census est vera emptio & venditio, quæ aliter fieri nequit quam accepto pretio.

Quarta est, ne in constitutione vitalitij apponatur pactum aliquod, uel conditio turpis, aut iniusta, & signanter ut debeat aliqua alia persona illi præter uenditorem obligari.

Quinta, ne uenditor possit compelli ad redimendum huiusmodi censum, nisi propria sponte illi ita placuerit. Quia est uera uenditio, in qua fors & pretium transit pleno iure in absolutum dominium uenditoris: unde non potest ex natura ipsius contractus compelli ad illum redimendum per restitutionem pretij, maxime, cum hic census & ius percipiendi illum extinguatur omnino morientibus illis, ad quorum uitam institutus est.

Sexta, ne quis in minori ætate constitutus possit aliquem censum vitalitium sibi imponere sine consensu tutoris, & Prætoris decreto, ac ita ut certo constet pretium illius census conuerti, accedere in utilitatem, ac commodum hæreditatis illius: aliter à minori uenditus nullus sit, & tabellio qui scripturam illius census confecerit, usu artis suæ priuetur per decennium.

Septima, ut minor 25. annis nec huiusmodi censum sibi imponere, nec alteri in simili contractu: si dem suam iubere, sine consensu, ac facultate patris sui possit, vel duorum consanguineorum qui illi coniunctiores sint, si patre caruerit, aliter constitutus nullus sit & irritus, & tabellio qui in scripturam illum redegerit, priuetur etiam usu suæ artis per decennium.

Octaua, ut hi quibus interdicitur huiusmodi census vitalitios sibi imponere, nisi seruata forma eis præscripta, nulla ratione possint per interpositam aliquam personam illos suscipere sub promissione, scriptura tabellionis, aut priuato chirographo firmatos seruandi illam indemnem: sed hæc omnia ita esse inualida & irrita, ut nec census ille per interpositam personam constitutus alicuius sit roboris, uel tribuat aliquod ius contra minorem, cuius intuitu ab alio fuit uenditus, nec uirtute illius promissionis, de seruando illum indemnem, possit ab illo minore aliquid exigi.

Hæc sunt conditiones, quæ in illa Regia lege, siue pragmatica obseruari præcipiuntur, ut obseruatis illis sicut communi usu huius regni obseruantur, hic contractus iustus sit.

Solet & in eius constitutione & scriptura pactum quoddam apponi, ut liceat uitas quandoque mutare, quæ conditio & pactum si ex mutuo & libero utriusque contrahentis consensu apponatur, fiatque mutatio in uitas aliorum qui eiusdem sunt ætatis, salutis, roboris, & exercitationis, ita ut simili & æquali periculo diutius uiuendi, uel celerius moriendi probabili prudentium iudicio existant, conditio est quæ nullam continet iniquitatem, cum in hoc contractu incertitudo uitæ sit, quæ potissimè attenditur: Quæ de causa ubi eadem est ætas, salus, robur, & uictus ratio, eadem quoque est incertitudo, idemque ius: nec lege illa regia alia pacta prohibentur, quam quæ

prudentium arbitrio aliquam continebunt iniustitiam, uel iniquitatem.

ARTICVLVS VI.

AN CENSVS, QVI APVD NOS dicitur debitorium, sit iustus?

S V M M A R I V M.

1. In contractu predicto quattuor reperiuntur.
2. Opinio Didaci Couarruie & aliorum.
3. Opinio communis aliorum, iniquum esse, & usurarium interesse, quod accipitur.
4. Venditio huiusmodi quattuor modis fieri potest.
5. Res si uendatur in diem absolute, & simpliciter, iniquum & usurarium est, interesse aliquod accipere, alias potest accipi.
6. Contrahenti cuiusque licet se ipsum seruare indemnem, non quacunque ratione, sed iustur.
7. Pensio exigi non potest, ubi uenditio non est perfecta.

ACCIDIT, & frequentius quam deceret, ut uendat Petrus Joanni fundum, uel domum suam, uel aliquam aliam rem fructiferam, cuius non statim pretium accipiat, sed promittat uenditor, emptori in eam dilationem consentiente reddere illud intra quatuor, uel quinque annos. Post constitutam autem inter ipsos talem uenditionem ad tempus, conueniunt simul, ut quoad pretium illud Ioannes non reddat Petro, teneatur persolvere illi eandem, uel similem pensionem, quam esset redditurus, si ex pretio illo fuisset census super ea re constitutus: qui census, propterea quod ex pretio debito & non soluto constituitur, appellatur a nostris, communi uoce debitorium.

1. Reperiuntur ergo in hoc contractu hæc quatuor: Primo, res uendita, non quæuis, sed fructifera: nam ex pretio aliarum, quæ non sunt nata secundum se aliquos fructus ferre, non constituitur. Secundo, pretium expectatum per aliquod tempus, ex quo hic census constituitur super re uendita. Tertio, pensio iuxta quantitatem pretij annuatim reddenda. Quarto, pactum reddendi pretium illud intra tempus, de quo uterque conueniunt, ita ut possit in termino compelli uenditor ad illud persoluendum, quo pacto & conditione differt maxime hic census a redimibili. Quærimus ergo an ex pretio rei fructifera non soluto sed debito, cum huiusmodi pacto & conditione, ut teneatur illud post certum tempus persolvere, possit constitui census persoluendus per aliquot annos, antequam sit in mora, uel aduenit terminus illi solutioni pretij utriusque consensu designatum?

Huiusmodi contractum & censum probant Couarru. lib. 3. variar. resolut. c. 4. nu. 5. ubi de illo aburde differit & obiter cap. 11. num. etiam 5. Sequitur enim in hac parte sicut in multis alijs Carol. Molinaum, qui de eodem genere census (quæuis a nullo eorum sub nomine debitorij appelleretur) disputat etiam de usuris. q. 74. nu. 541. & apertius num. 545. In eandem sententiam refertur a D. Antonino inferius citando fuisse Baldus, referuntur ab eodem Couarru. nu. 6. Paulus Parisiensis conf. 60. nu. 21. lib. 1. Et Soc. confi. 176. & confi. 188. lib. 4. Quamuis confi. 130. eo. lib. oppositum doceat sequitur Panormitanum sibi que ipsi repugnet, eiusdem facit Siluestrum in uerbo usura. q. 11. dicto 2. Angelum, Petrum Ancharanum & nonnullos alios, quos tamen ipse non sequitur. In hac ciuitate Valentia habetur in usu, & communi fere omnium Iurisperitorum consensu probatur, nec uideo damnari illum à nostris Theologis, forsitan quia

quia vel de illius iustitia non consultantur, vel de ea exploranda pauci aut ferè nulli vt deberent, curarunt, præter quosdam Patres Societatis Iesu viros eruditos, & in his quæ ad fidelium conscientias pertinent plurimum exercitatos. Nos aliquando ne communem vsum facillè damnaremus, probabile iudicauimus propter Couarru. & Iurisperitorum auctoritatem hunc contractum exerceri, quamuis de illius iustitia semper (vt veram fatear) maximè dubitauerim: nunc autem quando iam hæc in lucem mittimus in communem omnium vtilitatem, quid verius videtur diligentius inuestigauimus, & explicabimus.

Couarruias, & qui hunc contractum fouent, vtuntur in eius fauorem his potissimè rationibus. Imprimis (quod est præcipuum illorum fundamentum) in l. curabit. C. de actio. emptio. & vendit. sic inquit Cæsares: [Curabit præes provincie compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere: quas & perceptorem fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licet nulla mora intercesserit, generauit.] Vbi lex ista, de cuius æquitate & iustitia nunquam est inter Doctores dubitatum; apertissimè constituit, vt emptor rei fructiferæ, cuius pretium non statim soluit, quamdiu illud non reddit, tantam reddat pensionem (quam ibi lex vocat vsuras) quantum fuerit pretium illud, vel pars pretij, cuius debitor est.

Secundo quæ videtur huius legis ratio esse, & iustitia. Cum contractus emptionis & venditionis pertineat ad iustitiam commutatiuam, debet in eo inter contrahentes seruari æqualitas, ita vt neque habeat vnus minus quam debet habere, neque alter plusquam debet habere: at si emptor rei fructiferæ, quamdiu pretium illius non reddit, nullam solueret vsuram & pensionem, non seruaretur profecto debita æqualitas, sed emptor haberet penes se & rem, & fructus, & pretium, & vsum illius, venditor vero nec haberet rem qua liberè se expoliavit, nec fructus, nec pretium, nec aliquem vsum vel vtilitatem ex illo, toto illo tempore in summa emptor haberet plucimum, venditor nihil, & ex consequenti vnus plus quam debet habere, alter vero multo minus, quod est iniquum, & contra rectam rationem: æquum ergo est & rectæ rationi maximè consonum, vt emptor qui fructus percipit nondum soluto pretio, illius vsuram pro ratione fructuum soluat venditori, qui re sua se ipsum expoliavit, quam non tenebatur tradere nisi accepto pretio. Quod si illud & rationi, & æquitati adeò consonum est, poterit à principio & tempore venditionis duci in pactum, & sub eo pacto ex pretio debito hic census constitui.

Confirmatur illud ex l. 2. C. de vsuris. vbi dicitur: [Æquitatis ratione, præstare emptor vsuras pretij non soluti cogitur.] Et l. Iulianus. §. ex vendito. ff. de actio. emptio. & venditio, sic ait Iurisconsultus: [Cum re ipsa emptor fruatur, æquissimum est eum vsuras pretij deperdere:] Simile legitur l. ult. ff. de fundo dora.

Tertio, inter vsuras lucratorias (inquit Couarr.) & compensatorias hoc interest: ut illæ sint propriæ & formales vsuræ, quæ omni iure prohibentur, at compensatoriæ, cum non sint veræ vsuræ nisi materialiter tantum, quia habent quandam rationem lucrati, cum tamen re ipsa non sint lucrum, sed receptio & compensatio quædam rei sibi debite, licite sunt & iuste omnium tam Theologorum quam Iurisperitorum consensu, ut nos superius docuimus quæst. 78. art. controuer. prima, at usuræ quæ exiguntur ex pretio rei fructiferæ non soluto, non sunt lucrato-

Tomus Secundus.

riæ, sed compensatoriæ: redduntur enim in compensam fructuum, quos percipit emptor rei, cuius pretium nondum soluit, quo pretio certè loco fructuum venditor eiusdem in suum commodum fuisse vsus, aut saltem potuisset vt ergo non sunt iniuræ.

Quarto, (quo argumento vtitur Molinæus) Iure naturæ licet cuique contrahenti se ipsum seruare indemnem, & ex consequenti apponere in contractu pactum quo illud obtineat: at si venditor rei fructiferæ non posset recipere pensionem pretij non soluti, pateretur damnum, cum & re ipsa, & fructibus illius, & pretio careret, potest ergo tempore contractus, vt ab isto damno se ipsum indemnem seruet, ita pacisci: Cum huius rei fructus tu statim sis percepturus, ego vero nec pretium recipiam, nec vsum illius, vendam tibi hac lege, vt quamdiu pretium non perfoluis pensionem illius loco fructuum mihi exhibeas: census autem debitorij nil aliud est quam venditio sub hoc pacto, est ergo contractus iustus. Quod enim vsum tabellionum duo contractus consiciantur, alter venditionis, alter census debitorij, propterea fit, ne in vno eodemque instrumento plures contractus distincti videantur inculcari, nihilominus re ipsa vnus est contractus sub isto pacto & conditione, qua vult venditor se ipsum seruare indemnem, emptore libere in illud consentiente.

Quinto ex Caiet. vt supra vidimus quæst. 78. art. 2. controuer. 22. venditio non perficitur ante solutionem pretij, sed manet imperfecta, & pendens vsque ad actualem illius solutionem, vnde fructus illius rei sic venditæ, ante solutionem pretij non sunt absolute, & omnino, ac pleno iure ipsius emptoris, sed venditoris, vt opinatur Couarruias: potest ergo venditor tanquam verus adhuc dominus illius rei, & fructuum eius, in compensam illorum fructuum recipere pensionem annuam, illamque in pactum ducere, quousque soluto actu pretio transeat res illa cum suis fructibus in absolutum, perfectumque dominium emptoris.

Sexto, si dominus vineæ locaret illam per aliquot annos agricolæ; potest pretium fructuum, quos illa nata est ferre deductis laboribus & expensis, ab illo exigere: at maiorem gratiam (inquit) Molinæus confert, qui vendit rem fructiferam alicui, cum transeat in eum & rei & fructuum dominium, quam qui solum locat, cum hic solum transferat fructus, ergo sicut potest ille exigere pretium fructuum, ita & venditor, cui non numeratur pretium, poterit illorum compensam exigere, & recipere: quod fit in isto contractu.

Confirmat illud, quia fors siue pretium quando res vendita fructifera est, debet similiter non esse sterile, sed fructiferum, reprehenditque ibi maximè Panormitanum contra sentientem, concluditque in hæc verba num. 547. Quia ergo id quod ob dilationem pretij penditur, concurrit cum fructibus rei traditæ, nullo modo est vsura, nec spectat ad negotiationem feneratoriam, nec principalem nec incidentem, sed est vera rei prosequutio, & compensatio sortis cum sorte. Quod si res vendita & tradita fructifera non sit, vel nullos interim pura ob calamitatem illius temporis afferat redditus, tunc si quid venditor ob dilationem recipiat, non est compensatio sortis cum aliqua sorte æquali, sed vera vsura: Hæc ille.

3 Oppositum omnino docent Syluester loco citato Maior in 4. distin. 15. q. 12. Gabriel eadem dist. q. 11. conclus. 4. D. Antonin. 2. parte titul. 1. cap. 8. §. 20. In eandem sententiam refert Siluester, Franciscum de Mayo D. Bernardinum, Summam Rosellam vsuræ, 1. §. 47. & Archidiaconum. Idem docuerunt

ex iurisperitis. Panormit. consilio quinto, consil. 66. & consilio 76. dubio 2. libro 1. Socinus (qui in hac parte ut antea dicebam sibi non constat) consilio 176. libro 2. & consilio 103. libro 4. Alexander consilio 119. 120. & 121. libro 4. & consilio 121. libro 5. Decius consilio 119. numero 4. Anron. Rebe. consilio 88. Aymon consilio 189. casu 3. & alij quos sibi in hac parte repugnare Molinæus & Couaruias ingenuè fatentur. Est ergo communis omnium tam veterum quam recentiorum Theologorum qui de hac re scripserunt præter vnum Angelum & Iurisperitorum sententia, iniquum esse, & usurarium interesse aliquod vel pensionem exigere, quando res fructifera actu & re ipsa venditur, expectata ex consensu venditoris per aliquod tempus illius solutione. Qua ratione contractus hic, quem debitorium dicimus, iniustus etiam erit, & pensiones vi illius receptæ erunt in conscientia computandæ in sortem, vel restituendæ.

Quam sententiam verissimam esse, & tenendam re diligenter inspecta non dubito: nititur enim illa firmissimis rationibus. Primo, in emptione & venditione transfertur omnino dominium rei venditæ inementem, contractus de quo nunc loquimur est vera ac realis emptio & venditio, constituto enim ac perfecto huiusmodi contractu, iam non potest venditor rem illam sibi retinere, aut alteri tradere, sed ita pertinet ad emptorem, ut si pereat emptori pereat, quæ omnia docent esse veram ac realem venditionem: ergo in huiusmodi contractu res illa fructifera transit omni iure in plenum absolutumque dominium emptoris, & ex consequenti fructus illius iam non sunt venditoris, sed emptoris, cum iure naturæ vnaquæque res domino suo fructificet. Docetque illud apertissimè lex fructus. C. de actio. emptione & venditione, vbi habetur [Ut fructus post perfectam venditionem ad emptorem pertineant, maximè post factam rei traditionem.] Quod si fructus illi, emptoris re vera sunt, sicut & res empta, iniquum est, ut teneatur emptor reddere aliquid venditori ratione fructuum, in quos ille nullum iam habet dominium vel ius.

Et confirmatur interesse illud siue pensio quæ exigitur ab emptore vineæ, quamdiu non reddit pretium illius, vel exigitur ratione fructuum quos percipit, vel ratione alicuius census constituti ex pretio ipso, vel titulo locationis illius vineæ donec reddatur eius pretium, vel ratione alicuius moræ in qua sit emptor, aut demum ratione pretij nondum soluti & expectatæ solutionis. Singula expendamus. Imprimis non potest illud exigere, vel recipi ratione fructuum, quos ex vinea illa emptor illius percipit: quia post perfectam semel consumatamque venditionem, sicut vinea illa pleno iure emptoris est, ita & fructus: nemo autem ratione rei, cuius verè dominus est, tenetur aliquid alteri soluere, ut paulo ante ostendimus: Nec ratione alicuius census ex illo pretio constituti. Primo, quia in censu potest quidem debitor redimere illum cum voluerit minime vero compelli, in contractu autem debitorij obligatur debitor ad soluendum pretium intra certum tempus, potestque compelli. Secundo, quia sic contrahentes non instituunt constituere censum redimibilem, sed hunc contractum ab illo longè diuersum, actus autem agentium iuxta illorum intentionem operantur. Nec ratio locationis hic locum habet, cum in locatione res locata maneat penes dominum prioris domini, & ipsi pereat, in hoc autem contractu res fructifera quæ venditur, transit in plenum dominium emptoris, ita ut si pereat ipsi pereat, non priori domino qui vendidit. Nec potest exigere ratione alicuius moræ cum dilatio illa solutionis mu-

tuo vtriusque consensu constituatur, in mora autem debitor non est, nisi quando adueniente termino sibi concessio, non soluit. Reliquum ergo est, ut exigatur recipiaturque interesse illud vel pensio sola ratione dilatæ solutionis: hac autem ratione aliquid ultra iustum pretium exigere, vel recipere usura est, & iniquitas, nisi intercedat aliqua ratio damni emergentis, vel lucri cessantis, quæ ex eodem Couar. & alijs hic non attenduntur, cum exigatur hæc pensio, etiã si venditor pretium illud in nullum usum esset conuersurus, ergo contractus huiusmodi ut a nostris exercetur iniquus profecto est, & usurarius.

Et confirmatur amplius. Si Petrus emens, verbi gratia hanc domum centum aureis, illos statim solueret nihil aliud ab eo deinde exigeretur, neque pro domo ipsa, neque pro usu illius, cum sit illud iustum pretium istius domus ut constituimus, emens autem domum habet ipso facto ex vi illius contractus dominium & usum ipsius: ergo quod, titulo isto debitorij exigitur; quando non reddit statim pretium, non alia profecto ratione, neque alia de causa ab eo exigitur, quam ratione dilatæ solutionis, quod est iniquum. Quod si dicas non est æquum venditorem illum & re sua carere, & illius usu ac pretio: Certè si hoc titulo liceret aliquid exigere quamdiu non soluitur pretium, in omni emptione & venditione quæ sit expectata solutione, liceret similiter, quamdiu emptor non reddit pretium, recipere aliquod inter usurium, cum in omni venditione, quæ sit in diem, venditor & re sua, & usu illius, ac pretio similiter careat: quod tamen est aperte falsum. Sed dices statim cum authoribus alterius opinionis, non licere illud in venditione rei & mercis quæ non est fructifera, licere autem in venditione rei fructiferæ, & ita in his tantum rebus constitui huiusmodi contractus, quia non est æquum, ut dominus ac venditor & re, & fructibus illius, & pretio careat. Hoc iam confutatum est: Quia sicut non potest recipere aliquid, eo quod careat pretio, quia esset usura, ita neque eo quod careat fructibus, cum fructus rei venditæ iam sint emptoris, qui verus illius dominus est, ex eo autem quod careas fructu, qui tuus re vera iam non est, sed meus, non sum tibi alicuius pecuniæ debitor.

Nec valet dicere venditori cessare lucrum in hoc casu, quia si recepisset illud pretium domus statim & innumerato, constituisset ex illo censum, aut exposuisset illud alicui negotio lucratiuo. Primo, quia (ut iam admonui) si hac ratione aliquid exigeret, iam non exigeret illud per contractum debitorij, de quo hic agimus, sed titulo lucri cessantis, qui titulus plurimum distat a contractu debitorij, & diuersè plurimum rationis, & considerationis est. Secundo, quia ad lucrum cessans exigitur, ut venditor habeat actu paratum alium emptorem, reddentem pretium innumerato, aliter lucrum non cessat, constituens autem debitorium non habet talem emptorem: Etenim iuxta ea quæ experientia docet, si talem haberet, non exerceret, huiusmodi contractum, sed uenderet ei qui solueret innumerato, uel constitueret censum. Quod si habens qui solueret pretium innumerato nollet illi uendere, sed huic alteri ad terminum, rogatus ab illo, uel in eius utilitatem & gratiam, posset tunc lucrum sibi propter illud, cessans exigere, ac recipere, sed hic titulus (ut dixi) plurimum distat a contractu debitorij, cuius iustitiam hic exploramus. Ex his sequitur falsa esse omnino quæ habet Molinæus loco citato numero 545. ad diluendas propositas rationes. Quis enim non uideat quæ falsum sit quod ait: iustus posse recipi interesse, propter dilatam solutionem quam si non esset dilatata. Primo, quia si non esset dilatata, emptor qui non statim

tim solueret esse culpa sua in mora, ratione cuius iuste ab illo exigeretur interesse. Secundo, quia dilata solutio (ut satis ex his que D. Tho. q. 78, art. 1. docuit) est mutuum tacitum & implicitum, quo fit, ut idem omnino sit ratio dilatae solutionis aliquid recipere quod recipere illud ex mutuo, in quo iniquitas usurae consistit. Iam quod secundo affirmant, fructum venditum emptoris quidem esse, fructus vero venditoris, donec solvatur illi pretium. Huic dicto repugnat ius naturae, quo [vnaqueque res domino suo fructificat.] Vnde pugnant rem esse emptoris, fructus vero non esse illius, donec solvatur pretium, cum damnum illius rei fructiferae non pendeat à solutione pretij, ubi venditio semel perfecta, firmaque existit.

Deinde ad tertiam rationem Gabrielis quam hic attigimus, periculum rei emptae esse penes emptorem, qua ratione res illa ipsius omnino esse comprobatur, & ex consequenti fructus: Respondet duo Molinæus: Prius est, idem periculum habuisse antequam illi traderetur: Alterum est, venditorem non recipere illud ratione alicuius periculi in alterum translatis, quod est de natura emptionis, sed quia translatis in illum fructus quos poterat sibi retinere. Novum tamen horum institutum est accommodatum. Prius enim illud falsum est, nam periculum rei antequam illa emptori vendatur, & tradatur, penes venditorem est, post venditam vero & traditam, penes emptorem, ex quo sequitur emptorem verum esse tunc illius dominum, & similiter fructuum, quod est argumentum Gabrielis & Theologorum, quod Molinæus non diluit: Namquam enim respondet, nec potest respondere huic principio iuris naturalis [quamcumque rem domino suo fructificare, non alteri.] Quod secundo ait, venditorem iuste recipere interesturium, quia contulit eminenti percipiendum fructuum, quam non tenebatur dare, nullius est pendens: Primo, quia eo ipso quo dominus rei fructiferae voluit illam vendere expectata solutione, voluit simul & fructus illius similiter tradere expectata quoque solutione, cum non possit tradi res fructifera, quin simul tradantur vna cum ea naturales illius fructus, ut huius principij toties repetitur. Fructus rei ad verum eius dominium pertinere non ad aliū, sunt enim velut accessorium rei, debentque illam sequi.

Secundo, quia in omni venditione ad creditum venditor libere vendit rem quam poterat sibi retinere, nec propterea licet illi ob dilatam solutionem aliquid exigere, cum dilata solutio quoddam mutuum sit, quae est quarta Gabrielis ratio. Quod autem respondet in huiusmodi emptionibus non reperiri mutuum, quia mutuum non est negotiatio, sed officium, hic vero contractus negotiatio est, ridiculum est, stat enim semper doctrina D. Thom. in solutione dilata mutuum contineri. Quamvis enim mutuum diversus contractus sit, diversumque negotij genus à venditione, at quod pertinet ad solutionem pretij, illam expectare non minus est officium, & in re fungibili, quam mutuum, cum expectans solutionem perinde re ipsa se habeat, ac si pretium quod in numerato erat accepturus, emptori mutuaisset usque ad tempus illud, in quod dilata solutio est, tunc illud tanquam sibi mutuum redditurus, quod & pluribus alijs locis eiusdem tractatus fateretur Molinæus.

4 Dicamus igitur quatuor modis posse fieri huiusmodi venditionem: Primo absolute & simpliciter vendendo ad creditum propria sponte venditoris, veluti non habentis alium qui eandem emat in numerato. Secundo, ita ut cum haberet quidem qui actu rem illam in numerato emeret, institueretque

pretium illud in presenti recipiendum in aliquod negotium sibi utile & lucrarium convertere, rogatus tamen ab alio, in eius utilitatem & gratiam, vineam quam poterat actu & statim pecunia presenti vendere, & negotio sibi utili tradere, vendit huic alteri ad creditum. Tertio, ita ut ex pretio illo circa omnem fraudem & dolum constitueretur census redimibilis, eadem omnino ratione qua constitueretur, si pretium illius vineae, vel fundi fuisset à venditore in presenti, & ipso tempore contractus vna manu receptum, & eidem emptori alia manu simul traditum, tanquam pretium iuris censitici in illa re constituti. Quarto & ultimo, ut venditio non fiat absolute & simpliciter, sed sub conditione, & dependens à tempore solutionis faciendae: ita ut quamvis res illa emptori tradatur, tradatur tamen in usum tantum & possessionem vitalem ipsius, minime vero actu illi vendatur, vel transferatur in eum plenum perfectumque illius rei dominium, donec actu & re ipsa pretium de quo inter utrumque conventum est, exhibeat, qui contractus proprie continet haec duo. Primo sponsonem, siue promissionem absolutam, & firmam de venditione illius rei actu faciendam, sub certis iam inter eos constituto pretio, cum primum actu & innumerato illud reddiderit. Continet secundo translationem dominij vitalem in illum emptorem, quandiu pretium rei non solvitur, reddito interim iusto pretio illorum fructuum, sicut fit in vera locatione rei fructiferae per aliquod tempus. Qua ratione haec venditio non est absoluta translatio dominij in emptorem, antequam pretium actu reddat, nec periculum illius rei penes emptorem est, sed penes venditorem, sicut & dominium eiusdem penes ipsum manet, donec pretium illud actu recipit: nec est venditio ad creditum, sed in pecunia numerata, cum tunc res illa eiusque dominium pleno iure in emptorem transferatur, & non antea.

5 Quibus constitutis dico cum communi Theologorum schola unico Angelo dempto, & communi etiam Iurisperitorum doctrina, Imprimis si res vendatur in diem illo priori modo, absolute & simpliciter, iniquum esse & usurarium aliquid interesse, vel pensionem exigere, quandiu pretium non redditur. Quia nec ratione dilatae solutionis illud exigipotest, quod est aperta usura, nec ratione fructuum cum illi facta venditione omni iure sint iam emptoris, sicut & res ipsa. Vnde duplex in hoc contractu est iniquitas, Prior, ut exigatur interesse, aut ratione dilatae solutionis, aut ratione rei iam alienae nec sibi debitae, quales sunt fructus rei post venditionem absolute & simpliciter factam. Posterior, ut cum dicatur venditor illam pensionem exigere ratione fructuum, exigat quoque ac recipiat illam, eo etiam tempore quo ex aliquo infortunio nulli recipiuntur ab emptore fundi, nec fuissent recepti à venditore si apud eum permanisset.

Quod si vendatur secundo modo posse aliquid interesse exigere, & recipere, & de eo tunc pacisci, non ratione dilatae solutionis, nec ratione fructuum quos percipit, ut constat, sed ratione lucri sibi verè cessantis, cum haberet emptorem in numerato solventem, & animum convertendi statim pretium illud in negotium sibi utile & lucrarium, iuxta ea quae superius docuimus questio. 78. artic. secundo. controuer. 18. Quo casu non est exigendum tantum interesse, vel tanta pensio, quanta est quantitas, aut valor fructuum, sed quantum lucri venditori illi probabiliter & prudentum ac peritorum iudicio censetur cessare, eo quod non recipiat statim pretium, quod re illa alteri vendita recepisset, & in negotium sibi utile commutasset.

Si vendatur tertio modo contractus etiam iustus est, ubi constitutio illa Pij V. non viget, quia ubi illa non viget, licet ex vero & iusto pretio rei vendita, citra omnem fraudem & dolum censum redimibilem constituere, ut constat ex artic. 3. huius questionis. Controuer. 8.

Denum si vendatur quarto illo & ultimo modo, licet etiam interesse illud, & pensionem exigere, ac recipere, quamdiu pretium non redditur ratione fructuum, cum res illa non vendatur actu, nec transferatur illius dominium in emptorem, nisi eo tempore quo actu & innumerato exhibet illius pretium; præcedens vero contractus solum fuerit sponsio, firmaque promissio rei tunc vendendæ sub illo pretio inter ipsos constituto, & ex consequenti toto illo tempore, quod actuale pretij solutionem præcessit, quamvis emptor ille usum possessionemque illius habuerit, fructusque perceperit, habuit tamen perceptus illos, non ut dominus, sed ut locator, seu conductor, cum quo de venditione rei à se conductæ, verus illius dominus sub certo eiusdem pretio usque ad illius solutionem iam conuenit, fidemque dedit. Quem modum refert etiam Couarruias loco citato num. 6. iuxta l. sicut emptio. §. ut ff. locati, vbi Doctores omnes hunc modum probant, & necessario, se enim ipso & natura sua iustus est.

Ex his colligere licet nonnulla contra Molinæum & Couarru. Primo rectè consuluisse Panormit, libro j. consi. 6. & Soc. consi. 130. lib. 4. dominium cuiusdam domus, qui prius illam cuidam per octo annos locauerat, cum eandem postmodum eidem conductori actu vendidisset, non potuisse rita conscientia redditum aliquem vel mercedem locationis à die venditionis in posterum recipere, esto venditori non fuerit pretium domus statim solutum, sed per aliquod tempus expectandum, quia ab ipso venditionis die tam domus illius dominium quam usus fuit omnino emptoris, sicut & periculum, nec venditori aliquid aliud præter solum pretium iure debebatur, sicque debet considerari prudens peritusque Theologus. Secundo venissimum esse quod docet Gabriel loco citato, venditorem tradito fundo & data emptori dilatione ad soluendum pretium, non posse accipere fundum illud in pignus, cum pacto ne teneatur fructus computare in sortem partemque pretij: Quia si venditio simpliciter & absolute fiat, emptor sicut efficitur verus illius fundi dominus, ita & fructuum, nec habet iam venditor aliquod ius in illos, sed accipiens eos recipit re vera alienum in foro animæ, quidquid nonnulli Iurisperiti secuti Molinæum & Couarru. sentiant. Multa alia colligunt uterque ex sua sententia, quæ aut huic communi Theologorum doctrinæ, quam sequimur, non repugnant, aut si qua ex parte illi aduersentur nullam habent vim, cum omnia quæ colligunt nitantur illi falso fundamento, fructus rei venditæ non esse emptoris, sed venditoris quamdiu non redditur illi actu pretium: satis enim constat ex dictis, dominium fructuum non nasci ex solutione pretij, sed ex dominio rei, cum iure naturæ, ut sæpe diximus [Vnaquæque res domino suo fructificet, non alieno] quod ius expressit illa l. fructus. superius citata. Quo fit, ut sicut per veram absolutamque venditionem dominium rei venditæ transfertur pleno iure in emptorem, quamvis non statim reddatur pretium, ita & fructus.

Ad argumenta in oppositum. Ad primum: Lex illa curabit adeo torquet Iurisperitos, ut innumeras illius proponant expositiones, quas ipsi intellectus vocant, Quod ad nostrum autem institutum spectat, Respondeo imprimis, agere Cæsares in ea de emptione possessionis fructiferæ; quæ ad hæredi-

ritatem pupilli pertinebat, quem tutor in utilitatem pupilli cuidam vendiderat, tradideratque accepta tantum quadam parte pretij, venditione illa conuenientia quidem & constituta inter ipsos, non tamen adhuc perfecta, & iam consummata, sed consummanda adhuc, & perficienda dum primò reliquum pretij actu exhiberetur, quæ ratione donec illud totum integrumque redderet emptor, non habebat perfectum illius possessionis dominium, neque illius periculum omnino ex parte penes ipsum erat, sed penes venditorem: Cæterum eius partis fructuum, quæ parti pretij iam traditi respondebat, erat quidem verus absolutusque dominus, eius vero partis quæ parti pretij adhuc persoluedi respondebat, velut locator tantum, & conductor. Quæ omnia mature, & prudenter Authores illius legis considerantes decernunt, & iuste, ut emptor ille, partem pretij quam penes se habet cum vsuris, idest cum pensione illi parti fructuum commensurata, restituat, ac persoluat; Redduhque duplicem huius functionis rationem, dum dicunt [Quas & perceptorum fructuum ratio, & minoris ætatis fauor, licet nulla mora interuenit, generauit:] Quæ si rectè, & acurate expendantur, debet necessario genpinus, & verus istius legis sensus, & intellectus esse is, qui a nobis proponitur.

Atque enim imprimis illud iuste deberi ex ipsa ratione fructuum. Percontor, quæ est propria natura, & ratio fructuum? Certè hæc, ut sint illius ad quem agri, vel possessionis illos ferentis dominium pertinet, ut sicut iure naturæ vnaquæque res domino suo perit, ita quoque illi fructificet. Certè hoc nouerant Cæsares: Nouerant etiam per absolutum, & perfectum venditionis contractum, eius rei quæ sic venditur, dominium pleno iure in emptorem transire, siue pretium illius innumerato soluat, siue ad terminum: Cum ergo hæc duo Cæsares optime noscent, nimirum emptorem venditione perfecta habere plenum perfectumque rei sibi venditæ dominium, & hanc esse propriam rationem & naturam fructuum, ut vnaquæque res domino suo fructificet, eo ipso quo dixerunt, emptorem qui partem pretij penes se haberet, debere illud reddere cum vsuris ex propria ratione fructuum, docuerunt se loqui de venditione possessionis, imperfecta, perficienda verò dum totum pretium redderetur; in qua venditione emptor iuxta partem pretij redditi habeat acquisitum dominium in partem fructuum, venditori verò maneat altera pars fructuum, donec reliquum pretij exhibeatur. Secundum rationem sumit dicta lex ex fauore, quo iura pupillos in minori ætate constitutos solita sunt afficere, illorum utilitati semper prospiciendo. Cum ergo dicat debere emptorem partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, in fauorem minoris ætatis, indicat aperte, curatorem, possessionem de qua ibi agitur, sub hoc pacto vendidisse, ut quamdiu partem illam pretij emptor penes se habebat, partis quoque fructuum non haberet dominium, sed velut illius locator vsuras (idest pensionem illi respondentem) persolueret, ut sic tutor, cui ex officio incumbit, quæ negligentia sua non fuerit pupillo lucratus, ex proprijs reddere, se ipsum seruariet indemnem. Aliter enim quid refert pupillo accedat ne vsuræ illæ, & pensiones hereditati suæ ex bonis emptoris, vel ex bonis tutoris.

Quo fit, legem istam propterea in fauorem pupilli illud constituere, quia in illa venditione pars fructuum ad venditorem adhuc ex mutua ipsorum conuentione pertinebat, nec venditio illa omni ex parte perficiebatur, donec totum integrumque il-

lius

Ius possessionis pretium venditori exhiberetur. Nec obstat vocari in ista lege contrahentes istos emptorem & venditorem, quia cum contractus iste iam esset inter eos initus, & constitutus, quamuis nondum perfectus & absolutus, per absolutam & plenam rei venditæ traditionem, potuerunt sic appellari, nec alia commodiora nomina legislatori se obtulerunt ad illos appellandos. Qua ratione potest quidem res quævis fructifera iuste vendi, ita ut sit firma & constans illius pensio & promissio, accerto pretio constituto, quin & actualis illius traditio: sub ea tamen conditione, (iuxta quartum illum modum quem proposuimus,) ut quamdiu pretium non redditur, dominium illius rei ad venditorem yna cum eiusdem periculo spectet, fructus vero sint emptoris reddita annua pro illis pensione, sicut fit in locato & conducto: Qua ratione non recipitur aliquid ratione expectatæ solutionis, & pretij nondum soluti, sed ratione fructuum, quorum, venditor sicut & rei, verum dominium penes se retinet, donec actuali solutione pretij venditio illa perficiatur. Debitorium autem, de quo hic agimus, est perfecta & absoluta rei fructiferæ venditio, qua plenum, perfectumque dominium, & periculum rei venditæ in emptorem transfertur: Qua de causa fructus illius ita efficiuntur pleno iure eiusdem emptoris, ut nulla ratione pertineant iam ad venditorem, nec ratione eorum aliquid exigere possit, multo minus ratione expectatæ solutionis, quod est usura.

Et miror certè, quod nomine ipso quo utimur in hoc contractu satis indicante illius iniquitatem, & iniustitiam, non admoneamur. Dicitur enim debitorium, indicans ratione pretij debiti necesse redditi aliquid recipere venditorem, quod idem omnino est, quod recipere aliquid ratione expectatæ solutionis rei venditæ: quod quam iniquum sit, satis ex superioribus constat, nisi ubi interuenit lucrum verè cessans venditori, & cum omnibus illis conditionibus, & circumstantijs, quas ibi tradidimus.

Quod si explicatio l. curabit, quam hic reddimus, nulla ratione alicui placere possit, sed ea solum quam amplectuntur Molinæus & Couarr. nos, qui iudicium animæ respicimus, lex illa nullo pacto vrget, quia nullum est incommodum, ut lex aliqua Civibus à Paganis Principibus lata aliquas probet vsuras, sicut legibus Romanorum admittebantur: Usura autem aperta est, ut ex superioribus & progressu huius articuli abundè constat, aut ratione fructuum, qui iam alieni sunt, aut ratione expectatæ solutionis, aliquid exigere, quam in nostris debitorijs, prout a nostris exercentur, committi, satis ostendimus.

Ad secundum, quod est potissimum Couarru. argumentum à ratione petitum, respondeo: Nullam reperiri inæqualitatem, propterea quod vendens rem fructiferam ad creditum venditione absoluta, & perfecta nullum recipiat interesse, quamdiu emptor non est in mora: quia æqualitas quæ in contractu emptionis & venditionis exigitur, non consistit in eo, ut sicut emptor rei fructiferæ recipit fructus ex ea, ita emptor recipiat aliquod interesse quamdiu non soluitur pretium, cum eius solutio, ipsius consensu differatur. Hoc enim quod Didaco Couarru. videtur inæqualitas non provenit ex natura contractus, sed ex natura rerum, quia res illa fructifera nata est ferre fructus vero domino ipsius, verus autem dominus illius post perfectam venditionem non est venditor, sed emptor: pretium autem non solum non est natum ferre aliquos fructus, nisi ubi intercesserit vera ratio lucri cessantis, aut damni emergentis: Sed consistit emptionis, & ven-

Tomus Secundus.

ditionis æqualitas in eo, ut valor rei æquetur pretio, & è conuerso pretium valori illius, siue reddatur statim pretium illud, siue differatur illius solutio. Vnde oblato vel constituto iusto pretio, etiam si solutio illius differatur, seruetur nihilominus debita in illa venditione æqualitas.

Ad confirmationem ex l. 2. C. de vsuris, dico haberi in ea sermonem, sicut & in illa l. curabit. de venditione perficienda actuali solutione pretij, in qua donec illud actu reddatur, postulat æquitatis ratio, ut fructuum rei quam emptor iam habet, nec dum soluit, vsuram, siue pensionem exhibeat: cum toto illo tempore, tam ipsorum, quam rei fructiferæ dominium penes venditorem maneat. Eadem ratione explicanda sunt. l. Iulianus: & l. vltima. ff. de fundo dotal. Etenim si sola ratione non soluti pretij, præcipere reddi vsuras, aut interesse aliquod, ut videntur verba illius. l. 2. C. de vsuris primo aspectu insinuare, iniquum præcipere, cum ratione dilatæ solutionis aliquid exigere vsurarium sit omnino.

Ad tertium respondeo, pensionem quæ exigetur re fructifera vendita, aliquo ex illis tribus posterioribus modis quos constituimus, nempe 2. 3. & 4. reduci quidem ad vsuras compensatorias, cum in eis non exigatur pensio illa & interesse ratione expectatæ solutionis, aut fructuum iam alienorum: sed vel ratione lucri cessantis, ut in secundo modo, vel ratione iuris censitici redimibilis iuste constituti, ut in tertio, aut ratione fructuum quorum emptor nondum verus dominus est, sed habet solum rem illam, donec pretium persoluat, ut locatam, vel conductam, ut in quarto. Interesse autem & pensio quæ exigetur, re fructifera vendita venditione absoluta & perfecta, pertinet profecto vel ad vsuras lucratorias & iniquas, si recipiatur, sicut recipitur ratione expectatæ solutionis, vel certè ad iniquam acceptionem alieni quod est furtum, si recipiatur ratione fructuum, cum illi iam non sint venditoris, sed emptoris absoluto plenoque iure, exigere namque ut reddam tibi aliquid, pro ea re quæ mea omnino est, ad speciem furti spectat, quia exigit a lienum inuito domino.

Ad quartum dico, licere vnicuique contrahenti se ipsum seruare indemnem, non quacunque ratione, sed iusta tantum & licita: Vnde vendens rem fructiferam potest, ut se indemnem seruet, conuenire cum emptore, ut venditio non perficiatur, ne tam dominium quam periculum rei transeat pleno iure in emptorem, donec actu persoluat pretium, sed habeat interim rem illam, ut locatam, cuius fructus iusto pretio accipiat: At si venditio absolute & simpliciter fiat, iniquum est, pensionem aliquam donec pretium solvatur, exigere: cum nec possit exigi ratione fructuum, qui iam sunt alieni, nec ratione pretij nondum soluti quod est usura, Quare hac via nemini licet se ipsum indemnem seruare.

Quintum argumentum probat, quartum illum modum, quo dicimus posse exigi pensionem & interesse loco fructuum, quia ubi venditio non perficitur vsque ad actualem solutionem pretij, tam res, quam fructus, quam illorum dominium ad venditorem pertinent, & vna cum illis periculum rei: At in contractu de quo hic agimus, venditur res perfecta absolutaque venditione, transferturque per eam illius rei & dominium & periculum in emptorem, qua de causa transit simul in ipsum pleno iure fructuum illius rei dominium.

Ad sextum dico maiorem gratiam, id est maius & ius dominium conferre vendentem rem aliquam emptori illius, quam conferatur conductori eiusdem, quia huic solum transfertur vsus per aliquod

X x 3 tem-

tempus : Inde tamen non sequitur debere emptorem pensionem aliquam reddere ratione fructuum, sicut debet conductor, imò colligendum est oppositum, conductorem quidem teneri, quia recipit fructus alienos pretio æstimabiles, emptorem verò, cui res perfecta absolutaque venditione traditur, non teneri, nec posse ab illo exigi : quia fructus illi iam non sunt venditoris, sed solius emptoris & pleni iure, in quem venditor nullum aliud ius post factam venditionem habet, quam recipiendi pretium de

quo inter sese conuenerunt adueniente termino : Propter quod si fuerit in mora, poterit quidem aliquid exigere ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, iuxta ea quæ superius docuimus, quamdiu vero in mora non est, si quid exigatur, perspicuum est sola ratione expectatæ solutionis illud re vera exigi : Quod quam iniquum sit & usurarium abundè constat, tam ex superioribus, quam ex progressu huius articuli.

Et hæc de tota disputatione de Censibus pro instituti nostri ratione dicta sufficiant.

DISPUTATIO DE CAMBIIS.

EXPLICATIS his quæ ad contractum census, & varia illius genera pertinebant, proximum est ut de contractu Cambij, & singulis eius speciebus differamus. Disputatio profecto omnium quæ in hac parte Theologo contingere possunt difficilima, & quam innumeræ artes, & technæ, quas infaciabilis mercatorum & campforum cupiditas excogitavit, adeo intricatam, & obscuram reddiderunt, ut coelesti luce plurimum indigeamus ad deprehendendos ipsorum cavillos, æquitatemque & iustitiam huius contractus inuestigandam.

Disseruat de hac materia scholastici DD. paucis & obiter in 4. distin. 15. D. Thom. lib. 2. de Regimi. Princip. Conradus in suo opere de contract. quest. 99. & seq. Medina C. de rebus restit. peculiari Tractatu de Cambijs. fol. 145. D. Antoni. 2. p. tit. 1. cap. 7. Fr. Hieronymus de Luca in suo tractatu de Cambijs. Caiet. tom. 2. suorum opusculorum opusculo 7. cui titulus est de Cambijs. Soto lib. 6. de Iusti. q. 8. per totam. Summistæ in verbo usura. potissimè Angelus. usura. cap. 1. num. 5. 1. & seq. Silu. usura. cap. 4. Canonistæ in cap. Naviganti. de usuris. maxime Nunnarrus in relectio. eiusdem cap. cuius epitomem proponit in Manua. cap. 17. post numero 283. de usura, circa Cambia. Covarru. tomo 2. tractatu de Collatione Numismatum cap. 7. num. 3. & seq. Et omnium optime Religio. nis nostræ abbas Fabianus de Ianua: qui Ianuæ ubi ars Campsoria maxime viget, & exercetur, in gratiam mercatorum Ianuensium a Præsule eiusdem civitatis admonitus, in hac parte plurimum laboravit.

Dividitur hæc disputatio de Cambijs in tres partes seu tractatus. in primo explicabimus quid propriè sit Cambium de quo hic agimus, & quid hoc negotij, & contractus qui a DD. vocatur ars Campsoria: In secundo proponemus varias species, & formas Cambiorum, quibus utuntur mercatores. In tertio explicabimus priuatim & in particulari, quæ Cambia licita sint & honesta, quæ vero iniqua & usuraria.

QUESTIO PRIMA.

DE NATURA, ET PROPRIATIONE Cambij, & artis Campsoriæ.

SUMMARIUM.

- 1 Cambium quid sit.
- 2 Cambiorum formæ tres.
- 3 Cambium unde sumpsit initium.
- 4 Cambium non est emptio, vel venditio, nec locatio & sat.
- 5 Contractus Cambij non minus pertinet ad iustitiam commutativam quam emptio, & venditio.
- 6 Cambium, & ars campsoria quomodo differant.

ARTICULUS I.

Quid sint Cambium Ars Campsoria.

CONSERVEMUS initio hanc vocem Cambium non reperiri apud Cicero-nem, Quintilianum, & alios candoris & elegantia; lingue studiosos, habent tamen illam alij auctores, latini quoque sermone periti. Utitur enim hoc verbo Cambio tanquam per mutuo unde Campsi, id est, permutatum, & Campsor, id est, permutator. Priscianus lib. 10. cap. 2. ubi affert illud ex Ennio veteri poeta: Leucaten Campsors, id est, permutant. Eadem quoque vox legitur apud Nebricensem. Jurisperitis est maxime in usu, ut videre est apud Tiraquellum lib. de retract. 6. 10. Bal. in cap. 1. [§. Si quis dominus.] ff. Quo tempore miles. Et alios recentiores de quibus

Covar. loc. cit. Philosophi agnouerunt quidem hoc genus contractus, non sub nomine Cambij, sed sub nomine commutationis vel permutationis: ut constat ex Arist. 1. Polit. cap. 6. & similiter Theologi antiqui, ut D. Thom. q. 77. art. 4. in corp. Recentiores tamen omnes quos retulimus de hac re differere, utuntur nomine Cambij pro commutatione pecuniarum, unde industriam exercendi hunc contractum vocat artem Campsoriæ, & mercatores illum exercentes Campsores quibus vocibus tanquam inter omnes DD. tam Theologos quam Iuristas receptis, est a nobis in hac disputatione utendum. Vocatur etiam hæc Ars Numularia, & illam exercentes Numularij, ita Arist. loc. cit. & in Sacris litteris Matth. 21. Menfas Numulariorum euerit. A Græcis dicitur Collibia, & Campsores Collibistæ, quia apud Græcos lucrum illud quod recipit Campsor ex pecunia dicitur Collibus, ut habet Budeus l. ult. ff. de pign. actio. Dicuntur etiam argentarij & mensularij, ut refert Covar. loco citato, quod probat ex Plauto in Persa, & in Asinaria, & Terentio in Phormione: ita domus, quas conducebant Romæ Campsores ad exercenda Cambia, vocabantur tabernæ argentarij, unde l. qui tabernas argentarias. ff. de contrahend. emptio. & l. Argentarius. ff. de edendo. in priu. Habebant hi huiusmodi domos in foro prope ædem Castoris, unde illud ortum fuit, ut quando recedebat, seu fugiebant fallentes creditores, dicerentur cedere foro: ita Budeus l. Si hominem. ff. depositi. Ex his fit Cambium idem esse latine quod commutatio, seu permutatio vnius rei pro reali & diuersa.

Obseruemus secundo, Ex Aristot. loco citato. D. Thom. q. 77. artic. 4. Soto lib. 6. q. 8. art. 1. quod & nos initio questionis. 77. proponentes varia genera contractuum attigimus, tres esse commutationum, seu Cambiorum formas, quæ progressu temporum inter homines introductæ sunt. Prima est, in qua commutatur vna res pro alia, ut panis pro vino, quæ commutatio

ratio antiquissima est, ita coeua ipsi naturae, ut cum primis homines conditi fuerunt, statim illa uti ceperint. Conferrebat vnus alteri ea quibus ipse abundabat alter vero egebat, recipiebatque vicissim & mutuo ab illo quae sibi opus erant, & quibus alter abundabat. Ita Gene. 21. emit Abraham ab Abimelech Rege Palaestinarum aquam cuiusdam putei exhibitis 7. agnis. Et Psal. 43. dicitur. [Et non fuit multitudo in commutationibus eorum.] Precessit haec emptio & venditio & omnes alios contractus, ut optime Paulus Iuriconsult. l. 1. ff. de rerum permutatione. Ceterum cum haec Cambitio & commutatio non sufficeret ad leuandas humanas indigentias, tum quia res quibus hic abundabat, non poterat deferre in locum vbi existerent ea quibus ipse egebat, vel non poterat illas seruare in aliud tempus, tum quia habens, v.g. triticum, cui alter offerebat vinum, sepe non indigeret vino, sed alia re quam egebat, vel non habebat, ideo oportuit excogitare rem aliquam, quae esset commune omnium pretium & quae exhibita posset vnusquisque comparare sibi quamcunque rem qua egeret, & quae quocunque deferri posset, & in quoduis tempus seruari, & qua oblata nemo tenueret rem suam cum illa commutare: Ita fuit inuentum Numisma ex metallo confectum, & caractere, ac imagine alicuius Principis, vel Reipub. designatum, tanquam pretium, & mensura publica omnium rerum ut optime docent idem Iuriconsult. l. citata. Arist. 1. Polyr. cap. 6. D. Thom. lib. 2. de Regimine Principum. cap. 13. & Laurentius Camb. Consulu. 2. quest. 26. Quemadmodum enim mensura publica caractere Reipub. designatur, vti nullo de illam integritate & fidelitate a nemine dubitetur, ita & Numisma ex quocunque metallo conficiatur, appposito publico illo caractere iudicatur illius esse valoris & pretij. Ita cepit secundum genus Cambij, quo res traduntur pro Numismate, quod proprie vocatur emptio & venditio, necessarium quoque naturae & vitae humanae, accedensque maxime ad primum illud genus commutationis. Sicut enim in primo illo tradebatur vna res pro alia aequalenti, ita in hoc secundo traditur res pro metallo, quod virtute illius caracteris est aequalens rei quae recipitur.

His duobus generibus commutationis & Cambij sufficere videbatur prouisum humanae indigentiae, tamen inuenit Numismate, cum non oēs pecuniae essent eiusdem rationis, sed differrent in specie, in quantitate, & qualitate, cum aliae aureae aliae argenteae, aliae ex ferro, vel auriscalco, aliae maioris aliae minoris valoris, aliae in vna Prouincia receptae & approbatae aliae, in alia, ceperunt homines imprimis ad res emendas pecunias commutare inter se, ut aureas pro argenteis, pecunias maioris valoris pro pecunijs minoris: deinde vero pecunias vnus loci pro pecunijs alterius loci, & Prouinciae quo erant ituri: Ita cepit tertium genus Cambij, & commutationis pecuniae pro pecunia in eodem loco, vel diuersis, maxime diuersum a duobus precedentibus. Quod tertium genus Cambij licet fuerit a principio introductum ad commutandas pecunias vnus loci in pecunias alterius, vbi illae priores non admitterebantur, cupiditas tamen humana peperit & aliud tertium genus, nimirum, ut commutaretur etiam pecunia eiusdem rationis, & valoris, ex vno loco in alium, vel tradita prius pecunia, & deinde recipienda, vel contra illa prius recepta, & deinde restituenda.

Hanc commutationem & Cambium initium sumpsit ait Aristor. loco citato cap. 1. locum vero istum Aristor. D. Bernardinus sermone. 39. artic. 3. Iacobus Vngarellus in Scholijs Angeli loco citato. Et Caeser. in opuscul. de Cambijs. cap. 3. ita explicant. Cum forte mercator pecuniam suam ex patria sua in alium

locum a portasset, inuenissetque ibi plus illam valere quam apud suos, cepit reuersus in patriam, conferre ibi pecuniam commutandam cum pecunia eius loci vbi plus illa valebat, ut hac ratione, & per huiusmodi commutationem pecuniae lucraretur, reddereturque ditior, sicque ceperunt mercatores has commutationes, & Cambia pecuniae vnus loci pro pecunia alterius loci, quandoque eiusdem quandoque alterius rationis & sortis, exercere: reddique periti & industrii in hoc negotio, & contractu Cambiendi, & commutandi pecunias.

Ex his tribus generibus Cambiorum, licet omnia sint vere commutationes & Cambia, qua ratione in Iure omnis commutatio vnus rei pro alia, quaeunque illa sit, dicitur permutatio. l. 1. ff. de contrahen. empr. l. 1. ff. de rerum permutatione. & C. eo. tit. vsus tamen inter omnes DD. imò & inter omnes homines obtinuit, ut primum illud vnus rei pro alia vocentur quasi proprio nomine commutatio: secundum, nempe rei pro pecunia vocentur emptio & venditio. Tertium vero, pecuniae pro pecunia, quaeunque ratione fiat, dicatur Cambium. De quo hic dissendendum est.

Ex his sequitur primo, Cambium non esse emptionem & venditionem, cum in emptione reddatur pretium (sub ratione pretij), & recipiatur res aliqua sub ratione mercis; In Cambio vero tam rerum quam pecuniarum, vbi alia pro alia traditur, necra habet rationem pretij, ut in dictis legibus habetur. Eadem ratione non est locatio, quia in locatione redditur pretium pro vsu rei locatae, vel conductae, in Cambio autem nihil recipitur, neque potest recipi pro vsu alicuius rei, sed vna res cum alia commutatur. Neque pertinet ad depositum: Primo, quia in deposito eadem res numero, quae deposita fuerat, restituenda est, in Cambio vero alia diuersa & differens, ut inferius ostendemus: Secundo, depositarius fideliter ageret rem sibi traditam in proprios vsus conuertens, in Cambio vero non alio fine, quae commutatur, recipiuntur, quam ut recipiens rem aliquam in proprios vsus illam conuertat.

Denique neque ad mutuum, vel commodatum spectat, quod etiam dicitur & copiose docet Conradus a quo illud Ioan. Medina & alij acceperunt de contractibus. q. 98. conclusionem. 1. & q. 99. conclus. 2. propositis quatuor differentijs, quae inter Cambium & mutuum reperiuntur. Distinguntur enim imprimis, quia Cambium, suae commutationis debet necessario fieri inter res actu & reuera diuersas, ad id vero magis diuersae fuerint, perfectius inter illas commutationis & Cambij ratio inueniatur: commutatio enim siue Cambium, ut ponam ipsum sona, est vnus rei cum aliadiuersa, ac differenti permutatio. In mutuo vero non est necesse rem aliam, & diuersam mutuantis restituere, cum possit in aliquo euentu, seruaata veritate ratione mutui, eadem numero quae fuerat accepta restitui: non enim desinet esse verum mutuum, si restituat Petrus Ioanni idem numero triticum, quod ab illo accepit, si casu aliquo accideret, Petrum postquam illud mutuo accepit, sed non indigere. Quamuis frequenter, ac communiter cum rem mutuatam accipiens in proprios vsus illam conuertat, neque alio fine eam mutuo quaerit, nisi quia illa egebat, non restituitur eadem numero, sed eadem specie. Differunt secundo, quod in Cambio saltem reali & vero, quod sit ratione loci & per literas, necesse sit (ut videbimus) commutari pecuniam vnus loci in pecuniam alterius loci, quod ad mutuum non exigitur, imò frequenter ac regulariter res mutuo accepta in eodem loco restituitur, vbi fuerat accepta: licet accidere possit ex circumstantia aliqua, ut sit in alio loco mutuantis restituenda, quia sic vtrique contractuentium placuit in vtriusque vtilitatem & commodum

modum: Vt cum mutuo Petro pecuniam Valentia, qua instituebam persolvere debita que habeo contracta Cesaraugusta, postulo ab eo restituat illam mihi Cesaraugusta, hac mutatio, siue diversitas loci non potuit ex vi & natura illius mutui, sed ex circumstantia que illi accidit, quia in utilitatem ipsius, mutui illi pecuniam, quam paraueram ad solvenda debita que habeo Cesaraugusta. Differunt tertio, quia in mutuo exigitur necessaria distantia temporis. Nam cum mutuum fiat eo fine, ut mutuatarius de accepta utatur, si statim esset illa mutuantis restituenda, frustra illam mutuo accepisset; De propria vero natura & ratione Cambij non est temporis distantia: Etenim si fieri posset, ut pecuniam quam dedi Valentia recipendam Romae, eodem die quod illam dedi, reciperem, (sicut optaret qui ad Romanam pecunias suas transmittunt) non desineret esse verum & reale Cambium: interuenit autem tempus trium, quatuor, vel plurimum mensium, iuxta distantiam loci in quo facienda est solutio, quia exigitur illud ad literarum, virtutem quarum facienda est solutio, transmissioem. Denique mutuum circa eas tantum res exercetur, que usu consumuntur, & que ut ait Conradus consistunt in numero, pondere, vel mensura: Cambium vero, si in prima sua significatione sumatur, in omni genere rerum quibus hominum conuictus eget, uel rei potest. Quod si de Cambio, de quo presens instituitur disputatio, loquamur, versatur illud circa solas pecuniarum commutationes. Quibus differentijs & illa, ut maxime ad institutum pertinens adijcenda est, vis mutuo, vel commutato nullam possit exigi, aut expectari. In eorum uita sortem, in Cambio vero pecuniarum, de quo potissime inquirimus, possit exigi & recipi, ea ratione quae suo loco proponemus. Neque his repugnat in aliqua rerum commutatione exhiberi quantum nonnullam pecuniam, ut cum in commutatione tritici pro uino, si valor tritici ualorem uini superet, & defectus ille per pecuniam reficitur, in commutatione quoque uini maioris sint quam redditus alterius, reficitur similiter defectus ille in pecunijs, vel pensione aliqua pecuniaria, ut habetur in Capite. Ad quaestionem. De rerum permutatione: pecunia enim illa in huiusmodi permutationibus non traditur quasi pretium alterius rei, sed ad constituendam aequalitatem, quae (ut statim dicemus) seruanda necessario est inter eas quae commutantur. Quo fit ut Cambium, uel sit contractus quidam innominatus, ut optime docet Nauarrus in capit. Nauigantium. 9. colligitque illud ex legibus citatis, & ex l. Ex placito. C. De rerum permutatione. Quod repetit num. 21. cum Calderino consil. 11. De uisus, uel sit contractus nominatus hoc proprio nomine Cambium, ut alij Doctoribus placet: quae sententia magis recepta, & communis est.

Obseruemus utrimo, in his commutationibus, cuiuscumque generis sint, haec tria seruanda esse. Primo, eum hic contractus non minus pertineat ad iustitiam commutatiuam, quam emptio & uenditio, sicut exigitur in emptione & uenditione seruari aequalitatem inter pretium & rem uenditam, ita & in hoc contractu debet necessario, inter res quae commutantur, aequalitas esse, ut docet Nauarrus loco citato numer. 13. multorumque testimonijs confirmat, quae in re adeo aperta consulto praetermitto: constat enim satis, ad aequalitatem iustitiae commutatiuae illud omnino desiderari ne unus plus habeat, uel alius minus, quam debet unusquisque contrahentium habere: haberet autem unus magis alius uero minus quam deberent, si in commutatione tam rerum quam pecuniarum inaequalitas aliqua reperiretur. Quod autem aliquando campfor pecuniae aliquod lucrum recipiat, non pro-

uenit illud ex contractu ipso commutationis, sed aliunde, ex aliqua nimirum conditione, pacto, uel circumstantia, quae iuxta ea quae inferius dicemus misceatur illi. Ex praecedenti conditione sequitur secunda; Vt sicut in emptione, & uenditione debet uenditor, rei quam uendit defectus, propter quos illa minus ualeat indicare, & illam ut uere suam tradere, ac cum ea denotione illam uendere, uel si alienam esse apparuerit, restituat pretium: ita in commutatione maxime rerum tenetur uterque contrahentium ad indicandos rei quam alteri tradit defectus, & manere deuinctus ad restituendum acceptum, si quando illa aliena esse deprehendatur: aliter enim esset maxima inaequalitas, ubi quis rem suam, & uere suam traderet, cuius loco defectuosam, uel alienam reciperet. Denique seruanda sunt ea, quae docuimus ad iustam emptiorem, & uenditionem requiri quaest. 77. artic. 1.

Exigunt etiam nonnulli ad iustum Cambium & commutationem, ut ambe res quae permutanda sunt actu & re ipsa iam existant quae conditio an necessaria sit? inferius explicabitur.

Ex his constat quid proprie sit Cambium, de quo hic agimus, & quid ars campsoria: Differunt enim ut actus & habitus: Cambium est actus ille, quo una pecunia pro alia absenti, uel praesenti, commutatur: Ars uero campsoria est peritia siue industria negotiandi in permutationibus numismarum. Vbi industria negotiandi, cum haec ars sit habitus, est uelut genus, reliqua uero obtinent vicem differentiae: Sumitur enim in habitibus differentia ab actu, & materia, seu obiecto: Et ita in hac definitione Artis campsoriae collocatur munifera, seu pecunia quae est materia, & obiectum circa quod versatur haec Ars, & commutare, qui est proprius actus illius.

ARTICULVS II.

AN HAEC ARS CAMPSORIA sit licita & honesta?

SUMMARIVM.

- 1 Caietanus damnat hanc artem ut illicitam, & usurariam.
- 2 Alij Doctores aiunt esse simpliciter & absolute loquendo licitam.
- 3 Quattuor sunt genera rerum.
- 4 Pecuniae usus duplex.
- 5 Pecunia usus secundarius tria habet.
- 6 Ars Campsoria potest ex fine, & circumstantijs honestari.
- 7 Ars Campsoria non destruit naturam pecuniae.
- 8 Campfor exercens hanc artem solum ob lucrum constituens ultimum finem in lucro, est in statu peccati mortalis.
- 9 Periculum duplex.
- 10 Nundinae quo sunt propinquiores debere recipi pecuniam cum minori interesse, quomodo intelligatur?

CAIETANVS in opusculo de Cambijs cap. 2. refert Hostiensis, in Summa. titul. De Usuris. D. Antoni. 2. & 3. p. & alios viros peritos sui temporis absolute, damnasse hanc artem ut illicitam, & usurariam: quibus uideatur subscribere ex recentioribus uir eruditus Mercatus in suo lib. de contract. lib. 4. c. 1. Noster quoque Fabianus à Ianua in suo Tracta. de Cambijs p. 2. c. 7. recenset Iurisperitum quendam Iannuesem magni nominis illam omnino improbasse.

Ducuntur

Ducuntur vero huiusmodi DD. in hanc sententiam his potissime rationibus. Primo, auctoritate Aristotelis qui 5. Polit. capit. 6. & 7. illam damnat velut naturam, & rectæ rationi repugnantem. Unde licet ex ipso ita argumentari. Ars quæ contra naturam rerum est excogitata, turpis est & iniqua, sed hæc Numularia est huiusmodi, ergo. Maior certa est, quia ars non destruit naturam, nec pugnat cum ea, quia potius illam immitatur, & perficit. Minor probatur, quia pecunia natura sua sterilis est, nec parit pecuniam, at per Numulariam parit pecuniam. Tum etiam, pecunia non est inuenta ut sit pretium sui ipsius, sed aliarum tantum rerum quæ venduntur, in Numularia vero contra omnino res habet, cum in ea pecunia sit pretium sui ipsius, & non aliarum rerum.

Secundo, Contractus omnis, vel reducitur ad emptionem & venditionem, vel ad mutuum, vel ad locationem, vel ad aliquam commutationem, Cambium est quidam contractus, ergo reducendus necessario ad aliquam ex his: dimitto hæc donationem, quia donatio est contractus simplex, in quo aliquid alteri simpliciter datur nulla alia se accepta, Cambium vero est contractus mutuum in quo aliquid pro alio datur ut ait Conradus q. 98. ex illis vero positis imprimis ad venditionem reduci non potest, ut ex artic. præcedenti constat, quia venditio est commutatio alicuius rei pro pecunia, in Cambio autem non commutatur nisi pecunia pro pecunia. Et casu quo possit ad illam, reduci esset iniusta, cum 500. scuti non valeant nisi 100. scutas, in Cambio autem campfor dans Valentia 100. recipiet Merina 106. Quod si reducatur ad mutuum, ad quod iudicant auctores hi reduci, quia in hoc contractu confertur pecunia cum translatione dominij, & obligatione restituendi eandem, vel æquivalentem, quod est proprium mutui, ea ratione est contractus omnino iniquus: quia in mutuo non licet recipere aliquid ultra sortem, campfor vero recipit aliquid ultra sortem. Ad locationem quoque reduci non potest, quia in locatione restituenda, est res eadem numero, quod non est in Cambio. Si vero ad commutationem, aut commutatur una pecunia pro alia æquivalenti, aut non, si pro alia æquivalenti inutilis est talis commutatio in pecunia eiusdem generis, ut sit in Cambijs: si pro pecunia non æquivalenti est iniquitas, quia in omni commutatione alicuius rei cum alia servanda est necessario æqualitas inter ipsas,

Tertio, Ex D. Thoma, & omnibus Doctoribus mercatura propterea licita est, quia quamvis intendat lucrum, intendit etiam provisioni Reipublicæ adductis mercibus necessarijs, adeo, ut si soljs luctis intenderet esset damnanda, quasi actus soljs cupiditatis, & avaritiæ, & nullius veræ honestatis, sed ars campforia soljs intendit luctis, neque vllas merces adducit in Rempublicam, neque aliud præstat quam consumere bona civium, unde est solius avaritiæ, & cupiditatis, & consequenter illicita.

Quarto, Christus æquissimus iudex nullum punit pro relicta & honesta, at seuerissime eiecit a templo ementes & vendentes, & mensas numulariorum euertit, indicans quanto odio prosequatur symoniam simulque numulariorum mensas euertit, insinuans quam exorta sit ipsi ars campforia & numularia, ergo non est licita & honesta: sed contra prohibita potius & iniqua: iniquum enim omnino censendum est quidquid Deus exosum habet. Sapientia 14. [Similiter odio sunt Deo impius, & impietas eius.] Psalm. 5. [Odisti omnes qui operantur iniquitatem, &c.]

Quinto, (quod est argumentum Mercati) Ars constituens hominem in probabili, & proximo periculo peccandi iniqua est, & exercens illam in statu est

damnationis, campforia constituit hominem in tali periculo: Probo: In moralibus non est iudicandum de rebus secundum ea quæ simpliciter possunt fieri, sed secundum ea quæ communiter eueniunt: potest homo solus manere cum meretrice nec cum illa fornicari, at quia manens solus cum meretrice communiter fornicatur, manere solum cum illa est exponere se ipsum periculo proximo & probabili peccandi, & eo ipso peccatum mortale: Ita quamvis cambium simpliciter & à partem ei possit recte fieri, communiter tamen illud exercentes propter incentiuum avaritiæ, & cupiditatis, quod in se pecunia continet, & aptitudinem ad captanda lucra per fas & nefas, miscent illi mille vsuras & iniquitates, sunt ergo in probabili & proximo periculo peccandi & feneratorum. Et ex consequenti in statu peccati & damnationis.

Sexto, Finis pecuniæ non est ut sistat homo in pecunijs, hoc enim est proprium avaritiæ quæ est peccatum mortale, sed ut pecunijs suæ familiæ & Reipub. provideat necessaria, at qui exercet artem campforiam, non habet alium finem quam percipere lucrum ex illa, & augetur pecuniam, ergo.

Denique argumentatur Iurisperitus ille lauenfis. Cambium non potest contractus iustus censeri nisi hac sola ratione, quia campfor dans. v. g. Ianuæ 63. vel 64. solidos, ut recipiat deinde Lugduni scutum vnum de Marcha, quod valet 67. solidos & 4. denarios, emit pecuniam datam Ianuæ scutum illud recipiendum Lugduni: Hic autem contractus est iniquus, ergo negotiatio sine ars campforia iniqua etiam est. Maiorem summis ut certam, existimās cambium esse veram & realem emptionem pecuniæ absentis alterius sortis, Minorem vero probat tribus medijs. Primo, quia campfor dans prius Ianuæ 63. vel 64. solidos recepturus postea Lugduni 67. perinde se habet, ac si solutione anticipata emerit minori pretio rem maioris pretij alio tempore recipendam, quod est iniquum. Secundo, quia lucrum illud quod recipit campfor dans 63. & recipiens 67. non recipit propter distantiam loci, sed propter solam distantiam temporis: quanto enim huiusmodi propinquiores sunt, campfores plus tribuunt accipientibus pecunias ab ipsis, minusque lucri sibi comparant, quod est certissimo argumento, propter dilationem temporis illud recipi, non propter distantiam loci, quæ in quocunq; tempore est eadē, recipere aut aliquid propter distantiam temporis vsurarium est. Tertio, quia licet campfor dans Ianuæ 63. vel 64. solidos fingat se emere ab illo, cui pecuniam confert, scutum vnum de marcha recipiendum Lugduni, se vera tamē nihil tale emit, sed solos 67. solidos eiusdem generis, quia Lugduni non confertur ei aliquod scutum de marcha, neque talis pecunia existit in rerum natura, sed solæ æstimatione eius in 44. solidis Turonensibus, quæ æstimatione ab ipsismet mercatoribus confecta est, & vocatur scutum de marcha, estq; eadem tam Lugduni quam Ianuæ. Quo fit ut qui dedit Ianuæ 63. vel 64. solidos, recipiat deinde per secundas litteras ad se remissas in eadem pecunia quam contulit 67. solidos & quatuor denarios, qui tam Ianuæ quam Lugduni valent illos 44. solidos Turonenses, qui nomine confecto dicuntur scutum de marcha, & ex consequenti in eodem loco in quo dedit 63. solidos, recipit 67. habetque lucrum istud ex sola temporis dilatione, quod est vsurarium. Ita concludit hunc contractum esse vere mutuum sub nomine cambij, confectumque à cupiditate humana ad simulandas vsuras, quæ adeo prohibita sunt.

2. Oppositam omnino sententiam habent alij DD grauissimi, asserentes illam absolutè & simpliciter esse licitam, non minus quam sint reliquæ artes quibus indigent ciues in Repub. Ita ex Iurisperitis glo. in Auth. de fideiussor. §. Argentarios. Bal. & Salic. in l. 2.

l. 2. C. si aduersus rem iudica. & in l. 3. C. de exerc. Ioan. Anania in c. fin. de vsuris, ex Theologis Conradus q. 98. conclu. 2. Rosella. 6. §. 6. Angelus verbo vsura. Primo nu. 2. & ibidem optimus Angeli Scholasticus Iacobus Vngarellus. Nauar. in cap. Naviganti. de vsuris, nu. 11. in fine vbi adducit D. Thom. in eandem sententiam, & alij non pauci.

Probat hęc pars à Conrado q. 99. conclu. 4. Commutatio pecuniarum est necessaria in Repub. sicut quęcunq; alia negotiatio, & secundum se non est mala, nisi a campforibus vitietur, sicut quęuis alia negotiatio, ergo licita. Maior patet experientia, quia omnis commutatio pecuniarum aut est commutatio pecunię maioris valoris in pecuniam minoris valoris, quam ex dictis constat esse necessariam ad res emendas, cum non quęuis pecunia sit æquiuales & adæquatum pretium cuique rei: Aut est commutatio pecunię præsentis pro absente, sine qua vniuersorum mercatorum, etiam timentium Deum consensu & constat experientia ipsa teste non posse negotia exerceri infra quod magis explicabitur. Probat iam minor. Accipere lucrum, quod iuste debetur laboribus, & expensis quas artifex facit in sua arte, secundum se malum non est, nisi aliunde vitietur: hoc autem præstat ars campforia secundum se sumpta docet enim & indicat quod lucrum debeat accipere pro laboribus, & expensis, quas facit in vera, & reali commutatione pecuniarum, ergo.

Secundo, quo argumento vitur Iacobus Vngarellus. Si hęc ars esset illicita, hoc certe nomine, quia pecunia, quę datur à campfore; esset velut mutua alteri, acciperetque campfor lucrum illud ex mutuo, quod est vsura: sed Cambium non est mutuum. Probo in mutuo, mutuans dat prius pecuniam & recipit deinde lucrum, mutuarius contra accipit ipse pecuniam & reddit lucrum, at in Cambio multoties campfor non dat prius pecuniam, sed contra recipit illam, quam deinde restituit in alio loco. Vt cum volo ire Romam, noloque pecuniam meam tecum de ferre propter varia pericula itineris, trado illam Valentia, campfori, qui per litteras Romę illam mihi reddi faciat: In hoc casu non accipit pecuniam qui confert lucrum, sed prius illam dedit. Secundo, in mutuo periculum omne subit mutuuario, quia accipit rem mutuatam vt suam, in Cambio vero omne periculum manet campfori, veluti si correspondens eius non persoluat litteras ei à quo campfor ipse prius pecuniam accepit. Tertio, in mutuo redditur res eiusdem speciei, triticum pro tritico, in Cambio res alterius speciei, vt pecunia argentea pro aurea. Quarto, licet (vt vidimus) extra omnem labem vsurę danti pecuniam aliquod lucrum conferre ratione lucri cessantis, & damni emergentis, sed campfori cessat lucrum quod posset habere ex sua pecunia, offeruntq; sese illi varia pericula, labores, & expensę in vtilitatem accipientis illam, ergo licet illi per hanc artem lucrum recipere: Hac etiam ratione vitur Archid. in cap. 1. 14. quęst. 3.

Alij vero ex Theologis vt Fabian. in tractatu citato de Cambijs p. 2. cap. 1. Caietanus in Opusculo illo c. 5. Soto lib. 6. de iust. q. 8. art. 1. Magister Cano & alij recentiores in lectura huius artic. ab vtraque harũ opinionum dissentiunt, affirmantes campforiam non esse absolute damnandam velut illicitam, neque simpliciter esse probandam, vt absolute & omnino licitam. Prius illud docent. Primo, quia esset damnare contractum sine quo Respub. nullo modo potest permanere, sed oporteret omnino cessare vniuersa fere omnium mercatorum commercia: quę est prima ratio secundę opinionis, repugnaret autem diuinę prouidentię, vt ars adeo necessaria Reipub. esset absolute & omnino illicita. Quod enim ait Mercatus respondens huic argumento, meretricium quoque esse

necessarium in Repub. nec propterea esse licitum, non valet: Quia duobus modis dicitur aliquid, necessarium, vel absolute & simpliciter ad victum humanum, vel secundum quid, tãquam minus malum, ad vitandum aliud maius: Quod hoc secundo modo necessarium est, malum est, sed ferendum ad vitandum maius, & hoc modo est necessarium meretricium, ne tota Resp. libidinibus ardeat: at quod est necessarium priori modo, nempe absolute & simpliciter ad vitam humanam, non potest esse absolute illicitum, quin simul damnemus diuinam prouidentię, quę rem absolute & simpliciter mala voluit omnino victui humano esse necessariam.

Secundo, quod ab omnibus in vniuersum Prouincijs & Nationibus est receptũ & quasi iuregentium introductum, non est censendum ex suo genere iniquum: in omnibus autem Regnis & Prouincijs, & vbiq; terrarum exercetur hęc ars campforia, tanquam omnino necessaria Reipub. & hominum commercijs.

Tertio, Si hęc ars Campforia simpliciter, & omnino esset iniqua, prohibuissent profecto illam Summi Pontifices in suis decretalibus, sicut videmus prohibuisse vsuras, & alios contractus illicitos, at nihil tale vidimus circa Cambia: Immo Pius V. in sua Bulla de Cambijs solum damnat Cambia, quę dicuntur Sicca, alia vero quę vera ac realia sunt, explicat qua ratione debeant fieri, vt iuste stant. Qui certę Pontifex cum vtilitatis conscientiarum fuerit studiosissimus, si ars Campforia esset iniqua, absolute & omnino illam damnasset, & omnia Cambia in vniuersum prohibuisset.

Alteram partem, nempe Campforiam non esse simpliciter & omnino licitam & honestam, sicut sunt aliz artes, quę in Repub. exercentur, ostendunt. Nã imprimis Campforia male apud omnes audit, quod non est de alijs artibus. Secundo, Campforia, quod negari non potest, experientia teste continet in se maxima pericula scenerandi, quibus periculis non sunt ita expositi alij artifices. Tertio, licet dans pecuniam possit recipere aliquid vltra sortem ratione lucri cessantis. Id tamen potest rogatus à mutuuario, & extrahens pecuniam suam à negotio, cui iam habebat illam paratam vt superius vidimus, at campfor non habent suas pecunias paratas alijs negotijs, sed huic tãtum, quod optime obseruauit Caietanus cap. 3. Vnde fatendum est non esse absolute & simpliciter censendam honestam, sed cum distinctione iudicandum esse de illa.

Ad intelligentiam ergo huius tertię opinionis, quam amplectendam censemus, reuocandum est in memoriam quod docuimus primo tomo q. 63. agentes de pluralitate beneficiorum & q. 77. ar. 4. quatuor esse genera rerum: Primum earum, quę sunt omnino & intrinsecę bonę, vt diligere Deum. Secundum earum quę sunt omnino & intrinsecę malę, vt mentiri. Tertium, earum quę sunt indifferetes. Quartum & vltimum, earum quę habent quidem speciem mali, & turpitudinis, possunt autem ex circumstantia honestari, vt occisio hominis, quę primo aspectu speciem habet mali, at ex circumstantia potest recte fieri, vt cum occiditur sicarius ex sententia iudicis, vel aggressor cum debito moderamine.

Obseruemus secundo, ex Aristot. loco citato & omnibus DD. qui illud ab Aristot. acceperunt, duplicem esse vsum pecunię, alium per se, & formaliter quatenus pecunia est, signataque publico sigillo: alium per accidens & materialiter, quatenus confecta est ex auro, argento, vel ære: Qui vsus per accidens multiplex etiam est, pecunia enim aurea tot habet vsus per accidens, quot ex auro, vt aurum est, haberi possunt. Est namque vtilis sub ea ratione ad deaurandum, ad ostentationem, ad ornamenta mulierum

licum, vt exhibeatur in pignus: quorum vsuum meminit hic D. Thom. q. 78. artic. 4. valet etiam ad exhibendum cor, & ad nonnulla medicamenta vt ait idem D. Thom. q. 77. ar. 2. ad. 1. eodem modo res habet in pecunijs argenteis, vel æreis, tot enim possunt habere vsus materialiter & per accidens, quot sunt utilitates quæ ex illarū materia, quatenus talis est haberi possunt. Vfus autē pecuniæ per se & formaliter, quatenus pecunia est, est duplex quidā primarius, alius secundarius: Per se & primarius est, vt sit pretium omnium rerū venalium: dicitur per se, quia cōuenit illi formaliter & quatenus pecunia est, dicitur primarius, quia in hunc finem fuit primo & potissimè inuentum numisma, vt illo res necessariæ emantur. Vfus vero per se & secundarius est, vt commutetur vnū numisma pro alio, dicitur per se, quia cōuenit etiam hic vsus pecuniæ formaliter & quatenus pecunia, est non. n. cōmutatur vt aurum, velut argentū, sed vt pecunia: est autem, secundarius, quia pecunia nō fuit primo & potissimè inuenta vt aliam pecuniam commutaretur, sed vt esset pretium aliarum rerum, necessitate, vero exigente, quia non quæuis pecunia est adæquatam pretium cuiusq; rei oportuit quoque vnā pro alia commutare, & in hunc quoque vsum illam conuertere. Quēadmodum (vt inquit Aristo.) calcei duplex est vsus perse & formaliter, non quæcorium est, sed quæcalceus est. Primarius incalceatio, & obsequium quod præstat pedibus, cum in hunc finem primo & potissimè fuerit inuentus calceus, & ars sutoris, secundarius verò & perse quoque commutatio calcei in pecuniam seu pretium, nimirum vt vendatur, habeatque per illum sutor pecunias, quibus sibi comparat ea quibus indiget: Conuenit autem hic vsus calcei per se, quia non venditur à sutore vt corium, sed vt calceus, secundario verò, quia, non fuit primo, & potissime inuentus calceus in hunc vsum, sed necessitate & recta ratione exigente oportuit, vt sutores calceos venderent, quò sibi pecunias compararent ad alias res habendas, vel dicitur secundarius, quia in hoc vsu iam cadit calceus ab illo primario & potissimo, simili ratione oportuit pecuniam habere illos duos vsus quos diximus, primarium, & secundarium, & vtrumque per se.

Obseruemus vltimo, hunc vsum secundarium pecuniæ tria habere, Primo, vt sit maxime necessarius Reip. etenim si loquamur de commutatione pecuniæ vnus valoris in pecuniam alterius valoris, experientia teste nō possent res commodè, imo neq; vlla fermentatione haberi, vel emi, eo sublato: si vero loquatur de commutatione pecuniæ vnus loci in pecuniam alterius loci, tolluntur & destruuntur omnia commercia, & negotia, quibus maxime indiget Respub. tali commutatione sublata. Experientia enim teste cum magna copia pecuniarum non possit cōmode duci ex vno loco in alium, vel ob pericula itinerum, vel quia prohibuit Princeps transferri pecunias è suo Regno in alia, vel quia pecunia vnus Regni est minoris valoris in alio, aut forsā nullius, essetque magnum damnū eo illam traducere, exigitur necessario commutatio pecuniæ præsentis pro absentis per litteras. v. g. propter huiusmodi causas iturij Romam opus est, vt pecunia, quam habent Valentia, collata alicui Campsori reddatur Romæ. Mercatores ducturi è Flandria, Sicilia, alijsque distantibus locis triticum, linea, metalla, aliaque merces reddant hic pecunias suas, vt conferantur suis ministris existentibus in locis vnde merces illæ ducendæ sunt Et in hac parte omnes conueniunt.

Habet secūdo iste vsus secundarius pecuniæ, quod sequitur ex primo, vt sit licitus, etenim cum Deus sit [Sapientia attingens a fine vsque ad finem, & disponens omnia suauiter,] nullam rem illicitam fecit hominibus necessariam, imo nocuam: non enim re-

Et ac sapienter prouidisset humano generi, & vitui, si ea quæ simpliciter & omnino sunt Rebus publicis necessaria, essent illicita. Vnde cum hic vsus secundus sit adeo necessarius, eo ipso est licitus. Et confirmatur exemplo adducto ab Aristotele. In alijs rebus vsus secundarius vt commutatio calcei pro pecunia non est illicitus, aliter essent damnandi omnes artifices mechanici, quorū artes non solum habent vsum primarium, qui est conficere vestes & alia necessaria hominib. verumetiam & secundarium, quo artifices earum, reb. illis venditis, valent parare sibi pecunias, ad res sibi suæque familiæ necessarias habendas. Hoc ergo ipsum concedendum est in pecunia, cum eodem modo sese habeant in ipsa isti duo vsus primarius, & secundarius sicut & in alijs rebus.

Habet tertio hic vsus secundarius, maxime in commutatione pecuniæ præsentis pro absentis, ratione loci quod ex tali commutatione Campsori confertur, vt sit cōscientijs hominum periculosissimus: Primo, quia cum in Cambio non commutentur pecunij pro rebus, nec per illud afferantur aliqua merces, sed solum tractetur pecunia, exerceaturq; solius lucri gratia, habet hic contractus ex vna parte, vt maxime alliciat ad excogitandas varias artes, & formas lucrandi, etsi iniquas, quia pecunia est incentiuum cupiditatis, [Crescit enim amor nummi,] &c. Nescitque lucrum vnquam habere modum. J habet autem ex alia, vt varios illos lucrandi modos etsi iniquos facile possit reducere in praxim & actum, cum per hanc artem solum tractentur pecunij, quibus indigentes solent temere ac sine vilo delectu quoscunque contractus admittere, modo recipiant pecunias quib. egent: Vbi autem incentiuum & cupiditas querendi quoscunque modos lucrandi, & facilitas reducendi illos in actum iuncta existunt, quam vrgens obsecro periculum est? Etenim vt habet Hispanum Prouerbiū, [En area abierta el iusto peca.] Secunda ex trahit hæc ars pecuniam à suo primario vsu, quod apud omnes malè audit, adeo vt voce populij, (quæ vox Dei dicitur,) campsor idem sit quod iniquus negociator. Tertio, Cum in alijs negotijs tot laboribus & periculis subijciantur, expectandaque sint longiora tempora, non ita facile mercatores illis incumbunt, propter quod luca, quæ per illa acquiruntur, iustiora videntur: in arte vero Campsoria habetur lucrum multo breuiori tempore, quarto quoque mēse, & minori labore, domi suæ [a pierna tendida] negociatur Campsior: quo fit, vt inuis incumbant mercatores prouidendæ Reip. & crescat in Campsore lucri cupiditas, videatur hoc lucrum minus iustum. Quarto alij contractus & negotia, aut sunt verè commutationes vnus mercis pro alia, aut emptiones & venditiones, qua ratione accedunt parum ad contractum mutui, & consequenter lucrum in illis; nec nascitur ex mutuo, neq; habet suspicionem vsuræ; Ars vero Campsoria, cum actus eius sit dare pecuniam, & eandem, vel similem recipere cum lucro, accedit maximo ad rationem mutui, & lucrum quod per illam acquiritur, habet maximam speciem vsuræ.

Ex his fit opinionem Caterani, Soti, & aliorum recentiorum esse verissimam. Sit ergo conclusio.

[Ars Campsoria per se & nude sumpta pertinet ad illud quartum genus rerum, quas proposuimus in prima obseruatione, ita vt habeat speciem mali & turpitudinis, possit autem ex fine & circumstantijs honestari.]

Priorem partem huius conclusionis ostendunt argumenta primæ opinionis; hoc enim tantum concludunt, esse maxime suspectam, & continere in se multum periculi, grauemque occasionem exercendi varias vsuras & iniquitates, propter quod habet speciem mali. Confirmaturque ex dictis in vltima obseruatione; hæc enim omnia speciem mali habent, versari

versari circa solas pecunias, nec intendere alicui mer-
ci afferenda in utilitatem Reipublicæ, extrahere pec-
uniam a suo primario vsu solius lucri gratia, solum
que lucrum captare, & similia quæ hoc genus nego-
tij communiter committantur.

Secundo Negotiariorum & mercatura (vt vidimus q.
77. art. 4.) propter pericula quæ in ipsa quoque repe-
riuntur, habet speciem mali, sed ars Campforis est
quædam species negotiationis, maiora magisque vi-
gentia pericula continens quam aliæ species merca-
turæ, ergo habet speciem mali.

Denique quod ex cupiditate & avaritia potius
quam ex alio fine videtur ortum, vel frequenter ex-
erceri, speciem habet mali, huiusmodi autem est ars
Campforia, ergo.

Probatur altera pars argumentis secundæ opinio-
nis. Et confirmatur. Primo, Actio necessaria Reipub.
& quæ non est intrinsecè mala, si fiat ob honestum
finem & cum debitis circumstantijs, potest ex
illis honestari, Cambium est res necessaria Reipub.
vt constat ex tertia observatione, nec intrinsecè ma-
la, quia alias non rectè Deus prouidisset generi hu-
mano, potestque fieri propter honestum finem ad
habendum scilicet ex pecunijs lucrum, quo familia
honestè alatur, & cum debitis circumstantijs, nem-
pe ita vt cambium non sit mutuum simulatum &
fictum, sed verum & reale cambium, & in quo non
accipiatur lucrum nisi moderatum, & quod arbi-
trio prudentum iudicabitur iustum & commensu-
ratum laboribus & industrijs, & expensis Campfo-
ris, ergo potest ex fine & circumstantijs honestari.

Secundo ars Campforia nihil aliud est quam vsus
pecuniæ per se & secundarius redactus in praxim,
& opus, sed vsus ista seruat debitis circumstantijs
(vt constat), est licitus, ergo & ars Campforia potest
licite exerceri, & ex circumstantijs honestari. Et con-
firmatur: In alijs rebus possunt fieri commutatio-
nes cum aliquo honesto lucro, ergo & in pecunijs.
Probo consequentiam, quia sicut possunt aliæ res
commutari inter se vt calceus pro pecunia, quam-
uis primarijs vsus calcei non sit venditio ipsius, sed
in calceatio, quia sufficit vt secundarius ille vsus sit
necessarius vel utilis primario, id est vt vendatur ad
in calceandum, similiter igitur possunt pecuniæ com-
mutari inter se, licet primarijs vsus ipsarum non sit
vt commutetur, sed vt sint pretium aliarum rerum,
cum nec exerceri alij contractus & cõmercia pos-
sint, nec res emi ac vendi sine commutationibus pec-
uniarum: per cambia namque, habent mercatores
pecunias in locis, quibus illis indigent ad emendas
merces in Rempu. suam asportandas.

Tertio, hæc ars eo potissimè apparet turpis & il-
licita, quia continet in se maxima pericula exercen-
di vsuras, & alias iniquitates sub colore cambij, at
si Campfor (quod rectè potest, & debet, firmiter
apud se statuatur, & obseruet. Primo nõ exercere cam-
bia nisi vera tantum, & realia, & cum lucro moder-
rato, Secundo, vbi aliquod dubium vel scrupulus se
obtrulerit consulere peritos, & timoratos, Tertio,
quæcunque lucra amittere, ac quæcunque damna
subire potius, quam iniuste aliquid agere, sicut dice-
bamus de negotiatore, sufficienter occurrit his peri-
culis, ergo potest hæc ars ex fine & circumstantijs ho-
nestari, sicut conuersari cum mulieribus, vel incum-
bere ludis periculosum est, at si quis firmiter statuatur,
& ita obseruet, non conuersari nec ludere nisi mo-
deratè, & cum debitis circumstantijs, non est in pro-
ximo periculo peccandi, neque in statu peccati.

Denique (qua ratione vtuntur authores secun-
dæ opinionis;) Quia hæc ars eo certè nomine cen-
senda esset illicita, quia in ea videatur includi mu-
tuum, & ratione illius mutui recipi aliquid ultra for-

Tomus Secundus.

tem: Sed in Cambio vero & reali, quod dicemus li-
cite fieri, nullum est mutuum, neque ex parte Camp-
foris, neque ex parte recipientis, nec recipitur aliquid
ratione mutui, ergo non est absolute iniqua & illicita.
Probatur minor. In primis in Cambio vero & rea-
li non est aliquod mutuum ex parte recipientis, cum
ipse recipiat pecuniam illam alibi per veram com-
mutationem in loco distanti redditorus; neque ex par-
te Campforis, quia sæpe ipsi Campfori, vt diximus
datur pecunia Valentis, vt faciat illam reddi Romæ,
quod est contra rationem mutuariorum, qui prius re-
cipit pecuniam illam, deinde redditorus.

Nunc ad argumenta in oppositum.

7 Ad argumenta primæ opinionis. Ad primum re-
spondeo, artem Campforiam nõ destruere naturam
pecuniæ: Nam quod primo obijcitur, [Pecuniam
non parere pecuniam] non repugnat arti campforiæ,
lucrum enim quod Campfor recipit in Cambio,
quod dicemus esse iustum, non recipitur ratione pec-
uniæ, sed vel ratione laborum, industrialium, & ex-
pensarum campforis, & tanquam in stipendium il-
lius, vel ratione diuersæ estimationis quam habent
pecuniæ, quæ commutantur in diuersis locis.

Quod secundo dicunt, pecunia natura sua solum
esse precium aliarum rerum, minime vero sui ip-
sius: Respondeo ex humana consuetudine, & in-
stitutione habere iam pecuniam vtumque vsus,
& illum primarium, quo est rerum venalium pre-
tium, & hunc secundarium, vt commutetur ratio-
ne diuersi valoris, vel loci, qui vsus illi non repu-
gat, sicut nec alijs rebus: Campforia autem ni-
hil aliud est, quam secundarius vsus pecuniæ red-
actus in opus.

Ad secundum Respondeo, non esse mutuum vt
constat. Quod si queras quis ergo contractus est?
Respondeo ex dictis, vel esse contractum innomi-
natum, qui potest explicari per voces illas [do vt des:]
vel esse quod nomen ipsum sonat, nempe commuta-
tionem pecuniariam. Vidimus enim primo art. hu-
ius questionis triplici commutatione progressu rem
potis homines vsos esse, quarum vna est Cambium
de quo hic loquimur: & constabit magis inferius,
vbi ostendemus esse veram & realem pecuniarum
inter se commutationem. quæst. quarta. artic. secun-
do. Et cum vtges, aut commutatur in eo vna pecu-
nia cum æquali, aut cum inæquali; Respondeo sem-
per fieri commutationem cum æquivalenti pecunia,
seruarique inter ipsam æqualitatè, licet aliquid vlti-
us à Campfore recipiatur, vt inferius ostendemus
agentes de pretio pecuniæ quæ cambitur.

Ad tertium dico, sicut eo loco docet D. Thom. de
mercatore, Campforem exercentem hanc artem ob
solum lucrum, ita vt constituat vltimum finem in
lucro, statuens quacunque via illud acquirere per fas
vel nefas, esse in statu peccati mortalis, imò & quem
cunque mercatorem & artificem qui similiter appe-
teret lucrum, quantumuis provideret Reipub. illum
verò Campforem qui appetit quidem lucrum, non
tamen constituit illud sibi vltimum finem, sed appetit
illud salua iustitia, & obseruantia legis diuinæ,
non esse in tali statu, nec peccare, quia licet appetere
lucra iusta ob aliquem honestum finem: Nam & om-
nes artifices propterea exercent opera suæ artis, vt
honestè se suamque familiam alere valeant.

Ad quartum respondeo, Christum illos eiecisse,
ac flagellasse, partim vt ostenderet negotia illa in eo
loco non decere, quam causam ipsemet insinuauit
subiungens: [Domus mea domus orationis est, &c.]
partim verò, quia illa exercebantur ex sola avaritia
sacerdotum, & non ob aliquem honestum finem.
Quod autem spectat ad numularios, quia cambie-
bant & cum hominibus locorum vicinorum, qui
contractus

Y y

contractus

contractus mutui potius vsurarij erant, quam cambia: Cambia enim ad loca vicina eiusdem Regni censentur iniqua vt uidebimus.

9 Ad quintum respondeo, duplex esse periculum in quo aliquis se ipsum constituit, aliud quod experientia teste superat vires humanas, prudentiamque & constantiam humanam, etiam si quis firmissime apud se statuat positus in illo non peccare, quale est periculum cui se exponit manens solus cum meretrice, & tali periculo se exponens quantumuis firmissime statuat non fornicari, peccat mortaliter. Aliud vero est, quod potest quis superare per situm propositum non peccandi, vt in ludo, taleque est periculum Campsoriæ: Quamuis enim hæc ars maxime periculosa sit, at si Campsor sicut & alij mercatores firmiter statuat exercere sola Cambia realia, & licita, ita vt vbi aliqua fuerit dubitatio, nihil agat sine consilio Peritorum, ac timentium Deum, per huiusmodi propositum, ita firmum superat pericula huius artis, non existit in statu peccati.

Vltimum solum manet ex modo dictis in solutione tertij. Affirmamus namque Campsorem constituentem vltimum finem in solis lucris, & pecunijs, existere in statu damnationis, quod ceteris mercatoribus, imò & omnibus alijs artificibus, omnibusque hominibus conuenit: at qui vult pecunias & lucra seruata equitate ad alendam familiam, aliumve finem honestum, quod potest Campsor sibi proponere honestè agit.

Denique vt argumenta Iurisperiti illius Ianuensis diluamus, reuocare oportet in memoriam que superius diximus, hunc contractum Cambij, neque mutuum esse, neque emptionem pecuniæ, in quo plurimum ille decipiebatur: sed veram commutationem vnus pecuniæ pro alia, veluti presentis pro absenti secundum veram distantiam loci. Quo positò tanquam ceruo fundamento, & in quo consistit tota iustitia, & equitas huius contractus, vt inferius docebimus. Respondeo ad argumenta illius. Ad primum, conferentem Ianuæ 63. vel 64. solidos redditurum Lugduni scutum de Marcha, quod valet 67. non recipere illum excessum & lucrum 3. vel 4. solidorum, propter aliquam anticipatam solutionem, sed, vel quia (vt ait noster Fabianus) pecunia illa vix absens loco, ad quam deferendam è Lugduno in Ianuam sunt varij subeundi labores, & pericula, propter quæ minus valet quam præsens Ianuæ, dignusque fuit Campsor illo lucro, tanquam stipendio huius operæ quam præstitit Campsuario, traducen-

di illi pecuniam suam & scutum è Lugduno in Ianuam, vbi illa indigebat. Constituit enim F. Fabianus naturam Cambij realis in eo, quod est Campsor per litteras suas esse velut delatorem pecuniæ ex loco, in quo illam habet Campsuarius, ad locum in quo illa eget, illique confertur. Vel recipit excessum illum iuxta ea quæ inferius dicemus, propter diuersam æstimationem, quam habent pecuniæ in diuersis locis. Vbi enim illæ abundant minus estimantur quam vbi pauciores existunt, sicut & aliæ mercēs: qua ratione 63. vel 64. solidi Ianuæ eandem habent æstimationem quam 67. Lugduni, propter maiorem pecuniarum abundantiam quæ in Nundanis, solet Lugduni reperiri.

Ad secundum respondeo, quo nundinæ propinquiores sunt, recipi pecuniam a Campsorbibus cum minori interesse, non propter minorem temporis moram, sed quia cum plures tunc existant, qui pecunias suas alijs tradant, minoris tunc propter abundantiam campsorum eas conferentium illæ estimantur. Qua ratione propter minorem æstimationem, quam tunc habent, fit commutatio eorum cum alijs, cum quibus cambiantur sub minori interesse, debetque ita fieri, vt seruetur æqualitas.

Ad vltimum dico, parum aut nihil omnino facere ad iustitiam huius contractus, reperiri actum & reuera aliquod numisma quod sit scutum de marchata tali caractere signatum, aut valorem tantum illius vbique in ea mensura & æstimatione receptum, cum hic contractus non sit emptio, sed vera & realis commutatio pecuniæ vnus loci in pecuniam alterius loci seruata æqualitate valoris inter eas, iuxta valorem quem communis hominum æstimatio vnique eorum in tali loco tribuit. Quo fit, vt cum tanti estimantur 64. solidi Ianuæ quanti 67. Lugduni, propter maiorem pecuniarum abundantiam quæ Lugduni potius quam Ianuæ reperitur, consequenter siue existat tale numisma, siue non, siue tot solidos illud valeat Ianuæ; quot Lugduni, siue aliter res haberet, eo tamen ipso quo tanti estimantur Ianuæ 64. solidi quanti Lugduni 67. propter maiorem pecuniarum penuriam quam patitur Ianua, est iusta & æqualis huiusmodi commutatio, & Cambium.

ADMONITIO CAMPSORIBVS ET CONFESSARIIS ILLORVM NECESSARIA.

VAMVIS ex modo dictis satis perspicuum esse possit, quam periculosa sit mercatorum conscientijs hæc negotiatio cambiendi, rei tamen ipsius necessitate & gravitate ita exigente, cōpellor rursus, præter ea quæ proximè præcedenti controuersia diximus, tam Campsores ipsos quam illorum Confessarios adhuc admonere, intelligent diligenter hanc artem, siue hoc negotiandi genus reuocatum ad praxim (qua ratione vt rectè mercatorum conscientijs consulatur, considerandum est) duobus modis ab illis exerceri posse. Vel ita, vt præcipuus finis, & institutum Campsoris sit bono communi suorum conciuum, & vtilitati quam Respub. ex huiusmodi contractu recipit, inferuire, & ea via aliqua honesta & iusta lucra habere, vnde se & suos decenter aliat: Quemadmodum & cæteri artifices operibus suarum artium Reipub. & communi suorum conciuum vtilitati primum deseruientes, prospiciunt simul suæ familiæ: qua ratione dicitur Campsoria polyticè, & æconomicè exerceri. Vel ita, vt solum intendat Campsor sua priuata commoda & lucra, eligens potius hoc negotiandi genus, quam alia, quia sic facilius ac breuius suam potest cum magnis incrementis augere pecuniam: quomodo dicitur Campsor, hanc artem non polyticè, vel æconomicè, sed auarè & sola cupiditate lucri amplecti. Quo autem ex his duobus modis Campsor illi intendat, ab effectu colligendum est. Mercator enim qui bonam suarum pecuniarum partem in afferendis mercibus, quibus videt Rempub. indigere, constituit, aliam vero in locis, vnde ille afferendæ sunt, eo fine habet, vt illarum pretia ibi facillè reddantur. Quandoque vero vel rogatus ab amico, vel quia non occurrunt accommodatæ mercium emptiones, per vera & realia cambia illam commutat, hic certè non tam ex auaritia vel cupiditate Cambia illa exercet, quam negotiorum quibus in vtilitatem Reipub. intendit occasione. Qui vero totam ferè pecuniam nulli alteri negotio Reip. vtili tradit quam Cambijs, ita vt velut in continuo quodam circulo & motu illa existat, nec vnquam illam quiescere patiatur: sed quam tradit Valentia recipiendam cum lucro Metinæ in Nundinis Maij, cum primum ad ipsum è Metina remissa est, eandem statim eidem, vel alteri Campsuario rursus tradit recipiendam cum nouo lucro in Nundinis Octobris, & per omne tempus sub hoc continuo circulo habet pecuniam suam in aliquo Cambio constitutam, qua ratione plerosque Campsorum, maximè eos qui potentiores sunt, se gerere videmus, adèd vt ex ipso quoque ordine Nobilium, & quod vehementer dolendum est, ex Ecclesiastico multos suas opes Campsorijs amicis ad illas per Cambia augenda tradere audiamus: hos certè non æconomicè, vel polyticè, sed ex nimia cupiditate Campsoriæ incumbere perspicuum est. Exercentes ergo Campsoriæ, siue mercatores sint, siue Nobiles, (nam de Ecclesiasticis aliter iudicandum censeo) per Cambia vera, & realia, & sub illis conditionibus quas dicemus seruandas vt iustè fiant, illo priori modo, & eo fine, vt primo & per se bono communi consulant, simulque sibi & suis hac via necessaria habeant, ad quod genus pertinent qui bonam suæ pecuniæ partem habent in mercibus, aliam vero in Cambijs, & propter finem quem diximus, hi profecto & tutam possunt habere conscientiam, & laude digni sunt tanquam veri Reipub. ministri, sicut & mercatores illi, qui in asportandis mercibus suis ciuibus necessarijs se exercent. Qui vero sola maioris lucri cupiditate Campsoriæ incumbunt, pecuniam suam in continuo cambiendi illam circulo habentes, cum tanta & tam insatiabilis cupiditas augendi proprias facultates efficiatur facillè auaritia illa, quæ ad vnum ex capitalibus delictis pertinet, nescio qua ratione tuti esse possint in conscientia. Certè illos absolutè & omnino, modo Cambia eorum vera sint, & realia, ac iusta, non audeo damnare: video tamen de huiusmodi qui sola cupiditate ducuntur quasi de iniquis conscientijs dici Baruch 3. Argentum fabricant & solliciti sunt, & non est finis acquisitionis eorum. Hos sua solitudine inferuire Mammonæ cui inferuientes non posse Deo inferuire Christus Dominus testatur: quod si Deo non inferuiunt illum necesse est habeant inimicum dicente eodem Christo: Qui non est mecum contra me est. Quod si nimis vrgere videar negari saltim non potest de his dixisse Apostolum 1. ad Timoth. 6. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas.

Quocirca de his non dubito verè docuisse Mercatum in statu maximè periculoso illos existere, eo quod tanta lucrandi cupiditate accensi in proximo, & graui periculo scenerandi, exercendique varias iniquitates existunt: cui expositos eo ipso peccare clamat in Prouerbijs Spiritus sanctus. His adductus D. Anton. 2. p. tit. 1. c. 16. de his & similibus agens scribit: In statu damnationis sunt illi homines qui in suis negotiationibus vltimum finem ipsarum in lucro ponunt. Nec mirum cum omnem mercaturam & quacumque negotiationem, quæ sola lucricupiditate exercetur, & cuius hic est præcipuus & potissimus negotiantis finis, damnet (vt vidimus) D. Thom. q. 77. art. 4. Vnde vt hi tuti in conscientia esse possint, admonendi maximè sunt, vt honestum finem debitumque modum sibi proponant: quod præstabunt profecto si polyticè, & æconomicè, ac priori illo modo quem retulimus, suam Campsoriæ profiteantur, Aliter se habentes non damno quidem, sed nec securos asseram, quos tot periculis & laueis sua ipsorum cupiditas habet ita expositos.

Quod vero spectat ad Clericos, legantur quæ superius diximus q. 77. art. 4. controuer. 4. vbi qua ratione

tione illius negotiatio prohibeatur, vel concedatur, docuimus, maxime conclus. 2. Etenim quamuis liceat quidem illis per interpositas personas honesta negotia exercere, vt suis vel pauperibus subueniant commodius, nulla tamen ratione conceditur eis, propter solum lucrum aliquo modo negotiari: sed exigitur maxime, quod per amicos illud possint, vt honesta tantum lucra, & honestos fines intendant. Quis vero credat Clericum in sortem domini vocatum, & cui sui redditus deesse non possunt, qui pecuniam suam augendam per Cambia mercatori tradit, honesta tantum lucra ad suos, vel pauperes iuuandos desiderare, sed caeca cupiditate, insatiabilique bonorum temporalium auiditate teneri? Aut quis Clericum Cambijs (etsi per amicos,) intendere audiat, qui non statim horrescat, vel saltem grauiter offendatur? Certè si regula illa, qua saepe vsi sumus, ab omnibus Doctoribus recepta, vera est, estque verissima: iniquum esse, & maxime prohibitum, quidquid prudens peritusque Iudex perspecta rei veritate damnaret, grauiterque puniret, quis dubitat quemcunque Ecclesiasticum Praefulem prudentem, peritum, ac timentem Deum si quem suorum Clericorum Cambia exercentem quamuis per interpositos amicos deprehenderet, grauiter in illum animaduersurum, seuereque puniturum.

QVÆSTIO SECVNDA.

DE VARIIS GENERIBVS Cambiorum.

S V M M A R I V M.

- 1 Cambiendi modi varij.
- 2 Cambium aliud minutum seu manuale, aliud reale, & verum, aliud siccum.
- 3 Cambium reale verum duobus modis exercetur.

ARTICVLVS VNICVS.

QVOT SINT GENERA ET forma cambiendi.

VARIJ sunt cambiendi modi, & variae similiter proponuntur a Doctoribus Cambiorum species. Soto loco citato articulo 2. per varias conclusiones illud explicat. Constituit enim primo tria genera Cambij, quibus initio praecedentis quaestionis diximus progressu temporis homines vsos esse. Deinde Cambium, de quo priuatim hic loquimur, paritur in verum, seu reale, & fictum, seu siccum. Nec hac diuisione contentus adiungit alias, quas statim ex Caietano, & Ioanne Medina referemus. Sed tot diuisionibus opus non est, cum iam constet, de solo cambio quo pecunia in pecuniam commutatur, hic haberi sermonem.

Caietanus capite. 1. Opusculi de Cambijs diuidit Cambia in tria genera: Quaedam (inquit) sunt aperte iusta, alia aperte iniqua, & vsuraria, alia dubia. Aperte iusta, vt cum pecunia vnus valoris commutatur in pecuniam alterius valoris seruata aequitate: Aperte iniqua, cum commutatur pecunia praesens pro alia in eodem quidem loco reuera praesenti, absenti vero solo tempore: vbi accipitur. lucrum ex solo mutuo. Dubia, cum commutatur pecunia praesens pro absenti loco, & regno: in huiusmodi enim cambiendi modo sese offerunt omnes difficultates, quae adeo Doctores vexant. Haec tamen diuisio non proponit genera cambiorum, quae hic inquirimus, sed solum quae ad iustitiam eorum pertinet, quae deinde in singulis inquirenda sunt.

Medina & Conrada loco citato existimant in cambio pecuniae maioris pro minori reperiri solam, & simplicem commutationem pecuniae, in cambio vero pecuniae praesentis pro absenti, esse quoddam mutuum, quia sicut in mutuo datur pecunia mutuatario post aliquod tempus restituenda mutuantis, ita in cambio isto datur pecunia Campsuario post aliquod tempus restituenda Campsori: Vnde distinguit cambiū,

in aliud purum, in quo tantum exercetur sola commutatio pecuniae, & aliud impurum, & mixtum, cui coniunctum est aliquod mutuum, vt cambium pecuniae praesentis pro absenti. Sed cum Doctores Theologi in hoc contractu plurimum nitantur separare cambium a mutuo, vt iustum sit, haec diuisio Medine, non est satis accommodata, quod inferius magis explicabitur.

Angelus vsura 1. nu. 52. D. Anton. 2. par. tit. 1. ca. 7. §. 49. quem sequitur Rosella. Siluest. vsura 4. q. 6. nu. 1. & omnes recentiores: ita diuidunt cambium: Cum cambium sit quaedam commutatio pecuniae pro pecunia, tot sunt genera cambij, quot modis accidit pecuniam commutari pro pecunia: Commutatur autem tribus modis, aut pecunia praesens pro praesenti, & in eodem loco, propter diuersam speciem, vel valorem, quae Cambitio, dicitur Cambium minutum, vel manuale: Aut commutatur praesens pro absenti, verè & realiter absenti, ac distanti, quod habet pecunia quando loco, & Regno distat, Aut commutatur praesens pro ea quae fingitur, ac simulatur abesse, veluti cum in eodem loco, in quo recipitur, restituitur. Etenim quae in eodem loco existit, & ibidem restituenda est, nec alia interuenit distantia quam temporis, non est verè, ac realiter absens, & distans, sed simulatè, & fictè. Si commutatur praesens pro absenti verè, ac realiter, & loco distanti, est cambium reale, quod vocatur per litteras: Si verò pro absenti solo nomine, & colore, existente tamen, ac reddenda in eodem loco post aliquod tempus, sicut fit in mutuo, vocabitur fictum, & siccum: fictum, quia fingitur illa pecunia reddenda, abesse, cum re vera non absit: & siccum, quia sicut in plantis humor est principium vitae ipsarum, & fructuum quos ferunt, quo exciccato non valent edere fructus, ita in contractibus vbi est iusta causa ad lucrandum illa iusta causa est velut humor ferens illud lucrum, & fructum, vbi talis causa deest, est contractus ille velut planta sicca, non habens vim, neque humorem ad ferendum fructum, & lucrum: Et cum in cambio isto ficto, in quo re vera pecunia, nec absit, nec distat loco nec verè commutatur praesens pro distanti, sed solum praesens pro praesenti, interueniente sola distantia temporis, vt in mutuo, non sit iusta causa ad recipiendum lucrum, dicitur siccum, & carens humore iustitiae ad lucrandum. Ita triplex est cambium minutum, siue manuale, Reale, & uerum, & fictum, siue siccum.

Vocant quoque Fabianus, & alij quod dicimus minutum, Reale, quod uerò uocamus Reale, Reale per litteras, Nos tamen his uocibus tanquam magis receptis. In hac disputatione utemur, ut aliud sit minutum, seu manuale, aliud Reale, & uerum, aliud siccum. Sunt etiam qui haec tria genera Cambiorum sic colligant: ut fiat omne Cambium ratione, ut dicunt alicuius diuersitatis, uel ratione, scilicet

cel

et diuersa monetæ, quod est Cambium minutum, vel ratione diuersi loci, quod est reale, & verum, aut ratione diuersi tantum temporis quod est fictu, & sicum. Sed hic colligendi modus parum, aut nihil potius differt, ab eo quem proposuimus.

3 Reale, & verum exercetur adhuc duobus modis: nam aut prius Campsor recipit pecuniam, vt eam faciat restituere Campsuario, in loco in quo illa eget: vt cum Petrus iturus Romam, dat Valentia Ioanni Campsori centum aureos, quos Ioannes per litteras Campsorias, faciat illi exhiberi Romæ: Vel accidit contra, vt Campsor det prius Campsuario pecuniam, recepturus illam deinde a Campsuario, vel ministro illius in alio loco, vt si Petrus Campsor det Ioanni centum aureos Valentia, recepturus illos à Ioanne, vel eius ministro Hispali, vbi Ioannes habet suam pecuniam. In quo Cambio reali, quocumque istorum modorum fiat, iudicantur Diuus Thom. & antiqui Theologi Campsorem perinde se habere, ac si deferret, vel faceret deferri pecuniam Campsuarij, in locum vbi ea Campsuarius indiget, siue villo periculo, & incommodo. Verbi gratia, in priori modo cambiendi iturus Ioannes Romam vbi non habet pecuniam, sed confert illam Petro Campsori, vt per litteras faciat Petrus illam sibi Romæ exhiberi, nihil aliud præstat in hoc contractu Petrus Campsor, quam vt pecuniam quam habet Ioannes Valentia, & quam erat delaturus Romam cum magnis damnis, & periculis, deferatur illi in Romam sine villo damno, & periculo, ibi namque illam reperiet, & per litteras recipiet, cum primum Romam peruenit. Similiter cum habet Andreas pecuniam Hispali qua indiget Valentia; essetque illam adducturus Valentiam cum periculo, & labore, rogat autem Iacobum Campsorem, conferat eam sibi sub Cambio Valentia; recipiatque illam Hispali: Campsor iste nihil aliud iuxta D. Thomam, & antiquos præstat, quam vt pecunia Andree deferatur ex Hispali vbi illam habet, Valentiam vbi illa eget sine damnis, & periculis, quæ oportuisset illum pati, si ab ipso fuisset deferenda. Quamuis vt inferius videbimus, q. 4. alia sit iam propria vis, & ratio huius contractus, sicut modo à mercatoribus exercetur. Interim obseruandum est diligenter, licet inter traditionem pecunie quam facit, vel Campsor ipsi Campsuario, vel è conuerso; & restitutionem illius interueniat tempus, communiter quatuor mensium intra Hispania, pro ratione diuersarum Nundinarum, sicut inferius explicabimus, non propterea esse mutuum: Quia in mutuo interuenit tempus inter traditionem pecunie, & illius restitutionem, vt illo medio mutuarius vtatur illa pecunia, aliter non oportebat illam mutuo accipere, in Cambio vero interuenit tempus, vt litteræ Campsoria mittantur in locum, vbi Campsuarij pecunia existit, restituenda ministro Campsoris, vel contra: sicut desideraretur tempus, vt Campsor deferret pecuniam Campsuarij ex vno loco in aliud.

His postis, videamus iam in singulis Cambijs que iusta sint, & que iniusta, & quomodo priuatiui fiat.

QVÆSTIO TERTIA.

DE CAMBIO MINUTO, ET manuali.

S Y M M A R I V M.

- 1 Pecunia duplex.
- 2 Campsores qui hoc cambium minutum exercent, alij exercent tanquam ex officio, & alij non.

Tomus Secundus.

- 3 Numisma duplici ratione habet pretium.
- 4 Varia Doctorum opiniones, & dicta, & rationes.
- 5 Numerum varietas.
- 6 Pecunia distrabi potest omni fere genere contractus.
- 7 Pecunia habet varias utilitates, & commoda.
- 8 Intrinsecè mala nullus Princeps, vel lex præcipere potest.
- 9 Pro pecunia pretiosa in commutationibus licet accipere minus pretiosam, maiori pretio quam legali.
- 10 Pecunia commutatur, vt pecunia est, non vt est metallum.
- 11 Campsori, qui ex officio paratus est commutare pecunias licet recipere lucrum aliquod tanquam stipendium sui muneris.
- 12 Pecunia formaliter non potest commutari nisi iuxta pretium legale.
- 13 Pecunia vbi lex prohibet aliter commutari, seu vendi quam pretio taxato non potest.
- 14 Princeps prohibere potest, ne Cambia minuta a priuatis exercentur.
- 15 Lex taxauit pretium pecunie, quo ad primarium vsu ipsius per se.
- 16 In omni Cambio seruanda est equalitas.
- 17 In commutatione pecunie pro pecunia, ratione pecunie, non licet excedere pretium legale.
- 18 Pecunia pretiosa potest tradi Campsori, accepto pretio maiori quam legali.

ARTICVLVS VNICVS.

AN IN CAMBIO MINUTO, ET manuali liceat commutare pecuniam pro pecunia cum aliquo lucro?

ACCIDIT frequenter in cambijs etiam minutis Campsores lucra querere, & autem valentem 11. argenteos nolle Cambire nisi dentur 12. vel 12. & dimidium: similiter argenteum superioris ordinis, quem vocamus [de a ocho,] tanquam pretiosioris pecunie nolle Cambire in argenteos minutos, nisi aliquo lucro accepto, & quasi vendentes pecuniam. Quod an liceat modo videndum est. Sunt autem, prius quam varias de hac re DD. sententias proponamus, nonnulla obseruanda.

1 Primum omnium ex Caietano. cap. 6. illius opusculi obseruemus, pecuniam duplicem esse aliam expendibilem, & receptam in eo loco vbi fit commutatio, aliam non expendibilem, nec ibi receptam: propter quod Cambium minutum aliquando est pecunie expendibilis, in aliam in eodem quoque loco expendibilem, & receptam, aliquando vero expendibilis in aliam non expendibilem, neque tali loco valentem. Rursum hæc commutatio expendibilis in non expendibilem, aut fit vtraque pecunia oculis subiecta, & presentis, ac existente in eodem loco, vt qui cum pecunia Barchinonensi veniret Valentiam, videns illam Valentia non recipi, nec valere, vellent eam cum mercatore Valentino pro pecunia Valentina commutare: Aut fit altera presentis, & altera absentis, sed oblata tanquam presentis: oblata inquam tanquam presentis, quia si offeratur tanquam absens, iam non esset Cambium minutum de quo hic agimus, sed reale, & per litteras, quasi vnius loci in alium. Potest autem fieri tanquam presentis, etsi distet, velut si mercator egens Valentia pecunia Valentina habeat, aliam Barchinonensem, dicatque eunti

Yy 3 in

in Barchinonam trade mihi hic pecuniam Valentianam, quam habes, & accipe ex nunc quam ego habeo Barchinonæ, vbi proficisceris, ea indigebis, commutemusque illas tanquam si vtraque his à nobis haberetur: Hoc modo Cambium istud, etsi pecuniæ absentis est minutum, quia vtraque cambitur tanquam præfens. Rursum ex his omnibus pecunijs, siue expendibiles sint, siue non, quandoque fit Cambium inter pecunias eiusdem sortis, vt cum aurea commutatur in auream, quandoque inter pecunias diuersæ sortis, & valoris, vt cum aurea in argenteam, argentea in æream, vel ferream.

2. Obseruemus secundo, ex Campforibus qui hæc Cambia minuta exercent, quosdam exercere illa tanquam ex officio, habentes domos, officinas, men-
sas, & varia genera pecuniarum exposita & parata cuicumque volente cambire aliam monetam, quales sunt Ianuæ, Romæ, &c. & aliquando vidimus illos Valentia; Alios verò esse, qui cambiunt quidem pecunias inter se, non tamen ex officio, sed casu, & occasione aliqua oblata, liberè, ac voluntariè.

3. Obseruemus tertio ex Soto lib. 6. de Iust. q. 6. art. vnico, Numisma cum ex metallo cudatur duplici ratione habere pretium: Imprimis ratione materiæ, fit enim ex auro, argento, vel alio metallo, quod secundum se alicuius pretij, & valoris est, nec definit habere illum, eo quod insigniatur sigillo Regio. Secundo ratione formæ, quatenus Numisma est, & Regio sigillo autoritate publica insignitum. Pretium Numismatis ratione materiæ idem est quo metallum illud, vt tale est vsu fori venderetur, & quod haberet si non esset Numisma, sed massa tantum auri, vel argenti; pretium verò quod habet, vt Numisma, & insignitum publico sigillo est illud quod à Principe, vel Repub. fuerit illi taxatum. Hæc duo pretia in pecunijs infimis, & vilibus certum est non esse inter se æqualia, & adæquata, particula enim æris quæ insignita publico sigillo, & qua Numisma valet v. g. Numulum, sumpta vt metallum, & æs non valeret forsitan, nec dimidium Numuli: In Numismatibus vero altioris ordinis, vt aureis, & argenteis dubium est, sint ne pretia ista sic inter se adæquata, vt tantum valeat aureus quatenus Numisma est ex Regia institutione, quantum valeret particula illa auri secundum se sumpta, quatenus aurum est, etiam si non esset Numisma.

Soto & alij volunt neque in his pecunijs pretia ista æqualia esse, neque Regem, vel ministros ipsius, quando cudunt Numismata aurea, vel argentea, imponere illis pretium omni ex parte æquivalens omnibus vsibus, & vtilitatibus, quæ ex auro, vel argento haberi possunt.

4. Ioan. Medina loco cit. quæst. [An pecunia vendi possit.] vult ista pretia adæquata esse, & Nummum aureum, cuius pretium sunt à lege 11. argentei, sumptum vt aurum est, & cum omnibus vsibus auri non valere nisi vndecim argenteos. Quod ita esse probat Medina. Primo, Quia si quando taxatur à Rege pretium pecuniæ aureæ, non consideraretur attentè valor auri qua aurum est, has vel illas habens commoditates, cur idem pondus auri æstimaretur in decuplo plusquam idem pondus argenti, & similiter idem pondus argenti plus quoque in decuplo quam idem pondus æris, certè aut temere, & imprudenter imponerentur illis pretia, aut si prudenter, ac maturè, sicut de illis sentiendum est, non alia de causa minora pondera auri plus valent quam maiora pondera argenti, & minora argenti plusquam maiora æris, nisi quia iuxta valorem particulæ auri quæ sumitur ad conficiendum Numisma, qua aurum est, & valorem particulæ argenti qua argentum est, imponitur pretium Numismati illi ex auro, vel argenteo confecto.

Secundò, Rex quando cudit pecuniam, non cu-

dit illam, nec tenetur, cum damno suo, at si non considerat valorem auri, vt aurum est, & omnes commoditates illius, quando imponit ei pretium, pateretur graue damnum, & iacturam suorum bonorum, quia collocaret in nummo aureo particulam auri, quam iudicaret valere, v. g. 10. & tamen ratione illarum commoditatum quas ipse non attenderet, valeret 12. perderetque in vnoquoque nummo aureo, vt 2. vnde quando cudit pecuniam, censendus est considerare omnes istas vtilitates.

Tertio, Experientia teste, quoniam in cudendis pecunijs facit Rex aliquas expensas, particulæ auri, vel argenti, ex qua fit Numisma, miscetur aliquod alterius metalli, vt ea ratione accipiat, vel detrahat tantum auri, vel argenti, quantum exigitur ad expensas illas, & stipendia ministrorum: quod signum est certissimum Regem nolle pecuniam illam dare suis subditis minori pretio quam valeat, etiam vt tale metallum est, quia nisi hoc Rex curaret diligenter, profecto, nec fieret illa mixtura, neque per eam detraheretur à pondere auri, vel argenti, quod exigitur ad expensas illas, & ministros: ita vt computatis in vnum pondere auri, & expensis, valeat aureus pretium illud quod ei imponitur.

His positis Medina loco citato, quem sequuntur nonnulli Complutenses, vult in Cambio minuto, siue fiat pecuniæ aureæ pro argentea, siue pro viliori, siue pecuniæ expendibilis in aliam expendibilem, aut non expendibilem, siue à Campfore exercente hoc Cambium ex officio, siue non, quacunque ratione hoc Cambium fiat, & à quocunque, necessario attendenda esse pretia publica & legalia pecuniarum quæ pecuniæ sunt, & commutandas esse, pecunias seruata iusta æqualitate inter ipsas iuxta illa pretia, ita vt si aureus Hispanus valeat 11. argenteos, nulla ratione liceat Campfiori accipere 11. & dimidium, & sic de cæteris.

Probat hęc sententia. Primo, Hoc interest inter pretium fori, & pretium legale, (vt vidimus) vt illud cum non sit certum ac definitum non consistat in indiuisibili, sed potest passim augeri, vel minui, pretium vero legale institutum à Principe est certum, ad definitum, cõsistens in indiuisibili, quod nec minuere licet neque augere, sed pretium pecuniarum omnium est legale, constitutum pecunijs a Rege, vel Respub. ergo nec minuere illud licet, neque augere, sed iuxta illa fideliter seruata, sunt commutandæ pecuniæ. Quod si dixeris, verum quidem istud est, si sumamus pecunias sub ratione pecuniæ, hoc enim modo conuenit illis pretium istud legale, quod augere non licet: at tamen habet etiam pecunia vt aurum est, suum valorem, & pretium, quatenus est huius, vel illius sortis, [de tantos, o tantos quilates,] & quatenus habet has vel illas commoditates, & hac ratione poterit commutari maiori pretio quam sit a lege taxatum.

Contra inquit Medina & (sit secundum argumentum.) Hoc non habet locum, quia vt ostensum est, in pretio legali iam est consideratus valor auri, vel argenti, quatenus metallum est, & secundum illam sortem cuius est, & omnes ipsius commoditates, & pensatis his omnibus constitutum est illi pretium, nec valent magis quam aurum est, & cum omnibus istis commoditatibus, quam valeat vt Numisma. Et cõfirmatur. Quia si Numisma quamuis vt Numisma valeat 11. at tamen vt aurum, & cum talibus commoditatibus valet 12. ita vt hoc pretium 12. sit illi quoque iustum, stulte, ac imprudenter, & cum damno patrimonij Regij agunt ministri Regis, qui Numisma aureum quod iuste valet 12. conferunt pro 11. Cur enim non licebit Regi exigere ex Numismate pretium quod potest Campfor, si pretium istud, vt 12. iustum est, imo debet illud Regi potius licere, (cum
eius

eius sit ex autoritate Regia qua pollet, imponere pretia pecunijs) quam alijs qui autoritatem istam non habent.

Tertio, In contractibus pertinentibus ad iustitiam commutativam, quale est Cambium, seruanda est necessario æqualitas, atsi in Cambio mixto accipiatur aliquid ultra pretium legale pecuniarum, non seruare tur æqualitas. Probo: Vendatur Petro triticum valens 10. scuta, si Ioanes emptor illius soluat illa in auro, debet dare pecuniam auream valentem 10. scuta, similiter si soluat in argento debet dare pecuniam argenteam valentem 10. scuta; Nunc sic: Quæ sunt æqualia vni tertio sunt æqualia inter se, 10. scuta in auro, & 10. scuta in argento sunt æqualia pretio illius tritici empti, & soluendi, ergo sunt æqualia inter se: & consequenter quando commutabuntur, scuta aurea in argentea, nullo modo licebit excedere, nec accipere aliquid ultra sortem, sed oportebit necessario conferre, vel recipere pecuniam argenteam valentem 10. scuta, pro pecunia aurea valente similiter alia 10. scuta, aliter erit aperta inæqualitas & iniuitas.

Quarto, etiam si daremus auream vel argenteam habere aliquas commoditates pretio æstimabiles, habent quoque pecuniæ minores, & inferiores suas commoditates, nempe ad emendum res domesticas, & ad alias communes necessitates, qui vsus frequentior & maior est, cum plures sint homines pauperiores quam diuites, frequentiusque emantur res minores & communes, quam alia magis pretiosa. Vnde non est quod ratione & titulo alicuius commoditatis omittantur iusta & publica pretia pecuniarum in istis commutationibus.

Quinto, Sicut in alijs rebus habentibus pretium legale certa quantitas pecuniæ est pretium taxatum: vt in tritico v. g. 14. argentei pro faneca, ita in pecunijs inter se vniuscuiusque pecuniæ est velut pretium taxatum, & legale, alia certa quantitas pecuniarum, vt Numi aurei sunt pretium taxatum & legale 11. argentei: ergo sicut in alijs rebus quando commutatur merces pro pecunia, non licebit excedere illam quantitatem pecuniarum taxatam, tanquam iustum & legale pretium illius: qua ratione vendens triticum non potest recipere plusquam 14. argenteos pro faneca, ita quoque quando commutatur pecuniæ inter se, non licet excedere illam quantitatem inferioris pecuniæ quæ taxata est, vt iustum & legale pretium superioris.

Addit tamè Medina hæc tria: Primo, hanc sententiam quam docet habere locum in Regnis, & Prouincijs, in quibus pecuniæ habet pretia taxata à Principe, vel Repub. suntque illa in viridi obseruantia: ita vt non habeat oppositum consuetudo, vt in Hispania. Vnde in Prouincijs, in quibus, Resp. vel Principes non imposuerunt certum pretium pecunijs, vel si imposuerunt non est receptum consuetudine, sed oppositum potius est in vsu, licebit pecunias commutare iuxta illa pretia quæ valebunt communi vsu fore, sicut & alias res venales, & iuxta copiam, vel inopiam earum, paucitatemque, vel abundantiam commutantium illas, sicut & in alijs rebus venalibus. Qua de causa ait duplum aureum, quamuis sit taxatum 22. argenteis, ex consuetudine tamen introducta Rege non reclamante, valet iam Hispaniæ. 23. & aliquid amplius: Et scutum aureum simplex quod apud nos non valebat nisi 21. solidos, modo valet, ex consuetudine 22. solidos, & sex denarios.

Addit secundo, Quamuis Nummus aureus non possit carius commutari quam sit pretium legale, vel pretium ab omnibus receptum, neque quatenus aurum est, neque quatenus habet comoditates auri, nihilominus habentem pecuniam auream, ex qua priuatis aliquas recipit commoditates, posse propter eas

recipere aliquid ultra pretium legale, vel commune, vbi rogabitur ab alio vt illam commutet, illiusque vtilitatibus se expoliet. v.g. habebat Petrus pecuniã auream vel argenteam superioris sortis (Reales de a ocho) asportandam facile in aliquem locum, rogat illum Ioannes, vt commutet eam cum minoribus, quas Petrus difficile ed asportabit, tunc potest pacisci cum illo, ratione illius damni quod recipit ex illa difficili asportatione, vt aliquid vterius ipsi reddat, sicut licet venditori cui res suas utilis est, si rogetur ab alio, vt illam sibi vendat, exigere aliquid ultra iustum pretium illius, propter vtilitatem quam ex illa recipiebat, & qua gratia alterius se ipsum expoliat. Rogatus inquam, quia vbi ipsemet venditor, vel Campsor offert rem illam vendendam, vel pecuniam cambiam, cum propria sponte velit vtilitate illa se ipsum priuare, non tenetur alter aliquid propterea vterius soluere. Sicut nec quia pecunia illa Campsuario utilis sit, potest Campsor aliquid ultra iustum pecuniæ pretium recipere: quia nulli licet, vt diximus q. 77. vendere emptori vtilitatem, quam ipse ex re quam emit, est percepturus.

Addit tertio, quando pecunia à Campsore recipienda minus utilis prudentum iudicio censetur, vel quia inexpendibilis est in eodem loco, vel quia aut vetustate consumpta, aut alia ratione reddita est minus valens, vel periclitatur à Principe tollenda, vel minuenda, tunc licet Campsori aliquid accipere ultra commune pretium illius pecuniæ, quia tunc pecunia illa, neque vt metallum, neque vt pecunia equatur valori illius melioris pecuniæ, quam ipse est traditurus, vnde poterit emere illam, vel vt metallum, & pretio metalli, iuxta illius sortem, & valorem, vel pretio pecuniæ valentis minus quam alia optima illi similis censetur valere, sicut pecuniam existentem in nauingruente fortuna liceret commutare cum alia minori certa, & secuta existente in terra, propter periculum in quo existit illa, quæ in mari est.

Angelus vsura primo num. 52. & ibidem Iacobus Vngarellus, Rosella 6. §. 6. Ioan. de Anan. in cap. Nauiganti. & ibidem multi, Archidia. in primum cap. 14. q. 1. volunt cuius Campsori, maxime illi qui ex officio expositus est quibuscunque pecunijs commutandis, licere pecuniam maioris valoris commutare cum pecunia minoris valoris, non modo vt metallum est, verumetiam vt pecunia est, accepto aliquo lucro moderato ultra pretium legale, & commune illius pecuniæ maioris. Vt si Campsor det pecuniam auream pro argentea, aut argenteam pro minoribus nummis.

Probant illud primo. In commutatione cuiuscunque rei, quæ conmutatio non sit mutuum, licet commutanti rem magis pretiosam in minus vtilem aliquid accipere ultra commune pretium illius rei. v.g. commutat Petrus triticum pretiosum in aliud minus pretiosum, licet Petro pro illo tritico pretioso accipere non solum æqualem mensuram tritici, sed aliquid vterius, etiam si lege vtrūque triticum eiusdem sit pretij: non enim tenetur Petrus in illa commutatione stare pretio legali, quia pretium illud tantum obligat in contractu emptionis, & venditionis, minime verò in commutatione: esset namque iniqua lex, quæ tanti vellent æstimari triticum minus pretiosum, quanti triticum pretiosum: Sicque obseruatur communi vsu, quando tempore seminandi commutatur triticum vilis pro alio purgato, & apto ad seminandum. Sed ex pecunijs, non modo qua metalla sunt, verumetiam qua Numismata, quædam pretiosiores sunt, & vtiliores alijs, vt centum scuta habita in auro magis pretiosa sunt, & magis æstimantur ab hominibus, quam eadem in argento, vel ære, quia aurea pecunia facilius defertur è loco in locum, melius domi seruatur, commodius exercentur cum illa

illa cōtractus emptionis, & similes, in pluribus Pro-
vincijs recipitur, & valet, pretium denique illius se-
curius est, nec facile mutatur, aut minuitur, ergo
quamvis in emptionibus, & venditionibus sit seruan-
dum pretium legale ipsius, at quando commutatur,
etiam qua pecunia est, licebit pro aurea commutata
in argenteam, vltra legale pretium argenteæ aliquod
moderatum lucrum recipere.

Secundo, Campsori exercenti Cambia vera, &
realia, concedemus cum omnibus Doctoribus ali-
quod lucrum honestum, & moderatum propter la-
bores, industrias, & expensas, quas facit in illo con-
tractu, sed in Cambio minuto Campsor, maxime qui
ex officio exercet illud, habet quoque expensas, &
labores, ergo licebit etiam illi aliquod lucrum ex
Cambio minuto recipere. Hoc argumentum se-
cundum probat quidem; hanc sententiam in Camp-
sore cāmbiente ex officio, & parato cuicumque vo-
lenti Cambire, non tamen de alijs qui nonnunquam
tantum, libereque, & voluntariè ambiunt. Primum
tamen argumētum probat illud de quocunque Cam-
psore, vnde auctores huius sententiæ, licet hoc potis-
sime concedant cambiēti ex officio nihilominus, &
omni cambiēti illud quoque tribuunt propter pri-
mum argumentum.

Soto eidem sententiæ subscribit loco citato; In pri-
ma enim conclusione docet pecuniæ, vt metallum præ-
tiosius est, posse augeri pretiū vltra legale: vult nam-
que non omnes commoditates illius metalli conside-
ratis esse, quando pretium est impositum Numisma-
ti. Et in secunda habet, licere quoque Campsori dan-
ti pecuniā prætiosiore pro viliori, vt auream pro
argentea, etiam qua pecunia est, recipere aliquod lu-
crum. Quod probat his duobus argumentis, quibus
probata est secunda opinio modo adducta. Vnde qui
putant Sotum sentire cum Siluestro & Caietano er-
rant omnino: Cum secunda conclusio Soti sit apertis-
sime opinio Angeli, afferatque eadem argumenta,
quæ adducta sunt pro ista secunda opinione.

Caiet. Opusculo de Cambijs. c. 1. & 7. solis publicis
Campsoribus autoritate Principis, vel Reip. ad com-
mutandas pecunias constitutis concedit, vt possint
aliquod lucrum recipere, tanquam instipendium sui
laboris, & expensarum quas faciunt ad habendas va-
rias pecuniarum, & Numismatum sortes paratas, quo
possint omni poscenti illarum commutationem, sicut
ex officio debent, ac tenentur, satisfacere. Vtiturque
hac ratione: Nulli licet in huiusmodi commutationi-
bus pretium taxatum à lege præterire, nisi autori-
tate superioris qui pretium illud taxare potuit, hu-
iusmodi superior est Princeps, vel Respub. nulli ergo
licet pecuniam commutare cum aliquo lucro, &
pretiū illius excedere nisi autoritate Principis, vel
Reipub. Princeps autem, & Respub. illud solum con-
cedunt Campsoribus à se constitutis, & quibus in-
cumbit ex officio, ergo his solis & nullis alijs licet
vnam pecuniam per Cambium quod vocamus mi-
nutum cum alia commutare, accepto aliquo pretio.

Et confir. Nemini, licet pretium pecuniæ a lege
taxatum præterire nisi ex aliqua iusta causa, iuste autē
causæ ad illud prætermittendum & recipiendum lu-
crū aliquod tantum sunt labores, & expensæ, quibus
indiget Campsor, vt habeat paratas varias Numis-
matum sortes, quibus omni volenti pecunias suas
cum alijs commutare presto sit, huiusmodi autem la-
bores, & expensas non patitur priuatis, qui commu-
tat illas, vbi & quando vult, sed ille solum qui ad hoc
munis est constitutus à Repub. teneturque illud ex
officio, huic ergo soli licebit illas cum aliqua lucro
tanquam iusto suorum laborum, & expensarum sti-
pendio commutare, minime vero alijs priuatis, qui
ad id non tenentur ex officio.

Sequuntur meo iudicio Caiet. sententiam Silue-

ster vsura. 4. q. 2. & 3. Fabianus Ianuensis in opusculo
de Cambijs. c. 2. Nauar. in cap. Naviganti. nu. 20. &
multi ex recentioribus distinguunt enim inter pecu-
niam, qua pecunia est, & pecuniam qua metallum
est, aurum, vel argentum, loquunturque de pecunia
expēdibili, nam de inexpēdibili statim dicemus. Pec-
unia igitur (inquiunt) qua pecunia est, non potest
commutari cum aliquo lucro vltra pretium legale,
sed facienda est commutatio illius seruato in vtra-
que pretio legali æqualiter, & iuste. Quatenus verò
metallum est huius, vel illius valoris, fatentur conse-
rentem pecuniam auream pro argentea, vel argen-
team pro ærea posse aliquid accipere vltra pretium
legale illius inferioris; iuxta valorem illius auri, vel
argenti, aut iuxta peculiare, & priuatas commodi-
tates, quas ex illa pecunia poterat recipere, qui roga-
tus illam commutat ad arbitrium prudentis.

Priorem partem probant argumento primo Me-
dinæ, quia qua pecunia habet suum præfixum, ac cer-
tum valorem, & pretium legale, quod excedere non
licet. Addunt autem in duobus casibus licere in Cam-
bio pecuniæ, etiam qua pecunia est, aliquid vltra pre-
tium legale inferioris accipere. Primo, si pecunia illa
quam dat Campsor optima sit, & pretiosa, illa verò
quam recipit adeò vilis, & vetustate deformata, ac vi-
triata (etiam si vere argentea) vt difficile quis illam
accipiet, quia tunc neque vt pecunia meretur pretiū
pecuniæ. Secundo, si Campsor illud prætet ex officio.
Rep. consentiente, patiaturque labores, & faciat ex-
pensas, quia tunc non recipit aliquid vltra pretium
legale pecuniæ tanquam lucrum, sed in stipendium
laborum, & satisfactionem expensarum, sicut quiuis
alij artifices vltra iustum valorem rei ex qua suum
opus conficiunt, recipiunt, & iuste quod suis labori-
bus, & expensis debetur.

Secundam vero partem, nempe qua metallum est
posse aliquid accipi vltra pretium legale pecuniæ:
Probat Siluester, constituto prius pecuniam qua me-
tallum est vendi posse, quod ostendit autoritate D.
Thomæ, qui in opusculo de Regimi. Princip. lib. 2.
c. 14. ita habet: Ponderus & mensura, quatenus talia,
semper ordinantur ad mensurandum & ponderan-
dum, aliter per se nihil sunt: sed Numisma quamuis
sit mensura & instrumentum in permutationibus,
per se tamen aliquid esse potest, etenim si confectus
erit vas aureum, vel argenteum: vnde non semper or-
dinatur ad permutationes, &c. Vbi aperte docet pecu-
niam, qua metallum, vendi posse, sicut & similia me-
talla: & experientia constat passim ita fieri apud ar-
tifices. Vnde colligit Siluester, pecunia posse nos tri-
bus modis vti: Primo, qua pecunia est ad commuta-
tiones rerum venalium. Secundo, qua pecunia etiam
est ad cōmutationes, & Cambia vnius pecuniæ cum
alia pecunia. Tertio, qua res quædam est aurum, vel
argentum, ad eos vsus quibus quodcunque aurum
vel argentum, deseruire natura sua potest: quibus
addit & quartum vsus, nempe ad utilitates quas ha-
bens pecuniam potest ex illa priuatis percipere ad
sua negotia, vel instituta. Hoc posito sic argumenta-
tur Siluester. Licet vendere pecuniam auream pro
argentea qua metallum est, sed potest accipere, vt pe-
cunia ista aurea quatenus ex auro est, vel tali auro,
valeat iuste multo amplius quam pecunia argentea
in quam est commutanda iuxta pretium legale ar-
gentæ, ergo sub hac ratione licebit in Cambio (de
quo hic agimus) accipere pro aurea illud amplius,
quod valent magis quam illa argentea. Maior con-
stat: probatur Minor: Aureus commutandus, potest
imprimis esse ex auro adeo pretioso, vt valeat 12. se-
cundo potest esse adeo formosus, rutilans & pulcher
vt pro margarita possit deseruire & vendi tanquam,
margaritum, vel iocale mulieris. Tertio, potest ha-
benti illam pecuniam auream ita esse accommodata,
& utilis

& utilis ad deaurandum, asportandum, vel negotiandum, ut cum vno aureo ex illis facilius inueniat merces, quas quærit, quam cum 12. argenteis, quæ utilitates pretio æstimabiles sunt ultra pretium legale pecuniæ qua pecunia est, ergo licebit vendenti pecuniam illam. ut aurum quoddam est aliquid recipere ultra pretiū legale, quod habet ut pecunia. Sic enim diximusq. 77. art. 1. vendenti rem sibi vtilem licere carius illam vendere, quam sit commune pretium eius, propter utilitates quas ex illa poterat dominus illius recipere.

Præter has opiniones est quarta, quam amplectuntur etiam Nauar. loco citato in ca. Nauiganti nu. 58. & apertius in Manuali. c. 17. num. 283. Soto in illa q. 9. art. vnico. ante tertiam conclusionem & alij nonnulli. Constituunt hi commutationes, in quibus pecunia redditur ut pecunia, duplices esse, alias antecedentes, ad quas iam tenetur homo ex aliquo debito, & iustitia præcedenti, ut cum quis soluit debita iam contracta, & præcedentia; alias vero esse subsequentes, ad quas nondum tenetur homo ex aliquo debito, vel iustitia, sed illas libere exercet, quales sunt omnes emptiones, & venditiones eo tempore quo fiunt: tunc enim quando sunt in fieri liberæ sunt, ac voluntariæ ex parte vtriusque, tam ementis quam vendentis. Quo posito docent in commutationibus & contractibus prioris generis, in quibus redditur debitum iam contractum nullo modo licere commutare pecuniam maiori pretio quam sit legale: Debet v.g. Petrus Ioanni. 24. argenteos, non soluit sufficienter dato illi duplo aureo, nec potest compellere illum, ut sumat duplum illud in alio pretio quam sit legale. In commutationibus verò secundi generis, quæ libere fiunt, licere ita conuenire cum venditore, etiam à te hanc rem 24. argenteis, sed ita ut recipias solutionem in dupli aureis, accepto singulo duplo in 24. argenteis.

Priorem partem suæ opinionis sic probant. Pretium legale impositum pecuniæ, potissimè illi impositum est, secundum primarium vsum ipsius, quia nisi secundum illum vsum ei conueniat, minus certè illi conueniet secundum alios, at in contractibus illis primi generis redditur pecunia secundum primarium vsum ipsius, soluit namque qui debet decem hac, vel illa pecunia, quia ex lege est pecunia valens 101 ergo in istis commutationibus nullo modo licet augere, vel minuire pretium legale pecuniæ. Et confirmatur: quia si in istis commutationibus primi generis, propter quas pretium legale pecuniæ potissimè institutum est, illud non seruatur, nullus est contractus, nullaque via, in qua pretium taxatum a lege sortiatum suum effectum, debeatque seruari.

Secundo, si in his commutationibus non debeat seruari necessario pretium legale, Pecunia nullo modo est certa mensura aliquarum rerum: hoc consequens est omnium sententia falsum. cum ad hoc sit excogitatum, inuentumque Numisma, ut sit mensura publica rerum venalium, qua de causa insignitur Regio sigillo sicut & aliæ mensuræ publicæ, perspicuum autem est esse de ratione mensuræ publicæ, ut sit certæ ac definita, alioqui nulli esset vsui; Consequentia verò probatur quia si in istis commutationibus primi generis, in quibus soluitur debitum, iam debitum & contractum ex iustitia, non seruatur pretium legale pecuniæ, multo minus debet seruari in commutationibus secundi generis, cum sint liberæ & voluntariæ, vi illius principij, [Si quod magis videtur inesse non inest &c.] & consequenter in nullis contractibus erit pecunia certa mensura.

Alteram vero partem de commutationibus secundi generis sic ostendunt. Iuxta multorum DD. sententiam, licet cum vendente rem aliquam v.g. 24. argenteis ita conuenire, ut vilius illam vendat nempe in

22. argenteis, ergo licebit quoque ita conuenire cum eodem venditore, soluam tibi rem tuam in pretio ut 24. sed ita ut recipias pecuniam auream in maiori pretio quam sit legale, nempe in 24. Probatur consequentia: Quia etsi ista physicè, & speculatiuè videantur diuersa, moraliter tamen loquendo idem omnino est descendere à pretio ut 24. ad pretium ut 22. manente pecunia in suo pretio legali 22. argenteorum, quod augere pretium pecuniæ quod est 22. ad pretium 24. eo quod soluat in aureo, manente re illa venali in suo communi pretio 24. Quæcunque enim ratione istarum celebratur huiusmodi contractus, pretium pecuniæ aurescens augetur, vel explicite & aperte, ut in secundo modo, quando pecunia valens 22. eleuatur ad pretium 24. re illa manente in suo pretio 24. vel implicite & virtute, quando res valens 24. venditur pretio, ut 24. quia pretium illud soluitur in pecunia aurea.

Secundo, sicut commutatur pecunia pro pecunia in Cambijs, eodem modo commutatur pecunia pro mercibus in emprionibus & venditionibus, sed cōsensu omnium DD. solo Medina dempro, potest commutari pecunia pretiosior cum alia minus pretiosa accepto maiori pretio quam legali, ergo licebit similiter commutare pecuniam pro alijs rebus venalibus maiori pretio quam sit legale. Maxime cum hæc commutationes secundi generis non fiant ex aliqua obligatione iustitiæ, sed liberè ac voluntariè, & sine vlla vi, vel fraude. Denique potest emptor habens duplum aureum adire Campforem, ut commutet illud, reciperetque ab illo 24. argenteos tradendos venditori, cur ergo non poterit venditor libere in illud consentiente, sine illa ambage tradere duplum illud immediatè ipsi venditori, pro 24. argenteis, & ultra pretium legale? Moraliter enim hæc eadem sunt.

In hac quæstione, quam tot DD. opiniones difficilem reddiderunt. Obseruemus primo, quod rectè admonuit Medina. Quæstionem hanc habere locum in Hispania, alijsque Prouincijs, in quibus pecuniæ omnes habent certa pretia statuta à lege, vel recepta publica & communi consuetudine, In alijs enim regionibus, in quibus neque à lege, neque à recepta consuetudine habent pecuniæ certum ac definitum pretium, ut in aliquibus locis Italiae, Flandriæ, & Germaniæ, possunt commutari iuxta pretia, quæ habebunt communi vsu fori, sicut fit in alijs rebus venalibus. Vbi obseruandum est in Castella antiquitus scutum aureum taxatum esse 350. dipondijs, id est 10. argenteis, & 10. dipondijs, deinde additum esse illi 24. dipondia, & effectum 11. argenteorum: à Phylippo verò secundo, anno 1566. editam esse legem, quæ habetur in noua copilatione lib. 5. tit. 21. l. 13. vbi constituitur pretium scuti aurei 400. dipondiorum, id est vndecim argenteorum cum dimidio, & quarta parte illius, quod pretium modo viget. Similiter duplum aureum valebat 700. dipondia id est 20. argenteos & 20. dipondia, deinde fuerunt illi addita 48. dipondia & effectum 22. Argenteorum, modo vero eadem lege Philippi secundi effectum 800. dipondiorum id est 23. argenteorum, & dimidij cum aliquot dipondijs. Numisma dictum Castellanus aureus simplex valebat antiquitus 14. argenteos valet modo ex eadem lege Philippi secundi 16. argenteos, quo pretio constituto habet lex Regis nostri in illis Regnis Castellæ hæc verba. [Que non passen, ni se vendan ni commuten por mas en manera alguna so las penas contenidas en las leyes del Reyno.] Quæ lex est iusta, quia Rex taxans pretium pecuniæ addito tali augmento pretij, iam est visus considerasse & respexisse omnes comoditates pecuniæ, etiam ut aurum, vel metallum est. In nostro Regno pecunia aurea ex recepta omnio consuetudine valet 22. solidos & sex denarios, duplum 45. solidos, argenti Valentini pretium

pretium sunt 18. nummi, dupli vero 36. & sic fit progressus.

6 Obferuemus secūdo, pecuniam distrahi posse omni fere genere contractus. Primo, emptione, vt cum datur in pretium rei venalis, qui est primarius vsus ipsius. Secundo, per modum mutui, quando datur gratis, ita vt non oporteat eandem numero reddere, sed sufficiat æquiualem. Tertio, per cōtractum accommodati, ita vt reddatur eadem numero, veluti quando accommodatur aliqua pretiosa pecunia ad ostentationem, vel ornatum, vel exhilarandū cor. Quarto, per modum locationis, quando eadem restituenda est, & cum aliquo pretio pro obsequio ex illa percepto. Quinto, per modum pignoris, qui modus perspicuus est. Vltimo per modum Cambij, quando pecunia pro alia commutatur: Vbi obseruare oportet, non esse certum apud aliquos, an quotiescunque pecunia commutatur pro pecunia sit contractus commutationis, vel num potius quādo commutatur pretiosa in minus pretiosam, habeat veram rationem emptionis, & venditionis, id est, An sicut in venditione tritici, triticū habet rationem rei venalis, pecunia verò pro illa exhibita rationem pretij, ita in commutatione pecuniæ pro pecunia vna, pecunia habeat rationem rei venalis, altera verò habeat rationem pretij. Quæ quaestio quamuis iuxta aliquos parum faciat ad mores, quia siue Cambium sit commutatio, siue simplex permutatio, siue venditio, eadem est iustitiæ ratio in Cambijs, & eodem modo iudicandum de Cambio minuto; nihilominus meo iudicio plurimum facit ad præsentem controuersiam, maxime cum opinio Siluestri, quæ in hac parte omnium probabilior est, huic fundamentum nitatur, pecuniam vendi posse pretio maiori quam sit legale.

Medina varius est in hac parte: nā prius negat posse vendi pecuniam, deinde verò in quodam articulo sumit pecuniæ pretium esse aliam pecuniam minorem: Soto quoque circa idem non sibi constat, cum lib. 6. de Iustitia q. 1. art. 2. in corpore concedat peruniam, quando commutatur pro alia pecunia in maiori pretio tanquam metallum pretiosius, tunc vendi posse, sicut venderetur metallum illud in genere talis metalli: In solutione vero tertij videretur sentire oppositum, solum esse permutationem, & nullo modo uenditionem, quia una pecunia non est pretium alterius, sicut una mensura non est mensura alterius.

7 Sed quidquid Medina & Soto in hac parte sentiant, est illud a nobis sumendum hic tanquam certum, quod habent Siluester loco citato, q. 3. Caiet. in illo opusculo cap. 7. Nauarrus in cap. Nauiganti. nu. 12. & nu. 1. Estque aperta doctrina D. Thom. in illo opusculo de Regimi. Princip. lib. 2. cap. 14. & communis inter recentiores Thomistas, quando vna pecunia commutatur pro alia tanquam pretiosioris metalli, exerceri tunc ueram & realem uenditionem: habet enim aperte ibi D. Tho. hoc distare inter pecuniam & alias mensuras & pondera publica, quod hæc unicum solum habeant usum, nempe mensurare, & ponderare, præter quem nulli alteri usui sunt: Numisma verò non solum habet esse mensuram, & pretium rerum uenialium, uerumetiam qua talis res est, & tale metallum posse deservire ad uasa aurea, & argentea, unde habet, etiam qua talis res est, usus auri, vel argenti, & consequenter ex D. Tho. est quoque uendibilis, ut aurum, uel argētum; cum unaqueque res ex D. Tho. q. 77. art. 1. eatenus sit uendibilis, quatenus humanis usibus utilis est.

Et confirmatur ratione, Pecunia omnium consensu duplici ratione, & titulo est in pretio (ut diximus) & ratione materiæ, ac metalli, ex qua illa confecta est, & quatenus sigillo Regio signata est, id est ratione formæ. Nunc sic: Pecunia habet suum pretium, ut

talis materia & metallum est, quidquid autem habet pretium est uenale, ergo quatenus tale metallum est vendi potest. &c. Progredior, sigillum Regium non tollit quin pecunia aurea sit aurum, & habeat ualorem auri, sed quatenus, aurum habet suum pretium, ergo potest ea ratione sub illo pretio uendi. Et confirmatur. Si ab aurifice redigatur in massam auream est uendibilis, ergo etiam si maneat sub sigillo Regio potest uendi, cum sigillum illud non tollat quin sit idem omnino aurum, quod erit deinde in massam auream redactum.

8 Obferuemus tertio, pecuniam præter utilitates naturales, & communes pecuniæ, uel auri, aut argenti posse habere quoque aliquas priuatas utilitates, & commoda, ratione illius penes quem est. Est pecunia aurea, (ut diximus) utilis ad deaurandum, exhilarandum cor, &c. hæc & similia omni pecuniæ aureæ conueniunt; sed præter hæc potest accideri, ut hæc pecunia Petro mercatori & negotiatori aliquas alias afferat utilitates, nempe ad facilius illam asportandam, ad commodius emendas merces, &c. quas utilitates Ioanni, qui nulla negotia exercet, non afferet: Ex quibus utilitatibus, licet Rex in institutione pecuniæ, & impositione pretij considerauerit communes illas, & naturales, uocant scilicet auri, præstantiam illius, quam uocant [quilares,] priuatas autem, quas hic, vel ille pro diuersa ratione suorum negotiorum potest percipere, non considerauit, neque ad ipsum pertinuit.

Obferuemus vltimo, inter illa quatuor genera rerum & actionum humanarū, quæ superius constitui mus, hoc interesse, vt intrinsecè, mala nullus Princeps, vel lex possit præcipere: intrinsecè bona nulla quoque lex vel Princeps possit prohibere in differētia verò, & quæ habet speciem mali, sed ex fine & circumstantijs honestari possunt, possit Princeps, quando uiderit illa Reip. nocere, prohibere & lex illa prohibens obligabit in conscientia, quia iusta, cum feratur propter bonum commune, & ab eo qui habet autoritatem: contractusque contra huiusmodi legem facti nullam habebunt vim, si lex illos omnino prohibeat, & irritet. Quod si ea tamquam expediētia & utilia suo Reguo lex permiserit, debet assignare conditiones quibus recte fiant, ad quas obseruandas tenebuntur omnino subditi in foro etiam conscientie, tamquam utiles & necessarias bono communi.

His positis dico opinionem illam Siluestri, & Caiet. quam tertio loco proposuimus esse omnium probabiliorē ac securiorem. Sequuntur eandem ex recentioribus Palarius & multi alij.

9 Concl. Sit prima. [Si pecunia, quæ cōmutatur, pretiosa sit, licet sub contractu uenditionis recipere pro illa aliam inferiorem, & minus pretiosam, maiori pretio quā sit legale: iuxta ualorem & æstimationem materiz, & metalli, ex quo pecunia illa pretiosa constat.]

In hac omnes fere conueniunt, præter Medinam, probantque illam efficacissimè argumenta Siluestri. Quia pecunia ratione materiæ, & quatenus hoc vel illud metallum est, vendi potest, sed potest illud metallum esse a deo pretiosum, vt superet valor eius pretium legale, ergo tunc poterit carius uendi, & excedere pretium legale.

Secundo, consuetudo, sicut & lex potest imponere pretia rebus, imo maior est in hac parte vis consuetudinis quam legis, cum lex non obliget si consuetudo, sit in oppositum: habet tamē communis consuetudo, & vsus omnium hominum, qui huiusmodi Cambia exercent, & timoratorum, pecunias pretiosas, v. g. numismata quæ apud nos dicuntur [doblones de dos caras Seuilanos, Cruzados de Portugal, doblones Valentianos,] non commutare vt pecuniam, sed vendere, vt aurum pretio communi & iusto talis auri, tali que præstantiæ, & sortis, ergo.

Tertio

Tertio, cum res eo nomine sint venales quia utiles vtilibus humanis, quæ vtiliores sunt licet carius vendere, sed pecuniæ aureæ, et si quatenus pecuniæ sint æqualis vtilitatis, attamen ratione materiæ & quatenus aurum, sunt quædam alijs multo vtiliores, & ad deaurandum, & ad medicamenta, & ad transportandum, & ad splendorem & ornatum, & alia commoda communia, quoque & naturalia ipsius pecuniæ, ergo licebit illas ex hac parte carius vendere quam sit pretium legale.

Et confirmatur. Quia artifices prohi & periti restantur duplicem aureum Hispalensem, & Valentinum, ac Lusitanum resolutum in simplicem massam auri, excedere pretium legale. V. g. duplum aureum Valentinum habere 26. argenteos, duplum Hispalensem 28. Lusitanum aliquando 30. vel plures, adeo ut aliqui eorum videntes talis resolutione & arte plurimum lucrati sint, & non iniuste.

Denique raritas mercis est iusta causa ad augendum illius pretium, sed pecuniæ aureæ pretiosæ sunt raræ, & aliquando rarissimæ, ergo quando non commutantur ut pecuniæ, sed venduntur ut aurum, & quædam merces, licet augere pretium & excedere legale, modo seruetur iustum pretium in ratione illius metalli. Quæres quomodo debeat fieri istud augmentum? Dico, seruandas esse in eo leges iustæ venditionis, quas proposuimus q. 77. ar. 1. Quando aurum pecuniæ est pretiosum, sed non extraordinarium vendetur vsu fori tali loco, & tempore: si vero sit aliqua pecunia aurea, cuius aurum sit valde pretiosum, rarum, & extraordinarium, ac velut margaritum, tunc potest vendi pretio in quo conuenierint contrahentes. Sicut anno 1590. 27. Octobris accidit Valentie vendi duplum aureum decem dupla continens adeo pretiosum & ad deaurandum vtilissimum, ut fuerit à peritis aurificibus iudicatum velut margaritum pretiosum, emprumque voce precomis à quodam Parte Cartusensi in vsu cuiusdam sacri vasis 350. argenteis: cum pretium legale illius, si fuisset æstimandum ut pecunia, non fuisset nisi à 35. argenteorum parum plus vel minus.

10. Secunda conclusio. [Si pecunia commutetur non qua metallum est, sed ut pecunia, qui contractus iam non est venditio metalli, ex quo illa confecta est, sed vera commutatio & cambium non liceat excedere simpliciter & absolute loquendo pretium legale vsu & consuetudine Prouinciæ receptum.

Hæc est contra Conradum. q. 99. conclus. 5. Mercatum in suo libr. de contract. tract. 4. cap. & nonnullos alios.

Hanc probant efficacissime omnia illa argumenta: omnia enim illa procedunt de pecunia formaliter sumpta quatenus pecunia est, ut in solutionibus argumentorum magis apparebit. Dixi simpliciter & absolute loquendo, quia excipiuntur casus illi propositi ab eodem Medina, & Caietano, in quibus licet Campsori in commutatione pecuniæ, etiam qua pecunia, est aliquid lucrari. Primo, si commutat pecuniam integram, bene sigillatam, & perfectam in deformatam, & fere inutilem, tunc enim arbitrio prudentum istæ pecuniæ etiam ut pecuniæ non sunt censendæ eiusdem valoris, & pretij. Secundo, Si Campsor recepturus esset ex illa pecunia aliquas priuatas vtilitates, quas Rex non respexit in taxatione pretij pecuniæ, quæ illi cessabunt per illam commutationem, tunc si rogatus ab alio, & non voluntariè, & spontaneè, commutet, potest aliquid recipere, ratione illius lucri sibi cessantis, ad arbitrium prudentis seruatis conditionibus, quibus diximus, licere mutuanti recipere aliquid vltra sortem ratione lucri cessantis, quibus seruatis perspicuum est licere illud Campsori, cum liceat & mutuanti, quia si quod minus videtur inesse inest, &c. Tertio, Si Campsor ex officio cambiet

pecunias Principe, vel Repub. permittente, licet ei, ratione laborum, & expensarum aliquid vltra pretium accipere, sicut & cuius artificis qui aliquas expensas facit in opere suæ artis. Quo fit amplectendum esse in hac parte sententiam Caietani, nec audiendos Sotum, Angelum, & alios, qui volunt priuatis quoque non cambientibus ex officio id licere: Et enim cum hoc solum liceat cambientibus ex officio, propter expensas, & labores quos patiuntur in eo munere, qui tales labores & expensas non habent, nec aliquem titulum ex duobus præcedentibus, non video quæ ratione possint transgredi pretium legale, scum illud obliget in conscientia, quando pecunia commutatur, ut pecunia. Oportet autem profecto, ut huiusmodi Campsori ex officio, qui autoritate publica permittuntur, autoritate quoque publica taxarentur lucrum, & excessus pretij legalis, quem possent recipere propter vrgentia pericula, & cupiditatem lucrandi, quæ in Cambijs reperiuntur. Ex his colligo non modo in pecunia aurea, verum etiam argentea altioris fortis, v. g. reales de a. ocho] quando commutantur in minores, à mercatore qui argenteis [de a. ocho] commodius vteretur, in suis negotijs, veluti ad transportationem pecuniarum, vel ad res emendas, licere quoque lucrum percipere, ratione illius commoditatis qua rogatus ab alio se ipsum expoliat: Idem in simili casu erit iudicium de aureis simplicibus, sed hoc lucrum debet esse moderatissimum.

Dixi in hac secunda conclusione non posse in commutatione pecuniæ, quando illa qua pecunia est commutatur, excedi pretium legale, simpliciter & absolute loquendo: quia ex circumstantia Campsori, veluti si ex officio ad id reneatur, licebit ei aliquid lucrum accipere, tanquam sui muneris & laboris stipendium.

Vnde sit tertia conclusio.
11. [Campsori, qui ex officio paratus est commutare pecunias cuiuscunque illas poscens, licet recipere, lucrum aliquid, vel taxatum sibi à Repub. vel quod arbitrio prudentum censetur ut accomodatam, & ipsum, tanquam stipendium, sui muneris & obligationis qua suscepit.

Hæc perspicua est: Quia tam obsequium quod huiusmodi campsor alijs præstat, cum sit in maximam eorum vtilitatem & commodum, quam obligatio illa quam suscipit querendi omne genus pecuniarum, & habendi illas paratas omni poscenti suarum pecuniarum commutationem, sunt res pretio æstimabiles, cum ita paratus esse non possit sine laboribus, & expensis: Vnde tuta conscientia potest hoc pretium recipere, vel quatenus fuerit sibi à superioribus taxatum, vel quale periti & prudentes iudicauerint esse iustum, vbi Respub. illud ipsi non persoluit. Ex quo sequitur cambientes pecunias hoc genere Cambij, quod minutum & manuale dicimus, non ex officio, neque cum tali obligatione, sed pro libito, & cum illis expedit, & placet, nulla ratione posse pretium legale excedere, quando pecunias sub ratione pecuniæ, & Numismatis commutant.

Hæc est aperta sententia Siluestri verbo vsura. capit. 4. §. 3. Et Caieta. de Cambijs in principio. Vbi concedunt quidem Campsori ex officio, posse lucrum aliquid recipere, tanquam sui officij & obligationis stipendium, cæteris verò illud omnino negant, & apertissime. Vnde miror Mercatum optimi ingenij virum, & in hac disputatione peritum, & exercitatum contra sentire, cum in eo qui commutat pecunias sine vilo labore, expensis, vel obligatione, sed sua propria sponte, vel quia ita sibi expedit, vel quia vult alteri eam gratiam præstare nulla existat ratio, vel titulus, propter quem possit à pretio legali excedere, vbi pecuniam suam non vendit tanquam metallum,

tallum, sed sub propria ratione Numismatis commutatur. Et quod peius est, quod afferat in suam sententiam Siluestrum, & Caietanum, quos facis constare oppositum omnino docere.

Sunt tamen qui contra hanc tertiam conclusionem & Caiet. sententiam obijciunt: Vel ista commutatio manualis pecuniæ cum pecunia accepto aliquo lucro est aliena ab omni iniquitate, & licita, vel non; si nullam continet secundum se iniquitatem, cuius licet ita cambire, tam Campsori à Repub. constituto, quam alijs priuatis propria sponte cambientibus: Si verò ab iniquitate aliena non est, nemini licet ita cambire, nec Campsori publico, nec priuato. Sed hoc fati soluitur, quia priuatus qui cambit, ubi & quado vult, & non ex officio, non patitur (vt diximus) labores, & expensas, quas patitur cambiens ex officio, nec suscipit illæ obligationem habendi pecunias paratas cuiuscunque volenti Cambire, quam suscipit Campsor publicus, & ex officio. Vnde, quod huic licet propter labores, & expensas illas, ac obligationem quam suscipit, non licet illi, qui nec tales patitur labores, nec illas facit expensas, nec talem sibi imponit obligationem & onus.

Sed hac occasione, forsitan quæres, Num in aliquo euentu liceat Cambiæ pecunias per Cambium mutuum, aliquid ultra legale pecuniarum pretium recipere; esto non præstet illud ex officio; Respondet & recte Caietanus in illo opusculo cap. 6. Eos quoque, qui non sunt Campsori ex officio, posse aliquando ex permutatione referre lucrum. Quando enim moneta quam permutant aurea est, vel argentea, & permutanti ad sua negotia gerenda valde comoda, si quis quam illam contendant sibi habere, poterit dominus illius, vendere, alteri suam necessitatem, vel commodum: quo casu, non propter permutationem, sed quia oritur (inquit Caiet.) sua commoditate, poterit commutare suum aurum pro argento, vel argentum pro alia moneta sibi minus accommodata & reportare lucrum. Quod si hæc commutatio auri pro argento, vel argenti pro alia pecunia utilis quidem sit & comoda quærenti auream illam monetam, vel argenteam, habenti autem illam non esset necessaria, sed omnino indifferens, tunc non potest carius commutari propter commodum alterius. Quia sicut commoditas ementis non auget pretium rei venditæ in contractu venditionis, ita nec commoditas quærentis pecunias aureas, vel argenteas, confert habenti illas ius aliquod ad lucrandum, quando ipse ex illa commutatione nullum patitur damnum, vel nulla priuatur commoditate sua. Hæc Caiet.

Ex qua doctrina colligit recte Palatius loco citato lib. 3. de contract. ca. 2. in his euentibus posse cambientem lucrum recipere, quamuis non exerceat illud ex officio. Primo, quando pecuniæ quas habet ad emendas merces, vel alio deferendas, vel deaurandas imagines, vel conficienda aliqua vasa, commodiores sunt, rogatusque ab alio accipit eas quæ illi instituto sunt minus accommodatæ. Secundo, quando habens pecunias aureas, vel argenteas, aliquas fecit expensas in illis comparandis, potest postulare ab eo à quo illas commutare rogatur, reddat sibi præter legalem illarum pecuniarum valorem, expensas quas in illis sibi acquirendis fecit. Tertio, si illarum aspectu veluti quia aureæ sunt, vel argenteæ, delectentur, quam voluptatem ex alijs, in quas illas commutare rogatur, non percipiet: huiusmodi enim voluptas, & oblectatio pretio æstimari possunt. Quarto, si miniores, in quas suas aureas, vel argenteas rogatur cambire, periclitentur cadere ab usu, vel consueto valore, huiusmodi enim periculum pretio quoque æstimabile est. Iuxta hæc exempla facile cuius esse potest, de alijs, vel similibus iudicare.

12. Quarta conclusio contra illam quartam opinio-

nem. [Quando pecunia commutatur, vt pecunia fortius maliter sumpta, & quatenus pecunia est, siue sit commutatio, & solutio debitorum primi generis, quæ iam fuerunt contracta, & debebantur ex iustitia, siue sit commutatio secundi generis, quæ adhuc est in fieri, & in qua habere contrahitur debitum, pecunia non potest commutari nisi iuxta pretium legale, vel receptum communi vsu & consuetudine prouinciæ.]

Vnde, siue soluantur debita iam contracta, siue soluturus sim rem quam tunc emo, non licet exhibere pecuniam nisi in pretio legali, vel consueto tali loco. Probatum ex eodem principio, quo ostendebant illi seruandum esse pretium legale in commutationibus primi generis hac ratione: Pretium legale impositum pecuniæ potissime illi impositum est, quatenus pecunia est, & secundum primum usum ipsius, obligatque omnino quando redditur illa vt pecunia, ac vt pretium rerum, qui est primarius vsus ipsius, sed quemadmodum in commutationibus primi generis soluitur illa vt pecunia, & secundum primum ipsius usum; & tamquam pretium rerum, si militer & eodem omnino modo in contractibus etiam secundi generis redditur vt pecunia, & pretium rerum quæ emuntur, qui est primarius vsus ipsius, ergo quemadmodum in commutationibus primi generis est necessario seruandum pretium legale pecuniæ, ita & in commutationibus secundi generis.

Secundo: Vtraque commutatio istarum eodem omnino modo se habet: sicut enim quando ego restituo mutuum, vel soluo laborem mercenario, aut debitum aliquod contractum ex aliquo præcedenti contractu, teneor ad illam solutionem ex iustitia, ita quando emo aliquid, licet libere etiam, supposito tamen quod emam, ex iustitia teneor reddere iustum illius rei quam emo pretium, & sicut hæc obligatio soluendi præsumptæ emptæ nascitur ex contractu libero; ita & illi obligatio restituendi mutuum, vel soluendi stipendium mercenario, fuit orta ex contractu quædo exercebatur libero, libere namque accepto mutuum, vel conduxi mercenarium, ergo sicut in commutatione prioris generis est seruandum pretium legale pecuniæ, itaque in ista commutatione secundi generis. Nec valet quod aliqui respondent in fauorem illius opinionis, legem taxasse pretium pecuniæ ad usum primum ipsius quo ad commutationes solum primi generis, non autem quo ad commutationes secundi generis: hoc enim est voluntarie dictum, nec vnanimitur ratione aut fundamento. Lex enim in vniuersum vult pecuniam illam qua pecunia est & pretium rerum, in quo consistit primarius ipsius vsus, habere hoc pretium, neque distinguit inter has vel illas commutationes, [Et vbi lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.]

13. Quinta conclusio. [Vbi lex prohibet pecuniam quouis modo sumptâ aliter commutari seu vendi quam pretio ab ipsa taxato, nulla ratione seu via, neque qua pecunia est neque qua metallum est, licet manente illa sub sigillo pecuniæ, nec diminuta ratione alicuius verustatis, aut deformitatis, pro utilitate illius qua pecunia est aliquid accipere ultra pretium legis.]

Probatum: Potest hæc lex maxime iuuare bonum commune: Primo, vt prohibitis huiusmodi excessibus pretij legalis quocumque titulo, occludatur via iniquitatis, quæ in huiusmodi cambijs fieri possunt, & sæpius niunt: qua de causa fuerunt prohibita Valentiz, cura & sollicitudine Sanctissimi Præfulis Fr. Thomas à Vilanoua. Secundo, vt sublatis his Cambijs, etiam sub titulo venditionis pecuniæ aureæ & præciosæ, non transferantur ad aliena regna: Itali enim sub titulo venditionis argentis pretia pecuniæ aureæ Italiam auro replerunt cum magno Hispaniæ nocumento, cui occurrere tenentur Reges. Lex autem quæ respicit bonum commune

munera à Principe iusta est, & habet vim in foro conscientia, ergo ubi talis lex & prohibitio extiterit, nulla via licet excedere pretium legale. Ita fit, in nostro Regno, & tota corona Aragonum licere augere pretia pecuniarum, eo modo quo in propositis conclusionibus docemus, quia in his Regnis nulla est lex id prohibens. In Regno autem Castellae res est dubia: Quia (vt diximus) Rex noster Philippus constituit anno 1566. legem illam, qua taxauit pretia pecuniarum, praecipitque omnino, vt nullo titulo illud augere cuiquam liceat, illis verbis quae iam retulimus: [Que no passen, ni se vendan, ni commutaren por mas en manera alguna, so las penas &c.] Quae verba aperte prohibet omnino alio pretio commutari quam legali, quacunque ratione commutentur, siue per veram commutationem pecuniae, vt pecunia est, siue per venditionem pecuniae vt aurum est. Vnde obligat lex illa in Castella in conscientia, peccantque illam transgredientes, nisi desuetudine & contrario vsu (vt quidam volunt) suam amiserit vim. Quod si illam non amissit, sed est in viridi obseruantia apud illos, iudicarem peccare illam transgredientes, quia iusta est, & respiciens bonum commune, excessum autem non esse restituendum, tum quia haec lex non reddit contractum istum nullum, cum nihil tale exprimat, sed contenta sit, vt ipsius transgressores maneat expositi poenis Regni, tum etiam quia in tali contractu simpliciter, & à parte rei nullum nouementum infertur, cum pecunia eius pretium exceditur, quando venditur vt metallum, sub ratione ista ac vt metallum est: vere valeat pretium illud cum illo excessu. Oppositum videretur sentire Soto, sed alij quos in hac parte sequimur, probabilius multo iudicant, non esse excessum illum pretij legalis restituendum, quando pecunia venditur vt metallum pretiosum, & ea ratione excedit reuera arbitrio peritorum pretium legis.

14. **Vltima Concl.** [Potest prohibere Princeps ne huiusmodi cambia minuta à priuatis exercentur, sed ab his tantum, quibus ipse vel Respub. hoc minus commiserit: quin & omnibus potest illud interdiceret; Et expediret forsitan ita à Principibus fieri.]

Pater ex dictis in proximè præcedenti conclusione. Quia cederet illud in maximam Reipub. vtilitatem, tum ad occcludendam viam multis iniquitatibus, quae occasione huius cambij exercentur, vel possunt saltem facile exerceri, Et vt habet Prouerbiu Hispanicum. [En arca abierta el justo peca.] tum etiam, ne haec via pecuniae horum Regnorum, ad alia facile transferatur cum magno boni communis detrimento.

Nunc ad argumenta, quae sententiae quam sequimur, aduersantur: Qualia sunt argumenta Medinae, nam alia fauent nobis, vt constat, confirmantque nostras conclusiones.

Ad argumenta igitur Ioannis Medinae: Ad primum respondet Nauarrus in Manuali. c. 28. fol. 55. legem solum taxasse pretium pecuniae quo ad primum vsu ipsius per se, ad illud scilicet in quo emptores, & venditores debent illam ad minus recipere, non tamen prohibere, quominus in commutatione pecuniae, cum hic sit secundarius illius vsus, possit pecunia pretiosior commutari pro alia minus pretiosa cum aliquo excessu istius pretij, ex libero consensu, & conuentione vtriusque contrahentis, nulla vi, aut dolo interueniente, sed vtroque sciente pretium legis, & in id libere consentiente. Haec tamen solutio incidit in quartam illam sententiam, quam confutauimus. Vnde respondeo iuxta Siluestrum, seruandum quidem esse in commutatione pecuniae pretium legale, quando pecunia commutatur, vt pecunia, quia tale pretium impositum est illi formaliter, & proprie, vt pecunia est, ac omnium rerum pretium, quod nos non negamus: solum namque concedimus posse augeri, quan-

do venditur vt aurum, vel argentum, aut quando aliqua alia causa iusta se offert ex illis, quas retulimus ex ipsomet Medina & Caietano.

Ad secundum respondeo, taxasse quidem Regem pretium pecuniae iuxta commuuen nobilitatem talis metalli, & iuxta communes vtilitates argenti: non tamen respexisse omnes: nec oēs naturales, nec omnes particulares: De particularibus perspicuum est, de naturalibus constat ex aurificibus, qui resoluētes aliquos duplos aureos Hispanenses vel Valentinos, inueniunt valorem aurei, ex quo confecti sunt, excedere argenteos qui constituti sunt à lege tanquam illorum pretium. Ad conformationem dico, licere quoque Regi, aureos qui plus valent quatenus aurum, per contractum venditionis carius commutare, non tamen expedire vt Reges exercent istas commutationes, nam [multa (inquit Apostolus) Mihi licet sed non omnia expediunt.]

16. Ad tertium dico, In omni cambio, cum sit contractus pertinens ad iustitiam commutatiuam, seruandam esse aequalitatem, seruaturque illa iuxta nostram sententiam, cum in commutatione pecuniae vt pecunia. Et si, non sit excedendum pretium legale, in commutatione vero eiusdem vt aurum est, in qua vere venditur, recipiendum tantum sit pretij illud quod iustum est, vel vsu fori vel arbitrio prudentum, & iuxta leges iustae venditionis. Et at minorem Respondeo, Quae sunt aequalia vni tertio esse aequalia inter se, eo modo quo sunt aequalia illi tertio, & ita 10. scuta in auro & 10. scuta in argento sumpta vt pretium illius tritici vel alterius rei venalis, oportet esse aequalia, quia hoc modo sumuntur vt pecuniae, & iuxta primum vsu; at tamen sumpta eadē numismata quaedam vt aurum, & quaedam vt argentum non oportet esse aequalia in valore, cum possit aurum illud varijs rationibus & modis excedere valorem illius argenti.

Ad quartum respondeo, nunquam pecunias minores, & viliores in genere metalli esse aequalis valoris cum aureis, & pretiosioribus, neque habere pares vtilitates & commoda cum illis.

17. Ad vltimum respondeo, sicut ad primum, in commutatione pecuniae pro pecunia sub ratione pecuniae non licere excedere pretium legale, quia tunc vna pecunia est velut mensura & pretium alterius, sicut in emptione tritici non licet excedere pretij legale tritici; at quando venditur aurum illud ex quo pecunia constat, non est attendendum pretium legale, sed valor & pretium illius auri, vt aurum est, ex vsu fori, vt expositum est: Quod conuenit pecuniae, quia habet illas duas rationes, vt sit pecunia, ac vt sit aurum, tritico vero non conuenit nisi solum esse triticum, & rem venalem, non autem pretium aliarum rerum.

Ad argumenta quartae opinionis: Respondeo ad primum cum quibusdam, antecedens esse verum, sed negandam consequentiam: quia venditor potest minueri pretium suae rei, maxime cum illud habeat latitudinem, emptor autem non potest augere pretium pecuniae aureae in contractu illo emptionis, quia tunc datur vt pecunia, ac vt pretium aliarum rerum venalium, qua ratione seruandum necessario est pretium legale. Vel dico, quocunq; modo fiat ille contractus, siue descendendo à pretio solito rei, quia soluitur in auro, pecunia illa aurea manente in suo pretio, siue re venali manente in suo pretio, & pecunia aurea eleuata ad maius pretium, à parte rei nihil aliud esse, quam rem illam vilius vendere, quia soluitur pretium eius in auro, quod, an liceat, ex his quae diximus. q. 77. art. 1. petendum est.

Ad secundum dico, in commutatione pecuniae cum pecunia licere commutare magis pretiosam cum minus pretiosa vltra pretium legale, quando illa venditur vt aurum, non tamen quando commutatur vt pecunia quaedam, & sub ratione pecuniae: vn-

de cum in commutationibus illis secundi generis, veluti emprionibus, tradatur pecunia pro re venali ut pecunia & pretium illius est, seruandum in ea necessario est pretium legale ipsius.

Ad tertium dico, habentem pecuniam pretiosam posse tradere illam Campfori accepto maiori pretio quam legali, si tradat illam ut aurum pretiosum, non tamen si tradat illam ut pecuniam: quo fit, ut cum in emprionibus & alijs contractibus tradatur, ut pecunia, non possit in eis augeri pretium legale ipsius. Addiderim tamen hic, cum qui bona fide commutaret pecuniam auream aliquo pretio moderato, paululumq; maiori quam sit legale, credentem id sibi licere, quia viri graues & periti ut Angelus, Soto, & alij ita sentiunt, iudicantemq; bona fide opinionem illam non esse minus probabilem, non peccare, nec inique agere, cum liceat tura conscientia sequi in moralibus & quo ad praxim opinionem probabilem.

Hæc dicta sunt de cambio minuto, in quo vtraque pecunia quæ commutatur expendibilis est: Quod si alia expendibilis sit, alia vero non, dicam cum Cacerano cap. illo 6. non expendibilem commutandam esse tanquam metallum, & seruandum esse in ea pretium, quod tale metallum tali loco & tempore valebit iuxta communem vsum fori: quod si vna nempe expendibilis sit præsens, quæ vero hic expendibilis non est, sit absens, expendibilis tamen in eo loco in quo existit, & recipienda est, tunc exercetur cambium quoddam reale, de quo inter cambia realia disputabimus.

QUÆSTIO QUARTA.

DE CAMBIO REALI, ET FICTO, SIVE FICTO.

SUMMARIUM.

1. *Pecunia præsens pro absenti potest commutari realiter & verè, potest etiam simulatè, & fictè, ita vt solo tempore distet.*

PRÆTER cambium minutum quo pecunia præsens pro præsentem commutatur, sunt ut vidimus quæst. 2. duo alia cambiorum genera, in quibus commutatur pecunia præsens pro absenti: ita vt si realiter, & verè (sicut diximus) absens sit, & loco distans, sit cambium verum, & reale. Quod si solo tempore distet, ita vt in eodem loco in quo recipitur sit restituenda, est cambium fictum, & simulatum.

Quærent hic aliqui, hæc diuisio cambij in reale, & fictum sit ne generis in species, vel quænam diuisio sit, dico non esse generis in species, quia species continent in se verè & propriè essentiam generis, cambium autem fictum non est verè cambium, vt statim videbimus, sed mutuum sub titulo cambij. Vnde est diuisio analogi in sua analogata, sicut animalis in animal viuum, & pictum: Cambium enim reale verè cambium est, si solum verò sola similitudine, & simulatione. De vtroque hic dicendum est. Et initio quo pacto exercentur, deinde qua ratione quod verum est, & reale iustè fiat. Porro cum ex Aristotele rectum sit iudex sui, & obliqui, explicantes cambium verum, ac reale simul explicabimus quale sit fictum, & siccum. Et ex his quæ de verò, & reali dicemus colligemus postmodum quasi in summa varios modos, quibus quæ sicca sunt, & ficta exercentur.

ARTICVLVS PRIMVS.

QUOMODO EXERCEATUR CAMBIUM verum; & quot sint genera Cambiorum, quæ modo sunt in vfu.

SUMMARIUM.

1. *Cambium verum & reale est commutatio pecunie præsentis pro absente.*
2. *Cambium fictum & simulatum non est cambium, quia non est commutatio pecunie vere, & realiter præsentis pro absenti.*
3. *Cambium siccum simile est emptioni fictæ.*
4. *Cambium siccum, & fictum iniustum, & iniquum esse patet.*
5. *Cambium verum & reale solum fit ratione loci, cum sit commutatio pecunie præsentis, pro alia verè, & realiter absenti.*
6. *Cambia omnia ad quinq; capita reuocari possunt.*
7. *Cambium ratione loci quid sit?*
8. *Cambium ratione officij quid?*
9. *Cambium ratione custodiæ?*
10. *Cambium ratione diuersitatis numismatum.*
11. *Cambium ratione copiæ, & inopiæ.*

CAMBIUM verum, & reale, cum sit commutatio pecunie præsentis pro absenti, & ea quæ verè, & realiter in alio loco existit, fiatq; eo fine, vt habens pecuniam vbi illa non indiget, recipiat eam vbi illa egeat, exercetur illis duobus modis quos superius q. 2. proposuimus: nimirum, vel ita vt Campfor recipiat v. g. Valentiz 100. aureos, quos per suum ministrum & factorem restituat Romæ: aut è conuerso: ita vt cõferat eos Romæ Petro ibi illis indigenti, recepturus eosdè Valentiz, vbi Petrus illos habet, Hos duos modos in alios minutores sub his contentos quidam partiuntur, sed cum tanta diuisionem multiplicatio confusionem potius ac perturbationem pariat, quã verã rei intelligentiã, nos illis duabus nunc contenti sumus. Illud interrim constat, Cambium verum ac reale illud ratum esse, in quo pecunia in vno loco tradita verè ac realiter in alio diuerso, & distanti restituitur, ita vt præsens pro alia verè loco absenti & distanti (vt abundè inferius docebimus) cõmutetur. Quo fit vt Cambium, in quo non recipitur vera & realis commutatio pecunie præsentis in aliam verè & realiter absentem, ac distantem, sed solum commutatio pecunie præsentis pro alia post tempus aliquod in eodem loco restituenda, non sit verum & reale cambium, sed verum mutuum simulatum tamen sub nomine Cambij. Quod re in praxim redacta facilius intelligitur. Existit vir nobilis Valentiz, qui nullibi habet pecuniã, nec Lugduni, nec Flandriæ, nec Romæ, nec Hispali &c. nec ministrum vel negotia, nec creditum, nempe amicum vel mercatorem qui acceptis litteris ipsius reddat ibi pecuniã, quam per litteras solui mandabit. Eget nobilis hic 1000. aureis postulat illos Valentiz a Campfore, restituendos per suas litteras, & persoluendos Hispali: nouit Campfor huiusmodi nobilem Hispali nihil omnino habere eorum quæ diximus, nihilominus confert illi mille aureos, acceptis litteris mittendis Hispalim, vt ibi pecunia illa sibi persoluatur: quæ tamè litteræ in hoc casu fictæ sunt, quia nobilis hic neque pecuniam, neque ministrum aliquem, vel amicum habet Hispali, a quo pecunia illa restituatur: qua de causa, aut non egrediuntur Valentiam, nec mittuntur, aut si mittantur, redeunt inanes & vacuæ, factis quibusdam protestationibus vel figmentis, quibus constat culpa illius nobilis Campforij non persolui litteras illas decur-

decurret interim totum illud spatium temporis, quod ex more conceditur debitoribus cambiorum, nimirum usque ad proximas nundinas: illisque aduenientibus, ac termino solutionis, compellitur nobilis ille ad reddendos illos mille aureos in eodem omnino loco, ubi illos acceperat, & ulterius preteritum quod communi usu fori solent Campfores recipere in cambijs à Valentia in Hispalim.

2 Huiusmodi ergo cambium fictum est, & simulatum. Primo, quia non est commutatio pecuniæ verè & realiter presentis pro absentis, cum nobilis iste nullam pecuniam Hispali haberet, nec propriam nec amici ex qua fieret solutio, sed solum fingeretur. Secundo, Quia litteræ illæ sunt fictæ, cum tradantur tanquam transmittendæ ad ministrum, vel mercatorem redditurum Hispali pecuniam illam, reuera tamen transmittendæ non sint, vel si transmittantur, non existat minister, vel mercator amicus huius nobilis, qui illas admittat, & persoluat. Tertio fictum, quia cum solutio istius pecuniæ reuera sit faciendâ ab eodem nobili Valentia, ubi recepta est huiusmodi pecunia, fingitur faciendâ Hispali. Unde proprie contractus iste mutuum est, cum nihil aliud sit quam traditio pecuniæ facta Valentia, pro simili pecuniâ eadem Valentia post aliquod tempus recipiendâ, in quo consistit propria ratio & natura mutui: simulatum autem, fingiturque cambium cum sit verè mutuum.

3 Hoc cambium sicum simile est emptioni fictæ, quæ solet fieri inter nonnullos diuites & aliquos pauperes agricolas. Accedit agricola habens boues, sed indigens pecunijs ad diuitem, dicens, eme a me hos boues 40. aureis, diues autem ille nihil minus interdens quam emere boues, & quibus ad nullum usum eget, annuit, & sub colore emptionis confert illi agricolæ 40. aureos, agricola ipse retinente apud se boues, quos diues hic qui se illorum emptorè fingit, nec vidit, nec nouit an existant in rerum natura; additque tibi 40. aureos pro tuis bouibus, hæc dicitur recipias illos tuis visib. per 8. vel 10. annos, post quos recuperabis tu plenum illorum dominium, restituesque mihi meam pecuniam, sed interim singulis annis, cum tu vtaris meis bouibus, quos mihi modo vendidisti, quasi locationis titulo reddes mihi 6. vel 7. aureos. In hoc contractu sub titulo venditionis, & emptionis, & locationis rei emptæ, mutuat iste diues illi misero agricolæ 40. aureos recipiendos post tempus illud vna cum illo lucro: Ita in cambio ficto, sub titulo contractus cambijs mutuat Campfor iste illi viro nobili mille aureos Valentia, Valentia similiter recipiendos post aliquot menses cum lucro. Præterea nunc alia figmenta, quibus varia cambia exercentur simulata omnino & ficta, de quibus inferius in particulari dicemus, ubi referemus varios modos cambijs ficti, iuxta ea quæ in sua Bulla de cambijs docet, ac declarat sanctissimus Pontifex Pius V. Hoc igitur cambium, in quo Valentia conferuntur viro nobili nullam pecuniam vel creditum Hispali vel alibi habenti mille aurei, datis ab eo litteris Campfiori ad Hispalim, est omnino simulatum & fictum.

His modis exercentur hæc cambia: Quibus si nihil aliud Campforum mercatorumque cupiditas addidisset, facile profecto erat de cambijs, illorumque iustitia & æquitate iudicare, perspicuumque satis prius illud, nisi alludè vitierit, iustum esse & licitum, posterius vero nempe fictum & sicum iniquum & usurarium.

Etenim quod ad reale verumque cambium spectat; ita, (si primænam illius institutionem spectemus) constare potest. Si famulus, vel mulio, aut nauta, vel quiuis alius pecuniam meam transferret à Valentia Romam, ubi ego illa egeo, iuste exigeret a me stipendium, & pretium laboris, & expensarum, quas in illa transferenda faceret: sed cambium reale, sumptum iuxta suam primænam institutionem, quam tantum

Tomus Secundus.

hactenus exposuimus, idem profecto est quod quædam transportatio, & tractatio meæ pecuniæ à Valentia in Romam, qua transportatione liberat me Campfor a mille laboribus, & periculis, faciens varias expensas, subiensque multa pericula, meretur igitur pro obsequio isto cum tot periculis, & expensis stipendium illud, & pretium quod recipit ultra capitale, iuxta communem usum fori: Et ex consequenti cambium istud cum aliquo lucro, tanquam iusto laborum & expensarum stipendio, licitum est, & iustum.

4 Cambium verò sicum, & fictum iniustum & iniquum esse facile quoque patet. Quia cambium fictum (vt constat) est reuera mutuum, quamuis simulatum sub colore cambijs, in mutuo autem accipere aliquid ultra sortem est usura, ergo cambium istud cum sit verè mutuum, in quo accipitur aliquid ultra capitale ex vi mutui, & sola ratione expectatæ solutionis iniquum est, & usurarium.

Et confirmatur. In cambio reali non licet accipere aliquid extra capitale, nisi propter pericula, labores, & expensas, quæ in commutatione pecuniæ, & velut transportatione illius ex vno loco in alium occurrunt, vel alicuius iustæ & honestæ inter varias pecunias commutationis titulo, sed in cambio ficto ac sicco non existunt huiusmodi labores, vt experientia constat, neque vlla vera & realis commutatio inter diuersas pecunias in diuersis locis existens, sed merum mutuum, iniquum ergo est aliquid in eo accipere ultra capitale.

Denique cambium sicum habet se omnino vt venditio illa bouum simulata, & ficta inter diuitem & agricolam pauperem, quam reuulimus, sed illa iniqua est, & usuraria, ergo & cambium fictum, cum non sit vera translatio, aut permutatio pecuniarum, sed mutuum cum scœnore, sub illius effigie simulata & ficta: iniquum similiter erit & usurarium.

His ita in genere & quasi in tabella propositis, videamus iam, quot sint formæ cambijs realis & veri: quarum explicatione constabit, quando committatur simulatum & fictum.

5 Cambium verum, & reale solum fit ratione loci, cum sit commutatio pecuniæ presentis pro alia verè & realiter absentis, cupiditas verò mercatorum nõ contenta stipendio, & lucro quod recipitur ex solo cambio ratione loci iuxta communem usum fori, adinuenit alios contractus, siue causas, & modos lucrandi, quos permiscet cambio illi reali, & verò, quod fit sola ratione loci: Vnde orti sunt varij cambiendi modi, seu varia cambiorum genera, quæ in hac disputatione constituantur a DD. maxime a Nauarro in Comment. de cambijs nu. 10. recipiunturque ferè ab omnibus. Quæ omnia quasi in vnum collecta ad hæc quinque capita, siue genera reuocare possumus: Ita vt.

Primum & potissimum sit cambium ratione loci, siue per litteras.

Secundum, cambium ratione officij.

Tertium, cambium ratione depositi, siue custodiæ pecuniarum.

Quartum, cambium ratione diuersitatis numerarum in diuersis locis.

Quintum, cambium ratione copiar, vel inopiar totius generis pecuniarum in diuersis locis, quod alio nomine dicitur cambium ratione diuersæ estimationis pecuniarum.

Addunt nonnulli his quinque cambiorum generibus alia duo, nempe manualem siue manuale, & cambium ratione temporis: Sed prius illud non est huius loci, in quo agimus de cambio in quo pecunia presentens commutatur pro alia loco absentis, quod non accidit in illo manuali, propter quod de illo superius seorsum egimus. Cambium vero ratione

Z z 2 tem.

temporis, vt ex dictis constare potest, & inferius magis explicabitur, fictum est, & siccum, ac verum mutuum simularum sub effigie cambij: hic autem agimus de cambio vero, & reali, cuius tantum sunt ista quinque genera. Quid autem sint, antequam ad singula descendamus, in genere, & crassa quadam maniera explicemus.

7 Imprimis cambium ratione loci est illud, in quo simpliciter commutatur pecunia præsens pro alia verè, & realiter absenti, tradenda in alio loco, aliquo ex illis duobus modis quos proposuimus. Quod genus cambij est quasi fundamentum aliorum, & cui cætera nituntur, ac miscentur: Dicitur reale, quia verè & realiter commutatur in eo pecunia præsens pro alia verè & realiter loco absenti. Et per litteras, quia medijs litteris datis, vel acceptis a Campfore recipitur pecunia illa, in quam alia commutatur.

8 Cambium ratione officij solet exerceri in Nundinis. Accedit Mercator ad Nundinas, in quibus scit multa fore emenda, esseque emptoribus necessarium pecuniam, postulat facultatem a Magistratu (si opus est,) eaque accepta, aperit officinam, parat mensas multamque exponit pecuniam, offerens se ipsum ac obligans ad conferendam pecuniam omnibus negotiatoribus concurrentibus ad illas Nundinas, ea lege, vt persoluant ipsi imprimis cambium quod vsu fori censeretur iustum, ex eo loco vbi celebrantur Nundinæ illæ, & recipitur pecunia, in eum locum in quo illa a Campsuario restituenda est: & præterea aliquid aliud ratione illius obligationis, cui se ipsum ex officio deuinxit, & subiecit.

9 Cambium ratione custodiæ suæ depositi pecuniarum, est, quando quis pecunias mercatorum custodit, redditque illas his quibus a Mercatoribus, vel campforibus quorum pecuniæ illæ sunt, ipsi indicitur, recipiturque aliquid in cambijs ratione illius custodiæ, & laboris, quem sustinet in custodiendis illis pecunijs, & soluendis litteris, quæ illi soluendæ offeruntur.

10 Cambium ratione diuersitatis numismatis est, quando vna pecunia cambitur pro alia maioris vel minoris valoris, & praxi in diuersis locis, & propter illum maiorem vel minorem valorem exigitur aliquid ultra capitale.

Cambium ratione copiar, vel inopiar totius generis monetæ in diuersis locis est, cum communiter Regna, & Prouinciæ non ex æquo, nec similiter pecunijs abundant, sed quædam earum aliquo tempore, & in aliquo euentu (vt dicemus) abundant, aliæ vero egeant, Hispania enim magis abundat quam Flandria, & in ipsa Hispania Hispalis magis abundat quam Valentia, solent campfores tradentes pecuniam, in locis in quibus copia illius existit, ad loca in quibus est eiusdem inopia, vilius cambire, tradentes vero in locis in quibus existit illius inopia ad loca in quibus illa abundat, carius; quia in locis in quibus est pecuniarum inopia magis illæ estimantur, difficiliusque & cum maiori labore illæ reddendæ sunt.

Has cambiorum formas, seu modos commutandi pecunias proponunt communiter in Scholis Theologi, cum de cambijs differunt, inspecta vero ac diligenter considerata cambiorum, quæ nunc exercentur, praxi, & mercatorum campforumque communi vsu, ab omnibus & in omnibus ferè Prouincijs recepto, & obseruato, quem a peritissimis eorum accepimus, & referemus statim ad vnguem, vltimum istud genus, quod dicitur cambium, ratione copiar vel inopiar totius generis pecuniarum in diuersis locis, est quod nunc potissime exercetur, & quod nunc maxime pertinet ad cambium per litteras: adeo vt cambium hoc quod dicitur per litteras, nullo iam alio modo frequentius fiat, quam ratione istius copiar

vel inopiar totius generis pecuniarum in diuersis locis. Placuit nihilominus eam diuisionem cambij realis, quæ communiter in hac disputatione a Theologis adducitur, hic apponere, quauis eatenus sit a nobis examinanda, & explicanda singulorum cambiorum propria ratio, & iustitia, quatenus reipsa & de factò ab ipsis mercatoribus & campforibus exercetur. Hoc enim est quod inquirimus, & quod oportet Theologum probe nosse: id ipsum, quod illi in suis cambijs & contractibus reuera præstant, vt de illorum æquitate & iustitia verum rectumque iudicium feramus: Quo circa vt in re omnium quæ in disputatione de contractibus occurrere potest, difficilius, debito ordine progrediamur, videamus primo quæ pertineant ad cambium reale.

ARTICVLVS I.

QVA RATIONE CAMBIUM REALE per litteras fiat? Et in quo propria illius ratio, & iustitia consistat?

CVM cambium reale & verum quod fit ratione loci, & per litteras fit, de quo potissime tota hæc disputatio instituitur, inquirendæ circa illum diligenter a nobis sunt propria illius praxis, & vsus, propria illius vis, & natura, vt ex his, quæ ad illius æquitatem, & iustitiam pertinent, commodius deprehendamus. Habet enim in his, sicut & in cæteris contractibus, & negotijs humanis maximum locum commune illud proloquiũ, & dictum: [Ex factò nascitur ius.] Quæ vt aperte, & optima methodo tradamus, seorsum, & per diuersas controuersias sunt a nobis explicanda. Sit ergo prima,

CONTROVERSA Prima.

IN QVO PROPRIA NATVRA, ET ratio Cambij realis, quod fit ratione loci, & per litteras consistat?

SVMMA RIVM.

- 1 Quid sit mutuum.
- 2 Cambium per litteras docent aliqui esse contractum mixtum vel constitutum ex mutuo, & cambio.
- 3 Opinio Theologorum, communis est, cambium reale, & ratione loci honestum, & Reipub. maxime necessarium.
- 4 Negotiorum tria genera maxime inter se coniuncta.
- 5 Emptoribus vtilissimum est, in nundinis celeberrimisq; emporijs, multam habere pecuniam.
- 6 Campforibus vtile est, vt pecunia in quibusdam emporijs celeberrimis apud custodes abundet.
- 7 Cambium quod dicitur ratione loci, vel per litteras tribus modis fieri, tresque illius constituendas esse species.
- 8 Inter cambiorum species, nonnulla sunt discrimina.
- 9 Contractus cambij realis &c. nulla ratione est mutuum, nec illud includit.
- 10 Quauis in cambio fiat reuera commutatio pecunie presentis pro absenti, non propterea imittitur huic rationi, quoad presens magis valeat quam absens.
- 11 Cambium per litteras ad quamcumque speciem illarum trium pertineat, non est contractus emptionis, & venditionis.

- 12 Cambium in quo ambo contrahentes mutuo suas inter se pecunias cambiant, est vera, & realis commutatio pecuniae.
- 13 Contractus pendet ex intentione contrahentium.
- 14 Cambium in quo Campsor confert prius pecuniam campsuario acceptis ab illo litteris, est vera, & realis mutatio.
- 15 Contractus cambij secundum se, & realiter non est in fraudem cuiusquam.
- 16 Merces non possunt aliter vendi, quam valent hic et nunc nisi sint alio deferenda, vel seruanda in aliud tempus.
- 17 Negotijs conuenit, vt qui illa exercet, damno, & periculo se exponat.
- 18 Emptionis, & cambij magna differentia.
- 19 Pecunia praesens quando magis estimatur quam absens.
- 20 Pretium maius exigi potest ad loca magis distantia.
- 21 In Cambio non magis valet pecunia praesens quam absens propter aliquas causas.
- 22 Pecunia quando vendi potest.
- 23 Pecunia locari potest quo ad suum usum secundarium.
- 24 Pecunia vt pecunia, nullo alio pretio aestimari potest, quam legali.
- 25 Circa iustitiam Cambij, vna simplex regula, vel doctrina assignari non potest.

Si primam illam Cambiendi formam, & modum, quem antiqui Theologi agnouerunt, Mercatores, & Campsores retinuerunt, facile cuius esset propriam vim, & naturam Cambij, de quo hic agimus, explicare, & de iustitia illius iudicium ferre. Nam cum antiquus nihil aliud praestaret Campsor, quam vt pecunia, quam ipse recipiebat in vno loco, restitueretur a suo factore datis ad illum litteris in alio loco, Campsuario, & quo prius illam acceperat, perspicuum erat Cambium hoc ratione loci, siue per litteras esse, vel vt transportationem pecuniae illius in alium, esse, & que Campsor per suas litteras, idem, quod efficeret, vel Nauta agasio suo labore, & reali ac formali traditione pecuniae ex vno loco in alium, & lucrum quod in huiusmodi Cambio recipitur vltra capitale esse, recipi velut stipendium laborum quos sustinet, & expensarum quas facit Campsor in transferenda pecunia Campsuarii ex vno loco in alium. Ceterum cum cambia quae nunc celebrantur (vt iam adnotauimus) diuersa admodum ratione, exerceantur, quam olim, quando Campsoris officium illud solum, & potissime praestabat, pecuniam scilicet Campsori ex vno loco in alium transferre, propterea in explicanda propria natura, & iustitia cambij realis DD. varijs sunt, aded vt non desint qui illud damnent. Qua de causa accuratè magis inuestigandum nunc est, in quo propria illius natura, & ratio consistat?

Imprimis sicut ex Caserano colligere licet in illo Opusculo de cambijs cap. 2. & 3. & ex nostro Fabiano in eodem Tractatu. par. 2. cap. 5. non defuerunt qui absolute & omnino damnarent hoc cambium ratione loci, sentientes iniuste recipi, quidquid in eo confertur vltra capitale. Ita quidam Iurisperiti, vt Gofred. & Hostien. in Summa, de vsuris. D. quoque Anton. 2. & 3. parte locis inferius citandis affirmant, viros doctos & timoratos ita sensisse, Vbi sicut magis statim explicabimus, idem D. Anton. illud tantum probat, cambium in quo Campsuarius confert Campsori pecuniam suam, vt per litteras Campsori con-

ferri recipiat in alio loco, in quo illa indiget, cambiū vero, in quo Campsor confert pecuniam Campsuario alibi recipiendam cum lucro, magis videtur damnare, quam probare.

Qui vero cambium hoc ratione loci absolute, & omnino damnant, opinantur illud esse reuera mutuum, & ex consequenti lucrum quod in eo recipitur vsurarium. Quod autem verè mutuum sit (quod est suae opinionis fundamentum) ita colligunt ex diffinitione mutui. Mutuum est traditio rei vsu consumptibilis absolute, & omnino, id est tā quoad vsum quam quo ad dominium, ea lege & vinculo, vt post aliquod tempus similis & aequalens reddatur mutuanti. Qua ratione cum mutuo triticum Petro, trado illud, ad omnem vsum, transfero; in Petrum dominium omne illius tritici, hac lege, vt simile triticum vel valorem illius mihi restituat, nec curo, restituat ne illud in eodem loco, an in alio, hoc enim est per accidens: Sed in cambio isto ratione loci (de quo nunc loquimur) Campsor tradit rem vsu consumptibilem, pecuniam scilicet, traditque illam cum pleno dominio, & in omnem vsum in quem voluerit Campsuarius illam conuertere, cum hac sola obligatione, vt post aliquod tempus aequalentem restituat, est ergo mutuum. Quod si mutuum, iniquitas est & vsura accipere in isto contractu aliquid vltra fortem.

Secundo, vsurarium est sub spe verisimilis lucri conferre alicui pecuniam, Campsores autem perspicuum est (vt ipsimet fatentur) sub spe lucranda cambia exercere, & omnia pacta quae adijciunt in hunc finem tendere, vt recipiant lucrum, etiam si illud non semper eueniat. Est ergo hic contractus vsurarius.

Tertio, Hae cambia introducta profecto sunt in fraudem vsurarum, cum nihil minus intendat Campsor, quam suae pecuniae commutationem, sed cum nolit gratis, pecuniam suam indigentibus mutuae sub praetextu permutationis monetae suae ex vno loco in alium, mutuum ex quo lucretur, palliat. Et confirmatur, quia quanto magis differtur tempus restituendi pecuniam acceptam per cambium, tanto maius interesse redditur a misero Campsuario, quod est proprium mutui vsurarij.

Quarto, esto pecunia esset vendibilis, vt quidam arbitrabantur, non propterea licet Campsori lucrum ex illius venditione querere. Patet, Quia nulla merces potest carius vendi, quam valeat hic & nunc, nisi quando venditor illius instituebat, firmiterque apud se deliberauerat seruare illam in aliud tempus, aut differre illam in alium locum, in quo esset illa plus valitura, vt vidimus superius explicantes cap. illud Nauiganti. de vsuris. at Campsores neque intendunt pecunias suas in aliud tempus seruare, neque in alium locum differre, neque alteri negotio illas committere, sed habent illas sua sponte paratas, & dicatas ad cambia tantum exercenda.

Quod si dixeris esse quodam genus mercaturae vt, rils & reipub. quae non debet exerceri sine aliquo lucro, & ideo licere illud recipere, sicut in alijs negotijs licet mercatoribus aliquod lucrum, ex illis sibi comparare. Contra (sicut velut quintum argumentum) Mercatori ideo ex suo negotio & mercatura conceditur aliquod lucrum, quia exponit se periculo alicuius damni vel conuodii: hoc enim est vt vidimus q. 77. artic. 4. de ratione mercaturae, sed Campsor in hoc cambio ratione loci nulli periculo se exponit, sed est maxime securus ergo non potest ex cambio recipere lucrum tanquam ex negotio & mercatura, Minor patet: Nam si Campsor recipiat prius pecuniam Valentiae tradendam Romae, securus est, cum ipse prius receperit: si vero tradat illam Romae recipiendam Valentiae, sed exigere pignora, aut si deiussores quibus reddatur securus, vnde nunquam manet expositus Campsor alicui periculo.

Propter hæc argumenta sunt qui docent, vt quem admodum in Cambio minuto, in quo pecunia in pecuniam commutatur, sub ratione pecuniæ non liceat recipere aliquid vltra sortem, sed est seruanda æqualitas inter vtrâque iuxta pretium legale vtriusque, ita in Cambio ratione loci, seruandam esse similiter æqualitatem vtriusque pecuniæ iuxta pretium legale vtriusque, nihilque à Campfore vltra sortem recipi posse.

Qui vero docent hoc genus Cambij licitum esse & tuta conscientia modaratum aliquod lucrum iuste in eo recipi iuxta communem vsum fori, in explicanda iustitia & æquitate huius contractus in varias diuiduntur sententias.

Prima est Medinæ, qui C. de rebus restituendis in tracta. illo De Cambijs quæst. 1. in fine, fol. 146. iudicat Cambium hoc, in quo non commutatur vna pecunia in aliam diuersæ sortis & valoris, sed fit tantum commutatio ratione loci, ita vt recipiatur eadem pecunia, esse Cambiū impurum cui est mixtum mutuum, vel esse potius inutum: licere nihilominus Campsori accipere aliquid vltra capitale propter labores, pericula, & onera, quæ sustinet, & expensas quas facit in contractu adeo vtili & necessario Reipub. sicut liceret mutuanti, qui subiret pericula, & onera, faceretque expensas in vtilitatem mutuatarij, aliquid recipere vltra sortem, non ratione mutui, sed ratione illorum periculorum, onerum & expensarum. Eandem sententiam refert etiam Caiet. loco citato cap. 2. quosdam habuisse: Et nostro tempore nonnulli quoque recentiores illam amplectuntur, asserentes esse contractum mixtum & constitutum ex duobus contractibus, mutuo scilicet & Cambio: ita vt Campsor pecuniam suam verè ac re ipsa mutuet Campsuario, quando illam ei confert, recepturus tamen illam per Cambium & commutationem cum alia pecunia in alio loco existente, & hac ratione non esse contractum iniquum, quia si quid in eo recipitur vltra capitale, recipitur illud non ratione mutui, sed ratione illius commutationis, id est ratione maioris valoris vel æstimationis quam habet pecunia restituenda in loco, in quem remittitur Cambium illud, & in quo debet fieri illius solutio. Quam sententiam videtur quoque amplecti D. Antonin. 3. parte titulo. 8. cap. 3. in principio illius cap. ante §. 1. Vbi constituit quatuor genera Cambij: Primum, quod diximus minutum; Secundum per litteras, in quo Petrus iturus Roma m. tradit Valentie pecuniam suam Iani Campsori, vt per litteras faciat eam illi Romæ restitui. Tertium quod vocamus fictū & fictū, quia vere est mutuum. Quartū, per litteras in quo Campsor tradit v.g. Romæ centū aureos Petro Campsuario, restituendos Valentie factori Petri: & hunc quartum contractum facit sibi D. Antonin. per mixtum ex secundo & tertio, id est ex Cambio & mutuo, quod tamen non omnino probat, cum dicat magis accedere ad rationem tertij Cambij ficti & ficti, quod est vere mutuum, sub prætextu & nomine Cambij.

Quod vero Cambium hoc per litteras sit contractus mixtus, vel constitutus ex mutuo & Cambio, docent huius primæ opinionis Authores his potissime argumentis. Primo, Perinde se habent Cambium hoc in Pecunijs, sicut & in alijs rebus quæ non sunt pecuniæ, sed factum in alijs rebus constat ex mutuo & Cambio, ergo & celebratum in pecunijs similiter constabit ex mutuo & Cambio. Maior certa est, Probatur minor familiari exemplo. Detur equus Petro Valentie, restituendus ab illo aliquod tempus Barchinonæ, si quemadmodum erat restituendus à Petro ille idem equus Barchinonæ, ex consensu vtriusque partis restituereur à Petro Barchinonæ alius similis, & æquivalens, profecto in hoc contractu duo interuenirent, alter mutui quo fuit Petro equus ille mu-

tuo traditus Valentie, alter vero Cambij, quo Petrus loco equi sibi mutuati Valentie redderet Barchinonæ alium illi æqualem, ergo pari ratione in Cambio pecuniarum asserendum est hos duos contractus misceri, alteri mutui, quo Campsor exhibet mutuo pecuniā suam Campsuario, alterum Cambij, quo Campsuario loco eius pecuniæ quā accepit Valentie, restituit Metinæ aliam illi æquivalentem.

Cōfirmatur: Si quis postularet a me Valentie mille argenteos restituendos Barchinonæ, non in argenteis, sed in denarijs, iuxta valorem denariorum quem singulus argenteus habet Barchinonæ, perspicuum est in hoc contractu duos reperiri, alium mutui, quo mutuauit mille aureos Valentie, per totum illud tempus quod decurret donec mihi restituantur Barchinonæ, alium vero Cambij, ex pacto illo, ne restituatur Barchinonæ in argenteis, sed in denarijs: Ad eundem vero modum fiunt hæc Cambia per litteras de quibus hic agimus: conferunt enim prius à Campfore, Valentie mille aurei, restituendi à Campsuario Metinæ, post aliquod tempus, in pecunijs quas iste Campsarius habet Metinæ: constat ergo huiusmodi Cambium per litteras, ex mutuo quodam in Valentia, & Cambio illius pecuniæ in Metina.

Secundo, Possunt hi duo contractus mutui & Cambij diuisim, ac in diuersis locis celebrari, ita vt Petrus mutuet Ioanni mille aureos Valentie, restituendos Barchinonæ sine vlllo interesse vel lucro ratione talis mutui: ratione inquam talis mutui, quia posset forsitan exigere lucrum cessans, vel damnum emergens, si in tali mutuo illud accideret, iuxta ea quæ superius docuimus de lucro cessante, vel damno emergente in mutuo: simpliciter autem ratione illius mutui nihil posset Petrus exigere, vel recipere à Ioanne. Rursum si Petrus illos mille aureos quos Ioanni Valentie mutuaasset, quando illos Barchinonæ ab eo reciperet, ibidem commutaret iuxta valorem, vel æstimationem quam illi mille aurei habent Barchinonæ, certè in hoc casu reperiretur hi duo contractus, alter mutui celebratus Valentie, alter Cambij celebratus deinde Barchinonæ: At hoc ipsum accidit in Cambio per litteras, coniunguntur enim in eo ac miscentur hæc duo, vt prius conferatur pecunia Valentie, deinde restituatur à Campsuario Barchinonæ, in eo pretio, & valore quem habet Barchinonæ: iunguntur ergo & miscentur re ipsa in Contractu Cambij per litteras hi duo contractus, alter mutui, & alter Cambij.

Tertio, Cambium hoc de quo hic agimus, vtpote in quo Campsor confert pecunias Valentie sibi restituendas à Campsuario Metinæ, contractus est maxime similis emptioni, quæ fit anticipata solutione, quemadmodum enim in huiusmodi emptione confertur prius pecunia, & pretium ab emptore, & post aliquod tempus in eodem loco vel distant traditur mercies emptori, ita in hoc Cambio confertur prius pecunia à Campfore, restituiturque illi diuersa in alio loco à Campsuario, sed in emptione quæ fit solutione anticipata, solutio illa, & traditio pretij præcedens, est vel vt quoddam mutuum, vt vidimus quæst. 78. artic. 2. controu. 23. traditio vero mercis, quæ illa solutione anticipata fuerat emptæ, est velut commutatio in illam pecuniam, quæ fuerat recepta in pretium: ergo & in Cambio per litteras, de quo hic loquimur, reperitur hi duo contractus, mutui & Cambij: mutui, quando Campsor tradit pecuniam suam Valentie post aliquod tempus sibi in alio restituendam, Cambij vero, quando loco eius restituuntur alia à Campsuario, in eo loco ad quem fuerat solutio destinata.

Addunt authores huius sententiæ, Quamuis in hoc Cambio, de quo agimus, duplex contractus concurrat, nempe alter mutui, alter vero Cambij, præcipue nihilominus ac potissime concurrere in eo contra-

Etum Cambij, quia precipua intentio & finis Campforis in eo est, pecuniam suam, quam v.g. confert Valentia, commutare & cambire cum alia, quam receptorus est Hispali, quod autem suam prius Campsuario illi mutuo contulerit, fuit per accidens, quia non potuit commutare eam, cum illa quam instituit Hispali recipere, quin prius Campsuario illi Valentia mutua reciperet. Quemadmodum in emptione, quae fit solutio anticipata licet anticipata illa solutio sit quoddam mutuuum, contractus verè qui precipue ac potissime ibi concurrat, est emptio, per accidens vero est, quod precedat solutio, & mutuatio pecuniae. Ex his colligunt propterea in hoc contractu posse recipi lucrum, quia licet concurrat quoque in eo mutuuum, sed magis precipue ac potissime Cambium. Et similiter, ut de illius equitate, & iustitia recte iudicetur, non esse in eo leges mutui, sed leges veri ac iusti Cambij attendendas.

Secunda opinio est quorundam aliorum, quos tacito nomine refert Caieranus cap. illo 3, quam & nonnulli recentiores quos refert Mercatus loco citato amplexi sunt, inter quos dicitur etiam fuisse Magister Cano. Constituant hi pecuniam praesentem esse magis pretiosam & maioris estimationis quam absentem, maxime inter mercatores, qui non patiuntur illam esse otiosam, sed habet semper illam lucris expositam: Tum, quia praesens est utilior ad negotia, & lucra quam absens, Tum etiam, quia securior, absens enim multis periculis exposita est, à quibus praesens est libera. Vnde 100. praesentia equantur in estimatione & pretio 105. absentibus.

Hoc posito dicunt Cambium hoc reale ratione loci licitum esse, & lucrum quod ex illo percipitur iustum ex natura ipsius contractus Cambij realis. Quod ita docent. Cambium hoc est vera & realis commutatio pecuniae praesentis pro absentis, sed pecunia praesens est magis pretiosa quam absentis, valentque 100. praesentia in estimatione prudentium ipsius negotiorum, non minus quàm 105. absentia, licet ergo in hoc cambio Campfori danti 100. praesentia, accipere à Campsuario 105. absentia. Et confirmatur. In cambio minus si 100. valent 105. licet ita commutare, quia aliter non servaretur aequalitas, ergo cum in Cambio reali pecuniae praesentis, pro absentis, 100. praesentia valeant 105. absentia & distantia, licet Campfori conferenti 100. praesentia, ut servetur aequalitas accipere deinde 105. absentia, & distantia.

Secundo, cambium quod fit ad loca magis distantia, fit cum maiori interesse, & lucro, quanto locus magis distat (quod & Pius V. in sua bulla insinuat,) cuius rei ratio est, quia tanto pecunia ibi existens minus utilis minusque secunda est, & eo ipso minoris estimationis: ergo quod in hoc Cambio ratione loci recipitur ideo iuste recipitur, quia datur pecunia praesens quae magis pretiosa est, pro absentis quae est minus pretiosa.

Tertio argumentatur Ludovicus Lopez & alij. Ex D. Th. in hac 2. 2. q. 77. artic. 1. Tanto magis, alicui res quod sua valet, quanto magis laeditur si ea cauet, propterea licet venditor seu mutuati ducere in pactum damnnum sibi ex illo contractu emergens: sed cum Campfori sit sua pecunia absens, & recipienda ab illo in alio loco, laeditur in eo quod careat illius praesentia: tum etiam quia sine expensis illam recuperare non potest, ergo pecunia praesens magis valet quam absens, licetque hoc nomine Campfori aliquid recipere, quia exhibet suam pecuniam praesentem quae magis illi valet, ut constat, pro alia absentis quae minus ei valet. Et confirmatur, Nam omnes merces absentes minus valent quam praesentes: V.g. si vendatur mihi agenti Valentia triticum in eadem civitate existens, etiam illud pretio, v.g. ut 6. pro eodem vero & eiusdem bonitatis & precij si vendatur mi-

hi Barchinone, aut in alio loco distanti, mea opera huc deferendum, non reddam nisi 4. vel 5. quia maiori pretio aestimandum est caeteris paribus praesens quam absens.

Quarto, In Cambio quod fit ad locum remotiorem, licet maius interesse recipere: hoc autem non alio nomine, nisi quia pecunia illa in quam praesens commutatur, quo longius distat, eo magis absens: iam igitur pecunia praesens in maiori pretio & estimatione habenda est quam absens.

Quinto, Si pecunia praesens, quam tradit Campfor Campsuario, non esset in maiori pretio estimanda quam absens ipsi restituenda, illud certe esset (sicut opinatur Mercatus) quia socius vel correspondens Campforis sine periculo & expensis recipitur, in loco ad quem facta est commutatio: haec ratio non efficit, quin pecunia illa absens debeat in minori pretio aestimari quam praesens: Primo, quia socius & factor campforis ministerium illud recipiendi pecuniam a campsuario non praestat gratis: Secundo, quia esto pecunia illa a socio & factore Campforis recipiatur sine labore & expensis, at ex eo loco non potest reduci & remitti ad praesentiam & manus Campforis sine aliquo labore, & expensis: & casu quo sine illis reduceretur, nihilominus ista reductio & recuperatio opus est se ipso & natura sua pretio aestimabile cum ex se indigeat labore & expensis, per accidens vero fit, quod fiat aliquando sine illis, vnde non tollit quin iuste possit Campfor exigere pro illa reductioe pretium cum suapte natura illa pecunia aestimabilis sit.

Tertia opinio est Siluestri vsura 4. q. 8. §. 1. Caiet. in opusculo de Cambijs cap. 7. & nostri Fabiani de Ianua in suo opere de Cambijs part. 2. capit. 5. quos nonnulli quoque sequuntur, affirmantium cambium esse quandam emptionem & venditionem pecuniarum, ea ratione qua pecunia vendi possunt: Nec repugnat (inquiunt) huic sententiae, quod in venditione oporteat duo illa reperiri distincta, & diversa, nempe mercem quae a venditore exhibetur, & pecuniam quae ab emptore redditur tanquam illius pretium, quod videtur non habere locum in cambio, in quo & quod exhibetur, & quod redditur, utrumque pecunia est. Quia potest (inquiunt) vna pecunia alterius pretium esse, quatenus in diuersis locis existunt, ita ut praesens quae à Campfore hic traditur, sit velut pretium absentis, quae à Campsuario in alio loco redditur.

Probat autem hanc sententiam Fabianus loco citato. Primo, quia quemadmodum re artificiali uti possumus ex Aristot. 1. Polytico c. 6. non solum ad primarium illius usum, qualis est is in quem illa primo, & per se, ac precipue ordinatur, verum etiam ad secundarium, ad quod reducuntur omnes vsus qui ex se illa haberi possunt, qua ratione uti possumus quacunque re ad contractum emptionis & venditionis: Ut videre est in calceo, quo uti possumus & in obsequium pedis, qui est primarius eius vsus, tum etiam ut vendatur: venditur enim a futuro non ut corium, sed ut calceus, Ita quoque, & pecunia dupliciter uti possumus, Primo & per se ad primarium & proprium eius usum, ut sit pretium aliarum rerum venalium iuxta legis praescriptum, qua ratione illa nullo modo potest vendi, quia sicut albedo non potest esse alba, sed est qualitas & forma à qua alia sunt alba, ita pecunia ut pretium rerum venalium est, non potest vendi, nec habere pretium, sed ipsa est eorum omnium quae venduntur, pretium. At per accidens, quatenus magis aestimatur, vel ratione sua materiae, v.g. quia aurea est, vel argentea, vel ratione alicuius qualitatis committantis illam: veluti quia praesens, aut magis rara, potest emi & vendi, & habere pretium, vel alterius pecuniae pretium esse.

Secundo,

Secundo, ex eodem Aristot. i. Politic. ca. 7. Posito artem Campforiam honestam esse, & licitam, consequens est posse quoque per eam campforem lucrari: conuenit enim omni arti quæ honesta est, & licita, ut artifex illam exercens possit aliqua lucra sibi comparare, vnde se & suos honeste alat. Vnde sic argumentor: Ars Campforia versatur in conmutatione pecuniarum, debet ergo licere Campfiori per illam aliquod lucrum recipere, at non posset si vtraque reciperetur ut pecunia & pretium rerum, quia hoc modo non licet excedere pretium legale ipsius, ut illud ergo excedatur in aliquo loco, & recipiatur aliquod lucrum à Campfore, necesse est habere illam in vno loco ratione pecuniæ & pretij, in alio verò mercis venalis, sicque illam vendi, propter distantiam loci quæ inter vtramque existit.

Tertio, ex eodem Philosopho loco citato i. Polit. c. 6. licet etiam uti pecunia alio modo quam ut pretium rerum venalium, quia habet præter primum usum secundum quem est rerum venalium pretium, & alios secundarios: at non liceret uti illa alio modo quam ut pretio, nisi ipsa quoque esset venalis, potest ergo in aliquo contractu vendi: in nullo verò hoc illi magis conuenire potest, quam in cambio ubi alia pro alia redditur.

Quarto, Quidquid potest per contractum locationis dari alicui cum lucro, potest etiam vendi vel emi, quia eo ipso quo potest esse materia locationis, potest illud pretio æstimari, aliter non locaretur pretio, sed pecunia potest per contractum locationis alteri tradi, ergo potest vendi & emi. Maior (inquit) Fabianus est per se nota, Minorem probat autoritate Abbatis in Prologo tituli de vsuris, D. Thomæ, B. Egidij Romani, D. Antonini, qui cum omnibus fere Summis sentiant ex pecunia lucrum recipi posse per contractum locationis.

Quinto, Quidquid maiori vel minori pretio æstimari potest, vendibile est, nihil enim aliud est rem aliam quam vendibilem esse, quam illam pretio æstimari posse: at pecunia potest pretio æstimari, est ergo vendibilis. Maior aperta est, Minor habetur cap. Olim causam, & cap. Cum canonicis, De censibus, Faciuntque ad idem institutum, l. Quoniam, & l. Permutationem, C. De rerum permutatione.

Denique hæc inquit est sententia D. Tho. in hac 2. 2. q. 77. artic. 4. & lib. de Regimine Principum, cap. 14. sicut à suis discipulis exponitur, Ita colligit hunc contractum iustum, quia datur pecunia lanuæ tanquam pretium pecuniæ recipiendæ Lugduni, vel Bezenoni. Estque pecunia illa lanuæ collata, iustum & adæquatum pretium eius, quæ deinde recipitur per litteras Lugduni, vel Bezenoni,

Quarta opinio & communis & quam agnouerunt Diu. Thomas & antiquiores Theologi, qui hoc nostrum seculum præcesserunt, fuit, hoc cambium reale & ratione loci honestum esse, tanquam maxime necessarium Reipub. ad omnia negotia, & propriam illius vim & naturam in eo consistere, ut sit quedam translatio & transductio pecuniæ ex vno loco in alium in utilitatem Campsuarij, & ex consequenti lucrum quod recipit Campsor, esse pretium ac stipendium laborum, & onerum quæ sustinet, ad expensarum quas facit in illa transportatione, & transductione pecuniæ ex vno loco in alium, Ita docent Angelus vsura, num. 53. & ibi Scholiastes ipsius Iacobus Vngarellus, D. Antoninus loco superius citato, 4. p. tit. 8. c. 3. in principio ante l. 5. ubi constituit quatuor illa genera Cambiorum quæ superius tetulimus: Primum quod dicitur minutum, secundum per litteras in quò iturus Romam, nolensque pecuniam suam se eum deferre propter labores, & pericula itineris, tradit illam Campfiori, cuius beneficio, & industria, litteris ab eo acceptis, à factore illius eam Romæ recipiat, Tertium, in quo

Campfor confert pecuniam indigenti illa cum cambio in Venetias, quod est vere mutuum sub nomine cambij, quia Campsuarius ille Venetij neque pecuniam habet, nec creditum, vnde est fictum vel fictum: Quartum, in quo Campfor tradit alicui pecunias Florentiæ, recepturus eandem Romæ per litteras Campsuarij habitentis Romæ pecunias, vnde restituat quas prius Florentiæ acceperat, vel saltim creditum. Quibus propositis, secundum genus cambij, (quod, ut in progressu huius art. videbimus, est propria translatio pecuniæ Campsuarij ex vno loco in alium, sentit ibi D. Antonin. esse vere Cambium, & habere propriam ac veram rationem cambij: Tertium vero esse mutuum, Quartum autem licet vere fiat in eo conmutatio vnius pecuniæ cum altera reuera absenti, & loco distanti, non tamen esse proprie cambium, sed contractum permixtum ex mutuo & cambio, ut ex dictis in prima opinione earum, quas hic referimus, constat. Vnde iuxta D. Antoninum propria ratio & vis iusti cambij consistit in eo ut sit translatio sine transductio pecuniæ ex vno loco in alium, ratione cuius recipiat campfor lucrū quod ipsi confertur, tanquam in stipendium laborum quos subit, & expensarum quas facit in utilitatem campsuarij. Eandem sententiam habent quoque idem S. luester vsura 4. q. 8. §. 2. Nauarr. in cap. Nauiganti, nu. 21. & in Manuali cap. 17. post numerum 283. lit. E. Soto lib. 6. de iusti, q. 10. art. 1. Caiet. in opusculo de cambijs, ca. 6.

Et probatur: cū actus humani fortiantur speciem & denominationem à fine, cambium talis contractus iudicandus est, qualis est finis cambientium, maxime ipsius campsuarij cui deseruit hic contractus, & in quo habet se ille velut actiue: Sed finis huius contractus, & ipsius campsuarij est, ut pecunia quam ipse erat actu secum delaturus cum magnis incommodis, & periculis, in locum ubi illa indiget, deferatur per litteras sine illis periculis & incommodis, ut quam habet v.g. in Hispania, nec potest in promptu traducere Romam ubi illa eget, vel quia statuto Regno prohibitum est extrahere illam à Regno, vel quia maxima sese offerunt in illius asportatione pericula, & incommoda, habeat per campforem quasi statim & in promptu traductam Romam, & ibi sibi oblata, ergo contractus iste cambij realis ratione loci, in genere moris, & contractus, iuxta suam propriam vim & rationem, quedam transductio, & translatio pecuniæ est ex vno loco in alium. Et cum fiat cum laboribus & expensis exigit & iuste hoc titulo & nomine ut recipiat campfor in lucrum aliquod, quidquid sit de æstimatione pecuniæ,

Secundo, si campsuarius per nauam, vel Agasorem, aut tabellionem posset sine vilo periculo vel incommodo pecuniam suam transferre, in locum ubi illa eget non exerceretur hic contractus, sed deferretur pecunia per nauam vel mulionem, sicut & alie merces: at quia commode illud fieri non potest sine magnis incommodis, & periculis itinerum, inuentum est & introductum hoc genus cambij per litteras, quod efficiat campfor per illas id ipsum quod præstisset naua, vel agaso, aut mullo ex quo quemadmodum hi traducerent pecuniam suo labore, ita campfor sua industria traducit illam per litteras, & quemadmodum quidquid traditur nauæ vel agasoni, iuste ab illo recipitur tanquam stipendium sui laboris, ita quoque lucrum illud quod traditur Campfiori, iuste ab eo recipitur in stipendium sue industriæ & expensarum, Quamuis enim non efficiat illud campfor reali transductione ipsarum pecuniarum, sed industria tantum sua, præstat nihilominus id ipsum, quod præstaret naua suo nauigio, vel mulio suo iumento: Nec propterea quod efficiat illud per litteras, desinit obsequium ipsius minus vtile esse, & dignum stipendio: Sicut Medicus qui suauiori & leniori medicamento

mento ex sua industria & peritia medetur, non meretur minus stipendium, quam alter qui molesta ac graui medicamentorum mole nititur curare.

Vnde est argumentum, Res non merentur premium, quia talia entia sunt, sed quia vtilis, at operæ, quas exhibet Campsor, perinde deseruiunt, perindeque sunt vtilis, ac operæ quas præstaret nauta vel agaso, ergo meretur stipendium sicut illi: & consequenti hoc titulo & ratione redditur illi lucrum illud, vel ut stipendium laborum & industriarum, quibus facit meam pecuniam præsentem, in loco vbi illa indigeo, sicut faceret nauta, vel agaso, vel ipsemet campsor, si actu illum secum asportaret. Quod enim fiat hoc vel illo genere laboris, & oneris, aut industria, (in actionibus quibus propter illarum vtilitatem debetur aliquod stipendium, & merces) per accidens est; Immo etiam si sine vilo labore vel onere campsor hoc obsequium mihi præstet, cum sit vtile, est pretio æstimabile, & suo dignum stipendio.

Thomas Mercatus in suo opere de contractibus. tract. 2. cap. 7. & multi ex recentioribus alia gradiuntur via, affirmantes figmentum esse & imaginarium, si attentè ac diligenter consideremus, qua ratione hæc cambia realia, quæ vocamus ratione loci & per litteras, modo à mercatoribus & campsoribus exercentur, constituere naturam & vim eorum, & iustitiam lucri, quod in eis à campsoribus recipitur, in eo, quod sit huiusmodi contractus quædam translatio & transuectio pecuniæ cum laboribus, & expensis campsoris. Quod probant nonnullis argumentis.

Primo, Quia contractus hic reuera non est huiusmodi translatio, nec campsores transferunt actu pecunias vt tabelliones epistolas, sed est quædam commutatio, & correspondencia mercatorum inter se, quasi ita inter se conuenerint; tu solue pecuniã quam tibi mandabo soluendam Hispali, & ego soluam pecuniam quam tu mihi mandabis soluendam Valentia.

Secundo contractus sumunt speciem & naturam ex intentione contrahentium, at cambiantes pecuniam vnius loci pro pecunia alterius nihil minus cogitant, quam vt pecunia quæ traditur, siue tradatur à Campsore ipsi campuario, siue contra, deferatur ab vno loco in alium: & tradatur ei lucrum illud quasi in stipendium, veluti si locaret campsor pro tali stipendio suam operam & industriam.

Tertio, In traductione pecuniæ, vel alterius rei, & in locatione eius qui illam alio transferat, non transfertur dominium illius rei in transferentem illam; at in cambio, qui alteri pecuniam suam tradit, transfert in eum plenum dominium illius cum solo debito restituendi alibi æquivalentem.

Quarto, In contractu locationis manet res locata sub periculo domini sui, at in cambio pecunia prius collata non manet sub periculo eius qui contulit eam, sed sub periculo eius qui accepit, non erit igitur cambium transportatio pecuniæ ex vno loco in alium, & velut locatio industria, & operæ, qua campsor illam alio transfert.

Denique in huiusmodi transportationibus pecuniarum, vel rerum ex vno loco in alium, seu locationibus eorum qui illas transferunt, interueniunt communiter varij labores, pericula, & expensæ, quæ in contractu cambij non reperiuntur, cum sine his per solam litterarum ostensionem communiter qui pecuniam contulit in alio loco recipiendam, ibi illam recipiat.

Præterea quod lucrum illud quod campsores conferunt non sit stipendium & pretium alicuius traductionis, & transportationis pecuniarum, vel laborum, & operarum quibus illa transfertur, probat idem Mercatus loco citato varijs quoque argumentis. Primo, Si ratione translationis pecuniæ redderetur id quod soluitur vltra capitale tanquam stipendium la-

borum, & expensarum, oporteret vt vbiunque campsor recipit pecuniam alio transmittendam, & commutandam, reciperet simul à Campuario lucrum aliud quod tanquam stipendium, quia vbiunque illam campsor recipiat, si cambium est translatio & asportatio pecuniæ, censendus est illam eo transferre, ac traducere: at multoties contra accidit, tam in Regnis distantibus quam in vicinis. Etenim si habeam Antuerpiæ 100. aureos, & ibi tradam illos campsores, vt restituantur mihi Hispali, dabit ille mihi Antuerpiæ litteras quibus recipiam Hispali 108. vel plures. Et similiter si tradam Metinæ Campsori 100. aureos, vt totidem faciat mihi tradi Hispali, faciet quidem totidem mihi ibi tradi nullo lucro ab ipso accepto.

Secundo, Si ratione translationis & laborum, ac expensarum illud reddatur, possunt intra idem Regnū duæ ciuitates ita distare, vt in commutanda pecunia ex vna in aliam sint necessarij aliqui labores, & faciendæ aliquæ expensæ, vnde consequenter liceret intra idem Regnum cambire, & recipere aliquid vltra capitale, quod tamen omnium consensu iniquum est, ac omni iure merito prohibitum.

Tertio, Si ratione translationis, & laborum ac expensarum lucrum illud reciperetur, cum eadem sit via Valentia in Romam, & Romæ in Valentiam, & ex consequenti ijdem labores & expensæ, siue pecunia commutetur & transferatur è Valentia in Romam, siue è Roma in Valentiam, idem lucrum & stipendiū esset exhibendum campsores vbi fieret cambium è Valentia in Romam, quod exhibetur vbi fit è Roma in Valentiam: at videmus rem aliter habere: etenim si pecunia detur campsores Valentia reddeda Romæ per cambium, soluuntur 5. pro 100. si vero detur à campsores Romæ restituenda Valentia, soluuntur 7. vel 8. pro 100.

Denique in omnibus actionibus humanis in quibus stipendia augentur, vel minuuntur, incrementum illud vel decrementum paulatim fit, & progressu quodam, non subito ac repente: at hæc lucra campsores subito & quasi per momenta temporis mutantur, hodie namque sicut cambium ex Hispali vbi ex morali classis pecuniæ deficiunt solutis 7. pro 100. cras si classis onusta auro apulerit ad litus, sicut solutis, duobus vel tribus tantum. Vnde volunt Mercatus, & qui illum sequuntur, sola ratione maioris, vel minoris estimationis pecuniæ in vno loco quam in alio fieri modo cambium, & recipi à Campsoribus lucra, quæ in hoc contractu illis persoluuntur.

Ad quod explicandum statuunt primo, Non esse idem pretium legale pecuniæ, & æstimationem illius: nam argenteus valet in Hispania pretio legali 34. dipondios. totidem quæ valet in India, ac pluris sicut magisque æstimantur pecuniæ in Hispania, quam in India: experientia enim teste non tanti sunt in India 10. argentei, quantum in Hispania 4. nec in Hispania tanti sunt 100. scuta, quanti in Flan-dria & Romæ, & in locis, vbi non est tanta pecuniarum copia: res enim quo magis abundant magis vilescent, & quæ rara pulchra. Quæ abundantia (inquit) vel inopia pecuniarum nascitur ex duplici radice: aliquando ex ipsa natura loci & Prouinciæ, quædam enim nata sunt plures diuitias ferre, & auro atque argento esse locupletiores: India namque magis abundans quam Hispania, Hispania magis quàm Flan-dria, & in ipsa Hispania Vuandalia abundat magis quam Betica, idque ex natura loci, quia vel ferunt metalla ista auri & argenti, vel sunt viciniora locis vbi illa generantur. Aliquando vero ex maiori copia rerum venalium, & emptorum, vel expensarum: vbi enim abundans res venales & emptores, deficit communiter pecunia, Quia esto ibi prius illa abundaret, aduenientibus tamen in eum locum multis deinde mercatoribus, abundantia emptorum, distrahitur inter

inter illos, & deficit. Quo fit, ut in Nundinis communiter maxima occurrat pecuniarum inopia, soleatque ibi plurimum illa æstimari, varijs emptoribus, ad res quas habere volunt, illam sollicitè inquirentibus. Similiter deficit, ubi existunt facientes magnas expensas, & negotia, ut Romæ.

Statuunt secundo, Hanc abundantiam vel inopiam pecuniarum, qua efficitur, pecunias in maiori vel minori æstimatione haberi, non esse sumendam ex aliquibus priuatis, quia illa egeant, vel abundant, sed ex communitate (ut ita dicam) mercatorum & negotiatorum. Poterit enim nobilis, vel Episcopus abundare, aut mercator qui sua industria & sollicitudine curauit omnem pecuniam colligere, & nihilominus communitas mercatorum egere pecunijs, [la lonja] (ut dicunt) [est ar pobre y vazia.] Poterunt similiter aliqui egerè, [y la lonja est ar abundante.] Sicut ergo usus fori non sumitur ex hoc vel illo emptore, sed ex communitate ementium, ita neque abundantia vel inopia pecuniæ in aliquo loco sumitur ex hoc vel illo, aut aliquibus priuatis negotiatoribus, sed ex communitate ut dictum est, nempe ex maiori parte eorum.

Ex his docet Mercatus licere in cambio reali ratione loci recipere lucrum aliquod, quod scilicet habuerit tali loco & tempore communis usus fori, non quia commutatur pecunia præsens pro absentem, cum aliquando, quin & multoties campsuarus sit qui confert præsentem recepturus à campfore per ipsius litteras absentem: Neque propterea quod cambium sit translatio aliqua, vel transductio pecuniæ ex vno loco in alium, propter quam exhibeatur campfori lucrum illud, tanquam in stipendium sui laboris, & industria: Sed quia cum hic contractus & commutatio pecuniarum communiter fiat ex vno loco in quo illæ abundant, in alium in quo illæ deficient, & è contra, æstimereturque minus pecunia, & in minori pretio, ubi illa abundat, sicut & cæteræ merces solent vilescere ubi existit illarum copia, habeatur vero in maiori pretio ubi illa deficit: propterea ut hæc inæqualitas diuersæ æstimationis reducat ad æqualitatem, exhibetur aliquando à campsuario ipsi campfori lucrum illud & excessus, aliquando verò è contrario recipit illud campsuarius ab ipso campfore, v.g. confert campsuarius Antuerpiæ 100. aureos, qui ibi ob penuriam pecuniæ tanti æstimantur, quanti in Hispania 110. qua de causa recipit per litteras cum peruenit in Hispaniam illos 110. hoc excessu & lucro ut 10. seruata est æqualitas inter æstimationem, quam habet pecunia in Hispania, & eam quam habet Antuerpiæ. Similiter recipit campsuarius Romæ 100. ubi ob defectum pecuniæ habet illa maiorem æstimationem, ita ut 100. tanti æstimentur Romæ quanti 107. Hispaniæ, reddit propterea qui illa 100. prius recipit Romæ, deinde 107. Hispaniæ, ut hac ratione per illum excessum quem reddit, fiat æqualitas inter diuersas æstimationes quas habent pecuniæ ille Romæ & in Hispania, propter abundantiam illarum in Hispania, & inopiam earundem Romæ. Ita videmus (inquit Mercatus) Campfores & mercatores ditiores, qui huic negotio intendunt, solitos esse agregare magnam pecuniarum copiam in locis, in quibus sciunt illas defecturas, & futuras necessarias, ut in Nundinis & Emporijs celeberrimis ad cambiendum, & lucrandum. Quod est argumento certissimo, lucra quæ ex cambijs recipiuntur à campforibus, quatenus nunc ab illis exercentur per litteras, non recipi ab eis alio nomine, quam ratione copię vel inopię totius generis pecuniarum, & titulo maioris vel minoris æstimationis earum in diuersis locis. Quamuis enim antiquitus, (inquit) & quando cæperunt huiusmodi cambia realia celebrari, reciperentur reuera lucra aliqua à campforibus, pro obsequio & commo-
do, quod sua industria & expensis præstabant cam-

psuarij, liberando illos à laboribus, periculis, varijsque incommodis, quibus oportebat illos esse, expositos, si fuissent pecunias suas secum alio delaturi: Ac modo, si rectè & diligenter attendamus qua ratione hæc cambia ratione loci & per litteras à mercatoribus omnibus, & in omnibus Regnis & Prouincijs fiant, nullo alio titulo, vel nomine recipiunt campfores interesse illud, quod ipsis redditur ultra sortem, nisi ratione maioris, vel minoris æstimationis quam habent pecuniæ in diuersis locis, in quibus fiunt cambia propter maiorem copiam vel inopiam earum in illis. Qua de causa, ubi campfor confert pecuniam in loco in quo est illius inopia, restituendam suo factori in loco ubi illa abundat, lucratur campfor: Si vero recipiat illam campfor ubi illa deficit, restituendam campsuario ubi illa abundat, lucratur ipse campsuarius.

Ut in re adeo difficili & obscura, & quam tot DD. sententiæ, & opiniones multo obscuriorem effecerunt, quod verius est, commodius inquirere ac inuenire possimus, hæc sunt prius diligenter obseruanda.

Primum omnium tã ad huius difficultatis, quam multarum sequentium intelligentiam, notandum est. Hæc tria negotiatorum genera esse maxime inter se coniuncta, mutuaque sibi præstare auxilia: Mercatores siue emptores mercium, Campfores, & Depositaris, siue Custodes publicos pecuniarum, quos omnes ferè nationes communi voce appellant [Bancqueros.]

Primi ergo ex his sunt mercatores celebres, qui in varijs Prouincijs, & Regionibus, etiam in Regnis infidelium negotiantur, emendo merces ubi minus illæ æstimantur, viliusque venduntur, transferendas & vendendas in Emporijs, & locis ubi norunt illas, in maiori pretio haberi. Ad huiusmodi ergo merces pretiosas & in magna quantitate emendas, in celeberrimis Nundinis & Mercatis, qualis sunt Italia, Ianua, Mediolanum, Florentia, Venetia: Angliæ, Londinum, Cantuaris: Flandriæ, Antuerpia, Gandauum: Hispaniæ, Methina, Madritum, Hispanis, Vlixpona: cum multis egeant pecunijs, quas vel non habent Mercatores isti in ea quantitate & copia, quam exigunt pretia mercium, quas sibi emere volunt, aut si habeant, non possunt illas per tot itinera & loca à sua patria adeo remota, & distantia sine summo labore, & periculo illas secum deferre, egent propterea & plurimum varijs ditissimisque Campforibus ibidem existentibus, à quibus illas accipiunt, siue in numerato, siue per publicas scedulas, quas vocant [partidas de Bâco,] vel [partidas de Tabla. Cum huiusmodi schedulæ ad emendas merces, alia ve negotia idem apud illos valeant quod pecuniæ ipsæ innumerato.

Possent quidem multi eorum, qui ad emendas merces in celebres nundinas proficiscuntur, & pecunijs patriæ suæ abundant, Campfori conciu illas tradere, recipiendas per litteras in loco nundinarum in quem tendunt, & ubi mercaturam facere instituunt, sed cum sub eodem pretio illas communiter habere possint à Campforibus in ipsis Nundinis existentibus, sub quo illas patriæ suæ Campfori conciu tradidissent, præstat eis à Campforibus illis qui ad Nundinas conueniunt illas recipere, in patria sua, vel in alio loco sibi commo- do restituendas. Hac enim ratione certius sciunt, quibus pecunijs sibi opus sit videntes oculatè quas merces sibi expediat in illis Nundinis emere.

Quo fit, ut sicut mercatores isti multarum mercium emptores, ubique negotiantur, aut per se, aut per suos ministros, vel amicos, & socios, ubique ementes merces & in omnem locum illas transmittentes, quas vident abundare in Flandria in Hispaniam, & quas vident abundare in Hispania in Flandriam: qua solertia & industria in omnibus Regionibus & remotissimis

motissimis negotiantur, Ita quoque campsores ad exercenda sua cambia, vbi que terrarum habent multarum pecuniarum copiam, & ministros, ac socios, ad quos litteras suas remittant, & à quibus similes accipiant, Estque hac ratione per vniuersum ferè orbem inter eos catena hæc latissime expansa, & extensa.

Antiquitus Mercator qui habebat v.g. in Flandria pecunias, conferebat illas Mercatori Hispano ibi indigenti, vt emeret cum illis merces, quas è Flandria instruebat adducere in Hispaniam, & vicissim Mercator ille Flander in Hispaniam adueniēs, vel socius & factor illius in Hispania existens recipiebat à Mercatore illo Hispano pecunias in Flandria ei collatas quibus emeret Hispaniæ merces, quas expediebat illi in Flandriã transferre. Sic exercebatur inter eos huiusmodi cãbia, & hoc mutuo, ac amicabili cõmercio, & cõmutatione inter eos celebrabatur: Progressu tamen deinde tẽporũ noluerunt iam Mercatores vicissim ac mutuo gratis in ter se amplius cambire, sed cũ aliquo interesse, & pretio, siue lucro, accipiētes vnũ vel duo aut plura procentum: quã rationem lucrandi experiti, sibi valde vtilem fore, iudicarunt multi eorũ vt̃ilius sibi esse, & ad paranda lucra magis accõmodatum & facile, mercatoribus egentibus pecunijs illas conferre in alio loco per huiusmodi campia cum lucro post breue tempus recipiendas, quam emendis, aut vendendis mercibus, vel asportandis, aut adducendis illis incumbere, huicque tantum negotio commutandi & cambiendi pecunias suas vacare. In eumque finem vbi norunt plures accessuros quibus cambia conferantur, & cum maiori lucro, ibi magnam pecuniarum copiam habere collectam. Quot ut facilius obtineant non solum conferunt ipsi alijs pecunias suas per Cambium, verum etiam multoties sub eodem contractu cambij ipsi quoque ab alijs accipiunt pretiaque reddunt, curant enim diligenter sua industria accipere illas minori quo possunt pretio, tradendas alijs cum maiori, vt hac via, non modo ex proprijs verum etiam à alienis quæstum & lucrum faciant. Qua de causa habent suos factores extra Regnum, vbi recipiant cum lucro pecunias quas ipsi suis campsuarijs patriæ suæ, vel alibi contulerunt, soluantque ibidem quas ipsi ab alijs acceperunt: quamuis hæc solutio pecuniarum, quas accepit ipse campfor, vt haberet ad plura cãbia alijs conferenda maiorem numerorum copiam, fiat sæpe, nõ ab illo factore & ministro suo, sed ab alijs mercatoribus, apud quos campfor iste fidem habet, & creditum, & cum quibus vt illi loquũtur habet correspondentiam. Vnde indigent campsores huiusmodi & magna pecuniarum copia, quas varijs conferant Campsuarijs, & fide ac credito aliorum, vt ipsi cum suæ cupiditati illud expedierit, ab alijs quoque pecunias, vt augeant suarum cumulum, accipiant. Omnẽ enim adinuenit industriam, omnemque mouet lapidem infatigabilis & effrenata eorum cupiditas, quo magis ac magis subinde lucrentur.

Porro quia mercatoribus, & Campsoribus huiusmodi laboriosissimum esset, & maximi oneris, immo ferè impossibile, exercere sua negotia, & numerare pecunias, ac habere curam librorum rationum, dati, & accepti, licet famulis amanuensis vellent illud commendare, oportuit propterea, fuitque illis maxime expediens, & necessarium habere pecunias suas sine actu & in numerato, siue in scriptis & scedulis apud quosdam depositarios, publicosque custodes, qui illas recipiant, numerent, & in libris rationũ scribant: dicuntur hi [Banqueros.] His tribus generibus hominum tota negotiorum Machina & moles sustentatur. E quibus depositarij isti & custodes non solũ pecunias mercatorum, vel Campsorum, accepto ab illis stipendio custodiunt, verum etiam lucrentur: quandoque cũ illis exercentes aliqua negotia cum eis.

5. Obseruemus secundo, emptoribus vt̃ilissimum esse in Nundiais, celeberrimisque Emporijs, vbi multarum rerum venalium multarumque mercium copia existit, ad emendas illas multam habere pecuniam, illamque accipere à Campsoribus, & cum magno pretio, quale tunc esse solet, propter defectum, & inopiam pecuniarum ex abundantia emptorum, & negotiatorum tunc occurrente, quia nõ possunt per tot itinera sine summo labore, & periculo secum illas deferre, sed oportuisset eas, in patria sua Campforẽ traditas in emporium illud, & nundinarum locum sub eodem ferè pretio & interesse commutare, sub quo à Campsoribus in eisdem nundinis existentibus oportet eos illas recipere: Qua ratione parum aut nihil omnino illis refert, num à Campfore in loco nundinarum existente, pecunias quibus egent, accipiant, in patria sua habebant, ibidem Campfori conciu contulisse, in loco nundinarum recipiendas. Exemplo rem illustremus. Emat mercator Antuerpiæ rem pretio vt 100. ad quod soluendum oporteat ipsum accipere pecuniam à Campfore cum interesse v.g. & 10. faciatque præterea in merce illa deferenda in Hispaniam expensas vt 20. ita vt omnibus computatis, merces illa in Hispania posita stet illi pretio vt 130. Cum vendat illam sæpe pretio vt 200. aut plurius, efficitur, vt lucretur maximè cum pecunia illius Campforis. Neque exemplum hoc figmẽtum est, sed adeo verũ, vt accidat sæpe in triplo, & in quaduplo, deductis expensis rerum, quas alibi pecunijs à Campsoribus acceptis, sibi mercatores comparant, & interesse quod illis persoluunt, pecuniam illam apud nos augere, magnumque lucrum & quæstum ex ea facere, & breui tempore plurimum ditescere. Quam vt̃ilitatem experiti mercatores ita cõmuniter emunt, ac negotiantur.

6. Similiter Campsoribus vtile est, apud istos publicos custodes maxime in celeberrimis Emporijs, in quibus non solet abundare pecunia, vt in Flandria, habere multam pecuniam, quam exhibeant emptoribus campsuarijs. Cæterum cum non possit illa ex pecunijs eiusdem Proinciæ ibi haberi, quia ex se parit illarum pecuniarum, oportet vt industria aliorum actorum & omnium quos habet in Hispania, velut suorum negotiorum socios, ex Hispania vbi illæ abundant ad ipsos transferantur: redditis pro ea translatione 10. vel 12. vel pluribus pro 100. iuxta vsam fori tali loco & tempore. Estque illis valde vtile, quia easdem pecunias quas accipiunt ex Hispania datis v.g. 10. vel 12. pro 100. easdem tradunt in Flandria alijs mercatoribus emptoribus, acceptis 15. vel 16. & aliquando 20. pro 100. Eadem ratione vt̃ilissimum quoque est campfori Flandro, qui vult haberet pecuniam ex Hispania, soluit 10. vel 12. pro 100. si Hispanus, aut quiuis alius in eadem Flandria conferrat illi 100. exhibere illi litteras, quibus recipiat in Hispania 105. vel 106. quia minori labore minori que stipendio habet pecuniam illam, quam à suis socijs & actoribus habuisset. Vnde in eo casu vterque lucretur: campfor Flander, quia solum dat illi cui Hispano 105. cum fuisset daturus amicis suis 110. vel 112. vt ab eis acciperet 100. Hispanus quoque lucretur illa 5. vel 6. quæ recipit vltra illa 100. quæ Mercatori Flandro, confert in Flandria, restituenta sibi in Hispania. Cuius rei ratio est, quia in hoc casu accidit simul vtrumque cambium in eodem contractu: cambium ratione loci, & cambium ratione copiarum vel inopiarum pecuniarum: Quatenus Campfor Flander per litteras facit reddi Hispano suam pecuniam, est cambium ratione loci, & recipit in eo lucrum, illa scilicet 5. quæ dat minus quam dedisset, quatenus vero recipit pecuniam in Flandriæ vbi est inopia redditurus illam in Hispania vbi est illius copia, idem Cambium habet adiunctam rationem

tionem illam copię & inopię totius generis pecuniarum: & hoc nomine recipit campsuarius illud lucrum, soluitque sola s, qui nisi adfuerit hæc ratio copię, vel inopię pecuniarum, soluisset forsant 10, vel 12, nec recepiisset 10 s, sed solum 90, vel minus. Similiter cum Valentie sit maior copia pecunię quam Romę, & propterea minoris hic æstimationis illiq; vero maioris, efficitur quoque, vt hic valeat minus, viliusque transferatur à Valentia Romam, quam à Roma vbi magis illa æstimatur & valet, in Valentiam. Hac ratione propter copiam vel inopiam pecunię augentur hæc præcia Cambiorum, vel minuitur; quacumque autem ratione accidat, Campsor (vt patet ex hoc progressu) recipit lucrum, non modo quando recipit aliquid vltra capitale, verum etiam quando ipse dat aliquid lucrum Campsuario, quia recipit tunc pecuniam qua eget, nec soluit quantum exoluisset si alia via fuisset eam recepturus.

7. Obseruemus tertio, & vltimo. Cambiũ hoc quod dicitur, ratione loci vel per litteras tribus modis fieri, tresque esse constituendas illius species, quę licet conueniant in hac communitatione vt fiant cum distantia loci, & per litteras, habet tamen vnaqueque species istarum suam propriam rationem & naturam. Est ergo primus modus Cambiendi per litteras siue prima species, quando propter utilitatem vel necessitatem vtriusque cambientis fit commutatio pecuniarum in diuersis locis. V.g. indigeo ego agens Valentie habere 100. aureos Hispali, indiget Petrus Hispalensis mercator totidem 100. aureos habere Valentie, tunc ex communi consensu commutamus illos inter nos, trade illos Valentie, vbi illos habeo mercatori Hispalensi indigenti illis Valentie, accipioque ab illo litteras per quas reddantur mihi illi 100. aurei Hispali, vbi ego illis egeo ipse vero illos habet. Secunda species cambij est, quando Petrus, cui opus est pecuniam suam, quam in vno loco habet, in alium transferre, quod sine periculis & laboribus non valet, vt ab illis se eximat, tradit illam campfori acceptis ab eo litteris, per quas eandem recipiat in eo loco, in quo illa indiget, & in quem erat illam delaturus, nisi extitisset in Repub. hoc genus cambij per litteras. Quod Cambium est, quod communiter antiqui Doctores agnouerunt, & propter cuius vsum cepit potissime hic contractus in Repub. exerceri, & admitti. Tertia species est, quando indigens Valentie pecunia aliqua, recipit illam ibi, restituendã Hispali, vel Metina, vel in alio loco ad quocumque solent fieri huiusmodi cambia, & pecuniarum commutationes. Quod genus cambij est nunc potissime in vfu, & quod communiter exercetur à Mercatoribus, & cæteris qui in negotij versantur.

Inter has cambiorum species siue formas nonnulla sunt discrimina. Nam prima illa cambij species in vtriusque Cambientis utilitatem cedit, cum vtrique sit necesse pecunias illas ea ratione inter se commutare: In secunda specie potissime consilium utilitati dantis pecuniam Campfori, cum indigeat illa in loco, in quo per litteras Campforis eam recipit, liberetque illum Campsor à laboribus, & periculis, cum quibus erat ille pecuniam suam eò delaturus: In tertia vero exercetur potissime Cambium in utilitatem eius qui recipit hic pecuniam in alio loco restituendam: Qua de causa ad eius instantiam & petitionem solet ac debet fieri. Vnde inter has duas posteriores Cambij species hoc interest: debetque ad naturam & iustitiam horum contractuum diligenter attendi, quod in secunda Campsor est qui prius recipit pecuniam restituendam alibi Campsuario: In tertia vero Campsuarius est qui prius recipit pecuniam à Campfore alibi illi restituendam. Tum etiam in prima specie Cambij oportet pecunias esse diuersas, ac distinctas, cum alia pro alia reuera diuersa com-

mutetur, In secunda autem & tertia illud non est necessesse: posset. n. capfor sua industria ac diligentia efficiere, vt eadem pecunia quam recipit Valentie à Campsuario, restituatur illi Barchinonæ: & similiter campsuarius eandem quam à campfore accepit Valentie, restituere illi Metinæ. Ad veram enim rationem cambij harum duarum posteriorum specierum, secundę nimirum & tertię sufficit, vt sit vera ac realis commutatio pecunię in vno loco exhibite & in alio restituendę, siue sit eadem numero, siue alia diuersa, & distincta: quamuis communiter fit diuersa ratio nemateria, quia pecunia est res vsu consumptibilis, quę cum primum recipitur, expenditur.

His ita constitutis, vt veritas huius quæstionis perspicua maneat, singulas opiniones earum quas proposuimus, priuatim nunc expendamus, quod nulla commodiori via efficere possumus, quam subiectis conclusionibus.

Sit ergo prima. [Contractus Cambij de quo hic agimus, ad quamcunque speciem istarum trium, quas proposuimus, pertineat, nulla ratione est mutuuum.]

9. Hęc quamuis satis constet ex superius dictis, Probatur nihilominus, Primo, Quia in omni mutuo, prius recipit mutuarius, & deinde restituit mutuanti, in hoc vero Cambio per litteras (vt constat) multoties prius recipit pecuniam Campsor, quam deinde in alio loco reddit Campsuario. Secundo, in mutuo periculum rei mutuatę manet penes mutuatarium, in Cambio autem non manet penes Campsuarium, sed penes Campforem, cui forte non restituatur pecunia, quam prius tradidit Campsuario. Tertio in mutuo accidens est, vt res mutuo accepta restituatur in eodem loco: vel diuerso, imo frequentius restituitur in eodem, In Cambio vero intrinsecum illi est, vt restitutio pecunię fiat in alio loco, aliter esset Cambium fictum & fictum. Quarto, in mutuo distantia & expectatio temporis necessaria est, aliter non esset mutuuum, sed res ridicula, si in eodem instanti esset reddenda: In Cambio autem expectatio temporis interuenit per accidens, quia litterę indigent tempore vt deferantur, nam ipsę traduntur velut presentes, ac vt aiunt [a carta vista:] (de dilatione enim quę solet apponi ad nundinas proximę futuras priuatim deinde dicemus) ita vt si ratione dilatae solutionis, & expectationis temporis reciperetur aliquid in cambio iam non esset cambium sed vsura. Denique in mutuo transferretur dominium rei mutuatę in mutuatarium, in cambio vero non transferretur semper dominium, nam quando campsuarius tradit Valentie campfori suam pecuniam, vt recipiat deinde illam Romę, campfor non est velut dominus illius pecunię, sed quasi depositarius, vel traductor & vector, recipiens illam Valentie restituendam Romę. Potest quidem in campfor liberę illa vsu sumpta illa in indiuiduo, sed quantitatis illius pecunię non constituitur dominus, sed velut depositarius, & traductor.

Ex his sequitur cambium neque esse mutuuum absolutę, vt quidam volebant, & propterea contractum iniquum, Neque esse mutuuum permixtum vt voluit Medina, neque contractum mixtum ex mutuo & cambio, vt quidam recentiores opinati sunt. Pater: Quod nulli conuenit speciei per se sumptę, neque toto generi conuenire potest, vt docet Aristor. in Topicis: Quamuis enim quod remouetur ab aliqua specie, non sit necesse remoueri à toto genere; at quod remouetur ab omnibus & singulis speciebus alicuius generis, necesse est à toto quoque genere illo remoueri: at vt constabit in singulis speciebus Cambij de quo hic agimus, nulla earum est mutuuum, neque includit mutuuum, ergo neque cambium hoc per litteras mutuuum est, vel constat ex mutuo.

Secundo, In hoc cambio, secundum suam veram & pro-

& propriam rationem, non solum excedat commutat-
io, quando restituitur Campsori pecunia, quam prius
ille contulerat Campsuario, ut auctores illi volunt;
sed excedat etiam reuera illa in utroque actu, & in
priori quando Campsori suam pecuniam tradit, & in
posteriori quando Campsarius illam alibi restituit;
estque uterque actus quasi vnus aggregatum con-
stitutus commutationem, incipit namque fieri quan-
do traditur pecunia, perficitur vero quando illa in
alio loco restituitur, vnde nullibi est mutatio.

Tertio in mutatio traditur aliqua res vsu consum-
pibilis mutatio, sub eo tantum pacto, vt restitua-
tur illam, vel aliam similem, & equalem, nec conuenit
mutans; cum illo, vt restitua de commutatam in alio lo-
co, quia si ita conueniret cum illo, iam non esset mu-
tatio, sed Cambium: cum in hoc consistat, vis, & ratio
Cambij, vnde nomen ipsum sonat, vt pecunia vnus loci
commutatam verè, & realiter cum pecunia alterius lo-
ci, ac in priori illo actu, quando Campsori tradit Valen-
tiæ pecuniam suam Campsuario, iam tradit illam sub
hoc pacto, & contractu, vt restitua tur illi pecunia
quidem æquivalens sed in alio loco, id est commutatam
cum ea quam habet Campsarius in alio loco; ergo
contractus cambij nunquam est mutatio, sed à prin-
cipio, & in primo limine est Cambium, & commuta-
tio pecuniarum vnus loci pro pecunia alterius loci.

Et confirmatur: Quia propterea confors pecu-
niæ Valentis, per contractum mutuo, quantumvis alibi
restituendam, nihil potest exigere, nisi recipere vsus
fructum, quia est mutuum, offerque vsura ex mutuo
lucrum quereret; ac dans pecuniam Valentis per con-
tractum cambij alibi sibi restituendam, potest aliquid
recipere, quia talis exhibitio pecuniarum in illo modo est
mutuum, sed verum Cambium ubi inchoatum & in-
ceptum, complendum vero, & consummandum, quan-
do in alio loco reddet Campsarius pecuniam suam
in quam illam quam Valentis accepit, fuit commu-
tata.

Ex quo sequitur, (quod etiam fatetur in gehus
auctores alterius opinionis,) vt si recipiam Valentis
mutuo, v.g. 100. argenteos restituendos Casaraugus-
te, licet argentei illi Valentis, solum valeant 24. de-
narios, Casaraugusta vero 24. nihilominus non te-
near restituere illos Casaraugustæ; iuxta valorem
24. denariorum quem ibi habent, sed iuxta valorem
23. quem habet Valentis, quia fuit mutuum factum
etiam Valentis, virtute cuius pecunia illa vbicunque
restituatur, perinde se habet, ac si restitueretur Va-
lentis; & propterea iuxta valorem quem habet Va-
lentis restituendi. At si recipiam argenteos illos Va-
lentis, restituendos Casaraugustæ per contractum
Cambij, teneor soluere illos iuxta valorem quem
habent Casaraugustæ, quia est velut vnus contractus
inchoatus Valentis, complendus Casaraugustæ, &
propterea iuxta locum in quo perficitur & consu-
matur, est valor illius pecuniarum quæ Cambitur, per-
soluendus.

Quibus adducti Siluester vsura. 4. q. 8. §. 1. Caiet.
in opusculo de Cambij. cap. 3. Fabianus à lama in
tractatu de cambijs. parte 2. cap. 5. & plerique Do-
ctorum, omnem speciem & rationem mutui nitun-
tur maxime à contractu cambij repellere, ac exclu-
dere. Et communi sermone ac proprio, non dicuntur
qui huiusmodi contractum exercent, accipere
mutuo pecunias Valentis restituendas Hispani com-
mutatas, sed accipere cambium, & exercere com-
mutationem pecuniarum quas accipiunt Valentis,
cum pecunijs quas persoluent Hispani; aperte signi-
ficantes quod in hoc contractu efficitur. Agitur enim
in eo vere & re ipsa commutatio pecuniarum quæ
recipiuntur in vno loco, cum pecunijs quæ in alio
deinde restituntur: ita vt illa non sit duplex con-

tractus, alter mutui & alter cambij, sed vnus & sim-
plex, vnus simplicis cambij, quod incipit & inchoat
in loco vbi vnus pecunia recipitur, perficitur ve-
ro & consummatur in loco, vbi alia restituitur.

Denique (quod recte obseruauit Caietanus in il-
lo opusculo cap. 12.) Si cambium esset mutuum, vel
includens mutuum, conueniens cambium in Republi-
ca esset, ergo in ea parte mutuatam, cum in-
teresse & lucro, & statueret ministris illius, qui titu-
lo suæ industriæ, & laborum, lucrum quo se ipsos su-
stentant, quaererent. Quod certe nulla ratione li-
cen, esset iniquum, concedere artem vsurariam
moderatam, quod impie iudicauit Molinæus recte
fieri.

Ex quo etiam sequitur non recipi à campfore lu-
crum ratione alicuius damni emergentis, vel lucrif-
ciantis, cum Campsori vt ipsi nec fatentur non
insisterent, ex sua pecunia alia negotia exercere
quam huiusmodi contractum Cambij: Neque ratio
nec aliquarum expensarum, quas in contractu cam-
bii faciunt cum ministris illius, quas velint lucrò il-
lo se ipsos ab huiusmodi expensis indemnes seruare,
etiam si hoc tantum instituerent se ipsos seruare
indemnes, profecto non erat quod pecuniam suam
Campsarijs traderent; sed vt vel illam secum ser-
uarent, aut alteri negotio committerent, & expo-
nerent.

10. Secunda conclusio. Quamuis in cambio fiat re-
uera commutatio pecuniarum presentis pro alia loco
absenti, & distant, lucrum tamen seu interesse quod
in eo recipitur, non innititur huic titulo & rationi,
quod presentis magis valeat quam absens.

Non nego pecuniam vel rem absentem, quæ à me
deferenda est ad locum in quo sum, vel ad alium
meo labore, proprijsque expensis minus valere ce-
teris paribus, quam si mihi presentis esset in eo loco,
in quem ita est deferenda, cum materem tunc ac eo
labore & expensis liber in quo sensu docet Siluester
vsura, quæ est, quæra, circa finem, (quem adducit Lu-
dovicus Lopez in fauorem suæ sententiæ,) rem pre-
sentem magis valere quam absentem, loquitur enim
de re absentem proprio labore; & expensis reducenda
in presentiam. In quo etiam sensu loquuntur
Nauarrus in Comment. de cambijs. numero 61, &
Calderinus, ac Laurentius de Rodolph, quos ibi af-
fert, vt ex contextu ipsius Nauarri cuius istum se-
genti patebit. Sed hæc ratio non habet locum in
cambio, cum de propria illius ratione hoc tantum
sit, vt pecunia quam Petrus Campsori exhibet Va-
lentis Ioanni Campsuario, re ipsa & vere restituatur
Metinæ ab ipso Ioanne, vel factore illius factori
Petri, ubique perficiatur, ac compleretur omni ex parte
contractus cambij inchoatus inter Petrum Campsori-
um & Ioannem Campsarium; nec spectat ad Ioan-
nem curare, aut soluere expensas aliquas, vel labo-
res, si qui exiguntur; vt pecunia illa rursus è Metina
reducatur Valentiam ad manus Petri, quia si talis con-
tractus fieret, & cum tali pacto, non esset cambi-
um sed mutuum, cum Ioanes pecuniam acceptam à Petro Va-
lentis, teneretur illi suis expensis restituere in eodem
loco, in quo illam accepit. Idem enim est Ioannem ex
soluere expensas, quibus pecunia quam accepit Va-
lentis à Petro illi Valentis restituenda est, quod
teneri Ioannem ad reducendam illam suis expensis,
ac restituendum Petro in eodem loco, in quo illam
accepit, quod est propriè mutuum. Vnde auctores il-
lius secundæ opinionis, qui in suam fauorem afferunt
Siluestrum, & Nauarrum, aut non rectè illos legunt,
neque intellexerunt, aut non considerant quan-
tum distet pecunia absens in cambio, à re absentem de
qua ibi Siluester, & Nauarrus cum alijs loquun-
tur, Caietanus quoque, qui ab eisdem afferunt, rem
absentem.

absentem minus valere docet, vel propter pericula, si illis exposita sit, sicut pecunia in mari fluctuante constituta, aut a malo debitore recuperanda, vel proprijs expensis deferenda, quæ a contractu cambiij plurimum quoque distant, cum pecunia a cambiuario restituitur, nec tantis periculis subiacet, nec sit expensis cambiuarij, ex vi huius contractus ad manus cambiitoris, a loco in quem facta est commutatio, reducenda, hæc placuit hoc loco observare, ne quis auctoritate Silesstri, Calctani, & Navartij, quos male intellectos afferunt, auctores illius secundæ opinionis in suam favorem, in hac parte decipiantur. His positis probatur iam & textus nostra secundæ conclusio.

Primo, quia etiam si pecunia præsens sit magis pretiosa, & maioris estimationis quam absens, haberet quidem ista sententia locum, quando campfor dat prius cambiuario, at multo citius Campfarius dat prius Campfori pecuniam præsentem, receperit ut aliam deinde a Campfore, exhiberet simul Campfori, una cum sua pecunia præsentia liquidum lucrum, Imò & a niquis quando hoc cambiarii ratione solvi simpliciter & iuxta suam primam iustitiam agebatur, nulla alia circumstantia sibi permixta, siue Campfor prius reciperet, siue contra, recipiebat aliud quod lucrum, ut stipendium sui laboris, & industriæ quod est argumento certissimo, hoc cambiun ratione loci, (de quo nunc privatim agitur, sed sua primæ institutio esse traditio, & translationem pecuniæ per litteras, datique lucrum illud ut stipendium.

Secundo, quia si propterea licet campfori lucrump aliquod a cambiario recipere, quia confert pecuniam præsentem, quæ magis valet, quam absens in alio loco recipienda, oporteret, ut quotiescunque Campfor prius confert pecuniam aliquam in alio loco sibi restitueret, aliquod reciperet lucrum, ac contra sæpe fit: accidit enim ad omnemquam Cambiarii potius recipere illam cum lucro. Verbi gratia, si Campfor Hispanensis confert pecuniam recuperandam Antuerpiæ, minus recipit quam confert, confert enim Hispaniæ y. g. mille scuta, qui tamen non restituitur Antuerpiæ nisi 920. Similiter accidit si confert Hispaniæ accepturus illam Romæ? Quin & illis ad nunquam intra Hispaniam celebrandas, collatis, nunquam recipit lucrum, sed quantum dedit Hispani tantum recipit Metinæ, & ad æqualitatem, ut dicunt [a la par,] quia comparatur pecunia intra idem Regnum. Quæ ratione, apertissime constat, lucrum quod Campfor ex cambio recipit, non innitti huic regula, vel causæ, pecuniam præsentem in maiori precio haberi, quam si eadem loco vel tempore absens habeatur.

Tertio, liceret eadem ratione in mutuo lucrum quoque recipere, cum pecunia post tempus restituitur, et si non distet loco, reuera tamen absens sit, nec minus absens quam quæ distat loco, cum eadem pericula patiatur illius solutio, siue loco siue tempore absit, constat autem propter absentiam temporis illam plus æstimari, vel aliquod inde lucrum recipere, apertam esse usuram, Nec valet iuxta præsens institutum quod dicunt Authores illius secundæ opinionis, ista differre inter se, esse absentem loco, vel esse absentem tempore, ut absens tempore non minus valeat, absens vero loco debeat minus valere: quia eadem ratio, quæ docent ipsi absentem loco minus valere, tunc quia non est ita secuta, nec ita in promptu & ad manus, sicut præsens, eadem omnino existit in absentem tempore, quis enim negabit tempore absentem nec ita securam esse, nec sic haberi in promptu, sicut haberetur quæ præsens est? Vbi autem eadem existit ratio, idem quoque debet profecto esse

ius. Quia (ut vidimus) agentes de pagis illis acerbis, pecunia præsens non valet magis quam absens, nisi propter pericula aliqua, quibus illa absens verè exposita sit: aut propter licentia, siue damnata ex absentia illius pecuniæ emergentia, iuxta ea quæ superioribus docuimus de lucro cessante, & damno emergente: in cambiis autem campfori in pretijs nulla licentia cessant, cum non habeat ille pecuniam suam alijs negocijs expositam quam huic, quod est illam cambire: quin potius vtilius frequenter sit pecuniam suam habere absentem, & cambiuaris traditam, quam apud se retinere otiosam: vel habere illam (ut diximus) congregatam in magna copia in diuersis locis, & pronitijs, ubi quoque paratam ad exercenda cambiaria. Neque subeunt pericula vel damna aliqua, quia campfores ipsi in multis locis, ut videtur est in Italia, (sicut paulo ante argumentabantur Authores primæ opinionis) curant diligenter securè, agere vel pignori, vel fidei fideiussore accepto. Quod (sicut inferius dicemus) non impugnat naturæ humani contractus, quamuis hoc est inuito exerceatur sine tali securitate pignoris, & fideiussoris, sicut habet consuetudo mercatorum & campforum in insciuitatis Valentiniæ, in quo laudandi profecto sunt. Vbi vero campfores non recipiunt pignora, vel fideiussores, quibus securi reddantur, curant diligenter his tantum pecunias suas per cambium tradere, quos prudenter ac probabiliter norunt non defecturos a solutione illarum litteris abscondem, vel ab alijs qui securi sine scriptis: quæ securitas in moralibus sufficit, ut pecunia illa non dicatur exposita periculis. Pericula enim in moralibus tunc dicunt pericula, quando re diligenter considerata probabiliter imminet, in hoc autem casu de quo loquimur probabiliter multo est campforem securè agere, quam cum periculo: nisi loquamur de communibus periculis, quibus res omnes humanæ subiacent in hac vita, quæ pericula non sunt proxima, neque intrinseca contractibus, sed extrinseca & remota, & quæ non respiciuntur proprie & per se in contractu, ut dicatur ille ita periculis subesse, ut propter illa liceat interesse aliquod exigere.

Sed respondeat huic argumento Ludouicus Lopez, primo, esse vtilè sit Campfori pecuniam suam habere absentem, & traditam Campfuario, ceterum quia hæc absentia sit in gratiam, & utilitatem ipsius cambiuaris, & ad illius petitionem, & instantiam, propterea hæc absentiam esse æstimandam pretio reddendo ab eodem cambiario, in cuius utilitatem illa sit etenim sicut propter eius utilitatem abest, ita & propter utilitatem eius facit Campfor deinde expensas, quæ exiguntur ad illam recuperandam, ac restituendam in suam præsentiam, expensæ vero factæ in utilitatem alicuius ab eo soluendæ sunt, in cuius utilitatem fuerunt factæ, ut docet Navartus ex Baldo, Panor. & Felino in cap. primo, de testamentis. Quæ etiam de causa in cap. statutum, §. Proferendo, de rescriptis, in 6. definitur, ut quamuis testis productus iuret ex utraque parte, expensas nihilominus quas fecit veniens ad iurandum persolvat is, qui illum produxit, cum ad eius instantiam & in eius utilitatem potissime fuerit adductus. Similique ratione, cum expensæ quas facit campfor in recuperanda pecunia sua absenti, è loco in quo fuit a Cambiuario restituta, sint factæ in utilitatem quoque ipsius Cambiuaris, esse ab illo persolendas propter illam absentiam. Respondet secundo, satis esse pecuniam quæ datur Campfario, eo ipso quo abest, secundum se periculis subiaci, ut censeatur illa absens minus valere quàm præsens, etiam si non sequatur actu pericula illa & damna, quæ imminerent, sicut locans se ad agendum iter periculosum maiori pretio dignus est, quàm si aggrederetur iter sine illis periculis.

est

est operacula illa quæ in itinere periculoso imminere bant, non sequantur actu.

Nulla tamen istarum solutionum tollit vim argumenti propositi: Non prior, Primum, quia campfor propriam semper intendit utilitatem, non campsuarii. Secundo, quia esto illi intendere, non potest illi vendere suam utilitatem, sicut diximus q. 77. ar. 1. de venditore alicuius mercis non esse augendum pretij illius, propter utilitatem quam emptor ex illa est recepturus. Tertio, quia cum illa absentia sit de intrinseca ratione cambij, eo ipso quo vult exercere cambium debet illam pati, neque potest propter illam aliquid exigere, nisi aliqua damna ex ea recipiat, vel lucra amittat: quæ ratio non habet in cambio locû, cum propria sponte exercetur a campfore habente pecuniam suam ad hoc genus negotij, paratam, minime vero ad alia. Denique sicut recuperatio & redemptio pecuniæ è loco in quo a campsuario restituta est factori campforis, in locum ubi ipse campfor existit, non est de essentia cambij, neque pertinet ad campsuarium; quia hic contractus incipit in loco ubi confertur a campfore pecunia, perficiturque & absolvitur omnino in loco, ubi illa a campsuario restituitur, siue reducatur inde ad manus campforis, siue nunquam illam postea videat: ita quoque expensæ, quas facit campfor in illa recuperanda, ac in domum propriam reducenda, nullo titulo ad ipsum pertinent: neque inquam inter mercatores in vilo genere cambij talium expensarum habita est ratio.

Putant quidem multi eorum (vt inferius dicemus) in hoc contractu oportere campforem & pecuniam eius periculis subiaccere, nec posse esse securum, & propter illa pericula posse lucrum aliquod recipere, sed ostendimus aperte inferius non esse de intrinseca ratione cambij, vt pecunia a campsuario tradita periculis subiaccat, sed potius sufficit tradi cum securitate: qua de causa sicut illam subiaccere periculis non est intrinsecum huic contractui, sed extrinsecum & accidentarium, ita neque iustitia eius, & lucri quod in eo recipitur, sumenda est ex huiusmodi periculis, vel absentia pecuniæ a qua talia pericula oriuntur: iustitia enim & æquitas cuiuscunq; contractus ex his potissimè desumenda est, quæ illi propria sunt & intrinseca, quamvis sumatur etiam nonnunquam ex aliqua circumstantia extrinseca: nunquam tamen ita ab extrinsecis sumitur, quin prius & potissimè sumatur ex proprijs & internis illi contractui.

Altera solutio eodem modo confutatur. Faciatur enim, de essentia cambij esse absentiam pecuniæ, inquam præsens commutatur, absens tamen (vt diximus) non magis valet quam præsens nisi propter pericula, quibus illa subiaccit, sed ita, vt pericula illa imminere alteri contrahentium ex propria & intrinseca ratione contractus, quia si ab extrinseco illa adueniant, neque mutant naturam contractus, neque ex illis est desumenda illius æquitas, & iustitia, sed potissimè (vt diximus) ex his quæ illi intrinseca sunt.

21 Tertia conclusio. [Cambium per litteras, ad quamcunq; speciem illarum trium pertinet, non est contractus emptionis & venditionis, quomodo cum illa aliqua ex parte conveniat.

Probatur prior pars huius conclusionis: Primo, quia ex Arist. D. Thom. & omnibus DD. triplex est commutatio, qua homines ab eorum diuendi sumptibusque ad hæc nostra tempora vsu, sunt: Prima, quæ fuit nature humanae congrua, qua commutabantur res ipsæ inter se, vt oleum pro vino, vinum pro tritico. Secunda, (cum illa prima non sufficeret) quæ inuenio numisinate, commutata esse res pro pecunia. Tertia, qua partim necessitate illud postulant, partim vero hominum cupiditate, pecuniæ quædam pro alijs commutantur, vel in eodem loco, vt

in cambio minuto, vel in diuersis, vt in cambio per litteras. Hæc vero commutationes proponuntur ab omnibus Doctoribus tanquam natura, & specie distinctæ, ergo quemadmodum in naturalibus non potest vna species in naturam vel essentiam alterius transire, ita neque in moralibus vnus habitus in naturam alterius, & in contractibus vnus contractus in naturam alterius: & ex consequenti cambiû de quo hic agimus, quod est tertia illa species commutationis, nempe pecuniarum pro pecunijs, non potest transire in naturam vel rationem secundæ speciei commutationis, in qua commutatur res pro pretio, quæ proprie dicitur emptio & venditio, sed debent necesseario specie & natura distingui.

Secundo, de ratione formali & propria emptionis & venditionis est, vt res quæ venditur sit merx aliqua, pretium vero sit pecunia, adeo vt nullo modo possit dici contractus emptionis & venditionis, nisi reperiantur in eo, hæc duo realiter & verè distincta, merx & pretium: sed in cambio nulla reperitur res quæ verè sit merx, vel quæ verè sit pretium tanquam res distincta ab illa merce, cû vtraque res quæ interuenit in eo sit pecunia, commutatur enim vna pecunia pro alia, inter quas nulla est ratio, cur potius hæc sit merx quam illa, vel cur potius hæc sit pretium quam illa: repugnat ergo omnino cambium, emptionem esse aut venditionem.

Tertio, si Cambium per litteras posset dici emptio & venditio, in qua vna pecunia esset pretium alterius, similiter & Cambium minutum posset dici emptio & venditio, possetque vna pecunia esse pretium alterius qua pecunia est: at Cambium minutum non potest dici emptio, quando vna pecunia commutatur in aliam qua pecunia est, ergo neque cambium per litteras. Maior patet: quia licet minutum fiat in eodem loco, cambium vero per litteras in diuersis, vtrumque tamen est commutatio pecuniarum, vnde si in cambio per litteras quando pecuniæ commutantur inter se, vt pecuniæ, alia esset pretium, & alia vt merx & vendibilis, in minuto quoque, quando pecuniæ commutantur vt pecuniæ, posset alia habere rationem pretij, alia vero rationem mercis, & esse vendibilis. Vidimus autem abundè q. 2. huius disputationis de cambijs artic. vnico, licet quidem in cambio minuto, quando commutatur pecunia, vt metallum, vendere illam, & maiori pretio quam legali, quia legale solum est impositum pecuniæ qua pecunia est, & pretium rerum venalium, non quæ metallum est: At quando commutatur vt pecunia, nullo modo posse augeti pretium legale, quia nullo modo vt pecunia vendi potest: Et confirmatur, quia quamuis in cambio minuto posset forsan pretiosa summi vt merx, minus vero pretiosa, vt pretium, & esse emptio, illud tamen non licet, quando commutantur vt pecuniæ, vt constat ex dictis eo loco, ergo neque cambium per litteras, in quo minus apparatus sumendi vnam pecuniam tanquam mercem, & aliam tanquam pretium, censendum est esse contractum emptionis, & venditionis, vt illius principij Aristotelei: [Si quod magis videtur inesse non inest, quod minus videtur inesse, minus inest.

Denique conclusio posita est maxime consona iuri, in quo a Doctoribus inter commutationem siue rerum, siue pecuniarum illa sit, & contractum emptionis & venditionis hæc discrimina constituuntur: Primo, vt venditio fiat vel solo consensu, cambium vero & commutatio actuali rei traditione, vt habetur h. ex placito. C. de rerum permutatio. Secundo in venditione differunt nomina contrahentium, alius namque venditor est & dicitur, alius vero emptor: in commutatione vero vterque idem nomen habent, cum ambo dicantur permutantes, vel cambientes, ita l. prima, ff. eodem titulo. Demum

de huiusmodi contractibus tanquam diuersis habentur in iure diuersi tituli, differt enim plurimum titulus de contrahenda emptione &c. à titulo de rerum permutatione.

Alteram vero partem, nempe conuenire cambium per litteras cum contractu emptionis, ex eo patet, quia sicut in emptione & venditione est seruandum pretium legale, & impositum à Principe vel Repub. vel pretium fori, quando lex nullum præscribit, Tum etiam, in emptione venditor debet rem sanam tradere, vel defectum eius indicare, & illius euictioni manere obnoxius, & similiter emptor in pretio quod tradidit quodque in cambijs est seruandum pretium fori, vel legis, manetque uterque obligatus ad euictionem pecuniæ, quam alter alteri tradit. Secundo, quia uterque contractus est bonæ fidei, ut habetur §. actio. Instit. de actionibus. Et ideo permutatio dicitur esse vicina venditioni, & illius vicem habere, l. finali, ff. de rerum permutatione, & l. secunda, C. eodem titulo.

Propositam conclusionem docent etiam Siluester, & Caiet. locis citatis. Siluester enim quamuis affirmat pecuniam esse aliqua ratione vendibilem, & cambium reduci ad contractum emptionis, nihilominus facit quoque illud translationem pecuniarum, & commutationem illarum in diuersis locis. Caietanus vero non ait esse emptionem, sed esse contractum quasi emptionis, per quandam analogiam, ut videre est cap. 7. illius Opusculi. Nauarrus autem in commento de cambijs, num. 41. solum docet seruandas esse in cambijs circa illorum præntia leges emptionis, & venditionis, quod nos quoque hic affirmamus.

Reiectis tribus illis prioribus opinionibus, quæ, ut ex propositis conclusionibus patet, consistere non possunt, duæ posteriores amplectende sunt; Nimirum cambium reale per litteras vel esse traductionem pecuniæ ex vno loco in alium, vel commutationem pecuniarum in diuersis locis, iuxta variam estimationem quam in illis locis tales pecuniæ habent: utrumque enim cambijs verè conuenire experientia ipsa testatur, & mercatorum usus: cum in omni cambio vel recipiat Campsor pecuniam à Campsuario, vel similem & æquiualem illi restituat, in loco ubi illa eget, quod perinde est ac si illam nauæ vel agasoni contrulisset eo transferendam, vel conferat campsor pecuniam suam campsuario, restituendam illi in alio loco, iuxta valorem & estimationem quam illa habuerit in tali loco. Ceterum quia hæc duo nempe esse traductionem pecuniæ ex vno loco in alium, cum aliquo stipendio, vel esse commutationem pecuniarum secundum diuersam estimationem illarum in diuersis locis, non possunt omni speciei cambij conuenire, qua ratione conueniant illis tribus speciebus cambiorum quas proposuimus, nunc explicandum est.

12. Vnde sit quarta conclusio. Cambium primæ speciei, in quo ambo contrahentes mutuo & vicissim suas pecunias inter se cambiant, est vera & realis commutatio pecuniæ vnius loci in alium, cui illud tantum additur, ut non sit simplex, sed mutua, cum alter alteri suam pecuniam conferat, ubi illa eget, & vicissim ab illo alia accipiat, ubi similiter ille egebat. Hæc ex terminis ipsis satis perspicua est, nec maiori indiget probatione: cui enim dubium est, sic carentes suas pecunias in diuersis locis existentes illas inter se commutare? Quæ reuero ratione illud fieri debeat, ut æqualitas ac iustitia seruetur, deinde dicemus.

Quinta conclusio. Cambium secundæ speciei, in quo Petrus pecuniam quam habet Valentia conferat campfori Valentino, ut per litteras illa sibi exhibeatur, ubi illa eget, est verè ac realiter traditio pecu-

niæ ex vno loco in alium, cum stipendio pro tali traductione & ministerio.

Vnde hoc cambium reducitur ad contractum locationis: locat enim campfor in eo suam industriam, & operam, sicut locaret illam naua, vel agasso pecuniam illam ex vno loco in alium deferens: Quod enim iste præstaret suo labore, ac reali & formali traductione, præstaret campfor, & commodius, ac facilius per litteras. Ita Siluester vsura, cap. 4. q. 8. §. 2. Caietan. in illo opusculo cap. 6. & plerique Doctorum tam veterum quam recentiorum, imò (ut sæpe diximus) veteres hoc tantum genus cambij agnouerunt, qua de causa solet vocari cambium per traductionem, Hispanè [Cambio por transpaso.] Quia est traditio & transportatio pecuniæ ex vno loco in alium.

Nauarrus in commentario de cambijs num. 21. sentit hoc cambium non pertinere ad contractum locationis, sed ad aliquem eorum qui dicuntur a Iurisperitis innominati, qui potest exprimi per voces illas [Do ut des.] Quod probat primo, quia contractus fortiter speciem & denominationem ex intentione contrahentium; nullus autem est, qui in hoc genere cambij intendat locare aliquas operas campforis, sed dare illi pecuniam Valentia, ut detur illi æquiualens Romæ.

Secundo, quia in contractu locationis res locata non transit in dominium eius, cuius operæ locantur; ut si conducam nauam, qui mea bona transferat ex Hispania in Italiam, commendantur quidem illi, & committuntur bona mea, non tamen transeunt in dominium illius: at in cambio huius secundæ speciei, pecuniæ quæ traduntur campfori, quamuis maneat ille quidem obligatus ad restituendas similes, & æquiuales in alio loco, transeunt, tamen illæ in dominium ipsius. Vnde hoc cambium non potest reduci ad contractum locationis.

Potestque illud alijs etiam argumentis confirmari. Vnde sit tertium. Hoc cambium habet easdem qualitates quas mutuum, ergo non potest esse locatio operarum campforis: consequentia perspicua est, cum hi duo contractus mutui & locationis specie & natura omnino differant. Antecedens vero probatur: Quia sicut in mutuo traditur res vsu consumptibilis mutuatario, secundum omnem vsu illius, cum debito restituendi illam post aliquod tempus mutuantis, ita in hoc cambio traditur a campsuario pecunia campfori, cum libera facultate vtendi illa pro libito, cum solo debito restituendi illam post aliquod tempus ipsi campsuario, in loco ex utroque consensu designato.

Quarto. Quando locat Petrus suas operas, ut naua, & suscipit pecuniam alterius tradendam ex vno loco in alium, seu si pecunia illa perierit, ac sine culpa Petri, ad nauam tenetur illius pecuniæ solutione, sed perit domino illius: at in hoc cambio secundæ speciei, in quo Ioannes pecuniam suam tradit campfori, cuius litteris recipiat illam Romæ, si illa perierit, etiam si sine illa culpa campforis, non perit Ioannes, sed campfor: ergo cambium hoc non est locatio, in qua campfor locat operas suas ad traductionem pecuniæ campsuarij.

Denique qui locat se ipsum ad transferendam pecuniam alicuius ex vno loco in alium, actu & realiter illam transfert, quod tamen campfor in hoc contractu non præstat, sed solum tradit litteras, virtute quarum a suo socio equalis alibi restituitur.

Sed propter hæc non est quod recedamus a communi & vera Doctorum sententia, quam habet conclusio ista quinta: Illa igitur suo ordine diluamus.

13. Ad primum respondeo, Contractus pendere quidem ex intentione, & voluntate contrahentium, ut scire, & celebrentur, tum etiam ut hæc cambijs

his

his vel illis conditionibus, & circumstantijs; posito tamen celebrari illos hac vel illa ratione, & cum his vel illis circumstantijs, non pendet ex eorum voluntate & intentione, vt pertineant ad hanc vel illam speciem, sed ex natura rei, & ex qualitate & conditionibus ipsius contractus. V. g. ex intentione & libera voluntate contrahentium pendet, mercem aliquam emere & vendere, vel secus, at posito dominum mercis velle illam tradere pro pretio, & emptorem velle recipere illam collato pretio, non pendet ex voluntate aut intentione eorum, qualis hic contractus sit, sed ex natura rei, & propria ratione ipsius est emptio & venditio, esto illi ex ignorantia, vel per iniquitatem vellent alium contractum inire, Vt patet in simonia, nollet certe, qui pretium confert pro beneficio, simoniam committere, imò frequenter nihil tale instituit, ex natura vero contractus, si pretio rem spiritualem acquirat, exercet simoniam: Ita in proposito: Licet in hac secunda specie Cambij, Campsuarius nihil aliud instituat, quam dare pecuniam suam Valentia, vt æquivalens detur illi Romæ, nihilominus lucrum quod ex hac commutatione Campsor reportat, est merum stipendium obsequij, & vilitatis, quam præstat Campsuario, efficiens, vt pecuniam quam habet Valentia, & oportebat transferre Romam, Romæ inueniat, ac recipiat. Contractum verò in quo recipitur aliquod stipendium, pro obsequio quod quis in alterius vilitatem præstat, perspicuum est ad locationem pertinere.

Ad secundum respondeo, argumento illo probari quoque posse, agassonem accipientem pecuniam Valentia sub stipendio, & locantem se ad conferendam illam Salmanticæ Scholastico Valentino, si quidem illam Valentia vel in itinere expederet, quamuis exhiberet æqualem Salmanticæ Scholastico illi, non exercuisse contractum locationis, quod est ridiculum: quia ad veram transportationem pecuniae, vel cuiuscunque rei vsu consumptibilis non existitur, vt eadem numero, quæ fuerat accepta, restituatur, sed æquivalens in eadem specie, Vnde in hoc Cambio de quo loquimur, Campsuarius neque transfert dominium suæ pecuniae in Campsorem, neque prohibet quin illa pro libito vtatur, sed hoc tantum instituit, vt æquivalens reddatur ei in loco in quo illa indiget, redditaque illi æquivalenti, perinde se habet Campsor in genere moris, ac si eandem numeram quam accepit, eò detulisset, & Campsuarius tradidisset.

Ad tertium, satis constat iam ex dictis in prima conclusione, & confectarijs illius, Cambium; cuiuscunque speciei sit, nullo modo esse mutuum, maxime propter rationes adductas: quia mutuum fit in vtilitatem recipientis mutuum, Cambium autem per transportationem non fit in vtilitatem Campsoris; qui recipit pecuniam alibi restituendum, sed in vtilitatem ipsiusmet Campsuarij, tradentis illam, vt in alio loco in quo illa indiget, sibi restituatur.

Ad quartum respondeo, Nautam, vel agassonem, qui susciperet pecuniam alicuius, alio deferendam, & locaret illi suas operas, si quidem sine aliqua ipsorum culpa illa periret, non teneri ad illius restitutionem, neque illis perire, sed domino qui illa commisit ipsis, quia illi solum promiserunt pecuniam illam alio transferre, solumque exercuerunt cum illo contractum, quo locauerunt ei suas operas, neque obligauerunt se ad pericula, quod pertinet ad alium contractum longe diuersum, quem dicimus assecurationis, ad quem si simul se obligassent, tunc, non solum manerent deuincti ad illam alio transferendam, verum etiam ad omnia pericula, & damna, quæ pecunia illa pateretur, siue culpa ipsorum, siue sine culpa eorum acciderent illa pericula, & damna, quia contractui locationis commiscuerunt contractum

assecurationis. Et hac ratione Campsor recipiens pecuniam alicuius transferendam in alium locum teneretur ad damna omnia, si illa pereat, antequam ibi Campsuario restituatur, quia in huiusmodi contractu & Cambio, non solum celebrat Campsor contractum locationis, verum etiam assecurationis: ex natura enim huius contractus vtrumque promittit Campsor, & pecuniam quam a Campsuario recipit v. g. Valentia restituendam Romæ, illam fideliter illi restituere, & omnia pericula illius penes se suscipere.

14 Sexta conclusio. [Cambium tertiae speciei, in quo Campsor confert prius pecuniam Campsuario, acceptis ab illo litteris, quibus a factore & correspondenti Campsuarij suam pecuniam recipiat, in loco ad quem commutatio illa sine solutio remissa est, quatenus modo & hoc nostro seculo est in vsu, non est transportatio pecuniae a loco in locum, sed vera & realis commutatio pecuniarum existentium in diuersis locis, iuxta ualorem & æstimationem quam in illis habet, desumptam ex maiori copia vel inopia totius generis pecuniarum in talibus locis.

Hanc probant optimè, ac efficaciter argumenta illa Mercati; omnia enim illa procedunt de huiusmodi Cambio, quod uocamus tertiae speciei: nec alia probatione hic opus est.

Reliquum est vt diluamus argumenta, quibus auctores illarum opinionum, quas retulimus, vtuntur, quatenus illa, conclusionibus hic a nobis positis aduersantur.

Imprimis argumenta eorum, qui hoc Cambium ratione loci & per litteras damnant; ex dictis facile soluuntur. Nam primum illorum satis abundè explicatum est in prima conclusione hic posita, & ex alijs quæ in progressu huius disputationis diximus, constat abundè, Cambium verum & reale (de quo hic loquimur) nullo modo esse mutuum, neque simplex & absolutum, neque mixtum commutatione, sed meram ac nudam veramque commutationem pecuniarum in diuersis locis existentium, quæ incipit & inchoatur in loco vbi recipitur pecunia, & perficitur ac consumatur in alio loco reuera distanti, vbi illa commutata restituitur.

Ad secundum respondeo, conferre alicui pecuniam cum spe lucri, ex contractu cui repugnat conferre pecuniam ad habenda lucra, qualis est contractus mutui, esse vsurarium: & ita vsura desinitur [Luctum ex mutuo:] conferre autem pecuniam cum spe lucri, ex contractu, cui non repugnat vt in illo data pecunia habeatur luctum ex iusta causa, & titulo, non esse vsurarium; qua ratione datur pecunia in Cambio, vt recipiatur luctum ex maiori vel minori æstimatione pecuniae in diuersis locis; qui titulus vt videbitur controuertitur, huius art. iustus est.

15 Ad tertium dico, esto alicui vtantur hoc contractu in fraudem vsurarum, quia nolunt gratis mutuare, nihilominus contractus ipse secundum se, & suam propriam naturam, si rectè exerceatur, ita vt sit cambium reale & verum, & cum omnibus conditionibus quas explicabimus, non est in fraudem vsurarum, sed in bonum commune Reipub. cum sine tali contractu (vt vidimus q. 1. art. 2.) non possent negotia & commercia exerceri. Quod autem aliquis, sua iniqua intentione exerceat illud in fraudem vsurarum, nimirum; quia cum non possit lucrari exercens vsuram hac alia via lucratur, peccabit praua illa intentione contra charitatem, nimia illa cupiditate lucrandi, minime vero contra iustitiam, cum propter prauam intentionem illius, Cambium verum & reale in quo seruantur debita conditiones, non desinat esse contractus iustus.

16 Ad quartum respondeo, Merces non posse aliter vendi, quam valeant hic & nunc, nisi sint alio dese

rendæ, vel seruentur in aliud tempus, ac sicut licet vnâ mercem cum alia in alio loco existente commutare, iuxta diuersum pretium & æstimationem quam illæ habent in illis diuersis locis, ita & pecunias. Vel sicut deferenti mercem aliquam ex vno loco in alium licet exigere stipendium illius obsequij, & transportationis, ita & in transportatione pecuniarum, Et in his consistit cambium, nam vel conferitur Campfori, traducunt litteris à se datis pecuniam Campsuarij ex vno loco in alium, lucrû aliquod tanquam stipendium illius obsequij & transportationis, vt in cambio secundæ speciei, vel commutatur pecunia vnus loci in pecuniam alterius, iuxta diuersum valorem vel æstimationem quam in illis habent, vt in cambio primæ, vel tertiæ speciei.

17 Ad vltimum respondeo, conuenire quidem negotijs, vt qui illa exercet, se ipsum damno vel periculo exponat, vt qui defert merces in aliquem locum vendendas, debet illas vendere pretio iusto, siue ita vendens damnum recipiat, siue commodum: Qui inter se ineunt societatem, debent eidem damno sicut & commodo esse expositi. Nihilominus potest in negotio exigere securitas à contrahentibus inter se, vt stet vterque contractui, fideliterque se gerat in eo. Quia ratio ne in cambio, cum exigit Campfor pignus, vel fideiussorem, exigit quidem illum ad firmitatem, ac vt sit securus Campsuarij fideliter soluturum, manet nihilominus sub periculo lucrandi vel perdendi, iuxta diuersam æstimationem pecuniarum in diuersis locis, præter alia periculaque explicabimus inferius, cum docebimus non repugnare naturæ cambij exigere securitatem.

Nunc ad argumenta aliarum opinionum, quæ cambium verum & reale, iustum quidem iudicant, sed in explicanda propria illius vi & natura à nobis distident. Quarum prima fuit illa: Medicinæ, & aliorum existimantium esse contractum mixtum ex mutuo, & cambio.

Ad primum eorum quibus huiusmodi opinio nititur, Respondeo, iuxta exemplum quo ratio illa vitur, tribus modis posse dari Valentia equum Petro restituendum Barchinonæ: Primo, vt teneatur eundem restituere, neque mutetur hæc conditio; & hic modus tradendi est vere mutuuum. Secundo, si tradatur illi sub ea conditione, vt teneatur eundem Barchinonæ restituere, deinde vero vel quia equus ille culpa Perri perijt, vel alia ex causa, cõuenit domino eius cum Petro, vt restituar alium loco illius quem accepit Valentia. Et hic contractus negari non potest esse mixtus ex mutuo, & commutationes à principio enim, cum fuit traditus equus Petro, cum pacto vt eundem restitueret, fuit mutuuum; quod vero deinde constituerunt, vt loco illius alium redderet, fuit cambium: & ita huic contractui, qui à principio fuit mutuuum, fuit deinde adiunctum & permixtum cambium, Potest quoque & hoc tertio modo fieri, vt à primo iimine & principio contractus conueniant inter se, vt Petrus accipiat equum Valentia, cuius loco alium restituar Barchinonæ; & hic tertius modus non est mutuuum, neque simplex, neque mixtum, sed verè ac reale cambium & commutatio, quæ incipit & fuit inchoata Valentia, perfecta autem & absoluta Barchinone: Perspicuum autem est, cambium de quo hic loquimur, non celebrari primo, vel secundo modo istorum, sed tertio: Et ita nullo modo est mutuuum, neque simplex & purum, neque mixtum, sed mera ac nuda commutatio pecuniarum vnus loci cum pecunijs alterius.

Ex his patet quomodo solutio ad secundum. Etenim qui mille aureos datos Valentia reciperet Barchinonæ, & receptos deinde commutaret, proculdubio duos contractus exerceret, alterum mutui Valentia, & alterum cambij Barchinonæ, qui essent & loco &

tempore distincti, ita vt nullo modo esset vnus contractus, neque simplex, neque constitutus ex duobus, vel pluribus, sed duo omnino reipsa distincti & diuersi: at cambium (de quo hic agimus) longe aliter se habet, non enim sunt duo contractus in eo, sed vnus & simplex, quia non dat campfor pecuniam Valentia restituendam sibi Barchinonæ, ita vt post quâ sibi restituta est, illam commuret, sed dat suam Valentia recipendam Barchinonæ commutatam in aliam: ita vt à principio fiat iam commutatio Valentia, complenda & consumanda Barchinonæ.

18 Ad tertium Respondeo, plurimum differre inter emprionem quæ fit anticipata solutione, & cambium de quo hic agimus. Quia in illa, cum emptio non fiat actu & reuera, donec merces actu tradatur, (qua de causa, vt loco in argumento citato vidimus, pretium necessario est sumendum à loco, & tempore, in quo fit actualis traditio mercis) pretium ante solutum est velut mutuuum: at in cambio fit iam actu commutatio, cum primum traditur pecunia à campfore, non quidem perfecta & consumata, sed incepta & inchoata, perficienda vero & complenda, quando restituitur illi ab ipso Campsuario æquiualens pecunia in alio loco. Quo fit, vt in cambio nullo modo interueniat mutuuum, neque exhibitio illa pecuniaz, quæ fit à Campfore, fit mutuuum, sed commutatio suæ pecuniaz cum illa quam alibi à Campsuario receperurus est: ex vtroque enim actu, quamuis in diuersis temporibus & locis, coalescit vna commutatio, & cambium.

Ad argumenta secundæ opinionis.

19 Ad primum constat solutio ex dictis in 3. conclusione à nobis posita: pecunia enim præsens æstimatur magis quam absens, quando illa periculis subiacet, vel ex illius absentia emergunt aliqua damna, siue cessant aliqua lucra domino illius, quæ omnia aliena sunt à contractu cambij iuxta propriam illius vim, & naturam, vt ibi docuimus. Ad confirmationem, concessio Antecedenti negandum est consequens, quia 100. præsentia campfori non magis valent quam absentia, imo formaliter loquendo nempe Campfori vt campforiam exercet, vtilius est suam pecuniam abesse, & Campsuario alicui traditam esse, quâ apud ipsum manere illam otiosam.

20 Ad secundum Respondeo, In cambio secundæ speciei, quod fit ad loca magis distantia, maius pretium exigi posse, non quia, quo locus magis distat, pecunia eius magis abest, sed quia quo magis distat, maiores facit campfor expensas, & maius obsequium præstat in vtilitatem Campsuarij pretio æstimabile, in huiusmodi namque cambio secundæ speciei non confert Campfor suam pecuniam Campsuario; illic abest, quin potius recipit ipse a Campsuario pecuniam, quam alibi ei restituat. Et in hoc sensu loquitur Sanctissimus Pius V. in sua Bulla. Quod si loquamur de cambio tertiæ speciei, est quidem necessaria quoque in eo distantia loci, non tamen augetur vel minuitur lucrum Campfori ex illa maiori vel minori distantia, sed ex varia æstimatione, quam habent in diuersis locis pecuniaz quæ cambiuntur, & commutantur in illis.

Tertium nullam habet vim. Primo, quia venditor tunc solum potest exigere ab emptore interesse in quo læditur carens merce vendita, quando non erat paratus ad illam vendendam, sed rogatus ab emptore vendit illam; Campfor verò esto læderetur per absentiam pecuniaz quam tradit Campsuario, læderetur tamen propria sponte, qua paratus est ad tradendam pecuniam suam campsuarijs, & ad illam absentiam pecuniaz suæ. Secundo (quod magis refert) Campfor per illam absentiam non læditur, imo per illam lucratur, cum illa sit de intrinseca ratione huius contractus, quæ nullus Campfor exerceret, nisi illi esset vtilis.

utilissimum pecuniam suam in eo ipsi abesse. Quod vero additur in isto tertio argumento, lædi etiam, eo quod sit facturus expensas ad recuperandam suam pecuniam, restituendamque in suam præsentiam, à loco in quo Campsuarius illam reddit cõmutatam: non est iustus titulus, ad lucrum quod recipitur in hoc contractu, quia cambium) vt diximus incipit in loco vbi traditur pecunia à Campfore, perficiturque in loco vbi restituit illam Campsuarius cõmutatam, siue reducatur inde ad præsentiam & manus Campforis, qui illam à principio contulit, siue non: hoc enim iam est extra contractum cambij, & post illum perfectum & consumatum. Qua etiam ratione soluitur, quod assertur in confirmationem eiusdem argumenti. Merces enim absentes valent minus quam præsentis, quando emuntur sub ea conditione, vt emptor teneatur adducere illas à loco in quo sunt, in locum in quo ipse existit, & fit emptio: quæ conditio non reperitur in cambio, cum illud perficiatur ac finiatur omnino, cum primum Campsuarius restituit pecuniam, in eo loco ad quem fuit remissa illius solutio: nec aliud illi incumbat, siue pecunia illa (vt dixi) reducatur ad manus & præsentiam ipsius Campforis, siue non.

Quartum soluitur sicut & secundum, In cambio enim ad remotiorem locum non soluitur interesse, eo quod pecunia longius absit, sed propter causas redditas in solutione istius secundi argumenti.

21 Ad quintum dico, In cambio, pecuniam absentem non minus valere quam præsentem ex causis redditis. Primo, quia campfor propria sponte paratus est ad illius absentiam, quæ de interna ratione huius contractus est. Secundo, quia non exponit illam saltem ex natura huius contractus alicui periculo, cum possit securè illam tradere. Tertio, quia propter eius absentiam non potest deducere in pactum aliquod lucrum sibi cessans, vel damnum emergens, cum propria sponte vellit illam sibi abesse. Quod autem socius, seu factor Campforis sine periculo, vel labore illam recipiat, parum aut nihil omnino facit ad propriam rationem & iustitiam huius contractus, cuius propria vis & natura est, vt vel sit transportatio pecuniæ alicuius ex vno loco in alium, vel commutatio pecuniæ vnus loci in pecuniam alterius, iuxta variam æstimationem, quam vtraque in illis locis habet.

Iam ad argumenta tertie opinionis, quibus nituntur authores illius docere, Cambium esse contractum emptionis, in quo pecunia vnus loci traditur quasi in pretium pecuniæ alterius loci.

22 Ad primum respondeo, verum quidem esse, pecuniam iuxta secundarium vsus illius, & quatenus metallum quoddam est vtile ad varios vsus, vendi posse, sicut q. 1. art. 1. docuimus agentes de cambio minuto; at secundum primarium, & præcipuum vsus ipsius non potest vendi, neque habere pretium, cum ipsa sub hac ratione omnium rerum pretium sit: Qua de causa, cum in cambio non tradatur vt metallum, neque secundum aliquem vsus secundarium ipsius, sed secundum primarium & præcipuum, & quatenus pecunia est, propterea contractus hic nullo modo potest reduci ad emptionem, & venditionem, licet in quibusdam cõueniat plurimum cum illa, vt ex 3. conclusione hic posita abundè patet.

Ad secundum constat satis ex dictis, constabitque magis ex controuersijs proximè sequentibus, Campforem per hanc artem posse quidem lucrum aliquod recipere, non tamen accipit illud, quasi vendatur pecunia pro pecunia, sed quia vel ratione transportationis quam præstat, debetur illi lucrum illud in stipendiũ obsequij, & vtilitatis quam præstat Campsuario. vt in cambio secundæ speciei, vel quia varia æstimatio, seu valor pecuniarum in diuersis locis ita

exigit iuxta communem vsus fori, vt in cambio primæ vel tertie speciei.

Tertium nullam habet vim, potest enim quis vti pecunia secundum alios vsus quam primarium, quando vtitur illa vt metallum, potestque similiter sub ea ratione illa vendi: at secundum primarium vsus, & quæ pecunia est, solum habet vt sit ipsa pretium aliarum rerum venaliũ, minime vero pretium sui ipsius.

23 Ad quartum dico pecuniam locari posse, quia hic vsus computatur inter secundarios, secundum quos posse illam habere aliquod pretium non negamus, at secundum primarium, & quæ pecunia est (vt sæpe diximus) qua ratione est ipsa omnium rerum pretium, nullo modo potest ipsa vendi, commutari vero illam in Cambio quatenus pecunia est, & non secundum alios vsus illi secundarios, neminem lædet.

Ad quintum respondeo pecuniam, vt pecuniam nullo alio pretio æstimari quam legali, à Principe vel Repub. illi constituto, quod verò in diuersis locis in maiori pretio habeatur, propter illius abundantiam vel inopiam, hoc non pertinet ad pretium pecuniæ, neque est illius pretium, sed maior vel minor solum illius æstimatio, iuxta ea quæ optime docet Mercatus in fundamentis suæ sententiæ, iam adductis in quarta opinione hic proposita.

Neque D. Thomas, cuius auctoritatem vltimo asserunt, illis fauet. D. enim Thomas, in locis ibi citatis, non docet pecuniam vendibilem esse sub ratione pecuniæ, sed secundum alios illi secundarios, quod nos etiam fatemur.

Argumenta aliarum opinionum nobis non aduersantur. Nam quæ ab authoribus quartæ opinionis proponuntur, solum procedunt de Cambio secundæ speciei, quod certissimum est esse translationem seu transportationem pecuniæ ex vno loco in alium, quæ de causa reducit ad contractum locationis. Argumenta verò Mercati, & quintæ opinionis procedunt de Cambio tertie speciei, quod perspicuum est ex dictis, neque esse transportationem pecuniæ ex vno loco in alium, neque reduci ad contractum locationis, sed esse veram & realem commutationem pecuniarum in diuersis locis, iuxta æstimationem illarum in illis.

Ex his perspicuum manet, Cambium ratione loci siue per litteras non esse vnum & simplex, neque vnus rationis & nature, sed iuxta diuersas illas Cambiorum species à nobis propositas varias habere formales rationes, & essentias.

Nunc quæ ad iustitiam vnus cuiusque istarum trium specierum pertinent explicemus.

Et primum quæ ad Cambium primæ speciei spectant.

DE CAMBIO IN QVO VTERQUE
contrahens indiget vicissim, & mutuo
pecunia alterius.

CAMBIVM primæ speciei (vt ex dictis constat) illud est, in quo vterque contrahens indiget vicissim & mutuo pecunia alterius, sic quæ suas pecunias inter se cambiunt in diuersis locis in mutuam vtriusque vtilitatem, Indiget Petrus Cæsaraugustæ penunijs quas habet ipse Valentæ, Indiget Ioannes Valentæ pecunijs, quas habet Cæsaraugustæ, cõueniunt inter se, dabo tibi pecunias quas habeo Cæsaraugustæ vbi tu illis indiges, da tu mihi totidem pecunias quas habes Valentæ, vbi ego illis indigeo: sicque commutant inter se pecunias illas quas habent in diuersis locis.

Circa iustitiam huiusmodi Cambij vna & simplex regula vel doctrina assignari non potest, propterea quod pecuniæ quæ hac ratione Cambiuntur, & commutantur,

mutantur, quandoque habent vnum & eundem valorem in illis locis, quandoque vero diuersum, argentei enim Bethici quos dicimus reales eundem valorem habent Cæsaraugustæ & Barchinonæ, nam in vtroque loco valent 24. nummulos: diuersum tamen Valentiz, vbi nõ valent nisi 23. Rursum, qui sic Cambiunt, quandoque sine vlllo interesse suas pecunias in illis commutant, quandoque vero aliquot exigunt interesse & pretium. Demum quandoque simul & mutuo vterque Cambientium suam indicant sibi necessitatem, quandoque vero alter ab altero præuenitur: Qua de causa circa hoc genus Cambij & illius iustitiam nonnullæ sese offerunt dubitationes. Quarum prior est, quamuis in ordine articuli secunda.

CONTROVERSI A

Secunda.

AN QUANDO FIT CAMBIUM IN mutuatam vtriusque Cambientis vtilitatem, in locis vbi pecunia eundem habet valorem, liceat alteri Cambientium aliquod lucrum recipere.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Opinio aliquorum recentiorum, negans.*
- 2 *Dominicus Soto docet id licere. & verum docet.*

1 **I**N hac quæstione Thomas Mercatus in suo opere de Contractibus. in lib. de Cambijs cap. 4. & nonnulli alij recentiores absolute & omnino amplectuntur partem negantem, asserentes in huiusmodi Cambio, quod in vtriusque vtilitatem cedit, & in quo, pecunia quæ commutatur in diuersis locis. eiusdem sunt valoris in illis, neutri Cambientium licere lucrum aliquod. vel interesse ab altero recipere, ratione seu virtute vt dicunt huiusmodi commutationis, & Cambij. Ratione inquit huiusmodi Cambij, quia alio titulo, nimirum lucri cessantis, vel damni emergentis alicui eorum, vel alio simili, liceret quidem ei, qui ex ea commutatione damnum aliquod patiretur, vel lucrum aliquod amitteret in vtilitatem alterius, compensam illius exigere, iuxta ea quæ superius docuimus de lucro cessante, & damno emergente: qui tituli non sunt huius loci & considerationis.

Quod autem ratione cambij & commutationis de qua hic agimus, neutri liceat lucrum aliquod vel interesse in ea ab altero cambiente recipere, docent. Quia in contractu Cambij, omne interesse & lucrum quod Campsori redditur, recipitur ab illo, vel propter vtilitatem, & obsequium quod ille præstat Campsuario in transferenda pecunia illius ex vno loco in alium, vel propter diuersum valorem aut estimationem quam habent in diuersis locis pecuniæ illæ, quæ commutantur; At in cambio de quo in hac controversia loquimur, vterque præstat alteri inuicem & mutuo eandem vtilitatem, idemque obsequium, pecuniæ quoque (vt constituimus) sunt, in locis in quibus commutantur, eiusdem omnino valoris & estimationis, nullus ergo existit iustus titulus, vel ratio, propter quam debeat vel possit aliquis eorum lucrum aliquod vel interesse ab altero exigere, vel recipere.

Et confirmatur, quia in contractu cambij, cum peragatur ad iustitiam commutatiuam, est necessario seruanda in illo equalitas inter contrahentes, at si vnus eorum aliquid ab altero ultra capitale reciperet, cum pecuniæ quæ commutantur sint eiusdem valoris, & vtilitatis vtriusque, non seruaretur profecto equalitas.

Secundo, In cambio pecuniarum eadem equalitas necessario seruanda est, quæ in cambio rerum, at quando res aliquæ commutantur in diuersis locis, si illæ & inter se & in illis locis eiusdem sint omnino valoris, & pretij, & commutatio illarum cedat ex æquo in vtriusque vtilitatem, nulli eorum licet aliquod interesse ab alio recipere, vt cum commutatur triticum eiusdem pretij, aut duo libri eiusdem valoris, aut quæcunque aliæ res: ergo neque in cambio pecuniarum, quando cambium illud equaliter cedit in vtriusque vtilitatem, & pecuniæ quæ commutatur in diuersis locis eiusdem omnino valoris & estimationis sunt in illis, nulli cambientium licebit aliquod interesse ab alio recipere.

2 **D**ominicus Soto lib. 6. de Iustitia. q. 10. art. 1. docet illud licere ei, qui ab alio præuenitur, quo verbo insinuat satis, in hac quæstione sic distinguendum esse, Vt vel vterque simul indicet sibi, commutatione illa indigere, vt in exemplo ante adducto, vel ut si dicas Petrus Ioanni, habeo pecunias Hispali, quibus tu ibi indiges, tu vero habes hic Valentiz, vbi ego illis egeo, confer mihi quas habes hic Valentiz, ego conferam tibi totidem quas habeo Hispali, & Ioannes sub ea conditione annuit: in quo cambio commutantur in mutuam vtriusque vtilitatem, vtrique cognitam & expressam. Vel ita, vt quamuis vterque illa commutatione pecuniarum egeat, minime tamen illam sibi indicant, sed postulat Petrus à Ioanne Barchinonæ pecunias restituendas illi Cæsaraugustæ, ignorans Ioannem egere illis Cæsaraugustæ, & perinde ac si non indigeret illis in eo loco. Et in hoc casu dicitur à Soto Ioannes præueniri à Petro. Quod licet non dicatur expressè ab ipso. insinuat tamen satis ab eo in verbo præuenitur.

Iuxta mentem ergo ipsius, Quando commutantur pecuniæ eiusdem valoris in diuersis locis illo priori modo, ita vt simul & mutuo fiat cambium in vtriusque vtilitatem, & vtrique cognitam, nulli eorum licet lucrum aliquod, vel pretium ab altero exigere, vel recipere: Quando vero commutantur posteriori modo, ita vt alter alterum præueniat, exigens ab illo pecuniam cambiendam in alio loco, illum qui præuenitur, (esto re ipsa indigeret commutatione illa, & pecuniam suam habere in loco illo) posse nihilominus, recipere ab eo à quo ita præuenitur lucrum illud, & pretium, quod iuxta communem usum fori posset recipere, si neq; talis commutatione indignisset, neque esset ipsi vtile pecuniam suam illic habere.

Ratio illius est, In huiusmodi cambio duo tantum exiguntur, vt qui pecuniam suam alteri confert, possit tuta conscientia recipere pretium fori: Prius est verum obiectum, nempe vt sit cambium reale, & in quo realiter & verè pecunia quæ in vno loco recipitur, in alio restituatur: Posterius, vt obsequium illud, siue vtilitas quam campsor præstat campsuario, sit pretio æstimabilis, (dimittit tertium tãquam certum, vt non recipiat nisi pretium fori) sed Petrus à quo petit Ioannes Barchinonæ 1000. argenteos restituendos illi Cæsaraugustæ, exercet cambium verum & reale, cum reuera Ioannes argenteos quos recipit Barchinonæ, sit redditurus Petro vel factori eius Cæsaraugustæ, Tum etiam præstat Ioanni obsequium quod est in eius vtilitatem, cum conferat ei pecunias Barchinonæ vbi illis indiget, commutandas in eas quas est traditurus Cæsaraugustæ, quod est pretio æstimabile: quæ duo non tolluntur, eo quod expediat Petro pecuniam illam habere Cæsaraugustæ, cum hoc per accidens sit cambio quod Ioannes postulauit à Petro illum præueniens: ergo tuta conscientia potest Petrus in hoc casu recipere à Ioanne in huiusmodi cambio idem pretium fori, quod potuisset recipere etiam si non fuisset ipsi vtile habere pecuniam illam Cæsaraugustæ.

Et

Et confirmatur familiari exemplo. Habet Petrus equum transferendum à Barchinona in Cæsaraugustam, quod ignorans Ioannes postulat à Petro ut conducat ipsi equum illum ad conficiendum iter è Barchinona in Cæsaraugustam: Potest in hoc casu Petrus exigere à Ioanne pretium illius locationis, siue conducti equi, perinde ac si absolute & simpliciter illum locaret Ioanni, esto ipsi vile sit equum illum duci in Cæsaraugustam: quia hoc per accidens se habet ad contractum illum, quo Ioannes postulauit à Petro equum illum sibi locari à Barchinona in Cæsaraugustam; imò sit hoc passim, cum reducuntur equi & mulæ conducti: à locis in quos fuerunt prius conductæ, & locatæ, in propria loca & domos suorum dominorum: Quod certe nullus est Theologus aut confessarius qui illud damnet. Simili ergo ratione, esto Campsori Barchinonensi vile sit, pecunias suas in aliquo euentu habere Cæsaraugustæ, si tamen ab aliquo simpliciter & absolute tunc illæ exigantur per cambium, restituendæ Cæsaraugustæ, poterit recipere idem pretium, quod licuisset illi recipere, si absolute & simpliciter illas tradidisset cambiandæ Cæsaraugustæ, neque ipsi expediret ibi illas habere.

Respondet quidam huic exemplo, plurimum differre inter contractum cambij, & equi conducti, quia in hoc, idem equus qui recipitur in vno loco restituitur in alio: In cambio autem diuersa omnino pecunia debet restitui, ab ea quæ accipitur: & hac de causa à reducendo equum in locum in quem reducendus erat, posse aliquid accipi moderatum, esto reductio illa cedat in vtilitatem domini equi, in cambio verò, cū sint diuersæ pecuniæ, & in diuersis locis, eiusdem tamen omnino pretij & valoris, nihil omnino posse recipi, vbi commutatio illarum in vtriusque cambicatis cedit vtilitatem.

Sed hæc solutio non tollit vim argumenti, neque accommodacionem exempli. Argumentum enim Soti efficax est, quia negari non potest, in omni cambio reali in quo præstatur campsuatio obsequium ali- quod, & vtilitas pretio æstimabilis, posse recipi pretium fori. Vnde si commutatio pecuniarum à Barchinona in Cæsaraugustam sit cum aliquo pretio, quando campsuarius postulat illas à campfore absolute & simpliciter, nec campfor egerit illas Cæsaraugustæ, quia tale cambium, obsequium est quod campfor præstat campsuario pretio æstimabile, profecto etiam si campfori vile sit & expediens pecunias illas habere Cæsaraugustæ, non tollit, quin vbi præuenitur à campsuario, & simpliciter postuletur dare suam pecuniam ad cambium, possit quoque pretium illud fori exigere, ac recipere. Quia hæc circumstantia, quod campfori vile sit habere pecunias Cæsaraugustæ, habet se per accidens ad contractum, quem exercet cum campsuario, præueniens & rogatus ab illo: nec tollit circumstantia ista quia illud obsequium sit pretio æstimabile. Dixi, si commutatio illa à Barchinona in Cæsaraugustam fiat cum pretio, quia sepe, quando in locis in quibus commutantur pecuniæ, habent illæ idem pretium & valorem, nullum recipitur interesse, aut pretium, propter equalitatem valoris, quem habent illæ in talibus locis. Quod si hoc non obstante, aliquid valeat exigi & reddi communi vsu fori, illud quoque reddendum est, quando aliter ab altero præuenitur, ut constat.

Quod verò spectat ad exemplum adductum ab equo, qui reducitur in domum domini sui, esto equus qui reducitur idem numero restituatur, in cambio verò pecunia alia & diuersa, est factis nihilominus illud accommodatum inuito ad quod adducitur: adducitur enim in hunc finem, ut ex eo intelligatur, vbi obsequium quod quis alteri confert secundum se & absolute pretio æstimabile est, ita ut possit pro illo tale pretium iuxta conscientiam exigi, & recipi, non

tollit hanc facultatem propterea quod idem obsequium vtile quoque sit & expediens præstanti illud, ad quod ostendendum accommodatissimum certe est.

Ad argumenta autem prioris opinionis facile respondebimus. Ad primum enim dico, illud rectè concludere, quando vtrique cambientes simul sibi occurrunt, simulque & mutuo suam sibi indicant necessitatem: tunc enim vterque sibi inuicem & mutuo idem præstat obsequium & vtilitatem. At quando alter ab altero præuenitur, absoluteque & simpliciter postuletur ab eo pecunia cambienda in alio loco, præstat illi is qui sic præuenitur vtilitatem & obsequium, secundum se pretio æstimabile, exercet enim eo ipso quò sic præuenitur, erga illum, realiter & verè officium Campsoris, nec desinit illud pretio æstimabile esse, eo quod vtile sit huic sic præuenito pecuniam suam habere in eo loco, in quò ab alio restituenda est, cum hoc per accidens se habeat in hoc casu, in quò vnus simpliciter & absolute petit, & querit pecuniam ab alio per cambium in alio loco restituendam.

Ad confirmationem verò dico, seruari in hoc casu æqualitatem. Nam cum is qui præuenitur & rogatur exerceat (ut diximus) verè ac realiter officium Campsoris alteri vtile, & pretio æstimabile, si conferens 100. recipiat 105. non propterea habet plus quam debet habere, quia illa 100. recipit loco aliorum 100. quæ contulit, & illa 5. tanquam pretium officij, & obsequij quod præstitit illi vtile & expediens, quod eo ipso quo fuit illi vtile est, pretio æstimabile, quamuis sibi quoque vtile sit pecuniam suam in illo alio loco habere.

Eodem modo soluitur secundum, in commutationibus enim rerum in diuersis locis, cum illæ æqualis valoris sunt, & mutuo ac vicissim vterque cambiens suam necessitatem sibi indicat, mutuoque vtilitatem quæ inde vicissim percipit, esset inæqualitas & iniustitia alterum ab altero aliquid in tali casu exigere, vel recipere: at quando alter simpliciter præuenitur, & rogatur ab alio, cum ipse verè ac realiter præstet beneficium & obsequium ei a quo ita præuenitur, & rogatur, si vltra æqualitatem rerum quas inter se in illis locis commutant, ut triticum huius loci cum tritico alterius, obsequium, illud pretio æstimabile sit, potest pretium illius iuxta conscientiam recipere v.g. mensura tritici, quam à me postulas Valentia, eiusdem valoris est & pretij cum æquali mensura tritici mihi restituenda Barchinonæ, si obsequium quod tibi præsto, conferens illam Valentia secundum se pretio æstimabile est, præter valorem ipsius tritici, cum præuentus ac rogatus à te illud præstem, & perinde ac si ego non indigerem recipere Barchinonæ triticum quod mihi restitues, licet mihi iuxta conscientiam non solum recipere Barchinonæ mensuram tritici, æqualem eum ea quam contuli Valentia, cum ambæ (ut constituimus) sint eiusdem valoris & pretij, verum etiam & pretium illud in quo iuxta communiem vsu fori debet æstimari obsequium illud, quod tibi præstiti, si secundum se ut dico pretio æstimabile sit: quia respectu contractus, quem tecum celebros commutando triticum quod habeo Valentia, cum tritico quod mihi restitues Barchinonæ, per accidens, est vtile mihi esse & expediens, recipere illud Barchinonæ. Eodem omnino modo res sese habet in cambio pecuniarum eiusdem valoris, & pretij, in diuersis locis, quando in vtriusque vtilitatem illud cedit, si alter alterum præueniat, & rogat absolute & simpliciter, nesciens illi ita expedire, nec conueniens cum eo, ut cambium illud vicissim ac mutuo fiat amabili quadam commutatione, & ex vtraque parte gratuita, cum in vtriusque cedat vtilitatem. Quis quando non ita conueniunt, sed simpliciter vnus alium querit, & rogat, is qui ita præuenitur & rogatur absolute & simpliciter ac ex natura contractus

exercet

exercet officium Campforis eū illo, sicut quiuis alius, qui non indigeret pecunia illa in eo loco, ad quem fit commutatio. Qua de causa potest recipere idem interesse & pretium, quod posset quiuis alius Campfor, cui non esset necessaria talis commutatio.

Altera dubitatio circa idem Cambium primæ speciei est.

C O N T R O V E R S I A

Tertia.

AN QUANDO IN CAMBIO PRIMÆ SPECIEI COMMUTATUR PECUNIA, EIUSDEM QUI DEM SPECIEI, SED QUÆ IN DIUERSIS LOCIS DIUERSUM HABET VALOREM, DEBEAT ALTER CAMBIETIUM ALIQUID ALTERI REDDERE.

S V M M A R I V M.

- 1 *Cambium in quo pecuniaque commutatur in diuersis locis, diuersum habeat valorem vel non, vel fiat in vnus tantum vtilitatem vel vnus contrahentium, parum refert ad iustitiam cambij.*
- 2 *Aliud est pretium pecunie, aliud illius æstimatio.*
- 3 *Pecunia eiusdem sortis, & speciei potest habere diuersum valorem in illis locis in quibus fit commutatio.*
- 4 *Pecunia aliqua tribus potissime titulis, & rationibus pretiosior alia.*
- 5 *Cambiendi diuersa forma.*
- 6 *Pecunia metalli minus pretiosior, si cum alia magis pretiosior commutatur debet fieri compensatio.*
- 7 *Pecuniam dare in vno loco vbi minus valet, vt restituatur in alio vbi plus valet, nisi fiat compensatio, iniustum, & iniquum est.*
- 8 *Amicis ex mutuo consensu, & beneuolentia licet cambire, vt ipsis placeat.*
- 9 *Pecuniam ex loco vbi minus valet deferre ad locum in quo magis valet, plurimum interest.*

CAMBIUM primæ speciei vt ex dictis abunde constat, in vtriusque sit vtilitatem, nimirum vt vterque Cambientium habeat pecuniam vbi illa eget, accidereque potest vt pecunie illæ quas sic inter se commutanti sint eiusdem valoris in vtroque loco, de quo genere cambij proxime præcedenti Controversia egimus, vel habere illas, quamuis eiusdem quidem speciei sint & sortis, diuersum tamen valorem in illis locis, quod vbi acciderit, explicandum nunc est, quæ ratione debeant inter se commutari. v.g. scutum aureum quod Hispaniæ valet 11. vel 12. argenteos, apud Italos valet 13. similiter argenteus qui Valentie solum valet 23. nummulo, Barchinonæ valet 24. Querimus: An quando Petrus recipit in Hispania scutum aureum restituendum Romæ per Cambium, si velit in argenteis illud ibi restituere, sufficiat ne, vt restituat 11. argenteos pro illo, qui est valor scuti aurei in Hispania, vbi illud recipit, vel debeat restituere 13. argenteos, qui est valor quem habet scutum illud aureum in Italia. Si vero in eadem specie illud restituere instituat, possit ne Campfor qui scutum aureum Petro in Hispania contulit, simile scutum aureum Hispaniæ in Italia tuto conscientia recipere. Similiter qui confert amico 100. argenteos Beticos quos habet Valentie, vbi minus valent, pro alijs 100. quos amicus ille habet Barchinonæ, vbi magis valent, possit ne illos ad equalitatem commutare? argenteos scilicet suos pro argenteis alterius, nullo nummulo

vel interesse vnique eorum superaddito.

Hoc loco illud primum obseruandum est, quæstionem hanc eandem omnino esse cum illa, quæ solet proponi à Doctoribus sub istis vocibus. [Quomodo Cambium ratione diuersitatis monetæ, vel ratione diuersi valoris eiusdem monetæ in diuersis locis, sit iustum?] Quæ de causa vtramque simul & eodem omnino labore explicabimus. Nam quod huiusmodi Cambium, in quo pecunia quæ commutatur in diuersis locis diuersum habens valorem in illis, in vtriusque Cambientis vtilitatem fiat, vel alterius tantum, parum refert ad iustitiam huius contractus; cum illud hoc loco explicandum tantum sit; Vbi pecunia diuersum valorem seu pretium habet in diuersis locis, quæ ratione fieri debeat illius commutatio & Cambium vt iuste ac rectè fiat?

2. Obseruemus secundo, quemadmodum aliud est valor siue pretium pecunie, aliud vero illius æstimatio: valor enim seu pretium imponitur illi à lege vel communi vsu fori, siue abundet illa in loco siue contra, æstimatio vero sumitur ex maiori copia, vel inopia totius generis pecuniarum in aliquo loco: sicut vidimus prima contro. huius artic. vbi retulimus opinionem Mercatorum circa propriam vim, & naturam Cambij realis, ita quoque, aliud esse, inquirere quomodo Cambium, quod fit in locis, vbi pecunie quæ commutatur, habent diuersum valorem, sit iustum, quod modo inquirimus: aliud vero querere, quomodo sit iustum, quod fit inter loca, in quibus propter copiam vel inopiam totius generis pecuniarum habent illæ diuersam æstimationem, quod Contro. 6. huius art. incipiemus disputare.

3. Hinc sequitur Primo, Vt si in eodem Cambio hæc duo concurrant, Nimirum pecuniam eiusdem sortis & speciei habere diuersum valorem, in locis in quibus fit illius commutatio: Tum etiam, propter copiam vel inopiam totius generis pecuniarum habere illas diuersam æstimationem, necessario hæc duo in tali cambio seorsum esse respicienda: Primo diuersitatem valoris illius pecunie in illis locis, Secundo diuersam illam æstimationem: vt tam iuxta diuersum illius valorem & pretium, iuxta ea quæ in hac contro. explicabimus, quam iuxta diuersum illius æstimationem in illis locis, iuxta ea quæ contro. 6. dicere incipiemus, seruetur in illo æquitas & iustitia.

Sequitur secundo, cum hæc reuera diuersa sint, valor pecunie & illius æstimatio, accidere aliquando posse, vt in eodem cambio, in quo campfor aliquid lucrabitur, ratione diuersi valoris pecunie, campfor sit contra rationem maioris vel minoris æstimationis illius in illis, lucrum percipias & d. conuerso. Quamuis hoc raro accidat, quia communiter pecunia, vbi magis æstimatur propter inopiam illius in toto genere, ibi quoque maiorem valorem & pretium solita est habere; vt Romæ, in Flandria & similibus locis.

4. Obseruemus tertio, quod ex quæstione 2. iam constat, sed facit quoque ad præsens institutum, pecuniam aliquam tribus potissime titulis, vel rationibus posse iudicari pretiosiorē alia eiusdem ponderis, & metalli. Primo, ratione materiæ, nempe ratione maioris valoris eiusdem metalli: quæ ratione argenteum Angliæ fertur esse pretiosius quam Hispanum, & aurum illarum pecuniarum, quas vocamus cruzados, v. Doblones de dos caras, o Doblone Seuillanos, cenferur multo pretiosius, quam aurum illarum pecuniarum, quæ cuduntur in Gallia, vel in Italia. Secundo, quando aliquod genus pecunie in aliqua Prouincia rarum est, quod tamen in alia abundat: vbi illud rarum est, est pretiosius, quæ ratione pecunie aureæ, & argenteæ magis pretiosæ sunt in Gallia, vbi raræ sunt, quam in Hispania, vbi magis abundant. Tertio ratione augmenti eiusdem pecunie, veluti quando Rex auget valorem pecunie in suo Regno, quæ ratione non

non augetur in alio: tunc ubi illius valor augetur, efficitur eo ipso pretiosior. Adiungitur his tribus titulis à nonnullis alius, nimirum propter inopiam totius generis pecuniæ in aliquo loco, hic tamen titulus non est huius loci, & considerationis, cum de eo prius in inferius differendum sit, hic vero de sola iustitia, quæ in Cambio seruanda est, quando pecunia quæ commutatur diuersum habet valorem, in locis in quibus sit illius commutatio, agimus.

5. **Obseruemus** ultimo, quod recte admonet hic Sotus. Non esse hic permiscendas, seu confundendas inter se diuersas Cambiendi formas: aliud enim est Cambium ratione trãlationis pecuniæ vnius loci in alium. Aliud vero ratione maioris vel minoris estimationis pecuniarum in diuersis locis propter maiorem copiam, vel inopiam earum in illis, Aliud vero ratione diuersi valoris & pretij, quem eadem pecunia non nunquam habet in diuersis Regionibus & Prouincijs. Quæ formæ, seu rationes cambiendi, cum admodum diuersæ sint, diuersas quoque habent regulas æquitatis, & iustitiæ, secundum suas proprias considerationes.

Hic solum querimus formaliter, & præcisè, ubi pecunia quæ in vno loco recipitur restituenda in alio, habet in illis diuersos valores & pretia, quia ratione debeat fieri illius commutatio, & Cambium in illis locis, ut iustum sit, & rectum, seclusis ceteris omnibus formis & rationibus cambiendi.

Sic ergo prima conclusio. Quando commutatur pecunia metalli minus pretiosi, pro alia eiusdem metalli magis pretiosi, eiusdem vero ponderis, nisi fiat compensatio inter illas, ita ut conferens minus pretiosam, veluti scutum aureum commune pro Cruciato Lusitano, addat, quod in sua pecunia deficit a valore illius Cruciatij, siue commutatio ista fiat in eodem loco, tanquam cambium iniquum, siue in diuersis sicut sit cambium reale, & per litteras, est aperta iniustitia, & iniquitas, cum debito restituendi id quod deficit ab æquali valore vtriusque pecuniæ.]

Hæc conclusio perspicua est, & probatur. Cambium omne, cuiuscunque generis illud sit, est contractus ad iustitiam commutatiuam pertinens, unde oportet seruetur in eo æqualitas, at ubi commutatur pecunia vilioris metalli pro pecunia metalli magis pretiosi eiusdem speciei, & ponderis, ut aureus communis pro Cruciato Lusitano, non seruetur æqualitas inter vtramque pecuniam, nisi fiat compensatio illius defectus, quem habet in suo valore pecunia illa vilioris metalli, debet ergo necessario fieri, aliter cambium est iniustum, & cum debito restituendi illum defectum.

Secundo eadem æquitas & iustitia quæ seruanda est in commutationibus aliarum rerum, & mercium, est quoque necessario seruanda in cambio pecuniarum: at cum merces aliquæ inter se commutantur, quamuis sint eiusdem speciei & sortis, eiusdem quoque ponderis vel mensuræ, si tamen valor vnus excedat valorem alterius, debet inæqualitas illa in valore per compensationem defectus vnus reduci ad æqualitatem, ergo similiter in pecunijs metalli diuersi valoris, quamuis vtrumque sit eiusdem sortis, & speciei, & vtraque pecunia eiusdem ponderis. Maior est in hæc materia velut principium & dignitas, Minor patet exemplis. Etenim si commutatur equus valens 100 aureos, pro equo valente 90. debet compensari defectus ille. Similiter si commutatur frumentum aut vinum vile, pro pretioso & excellentiori.

Tertio, distantia loci concedit quidem pretium obsequij, quod Campsor præstaret transferendo pecuniam illam ex vno loco in alium, non tamen tollit, quin seruetur inter pecunias quæ commutantur

debita æqualitas, at si alla sit auri vilioris, alla vero auri excellentioris, nisi inter valores istos cum inæquales sint, fiat compensatio, quæ ad æqualitatem reducantur, non seruetur inter illas pecunias debita æqualitas, ergo. Et confirmatur. Aut pecuniæ istæ commutantur ratione materiæ, aut ratione formæ: si ratione materiæ, cum aliud aurum sit altero pretiosius, est inæqualitas: si ratione formæ, pretiū quoque legale vel receptum communi vsu hominum in huiusmodi pecunijs, etiam ut pecuniæ, est diuersum; & alterum altero maius: quacunque ergo ratione fiat ista commutatio, nisi fiat compensatio minoris valoris cum maiori, est inæqualitas, & iniustitia, cum sine tali compensatione vnus habeat plus quam debet habere, alter vero minus.

Hæc conclusio accipienda est, quando excessus iste valoris est alicuius momenti, & considerationis, quia si exiguus sit, & paruus, non est censendus mutare, aut variare reddere valorem pecuniarum: Quia ratione aurum vnum eorum parum excedere alterum in naturali valore, & puritate. Ex eadem conclusione sequitur, ut si pecunia, quam quis alteri confert, sit vel diminuta in pondere, vel contracta, aut obliterata, esto sit ex metallo eiusdem valoris, propter vitia tamen illa vel defectus, non possit commutari cum alia sana & integra, nisi facta etiam aliqua compensatione ad arbitrium prudētis, quia propter defectus illos, & vitia minoris valoris reddita est.

7. **Secunda conclusio.** [Dare pecuniam in vna prouincia vel loco, ubi pecunia illa minus valet, ita ut eadem restituatur in alia prouincia vel loco, ubi illa, quia rara est, vel alia de causa, magis valet, iniquum est & iniustum, nisi fiat compensatio minoris valoris quam habet in vna prouincia, cum maiori valore quem habet in alia.

Veluti si quis conferret Valentie scutum aureum Hispanum ea lege, ut idem scutum aureum Hispanum reddatur ipsi Romæ, vel pretium quod scutum Hispanum habet Romæ, sine debita compensatione, quia illa inæqualitas valoris vtriusque loci ad æqualitatem reducatur iniquè agit. Probat hanc conclusio eisdem argumentis, quibus proxime præcedens probata est. Quia in tali Cambio non seruetur iustum pretium, neque æqualitas pecuniæ ad pecuniam. Patet, qui daret Valentie 12. argenteos, sub pacto ut restituantur sibi Romæ 13. iniuste ageret, nec seruetur æqualitatem, at idem omnino est conferre scutum aureum Hispanum Valentie, ea lege ut restituatur simile scutum aureum Hispanum Romæ, vel pretium quod ibi habet, cum Valentie solum valeat illud 12. argenteos, vel minus, Romæ vero 13. Loquimur autem hic (ut iam admonuimus) de commutatione, quæ fit præcisè inter pecunias diuersi valoris, siue in eodem loco, siue in diuersis locis: quia ratione transportationis, vel alicuius alterius tituli, veluti lucris cessantis, vel dani emergentis, accidere possit, ut ille diuersus valor compensaretur: absolute autem & simpliciter sumptum Cambium quod fit inter pecunias eiusdem sortis, diuersi tamen valoris in diuersis locis, exigit necessario, ut seruetur æqualitas & iustitia, & compensationem istam, quam dicimus.

Obseruandum hoc loco est, cum dicimus scutum aureum Hispanum valere Valentie 12. argenteos, & aliquos nummulos, Romæ vero 13. sumi à nobis tanquam in exemplum, ita ut 13. illi argentei, quos dicimus scutum valere Romæ, reuera sint maius pretiū, & valor, quam 11. vel 12. argentei quos dicimus valere in Hispania: quia si forsitan 13. illi argentei, siue Iulij, aut Carlini (quocunque nomine donentur) quos scutum Hispanum aureum valet Romæ, quia ex inferiori & viliori argento confecti sunt, quam sit argentum

gentium ex quo conficiuntur argentei Hispani, quos uocamus Reales, non excedat in valore 12. argenteos Hispanos, tuac (vt recte illud admonet Soto) idem eis recipere Romæ 13. lulios, siue Carlinos, quod recipere in Hispania 12. argenteos, & ex consequenti liceret conferre in Hispania scutum aureum, valentem hic 12. argenteos sub eo pacto, vt recipiens illud teneatur Romæ conferre pro illo 13. lulios, siue Carlinos, quia tunc nulla existit inæqualitas. Quæ etiam ratione licet cambie in Hispania ducatum aureum valeat 375. dipondia, ea lege, vt reddantur pro illo Galliz 440. nummuli turonenses, quia hi 440. nummuli turonenses non excedunt in valore 375. dipondia Hispania.

Cæterum vbi certo constat, pecuniam quæ cambitur in diuersis locis habere diuersum valorem, & pretium in illis, reducenda est necessario inæqualitas illa valoris ad æqualitatem per compensationem diætam. Vnde non potest Campsore tradere Campsuarum scutum aureum Hispanum Valentiz, ea lege, vt scutum quoque aureum Hispanum debeat Campsuarus ille Romæ, vel in Gallia, aut in Flandria illi restituere, cū in illis locis maiorẽ multã valorem & pretium habeat reuera huiusmodi scutum, quam in Hispania. Si militer conferens Valentiz argenteum, vbi pretium illius sunt 23. nummuli, restituẽdũ sibi per Cambium Cæsaraugustæ, vbi pretium illius sunt 24. nummuli, debet nummulum illum, in quo argenteus Cæsaraugustæ excedit pretium quod habet Valentiz, illi addere, aliter enim vt constat, non seruaretur æqualitas. Recipiens vero Cæsaraugustæ argenteum restituendum Valentiz, debet illi à quo argenteum recipit, præter argenteum nummulum exhibere, vt seruaret quoque æqualitas, quia recipiens Cæsaraugustæ argenteum perinde, est ac si recepisset 24. nummulos, qui Valentiz efficiunt argenteum & nummulum.

Sed contra hæc secundam conclusionem nonnulla sese offerunt. Imprimis, Accidit nonnunquam duos amicos pecuniam diuersis valoris in diuersis locis inter se commutare, nulla facta compensatione, Et alia par Jvt dicunt. Dabo tibi 100. argenteos Valentiz, restitues mihi totidem Cæsaraugustæ.

Secundo, quod licet in mercibus (vt sepe diximus) licet in pecunijs, ac potest quis commutare cum amico in Sicula triticum, in æquali mensura sibi in Hispania restituendum, constat autem idem triticum eiusdem bonitatis & sortis maiorem multo valorem & pretium habere in Hispania, quam Sicula. Tertio, potest Petrus 100. aureos quos habet in Hispania deferre Romam, vbi plus valent, recipereque ibi pretium quod ibi valent: sicut licet mercem, quæ in vno loco vilius venditur, deferre ad locum in quo venditur carius, & vendere eam pretio illo maiori quo in foro talis loci communiter venditur: cur ergo non similiter licebit eidem Petro, conferre in Hispania illos aureos Ioanni, vbi Ioannes illis eget, & recipere ab illo alios 100. aureos Hispanos, quos habet Ioannes Romæ? imo videtur in hoc maximũ beneficium illi impendere, optaret enim Ioannes aureos illos quos habet Romæ, vbi illis non eget, habere in Hispania vbi illis indiget.

Sed hæc facile diluuntur. Ad primum enim respondeo, Amicis licere ex mutuo vtriusque consensu, ex beneuolentia, ita cambire, quo casu his cni faciendi erat aliqua compensatio, gratis & ex amicitia illam remittit, quod certè ipsi licet, cum posset & omnem suam pecuniam gratis ac liberaliter alteri conferre, ac sine ulla commutatione alterius pecuniæ: hic autem loquimur de cambio, in quo nulla interuenit gratuita remissio, vel donatio, sed in quo vnusquisque cambium vult sibi conferri, quidquid suum est, ac sibi iuste debitum. In huiusmodi ergo cambio, tenetur conferens pecuniam minoris

valoris, per compensationem aliquam reducere illam ad æqualitatem cum pecunia maioris valoris, cum qua prior illa commutatur, sicut exigit propria vis & ratio iustitiæ commutatiuæ, ad quam contractus cambij pertinet.

Ad secundum, Soto lib. 6. de Iusti. q. 12. artic. 5. vbi disputat hanc controuersiam, distinguit antecedens istius argumenti hac ratione: Vt si triticum detur Sicilia titulo mutui: liceat recipere in Hispania eandem mensuram tritici, quæ data est Sicilia, & ducere illud in pactum, modo ignoretur quantum sit valitura mensura illa tritici in Hispania tempore solutionis, quia si fieret (inquit) mutuum ea lege, vt restitueretur, quando triticum illud carius in Hispania venderetur, esset iniustum & vsurarium, esset enim mutuum eum lucro ex vi illius mutui. Quod si detur (inquit) Sicilia mensura tritici restituenda in Hispania sub titulo, & per contractum Cambij, res verò ita habeat, vt mensura illa plus valeat in Hispania quam Sicilia necessario faciendi est compensatio à conferente illam Sicilia, vbi minus valet: Quia nequit fieri cambium duarum rerum in diuersis locis existentium, siue merces sint, siue pecuniæ, si plures in vno loco illæ valeant, quam in alio, nisi fiat inter diuersos valores istarum æqualitas, & compensatio.

Alij vero respondent & melius, conferentem triticum Sicilia: siue conferat illud sub titulo mutui, siue sub titulo cambij, & commutationis cum alio tritico, posse recipere æqualem mensuram, modo non obliget mutuatarium ad restituendam illud in Hispania, vbi illud pretiosius est, & carius venditur: sed relinquat illum liberum ad restituendum vbi voluerit, quia tunc nullam postulat inæqualitatem, vel lucrum ex mutuo, sed illud tantum, vt quantum contulit tritici, tantum sibi restituatur eiusdem bonitatis, quod est iustum. Quod si mutuatarius, vel qui accepit triticum, non restituat illud Sicilia, vbi est eiusdem valoris cum possit libere, sed in Hispania vbi illud carius est, hoc sibi impuret, qui vult hic restituere, & non Sicilia, vbi libere poterat: In cambio vero pecuniarum, cum non sit liberum campsuarum restituere vbi vult, neque in loco vbi accepit pecuniam, sed in loco diuerso designato ad illam commutationem, si pecunia restituenda sit ibi maioris valoris, quam vbi fuerat à Campsore tradita exigitur necessario, vt qui pecuniam illam tradidit, in loco vbi minus illa valet, defectum illum compenset, reducatque ad æqualitatem, cum maiori valore quam illa habet, vbi ab ipso vel factore ipsius recipienda est.

Ad tertium respondeo, plurimum interesse, deferre pecuniam ex loco vbi minus valet, ad locum in quo magis valet, vt maius pretium & emolumentum ex ea ibi recipiatur, vel commutare illam cum pecunia alterius loci: nam cum deferretur, sicut deferuntur merces ad loca vbi plures venduntur, vritur iure suo, & rem suam transfert à loco in locum, quod ex natura rei cuique liberum est, nisi lege civili sit illi prohibitum, & cum pecunia illa semper sit ipsius, & vbi prius illam habebat & vbi illam trãtulit, potest vbi que recipere pretium illius vt rei vere suæ: at quando commutat illam cum alia in diuerso loco, longe aliter res se habet: illa enim quam confert v.g. Valentiz, non est æstimanda, nisi in valore & pretio quod habet Valentiz, quæ verò ab altero sibi redditur Romæ, cum non sit ipsius, sed eius à quo illi ibi restituitur, æstimanda est in valore & pretio quod habet Romæ: & cum hi valores & pretia inæqualia sint, debent necessario reduci ad æqualitatem per compensationem aliquam, factam ab eo qui confert pecuniam minoris valoris, ei qui reddit aliam maioris valoris. In summa qui deferret pecuniam Romam ibi illas commutat, & ita potest recipere pretium currens Romæ,

Romæ, qui verò confert eas Valentia recipendas Romæ, commutat illas Valentia, cum his quas alter habet Romæ, quo fit vt non possit commutare illas, nisi iuxta pretium quod habent Valentia, excessum vero illum quem habent Romæ, & quem ibi recepturus est, debet compensare. Res est difficilior.

C O N T R O V E R S I A

Quarta.

AN LICEAT COMMUTARE PECUNIAS sub hac conditione, vt si per Legem, vel Principem fuerit auctum illarum pretium, reddatur deinde, quod auctum fuerit?

S U M M A R I U M.

- 1 *Doctrina hac intelligenda est, cum tribus conditionibus.*
- 2 *Non est idem iudicium de mutante triticum, & de cambiante pecunia, sed alia res se habet, in vno quam in alio.*
- 3 *Pecunia sub propria ratione pecunia, non extrinsecum, vel accidentarium pretium: a Repub. taxati.*

LICE T in superioribus cum de Usuris disputarem, hanc eandem questionem quatenus locus ille postulabat, explicauerimus, nunc quoque quatenus presens exigit institutum, rursus tractanda est. In hac ergo questione Bartol. (cuius sententiam affirmat Nauarrus in commento de Cambijs. nu. 48. esse communem inter iuris peritos) in l. cum quid. ff. de rebus creditis. num. 7. docet licere illud.

Quod his argumentis probari potest. Primo, Si quis in mense Augusti mutuet. alteri triticum, quo tempore solet minus valere, velit autem restituere illud in Maio, (esto soleat tunc magis valere) teneatur nihilominus restituere illud eiusdem bonitatis, & in eadem mensura, ergo similiter in pecunia, esto Legis vel Principis edicto pretium illius, postquam à Campfore accepta est augeatur, tenebitur Campsuarius in illo pretio sic acto pecuniam acceptam restituere.

Secundo mutuanti, seu conferenti rem aliquam, restituenda illa est in eadē bonitate intrinseca, quam habebat: bonitas autem intrinseca pecuniae non est pretium eius, sed qualitas, & bonitas naturalis metalli, ex quo illa confecta est, est igitur restituenda in eodem metallo eiusdē qualitatis, & bonitatis, etiam si pretium illius mutatum sit, vel auctum. Vnde iuxta hanc sententiam, si Campfor conferat scuta aurea quorum vnumquodque tunc valeat 11. argenteos, tempore autem quo restituenda sunt, pretium illorum à Rege vel Repub. auctum sit, tenebitur nihilominus Campsuarius restituere Campfori eadem scuta aurea, esto magis tunc valeant.

Eandem sententiam tribuit Soto loco citato Siluestro vsura 1. q. 14. sed reuera si attentè ille legatur, nihil tale ibi docet, refert quidem ibi Laurentium de Rodulphis, in ea sententia, non tamen probat illam, imo in progressu illius questionis 14. constituit solum limitationes vel casus, in quibus ex aliqua iusta causa illud liceret simpliciter tamen ait, verius esse, & æquius, ne eadem pecunia restituatur quando pretium vel æstimatio illius aucta est.

Soto loco citato conclu. 2. & cõter omnes recentiores, à quibus nec recedit Nauarrus loco citato, sentiunt iniquum esse commutare pecuniam sub ea conditione, vt si per legem vel Principem fuerit auctum

Tomus Secundus.

pretium illius, reddatur eadem & in pretio illo iam aucto: Sed in foro & iudicio animæ, si Campfor conferat Petro scutum aureum valens tunc v. g. 12. argenteos, Rex vero augeat pretium illius ad 13. non esse restituendos Campfori tempore solutionis pro illo 13. argenteos, sed solos 12. quos valebat, quando recipit illud à Campfore. Quæ sententia tenenda est tanquam vera, & certa. Et probatur, Quia aliter non seruaretur æqualitas, sed reciperet profecto campfor plusquam dedit, si pro scuto valente, quando illud tradidit 12. argenteos, reciperet deinde 13. vel idem scutum aureum, quod tunc iam valet illos 13. argenteos. Eandem sententiam habet Molinæus, confirmatque optimis argumentis de contractibus. q. 92.

Hæc doctrina intelligenda est, siue augmentum illud pretij & valoris pecuniæ præuisum sit à recipiente pecuniam illam, siue contingat inopinate, & præter spem, Intelligenda quoque est, cum his tribus limitationibus, quas affert Nauarrus loco citato, num. 49. & 50. in sinuauitque iam illas Siluester loco citato.

Prima est, quando Campfor, qui tradit pecunias, non erat illas seruaturus vsque in tempus, in quo pretium illarum auctum est: Quia si erat seruaturus illas vsque in illud tempus, & rogatus ab alio dedit eas, potest exigere vt restituantur sibi in valore illo, in quo auctæ sunt. Quod colligitur aperte ex ca. fin. de vsuris: iuxta ea quæ superius docuimus: agentes de eo qui triticum quod decreuerat seruare vendendum in Maio, rogatus ab amico vendidit illi in præcedenti Augusto, quem diximus posse vendere illud, in eo pretio quod valebat deinde in Maio. Oppositum sensuit Lauren. de Rodulph, vt refert Siluester loco citato, asserens mutuantem ducatum valens libras quatuor, si tempore solutionis valeat libras quinque, posse illas recipere, siue esset ducatum illud in tempus illud seruaturus apud se, siue non. Sed reiicienda est in hac parte illius sententia, sicut reiicitur ibi, & rectè à Siluestro.

Secunda limitatio est, si fiat contractus sub hac conditione, vt recipiens pecuniam teneatur illam restituere in eo valore & pretio, quod habuerit tempore restitutionis, siue fuerit illud auctum siue diminutum. Patet hæc limitatio, quia cum hac conditione vterque contrahentium exponit se eidem fortunæ, etidemque periculo. Intelligenda autem hæc limitatio est, quando res est æqualiter dubia, ita vt arbitrio prudentium possit pecunia illa tempore solutionis ex æquo augeri in pretio, vel minui: in hoc enim casu exponit se vterque eidem periculo, Quod si verisimile sit tempore solutionis illam magis valituram, non licet; quia tunc alter est in periculo, alter vero in verisimili spe, quod dicitur in æqualitatem. Hæc quoque docet Siluester loco citato: vbi assert in eandem sententiam Petrum de Ancha. in cap. vsurarum, de vsuris. in 6. Calderinum in cap. fin. eodem titulo. & alios.

Tertia limitatio est, quando post acceptionem pecuniæ, iam subito fuit auctum illius pretium, vt qui recipit eam, iam expenderit illam in pretio illo aucto, tunc enim recta ratio & æquitas exposcit, vt restituat illam in eodem valore, in quo illas vsus est; Perinde enim se habet, ac si iam in illo pretio sic aucto eam recepisset, recepit enim illam ad expendendum eam, expendit verò in pretio illo iam aucto, Fateor tamen hanc tertiam limitationem ex æquitate potius esse quam ex rigore iustitiæ.

Argumenta illa in fauorem Bartol. proposita parum conuincunt, Ad primum enim respondet Soto loco citato, non esse idem iudicium de mutante triticum, & cambiante pecuniam: mutuarius enim teneatur reddere idem quod accepit, qua de causa teneatur reddere idem triticum, & in eadem mensura,

Bbb

quia

quia licet fuerit mutatum illius pretium in Augusto & Maio, semper tamen manet idem triticum in substantia, & in ordine ad usus humanos. Aliter res se habet in pecunijs, pecuniæ enim mutato illarum valore & pretio, quamuis maneat eadem materialiter, non tamen formaliter, quatenus pecuniæ sunt; & secundum propriam ac essentialem rationem pecuniæ. Quo fit, ut non oporteat restituere eandem pecuniam, id est in eodem pretio & valore, quando ille auctus est, licet oporteat restituere idem triticum: Estque appositum & accommodatum exemplum, si quis recipiat in Augusto 100. modios tritici, ita ut habeat eo tempore singulus modius certam quantitatem, si quidem medio illo tempore quo apud se ferinet triticum illud, quantitas illa modij augetur, non tenetur restituere deinde 100. modios, sed eam tantum quantitatem & mensuram quam accepit Augusti, aliter enim restitueret plusquam accepit: Simile censendum est in pecunijs, quando pretium illarum augetur, antequam essent mutata.

Reijcit hoc exemplum Nauarr. loco citato, num. 49. quia videtur illi hæc plurimum differre, augeri quantitatem modij illius siue mensuræ tritici, vel augeri pretium pecuniæ: quando enim augetur (inquit) quantitas mensuræ, mutatur tam illius materia quam forma; desinetque esse quæ antea erat, quando vero augetur pretium pecuniæ, non desinit esse quæ antea erat, nec mutatur forma illius, vel materia, manet enim idem metallum, idemque sigillum & imago, solum mutatur pretium, quod est illi quid extrinsecum, & accidentarium.

Sed hæc instantia Nauarr. parum vrget, quia cum augetur quantitas mensuræ, eadem quoque manet illius materia lignum vel æs; eadem forma modij, vel mensuræ, imò & eadem mensura vel modius, solumque facta est mutatio in illius quantitate: unde idem est iudicium de modio & pecunia. Tum etiam, pretium pecuniæ ut pecunia est, non est illi quid extrinsecum & accidentale, sed maxime essenziale, & intrinsecum; etenim si ab ea illud auferas manebit quidem metallum quoddam, minime vero pecunia. Unde siue compares modium cum pecunia, siue pecuniam cum modio, quidquid accidit modio iuxta Nauarrum cum augetur illius quantitas, accidit similiter pecuniæ, cum augetur illius pretium, & quidquid retinet pecunia esto augetur illius pretium, retinet etiam modius ille & mensura, esto augetur illius quantitas.

Possumus & illi argumento respondere: quando datur mutuo triticum, non dari mutuo tot solidos, vel libras, aut argenteos tritici, sed tot mēsuras: quæ de causa ut seruetur æqualitas, quando illud restituitur, restituendæ sunt totidem mēsuræ illius: ac qui mutuat pecuniam, mutuat tot solidos, vel argenteos, seu libras, aut scuta valentia tot solidos, vel argenteos, quo fit, ut restituendo eosdem solidos, vel argenteos, vel scuta valentia eosdem solidos: quos valebant quando fuerunt illa accepta, seruet æqualitatem.

Ad secundum respondeo, pecuniæ sumptæ & considerata qua pecunia est, & sub propria ratione pecuniæ, non esse illi extrinsecum vel accidentarium pretium à Republica, vel Principe ipsi taxatum, sed ipsam essentiam & formam pecuniæ, cum in hoc consistat propria & formalis ratio illius ut pecuniæ: est quamuis illi materialiter sumptæ, & qua metallum quoddam est, sit quid extrinsecum, & accidentale tale pretium. Ex quo sequitur, ut quamuis is qui accipit mutuo vel à Campfore pecuniam auream, teneatur forte pecuniam quoque auream illi restituere, si ita inter se conuenerint, seruandum tamen illud esse rebus manentibus immutatis, quia illis mutatis, cum non possit fieri in eodem metallo æqualitas, fit

est fiat in pecunia alterius metalli, seruat debito illius pecuniæ valore, & pretio tali loco & tempore. Et hæc de Cambio primæ speciei, agamus iam.

De Cambio secundæ speciei.

CONTROVERSIÆ

Quinta.

AN CAMBIUM SECUNDÆ SPECIEI, quod scilicet dicitur per transportationem pecuniæ ex vno loco in alium, sit iustum?

SVMMA RIVM.

- 1 Cambium quod dicitur per transportationem pecuniæ, contractus honestus est, & licitus, & maxime in Reipub. necessarius.
- 2 Campfori licet, transferre pecuniam per litteras, & aliquod interesse accipere.
- 3 Campfor ille tantum habet ius accipiendi aliquod interesse, & pretium, qui recipit curâ debito pecuniæ restituendi in alio loco.
- 4 Consuetudo recepta est, ut intra idem regnum, non exerceantur cambii.
- 5 Cambia quomodo fiant.
- 6 Cambiorum solutiones quot modis fiant.

IN explicanda iustitia Cambij huius secundæ speciei parum immorandum erit, cum iam satis constet ex superioribus, in hoc Cambio Campforem recipientem ab aliquo pecuniam, quam per suas litteras fideliter illi exhiberi faciat, in loco in quo illa indiget, præstare illi officium & obsequium illi maxime utile, & eo ipso pretio æstimabile: Libera enim illum a maximo labore, & innumeris periculis, quibus fuisset expositus, si pecuniam illam, in locum in quo illa indiget, secum derulisset.

Unde fit prima conclusio. [Cambium hoc secundæ speciei, quod dicitur per transportationem pecuniæ, contractus est honestus & licitus, maximeque necessarius in Reipub. & pretium quod pro illo recipitur iustum modo seruentur in eo leges iusti pretij: nimirum ut recipiatur, quod fuerit taxatū a Republica vel receptum communi vsu fori.

In hac conclusione omnes quotquot sunt DD. conueniunt, tam veteres quam recentiores: Imò (ut sæpe admonui) D. Thomas & antiquiores Theologi hoc tantum genus cambiendi agnouerunt, & approbarunt. Confirmant eandem sententiam quæ superius adduximus quæst. 2. artic. vnico, & artic. præsentis controversia i. ubi ostendimus cambium reale & verum, contractum esse licitum; & pretium quod in eo recipitur iuste recipi. Argumenta enim illa potissime procedunt de hoc cambio secundæ speciei: Est enim efficacissima illa ratio. Ut cum idem omnino sit quo ad mores, & vsus humanos, tradere Campfori pecuniam per hanc secundam speciem cambij alio transferendam, quod tradere illam nauaræ vel agasoni, qui illam eo deferret, consequenter quemadmodum si nauaræ vel agasoni traderetur, non esset murum, nec aliquis contractus iniquus, vel turpis, sed vera & realis translatio pecuniæ, in locum ubi dominus illius ea indiget, pro qua translatione & obsequio quod in suam utilitatem dominus illius pecuniæ recipit, iuste deberet stipendium aliquod & pretium illi nauaræ, vel agasoni, eadem ratione cum idem obsequium, eandemque omni-

• non utilitatem præstet Campfor, ipsi campsuario in hac secunda specie cambij, iuste recipit lucrum illud communi usu fori, vel arbitrio prudentum censetur iustum, tanquam stipendium & pretium obsequij quod illi præstat. Nec est deterioris conditionis campfor, vel minus illi (vt supra diximus) debetur huiusmodi stipendium, quia sua industria præstat per litteras, quod agaso præstaret per actualem transportationem, cum hic modus transferendi pecuniam ex vno loco in alium sit campsuario multo utilior, & minus periculosus, quam esset realis translatio illius per nautam, vel agasonem.

Et confirmatur: Sicut expedit Reipub. vt merces transferantur ex vno loco in alium, & ex vna regione ac provinciâ in aliam, ita quoque vt pecunia similiter transferatur ex vno Regno in aliud ad comparandas merces, & varia negotia, mutuaque commercia exercenda, quæ sine huiusmodi rerum & pecuniarum transportationibus nulla ratione possent exerceri, ergo sicut licet pretium aliquod accipere pro illa translatione mercium ex vna regione in aliam, ita & pro translatione pecuniarum ex vno Regno in aliud: quam certè vt constat, sua industria & litteris efficit campfor.

Denique Campfor recipiens pecuniam sua industria sibi restituendam Campsuario, fungitur dupli-
ciplici officio pretio æstimabili, nimirum locatoris, locat enim suam operam ad transferendam illam pecuniam: & asscuratoris, quia pecuniæ acceptæ periculum penes se suscipit, promittitque sub fide sua, effecturum, vt campsuario fideliter restituatur, in loco ad quem cambium illud designatum est.

• Secunda conclusio. Non solum licet Campfori, transferenti per suas litteras pecuniam campsuarij in alium locum, interesse aliquod accipere, tanquam pretium & stipendium officij, & obsequij quod illi præstat, quando ipse non egeret pecunia illa Campsuarij, in loco vbi illam ab eo recepit, verum etiam esse illi egeret, effectq; cambium hoc vtriq; utile & necessarium.

Vnde Campfor recipiens pecuniam Valentia, restituendam campsuario Barchinonæ, potest iuste recipere ab illo interesse illud, & pretium, quod communi usu fori, [Y como corre en la lonja] solet eo tempore reddi campfori transferenti pecuniam per cambium à Valentia in Barchinonam, etiam si huiusmodi campfori recipienti pecuniam illam Valentia vile sit, vel necessarium, illam tunc Valentia recipere, illaque egeret. Constat hæc secunda conclusio ex his quæ diximus controuersia 3. huius artic. Conueniuntque in ea & recentiores illi, qui in illa controuersia 3. negant contra Sotum, licere in cambio primæ speciei recipere aliquod interesse, quando alter cambiens ab altero præuenitur & rogatur.

• Et mirandum certè est, concedere illos in hoc cambio secundæ speciei id licere, minime vero in illo cambio primæ speciei, quando alter ab altero præuenitur, cum in vtroque eadem existat ratio. Quemadmodum enim in hoc cambio secundæ speciei licet campfori recipere aliquod interesse, esto egeat pecunia illa quam recipit, & in ipsius quoque utilitatem cambium hoc cedat, quia nihilominus præstat campsuario duplex illud officium, & locantis operas suas ad pecuniam illam transferendam, & asscuratoris, quod officium non desinit esse pretio æstimabile, dignum, eo quod cambium hoc sit illi quoque vile, cum per accidens se habeat, hæc utilitas, quam ex eo recipit: eadem ratione in cambio primæ speciei (vt ibi vidimus) is qui ab altero præuenitur, exercet erga eum, a quo præuenitur, & rogatur, officium veri campforis, præstatque illi obsequium illi utile, & pretio æstimabile, etiam si ipsi vile quoque sit, & expediens ita cum illo cam-

Tomus Secundus.

bire, quia hæc utilitas per accidens quoque se habet ad contractum, & cambium quod exercet is qui præuenitur: cum a parte rei illud idem, ac obsequium illi præstat, quod præstaret, si non cederet in mutuum ipsius utilitatem, & commodum cambium illud & commutatio. Vnde aut in vtroque cambio tam primæ quam secundæ speciei non licet accipere interesse aliquod quando illud vtriusque contrahenti vile est: aut scilicet in vno, debet etiam licere in alio, cum in vtroque idem obsequium & munus reperitur.

Sunt nihilominus qui dicant, in hoc cambio secundæ speciei campforem recipientem pecuniam alibi restituendam, quacunque ratione sese habeat, siue indigeat illa, vbi eam recipit, siue non, præstare officium transferentis pecuniam, & asscuratoris, & ideo iuste recipere illud interesse: In cambio autem primæ speciei, illum qui præuenitur ab altero, non præstare tale officium, sed commutationis tantum in suam utilitatem & commodum, & propterea non posse sic cambientem interesse aliquod vel pretium ab altero exigere, vel recipere.

Sed qui hoc asserunt, profecto non rectè considerant propriam vim & naturam horum cambiorum: Quia in cambio primæ speciei, quando vterque mutuo & vicissim suam sibi indicant illius cambij necessitatem & utilitatem, neuter eorum propriè exercet officium campforis solius, vel campsuarij solius, sed vnusquisque eorum mutuo & vicissim est erga alterum & campfor, & campsuarius: qua de causa propriè dicendi sunt mutui commutatores: At quando alter alterum præuenit, & rogat, ignorans quid illi expediat, sed de sua tantum agens necessitate, simpliciterque & absolute petit ab illo, sicut pereret a quocunque alio Campfore, cui talis commutatio non esset necessaria, in tali casu is qui sic præuenitur, & rogatur, exercet verum officium campforis solius, præstatque alteri idem obsequium & eandem utilitatem pretio æstimabilem, & dignam, quam quicquid alius campfor præstaret, quæ de causa dignus est eodem pretio, quod a quocunque alio campfore pro simili cambio exigeretur, & reciperetur. Est enim (vt sæpè diximus) tunc huic contractui accidentarium, quod campfor hic ex tali cambio utilitatem quoque recipiat, ita vt nisi fuisset præuentus illam quaereret: ascribendumq; hoc est optimè sorti, & fortunæ illius, vt occurrat ipsi campsuarius ad petendum cambium adeo sibi utile, & quod ipse quaesisset, nisi ille ita sibi occurrisset.

Denum in calce huius controuersie illud est maxime obseruandum, in hoc cambio secundæ speciei per transportationem pecuniarum, illum tantum habere ius accipiendi aliquod interesse, & pretium, qui pecuniam ab alio recipit cum debito restituendi illam in alio loco, minime vero eum qui illam confert: quia recipiens illam cum tali obligatione & debito est, qui in hoc contractu censendus est illam transferre, etiam si vile illi sit tunc eam recepisse: qui vero contulit nulla ratione est censendus illam transfuisse: quemadmodum si tradatur agasoni Valentia pecunia deferenda Salmanticam, esto indigeat ea agaso ille Valentia, ibique eam expenderit, & aliam ex suis traderet Salmanticæ, censetur nihilominus illam derulisse, & dignus eo pretio ac stipendio, quod iustum est exhiberi deferenti pecuniam à Valentia in Salmanticam.

Iam de cambio tertie speciei differamus: Illud enim est, quod potissimè his temporibus à Mercatoribus & Campforibus exercetur, & circa quod plures ac difficiliore sese offerunt dubitationes, & controuersia.

De tertia specie Cambij realis, sine per litteras.

TERTIA species Cambij realis per litteras continet illa Cambia, quæ sunt in diuersis locis iuxta variam pecuniarum æstimationem, propter maiorem copiam vel inopiam totius generis monetæ in illis, ad cuius æquitatem, & iustitiam recte, & facilius explicandam, proponenda est imprimis a nobis communior mercatorum, atque Campforum in illo exercendo praxis, & vsus: quemadmodum enim apud Iurisperitos [ex facta nascitur ius,] ita in hac peculiari disputatione de Cambio ratione maioris vel minoris æstimationis pecuniæ, propter illius copiam vel inopiam in diuersis locis, perspecta, & quasi oculis subiecta propria illius praxi, licebit de illius iustitia, vel iniquitate iudicium ferre.

**PRAXIS CAMPFORVM HVIVS TEM-
poris, seu qua ratione exercentur communiter
cambia per litteras, secundum diuersam pecunia-
rum æstimationem, propter illarum copiam vel
inopiam in diuersis locis?**

VSVS & recepta nunc apud Mercatores consuetudo, cuius illi petitiissimi sunt, Theologi vero satis ignari, hæc est. Vt infra idem Regnum saltem apud Hispanos non exercentur cambia, in quibus alter cambientium aliquod lucrum, & interesse recipiat, sed quacunque ratione, loca in quibus cambium exercetur in eodem Regno, sese habeant, quo ad pecuniarum abundantiam vel inopiam, sit cambium, & commutatio ab vno in alium, vt ab Hispali in Metinam, à Toledo in Salmanticam, & sic de cæteris, sine villo lucro vel diminutione, & vt Campfores loquuntur, [A la par.] Vnde cambia omnia, quorum iustitiam, & æquitatem hic inquirimus, fiunt extra idem Regnum.

5 Fiunt autem hac ratione: Vt qui indiget pecunijs verbi gratia Valentia, habet vero pecunias, vel amicum solutorum pro illo Metinæ (quod vocant creditum) postulat illas à Campfore Valentino, commutandas & soluendas Metinæ, exhibetque illi litteras campforias, quæ ab Italis dicuntur [Litteræ, vel Policæ, à Beticis [Letras,] a nostris [Cedulas,] quibus propositis, & ostensis factori, vel amico Campsuarii, restituntur Campfori Valentino vel responsali illius, pecuniæ quas ille prius acceperat Valentia à Campfore illo Valentino. Quod si Campsuarius ipse à quo pecuniæ restituendæ sunt, nec pecunias, nec creditum habeat Metinæ, nec amicum, à quo pecunia, quam accipit Valentia, restituatur commutata Metinæ, quærit Valentia mercatorem, vel diuitem habentem pecunias, vel creditum Metinæ, cuius subscriptione & fide, litteræ ipsius vim habeat, efficacesque sint vt fiat Metinæ solutio pecuniæ acceptæ Valentia, quæ litteræ qua ratione conficiantur, controuer, ro. explicabimus.

Iam cum hic contractus non exercentur gratis, sed reddito Campfori aliquo pretio, conueniunt campfor, & campsuarius inter se tempore exhibendæ pecuniæ Valentia de pretio, additurque illud in litteris Campforijs. V.g. conuenit Campfor cum campsuario, vt à Valentia in Metinam reddat 5. pro 100. quia sic habet communis vsus fori in cambijs, quæ tunc exercentur a Valentia in Metinam: apponitur hoc pretium in ipsis litteris, scribitque Campsuarius cortesponfali suo: Solues virtute huius primæ vel secundæ litteræ campforiæ Petro, vel Andree 105. aureos. Fiunt autem virtute huiusmodi litterarum

6 solutiones cambiorum tribus modis: Aut statim cum primum litteræ illæ proponuntur, & ostenduntur factori Campsuarii, dicunt: [A locca vista,] Vel ad nundinas aliquas, vel in termino aliquo mutuo cambientium consensu præfixo, & designato: Potissime autem & frequentissime designantur in huiusmodi litteris in tempus solutionis nundinæ aliquæ, in quibus conueniunt è pluribus locis varij Mercatores, & Campfores: aperiunturque (vt dicunt) illæ certo die, in quo & nonnullis sequentibus proponuntur à Campforibus, vel factoribus eorum litteræ campforiæ, eisdem Campsuarijs qui illas dederunt, si ibi existant, vel factoribus eorum, suntque ab eis illarum solutiones, vel innumerato, vel traditis aliquibus schedulis & chirographis, quibus à debitoribus potentibus, & ditibus, ac securis, commode solutionem illarum litterarum recipiant.

Iam cum huiusmodi solutiones sæpe ac frequenter fiant, non ex pecunijs campsuarii absentis, sed ex pecunijs proprijs factoris illius, ad quem fuerant litteræ destinatæ, vel ex alijs, quas factor ipse, ne vacent & inanes redeant litteræ Campsuarii absentis & amici, cum damno & iactura illius, tam in honore, quam in bonis, quærit & accipit Metinæ a Campfore aliquo, datis illi similiter litteris campforijs, per quas recipiat illas, Valentia ab illo campsuario pro quo soluit, & in cuius utilitatem accipit illas Metinæ. Vocant hoc cambium celebratum Metinæ a factore campsuarii Valentini, ad soluendas ibi litteras ipsius, quod remittitur ad eundem campsuarium soluendum Valentia, [El retorno:] cui solet assignari tempus illud, quod indicatur necessarium & conueniens, vt litteræ à factore campsuarii datæ Metinæ, perducantur Valentiam, & campsuario à quo persoluendæ sunt commode offerantur, ac intimentur. Designatur autem pretium cambij, quod Metinæ exercet factor & cortesponfalis campsuarii absentis, ad persoluendas eius litteras, & omnis cambij, quod tunc quacunque ratione fit, ad varia loca, a precipuis & ditioribus mercatoribus, & campforibus, illis inter se conuenientibus, ea ratione quam inferius explicabimus agentes de iustis pretijs cambiorum, & quod ab eis designatur, illud cenfetur in illis nundinis iustum, & receptum communi vsu fori.

Simili quoque ratione designatur pretium cambij quod Valentia, aut Cæsaraugustæ fit ad Nundinas aliquas, conuenientibus in vnum precipuis, ac ditioribus petitoribusque mercatoribus & campforibus illius loci, ad illud communi consensu constituendum: Quod enim ab illis constituitur, illud habetur tanquam iustum, & receptum communi vsu fori, quantum progressu temporis crescente pecuniarum copia vel inopia, & abundantia vel penuria, vel campforum, vel eorum qui pecunias quærant, & recipiant per contractum cambij, & iuxta varios temporum successus, pretia ista à conuentu mercatorum designata, augentur quandoque, vel minuantur.

Hæc in summa est praxis & vsus cambiorum huius tertie speciei, quæ modo frequentius celebrantur.

Nunc singulas partes huius praxis siue consuetudinis expendamus: Et quid recta ratio & æquitas in huiusmodi cambijs postulent, qua vero ratione iniique fiant explicemus. Ac primum omnium quoniam huiusmodi cambia potissime fiunt ad nundinas aliquas, ita vt in eis communiter fiant illorum solutiones, videamus.

CONTROVERSI A

Sexta.

CVR AD NVNDINAS POTISSIME

Cambia remittantur, & in quibus locis habeantur illæ, ac qua ratione fiant in illis Cambiorum solutiones?

S V M M A R I V M.

- 1 Nundinarum in Hispania tempora quattuor.
- 2 Cambiorum solutiones duobus modis fieri solent extra tempus nundinarum.

EXPLICABIMVS hoc loco potissime quæ pertinent ad nundinas designatas in Hispania, ex his namque quæ de nostris dicimus, facile erit colligere quid de illis quæ in alijs regionibus & Regnis celebrantur sentiendum sit: quin potius idem oportebit esse omnium iudicium, singula vt dicunt singulis accommodando.

Imprimis ergo fuerunt olim constituta à Regibus & Principibus in Hispania quatuor nundinarum tempora, in quibusdam certis ac præfixis locis, quæ tanquam publica omnium mercium Emporia existerent, vbi quamdiu dies illi nundinarum durarent, Jiceret omnibus, quas vellent merces nullo soluta tributo, aut vectigali comparare. Quia de causa, partim propter abundantiam omnis generis mercium, quæ eo deferuntur, & venales existunt, partim propter priuilegium illud & immunitatem a solutione cuiuscunque gabellæ, quæ toto illo tempore ementibus & vendentibus ibi conceditur, conueniunt eò ex varijs locis innumeri mercatores, merces suis institutis & commercijs utiles & accommodatas empturi, innumeri quoque Campsores, à quibus illi pecunias accipiant, vel ad comparandas sibi merces illas, vel ad soluenda debita, quorum solutio in eum locum fuerat designata, iuxta ea quæ superius diximus controuersia I. huius artic. obseruatione 5, Hac enim occasione ceperunt huiusmodi cambiorum solutiones potissime fieri in locis, & temporibus nundinarum: vt quemadmodum bono communi, & prouidenda Reipub. vtile fuit, conuenire mercatores ad emendas varias merces, & priuatos ad comparanda suæ domui & familiæ necessariâ in huiusmodi locis, & temporibus, ita quoque ad habendas varias pecunias, quibus merces illæ commodius emanantur, congruum quoque maximè fuit, vt in eadem loca & tempora solutiones cambiorum designarentur, & Campsores ipsi sine numularij eo conuenientes, suarum pecuniarum commutationibus, atque translationibus huic bono publico, & mercatoribus deseruirent: vt hac ratione res ipsæ ad publicum & priuatum commodum vtilis, seu potius necessariæ ab illis, & quibuscunque alijs, vbiq; locorum inueniri, emique, & vendi commode possint.

Fuerunt quidem huiusmodi tempora, & loca nundinarum à sua prima institutione in hunc finem constituta, modo verò etsi huic fini plurimum quoque deseruiant, hominum tamen cupiditate & solertia effectum est, vt quæ potissime in eis exercerentur, sint innumera solutiones litterarum quæ à varijs Campsores ex varijs locis in ea loca transmittuntur.

In Hispania igitur Catholicus ille Aragonum Rex Ferdinandus, cum esset Castellæ gubernator, designauit duplices Nundinas celebrandas in Metina Campensi, quem immitatus deinde Rex Ioannes designauit alias duas, priorem in loco qui dicitur Villaloh, posteriorem in Metina de Rioseco. Hoc ordinè, vt a prioribus exordiamur: Vt primæ illarum celebrarentur in Metina Campensi mense Maij: licet solutiones cambiorum fiant in Junio: Secundæ in Metina de Rioseco in mense Augusti: licet solutiones fierent similiter in Septembri: Tertiæ, in eadem Metina del Campo mense Octobri: Quartæ & vltimæ in Villalon in Martio, vel mediante quadragesima. His temporibus & locis solebant celebrari, Nunc vero longè aliter res habet, Regis enim edicto vel saltim consensu, duæ illæ, quæ solebant haberi in Metina de Rioseco, & in Villalon, sã sunt abolitæ, nec sunt in vsu, sed loco illarum additæ sunt tertiæ quædam in eadem Metina del Campo sub mense Februarij. Vnde modo apud nos, vniuersamque Hispaniam solum existunt ac celebrantur hæc tria Nundinarum tempora, & omnia in Metina Campensi. Primæ, vt ordinem anni sequamur, in Februarij, secundæ in Maio, tertiæ in Octobri: In alijs vero Regnis vt in Gallia, Lugduni, & Bozenzoni, quibus quæ solebant Bozenzoni haberi, translatae modo sunt in Piacentiam prope Mediolanum, manentque apud Gallos illæ quæ habentur Lugduni: in Anglia Londini, in Flandria Antuerpiæ, in Germania Francoforti. In his inquam locis, & alijs similibus huiusmodi Nundinis dicatis, celebrantur adhuc, sicut antea Nundinæ apud illos in quatuor temporibus: Nimirum in festo Epiphaniæ quod vocant Apparitionis, In Paschate, In Augusto, & in Festo omnium Sanctorum, solentque mercatores, & Campsores Cambia sua recipere, ac remittere soluenda ex vno loco huiusmodi nundinarum, in alia loca & regna, proximè sequentibus Nundinis soluenda in illis: Vt in Nundinis quæ habentur Metinæ sub Maio, in nundinis quæ celebrantur Lugduni, vel Antuerpiæ in Augusto, & sic de cæteris.

Cæterum quamuis Nundinæ, (de quibus hic agimus) his temporibus quæ retulimus, celebrentur, & in eis fiant multarum rerum & mercium emptiones & venditiones, solutiones tamen litterarum non fiunt nisi mense proxime sequenti, ac vt dicunt [a los pagamentos.] V.g. sumamus Nundinas Octobris, quas diximus haberi in Metina del Campo, dicuntur hæc Octobris, quia reuera in Octobri, circa medium illius conueniunt iam eò varij venditores ac emptores multarum mercium, gaudentque priuilegio illo & immunitate nullius gabellæ persoluendæ, solutiones tamen litterarum quæ à Valentia, vel ex alio loco extra Regnum, in Metinam ad Nundinas Octobris remissæ sunt, non fiunt in Octobri, sed proximè sequenti mense Nouembri: quo adueniente, statim Campsores mensæ sternuntur ad soluendum litteras sibi oblatas, vel vt illi loquuntur, aperiuntur Cambia: Tertia vero die incipiunt proponi litteræ campsores, his a quibus persoluendæ sunt, fiuntque tunc illarum solutiones, & per sex, aut septem, aut paulo plures dies sequentes.

Fiunt autem solutiones huiusmodi, vt proximè præcedenti controuer. attigimus, vel ab ipsomet campsuario qui receperat pecuniam Valentia, dederatque litteras ad Nundinas Octobris Metinæ celebrandas, si Metinæ existat: Quod si ibi non adsit, sed per factorem eius persoluendæ sint, si quidem factor ille vel socius & correspondens ex propria pecunia campsuarij Valentini, quam apud se habet, vel ibi existit, litteras ab illo Valentiae datas & sibi Metinæ oblatas ibi persoluat, non est quod debitum aliquod Campsuario illi Valentia soluendum transmittat: Si vero nullam ibi Campsuarius ille habet, correspondens hic ex propria vel aliena persoluit, Solentque pecuniam hanc, ex qua facta est illarum litterarum solutio, vel remittere Campsuario Valentino persoluendam Valentia simpliciter, &

amicæ, ac sine villo interesse (quod nunquam vel raro accidit) vel acceptam ab alio per simile cambium eò remittere, vel in alijs nundinas sequentes alterius loci in eadem Hispania, vel extra, vt ad nundinas v. g. Lugdunenſes: quin & nonnunquam in alium locum extra nundinas, vt soluendam Romæ, aut Hispali, pro vt mercator & Campſuarius Valentinus & reſponſalis eius Metinenſis inter ſe conſtitutum habent. Hac ratione ſiunt ſolutiones litterarum in locis Nundinarum, ad quæ illæ tranſmittuntur, & remittuntur.

Huiusmodi autem inſtitutio, ſiue conſuetudo celebrandi huiusmodi nundinas in locis, & temporibus quæ retulimus, cum alijs omnibus, quæ publice ac ſine vlla fraude, vel dolo à mercatoribus, & Campſoribus tunc ibi geruntur circa ipſa cambia, & eorum ſolutiones, & quæcumque alia, quæ ritè ac rectè ibi fieri ſolent, cum adeo neceſſaria ſint bono communi, ſicut & contractus ipſe cambiendi in quo debentur conditiones & leges ſeruantur, tam in iudicio forenſi quam in iudicio animæ rata, & firma, apud quoscuque, & vbique terrarum, habentur. Cum ea non ſolum communi omnium conſenſu conſteat, verum etiam Principis vel Reipub. authoritate, nõ per errorem, ſed ex certa ſcientia: Qua etiam deſiciente vel ſaltem non repugnante, ſufficeret recepta in illis locis ab omnibus conſuetudo citra omnem fraudem & dolum, cum illa niſi praua ſit & bonis moribus aduerſa, vim habeat legis, ac vt diſt. i. cano. Conſuetudo dicitur, ius ſit moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur.

Fiunt etiam huiusmodi ſolutiones cambiorum alijs duobus modis extra tempus nundinarum; Nempe vel oblatiſtari litteris, dicuntur [A letra viſta:] Vel in termino conſenſu vtriuſque contrahentis præfixo, & conſtituto, ac deſignato. De quibus inferius dicemus cum agemus de pretijs cambiorum.

His ita poſitis, antequam doceamus cambium hoc iuſtum eſſe, quotieſcunque debentur conditiones in illo ſeruabuntur, explicemus prius oportet, quas conditiones illud exigat, ex illis enim facilius apparebit illius iuſticia vel iniuſticia.

Quæ conditiones exigantur in tertia ſpecie cambij per litteras, vt rectè fiat?

COMMUNI Theologorum omnium conſenſu exiguntur hæ tres. Prima, vt ſit verum: Secunda, vt ſit voluntarium, ſine vlla fraude, vel dolo, aut deceptione contractum: Tertia, vt ſit iuſtum, nempe vt ſeruetur in illo iuſtum pretium, ſeu intereſſe.

Singulas ſuo ordine expendamus.

CONTROVERſIA

Septima.

AN CAMBIUM PER LITTERAS vt iuſtum ſit, debet neceſſario verum eſſe, & quas conditiones exigat, vt ſit verum?

SUMMARIVM.

- 1 Cambiorum prima conditio, vt ſint realiter, & veritalia.
- 2 De intrinſeca ratione cambij eſt, vt a Campſore pecunia transferatur de vno loco, in alium diſtantiem.
- 3 Campſuarius debet omnino habere pecuniam propriam ex qua adueniente termino ſolutionis, perſoluat.

- 4 Ad verum cambium ſufficit, vt recipiens pecuniam in vna ciuitate, habeat illam in alia tempore ſolutionis.

HIVS prius conditionis neceſſitas adeo aperta & perſpicua eſt, vt nullus ſi dubitandi de illa locus: Exigitur enim illa in omni contractu, quin & in omnibus rebus; vt vnaqueque realiter & verè talis ſit, qualis denominatur, & dicitur, cum in hac veritate conſiſtat illius ſubſtantia & natura. Ita docet Ariſtoteles, idem eſſe hominem & verum hominem: qui enim verè & realiter homo non eſt, nec nomen hominis meretur, nec diſputandum eſt de eo, ſi ne ſtudio ſus homo. Similiter venditio que realiter & verè venditio non eſt, non eſt dicenda venditio, ſed aliquis alius contractus vel nullus, nec diſputandum eſt de illa, ſi ne iuſta vel iniuſta venditio. Eadem quoque ratione cambium per litteras quod non fuerit verè & realiter commutatio pecuniæ præſentis pro alia abſenti, non poteſt eſſe cambium iuſtum; nam neque cambium eſt, niſi nomine tenus: cum propria ratio & natura huius cambij (vt ex ſuperioribus conſtat, maxime controuert. i. huius art.) conſiſtat in eo, vt ſit realis, & verè commutatio pecuniarum in diuerſis locis existentium.

In hac igitur prima conditione omnes conueniunt, eſtque illa deſinita in Extrauaganti Sanctiſſimi Pij V. quam inferius ſubiiciemus. Illud tamen hoc loco explicandum eſt, Quæ ratione fieri debeat, & quæ in illo ſeruanda ſint, vt realiter & verè ſit verum, & non fictum, nec ſimulatum.

Hæc nomen ipſum, quod illi tributum eſt, ſatis indicat. Dicitur enim cambium pecuniæ in diuerſis locis existentis, & per litteras. Vbi duo ſignificantur in illo omnino deſiderari.

Primo, vt ſit vera commutatio pecuniarum in diuerſis locis existentium.

Secundo, vt litteræ quæ dantur verum contineant, nec tradantur vt fictæ, vel inanes, & vacuæ reddituræ.

In his duobus conſiſtit tota veritas huius cambij, & ſi quæ alia deſiderantur, in his continentur & includuntur.

De prima conditione cambij veri, & realis, nempe vt ſit commutatio pecuniarum in locis re ipſa diuerſis, & diſtantibus.

- 1 **PRIMUM** igitur debet eſſe vera & realis commutatio pecuniarum in diuerſis locis existentium. Ratio eſt apertiſſima, ex his que iam ſuperius docuimus q. 2. art. vnicò, & præſenti quæſt. art. 1. & in hoc art. controuert. 1. Hoc enim intereſt inter hoc cambium & mutuuum, imò propterea negatur eſſe mutuuum, quia in mutuo reſtituitur communiter pecunia mutuo accepta, in eodem loco in quo accepta fuit, neque eſt de eſſentia mutui, vt in alio diuerſo ac diſtanti loco reſtituatur; in cambio autem, repugnat omnino illi, vt reſtituatur in eodem loco, ſed eſt de intrinſeca ratione illius, vt quæ reſtituitur ſit diuerſa ab ea quæ fuerat accepta, reſtituaturque in alio loco diuerſo, & diſtanti ab eo in quo prior accepta fuerat: adeo vt ſi conuenirent cambientes, vel alter eorum illud exigeret, ſibi reſtitui in eodem loco in quo illam dedit, iam non eſſet cambium, ſed mutuuum, & uſurarium ſi aliquid inde lucrum illi proveniret. Secundo, in hoc Cambio non alio nomine permittitur alteri cambientium lucrum aliquod, vel intereſſe recipere quam propter diuerſam æſtimationem quam habent pecuniæ illæ, quæ per hoc cambium commutantur: ad diuerſam autem æſtimationem pecuniarum in eodem tempore exigitur neceſſario diuerſitas locorum, fieri enim

anima nequit, ut in eodem loco, & eodem tempore pecuniaz aliquae diuersam aestimatione habeant, cum haec diuersa aestimatio sumatur potissime (ut videbimus) ex abundantia vel penuria totius generis pecuniarum in aliquo loco, impossibile autem sit, ut eodem tempore in eodem loco existant simul abundantia & penuria totius generis pecuniarum.

Tertio. Hoc cambium est omnium consensu commutatio pecuniae praesentis pro absentis, duae autem pecuniae ita affectae, ut alia praesens sit, alia vero absentis necessario exigunt loca diuersa, & inter se distantia.

Denique ad verum cambium exigitur necessario, ut solutio fiat in alio loco diuerso & distante, quia si in eodem esset faciendus, esset mutuum: at ubi solutio pecuniae acceptae, v.g. Valentiae debet fieri necessario Metinae, vel Hispali, debent ex consequenti pecuniae quae ita commutantur, in diuersis locis existere, ita ut quae in vno loco accepta est, in alio verè & realiter restituatur. Conueniunt etiam in hac prima conditione veri cambij quorquos sunt Doctores, est enim illi intrinseca, ad effectum & definitionem illius pertinens: confirmataque & explicata à Sanctissimo Pio V. in sua Extrauaganti de cambijs.

2 Ex hac prima conditione sequitur primo: de intrinseca ratione cambij esse, ut à campfore pecunia in vno loco conferatur, à campuario vero in alio diuerso & distante restituatur. Vnde si vel communi vtriusque consensu, vel campfore ipso ex pacto illud postulante, cambium aliquod ita celebraretur, ut esset in libera facultate Campforis, vel expectare solutionem sui cambij in loco & tempore nundinarum, cum lucro & interesse iuxta communem usum fore: vel si nolle tempus illud expectare, exigere à Campuario pecuniam illi traditam in eodem loco, vbi illa tradita fuit, non esset verum cambium, sed mutuum, & usurarium: esto vbi illam exigeret in eodem loco, nullum reciperet interesse. Ratio est aperta. Imprimis non esse cambium sed mutuum, quia de ratione cambij est, ut Campuarius non possit compelli ad solutionem, nisi in loco in quem cambium remissum est, cum sit contractus cuius propria ratio consistit in commutatione pecuniae vnus loci in pecuniam alterius: incipit namque in loco vbi Campfor tradit pecuniam, perficiturque & consumantur in loco vbi campuarius tenetur illam restituere. De ratione vero mutui est, ut possit compelli mutuatarius restituere pecuniam acceptam in eodem loco, vbi illam accepit, nisi ex peculiari pacto aliter inter illos conuentum sit, quod esset per accidens ad rationem mutui. Vnde quotiescunque Campfor ita conueniret cum campuario, ut maneret in libera facultate ipsius, vel expectare solutionem cambij in loco & tempore nundinarum, vel non expectare illam, sed posse compellere Campuarius ad restitutionem pecuniae in eodem loco, vbi fuit illa tradita, non est cambium, sed mutuum: & cum possit ex tali contractu qui est verè mutuum recipere lucrum, si velit expectare solutionem in nundinis, est usurarium. Ita ut illum celebrans eo ipso peccet sicut usurarius mentalis, teneaturque ad restituendum lucrum acceptum, si quod acceperit expectata solutione in nundinis, quia quantum illam expectauerit, & gesserit se ex hac parte ut campfor, propter pactum tamè illud admixtum quo retinuit sibi facultatem, ut posset recuperare pecuniam in eodem loco, & compellere ad illud Campuarius, non fuit verum cambium sed mutuum, quia de causa per talem contractum, quacunque ratione se gerat, nullum lucrum vel interesse recipere potest.

3 Sequitur secundo, Oportere omnino, ut Campuarius habeat in eo loco ad quem Cambium fit, pecuniam propriam ex qua aduenienti termino fiat solu-

tio, vel amicam & sociam, à quo illa re ipsa & in effectu (ut dicunt) persoluitur, quod vocant creditum. Constat satis consecrarium hoc ex superioribus, & ex modo dictis. Quia si exigitur necessario in hoc cambio, ut pecunia in vno loco accepta in alio distante & diuerso restituatur, cum illa verè ac realiter ibi restitui non possit, nisi Campuarius habeat in loco solutioni designato vel propriam pecuniam, vel creditum, ficta profecto est & non vera solutionis in tali loco faciendae promissio.

Sequitur tertio, oportere similiter Campfori certum esse, vel saltem maxime probabile, Campuarius, cui pecuniam traditurus est, habere pecuniam, vel saltem creditum & fidem amici in loco, vbi facienda est solutio. Quia si nouit oppositum, nempe, nec pecuniam ullam, nec aliquod creditum ibi habere, eo ipso intelligit pecuniam quam misero illi Campuario confert, non commutare cum alia diuersa & absentis, in quo tota ratio & iustitia huius contractus consistit, sed commutari tantum cum alia solo tempore absentis, & in eodem loco vbi prior fuerat accepta, restituenda, quo est vere mutuum, seu Cambium simulatum & fictum. Dixi oportere illud certum esse Campfori, vel saltem maxime probabile, quia si dubius fuerit, in idem incidit malum, & delictum, exponit enim se ipsum periculo exercendi Cambium fictum, & eo ipso mutuum usurarium sub nomine Cambij, Qui vero probabili periculo committendi aliquod peccatum se ipsum exponit, eo ipso similiter peccat. Sed quaerens statim.

Quid se Campuarius a principio contractus probabiliter ac prudenter credidit, campuarius habere pecuniam, vel creditum, in loco ad quem fit Cambium, deinde vero intelligat illum nihil tale habere?

In hoc casu extra omnem controuersiam est, illum a principio non peccasse, nec quādiu iudicat Campuarius habere in loco ad quem fit Cambium propriam pecuniam vel alienam in fide amici, quam dicimus creditum, quia bona fides, cum qua contraxit, liberat eum à peccato, quādiu in illa permanet. Cū primum vero nouit se deceptum, & Campuarius illum reuera nec pecuniam, nec creditum in eo loco habere, si nouerit illud factam iam solutionem, & recepta pecunia, in quam suam commutauerat cum aliquo interesse, vel lucro, tenetur lucrum illud Campuario restituere, quia contractus ille non fuit verum Cambium (ut constat) nec commutatio pecuniae praesentis traditae à Campfore, cum alia absentis soluenda à Campuario in alio loco diuerso & distante, cū nullam habeat ibi miser Campuarius, nec per se, nec per interpositam personam, sed sit in eodem omnino loco, in quo prius acceperat, illam redditurus, vnde fuit Cambium fictum, seu mutuum simulatum, ex quo aliquid recipere usura est. Qua de causa, sicut is qui ex usura lucrum aliquod perciperet, existimans bona fide se contractum iustum & honestum exercuisse, quādiu durat in eo illa bona fides, liberatur per illam à delicto, & obligatione restituendi: Cum primum verò nouit se deceptum, & exercuisse usuram, tenetur, quidquid per illam lucratus est, restituere, tanquam is qui tunc agnouit se habere alienum: ita Campfor, qui probabiliter & bona fide credidit Campuarius habere pecuniam, vel creditum in loco, in quem fuit cambium destinatum, liber est ab omni delicto & obligatione, quādiu manet in eo illa bona fides, cum primum verò nouit oppositum, tenetur quidquid per illud cambium receperit ultra sortem restituere tanquam vere alienum, & acquisitum per iniustum & iniquum contractum.

Quod

Quod intelligendum est, nisi aliquo alio iusto titulo liceret huiusmodi campsuarii lucrum illud, vel interesse, quod ab illo campsuario accepit, sibi retinere: Nempe ratione alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis. Etenim si campsor hic, qui bona fide pecuniam illam campsuario contulit: vel ut haberet quâ illi conferret, aliquas fecit expensas, vel ex defectu illius pecuniæ, per tempus illud quo campsuarius illa usus est, aliqua passus est damna, quibus illam penes se habens commode occurrisset, ratione huiusmodi expensarum & damnorum poterit ex lucro, vel interesse ab illo campsuario accepto tantum sibi retinere, quantum iudicaret prudens ad dâna illa compensanda desiderari. Id ipsum quoque illi licet ratione lucri cessantis: veluti, ubi Petrus Campsor habebat in promptu Andream, cui suam pecuniam per verum ac reale cambium tradere pœrerat, in gratiam vero & commodum Ioannis voluit illam tradere Andream, sed ipsi Ioanni, potest iuste in hoc casu Petrus retinere sibi ex lucro accepto à Ioanne tantundem, quantum reuera accepisset ab Andream, si cum eo pecuniam illâ commutasset: Quia Ioannes fuit tunc in causa, ut lucrum illud quod reuera Petrus accepisset, illi cessauerit: propter quod tanquam is qui illi damno & amissioni facti quod Petrus vere recepisset, causam dedit, tenetur in iudicio animæ ad illius satisfactionem. Quantum autem possit in hoc casu ex bonis Ioannis Petrus sibi retinere, sumendum est ex lucris, quæ alij Campsores ex veris cambijs eodem tempore, & ad eundem locum celebratis constiterit recepisse. Ita Caiet. in tract. De cambijs. c. 1. Nauarr. in commento de Cambijs. num. 34. Mercatus lib. 4. cap. 7. & communiter omnes DD. Neque hoc prohibet Pius V. in sua Bulla, dum præcipit, ne ducatur in pactum à principio contractus lucrum cessans, vel damnum emergens; Nos enim loquimur hic de lucro cessante, & damno emergente in actu, & re ipsa subsequuto, quod cum in mutuo ut superius vidimus compensari debeat, similiter & in cambio, & in quocunque contractu in quo illud verè occurrit, est enim omni iure debitum: Pius autem V. loquitur de damno emergente, vel lucro cessante adhuc futuro, quod forsitan non accidet; prohibetque ne illud in pactum à principio contractus ducatur: tale enim pactum in ipso limine contractus non parum offert occasionem fœnerandi, quam Sanctiss. ille Pontif. omnino voluit à cambijs repellere.

Quod si ab illa deceptione liberetur antequam adueniat terminus solutionis, vel lucrum aliquod recipiat, tenetur rescindere contractum, tanquam iniuriam & turpem, solumque sortem recipere absque illo interesse, vel lucro.

In his omnes conveniunt. Hoc enim omnibus contractibus commune est, ut quamvis ab initio ut veri, & validi sub bona fide celebrentur, si deinde ficti, aut nulli, vel usurarij esse deprehendantur, rescindantur omnino. Sic namque distinguitur contractus verus, quamvis iniustus, ab eo qui nullus est, ut prior ille non rescindatur, sed sublato excessu, vel defectu ratione cuius erat iniustus, ad debitam æqualitatem, & iustitiam reuocetur: ut cum res aliqua iniusto tantum pretio vendita est, sed intra medietatem iusti pretij, quia huiusmodi venditio iniusta quidem erat, non tamen nulla, At si nulla sit rescinditur, ut suo loco vidimus, Quia etiam ratione venditio rei furivæ facta à latrone, vel rei propriæ sed facta à minori rescinditur, quia utraq; fuit nulla: illa ex defectu veri dominij in rem venditam, posterior ex prohibitione legis. Parique ratione, cum cambium in quo campsuarius nullam habet pecuniam, vel creditum, ubi solutio facienda est, nullum sit quantumvis bona fide fuerit à principio celebratum, Dubitabit tamen aliquis hoc loco,

Exigatur ne ad verum cambium per litteras, ut Campsuarius ipso tempore contractus habeat iam actu, & re ipsa pecuniam, vel creditum, in loco ad quem cambium illud destinatur?

SILVESTER vsura 4. q. 9. in principio docet ad veram permutationem pecuniarum desiderari, ut utraque pecunia danda scilicet & reddenda iam sit in esse, quia præsentis (inquit) ad futurum, sicut & certi ad incertum non est permutatio proprie. C. de rerum permutatione l. 1. in glo. quæ citat l. quoriam. eod. tit. & ibi Barr. & Bal. ira sentientes. Ex quo inferit Silvester, cambium, in quo non existit actu & simul utraque pecunia in locis, interque illud celebratur, censendum esse contractum quendam mixtum ex mutuo, venditione, & permutatione: Et quia non videtur esse permutatio propter modo dicta, inclinatur in illud, ut sit quidam contractus mutui & venditionis, sicut venduntur quandoque pretio certo res future, & incertæ, ut fructus futuri, & iactus reris. Quia ratione Silvester (si cambium de quo hic agitur formaliter & proprie commutatio sit) videtur sentire, desiderari in illo, ut utraque pecunia actu existat, adeo ut aliter, vel non. sit vera permutatio, vel sit iniqua & iniusta.

Nauarrus in suo commento de cambijs. num. 34. refert Sotum iuxta eandem ferè sententiam docentem lib. 7. de iustitia q. 5. art. 2. oportere, ut cambium verum sit, utramque pecuniam actu & re ipsa existere in locis, in quibus illa commutatur: Quamvis Soto, saltem in eo loco qui citatur à Nauarro, nihil tale habeat.

4. Oppositum tamen docent idem Nauarrus loco citato, Mercatus in suo opere de contractibus in lib. de cambijs ca. 5. affirmantes sufficere ad verum cambium, ut recipiens Valentie pecuniam habeat Motine tempore solutionis actu, & re ipsa, cum in quam receptam Valentie Metinæ commutatam restituat, esto tempore contractus nullam adhuc ibi haberet. Et noster Fabianus in suo tractatu de cambijs par. 2. c. 7. nu. 65. Sequuntur hanc partem plerique recentiores viri eruditi. Et merito.

Primo, quia propter similitudinem quæ existit inter commutationem rerum & cambiū pecuniarum, quæ sufficiunt ut commutatio rerum vera commutatio sit, eadem sufficiunt ut cambium pecuniarum verum cambium sit, sed nullus prudens affirmabit Petrum conferentem triticum Valentie, pro tritico sibi à Ioanne restituendo Cæsaraugustæ post duos menses, non exercere veram commutationem tritici, si adueniente solutionis termino realiter & verè restituat illud Petro Cæsaraugustæ, vel proprium, vel mutuatum, vel emptum in foro, vel quacunque alia ratione comparatum, esto à principio nullum triticum ibi haberet, ergo similiter cambium, verū cambium est, quando campsuarius pecuniam acceptam à Campfore Valentie commutatam cum alia restituenda Metinæ, potens est illam ibi restituere, ac re ipsa & actu adueniente termino restituit, esto tempore contractus nullam adhuc ibi haberet.

Secundo, communi omnium fere mercatorum vsu & ubique terrarum recepto, videmus ita fieri, ut qui in Hispania accepit pecuniam restituendas in Flandria commutatas post 3. vel 4. menses, quando accipit illas in Hispania, nullas sepe habeat actu in Flandria, neque amicum qui litteras ipsius soluat, ceterum cum potens sit & solutus, vel proptiam pecuniam siue si dem amici termino solutionis adueniente habere in Flandria, vereque actu litteras à se datas per se ipsum vel amicum ibi recipere, ac persolvere, ab omnibus iudicatur verum tale Cambium, nec vllus est mercatorum peritorum & prudentum qui iudicet illud fictum,

fidum, & usurarium, aut propterea quod nondum haberet Campsuarius pecuniam suam, vel fidē amici actū in Flandria, quando priorem recipiebat in Hispania, aliqua ratione iniquum: modo qui pecuniam recipit in vno loco, adueniente solutionis, termino pecuniam habeat vel amicum in eo ad quem Cambium illud remissum fuit, fiatque ibi actū & recipi illius solutio. Est autem regula eiusdem Siluestri loco citato: Quoties arbitrio prudentum, & peritorum in arte Campforia pars capiens cambium non grauat, & distantia temporis nihil lucri affert, nunquam est ibi peccatum. Si vero pars nimis grauat, vel distantia temporis lucrum affert, semper est ibi peccatum, iniustitia scilicet uel vsura.]

Ad argumentum vero illud Siluestri, presentis ad futurum, permutationem esse non posse, sicut neque certi ad incertum, Respondet Nauarrus loco citato, in commutatione speciali, nimirū quando in particulari & in indiuiduo commutatur hæc res designata, cum alia certa quoque designata, oportere ut ambe simul existant, cum fiat commutatio rerum, quarum vnaqueque sumitur certa & designata; ut hoc certū ac designatum vinum cum illo certo ac designato oleo, hæc certa & designata scuta cum alijs ceteris & designatis: cambium autem, de quo hic loquimur, non est commutatio ita specialis, sed generalis, commutantur enim non hæc singularia & indiuidua, scilicet cum illis singularibus & indiuiduis, sed pecunia que conferitur in Hispania, in quocunque genere monetæ conferatur, cum alia restituenda in Flandria, in quocunque etiam genere nummorum restituatur. Quin etiam (inquit) casu quo cambium non esset permutatio generalis, sed specialis, esset vera opinio quam sequimur, cum communi vsu & consuetudine mercatorum bene sepe uentium, citra omnem fraudē, vel dolum, celebratur Cambium (de quo hic loquimur) verum ac reale iudicetur.

Ad alterum argumentum respondeo, mercatorem, vel campsuarium, quem tempore contractus inquit Campfor potentem & solitum habere pecunias, vel fidem in locis, vel nundinis, ad quas litteræ Campforie illius destinantur, eo ipso habere debitum creditum, & sufficiens ad contrahendum, ac celebrandum cum eo verum & reale Cambium, nec magis desiderari.

Occasione huius primæ conditionis, iuxta quam exigitur ut Cambium reale & verum in diuersis & distantibus locis fiat, videamus hic oportet.

CONTROVERSA

Octaua.

LICEAT NE INTER LOCA EIVSDEM Regni celebrare Cambia, quæ vera, & realia sint?

S Y M M A R I V M.

1. Dominicus à Soto tria dicit.
2. Nauarrus, duo simpliciter & absolute licere intra idem Regnum.
3. Thomas Mercatus censet stando in solo iure naturali, & diuino, licere etiam intra idem regnum, modo seruentur aliæ conditiones &c.
4. Sententia verissima. Et quid nomine eiusdem regni intelligatur.
5. Leges, quam vim ad obligandum habeant ex consuetudine ipsa petendum est.

6. Cambia primæ, & secundæ speciei, stando in iure naturali, & humano, seruatis conditionibus iusti cambij, fieri possunt intra idem Regnum.
7. Cambia tertie speciei, stando in iure naturali, & diuino iniquas, & illicitæ non sunt seruatis conditionibus &c.
8. Conditiõ secunda cambij.
9. Bulla Pij Quinti.

1. **D**OMINICVS Sor lib. 6. de Iust. q. 13. ar. 1. habet tria: Primo, absolute & simpliciter loquendo licere intra ciuitates eiusdem Regni, ut à Metina in Hispalim, vel à Florentia in Romam Cambium exercere, quia transferre pecuniam ex vno loco in alium, quod est primum argumentum illius articuli, pretio æstimabile est. Debere tamen interesse vel pretiū in huiusmodi Cambio esse perexiguum, nisi magna in itinere illo vnus loci ad alterum immineret periculum. Habet secundo, cum Campfores non exercent hoc genus commercij, nisi ad comparanda sibi magna lucra, in Cambio autem intra idem Regnum exiguum tantum recipi possit, non licere Cambia intra idem Regnum, ea ratione qua communiter a Campforibus nunc exercentur, & cum communi interesse & lucro quod ab illis exigitur, non enim transferuntur pecuniæ intra idem Regnum cum his laboribus, & periculis, vel cum ea diligentia & industria quæ tantum interesse & pretium mercantur quantum à Campforibus communi illorum vsu exigunt, & recipi. Habet tertio, Cambia, quæ fiunt ad loca cetera vicina intra idem Regnum, datis tamen litteris ad loca remotiora, & extra Regnum, sicca esse, & iniqua omnino. De quibus nos in fine huius Contro. dicemus.

2. Nauarrus in commento de Cambijs numero 28. refert hanc sententiam Dominici Soto, subiungitque eundem alibi in eodem libro & disputatione de Cambijs oppositum docere, sed reuera apud Sotum nihil aliud, præter ea quæ hic retulimus, legitur. Vult autem ibi Nauarrus duo. Prius est simpliciter & absolute licere quidem intra idem Regnum cambia exercere, quia eadem ratione qua licet interesse aliquod percipere in commutatione pecuniæ à Metina, v.g. in Romam, eadem omnino debet illud licere ab eadem Metina in Hispalim; modo nulla interueniat fraus vel dolum. Patet autem eandem rationem utrobique reperiri, quia possunt occurrere varij labores, & pericula è Metina in Hispalim, sicut à Metina in Romam, quamuis nec tot neque adeo graui. Similiter potest esse varia pecuniarum æstimatio in Merina, ab ea quam eodem tempore habebunt illæ in Hispali, sicut potest esse, & communiter est ab ea quam habent Romæ.

Alterum est, quod dicitur lege Principis esse prohibita Cambia intra idem Regnum, saltem in Hispania, sic accipiendum esse: Ut leges huiusmodi non intelligantur de Cambijs, in quibus Campfor recipit ab aliquo pecuniam restituendam illi in alio loco, vbi Campsuarius illa indiget: quæ Cambia constitui-mus & vocamus secundæ speciei. Quod probat primo, quia lex huiusmodi non est lata, nisi ad prohibendas vsuras palliatas sub nomine Cambij, raro autem & fere nunquam potest exerceri vsura, quando Campfor recipit pecuniam, quam alibi Campsuario restituat. Secundo, quia hoc Cambium secundæ speciei omni iure naturali, diuino, & civili est permittum, & licitum, quod autem omni iure licet, non est peculiari lege alicuius Principis prohibendum, nisi euidenter appareat, hominum iniquitate illud in damnum commune cedere, quod certè non apparet in hoc Cambio secundæ speciei, siue per transportationem

tionem pecunie, cum in illo difficile possit iniquitas
 usuraria misceri: imo illius prohibitio intra idem
 Regnum cederet in commune multorum damnum,
 excluderetur enim via peregrinis, scholasticis, & alijs
 multis negotiatoribus ad transferendas commo-
 de suas pecunias in alia loca eiusdem Regni, ubi il-
 lis egent.

Sed referantur, pertineantque leges huiusmodi
 ad ea tantum cambia, in quibus Campsor ipse con-
 fert prius pecuniam, sibi deinde a Campsuario in alio
 loco restituendam; Quod videtur nisi eidem fun-
 damento: quia late profecto sunt huiusmodi leges
 ad vitandas usuras passatas, quas, si celebrentur,
 cambia illa tertiae speciei intra Regnum, & in ciui-
 tatibus vicinis, perspicuum est facile huic contractui
 misceri posse. Vel saltem facilius posse illas occultari
 in ciuitatibus eiusdem Regni, quam in remotiori-
 bus extra Regnum: quia ad cambium verum & rea-
 le (vt diximus) sufficit campsuarium recipientem pe-
 cuniam a Campsore in alio loco restituendam, habe-
 re ibi pecuniam vel creditum saltem termino solu-
 tionis aduentente, hoc autem facilius potest fingi in
 ciuitate eiusdem Regni, quam in remotiori extra Re-
 gnum, quia nullus fere mercator est, qui non habeat
 vel possit facile fingere se habere aliquos amicos, vel
 sibi notos & socios in locis eiusdem Regni, quod in
 locis remotioribus non ita facile potest.

Addit tamen ibi Nauarrus, videri sibi, parum vir-
 litatis huiusmodi leges seu prohibitiones cambiorum
 intra idem Regnum bono communi afferre. Primo,
 quia non impediuntur hac via usurarij, quin sub no-
 mine cambij possint facile suas usuras & iniquitates
 exercere: Imo videtur maior feneratori occasio illis
 exhiberi, propterea quod cambium seculum, quod cum
 minori lucro & maiori timore, ne illud reuelaretur,
 intra Regnum exercerent, cum maiori lucro & mi-
 nori timore ac veretundia celebrat extra Regnum.
 Secundo, quia expediret potius constituere viros ex-
 pertos in arte campforia, ac timentes Deum, qui ex-
 plorent omnia cambia, & praeterita, & praesentia, &
 si qua deprehendant iniqua esse, & usuraria, non so-
 lum illa omnino in posterum interdican- tam in Re-
 gno quam extra Regnum, & eos qui illa aliquando
 exercuerunt grauius puniant, vt eorum poena, tam
 ipsi quam caeteri sibi in futurum consulerent, acca-
 uerent. Quae vero viderent iusta esse, ac iura con-
 scientia fieri, ac sine occasione feneratori, illa con-
 cederent ac permetterent vbique exerceri. Haec Na-
 uarrus.

Thomas Mercatus De contractibus c. 8. omnem
 speciem cambij censet stando in solo iure naturali,
 diuino licere, etiam intra Regnum, modo seruentur
 in illis conditiones iusti cambij extra omnem fraudem
 & dolum. Ac de secunda quidem specie cambij, quod
 dicitur per transportationem illud constituit tam-
 quam certum, & indubitatum. De tertia vero, quae so-
 la (vt spe diximus) est modo frequentior & in usu, &
 de qua potissime suscipitur haec disputatio, auget quo-
 que illud affirmare, quia perspicuum est, intra idem
 quoque Regnum existere quandoque in diuersis il-
 lis ciuitatibus, & locis maiorem copiam, vel inopi-
 am totius generis pecuniarum, & propter eam cau-
 sam diuersam illarum aestimationem in illis.

Quod vt magis explicet, constituit Mercatus haec
 duo. Prius est. Intra idem Regnum vt Hispaniam nega-
 ri quidem non posse vnum locum v. g. Vuandaliam, &
 in ea Hispalim quae praecipua est illius regionis & pro-
 vinciae urbs, maiori pecuniarum copia simpliciter &
 absolute abundare, quam caeteras eiusdem Hispaniae
 prouincias, & ex consequenti collegium, siue com-
 munitates mercatorum Hispalensium in pecunia-
 rum abundantia reliqua collegia, & communitates
 mercatorum aliarum urbium, & prouinciarum ex-

cedere, eoque nomine minus apud illos pecunias
 communiter estimari quam apud caeteros. Obseruat
 autem & recte huiusmodi pecuniarum abundantiam,
 vel penuriam ex communitate ipsorum mercatorum
 & eorum qui negotijs ac potissime cambijs incum-
 bunt, spectandam esse: non enim auget pecuniarum
 aestimationem, vel minuit circa cambia, quod illa in
 loco aliquo vel ciuitate apud caeteros abundent, vel
 deficient, sed ea tantum copia, vel inopia quae apud
 ipsos mercatores, & campsores in illis locis existit:
 & merito, cum ea tantum copia, vel inopia pecuniarum
 illarum aestimationem auget, vel minuat, &
 vna cum illa cambiorum pretia, & interesse, quae apud
 ipsos mercatores & Campsores in illis locis occur-
 runt, minuit vero quae apud alios.

Alterum est, posse Principem in sua ditione, & Re-
 gno lege sua interdicare, ne fiant cambia intra suum
 regnum, cum aliquo interesse, vel lucro, vel ne vlla
 ratione fiant. Cuius rei ratio est, quia possunt prohibere
 Principes, eam illis bonis communis suorum
 subditorum cura incumbat, quae alias licent, & iuste
 fieri possunt, si hominum cupiditate & vitio multis
 iniquitatibus permixta exercentur, illa prohibere:
 in quo genere existunt multa quae dicuntur a Theo-
 logis mala, quia prohibita.

Qua ratione Rex Lusitaniae Sebastianus anno do-
 mini 1570. sua lege prohibuit omnino tam intra suum
 Regnum, quam extra cambia, quorum solutiones ad
 nundinas aliquas remittuntur. Permissit vero ea tan-
 tum cambia, quae sunt per transportationem pecu-
 niarum, quae vocamus secundae speciei: quando pecu-
 niae cambiendae transportatio fuerit omnino neces-
 saria ad aliqua commercia, & contractus circa mer-
 ces, & non aliter. Constituitque vbi, tale cambium
 secundae speciei ad deferendas vel asportandas mer-
 ces aliquas in Regnum necessarium fuerit, non posse
 Campsorem lucrum aliquod percipere, nisi mode-
 ratissimum: Similis lex habetur Castellae inter leges
 Regni, quam innouauit iniquus ille & Sanctissimus
 Imperator & Rex noster Carolus V. vt videre est in
 noua compilatione legum Hispaniae lib. 5. titul. 18. 1. 8.
 Vbi praecipit ne vllus siue Hispanus ille sit, siue ex-
 ter, possit intra loca vel emporia Regni celebrare
 aliqua pecuniarum cambia cum aliquo lucro, vel in-
 teresse, imponitque contrafacientibus grauissimas
 poenas.

His positis docet Mercatus, cambia intra Regnum
 non solum secundae speciei, verum etiam tertiae, de
 quibus praecipue (vt dixi) hic disputamus, stando in
 solo iure naturali, quibus nulla fraus vel dolus per-
 missusbitur, sed seruentur in eis conditiones iusti cam-
 bij iusta esse: ac iura conscientia posse recipere cam-
 psorem in illis lucrum, & interesse, quod in illis lo-
 cis habuerit communis vsus fori.

Quod ita probat. Primo, omnes tituli, quos assi-
 gnant DD. ad iustificanda lucra cambiorum, reperi-
 untur in Cambijs intra Regnum, sunt ergo iusta. Pro-
 batur antecedens: Quia si extra Regnum iusta sunt
 ratione transportationis pecuniarum cum varijs la-
 boribus, & periculis, in his quae fiunt intra idem Re-
 gnum, vel ad diuersas nundinas eiusdem Regni, trans-
 feruntur similiter per litteras Campforias pecuniae
 cambientium cum multo labore, & periculis, adeo,
 vt quandoque plura immincant in itineribus intra
 idem Regnum, quam extra. Iam si extra Regnum sunt
 iusta, quia commutatur (vt multi volunt) pecunia pre-
 sens pro absente, simile quoque accidit in Cambio in-
 tra Regnum in ciuitatibus eiusdem Regni distantibus.
 Demum, si extra Regnum iusta sunt, propter diuer-
 sam aestimationem quam habent pecuniae in diuersis
 locis, quae videtur esse potissima ratio iustificans haec
 Cambia tertiae speciei iuxta communem recentiorum
 doctrinam, haec ratio habet etiam locum in Cambijs
 intra

intra Regnum, vt ex primo fundamento posito constat, cui experientia ipsa plenissima fidem facit.

Secundo, Qui constitunt Cambia intra Regnum absolute & simpliciter esse illicita, loquuntur priuatum de Regnis Hispaniæ, vide licet quætera ab illis, cur potius in Hispania hæc illicita fiat stando in iure natura, quam in alijs Prouincijs, & nationibus extra Hispaniam, quia si hic illicita sunt, & tanquam ex natura rei iniusta, vbique oportet esse illa iniusta, & prohiberi; Lex enim naturalis vbique terrarum eadem est, & semper sibi similis. Si vero apud Italos, v.g. iniusta non sunt, nec censentur iniqua cum exercentur in locis vicinis, vt à Florentia in Romam, à Iannua in Placentiam, vel similia loca, cur apud nos ab Hispali in Merinam, vel Tolero, sitat censenda iniqua & iniusta? Quod si dixerint in Italia illa iniusta non esse, quia est exercantur in locis & ciuitatibus vicinis, sunt tamen illæ tanquam regna & diuisiones distinctæ, habentes diuersos Principes, & leges, ac Respub. Contra inquit Mercatus.

Et sit tertium argumentum, Aut nomine Regni intelligimus vnumquodque Regnum peculiare diuersum ab alio, diuersisque legibus gubernatum, quamuis vtuntur eisdem Principi subijciatur, aut vocamus idem Regnum omnia loca, quæ sub eiusdem Regis & Principis ditione continentur, siue multum siue parum illa inter se distent. Si priori modo, licebit ergo cambiare ab Hispali in Tolero, à Tolero in Merinam. Hæc enim & similia etsi intra eandem Hispaniam existant, diuersa tamen regna esse & diuersis legibus municipalibus gubernari perspicuum est, Quod si in posteriori sensu illud intelligatur, profecto non liceret cambiare à Valentia in Merinam, quin neque ab Hispania in Indias, cum hæc omnia loca eidem Regi & Principi subiaceant. Quæ etiam sequeretur, vt si Hispania, Gallia, & Italia sub eiusdem Principis dominio continerentur, non liceret tunc ab Hispania cambiare in loca Galliarum, vel Italiarum, quæ certe sunt maxima absurda.

Ita colligit Mercatus, cambia intra idem Regnum, modo seruentur in illis conditiones iusti cambij licita esse ex natura rei, & stando (vt dixi) in solo iure naturali, exclusaque lege humana, quæ ex iustis causis potest illa prohibere. Cæterum quamuis adducit ibi leges illa prohibentes latas in Lusitania a Rege Sebastiano, & in Castella à felicissimo Imperatore Carolo Vtorum, tamen explicat, an ille obligent & in iudicio animæ obseruandæ sint. Sed concludit dicens, posse intra idem Regnum Hispaniæ cambia hæc celebrari cum aliquo interesse, & lucro moderato, pro temporum qualitate & varietate, modo seruentur in illis conditiones, quas hic proponimus iusti cambij.

Recentiores vt Michael Palacios lib. 4. de contractibus c. 4. & alij accedunt plurimum ad sententiam D. Nauarri, vt cambia secundæ speciei possint celebrari tam intra Regnum quam extra Regnum, cambium vero tertie speciei non possit intra Regnum, sed solum extra.

Hanc sententiam existimo verissimam, Ad quam magis intelligendam obseruemus, quid nomine eiusdem Regni intelligi debeat, non posse summi, neque ex peculiari distinctione Regnorum inter se, neque ex diuersitate Regum vel Principum, vt argumentabatur Mercatus, sed ex vsu ipso & consuetudine obseruata in illius gubernatione. Quæ enim gubernantur tanquam vnum & idem Regnum, (licet dicantur, aut sint secundum se, & seorsum sumpta diuersa Regna) quia tamen gubernantur vt vnum, & simplex, pertinent omnia illa quantum ad præsens institutum ad vnum & idem Regnum. Quæ vero à suo Principe gubernantur tanquam diuersa habenda sunt in hac disputatione tanquam diuersa. Olim

in Hispania regnantibus Arabibus erant 12. vel 13. Regna etenim vt ex Historia Africana constat, aduenienti ex Africa Rege Miramolino exierunt illi obuii 13. Reges Hispaniæ Arabes, quo tempore & si omnia illa Regna communi nomine dicerentur Regna Hispaniæ, erant tamen inter se distincta; & diuersa, cum à diuersis Regibus diuersisque legibus gubernarentur. Deinde regnantibus Principibus Christianis illa tredecim Regna ad quinque fuerunt redacta, modo vero omnia illa, quod ad præsens institutum spectat pro vno Regno habentur, quia gubernantur à Rege Hispaniæ tanquam vnum Regnum eisdem legibus & statutis, quia de causa in tota Castella vno & eodem caractere omnes pecuniæ cuduntur, & quando celebrantur publica commitia, omnes proceres totius Castellæ vocantur, & conueniunt in illis quasi de gubernatione vnus regni acturi. Quæ ratione constat, Indiam, Valentiam, Cæsaraugustam, Cathaloniam, Neapolim, & alia nostri Regis, diuersa regna esse à Castella, & inter se, gubernantur enim ab illo, tanquam diuersa & distincta, alijs enim legibus & pecuniarum characteribus vtuntur Beticæ, alijs Indi, alijs Valentini, & sic de cæteris. Nec repugnat, quod hæc tria Regna Coronæ Aragonum dicantur Regna vnus coronæ conueniantque in eisdem commitijs publicis, quæ haberi solent in Montefono: quia si ita conueniant propter commodiorem rerum expeditionem, Regna tamen hæc in huiusmodi commitijs vt diuersa se habent, diuersas enim causas agunt, diuersasque leges in illis à nostro Rege recipiunt. Quocirca omnia Regna Castellæ, siue ad Vuandaliam pertineant, siue ad Beticam, siue ad quamcunque aliam Prouinciã Castellæ, pro vno Regno in hac parte habenda sunt: & cambia quæ in huiusmodi locis exercentur, censenda sunt intra idem Regnum fieri; quæ vero in Valentia, vel Aragonia aut Cathalonia celebrantur, pertinere ad diuersa Regna: & multo fortius quæ ad Indiam, Neapolim, vel remotiora loca, etsi hæc omnia ab vno gubernentur Hispaniæ Rege. Confirmat illud communis omnium fere hominum conceptio & opinio, omnia namq; Regna Castellæ, quo ad Cambiorum contractum censentur velut vnum, Valentia Regnum velut aliud diuersum, & sic de cæteris Regnis quæ hic enumerauimus.

5 Obseruemus secundo, quod omnibus legibus humanis commune est: Quam vim habeant acta & re ipsa ad obligandum leges quæ in aliquo Regno cambia prohibent, ex consuetudine ipsa & vsu petendum esse: nam vbi illæ in vsu sunt & viridi obseruantia, nec per disuetudinem, aut consuetudinem contrariam notam Principi, & illo non reclamante abrogatæ, retinent suam vim, & obligant in vtroque foro: Ita vt si quod lucrum vel interesse contra illatum prohibitionem ab aliquo acceptum sit, tanquam iniuste & iniuste acceptum debeat in iudicio animæ illud restituere, alias vero pœnas non teneatur lere nisi adueniente iudicis condemnatione. Quod si per disuetudinem, vel contrarium vsu abrogatæ sint, nullam habeant vim neque in aliquo foro obligent: censentur autem abiisse in disuetudinem, & per illam esse abrogatæ, quando Princeps illius disuetudinis vel contrarij vsus conscius quidem est, non tamen punit transgressores, nec reclamat.

6 His positis sit prima conclusio. [Cambium primæ & secundæ speciei, tam stando in iure naturæ, quam in iure humano, seruatis in eo conditionibus iusti cambij, tam intra Regnum, quam extra illud honestum est, & iustum & in quo tuta conscientia recipi potest aliquod lucrum, & interesse iuxta communem vsu fori, & ea quæ superius diximus agentes de huiusmodi Cambijs.

Probatur concl. Cambium in quo seruantur conditiones

ditiones iusti cambij, secundum se & ex natura rei iustum est, & nisi lege Principis prohibeatur, licitum. In Cambijs vero primæ & secundæ speciei supponimus seruari conditiones iusti cambij, leges etiam quæ prohibent cambia intra idem Regnum, non respiciunt hæc primæ & secundæ speciei, ergo licet exercere illa, tam Intra Regnum quam extra. Minor probatur rectè à D. Nauar. quia leges istæ illa tantum cambia prohibeat, in quibus facile permiscetur iniustitia usuraria cum damno boni communis, ex intentione namque legislatoris deprehenditur satis quæ cambia prohibeat sua leget in huiusmodi autem cambijs primæ, vel secundæ speciei periculum illud non ita habet locum, nam cambium primæ speciei cum fiat in vtriusque cambientis utilitatem, & seruat iusto valore pecuniarum quæ commutantur in illis locis satis securum manet à quouis periculo alicuius usuræ illi permixtæ: similiterque in Cambio secundæ speciei, cum sit mera transportatio pecuniæ receptæ à Campsuario, & illi fideliter restituendæ in alio loco, seruat iusto pretio laboris, & obsequij quod in hoc contractu præstat campsor ipsi campsuario, ut supponimus.

Et confirmatur in particulari de cambio secundæ speciei: Quia in eo eadem pericula, & labores occurrunt intra Regnum, quæ in cambio extra Regnum, & quandoque plures, & maiores. Tum etiam, quia cum hoc cambium sit vera transportatio pecuniæ ex vno loco in alium, non est censendum voluisse legem priuare Campsorem iusto pretio, iustèque illi debito propter pericula, labores, & expensas quas in hoc genere contractus Reipub. adeo necessarij patitur.

Denique cambia quæ legibus Regijs propriè & potèssimè prohibentur, sunt illa, quorum solutiones remittuntur ad nudinas, & quibus campsores communiter vtuntur, & quorum frequentia multorum facultates consumuntur, qualia certè non sunt cambia hæc primæ, & secundæ speciei, ut ex eorum vsu cuius constat.

Secunda conclusio. [Cambia tertiæ speciei, quæ sunt communiter ad nudinas, secundum diuersam æstimationem pecuniarum in diuersis locis, stando in solo iure naturali, & diuino iniqua, vel illicita non sunt, quando seruantur in eis conditiones iusti Cambij. Sunt autem prohibita in Hispania, lege Principis, quæ vim suam ad obligandum reuera retinet.

Probat prior pars argumentis adductis à mercato, saltim primo & secundo. Et confirmatur: In eodem loco nudinarum, & in eisdem nudinis vel mercatu experientia teste augetur quandoque, vel minuitur æstimatio pecuniarum, & cum illa pretia quoque cambiorum, prout in principio, medio, vel fine illarum nudinarum maior occurrat inter mercatores, & campsores eò aduenientes, copia vel inopia totius generis pecuniarum in illo loco, nec hoc à quoquam damnatur, quia sic fert vsus negotiatorum: ergo à fortiori si solum ius naturale attendamus, poterit exerceri cambium intra idem Regnum cum aliquo interesse, inter duo loca, in quibus acciderit, (sicut experientia teste quandoque accidit) diuersam pecuniarum copiam reperiri, & diuersam illarum æstimationem inter communitates ipsorum mercatorum, & campsores in illis locis. Stando enim in solo iure naturali, & diuino, quod ubique terrarum idem est, & sibi simile, quod licet propter diuersam pecuniarum æstimationem extra Regnum, debet similiter licere intra Regnum, quocumque intra illud diuersa quoque existet pecuniarum æstimatio realiter & vere penes ipsorum mercatorum communitates, & consulas, iuxta principium illud siue regulam Innocentij: [Vbi eadem reperitur ratio, idem quoque debet esse ius.]

Secundo, in alijs rebus veluti frumento, oleo &c.

licet cambire maioram mensuram vbi illius rei inopia est, pro maiori recipienda in alio loco, vbi illa abundat, quamuis hæc permutatio fiat intra eandem Prouinciam & Regnum: Idem igitur licet in cambio pecuniæ: etenim vt sæpe in hac disputatione de cambijs diximus, Quod iustum est in commutatione mercium in diuersis locis, idem pariter censendum est iustum in cambio pecuniarum, propter similitudinem quæ inter vtriusque commutationem reperitur in genere, & esse commutationis. Et conf. Quia cambium, esto non sit contractus emptionis & venditionis, vt docuimus, habet tamen cum illo, saltem quo ad pretium & æstimationem eorum, maximam similitudinem: videmus autem easdem merces carius vendi vbi est illarum penuria, quam in alio loco vbi illæ abundant, & in eadem Prouincia. Ergo simile quoque licebit in cambio pecuniarum.

Nituntur quidem, qui contra sentiunt, hoc argumentum (quod efficacissimum est) diluere. Respondet enim in mercibus verum quidem illud esse, quia non est illis taxatum certum pretium à lege in omnibus locis Regni, quod tamen pecunijs taxatum est in toto Regno. Hæc tamen solutio non tollit vim argumenti, Primo, quia licet idem sit pretium legale pecuniæ in omnibus locis eiusdem Prouinciæ, est tamè illud vnum & idem in ordine ad emptiones & venditiones, non tamen est vnum & idem in ordine ad cambia, & alios vsus secundarios pecuniarum, quia pretia pecuniarum in cambijs non sumuntur ex taxatione legis, sed ex maiori vel minori æstimatione illarum, iuxta earundem copiam vel inopiam in locis inter quæ cambia illa celebrantur: Idem namque est hæc diuersa æstimatio quo ad cambia, quod est pretium legale quo ad emptiones & venditiones. Secundo, sequeretur ex ista solutione, vt si esset idem pretium legale pecuniarum in diuersis Regnis, non liceret cambire cum aliquo interesse inter illa, ratione copiarum vel inopiarum totius generis pecuniarum in illis, quod est falsum: Nam in Hispania & India idem est pretium legale pecuniarum, exercetur autem ab India in Hispaniam & è conuerso cambia, cum vario lucro & interesse tutissima conscientia.

Vnde respondent secundo, existente copia in aliquo loco Prouinciæ, totam illam Prouinciam censendam similiter esse eandem copiam habere, quia factissimum est, ex eo loco vbi pecuniæ illæ abundant, ad cætera loca eiusdem Prouinciæ illarum pecuniarum transitus. Sed neque hæc solutio argumentum illud diluit: Quia iuxta illam inter Regna vicina non liceret cambire titulo copiarum vel inopiarum totius generis pecuniarum, cum multæ sint eiusdem Regni ciuitates magis inter se distantes, quam à Regnis vicinis: Hispalis enim magis distat à Toletum quam ab Vlixpona, faciliusque est transitus pecuniarum si solam distantiam locorum spectes ab Hispali in Vlixponam, quam in Toletum: at non propterea quod Hispalis adueniente classe abundet pecunijs, censeretur etiam abundare Vlixpona, alioqui si ita censeretur, non liceret cambire cum aliquo lucro ab Vlixpona in Toletum stando in solo iure naturæ, cui tamen stando seclusaque omni lege civili nemini dubium est licere. Adde copiam vnus loci non censi copiam aliorum eiusdem Prouinciæ, vbi illa inter se distant, seculis vbi vicina sunt; qua de causa ad loca sibi vicina & quasi suburbana illius qui abundat, non liceret, neque stando in iure naturæ cambire cum aliquo lucro, ad remotiora vero liceret, quia inter ea censenda est copia vel inopia pecuniarum reperiri, & cum ea diuersa illarum æstimatio.

Ideo respondent tertio, in diuersis Regnis propter copiam vel inopiam totius generis pecuniarum existere plures vel pauciores postulantes pecunias à campsores, quod non ita accidit intra eandem Prouinciam

etiam seu Regnum: & hac de causa posse cambia cum aliquo pretio & lucro celebrari ad diuersa Regna, nisi tamen intra idem Regnum. Hec tamen responsio cum experientia pugnat, nam ubi pecunia deficit in Hispania ex aliquo infortunio: clasis, abundant & in ipsa Hispania varij mercatores quærentes pecunias à Campforibus ad Metinã, vel aliã loca Regni: Quin etiam, ut in foris videbimus, agentes de varijs titulis, quibus pecuniarum æstimatio augeri solet, vel detrahere, vnus eorum est propter abundantiam vel penuriam mercatorum siue negotiantium quærentium pecunias sub contractu cambij, qui titulus diuersus est ab hoc alio, qui sumitur ex maiori copia vel inopia totius generis pecuniarum in diuersis locis: quos tamen miscet ac confundunt extra omnem artem, qui nituntur diluere argumenta proposita, quæ efficacissima sunt.

Posterior vero pars probatur ex secunda obseruatione nobis posita: Lex namque prohibens in istiusmodi cambia tertie speciei intra Regnum, cum occurrat multis iniquitatibus vsurarijs, quæ in tali cambio facile permisceri possunt cum damnoproximorum, est iusta, & eo ipso obligans subditos in foro animæ: nec est abrogata per contrariam consuetudinem, imo in vsu, cum non aliter fiant intra Castellam, ut à pericissimis mercatorum accepimus, nisi sine vilo interesse, ac ut dicunt [Ala par] adeo ut si quis aliter intra Regnum apud Hispaniam cambiret, male audiret, & puniretur ut iniquus & vsurarius Campfor, iustæque legis transgressor. Vnde illa actu sunt prohibita, & quia prohibita, illicita & iniusta in Hispania intra Regnum cum aliquo interesse vel lucro.

Non ignoro aliquos, & viros quidem eruditos in ea esse sententia, ut existiment leges istas Hispaniæ, casu quo receptæ sint, & in vitrioli obseruatione existant, sic intelligendas esse, ut non liceat campfori accipere lucrũ aliquod v.g. 12. pro ratione dilationis temporis, quod debet communiter interuenire inter numerationem pecuniæ & solutionem eius per responsum campforij, minime vero illas tollere, quia ratione penuriæ totius generis monetæ in vno loco possit recipi, aliquod interesse intra idem Regnum, quia si illud prohiberent, viderentur prohibere quod secundum se & ex natura rei iustum est. Quemadmodum enim pecuniarum æstimatio, & pretium potest augeri, & minui in diuersis locis extra Regnum in eodem tempore, ita quoque intra idem Regnum in diuersis illius locis, propter earum abundantiam vel penuriam in illis. Sed quidquid hi existiment in nostra persistimus sententia, Leges istas cambia illa tertie speciei intra Regnum omnino interdiceret, cum vsu receptæ sint & obseruatæ, nec loquantur de lucro vel pretio aliquo propter dilationem temporis recepto. Quia leges istæ (quod ex ipsarum contextu patet) solum prohibent cambia intra Regnum, minime vero extra Regnum, at propter dilationem temporis interesse aliquod recipere, in nullo genere cambij licet, neque intra Regnum, neque extra Regnum, imo neque in vilo genere contractus, cum sit aperta vsura, quacunque ratione, & in quocunque genere contractus illud accideret.

Respondent alij, Leges Regni taxare pretia pecuniarum in ordine ad primariũ vsum pecuniæ, nepe in ordine ad emptiones & venditiones, & hac ratione debere esse idem in toto Regno vel prouincia: non tamen taxasse illud respectu cambiorum, & ideo posse illud & in eodem Regno & Prouincia in contractu Cambij augeri, vel minui, ratione maioris copię vel inopię pecuniarum, sicut augetur vel minuitur in diuersis Prouincijs. Sed miror certe viros aliquos eruditos ita respondere, cum leges illæ nihil minus curent quam agere de pretio pecuniarum, sed ad hæc tantum cambia tertie speciei respiciant, illa omni-

Tomus Secundus.

no prohibentes intra Regnum, propter occasionem quæ offertur humanæ cupiditati exercendi vsuras, si intra Regnum fieri permittantur. Vnde cum leges ipsæ cambia ista sic periculosa prohibeant nullum profecto habet locum circa præsens institutum distinctio illa vel diuersa consideratio pretij.

Vnde alij viri petiti volentes hæc omnia componere docent imprimis, Vbi acciderit locum aliquem patri inopiam alicuius pecuniæ, quam non patitur locus alter distans eiusdem Regni, veluti, si v.g. scuta aurea abundant Hispania, rara vero sint Metinæ, & in confinibus eius, posse Metinæ pretium illorum, si cambio minuto & manuali commutentur, augeri, iuxta ea quæ docuimus q. 2. ar. vnico: quia leges istæ non respiciunt cambium, istud manuale, & minutum. Docent secundo, si v.g. patiatur Metina inopiam pecuniarum, quibus tamen Hispania abundet, sed ita ut penuriæ illi Metinæ, non possit subueniri nisi per formalem, & realem transportationem pecuniarum ex Hispania in illam, tunc licere augere pretium illius pecuniæ propter inopiam illam Metinæ, quia leges istæ (ut diximus) neque respiciunt cambium secundæ speciei, quod est per transportationem. Docent tertio, dubium non esse, quin maior ratio existat augendi pretij in mercibus, alijsque rebus, propter illarum inopiam in diuersis locis eiusdem Regni, quam in cambio pecuniarum propter inopiam earum in diuersis etiam locis eiusdem Prouinciæ, quia difficilius communicatur copia mercium ab vno loco in alium, quam pecuniarum: Experientia enim teste triticum, vel vinum quod abundat in vno loco, non potest alteri communicari nisi per aganensem, & realem asportationem, cui multo labore varijsque expensis opus est, pecuniæ vero communicantur facile ab vno loco in alium per litteras, & sine reali transmissione, quod si necessaria sit, fit facilius & minori labore ac pretio. Quo fit ut cum intra idem Regnum facile pecuniæ communicari valeant, merito in illo hoc Cambium tertij generis quasi parum necessarium & valde periculosum sit prohibitum. Quod si lege aliqua prohiberetur, translatio pecuniæ ex vno loco in alium intra idem Regnum, tunc reuera iuste fierent cambia cum aliquo lucro, & interesse, ratione copię vel inopię totius generis pecuniarum in illis locis eiusdem Regni, inter quæ esset prohibita translatio illa & commutatio pecuniarum: quod enim modo efficiunt leges diuidentes Regna, efficeret tunc profecto lex illa diuidendo loca illa & populos quod ad commutationem pecuniarum.

Ex his omnibus sequitur, cambio quæ modo sunt intra Regnum Castellæ iniusta esse, & maxime iniusta: Tum, quia sunt leges iustæ, & quæ est in vsu, prohibita: Tum etiam, quia exigunt campfores immoderatum pretium, ut experientia constat.

In fine huius primæ conditionis ad verum cambium adeo necessaria obseruandum est: deesse illam in cambio, quod à nonnullis fraudulenter exercetur, cum in litteris Campforijs fingunt, se pecunias quas conferunt Campforio tradere illi persoluendas, & commutandas v.g. à Valentia in Hispalim, reuera tamen mutuo & occulto vtriusque contrahentis consensu, adueniente solutionis termino, non fit illarum solutio & commutatio Hispali, sed in loco aliquo multo viciniori, accepto eodem omnino interesse & lucro, quod recipitur eo tempore in cambio celebrato à Valentia in Hispalim, cuius solutio realiter & vere fit in ipsa Hispali. Huiusmodi contractum fictum esse, perspicuum est: Tum, quia non commutatur pecunia realiter & vere in loco ad quem illius commutatio, & solutio fuerat remissa: Tum etiam, quia iniuste & iniuste recipitur interesse & pretium debitum in Cambio ad Hispalim, cum eius solutio non fiat Hispali, sed in loco viciniori, in quo forsan

Ccc nec

nec cambiũ celebrari potest, neque aliquod interesse exigi, vel recipi.
Explicata iam priori parte seu prima conditione Cambij veri, ad secundam conuertenda est nostra oratio, ad quam (vt diximus) pertinet, vt litteræ quæ traduntur. De quibus nunc seorsum dicendum est, ex defectu enim huius partis siue conditionis variæ iniquitates, & fraudes in hoc contractu à Campsforibus committuntur.

De secunda conditione Cambij veri & realis, nempe vt litteræ Campsforis verum contineant, nec vlllo modo fictæ sint, vel inanes.

CVM Cambium de quo hic differimus, commutatio sit pecuniarum in diuersis locis existentium,

& per litteras, quemadmodum vt verum ac reale cambium sit, debet in eo pecunia vnius loci realiter & verè in pecuniam alterius loci diuersi ac distantis commutari, quod pertinet ad primam partem iam explicatam, ita quoque oportet, vt litteræ quæ à campuario traduntur, vt virtute earum fiat solutio in loco nundinarum, vel simili, ad quem illæ destinantur, verum contineant, nec fictæ sint & inanes. Quam partem, tanquam ad veritatem cambij maxime necessariam, ad eò acuratè sanctissimus Pius V. in sua Extrauaganti commenda, vt propterea hoc loco illam inferendam dixerimus. Ex ea namque colligemus optime, quales debeant esse litteræ campsforis, vt hic contractus verus, sit & realis. Sic ergo illa habet.

BVLLA SANCTISSIMI PII QVINTI, CIRCA CAMBIA.

Pius Episcopus seruus seruorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

Neam pro nostro pastoralis officio curam diligenter incumbimus: & infra, Primum igitur damnamus ea omnia Cambia, quæ sicca nominantur, & ita consinguntur, vt contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent: ad quæ loca, ij qui pecuniam recipiunt, litteras quidem suas cambij tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt transacto tempore, unde processerant inanes referantur; aut etiam nullis huiusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, vbi contractus fuerat celebratus: Nam inter dantes & recipientes a principio ita conuenerat, vel certè talis intentio erat, neque quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis huiusmodi litteris receptis solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecunia, siue depositi, siue alio nomine ficti Cambij traduntur, vt postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur. Sed & in ipsis Cambijs, quæ realia appellantur, interdum (vt ad nos perfertur) Campsores præstitutum solutionis terminum, lucro, ex tacita vel expressa conditione recepto, seu etiam tantummodo promisso, differunt. Quæ omnia nos vsuraria esse declaramus, & ne fiant distributius prohibemus. Porro ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo possumus occasiones peccandi, fraudesque seneratorum, statuimus, ne deinceps quisquam audeat siue a principio, siue alias certum & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis pacisci, neque realia cambia aliter quam pro primis nundinis, vbi illa celebrantur, vbi vero non celebrantur pro primis terminis, iuxta receptum locorum vsu exercere, ab vsu illo prorsus reiecto, cambia pro secundis nundinis siue terminis exercendi. Curandum autem erit in terminis, vt ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præfiguntur, quam loca destinata solutionis desiderant, seneratori detur occasio.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum anno incarnationis Dominicæ M D L X VI. Cal. Februarij Pontificatus nostri anno sexto.

CON-

CONTROVERSI A

Nona.

QVALES OPORTEAT ESSE LIT-
teras Campforias, vt verè sint & non fictæ.

SUMMARIUM.

- 1 Cambium verum esse non potest, si a Campsuario non conficiantur litteræ Campforiæ, mittendæ &c.
- 2 In bulla Pij Quinti, duo iniqui contractus exprimitur, & damnantur.
- 3 Cambium illud damnatur in quo Campfor, vt maiori equitate & iustitia vti videatur mittit quidem litteras &c.
- 4 Campforum signenta
- 5 Campfori maximè probabile esse debet, Campsuarium suam traditurum, in loco vbi solutio faciendæ est.

EX hac Extrauaganti satis perspicuum est, quales esse oporteat litteras campforias, vt cambium per illas celebratum verum dici debeat. Non enim aliquid in ea Summus Pontifex de nouo constituit, vel præcipit, sed ea tantum, quæ iure naturali & diuino in hoc contractu sunt necessario obseruanda; vt iuste fiat.

Primum igitur explicat, cambium hoc nullo modo verum esse & licitum, nisi à Campsuario conficiantur litteræ campforiæ, mittendæ ad locum vbi pecuniæ in alio prius acceptæ, restitutio fiat, & solutio. Esto recipiens illam per scripturam tabellionis, vel proprium chirographum promittat illam fideliter restituere, in eodem loco, vbi accepta est. Solent eam nonnulli campfores ita cum mercatore, vel alio quocunque pecunijs indigente ita conuenire, vt pecuniam illi collatam in eodem loco restituat, vel cum illo interese, & lucro, quod recipietur ex cambio, vt celebrato Valentis in Metinam, quando solutiones Motinæ factæ remittentur in Valentiæ. Vel quod ipso tempore contractus mutuo vtriusque consensu inter ipsos statuitur, nullas tamè confert, qui pecuniam illam recipit, litteras campforias, sed promittit solum per scripturam, vel chirographum tempore statuto sortam ipsam cum illo interesse & lucro fideliter restituere.

Hoc est apertissimum mutuum vsurarium, simile contractui cuius est aliquis vsus in Flandria, vocatur à mercatoribus proprio illorum idiomate [Dar a Finança,] in quo habens pecunias mutuat illas alteri per 4. vel 5. menses, restituendas sibi ab illo mutuatario in eodem loco, redditus duobus vel tribus procentum: qui contractus patentissima potius vsura dicendus est, quam Finança: sic vero illum appellauerunt vsurarij illi, existimantes eo nomine distingui ab alio contractu apertissime vsurario, in quo quidam pecuniam suam in exigua quantitate alicui mutuant accepto pignore, recepturi lucrum aliquod ex illo mutuo: quasi contractus ille prior dictus a Finança immunis sit ab vsura, & ab hoc secundo aperte vsuratio diuersus, eo quòd in hoc mutuas existat securus pignore accepto, in illo verò imminet mutuanti periculum, cum in eo nullum accipiat pignus, sed solam mutuatarij promissionem & fidem; cum iniquitas vsuraria similiter & ex æquo committatur, vbi cumq; recipitur lucrum ex mutuo, siue mutuas pignus accipiat, siue solam mutuatarij fidem, Simile igitur omnino est à Campfore pecu-

Tomus Secundus,

niam sine litteris campforijs aliquo destinatis recipere, restituendam in eodem loco cum interesse veri cambij eodem tempore celebrati, vel mutuo consensu inter eos constituto data tantum scriptura, vel chirographo.

Scio Campfores aliquos propria cupiditate deceptos huic doctrinæ non satis credere, affirmantes hoc genus cambij, seu mutui potius, quod nunc damnamus, contractum esse iustum: quasi fiat cum maiori vtilitate & commodo vtriusque contrahentis, quam si litteræ actu & re ipsa in locum nundinarum, vel similem mitterentur, ibique persoluerentur: quia quando huiusmodi litteræ (inquiunt) non mittuntur, sed ex mutuo pacto inter Campforem & Campsuarium recipitur pecunia sine vllis litteris, & in eodem loco post aliquod tempus cum aliquo interesse eadem restituitur, campsuarius liberatur à multis expensis, quas cum Proxenetis, & scripturis, vel gabellis, alijsque similibus facere oportet, vt litteræ illius mittantur, & persoluantur: Campfor quoque recuperationem pecuniæ quam illi tradit, habet multo securiorem, Sed ratio hæc, quam nimia cupiditas illos docuit, fallax est, & nulla. Quia sicut qui exercet contractum venditionis, ne inique agat, veram debet facere venditionem, & celebrare contractum, in quo essentialia veræ venditionis reperiantur, aliter non est dicendus vendere, sed fingere potius, ac simulare venditionem: Ita in cambio, cum propria & essentialis illius ratio in eo consistat, vt sit commutatio pecuniæ vnus loci in aliam alterius loci verè & realiter diuersi, quæ commutatio nulla ratione realiter ac verè fieri potest, nisi litteris campforijs realiter ac verè traditis, & in locum solutionis transmissis, ita vt virtute illarum realiter & verè fiat pecuniæ prius acceptæ solutio, & commutatio, qui aliter agunt, non sunt dicendi cambium exercere, sed falso & fictè illud simulare: vbi verofictum & simulatum est, aliud lucrum vel interesse ex illo recipere; apertissima est vsura.

Quod damnat omnino tanquam iniquum, & vsurarium, sicut reuera tale est Pius Quintus in illis verbis. [Aut etiam nullis huiusmodi litteris traditis, pecunia ibi deniq; cum interesse repositur, vbi contractus fuerat celebratus: Nam inter dantes & recipientes a principio ita conuenerat, vel certè talis intentio erat, neq; quisquam est qui in nundinis, aut locis supradictis huiusmodi litteris receptis, solutionem faciat.

2. Immediate damnantur in eadem Bulla alij quidam contractus iniqui, maximè duo qui in ea exprimentur. Prior est: quando fit cambium in eodem loco, veluti Metinæ in sine nundinarum Februarij ad nundinas Maij eiusdem Metinæ: de quo genere cambij dicemus inferius agentes de cambio ad nundinas intercalatas. Alter est iniqua quædam & lupina societas, in qua Petrus pecuniam suam confert Ioanni, quasi apud illum eam deponens, ea lege, vt possit quidem Ioannes cum ea negotia aliqua vel commercia exercere, sed ita, vt debeat statutis temporibus aliquod lucrum vel interesse ipsi persolvere, manente tamen sorte illa seu capitali saluo semper, & illæso ipsi Petro. Qui contractus seu iniqua societas apud nos & in Hispania raro reperitur, audio tamen in alijs Regionibus & Prouincijs illum à nonnullis exerceri.

Hoc genus societatis siue depositi perspicuum est nihil minus habere quam veram depositi rationem, licet à numularijs vsurarijs fictè ac falso depositi nomine appelletur. Primo, quia depositum fit in gratiam & vtilitatem ipsius deponentis. l. i. ff. depositi. & cap. Bona fides. Deposito; contractus vero iste (de quo modo est sermo) fit in vtilitatem vtriusque partis, quamuis fiat cum securitate deponentis.

Ccc 2 Secun-

Secundo, in contractu depositi non transfertur dominium rerum depositarium, sed manet semper illud penes ipsum deponentem, licet ff. depositi. In contractu autem isto (de quo loquimur) transfertur pecunia in dominium recipientis eam, ut cum ea libere possit negotia exercere, & lucrari, tanquam ex propria, ea tantum lege, ut teneatur post aliquod tempus illam restituere cum interesse cambij. Tertio, si depositum pereat, aut deterioretur, depositarius communiter non tenetur ad damnum, nisi dolo vel culpa eius fuerit illud subsequutum, ut habetur in illo cap. bona fides. in cambio vero vel contractu quem hic reprehendimus, recipiens pecuniam non solum tenetur ad illam omni ex parte persolvendam, si pereat, verum etiam ad interesse similis cambij eodem tempore inter alios celebrati, vel prout ipsi inter se conuenerint. Quarto, in contractu depositi exhibetur aliquod præmium, seu stipendium depositario, pro custodia & labore quem suscipit in re sibi commissa fideliter seruanda. In hoc autem cambio vel contractu, is cui pecunia committitur, reddit potius aliquod interesse deponenti illam apud se, quam stipendium aliquod ab eo recipiat. Denique in vero deposito deponens rem suam potest, quotiescunque voluerit, repetere illam, & depositum illud reuocare, l. i. §. [si deposuero.] ff. depositi, ad eod. ut & contra pactum appositum censent Innocentius in dicto cap. bona fides, illud quoque possit: In hoc vero contractu (de quo loquimur) qui pecuniam tradit, non potest illam repetere, nec contractum initum inter ipsos reuocare vsq; ad tempus nundinarum, vel solutionis cambij, quatenus inter ipsos conuentum fuerit. Vnde hoc genus cambij siue depositi mutuum potius est, siue cambium fictum, & iniquum, ac vsurarius contractus.

Similiter iudicandum est de alijs contractibus, qui sub alijs nominibus confectis à Campsoribus in nonnullis locis maxime Italice exercentur, veluti: In Contrifirma, Partito, Trafico, Commodo, Seruitio, Cambia de Basilea, vel quouis alio nomine seu colore adinuenato & excogitato, in quibus similis iniquitas & fraudulentia solet reperiri.

De huiusmodi vero societate iniqua seu deposito dicemus inferius post hunc contractum de cambijs peculiari disputatione, de contractu societatis. Hic igitur & similes contractus, seu iniquitates potius, sanctissime interdicit perpetua recordatione dignus Pius V. in verbis quæ subiungit dicens: [Cui malo simile etiam illud est, cum pecuniæ siue depositi, siue alio nomine sibi cambij traduntur, ut postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur.

Sed ante hæc damnat in principio sui Diplomatis illa cambia, in quibus fiunt quidem litteræ campso- riaræ recipienti pecuniam, sed factæ omnino & iniuriales, propterea quod campsuarius ille nec pecuniam habet, nec creditum, nec est habiturus in loco ad quem ille destinatur, sed in eodem loco in quo fuit tradita illi pecunia, est ab ipso, sicut in vero mutuo, post aliquod tempus restituenda, quod rectè intelligens Campsor, non curat litteras illas ad locum aliquem mittere, sed apud se donec tempus solutionis adueniat, retinet. Quo adueniente fingit litteras illas missas quidem fuisse, sed cum redierint vacuæ & insolutæ, esse à misero Campsuario in eodem loco persolendas.

Damnat etiam cambium illud, in quo Campsor ut maiori æquitate & iustitia vti videatur, mittit quidem reipsa litteras, v. g. Petri, factas Valentiaë factori suo Metinensi, admonens illum ut cum nullus existat Metinæ à quo litteræ illæ sint persolvendæ, factis quibusdam protestationibus & cæremonijs, quibus iuxta mercatorum vsum constet à nemine illas recipi vel persolui, ad eas ibi soluendas vel acci-

piat ibidem pecuniam ab aliquo alio Campsore Metinensi, cuius solutionem remittat faciendam à misero illo Campsuario Valentiaë, vel ex suis proprijs pecunijs singat illarum solutionem factam Metinæ, quam etiam quasi per secundum cambium (recambium vocant) remittat Valentiam. Et hac ratione miser ille Campsuarius Valentinus duplex interesse siue pretium compellitur soluere, Alterum primi cambij celebrati à Valeria in Metinam, ratione prioris pecuniæ quam accepit Valentiaë, Alterum vero secundi cambij, seu recambij celebrati à Metina in Valentiam, ratione pecuniæ quæ fingitur accepta Metinæ in eius gratiam; [y a sa cœter] ad soluendas litteras campso- rias, quas dederat in priori cambio facto Valentiaë, & soluendas Metinæ.

Vtroque genere cambij solent multi Nobiles, & Mignates ad suum fastum, & sumptus, seu ludos accipere pecuniam ab iniquis campsuarijs, seu potius vsurarijs, quibus per varia tempora dilatis, seu à nundinis in nundinas euntibus & redentibus, rotæ, & eam magna debita sepe contrahunt, ut dirissime illorum domus, illis nihil tale cogitantibus, consumantur. Cui malo Principes si occurrerent, remcerte Deo gratissimam, & suo munere dignam præstarent.

Vtrumque hoc genus cambij tanquam fictum, & apertè iniquum damnat Pius V. in illis verbis: [Pprium igitur damnamus ea omnia cambia quæ siccā nominantur, & ita con finguntur, ut contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca, ij qui pecuniam recipiunt, litteras quidem suas cambij tradunt, sed non mittunt, vel ita mittunt, ut transactio tempore vnde processerant inanes referantur.

Vbi æquissimum agit Sanctissimus ille Pater iudicem, & Pontificem. Nam quod ad cambium illud, in quo datur quidem litteræ, sed non mittuntur, spectat, res est apertissima cambium esse omnino fictum, sicut, & litteræ quæ in eo dantur, factæ omnino sunt: Finguntur enim mittendæ, cum mittantur, fiunt etiam correspondens campsuarijs, cum nullum in tali loco habeat, vnde non est cambium, sed mutuum, cum in eodem omnino loco, in quo pecunia illa accepta est, sit restituenda, sine vlla commutatione alicuius pecuniæ in alio loco recipiendæ; & capio vsurarium, cui vti talis mutui lucrum aliquod inde reportetur.

Alterum vero figmentum, eorum scilicet, qui litteras quidem mittunt, scientes tamen Campsuarijs à quo datæ sunt, in loco ad quem destinantur, nec pecuniam habere, nec creditum, nec correspondens, admonent factorem suum, cui illas per tabellionem tradunt, ut factis illis protestationibus seu figmentis, quibus appareat à nemine persolui, remittant eas in locum vnde fuerant egressæ cum alio interesse, & & pretio, quasi secundi cambij, vel recambij ad illarum solutionem, vbi prius datæ fuerat, accepti. Hoc figmentum duplici iniquitate laborat. Nam imprimis cambium illud prius celebratum, v. g. Valentiaë est omnino fictum, Quia in cambio vero reperitur vera, & realis commutatio pecuniæ quæ accipitur in vno loco, cum alia diuersa, quæ realiter, & verè restituitur in alio diuerso & distante, in hoc autè cambio non reperitur talis commutatio, sed fingitur, cum miser Campsuarius, nullam habeat ibi pecuniam, nec propriam, nec alienam per creditum, vel fidem amici, ex qua fiat solutio, & in quam prior illa quam accepit, commutetur: quod constitutum campso- rem ipsum non latere, cum ipsemet admoneat suum factorem litteras illas à nullo fore recipiendas, vel persolendas, sed factis illis protestationibus, & figmentis esse remittendas eo, vnde processerant. Secunda vero, & multo grauior iniustitia & iniquitas

tas est, quam exercent, dum ad soluendas litteras, quas uterque, & campfor, & factor illius, norunt, esse fictas, vel accipiunt pecunias ab alio Campfore, ubi fuerunt transmissæ, vel ex propria pecunia campforis sine miseri Campsuarii consensu, & voluntate secundum cambium, seu recambium consingunt, ut ex ratione duplex lucrum & interesse (sicut diximus) soluere compellatur. Quamuis enim non omne recambium (vt inferius dicemus) interdictum sit, hoc tamen genus recambij iniquum esse omnino, & iniustum, perspicuum est, cum miser Campsuarius, vnicum tantum primi Cambij interesse suscipit, perfoluendum, non duplex. Quo fit, vt Campfor, qui litteras huiusmodi, quas nouit fictas esse, & falsas, mittit in locum in quem destinantur, vt maior æquitate vti videatur, iniquius multo profecto agat, quam ille qui apud se illas retinet, donec adueniat tempus solutionis: Hic enim licet aperiam, exerceat usuram, minus tamen damnum Campsuario inferi, cum vnum tantum lucrum & interesse vnus simplicis Cambij ab illo exigit, & recipiat, alter vero duplex interesse, & lucrum iniquum. Sed de his iniquitate huiusmodi recambij rursum inferius agemus, explicantes secundam conditionem, quæ in Cambio huius tertie speciei exigitur, vt iustum sit.

Ex his sequitur oportere plurimum, quod iam superius admonuimus, certum esse Campfori, vel saltem inaximo probabile, campsuarium cui suam pecuniam traditurus est, habere in loco vbi illius solutio facienda est, vel saltem habiturum in termino solutionis pecuniam, siue fidem amici, & creditum: Tum, quia si oppositum sciat, vel suspicetur prudenter, non erit vera, & realis commutatio pecuniæ præsentis cum alia verè & realiter absenti, nec erunt verè litteræ campforis, quæ ab illo dantur, sed fictæ, & ex consuetudine Cambium simulatum & fictum. Vide quæ ibi diximus controuer. 7. huius artic. in tercio, confectario eorum, quæ ibi constituimus.

Quæ hæc vsq; diximus de litteris fictis, satis perspicua sunt, & in quibus omnes conueniunt, maxime cum à Sanctissimo Pio V. adeo aperta, & definita sint, illiusque autoritate communita. Res est difficilior, quando Campsuarius ipse aperte constituit se in loco vbi dicitur, vel simili, in quo debet fieri pecuniæ quam à Campfore querit solutio, nec pecuniam habere, nec creditum, vel fidem amici, qua ratione debeat se gerere. Potest enim sicut vsus ipse rerum & cambientium consuetudo ostendit, bifariam in eo casu se se habere: Quandoq; enim querit mercatorem amicum, habentem in eo loco pecuniam vel creditum, cuius subscriptione litteræ ipsius vtilis sint & efficaces: Quandoque vero idem Campfor, qui pecuniam suam est illi traditurus, offert illi suum proprium factorem, & correspondente, a quo illæ verè quoq; & realiter persoluantur. De vtroque genere litterarum nunc seorsum dicamus oportet. Et imprimis.

CONTROVERSA

Decima.

AN. CAMBIUM QVOD FIT PER litteras, cum subscriptione mercatoris habentis pecuniam, vel creditum in loco solutionis illius destinato, sit licitum?

SUMMARIVM.

- 1 Cambium quod fit per litteras quomodo fiat?
Tomus Secundus.

- 2 Campsuario non habente per se ipsum pecuniam vel creditum si ipsius factor corso persoluit, est verum cambium.
- 3 Litteræ subscriptæ si aliquomodo sunt fictæ, cambium est fictum.
- 4 Cambiendi alius modus vsitatus.

IN hoc genere Cambij vsus Campforum ita habet. Vt si nobilis, vel quipis alius nullam habens v.g. Metinæ pecuniam, vel creditum, querat illam Valentia à Campfore, Campfor intelligens litteras huiusmodi nobilis, solo nomine ipsius datas inutiles esse & fictas, postulat ab illo, querat amicum habentem ibi pecuniam, vel creditum, cuius subscriptione litteræ illæ communiter vtilis sint, & efficaces, & quibus oblati solutio illius cambij realiter & verè in eo loco efficiatur. Inuenio autem à viro illo nobili mercatore, vel amico cuius subscriptione litteræ ipsius vtilis sint & efficaces, efficit quidem nobilis iste, vt moris est in omni cambio, triplices litteras Campforias, Primas, Secundas, & Tertias: sed hoc pacto, vt in vltimis tantum siue tertij subscriptione mercatoris qui pecuniam habet vel creditum, vbi illius cambij solutio facienda est, apponatur: Quibus litteris ita confectis, & Campfori a quo pecunia illa confertur, v.g. Valentia traditis, mittit Campfor primas & secundas factori suo Metinæ existenti, vt adueniente solutionis termino offerat illas factori mercatoris qui subscripsit, recipiatque ab eo illius cambij solutionem, quia is qui subscripsit, per epistolam admonet factorem siue socium suum, vt cum primum litteræ illæ sibi oblatæ fuerint, faciat illarum solutionem: Retinet autem Campfor Valentia apud se tertias illas, quibus subscriptio fuit apposita, vt casu quo litteræ Metinæ missæ, a factore eius, qui illis subscripsit, ibi non soluerentur, valeat in eum debitum illud retorquere priuatim vel apud iudicem, ostensa illius subscriptione. Nam cum Campfor in fide & vi illius subscriptionis pecuniam suam illi nobili contulerit, quam aliter nullo modo illi contulisset, non tam cum illo nobili, quam cum mercatore illo qui subscripsit, censetur contractum, exercuisse, suamque pecuniam illi credidisse Metinæ commutandam, non viro nobili, quem satis nouerat in eo loco nullam pecuniam vel creditum habere. Hac ergo ratione litteræ illæ, quamuis à nobili scribantur & tradantur Campfori, Campfor tamen non recipit illas reuera, nisi velut litteras mercatoris qui subscripsit, cum nomine eius vtilis sint, vimque habeant ad recipiendam solutionem, ita vt si acciderit illam non fieri, in ipsum Campfor Valentia agat, nec in nobilem illum. Quæres cur ergo scripsit litteras illas nomine suo nobilis ille? cum mercator ille qui subscripsit, efficiat illas Metinæ persolui, & in eum illis non solutis Campfor Valentinus sit acturus? Fit illud consulto, ne Mercator hic iudicetur pecuniam illam quasi egens in proprios vsus recipere, quod fidei & credito, quo plurimum apud ceteros indiget, grauiter noceret: Huic ergo damno & periculo vt occurrant, habent de more, vt litteræ ab eo cui pecunia necessaria est, & in cuius vsum accipitur, scribantur & tradantur, quamuis Campfor soli mercatoris subscriptione confidat, & per illam, is cui pecunia traditur, censetur habere Metinæ creditum, quod suo tantum nomine non habebat.

Præterea cum mercator iste, qui ita subscribit, exponat se ipsum imprimis soluenda pecuniæ illi nobili traditæ, siue soluatur Metinæ ab ipsius factore, siue non: quia factore ipsius non soluente Metinæ compellatur ipse soluere Valentia, cum illi reipsa campfor suam pecuniam crediderit, ratione huius periculi & damni quod potest recipere, si nobili illo morien-

re, vel recedente, aut infideliter se gerente, nõ recipere pecuniam quam pro illo persoluit. Solent quandoque qui ita subscribunt, pignora, vel fideiussores, vel aliquam aliam securitatem ab illo nobili exigere, ac recipere. Quin etiam, quoniam mercator qui v.g. Toleti, vel Madriti subscribit, eo ipso quo facit vt pecunia à viro nobili accepta à suo factore Metinæ persoluantur, manet obligatus ad simile obsequium suo correspondenti præstandum; nimirum ad soluendas quoque similiter litteras, quas correspondens eius sua subscriptione à Metina in Toletum, vel Madritum ad ipsum remittet: ratione huius obsequii, quod mercator iste præstat illi nobili; efficiens pecuniam ab illo acceptam solui Metinæ à suo correspondenti, & ratione quoque obligationis illius quam sibi imponit, ac in se suscipit, soluendi similiter litteras à suo correspondenti Metinæ subscriptas, & ad ipsum in Toletum vel Madritum destinatas, solent inquam, qui ita subscribunt, exigere ab illo nobili cui huiusmodi officium præstant, præter pignora vel securitatem, aliquod interesse vel stipendium, nimirum vnum vel duo vt dicunt pro 100. Quod Valentini à nemine intelligo fieri, sed comiter & amice tantum, ac sine vilo interesse mercatores in alijs locis pecuniam vel creditum habentes litteras campforias aliquorum subscribere: audio tamen Madriti, & in nonnullis alijs locis tam in Hispania, quam extra Hispaniam illud fieri.

Hic ergo vsus siue praxis subscribendi litteras campforias (quas vocant [Soras] scribas) eorum, qui nec pecunias nec creditum habent in loco aliquo, ratione cuius possent eum illis solis cambia exerceri.

Circa quem vsum dico imprimis.

2 [Si Campsuario non habente per se ipsum pecuniam vel creditum, occurrat mercator, cuius subscriptione illud habeat, ita vt certum sit Campfori vel saltim prudenter ac probabiliter verisimile, factorem eius qui subscribit litteras illius Campsuarii soluturum, cambium esse verum, & reale, neque hoc genus cambiendi vlla ratione esse damnandum.

Pater, Ad verum cambium illud tantum exigitur, vt sit realis ac vera commutatio pecuniæ acceptæ in vno loco, eum alia restituenda in alio diuerso ac distanti, sed datis à campsuario litteris subscriptis à mercatore, vel quocunq; alio habente pecuniam, vel creditum & fidem amici, in loco vbi facienda est solutio, realiter & verè commutatur pecunia vnius loci cum pecunia alterius diuersi & distantis, est igitur verum & reale cambium. Et confirmatur: Si Campfor hic, pecuniam quam confert illi nobili litteris subscriptis a mercatore habente creditum in loco solutionis, conferret immediate ipsi mercatori acceptis litteris ab illo, esset verum cambium, & honestum, ac licitum: at quantum spectat ad animum campforis in hoc contractu, & propriam rationem illius, perinde se habet campfor conferens pecuniam suam viro nobili, cambiendam per litteras à mercatore illo subscriptas, ac si re ipsa conferret illam eidem mercatori, acceptis litteris campforijs ab ipso, cum pecunia illi persoluenta sit & commutanda in loco solutionis cambij ex pecunia, vel saltim à factore & socio illius mercatoris qui subscripsit, non minus si cambium illud esset proprium eius qui subscripsit, & ab illo acceptum: Est ergo verum ac licitum.

3 Dico secundo. [Si litteræ sic subscriptæ aliqua ratione fictæ sint, ita vt campfor pecuniam collaturus intelligat, vel suspicetur mercatorem illum, qui subscribit, non habere ibi creditum, vel excidisse ab illo, litterasque & epistolam illius eo missas inanes & vacuas reddituras, cambium est fictum, non minus ac si cum ipso met viro nobili nullam pecuniam vel creditum ibi habente fuisset illud celebratum.

Res est perspicua: Quia litteras campforias, à quo-

cunque & quacunque ratione tradantur, siue simpliciter & solo nomine Campsuarii, siue subscriptæ ab aliquo mercatore, oportet viles esse & inefficaces, ita vt per illas vere fiat solutio cambij in loco illi designato.

Dico tertio. [Mercatorem subscribentem litteras viro nobili, vel cuiusvis alterius, vt illatum virtute socii & factor ipsius illas persoluat in loco designato, tuta conscientia & prudenter recipere pignora, & securitatem, ab eo cuius litteras subscribit.

Res est etiam aperta: Quia sicut iure nature nullus tenetur suo damno vel periculo alteri prodesse, ita quoque licet eodem iure vnicuique se ipsum seruare indemnem, & securum a periculo, cui se ipsum in alterius utilitatem & commodum exponit: In hoc autem casu mercator exigens pignus vel securitatem a campsuario cuius litteras subscribit, nihil aliud nititur, quam se ipsum seruare indemnem a periculo, & damno, cui in illius campsuarii utilitatem se ipsum exposuit. Et confirmatur: Quia licet fideiussori quaerere securitatem, ab eo pro quo suam fidem iussit: mercator autem subscribens litteras. Campsuarii, de quo hic agimus, exercet officium fideiussoris pro illo.

Dico vltimo: [Nobilis quidem agere mercatores nostros Valentinos, qui amice, & comiter, ac sine vilo interesse litteras aliquorum subscribunt: Nihilominus non agere iniuste, vel turpiter eos, qui aliud quod interesse (modo illud moderatissimum sit) exigunt, & recipiunt a campsuarijs, quorum litteras subscribunt.

Ratio est, Quia omne obsequium, omnisque obligatio ciuili est aliquo pretio æstimabilis, mercator verò qui sua subscriptione efficiatur, vt litteræ campsuarii nullam habentis pecuniam, vel creditum in loco solutionis cambij, à suo factore & correspondenti persoluantur, præstat illi obsequium & officium vile ac temporale: quin etiam suscipit in se similem obligationem ciuilem, soluendi scilicet litteras quas correspondens eius subscripserit, & ad eum destinauerit, sicut & correspondens ipsius litteras ab eo scriptas illique remissas persoluit, potest ergo pro illo obsequio adeo vtili & temporali, ac pro huiusmodi obligatione ciuili quam sibi imponit, aliquod interesse ab illo recipere, tanquam in pretium & stipendium sibi iuste debitum.

Observandum tamen hic est, mercatore recipiente à campsuario pretium aliquod vel stipendium ratione obsequii, quod illi præstat subscribens litteras campforias illius, non debere Campsuarium reddere aliquod aliud pretium vel stipendium factori mercatoris, cui illius Cambij solutio committitur: quia vterque, tam mercator litteras illas subscribens, quam factor eiusdem mercatoris Cambium illud persolvens, vnum tantum præstant Campsuario officium, & obsequium, hoc scilicet, vt habeat campsuarius ibi creditum, quo realiter & vere fiat illius Cambij in eo loco solutio pro vnico vero & eodem officio, quod vterque simul præstat, non debetur illis nisi vnicum tantum pretium, & stipendium: quod poterunt quidem inter se diuidere, cum ad illud officium ambo concurrant, minime verò duplex stipendium recipere.

Offert se modo dubitatio, omnium quæ in tota hac disputatione de cambijs sese possunt offerre difficilima. Ea est

CONTROVERSA

Vndecima.

LICEAT NE CAMPSOREM IPSUM exhibere Campsuario factorem, qui non ex pecunijs eiusdem Campsoris, sed ex suis vel alterius soluat pecuniam per Cambium acceptam?

SUMMARIUM.

- 1 Thomas Mercatus damnat utrumque modum cambiendi.
- 2 Ut ad veram emptionem, & venditionem exigantur duos contrahentes, ita etiam hic &c.

MERCATUS in suo opere de contractibus lib. 4. c. 7. & nonnulli illum sequuti damnant utrumque, & modum istum cambiendi, & interesse quod in eo exigitur, & recipitur propter huiusmodi officium, conferendi scilicet Campsuario factorem quem non habebat, à quo pecunia illi tradita Valentiae solvatur commutata Metinae.

Prius illud, nempe quod ab ipsomet Campfore exhibeatur Campsuario factor cambium illud pro eo solvatur, non licere, docent, Quia ad verum Cambium exigitur, ut Campsuarius habeat in loco ubi est facienda solutio pecuniam, vel creditum quod sit vere creditum, ipsius Campsuarii, in hoc autem casu campsuarius nullum habet creditum quod sit vere ipsius, sed creditum illud eiusdem campsoris est, qui prius dedit pecuniam: factor namque ille Metinae designatus per epistolam Campsoris non solvit in fide Campsuarii, cuius forsitan nec nomen agnoscit, sed in fide eiusdem Campsoris, & illius personam representans. Quis autem non videat figmentum esse, ut idem, qui tradit pecuniam Valentiae, sibi ipsi persolvat Metinae, vel fidem faciat pecuniae sibi ipsi debita Metinae?

Et Confirmatur. Quando litterae subscribuntur ab alio mercatore, persona reuera diversa à Campfore, sunt litterae illae verae, ac nullo modo fictae, quia Mercator ille subscribens est velut accipiens pecuniam illam, cum illius fidei & subscriptioni campfor creditur: Quod profecto nullam habet fictionem vel iniquitatem, quia alius est reuera pecuniae illius creditor, & alius fideiussor: At quando campfor ipse assignat factorem, à quo pecunia ab ipso tradita persolvatur, quae certe factor eius nullo modo persolveret, nisi in fide ipsius, idem est illius creditor ac fideiussor, quod est apertum figmentum, cum haec duo officia creditoris & fideiussoris exigant necessario duo supposita, vel personas reipsa diuersas, & distinctas.

Secundo, quemadmodum dum pecunia traditur Valentiae, existunt exercentque illum contractum duae personae reuera diuersae, nimirum Campfor illam conferens, & Campsuarius illam recipiens, ita quando solvitur illa commutata Metinae, debent etiam ibi reperiri duae personae realiter diuersae, & distinctae, creditor scilicet recipiens quod sibi debetur, & debitor illud persolvens: at quando Campfor offert Campsuario suummet factorem solvitur, non reperiuntur reuera duae personae reipsa distinctae, sed una quae fingitur duas referre. Idem namque factor refert in hoc casu personam campforis recipientis Metinae, solutionem litterarum, & personam Campsuarii soluentis illas, cum loco illius eas persolvat: quod certe est maximum figmentum.

Posterius, nimirum ratione istius obsequij, & officij

An ipsemet Campfor, qui pecuniam confert v.g. Valentiae, possit assignare suummet factorem, & correspondentem Metinae, tanquam in factorem Campsuarii, à quo similis fiat Metinae, & solutio cambij, & receptio illius solutionis, & eiusdem in Valentiam remissio.

HVMANA industria seu potius cupiditas tot excogitavit in hoc genere contractus lucrandi artes, ut superent profecto illae cuiusvis ingenij, dum ad explicandas controuersias, in quas modo incidimus, accesserit, aciem & acumen. Quo circa imploandum maxime hoc loco est diuinum lumen, quo illustrati per hos contractus, intricabilemque labyrinthum certam veritatis viam neque ad dexteram, neque ad sinistram declines, tenere valeamus.

Accidit saepe: & satis frequenter, ut cum Campsuarius nullam habens pecuniam, vel creditum in loco mundinarum, vel alio simili, solutioni Cambij quod querit, destinatus, nec mercatorem amicum qui illius litteras subscribat, indigeat vero omnino pecunia; quam à Campfore querit, & postulat, Campforem ipsum offerre illi factorem, seu correspondentem; à quo illius Cambij solutio in eo loco efficiatur. Fit autem huiusmodi contractus duobus modis: Vel ita, ut factor ille seu responsalis, à quo solutio illius cambij facienda est, ex suis pecunijs illam praestet, non ex pecunijs Campsoris, vel eius à quo illae datae fuerunt: Vel ita (circa quem modum cambiendi potissima difficultas existit) ut assignet tradatque Campfor suummet factorem, & correspondentem effecturam solutionem illius Cambij ex pecunijs eiusdem Campsoris, vel eius qui illas dedit remittendam rursus ad eundem Campforem.

Utrumque modum exemplis appositis explicemus, & quid de illis censendum sit seorsum videamus.

Fit ergo priori modo Cambium (de quo agimus) hac ratione. Postulat Valentiae Petrus Campsuarius 100. aureos à Ioanne Campfore. Videns autem Ioannes Petrum nullam habere pecuniam vel creditum in loco aliquo, ubi aurei illi sibi restitui possint commutari per verum Cambium, neque habere Valentiae Mercatorem qui litteras eius subscribat, ut faueat Petro pecunia illa indigenti, ut suis potius consulat lucris, conuenit ita cum illo: Cambium quod à me postulas verum & reale esse non potest, nisi exigat v.g. Metinae, qui illud actu ibi persolvat, quod tibi impossibile omnino est, cum nullam ibi habeas pecuniam, vel creditum, neque amicum, qui per suam epistolam faciat illud Metinae persolui: ceterum, ut habeas hic pecuniam qua indiges, praestabo ego in tuam gratiam, quod praestitisset alius mercator tibi amicus, scribam enim ad Andream amicum & correspondentem meum, ut ex sua pecunia vel alterius persolvat ibi, quam hic tibi confert, ut hac ratione & illo pro re solvente hoc cambij reale sit, & verum. Hic est prior modus cambij, in quo idem Campfor qui tradit pecuniam Valentiae, confert Campsuario factorem, à quo verè & realiter pecunia illa reddatur commutata & cambiata Metinae. Solent autem quandoque huiusmodi Campfores in hoc contractu exigere quoque interesse aliquod, ut vnum vel duo pro 100. ratione huius obsequij, & officij quod praestant Campsuario, conferentes illi factorem in loco ubi facienda est solutio. Circa hunc igitur priorem modum exhibendi Campsuario factorem dubitari solet.

cij. recipere aliquod interesse ostendit Mercator esse omnino iniquum: Quia est velut augere pretium Cambij, ita ut si à Valentia in Metinam pretium commune fore sit v.g. 5. pro 100. sub titulo istius officij, exhibendi nimirum factorem soluturum Metinæ, recipiantur. 7. pro 100. quod est pretium iniustum.

Alijs tamen recentioribus, & viris quidem prudentibus & peritis, quibus subscribendum censo, placet non reddi Cambium iniustum, propterea quod ipsomet campfor assignet tradatque campuario factorem, qui cambium in loco illi perfixo persoluat. Quod ita ostendunt: Ad Cambium reale & verum illud tantum exigitur, ut pecunia in vno loco accepta actu & re ipsa persoluat in alio diuerso & distante, hoc autem vere ac re ipsa præstat factor Campforis, ergo huiusmodi cambium verum est & reale.

Dices præstat quidem illud, sed in fide & persona eiusdem Campforis, Dico, Hoc non tollere, nec prohibere, quin Cambium illud sit reale & verum. Probo, Sicut ad veram emptionem & venditionem exiguntur duo contrahentes, venditor qui conferat usuram, & emptor qui reddat pretium, ita in Cambio duo commutantes & cambientes suas pecunias in diuersis locis: sed non desinit emptio aliqua esse vera emptio, eo quod Ioannes venditor conferat Petro emptori non habenti pecunias amicam, qui loco eius conferat pretium ab ipsomet Ioanne recipiendum, ergo pari ratione quando pecunia accepta Valentia, actu & re ipsa restituitur commutata Metinæ, quod Campfor ipse, qui Valentia illam contulit, tradat Campuario factorem, à quo illa soluat, non tollit, quin sit vere ac realis commutatio, cum realiter & vere sit facienda solutio illius in alio loco: in quo potissime consistit propria vis & ratio Cambij realis & veri, nepe ut que pecunia in vno loco recipitur, in alio diuerso commutata restituatur, a quocunque illa restituatur.

Quod vero solent Campfores in hoc casu exigere præter commune pretium Cambij, tanquam in stipendium & pretium illius officij, quod præstant Campuario, exhibentes illi factorem soluturum litteras in loco designato, veluti duo pro centum, dicunt: [Por la factoria,] si responsali Campforis, qui designatur soluturus Cambium illud, non sit Campsuarius aliud pretium seorsum collaturus, non dubito pro illo officio & [Factoria] posse iuste recipi, quia officium istud quod illi campfor præstat, pretio æstimabile est, & et dignum. Quia si ab alio tertio mercatore subscribere litteras eiusdem Campsuarij illud præstaretur, esset pretio æstimabile, quod ab ipso Campfore præstetur, non tollit quin pretio quoque æstimabile sit: quidquid enim secundum se & ex natura rei meretur pretium aliquod, siue ab hoc siue ab alio efficiatur, tali pretio dignum est, Et confirmatur, Si quis egeret operario aliquo in vinea sua, illum verò meis sumptibus & expensis ego illi offerrem, quis dubitat, posse me à domino illius vineæ iuste recipere eandem mercedem, & stipendium, quod illi operario deberetur? cum meis sumptibus ille labore, Pari ergo ratione, cum factor ille qui Cambium soluturus est in loco solutioni designato, meis ut ita dicam sumptibus, & expensis officium illud præstet, quod non præstaret nisi ego illum obtulissem Campuario, sicut ille iuste reciperet pretium aliquod vel stipendium pro obsequio & officio quod in solutione illa præstat, ita & ego, qui illum Campuario offero, & cui illius officij maneo debitor, Officium autem illud pretio æstimabile esse ex eo constat, quia eo ipso quod illud quis suscipit, questurus est pecunias, vel conuersurus proprias in illius Cambij solutionem, cuius officij maneo ego debitor, propterea quod quotiescunque simile obsequium, & solutionem alicuius Cambij à me ille postulat, iniuste & infideliter agerem, nisi illud similiter persoluerem.

Dixi nisi responsali siue factori illius Campforis aliud pretium Campsuarius iste compellatur seorsum reddere, quia iniustum esset & iniustum, ut pro eodem officio, [Y por vna misma factoria] postularentur ab illo duo pretia, siue stipenda distincta, præstant autem in hoc casu Campfor conferens factorem & factor ab illo traditus huic Campuario vnum tantum idem que officium, quod est soluere Cambium illud in loco designato. Quo fit, ut possint quidem (sicut in proxime sequenti controu. dicemus) diuidere illud inter se, minime verò duo pretia vel stipendia eiusdem officij exigere, vel recipere.

Nec obstant que in oppositum adducta sunt.

Ad primum enim respondeo. Campsuarium in hoc genere Cambij habere in alio loco solutioni designato creditum, quod vere ipsius creditum est, cum habeat à quo cambium illud realiter & vere persoluat, quemadmodum habet vere creditum, si litteris ab alio mercatore subscriptis cambium illud celebraretur. Nam cum habere creditum in loco solutionis nihil aliud sit, quam habere ibi à quo solutio illa veresiat, siue illud habeat Campsuarius persoluit ipsum, siue per subscriptionem & epistolam alterius mercatoris, siue opera & interuentu eiusdem Campsuarij, cum quo Cambium illud exercet, habet vere creditum in loco ubi soluetur est Cambium.

Ad confirmationem dico, nullum esse incommodum, ut Campfor, qui pecuniam Valentia conferat, offerat se ipsum quasi fideiussorem factori suo existenti Metinæ: si quidem offerret se in fideiussorem sibi ipsi, & pecuniam quam idem Valentia confert, esset profecto signum, nullus enim sibi ipsi debitor vel fideiussor constitui potest: at in hoc genere contractus (de quo hic loquimur) solum constituit se ipsum in fideiussorem pecuniam, ex qua factor ipsius soluet Metinæ pro Campuario illo.

Eadem ratione diluitur secundum. Existunt enim Metinæ in hoc casu in solutione Cambij personæ diuersæ, sicut extiterant duæ Valentia in illius traditione: Valentia enim fuerunt Campfor pecuniam conferens, & Campsuarius illam recipiens: Metinæ vero eo ipso quo factor illam campfori ascribit in libro suarum rationum, constituitque se ipsum in eo debitorem illius pecuniam, cuius simul facit Campforem Valentinum creditorem, exercet vere utramque personam, & Campsuarij soluentis Metinæ, & campforis recipientis ibidem suam pecuniam commutatam.

Ad vltimum dico, non augeri iustum pretium Cambij hac ratione, quia illa duo nullo modo recipiuntur tanquam pretium cambij, sed tanquam stipendium iuste debitum officio; quod Campfor in hoc casu præstat ipsi Campuario, exhibens illi factorem à quo fiat debita solutio, quod officium ut constat pretio æstimabile est, & illo dignum.

Admonendus tamen est in hoc casu Campfor, iuxta ea que superius explicantes cap. Navigauit diximus ne hoc officium præstet quasi expaeto, obligans Campsuarium non habentem pecuniam vel creditum, ut ab ipso recipiat factorem reddito illo stipendio duorum pro 100. quin potius ut iuste ac recte illud præstet, debet inuitatus & rogatus à Campuario, nec aliter illud præstare, saltem non potest tum illo ita conuenire: Conferam tibi pecuniam quam postulas Cambiendam Metinæ, modo recipias simul à me factorem qui illam ibi restituat. Quia sicut in mutuo non licet obligare mutuatarium, ne libere celebret contractum Assurance, si illo indigerit, cum quocunque assurecuratore, ut in illo cap. Naviganti habetur: ita neque in Cambio, licet obligare campsuarium indigentem factore à quo fiat solutio, ut recipiat illud ab ipsomet Campfore tradente pecuniam, sed relinquendum est ille liber, ut factorem illum & creditum recipiat à quocunque voluerit, qui ad subscribendas illius litteras

tas sufficiens sit, & idoneus. Quando vero idem Campsuarius illud à Campfore ipso postulat seu rogabit, licebit quidem iuxta ea quæ hic dicimus. Quin etiam, ubi viderit Campfor nullum occurrere mercatorem, cuius fide & subscriptione habeat Campsuarius, à quo pecunia qua plurimum indiget, & quam querit, in loco Cambij persoluat, tunc ut necessitati illius subueniat, poterit sicut diximus in mutuo, ex charitate vel benevolentia offerre illi factorem, qui loco eius persoluat, in libera eiusdem Campsuarii facultate illud omnino relinquens.

Maiores autem difficultates seu omnium maxima illa est, quæ versatur circa secundum modum cambiendi, qui adeo inter mercatores ab aliquot annis nostro seculo introductus est, ut nulla fere alia ubique terrarum iam hodie cambia celebrentur, nisi ea de quibus nunc dicturi sumus. Videamus igitur.

CONTROVERSIÆ

Duodecima.

LICEAT NE ITA CMBIVM exercere, ut idem Campfor, qui Valentia pecuniam confert, faciat ex sua, similiter pecunia illud Metina persolui a suomet responsali, & factore?

S V M M A R I V M.

- 1 Cambiendi alia praxis, usitata in omnibus fere provincijs.
- 2 In hoc genere cambij tria reperiuntur.
- 3 Obseruanda duo in cambijs.
- 4 Iniustitia, & simulatio ostenditur, in cambijs.
- 5 Opinio auctoris de cambijs.
- 6 Cambium verum, & iustum est, in quo nec aliquid sumitur ratione temporis, nec Campsuarius aggrauatur.
- 7 Cambij natura non repugnat, ut idem factor duplicem gerat personam. &c.
- 9 Factor rectè potest secundas litteras ad eundem campforem remittere.

OBTINUIT plurimum hoc nostro seculo mercatorum usus, ut omnia fere cambia, maxime quæ in Italia & Regionibus illis exercètur, hoc modo fiant: Ut idem Campfor qui pecuniam v.g. in Hispania confert i constituendam à Campsuario Lugduni, siue Placentia in nundinis ibi celebrandis, litteras campforias, virtute quarum pecunia in Hispania accepta Lugduni vel Placentia cambienda est, ad suomet responsalem vel factorem transmittat, soluendas ex pecunijs eiusdem Campforis Hispani, remissa rursum solutione illarum pecuniarum, quæ Lugduni reddittæ fuerint, eidem Campfori Hispano per aliud secundum cambium a Lugduno, vel Placentia in Hispaniam.

- 1 Et quo hic modus cambiendi, facilius a Theologo intelligatur, praxim illius sub proprijs nominibus hic referamus. Postulat Petrus campsuarius à Ioanne campfore Hispano Valentia mille scuta aurea, quorum unumquodque æstimatur Valentia v. g. 11. argenteis & dimidio, restituendos in proximis nundinis Placentia apud Italos celebrandis, sed cum Petrus Placentia nec pecuniam habeat, neque creditum vllum, (sic enim constituendum est in cambio de quo hic agimus) rogat Ioannem, vel conuenit cum illo, ut pecuniam, quam ab eo postulat, ipsemet persolui faciat ex ea quam Placentia habet, præstatque illud

Ioannes vel confectis datisque litteris campforijs ab ipso Petro, quæ mittantur Placentiam ad Andream responsalem, & factorem Ioannis, vna cum epistola per quam Ioannes præcipit Andrea, ut litteras illas Petri recipiat, ac persoluat vel ex propria pecunia eiusdem Ioannis, vel alterius quam habet idem Ioannes suæ permixtam ad eadem negotia & Cambia apud illum. Vel quod certe, quantum ad hoc genus negotij & contractus idem est, ipsemet Ioannes conficit litteras, quas vna cum aliqua epistola sua mittit Placentiam ad eundem Andream, virtute quarum ex pecunijs eiusdem Ioannes designat, ut fiat Placentia, Ab Andrea illius cambij a Petro in Hispania recepti, solutio. Siquidem fiant litteræ ab ipso Petro sic scribit.

Pagareis per esta primera de cambio, en la primera feria que viene de Agosto a vos mismo mil escudos de oro, a razon de onze reales y medio cada vno, y puestas a mi cuenta, bareys creedor dellos a Ioan, &c.

¶ Pedro.

Quæ litteræ ex se ipsis nullam quidem haberent vim, cum Petrus nullum ibi habeat creditum, sed per epistolam, quam vna cum illis mittit Ioannes Andrea, red dantur efficaces, sortiunturque suum effectum, perinde ac si essent ipsius Ioannis. Quo circa in hoc contractu idem est iudicium, siue litteræ huiusmodi à Petro conficiantur, siue ab eodem Ioanne, cum ab Andrea non admittantur, neque soluantur nisi tanquam litteræ Ioannis, propter epistolam illius vna cum illis litteris receptam. Quo de causa plerunque ipsemet Ioannes ita conficit sub hac forma.

Pagareis por esta primera de cambio, en la primera feria que viene de Agosto, a vos mismo mil escudos de oro, al iusto valor, y assentados a cuenta de Pedro sobre mi. De Valencia, &c.

¶ Ioan.

Dicit [a vos mismo,] quia refert Andreas utramque personam & Campsuarii soluentis, & campforis recipientis illam solutionem: Additque [sobre mi,] quia cum Petrus neque pecuniam, neque creditum vllum ibi habeat, admonet Ioannes Andream, ut ex suismet pecunijs debitum illud soluat, seu in libro rationum constituat quidem Petrum debitorem, Ioannem vero quasi fideiussorem, & creditorem eiusdem Petri in quantitate illius cambij.

Receptis huiusmodi litteris & epistola Ioannis ab Andrea, adueniente nundinarum tempore, & termino solutionum dicunt [de los pagamentos,] in cuius initio fiunt à varijs campforibus & mercatoribus multarum litterarum oblationes, seu propositiones, & acceptanceones, & constituuntur (ea ratione qua inferior dicemus) communi præcipuorum campforum consensu pretia cambiorum, quæ ex illo loco in alia diuersa deinde remittenda sunt, Andream iuxta præscriptum illarum litterarum & epistolæ Ioannis, constituit in libris suarum rationum Petrum debitorem illius cambij seu litterarum, sub nomine Ioannis vel eius ex cuius pecunia scripsit Ioannes illam solutionem fieri, & in alio loco eiusdem libri constituit Ioannem, vel eum ex cuius pecunia solutionem illam scripsit Ioannes fieri, creditorem Petri in ea quantitate, sub hac forma, Quam ut Theologi, qui ab huiusmodi disputationibus satis alieni esse solent, apertius intelligat, placet sub illorum idiomate hic apponere.

Habent huiusmodi factores seu responsales campforum in alijs locis degèrium, duos libros, huic contractui

tractui cambiorum quæ in nudinis persoluantur, peculiariter destinatos, vocant illos [Libros de ferias] quorum alter minor est dictus [Manual:] alter maior: in manuali scribunt,

Deue Pedro de Valencia mil escudos, que me ha sacado a pagar Ioan de Valencia en esta feria de Agosto a mi mismo, cambiadas con figo mismo.] Si solutio fiat quasi ex pecunijs eiusdem factoris addit: [y remite por mi cuenta corriente.] Si vero fiat solutio ex pecunijs eiusdem Ioannis, vel alterius, scribit, [Y remite por cuenta corriente de Ioan de Valencia, o de N.

In libro autem maiori hanc eandem scripturam ita diuidit, vt in quadam pagina scribat.

[Deue Pedro su cuenta corriente, sobre de Iuan de Valencia mil escudos, que me ha sacado dicho Iuan de Valencia a mi mismo:] Additque sicut in manuali, si solutio fiat ex pecunijs eiusdem Andrea: [Cambiados con migo mismo,] si fiat ex pecunijs Ioannis ait, vel [cambiados con N.] ex [cambiados con figo mismo, cuius pecunijs fiet solutio.

In alia vero pagina eiusdem libri, si tam cambium quam eius solutio sint ex pecunijs eiusdem Ioannis, & non alterius, scribit,

[Ha de hauer Ioan de Valencia su cuenta corriente mil escudos, me ha remitido de mi mismo, cambiados con figo mismo:] Similiter scribitur si ex pecunijs alterius fiant cambium hoc & illius solutio posito nomine illius,

Hac ratione & per hæc sic scripta ab Andrea in libris suarum rationum intelligitur, & censetur realiter facta solutio cambij accepti a Petro Valentia, & soluendi Placentia.

Eadem omnino ratione celebrantur communiter cambia in locis Italiae, & Gallia: veluti à Florentia in Lugdunum, à Roma in Placentiam: illud solum interest, vt pecuniæ quæ cambiantur ab Hispania in alias Regiones, & Prouincias commutentur sub nomine ducatorum, seu scutorum aureorum, in Italia vero, & Gallia sub nomine Marcarum, quarum vnaqueque vbi maior est inter illos pecuniarum copia æstimatur 57. scutis aureis, vel circiter, vbi minor vero 58. scutis aureis. Quod vero ad alia pertinet, nimirum ad litteras campforias, ad scripturas quæ a Campforibus, vel factoribus eorum fiunt in suis libris rationum, seu nudinarum, & similia, mutato tantum idiomate Prouinciæ eadem omnino ratione sese habent. Etenim si quærat Franciscus v.g. Florentia à Baptista Campfore 10. MM. quarum vnaqueque æstimatur Florentia 57. scutis aureis, restituendas per cambium Lugduni in proximè sequentibus nudinis Augusti, Baptista Florentinus campfor intelligens Franciscum campforarium nec pecuniam, nec creditum habere Lugduni, scribit ad Matthiam factorem suum Lugdunensem persoluat cambium illud celebratum Florentia cum Francisco, ex pecunijs ipsius quas Mathias Lugduni apud se habet, cum simili commissione quam diximus, vt facta illius solutio remittat ad ipsum Florentiam litteras campforias, quibus indicatur Francisco solutio illius debiti iuxta valorem quem habet vnaqueque MM. Lugduni, nimirum 58. scutorum aureorum. Sic ergo ad illum scribit,

Pagate per questa prima di cambio in fiera prossima di Agosto a voi medesimo MM. 10. de oro per la valuta, a conto mio, & ponete per Francesco sopra di me.

Vna cum his litteris scribit ad Mathiam per peculiarem epistolam vt illarum 10. MM. faciat, seu scribat in suo libro debitorem Francisco, & creditorem se,

vel illum cuius sunt pecuniæ illæ Francisco tradite, comittitque illi, vt easdem 10. MM. pro Francisco illa ratione solutas, & quarum Franciscus debitor est, per secundum cambium à Lugduno in Florentiam remittat ipsi Baptista recipiendas, & à Francisco ibi persolueudas, iuxta pretium quod habent Lugduni, vbi fit illud secundum cambium, nempe 58. scutorum aureorum pro marca Quibus litteris à Matthia confectis & ad Baptistam Florentinum remissis persolueendis ibi à Francisco, Baptista constituit similiter in libro suarum rationum & cambiorum Franciscum debitorem illius cambij, se vero eiusdem creditorem, sicque æquantur computa libri Baptista cum libro Matthia responsalis sui, recipitque Baptista Florentia debitum illud à Francisco cum lucro vnus scuti aurei pro Marca, ratione secundi cambij illi remissa à Matthia a Lugduno in Florentiam, propter maiorem æstimationem quæ habet Marca Lugduni quam Florentia.

Hic ergo est vsus seu praxis horum Cambiorum vbi que terrarum hoc nostro seculo iuxta, quam hæc tria reperiuntur in hoc genere cambij. Primo, vt idem Campfor qui confert pecuniam in vno loco. v.g. Florentia, fit eiusdem receptor & solutor in alio, nempe Lugduni. Ratio est aperta quia Mathias solus Lugduni ipsi Baptista ex pecunijs eiusdem Baptista, tanquam illius responsalis & factor, & virtute litterarum quas idem Baptista confecit, & misit, refert profecto duplicem personam: vnam eiusdem Baptista, vt soluentis cambium illud, & aliam eiusdem Baptista vt recipientis illam solutionem. Quando enim in libro suarum rationum constituit Franciscum debitorem illius cambij illarumque litterarum, supra Baptistam, vel in fide, & per litteras eiusdem Baptista facit ipsum Baptistam tanquam soluentem cambium illud: quando vero constituit illum in eodem libro creditorem Francisci facit eundem Baptistam personam recipientem solutionem illam.

Secundo, vt duplex celebretur cambium in huiusmodi contractu: Prius, quando Baptista confert Francisco Florentia illas 10. Marchas, iuxta valorem & pretium quod habent communi vsu fori Florentia, nempe 57. scutorum in auro, quod Cambium absoluit & perficitur Lugduni, cum primum fit illius solutio in fide & nomine Baptista, & quasi ex pecunijs illius: Qua solutione sic facta, & per eam absoluto iam & finito illo priori Cambio à Florentia in Lugdunum, quando deinde Mathias conficit secundas litteras, quibus indicit solutionem illarum 10. marcharum faciendam a Francisco Florentia, remittens illas ad Baptistam iuxta pretium quo illa commutantur communi vsu fori à Lugduno in Florentiam, nempe 58. scutorum in auro, exercetur secundum cambium a Lugduno in Florentiam, perinde ac si Franciscus extitisset Lugduni, recepissetque à Mathia ex pecunijs Baptista Cambium persolueendum Florentia.

Sequitur tertio, maxime obseruandum ad ferendum rectum iudicium de iustitia huius cambij, Vt quauis in hoc genere contractus duplex Cambium, vt diximus interueniat, non propterea duplex lucrum vel interesse solui a Campforario, sed vnicum tantum, illud scilicet quod habet communis vsus fori ex loco vbi minor est copia pecuniarum, ad locum vbi est maior illarum abundantia: In alijs enim locis aut fit secundum æqualitatem, & vt dicunt [A la par,] aut cum aliquo lucro ipsius Campforarij. Exemplo proposito rem illustremus. Petrus recipiens Valentia à Ioanne 100. aureos restituendos Antuerpia, recipit vnumquemque eorum pretio vndecim argenteorum & dimidij, quos in minori pretio saltim non in maiori restituit, & computantur illi Antuerpia, à quocunque fiat ibi illorum solutio: qua facta in remissione

sione illius cambij, dicunt [En el retorno] indicitur illi solutio debiti, quod cōtraxit Antuerpiæ per priorem illam solutionē ibi factam remittitur quæ tunc ad Ioannem ex Antuerpia in Valentiam litteræ Campforis illius debiti persoluendi à Petro, tuncque soluit illos 100. aureos, iuxta preteritum quo æstimantur commutati ex Antuerpia in Valentiam, quod solet esse maius, propter inopiam pecuniarum quam communiter patitur Flandria, & maiorem abundantiam illarum in quocunque loco Hispaniæ. Vice versa, si fiat Cambium, ex Valentia in Metinam, eo modo quem nunc tractamus, factore Metinensi solvente ex pecunijs eiusdem Campforis Valentini, & remissis deinde ad illud litteris, quibus indicatur Campsuario Valentini solutio debiti, & pecuniæ: ex qua prius illud Cambium factum Metinæ persolutum, non soluit Campsuarius, nisi in eum quoque interesse & pretium, quod scilicet habet tempore contractus usus fore à Valentia in Metinam. In secundo namque cambio, vel reductione pecuniæ, quam dicunt [el retorno], communiter à Metina in Valentiam aut sit æqualiter [A la par], aut cum lucro eius, qui pecuniam acceptam Metinæ debet restituere Valentia, quia maior communiter existit ibi pecuniarum copia quam Valentia. Similiter res habet inter quocunque loca huiusmodi commutatio & Cambium exercetur. Quoniam si eadem sit pecuniarum copia, & æstimatio in utrisque, cambium fit in quocunque illorum [A la par], & sine ullo lucro: si vero alter alterum excedat in illarum abundantia, à loco in quo abundant locum in quo deficiunt, cambium cum lucro recipientis Cambium, loco vero in quo pauciores existunt ad locum in quo illa abundant, cum lucro conferentis.

Præter hæc alia duo circa hoc genus Cambij obsorvanda sunt. Prius est, Campsuarium recipientem pecunias Valentia restituendas Lugduni ubi nullam ibi habet pecuniæ, vel creditum habet tamen ibi alibi sed recipit illas cambium Lugdani, quia Campfor non vult aliter, neque in alium locum tunc cambire, huiusmodi inquam campsuarium convenire quâdoque cum Campfore, ut solutio illa sui Cambij faciendâ Lugduni à factore, & ex pecunijs ipsiusmet campforis, non indicatur ei restituenda Valentia, sed in alio loco, veluti Metinæ, Placentia, vel alibi, ubi habet illas pecunias vel creditum, eritque sibi gratum eò litteras sui debiti remitti à Lugduno, ut ea ratione quas habet in alijs locis recuperet, vel ob aliquam aliam causam ipsi gratam. Cæterum, siue debitum illud & solutio facta ex pecunijs eiusdem campforis, siue factoris remittantur in locum ubi campsuarius existit, & prius cambium exercuit, siue in alium locum ex consensu campforis, idem genus cambij est, & idem omnino cambiendi modus: mutatio enim loci, in quem debitum illud remittatur, cum à campsuario reuera persolendum sit, ubicunque persolatur, non mutat naturam vel rationem huius contractus.

Alterum est Mercatores, siue Campfores quandoque non solum exercere cambia ex pecunia sibi propria, sed ex aliqua alia alicuius amici sibi commissa, & apud se deposita ad captanda lucra: Quo casu qui pecuniam ita apud campforem deposuit, & cōstituit, campfor quoque est, quamvis non immediatè, sed per interpositam personam: quo circa quæcunque affirmamus de Campfore ipso, cōsenda similiter sunt pertinere ad eos, qui pecunias suas habent apud illos ad cambiendum depositas, quotiescunque campfor ipse ex pecunijs illorum cambia exercuerit. Sed hac lege, ut si is qui pecuniam illi commisit, expressè admonuerit campforem, ne pecunias suas alicui cambio in iudicio anunt periculoso, & suspecto tradat, agnoscatque campforem illum virum timoratum & iustum, si quidem campfor illo ignorante cambium aliquod

celebrauerit ab æquitate & legibus iusti cambij alienum, immunis ille est ab omni delicto: tum, propter illius iniquitatis ignorantiam, tum verò, quia iam illum admonuit, ne ex pecunia sua contractum exerceat aliqua ratione iniquum, iudicavitque illum id diligenter obseruaturum, cum noscet eum virum timoratum, & iustum, existit enim ipse in bona fide: Cæterum quotiescunque intellexerit, campforis vitiose ex pecunia illi commissa ad cambiendum, lucrum aliquod iniustum percipisse, tenetur illud omnino restituere ratione rei acceptæ, sibi alienæ: Quod si pecuniam suam apud eum campforem deposuit, quem suspicatur, & timeret esse parum timoratum, & iustum, & facile sub titulo cambij vsuras exercere, iudicandum erit de huiusmodi iuxta ea, quæ superius docuimus q. 77. art. 4. Contro. 4. de committente seu deponente pecunias suas apud vsurarium. Existit enim huiusmodi in statu peccati, cum exponat suam pecuniam sciens & prudens probabili periculo nocendi fratri cum illa, sicut qui traderet gladium furioso.

His ita constitutis ac explicatis quærimus.

AN HOC CMBIVM, IN QVO IDEM Campfor curat debitum campsuarij ex bonis suis in loco nundinarum persolui, ac sibi deinde cum lucro remitti, sit iustum & licitum?

HOC genus cambij, quod potissime hodie ubique terrarum & ab omnibus ferè exercetur, veteres Theologi qui hoc nostrum seculum præcesserunt, perspicuum est non agnouisse, ac propterea de illius iustitia vel iniquitate nihil reliquisse scriptum. Ex recentioribus verò qui de contractibus hac ætate scripserunt, plerique illud absolute & omnino damnant tanquam fictum, & simulatum murum. Ita Soto lib. 6. de Iust. q. 10. art. 1. in fine & q. 13. art. 1. conclu. 3. sed apertius Mercat. lib. cit. cap. 7. & alij multi.

Utuntur verò ad illius simulationem & iniustitiam ostendendam his potissime rationibus. Prima (quæ videtur Mercatus loco citato) est. In cambio reali & vero sicut in traditione pecuniæ reperiuntur duæ personæ realiter distinctæ, nempe campfor illam conferens, & campsuarius illam recipiens, ita quoque solutio illius pecuniæ, in loco nundinarum ubi illa fit, exigit similiter duas personas realiter diuersas, nempe personam soluentem vice campsuarij, & personam recipientem solutionem illam vice campforis: at in Cambio (de quo hic agimus) non reperiuntur huiusmodi personæ ita diuersæ, non est igitur illud reale & verum. Maior probatur, quia tam solutio cambij in loco nundinarum, quam prius traditio pecuniæ in loco ubi capit illud celebrari, sunt actus iustitiæ commutatiuæ, vel ut supra diximus vnus & simplex actus, vnaque & simplex commutatio pecuniarum, quæ incipit & inchoatur in loco ubi traditur pecunia à campfore, perficitur autè ubi illa commutata restituitur: omnis vero iustitia maxime commutatiua exigit duas personas diuersas, inter quas actus illius exerceatur, cum iustitia ut 1. tomo quæstio. 8. art. 2. abundè vidimus ex Aristotele, & omnibus tam Philosophis quam Theologis, sit ad alterum, & nulla ratione ad se ipsum. Minor patet, quia in hoc Cambio tempore solutionis factor campforis, licet verè referat personam illius ad recipiendam solutionem, personam vero campsuarij soluturi fingit potius, quam vere illam referat, cum neque pecuniam, neque creditum proprium habeat campsuarius apud illum factorem, neque nomen eius factor ille forsan agnoscat, sed quidquid agit, in fide & ex commissione campforis agat. Et confirmatur, Quoniam

niam cum factor iste quidquid agit in loco nundinarum, non aliter illud agat, quam ex sola commissione Campforis, & iuxta ordinem sibi à Campfore traditum, in omnibus quæ ibi præstat, refert omnino personam Campforis, agitque id ipsum, quod Campfor si actu & in persona propria ibi extitisset, præstaret at si Campfor ipse in propria persona ubi extitisset, nulla ratione potuisset exercere duas illas personas, soluentis, & recipientis solutionem, ergo neque factor, illius potest illas exercere, vel referre.

Secundo, Cambium reale & verum (quod satis ex superioribus constat) est commutatio inter pecunias diuersas, in diuersis locis, In hoc autem Cambio non reperiuntur duæ pecuniæ diuersæ, nam diuersitas pecuniarum sumitur in huiusmodi negotijs, & commercijs ex diuersitate dominorum, idem autem Campfor est dominus pecuniæ à principio traditæ Campsuarius, & pecuniæ ex qua per eundem Campforis epistolam efficit factor illius prioris solutionem: Vnde eadem in vtroque loco est pecunia, nec fit commutatio inter diuersas, sed fingitur profecto. Et confirmatur, Quia in hoc cambio non fit reuera commutatio pecuniarum campforis cum pecunijs campsuarij, in qua commutatione penes diuersa loca consistit propria vis, & ratio huius contractus, sed fingitur solum, cum à parte rei si quæ commutatio hic reperiatur solum sit pecuniæ campforis in vno loco traditæ, cum pecunia eiusdem campforis in alio receptæ, quæ commutatio spectata propria natura cambij figmentum, & simulatio potius quædam est, quam verum cambium: Nec non esset vera & realis venditio sed simulata & ficta, in qua & merx quæ venditur, & pecunia in illius pretium tradita ad eiusdem omnino dominium spectarent, cum nullus dicatur nisi fictæ rem suam emere.

Tertio (Quo principio sæpe vsi fuimus) cum cambium pecuniarum valde simile sit commutationi mercium si quæ commutatio mercium simulata sit & ficta, cambium eadem ratione factum simulatum quoque censendum est, & non verum: at si Petrus accipiat Valentiam triticum, Ioanni restituendum Casaraugustæ restitutio autem illius tritici fieret Casaraugustæ ex tritico eiusdem Ioannis, quis non videat huiusmodi commutationem tritici nulla ratione posse censerem veram, sed vere simulatam, & fictam. Eadem autem ratione, exercetur Cambium de quo hic agimus. Accipit enim Petrus à Ioanne pecuniam aliquam Valentiam, commutandam cum alia quæ Antuerpiæ Ioanni restituenda est, restitutio vero ista ac solutio fit ibi per illas scripturas librorum nundinarum apud factorem, ex eadem pecunia Ioannis, vel eius qui illam contulerat Valentiam.

Quarto, In hoc Cambio Petrus accipiens Valentiam pecuniam à Ioanne post quatuor vel sex menses restituendam compellitur in eodem loco eidem Ioanni illam restituere, & cum lucro, eadem omnino ratione, ac si mutuo ab illo eam accepisset, restituendam post aliquod tempus cum aliquo interesse ultra sortem: litteræ autem quæ conficiuntur, vel ab ipso Petro sicut disponit idem Ioannes, vel ab eodem Ioanne ad suum factorem, & rationes ille & computaque factor Ioannis Antuerpiæ, vel Placentiæ scribit in suo libro rationum nundinarum, & aliæ litteræ quæ secundæ & quasi per secundum Cambium remittuntur ex Antuerpia Valentiam ad Ioannem, quibus indicitur Petro solutio illius pecuniæ, hæc omnia nihil aliud reuera sunt quam ambages, & circuitus quidam in quibus impij ambulant, & figmenta cupiditatis ad dissimulandum mutuum illud vsurarium Ioannis cum Petro, qui omnes istos circuitus plerumque ignorat omnino, nec aliud nouit, quam se pecuniam qua plurimum indiguit accepisse à Ioanne, post aliquod tempus illi restituendam nec accepisse illam gratis, quod valde oprasset, sed sub pacto persoluendi in eodem

loco, lucrum quod post aliquot menses idem Ioannes significabit sibi deberi ex cambio, soluique illud in sola fide Ioannis, qui dicit celebratum esse cambium, & cum illis interesse dicit: quia miser Campsuarius sua necessitate compulsus ad illam redemptionem sibi à principio Ioanni promisserat.

Quinto, In hoc cambio, re ipsa diligenter considerata, perinde se habet miser Campsuarius, ac si litteras dedisset fictas, nempe aut non mittendas, aut red dituras inanes, & persolurus interesse: cum nullam habeat in loco solutionis pecuniam, vel creditum, sed ab eodem Campfore omnia ordinantur, & ad eius nutum fiunt. Quæ etiam habet se sicut mutuatarius, cum quo ita conueniret mutans: dabo tibi initio Julij 100. aureos, quos restituros mihi post quatuor menses, cum eodem interesse quod recipiant Campfores ex Cambijs ad nundinas Octobris proxime futuras ab ipso celebrandas. Quæ omnia perspicuum est iniqua esse, & mutua. Quod autem ita reuera se habeat, perspicuum est ex diotjs: quia illo non fit factorem Campforis, nec dicitur nomine, nec virtute alicuius litteræ ipsius, factor Campforis, quidquam præstat, sed ambages illi & circuitus litterarum, & scripturarum in libris rationum, in car campforem & factorem qui suas habeat inter se (ve dicunt) intelligencias, versantur, miser Campsuarius nihil aliud intelligente (vt diximus) quam se teneri ad reddendam in eodem loco, eidem mercatori post aliquod tempus, cum aliquo interesse & lucro pecuniam quam ab illo accepit.

Vltimo, committitur præterea in hoc contracta alia iniquitas. Quia Campfor scilicet ad suum factorem, vt sibi ipsi persoluat in fide & nomine eiusdem Campforis, vel eius qui pecuniam nullam dedit in prior loco, pro hoc officio, quasi verum creditum ad verum Cambium exhibuerit ipsi campsuatio, exigit ab illo præter interesse illius cambij quod constat esse fictum, aliquod seorsum stipendium illius officij, quod vocamus Factoriam. Et nonnunquam factor illi qui fingit solutionem, & remittit alias litteras à loco solutionis, quasi per secundum Cambium, exigit quoque pro suo officio, & factoria aliud interesse: quæ omnia apertissimam continent iniquitatem.

Alij vero ex eisdem recentioribus vt Thomas Senensis Religiosus Dominicanus, & nonnulli alij hoc genus Cambij non damnant, quin potius iustum censent ac licitum modo seruetur in eodestum pretium, neque ratione temporis aliquid vitra illud exigatur. Constituunt vero, vt doceant hunc Cambiendi modum iuste fieri hæc.

Primo, Quod nos proposita praxi huiusmodi cambij secundæ loco ex illo colligebamus, nimirum duo cambia in hoc contractu reuera exerceri. Alterum v.g. à Florentia in Lugdunum, iuxta pretium in quo estimatur Marcha Florentiæ, quod absoluitur, & finitur facta solutione Lugduni per scripturas factoris libro suarum rationum: & aliud, quod deinde fit à Lugduno in Florentiam per secundas litteras remissas ad priorem Campforem, iuxta pretium quod habet Marcha illa Lugduni: ita vt hoc secundum sit vere ac realiter distinctum à primo: Quod certe negari non potest, errant enim maxime in hac parte, qui putant ad contractum cambij vel ad campsuarium pertinere, vt pecunia illa exhibita Florentiæ in Lugdunum, reductatur à Lugduno in Florentiam. Tum, quia si ad hoc teneretur, esset mutuum, (vt supra docuimus). Tum etiam, quia ea ratione cambium non est à Florentia in Lugdunum, sed à Florentia in eandem Florentiam per intermedium Lugdunum: Constat etiam hoc primum fundamentum apertissima ratione. Quia si in Cambio à Florentia in Lugdunum campsuarius personaliter tempore nundinarum extiteret, & ex propria pecunia ibi solueret ad nihil amplius

plius teneretur, sed ibi finiret omnino contractus ille, & obligatio Campsuarij: quod autem solutio illa non fiat ex proprijs pecunijs Campsuarij, sed ex pecunijs alterius solventis pro illo, siue soluat pro illo alius mercator, qui litteras eius subscripserit, siue factor campforis ex suis, vel eiusdem campforis bonis, modo verè fiat illa solutio, non mutat naturam contractus. Vnde ex quacunque pecunia fiat Lugduni solutio Cambij, od destinata, ibi absolutum est, & omnino finitum. Quo fit, vt cum mercator, vel factor qui illud vice Campsuarij Lugduni persoluit, ex qua solutione mansit in ea quantitate creditor illius, conficitque nouas litteras, quibus remissis ad Campforem ipsum, vel quemcunque alium, debitum illud ab illo Campsuario recipiatur, esse reuera secundum cambium ab illo priori re ipsa diuersum, ac distinctum, & sub diuerso pretio, iuxta forum loci à quo illud remittitur.

Constituunt secundo, cum in hoc contractu duplex cambium exerceatur, ita vt illa duo se habere, vt si vnum sit iustum & licitum, & aliud quoque, v.g. si prius illud à Florentia in Lugdunum, eo pacto fiat, vt fiat eius solutio Lugduni à factore eiusdem campforis, iustum est, & posterius à Lugduno in Florentiam per litteras remissas ad eundem Campforem Florentinum, iustum quoque esse: Quod certum etiam esse debet, cum sit eadem vtriusque ratio: Nam sicut ex commissione campforis Florentini, cui libere & sponte consentit campsuarius, fiat solutio prioris cambij à factore Lugdunensi, pari quoque ratione ex eadem commissione, & consensu, remittitur per litteras secundas cambium, à Lugduno in Florentiam ad eundem campforem.

Constituunt tertio, pecunias, cum quibus exercentur cambia hæc in diuersis locis, verè diuersas esse, siue substantiam earum respiciamus, siue loca in quibus commutantur. Quia Romæ redduntur per cambium tot ducati dicti [de camera:] Florentiæ tot ducati [de oro in oro:] Neapoli tot ducati [de Carlini de Regno:] Venetijs tot ducati [correnti:] Lanuz, Antuerpiæ, Londini tot solidi, siue tot ducati quorum vnumquodque tot solidis æstimetur: Ex Hispania in alias regiones, seu è conuerso tot scuta, siue ducati, quorum vnumquodque æstimetur. [Et tantos maravedes,] inera Hispaniam [tantas Castellanias,] & sic de cæteris. Quin etiam, casu quo non existeret hæc diuersitas pecuniarum in diuersis locis, sed vnum idemque genus pecuniæ in omnibus haberetur: nihilominus pecunia, que secundum propriam substantiam & legale pretium vbique esset, vna & eadem, secundum æstimationem & pretium cambij esset in diuersis locis diuersa, quia vbi existeret copia illius, haberet minorem æstimationem & pretium, vbi vero penuria, maiorem. Vnde colligunt ex quacunque pecunia fiat cambij solutio, eo ipso quo fit in diuersis locis, commutari pecunias diuersas: pecuniam scilicet vnius loci cum pecunia alterius: quæ (vt constat) non possunt ad diuersa loca pertinere, quin diuersæ etiam sint.

Constituunt vltimo, non esse de essentia vel iustitia huius contractus, vt Campsuarius ex propria pecunia soluat cambium, aut per se ipsum, sed posse per aliam personam, & ex aliena pecunia illud persolvere, modo solutio illius verè ac realiter fiat, siue in numero, siue in scriptura cuius certa sit fides: Nã hæc de causa potest omnium consensu exerceri cambium, & iuste per litteras subscriptas alicuius mercatoris, in cuius fide fiat solutio: Potest etiam campfor ipse conferre campsuario non habenti in loco nundinarum & solutionis pecunias, vel creditum, factorem qui pecunijs suis, vel aliunde quaeritis faciat solutionem.

Colligunt ex his, hunc modum cambiendi non esse

Tomus Secundus.

se censendum fictum & simulatum, sed verum ac reale cambium, hæc ratione. In hoc cambio fit realiter & verè solutio pecuniæ, v.g. acceptæ Florentiæ, cum pecunia existenti Lugduni, quæ pecuniæ licet sint eiusdem domini illius scilicet Campforis, sunt tamen reuera diuersæ, tam secundum substantiam quam secundum æstimationem & pretium in illis locis, vt constat ex tertio fundamento, ergo interuenit in eo vera & realis commutatio diuersarum pecuniarum in diuersis locis, estque verum ac reale cambium. Secundo, si hoc cambium non esset reale, & verum illud certè esset (quod est præcipuum fundamentum opinionis oppositæ) quia in eo non existunt in loco solutionis duæ personæ realiter distinctæ, altera soluens & altera recipiens solutionem, sed idem factor qui refert personam Campforis creditoris receptori solutionem, fingitur simul persona Campsuarij debitoris reddituri illam: debent autem in hoc contractu reperiri in Lugduno tempore solutionis duæ personæ realiter distinctæ, sicut fuerunt Florentiæ vbi cambium exerceri cepit duæ reuera diuersæ: At hoc non obstat, nec efficit hunc contractum fictum: Probatur: Quia, quod posset aliquis alius, vel campfor ipse per interpositam personam, potest etiam per se ipsum, salua vera & propria natura huius contractus, potest autem alius mercator subscribens litteras campsuarij efficere, vt factor huius campforis persoluat Lugduni cambium illud sine pecunia numerata, per solam scripturam in libro rationum: Patet, quia si accidat, quod accidere potest, & accidit quandoque vt idem sit factor & Campforis qui pecuniam suam contulit Florentiæ, & mercatoris qui ibidem litteras illas subscripsit, in tali casu factor Lugdunensis receptoris litteris Campforis nulla interueniente actuali pecuniarum numeratione, sed scribens tantum Campsuarium debitorem Campforis, in fide & credito mercatoris illius qui litteras subscripserat, censetur veram ac realem præstitisse illius cambij solutionem: qua sic facta remittit deinde debitum illud per alias litteras & secundum cambium ad mercatorem illum. Tum etiam sicut contra Mercatum controuer. proxime præced. docuimus, potest ipsemet Campfor offerre campsuario factorem suum, à quo soluat cambium illud Lugduni ex pecunijs vel credito ipsius factoris: in quo etiam casu factor hic nullam actu numerat pecuniam, sed scribit solum in libro suarum rationum Campsuarium illum debitorem campforis Florentini, in fide & credito sui ipsius nempe factoris, & per illam scripturam censetur facta realiter & verè solutio illius Cambij in Lugduno: remittiturque deinde idem factor debitum illud per alias litteras, & secundum Cambium ad eundem campforem recipiendum ab illo campsuario. Poterit ergo Campfor idem obsequi & officium, quod ille alter mercator qui subscribit litteras, vel factor eiusdem Campforis in fide ipsius præstat Campsuario, præstare quoque illi per se ipsum, scribens suo factori vt ex pecunia eius quam apud se ille factor habet, & in suo computo, dicunt [a sua cuenta] collocaet in libro rationum Cambium illud, constituens debitorem Campsuarium illum in fide & credito eiusdem Campforis. Nec definit scriptura illa esse realis, & vera illius Cambij solutio, eo quod idem factor exerceat in hoc casu duplicem personam: Nam eadem ratione se habet, duplicemque similiter personam exercet in duobus prioribus casibus. In primo enim quando recipit litteras subscriptas, agit & personam Campforis scribens illum creditorem, & personam Campsuarij, scribens illum debitorem in fide illius mercatoris qui litteras subscripsit: Et similiter in secundo, quando idem Campfor designat illum solutorem Cambij, agit & personam Campforis scribens illum creditorem, & Campsuarij scribens illum debito-

D d d

rem

rem in fide sua. Vnde cum huiusmodi scripturae in libris suarum rationum apud mercatores, communi omnium nationum & gentium usu, & consensu, censeantur verae ac reales cambiorum & debitorum solutiones, fierique per illas cambij accepti Florentiae veras & reales solutiones Lugduni, non est censendum cambium de quo hic agimus simulatum vel fictum esse, sed reale & verum.

Fabianus noster in suo tractatu de cambijs par. 2. cap. secundo, ubi proponit tria argumenta, seu difficultates circa cambia per litteras, in secunda agens de campfore, qui rogatus a Campsuario scribit ad factorem suum ut litteras illius campsuarii recipiat, ac persoluat, quod est idem genus cambij de quo hic agimus, docet tria. Primum est, Campforem scientem aut probabiliter credentem se dare pecunias pauperi, qui in loco solutionis nulla ratione potest illas consignare, aut facere consignari, (sic ille loquitur) id est qui nullam ibi habeat pecuniam vel creditum, inique agere, & esse usurarium, quia etsi pauper ille litteras conficiat, & mittantur, nouit tamen Campfor illas fictas esse, & omnino inutiles: & peccare similiter si dubius pecuniam suam confert, quia (sicut diximus) exponit se periculo exercendi cambium fictum: qui verò exponit se periculo peccandi eo ipso peccat, ut habet communis doctrina tam Theologorum, quam Canonistarum in cap. Iuuenis de sponsalibus. Docet secundo Campforem conferentem pecunias suas Campsuario bona fide, & credentem habere reipsa pecuniam vel creditum in loco solutionis, si deinde intellexerit neque habere ibi pecuniam vel creditum, neque posse habere adueniente termino, teneri ad recuperandam tantum sortem sine villo interesse, vel lucro, adeo ut si aliquod inde perceperit, debeat omnino illud restituere. Quod si tempore contractus campsuarius non habeat in loco solutionis pecuniam vel creditum, possit tamen illud reuera ibi habere, verum esse cambium illud, quia sicut superius docuimus, non exigitur ut pecunia restituenda tempore contractus existat actu in loco solutionis, sed sufficit ut realiter & verè habeatur ibi tempore solutionis. Sicut potest (inquit) emi res futura ut iactus reus si iactum. ff. de actio. emptio. & vendit. & parus futurus l. nec emptio. ff. de contrahen. emptio. Docet tertio, si contractus cambij bona fide rectè iam confecto, verbi gratia, à Ianua in Lugdunum, Campfor deinde ad instantiam Campsuarii & rogatus ab illo (qui potest quidem soluere,) suis litteris, vel Epistola ordinet, & faciat ut scuti illi de marchâ qui sibi Lugduni consignandi sunt, & restituendi cominutari, nomine quidem ipsius Campsuarii, sed per epistolam & in fide sui ipsius sibi soluantur, (qui est casus & cambium de quo hic agimus) Campforem ita se gerentem & scribentem ad factorem suum culpandum non esse, Quia non ita se gerit, neque hoc officium praestat Campsuario, causa, vel intentione primaria lucrandi, sed rogatus à Campsuario, & in eius gratiam. Neque huic doctrinae vult repugnare, quae habentur in cap. Eijciens. distinct. 88. & cap. Quicumque & cap. si quis oblitus. 14. q. 1. quia in istis retribus damnatur negociator sola lucra nimia auaritate intendens, Campfor vero de quo hic agitur, non exercet hoc negotium ex intentione lucri, sed in gratiam Campsuarii, cum quo prius bona fide cambium exercuerat, credens illum habere in loco solutionis pecuniam, vel creditum. Admonet tamen ibi Fabianus: Ne hoc redigatur in usum, quia licet contractus hic in principio rectè intentione initus, & celebratus, fuerit verum cambium, at cum nullas habeat ibi Campfor reuera pecunias, vel creditum, nulla quoque (re diligenter inspecta) sit in eo pecuniarum à loco in locum vera commutatio.

Qua propter (inquit) si ipse Campfor appeteret ita fieri, esset usurarius, quia ex cambio quod non est vera commutatio, sed potius mutuum, lucrum appeteret. Colligit: ne igitur pareretur via ad fornicandum, id non nisi valde raro quo ad effectum, nunquam tamen ex ipsius Campforis affectu aut intentione faciendum est, sed tantummodo & praecise ad instantiam ipsius Campsuarii, & ex quadam Campforis erga illum ut sibi proximum sincera charitate.

Vbi Fabianus videtur aperte sentire, Imprimis, in primo limine contractus non licere ita cambire, ut Campfor ipse per suas litteras vel epistolam praecipiat factori suo illius cambij solutionem, ita ut quantum constituat quidem campsuarium debitorem, soluat tamen in fide [yacuata,] sui ipsius nempe eundem campforis: sed necessario oportere ut tempore contractus campfor certo vel maxime probabiliter existimet, habere Campsuarium in loco solutionis realiter & verè pecuniam, vel creditum, & sub hac bona fide conferre illi pecuniam. Secundo, cambio iam rectè constituto & facto, traditaque Campsuario pecunia sub illa bona fide, cum primum intelligitur Campsuarium nullam habere pecuniam, vel creditum in loco solutionis, propter quod esset rescindendus contractus ille, ut nullus & omnino inualidus, posse Campforem ad instantiam Campsuarii, & rogatum ab illo, nec vlla alia ratione, non ex affectu lucri, sed ut consulat illius Campsuarii honori, & necessitati, alijsve damnis quae illi acciderent, si contractus ille culpa ipsius Campsuarii, vel cambium fictum esset rescindendus, posse inquam tunc scribere, ac suis litteris vel epistola efficere, ut à suo proprio factore persoluantur. Vult tertio, Hoc non esse redigendum in usum, sed raro faciendum esse, & ex sola charitate, ad subueniendum misero campsuario, qui in illo discrimine sui honoris & aliorum damnorum se ipsum constituit: minime vero ex villo affectu lucri: vel intentione campforis. Quod licet videatur rectè Fabianus admonere, reddat tamen illius sententiam difficilior: quia percunctari illum lubet: Aut hic modus cambiandi, in quo Campfor ipse per suas litteras ordinat ac efficit cambium illud sic persolui, est verum & reale cambium, aut fictum, & mutuum palliatum, si verum cambium, licebit campfori illud exercere à principio cambij, & in ipso limine contractus, nec oportebit expectare campsuarium in illa discrimina incidisse: Quod si non est vera & realis commutatio pecuniae à loco in locum, nec verum cambium, nunquam illud licebit, nec rogante campsuario, nec ut illi subueniat, cum nulla ratione iuxta Apostolum sint facienda mala, ut aliqua inde veniant bona.

5 Ego certè in re adeo graui & difficili, & quam si probarem, nisi rectè fiat, vel damnarem, si rectè sit, innumeris nocerem conscientijs, cum adeo sit vbique terrarum in usu, malè doctiorum audire quam propriam proferre sententiam: Optarem etiam, quo mercatores securius agerent, ut ab hoc genere cambij abstinerent, ea tantum exercentes, in quibus campsuarius, vel per se ipsum, vel per litteras ab alio mercatore subscriptas, verum ac reale creditum in loco solutionis haberet: Ita ut campfor solius campforis & creditoris officium ageret: neque ad ipsum in loco solutionis aliquid aliud spectaret, quam per factorem suum, cambij à se collati, solutionem recipere. Cæterum quia hic cambiandi modus adeo inoleuit, nec mei muneris aut mearum virium est, illud etsi maxime periculosum iudicem, vel prohibere, vel mercatorum animos ab illo auertere, quid de illo sentiam explicare non graua-

illum

Illum igitur satis periculosum esse, & occasionem maximam scenerandi offerre, neminem existimo dubitare: absolute tamen & omnino damnandum (sicut aliquos video facere) non censeo, saltem ego non ita facile auderem, maxime si non exerceatur cum paupere, aut viro à negotijs omnino alieno, sed cum alijs mercatoribus & negotiatoribus, qui licet non habeant pecunias, vel creditum in loco illi cambio destinato, habent tamen in alijs locis, ad quæ potest illius solutio deinde commodè remitti: cum huiusmodi namque ita cambire, videtur plurimum ad bonum commune pertinere, cum experientia teste, innumera negotia, & commercia Reipub. maxime necessaria hoc genere cambiendi sublato cessarent omnino: Non quod propter bonum commune sit iniquis aliquis contractus admittendus, sed quia in re dubia, & quæ probabiliter potest defendi, maxima sit boni communis & utilitatis Reipub. habenda ratio.

Mihi ergo satis probabilis videtur sententia eorum, qui hunc modum cambiendi verum cambium censent. Primo, propter rationem cui nituntur. Etenim si potest campfor, quod plerique fatentur, dare litteras ad proprium factorem, quibus, ex pecunia sua vel alterius factor ille cambium ab ipso campfore collatum persolvat, debito illo per alias litteras ad eundem campforem rursum remisso, cur non licebit eidem Campfori efficere, ut ex sua propria pecunia illud similiter persolvatur? Quod enim per alios præstare possumus in contractibus civilibus, cur non licebit per nos ipsos similiter præstare?

Secundo, Regula est Silvestri, quam omnes ferè amplectuntur: Verum, & iustum cambium esse illud, in quo nec aliquid sumitur ratione temporis, nec Campsuarius arbitrio peritorum & prudentum in aliquo gravatur: certum autem est, campsuarium neque ratione temporis aliquid reddere, neque gravari in aliquo, propterea quod cambium ab ipso Valentia, verbi gratia acceptum litteris eiusdem campforis persolvatur Merina à factore ipsius campforis, remittanturque deinde per alias secundas litteras ad eundem Campforem debitum illud contractum Merina recuperandum ab illo Campsuario, in hoc casu campsuarius. Cum non persolvat nisi illud idem interesse, quod redderet cuicunque alteri mercatori, a quo suarum litterarum subscriptionem postulasset.

Me in hanc sententiam potissime induxit: Quod videam hoc genus cambiendi exerceri publice ab omnibus mercatoribus Italiae ex quovunque loco in Lugdunum, vel Placentiam, aliave loca in quibus celebrantur publicæ nundinae: exercentur enim Florentia, Mediolani, Januæ, & in præcipuis illarum Provinciarum civitatibus, Quod non dubito Summos Pontifices perspectum habere, vel saltem Episcopos, & Ordinarios illarum civitatum & locorum. Quod cum optime norint si contractus hic admodum in usu sit, & qui non exercetur in occultis, & per angulos, sed in publicis emporijs, & nundinis illarum Regionum esset iniquas, & usurarius, sicut Doctores illi quos retulimus sentiant, prohibuissent profecto illum Summi Pontifices vel suo motu proprio, aut consulti ab Ordinarijs illarum dioecesium, quorum plerique Sanctissimi viri sunt, & salutis suarum orium studiosissimi.

Nec valet, quod nonnulli huic rationi respondēt, Permitti tanquam minus malum ad vitandum maius, publicas scilicet vsuras. Quia si hic contractus iniustus est, & cambium revera fictum, eo ipso est vsura: Quis autem dicat, permitte vsuras sub nomine cambij, ad vitandas apertas vsuras? Quasi vero minor iniquitas sit vsura simulata quam cadē aper-

Tomus Secundus.

ta. Et confirmatur, quia Sanctissimus ille beataeque memoriae Pius V. qui in prohibendis vitandisque vsuris adeo sollicitum se exhibuit, cum in sua Extravaganti de cambijs, omnia cambia quæ dicuntur ficta, & realia quæ aliquid continent iniquitatis, prohibeat, explicans figmenta quæ ab vsurarijs in hoc contractu per litteras fictas exercentur, hoc genus cambi, de quo hic agimus, neque damnat, neque prohibet, cuius tamen usum non ignoravit.

Huc accedit, quod plurimum certè facit, ad sententiam quam hic sequimur, confirmationem: Quod a viris fide dignis accepimus: Anno Domini 1574. Christi Ecclesiam gubernante Sanctissimo illo ac prudentissimo Pastore & Pontifice Gregorio XIII. cum in Regno Siciliae plurimi dubitarent.

An per Extravagantem Pij V. cuius hic meminimus, hoc genus cambij, de quo hoc loco disputamus, prohiberetur.

Tum etiam:

An per eandem Extravagantem tolleretur facultas instituti, seu constituendi nova loca, vel tempora nundinarum, seu terminorum, in quibus cambiorum solutiones efficiantur.

Ut ab utroque dubio liberarentur, & conscientijs fidelium illius Insulæ & Regni esset consultum, Archiepiscopum Panormitanum consuluisse Illustrissimos ac Reverendissimos Cardinales congregationem; Priorem, in qua, proposita in terminis (ut dicunt) praxi & usu huius cambij, cuius iustitiam in hac controversia inquirimus, consultabant, An tanquam iniquum vel fictum litteris Pij V. interdiceretur. Et posteriorem, num prohiberetur eidem litteris Apostolicis nova nundinarum, seu terminorum, in quibus cambiorum solutiones fiant, erectio, seu institutio.

Qua epistola seu consultatione ab Illustrissimis Cardinalibus congregationis accepta cum utraque ista dubitatione, re diligenter ab illis inspecta, & cum Sanctissimo Pontifice Gregorio XIII. cuius & pietas & doctrina præclara fuit, collata, in eadem consultatione utriusque dubitationi satisfecerunt: Priori subscribentes in hæc verba.

Congregatio auctoritate S. D. N. censuit huiusmodi cambium litteris Pij V. sel. record. minime comprehendere.

Posteri vero his verbis.

Congregatio eadem etiam auctoritate S. D. N. respondit prefatas Pij V. litteras non prohibere Feriarum creationem, ijs tamen servatis, quæ alias ad eorum iustitiam necessaria sunt, minusque ea cambia vulgo ad usum nuncupata, ubi sunt Ferie, ut denuo introducantur censeri sublata.

7 - Vbi notandum est cambia vulgo ad usum nuncupata esse ea, de quibus hic agimus, cum hæc sint (ut sæpe admonui) quorum nunc ubique terrarum frequentior est usus.

Vna cum huiusmodi solutione seu responsione illorum dubiorum Illustrissimi illi

Cardinales congregationis eidem

Archiepiscopo Panormitano sic per epistolam

no sic per epistolam

rescripserunt.

rescripserunt.

rescripserunt.

rescripserunt.

rescripserunt.

rescripserunt.

rescripserunt.

rescripserunt.

Reuerendissime Domine.

IS qua Serenissimi Philippi Regis Catholici ac totius Regni Sicilia ultra Farum nomine nobis ex Authoritate S. D. N. relata, quid ex eiusdem decreto & autoritate respondendum censuimus, ex annotatis post singulas propositiones, qua cum his litteris ad te mittuntur, amplitudo tua cognoscat, cui bonam valetudinem & omnia prospera optamus. Romæ vigesimo septimo Aprilis. Anno 1574.

Tue amplitudinis vii fratres.

Marcus Antonius Card. Bolba.

Marcus Antonius Card. Maffeus.

Fr. Vincentius Card. Iustinianus.

Hæc tibi excusa vel in forma, vt dicitur authentica non vidi, sed transcriptum solum eorum a viris fido dignis ex Italia & Sicilia Madritum ad curiam nostram Regis delatum, & ab eo loco, viris etiam fide dignis Valentiam transfusum, quod verissimum, & certissimum esse non dubito.

Vnde argumenta illa pro prima illa opinione adducta ostendere quidem existimo, contractum hunc periculosum esse, facileque posse usuraria labe vitari, simpliciter tamen & secundum se quando Campsor non ex affectu lucri, sed rogatus a Campsuario in illius utilitatem & gratiam, vt dicebat noster Fabianus illud exercet, non probant damnandum esse.

Ad primum namque constat satis ex dictis, non repugnare naturæ cambij, vt idem factor duplicem gerat personam, & creditoris recipientis solutionem cambij, & campsuarij soluentis illud: cum duplicem etiam agat personam non solum in hoc contractu, verum etiam cum sit cambium per litteras subscriptas a mercatore, cuius factor campforis quoque factor & responsalis est: & similiter quando Campsor per litteras indicit illi, vt soluat cambium ex suis pecunijs eidem scilicet factori proprijs. Quod proxime præcedenti controuersæ vidimus licere.

Ad secundum constat abundè ex tertio fundamento sententiæ, quam sequimur, pecunias in diuersis locis existentes, esto eiusdem domini sint, inter se nihilominus & substantia, & æstimatione, & pretio reuera distingui.

Ad tertium respondeo in hac parte non esse idem iudicium, commutationis quæ fit inter merces aliq̄uas, & cambij pecuniarum, quia merces eiusdem speciei & eiusdem domini, & si in diuersis locis existant, non censentur diuersæ merces, pecuniæ verò (vt diximus) eo ipso quo existunt in diuersis locis, quatenus illæ à Campforibus commutantur censentur reuera diuersæ. Quod si vrgeas, & merces quoque in diuersis locis positas diuersas esse: si ita sit concedam inter ipsas quoque posse fieri commutationem, etiam si eiusdem domini sint: si illarum commutatio, vt vera sit, illud tantum exigat, vt promercede in vno loco recepta alia diuersa in alio loco restituatur: quemadmodum commutatio pecuniarum, vt verum cambium sit, illud tantum postulat, vt pecunia in vno loco recepta in alio loco diuerso & distanti commutata cum alia restituatur.

Quartum argumentum, nempe litteras, scriptas, remissiones debitorum, & quæ in hoc genere contractus sunt, esse ambages, & circuitus, seu figmenta ad simulandam usuram sub titulo cambij petit principium. Hoc enim est quod negamus, imò censemus omnia ista verè fieri à factore referente actu & re ipsa duplicem personam, & campforis creditoris, &

campsuarij soluentis, vt ex dictis patet.

Eadem ratione soluitur quintum, affirmamus enim iuxta hanc sententiam, quam iudicamus probabilè, litteras quæ in hoc contractu dantur, & mittuntur, non esse fictas, sed veras, virtuteque earum verè fieri solutionem; per ea quæ à factore in libro suarum rationum scribuntur.

Vltimum argumentum postulat difficultatem, An campfor in casu de quo agimus, possit recipere stipendium aliquod, & pretium, eo quod assignet factorem campsuario, qui nullum habebat. Circa quam difficultatem duo mihi videntur dicenda. Prius est, melius esse nihil tale petere, indicat enim & arguit maximam lucri cupiditatem, quando vbi ex eadem pecunia campforis facienda est cambij solutio à factore ipsius, aliquod pretium pro illo officio exigere, vel recipere, maxime vbi est in vsu illud non exigere. Nihilominus si aliquod exigatur, modo illud moderatissimum sit, & vnicum, illud non damnarem, potissime vbi esset in vsu, quia hoc officium, exhibendi Campsuario factorem qui pro illo soluat in loco mundinarum, continet utilitatem temporalem diuersam & extra contractum cambij, ad quam non tenetur campfor ex natura contractus: Quo fit, vt sit pretio aliquo æstimabilis & digna. Dixi stipendium hoc debere esse moderatissimum, ne miser campsuarius in cuius utilitatem debet campfor hoc officium præstare, plurimum grauetur: & vnicum, ita vt non reddat vnum campfori, eo quod exhibeat illi factorem, & aliud ipsi factori: cū vterque in eo vnicum tantum officium præstent, nimirum efficere, vt soluantur cambium illud in loco designato, vni autem officij non debet esse duplex pretium, (vt superius dicebamus) quamuis duo vel plures ad illud simul concurrant.

Ex his perspicuum manet, factorem campforis illius, cuius litteras & ordine persolvit, rectè posse secundas litteras quas conficit è loco solutionis ad locum vbi cambium prius celebratum fuerat, ad eundem Campforem remittere, quatum (sicut dicunt) virtute debitorum illud à Campsuario recuperare valeat: Neque est quod iniustum illud alicui videatur, Nam cum hæc remissio, sicut ex progressu huius controuersie constat, sit secundum cambium ab illo priori re ipsa diuersum, potest factor solutionem illius ad quemcumque voluerit remittere, siue ad Campforem ipsum, qui prius cambium illi Campsuario contulerat, siue ad quemcumque alium factorem, vel amicum.

Hactenus de his quæ exiguntur, vt cambium sit verum, iam ad secundam illius conditionem accedamus, ut scilicet sit iustum.

De secunda conditione Cambij iusti.

EXIGITUR secundo ad cambium quod exercetur ratione loci, & per litteras, vt iustum sit, ne vllum genus doli, vel violentiæ in eo reperiat. Quia si fraus, vel dolus nemini debent patrocinari, multo minus violentia. Quo fit, vt sicut fraus & dolus efficiunt ac reddunt contractum nullum, maxime quando contractui causam dare dicuntur, pari ratione vis contrahenti illata, quacunque ratione illa inferatur, efficit ne contractus per illam vim iniustus sit roboris, vel momenti. Nec est quod in his amplius immoremur, cum omnium tam Philosophorum quam Theologorum consensu, vt contractus validus sit, voluntariè exerceri debeat: dolus autem, & violentia tollant omnino rationem voluntarij: Illud tamen explicemus oportet.

CON-

CONTROVERSA

Decimatertia.

QVAE NAM SINT QVAE IN contractu Cambij vim dicantur contrahenti inferre, vt Cambium illud inuoluntarium iuste censentur?

SUMMARIUM.

- 1 Monopolijs iniqua sunt tam in mercibus, quam in pecunijs.
- 2 Monopolijs delictum committitur a Campforibus bifariam.
- 3 Cambia quae uam periculosa censenda.

CONSTITVNTVR à Doctoribus tanquam vim inferentia in hoc contractu haec duo, Monopolijs Campforum, & obligatio persoluendi cambium in loco ubi marus recipitur interesse, & lucrum. De utroque dicamus.

De Monopolijs Campforum.

1 QVAE iniqua sint Monopolijs, siue in mercibus, siue in pecunijs, siue in quocumque genere rerum; maxime earum quae humano conuictui ualde necessariae sunt, non est huius loci docere, cum omni iure (vt inferius docebitur) illa damnentur: naturali quidem, & diuino, eo ipso quo in dampnum commune cedunt. Quid enim, magis repugnans charitati, & rectae rationi, quam quod hic vel ille, vt suae cupiditati consulat, merces, vel pecunias, aut varios fructus, sine quibus hominum conuictus, & humana commercia haberi commode non possunt, studiat solus congregare, retinere, & occultare? utque illarum rerum pretia, cum publico suorum concuiuium damno, magis ac magis subinde augeantur. Qua de causa iura civilia non tantum Principum Christianorum qui utroque lumine & naturali & fidei praediti sunt, illa plurimum damnauerunt, & grauisimis poenis propositis prohibuerunt; uerum & pagani ipsi solonaturali lumine rectae rationis adducti.

2 Committitur autem delictum hoc à Campforibus duobus modis. Primo, quando omniae ferè pecuniam Ciuitatis, vel loci, in quo mercatores, vel qui negotia exercent, existunt, unus vel alter vel saltem pauci ex campforibus colligere, & congregare, & penes se habere sua industria, & solertia nituntur. Vt existentibus paucis qui pecunias per cambium tradat, propter illam paucitatem campforum, abundantiam uero eorum qui pecunias sub cambio postulant, pretia illorum augeri oporteat. Sicut quando ab uno, vel altero, vel paucis uenditoribus congregantur aliquae merces, oportet existentibus paucis illas uendunt; propter paucitatem uenditorum & abundantiam emptorum carius illas uendi. Vnde quemadmodum uenditores, qui varias merces ad se colligunt, & retinent, vt carius illas uendant, iniique agunt, & quasi per vim pretia illa ab emptoribus extorquent: ita & campfores varias pecunias alicuius loci ad se congregantes, vt pretia cambiorum augeantur, ac vt dicunt [se a la place,] quacumque industria in hunc finem utantur, illumque obtineant. Qua de causa campforibus ab huiusmodi campforibus pecunias recipiens, & in eo pretio, non est censendus contractum illum, vt uoluntarium, sed ut coactus potius, & per quendam uisum compulsionis, exercere: cum pretium illud haud dubie non fuisset adeo auctum, nisi per illud iniquum Monopolium.

Tomus Secundus.

Ad hoc genus contractus censendum est pertinere illud B. Pauli. [Si radix sancta & rami.] & e conuerso [si radix iniqua & turpis & rami.] Vnde cum radix & causa exercendi cambia in magno pretio iniqua fuerit & turpis, Monopolijs scilicet aliquod pecuniarum, rami ipsi a tali radice procedentes, cambia nimirum in magno pretio eadem causa constituta iniqua sunt, & iniusta: & tanto magis, quanto pecuniae conuictui & commercijs humanis magis necessariae sunt, quam caeterae omnes merces. Ideo sanctissime ac prudentissime Pius V. in decretali citata illa prohibet sub his uerbis.

[Eos uero qui conspirationes fecerint, vel conestam vndiq; pecuniam ita ad se redegerint, vt quasi Monopolium pecuniae facere uideantur, poenis, quae à iure contra facientes Monopolium constitutae sunt, teneri sancimus.

Incidunt etiam campfores in idem crimen, eandemque, committunt iniquitatem, & vim, quando communi consensu constituunt cambijs iniqua & iniusta pretia, conueniuntque inter se, sibi; inuicem spondent, ne ullus eorum pecuniam alicui cambiendam conferat, nisi in illo pretio ita constituto. Quod pactum seu monopolium sic inter eos in initium vim miseris campforibus inferre, apertissimum est. Nam cum pecunijs omnino indigeant, nec alia uia eas habere possint quam per cambium, nec ab alijs campforibus quam ab illis, qui omnem ferè pecuniam penes se congregarunt, coguntur sua necessitate & illorum iniquitate in eo pretio eas accipere, in quo ab illis quantumuis iniquo & iniusto constituuntur. Num cambium sic celebratum censendum erit uoluntarium? Quin potius uolentum & coactum, sicut eius, qui ut se uitamque redimeret, quidquid pirata postulareret, persolueret. Hoc secundum genus monopolij in uerbis decretalis modo adductis non dubito etiam prohiberi. Qua de causa optimum & forsitan necessarium censerem, vt quemadmodum in Repub. bene instituta pretia rerum, quibus humanus conuictus plurimum indiget, non relinquuntur, nec sunt relinquenda arbitrio uenditorum, quod à propria cupiditate fallitur passim, sed debet (vt q. 87. art. 1. Controuer. 2. uidimus) a Praetore, vel Magistratibus constitui, ita & pretia cambiorum, postquam hic contractus adeo in Repub. & inter negotiantes inoleuit, adeoque ab illo pieraque negotia, & commercia eidem conditioni humano necessaria pendunt, decernerentur à prudentibus, & peritis in arte campforia à Repub. designatis, qui iam à negotijs cessassent, ac Deum timere agnoscerentur: legeque praeciperetur, ne in alijs pretijs ab aliquo illa exercerentur. Quamuis iam illa taxata esse refert Nanartus, vt in proxime sequenti controuer. in qua de iusto pretio cambiorum disputabimus, uidebimus: Sunt enim praesens controu. & proxime sequens sibi affines, sed in eo diuersae, quod hic agamus de iustitia pretij propter vim, & dolum campforis, controu. uero proxime sequenti de iniustitia eiusdem pretij propter excessum & inaequalitatem illius.

Alterum uolentiae genus est; ubi campfor obligat compellitque miserum campforatium, vt pecuniam quam recipit, in eo loco commutatam restituat, ubi maius existit lucrum & interesse. Etenim cum hic contractus institutus sit, admissusque in Republ. in utilitatem eorum, qui pecunijs indigent, illasque recipiunt, uideretur plane iuxta hunc finem, designatum esse locum solutionis ad arbitrium recipientis pecuniam, repugnareque illi vt obligetur ad restituendam pecuniam quam recipit, in loco in quo forsitan ille pecuniam non habet, sed oportebit ad illum ibi restituendam maiora damna subire: Vt cum recipiens Romae pecuniam quam potest Barcinone commutare, petatque in eum locum illius so-

Ddd 3 Iurio

lutio designetur, campfor verò postulat ab illo, vt nō alibi quam Hispali commutata solvatur. Continet hic contractus aperte quandam vim, cum necessitate sua coactus miser Campsuarius non vbi commodè posset, sed vbi campfori vtilius est, compellitur cambij solutionem promittere. Verum quidem est licere vnicuique suæ vtilitati suisque commodis prospicere, non tamen cum iniuria fratris: Campfori autem in quemcunque locum solutio cambij remittatur, certa est vtilitas: vnde non debet cum damno & iniuria Campsuarij illam querere, querit tamen, quādo non vult admittere solutionem, vbi Campsuarius commodè illam facere potest, sed vbi maius lucrum sibi prouenire sperat.

Eximerem tamen hoc loco ab iniquitate Campforum, qui in loco Campsuario commodò nullum habet factorem, vel negotium, quia ad illum pecuniam suam dare noxiū illi esset, nullusque tenetur proprio damno alteri prodesse. Similiter si alius cābium postulet ad locum Campfori vtiliorem, non tenetur conferre ei, qui ad locum sibi quidem commodum, sed Campfori minus vtilem postuleret, Quia tunc suo quoque damno huic prodesset, ad quod (vt dico) nullus tenetur. Denique eximerem etiam Campforum, qui ingenue diceret: Ego non cōpello, nec obligo te vt pecuniam meam Hispali commutandam recipias, nolo tamen nisi ad hunc locum tantum, quia mihi ita expedit, conferre, tu quoque vide quid tibi expediat, si in eum locū vis, habesque ibi pecuniam vel creditum, bene quidē, sin minus, querere ab alio, liberum tibi est. Certe ita agentem non damnarem, Quia Campfor non tenetur ex officio, pecuniā suam quicunque & in quemcunque locum illam postulari, conferre: (de huiusmodi enim nunc loquimur, de alio inferius dicemus) sed confert pecunias suas libere, ac propria sponte, cum ergo ita illas conferat, liberum est illi apponere cōditionem quam voluerit, modo turpis vel iniqua illa non sit: qualem certe non iudico hāc, vt teneatur campsuarius qui Hispali commodè soluere potest, cum habeat quoque ibi pecuniam vel creditum, ibi soluere. Dico cum habeat ibi pecuniam vel creditum, quia si non habet, Campfor vero affectu maioris lucri non vult in alium locum cambire, quam in Hispalim, videns miserum Campsuarium sua necessitate coactum consenturum, hic duplicem perfecto exercet iniquitatem, vnus cōpellens Campsuarium ad locum illum, quod est velut circūstantia & obligatio ciuilibus, suo pretio estimabilis, quam scorsum præter iustum pretium cambij exigere iniquitas est: sicut iniuste ageret venditor, qui præter iustum rei pretiū postuleret fieri sibi solutionem in hac vel illa pecunia, cuius adquisitio emptori grauis esset: veluti in aureis, vel argenteis maioribus. Altera & grauior iniquitas huiusmodi Campforis est, quod cum postulet fieri sibi Cambij solutionem, in loco vbi Campsuarius nec pecuniam habet, nec creditum, exercet profecto vt ex superius dictis constat) Cambium fictum, & fictum.

Ex his perspicuum fit, Cambia quorum vsus adeo frequens est apud Hispalim, in quibus mercatores Indi, pecunias quib. vsque ad aduentum classis indigent, ab Hispalensibus recipiunt, restituendas commutatas Metinæ, periculosissima esse: Quia mercatores Hispalenses probe norunt mercatores illos Indos nullam habere Metinæ pecuniam, vel creditum, seu fidem, cuius interuentu realiter & verè fiat ibi solutio, quin potius in eadem Hispali se recepturos illam. Magis tamen secura sunt, illa, in quibus mercatores isti Indi suas pecunias Hispalensibus conferunt, recipiendas ab eis Metinæ commutatas: Tum quia cum Hispalenses habeant Metinæ pecuniam, vel creditum, cuius fide verè ac realiter solutio fiat, verum ac reale Cambium illud est: Tum etiam, quia cum

mercatores Indi suas pecunias Hispalensibus tradunt recipiendas Metinæ, probabile est, non tam affectu lucri, quam ad varias merces quas Metinæ sibi comparare instituunt illas tradidisse. Præter hæc duo priora violentiæ genera modo explicata & est aliud tertium, non minus iniquum, & coactum, sed per quod maiora passim damna Campsuarijs inferuntur, & quo variæ domus & redditus multorum Nobilium & Magnatum consumuntur, vocatur communi sermone Recambium: De quo nunc videamus.

CONTROVERSA Decimaquarta.

AN CONTRACTVS, QVI DICVN-
tur Recambia, sint iusti & liciti?

S V M M A R I V M.

1. Recambia quomodo exercentur? & quomodo sint iusta.
2. Recambia communi sententia Theologorum damnantur.
3. Pœna conventionalis triplex.
4. Recambia formaliter & proprie loquendo iniqua sunt omnino, & vsuraria.
5. Recambia neque titulo pœnae propter morosam Campsuarij solutionem sicut nunc exercentur licent.
6. Campfor qui bona fide pecuniam suam tradidit campsuario potest cum illo conuenire de lucro, quod vere illi cessauerit.
7. Pontifex in bulla non prohibet pactum, quo promittit campsuarius se, satisfacturum damna campfori.
8. Iure naturæ licet vnicuique se seruare indemnem.
9. Pactum de satisfaciendo de damno emergente, & de lucro cessante, differt a Recambijs.
10. Iniqua est consuetudo campforum, qui diuitibus, & magnatibus conferunt suas pecunias.
11. Consuetudo damnanda est, qua non solum obligatur campsuarius ad pecuniam restituendam, verum etiam, qua teneant suis expensis illius pecunie reditum curare.
12. Campfores male agunt, qui conferunt pecunias, suas his quos sciunt ad ludos, & luxus propensos.
13. Cambium debet fieri iusto pretio, & quod nam sit iustum pretium.

CONTRACTVS hic solet hac ratione exerceri, vt cum Campsuarij litteras à Valentia in Metinam datis, non existit Metinæ qui illas admittat, & recipiat, vocant acceptasse illas, vel si ab aliquo ille recipiantur, non persoluuntur, factor Campforis factis quibusdam protestationibus seu figmentis, quib. constat in loco solutionis litteras à nemine fuisse admissas, vel solutas, remittit easdem ad Campforem Valentinum cum alio nouo interesse priori superaddito: Quo fit, vt duplex interesse in hoc contractu à misero Campsuario exigatur: aliud ratione Cambij celebrati à Valentia in Metinam, aliud vero ratione illarum litterarum quæ cum Metinæ admittæ non fuerint, vel non solutæ, in Valentiam fuere remissæ, quam remissionem litterarum cum hoc secundo pretio & interesse vocant. Recambium. Cuius nominis ea forsitan ratio est, & origo, quia est velut secundum Cambium cum remissione earundem litterarum.

Porro vt securè apud iudices, humanos quidem, sed

sed non caelestem illum, quem nulla frater & iniquitas latent (in miserum Campsuarium agere possint, conueniunt cum illo in ipso limine contractus, ut nisi litteræ illius datæ v.g. Valentia in Metinam ad primas nundinas, Metinæ soluatur, possit factor Campsoris illas insolutas Valentiam cum nouo interesse remittere: quin etiam, ut nisi tunc ab ipso Campsuario persoluantur, valeat rursus Campsor easdem ad alias nundinas secundo destinare, & sub eodem pacto, ut nisi ab aliquo fuerint ibi tunc admittæ & solutæ, Valentiam rursus cum simili interesse & Cambio remittantur, duretque hic circulus, siue hæc missio & remissio illarum litterarum cum nouo semper lucro, & interesse ex quacunque missione tanquam vero Cambio, & quacunque similiter remissione tanquam vero recambio, donec actu & re ipsa pecunia à principio accepta cum omnibus illis lucris & interesse fuerit ad plenum restituta. Aliquando verò & sine vlla conuentione, vel pacto inter Campforem & Campsuarium à principio inito sunt huiusmodi litterarum missiones, & remissiones, nouo semper lucro & interesse per singulos trimestres, vel quadrimestres decurrente.

In quo genere Cambij illud præterea accidit, ut secundum interesse nempe recambij non solum respiciat pecuniam à principio acceptam, verum etiam & interesse illi debitum, & commensuratum: ita ut constituatur ex pecunia illa à principio accepta & interesse illius, quâdo litteræ remittuntur, una quantitas & pecuniarum summa, cui secundum interesse recambij commensuratur, & hoc ordine ac progressu non solum nouum semper interesse decurrat, verum etiam subinde auctum & cumulatum. V. g. confert Petrus Campsor Valentia Ioanni Campsuario mille aureos Hispali per Cambium restituendos, missis litteris campsorij Ioannis Hispalim ibique à nullo admittis, vel solutis, quando remittuntur Valentiam ad eundem Petrum, non remittuntur cum solo interesse commensurato illis mille aureis, quæ Ioannes à principio accepit, sed iungitur illis primum interesse cambij celebrati à Valentia in Hispalim, quod v.g. sit vt 20. remittunturque litteræ illæ per recambium cum secundo interesse commensurato mille & viginti aureis, sumunturque in recambio illa mille prius accepta, & illa 20. quæ sunt interesse primi Cambij velut vna fors, vnumque capitale, quib. adduntur velut interesse illius recambij 22. remittunturque solvendi à Petro Valentia, ratione interesse primi Cambij, & interesse illius recambij, 1042. aurei. Similiter si litteræ illæ Valentiam remittæ non soluuntur cum toto illo augmento primi interesse, & secundi quod vocant reinteresse, quando mittuntur secundo ad alias nundinas subsequentes, constituitur ex prima illa pecunia à principio accepta v.g. illis mille: & primo interesse cambij nempe 20. & secundo interesse recambij quod fingimus esse velut 22. vna illa summa 1042. aureorum fiuntque litteræ in tota ista quantitate 1042. aureorum quasi vnus sortis & capitalis, cum interesse omnibus istis 1042. aureis commensurato: Quo progressu intra annum augetur debitum illud propter varias à trimestri in trimestrem, vel quadrimestri in quadrimestrem noui semper interesse, ac reinteresse acretiones ad 1100. vel plura. Vbi cõsulat lector quæ superius diximus tam de vsu illis cõtesimis, quam de vsu furarum, quas nec leges Paganorum admittebant, cõcideretque quam iniquum & exorbitans sit hoc augmentum tanti lucri, & interesse per huiusmodi recambia extortum, & quam violentum furci seu rapinæ genus.

Hunc ergo modum seu abusum potius remittendi litteras campsorij ad priorem locum, vnde processerant cum nouo interesse, & pretio, iustum esse ac licitum existimant campsores, maxime quando fuit à

principio contractus ita conuentum. Utunturq; hac ratione: Pacta, siue conuentiones iustæ & rectæ rationi consonæ seruandæ sunt omni iure, ut omnibus constat, neque est quod in hoc principio probando immoremur: at si campsor conueniat cum campsuario, ut nisi litteræ ab illo datæ v.g. à Valentia in Metinam actu & reuera ibi persoluantur, possit illas remittere Valentiam cum nouo interesse, & cætera que modo diximus, est pactum honestum & iustum, ergo seruandum, ita ut debeat campsuarius illi stare, possitque campsor lucra illa & interesse tuta conscientia recipere. Probatur minor: pactum scilicet hoc honestum esse & licitum. Primo. Quia potest constitui tanquam pœna conuentionalis mutuo vtriusq; consensu, sicut potest imponi à quocunque creditore, suo debitori. Secundo, Quia si campsuarius curasset vt litteræ illius in loco solutionis designato fuissent realiter & verè persolutæ, curasset etiam factor, campsor pecuniam illam actu receptam per simile cambium cum alio celebratum ad manus ipsius campsorij cum alio interesse & lucro reduci: Campsor etiam illam sibi restitutam non fuisset passus esse otiosam, sed ea per aliud cambium, alteri tradita, alia noua lucra sibi comparasset: quibus emolumentis & commo dis expoliatur re ipsa, eò quod incuria campsuarij litteræ illæ vbi fuerant primo, destinatæ, non soluuntur. Ex hoc igitur duplici capite censent campsores recambia ista, de quibus hic loquimur, honesta esse, & iusta, & omne illud interesse, quod ex varijs missionibus & remissionibus illarum litterarum accrescit, iuste recipi posse, nempe & ratione pacti à principio ita initi, quod fuit velut pœna quædam conuentionalis mutuo vtriusque consensu imposita, & ratione lucri, quod vere campsores cessat, eo quod litteræ illæ in locum designatum missæ campsuarij culpa non persoluantur.

2. Sed his non obstantibus hæc recambia ab omnibus ferè Theologis communi illorum sententia damnantur tanquam iniqua, & quæ per vim à miseris campsuarijs extorquentur. Ita Nauarrus in commento de Cambijs num. 25. Dominicus Soto lib. 6. de Iustitia q. 13. art. 2. Mercatus de contractibus lib. 4. cap. 10. Palat. lib. 3. de contractibus cap. 4. conclusio. 8. & omnes recentiores. Antiqui huius contractus in particulari nullam facere mentionem, vel quod iudicaret illum apertissime iniquum, & indignum quod in controuersiam vocaretur, vel quod certius est, quod nullus esset temporibus ipsorum illius vsus. Sepe enim diximus, illos nullum aliud cambium agnouisse, quam illud secundæ speciei, quod dicitur per transportationem. Nos ab hac communi sententia nullo pacto recedendum esse censemus, ea saltem ratione qua proposita quæstio a nobis explicabitur.

Obseruemus igitur imprimis, in contractu cambij campsores ipsos vel certo nosse, aut saltem suspicari campsuarium illum nullam habere pecuniam, vel creditum in loco solutionis designato, & ex consequenti litteras eo remittas nec recipiendas ab aliquo esse, nec persolundas, sed remittendas inde esse inanes & vacuas: vel bona fide suam conferre pecuniam prudenter credentem futuras illas viles, & virtute illarum re ipsa efficiendam esse solutionem. Rursus Campsor vel tempore contractus conuenit cum campsuario de remissione litterarum cum aliquo interesse, si solutæ non fuerint, vel nullum pactum de ea re cum illo constituit, sed absolutè & simpliciter exercet cum campsuario contractum cambij.

3. Obseruemus secundo, iuxta glo. in c. Dilecti de arbitris. triplicem esse pœnam conuentionalem; Quandam propter cõtumaciam, seu moram debitoris non soluentis in termino constituto, quæ imponitur mutuo vtriusque contrahentis consensu, neque ex aliquo alio iure nascitur. Aliam quæ debetur ex interesse

resse alicuius damni emergentis, vel lucri cessantis: quæ non tam est dicenda pœna, neque ita appellatur à Doctõribus, sed interesse: Quæ dicitur etiam conventionalis, quoniam solet mutuo quoque contrahentium consensu constitui, niriturque iuri naturali, quo licet vnique, in contractu quem exercet, seipsum seruare indemnem. Alia demum est, quæ dicitur in fraudem vsurarum: dicitur etiam conventionalis, quia mutuo consensu & conuentione contrahentium constituitur, sed in fraudem vsurarum, quia quæritur ea ratione lucrum, quod reuera & absolute vsurarium est, simulatur vero iniquitas illius sub nomine pœnæ in qua contrahentes conuenerunt. Prima illa quæ dicitur propter contumaciam seu moram debitoris, non exigitur in integrum, seu vt dicunt ad totum interesse, adeo vt si indeterminata sit, non possit ad summum crescere nisi ad duplum tantum interesse, vt haberetur Institut. De actionibus quæ nascuntur ex delicto. Pœna vero pro interesse non habet locum, nisi cum illud damnum, in cuius satisfactionem imponitur, actu & re ipsa subsequutum est, vel lucrum in cuius compensationem dirigitur, vere cessauerit. Vltima quæ constituitur in fraudem vsurarum, vt ex vocibus ipsis constat, inique ac fraudulentè imponitur ad celandam vsuram. Vnde non est dicenda pœna sed simulata.

His positis sit prima conclusio.

[Recambia ista, de quibus hic loquimur, formaliter & proprie loquendo, nimirum sub ratione recambij, & eo modo quo a campsuarijs exercentur, iniqua sunt omnino, & vsuraria.]

Probat: Aut campfor tempore contractus nouit campsuarium nullam habere pecuniam, seu creditum in loco solutioni assignato, vel saltem est dubius, aut prudenter & probabiliter credidit realiter & verè faciendam esse ibi illius cambij solutionem: Si primum, est cambium fictum & iniquum, vt constat ex superioribus: qua de causa in eo casu non solum est iniquum pecuniam illam non solutam recambire cum nouo interesse, & lucro, sed neque primum interesse, vel lucrum licet vlla ratione recipere, cum sit verum mutuum simulatum sub nomine cambij.

Si verò bona fide pecuniam suam campfor illi tradidit, prudenter iudicans verè sibi in loco designato restituendam commutatam: percunctor rursus, aut fuit inter ipsum & campsuarium tempore contractus conuentum, vt litteris non solutis remitterentur illi cum nouo interesse, facta plena facultate campfori exercendi circuitum istum & progressum cambij, & recambiendi, quem diximus, aut non fuit inter eos ita constitutum.

Si nihil tale constituerunt, rogabo profecto campforem quo iure, aut qua authoritate hoc facis? nulla certe alia, quam tuæ infaciabilis & iniquæ cupiditate suggestione. Vnde argumentor. Debitore existente in mora, nihil aliud potest creditor quam compellere illum authoritate iudicis ad solutionem debiti, nisi aliter inter se conuenerint, in hoc autem casu campfor & campsuarius nihil aliud inter se constituerunt, quam vt soluerentur litteræ in aliquo certo loco, illis ergo non solutis nihil aliud potest ab illo exigere, quam vt soluantur in eo loco, vel vbi recta ratio dictauerit. Et confirmatur, quia in debitorem pecuniarum, nisi fuerit in mora, nullam aliam actionem habet creditor illarum, nisi eandem quam habet venditor mercium, expectata solutione ad aliquem terminum, in emptorem illarum vbi fuerit in mora. Secundo. De bonis alienis nemo potest disponere sine consensu veri domini, aliter namque furtum est, quo bona aliena sine consensu domini contrectantur, quin & rapinæ ac violentiæ genus, si disponens de bonis alienis sine consensu veri domini nitatur compellere illum, vt iniquæ illi dispositioni stare debeat,

& consentire: hoc autem ipsum accidit in recambio vbi nullum præcessit pactum, quo fuerit facta plena facultas campfori ad recambiendas litteras: disponit enim de bonis campsuarij varia interesse, & lucra ex illis sibi ascribens, & vendicans sine illius consensu & voluntate: Quin potius gerit se velut per quandam tyrannidem tanquam verus illorum dominus, potens pro libito de illis disponere.

Tertio, Contractus exigit, ut in primo limine huius tomi vidimus, liberum vtriusque contrahentis consensum, aliter non est contractus sed iniquitas & violentia, commutatio numularia quocumque nomine donetur, sine cambij, siue recambij, est contractus humanus & ciuilis, ergo sine consensu campsuarij remittere litteras cum alio interesse priori diuerso, & illi superaddito, iniquitas profecto est, & vis quæ illi iniuste inferitur. Et confirmatur quia contractus omnis exigit duos contrahentes re ipsa diuersos, vel saltem aliquam personam qui duos contrahentes referat, & representet ex commissione eorum quos representat: in huiusmodi autem contractu quamuis à principio reperiantur duo contrahentes reuera diuersi, campfor scilicet cõferens pecuniam & campsuarius illam recipiens, at quando remittuntur cum recambio, nullus est qui referat personam campsuarij, cum sine eius consensu & commissione, imo ipso illud omnino ignorante fiat illa remissio, & noui interesse constitutio. Lege Mercatum loco citato, vbi inuenitur maxime contra iniquitatem huius contractus, & merito: nam & ipsimet campfores ac mercatores timeantes Deum illum iniquissimum iudicant, grauiusque reprehendunt.

Vnde hac parte dimissa ostendamus iam, nec præcedente conuentione in principio contractus illud licete. Imprimis sicut mutuarius necessitate compulsus accipit pecuniam ab vsurario, promittens illi interesse & lucrum ex mutuo, ita campsuarius cum quo campfor conuenit, vt nisi litteræ illius soluantur in loco nundinarum, remittantur cum illo alio interesse per recambium, non annuit, neque admittit conuentionem illam: nisi propria necessitate illum urgente compulsus: ergo quemadmodum vsurarius, eo quod mutuarius consentiat in vsurâ, non desinit inique agere, & iniuriam alteri inferre; & inique lucrum illud recipere, quia non consentit ille nisi sua necessitate oppressus, ita & campfor postulans tale pactum, eo quod campsuarius in illud consentiat, non desinit inique agere, & vim per illud inferre, cum non aliter consentiat quam necessitate compulsus. Regula namque illa iuris scienci & volenti non fit iniuria, vt vidimus 1. tomo. q. 9. art. 3. In eo tantum diabet locum, qui nulla vi, aut necessitate compellitur. Secundo, esto consensus campsuarij aliquid campfori tribueret, sunt nihilominus huiusmodi recambialia cum maxima iniquitate: Nam cum cambium exercetur, v.g. a Valentia in Hispali, quia Valentie pecunie non ita abundant vt Hispali, redduntur in pretium talis cambij dicimus 2. vel 3. pro 100. quod si fiat aliud cambium ab Hispali in Valentiam, si iuste fiat, propter eandem causam nimirum quia Valentie, non existat ea pecuniarum copia quam habet Hispali, nihil omnino redditur, quin potius frequenter campsuarius ille recipiens ab Hispali in Valentiam lucratur, at in recambio de quo hic loquimur, quantumuis locus vbi illud fit, & vnde litteræ illæ non solutæ remittuntur, abundet pecunijs, [y corra baxa la lonia,] semper remittunt illas cum eodem interesse & lucro, cum quo fuerant prius missæ a loco prioris cambij, quod est apertissime iniquitas. Et maior eorum, qui certo vel probabiliter agnoscentes campsuarium, cui suas pecunias tradunt, per multum tempus non esse soluendo, tradunt illas sub isto pacto, vt à quadrimestri in quadrimestrem mittantur

ac remittantur literæ eorum, fiantque illarum cambia & recambia sub certo interesse, & pretio, toto illo tempore seruando. Quod quam iniquum sit, neminem latet. Quia cum pretia cambiorum (vt uidebimus) sumantur ex abundantia vel defectu totius generis pecuniarum, & diuersa illarum æstimatione in diuersis locis, sicut hæc subinde per diuersa tempora mutantur, ita & pretia: volunt autem campsores ij, qui adeo recambijs istis delectantur, quamuis pecuniarum copia vel inopia, illarumque æstimatione, & cambiorum pretia mutantur, ipsis nihilominus certum semper esse ac securum premium illud, & lucrum, quod a principio constituerunt. Trāsgrediuntur enim, huiusmodi cambia & lucra sectantes omnes leges æquitatis, & iustitiæ contractum cambij concernētes, & in suam illas torquent cupiditatem.

Mitto nunc fraudes eorum, qui in termino solutionis litteras campsuarij ita segniter, & frigide factori illius proponunt, vt existimet ille licere sibi per aliquot dies solutionem earum differre, sicque deceptus non soluat intra terminum vt eo non solvente, valeant statim cum nouo interesse illas recābire.

Tertio, cambium omne, contractus est, in quo vel campsuarius suam pecuniam campfori tradit, vt illam sibi alio remissam restituat, quod dicitur cambium per transportationem pertinens ad secundam speciem cambiorum, vel contra campfor suam confert pecuniam campsuario, quam illi per litteras in alio loco commutatam persoluat, quod est cambium tertiæ speciei: ad quæ reducuntur quæ in prima specie constituimus, illa namque ea tantum ratione ab his distinguuntur, quod fiant in mutuum vtriusque cambientis vtilitatem, quo ad modum vero non aliter fiant quam altero ex his duobus modis propositis, sed in contractu recambij nec cāpsuarius exhibet aliquam pecuniam campfori alio transferendam, nec campfor tradit tunc aliquam campsuario, quam alibi per litteras ab eo recipiat, sed ratione tantum illius primi cambij quod in alio loco fuerat ante celebratam, aliud interesse & lucrum sibi de nouo aduenit, est ergo iniquus contractus, maximeque alienus a propria ratione veri cambij. Quibus rationibus, & alijs his similibus adductus Sanctissimus Pius V. in sua Decretali de cambijs huiusmodi recambia, & pacta; & quascunque conuentiones siue ipso tempore contractus, siue post illud fiant de aliquo interesse, constituere, his verbis omnino prohibet: [Porro ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo possumus, occasiones peccandi, fraudesque feneratorum, statuimus, ne deinceps quiscquam audeat siue à principio, siue alias certum & determinatū interesse, in casu non solutionis pacisci.

Quibus verbis non significat per certum & determinatum interesse, certam & definitam illius quantitatem, sed certum ac securum lucrum campfori non defuturum: quia (vt dicebamus) pretia cambiorum, & lucra ex illis percipienda per singula tempora, vel nundinas mutantur, debetque campfor variæ & incertæ illarum fortunæ esse expositus; Contra quam propriam rationem & naturam cambiorum, inique profecto & fraudulenter agunt, qui constituunt a principio cum campsuarijs pacta illa, vt nisi litteræ in termino soluantur, debeant aliquam quantitatem vltra interesse primi cambij reddere, vel vt liceat campfori litteras illas non solutas iterum atque iterum nouo semper superaddito interesse recambire.

Secunda conclusio. Neque titulo pœnæ propter morosam solutionem campsuarij licet hæc recambia, sicut sunt in vsu, exercere.]

Pater: Pœna conuentionalis debet esse certa, ac definita, & maxime moderata, vt ex secundo fundamento seu obseruatione posita constat: at interesse, & lucra, quæ campsores per sua recambia a miseris

campsuarijs extorquent, non sunt exigua, sed maxima, cum vel intra annum interesse mille aureorum, si cambire ac recambire illos campfori concedatur, perueniet ad 100. vel excedet. Habent namque se huiusmodi recambia sicut vsuræ illæ vsurarum, quæ propter maximum grauamen quod continebant, fuerunt ab ipsismet Romanis omnino prohibitæ. Præterea nec est pœna certa, & definita, sed quæ donec campsuarius in integrum omnia persoluat, magis ac magis subinde augetur, & crescit.

Secundo, quod secundum se, & ex natura rei iniquum est, nulla via, vel titulo, seu quouis quæsito colore fieri licet; at recambium secundum se, vt ex prima conclusione constat, est contractus quidam iniquus, & vsurarius, in quo fingitur noua commutatio pecuniarum cum interesse, quæ reuera ibi esse non potest, ergo neque titulo pœnæ conuentionalis potest illud fieri. Dixi in conclusione recambia non posse exerceri sub titulo pœnæ, sicut sunt in vsu, propterea quod cum pœna conuentionalis debeat esse exigua, interesse autem quod ex recambijs quæ communiter fiunt, soleat esse maximum interesse, quatenus est in vsu, potius ac verius est dicendum pœna in fraudem vsurarum, quam conuentionalis propter contumaciam morosi debitoris.

Poterunt tamen conuenire inter se cambientes de aliqua pœna, si litteræ a campsuario datæ in loco solutioni destinato non persoluerentur, seruata duplici conditione: Quarum prior sit, vt pœna illa exigua sit & moderatissima, posterior ne si adueniente solutionis termino litteræ cito non soluantur, dicatur statim esse in mora, sed concedatur illi aliquot dies 10. vel 12. vel 15, aut viginti: neque enim commercia humana ad eas angustias redigenda sunt, vt nisi intra paucissimos dies solutiones fiant, sit statim illarum debitor censendus morosus, & in pœnam moræ incidisse. His enim duobus seruatis, perspicuum erit pœnam illam non apponi in fraudem vsurarum, nec ad captanda sub titulo pœnæ eadem lucra quæ modo recipiuntur ex recambijs, sed in eum tantum finem qui honestus est, & iustus, vt campsuarius fidelera, ac diligentem se exhibeat in persoluedis litteris.

Sed dices forsitan, concessio hoc genere pœnæ, patere iam aliquem aditum ad exercendas vsuras sub illo nomine, propterea quod campfori quæuis pœna videbitur exigua, & moderata, esto maxima sit, & lucro quod nunc ex recambio habetur par & æqualis. Hoc profecto, seruata illa duplici conditione timendum non est. Primo, quia pœna illa non est mentienda cupiditate humana campforum, sed arbitrio peritorum & prudentum, qui solam rei æquitatem respiciant. Secundo, quia lucra quæ modo ex recambijs exiuntur non sunt certa, (vt diximus) & definita, sed in quadam accreessione, pœna autem quam dicimus constitui posse debet esse vnica, certa, & exigua. Tertio, quia iuxta morem campforum, cum primum non soluantur litteræ in termino, accusant moram campsuarij, & recambiant illas, nos vero constituimus esse illi concedendum amplius tempus, & plures dies, vt ea ratione verè appareat morosum esse, & culpandum. Denique cum hanc pœnam concedamus ad prohibenda lucra recambiorum, eo ipso perspicuum est adeo moderatam esse illam constituendam, vt ex eiusdem quantitate perspicuum fiat, non esse appositam in fraudem vsurarum, sed vt debitor fidelior, & diligentior, in curanda solutione cambij accepti efficiatur.

6 Tertia conclusio. [Potest campfor, qui bona fide tradidit pecuniam suam campsuario, certo vel probabiliter credēs, illum habere pecuniam vel creditum in loco solutionis, conuenire cum illo de lucro, quod vere illi cessauerit, & damno quod illi vere fuerit

subsequutum

subsequutum ex non solutis litteris in termino, & loco solutioni designato.]

Dixi campfor qui bona fide pecuniam suam tradidit campsuario. Quia si campfor tempore contractus intellexit campsuarium illum, nec pecuniam, nec creditum habere vllum in loco solutionis, & nihilominus sciens & prudens voluit cum illo periculo, & damno pecuniam suam illi tradere, sibi imputetur: qui enim propria sponte alicui periculo vel damno se ipsum exponit non potest illius exigere compensationem, cum scienti & volenti alter nullam inferat injuriam: Tum etiam, quia ubi campfor intelligit, vel saltim probabiliter suspicatur litteras campsuarii furas inutiles, eo ipso exercet cambium siccum, & contractum iniquum, in contractu vero vsurario, & iniquo non habent locum tituli illi lucri cessantis, vel damni emergentis ex tali contractu. Vnde conclusio posita accipienda tantum est de campfore, qui bona fide suam tradidit alicui pecuniam.

Dixi etiam, posse conuenire de lucro quod illi vere cessauerit, & damno quod vere illi fuerit subsequutum: nam nisi actu & re ipsa sequatur, non potest aliquid exigere, vel recipere: quin recipiatur tantum illud in compensationem, ubi vero nullum damnum adhuc subsequutum est, non est locus compensationis. Quo circa non licet in principio contractus conuenire de quantitate aliqua certa, litteris non solutis persoluenda ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, Quod & sanctissimus Pius V. in sua extrauaganti de Cambijs in verbis paulo ante citatis omnino prohibet, dum ait,

[Nec deinceps quisquam audeat siue a principio, siue alias certum & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis, pacisci.] Vbi quamcunque conuentionem de soluenda certa aliqua quantitate, eo quod non soluatur litteræ, interdicit: minime vero pactum, quo promittit campsuarius satisfacere campfori damna, quæ ille actu receperit, vel lucra quæ vere illi cessauerint, eo quod litteræ ipsius non soluuntur.

Vtramque partem ostendamus. Prior, quam præcipit Pontifex, hæc ratione constat. Campfor non potest exigere a campsuario, cuius culpa non solutis litteris damnum aliquod recipit, vel lucro aliquo priuatur, compensationem, vel satisfactionem, nisi commensuratam arbitrio prudentum illi damno, vel cessationi lucri, & omnibus rectè pensatis, iuxta ea quæ superius docuimus de lucro cessante, & damno emergente: Commensurari vero certa aliqua compensatio damno, vel lucro quod nondum accidit, nulla ratione potest, tum, quia nullum forsitan accidet, cum constituamus campfore in illi tantum pecuniam suam tradere, quem bona fide credit soluturum in termino, & loco designato, tum etiam, quia est aliquod accidat, quis nouit quantum illud futurum sit? non ergo potest pacisci aliqua certa quantitas ratione damni emergentis, vel lucri cessantis.

Alteram vero partem ostendo: Quia iure naturæ licet vnicuique, in contractibus quos exercet, maxime in his qui cedunt in aliorum utilitatem, se ipsum seruare indemnem, & pacisci illud; campfor autem qui non conuenit cum campsuario de reddenda aliqua certa quantitate, ubi litteræ non sint solutæ, sed hoc tantum, vt promittat obligetque se ipsum ad satisfaciendum & compensandum damnum, quod illi re ipsa euenerit, vel lucrum quo vere priuabitur, eo quod litteræ illius non soluuntur, nihil aliud præstat, quam velle se ipsum seruare indemnem, potest ergo illud pacisci a principio. Et confirmatur: Quia pacta, quæ videntur respicere aliquod interesse, in nullo contractu magis vitanda sunt, quam in contractu mutui, licet autem in mutuo conuenire (vt vidimus) de satisfactione damni vere emergentis, & lucri vere

cessantis mutuanti, licebit ergo & in cambio. Quæ de causa dicebam modo Pium V. solum percipere, ne certa aliqua pecuniarum quantitas a principio assignetur in casu non solutionis, cum neque illa rectè assignari possit, minime verò prohibere: quin possit campfor pacisci cum campsuario satisfaciat illi omnia damna emergentia, & lucra sibi cessantia ex defectu solutionis litterarum, quotiescunque damna illa actu & re ipsa euenerint, cum hoc, ipso iure naturæ sit æquissimum, & debitum, cui iuri constitutio Apostolica non repugnat.

Sed dices, si licet exigere damna emergentia, & lucra cessantia ex non solutis litteris, licebunt pari ratione recambia, quæ in prima conclusione damnauimus: Patet, quia recambia illa non fiunt nisi in satisfactionem damnorum, quæ recipit campfor non solutis litteris: Etenim si illæ in termino soluuntur, reciperet campfor pecuniam suam, quæ non pateretur manere otiosam, sed alteri statim cum nouo lucro per aliud cambium exhiberet, qua utilitate culpa campsuarii expoliatur campfor. Quo argumento diximus initio huius contro. mercatores sua recambia tueri. Sed hæc ratio nullam profecto habet vim: differunt namque plurimum pactum de satisfaciendo lucro cessante, & damno emergente, quod reuera acciderit litteris non solutis, & recambia illa quæ nos damnamus. Primo, quia damnum emergens & lucrum cessans, non sunt compensanda iuxta illud pactum, nisi actu euenerint: at campfora cum primum non soluuntur litteræ campsuarii in termino, etiam si nullum damnum inde recipiant, nullumque lucrum illis cesset, recambiant litteras illas. Secundo, quia etiam si inter cambiantes non constituitur pactum aliquod, absolute & ex natura rei tenetur campsuarius non soluere litteras in termino ad compensanda damna, & lucra inde cessantia campfori, ex regula illa. [Si tua causa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet.] De regul. iuris. At ista recambia fiunt communiter ex conuentione, in quam campsuarius sua necessitate coactus consentit. Tertio, in recambio exigitur integrum interesse, damnum vero emergens vel lucrum cessans non sunt in totum reddenda, sed iuxta ea quæ superius docuimus, explicantes qua ratione ista compensanda sint. Denique quando non soluuntur litteræ, raro habet locum damnum emergens aut lucrum cessans, quia à campsuario solum exigit campfor sortem, & primum interesse cambij, quod vere illi debetur, ex remissione vero litterarum qui iuste ac rectè hunc contractum exercent, nihil recipiunt, quia nec vllum patiuntur damnum, imo cum in loco solutionis & nundinarum communiter pecuniæ abundent, remittunt litteras cum aliquo lucro campsuarii: at si fiat pactum de remittendis litteris cum recambio, solent qui ita paciscuntur tantum interesse exigere ex illa remissione, & recambio, quantum in primo cambio fuerat constitutum, quod iniustum est & iniustum: & illud est quod in prima conclusione damnamus.

Ex quo sequitur, factores campforum, qui accipras litteras, & a nullo in loco & termino designatis solutas remittunt ad eundem campfore, non cum eodem interesse, cum quo fuerant in primo cambio misæ, sed cum aliqua potius illius diminutione, lucro campsuarii, (sicut cõter fit in Hispania in nundinis Mertinæ) quotiescunque litteræ ibi non solutæ, ad loca vnde illæ processerant, remittuntur, non esse dampnandos, neque alicuius iniquitatis arguendos, cum in utilitatem potius campsuarii, quam in illius damnum remissio illa cedat. Quod si aliter quandoque contingat (quod rarissimum est) quia tempora & defectus pecuniæ in loco nundinarum sic tulerunt, vt remittantur cum aliquo interesse, illud est exiguum, & raro accidens, frequentius namque remittuntur cum

cum lucro campsuarij: vnde eidem fortunæ debet esse expositus, maxime vbi damnum rarum est & exiguum, lucrum vero maius & frequentius.

Ex dictis in hac controu. nulla obseruatione digna aperte sequuntur.

10 Imprimis, quam iniqua sit & damanda campforum consuetudo, qui diuitibus & magnatibus, quos probè norant nullam pecuniam vel creditum habere suas conferunt pecunias, ea lege, vt quandiu illas non restituerint cum omni interesse sibi debito, liceat eis iterum atque iterum, litteras quas ab illis accipiunt cambire, & recambire. Eos namque infatigabilis illa lucrandi cupiditas qua affecti suat, adeo excæcavit, vt non solum primum cambium, quod verè siccum fictumque est, exercere non dubitent, verum etiam in multa tempora illud producere, nouasque semper iniquitates & vsuras illi adijcere nō horreant, litteris illis quas inutilēs esse, & inanes certo sciunt, velut quodam circulo eantibus & redeuntibus. Quibus et iniquiores sunt, vt optimè noster Fabianus ad monet. lib. citato l. par. c. 1. nu. 1. 2. qui cum suo cāpsuario nobili & diuite ita conueniunt, vt pro malorum debitorum periculo euitando, (sic ille loquitur) id est propter moram in reddenda solutione cambij in loco illi designato, absque litteris, et si scriptis, non tamen mittendis, vel admittendis, quandiu sibi placuerit huiusmodi circulara cābia continuentur, siue potius in eorum libro cū lucro ex veris cambijs cundo, & redeundo prouenient, adnotentur & scribantur. Quis enim non videat, hæc omnia nihil minus esse quam veram commutationem pecuniarum in diuersis locis? sed verum ac reale mutuuum in eodem loco sub illis figmentis, recipiendum cum vsuris?

Sequitur secundo, damnandam similiter esse aliorum consuetudinem, quam audimus apud aliquos campfores Italos existere, vt obligent campsuarium, non modo ad pecuniam, quam v.g. conferunt Ianuæ, restituendam Lugduni cum interesse ibi debito, verum etiam, vt teneatur suis expensis curare illius pecuniæ reditum, seu reductionem à Lugduno in eandem Ianuam: vocant cambium cum [recursu]. Hic vsus seu abusus potius plures continet iniquitates. Nam imprimis est aperte contra naturā veri cambij. Quia cambium solum est commutatio pecuniæ acceptæ Ianuæ cum alia restituenda Lugduni, qua restitutione facta, perfectus manet & omnino absolutus contractus cambij, neque tenetur ad amplius campsuarius. Secundo, quia obligare campsuarium ad huiusmodi reductionem, idem reuera est quod obligare illum, vt pecuniam acceptam Ianuæ, in eodem loco, vbi illam accepit, restituat, quod est propriū mutui, & maxime alienū a vero & reali cābio. Tertio, quia ea ratione, præter illud pretiū quod exigitur ratione cābij, a Ianua in Lugdunum, exiguntur etiam expensæ faciendæ in reductione pecuniæ a Lugduno in Ianuam, quæ vicem alterius pretij censendæ sunt habere: quo fit, vt vnus cambij duplex in huiusmodi contractu potestetur pretium.

Sequitur tertio, quod piè certe ac prudenter idem quoque Fabianus obseruat loco citato num. 49. & 50. male agere campfores, conferentes pecunias suas his quos sciunt ad ludos, & luxus, aliaque delicta committenda illas postulare: Tum, quia cum huiusmodi nullam habeant communiter pecuniam, vel creditum, in locis nundinarum, cambia & recambia que cum his exercentur, ficta sunt, & simulata: Tū etiam, quia dato illud habent, qui norunt in tales vsus esse illas conuertendas, consentiunt profecto, & cooperantur prodigalitati ac peccatis illorum, sicut qui gladium furioso & amenti offerret: de quibus dixit Apostolus Roman. 1. [Non solum digni sunt morte, qui talia agunt, verumetiam qui consentiunt faciētibus.]

Eadem ratione reprehendendi sunt & multo gra-

uius, qui suas ad Cambium, vel quouis alio titulo, seu ficto nomine dant pecunias Principibus huius seculi, quo sciunt, aut probabiliter credunt iniustis, vel impijssimis, truculentissimisque bellis aduersus Christi fideles illos opprimendo ac deuastando, esse illas consumpturos. Hi enim numularij, non solum grauissimè peccant cum, illorum pecuniæ huiusmodi Principibus traditæ tot & tam grauium malorum sint occasio, verumetiam tenentur ad illorum omnium iuxta arbitrium boni viri restitutionem, ex regula illa citata. [Si tua causa damnum datum est, iure super his te satis facere oportet.] Taceo (inquit hoc loco noster Fabianus modestiæ causa) quid censendum sit de illis numularijs, qui suas ad cambium, vel quouis alio titulo, seu nomine dant pecunias Principibus, quos probabiliter creditur clam, vel palam exposituros illas iniustis bellis aduersus Christi fideles, aduocatis secum ad illa perpetranda Turcarum, vel aliorum infidelium classibus, copijs, & armis, cū grauissimo Reipub. Christianæ damno, & euersione, Christianique nominis dedecore & contemptu.

In fine huius secundæ conditionis qua exigitur ne cambium violentum sit, obseruandum est, nonnullos recentiores illud quoque exigere: Vt libere ac sine vlla vi cambium celebrari dicatur, ne campfor inuitè, aut roget campsuarium, accipiat pecuniam suam, quin potius campsuarius ipse illam postulet à campfore, illumque roget: quia cum hoc cambium per litteras sit in vtilitatem campsuarij, & ad leuandam eius necessitatem, videtur maxime consonum rationi, vt is in cuius vtilitatem illud cedit, debeat illud quærere, ac postulare. Sed re diligenter inspecta, hæc conditio necessaria non est, cum possit campfor ex benevolentia, & quandoque ex charitate, campsuarium quem viderit pecunia egere, ad illam per cambium à se accipiendam inuitè, illamque propria sponte ei offerre. Neque enim prohibet recta ratio, quin liceat præuenire necessitatem patienti, imò laudabilis illud est si ex charitate & benevolentia fiat, quod si ex cupiditate sola, poterit quidem ad auaritiæ peccatum cupiditas illa pertinere, non tamen reddet contractum iniustum, seruatis his quæ hactenus docuimus, & iusto pretio cambij, de quo nunc dicere paramus.

De tertia conditione Cambij iusti, nimirum, vt fiat iusto pretio.

13 **TERTIA** conditio, quæ omnium quotquot sunt DD. consensu exigitur in cambijs, est, vt fiant iusto pretio: Vocatur autem pretium cambij lucrum illud seu interesse, quod recipit campfor per huiusmodi contractum: quamuis in explicando huiusmodi lucro differant quidem DD. in modo loquenti. Qui enim volunt cambium esse venditionem, in qua campfor traditæ sua pecunia presenti tanquam pretio emit a campsuatio absentem tanquam mercedem, pecuniam illam quam confert vocant pretium, & quanto minus dat v.g. Ianuæ pro pecunia: sibi restituenda a campsuario Lugduni, tanto minori pretio dicunt emisse in illo cambio. Qui vero negant hunc contractum venditionem esse, facientes illum formaliter & propriè commutationem pecuniarum, quam sententiam sequuti sumus, interesse illud quod reddit campsuarius in loco solutionis vltra sortem, quod cedit in lucrum campfortis, vocant pretiū cambij. Confert v.g. Petrus Valentiz 100. aureos Ioanni, comitantos cum pecunijs quas habet Ioannes Metinæ, vel proprias vel in fide & credito amici, conueniunt vt iuxta communem vsus fori pro illis 100. aureis quos recipit Valentiz, restituat Metinæ 102. illi

illi duo quos restitit ultra sortem, sunt pretium huius Cambij. Unde qui faciunt cambium emptionem pecuniæ, quanto magis recipit campfor in loco solutionis litterarum, tanto dicunt illum vilius emere, & minus pretium reddere. Nos uero qui facimus illud veram commutationem pecuniarum in diuersis locis, quanto magis campfor recipit in loco solutionis, tanto carius ac maiori pretio dicemus cambium illud contulisse.

Diuerso quidem utimur sermone, sed idem est sensus: pretium namque cambij, quacunque ratione loquamur, appellamus lucrū illud, siue excessum, quem recipit campfor in loco solutionis, ultra sortem quam ipse prius campforario tradiderat. Hoc quidem interese, siue lucrū, siue pretium dicas, iustum esse oportere sicut in contractu emptionis & uenditionis, adeo perspicuum est, ut in eo probando DD. non immerentur. Ratio est apertissima: Quia nisi iustum sit, haberet profecto alter cambientium plus, alter uero minus, quam debent habere, quod repugnat directæ iustitiæ commutatiuæ, ad quam contractum cambij certissimum est pertinere. Iustum autem censent huiusmodi interese seu pretium. Siluester supra 4. q. 2. Caiet. de cambijs c. 7. a quibus sumptis illud Nauar. in suo commento de cambijs num. 42. Fabianus de cambijs. p. 1. num. 18. Mercatus lib. citato ca. 7. & ferè omnes seruata duplici conditione, quarum prior est, ut seruetur in utroque loco inter quæ fit cambium, iustus valor, & æstimatio pecuniæ quæ cambij tur in illis, Altera ne pretium communi foro receptum augeatur ratione temporis, nimirum propter dilatam pecuniæ quæ cambijtur solutionem,

Utramque conditionem seorsum expendamus.

CONTROVERSIÆ

Decimaquinta,

QVA RATIONE, VT PRETIUM cambij iustum sit, debeat fieri illius constitutio, & pecuniarum quæ commutantur æstimatio ab ipsis campforibus?

S V M M A R I V M.

- 1 Cambij pretium duobus modis institui, & introduci potest.
- 2 Pretia reductionis cambiorum in nundinis quomodo constituantur.
- 3 Pretia cambiorum ut iusta censenda sint, tres conditiones sunt seruandæ?
- 4 Campforum iniqua consuetudo.

PRETIUM cambij duobus modis institui ac introduci potest sicut & in alijs mercibus, vel autoritate Principis siue Reip. aut communi usu fori. Autoritate Principis, vel Reipub. quando illius lege, & edicto præscriberentur pretia cambiorum ad varia loca. Sicut refert Nauar. in commento de cambijs nu. 3. fuisse præscripta à Rege nostro ex Hispania ad varia loca omnium Regionum, & Prouinciarum, in quibus illa fieri consueuerunt: quæ lex si quidem fuit recepta, neque abijt in desuetudinē, habet profecto vim obligandi, tam in foro animæ, quam in exteriori, iuxta ea quæ docuimus initio huius operis quæst. 77. artic. 1. agentes de pretio legali. Videmus tamen illam vel non fuisse receptam, nec redactā in usum, vel si fuit, abijisse quidem in desuetudinē, neque ab aliquo obseruari. Quamuis ut Nauar. & Mercat. admonent, & nos iam superius artigimus, expediret forsan plu-

rum ad bonum commune, ne cambiorum pretia arbitrio campforum relinquerentur constituenda, sed a Principibus ipsis, habita peritorum & prudentum, qui & Deum timerent, & ab huiusmodi contractibus & negotijs iam recessissent, cōsultatione, omnibusque diligentè & maturè pensatis taxarentur. Quod enim in mercibus iudicatum est rectè rationi, & communi bono maximè consonum, ne illarum pretia arbitrio venditorum relinquuntur, sed constituentur a Principe vel Magistratu, multo magis expediret in commutatione rei, vsibus humanis adeo necessariis, & circa quæ vsutaria iniquitas tam facile permissi potest, qualis est pecunia. Quæ ratione in Regnis Castellæ non licebit ad aliqua loca amplius, quam acceptis 10. pro centum cambire, cum lege illius Prouinciæ, quæ habetur in Recopil. lib. 5. titul. 18. §. præcipiatur, ut nullo pacto recipiantur amplius quam 10. pro 100. in omnibus contractibus, etiam permissis, esto fortissimum nomen cambij. Eadem ratione in Lusitania nullum interese ex aliquo cambio recipere licebit, cum lege illius Regni a Rege Sebastiano aditauerit. Regnum illud nulla cæmbia exercere liceat: extra Regnum uero nihil omnino recipi, præcipiat sub titulo cambij: Ceterum quamuis in Regno Castellæ amplius quam 10. pro 100. in nullo cambio, ad quæcunque loca illud celebretur, iuxta legem illius Regni recipere liceat, obseruetur tamen ne illud, non satis perspicuum est. Quæ de causa sumenda sunt præcipue cambiorum pretia a communi usu fori: Sed unde sit iste usus fori desumendus in pretijs cambiorum, non explicatur ab omnibus eadem ratione.

Si praxim ipsam, & receptā inter mercatores consuetudinem respiciamus, usus iste, seu cambiorum pretia partim ab ipsis campforibus, partim ex temporis euentu constituentur hæc ratione. Cum praxim intelligunt campfores. v.g. Valentini solutiones præcedentium nundinarum, ueluti eorum quæ Iulij in Metina celebratæ sunt, iam factas esse, & remissiones illarum uocant [el retorno] a Metina in Valentiam, vel alia loca, ex interese quod in huiusmodi remissionibus uident fuisse constitutum Metinæ, & ex ijs quæ uel per epistolas, uel ab ijs qui inde adueniunt, accipiunt, intelligunt quæ pecuniarum abundantia, uel defectus, Metinæ existat, comparantque illam cum abundantia uel penuria pecuniarum quam intelligunt tunc quoque Valentini reperiri, considerant etiam, quæ a Proxenetis circa hos contractus sibi significantur, (cum his, omnia ferè bona & negotia mercatorum sint comperta) sint & iam aliqua pecunia in sequentes nundinas per cambium alicui traditæ, & in quo pretio, conueniuntque tunc mercatores in domo negotiationis, quam congregationem solent consulatum mercatorum appellare, & his omnibus acurate pensatis, ubi pecuniæ magis abundantum Valentini an Metinæ, quæ cambia ceperint iam fieri, & in quo pretio, constituunt ipsi quasi communi quoddam consensu pretium, in quo exercenda erunt cambia ad proximè sequentes nundinas in Octobri, Metinæ celebrandas: similique modo alia pretia ad loca remotiora, & illorum nundinas proximè futuras. Sed hac ratione: ut quamuis communi quoddam consensu, quando incipiunt post nundinas Iulij exerceri cambia ad proximè sequentes nundinas Octobris, constituentur illis pretia, progressu tamen illorum mensium, & in eorum decursu soleant illa quandoque augeri, quandoque minui, non propter maiorem uel minorem distantiam temporis usque ad terminum solutionis, sed quia medio illo tempore quandoque deficiunt pecuniæ, & abundant quærentes cambia, & tunc augentur pretia; quandoque uero abundant pecuniæ & defunt quærentes cambia; & tunc minuuntur illorum pretia sicut contingit in mercibus

mercibus que experientia teste venduntur carius propter earum penuriam & abundantiam emptorum, vilius verò si contra res accidat, merces scilicet ipsas abundare & emptores deficere. Hac igitur ratione imponuntur & procedunt cambiiorum pretia a Valentia ad undinas Metinæ: similiterque erit iudicandum de alijs locis ad undinas Aduarum Regionum, veluti a Ianua ad undinas Lugduni a Florentia ad undinas Placentiæ, & sic de cæteris.

In undinis vero pretia reductionis cambiiorum dicunt [de los retornos.] Ita constituuntur, simili fere ratione. Ad adueniente solutionis termino, ac ut illi loquuntur [de los pagamentos.] explorant diligenter campsores ipsi, qui ad locum nundinarum in hunc finem adveniunt, quam locum ille nundinarum habent tunc pecuniarum copiam vel penuriam apud ipsos, & similiter qua ratione in alijs locis, quo solutiones ibi factæ remittende sunt, pecuniarum abundant vel deficient, quod & a Proxenetis, & ab ijs qui eo alitur de adueniunt, commode possunt intelligere: inquirunt tamen num aliquæ remissiones illis prius diebus factæ, & his omnibus diligenter & mature consideratis, conveniunt campsores illi in locum unum, ut iuxta ea que perspecta habent de copia vel inopia pecuniarum in diversis locis, & aliquibus remissionibus iam factis, communi eorum consensu taseretur qua ratione solutiones præcedentium cambiiorum in illis undinis factæ ad singula loca remittantur dicunt [ex que precio se porra el retor nos.] vel [como se hara el caento.] Omnibusque pensatis, & singulorum sententijs inter se collatis, ac ventilatis, vocatis etiam Proxenetis in hoc genere negotij peritis, ut eorum consilio & arbitrio quod æquius est intelligatur, conveniunt tandem tanquam communi eorum consensu: Metina in Valentiam reducendam esse, pecuniam ibi solutam in hoc vel illo pretio, ad Barchinonam in hoc alio, ad Lugdunum in hoc alio, & sic de cæteris omnibus locis, ad que solutiones illæ remittende sunt. In quo certe prudenter segerunt: Quia si duo vel plures existant Metinæ campsores, recipientes solutiones litterarum quas a Valentia acceperunt, quibus acceptis remittant illas in varijs pretijs, unus in maiori alter minori, pesser campsor Valentinus, cui in minori remittuntur, non quæsi de factore, & correspondenti illo Metinensi, non proderit sibi illud, utilitati ipsius, curam maiori pretio ab eadem Metina in Valentiam alias solutiones intelligat esse remissas: Cui damno, & querellis, quæ facile a multis excitarentur, ut occurrant, congregati campsores in loco nundinarum, post multam inter se collationem ac disputationem, in qua ij quibus expedit pretium exiguum esse, illud diligenter curant, quibus vero expedit ut maius illud sit illud quoque quantum possunt nituntur, conveniunt de aliquo certo omnibus commodato, & communi consensu iudicatio iusto.

Hac ratione constituuntur pretia cambijs, tam in primo illorum contractu, quando recipiuntur pecuniarum restituenda in undinis adueniente solutionis termino, quam in remissione solutionis ad priorem locum: [que es el retorno.] & hæc pretia sic constituta, eo modo quem explicauimus, censentur inter eos esse communis usus fori, de quo nunc inquirimus, an probandus sit, & validus, & an pretia sic constituta iusta censeri debeant.

Mercatus lib. citato c. 7. & nonnulli cum secuti videntur non satis illum probare. Primo, quia sicut in mercibus pretia ab ipsismet venditoribus introducta non sunt censenda iusta, sed quæ periti & prudentes, in quibus nulla cupiditatis suspitio existit, constituerent, ita & multo potius in cambijs, in quibus materia circa quam versantur, nempe pecuniarum maius continent cupiditatis & iniquitatis, incentiuum. Se-

Tomus Secundus.

cundo, quia videtur quoddam genus Monopolij, communi consensu eorum, quorum vna est cupiditas, & animus captandi lucra, pretium constituere.

Sed his non obstantibus pretia hac ratione instituta, vel temporum decursu recepta, iusta censenda sunt: his tribus conditionibus seruatis.

Prima, Ne mercatores & campsores illa suo mutuo consensu constituent, aliquod Monopolium, ex his quæ superius controu. 13. huius articuli retulimus, & damnauimus, exercuerint, vel inter se iniuriant. Duobus namque modis (ut ibi diximus) possunt illud efficere, vel quando sua industria seu iniquitate potius, per medios Proxenetas, & alijs artibus ab eorum auaritia excogitatis corradunt omnem pecuniam, recipientes quoque illam ab alijs per cambium, ut vniuersa apud illos exiitente & occultata, censetur esse illius penuria in eo loco, quæ pretia cambiiorum & eorum lucra plurimum augeantur: vocant [caçar la praça.] Solent enim ut inquit Soto lib. 6. de iustitia q. 12. art. 3. confederari inter se duo aut tres ex campsores ditionibus, qui omnem abradunt pecuniam in principio nundinarum, illam ab omnibus colligentes, soluendam partim in Flandria, partim Lugduni, vel Antuerpiæ, aut similibus locis. Quo fit, ut alij mercatores, qui in eisdem undinis vel similibus locis pecunia præsentis plurimum indigent, cogantur ab illis qui omnem prius in suas domos collegerunt, cambium cum eo pretio quod illis libuerit, quantumuis aucto & supremo recipere. Vel conveniunt se ipsos inuicem exortantes, communi quoddam inter se consensu & pacto, ne vllus pecuniam aliquam conferat, nisi hoc vel illo pretio cupiditati eorum accommodato, quidquid sit de pecuniarum abundantia vel penuria, tali loco & tempore. Siquidem vel temporum iniuria pecuniarum deficient, veluti cum clasis auro & argento onusta ex India veniens casu aliquo naufragium facit, & perit, vel Rex, publica aliqua necessitate cogente omnes colligit pecunias, quibus illi occurrat, vel aliqua ratione sine mercatorum vitio & culpa, illud accidat, augeti tunc pecuniarum æstimationem & vna cum illa cambiiorum pretia nulla est iniquitas, imo postulat illud recta ratio, sicut & in alijs mercibus, quas abundantia viliores, penuria verò magis pretiosas reddit. At quando pecuniarum inopia ex auaritia mercatorum propter aliquod Monopolium, vel similes artes contingit, maior illa æstimatio iniusta est, tanquam ab iniusta causa & radice procedens, & pretia quæ ex iniqua illa æstimatione sumuntur similiter iniqua: qua de causa inique illa recipiunt, & iniquius retinent, tenenturque omnino ad illa restituenda.

Secunda conditio est, ut æstimatio pecuniarum recte fiat, non temere, & imprudenter, vel auaræ, sed perspecta diligenter vera & reali copia vel inopia pecuniarum quæ simul & in eodem tempore existit apud ipsos mercatores, tam in loco ubi cambium primo recipitur, & exercetur, quam in loco ubi facienda est illius solutio & similiter in remissionibus solutionum, quas vocant [retornos.] Quæ explorata & cognita æstimentur pecuniarum in illis, prout peritis artis campsores in illis locis prudensque ac timens Deum, & qui iam nulla lucrorum cupiditate teneatur, iudicaret: nam soli iudicio & arbitrio campsores illud relinquere, non dubito periculosum esse, propter maximum cupiditatis incertiuum quod secum affert negotiatio in mera, nudaque pecunia.

Tertia conditio est, ne vlllo modo campsor attendat, vel respiciat necessitatem & indigentiam pecuniarum, quam patitur qui illam per cambium querit, & petit, vel lucrum quod ex illa pecunia per cambium accepta est reportaturus, vel imbecille, & infirmum, parumque sufficiens creditum quod ille habet, vel quid simile, ut maius pretium ab illo exi-

E e e gat,

gat, quam sit communi vsu fori receptum.

4 Solent enim imprimis nonnulli campfores debita æquitatis, & diuini iudicij obliti à miseris campsuarijs quos vident pecunijs ipsorum plurimum indigere, & in graui aliqua necessitate ita existere, vt ad cambia illa in quocunque pretio recipienda omnino cogantur, summa & exorbitantia pretia exigere, & extorquere, quibus illi vt suam necessitatem & vexationem redimant, vt inuicti annunt, & consentiunt. Simili iniquitate vtuntur alij sub prætextu, & titulo, quod illius campsuarij, cui pecunias tradunt, creditum in loco solutionis non satis firmum, & constans sit, propter quod inquirunt, cum nullus sit campfor, qui eum illo suas pecunias cambire velit, qui tanto periculo suas exponit, recte poterit à iusto pretio excedere: negari enim non potest periculum illud pretio æstimabile esse. Alij vero intelligentes campsuariam, cui suas pecunias tradunt commutandas, conuersurum illas in negotium, ex quo magna recipiet emolumenta & lucra, quasi digni qui ad illius utilitatis & lucri partem aliquam admittantur, iustum illius cambij pretium plurimum augent.

Quos omnes inique, & iniuste agere nulli dubium esse debet. Primi quidem, nedum iniusti, sed crudeles etiam & impij censendi sunt, cum grauem illam necessitatem, & indigentiam, quam miser campsuarius patitur, non solum non curent leuare, illi; subuenire, sicut ex præcepto charitatis deberet, verum etiam eandem illi vendunt: & quasi non sufficiat illi sua miseria, ratione illius vltra iustum pretium cambij, aliquid aliud reddere iniquitate & impietate huiusmodi campforum compelluntur. Agunt etiam inique secundi, propterea quod quamuis periculum aliquod existat, quando campsuarij creditum non est satis firmum, & securum, campfor tamen, qui cum tali periculo suam pecuniam vult illi cõferre, liberè & propria sponte illi periculo se ipsum offert: quando autem periculum propria sponte suscipitur, nullum pretium pro illo exigere, aut recipere licet, sed aliquam tantum quærere securitatem, qua accepta se ipsum indemnem constituat. Tertij, inique etiam agunt: Quia sicut venditor potest quidem (vt cum D. Thom. docuimus initio huius operis q. 77. art. 1.) propter utilitatem quam ipse ex re qua rogatus vendit, percipiebat, & qua in gratiam emptoris se ipsum expoliat, pretium augere, minime vero propter utilitatem, qua ex ea emptor illius recepturus est: quia huiusmodi utilitas res quædam est eiusdem emptoris, qua eidem vendens non minus inique agit, quam qui rem aliquam vero eiusdem rei domino vendere niteretur: aut venderet. Adde, quod ex pecunia alicui collata, & in negotia aliqua utilia & lucratiua conuertenda, partem aliquam lucri is solum exigere, & recipere potest, qui sub contractu societatis illam alteri confert: campfor vero de quo hic differimus, nihil minus exercet, vel exercere instituit quam societatis contractum, sed solum cambij. Vnde falsum est quod docet Caiet. in suo opusculo de cambijs cap. 7. Cambium, in quo recipit negotiator: aliquis Mediolani v.g. mille argenteos, cum quibus certo negotiabitur, & lucrabitur, redditurus Lugduni marchas auri in auro, quæ efficiant centum scuta aurea, vel ducatos, qui reuera valent ibi mille & centum argenteos, non esse omnino damnum: propterea quod negotiator ille censendus est vendidisse Mediolani illas marchas auri reddendas Lugduni viliori pretio quam valeant, vt habeat Mediolani pecuniam, qua valde indiget ad sua negotia, & cum quibus plurimum lucrabitur, vtiliusq; multo ac commodius illi est iacturam facere illorum centum argenteorum, quos perdit in illa commutatione, & cambio a Mediolano in Lugdunum cum tali pacto, quam cessare a negotiatione illa sibi vtilissima, & quam exercens multo plura lucrabitur.

goriatione illa sibi vtilissima, & quam exercens multo plura lucrabitur.

Hoc Caietani dictum seu assertio reprehenditur a Dominico Sorò loco paulò ante citato, & ab alijs grauissimis DD. & merito. Primo, Quia vt modo dicebam, propter utilitatem, quam est recepturus campsuarius pecunia illa alicui negotio tradita, nullo modo licet a iusto pretio cambij excedere, cum utilitas illa non sit tribuenda pecuniæ acceptæ, sed industriae, diligentiae, & laboribus campsuarij, qui cum illa negotiatur: Quin etiam, esto pecuniæ illi aliqua ex parte lucrum illud deberetur, at quando illud cum ea acquiritur, pecunia illa iam non est campforis, sed campsuarij solius, in cuius pleaum dominium per contractum cambij translata fuit, cum solo pacto restituenti aliam illi æquiualem in loco mundinam, vel alio simili vtriusq; consensu designato; vnaqueque autem res quæ fructum facit, dominio tantum suo fructus illos fert non alieno.

Secundo, quod est argumentum Dominici Sorò: Quia licet negotiator iste recipiat Mediolani pecunias argenteas, redditurus Lugduni aureas, Cambium istud quod exercetur a Mediolano in Lugdunum, non est velut cambium minutum, in quo (vt diximus agentes de illo) potest pecunia aurea, vt metalli pretiosius, vèdi maiori pretio, quam sit commune & legale pecunijs impositum, sed est verò cambium per litteras, & ratione loci, in quo inter mercatores nullum est discrimen inter pecunias aureas vel argenteas, neq; augent ipsi valorem auri, vel ducati ratione auri pretiosioris, sicut faciunt quandoq; Principes, & Rex noster, cum auri pretium lege sua augent, sed vtuntur vt constat mercatores, & campfores nominibus illis Scuti, Ducati Castellanzæ, & similibus in cambijs, tanquam nominibus huius contractui in varijs Regnis accommodatis. Quis & Marcha auri, vt habent Fabianus, Hieronymus de Litcha, & alij, modo non est peculiaris aliqua pecuniæ proprio & peculiariter characterè designata, sed nomen certi valoris pecuniarum, & æstimationis earum in illis locis, in quibus sunt cambia: quod significauit etiam Silu. vsura 4. §. 6. vbi ait: [Nò vt mercatores moneta vt vulgus.]

Deniq; hoc genus cambiendi, aut non est in vsu, aut certe est vsus, vel iniustum cambium, cum illud recipi non sit venditio auri, sed velut restitutio mutui, cum vsura, cum campfori parua referat, fiat ne solutio pecuniæ a se data in auro, vel alia moneta, sed id tantum, vt quam contulit postea cum lucro recipiat: vel si cambium sit, sit iniustum & inæquali pretio.

His igitur tribus conditionibus seruatis, vt absit omne Monopolium, vt æstimatione pecuniarum ritè, ac rectè omnibus diligenter exploratis fiat: Vt nullo modo propter necessitatem campsuarij, vel infirmum creditum illius, vel lucra ex pecunia quam recipit illi accessura, augeatur pretium, pretia eo modo quo diximus, communi illorum consilio & consensu introducta, & recepta iusta esse, certissimum est probatur: Vbi lex pretia non præscribit summenda sunt illa ex communi vsu fori, communis vsus fori sumendum est ex arbitrio peritorum & prudentum in contractu de quo agitur, pretia autem cambiorum, iuxta modum & praxim quam retulimus, seruatis istis tribus conditionibus explicatis, a peritis & prudentibus in arte campforia censentur iusta, nec potuit excogitari commodior via, quam vt communitas ipsa sen vniversitas mercatorum, in qua alij pecunias daturi sunt, alij vero illas accepturi, conuocatis etiam alijs peritis & prudentibus in eadem arte illa constituant, sunt ergo ista censenda iusta.

Nec obstat, quod campfores, a quibus pretia ista constituuntur, videantur rem suam agere, & utilitati suæ prospicere: propterea quod non omnes qui ad huiusmodi pretiorum constitutionem conueniunt,

fiunt, sunt campsores & creditores, quorum refert pretia esse cariora sed quidam, ut dico sunt creditores, alij debitorum, quo fit, ut si quis creditoribus inter, est pretia esse maiora, ita debitoribus esse minora, & hac mutua concertatione, qua singuli suis commodis prospiciunt sumitur medium ad singula loca omnibus a commodatum.

Neque illud etiam obstat, quod post constituta pretia in locis, in quibus primus recipiuntur cambii ad sequentes nundias, decurrenre medio tempore augentur illi, vel minuantur; Efficitur namque illud ex vario temporum euentu; veluti, quia extant plures quærentes pecunias per cambium, & pauci qui illas conferant, vel quia abundantia & penuria pecuniarum in illis locis aliter prius, aliter posterius se habent ex eisdem, namque causis, quibus pretia mercium argentis, vel rationum pro temporis mutatione, & intra breuissimum quandoque tempus, mutari similiter possunt cambiorum pretia.

Ceterum quia ab ipsismet campsores, & mercatoribus pro temporum & locorum varietate cambiorum pretia constitui, vel mutari dicimus, postulat hic locus, antequam ad alia progrediamur, explicemus.

CONTROVERSA

Decimasexta.

UNDE SUMANTUR VARIA PRETIA cambiorum, quæ a mercatoribus ipsis constituuntur in usum fori?

SUMMA RIVM.

- 1 Octo cause, quibus pecuniæ quæ iuxta suum proprium, & legale pretium pares sunt, diversam habeant estimationem.
- 2 Pecuniarum estimatio duplex.
- 3 Pecuniarum copia sumenda est, ex ijs qui negotia exercent.
- 4 In rebus venalibus duo reperiuntur.
- 5 Pretia cambiorum non sumuntur ex naturali pecuniarum valore.
- 6 Pretia cambiorum constituuntur iuxta variam estimationem pecuniarum.
- 7 Pecuniarum maior, vel minor estimatio unde sequatur?
- 8 Cambium in quo maior pecuniæ quantitas estimatur, cum minori commutatur.
- 9 Pecuniarum estimatio in locis inter quæ cambium celebratur facienda est.

DOCTOR Navar. in suo commerto de cambijs num. 43. assignat octo causas, siue titulos, quibus effici potest, ut pecuniæ, quæ iuxta suum proprium & legale pretium pares sunt, & æquales, aliunde tamen diversam habeant estimationem.

Prima, quam assignat, est diversitas metalli; idem enim ducatum in auro magis estimatur quam in argento habitum, quia ad negotia, vel alios usus commodius est.

Secunda, quando licet sit ex eodem metallo in specie, non tamen in eodem gradu, quod vocant [del mismo quilate:] qua ratione scuta aurea Lusitana, Hispanica, vel Vngara præstant scutis aureis Italis, vel Gallis.

Tertia, quia in figura & pondere aliæ ab alijs superentur.

Tomus Secundus.

Quarta, ratione diversorum locorum, & regionum, in quibus eadem pecuniæ eiusdem metalli, & in eodem gradu, ac figura, & pondere diversos habent valores. Argentum enim Beticum magis valet, Cæsaraugustæ quam Valentiz, & aurei Hispani maius pretium habent in Gallia quam in Hispania.

Quinta, quando una pecunia periclitatur lege Regni cadere a suo valore, vel prohiberi, cui periculo alia non subest, perspicuum enim est hanc in maiori pretio haberi.

Sexta, ratione temporis eadem enim pecunia non solum in diversis locis, verum & in eodem Regno diversis vijs potest sequenti in maiori, vel minori pretio, seu estimatione haberi, quæ nunc habeatur.

Septima, ratione copiz vel inopiz totius generis pecuniarum in illis locis, in quibus non æqualiter estimantur.

Octava, eo quod alia pecunia absens sit, alia vero præsens: hæc enim iudicio Navaræ cum magis sit in promptu ad quoscunque usus, quam illa, magis estimatur. Subiungitque nunquam tamen pecunia in maiori pretio, vel estimatione habenda est, eo quod anticipetur, vel postponatur illius traditio, neque quod in maius, vel minus tempus conferatur.

Ex his causis prima, secunda, tertia, quinta, & sexta parum certè faciunt ad præsens institutum: Mercatores namque, & quicunque negotiantur, in constituendis cambiorum pretijs nihil minus curant, quàm aliquam istarum causarum, cum in hoc contractu, tam in recipiendis quam restituendis pecunijs, nulla habeatur ratio, metalli, figuræ, vel ponderis harum, vel illarum pecuniarum, neque alicuius periculi cadendi a suo valore, sed illud tantum respiciant, quantitatem & numerum pecuniarum quæ recipiuntur, & restituntur in loco solutionis, in quocunque genere, & in quacunque sorte pecuniarum illæ recipiantur, vel restituantur, iuxta propria pretia quæ illæ habent in locis in quibus recipiuntur, vel restituntur.

Qua de causa, à quibusdam tres tantum assignantur cause diversæ estimationis pecuniarum in diversis locis. Quarum prima sit diversum pretium legale illius pecuniæ in illis locis, quæ in ordine earum quas assignat Navaræ est quarta: Secunda vero ratione præsentiz vel absentiz quæ est vltima, & octava in ordine Navaræ; Tertiæ verò ratione maioris vel minoris estimationis quam illa habet inter mercatores, & campsores ipsos in vno loco, quam in alio, quam causam facit Navaræ septimam.

Ab alijs vero neque omnes hæc tres cause censentur huic instituto, siue cambio de quo hic differimus, accommodatæ. Nam prima quam hi assignant, quæ apud Navarrum est quarta, diversum scilicet pretium eiusdem pecuniæ in diversis locis, sicut in argenteis accidit inter Valentiam & Cæsaraugustam, & in aureis Hispaniam inter Hispaniam & Galliam, vel Italiam, non consideratur a campsores in hoc cambio tertiæ speciei, cum tam in recipiendis pecunijs quam in illis restituendis nihilominus curent quam genera vel sortes pecuniarum, sed illarum tantum quantitatem & numerum, in quocunque genere & in quacunque sorte illæ conferantur, vel restituantur: neque aliud attendunt, quam quot scuta, vel Castellanas, designatis illis certo pretio iuxta communem campsores usum tali loco & tempore sint à campsores restituenda. Qua de causa, nos cum explicaremus primam speciem cambij, ibi differimus de cambio, in quo pecuniæ quæ commutantur habent diversum pretium, & valorem in illis locis inter quæ sic illarum commutatio; distant enim plurimum diversum pretium seu diversus valor, seu præmium & diversa estimatio, quia valor seu pretium pecuniarum Principis vel Reipub, immititur, diversa autem estimatio copiz vel inopiz pecuniarum.

E e e a tum

tant etiam, ubi solus ille valor raro moratur, diversa tamen aestimatio passim: demum manente eodem valore & pretio pecuniae in diuersis locis existit varia illius aestimatio in eis. Etenim (sicut superius dicebamus) idem pretium eundemque valorem habet argenteus in Hispania, & in India veroque namque in loco valet 34. dispondios, at aestimantur magis in Hispania quatuor argentei, quam in India 10. propter abundantiam argenti quam India habet. Quibus efficitur, ut alia sit ratio cambij, in quo cambium tur pecunias secundum diuersum prolium & valorem in diuersis locis, de quo (ut dixi) egimus suo loco; explicantes primam speciem cambiorum, alia vero cambij de quo nunc disputamus tertiae scilicet speciei, in quo pretia non constituantur secundum diuersum pecuniarum valorem, sed secundum diuersam tantum illarum aestimationem.

Neque secunda illa causa, quam isti assignant, quae apud Navarrae est octava, praesentis scilicet vel absentia pecuniae habet hic locum; eundem apud campsores, & in hoc genere contractus (ut abunde ostendimus controuer. et huius artic.) non aestimatur magis praesens quam absens, nec in constitutione pretijs cambij, de quo huc inquitimus, illi curent valius praesentiam vel absentiam, sed solum tantum aestimationem quam illae habent propter abundantiam vel penuriam earum in illis locis, aliasve causas quas etiam referemus.

Ita fit ut ex hac sola causa sumantur apud campsores varia pretia quae in cambijs ad diuersa loca ab ipse constituantur, & assignantur, ut optime ac copiosius docent Soto lib. 6. de inst. q. 12. art. 2. & Mercatus lib. citato e. 7.

2. Ad quam sententiam exacte intelligendam Obseruemus primo, duplicem esse pecuniarum aestimationem, aliam quam illis ut numeratae sunt, lege Principis imposta est semper illis harum & fixa, quae dicitur naturalis & legalis; alia vero, quae illis conuenit ex diuerso rerum, & temporum eventu pendens iuxta prudentium & peritorum in arte negociandi arbitrium, quae dicitur accidentalis. Prior illa dicitur pretium seu valor pecuniae, ut pecunia est, de qua (ut dixi) agentes de prima specie cambij differuimus. Posterior propria est huius loci, ab hac enim ut ostendemus statim in prima conclusione quam hic subiiciemus, sumuntur varia cambiorum pretia. Huiusmodi autem pecuniarum aestimatio, quam accidentalem dicimus, ex triplex causa desumitur: Primo, ex abundantia vel penuria totius generis pecuniarum in illis locis: qua ratione pecuniae tam aureae, quam argenteae maior aestimatio est in Hispania quam in India, quia non ita apud nos illae abundant sicut apud illos. Secundo, propter maiorem vel minorem copiam quae sentium vel recipientium pecunias sub cambio. Tertio, ratione alicuius periculi, cui pecunia illa in aliquo loco existens coniuncta est: quae de causa tempore belli, pecunia existens ubi arma vigent, minus aestimatur, propter pericula, & difficultates quae ad illam recipiendam bella offerre solent. Eadem ratione ut notauit Caiet. De cambijs. pecunia constituta in nauis, cui naufragium imminet, minoris est aestimationis.

3. Obseruemus secundo, quod optime admonet Mercatus lib. 4. cap. 7. & nos superius attrigimus, primam causam istarum trium, copiam totius generis pecuniarum sumendam tantum esse, ex ijs qui negotia exercent, maxime quantum ad praesens institutum, & ex campsores ipsis, non uno vel altero, sed ex pleribus, & maiori illorum parte. Ex alijs hominibus & ordinibus illa sumenda non est, quia accedere potest in ciuitate aliqua, nobiles, & ecclesiasticos, vel similes, pecunijs abundare ex suis fructibus, & redditibus, quibus tamen si careant mercato-

res, & campsores, ac ut dicunt [est e falsa la lonja,] abundantia illorum ad contractum cambij, caeteraque negotia omnino inutilis est. Eadem ratione, quod tres vel quatuor mercatores & campsuarii pecunijs abundant, non efficit in eo loco, ut respectu cambiorum & negotiorum pecuniae abundare dicantur, sed ex communitate ipsa mercatorum huiusmodi abundantia vel penuria desumenda est. Sicut in alijs mercibus, tunc illae dicuntur abundare, vel deficere, quando apud eos, penes quos solent ille existere, abundant, vel deficiunt. Hoc rei plenam sententiam, ipsa experientia facit. Videmus enim recipientes pecuniam Valentiae in Hispaniam, nonnunquam (quamuis raro) cum lucro illam recipere, eo quod in eo euentu apud mercatores Valentinos maior existat pecuniarum copia, quam apud Hispanenses; et mores vel infortunio clasis, quod certe nunquam accideret, si totius ciuitatis, & caeterorum qui non negotiantur, habenda esset ratio, Valentia namque cum Hispania absolute & in vniuersum comparata, & secundum omnes hominum ordines, & status in vtraque existens, dum quae Valentinos ad abundantiam & diuitias Hispanensium perueniunt, sed semper sunt his multo inferiores.

Obseruemus tertio, similiter iudicandum esse circa hanc duplicem causam ad illas. Etenim, quod ad secundam spectat, non quaecunque copia vel defectus campsores, vel quaecunque pecunias per cambium illarum aestimationes augeat, vel minuat, oportet, sed quae in pleribus & maiori negotiantium parte reperitur: quod enim tres vel quatuor, qui solebant campsores exercere, ab illa cessauerint, vel tres aut quatuor, qui non solebant pecunias quarere ad campsores, deinde illas recipiant, parum aut nihil omnino refert, sed tunc dicuntur abundare campsores conferentes pecunias per cambium, quando plures existunt suas pecunias per hunc contractum alijs tradituri, tunc vero deficere, quando pauci in eo loco occurrunt: Similiter dicendi sunt campsuarii abundare vel deficere, ubi plures vel pauciores existunt illas ita quarentes. Eadem quoque ratione sentiendum est de ea pecuniarum aestimatione, quae ex periculo sumitur: periculum namque recipiendi illam a campsuario in loco solutioni destinato aut particulari est, & illi tantum campsuario imminens, veluti cum periclitatur in particulari pecunia illius non esse facile recipienda, vel culpa eiusdem campsuarii, vel culpa factoris illius, vel ex aliqua causa quae illum priuatim & in particulari respiciat. Vel periculum illud commune est toti ciuitati, omnibusque ciuibus & negotiantibus in tali ciuitate vel loco agentibus: ut cum vigent in ea Prouincia bella, propter quae commercia cum illa habere, merces vel pecunias inde extrahere, ac recipere difficilissimum est. Prioris periculi, cum priuatum illud sit, huius vel alterius in particulari, non est habenda ratio, ut propter illud aestimatio pecuniae in cambio vel negotio cum illo exercendo augeri debeat, vel minui, quia huiusmodi periculum illud tantum concedit, ut liceat contrahenti cum illo debitam securitatem exigere, & recipere: Noui aliquos ita sentire, ut ratione pecuniae vel cambij pretium augeri, sed illud profecto non satis securum in conscientiae iudicio crederem, cum ad vitanda pericula quae in particulari contrahentibus occurrere possunt, illud solum omnia iura concedant, ut liceat contrahenti debitam securitatem, qua ab illo periculo indemnitas existat, postulare; ex periculo vero huiusmodi, pretiorum augmenta in contractibus & commercijs quarere, periculosum est: offerretur namque aditus hac via mille fraudibus, & vsuris exercendis. Quando autem periculum commune est, & omnes ciues ac mercatores

tores loci complectens, ratione illius pecuniam cum tali periculo existentem minus aestimari, recta ratio postulat, neque vllus est in hac parte dubitandi locus.

4. Obseruemus quarto, vt quemadmodum in mercibus, alijsque rebus venalibus duo reperiuntur, substantia earum & esse naturale quod habent, ac vtilitas quam afferunt ad vsus humanos: quæ duo ita sunt inter se affecta, vt circa rerum venalium pretia (sicut initio huius tomi vidimus q. 77. artic. 1. con- trouer. 1.) non habeatur ratio substantiæ, & esse naturalis illarum: hæc enim ratione calices, & quæcumque viuientia deberent in maiori pretio haberi quam triticum; vitæ & alij fructus vitæ carentes, sed haberetur solum ratio vtilitatis & vsus quem hominibus afferunt, quæ de causa quæ humano conuictui vtiliora sunt, in maiori pretio & carius venduntur; ita in pecunijs duo reperiuntur, & substantia illarum quæ pecuniæ sunt, & earundem æstimatorio: substantia pecuniæ vt pecunia est, est pretium legale illius, & ita huiusmodi pretium dicitur esse valor naturalis illius, qui sicut lege imponitur ita sola lege mutari potest; augeri que vel minui, æstimatorio vero pecuniarum est; prout illæ magis vel minus iudicantur in diuersis locis vel diuersis temporibus faciendas esse: Quæ duo substantia scilicet siue valor naturalis pecuniarum, & illarum æstimatorio re ipsa inter se differunt: centum namque aurei eundem valorem habent in Hispania & in India, at non tantum sunt ab Indis centum aurei in illis Prouincijs, quanti apud nos sunt in Hispania sexaginta, vel septuaginta: similiter eundem valorem habent apud liberalem vel avarum, at non tanti facit liberalis vel prodigus centum aureos, quantum avarus quinquaginta. Et in eodem quoque loco ex varijs rerum edentibus pecunijs in eodem pretio & valore naturali manentibus, plaris illæ sunt in vno tempore, quam in alio.

5. Obseruemus vltimo, inter mercatores & campsores quacumque ratione, & iuxta quæcumque sententiam pecuniarum commutationes fieri, pretia cambiorum non sumi ex naturali pecuniarum valore, vel legali earum pretio: quia ita vbi pecuniæ idem habent legale pretium, oporteret omnia cambia fieri ad æqualitatem, quam vocant [a la par,] sicque ab Hispania in Indiam vel è conuerso conferens quinquaginta aureos non posset plures, vel pauciores recipere, cum idem sit legale pretium illorum tam in India quam in Hispania, cuius oppositum experientia docet omnium DD. consensu probata. Unde sunt cambia in diuersis locis iuxta variam pecuniarum æstimationem in illis: dubium quidem est (vt ex dictis initio huius controverfiæ constat) vnde sit diuersa ista pecuniarum æstimatorio desumenda, at tamen ex ea tantum sumi pretia cambiorum, hoc certissimum est.

6. Quibus positis sic prima conclusio. [Pretia cambiorum tertiæ speciei, de quibus hic nunc loquimur, non constituuntur a mercatoribus & campforibus iuxta aliam causam, præterquam iuxta variam æstimationem pecuniarum, quam illæ habent in illis diuersis locis, inter quæ cambium celebratur.]

Hæc conclusio cum ad factum pervineat, nulla alia probatione eget, quam experientia & testimonio ipsorummet campforum: constat autem eorundem assertionem, & dicto (loquor de peritis in hac arte) non alia ratione ab ipsis nunc pretia cambiorum constitui, quam habita ratione diuersæ æstimatorio; quam habent pecuniæ in loco vbi conferuntur, & in loco vbi illæ restituenda sunt cambiz & commutata. Consulit enim peritissimos eorum & ex varijs nationibus, & quæcumque referant etiam illi, quibusdam visum esse in hoc contractu pecuniæ à campso-

Tomus Secundus.

re tradita emi pecuniam campsuarij in alio loco existentem, alijs vero commutari presentem tanquam magis valentem cum absenti tanquam minus valente, & similes opiniones quas prima conrou. huius art. retulimus, quod tamen spectat ad pretia, omnes in eo conueniunt, vt non constituantur ab ipsis maiora, vel minora, nisi iuxta maiorem vel minorem æstimatorio pecuniarum in locis inter quæ sit illarum cambium, & commutatio.

Secundo experientia teste, in loco vbi cambia antea vilius fiebant, quamdiu pecuniæ vilius quoque ibi æstimabantur, quia abundabant, si postea abundantia illa deficiat, incipiuntque pecuniæ magis æstimari, incipiunt etiam & cambia multo carius ibi exerceri: quod certissimo est argumento, iuxta pecuniarum æstimatorio cambiorum pretia augeri, vel minui. Nec mirum cum in omni genere rerum ita accidat, abundantia illas vilescere viliusque vendi, penuria vero earundem adueniente pluris æstimari cariusque vendi. Confirmaturque vsu ipsorum campforum, quos videmus in locis in quibus intelligunt futuram pecuniarum inopiam, & propterea magis illas æstimandas, diligenti opera multas commutare pecunias ad exercenda cambia, certo iudicantes carius, ac cum maiori lucro ibi celebranda esse, propter maiorem æstimatorio quam ibi pecuniæ propter ipsarum inopiam sunt habituræ. Quæ de causa vigilanti, summaque solertia ac diligenti curant singuli campfore a suis correspondentibus, & amicis certiores fieri, in quibus locis minor credatur futura pecuniarum copia, maiorque simul illarum æstimatorio.

Probatur tertio, alia non minus efficaci experientia, videmus namque omnia cambia ab Hispania in alias Regiones, & Prouincias extra ipsam vilius fieri, & cum lucro campsuarij: ita vt recipiens in Hispania v. g. 100. non debeat in Italia vel Flandria restituere nisi 90. paulo plus, vel minus, è contrario ab Italia vel Flandria in Hispaniam carius, & cum lucro campforis, ita vt recipiens in Italia 100. à campfore, debeat restituere in Hispania 108. paulo plus, vel minus: nec curet lector an certæ sint hæc quantitates, sufficit certum esse ab Hispania in exteris Prouincijs vilius, ab illis vero ad nos carius celebrari cambia, cuius discriminis nulla certe alia ratio est, nisi quia apud nos propter pecuniarum abundantiam minus illæ æstimantur, magis vero in exteris Prouincijs vbi minor existit illarum copia: & tanto magis, quanto magis ibi deficiunt, vel magis ibi desiderantur. Sed vnde cumq; crescat illarum æstimatorio, siue ex earum penuria, siue ex abundantia negotiantium qui illis indigent, hoc certum est, maiora ibi esse pretia cambiorum, vbi maior quoque existit pecuniarum æstimatorio: sic videmus è Roma & Flandria ad nos carius quam ex cæteris locis cambia fieri, propter maiorem æstimatorio quam habent pecuniæ Romæ, & in Flandria, quam in cæteris omnibus locis.

7. Secunda conclusio. [Maior, vel minor æstimatorio pecuniarum in huiusmodi cambio iuste, ac rectè sumitur a mercatoribus, & campforibus ex illis tribus causis in prima obseruatione positis; Nimirum, primo ratione copię vel inopiæ totius generis monetæ in illis locis: Secundo ex abundantia vel defectu siue campforum siue quærentium pecunias per cambium: Tertio ratione periculi communis, & vniuersalis, quod occurrit omnibus ciuibus alicuius loci, in extrahendis suis pecunijs ex illis, & restituendis campforibus a quibus illas acceperunt.]

Probatur. Pecunia in contractu cambij non consideratur, nec æstimatur vt pecuniæ, sed vt merces quedam, quæ de causa æstimatorio hæc non dicitur illi naturalis in genere pecuniæ, sed accidentalis, quatenus accidit pecuniæ, vt circa illam commutetur.

Ecc 3 cia

cia & contractus quoque exerceatur, sed in omni genere mercis augetur, vel minuitur illius æstimatio his tribus causis, aut propter illius abundantiam vel penuriam, aut propter copiam vel defectum ementium vel vendentium illam, aut ratione periculi unde ducenda est, ergo iuste quoque in commercijs & contractibus negotiantium debet augeri vel minui pecuniarum æstimatio, propter easdem causas.

Tertia cōclusio. [Cambium in quo maior pecuniæ quãritas, ubi illa minus æstimatur, commutatur cum minori, ubi illa minus æstimatur, ut iuxta diuersam illam æstimationem æqualitas serpetur, sub iusto pretio exerceatur.]

V.g. Conferat Petrus campfor Valentiz Ioanni 100. aureos, restituendos sibi Hispali cum auctario ut 2. si arbitrio prudentum, eo tempore quo celebratur hoc cambium, propter abundantiam pecuniæ quæ tunc existit Hispali, & defectum eiusdem pecuniæ quam tunc etiam patitur Valentia, tanti æstimatur Valentiz 100. aurei, quãtum Hispali 102. illa duo quæ recipit campfor Valentinus Hispali tempore solutionis, ultra 100. quæ contulit Valentiz sunt iustum pretium. Probat: Illud pretium dicitur iustum, in quo seruatur æqualitas inter contrahentes, sed 100. aurei Valentiz, tali tempore tantum valent quantum 102. Hispali eodem tempore, constituiturque æqualitas inter pecunias acceptas Valentiz, & eas quæ restituntur Hispali additis illis duobus, sunt ergo ista duo iustum pretium huius commutationis. Confirmatur exemplo. Si duo modij tritici in Hispania tantum valeant, tantique æstimentur quanti tres in Sicilia eodem tempore: qui conferret duos in Hispania, ut sibi restituantur tres in Sicilia, non ageret iniuste, cum sit inter illos æqualis valor & æstimator, at quod iustum est in commutatione mercium, id ipsum est iustum in cambio pecuniarum, ergo licet cambire pecuniam acceptam Valentiz in minori quantitate, cum alia recipienda Hispali cum maiori, neque excessus ille iniustus erit, aut iniustum pretium, imò iustum & necessarium, cum per illud constitutur æqualitas inter illas pecunias, quarum vnaqueque talem habet valorem in illis locis.

Hæc conclusio certa est, & in qua omnes conueniunt, quando maior vel minor æstimatio pecuniarum existit in locis inter quæ fit cambium, ratione copiz vel inopiz pecuniarum in illis: sed ita vt factus omni monopolio, & iniquitatibus, seu fraudibus campforum ex vario rerum euentu, veluti aut ex defectu classis, aut quia Rex oëm pecuniam curauit colligere ex causâ publica & necessaria, aut propter exorta bella, maior illa vel minor pecuniarum copia contingat. Vt ex dictis constat. Res tamen difficilior est de secunda causâ.

Num frequenter, vel raritas petentium pecunias per cambium iuste augeat, vel minuat pecuniarum æstimationem, & ex consequenti cambiorum pretia.]

Medina Complurensis, & Caiet. de Cambijs. cap. 7. non dubitant affirmare, ex hac quoque secunda causâ pecuniarum æstimationem, & cambiorum pretia iuste augeri, vel minui: quamuis vt obseruat Soto lib. 6. q. 12. art. 4. mirandum certe fit Medinam hanc secundam causam admittere ut iustam, primam vero illam non admittere: Tom, quia res apertior est in illa prima quam in hac secunda, vt constat: tum etiam, quia cū pecunia in cambijs habeat se vt merx, quemadmodum in mercibus non minus auget illarum æstimationem & pretia ipsarum raritas, quam emptorum abundantiam, ita & in pecunijs, circa quas non versantur cambia vt pecuniaz sunt, sed vt merces, idem omnino debet esse iudicium, vt non minus augetur illarum æstimatio & cambiorum pretium ubi minor est illarum copia, quam ubi occurrit maior frequentia querentium illas.

Soto vero loco citato dubitat plurimum de huiusmodi causâ secunda, quia alia (inquit) debet esse ratio in mercibus, cum illæ vendi possint, quam in pecunia quæ neq; secundum se neque vt commutatur vendibilis est: Nihilominus tandem docet iustam quoque causam esse, modo defectus campforum conferentium pecunias ad cambium, ex qua sæpe nascitur frequentia & abundantia eorum qui illas quærunt, monopolio aliquo & iniquitate ipsorummet campforum effecta non sit. Etenim si campfores pecuniam abscondant, fingantque se non habere illam ad cambiendum, aut conueniant inter se, vt non conferant pecunias nisi paulatim [y por chorrillo], sicut sepe faciunt in principijs nundinarum, vt ita plures indigeant, crescatque ea ratione illarum æstimatio, & cambiorum pretium, talis causâ iniqua est, & similiter æstimatio quæ illi nititur inualida, & pretia iuxta talem æstimationem constituta iniqua. Quod verissimum est & prudenter admonitum: & similiter quod addit, vt sicut recondentes annonam, quo illius pretium crescat, compelluntur & iure illam aperire, & communem ciuibus facere, legitimo illi constituto pretio, ita campfores deberent autoritate publica compelli ad educendas suas pecunias, conferendasque negotiantibus per cambium, cum moderato lucro, iuxta veram illarum æstimationem: non enim minus in nundinis alijsque occasionibus expedit plurimum bono communi pecunias in manibus negotiantium versari, quam annonam aperiri.

Vltima conclusio. [Æstimatio pecuniarum, in locis inter quæ cambium celebratur, facienda est iuxta eandem temporis articulum, & petinde ac si in eodem instanti pecuniæ illæ inter se commutarentur in illis locis.]

Novi Fabianum Ianuensem, & aliquos recentiores existimare commutationem pecuniarum non solum exigere loca vere diuersa & distantia, verum etiam temporis intercapedinem, tum vt litteræ campforiz mittantur in locum ubi faciendus est solutio, tum etiam, vt qui pecuniam recipit, valeat illo tempore parare eam qua eget, vt fiat solutio in loco designato: Vnde inferunt quidam, fieri cambium non solum vt pecuniæ receptæ v.g. Valentiz & restituentæ Metinæ, verum etiam vt receptæ Valentiz Augusti & restituentæ Nouembri. Sed qui ita sentiunt, miscent profecto loca cum tempore, in diuersis namque locis cambium fieri, vt supra vidimus, de intrinseca ratione huius contractus est, & eo potissimum nomine est contractus iustus, & diuersus à mutuo: fieri autem in diuersis temporibus pecuniæ quæ cambitur receptionem, & restitutionem, per accidens est, & ea ratum ratione, quia debet fieri per litteras, quæ non possunt in instanti ex vno loco in alium volitare, sed exigitur necessario tempus aliquod vt deferantur in alium locum: Neque differret solutio in sequentes nundinas, vt concedatur tempus campforio ad parandam pecuniam, hoc enim proprium est mutui, & alienum maxime ab hoc contractu, in quo iuxta propriam & formalem ipsius rationem sola distantia loci respicitur. Quamuis enim campforius possit priuatiuè & apud se habere illam intentionem, sed illud per accidens erit. Quidquid autem de huiusmodi intentione sit, & solutionis tempore, æstimatio pecuniarum inter quas fit cambium sumenda est ex eodem temporis articulo: considerandumque, vt rectè ac iuste pretia constituantur, quam æstimationem habeat hoc tempore pecunia apud vniuersitatem mercatorum Valentiz, & quam similiter habeat hoc eodem tempore Metinæ, esto aliam maiorem vel minorem sint forsitan habituræ adueniente nundinarum tempore.

Et ratio est aperta: In huiusmodi cambio v.g. à Valentia in Metinam propterea seruatur æqualitas, quia

quia pecunia quae redditur Metina tanti ibi aestimatur, quantum quae recipitur Valentiae, quatinus Valentiae tradat campfor 100. Metina vero restituat campsuarius 104. haec autem aestimatio non constitueret aequalitatem inter huiusmodi pecunias, nisi sumantur illae in eodem tempore, quia si referantur ad diversa possent enire ut longe aliter haberet illarum aestimatio in illis locis. Debet ergo sumi ex eodem tempore. Vtatur exemplo aliarum rerum: Si conferam tibi duos modios tritici in Hispania pro tribus mihi restituendis in Sicula, ibi propter tritici abundantiam tibi sunt tres modij frumenti, quanti duo in Hispania: haec commutatio facienda est pro eodem tempore, ita ut quo tempore confero tibi duos modios in Hispania, eodem tempore intelligantur tantundem valere tres modij illius Siculae, aliter non esset aequalitas. Etenim si nunc conferam duos modios in Hispania, recepturus in alio tempore tres in Sicula, iuxta aestimationem quam triticum illo alio tempore habebit Siculae, forsitan eo tempore tres modij tritici ex aliquo eventu non tanti aestimabuntur, vel pluris, quam duo in Hispania, desineretque ea ratione servari inter illos debita aequalitas.

Secundo, non licet cambire in futurum sub incerto pretio cum certo lucro campforis ut videbimus sequen. Controu. ar nisi pecuniae sumantur iuxta aestimationem quam in eodem tempore habent in utroque loco, sed quae conferatur nunc Valentiae deberet expectare aestimationem, quam duobus vel tribus ab hinc mensibus habebit illa quae restituenda est Metinae, non possit constitui pretium certum tempore contractus, sed esset illud incertum donec appareret quam aestimationem haberent pecuniae Metinae in illo alio tempore, quod frequentissime offert cum lucro campforis, ergo necessario aestimatio sumenda est pro eodem articulo temporis: Minor patet: quia sicut abundantia vel penuria pecuniarum passim per tempora mutatur, ita quoque illarum aestimatio incerta est, & varia pro temporum mutatione, & quam in hoc contractu certus est augeri quam minui, & ex consequenti quando ex illa sic incerta sumitur pretium, incertum quoque omnino illud esse oportet in certitudine quae magis eedit in utilitate campforis quam campsuarij.

Tertio, vsus campforum ita habet, debetque illud habere ut recte fiat, ut ipso tempore contractus commentiantur campfor, & campsuarius de pretio cambij quod exercent a Valentia, v.g. in Metinam adiungaturque in literis campforis, quae mixtae in nundinas forei & capitali accepto Valentiae, pretium seu interese quod ratione illius cambij a Valentia in nundinas reddendum est. Hoc autem, namque & certum pretium tempore contractus constituere, & illud latè in ipsis litteris una cum sorte coniungere impossibile est, nisi ipso tempore contractus sumantur simul aestimatio quam habent pecuniae Valentiae, & ea quam habent eodem omnino tempore Metinae, & inter se secundum idem tempus conveniant.

Denique cambium quo ad pretij constitutionem assimilari debet contractui venditionis: sed in venditione pretium tamendum est, ex eo tempore, in quo res actu traditur, & fit contractus; esto solutio illius differatur in aliud tempus, ergo similiter in cambio, esto restitutio & solutio pecuniae quae cambitur, differatur in nundinas, vel alium terminum, pretium tamen constituendum est, & definiendum: eo tempore quo traditur pecunia, & celebratur contractus, & ex consequenti sumenda est aestimatio quam habent tunc pecuniae in utroque loco, simul & eodem tempore, nec curandum, quomodo aestimationes sint deinde habiturae, vel habebunt tempore solutionis. Certum quatenus constituantur communiter pretia cambiorum iuxta formam, & modum, quem hic recitamus,

accidit nihilominus quandoque, ut antea contraheantur consensu relinquatur illud in incertum: ut cum campfor confert alicui pecunias eo pacto, ut illius cambij solutio fiat iuxta pretium cambiorum nundinarum proxime sequentium.

Vnde videamus.

CONTROVERSA

Decima septima.

AN CAMBIUM CIVIS PRETIUM relinquatur incertum, & taxandum iuxta pretium cambiorum quae in nundinas proxime futuras designabuntur, sit iustum?

S V M M A R I V M.

- 1 Cambij pretium ut constituatur certum bifaria fieri potest.
- 2 Modi diversi ad pretia constituenda.
- 3 Sententia Auctoris.
- 4 Pretium cum primum communi mercatorum consensu taxatum est, illud in foro animae seruandum est.
- 5 Cambia qua ratione periculosum est exercere.
- 6 Cambiorum pretia antequam a mercatoribus designentur, non licet convenire campforibus in aliquo certo & definito pretio.

CALET. in suo opusculo de Cambijs cap. 6. agens de differentiâ temporis, ratione cuius potest fieri cambium, docet bifaria contingere posse, ut pretium cambij non constituatur certum eodem tempore quo & campfore traditur pecunia; sed relinquitur illud in futurum. Vult cum pro 100 aureis (inquit) nunc datis teneatur campsuarius, post duos menses restituere tot argenteos, quot post duos illos menses valebunt illi 100 aurei; Vel cum res dabitur, in quo pretio sicut commutationes pecuniarum post duos menses, sumatur eodem tempore quo pecunia traditur medium aliquod, in quo parum plus vel minus credatur illa tunc facienda: constituanturque illud ex tunc tanquam certum, & iustum; ac utriusque contrahenti accommodatum, V.g. confert Petrus Ioanni septembris 100 aureos Mediolani, restituendus Lugduni, potest duobus modis iuxta Caietanum cum illo convenire, vel ita, ut recipiat Petrus a Ioanne Lugduni tot argenteos, quot in Novembri valebunt illi 100 aurei Lugduni. (Sic enim intelligendus est Caiet. quia si in eodem Mediolano essent illi restitendi, non esset cambium, sed mutuum.) Vel ita, ut considerantes illos 100 aureos valituros forsitan in cambijs excoendis post duos menses Lugduni 100 argenteos; vel forsitan non nisi mille, sumatur medium quoddam pretium, quod parum plus vel minus credatur tunc valituri, nempe 100; illudque taxetur, & teneatur utriusque contrahentis consensu ex tunc constituendum. Positis his duobus modis, utrumque probat Caiet. adducens ea ratione: Quia iuxta ipsum cambium est quaedam emptio & venditio: saltem quo ad pretium est iustum in contractu emptionis & venditionis, illud quoque consensum est iustum in contractu cambij: ac licet vendere in ore, cuius pretium incertum est, iuxta pretium quod valebit post duos menses, quo tempore iam certum aliquod pretium illi incit, vel considerato pretio quod tunc parum plus vel minus habitura est; medium aliquod assignare, quod inter exiguum & supremum consensuum utriusque contrahenti

hæni accomodatum videatur, licet ergo id ipsum in cambijs.

Dominicus Soto lib. 6. de Iust. q. 12, ar. 4. ubi hanc differit questionem, conuenit quidem cum Caiet. in priori modo assignandi pretium incertum, affirmat enim sublata omni fraude, & dolo, posse Petrum Mediolani, vel Parisiis, vel alibi conferre 100. aureos restituendos sibi Lugduni sub nullo certo pretio ipso tempore contractus, & quando traditur pecunia constituto, sed relicto illo incerto, ac desumendo ex pretio currente in proximè sequentibus nundinis. Significat autem in illis verbis sublata omni fraude & dolo, hæc duo: Primo, vt sit ex æquo dubium quale sit futurum pretium cambiorum proximarum nundinarum Lugduni, ita vt æquali subiaceant fortunæ. Secundo, ne qui pecuniâ conferret, arte aliqua vel industria, efficiat, pretia cambiorum ad nundinas proximo sequentes augeri. Veluti si dicat Petrus Ioanni: accipe 100. restituenda mihi Lugduni hac lege, vt si cambiorum pretia in proximas nundinas Lugduni aucta fuerint, plus soluas, sin vero, minus, vel æquale. Probat hoc pactum, siue genus constituendi pretium cambij licitum esse, Primo, quia quando vterque æquali subiaceret fortunæ, nulla potest interuenire iniustitia, ex parte alterius. Secundo: Quando dubium est, An pecuniæ valor augendus sit, vel minuendus, licet potero deponere pecuniam apud Ioannem exponendo illam periculo futuri euentus, Ioanneque sub tali periculo libere penes se illum recipiente, sic cum eo conuenire: Accipe hos 100. aureos hac lege, vt si valor illorum auctus sit, cum eo valore illos mihi restituere tenearis, si vero diminutus, cum illo similiter diminuto restituas.

Secundum vero modum assignandi pretium, vt iuxta illud quod eroditur cambia forte habitura parum plus vel minus, medium aliquod sumatur, quod eodem tempore quo traditur pecunia, tanquam certum illius cambij pretium mutuo vtriusque contrahentis consensu taxetur, non probat Soto, Primo: Quia contractus, in quo merx vel res circa quam ille versatur, nullam adhuc habet certum pretium, sed post tempus aliquod illud est habitura, nulla alia ratione celebrare licet, quam pretio illius rei manente incerto, & sumendo à tempore in quo certum aliquod & iustum erit illi impostum: & cum illo inquit Soto moderamine, vt sit ex æquo dubium, rem illam plus vel minus tunc valituram; iuxta ea quæ habentur in capite in ciuitate, De vsuris. Quia talis contractus est similis contractui ludi, vel contractui depositionis, quem vocat [vadiationis], in quibus nihil potest certo in limine contractus constitui, sed debet rei euentus in vtramque partem manere pendens, & incertus. At si à principio cambij, & ipso tempore quo traditur pecunia à Mediolano v.g. in Lugdunum, quando cambia nondum habent pretium certum commune vsu fori, constituatur aliquod certum & taxatum, iuxta istum secundum modum quem assignat Caietanus, in huiusmodi cambio non manebit rei euentus incertus, & pendens ex æquo in futurum, sed campfor erit in tuto, & habens lucrû aliquod sibi certum, campsuarius vero priuatus ea sorte, quam forsitan habuisset, si cambiorum pretia eo tempore quo certa erunt, exigua sint & infima, non ergo licet isto secundo modo pretium constituere.

Secundo, merces quas venditor seruare instituebat in aliud tempus, licet quidem ita vendere, vt redat emptor quod valebunt eo tempore in quod seruabatur vendendæ, iuxta ea quæ habentur in capite, Naviganti; quia huiusmodi contractus est venditio in qua iustum rei pretium sumendum est ex eo tempore in quo res venditur, qui autem tradit Augusti triticum quod instituebat vendere in Aprili, quamuis tradat illud Augusti, perinde tamen se habet ac

si reipsa videret illud in Aprili, cum in illud tempus reuera deliberasset seruare illud vendendum: At in commutatione & cambio, cum sit seruanda æqualitas, inter res quæ commutantur eo tempore quo commutantur, non licet si conferam tibi decem modios tritici, commutando cum his quos restitues mihi post quatuor menses, quia credatur forsitan tunc plus valiturum, obligare te ad restituendos vndecim, sed solos decem: esset enim talis contractus mutuû quoddam cum lucro, & vsurarium: Ergo pari ratione nec licet in pecunijs ita cambire, vt conferam tibi modo 100. aureos, ea lege, vt quia dubitatur num in cambijs ad proximas nundinas valituri tantum sint similes 100, vel 120. debeas mihi reddere quasi medium tenens 110.

Nobis hæc sententia Soti videtur tenenda. Ad quam magis intelligendam Obseruemus, iuxta praxim cambiorum controu. proximè præcedenti explicatam, campfores in hoc contractu ita se habere: vt antequam post celebratas aliquas nundinas constituantur ab eis eo modo (quem ibi retulimus) pretia cambiorum in varia loca, nullus ferè sit qui pecunias suas ad proximas sequentes nundinas alicui tradat: ita vt si qui ante illam Constitutionem pretiorum aliquas tradant, fiat illud a paucioribus; Et de his est proposita quæstio, de conferentibus scilicet pecunias suas in diebus, in quibus post celebratas præcedentes nundinas adhuc non sunt constituta pretia cambiorum ad proxime sequentes. Sunt v.g. celebratæ Metinæ nundinæ, & factæ solutiones in principio Iulij, remissæque illæ in Valentiam ad primos dies Augusti, incipiuntque recipi Valentia solutiones istæ eorum remissæ 3. vel 4. die Augusti, durantesque vsque ad 10. diem parum plus vel minus, receptis huiusmodi solutionibus vsque ad decimam vel duodecimam dicamus diem Augusti, tunc constituuntur Valentia pretia cambiorum ad diuersa loca in proximè sequentes nundinas; medio autem illo tempore, quo innotuit Valentia fieri iam Metinæ solutiones præcedentium nundinarum, nempe Iulij, & remissiones illarum solutionum, vsque ad 10. diem Augusti in qua taxantur pretia Valentia in sequentes nundinas Octobris, quarum solutiones fieri Nouembri, pauci sunt campfores qui pecuniam suam alicui tradant sed expectant perique saltem qui sua conscientia magis prospiciunt, pretia Augusti constituenda: Sed quia non desunt, qui statim atque intelligunt fieri iam solutiones Metinæ conferant, suas pecunias ad sequentes nundinas, quod vocant [abrir la feria] de his oportet nunquam agamus. Solent enim hi cum nondum sint constituta certa pretia cambiorum ad diuersa loca, sed maneat adhuc incerta, & constituenda, conuenire cum campsuario de pretio cambij quod tunc exerceret, altero ex illis duobus modis, quos ex Caietano proposuimus.

Posita igitur hac praxi & vsu mercatorum, (quam illi vt retuli obseruant,) circa præsentem quæstionem.

Dico primo: Cum primum communi mercatorum consensu pretium cambijs taxatum est, eo modo quem proximè præcedenti controu. retuli, illud in forisane seruandum esse, quamdiu communi vsu fori non mutatur: Cum primum vero decurrente tempore vsu fori accidet, sine industria vel iniquitate campforum illud mutari, standum est foro. Vtraque pars huius primi Asserri, & dicti constat satis ex præcedenti controu. Quia pretia cambiorum, sicut & in cæteris rebus, quando non sunt lege præscripta, sumenda sunt ex communi vsu fori, vsus autem fori in cambijs sumitur, cum incipiunt cambia post aliquas nundinas in alias proximè sequentes exerceri, ex communi arbitrio, & conuentione mercatorum, eo modo quem diximus, decurrente vero tempore ex ipso temporum euentu.

Dico

CONTROVERSA
Decimoctava.

Dico secundo, medio illo tempore, quod decurrit a solutionibus cambiorum factis verbi gratia Metinae in nundinis precedentibus, usque ad tempus in quo solutiones inde remissa Valentia hic persoluntur, & taxantur de nouo Valentia praeterea in nundinas proxime sequentes ad varia loca, licet campfori pecuniam suam illo medio tempore alicui conferenti conuenire cum eo in communi, & quasi in incertum, de pretio quod habebunt similia cambia, cum primum fuerint taxata, & communi vsa fori recepta: modo seruentur duae illae conditiones, quas iuste exigit Soto: Nimirum, vt res sit ex aequo dubia, ac ne campfor sua industria, vel iniquitate facilius praeterea taxabuntur cariora esse, quam fuissent: vel omnem pecuniam quoddam monopolio ad se colligens, vt videatur illa deficere, vel aliqua alia iniqua via: qua iniquitate, vel simili industria, & solertia ad augenda pretia cambiorum cessante, probant hanc partem & optime rationes quas afferunt Caietanus & Soto.

Quamuis non dubitem & hac ratione cambia exercere satis periculosum esse, quia cum is qui medio tempore pecunias quaerit, plurimum illis egeat, non renuit sub quocunque pretio futuro illas accipere, campfor vero nunquam illas confert tam cito, & adeo intempestiue, nisi certus de lucro, in cambio illo ad tales nundinas dato: Vnde rarissime reperitur in huiusmodi cambio prima illa conditio, qua exigitur, vt res sit ex aequo dubia, ac vt res sit ex aequo eidem fortunae expositus: qua deficiente, sicut communiter deficit, latet anguis in herba, & vsuta sub titulo pretij incerti, ac in futurum relicti simulatur. Vnde & ipsemet Caietanus cap. i. illius opusculi agens de cambio iniusto damnat cambium, in quo campfor vt lucretur, confert Petro Mediolani centum ducatos, quibus ille eget, recepturus Venetijs iuxta cursum cambiorum decem libras Grossorum, quae licet aequivalent communiter centum ducatis, in cursu tamen cambiorum Venetijs, quandoque illos excedunt, sed quia frequentius solent excedere, qua ratione dampnatori certius est lucrum quam dampnum, tenet hoc genus cambij esse iniustum. Nazarrus quoque in suo commento de cambijs, nu. 25. eundem contractum satis aperte docet periculosum esse, & iniustum.

Dico tertio, isto medio tempore, antequam a mercatoribus pretia cambiorum designentur, conuenire in aliquo certo, & definito pretio; (quantumvis illud videatur moderatum, & accommodatum) nullomodo licere vt docet Soto. Primo, quia cum pretia cambiorum prodeant ex re adeo incerta, qualis est pecuniarum abundantia, vel penuria, & illarum in diuersis locis aestimatio, consequenter nullum in eis potest certum vel accommodatum medium designari. Secundo, quia quocunque sumatur, quamuis moderatum, & accommodatum, illud oportet esse cum aliquo lucro campforis, quo fit, vt campfor in quocunque pretio conueniat cum campsuario, habeat certum lucrum, & sit in tuto, campsuarius vero in periculo non fruendi felici sorte, quae illi forsitan contingeret, si cambia in viliori pretio & magis infimo quam sit illud, in quo cum campfore conuenit, constitueretur, quod certe contingere posset.

Alterum caput vnde pretia cambiorum iniusta effici possunt, propter distantiam temporis est, Quando scilicet augentur ipsorum pretia, eo quod illorum solutiones magis differantur, circa quam partem varia sese offerunt examinanda, Ac primum omnium.

AN QVANTVM NVNDINAE, VEL termini in quibus facienda est cambiorum solutio, maiori tempore distans, tanto maius pretium liceat in illis Cambijs recipere?

S V M M A R I V M.

- 1 Cambia quaedam sunt, quae sine villo damno vtriusque partis fieri possunt.
- 2 Cambiorum solutiones tribus modis constitui.
- 3 Rationes, ob quas non licet propter dilatam solutionem pecunia aliquod maius interesse recipere.
- 4 Probatio communis sententiae.
- 5 Campfor tria tempora campsuario concedere potest ad efficiendam solutionem.

INITIO huius controuersiae obseruandum prius est, quaedam cambia sine villo damno vel lucro vtriusque partis fieri ac vt dicunt [a la par:] quod non est ita accipiendum, vt quot pecuniae alicuius fortis in vno loco conferuntur, totidem eiusdem fortis in alio restituantur, v.g. vt quot argentei conferuntur Valentiae, totidem restituantur Caesaraugustae, vel quot aurei conferuntur in Hispania, totidem restituantur in Italia, vel Flandria, nam esto esset aequalitas & paritas in numero & qualitate argenteorum, siue aureorum, minime tamen in valore illorum, vnde aequalitas siue paritas sumenda est in commutationibus pecuniarum. Etenim qui mille argenteos reciperet Valentiae ita vt alios mille restitueret Caesaraugustae, vel qui mille aureos reciperet in Hispania, vt mille similiter aureos restitueret in Italia, graue pateretur damnum, cum propter diuersum valorem huiusmodi pecuniarum in locis in quibus illae conferuntur, & in locis in quibus restituantur, plura restitueret quam recepisset, quod est aperta disparitas & inaequalitas. Propter quod diximus conferentem pecuniam vbi minus valet, recepturus illam vbi magis valet, teneri ad compensandum illum defectum, vt per illam compensationem seruetur aequalitas. Quo circa tunc cambium dicitur secundum aequalitatem fieri & [a la par,] quando, pecunia quae restituitur, siue eiusdem fortis sit siue alterius, eiusdem valoris est cum pecunia quae prius fuerat accepta, vt cum recipitur pecunia, siue aurea illa sit siue argentea, valens v.g. 100. libras, & recipitur in loco solutionis pecunia eadem 100. libras valens, cuiuscunque etiam fortis illa sit, nullaque tunc iniquitas, siue iniustitia reperiri potest, saltem quae per contractum cambij exerceatur. Alia vero sunt cambia, quae non fiunt cum ista aequalitate & paritate, sed in quibus propter variam aestimationem quam pecuniae in illis locis habent, aliquod recipitur lucrum vel interesse, ita vt plus restituatur in loco solutionis, quam fuerat prius in alio loco acceptum, de quibus in hac disputatione agimus.

2 Obseruemus secundo, huiusmodi cambiorum solutiones tribus modis constitui: Vel ita, vt statim fiat, & cum primum proponuntur, & ostenduntur litterae, vocantur [a la terra vista:] Vel in aliquo certo termino mutuo vtriusque contrahentis consensu constituto, veluti post duos vel tres menses, vocatur [a plazo final do:] Vel tertio in sequentibus nundinis, dicitur [para feria.] Nomine autem nundinarum non intelligitur (vt ex superioribus constat) mensis ille, vel tempus in quo celebrantur nundinae, id est variae mercium emptiones in illo emporio, sed tempus solutionum,

solucionum, dicunt [alos pagos:] In cambijs, quorum solutio statim facienda est, [y a letra vista] nullum est periculum augendi pretij propter solutionis dilationem, cum illa statim atque litteræ proponuntur, & ut dicunt presentantur sit facienda; Quod enim illa non fiat eodem die quo illæ ostenduntur, sed in: ra 6. vel 8. vel 10. dies, ut qui soluturus est, commodè pecunias ex quibus fiat solutio, parèt, non propterea dicitur differri solutio, sed statim fieti exiguum enim tempus in contractibus & cõmertijs humanis & ciuilibus non dicitur moram aliquam inducere. Questio ergo quam hic proponimus est, de ijs quorum solutio facienda est in termino aliquo ab utroque designato, vel in nundinis. Num, propterea quod in huiusmodi cambijs tempus solutionis differatur, liceat pretiũ augere; Intelligimusque hic nomine nundinarum proximè ac immediatè sequentes post celebratũ cambium i nam de cambijs quæ sunt ad alias nundinas mediatas, quas vocant intercalatas, sequenti conuersione dicemus,

Multi cãpsores credunt (ut ex peritur) licetõ propter dilatam solutionem pecuniæ aliquod maius interesse recipere: in quem errorem ducatur his potissime rationibus; quas etsi nullam operam Logicæ deturunt, notant tamen illas acute proponere. [Sunt enim prudentiores filij huius seculi in generatione sua filijs lucis.]

Primum ergo dicunt. Non minus refert distantia temporis, quam distantia loci ad absentiam pecuniæ, nec minus illa caret mercator ex distantia temporis, quam ex distantia loci at quo cambium, ad locum sit remotiore, potest maius interesse & pretium exigere, quod & ipse Pius V. in sua Bulla concedit, ergo similiter licebit quanto pecuniæ solutio & restitutio maiori tempore distabit.

Secundo, sicut in mercibus, paucitas veditorum, & abundantia emptorum auget illarum pretia, ita & in cambijs paucitas campforum, & abundantia quærentium siue recipientium pecunias ad cambium debet augere illorum pretium, & interesse: at quo solutio magis differtur, pauciores reperiuntur qui velint pecunias suas conferre, & plures qui ea ratione & sub illa dilatione illas recipiant, debet ergo quæ solutio cambiorum magis differtur, pretium illorum magis augeri. Et hac secunda ratione censent opinionem eorum plurimum fulciri, nec mirum, cum & Caietanus, vir certe in omni genere disciplinarum eruditus, & in ijs quæ ad fidelium conscientias pertinent, plurimum exercitatus, in suo opusculo de cambijs cap. 7. agens de pretijs cambiorum de quibus hic differimus, dicat: [Non esse sufficiens signum iniusti contractus minus dare pro cambio, dum multo tempore distat nundinæ, plus vero quando proximè sunt,] & campforem minus dare, plusque lucrari, quando nundinæ magis distat, plus vero dare & minus lucrum recipere, quo illæ viciniore sunt; [Nam forsitan hæc consuetudo (inquit) introduci potest, propterea quod ad nundinas remotiores, & per longius tempus distantes pauciores existunt campfores, qui suas pecunias conferre velint, plures verò qui illas ita quærant, & recipiant.]

Tertio, videmus, post quam cõmuni mercatorum consensu imponuntur cambijs pretia, post remissas solutiones factas in nundinis, ac ut dicunt [venidos los retroños] nihilominus progressu deinde illius temporis vsque ad alias nundinas, quo illæ propinquiores sunt, vilijus exerceri cambia, quod nullus neque Theologorum, neque peritorum in arte campforia, & timentium Deum damnat; Vnde nec erit similiter damnandum, quod carius illa fiant, quo nundinæ vel termini solutionum magis distent.

Quarto, iure naturali & diuino dignus est operarius mercede sua, at campfor quo longius differtur

solutio cambij, maiores facit expensas, maiores suscipit labores in illa recuperanda, maiora subit pericula, licebit ergo pro huiusmodi laboribus, & expensis, ac periculum maius exigere interesse tanquam dignum illorum stipendium.

Oppositum tamen docet communis Theologorum, qui de hac re scripserunt, sententia. Siluester vsu ra 4. q. 5. §. 8. & 9. ubi constituit illam regulam: [Quoties accipitur bonorum, & peritorum in arte campforia pars capiens cambium non grauatur, & distantia temporis nihil lucri affert, nunquam est ibi peccatum, id est iniustitia vel vsura.] Hæc ille Soto, de Iust. lib. 6. q. 10. art. 2. & q. 13. art. 2. & Nauarrus in commento de Cambijs num. 24. Mercatus de contractibus lib. 4. cap. 7. & ceteri omnes præter vnum Caiet. Omnes enim vno ore asserunt, propter huiusmodi dilationem nullomodo licere augere pretium, vel interesse cambiorum, sed obseruandam esse regulam illam quam optime proponit Soto lib. 6. de Iust. q. 12. art. 2. Ut virtute huius cambij nihil aliud recipiatur, quam si eodem die quo vna pecunia traditur v.g. in Hispania, alia si fieri posset restitueretur in Flandria: Quia cum commutatio ista fiat iuxta æstimationem, quam habent pecuniæ in huiusmodi locis eodem tempore, & ex hac sola æstimatione sumatur iustum pretium cambij de quo hæc agimus, efficitur necessario, ut non possit aliud pretium accipi, nisi quod reuera acciperetur, si eodem die quo vna pecunia traditur Merinæ, alia reciperetur in Flandria. Dixi autem, si fieri potest; quia cum illud debeat fieri per litteras, ad quas deferendas exigitur necessario aliquod tempus, propter res non potest, quæ nunc recipitur a campforario in Hispania, restitui factori campforis in Flandria nisi potest aliquod etiam tempus.

Probat autem hæc communis sententia: Imprimis, quo argumento vtitur Soto & recte, Pecuniæ vnius loci non potest cum pecuniæ alterius commutari cum aliquo interesse, nisi, vel quia per cambium illud transfertur pecunia illa ex vno loco in alium, quod est cambium secundæ speciei, vel propter diuersam æstimationem quam habet tunc pecunia in illis locis, quod pertinet ad cambium tertie speciei, de quo potissime hic agimus; at quacunque ratione istarum sumatur interesse, nulla in eis interuenit ratio temporis, sed vel solius transportationis, vel solius æstimationis præsentis in utroque loco, ergo eo quod solutionis terminus differatur, nulla ratione licet pretium augere.

Secundo, quod est argumentum Mercati, & optimum ac efficacissimum. Idem omnino est in cambijs cambium quod fit ad presentem solutionem, siue [a letra vista,] & cambium quod fit ad terminum designatum, vel ad nundinas, quod est in venditionibus, vendere numerata statim solutione vel vendere ad creditum & expectata solutione. Nullum est inter hæc quo ad solutionem debiti discrimen: quemadmodum enim venalia quandoque venduntur presentem solutione, quandoque expectata ita, & cambia: Sed in contractu venditionis (ut abunde constat) non licet augere pretium propter dilatam solutionem, sed debet necessario in eodem pretio res vendi, in quo venderetur solutione presentem & in numerato, ergo similiter in cambio nullo modo licet augere pretium, eo quod illius solutio differatur, sed in eodem pretio in quo fieret [a letra vista,] iuxta communem usum fori, in eodem debet fieri quantumuis differatur solutio. Patet consequentia: quia si in mercibus, quæ natura sua magis frugiferæ sunt, & ad contractus lucrativos magis aptæ, & accommodatæ quæ pecuniæ, non licet carius illas vendere propter dilatam solutionem, quam si vendantur pretio statim numerato, multo minus licebit illud in commutationibus pecuniarum: [Etenim si quod magis videtur incesse,

id esse non inest, quod minus videtur interesse multo minus ineria. Et confirmatur, quia eadem ratio que postulat ut merces carius vendantur propter expectatam solutionem, nimirum quia venderetur tempus, quod cum solius Dei sit, & omnibus commune, vendi non potest, eadem omnino viget & in cambijs, & in quocumque contractu, in quo intervenit temporis dilatio.

Tertio, si qua ratio reddij posset, propter quam liceret ex cambijs, quorum solutio differret, maius interesse exigere, ac recipere illa esset, vel quia per illam maiorem distantiam temporis, pecunia magis abest, vel secundo, quia pauci sunt qui suas pecunias velint conferre cum tali distantia, plures vero qui cum illa eas querant, vel quia ex tali dilatione patitur campfor aliquod damnum sibi emergens, aut cessat ei aliquod lucrum: At nulla ratione istam licet augere pretia cambiorum propter dilationem solutionis: Non prima, quia (ut ex superioribus constat) ininteresse quod recipitur in cambio, non recipitur eo quod pecunia absit campfori, cum non sit verum cambium, nisi pecunia collata in vno loco sit realiter & vere recipienda in alio. Nec est idem iudicium, ut prima ratio mercatorum habet de dilatione temporis & distantia loci; nam cum tota iustitia huius contractus, & cambij, de quo hic agimus, innitatur diversae aestimationi quam habent pecuniae cambiendae, non quidem in diversis temporibus, sed in diversis locis eodem tempore in quo exercetur cambium, hmoi aut aestimatio in Regionibus & Prouincijs quae ab Hispania v.g. magis distant maior sit, propter maiorem pecuniarum inopiam, quae ibi varijs ex causis existere solet, veluti aut ex natura loci, aut occasione bellorum, vel alia simili, propterea quo in loca remotiora sunt cambia, solent illa cum maiori interesse celebrari: at non quocumque maiori, sed recepto communi vsu fori eodem die quo illa fiunt, ratione vero temporis & ex illius dilatione id non licet. Neque illud concedit secunda ratio: maiorantia nimirum perentium ad cambium cum maiori dilacione solutionis, & paucitatem campforum, volentium ita conferre pecunias.

Quia cum hic contractus quo ad pretia seruet regulas emptionis, & venditionis, quemadmodum in mercibus non sumitur vsus fori ab ijs qui emunt ad creditum, nec dicuntur abundare emptores, quia sint plures qui ad creditum emerent, ut vidimus questio. 77. art. l. contron. 6. ita neque debet summi in cambijs vsus fori, aut pluralitas accipientium cambija ex ijs qui ad remotiores solutiones, & terminos magis distantes illa recipiunt, sed ex ijs, qui perinde recipiunt cambija ac si statim [Ya letra vista] essent soluturi, Redditque optimam rationem Soto; quia, quod ex iniqua radice procedit iniquum est censendum, plures autem exigere querentes cambija ad longiora tempora, eo quod sic magis differatur solutio in huiusmodi contractibus, iniquitatum & vsurarum radix esse solet, & occasio. Aliter certe res haberet, si paucitas conferentium pecunias ad cambium, & pluralitas querentium illas aliunde accideret, veluti ex occurrence temporum, vel publica aliqua indigentia, cui nullam campfores ipsi causam obrulerunt; tunc enim vera ac iusta de causa possent illorum pretia hoc titulo augeri, sicut quando nullo mercatorum vitio mercium ac vendentium illas raritas, ementium vero copia existit. Denique neque habet hic locum titulus ille lucri cessantis, vel damni emergentis, quia campfor propria sponte conuenit cum campfuario de illo termino, neque pecuniam quam confert campfuario separat ab aliquo negotio lucratiuo, cui illam in promptu erat traditurus, in gratiam campfuarij, imo habet illam paratam & expositam huic tantum negotio, scilicet cambiendi, prout sese occasio obtulerit: Vel ad recipien-

dam statim solutionem, Ya letra vista, vel in terminum seu nundinas: Ac ut vidimus eo loco, non dicitur lucrum cessans, quod posset quis habere, vel forsitan habuisset pecunia sua alicui negotio tradita, nisi ad illud exercendum esset iam in procinctu, desinat vero illud exercere, & pecunia suam, sicut vere instruerat, illi negotio tradere in gratiam alterius: quod certe non praestant campfores. Dices licebit ergo mercatoribus, qui negotiantur in mercibus, quando aliquas pecunias in cambium conferunt, ratione lucri cessantis ex illo cambio, quo magis differret eius solutio, maius interesse recipere, propterea quod si citius illam reciperent, citius cum illa negotiarentur, ac lucrarentur. Dico neque his illud tali titulo licere: quia hi duobus modis conferunt suas pecunias, nempe vel ante nundinas, sicut alij campfores, quod cum faciunt, propria sponte illud faciunt, & cupiditate lucri sicut alij campfores, non in gratiam campfuarij, vel tantum ad cambium in fine nundinarum pecunias, quae postquam emerunt merces sibi utiles, ipsis supersunt. Quo fit ut neutro modo lucrum aliquod ipsis ratione campfuarij cesset, neque in utilitatem eius, sed in suam propriam illa cambia exercent. Quod si aliquando mercator, pecuniam quam habebat alicui negotio destinaram, quod erat in promptu exequuturus, in gratiam campfuarij ab illo negotio separet, & propter eum negotium illud quod iam parabat aggredi, relinquat, tunc vere cessat ei lucrum, potestque illud a campfuario exigere, iuxta ea quae superius diximus de lucro cessante in mutuo. Vnde consulto magis profecto saceret campfores, & vtrique utilitati ipsorum tam spiritali quam temporalis magis expediret, ut ad solutionem statim faciendam [Ya letra vista] Cambia sua exercent: Hac namque ratione pecunias suas citius reciperent, frequentiusque ac cum maiori utilitate huic vel simili negotio illam traderent, tollereturque occasio augendi pretia, & querendi maiora lucra propter dilatam eorum solutionem. Qua de causa Pius V. in sua Extravaganti de Cambijs sanctissime praecipit, ne solutiones cambiorum in alia loca designentur quam solita communi vsu, & arbitrio praedictum, ne hac occasione quasi ex dilata solutione pretia augeantur. Sic enim habet: Curandum autem erit in perpetuum, ut ratio habeatur longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne quam longiores praefinguntur, quam loco destinatae solutionis desiderant, generandi detur occasio.

Ex his sequitur, quod recte obseruarunt quidam recentiores: Ex tribus modis, quibus potest campfor longum tempus concedere campfuario ad efficiendam solutionem, nempe, vel ut commodius illam faciat in termino, vel quia campfor non eget pecunia illa vsque ad terminum illum, vel ut quo solutio magis differret, maius ipse recipiat interesse & lucrum: campforem concedentem longius tempus primo, & secundo modo non agere inique, imo comiter & amice, cum illud in utilitatem campfuarij cedat, nec propterea maius exigit interesse, quam si statim esset solutionem illius cambij ac ut dicunt [a letra vista] recepturus. Illum vero grauiter peccare, ac vsuram committere, qui ad augendum premium & interesse maiorem temporis dilacionem concedit, ut ex dictis constat.

Argumenta illa campforum nihil probant. Duo priora soluta sunt iam ex dictis in tertio argumento quo vsi sumus, ad probandum non licere augere pretium cambij propter dilatam illius solutionem.

Tertium innititur falso fundamento. Post constituta namque communi mercatorum consensu, & arbitrio cambiorum pretia, mutatio, quae progressu ac decursu temporis intermedij vsque ad nundinas proximae sequentes, solet accidere, non nascitur ex eo,

xime

quod sepeus & terminus solutionis approximet, sed quia ita fert varius ipsius temporis euentus. Etenim si quo viciniore sunt nundinae eo pretia essent minorae; & quo magis distant maiora, oporteret profecto ita semper fieri, semperque quo viciniore essent eo pretia esse minore: at res incerta est, quandoque enim medio illo tempore esto nundinae magis approximent augentur pretia, quandoque minuuntur, quandoque in eodem statu permanent, prout tempus tulerit variam pecuniarum copiam vel inopiam in locis inter quae sunt cambia, variamque simul in eis illarum aestimationem, a qua (vt sepe diximus) sumuntur in huiusmodi cambijs illorum pretia. Efficiunt quoque illud variè euenire paucitas vel abundantia campforum, vel paucitas aut abundantia querentium pecunias per cambium, quae omnia medio illo tempore sine iniquitate ipsorum campforum quae doque accidunt. Eadem ratione fit, vt cum incipiunt exerceri cambia ad sequentes nundinas, carius illa stant quam deinde, quando nundinae illae minus distant, quia quando incipiunt illae fieri, pauciores sunt qui pecunias suas conferre velint, plures vero querentes pecunias: Quae iusta potest senseri causa, quod tunc carius cambia ista celebrentur: modo huiusmodi paucitas campforum, & abundantia querentium pecunias non accidat aliqua industria vel iniquitate campforum: quia si vitio illorum acciderit, non est censenda iusta causa maioris pretij. In quo sensu accipiendum est quod paulo ante in hac controuersia diximus contra Caietanum, nulla ratione propter dilatam solutionem cambij pretium illius augeri posse. Ex his igitur & similibus causis nascitur ista mutatio, non ex maiori vel minori nundinarum distantia, iuxta quam mutationem nullo campforum monopolio, vel iniquitate occurrente pretium iuxta communem usum fori decurrens iustum est.

Quartum argumentum: Seipso dissoluitur laborum enim, expensarum, & periculorum habetur quidem ratio in cambio secundae speciei, quod est per transportationem, minime vero in hoc cambio tertiae speciei, in quo solum attenditur diuersa aestimatio pecuniarum in diuersis locis. Ex his explicatè licet:

CONTROVERSA

Decimona.

AN CAMBIA QVAE FIVNT AB Hispali, vel Metina in Lusitaniam, cum recursu ac reductione ab eadem Lusitania in Hispali, vel Metinam, sint iusta?

SVMMARIVM.

- 1 Cambia qua ratione communiter fiant,
- 2 Cambium esse iustum secundum Nauarrum si tria seruentur.
- 3 Cambium non est contractus emptionis, & venditionis.
- 4 Cambia sicut sunt diuersae species ita etiam diuersimodè fiunt.
- 5 Cambium in quo vnus mercator confert pecunias in vna ciuitate, vt ab alio illas recipiat in alia, licitum est, & iustum.
- 6 Mercator duobus modis se habere potest in reductione pecuniae de vna ciuitate in aliam.
- 7 Cambiendi alius modus vsitatus.
- 8 Campfores sepe ignorant iusta pretia cambiorum, similiter vnde desumatur illorum iustitia.

AGVNT de his priuatim Soto lib. 6. de Iusti. q. 13. art. 2. Et Nauarrus in commento de cambijs à nu. 68. vsque ad nu. 76. Fiunt autem huiusmodi cambia hac ratione communiter, Mercator habens Metinae in fine nundinarum v. g. Iulij pecuniam, quae facta diuersarum mercium emptione illi superest, confert eam alicui per cambium Olisipone post mensem sibi restitendam, & cum Metina maior sit pecuniarum abundantia quam in Lusitania, confert illam eam lucro campforij, sed exiguo, vt g. vt vno probentur: Deinde vero eam primum illam Olisipone recuperat, eandem rursum tradit per aliud cambium ab Olisipona in Metinam, vel Hispali, aut similem locum cui interest, & lucro accipiendo ab ipso campforo, veluti quinque vel sex pro centum. Similique ratione solent à Metina in Flandriam, rursusque à Flandria in Metinam vltra cambia exerceri. Confert enim Petrus Ioanni 1000 aureos, quorum loco sibi restituit in Flandria vbi minor est pecuniarum abundantia, maiorque propterea illarum aestimatio, dicamns exempli gratia 950. Deinde vero illos in Flandria recuperatos confert rursus per aliud cambium à Flandria in Metinam ad proximas nundinas, recepturus Metinae 1030. Vbi videtur aperta esse inaequalitas, cum in cambio à Metina in Flandriam pretium existat vt 5. pro 100. in lucro campforij, in cambio vero à Flandria in Metinam elapso aliquo tempore, & post aliquod menses, manente tamen eadem abundantia vel inopia, eademque aestimatione pecuniarum in illis locis, constituat pretium vt 8. pro 100. cum lucro campforis.

Secundo, quia cum hic contractus sit adeo in vsu, & varijs commercijs humanis maxime necessarius, nisi esset iustus, esset prohibendus, quod certe cederet in magnam Reipub. detrimentum.

Tertio, cum pecunia praesens magis valeat quam absens: potest qui confert pecuniam suam Metinae, data illa tanquam praesenti emere existentem vel recipendam in Flandria, quae sibi absens est minori pretio quam valeat in Flandria, sique non reciperet nisi solum 95. quia illa 5. quae minus recipit, sunt velut pretium maioris valoris quem habet pecunia praesens data Metinae pro absenti quae est redditurus in Flandria: Quando autem recuperat deinde in Flandria illa 100. & confert ea per cambium à Flandria in Metinam, recepturus Metinae 108. emit illis 100. quae confert in Flandria tanquam praesentibus illa 108. quae recepturus est Metinae tanquam absentibus, vnde in vtroque (inquit) cambio seruata est aequitas, & iustitia.

Alia argumenta quae ibi afferuntur à Nauarro solutiones sunt argumentorum, quibus videntur qui contra sentiunt, quas statim expendemus.

Ita concludit Nauarrus hoc cambium esse iustum tribus seruatis. Primo, vt sit illud reale & verum, ita vt campfor intelligat reuera faciendam esse sibi solutionem in loco designato, illamque intendat ibi reipsa recipere. Secundo, vt pretium, quod aestimabitur in hoc contractu pecunia praesens plus valere quam absens, sit iustum arbitrio prudentum, nec constituat aliquod ratione absentiae debitam aequitatem excedens, Tertio, ne propter dilationem solutionis illud augeatur, sed constituat eundem quod reuera constitueretur, si statim esset facienda solutio, ac vt dicunt [a terra vista.] Vnde praecipuum seu totum fundamentum Nauarri est, in hoc cambio emi pecuniam absentem data praesenti tanquam illius precio, & praesentem magis valere quam absentem.

Dominicus Soto loco citato damnat omnino huiusmodi cambium, saltem secundum quod fit ab Olisipona in Metinam, vel à Flandria in Hispaniam cum tam diuerso pretio. Quamuis enim (inquit) in primo in quo à Metina in Lusitaniam campforarius lucratur vnum pro 100. vel cum à Metina in Flandriam lu-

cratur

eratur 5. possint dicere campsores se cōferre lucrum illud campsuarijs ratione translationis pecuniæ, quia cum campsuarij in hoc casu pecunias acceptas Metinæ restituant in Lusitania, vel Flādria, vbi campsores vult illas habere, cambium illud videretur esse tanquā secundæ speciei, & per transportationem, & dignum illo stipendio: At in secundo cambio, quando reducuntur pecuniæ a Lusitania, vel Flādria in Metinam ad proximè sequentes nundinas, prerium illud a Lusitania 4. vel 5. pro 100. & à Flādria 8. vel 9. pro 100. videretur (inquit Soto) iniustum. Primo, quia, quo magis distant nundinæ in quibus est facienda solutio, solent campsores maius lucrum & interesse exigere, ac recipere, quod cum fiat propter dilatam solutionem, est aperta iniquitas, & vsura.

Secundo, Pecunia vnus loci non potest in alium per cambium commutari nisi altero duorum modorum: vel ratione translationis pecuniæ, vel quia in vno loco propter eius raritatem & inopiam pluri estimatur quam in altero, sed in hoc secundo cambio a Lusitania, vel Flādria in Metinam, non recipitur lucrum ratione translationis pecuniæ quia si hoc titulo reciperetur, sicut campsuario accipienti pecuniam Metinæ, vt restituat illam in Lusitania, conferretur vnum pro 100. similiter campsuario recipienti eam Lusitania, vt restituat illam Metinæ, esset conferendum vnum quoque pro 100. cum idem officium præstet vterque campsores, quod est transferre pecuniam eius a loco in locum, & eadem sit via, idem labores, & pericula a Lusitania in Metinam, quæ a Metina in Lusitaniam. Neque recipit interesse illud ratione maioris estimationis quam habet pecunia in Lusitania quam Metinæ, quia esto magis æstimeretur pecunia in Lusitania quam Metinæ, propter maiorem pecuniarum penuriam quam patitur Lusitania potius quam Metina, hæc tamen penuria, vel differentia estimationis non est tanta vt debeatur a Lusitania in Metinam exigere 5. pro 100. sed exiguntur illa profecto propter dilatam solutionem vsque ad nundinas futuras Metinæ. His adductis damnat Soto hoc secundum cambium iniquitatis, & iniustitiæ.

Ergo certè non tantum mihi tribuo, vt Doctoribus adeo granibus, & de studiosis, quin & de tota Repub. Christiana adeo benemeritis meum audeam præferre iudicium, interim tamen licet nulla ex parte sim cum eis conferendus, partim ex ijs quæ hæcenus dicta sunt, partim ex ijs quæ ijdem Nauarrus & Soto circa præsentem quæstionem docent, sic crederem de illa iudicandum. Vt opinio Nauarri sit multo verior & probabilior, non tamen propter rationem quam ille assignat, sed propter secundam rationem, quam modo ex ipso Soto proposuimus, & qua probat secundam conclusionem quam ibi constituit. Etenim si illa rectè expendatur, & quæ prius habet, ratio eius fauet potius opinioni Nauarri, sicut a nobis explicabitur, quam illam euertat.

Ad quod intelligendum obseruandum est, quod satis constat ex superius dictis, maximè in prima controuersia huius articuli. Cambium, de quo in hac disputatione de cambijs differimus, non esse contractum emptionis & venditionis, quamuis cum illo præsertim quo ad pretia maximam habeat affinitatem, & similitudinem: neque iusticiam huius contractus fundari in eo, quod pecunia præsens magis valeat, magisque æstimeretur, quam absens: cum campsores vtilius sit illam sibi abesse, quam apud se manere otiosam. Constat hæc satis ex antec. controu. 1. nec quod in illis probandis immo remur, eo remittimus lectorem.

Obseruemus secundo, quod ex dictis in eadem controu. 1. similiter constat. Cum cambium secundæ speciei, & cambium tertie speciei ita distinguantur

vt prius illud sit velut translatio & transportatio pecuniæ ab vno loco in alium, cambium vero tertie speciei sit commutatio realis pecuniæ vnus loci cum pecunijs alterius penes diuersam estimationem, quam illæ in illis locis habent, accidere posse, vt cambium ab eodem loco in eundem locum celebrata citra omnem iniquitatem, & iniusticiam habeat diuersa pretia. Etenim si a loco A. in locum B. celebratur cambium secundæ speciei, ita vt Petrus conferat campsores pecuniam suam in loco A. vt per litteras campsores recipiat illam in loco B. vbi illa indiget, in hoc contractu qui est cambium secundæ speciei, sub hac præcisa ratione, quatenus scilicet est quedam transportatio pecuniæ a loco in locum, illud pretium est iustum, quod prudens & peritus iudicauerit iustum, habita ratione laboris, periculorum, & expensarum, quæ exiguntur ad transferendam pecuniam ex illo loco A. in locum B. Si vero ex eodem loco A. in eundem locum B. exerceatur cambium tertie speciei, ita vt Petrus postulet recipiatque a campsores in loco A. pecuniam, quam illi restituat in loco B. cum hoc cambium tertie speciei non sit translatio pecuniæ a loco in locum, sicut illud prius secundæ speciei, sed vera ac realis commutatio & cambium pecuniarum in diuersis locis iuxta diuersam estimationem quam habent in illis, non respicitur in hoc cambio tertie speciei distantia viæ, aut pericula, vel expensæ, sed quam estimationem habeant pecuniæ in illis locis, vt iuxta illam tantum restituatur in vno, quantum recipitur in alio, esto in valore & pretio legali non seruetur æqualitas, modo seruetur illa secundum estimationem pecuniarum in illis locis. Quo fit, vt cum alia sit ratio huius estimationis, alia vero ratio transportationis pecuniarum, possint ab eodem loco in eundem locum esse diuersa cambiorum pretia; aliud in cambio secundæ speciei quod fit per transportationem, aliud vero in cambio tertie speciei quod fit secundum diuersam estimationem pecuniarum.

Obseruemus tertio. In cambijs in quibus mercator habens pecuniam v. g. Metinæ in fine nundinarum, vel alio quocunque tempore, aut Madriti, vel Hispali, & ipse querit alium mercatorem vel negotiatorem, qui accipiat pecunias eius quas ipsi restituat in Lusitania, vel Flādria, vel saltem confert eas in hunc finem: in hoc casu mercatorem istum sic conferentem pecunias suas alteri habere se vt campsuarium, recipientem vero illas Metinæ vel Hispali restituendas in Lusitania, vel Flādria habere se vt campsores, imò re ipsa in tali contractu ipse est censendus campsores exercens cambium secundæ speciei, cum ipse recipiat pecunias in vno loco, faciatque per suas litteras restituat illas commutatas in alio, vbi vult eas recipere Mercator qui prius illas contulit: qua ratione recipiens pecunias alicuius, nimirum vt in alio loco illas restituat, est campsores secundæ speciei, vt constat ex ijs quæ diximus agentes de huiusmodi cambio secundæ speciei.

Ex his dico primo, cambium in quo Ioannes Mercator confert Metinæ, vel Hispali pecunias suas Petro, vt easdem ab illo recipiat Olyssiponæ collato illi vno pro 100. vel recipiat illas in Flādria collatis illi 5. pro 100. iustum esse, & licitum: Et similiter postquam recipit Ioannes Olyssiponæ vel in Flādria pecunias suas a Petro, secundum cambium quo easdem confert Andree, vel eidem Petro Olyssiponæ restituendas sibi in nundinis proximè futuris Metinæ, sub pretio quod prudentum & peritorum in arte campforia censetur iustum, iuxta estimationem quam tunc habent pecuniæ illæ Olyssiponæ, & quam habent simul & eodem tempore Metinæ, licitum est & iustum: nec est quod a Dominico Soto illud damnetur. Similiter iudicandum est

de cambio, quod post receptam pecuniam in Flandria exerceret idem mercator cum aliquo a Flandria in Metinam; iuxta pretium quod censetur iustum, iuxta æstimationem quam tunc habent pecuniæ in Flandria, & quam eodem tempore intelliguntur habere Metinæ. Vnde esto Ioannes dederit Petro Metinæ pecuniam suam sibi restituendam in Lusitania soluto tantum ipsi Petro vno pro 100. Deinde vero idem Ioannes cum primum post mensem recipit illam in Lusitania, confert eandem Andree, vel eidem Petro ad nundinas proximè futuras Metinæ, sub pretio, vt 4. vel 5. pro 100. soluenda ibi a Petro, quod iuxta æstimationem, quam eo tempore, quo celebratur hic contractus habent pecuniæ simul in Lusitania, & Metinæ, censetur iustum communi vsu fori, vel arbitrio prudentum, nullam in his cambijs exercet Ioannes iniustitiam, vel iniquitatem. Quod si eo tempore, quo Ioannes confert suam pecuniam Olyssiponæ in Metinam, pretium illud 4. vel 5. non sit receptum communi vsu fori in eo loco, aut non censetur iustum & prudentibus in arte campforia, erit quidem contractus iniquus ex defectu iusti pretij, quod in quocunque contractu cambiij accidat, reddit illum iniquum, attamen ex eo, quod prius data sit pecunia a Metina in Lusitania cum pretio, vt vno pro 100. Deinde vero idem mercator eandem iam recuperatam, rursus ibi confert eidem, vel alteri per secundum cambium a Lusitania in Metinam, cum lucro & interesse 4. vel 5. pro 100. posito per hypothesim hoc pretium esse tunc ibi receptum communi vsu fori, vel iudicatum iustum a prudentibus & peritis, non efficit, neque reddit huc contractum iniustum. Idem censendum est de conferente pecuniam suam in Flandriam, vt inde eandem per aliud cambium, rursus alicui tradat a Flandria in Hispaniam.

Sed huiusmodi contractum non reddit iustum ratio illa Nauarri, eo quod in eo pecunia presentem ematur pecunia absens, quæ tanquam absens minus valeat, cum abunde docuerimus loco citato, contractum non cambiij esse emptionem, aut venditionem, neque iniustitiam illius inniti absentis pecuniæ quæ recipienda est: Sed est iustus, & licitus contractus hic de quo nunc disputamus, quia sunt in eo duo genera realiter distincta ad diuersas cambiij species spectantia, qua de causa nihil prohibet, vt sub pretijs adeo diuersis exerceantur. Quando enim mercator confert Petro pecunias suas Metinæ, vel Hispali, vt sibi a Petro, vel factore eius realiter, & verè, ac cum illis conditionibus quas optime, & iuste exigit Nauarrus in Lusitania, vel Flandria restituantur, est vnum cambium inceptum Metinæ, vel Hispali, perfectumque & consummatum in Lusitania, vel Flandria, cum primum ibi sit solutio: estque cambium secundæ speciei, in quo mercator conferens prius pecuniam habet se, vt campforarius, recipiens autem illam restituendam in Lusitania, vel Flandria habet se vt campfor, conferens litteras per quas illa transferatur a loco in locum, & sic lucrum illud vnus pro 100. recipit ille quasi pretium obsequij, quod præstat illi mercatori transferens pecuniam eius in locum, vbi illam vult habere: hac enim via mercatores congregant pecunias in præstantissimis emporijs, & nundinis ad sua negotia, & commercia: In qua specie cambiij illud pretium est iustum, quasi obsequio quod illi mercatori præstat sufficiens, & commensuratum. Quando vero deinde pecuniam in Lusitania, vel Flandria receptam alteri, vel eidem confert sibi Metinæ restituendam in nundinis proximè sequentibus, exercet iam tunc aliud secundum cambium a priori longe diuersum re & natura: re, quia est secundus contractus de nouo celebratus: & natura, quia prius cambium (vt diximus) erat secundæ

speciei & per transportationem, hoc vero secundum est tertis speciei, in quo pecuniæ commutantur secundum diuersam æstimationem quam habent in diuersis locis: qua de causa aliud exigit pretium, illud scilicet, quod varia æstimatio, quam in Lusitania & Metina, vel in Flandria & Hispania eo tempore pecuniæ habuerint, postulat: fueritque communi vsu fori receptum. Vnde iustificatur huiusmodi cambium, de quo adeo Dominicus Soto dubitat, a Lusitania vel Flandria in Metinam, eadem omnino ratione qua censetur iustum ex quouis alio loco in Metinam, sub pretio iuxta communem vsu fori simpliciter factum, in quo nulla alia præcessisset pecuniarum transportatio, vel contractus aliquis circa illas.

Neque argumenta Domini Soto contra hanc sententiam, quatenus a nobis proponitur, aliquam vim habent. Ad primum enim. Respondeo, in reductione pecuniæ à Lusitania vel Flandria in Metinam duobus modis posse se habere mercatore illius pecuniæ dominum, vel ita, vt quo nundinæ in quibus est facienda solutio magis distant, maius exigat pretium propter dilatam solutionem, qua ratione inique agit, vsuramque committit, vt ex præcedenti controuersia constat: Vel ita, vt solum exigat pretium communi vsu fori in eo loco receptum, vel a peritis, & prudentibus iuxta præsentem pecuniarum æstimationem, in illis locis iudicatum iustum, siue nundinæ illæ multum siue parum distant: & hac ratione contractus est iustus, & pretium iustum, vt ostendimus, & in hoc sensu illum probamus.

Ad secundum constat ex dictis, in sententia quam sequimur utroque modo commutari pecuniam in hoc contractu, & quamuis sub diuerso pretio utroque tamen iusto: Etenim cum confertur a mercatore alicui, a quo illam recipiat in Lusitania, vel Flandria, est translatio & traductio pecuniæ illius ab vno loco in alium sub pretio tali obsequio iusto: cum deinde vero, mercator illam alteri confert in Lusitania, vel Flandria, sibi in sequentibus nundinis Metinæ restituendam, est commutatio pecuniarum in diuersis locis secundum diuersam æstimationem earum in illis, quæ commutatio est diuersus contractus, & diuersum cambium ab illo priori, & suo quoque iusto pretio iuxta dicta celebratum.

Ex doctrina huius controuersis facile est explicare.

APPENDIX PRÆCEDENTIS Controuersis.

Qua ratione cambia a Roma. V. g. in Valentiam sub vno pretio facta & a Valentia in Romam sub alio diuerso, iusta sint?

7 **O**brinuit vsus, vt si quis a campfore aliquo pecunias Romæ postulet, ac recipiat restituendas v. g. Valentis, reddat communiter sex vel septem solidos pro ducato, vt dicunt de camera veteri in pretium & interesse illius cambiij: recipit enim Romæ ducatum de camera veteri cuius valor est 23. vel 24. solidorum, restituitque Valentis factori campforis 29. vel 30. solidos. Attamen si is qui indiget pecunijs Romæ, conferat prius illas Valentis alicui campfori, efficiet hic campfor Valentinus per suas litteras, vt exhibeatur illi Romæ ducatum hoc de camera veteri acceptis Valentis 25. vel 26. solidis: ita vt qui prius hic confert pecunias suas, non reddat in pretium & interesse cambiij à Valentia in Romam pro ducato illo de camera veteri, nisi tres vel quatuor solidos huius nostræ monetæ Valentis.

Huius

Huius discriminis fatetur ingenue Soto se causam ignorare lib. 6. de iustit. q. 12. artic. 1. ante solutiones argumentorum, vel saltem illam nondum appareat: quamvis eo loco agat de Cambio à Metina in Flandriam, & à Flandria in Metinam, sed idem est iudicium in ijs quæ sunt à Valentia v. g. in Romam, & à Roma in Valentiam. Sentit enim ibi Soto iniustum esse, ut cum ille qui prius Metinæ pecuniam accipit restituendam Flandriæ, non accipiat nisi lucrū ut quinque pro centum, is qui prius illam confert in Flandria restituendam sibi Metinæ, manente eadem pecuniæ æstimatione omnino immutata, & invariata, accipiat lucrum ut 8. Quia licet prius illud cambium à Metina in Flandriam cum lucro ut 5. sit iustum, quia 1050. dicamus exempli gratia tantum valent Metinæ quantum 1000. in Flandria, propter diversam æstimationem, secundum verò cambium à Flandria in Metinam cum lucro ut 80. cum fiat eodem tempore, & manente eadem omnino æstimatione pecuniæ, non est iustum: Sed debet (inquit) esse idem pretium in cambijs quæ eodem tempore fiunt, siue prius recipiatur pecunia Metinæ, restituenda in Flandria, siue contra prius recipiatur in Flandria restituenda deinde Metinæ. Quo fit, ut damnaret Soto iuxta hanc sententiam usum hunc cambiendi à Valentia in Romam sub minori pretio, & à Roma in Valentiam sub maiori.

Navarrus vero (ut ex dictis constat) illum probaret, innixus illi rationi posse mercatorem emergere pecunia præfenti aliam absentem, minori pretio quam illa valeat, quia absens minus valere censenda est: Et ita accidere in his cambijs: ut dans pecuniam Valentia illa tanquam præfenti & magis valente, emat eam, quam recipiet Romæ sibi absentem. Et similiter, qui confert Romæ ducatum quod valet 24. solidos iuste recipere Valentia 30. ibi existentes, sibi autem absentes, quia propter illam absentiam, non valent illi existenti Romæ nisi quantum 24. solidi sibi Romæ præfentes. Quæ tamen ratio ex dictis factis confutata manet.

Recentiores quidam alias confingunt rationes, quas iure prætermitto, quia minus satisfaciunt.

Sed diluenda est dubitatio ex dictis in hac controversia. Ut in hoc contractu seu usu cambiendi à Valentia in Romam, & à Romam in Valentiam sit duo contractus, duoque cambia re ipsa & natura diversa, ac propterea sub diversis pretijs citra omnem iniquitatem.

Etenim quando indigens pecunia Romæ, illam prius confert Valentia, alicui campfori, cuius litteris illam Romæ (ubi ea eget) recipiat, est cambium secundæ speciei per transportationem, cuius iustum pretium sunt illi tres vel quatuor solidi, quos campfor recipit in lucrum seu stipendium pro singulo ducato de camera Romæ accipiendo: quia in hoc cambio non respicitur diversa æstimatio quam habent pecuniæ Romæ & Valentia, sed hoc solum, obsequium illud, quod campfor præstat transferens per litteras suas, pecuniam illam à Valentia in Romam ab alio indiget, cuius obsequij, & transportationis, quidquid sit de diversa æstimatione pecuniarum in diversis locis, illud est iustum pretium.

Quando autem egens pecunia Romæ ibidem illam quaerit, accipitque a campfore aliquo, ita ut prius campfor illam conferat, & deinde Valentia recipias, cum hoc cambium non fiat quasi campfor velit suam pecuniam transferri Valentiam, sed campforatio ipsa quæ illa Romæ eget eam postulante cum debito restituendi eam Valentia, est cambium tertie speciei, cuius pretium, cum iuxta propriam illius rationem, sicut modo exercetur (ut ex superius dictis constat) sumendum, sit ex diversa æstimatione pecuniarum in diversis locis in quibus sit, Romæ autem, tunc, quia non habet regio illa eam pecuniarum copiam

quam Valentia, cum, quia pecuniæ sunt ibi maxime necessariae ad innumera negotia, quæ in Curia Romana passim occurrunt.) tanti æstimantur 24. solidi, quanti Valentia 30. hac ratione, etsi cambij à Valentia in Romam, in quo prius confertur pecunia campfori, sit iustum pretium 2. vel 3. pro ducato de camera veteri, quasi pretium in stipendium transportationis illius pecuniæ à Valentia in Romam: cambij vero in quo campfor confert pecuniam suam Romæ, recipiendam deinde Valentia, cum sit cambium tertie speciei, cuius pretium sumendum est præcisè ex diversa æstimatione quam habent pecuniæ Romæ & Valentia, iustum pretium sunt quinque vel sex ultra sortem pro eodem ducato Romæ accepto, quia tanti æstimantur Romæ ex causis dictis 24. solidi, quanti Valentia 29. vel 30.

Non dubito plerosque campfores huiusmodi vel alia quæcunque cambia exercentes hæc & similia premia accipere, & reddere, ignorantibus omnino cur illa iusta sint, & unde sumatur illorum iustitia: Consului enim ad praxim cambiorum exactè intelligentem, & docendam varios campfores, & eorum ministros, expertusque sum, præter ea cambia quæ sunt apertissimè ficta, & iniqua, veluti quando non dantur litteræ, aut non mittuntur, vel scit campfor illas frustra mitti, vel quid simile, quæ quibusvis sunt perspicua, in alijs quæ hos contractus respiciunt, & aliquid habent difficultatis, paucissimos esse qui intelligent, quæ licita sint quæ prohibita, quæ pretia iusta, quæ iniqua: sed solam consuetudinem, siue optimus usus illa sit, siue abusus, sequutos sua cambia exercere, nihil aliud respicientes, quam ubi commodior lucri occasio sese illis offerat. Quos certè confessarij plurimum debent admonere, ut nullum genus cambiij exercent inconsultis viris peritis, ac timoratis & eorum consilio & admonitione instructi ea tantum efficiant, quæ certò nouerint esse iusta, & qua ratione iusta sint, ea verò repellant in quibus aliqua latet iniquitas. Non enim in his tanta est consuetudinis vis, & autoritas, ut ea sola securam reddat campforum conscientiam, maxime cum testimonio Christi pauci sint qui arctam salutis semitam aggreddantur, multi verò qui per laram perditionis, & iniquitatum viam præcipientes ferantur in æternum interitum.

Controversijs hactenus explicatis, in quibus nullum posse recipi lucrum ratione temporis docuimus, illa nunc proxima est, De nundinis quas vocant intercalatas. Vnde videamus oportet.

CONTROVERSI A

Vigesima.

AN CAMBIUM QVOD INTERCALATIS, & prætermisiss primis nundinis, fit in alias subsequentes, sit iustum, & licitum?

S Y M M A R I V M.

- 1 Campfores rationibus quibusdam adducti existimant tale cambium nullam in se continere iniquitatem.
- 2 Cambia hæc qua ratione fiunt, in multis Ciuitatibus?
- 3 Cambia hæc non posse fieri sub incerto pretio, secundum Sotum.
- 4 Iniquus est quorundam mercatorum usus, qui in quibusdam Ciuitatibus suas pecunias cambire solent.
- 5 Dominici Soti sententia ab omnibus Doctoribus accepta.

- 6 *Auctoris de præfenti questione sententia.*
 7 *Cambia nullo modo aliter post editam Pij V. extrauagantem celebrari posse, quam ad proximas nundinas, & solitos terminos.*
 8 *Campfor male, & usurariè agit, qui adueniente termino solutionis in nundinis, concedit campsuario, vt differat in alias solutionem.*
 9 *Cambia, est ad longiora tempora minus vtilia sint Campforibus, non propterea licet illis dilationis gratia pretium aliquod accipere.*
 10 *Emptorum pluralitas, & abundantia non est sumenda ex ijs qui emunt pecunia credita, sed ex ijs qui emunt pecunia numerata.*

AB hac dubitatione satis profecto nos liberauerat Sanctissimus Pius V. cum huiusmodi cambia in sua Extrauaganti aperitissimis verbis omnino interdixit; quia tamen audio in nonnullis locis, maximè in Lusitania adhuc illa exerceri, cum in comunem omnium fidelium vtilitatem hos commentarios edere instituerim, An illa secundum se, & ex natura rei iniqua sint, vel secus, & quam circa illa constitutio illa Pij V. vim habeat, explicandum est.

- 1 *Campfores qui adhuc illa exercent, ex natura rei, & secundum se nullam in illis contineri iniquitatem, eo quod in eis precium augeatur, his adductis rationibus existimant. Primo, Si pecuniam collatam Valentia Augusti reciperet campfor in nundinis proximè sequentibus Octobris, traderet illam rursum alteri campsuario cum nouo interesse, & lucro illius secundi cambij, hoc tamen lucro priuatur in gratiam campforis, dilata solutione illius pecunie in alias remotiores nundinas Februarij, vel Maij, licet ergo campfori, ratione istius lucri verè sibi cessantis, maius interesse exigere, quando fit cambium ad nundinas illas intercalatas, & remotiores.*

Secundo, Ad exercenda huiusmodi cambia, in quibus adeò differtur solutio, plurimi occurrunt accipientes pecunias, pauci verò campfores qui ita velint eas conferre, abundantia autem accipientium cambia, & raritas campforum iusta causa est ad augenda cambiorum prelia.

Tertio, Per hunc contractum obligatur campfor maiori tempore carere sua pecunia, hæc autem obligatio pretio æstimabilis est, & quo maior eo maiori pretio digna.

Denique, hæc dilatio temporis, qua conceditur campsuatio in proximis nundinis, tenetur solvere, sed in alijs subsequentibus secundis, vel tertijs, conceditur in eius vtilitatem, quandoque vt commodius litteræ campforis remittantur, quandoque quia toto illo tempore indiget campsuarius ad parandam pecuniam, quam restituat in termino: cum ergo hæc omnia cedant in vtilitatem campsuarij, cum absentia pecunie à domo campforis, videntur certè aliquo pretio digna.

- 2 *Dominicus Soto lib. 6. de iustitia. q. 12. art. 5. refert qua ratione fiant in varijs locis Hispania & Flandria hæc cambia, quæ vocamus ad nundinas intercalatas: Hispanie [a feria atrancada:] sed quoniam vsus celebrandi nundinas quem ille sibi recenset, maxima ex parte est iam mutatus, & abiit in distretudinem, ad monendum censeo le Storem, qui horum cambiorum praxim ignorat, quæ ratione illa modo fiant.*

Imprimis nullus est campfor, qui ad aliqua loca nundinarum suam conferat pecuniam, quando illarum tempus in eo loco ita vicinum est, vt arbitrio prudentum non sit iam locus mittendi litteras, ex loco vbi traditur pecunia, in locum vbi nundina illa,

in quibus esset restituenda, fiunt, vel si mitterentur, non peruenirent nisi factis iam solutionibus. Quæ de causa si quis pecuniam suam alteri conferat, quando litteræ campforis accipientis pecuniam iam non possunt comòde deferri ad proximas & vicinas nundinas, sed in alijs immediatè sequentes, non dicitur cambium illud fieri ad nundinas intercalatas, sed ad primas & proximas: Censetur enim in hoc contractu illæ primæ ac proximæ nundinae, ad quas post traditam pecuniam campsuario, possunt primo litteræ illius comòde deferri. Veluti si conferatur pecunia Valentia in fine Octobris ad nundinas celebrandas Metina in mense Februarij, non censetur hoc cambium ad nundinas intercalatas, quia litteræ quæ dabantur à campsuario in fine Octobris, nõ possunt comòde mitti ad nundinas quæ in eodem Octobri habentur Metinae, & quarum solutiones faciendæ sunt statim in principio Nouembris, sed primæ nundinae ad quas possunt comòde mitti, sunt illæ, quæ fiunt Februarij, & ita hoc cambium, licet fuerit data pecunia ante dies illos in quibus fiunt Metinae solutiones designatæ ad nundinas Octobris, censetur nihilominus fieri ad nundinas Februarij tanquam primas, & proximas. Quando vero pecunia ita conferatur Valentia in Septembri, vt comòde possint mitti litteræ in Metinam ad nundinas sequentes Octobris, inter campforem verò & campsuarium conuenit, vt non designentur nundinae illæ celebrandæ Octobri in tempus solutionis, licet ad illas comòde possent litteræ transmitti, sed alia quæ deinde sequuntur in mense Februarij, huiusmodi cambium dicitur fieri ad nundinas intercalatas, soletque in eo maius pretium recipi quam si ad præcedentes, quæ verè primæ & proximæ erant, factum fuisset.

Hoc ergo cambium ex natura contractus iniquum non esse, non solum campfores aliqui rationibus propositis opinantur, verum etiam (vt refert idem Soto loco citato) anno Domini 1517. Theologi Parisienses, quibus tria fuerunt a mercatoribus proposita, in responsione ad tertiam quæstionem seu dubium, indicant licet in contractu cambij, cuius solutio diutius differtur, maius pretium recipere propter lucrum cessans, ac labores, & industrias campforis: adferentes, id ipsum licet vbi illud celebratum fuerit ad nundinas intercalatas, quo longius fuerit illarum tempus. Cuius sententiæ ait fuisse potissimos auctores duos illos fratres ciues Hispanos dictos Coronellos, viros non penitendæ eruditionis & nominis.

Quorum tamen opinionem excludit, ac confutat sibi Soto, Primo, quia augere pretium quo nundinatur tempus, seu solutio terminus in illis magis differtur, idem re ipsa est quod augere pretium ratione dilatae solutionis, quod est a perna vsura.

Cæterum, quia dicunt mercatores se exercere quandoque hæc cambia, propterea quod facta ad nundinas illas remotiores, comòdius mittuntur litteræ, comòdiusque potest campsuarius parare pecuniam, ex qua soluat in termino. Contra inquit Soto Neutra istarum rationum iuuat ad augendum amplius pretium, quam si statim esset faciendæ solutio. Non prior, quia Campsuarius statim dat litteras quibus possit fieri solutio in proximis nundinis, quod autem differatur solutio, vt valeat campfor comòdius illas mittere, non debet illud esse cum damno campsuarij, cuius post datas litteras iam non interest, vt citius vel tardius mittantur, sed campforis. Nec posterior ratio iuuat, quia conferre pecuniam alicui per aliquod tempus, vt eo tempore quærat vel comparet sibi vnde illam restituat, aperte videtur illud accedere ad rationem mutui, & ex consequenti recipi lucrum illud ex mutuo.

Confirmaturque exemplo. Si frumentum meum, quod

quod habeo Valentię, commutarem cum eo quod habes. Cæsaraugustę æqualis valoris, & pretij, adijcerem tamen, vt interesse aliquod mihi persoluas, quia non sum statim illud recepturus, sed exigitur tempus quo deferantur literę Cæsaraugustam, quarum virtute famuli tui conferant meis triticum ibi mihi exhibendum, esset aperta vsura, simile autem accidit in cambio de quo hic agimus, iuxta istam rationem mercatorum.

Tertio, quando sunt cambia ad proximas nundinas, boni licet recipere aliud pretium, quam reciperetur si pecunia illa esset statim restituenda [a terra vista,] quia propter dilationem temporis, nec obolum quidem recipere licet, ergo pari ratione nec licet pretium vel in obolo augere, eo quod illis præmissis, & intercalatis in alias sequentes secundas, vel tertias solutio illa differatur.

Quarto. Nec potest fauere mercatoribus hæc cambia exercentibus, quod dum pecuniam suam in Hispania conferunt ad intercalatas nundinas celebrandas in Flandria, incertum sit quam æstimationem tunc habeant pecunię in Flandria, & in quo pretio tunc ibi fiant, vel quod sit futurum tempore nundinarum proximę sequentium, cum varij rerum ac temporum euentus illa subinde mutant: ac propterea posse illa celebrari in alias nundinas remotiores, vt interim constet vtrique cambiendi de pretio, quod sunt cambia ab Hispania in Flandriam. Hęc inquam ratio nihil inuari. Primo, quia non sunt mercatores in his ita desides, quin passim & subinde alij alios certiores faciant abundantias, vel penurie pecuniarum, quę in singulis provincijs, singulo quoque tempore existunt, & æstimationis quam in illis subinde habent, & qua ratione fiant cambia. Secundo, quia esto illud quandoque ignorant, nihilominus vsu illorum constat, sua cambia sub certo pretio semper illos exercere, nec relinquere illa in incertum, Tum, ne alter suę industria efficiat, vt in nundinis vel termino solutionis augeatur illorum pretia. Tum, quia nullus ferę efficitur, qui in tāta locorū distantia, in quibus varij & insopinati euentus bellorum, vel aliterias infortunij accidere possunt, pecuniam suam tam incerte fortuna committere vellet. Tertio, quia casu quo relinquatur in illa vtriusque conuentione pretium incertum, illud tantum licet, quando vtraque pars ex æquo dubia est tam damni quam lucri, campestres tamen hęc incertitudines nunquam se exponunt, neque admitterent pretium incertum, nisi vbi probabilissime certius est futurum.

Vnde quemadmodum inquit Soto) Alexander III. in cap. in ciuitate de vsuris, quamuis interrogatus ab Episcopo Ianuensi, liceat ne vendere mercantiam quam maior pretio ad creditum, quam in numerato, quando dubium est, si ne illa plus valitura? Respondeat illud non esse vsuram, admonet tamen considerandos esse ciues, ne in negotijs adeo periculosis, & in quibus facile iniquitates vsurarie committi possunt, se exercent. Eadem ratione considerandi sunt mercatores, vt ab huiusmodi cambijs ad remotiores nundinas, vt periculosissimis omnino abstineant, obstruenteque illud vti timorati, & vti timoratos suos ab hoc genere negotij quantum possunt auercentes, adeo vt si qui illud exercent, ne dum apud prudentes verum & apud plebes male audiant.

Præter his colligit Soto. Primum est, Cambia hæc non posse fieri sub incerto pretio pendente exituro, quia Campstres semper sunt certi, augendum potius illud esse, quam iniauum. Secundum, propter maiorem dilationem solutionis in remotiores nundinas nullo modo esse augendum pretium, sed in eadem omnino esse constituendum, siue ad proximas siue ad alias sequentes solutio illius

referatur. Tertium est, vbi aliqua sit nundinarum intermissio, vt solutio cambij differatur ad alias sequentes, in quibus speratur pretium maius futurum, latere vsuram, cum intendatur lucrum, ex illa temporis vel nundinarum dilatione.

4 Ex quo infert eodem loco, & recte, iniquum esse quorundam mercatorum vsum, qui pecunias suas cambire solent Metinę in nundinis Octobris, ad nundinas Resurrectionis celebrandas in Flandria, quarum solutio fit in mense Maij, intermissis ac intercalatis nundinis, quę in eadem Flandria celebrantur in festo Apparitionis seu Epiphanię, quarum solutio fit Februarij: intermittunt verò illas, eo quod in nundinis Resurrectionis, cum ditiores illę sint, & ad quas plures cambia accipiunt, magis sint æstimandę pecunię, & augenda cambiorum pretia. Committunt enim hi duplicem iniquitatem, vnā, quia non commutant pecuniam præsentem pro præsentem, sicut exigitur in hoc contractu, sed presentem pro futura quę auctior speratur esse: alteram, quia semper quo solutio illa magis differtur, maius lucrum recipiunt: quę omnia vsuraria sunt. Ita concludit hæc cambia hac tantum ratione fieri posse, vt explorato diligenter pretio, quod habuerunt cambia in proximę præcedentibus nundinis in Flandria, vel eo loco in quem designantur solutio, explorato etiam absque omni dolo & fraude valore, & æstimatione quam habet tunc pecunia in loco vbi illa traditur, aut in proximę præcedentibus nundinis eiusdem loci, collataque inter se æstimatione illa, & valore quem pecunię in illis locis tunc habent, vel proximę habuerunt, constituatur pretium cambio, quod tunc celebratur. Hęc enim ratione verę censetur cambiari pecunia præsens pro præsentem, & sub pretio præsentem. Quę duo maxime necessaria sunt, vt cambium hoc iuste exerceatur, maxime cum fiat in Romam, vel in alia loca, in quibus non celebrantur nundinę.

5 Hanc sententiam Dominici Soto amplectuntur omnes Doctores, Nauarr. in Commento de Cambijs. numero 34. vbi assertit in eadem sententiam ex Iurisperitis. Calderinum consil. 11. de vsuris. Laurentium de Rodulphis in repetitione cap. consuluit. questione 1. secundę partis. de vsuris. Ananiam in cap. nauiganti numero 46. de vsuris. Ex Theologo D. Antonin. 1. par. tit. 1. cap. 7. §. 49. Siluest. vsur. 4. per totum. Caietanum in tractatu de cambijs. Medinam C. de rebus restituen. fol. 145. Idem quoque docent Mercat. de contractibus. libro 4. cap. 8. & 12. Palatius libro 3. de contractibus, & omnes recentiores, nec vllum vidi qui illud non damnet, saltim post editam extrauagantem Pij Quinti, in qua præcipit expressę, ne vlla cambia fiant aliter quam ad primas nundinas,

6 Ego de præsentem questione sic sentiendum iudico. Primo, cambia hæc ad secundas, vel tertias nundinas, in quibus propter solutionis dilationem nullaratione augetur pretium, sed idem omnino recipitur, quod reuera reciperetur si statim esset faciendā solutio, ac vt dicunt [a terra vista] stando in solo iure naturali, & diuino, & ex natura rei vt dicunt, iustum esse, & licitum, seruatis ijs quę diximus ad verum & reale cambium desiderari, & pretio recepto communi vsu fori. Quia ita celebratum nullam continet iniquitatem, cum in eo in nullo grauatur accipiens pecuniam ratione temporis, iuxta celebrem illam Siluestri regulam ab omnibus receptam. Si vero pretium illius propter dilationem solutionem ad nundinas maiori tempore distantes in aliquo augeatur, contractum esse iniquum, & vsurarium, cum debito restituendi non solum illud augmentum pretij superadditum propter maiorem dilationem solutionis, verum etiam omnem interesse

& iustum per cambium illud acquisitum. Quod sit iniquum & usurarium docent optime argumenta Dominico Soto, cuius doctrinæ illud est potissimum fundamentum, quod cambium præsentis solutionis, id est [a terra vitæ] habet se in hoc contractu, sicut venditio quæ fit in numerato: cambium vero ad nundinas, vel ad aliquem terminum sit, velut venditio expectata solutione: Quo fit, ut quemadmodum in contractu venditionis illud tantum est iustum pretium, in quo res venduntur pretio statim numerato, debetque huiusmodi pretium esse regula cæterarum venditionum quæ sunt expectata solutione, ita in cambijs illud tantum est iustum pretium, quod recipitur in cambio. [a terra vitæ,] debetque huiusmodi pretium esse regula & mensura cæterorum omnium cambiorum, in quæcumque terminum vel tempus illorum solutio designetur, ita ut sub maiori pretio celebratum iniquum omnino sit & usurarium. Ex quo sequitur quod adiecit, restituendum esse non solum excessum illum quo superaret iustum pretium, verum etiam quidquid ultra sortem per huiusmodi contractum a campfore fuerit receptum, quia totum illud est per iniquum contractum acquisitum: quidquid vero inique acquiritur, alienum est, & restituendum. Vnde differt in hac parte contractus cambiæ a venditione, hac ratione: Ut in venditione in qua exceditur à iusto pretio, non debeat venditor restituere totum pretium, sed solum excessum illum ultra iustum pretium, nam cum iustum rei pretium sit iustum eiusdem valor, illud retinens solum habet iustum rei valorem, vnde nec habet plus quam debet habere, excessum vero à iusto pretio debet restituere, quia superat ille iustum rei valorem, & in eo habet plus quam debet habere. In cambio autem iniquo & usurario, cum per illud tanquam per contractum iniquum nihil possit acquiri, quidquid ultra sortem recipitur, alienum est, & inique receptum, ac propterea restituendum ratione inique acceptionis, habet enim illud retinens in tota illa quantitate ultra sortem plus quam debet habere.

7 Dico secundo, post editam Extravagantem Pij Quinti circa cambia nullomodo illa posse aliter celebrari, quam ad proximas nundinas, & solitos terminos, ubi non celebrantur nundinae, siue fiant cum eodem pretio quod redderet [a terra vitæ,] qua ratione sublata hac lege Pontificia, licita erant, & iusta: siue fiant sub maiori pretio propter dilatam solutionem, qua ratione neque ante huiusmodi Constitutionis prohibitionem illa exercere licebat, cum secundum se, & ex natura contractus sic facta iniqua sint, & usuraria. Verba Extravagantis sunt.

[Porro ad tollendas quoque in cambijs, quantum cum Deo possumus, occasiones peccandi, fraudesque, sceleratorum, statuimus, ne deinceps quisquam audeat siue a principio, siue alias certum & determinatum interesse, etiam in casu non solutionis pacisci, neque realia cambia aliter quam pro primis nundinis, ubi illa celebrantur, ubi vero non celebrantur, pro primis terminis, iuxta receptum locorum vsu, exercere, ab usu illo prorsus rejecto, cambia pro secundis nundinis siue terminis exercendi.]

Vbi summus Pontifex omnia in vniuersum cambia aliter facta quam ad primas nundinas, & primos terminos absolute, & omnino interdicit, nec distinguit inter ea quæ sunt cum maiori pretio & iniusto, & ea quæ sunt seruata iusto ac debito pretio. [Vbi autem (ex regula Innocentij) lex non distinguit, neque nos distinguere debemus:] Estque lex obligans in conscientia, quia lata ab habente autoritatem, qualis est Romanus Pontifex, non solum in causis fidei, verum etiam in ijs quæ pertinent ad mores vniuersorum fidelium: lanititurque iustissima causa, ad occludendam, si licet viam iniquitatis,

& vsuris, quæ per huiusmodi cambia ad nundinas intercalatas non solum possunt facile permisceri, sed experientia teste permiscebantur, quando erant apud aliquos in vsu. Demum est recepta in omnibus Provincijs fidelium, & peritorum, ac prudentum calculis ut sapientissime ac prudentissime lata, comprobata, Observatur illa in tota Hispania, & Italia, nec non a Catholicis qui in Gallia, & Flandria, & in alijs regionibus degunt. Nec desinit Lusitanos obligare, eo quod aliqui mercatores apud eos huiusmodi cambia ista constitutione prohibita adhuc celebrent: Quod enim ab vniuersis fidelibus tanquam iustum, & salutis animarum maxime expediens, ac prudentissime præceptum observatur, non est censendum huius aut illius priuati Regis abusu non habere apud illos debitum firmitatis robur: Maxime cum non possum mihi persuadere omnes Lusitanos mercatores hac cambia exercere, nec plerisque, sed aliquos tantum & pauciores, quorum neque est habenda ratio, neque debet esse tanta autoritas, ut eorum abusus legem Pontificiam adeo iustam, & sanctam debita obligandi vi valeat expoliare. Noui enim Lusitanos viros esse pios, Sedis Apostolicæ studiosissimos, & de salute animarum suarum (sicut viros probos docet) sollicitos, quod ex honestissimis moribus Religiosi profecto patris Lusitani Fr. Petri Ramos qui me in religione, quam profiteor, educavit, & ex consuetudine quam Roma habuit cum Religiosissimo Patre magistro Augustino à Iesu in Capitulo generali nostri ordinis anno Iubilei ibi celebrato, tunc diffinitores, nunc vero diuino numine propter insignem vitæ sanctitatem cum maxima studitione coniunctam Archiepiscopo Bracharom, mihi compertum sanctisq; exploratum est.

8 Ex his sequitur, quod recte docent Caietanus de cambijs cap. 7. & Neutius in commento de cambijs nu. 80, male ac usurarie agere campforem, qui adueniente termino solutionis in nundinis, vel extra illas, campuario tunc non soluenti concedit, ut solutio illa in alias sequentes nundinas, vel terminos differatur, ea lege, ut debeat aliud interesse, præter illud prius, soluere, sicut diximus fieri in recambijs, est enim iniquus & usurarius huiusmodi contractus, cum aperte in eo propter dilatam solutionem interesse illud exigatur, quamuis sub ratione recambij. Illud namque solum liceret, quando campuario extente in mora, campfor ex mora illa damnum aliquod vere reciperet aut alioquin lucri cessationem vere ac realiter pateretur.

Argumenta vero quæ initio proposuimus, si quam habent vim, edita Constitutione Pij Quinti, qua iuste ac prudenter, & cum vi obligandi illa prohibentur, imbecillia, omnino manent: Sed quoniam conclusa quoque huiusmodi Constitutionis nullam habent vim, illa sup. ordina delictum.

9 Ad primum, Dominicus Soto loco citato, cum censet ratione lucri cessantis nihil recipi posse in vilo contractu, respondet, Et sic cambia ad longiora tempora minus vtilia sint campforibus, non propterea licet illis dilatationis gratia pretium aliquod recipere, nam & eadem ratione liceret mutuari pecunias suas, quo longius tempus mutuario concederet, aliquod lucrum ab illo exigere, tum ex longiori termino minus vtilis pecuniæ suæ illi reddantur: Vnde in fess campforem nolentem concedere gratis longius spatium ad recipiendam solutionem, debet etiam negotijs intendere. Nos vero cum ratione Iner cessantis (quædo illud vere in gratiam alterius cessat) docuimus cum communi DD. placito aliquid recipi posse in illis compensam, dicamus duobus modis posse campforem pecuniam suam alteri conferre, scilicet, ut haberet iam v. g. Petrum campuariam paratum, qui in primis proximisque nundinis illam certo restitueret,

vbi acceptam habebat similiter campfor paratum ne gorium, cui illam cum lucro traderet, rogatus tamen a Ioanne non solum definit conferre illam Petro, à quo certo illam in proximis nundinis recepisset, verum etiam & exercere negotium, cui tunc illam habebat destinata: Vel nulli alteri negotio illam tradere instituebat quam cambijs, his quæ solis habebat actu & animo illam expositam. Siquidem priori modo illam Ioanni tradat ad remotiores nundinas, quia in proximis nequit illam restituere, sicut qui pecuniam suam, quæ honesto negotio vel iusto cambio exercendo habebat iam in proximo paratam, ab eo negotio in gratiam alicuius extraheret, potest compensam lucris, quod ex illo negotio vel cambio recepisset, exigere, ita in hoc casu, campfor, qui definit cum sua pecunia post proximas nundinas negotiari, quod omnino decreverat: cum in utilitate campsuarii lucrò illo, quod ex tali negotio reuera proculdubio percepisset, rogatus ab eo se ipsum expoliet, iuste potest interesse aliquid ab illo exigere, & recipere compensam lucris sibi verè cessantis, iuxta ea quæ superius diximus q. 78 art. 2. Controversia 9. agentes de lucro cessante in mutuo. Et in hoc sensu iudicat Nauarrus loco citato nu. 34. insignes illos ac eruditissimos fratres Antonium Coronel, & Ludovicum Coronel Doctores Parisiensis affirmasse in cambio ad nundinas intercalatas, vel remotiores terminos posse aliquid interesse à campfore recipi: Intelligendi sunt de cambio, in quo verè lucrum cessat campfore iuxta modo explicata. Non enim censendum est viros eruditos, ac timentes Deum solo titulo dilatae solutionis talè affirmaturos, sed titulo lucris verè cessantis campfori ex illo contractu. Quod si nullum habebat campfor in proximo negotium paratum, quod ex illa pecunia docere uisisset efficere, sed ad cambia tantum exercenda habebat illam expositam, non potest ratione alicuius lucris sibi cessantis interesse aliquid exigere, vel recipere, propterea quod soleris illius cambij ad remotiores nundinas differatur. Quo fit ut huiusmodi campforibus nunquam, vel rarissime saltem hio titulus lucris cessantis fauere possit, cum communicet suas pecunias non habeant mercaturæ traditas, vel destinatas, sed huic tantum negotio cambiendi, quasi contractui illo eum utilitati seu cupiditati potius magis accommodato. Quæ in hac solutione diximus, accipienda sunt absolute, & cessante omni iure humano positivo: nam stante Constitutione ista. Pij. Quinti in sup. robore, (sicut reuera stat, debetque obseruari) si quis nullo modo licet ad intercalatas nundinas cambie, ita neque pretium aliquid vel interesse ex tali contractu tanquam omnino prohibito, & iniquo exigere, vel recipere.

Ad secundum sepe dixi, ut quemadmodum in contractu venditionis pluralitas, & abundantia emptorum non est sumenda ex ijs, qui emunt pecunia credita, sed ex ijs qui emunt reddunt statim pretium, & in numero, ita pluralitas vel abundantia accipientium cambia non est sumenda ex ijs, qui quæruunt pecuniam ad remotiores terminos solutionum, sed ex ijs qui illas quæruunt, ac recipiunt, proinde ac si statim esset facta solutio, sicut iuxta ista. Tum etiam qui constituitur pretia iuxta moram temporis vel distantiam solutionis, habet aperte rationem iuratae usurarij, & non est nisi usurarius.

Eodem modo soluitur tertium: Obligationem illam, expectandi diutius solutionem propria sponte suscipere campforem, ac omnino libere: quia de causa vel non concedat illam, vel si concedit gratis debet illam concedere, cum propter dilatam solutionem alicuius debiti, seclusè titulo damni ex illa mora emergentis, aut lucris verè cessantis, nullum interesse liceat recipere, quin usurarij illud recipiatur. Nec va-

let, quod hæc obligatio expectandi solutionem videatur esse civilis, quia est de ratione contractus, in quo libere debitori, aut mutuatario, vel campsuario conceditur sicut in hoc casu accidit, quia de causa nullo pretio in tali casu æstimabilis est.

Ad vltimum respondet Soto, & rectè, propter causas quæ in isto argumento proponuntur, aliquid exigere, idem omnino esse quod exigere interesse ratione expectatae solutionis, quod est usurarium. Possumus etiam respondere, ut quemadmodum venditor non potest augere pretium rei, propter utilitatem quam ex illa percipit emptor, cum utilitas illa propria sit ipsius emptoris, ita neque in cambio, expectata solutio propterea quod utilis sit campsuario, non confert campfori ius ad aliquid interesse ratione talis utilitatis percipiendum.

Nunc proximum est, ut videamus.

CONTROVERSI A

Vigesima prima.

AN CAMBIA QUAE FIUNT A nundinis in alias nundinas, quæ dicuntur de feria a feria, sint iusta?

SUMMARIUM.

I. Mercator opinio, qui tria dicit, non refutatur ab Auctore.

SOLENT mercatores ad Emporia in quibus nundinae celebrantur accedentes, postquam varias emerunt merces, vel aliquas cambiorum solutiones fecerunt, si quæ pecunia (sicut soler) illis super sit, ne illam sine ullo lucro in patriam reducant, quod illis nephas videtur (adeo sacram censent ubique lucrandi famem) alijs mercatoribus, vel quibus possunt eam tradere, sibi restituendam in sequentibus nundinis, vel proximis, vel alijs remotioribus. Idque duobus modis: Vel restituendam in sequentibus nundinis eiusdem loci, ut cum confertur in fine nundinarum quæ celebrantur Metinæ in fine Octobris, restituenda ibidem in fine nundinarum quæ celebrantur in eadem Metina in nundinis Mai. Vel restituenda in alijs locis, ut cum confertur Metinæ in fine nundinarum Octobris, restituenda Lugduni vel Flandriæ in nundinis Aparitionis seu Ephiphaniæ, vel quod frequentius est intermissis, ac intercalatis nundinis Aparitionis, recipitur restituenda in nundinis Resurrectionis. Hac ratione fiunt huiusmodi cambia, quæ vocantur [de feria a feria:] quorum iustitiam nunc inquirimus.

Mercator, quem omnes fere recentiores sequuntur, quin & illius verba transcribunt, quidam Hispanè alij Latine, circa huiusmodi cambia habet hæc tria. Imprimis: quoniam hæc cambia fiunt à nundinis in nundinas alterius loci, ut à Metina in Flandriam, intermissis & intercalatis aliquibus intermedijs nundinis, ut à nundinis Octobris Metinæ, ad nundinas Resurrectionis in Flandria, inter quas intercipiuntur ac omittuntur nundine Aparitionis in eadem Flandria, si quidem propter dilationem solutionis aliquid maius interesse recipiatur, iniquum esse, & usurarium: in quo nulla est dubitatio, ut ex dictis in proxime præcedenti controuersia constat. Idque duplici ratione. Tum quia ex natura rei illud iniquum est & usurarium, tum etiam, quia stante constitutione Apostolica Pij. Quinti, hic contractus ad nundinas intercalatas est omnino prohibitus, & per quem nullum interesse vel lucrum iuste acquiri potest.

Habet

Haber secundo, Cambia quæ fiunt à nundinis in nundinas sequentes in eodem loco, cum aliquo interesse & lucro, iniqua etiam esse, & vsuraria: quia cambium, (quod ex superioribus satis constat) debet fieri inter pecunias in diuersis locis existentes, iuxta diuersam æstimationem quam in illis habent, in cambio vero quod fit à nundinis quæ celebrantur Metinæ Octobri, ad nundinas celebrandas in eadem Metina in Maio, nulla est locorum distantia, nulla diuersa pecuniarum æstimatione: quia si sumantur pecuniæ iuxta æstimationem quam habent tempore quo fit cambium, quæ ratione sumendæ sunt, in vno & eodem loco vno & eodem tempore eadem est omnino pecuniarum æstimatione, nec potest intelligi esse diuersa: Si vero compareretur pecunia quæ in fine priorum nundinarum traditur, cum ea quæ in sequentibus nundinis in eodem loco est restituenda, hac ratione non sumuntur pecuniæ in hoc contractu, sed ambæ secundum eundem tempus: sed esto ita sumerentur, vt consideraretur æstimatione quam habet pecunia Metinæ in nundinis Octobris, & quam habet in eadem Metina in nundinis Mai, experientia teste eadem semper est in vtriusque nundinis pecuniæ æstimatione Metinæ, nec illa vnquam nisi rarissime ex aliquo inopinato euentu visa est mutari, vnde nulla est ratio vel titulus, quo possit hic contractus fulciri, sed inique & vsurarie exercetur. Quod secundum Mæscati dictum verissimum etiam est, & ab omnibus receptum. Quid enim quæso interest inter id quod est mutuum. Petro Valentis 100, aureos, ibidem restituendos cum aliquo lucro, quod omnium consensu est manifesta vsura, & id quod est conferre Metinæ in fine harum nundinarum 100, aureos restituendos in eadem Metina in proximis nundinis post quatuor menses cum aliquo lucro, nisi quod hic contractus sit mutuum vsurarium sub nomine cambij, ille vero mutuum vsurarium sub proprio nomine mutui & vsuræ? Ad hæc si iniquum cambium est & fictum, quando non conficiuntur litteræ quæ vere mittantur ab vno loco in alium, ibique recipi à campsiario vel factore illius persoluantur, cambium in quo nullæ sunt litteræ, neque diuersa loca in quæ illæ deferantur, quam fictum & iniquum censendum est?

Ex quo sequitur quam iniqua sint cambia, quibus multorum Nobilium & Magnatum domus & bona consumuntur, cum fiant illa in eodem loco, non solum a nundinis Octobris in nundinas Mai, sed quod iniquius multo est à nundinis Octobris in alias nundinas Octobris sequentis anni. Et quod maxime deplorandum est, quod huiusmodi cambia, quorum tam aperta est fraus & iniquitas, a deo (vt audio) sint in vsu.

Haber tertio, Cambia quæ fiunt a nundinis in nundinas proxime sequentes, in diuersis locis cum aliquo lucro, regulariter etiam & communiter iniusta esse: propterea quod pecuniæ in omnibus nundinis quorumcunque locorum, in quibus illæ celebrantur, habent parem & æqualem æstimationem eo, quod in omnibus nundinis, vbicunque illæ fiant, eadem fere ratione sunt pecuniæ mercatoribus ibi convenientibus necessaria, quæ necessitas pecuniarum in tali tempore efficit, vt quamuis extra tempora nundinarum sit diuersa illarum æstimatione in illis temporibus, tamen nundinarum eadem fere sit in omnibus locis, vbi illæ fiunt. Vnde infert, non solum cambia quæ fiunt a nundinis in nundinas in eodem loco debere fieri sine vlllo lucro, & secundum æquitatem, ac vt dicunt [a la par,] verum etiam quæ fiunt a nundinis in nundinas in diuersis locis. Addit tamen accidere quandoque, vt in diuersis nundinis eiusdem loci vel diuersorum habeant pecuniæ diuersam æstimationem, eo quod in quibusdam occurrit maior campsi-

rum & negotiatorum numerus & frequentia quam in alijs, qua occurrente, augetur ibi pecuniarum æstimatione. Sed hæc raro (inquit) accidit, & in exigua æstimationis differentia, propter quod huiusmodi cambia a nundinis vnius loci in nundinas alterius raro possunt fieri cum aliquo lucro, vel saltem exiguo. Quo fit reprehendendum esse vsus seu abusus potius mercatorum, qui frequentius quam illorum conscientijs conueniret, huiusmodi cambia cum magno lucro exercent. Hoc tertium dictum maioribus explicatione eget: Hæc namque cambia a nundinis vnius loci in nundinas alterius bifariam accidere possunt: Vel ita, vt quædo fiant Metinæ in nundinis Octobris ad proximas nundinas Antuerpiæ, eandem æstimationem quam habent pecuniæ Metinæ, eandem quoque habeant eodem tempore Antuerpiæ, vel ita, vt diuersam. Si quidem quando traditur pecunia Metinæ, eadem est eo tempore pecuniarum æstimatione Metinæ & Antuerpiæ, non potest fieri cambium huiusmodi cum aliquo lucro, si vero sit diuersa æstimatione poterit fieri cum aliquo lucro & cum iustitia huius cambij (vt sæpe docuimus) innitatur diuersæ æstimationi pecuniarum in locis, inter quæ illud celebratur. Ratio est aperta: Quia cambium quod fit a Metina in Antuerpiam eiusdem rationis omnino est, siue pecunia tradatur Metinæ tempore nundinarum, siue alio tempore, cum propria ratio huius contractus non consistat in eo, quo tempore fiat, sed in quibus locis, ita vt quocunque tempore fiat, modo sit vera commutatio pecuniæ vnius loci cum pecunijs alterius, sit verum cambium terræ spæciæ; At si extra tempora nundinarum fiat cambium, & pecunia eandem habeat æstimationem Metinæ & Antuerpiæ, non potest recipere aliquod interesse, si vero diuersam potest: ergo similiter iudicandum est, quando fit cambium tempore nundinarum vnius loci ad sequentes nundinas alterius. Dixi eodem tempore, quia (vt sæpe docuimus) æstimatione pecuniarum non attenditur in hoc contractu penes diuersa tempora, sed penes idem omnino tempus, eo quasi eodem die quo traditur pecunia in vno loco, recipitur in alio. Ita fit, vt quod a Metinæ in isto tertio dicto, in huiusmodi cambio non posse recipi lucrum nisi raro & exiguum, non sit certa regula, sed ea quam nos hic tradimus: Vt iuxta æstimationem quam habent pecuniæ, aut intelliguntur habere ipso tempore contractus in illis locis, conueniatur pretium: Si quidem eandem habeant, fiant [a la par,] si diuersa, prout illa diuersitas arbitrio prudentium postulauerit, vel vsus boni: citra omnem fraudem vel monopolium campsiarum tulerit. Vnde credendum hæc raro posse fieri cum lucro, vt vult Mercator, sed frequenter, quia communiter quocunque tempore fiant cambia ab Hispania in Flandriam, vel illas Provincias, siue in nundinis, siue inter illarum tempora, magis æstimatione pecuniarum in Flandria quam in Hispania, propter maiorem illarum copiam in Hispania quam in Flandria quocunque tempore, & euentu, committitur & vt plurimum. Nec obstat, quod in omnibus, fere nundinis mercatores eo convenientes similiter egeant pecunijs ad sua commercia, cum hæc mercatores necessitas, & indigentia non tollat, quin ex propria locorum natura & ratione, tam tempore nundinarum quam extra illud, quædam maiorem soleant habere pecuniarum copiam quam alia: quod si ita occasio & tempus tulerit, vt eadem pecuniarum copia, & ex consequenti æstimatione in illis locis existerit, debent tunc cambia secundum æquitatem fieri, & [a la par,] sicut dictum est.

Sed iam illud nunc videndum est, quid sit ratio, quæ in omnibus, fere nundinis mercatores eo convenientes similiter egeant pecunijs ad sua commercia, cum hæc mercatores necessitas, & indigentia non tollat, quin ex propria locorum natura & ratione, tam tempore nundinarum quam extra illud, quædam maiorem soleant habere pecuniarum copiam quam alia: quod si ita occasio & tempus tulerit, vt eadem pecuniarum copia, & ex consequenti æstimatione in illis locis existerit, debent tunc cambia secundum æquitatem fieri, & [a la par,] sicut dictum est.

CON-

CONTROVERSI A
Uigesimasecunda.

POSSIT NE CAMPSOR EXIGERE
aliquid a campuario ultra iustum & receptum pretium cambij quod exercet, veluti securitatem, aut aliquid aliud pretio æstimabile?

S V M M A R I V M.

1. *Leges eedem seruandę sunt circa pretia cambij, quę in contractu emptionis, & venditionis.*
2. *In omni contractu licet vnicique seipsum seruare indemnem.*
3. *Securitas non recipitur ab eo, qui illa exigit quasi aliquid pretio æstimabile.*
4. *In cambio quodcunque illud sit nulla ratione licet aliquid æstimabile exigere.*
5. *Campfiori quemadmodum non licet propter dilatam solutionem excedere iustum pretium, ita neque licet illi ob anticipatam pecunia traditionem, recipere aliquid ultra iustum pretium.*
6. *Naturę, & rationi contractus cambij non repugnat campforem elligere pignora, vel fideiussores.*

CVM in contractu cambij circa pretia, & illorum iustitiam eedem leges seruandę sint, quę in contractu emptionis, & venditionis, assimilenturque plurimum cambia quę sunt presentis solutione, [v a letra vista] venditioni, quę fit in numerato, cambia vero quę sunt ad aliquas nundinas, vel terminos, venditioni quę fit expectata solutione, ex ijs quę diximus agentes de venditione, facile erit iudicare quid sentiendum sit in cambijs de propõsita quæstione.

Vbi illud initio obseruandum est, in omni contractu licere vnicique omni iurę se ipsum seruare indemnem, & securum constituere, vbi periculum aliquod imminet, siue alterius contrahentis vitio & culpa, siue ex infortunio illud probabiliter imminet, modo periculum illud non sit intrinsecum contractui iuxta propriam illius naturam & rationem. Exemplorū illūstremus. Vendit Petrus Ioanm mercem aliquam ad creditum, potest ipso tempore contractus exigere ab illo pignora, vel fideiussorem, quibus de solutione pretij sit securus: Mutuat, vel commodat quis alteri pecuniam suam, vel rem aliquam, potest similiter securitatem exigere, quia non est intrinsecum contractui venditionis, vel mutui, vt vendens vel mutuantis periculo se exponat: ac propterea potest omni iurę emitte vt se ipsum indemnem ac securum constituat, Quod tamen, vt in sequenti disputatione de contractu societatis videbimus, non licet ijs, qui inter se aliquam ineunt societatem, quia societatis contractui intrinsecum est & per se conueniens exercentes illum ex equo manere expositos tam damno, quam commodo.

Obseruemus secundo, quod ex dictis sequitur. Securitatem, (quando in contractu licet illam exigere) non recipi ab eo, qui illam exigit, quasi aliquid pretio æstimabile ultra iustum rei pretium, sed tanquam ius vnicique a natura concessum se ipsum seruandi indemnem, cum nemo teneatur suo damno alteri prodesse. Nam aliter, cum venditori non liceat exigere aliquid ultra iustum pretium, nec mutuantis liceat aliquid id exigere ultra sortem, non liceret vendenti ad terminum, nec mutuantis exigere securitatem rei sibi debitę, quod apertissime est falsum.

His positis sit prima conclusio. [Nulla ratione licet in cambio, quodcunque illud sit, aliquid pretio

æstimabile exigere, vel recipere ultra pretium, quod iuxta ea quę hactenus docuimus, cęlebitur iustum.]

Conclusio est aperta, & in qua omnes conueniunt. Ideo namque pretium dicitur iustum, quia æquatur valori rei cuius est pretium, & cum illi æquetur, si quis ultra illud aliquid reciperet, haberet plusquam debet habere, quod est iniquum in quocumque contractu, in quo habet locum pretium aliquod, siue venditionis ille sit, siue locationis, vel conducti, siue cambij. Quod (vt recte admonet Nauarrus in commento de cambijs num. 13.) in cambijs potissimę obseruandum est. Quia si in mercibus, alijsque rebus, quę ad negotia luctatiua magis aptę sunt, est omnino seruandum iustum pretium, quanto potius in cambio pecuniarum, quę minus aptę videntur ad mercaturam & lucra. Et confirmatur: Quia si quid addatur iusto pretio in cambijs, certe illud ratione temporis adderetur, nisi occurreret ratio lucri cessantis, vel dani emergentis: quę tamen in hoc contractu nunquam fere vt sepe diximus habent locum, cum campfores huic tantum negotio cambiendi habeant communiter suas pecunias expositas.

Secunda conclusio. [Quemadmodum non licet campfiori propter dilatam solutionem, aut aliquo alio titulo iniquo excedere iustum pretium cambij, ita neque licet illi, eo quod anticipet traditionem pecunię, cõferatque illam campuario, priusque soleat communiter cõferri ad illas nundinas, vel terminum in quo est facienda solutio, recipere aliquid ultra iustum pretium, sed illud tantum, quo ceteri campfores communi vsu fori suas pecunias conferent ad similes terminos vel nundinas.]

Ratio est aperta: Quia quidquid exigetur ultra commune pretium, & receptum in foro ad illos terminos propter anticipatam pecunię traditionem, exigitur profecto rãtione illius temporis anticipati, quod est aperta vsura: sicut in emptionibus quę fierent cum minori pretio, quam sit iustum, propter anticipatam solutionem.

Ex hac conclusione sequitur similiter nec licere campuario, eo quod soluat ante terminum illi cambio præfixum, detrahere aliquid à iusto pretio illius cambij, quia tãtum reciperet lucri & interesse, quantum detraheret ab illo iusto pretio, ratione temporis quo præuenit solutionis terminum.

Tertia conclusio. [Non repugnat naturę & rationi contractus cambij, campforem exigere pignora, vel fideiussores, vel similem securitatem a campuario.]

Hanc conclusionem non admittit Hieronym. de Luca in suo tractatu de cambijs cap. 4. num. 14. sentit enim ibi, campforem non posse seipsum constituere in tuto, quod certe verum esset, si propterea campfarius maneret in periculo: at quod spectat ad securitatem (de qua hic agimus) recipiendi scilicet solutionem, propterea quod campfor de illa securus esse vel lit, ac tutus, nullum inde ex ea parte imminet campuario periculum, cum iam habeat ipse apud se pecuniam quam a campfore postulabat, vel tunc actu & re ipsa illam recipiat. Nec obstat quod subiungit deinde eodem cap. num. 42. Doctores repræhendere campforem accipientem pignora, eo quod illud exigens vel recipiens videatur iam egredi limites mercatoris. Quia nec vllum ibi citat authorem illud asserentem, neque propterea egreditur campfor limites mercatoris, vt statim docebimus.

Non eriam aliquos alios de hac conclusione dubitare, & forsan illam non probaturos, qui tamen nulla alia ratione oppositam affirmare solent, quam quod in Hispania illud non sit in vsu: quę ratio satis imbecillis est. Primum, quoniam esto in Hispania nõ sit in vsu, in Italia tamen in vsu est, maxime Romę, vbi Summi Pontif. non sunt censendi illud ignorare.

CONTROVERSIÆ Vigesimatertia.

re, prohibuissentque pro ea que solent paterna solitudine fidelium conscientijs prospicere. Secundo, quia si usus campforum esset optima regula in huiusmodi contractibus, multa profecto essent probanda quæ ab illis frequenter fiunt, quæ tamen iniqua esse ex progressu huius disputationis constat, ut regambia, & cambia ad nundinas intercalatas cum maiori lucro, & similia.

His tamen non obstantibus habet hanc nostram conclusionem Thomas Buoniasegni Senensis in suo opusculo de cambijs. cap. 7. in responsione ad decimam difficultatem. Et probatur. Exponere se periculo damni tenentur quidem mercatores in contractu societatis, quia ex natura illius (ut videbimus.) Qui vult esse particeps commodi in lucris cum socio, debet similiter particeps quoque esse & damni, ubi illud acciderit. Tenentur etiam in mercaturis quas exercent ad seruandum iustum pretium, ita ut non possint illud excedere, etiam si carius res illas emerint, cedatque in illorum damnum stare pretio fori. Non tamen tenentur cum vendunt exponere se periculo non recuperandæ solutionis, sed possunt in illius securitatem pignora, vel fideiussores ut solent postulare; cambium vero quo ad pretia, & solutiones eisdem legibus tenetur, quibus contractus venditionis, non igitur prohibebitur campfor verum ac reale cambium exercens, ac sub iusto pretio, quin possit solutionis sibi debitæ, & faciendæ in loco, & termino designatis securitatem exigere, ac recipere per pignora, vel fideiussores, aut aliquid simile.

Secundo, (quo principio sæpe vsi sumus,) quod in commutationibus mercium aliarumve rerum iniquum non est, neque in cambio pecuniarum censendum est iniquum: at si conferam tibi meum triticum Valentia, recepturus a te quod habes Barchinonæ, possum quando meum tibi Valentia confero, potestque occurrere periculum aliquod, quo minus tuum mihi reddatur Barchinonæ, exigere securitatem de fidei & certa tui tritici traditione mihi meo procuratori ibi faciendâ; neque hæcenus vidi Doctorem, qui illud in huiusmodi rerum commutationibus damnet, licet ergo similiter illud in cambio pecuniarum: Postulatque profecto illud recta ratio, a qua videtur maxime alienum, ut tu actu recipias ac sine periculo pecuniam meam modo Valentia, ego vero non sim securus de illius solutione a te faciendâ Metinæ, sicut repugnat illi te esse in tuto, & me in periculo.

Sed dices propterea recipit campfor lucrum, quia huic periculo se exponit, vel saltem eo ipso quo exercet negotia, debet manere periculo expositus. Hæc ratio nihil efficit. Primo, quia lucrum nulla ratione recipit campfor ratione periculi, sed quia propter diuersam pecuniarum æstimationem, tantum valet pecunia quam confert v.g. Valentia, quantum ea quam recipit Metinæ, seruaturque ratione huius diuersæ æstimationis inter eas æqualitas, adeo ut ubi par & æqualis est in utroque loco pecuniarum æstimatione nulla ratione liceat campfori interesse aliquod recipere, quidquid sit de periculo, sed debet cambium illud fieri [a la par.] Secundo, falsum est in omni genere negotij oportere mercatorem periculo esse expositum, præterquam in contractu societatis, vel in seruando, earum rerum quarum facit mercaturam, iusto pretio, quo seruato fidelem & securam pretij, vel debiti solutionem exigere nullum ius, neque recta ratio prohibet, quin potius ut modo dicebam illud videtur exigere.

Ex his constat ita, qua ratione obseruandæ sint in hoc cambio per litteras, quod vocamus tertie speciei, tres illæ conditiones, quæ ab omnibus Doctoribus in illo exiguntur: Quibus explicatis facile est videre, An illud iustum sit, quod in hunc locum retulimus,

AN CAMBIUM PER LITTERAS, quod innuitur diuersæ æstimationi, quam habent pecuniæ in diuersis locis, quod dicitur tertie speciei, seruatis debitis conditionibus, sit iustum?

SUMMARIUM.

- 1 Cambium tertie speciei, damnarunt aliqui tanquam iniquum, & vsurarium.
- 2 Opinio Theologorum communis hoc cambium iustum esse, & licitum, seruatis tribus conditionibus asserit, quod & rationibus confirmatur.

NON defuerunt qui ignorantes propriam vim & rationem huius cambij, quod vocamus tertie speciei, illud damnarent tanquam iniquum, & vsurarium: ut videre est in libro de contractibus quem edidit Barthol. Albornosius lib. 3. titulo 4. varijs adducti seu decepti potius rationibus.

Quidam enim eorum existimantes hunc contractum, licet dicatur cambium, vere tamen esse mutuum, cum in eo pecunia recipiatur & pecunia eiusdem sortis communiter restituatur, iudicauerunt interesse quod in eo recipitur à campfore esse lucrum ex mutuo, & ex consequenti vsuram.

Alij non satis intelligentes qua ratione cambium secundæ speciei differat cambio huius tertie speciei, opinari vtrumque esse transportationem pecuniarum ex vno loco in alium, sic illud damnant. In cambio, qui transfert pecuniam alicuius ex vno loco in alium, non tenetur aliquid reddere domino illius pecuniæ, quin potius debet stipendium ab illo recipere; sicut quando Petrus volens pecuniam suam quam habet Valentia transferre Romam, traditque illam campfori, cuius industria & opera recipiat illam Romam, confert & iure stipendium aliquod illi campfori. Sed in hoc contractu tertie speciei, campforarius recipiens v.g. Valentia a campfore 100 aureos restituendos Metinæ, transfert illos à Valentia in Metinam, idemque obsequium & officium præstat in hoc casu campforarius iste in utilitatem campforis, quod præstat campfor ille qui acceptam pecuniam alicuius Valentia, facit eam illi Romam restituere, ergo & in hoc cambio tertie speciei, in quo campfor tradit pecuniam campforario, debet campfor stipendium aliquod illi campforario conferre, iniquumque est, ut campforarius illud conferat.

Simili argumento utitur Albornosius loco citato. Hæc duo inquit cambia, vnum per transportationem, in quo campforarius ipse confert pecuniam campfori, & alterum in quo è contrario campfor confert illam campforario, sunt contractus sibi inuicem pugnantes, ergo, quemadmodum in propositionibus sibi pugnantibus, si vna vera est alteram oportet esse falsam, ita in his cambijs, cum sibi inuicem pugnet, si prius illud quod vocamus secundæ speciei est iustum, & licitum, hoc posterius quod dicimus tertie speciei iniquum & iniustum censere debemus: Erit autem iustum, si quemadmodum in priori qui accipit pecuniam alicui restituendam, recipit stipendium transportationis, idem illius, quoque seruetur in posteriori, ut campforarius qui recipit pecuniam à campfore, transfertque illam in locum ubi illam restituit, aliquod stipendium illius transportationis recipiat a campfore, vel saltem nullum lucrum compellatur illi reddere.

Alij

Alij arbitrati hunc contractum esse venditionem, simulque censentes pecuniam non esse venalem, hoc videntur arguendo. Si quæ ratio cambium hoc tertiæ speciei iustum efficeret illa certe, quia propter abundantiam vel penuriam pecuniarum in diuersis locis diuersam quoque illæ æstimationem habeant in illis, ad quam compensandam reducendamque ad æqualitatem exhibeat quandoque campsuarius interesse illud, quod ultra capitale exhibet campfori: at hæc ratio non habet locum in cambijs nec vera est. Probat: Quia abundantia, vel penuria auget quidem, vel minuit æstimationem & valorem rerum venalium, & mercium, non tamen pecuniarum, cum pecuniæ non sint res venales, sed pretium ipsarum. Et confirmatur, in rebus ipsis venalibus quibus est taxatum pretium a lege, vt in tritico, penuria illius non auget valorem, nec licet illud in iudicio animæ excedere, vt vidimus q. 77. artic. 1. agentes de Pragmatica tritici, pecuniæ autem, esto possent summi a campforibus vt merces quædam, habent tamen certum ac definitum pretium à lege in singulis locis, non ergo licet illud excedere, neque ultra illud lucrum aliquod vel interesse recipere, siue maxima sit illarum in locis vbi cæbiuntur abundantia, siue multa penuria. Hæc sunt potiora argumenta quibus nonnulli sed paucissimi quibus propria uis & ratio huius cambiij, & leges ac conditionis quæ in illo obseruari debent & quas hæctenus exposuimus vt recte fiat non sunt satis perspectæ.

2. His tamen non obstantibus, communi Theologorum consensu cambium hoc iustum est, ac licitum, & seruatis illi tribus conditionibus quas hæctenus explicauimus.

Ita docent Siluest. 4. q. 9. vbi agens de hoc cambio tertiæ speciei (quod vocat quidem ibi sicum, nõ quasi existimet illud fictum esse & usurarium, sed ad distinctionem cambiij secundæ speciei, quod a Siluestro & Doctoribus illi coæuis solebat vocari reale, & per litteras) probat tamen illud seruata regula illa quam ex ipso superius retulimus: [Vt quoties arbitrio bonorum, & peritorum in arte campforia pars accipiens cambium non grauetur, & distantia temporis nihil luoti affert, nullum in tali cambio sit peccatum, vel iniquitas.] Quam regulam seruatis illis tribus conditionibus à nobis propositis perspicua est in hoc cambio tertiæ speciei obseruari omnino. Probat similiter illud Hieronym. de Luca. De cambijs. c. 4. nu. 22. Fabianus de lanua de cambijs. parte 2. c. 2. & 4. Vbi docet copiose cambium Lugdunense, & Bezenzonense quod illo viuente erat maxime in usu, uerũ ac iustum cambium esse: Caietanus de cambijs. cap. 6. Soto lib. 6. de iustitia. q. 5. artic. 2. & 3. Nauarrus in suo commento de Cambij num. 51. Mercatus lib. 4. de contractibus. c. 6. & 7. & omnes recentiores qui de hoc genere contractus Latino sermone vel vulgari scripserunt. Fuitque etiam sententia D. Thomæ, si attente legatur, lib. 2. de Regimine principum. c. 14. Ex iuris peritis Baldus de Rubri. C. de constitut. pecun. Salicet. C. De exheredito. in l. 2. in prin. & C. de usu rei iudicat. & in c. penul. colum. 5. de plus petitio, & in quæst. per eum disputata quæ incipit: Scatuto cauetur quod fenerator &c. & late in authent. Ad hoc in 2. quæstione. Ioannes. de Anania in cap. Nauiganti. De vsuris. Archidia. 13. q. 3. cano. 1. Calderin. in consil. 11. posito sub titulo de vsuris. Alexan. consil. 61. in 2. parte. quod incipit: Viso processu causæ vertentis. Iason in l. 1. C. De Summa Trinit. & fide Catholica, Lauren. de Rudolphis in cap. Confuluit, q. 1. tertiæ partis. De Vsuris.

Quorum sententia firmissimis nititur rationibus. Imprimis, in hoc contractu, cum ad iustitiam pertinet commutariarum, seruanda est æqualitas, æqualitas autem in rebus quæ commutantur non solum

respicit illarum valorem, verum etiam & veram illarum æstimationem: ergo in cambio, sicut quando pecuniæ commutantur secundum proprium valorem, vbi illæ diuersum habent, & maiorem in vno loco quam in alio, reducenda est illa inæqualitas & differentia valoris ad æqualitatem per additionem alicuius pecuniæ vbi illa minus valet, ita quoque quando commutantur secundum diuersam æstimationem, vbi illæ reuera diuersam habent, & maiorem in vno loco quam in alio, reducenda est illa ad æqualitatem per additionem alicuius interesse vbi illa minus æstimatur: Hoc autem fit in cambio huius tertiæ speciei, cum abunde satis ex dictis constet, fieri reuera secundum illud diuersam æstimationem quam habent pecuniæ in diuersis locis, est ergo modo verum cambium sit, & sub iusto pretio, iusteque æstimatione, & ab omni vi, fraude, & dolo alienum iustus ac honestus contractus. Inæqualitatem autem existere, vbi res quæ commutatur non habent parem æstimationem, experientia ipsa, & communis omnium hominum usus, & conceptio testatur: in diuersis vero locis habere pecunias diuersam æstimationem perspicuum est ex controuersia 1. huius art.

Secundo, Cambium hoc tertiæ speciei est contractus secundum se & ex genere suo bonus, seruatisve illis tribus conditionibus nulla circumstantia vitiat, ergo est iustus. Ex genere suo bonum esse patet, quia nullum ius, nulla verè recta ratio prohibet pecuniam vnus loci cum pecunia alterius commutari: Nulla vero circumstantia illum vitari seruatis illis tribus conditionibus inductione constat. Nam imprimis nulla est fraus vel dolus, cum sit verum cambium, ac reale, vt supponimus: nulla iniuria, cum nulla vis inferatur alteri contrahentium: nulla iniquitas vel iniustitia, cum non recipiatur in eo nisi illud interesse, quod estigitur arbitrio, prudentiam, vt maior æstimatio quam habet pecunia in vno loco, æquatur maiori quam habet in alio, est ergo cum istis tribus conditionibus contractus iustus.

Tertio, (quo argumento vtuntur Soto, Nauarrus, & plerique DD. ad hoc institutum) Pecuniæ, præter primum usum quo sunt pretia omnium rerum venalium, habent & alium, secundarium, secundum quem possunt in illis sicut & in mercibus exerceri commercia aliqua, & potissime commutationes illarum in diuersis locis: vnde quod licet in commutationibus mercium non est prohibitum in cambijs pecuniarum, at in mercibus vt tritico, oleo, & similibus, quando commutantur in locis in quibus habent diuersas æstimationes, reducuntur illæ ad æqualitatem per aliquam compensam & additionem mercis, vbi minus illa æstimatur, qua ratione diximus commutantem 10. modios tritici quos habet in Hispania, cum 12. quos est recepturus Siculæ, iuste agere, quia tanti æstimatur in Hispania 10. modij tritici, quantum Siculæ 12. seruaturque propterea in ea commutatione æqualitas, ergo cum reuera pecuniæ, experientia teste, ac vt ex controu. illa constat, habeant diuersam æstimationem in diuersis locis, iuste reducitur illa ad æqualitatem per interesse illud, & lucrum quod recipit campfor in hoc cambio tertiæ speciei, conferens pecuniam v. g. Valentia vbi illa magis æstimatur, & recepturus à liam Metina vbi illa minus æstimatur propter maiorem illius abundantiam.

Hæc adeo certa sunt, vt non oporteat in his probandis amplius immorari: sed ad argumenta initio proposita accedamus.

Primum illud, quo quidam hoc cambium damnant, existimantes esse mutuum, abunde fuit solum cõtrou. 1. huius artic. vbi copiose docuimus, nullum cambium reale & verum, cuiuscunque speciei illud sit, esse mutuum.

Secundum, solutum etiam manet ex dictis in eadem contro-

controu: tibi namque satis explicatimus, qua ratione hoc cambium tertie speciei ab illo secunde, quod est per transportationem, distinguatur: in illo namque secunde speciei, qui recipit pecuniam recipit illam transferendam in alium locum, qua de causa iuste recipit lucrum illud in stipendium, in hoc autem cambio tertie speciei, qui recipit pecuniam, ut pote campsuarius, non recipit illam transferendam in locum ubi illa indigeat campfor, sed in suam tantum utilitatem, restituendamq; seruata equalitate estimationis quam habet illa in illis locis, quam seruat exhibito interesse illo, cum quo minor estimationis vnus loci æquatur cum maiore alterius.

Ad tertium dico, figmentum esse illud argumentum Albornosij, quia hæc duæ species cambij, licet conratio modo exerceantur, cum in secunda specie campfor recipiat pecuniam, in hac vero tertia illam conferat, non tamen propterea sunt contractus ita contrarij, ut si alter sit iustus alterum oporteat esse iniquum, sed sunt diuersi, & ambo iusti ex diuersis rationibus: cambium secunde speciei iustum ratione illius transportationis, cambium tertie speciei iustum quoq; ratione diuersæ estimationis, quæ satis suis locis explicata sunt controu. i. huius art.

Ad quartum constat iam ex eadem controu. hoc cambium tertie speciei, imo nullum cambium venditione esse, aut emptionem pecuniarum, sed veram illarum commutationem in diuersis locis, secundum variam ac diuersam estimationem quam habent in illis, sicut commutantur aliæ merces diuersas estimationes habentes in locis in quibus commutantur. Adde, esto affirmaremus hunc contractum esse emptionem & venditionem, sicut Siluester, Caiet. & alij volunt, non ut geret illud argumentum: quia quamuis pecunia secundum primarium usum vendibilis non sit, iuxta secundarium tamen usum quem habet, nihil prohiberet affirmare eo modo illam vendi posse, & ita vendi in contractu cambij in diuersis locis. Præstat tamen prior solutio, quia ut ex progressu huius disputationis constat, hic contractus non est venditio, sed vera ac realis pecuniarum commutatio.

Eodem modo soluitur quod adducitur in confirmatione, fatemur enim pecuniæ esse taxatum pretium, & illud non mutari, sed eo seruato plures pecunias reddi in vno loco quam in alio, ut seruetur equalitas inter diuersas estimationes, quas habent in illis, Nec obstat exemplum sumptum ex mercibus quibus est taxatum pretium a lege, ut tritico, quia pretium illud (ut diximus agentes de Pragmatica tritici) taxatum est versus maius, ita ut non possit ascendere: nec debeat propter sterilitatem & inopiam tritici, quia legislator in eadem taxatione iam considerauit maximam estimationem, quem potest habere triticum, cum illa taxatio non sit facta ad tempora abundantie, sed ad ea in quibus accidet inopia annonæ, intra quæ taxam, in locis ad quæ illa extenditur, si diuersa reperjatur tritici estimationis, ac in illis commutetur, ubi minus estimationis erit aliquid addendum, ut seruetur æqualitas cum alio existente ubi illud estimationis magis.

ARTICVLVS IIII.

AN CAMPFOR EX OFFICIO liceat ratione illius officij aliquid recipere ultra iustum, & commune pretium cambij.

S V M M A R I V M.

1 Cambium ratione officij, quod nam sit?

NA ex formis cambiendi, quam diximus q. 2. huius disputationis artic. vnico, constitui à Doctoribus, est cambium quod dici-

tur ratione officij: Dicitur autem cambium ratione officij, quando existit campfor aliquis cum obligatione conferendi pecunias suas mercatoribus habentibus in alijs locis pecuniam, vel creditum, idque vel propria sponte, vel designatus & constitutus à Republica ad hoc officium. De huiusmodi nunc quærimus, An ratione huiusmodi officij, & obligationis quam suscipit, possit recipere à campsuarijs, quibus pecunias suas confert, aliquid exigere, vel recipere ultra iustum pretium cambij, & communi vsu fori tali tempore receptum.

C O N T R O V E R S I A
Prima.

AN CAMPFOR EX OFFICIO possit aliquid recipere ultra iustum pretium cambij ratione sui officij?

S V M M A R I V M.

- 1 Cambiens ex officio potest iuste aliquid recipere propter labores.
- 2 Opinio Caietani improbabilis.
- 3 Opinio magis probabilis & verior.
- 4 Campfor ex officio, duobus modis potest illud exercere.
- 5 Campfor ex officio præter receptum ac iustum pretium, stipendium aliquod moderatum recipere potest.
- 6 Labores, & expensæ, quæ comitantur contractum mutui, sunt duplices.
- 7 In cambio minuto reperitur aliquid secundum se pretio aestimabile.
- 8 Obligatio ciuilis pretio aestimabilis est.
- 9 Discrimen maximum inter montem Pietatis, & cambium.

CAIET. in opusculo de Cambijs ca. 2. refert sententiã, quorundã qui existimantes cambium esse quoddam mutuũ, tum et mutuantem ex officio, & ex obligatione posse aliquid exigere ultra sortem ratione illius obligationis, cum sit illa ciuilis & pretio aestimabilis. Ex hoc duplici fundamento colligebant, campforem obligatum ex officio ad conferendas pecunias suas per cambium posse recipere aliquid ultra iustum pretium ratione illius obligationis. Eandem sententiã tribuit Nauarrus in suo commento de cambijs. nu. 15. Duran. in 3. dist. 37. q. 3. Licet illud Durandus non ibi asseueret, & Medinæ C. De rebus restituen. fol. 147. Quæ sententiã potest ita confirmari.

1 Imprimis, qui mutuat ex officio & cum obligatione, licet nihil possit recipere ex mutuo, potest tamen recipere aliquid & iuste, propter labores quos sustinet in quærendis pecunijs ad mutuandum omni poscendi, in faciendis computis, & scribendis fideliter mutuis in libris suarum rationum: Tum etiam propter pericula & molestias quibus se exponit in recuperandis rebus mutuatis, quibus se ipsum exponere & obligare pretio dignum est, sed eosdem labores & curas debet sustinere campfor ex officio, eadem pericula, & molestias & maiora subire, quia mutans est receptorus res mutuatas in eodem loco, campfor vero pecunias campsuario traditas in alio distante, ergo licebit etiam mensario ex officio, propter istos labores, pericula, & molestias quibus se deuinxit, & exposuit, recipere aliquid ultra commune & iustum pretium cambij.

Secundo, In cambio minuto, vt diximus q. 3. huius disputationis, campfori ex officio licet aliquid recipere vltra naturale & legale pretium pecuniarum, pro obligatione illa cui se deuinxit ad commutandas pecunias huius, & illius, ergo similiter campfori ex officio obligato ad conferendas suas mercatoribus poscentibus illas.

Tertio, Respub. iuxta Scotum in 4. dist. 15. q. 2. potest constituere aliquem ciuem, qui debeat mutua-re ex officio, designato illi aliquo pretio ratione illius obligationis recipiendo a singulis mutuatarijs, pro ratione quantitatis vnicuique mutuatae: poterit ergo similiter Respub. designare campforem conferentem ex officio pecunias suas mercatoribus habentibus pecuniam, vel creditum in locis designatis solutionibus cambiorum, cum aliquo interesse praeter iustum pretium cambij in stipendium illius obligationis. Nunc sic: Si exigere aliquid vltra iustum pretium cambij esset illicitum campfori ex officio, illud non posset Respub. constituere, non enim potest illa contractum aliquem ex illicito facere licitum, quod si licet, poterit & priuatus campfor sua propria sponte ad illud se obligare, & tale officium in se suscipere, & pro illa obligatione aliquid seorsum vltra iustum pretium exigere.

Quarto, Quamuis nec liceat Clerico pro celebratione Missae, nec Iudici pro ferenda iusta sententia aliquid recipere, at si debeat Clericus iter facere ad celebrandum, vel Iudex aliquem laborem extraordinarium suscipere, possunt hi pro huiusmodi laboribus aliquid exigere, & tuta conscientia illud recipere, ergo poterit similiter campfor ex officio, cum hac obligatio, & labores, & curae quae illam committantur, non sint de intrinseca ratione cambij, sed quid extrinsecum, & diuerso pretio seorsum dignum, recipere aliquid vltra ipsum pretium cambij.

Quinto, In monte pietatis nihil quidem potest recipi ratione rei mutuatae, licet tamen & iuste (vt vidimus) propter labores, & expensas quae ad illius conseruationem fiunt, ergo licebit similiter campfori ex officio.

2. Oppositum tamen docet eodem loco Caiet. Affirmat enim duo; Imprimis nulla ratione licere, neque autoritate Reipub. constituere aliquem ciuem ita mutuantem ex officio, & obligatum ad mutuandum, vt possit aliquid recipere ab illis mutuatarijs extra sortem, quia esset erigere ac facere artem vsurariam moderatam, cum omne illud quod redderetur a mutuatario vltra sortem, redderetur profecto, & reciperetur ratione, ac vi illius mutui. Docet secundo falsum esse, campforem aliquem recipere aliquid propter labores, vel expensas quas facit, vel illud intendere, sed solum suum lucrum. Vnde quamuis ibi non loquatur expresse Caiet. de hoc cambio, quod vocamus ratione officij, ex ijs tamen quae ibi docet colligere satis licet, iuxta ipsum, nulli campfori licere recipere aliquid vltra iustum pretium, neque titulo laborum, vel expensarum, aut periculorum, neque villo alio titulo.

Sequuntur hanc sententiam Soto, & nonnulli recentiores hac potissimè ratione. Quia propter labores, expensas, & pericula, quae occurrunt in aliquo officio, vel contractu, tunc licet aliquid exigere, quando officium illud vel contractus licet & ita licet exigere iudici, testi, vel Clerico aliquid pro suis laboribus, quia exercent officia secundum se iusta: quando autem officia sunt iniqua, & illicita, illud non licet: quia cum accessorium (vt dicitur) sequatur naturam & rationem sui principalis, si illicitum est pro officio aliquid exigere, illicitum quoque erit & pro laboribus expensis, & periculis quae illud committantur; est autem illicitum exigere aliquid pro mutuo, vel vltra iustum pretium cambij,

Tomus Secundus.

erit ergo etiam illicitum & pro obligatione exercendi ita officia, vel pro laboribus, & expensis, vel periculis, quae in illis occurrunt.

3. Ex his tamen opinionibus censet Nauarrus lococitato numero 17. priorem illam probabiliorem, & merito: adhibito tamen illi aliquo moderamine. Probabiliorum quidem esse ex eo probat, quia haec secunda petit principium, & sumit tanquam certum id quod est in quaestione positum: Sumit enim esse officium iniustum & iniquum exigere aliquid pro officio & obligatione mutuandi, vel conferendi pecunias per cambium: quod certe est quod hic disputamus, & cuius partem affirmantem auctores primae opinionis sequuntur, negantem vero auctores alterius. Secundo idem argumentum, quo vtuntur auctores secundae opinionis, possumus torquere in illos hac ratione: Pro laboribus, expensis, vel periculis quae occurrunt in aliquo officio honesto & licito, licet aliquid seorsum exigere, qua ratione licet iudici, testi, & Clerico, si ad sua munera praestanda aliquem suscipiant laborem, qui non sit illi officio in-terinsecus, sed externus: Sed mutua-re, conferre pecuniam suam campsuarijs, haec officia honesta sunt, & licita, ergo pro laboribus expensis, vel periculis quib. aliquis se ipsum offerret & obligabit in huiusmodi officijs, potest aliquid seorsum exigere. Quod sit, vt in argumento illo, in quo distinguunt inter officia licita & illicita auctores istius secundae opinionis, maximam profecto committant fallaciam. Nam cum sumant in Maiori: Pro laboribus, expensis, & periculis quae occurrunt in officio aliquo iniusto, & iniquo, nihil posse recipi, quod certe verissimum est, quia si radix mala & iniqua, & rami: cum deberent, vt rectè argumentarentur, ita constituere Minorem: At mutua-re, vel cambire sunt officia iniqua, & mala (quia haec sunt officia de quibus disputamus, & circa quae inquirimus, an propter labores, & pericula in eis occurrentia, cum obligatione subeundi illa, liceat aliquid accipere) constituunt tamen hanc minorem, est autem officium iniquum exigere aliquid pro mutuo, vel vltra pretium cambij, quae minor non est profecto accommodata illi syllogismo, neque instituto.

Praeterea ista secunda opinio non tollit, neque diluit fundamentum cui nittitur prior. Nimirum, iniquum quidem esse pro mutuo aliquid recipere ratione mutui, vel in cambio vltra iustum pretium ratione cambij, non tamen quando illud non recipitur ratione mutui vel cambij, sed ratione alicuius obligationis, vel laboris externi in illo contractu occurrentis, quae pretio digna sint: hoc certe non confutant, nec dissolunt, cum ipsemet Soto lib. 6. q. 1. ar. 2. ad 4. fateatur ingenue, posse aliquem recipere stipendium a Reipub. quando seipsum obligaret ad mutuandum illi, quotiescunque ipsa illud postulauerit: quia haec (inquit) obligatio affert secum maximum onus, labores, & expensas, propter quas pretio aestimabilis est, & digna.

Ad haec, rationes illae adductae pro priori opinione rectè procedunt, nec potest reuera negari posse Reipub. constituere ciuem cum officio & obligatione mutuandi omni poscenti, sicut dicebat Scotus, cum mutuatarij pro illa obligatione aliquid moderatum & rationi consonum redderent imo forsitan (inquit Nauarrus) esset vtile Reipub. tale ciuem constituere: neque hoc esset (vt sentit Caieta.) erigere artem vsurariam in Reipub. cum illud non reciperetur ratione mutui, sed pro illa obligatione, quae est pretio aestimabilis, & laboribus, ac expensis quae illam committantur.

Vtramque nihilominus opinionem ita conciliat Nauarrus: Vt cum duobus modis possit aliquis exercere cambia ex officio, & cum obligatione conferendi pecunias

pecunias suas ad cambium vnicuique mercatori possenti illas per verum & reale cambium (sic enim est quæstio hæc accipienda) nempe: Vel constitutus à Republ. & illi obligatus, designatoque illi ab eadem Repub. iusto ac moderato stipendio pro illa obligatione, vel propria autoritate propriaque sponte se ipsum ad hoc officium obligans: Campsori priori modo exercenti cambia ex officio, & cum illa publica obligatione, licere tuta conscientia recipere ultra iustum commune quæ pretium cambij, stipendium illud sibi a Repub. taxatum: Quod probant optime argumenta primæ opinionis. Nam cum auctoritate Reipub. ille sit obligatus, obligatio illa est firma, onerosa, & in communem utilitatem, est illo stipendio digna, & ita potest recipi tanquam iustum, cum sit ab ea taxatum. Et confirmatur, quia hoc officium est honestum & vile Reipub. potest ergo ab illa constitui, & cui qui ad illud se obligaret stipendium constituere, sicut in alijs officijs, & exercitijs quæ iniqua non sunt, & cedunt in ipsius utilitatem. Campsori vero qui propria auctoritate, & propria sponte se ipsum constitueret paratum, & expositum ad conferendas pecunias omni quærenti illas per cambium verum, non licere aliquid ultra iustum premium exigere: Quia propria sponte se ipsum exponens non est ita obligatus, quin possit cum primum illi non libuerit, aut defuerint pecuniæ, cessare ab illo officio: vnde illa obligatio est valde infirma vbi non interuenit Reipubl. auctoritas. Tum etiam, quia in his nulli priuato est relinquenda taxatio huiusmodi stipendij, esset enim res in contractu pecuniario maxime periculosa. Qua de causa, moraliter loquendo (sicut in his rebus oportet) valde periculosum hoc esset, campsores aliquem titulo officij propria sponte suscepti aliquid exigere ultra iustum premium.

Nec obstat quod in argumentis primæ opinionis adductum est, propter labores, & pericula licere aliquid accipere, quia ad istos labores & pericula tenetur quidem necessario, quia a Repub. constituitur, & illi obligatur, qui vero propria sponte exponit se, ac promittit, non ita tenetur, sed quantum libuerit. Neque vrget illud quod exigere aliquid pro laboribus iustum sit, quia aliter neque liceret Reipub. illud recipere: Constat enim ex modo dictis, quantum inter sit inter constitutum a Repub. & illi obligatum, & eum, qui priuatis tantum mercatoribus vel aliquibus campsuarijs se ipsum obligaret.

Hæc iuxta Nauarri sententiam.

Nos vero vt in summa quid de proposita questione sententiamus, explicemus, obseruemus: Campsores ex officio duobus modis posse illud exercere. Primo, cum obligatione & debito dandi ad cambium: quam obligationem potest suscipere conuentione facta vel cum Repub. ipsa & Magistratibus illius, vel cum aliquibus priuatis, & specialibus mercatoribus, & campsuarijs, obligans se ad conferendum illis pecunias per cambium, quotiescunque ab eo illas postulauerint. Secundo vero modo, nulla sibi imposta obligatione, sed liberè & voluntariè, ita vt habeat quidem paratam (vt sic loquamur) mentem, & pecunias volentibus cambium ab illo recipere, sed cum libertate, & conferendi quibus voluerit, & quando voluerit, possitq; pro libito cessare ab illo officio, ac nulli conferre, cum primum sibi visum fuerit.

5 *Sic prima conclusio.* [Campsor ex officio, illo priori modo, cum obligatione scilicet conferendi pecunias per cambium, & facta conuentione, a qua non possit pro libito retrocedere, siue conuentione illa & obligatio sit cum Reipub. siue cum aliquibus priuatis, potest præter receptum ac iustum premium cambij tali loco & tempore, stipendium aliquod

moderatum accipere, vel taxatum sibi ab eadem Repub. vel quod arbitrio prudentum censebitur iustum.]

Hanc probant efficaciter argumenta primæ opinionis: nec existimo aliquem Doctorem, de hac conclusione dubitare, cum illud recta ratio & æquitas exigant omnino. Cui enim dubium esse potest, obligationem illam, & labores, ac expensas quas illa secum necessario affert, sub peculiari pretio ac stipendio, diuerso ac distincto à communi pretio cambij, dignas esse?

Secunda conclusio. [Campsor ex officio secundo modo, qui scilicet habeat pecunias paratas, & expositas huic negotio, sed liberè ac voluntariè illas conferens quibus vult, & quando vult, non potest præter receptum & iustum premium cambij aliquid aliud ultra exigere, vel recipere.

Hanc probant argumenta secundæ opinionis. Et confirmatur, quia etsi campsores hic suscipiat aliquos labores, faciat aliquas expensas, & se ipsum exponat alicui periculo, hæc tamen omnia liberè ac voluntariè suscipit, non ex aliqua obligatione, sed tanquam circumstantias quæ committantur huiusmodi contractum, pro ijs vero quæ sunt connexa contractui qui voluntariè ac propria sponte exercetur, & sine ulla obligatione, non potest aliquid premium seorsum exigere, vel recipere, diuersum ac distinctum ab eo quod merx vel negotium illud simpliciter & secundum se meretur: aliter in omni emptione & venditione liceret præter iustum rei premium, aliquid aliud recipere, in stipendium vel premium aliquorum laborum, vel expensarum, quas libere venditores sustinent ad vendendas suas merces.

Secundo, licet concedamus mutuario, suscipiendi officium mutuandi cum obligatione & debito mutuandi, a quo non possit pro libito retrocedere, vt possit pro illa obligatione aliquid recipere, at mutuanti liberè & voluntariè nullus tale concedit, etiã si publice offerat se ipsum ad mutuandum, habeatq; mensam paratam, & pecunias expositas mutuis, quando illud ita præstat, vt liberè mutuet quibus vult, & quamdiu vult, cum libera facultate negandi mutuum quibus voluerit, & quando voluerit, sed omnium consensu qui sic mutuans aliquid exigeret à mutuario ultra sortem, esset usurarius: ergo & campsores, qui simili libertate conferret pecunias, usuram profecto & iniquitatem faceret aliquid exigens ultra iustum premium cambij. Et confirmatur.

Quia ex opposita sententia possent excusari omnes usurarij ab iniquitate, & culpa, quod est contra fidem. Consequentia vero patet, quia omnes usurarij suscipiunt aliquos labores, faciuntq; expensas in congregandis pecunijs, quas conferant mutuarijs, exponuntq; illas varijs periculis infidelis, vel dubiæ, & morosæ solutionis, & quandoque maioribus quam campsores.

Possent deniq; (quod rectè in hoc sensu ait Caietanus) Respub. instituere ac erigere artem usurariam, facta facultate, vt qui vellet mutuari, quamdiu illud vellet, possent aliquid recipere ultra sortem pro laboribus, & expensis, quæ exiguntur ad congregandas pecunias, sicut concedit alijs artificibus, quamdiu artem suam exercent, aliquid lucrum ex illa, esto liberè ac voluntariè illam exercent quamdiu volunt: Quam tamen artem posse in Repub. institui esset apertus, ac maxime perniciosus error.

Hanc sententiam & in sensu huius secundæ conclusionis docet Soto lib. 6. de Iust. quæst. 10. artic. 2. Caietanus de usuris c. 6. & in eodem sensu existimo Nauarrum negare, posse in cambio ex officio aliquid recipi, ultra commune & iustum illius cambij premium. Referuntque viti graues Magistrum Victoriam retulisse de seipso circa præteritis quæstionibus

Quod

Quod cum esset Parisijs omnes ferè Doctores illius scholæ iurarunt in sententiam Durandi, illam probantes, postea tamen ab ipso admonitos, & re diligentius perspecta retractasse illam sententiam fuisseque amplexos hanc conclusionem. Vnde illa opinio Durandi, posse mutuam ex officio, etiam si liberè ac voluntariè mutuet, aliquid recipere ultra sortem, vel campforem (quod ex illa sequitur) ex officio, sed voluntariè conferentem pecunias suas aliquid recipere ultra iustum pretium cambij, in iudicio animæ ac in moribus est maximè periculosa, & pernitiola. Adeò ut non dubitem, in foro etiam exteriori tale mutuum ac cambium iudicanda esse a peritis & prudentibus iudicibus iniqua, & usuraria.

6 Nec ratio illa Durandi aliquid valet, Mutuantem ex officio, quacùque ratione officium illud exercent, pati varios labores, facere expensas, & subire pericula: Quia labores & expensæ quæ committantur contractum mutui sunt duplices, alij intrinseci & necessario connexi contractui, ut congregare pecuniam, numerare illam, & ea per aliquod tempus carere, & similia, pro quibus nihil omnino potest mutuantis recipere, sicut neque pro mutuo, quemadmodum Clericus pro laboribus annexis & intrinsecis administrationi Sacramenti, nihil potest absque simonia recipere. Alij vero sunt labores extrinseci, & quasi per accidens aduenientes mutuo, ut congregare pecunias, ab uno loco in alium ubi sunt varia negotia vel cambia exercenda deducere, & transferre, ibi illas asseruare & similia, sine quibus commode pecuniæ haberi non possunt ad mutuandum vel cambiendum: Quos labores duobus adhuc modis potest mutuantis suscipere, vel liberè & propria sponte, ac sine vilo pacto vel obligatione ciuili, ex qua nascatur aliqua actio contra ipsum, vel cum obligatione & debito, ita vt possit compelli: pro laboribus illis, vel expensis externis & aduentitijs, quæ tamen liberè suscipiuntur, ac ita vt possit illas subire vel omittre, nihil etiam potest recipere, quia liberè suscipiuntur, & velut amicè, & gratis (nisi interueniret aliqua ratio lucri verè cessantis aut damni emergentis, in gratiam & utilitatem eius propter quem labores illi suscipiuntur, vel expensæ fierent) iuxta ea quæ superius docuimus agentes de lucro cessante, & damno emergente in mutuo) cum non possit ad illa compelli. Quod si cum obligatione, & pacto, ex quo nascatur actio qua compelli possit, tunc pro laboribus illis, vel expensis cum tali obligatione susceptis potest aliquid exigere, vel recipere: hæc enim est obligatio ciuili quam sepe in hoc opere diximus pretio æstimabilem esse, quemadmodum (vt in eodem exemplo persistamus) conficere aliquod iter ad celebrandum, labor est sacrificio Missæ externus, pro quo si Clericus gratis illum, ac liberè, vel amicè suscipiat, nihil potest exigere, quod si cum obligatione & pacto, iuste ac rectè potest, ratione illius obligationis, qua ad illum laborem suscipiendum se deuinxit.

Ex his faciliè est diluere argumenta primæ opinionis, quatenus huic secundæ conclusioni aduersantur.

Primum satis manet solum ex modo dictis. Sed urgebit aliquis, Si artifex suscipiat varios insolitosque labores & expensas in aliquo officio suæ artis, potest illud carius vendere, quam sit commune pretium similibus rerum eadem arte constantium, poterit ergo similiter mutuantis qui suscipit labores, facereque expensas ad mutuandum, ad quæ non tenetur, aliquid pro illis recipere ultra sortem, & similiter campfor qui similes patitur labores & expensas, poterit etiam aliquid ultra commune pretium cambij exigere. Respondeo, Officium illud artificis duobus modis posse se habere, vel ita vt propter labo-

res illos vel expensas in eo factas excedat in valore, utilitate, vel æstimatione alia officia eiusdem artis, vel ita vt propterea non excedat: siquidem excedat, poterit carius vendi, non propter labores illos vel expensas artificis, sed quia utilius est, vel pretiosius: quod si non excedat cætera, non potest carius vendi, pretia enim rerum ex earum utilitate & valore æstimanda sunt, vt quæst. 77. art. 1. controu. 1. vidimus.

Parique ratione, si cambium vel mutuum maiorem afferret utilitatem accipientibus illa, oporteretque propterea mutuam vel campforem aliquos extraordinarios labores sumere, vel maiores expensas facere quam soleant communiter, ac regulariter fieri, non dubitarem concedere, licere mutuantis & campfori in tali casu pro illis maioribus laboribus, & expensis quæ illi se obtulerunt ad maiorem utilitatem campforij, vel mutuatarij, aliquid ab eis recipere quod arbitrio prudentum censeretur iustum: At mutuatarij, & campforij eandem utilitatem assequuntur, siue ab hoc siue ab illo mutua & cambia, quibus indigent, recipiant, siue cum laboribus & expensis eorum, siue nullis ab eis factis.

7 Ad secundum respondeo imprimis, In cambio minuto reperiri aliquid secundum se pretio æstimabile, nimirum vel obligationem illam, qua conventionem facta cum Repub. vel aliquibus priuatis, obligat se campfor ad commutandas illorum pecunias, vel metallum pretiosius, vel maior illa commoditas seu utilitas pecuniæ in quam alia commutatur, vel similia, quæ reperiuntur in cambio minuto, ratione quorum diximus in illo cambio posse recipi aliquid ultra naturalem valorem, seu pretium legale ipsarum pecuniarum: at in cambio ratione loci, & per litteras; de quo hic agimus, etiam si illud exercentur ex officio, quædo tamen liberè officium istud suscipitur, liberèque potest dimitti, nihil interuenit, propter quod debeat recipi aliquid ultra commune & iustum pretium cambij tali loco & tempore celebrati: cum in eo nec fiat commutatio inter pecunias diuersi metalli & valoris, nec maior utilitas sequatur campfori ratione illius officij, nec tale officium includat aliquam obligationem ciuilem pretio æstimabilem.

8 Ad tertium respondeo, verum quidem esse, licere illud Reipub. & Magistratibus, quia susciperet tunc qui ita se illis obligaret obligationem ciuilem pretio æstimabilem, similiterque iudicandum est de campfore qui suscipit quidem officium mutuandi, vel cambiendi, liberè tamen & voluntariè, vt ex dictis constat non habet titulum, nec vllam iustam causam, propter quam possit tuta conscientia aliquid accipere, vel in mutuo ultra sortem, vel in cambio ultra iustum & commune illius pretium.

Quartum solum manet ex modo dictis: Iudex enim, testis, & sacerdos recipiunt aliquid, pro laboribus quos suscipiunt in suis muneribus, quando illi non sunt coniuncti officio quod præstare debent, neque tenentur ad illos nisi ex pacto & conventionem, cum eo qui exigit a Iudice, vel teste, vel clerico, vt laborem illum suscipiat.

9 Ad vltimum respondeo, maximum esse discrimen inter Montem pietatis & hunc contractum cambij. Prius est, quod bonorum vel pecuniarum quæ in Monte pietatis existunt, vt diximus quæstione 78. artic. 2. agentes de Monte pietatis, veri domini sunt pauperes, qui ex illo mutuo accipiunt, & cum sine veri illius montis domini, tenentur ad expensas quæ in illius conseruatione fiunt: vnde quod persolunt ultra capitale quod restitunt, non persolunt illud ratione mutui, nec ratione laborum & expensarum simpliciter, sed ratione laborum quos suscipiunt ministri illius montis, & expensarum quæ fiunt in rei cuius ipsi sunt domini, conseruationem.

tenetur enim vnusquisq; ad persoluenda ea, quibus opus est in futuri conseruationem. Campsarius vero est dominus illius pecuniae quam accipit a campfore, antequam illam accipiat per contractum cambij, & ita non tenetur ad labores, & expensas quas occurrunt in illius congregatione, vel conseruatione, sed solum est illius dominus quando eam actu recipit per cambium, ratione cuius acceptionis & contractus, cum sit vera commutatio pecuniarum ad nihil aliud tenetur, quam ad restituendam illam in alio loco secundum aequalitatem, quae aequalitas in hoc contractu ratione loci solum sumitur secundum aestimationem, quam habent pecuniae in illis locis, inter quae tale cambium celebratur.

Huic iniquitati, qua aliqui campfores liberè, & voluntariè, ac sine vlla obligatione exponunt suas pecunias, conferendas per cambium, quibus & quando ipsis liberetur, vt sub titulo officij lucrum aliquod recipiant praeter recepta & iusta cambiorum pretia, quasi è diametro opponitur iniquitas eorum, qui pecunias suas qua possunt industria occultant, vt augeantur pretia. De quibus nunc paucis dicamus.

CONTROVERSA

Secunda.

AN CAMPSOR, QUI SVAS OCCULTAT PECUNIAS, VT CAMBIORUM PRETIA AUGEANTUR, PECCET CONTRA IUSTITIAM, TENEATURQ; AD ALIQVAM RESTITVTIONEM?

S V M M A R I V M.

- 1 Pecuniarum inopia & penuria tribus modis contingere potest, culpa campforum.
- 2 Campfores peccant contra iustitiam communem, & legalem qui suas pecunias occultant, minime vero contra commutativam.
- 3 Merces occultari possunt sine peccato, quando non sunt valde necessariae.
- 4 Campfores occultantes pecunias non tenentur ad restitutionem, possunt tamen iudices, & debent illos compellere, vt illas adducant &c.

HÆC iniquitas occultandi res quibus homines indigemus, vt ea ratione illarum aestimatio & pretium augeatur, omnibus ferè mercatoribus communis est, reduci quædam Soto lib. 6. de iusti. q. 12. art. 13. ad quoddam genus monopolij de quibus diximus art. precedenti controuert. 13. vt censetur esse pecuniarum inopia, vel saltem appareat, per quam sua cambio cariora reddant. Cæterum quia hæc iniquitas occultandi pecunias in hunc finem, quandoque cum aliquo monopolio committitur, quandoque vero sine vilo, non est vnum & idem semper de illa ferendum iudicium.

- 1 Quo circa obseruandum est, pecuniarum inopiam & penuriã tribus modis posse contingere culpa campforum. Primo, quandoque vnus vel alter eorum nititur colligere, ac cõgregare apud se omnes pecunias aliorum mercatorum, quo, illis apud ipsum tantum existentibus, possit cambiorum pretia, vt suae cupiditati liberetur, constituere, ac exigere. Secundo, quando conueniunt inter se campfores, ne vlli pecunias aliquas cõferant, quod vocant aperire cambia, donec illa in pretio aliquo excessiuo, & suae cupiditati accommodato incipiant celebrari. Tertio, quando abscondunt & occultant suas pecunias, vt illis sic occultatis appareat illarum inopia, qua, pretia cambio-

rum augeantur; abscondunt vero illas sine vlla conuentione inter ipsos facta, sed vnoquoque illorum seorsum & per se ita cogitante, & decernente suis lucris & cupiditati expedire.

Qui primo & secundo modo efficiunt, vt pecuniarum inopia existat, seu potius appareat, hi certè, vt art. precedenti vidimus controu. 13. exercent verè ac propriè iniquitatem monopolij, in rebus omnibus, & potissime in pecunijs aded prohibitam, peccant contra iustitiam commutativam, & tenentur ad restituendum, quidquid propter monopolia illa, in pretijs cambiorum auctum fuit, & receptum, non solum ab ipsis, verum etiam & à cæteris omnibus campforibus, qui illi monopolio causam vel consensum non dederunt, cum illius augmenri & excessus inique inducti, & cum tanto damno eorum qui tunc cambia receperunt, ipsi causa existant, iuxta regulam illam tories citatam: [Si tua causa damnosa datum est, iure super his te satisfacere oportet.] De iniurijs & damno dato. Quemadmodum qui similia faceret monopolia in mercibus, propter quae carius illa venderentur quam fuissent venditæ sine talibus monopolijs, tenentur ad omnem excessum illius pretij, in quo a quocunq; venditore illorum culpa sic venditæ sunt, satis faciendum.

Quæ quantum ad primum modum istorum trium intelligenda sunt de eo, qui mala fide pecuniam omnem ad se colligere nitetur ad augenda cambiorum pretia: Quoniam si mercator aliquis bona fide colligeret in principio mundinarum magnam pecuniarum quantitatem, arbitratus ad merces quas ibi emere instituit, necessariam, deinde vero mundinis ita ducentibus, in fine illarum superesset sibi multæ pecuniae, quas ex causa non expendit in mercibus sicut instituerat, potest sine vlla iniquitate cambire illas pretio tunc communi, & recepto, esto carius illud redditum sit, cum ille non congregauerit pecunias illas malo animo, neq; ad augenda pretia cambiorum, sed ad parandas merces quas emere instituebat, vel alia negotia quae illis poterat in illis mundinis exercere. Quemadmodum si quis ex iusta causa tempore messis multum congregaret triticum, quod tamen rebus ita ducentibus non expendet progressu anni omni ex parte, sed superesset ipsi multæ illius mensurae, posset eas in fine anni eo pretio vendere, quod tunc communi vbi forte censetur iustum quamuis illud carius effectum sit, & in eo gradu ad quem non peruenisset illius caritas, si ipse tantam tritici copiam non emisisset a principio, quia carius illud bona fide, arbitratus totum illud triticum sibi necessarium, licetq; vnicuiq; sãomode, ac oportune parare sibi, quæ iudicat familiam suam, vel negotijs quæ exercere instituit futura necessaria. Neque in hac parte existimo aliquem aliter iudicaturum.

Quæstio ergo quam hic inquirimus est, de eo qui tertio modo ex illis tribus suas occultat pecunias sine vlla conuentione vel pacto cum alijs inito, sed sine tantum curans vtilitatis & lucris, expectans opportunius tempus, in quo pecuniarum aestimatio crescat, ac vna cum illa cambiorum pretium, sicut plerunq; ac frequentissime solent diuites habentes varios terræ fructus illos apud se detinere, nec velle vendere, donec videant creuisse plurimum illorum pretia.

Soto loco citato iudicat (vt dixi) hanc occultationem pecuniarum quoddam genus monopolij, & ex consequenti quoddam genus fraudis & peccati, non tamen explicat quale peccatum sit, nisi contra charitatem tantum, vel an contra charitatem simul & iustitiam. Contra charitatem dubium non est illud esse, cum ex tali occultatione sequatur aperte damnorum egentibus pecuniarum, quia augentur ea de causa communiter cambiorum pretia: sed an contra iustitiam quoque isti delinquant, res est dubia.

Occa-

Occasione eorum que habet Soto lico citato posset videri alicui, contra iustitiam quoque esse hoc peccatum, cum appellet illud Soto quoddam genus monopolij, doceatque in eo iniquitatem latere: sunt enim sua occultatione huiusmodi campsores in causa, ut augeantur pretia cambiorum cum graui aliorum damno, sub titulo inopie pecuniarum, cum tamen talis inopia reuera non sit, sed ficta potius, & vitio ipsorum suas pecunias occultantium simulata, unde non solum nocent bono communi fingentes numerum penuriam, verum & priuatis, qui cum pecunijs egeant, compelluntur ratione illius inopie ficta, carius illas accipere per cambium.

Communis tamen recentiorum sententia, quam tenendam tenses docer, peccare quidem huiusmodi campsores contra iustitiam communem & legalem, minime vero contra commutatiuam.

Vnde fit conclusio. [Campsores, qui sine vlla conuentione inter ipsos facta suas abscondunt, & occultant pecunias, vnoquoque illorum seorsum & priuatiuim apud se constituyente seruare illas, donec carius celebrentur cambia, non peccant contra iustitiam commutatiuam quamuis peccent contra legalem & communem.]

Probat prior pars. Non tenentur maiori iure campsores ad exponendas suas pecunias campsuarijs querentibus illas, quam teneantur venditores mercium ad producendas in forum suas merces, & exponendas venditoribus querentibus illas: Tum, quia non sunt hi magis domini suarum mercium, quam campsores suarum pecuniarum, tum etiam, quia non habent maius ius campsuarij in pecunias campsores, quam habeant emptores in merces venditorum: at occultantes merces suas, seruantesq; illas in aliud tempus, in quo carius vendantur, ut qui seruant triticum in Aprilem, & vel Maium, non censentur peccare contra iustitiam commutatiuam, (hisi alias sint obligati ex officio illud vendere) aliter enim danatentur multos Episcopos, & Prælatos Religionis, viros timentes Deum, qui fructus suorum reddituum ita seruant: In quo & si laudandi non sint, nec tamen condemnandi sunt, ergo neque peccant contra iustitiam commutatiuam campsores occultantes pecunias suas, seruantesq; illas in tempus, in quo cambia carius celebrabuntur.

Probat altera pars, quia omne damnum bono communi illatum est peccatum contra iustitiam legalem, & tenentur singuli ciues bono communi prospicere, qua omnia damna illi inminuentia quantum possunt vitare, occultantes vero pecunias suas in nundinis, vel alio simile tempore, in quo mercatores egent pecunijs per cambium acceptis, nocent bono communi cum per illam occultationem pretia cambiorum cum communi noxamento querentium pecunias augeantur.

Secundo, si ciues, tempore quo opprimitur ciuitas vel Respub. necessitatem mercium, illas absconderent, communi omnium DD. consensu peccarent contra iustitiam legalem, qua de causa possunt iudices sub pœnis, & per vim compellere illos ad eas producendas in forum, ergo peccant similiter campsores, quando eo tempore quo mercatores indigent pecunijs, & eas per cambia querunt, illas occultantes.

Nec valet quod dicunt campsores, non semper peccare venditores occultantes suas merces, quia illud tunc tantum verum est, quando ciues non plurimum illis egent, quando enim egent peccant grauius contra iustitiam legalem, at querentes in nundinis, vel simili tempore pecunias per cambium plurimum illis indigent, qua de causa his temporibus occultare pecunias, seruando illas, in aliud tempus, ut sic pretia cambiorum augeantur, semper est contra iustitiam legalem & communem.

Tomus Secundus.

4 Ex hac conclusione sequuntur duo. Prius est, campsores ita occultantes pecunias non teneri ad restitutionem. Etenim ut constat ex ijs quæ diximus primo tomo quæst. 66. art. 2. peccantes contra iustitiam legalem non tenentur ad aliquam restitutionem. Posterius est, (quod recte loco citato obseruauit Soto) posse iudices, ac debere compellere campsores, quos nouerint habere pecunias occultatas, ad illas aduendas, & tradendas campsuarijs pretio commodo, & iusto, sicut possunt & debent compellere venditores, qui merces ciuibus necessarijs occultant, ad eas producendas in forum & vendendas. Dixique debere, quia nisi ita faciunt, tenebuntur iudices ipsi vel Magistratus ad restituenda omnia damna, quæ sequentur in Repub. eo quod merces istæ non sint in publicum eductæ, & venditoribus expositæ, vel pecuniæ illæ quæ à campsores occultabantur, non sint eadem ratione Campsuarijs expositæ sub honesto, ac iusto pretio per vera & realia cambia. Quia ex officio & iustitia commutatiua tenentur iudices & Magistratus compellere campsores ad exponendas pecunias, quibus alij mercatores egent, & venditores ad producendas merces visibus ciuium necessarijs. Quo fit ut nisi illud diligenter curent, sicut ex officio debent, teneantur ad restituendum priuatis excessum illum pretij, in quo venditæ sunt merces, vel celebrata cambia ratione illius occultationis, quam sua in curia, & negligentia vel quouis alio vitio passi sunt.

Ad argumentum illud, quod videbatur ostendere peccare campsores occultantes pecunias suas etiam contra iustitiam commutatiuam, respondeo primo, eodem argumento probaretur, alios quoque venditores similiter peccare, quod tamen nullus asseruit, ubi nullum interuenit inter illos monopolium. Respondeo secundo non peccare contra iustitiam commutatiuam, sed solum contra legalem, quia peccatum contra iustitiam illud tantum est, in quo agitur contra ius alicuius, priuati autem nullum habent ius in pecunias campsores, sed sola Reipub. in ordine ad bonum commune quæ sit, ut non peccent hi contra aliquam iustitiam commutatiuam qua teneantur priuatis, sed solum contra legalem & communem, qua tenentur bono communi Reipub. inservire, ac prodesse, quantum possunt, quod non præstant, sed damnum potius, suas pecunias occultantes, & cambiorum pretia, cum communi damno ea ratione agentes.

ARTICVLVS QVARTVS
& vltimus.

DE CAMBIO RATIONE DEPOSITI, seu custodiz pecuniarum, quod pertinet ad eos, quos vocamus
Banqueros.

S Y M M A R I V M.

1. Negatorum genere tria que maxime inter se sunt coniuncta.
2. Mensarij, seu pecuniarum custodes varijs modis se habere possunt.
3. Depositarij isti, duobus modis pecunias a Mercatoribus, & Campsores recipere possunt.
4. Solutiones, que communiter in nundinas fieri solent, &c.
5. Depositarij isti, olim fuerunt distincti a Mercatoribus, & Campsores.
6. Depositarij isti tenentur pecunias in promptu habere.

- 7 *Mensarius tenetur sub cauere, ne commercia, seu negotia quibus exponit pecunias alienas, sint periculosa.*
- 8 *Custodes pecuniarum possunt aliquod Stipendium accipere a mercatoribus, & campforibus, quorum pecunias custodiunt.*
- 9 *Iniquum, & iniustum est constituere maius creditum apud custodes, quam in rei veritate sit.*

RIMA Controuersia artic. 2. vt explicaremus quæstionem illam adeo controuersam, & difficilem, in quo propria vis, & natura cambiorum, quæ nunc communi vsu mercatorum exercentur, consistat. inter obseruationes quas (iuxta meum morem, recitatis varijs DD. opinionibus, tanquam fundamentis sententiæ, quæ mihi probabilior videtur,) ibi constitui, illud primum omnium eo loco notari: Tria esse negotiorum genera maximè inter se coniuncta, mutua sibi inuicem ferentium auxilia; Quorum primi sunt mercatores, siue emptores mercium, quas in varias regiones deferentes mercaturam faciunt, & quæstum sibi vtilissimum: Alij campfores, qui in conferendis pecunijs mercatoribus illis indigentibus, vt cum aliquo lucro easdem in alijs locis commutatas recipiant, negociantur, de quibus hæcenus differuimus: Tertij generis sunt depositarij, seu custodes pecuniarum, quas mercatores ipsi vel campfores illis custodiendas tradunt, cum onere custodiendi illas, faciendique varias solutiones, & habendi rationem dati & accepti huiusmodi curas & labores in illos transferentes, vt ab illis liberati suis negotijs commodius incumbant, quos depositarios, seu custodes, vel mēsaros vulgari sermone solemus vocare [Banqueros]. De quibus nunc seorsum, vt toti huic disputationi de cambijs finem imponamus, agendum est.

Circa quos explicanda est imprimis illorum praxis & vsus, deinde quæ apud omnes certa sunt & indubitata, vt inde gradum faciamus ad ea quæ maiorem continent difficultatem, & dubitationem.

- 2 Quod pertinet ad praxim & vsum horum hominum obseruandum est: Varijs, diuersisque modis hos mēsaros, seu pecuniarum custodes sese habere: Qui tam enim eorum sunt tãquam in primo ordine, qui tanquam ex officio publico hoc munus exercent, conuentione facta cum Repub. & Magistratibus, obligantes se ipsos ad fideliter custodiendas quasque pecunias sibi commissas, faciendisque ex illis solutiones a veris dominis illarum pecuniarum sibi iniunctas, in cuius rei securitatem exhibent sufficientes fideiussores. Qua ratione existunt Hispali varij custodes, & mēsarj; apud quos mercatores Hispalenses cum clavis ad portum applicat suas pecunias solent deponere, ac custodiendas tradere, nullo stipendio illis tradito: censent enim huiusmodi mēsarj sufficiens stipendium esse, magnam habere pecuniarum vim, ex qua possunt quoque & ipsi varia exercere negotia sibi vtilissima. Extrabantienses apud nos, donec in publicis horum Regnorum committis lege Regia sancitum est, ne vlla pecunia alibi custodienda deponantur, quam in publico huius ciuitatis deposito & custodia, quam communiter appellamus [la Tabla de Valencia.] Quæ lex iustissima fuit, & in magnam tam boni communis quam singulorum ciuium vtilitatem, ac securitatem.

In secundo ordine sunt Mensarij nundinarum, qui eodem fere modo sese habent sicut priores, obligantes se ipsos & ad artis fideiussoribus tã ad fideliter custodiendam pecuniarum quæ a mercatoribus sibi committuntur, quam ad fideliter solutionem, litterarum seu debitorum, quæ a dominis illarum pecuniarum sibi mandata fuerunt. Differunt vero a prioribus, quia

hi recipiunt aliquod stipendium a dominis pecuniarum, quod prioribus (vt dixi) non redditur: recipiunt vero illud in fine nundinarum pro ratione & qualitate negotiorum, soletque (vt fertur) quandoque illud pertingere in progressu totius anni ad 1500. vel 2000. aureos, præter quod recipiunt etiam sæpe, & frequentius quam deceret, a creditoribus, quibus ex pecunijs sibi commissis litteras campforias, vel alia debita persolunt, aliud stipendium, veluti 5. vel 6. pro milliaro, eo quod statim illis persoluant, & ante finem nundinarum, & in innumerato, ac pecunia ipsis creditoribus grata. Quod an iuste ab illis accipiant in hoc art. expendemus.

In tertio ordine sunt quidam mensarij, quos veteris publicos vsurarios diceremus, qui solent, habentque de more mutuare viris Illustribus, & similibus, donec recipiant suos redditus, exiguntque & recipiunt ab illis magna lucra vltra sortem, nulla ratione alicuius damni emergentis, vel lucri vere sibi cessantis, vel aliquo alio iusto titulo quemcumque con fingant, sed sola ratione & vi mutui: De quibus satis abunde diximus superius q. 78. agentes de vsuris, nec de his aliquid hoc loco dicendum est.

- 3 Obseruemus secundo, depositarios istos, seu mensarios duobus modis recipere apud se pecunias a mercatoribus, seu campforibus: Vno modo in pecunia numerata aurea, vel argentea, siue alterius sortis. Alio vero modo non in pecunia numerata, sed in chirographis, & singraphis vulgari sermone [en cedulas y polizas,] quibus pollicentur mercatores ipsi seu campfores fideliter soluere, quæcumque fuerint eis consignata ab illo depositario, & [Banquero] in mensa illius. Qua de causa, sicut his duobus modis habent apud se huiusmodi depositarij pecunias mercatorum, duobus quoque modis illis similibus solunt ipsi litteras, vel debita ipsis consignata: nempe vel in pecunia numerata, quæ ratio solvendi solet frequenter creditoribus magis grata esse, vel exhibendo chirographa illa, & singrapha, quibus propositis & oblati ab illis mercatoribus, vel in alia mensa recipiant in numerato pecunias in illis chirographis contentas, quæ ratio soluendi sæpe in nundinis adeo frequens est, vt per huiusmodi chirographa & singrapha fiant plerumque solutiones.

- 4 Obseruemus tertio, huiusmodi solutiones (quod satis ex art. 1. huius quæstionis constat) communiter fieri in nundinis, ad illas faciendas designatis, quas retulimus dicto art. 2. contro. 1. Cuius rei occasio & fundamentum forsitan est, quia cum in illis nundinis sint liberi mercatores a Vectigalibus, quæ soluuntur quando venduntur, ac emuntur merces, vt illa immunitate, ac priuilegio gaudeant, conueniunt multi ad illas, sicque vsuum est mercatoribus, & campforibus expedire plurimum suis commercijs, & negotijs, mensarios istos tempore huiusmodi nundinarum ibi reperiri, habentes paratas pecunias quas conferant volentibus emere varias merces, & ex quibus soluant varia cambia, vel debita eorundem mercatorum, & campforum in eum locum, & tempus remissa: adeo vt negotia, quæ frequentius fiunt in his nundinis, non sint diuersarum mercium emptiones sicut olim, & a principio fiebat, sed multorum cambiorum & debitorum solutiones.

- 5 Obseruemus vltimo, depositarios illos seu mensarios nundinarum, quos constituimus in secundo ordine, olim quidem fuisse distinctos ab ipsis mercatoribus, & campforibus, qua de causa ratione obsequij quod præstabant ipsis mercatoribus, custodientes pecunias eorum, ac soluentes litteras & debita ab illis ipsis mandata, scribentesque diligenter ac fideliter in suis libris omnia computa, & rationes dati & accepti, recipiebant ab illis (vt diximus) aliquod stipendium: modo autem mercatores ipsi, & cam-

campsores, ne stipendium illud reddant, sed sibi ipsis retineant, vel alia de causa a sua cupiditate exco- gitata, exercent officium illud & munus mensario- rum: ipsimet suas pecunias vel chirographa defe- runt ad loca nundinarū, parant ibi mensas, offerunt- que se ipsos soluendis litteris vel debitis sibi obla- tis, accipientes a creditoribus s. vel 6. pro milliario quando non differtur solutio vsque ad finem nun- dinarum, sed statim fit & in pecunia meliori & ma- gis grata, non in chirographis: Vnde quæ in hoc art. dicemus de mensarijs solventibus litteras, vel debita in nundinis, illud idem erit intelligendum de mercatoribus, & campsoribus, qui non habent suas pecunias mensarijs cōmendatas, & apud illos depositas, sed penes se ipsos asseruatas, & per se ip- sos ac in propria vt dicūt persona faciunt solutiones.

6. His positis vt certa ab incertis in hoc art. separe- mus, illud imprimis apud omnes certum est: Tene- ri mensarios, qui aliorum pecunias apud se deposi- tas habent, & custodiunt, quo recte ac sine peccatō quod sui muneris est, & officij præstent, quotiescun- que voluerint ex pecunijs sibi creditis aliqua nego- tia exercere, vel aliquas expendere, curare diligen- ter tantam apud se pecuniarum manere quantita- tem, vt possint facile, & in prōptu soluere litteras, & debita, quæ a mercatoribus, vel campso- ribus quorum pecunias custodiunt, fuerint ad ipsos remissa: aliter infideliter agerent, tenerenturq; ad restituenda omnia damna subsequuta tam dominis illarum pecuniarum, quas apud se habent depositas, quam creditoribus ex morosa illa, vel infideli solutione. Res est aperta: quia depositarius tenetur omni iure reddere depositum, quotiescunque dominus illud petierit, ac postulauerit.

7. Secundo, illud quoque certum est apud omnes, debere mensarium de quo hic agimus, diligenter ca- uere, ne commercia seu negotia quibus exponit pe- cunias alienas sibi commendatas, periculosæ sint, ni- si habeat ipse sufficienter pecunias proprias, vnde possit restituere sibi commissas, casu quo perierint: quod si proprias non habeat, peccat grauit, eo ip- so quo alienas sibi commissas negotio periculoso exponit, etiam si periculum illud non sequatur, ne- que pereant, perinde ac si perirent, sicut peccat mor- taliter, quicunque exponit se periculo exercendi a- ctum qui sit peccatum mortale, etiam si actus ille non sequatur.

8. Tertio, illud etiam certum est, huiusmodi custo- des pecuniarum posse aliquod stipendium accipere a mercatoribus, & campso- ribus, quorum pecunias custodiunt, ratione laborum quos sustinent in illis custodiendis, in faciendis solutionibus ex illis, & habenda ratione dati & accepti: sunt enim hæc om- nia pretio æstimabilia, & operæ sua iusta mercede ac stipendio digna. Ex quo sequitur, iniustum esse & iniquum, quando contra res accidit, nimirum quando mercator vel campsor recipit aliquod lu- crum ab ipso mensario, propterea quod deponat a- pud eum suas pecunias. Ratio est aperta, quia si ini- quum est mercatorem non soluere mensario iustum stipendium laborum, quos sustinet in custodienda illius pecunia, & alijs operibus, ac obsequijs quæ di- ximus, multo iniquius, & iniustius, censendum est si non solum non soluat stipendium illud, verum etiam recipiat aliquid ab illo mensario, & custode suarum pecuniarum. Et confirmatur: Quia mercator reci- piens aliquid a mensuario apud quem deponit suas pecunias, perinde re ipsa se habet, ac si reciperet ali- quod lucrum ab illo ratione illius pecuniæ illi mu- tuatæ, quod est aperta vsura.

9. Ex quo rursus sequitur iniquum esse & iniustum, deponere apud mensarium, v.g. decem mille aureos, ea lege & pacto, vt teneatur mensarius exhibere ac

constituere illi creditum, dicitur suo idiomate [abo- narle, o hazerle buenos en su banco] duodecim vel quindecim mille aureos. Est enim huiusmodi obli- gatio pretio æstimabilis, & quam exigere in hoc con- tractu depositi a mensario, ratione illius depositi, non minus est vsura, quam exigere ab illo eodem ti- tulo aliquod lucrum, vel interesse pecuniarū: Quod cum adeo iniquum sit, & detestandū, deplorandum maxime est, quam positum sit in vsu & consuetudi- ne mercatorum.

Nec sunt audiendæ rationes, quibus mercatores hanc iniquitatem operire, ac tueri nituntur. Dicunt enim. Primo, mensarios non reclamare, sed in illud libenter consentire, propter varia lucra quæ cum illis pecunijs sibi commissis sibi comparant. Dicunt secundo, mensarios istos, si quidem aliquo stipen- dio digni sint, iam illud recipere a campso- ribus, vel creditoribus, quibus pecuniam numerant, recipiunt enim ab illis s. vel 6. pro milliario. Neutra tamen istarum rationum alicuius est ponderis. Non prior, quia si quid lucratur mensarius pecunia illa apud se deposita, lucrum illud industrie ipsius tribuendum est, neque enim a mercatore cuius pecunias custodit illud recipit. Quod vero non reclamet parum pro- fecto aut nihil omnino facit, vt ea ratione iniquitas illorum excusetur, Nam & mutuarius pecunijs indigens, quas aliter quam cum fœnore non inue- nit, non reclamatur, sed libenter in vsuram illam con- sentit, vt ab aliquo alio maiori nocumento pecunia illa cum fœnore accepta liberetur, nec propterea desinit vsura illa iniqua esse, & iniusta. Posterior ve- ro ratio minus valet, quia (vt statim videbimus) iniquum est, vt mensarius recipiat a creditore stipen- dium pro officio quod præstat in obsequium mer- catoris, cuius pecunias custodit, perinde namque in hoc casu mercator iste illarum pecuniarum domi- nus se habet, ac si quis ære alieno veller habere fa- mulos sibi viles: Vnde tenentur in conscientia mer- catores isti suis mensarijs stipendium soluere ratio- ne custodiæ suarum pecuniarum, vel taxatum a Re- pub. vel quod arbitrio prudentum censebitur iustum; nec possunt ab ipsis mensarijs aliquid ex pacto acci- pere, quantumuis cum pecunijs illorum maxima lu- cra sibi comparent. Dixi ex pacto, quia si mensarius liberè, & ex mera gratitudine, quia maximum fecit cum illa pecunia quæstum & lucrū, veller aliquam partem illius lucrū mercatori cuius pecunia ita lu- cratus est, exhibere, posset quidem, sicut ferunt non- nullos mensarios Hispanienses facere; ex pacto autem nullo modo licet, quia ex pecunia apud aliquem de- posita non licet domino illius lucrum aliquod exi- gere, vel recipere cum pacto, nisi per contractum so- cietatis, in quo exponitur vterque socius tam dam- no, quam commodo: In hoc autem casu mercator dominus pecuniæ apud mensarium depositæ nulli damno vel periculo se exponit, cū habeat illam per fideiussores, vel aliqua alia via in integrū securam. Hæc omnia certissima sunt apud omnes, quæ verò in dubium potissime vocantur, hæc sunt.

CONTROVERSA

Prima.

AN MENSARIUS POSSIT RECI- pere stipendium aliquod a creditore, cui per- soluit litteras, vel debita illi persoluenda no- mine mercatoris, cuius pecunias apud se hêt.

SUMMARIUM.

1. Vnus mercatorum obtinuit, vt suarum litterarum so- lutiones remittans ad mensarios.

- 2 Casus, in quibus reddere aliquid mensario, iniquum non est.
- 3 Ut iuste ac recte illud a mensario recipiatur, duo requiruntur.
- 4 Mensarius non solum est custos pecuniarum mercatoris, verum etiam est fideiussor solvens de facto debita mercatoris.
- 5 Mensariorum officium est vile Republica.
- 6 Iniqua consuetudo quorundam mercatorum & cambiosorum.

VSVS mercatorum, qui pecunias suas apud aliquos mensarios habent depositas, obtinuit, ut si cambia exerceret, ad illos suarum litterarum solutiones remittant: similiter si quas merces emant (loquimur de ijs quæ emuntur in magna quantitate) pretia illarum ad suos quoque mensarios solvenda remittant in mundanis proximè sequentibus; in quod tempus illarum solutionem consignantes censentur presenti pecunia illas emisse: Ac ut recte suspicatur Soto libro 6. de Iusti. q. 1. r. art. unico, huius officij, nimirum custodiendi pecunias, solvendi litteras, siue debita mercatorum, & habendi, rationem dati & accepti, mercatores ipsi quorum pecunias illi custodiebant, persolvebant, deinde vero paulatim eorundem mercatorum industria seu cupiditate potius illud excogitante introductum est; ut quasi in stipendium huiusmodi operarum creditor ipse cui litteræ, vel debita persolvuntur, reddat mensario à quo solutionem illam recipit, s. vel 6. pro milliario.

[Qui vult num iustus sit, an iniustus, nunc videamus oportet.

Soto loco citato refert quosdam iustum illum iudicasse, existimantes illa s. vel 6. pro milliario iusto deberi à creditoribus, pro labore quem sustinet mensarius in numeranda pecunia, qua fit illi solutio.

Quam tamen sententiam seu rationem rejicit ibi Soto auctoritate Caietani affirmantis, mensario solventi loco ac vice debitoris nullum stipendium deberi à creditore, pro labore quem sustinet in numeranda pecunia qua fit solutio, quia scilicet debitoris interest solutionem illam facere, ita & numerare pecuniam qua illa fit. Secundo, quia si pro huiusmodi numeratione redderentur illa s. vel 6. creditor ipse susciperet istum laborem, malletque illum subire, quam illa s. vel 6. reddere mensario. Tertio, quia si propter illam numerationem iuste deberentur, cambios quoque tempore quo suam pecuniam tradidit mercatori, à quo accepit litteras ad illum mensarium mittendas potuisset etiam s. vel 6. pro milliario ab illo mercatore cambioso similiter recipere, cum illi suam quoque pecuniam numeraverit: Quarto, quia si ipsi solmet creditores & mensarios consulamus, affirmant illa s. vel 6. pro milliario non reddi, vel recipi pro officio, & labori numerandi, sed quia non persolvunt illis litteræ, vel debita in chirographis, sed innumerato, & pecunia presenti, qua plures estimant. Quinto, vel ex eo constat, quia quando existit pecuniarum inopia in mundanis tempore solutionum, si solvantur litteræ vel debita in numerato augetur plurimum hoc stipendium, quod redditur mensarijs, exhibentur enim quandoque 10. vel 15. quin & quandoque 20. vel 30. pro milliario, cum tamen labor in numerando idem sit, siue abundent ibi pecuniae siue deficiant.

Alij, quorum ibi etiam meminit Soto, probant quoque hunc usum, alia tamen ratione nimirum quia huiusmodi mensarius custodit pecuniam, ex qua facienda est solutio creditori, qua de causa custodia illa in utilitatem crediti crediti.

Sed neque hanc rationem adhibet Soto, quia

vnivrsuique rei custodia, & expensæ quæ ad illam custodiam exiguntur, ad dominum eiusdem rei spectant, non ad alios.

Reiectis his rationibus amplectitur nihilominus Soto horum DD. sententiam, affirmans iuste recipi a mensario (de quo hic agimus) illa s. vel 6. pro milliario a creditoribus, hac adductus ratione: Quia huiusmodi mensarius non solum est custos pecuniarum sibi commissæ, verum etiam velut fideiussor, obligatus ad solvendum ex illa litteras, vel debita sibi consignata, qua ratione officium eius in utilitatem quoque maximam cedit ipsorum creditorum, fuitque illis necessarium, ut ea ratione sua debita commode reciperent, quò officio non existente, non ita facile, nec commode, nec secure illam recuperarent, pro officio autem & obsequio alicui utili, iustum est pretium aliquod vel stipendium reddat sibi cui illud ita utile est. Vnde infert Soto hæc duo: Prius est, hoc pretium s. vel 6. pro milliario iustum esse, iusteque a mensarijs recipi, velut pretium lege publica, vel proborum arbitrio, & consuetudine quæ habeat vim legis, permittitur. Alterum, iniquum esse propter pecuniarum inopiam, vel aliam causam plus recipere, quia cum mensarius obligauerit se ranquam fideiussor ad solvenda debita mercatoris, cuius pecunias custodit, eo ipso obligavit se ad exercendum hoc munus stipendio illo solito & communi s. vel 6. pro milliario, qua de causa debet illi stare nec amplius recipere, aut ab officio mensarij recedere illudque dimittere.

Hanc sententiam Dominici Soto amplectuntur nonnulli recentiores, viri graves & eruditi in univrsum, de quocumque creditore cui mansarius debita sibi consignata persolvat, adducti his rationibus. Primo, huius est ratio ipsius Soti. Fideiussor, potest pro fideiussione pretium accipere, sed mensarius est qui dam fideiussor mercatoris, ergo potest pro illa fideiussione pretium accipere. Quod si dixeris hoc argumento probari quid debet mensario aliquod pretium, illud tamen reddendum esse à mercatore cuius est fideiussor, minime vero à creditore. Contra (inquiunt) debet & à creditore illud recipere. Probat, Quia mensarius non est fideiussor sicut alij, qui solum promittitur solvere precipuo debitori non solvente, sed promittit ipse & obligat se absolute, & simpliciter solvere debita mercatoris, & in effectu ipse est qui solvit, & a quo debita illa exiguntur immediate a creditore, dimisso omnino mercatore ipso, vnde cum obligauerit se in factum quoque & utilitatem creditoris, iuste aliquod stipendium ab illo recipit.

Secundo, Mensarius est minister Reipub: & maxime necessarius in illa, exercetque suas operas non solum in obsequium & commodum mercatorum, quorum pecunias custodit, verum etiam & creditorum quibus sua debita persolvit, potest ergo non solum à mercatoribus, verum etiam à creditoribus ipsis, stipendium recipere, huiusmodi autem stipendium sunt ex parte creditorum illa s. vel 6. quæ ab ipsis recipit pro milliario. Et confirmatur, quia expedit bono communi, & ipsis venditoribus, ad commodius exercenda negotia, & vendendas merces in numerato, ut existant mensarijs, ad quos illarum solutiones remittantur, quæ aliter commode fieri non possent, vnde cum hoc officium & actiones mensariorum adeo cedant in ipsorum inter venditorum & creditorum utilitatem, nullum unquam esse debet, ut pro huiusmodi actione & officio recipiant illud stipendium ab ipsis creditoribus.

Tertio, In pragmatica facta in Castella ann. Domini 1527. permittitur mensarijs illud stipendium recipere, & exigere à creditoribus.

Quarto, est hæc communis usus omnium mensariorum, & tenentium Deum, quos omnes eodem

mare videtur alienum à recta ratione.

Denique, pecunia presens & statim numerata maioris valoris & estimationis censenda est quam pecunia absens, & in chirographis tantum existens, licebit ergo mensario, quando non soluit creditoribus in chirographis, sed in numerato, aliquid recipere ab illis ratione illius utilitatis, & obsequij quod recipiunt ab eo solvente in pecunia numerata, cum huiusmodi utilitas & obsequium quod sic à mensario recipiunt, pretio estimabile sit.

Oppositum sentit Nauarrus in suo Commento de cambijs tum. 37. affirmans iniquum esse omnino usum istum, ut recipiat mensarius à creditore, propterea quod soluat ei in pecunia numerata illa 5. vel 6. pretium aliquod, vel quidvis aliud pretio estimabile, præterquam in quibusdam casibus quos statim ex ipso hic subiiciemus, in quibus non solvantur illa 5. vel 6. pro milliario ratione solutionis factæ in numerato, sed alio diuerso titulo.

Hanc sententiam sequuntur multi recentiores viri eruditi, quam nos etiam amplectendam ducimus. Cuius veritas ut magis appareat, proponendi sunt prius casus, in quibus reddere aliquid mensario iniquum non est.

2. Primus casus est. Quando idem Mercator, qui habet pecuniam suam apud mensarium depositam, et set venditor alicuius mercis, remittereturque ab emptore ad eundem mensarium, ut ab illo acciperet solutionem, potest quidem in hoc casu accipere mensarius ab illo venditore 5. vel 6. pro milliario, non quia soluit pretium mercis illi debitum in numerato, sed quia custodit pecuniam illius, neque aliud stipendium accipit ab eo. Ratio est aperta, quia si unquam aliquid stipendium debetur, potest illud oblati sibi opportuna via recipere, mensario vero qui alias non recipit stipendium sui muneris à mercatore, hæc via opportuna est ad recipiendum illud: Dixi autem quia hæc non recipit, quia sic solent iudicia huiusmodi articuli admoneri in obseruationibus: nam si illas istud ab eis acciperet, non posset quando atiqua pars accipit illi solutionem illa 5. vel 6. ab eodem recipere pro eadem officij & obsequij, non debet esse duplex pretium, vel stipendium.

Secundus casus est. Quando venditor rem vendentem 100. vendit pretio 105. quia scit solutionem illius pretij remittendam esse ab emptore ad suum mensarium, quando in hoc casu recipit mensarius à venditore illud, cui in ipso mensa sic solutio ista nulla est iniuriam, neque contra venditorem curantur, non integritas 100. querant iustum pretium illius mercis, neque contra emptorem, cuius custodit pecuniam, quia perinde se habet, ac si recipiat ibi sibi ipso per interpositam personam venditoris, in stipendium officij vel obsequij quod illi præstat custodiens illius pecunias.

Tertius casus est quando creditor libere & gratis (quod raro sentit & vete Nauarrus, accidere) cõsentit illa 5. vel 6. aut quid simile ipsi mensario, exhibens se illi gratum, eo quod sine vlla mora statim illi persoluarur.

Præter hos tres casus quos ibi proponit Nauarrus potest & hic quocumque loco addi, quando tamen creditor accepit pecunias ab aliquo mensario, quam debitorum solutiones à se debitas ad illum remittentibus habent pecunias suas apud eundem mensarium depositas, sunt quoque celebres mercatores, qui vicissim & eadem eadem frequenter hodie emunt ac remittunt suas solutiones ad illum mensarium, cras vendunt & remittunt ut accipiant solutionem ab eodem in hoc casu, cum mercatores huiusmodi aliam non ferant stipendium illi mensario, nullumque aliam non ferant stipendium quæ pecunias, habeatque rationes idati & accepti eorum que ab illis accipit: quod accipit a singulis dum

perfoluit illis sua debita non accipit ab eis tanquam a venditoribus, vel creditoribus, sed tanquam a mercatoribus, qui pecuniam illam habet apud ipsum depositam, à quibus recipit ea via, quia alia commodior non suppetit, iustum sui muneris & officij stipendium.

3. Debent autem in hoc ultimo casu, ut iuste ac recte illud à mensario sub isto titulo accipiatur, hæc duo reperiri, Primo, ut mensarius intelligat se illud iuste ac sine scrupulo posse recipere, tanquam sui muneris, quod illis præstat, stipendium: nam nisi ita concipiat, ac intelligat se illud recipere, vel ageret contra conscientiam vel habere conscientiam erroneam, quorum utrumque redderet acceptionem illam iniustam. Secundo, ut mercatores isti quorum pecunias custodit, & qui vicissim & mutuo solutiones ab ipsis faciendas ad illum remittunt (moraliter loquendo) æqualiter se habeant in officio creditorum ac debitorum. Hoc est dictum, ut in equalibus fere quantitatibus, & in qua v. g. Petrus mercator remittit hodie Ioannem ad mensarium, remittatur cras à Ioanne ad eundem mensarium, hæc enim ratione equaliter uterque suum illi persoluet stipendium. Etenim si frequenter Petrus sit venditor, & creditor remissus ad mensarium, raro autem vel minus frequenter Ioannes, frequentius soluet Petrus illa 5. vel 6. illi mensario, graueturque magis quam Ioannes: quæ inæqualitas aperta est iniuriam, & iniuria contra Petrum. Quod si paruus fuerit inter eos excessus, exiguaque differentia, non est damnandus iste contractus, quia expedit maxime ad mercatoriam commodius exercendam modus iste solvendi pretia, & debita per mensarium, qua de causa ubi exiguus est excessus, propter bonum commune ferendus ac tolerandus est.

Præter hos igitur casus, nimirum, Quando creditor acceptus solutionem sui debiti à mensario neque habet apud illum pecunias depositas, neque est mercator, qui vicissim & mutuo cum alio mercatore passim contrahat, modo emens modo vendens, neque instituit aliquid gratis, mensario illi conferre, sed est agricola, vel nobilis, aut Clericus, qui fructus aliquos mercatori vendidit, remittiturque ab illo ad mensarium, ut ab eo rei venditæ pretium accipiat, sentiunt Nauarrus & multi recentiores viri eruditi & graves, non licere mensario ab huiusmodi editore accipere illa 5. vel 6. quæ communiter recipiunt pro milliario, neque aliquid aliud pretio estimabile, sed in integrum esse illi sui debiti faciendam solutionem.

Quæ sententia ut dixi tenenda est, & probatur. Primo, quia, quando dominus alicuius mercis vendit illam mercatori pretio iusto v. g. pretio ut 100. si remissus ad mensarium non recipiat nisi 95. non feruat cum eo æqualitas iusti pretij, nec habet quantum debet habere, cum non recipiat totum illud: quod est pretium iustum rei à se venditæ: ubi autem cum venditore non feruat æqualitas iusti pretij, nec habet quantum debet habere, est iniuriam, & iniustitia.

Secundo, Mensarius nullo iusto titulo potest exigere, vel recipere aliquid pretio estimabile ab huiusmodi editore, ergo ibique illud recipit. Consequentia perspicua est, probatur antecedens: Imprimis non potest illo exigere, eo quod soluat debitum, vel numeret pecuniam, quia cum hic mensarius referat in actu solutionis personam mercatoris debitoris, sicut debitor tenetur ad solvendum, & ad numerandam pecuniam, quam reddit in solutionem debiti: ita mensarius, adeo ut creditor non agnoscat mensarium nisi ut referentem ac representantem personam illius debitoris: Quo fit, ut teneatur ad solvendum & numerandum sicut & debitor.

pro

pro eo autem ad quod aliquis tenetur ex iustitia, nullum pretium potest in iudicio animæ accipere, sed tenetur omnino si quid accipiat illud restituere. Et confirmatur, Quia mensuarius ex pacto inito cum mercatore, cuius pecunias custodit, tenetur ad soluenda debita, quæ a tali mercatore illi consignabuntur soluenda. Præterea nec potest a creditore aliquid recipere pro labore quem sustinet in illo officio, custodiens pecunias, soluens debita, & habens libros rationum dati & accepti: quia hoc officium non exercet in gratiam vel utilitatem creditoris, parum enim illi refert, a quo accipiat solutionem, num a mensario, vel ab ipso met emptore cui suas merces tradidit, modo solvatur illi iustum suæ rei pretium: sed exercet profecto illud in utilitatem & obsequium mercatoris, cuius sunt pecunias quas custodit, & ex quibus soluit: quo fit, vt non debeat stipendium illius laboris, & officij recipere à creditore, cuius non agit partes, sed a mercatore solo cuius nomine tenetur soluere debitum, numerare pecuniam, & illum laborem sustinere.

Tertio, si huic mensario liceret, eo quod soluit in numerato aliquid recipere à creditore, liceret quoque mutuanti, quia statim mutuat, & in numerato aliquid accipere ultra sortem, quod est aperta usura, Probo consequentiam: Iste mensarius soluens reddit quod debet, exercet enim munus mercatoris debitoris cuius partes agit, mutuans vero non tenetur ad mutuandum, neque illud debet, ergo si illi licet quia offerat solutionem quam debet in numerato, potiori iure licebit illud mutuanti, qui mutuat cum non debeat, nec teneatur ad mutuandum.

Denique, si pro beneficio illo quod præstat mensarius creditori, reddens illi debitum in numerato, posset aliquid ab eo recipere, cum hoc beneficium maius sit, & difficilius, quando in nundinis, vel loco solutionis maior est pecuniarum inopia, liceret quod illa maior est, maius pretium, & stipendium accipere, & hac via non solum 5. vel 6. pro milliaro, verum etiam quædamque 10, quædamque 15, vel 20. iuxta maiorem, vel minorem pecuniarum penuriam, quod nullus tamen audebit affirmare.

Nunc ad argumenta Dominici Soto, quorum solutione veritas sententiæ, quam hic sequimur gusti Navarro, magis apparebit.

Ad primum respondeo, fundamentum illud Dominici Soto, & eorum qui illius opinioni subscribunt, huiusmodi mensarium (de quo hic agimus) non solum esse custodem pecuniarum mercatoris, verum etiam fideiussorem soluentem de facto debita mercatoris, parum firmitatis illi opinioni conferre: Primo, quia hic mensarius non est fideiussor, sed solum velut minister, & famulus, cui habet mercator suas pecunias commissas, quemadmodum Episcopi, Magnates, & similes viri diuites habent famulos, & ministros, quibus habent suos redditus, & pecunias commissas, & a quibus solvuntur quæ illis à suis dominis soluenda consignantur. Ratio est aperta. Quia fideiussor præcipuo debitore non solvente tenetur soluere ex proprijs, mensarius vero non tenetur soluere nisi ex bonis mercatoris, ita vt si ostenderit nullas iam pecunias illius apud ipsum manere, non teneatur, sicut & ministri & depositarii magnatum. Vnde possumus sic contra Sotum argumentari. Idem obsequium, & curæ, ac custodiam quam impendit mensarius mercatori, cuius pecunias custodit, & debita soluit, impendit etiam minister, & famulus Magnatis illius redditus recipiens, custodiens, & debita soluens, at si à creditore Magnatis famulus, & minister illius aliquid vellet exigere, eo quod soluat illi in numerato, omnium consensu inique ageret, ergo & mensarius aliquid à creditore, cui soluit, recipiens inique etiam agit. Præterea

respondeo, esto mensarius iste esset fideiussor mercatoris, pro officio tamen isto fideiussoris (vt in fine huius operis videbimus agentes de contractu fideiussionis) non tenetur aliquid soluere creditor, sed debitor cuius partes fideiussor agit, & a quo alteri exhibetur: non solum quando fideiussor non promittit soluere nisi præcipuo debitore non solvente, verum etiam quando obligat se in eodem gradu in quo præcipuus debitor, ac (vt dicunt) simul, & in solidum.

Ad secundum & illius confirmationem respondeo, hoc officium mensariorum esse vtile Reipublice respectu ipsorum mercatorum, qui commodius sua commercia, & negotia exercent suis pecunijs apud illos depositis, parum tamen facere ad utilitatem creditorum, cum hi, etiam si nulli essent mensarii, ab emptoribus suarum mercium illas non minus acciperent: non enim traderent illas, nisi aut soluentibus in numerato, aut ijs quos noscent certo ac fideliter esse soluturos: quod si aliter illas alicui traderent, ac temere, illud ipsis esse impurandum.

Ad tertium dico, Pragmaticam illam (vt optime docet Nauarrus loco citato) fuisse omnino reuocatum per aliam subsequentem, latam anno 1529. in qua interdicitur omnino mensarijs, ne aliter soluant quam in integris, optimisque pecunijs, ac ne pro solutione quam faciunt, aliquid exigere, vel recipere possint a creditoribus. Nec est quod dicant, qui contraferunt, illam priorem manere in suo robore, hanc vero secundam, qua prior omnino abrogatur, non esse receptam, vel abiisse in disuetudinem, cum oppositum potius sentierit: quia illa, licet à principio visa fuerit tollerabilis, statim tamen cognita fuit à Christianissimis Principibus illius iniustitia, & propterea statim post biennium reuocata: Quo circa magisque censenda est hæc posterior suam vim retinere, quæ adeo iusta est, & rationi consona, quæ illa prior quæ iniustitiam mensariorum animos faciebat.

Ad quartum respondeo, abusum illud potius esse quam usum, nec etiam vere timentes Deum ita se gesturos, nisi deceptos ab aliquo confessario, qui vel sola autoritate Dominici Soto adductus existimabit, affirmabitque illud licere, ignorans radicatus quam aliena sit opinio illa Soti in hac parte à veritate, & iustitia. Quamuis enim in multis Dominicus Soto mirifice scripserit, sitque plurimum de studio bene meritis, in nonnullis tamen (vt homo) ab scopo veritatis aberrauit, quod & viri eruditi ac graues eiusdem Religionis alumni non dissentent.

Ad vltimum respondeo, utilitatem illam qua excollit pecunia præsens absentem, iam esse debitam creditori per contractum venditionis, sicut enim per illum emptor recipit dominium rei sibi venditæ, ita quoque per eundem recipit venditor ius in pretium pecunie præsentis, & numerata sibi exhibendum in illis nundinis, vel termino designato qua de causa ratione pecunie præsentis nihil licet ab eo exigere.

Nec valet dicere, Potuisset mensarius soluere in chirographo. Primo, quia si solutio consignata est à debitore vt fiat in pecunia numerata, in ea debet fieri: Secundo, quia non minus vile est chirographum ad commercia, & negotia exercenda in nundinis, quam pecunia numerata, quo fit, vt non debeat mensarius aliquid recipere sub isto titulo, quia non soluat in chirographo, sed in numerato.

Et dictis in hac controuersia sequitur aperte, quam iniqua sit consuetudo quorundam campforum, & mercatorum qui cum iam non habeant pecunias suas apud mensarios depositas, sed apud se ipsos, per se ipsos, illas custodientes, suaque soluunt debita, quando illa suis creditoribus reddunt in nundinis, vel adueniente solutionum termino, non

verentur

verentur 5. vel 6. aut quid simile pro centenarij a suis creditoribus recipere, sicut diximus mensarios consueuisse. Exercent hi grauem iniquitatem, cum obligatione restituendi quiddam ea ratione acceperint, & ab integra solutione debiti detraxerint, quod enim mensarijs ipsorum non licet, multo minus illis censendum est licere.

Sed de his nunc seorsum dicamus.

C O N T R O V E R S I A

Secunda.

LICEAT NE CAMPSORIBVS ACCIPERE pretium aliquod a campsuarijs, quibus per cambium pecuniam conferunt, eo quod non in chirographis sed in numerato illam conferant? dicitur ipsorum idiomate *Vender el contado.*

S V M M A R I V M.

1. Iniquitas duplex, ex mala quadam consuetudine orta.
2. Iustum pretium alicuius rei, quando a lege non praescribitur, est quod redditur in pecunia numerata communi vsu fori.
3. Cambium quale communiter ab omnibus Theologis damnatur.
4. Cambium per litteras perinde se habet, ac si fieret pecunia praesenti.
5. In cambio per litteras nullum est periculum infidelis solutionis.
6. Cambia omnia si fierent numerato, tunc sumeretur pretium illorum ex vera estimatione quam tempore contractus haberent pecunia.
7. Casus quidam explicatur.

SOLENT mensarij, quae ad illorum mensam soluenda remittuntur, non soluere in pecunia numerata nisi in fine nundinarum, qua de causa cum ulterius illorum solutio differenda non sit, sed debeat necessario tunc in numerato fieri, tantum valent chirographa in fine nundinarum quantum ipsa pecunia numerata. Ex hac consuetudine duplex orta est apud illos iniquitas.

Prior est: Ut quia non solent debita vel litteras ad ipsos remissas nisi in fine nundinarum soluere, si creditor velit sui debiti solutionem statim, & ante illum finem recipere, quia eget forsitan statim suis pecunijs, exigunt aliquid ab eo ratione illius anticipatae solutionis. Quod iniquum esse, & cum obligatione restituendi quiddam ea ratione & titulo fuerit defraudatum, perspicuum, est ex dictis in praecedenti contro. Quia recipitur illud ratione solius temporis; & anticipatae solutionis: qua ratione aliquid recipere, vel a iusto integroque debito detraxere, non minus est vsura, quam si in contractu venditionis, propter anticipatam solutionem aliquid detraheret emptor a iusto pretio rei quam emit; ut abunde docuimus q. 78. artic. 2. contro. 23. agentes de emptione lanarum.

Ceterum quamuis hic modus soluendi antiquus esset in vsu, campsores tamen videntes mensarios suos, eo quod non soluerent in chirographis sicut erat consuetudo, sed vel in numerato, vel ante finem nundinarum multum lucrari, & cum magna creditorum iniuria, decreuerunt inter se, eodem modus multo ipsis esse, ut solutiones suorum debitorum, vel cambiorum ab ipsis fierent, vel per

chirographa seu syngrapha remissa ad mensarios in alijs locis, seu nundinis existentes, vel soluentes in ipso loco solutioni destinato in pecunia numerata, vocant hunc modum soluendi in numerato [Cambio en reales:] ea lege ut quando ita in numerato soluerent, accipiant a suis creditoribus idem lucrum, quod solebant prius recipere mensarij ipsi in numerato soluentes.

Qua ratione introducta est haec alia iniquitas, & in consuetudinem redacta, ut si Petrus postulet Metinensem in fine nundinarum cambium aliquod in Flandriam, cum duobus modis possit pecunia quam postulat illi exhiberi, vel in chirographo, vel in numerato, si cum primum petit, tradatur illi in numerato, fiatque cambium illud ut dicunt [en reales,] conferunt illi exempli gratia 90. quorum vice & loco restituat in Flandria 100. Si vero tradatur ei cambium quod petit in chirographo remisso ad aliquem mensarium, conferunt illi integra 100. quorum vice & loco non obligatur restituere in Flandria nisi 93.

Quo fit, ut re diligenter inspecta, soluat campsarius hic interesse ut 17. Propterea quod cambium illud quod postulat à Metina in Flandriam recipiat in numerato. Patet aperte, quia recipiens illud in numerato recipit 90. soluturus 100. ubi soluit interesse ut 10. Si vero accepisset chirographum, cum recipisset 100. soluturus in Flandria sola 93. lucratus fuisset 7. quae iuncta illis 10. quae soluit, quando non accipit chirographum sed pecuniam numeratam, efficiunt 17. Soluit igitur 17. propterea quod non accipiat cambium in chirographo, sed statim in pecunia numerata. Vocant hoc genus cambij seu iniquitatis [vender el pago,] vel [vender el contado.]

Vbi illud in primis certissimum est, alterum cambium ex his duobus iniustum esse, nam cum fit utrumque ab eodem loco in eundem, eodem tempore, & rebus omnibus similiter stantibus, & cum pretio adeo diuerso, ut si recipiat in numerato soluat 10. si vero in chirographo lucratur 7. non potest utrumque simul iustum esse: eiusdem enim rei eodem omnino tempore, & loco non possunt duo pretia maximè diuersa iusta esse. Vnde videndum est, quodnam ex his censendum sit iustum? Num illud, quod fit in numerato, [y en reales] cum tanto lucro campsoris? An illud quod fit in chirographo, dicunt [en librança,] cum lucro campsuarij.

Utrumque cambium istorum iuste exerceri campsores sibi persuasum habent, ostenduntque illud potissimè de cambio illo in numerato, [y en reales,] de quo est maior suspicio his rationibus.

2. In primis illud est communiter iustum alicuius rei pretium, quando a lege nullum praescribitur, quod redditur in pecunia numerata communi vsu fori, vel probatur arbitrio prudentum, & peritorum: sed cambium hoc, quod vulgo dicitur [en reales,] celebratur pecunia praesenti, recipiturque in eo a campsores communi vsu fori, & arbitrio mercatorum peritorum in arte campsores illud interesse, & lucrum, quod diximus tanquam iustum huiusmodi cambij pretium, est ergo censendum iustum. Et confirmatur. Pretium cambij sumitur ab estimatione quam habent pecuniae inter mercatores, sed tantum aestimantur pauciores illae pecuniae quae conferuntur in numerato, quanti plures illae quae conferuntur in chirographis, ergo sicut cambium illud in chirographis traditum est iustum cum illo lucro campsuarij, similiter & illud in numerato est censendum iustum cum illo lucro campsores.

Secundo, cambium eo nomine redditur suspectum, quod recipiatur aliquid in eo ratione temporis: at in hoc cambio exhibito [en reales,] cum fiat pecunia praesenti, & statim numerata, nulla potest haberi suspicio temporis, quae tamen posset haberi in cambio

cambio per chirographum, siue [por librança,] quia debet necessario tempus aliquod expectari, vt mensarius viso & admissio chirographo numerat pecuniam, cum ergo quod fit [por librança] non censetur iniustum, multo minus illud quod fit in numerato.

Tertio, si cambija hæc omnia fierent in pecunia numerata, & nullum per Chirographa, & litteras, esse profecto pretium quod recipitur modo a campforibus conferentibus cambium in numerato iustum, cum in eo omnes conuenient tanquam communi vsu fori receptum, ergo quod aliqua, vel multorum fiant in chirographis, non tollit iustitiam eorum quæ fiunt in numerato, sicut habet vsus mercatorum: Nam cum iustitia contractuum pendeat ex natura rei, & propria ratione illorum, si cambium istud in numerato esset iustum, sicut est in vsu, si nullum aliud fieret per chirographum, quod aliqua vel plura hoc modo fiant, non tollit iustitiam illius.

4. Mercator siue campfor potest per suum chirographum remittere campsuarium ad suum mensarium esto sciat mensarium non soluturum statim, & in numerato, nisi recipiat 6. vel 7. potest ergo idem mercator vel campfor non remittendo illum ad mensarium, sed exhibendo illi statim pecuniam in numerato recipere ab eo illud idem lucrum, quod recepisset mensarius, aliter nisi illud iuste recipi posset, non liceret remittere illum ad mensarium, quem scit non aliter soluturum pecuniam presentem & numerata, quam accepto illo pretio. Et confirmatur: Cambium pecuniam presentem & numerata tantæ æstimationis est, quantum cambium per chirographum & litteras, sed ab eo qui accipit cambium per litteras remittiturque ad mensarium potest mensarius iuxta multorum sententiam, si statim & in numerato illi persoluat, recipere 5. vel 6. aut quid simile poterit ergo & mercator ipse vel campfor simile lucrum recipere, si statim & in numero pecuniam suam exhibeat.

Sed his non obstantibus, Cambium hoc ab omnibus Theologis, qui de illo aliquid scripserunt, damnatur omnino, & merito, tanquam iniustum, iniquum, & vsurarium. Et probatur. Nullus est iustus titulus propter quem liceat campfori plus accipere, eo quod cambium in numerato, quam sit traderet illud in chirographo & per litteras, ergo quidquid amplius accipit in cambio isto [por reales,] quam acciperet in eo quod dicitur [por librança,] iniuste & inique accipitur. Probatur antecedens: Quia illud amplius quod in huiusmodi cambio recipitur a campfore, vel recipitur ab eo ratione anticipatæ solutionis, vel quia pecunia quam tradit campsuario, valet magis tradita illi in numerato, quam in chirographo: alius titulus excogitari non potest, at ex neutro potest campfor illum excessum iuste recipere, ergo. Imprimis non propter priorem, quia ratione anticipatæ solutionis (vt constat) non licet lucrum aliquod recipere, nec minori pretio quam iusto rem aliquam emere, sicut nec temporis. Nec propter posteriorem titulum: quia pecunia qua eget campsuarius, & quam querit ad sua negocia, & commercia in nundinis, non minus illi valet accepta [en librança,] & per litteras, quam accepta in numerato [y en reales,] Parer, quia campsuarius iste non indiget pecunia ista, nisi vsque ad finem nundinarum, quæcunque enim negotia exerceat potest solutionem illorum remittere, ac differre vsque ad finem nundinarum, in fine autem nundinarum reperit necessario mensarium, ad quem litteræ illæ remittuntur, in integrum illas soluere, ac in pecuniam numeratam conuertere. Vnde litteræ illæ non minus valent campsuario ad sua commercia, quam si tota quantitas in illis contenta fuisset ipsi in numerato exhibita.

Secundo, Mensarius vt constat ex precedenti con-

trouersia non potest aliquid recipere, neque minus reddere creditori ad se remisso, eo quod soluat statim, quam si solueret in fine nundinarum, vel eo quod soluat in numerato, quam si solueret in chirographo, ergo neque mercator ipse, vel campfor, qui per se ipsum tradit pecuniam numeratam campsuario quærenti illam.

Tertio, Sicut illud est iustum pretium in mercibus, quo maior illarum pars communiter venditur, ita quoque illud debet esse iustum pretium in cambijs, quod in maiori illorum parte communiter recipitur, neque habenda est ratio sicut & in mercibus pretij in quo minima quædam illorum pars exercetur, sed cambija de quibus hic loquimur, & ab anno 1553, quando ita ceperunt fieri, multo maiori ex parte fiunt per litteras [y en librança,] quam [en reales,] adeo vt ex centum cambijs quæ fiunt in nundinis, nonaginta fiant per litteras & chirographa, & decem ad summum fiunt in numerato, ergo iustum pretium huiusmodi cambiorum sumendum est ab illis quæ fiunt [por libranças,] deberque illud necessario in omnibus alijs seruari, etiam si quædam illorum fiant in numerato.

Quarto, In alijs mercibus illud pretium censetur iustum, quo illæ venduntur pecunia presentem, & quod iudicatur iustum facta solutione de presentem, sed cambium traditum in chirographo perinde omnino se habet apud mercatores ad sua commercia, sicut si fieret in pecunia presentem, & a peritis & prudentibus campsuarijs timentibus Deum, quorum est in his habenda ratio iudicatur iustum, tanquam si traderetur in eo pecunia presentem, ergo illud est iustum & seruandum. Explicatur vis huius rationis exemplo. In mercibus maritimis (vt diximus quæstione 77.) licet non vendantur illæ pecunia statim numerata, quia non fert illarum valor vt ita vendantur, nihilominus pretium illud in quo communiter venduntur, censetur presentem & tanquam in numerato redditum, quia non possunt illæ aliter commode vendi, & si aliqua illarum pars, sed exigua, possit vendi in pecunia statim numerata: Sed similiter res habet in cambijs de quibus hic agimus, vt quamuis nonnulla fiant in numerato, non possunt tamen illa commode in nundinis fieri, nisi maior illorum pars fieret per litteras remissas ad mensarios, vel ad debitores illarum litterarum, a quibus illarum solutio in fine nundinarum recipiatur, ergo iustum pretium illorum illud est, in quo fiunt per litteras.

Denique vbi nullum est periculum, (sicut in hoc constitimus nullum esse) idem valet cambium in chirographo & per litteras, quod cambium in pecunia numerata, ergo non potest aliquid amplius in vno accipi, quam in alio, pretium autem quod recipitur in eo quod fit per litteras est iustum, ergo excessus ille, qui recipitur in alio cambio quod fit in numerato, iniquus est omnino, & iniustus, & in iudicio animæ necessario restituendus.

4. Nunc ad argumenta in oppositum. Ad primum respondeo, Imprimis cambium per litteras vt ex dictis constat, perinde sese habet, ac si fieret pecunia presentem, Tum, quia illa sic accepta ad commercia mercatorum non minus valet in nundinis, quam presentem; tum etiam, quia cum huiusmodi cambija aliter commode non possint in nundinis fieri maiori ex parte, nisi per litteras, (esto aliqua fiant in numerato) pretij um in quo illa fiunt censendum est presentem, sicut in mercibus maritimis, quia aliter illæ commode vendi non possunt, pretium in quo venduntur censetur tanquam solutio presentem, quamuis fiat post aliquod tempus tanquam ex natura illarum mercium, ad colligendam pecuniam, necessarium. Dico secundo pretium illud, quod cupiditas campforum introduxit ab anno 1553, non esse habendum tanquam receptum

ceptum communi vsu fori, & arbitrio prudentum: Primo, quia eo ipso quo fuit ab eo anno nouiter introductum per cupiditatem mercatorum, censendum est maxime suspectum. Secundo, quia communis vsus fori non est sumendus in contractibus, nisi ex ijs quæ vt plurimum & maiori ex parte accidunt, ex his vero cambijs ex mille 900, imò 950. fiunt per litteras, paucissima vero in numerato, vnde ab illis per litteras, quæ tanto frequentius exercentur, sumendum est iustum illorum pretium, sicut in omnibus mercibus (vt diximus) pretium illarum, & communis vsus fori in illis ex maiori parte illarum quæ venduntur, sumendus est. Tertio, quia celebres mercatores saltem peritiores & timentes Deum non iudicant pretium istud, quod ita introductum est ab aliquibus, quando fit cambium [en reales,] iustum, sed illud in quo solet fieri per litteras [y librança.] Quin & hac de causa illud in numerato fit raro, hoc vero [en librança] frequentius, quia hoc iudicant iustum, illud vero habent maxime suspectum.

Ad confirmationem constat ex dictis, quando in cambio per litteras nullum est periculum, in fidelis solutionis, sicut hic constituimus nullum esse, tanti ferri a mercatoribus ad commercia & negotia, quæ exercent in nundinis, in quibus hæc cambia communiter celebrantur, pecuniam [en librança,] quanti si acciperetur [en reales,] sicut in primo argumento, quo probamus sententiam quam hic sequimur, ostendimus.

Ad secundum respondeo, in cambio per litteras [y librança] nullam esse suspicionem accipi aliquid ratione temporis, cum campfor in illis litteris conferat totam integramque pecuniam, quam debet in tali cambio conferre, tempus autem quod expectat vt litteræ illæ conuertantur a mensario in pecunias, non expectat, quia accepit integram pecuniam in litteris, sed quia ita habet vsus tam campforum, quàm accipientium cambia, vt litteræ omnes, tam illæ per quas recuperat campfor cambia alibi facta, quam illæ per quas campsuarios recipit in numerato cambia ibi celebrata ad alia loca, soluuntur communiter in fine nundinarum, In cambio autem, quod fit ante istud tempus in pecunia numerata cum tanto lucro campforis, est aperta iustaque suspicio accipi illud ratione temporis, cum nullò alio titulo accipiat illud, nisi quia anticipat solutionem numerando pecuniam.

Ad tertium respondeo, si quidem omnia cambia fierent in numerato, tunc sumeretur pretium illorum ex vera æstimatione, quam tempore contractus haberent pecuniæ in loco nundinarum, vbi recipitur pecunia & in loco vbi esset illa restituenda commutata, iuxta ea quæ diximus agentes de pretijs cambiorum artic. 2. huius quæstionis. Quod certe pretium non dubito quin esset illud idem, in quo modo fiunt cambia per litteras [y en librança,] minime vero illud in quo aliqui illud exercent [en reales:] sed quidquid sit de pretio quod tunc haberet, modo cum maxima pars huiusmodi cambiorum fiat in litteris, quia nec illa maiori ex parte aliter commode fieri possunt, pretium iustum huiusmodi cambiorum in omnibus, quacunque ratione fiant siue [en librança, siue en reales,] sumendus est sicut & in alijs mercibus (vt constat) ex ijs quæ fiunt maiori ex parte, qualia sunt quæ fiunt [en librança.]

Ad quartum constat ex controuersia proxime præcedenti non licere mensarijs accipere aliquid a creditoribus, quibus debita in sua mensa persoluunt, præterquam in illis casibus quos ibi retulimus. Vnde cum id non liceat mensario multo minus licebit campfori, adeo vt ex Doctoribus qui censent illud mensario licere ratione custodiæ, & laborum, quorum sententiam ibi retulimus, campfori tamen nul-

Tomus Secundus.

la ratione censent illud licere.

Ad confirmationem respondeo, Cambium in litteris (sicut ex dictis constat) tantæ æstimationis, & vtilitatis esse mercatoribus ad negotia, & commercia, quæ solent in nundinis exercere, quantæ si in nundinato pecuniam illius acciperent, cū habeant eam actu & re ipsa per scedulas in fine nundinarum, quo tempore illa indigent.

Ex his explicari potest quid sentiendum sit in casu quodam, qui nonnunquam inter mercatores accidit: Qui sic habet. Habet Petrus mercator Valentinus Metinæ in nundinis Maij apud suum mensarium mille aureos, confert illos Ioanni per chirographum, cuius virtute recipiat illos a suo mensario in nundinis proximè sequentibus Octobris, nempe post quatuor menses, ea lege, vt teneatur Ioannes, post 7. menses a die quo traditur ei chirographum illud, exhibere ipsi Petro illos mille aureos Valentia in numerato: admittit pactum Ioannes, recipitq; chirographum illud, promittens ingenuè per suam scripturam post septem menses exhibere fideliter Petro mille aureos Valentia. Quando ita contulerunt, & tempore huiusmodi contractus, quamuis erat probabile celebrandæ esse nundinas Metinæ post quatuor menses, nempe Octobri, vt solent, non tamè erat omnino certum, cum edicto regis possent illæ differri, sicut nonnunquam contingit iusta aliqua causa Regium animum suadente: Accidit ergo contractu isto sic inter Petrum & Ioannem inuito, vt præter omnem spem nundinæ illæ, quæ de more credebantur celebrandæ post quatuor menses, differantur per alios quatuor, ita vt adimpleantur septem illi menses, adueniatq; terminus in quo Ioannes promissit, obligauitque se ipsum reddere Petro Valentia in numerato mille aureos, antequam adueniant nundinæ, in quibus ipse recipiat illos a mensario Petri per chirographum illud ab eodem Petro sibi traditum.

Est ergo dubium: Posita consuetudine illa, mensarios non soluere debita in sua mensa consignata ad nundinas in numerato, nisi in fine nundinarum, qua de causa Ioannes adueniente termino in quo promissit soluere Petro Valentia mille aureos, nondum illos reuera suscepit, quia nondum aduenierunt nundinæ, liceat Petro tuta conscientia exigere, ac recipere illos a Ioanne in numerato?

Dico omiſſis aliorum opinionibus, Petrum tuta conscientia posse illos exigere, ac recipere. Primo, quia chirographum illud quod tradidit Ioanni, non solum aduenientibus nundinis, verum etiam & quocunque tempore ante illas absolute, & simpliciter valebat Ioanni illos mille aureos: poterat enim iuxta mercatorum consuetudinem cum illo merces emere, aut soluere debita in eadem quantitate mille aureorum, Quod autem non recipiat illos in numerato post quatuor menses, sicut credebat, accidit illud præter spem, iuxta varios temporum euentus, sine vlla culpa Petri. Secundo, quia in hoc contractu vterq; se ipsum exposuit variæ fortunæ: Ioannes, vt nisi fierent nundinæ solito tempore, teneretur soluere illos Petro, forsitan ante quam illos reciperet, sicut accidit in casu de quo hic agimus: Petrus vero, vt si fierent solito tempore, vt credebatur, careret pecunia sua numerata per tres menses post illas nundinas, vtereturque Ioannes per eosdem ad sua commoda pecunia illius: vnde cum pari periculo vterque se ipsum exposuerit, contractus fuit iustus, & ex consequenti obligans vtrumque ad seruanda promissa, & conuenta in illo.

Hhh CON.

CONTROVERSI A

Tertia.

QVA RATIONE DEBEAT SE GERERE, qui accipit cambium nomine alterius, siue in alterius vtilitatem?

S V M M A R I V M.

- 1 Mercator iste, vel confert Principi pecunias, quas ab alijs accipit per cambium &c.
- 2 Campsuarium esse in mora soluendi varijs modis contingere potest.
- 3 Campsuarius quando neque creditum, neq; correspondentem habet in tali loco non tenetur ad damnum emergens, vel lucrum cessans soluendum campfori.
- 4 Campfor si bona fide conferat Campsuario in vna Ciuitate pecuniam credens ipsum habere in illa pecunia, non habendo debet rescindere contractum.
- 5 Campsuarius si in Flandria nollet soluere litteras, non potest, propterea factor Campforis illas alio remittere ad soluendum interesse.

ACCIDIT Magnatem aliquē vel Principem ipsum multis pecunijs egere postulareque illas mutuo à mercatore, qui creditur ditissimus esse, illum vero, vel quia non habet tot pecunias, quot ab illo Principe postulantur, vel quia nolit eas mutuo conferre, ne priuetur lucris quæ ex illis suis negotijs expositis percipere solet, accipere illas a campforibus per contractum cambij, sicque acceptas tradere illi Magnati, vel principi.

Querimus ergo hoc loco. Possit ne mercator hic recipere ab illo Magnate, vel Principe pretium aliquod, ratione illius mutui.

Et ratio dubitandi est: Nam cum Princeps non postulet ab illo nisi pecunias mutuatas, mercator etiam conferat illas tanquam mutuatas, si quidem a Principe illo recipiat, recipit profecto illud tanquam ex mutuo, quod est vsura. In oppositum est, quia in hoc casu mercator iste accipiens pecunias illas sub cambio soluit interesse, patiturque reuera damnum: mutuans vero vt vidimus quaestio. 78. potest a mutuuario, in cuius vtilitatem damnum aliquod patitur, iuste exigere, & recipere.

1 Solutio huius dubitationis facilis est iuxta ea quæ in illo loco modo citato diximus. Nam vel Mercator iste conferens Principi pecunias, quas ab alijs accipit per cambium, admonet illum, se accepisse illas per cambium & sub interesse, vel nihil horum explicat, sed Princeps existimat mutuo sibi illas exhiberi. Si priori modo, potest exigere ac recipere omne damnum, & interesse quod patitur, quin & stipendium, quod arbitrio prudentum censebitur iustum & debitum labori, & industriæ, quam adhibuit. Quod si nihil horum exprimat, non potest recipere aliquid a Principe ultra sortem, quia Princeps cum mutuum tantum postulauerit, prudenter iudicabit mutuo quoque pecuniam illam esse sibi collatam, eritque rationabiliter inuoluntarius, si interesse illud deinde ab ipso exigatur, quia si fuisset sibi indicatum, forsitan cum tali damno pecuniam illam non accepisset, sed aliunde & ab alijs per mutuum, vel alia via sibi commodiori illas quaesisset.

Illud quoque hic videamus oportet.

AN CAMPSUARIO EXISTENTE in mora solutionis, possit campfor exigere ab illo damnum emergens, vel lucrum sibi cessans ex tali mora?

QVÆSTIO hæc ex superius dictis satis constare potest: sed quia sparsim quæ ad illam pertinent dicta sunt, placet hoc loco illa in vnum colligere.

2 Obseruemus igitur, varijs modis contingere posse campsuarium esse in mora soluendi: Primo, quia cum accipiat Metinæ pecuniam soluendam in Flandria, nullam habet ibi pecuniam, vel creditum, aut correspondentem, qui pro eo soluat: Quod potest dupliciter contingere, vel campfore illud sciente & intelligente, vel campfore illud ignorante, imò existimante habere campsuarium illum sufficiens ibi creditum. Secundo modo potest esse in mora soluendi, eo quod quamuis habeat ibi verum creditum, & correspondentem, ille tamen non vult litteras ad se remissas admittere, nec soluere, vel non soluit in termino, & tempore debito, sed ita differt solutionem, vt vere sit in mora.

3 Sic prima conclusio. [Quando differtur solutio, & est in mora, quia campsuarius neq; pecuniam, neque creditum, aut correspondentem haberet in loco solutioni destinato, noueratq; illud campfor, aut saltem dubitabat, non potest exigere a campsuario damnum aliquod emergens vel lucrum sibi cessans, etiã si verè illud ex mora solutionis patiatur.]

Constat ex superius dictis. Et ratio est aperta, quia est cambium siccum & vsurarium, ex quo neque interesse aliquod, neque damnum vel lucrum cessans exigere licet. Secundo, quia sciens campsuariū neq; pecuniam habere, neque creditum, neq; faciendam esse ibi solutionem, eo ipso quo vult cum illo cambire, consentit in illam morā, & omnia damna illam subsequutura. Tertio, quia campfor, cum habeat suas pecunias cambijs expositas, a nullo negotio extraxit illas, vt traderet eas campsuario, & ita non habent locum in eo casu lucrum verè cessans, vel damnum emergens: Vnde campfores a nobilibus sub hoc titulo varia interesse exigentes, ac recipientes vsurariæ agunt, tenenturque ad illa omnia in integrum restituenda.

Secunda conclusio.

4 [Si Campfor bona fide conferat pecuniam Valentiz, credens campsuarium habere pecuniam, vel creditum Metinæ, deinde vero intelligat nullum ibi habere, si quidem nullum adhuc recipit interesse ex illo cambio, debet omnino contractum rescindere solumque capitale recuperare: Si vero quando illud intellexit, iam receperat interesse quod fuit iustum, maneatq; apud illum, vel factus est in eo ditior, tenetur illud restituere: Quod si iam consumpsit illud, neque in eo factus est victor, ad nullam tenetur restitutionem. Poterit tamen, si propterea quod pecuniam suam illi campsuario bona fide contulit, aliquod patiatur damnum, vel lucrum aliquod verè illi cesset, illud ab eo exigere.]

Hæc conclusio cum omnibus suis partibus constat satis ex superioribus.

Tertia conclusio.

[Si accipiens pecuniam Metinæ verum creditum, & correspondentem habeat in Flandria, quod intelligens campfor suam illi contulit pecuniam, quam aliter non contulisset, vicio autem illius, vel defectu correspondentis campsuarij non fiat solutio in termino, quia non admittit litteras, vel non vult illas soluere, aut differt solutionem, potest campfor tuta conscientia exigere in hoc casu a campsuario illo & interesse

re esse cambij, & omne damnum sibi emergens, vel lucrum sibi cessans ex nō facta solutione, vel illius mora.]

Patet, quia hoc cambium est reale, & verum, ac contractus iustus, quod autem correspondens cambiuarii non soluat, sicut debet, est per accidens ad iustitiam huius contractus, vnde debetur in eo cambiuarii interesse tanquam ex cambio vero & iusto, debetur etiam lucrum cessans, & damnum emergens ex morosa solutione, cum patiatur illam causa cambiuarii, iuxta regulam illam toties in hoc opere adductam: [Si tua culpa damnum datum est iure super his re satisfacere oportet.] Debetur autem in hoc casu correspondens cambiuarii, quidquid culpa eius cambiuarius persoluerit ultra iustum interesse illius cambij illi compensare, ex eadem regula, cum ipse fuerit in causa morosa vel infideli solutione, vt reciperet campfor illud damnum vel cessationem lucri, oportetque propterea cambiuarium satisfacere illa campfori.

Hæc conclusio intelligenda etiam est, quando campfor dans pecuniam Merinæ soluendam in Flandria credebat bona fide correspondens sui cambiuarii fideliter, & in termino soluturum: quia si nouerat, vel saltem prudenter dubitabat illum non soluturum in termino, nec fideliter, illudque sciens, vel suspicatus contulit suam pecuniam, eo ipso consensit in illam moram, & omnia damna quæ illam subsequi poterant, & ex consequenti nihil eorum potest exigere, vel recipere, quia nulla illi facta est iniuria. [Cum nullus patiatur iniustum volens.]

Sed dices, illi qui mutuatur rogatus a mutuuario, licet sciat mutuarium futurum in mora soluendi, potest exigere damnum emergens, vel lucrum sibi cessans ex tali mora, poterit ergo & iste campfor, esto sciat cambiuarium ipsum vel eius correspondens futurum in mora. Dico non esse eandem rationem vtriusque, quia mutuans patitur verè lucrum cessans, quando extrahit pecuniam suam a negotio cui illam habebat expositam: at campfor cambiando illam non extrahit a negotio, imò constituit illam in negotio quod solet exercere, & ita nullum illi verè cessat lucrum: Fateor tamen, casu quo existeret alius cambiuarius pecuniam illam actu petens per verum cambium, & soluendum fideliter in suo termino, rogatus tamen campfor ab hoc cui pecunias confert, in eius utilitatem vel gratiam non conferret illas alteri, licet prævideret illum futurum in mora, posset nihilominus lucrum sibi verè cessans exigere, quia in eo casu quamuis non extraxerit pecuniam suam a negotio, extraxit tamen eam a negotio cum illo alio, cum quo lucrum moraliter erat illi certum, extraxitque ab illo in huius alterius utilitatem vel gratiam. Ex quo sequitur, vt si in solo iure naturali starem, posset campfor in hoc casu conuenire cum cambiuario tempore contractus de lucro cessante: Est tamen illud constitutio Pij V. eo modo quo superius exposuimus, prohibitum.

Ultima conclusio.

[Quamuis correspondens cambiuarii existens in Flandria nolit soluere litteras ad ipsum destinatas, vel sit in mora, non potest propterea Factor campforis illas cum nouo interesse remittere Merinam ad Campforem: aut campfor ibi remissas, nec solutas a cambiuario, illas rursus mittere, ac recambire in Flandriam: & per huiusmodi circulos, & recambia augere subinde interesse illarum litterarum, cum graui damno & nocumento miseri cambiuarii.]

Hæc constat satis ex ijs quæ diximus art. 2. huius questionis agentes de recambijs,

De Proxenetis Campforum.

S V M M A R I V M.

1. Proxenetæ facilius excusari possunt ab iniquitate & culpa, quam ministri vsurariorum.
2. Proxenetæ interueniendo cambio, cuius iniquitatem ipsi norunt, tenentur ad restitutionem, tanquam cooperatores iniquitatis.
3. Proxenetæ possunt esse in bona fide, & propterea immunes a culpa.

TANDEM in fine huius disputationis de ministris campforum, maximè de proxenetis, quorum opera & interuentu cambia efficiuntur, nonnulla dicamus. Vbi quamuis de his similiter iudicandum sit, ac de ministris vsurariorum, de quibus diximus q. 78. art. 4. sunt tamen circa illos hæc priuatim obseruanda.

In primis facilius posse hos excusari ab iniquitate, & culpa, quam ministros vsurariorum: cum iniquitas vsurarij apertior multo sit quam iniustitia campforis.

Secundo huiusmodi ministros interuenientes cambio, cuius iniquitatem norunt, vel saltem suspicantur, teneri ad restitutionem, tanquam illius iniquitatis, & damni cooperatores: Vbi vero bona fide illi interueniunt, iudicantes cambium illud verum esse ac iustum, ita vt lateat eos omnino illius iniquitas, cum primum illam nouerunt, teneri ad restituendum quodcumque emolumentum, vel lucrum ex illo perceptum, in quo facti sunt ditiores. Quod si iam illud consumpserint, neque propter illud facti sunt in aliquo ditiores, ad nullam teneri restitutionem. Quia non tenentur ratione iniquæ acceptionis, cum bona fide iudicauerint cambium illud iustum, neque ullam in eo exercuerint ipsi iniquitatem, vel culpam: nec ratione rei acceptæ, cum neque apud illos maneat, neque in ea facti sint ditiores, iuxta ea quæ diximus tomo 1. q. 62. art. 6.

Dico tertio (quod certè admonet Soto) raro huiusmodi ministros posse habere bonam fidem, & esse immunes a culpa, & cooperationes cambij iniqui: quia norunt isti plurimum quæ cambia sint ficta, vel iniqua, & cum eorum interuentu fiant, ipsique componunt inter se campforem cum cambiuario, si quæ iniquitas in cambio interueniat, vix potest eos latere. Secundo, quia cum hoc genus negotij sit suspectum, & male sonans, tenentur ipsi diligenter nosce, quæ cambia iuste fiant, quæ inique, consulereque circa hoc peritos & timoratos. Vnde si hanc operam nauarunt, diligentiamque adhibuerunt, non latebit eos iniquitas, si quæ, cambio cui interueniunt, misceatur; si vero non curarunt hanc diligentiam adhibere, peritiamque huius artis habere, & quæ ad iustitiam huius contractus pertinent intelligere, campfor vero ita astute agit, vt iniquitas illius cambij nihilominus ministrum illum lateat, probabilitertque iudicet illud iuste, ac rectè celebrari.

Et hæc de tota hac Disputatione de Cambijs.

DISPUTATIO DE CONTRACTIBVS SOCIETATIS.

EXPLICATIS varijs cambiorum formis, & quę in illis obseruanda sunt, offerunt sese modo nonnulli alij contractus, quorum meminit hic D. Tho. de quibus in fine huius secundi tomī dicamus oportet. Ac de primis de contractu Societatis, De quo D. Thom. q. 78. art. 2. ad 5. Scholastici obiter in 4. dist. Conrad. de contract. q. 97. Caiet. in opusculo 17. respon. Respon. 11. & in comment. art. 2. huius quęst. & in summa verbo societas. Soto lib. 6. de iustit. q. 6. art. 1. & 2. Nauar. in Manuali, c. 17. num. 251. & seq. & in c. primum 14. q. 3. à num. 32. Couarr. lib. 3. variar. resol. c. 2. nu. 2. & 19. Siluester, & Summiltæ. in verbo Societas: Canonistæ in c. per vestras. de donat. inter virum, & uxorem. & Iuristæ in l. societatem. ff. pro socio, & iustit. tit. de societate. & multi recentiores in suis tractatibus eodem tit. Ex quibus omnibus hic ea proponemus, quę necessaria sunt, vt valeat Theologus, quę in hoc contractu (quatenus in vsu mercatorum est) iniuste sunt, iudicare, & ad debitam æquitatis & iustitię normam reducere.

ARTICVLVS I.

QVID SIT CONTRACTVS SOCIETATIS, & quot modis à mercatoribus exerceatur?

SUMMARIVM.

- 1 Contractus Societatis antiquissimus.
- 2 Contractus Societatis quid sit?
- 3 Societas varijs modis contrahitur. & diuiditur.
- 4 Societates de redditibus Regijs transeunt in heredes.

HIC contractus antiquissimus est adeo, vt credendus sit incepisse simul atq; ceperunt exerceri inter homines commēcia ipsa, & negotia ad captanda lucra accommodata. Experti enim homines mutuis auxilijs vtilius ac commodius illa fieri, ceperunt alij cum alijs conuenire ad idem genus negotij efficiendum, vel omnibus pecunias simul & operas in vnum conferentibus, vel alio pecunias, alio vero operam suam atque industriam.

2 Vnde societas definitur a Cicerone: [Duorum pluriumve conuentio cōtracta ob commodiorem vsum, & vberiore quęstum.] Cui definitioni fauent, quę de hoc contractu habentur in l. si non fuerit. §. plerumque: ff. pro socio. & l. neque prætermittendum. l. qui admittitur. l. societatem. eo. tit.

Reprehenditur quidem definitio hæc a nonnullis. Primo, quia contractus vsurarius conuentio quoque est ob commodiorem quęstum, non tamen est societas, sed iniquitas. 2. Quia in societate tam damno quam lucro oportet socios esse expositos, definitio autem ista solum respicit lucrum.

Sed hæc leuiora sunt, quam vt propter ea à definitione illa Ciceronis ab omnibus recepta recedamus. Ad primum enim dico, vsuram esse quidem conuentionem, sed in vsum tantum & quęstum vsurarij, in damnum vero mutuo accipientis pecuniam ab illo: Societas vero de qua hic agimus initur in commodum omnium, qui in eam conueniunt. Sic enim definitio proposita accipienda est: quod satis significatur, cum dicitur cōuentio duorum vel plurium con-

tracta ad quęstum. 1. cōtracta ad commune lucrum. Ad secundum respondeo, vtrumq; celebrantem hūc contractum damno expositum esse debere, ceterum quia in omni actu humano potissimè respicitur finis, neq; socij hunc contractum ineunt, vt ex eo damnū recipiant, sed lucrum, propterea merito definiri conuentionem contractam ob commodiorem vsum.

His omittis singulas iam propositę definitionis partes expendamus: Dicitur imprimis conuentio contracta, tum, quia vox ista velut genus quoddam est omnibus contractibus, commune, tum etiam quia exercetur, perficiturq; hic contractus, vel solo mutuo cōtrahentium consensu exterius expresso, & explicato. ff. pro socio. l. qui admittitur. ita vt neque traditione aliqua, neq; scriptura indigeat, vt censetur completus & perfectus, nisi contrahentes aliter inter se priuatim conuenient. Potestq; celebrari non solum inter præsentēs, verum etiam inter absentes, sicut venditio & similes contractus, vt constat ex §. vnico. instit. de obligationib. ex consen. & ex l. 4. ff. pro socio. Consistitq; propria vis, & ratio huius contractus in conuentione illa, qua socij constituunt inter se aliquid singuli contribuere ad commune lucrum, vel vsum: contributio vero eorum quę singuli conferunt, siue sint pecunię, siue animalia, siue industrię, & operę, ac eorū administratio & negotiatio, & lucri tandem diuisio, ac distributio, velut effectus quidā seu actiones consequentes societate sunt, quibus huiusmodi contractus executioni mandatur.

Dicitur etiam conuentio contracta, quę vox idem est quod contractus, vt eos solum societatem inter se inire posse intelligatur, qui nullo iure contractus exercere prohibentur, vt optime Siluest. verb. peculium 2. q. 2.

Dicitur secundo contracta ad commune lucrum, quia ad rationem verę societatis sat est, vt sit communio in lucro, ex negotio quod suscipitur recipiendo, neque exigitur vt fiat communio in capitali, licet possit quoque fieri in vtroque, vt in progressu huius disputationis videbimus.

Dicitur etiam ad commune lucrum vel quęstum contracta, quia si vnus alteri tradat. V. g. animalia ad custodiam, vel fundum quem colat, ita vt totum integrumq; lucrum sit tradentis res illas, alter vero solū recipiat suorū laborum, & operum stipendium,

non

non exercetur tunc societas, sed locatio, qua hic suas operas, & industriam alteri locat sub illo stipendio: & conducto, qua illorum animalium, vel fundi dominus operas illas, & industriam ab illo sibi conduxit. Similiter si quis oves aut capras alterius accipiat, ut illarum fructu, sicut mirum, & caseos per aliquot menses, sibi recipiat, certum aliquod pretium, & stipendium pro illis fructibus redditurus, non est contractus societatis, sed locationis etiam: Perinde ac cum agricola hæreditatem alterius recipit, ut fructus illius per aliquod tempus sub certo pretio habeat. Parumque refert, reddatur ne stipendium illud, vel pretium in pecunia, ut dicatur locatio, vel conductio, aut in aliqua parte fructuum, vel re illi pretio æquivalenti, ut dicatur contractus innominatus. Quacunque enim ratione pretium illud, & valor fructuum illorum reddatur, cum in his pecuniæ vicem habeat quidquid pecunia æstimatur, ad locationem, siue conductionem huiusmodi contractus reducendi sunt, ac censendi pertinere.

QUOTPLEX SIT SOCIETAS, ET quot modis exerceatur?

3 Varijs modis contrahi societatem tam ipse rerum usus, quam iura ostendunt, unde variæ proponuntur a DD. illius diuisiones.

Diuiditur imprimis in quandam societatem maxime communem & late patentem, quæ dicitur omnium bonorum, quacunque ratione, & via, siue titulo ad aliquem sociorum illa perveniant. Aliam quæ dicitur generalis omnis quæstus, & lucri, & eorum omnium quæ aliquo titulo oneroso alicui ex socijs contingunt. Et tertiam quæ dicitur certæ rei, quæ contrahitur ad aliqua peculiaria, veluti ad aliquam peculiarem negotiationem.

Rursum quæ contrahitur ad aliquod peculiare negotium, varijs quoque modis exerceri solet, sed potissime his tribus. Primo, unoquoque sociorum pecuniam aliquam, seu mercem tanquam sortem, & capitale conferente cum alijs; tum etiam industriam, & operas, quæ ad illud genus negotij exiguntur per se ipsum, vel suos famulos, & ministros, ac expensas quæ in illo fiunt contribuentem, siue per æquales partes singuli eorum tam in sorte, quam in operibus, & expensis contribuant, siue per inæquales, sicut accidit, cum plures mercatores diuites, vel plures artifices in idem negotium conveniunt. Secundo, quando unus sociorum pecuniam, & sortem tantum apponit, alter vero solam omnemque industriam: Veluti cum nobilibus aut diuibus, qui nullam habet in gerendis negotijs periciam, vel usum, suam mercatori exhibet pecuniam, qua negotium aliquod utriusque utile exerceat, mercator vero ille cum pecunijs careat, nullas apponit, sed suam tantum, qua plurimum valet, exhibet industriam. Tertio, quando alter sociorum solas apponit pecunias, alter vero pecunias simul & industriam: pecunias inquam vel totidem, vel plures, aut pauciores, ut cum nobilibus mercatori diuiditi suas confert pecunias, ex quibus una cum suis mercator ille negotium aliquod utriusque utile efficiat.

Diuiditur tertio societas a Iurisperitis ratione temporis, ita ut quædam sit ad certum tempus constituta, ut annum, vel biennium; de qua in l. i. ff. pro socio. Alia vero sit ad incertum & indeterminatum tempus, quæ dicitur ad vitam, appellatur quæ sic contracta perpetua ut in lege modo citata est videre, cuius verba sunt. [Societas coiri potest, vel in perpetuum, id est dum viuunt, vel ad tempus, vel ex tempore, vel sub conditione.] In l. autem nullam, ff. pro socio. traditur nullam societatem posse iniri in perpetuum, id est ita ut non solum viventibus socijs, verum etiam illis defunctis debeat permanere, & constare: Idem habet

Tomus Secundus.

betur in nemo. la. 1. & l. adeo. & l. verum. §. in hæredem. eo. tit. iuxta quas non solum societas non transit ad hæredes, verum etiam pactum, ut ad eos transeat, est nullum. Rationem duplicem reddunt Iurisconsulti, Prior est, quia ex tali societate inducere: ut quædam species seruitutis, ne quilibet sociorum posset liberè uti sua persona, & suis bonis, neque de illis liberè in testamento disponere: quod aperte repugnat & rectè rationi, & his quæ habentur in l. Titio centum. §. Titio centum. el. 2. ff. de condi. & demonstrat. Cui consonat lex Castellæ. Part. 5. tit. 10. l. 1. ubi habetur. [Ius societatis non transit in hæredes, neque obligare illos, etiam si contrahatur pro hæredibus.] Altera est, quia ut habetur in illa l. adeo. & instit. de societate. §. soluitur. In societate industria personæ eligitur, ignoratur autem qualis sit futura persona hæredis.

4 Excipiuntur ab hac doctrina societates de redditibus Regijs, vel Reipub. quia huiusmodi societates censentur etiam transire ad hæredes, si pro illis quoque constituantur celebrenturque contractus. Aliæ vero quæ cum priuatis instituuntur, non transeunt (ut dictum est) ad hæredes, nisi socius in suo testamento obliget hæredem suum ad permanendum in ea, donec illa finiatur: Vel hæres socij defuncti cum alijs socijs conveniant, ut continuetur societas, censetur quæ tunc quasi de nouo cum illo inita, & valida, ut habetur l. planè si ij. ff. pro socio. Imò iuxta communem Iurisperitorum sententiam sufficit ad id tacitus consensus, qualis censetur, si societas continuaretur cum eodè capitali in eodem genere negotiationis, neque hærede defuncti, neque alijs socijs contradicentibus. Aliter hæres ad illam non tenetur: sed possunt hæredes sociorum cum primum hæreditatem aggreduuntur, bona eorum quibus succedunt ab hæredibus aliorum, vel ab ipsis socijs, si superstites fuerint, exigere; Quod omnia ferè iura, tam communia quam priuata singularum Prouinciarum, & recta ratio postulant apertissime.

Diuiditur denum in societatem puram, & impuram seu mistam; Puram vocant, cui nullus alius contractui inter socios ipsos permiscetur, impuram vero cui aliquis alius, ut assicurationis, aut venditionis, vel similis permiscetur: Etenim (ut in sequentibus docebitur) huic contractui societatis, aliquem alium permisceri non repugnat: Huiusmodi ergo societatem appellant impuram, non quasi iniustam & iniquam, sed eo quod aliquis alius contractus illi permiscetur.

De his duabus posterioribus societatis diuisionibus nihil præter ea quæ hic posita sunt dicere instituo, cum earum æquitas, vel iniquitas, ex his quæ circa alias societates in prima, & secunda diuisione propositas dicemus, sumenda sit. Iam igitur ad illas explicandas, & quid in singulis obseruandum sit, ut rectè ac iuste exerceantur, sermonem conuertamus.

ARTICVLVS II.

QUA RATIONE EXERCEATUR societas, quæ dicitur omnium bonorum.

Et quæ dicitur generalis quæstus & lucri.

SUMMARIUM.

- 1 Societas triplex.
- 2 Societas omnium bonorum quomodo fiat.
- 3 Stipendia quæ dicuntur salaria, quæ castrensia quoque censentur, vel quasi distribuenda esse inter socios.

H h h 3 4 In

- 4 In societate omnium bonorum transfertur dominium bonorum tam acquisitorum, quam acquirendorum.
- 5 In societate quæ damna debent omnibus socijs esse communia.
- 6 Societas omnium bonorum contrahitur non solum verbis expresse, verum etiam tacite actibus.
- 7 Regula obseruanda in contrahenda societate.
- 8 Societas omnium bonorum inter fratres.
- 9 Societas omnium bonorum inter virum, & uxorem.
- 10 Societas generalis omnis questus & lucri.
- 11 Societas hæc contrahitur duobus modis.
- 12 Societas non versatur circa negotia certa, & definita.
- 13 In contrahenda societate possunt aliqua pacta apponi.

I VXTA primam diuisionem, earum quas præced. ar. proposuimus, triplex est societas: Quædam latissime patens, quæ dicitur omnium bonorum, Alia generalis quidem omnis questus & lucri, ad alia tamen minime se extendens. Tertia peculiaris alicuius certæ rei, vel negotij. Ex Theologis, in his explicandis quidam de hac tantum tertia diserunt, quæ ad duas priores spectant Iurisperitis relinquentes omnino: alij maximè quidam recentiores, ita in duabus prioribus explicandis abundant, vt iurisperitis potius agere, vel seiplos tales ostentare censendi sint quam Theologos: nos ne quid intactum prætermittamus, de duabus etiam prioribus pro instituti nostri ratione nonnulla hoc ar. afferemus: quæ scilicet oportet Theologo etiam perspecta esse: de tertia in sequentibus sicut Theologum decet abunde disputari.

Circa primum igitur societatis genus, quæ dicitur omnium bonorum, tria hic explicanda occurrunt. Primo, quæ bona per huiusmodi societatem fiant omnibus socijs communia. Secundo, quæ damna. Tertio, qua ratione illa contrahatur. Quas vero conditiones seu leges obseruare in ea oporteat, vt iuste exerceatur, nõ est hic peculiariter explicandum, cum in omni societate vt iustè fiat, seruandæ sint tres illæ quas inferius proponemus. art. 3. agentes de tertia illa societate, quæ peculiaris est alicuius certæ rei, vel negotij.

- 2 In hac igitur societate omnium bonorum, quod ad primum caput expectat, efficiuntur communia omnibus socijs in illam coeuntibus omnia bona, quacunque via, & ratione honesta, & iusta illis contingant, tam præsentia, quam futura, siue proprio labore illa acquisita fuerint, siue per mercaturam & negotiationem, siue legato, aut hereditario iure vel donatione, quin & illa quæ ex aliquo damno, vel iniuria accepta tam in propria persona, quam in persona suorum fuerint ipsis in illius damni satisfactionem, & compensationem siue priuatim, siue interueniente iudicis sententia, & condemnatione, collata, Demum & quæ castrensia, vel quasi castrensia dicuntur. quæ omnia cum iustis legibus sancita sint, in foro etiam animæ debent pariter obseruari. Nam stipendia quæ conferuntur militibus, quæ bona castrensia sunt, similiter huiusmodi societatem cum alijs inierint, esse inter omnes socios illos diuidenda, sancitum est. l. Qui stipendia. C. de procuratoribus. Stipendia quæ dicuntur salaria, quæ castrensia quoque censentur, vel quasi, similiter esse distribuenda inter socios habetur l. cum duobus. §. idem. Papinianus. ff. pro socio. vbi definitur etiam, quæ de acquisitis ex iniuria vel damno accepto diximus. §. Socii.

Dixi quacunque ratione, & via iusta bona alicui ex socijs contingant, nam quæ iniuste, & iniquè aliquis ex socijs compararet, sicut verè non pertinent ad eum, qui iniuste illa acquisiuit, neque est effectus verus illorum dominus, ita neque ad illam societatem pertinent, neque ad alios socios, vt definitur & optime in illa l. cum duobus. modo citata.

- 4 Obseruandum autem hoc loco est, docere Iurisconsultos societatem hanc, quam omnium bonorum dicimus transferre dominium in bonis acquisitis, & acquirendis: De acquisitis enim videntur aperte illud docere. l. 1. ver. si ficum. & l. 2. ff. pro socio, & ibi glo. Bart. de acquirendis vero habet illud peculiaris lex Castellæ. Partit. 5. tit. 28. l. 47. et si ex iure communi aliter videatur dispositum. Theologos vero (vt inferius videbimus ar. 3. agentes de tertia societatis specie) oppositum docere, affirmantes per societatem non transferri dominium, quia aliter non esset societas, sed mutuum vsurarium. Quæ tamen rectè conciliare possumus: Societas namque (vt iam ex dictis constat) aut est omnium bonorum, aut alicuius tantum negotij suscepti: Rursum quæ fit omnium bonorum, aut initur omnium bonorum tam præsentium quam futurorum, vt communiter accidit, in ea quæ propriè & simpliciter ac absolute est omnium bonorum, aut futurorum tantum post contractam societatem, qua ratione solet contrahi inter virum & uxorem in regnis Castellæ, & Lusitanæ, & in ea parte nostri Regni Valentini quæ dicitur Orcellenfis, vbi, bona propria quæ habent vir, & uxor quo tempore contrahunt matrimonium, vnius cuiusque eorum manent propria, & recipiuntur similiter ab hæreditatibus eorum seorsum soluto matrimonio: Quæ vero ab illis post contractum matrimonium acquiruntur, ea censentur vtrique communia, & diuidenda, in ea igitur societate, quæ ad negocium aliquod contrahitur, quam velut tertium genus societatis consuetuimus, non transfertur dominium in sortem & capitale, quod ab aliquo socio apponitur, licet transferatur in lucrum: aliter enim non esset societas, sed mutuum profecto vsurarium, & de ea loquuntur DD. Theologi, & Diu. Tho. in hac 22. q. 78. artic. 2. ad 5. Similiter ex communi vsu, & consuetudine contrahentium in bona propria tam viri, quam dotis vxoris, quæ tempore contrahendi matrimonium vnicuique eorum propria sunt, non transfertur dominium, quæ de causa soluto matrimonio vnicuique restituntur integra, quæ fuerant antea cuique propria: in acquirenda vero transfertur dominium, cum sint inter eos vt veros illorum dominos necessario diuidenda. In societate vero primi generis, quæ est omnium in vniuersum bonorum, de qua præsentia ar. agimus, transfertur dominium omnium bonorum inter ipsos socios, tam præsentium, quæ tempore contractus vniuersumque eorum habet, quam futurorum, & aduenientium singulis post contractam societatem. Et de his loquuntur Iurisperiti, cum docent per societatem omnium bonorum transferri dominium tam præsentium quam futurorum: Sed quæres:

AN IVSTE CONTRAHATUR SOCIETAS omnium bonorum inter eos quorum bona tempore contractus sunt reuera inæqualia?

POSS ET quidem alicui videri huiusmodi societatem non esse omni ex parte iustam; propter inæqualitatem quæ existit inter bona, quæ actu habent contrahentes huiusmodi societatem, tempore contractus.

Sed nihilominus non obstante tali inæqualitate bonorum,

bonorum, cum cætera quæ inferius dicemus in hac societate seruentur, iuste potest contrahi, & iniuri. Primo, quia industria eius qui pauciora habet bona, compensari potest maiori abundantia bonorum quæ alius habet. Secundo, quia euenire potest in futurum, ut socio pauciora habenti tempore contractus plura deinde sua industria vel casu aliquo contingant quam alijs. Tertio, quia aliquo alio titulo potest compensari quod habet alius amplius in bonis, nimirum, ex nobilitate, pulchritudine, vel simili qualitate, quæ frequenter minus habentem iungunt matrimonio cum ditiori. Quarto, quia etsi bona in principio contractus sint inæqualia obligatio tamen quam omnes suscipiunt cõserendi in illam societate omnia bona in futurum sibi accessura, est æqualis. Demum quia liberum est socio plus habenti, titulo liberæ donationis alium minus habentem in eam societatem admittere. Quæ omnia habentur l. 3. §. cum specialiter. l. si fratres. §. idem Pomponius. & l. societatem vniuersum. ff. Pro socio. & Institut. de societate in principio.

5 Quod ad secundum caput pertinet, quæ scilicet damna debeant omnibus socijs huiusmodi societatem omnium bonorum suscipientibus esse communia? Conueniunt omnes in hac parte, tam Theologi quæ Iurisperiti, quod certe recta ratio, & æquitas suo iure postulat, ut sicut omnia bona quæ post contractam societatem, vndeunque, & quocunque titulo, & via iusta, & honesta aduenerint, efficiuntur in hoc genere societatis omnibus communia, ita quoque omnes expensæ, & damna, quæ post illam contractam alicui ex socijs sine vera & propria illius culpa contigerint, omnibus similiter sint quoque communia: cum in his par & æqua debeat esse ratio expensarum, & damni quæ utilitatis & cõmodi. Est namque huiusmodi societas cõtractus reciprocus, ut dicunt & vicissitudinarius in similem, & parem fauorem ac utilitatẽ omnium illum contrahentium, quod certe non haberent, si cõmoda singulis aduenientia deberent omnibus esse communia, damna vero quæ singulis sine culpa eorum contingerent, non essent omnibus similiter communia: Ita habetur l. si societatem vniuersarum fortunarum. & in l. si quis societatem contraxerit. ff. pro socio.

Dixi autem, sine vera & propria illius culpa: quia si quis ex socijs damnetur iuste pro aliqua vera culpa, & maleficio, ut dicunt, quod vere commisit, damnum illud quod ea ratione patietur, non debet effici alijs commune, sed ille tantum ac merito debet illud subire, cuius culpa accidit, nisi maleficio illud, & culpam pro communi omnium sociorum utilitate, & ipsis illud scientibus ac consentientibus, commisisset: tunc enim, sicut maleficio illud, & culpa omnibus communis censenda est, ita quoque damnum quod per sententiam iudicis, vel alia quacunque ratione illam sequitur, debet etiam esse commune: iuxta illud B. Paul. Rom. 1. [Digni sunt morte, non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.] Vnde ortum est proloquium illud seu regula iuris; [Facientes, & consentientes pari pœna puniuntur.]

Diximus etiam teneri socium ad subeundum damnum, & pœnam, quæ illi iuste imponitur pro aliqua vera culpa, quia si iniuste, & sine vera culpa damnatur, tunc damnum illud oporteret omnibus socijs esse commune, perinde ac si casu aliquo & fortuito accidisset.

Similiter, si quis sociorum teneretur comparare in iudicio, suaque negligentia, & culpa non comparuit, propter quod sequitur est, ut damnetur tale damnum non debet esse commune cæteris, sed illius tantum, cuius culpa, & negligentia accidit. Quæ omnia habentur aperte. l. si fratres. (quæ alias inci-

pit. Papinianus) §. vltimo. ff. pro socio.

Sunt etiam hæc plurimum obseruanda circa societatem, quam diximus in aliquibus regnis contrahi per matrimonium inter virum, & vxorem. Quia damna, quæ post cõtractum matrimonium propria ac peculiari, & vera culpa alterius coniugis aduenerint, ut ex delicto propter quod damnatur, aut ad quod refarciendum aliquid infumitur, non sunt vtri que communia, sed ille solus debet ea subire, cuius culpa illa acciderint. Idem iudicandum est de his, quæ alter eorum turpiter, & male consumpserit, ut de his, quæ vir cum meretricibus, vel vxor cum adultero insumpserit, vel quæ aliquis eorum contra voluntatem alterius coniugis consumpserit in donationibus, alijsve rebus quæ a debita, & permessa vnicuique illorum bonorum communium administratione sunt aliena. Hæc omnia & similia damna tenetur coniux, cuius culpa illa acciderint, in suam partem assumere, neque vlla ratione alteri coniugi tribuere.

Quod ad tertium caput pertinet. Qua scilicet ratione huiusmodi societas omnium bonorum contrahatur? Conueniunt omnes, contrahi quidem illam, expresse, per pactum scilicet, & conventionem verbo vel scripto expressam inter aliquos constitutur.

Sed an possit tacite contrahi per actus in huiusmodi societate fieri solitos, non omnes conueniunt, ut docet Silu. verb. peculium. secundo quæst. 5. Sunt enim qui affirmant omnium bonorum in vniuersum societatem nunquam contrahi nisi expresse inter socios illud conueniant. Ita enim videtur sentire glossa in l. coiri. ff. pro socio. in verbo; [distinctum,] quam vocem ita explicat, ut sit idem quod [expresse dictum,] Cui etiam videtur fauere. l. 3. eodem tit. §. cum specialiter. Alijs oppositum placet, non solum verbis & pacto expresse illam contrahi, verum etiam actibus in tali societate fieri solitis.

Siluester eo loco, posito prius iuxta Bart. in l. titium. ff. de adminic. & peric. tutorum. in §. altero. inter fratres maiores negociantes, & luca communnicantes contrahi tacitam societatem, propositas sententias sic conciliat. Ut præcipue ac potissimè contrahatur societas omnium bonorum verbis, expresseque pacto, & conventionem secundario vero effectibus: In quam sententiam ducitur potissime Siluest. autoritate Bart. loco citato, comendans regulam quam circa hæc ibi Bart. assert.

Est autem huiusmodi. [Cum actus nostri voluntarij non extendantur vltra, ea, quæ geruntur, si ex actibus gestis appareat expresse contractam esse societatem omnium bonorum, id sufficit, ut omnium bonorum esse societas illa censeatur, alias, nisi verbis exprimat, non intelligitur contracta societas omnium bonorum, nisi eorum tantum quæ acta gesta repræsentant.] Hanc regulam ut optimam, & recte rationi maxime consonam plerique amplectuntur.

6 Dicamus igitur contrahi societatem omnium bonorum non solum verbis, & expresse, verum etiam tacite, actibus scilicet, quibus solent communiter socij omnium bonorum talem societatem inter se exercere. Si quidem priori modo, expresse nimirum contrahatur, talis ac tanta erit societas, quam tam inter se obseruare velle pacto illo & conventionem inter ipsos expresse constituerunt. Quod si tacite, talis similiter ac tam vniuersalis iudicanda erit, qualis & quanta ex actibus ipsis prudentum ac peritorum iudicio colligetur. Vnde, si qui omnia sua bona inter se in vniuersum communia habere consueverunt, ita ut quidquid vnicuique eorum adueniat, siue id lucro, siue sua industria, siue legato, siue hæreditate, vel donatione, aut alio quocunque titulo tam oueroso quam lucratiuo illi aduenerit, id omne in communem cumulum adducat, alijs-

alijsque communicer, & similiter ex communi illo cumulo, in quem omnia ab omnibus quacunq; via acquisita conferuntur, fiant omnes sumptus singulis necessarij, omniumque debita, & damna soluantur, tunc per huiusmodi actus ita communes perspicuum est cuiusvis prudentis iudicio, inter huiusmodi socios contractam esse reuera, quamuis nihil verbis expresserint, omnium in vniuersum bonorum societatem. Quod si ea tantum inter se communicent, & in vnum cumulum conferant, quæ ex aliquo peculiari negotio adueniunt, neque in alijs sumptibus expensis, & damnis communicent, quam in his, quæ occasione illius negocij sese offerunt, tunc societas eorum circa illud tantum negotium censenda est fuisse contracta; cum actus, quos isti socij gerunt, illud tantum negotium respiciant.

7 Debet ergo seruari in his illa Regula. Vt quotiescunque inter socios nullum interuenit pactum expressum, tanta inter eos præcisè censatur contracta esse societas, quanta ex actibus ipsis prudenter colligitur, & nõ maior. Cõueniunt in hac parte cum Theologis plerique Iurisperiti, vt Siluest. loco cit. Angel. eod. verb. Peculium. num. 27. Barto. & Bald. l. si patruus. C. communia vtriusque iudic. idem Barth. in illa iam citata. l. Titium. §. Altero. ff. de administra. tutor. Bal. in additionibus ad tractatum Bart. de duobus fratribus.

Afferunt hic nonnulli recentiores multa & varia ad societatem omnium bonorum, quã inter se fratres, & coniuges habent, spectantia ad Iuristas potius quã ad Theologos, vt paulo ante dicebam agentes, nobis pro instituti nostri ratione hæc pauca sufficiunt.

8 Imprimis quod pertinet ad societatem omnium bonorum inter fratres: Quando fratres (vt sæpe accidit) bona parentum defunctorum, ac lucra, & proventus omnes hæreditatem illam concernentes indiuisos, & admodum societatis habent, ex illis communem victum communesque sumptus facientes, quia sic illis tunc expedit, vel alia de causa, seruanda est regula illa proposita: Vt tantum censatur extendi societas illa, quantum inter ipsos fuerit expresse conuentum, & deductum, vel quantum ex mutua bonorum & lucrorum ac damnorum & expensarum inter se communicatione prudenter colligitur. Communiter tamen ea tantum bona solent fratres (vbi nihil expriment) habere inter se communia, quæ ad ipsorum hæreditatem, vel negotia & lucra hæreditatem illam concomitantia pertinent. Quod vbi ita habet, siquid alicui eorum aliunde aduenerit, quod ad hæreditatem illam omnibus communem non spectet, sed donatione, vel iure hæreditario, vel sua industria, aut alio quocunque titulo ad illum peculiariter pertineat, id omne illius tantum erit, vt habetur in l. si fratres. in princip. ff. pro socio. Sumptus vero ordinarios, ac competentes faciet vnusquisque eorum de comunibus bonis illius hæreditatis, & societatis. Quod si in bonis illius hæreditatis in æquales habeant portiones, quandiu conueniunt vt illa bona indiuisa permaneant & ab omnibus pariter ad ministrentur, de illis vt communibus viuent. Diuidentur vero, quando finietur illa societas, iuxta portiones & partes quas vnusquisque eorum in illa hæreditate habebat, nisi aliter fuerit inter eos conuentum.

Dixi vt ab omnibus administrentur, quia si aliquis fratrum tutor & curator constituetur aliorum, qui administret omnia illorum bona, quæ oporteret inane indiuisa, tunc non esset proprie inter illos fratres societas, sed hæreditas tantum indiuisa.

9 Iam quod ad societatem omnium bonorum inter virum & uxorem pertinet, si quidem illa fiat omnium in vniuersum bonorum, & presentium, & futurorum, omnia erunt inter eos vel eorum hæredes ex æquo diuidenda, quod si fiat, vt communiter fit, su-

tororum tantum, & eorum quæ post contractum matrimonium aduenerint, hæc solum erunt diuidenda; manebunt vero cuique integra & illæsa, quæ tempore contrahendi matrimonium erant vniciuque illorum propria: vbi vero nihil fuerit inter eos expresse conuentum, standum erit consuetudini patriæ, De qua & similibus consulendi sunt Iurisperiti.

DE SOCIETATE SECUNDÆ SPECIEI. Quæ dicitur omnis quæstus, & lucri.

10 **A**LTERA societas est, quæ dicitur generalis omnis quæstus & lucri simpliciter & absolute, De qua in l. si adiciatur. ff. pro socio.

In hac efficiuntur communia omnia: lucra, quæ solertia & industria singulorum in illam societatem conuenientium acquiruntur, in quocunque genere mercaturæ & negotij lucra illa habeantur, & similiter redduntur communes omnes expensæ, & damna, quæ ex societate illa tanquam ex proxima causa oriuntur. Quæ vero aliunde proneniunt tã bona, quam damna, non sunt communia, vt bona quæ contingunt alicui ex socijs ex officijs vel meritis personæ, veluti quæ donatione, hæreditate, legato, vel aliquo alio titulo a societate illa diuerso alicui contingunt, non efficiuntur alijs communia: parique ratione nec damna, vel debita, quæ contraxerit aliquis eorum aliqua via a societate illa diuersa & aliena.

11 Conueniunt autem huic societati hæc. Primo vt contrahatur sicut & proxime præcedens duobus modis, vel expresso sociorum pacto & conuentione, vel tacite ex actibus gestis. Etenim si absolute contrahant aliqui societatem, ita vt neque expriment illam esse omnium bonorum, neque etiam designent res aliquas certa & determinata negotia in quibus sint socij, censenda est societas illa generalis, non quidem omnium in vniuersum bonorum, sed omnium quæ acquisierint sua solertia & industria, in omnibus negotijs quæ exercerint, ac vt dicunt omnium quæ acquisierint titulo aliquo oneroso: Quæ aliter alicui ex socijs contigerint vt quæ ante initã illã societate, vel illa contracta alia via, & titulo longe diuerso, ad societatem huiusmodi minime pertineat etiam si societas illa occasionem illud ad id præbuerit. Vt si occasione alicuius negocij ad illam societatem pertinentis quis ad aliquem ex socijs bene afficiatur, ac illum heredem constituat, vel legatum aliquod ei conferat, non sunt censenda hæc ad societatem illam pertinere.

12 Conuenit illi secundo quod ex præcedenti sequitur, vt actus & negotia, circa quæ illa versatur nõ sint certa, ac definita, sed in vniuersum omnia quacunq; a singulis in societatem illam cocuntibus exercantur e quibus lucrum aliquod quæstumque reperent: Quia si non respiciat societas indistincte, & in vniuersum omnia negotia ab omnibus socijs suscipienda & gerenda durante illa societate, sed aliqua tantum peculiaris, & cetera, non pertinebit talis societas ad hanc secundam speciem, quæ dicitur generalis omnis quæstus & lucri, sed ad tertiam, quæ dicitur certæ rei & peculiaris negociationis, de qua statim dicemus. Conuenit illi tertio vt contrahatur etiam iuste, quamuis non sint paria & equalia, quæ singuli socij acquirunt, & lucrantur, vt obseruant Iurisperiti in l. si socius pro filia. ff. pro socio. Est autem non obstante tali inequalitate iusta & honesta huiusmodi societas, propter easdem rationes, quibus diximus in hoc articulo societatem omnium in vniuersum bonorum iustam esse, quamuis ex socijs alij plura, alij pauca ciora habeant bona.

Deniq; possunt quoq; in contrahenda huiusmodi societate aliqua pacta apponi, quibus illa amplietur, aut

aut restringatur: veluti si apponeretur hoc pactum; vt si quid per testamentum vel legatum alicui ex socijs durante societate adueniret, efficeretur illud commune, esset illud obseruandū. Et omne similiter pactum, quod communi sociorum consensu adderetur, modo illud bonis moribus & dispositioni iuris non repugnet, neque reddat deteriorem partem alterius socij arbitrio boni viri, obseruandum est. Vbi illud admonet & recte Tabien. vsura tertio. num. 2. Vt si fiat pactum de lucro, nihil exprimendo de damno, intelligatur, nihilominus similiter de damno Instit. pro socio. §. illud. Sed de his copiosius inferius.

ARTICVLVS III

AN SOCIETAS CERTAE REI,
& quæ circa peculiaria negocia versatur,
sit contractus iustus?

S V M M A R I V M.

- 1 Societas certa rei quomodo contrahatur.
- 2 Conditiones potissima seruandæ in contractu huius societatis.
- 3 Societatem contrahentes cum pauperibus, & non seruantes æqualitatem in distributione, lucri reprehendendi sunt.

TERTIA societas est quæ dicitur certe rei, quæ communiter ac potissime contrahitur, quando conueniunt aliqui in aliquod certum genus negotij ad commune quæstum, & lucrum, ita vt vel omnes æqualiter pecuniam aliquam apponant, & operas simul ac expensas: Vel aliqui pecuniam solam, alij vero suas operas & industriam: Vel demum aliqui maiorem quidem pecuniam quam alij, sed pauciores operas, & industriam. De hac tertia societatis specie potissime a Theologis disputatur.

Vbi priusquam ad varias ac difficiles controouersias, quæ circa illam sese offeruntur accedamus, operæpretium erit explicare conditiones quas in ea communiter Doctores exigunt, vt ritè, ac rectè fiat, & quam iustus sit illis obseruatis huiusmodi contractus.

Siluest. societas primo. q. 1. Caietan. in sua summa, & in cõmento. 22. q. 78. arc. 2. ad 5. Nauarr. in suo Manua. c. 17. nu. 251. Tabien. vsura tertio. nu. 2. & omnes communiter DD. tam Theologi quam Iurisperiti docent tres potissime in hoc contractu seruandas esse conditiones.

- 2 Prima, vt sit de re ac negotio licito, & honesto, nam quæ de re turpi vel iniqua contrahitur, conuenio potius fatanica dicenda est, quam humana, vel ciuilibus societas, Huiusmodi est quam Spiritus sanctus. Prouerb. 1. refert iniquos inter se inire dicentes. [Sortem mitte nobiscum, marsupium sit vnum omnium nostrum.] Et de qua Isaia. 1. reprehenduntur Magistratus Israelitici. [Principes tui infideles socij furum.] Ad hanc propterea conditionem pertinent hæc duo; primo, vt societas huius tertiæ speciei, & de qua hic agimus, exerceatur circa aliquam artem vel negotium, quod natum sit ferre lucrum: aliter si ex pecunia alicui tradita nulli autem arti vel negotio exposita lucrum vellet sibi prouenire, qui eam tradidit, esset profecto vsura, tum quia nulli arti vel negotio exposita nullum subiret periculum, cum sit de intrinseca ratione huius contractus tam periculo damni, quam felici sorti lucrandi pecuniam exponere, tum etiam quia pecunia sic tradita perinde se habet ac mutuata recipienda, deinde cum aliquo lu-

cro: Vnde damnandi sunt de vsura, qui pecunias suas amicis omnis negotij imperitis ea lege tradunt, vt post aliquod tempus easdem restituat cum eo lucro; quod probabiliter tulissent negotiationi expositæ. Pertinet secundo, vt ars & negotiatio circa quam contrahitur, honesta sit, & licita, a deo vt si de re aliqua turpi ineatur ipso iure censeatur nulla. nec permitendum. ff. pro socio. cui consonant cap. Per vestras. de donatione inter virum & vxorem. Et lex 2. tit. 10. part. 5. Quare inita quacunque societate, etiam si omnium in vniuersum bonorum illa sit, si quis sociorum iniquo titulo aliquod acquirat, non redditur illud commune, neque ad illam societatem potest pertinere. Sed hac lege, vt si is qui illud inique acquisiuit sua sponte in societatem illud conferat, nequeat illud repetere, sed debeat aliunde illud satisfacere, quia non contulit vt inique acquisitum, sed tanquam sibi proprium. Si vero damnetur a iudice, vt illud restituat, tenentur socij contribuere quod. l. singuli ex eo acceperunt Quod intelligitur, quando acceperunt, ex eo ignorantes illud fuisse inique acquisitum, quod si eo tempore quo acceperunt fuerunt conscij, fuisse illud male, & inique partum, tenentur ad restituendum in integrum non solum quod inde acceperunt, verum etiam & pœnam iniustam, vt tradunt Iurisperiti in l. Quod autem. ff. pro socio. in quo Theologi quocumque cum illis conueniunt.

Secunda conditio est, vt si pecunia in societate posita perierit, iactura illius eius sit, qui illam contulit, rationem reddit D. Tho. quæst. 78. ar. 2. ad 5. quam omnes vt optimâ, & maxime accommodatam amplectuntur: Quia in contractu societatis de quo hic agimus, dominium pecuniæ non transfertur in alios socios, sed manet semper pœnes priorem dominum qui illam exhibuit, aliter enim non esset societas, sed mutuum: vnaquæque autem res si pereat, domino suo perit. Hanc secundam conditionem habet glossa ad cap. Plerique. 14. q. 2. vbi citatur lex quinta. ff. pro socio. An autem possit capitale & pecunia apposta manere salua & secunda domino suo apponenti, illam per alium contractum assecurationis seorsum celebratum videbimus inferius in hoc articulo. controouersia 2.

Tertia conditio est, vt in omnibus actibus quæ huiusmodi societatem respiciunt, tam circa lucrum, quam circa damnum seruetur æqualitas. Ita vt vnusquisque sociorum pro ratione vel pecuniæ, vel laboris, aut industriæ, quam in tali negotio & societate collocauit, tantundem recipiat lucri vel damni quod acciderit, ita habet communis Theologorum doctrina & Iurisperitorum consensus recta ratione illud apertissime dictante, vt dicitur. l. Quid enim. & l. si non fuerit. ff. pro socio. cuius verba sunt: [Contra leges societatis esset commodum & lucrum percipere, damnum vero effugere.]

Afferunt Caiet. in cõmẽto D. Tho. loco citato, & Nauar. in illo c. 17. nu. 151. hoc exemplum, Conferat vnus in pecunia mille aureos, impendat alter laborem qui prudenter & iuste in mille quoque aureis æstimetur, adhibeat alter industriam quingentis argenteis æstimandam, vt societas hæc iusta sit efficiendus est ex his omnibus vnus cumulus & summa, finitaque societate conferendus vnique ex damno vel lucro quod in illa acciderit, quantum pro ratione & rata eius quod in illam societatem contulit, prudens iudicauerit. V.g. si acciderit lucrum esse quingentos aureos, qui apposuit mille recipiat ducentos ex illo lucro, qui laborem æstimatum similiter vt mille aureos, alios ducentos, qui industriam æstimatam, vt quingentis aureis recipiat centum. Hac enim ratione seruetur æqua debita proportio in diuisione lucri ex societate illa acquisiti, cū eo quod vnusquisque illorum in eam contulerat: Nam sicut

contu-

contulerant duo priores in pecunia, & labore duplū quam tertius, qui solam adhibuit industriam, ita quoque in diuisione lucri receperunt illi duo priores duplum quam ille tertius. Quo fit, vt ad seruandam hanc tertiam conditionem, a qua potissime pendet huius contractus æquitas vel iniquitas, debeant socij tempore contractus ita inter se conuenire, vt tam lucri quam damni ea pars vniciuique contingat, quam alius vir honestus peritus, & prudens assignauerit, quod satis insinuat illa l. In proposita. ff. pro socio.

Vbi obseruandum est, quod rectè & piè admonet Mercatus de contract. cap. 9. grauitè esse reprehendendos illos, qui contrahentes societatem cum amicis & cognatis pauperibus: alijsve indigentibus hanc æqualitatem in distributione lucri non seruunt; sed multo minus conferunt, quam iuxta leges iustæ distributionis illis debeatur, eo quod hanc gratiam in eos conferant, vt ad sua negotia suamq; societatem illos admittant, & eis, in quos liberaliores esse deberent, crudeliores ac iniquiores se exhibent, tyrannidem sub nomine societatis in illos impie exercentes: Quos nedom in futuro sæculo verum etiam in præsentī vita diuina ultio non dimittet impunitos; a qua non liberabuntur falsa excusatione qua vtuntur, affines illorum, aliosq; pauperes quorum labore & industria sub tali cōdōne in ea societate vtuntur; illa parte & portione esse contentos, & liberè ac citra omnem vim illam admisisse. Admittunt enim illam, quia vident aliter non esse a diuitibus, & potentioribus ipsos ad aliquam societatem admittendos. Sed qui, & se ipsos & imperitos confessarios suos hoc colore decipiunt, non euadent manus altissimi, omnia & occultissime quæque insipientis, ita vt in perpetuum puniantur in futuro, & in hoc seculo amissis male acquisitis misere ac cum opprobrio summam famem tam ipsi, quatuor eorum filij pariantur. Ad hanc enim & similes iniquitates pertinet, quod Psal. 78. de Christo seruatorē nostro Regius Propheta cecinit: [Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem, Liberabit pauperem a potente, & pauperem cui non erat adiutor. Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, &c.]

Hanc iniquitatem, siue societatem adeo iniquam vocant iura leoninam, vt videre est l. Si non fuerit. §. sine. ff. pro socio. & l. si vnus. §. et si pretium. eodem titulo, cui voci & appellationi, ne Theologum illud lateat, occasionem obtulit fabula illa, qua finxit Aesopus, leonem, capram, ouem, & iuuenecam fædus iniisse de venando ceruo, sed eo capto omnem venationis illius partem leonem sibi vsurpasse, cui cum similes sint, vt ait Erasmus pærenia 89. Centuria septima Chiliadis primæ, qui in diuidendo lucre ex societate aliqua proueniente inique ac calide se gerunt, suæ cupiditati cum aliorum damno, & iniuria consulentes, merito propterea talis societas appellata est leonina, quam his versiculis quidam optime expressit.

*Ut ratione pars fortuna munera sumant,
Sumunt fædus ouis, capra, iuuenca, leo.
Cervus adest, ceruum rapiunt, leo sic ait: hæres
Primæ partis ero, nam mihi primus honor.
Et mihi defendit partem vis prima secundam,
Et mihi dat maior tertiam iure labor,
Et pars quarta, meum, nisi sit mea rumpet amorem.*

Addunt Tabient, & nonnulli hanc quartam conditionem, vt careat societas omni fraude, ita vt si quæ in illa interueniat, cum primum fuerit detecta, amittat societas illa omne robur, & vires, etiam si oppositum fuerit ductum in pactum: Quia esset pactum iniquum, & contra bonos mores, vt fraus detecta

non tolleretur vim, societatis, & contractus. Ea namque ratione patrocineretur fraus socio doloso, quod est contra rectam rationem, & dispositionem iuris. Qua de causa Castellæ Part. 5. tit. 10. l. 5. habetur: [Ne tale pactum constitui possit inter socios, & fraus detecta non det actionem alijs ad postulandam illius societatis dissolutionem.]

His ita constitutis videamus iam.

CONTROVERSA

Prima.

AN CONTRACTVS SOCIETATIS in aliquo peculiari negotio ad quæstum, & lucrum sit iustus, & licitus?

SUMMARIUM.

- 1 Societas de qua hic agitur duplex est.
- 2 Contractus societatis in quo seruantur quattuor ille conditiones iustus est & honestus.
- 3 Socius qui apponit pecuniam si nullum, subit periculum, talis societas iniqua est, & vsuraria.
- 4 Pecunie dotali ex priuilegio conceditur, vt non substat periculo secundum quosdam, quod tamen non probatur.

SATIS quidem perspicuum ex dictis esse poterat, societatem in qua seruantur omnes istæ quatuor conditiones hæcenus explicatæ, iustam esse ac licitam: cæterum quia maiori adhuc illæ indigent consideratione, seorsum nunc & priuatim qua ratione hic contractus iustus sit, vel vitari possit, ostendamus oportet. Quod vt commodius, & apertius intelligatur, obseruandi rursus diligenter sunt varij illi modi, quibus diximus societatem hanc circa certam rem, & negotium contrahi posse.

- 1 Quos Theologi ita proponunt: Vt societas hæc de qua hic agimus sit duplex. Alia eiusdem rationis, alia verò diuersarum rationum. Eiusdem rationis dicitur, quando omnes socij æqualiter cōcurrunt in communi eadem pecuniam, industriam, labores, expensas, & ministros conferentes, qualem solent inter se contrahere insignes quidam & potentes mercatores, veluti Burgenfes, Genuenses, Lugdunenses, Veneti, & similes. Diuersarum vero rationum dicitur, quando alter cōfert pecuniam, alter industriam suam, & operas, vel solas, vel cum aliqua etiam parte pecuniæ: de qua societate agitur l. Societatem. ff. pro socio. Rursum vtraque societas tam quæ dicitur eiusdem rationis, quam quæ diuersarum, bifariâ adhuc contrahi potest: Vel ita, vt omnes socij similiter, & æqualiter se exponant damno, & commodo seruantes illam secundam conditionem constitutam inter illas quatuor requisitas: vel ita, vt non æqualiter nec similiter se exponant. Veluti quando is qui confert pecuniam vult illam manere sibi omnino securam ab omni periculo, & damno altero socio manente illi exposito.

- 2 Quibus positis sit prima conclusio. [Contractus societatis, in quo seruantur, omnes illæ quatuor conditiones explicatæ, siue sit societas eiusdem rationis, siue diuersarum rationum, iustus est, & honestus.]

Conueniunt in hac quotquot sunt DD. tam Theologi quam Iurisperiti, quia seruatis illis quatuor conditionibus, seruatur omnimoda æqualitas inter socios. Et ita habetur aperte hæc conclusio in vtroque iure; in Canonico, in illo cano. Plerique 14. q. 3. & in illo

illo capite. Per vestras. de donatione inter virum & uxorem. in Iure Ciuili. Instituta de societate per totum. & Codice ac ff. pro socio, maxime. l. 5. & 6.

Er probatur. Licet cum pecunia negotiari ad paranda lucra, modo fiat illud sine vlla iniuria, & damno fratris, sed in contractu societatis, siue societas illa sit eiusdem ronis, siue diuersarum, seruatis illis quatuor conditionibus, nulli sit iniuria, neq; inferat damnum, ergo est contractus iustus. Maior certa est, probatur minor. Quia si fieret alicui iniuria, fieret certe illa aut alicui ex socijs, aut alicui alteri extra illam societatem: Socijs non fit, cum omnes subeant equaliter & similiter (vt constituimus) idem periculum damni, vel comodi, sitque inter ipsos lucrum quod prouenerit iuste ac cum debita proportione distribuendum. Neque fit iniuria aliqua vel nocumentum alijs a socijs, cum ars & negotium, circa quod societas illa inita est, sit honestum, & licitum. Vnde nulla in his societatibus seruatis illis quatuor conditionibus existit iniquitas.

Secundo, sicut licet per se ipsum negotiari, ita quoque licet & per interpositam personam, modo seruetur equalitas, absintque omnis fraus & dolus, imò diuitibus, quin & mercatoribus ipsis nihil magis commune, quam negotiari per alios quos vocant [factores,] licet ergo non solum mercatoribus, quia propria arte & industria norunt negotiari cum pecunia, & cum illa lucra quærere, verum etiam nobilibus & diuitibus qui negotiandi artem non callent, conferre pecunias suas alijs quibus alicui arti, vel negotio expositis lucrum inde recipiant, quod seruatis illis quatuor conditionibus, cum summa equalitate, ac sine vlla fraude, vel dolo omnino fir.

Et confirmatur. Propterea mutans alteri pecuniã, si cum illa mutuatarius negocietur ac lucretur, non potest partem illius lucri exigere, vel recipere, quia vnaquæque res domino tantum suo fructificat, non alieno, pecuniæ autem per contractum mutui receptæ mutuatarius constituitur dominus, ita vt si pereat illi pereat: at in societate de qua hic agimus, pecunia quæ exponitur ab vno, vel pluribus, non transit in dominium aliorum. qui suas operas, & industriam exhibent, neq; ipsis perit, si pereat, sed manet semper pænes dominium eorum, qui illam contulerunt, & exposuerunt, ita vt si pereat illis pereat: iuste igitur si quod lucrum ex illa pecunia tali negotio exposita prouenerit, debet qui illam contulit aliquant partem illius recipere, pro rata & ratione quantitatis quam contulit.

Huic rationi vt obseruat D. Nauar. in suo Mantua. cap. 17. num. 251. fauet. l. Si tibi areæ meæ. ff. de præscrip. Ex qua sequitur, vt si in contractu societatis seruetur illa secunda conditio, nimirum vt capitale siue pecunia collata ab aliquo, vel aliquibus socijs vere subiaceat periculo damni, quod potest occurrere in progressu negotij, deinde tamen nõ fiat debita, & iusta lucri distributio, talis contractus erit quidem iniustus, ex defectu iustæ ac debite distributionis, nõ tamen usurarius. Erit quidem iniustus, quia debet (vt videbimus) in distributione lucri seruari iustitia, & equalitas, iuxta ea quæ inferius dicemus contr. 3. huius articuli. Usurarius tamen non erit, quia vbi non transfertur dominium pecuniæ in alterum, ibi non est mutuum, vsura autem (vt vidimus) non habet locum, nisi vbi interuenit vera ratio mutui.

Secunda conclusio.

3 [Quando socius qui apponit pecuniam, nullum subit illius periculum, sed manente illi saluo suo capiali recipit ex illa societate lucrum, iniqua est, & usuraria talis societas.]

Iniqua quidem, quia omni iure censetur iniustum, vt sentiat ac percipiat vtilitatem, & commodum, qui non vult sentire damnum. Usuraria vero, quia pecu-

nia sic collata, & cum tali securitate, non exponitur negotio, & mercaturæ a conferente illam, sed reuera traditur mutuo accipienti illam, recipere autem lucrum aliquod ex pecunia mutuata aperta vsura est. Antecedens patet, quia hoc interest inter exponentem pecuniam suam alicui negotio, & mercaturæ & mutuam illam, vt quando exponitur negotio, exponatur simul periculo iacturæ, cum damno eius qui sic illam exposuit, quando autem datur mutuo, non exponitur periculo cum iactura & damno mutuanis, sed mutuatarij ipsius, cum per mutuum transferatur dominium illius in mutuatarium, vnaquæque autem res si pereat domino suo perit.

Secundo, si socius conferens pecuniam non subiacet periculo, & iacturæ illius, sed alij tantum illi periculo subiiciuntur, talis pecunia in huiusmodi contractu iam non est eius qui illam securè contulit, sed aliorum quibus peribit, si pereat, quia vnaquæque res eius est cui perit, si pereat, quod si iam non est eius qui illam contulit, sed aliorum quibus peribit, si pereat, inique & usurarie exigit, qui illam contulit, partem lucri quod ex illa prouenerit, quia quo iura vnaquæque res si pereat domino suo perit, eodem omnino iure si fructum aliquem ferat, domino suo illum fert, non alieno.

Tertio, sicut tradens in contractu societatis pecuniam ponit rem pretio estimabilem, & ex qua alicui negotio tradita potest lucrum procedere, ita impendens labores, & industriam confert quoque rem pretio estimabilem (vt videbimus inferius) & ex qua potest lucrum procedere, imò ex pecunia nequit lucrum haberi, nisi exposita negotio, & cum industria exercentis illud: At qui apponit laborem, & industriam non posset percipere partem lucri pro rata, & portione, nisi industriam illam, & operas exponat periculo frustra, & inuacuum laborandi, ergo neque quia apponit pecuniã poterit lucri prouenientis particeps esse, nisi pecuniam illam simili periculo subiiciat. Patet minor, quia (vt inferius videbimus) si conferens suas operas, & industriam, nollet eam exponere periculo frustra laborandi, sed lucrum aliquod habere securum, aut inique profecto ageret, aut non esset dicendus socius, sed minister conductus a socio sub illo lucro de quo inter se conuenirent, tanquam laboris, & industrie illius iusto pretio, sicut se habent ministri mercatorum quos appellamus [Factores.]

Ex his sequitur conferentem pecuniam ea lege, vt nulli periculo suo illa subiaceat, & nihilominus sit particeps lucri, teneri nõ solum ad restituendam partem lucri quam in illius distributione acceperit, verum & aliquid aliud, ratione illius iniquæ obligationis, quam alijs socijs imposuit, cū illa pretio estimabilis sit.

Contra hanc tamen secundam conclusionem videtur facere illud cap. Per vestras. de donatione inter vir. & vxor. Vbi quæsitus Papa de modo quo posset vir alere vxorem ex pecunia dotali salua dote, respondet, vt constituat illam apud fidelem mercatorem, viuatque ex lucro inde accepto: quod certe fieri non potest, nisi saluo capitali & pecunia illa illi mercatori tradita in societatem.

4 Huic dubitationi respondent quidam Iurisperiti Summum Pontif. ex speciali priuilegio illud concedere pecuniæ dotali in fauorem matrimonij ad leuanda onera illius: Quod tamen non recte dicitur: quia si exigere lucrum ex societate, in qua pecunia & capitale non exponitur periculo, est iniquitas usuraria, vt nos constituimus in 2. conclus. posita, nulla ratione potuit illud Papa concedere, neque in fauorem matrimonij. Nam cum vsura sit omnino prohibita iure naturali & diuino, nulla ratione potest cadere in illam dispensatio, neque in fauorem operis pij, vt habetur cap. Super eo. de vsuris. & superius vidimus.

dimus. Vnde dicamus, Summum Pontif. eo loco solum assignare viam aliquam & modum, quo possit vir ex pecunia dotali sustinere onera matrimonij, hunc scilicet, collata pecunia alicui fido mercatori quam negotijs exponat, vt per illam lucrum aliquod pareat, non tamen habet textus, vt pecunia illa nulli periculo subiaceat, quia nouerat optime Innocentij cuius est textus ille pro sua eruditione, hanc esse vnam ex conditionibus & legibus iustæ societatis, quam licet non exprimat censendus tamen est habere illam pro expressa, cum de quouis Legislatore maxime Summ. Pontif. sentiendum sit, animum eius esse præcipere quæ iusta sunt, & honesta. Quin & illam satis mihi videtur exprimeret, cum dicat; [Vt de parte honesti lucri &c.] non enim esset honestum lucrum ex societate receptum, in qua non seruarentur leges iustæ, & honestæ societatis, quarum vna est & maxime necessaria quam docemus in 2. conclusio posita.

Ex propositis conclusionibus prior certissima est, & extra omnem dubitationem; posterior, licet ex dictis satis constare possit, propterea tamen, quæ humana cupiditas circa hanc partem de securitate capitalis appositi excogitauit, maiori adhuc indiget explanatione, Vnde videamus oportet,

CONTROVERSA

Secunda.

POSSIT NE PECVNIA, SEU CAPITALE in societate positum manere securum conferenti illud per aliquem alium contractum societati admixtum?

S V M M A R I V M.

- 1 Pecuniam apponens in societate, vt maneat illi semper salua, & securam duobus modis se habere potest?
- 2 Doctorum in hac quaestione dissidentia. & diuersitas,
- 3 Dominicus a Soto, tria dicit.
- 4 Opinio inter Doctores magis recepta, posse hos tres contractus celebrari cum eadem persona.
- 5 Opinio Caietani, cum suis conclusionibus, & rationibus,
- 6 Magistri Victoria opinio.
- 7 Opinio Auctoris. Hunc modum celebrandi societatem non fuisse antiquitus in vsu.
- 8 Pecuniam suam aliquem varijs modis posse conferre in societatem.
- 9 Contractus isti tres duobus modis in vnum coniungi possunt.
- 10 Contractus in quo socius recipiens pecuniam efficit illam securam in locis in quibus non est in vsu vitandus est propter scandalum.
- 11 Scandalo secluso, licet in socio in se suscipere contractum affecurationis,
- 12 Contractus societatis, & affecurationis, simul & eodem tempore uel etiam successiuè celebrari possunt, sublato scandalo.
- 13 Lucrum alteri futurum, dubium, & incertum licet alicui certo aliquo pretio emere.
- 14 Conditiones obseruanda quando idem socius, qui recipit pecuniam affecurat eandem,
- 15 Contractus societatis iniustus, & iniustus.
- 16 Societati proprium est, vt periculum pecuniæ appositæ pertineat ad apponentem illam.

- 17 Societas non extinguitur per affecurationem capitalis.
- 18 In societate accipiens pecuniam, non potest illa prohibito vti.
- 19 Res quæ natura sua venales sunt, si sub certo, ac definito pretio accipiantur, reuera ab accipiente emuntur.
- 20 Socius accipiens pecuniam tenetur ad illam diligenter custodiendam.
- 21 Affecratio societatis differt ab alijs affecrationibus.
- 22 Contractus quidem vsurarius, & illicitus ex communi doctorum sententia.
- 23 Contractus alius secundum Syluestrum vsurarius.
- 24 Contractus hic duobus modis celebrari potest. vno modo vsurarius est, alio vero non.
- 25 Simulatio quædam quæ peccatum mortale includit.
- 26 Socio conferenti pecuniam non licet ut honori suo consulat, & scripturam mutui, vel depositi ab alio exigere.
- 27 Operam suam exhibenti licet aliquid certum exigere, & recipere a socio apponenti pecuniam.
- 28 Quota pars fructus vel lucri proueniat vnicuique.

APPONENS pecuniam in societate ea conditione & lege, vt maneat illi semper salua, & securam, duobus modis potest se habere, vel ita, vt non obstante ista conditione vellit idem omnino lucrum sibi contingere, quod ei exhiberet si absolute & simpliciter pecuniam suam contulisset omni periculo, & damno expositam: Vel ita, vt ratione illius conditionis qua pecuniam suam vult saluam manere, & sibi securam, diminuat de lucro quod esset sibi conferendum in illius distributione. V. g. confert Petrus in societatem mille aureos, apponit Ioannes laborem & industriam prudentem æstimatam quingentis, qua de causa in distributione lucri, quod ex huiusmodi societate proueniet, vt seruetur iusta debita quæ proportio, debet Petrus duplum quam Ioannes recipere, sicut mille aurei quos apposuit Petrus, habent rationem dupli ad quingentos, quibus æstimantur Ioannis labor & industria. Accidit quandoque, Petrum apponentem pecuniam postulare, vt in ista societate capitale illud mille aureorum maneat ei securum, debeatque Ioannes quidquid accidat in progressu temporis, & negotij restituere illi in fine societatis totum illud capitale integrum & illæsum. Conditionem autem hanc potest Petrus duobus modis cum Ioanne constituere: Vel ita, vt finita societate recipiat duplum lucri quod contingerit, perinde ac si talem conditionem & securitatem sui capitalis non postulasset a Ioanne: vel ita vt conueniat cum eo, se ratione illius conditionis & securitatis non esse accepturum dimidium lucri prouenturi ex illa societate, quod tali conditione seclusa sibi reuera deberetur, sed multo minus, ita vt quod detrahitur ab illo lucro ei debito, retineat sibi; Ioannes quasi in pretium periculi cui se exponit, & securitatis sui capitalis quam postulat Petrus.

Non est hic quaestio de eo, qui vellet capitale a se appositum securum sibi manere illo priori modo, esset namque contractus aperte iniquus & vsurarius, sicut constat ex dictis in 2. conclus. proxime præcedentis controuersi, & habetur in illa l. 29. ff. pro socio. Etenim sicut iniquum est societatis genus, vbi quis exponitur damno & non lucro (vt ibi dicitur) ita & conuerso dicitur quoque ibidem iniquissimam esse societatem, in qua aliquis ex socijs exponitur lucro, & non damno.

Sed

Sed quæstio est, Quando apponens capitale vult illud sibi manere securum, & paciscitur simul, ne exhibeatur ei in distributione lucri tāta pars, quantum deberet habere, nisi postulasset illam securitatem suæ pecuniæ.

In hac quæstione maxime dissident inter se DD. tam Theologi quam Iurisperiti, quorum opiniones vt facilius percipiamus, obseruandum est, hos tres contractus Societatis ad comparandum aliquod lucrum, Assesurationis capitalis siue pecuniæ appositæ in societate, & emptoris lucri futuri ex arte illa vel negotio circa quod societas illa exercetur, esse cōtractus reipsa, & specie distinctos, & diuersos. Conuenire quæ omnes DD. in hac parte, vt possint vel simul & eodem tempore, vel successiue, & diuersis temporibus cum diuersis personis celebrari.

Possunt enim Petrus, & Ioannes inire societatem, in qua Petrus vir nobilis, aut diues, sed artis negotiandi expertus apponat 1000. aureos, conferens illos Ioanni mercatori, vt cum illis negocietur: Ioannes vero mercator peritus, & in dūstrius acceptis illis negocietur cum eis, apponens suum laborem, & industriam ea lege, vt in fine illius negotij, & societatis lucrum quod inde prouenerit seruata debita proportione, & æquitate inter ipsos distribuatur. Qua societate inter Petrum & Ioannem sic inita & constituta, conueniat Petrus cum Andræa alio contractu reuera diuerso, vt suscipiet pœnes se periculum illorum mille aureorum per contractum assesurationis, conferens ei in pretium illius assesurationis 50. aureos, vel quod tali loco, & tempore habuerit vsus fore in simili assesuratione: Quibus ita constitutis conueniat idem Petrus cum Francisco, vt sicut emuntur fructus futuri quamuis incerti, & varijs periculis expositi, ita emat ab ipso lucrum quod ex illa societate, & negotio probabiliter creditur esse recepturus, tradito aliquo pretio peritorum, & prudentum arbitrio iusto, & honesto.

En tres contractus simul, vel successiue celebratos a Petro, societatis cum Ioanne, assesurationis capitalis, & pecuniæ a se positæ cum Andræa, & venditionis lucri ex illa societate sibi futuri cum Francisco. Quos omnes cum diuersis personis iuste, ac recte celebrari posse seruatis iustis, ac debitis singulorum conditionibus, & legibus, nullus vnquam DD. dubitauit, neque erat dubitandi locus, cum omnes isti natura sua, & secundum se nisi aliunde vitientur, liciti sint, & honesti.

Sed quæstio tantum est.

[An cum eodem socio possint omnes isti contractus, vel aliqui eorum celebrari simul, vel successiue.

In qua quæst. vt debito ordine procedamus. Prima opinio est Hostiensis, & Ioan. Andræ. quam refert Maioris in 4. dist. 15. q. 48. afferentium licere cōferenti pecuniam in societatem conuenire cum altero socio, vt efficiat illam sibi securam, præterquam vbi casu & fortuito illa periret. Ratio eorum est, quia hæc conuentio & pactum licet sit præter naturam societatis, non tamen est cōtra naturam & substantiam illius, contractus autem in quo apponitur conditio seu pactum, quod non est contra, sed præter naturam tantum ipsius, valet. l. 1. ff. deposit. & in cap. vnico. de commodato. Quæ tamen opinio nec Ioanni Maioris, nec Siluestro, nec alijs placet. Quia sicut possit conferens pecuniam in societatem celebrare contractum assesurationis cum alio tertio, quacunque ratione illa periret, siue culpa recipientis illam, siue casu & fortuito, ita & cum aliquo ex socijs suis.

Secunda est opinio Dominici Soto lib. 6. de Iust. q. 6. art. 1. vbi habet tria.

Primum est, licere celebrare contractum societatis cum vna persona, & assesurationis capitalis in

Tomus Secundus,

societatem collari cum alia, siue cum ea, cum qua celebratur contractus assesurationis, celebretur simul venditio lucri futuri, & sperati ex illa societate, siue non. Quia in huiusmodi contractibus ita cum diuersis personis celebratis nulla interuenit ratio mutui, & ex consequenti neque vsuræ: Quod ostendit, quia illa pecunia imprimis non datur mutuo socio, cum non transferatur in eum illius dominium, nec teneatur illam integram restituere, nec pertineat ad ipsum periculum illius: nec datur mutuo assesuranti illam, cum assesurator non recipiat eam, sed alter cum quo contrahitur societas: nec potest assesurator vti illa aliqua rōne ad proprios vsus pro libito, quod potest mutuatarius in pecunia sibi mutuo collata.

Secundum est, omnes istos tres contractus quos proposuimus si cum eadem persona celebrētur mutuo se destruere ac interuenire, siue fiant simul & eodem tempore, siue successiue. Addit tertium Soto, nihil refert celebrentur ne hi tres contractus cum eadem persona simul, & eodem tempore, vel successiue, quia cum eadem habeant æquitatem vel iniquitatem cum eadem persona celebrati, siue simul, siue successiue fiant, si quidem possint cum eodem successiue fieri, poterunt & simul, impertinens namq. inquit est ad iustitiam contractus, quod simul vel successiue celebretur. Hanc sententiam Dominici Soto, quatenus negat posse socium apponentem pecuniā conuenire cum alio socio, vt efficiat illam ipsi securam, habet Panormit. in cap. per vestras, de donatio. inter virum & vxor. num. 11. eadem fuit Asonis & Accursij in l. si non fuerit. ff. pro socio. Goffred. & Ioan. Calder. in repet. cap. nauiganti. de vsur. & aliorum quos refert Siluest. verb. societas. q. 2. Et ex recentioribus Albornoſ. lib. 1. de contract. tit. 14. Probat hanc sententiam imprimis Panormit. & alij Iurisperiti, quia societas est omnium consensus & in iure quædam fraternitas, in qua debet seruari maxima æqualitas, quæ tamen non seruaretur si conferens pecuniam esset securus de suo capitali, apponens vero operas, & industriam maneret expositus omnidamno, & periculo. Vnde infert Panormitan. licet possit qui operas apponit rejicere totum capitalis periculum, in eum qui illud contulit, iuxta §. de illa. Institut. de societate, quia tunc ille operas quoque suas perdit eum tamen qui contulit capitale nō posse rejicere in conferentem suas operas & industriam omne periculum tam operarum quam capitalis, quia esset maxima disparitas, & inæqualitas contra propriam rationem & naturam iustæ societatis.

Secundo probat illud Soto ex illa 1. Societatem, ff. pro socio. vbi cum approbetur illa societas, in qua vnus exponit suam pecuniam, alter vero suum laborem & industriam, videtur simul illa societas reprobari, in qua apponens pecunias non vult illas manere expositas damno, & periculo. Cui sententiæ, & rationi fauet etiam plurimum Author glossæ in Canon. Plerique 14. quæst. 3.

Tertio, quæ est potissima ratio Dominici Soto. Quando conferens pecuniam, alteri nulli periculo suo illam exponit, sed alter tenetur, quidquid accidat illum seruare indemnem, talis contractus iam non est societas, sed mutuum, exigere autem, vel recipere lucrum est mutuo est vsura, ergo huiusmodi pactum & conditio, qua alter teneatur de omni periculo, & iactura capitalis, destruit societatem, & reddit illam mutuum vsurarium: Consequentia perspicua est: Probatur antecedens. In contractu societatis pecunia tradita non transit in dominium accipientis illam ad negotiandum, in mutuo vero transit in dominium mutuatarij. Hoc enim differt societas a mutuo: sed appositæ ista cōditione, & pacto, vt socijs recipiens pecuniā teneatur de omni periculo & damno illius, transit virtute istius conditionis pecunia in

Iii domi-

dominū accipientis illam, ergo iam non est societas, sed mutuū. Probat̄ minor: Ex communi omnium DD. tam Theologorum quam Iurisperitorum proloquio. [Quidquid perit domino suo perit.] Sed pecunia sub tali conditione & pacto apposta, siquidem pereat, perit socio, qui illā recepit ad negotiandum, ergo effectus est iste verus illius dominus. Et confirm. Mutuatarius propterea est verus rei mutuæ acceptæ dominus, quia potest illa pro libito vti, modo eam in termino integram restituat mutuanti, à quo illam accepit: sed in casu de quo hic agimus, socius qui per pactum suscipit in se omne periculum capitalis, potest illo prohibito vti in omnem vsu quem voluerit, neq; tenetur ad aliud quā ad restituendum illud integrum socio qui illud apposuerat, efficitur ergo per illud pactum & conditionem verus illius capitalis dominus sicut mutuatarius, interimiturque ac destruitur per tale pactum societas, & efficitur reuera mutuū: & cum recipiatur cum lucro est aperta vsura.

Quarto in fauorem Soti sic argumentor: in contractibus vbi res certo ac definito pretio alteri traditur, in quoscunque vsus illa tradatur, censetur traditio illa talis rei venditio, vt patet in dote, quæ licet detur in vsu & onera matrimonij, si tamen detur viro certo pretio æstimata, potest ab eo tanquam vero illius domino alienari, non minus quam si sub iusto pretio a quocunque alio illam emisset. I. si inter, C. de iure dotis, & ibi glossa: At quando capitale appositum ab vno socio traditur alteri conferenti suā industriam, sub eo pacto, vt seruet illud saluum & integrum, recipit illud quasi sub certo ac definito pretio, quia pecuniæ pretium certum est & taxatum, & in ea quantitate restituendum, desinet ergo societas per huiusmodi pactum esse societas, & efficitur mutuū, aut saltem velut venditio capitalis.

Quinto D. Tho. præfens quæst. 78. art. 2. ad 5. nullam aliam admittit, vel cognoscit societatem licitā, præter eam, in qua capitale exponitur periculo, & conferens illud manet verus dominus illius, & eo ipso expositus huic periculo, vt si perierit ipsi pereat, si fructificet, ipsi fructificet.

Denique contractum illum depositariū quos vocamus [Banquerots,] in quo pecuniam sibi traditam & commissam promittunt seruare indemnem, integramque restituere, & præter eam aliquod lucrum, omnes damnant tanquam vsurarium, cui tamē haud dubie similis maxime est societas, in qua socius accipiens pecuniam obligat se ipsum ad seruandam illam indemnem, & conferendum præterea lucrum quod ex illa prouenerit.

Ita docent hi DD. iniquum esse, cum eodem socio celebrare contractum, quo capitale securum efficitur. Quin etiam vult Albornosius: Neque socium assecurantem capitale posse aliquod pretium pro tali assecuratione recipere, neque aliquem ex socijs posse vendere alteri partem lucri futuri quæ ad illum pertinuerit.

Prius illud ita ostendit. Nemo potest pretium aliquod recipere pro eo, ad quod iam alias tenetur, sed socius recipiens pecuniam cum qua sua industria negotietur, eo ipso quo talem societatem contrahit, tenetur pro viribus pecuniam illam custodire, & curam omnem adhibere, ne vlla ratione illa pereat: Ergo non potest, eo quod seruet illam saluam & incolumem, aliquod pretium ab altero socio accipere.

Alterum ita probat. Quantitas pretio certo æstimanda certa quoq; debet esse, ac definita, rei enim incertæ qua ratione potest certum pretium constitui? sed lucrum futurum ex societate aliqua, vel negotio est maxime incertum & dubium, propter adeo varios negotiorum euentus & successus, non igitur potest illud certo pretio vendi, vel emi. Hæc ratio

nititur illi opinioni eiusdem Albornosij. Quæ nondū actu existunt, vt fructus futuri nullo pretio vendi posse, in quo (vt superius vidimus) fuit plurimum deceptus, sicut & in alijs quæ in illo opere suo de contract. docer.

4 Tertia opinio est Ioan. Maior. In 4. dist. 15. q. 48. & 49. & Nauarr. in suo Manual. c. 17. nu. 54. & 55. & in commento de vsuris. num. 33. & sequentibus, quæ (vt videbimus) est inter DD. magis recepta, affirmantium posse istos tres contractus societatis, assecurationis capitalis apposti, & venditionis lucri futuri celebrari cum eadem persona, siue celebreretur simul, & eodem tempore, siue successiue: modo fiant bona fide, sine vlla fraude, & dolo, sub propria & debita forma, ita vt realiter, & vere singuli seorsum & distincte celebrentur, seruatisq; in singulis iustis vniuscuiusque conditionibus, & legibus.

Probant illud authores huius opinionis. Primo, quia iustitia vel iniquitas contractus non pendet, ex qualitate aut diuersitate personarum, cum quibus celebrantur, sed ex natura rei. Medium enim iustitiam, vt primo tom. abundè docuimus, non est mediū rationis, sed rei, at possunt isti tres contractus celebrari simul vel successiue cum diuersis personis, in quo omnes conueniunt, ergo & cum eadem cessante omni fraude & simulatione.

Respondet huic argumento Soto, illud fallax esse. Quia quando v. g. trado Petro meam pecuniam in societatem, & cum Ioanne pacifico de illius securitate, neutri illam mutuū, neutriq; trado illius dominium, in primis non illi cui eam confero in societate, quia ille neque tenetur eam mihi restituere, neque si pereat illi perit, præterea, neque illi qui promisit seruare illam mihi indemnem, & securam, quia ille non accipit meam pecuniam, vel capitale illius societatis, sed solum pretium illius periculi, quod penes se suscipit per contractum illum assecurationis. At quando idem socius, qui accipit pecuniam ad negotiandum cum ea, suscipit penes se omne periculum & damnum illius, promittitq; illam saluam & integram mihi restituere, interuenit tunc vera ratio mutuū, quia cum vnaquæq; res domino suo pereat, eo ipso quo pecunia hæc si quidem perierit, non pereat mihi conferenti illam, sed socio accipienti, est reuera talis pecuniæ dominium translatum in accipientem illam. Quo fit inquit Soto, vt liceat quidem cum vno inire societatem, cuius capitale alter tertius securum efficiat, vt nulla autem ratione liceat, vt idem socius, cui capitale traditur, seipsum illius assecuratorem constituat. Cæterum (vt statim videbimus) hæc solutio Soti non tollit vim propositi argumenti.

Secundo, Si quis mercator (inquit Nauar.) in gerendis negotijs peritissimus publicè protestaretur, separatim ad recipiendam pecuniam, a quocunque volente conferre illam ipsi in societatem, & paratum simul ad suscipiendum omne periculum illius penes se, acceptis 4. pro 100. & reddendum 4. certa pro 12. lucri futuri incerti. Ita vt mercator hic seipsum offerat ad exercendos simul cum eadem persona volente conferre ipsi suam pecuniam istos tres contractus societatis, assecurationis capitalis, & emptionis lucri futuri: Posset quiuis seclusa omni fraude, & dolo, seruatisque iustis pretijs huic mercatori pecuniam suam tradere, acceptis illis conditionibus, ad quas mercator hic propria sponte seipsum offert, neque aliquis ex eisdem mercatoribus, peritis & timoratis hoc damnabit, quia sunt contractus diuersi & distincti, quorum vnusquisque seorsum iustus est, & licitus, neque ab alio impeditur, aut vitatur: Iam igitur poterit quiuis socius cum alio socio illos simul, vel successiue celebrare.

Nec valet quod quidam dicunt, licere quidem illud cū huiusmodi mercatore, qui paratum se offert, minime

minime vero licere socio danti pecuniam postulare illud a socio recipiente illam ad negociandum. Quia si intelligant, non licere ita illud exigere, ac ducere in pactum, ut nisi recipiens pecuniam assureat illam, non inibit cum eo societatem, verum quidem dicitur, ut statim cum Caiet. videbimus, si vero intelligant, non licere illud libere exigere, manente in libera facultate socij accipientis pecuniam illam assureare vel secus, non recte docent: quia ubi non ducitur in pactum, ut socius accipiens pecuniam teneatur illam seruare indemnem, sed liberum illi est, ita ut quacumque ratione sese habeat, contrahetur nihilominus cum ipso societas: idem omnino est, contractus istos cum illo simul celebrare, ac cum mercatore illo, quo ad iustitiam contractuum.

Tertio, in illo cap. per vstras. de donat. inter vir. & vxor. precipit Innocen. III. ut marito vergente ad inopiam, dos maritimi deponatur apud aliquem mercatorem, ut ex parte lucri honesti onera matrimonij valeat sustentare. Ex quo textu sic arguit Nauarr. Intentio Papæ fuit, ut dos quæ manens apud maritum periclitabatur, tradita mercatori ad negotia per contractum societatis maneret salua, & cum aliquo lucro ad leuanda onera matrimonij: Votuit ergo Papa, mercatorem illum suscipere penes se omne periculum dotis illius, & obligationem conferendi aliquod lucrum, quod fieri non posset, nisi contractui societatis liceret adiungere contractus assuranceationis, & venditionis lucri ex illa societate futuri. Antecedens confirmatur, quia nisi dos illa deberet manere salua, & secuta apud mercatorem, peius ageretur cum muliere illa, dote ipsius mercatori tradita, quam manente apud virum suum: Sed num hæc ratio firma sit expendemus inferius.

Quarto, habet antiqua consuetudo, superioribus suo consensu illam approbantibus, in multis Galliarum, & Italiae partibus, & montibus, ut Ecclesiæ, viduæ, & pupilli conferant suas pecunias mercatoribus, recipientes quatuor pro 100. singulis annis ad suam sustentationem: Quæ consuetudo non probatur, ut docent Ioan. Andræ. & nonnulli in illud cap. per vstras. quia sit in fauorem Ecclesiarum, viduarum, & pupillorum, sed quia nullam continet iniquitatem: Etenim si iniqua esset secundum se, esset vsuraria. Vtura autem (ut diximus) non potest concedi, aut permitteri neque in fauorem operis pij, cap. super eo, de vsuris. Vnde consuetudo ista censenda est sumptu exordium ex hoc genere societatis, cui coniungitur assureatio fortis, seu capitalis, & venditio lucri incerti sub honesto ac iusto pretio. Quod ex eo inquit Nauarr. colligere, ac coniectare licet, quia non recipiunt nisi 4. pro 100. cum tamen in illis locis deberent recipere 10. vel 12. pro 100. iuxta solitum lucrum, quod communiter reddunt mercatores Itali, & Galli conferentibus sibi pecunias in societatem.

Quinto arguit Maior. Instit. de societate. §. de illa. Imperator reprobata opinione Quinti Murij approbat sententiam Seruij Sulpitij, dicentis licitam esse societatem, etiam si vnus habeat duas partes lucri, alter vero vnam tantum partem damni, quia potest esse compensatio æquiualens. Et paulo post idem Imperator contra eundem Quintum Murium affirmat, valere pactum societatis, in qua vnus ita partem lucri recipiat, ut non teneatur de damno. Quod (inquit) intelligitur quando alia via pactum illud compensatur. Quod certè fit, quando socius cuius capitale seruatur immune, soluit premium illius assureationis alteri socio, qui illius securitatè promittit. Et confir. Pactum quod non est contra substantiam, vel naturam contractus, quamuis sit præter illam, valet quidem l. i. ff. de positi, & in c. vnico. de comodato. Sed quod vnus socius efficiat securum capitale alterius, cum illud præstet seorsum, & per contra-

Tomus Secundus.

ctum diuersum & distinctum, est quidem extra naturam & præter substantiam societatis, non tamen contra illam: ergo licet illud. Probatur minor: Quia si assureatio capitalis in societate posita contra eius naturam esset, nullo modo liceret de illa cum aliquo pacisci, neque cum socio, neque cum alio tertio, quod tamen cum tertio fieri posse omnes docent.

Sexto. Hi tres contractus secundum se sumpti sunt liciti, nec vitiantur quod fiat cum socio: Probo, contractus assureationis est quædam emptio periculi imminentis, in qua, ut iuste fiat, nihil aliud exigitur, quam ut periculum illud quod emitur, sit verum, & reale, ac æstimabile pretio, & pretium quod pro illo redditur sit iustum; sed periculum capitalis positi in societate ad negociandum est verum periculum, ac pretio æstimabile, siue periculum illud suscipiat penes se aliquis socius, siue quis alius tertius, pretium quoque quod pro illo exhibetur supponimus esse iustum: Similiter res habet, si præter assureationem capitalis lucrum incertum vendatur aliquo certo pretio, arbitrio prudentum iusto, & honesto, cuiuscumque; lucrum illud vendatur. Ergo hi contractus simul cum eodem celebrati iusti sunt, & liciti. Et confir. Quia accidere potest ut, ut socius qui assureat, periculum, & emit lucrum incertum ex illa societate futurum, tantum pretij accipiat ab altero socio, ut prudentum arbitrio sit potior & melior pars ipsius, quam alterius qui confert capitale, & vendit partem suam lucri futuri.

Quarta opinio est Conradi. de contract. q. 97. qui huiusmodi contractus cum eodem celebratos secundum se & à parte rei censet non esse iniustos, vel iniquos, re tamen ad praxim reuocata, docet non licere cum eodem socio illos celebrare: Idque duplici de causa, Primo, quia suscipiente penes se periculum capitalis a lio tertio qui non sit socius, societas illa & assureatio aperte agnoscuntur esse contractus distincti, & ex consequenti nullam habere speciem mutui vel vsuræ: cum eodem vero socio, utroque contractu celebrato, cum is qui accepit pecuniam, accipiat simul periculum illius, habent eo ipso speciem mutui, & ex consequenti vsuræ: Iure autem naturali & diuino non solùm debemus abstinere ab eo, quod reuera est malum & iniquum, verum etiam iuxta B. Paul. i. ad Thessalon. §. [Ab omni specie mali,] & quamuis animus socij ita conuenientis cum alio socio sit maxime alienus à mutuo & vsura, alij vero qui ignorant interna animi, sed iudicant iuxta externam speciem quam vident, merito scandalizabuntur, iudicantes societatem mutuum vsurarium. Secundo, quia hac via aperitur ianua vsurarij exercendi libertas suam iniquitatem; sub colore & specie societatis, in qua capitale quod conferunt, saluum integrumque post aliquod tempus recipiant cum aliquo lucro.

Quinta opinio est Caiet. in Opusc. 17. Responsionum. responsione 11. ubi præmittit duplicem distinctionem, quarum prior est. Hos tres contractus societatis, assureationis capitalis, & venditionis lucri sperati, duobus modis fieri posse. Vel simul, ut cum Petrus confert Paulo 100. florenos sub his conditionibus, ut capitale illud saluum existat, recipiatque; singulis annis durante societate sola quinque pro parte lucri habendi, esto maior esset ipsi reddenda, reliquo lucro relicto ipsi Paulo tanquam in pretium illius assureationis. Vel successiue, ut quando celebrata prius societate inter Petrum & Paulum, seorsum deinde ac diuerso tempore conuenit Petrus cum eodem Paulo, ut capitale illud existat sibi saluum, & securum, dato illi eodem pretio quod daretur alteri tertio pro tali assureatione. Et alio contractu realiter etiam diuerso conferret Paulus aliquid certum eidem Petro, ut lucrum futurum ei vedat, sicut vendatur fr-

l. i. 2. Quis

Etus futuri, vel iactus retis. Altera distinctio est, hos contractus dupliciter præterea coniungi posse, cum societate; vel ex pacto, ita ut nisi Paulus capitale illud securum efficiat, & certum aliquid pro lucro sperato conferat, nolit Petrus pecuniam suam in societatem illi tradere: vel sine villo pacto, ita ut liberum sit Paulo, vel solam societatem cum Petro celebrare, vel coniunctis deinde cum ea istis alijs contractibus.

His positis explicat Caietan. sententiam suam his conclusionibus.

Prima est. Si isti tres contractus simul celebrentur, etiam si dicantur celebrari tanquam verè & realiter diuersi, & distincti, reuera tamen non sunt diuersi nec distincti, sed finguntur, celebranturq; solum reipsa vna contractus iniquus & vsurarius.

Probat illud Caiet. Quia ut constat ex communi vsu mercatorum, qui rem alicui periculo expositam asserat, prius recipit actu & reipsa pretium illius assecurationis, quam damnum quod periclitatur accidere posse, actu eueniat, in hoc autem casu socius assecurans capitale alterius socij nullum recipit pretium in principio contractus, quando assecurat, nec forsitan recipiet vllum, si ex societate illa nullum proueniat lucrum. Similiter qui emit fructum futurum, vel iactum retis, non confert pretium pro sola spe habendi aliquid, se pro re aliqua reuera habenda maiori vel minori, at in hoc casu socius solum emerget spem habendi aliquod lucrum, non tamen lucrum aliquod.

Secunda conclusio. Si huiusmodi contractus iungatur societati ex pacto, ita ut qui recipit pecuniam, suscipiat periculum illius penes se, nullo pretio pro tali periculo cui se ipsum exponit accepto, est aperta iniquitas & vsura. Quia talis societas apertissime est leonina, ut ex præceden. controuersia constat.

Tertia conclusio. Si societati adiungantur isti contractus assecurationis & emptiois lucri ex pacto, sed interueniente pretio iusto, & eodem quod redderetur alteri tertio qui non esset socius, est contractus aliqua ex parte iniustus, tum quia grauatur socius illa obligatione, ut teneatur assecurare, tum etiam, quia videtur esse contra naturam societatis talis obligatio, cum in ea debeat capitale manere sub periculo conferentis illud, nisi alter sociorum libere vellit illud penes se suscipere: Non tamen inquit est simpliciter & omnino iniustus, Quia si haberet patriæ consuetudo, ut sic celebraretur societas, socij debente assecurare capitale, quamuis qui huiusmodi (inquit) consuetudinem introducerent, peccarent grauitè, post illam tamen iam introductam, licet obligare socium ex pacto ad assecurandum capitale, tradito illi iusto pretio. Sicut in contractu census, pactum de retrouendendo, licet illi repugnet, quia census est vera ac realis venditio, attamen, quia antiqua consuetudine est iam introductum, licite exigitur, & apponitur censui.

Vltima conclusio. Si vero hic contractus successiue fiant, ac sine villo pacto & obligatione, sed libere, & propria spontè socij accipientis pecuniam ad negotiandum cum illa, & sub iustis pretijs, liciti sunt.

Quia cum hac ratione possint celebrari cum tertia persona, poterunt similiter celebrari cum socio.

Hæc Caiet. In cuius opinione, quod primo loco habet, non posse simul celebrari, sed successiue non probatur viris peritis: Quia si reuera celebrentur, & non fictè, & libere ac non ex pacto, & sub debitis ac iustis pretijs, cum eandem habeat rationem, & æquitatis leges simul celebrari, quas haberent celebrati successiue, non videntur cur non liceat simul eos celebrare, si liceat successiue.

Quod secundo ait, si societati coniugantur alij contractus ex pacto, dato tamen iusto pretio esse aliqua ratione illud iniustum, non tamen simpliciter &

omnino, quia potest per consuetudinem effici iustum, merito ab omnibus rejicitur. Primo, Quia tale pactum & obligatio efficeret contractum mutui, in quo sensu rectè illud conuincit Soto. Secundo, quia tale pactum est contra naturam societatis, pactum autem appositum alicui contractui contra illius naturam & substantiam efficit contractum illum aut reuera nullum, aut certè iniquum. Tertio, quia cum medium iustitiæ sit medium rei, aut pactum istud est natura sua & a parte rei iniustum, vel non si quidem natura sua iniustum sit, nulla consuetudine potest effici licitum, sicut nulla consuetudine licet furari, aut fornerari: si vero iustum sit, non indiget consuetudine ut liceat, sed illud tantum postulabit ne ex aliqua circumstantia vitietur. Nec est accommodatū exemplum quo vitetur; Pactum enim retrouendendi in censibus, quibus illud adijcitur, non est licitum quia consuetudine receptum, sed quia nec repugnat substantiæ census, qui est venditio, nec natura sua est iniquum, ut vidimus in disputatione de Censibus.

Quod habet in quarta conclusione conuenit cum opinione Maioris, & communi, quam statim explicabimus.

Ex recentioribus quidam censent duos illos contractus societatis, & assecurationis capitalis posse simul cum eodem socio celebrari, modo libere & dato iusto pretio celebrari, qua parte dissident a Soto, & sequuntur Maiorem. Omnes vero tres societatis, & assecurationis capitalis, & venditionis lucri futuri, nulla ratione posse celebrari cum eodè socio, neq; ex pacto, neq; sine illo, neq; simul, neq; successiue: Quia si cum eodem inquirunt celebrentur omnes interimunt se ipsos, resultatq; mutuum ex ipsis aperte vsurarium, qua parte conueniunt cum Soto.

Alij volunt, omnes istos tres contractus licere cū eadem persona, tam simul quam successiue, modo non fiat ex pacto: non tamen manere tunc contractum societatis, sed transire in contractum venditionis pecuniæ expositæ negotiationi, & lucri futuri; Licere autem vendere pecuniam, ut mille pro mille & centum, docent, quia mille exposita negotijs lucratiuis æstimantur, ut mille & centum. Sed qui ita sentiunt, non considerant mille exposita negotijs valere mille & centum, apud eum qui sua industria negotiatur, non tamen apud eum qui non negotiatur, sed confert solum pecuniam suam alteri, qui sua industria cum illa negotietur: vnde qui sic conferret alteri suam pecuniam, illam solam vendit vel mutuet; illa autem sic vendita vel mutuata nõ valet nisi suum proprium & legale pretium pecuniæ.

6 Mag. Victoria dum hæc publice Salmanticæ doceret (sicut ipsius discipuli referunt) retulit, Maiorè, licet censent hos tres contractus posse cum eodem socio celebrari, addidisse tamen, debere illud secreto fieri, & non publice, ne illud vsuræ suspicionem apud alios generet: propter similitudinem quam habet cum mutuo vsurario, recipere eandem pecuniam saluam & incolorem ac cum aliquo lucro. Testaturque Victoria sententiam illam Maioris, dū ipse Parisijs ageret, fuisse ibi communiter receptam inter Theologos, quamuis contra Iurisperiti sentiant, ut insinat Siluest. verbo, societas. primo §. 7. Quam licet ipse Victoria damnare non audeat propter varias DD. opiniones, si bona fide, & sine vlla fraude, vel dolo contractus isti cum eodem simul celebrentur, sentit tamen rem hanc sibi maxime dubiam videri, & periculosam de vsura, patereque per huiusmodi sententiã viam vsuris. Quia vbi contractus isti cum eodè celebrantur maxime si simul fiant, esto dicatur capitale manere saluum & integrum conferenti illud, non quidem per contractum societatis, sed per contractum assecurationis, talis tamen distinctio est differentia quædam mente sola concepta, &

meta-

metaphisica, non realis & vera, per quam operitur muruū vsurarium. Qua ratione videbatur Victoria amplecti ex parte opinionem Contra. & ex parte opinionem Caiet.

Mag. Ioann. a Peña docebat sententiam Caiet. vt simul contractus istos celebrare non liceat, sed successiue solum, & sine pacto, speculariue loquendo veram esse, non tamē practice. Vnde inferebat duo. Primo, moraliter & practice sententiam Soti esse amplectendam, quia communiter celebrantur simul, & ita vt contractus isti se interimant, maneatque re ipsa mutuū cū lucro, quod est vsura. Secundo, quod sequitur ex priori, post factum esse illud tollerandum, nec damnandos socios qui ita conuenerint, modo bona fide, ac sine vlla fraude, liberè, & sub pretijs iustis ita conuenerint, cum viri grauissimi illud probent: ante factum vero nulla ratione esse illud consulendum, sed dissuadendum potius, vt res maxime dubia & periculosa.

7 Vt inter tot & tam varias DD. sententias quod verius est eligere valeamus, Obseruemus primo. Hunc modum celebrandi societatem, altero socio promittente securitatem capitalis, antiquitus nunquam fuisse in vsu, saltem temporibus D. Tho. D. Bonauenturæ & similium: Qua de causa D. Tho. hic q. 78. art. 2. ad 5. non aliam agnoscit, nec probat societatem, præter eam, in qua capitale ita exponitur periculo, vt maneat semper sub dominio aponentis illud, ipsiq; pereat, casu quo perierit: Cæpit autem a centum annis vel paruo amplius in partibus Germaniæ temporibus Conradi, Caiet. Syluest. & Maioris, qui omnes fuerunt coeui, vt ex eodem Caiet. & Maioris locis citatis constare potest. Et quamuis Angelus qui hos omnes præcessit iam illius meminerit societas primo. nu. 7. Sed quoad praxim & vsu cæpit tantum a centum annis: Vnde tanquam nouus & maxime suspectus de vsura, propter similitudinem, & speciem quam habet mutui, occasionem obtulit Cōrado (ipse enim est quem Maioris in initio. q. illius 49. vocat Doctorem Germanum) vt de hac quæstione consuleret Caiet. & vniuersitatem Parisiensem. Deinde vero cæpit magis esse in vsu, & in alias Prouincias, & Regiones se se diffundere. Vnde incertum maxime est quod ait Nauar. in illo cap. per vestras. approbati societatem saluo capitali per contractum assureationis illi adiectum, cum Innoc. tertius cuius est textus ille, præcesserit tempora in quibus cæpit hic modus celebrandi societatem in partibus Germaniæ ferè trecentis annis.

8 Obseruemus secundo. Varijs modis posse conferre aliquem suam pecuniam cum eo pacto, vt illa maneat sibi incolumis & secuta. Primo conferendo illam alteri quem nouit non esse negotiatum. Secundo conferendo eam socio qui creditur quidem esse negotiaturus, non curat tamen conferens illam, sit ne alter cum ea negotiaturus, vel secus, sed hoc tantum intendens, vt recipiens illam periculum eius subeat, ac post aliquod tempus saluam & integram certo restituat, & cum aliquo lucro, tanquam pretio facultatis quam illi concessit negotiandi cum illa si vellet: Tertio conferendo illam in hunc præcisum finem, vt recipiens illam negotietur cum ea, conferens vero retinet illius dominium, postulans simul vt alter seruet illam incolumem, & certum aliquid tribuat pro parte lucri futuri, quæ ad eum pertinet, relicto illi reliquo lucro, tanquam iusto pretio istarum conditionum, quas exigit, ne culpa, aut infidelitate accipientis pecuniam pereat illa in totum, vel ex parte, aut ne in suputando lucro, eoque distribuendo lites inter ipsos oriantur. Huiusmodi autem conditiones possunt isti inter se constituere, vel simul & eodem tempore, & quasi ex pacto, sine quo non contraheretur inter ipsos societas, aut successiue

& diuersis temporibus, & liberè.

Ex quibus modis primus & secundus aperte iniqui sunt, & vsurarij: quia cōferens alteri pecuniam, primo, vel secundo modo transfert profecto dominium illius, in accipientem illam, estque reuera velut mutuū, in quo fors mutuata certo recipienda est post aliquod tempus, & cum lucro, quod est vsura. Tertius vero modus quo inicitur societas, si fiat ducendo in pactum, vt socius pecuniam accipiens teneatur, iniquus etiam est absolute & omnino, & vsurarius, etiam si reddatur pretium pro tali assureatione, vt ostendimus contra Caietan. dum illius opinionem retulimus. Vnde tota dubitatio est. Quædo scilicet sine vilo pacto vel obligatione, sed liberè is qui pecuniam recipit, vult assureare capitale, sibi traditum per contractum societatis ad negotiandū, accepto iusto & honesto pretio, pro periculo quod penes se suscipit, confertq; alteri liberè & voluntariè aliquid certum, tanquam in pretium partis lucri illius incerti, quod speratur futurum ex illa societate, siue successiue isti contractus fiant cum eodem socio, siue simul & eodem tempore.

9 Obseruemus vltimo, Istos contractus duobus modis posse in vnum coniungi, vel formaliter & expresse, quando scilicet de vnoquoque verbis expressis, & sub proprijs nominibus, vel æquiualentibus socij inter se paciscuntur: aut implicite & virtute, veluti quo exemplo vtitur Nauar. si is qui pecuniam recepturus est collaturus suam operam & industriam dicat, exhibe mihi tantam pecuniam ad hanc negotiationem exercendam, quam tibi in columen feruabo, conferamque tibi singulis annis tantum lucri certi, si relinquant mihi reliquum lucrum, quodcumque illud fuerit: Idemq; est si is qui capitale cōfert, easdem condiciones offerat recipienti illud.

Hoc posito iam quid de præsentī quæstio. sentiamus, explicemus.

10 Sit prima conclusio. In prouincijs & locis, in quibus non est in vsu, vt socius recipiens pecuniam efficiat illam securam, sed generaret scandalū talis contractus, cetereturq; ab omnibus mutuū vsurarium sub specie societatis si cæta, virandus maxime est.

Et in hoc sensu vera est opinio Conradi, Victoriæ, Ioann. a Peña, & similiter sentientium.

Probat: Quæ liberè & spontè facimus, maxime in temporalibus dimittenda sunt, quando nata sunt secundum se generare scandalum, vt docet D. Tho. supra q. 43. art. 2. & 8. sed in Regionibus, & Prouincijs. in quibus nō est in vsu, vt alter ex socijs efficiat capitale alterius saluum & securum, talis conditio, & contractus natus est generare scandalum, primo, quia habet speciem mutui vsurarij, secundo, quia vt rectè dicebant Conrad. & Victoria aperit viam vsurarijs scenerandi liberius sub prætextu societatis. Vnde & Nauar. in cap. primum. 14. q. 3. nu. 35. concedit in foro exteriori contractum huiusmodi præ se ferre speciem maioris mali. Et Iurisperiti communiter in foro exteriori illum vt iniquum reprobant. Et confirmatur, Ex eo quod ipsemet Maioris qui opinionis approbantis hunc contractū est præcipuus assertor, teste Victoria admonebat, huiusmodi contractū propter speciem mutui vsurarij quā habet, non debere publicè fieri, sed secreto, & occultè inter ipsos contrahentes, qui suū animum & mentē optime norunt. Adeo vt Thomas Mercatus de contract. lib. 1. c. 9. affirmet huiusmodi contractū etiam si sincerè & liberè fiat ab omnibus tamen DD. reprobari, tanquam habeat vsuræ speciem, maxime quando celebrantur contractus isti societatis, & assureationis simul & eodem tempore.

Dixi aut in hac concl. in Prouincijs in quibus generaret scandalum, quia vbi huiusmodi contractus ita est in vsu, vt videntes illū statim intelligat nō esse

mutuū, sed cōtractus distinctos & licitos, vel alia via cesset sinistra illius opinio, nō habet locū posita cōclusio, sed quā subiiciemus, Vnde sit secūda conclusio.

11 [Secluso scandalo quod huiusmodi cōtractus generare possent, licet socio accipienti pecuniam, periculum illius penes se suscipere per cōtractum assecurationis, modo bona fide illud fiat, ac sine vlla fraude, vel dolo, & accepto aliquo iusto pretio pro illa assecuratione.]

Conueniunt in hac conclus. Maioris, & Nauarr. locis supra citatis. Gabriel. in 4. dist. 15. q. 11. Angel. Societas, primo. nu. 7. Siluest. cod. ver. q. 2. Summa Ar. milla eod. verb. §. 6. Barth. Medina in sua institutio. confesso. & omnes recentiores qui de hac rescripserunt: Ex Iurisperitis Didac. Couarru. lib. 3. varia. resolut. cap. 2. conclus. 3. vbi affert in eandem sententiam Ioann. Lupi. in illo cap. Per vestras. notab. 6. §. 12. Petrum Perusin. in tractat. de duobus fratribus. 4. par. q. 1. & Purpurat. in illa l. si pascenda. num. 37.

Et probatur: Omnis iniustitia quæ in cōtractu aliquo misceri potest, repellitur, ac rejicietur facile, collata pecunia ac iusto pretio in illius compensam, & satisfactionem. V.g. si mutuet Petrus Ioanni 100. aureos ea lege, vt teneatur Ioannes ad molas ipsius suum triticum ducere, cōtractui huic miscetur vsura, quia vltra sortem exigitur conditio illa, & obligatio imposita Ioanni, quæ pretio æstimabilis est: purgatur tamen ab hac iniquitate cōtractus iste, redditurque iustus & honestus, si reddat Petrus Ioanni pro illo pacto, & obligatione aliquod pretium iustum, veluti si dicat ei, accipe 100. aureos, restitues autem mihi 90. tantum, si triticum tuum ad meas molas duxeris, confero enim tibi pro obligatione ista 10. Idem autem accidit in casu de quo hic agimus, nam quamuis absolute & simpliciter iniustum sit, vt Ioannes accipiens pecuniam Petri ad negociandum, efficiat illam securam, in quo sensu D. Thom. & alij antiqui tam Theologi quam Canonistæ, quos retulimus in fauorem opinionis Soti, damnant illud, At tradito aliquo iusto pretio ipsi Ioanni vel in pecunia numerata in limine cōtractus, vel in aliqua maiori parte lucri quam esset in distributione illius accepturus, purgatur omnino ac liberatur huiusmodi cōtractus ab iniquitate, & iniustitia, quam afferebat illa obligatio suscipiendi penes se periculum capitalis. Est ergo licitus & honestus cōtractus, nisi ratione scandali, aut alterius sinistra circumstantiæ vitietur.

Secundo, si non liceret alteri ex socijs assecurare pecuniam alterius, id certe esset, (quæ est vna ex præcipuis rationibus Dominici Soto) quia talis societas interimeretur, & transfret in rationem mutui: Sed propterea quod alter ex socijs suscipiat in se periculum pecuniæ, non interimitur societas, nec conuertitur in mutuū, Ergo licet contrahere societatem altero socio assecurante alterius pecuniam. Probat minor, in qua consistit potissima difficultas: Primo: Quia in mutuo transit res mutuata in plenum dominium mutuatarij, ideo namque dicitur mutuū. 1. ex meo tuum, potestque mutuatarius re illa tāquam sua libere vti, & cum illa si voluerit negociari vel secus, potest illam in ludos, conuiuia, vel similia pro libito prodigere. At in casu de quo hic loquimur, accipiens pecuniam in societatem adhibiturus suam industriam non potest illa pro libito vti, sed tenetur omnino exponere illam arti, vel negotio, de quo contrahentes societatem conuenerunt, tum quia ea tantum ratione & in eum tantum finem ipsi tradita est, tum etiam, quia si extraheret illam a negotio, & conuerteret in alios vsus, priuaret socium spe lucri ad quam habet ius vi illius societatis inter ipsos contractæ, non igitur efficitur societas cōtractus, mutui, quia capitale vnius socij alter securum efficiat.

Secundo in mutuo dominium rei mutuatae ita transit in mutuatarium, vt nullo modo maneat penes mutuantem, at in casu de quo hic loquimur, esto socius recipiens pecuniam illam securam efficiat, non propterea socius qui illam contulit, ammittit illius dominium: Probat, quia si pecuniā illam fur accipiat, potest socius qui illam cōtulerat, vt vere suam a fure repetere. Et quod magis vrget, si socius qui illam acceperat ad negociandum, illa non dum alienata moriatur, vel recedat exstantque plures creditores, quorum tamen non esset ille debitor ratione societatis, potest qui illam contulit tanquam vere suam reuindicare, & præferretur in ea cæteris omnibus creditoribus quantumuis anterioribus. Tertio, Si mutuatarius ex pecunia mutuo accepta aliquid emat, vel lucrū negociando acquirat, res illa empta, vel lucrum ab illo acquisitū nulla ratione pertinet ad mutuantem quia pecuniæ illius dñū iam erat omnino mutuatarij, at si Ioannes accepit pecuniā a Petro in societate, esto illē assecurauerit, si quid ex illa emat, vel lucrū, pertinet ad socium, qui eam contulit, pars illius rei vel lucri, vt verum illius pecuniæ dominium, non ergo per assecurationem societati adiunctam societas interimitur & efficitur mutuū. Quarto, Quando aliquis assecurat alicui merces nauis impositas, si quidem illæ pereant, assecurati, qui illarum periculum penes se suscepit, pereunt: at nihilominus alter manet verus illarum dominus, perinde ac si non fuissent illi securæ effectæ, ductæque illas ac vendit pro libito, vbi, & quando vult. Ergo eo quod vnus sociorum suscipiat periculum pecuniæ in societatem positæ, non propterea transit in ipsum illius dominium, nec conuertitur societas in mutuū. Quinto quibus exemplis vtitur & recte Nauar. In cōtractu depositi, depositarius suscipit penes se periculum rei depositæ, nec propterea efficitur illius rei dominus. cap. fina. de Deposito. & l. 1. §. si conueniat. ff. eo. rit. Commodatarius quoque suscipit in se periculum rei commodatæ, nec propterea efficitur illius dominus, cap. etiam vnico de commodato, & l. 1. Cod. Commodari. Ergo nec socius assecurans pecuniam dicendus est effici illius dominus, propterea quod illius periculum in se suscipiat.

Tertio principaliter, ostendo rursus per cōtractum assecurationis non destruit societatem: hac ratione, Cōtractus societatis de quo hic agimus, secundum suam propriam vim & naturam in his tribus consistit: Primo, vt alter apponat pecuniam exponendam alicui arti vel negotio gerendo, alter vero operam suam & industriam: Secundo, vt lucrum quod inde prouenerit seruata debita proportione inter ipsos distribuatur. Tertio, vt per cōtractum illum, & intra illius societatis limites, sicut vnus exponit operas suas periculo, ita & alter pecuniam suam: Sed ex eo quod per cōtractum assecurationis capitalis periculum alter suscipiat non tollitur quin hæc omnia seruentur: Nam in primis vterque apponit quod ad se spectat, vnus pecuniam, alter industriam: Secūdo lucrum supponimus debite distribui. Demum quantum est ex vi societatis illius, vterque eidem periculo exponit quod confert: Nam quod apponens pecuniam habet illam securam, non fit per cōtractum illius societatis, neque ex vi aut intra limites illius, sed per alium cōtractum explicate & expressè, vel implicite, & virtute illi quidem coniunctum, sed ab ea reuera diuersum & distinctum, non minus quam si periculum illius capitalis nō suscepisset ille socius, sed aliquis alius tertius nullo modo socius.

Quarto, quo argumento vtitur & recte Couarru. Cōtractus societatis per se & seorsum sumptus iustus est & honestus, similiter cōtractus assecurationis libere initus sub iusto pretio iustus quoque est, & hone-

honestus, quod vero celebrentur cum eadem persona, non tollit, quæ unicuique horum contractuum propria sunt neque efficit quin iustæ leges, quæ in vnoquoque eorum desiderantur, vt ex dictis abunde constat, licet ergo vtrumque cum eodem socio celebrare.

Denique hanc cõclusionem probant optime omnia argumenta quæ retulimus in probanda tertia illa opinione Maioris, & Nauarri, præter quam tertium illud quo vitur. Nauarr. ex illo cap. Per vestras: Illud enim non iudicant recentiores, & merito, huic instituto commodatum: Quia vt ex contextu illo patet, pecunia illa dotalis eo sine tradenda dicitur mercatori, vt ex parte honesti lucri possit vir onera matrimonij sustinere: at si iuxta intellectum Nauarri, vt dos salua maneret, diminuendum esset de parte lucri tali doti proportionata aliquid, tanquam pretium asscurationis capitalis, & aliquid aliud tanquam pretium lucri futuri, esset profecto quod ex ea parte lucri remaneret adeo tenue, & exiguum, vt parum aut prope nihil valeret ad sustinenda onera matrimonij: maxime cum non habeat textus ille, totam dotem a constitui apud mercatorem, sed partem tantum dotis, reliquam vero concedendam esse viro cui & corpus mulieris conceditur. Nec ratio quia confirmat Nauarr. suum intellectum valet: quia cum vir ille dotem mulieris dilapidaret, securior erat illa apud mercatorem negotijs exposita, esto sic exposita alicui etiam subiaceret periculo. Vnde textus ille nulla rone est intelligendus. Salua dote, sed de societate cum periculo capitalis iuxta communẽ vsum societatis. Maxime quod asscurationem societati cum eadem persona coniungere nouum est, vt in prima obseruatione admonuimus, nec vsitatum tempore Innocen. 3. cuius est ille textus.

12 Tertia conclusio. [Nihil refert celebrentur ne simul hi duo contractus societatis, & asscurationis principalis simul, & eodem tempore, vel successiue & diuersis temporibus, modo illud fiat sine scandalo, bona fide, sine vlla fraude, sub iustis pretijs, ac p contractus esto simul fiant, reuera tamen diuerso ac realiter celebratos, vel expresso, & explicitè, vel saltim virtute.

Probatnr primo, Quia isti contractus secundum se sunt liciti, seruatis in vnoquoque eorum iustis conditionibus & alijs in eis requisitis, possunt etiam (vt cõstat) celebrari cum eadem persona, nec propterea quod cum eadem celebrentur desinunt illis seruatis esse iusti, Impertinens ergo est, parumque reuera refert, simul ne an successiue celebrantur.

Secundo: Potissima ratio, propter quam licet celebrare illos successiue, est, quia ita celebrari agnoscuntur esse cõtractus distincti, & libere cõiuncti, & veri contractus alieni a rone mutui: at seruatis conditionibus quas habet hæc tertia cõclusio posita, et si simul celebrentur sunt cõtractus distincti, libere cõiuncti, & vere celebrati, maximeq; alieni a mutuo: Ergo possunt celebrari simul, sicut & successiue. Vnde Soto, & qui cum illo sentiunt, conueniunt in hac parte, vt si successiue celebrari possint, possint & simul.

Crederemq; Caieta. solum negare, posse illos simul celebrari in hoc sensu, vt vnus iungatur alteri ex pacto, & nascatur ex vi alterius, ita vt accipiens pecuniam, ex vi societatis teneatur ad asscurandam illam, & emendum sub aliquo pretio lucri speratum; In quo sensu, omnes conueniunt nulla ratione licere istos tres contractus cum eodem celebrare, efficeret enim talis obligatio & pactũ societatem iniquam & vsurariam, & celebrata societate statim conuenire de securitate capitalis, libere vtroque in illud consentiente, vel offerre conferenti pecuniam, vt si voluerit, efficiatur secura sub iusto pretio, iuxta conditiones in hac tertia conclusione positas, forsã nõ

damnasset Caiet.

13 Quarta conclusio. [Licet etiam alteri ex socijs lucrum alteri futurum, dubiũ, & incertum aliquo certo pretio emere, vel in pecunia statim numerata, vel in aliqua certa parte lucri illi postea conferenda, quidquid tempus & negotium attulerint.]

In hac minor est dubitatio quam in precedentiibus. Probaturque, quia potest quiuis alius emere a tali socio lucrum quod sperat, sicut emuntur fructus futuri, & iactus retis, poterit ergo & socius. Probo consequentiam, quia ad iustam venditionem & emptionem hæc tria sufficiunt, vt res quæ venditur, sit pretio estimabilis, & quæ nullo iure prohibeatur vendi, vt pretium sit iustum, ac vt vterque sit dominus eius quod confert, venditor rei, emptor vero pretij: quæ tria non minus possunt reperiri, vbi alter socius alterius lucrum emit, quam si emeretur illud ab alio qui non esset socius. Et confirmatur frequenti vsu mercatorum, inter quos, quantumvis negotiorum peritos & timoratos, passim fit, vt duobus vel pluribus societatem inter se contrahentibus, alter eorum alterius lucrum incertum, sed speratum aliquo honesto, ac iusto pretio emat, tollunturq; hac via multa incommoda, variæ suspiciones, & lites quæ deinde in cõputis & rationibus illius societatis, ac distributione lucri passim oriuntur.

Ex dictis (vt paucis rem omnem perstringamus) efficitur, posse recipientem pecuniam illius periculum penes se suscipere, uel statim & simul atque contrahit cum alio societatem, vel successiue & post aliquod tempus, seruatis his quinq; conditionibus.

CONDITIONES SERVANDÆ,
quando idem Socius qui recipit pecuniam, asscurat illam.

14 PRIMA est, ne vllum inde generetur scandalum vel iusta suspicio mutui vsurarij sub colore & specie societatis, neque aperiatur vsurarijs via liberius fornerandi.

Secunda, vt accipiens pecuniam non possit illa pro libito vri, sed teneatur necessario cum illa negotiari, neque aliter qui illam contulit, aliquid inde lucrum recipiat. Quod si quis eam contulit bona fide, vt cum illa alter negotietur, & eo prudenter ac probabiliter iudicante illum cum ea negotiari vitio & culpa sua non negotietur, tenebitur is nihilominus ad conferendum illi eam partẽ lucri, quæ prudentis arbitrio censbitur fuisse illi proventura, si is qui pecuniam illius recepit, actu & reuera fuisset cum illa negotiatus: quia per hunc sterit: neque eius in curia, & vitio debet alter lucro suo expoliari.

Tertia est, vt cum simul celebrabuntur isti duo contractus societatis & asscurationis cum eodem socio, fiant vt vere diuersi, & distincti, vel explicitè & expresse, vel saltim virtute & implicite, nec vlla ratione vnus sit necessario alteri cõnexus, vel oriatur asscuratio ex vi societatis.

Quarta qua ex proxime precedenti sequitur, aut est eadem fere cũ illa, vt fiat libere & propria sponte vtriusque contrahentis, quod aperte fit, quando recipiens pecuniam & collaturus suam operam & industriam inuitat alterum, postulatque ab eo, vt cõiungatur cum illa societate illius capitalis asscuratio sub aliquo honesto pretio, ne si aliqua ratione illud perierit, culpa eius conqueatur alter illam perisse, & excitentur lites.

Vltima est, vt sub honesto iustoque pretio fiat huiusmodi asscuratio capitalis, & maxime moderato: Et similiter quando his iungetur tertius cõtractus venditionis lucri sperati; tale enim lucrum cum adeo dubium sit, & incertum, exiguum esse debet, vt

4. pro 100. Quod ut ait Nauar. locis cit. erat receptū vti antiquo.

Vbi illud tandem obseruandum est, quotiescunque aliquis pecuniam suam in societatem conferret cum huiusmodi conditionibus a parte rei seruatis, & vnoquoque sociorum intendente celebrare simul hos contractus meliori modo quo licite potest, nimirum manente vera societate ab omni mutuo reuera aliena, ita vt per assecurationem capitalis, vel venditionem suæ partis ex lucro futuro non vitietur bona fides contrahentium, etiam si ista non exprimantur aperte & explicitè, non esse propterea simplices condemnandos, cum non omnes, neque ex ipsis mercatoribus apti sint, & per periti ad ista distinguenda, modo expresse conueniat inter eos, pecuniam illam non aliter exhiberi, quam ad artificium, vel negotium circa quod societas illa inter ipsos contrahitur.

15 Ex illa secunda conditione sequitur, non esse iustum contractū illum, in quo Petrus conferret Ioanni 100. aureos, ea lege, vt teneatur Ioannes conferre Petro in fine anni, vel post aliquod tempus tam de lucro, quam de damno tantundem, quantum alij 100. aurei traditi alicui mercatori in societatem, exponendi quæ ab illo alicui negotio cum periculo conferentis, attulerint per illud idem tempus, siue lucri, siue damni; Cum illos tamen 100. aureos non acceperit Ioannes ad gerendum negotium aliquod, sed ad leuandam aliquam necessitatem suam. Hic inquam contractus iniustus est, vt habet communis DD. opinio, quam refert Syluest. Societas. Primo. q. 15. vbi affert Archidiaconus Innocent. & Ioan. Andream: in capit. final. De vsuris. Et ratio est. Quia hic contractus non est depositi, cum Ioannes accipiat pecuniam illam ad proprios vsus, Neque societatis, cum pecunia illa non exponatur a Ioanne alicui negotio ad lucrum, tam ipsi, quam Petro commune. Sed est vere mutuum, cum recipiat Ioannes illos 100. aureos ad proprios omnino vsus, & vsurarium, cum teneatur ad illos restituendos post aliquod tempus cum aliquo lucro: Quod certe nullo modo licet, nisi Petro ex traditione illius pecuniæ in gratiam & vtilitatem Ioannis aliquod damnum accidisset, aut aliquod lucrum vere cessasset, iuxta ea quæ superius diximus de lucro cessante, & damno emergente ex mutuo. In quo sensu accipiendi sunt DD. qui aliquando probant hunc contractum, quem hic modo damnauimus.

Nunc ad argumenta aliorum: Quod pro prima opinione attulimus ibidem solutum est iuxta Maiorem.

16 Ad argumenta Dominici Soto. Ad primum, quod est Panorm. respondet Maioris loc. cit. q. 48. quod quamuis Societati, quia est quædam fraternitas, proprium sit, vt periculum pecuniæ appositæ pertineat ad apponentem illam, non tamen esse contra naturam eius, vt periculum illud alter socius penes se suscipiat per alium contractum a societate diuersum, & distinctum: Sicut mutuo proprium est, vt periculum rei mutuatæ pertineat ad mutuatarium recipientem illam, quia recepit illius dominium, hoc tamen non obstante potest per alium contractum seorsum pacisci, vt periculum illius rei penes mutuantem maneat, vnde hoc pactum & assecuratio est quidem præter & extra naturam societatis, non tamen contra illam, neque illam destruens aut extinguens, maxime seruatis illis quinque conditionibus propositis.

Secundum argumentum nullam habet vim, tum quia approbatio vnius non semper est reprobatio alterius, tum potissime, quia lex illa intelligenda est intra limites societatis, & ex sola vi illius, at per alium contractum a societate diuersum & distinctum,

illud, non prohibet, sicut ex dictis constat.

17 Ad tertium satis ostendimus in secundo argumento, quo probauimus nostram secundam conclusionem, non destrui, neque extingui Societatem per assecurationem capitalis, neque propter illam transfusionem capitalis in socium cui traditur ad negotiandum, & præter exempla quæ ibi attulimus, est, & aliud de pignoribus, Quorum periculum suscipit penes se creditor, qui illa accipit a debitore, nec propterea censetur creditor illa recipiens eorum dominus, nec potest illis vti pro libito, quia manet semper eorum dominium penes debitorem qui illa in securitatem contulit. Vnde proloquium illud. [Vnamquamque rem si pereat, domino suo perire,] intelligendum est simpliciter & absolute, nisi per alium contractum licitum alius a domino illius rei periculum penes se susceperit. Nam vt vidimus rei commodatæ siue impignoratæ dominus est, qui illam deposuit, commodauit, vel impignorauit, at si illa pereat, non perit domino suo, sed commodatario, depositario, vel creditoris habenti pignora. Et in contractu assecurationis illud maxime appareat, in quo rei assecuratæ dominium non est ipsius assecurantis vt videbimus, at si illa pereat assecuranti perit.

18 Ad confirmationem satis constat ex dictis in illo secundo argumento nostræ conclusio. In societate accipientem pecuniam non posse illa pro libito vti, neque in alios vsus quantumuis honestos illam conuertere, quam in artem, vel negotia, circa quæ contracta illa societas. Addunt quidam etiam si capitale transfret in dominium accipientis illud, nihilominus posse eum qui illud contulit recipere illud saluum, & integrum cum aliquo lucro, in casu, quo dominus illius capitalis erat per se ipsum aut cum alio socio cum illa pecunia negotiaturus, in gratiam autem & vtilitatem huius cui illam contulit, extraxit eam a negotio cui erat in procinctu illam traditurus. Sed in hoc casu meo iudicio non exerceret societas, sed verum mutuum, reciperetur autem illud lucrum vna cum capitali non per contractum societatis, quia esset iniqua, sed ratione lucri vere cessantis, iuxta ea quæ de lucro cessante superius docuimus.

19 Ad quartum respondeo, res quæ natura sua venales sunt, si sub certo ac definito pretio accipiuntur, reuera emi ab accipiente illas, & propterea posse illis pro libito vt vero suis vti, sicque accidit in rebus dotalibus, quæ sub certo ac taxato pretio a viro recipiuntur; at pecunia non est res venalis, sed aliarum omnium quæ venduntur pretium, traditurque in societate non vt quid venale, sed vt pecunia negotio re ipsa exponenda ad quæstum aliquem & lucrum: Quo fit, vt traditio illius etiam si tradatur socio assecuranti illam, nec sit mutuum, nec venditio, sed vera traditio illius in societatem.

Ad quartum, iam admonuimus in prima obseruatione earum quas constituimus, D. Tho. & antiquos non agnouisse societatem aliquam, cui miseretur assecuratio cum altero ex socijs, scripsisseque iuxta ea quæ suo tempore habebat communis mercatorum vsus, modo autem, quando iam illud est in vsu seruatis illis conditionibus licet, nec D. Thom. aliter sensisset, si ita habuisset vsus & cum huiusmodi conditionibus etate ipsius.

Ad vltimum respondeo, contractum illum quorundam depositarium iniquum esse ex parte recuperatis suam pecuniam cum lucro, quia talis contractus non est societas, sed merum depositum vi cuius, solum capitale quod deposuit, potest iuste recipere.

Ad argumenta Albornoj, quamuis leuissima sint, respondeo: Ad primum: Socium accipientem pecuniam teneri quidem ad illam diligenter custodiendam quantum in ipso est, ne culpa ipsius pereat, non tamen teneri absolute ne villa ratione pereat, cum sine

Sine culpa ipsius possit quoque illa perire, quando autem contractui societatis adiungitur affecuratio capitalis, non obligat seipsum socius pecuniam recipiens ad prius illud, ad quod iam tenebatur, sed ad secundum, ad quod non tenebatur, nempe ad efficiendam illam securam domino qui illam contulit, quacunque ratione percat, & ratione huius obligationis, ad quã non teneatur, cum illa pretio æstimabilis sit recipit illud pretium.

Ad secundum dico, plurimum decipi Albornoſium in maiori propositione illius argum. cum nihil magis sit in usu, & omni iure probatum, quam emi res incertas, & in incerta quantitate, modo probabilis habeatur: illarum spes; qua ratione emuntur fructus futuri, & in illis tetis.

Opinio Contradictorie non aduersatur, iuxta ea quæ in prima conclusione nostra diximus.

21 Neque opinio Caiet. prout explicatur in tertia conclus. a nobis posita: Illud tantum in doctrina Caiet. nobis aduersatur, Quod scilicet ait, non recte coniungi affecurationem societati, nisi a principio contractus aliquid reddatur socio affecuranti capitale, quia in omni affecuratione iuxta communem & receptum usum mercatorum, pretium quod pro illa taxatur, vel habet tunc usum fori, statim traditur affecuranti, at in contractu societatis, & affecuratiõis de quo hic agimus nihil confertur a principio affecuranti, neque forsam in posterum: nam ubi redditur socio affecuranti in pretium affecuratiõis pars fructus, & lucri futuri, si nullum eueniat lucrum, nihil recipiet: Hæc ratio a nullo recentiorum attingitur, vel explicat, cū habeatur plurimū difficultatis: quæ negari non pot, quando socio affecuranti non datur in limine contractus pretium affecuratiõis in numero, sed solum pars aliqua lucri futuri, si nullum eueniat, sine vilo pretio affecurasse, quod non licet, Vnde dicamus huiusmodi affecuratiõem debere necessario ita fieri, vt pretium aliquod certum offeratur socio affecuranti, quod vel conferatur ipsi statim in limine contractus, vel conferatur in fine societatis: hæc ratio, vt recipiat ex lucro, si acciderit, hæc vel illas partes, plures quam esset accepturus ratione illius affecuratiõis, quod si nullum lucrum acciderit, accipiat nihilominus hanc vel illam quantitatem pecuniæ, quæ peritorum ac prudentium arbitrio iudicabitur esse iustum pretium talis affecuratiõis: Ita vt nunquam affecuratio illa fiat sine aliquo iusto pretio reuera recipiendo.

Ex dictis in hac controuersia explicare facile poterimus, nonnullas dubitationes, quæ illi affines sunt. Prima est.

SITNE CONTRACTVS LICITVS,
quando ita quis apponit in societatem 100. aureos, vt velit ex illis solos. 5. subiaccere periculo, alios vero 95. sibi esse securos, ea tamen lege vt sola etiam 5. velit sibi dari ex lucro.

22 **RATIO** dubitandi est, quia sic apponens pecuniam, cura ex lucro futuro solū exoptet. 5. sicut ex tuo capitali exponit etiã. 5. videtur seruare equalitatem, & ex consequenti iustum postulare. Secundo, si quæ iniustitia vitiaret huiusmodi contractum, illam certe non committeret conferens pecuniam cum ista conditione, sed recipiens illam, apponensque suam operam & industriam: Probatum, quia cū 100. aurei in contractu societatis soleant afferre frequenter lucrum, cuius dimidium excedit. 5. vel 6. aut plura, si conferens 100. aureos non sit recepturus ex lucro nisi 5. tantum, non reddetur ei ex in distributione lucri tanta pars, quanta illi iure deberetur.

Sed his non obstantibus communis DD. senten-

tia est, contractum istum esse usurarium & iniustum, quia nullus potest ex societate accipere lucrum, nisi commensuratum pecuniæ quam exponit periculo, in hoc autem contractu conferens istos 100. aureos sub illa conditione non exponit periculo illos 95. quos vult sibi saluos manere, sed solos. 5. quibus alia. 5. non sunt lucrum commensuratum: vix enim reperitur negotiatio vel societas, in qua primo tractu lucrū æquetur sorti, & duplicetur illa. Vnde qui apponeret 100. aureos sicut habet titulus dubitationis propositæ, hæc ratione se debet habere, vt iuste agat, vt sicut exponit periculo solos. 5. aureos, ita velit ex lucro eam partem quæ commensurabitur debita portione seruata illis. 5. aureis. Quod si euentus negotij adeo felix fuerit vt illis 5. aureis commensurentur ex lucro proportionabiliter alia 5. tunc iuste illa accipiat, nõ per pactum quod hic damnamus, sed quia euentus adeo feliciter tulit, vt fors posita illa negotiatiõne duplicaretur.

Confirmatur hæc omnia. Primo, quia cum illis 95. aureis, eo ipso quod apponens illos vult sibi saluos esse, non negotiatur qui contulit, eos, sed ille solus, qui suo tantum periculo illos accepit, vnde totum lucrum illa respondens huius solius esse debet, & nulla ratione nullaque ex parte alterius. Secundo, quia hic contractus, ab illo quem proxime præcedentibus controu. damnauimus, in quo scilicet conferens pecuniam in societatem per eundem contractum societatis vult illam sibi cum periculo alterius seruari securam, nihil omnino re ipsa differt, nisi solum secundum magis & minus intra eandem speciem, quia in illo, quem ibi damnauimus, conferens capitale vult totum in integrum sibi saluum existere, in eo vero de quo hic agimus, vult similiter detracta solum aliqua minima parte, quam exponit periculo.

Adde tamen, vt si contractui societatis adiungeretur contractus affecuratiõis circa illos 95. aureos oblato iusto pretio socio affecuranti, seruarieturque aliæ conditiones, quas diximus, tunc per alium tertium contractum venditiõis, lucri sperari posset pacisci, vt redderentur sibi. 5. Tunc enim censerentur illa 5. iustum pretium lucri ex illa societate, & negotio futuri: aliter per solum contractum societatis pacisci, vt dentur sibi 5. ex lucro, expositis periculo in ea societate solis. 5. iniustum est, & usurarium.

Ad argumenta, initio proposita respondeo. Ad primum, apertam esse inæqualitatem: Primo, quia in ista societate, qui confert pecuniam, solum susciperet periculum vt 5. alter vero qui apponit suam operam susciperet periculum, vt 95. Secundo, quia vt diximus ex 5. expositis reciperet lucrum excessiuum, nempe alia 5. cum lucrum unico tractu nunquam æquetur sorti. Tertio, quia conferens suam industriam non solum impendit illam circa 95. verum etiam circa illa 5. ex quibus tamen nullam partem lucri recipiet.

Ad secundum respondeo, in casu quo cum illis 100. aureis contingat lucrari 15. vel 20. aut 30. nullam esset iniustitiam, ex parte accipientis pecuniam & apponentis operas, si retineat sibi ex lucro, vt 15. partem vt 10. ex lucro vt 20. partem vt 15. & sic consequenter, cum ex sorte & capitali vt 100. omnia 95. suo damno subsint periculo, damno vero alterius sola 5. Sicut si quis mutuo acceptis 100. cum illis negotiatur, & lucretur, totum illud lucrum solius mutuatarij est, cuius tantum periculo illa pecunia fuit negotiatiõni exposita, & cuius tantum industria lucrum illud acquisitum fuit.

Altera dubitatio est.

SIT NE CONTRACTVS IVSTVS, IN quo Petrus confert 300. aureos Ioanni, cum illis omnibus negotiatur, sed ea lege, vt ducentorum periculum similiterque lucrum Ioannes suscipiat: reliquorum vero 100. tam periculum quam lucrum spectet ad Petrum.

23 **SILVEST.** in verb Societas. primo. q. 5. censet huiusmodi contractum iniquum esse & vsurarium, duplici adductus ratione. Prior est, quia huiusmodi contractus perinde se habet, ac si Petrus mutuauerit Ioanni illos 200. aureos, quorum Ioannes tam periculum quam lucrum est habiturus, exigetque ab ipso, vt pro illo mutuo suam operam, & industriam conferat cum reliquis 100. quorum tam periculum quam lucrum Petrus sibi seruat. Qua ratione Petrus pro illo mutuo imponit Ioanni obligationem impendendi suam operam & industriam cum illis 100. aureis tanquam minister illius, & cum obligatio hæc sit pretio æstimabilis, & imponatur pro mutuo, aperte reddit huiusmodi contractum vsurarium.

Posterior ratio Siluestri est: Quia non est æqua, neque honesta societas, Etenim si omnis illa pecunia & industria periret aduersa fortuna in negotio, Petrus solum pateretur iacturam 100. aureorum, Ioannes vero iacturam 200. & omnium laborum & operarum quas impendisset.

Maiores in 4. dist. 15. quæst. 4. & nonnulli qui illum sequuntur probant hunc contractum, ea ratione, vt Ioannes suscipiat penes se periculum totius capitalis, nimirum illorum 300. aureorum, & cum illis omnibus negotietur communi nomine vtriusque communique societate, deinde vero quasi in pretium illius assecurationis qua totum capitale, vel aliquas eius partes in se suscipit, recipiat duas partes lucri inde prouenientis, Petrus vero vnicam tantum. Sed huiusmodi contractus quem ita probat Conradus, non est hic de quo in hoc dubio agimus, sed is de quo proxime præcedentis controuersia differuimus, in quo assecuratio totius capitalis, vel aliquis, aut aliquarum partium illius coniungitur societati sub aliquo iusto pretio: In contractu autem de quo hic agimus, apponens pecuniam, eius partis cuius periculum imponit socio, vult quoque lucrum ad eundem socium spectare.

24 Vnde dicamus contractum huiusmodi, de quo in hoc dubio priuatim & in particulari inquirimus, duobus modis celebrari posse: Primo, ita vt ex illis 300. aureis, ducentorum tam periculum quam lucrum pertineat ad solum Ioannem, qui cum illis est negotiaturus. Tertiæ vero partis 100. nimirum aureorum cum quibus etiam Ioannes debet negotiari nomine ac vice Petri, tam periculum quam lucrum ad solum Petrum spectent: Qui modus contrahenti societatem est, qui damnatur à Siluestro, & recte: Quia in societate sic celebrata, mutuat reuere Petrus Ioanni illos 200. aureos cum obligatione ex vi illius mutui conuenta, vt teneatur operam & industriam cum alijs 100. aureis adhibere in solam vtilitatem Petri: obligationem autem huiusmodi, cum pretio æstimabilis sit, vt mutui exigere, iniquum est, & vsurarium. Secundo modo potest ita celebrari, vt Ioannes non solum habeat lucrum, illorum 200. aureorum, quorum periculum suscipit in se, verum etiam & aliquam partem lucri ex illis 100. aureis prouenientis, ratione industriæ, quam circa illos confert. Et huiusmodi contractus est iustus: Quia licet eorum periculum spectet ad Petrum, apponit tamen circa illos Ioannes suam laborem, suamque operam, & industriam: iuxta leges autem iustæ distributionis (vt videbimus) qui accepta aliqua pecunia in societatem sua industria cum illa negotiando lucratur debet lucri suble-

quæ partem aliquam recipere, sicut & is qui apponit capitale. At si contractum de quo hic agimus recte meditemur, Petrus & Ioannes circa ducentos illos aureos, non ineunt societatem, sed mutuam, cum tam illorum periculum quam lucrum ad solum Ioannem pertineat, circa illos vero 100. veram ineunt societatem cum alter illos in sortem tradat suo periculo, alter suam laborem & industriam circa eandem negotiando impendat.

Tertia dubitatio est.

POSSIT NE DARI PECUNIA IN societatem cum instrumento, & scriptura de capitali saluo, non eo animo, vt illud saluum maneat, sed vt alter socius videns periculum illud ad se spectare, fidelius ac diligentius illius curam habeat?

25 **F**acilis est responsio in qua omnes conueniunt; huiusmodi simulationem pec. mort. includere: nisi simul contineret scriptura illa vt capitale illud fieret, vtriusque cõmune. Primo, quia cedit in infamiam conferentis pecuniam sub tali conditione exterius posita, quamuis aliud in animo habeat, & in scandalum aliorum, qui animum illius ignorantes merito iudicabunt, iuxta ea quæ exterius vident. Secundo quia si contingeret ipsum intestatum discedere, at simulatione illa non satis explicata, possent hæredes illius capitale illud saluum ac integrum exigere cum infamia defuncti, quasi non in societatem, sed in mutuum vsurarium collatum. Quo fit, vt non liceat neque cum tali animo capitalis securitatem ab alio socio exigere, nisi ea ratione qua diximus coniuncto contractu assecurationis. Vbi vero ita conuenerint explicare debet ille animum suum; & ab illa obligatione alterum socium eximere.

26 Eadem ratione iudicandum est, vt recte docent Silu. societas, primo. q. 4. & Nauar. in suo Manu. cap. 17. numero 259. non licere socio conferenti pecuniam, quo suo honori consulat, scripturam mutui vel depositi ab alio exigere, quamuis haberet in animo illam ipsam non esse traditam in mutuum, vel depositum sed in veram societatem. Tum quia posset forsam mutato animo illam, si periret, vt mutuatam aut depositam ab altero socio repetere, tum etiã, quia existit simile periculum, vt ipso re non satis explicata moriente, hæredes illius tanquam vere depositam aut mutuatam postularent. Quo circa talis scriptura in contractu societatis nullo modo exigenda est, quod si facta sit, scienda est, & abolenda omnino, & conficienda scriptura veræ & honestæ ac iustæ societatis. Poterit tamen socius qui pecuniam confert, pignora recipere aut fideiussores in securitatem capitalis, nisi perierit sibi, fideliter restituendi, & lucri quod sibi iusta distributione facta debetur.

Quarta dubitatio est.

AN SICVT LICET SOCIO CONFERENTI pecuniam exigere securitatem illius ab altero socio, eo modo quo diximus id licere: liceat quoque socio apponenti suam operam, securitatem illius aliqua ratione ab alio socio postulare?

27 **F**acilis etiam est huius dubitationis solutio, licere quidẽ exhibenti operam suam aliquid certum exigere, vel recipere ab altero socio apponente capitale tanquam in stipendium sui laboris, & industriæ, quacunque ratione negotiũ illud succedat, prospere vel aduersè: sed in tali casu huiusmodi contractus

tractus non est societas, sed locatio suarum operarum ex parte eius qui illas impendit, & conductio earundem, ex parte eius qui pro illis aliquid certum tantum in earum stipendium conferret.

Quod intelligendum est, si quidem illud in pecunia numerata exhibeatur: Quod si contractu conferat pars aliqua lucri & fructus ex illa societate, vel negotio provenientis; ut in societate contracta in animabilibus tot pulli illorum animalium, in negotiatione aliqua certa pars lucri ex illa comparati, septima nimirum vel octava, aut aliqua alia aliquota, qua ratione solent mercatores frequenter cum ministris suorum negotiorum, quos vocant [Factores,] convenire, aliter iudicandum est. Nam vel expresse & actu, aut saltem virtute exprimitur, partem illam exhiberi illi in stipendium sui laboris, & industriæ, conferturque illi quatenus illa sub tali spe probabiliter equipollet certo ac determinato stipendio, quo ille dignus censetur, si operam suam ingerendo illo negotio locasset, vel neque virtute exprimitur pars illa esse in stipendium, sed absolute & simpliciter celebrant inter se contractum, distributionem lucri ita constituentem, ut tot partes sint conferentis pecuniæ, & talis aliquota sit apponentis suam laborem & industriam. Si priori modo res habeat, non est contractus societatis, sed locationis laboris, & industriæ, in quo totum lucrum cedit sub ratione totius, in utilitatem eius qui pecuniam contulit, pars vero quæ alteri apponenti operam suam, & industriam datur, quamvis sit pars aliquota lucri, non tamen traditur ei ut pars lucri; sed ut stipendium suæ operæ & industriæ, mutuo ipsorum consensu ea ratione taxatum; quod enim in certa quantitate conferendum erat, commutatur in partem illam aliquotam lucri futuri, incertam quidem quo ad sui latitudinem & valorem, dependentem quæ ex maiori vel minori quantitate lucri futuri, certam tamen quo ad taxationem illam aliquotam. Quod si posteriori modo res habeat, contractus societatis est: quia sit contribuendo utroque aliquid suum in ordine ad commune lucrum, altero suam pecuniam, altero vero suam operam, ea lege, ut illud commune lucrum ea ratione distribuatur, ut pars illa aliquota designata sit pars conferentis operam, reliquum vero sit pars conferentis pecuniam.

Quo fit, ut quando huiusmodi contractus iuxta modo dicta pertinuerit ad contractum locationis operæ, iuxta leges iustæ locationis sit de eo iudicandum, censeturque pars aliquota illi assignata iustum stipendium, si sit commensurata labori & industriæ quæ apponit, etiam si comparatione lucri quod ex illo negotio speratur, vel habetur, non videatur in ea feruari debita æqualitas & proportio distributiæ iustitiæ. Quando vero pertinuerit ad contractum societatis, de iustitia illius iudicandum erit iuxta leges iustæ honestæque societatis; & pars illa designata censenda erit iusta, non quidem per comparationem ad operam quam impendit, sed per comparationem ad lucrum quod ex tali negotio prudenter ac probabiliter speratur: Nam aliter si capitale multum sit, & negotium cui exponitur ex circumstantia temporis & loci plurimum accommodatum ad lucrum, facilius, inueniet, qui capitale illud tunc apponit, ministrum & famulum, qui minori pretio negotium illud gerat, quam qui illud suscipit gerendum per contractum societatis: Hoc enim interest inter societatem, & locationem, ut ad taxandum iustum stipendium locationis operæ alicuius non respiciatur ad lucrum, quod minister ille sua opera acquirere potest, sed ad valorem solum illius operæ & laboris: ad taxandam vero partem socio negotiantis, conferendam virtute contractus societatis, utrumque respiciatur, & valor operæ, ac laboris quem socius ille sustinet in negotio illo, & lucri, quod ex

illo probabiliter speratur, & potissime hoc secundum, nempe lucrum huiusmodi.

Non desunt qui existimēt contractum huiusmodi, in quo alter pecuniam alter vero solam operam apponit, non esse proprie & vere contractum societatis, sed solum locationis operarum & laboris, qua ratione distinctio qua hic vitur accomodata non esset. Sed hos non recte sentire art. proxime sequenti videbimus controu. prima.

ARTICVLVS IIII.

QUA RATIONE DEBEAT FIERI distributio lucri inter Socios.

SUMMARIUM.

- 1 Societas quæ dicitur bonorum omnium duobus modis fieri potest & in ea, sunt omnia ex æquo diuidenda socijs.
- 2 In societate quæ dicitur certa rei faciendæ est distributio, secundum proportionem capitalis.
- 3 Socij inter se conuenire possunt, quæ pars cuique contingere debeat, secundum iustitiam, & æquitatem.
- 4 Pecunia secundum se, non est nata parere pecuniam.

EXPLICATIS iam iustæ, honestæque societatis propria vi, & natura, ac debitis illius legibus, & conditionibus, proximum est doceamus, qua ratione tam lucri, quam damni, quæ in societate contingere possunt, recta ac iusta distributio fieri debeat. Ac primū de distributione lucri dicamus. Vbi prius quæ apud omnes certa sunt recensebimus, deinde quæ dubia sunt, & controuersa.

Primum igitur illud certum est apud omnes, in societate illa quæ dicitur omnium in vniuersum bonorum, de qua diximus art. 2. cum illa duobus modis contrahi possit, vel adeo generalis ut sit omnium in vniuersum, tam presentium, quam futurorum, quæ raro occurrit, vel omnium quidem futurorum post contractam societatem, non tamen presentium, quæ vnusquisque habet tempore contractus, sicut fit in societate quam vir, & vxor in multis locis, vel mutuo consensu, vel iure, aut consuetudine patriæ inter se contrahunt: Quæcunque ratione sit omnium bonorum, quando illa inter socios, ipsos vel hæredes eorum diuidenda sunt, tam bona quam debita, seu damna quæ illo art. 2. diximus contrahentibus huiusmodi societatem communia esse, sunt per æquales partes inter ipsos distribuenda. Hac ratione, ut si societas sit omnium, in vniuersum bonorum tam presentium quam futurorum, omnia quæ fuerint apud eos reperta, vndecunque prouenerint, sunt ex æquo inter illos socios distribuenda: sic enim postulat propria huius societatis vis, & ratio. Non enim fit in tali societate diuisio, iuxta proportionem eorum quæ quis apposuit, ut in societate tertie speciei, quæ dicitur certe rei, sed per æquales partes, quia per huiusmodi societatem tam generalem omnium bonorum, ut ibi iuxta Iuris peritorum, sententiam exposuimus, habent singuli socij in omnia bona singulorum par, & æquale ius, ac dominium. Vbi vero par ius reperitur, par quoque debet esse eorum quæ iuri illi subiiciuntur, distributio: Quod si societas illa omnium bonorum non respiciat presentia, quæ tempore contractus vnusquisque sociorum habet, sed futuratantum & impofterum habenda, tempore diuisionis retinebit vnusquisque in integrum, quæ habebat quando fuit inita societas, omnia vero post illam acquisita ex æquo inter ipsos diuidentur; quia per

per huiusmodi societatem in ea omnia quæ post illam contractâ ab omnibus acquiruntur, habet quoque singuli socij par & æquale dominium. Similique ratione in societate secundæ speciei, quæ dicitur generalis omnis quæstus & lucri, faciendâ est omnis lucri in quocunq; negotio a quo vis socio acquisiti æqualis & par inter socios distributio: quia per huiusmodi societatem sicut & per societatem omnium bonorum, acquirunt singuli socij æquale ius, & dominium in omnem quæstum, & lucrum, quod a singulis quacunq; ratione post talem societatem acquisitum fuerit. Conueniuntque omnes DD. in hac parte.

- 2 Secundo certum etiam apud omnes est, in societate tertiæ speciei, quæ dicitur certæ rei, quando singuli socij pecuniam aliquâ apponunt, siue æqualiter, siue inæqualiter, sed ita ut in expensis, in stipendijs quæ illius societatis ministris conferuntur, in damnis, quæ illam committantur, & cæteris illam concernentibus æqualiter concurrant, & contribuant, faciendam esse lucri quod inde prouenerit distributionem pro rata & proportionem capitalis quod vnusquisque eorum apposuit. Quia cum in expensis & damnis omnes similiter contribuant, neq; ex hac parte alter alterum excedat, solum capitale ab vnoquoque appositum est mensura, pro cuius ratione debet inter eos, lucri quod contigerit, fieri distributio.

Tertio, certum quoque est, quod oprime docet Tabienf. in verb. vsura. 2. nume. 4. dimissa varietate opinionum, & legum: Vel socios inter se ad certam artem vel negotium contrahentes in limine contractus illius & societatis constituisse, ac conuenisse inter se, quam partem lucri vnusquisque eorum esset recepturus, vel sine vlllo pacto inisse societatem: Si quidem inter se conueniunt, quæ pars cuique contingeret, vel pactum illud fuit consonum æquitati debetque seruari, vel fuit alienum ab æquitate & recta ratione, & tunc seruandum non est, sed ad æquitatem iuxta leges iustæ distributionis reducendum. Quod si nullum pactum inter eos constitutum fuit, vel constat de consuetudine iusta & rationabili in simili societate tali loco & tempore obseruata, ac si talis extiterit, seruanda est, & iuxta illâ faciendâ distributio. Vbi vero non extat talis consuetudo, iuxta communem recentiorum sententiam faciendus est vnus cum vltis eorum omnium quæ singuli apposuerunt, siue apposuerunt pecuniam, siue industriam, & eo facto debet lucrum inde proueniens distribui, secundum proportionem eius rei quam vnusquisque sociorum contulit, atenta & considerata maturè ac diligenter potentia seu vi lucratiua rei quæ ab vnoquoque appositâ est in illo cumulo & societate.

Quod ut supra dicebamus explicat Caieta. hoc exemplo. Sint tres socij, quorum vnus contulit mille aureos, secundus industriam valentem totidem mille aureos, tertius vero contulit 500. aureos, vel laborem æstimatum 500. aureis, finita societate lucrum inde proueniens sit 500. aureorum: Debent in hoc casu, ut recte fiat distributio ex isto lucro, ei qui apposuit mille aureos tradi 200, ei qui contulit industriam valentem alios mille, tradi similiter alij 200. & tertio qui solum contulit 500. aureos, vel laborem dignum 500. aureis debent tradi 100.

Diximus autem atenta matureque considerata potentia lucratiua rei ab vnoquoque positæ, Quia licet moraliter loquendo, vix reperiri possit industria, vel opera, quæ in vno aliquo certo negotio seu artificio valeat mille, vel duo millia aureorum, tum est, licet pecunia secundum se sumpta, & suam propriam substantiam pecuniæ non sit nata parere pecuniam, aut lucrum, at tamen si consideretur industria alicuius periti mercatoris, quatenus negotio alicui inten-

dit, vna cum laboribus, & operibus, quæ illam industriam comitantur, talis industria sic considerata, & reuocata in actum potest æstimari, in valore mille, vel duorum millium vel plurium aureorum, sicut statim controuert. proxime sequenti docebimus. Pecunia quoque licet secundum se non sit nata parere pecuniam, vel lucrum, at quatenus exponitur negotijs lucratiuis, potentiam quoque habet, & vim lucratiuâ, adeo ut censeatur pecunia in manu mercatoris gerentis negotia perinde se habere, sicut fundus in manu agricolæ colentis illum.

Hac ratione fit, (id quod diximus modo iuxta communem doctrinam) Quæ a socijs apponuntur, siue pecuniæ sint, industriæ & operæ, esse omnia in vnum cumulum congerenda, & pro rata & ratione eius rei quam vnusquisque apposuit, esse illi conferendum de lucro ex illa societate subsequuto. Eadè ratione intelligendum est, quod dicitur in l. Si non fuerit, ff. pro socio. contra hi posse societatem, in qualicet nullum damnum alter sentiat, lucrum tamen debeat esse æquale: Significat namque lex ista, iustam quidem esse societatem, in qua licet nullam pecuniam suam alter exponat periculo, debeat tamen nihilominus, propter industriam quam contulit, tantum lucri accipere, quantum ille qui apposuit pecuniam: quia industria illa tanti debuit æstimari, ut valor eius equaret valorem pecuniæ ab altero appositæ. Quin & aliquando qui nullam apposuit pecuniam, sed solam industriam, vel laborem, ut recta iustaque sit distributio, debeat maiorem partem lucri recipere quam is qui pecuniam apposuit, quia euenire potest (ut statim videbimus) ut industria vnus excedat, superetque in valore valorem pecuniæ, quam alter in illo contractu & societate contulit.

Sufficiebant quidem hæc, ut Theologus, quem hic potissime circa huiusmodi contractus instruere institimus, recte valeat discernere, quando distributio lucri ex aliqua societate proueniens iuste fiat, vel secus: nonnullæ vero recentiorum opiniones rem hanc difficiliorem reddiderunt, quas nunc sequentibus controuersijs examinemus.

CONTROVERSIÆ

Prima.

AN SOCIETAS, IN QVA ALTER apponit pecuniam, alter vero solam operam, & industriam, sit verè & propriè contractus societatis, vel potius contractus locationis suarum operarum.

S V M M A R I V M.

- 1 Contractum hunc societatis aliqui ex recentioribus, non esse societatis, sed merum contractum locationis.
- 2 Opinio communis Theologorum est, esse vere contractum societatis.
- 3 Labor, sollicitudo, cura, industria, & dexteritas in aliquo negotio gerendo rectè & vtiliter, vicem possent habere pecuniæ.
- 4 Societas est, duorum pluriumve conuentio contracta ad commodiorem usum, & vberiore quæstum illis communem.
- 5 Pecunia in se tria habet.
- 6 Capitali manente saluo, si nullum lucrum ex societate prouenerit illud ipsum inter vtrumque socium diuidendum est proportionaliter.

FACIT

FACIT plurimum hæc controuersia, non solum ad ea quæ modo diximus de distributione lucri in societate, in qua vnus apponit pecuniam, alter vero suam operam, & industriam, quæ rursum fusius tercia controu. huius art. explicabimus, verum etiam ad ea, quæ diximus artic. proxime præceden. controuer. 3. & dubio 4. Quia si huiusmodi contractus verè & propriè sit societatis, in distributione lucri, & alijs illum concernentibus erit iudicandum de illius iustitia, & æquitate iuxta leges, & conditiones iustæ & honestæ societatis: & in distributione lucri ea pars conferenda erit apponenti suam operam & industriam, quam postulat recta ratio, habita ratione & valoris operæ, ac industriæ exhibitæ, & lucri ex illo negotio acquisiti, vt in illo 4. dubio diximus. Quod si huiusmodi contractus non sit verè societatis, sed formaliter & propriè contractus locationis operatum, iudicandū erit in distributione lucri de illius iustitia iuxta leges locationis, & ea pars tantum conferenda apponenti operæ, quæ fuerit iustum & commensuratum stipendium earum, quidquid sit de magnitudine vel paruitate lucri prouenientis: habendusque in huiusmodi contractu, is qui operam & industriam suam confert, non tanquam socius, sed tanquam minister & famulus, quem vocamus [factorem] eius, qui in illo negotio suam pecuniam contulit, & exposuit.

Hoc ita constituto: Ex recentioribus sunt qui existimant, contractuum huiusmodi, in quo alter solum pecuniam confert, alter vero nullam pecuniam, sed sola industriam & operam, licet communiter a Doctores appelleretur societas, re tamen diligenter inspecta & considerata formaliter & propriè, non esse contractum societatis, sed verum merumque contractum locationis illius operæ, & industriæ sub nomine societatis.

Quod ita docent. Qui confert pecuniam in societatem non potest pacisci cum alio socio de aliqua certa quantitate lucri sibi prouenientis, quia est contra naturam societatis habere aliquod lucrum certum ex ea, at qui apponit suam operam & industriam, potest pacisci de aliqua certa quantitate sibi conferenda ratione illius operæ, & industriæ, & tanquam in illius stipendium, vt docet Siluest. societas. primo. q. 3. sequitur Angelum de Perusio, non igitur est contractus societatis sed locationis: Probo consequentiam: Quia non est dicendus contractus societatis ille, in quo sine sui destructione potest reperiri, quod est contra naturam societatis.

Secundo, Cum omnis locatio intrinsece, & secundum suam propriam vim, & rationem habeat, vt fiat pro aliquo stipendio, vbicunque interuenit stipendium pro re stipendio digna, est locatio: sicut vbicunque interuenit pretium pro re pretio æstimabili, est vera venditio: sed quidquid recipit conferens suam operam & industriam in negotio, cui alter suam pecuniam exponit, siue recipiat illud in pecunia numerata, certa, & definita, siue in aliquota parte lucri, recipit illud reuera in stipendium sui laboris, & operæ est igitur huiusmodi contractus a parte rei locationis: verè & propriè, non societatis, quamuis appellatur societas.

Tertio, in contractu societatis debet vt erque contrahentium, saltem intra limites societatis, æqualiter esse expositus damno, & iacturæ eius rei, quam in societatem confert, vt vidimus artic. præced. controu. 3. Hoc autem non obseruatur, quando vnus solum pecuniam apponit, alter vero solam operam: Patet, quia ubi nullum contingit lucrum, manet autem capitale saluum & integrum, qui apposuit pecuniam, cum illam integram recipiat, nullum patitur damnum, vel iacturam sui capitalis, qui vero contulit suam operam, cum nullum prouenerit lucrum, nihil om-

nino recipit, patiturque omnimodam sui laboris & operæ iacturam.

Quarto, Reperiri etiam è conuerso alia inæqualitas potest, si hic contractus societas sit, nimirum, vt negotio non recte succedente, iactura non cedat æqualiter in damnum vtriusque socij, quod tamen est contra naturam & leges iustæ societatis. Antecedens patet. Quia si quis apponat mille aureos in pecunia, alter vero industriam & operam valentem arbitrio prudentum 200. pereatque totum capitale, in tali casu qui apposuit mille patitur iacturam & damnum vt mille, alter vero qui solam operam perdidit, non patitur damnum & iacturam, nisi vt 200. aureorum: Quæ tamen inæqualitas cessat omnino, si contractum hunc dicamus esse locationis operatum sub ea conditione, vt si nullum ex illo negotio lucrum proueniat, nihil recipiat qui operam suam in illo contulit. Non enim repugnat contractui locationis pactum de amittendo stipendio laboris, & operæ: repugnat autem contractui societatis, vt non sint socij æquali damno & iacturæ expositi.

Quod autem contractui locationis illud non repugnet, probant duplici exemplo, ex quo etiam colligunt contractum de quo hic agimus non esse societatis, sed locationis operatum. Vnde fit quintum argumentum. Si dominus gregis tradat illum pastori alicui pascendum sub eo pacto, vt ex fœtibus illius gregis recipiat ratione sui laboris & industriæ in pascendo grege illo quintam partem: Similiter si dominus fundi tradat illum collendum agricolæ eo pacto, vt recipiat quintam partem fructuum ratione sui laboris, & industriæ quam adhibet in cultura illius fundi, duo hic perspicua sunt: Prius est, hos contractus esto aliqui ex vulgò appellent illos societates, verè tamen & propriè esse contractus locationis: alterum est, locationes istas fieri cum pacto de amittendo stipendio, quia si ex grege illo iniuria temporis nulli habeantur fœtus, aut ex fundo illo nulli colligantur fructus, qui in pascendo grege vel colendo agro illo suam operam contulerunt, nihilominus recipient, neque lucri, neque stipendij: Sed quando vnus apponit pecuniam exponendam alicui arti, vel negotio, alter vero operam, & ea lege, vt si ex artificio, vel negotio nullum proueniat lucrum, nihil ipse recipiat, sed oleum vt dicunt, & operam perdat, eadem omnino ratione res habet, ac quando dominus gregis tradit illum alicui pascendum, vel dominus fundi agrum suum alicui collendum in exemplis positris, ergo in huiusmodi contractus, de quo in hac controuersia agimus, non est societatis verè, & propriè, sed locationis, similis exemplis istis de pastore & agricola.

2. Oppositum tamen docet cõmunis omnium DD. tam Theologorum quam Iurisperitorum opinio: Vbi conferens pecuniam vel expressè, vel implicite & virtute non conducit eum, qui apponit operam, tanquam ministrum & factorem suum sub certo aliquo stipendio illi conferendo, vel in pecunia numerata, vel in aliquota certa parte lucri tanquam iusto stipendio illius operæ, & labori commensurato, sed solum confert pecuniam, vt alteri apponenti suam industriam, & operam ad commune lucrum, quod inter eos deinde proportionabiliter diuidatur iuxta leges iustæ societatis, & ea quæ in hoc art. iam diximus de distributione lucri inter socios, talem contractum esse verè & propriè societatem. Dixi nisi cõferens pecuniam vel expressè, vel virtute conducit eum, qui apponit operam tanquam ministrum & factorem suum sub certo aliquo stipendio: quia si ita illum conducatur, plusquam perspicuum est, talem contractum esse omnino locationis ex parte conferentis suum laborè, & operam, & conductionis ex parte utentis illis in re sua, & cõferentis stipendium pro illis laboribus,

Probatum autem communis opinio, quæ certissime vera censenda est, imprimis ex illo cap. per vestras. de donatio. inter virum & uxorem, ubi contractus ille in quo Mercatori traditur pecunia dotalis, ut ille cum ea negotietur, partemque lucri inde sequuti conferat viro ad onera matrimonij, appellatur communi omnium DD. cap. illud interpretantium contractus societatis.

Secundo, In iure ciuili, cuius authores scimus non ignorasse propriam vim nominum, & naturas contractuum, eum de quo hic agimus, tanquam propria voce, & nomine vocant societatem. Institur. de societate per totum. ff. pro socio. Similiter & potissime C. eod. tit. l. societatem dicitur. [Societatem vno pecuniam conferente alio operam dante, posse contrahi.] Vbi glossa infert industriam pro pecunia valere, cum contrahatur societas ad commune lucrum, altero pecuniam, altero vero industriam apponente. Vt iam ratione.

- 3 Ad quam obseruandum est, tam communi omnium DD. consensu, quam definitione ac decisione iuris laborem humanum, solitudinem, & curam in gerendo aliquo negotio, industriam, & dexteritatem, siue peritiam in eo rectè & vtiliter dirigendo, pericula quoque tam salutis, quam vitæ, quibus se ipsum offert alterius negotia suscipiens, vicem posse habere pecuniæ. Quia hæc omnia pecunia & pretio æstimari possunt, pecunia autem est quod pecunia æstimari potest, sicut dicitur in proverbio, aurum est quod aurum valet. Vnde Institur. de societate. §. de illa. dicitur. [Sæpe vnus diligentia tantum præstat, quantum pecunia ab alijs collata:] Simile habetur. l. societatem. ff. pro socio. & simili. l. C. eod. tit. Et hanc rationem assignat ibi Iustinianus, cur possit contrahi societas vno pecuniam alio vero, solam industriam apponente: [Quia sæpe vnus diligentia tantum præstat, quantum pecunia aliorum.] Quin & quandoque tot labores, & operæ in negotio gerendo exiguntur, vel tot sese offerunt pericula, aut tanta est dignitas personæ illud gerentis, ut arbitrio prudentum pluri debeant æstimari labores illi, & pericula, ac operæ vnus quam pecunia alterius, maxime quia lucrum in negotio sæpe industriæ potius & peritiæ gerentis illud debet tribui. Confirmanturque hæc omnia imprimis. l. si non fuerit. ff. pro socio. Vbi in principio sic habetur: [Plerumque tanta est industria socij, ut plus societati illa conferat quam pecuniæ: Idem si solus nauiget, solus peregrinetur, pericula subeat solus.] Vbi ratione laborum, periculorum, & operarum censetur magis quandoque conferre in societatem apponentem suam operam & industriam, quam apponentem pecuniam.

Secundo, Institur. vbi supra, & l. societatem. C. de societate. fuit hoc ventilatum inter Quintum Murtium, & Seruium Sulpitium. Etenim cum vnus contulisset in societatem 200. aureos. alter vero 100. sed ita, ut cum vtriusque pecuniæ sua industria negotiaretur, fuit definitum, huius industriam, laborem, & sollicitudinem tanti æstimandam esse, ut valeret pro 200. aureis, quibus coniunctis illis 100. quæ apposuit in numerato, censendus esset perinde ac si apposuisset 300. aureos: Quæ omnia quanti sit facienda industria, & qua ratione non minus in contractu societatis, & negotijs æstimetur, ostendunt apertissime.

Vnde sic arguo, Si vno apponente pecuniam, & altero solam operam & industriam non contraheretur vero societas, quorum Imperatores, & alijs Iurisconsulti, qui & contractuum ciuilium, & vocabulorum, quibus denominandi sunt, propriam vim & rationem optime agnouerunt, tam diligenter curarunt ostendere industriam, & operam vnus tanti æstimandam esse, quanti pecuniam alterius? Nam ad contractum locationis illud neque exigitur, neque

refert, sed ad contractum societatis: Quia in locatione illud tantum attenditur, & sufficit, ut stipendium commensuretur labori & industriæ eius qui conducitur: ad contractum vero societatis, quia quod ex eo recipit conferens suam operam, non recipit ut stipendium, sed ut partem lucri communis in illa societate, attenditur plurimum, quanti æstimetur industria & opera quæ confertur, & quam proportionem habeat cum capitali, quod ab alio apponitur.

- 4 Denique societas ut ex art. 1. huius quæstio. constat definitur. [Duorum pluriumve conuentio contracta ad commodiorem vsum, & vberiore quæstum illis communem:] Quando autem duo conueniunt, ut alter conferat pecuniam, alter suam industriam & operam, huiusmodi conuentio contrahitur ab illis ad commodiorem vsum vtriusque sit enim communiter hic contractus inter eos, quorum vnus habet pecuniam, sed est imperitus negotiorum, alter è conuerso cum sit peritus negotiorum, non tamen habet pecunias cum quibus negotietur, sic quæcedit in commodiorem vtriusque vsum, ut alter pecuniam, alter vero suam apponat industriam: Et ad vberiore communem quæstum, cum lucrum inde proueniens commune sit vtrique, & inter ipsos seruata debita proportione diuidendum: Ex quibus oibus constat hunc contractum veram esse societatem.

Argumenta in oppositum non habent eam vim, propterea sit a communi & adeo recepta opinione recedendum.

Ad primum constat ex dictis art. præced. controu. 3. intra limites societatis, & ex vi illius apponentem pecuniam debere manere expositum & periculo capitalis sui, & fortunæ incerti lucri, per alios vero contractus societati admixtos, sed ab illa distinctos, posse seruatis conditionibus quas ibi constituimus, habere securum capitale, & certam aliquam quantitatem lucris sperati. Vnde pari ratione, apponens operas, quamuis ex vi societatis non habeat certam quantitatem lucri, sed eam quæ arbitrio prudentum pro ratione lucri & suarum operarum videbitur ei conferenda, ex peculiari tamen conuentione inter eos liberè inita, potest habere securam aliquorum partem lucri: Quod si aliqua certa quantitas illi conferatur in stipendium sui laboris, tunc (ut diximus) non est societas, sed locatio: Hic autem agimus de contractu, in quo apponens operas non recipit aliquid certum tanquam in stipendium, sed sperat partem lucri sibi conferendam, iuxta proportionem rei quam apponit: sicut is qui contulit pecuniam, sperat aliam similiter sibi conferendam in distributione lucri.

Et ex his patet etiam solutio ad secundum.

- 5 Ad tertium respondet. Conrad. de Contractib. q. 89. conclus. 6. seruati in eo casu æqualitatem. Vult enim Contra. in huiusmodi contractu conferentem pecuniam tria habere pecuniæ; vim lucretiã quam illa habet exposita negotijs, & spem lucri: conferentem vero operas alia tria, nimirum suam personam, operam quam impendit, & spem quoque lucri: Et hac ratione, sicut is qui contulit pecuniam, vbi nullum prouenit lucrum, amittit duo, nempe, & vim illam lucretiã pecuniæ, & spem lucri, nam vtraque frustratur, manet autem illi integrum & saluum vnum, nempe capitale, ita quoque is qui apposuit operam, amittit alia duo, nempe & suam operam, & spem lucri, frustratur enim vtraque, manet vero illi integrum & saluum vnum, sua scilicet persona cum industria & dexteritate negotiandi: Hæc tamen solutio rejicitur communiter & merito. Primo, quia nouum est, & inauditum apud DD. ut persona conferentis operas dicatur appositæ in societate, in societate namque illa tantum dicuntur vere apponi, quæ per se & ex natura talis contractus exponuntur periculo dāni, vel lucri, persona autem socij negotiantis potest quidem

quidem per accidens exponi alicui periculo itineris, vel maris, at per se & directè ex natura societatis non exponitur iacturæ, vel lucro, sed opera tantum illius. Secundo, quia si persona esset quid appositum in societate, sequeretur eadem inæqualitas, quam illa solutione nititur effugere Contractus. Vbi enim negotium adeo finistrè succederet, ut capitale quoque periret, qui illud apposuit omnia perderet, & capitale, & vim lucratiuum pecuniæ, & spem lucri: alter vero solum amitteret duo, nempe operam, & spem lucri, maneret vero ei salua sua persona. Vnde plura exponeret vnus quam alter, existeretque semper in hoc contractu inæqualitas.

6. Quia de causa responder deinde idem Contrad. q. 93. Conclus. 2. corrol. 2. vbi nullum lucrum ex societate prouenerit, capitali manente saluo, diuidendum esse illud inter vtumque; socium proportionabiliter, ita vt si operæ in valore æquentur capitali, diuidatur illud per æquales partes, si superet capitale accipiat maiorem partem qui illud apposuit, si vero excedat in valore operæ, recipiat maiorem partem qui illas exhibuit: Hæc tamen solutio & doctrina, vt inferius videbimus controu. 3. huius art. a nullo recipitur.

Vnde ad argumentum illud tertium dicamus, nullam esse inæqualitatem, vt vbi nullum prouenit lucrum saluo manente capitali, qui apposuit operas, illas omnino perdat, qui vero apposuit capitale integrum recipiat illud: sic enim exigit natura huius contractus: Cuius rei ratio est. Quia hic contractus nõ instituitur in ordine ad capitale, sed in solo ordine ad lucrum, ratione cuius confert hic suam pecuniã: quæ eo ipso quo exponitur negotio, habet vim lucratiuam, alter vero suas operas, cum duplici conditione, vna, vt quod ab vnoquoque confertur intra limites societatis maneat expositum iacturæ & periculo, altera, vt lucrum proueniens debita proportione inter ipsos diuidatur: Cum ergo societas non fiat in ordine ad capitale, sed in ordine tantum ad lucrum, & cum istis duabus conditionibus, seruatis illis seruat æqualitas, quam exigit huiusmodi contractus: secundum suam propriam vim, & naturam: vt si capitale pereat, pereat apponenti illud, similiter si operæ frustrentur, frustrentur impendenti illas: si quod lucrum proueniat, diuidatur inter eos sicut oportet, si nullum, nihil inde vllus recipiat: In his enim consistit tota vis & similiter æquitas huius contractus, neque pertineat ad illum aliqua diuisio capitalis, cum non contrahatur, vt aliquam partem ipsius alter habeat, sed solius lucri: Nisi ex peculiari pacto ita inter se conuenirent, vt vbi nullum succederet lucrum, conferenti operas, ne in vacuum omnino laborasset, aliqua pars capitalis, vbi illud saluum maneret, exhiberetur: tunc enim esset aliquid ei conferendum, non ex vi societatis, sed vi illius peculiaris pacti sic appositi.

Ex his soluitur etiam quartum argumentum. Nullam esse inæqualitatem vbi omnia pereunt omnino, & capitale, & operæ, vt pereant ijs qui illa contulerunt, esto capitale valeat mille, operæ vero 200. patianturque damna a parte rei inæqualia. Quia de natura huius contractus non est, vt damnum vel lucrum sint æqualia, æqualitate Arithmetici, sed æqualitate Geometrica, & proportionabili pro ratione rei quæ vnusquisque eorum apponit: ita vt quod vnusquisque apponit, siue paria sint & æqualia, siue inæqualia, sint ex æquo simili periculo exposita, cum damno & iactura conferentis illa, sicut & lucrum vtique commune esse debet, pro ratione rei quam vnusquisque eorum contulit.

Ad vltimum dico, iuxta ea quæ docuimus art. præced. controu. 3. dubio 4. Si quidem pastori conferat dominus gregis fetus aliquos, vel agricolæ dominus fundi aliquotam partem fructuum, vel expresse,

Tomus Secundus,

vel implicite & virtute, tanquam in stipendium suorum laborum, esse contractum locationis, & de illius iustitia esse iudicandum iuxta leges iustæ locationis, conductionis, considerationisque, num pars illa aliquota, quæ assignatur, commensuretur labori & operæ, quam pastor ille in pascendo grege, vel agricola ille in colendo fundo est collaturus. Quod si neque expresse, neque virtute pars illa tradatur eis in stipendium, sed tanquam pars lucri communis inter eos, sub ratione lucri communis diuidendi, est vera societas, de qua iuxta leges veræ & iustæ societatis iudicandum est, ea quæ pars lucri assignanda pro ratione operæ, quam postulauerit iusta & æqua distributio lucri in societate seruanda. Similiterque dicendum est de contractu, in quo vnus ponit pecuniam, alter vero industriam assignata illi aliquota quantitate lucri in partem ipsius.

Constat ex his, quæ ratione apponens solam industriam societatem verè contrahat, Nunc de apponente pecuniam, quid in societatem conferat, explicemus oportet: quia ex eo pender, quam partem debeat recipere in distributione lucri:

CONTROVERSA Secunda.

AN TOTA PECVNIA, QUAM VNVS
confert in societatem, sit censenda fors
illius, vel solum valor periculi
cui illa exponitur.

S Y M M A R I V M.

- 1 Dominus Soto tria habet. Quæ tamen opinio noua est apud Theologos.
- 2 Opinio communis Theologorum & Canonistarum.
- 3 Iura ciuilia non affirmat semper valorem industrie, equare pecuniæ, sed aliquando.
- 6 Conferenti pecuniam in societatem, quamuis illam non expendat, nec consumat, potest tamen iuste partem lucri vendicare sibi.

Dominicus Soto lib. 6. de iust. q. 6. art. 1. habet tria, Primo, vt lucrum inter socios rectè diuidatur, constituendum esse vnum cumulum, ex omnibus quæ socij in illam societatem inter eos contractam contulerunt. Secundo, æstimandum esse sortem, seu rem ab vnoquoque socio collatam, vt intelligatur quam partem habeat in illo cumulo, vt pro ratione illius partis recipiat deinde partem lucri, quod inter eos venerit distribuendum. Tertio addit, illud esse diligenter obseruandum, ne in distributione lucri decipiamur, quando vnus apponit pecuniam, & alter industriam tantum, valorem sortis conferentis pecuniam non esse æstimandum secundum valorem proprium ipsius pecuniæ, sed secundum valorem periculi, cui illa in tali negotio exponitur. V. g. conferat Petrus in societate suam tantum industriam, Paulus vero duo millia aureorum, valor sortis Pauli non est (inquit Soto) æstimandus tanquam duo millium aureorum, sed in valore tantum periculi, cui illi duo mille aurei in tali negotio exponuntur: ita vt si periculum, cui in tali negotio exponuntur, arbitrio prudentum sit, vt centum vel communi vsu fori tali loco & tempore assecuranti illos duo mille aureos non conferentur nisi centum sortis Pauli in illa societate sit censenda centum aureorum, quia tan-

K x k 2 æsti-

æstimatur periculum, cui illi duo mille aurei tunc exponuntur.

Probat illud Soto imprimis: Quia si pecunia, quæ ab vno socio apponitur, tanti æstimanda esset, quantum est proprius & communis valor ipsius pecuniæ, nunquam ferè daretur industria, quæ illi sorti & valori pecuniæ æquaret, neque posset vnquam apponens operam suam, tantum lucri recipere, quantum apponens pecuniam: Quod est apertè contra decisionem iuris, vbi varijs in locis maxime in loco illo citato Instit. de societate. §. de illa. habetur apertissime: [Industriam vnus tanti sæpe æstimandam esse in societate & nonnunquam pluris, quam pecuniam alterius.] Et confirmatur: Quia si comparetur industria in negotio facili, & exigui laboris, quin & multo laboris cum capitali ab altero apposito 3000. aureorum, aut plurium, talis industria nihil valeret, nullamque ferè partem lucri aut nimis exiguam deberet recipere apponens suam operam, cum tamen in iure dicatur. [Quandoque industriam & operam vnus equare pecuniæ alterius, etiam multæ.]

Secundo. Qui solum apponit pecuniam in societate, nec ibi expendit aut consumit illam, nec negotiatur cum illa, nec subit labores mercatoris, neque aliquas operas circa illam præstat, neque aliud facit quam exponere illam periculo, vnde ipsa recta ratio dicitur, nihil aliud ei deberi eo quod pecuniam illam conferat, quam quod prudenter iudicabitur valere periculum cui illam exponit, vel quod daretur tunc vsu fori mercatori illam assicuranti in pretium illius assicurationis.

Et confirmatur. Ex pecunia propterea in societate lucrum percipi potest, quia exponitur negotijs cum periculo, ergo iuxta quantitatem & valorem periculi, non iuxta proprium valorem pecuniæ æstimanda est illa in contractu societatis, & commensuranda pars lucri conferendi apponenti illam: Quemadmodum, quia aqua calida non est calefactiva, vt aqua, sed vt calida, pro quantitate caloris calefaciet.

2. Hæc opinio Soti noua est apud DD. cum omnes tam Theologi, quam Canonistæ, & Summistæ qui hæcenus de hoc contractu societatis scripserunt, ipsam pecuniam, quæ ab aliquo in societatem conferretur, vocauerint perpetuo capitale, & sortem illius, nec iuxta quantitatem periculi, sed iuxta quantitatem ipsius pecuniæ, quam quis apponit, docent partem lucri distribuendi, esse illi conferendam. Vnde Nauarr. in suo Manu. c. 17. nu. 25. & alij recentiores qui post Sotum scripserunt, reprehendunt illum, & merito in hac parte, docentes quod verissimum est, & tenendum, totam pecuniam ab aliquo appositam secundum totum suum valorem esse sortem conferentis, illam, & iuxta proprium illius valorem esse conferendam illi partem lucri, quando fiet illius distributio. Idem sentit quoque aperte Caiet. in commento. q. 78. art. 2. ad quintum, & in Summa verbo, societas cum dicat distributionem lucri sic esse faciendam. Vt si Petrus apposuerit 100. aureos, Paulus industriam valentem alios 1000. aureos, Franciscus vero 500. aureos, vel operas æstimatas 500. aureis, pariatque talis societas lucrum vt 500. aureos debet illud sic diuidi & distribui, vt Petrus recipiat ex illo lucro 200. aureos, Paulus totidem, Franciscus vero 100. iuxta quam distributionem, quam docet Caiet. fors quam contulit Petrus in hac societate, sunt omnes illi mille aurei quos apposuit, nõ periculum tantum illorum, quia si periculum solum esset fors Petri, vt vult Soto, cum periculum 1000. aureorum nõ sit ad summum æstimandum nisi 50. vel 60. aureis, Petrus ex illo lucro non posset recipere 100. aureos nec 50. cuius oppositum docent omnes amplectentes & probantes istud exemplum, & distributionem qua in eo vitur Caiet.

Probatursq; imprimis ex illa toties citata lege. & non fuerit. ff. pro socio, & instit. de societate. §. de illa. quod etiam habetur in legibus Castellæ. l. 4. tit. 10. partit. 5. in quibus tota pecunia ab aliquo apposita vocatur absolute & simpliciter fors, & capitale illius: Et ita obtinuit semper vsus mercatorum, qui in his peritissimi sunt, noruntque optimè, quid vocandum sit fors vnus cuiusque socij, qui totam pecuniam, quam aliquis apponit, dicunt sortem, & capitale illius, ita vt iuxta illius valorem rectè ac iustè fiat lucri acquisiti ex societate distributio. Quorum iudicium in his tam in foro fori, quam in foro poli tanti faciendum est, vt dicat Nauarr. loc. cit. nullam esse securiorem, aut apertiore regulam ad statuemdam in huiusmodi contractu æqualitatem inter socios, quam illud remittere iudicio peritorum ac prudentum mercatorum.

Secundo probatur: Quia aliter sequeretur sæpe magna inæqualitas in distributione lucri; Accideret enim vt conferens 2000 aureorum in negotium satis securum, ex lucro per exiguam reciperet partem, & apponens operas omne ferè lucrum reciperet, quod omnium iudicio perspicuum est magnam inæqualitatem continere.

Tertio. Actus humani maxime in negotijs ex intentione agentium cui nulla miscetur fraus vel dolus, pendent, sed in hoc contractu, qui confert pecuniam, totam quantitatem quam confert, intendit apponere, vt capitale & sortem, cui commensuratur pars lucri sibi tribuenda, & recipiens illam, vt cum ea sua industria negocietur, similem habet existimationem, totam illam pecuniam, quam ab altero socio recipit, esse sortem illius, iuxta quam est recepturus ille lucrum: Neque vnquam inter mercatores consideratum est, quanto vel quali periculo pecunia illa exponatur, vt iuxta valorem periculi æstimetur fors conferentis pecuniam.

Denique cum societas contrahatur in ordine ad aliquod negotium, per quod acquiratur lucrum, sicut ex parte apponentis operas, valor operarum quas illi negotio impendit, est fors ipsius, ita quoque ex parte apponentis pecuniam, tota illa pecunia quæ illi negotio exponitur, est fors ipsius: aliter non esset æqua vtriusque socij ratio. Exponitur autem negotio tota illa pecunia, quam socius illam apponens confert: quin & in hunc finem ab illo conferretur, vt tota illa exponatur, quia ex tota illa intendit habere lucrum, Est igitur tota illa ipsius capitale & fors.

Argumenta fori facile diluuntur.

Ad primum respondeo: Iura illa ciuilia non affirmare valorem industriæ semper æquare pecuniæ, sed aliquando, quin & aliquando illam excedere: quod verissimum est, etiam si tota pecunia, quæ ab vno apponitur, secundum proprium valorem ipsius pecuniæ asseratur esse fors conferentis illam: Quis enim dubitat vbi vnus confert mille, vel duo milia aureorum, cum quibus alter negocietur profecturus in Indiam, vel alio, quo nisi per mare perueniri non possit, debeatque subire, negotio illo vel sua natura vel iniuria temporum ita exigente, maximos labores, & pericula vitæ in longo itinere, & peregrinatione, proprijs laboribus relictis, operas, & industriam, ac labores huius æquari millibus aureorum, si multum temporis tale negotium cum istis laboribus & periculis exposcat.

Ad confirmationem dico: Quod in eam fertur tãquam incommodum, nullum incommodum esse, quin potius hoc pertinere ad iustam distributionem quam exigit hic contractus, vt si pecunia quam vnus apponit multa fuerit & in maxima quantitate, industria vero & opera alterius, exigui valoris, hic parum lucri reportet, ille vero multum, & oppositum vt diximus contineret inæqualitatem, quia distribu-

tio lucri (vt cōstat) debet fieri pro ratione eius quod vnusquisque in societatem contulit.

Ad secundum respondeo. Esto conferens pecuniam nec illam in societate expendat, vel consumat, nec ipse cum ea negotietur, nec labores aliquos ipse patiatur, vel operas præstet, iuste nihilominus eam parrem lucri sibi vindicare, quæ toti pecuniæ a se appositæ commensurabitur: quia totam illam tradidit, exposuitque negotio in ordine ad lucrum illud: Non enim aliud exigit contractus hic, neque in alio (vt sæpe diximus) consistit, quam vt conferens pecuniam totam illam tradat negotio, exponatq; periculo: recipiens illam fideliter, & diligenter se habeat in gerendo illo negotio, ac demum vt lucrū inde proueniens debita proportione inter ipsos distribuat.

Ad confirmationem dico, verum esse antecedens, consequens vero quod inde inferitur esse diminutū. Nam ex illo antecedenti: Propterea ex pecunia in societatem collata lucrum percipi posse, quia exponitur illa negotijs cum periculo, non erat inferendum; Ergo iuxta valorem periculi æstimanda est pecunia illa in societate: Sed sic potius, Ergo iuxta quantitatem quæ exponitur negotijs & cum periculo, æstimanda est fors, vt idem terminus qui sumitur in antecedente, sumatur, sicut debet in optima argumentatione, in consequente. Qua ratione antecedens illud nobis fauet: Quia cum propterea ex pecunia in societatem collata lucrum iuste percipiatur, quia illa exponitur negotijs cum periculo, exponatur autem negotijs & cū periculo tota quantitas quæ confertur, propterea tota illa est fors, & ex tota illa recipit iuste lucrum qui illam apposuit, seruata æqualitate (vt diximus) Geometrica debita proportione.

His iam explicatis ad præcipuam quæstionem huius articuli conuertamus orationem, ea vero est.

C O N T R O V E R S I A

Tertia.

QVA RATIONE DEBEANT SOCIJ se habere in distributione lucri, tum etiam in compensatione damni, quando nullum est lucrum, vel deperditur capitale appositum.

S U M M A R I U M.

1. *Conradus & alij recentiores hac de re tria docent.*
2. *Couarruias tria itidem hac de re habet.*
3. *Caietanus, tria in societate requirit.*
4. *Societas redditur illicita tribus modis.*
5. *Capitale si pereat, perit socio qui illud apposuit, non alteri. Si vero saluum maneat, manet quoque ei.*
6. *Caietani prima opinio iudicatur a Theologis vterior.*
7. *Valor operarum, quas alter socium confert, non est in contractu societatis, æstimandus secundum se.*
8. *Æstimatione valoris operarum, & industrialium posita, constituendæ sunt distinctiones, quibus vitur Couarruias.*
9. *Contractus, vbi contrahentes peculiari pacto inter se inito aliud non constituunt, nec expriment, censendus est celebrari iuxta morem patriæ.*
10. *Societas, in qua conferuntur pecunia, & industria, est duplex.*
11. *Distributio in societate, vt rectè fiat, æstimari debet a*

Tomus Secundus.

principio peritorum arbitrio.

12. *Pactum quo a principio inter se contrahentes circa distributionem lucri, vel damni, constituerint obseruandum erit.*
13. *Societas vbi simpliciter, & absolutè contrahitur, distribuendum est lucrum inter socios pro ratione, & rata rei, quam singuli contulerunt.*
14. *Capitale si omnino pereat quamuis industria, & opere non equentur illi in valore, non tenetur qui contulit aliquid domino compensare.*
15. *Capitale si pereat in principio antequam alter aliquas operas exhibuerit, non debet damnum illud inter vtrumque diuidi.*
16. *Summa eorum quæ dicta sunt breuiter constricta.*
17. *Damnum aliquod in societate tribus modis accidere potest circa lucrum.*
18. *Culpa leuis quæ? quæve leuissima, vel lata appellatur?*
19. *Damnum si dolo alicuius socij accidat, tenetur ipse ad illud reficiendum.*
20. *Socius, qui ex societatis capituli, vel cumulo aliquid extraxit tenetur illud restituere.*
21. *Damnum si accidat leuissima culpa, tunc illud erit commune omnibus socijs.*
22. *Socius potest de leuissima etiam culpa ex peculiari pacto teneri.*
23. *Expensæ duplices esse possunt.*
24. *Expensæ necessariæ mercibus & rebus ipsis in quibus versatur negotium societatis, faciendæ sunt, ex cumulo ipsius societatis.*
25. *Sumptus, quos facit socius qui operam suam confert domi suæ manens, proprijs expensis debet illas facere nisi aliud fuisset statutum.*
26. *Socius si negotium gerit extra patriam suam, expensæ ex cumulo societatis faciendæ sunt.*
27. *Socius vbi merces periclitarentur tenetur illas conseruare, & curare ne pereant.*

IN hac quæst. certum imprimis est apud omnes, quod habet Nauarr. in Sum. c. 17. num. 251. licere vnicuique socio ex amicitia, vel liberalitate, vel pietate maiorem partem lucri alteri exhibere, quam iuxta leges iustæ distributionis illi debeatur: cum iure naturæ de suis bonis possit vnusquisque pro libito disponere: Qua ratione iustificandæ multæ societates, in quibus viri diuites & potentes multam pecuniam suis amicis, vel affinibus conferunt eorum industria negotijs exponendam, & ea lege, vt minimam partem ipsis ex lucro reddant, reliquum pro sua industria sibi retineant. Vbi illud obseruandum est, vt recipiens maiorem lucri partem, quam sibi deberetur, intelligat, gratis & libere ab altero illud sibi concedi, non ex aliqua necessitate. Contingit enim aliquando, vt diues nolens pecuniam suam habere ociosam, nec inueniens qui recipiat illam ad negociandum cum ea, non ex amicitia, vel liberalitate, sed necessitate adductus, ne illam habeat omnino inutilem acin frustra feram, offerat mercatori maiorem partem lucri, quâ iuste esset illi reddenda, vt ea ratione ac cupiditate inducat illum ad pecuniâ illam recipiendâ, & contrahendam cum ipso societatem: quo casu non potest tantum lucri recipere, sed tenetur quidquid partem iuste sibi debitam exceperit, restituere, quia non gratis & libere, sed ex quadam necessitate fuit illi collatum.

Hoc præmissis varij sunt DD. in proposita quæstio. Recentiores quidam sequuti Conrad. de con-

K K K ; tract.

tract. q. 93. conclus. 2. Corrolar. 2. & Ioannem Maioris. in 4. dist. 15. q. 47. docent hæc tria.

Primum est. Quando operæ & industriæ vnus æquantur pecuniæ alterius, tam lucrum quam capitale esse inter eos per æquales partes diuidenda: ita vt si apponat vnus 1000. aureos, alter industriam valentem similiter alios 1000. & in fine societatis reperiantur tam lucrum quam capitale efficere summam 3000. aureorum, debeant illa inter ipsos ex æquo diuidi recipiente vnoquoque eorum 1500. aureos. Vnde inferunt primo. Vbi socij inter se conuenient finita societate diuisionem faciendam esse per partes æquales, non exprimentes an solius lucri, vel totius summæ i. tam lucri quam capitalis, in dubio intelligendum esse totius summæ: quia celebrantes aliquæ contractum, in dubio, præsumendi sunt voluisse celebrare illum iustum, huiusmodi autem contractus (inquiunt) iustus non est, nisi fiat in eo ex æquo diuisio tam lucri quam capitalis. Adeo vt si conuenient huiusmodi socij, vt finita societate non diuideretur capitale, sed solum lucrum, capitali in integrum reddito socio qui illud tradidit, esset pactum iniquum. Inferunt secundo, si operæ, & industriæ non æquantur in valore pecuniæ alterius, sed dimidio tantum valori illius, & fiat pactum, vt conferens operam recipiat tertiam partem, intelligendum etiam esse, vt recipiat tertiam partem totius summæ constata ex capitali & lucro. Eiusdem sententiæ faciunt Caiet. Et Couar. sed quid hi senserint inferius dicemus.

Hoc primum dictum ita probant: In societate seruanda est necessarium æqualitas, esset autem maxima inæqualitas, si vno conferente pecuniam & altero industria æqualis valoris, in fine societatis solum lucrum diuideretur per æquas partes, non est ergo illud tantum ita diuidendum, sed vna cum capitali: Probat minor: Quia si lucrum tantum diuidatur, cum apponens pecuniam recipiat illam integram, quæ v. g. persistendo in exemplo adducto sit mille, & dimidium lucri quod sunt 500. qui vero contulit operas, quæ valent etiam mille, non recipiet nisi solum aliam medietatem lucri, nempe alia 500. efficitur, vt qui contulit pecuniam habeat 1500. quæ est maxima inæqualitas, cum apposuerint portiones adeo pares, & æquales.

Secundum dictum huiusmodi authorum est: Si in huiusmodi societate, in qua industriæ valor æquatur pecuniæ fortuna adeo aduersa fuerit, vt totum capitale in fine societatis inueniatur perisse, neutrum teneri ad aliquid compensandum vel rescindendum alteri socio, quia in tali casu vterque patitur æquale ac simile damnum, vnus in pecunia, alter in suo labore, & industria, cuius valor illi pecuniæ æquatur. Quod si capitale illud in principio contractus perierit, & antequam alter vllam operam suam adhibuerit, teneri hunc ad referendam domino pecuniæ medietatem illius, quia hic nullum adhuc passus est damnum, cum nullam adhuc operam apposuerit, sed omne damnum accidit in capitali: iusta vere societas exigit, vt sicut lucrum si obuenerit fuisset vtrique commune, ita quoque & damnum quod accidit, inter vtrumque diuidatur. Si vero perierit capitale in progressu negotij, & ante finitam societatem, postquam alter iam aliquas operas adhibuit, tunc iuxta valorem operarum quas adhuc erat collaturus, & in quibus adhuc nullam passus est iacturam, debere aliquam partem capitalis deperditi domino illius rescire.

Tertium dictum est: Si operæ & industriæ non æquantur valori capitalis secundum se & suam propriam æstimationem, in ordine tamen ad lucrum ex illo negotio cui impenduntur obtinendum, arbitrio prudentum tantum valeant quantum capitale alterius, licere pacisci cum socio domino capitalis, vt si

nita societate accipiat apponens operas dimidium lucri, vel eam partem illius, quæ commensuratur valori illarum operarum in ordine ad tale lucrum, ac ut totum capitale saluum manens ad eum solum pertineat qui apposuit illud.

Et hoc modo (inquiunt) credendum est exerceri communiter inter homines & negotiatores contractum societatis: Vt operæ & industriæ non summatur secundum valorem, quem secundum se habent, quia ea ratione nunquam ferè æquantur in valore pecuniæ & capitali, (vt dicebat Soto,) sed iuxta valorem in quo æstimabuntur arbitrio prudentum respectu lucri in tali negotio obtinendi, & in ordine ad illud. Quin & hunc dicunt esse communiter animum contrahentium societatem, quando aliud non expriment, nec ducunt in pactum, nempe vt operæ, industriæ, & labores, vel instrumenta, quæ vnus in negotio illo gerendo apponit, æstimantur solum penes ordinem quem habent, & vtilitatem quam afferunt in tali negotio ad lucrum, quod ex illo speratur: recipiatque apponens huiusmodi operas, & labores tantum lucri prouenientis, quantum equum censebitur his tribus consideratis: Primo, valore operarum sub ista ratione & ordine ad lucrum: Secundo, valore capitalis, & pecuniæ appositæ: Tertio, considerato etiam capitali si superstes sit manere saluum conferenti illud, operas vero & labores perire necessario, cum sint actiones in motu & fluxu positæ, solumque lucrum inter ipsos socios esse diuidendum.

Vnde inferunt, iuxta communem usum contrahentium societatem, tuta conscientia, apponentem pecuniam illam, si salua maneat, integram recipere, tradita tantum alteri socio adhibenti operam suam ea parte lucri, quæ illis tribus consideratis censebitur prudenter illi deberi.

Quod ita probant: Contractus omnes, quando aliud non exprimitur, censentur celebrari iuxta consuetudinem loci in quo fiunt, vt constat ex l. quod si nolit. §. quia assidua. ff. de æd. edict. & ex l. prius. §. placuit. ff. de aqua pluuiæ arcend. At regulariter & communiter contrahentes societatem, in qua vnus conferit pecuniam, alter suam operam & industriam, nec exprimat peculiari pacto, quam partem sit vnusquisque eorum accepturus, nõ solius lucri an totius summæ i. & capitalis & lucri, intelligunt solius lucri inter ipsos faciendam esse distributionem, deducto capitali ac tradito socio qui illud contulit, sic quæ communiter obseruant: iuste ergo illud ita fit, vbi vsus aliud non habet: Vnde si alicubi vigeret consuetudo, vt communiter contrahentes societatem tam capitale quam lucrum inter se diuiderent, vbi non exprimerent, quæ pars vnicuique eorum esset conferenda, deberet inter eos diuidi tam capitale quam lucrum, quia sic haberet ibi consuetudo: Quod si alicubi promiscuè hic contractus celebraretur vtroque modo, tunc vbi contrahentes societatem nõ exprimerent quomodo illam contraherent, talis societas censenda esset contracta eo modo, qui iudicaretur magis consonus æquitati, quia in dubio præsumendum est contrahentes æquitatem intendisse, ac voluisse seruare. Couar. lib. 3. varia. resolut. cap. 2. num. 2. conclus. prima. videtur satis ad hanc opinionem accedere, maximeque conuenire cum secundo dicto illius: habet tamen aliquid ab ea diuersum, sed quod ad præsens institutum non parum facit. Cuius mentem sic ego accipio, vt in primis videatur, ibi vti aperte hac duplici distinctione. Nimirum: vt vel industria, quam vnus adhibet, æquetur in valore, & æstimatione, pecuniæ quam alter exhibet, vel non ita æquetur illi. Rursum, vt qui huiusmodi societate contrahunt, vel conueniunt, vt tam capitalis periculum quam lucrum futurum sit vtriusque seruata

seruata debita proportione, vel conueniunt vt periculum capitalis solum apponentis illud: vel constituunt inter se aliquod aliud pactum, aut nullum omnino: His distinctionibus meo iudicio vtitur ibi Couarru. in progressu eorumque ibi docet.

Quibus positis habet hæc tria, primum est. Posse aliquem per societatis contractum pecuniam suam dare mercatori hac conditione, & pacto, vt accipies illam mercatoriam artem cum illa exerceat, laboré, & industriam subiturus, ac ita, vt tam lucrum ex illa acquisitum quam damnum inde sequutum communia sint vtrique. Nomine vero damni subiungit se intelligere, damnum quod in ipsis mercibus, aut negatione continget, non autem periculum pecuniæ in societatem collatæ, quia illud ad eum qui pecuniam contulit, vult ibi Couarru. pertinere: Nisi socij (inquit) inter se peculiari pacto conuenerint, vt damnum capitalis ad vtrumque spectet. Quod pactum æquissimum censet, vbi industria vnus non equatur in valore capitale alterius. Tunc enim, sicut æquum est, vt qui operam suam impendit minoris valoris quam capitale, non tantum lucri recipiat, quantum qui capitale contulit, ita quoque æquum est, vt si fors perierit, incompensam quandam partem illius fortis, socio qui eam apposuit, & eius iacturam patitur, reficiat, vt illius pacti, quo vterque damnum omne in illa societate contingens ad vtrumque pertinere conuenerunt: Sic enim loquitur ibi Couarru. in hoc primo dicto, supposito tali pacto. Quia ratione acceptum hoc primum dictum Couarr. est communis doctrina multorum Iurisperitorum, quos ibi affert.

Secundum dictum eius est. Vbi industria & opera vnus æquatur in valore pecuniæ alterius, lucrum debere ex æquo esse vtrique commune, deductis expensis, & reb. deperditis in progressu negotij: Quod si finita societate fortuna adeo aduersa fuerit, vt omnia perierint, & capitale ipsum, neutrum teneri ad aliquid reficiendum alteri: quia vterque simile & æquale damnum recepit, vnus in pecunia, alter in industria, quæ illi in valore, æquabatur.

Tertium dictum eius est. Si vero finita societate nullum contingat lucrum, capitale vero saluum maneat, vbi pecunia & industria æqualia erant, debere capitale illud inter vtrumque diuidi, modo nulla interuenerit culpa eius qui operam suam adhibuit; Nisi fuisset inter ipsos conuentum, vt totum periculum & damnum capitalis ad eum pertineat, vt pecuniam contulit, tunc enim seruandum erit pactum illud. Priorem partem huius tertij dicti probat eodem argumento quo auctores præcedentis opinionis. Quia cum paria in societatem contulerint, vnus omnino amittere quod contulit, nimirum, valorem suæ industriæ, & laboris, alterum vero retinere saluum quod apposuit, nempe capitale, est magnæ inæqualitas: Quæ repugnat iustæ societatis legibus. l. si id quod. in princ. & §. item Celsus. ff. pro socio. l. cum duobus. §. quidam sagariam. eod. tit. & alijs iuribus. Aduersaturq; multis Doctoribus quos ibi refert. Posteriorem partem, si fuerit inter ipsos conuentum, vt totum periculum capitalis pertineat ad eum qui illud apposuit, tunc debere manere illi totum saluum, nec esse diuidendum, vi illius pacti, etiam si nullum lucrum contingat, confirmat autoritate Ioan. Lupi. in illo cap. per vestras. norab. 6. §. 12. num. 9. & Angeli. de duobus fratribus. q. 15.

3 Caiet. 22. q. 78. art. 2. ad 5. constituit imprimis, Iuxta propriam vim & rationem societatis hæc tria in illa desiderari: Primo, vt capitale subsit periculo, sicut & lucro. Secundo, vt lucrum conferendum apponenti pecuniam sic proportionetur capitali illius, vt seruetur etiam debita proportio eiusdem lucri cum altero socio. q. d. vt tam lucrum quam damnum

seruata debita proportione respondeat rei, quæ vnus quisq; sociorum confert, siue conferat pecuniam, siue industriam. Tertio, vt a principio estimetur singulæ sociorum portiones, id est valores eorumque vnusquisq; apponit, ex quibus fiat quasi vna summa pecuniæ illis communis, secundum proportionem & valorem rei quam vnusquisque apponit: quod deinceps finita societate, in distributione damni, & lucri tantum vnusquisque recipiat illius damni, vel lucri, quantum seruata proportione commensurabitur valori rei quam apposuit, perinde ac si omnes pecuniam aliquam in eo valore & quantitate contulissent.

Quibus propositis, qua ratione fieri debeat lucri distributio, hoc exemplo docet. Sint inquit tres Socij, quorum vnus conferat mille aureos, alter operas similiter æstimatas mille aureis, alter industriam iudicaram valere 500. Stabilienda ac constituenda hæc societas est, quasi hi tres contulissent in pecunia numerata 2500. aureos: qua finita si lucrum sit, vt 5. primus qui contulit 1000. aureos habeat ex illo lucro vt 5. duo. Alter qui contulit operas valentes est 1000. accipiat similiter alia duo: tertius vero, qui solum contulit industriam vt 500. habeat vnum, sic enim seruatur debita proportio lucri, cum ea re quam vnusquisque apposuit, aliter autem non seruaretur. Vbi Caietan. quod pertinet ad lucrum, aperte docet seruandam esse in distributione illius debitam proportionem cum ea re quam vnusquisque sociorum contulit.

Cæterum quid nomine damni intelligat, ibi non exposuit: quod occasione obtulit nonnullis recentioribus opinandi, sensisse Caietan. eo loco, vt si vnus apponat 2000. aureorum, alter operas valentes mille aureos, deinde vero finita societate, non solum nullum existat lucrum, verumetiam contingat damnum in parte capitalis, ita vt non maneat ex illo v. g. nisi 1500. aurei, id quod manet diuidendum esse inter eos proportionabiliter, ita vt qui apposuit in pecunia 2000. aureorum, recipiat solum mille, patiaturque iacturam aliorum mille: qui vero contulit operas valentes mille, recipiat 500. patiaturque iacturam in alijs 500. valoris & æstimationis suarum operarum. Et hanc sententiam volunt hi mutasse in Summa in verb. Societas: Ita vt doceat in Summa, distributionem sic esse faciendam, Vt in fine societatis extrahatur capitale, si saluum manserit, restitaturque integrum socio qui illud apposuit, sicut illi soli perisset, si casu in totum vel in partem perisset, reliquum vero quod manebit tanquam lucrum, deducto capitali & expensis factis in illa societate, esse inter eos seruata debita proportione cum re, quam vnusquisque sociorum apposuit, diuidendum.

Sed qui putant Caietan. mutasse sententiam (pace eorum dixerim) non satis verba illius considerant. Nam cum in Commento secunda secunda dicat, in societate, in qua vnus confert 2000. aureorum, alter vero valentes alia 2000. tertius industriam apponit operas valentem 500. si lucrum proueniens vt sit 5. huic tertio in huiusmodi lucri distributione exhibendum esse vnum alijs vero vniciue eorum duo, docet profecto apertissime, diuidendum esse lucrum, seruata debita proportione cum valore rei quam vnusquisque in illam societatem contulit. Cui doctrinæ simile etiam est quod habet in Summa, cum habet ibi societatem reddi illicitam duobus modis. Primo si capitale vnus substat lucro, & non damno. Secundo, si lucrum vel damnum non respondeat in debita proportione vniciue socio pro rata sua. Cæterum, quia in commento 22. solum adduxerat exemplum, quo explicatur, qua ratione fiat distributio lucri pro rata, & proportione rei appositæ ab vno quoque socio, distributionem vero damni subsequi

sequenti non ita in particulari, neque aliquo exemplo adducto exposuerat, explicat exactius in Summa quæ ad utrum que pertinent tam lucrum quam damnum.

Quod ut apertius & commodius præster, constituit prius hæc tria. Primum est. In societate, in qua omnes ex æquo apponunt pecuniam, vel æquo industriam, quæ dicitur vnus rationis, perspicuum esse, quæ ratione damnum ad omnes æqualiter pertinet: in societate vero diuersarum rationum, qualis est ea, in qua vnus pecuniam confert, alter vero industriam suam, & operam, nec par est vtriusque periculum, quia possunt perire industriæ vnus manente salua pecunia alterius, rem esse difficiliorem, quæ ratione damnum illud seruata debita proportione ad eos spectet.

Secundum est, quod est maxime obseruandum. Huiusmodi societatem diuersarum rationum, tam natura sua, quam communi vsu & intentione contrahentium illam hoc habere, ut conferens pecuniam, quam nisi illam societatem contulisset, exposuisset alijs negotijs, & lucris exponere, dupplici subter periculo, scilicet, & perditionis illius pecuniæ, & perditionis vsus illius in alio negotio: Qui vero suas tantum confert operas & industriam, vni tantum subter periculo nimirum perdendi illas, & in vacuum laborandi.

Constituit tertio & recte, triplicem esse posse societatis euentum: Primum, ut in fine societatis existant, & capitale & lucrum. Secundum, ut sine vilo lucro maneat capitale saluum. Tertium, ut nec vilius existat lucrum, nec maneat capitale, sed perierit illud vel totum, vel in parte.

Quibus positis explicat Caietan. suam mentem quasi subiectis his conclusionibus.

5 Prima. Si capitale pereat, siue in toto, siue in parte, perit socio, qui illud apposuit, & non alteri: Si vero saluum maneat, manet quoque ei, qui illud contulit.

Ratio huius est, quia per contractum societatis non desijt, qui illud contulit, esse verus dominus illius: [Vnaqueque autem res si pereat, domino suo perit, si maneat, domino suo manet.]

Secunda conclusio. Si vna cum capitali lucrum reperitur, deducto capitali & tradito ei qui apposuit illud, lucrum diuidendum est æquis portionibus, vbi capitale vnus & operæ alterius æqualis valoris fuerint, quod si inæqualis, seruata debita proportione.

Confirmat hæc omnia Caiet. ex secundo fundamento. Quia cū dominus pecuniæ ex vi societatis duplice periculo se offerat & perdendi pecuniam, & amittendi vsus negotiandi, & lucrandi cum ea alia via quia toto illo tempore apud societatem detinetur occupata, debet propterea ex propria ratione, & vi huius contractus, si capitale pereat, ipsi perire, si maneat ipsi manere: seruatur enim sic maxima æqualitas.

Tertia Conclusio. Si nullum eueniat lucrum, maneat autem capitale saluum, non tenetur dominus capitalis aliquid conferre apponenti operas, eo quod in vacuum laborauerit, neque ad aliquam compensationem damni quod patitur in amissione sui laboris, & operarum: Quia ex vi huius contractus huic periculo & damno se exposuit conferens suas operas in societatem.

Dices videtur iniquum, ut huic maneat sua pecunia salua & integra, alteri vero nihil maneat sui laboris & operarum. Responder Caieta, & recte, ex natura rerum istud citra vllam iniquitatem prouenire, Quia cum capitale sit res permanens, potest manere sine lucro, & eo ipso quo manet, debet manere domino suo qui illud apposuit, sicut si perisset ipsi peris-

set: operæ vero & industria cum sit res quædam successiua in motu consistens, non possunt esse sine lucro quin pereant, debentque perire apponenti illas tanquam illarum domino, quia huic periculo & damno se ipsum exposuit ex vi huius contractus.

Adde, quod sicut apponens operas, vbi nullum contingit lucrum, illas perdit, ita quoque & dominus pecuniæ, vbi nullum est lucrum, perdit similiter vsus suæ pecuniæ, ex qua alio negotio exposita commodius forsam lucrum habuisset: Hæc Caietan. Cuius doctrinam & mentem placuit hic ad vnguem explicare, tum propter eos qui censent mutasse illam sententiam in Summa, ab his quæ docuit in commento 22. tum quia ea quæ docet (sicut a nobis explicatur) sunt maxime in hac controuer. obseruanda.

6 Hęc opinio Caieta. est quæ iudicatur modo a Theologis in Scholis verior & recipienda. Amplectuntur illam Silue. Societas. Primo. quæst. 6. Tabienf. Vsur. Tertio. num. 4. Angelus. Societas. Primo. nu. 17. Nauarr. in suo Manuali. cap. 17. num. 251. Soto lib. 6. de iusti. q. 6. artic. 1. Et recentiores omnes qui de hac re nostro seculo scripserunt. Ex Iurisperitis. Bartho. Bald. & alij multi illos sequuti. in 1. t. C. Pro socio. & Petrus de Perusio in tractat. de duobus fratribus. 3. p. q. 2. & 5. p. q. 27. Sed quauis hæc verior, & merito censeatur, ac magis recepta, non sunt propterea aliæ opiniones quas hic retuli omnino reiiciendæ. Habent enim non solum graues authores, verum etiam & nonnulla, quæ in hac controuer. ab illis accipienda sunt. Vnde ut ex omnibus quod verius & certius est, eligamus.

7 Obseruemus primo: Illud hoc loco certum esse debere, valorem operarum, quas alter sociorum confert, non esse in hoc contractu societatis æstimandum secundum se, perinde ac si conferens illas operas, & industriam eas alteri locaret, quia hic contractus (ut docuimus) non est locatio, sed vera societas, sed æstimandum esse, secundum valorem quem periti & prudentes mercatores iudicabunt illas habere in tali negotio, in ordine ad lucrum inde futurum, pensatis omnibus circumstantijs negotium illud, & societatem illam concomitantibus, nimirum temporis, loci, peritiæ, & industriæ, ac laboris, & periculi quæ socius suas operas apponens est subiturus. Quæ ratione æstimandas esse huiusmodi operas, labores, & industriam docet imprimis communis vsus mercatorum, qui sic de illarum valore iudicant, quorum in hac parte maxima debet esse autoritas, & fides. Docet illud secundo propria vis & ratio societatis, quæ hoc nomine differt a locatione, ut in hac, quia conducuntur operæ ut quædam operæ & labor ministri impendentis illas, æstimantur iuxta suum proprium valorem, in societate vero, cum non conducantur, nec locentur ut operæ ministri, sed apponantur ut quædam fors, & portio illius socij, sicut pecunia alterius fors illius, ita ut vtraque simul concurrat ad commune lucrum, sumendus est operarum valor ex ordine quem habent in tali negotio cum talibus circumstantijs ad lucrum illud, quod intenditur.

8 Obseruemus secundo, posita huiusmodi æstimatione valoris operarum, & industriæ, constituendas esse necessario hoc loco distinctiones illas quibus diximus uti Covarru. in progressu eorum quæ docet circa presentem quæst. loc. cit. Nimirum, ut in societate de qua hic agimus, vel operæ & industriæ vnus (iuxta valorem in quo dicimus æstimandas esse in ordine ad lucrum) sequentur pecunia alterius socij, vel secus. Rursum ut qui huiusmodi societatem contrahunt, vel conueniant per peculiare pactum, ut tamen periculum capitalis appositum, quam lucrum futurum sint vtrique communia seruata debita proportione, vel ut periculum capitalis sit solum apponentis, illud,

lud, aut nulla vtuntur conuentione circa capitale, sed absolute illud ac simpliciter confertur, ab vno & recipitur ab alio. Similiter circa distributionē damni vel lucri, vel constituunt inter se aliquod peculiare pactum, aut nullum omnino.

9 Obseruemus tertio, Cum hic contractus, (quin & ceteri omnes) vbi cōtrahentes peculiari pacto inter eos inito aliud non constituunt, nec exprimunt, censendus sit celebrari ab ipsis iuxta morem patriæ, & consuetudinem communiter obseruatam a mercatoribus in tali contractu. Quod si nolit. §. qui assidua. ff. de edil. edict. Communis autem mercatorum consuetudo vsu atque intentione inter eos maxime recepta habeat, vt qui confert pecuniam in societatem, (quando non coniungitur societati contractus asscurationis, iuxta ea quæ diximus ar. 3. controu. 3. ita maneat illius dominus, vt si pereat, ipsi tantum pereat, qui vero confert operas, in lucrum tantum illas dirigat, nullum aliud emolumentum, aut vtilitatem ex suis operibus, & laboribus in illa societate expectans, præter partem lucri, quod creditur ex illo negotio & societate habendum: Efficitur, vt sit certissimum fundamentum illud Caieta. in Summa Societatem qua vnus apponit pecuniam, alter vero suam operam & industriam, quæ dicitur societas diuersarum rationum, tam natura sua, quam communi & recepta mercatorum intentione & consuetudine hoc habere, vt conferens pecuniam, quam potuisset alijs negotijs & lucris exponere, duplici subisset periculo, scilicet & perditionis illius pecuniæ, & perditioni vsus illius in alio negotio. Qui vero suas tantum exhibet operas & industriam, vni tantum subisset periculo, nimirum perdendi illas, & in vacuum laborandi.

10 Obseruemus vltimo, Cum societas, in qua confertur pecunia & industria, duplex sit, alia eiusdem rationis, in qua omnes æqualiter confertur & pecuniam, & industriam, & soluunt expensas, ac præstant quæcunque in illa societate reperiuntur, alia vero diuersarum rationum, in qua vnus cōfert pecuniam, alter vero industriam: In priori illa, quæ est vnus, & eiusdem rationis perspicuum esse, omnia esse æqualiter distribuenda, tam lucrum, si aliquod existat, quam iactura & damnum capitalis, si illud aliqua ex parte vel in totum pereat: quia omnibus ex æquo suam pecuniam conferentibus, & omnibus similiter suam industriam, & operas ex æquo exigentibus, nihil potest accidere tam vtilitatis & commodi, quam iacturæ & damni, quin illud ad omnes quoque æqualiter pertineat.

Vnde tota quæstio & difficultas est de societate diuersarum rationum.

Circa quam sit prima Conclusio.

11 [Vt recte fiat distributio, in societate hac de qua hic loquimur, æstimari debent a principio peritorum arbitrio, quæ vnusquisque sociorum apponit, & confert, & quanta vere ac realiter sit vnus cuiusque portio, & fors, tam in pecunia quam in valore suæ industriæ, & operæ, quam in tali negotio præstabit, omnibus circumstantijs illius maturè pensatis.]

In hac conueniunt omnes, & merito: Quia cum luca, & damna sint inter eos distribuenda pro rata, & ratione portionis ab vnoquoque appositæ, nisi tempore contractus æstimeretur id, quod singuli in eam societatem conferunt, non poterit recte nec commodè discerni, ac diiudicari deinde, quæ pars ad vnumquemque eorū pertineat, essetque occasio multæ perturbationis, multarumque litium, illud omittet.

12 Secunda Conclusio. [In huiusmodi societate, si aliquod pactum inter se contrahentes illam a principio constituerint circa distributionem lucri, vel damni, quod rectè rationi & æquitati non repugnet, seruandum erit].

Hæc perspicua etiam est, cum omnia iura clamant nihil magis naturale, & æquum, quam vt honestæ conuentiones & pacta mutuo & libero contrahentium consensu inita seruentur: Quia aliter illi is violatis rueret humana fides, quæ omnis iustitiæ, & æquitatis in contractibus seruandis est præcipuum fundamentum.

Ex hac Conclusionem sequitur, vt si socij inter se conuenerint, vt tam capitale, quam operæ, sint in ea societate cōmunes, tam respectu lucri quam damni, ita vt si pereant, omnibus ex æquo pereant: si quidem in fine societatis illius aliquod lucrum obuenit, inter omnes erit diuidendum, si nullum extet lucrum, vel pereat capitale in totum, vel ex parte, tunc damnum illud erit quoque inter ipsos diuidendum ratione illius pacti, iuxta ea quæ docent authores primæ opinionis, quos retulimus, in suo secundo dicto, & Couarr. in suo dicto secundo, & tertio. Et in hoc sensu accipienda est l. Si id quod. §. Idem Celsus. ff. pro socio. Vbi dicitur. [Pecuniam in societate positam debere vtrique perire.] Intelligendum est, si illud ita pactum duxerint tempore contractus iuxta dicta in hac secunda Conclusio. vel quando vterque socius contulit pecuniam, qui sensus magis accommodatus est illi legi, cum ibi dicatur: [Si pecuniam contulisset ad mercem emendam.]

13 Tertia Conclusio. [Vbi nullum interuenit pactum, sed simpliciter & absolute societas contrahitur, si finita illa aliquod inde prouenerit lucrum, deducto capitali (quod est socio qui illud contulit integrum restituendum) & expensis, distribuendum est lucrum illud inter socios pro ratione, & rata rei, quam singuli in tali societate contulerunt. Quod si nullum prouenerit lucrum, maneat tamen capitale saluum, integrum quoque recipiet, qui illud apposuit, nec tenebitur ex eo aliquid exhibere socio, qui suas contulit operas.]

Prior pars probatur. Quia vbi nullum interuenit pactum, vt capitale sit commune vtrisque tam in lucro, quam in iactura, qui illud apposuit, manet semper verus dominus illius; Vnaqueque autem res si maneat, domino suo manet, quemadmodum si pereat, domino suo perit. Estque communis doctrina Baldi in l. 1. C. Pro socio. & Angel. vt vbi vnus sociorum pecuniam ponit, alter suam operam & industriam, in fine societatis recipiat prius suam pecuniam qui illam posuit, reliquum vero lucrum inter se diuidant, secundum id quod vnusquisque contulit: Idem docent alij Iurisperiti adducentes in confirmationem huius doctrinæ. l. si non fuerit. & l. Quid enim. ff. pro socio. Vnde quod videtur innuere. l. Si quis societatem. eo. tit. eorum quæ post societate emendo, & negociando ex capitali acquiruntur dominium, illum tantum habere, qui negociando illa acquisiuit, intelligendum est, vt optime admonet Couarru. 3. lib. variar. resolut. cap. 16. num. 1. quando socius nomine proprio illo modo est negociatus cum capitali, secus autem est, quando nomine societatis, & intendens agere vtilitatem communem illius est negociatus cum illo: tunc enim oēs socij sunt domini illius, & ita postulat recta ratio, & natura huius contractus, vt sicut capitale ad communem vtilitatem, & lucrum traditur, ita & lucrum ex illo acquisitum ad omnes socios pertineat, vt veros illius dominos: adeo vt si quid inde alicui socio detraheretur, esset verū furtū, quia vera contrectatio rei alienæ inuito vero illius domino. Quare merito in Regno Castellæ partita. 3. rit. 28. l. 47. constitutum est, vt socius cum capitali negociatus, quocunque nomine negotietur, siue proprio, siue communi societatis, si aliquid lucretur, habeant omnes socij dominium in illud: Idemque obseruatur in hoc nostro Regno Valentia.

Probat, altera pars. Quia vt recte ait Caieta. ex propria

propria vi & natura huius contractus, & communi usu, & intentione mercatorum, sicut conferens capitale exponit se periculo perdendi illud suo dāno, & usum negotiandi cum illa pecunia, similiter conferens operas exponit se periculo, si nullum existat lucrum, perdendi illas, & laborandi in vacuum.

Secundo, Quia cum societas non ordinetur ad capitalis acquisitionem & diuisionem, sed ad solam acquisitionem & communicationem lucri, si nullum existat lucrum, nihil debet recipere ex ea aliquis socius, sed uterque frustratur suo usu: is qui contulit pecuniam, frustratur usu illius, ex quo emolumentum aliquod sperabat, similiter qui suas exhibuit operas frustratur utilitate earum, cum in vacuum laborauerit. Quod etiam docet Glossa in l. societatem. C. pro socio. Et Cauarru. loc. citat. tunc solum docet debere dominum capitalis aliquid ex eo conferre socio, qui operas suas apposuit, nec vllum habetur lucrum, quando ex peculiari pacto conuenerunt, ut capitale illud esset utriusque commune, ita ut si periret, utriusque periret: Tunc enim æquū est, ut quemadmodū si periret utriusque; periret, ita quoque; si maneat, sine vllō lucro, utriusque; maneat & operæ illæ que pereunt, utriusque; pereant, non quidem ex vi societatis, sed ex vi illius pacti & conuentionis, ut esset utriusque; commune. Quin & auctores primæ opinionis (ut diximus) fatentur communi usu & more mercatorum societatem hanc ita iniri, adeo, ut vbi aliud non exprimitur, censenda sit ita celebrari, ut in tertia obseruatione adducta constituimus.

Confirmanturque hæc omnia decisione illa iuris, quæ habetur insti. de societate. §. de illa. vbi cum vnus apouisset 200. aureos, alter vero 100. sed vna cum illis eam adhibuisset operam, & industriam, que peritorum ac prudentum arbitrio fuit æstimata valere 300. aureos, ita fors ab eo apposta æquivaleret 400. aureis: in huiusmodi societate recepta fuit ac probata sententia Sulpitij (quamuis Mutius aliter iudicaret) ut si ex ea haberetur lucrū, duæ partes illius pertinerent ad eum qui contulit & 100. aureos in pecunia, & 300. in industria, tertia vero ad eum qui contulit 200. in pecunia, ut sicut prior ille, pecunia & industria ipsius in vnum sumptis. duplum contulit in sortem, ita quoque duplum reciperet ex lucro: Quod si nullum prouenisset lucrum, sed iactura aliqua in capitali, illius iactura, & damni sustineret duas partes qui 200. aureos contulerat in pecunia, tertia vero qui solum 100. cum in suis operibus & industria non minus damnum pateretur. Vbi nullam præcipitur recipere compensationem laboris, & operarum, quas amitteret, nullo lucro ex ea societate proueniente.

14 Quarta conclusio. [Si capitale omnino pereat, quæuis industria & operæ non sequentur illi in valore, non tenetur propterea qui illas contulit compensare aliquid domino capitalis.]

Probat hęc ipsædem omnino rationibus, quibus præcedens Conclusio. Primo, Quia cum verus dominus illius capitalis sit, qui illud apposuit, illi soli debet perire, quidquid valeat operæ alterius. Secundo, Quia ex propria natura & vi huius contractus, iuxta communem usum mercatorum apponens capitale huic periculo se exponit, vi si pereat, ipsi soli pereat, nec mutatur hæc natura societatis ex maiori vel minori valore operarum, aut industriæ alterius.

Neque argumenta aliarum opinionum qua parte his conclusionibus a nobis positis repugnat, aliquam habent vim.

Nam ad argumentum quo authores primæ opinionis videntur in sup. primo dicto docere, tã ex capitali quam ex lucro efficiendum esse vel vnum cumulum & summam, quæ inter omnes socios distribuitur, quia aliter non seruaretur debita æqualitas inter eos. Respondet, citra yllam inæqualitatem

diuidi tantum lucrum, manente capitali integro & saluo socio qui apposuit illud, quia hic contractus iuxta suam propriam naturam & vim, usumque & intentionem contrahentium illum, non contrahitur, nec dirigitur ad acquisitionem, aut distributionem capitalis, sed solius lucri: nisi ex aliquo peculiari pacto aliter socij inter se conuenerint. Quod adeo verum est, ut oppositum potius deberet censerī inæqualitas, nam quæ maior, quam ut capitale si pereat, soli socio qui apposuit illud pereat, si vero maneat, utriusque maneat?

15 Neque est verum secundum dictum eorundem: Ut si pereat in principio, antequam alter aliquas operas exhibuerit, debeat damnū illud inter utrumque diuidi, aut fieri aliqua compensatio si pereat in progressu negotij, quia vbi aliquod peculiare pactum aliud nõ postulat, conferens pecuniam tanquam verius illius dominus huic periculo se exponit, ut quotiescunque pereat, siue in principio, siue in progressu negotij, sine vlla culpa alterius socij, ipsi pereat. Tertium dictum illius primæ opinionis nostræ sententiæ fauet.

Quæ Couarr. habet in suo primo & secundo dicto, quatenus a nobis referuntur, nobiscum conueniunt, Tertium, ut ex conclusione nostra constat, non admittimus neque ratio eius aliquid conuincit. Etenim quod vbi nullum existit in societate lucrum, socius qui suas contulit operas illas omnino amittat, qui vero apposuit pecuniam, illam, vbi salua manet, integram recipiat, non est aliqua inæqualitas, ut Couarr. ibi censet, quia ut optime Caiet. docuit, hæc disparitas non prouenit ex natura contractus, sed ex natura rerum quæ a socijs apponuntur: quia cum pecunia sit res permanens, vbi non perit sed manet, domino suo manet, sicut si perisset domino suo perisset, operæ vero & labores cum sint res fluens, & in motu & successione posita, vbi nullum obtinent lucrū, debent necessario perire. Quod autem non pereant utriusque, nec teneatur is cuius pecuniæ salua manet, illas rescicere, prouenit hoc ex propria vi huius contractus & usu ac intentione mercatorum iuxta quam qui apponit pecunias, exponit se illi duplici periculo dicto, & perdendi illas, ac vsu & utilitatem earum in alio negotio, cui potuisset illas exponere, qui vero confert suas operas periculo perdendi illas, & in vacuum laborandi, vbi nullum contingeret lucrum. Vnde sicut optime docet Siluest. Societas. primo. quæst. 6. reperitur etiam in hoc casu hæc æqualitas, ut sicut nullo existente lucro, amittēs operas illarum usu & utilitate priuatur, ita quoque vbi nullum est lucrum, dominus pecuniæ, quamuis illam saluam integramque recipiat, vsu quoque, & utilitate quam ex ea alteri negotio exposita potuisset habere, similiter priuatur. Quamuis enim vsus pecuniæ ut pecunia est, non distinguatur ab ipsa & ipsius dñio, quia pecunia secundum se sumpta infructifera est, vsus tamen eiusdem pecuniæ, ut exponitur alicui negotio, fructifer est, & valoris distincti ab ipsa pecunia, & pretio æstimabilis: Quem certe, amittit, qui pecuniam suam contulit in societatem quæ nullum peperit lucrum.

16 In summa (ut hæc omnia in vnum colligamus.) Ut in societate de qua hic agimus, recte fiat distributio, æstimandum est arbitrio peritorum initio contractus id quod apponunt singuli socij, ut pro rata & ratione rei ab vnoquoque collata lucrum quod obtulerit, debita proportione seruata inter eos diuidatur. Secundo, si aliquod priuatum pactum inter se constituerunt, quod recte rationi & æquitati non aduersetur, obseruandum est illud omnino. Tertio, vbi nullum interuenit pactum, sed absolute & simpliciter contrahitur societas, si lucrum aliquod in fine illius existat, diuidendum est pro rata & ratione rei

ab

ab unoquoque in eam societatem collatę. Quarto, si nullum aduenerit lucrum, inaneat vero capitale saluum, totum illud recuperare debet, qui illud appofuit, quia est verus illius dominus, & cui debet manere si maneat, ac perire si pereat. Nec tenetur aliquid alteri compensare, propterea quod omnem suam industriam & operam in eo casu perdat. Demum si capitale ipsum pereat, non tenetur alter qui operas appofuit, nisi ex peculiari pacto illud esset effectum commune, vel culpa eius cui fuit ad negotiandum commissum, pereat, aliquid compensare domino capitalis, sed illi ut vero talis pecunię domino perit omnino. Siue in principio negotij, siue in progressu, aut sine illius illud accidat. Neque enim necessaria est distinctio illa, quam authores primę opinionis, in secundo dicto quod retulimus, afferunt: Pereant ne in principio societatis, vel in progressu, aut sine negotij: Quia si pereat in principio, non potest illud aliter perire, quam vel culpa eius qui illud contulit, vel culpa eius qui recipit, cum in principio nondum aduersę fortunę, & euentui negotij illud tribui possit, Vnde si pereat culpa eius, qui illud contulit, sibi imputetur, si vero culpa socij qui recepit, tenebitur illud reficere, non ex vi societatis, sed quis culpa ipsius damnum illud accidit, ex regula illa, [Si tua culpa damnum datum est, &c.] Similiter si in progressu negotij vel sine capitale illud pereat, vel perit culpa eius qui contulit, & tunc imputetur sibi, aut culpa alterius socij tenebitur quę ad reficiendum huiusmodi damnum, quia eius culpa accidit, quod si nullius culpa accidit iactura illa capitalis, sed casu & aduersa fortuna negotij, non tenebitur qui operas apponit ad aliquid compensandum alteri, quia huic periculo & damno se ipsum exposuit, eo ipso quo voluit pecuniam suam in societatem conferre: Ut sępe in hac controuerſa ex Caieta dictum est.

Ex his facile erit explicare duo illa, quę huic controuerſię affinia sunt. Prius est.

AD QUAM SATISFACTIO TENETUR is, cuius culpa damnus aliquod accidit?

17 **O**bseruemus tribus modis posse damnus aliquod accidere in societate aliqua, siue accidat illud circa lucrum, ita ut non obtineatur quod potuisset obtineri, siue circa capitale appositum, ita ut aliquam patiatur illud iacturam. Primo ex dolo aut culpa lata socij. Secundo ex culpa leui, tertio ex culpa leuissima. Quę voces qua ratione summantur a DD. diximus primo tomo. quęst. 62. artic. 2. controuerſ. 5. Interim dolus siue culpa lata in iure est, quando ipso illud procurante vel saltim sciente & consentiente damnus illud contingit, nec 18 voluit prohibere cum facile posset. Culpa leuis dicitur, non quasi venialis, cum hęc mortalıs quoque quandoque esse possit, sed quę comparata cum dolo vel culpa lata appellatur leuis, ut quando socius non adhibet eam diligentiam, & curam quam vir prudens adhiberet, aut deberet adhibere rebus suis proprijs, attenta illius qualitate, ingenio, experientia, alijsque circumstantijs. Ita habetur instit. De societate. §. vltimo. & l. Socius. ff. pro socio. Leuissima vero est. Vbi quis adhibet eam curam & diligentiam, quę prudens & expertus adhiberet, non tamen summam & vigilantissimam, qualem solent quandoque adhibere aliqui diligentissimi, & solertissimi viri. Quę certe Theologicę loquendo culpa non est, appellatur autę in iure culpa, sed leuissima, comparatione summę diligentię & sollicitudinis quę solent aliqui adhibere in rebus suis, vel sibi commissis.

19 Sit prima Conclusio. [Si quod damnus accidat, siue per defectum lucri, siue per iacturam capitalis, dolo alicuius socij, aut culpa illius lata vel leui, tenetur ad reficiendum illud, tam in capitali quod perditum est, quam in lucro quo carent cęteri socij.]

Hęc habetur expresse in iure. loc. citat. l. cū duobus §. venit. Et duob. seqq. §. §. & l. non ob eam. l. Et ideo. ff. pro socio. estque apertissima ex illa regula: [Si tua culpa damnus datu est, iure super his te satisfacere oportet.] De iniurijs & damno dato. Estque ratio: Quia iure societatis omnes socij sunt particeps omnis lucri, & vtilitatis, quę ex illo negotio & societate prouenerit, qui autem dolo vel culpa sua, tam lata quam leui in causa est, ut illis vel in capitali vel in lucro damnus aliquod patiantur, damnus illud & nocumentum infert eis cū iniuria, & ex consequenti tenetur totum illud damnus, & nocumentum reficere.

20 Ex hac conclusione sequitur, ut si quis sociorū ex capitali vel cumulo societatis quid extraxerit, siue in vsus turpes, ut ludos, vel meretrices, siue in pios & honestos, veluti in dotem filię, aut subuentionem pauperum, teneri ad restituendum alijs, quidquid extraxit, & pręterea omne lucrum, quod ex illa parte & portione prouenire potuisset arbitrio prudentū. Similiter, si dimisso illo genere negotij vel mercis de quo conuenerunt, aliud minus vtile exerceat, vel nō pręstitit quę illi fuerunt in ea societate iniuncta: ita ut non quęsierit eas merces, vel non detulerit eas, eo loco & tempore, quibus iuxta initam societatem debebat, tenetur omnes hi ad restituendum omne damnus quod alijs contigerit, vel ratione minoris lucri, vel in capitali, cum culpa eorum illa acciderint.

21 Secunda Conclusio. [Si quod damnus accidat in negotio, & societate ex leuissima tantum culpa alicuius socij, tunc commune illud est omnibus socijs, vel eius tantum, cuius illud fuisset, si casu tantum, & fortuito accidisset, iuxta superius dicta in proximę pręcedenti controuerſa.

Ratio est aperta. Quia societas (ut sępe diximus) cōtrahitur in communem omnium vtilitatem & commodum, in contractu autem, qui in communem contrahentium vtilitatem & commodum celebratur, nullus teneatur alijs nisi de dolo, aut culpa lata, vel leui, minime vero de leuissima. Quod habetur etiam in iure locis citatis.

22 Tertia Conclusio. [Ex peculiari pacto potest socius de leuissima etiam culpa & casu fortuito teneri, quasi per contractum assicuracionis accepto aliquo iusto pretio pro tali assicuracione.

Iuxta ea quę superius diximus art. 3. controu. 3. Similiter posset deduci in pactum, ut neque de lata culpa teneretur, facta debita ac iusta compensacione alteri socio: De dolo autem, ut per dolum, posset socius aliquis damnus alijs inferre in capitali, vel lucro pacisci non licet: quia tale pactum esset concedere facultatem inique agendi, quod cum sit aperte contra bonos mores, nullo modo licet.

Alterum est.

CVIVS EXPENSIS FACIENDI sint sumptus in societate necessarij.

23 **O**bseruemus, expensas, quę in gerendo negotio societatis se se offerunt, duplices esse, alias necessarias mercibus illius negotij, ut sumptus qui fiunt inuehendis mercibus, in custodiendis illis, vel meliorandis &c. alias vero necessarias socius apponenti suam operam, & industriam, ut quę expendit in cibo, potu, equo, vel famulo, quo indiget ad negotium illud gerendum. Rursum expensę quę hic facit, aut facit illas domi suę manens, aut extra illam, & ab

ea absens ratione illius societatis, in itineribus & alijs prouincijs agens. Tum etiam, vel ita ut ratione societatis, negotium illud per se respiciant, vel non efficit illas ratione & causa societatis, quamuis occasione illius se obtulerint: Ut qui manens domi & patriæ suæ non fuisset rixatus, ad gerendum autem negotium societatis alio profectus est ibique rixatus, aliquas in rixa illa fecit expensas, fecit quidem illas occasione societatis, non tamen ratione nec causa illius.

24. *Sit prima Conclusio.* [Expensæ necessariæ mercibus, & rebus ipsis, in quibus versatur negotium societatis, faciendæ sunt ex cumulo ipsius societatis, & communibus bonis nisi, aliud fuisset in pactum deductum.]

Patet, Quia huiusmodi expensæ fiunt in communem omnium sociorum utilitatem, in hoc omnes conueniunt. Et habetur in iure. l. si fratres. §. si quis ex socijs. ff. Pro socio.

25. *Secunda conclusio.* [Sumptus, quos facit socius qui operam suam confert domi suæ manens, proprijs expensis debet illos facere, nisi aliud fuisset inter ipsos constitutum, vel communis Patriæ vsus & consuetudo aliter haberet.]

In hanc omnes quoque conueniunt. Quia ubi pactum, vel communis vsus loci aliud non postulant sumptus domestici non fiunt propter societatem, sed absolute, & simpliciter propter necessariam sustentationem sui, & suorum, etiam si nullam ille contraxisset societatem.

26. *Tertia conclusio.* [Si ratione & causa societatis domum suam & patriam relinquens, in alium loco socius negotium gerens, expensas faciat, omnes illæ ex cumulo societatis summendæ sunt, nisi inter eos conuentum sit, ut ea tantum societas persoluat, quæ exceßerint solitos sumptus illius, dum domi sua agit.]

Hæc est contra Bald. in l. i. C. de societate, & Ioan. Maior, in 4. distin. 15. quæst. 47. quos referunt, & sequuntur Angelus: Societas primo numero 12. & Siluest. eodem verbo, primo, quæst. 12. asserentes non esse extrahendum a cumulo societatis nisi solum excessum illum. Est tamen illa Saliceti in dicta l. i. Cod. Pro socio. col. 3. & Nauar. in suo manual. cap. 17. num. 283. cum isto moderamine, ut omnes expensæ ab huiusmodi socio factæ extra suam domum, & patriam a cumulo societatis sumantur; nisi aliud per peculiare pactum fuit inter eos constitutum.

Posterior pars non eget probatione, cum pactum illud, ut recte inquit Nauar. eo ipso quo non obligat ad sortem soluendam, iniquum & iniustum non sit. Prior vero probatur, Quia ita habet communis vsus hominum, ut qui negociatur in communem multorum utilitatem, ex bonis illis communibus sumptus recipiat: & habetur in iure l. cum duobus. §. Quidam sagariam. l. Si fratres. §. si quis ex socijs. l. secundum Iulianum. ff. pro socio. nec distinguunt iura inter bona domi expendenda, vel ea quæ excedent sumptus domesticos, sed absolute & in vniuersum loquuntur de omnibus. Vbi autem lex nõ distinguit, neque nos distinguere debemus. His consonat lex Castellæ partit. §. titul. 10. l. 16. ubi agens de huiusmodi expensis ait illas extrahendas esse ex cumulo societatis, sic enim loquitur: [Del mon ton de la compania.]

Ad huiusmodi expensas pertinent, illæ quas faceret, si ratione & causa societatis infirmaretur, aut damna quæ eadem ratione & causa reciperet, ut si equus illi impriatur, vel mancipium quo utebatur in negotio illius societatis, vel si capiatur ab hostibus, effectusque illorum seruus multa indiget pecunia ad se redimendum: hæc omnia ex communibus societatis bonis extrahenda sunt, modo hæc damna & similia non acciderint illi culpa sua, saltem

leui, ita ut cauere illa potuerit, nec curauerit: Vbi vero citra culpam eius accidunt a cumulo societatis esse hæc desumenda recta ratio postulat, cum illa sine culpa sua communi societatis utilitati intendens receperit, siue domi suæ. quando illa recepit, ageret, sibi extra illam: Nam in his eadem est ratio, ubicunque huiusmodi damna vel similia societatis causa, & illi deseruiens ea reciperet.

Dixi societatis utilitati deseruiens, illique intendens: Quia si quæ patiat damna, non quidem ratione & causa societatis, quamuis eius occasione illa recipiat, sicut diximus de eo qui aliquo profectus ad commune sociorum negotium gerendum rixatur ibi, & in rixa illa patitur aliqua damna, facitque expensas, huiusmodi cum non sint factæ societatis causa, nec in communem sociorum utilitatem, sed alia ratione & causa, non sunt a communi societatis cumulo extrahendæ. Differunt enim plurimū, societatis causa damna aliqua recipere, & sumptus facere, vel societatis tantum occasione: nam priora illa cum per se & directe ipsam societatem respiciant, & commune sociorum commodum, debent omnibus esse communia, posteriora vero, sicut non respiciunt per se societatem, ita neque debent socijs esse communia.

Quarta Conclusio. [Teneretur socius, ut merces conuerterentur societatis, ubi periclitantur perire, curare ne pereant, factis expensis, vel ex suo marsupio, vel mutuo ab amico accepto: ita ut nisi illud præstiterit, teneatur ex iustitia omne damnū illud alijs compensare. Poteritque ac debebit, quas expensas in eo fecerit, ab alijs ut communibus exigere, ac recipere.]

De priori parte huius conclusionis nonnulli dubitant, sed illa tenenda est: Quia quiuus socius, cum societas sit quædā fraternitas ad commune lucrum, teneretur non solum ex charitate, verum etiam ex propria natura, & vi huius contractus, & ex consequenti iustitia, quantum commode poterit, vitare omnia damna communi utilitatis suæ societatis contraria: aliter reus est illorum, commisitque culpam saltem leuem; damna autem, quæ culpa saltem leui aliquis socij alijs accidunt perspicuum est esse ab illo saltem in foro animæ rescindenda. Posteriorem partem tanquam certam omnes affirmant, expensas quas aliquis sociorum ita fecerit, vel ex proprijs bonis, vel mutuo acceptis, debere esse omnibus communem, cum in communem omnium utilitatem sint effectæ.

Sed iam de ea societate, quæ circa varias pecudes, & animalia contrahitur, dicamus.

ARTICVLVS V.

QUA RATIONE SOCIETAS CIRCA PECUDES, & animalia, quæ dicitur Societas, iuste contrahi, ac fieri debeat?

S Y M M A R I V M.

1. Pecudes varijs modis alicui traduntur. sed potissime sex.
2. Societas hæc varijs modis iniri potest.
3. Pastores qui suam operam circa greges exhibent possunt in se periculum suscipere per contractum assicuracionis.
4. Animalia tradere ea lege in societatem, ut lucrum sit commune licitum est.
5. Regula triplex seruanda ne interueniat in huiusmodi societatibus animalium aliqua iniquitas.
6. Socij non debent in hac societate, sicut nec in alijs grauari.

QVAM.

VAMVIS hic locus ea tantum postulat, quæ ad societatem, quæ contrahitur circa oves, boues, capras, & similia animalia, pertinet, alios tamen DD. in hac parte immitatus, varios etiam modos, quibus huiusmodi animalia alicui traduntur, explicare non grauabor. Afferunt quidem illi circa hæc varia & innumera, maxime Conrad. vt solet, de contract. quest. 88. Majoris in 4. distinct. q. 46. Angel. & Syluest. Societas. Secundo per totum, nos breuius illa omnia complectemur.

1 Traduntur igitur pecudes alicui varijs quidem modis, sed his potissimè.

Primo, vt ab eo custodiantur, & pascantur, certo stipendio, & mercede illi reddita. Qui contractus aperte non est societas, sed vel locatio, qua pastor, gregem illum ita custodiendum suscipiens, suas operas domino illius locat, vel conductio, qua dominus gregis operas illius pastoris conducit. Vnde promiscuè contractus hic utroque nomine appellatur in iure. l. veteres. ff. de actio. empr. & l. 1. §. si quis seruum. ff. de deposit. Estque iustus huiusmodi contractus, si periculum gregis ad dominum illius pertineat, præterquam vbi culpa & negligentia pastoris perierit. l. si in lege. ff. locati. & stipendium, quod pastori pro suo labore & operibus redditur, fuerit iustum.

Secundo traduntur animalia alicui in vtilitatem recipientis illa, vt per aliquod tempus fructus illorum veluti lac, caseos, lanam, aut fetus percipiat, reddito pro illa vtilitate, & fructibus iusto pretio domino illorum animalium. Qui contractus societas quoque non est, sed ex parte conferentis animalia locatio illorum ex parte vero recipientis illa sub ea ratione, illorum conductio. Eritque iustus sicut præcedens: si pretium, quod pro illis fructibus animalium redditur, iustum fuerit, ac vt illorum periculum ad eorum dominum pertineat, cum vnaquæque res si pereat, domino suo debeat perire; nisi culpa alterius damnum illud accideret. Vnde conductor inique obligaretur ad reddendum pretium commensuratum fructibus illorum animalium, & simul ad seruandum numerum illorum, ad implendumque ex fructibus eorum, si quæ ab illo numero deficiant. Quamuis posset conductor huiusmodi hanc obligationem, & periculum omnium quæ perirent penes se suscipere per contractum assicurationis, accepto aliquo iusto pretio pro illa assicuratione, vt docet Syluest. Societas. Secundo. q. 2. iuxta ea quæ tradidimus superius art. 3. controuer. 3.

Tertio traduntur per modum cuiusdam venditionis, veluti cum tradit Petrus Ioanni 20. capita æstimata & appretiatæ, ita vt periculum eorum pertineat omnino deinde ad Ioannem: Hunc contractum Tabien. v. s. 3. num. 3. vocant quoddam genus mutui, sed verius multo Angel. societas. 2. nu. 9. vocant illum venditionem, cum in eo perinde se habeat Petrus ac si vendat Ioanni illa 20. capita sub illo pretio, in quo æstimata sunt deinde recipiendo. Idem senserat Bald. in l. si vt certo. ff. commodat. Quia illa æstimatio in aliquo certo & iusto pretio inducit, & constituit venditionem. l. Plerumque. ff. de iure dot. & l. æstimata. ff. soluto matrimonio. Vnde si quid Petrus in hoc casu exigeret a Ioanne, vltra illud iustum pretium in quo animalia illa æstimata sunt, esset reuera vsura: Perinde ac si vendens expectata solutione aliquid reciperet vltra iustum pretium rei venditæ, ratione dilata solutionis: præterquam vbi & debitoris mora, qui animalia illa ei contulit, aliquod pareretur damnum, vel aliquod lucrum verè illi cessaret: posset enim tunc huiusmodi damna patiens in illorum compensationem aliquos fructus, vel aliquam pecuniam ab illo debitore illis damnis commensurata-

Tomus Secundus,

ratam recipere, vt docent Glossa in cap. conquestus. de vsur. & DD. in l. curabit. C. de actio. empr. & nos supra docuimus. Obseruat autem hic Syluest. & rotè. Societas secundo num. 3. Si animalia tradantur quidem æstimata, non tamen ita vt æstimatio illa reddatur, si animalia illa casu & fortuito perierint, sed vt reddatur tantum, si perierint culpa recipientis illa, contractum huiusmodi, etiam si animalia sic æstimata tradantur, non esse venditionem, sed societatem, cum non transeant in dominium recipientis illa, sed maneant semper sub dominio & periculo eius qui illa contulit.

Quarto traduntur alicui animalia, vt ab eo meliora efficiantur, & effecta meliora sint communia vtrique: Qui contractus communi DD. consensu dicitur innominatus, vt habet text. in l. si tibi aræ meæ. vers. sed si puerum. ff. de præscript. verb. reduciturque ad illum qui exprimitur per voces do, vt facias. Dat enim vnus animalia sua, vt alteri illa accipiens meliora efficit. Conueniunt autem huic contractui hæc, Primo, vt si animalia illa dentur alteri æstimata, sit quædam societas, in qua & dominium illorum sit vtrique commune, & damnum ac iactura quæ in illis contingit casu & fortuito sint etiam communia (nam quæ acciderint culpa saltem leui recipientis illa ab eo sunt satisfacienda,) lucrum etiam vt vtilitas, quæ ex illis perciperetur, deberet esse communis: Si vero animalia non æstimata tradantur, est contractus (vt diximus) innominatus, qui reducitur ad illum, do, vt facias: Quo fit, vt si recipiens illa meliora illa effecerit, vendanturque sic effecta meliora, pretium debeat esse commune, vt haberetur in dicta l. si tibi aræ meæ. similiter & fructus ex l. si pasceda. C. de pactis. Quod si non efficiantur meliora, restituenda sunt in integrum domino qui illa contulerat, cum ob eam causam fuissent tradita, vt meliora ab illo efficerentur, quod sequitur non est, vt ff. de condit. causa data, & causa non sequuta. per totum. Qua de causa manet tunc omne dominium illorum animalium apud eum, qui illa contulit, ita vt si quæ pereant, vel deteriorentur, omne damnum ad illum tanquam verum illorum dominum pertineat: quia vnaquæque res (quo principio sæpius vti sumus) si pereat, domino suo perit (modo damnum illud non acciderit culpa eius qui receperat illa apud se,) tum etiam, quia cum is qui illa susceperat, ac recitè curauerat, ita vt culpa eius non sint effecta deteriora, bona fide in illis se gesserit, nec sit factus per illa in aliquo ditior, ad nullam censendus est teneri satisfactionem aut compensationem.

Quinto traduntur aliqua animalia, vt 40. vel 50. oves, simulque illorum dominium alicui Ecclesiæ, vel monasterio, siue alicui priuato, ea lege, vt quantumdiu vixerit, qui illa contulit, teneatur qui recipit reddere illi duas vel tres oves, vel pecuniam aliquam singulo quoque anno, vel vero moriente ad nihil amplius Ecclesia illa, vel monasterium, siue qui oves illas accipit, teneatur. Vocant huiusmodi contractum Tabien. & Syluest. locis citat. modificatam venditionem, quasi vendantur oves illæ sub illo pretio tali modo singulis annis reddendo. Verius tamen reducitur ad quoddam genus census vitalitij, in quo emitur ius recipiendi ab Ecclesia, vel monasterio singulis annis duas, vel tres oves, siue pecuniam aliquam, per totam vitam eius qui contulit illas 40. vel 50. oves, redditus tanquam in pretium illius census, & iuris, illis 40. vel 50. ouibus simul traditis. Estque contractus hic iustus tribus seruatis: Primo, vt numerus & qualitas illarum ouium, seu animalium sit pretium iustum, & commensuratum arbitrio prudentum illi iuri quod emit. Secundo, ne pecudes illæ senectute, aut infirmitate aliqua occulta vicinæ morti existant, sed sanæ sint, & incolumes, & eius

LII valoris,

valoris, vt dignè censetur, propter quas recipiens eas illum censum & obligationem rectè sibi ipsi imponat: Etenim vbi Ecclesia, vel monasterium illud non agnouerit, sed deceptum aliquod damnum ex tali contractu patiat, tenetur ille qui sic contulit ad rescindendum omne damnum illud. ff. de minor. §. verum.

Sexto traduntur alicui animalia ad communem quaestum, & lucrum, & hac ratione traduntur in societatem, vt habent glossa, & DD. in l. si pascenda pecora. C. de pactis.

2 Potest autem huiusmodi societas varijs quoque modis iniri.

Primo, ita vt singuli socij conferant sua animalia illorum periculum subituri, soluant expensas, quæ in illa societate occurrunt, ac tandem lucrum quod ex illa contigerit, seruata debita proportione eorum quæ vnusquisque contulit, inter se diuidant. Quæ societas, sicut & illa in qua omnes socij pecuniam conferunt, & industriam, ac expensas, dicenda est vnus rationis: Et seruatis his, Vt omnes aliqua conferant animalia illorum periculum subituri, expensas soluant, lucrumque proueniens debita proportione seruata inter se distribuunt, iusta societas est iuste contracta, iusteque vnusquisque eam partem, quæ sic illi continget, recipiet. Quidquid horum desit, iniqua erit, & cum obligatione restituendi alijs socijs vel partem damni quam tenebatur subire, nec voluit sustinere, vel partem lucri quam accepit, nec poterat iuste accipere.

Secundo modo potest hæc societas in animalibus diuersarum esse rationum, veluti quando vnus confert animalia, alter vero suam operam, & laborem in illis pascendis, custodiendis, augendis, vendendis, &c. Quæ societas potest duobus adhuc modis fieri, vel ita, vt ex pacto tam animalia illa quæ operæ, tam periculum & damnum quæ lucrum sint omnia vtrique communia. Vel nullum interuenit pactum, sed absolute, & simpliciter contrahitur, ita vt qui suam confert industriam, solum teneatur ad custodiam, & pactum gregis, aliaque operas communi vsu pastorum debitas, dominus vero gregis retineat penes se omne periculum illius. Si quidem hæc societas fiat illo priori modo, & cum illo pacto, perspicuum est ex superius dictis, quidquid acciderit in illo grege tam damni, & iacturæ, quam vtilitatis, & lucri, ad vtrumque pertinere. Vel ex æquo, si pastoris operæ æquales fuerint in valore gregi appposito, vel vbi æquales non fuerint, pro rata & ratione valoris illarum. Quod si posteriori modo contracta sit huiusmodi societas, absolute scilicet & simpliciter, ac sine vilo pacto, lucrum quod ex ea prouenerit, erit inter eos diuidendum pro rata etiam & ratione rei ab vnoquoque in illa societate collatæ: Si nullum lucrum fuerit in ea acquisitum, manserint vero animalia salua, eius in integrum erunt, qui illa a principio contulit: Si vero perierint aliqua, vel omnia, aut deteriora efficiantur, omne damnum eiusdem similiter erit, nec tenebitur pastor qui suas adhibuit operas, aliquam compensationem illi facere, Sed seruanda sunt in hac societate, quæ superius diximus seruanda esse in societate illa diuersarum rationum, in qua vnus suam pecuniam, alter vero suam confert operam, & industriam.

3 Ex quo sequitur, posse quoque pastorem, qui suam operam circa gregem alterius in societatem acceptum exhibet, periculum illius penes se suscipere per contractum assicurationis, accepto aliquo honesto ac iusto pretio pro illa, iuxta ea quæ superius diximus de societate, cui coniungitur contractus assicurationis cum eodem socio: Ita vt quando idem pastor qui operas circa gregem est collaturus, illius quoque assicurator se constituit, æstimetur a prin-

cipio animalia illa, vt constet quantum pro vnoquoque reddere debeat, si quæ illorū perierint, quacunque ratione pereant.

4 Licitum etiam est in hoc contractu, vt docent D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 39. Nauar. cap. 17. nu. 261. tradere alicui animalia in societatem, ea lege, vt lucrum sit commune, sed qui illa recipit pascenda nihil ex eo lucro accipiat, donec pretium eorum domino persoluatur, & postea sint communia, modo quæ toto illo tempore ante sortem recuperatam interierint, domino qui illa a principio contulit, intereat, non pastori recipienti illa, Quod vero illud liceat, ex eo pateat, quia quando pastor recipiens illa animalia nihil accipit ex lucro, donec illa sint suo damno persoluta, perinde se habet, ac si dato pretio medietatem illorum emeret, efficianturque illa animalia vtrique communia, ac pariter lucrum.

5 Demum ne in huiusmodi societatibus animalium aliqua iniqua iniquitas interueniat, seruanda est hæc triplex regula. Prima, Vt si quæ pacta inter socios constituuntur, siue circa periculum animalium, siue circa lucrum, & prouentus illorum, siue circa tempus quo durabit societas illa, talia pacta, nisi æquitati vel rectæ rationi arbitrio prudentum aduersentur, obseruentur omnino: ad talia enim pacta seruanda omni iure quicumque contrahentes tenentur.

Secunda est, vt cessante omni pacto, inita quæ societas simpliciter & absolute, omne periculum & damnum, fortuitum, vel naturale quod animalibus contigerit, nulla ratione pertineat ad pastorem, qui illa suscepit pascenda, & curanda, sed ad solum socium qui illa contulit, vt docent Bald. & DD. in l. si pascenda. C. de pact. conueniuntque cum illis Angel. Siluest. & ceteri Theologi loc. cit. Dixi periculum & damnum fortuitum, nam quod accideret culpa pastoris, ab eodem cuius culpa accidit, fatis faciendum est. Limitat hæc Silu. societas 2. q. 6. nisi tradens animalia in alio grauaretur, veluti, vt pastor illa recipiens nollet teneri neque de damno culpa ipsius eueniente. Tunc enim dominus animalium cum grauaretur in vno, esset releuandus in alio l. secundum naturam. ff. de reg. iur.

Tertia est, vt in diuisione lucri expensarum, & similitium seruetur consuetudo loci, quæ æquitati & rationi non repugnauerit: vbi vero non extat certa consuetudo, aut illa non censetur satis recta, & æqua, standum erit arbitrio peritorum & prudentum, vt tuta conscientia diuisio illa fiat: Ita Siluest. Angel. & communiter DD. iuxta ea quæ habentur in l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. & l. si prius. §. recte placuit. de aqua pluua arcen. In quibus omnibus obseruandum maxime est, quod rectè admonet D. Anton. 2. p. tit. 1. cap. 7. §. 39. & Nauar. cap. 17. num. 261. Ne in aliqua societate, quæcunque illa sit, apponantur aliqua pacta, vel exigantur, aut fiant aliqua, in quibus aliquis socius plusquam alij grauatur, vel damnum aliquod patiat, cuius ab alijs non recipiat aliquam compensationem: cum contractus societatis ex sua propria vi & natura sit fraternitas quædam ad communem vtilitatem, & commodum omnium sociorum inita, & in qua, non debet aliquis socius aliorum damno velle sibi prodesse: nisi societatem leoninam potius quam ciuilem, & humanam velle exercere. Seruatis huiusmodi regulis erit iusta, honestaque societas, facileque iuxta illas poterit Theologus de huiusmodi societatibus iudicare, dimissis alijs multis, quæ obscure, & prolixè satis a nonnullis offeruntur. Nunc illud tandem videmus oportet.

ARTICVLVS VLTIMVS.

QUANDO INCIPIAT, VEL
dissoluitur Societas?

S Y M M A R I V M.

- 1 Societas, quando debeat incipere, standum erit conuentioni contrahentium.
- 2 Societas varijs modis dissoluitur. potissime septem.
- 3 Sociorum aliquis in nonnullis casibus potest societati renunciare, & qui nam sunt hi casus.

CIRCA hunc art. multa habent Iurisperiti, & nonnulli recentiores illos immitati, nos quæ Theologum in hac parte latere non debent, breui ac facili oratione complectemur.

- 1 Primum igitur, circa tempus in quo incipit exerceri societas, standum erit conuentioni, si contrahentes de illo expressè vel virtute inter se conuenerint: Vbi veronihil de eo inter se constituerunt, standum erit actibus, qui in simili societate fieri solent iuxta patriæ usum, vt recte docent Barth. & alij in l. Titium. ff. de administr. & peric. tur.

Quod vero spectat ad illius finem, & dissolutionem. Dissoluitur illa varijs modis, sed potissime his.

- 2 Primo, naturali morte cuiusvis sociorum. Tunc enim dissoluitur societas, non solum quo ad defunctum & illius hæredes, verum etiam quo ad alios socios superstites, nisi conuenissent societatem illam, esto aliquis vel aliqui sociorum abirent, debere inter reliquos permanere. Ita habetur. l. societas. ff. pro socio. l. nemo. la prima. l. actione. §. morte. eo. tit. & instit. de societate. §. soluitur: Quod vero ad hæredes non transeat, superius docuimus. Tenebitur nihilominus hæres socij si defunctus sub ea conditione instituit illum hæredem, & hæreditatem illam recipiat. Tenebitur secundo, quæ ante mortem defuncti cæpta erant, loco illius perficere cum alijs socijs, eodem modo quo defunctus tenebatur. Tenebitur tertio, de omni damno, quod dolo, vel culpa, aut negligentia socij cuius hæres est, dum ille viueret, in ea societate accidit, quia transit hæreditas cum omni debito & obligatione temporali & pecuniaria, ad quam defunctus tenebatur. Tenebitur quarto, diuidere lucrum cum alijs, & computa ac rationes dati, & accepti reddere, quæ defunctus, si vixisset, teneretur vsque ad diem obitus illius, & quæcunque eo tempore defunctus præstare deberet: Quia iuxta commune Iuristarum proloquium, quod in vtroque foro habet vim: [Actiones defuncti tam actiue, quam passiuæ, quæ ex contractu oriuntur, transeunt ad hæredes.] Quæ omnia habentur in iuribus citatis, & præterea. l. nam & Seruius. §. si vino. ff. de negotijs gestis. l. hæres. socij. l. verum. §. in hæredem. ff. pro socio. Ad alia autem, quæ viuente socio cuius est hæres, non fuerant adhuc incepta, non tenebitur, nisi inciperentur ab aliquo socio ignorante mortem illius, quæ sic enim incepta essent perinde se habent, ac si illo viuente fuissent incepta.

Sed quid si communi iuramento omnes socij se astrinxerint? Respondeo, Neque iuramentum illud obligare hæredem, cum sit actus personalis, nisi sub ea conditione relinqueretur illi hæreditas, vt deberet in illa societate permanere, tenebitur autem tunc non ratione illius iuramenti præstiti a defuncto, quod nequiuit hæredem obligare, sed ratione consensus quo hæreditatem illam admittit, Tenebuntur autem alij socij superstites, cum sic iurauerint, ne periurium committant, societatem illam sicut constituerunt,

Tomus Secundus.

continuare.

Dissoluitur secundo societas morte ciuili alicuius sociorum, veluti si imitatur in exilium aut bona illius publicentur, aut si quid eorum quæ habentur in iure, vel communi consensu prudentum pro morte ciuili illi acciderit. l. verum. §. vlt. & l. actione. §. morte. ff. pro socio. & instit. de societate. §. soluitur.

Dissoluitur tertio, Si quis sociorum propter debita priuatim ab ipso contracta cedat bonis suis: Instit. modo cita. & l. 4. pro socio. vbi glossa.

Dissoluitur quarto, si negotium, ad quod præcisè societas illa fuerat inita, finiatur: Nam cum societas illa tali negotio esset omnino coniuncta, & affixa, eo finito finitur simul societas ratione illius præcisè contracta, sicq, habetur eadem instit. modo citat. Vnde si capitale, cum quo gerendum erat negotium, circa quod fuerat præcisè inita societas, omnino pereat, casu, vel quacumq; alia ratione, finitur eo ipso illa societas. Similiter si res, circa quam erat societas, pereat, vel ita conditione mutet, vt illi societati iam non sit idonea. Habentur hæc in illa l. verum. §. vlt.

Quinto dissoluitur finitur tempore illi præfixo, si ad certum aliquod tempus fuerat contracta: Quo casu, si conuenerint socij, vt ante illum terminum non dissoluatur, non potest ante illud nisi omnibus consentientibus dissolui: quia pactum honestum, reclamante eo cum quo constitutum est, violandum non esse omnia iura proclamant. Ita habetur in hoc iudicium. §. si conueniat. ff. commu. diuid. & l. nullam. ff. pro socio.

- 3 Excipiuntur autem nonnulli casus, in quibus potest aliquis socius illi societati renunciare ante terminum illi præfixum. Primo, quando alij non seruant ei pacta, & conditiones, sub quibus fuit societas illa contracta. Secundo, si alij socij tot iniurijs & damnis eum afficiant, vt prudentium iudicio non debeat illa pati. Tertio, si iam non speretur lucrum illud, & utilitas, cuius gratia contraxerant illam societatem. Quarto. Si propter bonum commune oporteat illi societati renunciare, veluti cum causa communis postulat illum ab esse, aut alteri negotio intendere, nec valet illud præstare, quin ab illa societate recedat, præterquam vbi per interpositam personam posset societati quoque illi commodè deseruire. Quæ omnia colliguntur a Bartho. & alijs ex l. coire. & alijs sequentibus. ff. pro socio. & l. actione. §. diximus. eod. tit.

Quando autem non est præfixum certum tempus, vel negotium societatis communi contrahentium illam consensu, potest quiuis eorum illam dissoluere, recedendo ab illa. His tamen seruatis. Primo, vt omnes admoneat expressè se ab illa recedere, adeo vt si aliquo eorum absente, & illud ignorante renunciet societati, tunc sic renuntians debet cum illo diuidere, quidquid cum capitali fuerit lucratus, si quod vero damnum recipiat pertinebit solum ad eum qui renuntiabit. Secundo, vt renuntiet tempore opportuno, & commodo alijs socijs, minime vero eo tempore, quo noceret alijs talem societatem dissoluere: Quia cum illi bona fide societatem illam cum ipso contraxerint, & sub spe non fore dissoluendam cum damno & iactura sua, qui tunc ab ea recedere, (uoq; recessu eam dissolueret cum aliorum damno, esset causa damni illius, non minus ac si culpa eius illud accidisset, tenebiturq; ex consequenti ex iustitia illud ceteris cõpescare. Tertio, ne renunciet cum dolo, veluti cum quis, vt alia via maiora lucra obtineat, fingit se in illa societate dâna recipere, nec posse amplius sine damno suo in illa permanere. Veluti cum contracta societate gñali oïum bonorum videt aliquis socius pinguem hæreditatem, vel negotiationem se habiturum, & ne illam alijs socijs cõmunè facere compellatur, quærit occasiones, & causas fingit recedendi ab illa

LII a Socie-

societate. Hæc enim non licent, nisi a principio communi omnium sociorum consensu inter se constituisent, ut liceret unicuique ab illa societate recedere, quotiescunque ei liberet, & quacunque ratione res illius societatis sese haberent. Ac siue recessus ille nocivus alijs esset, siue sociis.

Sexto dissolvitur societas, si socius aliquis in amentiam incidat, aut talis tantusque evadat bonorum suorum dilapidator, ut prætoris iudicio tutor illi conferatur. Poterit namque tunc huiusmodi tutor societatem illam dissolvere, saltem quo ad illum cuius curam & tutelam gerit, eadem ratione qua posset qui socius erat, nec tutore indignisset. l. ult. C. pro socio.

Septimo, dissolvitur, quando communi sociorum consensu, licet tacito, cœperit singuli eorum suis pri-

uatis commodis intendere, deserintque inter se communicare, quæ illis solebant esse cõmunia, quando societate servabant. l. vti que. ff. pro socio, & hitaque cum, eod. tit. Quia sicut societas contrahi potest (ut vidimus) tacito consensu, per actus & communicationem quam solent inter se habere socii, qui expresse societatem contraxerunt: Ita quoque potest etiam tacito consensu dissolvi, quando desinunt inter se communicare, quæ solebant durante societate eis esse communia.

Denique dissolvi etiam præter hæc societas potest consuetudine patriæ, ita ut censatur tunc finire, quando similes societas solent ibi cessare. Ita l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædit. edict.

Et hæc de contractu societatis dicta sufficiant.

DISPUTATIO DE CONTRACTU ASSECVRATIONIS.

DOST contractum societatis explicanda se offerunt, quæ ad contractum Assecurationis pertinent: De quo Theologi in 4. Senten. dist. 15. Conrad, de Contract. quæst. 71. Dominicus Soto lib. 6. de Iust. q. 7. art. vnico. Iurispriti. ff. de Nautico scœnore. Et G. eod. tit. & in cap. Naviganti. de vsuris. Summistæ in verb. Assecuratio. verb. Negotium. & verb. Vsura. Couarr. lib. 3. varia. resolut. cap. 2. num. 5. & seq. D. Navar. in cap. fin. de vsuris. a principio vsque ad num. 6. & alij recentiores, qui hoc nostro seculo scripserunt de contractibus in peculiari tract. vel cap. de contractu Assecurationis. E quibus omnibus quæ Theologum de huiusmodi contractu scire oportet, iuxta nostram methodum afferemus.

ARTICVLVS PRIMVS.

QVID SIT ASSECVRATIO, ET ad quam speciem contractus pertineat?

S V M M A R I V M.

1. *Assecuratio quid sit?*
2. *Opiniones varie Doctorum ad quam speciem contractus pertineat assecuratio?*
3. *Assecuratio ex Auctoris sententiâ pertinet ad fideiussionem.*
4. *Fideiussor in quibus debitis interuenire solet.*
5. *In si de iussione triplex est obligatio.*

VSVS mercatorum ac negotiantium obtinuit, vt multarum mercium ac rerum pericula, quibus illæ expositæ sunt, nonnulli alij penes se suscipiant, valorem illarum si perierint dominis suis reddant: Quod licet aliquando gratis præstent, rarissime tamen aliter quam accepto aliquo pretio, pro periculo illo & obligatione quam suscipiunt. Appellatur contractus hic Assecuratio, quia per eam, res cuius periculum ab aliquo suscipitur, redditur ea ratione suo domino secunda: Qua voce, licet apud peritiores sermonis latini illa non reperiatur, Iurispritorum tamen & Theologorum receptum loquendi modum sequentes commode hoc loco utemur.

Definitur autem Assecuratio, contractus promissionis in quo suscipitur alicuius rei periculum, pro aliquo interesse, vel pretio. Additur hæc pars pro aliquo interesse, & pretio, quia communiter ac frequentissime ita celebratur, sed nihil prohibet, quin possit quoque aliquando gratis ac sine villo pretio ex charitate sola, vel beneuolentiâ: Vt cum mercator diues charitate adductus suscipit periculum frumentum, olei, vel alterius rei, quæ per mare ad Monasterium aliquod vel hospitale adducitur, gratis ac sine villo pretio ad valorem illarum rerum si perierint, se ipsum non minus per scripturam obligans, quam si iustum pretium pro illa assecuratione ab illo Monasterio, vel hospitali accepisset. Quamuis huiusmodi assecuratio gratis & ex sola charitate promissa non esset contractus in hoc casu onerosus, sed velut libera donatio illius pretij, quod tunc pro similibus assecurationibus ab alijs confertur.

Ad quam autem speciem contractus Assecuratio

pertineat, res est inter DD. controuersa. Nam Siluest. Negotium. q. 5. & Tabien. vsura. 11. num. 2. sentiunt esse contractum innominatum, qui reducitur ad voces illas [Do vt facias.] perinde ac si dominus mercis quæ periclitatur, dicat mercatori, do tibi hæc 5. vt mercem meam valentem 100. quæ nauis deferatur, efficias mihi incolumem, & securam. Subiungunt tamen hi, posse quoque reduci ad locationem, quasi sit Assecuratio quædam, in qua assecurator locat alteri sub periculo suo pro tali pretio & mercede securam conductionem illarum mercium. Quam partem amplectuntur D. Antonin. 2. par. tit. 1. cap. 7. circa finem. De securitatibus. §. 2. & Laurent. de Rodulph. vt refert Conrad. q. 71. nimirum esse locationem. Censent alij reduci ad emptionem & venditionem, in qua assecurator mercium vendit pro aliquo certo pretio susceptionem periculi, & securitatis illarum, ac obligationem reddendi illarum valorem si perierint. Denique ne in hac parte amplius immoremur, reducant alij assecurationem ac fideiussionem, quæ sententiâ multis ex recentioribus probatur & merito. Quia sicut in fideiussione promittit fideiussor pecuniam, vel rem alicui debitam, debitore ipso non solvente ac restituente, fideliter persolvere, pari omnino ratione in contractu Assecurationis, assecurans mercem aliquam vel rem periculo expositam promittit, ea non perueniente salua & incolumi ad manus domini sui, sed in totum vel in parte pereunte, illius valorem fideliter suo domino exhibere.

Meo quidem iudicio, quamuis exiguo satis, ac tenui, non multum refert ad quam speciem contractus Assecuratio pertineat, modo nobis cõstet, quando iuste illa fiat, quando secus inique, & fraudulenter. Ducor nihilominus magis in hanc vltimam opinionem, vt sit potius fideiussio, quam contractus innominatus, vt voluit Siluest. vel emptio, & venditio, aut locatio. A sententiâ Siluest. recedendum in hac parte existimo, cum habeat iam hic contractus proprium nomen Assecurationis: Ab opinione vero aliorum, quia tam emptio & venditio, quam locatio, non sunt sine aliquo pretio vel mercede, adeo, vt sit pretium de intrinseca ratione emptionis & venditionis, merces quoque & stipendium de intrinseca ratione locationis, assecuratio autem sicut & fideiussio potest & gratis, ac sine villo pretio fieri, vel eo accepto vt constat.

Ita fit, vt sicut in fideiussione reperiuntur hæc tria: Creditor, qui alicuius debiti dominus est: res debita illi conferenda: & fideiussor, qui fidei suam astringit, & seipsum obligat ad debitum illud persol-
LII ; uendum

uendunt creditori, debitore ipso non solvente, ita in hoc contractu Assesurationis reperitur alia tria illis similia: Dominus illius rei quæ periclitatur, potestque perire antequam perueniat ad locum, vel tempus designatum, qui habet se tanquam creditor, res eo peruenitura, sed sub periculo, quæ habet se velut debitum, & assesurator obligans se ipsum ad periculum, & damnum quod illa patietur, & conferendum illius valorem si perierit, veluti quidam illius fideiussor.

Ex quibus sequitur, Primo, ut sicut in his tantum debitis solet interuenire fideiussor, in quibus de certa ac fideli debitoris solutione habetur, vel potest haberi aliqua dubitatio, minime vero in his quorum recuperatio certissima est, & indubitata, ita quoque ut artic. seq. dicemus in his tantum rebus habeat locum assesuratio, quæ alicui periculo verè subiungitur, minime vero in his quæ ab omni periculo liberæ sunt, & immunis. Sequitur secundo, triplicem in hoc contractu existere obligationem. Primam, qua dominus rei tenetur exhibere assesuratori pretium illud, in quo inter se conuenerint, vel quod habuerit tunc communis usus fori, pro quantitate & valore rei cuius periculum ille suscipit, & qualitate periculi cui illa iuxta circumstantias illam committentes subest. Præterquam ubi assesurator ex charitate, vel beneuolentia periculum illud sine vilo pretio vult suscipere, sed pretium illud gratis alteri remittit, ac donat. Secunda obligatio est, qua tenetur assesurator, re illa, cuius periculum penes se suscipit, pereunte, valorem eius fideliter domino illius persolvente. Tertia est, qua oportet, ut res assesurata, quæ perierit, & cuius valorem assesurator persoluerit, si alicubi deinde appareat, & reperitur, vel integra vel ex parte ad assesuratum ipsum tanquam verum illius dominum pertineat, quemadmodum debiti a fideiussore soluti efficitur verus dominus, idem fideiussor qui illud persoluit, habetque actionem & ius ad exigendum, & recuperandum illud ab ipso debitore, vel a quocunque alio habente bona illius debitoris.

ARTICVLVS II.

AN CONTRACTVS ASSECVRATIONIS sit iustus? Et sub quibus conditionibus,

S V M M A R I V M.

- 1 Contractus assesurationis secundum se iustus est, nisi aliqua circumstantia vitietur.
- 2 Contractus assesurationis tribus modis fieri potest.
- 3 Assesurationis contractus si sit verus, & realis licitus & honestus est.
- 4 Assesurationis contractus non prohibetur in capite Nauiganti.
- 5 Pretium quod recipitur ab assesuratore, recipitur pro re pretio æstimabili.
- 6 Assesurationis contractus ut plurimum cedit in utilitatem Reipub.
- 7 Assesurationis contractus, ut recte fiat sex conditiones requirit.
- 8 Mercatores non assesurant semper omnes merces.

CONTRACTVM Assesurationis absolure, & secundum se iustum esse, nisi ex aliqua circumstantia vitietur, communis est tam Theologorum quam Iurisperitorum sententia, a qua nullum nouimus recedere, præ-

ter quandam Doctorem Salmanticensem, quem referunt de catedra & suggestu illum tanquam iniquum damnasse, & eo temeritate prorupisse, ut Mag. Victoriam virum religiosissimum, ac doctissimum, & de omnibus Theologis adeo benemeritum eo nomine publice reprehendisse, quod a mercatoribus interrogatus, contractum hunc honestum ac iustum affirmauerit. Argumenta quibus utebatur, sunt illa quæ afferit Dominicus Sopo lib. 6. de Iust. q. 7. art. vnic. in princip. Primum sumitur ex cap. Nauiganti. de vsuris. ubi videtur contractus iste damnari, & censeri vsurarius, qui nauiganti, vel eunti in nauem aliquam pecuniam mutuans, recipit ab eo cui mutuat, aliquod interesse, eo quod illius capitalis & pecunie periculum penes se suscipit.

Secundo, Qui assesurat mercem, vel rem alterius pretio accepto, recipit illud pro nihilo, est ergo contractus iniustus & iniquus. Probatur antecedens quia huiusmodi assesurator nihil vendit domino illius mercis, nihil confert illi in societatem, neque aliquam præstat operam circa illam mercem, vel laborem, aut industriam, unde nullo iusto titulo pretium illud accipit.

Tertio: Si hic contractus concedatur mercatoribus tanquam iustus, datur magna occasio iniquis & ociosis hominibus ad captandas aliorum pecunias sub titulo illius, exhibendo se assesuratos mercium, etiam si non habeant bona, unde illas percunt soluant: quod profecto cedit in magnum Reipub. damnum, & materiam litium.

Conrad. de contract. q. 71. fatetur licitum quidem esse hunc contractum, quando is qui rei periculum suscipit, recipit pro illo moderatum pretium & interesse, adhibetque suam operam, & industriam in illius rei conseruationem: Vt si nauis sub moderato pretio suscipiat periculum earum mercium, quas in sua nauis defert. Vbi vero, qui rei periculum in se suscipit, nullam operam circa illam est adhibiturus, contractum esse iniustum & illicitum. Priorem partem suæ opinionis probat Conrad. Primo, quia illud cedit in bonum spirituale nauis, & assesuratori, ratione enim periculi a se suscepti diligentius curabit rem illam tueri, ac conseruare, & quod sui muneris est præstare. Secundo, Quia cedit in utilitatem tam domini illarum mercium, quam Reipub. & boni communis, cum illarum rerum conseruatio, & domino illarum & prouisioni Reipub. vtilissima sit. Posteriorem vero partem ostendit, Quia illi tantum contractus censendi sunt honesti, & iusti, qui cedunt in aliquod bonum commune, ubi vero assesurator nullam operam præstat circa mercem, quam assesurat, ut ab illo periculo liberetur, nihil agit quod cedat in bonum commune, imò otiosus, & nihil exercere vult ex tali contractu lucrum reportere, contra illud Genes. 3. [In sudore vultus tui vesceris pane tuo.] Quare ratione Conrad. damnat plerasque assesurationes, quæ communiter fiunt a mercatoribus, cum in plerisque qui pericula mercium & aliarum rerum suscipiunt, nullam operam præstent circa illarum conseruationem, sed fortunæ, vel diuinæ potius ac verius prouidentie se ipsos suaque committentes contractum hunc exercent.

Communis autem tam Theologorum quam Iuristarum sententia, ut initio huius art. dicebam, habet, contractum hunc seruatis debitis illius conditionibus ac legibus, iustum esse, & licitum. Et quoniam nullum noui Doctorem præter illum Salmanticensem, & Conrad. aliter sentientem, superuacaneum duxi referre auctores qui illud docent.

Ad huius vero sententia, in qua ut verissima omnes conueniunt, plenam intelligentiam obseruemus, Hunc contractum assesurationis tribus modis fieri posse.

Primo,

Primo, ita ut sit verus & realis: Quod ut habeat, duo exiguntur, alterum ex parte rei quæ assicuratur, alterum ex parte assicuratoris. Ex parte rei, ut illa verè periculo subijciatur; ex parte assicuratoris, ut verè habeat in bonis, unde valorem illius rei, cuius periculum in se suscipit, realiter ac fideliter si perierit, persolvat. Veluti cum mercator habens navim realiter mercibus onustam transvehendam in Flandriam, timet illius subuersionem vel capturam, tantoque periculo & damno, quod illi naui reuera imminet, quæruere volens, quærit alium mercatorem, qui accipere aliquo iusto pretio periculum illius navis ac mercium penes se suscipiat: & quod optat inueniens occurrit illi alius mercator, qui periculum illud sub iusto pretio penes se suscipit, habens verè in bonis: unde realiter, ac fideliter valorem navis, & mercium quas assicurat, si perierint reddat. Hic contractus est verè ac realis assicuratio.

Secundo modo potest hic contractus fieri simulate, & fictè, vel ex parte rei, vel ex parte Assicuratoris, vel ex parte simul utriusque: Ex parte rei quædam non existit: talis res sed fingitur, aut nulli subijciatur periculo, sed simulatur illi subesse. Ut cum quæritur assicuratio navis quæ nulli est, aut nullas habet mercès, sed fingitur habere, vel si habeat ab omni periculo existant re ipsa immunes, fingantur vero periculo esse expositæ. Ex parte Assicuratoris quando reuera illæ non habet in bonis, unde possit solvere mercès, ac res quatum periculum in se suscipit, si illæ pereant: Ex his manet perspicuum quando hic contractus ex parte utriusque fiat simulate & fictè.

Tertio modo potest fieri hic contractus, quando non assicurantur res quæ sint propriè mercès, sed res aliquæ naturales, ut vitæ alicuius, fructus terræ, partus mulieris, felix euentus nundinarum, aut alicuius negotij.

His positis sit prima Conclusio.

3. [Si contractus assicurationis sit verus, & realis ex parte utriusque contrahentis, illo primo modo explicato, seruatisque illis conditionibus, tam ex parte rei quæ assicuratur, quam ex parte assicuratoris, siue celebretur circa res quæ sint propriè mercès, siue circa quascunque alias, modo vero periculo subsint, est contractus licitus, & honestus.]

Hæc conclusio habetur expresse in iure Civili. ff. de nautico fœnore. l. 1. & 4. & Cod. eod. tit. l. 1. & 2. & probatur ratione: Si hic contractus non esset licitus, id certe esset, vel quia assicurator suscipit rei periculum, vel quia accipit pretium aliquod ratione illius periculi: Etenim cum in his duobus consistat tota vis & substantia huius contractus, non potest, si quam iniquitatem & vitium habeat, aliunde illud habere. Sed neutrum horum reddit hunc contractum illicitum, vel iniurum: Non primum, cum nihil magis consonum societati humanæ, quam vnum, periculum cui bona alterius subsunt, in se suscipere, hinc enim ortus est contractus fideiussionis, qui adeo honestus est, & civili humanæque societati adeo necessarius. Nec secundum: Quia pro re pretio æstimabili pretium, modo honestum illud sit, & iustum, recipi potest periculum autem rei quæ illi subijcitur, & obligatio persolvendi valorem illius est res pretio æstimabilis, ut habetur. l. Periculum. ff. de nautico fœnore.

Et confir. Quia contractus in quo uterque contrahentium ex æquo exponit se damno vel commodo, semper est iudicatus ab omnibus honestus & licitus, hoc autem reperitur aperte in hoc contractu: Nam assicurator exponit se commodo, retinendi pretium quod accepit, saluum & illæsum, si res quam assicuravit non pereat, & damno persolvendi valorem illius si pereat: Similiter dominus rei exponit se huic commodo habèdi rem suam ita securam, ut si perie-

rit non sibi pereat, sed assicuratori, & huic damno, ut pretium illud sit absolute assicuratoris, siue res illa pereat, siue non.

Secundo, Hic contractus ut ex ar. præced. constat, est quædam fideiussio, vel saltem est illi maxime similis. Sed fideiussio est contractus honestus, & iustus de quo nullus unquam peritorum dubitabit, licetque pro fideiussione accipere pretium, quod prudenti arbitrio sit iustum, & commensuratum periculo, cui fideiussor se offert: in quo omnes conveniunt, ergo erit similiter contractus assicurationis, modo verè realiter celebretur, & nullomodo fictè aut simulate contractus honestus & licitus, & in quo iuste, & cum maxima æquitate potest recipere assicurator pretium, quod arbitrio prudentum, vel usu fori censetur iustum, pro ratione periculi quod penes se suscipit, & tanto æquius, & iustius, quanto maius est periculum cui communiter se exponit assicurator, quam sit periculum, cui exponit se fideiussor.

Tertio, Contractus qui dicitur de positionis, seu vadiationis, Hispanè [las apuestas,] seu satis debitis circumstantijs, maxime ut uterque vero periculo se exponat boni vel mali euentus, est contractus licitus, & honestus: Sed hic contractus assicurationis est velut quidam contractus vadiationis, in quo perinde se habeat assicurator ac si dicat, assero hanc navim peruenturam ad portum si minus, da mihi. s. & ego nisi peruenierit, reddam tibi 100. Ergo est contractus hic assicurationis honestus & iustus. Minor cum consequentia perspicua est, Maior vero est recepta apud omnes DD. Habent illam expresse Gabr. in 4. dist. 15. q. 3. dubio 8. Medin. Cod. de Restit. q. 22. colum. penult. Navar. in Manua. cap. 19. num. 18. Soro loco cit. & omnes recentiores qui de contractibus scripserunt. & Adrian. licet non habeat illam expresse, satis tamen insinuat illam in suo 4. fol. 69. col. 2. Dixi autem in Maiori, in contractu vadiationis utriusque contrahentem debere se ipsum exponere periculo: quia si alter deponentium esset certus, verum esse quod affirmat, nullique periculosè exponeret, si res illi pro voto succederet, non posset lucrum illud aut sponsonem recipere: cum illam eo solum nomine recipere possit, quod exposuerit se periculo perdendi quod sponsondit, sicut & in ludo, cuius contractus hic vadiationis seu sponsonis quamdam effigiem & speciè gerit. Ita docent omnes auctores citati. Excipiunt vero Medina, & Navarr. locis citatis eum, qui certus est, quando aperte admonet alterum se certo scire, quod affirmat, & spondet, alter vero quantumvis ab illo admonitus temere, & imprudèter [de necio y porfiado,] vult nihilominus, omnino sponsonem facere: potest enim tunc, qui de rei euentu certus est, tali certitudine non obstantè, spondere cum illo, ac deponere, & tuta conscientia lucrari.

Denique contractus hic est maxime necessarius Reipub. multi namque ab asportandis mercibus necessarijsque negotijs, quibus cõuictus humanus plurimum indiget, exercendis desisterent, nisi existerent, qui mercès illas accepto aliquo iusto pretio promitterent securas reddere: Pertinuit autem ad diuinam providentiam, ut contractus adeo Reipub. & cõuictui humano necessarius, nisi aliunde vitietur, secundum se suamque propriam rationem licitus sit, & honestus.

Quibus & illud plurimum fauet, quod cedat ut plurimum in utriusque contrahentis utilitatem. Assicuratorum quidem, quia sæpe recipiunt pretia ista sine ullo damno, aut iactura aliqua suorum bonorum, cum frequenter res a securatæ non pereant. Assicurantium vero mercès suas, quia soluto illo pretio securi manent res suas vel non perituras, vel si pe-

si pereant alijs perire, non sibi, cum sint valorem illarum recuperaturi.

4 Ad argumenta in oppositum: Ad primum, desumptum ex cap. Nauiganti respondeo, nullo modo in eo prohiberi contractu affecurationis, de quo hic loquimur, vt priuatim ostendemus art. 4. & vltimo huius disputationis.

5 Ad secundū constat satis, pretium quod ab affecuratore recipitur, non recipi ab illo pro nihilo, quin potius pro re quæ pretio æstimabilis est, & digna: cum recipiatur pro periculo, cui res illa exposita est, quod in se affecurator suscipit cum obligatione persoluendi valorem illius si perierit.

Ad tertium dico, non dari per hunc contractum, modo ritè ac rectè exerceatur, talem occasionem & ansam, cum non liceat accipere pretium, nisi vere periculum illud rei immincat, habeatq; affecurator in bonis, vnde valorem rei cuius periculum suscepit, persoluat, adeo vt fictus affecurator puniatur a iudicibus. Quod si quis sub prætextu huius contractus aliquam vsuram exerceat, non propterea debet contractus hic sub debitis cõdonibus celebratus damnari, aut prohiberi, cum illud vitio hominum tribuendum sit, non iniquitati huius contractus.

6 Ad argm̄ Conrad. constat iã ex vlt. arg. nostro, quo probabimus conclusionē a nobis hic positam, plurimum cedere in vtilitatem Reipub. & ipsorummet cõtrahentiũ vsum huius contractus, seruatis in eo debitis illius conditionibus, etiã si affecurator nullam aliam præstat operam circa rem affecuratam, quam illius periculum penes se suscipere. Neque verba illa Genes. 3. huic doctrinæ repugnant, non enim ibi præcipitur vt omnes, & diuites teneantur laborare, aut ad quodcunque lucrum labor exigatur, nam & nonnunquam cum voluptate illud acquiritur, sed prædixit ibi Deus in pœnam peccati ab Adamo commissi, terram quæ propria sponte optimos fructus eo non peccante tulisset, post peccatum non aliter illos reddituram nisi maximo hominum labore, ac sudore colatur. Addæ quod mercatores qui sic affecurant, licet in eo contractu nullum patiantur laborem corporis, non tamen carent labore in alijs negotijs quæ exercent, quin & laborem animi, timentes ne res illæ affecuratæ pereant, frequentes patiuntur.

*QUAE LEGES, SEV CONDITIONES
in contractu Affecurationis debeant obseruari;
Et quæ fraudes contra illas misceri possunt?*

Diximus hunc contractum honestum esse, & licitum seruatis debitis in illo conditionibus: quas licet iam attigerimus, nunc tamen, quoniam ex defectu earum potest ille vitari, & iniustus ac iniuus reddi, copiosius explicemus oportet.

Exigunt quidem DD. in illo vt rectè ac iustè fiat varias conditiones, sed potissime has sex.

7 Prima est, Vt euentus, rei quæ affecuratur, sit vtrique contrahenti incertus, saltim quantum ad notitiam quam de illo vterque habet. Et ratio est, quia cum iustitia huius contractus in eo consistat, vt vterque eorum tam damno quam lucro æqualiter se exponat, vt in 2. ar. quo probauimus illum esse honestum ac licitum, diximus, exigitur necessario euentum rei quæ affecuratur vtrūque latere, ac vtrique reuera incertum esse: nam aliter is, cui illè certus esset, ac cognitus, nulli profecto periculo se exponeret. Vnde si quis affecuraret sibi nauem, quam iam nouit perisse, fraudulenter quæreret illius securitatem, & iniuste reciperet, quidquid in cõpensam mercium quas amissit, sibi daretur, tenereturque ad illud in integrum restituendum, quin & omnes expensas, vel damna, quæ affecurator illè quem decepit, ea ratione pateretur,

Fuit enim contractus nullus & iniuus. Poterit autem recipere pretium, quod pro illa affecuratione contulit, modo, vt dico, satisfaciatur affecuratori omnia damna emergentia, & lucra cessantia, quæ illi per illam fraudem & dolum contigerunt, & omnes expensas, si quas propterea affecurator ille fecit.

Eadem rōne, si rumores, ad eum qui affecurationem quærerat, peruenerunt, re perisse, aut labeat coniecturas idè indicantes, quæ affecuratore labeat, ita vt si eum non latuissent, non affecurasset, vel saltim multo maiori pretio: tunc quia homini dolum & deceptio dedit causam illi affecurationi, aut saltim vere dolum & deceptio in eo interuenerunt, tenetur, qui valorem illius rei ea pereunte reciperet, illum restituere: Nec sufficit, conferat incrementum pretij, quod forsitan alter postulasset, si rem illam ita periclitari ac prope interitum esse agnouisset: Quia tam contractus cui dolum causam dat, quam is in quo vere fraus & dolum interuenit, quo dolo cognito contrahens, qui damnum patitur, forsitan non contraxisset, sensendus est inuoluntarius & nullus, ita vt quidquid per illum recipitur, maneat obnoxium restitutioni. Sicut diximus de vendente rem defectuosam, cuius defectum nouit, & occultat, ceditque illud in damnum ementis; ita vt si emens illum agnouisset, rem illum non emisisset, vel saltim multo minori pretio, teneri vel ad rescindendum contractum, vel ad restituendum augmentum & excessum illum iusti pretij pro arbitrata emptoris, qui sic fuit deceptus.

Eodem modo si affecurator quando affecurauit, sciebat rem iam esse in tuto, & ab omni periculo liberam, contractus est similiter nullus, teneturque alteri restituere omne interesse, & pretium, quod pro illa affecuratione recepit, & omnes expensas, quas dominus rei propterea fecerit: Idemque dicendum est, si coniectabat rem illam ferè iam esse in tuto, neque illud alteri indicauit, quãdo dominus rei, si quidem illud agnouisset, vel non quæsisset affecuratore, vel multo minori pretio: quia talis ignorantia, & deceptio efficit contrahentem inuoluntarium, & eo ipso redit contractum nullum.

Secunda Conditio.

EXIGITVR secundo, vt merces illè vel res quarum securitatem aliquis quærat, verè existant, vereque subijciantur illi periculo, cuius securitas postulatur. Vnde iniue ageret, qui fingeret se habere in portu nauim velis cito committendam, multis mercibus ac tanti valoris plenam, eiusque siue illarum mercium quæreret securitatem, cum nullam haberet nauim, aut si quam, vacuam, & inanem, tenereturque, si quid ppea ab affecuratore, quæ sic decepit, acceperit, in integrum cum omnibus damnis, & expensis restituere. Est enim huiusmodi contractus iniuus, & nullus: tum, quia innititur deceptio & dolo, quem si alter agnouisset, profecto non affecurasset, sed timuisset prudenter, dominum illius nauis negligenter in ea seruanda, tanquam vacua, & inati se habiturum: quin etiam iniqua cupiditate obcæcatum, passurum forsam data opera illius submersionem, vt sub prætextu multarum mercium in ea pereuntium multum lucrum, multamque pecuniam ab illo misero affecurato reciperet: Vbi vero merces nõ existunt, sed finguntur, nec existit periculum, quod ab affecuratore verè suscipiatur, nec vera materia huius contractus, sed est velut simulatum cumbium quod dicitur sicum & fictum. Tertio, quia cum hic contractus (vt docuimus) sit quædam fideiussio, res affecurata talis esse debet, vt si pereat, eiusq; valorè affecurator, persoluat, maneat illius dominus, cum actione & iure recipiendi illam tanquam verè suam, si alicubi deinde illa appareat: quo

quo iure expoliaretur asecurator qui ita deciperetur, ut merces, quas asecurat, vere non existerent.

Excipitur ab hac conditione secunda, ut rectè obsecruat Soto, quando asecurator sciens & prudens in illa naui nullas esse merces, aut non eius valoris qui dicitur, sed multo minoris, vult nihilominus illam perinde asecurare, ac si reuera merces illas haberet, ac tanti valoris: Tunc enim rectè ac iustè si periret, posset qui ab illo ita sciente & prudente eam securitatè quæsiuit, valorem illarum ab eo exigere, & recipere. Primo, quia in hoc contractu non decipit asecuratorem, nec potest ille cenferi inuoluntarius, sed liberè & maxime voluntarius, & qui si quod patitur damnum, vel iniuriam, sibi ipsi illud intulit. Secundo. Quia recipit actu & re ipsa pretium iustum, & commensuratum valori alium mercium, perinde ac si vere illæ in ea naui existerent. Et iuxta mercatorum morem, qui hunc contractum celebrat, nec curat nauim videre, nec merces aut res de quarum securitate agitur, nec illarum valorem aut pretia, sed mutuo consensu ita conueniunt: Conferam tibi 5. pro 100. vel 50. mille, & quia defero in nauim 4000. quæ efficias mihi, secura, red do tibi in pretium huius securitatis iuxta communem usum fori 200. Vnde quidquid sit de mercibus, conueniunt in aliqua certa quantitate asecuranda, & pro ratione illius pretium confertur, sciensque & prudens quantitatè illam sub eo pretio eam asecurat.

Tertio quæ est ratio Soti, quia talis asecuratio esset quoddam genus vadiationis seu sponfionis, quasi dicat domino nauis asecurator iste, si salua peruenerit nauis, dabis mihi tantum: sin minus, dabo tibi tantum: sicut possent & alij, ad quos illius nauis incolumitas aut subuersio nulla ratione pertineret, sic inter se deponere ac spondere, si nauis illa incolumis ad portum applicuerit, dabis mihi 50. sin minus dabo tibi 1000. Hæc autem accipienda sunt nisi nauis culpa domini pereat, vbi enim culpa illius periret, esto asecurator sciens illam vacuam ac sine mercibus asecurasset eam in hac vel illa quantitate, & valore mercium, non teneretur ad aliquid persoluendum: cum enim culpa domini sui nauis illa perierit, eidem cuius culpa perijt, damnum illud ascribendum est.

Hinc colligunt nonnulli, hanc secundam conditionem, ut merces quas aliquas asecurat in nauim, oporteat vere in illa existerè, ac sub periculo asportari, ita ut nisi vere illæ existant sed fingantur, contractus inualidus, & sine debito persoluendi valorem aliquem mercium, casu quo nauis illa periret, quia fuit cum dolo qui dedit causam contractui: Colligunt inquam, in foro quidem exteriori habere locum, in interiori vero sic esse iudicandum, ut si dominus nauis, quia illa vacua deferretur, non adhibuit eam curam, quam debuit, sed negligentia ac culpa illius submergatur, vel pereat, tunc reuera asecuratorem non teneri ad contractum illum, neque ad soluendum valorem mercium, quarum periculum in se suscepit, tum, quia tunc vere contractus ille fuit cum dolo, tum etiam, quia culpa eius nauis illa perijt. Si vero dominus nauis adhibuit omnem diligentiam, quam debuit, ad illius conseruationem, contractum non fuisse dolosum, sed validum, tenerique asecuratorem ad persoluendum valorem, in quo merces quas dicebatur nauis illa continere, fuerunt conueniunt consensu ætimate.

Hanc sententiam probant primo: Quia tota ratio propter quam, vbi merces quæ asecurantur, non existunt, sed finguntur, censetur contractus inualidus, nullamque inducens obligationem asecuratori, est, quia præsumitur tunc dolus ille, & negligentia domini nauis non curaturi sicut oporteret de illius conseruatione; at iudicium siue sententia, quæ intulitur alicui præsumptioni, ea cessante, non habet

locum in foro animæ, ergo in hoc foro, vbi dominus nauis erit negligens contractus iste erit censeendus dolosus, & nullus, vbi vero omnem quam debet, adhibebit diligentiam, censeendus erit alienus ab omni dolo, & validus. Secundo, Quia usus mercatorum illud habet, ut asecurator nihil minus curet, quam existat ne reuera in nauim merces illæ, vel secus, sed illud tantum, pro valore & quantitate, cuius securitatè alter quærit, pretium recipere, quidquid sit de mercibus, deferantur ne; vel contra.

His tamen non obstantibus non dubito vera esse, quæ in hac secunda conditione diximus. Merces, quarum securitatè aliquis quærit, verè debere existere, & sub periculo cuius securitas quæritur, præterquam vbi asecurator sciens & prudens nullas reuera in nauim contineri, vult nihilominus nauim illam asecurare in ea quantitate, & valore, in quo eandem asecuraret si vere merces illas contineret, ac deserret. Hanc sententiam referunt habuisse expressè Mag. Victor. Ducorque in illam argumentis illis propositis, quorum magna est vis: Quia vbi asecurator non suscipit periculum mercium sciens & prudens illas ibi non existere, sed credens bona fide ibi existere, & deferri, non solum interuenit periculum illud, quod prudenter potest timere, dominus nauis, cum vacua deferatur, negligenter se habiturum in illius conseruatione, verum etiam & damnum hoc, ut si nauis pereat, quacunque ratione pereat, & sine culpa domini soluat quidè asecurator valorem mercium quas asecurauit, nullum tamen maneat illi ius, vel actio ad eas alicubi quærendas, & recuperandas, cum nullæ extiterint, quod tamen est intrinsecum huic contractui, sicut & fideiussori manere illi ius & actionem recuperandum debitum, quod persoluit, ex bonis debitoris vbicunque possint illa reperiri.

Fauetque huic sententiæ, quod iudices rectè ac ritè iudicantes, quidquid sit de diligentia & solitudine domini nauis circa illius conseruationem, in suis tribunalibus & consulatione, asecurationem mercium factam ab aliquo bona fide, existimante verè illas existere, ac deferri, cum tamen non existant sed fingantur, iudicant contractum dolosum, & nullum, nullamque inducere obligationem: Tum quia talis dolus & deceptio censetur dedisse causam illi contractui, omnique iure sufficere in quocunque foro, propter rationem assignatam, ut contrahens censetur inuoluntarius: tum etiam, quia in hoc casu nullum manet ius asecuratori soluenti merces, ad quærendas illas & recuperandas vbi potuerit, cum nullæ existant. Vnde contractus hic non solum est inualidus, & nullus, quia præsumitur in eo negligentia in custodia nauis, quæ est prima ratio aliorum, verum etiam quia asecurator in eo verè decipitur, cum existimet se asecurare merces verè existentes, & quas si pereant, ac soluat, poterit alicubi quætere, & aliquo modo recuperare: Quæ deceptio tam in foro interiori animæ, quam in exteriori sufficiens est, ut censetur rationabiliter inualuntarius.

Ad secundum dico, mercatores suscipientes pericula mercium quæ deferuntur, non explorare an illæ verè existant & deferantur, quia credunt bona fide verè existere, ac deferri merces illas, quarum securitatè aliquis postulat. Quod si aliquando asecurator, ut sæpe fit, conueniat cum illo in aliquo certo valore nauis soluendæ a portu pro aliquo certo pretio, siue merces illas quas dicitur deferre verè deferre vere deferat, siue non, tunc perinde se habet, ac si sciens & prudens nullas ibi existere, vult nihilominus nauim illam in illa quantitate & valore securam facere, debetque valorem illum inter se constitutum, si nauis illa pereat, persolvere vi illius conuentionis, & pacti.

Quinta Conditio.

Sed quæres: Quando affecuratio mercium nulla est, & inualida, propter deceptionem qua merces nõ existentes finguntur existere, licebit ne affecuratori retinere pretium quod accepit, vel debet restituere illud domino illarum mercium; Sunt qui existiment posse illud retinere, quia ipse ex parte sua veram voluit exercere affecuratiōem, sicut in ludo, qui fraude vitur non potest tuta conscientia aliquid lucrari, alter vero qui nulla vitur fraude, quæ lucratur a lusore fraudulento iuste retinet. Nihilominus crederem Affecuratiōem in hoc casu, cum primum detegitur alterius dolus, & rescinditur contractus, vel iudicatur inualidus, & nullam illi imponens obligationem, teneri ad restituendum pretium acceptum. Primo, quia accepit illud pro periculo illarum mercium, & obligationem quam susceperat persoluendi valorem illarum si perirent, vbi autem merces nõ existunt; neque existit periculum earum, neque talis obligatio, pro qua pretium illud accipitur, vel acceptum retineatur. Secundo quia quod recipitur per contractum nullum, & inualidum, cum primum illud constat, restituendum est, affecuratio autem dolosa & ficta, de qua hic agimus, contractus est inualidus, & nullus: In quo differt plurimum a ludo, qui ex parte lusoris dolosi & fraudulenti inualidus est ad acquirendum lucrum, ex parte vero ludentis bona fide, ac sine fraude & dolo, validus & sufficiens, ad acquirendum & retinendum lucrum, quod fideliter ludens obtinuerit.

Tertia Conditio.

VT pretium affecuratori reddendum sit iustum, vel cõi vsu fori, vel arbitrio prudentum peritorũ & prudentum, debet esse commensuratum periculo, ratione cuius illud redditur. Qua de causa considerandæ sunt diligenter omnes circumstantiæ, temporis, loci, & personarum, vt pro ratione periculi pretium constituatur. Vt in affecuratiōe nauis, nauigatio illius quali tempore fiat pacis aut belli, multorũ aut per paucorum pyratarum, è tali portu in talem portum, sub tali Nauclero huius vel illius peritiæ & dexteritatis, &c. quot & quãtis periculis subijciatur. Quibus rectè ac mature pensatis, constituatur rectè pro ratione periculi pretium accommodatum: Non enim consistit illud in indiuisibili, sed habet sicut & in cæteris rebus suam latitudinem, infimi, mediæ, ac rigurosi & supremi, augerique potest vel minui, non solum pro maiori vel minori valore rei quæ affecuratur; verum etiam & potissime pro maiori aut minori periculo cui affecurator se ipsum exponit. Ex hac conditione sequitur, teneri dominum rei quæ affecuratur ad manifestandum vere affecurari omnia pericula, & incommoda, quæ illi rei contingere possunt. Verbi gratia debet illi verè indicare portum, ad quem applicabit nauis illa, & quæ pericula in eo itinere aut portu solent accidere, qualitatem itidem nauis, & firmitatè; num vetustate vel aliqua alia de causa minetur interitum, vel recipiat aquam, & similia, quæ ad quantitatem periculi rectè iudicandam facient, cum ex illo quãtitas iusti pretij pro illo exhibendi desumenda sit.

Quarta Conditio.

VT ille, cuius merces affecurantur, seruet fideliter omnes conditiones, & pacta apposita in contractu. Veluti, vt nauis quæ affecurata est, non teneat aliam viam, nec dirigatur in alium portum, quam fuit dictum & promissum affecuratori, non recipiat alia onera, quibus magis illa grauetur, ac periclitetur, præter ea quæ tempore contractuum fuerunt significata. Ac sic in alijs rebus quæ affecuratur.

VT Affecurator habeat vere in bonis, vnde soluat fideliter valorem mercium, quas affecuravit, perierint: aliter (vt diximus) contractus est iniustus, & iniquus ex parte ipsius, nec potest pretium aliquod accipere, perinde ac si quis venderet rem quam non habet. Quia affecurator accipit pretium pro obligatione illa quam sibi imponit, soluendi valorem mercium quas affecurat, si perierint, quam tamen obligationem qui non habet bona, vnde valorem illum soluat, fictè ac iniquè vendit. Vnde talis fictio est dolus dans causam contractui, reddens illum nullum, & alium contrahentem sufficiens rationabiliter inuoluntarium. Habet enim se in affecuratiōe dolus hic perinde ac si quis vellet ludere nullam habens pecuniam, vnde soluat quæ alter ab eo lucrabitur: vnde quemadmodum ludens, nullam habens pecuniam ex qua soluat alterius lucra, non potest tuta conscientia aliquid lucrari ab altero lusore, quia esset contractus inæqualis, parè ratione non; habens vnde persoluat valorem rei affecurate si pereat: non potest accipere pretium aliquod pro illius affecuratiōe.

Sed obijcies, esto affecurator non habeat in bonis vnde persoluat valorem rei quæ affecurat, exponit se nihilominus magno periculo si merces illæ pereant, quia potest tradi in carcerem, quin & apud aliquos redigi in seruitutem, iam igitur ratione huius periculi, & damni, cui se exponit, poterit pretium aliquod accipere. Secundo, si quis ludat non habens tunc pecunias è quibus soluat alterius lusoris lucra, sperat tamen se habiturum postea, & tunc soluturum, potest lucrari ab alio, Ergo similiter affecurator, licet non habeat actu pecunias, vel bona, vnde tunc persoluat merces, si perierint, si tamen speret se postea habiturum, poterit affecurare, ac pretium tuta conscientia recipere.

Ad primum respondeo, affecuratiōem istam non habentem vnde persoluat re affecuratam si pereat, exponere quidem se ipsum illi periculo carceris, &c. non tamen ex vi contractus affecuratiōis, cum sit inualidus & nullus, & ratione cuius nec affecurator iste potuerit aliquid accipere, nec dominus mercis aliud ab eo exigere, quam repetitionem pretij quod illi contulit. Habet autem vt rectè dicebant Mag. & Fr. Ioannes a Peña actionem illam tradendi illum in carcerem, propter fraudem & dolum quo ipsum decipit, & nocumentum quod illi intulit, cum non habeat, vnde recipiat valorem mercium, quæ illi perierunt, quem tamen ab alio cum quo veram affecuratiōem contraxisset, recepisset.

Ad secundum dico: Si quidem tam is qui ludit, quam affecurator probabiliter ac prudenter speret se in proximo habiturum, vnde soluat, quod per illum ludum, aut affecuratiōem alteri debuerit, posse illum recipere ac retinere quæ ludo fuerit lucratus, & affecuratiōem istam quæ ex affecuratiōe receperit. Quod si non sperent moraliter ac probabiliter se in proximo habituros vnde soluat, nec posse lusorem illum lucra aliqua ex ludo sibi contingentiã recipere, nec affecuratiōem non habentem bona contractu affecuratiōis exercere, vel pretium aliquod pro affecuratiōe accipere. Tum quia quod procul abest post varijs modis impediri, vel perire antequam actu obtineatur, tum etiam quia potest, illa post multum tempus sperans, antequam ad manus eius peruenerint, obire, quo moriente ad suos hæredes illa forsitan non peruenerint, aut si peruenerint, curabunt illi parum, sicut frequentissime accidit, talia debita suorum defunctorum persolvere præter quam varijs libitibus & molestijs in ea solutione interuenientibus. Quibus sit, vt quoniam sperat in proximo habere bona,

na, unde persoluat merces a se assicuratas, nõ possit aliquas assicurare, nec pretium pro aliqua assicuracione recipere.

3 Observandum tandem hic est: Quandoque mercatores, qui magnam mercium copiam nauibus committunt, non querere illarũ omnium securitatem, sed partis tantum vt ea ratione, nec tantum pretium assicuratori tradere oporteat, nec si casu merces ille pereant, in totum ipsis pereant, sed aliquam saltem habeant illarum partem incolumem & securam: In quo casu oĩum DD. consensu illud oĩno exigitur, vt tpe contractus ea pars mercium quæ assicuratur in particulari ac in specie (vt dicũt) certa sit, ac definita, vt si merces illæ non oĩno perierint, sed ex parte, ita vt maneat salua q̄ fuerat assicurata, assicurator illi liber quoq; maneat a solutione illius, si vero perierit soluat illius valorem: Quod si assicuratio non fiat mercis alicuius in specie, sed quod sæpe accidit alicuius quantitatis & valoris, vt cum deferens in nauis res valentes 6000. aureos solũ assicurat valorẽ 2000. aureos, tũc si merces omnes pereant, tenebitur persolvere integra duo milla aureorum quæ assicurauit, quod si media tãtum mercium pars perierit reddet solũ mille aureos, & similiter pro ratione quantitatis mercium pereuntium reddet partem illorum 2000. aureorum quæ assicurauit.

Quæ res hac occasione: Liceat ne habenti tantum in bonis 500. aureos assicurare quantitatem vt mille, accepto pretio iusto assicuracionis illorum mille, vel debeat solum assicurare 500. ad quos soluendos si perierint, habet in bonis, accipereque solum pretium assicuracionis illorum 500. Referunt Mag. Vidor. hic dubitationi respondisse: Si illa mille omnia in eadem nauis deferantur, non posse habentem tantum in bonis 500. illa assicurare, sed solum 500. cum hæc tantum possit persolvere & similiter solum etiã posse tunc recipere pretium assicuracionis vt 500. aureorum: Quod si illa mille in diuersis nauibus in partes diuersas deferantur, tũc posse, esto solum habeat in bonis 500. assicurare illa mille sic diuisa, & recipere pretium assicuracionis illorum mille, quia raro accidit, vt variæ naues simul submergantur, & pereant quæ in varijs nauibus deferuntur, in his autem iudicandum est secundum ea quæ frequentius accidunt, Alijs tamen videtur probabilius, & verius, ac merito, etiamsi illa mille in diuersis nauibus diuisa existant, habentem in bonis solos 500. aureos non posse illa mille assicurare, sed solos 500. Primo, quia qui solum habet 500. non potest efficere securitatem nisi similis quantitatis quam ipse habet. Secundo, quia non est omnino raro contingens, sed satis frequens multas naues simul perire, & bona in eis contenta.

Explicatis conditionibus quas obseruare oportet in hoc contractu, vt rectè ac iustè ille exerceatur: Videamus oportet, in quibus rebus exerceri possit, & a quibus?

ARTICVLVS III.

QUAE RES ASSECVRARI POSSINT, & maximè vita hominis.

SVMMA RIVM.

- 1 Resque assicurari possunt.
- 2 Assicuracionis contractus etiam circa vitam hominis exerceri potest.
- 3 Vita hominis secundum se sumpta, nullo pretio aestimabilis est.
- 4 Materia idonea assicuracioni.

CVM assicuratio sit contractus, in quo rei pretio aestimabilis, & alicui periculo subiectæ, periculum illud ab aliquo suscipitur, perspicuum est hac natura propriaq; ratione assicuracionis cõsequenter effici, vt sint idonea materia assicuracionis omnes res, quæ pretio aestimari possunt, & alicui periculo subijciuntur. Potissime tamen iuxta communem mercatorum vsus assicurantur, vt docent communiter DD. sequuti Siluest. negotium 4. hæc sex.

Primo merces, siue per mare, siue per terram ex loco in locum deferantur, quando alicuius submersionis vel prædæ in eo itinere periculum patiantur.

Secundo fit similiter assicuratio in pecunijs, quæ dum ex vno loco in alium deferuntur alicui submersioni vel prædæ sunt expositæ.

Tertio in debitis, siue ex mutuo siue ex alio contractu debita illa contracta sint: Debet mihi Petrus mille aureos vel ex mutuo, vel ex pretio rei alicuius illi venditæ, vel alia quacunque via, timeo forsitan nõ esse illos mihi fideliter soluturum, quæro aliquem qui illud debitum mihi securum efficiat, ac periculum infidelis solutionis quod timeo, dato illi aliquo pretio pro illius securitate pones se suscipiat. Sunt qui dicant, in huiusmodi debitis tunc solum posse habere locum contractum assicuracionis, quando probabiliter, & moraliter timeretur infidelis eorum solutio, sed verius est, quod in hac parte docet Siluest. in quocunque debito posse illum exerceri: quia nullum est debitum, in quo recuperando maxime post aliquod tempus non possint interuenire aliqui labores, difficultates, vel pericula, etsi non statim illa appareant.

Quarto, potest etiam assicurari libertas alicuius, vt cum quis suscipit nauigationem, vel iter per loca in quibus periclitatur incidere in manus pyratarũ, prædonum, vel hostium, apud quos efficiatur captiuus: quo casu solet quæri sub pretio, vel saluum conductum efficax, vel mercator qui periculum illud in se suscipiat, ita vt si acciderit hominem illum effici captiuum, teneatur illum ab illa captiuitate suis expensis reddimere, ac liberare.

Quinto fit assicuratio in vita alicuius, qua ratione videamus, Episcopos quandoque vitæ suæ securitatem postulare a mercatoribus per aliquot annos, dato illis aliquo pretio pro ratione pretii quod in se suscipiunt, iuxta ætatem, valetudinem, rationem victus, & alias circumstantias eius, cuius vitam per totum illud tempus securam promittunt.

Sexto & vltimo exercetur etiam quandoque securitas in rebus naturalibus, vt fructibus, & similibus: quem tamen contractum ad sponsonem, quam dicunt vadiationem, iudicant multi potius pertinere, quam ad assicuracionem. At quando ita exercetur, vt promittat quis sub hoc vel illo pretio tot ex hoc vel illo prædio colligendos esse hoc anno vel illo fructus, ita vt si pauciores colligantur sit ex proprijs reddituris defectum illum, huiusmodi contractus assicuratio quoque verè ac propriè est: cum in eo suscipiatur periculum rei pretio aestimabilis, & illi periculo verè subiectæ.

Ac in omnibus rebus hæc propositis locum habere contractum assicuracionis, iusteque exerceri seruatis illis conditionibus, quas artic. præcedenti docuimus seruandas esse, omnes Doctores communi consensu affirmant: solum dissident circa quintum, nempe vitam.

AN IN VITA HOMINIS LICET
exercere Assesurationis contractum?

HOSTIENSIS, quæ refert & sequitur Siluest. Negorium nu. 4. iudicauit illud non licere: Primo, quia talis assesuratio nulli utilitati Reipublici, vel alicui bono communi videtur deferuere, sed soli cupiditati.

Secundo, Quia vita hominis nullo pretio æstimari potest, assesuratio autem circa eas tantum res versatur, quæ sunt pretio æstimabiles, & alicui periculo exposita. Et hæc est præcipua eorum ratio.

Tertio, Quia talis assesuratio videtur esse concertatio, & sponso, qua vnus spondet, seu deponit illi cuius vita assesuratur tot annos esse victurum, alter contra non esse per totum illud tempus victurum, qua ratione datur, huic occasio captandæ ac desiderandæ mortis illius, de cuius vita concertatur.

Communis tamen Doctorum omnium opinio, tã Theologorum quam Iurisperitorum præter Hostiensem & Siluestrum habet hunc contractum seruatis in eo debitis assesurationis conditionibus, & legibus licitum esse, & iustum.

Quod vt magis intelligatur obseruandum est. Vitam hominis secundum se sumptam nullo quidem pretio æstimabilem esse, commodum vero, quod ex vita alicuius per aliquot tempus durante, vel dampnum quod illo eo tempore moriente sequitur, alicui pretio æstimari posse. V. g. Designatur Petrus in Episcopum, nec habet pecuniam, qua indiget ad expediendas Romæ suæ dignitatis Bullas, postulat illam a mercatore intra 3, vel 4. annos illi restituendam: Si per totum illud tempus Petrus factus Episcopus viuat, restituet fideliter pecuniam illam, quam a mercatore illo accepit, sin minus nõ restituetur illa mercatori, cum Petrus (vt constituimus) acciderit frequenter, nulla alia bona habeat, quam redditus Episcopatus illius: Hoc commodum, vt restituatur à Petro Episcopo pecunia illa, quam a mercatore accepit, vel alia debita, si quæ habuerit cõtracta, si fuerit pater vel quatuor annos superstes, & dampnum quod eo intra tempus illud moriente, nec debita illa soluent, sequitur, perspicuum est pretio æstimari posse, & ratione huius dampni, ac commodi quærit Petrus in Episcopum electus, qui vitam ipsius assesuret. Quod vel ex eo constat, quia cum agitur de huiusmodi securitate vitæ, non æstimatur illa secundum se, in genere vitæ, sed in eo valore, qui exigitur ad compensanda damna, quæ creditores illius eo moriente ac non solente reciperent, & iuxta illum valorem confert pretium suæ assesurationis.

Hoc posito satis patet communem DD. sententiam, licere vitam alicuius, hoc modo quem diximus, assesurare, verissimam esse.

Et probatur. Omnis res pretio æstimabilis, & periculo exposita est idonea, & accommodata materia contractus assesurationis: At vita hominis, quatenus illo moriente accidere possunt alicui aliqua damna temporalia, est pretio æstimabilis pro ratione illorum damnorum, ergo sub ea ratione pretio aliquo æstimata, cum mille periculis subijciatur, idonea est, & accommodata assesurationis materia. Et confirmatur: Quia sicut non bene pro toto libertas venditur auro, at quatenus illa multorum bonorum occasio est, & illius defectus multorum damnorum causa, æstimatur in eo pretio, quod iudicauerit prudens necessarium ad eam recuperandam, si quis periclitetur in seruitutem redigi, sub ea quæ ratione, ac in eo valore assesuratur, ita quoque & vita. Confirmatur denique communi vsu inter omnes fideles recepto, Superioribus tam secularibus quam Ecclesiasticis illum non ignorantibus, sed approbantibus.

Ex his facile diluuntur argumenta in oppositum: Ad primum enim constat, quam vtilis sit & necessaria huiusmodi assesuratio Episcopis, & alijs multis, qui indigent pecunia quam non habent, possunt tamen, si per aliquot annos vixerint, illam certo habere, inuenietque amicos, vel mercatores, a quibus illam accipiant, vitam illorum per tempus illud aliquo assesurante, quos tamen non ita inuenirent, si in vita eorum per illud tempus contractus assesurationis locum non haberet.

Ad secundum iam constat, qua ratione vita hominis in aliquo valore æstimari possit, & in eo assesurari, quamuis secundum se & in genere naturæ omnæ pretium superet.

Ad tertium dico raro vel nunquam potius accidere, vt qui vitam assesuravit alicuius, aut is, cui assesuratur, si ille moriatur, valorem vitæ illius reddidurus est, mortem illius desiderem, cum omnibus vtilissimum sit, vitam illius quæ assesurata est, incolumem permanente: Nam eo viuente, assesuratur, pretium quod recipit pro tali assesuratione, sine vilo damno suo iuste retinebit, is quoque, cui si ille moriatur, debita defuncti persoluenda sunt, commodius illa recipiet a debitore suo, illo viuente: Non enim sit huiusmodi assesuratio, quasi per concertationem de vita illius, quasi vnus deponat illum tot annis victurum, alius contra spondeat nõ victurum: sed solum sit aliquo mercatore suscipiente penes se periculum vitæ alicuius, æstimata vita illa in eo valore qui exigitur, ad compensanda damna, quæ illo moriente alicui acciderent. Vnde ex desiderio vitæ eius, qui illius securitatem quærit, & quem omnibus vtile est, toto illo tempore non mori, contractus hic celebratur. Quod si quando, occasione huius assesurationis, aliquis mortem illius, cuius vita assesurata est, desideraret, hoc desiderium nõ est, tribuendum huic contractui, vel naturæ illius, sed vitio & iniquitati eius qui mortem illius desideraret. Quæ admodum donatio rei obrinenda, mortem donantis, institutio hæredis, & similia non improbantur, eo quod sint nonnunquam occasio captandæ, ac desiderandæ mortis eius, qui sic donauit, vel testamentum illud condidit: quia tale desiderium, & iniquitates non oriuntur ex natura, vel ratione illius donationis, vel testamenti, sed ex prauitate, & vitio eorum, quibus talis donatio facta est, vel mandata hæreditas.

ARTICVLVS III.

AN QUI PECUNIAM ALIO CVM periculo transferendam alicui mutuatur, possit eiusdem pecuniæ periculum pœnes se suscipere, & illam assesurare?

S V M M A R I V M.

- 1 *Opinio aliquorum, mutuante pecuniam, alio traiciendam, nulla ratione posse illam assesurare.*
- 2 *Sententia communis Theologorum, Gregorium Nannum in cap. Nauiganti iniquum, & vsurarium existimare mutuum quod in pactum deducitur.*
- 3 *Leges Ciuiles nauticum sœnus permittentes, non esse lege illa Pontificia sublatas.*
- 4 *Mutuans, qui simul exercet officium assesurationis, non tenetur ad restituendum pretium.*
- 5 *Mutuans ducens in pactum, vt mutuatarius simul cum ipso celebret assesurationem pecuniæ mutuata, tenetur eximere mutuatarium a tali obligatione.*

- 6. *Asscurator, & fideiussor diuersa promittunt.*
- 7. *Pecunia duobus modis, & in duobus contractibus diuersis considerandum est.*
- 8. *Creditor asscurans, non est amplius creditor, sed debitor.*

QUÆSTIONEM hanc disputant Iurisperiti interpretis, in cap. Nauigan. ti. de vsuris: quod licet nos satis abundè superius explicauerimus q. 78. art. 2. controuer. 20. colum. 906. quia tamen non desunt ex recentioribus Theologis, qui existiment mutuante pecuniam aliquo traiiciendam nulla ratione posse illam asscurare: Num illud liceat, rursum hoc loco in particulari explicandum est.

Qui ita sentiunt, constituunt, hæc duo tanquam certa suæ sententiæ fundamenta: Prius est. Quem admodum in fideiussione reperiuntur tres personæ, creditor cui aliquid debetur, debitor ipse, & fideiussor: ita & in asscuratione, de qua hic agimus, reperiuntur alia tres personæ illis similes: nimirum, mutuante pecuniam tanquam creditorem, mutuatarium tanquam debitorem, & asscuratorem tanquam fideiussorem. Posterius est. Sicut in fideiussione debitor, & fideiussor referunt vnam personam, contractentem cum creditore velut cum alio contractente, quia vterque promittit creditori solutionem debiti, ita & in asscuratione pecuniæ mutuatae alio traiiciendæ, mutuatarium qui est debitor, & asscuratorem referre vnam personam contractentem cum mutuante illam.

Ex his sic argumentantur: Asscuration est quædam fideiussio, vel saltem reducitur ad illam, sed in fideiussione non potest idem esse creditor, & fideiussor, Tum quia fideiussor constituit in eo contractu vnam personam cum debitore, debetque propterea realiter esse persona distincta a creditore sicut & debitor ipse: Tum etiam quia repugnat, vt rei suæ sibi ipsi aliquis se fideiussorem constituat. Ergo similiter in asscuratione, mutuans pecuniam, cum sit illius creditor, non potest idem esse illius asscurator, quia cum asscurator constituat vnam personam cum mutuatarium illius debitorem, debet necessario esse persona distincta a mutuante & creditore, sicut debet mutuatarium & debitor esse persona distincta ab illo.

Secundo, Actio, & passio non possunt reperiri simul in eodem subiecto, respectu eiusdem rei: Sed asscurare est velut actio, recipere autem securitatem est velut passio, ergo non potest idem qui pecuniam, mutuatur eiusdem offerre securitatem.

Tertio, qui rem aliquam asscurat, suscipit in se illius rei periculum, is vero qui sit asscuratio, manet iam eo ipso liber ab illo periculo, impossibile autem est aliquem suscipere periculum aliquod, & ab illo simul manere liberum: Ergo nequit idem qui mutuatur, & est creditor, esse simul asscurator pecuniæ, vel rei ab ipso mutuatae.

In eandem sententiam afferunt huiusmodi Auctores. Doct. Nauar. in commento resolutorio illius cap. Nauiganti. num. 1. a. 3. & 5. Quia habet ibi Nauar. Imprimis Gregor. nonum in eo cap. prohibere omnino hoc genus asscurationis, in quo idem qui mutuatur pecuniam aliquo traiiciendam, illam asscurat, quacunque ratione talis asscuratio iungatur cum illo mutuo, siue cum pacto siue sine villo pacto.

Probat illud Nauar. primo, Quia iuxta contextum istius capituli omnes Latini sermonis periti affirmabunt, hunc esse verum, & genuinè illius sensum Vt qui nauiganti, vel eunti in nundinas corram mutuatur pecuniæ quantitatem, & eo quod suscipit in se illius periculum, aliquid recipit ultra sortem, usura-

rius sit censendus: Iuxta quem sensum, quem solum verum iudicat Nauar. definit aperte Pontifex, mutuante recipientem aliquid ultra sortem, quacunque ratione illud recipiat, etiam si nullo modo ratione & causa mutui illud recipiat, sed sola ratione periculi, eo tamen ipso quo recipit illud ab eodem qui mutuauit, esse censendum vsurarium.

Secundo, Quia si Gregor. 9. voluisset significare, illud tantum mutuante esse vsurarium, qui ideo mutuatur, quia cum illo contractit mutuatarium de asscuratione rei non dixisset, [Eo quod suscipit in se periculum,] sed hac ratione, [vt susciperet in se periculum,] quasi diceret, qui ideo mutuatur, quia inter ipsum & mutuatarium conuentum esset, vt nullus alius periculum illius pecuniæ penes se susciperet, quam ipse mutuans.

Tertio, quia si ille tantum esset iuxta istud c. Nauiganti. censendus vsurarius, qui mutuatur sub ista conuentione, & pacto, sequeretur textum hunc de eo tantum loqui, qui prius asscurat, quam mutuatur, sicque esset textus iste legendus: [Mutuans, eo quod suscipit in se periculum:] quasi præcedat asscuratio, & sequatur deinde mutuum: At qui sequuntur illum sensum, quem impugnat ibi Nauar. dicunt vt utrumque simul fieri, & mutuum directe & per se, & simul asscurationem, quasi pactum & conditionem sine qua non conferretur illud mutuum. Nec valet inquit Nauar. quod aliqui affirmant, legendum esse eo quod suscipit in se periculum: Tum, quia in plerisque & antiquioribus exemplaribus habetur suscipit, tum vero, quia eodem res incidit, siue legamus [suscipit, siue suscipit.]

Quarto, Quia Pontifices, maxime Gregor. IX. vir eruditissimus, & in suo munere prudentissimus non solent definire, nisi ea tantum quæ dubia sunt: mutuante vero cum aliqua obligatione ex pacto mutuatarium imposita, aliter non mutuaturum, certum est, & extra omnem dubitationem esse vsurarium: Vnde textus hic non est dicendum prohibere hoc genus mutui, in quo mutuatarium obligatur ex pacto non recipere alium asscuratorem, quam mutuante: sed cum per leges ciuiles illud concederetur, vt idem qui mutuatur, asscuret pecuniam a se mutuaturam, recipiendo aliquid ultra sortem pro tali asscuratione, dubitareturque an id liceret, definit Gregor. nulla ratione id licere. Nec distinguit inter mutuante cum tali pacto, ut idem debeat esse asscurator pecuniæ a se mutuatae, & mutuante ac asscurantem sine ullo pacto: Vbi autem lex non distinguit, neque nos distinguere debemus.

Ex quibus satis aperte constat Doct. Nauar. huius fuisse sententiæ, vt non liceat mutuanti pecuniam, vel rem aliquam alio cum periculo deferendam, periculum illud sub aliquo pretio in se suscipere, sed mutuante etiam, qui vel ratione talis periculi asscurationis aliquid reciperet ultra sortem, saltem in foro exteriori esse censendum vsurarium. Nam habet deinde ibidem Nauar. in foro quidem anime hunc contractum esse licitum, quando idem qui mutuatur, asscurat sine ullo pacto, rogatus liberè ab ipso mutuatarium sub iusto pretio, & alijs conditionibus in iusta honestaque asscuratione requisitis: Nec esse eum, qui sic asscurauerit, compellendum a confessorio ad restitutionem pretij accepti pro illa asscuratione, sine ullo pacto facta, sed libero mutuatarij consensu & sub iusto pretio. Ceterum quia talis asscuratione mutuo admixta, cum eodem qui mutuatur, maximam offert vsuræ speciè, & suspicandi ansam, quod ita confertur ultra sortem, non tam exhiberi ratione periculi suscepti, quam ratione mutui sub prætextu & colore asscurationis, quin & re ipsa ita sepe accidit, propterea Grego. 9. periculis conscientiarum consulere volentem, & inuincis vsuris quæ hæc

via a mutuanti bus exercebantur occurrere desiderantem affirmabant enim sæpe egentes pecunijs, vt inuenit et mercatores a quibus eas mutuo recipient, se illas alio traiecturos, & periculum earum illis vltra sortem reddituros, cum neque alio essent illæ traieciendæ, nec villo exponendæ periculo, prohibuisse omnino, ne idem qui mutuat pecuniam, illam sub aliquo pretio assecurer, tanquam rem de vñura maxime suspectam. Vnde non dixit sic mutuantiem & assecurantiem [Esse vsurarium,] sed [esse censendum vsurarium,] propter maximam suspicionem vsuræ, quam talis contractus præ se fert. Sufultique illa decretali, vel correxit saltim leges illas ciuiles, nempe. l. primam. l. Nihil interest, l. Periculi. ff. De nautico fœnore. & l. 1. & 2. C. Eod. tit. in quibus concedebatur huiusmodi contractus, qui in iure dicitur Nauticum fœnus. Quod etiam docuit Hostiensis, in Summa. tit. de vsuris. §. in alijs autem, quem nonnulli iurisperiti sequuntur.

2 Sed propter hæc non est recedendum a communi Theologorum sententia, & expositione. Vt in illo cap. Nauiganti (sicut superius loco citato docuimus) illud tantum genus mutui damnet, prohibeatque omnino Gregor. nonus, tanquam iniquum, & vsurarium, in quo mutuans ducit in pactum, vt debeat mutuarius cum ipso contractum etiam assecurationis sub aliquo pretio vltra sortem illi conferendo simul celebrare, aliter non mutuaturus. Minime vero damnet mutuum, in quo mutuans rogatus ab ipso mutuuario pecuniam, vel rem illi mutuam alio cum periculo traieciendam assecurat sub iusto pretio, & alijs conditionibus, quas diximus in honesta, iustaque assecuratione esse obseruandas. Aqua sententia, saltim in foro animæ neque Nauarr. discedit, imo illam videtur omnino & absolute amplecti in Manuali Latino cap. 18. tit. De vsuris circa cambialit. A. Esto in illo commento resolutorio cap. Nauiganti, habeat quæ hic retulimus.

Confirmatur autem hæc communis sententia, & expositio istius capituli. quam loco superius citato sequuti sumus, & hic rursus sequimur. Primo, Quia Gregor. vir eruditissimus & prudentissimus non intendit damnare contractum, qui reuera iustus est, & honestus, potestque exerceri citra vllam iustam suspicionem vsuræ: vbi vero quis mutuat pecuniam vere a mutuuario alio traieciendæ, & veris periculis expositam, rogatusque a mutuuario propria ipsius sponte, ac sine villo pacto illam assecurat, & sub accommodato, & iusto pretio, alijsque conditionibus iustæ assecurationis talis contractus est honestus, & iustus, ita vt si quis in eo aliquam vsuram latere suspiceret, vitio ipsius illa suspicio tribuenda profecto sit, non iniquitati contractus, qui omni ex parte iuste exercetur: non igitur ea ratione, quæ nos illum probamus, prohibetur, vel damnatur a Gregor. 9. Maxime cum verba istius textus, vt supra ostendimus, hunc sensum, quem sequimur, reuera habeant, attentè considerata: vt Nauiganti, vel eunti in nundinas, certam pecuniæ quantitatem mutuans eo quod suscipit in se periculum, aliter non mutuaturus, si quid recipiat vltra sortem, sit censendus vsurarius.

Secundo, Qua ratione vtuntur, & rectè Angel. & D. Antoni. quia mutuans sine vlla fraude, vel dolo non est peioris conditionis, quam alius tertius, vnde sicut posset quibus alius pecuniam illam cum periculis, traieciendam sub iusto pretio assecurare, ita & mutuans, modo nullum interueniat pactum, neque aliqua conditio, quæ cedat in fraudem vsurarum.

Tertio, Vt rectè argumentatur Couarr. lib. 3. variar. resol. cap. 2. nu. 5. hi duo contractus seorsum effecti, & cum diuersis personis sui liciti, & honesti, ergo & cum eadem cessante omni fraude & dolo.

Quod autem huic argum. quidam respondent, licere quidem cum diuersis personis, minime vero cum eadem, quia mutuans, & assecurator habent se vt creditor, & debitor, quos oportet omnino personas esse distinctas, non tollit vim argumenti, quia vt statim docebimus falluntur plurimum, qui putant mutuantiem esse creditorem eiusdem pecuniæ quam assecurat, cum res, in hoc contractu de quo hic disputamus, longè aliter habeat.

3 Ex his sequuntur nonnulla, quæ ibi rectè & sapienter (vt solet) infer Didacus Couarr. Imprimis leges ciuiles nauticum fœnus permittentes non esse illa Pontificia sublata, imo & hodie vim suam retinere, iustaque fore censendas, Quod non modo Iurisperiti sentiunt, vt Ioan. Lupi. in cap. Per vestras. de donatio. inter virum & vxor. notab. 6. §. 9. num. 12. Iacob. Butri. in l. 1. C. de Nautico fœnore, & Bal. in l. 1. col. 4. de Sum. Trinit. Verum etiam & Theologi, vt Conradus. De contract. quæst. 39. conclus. 1. D. Antoni. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 21. Almain. in 4. distinct. 15. & ibidem Grabiell. quæst. 11. Maior. quæstio. 31. Siluest. vsura. Primo. q. 35. Angel. eod. verb. §. 37. Caiet. in summa in verb. vsura exterior. versic. Duodecimus casus. Quibus etiam fauet D. Tho. in opusculo seu tractat. de vsuris. q. 9.

Sunt qui existiment forte Gregor. 9. in illo cap. Nauiganti. prohibuisse nauticum fœnus, eo modo quo legibus ciuilibus concedebatur. Quia putant hi, leges illas ciuiles concedere in nautico fœnore vsuram centesimæ, non solum ratione periculi quod mutuans in se susciperet verum etiam & ratione mutui, qua ratione committeretur certe vsura, meritoque prohiberetur, Sed verius ac probabilius multo est, quod docet Couarr. cum communi, leges illas ciuiles nõ esse a Gregorio 9. sublata, vsuram quam illæ in fœnore nautico concedunt, nullo modo ratione mutui, sed sola ac præcisa ratione periculi illam concedere, tanquam iustum illius periculi pretium, suscepti a mutuante sine villo pacto, sed propria sponte liberoque consensu mutuuarij. Quæ ratione nauticum fœnus iustum est, & licitum.

4 Sequitur secundo: Mutuantem, qui simul exercuit officium assecurantis modo a nobis explicato, non teneri ad restituendum pretium, quod recepit a mutuuario vltra sortem ratione illius veri periculi & assecurationis, cum illud acceperit iustum, & citra omnem fraudem, quod etiã docuit Nauarr. locis citatis.

5 Sequitur tertio, vbi mutuans duxit in pactum, vt deberet mutuarius celebrare simul cum ipso assecurationem pecuniæ mutuatæ, a hinc non mutuaturus, fœneri sic mutuantiem. Imprimis ad remittendum, & reuocandum tale pactum, & eximendum mutuuarium ab illa obligatione, relinquendumque liberum, vt de illius pecuniæ periculo contrahat pro libito cum quo voluerit. Secundo, si propter illud pactum, & conventionem mutuarius aliquod damnum recepit, tenetur mutuans illud compensare, quod si nullum passus est damnum, tenebitur nihilominus, eo ipso quo per pactum illud fuit mutuarius priuatus libertate contrahendi pro libito cum alio assecuratore, aliquid ei reficere, quantum prudentum arbitrio libertas illa mutuuarij censetur valere.

Quod iam docuerat Ioan. Medin. de restitutiõ. in cap. De vsura restituenda. Nihilominus poterit huiusmodi mutuans, quando solum recipit iustum pretium assecurationis vere ac realiter contractæ, illud retinere, quia quamuis iniquè egit mutuando cum tali pacto, attamen cum verum periculum in se susceperit, & iustum tantum illius pretium, iuste illud retinere potest.

Nunc ad argumenta aliorum.

6 Ad primum respondeo, Esto assecuratio sit quædam fideiussio, & ad illam reducat, aliud tamen esse,

esse, id cuius securitate promittit fideiussor, & aliud cuius securitatem promittit assicurator: Nam in contractu hoc fideiussor promittit creditori solutionem certam & fidelem sui debiti, tenetque se (vt dicunt) ex parte debitoris: qua de causa sicut non potest id esse creditor & debitor respectu eiusdem rei, ita neque creditor simul & fideiussor: In contractu vero assicurationis, de quo hic agimus, mutans non promittit sibi ipsi securitatem pecuniarum a se mutuata, vt sibi debita, & sibi persoluentem, sed promittit solum mutuario pecuniam illam secure peruenturam, eo quo illam mutuatarius traicit. Quo fit, vt in hoc contractu mutuatarius, licet quatenus mutuum illud accepit, sit debitor mutuantis, quatenus vero pecunia illa, cuius ipse post mutuum iam est verus dominus, alio traicitur, & periculum illius ab aliquo suscipitur, non sit debitor sed creditor: Quia propter vbi idem, qui illam mutuauit, eam assicurat, non est simul creditor & debitor eiusdem rei: sed creditor prius mutui sibi debiti per vnum contractum, deinde vero debitor pecuniarum mutuarij alio traiciente per alium contractum.

7 Quæ duo sibi non repugnare vt rectè intelligatur obseruandum est. Pecuniam illam duobus modis, & in duobus contractibus re ipsa diuersis considerandam esse. Primo, quatenus Petrus mutans confert illam Ioanni mutuario, manetque Ioannes illius debitor, Petrus vero eiusdem creditor. Et hac ratione, ac in hoc contractu non potest Petrus sibi ipsi assicurare illius solutionem, & se ipsum sibi ipsi fideiussorem exhibere, quia fideiussor est velut debitor, & pro debitore solutus. Repugnat autem, vt idem respectu eiusdem debiti sit simul debitor, & creditor. Secundo autem modo potest sumi pecunia illa, quatenus post factum mutuum iam est Ioannis, vultque Ioannes vt verus illius dominus de illa disponere, & ita eam alio transferre, vt illius periculum aliquis in se suscipiat per contractum assicurationis: In qua assicuratione Ioannes iste, cum sit, iam verus illius pecuniarum dominus, non est debitor alicui, sed creditor eius, qui illius pecuniarum periculum in se suscipit, cum sit pecunia illa, si perierit, ab assurectore illo ipsi persoluentem. Cum igitur in hoc secundo contractu, in quo nulla iam existit ratio mutui, sed solius assicurationis, Ioannes non agat vt mutuatarius, neque vt debitor, sed vt verus illius pecuniarum dominus alio cum periculo traicienda, & creditor eius, qui periculum illud penes se suscipit, Petrus qui prius illam mutuauit, si eandem deinde libero vtriusque consensu assurectur, non est simul creditor, & debitor eiusdem rei, sed diuersarum profecto rerum, & in diuersis contractibus: quod non repugnat nec continet aliquam rationem vsuræ. Est enim creditor in priori contractu mutuationis pecuniarum a se mutuata, & sibi debita, ac persoluentem: & sub eâ ratione non potest sibi ipsi promittere, securam illius debiti solutionem, nec fideiussor esse ad se ipsum. In secundo vero contractu assicurationis quam quaerit Ioannes illius pecuniarum, vt verè suæ aliquo traicienda, Petrus iam non est creditor, sed velut quædam alia persona extranea, quæ potest illius pecuniarum Ioannis assurectorem se ipsum constituere, cum debito persoluentem illam si quidem perierit. Vnde potest illam assurectur, eadem ratione, in eodem pretio, & sub eisdem legibus & conditio-

nibus iustæ, & honestæ assicurationis, sub quibus quilibet alius tertius posset, modo in priori contractu mutui nullum interueniat pactum, vel conuentio de huiusmodi assicuratione cum illo facienda.

Eadem ratione soluitur secundum, Mutans enim in priori contractu mutui non potest simul rei sibi debita securitatem recipere vt creditor, & promittere vt fideiussor ad se ipsum: In contractu vero assicurationis pecuniarum quæ alio traicitur, vt pecunia est res eius qui illam alio transfert, potest, qui prius eam mutuauit, securitatem mutuario promittere. Tunc enim non reperiuntur actio & passio in eodem sed in diuersis. Mutans namq; est velut agens promittens, securitatem, mutuatarius vero, vt verus iam illius rei quæ, traicitur dominus, qui illam securitatem recipit.

Similiter soluitur tertium, Nam qui assurectur, quamuis esset creditor quando mutuauit, at quando assurectur non est creditor, sed debitor, & subiectus periculo cui se exponit, quicumque assurectur, vt si res illa perierit, sibi pereat, & non domino illius.

Ad argumenta quæ afferunt ex D. Nauarro. Ad primum constat satis ex dictis hoc loco, & superius, vbi explicauimus illud cap. Nauiganti. verum & genuinum sensum illius cap. esse eum quem nos sequimur.

Ad secundum dico, eundem omnino sensum illam textum habere, siue legamus [suscepit,] siue vt habet contextus ille, [suscepit,] cum Gregor. illud tantum mutuum prohibere intendat, cui miscetur assicuratio cum eodem qui mutuatur ex pacto, & conuentione, sine qua non mutuatur.

Tertium nullam habet vim, Quia verbo illo [suscepit] non vtitur ibi Gregor. quia præcedat assicuratio, & sequatur mutuum, sed vt damnaret mutuum aliter non præstandum, quam coniuncta illi ex pacto assicuratio, & tanquam conditione sine qua non.

Ad vltimum respondeo, definire etiam quandoq; Pontifices multa, quæ licet periculis & bene sententibus sint certa, & perspicua, alijs tamen sunt incerta, & dubia, cum pro ratione sui muneris omnibus [debitores,] vt dicebat B. Paul. [existant, & sapientibus, & insipientibus,] Cum ergo multi dubitent, sicut & nunc non desunt, qui dubitent. An idem qui mutuatur, possit rem quam mutuauit, alio cum periculo transferendam assurectur, docet & rectè, ac sapienter Gregor. 9. non licere, ita vt mutans ducat in pactum, se & non alium futurum illius pecuniarum vel rei alio transferendæ assurectorem, explicans mutuum cum tali pacto & obligatione esse veram vsuram, & sic mutuantem esse verè vsurarium, Non enim significat illa voce [censendum esse vsurarium,] non esse vsurarium, sed suspitionem habere vsurarij, quin potius esse verè & realiter vsurarium, nam iuxta proprietatem Latini sermonis, idem omnino sunt, hunc vel illum esse censendum, iudicandum, aut habendum vsurarium, aut excommunicatum, quod esse re ipsa ac verè vsurarium, vel excommunicatum: Quemadmodum in sacris litteris idè omnino sunt, [Vocari filium Dei, vel dici Christum,] quod esse reuera filium Dei, vel esse Christum,

Et hæc de hoc contractu assicurationis Theologo sufficiunt,

DISPUTATIO

DE CONTRACTU

FIDEISSIONIS, ET PIGNORIS.

VM contractus Assurance maximam habent affinitatem alij duo, nimirum Fideiussionis, & impignorationis, cum hi ad aliorum securitatem excogitari sint, & introducti, & alijs vt securius fiant passim misceantur. Quæ de causa quæ ad illos pertinent, sunt etiam hoc loco a nobis explicanda. Afferunt quidem nonnulli recentiores multa circa illos, quæ Iuristarum propria sunt, quibus tanquam verè alienis omissis, nos ea tantum hic proponemus, quæ ita a Iurisperitis traduntur, vt ad Theologum quoque spectet illa non ignorare: Ac vt a Fideiussione exordiamur, quatuor circa illa videamus. Primo.

QVID SIT FIDEIUSSIO,
& Quoruplex?

SUMMARIUM.

- 1 Fideiussionis nomen ex duplici voce coalescit.
- 2 Fideiussio quid sit?
- 3 Fideiussio non est obligatio principalis, sed accessoria.
- 4 Fideiussori non competit exceptio doli.
- 5 Fideiussor duplex. & in iudicio tribus modis se habere potest.
- 6 Fideiussores qui nam esse possint? & qui nam repellantur?
- 7 Mulier renunciare potest privilegio Velleiano, & fideiubere.
- 8 In contractu fideiussionis tres persone concurrunt. Et fideiussio duobus modis fieri potest. & solet.
- 9 Debitor tenetur cum possit, debitum suum soluere in termino, aliter peccabit.
- 10 Fideiussor, debitore non solvente, tenetur creditore in termino, fideiussor solvere.
- 11 Pro fideiussione licet aliquod pretium accipere.
- 12 Mutuus nihil potest pro mutuo accipere.

NOMEN hoc ex duplici voce coalescit, fidei scilicet & iubeo, quasi idem sit fideiussio, quod fidem suam alicui iubere, ac dare; cæterum quamuis fidem nostram tam in rebus, & actionibus proprijs dare, ac promittere possimus, quam in alienis, in hoc tamen contractu illa tantum dicitur fideiussio, in qua fide nostra pro alijs data aliquid ab eis efficiendum, & præstandum sub ea promittimus: ita vt illo deficiente illius rei nos ipsos debitores constitutamur. Ita videmus. l. vbi autem §. qui a Titio. ff. de verb. oblig. haberi, vt fideiussio sic consuevit fieri. [Fide tua id esse iubes, ad quod Titius se mihi hic astrinxit. i. sub tua fide promittis, & me securum efficiis: Respondebatque fideiussor, Iubeo:] & Donatus. [fideiussor, inquit est, auctor credendi, alium daturum, facturumve sua fide promittens.]

2 Vnde potest definiti fideiussio: Contractus, in quo aliquis alterius obligationem in se suscipit, sub fide sua illius ad impletionem promittens, atque in illius defectum ad eam se astringens. Ex qua definitione nonnulla sequuntur: Imprimis, fideiussionem posse fieri quocumque tempore: In quo iuxta Iurisperitos distinguuntur Mandator, Constitutor, & Fideiussor seu Promissor: Nam mandator præcedit contractum

alterius, & obligationem. l. si vero. §. si post traditam. ff. mandati. Constitutor sequitur contractum & obligationem. l. i. §. i. ff. de constit. pecun. At fideiussor potest præcedere, & sequi, ac simul esse. §. fideiussor. institut. de fideiussor. l. stipulatus sum. ff. eo. tit. Potest enim fidem suam iubere in omnem obligationem quam contrahet alius, vel postquam iam illam contraxit, vel simul, & eodem tempore quo illam contrahit, quod frequentius fit.

3 Sequitur secundo, vt fideiussio non sit obligatio principalis sed accessoria, alterius obligationem vt principalem supponens, adeo vt nisi aliqua alia alterius existat actus, vel proxime futura, fideiussio nullum locum habet.

Sequitur tertio, vt cum obligatio fideiussoris supponat tanquam principalem obligationem alterius, & illi innitatur, non teneatur fideiussor ad plura, vel maiora, quam teneretur ille pro quo fidem suam iussit & astrinxit. Ideo non tenetur in alio loco, vel termino, alijsve circumstantijs plus grauari quam debitor, cum eius personam referat. §. Fideiussores. instit. de fideiussoribus. l. Græcè. §. illud. eo. tit. vbi dicitur de fideiussoribus. [Si fuerint in duriorè causam obligati, placuit omnino eos non obligari.] Potest nihilominus aliquando maiori vinculo fideiussor teneri, quam debitor, veluti si aliquo se astringat iuramento, quod debitor non præstiterit.

4 Sequitur quarto, Vt quamuis fideiussori, quatenus fidem suam iussit, non competat exceptio doli, quia vt seipsum pro principali debitore obligaret, nulla causa exigitur præter meram & liberam voluntatem ipsius, qui beneficium illud ita voluit debitori præstare, vt pro illo fidem suam iuberet. Potest tamen si quidem principalis debitor sine causa, aut deceptus, vel inique obligationem illam principalem suscepisset, eandem exceptionem doli fideiussor dolo suo, & iniquo creditore opponere, quam, posset debitor ipse, cuius persona fideiussor quando contra ipsum agitur, vere gerit. Vt habetur l. si stipulatus esses. in princ. ff. de fideiuss.

Est aut fideiussor duplex alius in iudicio, alius vero (de quo potissime hic agimus) extra iudicium.

Qui in iudicio fidem pro alio iubet, varijs modis potest se habere, sed potissime his tribus. Primo, ita vt se ipsum astringat ad restituendum reum carceri, vel iudici quando opus fuerit, vel fuerit requisitus: quo tunc ita restituto, ad amplius non tenetur, eo vero aufugiente tenebitur ad eam pecuniam persolendam, sub qua fidem suam astrinxit, etiam si reus esset capite plectendus. Quia ut optime docent Iurisperiti, in l. liber homo. ff. ad legem Aquilianam. & 23. quest. 5. cano. Si non licet ad pœnam corpoream

potestatem vel personalem nunquam sit, neque potest a iure fieri fideiussio, sed ad pecuniariam tantum. Secundo potest fideiussor se ipsum astringere non solum ad restituendum reum iudici, verum etiam ad persolvendam iudicata. i. debitum vel penam pecuniariam, ad quam reus adiudicabitur: Quo casu, si reus fuerit tempore restitutus, cessat iam omnis obligatio fideiussoris, illo vero non comparente, tenetur fideiussor soluere iudicatum. Tertio: Cum timetur, ne ahi quis alteri noceat, vel cum eo rixetur, solent etiam, ne ob huiusmodi timorem, vel periculum alter eorum vel uterque a iudice in carcere, vel domi suae recludatur, dari fideiussores de damno illo non inferendo, vel rixa non futura.

Multa alia quae de his, vel alijs fideiussoribus, qui iudiciis exhiberi solent, afferunt Iurisperiti in l. Graece. §. Et post litem. ff. de fideiussoribus. Quae ad illos proprie spectant, nec muneris Theologici est illa, sicut nonnulli recentiores faciunt, ad vnguem explicare.

Extra iudicium vero confertur fideiussor ad maiorem firmitatem principalis obligationis, & securitatem creditoris in contractibus, ex quibus nascitur alicui vel alteri eorum aliquod debitum, vel obligatio; siue naturalis illa sit, siue naturalis simul & legalis seu civilis. Obligatio naturalis dicitur, quae nascitur ex natura rei, etiam si nulla lege humana illud praecipitur, ut obligatio restituendi excessum iusti pretij, etiam si non excedat illud ultra dimidium: Naturalis vero simul & civilis, quando praecipitur iure ac lege, quod ex natura quoque rei debetur: ut obligatio restituendi excessum pretij tritici lege Principis, aut Reipublicae. In quocumque igitur contractu ex quo obligatio aliqua & debitum nascatur, habet locum fideiussor extra iudicium.

Consequenter videndum est.

QUI POSSINT ESSE IDONEI FIDEIUSSORES?

Siluest. verbo. Fideiussor. quaest. 1. Angeli. & Tabien. eod. verb. nume. 2. quos caeteri omnes sequuntur, constituunt hanc regulam: Ut quicumque habet bona debitis pro quibus se obligant soluendis sufficientia, & liberam eorum administrationem, possint esse fideiussores: Addunt recentiores, ut possint facile coram iudice conveniri: Vnde tria desiderantur in idoneo fideiussore: Primo, ut habeat in bonis, unde soluat debitum cui suam astringit fidem. Secundo, ut sit liber illorum administrator. Tertio, ut praecipuo debitore non solvente possit ille facile coram iudice conveniri. Et in his omnes conveniunt.

Iuxta quam doctrinam repelluntur imprimis ne fideiussores idonei sint, qui non habent in bonis unde aliorum debita & obligationes persolvant; praeterquam ubi creditor illud quidem novit, admittit nihilominus sciens & prudens illum sic egentem in fideiussorem.

Repellitur secundo pupillus, & quicumque sub alterius cura constitutus, quia huiusmodi non habent suorum bonorum administrationem, nec contractus eorum censentur validi, Text. est in l. Ait Praetor. §. non solum. ff. de minori. & ibi Glossa & communis DD. consensus.

Repellitur tertio. Ecclesia, ut docent Bald. in lib. feudi. cap. 1. & Accursius. l. 1. ff. Si quis in ius. vocat. non ierit.

Quarto Clerici ne sint fideiussores, maxime pro laicis. 11. q. 1. cano. Te quidem, & cap. 1. De Fideiussor. adeo ut contra agens sit abijciendus a Clero. Hanc penam eos tantum Clericos incurtere vult Glossa in dic. cap. 1. qui frequenter fideiussoribus pro

Tomus Secundus.

laycis, quia non habet textus ut Clericus fideiussor abijciatur, sed fideiussionibus inferuiens. 1. affiduz illas praestans. Silvester tamen verb. Fideiussor. quaest. 3. sequutus Glossam in illo cano. Te quidem Angel. numero 5. volunt nullo modo posse Clericum fideiussoribus pro laico: praeterquam in casu necessitatis, in quo sicut debet subvenire indigenti 12. q. 1. cano. videntes, ita quoque potest in eo casu fidem suam pro illo iubere, exerceretque tunc opus pium. Tum etiam si Ecclesia vel alius Clericus illius fideiussione indigeat. Quidquid autem sit de illa prohibitione, si Clericus pro alio fideiussor, siue laicus ille sit siue Clericus, factum tenet debetque debitore praecipuo non solvente pro illo soluere ex suo patrimonio, vel fructibus quos percipit ex suo beneficio. Multa enim sunt, quae licet prohibeantur fieri, facta tamen tenent, ut dicitur cap. Quemadmodum. de Iureiurando. In carcerem tamen Clericus pro fideiussione tradi non potest, licet ex suis redditibus soluere debeat, ut habetur. cap. 2. De fideiussor. & cap. Odoardus. De solutione. & ibi Glossa.

Quinto repelluntur Religiosi, & iure, cum nihil habeant suum, neque superior ipse cap. penult. de fideiussor. poterit autem religiosus fidem iubere de licentia sui superioris, & consensu maioris partis capituli, vel in his quae cedunt utilitati sui monasterij.

Sexto repelluntur milites, qui actubello inferuiunt, ne huiusmodi obligationes impedimentum praestent militiae. l. Milites. C. De locat. & conduct.

Septimo & ultimo repelluntur, Mulieres ne possint esse fideiussores propter sexus fragilitatem, ita ut neque pro viro suo illud mulier possit l. 2. ff. ad Senatus consult. Velleianum: neque pro aliquo alio. l. Quamuis. ff. ad Velleianum. Vbi excipiuntur sex casus pro quibus potest mulier fidem suam iubere. Primo, Quando fideiuber pro pretio exhibendo, ut quis manumittat seruum. 2. Quando pro dote alterius mulieris. 3. Quando accepit pretium, vel aliquid loco pretij, ut fideiuberet. 4. Quando fideiussor sit in fraudem, ac ut deciperet. 5. Quando pignus, vel fideiussorem pro alio dedit, & potest elapsum biennium a dicta cautione enumerandum iterum ad id se obligavit. 6. Si debitor ipsa alicui erat, & in quantitate illius debiti pro suo creditore ipsa se obligaverit, fidemque suam iusserit. Exceptis his casibus, si quae mulier fidem suam astringerit, non tenetur ex illa fideiussione tam in foro interiori quam in exteriori ad aliquid persolvendum: quia cum contractus ille ita iure prohibetur, ut efficiatur omnino nullus, & inualidus, ex contractu autem omnino nullo nulla nascitur obligatio tam in foro fori, quam in foro poli. Vnde qui aliquid a muliere tanquam fideiussore reciperet, teneretur illud ei restituere, tanquam acceptum a non debitore: Ita docent Abbas in cap. Plerique. De immunit. Ecclesiar. & communiter DD.

Quaeres tamen hic, Possit ne mulier huic privilegio Velleian. renuntiare, ita ut tali renuntiatione interueniente, si fidem pro alio iusserit, firma & valida illa maneat, & in utroque foro obligata ad illam adimplendam: In hac parte non conveniunt omnes, dimissis tamen Iurisperitorum opinionibus, Communis DD. sententia habet, non solum quando proposito mulieri favore & privilegio Velleiano quo gaudet, & de eo aperte admonita, illi libere, & propria sponte, ac sine vlla vi & dolo renuntiat interposito iuramento, (quod nulli est dubium, cum talis contractus fideiussionis non sit contra bonos mores. cap. Debitores de Iureiurando.) manere obligatam, & teneri: verum etiam quando sic admonita libere sine vlllo iuramento spontaneae renuntiat. Quia liberum est unicuique, renuntiare his quae in ipsius favorem confessa sunt, vel introducta. l. Quod favore. C. de legib. l. si quis in describendo. C. de pactis: Vbi dicitur:

M m m ; dicitur:

dicitur: [Cum sit regula iuris antiqui, omnes licentiam habere, his, quæ pro se introducta sunt, renuntiare.

Dubitant vero DD. An mulier quæ prius iuravit se non esse fidem suam iussuram, nec renunciaturam privilegio illi Velleiani, deinde vero illi privilegio renuntians fideiubeat, & cum iuramento, maneat obligata. Communior sententia habet, teneri ad illam fideiussionem, adimplendam. Quia obiectum secundi iuramenti non est fideiubere, cui repugnat primum, sed adimplere fideiussionem, quod non est malum, & ideo præstandum cum fuerit sub iuramento promissum.

Hæc de omni muliere dicta sunt: Quod si de coniugata priuatim loquamur, In quocunque regno, ad fideiussiones factas a solo viro sine assensu mulieris illa non tenetur, sicut neque ad debita viri. Ad alia autem debita, si ipsa fuerit fideiussor, sine consensu viri, non tenet obligatio in regno Castellæ. libro 5. Ordinat. regal. tit. 10. l. 1. quin neque pro viro suo se ipsam obligare, aut fideiubere potest. lib. 5. recopilatio. tit. 3. l. 9. præterquam ob pecuniam censibus regijs debitam. Neque tenet obligatio mulieris, quando uterque simul vir & vxor communi consensu se obligant, aut fideiubent, præterquam vbi constiterit obligationem illam cedere in vtilitatem mulieris, ad quam vir alias non tenebatur: Quia si obligatio sit in rebus, ad quas vir alias tenetur, veluti in his quæ spectant ad victum, & vestitum mulieris, obligatio mulieris non tenet. Quotiescunque autem mulier iuxta leges Castellæ fideiubere potest, explicandum est illi aperte privilegium Velleiani, & admonita de illo, liberè, & spontaneè illi renuntiet, ac coram tribus testibus fidem suam iubeat, & horum omnium in sua scriptura Tabellio fidem faciat. In nostro autem Regno Valentiz, iuxta priuatas huius Regni leges, & vsum, mulier non coniugata bona habens potest pro quocunque fideiubere, admonita prius a Tabellione de privilegio Velleiani, vt si liberè, ac spontaneè illi renuntiauerit, possit fideiubere, si minus nequaquam: Quod si illi liberè renuntians fideiubeat, tenebitur ad debitum, pro quo fideiussit, non minus, quam si vir aliquis fidem illam iussisset. Idem dicendum est de coniugata, solum enim differt a soluta, quod viuentem viro nisi habeat priuatim bona parafernalia, ex quibus statim soluat, ex bonis dotalibus cum non sit eorum administratrix, sed solus vir, non tenebitur soluere, donec soluto matrimonio illorum vsum & administrationem recipiat, debita pro quibus fideiussit.

Nunc explicemus.

QUÆ PRÆSTARE DEBEANT contrahentes fideiussionem?

8 **C**oncurrunt in hoc contractu tres personæ, nempe creditor, debitor, & fideiussor.

Creditor igitur, cum duobus modis soleat fieri fideiussio, vel fideiussore se ipsum præcisè & solum obligante, ad soluendum sub nomine fideiussoris, vel constituyente se ipsum debitorem, & ad debita illa simul & in solidum se obligante: Si quidem priori modo fiat fideiussio, non potest creditor ab illo exigere, nisi præcipuo debitore, cum possit, non soluente, & facta prius discussione, in bonis illius. Antiquitus poterat creditor omisso præcipuo debitore in fideiussorem agere. l. 3. §. vlt. ff. de duobus reis. l. non rectè. Et iure nostro C. eod. tit. Sed cum illud iniquum videretur, & merito, correctæ sunt leges illæ in Authent. Præsent. C. de fideiussor. & in authentica eod. tit. & sancitum, vt debita prius exigantur a debitore: Vbi vero facta discussione, ille non

De Contractu Fideiussionis.

fuerit soluendo, tunc exigantur a fideiussore. Quod si fideiussor debitorem quoque simul & in solidum se ipsum exhibuit, integrum est creditori tam in foro exteriori, quam in interiori ab illo fideiussore statim, & primo exigere: sic enim ille seipsum obligauit, neque illi creditor vllam facit iniuriã, cum vtatur iure suo, Quando vero plures se obligant fideiussores: si quidem obligent se quasi singuli in singulas partes, & diuisim, tenebitur tantum vnusquisque ad partem debiti, quod si omnes, vt solet, ad totum debitum simul & in solidum, potest creditor a quocunque eorum totum debitum exigere: & vno soluente, poterit ille suas partes ab alijs repetere, creditore ipso suum ius, & actionem, sicut debet, in illum transferente, Hæc de creditore.

9 **D**ebitor tenetur debitum suum, cum possit fideliter, ac in termino persolvere, nec pati, vt culpa eius aliqua molestia fideiussori ipsius afficiatur: Aliter peccabit, & contra iustitiam, non soluens quod debet, cum possit, & contra gratitudinem, cum sua culpa in causa sit, vt fideiussor pro beneficio ipsi collato molestias, vel damna aliqua patiatur: Tenebiturque ad illa omnia suo fideiussori in integrum rescindenda, tam debitum quod pro eo soluit, quam expensas & omnia damna quæ recipit: Dixi quando culpa sua non soluit, quia tunc cui iniuria illi nocuit: Quod si non interuenit culpa debitoris, vt quando non soluit, quia nulla ratione potuit, tunc in foro animæ solum tenebitur ad debitum quod pro ipso fideiussor soluit, minime vero ad alia damna, cum non acciderint vitio, aut culpa ipsius.

10 **F**ideiussor demum tenetur debitore non soluente debitum illius quod iustum, validumque sit, & constans, & ad quod se ipsum obligauit, creditori fideliter in termino persolvere: hoc enim vinculo in utroque foro, eo ipso quo fidem pro alio iussit, tenetur: quod nisi præstet, cum possit, & ex mora, aut culpa ipsius creditor aliqua damna patiatur, tenetur ad illa omnia compensanda. Dixi debitum iustum, quia si debitum iniustum sit, non tenetur sicut nec debitor ipse, vt cum vltimario fidem suam quis iuberet: Validum etiam & constans, quia si contractus, non sit validus, vt quando filius familias, vel pupillus sine consensu tutoris contractum celebrat onerosum, sicut contractus ille, & obligatio pupilli non tenet, ita neque fideiussio illi accedens, nisi iuramento firmaretur, tunc enim fideiussor tenebitur ad soluendum debitum pupilli, vi illius iuramenti, non tamen vi illius contractus cum pupillo, qui fuit nullus. Dixi etiam in termino, quia si fidem suam quis iubeat vsque ad certum tempus solutionis, eoque accedente creditor non agat in debitorem, a quo potest tunc debitum suum recipere, sed aliud tempus, longiorè què terminum illi concedat, sine consensu nouaque obligatione fideiussoris, & eo tempore debitor, vel recedat, vel efficiatur non soluendo, non tenebitur tunc fideiussor, cum culpa creditoris longiorem terminum debitori concedentis, ille effectus sit non soluendo.

Vltimo explicandam hic est.

LICEAT NE PRETIUM ALIQUOD recipere pro fideiussione.

DIDACVS Couarr. lib. 3. variat. resolut. cap. 2. num. 6. sequutus Carol. Molin. de vlturis. q. 31. & 34. sentit ita distinguendum esse, vt si fideiussori aliquod imminet periculum soluendi pro debitore, possit pretium aliquod ab eo recipere, ratione illius periculi cui pro alio se offert, cum illud pretium æstimabile sit. Quod si nullum ex illa fideiussione periculum ipsi imminet, iniquum esse pretium aliquod pro illa recipere.

Proba-

Probant illud, Quia ubi nullum existit periculum inspecta qualitate, & conditione debitoris, maius beneficium præstat mutuans, qui pecuniam suam alteri illa indigenti confert, quam fideiussor, qui solo verbo pro illo spondet: at pro mutuo non licet aliquid accipere absque usura, ergo neque pro fideiussione.

Secundo, Si ubi nullum existit periculum illud liceret, cederet profecto in fraudem usurarum: quia mutuans, aut vendens ad creditum affirmaret se nolle mutuare, vel ita vendere, nisi Petrus se offerat in fideiussorem, conueniretque secreto cum Petro, ne fidem suam pro illo venditore iuberet, nisi accepto aliquo pretio inter eos diuidendo, qua ratione mutuans, aut vendens in diem per interpositam personam Petri acciperet aliquid ultra sortem cum usura.

Tertio: Si fideiussor iam obligatus postulet a creditore, ut remittat illi, liberetque eum ab illa fideiussione, si quidem immineat illi aliquod periculum ex ea, potest creditor pretium aliquod pro illo beneficio recipere, quia suscipit in se periculum pretio æstimabile, quod illi fideiussori imminerebat: ubi vero nullum est periculum, non potest: Ergo pari ratione, illius exigere, ubi vero nullum occurrit, non poterit.

11 Communis tamen opinio habet; absolutè.] & in vniuersum licere pro fideiussione pretium aliquod accipere, modo nulla interueniat fictio, vel dolus in fraudem usurarum, aut collusio inter creditorem & fideiussorem. Ita Angel. fideiussor. in fine. Siluest. & Tabien. eod. verb. nu. 17. Caieta. hic q. 78. art. 2. ad 4. Ioan. Medina. de rebus per usuram acquisitis. q. 4. ad primum. Conrad. de contract. q. 40. D. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 45. Soro. lib. 6. de iust. q. 1. art. 2. ante responsionem ad 6. Nauarr. in Manua. cap. 17. nu. 285. & in commento de Cambijs in prin. Quorum potissima ratio duplex est.

Prior; Quod in fideiussione semper existat aliquod periculum, vel damnum pretio æstimabile. Nam vel periclitatur fideiussor soluere pro debitore, cum rerum temporalium euentus, & intra breue tempus, adeo varij sint, & periculosi: Vel recipit saltem hoc damnum, etiam si nullum imminere ei periculum, ut fides ipsius, & bona eius ad alios contractus, ut de exercendis non tanti habeantur, propter obligationes anteriores ex illa fideiussione contractus.

Posterior ratio est, Quia fideiussio, etiam si nullum periculum in ea occurreret, est obligatio quedam civilis, quemadmodum obligatio laborandi in fundo alicuius, etiam si fiat sub eodem pretio & sti-

pendio, quod a quocunque alio reciperetur, est civilis, Vel obligatio deferendi triticum ad molas alicuius, etiam si molæ illæ non magis distent quam cætere omnes, nec maius pretium in eis recipiatur, quam in alijs, est obligatio civilis, Quemadmodum igitur huiusmodi obligationes, eo ipso quo civiles sunt, etiam si in eis nullum occurrat periculum, vel damnum, sunt pretio æstimabiles, ut vidimus agentes de usura. q. 78. art. 2. contr. §. ita fideiussio, etiam si ex ea nullum immineat periculum, vel damnum, eo ipso quo est obligatio civilis, sicut reuera est, est pretio æstimabilis, & pro qua potest fideiussor tuta conscientia pretium aliquod exigere, aut recipere nulla interueniente fraude, vel collusione cum creditore ipso.

Huic sententiæ fauent Sacra littera. Prouerb. 17. [Stultus homo plaudit manibus suis, cum sponderit pro amico suo.] & cap. 22. Noli esse cum his, qui defigunt manus suas, & qui vades se offerunt pro debitis: Quod admonet Spiritus sanctus ratione obligationis, cui se fideiussor subiicit: Idem expresse. l. Hoc iure. §. labeo. ff. de donat. Et ibi Barto. Paulus de Castro. & alij. & l. Si remunerandi. §. Maurus. ff. mandati. Et in specie. Laurent. de Rodulf. in cap. Consultuit. part. 3. q. 3. Anani. in dic. cap. num. 42. Decius consil. 7. num. 1. & Ioan. Lupi. in cap. per vestras. notab. 9. §. 9. nu. 10.

Quæ autem a Couarru. & Molina afferuntur, soluta manent ex dictis.

12 Ad primum enim respondeo, mutuans nihil posse accipere pro mutuo; quia mutuum est actio quæ ex natura rei non habet pretium, sed debet gratis fieri: fideiussio vero, cum contineat periculum aliquod, vel saltem obligationem pretio æstimabilem, potest illud pro ea exigere.

Ad secundum constat iam, nos agere de ea fideiussione, in qua nulla interuenit fictio, collusio, vel dolus inter creditorem & fideiussorem in fraudem usurarum.

Ad tertium dico, posse creditorem recipere aliquid a fideiussore, ut remittat ei illam fideiussionem, non solum quando interuenit periculum, verum etiam ubi nullum interuenit, vel eo nomine solo quod liberet eum ab obligatione illa civili, qua tenebatur.

Ex his sequitur posse fideiussorem postulare a creditore vel pignora, vel eam securitatem, quam indemnitatem vocant, qua existat securus a damnis, quæ ratione illius fideiussionis possent illi accidere. Et de huiusmodi contractu, hæc nobis sufficiant: Nunc de pignoribus, quæ in securitatem conferuntur, aliquid dicamus.

DE CONTRACTV PIGNORVM.

QV ID SIT PIGNVS:

S Y M M A R I V M.

- 1 *Pignus & Hypotheca pro eodem sumuntur.*
- 2 *Pignus est res mobilis qua in creditorem transit.*
- 3 *Impignoratio, est contractus in quo res aliqua mobilis creditori obligatur, & traditur in securitatem debiti.*
- 4 *Pignus diuiditur in expressum, & tacitum.*
- 5 *Pignus expressum triplex.*
- 6 *Pignoris materia sunt omnia illa quae vendi possunt, siue futura sint, siue praesentia.*
- 7 *In pignus quae dari non possunt.*
- 8 *Pignora conferentibus, haec tria obseruanda sunt.*
- 9 *Fructus pignoris quando res non erat ex se sterilis, sed negligentia domini, erit debitoris, & computandus in sortem.*
- 10 *Pactum legis commissoriae quod nam sit?*

DE hoc contractu nihil fere Theologi proponunt. Summistae vero de eo differunt in verb. Pignus, vel Hypotheca. Iuris ciuilib, & Pontificij interpretes C. & ff. de pignorib. Et Pignorati actio, & in Decretalib. tit. de pignorib. a quibus recentiores varia, & innu-

mera mutuari sunt, a disputatione Theologica factis aliena, quamuis nonnulla eorum nos quoque afferemus huic instituto accommodata.

- 1 Pignus igitur & hypotheca voces sunt, quae a Budeo, & alijs quandoque pro eodem sumuntur, iuxta illud in l. res. §. vl. ff. de pignorib. [Inter pignus & hypothecam tantum nominis sonus differt.] Qui consonat instit. de actio. §. Item seruiana. Ex Vlpiano tamen & alijs ita differunt, vt pignus proprie sit res mobilis, quae in creditorem transit, eique traditur in ipsius securitatem, Hypotheca vero res immobilis, & fixa, manens quidem apud debitorem, sed debito alterius subiecta, & supposita, est enim Graecis hypothecis idem quod Latinis suppositio: Assignatur haec differentia. I. si rem alienam. §. proprie. ff. de pignorati. actio. vbi dicitur: [Pignoris appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quae simul etiam traditur creditori, at eam, quae sine traditione nuda conuentione continetur, proprie hypothecae appellatione contineri dicimus.]

- 2 Vnde potest Impignoratio definiri, Contractus, in quo res aliqua mobilis creditori obligatur, & traditur in securitatem debiti, vt inde illi satisfiat, nisi aliter fuerit ei satisfactum. Celebratur autem & perficitur hic contractus, sicut & contractus emptionis, & venditionis, solo consensu exterius expresso, siue in praesentia contrahentium, siue per epistolam, aut internuntium, siue res quae designantur in pignus praesentes sint, siue absentes. Vt habetur l. creditor. l. contrahitur. ff. de pignorib. Vbi multa Iurisperiti. In sacris litteris appellatur Arrhabo, Gen. 38. [Quid tibi pro Arrhabone?] Promisserat Iudas Thamar adum, donec promissum impleret contulit ei in arrhabonem. i. pignus annullu, armillam, & baculum. Ex his patet vt recte docet Panormit. capit. Nulli,

num. 12. de rebus Ecclesiae non alienan. pignus & hypothecam esse velut quosdam fideiussores rerum debitarum, & multo securiores, vt dicitur instit. de obligat. quae ex delicto nascuntur. §. furti. [Tutius est pignori incumbere, quam agere in personam.] Quamuis enim differant pignus & hypotheca quia pignus est res mobilis transiens in creditorem, hypotheca vero immobilis, & manens apud debitorem, quo ad actionem vero, & securitatem creditoris idem officium praestant.

Quotuplex sit pignus?

Diuiditur autem pignus pro instituti nostri ratione, prima sui diuisione, in expressum, quod expresse obligatur, & tacitum, quod virtute alterius contractus implicite in eo obligatum manet, etiam si non exprimat. Cuiusmodi assignat DD. sequenti Siluestr. in verb. pignus. q. 1. varia genera: Imprimis Bona praelati & ministrorum Ecclesiae pro mala illius administratione manent obligata tanquam pignora 2. Bona viri pro dote uxoris. 3. Bona eius qui dotem promissit donec illam actu tradat. 4. Bona contrahentis cum fisco ipsi fisco. 5. Bona tutoris & curatoris administrationis hereditatis pupillaribus. 6. omnia bona conductoris fundi alicuius, seu praedij domino illius pro fructibus conductis. 7. Bona patris administrantis bona filiorum, siue castrensia, siue quouis alio titulo ad filios spectantia: Et similiter bona filij administrantis bona paterna. 8. Bona matris conuolantis ad secundas nuptias filijs prioris matrimonij, pro restitutione eorum quae a primo viro lucrata sunt. 6. Bona defuncti pro legatis, & fideicommissis. 10. Bona conductoris Vectigalium fisco. Haec bona, & his similia etsi nullo contractu expresso offerantur creditoribus in pignus, implicite tamen, & tacite manet eis oblata, & obligata dispositione iuris, quam videre est apud eundem Siluestrum loc. citat. vbi affert varia iura, in quibus haec & his similia definita sunt.

Expressum vero pignus triplex constituitur a Siluestr. ibidem, & alijs DD. Quoddam conuentionale, quod ab alijs dicitur voluntarium: Illud autem est, quod priuatim, & libere mutua contrahentium conuentione ab vno traditur, & ab alio recipitur, de quo ff. de pignor. actio. l. 1. Aliud praetorium, quod Praetore iubente traditur in cautionem alicuius legati, aut damni quod timeatur, vel operis efficiendi: Traditur autem quando Praetoris mandato alter contententium mittitur in possessionem, aut detentionem illius rei. Tertium est iudiciale, quando praetore iudicis in executionem suae sententiae, vel obligationis iuridice constantis, & quae paratam secum affert executionem, vnus contententium mittitur in possessionem, seu detentionem rei alterius, vt inde illi satisfiat. In quo genere pignoris, vt inquit Siluestr. primo capiuntur bona mobilia debitoris, deinde immobilia, & tandem nomina debitorum.

De huiusmodi pignoribus multa Iurisperiti in l. Non mirum. §. vl. ff. de pignor. actio. l. si & iure. ff. qui potior in pignoribus. & l. 2. C. eo. tit. a quibus petenda sunt, quae ad Praetorium, & Iudiciale expectant, & quae circa illa obseruanda sint, vt rite ac iuridice tradantur, recipiantur, & in satisfactionem creditorum conuertantur: In his enim quod rite ac recte fit iuxta, Iurisperitorum sententiam, & Concilium,

Jium illud æquum & iustum censendum est. Nos de primo illo, quod conuentionale seu voluntarium dicitur, hic tantum agere instituimus. Circa quod duo oportet expendamus. Prius est.

QUÆ RES SINT MATERIA IDONEA PIGNORIS, & QUÆ SECUS?

SILVEST. verb. pignus q. 2. docet iuxta Hostiensem, & communem pignori obligari posse, imprimis non solum res præsentis, & quæ actu existunt, & tempore contractus transeunt in manum creditoris, verum etiam & futuras, quæ nondum actu sunt, sed in potentia tantum. Ut fructus pendentes, partus ancillarum, fœtus pecorum, & similia. Sic enim habetur expressè. l. Et quæ nondum. ff. de pignor. Quia in huiusmodi res accipit creditor actu ius, quamuis ipsas nondum actu recipiat. Secundo posse tradi in pignus res corporales, & incorporeales, vt iura, iurisdictiones, cautiones, & nomina debitorum. l. cum conuenit. eod. tit. Tertio, seruitutes personales, & prædiales ac rusticas, vsusfructus, & similia: Ita vt creditor, quamdiu ei solum non fuerit, illis vtatur. l. si is. eod. tit. seruitutes vero vrbanas, vt vias, plateas, & similia non posse tradi in pignus, propter varia incommoda quæ inde ciuibus sequerentur.

Demum vt omnia facilius complectatur constituit hanc regulam, quam a Siluestr. cæteri omnes acceptam probant: Vt quæcunque vendi possunt ab aliquo, ab eodem qui illa vendere potest, possint etiam obligari, & tradi in pignus. Quæ vero absolute & omnino vendi non possunt, neque in pignus possint obligari. Quæ regula desumpta est ex l. 1. §. eam rem. ff. quæ res pignori dari possunt. & l. sed & quo. §. Quod emptionem, eod. tit. habetque locum, & vim in vtroque foro.

Ex hac regula facile est colligere, quæ res non possint constitui, & tradi in pignus.

7 Primum igitur tradi non possunt res sacræ in communem fidelium vsum deputatæ, vt Ecclesiæ. In Authetico de alienatio. & emphiteo. §. Et quoniam. Nec sepultura, & monumenta: l. 3. C. Quæ res pignori obligari possunt. Nec sacra vasa, vestimenta, libri, vel alia ornamenta Ecclesiastica. l. 1. ff. eo. tit. l. Sancimus. C. de Sacrosanct. Eccles. Quod intelligitur, nisi Ecclesia ipsa habeat talia vasa, & ornamenta superflua, vrgeatque necessitas & debitum, quod aliunde ex rebus mobilibus solui non possit. 10. q. 2. cano. Hoc ius. Vel tradatur in opus pium, ratione cuius res Ecclesiæ alienari possunt, vt in redẽptionem captiuorum vel sustentationem pauperum. 12. q. 2. cano. Aurum. Nec ecclesiastici redditus possunt speciali conuentione obligari, nisi interueniente sententia iudicis, & ex causa, vt notat Panormitan. in c. Nullus præbiter, de pignorib.

Secundo, neque potest tradi in pignus res aliena, nisi vero illius domino consentiente, ac sine præiudicio & damno tertij, vt rectè docent Iurisperi. in l. Potior. §. 1. ff. Qui potior in pignor. Sufficiet vero consensus domini illius rei vel ipso tempore contractus, vel deinde adueniens per ratihabitionem: Ita fit, Nec filium posse rem patris, & è conuerso nec patrem rem filij sine illius consensu offerre in pignus, quia offerret alienum. Potest autem tunc quis rem alienam offerre, quando in proximo ipsius certo futura est. In quo sensu dicitur in l. si fundus. §. aliena. ff. de pignor. [Aliena res vtiliter potest obligari sub conditione, si debitoris facta fuerit.] Quando extra hunc casum, vel consensum domini res aliena obligatur, & traditur in pignus, duplex consergit contra illum debitorem actio, altera domini rei

illius, qua potest rem illam repetere, ac sibi vindicare, altera creditoris, qua potest a fraudulento illo debitore exigere, vt rem aliam verè suam, & æque bonam loco illius prioris pignoris, vel hypothecæ exhibeat. Vt habetur. l. quæ prædiũ. & l. rem alienã. ff. de pignora. actio. Quando autem possint curator bona pupilli, vel procurator, aut administrator bona sui principalis in eorum vtilitatẽ obligare, quando secus, consulendi sunt de his Iurisperiti. Quod enim in foro exteriori huiusmodi obseruare iuxta leges debent, idem in foro interiori tanquã iustum, & æquum habendum est.

Tertio non potest tradi in pignus homo liber, etiam pro delicto, sicut nec vendi potest, vt habetur c. Lator. de pignoribus. Et C. Quæ res possint obligari. l. qui filios. Quamuis possit homo liber dari in obsidem: tunc enim non datur in pignus, neque amittit suam libertatem, sed solum traditur in securitatem alicuius promissionis factæ, vt rectè notarunt Bartho. & alij in l. Obsides. ff. de testamen. & in c. ex rescripto. de iureiurand. Qua ratione Gen. 42. Simeon mansit Aegypti, non in pignus, sed in obsidem promissionis, quam fecerant Iosepho fratres eius deferendi ad illum minimum fratrem Benjamin. Similique ratione in cap. illo Ex rescripto. fuerunt traditi quidam monachi a suo Abbate, non in pignus, quod nefas fuisset, sed in obsides in fauorem sui monasterij. Quod si quando homo liber in pignus alicui traderetur, traditus manet nihilominus liber, & creditor qui tale pignus recepit, cadit a suo iure & debito, & relegatur, si recepit filium familias. l. vlt. ff. Quæ res pignor. Debitor quoque qui illum contulit, venit puniendus, vt docent DD. in Auth. vt nulli iudicum. §. Quia vero.

Deniq; in multis Prouincijs, vt in Regno Castellæ non possunt tradi in pignus, neque fieri executio in mancipijs, animalibus, aratro, & cæteris ad culturam agrorum spectantibus: Quæ leges iustissimæ sunt, cum hæc ad coniunctum humanum adeo necessaria sint, sicut neque in armis militum, quia adeo necessaria ad propugnandos hostes. In nostro autem regno illud non est prohibitum circa animalia, & instrumenta agriculturæ, quia ita forsan expedit, ad vitandas multas fraudes, quas ea ratione nonnulli agricolæ committerent in damnum suorum creditorum.

Circa nonnullas alias res quæ iure prohibentur dari in pignus, consulantur Iurisperiti.

Posterius explicandum est.

QUÆ SINT OBSERVANDA TAM A CONFERENTE PIGNUS, QUAM A RECIPIENTE ILLUD?

8 IN hoc contractu pignorum duz communiter personæ existunt, nempe qui illud confert, & qui recipit.

Conferenti hæc tria obseruanda sunt. Primum, Ne res quæ vni confertur in pignus, alteri quoque creditori in pignus similiter offeratur, quia esset in fraudem, & damnum posterioris creditoris, cum in illo pignore anterior esset præferendus. Ita Doctor. l. 1. C. de crimin. stellionatus. Quod intelligendum est, quando pignus illud vni tantum debito sufficeret, quia si eius valoris esset, vt vterque creditor posset ex illo vendito solutionem suorum debitorum sufficienter recipere, potest debitor illud vtrique offerre, vt habetur. l. Si quis in pignore. §. vlt. ff. de pignor. actio. Similiter si offeratur pignus quod priori tantum creditori sufficit, posteriori creditori admonito, & eo cõsentiente: Tunc enim nulla ei fit iniuria, vel fraus, vt colligitur ex dict. l. Si quis in pignore. & l. & quæ nondum. §. vlt. ff. de pignor.

Secundo

Secundo tenetur debitor reddere omnes expensas necessarias, vel utiles quas creditor in ignore accepto conseruando fecerit: Vt si pignus fuit aliquod animal, expensas quas in eo alendo fecit, vt dicitur. l. Si seruos, l. si necessarias, ff. de pignorat. actio. Et l. In summa. C. de pignor. Et ratio est, quia pignus, quandiu pignus est, pertinet ad dominium debitoris, vnaqueque autem res expensis domini sui conseruanda est.

Tenetur tertio debita in integrum creditori soluere, vt pignus suum recuperare valeat. Quia sicut fideiussor non liberatur a fideiussione, donec debitor pro quo illam praestitit, soluerit omnia debita, ita & pignus, cum sit velut quidam fideiussor, debet manere apud creditorem, donec in integrum recipiat omnia illi debita; Vnde donec persoluat non solum praecipuum debitum, verum etiam expensas necessarias, & utiles, quae non sint excessiuae, debet pignus manere apud creditorem. Similiter si post prius debitum pro quo oblatum fuit pignus, aliud deinde contraxerit, donec vtrunq; soluat, vt docent Iurisperiti.

Creditor vero qui pignus apud se recepit, debet haec. s. obseruare. Primo, vt nulla misceat pacta iniuriam, vel iure prohibita, tam iure communi, quam iure particulari prouinciae, vt ait Nauar. Veluti, vt si debitor certo die non soluat, pignus transeat in feudum, vel dominum absolutum creditoris: est enim in fraudem. l. Calopodius, ff. de solutio. Tum vt non possit redimere pignus, nisi intra certum tempus, quod prohibetur c. Praecarium de praecar. Et similia quae cedunt in lucrum creditoris, & damnum debitoris, de quibus consulendi sunt Iurisperiti.

Secundo debet creditor pignus acceptum diligenter, ac fideliter custodire, ita vt si dolo, vel culpa ipsius lata, vel leui illud in toto, vel ex parte perierit, teneatur ad omne damnum illud rescindendum, & compensandum debitori, vt optime docent Siluester. Nauar. & omnes iuxta glossam in l. Si creditor, & l. pignus. C. de pignorat. actione. Secus res habet, si periret culpa tantum leuissima creditoris. Quia cum pignus in utilitatem vtriusque tradatur, tam debitoris, quam creditoris, non tenetur in eo creditor de culpa leuissima, & similiter nec de casu fortuito, modo non fuerit in mora in restituendo illo cum deberet. s. vlt. instit. Quibus mod. contrahend. oblig. & l. Quae fortuitis, C. de pignorat. actio. Posset autem constitui pactum mutuo vtriusque consensu, vt tenetur etiam de culpa leuissima, & casu fortuito: non tamen ne tenetur de dolo, quia illud esset contra bonos mores.

Tertio non potest creditor pignore accepto vnicuique damno aliquo debitoris, sine consensu illius tacito, vel expresso, quia vtretur re aliena cum damno Domini illius, & eo invito, quod pertinet ad quandam speciem furti, vt docent Siluester. pignus num. 7. & Nauar. in Manu. c. 17. nu. 203. iuxta l. Si pignore. ff. de furtis, & Panor. in ca. 1. Depositi. Addit Nauar. & recte si verò vtatur creditor pignore debitor consentiente, debere valorem illius vsus computare in sortem, aliter committere vsuram, quia talis vsus est, velut fructus illius rei. Dixi cum damno, quia si ex illo vsu commodum potius pignus recipiat vt qui tapetes in pariete aliquando suspenderet, ne tincaeos demoliret, vel cum equo aliquando de ambularet, ne orio torperet, nullam culpam committeret. Similiter si nullum damnum pignus recipiat, vt si vteretur semel aut bis vase argenteo tradito in pignus. Dixi sine consensu tacito vel expresso, quia sunt quidam vsus, in quos censendus est dominus tacite consentire, quia solent illi inter amicos gratis concedi: velut vsus libri per aliquot dies sine eius detrimento, vt docet hic D. Tho. q. 78. art. 1. ad 6.

Quarto tenetur creditor, si pignus fructiferum sit, fructus omnes illius deductis sumptibus ac expensis, quas fecerit in illis colligendis, & habendis, computare in sortem, vt docet D. Antoni. 2. p. tit. 1. cap. 1. §. 3. & habetur. c. 1. & 2. de vsuris. & c. significante. De pignorib. Quos nos abundè iam superius docuimus. q. 78. art. 2. Controu. 12. praeterquam in casibus illis de quibus ibidem diximus controuersijs. subsequen. 13. & 14. explicantes cap. Conquestus. & cap. Salubriter. De vsuris.

Dubitant hoc nonnulli recentiores, fructus pignoris, quod domino erat sterile, & diligentias, & opera creditoris redditum est fructiferum, cuius censendi sint. Sed docuimus iam superius quando pignus, vt fundus, non erat ex se sterile, sed negligentia domini, quia incultus, fructus esse debitoris, & computandos in sortem, quia res illa non erat omnino sterile, sed fructifera, & cui fructus illi quoque tribuendi sunt, & ita debet domino suo fructificare. Si vero secundum se & natura sua sterile erat, arte autem & industria creditoris reddatur fructifera, fructus illos esse creditoris, nec computandos in sortem, quia soli industriae & arti ipsius tribuendi sunt.

Ex quo sequitur, vt quādo pignus est fructiferum, non solum fructus quos actu tulerit esse computandos in sortem, verum etiam quos tulisset, negligentia vero creditoris non tulisset, vt rectè docet Panormitanus in cap. Cum contra, num. 9. De pignor. & Joann. Andr. in ca. 1. & 2. De vsuris. Et habetur expresse. l. 2. C. de pignorat. actione, vbi dicitur. [Creditor, qui praedium pignori annexum detinuit, fructus quos percepit, vel percipere debuit, in ratione exonerandi debiti computare necesse habet.] Simile habetur de mancipijs traditis in pignus. l. 2. C. de Partu pignor.

Vltimo prohibetur creditor, ne cum debitor constituat pactum, quod vocant legis commissoriae. Est autem huiusmodi pactum vt accipiarur pignus, ea conditione & lege, vt si debitor intra certum tempus non soluat debitum, pignus efficiatur creditoris pro debito, aut in aliquo certo & definito pretio: Quod certe cum facile cederet in fraudem vsurarum, iure merito prohibetur. l. 1. C. de pactis pignor. & c. Significante. De pignorib. Sed haec prohibitio intelligenda est, quando pactum istud ita apponitur in lucrum creditoris, quia si solum apponatur in poenam, ita vt adueniente termino, & creditore existente in mora, vendantur iusto pretio, tunc pactum honestum est & licitum iuxta Panormitanum in dic. cap. Significante. D. Antoni. 2. par. tit. 1. c. 7. Siluest. in Rosa aurea. casu. 28. & Nauar. c. 17. nu. 203. Idemque dicendum est, si apponatur simpliciter vt vendatur, intelligendum enim est pretio iusto, vel arbitrio prudentum, vel in subastatione, vt optime Couarr. lib. 3. varia. resol. c. 2. nu. 7. An autem vbi debitor fuerit in mora debeat illum creditor admonere, antequam pignus illius vendat. Dico iuxta auctores citatos. Et Angelum. Pignus. §. 7. debere illum admonere. l. si conuenierit, ff. de pignorat. actio. ita vt si factum fuerit pactum de non vendendo, trina exigatur admonitio, si vero nullum fuit pactum de vendendo vel non vendendo sufficiat vna. Sed de hoc praestat consulere Iurisperitos, vt obseruentur patriae leges & mores. Vbi autem venditur pignus, quia ita licebit, & pretio debito, si pretium excedat debitum, erit excessus ille restituendus debitori, si vero non sufficiat, tenebitur debitor defectum illum addere creditori, vt docet Nauar. loc. cit. num. 204. Et haec de hoc contractu pignorum.

DISPUTATIO

DE EMPTIONE FRUCTVVM,

ET REDDITVVM TAM ECCLESIASTICORVM,
quam secularium, quæ Hispanè dicitur, *Arrendamiento*.

His quæ docuimus initio huius secundi tomi. q. 77. art. 1. constat satis, quæ pretia censenda sint iusta, & quæ iniqua in omni genere rerum, quia tamen emptio fructuum, & reddituum tam Ecclesiasticorum, quam secularium, quam Hispanè vocamus (*Arrendamiento*,) aliquid habet peculiare, visum mihi est, in calce huius operis de ea, & monopolij, cum ab emptoribus huiusmodi fructuum, & reddituum illa potissime fiant, non sine magna Reipub. damno, aliqua proponere.

CONTROVERSI A

Prima.

EMPTIONES REDDITVVM, ET
fructuum, quas vocamus *Arrendamientos*,
qua ratione fieri debeant?

SUMMARIUM.

1. *Contractum hunc exercentes dupliciter se habere possunt.*
2. *Emptor offerens venditori aliquod certum pretium est, veluti fideiussor, seu assicurator.*
3. *Iustum pretium fructuum, vel reddituum quod nam sit?*
4. *Contrahens qui nouit valorem rerum, tenetur ignorantem admonere.*
5. *Contractus hic seruatis debitis conditionibus, communiter est iustus.*
6. *Venditor fructuum, vel reddituum, potest pecuniam promittere constituent iustum pretium, absolute tamen & simpliciter non potest.*

IRCA presentem quæst. illud imprimis lectorem admonitum esse volo, non esse huius loci disputatæ, sit ne huiusmodi contractus honestus & conueniens. Nam etsi consultius forsitan esset Reipub. ut ipsimet Prælati, & Domini huiusmodi fructus per suos ministros colligerent, ac venderent; his saltem temporibus, in quibus prudentum iudicio, tanta est annonæ penuria, & caritas cupiditate ac iniquitate eorum, qui hos fructus, & eorum prætextu alios multos coarceuant, & reconduunt. De hac tamen re (Deo nobis propitio) tertio & ultimo horum commentariorum tomo disseremus, cum agemus de statu Episcoporum, & redditibus ecclesiasticis. Nunc illud tantum hic locus postulat explicemus.

[Qua ratione emptio huiusmodi fructuum fieri debeat, ut iusta sit.]

1. Vbi primum omnium obseruandum est, In hoc contractu dupliciter posse sese habere exercentes illum: Vel ita, ut vterque contrahentium similem & parem habeat cognitionem, vel ignorantiam, vel quasi similem quantitatis, & valoris fructuum, &

prouentuum, qui in illis locis & temporibus colligi solent. Vel ita, ut alter eorum optime quidem illud intelligat, alter vero ignoret.

Obseruemus secundo, Accidere sæpè in hoc contractu, venditores huiusmodi fructuum, & reddituum promittere, ac offerre pecuniam aliquam emptori, constituenti illis optimum pretium, vel augenti quod ab alijs fuerit constitutum: Quam pecuniam a venditore pro tali beneficio emptori conferendam Castellæ vocant [El prometido,] nostri vero [Ips exaus.] Conferitur autem huiusmodi pecunia, seu promittitur duobus modis, vel emptore ipso conueniente venditorem, ac vltro se illi offerente ad constituendum, vel augendum pretium illorum fructuum, si hanc vel illam pecuniam pro illo beneficio ipsi contulerit: Vel contra, venditore ipso huiusmodi pecuniam emptoribus promittente, ac offerente, ut illius cupiditate eos alliciat ad constituenda, vel augenda illarum rerum pretia.

2. Obseruemus vltimo, Emptorem offerentem venditori aliquod certum pretium, esse & reipsa, & communi DD. sententiæ veluti fideiussorem, seu assicuratorem, fructus illos, seu redditus; aut vectigalia pretium illud ad minus esse tunc habitura, ita ut deficientibus alijs emptoribus qui maius offerant, ille deuinctus ipso facto maneat ad illud certo conferendum. Quemadmodum deficiente debitore manet deuinctus fideiussor ad debitum illius persoluum. Ex pereuntibus mercibus, quarum periculum aliquis penes se suscepit, tenetur ille ad valorem earum suo domino conferendum.

His postis prima Conclusio.

3. [Quando vterque contrahentium habet parem, & æqualem cognitionem, vel ignorantiam quantitatis, & valoris, fructuum, reddituum, aut tributorum, seu vectigalium, quæ tali loco & tempore colligi solent, iustum pretium huiusmodi rerum illud est, quod citra ullam fraudem, & dolum reperitur in publica sub voce præconis huiusmodi rerum subhastatione.]

Constat hæc conclusio eisdem omnino argumentis, quibus q. 77. art. 1. controuers. 5. docuimus iustum pretium esse, quod in publica subhastatione, quam dicimus [Almoneda,] conferitur omni dolo, & fraude cessante. Et confirmatur, Quia tale pretium in publica subhastatione citra omnem fraudem, & dolum ab emptorem fructibus, & redditibus constitutum, & a venditore admissum, habetur apud omnes nationes, & Prouincias autoritate publica, & quasi iure gentium, ut æquum, & iustum.

Secundo,

Secundo, Quia contractus hic vendendi & emendi huiusmodi fructus, & prouetus non habet in Re publico alium forum commodiorem quam istum, nimirum per vocem præconis, Forus vero iste non habet alias leges vendendi, & imponendi pretia huiusmodi rebus, nisi has.

Proponere publicè, & voce præconis fructus istos, & redditus vendendos cuicumque volenti illos emere.

Et sub eo pretio, quod in publica subhastatione sublata omni fraude, & collusione fuerit repertum, eos tradere.

Vnde erunt in hoc contractu obseruandæ necessario omnes illæ conditiones, & leges, quas loc. cit. diximus obseruandas esse in publica subhastatione aliarum rerum, vt iustè fiat.

Ex hac conclusione sequitur, tam vendentem fructus istos pluris quam valeant, quam ementem illos minoris quam valeant, cum vterque habeat parum & similem intelligentiam, vel ignorantiam valoris eorum, tutos esse in conscientia, quia citra vllum dolum conueniunt in pretio, quod in tali foro, & modo vendendi, nempe in subhastatione censetur iustum.

4 Secunda conclus. [Quando alter contrahentium probe nouit valorem huiusmodi rerum, quem alter ignorat, tenetur his qui nouit, ignorantem de illarum communi & solito valore admonere.]

Hoc est dictum: Quando alter perspectam habet quantitatem, & valorem fructuum, reddituum, tributorum, seu gabeliarum, quæ venduntur, alter vero illud ignorat, nec potest, tempore quo celebratur huiusmodi contractus, satis illud intelligere, esto prudentem adhibeat diligentiam, eo quod multa experientia, & progressu temporis opus sit, tenetur in conscientia contrahens, qui illorum valorem & quantitatem probe nouit, alterum contrahentem tali ignorantia laborantem de vera quantitate, & valore illorum fructuum, & reddituum, iuxta ea quæ communiter & vt plurimum in illis locis colliguntur, fideliter admonere. Sin minus tenebitur, qui veritatem quam nouerat, occultauerit, excessum vel defectum pretij talium reddituum arbitrio restituere iusti, alteri qui illa ignorantia laborabat, restituere, ac compensare.

Probat. In omni contractu debet esse par & æqua vtriusque contrahentis conditio, ita vt vel vterque sit in tuto, vel vterque in simili periculo parique in certitudine damni, vel lucri: At quando alter habet perspectam & cognitam quantitatem fructuum, & prouentuum, qui venduntur; alter vero ignorat, nec admonetur verè, & fideliter, ab eo qui nouit illam, is qui nouit, est in tuto, & quasi in spe certi lucri, quia habens talem cognitionem non ermet, aut vendet cum proprio damno, qui verò ignorat existit in periculo & discrimine alicuius damni, & forsan multi. Ergo nisi is qui rem nouit, ignorantem admonet, vt pretium temperet, & ad debitam equalitatem reducat, contractus iste iniustus est, & iniquus, & cum debito restituendi excessum, vel defectum iusti pretij, qui ex illa ignorantia acciderit.

Hæc conclus. est Ioan. Medin. de restitutione. q. 30. quam confirmat, & illustrat varijs exemplis. Etenim si piscator missit rete in mare, videatque ex pericia suæ artis se nihil cepisse, quod alter ignorans emat illud illum: tenebitur piscator in hoc casu omnium consensu, quidquid ab emptore illo accepit, non manifestata illi veritate quam nouerat; restituere: nec alia ratione, nisi quia non fuit par & æqua vtriusque conditio. Similiter qui nouit vineam suam ex occulta causa & damno paucissimos ferre fructus, & hac veritate celata alteri illam locat in ali-

quo pretio; perinde ac si tali damno carens multos ferret fructus, est contractus iniquus, quia non est æqua vtriusque conditio: cum dominus vineam, quocumque pretio illam locet sit in tuto, alter vero in graui periculo, & damno.

Confirmatur secundo, Quia ex prima conclusione D. Tho. q. 77. art. 1. Vendere plurius aut emere vilius quam res valeat, cum fraude & deceptione alterius contrahentis, iniquum est, & iniustum. At quando alter optime nouit fructuum quantitatem, alter vero ignorat, nec admonetur ab eo qui illam nouit, est quædam fraus, & deceptio in damnum alterius, tenebitur ergo qui quantitatem fructuum & reddituum nouerat, & alteri illam ignorantem non indicauit, omnem excessum, vel defectum, quin & omne damnum quod illi ita ignorantem, ex huiusmodi contractu acciderit, restituere, ac compensare.

Denique (vt vidimus q. illa. 77. art. 3.) tenetur, qui nouit defectum rei quam vendit, vel vtilitatem & valorem eius quam emit, alteri illam ignorantem indicare, vt iustè tam venditio illa, quam emptio exerceatur, Erit igitur illud idem in huiusmodi quoque captiuium & venditionibus fructuum, reddituum, ac vectigalium fideliter obseruandum. Dixi contrahentem ignorantem harum rerum quantitatem, & valorem, nec valentem, tempore quo celebratur contractus, satis illum intelligere nisi experientia ac progressu temporis, esse ab alio contrahente, qui illum probe nouit admonendum. Quia si is qui illud ignorat, potest facile illud inquirere, ac intelligere ab alijs, qui illorum fructuum, & reddituum fuerunt prius conductores, vel alia via illud norunt, cum possit facile illos consulere, & ab eis admoneri, non tenetur alter contrahens de ignorantia illa culpæ enim ac negligentia patientis illam tribuenda est, non vitio, nec iniquitati alterius contrahentis, cum poterit illam facile vincere, & nec voluerit.

5 Tertia conclusio: [Practice loquendo, hic contractus, si fiat voce præconis, seruatis conditionibus quas diximus in publica subhastatione seruandas esse, communiter est iustus.]

Primò, Quia quantitas fructuum communiter est vtrique parti ex æquo incerta, cum causæ abundantia, vel sterilitatis singulo quoque anno adeo variæ sint, & incertæ. Secundo, Quia nullus contrahentium adeo imprudens est, & stolidus, quin ex præcedentium annorum progressu, & dicto eorum, qui præcedentibus annis fructus illos, vel redditus collegerunt, intelligat parum magis vel minus illorum quantitatem, & valorem, ac quid in illis locis colligi soleat. Tertio, Quia prudenter ac probabiliter iudicat quiuis contrahentium, alterum vel propria experientia, vel dicto aliorum habere satis competentem quantitatem illorum fructuum, reddituum, seu vectigalium, quæ venduntur.

Quarta Conclusio. [Si emptor propria sponte constituat, vel augeat pretium huiusmodi fructuum, seu tributorum, postulans a venditore pecuniam illam, quæ Castellæ dicitur El prometido, apud nos Exaus tanquam in præmium, seu pretium beneficij, quod venditori confert, constituendo pretium rebus illius, licet huiusmodi pecuniâ, seu præmium dare, & accipere.]

Exigitur tamen in hoc casu, tum, vt seruentur leges municipales vniuscuiusque Regni, & prouinciarum, tum etiam, ne interueniat aliquis dolus, vel collusio inter ipsos in fraudem, vel damnum tertij.

His seruatis probatur iam Conclusio. Quia emptor citra vllam fraudem, vel dolum (vt constitutum) offerens optimum & iustum pretium fructibus venditoris præstat illi beneficium, & vtilitatem temporalem pretio æstimabilem; obligatque seipsum ad reddendum illud pretium, non accedente alio

alio qui maius afferat, quæ obligatio ciuillis quoque est, & pretio æstimabilis: potest ergo iustè qui sic emir, in pretium beneficij, quod præstat venditori, & obligationis quam sibi imponit, pecuniam illam a venditore exigere, ac recipere. Et confirmatur. Quia pro affecuratione, vel fideiussione (vt vidimus) potest pretium exigere, & recipi, qui vero pretium constituit huiusmodi fructibus, agit affecuratorem, & fideiussorem illius, vt ex tertia obseruatione constat.

Conditiones illæ, quas adiecimus, se ipsis constat. Quia cum in his possint accidere fraus, dolus, & aliquis excessus, leges taxantes pecuniam conferendam emptori constituenti, vel augenti pretia huiusmodi fructuum, & reddituum, & præscribentes conditiones in hac parte seruandas ad vitandam omnem fraudem, & excessum, sunt iustæ, & ex consequenti obligantes in conscientia: ita vt recedentes ab illis teneantur ex proprijs restituere illum excessum, si fuerit in Repub. vel alterius damnum.

6. Quinta Conclusio. [Venditor fructuum, vel reddituum, cui per aliquod tempus nõ occurrit emptor, qui iustum pretium reddat, potest offerre ac promittere pecuniam aliquam cuiusque constituenti illud. Absolute autem & simpliciter antequam experiat defectum emptorum, qui iustum pretium reddant, non licet offerre aut promittere aliquam pecuniam, qua allecti emptores constituant illis fructibus ingens aliquod pretium, & arbitrio prudentum excedens.

Probat prior pars eodem argumento, quo probata est præcedens conclusio. Quia vbi non occurrunt emptores, qui propria sponte iustum pretium offerant rebus venalibus, licet vendentibus illas emptores earum querere, ita vt si quem inuenerint iustum pretium offerentem, beneficium ab illo recipiant, huiusmodi autem beneficium temporale est, & ciuile, & eo ipso pretio æstimabile, poterit ergo venditor pro eo pecuniam emptori promittere, ac conferre.

Probat altera pars: Quia vbi statim occurrunt emptores, qui iustum pretium offerant, & ad illud reddendum se obligent, non eget venditor beneficio illo, ratione cuius licet pecuniam illam promittere, & conferre emptori.

Quo fit, vt tunc illam offerre, ac promittere sit offerre aperte occasione, & parare mucipulam, ad illaqueandos emptores, vt cupiditate illius pecunie, sibi oblata allecti excedant a iusto pretio. Quod certe est iniquum. Primo, Quia perinde se habet pecunia ista in eo casu emptoribus oblata, ad illos inducendos vt excedant a iusto pretio, sicut fraudulenti, fictusq; emptor in subhastatione submissus, quod rei pretium subinde falso & fictè augeat. Secundo, Quia offertur aperta vrgenque occasio emptori qui cupiditate illius pecunie sibi oblata nimium & excessiuum pretium fructibus constituit, & reddit, vt instituat apud se (quin & actum illud præster) vt sicut ipse carius quam æquum erat fructus illos emit, ita quoque carius vendat, nitaturque occultando illos, & permiscendo alios, & quibuscumque vijs poterit, pretium illorum pro sua cupiditate quantum poterit augere in magnum Reipub. & pauperum nocumentum. Quocirca cum vterque in hoc casu tam venditor huiusmodi fructuum, quam illorum emptor huic damno cooperetur, nemini dubium esse debet, vtrumque iniquè & iniustè in hoc casu operari.

Hæc de emptione fructuum sub voce præconis diximus. Quod si priuatim vendantur constituendum est illis pretium arbitrio peritorum, & prudentum in hoc genere negotij ac timentium Deum. Vbi illud maxime obseruandum est, ne propter anticipatam solutionem huiusmodi fructuum minq; ab aliquo

Tomus Secundus.

emanant, quam sit iustum illorum pretium, vt solent nonnulli mercatores, vbi dominos huiusmodi reddituum vident aliqua necessitate oppressos. Est enim illud iniquum, & cum debito restituendi defectum iusti pretij, vt optime Nauar. in suo Manua. cap. 17. & nos superius q. 78. art. 2. controuersia 23.

Quæstioni explicatæ hæc affinis est.

CONTROVERSI A

Secunda.

AN PROPTER STERILITATEM, & defectum fructuum debeat minui pensio, & pretium a principio illis constitutum?

SUMMARIUM.

- 1 Sterilitas, & defectus fructuum, dupliciter potest accidere?
- 2 Sterilitatis fortuitæ definitiones optime quæ nã sunt?
- 3 Sterilitas hæc duobus modis potest accidere.
- 4 Sterilitas si accidat culpa agricolæ, non tenetur venditor aliquid detrabere de pensione. Si vero est realis, & vere fortuita tenetur.
- 5 Casus, qui ab hac conclusione excipiuntur sunt tres.
- 6 Sicut propter sterilitatem verè fortuitam faciendæ est diminutio pretij, ita propter fertilitatem aliquam aduenientem augendum pretium.

1. **O**BSERVANDVM initio huius dubitationis est, sterilitatè, & defectum fructuum, de quibus hic loquimur, bifariam posse accidere: Aut fortuito, & casu, quæ prudentia & industria humana preuenire nõ valuit: Aut culpa eius qui fructus illos emit. Casu & fortuito, vt quando sterilitas accidit ex insolito calore, frigore, tempestate, illuue, locustis, & id genus alijs, quæ sine vlla culpa agricolæ, vel eius qui fructus illos emit, eueniunt nonnunquam. Culpa vero & vitio emptoris accidunt, quando vel ex negligentia ipsius aut in seminandis, aut in mundandis agris a zizanijs, alijsq; herbis nociuis, deficiunt fructus. Vel cum immineret insolitus calor, frigus inundatio, vel quid simile, quod seminibus & fructibus grauiter nocere posset, & quod prudens coniectaret, vel coniectare deberet, nõ curauit illi damno occurrere, cum potuisset.

2. Obseruemus secundo, Licet non conueniant omnino DD. in tradenda diffinitione sterilitatis fortuitæ, optimas nihilominus & accommodatas esse duas illas quas affert Nauar. in Manua. cap. 17. num. 188. Quarum prior est. [Vt sterilitas fortuita ea sit, quam vel conuentio partium, vel recepta consuetudo loci, vel communis opinio illius regionis pro tali approbat.] Posterior est. Barth. l. ex conducto. §. si uis. ff. locat. & Ioan. Andr. in cap. propter sterilitatem. de locato. [Vt si ea, qua ex tribus partibus fructuum qui communiter tali loco colligi solent, vix colligantur due.] Vt si communiter colligi soleant 15. modij tritici, eo tamen anno vix colligantur 10.

3. Caterum cum sterilitas hæc duobus modis possit se habere, vel ita, vt nec præcedentibus annis, nec sequentibus, eorum quibus durat contractus, compensetur: Vel ita, vt abundantia præcedentium, vel sequentium comode illa reficiatur: Fieri sufficienter & comode huiusmodi compensationem aliqui volunt, quando fructus anni abundantis in duplo, vel amplius excedunt solitos colligi in tali loco. Sed

N n n cum

cum oppositorum eadem debeat esse ratio, sicut sufficit ad sterilitatem, ut colligantur minus solito parte, ita quoque debet etiam ad abundantiam, & compensationem sufficere, ut colligatur plus solito in tertia parte.

4 His positis sit prima Conclusio. [Si sterilitas & defectus fructuum accidat culpa, & negligentia agricolæ, vel eius qui fructus illos emit, non tenetur venditor detrudere aliquid a pensione, & pretio initio contractus constituto.]

Hæc est communis inter omnes DD. Quia recta ratio postulat, ut qui causam damno dedit, ille solus damnum illud patiat, Ex illa regula iuris: [Si tua causa damnum datum est &c.]

Secunda Conclusio. [Quando sterilitas realiter & vere fortuita est, ac sine vlla culpa agricolæ, vel eius qui fructus emit, tenetur venditor detrudere a pensione & pretio illius anni, quantum prudens, & peritus, ac timens Deum iudicauerit, pro ratione illius sterilitatis, & defectus fructuum.]

Conueniunt etiam in hac parte omnes DD. Estque aperta definitio Gregor. 9. in illo cap. Propter sterilitatem. De locat. & conduc. Et in l. ex conducto. §. [Si vis.]

5 Excipiuntur autem ab hac conclusione tres casus. Primus est: quando contrahentes sunt velut socij partiales, ut cum vnus suum fundum, alter vero suam industriam apponit, tunc enim siue sterilitas succedat, siue fertilitas, debent pro ratione societatis inter se inita fructus quos colligent, siue plures, siue pauciores, inter se diuidere: Quia debet uterque omni iure in tali contractu eidem damno, vel commodo esse expositus. Ita glossa in isto cap. Propter sterilitatem, quam sequuntur ibidem Ioannes Andre. & Panormitan. & Nauarr. loc. cit. nu. 189.

Secundus est, Quando fructus empti sunt per aliquot annos, in quibus temporis successu & vicissitudine, sterilitas vnus alterius abundantia commode, & sufficienter compensatur: Tunc enim non tenetur venditor remittere aliquid a pensione & pretio: Quia in omni contractu debet esse æqua & par vtriusque contrahentis conditio, ac si propter sterilitatem alicuius anni deberet venditor aliquid a pretio detrudere, cum propter abundantiam alterius nihil possit addere, non esset par & æqualis vtriusque conditio: Venditor namque esset ea ratione in periculo perdendi aliquid ex pretio constituto, Emptor autem semper esset in tuto, vel recipiendi vberes fructus, vel non reddendi tantum pretij adueniente sterilitate. Quod perspicuum est iniquum esse, & a rectitudine ac æquitate huiusmodi contractuum maxime alienum. Vnde Gregor. 9. in dic. cap. Propter sterilitatem iustissime, ac sapientissime ait: [Propter sterilitatem magno in commodo conductores, vitio rei sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiæ tuæ pro rata pensionis remissio est facienda, nisi vbertate præcedentis, vel subsequenter anni valeat sterilitas compensari.] Vbi hæc vltima verba: Nisi cum vbertate præcedentis vel subsequenter anni valeat sterilitas compensari.] Intelligenda sunt de fructibus, qui per aliquot tantum annos venduntur: Nam si in longum tempus, & plures annos, vel in plures vitas, aut in perpetuum vendantur, & pro exiguo aliquo pretio, sicut accidit cum fundus, vel ager a vero illius domino traditur alicui cum debito persoluedi annuam pensionem, in signum & cognitionem dominij directi, tunc etiam si maior pars fructuum, vel rei sic venditæ casu, & fortuito pereat (modo non pereat tota) tenetur nihilominus emptor illius agri pretium illud & illam annuam pensionem, in qua conueniunt, integram persolvere, ut recte docet Nauarr. loc. cit. num. 190. iuxta l. 1. Cod. de iure Em-

phit. Secus est si ad modicum tempus traderetur, vel tantam solueret annuam pensionem, quantum si omnes fructus illius fundi emeret. Tunc enim pro ratione sterilitatis fortuitæ deberet fieri illi remissio, iuxta dicta in hac secunda conclusio. Quia sic emens, ut pretium æqueretur valori fructuum illius fundi, non tam soluit pensionem dominij directi, quam pretium illorum fructuum. Et ita habet communis opinio DD. quam sequuntur Iason in illa l. 1. C. de iure emphit. numero. 20. Et Nauarro. loc. cit. numero. 190.

Tertio intelligenda est hæc secunda conclusio vbi nelege Regni aliter dispositum est, nec mutua contrahentium conuentione aliter inter eos constitutum. Vbi enim lex Regni aliquid circa fructuum, qui emuntur, sterilitatē constituit, standum illi erit, propter authoritatem quam habet lex ciuili in contractibus humanis: seruandumque pretium initio contractus constitutum, vel minuendum iuxta legis illius præscriptum. Ita refert Nauarr. loco citato. num. 187. in Lusitania, ad tollendas lites, & difficultates quæ in hoc casu occurrere possunt, statutum esse lib. 4. Ordin. illius Regni. titul. 61. ut agricola, vel emptor fructuum nullam pensionem soluat, quando nulli omnino fructus extiterint, vbi vero aliqui, vel soluat omnem & integram, vel fructus illos domino agri relinquat, deducto semine quod illi fundo mandatum fuerit. Similiter si tempore contractus inter vtramque partem conuentum fuerit, nihil esse detrahendum a pretio, quacunque sterilitate vel infortunio accidente, vel designetur certa aliqua pars detrahenda, standum est necessario illi conuentioni: Tum, propter maximam vim quam habet omni iure in quocunque contractu ciuili & humano mutua contrahentium conuentio, & pactum. Tum, quia vbi ita partes conueniunt, emptor illorum fructuum non solum habet se ut emptor, verum etiam ut assuretor, sumens penes se omne periculum & damnum, quod ex defectu illorum fructuum, quos cum tali periculo emit, potest accidere. Debent autem in hoc casu, sicut & in omnibus contractibus, & conuentionibus, abesse omnis fraus, & dolus, si quæ enim fraus, vel dolus, aut deceptio in tali contractu interueniret, eo ipso pactum illi reuera non obligaret. [Cum fraus & dolus nemini debeant patrocinari.]

6 Tertia Conclusio. [Sicut propter sterilitatem vere fortuitam facienda est aliqua remissio, & diminutio pretij, sicut explicatum est, ita quoque propter fertilitatem aliquam, vel vtilitatem omnino fortuito aduenientem, debet emptor augere pretium arbitrio prudentis, & periti.]

Ita Panormi. in dic. cap. Propter sterilitatem. Si l. uest. Locatio. q. 14. quos sequuntur Nauarr. cap. 17. num. 161. Idem habet glossa in verbo, [Si cui]. l. si merces. §. [Vis maior]. ff. locati. quam citat ad idem institutum Alciat. l. 1. de verb. signific. pag. 42. vocatque illam notabilem Iason l. 1. num. 79. C. de iure Emphit. Et ratio est aperta, Quia cum oppositorum eadem debeat esse ratio, ut habet commune Philosophorum Axioma, cui subscribit omnes Theologi passim, & Iurisperi Cano. Hospitiolū. dist. 32. & l. 1. ff. de his qui sunt sui, vel alien. iuris. Sicut dicit venditor detrudere a pretio propter sterilitatem omnino fortuitam, ita quoque debet emptor propter fertilitatem aliquam omnino fortuitam illud augere. Aliter non esset par & æqualis vtriusque conditio: quod in contractibus iniquum est.

Dixi verè & omnino fortuitam, quia si ex fecunditate ipsius agri, vel diligentia & industria agricolæ abundantia illa fructuum proueniat, non est quod augeat pretium: Terræ namque fecunditas, vel industria eius qui fructus illos emit, ipsius emptoris sunt.

sunt: ubi vero præter fecunditatem terræ, & agriculturæ industriam inopinata aliqua fertilitas casu accidat, illa verè fortuita est, ratione cuius debet augeri pensio. Exemplum est quo vtuntur communiter DD. Si emat quis redditus molæ frumentariæ, ex qua solent percipi singulis annis 50. accidat autem percipi aliquo anno 100. eo quod cæteræ molæ casu aliquo omnes dirutæ sunt, debet tunc emptor pretiū ab initio constitutum augere. Quo fit, vt si quæ notabilis abundantia vel utilitas, in agro, cuius fructus aliquis emerat, casu fortuito occurrat, & præter omnem expectationem, domino illius agri utilitas illa tribuenda sit, & ratione illius augendum pretium ad arbitrium periti, & prudentis. Vt si quis fons, vel minera, aut herba medicis pretiosa in agro illo de nouo appareret. Quia dominus illius agri eos tantum fructus emptori illi vendidit, quos ager solitus erat ferre, minime vero quæ in illo agro occulta erāt,

& ignota, ac tanto pretio digna.

Disputare hic nonnulli solent.

Quo tempore pretium fructuum, & reddituum, de quibus agimus, persoluum sit.

Illud certè muneris Theologici non est, nihilominus dimissis multis quæ à Syluester. Locatio. q. 5. & Nauarr. c. 17. num. 198. afferuntur, dico vno verbo: Vel contrahentes tempore contractus illud designasse, ac constituisse mutuo vtriusque consensu, vel nullum præfixisse: Si quidem illud designarunt, quod nunquam fere prætermittitur, soluendum est pretium tempore ab ipsis præfixo & cōstitutum, quod si illud in contractu omissum sit, consulendi sunt Iurisperiti: Eorum enim est explicare, quo tempore anni huiusmodi solutiones faciendæ sint, iuxta leges Regni, vel loci consuetudinem, aut ipsorum fructuum naturam, & rationem, aliasque circumstantias.

DE HIS QUI MONOPOLIA EXERCENT.

SUMMARIUM.

- 1 Monopolium quid sit, & vnde deriuatum hoc nomen.
- 2 Monopolium duobus modis fit?
- 3 Principibus, vel magistratibus, nisi necessitas, & commune bonum ita postulat, non licet alicui concedere priuilegium, vt illud exercent.
- 4 Monopolium exercere in rebus vtilibus tantum & minime necessarijs nemini licet propria auctoritate.
- 5 Monopolia prohibita exercentes non solum peccant grauissimè, sed etiam tenentur in conscientia excessum pretij restituere.
- 6 Emptores, qui conspirarunt, ne merces aliqua aduenientes alio pretio emantur, præter quam tali, tenentur ad restituendum venditoribus.
- 7 Medici, vel Chirurghi conspirantes inter se, ne quis infirmum aliquem curet, sine alterius consensu iniquè, & impiè agunt.
- 8 Præmentes tempore messis, & vindemia in magna quantitate frumentum, & vinum &c. iniquè agunt.
- 9 Casus quidam in quibus fructus præmi possunt.
- 10 Emptio talium fructuum, etiam in illis casibus, vt licite fiat duo diligenter obseruanda sunt.
- 11 Monopolij damna inferunt, & Iniustitiam, & charitati.

VAMVIS de his monopolij, quæ ab emptoribus fructuum, & reddituum tam Ecclesiasticorū, quam secularium potissime hic agere instituiam, de omnibus nihilominus hac occasione nonnulla dicemus.

Monopolium, vt habet glossa

- 1 l. vnica. C. de Monopol. a qua omnes illud acceperunt, vox Græca est, composita ex voce [monos.] i. vnus & verbo [poleome.] i. vendo, quasi Monopolium sit vnica venditio, & Monopola vnicus venditor, qui solus vniuersum aliquod mercaturæ genus

Tomus Secundus.

emit, vt solus etiam vendat pretium pro libito statuens. Quod etiam committitur quando vel conueniunt plures venditores inter se, vt omnes vno pretio vendant, quasi omnes sint vnicus venditor: vel conueniunt omnes emptores inter se, vt nullus emat nisi tali pretio. quasi omnes sint vnicus emptor.

Est autem Monopolium vt optimè docet Ioann. Medina. q. 30. de restitut. multiplex ratione materiæ circa quam versatur. Potest enim fieri in rebus victui, vel salutis necessarijs. Victui, vt cum conueniunt inter se mercatores aliqui emere omnem annonam, vinum, oleum, linteos, pannos, aromata, & similia victui aut vestitui necessaria, illa recondituri, ac vendituri tempore caritatis pro suo arbitratu. Vel cum aliqui, (licet statim ea vendituri) conueniunt tamen, ne vllus vendat nisi in tali pretio. Salutis vero: veluti si conueniant inter se Chirurghi, vel Medici, ne vulnus, aut infirmitatem quam vnus eorum curare cœpit, alter curare suscipiat, vel ne medicamentum peculiare cuius vim duo, vel tres perspectam habent, & exploratam, alios doceant, præter quam filios suos ac nepotes. Potest etiam fieri Monopolium in rebus vtilibus, quamuis non necessarijs, vt in sericis vasis argenteis, libris, & similibus rebus, conuenientibus illis, apud quos huiusmodi res existunt, vt ab ipsis tantum illæ vendantur, aut in tali pretio. Ad quod genus pertinent artifices, qui inter se constituunt, ne res suæ artis nisi tali pretio distrahantur. Conductores fructuum, & reddituum cōuenientes inter se, ne vllus emat illos nisi hoc vel illo pretio: quibus similes etiam sunt, qui simili conuentione vtuntur, cum res alicuius in publica subhastatione exponuntur vendendæ.

- 2 Obseruemus secundo. Monopolium duobus modis fieri: Vel publica autoritate Principis vel Reipub. Veluti cum ab eis conceditur alicui, ne alius præter ipsum rem aliquam afferre, vel vendere possit: Qua ratione conceditur authoribus librorum, qui in communem utilitatem eduntur, ne alij ab ipsis illos typis mandare, aut vendere possint. Vel priuata autoritate eorum qui in illud conspirant, vt merces omnes colligentes pretio cupiditati eorum accommodato ab ipsis solum vendantur, vel non emanent nisi ab ipsis in eo pretio, in quo inter se conueniunt. Qua rōne solent vbi nauis ad litus mercibus onusta appulit, de pretio inter se cōuenire, vt ea rōne cō-

N n n 2   pellarur

pellatur illarum dominus, oprans quanto citius poterit recedere, in illo pretio, et si plusquam infimo ad vitandas maiores expensas vendere.

His positis sit prima Conclusio.

3 [In rebus victui humano necessarijs, nisi necessitas, & bonum commune Reipub. aliud postulet, non licet Principibus, vel Magistratibus concedere alicui priuato priuilegium, vt ille solus, vel aliqui soli res illas adducant, & vendant: Nec priuati, quibus tale priuilegium concederetur, possunt illo tuta conscientia vri.]

Ita Medina quæst. illa 30. citat. Soto lib. 6. de iust. q. 2. ar. 3. Nauarri. Manua. cap. 23. num. 92. sequutus Rosellam. Emptio. §. 23. & omnes recentiores. Probatur prior pars. Principes, & Magistratus, auctoritate quam habent non possunt vt in damnum commune, sed in vtilitatem solum suæ Reipub. aliter nõ solum agunt iniquè, verumeriam acta eorum non tenent, neque habent aliquam vim in foro animæ, quidquid sit de foro externo. Sed quando necessitas Reipub. aliqd non exigit, tale priuilegium in rebus victui & vestitui necessarijs cedit in damnum Reipub. & ciuium illius, ergo non possunt in foro animæ illud concedere, neque concessum habebit vim. Maior certissima est. Minor probatur; Primo, Quia ciues per tale priuilegium priuantur libertate emendi res sibi adeo necessarias ab alijs, a quibus commodius & vilius eas possent habere, compelluntur enim illas emere in eo pretio, quod voluerint habentes illud priuilegium. Dices taxabitur in ipso priuilegio illarum rerum pretium, nec relinquetur arbitrio, & cupiditati asportantium, & venditum illas. Sed esto ita fiat, Occurrit statim secundum incommodum, nempe, vt per huiusmodi priuilegium prohibeantur alij res illas asportare, & vendere, quod cedit in maximum damnum. Pluribus enim easdem res in patriam asportantibus, ita illæ abundare poterunt, vt emanent commodius & vilius, quam in pretio alijs taxato. Prohibetur etiam diuites qui pietate adducti easdem res aliunde adductas pauperibus vilius venderent ne illud possint, Quæ certe beneficia tali priuilegio cessare oportet, in maximum Reipub. & potissime pauperum nocentum. Vnde non licet Principi illud concedere, dicente Spiritu sancto. Prouerb. 3. [Noli prohibere benefacere eum, qui potest: sed si vales ipse, benefac.]

Secundo. Princeps non potest tuta conscientia dispensare in lege iusta, maxime in damnum suorum ciuium: Sed huiusmodi priuilegia, & monopolia in rebus necessarijs sunt prohibita. l. vnica. C. de Monopolijs. quæ omnium consensu in his iustissima est. Ergo.

Dixi in conclus. nisi necessitas Reipub. & boni communis aliud postulet: Quia si in ciuitate deessent victui necessaria, nec vilis curaret illa aliunde afferre, eo quod multum laboris, periculi, & expensarum in illis asportandis opus esset, tunc cederet profecto in bonum commune durante illa Reipub. indigentia, volenti illa afferre concedere huiusmodi priuilegium, vt ab eo solo, sub certo pretio omnibus maturè pensatis taxato, venderentur: Cum possint tunc Princeps, vel Magistratus obligare ad id aliquos, & statuere, vt soli deputati ab eis res illas minutim vendant, vt docet Nauar. in Manu. cap. 23. num. 92. ex Rosella. Emptio. §. 23. Neque enim habent tunc locum incommoda illa adducta. Durante inquam illa Reipub. indigentia, quia ea cessante, imminerent ciuibus incommoda illa adducta, quæ prohibent ne tale priuilegium cum damno ciuium alicui concedatur.

Dixi etiam nisi necessitas Reipub. & boni communis exigit: Quia Princeps ob suam priuatam necessitatem, aut vtilitatem, nisi illi occurrere in bonum

etiam commune redundet, non potest cum damno ciuium tale priuilegium & Monopolium concedere. Quia nulli licet, neque Principi sua priuata commoda publicæ vtilitati antepondere. Cæterum quia necessitas Principis cedit communiter in damnum commune totius Regni, sicut posset Princeps (vt optimè Medina. q. illa 30. §. pen.) exigere a sibi subditis, vt contribuere ad leuandam illius necessitatem, ita potest subijcere eos huic grauamini, vt vnus vel alter habeant priuilegium, quo ab ipsis tantum res illæ asportari possint, & vendi. Quod si eius necessitas vel vtilitas non redundet in bonum commune, non potest: adeo vt teneretur ad compensanda ciuibus, commodiori via qua posset, omnia damna ex tali priuilegio illis subsequuta. Vnde sequitur Altera pars eiusdem conclusionis: Nam sicut lex iniusta non obligat in conscientia, ita nec priuilegium iniuste concessum reddit aliquem tutum in conscientia.

4 Secunda Conclus. [In rebus vtilibus tantum, minime vero necessarijs non potest aliquis sua priuata auctoritate monopolium facere. Potest tamen Princeps, vel Reipub. illis priuilegium alicui concedere, si Reipub. vtilitas ita postulauerit.]

Probatur prior pars: Quia priuari per huiusmodi monopolia suæ tantum vtilitati consulentes priuati, quantum in ipsis est, alios ciues facultate emendi res illas commodius forsan ab alijs, in feruntque illis damna in prima conclus. Adducta. Qua de causa in illa l. vnica. C. de Monopol. facientes monopolia sua priuata auctoritate puniuntur priuatione bonorum, & exilio. Et similiter Castellæ lib. 5. Partita. tit. 7. In nostro Regno iuxta illius iura facientes monopolia in rebus necessarijs puniuntur priuatione illorum bonorum & alijs penis arbitrarijs.

Probatur secunda pars eiusdem conclus. Quia quo iure incumbit Principibus Reipub. gubernatio, eodem possunt cõcedere huiusmodi priuilegia, vbi viderint in vtilitatem boni communis illa cedere. Hac ratione concedunt talia priuilegia auctoribus librorum, in quibus aliquid eruditum continetur. Expedi enim illud bono communi, tum in premium vigiliarum, & laborum, quos in illis cõficiendis sustinuerunt: tum, vt alij eo præmio allekti ad similia studia excitentur. Concedunt etiam peritissimis artificibus, qui sua dexteritate, & industria aliqua noua, & exquisita opera suæ artis multo labore adinuenerunt, vt ipsi soli possint illa efficere, ac vendere. Conceduntque nonnullis mercatoribus, qui merces aliquas raras, & peregrinas multo labore, & expensis conquisitas in commodum, & ornamentum suæ patriæ asportarunt, vt ipsi soli per aliquod tempus illas vendere valeant. Hæc namque omnia & his similia concedere exigit Reipub. vtilitas, suadetque recta ratio.

Tertia Conclusio. [Monopolium, quo cõueniunt aliqui, vel plures, ne rem aliquam emant nisi in tanto pretio, iniquum est, & execrandum.]

Vt in exemplo illo adducto de mercatore, cuius nauis mercibus onusta ad portum apulit, compelliturque minoris illas vendere, quam vendidisset propter huiusmodi monopolium, ne in eo loco detentus maiores faciat expensas. Patet iniquitas huius monopolij. Quia priuatur venditor ille facultate vendendi merces illas commodiori, ac vtiliori via, qua potuisset. Offeriturque illi & alijs mercatoribus maxima occasio, ne suas merces in eum locum deferant, quod cedit in graue Reipub. damnum.

5 Vltima Conclus. [Qui per huiusmodi monopolia sibi prohibita in causa sunt (sicut reipsa sunt) vt rerum venalium pretia augeantur, maxime earum rerum, quæ victui, & vestitui necessariæ sunt, non solum peccant grauissimè, verum etiam tenentur in conscientia

conscientia excessum illum pretij, in quo propter talia monopolia venditæ sunt, restituere, nisi excessus ille supra pretium, in quo cessante tali monopolio fuissent venditæ, sit exiguus, & nullius fere considerationis.]

Huiusmodi monopolas committere grauissimum peccatum mort. concors est omnium Theologorum sententia, cum inferant grauissimum damnum Reipub. & singulis ciuibus. Quod autem teneantur ad restitutionem docent Maiores in 4. dist. 15. q. 41. Gabriel ead. dist. q. 10. art. 3. dub. 2. Angel. Negoriatum, num. 3. Conrad. de contract. q. 65. post 3. conclus. Siue est emptio, q. 10. ubi assert in eadem sententiam Nider. in 7. præcep. Ioan. Medina de restitut. q. 36. §. penult. Caiet. in hac 22. q. 77. art. 1. Nauar. in Manu. c. 23. nu. 191. Ex recentioribus vero Tho. Mercatus. lib. 2. de contract. c. 8. Palatius lib. 2. de contract. cap. 2. pag. mihi 69. Ludou. Lopez in suo instructo. parte 2. cap. 74. ubi affirmat idem sensisse Mag. Victoriam. Et cæteri qui hoc tempore de contractibus scripserunt, præter vnum aut alterum.

Dixi in hac conclus. maxime earum rerum, quæ victui, ac victui necessariæ sunt, nam in alijs, quibus non ita egenus, nec ita Doctores citati illos obligant. In rebus vero conuictui humano absolute necessarijs, vt pane, vino, oleo, ordeo, lineis, pannis, & similibus comunem sententiam verissimam esse, ex eo patet. Quia ex D. Thom. & communi Theologorum placito, vt vidimus primo tom. q. 62. art. Quicumque nocet alteri cum iniuria tenetur ad restituendum nocendum illud. Hoc enim significat aperte Regula illa iuris: [Si tua causa damnum datum est, iure super his te satisfacere oportet]. Sed qui suo monopolio auget pretium rerum, quibus indiget conuictus hominum, nocet singulis ciuibus, & cum iniuria: Primo, Quia & iure communi, & priuatis legibus Principum prohibita sunt monopolia, maxime in huiusmodi rebus. Secundo, Quia habens ciues ius a natura, & legibus sibi concessum, vt huiusmodi res tempore messis, vindemiæ, & quando colliguntur, vel afferuntur in publico foro commode illas emere valeat, quo iure isti iniqui, & impij monopolæ illos priuant, res istas præemptas, & recludentes, ne facile, ne commode pretio inueniantur. Tenentur igitur hæc damna, & excessum pretij, quod sua iniquitate augent, compensare. Quæ admodum enim qui vitur iure suo, nulli facit iniuriam, ita qui expoliat fratrem iure suo, iure inquam suo, non solum quod iam habet in re, verum etiam quod habet in re, maximam illi infert iniuriam, teneturque ad damna cum tali iniuria illata compensanda.

Secundo, Qui in contractu infert vim aliquam contrahenti, & per eam damnum aliquod temporale, tenetur omnium consensu ad illud restituendum, at qui circa res victui necessarias monopolia exercent, vel constituentes interfe, ne alio pretio quam ab ipsis constituto, res illæ vendantur, vel res illas occupantes, & recedentes, vt ab ipsis necessario recipiendæ sint, & emendæ: iudicatur ab omnibus, DD. vim inferre ementibus, cum compellant eos ab ipsis tantum emere, & in pretio, quod vel communis eorum consensus, vel singulorum cupiditas constituerit: tenebuntur ergo ad excessum, & damnum, quod per huiusmodi monopolium, & vim inferunt, illis compensandum.

Tertio conueniunt omnes, Eum qui suo monopolio in causa est, vt vendatur res, vel ultra supremum, & rigidum pretium, quam fuisset vendita, aut ematur infra benignum, infimumque pretium, quam fuisset empta, cessante monopolio, teneri ad restituendum illum excessum, vel defectum iusti pretij: At conspirantes in aliquod pretium rerum, quas

vsurpant, communiter vendunt illas multo maior pretio, quam fuisset supremum & rigidum illarum cessante tali conspiratione, & monopolio, tenentur ergo ad illum excessum restituendum, vel ipsis emptoribus, vt inquit Conrad. loc. cit. si deprehendi possint quando illos nocuerint, vel pauperibus.

6 Ex hac Conclus. sequitur. Emptores qui conspirauerint, ne merces aliquæ aduenientes in alio pretio ab ullo eorum emanent, præterquam in tali pretio, teneri ad restituendum venditoris, quidquid propter illum d. monopolium deerit a iusto illarum pretio. Eadem enim debet esse ratio emptorum, quæ venditorum. Præterquam vbi venditores conspirarent, non vendere nisi in aliquo excessiuo pretio: Tunc enim possent emptores conuenire non emere, nisi in tali moderato, & iusto. Quæ etiam ratione vbi emptores conspirauerint, non emere, nisi in vilissimo pretio, possent conuenire venditores, nulli vendere nisi in tali moderato etiam & iusto. Sic enim conuenientes non exercerent profecto monopolium, sed suam redimerent vexationem.

7 Ex progressu huius disputationis sequitur primo. Quam inique, & impie agant aliqui Medici, vel Chirurgi conspirantes interfe, ac quis eorum infirmum aliquem curet sine alterius consensu, vel ne peculiaria aliqua remedia ipsis cognita alijs indicent: hij licet nõ teneantur ex huiusmodi monopolijs ad aliquam restitutionem, peccant tamen grauissimè contra charitatem: præterquam vbi essent a Repub. con ducti ad curandum, vel docendum: Tunc enim tenerentur etiam ad omnia damna infirmis subsequuta satisfacienda.

8 Sequitur secundo, Quam iniquè, etiam & impie agant, qui tempore messis, vindemiæ, & quando oleum, similesque fructus humano victui adeo necessarij colliguntur, sua cupiditate adducti illos in magna quantitate præemptare, coacervare, ac recondere summa diligentia, & industria curat: Quos coacervatore Hispanæ dicimus Recatones, vel Agauela ladores, Ja Iuristis dicitur [Præemptores,] dicendi potius vt inquit Conradus [Præemptores,] boni communis & pauperum [Peremptores:] Hi namque sua calliditate omnes, vel plerisque fructus a priuatis agricolis præemptas, illorum pretia & ipso tempore messis plurimum augent, caritatemque inducunt. Secundo. Alios ciues impediunt, ne congruo tempore & pretio sibi necessaria possint æconomice prouidere. Demum efficiunt, vt progrediente anno, illa in publico foro omnino deficiant, vt cogantur ciues ab ipsis solum in rigidissimis pretijs fructus illos emere.

Inciduntque, quod est maxime dolendum, in hoc iniquitatis & impietatis genus, multi eorum, qui ecclesiasticos decimalesque fructus Episcoporum, & aliorum Ecclesiasticorum habent conductos. Abuterentur namque priuilegio decimis iuste ac merito concessio emunt alios innumeros fructus, coacervantque, ac recondunt, supradicta damna miserè Reipub. & priuatis ciuibus passim inferentes: Quæ de causa horum officium sordidum iure dicitur, omnibusque exosum auctore Cicero. 1. offic.

Vocantur in iure Dardanarij, a quodam Dardano qui operam dabat, vt annona carior fieret, eindenno omnem quam poterat, vt postea solus venderet, teste Accursio in l. Annonam. ff. de extraord. crimin.

Afferunt quidem DD. nonnullos casus, in quibus ementes huiusmodi fructus nec sunt damnandi, nec leges contra Dardanarios latas transgrediuntur.

9 Primus est, Quando emuntur fructus elapso tempore, quod vel lex prouinciæ assignat, vt in Castella, & nonnullis prouincijs vel recta ratio dicat, in quo sufficienter, & commode priuati ciues possunt illos sibi, suisque parare. Quæ ratione Sanctus Ioseph

tem-

tempore abundantie quæ accidit illis septem annis Aegypti, post quam cæteri pro libito necessaria suæ familiæ singuli emerant, reliqua frumenta in horrea publica & regia redegit, ut futura sterilitati ea ratione occurreret. Gen. 41.

Secundus est, quando dominus fructuum vel alterius mercis non vult illam aliter vendere, quam in magna copia & quantitate, in qua priuati non valent illam emere. Possunt tunc, qui abundant ad emendum in magna illa copia, ne fructus illi vel merces alio deferantur, suisque ciuibus deficiant, in ea copia illas emere, suis deinde per minores partes vendituri. Hoc enim emptionis genus nõ solum est ab omni culpa, & vitio alienum, verum etiam laudabile, & pium, & in magnam boni communis utilitatem: præstant namque hi in hoc casu, quod Magistratus, & Gubernatores illius loci in eo deberent.

Tertio, si quis in suum vsu aliquos fructus emisset, quos deinde, vel quia recessurus, vel alia de causa mutato animo venderet: Aut qui magnam illorum copiam suæ familiæ parauerat, quo annona sibi potius superesset, quam deficeret, si quæ in fine aut progressu illius anni sibi minus necessaria videns alijs vendat, neuter horum est coaceruator fructuum iudicandus, vel legum, quæ illud prohibent, transgressor.

Debent tamen hi, ut ab iniquitate, & penis Dardaniorum alieni existant, obseruare diligenter duo illa, quæ rectè ac iustè Contrad. & alij DD. ab illis exigunt.

10 Prius est, ut cum primum intellexerint, fructus illos quos emerunt deficere ciuibus, producant eos vendendos in foro, non quidem omnes simul, vel vnico die, sed per partes, quamuis non ita minutas, ut perinde foras egeat, ac si nullò educerent.

Posterius est, ut propter penuriam fori cui subueniunt, non desinant vendere vel in pretio taxato a lege, vbi lex illud præscribit, vel moderato, & iusto arbitrio prudentum. Tum, quia ita postulant leges iusti pretij, ut vidimus initio huius operis. q. 77. art. 1. Tum maximè, quia si ideo præemerunt, ac recondiderunt fructus, vel ut occultent illos, cum ciues illis indignerint, vel ut educant illos in rigidissimis pretijs, eandem committunt iniquitatem, & impietatem, quam præemptores isti Dardanarij, contra quos omnia iura proclamant.

Extra hos igitur casus quicumque fructus victui humano necessarios præemunt, coaceruant, & recondunt, ut pretia eorum augeantur, nec volunt eos producere, donec nimium pretia creuerint, peccat grauissimè: Imprimis contra caritatem, inferentes Reipub. omnia illa damna quæ retulimus. Secundo, contra iustitiam legalem, cum huiusmodi præemptions legibus superiorum sint adeo prohibitæ: In Castella lege Alfonsi Vndecimi, quæ habetur Partit. 5. tit. 7. & l. 23. & 24. legum Matritij anno 1530. & habentur post cap. comitorum Vallisoleti anno 1548. in quorum cap. 180. extenditur etiam contra cõductores reddituum Ecclesiasticorum, & aliorum dominorum: In nostro Regno sanctissimis ordinationibus huius Ciuitatis Valentiniæ pragmaticis Regijs confirmatis. Peccant tertio contra iustitiam particularem singulorum ciuium, expoliantes eos facultate quam omni iure habent emendi sibi necessaria in foro, vel ab agricolis accommodatis pretijs. Horum enim iniquitate neque in foro, neque inter agricolas possunt ciues fructus emere cum ea commoditate, quam omnia iura illis concedunt.

Vnde cum tot damna & contra iustitiam, & contra charitatem proximis suis coaceruatores isti inferant, tenentur proculdubio non minus quam iniqui monopolæ ad restituendum excessum pretij, quæ

præemptione illa, & occultatione fructuum effecerunt. Qua de causa huiusmodi hominibus æterna manet maledictio Prouerb. 11. [Qui abscondit frumenta maledicetur in populis benedictio autem su per caput vendentium.] Et merito, cum priuent hi suos ciues røre cæli, pinguedine terræ, abundantia frumenti, vini & olei: quæ tanquam benedictionem cœlestem Sancti Patriarchæ suis præcabantur, & fideles publicis priuatique orationibus a Deo imploramus. His namque bonis non tam anni sterilitate, quam horum Dardaniorum iniquitate ciues expoliari mihi persuasum habeo. Neque n. merito, Nam cū experientia teste, quacunque penuria fructuum in foro occurrente, si pretia eorum augeantur, videamus statim illos abundare, certissimo illud argumento est, egestatem illam & penuriã non esse tam sterilitatis temporis tribuendam, quam iniquitati eorum, qui tempore messis fructus illos præemptores reconditos habent, & occultos, non aliter vendendos, quam vbi in summis rigidissimisque pretijs viderint illos vendi. Quod insinuauit satis Regius Propheta David, quando 2. Regum. 24. cum optionem a Deo accepisset pro internuntium Prophetam, quo vellet plecti pro suo peccato supplicio? Num fame 7. annorum: vel tribus mensibus inimicorum suorum persecutione, aut peste per tres dies? pestem potius eligens quam famem, vel bella, dixit. Melius est mihi incedere in manus Dei, quam in manus hominum. Significans satis, pestem solum Deum immittere, bella, vero & famem, quamuis non sine Dei permisu quoque accidat, hominum tamen iniquitati & cupiditati esse tribuenda.

In huiusmodi igitur humani generis hostes optrem plurimum Principes, & Magistratus seuerissimose esse, sicut leges ipse ciuiles hortatur, bona & fructus illorum sine vlla remissione publicantes, personas perpetuo relegantes exilio, & alijs penis a legibus constitutis illos subiicientes. Et enim Si Dionisius, quamuis infidelis & tyrannus, quandam præemptorem ferri, ut carius deinde illud venderet, perpetuo (ut refert Arist. puniuit exilio: quales esse oportet Principes, & Magistratus Christianos, Reipubli. patres & pauperum tutores, in hos præemptores Dardanios? quos boni communis pestem, fructuum locustas, & bruchum, quin & pauperum homicidas vere dixerim. Nam si iuxta B. Ambrosium, [Occidit fratrem suum, qui eum nõ pascit, cum possit,] hi qui sua cupiditate prohibent, ne pascantur pauperes, quin & reliqui ciues ex fructibus, quos diuina pietas omnibus vult sub accommodatis pretijs esse communes, cur non dixerim homicidas? Sunt verè, & illis sæpe crudeliores, illi enim eos tantum perimunt, quos habent inimicos, hi vero & amicos, & affines, & omnes conciuies suos.

Qua de causa sicut homicidas diuina ultio non solum in futuro sæculo, verum etiam neque in præfenti patitur manere impunitos, ira & hos crudeles Dardanios, præter grauissima tormenta quæ habet illis apud inferos parata, multis quoque in hac vita temporalibus afficit calamitatibus, & supplicijs: Potissime vero, ut quæ cum tanta aliorum iniuria, & nocimento sibi compararunt, facile, & breui consumpta euanescent. [Ut male parata, male quoque dilabantur.] Ita videmus horum mercatorum, & præemptorum domos, quæ aliquando temporaliū abundantia florebant plurimum, intra breue tempus ad summam redactas egestatem, ut sicut fame pauperes opresserunt, fame quoque ipsi & filij eorum cum summo rubore consumantur.

Possent quidem illud innumeris exemplis, & antiquis, & recentioribus confirmare, sed quod in hac nostra Ciuitate quindecim fere ab hinc annis accidit, sufficit.

Præmerat

Præmerat quidam ex his, qui fructus, & redditus quorundam locorum habebat conductos, magnam eo anno frumenti copiam, quæ vna cum eo, quod ex locis illis quos habebat conductos, recepit, efficiat mille (vt idem retulit) mensuras, quas Hispanæ dicimus [Cahizes,] quas in vno ex illis locis ita reconditas asseruabat, vt nec anni caritate, nec annonæ penuria, nec maximis quibus tunc illa vendebatur pretijs, nec vxoris (quam erat sortitus timentem Deum) precibus adduci potuit, vt frumentum illud Valentiam adductum vendendum exponeret, quousque circa finē Quadragesimæ pretium illius nimium creuisse comperit. Tunc feria 4. hebdomadæ, in qua Sacratissima Redemptionis nostræ misteria celebrantur, locum, vbi magnam illius frumenti copiam seruabat, adiuit, paraturus iumenta, & agasones qui illius post festum Paschatis partem aliquam huc asportarent: viditque illud sanum, & integrum, perinde ac si recenter fuisset collectum: lætus reuersus domum vxori, (a qua passim de sua iniquitate corripiebatur) quod instituebat, vt illi gratum faceret, indicauit. Promissisque stare volens secundo Paschatis die in locum tritici reuersus, vt statim post festum illud 50. mensuræ seu [Cahizes,] huc ducerentur, ingressusque videre triticum, cuius ingenti pretio ditissimus eo anno effici sperabat, quod sex tantum ante diebus proprijs oculis viderat, suisque manibus & famulorum, contrectauerat sanum, integrum, formosum, durum, nec minus vtile quam recens collectum, inuenit ita corrosus, vacuum, inane, & in paleas omnino inutiles conuersum, vt nec in cibos gallinarum vsui esse posset, nec

ex tanta frumenti copia & congerie vel vnica maneret mensura utilis & proficua. Quæ res tanto dolore & amaritudine animum illius, confecit, vt ardenti febris correptus, Valentiam in propriam domum delatus, plurimum de vita periclitaretur: Qua occasione ad consolandum illum & audiendam sacram eius confessionem infirmitate urgente vocatus, sem omnem, & admirabilem hanc diuinæ vltioni significationem, & argumentum ab eodem accipit: Dignum quod in aliorum exemplum typis, ac memoriae mandaretur.

Proponunt DD. qui de Contractibus scripserunt nonnulla alia contractuum genera, sed mihi D. Tho. interpretanti, iuxta ea quæ Doctor Sanctus in hac 22. in duabus illis q. 77. & 78. de contractibus proponit, quæ hæcenus exposuimus cæseo sufficere, maxime cum ex his quæ in hoc volumine continentur, de iustitia, vel iniquitate cæterorum omnium contractuum facillime possit, qui nostra legerit attente, iudicium ferre.

Omnia vero, quæ tam in hoc volumine, quam in cæteris, quæ hæcenus in lucem missimus, vel diuino nomine nobis fauente ad huc mittere propediem speramus, docuimus, vel docebimus, Sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ, quæ omnis veritatis columna est, & magistra, ac peritorum correctioni ingenuè submitto. Studiosum lectorem sicut soleo plurimum obsecrans, vt quæ minus recte hic tradita deprehendet, boni cõsulat, quæ optime, & vere Deo Opt. Max. a quo omnis sapientia, est accepta, referat.

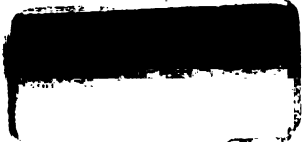
L A V S D E O.

F I N I S.

1 1 1 1 1

589
579
P. 15
618